

ספר

ילקוט יוסף

חלק ג' מהדורת תשפ"א

המשך דיני תפלה - תפלה כרך ב'
קריאת התורה - והלכות בית הכנסת
וקונטרס הנוסחאות

על פי סדר השלחן ערוך מסימן קי עד סימן קנו.

דין תפלת הדרך, הפטורים מתפלה, להתפלל עם הצבור, לסמוך גאולה לתפלה, דיני הכריעות, הלכות הזכרת ושאלת טל ומטר, דיני החזרה ועניית אמן, הלכות קדושה, הלכות נשיאת כפים, הלכות וידוי והמשך התפלה, דיני קריאת התורה וההפטרה, דיני הפסק בקריאת התורה, דיני הקורא והמקרא, מי הם הנקראים לס"ת, שלא לדבר באמצע הקריאה, דיני טעות בס"ת, הלכות בית כנסת, קדושת בית כנסת, דיני בניית בית כנסת וסתירתו. דיני תשמישי קדושה, סדר משא ומתן. נוסחאות התפלה והברכות, נוסח הסליחות.

פסקי הלכות במקורותיהם מהש"ס הראשונים והאחרונים,
ש"ע ונושאי כליו, עד אחרוני זמנינו, ומשא ומתן בדבריהם,
בתוספת פסקים בענינים אקטואליים, והלכות ומקורות
ממין פוסק הדור אאמו"ר רבנו עובדיה יוסף זיע"א

מאת: **יצחק יוסף**

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא הרבנות הראשית לישראל

מהדורת שנת תשפ"א - עיה"ק ירושלים ת"ו

כל הזכויות שמורות למחבר

בכל ענייני הספר ניתן לפנות:

a0772249906@gmail.com

טל: 077-2249906

הנה כל היכא שהמחבר כותב בריש ספרו, כל הזכויות שמורות, הוי כמוכר הספר על תנאי שאחרים לא ידפיסוהו. ובודאי דכל תנאי שבממון תנאו קיים. וראה בש"ע (ח"מ סי' צט ס"ח). וכ"כ הגאון שואל ומשיב. דזה ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר וזכה שדבריו מתקבלים על פני תבל, פשיטא שיש לו זכות בזה לעולם, ואין אחר רשאי לעשותו בלא רשותו, ומעשים בכל יום שמדפיס חיבור יש לו זכות, וכן לבא כוחו. וע"ש שכתב שכך סוברים הצ"ח וההפלאה. וראה להגאון ההפלאה לספר כתובה. וכן מבואר מדברי מהר"י אייבשיץ בהקדמה לספרו כרתי ופלתי. וכן סובר הבית יצחק (סי' פ) בשם אבד"ק בראדין. וכ"כ בספר ברכת שלמה (סי' כד). ובספר שערי ציון (סי' ו), והרב עמודי אש, ומחנה חיים (סי' מט), ומשיב דבר (סי' כד), והשד"ח בתחלתו, ובהקדמת בניו של רבי שניאור זלמן מלאדי, לספרו של אביהם על הלכות פסח, שנת תקע"ד. ובמנחת יצחק ח"ט (סי' קנג) והביא שם הרבה פוסקים ומחברים שכתבו, שפשוט הוא שהמחבר עצמו יכול לאסור על אחרים להדפיס את ספרו. וסיים, ונתקבל דעתם למעשה. ע"כ. וכן הוכיח המנחת יצחק בצוואת החפץ חיים. וראה בשו"ת יבי"א ח"ז (ח"מ סי' ט), שדעתו כהרב שואל ומשיב.

וז"ל מרן החיד"א בברית עולם (סי' רכד): וכן אם כותב ספר וגנב תורת אחרים, אם נהנה בכבוד התורה, נוטל חייו, קל וחומר שהוא נהנה במה שגנב תורת אחרים. על כן בחצי ימיו יעזבנו, ואחריתו יבוא בגלגול אחר, ויהיה נבל ויהיה מזולזל, כי נבל הוא ונבלה עמו. ר"ל. עכ"ל.

OVADIA YOSSEF

RISHON LEZION

AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNCIL

ירושלים 3 טבשן תשס"ב JERUSALEM

עובדיה יוסף

תראשון לציון

נשיא מועצת חכמי התורה

הסכמה

הובטו לפני שיוצא הספר הקטן יוסף אל הציבור הנכבד והנורא מצד ידי האמן. נשד נציאן. זה דני
נשאן. חרד האמור הגדול. מלך זרז ומגדל. וכו' ממעט וכו' וממני. תחלתי קרא חסידים. חנני

כניאוסים. מן גא הדסים. וקם בארחה א תורה. לולו כיום יאמי כנכח פורה. ומחלתו יצנה
יורגה חלד. מצד חרדים. חרף וקני סת ואצרי הרים. דודי רבך ומניס איזיק. אמן תורח
מא. טאמו וניאעו מזו האמון כדי יצחק יוסף אשט"ו ריש דג האדריס מזון אדדירה. כהיפך
ירובאים תו. אשר הוא ממיר אה דרכי דדייר היסרה שתותי טלוי רבינגה ההלכות.

יצתג בספרו כנסת הנתי והיגה אהדתי אצוה בהריכו ודקיוות רכה. כי פכיר מליץ
יפ. דלהטי הדינים. לדון ישר ומחוק. כיח אט ית ארז ומקרר כה חרף אה טי דמיו רלתינן
הססנים רגמונים ואחרונים. מדיס אה ישנים. והתמ אה כהו הגדול כליאם למעיה. לטוד טאם
וקתא. יקר דיזות ה"ל סיום. בדקיוות רכה ודסרה אצמנה ושרה. אהל יפי תכון אמו
וכנדי המשנה. יסה דן יסה חסה. ויצרד יתג ויחלי טחם הריז אהט חדים, ודערה ה'.

ולא חלוף והבו לעמון ולתפארת. גמן אדדת. כה חס וקדש!

והנח אופה מקד לך להגיט אשר זכנת לראות אה דני אנכי אנסים דמעה דקיפה ובהתארה
נחמיה. למסותי ממנה געומה דהנח והנח נואם דגוה אה תקופה דכה כניג ודתי
אפדוסה, דה חלדי תלו. כן יחה ה' אהם ארנים ומנשן להעטר להתדא תורה ולהאדירה דדגו
הסכה אה צד תפלה וסיכה.

ואני אדברך לך ואה אדברך אה דני יוקיני הרה"ל רני יתג אשט"ו אה יתג ויאה אהח אהח
יאמך לחט"ף אצינותי חולב ואחר אה האומאר דספר היש אשר ממעט שדי ימהה. דקה
היא. והגיט יצתו לחמוד דגוהו כהתאים אסי. אחי סוהומג דדיוהו ודיניק יוצדי אה
אדין, ופה אהי כנס רובאים אשר הליף. וישפ אפוג לח אהל כניו. כזוג ממאות. יצויים
דחם יאהו אשר דך ומסגרי.

הכבוד ואומם להסדה רכה לחבכ הערה והמירה

אדדירה יוסף

עובדיה יוסף הראשון לציון, נשיא מועצת חכמי התורה

ב"ה ז' ניסן תשס"ד

הסכמה

הובאו לפני גליונות הספר "ילקוט יוסף" על הלכות פסד"ז ותפלה, מעשה ידי אומן, נטע נאמן, זה בני נאמן, הרב המאור הגדול, מבצר עוז ומגדול, חכו ממתקים וכולו מחמדים, תהלתו בקהל חסידים, מוכתר בנימוסין, גן של הדסים, שוקד באהלה של תורה, לילה כיום יאיר כחשכה כאורה, ומלבשתו ענוה ויראת חטא, מזכה הרבים, חריף ובקי, סיני ועוקר הרים, דובר צדק ומגיד מישרים, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, ראש ביהמ"ד לדיינים "חזון עובדיה" בעיה"ק ירושלים ת"ו, אשר הוא ממשיך את דרכי בדרך הישרה שהתויתו אליו, בפסיקת ההלכות.

עיינתי בספרו כמסת הפנאי, וראיתי שהגדיל לעשות בחריפות ובבקיאות רבה, כי כביר מצאה ידו בפרטי הדינים, בעיון ישר ומעמיק, ביתר שאת וביתר עוז, ומברר כל הלכה ע"פ דברי רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים, חדשים גם ישנים, והראה את כוחו הגדול כפליים לתושיה, בטוב טעם ודעת. אך ביראת ה' כל היום, בבקיאות רבה, ובסברא מעמיקה וישרה, ואף ידי תכון עמו, וזרועי תאמצנו, יפה דן יפה הורה, ויזרע יצחק בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה', וילך הלך וגדול, לגאון ולתפארת, גפן אדרת, כזה ראה וקדש.

והנני מודה מקרב לב להשי"ת אשר זיכני לראות את בני ונכדי עוסקים בתורה בשקידה והתמדה נפלאה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ונשמע קולם בבואם אל הקודש, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, בכל רחבי תבל, כן יהי ה' עמם, עזרם ומגנם, להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, ברבות הטובה, גם עד זקנה ושיבה. ואני אברך ולי נאה לברך את בני יקירי הרה"ג רבי יצחק יוסף שליט"א שעוד יגדל ויעלה מעלה מעלה, וימשיך להפיץ מעיינותיו חוצה, ולברך על המוגמר בס' הזה אשר מחזה שדי יחזה, בקרב הימים. והשי"ת יזכהו להרחיב גבולו בתלמידים, שיהיו מורי הוראות בישראל, ודיינים יושבי על מדין, והיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ, ויזכה לרוות נחת מכל בניו, בשובע שמחות, ויקויים בהם ישראל אשר כך אתפאר.

הכותב וחותם באהבה רבה לכבוד התורה ולומדיה
עובדיה יוסף

הקדמה

תהלות לבורא עולמים על אשר זיכנו בחסדיו להיות ממזכי הרבים, בכתיבת ספרי הלכה לרבים, וב"ה רבים בארץ ובחול"ל קבעו סדר לימוד קבוע מתוך סידרת הספרים "ילקוט יוסף", שיצאו לאור במשך השנים.

והנה בשנת תשל"א יצא לאור הספר ילקוט יוסף הראשון, פסקי דינים, שכלל קצור פסקי הלכה רק ממרן אאמו"ר זיע"א בחידושי דינים רבים, או"ת, יו"ד אהע"ז, וחול"מ. ושוב בשנת תשמ"ה, יצא לאור הספר ילקוט יוסף ח"א, מהל' נט"י שחרית עד סוף הלכות תפלה, ובמשך השנים המשכנו בכתיבת חלקי הספר ילקו"י [וכן "שארית יוסף" ג"ח], ובהם הוספנו הלכות רבים מהש"ע ונושאי הכלים, וכן מספרי השות"ם, בדברים שנתחדשו לנו תוך כדי הלימוד בב"י ש"ע ונ"כ.

ובמשך כ- 14 שנה למדנו בס"ד בכולל "חזון עובדיה" עם האברכים, את הב"י על הסדר, או"ח יו"ד ואהע"ז, וכך המשכנו בחיבור סידרה זו בס"ד. ויש תחת ידינו המשך החלקים הבאים על המשך יו"ד, אהע"ז וחול"מ, ה' זכנו לברך על המוגמר, ועוד חזון למועד בס"ד.

להיות הכל תורה אחת

וכבר מלתי אמורה כי דרכנו בקודש היא להשתדל להפיץ את אור תורתו של מרן הש"ע, שיעשו כולם אגודה אחת לילך בעקבות מרן הש"ע, ולא להיעשות אגודות אגודות. שהללו יעשו כאן באר"י אתריה דמרן כמנהגי תוניס או בבל, והללו יעשו כמנהג מרוקו או תימן, ותהי הארץ עדרים עדרים. וחלילה מלחשוב שיש כאן פגיעה בכבוד שום עדה ושום מסורת, כי בכל קהלות ישראל בתפוצות היו גדולי עולם ובעלי תריסין, יושבי על מדין, וכבודם במקומם מונח. אולם כאשר באו כולם ונתקבצו לאר"י, יש לכולם לעשות כדעת מרן הב"י שהיה מארי דאתרין, דההולך ממקום שנהגו למקום שלא נהגו, או איפכא, שלא ע"ד לחזור, נוהג כמנהג המקום שבא לשם. וז"ל מרן בשו"ת אבקת רוכל סי' רי"ב: "כשבאו האשכנזים למלכות הזו, יש להם לנהוג כמנהגי מקומות אלו, ולא כמנהגי מקומות שיצאו משם, ואפי' שבאו רבים ולא יחידים, בטלים הם לגבי מרובים מהם שנהגו מנהג אחר, ואפי' אם אלו ואלו עדיין לא נתכוננו במקום ההוא, והיכא שקדמה קביעות כת אחת לחברתה, אע"פ שהכת האחרונה מרובים מהקודמים, בטלים הם לגבי הראשונים, וטעם גדול יש בזה, שכיון שאלו קדמו קביעותם בעיר, כל הבאים לדור שם טפלים הם להם. וכ"ש בעיר פליבינ"א שבתחלה באו ספרדים ואשכנזים לדור שם, והספרדים היו מרובים, והיה לאשכנזים לנהוג כמנהג הספרדים בין להקל בין להחמיר, וכן עשו, והגם כי אח"כ באו עוד אשכנזים אחרים ונתוספו על הראשונים, לעולם הספרדים מרובים, ואפי' אם היו מתרבים האשכנזים על הספרדים צריכים הכל לנהוג כמנהג הספרדים, לפי שהאשכנזים הראשונים שבאו בטלו לגבי הספרדים ההם והיו צריכים לנהוג כמנהגם והווי להו

כולם כספרדים". עכ"ל. פי' דקמא קמא בטיל. והארכנו בזה בילקו"י פסח כרך ב', בקונטרס אחרון, מאמר הלכתי ארוך בענין קמא קמא בטיל, ובבירור שיטת מרן ושאר גדולי הדורות בענין זה. ושם עמדנו גם על יישוב תשובותיו של מרן בזה.

ומי יערב לבו לחלוק ע"ד מרן הב"י בתשובה זו לדידן. וחלילה לנו לערב נגיעות עדתיות כאשר לפנינו שיקולי הלכה טהורים, ע"פ כללי הפסיקה.

לילך אחר הגדול בדור

וע' בגמ' ע"ז ז. ת"ר: הנשאל לחכם וטימא וכו' היו שנים, אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו. ע"ש. וב"ה שאנו נסמכים על שלחנו של מרן אאמו"ר זיע"א שהוא גדול מכולם, וכל נושא שעסק בו הקיף את כל דברי הפוסקים באופן מדהים, מהש"ס והראשונים, עד לתשובות גדולי הפוסקים בכל הדורות. וכל רז לא אניס ליה כפשוטו. ומעולם לא ראינו אצלו שטעה ח"ו בהבנה דברי ראשון או אחרון, וגם פלפל בראיות הפוסקים בשום שכל ובסברא ישרה, ולא בבקאות בעלמא, הן באו"ח וי"ד והן באהע"ז וחז"מ, וכמה דואב הלב שאנו חיים בדור שמערבים בו קטן כגדול, ויש אף שמביאים את דברי מרן אאמו"ר, ומסיימים בדברי איזה מחבר אחר, ולא שמו על לב דברי הגמ' בע"ז הנ"ל. ובאמת שזה ההבדל בינינו לבין כמה אחרים, שמרוב שהרבינו ללמוד בספריו של מרן זיע"א זכינו בס"ד להשכיל ולהבין ולדעת את גדלותו של מרן אאמו"ר, ומבטלים דעתינו כלפי מי שגדול שאין כמוהו בדורות האחרונים, ומקיימים דברי הגמ' הנ"ל הלך אחר הגדול בחכמה ובמנין. ואשריו של כל אחד שזוכה להבין ערך גדולי הדור באמת, בלא שום נגיעה וגאווה, וכך מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא באופן הנכון.

ואציב בזה מצבת זכרון לאדוני אבי עט"ר, רבינו ומאורינו, גדול הדורות האחרונים, הראשון לציון מרן רבנו עובדיה יוסף צוק"ל, שנלב"ע ביום המר והנמהר, ג' מרחשון תשע"ד. לאורו נלך, בתורתנו נתבונן, נהגה חוקיו, ולא נסור מפסקיו.

ואזכיר בזאת גם את נשמת אמי הרבנית הצדקת מרת מרגלית בת זכייה ע"ה, ת.נ.צ.ב.ה. ונות בית תחלק שלל, עזרתי בחיים ונות ביתי מרת רות [לביט עטייה] שתחי', יהי רצון שנזכה יחד שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו עד עולם. אמן.

ואסיים בתפלה לבורא עולם, שיזכני לכיין לאמתה של תורה, וחלילה לא נבוש ולא נכלם ולא נכשל בדבר הלכה, ונזכה לסייעתא דשמיא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

כה דברי הכותב לכבודה של תורה היום כ' שבט תשע"ז לפ"ק

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

ונשיא הרבנות הראשית לישראל

ספר ילקוט יוסף תפלה כרך ב' המשך דיני תפילה

סימן קי - היוצא לדרך מתפלל תפלת הדרך. - ודין תפלה לפועלים

א. בגמרא (ברכות כח:) אמרו: מי שבא בדרך, או שירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים, או שאינו יכול להתפלל בכוונה תפלה ארוכה, יתפלל ג' ברכות ראשונות, ואחר כך יאמר ברכת הבינו, ואחר כך אומר ג' אחרונות. ואין תפלת הבינו לא בימות הגשמים, ולא במוצאי שבת ויום טוב. ואמנם בזמנינו לא שמענו ולא ראינו שמתפללים תפלת הבינו. [משנ"ב, וכה"ח]. ולפיכך הנוסע ברכבת או במטוס, והגיע זמן תפלה, ויכול להתפלל בכוונה כשהוא יושב, יש לו להעדיף להתפלל תפלת שמונה עשרה בישיבה, ולא יתפלל תפלת הבינו בעמידה. ואם יכול לכוין גם כשהוא עומד בצד, נכון שיעמוד בצד ויתפלל. [ואמנם כבר נתבאר לעיל שאין לארגן מנין לתפלה במטוס, אלא בהסכמת הנוסעים, כדי שלא לגרום להם לגזל שינה, להם ולתינוקות, וכדומה]. ^(א)

דין ברכת "הבינו"

תפלה. ע"כ. ובוה נכללו כל הברכות האמצעיות שבתפלת שמונה עשרה. וראה ביאור ברכה זו בטור ובכ"י כאן. וכ"ה בש"ע (סי' קי"א). והעדיפו שיתפלל תפלה זו יותר משמונה עשרה שמונת התפלה כשהוא מהלך בדרך, משום שאם יצטרך לעמוד יהיה טרוד ולא יוכל לכוין, משא"כ בזה דקצרה היא ולא יטרד ע"י עמידתו. ואם עבר והתפלל תפלה זו מיושב, הפמ"ג כתב להסתפק בזה, דאפשר שצריך לחזור ולהתפלל מעומד כשאל לביתו. ואמנם אין מתפללין תפלת הבינו לא בימות הגשמים, ולא במוצ"ש ויו"ט, ואפי' אם ירצה לכוללם בהבינו אינו רשאי.

והנהגה בגמ' שם אמרו, אביי לייט אמאן דמתפלל תפלת הבינו. וכתבו הסמ"ג והגמ"י (פ"ב מהל' תפלה) דזהו למי שמרגיל עצמו לעשות תמיד כן בלא שום אונס. והרי"ף שם כתב, וקאמרי רבנן הני מילי בשעה"ד, אבל שלא בשעה"ד אין מתפלל הבינו. וכ"כ הרמב"ם (שם): בכל תפלה שבכל יום מתפלל אדם י"ט ברכות

א **במשנה** ברכות (כח:) ר"ג אומר, בכל יום ויום מתפלל אדם שמונה עשרה, רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה וכו'. ובגמ' שם (כט.) אמרו, מאי מעין שמונה עשרה, רב אמר מעין כל ברכה וברכה, ושמאל אמר הבינו ה' וכו'. ועוד אמרו שם, אמר רב נחמן כל השנה כולה אדם מתפלל הבינו, חוץ ממוצ"ש וממוצאי ימים טובים, מפני שצ"ל הבדלה בחונן הדעת. ומפני שצריך לבקש טל ומטר, וזה אינו בברכת הבינו. ע"ש.

וברכת הבינו כוללת את כל תפלת שמונה עשרה, שהרי אומרים בה: הבינו ה' אלהינו לדעת דרכיך, ומול את לבבנו ליראתך, ותסלח לנו להיות גאולים, ורחקנו ממכאובינו, ודשננו בנאות ארצך, ונפוצותינו מארבע תקבץ, והתועים על דברך ישפטו, ועל הרשעים תניף ידיך, וישמחו צדיקים בבנין עירך, ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך, ובעריכת נר לבן ישי משיחך, טרם נקרא אתה תענה, ברוך אתה ה' שומע

גם המשנ"ב בביאה"ל כתב, דכהיום אין נוהגים להתפלל הבינונו מחמת הטירדה, ונ"ל הטעם לזה, דלכאורה קשה על ד"ו מהמבואר בסי' קא ס"א, דאם אינו יכול לכוין את לבו בכלום, יכוין את לבו עכ"פ באבות, ומשמע דע"י זה ממילא מותר להתפלל כל התפלה כיון שהוא אנוס שאינו יכול לכוין. אך די"ל דכאן מיירי שיכול לכוין בשבע הברכות, ולכן התיירו לו להתפלל הבינונו וכו', וע"כ ניחא דלא נהגו היום בהבינונו, שאנו חוששין שאפי' השבע ברכות של הבינונו לא יוכל לכוין. אי נמי שאם באנו לקצר כהיום מחמת הטירדה, לא נתפלל לעולם תפלה שלימה, מרוב רוב הטרדה בעוה"ר.

ועיין באורח נאמן (סק"ב) שכתב ליישב דברי מרן, דבסי' קא מיירי בדיעבד, שכבר התחיל להתפלל ואינו יכול לכוין רק בברכת אבות, דבזה יתפלל. אבל אם יודע מראש שלא יוכל לכוין אלא באבות, לא יתפלל אלא תפלת הבינונו. ולכן כתב שם, דמה שהיום אין נוהגים להתפלל הבינונו הוא מטעם אחר, משום דבלא"ה אפי' אין טרודים אין מכוונים כ"כ, וכמ"ש הרמ"א שם. ובכה"ח (אות ה) כתב, דבענין ברכה זו מצינו כמה נוסחאות, כמבואר בגמ' ברכות שם, וברמב"ם שם, ובטור, ובלבוש וברכ"י, ונראה שמפני זה אין נוהגים להתפלל הבינונו בזה"ז. ע"כ.

ובמ"מ במקום אנוס שאינו יכול להתפלל אלא הבינונו, לכאור' עדיף שיתפלל הבינונו, ממה שישלים בתפילה הסמוכה, ודלא כמ"ש בפס"ת (סי' קי ס"א). ואף שכמה פוס' כתבו שלא נהגו להתפלל הבינונו, אין לחדש מזה איסור לעשות כן במקום צורך גמור. ונשים בהערה הביא מס' גשר החיים (ח"א פ"א סי' ג סק"ה) שמסתבר שגם לדעת האח' שכיום לא נהוג בהבינונו, חולה שאני. וכע"ז כתב בשיח תפלה (עמ' תרלה) מהגר"י זילברשטיין שיתפלל הבינונו. ובגשר החיים שם הוסיף, שאף בחורף ומוצ"ש אם יודע שיזכור לומר ותן טו"מ ואתה חוננתנו אפשר להקל. אלא שיכול לקצר כל ברכה וברכה. ובחסד לאלפים (סק"א) כתב, דכיון שהטעם שאין מתפללים במוצ"ש וימות הגשמים שמא ישכח מלהזכיר, אם מובטח לו שיזכיר טל ומטר יכול לאומרה בשעה"ד]. ובח"י רע"א כאן נסתפק לענין מוצ"ש, שאם השעה עוברת י"ל דבכה"ג מוטב שיתפלל הבינונו ולא יזכיר הבדלה דעכ"פ בדיעבד יצא בעלמא בלא הבדלה ממה שלא יתפלל כלל.

והנה בשו"ת קנה בושם (ח"ב סי' ז) כתב, שאם בהגיעו לברכת שומע תפילה התבונן בעצמו שלא כיון בתפלתו כדבעי, ורוצה לתקן עצמו ע"י אמירת

אלו על הסדר. במה דברים אמורים כשמצא דתו מכוונת ולשונו תמהר לקרות. אבל אם היה טרוד ודחוק, או שקצרה לשונו מלהתפלל, יתפלל ג' ראשונות וברכה אחת מעין כל האמצעיות, וג' אחרונות, ויצא י"ח. וזו הברכה שתיקנו וכו' הבינונו וכו'. ע"כ. והיינו, דמה שאמר ר"ע אם שגורה וכו', ואם לאו יתפלל מעין שמונה עשרה, היינו אם מחמת טירדה או דחקות. וכתב באורח נאמן (סק"א), דה"ה שאם אינו יכול להעמיד עצמו מלהפיח, הוי בכלל חולה ויתפלל תפלת הבינונו.

ומי שהתפלל תפלת הבינונו בשלא בשעה"ד, כתב בעולת תמיד (סי' קי סק"א) שיצא ואינו צריך לחזור ולהתפלל. וכמה אח' הסכימו לדבריו, ואע"פ שהא"ר חולק על כך, וס"ל שגם בדיעבד לא יצא, וכ"כ מהר"י עייאש בלחם יהודה (דף טו ע"ג), כבר כתב המגן גבורים, שאין דברי הא"ר מוכרחים, ומפשטות הענין נראה שיצא י"ח בדיעבד. וכ"כ המאמר"ר שאין הכרח לדברי הא"ר (אף שראית העולת תמיד יש לדחות כאמור). וכן העלה החק"ל (א"ח סי' נד דף צב.), דבדיעבד מיהא אם התפלל הבינונו שלא בשעה"ד יצא. וכ"כ בערוה"ש שם, דנראה עיקר שיצא י"ח, שהרי נתבאר דאביי לייט אמאן דמצלי הבינונו, דהיינו שלא בשעה"ד, ואי סלקא דעתך דלא יצא, לא שייך קללה בזה. והו"ל למימר דלא יצא. אלא ודאי דיצא, אלא שלא עשה כהונן, ולכן קיללו. ובמ"מ אם ירצה יחזור ויתפלל בתורת נדבה, שמאחר שהא"ר החמיר בזה אפי' בדיעבד לומר שלא יצא י"ח, רשאי לחזור ולהתפלל בתורת נדבה. ככל מקום שיש מחלוקת בפוסקים אם יצא י"ח או לא, דרשאי להתפלל נדבה. דמה שאין אנו מתפללים נדבה בזה"ז מחשש שמא לא יוכל לכוין, וכמ"ש הרא"ש בתשו', וכ"ה בש"ע (סי' קו ס"ד), דהרוצה להתפלל נדבה צריך שיהא מכיר את עצמו שיוכל לכוין בתפלה מראש ועד סוף, אבל אם אינו יכול לכוין יפה, קרינן ביה ל"ל רוב ובחיים. ע"ש. אולם כשבא לצאת י"ח כל הדעות, שפיר מהני להתפלל תפלת נדבה, וכאשר ביארנו בילקוט"י תפלה כרך א' (סי' קז).

ואמנם בזמנינו אין נוהגים להתפלל תפלת הבינונו, וכמ"ש בערוה"ש (סי'), דבזמנינו לא שמענו מעולם מי שיתפלל הבינונו, והטעם פשוט, דבשלמא בימיהם שהיו מכוונים הרבה בתפלה, תיקנו הבינונו לפעמים, כשלא יוכל לכוין. אבל האידנא בלא"ה אין אנו מכוונים כ"כ, וא"כ למה לנו לומר תפלת הבינונו. וסיים: ומהנכון היה להרגיל לאותם הממהרים לעבודתם להתפלל הבינונו.

ב. היוצא לדרך יתפלל בזה הלשון: "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתולייכנו לשלום, ותצעידנו לשלום, ותסמכנו לשלום, [ואם חוזר בו ביום יוסיף: ותחזירנו לשלום] ותצלינו מכף כל אויב ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידינו, ותתננו לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, [כי אתה שומע תפלות עמך ישראל ברחמים] ברוך אתה ה' שומע תפלה". ע"כ. ואמנם אינו חותם בשם ומלכות רק כשנוסע מעיר לעיר, ויש בנסיעתו כשיעור פרסה, שהוא שעה וחומש, [שבעים ושתיים דקות], בין ברכבת ובין באוטובוס וברכב פרטי. ואף אם יש בדרך נקודות ישוב ומושבים, גם בזה מנהגינו לברך תפלת הדרך בשם ומלכות, כל שנוסע בכביש בינעירוני במשך שעה וחומש. אבל אם נוסע מעיר לעיר פחות משיעור זה, לא יברך בשם ומלכות. ואם יש בהליכה וחזרה בו ביום שיעור פרסה, מברך בשם ומלכות, אף אם נסע מחצית שיעור פרסה בבוקר, ומחציתה בלילה. אבל אם נסע בלילה כחצי שעה, ולן בעיר אחרת, ולמחרת נסע עוד כשיעור שעה, אין הנסיעות מצטרפות, ויאמר תפלת הדרך בלא שם ומלכות. (ב)

'הביננו' בשומע תפילה, אין בזה שום חשש והפסד. רק שלא יועיל לו לתקן הכוונה בג' ברכות הראשונות. ע"כ. אמנם יתכן דשוא"ת, וצ"ע. ויש לדון עוד לגבי אשה שיודעת שאינה מכוונת בתפילה חוץ מברכת אבות ומודים, אם טוב שתתפלל הביננו כשיודעת שבוה ודאי תכוין כראוי. וגם זה צ"ע. ומה שכתבנו דמי שבא בדרך וירא שמא יפסיקוהו וכו', כ"כ במשנ"ב (ס"ב) דאל"ה אפי' בדרך טוב יותר שיתפלל כל השמונה עשרה ברכות בהליכה או בישיבה, וכדלעיל בסי' צד, מלהתפלל תפלת הביננו בעמידה.

מתי אומרים "תפלת הדרך" בשם ומלכות

(סי' קי) דפלא למה הרמב"ם לא כתב דין תפלת הדרך. ועיין בבי" ס' רל. ואף שי"ל שרמז לזה בנוסח שכתב שצ"ל בעת שיוצא מהכרך, מ"מ הרי יש דינים בזה, וגם היה לו לכתוב נוסח החתימה וכו'. וכן העיר בערוה"ש (אות ט).

והנהגה בנוסח שלפנינו לא כתוב סמוך לחתימה כי אתה שומע וכו', ומרן אאמו"ר זיע"א אמר לי בעת שהוצאנו את סידור חזו"ע (בשנת תשמ"ז) להעתיק מלה במלה מהגמ' נוסח תפלת הדרך. ולכן השמטנו נוסח זה כי אתה שומע וכו', אבל בסידורים אחרים הביאו נוסח זה. וכנראה שהוא מפני שצ"ל מעין החתימה סמוך לחתימה.

ברכת "הגומל" לנוסע מעיר לעיר בזמן הזה

עיר מושב לא מצאו. וכ"פ הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ח), והטור והש"ע (סי' רט). אלא שיש לבאר, אם מה שאמרו שיעור פרסה, אם הוא שיעור הדרך כדי מהלך

(ב) בגמ' ברכות (ט:): אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא, כשאתה יוצא לדרך הימלך בקונך. אמר רבי יעקב אמר רב חסדא, זו תפלת הדרך. וכל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך, מאי תפלת הדרך יהי רצון מלפניך וכו'.

והנהגה בכמה סידורים השמיטו תיבות "ותסמכנו לשלום". אך אין זה נכון, שהרי בגמ' איתא נוסח זה. וכ"ה בהרי"ף ובהרא"ש שם. ואמנם הרמב"ם לא כתב דין תפלת הדרך, ורק בהלכות ברכות (פ"י הלכה כה) כתב, שאם יצא בשלום מהכרך, אומר, כשם שהוצאתני לשלום כך תולייכני לשלום ותצעידני לשלום, ותסמכני לשלום וכו'. וכבר עמד ע"ז בב"י

והנהגה לגבי ברכת הגומל, אמרו בגמ' ברכות (נד:): ארבעה צריכים להודות וכו', והולכי דרכים וכו'. ולמדו זאת מהפסוק (תהלים קז), תעו במדבר בישימון דרך,

שאר, שבאמת היה ראוי לברך אף בעיר, אלא שאין בכוחנו לתקן מה שלא תיקנו חז"ל. ובספר ארחות רבנו הקהלות יעקב (עמ' ס) הביא משמו שאמר שמי שרוצה לומר תפלת הדרך בתוך העיר מפני סכנת המכוניות, אין מזניחין אותו. ע"ש.

ואמנם למעשה רק בנסיעה מעיר לעיר בשיעור מהלך פרסה, י"ל תפלת הדרך בשם ומלכות. והן אמת שכיום ישנם שיירות מצויות מאד בכל הדרכים בין עיר לעיר, יום וליילה לא ישבותו, והולכי נתיבות בלכתם ילכו בכבישים, ונעשה המקום כאילו מקום יישוב, הנה מלבד מ"ש בשו"ת אורח משפט (או"ח ר"ס מה) שההולכים בלב ים, אע"פ שבוה"ז אין סכנה מצויה כ"כ, ברכת הגומל בודאי שנתקנה במנין, וכל דבר שבמנין אע"פ שבטל הטעם לא בטלה התקנה כי אם במנין אחר, ומכ"ש היכא שהטעם ישנו רק שנחלש הטעם, שאין בכך כלום. [ובזה הסביר ג"כ שם (סי' נח) דברי רב נטרונאי גאון]. וגם כיום הרבה מסכנת דרכים במכוניות נעשות בכבישים אלה מכמה סיבות, ונבכיש בינערוני שאין שם ידורים, גם אין זכות הרבים שתולה ומגינה]. לכן צריך לברך הגומל.

ולפי כל הנ"ל יש להשיב על מ"ש בספר אול"צ ח"ב (עמ' קלט), שאין לברך ברכת הגומל אלא במקרים מיוחדים, ולכן אין הנוסע מעיר לעיר מברך הגומל אא"כ נסע בכביש שתנועות המכוניות בו דלה, שאין רכב זה רואה רכב אחר, כגון בכבישים נידחים, והליכה וחזרה באותו יום מצטרפים לברכת הגומל, ואפי' נסע ביום וחזר בלילה. אבל אם חזר למחרת אין מצטרף, וכ"ז בדרכים רגילות, אבל הנוסע בדרכים מסוכנות כגון הנוסע לחברון או בכביש הבקעה וכדו', שיש חשש סכנה לעבור שם, מברך ברכת הגומל, ואפי' נסע פחות מפרסה. ע"כ. וכתב עוד שם, דמשום סכנת תאונות דרכים אין לברך, שסכנה זו אינה בכלל תקנת חז"ל לברך ברכת הגומל, שהרי בודאי שאף הנוסע שעה וחומש בעיר, וכגון בערים גדולות, אינו מברך ברכת הגומל, אע"פ שיש בהם סכנת תאונות דרכים, וע"כ שהתקנה היתה רק משום ליסטים וחיות רעות. ע"כ. וכ"כ בשו"ת עולת יצחק ח"ב (סי' פ), דדוקא התם שההליכה אף כשאינה בדרך מדבר, מ"מ הדרכים שהלכו בהם שוממים וריקים מאין אדם, משא"כ היום שאפי' בנסיעות ארוכות הדרכים מלאות מכוניות נוסעות ונמצא שדינם כמו הנוסעים בתוך הישוב עצמו, ואי משום תאונות דרכים רח"ל הרי זה שייך גם בתוך העיר עצמה כמו חוץ לעיר, והגם שחוץ לעיר שכיחי תאונות טפי משום שנוסעים אז במהירות יותר, מ"מ

אדם רגלי, והוא כשיעור ארבע ק"מ בערך, ואפי' אם נוסע באוטובוס לא ישתנה שיעור זה, או דשיעור פרסה הוא שיעור זמן הנסיעה. ולפי"ז הנוסע באוטובוס לא יברך תפלת הדרך והגומל עד שיהיה שיעור נסיעתו באוטובוס שעה וחומש, שהוא שיעור הילוך פרסה. והנה בכי"ב נחלקו האחרונים במאי דקי"ל ביו"ד (סי' שעה סע"ח), מי שמת לו קרוב ולא ידע עד שבא למקום שמת שם המת, אם היה במקום קרוב, שהוא מהלך עשרה פרסאות, שאפשר שיבא ביום אחד, מונה עמהם. ע"כ. היאך הדין בזה"ז שנתחדשו מסילות הברזל (רכבת) ויכולים לבא ממקום רחוק מאד ביום אחד, אם חשוב כמקום קרוב, או לא, וכבר דן בשאלה זו בשו"ת מקור חיים (סי' ט), וה"ד הגאון שואל ומשיב שכתב, דלא מיקרי מהלך יום אחד, שאין משערין אלא במה שהוא ע"פ דרך הטבע, ולא ע"פ תחבולות שנתחדשו בזמננו, שאל"כ ישתנו דרכי תורה מידי יום ביומו. וכתב ע"ז הרב מקור חיים, שאין נראה לו כן, ויש להביא ראיה לזה מפסחים (צד). וכו', ומה שנתחדש בזה"ז הוא ע"פ דרכי הטבע, ולא שייך בזה שינוי בדיני תורה, אלא הכל לפי הענין. וכ"כ בשו"ת זכרון יהודה (סי' מב). אולם בשו"ת האלף לך שלמה (חיו"ד סי' שט) כתב, דקרובה ורחוקה שאמרו באבלות, תלוי בהילוך רגלי, ולא בסוסים ופרדים. וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (יו"ד ר"ס ט), ובשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' שסא). אלא שצידד בסוף דבריו להקל בזה. וראה כ"ז באורך בשו"ת יבי"א ח"א (חאו"ח סי' יג), ובח"ב (או"ח סי' יד אות ה), ובח"ו (סי' מח אות ט). וביאר שם, שאף אילו היה רוכב ע"ג בהמה היה שוהה בדרך שעה וחומש, עתה כשנוסע במכונית בפחות מזמן זה, אין לו לברך הגומל ותפלת הדרך. שהעיקר להלכה כדעת האחרונים דס"ל דבעינן שיהיה בדרך מחוץ לעיר שיעור זמן של שבעים ושתים דקות. וכלל גדול בידינו סב"ל. ושם דחה דברי הסוברים שאם נסע מהלך פרסה, אף שנסע במהירות, ובזמן קצר, צריך לברך. ע"ש.

והנה אף שכיום אין סכנת ליסטים, מ"מ מברכים תפלת הדרך בשם ומלכות, ובאמת שבתהלה לדוד (ילקוטים סוף ח"א, לענין מסילת ברזל) כתב לפקפק בזה, דיילמא נתקן רק משום סכנת ליסטים, ואת"ל דחייב גם בלא טעמא דליסטים, א"כ יש לחייב אף בפחות מפרסה, דלענין מכשול בדרך ח"ו אין נפ"מ מהלך פרסה או פחות. ע"ש. ובספר נימוקי או"ח כתב, שעכשיו הדרכים יותר מסוכנות מימי חז"ל, מחמת פגיעת האוטובוסים. ע"ש.

ובשו"ת תשובות והנהגות (סי' קצט) הביא מהחזו"א

ג. צריך לומר תפלת הדרך בלשון רבים. ואין אמירת תפלת הדרך בגדר רשות, אלא חיוב גמור. (א)

משום ליסטים, כיום הסכנה בהולכי דרכים משום תאונות דרכים מסוכנות המצויות יותר בדרך שבין עיר לעיר.

על כגון זה לא שייך לברך וכו'. ע"ש. ואנא דאמרי, להתקנה היתה על סכנת הדרכים, ובכל דור היתה הסכנה מתבטאת באופן אחד, ואם בעבר הסכנה היתה

נוסע וחוזר מתל אביב - לבני ברק אם מברך "הגומל"

פעמים רבות היא בשל הרמזורים, ולא מעצם הנסיעה. ודע, דגם הנוסע בספינה או בנהרות, כשיעור הני"ל, צ"ל תפלת הדרך, ואם ירצה להוסיף תחנות ובקשות ופרקי תהלים, רשאי, אבל בתפלת הדרך מחוייב לומר בכל נסיעה שנוסע כשיעור הנו". [ערוה"ש אות יא]. והמ"ז (סק"ו) כתב, שבמקום סכנה יברך אפי' פחות מפרסה, וכ"כ הגר"ז (ס"ח) והובא במשנ"ב (שם סק"ל), ובכה"ח (אות נו), ולכן הנוסע במקום סכנה מברך בשם ומלכות גם על פחות מפרסה. ונע"ב כיו"ב להלן בסי' ריט לגבי ברכת הגומל שבכבישים שיש סכנה מברך הגומל על פחות מפרסה. עפ"ד הש"ע שם בס"ז. וע' בב"י שם (סי' ריט) אם דין תפלת הדרך שיה לברכת הגומל].

והנוסע מעיר אחת לעיר הסמוכה לה, וכגון מת"א לב"ב, או לערים הסמוכות, הנה אף אם יש שם מרחק של פרסה, דהיינו שמונת אלפים אמה, אין לומר תפלת הדרך בשם ומלכות. ואמנם בס' עלינו לשבח (שמות, עמ' הרפט) הביא שמועה מהחזו"א שהנוסע מת"א לב"ב אם רוצה לומר תפלת הדרך הרשות בידו, מכיון שהנסיעה ברכב או באוטובוס יש סכנה. ע"ש. אולם לדינא אין לו לחתום בשם ומלכות אא"כ שוהה בנסיעתו מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה, דצריך לשהות במקום הסכנה שיעור של הולכי דרכים. ובפרט שמת"א לב"ב הנסיעה היא דרך כביש שיש משני צידיו בתים, ודמי לנסיעה בעיר עצמה. [ובפרט שהשהות בנסיעה

לומר "תפלת הדרך" בלשון רבים

וכו'. ופרש"י, שמתוך שמתפלל אותה בלשון רבים תפלתו נשמעת. ואמנם המג"א (סק"ה) כתב, ד"ותנני לחן וכו'" יאמר בלשון יחיד. אך בערוה"ש (אות י) הביא מהגר"ב שחולק בזה. וראה מה שכתבנו בזה להלן בסוף הספר, בנוסחאות התפלה. [אחרי סי' קלג].

ג) מה שכתבנו לומר בלשון רבים, כ"ה בטוש"ע (סי' קי ס"ד). ואף שהולך יחיד, מ"מ הרבה עוברי דרכים יש, ויותר טוב לכלול את עצמו עם הצבור, שבכך תפלתו נשמעת יותר. וכמו שאמרו בגמ', אמר אביי לעולם לישתתף איניש נפשיה בהדי ציבורא, היכי נימא, יה"ד

"תפלת הדרך" חובה ולא רשות

האוטובוסים אשר הוא סכנת נפשות יותר מכל העגלות. ה' ישמרנו. ועל כן בודאי צריכים לתפלת הדרך. גם בשו"ת חמדת משה (סי' יב) כתב, שבודאי שצריך להיות נזהרים בתפלת הדרך כי היא לנו למשמרת, ולהיות זכאין לשמירה עלינו מהשי"ת, כמבואר במהרש"א ברכות שם, שתיקנו תפלת הדרך לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה הם, וגם אם יוצא לדרך לשלום מי יגיד לו אם יצליח בדרכיו שם. על כן אין לו אלא להמלך עם קונו היודע בו שיוליכיהו לשלום וישלח ברכה בכל מעשיו. ע"כ. והגאון בעל סמיכת חכמים פירש דברי הגמ', אמר רבי יעקב אמר רב חסדא, כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך, מאי תפלת הדרך וכו', ולכאורה מאי מוסיף ר"י משמיה דר"ח במאמר זה הלא סיים במאמר הקודם שהזהיר אלי' לרב יהודא הימלך בקונן וצא, והוא בעצמו פי' מאי

ומה שכתבנו שאין אמירת תפלת הדרך רשות, כן מבואר מהסוגיא הנ"ל. וכ"כ בארץ חמדה שהוא מצוה דרבנן כמו מצות מקרא מגילה וכדו'. ולכן ההולך בדרך ואינו אומרה נקרא עבריין, והמזלזל בזה נחשב כמזלזל באחד מד"ס. ובספר נימוקי או"ח (סי' קי ס"ז) כתב, שרבים מקילין להם בימינו מלומר תפלת הדרך באומנם כי אין הדרכים מסוכנים כעת. אמנם באמת הן הבל יפצה פיהם, וכאשר שמעתי מהאי סבא קדישא משינאווע, כי צריכים להזהר לומר תפלת הדרך גם בימינו. ובהיותו נזהר בזה מפני שאירע לו בימי נעוריו נפלאות ע"י זהירותו בתפלת הדרך. והאריך לספר בזה. ועיינו ראו ואזינו שמעו בימינו מהסכנת נפשות ורציחות וגזלות וכל מיני פורעניות ר"ל שנעשו בדרך, וגם על מרכבות הקיטור מפגיעת המרכבות והמכוונות, או הפיכתן ויציאתן חוץ לשיטה. ובפרט על

ד. המהלך בדרך אם אפשר יעמוד מללכת כאשר מברך תפלת הדרך. אבל אם היה רוכב או נוסע במכונית, אין צריך לירד או לעצור את רכבו, ויכול לומר תפלת הדרך גם בעת שרוכב או נוסע. (ד)

ה. טוב שיעסוק בתורה בדרך, כי אמרו חז"ל המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה, מתחייב בנפשו. אך הנהוג ברכב לא יעיין בהלכה בעומק העיון, שלא יבוא להטרד ויגיע לידי סכנה ח"ו. אבל שאר הנוסעים מותר להם אף ללמוד בעיון, כפי כוחם. (ה)

ו. מותר לעשות גורל על ידי פתיחת ספר תנ"ך כדי לדעת אם לצאת לדרך או לא. (ו)

יהודא היה אחוה דר' סלא חסידא וכו' וגם אמר בלשון שלילה, המלך בקונך ולא אמר צריך להמלך בקונך לזה מוסיף רבי יעקב אר"ח ואמר כל היוצא לדרך צריך להתפלל דלשון צריך משמע דמדינא הוא להתפלל תפלת הדרך ולא ממדת חסידות בלבד. ע"כ.

לומר "תפלת הדרך" תוך כדי נסיעה

דרב חסדא עדיף טפי אלא בדאפשר ליה, כגון שבני חבורתו ממתנינים לו, וכעובדא דרב חסדא ורב ששת, ומשום מהיות טוב אל תקרי רע. אבל מן הדין סגי ליה במהלך, וכדרב ששת. וכ"פ בש"ע (סי' קי"ד). ע"ש. ואמנם אם עיכוב עמידתו יטרידו, יכול בשופי, לאומרו כשהוא נוסע. [א"ר, ושאר אחרונים].

ה ע"פ המבואר בגמ' תענית (י). וכתב המג"א, דשאר הנוסעים יכולים ללמוד אפי' בעיון. ועיין במשנ"ב שהזהיר ליקח עמו לדרך תפילין, ולא יסמוך ליקח תפילין מחבירו, כי פעמים ואין התפילין לפי מדתו. וגם הזהיר שלא יבואו לביטול ק"ש ותפלה.

לעשות גורל אם לצאת לדרך

ובאמת, גם מי שמסכים לגורל בעניני נפשות, אין זה בידו להסכים לכך, שאין הנפש ביד האדם, וכמ"ש הרדב"ז (פרק יח מהל' סנהדרין) דנפשו של אדם אינה קנינו, אלא קנין הקב"ה, שנאמר הנפשות לי הנה. ובשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ה (סי' קטז) כתב, דזה רק כשעושים גורל את מי לאבד בים, דמי מתיר להרוג נפש מישראל ע"י גורל, אבל אם א"ו נוגע לעניני נפשות רק למשל שיש גורל מי יכנס לבית הסוהר מועיל הגורל. דא"א לדמות גורל של נפשות לגורל של ממון. דממון הוא רכושו של האדם, ויכול לוותר ולהקנות ממונו, אבל נפשו של אדם אינה רכושו ואין הוא בעלים עליה שיסכים לגורל.

ואכן בעניני ממון שפיר מהני גורל בהסכמה, וכמ"ש בספר דברי גאונים (כלל כ' אות א') בשם שו"ת גאוני קמאי (דפוס ישן סי' ט) וז"ל: ובכל מקום שיפול הגורל

המלך בקונך זו תפלת הדרך. ומאי האי דקאמר ואמר רבי יעקב כאילו מוסיף איזה הלכה וכו', ופי' דהכי פירושו בזה דהנה זה שאמר אלי' לרב יהודא מלשון כשאתה יוצא לדרך יש לטעות לומר שהזהירו דוקא רק לרב יהודא, והיינו מטעם חסידות, ולכן אמר דרב

ד בגמ' (ברכות ל). והיכי מצלי לה, רב חסדא אמר מעומד, רב ששת אמר אפי' מהלך. רב חסדא ורב ששת הוו אזלי באורחא, קם רב חסדא וקא מצלי. אמר ליה רב ששת לשמעיה, מאי קא עביד רב חסדא, אמר ליה קאי ומצלי. אמר ליה אוקמן נמי ומצלי, מהיות טוב אל תקרי רע. ופרש"י, הואיל ואני יכול להתפלל מעומד, שהרי חבורתי עומדת, לא אקרא רע להתפלל מהלך. ואע"פ שמותר. וכתבו הרי"ף והרא"ש, שכדברי רב חסדא עדיף טפי. ורבינו יונה פסק בשם רבני צרפת דהלכה כרב ששת, דסגי לה במהלך. וכ"ד הרשב"א. וכתב בב"י (סי' קי) דנ"ל דאף הרי"ף והרא"ש לא אמרו

ו הנה המסופק אם לצאת לדרך או לא, אם יכול לעשות גורל ע"י פתיחת ספר מספרי התנ"ך, כתב בספר אהלך באמתך (פ"א) דמותר לעשות כן, וכפי משמעות הפסוק שבראש העמוד יעשה. והוא ע"פ מ"ש החיד"א בברכ"י (סי' קעח) בשם המהריק"ש, דמותר לפתוח בתורה לראות הפסוק העולה, וכמו שמצינו ביאשיה שעשה מעשה ע"פ מה שמצא ס"ת גלול באותו פסוק. וכן נוהגים העולם.

ובספר חסידים (סי' תשא) כתב, שני בני אדם שבספינה והיה רוח סערה, אין רשאים להפיל גורלות שאם יפול על אחד מהם צריך להטילו בים, אין לעשות כאשר עשו ליונה הנביא, דהשתא אסמכתא לא קניא לענין ממון, וכ"ש לענין נפשות שלא יסמכו על הגורל. ובמקור חסד שם העיר, דאין להקשות מחלוקת הארץ, דהתם היה הדבר ע"פ אורים ותומים וע"י קלפי.

ז. היוצא לדרך בבוקר ובערב, אומר תפלת הדרך פעם אחת ביום, ואין צריך לכופלה. ואפילו אם ינוח בעיר באמצע היום. אבל כשנוסע למחרת צריך לחזור ולברך תפלת הדרך. ואם היתה דעתו ללון בעיר, ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו, צריך לחזור ולברך תפלת הדרך.^(ז)

ח. גם הנשים חייבות לברך תפלת הדרך, וכן ברכת "הגומל" לאחר שחזרו מהנסיעה, כל שנסעו במשך שבועים ושנים דקות. וכן לאחר שנתרפאו ממחלה, או לאחר לידת בן או בת, וצריכות לברך ברכה זו בפני עשרה, ולכן לכתחלה תברכנה כשעושים מסיבה בבית להולדת הבת, או בעת לימוד "ברית יצחק" שנוהגים לערוך בליל הברית, או בעת סעודת המילה [שכבר עברו שבועה ימים ונתחזק גופה], כשיש שם עשרה אנשים גדולים. ותברכנה בפתח החדר, בקול רם, כדי שישמעו את הברכה. וכן יכולות לברך בעזרת נשים [כשיש חלון בעזרת הנשים הפתוח עד הגג], כשיש עשרה אנשים בבית הכנסת, בעת קריאת התורה בין גברא לגברא. ואין לבעל לברך הגומל במקום אשתו, אלא אם כן גם הוא נתחייב בברכה זו, כגון שנסע מעיר לעיר שיעור פרסה וכדומה, שאז יברך בבית הכנסת, בעת קריאת התורה, ואשתו תשמע את ברכתו בעזרת הנשים, ותכוין לצאת ידי חובת הברכה, וגם הוא יתכוין להוציאה בברכתו. [ואין לאשה למנוע עצמה מלברך "הגומל" אף בזמן שאינה טהורה ממקור דמיה].^(ח)

ז"ש (סי' קי ס"ה). והיינו, דאם נוסע בכל יום, צ"ל תפלת הדרך בכל יום אחר שהחזיק בדרך, אבל די באמירתה פעם אחת ביום. וראה מה שהאריך בזה בנימוקי או"ח כאן.

יתלנו ואין רשות לשום אדם מישראל לעבור על הגורל, שאין הגורל אלא מפי שמים על עשרת הדברות. **וראה** עוד בענין זה בשו"ת חות יאיר (סי' סא), ובשו"ת שבות יעקב ח"ג (סי' קסב), ובספר ארחות חיים (סי' שכב), ובספר שושנת העמקים (סעי' מז).

נשים חייבות ב"תפלת הדרך" ובברכת "הגומל"

מדברי הבי"ש דין שדן אם בעלה יכול לברך בשבילה משמע שגם יולדת צריכה לברך הגומל. [ומה שהעלה שם שהבעל יברך במקום אשתו, דבעלה כגופה, אין כן מנהגינו]. **והמנהג** (ר"ס ריט) הביא דברי הכנה"ג, וכתב, שאפשר שמנהג הנשים שלא לברך הגומל, משום דס"ל שברכות אלו רשות. ע"כ. וכתב הפמ"ג ע"ז, ואני איני יודע מאן ס"ל דהוי רשות, ואף הראב"ד לא אמר אלא שא"צ שם ומלכות, אבל בודאי צריכים להודות. ע"כ. **והנהגה** בתהלים (קז) נאמר על ד' אלו שצריכים להודות, ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה. וע' בפרש"י (מנחת עט: ז) וז"ל: תודת חובה, כגון המפרש בים והיוצא בשירה והחולה שנתרפא מחוליו, וחבוש שיצא מבית האסורים, דאמרי' בברכות (נד: ג) ארבעה צריכים להודות דכתיב בהו ויזבחו זבחי תודה. וכתב ע"ז השטמ"ק (שם או' י), ולא נהירא, דלא אשכחן דליחייב אם לא אמר הוי עלי תודה. ע"כ. ולפ"ד השטמ"ק י"ל שגם ברכת הגומל רשות. וי"ל. [וע' בפרש"י זבחים (ז), ועה"ת (ויקרא ז, יב). ודו"ק].

ח **הדבר** ברור שאין חילוק בברכת ההודאה בין איש לאשה, שכל שהאיש חייב להודות גם האשה חייבת. וכ"כ בספר פני יצחק אבולעפייא (מע' הברכות או' ט), ובשו"ת אג"מ (ח"ה א"ח סי' יד). ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סי' ל או' ח). וכתב הכנה"ג (סי' ריט), תמה אני על מנהג העולם שנהגו שאין הנשים מברכות הגומל. ויראה לי שמנהג בטעות הוא, שכיון שברכת הודאה היא זו מי פטר את הנשים מברכה זו, ואף שצריך להודות בפני עשרה, ואין כבודה של אשה לעמוד בפני אנשים, [וכ"כ טעם זה בשו"ת הלק"ט ח"ב סי' קסא], שכל כבודה בת מלך פנימה, אין טענה זו פוטרת הנשים מברכה שנתחייבו בה. ועוד שהרי אפשר לאשה לעמוד בעזרת נשים ותברך הגומל וישמעו האנשים שבביהכ"נ שלהם. ע"כ. ומכאן למד בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' נט) שגם אשה יולדת צריכה לברך ברכת הגומל, אע"פ שהוא סכנה כדרך רוב העולם, וכולם ניצולים מזה, [ולכן הגם שמותר לחלל שבת עבור יולדת, מ"מ צריך שינוי מטעם זה שהוא בטבע העולם]. וגם

אשת חבר. וכ"כ בספר טהרת המים (מע' ב' או' יח) כדברי הלבוש הנ"ל. ויש להוסיף עוד לפי מ"ש מרן החיד"א (ראש דור פ' בשלח דף נד. ובמראית העין נדה יג.) שאף שאמרו קול זמר של אשה ערוה, מ"מ במקום דאיכא אימתא דשכינה, אין לחוש לכך. וראיה לזה ממ"ש (בנדה יג.) דא"ל שמואל לרב יהודה, שיננא אחוז באמה והשתין, דמשום ביערותא דשכינא לא חיישי' להרהורא. והובא בבני יששכר (חודש כסלו טבת, מאמר ד' ס' כג.) ובזה ניחא ג"כ מ"ש (מגילה כג.) הכל עולים למנין ז' ואפי' אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה משום כבוד צבור. וכתב היעב"ץ בהגהותיו שם, כי מה שאמרו ברישא ואפי' אשה, היינו כשאין שבעה אנשים הבקיאים לקרות בתורה, ויש שם אשה בקיאה, שא"א בלעדיה, ובסיפא מדובר כשיש שבעה אנשים הבקיאים לקרות, ולכן לא תקרא אשה בתורה משום כבוד צבור. ע"ש. וע"ע במרדכי (פ' הניזקין סי' תד) שכתב דהיכא דלא אפשר ידחה כבוד צבור ואשה עולה למנין שבעה. ע"ש. ולכאוי' איך התירו להעלות אשה לקרות בתורה בטעמי המקרא, והרי זה כקול זמר באשה. ויותר נכון היה שאיש אחד יקרא כמה פעמים להשלמת מנין העולים, וכדאיתא בתוספתא (פ"ג דמגילה ה"ו), והובא בתוס' (גיטין ט:), שאם אין שם אלא אחד היודע לקרות בתורה קורא ויושב וחוזר ועומד וקורא וכו', ולאחר התקנה שכל אחד מהעולים לתורה צריך לברך, א"צ לישב, אלא מברך על כל קריאה לפנייה ולאחריה. ע"ש. וכן יש להעיר בזה עמ"ש מהר"ד פארוו בחסדי דוד על התוספתא (פ"ג דמגילה), שמשמע מהתוספתא, שאע"פ שאמרו אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור, מ"מ אם עלתה לא תרד, הואיל ומן הדין עולה היא למנין שבעה. ע"ש. ובע"כ לומר שהתירו לאשה לקרות בצבור כשאין שבעה בקיאים לקרות, משום שבמקום השראת שכינה לא חששו חכמים להרהור. ונמכאן יש להקשות עמ"ש העיטור בהלכות מגילה, שאין הנשים מוציאות את האנשים י"ח מקרא מגילה, משום דקול באשה ערוה. וכ"כ האשכול ח"ב עמ' ל, ובארח"ח ה'ל' מגילה או' ב. ותימה דמה יענו בהיהא דמגילה הנ"ל. וצ"ע. ואכמ"ל. ומעתה י"ל שגם בני"ד הואיל והאשה נכנסת אך ורק לברכת הגומל ובמקום בי עשרה שכינתא שריא (סנהדרין ט:), לפיכך אין לחוש לברכת הגומל באופן כזה משום פריצות. ואפי' לפמ"ש בספר בני יששכר שם, שבעיקר הדין יש לו מקום לפקפק ע"ד החיד"א הנ"ל, נראה דהיינו לענין קול זמר של אשה, משא"כ בני"ד לענין ברכת הגומל, בודאי שלכל הדעות מותר. וכמו שנתבאר ברשב"א (ברכות כד.).

ובספר תורת חיים (סנהדרין צד.) כתב, שנוהגים במקומו, שהאשה שנתחייבה בברכת הגומל, קוראים לבעלה לקרוא בתורה, ומברך במקומה, שבברכת ההודאה אם בירך האחד בשביל חברו יצא. ונע"ש, דלפי שהאשה היתה צריכה להודות לה' על ניסה שילדה בשלום, והמנהג להודות בשעה שקוראים בתורה, כדאי לפרסם הדבר, ואין האשה קוראת בתורה, לכן קוראים את בעלה לתורה, וכשואמר ברכו את ה' המבורך, נחשב הדבר כהודאה לה', שברכה והודאה דבר אחד הם, שנאמר הודו לו ברכו שמו, ונמצא שבעלה מודה לה' במקומה, ולכן צריך הבעל להתכוין כשואמר ברכו את ה' המבורך וכו', שנותן ברכה והודאה לה' במקום אשתו, וגם היא יוצאת י"ח, שבברכת ההודאה אם בירך האחד בשביל חברו יצא, וכ"ש בבעל ואשה, שאשתו כגופו. ומכ"ש כשאשתו אומרת אמן על ברכתו, שאז נפטרת האשה מלהודות].

אולם יש לפקפק ע"ז ממ"ש מרן בב"י (סי' ריט), שאין אדם אחר יכול לברך במקומו, אלא רק תלמיד על רבו, אבל למי שאינו רבו, אע"פ שהוא חביב עליו כגופו, כגון אשתו שילדה וכדומה, אינו מברך הגומל על רפואתו, ואם בירך גוערים בו, שאפשר שברכה לבטלה היא. ע"כ. ואע"פ שהרמ"א בד"מ כתב בשם רבינו ישעיה האחרון, שאפשר לברך על אוהבו וקרובו, מ"מ הא"ר (סי' ריא ס"ק יא) כתב, שמלבד שמדברי הרשב"א נראה כדעת מרן, כ"כ להדיא באבודרהם, וכ"פ בשו"ת מהר"ם מיניץ (סי' יד.) וסב"ל. וכ"פ בברכ"י (סי' ריט או' ז), ושכן הסכים מר זקנו מהר"א אזולאי בהגהותיו. **ומ"ש** בספר תורת חכם (דף כט) שאין לאשה להיכנס בין האנשים לברך הגומל, משום פריצות, והרהורי עבירה. ע"ש. הנה באמת, כבר אמרו בכה"ג דאין יצר הרע מצוי לשעה קלה כזו (ע' תוס' סוכה מז: קידושין לו: בשם ירושלמי), כמ"ש הפוסקים להתיר לקדש בטבעת כשפירסה נדה על סמך דברי הירושלמי.

[וע' בשו"ת יבי"א (ח"ה אה"ע סי' ע.) ובפרט בזה"ז שהנשים רגילות לצאת לשוק בין האנשים, וכמ"ש הלבוש בתשו' שבטוה"ס (במנהגים או' לו), דאף שכתב בספר חסידים (סי' תתשכ), שכל מקום שאנשים ונשים רואים זא"ז בסעודת נישואין, אין לברך שהשמחה במעונו, לפי שאין שמחה לפני הקב"ה כשיש הרהורי עבירה, אין נזהרין עכשיו בזה, משום שעכשיו מורגלות הרבה הנשים בין האנשים, ואין כאן הרהורי עבירה כ"כ, דדמי עלן כקאקי חיורי מרוב הרגלן בינינו, וכיון דדשו דשו. עכ"ל הלבוש. וכי"ב כתב התה"ד בלקט יושר (יו"ד עמ' לו), שבזה"ז אין אנו מוזהרין כ"כ מלילך אחר אשה, ולכן מותר לילך אחר אמו ואחר

(ג), שעל היולדת לברך הגומל. וכן מבואר להדיא בסדר ברכת הנהנין של הגר"ז (פ"ג א"ו ג). ודלא כהמטה לוי (ח"ב סי' ח) שכתב שאין ליולדת לברך, דלא שייך לומר הגומל לחייבים, שהרי לא תהו בראה לשבת יצרה, והיה מצוה עליה ללדת. זה אינו, דעכ"פ הן מסתכנות בלידתן, שעל ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן, ושפיר יכולות לומר הגומל לחייבים טובות. וזה מכלל הקללות שעל חוה, על חטאה בעץ הדעת (ע' בעירובין ק:): "בעצב תלדי בנים", ואמרי' בסוטה (יב.) לגבי יוכבד מה הורתה שלא בצער אף לידתה שלא בצער, מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפיתקא של חוה. לכן היולדת שפיר מברכת ברכת הגומל. וע' בשו"ת הר צבי (א"ח סי' קיג). וכתב בשו"ת נחלת פינחס (ח"א סי' א א"ו כו), שאמר לו הגרמ"ל לנדא, שמר אביו הגר" יעקב לנדא אב"ד ב"ב היה מורה ליולדת לברך, כפסק האדמו"ר. ושכן נהגו. וע"ע בשלמת חיים החדש (סי' קלו). וכמבואר בשו"ת יחוד"ד (ח"ד סי' טו).

יולדת שעדיין חלושה מהלידה מתו, ובענין תוספי תזונה לחיזוק

חיזוק גם לנשים אחרי לידה, וכדאי להוועץ במומחים ולקחת, ולא יחסוך בהוצאות, ויעשה הכל לחזק את אשתו, ויזכו לעוד דורות ישרים ומבורכים. ויש שלוקחים אבקת חלבון, או אינשור, שהחלבון שם נספג בקלות והוא עוזר מאד גם לספיגה של הברזל. וכן טוב שתאכל בננות, שמרבה את יצירת הדם. ובכל מקרה של נטילת אנטיביוטיקה, נכון לקחת פרוביוטיקה טובה, שזה נחוץ לחיזוק מערכת העיכול ומערכת החיסון שנחלשת על ידי האנטיביוטיקה. וא"צ לדקדק בזה הרבה בענין הכשרות, כיון שזה בקפסולה, ובפרט אצל חלויים מאד או חולים או זקנים שיש להקל לכתחילה בכל כה"ג].

גם נשים לא תברכנה "הגומל" בפחות מעשרה

עשרה אנשים לברכת הגומל לעיכובא אלא רק למצוה ולכתחלה. מ"מ במאירי מוכח דס"ל כרבינו יונה, וכ"פ רבינו ירוחם. והובא בא"ר סק"ח, ושכן משמע במרדכי. וגם מרן הב"י כתב על מ"ש הטור שאם בירך הגומל בפחות מעשרה יצא, שאין דיוקו נראה בעיניו, שאדרבה, לשון צריך משמע לעיכובא, ושכ"ד רבינו יונה. ובש"ע כתב, "א שאם בירך בפחות מעשרה יצא, וי"א שלא יצא, וטוב לחזור ולברך בלא הזכרת שם ומלכות. ופשוט שדעתו להלכה שלא יצא, ורק לחוש לדעת הטור כתב שיחזור לברך בלא שם ומלכות. ומ"ש בפתה"ד (ח"ב סי' ריט סוף סק"ח), שאם

ויודע שהנשים בזה"ז אינם בושות כ"כ לברך בפתח החדר בפני עשרה, והתימה על הרב הנז' שלא ראה להקת האח' שכולם עמדו בזה דאמאי לא נהגו הנשים לברך הגומל.

וע' בכה"ח (סק"ג) ובספר בירך את אברהם, ובשו"ת ויען אברהם, ובשו"ת ויצבור יוסף (סי' מא) כתבו הטעם שאינן טהורות ואין להן להזכיר שם שמים וכו'. ע"ש. וזה אינו בנותן טעם, שהעיקר לדינא דמברכות ברכות ומתפללות גם בימי טומאתן, כמ"ש הפר"ח (סי' פח), וראה בשו"ת יחוד"ד ח"ג (סי' ח), וכבר הביאו ד' הכנה"ג וה"ד גם בברכ"י (סק"ב) ושכן הסכים מהר"י מולכו בתשובה (סי' קמא).

ולכן על היולדת לברך הגומל אחר שבעה ימים, וכן הזכיר מנהג זה הגר"ז אורבך בהליכות שלמה (עמ' רעו), ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' ד או' לא). וכ"פ הרב פני יצחק אבולעפיא (מע' ה או' טט), שהיולדת צריכה לברך. וכן העלה לנכון בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ט סי'

והנה הלשון בחזו"ע (ברכות, בהלכה למעלה), "כגון היולדת לאחר שבעה ימים". וכוונתו מפני שאחרי שבעה ימים נתחזק גופה, ולא שייך לברך כן כאשר עדיין היא חלושה. וצ"ע באשה שגם אחרי ל' יום לא נתחזקה והיא חלושה ותשושה. ולכא' צריכה להמתין. אם לא שזה רגיל אצלה, וברור לה שבעוד כמה ימים תתחזק לגמרי, ויהיה קשה לה למצוא אח"כ עשרה אנשים. ואעפ"כ ראוי להמתין. ולהלן הבאנו בזה פלוגתא אם בעי' שיתרפא לגמרי, ושם נתבאר שהעיקר להלכה כמ"ד שיברך מיד שיצא מכלל סכנה, כל שקם על רגליו ומתהלך בחוץ וכו'.

[ותורות לאל יתב', שהומצאו כיום הרבה תוספי

הנהגה הכנה"ג כתב, שהנשים מברכות ברכת הגומל בעזרת נשים, והאנשים ישמעו, או לפחות בפני נשים ואיש אחד. ונע"ש שעכ"פ תוכל האשה לברך הגומל בפני איש אחד או שנים, או בפני עשר נשים. שזה שצריך עשרה הוא רק לכתחלה, ובדיעבד אם בירך בפחות מ' יצא, וכמ"ש הטור, ואע"פ שאין זו דעת רבינו יונה ומרן הב"י, מ"מ באשה שאינה יכולה לברך בעשרה אנשים, תברך לכתחלה שלא בפני עשרה]. ע"כ. וכן הורה למעשה הגר"י פלאג'י בספר יוסף את אחיו (מע' ב או' א). וע"ע במשנ"ב (סי' ריט סק"ג). והן אמת שגם הרא"ה בספר פקודת הלויים, והר"א אלעזרי (ברכות נד:) כתבו, שלא הצריכו

וראה בערוה"ש סק"ו. ובשו"ת יבי"א (ח"ח סי' כב או י, דף קא:). וכיון שמרן הש"ע ס"ל דבעי' עשרה לעיכובא, אין לנשים לברך הגומל שלא בפני עשרה אנשים. וראה עוד בשו"ת יחו"ד (ח"ד סי' טו). [ילקו"י ברכות מהדר"ק עמ' תקעג, ועמ' תשנט]. ירחון קול תורה חשון תשס"ד עמ' סח. חזו"ע ברכות עמ' שמו].

תשובה להערה - בענין יולדת בברכת "הגומל"

שגדולי האחרונים הבאים אחריו העלו הלכה למעשה לברך. והגם דאנן בדידן אין לנו אלא דברי מרן הקדוש, מ"מ באתרא דנהוג הכי אין למחות בידם. והובא בספר טוב עין (סי' יח או' נו) ובפתה"ד (ח"ד דף שיב). והביא ראייה לדבריו מספר החסידים (סי' תתעא). גם בתורת חיים (סנהדרין צד). כתב, שנוהגים במקומו שהאשה אחר הלידה הולכת לעזרת נשים וכו', והבעל מברך להוציאה ידי חובתה. ע"ש. אלא שבספר פתה"ד הסיק, דלענין הלכה נקטינן כמרן ז"ל, דאין לברך בשביל נס שנעשה לאחר, אלא בנעשה נס לרבו או לאביו. וכן העלה בשד"ח (מע' ברכות סי' ב או' יט), וכ"פ בשו"ת יחו"ד הנ"ל. ומכ"ז מוכח שעל עצם הלידה שייך לברך הגומל, וכל הדיון של הפוסקים הנ"ל אם הבעל יכול לברך במקום האשה או לא, אבל לא אישתמיט אף אחד מהם לומר דאעיקרא דמילתא אין לברך הגומל על לידה שהיא דבר טבעי. ואם כי בספר הנ"ל דחה ראייה זו, דמרן קאי על דברי הטור שכתב, דהמברך בשביל חבריו ואוהבו, ואוהבו עונה אמן, יצא, ולא חשיב ברכה לבטלה הגם שלא נתחייב בברכה. וע"ז כתב מרן דמכאן יש ללמוד זכות על אותם המברכים בשביל נשותיהם היולדות, ובא מרן ושלל הענין. ע"ש. ואין דבריו נכונים כלל, דמזה שמרן בב"י שלל זאת רק בגלל שאין אחד יכול לברך על השני, מוכח דעל עיקר הלידה יש לברך הגומל. ומה לי חולי טבעי שהטביע הקב"ה בעולמו, ומה לי חולי שבידי אדם כצנינים פחים. ואדרבה כבר כתבו האחרונים לודן בחולי שהאדם גרם לעצמו, כצנינים פחים, האם גם בזה יש לברך הגומל או לא. ודו"ק. וגם כל האחרונים שכתבו על דברי מרן הנ"ל, אם הבעל יכול לברך במקום אשתו, למה לא רמזו לזה שבכלל לא שייך לברך על לידה.

ומצינו להגר"ז (סדר ברכות הנהנין פרק יג ס"ג) שכתב, קטן א"צ להודות וכו', אבל נשים חייבים בברכה זו, ולכן כל אשה יולדת כשתקום מחוליה תברך בביהכ"נ של נשים, וישמעו עשרה אנשים מבפנים.

בירך בפחות מ"י יצא כפסק מרן ז"ל. ולא דק. ולכן בודאי שאין לסמוך לכתחלה לברך בפחות מ"י אפי' לגבי נשים, דהוי ספק ברכה לבטלה, וכמ"ש המחצית השקל (ר"ס ריט). ודלא כהכנה"ג. וכן בס' בירך את אברהם (דף פח): הניח דברי הכנה"ג הנ"ל בצ"ע. וכן בכה"ח סק"ג העיר על דברי הכנה"ג שאין לעשות כן. וכ"כ בספר פני יצחק אבולעפייא (מע' הברכות או' ט"ט).

ואברך אחד בספר מנהגי החיד"א (ח"א עמ' קלא) כתב להשיג על מ"ש מרן אאמו"ר בשו"ת יחו"ד (ח"ד סי' טו) בדין ברכת הגומל ליולדת, דאינה בכלל חולה שאמרו, דכל חולה הוא שאירע כן באקראי מחמת גזירת המלך העליון בהשגחה מאתו יתברך, אבל חולי הקבוע בדרך הטבע שהטביע הבורא בעולמו כן, נראה שאינו בכלל חולי, דבטבע הבריאה ישנו כח ההולדה, ואינו חולי, ואף שהיולדת נופלת למשכב כמה ימים, מ"מ זה אינו מחמת חולי רק מחמת חולשת הגוף בטבע, שהוצא עוברו ממנה ונתפרדה החבילה וכו'. וא"כ יש לתמוה על מנהג איזה נשים כשילודות שהן מברכות הגומל וכו', ונוראות נפלאתי על הגאון הראשון לציון נר"ו אשר כל רו לא אניס ליה מספרי הפוסקים כנודע ומפורסם בקרב כל הארץ, ודרכו בקודש לחזק ולהעמיד דבריו בראיות רבות, מפיהם ומפי כתבם של גאוני ישראל, וכאן כתב להקל בדבר, לשאת שם שמים ליולדת מבלי שהביא סמוכין לדבריו כלל. ואף מה שהביא מהכנה"ג ותורת חיים, לאו ראיות הן, דהכנה"ג לא מיירי ביולדת כי אם בנשים סתם, כי חיות הנה, והתורת חיים מיירי רק למנהג אשכנז דמברכין אניסא, כד נפקי מסכנתא. וע"ש שהאריך עוד בזה.

ואנא דאמרי, שאין בכל האריכות שלו כדי לשנות ממ"ש בשו"ת יחו"ד הנ"ל, ואם מילתא דמסתברא אצלו לחלק בזה, הרי אדרבה מצינו ההיפך בדברי הפוסקים, כאשר יבואר להלן. ואחר שהדבר הוא רק מסברא דיליה היאך כותב "לשאת שם שמים מבלי להביא סמוכין וכו'", הרי אדרבה הוא לא הביא סמוכין לדבריו, והכל הם סברות בלי יסוד.

והנה בב"י (סי' ריט) כתב, על מנהג קצת אנשים שכאשר יולדות נשותיהם, עומדים ומברכים הגומל, כיון שלדברי הכל אינו חייב לברך לא יברך, ואם בירך גוערין בו, דדילמא ברכה לבטלה היא. ע"כ. והגאון מהר"ח אבולעפייא בנשמת חיים (סי' ב) כתב, דאין לבטל מנהגם, הגם שהוא היפך פסק מרן, מאחר

נוהגות לברך הגומל אחר הלידה, משום שעדיין לא טהרה ממקור דמיה וכו'. גם בכה"ח (סי' רט א' ו') כתב, על הא דאין מברכים הגומל אלא עד שנתרפא לגמרי מחליו, דלפ"ז יולדת אינה מברכת הגומל עד לאחר ז' ימים, כי אז נתרפאה לגמרי, והרי היא כשאר כל אדם. ע"כ. ומבואר, דפשיטא להו למהר"א פלאגי ולהרב כה"ח שאשה יולדת מברכת הגומל. וא"א לומר דהרב כה"ח קאי למנהג אשכנז שמברכים על הצלה מסכנה, דהר"ל לכתוב כן להדיא, בכדי שאנו ההולכים בדעת מרן הש"ע לא ניכשל ח"ו בברכה לבטלה לדעתו. ומדלא חילק הכי, משמע דס"ל בפשיטות דגם יולדת מברכת הגומל. ועל עיקר טענת מהר"א פלאגי הנז', כבר השיב ע"ז בשו"ת יחז"ד הנ"ל, כיעו"ש.

וכן יש להוכיח ממ"ש בשו"ת מטה לוי (סי' ה) להמליץ על מנהגם שאין הנשים מברכות הגומל אחר הלידה, לפי שהן מצוות במצוות שבת וללדת בנים וכו'. ומוכח דאי לאו ה"ט הנשים צריכות לברך הגומל על לידה הגם שהיא דבר טבעי. ולכן מ"ש במנהגי החיד"א שם שהיתה העלמה מעיני קדשו של הראשון לציון וכו', ואנו לא מצאנו למי שיאמר שיולדת תברך הגומל וכו', הנה אין דבריו נכונים כלל, ואדרבה מדברי כל האחרונים הנ"ל מבואר כנז', ולכן העיקר לדינא כמו שנתבאר ביחז"ד הנ"ל.

לחלוק בהלכה עם שכל והתבוננות

אמר, אנן עלובייא מקשייא על דר' יוסי, שכשם שבין קדשי הקדשים לבין חולי חולין, כך בין דורינו לדורו של ר' יוסי. א"ר ישמעאל ב"ר יוסי, כשם שבין זה לעפר כך בין דורינו לדורו של אבא. ע"ש. ואמרו בירושלמי (פ"ק דשבת) כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאילו הוא עומד כנגדו.

והגר"ח מוולוז'ין בספר רוח חיים (בפ"א דאבות מ"ד) כתב ג"כ, שאע"פ שניתן לנו רשות ללחום מלחמתה של תורה, עכ"ז יזהר נפשו מלדבר בגאווה וגודל לבב, אך בענוה יתרה וכו'. ומרן החיד"א בשם הגדולים (מערכת ספרים א' ה ס"ק נה) סיפר, כי פעם אחת היו יושבים ת"ח ולומדים, ונמשכו הדברים עד שאחד מבני החבורה דיבר קצת שלא כהוגן על הספר היכל קדש, ותיכף נתנמנם והענישוהו בחלום על דבריו, וייקץ ויגד לחבריו לחזוהיר על כבוד הספר ומחברו. ולכן הירא לנפשו יזהר לכלכל דבריו ביום הלחמו מלחמתה של תורה, ויזהר בכתיבתו שלא יכזה בגחלתן של

גם בחסד לאלפים (סי' רט א' ו') כתב, וכן אשה יולדת וכדומה, אם אינה יכולה לברך בפני עשרה, תברך ותודה להשי"ת בלי הזכרת שם ומלכות.

גם בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' נט) כתב, שגם אשה יולדת צריכה לברך ברכת הגומל, אע"פ שהוא סכנה כדרך רוב העולם, וכולם ניצולים מזה, ולכן הגם שמותר לחלל שבת עבור יולדת רק בשינוי, מפני שהוא טבע העולם, עכ"ז מברכת הגומל, כדמוכח מדברי מרן הב"י, שדן לגבי הבעל אם יכול לברך הגומל.

ומבואר להדיא מדברי האח' הנ"ל שפשוט להם שגם על לידה האשה מברכת הגומל. ואין לדחות שדעת הגר"ז והרב התעוררות תשובה, כדעת הפוסקים שהבעל יכול לברך במקום אשתו, וה"ט משום דעל כל סכנה מברכים הגומל, וכמו שכתבו הב"ח והלבוש והט"ז והמג"א והא"ר, וכן מנהג יוצאי אשכנז, אבל לדידן שאין אנו מברכים הגומל על מה שניצולים מסכנה, אין לברך הגומל גם אחר הלידה. זה אינו, דלשון הגר"ז "כשתקום מחוליה" משמע שהוא משום חולי הלידה, אף שהוא חולי טבעי. וכן הדגיש בהתעוררות תשובה הנז', דאף שהוא "חולי" טבעי וכו'.

וכן יש להוכיח ממ"ש בשו"ת מהר"א פלאגי בשו"ת ויען אברהם [הובא בשד"ח הנ"ל], דמה שאין הנשים

וכאן המקום להעיר לחלק מהמושכים בעט בזה"ז, המתבטאים בלשון מתנשאת גם כאשר הם משיגים לפקו"ד על גאוני ארץ, ודרכם לכתוב על כל הערה קטנה או טעות דפוס "ונוראות נפלאות", או "תשובה מוצאת", או "ולא קרב זה אל זה" או "לאו בר סמכא הוא", וכיוצא באלה ביטויים חריפים גם כשהם משיגים על גדולי הדור, ופעמים רבות והדברים מתבררים שהם מקוצר המשיג. ופעמים ותופסים קו בכל ההלכות להצדיק את החולקים, ומתוך נגיעות נדחקים מאד ליישב דעת החולקים, ואף כי ניתנה לנו רשות לחלוק על דברי האח', ואדרבה אין לת"ח להמנע מלגלות דעתו בהלכה, ורשאי להוכיח בראיות פסק דינו, וכמ"ש בתשובת הרא"ש (כלל נה דף נג). הובאו דבריו בהקדמה לשו"ת יבי"א ח"ד, מ"מ כתב שם, דלעומת זאת הוזהרנו מפי ספרים ומפי סופרים לישא וליתן באמונה ובענוה, ולכלכל דברינו במשפט, ולא בלשון מדברת גדולות ח"ו, וכמו שאמרו בירושלמי (סוף פ"ו דגיטין), רבי כד הוי בעי מקשייה על דרבי יוסי,

ט. מנהגו של רבינו מאיר מרוטנבורג כשהיה יוצא לדרך בבוקר היה אומר תפלת הדרך אחר יהי רצון, כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים טובים, ותהיה ברכה זו ברכה הסמוכה לחבירתה. ועל פי זה יש נוהגים להסמיך את תפלת הדרך לאיזו ברכה, כגון ברכת אשר יצר, או ברכה על איזה דבר מאכל, [לאחר שיטעם מעט מהמאכל]. אולם אין זה מעיקר ההלכה, אלא ממדת חסידות וזהירות בעלמא. (ט)

המחברים שלפניו. ועיין בתולדות מהר"א מני שבראש ספר זכרונות אליהו, שמהר"א מני נענש על שתקף

לא לענות "ברוך הוא וברוך שמו" בברכה שיצאים בה י"ח

חדשה, בדבר שלא הזהירו האחרונים כלל. ובאמת שלא הבין דברי של מרן אמו"ר, דבודאי לא יכתוב בשם החיד"א דבר שאינו כתוב בדבריו, וזה אפי' תלמיד קטן לא יעשה כן, וק"ו לגדול שכמותו, אלא מרן אמו"ר דייק כן מדברי מרן החיד"א, שכתב "דמנהג העולם להיפך - לענות ברוך הוא וברוך שמו - ואין למחות בידם". ומלשון אין למחות בידם אחר שנהגו כן, מוכח שאין מנהג זה לכתחלה, אלא רק שלא למחות בידם, אבל בודאי שגם הוא יודה דלכתחלה למה להכנס לספק הפסק בברכה ולענות ברוך הוא וברוך שמו, בדבר שאינו חיוב לענות ע"פ הש"ס. וכיון שדעת הגר"ז שאף בדיעבד לא יצא י"ח אם ענה ברוך הוא וב"ש. וכ"פ בשו"ת אג"מ. וגם הח"א נסתפק בזה, א"כ בודאי שלכתחלה יש להזהיר לכל לומדי ספר שלא לענות ברוך הוא וב"ש בברכות שיצאים בהם י"ח.

ואציין כאן דוגמא לדבר, כי הנה בספר הנ"ל (עמ' קמז) השיג על מ"ש בשו"ת יחוד"ד (ח"ד סי' ט), דמצוה לפרסם האיסור שלא לענות ברוך הוא וברוך שמו בברכה שיוצאים בה י"ח, וגם מרן החיד"א יודה שנכון להודיע בשער בת רבים שיש לזהר בזה. ע"ש. וע"ז כתב: ואחר המח"ר נראה לע"ד דיש להשיב על דבריו וכו', ומכאן תשובה מוצאת למ"ש הראשון לציון וכו', ולא ראינו ולא שמענו למי שיכתוב בזה שצריך למחות ולבטל המנהג לענות ברוך הוא וברוך שמו בברכה שיצא בה י"ח וכו', וכן נסתרה דרכו של הגאון הראשון לציון שכתב, שגם מרן החיד"א יודה להזהיר וכו', וליתא, דלא ראינו שהזהיר על כך וזאת לא שמענו ולא ראינו שבא באזהרה על כך. ע"ש. וכאן המחבר טוען ח"ו על מרן אמו"ר דמ"ש בשם מרן החיד"א, זה אינו כלל, וח"ו יש כאן חוסר דיוק. וגם טוען שהוא ממציא אזהרה

נכון להסמיך ברכה ל"תפלת הדרך"

לעמו ישראל, שתהיה ברכה הסמוכה לחבירתה. ועיין בכל בו שהביא ששאלו את המהר"ם מרוטנבורג למה תפלת הדרך חותמת בברוך הוא ויאנה פותחת בברוך, והשיב המהר"ם, שהוא סומך אותה לעולם לאחד מן הברכות הפותחות בברוך. ע"כ. והובא בש"ע (שם סי' ט). וכתב שם המשנ"ב, שאם נוסע באמצע היום, יסמיכה לברכה אחרת, כגון שיאכל וישתה איזה דבר, ויברך ברכה אחרונה, או יטיל מימיו ויאמר אשר יצר. וסיים במשנ"ב, שאם מוכרח לברך תפלת הדרך בלי שום ברכה קודמת, אפ"ה מותר לברך תפלת הדרך, שכמה ראשונים ס"ל שאין צריכה שתהיה סמוכה לחבירתה. ע"כ. ומשמע מדברי המשנ"ב שמה שצריך לסמוך תפלת הדרך לברכה קודמת, לדעת המהר"ם, הוא לעיכובא. אולם ע' בפרישה (סק"ח) שכתב, שגם מהר"ם ס"ל שא"צ מן הדין שתהיה פותחת בברוך, מטעמו של הטור בשם ר"י, אלא דמ"מ כשהיה יוצא לדרך היה מסמיך אותה לברכה הפותחת בברוך "דהכי

טז הנה נודע מאי דקי"ל, דברכה הסמוכה לחבירתה אין בפתחתה שם ומלכות. אבל אם אין הברכה סמוכה לחבירתה, צריך לפתוח בה בשם ומלכות, וכבר אמרו (ברכות מ:) דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה. וא"כ לכאורה צ"ב איך תיקנו תפלת הדרך ואין בפתחתה שם ומלכות. וז"ל תר"י (ברכות יא:): ואם תאמר, כיון שאינו אומר ברכת מעריב ערבים, הו"ל ברכה שאינה סמוכה לחבירתה וצריך לפתוח בה בברוך. וי"ל שמכיון שבמקומה היא סמוכה לחבירתה אין לחוש עכשיו כשאומרה על ק"ש, אפי' אינו פותח בה בברוך. וכיו"ב מצינו בתפלת הדרך, שאינה פותחת בברוך וחותרם בה ברוך אתה ה' שומע תפלה, מפני שכיון דבתפלת שמונה עשרה ברכת שומע תפלה סמוכה לחבירתה, אע"פ שעכשיו אינה סמוכה לחבירתה, לא חיישינן להכי. ע"כ. והטור (או"ח סי' ק) כתב, שמהר"ם מרוטנבורג כשהיה יוצא לדרך היה אומר תפלת הדרך אחר ברוך הגומל חסדים טובים

י. יש לברך את הברכה הנ"ל לאחר שהחזיק בדרך, ולאחר שיצא מהיישוב. ולכן היוצא מירושלים יכול לברך ברכה זו מיד לאחר שעבר את הכביש העובר ליד בית הקברות, דחשיב כבר כהחזיק בדרך. (א)

בזוה"ק (ח"א דקכ"א). א"י, היוצא לדרך יתפלל ג' תפלות, תפלה שהיא חובה בכל יום, ותפלת הדרך על הדרך שהוא הולך, ותפלה שיחזור לביתו לשלום, ושלשה אלו יכול לעשותם אפי' באחת, ששנינו כל שאלותיו של אדם יכול לכלולן בשומע תפלה. וכתב ע"ז המקדש מלך, שמאחר שיכול לכלול תפלת הדרך בשומע תפלה כשאר שאלת צרכיו, מוכח שאין חתימה בתפלת הדרך, דאי היא בחתימה לא היא כשאר צרכיו. ובודאי שזה נעלם מהרב ר' יוסף קארו בכ"י סי' קי שתמה על הרמב"ם שלא הזכיר חתימה בתפלת הדרך, ומכאן סיוע לרמב"ם. ע"כ.

וכתב ע"ז בספר מאור ישראל (ברכות כט:), ותמיהני עליו שאין עלה על לבו לסייע בסיוע שאין בו ממש להרמב"ם, וכי הרמב"ם יניח תלמוד ערוך שאמרו שחותם בא"י שומע תפלה, ויפסוק כדברי הזהיר שלא נגלה בדורותיו. (ע' במאורי שבת קה:).

ואעיקרא אין שום הוכחה מהזוה"ק שחולק על התלמוד שלנו, אלא דס"ל שמכיון שיכול לכלול תפלת הדרך באמצע תפלת שמונה עשרה, שאפשר שהיא מקובלת יותר, והחתימה שוה בשתייהן, דהיינו בא"י שומע תפלה, חתימת ברכת שמע קולינו, עולה לכאן ולכאן, כאילו אמר תפלת הדרך בחתימת בא"י שומע תפלה. ולמה נעשה מחלוקת חתום בין הזוהר לתלמוד שלנו. ולכן אין לזוז מהש"ס וכל הפו' ומרן שכתבו שצריך לחתום בתפלת הדרך בא"י שומע תפלה. וזה פשוט.

לומר "תפלת הדרך" מיד לאחר שיצא מהיישוב

ברכה לברך תפלת הדרך רק מיל אחרי עיבורה של עיר, נמצא חסר מהפרסה כבר בעת ברכתו, והוא כבר פחות תוך פרסה לעיר שנוסע לה, ואיך יוכל לברך עוד. נמצא חומרותו היא קולא דמברך לבטלה. על כן ככה"ג בודאי הכרעתי שיש לברך מיד כשהתחיל לנסוע. ואח"כ מצאתי בזוה"ק (פר' בראשית דף מט:) ושם באור החמה מביא מהמהרח"ו, שלא יתפלל תפלת הדרך אלא קרוב לעיר, ולא אחר שכבר התרחק מאד מן העיר. וראה בשו"ת חמדת משה (סי' יב) מ"ש בד' הט"ז, וכתב, דעכשיו בזמנים הללו שגשגה סדר הנסיעות והכל במריצות וזריזות נפלאה במכוניות שונות, ומרכבות הקיטור, ויש לפעמים מניעות ע"י קפיצות הנסיעות

עדיף טפ"י. וכ"כ הב"ח (ס"ס ה) שדברי מהר"ם לאו מדינא הם אלא חסידות וזהירות. וכ"כ בשו"ת מהרש"ל (סי' נו). וראה בשו"ת יבי"א ח"ה (חאה"ז סי' יב).

וסיפר הגרש"ז אויערבאך שפעם אחת הרב שך הציע בפניו את ספיקו בענין תפלת הדרך, שמנהגו להמתין - קודם צאתו לדרך מבי"ב לירושלים - מלברך אשר יצר עד שעת הנסיעה, ואז בנסיעתו מברך אשר יצר ומסמך לה תפלת הדרך. אבל עדיין אין דעתו נוחה מזה לפי שבאופן זה אין ברכת אשר יצר סמוכה לזמן חיובה. וראה במשנ"ב (ד' טק"ו) שטוב לזיזהר לברך ברכה זו מיד. והשיבו הגרש"ז אויערבאך, שהוא אינו נוהג לברך תפלת הדרך כשנוסע מירושלים לב"ב. והשיבו, כי גם הגר"ז לא היה אומר תפלת הדרך בכה"ג. אלא היה כוללה בשומע תפלה שבשמונה עשרה. אולם הוא עצמו [הרב שך ע"ה] היה נוהג לומר תפלת הדרך, ופעמים שהיה מברך על סוכריה כדי להסמך הברכה לתפלת הדרך. ומנהגו היה לברך ביציאה מהעיר כשעלו על הכביש הבינעירוני. והעידו על החזו"א שגם היה אומר תפלת הדרך מיד בצאתו מן העיר ב"ב. וכמו שהובא כן בקובץ מבקשי תורה (חשון תשס"ג). וכן היה מנהגו של מרן אאמו"ר לומר תפלת הדרך בשם ומלכות כשנוסע לב"ב וחזר בו ביום, והיה מברך כשהגיע ליד הר המנוחות.

והנה מרן הב"י (סי' קי) העיר על הרמב"ם שכ' נוסח תפלת הדרך ללא חתימת בא"י שומע תפלה. והנה

(י) ש"ע סי' קי ס"ז. וע"פ המבואר בהערה הנ"ל. וכן היה מנהגו של מרן אאמו"ר זיע"א. ועיין בט"ז (סק"ז) שיוכל לומר אותה גם בעיר קודם שהחזיק בדרך. אך במג"א (סי' יד) חולק וכתב שלא יאמרו אותה גם בעיבורה של עיר, היינו בתוך שבעים אמה ושיריים. והביא בשם עמק הברכה שכתב דהיינו תחום מעיבורה של עיר. וכתב בנימוקי או"ח (סק"ה), דכיון דפסקינן בזה שבנסיעת פחות מפרסה לא יברך תפלת הדרך. וגם אם שכח מלאומרה מיד כשהחזיק בדרך, יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה. וא"כ כשנוסע רק פרסה מצומצם, וכשיחמיר כהמג"א, ובפרט מ"ש בשם עמק

יא. אם משמיעים במהלך הנסיעה קלטת קטנה מיוחדת שבה תפלת הדרך, אין יוצאים בזה ידי חובת תפלת הדרך, ואין לענות אמן אחר ברכה זו. והדבר מועיל רק כדי שהשומעים יחזרו מלה במלה אחר האומר [בקלטת], אבל בשמיעה לבד מהקלטת אין יוצאים ידי חובה. (א)

יב. המברך תפלת הדרך ברם קול להוציא ידי חובה את הנוסעים, אם קולו חזק באופן שגם אם יינטל הרם קול ישמעו את ברכתו על ידי התאמצות, שאז מוכח שקולו נשמע והרם קול אינו אלא מסייע להגברת הקול, כל השומעים יוצאים ידי חובת הברכה, אם הם מכוונים עליו, והוא מכוין להוציאם. אבל אם בלי הרם קול לא ישמעו את ברכתו כלל, אפילו על ידי התאמצות, לא יוצאים ידי חובת הברכה בשמיעתה מהרם-קול. (ב)

עוד בזה. ועכ"פ מנהיגנו כאמור שאין מברכים תפלת הדרך אלא לאחר שהחזיק בדרך, ומיד כשהחזיק בדרך יוצא מן העיר, יכול לברך תפלה הדרך.

להתפלל תפלה כמאמרה על אם הדרך, על כן ודאי העיקר בזה כדעת הט"ז שנכון עכשיו להתפלל תפלת הדרך עוד קודם שיצא מפתח ביתו לשלום. וע"ש מ"ש

"תפלת הדרך" הנשמעת ממכונת הקלטה

בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב (סי' עב), ובשו"ת אהלי אהרן ח"ב (סי' סד), ובשו"ת פני מבין (סי' קג), ובשו"ת מערכי לב (עמ' תעז), ובשו"ת ים הגדול (סי' כט), ובשו"ת חלקת יעקב (סי' נט), ובשו"ת ירך יעקב (סי' נד), ובשו"ת משפטי עוזיאל (מהדו"ת סי' לד אות ג').

(א) שאין כאן אמירה של אדם בר חיובא, אלא דיבור של המכונה בלבד. וא"ז אלא כמעשה קוף בעלמא. וגדולה מזו מבואר בילקו"י מועדים (עמ' רפז) ובילקו"י פורים, שאין יוצאים י"ח מקרא מגילה בשמיעתה מהרדיו, אפי' בשידור ישיר, וכ"ש מהקלטת. וע'

תפלת הדרך באמצעות "רם קול" - והדין בהבדלה ומקרא מגילה

כדכתבתי במק"א לגבי קריאת מגילה, וה"ה גבי הבדלה, משום דכל מצות דבור דבחול הוא כמגילה, לבד ק"ש ובהמ"ז שצריך למחות באלו הרוצים לצאת במיקרופון, ולכן כיון שא"א לה לשמוע הבדלה בבית החולים, צריכה לשמוע ע"י הטלפון, וכן צריך לענות אמן על ברכה ששומעים ע"י טלפון וע"י מיקרופון מספק. ע"כ.

ובשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' פד) כתב שבעיקר דין קריאה ברם קול דעתו נוטה למ"ש באג"מ הנ"ל. ע"ש. וכ"פ אדמו"ר מליבאוויטש הובא בס' שובע שמחות הנד"מ (עמ' עח). וע"ע בשו"ת קול מבשר ח"ב (סי' כה). גם בשו"ת רבבות אפרים ח"ד (סי' קעג) כתב, שאין יוצאים י"ח בשמיעת המגילה ברמקול, "אם בלעדו לא היה שומע את הקריאה". והמשתמש במכשיר שמיעה יוצא י"ח באמצעות המכשיר. (וע"ע שם סי' קעג אות מח).

והגאון החזו"א היקל בזה, שכיון שהקול הנוצר הוא ע"י האיש המדבר וקולו נשמע מיד כדרך כל המדברים, אפשר דחשיב כשומע ממש מפי האיש המדבר. וה"ד בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' ט עמ' סו בהע'), אלא שכתב עליו, שזהו חידוש גדול ואיני מבין דבריו. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ג (סי' לח). ובספר לקט הקמח

(ב) הנה הגרי"ח בספרו בן איש חיל (דרוש ג' לפר' זכור עמ' רנח) הביא שגדול אחד בירחון המאסף (שנה יג, חוברת ד' סי' כה) נסתפק בזה, כיעו"ש. ובשו"ת אג"מ ח"ב (אר"ח סי' קח) כתב לענין מקרא מגילה, שאפי' אם נאמר שהאמת כדברי המומחים שע"י המיקרופון לא נשמע קול האדם, אלא קול אחר שנעשה מחמת קולו, מ"מ מן הדין יש להחשיב זאת כשמיעת קולו ממש, שכל מה שנשמע הוא מכח קולו ממש, ומנין לנו עצם כח השמיעה איך הוא, שאולי הוא ג"כ באופן כזה שנבראים גלי קול באויר ומגיעים לאזנו. וכן מסתבר לפי מה שאומרים חכמי הטבע, שהקול יש לו הילוך עד האוזן, וגם יש קצת שיהיו זמן בהילוכו עד שיגיע לאוזן, ובכל זאת נחשב שהוא קול האדם. ולכן אפשר שגם הקול שנעשה ע"י המיקרופון הוא נחשב קולו ממש. וגם מה שאומרים שהוא קול אחר אינו ברור, ולכן מצד ההלכה אין למחות בידי הרוצים לקורא המגילה ע"י מיקרופון. ודון מינה לנ"ד. וע"ע בשו"ת אג"מ ח"ד (בהשמטות לחאו"ח סי' קח).

ושם בח"ד (סי' צא אות ד) נשאל בדבר שמיעת הבדלה ע"י טלפון לאשה הנמצאת בבית החולים, והשיב, הנה אם א"א לה שתשמע הבדלה במקומה, ודאי יש לה לשמוע על הטלפון, שיותר נוטה שיוצאים בזה י"ח

יג. הטס באוירון שיעור שעה ושתיים עשרה דקות, יש לו לברך תפלת הדרך בשם ומלכות. וכן אם טס במטוס וחוזר בו ביום, ושהה בטיסה שיעור שעה וחומש, מברך תפלת הדרך בשם ומלכות. ויש מי שכתב שצריך שיטוס בין הערים, אבל אם טס במשך שעה וחומש מעל מקום מיושב כולו, אינו מברך תפלת הדרך, ולא הגומל, ואין דבריו נראים. (יג)

מפקפק מאד בדין זה, דכשם שאם שומע ברדיו אינו עונה אמן שאין זה קולו, אף שמדבר עכשיו באותה שעה, ה"ה ברמקול אין יוצאין, ובאלכסנדריה של מצרים היו כולם באולם גדול ונצטרפו בכך. ובכה"ג אף שאינו שומע עונה אמן. ע"ש.

ותמיהני, דאין קשר לענין של הצטרפות, דבזה בעינן שיהיה במקום אחד, לבין עניית אמן שהוא תלוי בידוע איזו ברכה מברכים, שהרי אפי' הפסק כמה בתים עונים אמן אם אין טינופת מפסיקה, כמבואר בש"ע.

ומיהו לגבי הבדלה מאחר שהיא מה"ת, ראוי להחמיר לשמוע ההבדלה שלא בדרך הרמקול, גם היכא שיכול לשמוע את קול המדבר מבלעדי הרמקול, דסוף סוף מעורב בקול גם קול המברנא. גם במקרא מגילה, ולכן לכתחלה היכא דאפשר טוב לשמוע המגילה שלא בדרך הרמקול. והיינו משום שיי"א שאין הוא שומע קול גברא בר חיובא, שאין קול המדבר עצמו נשמע דרך הטלפון, אלא הוא קול אחר הבא ע"י זרם באמצעות ממברנא, ולכן אין יוצאים בזה י"ח ק"ש ותפלה ומגילה וקול שופר וכו', ודמי לסרט ההקלטה שהקול הראשון אינו בעולם, והקול הנשמע מלוח הגרמפון הוא קול אחר לגמרי. וכמ"ש כן בשו"ת משפטי עזריאל (או"ח סי' ה'). וכ"כ הגרש"ז אויערבאך, הו"ד בשו"ת יבי"א ח"א (תא"ח סי' יט אות יח).

ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ב (סי' עב) העיר מצד הפסקת טינופת בין המשמיע לשומע. כיעו"ש. וכן פסקו בשו"ת מנחת יצחק ח"ג (תא"ח סי' לח), ובספר שערים המצויינים בהלכה ח"ד (סי' קצג אות א'), ובספר שער הלכה (סי' שיד). וע"ע בשו"ת פרח שושנה (סי' יד), ובשו"ת מבשר טוב (סי' כה), ובילקו"י פורים (סי' תרפט הע' טו, עמו' תסח). ובילקו"י מועדים (עמ' רפז), ובחזו"ע פורים (עמ' נו).

תפלת הדרך" במי שטס במטוס שעה וחומש

יתחייב בשילוח הקן, ומתרתצת הגמ', דרך נשר איקרי, דרך סתמא לא איקרי. הרי למדנו שבאויר לא נקרא בשם דרך, וממילא אין לברך תפלת הדרך. והו"ד בס' אישים ושיטות (עמ' פ). וכ"פ בשו"ת חלקת יעקב ח"ב (סי' ט'), ושכן היה מורה ובא האדמו"ר מבלז צ"ל.

החדש (עמ' קלט). ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' יא) ובשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' נד).

והנה ביחו"ד הנ"ל כתב לבאר הענין בזה"ל: דאלה היושבים סמוך לש"צ, והיו יכולים לשמוע היטב את קריאת המגילה מפיו, גם בלעדי הרם - קול, מסתברא ודאי שיוצאים י"ח, [וכעין מה שאמרו בגמרא (סוכה ב.), דל עשתרות קרנים איכא צל סוכה]. וראש ישיבה ליטאי אחד בכל שנה חוזר בלגלוג על ה"ראיה" מהגמ' סוכה, שאינה ראייה כלל וכו'. אולם משקר לתלמידים שהרי ביחו"ד לא כתב הדבר בגדר ראייה, אלא כדי לסבר את האוזן כתב שהוא "כעין" מה שאמרו וכו', והוא בגדר זכר לדבר כדי להסביר את הסברא, אבל לא כתב שהוא בגדר ראייה.

שוב ראיתי בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' ג ד"ה והנה עיקר) שכתב, שיש נוהגים בבתי כנסת להשמיע קריאת המגילה בפורים ע"י מגביר קול, מפני שהם סוברים דכיון שחיקוי הקול של הקורא נעשה מיד במכשיר של המגביר קול ע"י הקורא בעצמו, שפיר חשיב כשומע את המגילה מפי הקורא, ולא כשומע ממכשיר כזה אשר קולו דומה לקול הקורא. ובסי' ט' (אות א') כתב לענין עניית אמן מבלי לצאת י"ח, דרק אם עומד בביהכ"נ או אפי' סמוך לו ושומע חזרת הש"צ ע"י רם קול אז שפיר נגרר אחר הצבור ועונה אמן מידי דהוי אלכסנדריה של מצרים, משא"כ כשעומד רחוק ושומע ע"י הטלפון נראה שאין לענות כלל אמן על שום ברכה, ודינו כעונה אמן לבטלה, הואיל והוא שומע את הברכה רק באפרכסת הטלפון והממברנא, ולא מפי אדם, ולכן מסתבר שאם עומד רחוק ואין לו שום צירוף עם המברך אין לענות על ברכה זו.

ועד"ז כתב במועדים וזמנים ח"ו (סי' קה) דבמסיבות שמתפללין ומברכין ברמקול בימי החול, גדול אחד אמר שעונה אמן, דדמי לביהכ"נ של אלכסנדריה, ואני

יג **הנה** הגאון הרגאצ'ובי סבר, שהנוסע במטוס א"צ לברך תפלת הדרך, והוא ע"פ המבואר בגמ' (חולין קלט.) כי יקרא קן צפור לפניך בדרך, מצא קן בים, חייב בשילוח הקן, שנאמר הנותן בים דרך, ופריך, א"כ המוצא קן בשמים, שנאמר דרך נשר בשמים,

יד. מי שבירך תפלת הדרך, וחבירו שהיה עמו בנסיעה לא שמע את הברכה, ומבקש ממנו שיחזור ויברך להוציאו ידי חובה, אין לו לחזור ולברך, מאחר שכבר בירך ויצא ידי חובה. ואף על פי שאמרו (ר"ה כת). אף על פי שיצא מוציא, לא אמרו כן אלא בברכת המצוות, אבל לא בברכות השבת. [ואף שיש החולקים בזה, מכל מקום כלל גדול בידינו ספק ברכות להקל]. (יד)

לברך הגומל. ומשמע שגם על טיסה באויר צריך להודות בברכת הגומל. וכ"פ הגר"פ עפשטיין, הו"ד בשו"ת בצל החכמה (דף קצ), וכן הורה למעשה בשו"ת אג"מ כרך ד' (או"ח סי' נט), וכ"פ בשו"ת בית מרדכי (סי' נג). ולדידן מברכים הגומל גם בנסיעה מעיר לעיר, ולא רק ממדינה למדינה.

גם בס' שערי הלכה ומנהג (חב"ד, או"ח עמ' רכג) כתב, דכיון שתפלה זו אינה לענין דרך, כי אם העיקרה ממקומו והליכה שלא בעיר, באופן שאפשר לומר שהוא מקום סכנה, יש לברך תפלת הדרך. ועוד, דברובא דרובא הולך בדרך עד שמגיע באוירון. ועל דרך הצחות יש להביא דוגמא מחיוב לימוד תורה בדרך, שהוא בודאי אף בנסיעתו במטוס, אף שהציווי ע"ז נאמר בלשון ובלכתך בדרך.

והנה בסידור יחו"ד (עמ' שכט) מובא, שהטס במטוס שבעים ושתיים דקות שלא מעל מקום ישוב, מברך הגומל בשם ומלכות. ע"כ. ובשעתו כאשר ביקשו מאתנו לעבור על ההלכות שבסידור, הערנו, שאין מסתבר כן, דמה לי אם טס מעל מקומות יישוב, ומה לי אם טס שלא מעל מקומות יישוב, הרי באויר ליכא נפ"מ מידי לענין שייחשב כהולכי דרכים. ודוקא בנוסע מעיר מעיר בעינן שיסע בכביש בניעורונו, ששם מצוי יותר סכנה מאשר בתוך העיר [דבתוך העיר זכות הרבים אגנא ומצלא]. אבל במטוס אין נפ"מ אם טסים מעל מקומות יישוב לטיסה שלא מעל מקומות יישוב, שבכל ענין מברכים.

לברך "תפלת הדרך" להוציא אחרים ידי חובה - אע"פ שיצא מוציא

שאמרו פסד"ו. ויש חולקים בזה. ואני נוטה לדעת החולקים. ע"כ. נמצא שדעת המאירי היא לחלק בין ברכת המצוה לברכת השבח וההודאה.

ולפ"ז בנ"ד שהיא ברכת שבח והודאה להשי"ת, מי שיצא י"ח תפלת הדרך, אינו מוציא אחרים י"ח.

אולם בחי' הריטב"א (ר"ה כט). מבואר, שגם בברכות השבח אמרי' אע"פ שיצא מוציא. ע"ש. ונראה דסב"ל. והובאה מחלוקת זו בשו"ת יבי"א ח"ט (תאו"ח סי' ג' אות ב') גבי מי שבירך ברכת הלבנה, או ברכת אשר יצר, אם יכול לחזור ולברך להוציא אחרים י"ח. ומזה מכבר הערנו על מחבר אחד שלא חש לסב"ל

ובשו"ת האלף לך שלמה (י"ד סי' שט) כתב, דקרובה ורחוקה שאמרו באבלות, תלוי בהילוך רגלי, ולא בטוסים ופרדים. וכן כתבו בשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (י"ד ר"ס כ), ובשו"ת מהר"ם שיק (י"ד סי' שסא). אלא שצידד בסוף דבריו להקל בזה. וראה בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' יג), ובח"ב (או"ח סי' יד אות ה), ובחלק ו' (סי' מח אות ט). וביאר שם, שאף אילו היה רוכב ע"ג בהמה היה שווה בדרך שעה וחומש, עתה כשנוסע במכונית בפחות מזמן זה, אין לו לברך הגומל ותפלת הדרך. שהעיקר להלכה כדעת האחרונים דסבירא להו דבעינן שיהיה בדרך מחוץ לעיר שיעור זמן של שבעים ושתיים דקות. וכלל גדול בידינו סב"ל. ושם דחה דברי הסוברים שאם נסע מהלך פרסה, אף שנסע במהירות, ובזמן קצר, צריך לברך. ע"ש.

וכבר כתב המאירי (ברכות נד): שיש מי שאומר שאין ברכת הגומל אלא להולכי מדברות שתעו, ויורדי הים שעמד עליהם נחשול של ים לטובעם, וכן חולה שיש בו סכנה דוקא, שבכל אלו יש בהם נס, אבל אם לא אירע להם כן א"צ לברך. ואע"פ שפשוטי המקראות מורים כן, מ"מ אין אני מודה בכך, אלא כל הדרכים בחזקת סכנה, וה"ה לכל הליכה בים, וכל שעלה למטה וירד מברך. ע"כ. נמצא שלא דיבר הכתוב אלא בהווה, שדרכם לבוא לידי כך, וא"כ אין הבדל בין הליכה בים להליכה ביבשה.

וכן משמע מדברי החיד"א במחז"ב (סי' ריט) בדין ארבעה שעלו לפרס ע"י שם המפורש, אם צריכים

(יד) ז"ל המאירי (ר"ה כט): אע"פ שבברכת המצות קי"ל שאע"פ שיצא מוציא אחרים י"ח, מ"מ ברכות שבח והודאה, וכן ברכות תפלה שכולן הודאה וריצוי הן, אע"פ שהן חובה, אין אדם מוציא את חבירו מהן. ופירושו בתלמוד מערב, בדין הוא שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. ומקצת גאונים הורו, שמי שהתפלל וחזור ומתפלל להוציא אחרים י"ח, ומצא צבור שהשלימו פסד"ו ולא בירכו ישתבח, הואיל והוא מתפלל בשבילם מברך אף ברכת ישתבח. שהרי חובה היא על הצבור, והוא נעשה ערב להם, שכל ישראל ערבין זה לזה. ומברכה אע"פ שלא היה שם בשעה

טו. מי שנסע מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה ביום אחד, כשעולה לתורה מברך ברכת הגומל. ואם נעשה חולה, באופן שעלה למטה וירד, וגם נסע מעיר מעיר, וגם יצא מבית האסורים, ברכה אחת מועילה לכל. ואין לו לכפול הברכה. (טו)

אפשר שלא נחוש לסברת המאירי.

ודע, שאין לצרף את סברת הפוסקים הסוברים דבברכות השבח לא אמרי' סב"ל, וא"כ נימא דשפיר יכול לברך להוציא י"ח אחרים, אף שהוא עצמו כבר יצא י"ח. דזה אינו, שכבר העלה בשו"ת יבי"א ח"ח (תאר"ח סי' ה' אות א') דגם בברכות השבח אמרי' סב"ל, והביא שם להקת אחרונים שכתבו כן. ואף ס"ס לא מהני בברכות, מחומר איסור ברכה לבטלה. דלא עבדי' ס"ס בברכות.

שוב הראני אחד התלמידים מ"ש המחבר הנז', בברכת ה' ח"א (עמ' קעד) לפרש דברי המאירי דאיירי רק לענין ברכות ק"ש שהן דרך שבח ובקשה, כיעו"ש. אולם זה לא נכון, דלשונו של המאירי להדיא שבכל ברכת השבח אמרי' הכי, וז"ל המאירי: ברכות תפלה וברכות שבח והודאה, כולן הודאה ורצוי הן, ומתוך כך ואע"פ שהן חובה אין אדם מוציא את חברו מהן, פי' בתלמוד המערב בדין הוא שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. ע"כ. ומבואר להדיא דכוונתו לכל ברכות השבח וההודאה, שהרי הן דברי ריצוי כדי לבקש רחמים, וכדרך שמרצים את המלך. וכמו שרמז לזה המאירי בריש דבריו. [וראה במא"י עירובין צו:].

וכד' המאירי כ"פ הפמ"ג (סי' רכה א"א סק"א). [וכתב כן מדנפשיה]. וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ועוד.

לעיר - אם יברך "הגומל" פעמיים

פרי הארץ החיוב בא ביצא מהספינה, דעיקר כהפוסקים דאינו מחוייב לברך בהולך במדבר אלא כשהגיע ליישוב, וכאן ממדבר הלך לספינה, ובספינה נוסף עליו סכנה על סכנה ר"ל, עד כשיצא מהספינה נגאל מכולם, ולכו"ע צריך לברך רק פעם אחת, אמנם אם בא ממדבר ליישוב והיה מחוייב לברך רק נתעצל, וירד לים ועלה ממנו, ועיי"כ לא בירך ושוב חלה ונתרפא, ואח"כ חבשוהו בבית האסורים ויצא, בזה לכו"ע מחוייב לברך ד' פעמים. דברכת הגומל במקום תודה נתקנה, כמ"ש הרא"ש ואתו מי שמחוייב בד' קרבנות יביא קרבן אחד ויפטר, והגם דקרבן תודה אינו אלא רשות, מ"מ מד"ק לברך ולהודות לה'. וכיון שנתחייב בהודאה לא נפטור ע"י שאירע שצריך לברך ולהודות עוד הפעם, ועדיפא מתפלה שצריך תשלומין. ועיי' באשל אברהם בשם קול בן לוי, מי שהיה חבוש פעמיים

ופסק בבטחה לברך ולהוציא י"ח גם בברכות השבח. [ספר ברכת ה' ח"ד עמ' טו]. ושם כתב, בברכות ההודאה על ראייה ושמיעה על דברים שמעוררים שמחה או ח"ו צער, וכן ברכות ההודאה שנתקנו על מאורעות הבאים על אדם, אסור לאדם שלא התחייב בהן לברך אותן אפי' כדי להוציא י"ח את חבריו שהתחייב בהן, אבל ברכות השבח שנתקנו על ראייה ושמיעה של דברים שניכרת בהן גדולת ה', וכן ברכות ההודאה שנתקנו על ראייה של דברים שמזכירים את חסדי ה', רשאי גם מי שבירך אותן לחזור ולברך אותן כדי להוציא י"ח את חבריו שאינו יודע לברך, בתנאי שחבירו ישמע את כל הברכה ויתכוין לצאת י"ח.

ולתאמור הרי שבמאירי (רי"ה טו). הדברים מפורשים להדיא, דברכות שבח "כולן" לא אמרי' שומע כעונה, ואין אדם יכול להוציא י"ח את חבריו, וכ"ש דלא אמרי' בהו אע"פ שיצא מוציא. והסברא בזה, דבברכת המצוות איכא דין ערבות אחר שהכל חייבים בהן, כמו לולב ושופר וכדו', אבל בברכת הנהיגין וברכת השבח רק מי שבא לידו דבר זה הוא מתחייב לברך. ולכן אין כאן ערבות, וכיון שיצא י"ח אינו יכול לחזור לברך להוציא אחר י"ח.

ואע"פ שהריטב"א כתב שגם בברכות שבח והודאה אמרי' אע"פ שיצא מוציא, מ"מ הא קי"ל דסב"ל, ואיך

היה חולה ונתרפא - וגם נסע מעיר

טו הנה מי שנסע מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה, וגם היה מיורדי הים, ואחר כך חלה ונתרפא, וכן מי שהיה בבית האסורים ויצא משם, ונתחייב בברכת הגומל, אף שנתחייב בברכת הגומל כמה חיובים, אינו מברך אלא ברכה אחת, על כל הקורות אותו, ועולה לו לכולם, וכשיברך הגומל יכוין לפטור את כל האירועים הנ"ל. וכ"כ בבאה"ט בשם פרי הארץ (סי' ז'), דברכה אחת פוטרת כל החיובים, לפי שנוסח הברכה הוא על כולן.

ובעיקרי הד"ט (סי' י' אות א') כתב, דתלוי בפלוגתת הפוסקים בש"ע סי' ז', בהטיל מים והסיח דעתו מלהטיל עוד מים, ואח"כ נמלך והטיל מים פעם אחרת, אם צריך לברך ב' פעמים.

ובספר תורת חיים סופר (סי' ריט) כתב, דבנידון הרב

ושלש, ברכה אחת סגי, כמו שסגי בברכה אחרונה אחת. ע"ש.

והנה לענין מה שהזכרנו במי שהטיל מים, והסיח דעתו מלהטיל עוד מים וכו', דעת הגאון (הובא ב"י א"ח סי' ז) שמברך ב' פעמים אשר יצר, וכמו שמצינו כן לענין תפלה, שאם טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים. וכ"פ מרן בש"ע (סי' ז ס"ג). ולפ"ז גם בנ"ד היכא שנתחייב לברך ברכת הגומל ב' פעמים, שצריך לברך ב' פעמים ברכת הגומל. וכ"כ בשו"ת משפטי צדק (סי' י) למהר"ש גרמיזאן, שלמד מזה שהנחשב בבית האסורים ב' פעמים, ועכשיו שוחרר לגמרי, חייב להודות ולברך הגומל ב' פעמים. וכ"ש מי שהיה חבוש, וחלה ונתרפא שחייב לברך שתיים. ע"כ. וכן שו"ת קול אליהו (ח"ב א"ח סי' א), דן בשאלה דנ"ד, ולמד מדין הגאון לגבי אשר יצר, שמברך ב' פעמים, דה"ה בנ"ד.

אולם הרבה מהאח' פליגי בדין הנו', וס"ל דשאני תפלה שהיא במקום קרבן, ושייך בו תשלומין, משא"כ בברכת אשר יצר שהיא ברכת ההודאה, שיוצא בהודאה אחת על הרבה פעמים, כמי שאכל שתי פעמים והסיח דעתו בינתיים, שמברך ברהמ"ז על שתיהן. ועיי' בב"ח ובמג"א שם. וכן פסקו השל"ה, והמשנ"ב ושאר אחרונים. וסב"ל. ולפ"ז ה"ה בנ"ד שברכת הגומל אחת פוטרת כל מה שנתחייב עד כה. וכ"כ בספר זכר שמחה (סי' כח) דמי שנעשו לו כמה נסים שצריך לברך עליהם, יוצא בברכת הגומל אחת, שברכה אחת עולה לכולם, דמ"ש משאר ברכת הנהנין, שיוצא בברכה אחת כשברכותיהן שוות. ואע"פ שמרן הש"ע כתב, לענין ברכת אשר יצר, שיברך פעמיים. סב"ל נגד מרן. וכ"כ בספר ברית כהונה (מערכת ס או א-ד). וכ"פ בשו"ת שער שמעון אחד (ח"ב סי' נב). וראה להלן הערה כח. ובספר קול לוי (סי' א), ובגינת ורדים (כלל ח סי' מה), ובכה"ח שם, ובשו"ת בנין אב (ח"א סי' יט), ובשו"ת, בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' כא). ע"ש. וכמבואר בילקו"י ברכות (מהדו"ק עמ' תקעב).

וכעת יצא לאור חזו"ע ברכות, ושם בעמ' (שנא) דן אודות היורד לים, ובהיותו בספינה חלה, וכשעלה ליישוב ונתרפא, נחשד בדבר עבירה נגד החוק ונאסר בבית האסורים, ושחרר אח"כ. האם די לו בברכת הגומל פעם אחת על כל הדברים שעברו עליו. והביא מ"ש בברכ"י (סי' ז) לגבי אשר יצר, דלענין הלכה אע"פ שגם מדברי הרב בית דוד נראה שכן נוהגים לברך אשר יצר ב' פעמים, מ"מ להלכה נראה דסב"ל, כי בענין ברכות נקטינן דאף נגד מרן אמרי' דסב"ל. והניף

ידו שנית במחז"ב (סי' ז), וז"ל: "והאמת אגיד שעיקר הסברא שמברך ב' פעמים אשר יצר לפע"ד היא תמוהה ולא סמכינן עליה" וכו'. ע"ש. וכ"פ בקשר גדול (סי' ה או ד). וכן הסכימו אחרונים רבים. וכ"כ מהריק"ש שהנכון שיכוין בברכת אשר יצר לפטור שניהם. וא"כ אף כאן י"ל שיכוין בברכת הגומל לפטור את כל הקורות אותו, ולעולם אינו מברך ברכת הגומל אלא פעם אחת. וכן בספר לדוד אמת (סי' כג או ד) כתב בזה"ל, ד' שצריכים להודות אף אם נתחייב בארבעתן אינו מברך הגומל אלא פעם אחת ויוצא ידי כולם. ע"כ. וכן העלה הגאון פרי הארץ (סי' ז) בשאלה דנ"ד, שהואיל ונתחייב בברכת הגומל על ארבעתן, וכל הארבעה שצריכים להודות ברכתן שוה בנוסח אחד, אין לברך על ארבעתן אלא ברכה אחת ותו לא. וכן העלה בנידון החבוש בבית האסורים ב' פעמים, ושחרר, שלא יברך הגומל אלא פעם אחת. ע"ש. וכ"כ בספר זכר נתן (עמוד טז) בשם מהר"י בואינו בספר שלחן מלכים, שאפי' יצא מבית האסורים ולא הספיק לברך הגומל עד שחזרו ואסרו אותו שנית, יברך הגומל פעם אחת ויכוין לפטור הכל. ונבדקרי הד"ט (סי' י או א), שכתב לפקפק ע"ד הרב פרי הארץ הנו' מדברי הגאון, שמברך ב' פעמים אשר יצר, וה"ה בנ"ד, ואע"פ שכמה אח' כתבו שם דסגי בברכה אחת, צ"ע גדול להפיל ארצה דברי הגאון בלי ראייה ברורה מהש"ס. וכ"כ הט"ז שם וכו'. וכ"ש לפי מ"ש הלק"ט (ח"א סי' רסד), שבברכת השבח ליכא משום ברכה לבטלה. עכת"ד. גם בספר מגן גבורים (באלף המגן סק"א) העיר ע"ד הפרי הארץ, מההיא דסימן ז שכתב, הגאון שמברך אשר יצר ב' פעמים. והניח בצ"ע. וע"ע בשו"ת באר משה ח"ב (סי' י עמ' נח בהערה). אולם מאחר שמרן החיד"א הנ"ל העלה שאין לברך אשר יצר אלא רק פעם אחת, וכן פשט המנהג כדבריו, אין אחר המנהג כלום. וכן הגאון תורת חיים סופר (או' א) העיר על מ"ש הרב קול בן לוי, והרב פרי הארץ הנ"ל, שאינו מברך אלא ברכה אחת, שנראה דתליא בפלוגתא בדין אשר יצר אם מברך ב' פעמים. ע' בב"י (סי' ז), מ"מ כיון שהפרי הארץ פסק כן, אין לעשות מעשה לברך ב' פעמים. וכן מדוייק לשון הגמרא ארבעה צריכים להודות, ולא אמרו על ד' דברים צריך להודות, אלמא דאף בגברא חד שאירעו לו כל הדברים די בהודאה אחת, ורק אם אירע כן לארבעה גברי מברכים כל אחד ואחד לעצמו. וע"ע בספר ברכת הבית (שער כז שערי בינה או' כו). ודו"ק. ופסק הרב פרי הארץ הובא להלכה בספר אמת ליעקב אלגאזי (משפט ברכת הגומל או' ד), והגר"ח פלאגי' בספר חיים (סי' כו או' ז), ובשו"ת פני

טז. כשנמצאים כמה אנשים במקום אחד, וכולם נתחייבו בברכת הגומל, אין לשנות את מטבע הברכה ולומר ברכת הגומל בלשון רבים, ש"גמלנו" כל טוב, אלא יש לברך בנוסח הרגיל שגמלני כל טוב. (טז)

הלכות קטנות (ח"א סי' קצט), בדין השומע שמועות טובות שמברך הטוב והמטיב, שכן אמרו בלשון רבים "שמועות" שאפי' אם באו לו הרבה מיני שמועות טובות די בברכה אחת. וכן בברכת הגומל אמר הגומל לחייבים "טובות". ע"כ.

כשיש כמה אנשים שנתחייבו ב"הגומל" לא לשנות ולומר "שגמלנו"

שערי דעה יו"ד (סי' רפט סק"א) כתב, שיפה עשה המג"א שלא כתב כן אלא בלשון "ואפשר", ולא החליט הדבר, כי באמת קשה להמציא מטבע חדש בברכות שלא נמצא בש"ס מחמת איוו קושיא וכו'.

ואף שהיה מקום לומר דמה שהקפידו בירושלמי, הוא בנוסח אחר לגמרי, משא"כ כאשר משנה מיחיד לרבים, נראה שאין לחלק בזה, צא וראה, מ"ש בספר תולדות יצחק לרבי אברהם הנגיד בנו של הרמב"ם בתשו' (רמב"ם אל המקורות תשו' יא), בזה"ל: "ואמירת הברכות הנז' בלשון רבים, אלוקי נשמה שנתת בנו, או המעביר שינה מעינינו, וכיו"ב אסורה, כי זהו שינוי הברכה". עכ"ל. הרי דאף שינוי מיחיד לרבים הוי שינוי בנוסח ברכה, ואין לעשות כן.

והנה מצינו להאחרונים שהקפידו בנוסח ברכת הגומל, עד כדי כך שדנו אם קטן יכול לברך הגומל, ובשורת מהר"ם מינץ (סי' יד) כתב, שאין שייך בקטן הנוסח הגומל "לחייבים", כיון שאינו בר עונשין. וכתב שאין לומר שיברך "הגומל חסדים" במקום "הגומל לחייבים", דהא השי"ת גמל עמו חסד. הא ליתא, דאין לשנות מטבע שטבעו חכמים בברכות, והאי ברכה לא מצינו. עש"ב. והו"ד בקצרה במג"א (ר"ס ריט), שאין הקטן מברך הגומל, שאין יאמר לחייבים טובות, אחר שהוא אינו בגדר זה. [ובב"י פירש תיבת לחייבים, דר"ל לרשעים, דתרגום רשע הוא חייבא]. ושמא חלה בעוון אביו, דבזה פוגם בכבוד אביו דקורוהו רשע חי"ו, וא"א לו לדלג תיבת לחייבים טובות, דהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. והו"ד בא"ר (סק"ג), ובבאה"ט, ובפמ"ג (אשל אברהם), ובפתה"ד (סק"ו), ובספר אמת ליעקב (דקל"א), ובשע"ת (סק"א), ובשערי אפרים (שער ד), ועוד אחרונים.

ומכאן שיש להקפיד שלא לשנות בנוסח ברכת הגומל. ועיין בילקו"י ברכות (סי' ריט ס"ג) שכתבנו בס"ד, שהמנהג שקטן אינו מברך הגומל. וכמבואר בספר כסא

יצחק אבולעפייא (מע' הגומל סוף או' ט). וכ"פ בספר בירך את אברהם (דף פט.). וכ"ד מהר"י עטייה בספר תנא ושייר (סי' כו או' ג). וכ"פ הגר"ח פלאגי בשורת לב חיים (ח"ג סי' נד). וכ"כ בספר עושה שלום (דף צו ע"ג). ובספר דברי מנחם הביא סמך לזה ממ"ש בשורת

(טז) כתב הש"ע (סי' ריט ס"ה) אם בירך אחד הגומל לעצמו, ונתכוין להוציא את חברו, ושמע חברו וכוון לצאת יצא אפי' בלא עניית אמן. ע"כ. ולפ"ז בנ"ד כל הצבור יוצא י"ח מדין שומע כעונה, ונחשב כאילו כל אחד אומר בעצמו, ממילא כאשר המברך אומר שגמלני כל טוב, כאילו כל אחד אומר שגמלני כל טוב, ואין צורך לשנות. והנה בגמ' ברכות (נד.), אמרו, אמר רב יהודה אמר רב, ארבעה צריכין להודות יורדי הים, הולכי מדברות וכו', מאי מברך, אמר רב יהודה ברוך גומל חסדים טובים. וכתב הב"י (סי' ריט), "מאי מברך, הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב. כך היא גירסת הרי"ף (מג.), הרמב"ם (פ"י ה"ח), והרא"ש (סי' ג), ואע"פ שהנוסחא בגמ' בספרים שלנו היא ברוך גומל חסדים טובים, גירסת הני רבוותא עיקר. עכ"ל. וכך הנוסח בספר האשכול, בכל בו, אבודרהם, הסמ"ג, ספר הפרדס, וכ"פ בש"ע (סי' ריט ס"ב). ואמנם יש מהראשונים שגרסו בגמ' "שגמלנו" כל טוב. וכ"ה ברבינו ירוחם. וכ"ה ברבינו יהונתן מלוניל (ברכות מג. מדפה"ר). אולם דעת ג' עמודי ההוראה ומרן הש"ע שנוסח הברכה הוא שגמלני כל טוב. וכתבו האחרונים, שכן הגירסא היתה לפני הראשונים ואין לזוז מנוסח זה. וכ"ה בבני ציון (ליכטמן, סי' ריט).

ונודע מה שאמרו בירושלמי (ברכות ו.) תני רבי יוסי אומר, כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא י"ח. ולכן לכתחלה אין לשנות מנוסח ברכת הגומל. וכיו"ב העירו האחרונים על מ"ש המג"א (סי' ט), שאם קבע מזוזה בבית קודם שדר בתוכו, כשנכנס לדור בתוכו מברך אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה. והעיר מרן החיד"א בברכ"י (א"ח ס"ס יט, ויו"ד ר"ס רפט), דקשה לחדש ברכה שלא נזכרה בש"ס ופוסקים. גם בשורת ראש משביר (חיו"ד סי' כ) כתב ע"ד המג"א: ודבריו שגבו ממני, שלא מצינו לא בראשונים ולא באחרונים חידוש זה לברך ברכה כזאת וכו'. גם בספר

שהקטן מברך הגומל, כיעו"ש, וכ"כ רבי יעקב עמדין במור"ק (סי' ריט ד"ה ומצאתי), וכ"כ רעק"א בשם הרב לחמי תודה. גם בבא"ח (פ"י עקב אות ד) כתב, שקטן פחות מ"ג שנים, כיון שהגיע לחינוך צריך לברך. ואע"ג שיש חולקים בזה, מ"מ במקום דאיכא מנהג לברך בשם ומלכות יברך, ובמקום דליכא מנהג ידוע יברך בלי שם ומלכות מפני סברת החולקים. ע"כ.

ובאמת שבספר חזו"ע ברכות נשיצא לאור לאחר כעשרים שנה מזמן שיצא לאור ילקו"י ברכות], העלה שקטן מברך ברכת הגומל, וע"ש במקורות. ומשנה אחרונה עיקר. ואף שבאמת לא ראינו מעולם שקטן בירך הגומל, מ"מ אם ירצו איזה קהל שהקטן יעלה ויברך הגומל, איה"ג אין למונעו מכך.

ועכ"פ למדנו מדברי מהר"ם מינץ הנ"ל שאין להשמיט אפי' תיבה אחת מנוסח הברכה, ומשמע שבכל תיבה ותיבה יש לאומרה כפי תקנת חכמים, ולא לשנות מיחיד רבים. וכיו"ב כתב בחסד לאלפים פאפו (ק"ט סי' ט"ז) שכתב "ורבים מעמי הארץ מברכים הגומל לחייבים טובים", והו"ל משנה מטבע שטבעו חכמים, והוא ברכה לבטלה". עכ"ל.

ורקן אמת שבמשנ"ב (ס"ק ד') כתב, ונוסח זה אינו מעכב, כל שאמר עניין הברכה, וכדלקמיה בסעיף ד'. עכ"ל. וכוונתו, למ"ש הש"ע וז"ל, "אם בירך אחר ואמר, בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב, וענה אמן, יצא. וכן אם אמר בריך רחמנא מלכא דעלמא דיהבך לך, וענה אמן, יצא. הגה, ואין זה ברכה לבטלה מן המברך וכו'". עכ"ל. הא קמן, דיצא י"ח הגם ששינה נוסח הברכה. מיהו אחר העיון, לאו ראייה היא, דהנה המתבונן בלשון הש"ע, הרי הוא לשון דיעבד, ואין ללמוד מכאן לענין לכתחילה, דלעולם לכתחילה בודאי שאין לשנות.

ועיין בא"ר שם (או"י יא'), על מ"ש הרמ"א ואין זה חשיב ברכה לבטלה וכו', וז"ל, אבל הש"ע השמיטו, ואזיל לטעמיה שפסק בב"י שאם בירך גוערין בו, דלמא ברכה לבטלה הוא. עכ"ל. והביאו הכה"ח סופר (או"י לג'), וכתב, ודלא כמי שכתב ממ"ש סתם בש"ע חזר בו ממ"ש בב"י, אלא כי כן דרכו, בדבר שהוא סתם מעתיק לשון הטור וסומך ע"מ שגילה דעתו בב"י. ודו"ק. וע"ע בערה"ש טייב (אות ג'), שכתב בדעת מרן דס"ל שלא יברך משום דאיכא מ"ד דס"ל דהויא ברכה לבטלה, ומ"מ אם בירך כדיעבד לא יברך, משום דחש משום ברכה שאינה צריכה, למאן דאמר שיצא. הרי שמרן דעתו לחשוש לברכה לבטלה בכה"ג לכתחי', ודלא כדעת הרמ"א. הא קמן דכל דינא

אליהו (סי' ריט), שכן משמע גם ממ"ש מהר"ש דוראן שבסוף ספר התשב"ץ. וכ"פ בשלחן גבוה (כתשובותיו שבסוף או"ח סי' א'). ובספר מימי שלמה (דף צא: א) דייק כן גם מדברי הט"ז (סק"ג) שכתב, על מ"ש מרן הב"י שעל אביו ועל רבו מותר לברך לכו"ע, דבזה גם הרשב"א מודה, וכתב הרב ז"ל, ונ"ל לכאורה שאז לא יאמר הגומל לחייבים, דבזה פוגם בכבוד אביו או בכבוד רבו. ואע"פ שהמודה בעצמו אמר כן, מ"מ אחר לא יאמר כן עליו. אלא דיי"ל דלחייבים קאי בזה אזה שמתודה שהוא עצמו חייב, וזכה לזה שאביו או רבו נתרפא או ניצול. ע"כ. ומשמע, דכל היכא דלא שייך לפרש תיבת לחייבים הכי, כגון שהבן או התלמיד הוא קטן ועדיין לאו בר חיובא, ואינו יכול לומר שמכוין על עצמו, לא מצוי לברוכי על אביו או רבו. וא"כ גם בקטן שחלה ונתרפא דלא מצוי לברך, כיון דאיכא למימר דשמא חלה בעון אביו ובמה שאומר לחייבים פוגם בכבוד אביו. ע"כ. אלא שמדברי הט"ז נראה דלא בירא ליה מילתא אם יכול לדרג תיבת "לחייבים". ודו"ק. וכתב בכה"ח (סי' ריט סק"ב), דבארץ הצבי לא שמענו ולא ראינו שקטן מברך הגומל, ולכן בכל מקום דליכא מנהג אין לברך משום סב"ל. ע"ש.

אלא שיש לשאול, דלה"ט שאין הקטן בר עונשין, א"כ אפי' אחר י"ג שנה לכאורה אין לברך הגומל, שהרי אינו בר עונשין, שאין ב"יד של מעלה מענישין עד בן עשרים. ואיה"נ דמשום פוגם בכבוד אביו ליכא אחר שהגיע ל"ג שנה, אחר שבירך שפטרני מעונשו של זה. ודו"ק. ושמא י"ל דאחר גיל עשרים אם ממשיך בדרכו הרעה, יענש גם על מה שעשה אחר גיל י"ג שנה. ובעצם השאלה הנ"ל כבר עמד בזה הרב לחמי תודה. ובשד"ח (מע' א סי' נד) כתב, שלאחר י"ג שנה צריך הבן לברך ברכת הגומל לאחר שנתרפא וכיו"ב, ואף שבפחות מגיל עשרים אין מענישין בב"יד של מעלה, הרי מענישין בב"יד של מטה. וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (סי' פו). ונמה שאדם הראשון נענש ביום הבראו, טרם מלאות לו עשרים שנה, הוא משום שהיה יציר כפיו של הקב"ה, וגם שמע הציווי מפי הקב"ה בעצמו. וכמ"ש כן בס' מעם לועז (בראשית ו, א), וכתב שם, שהבן הגדול של נח היה בין צ"ט שנה, וקודם מתן תורה לא נענש אדם שהיה פחות מבן ק' שנה, ולכן בני נח ניצלו.

ואמנם מצינו לכמה מהאחרונים שחלקו על כל הנ"ל, וס"ל שקטן מברך הגומל. וכ"ה בספר תורת שלמים (דף טו) שקטן שחלה ונתרפא, יכול לברך הגומל, ופירש פירוש אחר בתיבת לחייבים טובות. וגם מהר"י אזולאי שהובא בברכ"י (סי' ריט) כתב שהמנהג בגלילותינו

שצריכים להודות, ומאחר שהיו רבים בנס בדרך בלשון רבים. הא קמז, שהוא משום שהיו רבים באותו הנס, ולא רבים שצריכים לברך. וע"ע בספר מנהגים והליכות של החת"ס (פ' כו' סעי' לה), ומשמע שהוא בנס דרבים דוקא.

ועוד, שהרי יוצא בזה י"ח מדין שומע כעונה, והוי כאילו אמר בפיו, ולכן אף החת"ס יודה דבכה"ג בדרך בלשון יחיד.

וע' בשו"ת ציץ אליעזר ח"י (סי' י) שהעלה לגבי מושב שניצולו במלחמה, שאחד יעלה לתורה, ויברך ברכת הגומל בלשון רבים שגמלנו ויכוין להוציא כל בני המושב, וגם הם יענו בלשון רבים מי שגמלנו, ומובן שלפני כן יודיע על כך להם שיכוונו לבס לך. ואם אנשי המושב מתרכזים בכמה בתי כנסיות, יבחרו בכל ביכ"נ הגדול או הזקן שבהם וינהגו ג"כ כך. והוא ע"פ מ"ש החת"ס בספר הזכרון הנ"ל. ע"ש. וכבר כתבנו דאין נוהגים כן, דשומע כעונה לכל מילי, וכאילו השומע אמר שגמלני כל טוב.

ויש מי שכתב שאין בזה משום מטבע שטבעו חכמים וכו' ודמי לברכת על טבילת כלי או כלים, שמבואר בש"ע ביו"ד (סי' קכ ס"ג), "וברך על טבילת כלי, ואם הם שנים או יותר מברך על טבילת כלים".

אלא דל"ד לטבילת כלים, דאטו מי שקובע כמה מזוות גם מברך בלשון רבים, לקבוע מזוות? זה ודאי אינו, ומעשים בכל יום. אלא שגבי כלים, כך היה תקנת חז"ל לברך בלשון רבים, ויחיד הוא ופרסמו הכתוב. משא"כ בשאר המקומות, וכבר נתחבטו האחרונים רבות, מ"ש גבי טבילת כלים שתיקנו כן. ובשו"ת מהרש"ג (סי' מט) כתב, שהוא מפני שמעיקרא די היה לברך על הטבילה, אלא שרצו חז"ל לחלק בין טבילת אדם לכלי, הוסיפו טבילת כלי, וכיון שכבר שינו חילקו בין יחיד לרבים. משא"כ בשאר ברכות. והגרח"פ שיינברג במשמרת חיים ח"א (עמ' צד), כתב לחלק, דגבי מצות מזוזה, האדם עושה כמה מצוות של מזוזה, ובכל מצוה קובע רק מזוזה אחת. משא"כ גבי טבילת כלים, דהוא איסור גברא, ומצווה להטביל את כל הכלים שלפניו, ולכן תיקנו לברך בלשון רבים. ובשבט הלוי ח"ו (אות סי') כתב, דגבי טבילת כלים שייך לקיים הדבר כמה כלים כאחת, משא"כ גבי שאר דברים. וע"ע בהליכו"ע ח"ז (עמוד נה), מ"ש בזה. וע"ע מ"ש בזה הפמ"ג בסי' רסג (ס"ק יא), גבי ברכת להדליק נר של שבת.

המורם מכל האמור, שודאי א"א ללמוד מברכת טבילת כלים, ששם כך היתה תקנת חז"ל.

דהש"ע הוא בדיעבד, וליכא ראייה. ואע"פ שיבא הרוחה ויטען שהוא דיעבד מאחר שאין המברך מחוייב בדבר, ולעולם כל שמחוייב בדבר, ש"ד אף לכתחילה. מ"מ ראייה היפך דברי המ"א ושאר אחרונים, מהכא ליכא. ועיין שעה"צ (או"י) שנגרש מזה, ודחה דמלשון הגמ' משמע שעשה כן לכתחילה. מ"מ מלשון הש"ע הוא דיעבד וכדיבארנו, וליכא ראייה היפך דברי המג"א ושאר אחרונים. ואפשר שכל ראיית המשנ"ב הוא מהרמ"א דהתיר כן לכתחי'.

ועוד יש לדייק, מהא דהביא מרן בש"ע (סעי' ב') את נוסח הברכה, וכתב וז"ל, "ומה מברך ברוך אתה ה' אמי", הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב, והשומעים אומרים וכו'". עכ"ל. וממה דנחית להביא את הנוסח, משמע דקפיד אנוסח הברכה, ויש לחוש למשנה במטבע שטבעו חכמים בברכות, ומ"ש בסעי' ד' היינו בדיעבד.

ואמנם, מצאנו כמה מן הפוסקים אחרוני זמנינו, דכתבו שיש לברך גמלנו בלשון רבים, כשמוציא י"ח את האחרים. ומהם בספר אהלך באמתך (פכ"ג סעי' לה), ובפסקי תשובות (ס"ק יז), ובקונטרס ויהי בנסוע (פ"ד הי"א), ומקורם במעשה שהיה בימי החת"ס, הובא בספר הזיכרון (עמוד יז-כה), דאחרי שהוא ואנשי העיר שהיה נמצא שם, ניצלו מהחיצים ואבני בליסטראות שהמטירו עליהם אנשי המלחמה, ועלה לתורה ובירך ברכת הגומל בלשון רבים, ואנשי ק"ק פ"ב שהי' עמי ענו אחרי בלשון רבים, מי שגמלנו כל טוב, וכן נעשה גם בתוך הק"ק ע"י הרב רב"ד מהו' מרדכי טאסק. ויעוין בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' נ"א) אי ברכת הגומל נקרא ג"כ הלל. ע"ש.

והנה כמה תשובות בדבר, חדא, דהחת"ס אזיל לשי' הרמ"א והמשנ"ב, דס"ל דנוסח הברכה אינו מעכב, אך לדידן דאזלינן בתר מרן, נראה שאין לשנות.

ועוד, דאף לדעת הרמ"א והמ"ב, לכאורה נראה דיש לחלק ול"ד לנ"ד. דהתם מיייר על הצלה אחת לכל הקהילה כאחד, דהוי שותפין יחד בנס ההצלה, לכן גם בהודאה הם שותפים ומהני לשון רבים, והוא מה שמורה הלשון "גמלנו", כלומר גמלנו כאחד. משא"כ בנ"ד שהנס הינו אישי לכל אחד בנפרד, וא"כ חיוב ההודאה הינו פרטי, וצריך לברך בלשון יחיד, כי אם יברך ש"גמלנו" בלשון רבים, יורה על נס המשותף שאינו כן, והוי כשקר.

ואח"כ הראוני שבספר מתנת אהרן (עמ' תקסח), כתב חילוק זה. וע"ע בס' מנהגי בעל החתם סופר (עמ' קה סעי' כא), וז"ל, בדרך ברכת הגומל, אף שלא היה מד'

יז. קטן מברך בשם ומלכות "תפלת הדרך" וכן לאחר שמגיע למחזור חפצו, אם נתחייב בברכת הגומל מברך הגומל. אלא דרוב העולם אין נוהגים כן, והנכון להנהיג שגם קטן יברך הגומל. (יז)

יח. מי שהיה מעורב בתאונת דרכים, ובעזרת ה' ניצול מהתאונה בלי שום פגע, אינו מברך הגומל על הצלתו, אלא אם כן נסע בכביש בינערוני שעה ורבע. שאז יברך הגומל על הנסיעה ויפטור את נס הצלתו. ואפילו אם באותה תאונה היו הרוגים או פצועים, אפילו הכי אין מברכים הגומל אלא בד' דברים שקבעו חכמים. ולכן גם הניצול מפיגוע אינו מברך הגומל. (יח)

לעמוד שם, שידעו שגם הם יוצאים בברכתו? וע"ש שהביא מ"ש בש"ע הנ"ל, שיש דין שומע כעונה גם בברכת הגומל, ורצה לדייק מלשון מרן שרק בדיעבד יכול להוציא את חבירו, אבל לכתחילה כל אחד מברך לעצמו, אלא דמ"ש משאר ברכות שאחד מברך לכולן לכתחילה, כיון שברוב עם הדרת מלך, וה"ה בברכת הגומל. ושוב כתב, שאם אחד מוציא את הרבים י"ח, ולא ניכר שהם מודים להקב"ה, יתכן שאינם יוצאים י"ח, מאחר והוא מצווה להודות להשי"ת ברבים, כמו שנאמר 'יורוממוהו בקהל ה' ובמושב זקנים יהללוהו' כמבואר בברכות (נד:). וא"כ כשלא ניכר כלל שהודה להשי"ת במושב זקנים, כי הם לא יודעים כלל שהיה לו נס והוא מודה להשי"ת, א"כ איך יצא י"ח. וגם נאמר 'אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה' (תהלים קיא) ואיך ידעו הישרים והעדה שאירע לו נס וניצל. ולכן העלה שם, שכל הרוצים לצאת י"ח, יש להם לעמוד ליד המברך כדי שכולם יראו שהם רוצים לצאת ידי הברכה, וגם לאחר מכן, יאמרו בקול, מי שגמלנו כל טוב, הוא יגמלנו כל טוב סלה.

אולם אין דבריו נכונים, דאין הצבור צריך לידע את גודל הנס בעת הברכה, ודי שיוודעים שהוא אחד מהארבעה שצריכים להודות. ותדע, שהרי מרן הב"י שם, כתב, דמ"ש הטור דצריך שהשומע יכוין לצאת וכו', אתיא כמ"ד מצוות צריכות כוונה וכו', אבל למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, לא בעינן שיכוין לצאת. דכיון ששמע את הברכה אפי' אינו מכוון לצאת יצא. ע"ש. ולפי"ז כ"ש כשהציבור אינם יודעים.

(יז) על פי המבואר בהערה הנ"ל.

הניצול מתאונה ומפיגוע אם מברך הגומל

יתב', לאחר שנקלעו לאירוע כזה, ולידם נפגעו אחרים, ומהם שנהרגו, האם מי שניצל יברך הגומל, ומה הדין אם כשיחזרו לאותו מקום אם יברכו בשם ומלכות

וע"ע בהליכות שלמה תפילה (פכ"ג הערה 26), במ"ש שהורה הגרש"ז אויערבך בשיבת קול תורה, שאחד יברך ויפטור את כולם, משום ברוב עם. אולם, לא היה ניח"ל כ"כ לקבוע שיברך בלשון רבים, ולכן אמר שלא לשנות, ויברך בלשון יחיד. ע"כ. וע"ע להגר"א נבנצאל שלי, בספר תשובות אביגדור (או"ח סי' רמ או' טו), שאף הוא הורה לשואל שיברך בלשון יחיד כשמוציא אחרים י"ח. ע"ש.

אתה הראת לדעת, שדעת גדולי האחרונים, דאף בברכת הגומל איכא קפידא אנוסח הברכה, ושלא לשנות ממטבע שטבעו חכמים. ולא מצינו לאף פוסק מן הפוסקים הקדמונים, שהורה שכשמוציא את הרבים י"ח יברך "גמלנו" בלשון רבים. ומה שרצו להסתמך על החת"ס הנ"ל, הנה כבר ביארנו דליכא הוכחה מהתם. וכן מי שרצה ללמוד מטבילת כלים, ג"כ נדחו דבריו, וגדולי פוסקי זמנינו הורו שאין לשנות.

ולכן יש להורות לברך אף כשמוציא את הרבים י"ח "גמלני" בלשון יחיד, ואין לשנות. ואף אם יתעקש המתעקש לומר שמדי מחלוקת לא יצאנו, כנזכר לעיל בשם כמה מפוסקי זמנינו. מ"מ לפום דינא, מן הראוי לומר הנוסח המועיל לכו"ע, ולא יכניס את עצמו בספק ברכה לבטלה, כדכתבו המג"א, והחס"ל, וכמו שחשש הגרש"ז אויערבך, כמבואר לעיל. ובפרט, שברכה לבטלה לדעת מרן הש"ע, איסור דאורייתא כנזכר בס"ס רטו. ע"ש.

וכיו"ב דן בספר חשוקי חמד (ב"מ דף קו.) בקבוצה של חיילים שיצאו בשלום מן המלחמה, וכולם צריכים לברך הגומל, האם אחד יברך לכולם, או שעדיף לכתחילה שכל אחד יברך לעצמו. והאם כולם צריכים

(יח) הנה בכואי נלחם כמה ממשפחות הנרצחים בשנים האחרונות בפיגועים הרבים הנעשים ע"י בני עוולה, הי"ד, נשאלתי מבני המשפחות שניצלו בחסדיו

ולכן מי שפרצו שודדים לביתו וניצל, אינו מברך הגומל. אף אם היה בסכנת נפשות. וראה מ"ש בזה בשו"ת משנה הלכות ח"ו (סי' ל). ע"ש.

וכן מי שניצל מתאונת דרכים, לדין אין לברך הגומל, ואף אם היו ברכב שנפצעו קשה או ח"ו נהרגו באותה תאונה, אין הניצולים מברכים הגומל, אא"כ שהו בניסיעתם מהלך שעה ורבע, שאז יכולים לברך הגומל על הנסיעה. וכן מי שנכנס לשחות בים, והיה בסכנת טביעה וניצל, כיון שלא נפל למשכב אינו מברך הגומל. וכן מי שיצא למלחמה ונלחם, אף שכזה וכזה תאכל החרב והיה בסכנת נפשות, אינו מברך הגומל בחזרתו מהמלחמה בשלום אא"כ נסע מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה, שאז יברך הגומל על הנסיעה ויועיל לו גם עבור הצלתו מהמלחמה. ואם רוצה לכתחלה לנסוע מעיר לעיר כדי לברך אחר כך הגומל, רשאי לעשות כן, ואין זה בכלל האיסור להכניס עצמו לידי סכנה, כיון שכן הוא דרך העולם לנסוע ממקום למקום. וה"ה בזה למי שפרצו שודדים לתוך ביתו, ושדדו את כספו, והיה בסכנת נפשות, שאינו מברך הגומל.

ולענין ברכת שעשה לי נס במקום הזה, הנה בגמ' ברכות (נד.) מבואר, שאם אירע לו נס, כמו בנפל עליו אריה לטרופו, או גמלא פריצא, כשרואה המקום ההוא מברך שעשה לי נס במקום הזה. וכן אמרו שם, באחד שהלך במדבר והיה בסכנת מיתה מצמת הצמאון, ואיתרחיש ליה ניסא ונפק ליה מעיין מים. ע"ש. וז"ל מרן בש"ע (סי' ריה ס"ט): "א שאינו מברך על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם, אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו, כגון שבאו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצל, וכיו"ב, אינו חייב לברך. ויש שחולק. וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות. ע"כ. ועיין במשנ"ב (ס"ק לא) שכתב, שאף שאינו מברך שעשה לי נס במקום הזה, מ"מ ברכת הגומל שפיר מברך, דבזה לא קפדינן כולי האי שיהיה נס גמור, וכדלקמן בס"ס ריט. והסכימו עליה הרבה אחרונים.

וכוונתו למה שנתבאר שם (סעיף ט) דהני ארבעה שאמרו לאו דוקא, אלא שה"ה למי שנעשה לו נס, כגון שנפל עליו בעיר אריה לטרפו וכו'. וי"א שאין מברכים הגומל אלא הני ארבעה דוקא. וסיים מרן הש"ע, שטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות. ולפ"ז נמצא שלדין דאזלינן בתר הוראות מרן הש"ע, יש להורות שגם ברכת הגומל וגם ברכת שעשה לי נס לא יברך בשם ומלכות. ובפרט דק"ל סב"ל. וכ"פ בבא"ח

ברכת שעשה לי נס במקום הזה? והשבנו להם, שהנכון הוא לשמוע ברכת הגומל מאחר שנתחייב בברכת הגומל, כגון שנסע מעיר לעיר שיעור פרסה ביום אחד, או שהם עצמם יסעו מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה, ויברכו הגומל ויפטרנו בזה את ההודאה ע"מ שניצלו מאותו פיגוע. דהנה בגמ' (ברכות נד:) הוזכרו ארבעה שצריכים להודות, דהיינו לברך הגומל. והם: יורדי הים באניות כשעלו מן הים למקום יישוב, הולכי מדברות כשהגיעו למחוז חפצם, מי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. כך מובא להלכה בטור ובש"ע (סי' ריט ס"א). ורבינו הטור נתן סימן לדבר, וכל החי"ים יודוך סלה, חי"ים ראשי תיבות: חבוש, יסורין, ים, מדבר.

ונחלקו הפוסקים אם דוקא ארבעה אלו מברכים הגומל, או לאו דוקא, המאירי בברכות שם כתב, ולא עוד אלא נראה לי שלא נאמרו אלו בפרט, אלא שאף שלא אירע להם סכנה, צריכין להודות, הואיל והדבר מצוי להסתכן, אבל כל שאירע לו סכנה, הן סכנת נפשות וניצל ממנה, בכל דבר צריך להודות. ויש בזה חולקין מתורת חובה, הא מתורת רשות ודאי מברך. ע"כ. ומבואר, דהנך ארבעה שאמרו בגמ', לאו דוקא הוא.

וכך סובר הריב"ש (סי' שלז), שלא הוזכרו ארבעה בכתוב אלא מפני שהם מצויים תמיד, שזה מנהגו של עולם ברוב האנשים. אבל איה"נ צריך להודות גם על שאר הנסים, מלבד ברכת "שעשה לי נס במקום הזה" שהיא ברכה שנקבעה לברך כשיעבור עוד במקום הזה. ע"ש. אולם האבודרהם כתב בשם ה"ר גרשום, שאין מברכים הגומל אלא בד' הצריכים להודות. ע"ש.

ומרן בש"ע (סי' שכח ס"ט) הביא את המחלוקת בזה, שי"א שלאו דוקא ארבעה אלו, אלא ה"ה למי שנעשה לו נס, כגון שנפל עליו כותל, או ניצל מדריסת שור ונגיחותיו, או שעמד עליו בעיר אריה לטרפו, או אם גנבים באו לו, או שודדי לילה, וניצל מהם, וכל כיו"ב, כולם צריכים לברך הגומל. וי"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא, וסיים מרן: וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות. ע"כ.

ומרן החיד"א במחז"ב שם הביא מחלוקת מר אביו מהר"י אזולאי, והגאון רבי אליעזר נחום, אם הכהן הגדול כשהיה יוצא בשלום מן הקודש, אם היה מברך הגומל בצאתו, וכן ארבעה שנכנסו לפרדס, אם בירכו הגומל בשובם, ע"ש. ועכ"פ לדין אין מברכים הגומל אלא בארבעה הנזכרים בהלכה, ולא בשאר דברים.

יט. הנפרד מחבירו אל יאמר לו לך בשלום, אלא יאמרו לו: לך לשלום. (ט)

כ. הנכנס לבית המדרש יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו'. וביציאתו יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש. ויש שאינם רגילים לומר נוסח זה בכל יום, ולימדו עליהם זכות, שיש להם על מה לסמוך. ומכל מקום טוב ונכון להקפיד לומר תפלה זו בכל יום. ואין בתפלה זו נוסח חתימה. ויוכל לומר תפלה זו בין יושב בין עומד וכמו שיזדמן לו, ולא יחזיר פניו למזרח ולא למערב. (כ)

שעובר דרך אותו מקום יאמר בלי שם ומלכות ברוך שעשה לי נס במקום הזה. (ונכבד כתב הא"ר בשם הרד"א (היבא בכה"ח אות לח), דהא דמברכים שעשה נסים בפורים, התם נמי יצא ממנהג העולם, חדא שביטל כתב המלך והוא היפך דת פרס ומדי, ועוד שהרג קרוב לשמונים אלף בשביל אהבת אשה. ועוד כמה דברים. ע"ש.)

וכתב המשנ"ב (ס"ס ריח) דמי שנעשה לו נס יש לו להפריש צדקה כפי השגת ידו, ויחלק ללומדי תורה ויאמר הריני נותן זה לצדקה ויה"ר שיהא נחשב במקום תורה שהייתי חייב בזמן המקדש וראוי לומר פרשת תורה.

יז ע"פ המבואר בגמ' ברכות (סד.). וכ"ה במג"א כאן. וכתב בעיון יעקב שם, דלשון לשלום משמע שילך לשלימות הבא, אבל בשלום בשלימות הנקנה עד כה, דזה שייך שמת שנעשה חפשי מה"ת והמצוות ואינו קונה עוד שלימות. וע"ד שאמר רבי נתפרדה החבילה כששכב אנטונינוס.

לומר תפלה קודם הלימוד

ובפתיחה לבעל תוס' יו"ט על המשניות כתב, אמר יו"ט, ראה ראיתי שתי ראיות, אחת להגאון בה"ג שבתחלת הלכותיו התחיל וכתב ברכת התורה מלה במלה, ואין זה כי אם כלפי מה שאמרו חכמינו ז"ל בפרק ואלו נדרים (פא). ע"מ אבדה הארץ וכו', שלא בירכו בתורה תחלה, על כן כמזוהר וכמזכיר כתבם בראש חיבורו, שכל הפותח לספרו יביץ לאשורו, שיכרך בתורה תחלה. [ועיין בצל"ח שם]. וראיה שניה הא דתנן (פ"ד דברכות) רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לביהמ"ד וביציאתו תפלה קצרה וכו', ושם דקדקו הרמב"ם והר"ב זלה"ה שהן חובות על כל מי שנכנס לביהמ"ד שיאמרם, ואחרי שנתחדשה ההלכה ושומה היתה זאת מאת רבינו הגדול להתאסף ולהתחבר חבורות חבורות ללמוד המשניות ורבים יכשלו כאלו התפלות כי אינם שגורות בפי כל, על כן

(פרשת עקב אות יא), דמי שנפל עליו כותל או תקרה או אבן גדולה, שבדרך הטבע ראוי שימות וניצול מן המיתה ה"ז מברך בכל עת שיגיע לאותו מקום (אחת לשלושים יום) שעשה לי נס במקום הזה וכו', ואם באו עליו גנבים וניצול או שנפל עליו אבן או ברזל סמוך לו, ואע"פ שהיה בסכנת מות אם היה נופל עליו, אינו מברך שעשה לי נס במקום הזה, שאין דבר זה יוצא ממנהג העולם ותולדותיו. מיהו אם בא עליו כדור מקנה רובה אך לא נכנס בכטנו ובשאר מקומות החלל אלא בא ברגלו או בידו, וכן אם אחד תחב לו סכין בגופו ולא נכנס הסכין במקום החלל, אלא בבשרו, כיון שהגיע הדבר בגופו הרי זה ספק אם יברך בשם ומלכות, לכן טוב שגם בזה יעשה כמבואר באות ו', ויברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו. ע"כ.

וכן הורה מרן אאמ"ר זיע"א בתשובה לשאלה להלכה ולמעשה, במי שנדקר ע"י מחבל ימ"ש בשער שכם בירושלים, ובחסדי השי"ת ניצול ממות, שכל פעם

כ ע"פ המבואר בגמ' ברכות (כח.), רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לביהמ"ד תפלה קצרה. ובגמ' שם מבואר נוסח התפלה, כיעו"ש. וכ"ה בהרי"ף שם. וכ"ה ברמב"ם (בפ"י מהל' ברכות הלכה כג), ובהרא"ש (פ"ד דברכות ס"י ב), ובטור ובש"ע (ס"י ק"י ס"ח). וכתב הרמב"ם בפ"י המשנה, ואלה שתי תפלות חובה לכל מי שיכנס לביהמ"ד לקרות, שהרי אמרו בכניסתו מה היה אומר, כדי שיהיה ספור למה שהיה אומר ר' נחוניא בן הקנה, ואז יהיה רשות בדינו. אבל אמר בכניסתו מה הוא אומר ר"ל כשיכנס לביהמ"ד מה חייב לומר, ויש לו להתפלל אלה שתי התפלות יושב או עומד, או כמו שיזדמן לו, ולא יחזיר פניו למזרח, ולא יברך ולא יעשה השתחויה בהם, ולא נפ"א, וקרא שמה תפלה על מנהג הלשון שהוא מכנה כל בקשת תפלה.

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שתאיר עיני במאור תורתך, והצלניי מכל מכשול וטעות, הן בדיני איסור והיתר, הן בדיני ממונות, הן בהוראה הן בלימוד, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת, ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. וכשהוא לומד בחבורה צריך לבקש ג"כ שלא ישמח בתקלתם, ולא ישמחו בתקלתו, וכדאיאת בגמ'. וכן העוסק בתורה ביחידות כל היום, צ"ל בסוף היום אחר גמר לימודו, מודה אני לפניך וכו'. [משנ"ב].

והנה הנוסח בדברי הרמב"ם, הוא קצת שונה מהנוסח שבגמ' לפנינו, ושם כתב שיאמר, יה"ר מלפניך וכו' שלא אכשל בדבר הלכה, שלא אומר על טהור טמא וכו', ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי וכו'. וצ"ב למה כפל "ולא אכשל בדבר הלכה".

ובחקדמה לספר אבי העזרי (ניקין, מהדו"ק) כתב לבאר, ע"פ מה שמצינו בגמ' (ב"מ נט.) גבי תנור של עכנאי שנחלקו ר"א עם חכמים, שר"א מטהר וחכמים מטמאין, ויצאה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום. ועמד ר"י על רגליו ואמר לא בשמים היא, כבר כתבת בתורתך אחרי רבים להטות. וכן מצינו בב"מ (פו.) גבי ספק בהרת קדמה ספק שער לבן קדמו, שהקב"ה אמר טהור, ומתיבתא דרקיעא אמרי טמא. ואמרו שרבה בר נחמני יכריע, ושדרו שליח אחריו וכו'. ומשמע שהדבר היה תלוי בהכרעתו של רבה בר נחמני. ואף שהקב"ה אמר כך, ואם היה מכריע ההיפך קודם דנח נפשיה, היתה הלכה כמותו, אפי' אם היה מכריע שטמא. ועיין בכס"מ (פ"ב מהל' טומאת צרעת ה"ט). ומה נורא הדבר, שהכרעת ההלכה נמסרה ביד בני אדם, ודעתו היא דעת התורה. ומצינו שאמרו אלו ואלו דברי אלהים חיים, ואף שאין הלכה כמותם, אבל דבריהם תורה היא ג"כ, וזהו בכלל לא בשמים היא, וזהו גדלותו של האדם ומעלתו. וזה שהתפלל רבי נחוניא בן הקנה, יהי רצון מלפניך וכו', שלא אכשל בדבר הלכה, היינו לכיון ההלכה לאמתה כמו שניתנה מפי הגבורה, שלא אומר על טהור טמא וכו', ושוב אח"כ מתפלל שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, שגם החברים יסכימו אתי, ולא יהיו הרבים נגדי, ובלא"ה אף שיוכין ההלכה כפי שניתנה מפי הגבורה, אבל לא בשמים היא ואחרי רבים להטות, ושוב יהיה מכשול בדבר הלכה, אם לא יפסוק כמו הרבים. אבל התנאי לכ"ז הוא רק אחרי שיהיה עמל בתורה ככל הצורך עד כמה ששכלו יגיע בלי שום

אני מעתיקם כלשונם בספר הרי"ף וכו', בכניסתו מהו אומר יהי רצון וכו', ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך וכו' ואני אבטח בכך. ע"כ.

והנה מדברי הראשונים ומרן הש"ע מבואר, דצ"ל הנוסח הנז' בכל יום קודם הלימוד, ואחר הלימוד. וכן מבואר בלקט הקמח (ס" קי אות כא), דחובה לומר הנוסח הנז' ומי שאינו לומד בעצמו אלא שומע מאחרים יאמר, שלא אכשל בשמיעת דבר הלכה וכו'. ע"ש. אלא שלא ראינו שהכל נוהגים כן, וכנראה סמכו על ג' טעמים:

א. שאין הכל היום עוסקים בלימוד הלכה למעשה, אלא בלימוד סוגיות. וכמ"ש בערוה"ש (סעי' טז), שבוה"ז לא [הכל] נהגו לאומרה, לפי שהלומדים בביהמ"ד ובביהכ"נ אינם מורים הוראות, ואילו המורים הוראות נמצאים בביתם. וכ"ה בספר שערי הלכה ומנהג (חב"ד, אר"ח עמ' רה), דמה שלא נוהגין כן, וגם לא נדפס הנוסח בסידורים, אף שנמצא בסידור האר"י ז"ל, הוא משום שכיום הלומדים בביהמ"ד אינם מורים הוראות. ע"כ.

ב. ועוד, שסמכו על אמירת אהבת עולם בשחרית, שהיא כעין תפלת של רבי נחוניא בן הקנה. וכמ"ש בהגהות הר"מ הורוויץ בברכות יב. שאמירת אהבת עולם בשחרית, היא כעין תפלתו של רבי נחוניא בן הקנה בכניסתו, ואהבת עולם היא כעין הנוסח שהתפלל ביציאתו, ולכך יש שלא נהגו לאומרה.

ג. ועוד סמך למנהגינו כיום, ע"פ מ"ש מרן החיד"א בפתח עינים שם, וז"ל: אמרו לו מה מקום וכו', ולכאורה למה התנא האריך, הו"ל למימר בקצרה, רבי נחוניא היה מתפלל בכניסתו וביציאתו וכו', ואפשר שרצה לאשמועין העונה של רבי נחוניא, דאף שהוא דבר הגון לומר הכי, לא רצה לומר לחבריו אא"כ שאלוהו. א"נ לאשמועין דאסכימו על ידיה רבנן, שתקו יחדיו, ושתיקה זו הודאה היא. וזהו לדעת הרמב"ם כפי המשניות וסיעתו דחויבא היא. ולולי דמסתפינא הוה אמינא דלהכי אייתי מאי דאמרו ליה ומה שהשיבם, לאשמועין דלאו חיובא הוא, דאילו הוה חיובא ר' נחוניא קדים ואמר להו. ע"כ.

ואמנם האר"י ז"ל היה אומר תפלה זו בכל בוקר, ואח"כ היה אומר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. וכ"ה במג"א (ס"ק טו). וכתב הט"ז (סק"ח), דה"ה במי שיושב ללמוד ביחידות, ובפרט אם הגיע להוראה צריך להתפלל שלא יטעה בלימוד ובהוראה, לומר על טמא טהור ועל אסור מותר. וטוב לומר נוסח אחד קצר כולל הרבה, וזהו:

כא. בנוסח הקדיש שאומרים אחר סיום מסכת, [או אחר הקינות בתשעה באב], הנוסח הנכון הוא: **דהוא עתיד לחדתא עלמא, ולאחיא מתיא, ולשכללא היכלא, ולמפרק חייא, ולמבנה קרתא דירושלם, ולמעקף פולחנא נוכראה מארעא, ולאחיא פלחנא יקירא דשמיא להדרה וזיוה ויקרה, ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה. בחייכון וכו'.** [וראה בהערה בנוסח היהי רצון שאומרים אחר סיום מסכת]. **כא**

בלי שום הפסק, אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. ואין בתפלה זו נוסח חתימה. ויוכל לומר תפלה זו בין יושב בין עומד כמו שיזדמן לו, ולא יחזיר פניו למזרח ולא למערב, ולא יעשה השתחויה וכו'. וכמ"ש הא"ר ושאר האחרונים.

נוסח קדיש "על ישראל" שאחר סיום מסכת ובתשעה באב

הרמב"ם לומר בכל קדיש ויצמח פורקניה ויקריב משיחיה, כך י"ל גם בקדיש דהוא עתיד וכו'. וכן העיר מרן אאמו"ר זיע"א בכמה הזדמנויות של סיום מסכת שנערכה בישיבתנו הקדו' חזו"ע.

ומה שכתבנו ולמיפרק חייא, אף שנוסח זה אינו מופיע בש"ס וילנא, וגם לא ברמב"ן, אך תיבות אלו הובאו ברמב"ם הנ"ל. וגם הטור והלבוש הביאו נוסח זה, אלא ששינו שם הסדר. והרמב"ם כתב ולמיפרק חייא, ולמיבני וכו', ולשכללא וכו', ולמעקף פולחנא נוכראה מן ארעא. והלבוש גרס, מארעיה, והיינו מארצו, אך הנוסח מארעא נכון יותר, שאנו מבקשים שיעקור ע"ז מכל העולם, ולא רק מאר"י. [ולדעת הלבוש צ"ל בדוחק, דארעיה היינו כל העולם כולו שנחשב כארצו של הקב"ה]. **ותרגום** הקדיש הוא כך: יתגדל ויתקדש שמו הגדול, שהוא עתיד לחדש את העולם, ולהחיות מתים, ולבנות את ההיכל, ולפדות את החיים [מן הגלות], ולבנות העיר ירושלים, ולעקור ע"ז מן הארץ, ולהחזיר עבודת שמים החשובה להדרה וזיוה והודה. בחייכם ובימיכם, ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן. יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים יתברך וכו'.

אנחנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר

שואמרים והם עמלים ואינם מקבלים שכר, הרי חזינן שהפועלים מקבלים שכר עבור עבודתם.

ויש ליישב זאת בג' אופנים:

א. שאנחנו מקבלים שכר גם על עצם העמל, גם אם לא היתה תוצאה, וכגון שלמד ולבסוף בירר הענין ונתברר שהבנתו הראשונה בסוגיא לא היתה נכונה, שיש לו שכר בשמים על עצם העמל. אבל בעבודה

נגיעה ונטיה כל שהיא. ויהיה שכלו זך ונקי וטהור, וזהו שקראוהו התפשטות הגשמיות, ואז דעתו ושכלו היא דעת תורה ממש, וזהו מה שאמר שלמה המלך ע"ה, אם תבקשנה כספך וכמטמונים תחפשנה, וזהו השיעור של היגיעה והעמל בתורה בתמידות ובמרץ

כא **הנה** נוסח הרמב"ם (בנוסח הקדיש שבסוף סדר אהבה): **דהוא עתיד לחדתא עלמא. והיינו, שהקב"ה עתיד לחדש את העולם. ואילו בנוסח שלפנינו אומרים: בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא. וכיו"ב כתב הטור: בעלמא דהוא עתיד לחדתא. נומ"ש בתחלת דבריו כשואמרים קדיש בעלמא דהוא עתיד לחדתא עלמא, הנה לא נחית לנוסח הקדיש, וסמך ע"מ שפירש לאחר מכן בנוסח הקדיש]. והיינו בעולם שהקב"ה עתיד לחדש. ואין בזה נפ"מ כ"כ, אם נקדים לומר בעלמא דהוא וכו', או שנאמר דהוא עתיד וכו'. ויש מי שכתב שהנוסח הנכון הוא לומר: דהוא עתיד לחדתא עלמא, שאם יאמרו לאתחדתא, היינו דקאי על העולם, א"כ איך יסתדר ההמשך ולאחיא מתיא, שזה ודאי קאי על הקב"ה, ולכן הנכון יותר לומר לחדתא.**

ומה שכתבנו להוסיף ויצמח פורקניה וכו', הנה בגמרות שלפנינו לא מובא ד' תיבות אלו, אך בנוסח הרמב"ם כתב, וימליך מלכותיה וכו', והיינו להמשיך לומר כמו בכל קדיש. ובסידור רב סעדיה גאון (עמ' שנה) כתב וימליך מלכותיה וכו', ובנוסח הקדיש הרגיל מובא בסידור הנז', שמיד אחר וימליך מלכותיה ממשיך בחייכון. אולם לדידן שאנו נוהגים כנוסח

והנה הנוסח שאומרים אחר סיום מסכת הוא: אני עמל ומקבל שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר וכו'. ולכאורה הא קי"ל בעירובין (כב.) אמר רבי יהושע בן לוי, היום לעשותם ומחר [לעולם הבא] ליטול שכרם. וכן אמרו בע"ז (ג.) ולא היום ליטול שכרם. וכן אמרו בקידושין (מ.) שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. וא"כ מהו שאומרים אני עמל ומקבל שכר. ועוד, דמהו

זוכה בה לחיי העוה"ב, לפי גודל מעשיו ורוב חכמתו וכו', והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד, שייסיר ממנו כל הדברים המונעים אותו מלעשותה, כגון חולי ומלחמה וכו' וב, וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעסוק בתורה וכו'. ע"כ.

והרשב"א בתשובה (סי' קמח, תט) נשאל כיו"ב, שהרי אמרו, בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. ומפסקי התורה נראה בהיפך הגמור, כי בזכות ובעונש הדבר תלוי. [שבפרשת משפטים (שמות כג, כה) נאמר, ועבדתם את ה' אלוקיכם, וברך את לחמך ואת מימך וגו'. לא תהיה משכלה ועקרה בארצך, את מספר ימיך אמלא וגו'. הא קמן בני חיי ומזוני]. והשיב, שיש לחלק בין יחידים לצבור. והתורה דיברה על הכלל ולא על הפרט.

ורבינו אברהם בן הרמב"ם כתב לחלק בין עובד אלוקים מתוך יראת העונש, ופחד הבורא, דבזה תלוי במזל ולא בזכות, לבין העובד את ה' מתוך אהבת הבורא, אשר באהבתה ישגה תמיד, דבזה תלוי בזכותו, וע"ז אמרה התורה וברך פרי בטנך וגו'. והגילוי על עבודת ה' מאהבה הוא עשיית המצוות בשמחה והתלהבות. וזה מדוקדק כמה שאנו אומרים בק"ש, לאהבה את ה' אלוקיכם, ולעבדו בכל לבככם, ונתתי מטר ארצכם וגו'. והיינו, שאם עובד את ה' מתוך אהבה, בזה זוכה לשכר בעוה"ז. ולכן כתוב בתחלה: והיה אם שמוע וגו', לשון והיה שהוא שמחה. שהרי אמרו במגילה (י): דכל מקום שנאמר בתורה ויהי בימי היינו לשון צער. ע"ש. ומכאן דלשון והיה הוא לשון שמחה. ולזה רמזה התורה, שאם ישמע בקול ה' בשמחה, יזכה לנתתי מטר ארצכם וכו'.

אני רץ והם רצים לבאר שחת

לענין מעשה, ודבר הלכה בדבר שאינו למעשה אלא ללימוד. אי נמי, אכשל בדבר הלכה היינו טעות בגוף הדין, להתיר את האסור לזכו'. ותקלה היינו שהדין הוא דין אמת ע"פ הש"ע, אבל באה תקלה על ידו שהעידו עדות שקר וכדו'. [על דרך שאמרו כל דיין הדין דין אמת לאמתו, והיינו שאין די בכך שיהיה דין אמת ע"פ הש"ע, אלא שיהיה לאמתו, וכגון, שאם אדם תובע את חבירו שחייב לו מעות, והוא כופר בכל ונשבע שבועת היסט ונפטר, זהו דין אמת, אבל אם הדין יצליח לגלות בעורמה את השקר, יהיה זה דין אמת לאמתו].

שהבריות עובדים כאן בעוה"ז, השכר הוא על התוצאה, שאם אדם הזמין שלחן אצל פועל, והשלחן לא נעשה טוב, אין שכר על העמל, אלא רק אם יש תוצאה.

ב. דאע"ג דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא, מ"מ ת"ת כנגד כולם, שאוכלים פירותיהן בעוה"ז, וכ"כ במעדני יו"ט על הרא"ש ברכות שם. וא"כ מה שאמרו תחלה אני עמל ומקבל שכר בעוה"ז קאמר.

ג. אי נמי ע"פ מה שהעירו המפרשים, דלכאורה מה שאמרו חז"ל (קידושין ט:) דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא הוא נראה כסותר למה שנאמר בריש פרשת עקב, והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו', ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירושך ויצהרך וגו'. הא קמן שאם האדם שומר על התורה והמצוות זוכה ל"וברך פרי בטנך ופרי אדמתך", והשכר אינו לעוה"ב, אלא כבר בעוה"ז מקבל שכר.

וז"ל הרמב"ם (פ"ט מהל' תשובה ה"א): מאחר שנודע שמתן שכרן של המצוות והטובה שזוכה לה אם שמרנו דרך ה', היא חיי עוה"ב, שנאמר למען יטב לך והארכת ימים וכו', ומהו זה שכתבו בכל התורה כולה אם תשמעו יגיע לכם כך, ואם לא תשמעו יקרה אתכם כך, וכל אותם הדברים בעוה"ז כגון שבע ורבע, ומלחמה ושלום וכו', כל אותם הדברים אמת היו, ויהיו בזמן שאנו עושים את כל מצוות התורה, יגיעו אלינו טובות העוה"ז כולן, ובזמן שאנו עוברים עליהם תקראנה אותנו הרעות הכתובות. ואעפ"כ אין אותן הטובות ההם סוף מתן שכרן של המצוות, ולא אותן הרעות ההם סוף הנקמה שנוקמים בעובר על כל המצוות, אלא כך הכרע כל הדברים, הקב"ה נתן לנו תורה זו עץ חיים היא, וכל העושה כל הכתוב בה וכו',

ומה שאומרים בנוסח סיום מסכת: אנו רצים והם רצים לבאר שחת. כתב רבינו יונה שם, דאף שהוא בכלל מה שאמר קודם: אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, מ"מ הוא דבר בפני עצמו, ור"ל, כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה, ומפני זה אני מכין צידה לדרך כדי שאזכה לחיי העוה"ב, אבל הם אינם מרגישים במיתתם כלל עד שעת המיתה, ואינם מכינים צידה לדרך. ע"כ.

ומה שאומרים שלא יארע תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה, פירש בבן יהודיע, דתקלה היינו הוראה

סימן קיא - דין סמיכות גאולה לתפלה

א. בתפלת שחרית צריך לסמוך גאולה לתפלה, וסמכו חז"ל (בירושלמי פ"א דברכות ה"א) דבר זה, על הנאמר (תהלים סוף מזמור יט), יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי, וסמך ליה יענך ה' ביום צרה. ואמרו עוד שם, מי שמפסיק בין גאולה לתפלה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על דלתו של מלך, יצא המלך אליו לדעת מה הוא מבקש, ומצאו שהפליג, (כלומר שהתרחק והלך לו), אף הוא הפליג. לפיכך אין להפסיק בין גאולה לתפלה אפילו בשתיקה, ולא עוד אלא שאסור להפסיק אפילו לקדיש ולקדושה ולברכו, וכדין הנמצא באמצע התפלה שאינו רשאי להפסיק לענות דברים שבקדושה. ולפיכך אם ממתינים שיהיו עשרה שיתחילו תפלת הלחש ביחד, יש להמתין קודם החתימה, ולא אחר שחתמו גאל ישראל. (א)

לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה

שמות אות ט). וזה שלא כמ"ש הגר"א רגולר בשו"ת יד אליהו (ס"ח אות ב'), ששהייה בין גאולה לתפלה אינה מבטלת הסמיכות בין גאולה לתפלה. ע"ש. ולפי האמור נראה שגם שהייה מבטלת הסמיכות בין גאולה לתפלה, ולכ"פ מרן בש"ע (ס"ו סו סעי' ח'), שאף אם לא היה לו טלית, ונודמנה לו בין גאולה לתפלה, לא יתעטף בציצית אפי' בלא ברכה, אלא עד לאחר התפלה.

ולענין קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה אם מותר לענות או לא, הנה דבר זה שנוי במחלוקת, כי התוס' ברכות (יג: ד"ה שואל), כתבו שאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה. כדמוכח בפרק אין עומדין. וכ"כ המרדכי שם. ובשו"ת תרוה"ד (ס"י יג) כתב בשם אחד מהגדולים שדברי התוס' מגומגמים מאד, ואין לסמוך עליהם, כי דקדקנו ובדקנו היטב בפרק אין עומדין, ולא נמצא שום רמז לכך. וגם מדברי הסמ"ק מוכח להתיר לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה. ואע"פ שיש לדחות הראיה מהסמ"ק, מ"מ אמת שדברי התוס' והמרדכי מגומגמים מאד. אלא שקשה לסתור דברי התוס' משום כך, שאולי יבא מורה צדק ויתרץ, ואף כי דעת מהר"ם שלא להפסיק לקדיש וקדושה אפי' בק"ש וברכותיה, ונהי דלא נהגינן הכי אלא כשאר הגאונים שהתירו, מ"מ הבו דלא להוסיף עלה בין גאולה לתפלה. ע"כ.

אולם בשבחה"ל (ס"ו טו) כתב וז"ל: מצאתי לגאונים ז"ל, לקדיש וקדושה וברכו מפסיק גם בין גאולה לתפלה. ע"כ. וז"ל הרוקח (ס"י שכא): צריך לסמוך גאולה לתפלה, מיהו אם אומרים קדיש או קדושה או ברכו, יכול לענות בין גאל ישראל לתפלה. ע"כ.

וכן מוכח להדיא במאירי (ברכות יג): שכתב, מותר להפסיק בין גאולה לתפלה כדין אמצע הפרק של ק"ש וברכותיה. וכ"כ בספר אהל מועד ח"א (דף לה:). אמנם

(א) בגמ' ברכות (ד:) אמרו, אמר רבי יוחנן איזהו בן העוה"ב, זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. וע"ש בתר"י שהקשו, וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שכר כ"כ שיהיה בן העוה"ב. וביארו שם, שכאשר הקב"ה גאל את ישראל ממצרים, היה זה כדי שיהיו לו לעבדים, ובברכת גאל ישראל מזכירים את החסד הזה, שהוציאנו הבורא ממצרים. תפלה זו היא עבודה, כמו שנאמר ולעובדו ככל לבבכם, ועבדתם את ה' אלהיכם, זו תפלה. כאשר אדם מזכיר את יצ"מ ומיד מתפלל, הרי הוא מראה שהוא מכיר את הטובה והגאולה שגאל אותו הבורא, ושהוא עבדו ועובד אותו. וכיון שהוא מכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו, נמצא שבעבור זה הוא זוכה לחיי העוה"ב. ועוד, שכאשר מזכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד, הוא מראה שבוטח בה' בתפלה, כיון שמבקש ממנו צרכיו. שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום. וראה עוד בברכות ט: ובטור וש"ע (ס" קיא ס"א).

והנה רש"י ברכות (ד:): ה"ד הירושלמי בזה. ונראה שגם בהפסק בשתיקה נחשב כהפליג. וכן משמע מ"ש הרמב"ן במלחמות ה' פ"ק דברכות (דף ה:), שבגמ' מוכח שמנהג החכמים היה שלא היו סומכים גאולה לתפלה, מפני שהיו מקדימים וקוראים ק"ש, ולא היו רוצים להתפלל מיד אלא עם הנץ החמה, לפיכך לא היו יכולים לכיון לסמוך גאולה לתפלה, והיו משבחים את הזוכה לסמוך גאולה לתפלה, וכמו שאמרו (בברכות דף ט:): על ר' ברונא, שאדם גדול היה ושמח במצות, פעם אחת סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כולי יומא. ואפי' אדם גדול כחזקיה המלך היה מתפאר בזה לאמר והטוב בעיניך עשיתי, שסמכתי גאולה לתפלה וכו'. ע"ש. ומוכח שגם הפסק בשתיקה אינו נחשב כסומך גאולה לתפלה. וכ"פ בספר בא"ח (פר'

ב. ומכל מקום אם שומע קדיש וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה, יכול להמתין ולשמוע מפי השליח צבור, ויוצא מדין שומע כעונה. [ובלבד שהש"צ רגיל ובקי להוציא י"ח קדושה את השומעים]. (ב)

ג. על פי הזוהר הקדוש אין להפסיק בין גאולה לתפלה אפילו באמן אחר גאל ישראל. וכן הוא בבית יוסף ובשלחן ערוך (שם). ומטעם זה מנהגינו שהשליח צבור אומר בקול רם עד גאל ישראל, כי בלאו הכי אין עונים אחריו אמן. אך דעת הטור והרמ"א שמותר לענות אמן על ברכת גאל ישראל. ולכן מנהג האשכנזים שאין השליח צבור מסיים בקול רם ברכת גאל ישראל. (ג)

מבואר בד' הרשב"א (ברכות כז) גבי רב צלי של שבת בער"ש, שמשום צורך מצוה אין לחוש לסמוך גאולה לתפלה. וכ"כ הרא"ש שם. והרי ה"נ לענות קדיש וקדושה צורך מצוה היא. וכן מוכח מדברי הטור (סי' ט). עכת"ד. וכן האבן העזר (סי' ט) האריך להוכיח שמותר להפסיק בין גאולה לתפלה לקדיש וקדושה וברכו. וכ"כ בספר בני ציון (ליכטמן, סי' סו סוף ס"ק טו), והוכיח כן מדברי הרא"ש והטור (סי' ט).

ולענין הלכה בודאי שאין לזוז מדברי מרן, ולכן אין להפסיק בין גאולה לתפלה של שחרית אף לקדיש וקדושה וברכו.

ומה שכתבנו דיומה לאוהבו של מלך וכו', כן הוא בטור ובלבוש שם. וז"ל הזוה"ק (פר' תרומה דף קכח ע"ב): בשעה שישאל באים לביהכ"נ ומתפללים תפלתם, כשמגיעים לגאל ישראל וסומכים גאולה לתפלה, [אז הגוון ההוא עולה על ראשו, ונעשה לו כתר קיים], והכרוז יוצא ואומר, אשריכם עם קדוש שעושים טוב לפני הקב"ה, וזה סוד והטוב בעיניך עשיתי, שסמך גאולה לתפלה.

להפסיק לשמוע קדושה בין גאולה לתפלה

ודו"ק. ובכה"ח (סי' טו אות לט) הביא מ"ש בשלמי צבור, דאין להפסיק בין גאולה לתפלה גם בשתיקה ע"מ לשמוע קדיש וקדושה ולהיות שומע כעונה. ואין דבריו נכונים. [ממין אאמור"ז זיע"א].

ג **ראה** בב"י (סי' טו, וסי' קיא), דפשוט המנהג ע"פ הזוהר שלא לענות אמן בין גאולה לתפלה. וכ"פ בש"ע (סי' קיא). וראה עוד ברמ"א (שם ס"א). ובכה"ח (אות ח'), ובשו"ת איש מצליח ח"א (תארו"ח סי' יח).

[ו]ז"ל המגיד מישירים למרן הבי"י (משל): והטוב בעיניך מה שעשית אמש להפסיק בין גאולה לתפלה, כי באותה שעה גרמת שתפול כ"י על ירך, והפרדת אותה מן זוגה. ובעבור זה קמו מקטרגי עליך לולא שאני וחיילותי התפללנו לפני הקב"ה שירחם עליך, לכן מכאן והלאה הזהר מאוד, אל תפסיק כלל ואפי'

מרן הב"י (סי' טו) ה"ד התוס' והמרדכי והתה"ד הנ"ל, וכתב, ואע"פ שהרוקח כתב שהשומע קדיש וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה יכול לענות, מ"מ מהר"י קולון (סי' מב) כתב, שמתוך דברי ר"ת נראה שאין לענות, שהרי כתבו הפוסקים בשמו, שהיה ממתין בשירה חדשה כדי לענות קדיש או ברכו, ולא היה רוצה לסיים גאל ישראל, כדי שלא להפסיק בין גאולה לתפלה. ע"כ. וכדעת ר"ת יש לנהוג הלכה למעשה. עכ"ד הבי"י. וכ"פ מרן בש"ע (שם סעי' ט).

אולם הגאון בעל חות יאיר בספר מקור חיים שם כתב, שאין ראייה מדברי ר"ת שחולק בהלכה על הרוקח, כי מדברי ר"ת שמענו שיותר טוב להפסיק בשירה חדשה מלהפסיק בין גאולה לתפלה, הואיל וסליק ענינא קצת, אע"פ שיש לו דין אמצע הפרק. זכר לדבר מ"ש בש"ע (סי' ס"ט), בש"צ שטעה באופנים אחר קדושת יוצר, אף שיש לחלק, אבל להוכיח דס"ל לר"ת שיש איסור הפסקה לדברים שבקדושה בין גאולה לתפלה, זו לא שמענו. ואף על התה"ד קשה לי, שנשא פנים לבעלי התוס' בזה יותר מכמה מקומות שפסק שלא כדבריהם, ולא שייך בזה להחמיר, שחומרא זו קולא היא. והרי

ב **כ"כ** בשו"ת בית יעקב (סי' טז בד"ה והשתא וכו'), וז"ל: וכן נלע"ד עיקר לדינא, שבין גאולה לתפלה מותר להפסיק בשתיקה להיות שומע כעונה, אבל בתפלת שמונה עשרה עצמה אפי' לשתוק להיות שומע כעונה אסור, כדברי התוס' (ברכות כא:). שכתבו כן להדיא וכו'. וכ"ש לדין דק"ל כפסק מרן הש"ע (סי' קד ס"ז), שאפי' בתפלה עצמה ישתוק ויכוין למה שאומר הש"צ. (וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ו סי' טז). דפשיטא שבין גאולה לתפלה לא עדיף מאמצע התפלה. וכ"כ בפשיטות בספר תהלה לדוד (סי' קיא סק"א). ובספר שלמי צבור (דף קא). כתב בשם בית יעקב (סי' טז), שבין גאולה לתפלה אסור להפסיק בעניית אמן דקדיש וקדושה אפי' להיות שומע כעונה. עכ"ל. (והועתק בכה"ח סופר סי' טו ס"ק לט). ואינו מדוייק. והעיקר כמש"כ.

ד. יש נוהגים לנשק התפילין של ראש קודם שאומר ה' שפתי תפתח, קודם שיתחיל בתפלת העמידה. [ואין בזה חשש של הפסק בין גאולה לתפלה]. ויש המנשקים התפילין רק כשאמר ה' שפתי תפתח וכו'. (ה)

ה. יש אומרים שדוקא בחול ששייך בו הפסוק "יענך ה' ביום צרה", אסור להפסיק בין גאולה לתפלה, אבל בשבת שאינו יום צרה, אין איסור להפסיק בין גאולה לתפלה. ויש אומרים שהמקרא הנ"ל אינו אלא סמך בעלמא, וגם בלא זה צריך לסמוך גאולה לתפלה, לפיכך בין בחול ובין בשבת צריך לסמוך גאולה לתפלה. ולענין הלכה, אף על פי שגם בשבת אין להפסיק בין גאולה לתפלה, מכל מקום יש להתיר לענות קדיש וקדושה וברכו. (ה)

בעניית אמן, וחזן מכבוד ר' יעקב שאמר מצוה לענות אמן אחר גאל ישראל לא ירד לעומקן של דברים, אדרבה עבירה היא בידו ולא מצוה, ולכן אין להפסיק כלל. ע"כ.]

באצילות, וע"כ שמנשק התפילין בשעת שממשמש בהם אחר שחתם גאל ישראל, וכבר אינו עומד בעולם הבריאה, ואז מנשק התפילין קודם שמתחיל בעולם האצילות. וא"כ הוי הפסק. וצ"ל, דשאני נישוק התפילין קודם התפלה שהוא ע"פ הקבלה, ויש צורך בדבר, והוי כעין גביל לתורי שאינו הפסק. ובפרט שהוא במעשה קטן בלבד, וראה מה שכתבנו בילקו"י הלכות תפילין, סי' כה, אם מותר לרמוז בין תפילין של יד לתפילין של ראש, ואם מעשה קטן כזה הוי הפסק או לא. ע"ש. משא"כ היכא דמפסיק בין הברכה לעיטוף בדבר שאין בו ענין ע"פ הקבלה, והוא רק לחיבוב מצוה, ואת זה אפשר הרי לעשות קודם הברכה, שגם אז איכא חיבוב מצוה. ולגבי התפילין אינו יכול לנשק התפילין קודם ברכת גאל ישראל, שאז עדיין הוא בעולם הבריאה, ולכן מותר לו לנשקם אחר חתימת ברכת גאל ישראל, והיינו מפני שיש צורך בדבר. [ואמנם בחסד לאלפים ובבא"ח הנ"ל לא כתבו לנשק התפילין, אלא כתבו רק למשמש בהם, ויתכן דאיה"נ לא ינשקם בין גאולה לתפלה. אך מנהג העולם תמיד כאשר ממששים בתפילין מנשקים אותם].

ו. הנה יש נוהגים למשמש בתפילין של יד כשאומר ה' שפתי תפתח, ובתפילין של ראש כשאומר ופי יגיד תהלתך. והוא ע"פ המבואר במשנת חסידים (מסכת תפלת האצילות פ"א מ"א). ובשעה"כ (דרוש א' דעמידה ד, כח ע"ד) הובא בכה"ח (סי' נט אות א'). וכ"כ בחסד לאלפים (סי' נט אות א') שנוהגים למשמש בתפילין של ראש בין גאל ישראל לתפלת העמידה. ובספר נתיבי עם (סי' כח אות א') הביא שימשמש רק בתפילין של ראש, וכמבואר בזוה"ק (פר' חיי שרה קלב ע"ב), תא חזי צלותא דבר נש מעומד בגין דתרי צלותי ניהו חד מיושב וחד מעומד ואינון חד לקבל תרין דרגין, תפלה של יד ותפלה של ראש, לגבי יום וליילה וכלא חד, אף הכא תפלה מיושב לגבי תפלה של יד, ויצר משרתים וכו'. ע"כ. ומבואר שתפלת שמונה עשרה היא מתייחסת אל תפילין של ראש. וכ"כ בכה"ח פלאגי (סי' טו אות ב') ימשמש בתפילין בתחלת העמידה. וכ"כ בבא"ח (פר' בשלח אות א'): קודם שיתחיל בתפלת העמידה כשאומר גאל ישראל ימשמש בתפילין של ראש, כי תפילין של ראש הוא באצילות, ותפלת העמידה באצילות.

ז. לכאורה יש לעיין, דהנה מנהג העולם לנשק התפילין בשעה שממששים בתפילין, והרי אין להפסיק בין גאולה לתפלה אפי' בשתיקה בעלמא, וא"כ אמאי לא נחוש להפסק במעשה נשיקת התפילין. ואין לומר שמנשק קודם שחתם גאל ישראל, שהרי כתב בבא"ח הנ"ל, שצריך למשמש בתפילין כשעובר בתפלתו בין העולמות. שמתחלת העמידה הוא בעולם האצילות, וצריך להפסיק בין עולם הבריאה לעולם

ח. הנה מרן הבי"י (סי' קיא) הביא מ"ש בהגהות אשר"י (פ"ק דברכות סי' י'), שא"צ לסמוך גאולה לתפלה בשבת, דלא כמו שנתבאר בדבריו בבא"ח.

אם צריך לסמוך גאולה לתפלה בשבת

הואיל ועיקר דבר זה למדנו ממה שנאמר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי, וסמיך ליה

הנה מרן הבי"י (סי' קיא) הביא מ"ש בהגהות אשר"י (פ"ק דברכות סי' י'), שא"צ לסמוך גאולה לתפלה בשבת,

וכו', ובחג נידונין על המים. ומ"מ מדברי הירושלמי עצמו אין שום הוכחה שצריך לסמוך גאולה לתפלה ביו"ט, שי"ל כמ"ש הראב"ה (סי' תתמד עמ' תקפג), שרבי חגי בא לפרש למה יש לחוש ליחיד שמא יחשוב שהזכירו מבערב ויבוא להזכיר בערב בשנה הבאה, משום שאסור ליחיד להזכיר עד שישמע מפי ש"צ. ואלא מטעם דהוי אגודות אגודות, שאינו טעם כעיקר, וכמ"ש בס' תוספת ירושלים סי' קיד. ע"ש]. ומיהו מה שבשחרית אינו מזכיר היינו משום טעמא קמא שיהיו סבורים שגם אמש היה חובה להזכיר. ע"ש. והארו"ז ח"ב (סי' שצח) פי' דמילתא באנפי נפשא היא, ולא קאי אדלעיל. [וע' במדרכי (ריש תענית), בשם ראב"ה, שפירושו כנ"ל. ודלא כהבגדי ישע שנדחק להגיה].

ועיין להפר"ח (סי' קיא) שהוכיח מהרא"ש הנ"ל שצריך לסמוך גאולה לתפלה ביו"ט, אך בפירושו הירושלמי נטה קו לומר דמילתא באפי נפשה הוא. והניף ידו שנית בביאור נוסף (סי' קיד ס"ב).

גם בשו"ת שאג"א (סי' טו) כתב להוכיח מדברי הרא"ש הנ"ל היפך דעת הגהות אשר"י, שהרי גם יו"ט אינו יום צרה, ואע"פ כן צריך לסמוך גאולה לתפלה. אלא דמ"מ אין להקשות מהירושלמי ע"ד הגהות אשר"י, שי"ל מילתא באפי נפשה הוא. ושוב ה"ד הרמ"א בד"מ בשם המהרי"ל שמחלק בזה בין שבת ליו"ט, וכתב, שאין אלו דברי טעם, כי מה ענין יום צרה לסמיכת גאולה לתפלה, אלא עיקרם של דברים לדעת הגהות אשר"י, כמ"ש רש"י בברכות (ד'), שה"ד הירושלמי בברכות עם המשל לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, והפליג, ואף הוא הפליג, וסיים, לפיכך יהא אדם מקרב את הקב"ה אליו ומרצהו בשירות ותשבחות וקילוסין של יצ"מ, ומתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו. ע"כ. הרי שעיקר טעם סמיכת גאולה לתפלה כדי להתקרב להקב"ה בקילוסים, ואח"כ יש לו לתבוע צרכיו, וזה לא שייך אלא בימי החול שהם ימי צרה, ואדם מתפלל בהם תפלת שמונה עשרה, שיש בה שאלת צרכיו וצרותיו, אבל לא בשבת שאין בתפלה אלא שבע ברכות, ואין בהן שאלת צרכיו. וא"כ ה"ה ליו"ט. ולכן העיקר כהב"י שאפי' בשבת ויו"ט צריך לסמוך גאולה לתפלה. ע"כ. נלכאורה לפי דברי המהרי"ל שהכל תלוי ביום צרה, א"כ גם בפורים א"צ לסמוך גאולה לתפלה, דלאו יום צרה הוא, כמ"ש התוס' (מגילה ד. ד"ה פסק). ולפי חילוקו בין יו"ט לשבת ניחא. אבל לטעם הנוכח בהגה, הדרא קושיא לדוכתא. וע"ע בשאג"א שם]. ועיין בספר יד אהרן (סי' קיא), שה"ד המהר"ם מטיוולי שחולק על מרן הב"י, והסביר דבריו ע"פ רש"י (ברכות ד.) הנ"ל.

יענך ה' ביום צרה, ושבת אינו יום צרה. וכתב עליו מרן, ואין דבריו נראים, שאותו פסוק סמך בעלמא הוא, וגם בלא זה צריך לסמוך גאולה לתפלה. ועוד שתפלת שבת במקום תפלת חול שהיא ענייה בעת צרה. ע"כ. וכן בתפארת שמואל ברכות שם, כתב לדחות דברי הגהות אשר"י הנ"ל. וכ"פ המהריק"ש בהגהותיו.

והרמ"א בד"מ כתב ע"ד מרן הב"י, אבל הכל בו כתב כדברי הגהות אשר"י בשם או"ז. וכן מוכח מדברי המהרי"ל בהלכות יו"ט. וכתב המהרי"ל שם, שביו"ט צריך לסמוך גאולה לתפלה לכו"ע, הואיל ואותו יום שחל בו יו"ט בשאר פעמים הוא יום צרה, לאפוקי שבת שלעולם אינו יום צרה. וסיים הרמ"א, ולענין מעשה נ"ל שבודאי גם בשבת אסור להפסיק בין גאולה לתפלה לדברים בטלים וכדו', אבל בדברים הצריכים יש לסמוך על הארו"ז. ע"כ.

והנה מקור דברי הגהות אשר"י הוא מהארו"ז (כח"א סי' יד, ובח"ב סי' מב) בשם ר"ת, שבשבת א"צ לסמוך גאולה לתפלה, לפי שאינו יום צרה וכו'. וכ"כ בשו"ת מהר"ם בר ברוך (דפוס פראג סי' תעא), שכן כתבו התוס' בשם ר"ת. וקשה מאד לדחות סברת ר"ת מבלי סיוע מדברי הראשונים.

אולם מצאנו להרא"ש בפסקיו (פ"ק התענית סי' ב') שכתב, בירושלמי מקשה, ויזכיר גשמים מבערב, שמכיון שעברו ימי החג, ואין הגשמים סי' קללה, ראוי היה להתחיל להזכיר גשמים מבערב, ומשני, לית כל עמא התם, כלומר, אין כל העם מצויים בערב בביהכ"נ, ונמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר, ויהיו אגודות אגודות. ותו פריך, ויזכיר בשחרית, ומשני, אף הוא סבר שהזכירו מבערב, ואתי למדכו, מיגו דרחמי להון דלא מדכרי בקמייתא, ומדכרי בבתרייתא (במוסף), אף הוא יודע שלא להזכיר מבערב. ועוד מפרש הירושלמי טעם אחר, ר' חגי בשם ר' פדת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיוזכיר ש"צ. ונ"ל דה"ט אקושיא תניינא דפריך ויזכיר בשחרית, ואהא קאמר שאסור ליחיד להזכיר עד שיוזכיר ש"צ, פירוש שיוזכיר בקול רם קודם תפלת מוסף "משיב הרוח ומוריד הגשם", וזה א"א בשחרית, לפי שאינו יכול להפסיק בין גאולה לתפלה. עכ"ד. ומבואר מכאן שגם ביו"ט צריך לסמוך גאולה לתפלה, אף שאינו יום צרה. ומיהו לדברי המהרי"ל שמחלק בין שבת ליו"ט אין מכאן הוכחה שהרא"ש חולק על ר"ת הנ"ל, דשאני יו"ט שבשאר פעמים הוא יום צרה, או כמ"ש בהגה, דשאני ימים טובים שהם ימי דין, וכדתנן (ר"ה טו) בארבעה פרקים בשנה העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן

מימרא דבני מערבא לאו דסמכא היא, לא הוה שרו ליה אינהו. ע"ש. וכ"פ באו"ז ח"ב (סי' רטו).

גם באו"ז ח"א (סי' תשעט) בתשובה, כתב, דק"ל כר"ל (ובחסים עה). שאיסורים מבטלים זה את זה, ואף דבירושלמי חלה (פ"א ה"א) מוכח דרבי יוחנן פליג אדר"ל, לא חישינן ליה, הואיל ולא הוזכר בגמ' דידן. ע"ש. הילכך מאן דמותיב שפיר קא מותיב. וכן ביצועות יעקב (סי' קיא סק"א) הביא הראיה מברכות (ל) והרשב"א בחידושו שם, היפך הגהות אשרי"ה הנ"ל. והוסיף ראיה ממ"ש הרשב"א שהטעם שנהגו להפסיק בערבית ליל שבת בין גאולה לתפלה בפסוק ושמרו בני ישראל את השבת, משום דגאולה אריכתא דמי. אלמא דאף בשבת צריך לסמוך גאולה לתפלה גם בערבית, וכ"ש בשחרית. ע"ש. וכעת לא מצאתי דברי הרשב"א האלו, אך כ"כ הטור או"ח (סי' רסו). ועיין בשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן (סי' קפח) שכתב, שבברכות המלך שאומרים אחר השכיבנו, שנתקנה בזמן השמד שגזרו שלא להתפלל, והתקינו בה י"ח אזכרות, כנגד תפלת י"ח, יש תקנה מן הגדולים, שאין לאומרה לא בשבת ולא ביו"ט, כדי שלא תהא מפסקת בין גאולה לתפלה. ע"ש. ומוכח ג"כ שאין להפסיק בין גאולה לתפלה גם בשבת ויו"ט.

ועיין ברמב"ם (פ"ג מהל' תפלה ה"ז) שכתב, ויש לו לאדם להתפלל תפלת ערבית של ליל שבת בער"ש קודם שתשקע החמה, וכן ערבית של מוצ"ש בשבת, לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקים בזמנה. וכתב ע"ז הראב"ד בהשגות שם, אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה, שהרי צריך לסמוך גאולה לתפלה. ע"כ. ומוכח שגם בתפלת שבת צריך לסמוך גאולה לתפלה. ואפי' להרמב"ם י"ל שסובר כמ"ש תר"י והרא"ש (בברכות כו). דהא דרב צלי של שבת בער"ש, מיירי שהיה קורא ק"ש אחר צאה"כ, ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה, כיון שהיה מכיון למצוה להוסיף מחול על הקודש, לא חישי לסימכה ככה"ג. ע"ש. וגם הרמב"ם יתרוך כן, לפמ"ש הרדב"ז בלשונות הרמב"ם (סי' קיג וסי' רסח), שגם הרמב"ם סובר שצריך להוסיף מחול על הקודש. וכ"כ בשו"ת זרע אמת ח"א (סי' לג). וכן העיר השאג"א מדברי הרא"ש ותר"י הנ"ל, דמוכח שגם בתפלת שבת צריך לסמוך גאולה לתפלה. וע"ע ביצועות יעקב סי' קיא (סק"א וסק"ב), ובשו"ת לחם שערים (סי' ד'). ודר"ק.

ועכ"פ מצאנו כמה אשלי רברבי דקיימי בשיטת מרן הב"י, שגם בשבת צריך לסמוך גאולה לתפלה. ודלא כמ"ש הגהות אשרי"ה והאו"ז ומהר"ם בשם ר"ת. (ועיין בשו"ת מטה לוי ח"א סי' ה'). [והן עתה ראתי להגיר אליהו

וע"ע בשו"ת בנין של שמחה (סי' א אות יט). ודר"ק. ועינא דשפיר חזי להשאג"א הנ"ל, שהביא ראיה היפך דברי הגהות אשרי"ה בשם האו"ז, מהגמ' (ברכות ל), מרימר ומר זוטרא הוה מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא ומצלו, והדר נפקי לפרקא, (שקודם שהולכים לדרוש בביהמ"ד היו מאספים להם עשרה, וקוראים ק"ש ומתפללים בסמיכת גאולה לתפלה. רש"י). רב אשי מצלי ביחיד מיושב, והדר מצלי מעומד כי אתי לביתיה. (שהיה לוחש הרבה למתורגמן, ובעודו משמיע לרבים היה קורא ק"ש וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מיושב שלא להטריח הצבור לקום מפניו. רש"י). אמרי ליה רבנן, וליעבד מר כמרימר ומר זוטרא, אמר להו טריחא לי מילתא. וליעבד מר כאבוה דשמואל ולוי (דהו מקדמי ומצלי, וכי מטי זמן ק"ש הוה קרו, ומשום מסמך גאולה לתפלה לא קפדי, כיון דמצלו קודם זמן ק"ש. רש"י). אמר להו, לא חזינא לרבנן קשיאי דעבדי הכי. (שלא היו מקדימים תפלה לק"ש, הילכך כיון שממתין עד זמן ק"ש מצוה לסמוך גאולה לתפלה. רש"י). הא קמן דאף דעובדא דרב אשי הוה בשבתא דריגלא, כההוא עובדא דמרימר ומר זוטרא, וכן מבואר בחי' הרשב"א שם, (וכן כתבו הרא"ה והמאירי שם), מ"מ הוה קפיד לסמוך גאולה לתפלה. אלמא דאף במקום הצורך צריך לסמוך גאולה לתפלה גם בשבת, ודלא כהרמ"א שפסק שלצורך מותר להפסיק בין גאולה לתפלה בשבת, אלא ודאי שאין לחלק בין שבת לבין חול לענין סמיכת גאולה לתפלה. ע"כ. וכן העיר בראיה זו הגאון בעל חות יאיר בספר מקור חיים (סי' קיא).

ובשו"ת נחלת בנימין (סי' לו), כתב לדחות קושיא זו, ע"פ מ"ש מהרש"ל בחכמת שלמה (ברכות ד), שגם בלא הסמיכות של הפסוק יענך ה' ביום צרה, אפשר ללמוד סמיכת גאולה לתפלה מהפסוק עצמו, יהיו לרצון אמרי פי, היא התפלה, וסמין ליה ה' צורי וגואלי, היינו שיש לסמוך גאולה לתפלה. ולפי"ז י"ל דרב אשי ושאר אמוראים שהקפידו על סמיכת גאולה לתפלה גם בשבת, משום דס"ל דילפי' מגופיה דקרא, אבל האו"ז ס"ל כדברי האמוראים שהובאו בירושלמי, דילפי מקרא דיענך ה' ביום צרה, ושבת אינו יום צרה, לפיכך כתב לחלק בין שבת לחול. עכת"ד.

ותירוצו תמוה, שאין יתכן שהאו"ז יניח דברי התלמוד שלנו, ומעשה רב של רב אשי דהוי סוף הוראה (ב"מ פו), משום דברי הירושלמי. וידוע מה שכתבו הרי"ף והרא"ש (בסוף עירובין), דנקטי' כרבא בתלמוד שלנו דס"ל שלא אסרו בשבת אלא השמעת קול שיר, ודלא כהירושלמי שאוסר בכל אופן, דעל תלמוד דידן סמכינן דבתרא הוא, ואינהו הוו בקיאי טפי מינן בגמ' דבני מערבא, ואי לאו דקים להו דהאי

התרוה"ד הנ"ל, וכתב, שאע"פ שהרוקח כתב שהשומע קדיש וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה יכול לענות, מ"מ מהר"י קולון (סי' מב) כתב, שמתוך דברי ר"ת נראה שאין לענות, שכתבו הפוסקים בשמו, שהיה ממתין בשירה חדשה כדי לענות קדיש או ברכו, ולא היה רוצה לסיים גאל ישראל, כדי שלא להפסיק בין גאולה לתפלה. ע"כ. וכדברי ר"ת יש לנהוג הלכה למעשה. עכ"ד הבי"י. וכ"פ מרן בש"ע (שם סעי' ט).

אולם הגאון בעל חות יאיר בספר מקור חיים שם כתב, שאין ראייה מדברי ר"ת שחולק על הרוקח, כי מדברי ר"ת שמענו שיותר טוב להפסיק בשירה חדשה מלהפסיק בין גאולה לתפלה, הואיל וסליק ענינא קצת, אע"פ שיש לו דין אמצע הפרק, זכר לדבר מ"ש בש"ע (ס"ט ט), בש"צ שטעה באופנים אחר קדושת יוצר, אף שיש לחלק, אבל להוכיח דס"ל לר"ת שיש איסור הפסקה לדברים שבקדושה בין גאולה לתפלה, זו לא שמענו. ואף על התרוה"ד קשה לי שנשא פנים לבעלי התוס' בזה יותר מכמה מקומות שפסק שלא כדבריהם. ולא שייך בזה להחמיר, שחומרא זו קולא היא וכו'. והרי מבואר בדברי הרשב"א (בברכות כז.) גבי רב צלי של שבת בער"ש, שמשום צורך מצוה אין לחוש לסמוך גאולה לתפלה. וכ"כ הרא"ש שם. וה"נ לענות קדיש וקדושה צורך מצוה היא. וכן מוכח מדברי הטור (סי' קט). עכת"ד. וכן האבן העזר (סי' סו), האריך להוכיח שיותר להפסיק בין גאולה לתפלה לקדיש וקדושה וברכו. וכ"כ בס' בני ציון (ליכטמן, סי' סו סוף ס"ק טו), והוכיח כן מדברי הרא"ש והטור (סי' קט).

ונראה שאף שלענין הלכה בודאי שאין לזוז מדברי מרן, ולכן אין להפסיק בין גאולה לתפלה של שחרית אף לקדיש ולקדושה ולברכו, מ"מ זהו דוקא בימי החול, שהסמיכות בין גאולה לתפלה בהם, מוסכמת, אבל בשבת שהיא שנויה במחלוקת, ודעת ר"ת, והאו"ז, והגהות אשר"י, ומהר"ם, והכל בו, ומהרי"ל, שיותר להפסיק בין גאולה לתפלה בשבת, סמכינן עלייהו עכ"פ לגבי קדיש וקדושה, דהו"ל כעין ס"ט, שמה אין צורך לסמוך גאולה לתפלה בשבת, ואת"ל שיש צורך לסמוך, שמה מותר עכ"פ לענות קדיש וקדושה אף בחול. (וכבר נתבאר בשו"ת יחיד ח"ה ס"ס נה, בשם האחרונים, שאף באופן ששני הספיקות הם נגד מרן, שפיר חשיב ס"ט. ע"ש.) וכ"פ הא"ר (סי' קיא סק"ד), שיותר להפסיק בשבת בין גאולה לתפלה לקדיש וקדושה וברכו. וכ"פ בספר שלמי צבור (דף פו:) כדברינו הנ"ל, שאף שאין לזוז מפסק מרן הש"ע שאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה, היינו דוקא בימי החול,

לקצקין בשו"ת אבן הראשה (סי' ב') שכתב ליישב קושיה השאג"א הנ"ל, מההיא דברכות (ל.), דהא דאמר רב אשי לא חזינא לרבנן קשישאי דעברו הכי, היינו משום דנהי שא"צ לסמוך גאולה לתפלה בשבת, מ"מ צריך לקרות ק"ש תחלה, ואח"כ להתפלל, משום דק"ש דאורייתא היא ותפלה דרבנן, ובדין שצריך להקדים מה שחיובו מה"ת לדבר שחיובו מדרבנן וכו'. ע"ש. ונראה שהשאג"א לשיטתו בס"י כב, שאין קדימה למצוה דאורייתא על מצוה דרבנן, משום דמצוה דרבנן היא כרשות לגבי חובה במצוה דאורייתא, ומש"ה לא חל ע"ז גם הכלל דתדיר ושאינו תדיר דקודם. ע"ש. אלא שרבו האחרונים החולקים ע"ז. עיין בפנ"י ובצל"ח (ברכות נא:), ובמצפה איתן שם, ובפמ"ג (סי' תפט), א"א ס"ק טו). ובשו"ת דברי מלכיאל (בס"ס יג ובסי' טו). ובשו"ת אמרי אש (סי' נג), ובשו"ת לחם שערים (סי' כא). ואכמ"ל. וע' להפמ"ג בספר תיבת גומא (פר' וירא), שאפי' למ"ד תפלה דרבנן, תפלה קודמת למילה, אף דמילה היא מדאורייתא, משום דתפלה רחמי ניהו, והכי אתנו מעיקרא. ע"ש. והרי גם בשבת תפלה קודמת למילה, ומשום דקיימא במקום תפלת חול דרחמי היא. ואכמ"ל].

והנה בדין להפסיק בין גאולה לתפלה בקדיש וקדושה, מבואר בתוס' (ברכות יג:) שאין להפסיק בין גאולה לתפלה אף לקדיש וקדושה, ושכן משמע בפרק אין עומדין. וכ"ש באמצע התפלה. וכ"כ המרדכי שם. ובשו"ת תרוה"ד (סי' יב) כתב בשם אחד מהגדולים שדברים אלה מגומגמים מאוד, ואין לסמוך עליהם, כי דקדקנו ובודקנו היטב בפרק אין עומדין, ולא נמצא שם שום רמז לכך, וגם מדברי הסמ"ק מוכח להתיר לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה, ואע"פ שיש לדחות הראיה מהסמ"ק, מ"מ אמת שדברי התוס' והמרדכי מגומגמים מאוד. אלא שקשה לסתור דבריהם משום כן, שאולי יבוא מורה צדק ויתרץ, ואף כי דעת מהר"ם שלא להפסיק לקדיש וקדושה, אפי' בק"ש וברכותיה, נהי דלא נהגינן הכי, אלא כשאר הגאונים שהתירו, מ"מ הו"ל דלא להוסיף עלה בין גאולה לתפלה. ע"כ. **אולם** בשבולי הלקט (ס"ט טז) כתב וז"ל: מצאתי לגאונים ז"ל, לקדיש וקדושה וברכו מפסיק בין גאולה לתפלה, ולא לדבר אחר. ע"כ. וזו לשון הרוקח (סי' שכא): צריך לסמוך גאולה לתפלה, מיהו אם אומרים קדיש או קדושה או ברכו יכול לאומרו בין גאל ישראל לתפלה. ע"כ. וכן מוכח במאירי (ברכות יג:) שכתב, שיותר להפסיק בין גאולה לתפלה כדין אמצע הפרק של ק"ש וברכותיה. וכ"כ בס' אהל מועד ח"א (דף לה:). והרי מבואר בפוסקים שבק"ש וברכותיה אפי' באמצע הפרק פוסק לקדיש ולקדושה, וה"ה בין גאולה לתפלה. **אמנם** מרן הבי"י (סי' סו) ה"ד התוס' והמרדכי, ודברי

1. מי שנתאחר לבוא לבית הכנסת בשבת, ומצא את הצבור שסיימו קריאת שמע וברכותיה ועומדים להתפלל, יש אומרים שיתפלל עמהם, כדי שיתפלל עם הצבור, ואחר כך יקרא קריאת שמע בברכותיה, שתפלה בצבור עדיפא מסמיכות גאולה לתפלה בשבת. אולם לדינא אין לסמוך על דבריהם, אלא גם בשבת יתפלל על הסדר, אף שיפסיד על ידי כך תפלה בצבור. (1)

2. הנקלע בשבת למקום שמאחרים להתפלל, ואין שם מנין אלא בשעה מאוחרת, והתחיל להתפלל עם הצבור, ורואה שהם מתעכבים בתפלה באופן שעד שיגיעו לברכת גאל ישראל כבר יעבור זמן ברכות קריאת שמע, [אחר ד' שעות מהזריחה], יש לו להזדרז ולסיים בינו לבין עצמו עד ברכת גאל ישראל, ואחר כך ימתין לצבור שיגיעו לעמידה, ויתפלל עמהם תפלת העמידה כדי שתהיה תפלתו בצבור. (2)

אולם נראה שהאחרונים הנ"ל לא שתו אל לבם דעת הפוסקים המתירים להפסיק בין גאולה לתפלה לקדיש ולקדושה ולברכו אף בימי החול, ולכן בשבת מיהא יש להקל בזה. וכן נראה דעת מהר"ח פלאגי בספר כה"ח (סי' כח אות מח), שעכ"פ לענין קדיש וקדושה יכול להפסיק בין גאולה לתפלה בשבת. וכ"כ רבי אברהם הכהן מסאלוניקי בספר טהרת המים בשו"ר טהרה (מע"ר סי' אות נא), שמכיון שלדעת ריה"פ א"צ לסמוך גאולה לתפלה בשבת, יש לסמוך עליהם לגבי מצוה עוברת, כגון לענות קדיש וקדושה וברכו, שאם לא יפסיק לענות יפסיד המצוה, אבל להפסיק בין גאולה לתפלה לקרות הפרשה בס"ת לצבור, אין להתיר אע"פ שיש טורח צבור להמתין, וכו'. וכ"כ עוד בספר יוקח נא (סי' קיא). וכ"פ המשני"ב בביאה"ל (סי' קיא), ע"פ הטעם שכתבנו. וכן עיקר ההלכה ולמעשה. [תשובה כת"י למרן אאמור"ז וע"א, קהיר תש"ח. וע"ע בהליכ"ע ח"א עמ' קא, ובח"ג עמ' קט].

אם תפלה בצבור עדיפא על סמיכות גאולה לתפלה בשבת

כתב להוכיח מהגמ' (ברכות ל). שאף בשבת צריך לסמוך גאולה לתפלה. ודלא כהגהות אשרי בשם האו"ז. וע"ע בישועות יעקב (סי' קיא) ובשו"ת לחם שערים (סי' ד). ובשו"ת מטה לוי ח"א (סי' ה). לכן אין להפוך סדר התפלה. ובפרט לד' המקובלים שהעושה כן מהפך צינורות הקדושה. ועוד שמקדים תפלה דרבנן לק"ש דאורייתא. ולכן העיקר שגם בשבת יתפלל על הסדר, אף שיפסיד ע"י כך תפלה בצבור. וכ"כ בספר ביכורי ארץ על ברכות (סי' כא ד"ה והנה), ובספר יוקח נא (סי' קיא סק"ב). וכן עיקר. [הליכ"ע ח"א עמ' קב].

המתפלל עם צבור המאחרים להתפלל אחר ד' שעות - כיצד ינהג

נראה דתפלה בצבור עדיפא על סמיכות גאולה לתפלה למי שאינו יכול לכיין כל התפלה מתחלתה ועד סופה,

אבל בשבת שפיר יש לסמוך לענין דברים שבקדושה על הפוסקים שסוברים שא"צ לסמוך גאולה לתפלה בשבת. והוסיף עוד, שגם אם שמע קול רעמים בין גאולה לתפלה בשבת, יפסיק ויברך, כיון שהיא מצוה עוברת. (וכ"כ עוד בשלמי חגיגה דף קצד ע"ד). וכ"כ הפמ"ג (סי' קיא, מש"ז סק"ג). וכ"כ בש"ע הגר"ז (סי' קיא ס"ב).

והן אמת כי השע"ת (סי' קיא) הביא מ"ש השאג"א שאין להקל בשבת אפי' בדברים שיש בהם צורך, וכתב שלפ"ז אין להקל להפסיק לקדיש וקדושה ושאר דברים שכתב בספר שלמי צבור, והובא בשע"ת לעיל (סי' טו). ע"כ.

וכן בס' בית מנוחה (דף קלט). ה"ד השלמי צבור הנ"ל, וכתב, ולי נראה שאין לחלק כלל בין שבת לחול, כמו שהוכיח בראיות ברורות השאג"א סי' טז, שהעיקר כדברי מרן הב"י, ושלא כהרמ"א והאחרונים שהתירו להפסיק בין גאולה לתפלה בשבת לצורך. ע"ש.

1) **בס'** שלמי צבור (דפ"ו ע"ג), כתב, שיש להקל ג"כ למי שנתאחר לבוא לביהכ"נ בשבת, ומצא את הצבור שסיימו ק"ש וברכותיה ועומדים להתפלל, יתפלל עמהם, כדי שיתפלל עם הצבור, ואחר כך יקרא ק"ש בברכותיה, שתפלה בצבור עדיפא מסמיכות גאולה לתפלה בשבת. וכ"כ הא"ר (סי' קיא סק"ד) בשם הלחם חמודות. וכ"כ בספר תהלה לדוד (שם סק"ה). אך נראה שאין לסמוך ע"ז, כיון שדעת מרן הב"י וסיעתו שצריך לסמוך גאולה לתפלה גם בשבת, ובכה"ח (סי' טו סק"ה) כתב שגם לדעת האר"י גם בשבת ויו"ט צריך לסמוך גאולה לתפלה. וכן בשו"ת שאג"א (סי' טו)

1) **דאף** שמפסיק בין גאולה לתפלה בשתיקה, מ"מ הרי י"א דבשבת ויו"ט א"צ לסמוך גאולה לתפלה, גם

ח. מי שלא היה לו טלית, ונזדמנה לו בין גאולה לתפלה, לא יתעטף בציצית אפילו בלא ברכה, אלא עד לאחר התפלה. (ח)

ט. אף על פי שדין סמיכות גאולה לתפלה הוא גם בערבית, מכל מקום אומרים קדיש בערבית קודם תפלת שמונה עשרה. (ט)

מבריסק זצ"ל, מעשה שבא הגר"מ סאלוויצ'יק לביהכ"נ, לאחר התחלת התפלה ובעת שהגיעו הצבור למוסף בלחש היה הגר"מ גומר גאל ישראל דשחרית, ונסתפק לו אם להתפלל שחרית או מוסף, והכריע דצריך להתפלל מוסף בכדי לקיים תפלה בצבור, מפני שצבור היה שסמיכת גאולה לתפלה א"צ דוקא תפלת שחרית, אלא מקיימו ג"כ בתפלת מוסף, שאין דין דוקא לסמוך לשחרית אלא תפלה ביום, וכן בלילה סגי איזה תפלה בלילה, ובברכות (ד:) איכא מ"ד דבלילה לא בעי גאולה שיהיה סמוך לתפלה משום דגאולה באורתא לא הוי אבל ביממא הוי, ואפי' בתפלת המנחה לשיטת ר"ת דלא הפסיד הברכות כל היום ועדיין לא התפלל שחרית יכול להסמיך גאולה לתפלה הראשונה של מנחה, אע"ג שזו תפלת מנחה מ"מ מהני, דא"צ דוקא תפלת שחרית. וכן אחד שלא התפלל מעריב דצריך בבוקר להשלים, יכול להסמיך גאולה להתפלה של תשלומי מעריב. והגר"ח הסכים לו, אך אמר דגם אילו היה מתפלל שחרית ג"כ היה יוצא ידי תפלה בצבור בעת שהצבור מתפללין מוסף, דלא בעינן שיתפללו הצבור דוקא אותה תפלה. והביא הגר"ח ראייה לזה מברכות (כא.) א"ר יהודה אמר שמואל, התפלל ונכנס לביהכ"נ ומצא צבור שמתפללין, אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל. וע"כ דמיירי שכבר התפלל ורוצה לצאת מצות תפלה בצבור, ומתפלל תפלת נדבה, והרי הצבור מתפללין תפלת חובה, ומוכת דגם אם אין מתפללין אותה תפלה מהני. ע"כ.

ח **ש"ע** (ס"ו ס"ח). ומכאן משמע דאין להפסיק בין גאולה לתפלה גם בשעה בעלמא, ולא רק בדיבור. וראה בזה לעיל הערה א'.

דתפלה בלא כוונה כבר כתב הרמב"ם שהיא אינה תפלה. אמנם אין לו להתעכב ולסיים ברכת גאל ישראל עם הצבור, שהרי הם אינם עושים כהוגן שמברכים ברכה זו אחר ד' שעות מהזריחה, ואפי' אם התחילו ברכת יוצר קודם שעברו ד' שעות, ולכאורה התחילו בהיתר, וממילא יכולים לסיים ברכת גאל ישראל גם לאחר ד' שעות, אך הרי מצינו מחלוקת בפוסקים אם ברכות ק"ש קשורות זו לזו, דבשלמא בתפלת שמונה עשרה, אם יפסיק באמצע התפלה בודאי שכל ברכותיו שבירך יהיו ברכות לבטלה. שכל הברכות מחוברות אחת אל השניה. אבל ברכות ק"ש י"א שכל ברכה היא בפני עצמה, ואם אמר הברכה הראשונה בתוך ד' שעות, אינו יכול לברך ברכת גאל ישראל אחר ד' שעות. ואף שיש חולקים ואומרים דכיון שתקנו כל ברכות אלו קודם ק"ש אם התחיל בברכה אחת רשאי לסיים שאר הברכות גם לאחר ד' שעות, שברכות הללו קשורות אחת בשניה, מ"מ הרי מצינו בזה מחלוקת וכמו שכתבנו לעיל בהלכות ברכות ק"ש בסי' נט, וכיון שיש בדבר מחלוקת איך יכניס עצמו בידיים לספק ברכות, ולכן כתבנו שהנקלע למקום שמתפללים מאוחר, ויודע שהצבור יסיים ברכת גאל ישראל לאחר ד' שעות, יקדים ויודרו לסיים בינו לבין עצמו ברכת גאל ישראל, וימתין שם בשתיקה נורשאי אף לעיין בספר באופן שנוהר שלא להוציא בשפתיו, ויתפלל עם הצבור תפלת שמונה עשרה.

וביום חול שצריך לסמוך גאולה לתפלה לכו"ע, לכאורה יסיים ברכת גאל ישראל ויתפלל ביחידות. ודוקא בשבת יסמוך על הרמ"א, וימתין להתפלל עם הצבור. שהרי לכתחלה אין להקדים תפילתו לתפילת הציבור.

ובספר אש תמיד (עמ' תקמב) הביא מעשה רב מהגר"ח

סמיכות גאולה לתפלה בערבית

הביאו מסדר רב עמרם גאון שכתב, דמה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלה בערבית, לאשמועינן דלא בעי למיסמך גאולה לתפלה בערבית, משום דתפלת ערבית רשות. וכתבו התוס', ולא נהירא, דא"כ ר' יוחנן סבר דתפלת ערבית חובה, והרי רב

בגמ' ברכות (ד:) אמר רבי יוחנן איזהו בן העוה"ב זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. ריב"ל אומר תפלות באמצע תקנום. וביארו שם בגמ' דאין אמירת השכיבנו נחשבת כהפסק, דכיון דתיקנו רבנן לומר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא. ובתוס' שם

י. יש מהספרדים שנוהגים שקודם תפלת שמונה עשרה הופכים פניהם קצת לאחוריהם, ועושים תנועה בידיהם לאנשים העומדים מאחוריהם או בצדיהם, והטעם לזה, שדרכם להיות מקבלים עול מלכות שמים זה מזה, ונותנים רשות זה לזה, להורות על אחדות ואחזה ביניהם. ויש עוד טעם לזה על פי הסוד. ומכל מקום בתפלת מנחה וערבית יזהרו כשעושים תנועות אלו קודם תפלת העמידה, שלא יהיו טרודים בהם יותר מדאי, ויכוונו היטב באמירת יהא שמיא רבא. (')

סימן קיב - שאלת צרכיו בשלש ראשונות

א. אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בג' אחרונות, ודוקא צרכי יחיד, אבל צרכי רבים מותר, ומטעם זה אומרים בעשרת ימי תשובה בברכת אתה גבור "זכרנו לחיים וכו'". [וראה להלן סי' קיט]. (א)

הלכה יח, ופ"ט ה"ט). וגבי ערבית כתב, שאומר קדיש וכו'.

ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. ונכון להחמיר ולהזהר מלספר בינתים וכו'. וכ"פ הרמב"ם (פט"ו מהל' תפלה

הנוהגים לפנות לימין ושמאל קודם שמתחילים שמונה עשרה

עושים כן קודם תפלת העמידה של מנחה ושל ערבית ישימו אל לבם כשעונים אמן יהא שמיא רבה לכוין היטב שלא יהיו טרודים בתנועות אלו, וכשעונים איש"ר לבם כל עמם, והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר. וע"ע בספר שיח יצחק חגיגה (בקונטרס תפלת כל פה) ובכ"ח פלאגי" (סי' טו ס"א).

(י' כ"כ בבא"ח (פר' בא אות ב) שיש טעם לשבח למנהג הספרדים שקודם תפלת שמונה עשרה הופכים פניהם לאחוריהם ועושים תנועות בידיהם לאנשים העומדים מאחוריהם או בצדיהם, כדי להדמות למלאכים בקבלת עול מלכות שמים וכו'. ושיש עוד טעם ע"פ הסוד וכו'. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"א שם: וראוי להזהר שאם

לא לשאול צרכיו בג' ראשונות וג' אחרונות

הברכה עכ"פ. ע"כ. וע"ש בהערות שביאר, דכיון שהוא צרכי רבים, הוי כמו זכרנו לחיים שמוסיפים בג' ראשונות. וכמ"ש התוס' בברכות (לד). בשם ר"ח ורבינו האי, שאנו אומרים יעלה ויבא בעבודה, דהוי צרכי רבים. ודוקא צרכי יחיד אסור לשאול בג' אחרונות. וכ"כ עוד התוס' במגילה (ד. ד"ה פסק), ובע"ז (ת. ד"ה אס בא) בשם ר"ת, ובה"ג, ור"ח, ורבינו האי גאון, ורבינו יוסף טוב עלם, ורבינו אליהו הזקן, ורבינו שמחה.

א) **בגמ'** ברכות (לד). לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות. וכ"ה בטוש"ע (סי' קיב ס"א) דג' ראשונות דומין לעבד שמסדר שבח לפני רבו, ובאמצעיות לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות לעבד שקיבל פרס מרבו שמשבח והולך לו. ולפי שהראשונות הן שבח, אין ראוי לשאול בהן צרכיו. וכן באחרונות לפי שהן הודאה, אין ראוי לבקש בהם על צרכיו. אבל בצרכי רבים, הרי הוא שבח וכבוד לרב שרבים צריכים לו. ולכן מותר לבקש בהם צרכי רבים. וראה בד"ז בתשובות הגאונים (חמדה גנוזה סי' קיב, ובשע"ת סי' קנא, ובאוצר הגאונים ח"א סי' ריט-רכה), ובתשו' הרמב"ם (סי' קפד, ובפאר הדור סי' קא), ובשו"ת הרדב"ו (ח"ג סי' תקלב), ובשו"ת טוב עין (סי' יח אות מ'). **והנה** היו שנהגו שהיחיד אומר בעבודה בהר מרום ישראל שם נעבדך, ושם נדרוש את כל אשר ציותנו, כריח ניחוח תרצה אותנו, ותחזינה עינינו, ונשאל בזה הרמב"ם [הנ"ל] אי שפיר עבדי לומר כן ברצה, אחר שאין שואלים צרכיו בג' אחרונות. והשיב, דזה הנוסח לא מעלה ולא מוריד, דאין זה שואל צרכיו, יען מעין

ואמנם במסכת סופרים (פ"ט ה"ח) איתא: ואין מזכירים [זכרונות] בשלשה ראשונות ובשלשה אחרונות, אלא בב' ימים טובים של ר"ה וביוה"כ"פ בלבד. ואף באלו בקושי התירו. ע"כ. וכ"כ בה"ג (סוף פ"ה ברכות) דאיכא מרבנן דנהיגי דלא למימר זכרנו לחיים בריש שתא. ע"ש. והיינו משום שאין אדם שואל צרכיו בג' ראשונות. והביאוהו הרשב"א (ברכות לד.), והמאירי שם, ועוד ראשונים. מ"מ העיקר הוא כמו שאנו נוהגים לומר זכרנו לחיים בג' ראשונות, משום דהווי צרכי רבים. ועיין בטור (ארי"ח סי' תקפב) שהביא

ב. אין לשאול צרכיו בשבת בתפלה, ויש מי שאומר שלכן צריך לדלג היהי רצון של עלוי הנשמות בשבת. ויש חולקים ואומרים שאין צריך לדלג היה רצון, דמטבע ברכות כך הוא. וכן עיקר לדינא, ולכן מותר לומר יהי רצון שבסידורים שיש בהם שאלת צרכיו. וכן מותר לברך חבירו על כוס יין וכיו"ב, או בקשת הצלחה במעשיו בין בני הבית. (ב)

סימן קיג - דיני הכריעות בתפלת שמונה עשרה

א. אין להשתחוות בתפלה במקום שלא תיקנו חכמים, והברכות שמשתחוים בהן, הן: ברכת אבות [שהיא הברכה הראשונה] בתחלתה ובסופה, וכן בברכת מודים בתחלתה וסופה. אבל בשאר כל הברכות לא ישתחוה לא בתחלתן ולא בסופן, משום שנראה כיוהרא, שמחזיק עצמו כשר יותר משאר הצבור. או שמא יבואו לעקור תקנת חכמים ויאמרו שכל אחד יכול להחמיר כמו שהוא רוצה. ומכל מקום אם רוצה להשתחוות באמצע הברכה או בין ברכה לברכה רשאי, וכן צריך לנהוג אם שומע משליח צבור שאומר מודים. (א)

ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות. אמנם כתב הטור שם, דהיינו דוקא בצרכי יחיד, אבל בצרכי צבור שרי. וע"ע בשו"ת יחור"ד ח"א (סי' נד).

ברייתא זו, וגרס הכי, אין אומרים זכרונות בג' ראשונות וכתוב לחיים בג' אחרונות, אלא בשני יו"ט של ר"ה, ובקושי התיירו וכו'. והטעם שהתירו בקושי דקי"ל אל

לברך את חבירו בהצלחה בשבת

וע' בפתה"ד (סי' רסב). ובשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' מו). ולכן מותר לומר יהי רצון שבסידורים שיש בהם שאלת צרכיו. וע' בספר מאורי אור באר שבע (דף קז:). ויש להסתפק אם מותר לברך חבירו על כוס יין וכיו"ב, או בקשת הצלחה במעשיו בין בני הבית. ונראה דל"ד לתפלה. [נופטר שזה דרך של חיבה ולא ממש כדוגמת שואל צרכיו מאת ה' שנראה כמו זעקה ופוגם בקדושת השבת, או שיכול לבא לידי צער ובכין]. ונוהגים להקל. וע"ע במחז"ב (סי' רסב). ובפתה"ד (ר"ס רפ, וסי' רסח סק"ד). וע' אורחות חיים (דף סה.).

ב. כתב בזכרונות אליהו הלכות שבת (אות ט) דמדלג יה"ר של עלוי הנשמות בשבת, שאין לשאול צרכיו בשבת. ואני אומר דמטבע ברכות כך הוא. איברא דמדברי הר"ן (פ"ב דר"ה) לענין אבינו מלכנו שאין אומרים בשבת משום בקשת צרכיו, משמע דדוקא בבהמ"ז שהוא סודר קדום ועומד לעולם. [בשו"ת הריב"ש (סי' תקיג) כתב דשאני ההיא דירושלמי שהוא בתוך התפלה, לא כן זה שהוא טופס בפני עצמו]. מ"מ הרי אנו נוהגים לומר אבינו מלכנו, וכ"ה לפי הקבלה, ע"כ משום דמטבע ברכות כך הוא. וכמו שאמרו בירושלמי.

המקומות שתיקנו להשתחוות בהן

(סי' קיג). אבל באמצע הברכות מותר להשתחוות, כמ"ש מרן בש"ע (ר"ס קיג), שאין לחוש שיבואו לעקור תקנת חכמים עי"ז, כיון שחכמים לא תיקנו כלל לשחות באמצע שום ברכה. ודלא כיפה מראה שגמגם לאסור. וכ"פ במשנ"ב שם.

ועיין בתשובת הרמב"ם בפאר הדור (סי' קד) שכתב, שהכריעה בפסוק וירא כל העם וירונו וכו', כך אנו נוהגים, ואינם זוקפים ראשם עד אשר יגמור הפסוק, ואין בזה שום איסור. ע"כ. ומשמע מדברי הרמב"ם דהאיסור לכרוע במקום שלא ציוו חכמים הוא רק בברכות, אבל בפסוקים ליכא איסור. אולם ע"ש בהערות שציין למ"ש מרן החיד"א בברכ"י (שיו"ב סי'

א. ז"ל מרן בש"ע (סי' קיג ס"א): אלו ברכות ששוהין בהם, באבות תחלה וסוף, ובהודאה תחלה וסוף, ואם בא לשחות בסוף כל ברכה או בתחלתה מלמדין אותו שלא ישחה. אבל באמצעיתן יכול לשחות. ע"כ. ומה שמשתחוים באבות, היינו מפני שהיא ברכה הראשונה שבתפלה, והאחרות כולן הוי ברכה הסמוכה לחבירתה ולכן אינן פותחות בברוך. וכריעות אלה הם כדי שיזכור לפני מי הוא עומד, וכי סופו להיות עפר. [אחרונים].

ומה שכתבנו הטעם שאין להשתחוות במקום שלא תיקנו חכמים, מפני שנראה כיוהרא, כ"כ במגן גבורים. ועוד שלא יבא לעקור תקנת חכמים וכו', כ"כ הט"ז

ב. הנוהגים להשתחוות בראש השנה וביום הכפורים בעת שאומרים זכרנו ומי כמוך, צריכים לזקוף כשמגיעים לסוף הברכה. ב)

והזדמן שהש"צ הגיע למודים כשהוא באחת הברכות באמצעה ישחה עמו, אבל בתחלתה או בסופה לא ישחה. ואילו כאן נראה שיכול לשחות באמצע בכל אופן שירצה. ונ"ל דהתם ה"ט דחיישי' שמא לא יוכל לצמצם שיהיה באמצע הברכה כשיגיע הש"צ למודים, אלא יהיה בתחלת ברכה או בסופה שאין שוחין בהם. אבל כשמכוין להגיע למודים וכיו"ב, חששא רחוקה היא לחוש פן לא יגיע למקום ששוחין, וגם לא יהיה באמצע ברכה. ע"ש. וכתב בשו"ת יבי"א ח"ה (חאו"ח ר"ס יג): ומסתברא דהעומד באמצע התפלה בין ברכה לברכה, יכול לשחות ולזקוף מיד, דדוקא בתחלת ברכה ממש או כשחותם בה אסור לשחות דומיא דהשתחויה באבות ובמודים תחלה וסוף. אבל כששוחה בין ברכה לברכה בשתיקה, לית לן בה. וכעין מ"ש הפמ"ג (סי' קט מש"ז סק"א) דבין גאולה לתפלה אם הש"צ הגיע למודים ישחה בשתיקה. ע"ש. ואעפ"כ לא הותר להתחיל להתפלל על סמך שיסחה בין ברכה לברכה, אם יגיע ש"צ למודים שם. משום שהדרך לסמוך ברכה לחבירתה, חיישינן שמא לא יוכל לצמצם וכנ"ל.

וראה עוד בדינים אלה בתשובת רבינו אברהם בן הרמב"ם (סי' סב), ובתשובת מהר"ם מינץ (סי' פא).

המשתחוים בתפלתם בראש השנה וביום הכפורים

וע"ש בביאורי הגר"א שכתב: תוס' ברכות (יב): ושם (לא). כתבו, ולכך נהגו העולם וכו', וכן העתיק בש"ע (סי' קיג ס"ב), ואינו עיקר. ע"כ. וכוונתו לדברי התוס' (שם ד"ה ומצאו), שהקשו, שהיה ר"ע מתפלל ביחיד אדם מניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת. והא הבא לשחות בסוף כל ברכה מלמדין אותו שלא ישחה, ותירצו, דה"מ בסוף כל ברכה, אבל באמצע הברכות מותר. ולכך נהגו העולם בר"ה ויוהכ"פ שמתפללין זכרנו וכו'. ע"ש. ומבואר, דבאמצע י"ח מותר לשחות, וע"ז חולק הגר"א וסובר דאפי' באמצע הברכות אסור לשחות. ומה שר"ע כרע, צ"ל כמ"ש התוס' בתחלה, דאיירי בתחנונים שלאחר י"ח. ועיין בהרא"ש (פ"ה דברכות סי' ג) שכתב, שכן נראה עיקר.

והנה מרן בש"ע (סי' נו ס"ד) כתב: כשאומר הש"צ יתגדל כורע, וכן ביהא שמיה רבא, וכן בכריך הוא, וכן באמן. ע"כ. אולם הגר"א שם כתב, שאין לכרוע כלל בקדיש, שאין להוסיף על הכרעות. ואין לומר

קלא סק"ו): כשאומר ב"ג מדות ה' ה', יש לכרוע, ואע"ג דזוקף בשם, שאני הכא דאחר י"ג מדות כתיב וימהר משה ויקוד. ומיהו אין לכרוע אלא ישוח מעט. מהר"ם ממודינא בשם מהר"י קולון בליקוטיו. ע"כ. ומשמע דבעלמא אין לכרוע בהזכרת שם ה' אף כשאינו בברכה אלא בפסק. ואף לענין י"ג מדות אין להקל אלא לשוח מעט ולא לכרוע ממש, אע"ג דכתיב בהו וימהר משה ויקוד. ותשובת הרמב"ם היתה לפני מרן החיד"א, שהרי הזכיר חלקה בסי' מו ס"ק יד. וכתב ליישב, ושמא י"ל דאף בענין הפסוק וירא כל העם ויפלו על פניהם, העם השתחוו, ודמי למ"ש החיד"א שמותר להשתחוות בשם ה' כיון שמשה עצמו השתחוה, דכתיב וימהר משה ויקוד. ואי לאו דהכי הוה עובדא שהעם השתחוו, לא היה מתיר רבינו להשתחוות בשם ה'.

והנה הטור כאן כתב, דדוקא בתחלת ברכות שמונה עשרה ובסופן אין להשתחוות, אבל באמצעיתן יכול לשחות. ומרן הב"י הביא מה שהקשה מהר"י אבוהב, שהרי לעיל בסי' קט כתב, שאם מצא צבור מתפללין לא יתחיל להתפלל, אא"כ יכול להגיע למודים, או לאחת מן הברכות ששוחין בהן, דכיון שמשתחוה עם אחרים ש"ד. ורק אם הוא הוכרח לסמוך גאולה לתפלה

ב) ש"ע (סי' קיג ס"ב): הנוהגים לשחות בר"ה וביוהכ"פ כשאומרים זכרנו ומי כמוך, צריכים לזקוף כשמגיעים לסוף הברכה. והוסיף הרמ"א, ואע"ג דבאבות כורע בסוף הברכה, מ"מ צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו, כדי שיהא נראה שחוזר וכורע משום חיוב. ע"כ. אלא שמהתוס' בברכות (יב: ד"ה כרע), משמע, דבכל התפלה נוהגים לכרוע ולא בזכרנו ומי כמוך בלבד. וראה במאמר, ר' ובכה"ח (סי' קיב אות ט).

ולכן גם הנוהגים להתפלל כל התפלה בר"ה וביוהכ"פ בכריעה, יזקפו בסוף כל ברכה, ובתחלת כל ברכה, שלא להוסיף על תקנת חכמים, שלא תיקנו אלא בתחלת אבות והודאה ובסופן. וראה בטוש"ע (סי' תקפב ס"ד). והטעם, כי כשאומר ברוך אתה ה' מג"א צריך לכרוע מתקנת חכמים, וכיון שזה שוחה בכל התפלה לא יהיה ניכר תקנת חכמים. ומה שצריך לזקוף כשאומר מי כמוך היינו כדי שבברכת מחיה המתים לא יהיה כורע, דשם לא תיקנו חכמים לכרוע.

ג. הכורע ב"וכל קומה לפניך תשתחוה" או ב"ולך לברך אנחנו מודים" או בהודאה דהלל וברכת המזון, הרי זה מגונה.^(א)

ד. לכתחלה אין לצבור להשתחוות בעת עניית ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אף בכפיפת ראש בלבד, ומכל מקום הנוהגים להשתחוות מעט [ככפיפת הראש] בעת אמירת ברוך ה' המבורך לעולם ועד, יש להם על מה שיסמוכו.^(ד)

ה. מה שנוהגים לכרוע באמצע "ברוך שמייה" כשאומרים "אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה", אף על פי שאין זה חיוב לכרוע, מכל מקום מנהג ישראל תורה הוא, הואיל ואומרים בפירוש דסגידנא קמיה, אם לא יכרע ולא ישתחוה נראה כדובר שקרים. ומטעם זה נוהגים להשתחוות בעלינו לשבח, כשאומרים "ואנחנו משתחיים".^(ה)

והעם, הרי זה באמצע העמידה. וכן העיר בספר זה השלחן ח"ג (אות 4). וראיתי בספר ברכת רפאל על ר"ה, שהביא מהדברים הנ"ל, ותיירץ ע"פ מ"ש הרמ"א (בסי' קלב ס"ב), דאחר סיום התפלה אומרים עלינו לשבח מעומד, וכשמגיע אל אל לא יושיע יפסיק מעט, קודם שיאמר ואנחנו כורעים וכו'. ובמג"א (סק"ב) כתב, ויכרע וישתחוה שלא יהא נראה ככופר. ולפ"ז היכא שאומר ואנחנו כורעים ומשתחיים ואינו כורע ומשתחוה, נראה ככופר, שאינו עושה מה שאומר. ובוזה גם לדעת הגר"א צריך לכרוע. ומ"ש שלא לכרוע היינו דוקא במקומות שאינו אומר על עצמו לשון כריעה והשתחוויה. אלא מספר שכולם כורעים ומשתחיים להשי"ת, ובוזה אין לכרוע במקום שלא תקנו חכמים. ומטעם זה ביוהכ"פ משתחיים בעבודה, שאנו מדמין עצמינו לכהנים, וממילא אם אינו כורע נראה ככופר במה שאומר. וע"ע בתוס' בברכות לד. ד"ה מלמדן, ובהגהות הב"ח שם. ובט"ז (סי' קיג סק"א).

ג) ש"ע (סי' קיג ס"ג). וראה בהערה הנ"ל. ובהודאה דהלל היינו כשאומר הודו לה' כי טוב, ובהודאה דברהמ"ז היינו, בנודה לך ה', או ועל הכל אנחנו מודים לך וכו'. ומה שאמרו דהרי זה מגונה היינו משום דאין לשחות אלא במקום שתקנו חכמים. ומיהו אין משתקין אותו, וכמ"ש הפר"ח (אות ג). ועיין בש"ע הגר"ז (סק"א) ובמשנב"ב (סק"ט), ובתהלה לדוד (סק"א).

ד) ראה לעיל סי' נו ס"ט. ולהלן סי' קלה הע' יא.

אמירת "ברוך שמייה" בלשון ארמי

לכרוע ולומר וכו'. ושכן כתוב בתפלת בריך שמייה. ע"ש. ועיין במ"ש שם ליישב ההערה שאנו אומרים תפלת בריך שמייה בלשון ארמי, והרי בגמ' שבת (יב.) אמרו, שלא ישאל אדם בלשון ארמית. ועיין בתוס' גבורים הנ"ל, וסיים, שאין לזוז מפסק הש"ע [שכתב

כיון שאינו י"ח לית לן בה, וכמ"ש התוס' בברכות לא. דבתחנונים שקבעו לאחר י"ח הווי כתפלה, ואין לכרוע גם בהם. דהא אפי' בכורע בהודאה של ברהמ"ז ה"ז מגונה. ע"ש. והיינו, דהגר"א לטעמיה, דבתפלה המחוייבת אין לכרוע כלל, וגם באמצע הברכה אסור, ולכן כתב שבר"ה וביוהכ"פ אין להתפלל בכריעה.

והנה מרן בש"ע (ר"ס קיג) כתב, אלו ברכות ששוהין בהם, וכו', אבל באמצעין יכול לשחות. וע"ש בביאורי הגר"א שציין לתוס' ברכות הנז'. וכן בס"ג שם כתב מרן, הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה וכו' ה"ז מגונה. וגם שם הגר"א ציין לברכות לד. וכתב, וה"ה להנך. וכוונתו, כמו שאסור לכרוע בוכל קומה לך תשתחוה ובברהמ"ז, משום דהווי ברכות המחוייבות ואין לכרוע בהם, ה"ה להנך דהיינו באמצע ברכות י"ח אין לשחות. וע"ש בט"ז (סי' קיג סק"ד) שהעיר, למה ה"ז מגונה, הרי מותר להשתחוות באמצע ברכות י"ח. ותיירץ, דמה שאסור בדברים אלה דהודאה אין פירושה הכנעה, אלא לשון שבח, ולכן לא שייך לכרוע שם. והיינו, דב"וכל קומה לפניך תשתחוה", הרי אינו אומר על עצמו, אלא שבח על העולם. ולא שבח אישי. ולכן אינו משתחוה. אבל בואנחנו כורעים הרי הוא אומר זאת על עצמו, ולכן משתחוה. וכן בכהנים והעם, אחר שאומרים היום כורעים ומשתחיים ואומרים, לפיכך אנו משתחיים, שהרי אנו מדמין עצמנו במקום הכהנים בזמן ביהמ"ק.

אלא שלביאור הגר"א צ"ע היאך הש"ע כורע בכהנים

ה) ראה להלן סי' קלה הערה יא.

וע"ע בשו"ת הר צבי (חאו"ה סי' סד) שכתב, שאותם שאינם נוהרים לכרוע בברוך שמייה, סמכו על השלטי גבורים הנ"ל, וסיים, שאין לזוז מפסק הש"ע [שכתב

- ו. המתפלל צריך שיכרע [במקום שתיקנו לכרוע] עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. ולא יכרע באמצע מותניו וראשו יזקוף, אלא יכוף גם את ראשו כאגמוזן. (א)
- ז. זקן או חולה שאינו יכול להשתחוות עד שיתפקקו החוליות שבשדרה, כיון שהרכין ראשו דיו, מאחר שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער את עצמו. (ז)
- ח. לא ישתחוה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים. דנראה כגאווה. (ח)
- ט. כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף זוקף בנחת, ראשו תחלה ואחר כך גופו, שלא תהא עליו כמשאוי. (ט)
- י. כשהוא כורע כורע בעת שאומר ברוך, וכשהוא זוקף יזקוף כשאומר שם ה'. (י)

צרכיו בלשון ארמי. [ואמנם בתוס' שם כתבו על טעם זה, שאינו נראה, שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי, אלא נראה כדאמרי' בסוטה (ט.ט). אין העולם מתקיים אלא אסידרא דקדושתא, ואיהא שמיא רבא דבתר אגדתא. ותיקניה בלשון תרגום כדי שיהיו הכל מבינים שזה היה לשונם]. וע' בילקו"י ימים נוראים לגבי יחיד באמירת רחמנא.

(ברכות ג. ד"ה וענין) שכתבו, שאומרים העולם קדיש בלשון ארמית, לפי שתפלה נאה ושבת גדול הוא. על כן נתקן בלשון תרגום, שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאים בנו. והיינו משום שהקדיש נאמר בצבור, ואין אנו צריכים למלאכים שיעבירו התפלות, ולפ"ז ניחא מה שאומרים בריך שמיא בלשון ארמי, משום שהוא נאמר בצבור, ובוז לא אמרו שלא ישאל אדם

אופן הכריעות

שחיה. וכמ"ש בהגהות אשיר"י [פ"ד סי' כא]. ועיין בשבולי הלקט (סי' כב) שכתב בשם הגאונים, שבמודים ישחה עד שיגיע ראשו בין ברכיו. ועיין במקור חיים בשם התניא שכתב כן.

ט סוף פ"ק דברכות (יב:) רב ששת כי כרע כרע כחזרא כי זקיף זקיף כחויא, ופירש רש"י, באבות ובהודאה, כורע בברוך וזוקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם, על שם ה' זוקף כפופים (תהלים קמ"ו). וכ"ה בש"ע (סי' קיג ט"ו). וכתב בש"ע הרב, דהיינו במהירות. וע' בשע"ת שהביא מ"ש בשו"ת בית יעקב, שכורע גופו בברוך וראשו באתה, וכתב במחז"ב דמה שהשיג עליו באמרי צרופה מהירושלמי, יש לדחות. וע' בב"י. וכדבריו כתבו תלמידי האר"י ז"ל, שיכרע גופו תחלה ואח"כ ראשו, וכן בזקיפה. והוא לשון רעיא מהימנא (פ' עקב), דהזוקף זוקף בשם את הראש, ואח"כ הגוף. וראה בכה"ח (אות כא). ומנהג מרן אאמו"ר היה לכופף גופו ואח"כ מוריד הראש בכיפוף.

ו ש"ע (סי' קיג ט"ד). והיינו דמחמת הכריעה יבלטו הקשרים של החוליות. והטעם משום כל עצמותי תאמרנה [פ"ח בשם הירושלמי]. וראה בד"ז באוצר הגאונים ח"א (סי' טז), ובשו"ת בית יעקב (סי' קכז). ועיין בגמ' ב"ק (טז). שדרו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש, וה"מ דלא כרע במודים. ופירשו האחרונים, דהוא מדה כנגד מדה, שהרי הכריעה באה להורות שעפר אתה ואל עפר תשוב, ואם לא עשה כן שדרו יהיה לנחש ההולך על גחונו ומאכלו מהעפר. וכתבו שם התוס' בשם יש מפרשים, מאן דלא כרע במודים אינו חי לעתיד. אך התוס' דחו סברא זו. כיעו"ש. וכתבו האחרונים שכ"ה בהדיא בזה"ק (פ"י שלא לך).

ז שם בברכות כח: רב חנינא אומר כיון שנכנע בראשו שוב אינו צריך. אמר רבא והוא דמצער נפשיה. וכתבו הרא"ש [שם] והטור, כגון זקן כו'. וכ"ה בש"ע (סי' קיג ט"ה).

ח ש"ע שם. דמיחזי כיהורא ששוחה יותר משיעור

אין צריך צריך כריעה בברכיו

(סק"ה), דכשאומר ברוך יעשה כריעה בברכיים, וכשאומר אתה ישתחוה בראשו עד שיתפקקו וכו'. [פסקי תוס', זוהר]. גם הרש"ל (כביאורו על הסמ"ג מ"ע יט, עמ' ד) כתב, דברוך הוא מלשון ברוך, והיינו כל ברוך לך תכרע. ולכן צריך לכרוע בברכיים באמירת ברוך.

י ש"ע שם ס"ז. וראה בכה"ח (אות כא). והנה מרן בש"ע (סי' קיג ט"ו) כתב, כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת וכו'. וכתב במג"א (סק"ד), כשיאמר ברוך יכרע ברכיו, וכשיאמר אתה ישחה עד שיתפקקו החוליות [זוהר פרשת עקב]. וכ"כ בא"ר

יא. כשהצבור אומר עלינו לשבח, ומשתחוים כשואמרים "ואנחנו משתחוים" ראוי לכל מי שנמצא בבית הכנסת להשתחוות מעט בכפיפת ראש, יחד עם הצבור. ומכל מקום אין זה חיוב מעיקר הדין. (א)

בשם תלמידי האר"י ז"ל. ובקשר גודל (סי' יג סע' ב') כתב, יכרע גופו כשואמר ברוך, וכשיאמר אתה ישחה ראשו. [זוהר]. ושם בסי' קכא הביא משבולי הלקט דצריך לכרוע על ברכיו, כי כשהילד במעי אמו ראשו מונח בין שתי ירכיו. ע"ש. והעירו ע"ז, דבשבלי הלקט (סי' כב) הלשון הוא: "כשאדם כורע במודים צריך לו לכרוע עד ברכיו לפי שהילד וכו' עד שהמילה שלו בתוך פיו, ובעבור זה צריך לשווח עד ברכיו". ולא כתוב שם על ברכיו.

ובבב"ח (אות כא) הביא משעה"כ (דרוש ב') דהכריעה נחלקת לשנים, הכריעה תחלה בגופו, ואח"כ ראשו. והביא מסידור הרש"ש שכתב, כשואמר מודים אנחנו לך יכרע גופו, וכשואמר שאתה הוא יכרע ראשו. ואע"ג דבשעה"כ איתא, דבמודים לא יעשה כי אם כריעה וזקיפה אחת של הגוף בלבד, הרש"ש דקדק מדברי האר"י ז"ל שיעשה בבת אחת ב' כריעות וב' זקיפות. ע"ש. ויש עוד להאריך בזה.

אם צריך להשתחוות כששומע מהצבור "ואנחנו משתחוים" שבעלינו לשבח

הדין אלא מנהג בעלמא, לא שייך לומר ככה"ג שאם לא ישתחוה בברוך שמיה יהיה נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו, וכמ"ש הרב שם. וא"כ נראה שגם בנ"ד שאינו מתקנת חז"ל א"צ לכרוע. ול"ד למודים דרבנן שכתבו התוס' והרא"ש, אחר שהוא מתקנת חז"ל.

הנה יש לחלק בזה, דאמירת בריך שמיה אינה כלל תקנת חכמים, רק מוזכר בזוה"ק לומר נוסח זה, אבל נוסח זה לא מובא לא ברמב"ם ולא בש"ע, אבל עלינו לשבח הרי מוזכר נוסח זה בראשונים וברמ"א שיש לאומרו.

ועיין למרן החיד"א במחז"ב (סי' קלב סק"ב) שהביא מתשו' רב האי גאון שכתב, שעלינו לשבח תיקנו יהושע לאחר שהנחיל את הארץ לישראל. ואחר החרבן תקנו ריב"ז לומר אותו בכל יום. וגרסי' בעירובין, ומני מגזרי ריב"ז, שבחא דהדורא דארעא לבתר צלותא אתקן. ובש"ס עירובין דקמן לא אשכחן הא דמייתי הגאון. ע"כ. נאמנם מה שלא הובא נוסח זה בגמ' שלפנינו, הראוני בהגהות של המהדורא החדשה, שכתב, שהדבר ידוע שלגאונים היה תלמוד שהיי בו כמה הוספות שאינן לפנינו. **מעתה** כיון שעלינו לשבח היא תקנה לאומרה

ומכאן למד בא"ר, דלפ"ז משמע, דבמודים ישחה גופו וראשו בבת אחת. אך בשו"ת דברי יציב ח"א (סי' סג) העיר מדברי הרמב"ם (פ"ה מהל' תפלה הלכה י') שכתב, וכשהוא כורע בארבע הכריעות כורע בברוך וכו'. ושם בהלכה יג כתב, כריעה האמורה בכל מקום על הברכיים. [ברכות לד: ומגילה כב:]. הרי שהרמב"ם כלל כל ד' הכריעות בדין אחד, ומשמע שגם במודים צריך לכרוע גם בברכיים. וע"כ דכוונת הא"ר דבמודים א"צ לעשות כמו באמירת "ברוך", שכורע רק ברכיו, ובאמירת "אתה" משתחוה בראשו עד שיתפקקו וכו', והיינו גופו וראשו וזה נפרד מכריעת ברכיו. ע"ש.

ואמנם בבאה"ט (סק"ח) הביא ממשנת חסידים בשם האר"י ז"ל, דכשואמר ברוך יכרע גופו, וכשואמר אתה יכרע ראשו. ולא הזכיר מכריעת ברכיו. גם בשו"ת בית יעקב (סי' קכו) הזכיר רק מכריעת גופו בברוך, וראשו באתה, ולא הזכיר מכריעה ברכיו. והו"ד בשע"ת כאן. גם מרן החיד"א במחז"ב (סק"ב) כתב כן

(א) הנה הגרי"ח בעוד יוסף חי (פר' כי תשא אות כב) כתב, שגם מי שכבר התפלל ונכנס לביהכ"נ וראה צבור מתפללין ואומרים עלינו לשבח, צריך לעמוד ולכרוע עמהם, כדי שלא יהיה נראה לעיני הרואים שהוא כופר בדברים אלו שמודים בהם הצבור.

ואמנם יש מקום לחלק בין הדברים, דדוקא במודים שכל הצבור אומר זאת כאחד, צריך שיאמר עמהם וישתחוה שלא יהיה נראה ככופר, אבל הכא הרי אין כל הצבור יכול לצמצם ולומר יחד ואנחנו משתחוים וכו', וזה מקדים וזה מאחר, וכנראה שלכן לא מצינו שיאמרו שישתחוה עם הצבור בעלינו לשבח. שו"ר שכ"כ בקובץ בית הלל (במאמר הרה"ג ר' אלמוג לוי, מבוגרי ישיבתנו, גליון יב עמ' סח).

אלא דמה שדימה זאת לענין בריך שמיה, שכולם כורעים, שכתב בשו"ת יבי"א ח"ה (תאו"ח סי' ח' אות ד') דהעומד באמצע פסד"ז ושמע שהצבור אומר בריך שמיה, א"צ לכרוע כשואמרים דסגידינא קמיה, אלא יעמוד בלבד. וכתב הטעם, שאין זו תקנת חז"ל לומר בריך שמיה. [אף שמוזכר בזוה"ק פרשת ויקהל דף רז] מ"מ לענין זה לא נקראת תקנת חז"ל, אלא מה שמפורש בתלמוד. וגם אינו מחוייב להשתחוות בו מן

יב. אין להוסיף על תאריו של הקב"ה יותר מהאל הגדול הגבור והנורא, ודוקא בתפלה מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים. אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו, לית לן בה. יב)

וראה בילקו"י על ספיה"ע (עמ' פה) שדחינו מ"ש בשו"ת תפלה למשה בענין הקדמת ספיה"ע לעלינו לשבח, ושם המקור לאמירת עלינו לשבח.

בתפלה, חשיבא יותר מברין שמייה, ואין ללמוד מכריעה באמירת דסגינדא קמיה בברין שמייה, לכריעה בוואנחנו משתחוים.

אם אפשר להרבות בשבח השי"ת

השי"ת, שהרי עדיין אין שואלין שום צורך. וכתב במעדני יו"ט (סק"ו) דנראה שבאמצעות מותר להוסיף. ולא משמע כן מהרא"ש. וע"ש מ"ש בזה. ובשו"ת תורה לשמה (סי' תפה) כתב, ע"פ המדרש רבה (בראשית פרשה לב) אראב"ע מצינו שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו, שכן הוא אומר בנח שלא בפניו, נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, ר"א בנו של ר"י הגלילי אומר, מצינו שאומרים מקצת שבחו של מי שאמר והיה העולם בפניו, שנאמר, אמרו לאלהים מה נורא מעשיך, שלא בפניו אומר הודו לה' כי טוב וכו'. ומבואר, דכל שמדבר שבחו של הקב"ה בלשון נוכח, זה חשוב בפניו. ובלשון נסתר זה חשוב שלא בפניו, אף שהכל גלוי וידוע לפניו. ולכן הקפיד ר"ח על אותו ש"צ שהוסיף תוארים להקב"ה, דהתם הוי כפניו. דהוא בעולם האצילות ומדבר בלשון נוכח. וע"ע בשו"ת ראב"י (סי' ד).

(יב) ברכות לג. ש"ע (סי' קיג ס"ט). וראה בתשו' הרשב"א ח"ד (סי' כט), שהסביר מפני מה אמרו כל המוסיף בשבחו של הקב"ה נעקר מן העולם, וביאר, שהרי לא הכל ראויים להאריך בשבחיו, דכתיב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, ואמרו למי ראוי למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו, וכבר אמר החכם למי שהאריך ואמר העיוזו והגבור וכו' סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך, ואפי' האל הגדול הגבור והנורא לולי שאמרן משה רבינו אנן לא אמרי'. וכן אמר משל למלך שיש לו אלף אלפים דינרי זהב, ומקלסים אותו בשל כסף, לא גנאי הוא לו, על כן אמר דוד לך דומיה תהלה אלהים. ע"כ. ולכאורה יש לשאול, א"כ איך מרבים בסליחות אל אדיר שמך וכו'. וכתב הרא"ש (פ"ה דברכות סי' יד) דבתפלה קמירי, אבל לא בינו לבין עצמו. וכתב הב"י בשם מהרא"י, דבכרכה ראשונה לא באו התוארים אלא כדי להזכיר שבחו של

בנוסח אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב

כדי לעורר זכות אבות וברית אבות לבנים יזכור לקבל תפלתנו ברצון. וע"ע בשו"ת יהודה יעלה אסאד (סי' י).

ומה שלא תיקנו לומר אלהי השמים והארץ, כתב הרשב"א בתשובה (סי' תכג), היינו מפני שהאבות הן המרכבה, וגם אנו מכוונין להזכיר זכות אבות בתחלת תחנונינו, והוא הענין שזכר משה בתפלתו בעת הצורך הגדול, באמרו זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. וביומא אמרו, האיר כל המזרח עד שבחברון, כדי להזכיר זכות ישני חברון. ועוד, שהוא הענין שזכר השי"ת למשה תחלת דבר ה' בו, כאמרו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ולא אמר אליו אנכי אלהי השמים ואלהי הארץ. ע"ש.

ומה שאנו אומרים ג' פעמים אלהי אברהם אלהי יצחק וכו', ולא סגי בפעם אחת לומר אלהי אברהם יצחק ויעקב, ועוד, למה אנו אומרים גבי יעקב ואלהי בוא"ו, ולא גבי יצחק, כתב בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי'

והנה בנוסח התפלה אנו אומרים, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, וכבר עמדו ע"ז למה אין אנו אומרים ואלהי ישראל, שהרי אמר לו הקב"ה ליעקב, לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך. ואמרו רבותינו ז"ל, לא שיעקר יעקב ממקומו, אלא ישראל עיקר ויעקב טפל (ברכות יג.), וא"כ למה תיקנו להזכיר שם הטפל ולא שם העיקר. ובשו"ת יין הטוב (סי' לה) כתב, שהטעם לזה מפני שהקב"ה בעצמו כינה עצמו כך, כאשר נגלה למשה רבינו בסנה, ואמר לו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. וכמו כן כששלחו להוציא את ישראל ממצרים, אמר לו הקב"ה כה תאמר אל בני ישראל, ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם, זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. וכתב הרמב"ן שם, בכל הדורות כאשר יזכירו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ישמע אל ויענם. ע"ש. וע"ז תיקנו לנו אנשי כנה"ג להזכיר כן בתחלת תפלתנו,

סימן קיד - הלכות הזכרת טל ומטר

א. מתחילים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של חג [שמחת תורה], ופוסקים בתפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח. ואסור ליחיד להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם, עד שיכריז השליח צבור תחלה. לפיכך אם היה חולה או אנוס לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר השליח צבור. אבל אם יודע שכבר הכריז השליח צבור, אף על פי שהוא לא שמע מזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם. (א)

ובשורת לב חיים ח"ב (סי' קל) הוסיף עוד טעם, שהוא כדי להודיע שכל אחד משלשה אבות בפני עצמו הוא ראוי והגון מצד זכותו לכד ליחד שם אלהות עליו. ומה שהעירו על הפנים מאירות למה לא הזכיר דברי הגמ' (סנהדרין קז.) אמר דוד, רבש"ע מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד, אמר אינהו מנסו לי ואת לא מינסית לי. היינו משום דהתם הגמ' ביארה למה לא אמרו אלהי דוד, וע"ז ענו שהאבות עברו ניסיון ודוד לא. אבל עדיין אין מענה למה לא אמר אלהי אברהם יצחק ויעקב. ושמא בא לומר שכל אחד מהאבות עבר ניסיון. וע"ע בשו"ת מים חיים רפפורט (סי' כב).

ל"ט) דמצינו בדברי הימים (כח, ט), שאמר לו דוד לשלמה בנו, ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו, והיינו דצריך להגיע לידעת ה' גם מצד השכל והחקירה, ולא רק מצד מנהג אבותיו, ומצינו שאברהם אבינו היה חוקר ראשון שחקר והכיר את הבורא, ואם היינו אומרים אלהי אברהם יצחק ויעקב, היינו יכולים לומר שיצחק ויעקב שמכו על אמונת אבות בלבד, לכך אנו אומרים אלהי אצל כל אחד, להודיע שכל אחד מצד עצמו עמד על החקירה ומצא שאין אחד אלא אלהינו. והוא חיזוק אמונתנו. ומה שאנו אומרים ואלהי בוא"ו אצל יעקב, ע"פ הסוד יש טעם גדול, ואין לנו עסק בנסתרות, ועיין בזה (פרשת וארא). ע"כ.

מתחילין להזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם" במוסף של שמיני עצרת

עושים מלאכה בחוה"מ, ולכן צריכים לטעם כדי שיצאו המועדות בהזכרת טל. ועיין במג"א ר"ס קיד. ודו"ק. והתוס' (תענית ב: בד"ה העובר לפני התיבה), לא הביאו אלא הטעם הראשון. וכן הראבי"ה והמרדכי והר"ה בעל המאור והסמ"ג (עשי' יט) הביאו רק הטעם הראשון. והראב"ד בהשגותיו על בעל המאור, העיר, שהרי"ף שהביא הטעם כדי שיצאו המועדות בטל, היינו משום דקאי על יו"ט האחרון של החג, שאז כל העם נמצאים בביהכ"ג גם בערבית, לפי שהוא חוה"מ ואסור בעשיית מלאכה, אבל הטעם השני דלית כל עמא תמן קאי על יו"ט הראשון של פסח, שהעם טרודים במלאכתם ובמצה ומרור, ולכן אין מפסיקים להזכיר גשם עד המוסף של יו"ט הראשון של פסח. וכ"כ בעל האשכול (סי' יג עמ' כה). וכ"כ הר"ן והריטב"א בחי' לתענית (ו.ו). (וזה כדברי הרא"ש הנ"ל).

והנה בשו"ת גנת ורדים (בקונט) גן המלך סי' קמו), כתב, שאם טעה יחיד והזכיר גשם בערבית של ליל יו"ט האחרון של חג, אינו חוזר להתפלל, שהרי בדין היה להתחיל להזכיר מבערב, אלא כדי שלא יתערבבו הצבור הניחו זאת לתפלת מוסף, אבל בדיעבד מיהא יצא. ע"ש. וזה ניחא להתוס' וראבי"ה והסמ"ג

א) בירושלמי (ריש תענית) פריך, ויזכיר מבערב, כלומר בליל שמיני עצרת, ומשני לית כל עמא התם. ופי' ראבי"ה (סי' תתמד), והרא"ש (ריש תענית), שהעם עסוקים להכין ליו"ט, ואינם נמצאים בביהכ"ג, נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר, והוי כעין אגודות אגודות, ובשחרית אע"פ שפנויים הם והכל באים לביהכ"ג, אם יזכירו אז משיב הרוח ומוריד הגשם, חלק מהעם יהיו סבורים שגם אמש היה חובה להזכיר ויזכירו לשנה הבאה מבערב, הילכך תיקנו שלא יזכירו גם בשחרית, ואז יבינו שמתחילים להזכיר רק במוסף. ור' חגי אמר אסור ליחיד להזכיר קודם שישמע מהש"צ, ופירש הרא"ש, כלומר, ולכן אין להזכיר בשחרית, מפני שא"א שיכריז הש"צ קודם תפלה, שהרי צריך לסמוך גאולה לתפלה. והראבי"ה כתב שגם ר' חגי מודה שהטעם שבשחרית אינו מזכיר, כדי שלא יהיו סבורים שכבר הזכירו מאמש. ויש טעם נוסף בירושלמי, והובא בהרא"ש שם, כדי שיהיו כל המועדים יוצאים בהזכרת טל שהוא סי' ברכה לעולם. ונע"ע בהרא"ש שם שכתב בסוף דבריו, שטעם אגודות אגודות לא שייך אלא בהזכרה של ליל ראשון של פסח, אבל על הפסקת טל בליל שמיני עצרת לא שייך טעם אגודות אגודות, כי הכל באים בערב לביהכ"ג, כי אין

אינו מזכיר, ופריך מדתנן עד מתי שואלים את הגשמים ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח. אמר רב יוסף מאי עד שיעבור הפסח עד שיעבור ש"צ ראשון היורד לפני התיבה ביו"ט ראשון של פסח. א"ל אביי שאלה ביו"ט מי איכא וכו'. ואם איתא לדברי הב"ח, הרי נפ"מ גם ביו"ט אם טעה יחיד והתפלל של חול עד ברוך עלינו שאז צריך לשאול טל ומטר, אלא ודאי שאינו שואל טל ומטר. וכ"כ הטורי אבן (תענית ד: בד"ה שאלה ביו"ט מי איכא), ולא העיר מדברי הב"ח והמג"א.

והפרישה (אות ה) כתב לתרץ קושית מרן הב"י על הטור, כדברי הב"ח, והקשה מהגמ' תענית (ד:): שאלה ביו"ט מי איכא וכו', ותי' דהתם קאי אש"צ, ולעולם לא יבא לידי טעות כזאת עד שגיע לברך עלינו. שדרך הצבור להזכירו מיד כשמתחיל בתפלת חול בקול רם, משא"כ ביחיד שאין מי שיוזכרו. ע"כ. (וכ"כ מדנפשיה בס' דברי צבי).

ולפ"ז היה אפשר עוד לומר ע"פ מה שפסק החק"ל (הארו"ח סי' נג), שלא אמרו שאם התחיל בתפלת חול גומר אותה ברכה, אלא ביחיד, אבל ש"צ שטעה והתחיל בשל חול, כיון שיש בזה טורח צבור, ועוד דאוושא מילתא להתפלל ברבים תפלת חול בשבת, הדעת נוטה שיפסיק מיד ולא יגמור הברכה שהתחיל בה. ע"ש. וכ"פ בפשיטות בשלמי צבור (דף קצט). משום שהוא שליח של הקהל, ואינו יכול להעמיס על הצבור ע"י טעותו ולהטריחם לשמוע ברכה מתפלת חול אם מעט ואם הרבה. וכן העלה השואל ומשיב (שתיתאה ס"ס כב). ומשום שהם לא עשאוהו שליח לתפלת חול לתקוני שדרוה ולא לעוותי, שבאמת אינו סימן יפה מה שטועה ומתפלל של חול בשבת. וכמ"ש האחרונים. ע"כ. ועיי' בשו"ת תורת רפאל (הלכות תפלה סי' ט) מה שפלפל עוד בקושית המג"א הנ"ל. וע"ע בס' מגן גבורים (ר"ס קיז). ובשו"ת ישמח לבב (הארו"ח סי' ב). ודו"ק. [ממרן אאמ"ר זיע"א].

ולענין חולה או אנוס, שלא יקדים תפילתו לתפילת הצבור, יל"ע כשיש כמה בתי כנסיות בעיר, וזו שאלה מצויה בשנה זו שהרבה מתפללים בבית, או שנמצאים בכיבוד, ולכא"ו די שיש ביהכ"נ אחד בעיר שהתפללו בנין החמה וכבר הזכירו משיב הרוח, אך אם העיר גדולה ואינו מתפלל שם כלל מחמת ריחוק המקום, מדוע יהא לו שייכות עמהם. ואולי צריך דוקא ביהכ"נ בשכונתו. וצ"ע.

והמרדכי ובעל המאור. אבל לדעת הר"ף והרא"ש והראב"ד והאשכול והר"ן והריטב"א, שמפרשים זאת על הפסקת הזכרת הגשם בליל יו"ט א' של פסח, ואילו ההזכרה של יו"ט האחרון של חג היא כדי שיצאו המועדות בטל, י"ל שאף בדיעבד מחזירים אותו, כדין מי שהזכיר גשם בימות החמה. וכן העיר בזה בערה"ש (ר"ס קיד). וכן העלה בשו"ת עמק הלכה (או"ח סי' לו).

אלא שמ"מ הרי הדבר שנוי במחלוקת הראשונים, וכל שסיים תפלתו סב"ל, וא"צ לחזור ולהתפלל. וכ"כ בשלמי צבור (דף קכא ע"ג). ובספר תפלה לדוד (סי' קפז). וכ"פ מרן החיד"א בקשר גדול (סי' יד אות יד). וכ"כ המשנ"ב (סי' קיד סק"ב) בשם סידור דרך החיים. וכ"פ בשו"ת אגורה באהלך (דף יג), ושכ"ה בכנה"ג (סי' קיד). וכן העלה בשו"ת תורת רפאל (הלכות תפלה סי' ט בד"ה ולכאורה).

ואע"פ שאם נזכר בסוף "ברוך אתה ה' מחיה המתים", לא שייך לומר סב"ל, שאיך ישלים ויברך משם והלאה לכתחלה נגד סברת האומרים שצריך לחזור לראש התפלה, מ"מ כיון שיש מקום לומר שגם הטעם שיצאו המועדות בטל אינו לעיכובא, לפיכך שוא"ת עדיף וימשיך בתפלתו. וכן אם טעה בליל ראשון של פסח, ולא אמר לא טל ולא מטר נראה שא"צ לחזור כיון שבו ביום צריך להפסיק עכ"פ במוסף, ולפירושו הראב"ד וסיעתו היה בדין להפסיק מהזכרת גשם גם בערבית, אבל כדי שלא יתערבבו הצבור וכו', לפיכך א"צ לחזור. וכ"פ בשו"ת תורת רפאל (סי' ט) הנ"ל. וכ"פ המשנ"ב (סי' קיד סק"ג) בשם הדרך החיים, שאם טעה בערבית של ליל פסח, או בשחרית, ולא אמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" א"צ לחזור. ע"ש. ושלא כמו שצידד הערה"ש שם שצריך לחזור, וכן היה פשוט להגר"ש קלוגר בספר החיים (סי' קח סי"א). וע' בס' מגן גבורים (סי' קיד סק"א). ודו"ק.

והנה הטור (סי' קיז) בדין שאלת טל ומטר בכרכת השנים, כתב, ששואלים עד תפלת מוסף של יו"ט הראשון של פסח. וכתב מרן הב"י, שאינו מדוקדק, שהרי בתפלת יו"ט לא שייך שאלה. וכתב ע"ז הב"ח, שי"ל דנפ"מ למי שטעה בתפלת יו"ט, והתחיל בתפלת החול ונזכר בברך עלינו שצריך לגמור כל הברכה (כמ"ש בכרכות כא. ובטור ובש"ע סי' רסח), וצריך לשאול טל ומטר. והקשה ע"ז המג"א (שם סק"ב) מהגמ' תענית (ד:), אהא דתנן ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה ביו"ט הראשון של פסח הראשון מזכיר (גשם), והאחרון

ב. בימות הגשמים אם לא אמר משיב הרוח ומוריד הגשם, אלא המשיך לומר מוריד הטל, אם נזכר באמצע הברכה, טוב שיחזור לומר מוריד הגשם וימשיך משם והלאה, ואם אמר ברוך אתה ה' מחיה המתים, ימשיך אתה קדוש וכו', ולא יפסיק לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בין ברכה לברכה. ואם הזכיר שם ה' אינו רשאי לומר למדני חוקיך ולחזור מאתה גבור, אלא יסיים מחיה המתים, וימשיך כסדר. וכל שהזכיר שם ה' שוב אינו חוזר. וכל זה לפי מנהגינו שאנו רגילים לומר מוריד הטל בכל ימות הקיץ, וממילא אם בחורף לא הזכיר גשם, בודאי שאמר מוריד הטל כהרגלו, לפיכך אין צריך לחזור. אבל להנהיגם שלא לומר טל בימות הקיץ, אלא "רב להושיע מכלכל חיים בחסד", ואמר כן בימות הגשמים, והשמיט "משיב הרוח ומוריד הגשם", אם נזכר באמצע הברכה חוזר להזכיר גשם, ואם אמר ברוך אתה ה', שבסוף הברכה, יסיים "למדני חוקיך" ויחזור להזכיר גשם. ואם חתם מחיה המתים, יאמר שם בין ברכה לברכה משיב הרוח ומוריד הגשם, ואם התחיל בברכת אתה קדוש, אפילו לא אמר אלא תיבה אחת חוזר לראש התפלה. (ב)

שכח לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בימות הגשמים

יעלה ויבוא קודם מודים, דאף שמרן פסק (בסי' הכב ס"א) שא"צ לחזור, אפ"ה היה צריך לתקן לצאת י"ח היש מפרשים שהביאו התוס' (ברכות ל:), וכן הארחות חיים והכל בו הביאו את רבי נתן והריב"ס שצריך לחזור, דאף שאין מקדשין את החודש בלילה, הא קי"ל כראב"צ שכבר קדשוהו שמים באינו נראה בזמנו. וכ"כ הרי"ח והתוס'. ולדברי הבא"ח שיש לחוש לחולקים אף דלא קי"ל כוותיהו, למה כתב בסתם שאם שכח לומר יעלה ויבוא בליל ר"ח אינו חוזר, בין ר"ח יום אחד בין ר"ח ב' ימים, ולא כתב שיתקן לומר קודם מודים. וצ"ע.

והנה עיקר ד"ז דמהני "מוריד הטל" במקום "משיב הרוח ומוריד הגשם", מבואר בירושלמי (פ"ק דתענית) והובא בהרי"ף (ריש תענית) וז"ל, ר' זעירא בשם ר' חנינא, היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו. בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו. והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר, ל"ד ההוא דמצלי ומיקל לההוא דלא מצלי ולא מיקל. ופי' הר"ן דאסיפא פריך, דקא סלקא דעתיה דהמקשה דמשה"ה קאמר דהיה עומד בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו, לפי שלא הזכיר של טל, ומשה"ה פריך עלה מדתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר וכו', ומשני ל"ד ההוא דמצלי ומיקל, כלומר מקלל, שהגשמים בימות החמה סי' קללה הם. ולפ"ז קרוב הדבר שכל שהזכיר גשם אע"פ שהזכיר של ג"כ מחזירין אותו לפי שקלקל. וכ"כ התוס' (תענית ג:) בשם הירוש', ופי' רבינו נתנאל כדברי הר"ן. וכ"ה גם בתוס'

(ב) כ"ז מבואר בש"ע (סי' קיד ס"ה רי). ולאפוקי ממ"ש בבא"ח (פר' בשלה אות טז) וז"ל: בימות הגשמים אם שכח לומר מוריד הגשם ואמר מוריד הטל אינו חוזר. ועכ"ז אם נזכר קודם שהתחיל אתה קדוש, יאמר שם משיב הרוח ומוריד הגשם, שכיון שלא התחיל בברכה שאחריה לא נקרא סיום הברכה לענין זה. ע"כ. ובשורת יבי"א ח"א (חאו"ח סי' כב אות י"ג), ובשורת יחוד"ד ח"א (עמ' רפד), ובהליכ"ע ח"א (עמ' קלד) תמה ע"ז, שהרי בכל דבר שאין מחזירים אותו, כיון שסיים הברכה אע"פ שעדיין לא התחיל בברכה שאחריה, אינו חוזר משום הפסק, כמו שמתבאר להדיא בש"ע שם (וכן בסי' רצד ס"א).

ואמנם היה מקום ליישב דעת הבא"ח, שהרי הר"ן בתענית (דף א' מדפי הר"ף) הביא מ"ד דסבר דאף שהזכיר טל, אם לא הזכיר גשם, חוזר. ואף שאין הלכה כן, מ"מ כדי לחוש למ"ד זה, לכן יאמר משיב הרוח ומוריד הגשם בין ברכה לברכה. וכ"כ ליישב בספר דברי שלום ח"ה (עמ' תכא), אלא שדחה שם, דא"כ אמאי בזכרנו לחיים ומי כמוך אם שכח לאומרו בעשיית אינו אומר בין ברכת מג"א לאתה גבור, והרי גם שם יש מ"ד שאם לא אמר זכרנו לחיים ומי כמוך חוזר, וכ"ד הגאונים, כמו שהובא בתוס' (ברכות יב:) [ובתורה"ד כתב שכ"ד כל הגאונים]. ומרן בש"ע (סי' תקפב ס"ה) פסק, שאין מחזירין אותו. והבא"ח לא כתב, שאם נזכר מיד לאחר הברכה שיתקן לצאת י"ח הגאונים. ועוד, דלפ"ז אם שכח יעלה ויבוא בליל שני דר"ח, ונזכר קודם שהתחיל מודים, למה א"צ לתקן שם ולומר

ברכות (כט:): וכ"פ הרמב"ם (פ"י מהל' תפלה ה"ח). והטוש"ע (סי' קיד ס"ה).

והנה דברי הרב בא"ח כאן מאד תמוהים, שהרי גם הוא מודה למ"ש מרן (סי' קיד ס"ה) שאם הזכיר טל אין מחזירים אותו, ומ"ש מרן הש"ע (שם ס"ו) שיאמר משיב הרוח ומוריד הגשם קודם אתה קדוש, מיירי במקומות שאין מזכירים טל בימות החמה. נמצא שלא הזכיר לא טל ולא מטר, שאז הדין הוא שמחזירין אותו, וע"ז כתב מרן שיזכיר הגשם קודם אתה קדוש, דהכי קי"ל בכל הדברים שמחזירין אותו אם לא פתח בברכה שלאחריה, מזכיר שם הענין בלא חתימה. אבל בדברים שאין מחזירין אותו, א"צ לחזור לאומרם כשסיים הברכה, אע"פ שלא פתח בברכה שאחריה. וכמ"ש מרן בש"ע (סי' רצד ס"א) טעה ולא הבדיל בתפלה במוצ"ש אינו חוזר, מפני שהוא צריך להבדיל על הכוס. ושם (בסעי' ד), במקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל, מיד כשסיים הברכה אין לו לחזור אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה. ומבואר בטור שם דהוי הפסק אם חוזר, כיון שא"צ לחזור. וכ"כ הרב א"ר (סי' קיד סק"ז), שבכל הדברים שאין מחזירין עליהם, כגון יעלה ויבא בליל ר"ח, ועל הנסים ועננו אע"פ שלא התחיל בברכה שלאחריה, אינו מזכיר מטעם הפסק, וכמ"ש הרשב"א פרק תפלת השחר (כט). ושכן כתבו התוס'. וכן משמע לי מדברי הרא"ש והמרדכי שם, מדכתבו הטעם משום הפסק, הילכך שוא"ת עדיף. (ויע' בשו"ת מהר"ם ד"פ סי' רי).

ואע"פ שבתשו' הרדב"ז (סי' תקסא) חולק ע"ז ונשען ע"ד השבולי הלקט שאם אומר יעלה ויבא ועל הנסים בין ברכה לברכה, לא חשיב הפסק. אולם כבר תמה עליו מרן החיד"א בברכ"י (סי' קפח סק"י), שהרי מבואר להדיא בדברי הרשב"א שאינו חוזר להזכיר מעין המאורע אפי' בלא חתימה, וכ"כ הרא"ש והטור דהוי הפסק. וכ"ד מרן הב"י (סי' קיד). וכן עיקר. וכ"כ עוד בברכ"י (סי' תכ סק"א).

וכ"פ בשו"ת זכור ליצחק הררי (סי' כט) שאם חוזר בין ברכה לברכה בדברים שאין מחזירין אותו, הוי הפסק. וכ"פ בשלמי צבור (דף רכ ע"ד) ושכ"כ הרב מאמ"ר. וכ"כ בספר פקודת אלעזר (סי' זה).

גם הרב כה"ח (סי' רצד ס"ק טוב) הסכים דהוי הפסק. וכ"כ המשנ"ב שם. וק"ק על מה שסתם החיד"א בקשר גודל (סי' יד אות ח) כעין מ"ש הבא"ח. וע"ע באורך בשו"ת מהרש"א אלפנדארי (חאו"ח סי' ג).

ואגב יש לתמוה בזה ע"ד הכה"ח (סי' רסח סק"ד), שאם שכח לומר בתפלה ויכולו וכו', פסק הרב חיי אדם שא"צ לחזור אם סיים הברכה. וכ"כ הפמ"ג. וכתב

ע"ז, ולי נראה שיאמרנו שם בין ברכה לברכה, שכיון שהוא ממטבע הברכה לא הוי הפסק. ע"ש. ולפי האמור כיון שאין מחזירין אותו א"צ לאומר בין ברכה לברכה משום הפסק, וכמ"ש בעצמו (בסי' רצד ס"ק טוב) הנ"ל.

והנה מרן הב"י (סי' קיד) כתב, שאם אמר בימות הגשמים "מוריד הטל", אע"פ שלא אמר מוריד הגשם, ואפי' נזכר עד שלא סיים הברכה א"צ לחזור. ולכאורה יש להעיר ממה שפסק מרן בש"ע (סי' תרפג): בחנוכה אומר על הנסים בברכת מודים ואם לא אמרו אין מחזירין אותו, ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר ה' בחתימת הברכה, אפי' נזכר בין אתה להשם חוזר. וא"כ הכא נמי כיון דלכתחלה צ"ל מוריד הגשם, ועודנו באותה ברכה למה לא יחזור לומר מוריד הגשם באמצע הברכה, וכמ"ש הטור בשם הרא"ש, שלא קבעו חכמים מקום מסוים להזכרת מוריד הגשם, אלא אמרו מזכירים גבורות גשמים בתחזית המתים. ע"ש.

וצ"ל דס"ל למרן שכל שהזכיר מוריד הטל כאילו אמר כבר מוריד הגשם, שהטל במקום גשם עומד. שו"ר במאמ"ר (סי' קיד אות יג) שהעיר בכ"ז. אלא שכתב אח"כ, שוב מצאתי בספר עולת תמיד בסק"ח שחלק על מרן הב"י, וכתב שצריך להזכיר מוריד הגשם במקום שזכר. ושכן נהג בעצמו קודם ראותו דברי העולת תמיד. ע"ש.

והמשנ"ב בבאה"ל (סי' קיד ס"ה ד"ה אין מחזירין אותו), כתב בשם הפמ"ג שאם נזכר קודם סיום הברכה יחזור להזכיר מוריד הגשם. וגם בכה"ח (שם ס"ק לח) הביא כן בשם דרך החיים וקש"ע. אבל בש"ע הגר"ז (סעי' ו) כתב כד' מרן הב"י שאפי' לא סיים הברכה אינו חוזר. וע"ע בפתח"ד (סי' קיד אר' ג' וד' וה').

ולענין הלכה נראה שכיון שהראב"ד והריטב"א כתבו לפקפק בעיקר דברי הירושלמי, ורצו לומר שהתלמוד שלנו חולק עליו, ושאיך אם הזכיר טל במקום גשם מחזירין אותו, אלא שהראב"ד ביטל דעתו מפני שהרי"ף הביא להלכה את הירושלמי, וכמ"ש כ"ז הר"ן (פ"ק תענית ב"ה היה עומד). הילכך כל שלא סיים את הברכה יש להזכיר "ומוריד הגשם" באמצע הברכה. ולא שייך לומר בזה דהוי הפסק, כיון שהוא עוסק באותה ברכה, והוי מן הענין. וכן העלה בספר ערה"ש (בקנ"י אחרון סי' קיד), וכן בספר אצבע קטנה (דף צד ע"ב אות יט) עפ"ד הריטב"א (פ"ק תענית). וע"ע בכה"ח (סי' קיד סק"ב).

ומה שכתבנו בענין אם נזכר באמצע הברכה, עיין בכה"ח (שם ס"ק לח).

ג. שליח צבור ששכח להזכיר בימות הגשמים "מוריד הגשם", וגם לא אמר מוריד הטל, והתחיל לומר נקדישך, דינו כאילו התחיל ברכת אתה קדוש, שהקדושה היא תחלת ברכת אתה קדוש, וצריך לחזור לראש התפלה. ג.

ד. החל מתפלת מוסף של יום טוב ראשון של פסח, מפסיקים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם", ואומרים במקום זה "מוריד הטל". ואם טעה בימות החמה והזכיר "מוריד הגשם", אם נזכר באמצע הברכה חוזר לראש הברכה, ומתחיל אתה גבור לעולם ה' וכו', ואם התחיל מ"רב להושיע מוריד הטל", גם כן יצא. ואם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' קודם שסיים "מחיה המתים", יאמר "למדני חקיך" שיראה כאומר פסוק בלבד, ויחזור לאתה גבור. ואם לא נזכר עד שסיים "מחיה המתים", אף על פי שלא התחיל "אתה קדוש", חוזר לראש התפלה. ואפילו במקום שצריכים לגשמים בימות החמה, אם הזכיר "מוריד הגשם" מחזירים אותו. ד.

שליח צבור ששכח לומר "מוריד הגשם"

בקונטרס גן המלך (סי' קנב). וכן הסכים בספר תפלה לדוד (סי' קפט). וכן בהגהות רעק"א (סי' קיד ס"ו). וע"ע בשו"ת יבא הלוי (סי' א) ובשו"ת חיים ביד האחרון (חאו"ח ס"ס יג). וי"ל ע"ד. ודו"ק. [נממן אאמ"ר זיע"א].

ג) הנה ש"צ ששכח להזכיר בימות הגשמים "מוריד הגשם", וגם לא אמר מוריד הטל, והתחיל לומר נקדישך, דינו כאילו התחיל ברכת אתה קדוש, שהקדושה היא תחלת ברכת אתה קדוש, וצריך לחזור לראש התפלה. וכ"פ בשו"ת גנת ורדים

טעה בקיץ ואמר "משיב הרוח ומוריד הגשם"

וכו', דדמי למ"ש בברכות (מ"ט): שאם שכח להזכיר שבת בברהמ"ז וחתם בונה ירושלים, אומר שם ברוך אתה ה' אשר נתן שבתות וכו'. וכתב מרן הב"י שכן כתבו הרא"ש והמרדכי (ריש תענית), והגמ"י בשם הסמ"ק. ע"ש. אולם זהו כששכח להזכיר גשם או יעלה ויבא, וסיים הברכה, ולא התחיל הברכה שאחריה, שדנים אותו כאילו עומד באותה ברכה להשלים החסר, אבל כששאל גשם בימות החמה, שהוא סימן קללה, כל שחתם מחיה המתים חוזר לראש. ומכ"ש כאן שדעת הגר"א אליבא דהרמב"ם שאפי' נזכר באמצע הברכה חוזר לראש התפלה, וכתב בארחות חיים (הלכות תפלה אות צח) שכן שמע בשם הרשב"א.

ובשו"ת תשורת שי ח"א (סי' תטו) כתב שכמה פוסקים סוברים כהרמב"ם, ושאלו ראה אותם מרן הב"י, היה חוזר בו ופוסק שחוזר לראש התפלה. ושוב מצא כן בביאורי הגר"א. (אלא שהמעין ישר יחזו פנימו שאין דבריו מוכרחים כלל. ודו"ק.) דיינו לפסוק בזה כדעת מרן הש"ע שכתב שבזה חוזר לראש הברכה, וכמו שפירש רש"י תענית (ג): וראבי"ה (סי' תתמו). והאו"ז ח"ב (סי' שצט). והמאירי ברכות (לה). וכ"כ בארחות חיים בשם רבינו פרץ. ע"ש. אבל כשסיים מחיה המתים, שסתם מרן הש"ע שחוזר לראש התפלה, סתמו כפירושו שאפי'

ד) בגמ' תענית (ג): שאם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירים אותו. וכ"פ הטו"ש (סי' קיד ס"ד). ומה שכתבנו שאם כשטעה חזר והתחיל רב להושיע מוריד הטל, יצא, כן מתבאר בספר שלמי צבור (דף קי"ז:), בשם המאמ"ר. וכן הסכים המנחת אהרן (כלל טו סי' יב, דף קכ"ה ע"ג). וע' בספר תהלה לדוד (סי' קיד סוף סק"ד) שאפי' אם חזר מוריד הטל וכו', לפי מנהגינו, וסיים ברכתו, יצא.

ומה שכתבנו שאם אמר ברוך אתה ה' יסיים למדני חקיך, כ"כ הריטב"א (ריש תענית) ושכ"ד רבותינו הצרפתים לנהוג כן בכל מקום שהדין שמחזירים אותו. ע"ש. וכ"כ הרבה מהאחרונים. ומ"ש בשו"ת אג"מ (בכרך ו' חאו"ח סי' ג) לדחות דבר זה מההלכה, דבריו תמוהים. וכבר העיר ע"ד בשו"ת יחוד ח"ה (סי' מט עמ' רכ). (ועיין קצוה"ש בדה"ש סי' כא אות יב).

ומה שכתבנו שאם לא נזכר עד שסיים מחיה המתים, אע"פ שלא התחיל אתה קדוש חוזר לראש התפלה, כ"כ להדיא הלבוש (בסי' קיד).

ואע"פ שהראבי"ה (תענית סי' תתמו) כתב, מי ששכח להזכיר גשם בימות הגשמים עד שסיים מחיה המתים (ולא הזכיר טל), ונזכר קודם אתה קדוש, א"צ לחזור, אלא יאמר שם משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה. וכן הדין במי ששכח יעלה ויבא ונזכר לפני מודים

ה. אם טעה בימות הקיץ ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם, מחזירין אותו, וחוזר לראש הברכה. ואם סיים הברכה, חוזר לראש התפלה. ויש אומרים שאפילו אם לא התחיל בברכה שאחריה חוזר לראש. ויש אומרים שזה דוקא אם התחיל בברכה שאחריה, אבל אם לא התחיל בברכה שאחריה, הוא כמו שעומד עדיין באותה ברכה, וחוזר לראש ברכה, ולא לראש התפלה. וכתבו במאמר מרדכי ובביאור הלכה, שלדינא אחר שסיים הברכה אפילו לא התחיל עדיין ברכה שאחריה חוזר לראש התפלה. (ה)

ו. אם טעה בימות הקיץ ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם, ומיד תוך כדי דיבור תיקן ואמר מוריד הטל, יש מי שכתב, שאין זה מועיל לתקן את מה שקילקל, דאחר שאמר דבר שהוא סימן קללה בקיץ, לא מהני מה שתיקן בתוך כדי דיבור לומר מוריד הטל, אלא צריך לחזור לאתה גבור ולומר כסדר מוריד הטל. ואם חתם מחיה המתים, צריך לחזור לראש התפלה. ויש חולקים אומרים דגם כאן מהני תיקון כדי דיבור. (ו)

בכה"ג סב"ל, שאם ימשיך מברכת אתה גבור והלאה, לדעת החולקים הרי הוא מברך ברכות לבטלה, ולא פלט מאיסור לא תשא את שם ה' לשוא. וכ"כ הצ"ח ברכות (טו). ובשו"ת תשורת שי ח"א (סי' תטו), ועוד אחרונים, לפיכך העיקר בזה כהמאמר וסיעתו. וכ"כ בתורת חיים הנ"ל בשם סידור דרך החיים. וכן העלה הג"ר יהודה קצין בשו"ת רועי ישראל (סי' ג), והוכיח כן מהתוס' (ברכות ל:). וכ"כ בספר בני ציון (ליכטמן, סי' קיז סק"ז). וכן עיקר להלכה ולמעשה. [סעי' זה מרמז אאמור"ר זיע"א].

טעה ואמר "מוריד הגשם" בקיץ אם חוזר לראש הברכה או לראש התפלה

וסיים וצ"ע. וסב"ל. אבל דרך החיים וחי אדם ושלחן גבוה ושאר אחרונים פסקו כסתמת הש"ע, וכן נראה למעשה משום דבלא"ה דעת הגר"א כהרמב"ם, דאפי' אם נזכר באמצע ברכה חוזר לראש, וגם יש כמה מגדולי הפוסקים שחולקים על הראב"ה שפסק הש"ע בס"ו כוותיה, דאמרו בלא חתימה קודם שמתחיל ברכה שאחריה, וס"ל דכיון שסיים אותה ברכה הוא כמו שהתחיל ברכה אחרת, ולכן עכ"פ בענינו דאפשר דראב"ה ג"כ סובר כשאר פוסקים, אין לזוז מסתימת הש"ע, דאחר שסיים הברכה אפי' לא התחיל עדיין ברכה שאחריה חוזר לראש התפלה, ואחר זמן מצאתי בעז"ה בספר מאמר שפסק כהש"ע מכל אלו הטעמים.

טעה בקיץ ואמר "משיב הרוח ומוריד הגשם", ותוך כדי דיבור אמר "מוריד הטל"

לתקן בתוך כדי דיבור, דמאחר וגשם בקיץ סימן קללה, מה יועיל שאמר תיכף מוריד הטל, הרי סו"ס הוציא שבח שהוא סימן קללה בקיץ. וכתב לדייק כן מהרמ"א

אם לא התחיל אתה קדוש חוזר לראש. ואף שהב"ח והא"ר פסקו בזה שחוזר לאתה גבור, נראה שאין זה מחזור להלכה. וכן ראיתי להמאמר (סי' קיד סק"י) שהעלה כן מכל הני טעמי תריצי הנ"ל. ודלא כא"ר. גם בספר תורת חיים סופר (סי' קיד סק"ז) כתב לצרף שני הטעמים הנ"ל שיחזור לראש התפלה. וכן העלה בטוב טעם ודעת המשנ"ב בביאה"ל. וכ"פ בערוה"ש (סי' קיד ס"ח וסוף ס"י). ואע"פ שהפמ"ג צידד דסב"ל, וכן הסכים עמו בכה"ח (סי' קיז ס"ק כז), הנה בשו"ת יבי"א ח"ב (תאור"ס ט"ו ט"ז) נתבאר שאין לומר בתפלה

(ה) הנה לשון מרן (סי' קיד ס"ד): אם אמר מוריד הגשם בימות החמה, מחזירין אותו, וחוזר לראש הברכה, ואם סיים הברכה חוזר לראש"ע. וכתב, ומבואר שאם סיים הברכה חוזר לראש, אבל אם לא סיים הברכה, חוזר לאתה גבור ואומר שוב מוריד הטל. וי"ל שה"ה אם תיקן תוך כדי דיבור ואמר מוריד הטל, וכבר חתם הברכה, שייכול לסמוך ע"מ שתיקן, ולא לחזור לראש, וכן משמע מדברי הרב ביאה"ל שם, שכתב: ול"ד להא דס"ו, דדוקא אם התחיל הברכה שאחריה, דהכא כיון שהזכיר מה שאין ראוי להזכיר, גרע. וכ"כ הלבוש. אולם הב"ח, והא"ר כתבו, דגם בזה דוקא אם התחיל ברכה שאחריה, דאל"ה הוא כמו שעומד עדיין באותה ברכה, וחוזר לראש ברכה, והפמ"ג הביא את המחלוקת

(ו) הנה אם טעה בימות הקיץ ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם, ומיד תוך כדי דיבור תיקן ואמר מוריד הטל, כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ו (סי' טז) דלא מהני

תוך כדי דיבור כדיבור דמי לבר מעבודת כוכבים וקידושין, ובגדרים שם הוסיפו מגדף מקדש ומגרש. וכתבו שם התוס' בשם ר"ת, דלכך אמר כדיבור דמי כדי שאילת תלמיד לרב היינו שלום עליך רבי, לפי כשהאדם עושה סחרה עם חבירו ויראה רבו או גדול ממנו בחכמה, לא יתן לו שלום, שאם יתן לו שלום לא יוכל לחזור בו ממקחו, לכך תיקנו חכמים שכשיעור זה יכול לחזור. וע"ע בתוס' (ב"ק עג:) שיעור כדי שאילת שלום תלמד לרב, ומפרש ר"ת, דה"ט שכשאדם מעיד עדות או עוסק במקח וממכר וחבירו נותן לו שלום או רבו, ע"כ יש לו להשיב ולהפסיק, כדאמר בברכות (ו:) הנותן שלום לחבירו ואין מחזיר נקרא גזלן, שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת הענין בבתיכם. ולכן תיקנו חכמים שלא יהיה זה חשוב הפסק, וכן מוכח בנזיר דקאמר נזיר (כ:) תוב לא שבקת רווחא לתלמיד. ע"כ.

נמצא דנחלקו בטעם הדין של תכ"ד כדיבור דמי, דלהר"ן דבר זה מגלה על חוסר גמירות דעת בדיבורו הראשון, ולכן בקידושין וגירושין ליכא דין דתוך כדי דיבור, דאיכא גמירות דעת כבר בדיבור ראשון. אבל סברת ר"ת שהוא משום שאילת שלום, והיינו תקנה שיוכל להשיב שלום לרבו, ולכן במקח וממכר יכול לחזור ומשום לא פלוג רבנן.

ועוד ראייה ממ"ש בשד"ח ח"ה (דף 327 ע"א) בשם המוהריט"א, דתכ"ד מהני לבטל מעשה איסור, שאם קנה חמץ בפסח במשיכה, ובתוך כדי דיבור חזר וביטל הקנין, או נשבע על העבר לשקר, ותיכף חזר והודה הוי כאילו לא עבר כלל, דאין לחלק בין דברים שאין בעשייתם איסור לדברים שיש איסור בעשייתם. וע"ש מ"ש עוד לענין קנין משיכה.

והן אמת שיש לסייע דברי הרב שה"ל הנ"ל ממ"ש הרשב"א בתשובה ח"א (סי' לה) בש"צ שטעה ואמר האל הקדוש בעשיית, וחזר בו תוך כדי דיבור ואמר המלך הקדוש, אם חוזר או לא. והשיב, ומ"מ לענין זה שסיים המלך הקדוש, לדברי הגאונים וגירסתם (ברכות יב.) בדנקיט כסא דשיכרא בידיה וסבר דחמרא הוא וכו', הכא ודאי אינו חוזר, דהתם נמי אי סיים בדחמרא לא יצא, דהא שיכרא הוא. ואפ"ה כי סיים בדשיכרא ואמר בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו יצא. דהרי זה כמוסיף שבח באמצע ומסיים בענין ברכתו, ואין הכל הולך אלא אחר החיתום. וה"נ לא שנא. ע"כ.

הא קמן שעיקר הענין של תוך כדי דיבור בתפלה, הוא כמוסיף שבח. ולא כמבטל דבריו הראשונים.

בסי' קיד ס"ד, שכתב, וכן אם הזכיר גשם וטל נמי מחזירין אותו. והוא עפ"ד הרא"ש (פ"ד דברכות), ובתוס' שם. ומבואר הטעם שאינו מפני שלא הזכיר טל בקיץ, אלא שגשם הוא סימן קללה. וממילא אם הטעם משום סימן קללה, לא מהני שיתקן תכ"ד. ומה שיש רצו לדייק מהחיי אדם, גבי ברכת ברוך עלינו, דמהני תיקון תוך כדי דיבור, הנה התם הוא בקשת הגשם, ולא הזכרת דברי שבח, אבל לגבי הזכרת שבח החיי אדם לא קאי. ומה גם שכל נושאי כלי הש"ע לא כתבו דין תוך כדי דיבור גבי הזכרה. ומשמע דלא מהני בזה התיקון.

ובספר אשי ישראל (עמ' רכג הערה קח) כתב, ששמע מהגרש"ז אויערבאך דאף אם תיקן תוך כדי דיבור לא מהני וחוזר לראש הברכה. וכ"כ בשו"ת תהלה דוד (סי' לג) בשם הרב שבה"ל הנ"ל. [ומה שציין שם לביאה"ל בסי' קיד ד"ה ובכלל, הנה אינו ענין לנ"ד כלל. והעתיקו דברים אלו עורכי הס' אול"צ (ח"ב עמ' עד סי' כט), שא"ז מועיל לתקן את מה שקילקל, דאחר שאמר דבר שהוא סימן קללה בקיץ, לא מהני מה שתיקן בתוך כדי דיבור לומר מוריד הטל].

אך יש לעיין בזה, דהנה יש לחקור ביסוד הדין של תוך כדי דיבור כדיבור דמי, או הביאור הוא שע"י כך נמחקים ובטלים דבריו הראשונים, או דכיון שמוסיף מיד שבח אחר, א"ז הפסק בברכה, שהכל הוא שבח להשי"ת.

והנה אי נימא דתוך כדי דיבור חשיב כאילו מחק את מה שאמר קודם לכן, בדבר שהוא סותר לדבריו הקודמים, ממילא אף שאמר דבר שהוא סימן קללה, כיון שתיקן מיד תוך כדי דיבור ואמר מוריד הטל, ה"ז כאילו מחק מה שאמר משיב הרוח ומוריד הגשם.

ולכאורה יש להוכיח דהכי הוא, דהנה בגמ' נדרים (יז.) אמרו, והלכתא תוך כדי דיבור כדבור דמי, חוץ ממגדף ועובד עבודת כוכבים ומקדש ומגרש. וכתב שם הר"ן, ולא ידענא מ"ש הני ומנא להו לרבנן הכי, ונראה בעיני דבשאר מילי דלא חמירי כולי האי, כשאדם עושה אותם לא בגמר דעתו הוא עושה, אלא דעתו שיוכל לחזור בו תוך כדי דיבור, אבל הני כיון דחמירי כולי האי אין אדם עושה אותם אלא בהסכמה גמורה. ומש"ה חזרה אפי' תכ"ד לא מהני. ע"כ. ומבואר מטעמו, דרק בדבר שאינו עושה אלא בהסכמה גמורה לא שייך בזה תכ"ד כדיבור דמי, אבל בטעה ואמר משיב הרוח וכו' הרי עשה כן מתוך הרגל לשוננו, ולא שייך כאן הסברא שאמר כן בהסכמה גמורה ושוב לא יוכל לחזור בו. וע' בסוגיא ב"ב (קכט:) הלכתא כל

ז. מנהגינו לומר בקול רם בתוך שלושים יום לסוכות "משיב הרוח ומוריד הגשם", כדי להזכיר לצבור לומר כן. וכן בראש חודש ובחול המועד מנהגינו לומר באמצע הלחש בקול רם תיבות "יעלה ויבא" שמזכיר בתפלה. ויש שנהגו להכריז בערבית של ליל ראש חודש "יעלה ויבוא" אחר ברכת השכיבנו. אולם נכון יותר להזכיר לצבור לומר יעלה ויבוא על ידי דפיקה על התיבה סמוך לעמידה. או באמצע תפלת לחש כשהיחיד מגיע להזכרת יעלה ויבוא. [וראה בזה בשו"ת באר משה חלק ד' סימן ט-י].⁽¹⁾

ומבאר דהא דאמר בירושלמי דמצלי ומקיל צריך לחזור, לאו לשון קללה הוא אלא ה"פ, דמצלי ומקיל לשון קולא הוא שמזולז שאינו שואל בטל דבר המתבקש לעולם, ושואל גשם בלבד, ולפיכך מחזירין אותו. אבל מצלי ולא מיקל היינו שמתפלל בקיץ על הטל אין מחזירין אותו, ולפ"ז אם הזכיר שניהם טל וגשם אין מחזירין אותו. ונראה להדיא דאליבא דשיטת הרמב"ן ודעת הר"ן לפי הסלקא דעתין, אם הזכיר שניהם טל וגשם אפי' לא אמר בתורת חזרה שפיר יצא, כיון שהזכיר טל. וא"כ נראה שאינו מזולז לשאול טל דבר המתבקש לעולם ולכן יצא.

וע"ש באשי ישראל הנ"ל שהביא ששמע מהגרי"ש אלישיב, דתכ"ד א"צ לחזור לראש הברכה, אלא רק יחזור לומר מוריד הטל, וימשיך משם. ע"כ. והנה מסתבר דאיירי בנזכר באמצע ברכת אתה גבור, וע"ז קאמר שיחזור לומר מוריד הטל וימשיך משם, וכוונתו לומר שא"צ לחזור לאתה גבור. אבל אם סיים ברכת מחיה מתים, לא מהני לומר שם מוריד הטל ולהמשיך בתפלתו. ומשמע מפשט הדברים דכיון שתיקן תוך כדי דיבור, מהני התיקון שלו. אך לא ברור כוונתו בזה.

ועיין במשנ"ב (ס"ו רט סק"י) שכתב, דדוקא תכ"ד, אבל אחר כדי דיבור לא מהני "עקירתו" וחזור לברך. ע"כ. והיינו משום דהאי עקירה כמאן דליתא דמי. ומשמע שד"ז דתוך כדי דיבור הוא כעוקר דבריו הראשונים. גם בסי' תפז (ס"א) כתב המשנ"ב, דדוקא תוך כדי מהני "חזרתו" וכו'. וכ"ה בסי' תקפב ס"ב. ובפשטות לשון "חזרה" היינו שמבטל דבריו הראשונים.

הפסק בהזכרת "מוריד הטל" - "יעלה ויבא" קודם שמונה עשרה

והנה תקנת אמירת יעלה ויבוא בתפלה, מוזכרת בגמ' (שבת נג.). והוי כהזכרת מעין המאורע בתפלה, כשם שתיקנו להזכיר שבת ומועד בתפלה, כן תיקנו להזכיר ר"ח בתפלה. ומה שאומרים יעלה ויבוא בברכת רצה, מפני שרצה היא תפלה להשיב את עם ישראל לעבודת

אלא שבמעדני יו"ט (פרק תפלה השחר סק"ג) מבואר דענין תוך כדי דיבור היינו ביטול דבריו הראשונים, שכתב ליישב איך מהני אם הזכיר גשם בימות החמה שהש"צ יחזור התפלה, ומאי תקנתיה בחזרה אחר שהזכיר גשם שסי' קללה הוא ותיקן, דהא בעלמא אמרי' דחזרה דתוך כדי דיבור הוה חזרה חוץ מממיר ומגדף וכו', א"כ אף אנו נאמר כאן בכגון הא דא"א לתקן בענין אחר אלא בחזרה דהויא חזרה, ואפי' שלא בתוך כדי דיבור, דהא מיהת חזור הוא ואינו רוצה כמה שאמר מתחלה, וקמי שמיא גליא דחזור, וחזרתו הוי חזרה. ע"כ. ומבואר דתפס בפשיטות דענין דתוך כדי דיבור כדיבור דמי היינו ביטול ותיקון דבריו הראשונים, וכאילו לא אמר. ולפ"ז כל שתיקן מיד בתוך כדי דיבור ואמר מוריד הטל, מחק דבריו הראשונים שאמר מוריד הגשם.

ועיין בשו"ת חמדת משה (ס"ו נו) שה"ד המעדני יו"ט הנ"ל, וכתב להוכיח הגדרה זו מהמבואר בגמ' תענית (ג): אמר רבי חנינא, הלכך בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו, לפי שהגשמים בקיץ סי' קללה הם מפני הקצירה, וע"כ לא התפלל תפלתו כהוגן וחזור לראש. ופי' שם הר"ן, דפשטא דמילתא משמע דאמר מוריד הגשם ולא אמר מוריד הטל, דסתם אמר מוריד הגשם בימות החמה משום דנקט סירייה דבימות הגשמים דמזכירין גשם בלא טל, אבל כשהזכיר טל וגשם בימות החמה אפשר דאין מחזירין אותו. ושוב כתב הר"ן דמדברי הירושלמי נראה דאפי' כשהזכיר טל וגשם מחזירין אותו. ברם מביא בשם הרמב"ן מ"ש להדיא דאם אמר מוריד הגשם בימות החמה והזכיר ג"כ טל, אין מחזירין אותו.

ז) כ"כ בספר צרור החיים לרבינו חיים בר שמואל מטולידו (בעמ' טו), ושמעתי ממורי הרשב"א, כי הרמב"ן ז"ל היה אומר ההזכרה בקול כל שלשים יום הראשונים, כדי שידע אם הזכיר או לא. ע"כ. וכן אנו נוהגים בהזכרה ובשאלה. [ממין אאמור"ר זיע"א].

בית המקדש ולהקרבת הקרבנות, ולפיכך תיקנו הזכרת יעלה ויבוא בכרכה זו, כדי שנוכל להקריב קרבן מוסף כראוי.

וצריך אדם להיות זריז לומר יעלה ויבוא, או "ברך עלינו" ויתן דעתו שלא לשכוח מלאומרו, והשוכח אמירת יעלה ויבוא בר"ח, אינו סימן טוב, ולכן טוב שהשמש יכריז בקול רם על אמירת יעלה ויבוא להזכיר לצבור. וכ"ה בכה"ח (אות יט) בשם חסד לאלפים (אות ה'), שאם אינו אומר יעלה ויבוא מגרעות נתן ולא מסמנא מילתא, וכבר היה מעשה בזמן האר"י באחד ששכח לומר יעלה ויבוא בערבית ואמרו לו בחלום שהשכינה אמרה עליו נתנני ה' בידי לא אוכל קום. וע"י שיאמר בקול רם מוריד הטל וכדו' יעזור לו שיזכור אם אמר מוריד הטל אויעלה ויבוא או לא. וכמו שנהג הרמב"ן הנ"ל. וכן נהג מרן אאמור"ר זיע"א.

והנה לענין הפסק בהכרות "יעלה ויבוא" בליל ר"ח בין גאולה לתפלה, הנה בגמ' שבת (כד.) תני רבי אושעיא, ימים שיש בהן קרבן מוסף, כגון ר"ח וחזה"מ ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה, ואומר מעין המאורע בעבודה, ואם לא אמר מחזירין אותו וכו'. וכ' הריטב"א שם, דמה שאמרו אם לא אמר מחזירים אותו, היינו פי' חוץ מערבית דר"ח כמבואר בכרכות ל': דאין מקדשין את החודש בלילה. והכא נקט הני משום חזה"מ. ובתוס' שם כתבו, דיש מפרשים שבליילה השניה שכבר מקודש חזור. וכ' התוס' ולא נראה לחלק. ע"כ.

ועכ"פ לכתחלה בודאי שצריך לשים לב שלא לשכוח לומר יעלה ויבוא גם בערבית. והרשב"א ח"א (ס' רצג), מביא מנהג שמכריזין יעלה ויבוא בליל ר"ח, וכותב שאין בזה הפסק, שכל דבר שהוא צריך לתפלה אין בו משום הפסק, ומדמה את זה למה שאמרו גביל לתורי. וכ"ש זה שהוא צורך התפלה ממש, להזכיר לצבור. וכ"ש שההכרזה היא בתפלת ערבית שהיא רשות. ע"כ. ומנהג זה הוזכר בראבי"ה ח"ג (ס' תתמד סוף עמוד תקפד). ובס' פרדס הגדול (ס"ס קפט), ובספר המנהיג (דיני תפלה אות נג), ובדברי ר"ד אבודרהם (דף נב ע"ג).

ובמנהגי מהרי"ל (הנד"מ עמ' ה) מביא שנהגו במגנצא להזכיר בליל ר"ח יעלה ויבוא, וכתב שעדיף שנערים יכריזו זאת.

ומרן בש"ע (ס' רלו ס"ב) פסק כד' הרשב"א, דמה שמכריז הש"צ ר"ח" בין קדיש לתפלת ערבית לא היה הפסק, כיון שהוא צורך התפלה.

והנה בעיקר הדין דטול ברוך לא היה הפסק, נחלקו

רש"י והרמב"ם אם הוא דוקא לצורך הברכה, או לכל צורך שהוא מצרכי האכילה לא היה הפסק. שדעת רש"י בכרכות מ. דטול ברוך צורך ברכה היא ולא מיפסקא. ומה שאמרו במנחות לו. דהשח בין תפלה לתפלה מברך. היינו משום דשיחה בעלמא היה הפסק. אבל כאן הוא לצורך הברכה ושרי. ולכן אם אמר תביאו מלח לא היה הפסק.

והיוצא מדברי רש"י שאם אמר תגישו לפלו' אוכל, תביאו צלחת או כסא, כ"ז היה הפסק. ומה שהתירו כשאמר גביל לתורי, היינו משום שהרי אסור לו לאכול. וכדברי רש"י כך מבואר במרדכי (שם). וכן נראה שהוא דעת התוס' (ד"ה הבא) שכתבו, הביאו מלח וכו' ואנו אין אנו רגילין להביא על השלחן לא מלח ולא לפתן, משום דפת שלנו חשוב. ע"כ. ומשמע דבעי' שיהיה צורך הברכה.

אבל הרמב"ם (בפ"א מהלכות ברכות ה"ח) כתב, ואם הפסיק בדברים מענין דברים שמברכין עליו, אינו צריך לברך שנית, כיצד כגון שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר הביאו מלח וכו', תנו לפלוני לאכול, תנו מאכל לכהמה, וכיוצא באלו אינו צריך לברך. ע"כ. הרי שדעת הרמב"ם שכל שהשיחה מענין אכילה לא היא הפסק, וא"צ שתהא שיחה מענין פרוסת המוציא בדוקא. וע"ש בב"י שסיים: וכיון דספק ברכות הוא נקטינן לקולא.

ולפ"ז אם בירך המוציא ואמר תביאו הצלחת, תנו אוכל לפלוני, לא היה הפסק. ואמנם בספר ראש יוסף (ברכות מ.) כתב, שאם אמר הבא צלחת היה הפסק. אך הוא עצמו בפמ"ג כתב דלא היה הפסק.

ועכ"פ גם לגבי ר"ח מותר להכריז "ר"ח היום" כמ"ש הרשב"א, דכל שהוא לצורך הענין שרי.

ואע"פ שבספר שלמי צבור (דף ר"ט ע"ד) הביא כמה אחרונים שכתבו נגד המנהג הזה. וגם בכה"ח (ס' רלו אות טוב), כתב שבירושלים נהגו שלא להכריז, מ"מ להנ"ל יש להליץ על המנהג.

וגדולה מזו כתב בשבולי הלקט (ס' קע) שנהגו בביהכ"נ בליל ר"ח קודם לחש מכריז הש"צ ר"ח" והצבור משיב "לששון ולשמחה". אלא דמ"ש שהצבור עונים לששון ולשמחה, לכאן היה הפסק שלא לצורך.

וע' בס' מטה משה (ס' תקיט) שהביא בשם רבו המהרש"ל שכתב לדחות דברי תשו' הרשב"א הנ"ל, שאע"פ שתפלת ערבית רשות, הא השתא קבעה חובה, וחלק על הרשב"א. ע"ש. אבל תמוה שהרשב"א

רק צירף סברא זו דתפלת ערבית רשות, ולא זה עיקר טעמו. וכן העיר הב"ח (סי' רלו) שעיקר טעמו של הרשב"א דלא הוי הפסק דהוי כטול ברוך. ועכ"פ כמה אחרונים מצינינים למנהג שהזכר

ברשב"א, כמו כנה"ג (ר"ס תכב הגה"ט אות ב) שבחנוכה ופורים הש"צ מכריז קודם העמידה "על הנסים". ע"כ. וכ"כ הלבוש והמג"א (סי' רלו), והא"ר (סי' תכב אות א). וכן עיקר.

ארבעה עשר דוגמאות בענין הפסק בין ברכה למעשה המצוה או לאכילה

ואציין כאן חמשה עשר דוגמאות בענין הפסק בין ברכה למעשה המצוה או לאכילה:

- א. במה שיש נוהגים להכריז על אמירת "יעלה ויבא" בליל ר"ח אחר הקדיש, קודם העמידה. אי הוי הפסק.
- ב. וכן במי שבירך המוציא ואמר תגישו אוכל, תביאו צלחת, אי הוי הפסק או לא.
- ג. וכן לגבי אמירת "בסימנא טבא" אחר ברכת התורה קודם הקריאה בפר' בראשית, אי הוי הפסק בין הברכה לקריאה.
- ד. וכן לגבי שחיטה, שמה שנהגו בעבר כששוחטים אצל הגויים היו צריכים לומר סמוך לשחיטה ממש, אחר הברכה "אללה אל-כבר" אי הוי הפסק ברכת השחיטה לשחיטה.
- ה. וכן במי שנדר ללמוד פרק אחד קודם שיאכל, ושכח מנדרו ובירך על מאכל ונזכר בנדרו, אי שרי ללמוד הפרק קודם שיטעם, אי הוי הפסק או דכיון שאינו יכול לאכול בלי לימוד זה הוי הפסק מהענין דשרי. וראה בתחלת ההערה.
- ו. וכן במי ששכח לקדש בליל שבת, וטעם ובירך המוציא, אם רשאי לומר את הקידוש קודם שיטעם. שהרי אסור לו לאכול בלא הקידוש, והקידוש הוי הפסק לצורך.
- ז. וכן במי ששכח במוצ"ש להבדיל, ובירך המוציא, אי שרי לומר ברכת ההבדלה על יין קודם שיטעם, שהרי אסור לו לאכול קודם שיבדיל, וממילא הוי הפסק לצורך האכילה.
- ח. וכן במה שיש נהגו להודיע לצבור בקול רם באמצע

פסוד"ז למתפללים באיזה דף נמצאים בסידור, אי שרי הפסק לצורך זה שהוא מהענין.

ט. וכן לענין אמירת וידוי בין התקיעות, דכיון שאחד הטעמים לתקיעת שופר הוא כדי לחזור בתשובה, והודיוי הוא חלק מחלקי התשובה, ממילא יהיה מותר לומר וידוי בין התקיעות, אף שיתכן ולא התחיל כלל במצות שופר, דשמא תר"ת היא התרועה האמורה בתורה, ונמצא מפסיק בין הברכה לתחלת קיום המצוה, אבל זה הפסק מהענין אי שרי או לא.

י. וכן לענין מי שבירך על תקיעות [דמיושב] ותקע ג' פעמים תשר"ת, ואחר כך לא יכל לתקוע, אם מותר לו לומר "ויהי נועם" לתוך השופר לסגולה. דהוי הפסק מהענין, או דחשיב הפסק בין הברכה לתקיעה.

יא. וכן לענין אמירת זה חליפתי וכו' אחר ברכת השחיטה, אי חשיב כצורך ומהענין או דהוי הפסק. וראה בילקו"י ימים נוראים (סי' תקפג הע' י'. עמ' רפב).

יב. וכן לענין ליל ר"ה אם מותר לברך על הפרי וקודם הטעימה לומר יהי רצון וכו'. אי הוי הפסק מהענין, או לא. וראה להלן.

יג. וכן בדין אמירת קיים את הילד הזה וכו' לפני טעימה מן היין, אם יש בזה חשש הפסק, דהא ודאי לא דמי לגביל לתורי, דהתם ה"ט משום שאסור לאדם לטעום קודם שיתן מאכל לבהמתו (ברכות מ.). משא"כ הכא. וראה להלן.

יד. וכן בדין הפסקה בהבדלה בפסוקי דרחמי לסימן טוב, אחר ברכות ההבדלה, קודם טעימה מן היין, אי חשיב מהענין או דהוי הפסק.

הפסק באמירת "אל-א אל-אכבר" קודם השחיטה

ובנידון הפסק בשחיטה, הנה הפר"ח (י"ד סי' יט) הביא מנהג השוחטים ליהודים ולישמעאלים, בתנאי שיאמרו א=ל=א-אכבר, וכתב דהוי הפסק, ולכן תיקן תקנה היא שישחוט תרנגולת אחת [שלא לצורך הגויים] בתחלה, ויברך ויכוין על כל שחיטת הבהמות שבמשך היום. **ואמנם** בפרי תואר שם חשש בזה מצד אחר, דהוי כחוקות העכו"ם לומר כן לפני השחיטה. אולם כבר נודע מ"ש הב"י (סי' קעח) בשם מהר"י קולון (שורש פח), שאין לאסור משום ובחוקותיהם לא תלכו אלא באחד מב' ענינים, האחד הוא הדבר שאין טעמו נגלה,

כדמשמע לשון חוק. שכיון שעושה דבר משונה שאין בו טעם נגלה, אלא שהם נוהגים כן, אז נראה ודאי כנמשך אחריהם ומודה להם, שאם לא כן למה יעשה כדבריהם התמוהים וכו'. והענין השני הוא הדבר ששייך בו פריצת דרך הצניעות והענוה ונהגו בו העכו"ם ג"כ אסור. ע"כ. וכ"ד הר"ן והריב"ש, וכן פסקו הרמ"א והמהריק"ש בהגהותיהם, וכן עיקר לדינא. [ושלא כדברי התוס' שחלקו על כל זה]. ולפ"ז הרי יש סיבה למה שנהגו הערבים לומר לפני השחיטה מה שאומרים, ואין בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו.

היא מצרכי השחיטה, כיון דא"א לשחוט כי אם שיאמר זה, כדי שיוכלו למכור בשר טריפות לישמעאלים וממילא הוי כדיעבד ומותר. וראה עוד בילקו"י איסור והיתר כרך א' (סי' יט הע' ג').

הפסק באמירת "בסימנא טבא" קודם פר' בראשית

לסימן טוב להתחיל שוב בקריאת כל התורה. וע"ש שהביא מהרש"ל בתשו' (סי' מ"ו) שכתב, שהתירו שבות בביה"ש לצורך מצוה, ומשמע מהסמ"ג דכל דבר שהוא נחפז אליו, ואם לא היה בא לידו היה מצטער, ונמצא מצטער בשבת, התירו בכה"ג דהוי כמו לצורך מצוה. וכתב המהרש"ל, ששמע מזקן אחד שהורה לומר לגוי במוצ"ש ביה"ש שידליק נר, ומאחר שהעולם נזוהרים בו באותו נר חשבינן לזה לצורך גדול. והמג"א (בסי' רס"א) ה"ד הרש"ל הנז', וממילא ה"ה בנ"ד שהצבור יצטער אם לא יאמרו בסימנא טבא. **ואמנם** כ"ז דוחק ליישב המנהג, ולכאור' הדבר תלוי במחלוקת רש"י והרמב"ם, ולהמבואר בב"י יוצא דלכתחלה נכון להנהיג לומר בסימנא טבא קודם הברכה.

הפסק ב"וידוי" בין התקיעות

הפסק בין הברכה לתחלת קיום המצוה. ואילו הרב אול"צ (ח"א סי' לט) פליג על כל האחרונים הנ"ל, ולדעתו י"ל וידוי בין התקיעות. וראה מה שהארכנו להשיב על דבריו בילקו"י מועדים (עמ' מא הע' טו), ובילקו"י ימים נוראים תשע"ו. ויש מי שכתב דהוי הפסק מהענין, כיון שוידוי הוא חלק מהתשובה, והתקיעות באות לעורר את הלבבות לחזור בתשובה. אולם תמוה, כי לא דרשי' טעמא דקרא, ועוד שיש עוד טעמים לתקיעת שופר. וראה בילקו"י הנ"ל. ואכ"מ.

הפסק באמירת "ויהי נועם" בין הברכה לתקיעה

אביו של השל"ה הק', בשנת שני(ז), מביא מעשה כזה שהיה גם בזמנו, וחכמי פנקפורט הורו לומר אל תוך השופר ג' פעמים "ויהי נועם" ואז קול השופר נשמע. נידוע שהפסוק ויהי נועם הוא הפסוק הקודם לפרק יושב בסתר, שהוא שיר פגעים (שבויעות טו): ופסוק זה כוחו יפה לסלק כל מיני פגעים].

והגאון הנודע ביהודה בהגהותיו גדול מרבבה (או"ח סי' תקפה) העיר, שיש בזה הפסק בין הברכה לתקיעה. וקשה לומר שזה נחשב לצורך התקיעה. כי אין זו סגולה בדוקה. ולדעתו המעשה הנ"ל שהיה באשכנז היה בתקיעות דמעומד. ע"ש. ובשערי תשובה הסביר, שלא היתה להם ברירה, כי אם לא היו אומרים את

ושמא הפרי תואר חשש לדעת הגר"א. ואין כאן מקומו. וראה בילקו"י אבלות (ריש פרק יב).

והנה אף שהפרי"ח הנ"ל החמיר בזה מחשש הפסק, דעת הרב פאת השלחן דאמירה זו לא הוי הפסק, כי

ולענין הפסק באמירת בסימנא טבא, הנה ברכ פעלים ח"ג (סי' מב) מביא מנהג אנשי עירו שאומרים בסימנא טבא בעליית ס"ת בחתן בראשית אחר ברכת התורה, והמברך מתחיל לקרות בראשית וגו', וכן נהגו בשבת בראשית. וע"ש שתמה על המנהג משום דהוי הפסק בין ברכה לקריאה, ובשלמא בשבת בראשית העולה מברך והחזן קורא והוא זה שאומר בסימנא טבא, ש"ד, דהאומר בסימנא טבא הוי לא בירך בעצמו. אך ביום שמחת תורה שהעולה המברך הוא קורא הפרשה, א"כ איך יפסיק לומר בסימנא טבא בין ברכה לקריאה, והביא בשם מהר"ח פלאגי בספר מועד כל חי שכי' דאיה"נ הוי הפסק, אלא יאמר בסימנא טבא, ואח"כ יברך. וע"ש בר"פ שעכ"ז כתב ליישב את המנהג, דכל דבר שיש בו איזה צורך הענין, אין בו הפסק. וזה

ולענין אמירת וידוי בין התקיעות בר"ה, אי הוי הפסק, הארכנו בזה בילקו"י ימים נוראים, ע"פ מ"ש ביבי"א ח"ג (סי' לב והלאה), וכן בח"ט (סי' מט). והביא דעת הגר"א, רעק"א, הגאון מליסא, אהלי יעקב, משנ"ב, שו"ת תנא דבי אליהו מני, ערוה"ש, מסגרת השלחן, מהר"ל דסקין, הגאון בעל אמרי אש, שו"ת זכר יהוסף, רבבות אפרים, שאין לומר את הוידוי בין התקיעות מחשש להפסק, דשמא תרועה האמורה בתורה היא תר"ת, ונמצא שעדיין אפי' לא התחיל במצוה, והוי

ובמ"ש לדון אם אמירת הפסוק ויהי נועם לתוך השופר הוי הפסק מהענין, ראה בילקו"י על ימים הנוראים סי' תקפה הע' יח מ"ש בזה.

והנה בספר מטה משה (חלק חמישי אות תתח, היה בדורו של הב"י) שמעתי ממורי ורבי מוהר"ז ציון, מעשה אירע למה"ר מענלין ז"ל שהיו בעירו שלשה תוקעים מובהקים, ובר"ה בא האחד לתקוע ולא יכל, בא השני ולא יכל, בא השלישי ולא יכל, וצוה מהר"ר מענלין ז"ל להפך השופר ולקרות בו ויהי נועם, וכן עשה, ואז היה תוקע. ואמר מהר"ר מענלין שהשטן היה שם ועיכבן מלתקוע. ע"כ.

גם בספר עמק ברכה (להגאון רבי אברהם הלוי איש הורביץ,

ע"י הפסק גדול להביא שופר אחר ממקום אחר, מותר לו לומר "ויהי נועם". [או שיאמרו הפסוק קודם הברכה]. **ובמשנ"ב** (סי' תקפה ס"ק יח) כתב, דלכתחלה נראה שאינו כדאי לעשות כן, ואם הוצרך ליקח שופר אחר א"צ לחזור ולברך, דכיון שהיה מונח לפניו על השולחן מסתמא דעתו היה על כולם.

אמירת "זה חליפתי" אחר ברכת השחיטה

סק"ב) שכתב, שאף שהמ"צ כתב שיאמר יהי רצון שבלי ל"ר"ה בין הברכה לאכילה, דס"ל דלא חשיב הפסק, וכיו"ב כ' התשב"ץ לומר זה חליפתי וכפרתי בין הברכה לשחיטה, דחשיב כצורך שחיטה, מ"מ לכתחלה אין לעשות כן אלא יש לאכול קודם אמירת יהי רצון, שהרי אפי' לצורך האכילה אין להפסיק לכתחלה, וכמ"ש הרמ"א (סי' קסז). ע"כ. וכן הסכימו האחרונים שם, ודלא כהחמדת ימים, וע"ע במאמ"ר (שם סק"ב).

אמירת "יהי רצון" בליל ר"ה

לכתחילה בלא"ה אין להפסיק גם לצורך, כמ"ש הכל בו (מובא בב"י סי' קסז), וגם שא"ז צורך כ"כ. וכ"כ הא"ר. וכתב בס' מטה משה, שלכן יאמר קודם את יהי רצון ורק אח"כ יברך ברכת הנהנין. וראה בילקו"י ימים נוראים סי' תקפג הע' י'. וראה להלן.

לומר "קיים את הילד הזה" קודם טעימה מהיין

בהבדלה בפסוקי דרחמי לסימן טוב, וכתב שיש לגעור במי שמפסיק בזה קודם טעימה מן היין, דהוי הפסק, ושכ"כ הזכור לאברהם (ערך הבדלה דכו"ו), שיש לחוש לסברת המג"א והא"ר ושאר אחרונים (בסי' תקפג) שגם בקשת רחמים הוי הפסק.

וכדבריו מבואר בארחות חיים (הל' הבדלה אות ב) שהמפסיק בפסוקים ובתפלה קודם הטעימה מן הכוס נקרא פושע, ומוציא ש"ש לבטלה. ואף שהטור הביא בשם רע"ג לומר פסוקים ותפלה לפני ששותה מלא לוגמיו, יש לדחוק ולומר שהסיוס "ושותה מלא לוגמיו" אינו מדברי רב עמרם, אלא דברי הטור שחזר לעיקר סדר ההבדלה. [א"ה, זה אינו, וכמ"ש לעיל שכ"ה להדיא בסדר רב עמרם גאון, וכן בסידור רש"י והרי"ץ גיאת ומחזור ויטרין]. אך יותר נראה דרע"ג ס"ל כבעל העיטור שהובא בטור (סי' רסה) שבקשת רחמים לא הוי הפסק, אולם בארחות חיים חולק ע"ז. וכ"כ המאמ"ר (סי' רצו) שיש בזה משום הפסק. ולכן לענין מעשה נראה עיקר דנקטי' כדברי המחמירים לחוש בזה משום הפסק.

הפסוק ויהי נועם היו צריכים להביא שופר או תוקע אחר ממרחק תביא לחמה, והיה הפסק גדול יותר. **גם** המהר"ח פלאג"י במועד לכל חי (סי' יד סי"ז) כ', שסגולה זו להפוך השופר ולקרוא ויהי נועם בתוכו אינה סגולה בדוקה, ולכן חשיב הפסק. ואם אין אפשרות להשיג תוקע או שופר אחר, ולא היה יכול לתקוע אלא

בשן"ת יבי"א ח"ז (יו"ד סי' כג) כתב, דמ"ש בספר תשב"ץ (סי' קכה) שבערב יהי"כ"פ נהגים לומר על עוף הכפרות קודם השחיטה תהא חליפתי וכפרתי וכו', ואין זה הפסק בשחיטה מפני שצורך שחיטה הוא. אין הכוונה לומר כן בין הברכה לשחיטה, אלא כמ"ש הב"ח (סי' תרה) שלאחר ששחט העוף הראשון מיד אחר ברכת השחיטה, אומר דברים אלו על שאר העופות, ואין זה הפסק בין שחיטה לשחיטה מאחר שהיה דעתו בתחלת השחיטה על הכל. ע"ש. וע' להמג"א (סי' תקפג

כ' המג"א (סי' תקפג), שנראה מדברי הש"ע שבלי ל"ר"ה יש לברך קודם ברכת הנהנין, לאכול מהפרי, ואח"כ לומר יהי רצון, כדי שלא להפסיק בין הברכה לאכילה, ורע"פ ש"א שאם בירך ברכת הנהנין רשאי לומר יהי רצון ואין זה הפסק, שזה לצורך וכמ"ש התשב"ץ (מובא בב"ח) בכיו"ב, מ"מ

ולענין אמירת או"א קיים את הילד הזה וכו' קודם טעימה, הנה בספר אות היא לעולם (מע' הפסק אות פד, דף קי"ד:), כתב, שיש בזה חשש הפסק, ודברי בעל העיטור שבקשת רחמים לא הוי הפסק, באו כהלכתא בלא טעמא, דהא ודאי לא דמי לגביל לתורי, דהתם ה"ט משום שאסור לאדם לטעום קודם שיתן מאכל לבהמתו (ברכות מ.). משא"כ הכא. והביא ג"כ דברי המאמ"ר (סי' תקפג) שאין לומר יה"ר בין הברכה לטעימה משום הפסק, ואמנם המאמ"ר שם סיים, דבדיעבד אם הפסיק באמירת יהי רצון בין הברכה לטעימה, אפשר לדון שלא להצריך ברכה אחרת, לפ"ד בעל העיטור שבקשת רחמים לא הוי הפסק, ומוכח דאהני לן מיהא סברת העיטור לענין דיעבד, וייתר יש להסתייע להקל בזה עפ"ד המג"א הנ"ל. מ"מ לענין לכתחלה בודאי שיש לנהוג לטעום מיד מן היין אחר חתימת בא"י כורת הברית, כדי שלא יהיה חשש הפסק בין ברכה לטעימה. ע"ש.

גם בפתה"ד (סי' רצח סק"ב דף קנז). האריך בדין הפסקה

ח. בימות הקיץ אם נסתפק אם אמר משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל, אם הוא בתוך שלשים יום מיום טוב של פסח, צריך לחזור, שחזקה שאמר מה שהיה רגיל לומר קודם לכן. ואם הוא אחר שלשים יום, הרי הוא בחזקה שאמר מוריד הטל ואין צריך לחזור. ואם ביום טוב ראשון של פסח חזר תשעים פעם, "מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל", כנגד תפלות של שלשים יום, מכאן ואילך אם נסתפק אם אמר גשם או טל, הרי הוא בחזקה שלא

הסידורים ששונה לפני הבקשה הנ"ל מטעם הפסק, ואין זה ענין לאמירת הרחמן בסוף בהמ"ז קודם שישתה מן הכוס, ששם ברכת בפה"ג היא בסוף הרחמן ואינו מפסיק בין בפה"ג לשתיה, וכמ"ש הפרישה א"ח (ס"ט קפט).

וכ"ב הגר"ח מבבל בכת"י, ונדפס בסוף ספר מכשירי מילה (שנת תרש"ט דף ס"א), שיש לטעום מן היין מיד בסיום ברכת אשר קידש ידיד וכו'. ע"ש. וכן היה מנהג הגרא"י קוק, כמו שהעיד עליו הגרא"מ מגור במכתבי תורה (סי' מא). וכן היה נוהג הגר"מ פיינשטיין וכמ"ש בשו"ת אג"מ (ח"ג מיר"ד ס"ק). וכן בשו"ת באר משה ח"ח (סי' פו וסי' ק) כתב שאין להפסיק בין בא"י כורת הברית לטעימה מן הכוס בבקשת קיים את הילד וכו'. וכמ"ש בשם הגרע"א. ושכן הוא נוהג לטעום מיד בסיום הברכה. [קטע זה משו"ת יבי"א ח"ז יוד"ס כג].

ושכן מצא כיו"ב להרב אות היא לעולם הנ"ל שיש לטעום מן היין בסיום ברכת כורת הברית קודם או"א קיים את הילד הזה וכו', דגם בקשה ותפלה הוי הפסק. ולכן יש להזהיר את העם שלא יפסיקו באמירת פסוקי דרחמי בהבדלה אלא לאחר שתיה. ע"כ.

גם בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' לט) כתב, שאמירת או"א קיים את הילד הזה וכו', הוי הפסק בין הברכה לטעימה. ע"ש. ובאגרות סופרים (ח"א סי' מז) כתב, שרעק"א היה נוהג לטעום מן הכוס מיד אחר סיום הברכה, כי התפלה על קיום הולד לא שייכא לברכה, ע"ש.

גם בספר כורת הברית (נחל כרית דף ז:) כתב בשם הרב ברית אברהם שהנכון שיש לטעום מן היין קודם שיאמר או"א קיים את הילד וכו', וכמ"ש הטור בשם

הפסק במי ששכח לקדש ובירך המוציא

ואח"כ יברך שנית, שבודאי איסור ברכה לבטלה חמיר טפי מאיסור אכילה קודם הבדלה שהוא חששא דרבנן. ע"כ.

וכתב שם מרן החיד"א בשו"ת ברכה, שכן מתבאר בספר הבתים (עמ' ריו) שכתב, מי ששכח ובירך המוציא קודם שיקדש, ומיד נזכר, צריך שיאכל קצת קודם שיקדש, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, ובכה"ג לא מהני לקדש על הפת, שמכיון שלא בירך המוציא לשם קידוש, הרי הקידוש נחשב להפסק בין ברכה לאכילה.

וכ"פ הגר"ז (סי' רצט ס"ט). וז"ל: אם שכח ובירך המוציא בודאי לילה ונזכר מיד, יטעם מיד ואח"כ יבדיל, שאם יבדיל מתחלה תהיה ברכת המוציא שבירך ברכה לבטלה, שאח"כ יצטרך לחזור ולברך המוציא, כיון שהפסיק כ"כ בין הברכה לטעימה. ע"כ. וכ"כ בפתה"ד (סי' קסו סק"ד), וביפ"ל (סי' רעא סק"ד), ובכה"ח (ס"ק לט).

והיכא ששכח לומר אתה חוננתנו בתפלה, וטעה ובירך על איזה דבר קודם ההבדלה, ראה בילקו"י סי' רצד (עמוד תשמח), מה שכתבנו בזה.

ולענין מי ששכח לקדש וטעה ובירך המוציא, אם יכול לומר ברכת הקידוש קודם שיטעם מהפת, הנה הרמ"א (בסי' רעא ס"ה) מביא בשם הגהות אלפסי, ומרדכי, שכתבו: מי ששכח לקדש עד לאחר שבירך ברכת המוציא, ונזכר קודם שאכל, יקדש על הפת ואח"כ יאכל. אבל בהבדלה יאכל תחלה, דהרי אין מבדילין על הפת. וע"ש במג"א דהוי הפסק לצורך כמו גביל תורי. והביא תשובת מהר"מ (סי' ש"ב) בשם ריצב"א שכתב, דיבדיל ואח"כ יברך שנית המוציא, ויאכל, דהא אסור לאכול קודם שיבדיל, ול"ד לגביל לתורי, דא"צ לברך דהתם אסור מדאורייתא. ע"ש. אמנם לשיטת הרמב"ם שהזכרנו לכאן אינו משנה אם אמר תביא אוכל לבהמה, שזה אסור לאכול קודם שיתן אוכל לבהמה, לבין הפסק אחר שהוא לצורך. וגם כאן לכאן הוי הפסק לצורך. וכן משמע מהרמ"א הנ"ל, שאע"פ שאסור לטעום כלום לפני ההבדלה על הכוס, אם שכח ובירך המוציא על הפת קודם שהבדיל, יטעם תחלה כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. שהרי אין מבדילין על הפת. וכ"כ הלבוש. וכתב הא"ר (סק"ד), שיש לדחות מ"ש המג"א בשם תשובת מהר"ם שיבדיל

הזכיר גשם, ואינו צריך לחזור. [מרח' בש"ע סימן קיד ס"ט]. וטוב שיחזור מאה ואחת פעמים, כעין מה שאמרו (חגיגה ט): אינו דומה שונה פרקו מאה לשונה פרקו מאה ואחת. וגם כדי לכלול תפלת המוספין של פסח ושבת וראש חודש אייר שבתוך שלשים יום. [שו"ת חת"ס א"ח סימן כ. וכ"כ בשו"ת זכרון יהודה א"ח סימן יא. וע"ע בשו"ת דבר שמואל אבובי סי' רכה. ע"ש. ועיין בשו"ת אור לי סי' קיא מה שהשיב על זה. ודו"ק. ח.]

נסתפק בקיץ אם אמר "ברך עלינו" או ברכנו

נסתפק אם הזכיר יעלה ויבא חוזר, כי בשעה אחת יבאלוהו אלף רעיונות ובודאי שלא הזכיר וכו'. אבל היעב"ץ בספר מו"ק (סי' קיד) כתב, שמה שאמרו בנסתפק אם אמר מוריד הגשם וכו', אין נקרא ספק אלא כששם אל לבו הספק בעודנו עומד באותה ברכה, או עכ"פ כשעומד באותה תפלה, אבל אם נסתפק אחר התפלה, וכ"ש אם נכנס הספק בלבו אחר זמן מופלג א"צ לחזור. ודלא כהל"ק ט. והביאו להלכה בכה"ח (סי' קיד ס"ק מח).

אבל מרח' החיד"א בברכ"י (סי' תכ סק"ג) ובספר קשר גודל (סי' כא אות ח), הביא להלכה מ"ש מהר"י מולכו בתשובה כת"י, מי שנזכר בברכת רצה שהוא ר"ח, ואחר שסיים תפלתו נסתפק אם אמר יעלה ויבא, חוזר, ואע"פ שברצה נזכר שהוא ר"ח, ודאי שתיכף שכח וסירכיה נקט שלא אמר יעלה ויבא. ע"כ. וזהו אליבא דמרח' הבי" (סי' תכ) דס"ל שבספק אם אמר יעלה ויבא צריך לחזור. וכן מבואר בחי' הרשב"א (ברכות ל:). ובמאירי ברכות (ט:). ובפי' הרשב"ץ שם. ובס' הרוקח (סי' רל). ושלא כהרמ"א שם שפסק א"צ לחזור. וכתב בס' ברית כהונה (מער' י' אות א) שהמנהג להורות בזה כדעת מרח'. וע' בשו"ת זכרון יעקב (סי' ד).

ועיין בשו"ת שארית יבודה (האו"ח ס"ס יא) שכתב להקשות על היעב"ץ, ממ"ש המג"א (סי' קכו סק"ג), שאם לא הזכיר ר"ח בשחרית והתפלל מוסף, א"צ לחזור ולהתפלל שחרית, משום דלא גרע דין דיעבד ליחיד מדין לכתחלה לרבים, וגם משום דהוי ספק, ולדברי המו"ק בלא"ה א"צ לחזור ולהתפלל משום דהוי כנוזר לאחר זמן. וע"ע. ע"כ. ודבריו תמוהים, דהתם מיירי שנזכר בבירור שלא אמר יעלה ויבא בשחרית, והספק אינו אלא מכח פלוגתא דרבוותא אם לאחר שהתפלל מוסף אינו חוזר, או שאע"פ כן חוזר. וזה פשוט מאד. ומ"מ להלכה נראה שהעיקר כד' הל"ק ט ומהר"י מולכו והחיד"א. וכ"פ בסידור בית עובד (בדיני יעלה ויבא אות ח). ועוד אחרונים.

גם בבא"ח (פר' בשלח אות טו) כתב: אם נסתפק בימות החמה שמה הזכיר גשם, עד ל' יום אמרי' חזקה שהזכיר גשם וצריך לחזור ולהתפלל, אחר שלשים

ח) בירושלמי (פ"ק דתענית) המתפלל ואינו יודע אם הזכיר טל ומטר או לא, קודם ל' יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר, מכאן ואילך מה שצריך מזכיר. והובא בתוס' ברכות (יב:), ובתענית (ג:), ובפסקי מהר"ם ריקאנטי (סי' לב), ובטור (סי' קיד). וכתב הטור, הילכך עד ל' יום אם ספק לו אם הזכירו או לאו, צריך לחזור, דמסתמא לא הזכיר. וה"ה נמי ל' יום אחר הפסח מסתמא הזכיר, וצריך לחזור. והר"מ מרוטנבורג היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת אתה גבור צ' פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם, כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום, ועכשיו אם היה מסופק א"צ לחזור. וראיתו מפרק כיצד הרגל (כד). דאמר גבי שור המועד, ריחוק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש. ה"נ כיון שאחר ל' יום אם הוא מסופק א"צ לחזור. כ"ש צ' פעמים ביום אחד. ורבינו פרץ כתב, לא חזינא לרבנן קשישי דצרפת דעבדי הכי, שאין הנידון דומה לראיה, דהתם טעמא משום שהחזק ליגח, ואם החזק ג' רחוקות כ"ש בג' קרובות, אבל גשם שנתקן בתפלה והדבר תלוי בהרגל לשונו, לא אמרי' הכי. והרא"ש היה נוטה לסברת הר"מ. ובכ"י שם הביא בשם המהר"א, דטעמו של רבינו פרץ, משום דל"ד, דהתם שהוא לטבע רע שזה נגחן, הנה כשנעשה הנגיחה בקרוב, מורה שהוטבע בו זה בקנין, משא"כ אילו היה עושה אותם בהרחקה, שיש לנו לומר בכל אחד מהם מקרה הוא, אבל כאן הדבר תלוי בהרגל הלשון, והלשון אינו מורגל כ"כ כשיעשה דבר אחד בקירוב. והרא"ש נוטה לסברת הר"מ, ונראה כדבריו, שהרי הרגל הלשון אינו אלא מצד הטבע המורגל באדם, והרי הוא כמו שור שנגח. וסיים הבי"י, וכיון שהרא"ש היה נוטה לסברת הר"מ, וגם בסמ"ק לא הביא אלא דברי הר"מ, הכי נקטי'. וכ"פ בשולחנו הטהור (ס"ח). וע"ע בט"ז, ובדרישה, ובשו"ת אור לי (סי' קיא), ובשו"ת לבושי מרדכי (סי' יח).

והנה בשו"ת הל"ק ט ח"א (סי' עה) מבואר שאין חילוק בזה אם נסתפק ועודנו באמצע התפלה, או שנסתפק לאחר שסיים תפלתו, בתוך שלשים יום צריך לחזור, ולכן מי שנזכר בתפלתו שהוא ר"ח וכשסיים תפלתו

כי המהר"ם מרוטנבורג למד מהא דאמר ר' מאיר ריחוק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כ"ש, הילכך כיון שלאחר שלשים יום אם הוא מסופק א"צ לחזור, ה"נ אם חזר תשעים פעמים משיב הרוח ומוריד הגשם שפיר מהני. וא"כ גם בחזרה מן החזקה שטעה ג' פעמים בשלשה ימים לאחר שלשים נסתלקה חזקתו, (לפמ"ש התוס' שם ששלש פעמים ביום אחד לא מהני. ויש לחלק). וע' ביו"ד (סי' קפט ס"ב) בדין וסת קבוע בג' פעמים שאינו נעקר בפחות מג' פעמים. אך ל"ד להכא שנקבע בשלשים יום. ולכאורה אפי' להט"ז דס"ל שאם לא התפלל בתוך השלשים יום, יומים, או יותר, אעפ"כ די בשלשים יום, זהו כשלא טעה אח"כ, אבל בני"ד שטעה ג' פעמים הוכיח סופו על תחלתו כי לא רגל על לשונו ונסתלקה חזקתו. וכ"ש להמג"א שחולק על הט"ז דבעי' כמספר התפלות של שלשים יום בדוקא. וע' בפתה"ד (סק"ו). וצ"ע.

והנה הדין שהובא בירושלמי לענין הזכרה, ה"ה כן גם לענין שאלת טל ומטר, וכמ"ש מרן הב"י (סי' קיד) בשם האהל מועד. וכ"פ הט"ז והמג"א שם. וכן הסכימו שאר אחרונים שם. ואין חילוק בזה בין אשכנזים לספרדים. ודלא כהרב שיורי כנה"ג שכ' לחלק בזה, דליתא. וכן מבואר בשו"ת בית דוד (תארו"ה סי' מז) ובשו"ת נשמת חיים אבולעפייא (סי' ז) וכ"פ בספר תפלה לדוד (סי' רנו).

ודע שאם הוא ש"צ קבוע, די לו בשמנה עשר יום, כדי שיתרגל לשונו לומר כהוגן, בצירוף החזרות של שחרית ומנחה. וכ"כ הרב מאמר" (סי' קיד ס"ק טו). וכן הסכים בספר שלמי צבור (דף קכא ע"ד). וכ"פ מרן החיד"א בקשר גודל (סי' יד אות יח).

והנה בשלשים יום מאחר שהתחיל לשאול טל ומטר, אין תשעים פעם של שאלת טל ומטר, שצריך לנכות ד' שבתות שאין שואלים בהן טל ומטר בתפלה, ומ"מ די בזה, וא"צ להשלים עוד עד תשעים פעמים, וכמ"ש המשנ"ב שמדברי הגר"א ועוד כמה אחרונים משמע שהעיקר תלוי רק בשלשים יום, בין להקל בין להחמיר, וסב"ל. ע"כ. ואע"פ שבתפלה לא שייך סב"ל, מ"מ נראה שכן הלכה, שהכל תלוי בשלשים יום. וכנ"ל.

ומזה שכתבנו שחזור תשעים פעם "מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל", אף שמרן הש"ע כתב שחזור ברכת אתה גבור עד מוריד הטל, נראה דלאו דוקא, שא"כ יצטרך להזכיר שם שמים והוי כמזכיר ה' לבטלה, ואם יאמר "השם", יהיה רגיל לומר כך גם בתפלה, דסרכיה נקיט ואתא, וכמו שהעיר בזה בשאלת יעב"ץ ח"א (סי' פא). ולכן די שיחזור מתיבת

א"צ לחזור. אם נסתפק אחר שלשים, ויקר מקרהו שאחר שלשים טעה ואמר גשם וחזר כדת, כתבתי בספר מקבציאל שכיון שכבר הוחזק ל' יום לא איכד חזקתו, אע"פ שטעה אחרי זה. ע"כ.

והוסיף ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' קלב): דבר זה מבואר בספרו שו"ת רב פעלים ח"ב (תארו"ה סי' יז), שהביא כן בשם הרב אהל יצחק חסיד (סי' א), וקילסו הרב המחבר שם, ושלא כהרב עקרי הד"ט (סי' ה אות נב) שה"ד הרב בית דוד (תארו"ה סי' מז) שנסתפק בזה, והעקרי הד"ט כתב מסכרא דנפשיה שלעולם בשלו מודדים לו, ואם הכיר בעצמו שלא הוחזק לאחר שלשים, יהיה נידון כמו בתוך שלשים, וחזור. וכתב ע"ז הרב פעלים, ול"נ שדברי הרב אהל יצחק מחוורים, ויפה העלה שבשלשים יום תליא מילתא, ולאחר שלשים נידון כהחזק, וא"צ לחזור, ואע"פ שטעה פעם ושתיים, לא איכד חזקתו. עכת"ד. וכן נראה דעת הרב נשמת חיים אבולעפייא (סי' ז). אולם הרב בית עובד (בהלכות טל ומטר אות י) פסק בני"ד דאזלינן בתר ידיה, שכיון דידע בנפשיה שלא הורגל עדיין, לא מהני ל' יום בזה, וצריך לחזור ולהתפלל.

ולעומתו הרב באר יעקב האחרון (סי' קיד ס"ק יג) כתב, שחכמים השוו מדותיהם, שאל"כ נתת דבריך לשיעורים. והכל תלוי בשלשים יום. והנה הרב בית דוד שם נסתפק עוד לאידך גיסא, כמי שמכיר בעצמו שהוחזק בתוך שלשים יום, אם יש לרונו כמי שהוחזק אחר שלשים. והרב אהל יצחק כתב ע"פ שיטתו, שהכל תלוי בשלשים יום, ואפי' מכיר בעצמו כי רגל על לשונו קודם שלשים יום, לא אמרי' שיהא נידון כהחזק, כדין אחר שלשים. והסכים עמו בשו"ת רב פעלים שם. וכ"כ הרב באר יעקב הנ"ל, שחכמים השוו מדותיהם שצריך שלשים יום, ולא מהני מה שהכיר בעצמו בתוך שלשים. ובזה גם הרב בית עובד (שם אות יא) מסכים הולך, שכיון שחז"ל שיערו שצריך שלשים יום לכל אדם, הילכך לא מהני מה שמכיר בעצמו שהוחזק בתוך שלשים. ומ"מ סיים, שאם הוא מתפלל בצבור יסמוך על חזרת הש"צ ויכוין בתפלת הש"צ, ואם מתפלל ביחיד יחזור ויתפלל בתנאי דנדבה. ע"כ. ואכתי לא איפרק מחולשא, שאם נזכר בתוך התפלה שהרי לא שייך שיאמר רק כמה ברכות בנדבה. ובאמצע תפלת י"ח לא שייך לומר סב"ל. אלא יש לתפוס כסברת הרב אהל יצחק והרב פעלים והרב באר יעקב, שצריך לחזור. וכן נראה דעת הרב פתה"ד (סי' קיד ס"ק י).

ויש להסתפק אם טעה שלש פעמים אחר שלשים יום אם נסתלקה חזקתו, כמו בשור שנגח והועד בג' פעמים, וחזר בו שלשה ימים דשפיר מהני לסלקו מחזקת מועד, כמ"ש התוס' בב"ק (כג' ד"ה שיהו), שידוע

ט. גם מי שסיים תפלתו, ורק אחר כך נסתפק בימות החמה אם הזכיר מוריד הגשם, תוך שלשים יום ליום טוב של פסח, צריך לחזור ולהתפלל. (ט)

י. אפילו אם יודע בעצמו קודם שלשים יום שכבר לשונו התרגלה שלא להזכיר גשם, אין זה מועיל, וכל שהוא בתוך שלשים יום, ואינו יודע בודאות שלא הזכיר גשם צריך לחזור. ואם לאחר שלשים יום אירע פעם אחת שטעה והזכיר גשם, לא איבד את חזקתו שכבר התרגלה לשונו שלא להזכיר גשם, ולכן אם לאחר מכן נסתפק אם הזכיר גשם, אינו חוזר. ואף לענין שאלת טל ומטר, אם הוא לאחר שלשים יום אינו חוזר, ואין צריך להשלים עד תשעים תפלות, אף על פי שבשבתות אין שואלין טל ומטר. ושליח צבור קבוע, די לו בשמונה עשר ימים אחר החג, כדי שנאמר חזקה שהתרגל שלא להזכיר גשם. (י)

יא. מי שטעה בימות הקיץ אחר שלשים יום ואמר בתפלתו משיב הרוח ומוריד הגשם, צריך לחזור כפי הדין, שאין החזקה מועילה אלא בספק. ומי שטעה בתוך שלשים יום אחר יום טוב ראשון של פסח, והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם, וחזר ותיקן טעותו, לא סתר חזקתו משום אותה טעות. ולכן אם נסתפק אם הזכיר גשם לאחר שלשים יום, הרי הוא בכלל חזקה שכבר התרגלה לשונו שלא להזכיר גשם, ואינו חוזר. (יא)

ובשו"ת אור לי (סי' קיא). ובשו"ת משנה הלכות ח"ו (סי' לא). ובשו"ת זכרון יהודה (תאו"ח סי' יא). ובשו"ת שמן ראש (סי' ט) ובשו"ת משנת בנימין (סי' ד). ובשו"ת לבושי מרדכי (קמא, סי' יח). [ממרן אאמור"ר זיע"א].

מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל, וכמ"ש המשנ"ב בשם שלחן שלמה. וכ"כ בספר מנחת אהרן (כלל טז סוף אות יד, דף קנז:). והחת"ס (סי' כ) כתב שיחזור ק"א פעמים. ועיין בשו"ת האלף לך שלמה (סי' מט)

נסתפק אם אמר "יעלה ויבא"

(ברכות מט.). ומ"מ נראה שהעיקר כדעת מרן. וכן הסכים הב"ח שם. וגם המג"א שם כתב, שכן יש להורות, שהרי עינינו הרואות שההרגל להתפלל בלא יעלה ויבא, ושכ"פ הלחם חמודות בראיות ברורות. וכן כתבו הא"ר והפר"ח שם. וכ"פ מהר"י מולכו, הובאו דבריו בברכ"י (סי' תכ סק"ג). וכן כתבו עוד אחרונים. ואף שהשורית כנה"ג שם כתב, שכיון שיש מחלוקת בזה, שוא"ת, וגם הט"ז כתב לחלק בזה, מ"מ להלכה נקטינן כדעת מרן, אלא אם סיים תפלתו, כיון דסמי בידיה לצאת י"ח כל הפוסקים, נכון שיתנה תנאי של נדבה. ובשבת ויו"ט שאין בהם תפלת נדבה, צריך לחזור ולהתפלל, כעיקר הדין. ורק אם יחשוב בלבו תנאי של נדבה, אין בכך כלום, כיון שדעת הרי"ף והרמ"ע שמתור להתפלל נדבה בשבת. וראה עוד בשו"ת הלכות קטנות (סי' עח), ובשו"ת יבי"א ח"ב (סי' ט) אות ח-ט, וסי' י' אות א', ובשו"ת ציץ אליעזר חלק יג (סי' כה).

(י) גם זה ע"פ המבואר בהערות הנ"ל.

טז ע"פ המבואר בהערה ה'. והנה מרן הב"י (סי' תכב), כתב, אם הוא מסופק אם הזכיר ר"ח בתפלתו, או לא, נראה מהירושלמי (פ"ק הענינה) שמחזירין אותו, דקתני, התפלל ואינו יודע מה הזכיר [בימות החמה טל או מטר], כל שלשים יום בחזקת מה שהוא למוד הוא מזכיר. והובא בתוס' (ברכות יב:). ובספר הרוקח (סי' רל). ובחידושי הרשב"א (ל:). וכתבו התוס', שמשם יש ללמוד לכל הדברים שצריך להזכיר. וכתב הרמ"א בד"מ, שאין ראייה מהירושלמי לענין ר"ח, ש"ל ההירושלמי מיירי לענין הזכרה ושאלה שנתרגל בהן הרבה ימים. ולכן כל שלושים יום אמרינן מה שהוא למוד הוא מזכיר, דלא הוי הרגל בפחות משלושים יום, משא"כ לענין יעלה ויבא שלא יתכן שיעברו עליו שלשים יום שלא יזכיר יעלה ויבא, מש"הלא אמרינן ביה מה שלמוד הוא מזכיר. ע"כ. וכ"כ הרמ"א בהגה שם. ודברי מרן הב"י מבוארים בירושלמי ובראשונים. אלא שמצאנו תנא דמסייע להרמ"א, הוא ספר הבתים (הלכות תפלה סוף עמוד עד), ובספר המאורות

אם טעה בתוך ל' יום, אם סותר חזקתו לאחר שיגיעו שלשים יום

מסתפק חוזר אפי' אחר שלשים. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' קלג) בזה"ל: הנה מדברי הרב עיקרי

יא בבא"ח (פר' בשלה אות טו) כתב: אם ברור לו שטעה בתוך שלשים יום, אין לזה חזקה, וכל שהוא

יב. בכל מקום שנפסק להלכה שאם טעה חוזר לראש הברכה שטעה בה, זהו רק כשטעה בשוגג, אבל במזיד ובמתכוין, לעולם חוזר לראש התפלה. (י)

יג. אם שח שיחת חולין באמצע התפלה, אם לא שהה כדי לגמור את כולה חוזר לתחלת הברכה שפסק בה, אף על פי שהפסיק במזיד. (ג)

נ"ל פשוט שכיון שטעה ביום שלשים, מוכח שכל הימים הקודמים לא הועילו כלום לבטל הרגל לשונו, ונמצא שכל השלשים יום כליתנהו דמי, וצריך שלושים יום אחרים מיום הטעות. ע"כ. והרב ש"ח אגנין בספר שמח נפש (דף יב.) תמה על הרב בית עובד, ושכן מוכח מהט"ז, וכתב עליו בזה"ל: ועמו הסליחה רבה, כי לא יכולתי להבין הוראתו וראיתו. עכ"ל.

גם בפתה"ד (סי' קיד סק"ו) תמה על הרב בית עובד, וכתב שלא איבד כלל, ושכ"פ הרב נשמת חיים הנ"ל. (וע"ע במחצה"ש מ"ש בזה). גם בכה"ח (סק"ג) תמה על הרב בית עובד, ופסק שלא איבד כלל, ולאחר ל' יום אם נסתפק אינו חוזר. ע"כ. ונראה שהלכה כרוב האחרונים. שאחר ל' חזקה שאמר כהוגן (כי גם ביום שטעה מיד חזר ותיקן תפלתו כדת, והתפלה שבטעות כמאן דליאת דמי). וכ"ש בנסתפק בתוך שלשים. ודו"ק.

שינה בתפלה ובהזכרת ראש חודש וכדומה - במזיד

חמודות. וכ"כ בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (חאו"ח סי' יז). וכן תירץ בערה"ש (סי' סה סק"ב). וכ"כ המאמר (סי' קד סק"ד). וכ"כ בערוה"ש (סי' קיד סק"ג). וכ"כ בספר בני ציון (סי' קד סק"ב). [ומ"ש שם בשם הרשב"א בתשובה, כבר העיר מזה בביאורי הגר"א שם. ועיין במג"א ובפמ"ג ובאורח נאמן שם סי' יז.] והא"ר שם דחה דברי העולת תמיד במ"ש דסב"ל, שהרי תפלה מדאורייתא. ולא קשיא מידי, שמנין התפלות מדרבנן. וגם י"ל שהשיחה אסורה בתפלה מדרבנן. ומה שאמרו (יומא ט:): ודברת בם ולא בתפלה, ועיין בתוס' שם, מלבד שי"ל אסמכתא בעלמא הוא, יש לפרש ג"כ כפי' רש"י שלא ישמיע קולו בתפלתו. וכ"כ הפמ"ג. אלא שי"ל דלא אמרי' סב"ל בתפלה, שאם ממשיך להתפלל בניגוד לדעת האומרים שחוזר לראש, הרי לא פלט מאיסור ברכות לבטלה. וכמ"ש הצ"ח (ברכות כט.). וע"ע בשו"ת מכתב לחזקיהו (סי' י). ובשו"ת יבי"א ח"ב (סי' ט). אלא שאין אנו צריכים לכך כיון שרוב האחרונים הסכימו לחלק בין הנושאים. והסכימו לשני פסקי מרן הש"ע הנ"ל. וכן עיקר. [ממ"ד אמו"ר זיע"א.] (ג) ע"פ המבואר בהערה הנ"ל.

הד"ט (סי' ה אות נב) מוכח דס"ל שאע"פ שסתר אותו היום, מ"מ די לנו לומר שלא יעלה לו אותו היום, וישלים כנגד הימים שטעה בהם. ורצה ללמוד כן ממ"ש הט"ז (סי' קיד) שאם שגג ולא התפלל יום או יומיים בתוך השלשים, אעפ"כ אזלינן בתר חזקת שלשים יום. ושוב דחה דשאני הכא שנטתה לשונו להרגלה הראשון. ע"ש.

ובשו"ת נשמת חיים אבולעפיא (סי' ז) כ' על הספק הנ"ל (שנסתפק בו הרב בית דוד), ולדידי על הספק הזה ע' במ"ש הט"ז (סי' קיד סק"ג). ע"כ. משמע דמשוי לה למ"ש הט"ז אף שיש לחלק בין הנושאים כמ"ש בעקרי הד"ט.

והרב בית עובד (בדיני הזכרת טל ומטר אות ט) כתב, מי שטעה ביום שלשים והזכיר גשם בימות החמה וחזר והתפלל כדת, ואחר שלשים נסתפק אם הזכיר גשם,

(יב) כ"כ ראבי"ה (סי' תתמו). וכ"פ הטוש"ע (סי' קיד ס"ז).

והנה מרן הש"ע (סי' קיד ס"ו) פסק, שאם שח שיחת חולין באמצע התפלה, דינו לענין חזרה כדין ההפסקות שנאמרו שם, שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, ואם לאו חוזר לתחלת הברכה שפסק בה. ע"ש. ולכאורה השח שיחת חולין לא גרע ממי שהזיד ושינה מן המקובל, ואמאי לא יחזור לראש.

וכבר עמדו בזה הב"ח והפר"ח (סי' קד), שנראה שפסקי מרן אלו סותרים זה את זה. והסכימו לדעת הרד"א בשם רבי גרשון בן שלמה, ולדעת הארחות חיים בשם הראב"ד, הובאו בב"י שם, שאם שח במזיד לעולם חוזר לראש. ועיין בט"ז שם. ובספר עו"ת (שם סי' יא) כתב ליישב דעת מרן, שדוקא כששינה במזיד מסדר התפלה, ושינה ממטבע שטבעו חכמים במזיד ובמתכוין, צריך לחזור לראש, אבל אם הפסיק בדיבור בעלמא א"צ לחזור לראש. ושכן עיקר כדברי מרן, ודלא כהב"ח. ועוד שסב"ל. ע"ש. וכיו"ב מצינו בזבחים (ג) מינה מחריב בה דלאו מינה לא מחריב בה. וע"ע בהר"ן (סוף ר"ה). וכיו"ב תירץ מרן החיד"א בברכ"י (סי' קד סק"ה) לפסקי מרן, ושכ"ד הלחם

יד. במקום שאמרו שחזרו לראש התפלה, כגון מי שטעה בשלש ראשונות באופן שצריך לחזור לראש, אין צריך לחזור פסוק "ה' שפתי תפתח". ויש אומרים שאם השלים תפלתו ונזכר שטעה בדברים המחזירים אותו, צריך לחזור ולומר את הפסוק "ה' שפתי תפתח". וכן ראוי לנהוג. (יד)

טו. מנהגינו לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, הגימ"ל בסגול. ואין לשנות ולומר הגימ"ל בקמ"ץ. [ובנוסח תיקון הטל טוב להשמיט התיבות: "לך לשלום גשם ובא בשלום טל". ובפיוט שקודם תיקון הטל מנהגינו לומר לשוני כוננת בכ"ף ולא בבי"ת]. (טו)

כשחזור להתפלל אם חוזר לומר "ה' שפתי תפתח"

שחזור לראש, שכשחזור א"צ לומר פסוק ה' שפתי תפתח. וכן הובא בשע"ת (סי' תכב סק"ד). ובכה"ח סופר (שם ס"ק טו).

ולכאורה י"ל שאין ראיה מדברי הריטב"א (תענית) הנ"ל, דהתם מיירי בטעה בשלש ראשונות ונזכר באמצע התפלה, אבל כשסיים לגמרי כל תפלתו, י"ל שכשחזור צריך לחזור גם הפסוק ה' שפתי תפתח. וכן מצאתי בשם רבינו יהונתן מלוגיל בפירושו להרי"ף פרק תפלת השחר (כט). שכתב להדיא, שאם סיים תפלתו ונזכר שלא אמר יעלה ויבא חוזר לראש התפלה, וצריך לחזור ולומר פסוק ה' שפתי תפתח. ע"כ. ואפשר שגם הריטב"א יודה לזה, ואין לנו לעשות מחלוקת ללא צורך. לפיכך נראה שיש לחלק כאמור, ומי שלא טעה בשוגג, אלא במזיד ובמתכוין שחזור לראש, כתבו השלמי צבור והשע"ת שם שחזור לומר ה' שפתי תפתח. [ממרן אאמ"ר זיע"א].

יד) הריטב"א בפ"ק דתענית (ג): כתב, הא דקי"ל כל שטעה בשלש ברכות ראשונות חוזר לראש, א"צ לחזור ולומר ה' שפתי תפתח, והובא להלכה בשלמי צבור (דף ק"ז ע"ג). ובקשר גדול (סי' יד אות ז). ובערה"ש (סי' קיד סק"ב). ובשע"ת שם. ואף שהגרי"מ אפשטיין (סי' קיד סק"ח) ציין לדברי השע"ת, והוא כתב לחלוק ע"ז, שמכיון שחז"ל תיקנו לומר פסוק זה קודם התפלה, ואמירתו הראשונה נפסקה ע"י ברכות לבטלה שאמר, צריך לחזור ולאמרו מחדש. אבל מה יסוכן גבר לחלוק על אחד הקדמונים שהביאוהו להלכה גם האחרונים, ובדברים שאינם מוכרחים כלל, שסו"ס כיון שלא הפסיק בשיחה בטלה רק בברכות של התפלה, אלא שטעה, כל כה"ג לא הצריכוהו לחזור ולומר הפסוק הנ"ל.

והנה בשלמי צבור (דף רכא ע"ב) ה"ד הריטב"א הנ"ל, גם לענין מי ששכח יעלה ויבא ב"ח, והשלים תפלתו

נוסח "משיב הרוח ומוריד הגשם"

[תלמיד השאג"א] בחלק באר שבע כתב, ואין לשנות גירסא שלנו, כאשר חדשים מקרוב באו, וגם שינו בטעות מוריד הגשם בקמ"ץ, תיובתא לדידהו מה נשתנה מכלכל חיים בחסד המ"ל נמי בקמץ רוב התנ"ך חסר פסיק בקמ"ץ, אלא שניהם אינו פסיק, וכו'. גם בספר זכרון יהודה לבעל אמרי אש, כתב, ואם כי היה מתפלל ע"פ דקדוק לשון הקודש, עכ"ז אמר ומוריד הגשם, הגימ"ל בסגול. וכך היה אומר הגאון בעל דברי יחזקאל.

גם בשו"ת יד יצחק (סי' רצג) כתב, במה שאומרים ומוריד הגשם בקמ"ץ ע"פ הדקדוק, והביא בשם החיד"א שלא לומר בקמ"ץ, וכ"ה בספר בני יששכר. ושמעתי טעם כי גשם בקמ"ץ הוא מלשון גשמיות וכו'. גם בספר תולדות קול אריה, תלמיד החת"ס אמר, שהיה אומר מוריד הגשם בסגול"ל תחת הגימ"ל, ומוריד הטל בפת"ח תחת הטי"ת. וכ"ה בספר דרכי חיים ושלום (להגאון ממנוקאטש), דנהוג לומר מאבותיו

טו) האריכו בזה האחרונים, כי לכאורה ע"פ הדקדוק י"ל בכל אתנח ובסוף פסוק בקמ"ץ, וכמ"ש כי אפס כסף, אפ"ס ראשי תיבות אתנח סוף פסוק. מ"מ יש דברים בתפלה וברכות בעניני ניקוד שהם יוצאים מהכלל, וכמ"ש מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ הנ"ל (סי' י'). וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ב סי' ריג), ש"ל הגשם הגימ"ל בסגול, ואי משום דהוא במקום אתנחתא, אינו מבורר בתקוני התפלה עם הטעמים. רק משמיה דהגאון מוילנא נאמר שהיה מקפיד גם בתפלה, וראיתי בסידורו דבקדשי היה בתיבת כרעותיה הכ"ף דגושה, שיש נגינה מפסקת בין תיבת ברא לכרעותיה. ובטל הכלל מ"ש דאם יש נח נסתר לפנייה היא רפה וכו', ע"ש.

ובספר ברכות החיים (בעניני הזכרת הגשם בסגול) הביא מסידור שער השמים מהשל"ה הקדוש, דהניקוד של מוריד הגשם, הוא בסגול"ל. וכ"ה בסידור תפלת ישרים הקדמון, מהמקובל מוהרמ"ז. גם מחבר מאורי אור

סימן קטו - דין ברכת אתה חונן

א. מאחר שההבדל בין האדם לבהמה היא הבינה והשכל, לפיכך קבעו חכמים ברכת "אתה חונן" בראש הברכות האמצעיות, וגם מפני שאם אין בינה אין תפלה. (א)

אתנחתא, וכן צריך לקרוא גם בברכות לא רק בקריאה תורה שאינו ענין חידוש ששייך לומר שהוא חידוש רק בתורה, אלא דמקרא סופרים הוא שכן צריך לקרות מצד עצם הקריאה דתיבות כאלו בסוף ענין. וזהו חידושא דרבי יצחק הוא מהלכה למשה מסיני. ע"ש. **אולם** המנהג אצלינו לומר הגשם הגימ"ל בניקוד סגול, וסמכו על כך שעיקר הקפידא בזה היא בקריאה בתורה, ולא בדרך תפלה וברכה, דבזה אנו סומכים על הלשון המדוברת בפי כל.

גם הסטייפלר (בספרו ארחות רבינו הקהלות יעקב ח"א עמ' ג), וכן הגרא"מ שך (בספרו מכתבים ומאמרים ח"ו סי' תרנד) כתבו, שהנוסח המקובל מהדורות הקודמים לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בסגול"ל תחת האות ג'. ומנהג ישראל תורה הוא ואין לשנות, וכמו שביארנו לעיל הערה א'. וכן הסכים בעל מנח"י הגר"י וויס. והו"ד בספר ברכות החיים הנ"ל, ושכן נהגו כל ישראל מאז ומתמיד לומר הגשם בסגול, וכל המשנה ידו על התחתונה, וחדש אסור מה"ת, ובפרט בתפלה שגורה בפי כל שאין לסמוך לשנות.

ויתירה מזו מצאנו להגרש"ז אויערבאך בהליכות שלמה ח"א (עמ' קב), וכן בהסכמה לקונטרס של חכם אחד שכתב שצ"ל הגשם בסגול, וז"ל: אביע בזה את דעתי, אף שגדולי התורה כבר נתנו את הסכמתם לדבריו, דאף שעד כה הייתי רגיל לומר מוריד הגשם בקמ"ץ תחת הגימ"ל, ברם לאחר שקראתי את כל האמור בקונטרס החשוב ברכות חיים, התחלתי לומר בסגול, כי הדקדוק היותר גדול וחשוב הוא לשמוע דברי חכמים אשר דעתם דעת תורה. ובפרט שכת"ר מביא בקונטרסו דרבים כתבו שאין זה נגד כללי הדקדוק. ע"כ.

ומה שכתבנו גבי הנוסח בתיקון הטל, כן הוא בחזו"ע פסח (מהדורת שנת תשס"ג עמ' רסז). ע"ש. **ובנוסח** ברכת אתה גבור, י"א שי"ל את אות ג', בדגש, וכמ"ש במטה משה: נקד את הג'. וכ"כ גם בשו"ת איש מצליח ח"ב (תארו"ח סי' 1 דף כח.).

ברכת "אתה חונן"

כל מי שאין בו דעת אסור לרחם עליו, לכן קודם שאנו מבקשים רחמים על עצמינו נבקשה מאלהינו שיחננו

הקדושים הגשם בסגול"ל תחת הגימ"ל. ושמע מצדיקים זי"ע שהקפידו על האומרים בקמ"ץ תחת הגימ"ל. **ובשו"ת** חמדת שאול (סי' יט) כ' בדבר השאלה אם לומר הגשם בסגול"ל או בקמ"ץ, אני אינני מן העוסקים בחכמת הדקדוק, רק אני מקיים אל תטוש תורת אמך, וכאשר שמעתי מרבותי הקדושים שהיו אומרים הגשם בסגול"ל, ובודאי זה הדרך הישר והטוב, כי רק הדבקים בה' ובתורתו המה יודעים האמת, וטעם הפשוט נראה, כדי למתק גבורות הגשם בניקוד חסד, ועיקר הכוונה מבוארת בפרי עץ חיים וכו'. ע"כ צ"ל הגשם בסגול"ל וכו', והמדקדקים לומר הגשם בקמ"ץ נתעוררו לזה בדורות שלפנינו אשר היו רובם נוטים לצד מינות, על כן אין אנו רוצים לא מדובשם ולא מעוקצם. ע"כ. **ובתשובה** בספר גנוזי יוסף (סי' קמט) כתב בשם מאורי אור, שגם ע"פ הדקדוק י"ל הגשם בסגול"ל. וגם בקונטרס דמשק אליעזר כתב, דצ"ל הגשם בסגול"ל. כי בתיבה הזאת לא בא נגינת אתנחתא, ולא סוף פסוק, כי תיבות ומוריד הגשם מכלכל חיים וכו' צ"ל בלא טעם מפסיק כמובן. ובהיותי בזה אצל הרב מטלטשווא אמר לי, כי גשם בקמ"ץ הוא לשון גשמיות. וכבר כתב בשו"ת שמן רוקח תליתאה (תארו"ח סי' לב סוף אות ג') שהמשנים לומר מוריד הגשם בקמ"ץ לא טוב עושים לשנות הנוסחא הרגילה בפי כל ישראל. ואפשר דבמתכוין קבעו לומר גשם בסגול"ל ע"פ מאי דאמרי' בברכות (ג). מתוך ששקולה כתיבת המתים לפיכך קבעוה שם, ולא רצו לקובעה בלשון המורה על פירוד כי אם בסמיכות.

ואמנם בשו"ת אג"מ ח"ד (אור"ח סי' מ' אות טו) כתב, שי"ל בקמ"ץ תחת הגימ"ל, כי סוף ענין הוא שצ"ל בקמ"ץ, כדאיתא בנדרים (לו). א"ר יצחק דמקרא סופרים הוא הלכה למשה מסיני. ופי' אח"כ דהוא ארץ ארץ. ופי' הר"ן והרא"ש והתוס' דהוא כשיש בו אתנחתא נקרא בקמ"ץ, והוא כל כה"ג אף בהפסק דאתנחתא, וכ"ש בהפסק דסוף פסוק, וברכה ארוכה היא בכמה הפסקים יותר גדולים אף כסוף פסוק, וכ"ש

א) ש"ע (סי' קטו). ומה שהתחילו ברכות אמצעיות בברכת אתה חונן, היינו לפי שאמרו חז"ל (ברכות ג.)

ב. בנוסח ברכת אתה חונן יש אומרים "לאדם דעת" הלמ"ד בקמ"ץ, ויש שאומרים הלמ"ד בשוא. וצריך לומר "וחננו מאתך חכמה בינה ודעת", עם וא"ו, בין בחול בין במוצאי שבת. (ב)

ג. שואל אדם צרכיו בתפלת שמונה עשרה, ולכן מי שתלמודו משתכח, יוסיף בקשה בברכת אתה חונן, קודם שיאמר וחנו מאתך וכו', ויאמר שם, יהי רצון מלפניך ה' או"א שתחנני חכמה ובינה להבין עמקי סודות תורתך, וזכני לזכור את לימוד התורה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וחנו וכו'. (ג)

לכוין שיזמין לנו השי"ת פרנסתנו בנחת ולא בצער בהיתר ולא באיסור.

ומה שמבדילין במוצ"ש בברכה זו, הטעם הוא לפי שהוא חכמה שהאדם מבדיל בין דבר לדבר, לכן קבעוהו בברכת החכמה. ורמז לדבר בינה ר"ת בשמים יין נר הבדלה.

ויש בברכה זו י"ז תיבות, וכמ"ש הטור (סי' קטו) והכל בו. ובנוסח הרמב"ם בתפלת שמונה עשרה.

ו"דעת" היינו על הדעת המוטבע באדם שניתן לו בשעת היצירה, וזה כח ההשגה בצירוף ההבחנה להבדיל בין דברים הנראים דומים לכאורה, והבינה היא הבאה לאדם מצד השתדלותו בלימוד וחקירה, וזהו שאמר ומלמד לאנוש בינה, כי זה בא דרך לימוד. [עצ"ן]. ולכן נאמר לאנוש, שהוא ביטוי לחולשת כוחו של האדם, שמייסר ומייגע עצמו בתורה המתישה כוחו של האדם. [יעב"ץ].

(ב) ראה להלן בענייני נוסח התפלה. ובא"ר הביא דעות שי"א שצ"ל חננו מאתך, ולא וחנו מפני שהוא התחלה בבקשה. וי"א שצ"ל וחנו. ומנהגינו לומר וחנו בין בימי החול ובין במוצ"ש.

להוסיף בקשה ב"אתה חונן" על חכמה בינה ודעת

כשמתפלל על תורתו ותשובה וכיו"ב ג"כ מצוה היא, ודילמא רב המנוגא ג"כ היה מאריך בתפלתו לעניני מצוה, וג"כ חיי עולם מקרי.

והנה בגמ' ביצה (טו:) פריך על רבי אליעזר שאמר לתלמידיו שמניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, והא שמחת יו"ט מצוה היא, ומשני רבי אליעזר לטעמיה דאמר שמחת יו"ט רשות. ומאי קושיא הא י"ל דאיה"נ הוי מצוה לגבי ת"ת, וחיי שעה מיקריא. וכדאיתא להדיא בסוטה (כא.) למה נמשלה תורה לאור, ומצוה לנר, לומר לך מה נר אינו מגן אלא לפי שעה, אף מצוה נמי אינה מגינה אלא לפי שעה, ומה אור הוא לעולם אף תורה היא לעולם. וא"כ לא קשה כלל על רבי אליעזר שאמר שמניחין חיי עולם ועוסקים בחיי

דעת. ואחר זה נבקש רחמים על עצמינו, כי כיון שיש לנו דעת ירחמינו עושינו. [המקובל מהר"ר בנימין הכהן בספר אלון בכות, הובא בברכ"י אות א']. ובכזורי (מאמר ג') כתב, שעי"י הבינה נבדל האדם מן הבהמה, ובלעדי הדעת אין האדם כלום. [ולכן התחילו דוקא בברכה זו]. **ועוד** טעם מבואר בספר סדר היום, אתה חונן ראשונה שאלת החכמה והדעת באדם, דבלא"ה טוב ממנו הנפל, ולכן צריך לכוין בם כראוי שזה עיקר השאלה שצריך האדם לשאול מאת הבורא יתברך, שיתן לו שכל ודעת ישר למאוס ברע, ולבחור בטוב השיבנו לאחר הדעת כי מתוך הדעת נתן לבו על חטאו וכוונת הברכה הזאת לבקש מאת ה' יתברך שיכניע וישפיל גיאות יצרו סלח לנו אחר תשובה צריך שיעלה על לבו החטאים או הפשעים בעצמם רפאנו רפואה אחר הגאולה, שכ"ז שאדם בצער אינו עומד מעל לחיו, ועיקר הכוונה לבקש מאת אלהינו שירפא אותנו כדי שנהיה בריאים וחזקים לעסוק בתורה כראוי, ולשמור כל המצוות ברכת פרנסה אחר רפואה, שכשהאדם חולה אז אינו מבקש על המזון. אבל אחר שנתרפא מבקש אחר פרנסתו לחזור ולהבריא גופו ונפשו, וצריך

(ג) בגמ' ע"ז (ח.) אמרו, אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת, משמיה דרב, אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר. ופרש"י שם, אם היה משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת. אם בעל תשובה הוא מאריך ב"הרוצה בתשובה", וכן כולן. וכתב היעב"ץ, שיש לו לבקש שהשי"ת יתן לו שכל ודעת ישרה כדי שיוכל לדעת את ה', ולהשכיל באמיתו, ולהבין טעמי התורה.

והגאון האדר"ת בספרו עובר אורח (אות רט) העיר מהא דשבת (י.) רבא חזייה לרב המנוגא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה וכו'. [ראה שבת לג. ביצה טו: ותענית כא.]. והרי

סימן קטז - דין ברכת השיבנו, ראה נא בענינו, ורפאנו

א. בברכת השיבנו מזכירים "השיבנו אבינו", ואין מזכירים אבינו אלא בברכה זו, ובברכת סלח לנו. (א)

ב. מי שאחד מקרוביו אינו שומר תורה ומצוות, נכון שמדי פעם יבקש עליו בתפלת שמונה עשרה, בברכת השיבנו אבינו לתורתך, וקודם שחותם ברוך אתה ה' יאמר: "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתחתור חתירה מתחת כסא כבודך, להחזיר בתשובה שלימה לכל פושעי עמך בית ישראל, ובכללם תחזיר בתשובה שלימה את פלוני בן פלוני, כי ימינך פשוטה לקבל שבים". ויש הנוהגים לומר תפלה זו על עצמם, שתחזירני לי פלוני בן פלוני וכו'. (ב)

אח"כ בפועל אין לימודו לימוד כלל, וא"כ לא שייך לומר בת"ת שאם עוסק בה פטור ממצוה אחרת. והוא תלמוד ערוך בירושלמי (פ"א דברכות ה"א, ופ"א דשבת ה"א). ועיין בשבת לג': שראה רשב"י דכרבי וחרשי ואמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, וקשה דהא גם החרישה זוריעה באר"י היא מצות יישוב הארץ, וכמ"ש החת"ס בח"י לסוכה (לו). וצ"ל דלשיטתיה אויל בברכות (לה): דאפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו', תורה מה תהא עליה.

שעה. דאפי' לשיטת רבי יהושע אתי שפיר, דנהי נמי דמצוה הוה, מ"מ אינה רק לפי שעה, משא"כ ת"ת הוא לעולם. ואדרבה אתי שפיר טפי לדעת רבי יהושע, דלדידיה דבאדם תליא א"כ למה כעס עליהם, הא התורה נתנה רשות לעשות ביו"ט כרצונו. ולכאורה קשה בלא זה, דמאי פריך על רבי אליעזר הא שמחת יו"ט מצוה היא, והרי עסקו במצות ת"ת, וא"כ העוסק המצוה פטור ממצוה אחרת, ואיך יצאו משם באמצע הדרשה. אלא שלזה י"ל, דאין ת"ת כשאר מצוה, דעיקר התורה היא ע"מ לעשות, ואם לא יקיים המצוה

המבקש על צרכיו הרוחניים - תפלתו מתקבלת

לזה מקור ממדרש תנחומא (פר' וירא סי' א'): ואפי' אין אדם כדאי לענות בתפלתו ולעשות חסד עמו, כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עמו. וע"ע למהר"ח פלאגי בספרו עתרת החיים (דף קח), ובכנה"ח (סי' יא אות כ').

א. הנה מה שאנו מזכירים אבינו בברכת השיבנו ובסלח לנו, אבל אין אנו מזכירין אבינו בשאר ברכות, ה"ט לפי שהאב חייב ללמד את בנו, ולכן אנו אומרים השיבנו אבינו לתורתך, ובסלח לנו משום הא דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו, ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. ע"כ אנו מזכירין רחמי האב כדכתיב כרחם אב על בנים שירחם עלינו ויסלח לנו. [טור].

ברכת "השיבנו" - להתפלל על חזרה בתשובה

בקש עליהם רחמים שישוכו בתשובה, וממילא ורשעים עוד אינם, ע"ש. וכעין זה איתא בתענית (כג): על אבא חלקיה כשהתפללו על הגשמים הוא ואשתו, שנענתה היא תחלה לשתי סיבות, אחת לפי מה שהיתה נותנת לעני מקרבא הנאתיה, והסיבה השניה לפי

ובספר צוואה מחיים (י, אות ח') כתב בשם רב סעדיה גאון ז"ל, כי כל תפלה שאדם מתפלל לכבוד השי"ת, אף אם אינו הגון תפלתו נשמעת. [וכבר העירו שלא נודע איה מקום דבריו של רב סעדיה גאון]. וכ"ה בספר חסידים (סי' קלא) שכתב: אם שואל אדם דבר שהוא "שבח לבוראו", כגון על לימוד תורה, או דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפלתו, אע"פ שאין בידו מעשים טובים. וע"ש בסי' קל שכתב, יש אדם שאינו זכאי שיקבל המקום ב"ה תפלתו אלא בעבור תוקף תחנונים ודמעת עיניו אשר תמיד בוכה ומתחנן, ואע"פ שאין בידו זכות ומעשים טובים, הקב"ה מקבל תפלתו ועושה חפצו. ע"כ. והראו

ב. יסוד הדבר שאפשר להתפלל על אחרים לחזור בתשובה, הוא מהגמ' ברכות (י): באותם בריונים שהיו בשכונתו של ר"מ, והיו מצערים אותו עד שהיה ר"מ מתפלל עליהם שימותו, אמרה לו ברוריה אשתו, מי כתיב יתמו חוטאים, יתמו חטאים מן הארץ כתיב, אלא

שתחתור חתירה מתחת כסא כבודך, ותקבל בתשובה את פלוני בני, כי ימינך פשוטה לקבל שבים, ויכוין באומרו כי ימינך לסוד החסד, והיא הו"ה ניקוד סגול כל אות ואות וכו'. ע"כ.

וכן בספר תפילה לדוד (סי' ריב) ובספר קמח סולת (דף טו סוף ע"ד) מובא בשם רבינו האר"י ז"ל, מי שיש לו בן או אח או קרוב, דחס וחלילה היטה מדרך טובה לדרך רעה או שיצא לתרבות רעה, יתפלל בתפילת שמונה עשרה בברכת השיבנו זה הנוסח, ואז מוכסח לו שיהפך לבו לטובה, וכדי שיועיל צריך להתפלל שלשים יום ערב ובוקר וצהריים וכו', ובפרט בימי אלול שאז הוא עת רצון וכו'. (הו"ד בכה"ח פאלג"י סי' יא סי"א). ע"ש.

גם החיי אדם כתב: וראוי ונכון לכל אדם להתפלל בכל יום ביחיד על צרכיו ופרנסתו, ושלא ימוש התורה מפיו ומפיו זרעו וזרע זרעו, ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת, ושלא ימצא ח"ו פסול בזרעו, וכל מה שיודע בלבו שצריך לו, אם אינו יודע לדבר צחות בלשון הקודש, יאמרנה אף בלשון אשכנז, רק שיהיה מקירות לבו. וטוב יותר לקבוע תפלות על כל הענינים הצריכים לו אחר שסיים כל הי"ח מלקבעם בברכת שומע תפלה כדי שכשיצטרך לענות קדיש או קדושה יהיה יוכל לענות אחר אמירת יהיו לרצון לכו"ע.

וכבר כתבנו לעיל (סי' קטו) בשם רב סעדיה גאון ז"ל, כי כל תפלה שאדם מתפלל לכבוד השי"ת, אף אם אינו הגון תפלתו נשמעת. וכ"כ בספר חסידים (סי' קלא). וראה למהר"ח פלאג"י בספרו עתרת החיים (דף קח), ורכה"ח (סי' יא אות כ').

והנה בשו"ת מעיל צדקה (סי' ז) נשאל אודות אחד שהמיר את דתו יחד עם בנו הקטן, אם רשאים להתפלל עליו שיחזור בתשובה, ויש לדון בזה מצד דמיחזי כתפלת שוא, לפי שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ועוד, אם לפני ה' הגיון להשיבו ישיבהו, ואם לאו לאו, ואשר לפניו הוא יעשה כרצונו. וכתב, שלפעמים הקב"ה מטה לב האדם ע"י יסורין ופעמים בלי יסורין, כל אחד והטיית רצונו, כדכתיב ואני הכבדתי את לבו, וכו'. ובגמ' ברכות הנ"ל בענין הבריונים שהיו בשכונתו של ר"מ, וע"ש שכתב שיש כמה סיבות שעליהם אפשר להתפלל על השני לחזור בתשובה, וזה באופן שמגיע למתפלל צער ועגמת נפש מאותם שמתפלל עליהם שיחזרו בתשובה, וכן כשמתפלל על בור ועם הארץ שעושה מה שעושה נגד רצון הבורא יתב' מתוך חוסר ידיעה, או שהם בגדר אנוס ותינוק שנשבה לבין הגויים. וכן אב המתפלל על בנו, שאין

שהתפללה היא על רשעים שהיו בשכונתה שישובו בתשובה ושובו. ע"כ. וע' בסוטה (יד.) ולפושעים יפגיע, מלמד שהיה משה רבינו מבקש רחמים על פושעי ישראל שישובו בתשובה ושובו. שאין פגיעה אלא תפילה וכו'. ע"ש. (וע' במהרש"א שם).

וכן איתא בזוה"ק (פ' וירא דף קה.) אמר רבי מצוה לו לאדם להתפלל על רשעים כדי שיחזרו למוטב ולא יכנסו לגיהנם, דכתיב "ואני בחלותם לבושי שק" וכו'. ואמר רבי אסור לו לאדם להתפלל על הרשעים שיסתלקו מן העולם וכו'. ע"כ. וכתב החיד"א בהגהותיו על הזוהר (שם) בשם אספקלריה המאירה דמשמע מזה שתפילה מועלת להחזיר בתשובה את הרשע, והעיר החיד"א שם גם מהך עובדא דר"מ. ע"ש. **גם** בשער ורה"ק (הקדמה ד' יחוד עמ' עו) מובא: להחזיר הרשע בתשובה, והוא להר"מ אלשיך ז"ל, על אודות בנו שנשתמד, ולמד לו מורי זלה"ה שיכוין ליחוד הזה להשיבו בתשובה, והועיל לו ושב לדת ישראל. כבר ידעת כי ברכת השיבנו אבינו לתורתך היא בבינה, הנקראת תשובה, ולכן בהגיעך בברכה זו בתפלתך, תאמר תפלה זו קודם החתימה וכו', ובתיבת ימינך תכוין אל ספירת החסד, הנקרא ימין וכו'.

וכן מבואר בספר חרדים (מצות התשובה פ"ה) ז"ל: לכך תיקנו על התשובה ברכה בפני עצמה, וצריך לכוין בה יותר מכל הברכות האמצעיות, לפי שהוא תועלת הנפש ורפואתה, וכשם שחייב האדם להתפלל על עצמו, כך חייב להתפלל על פושעי ישראל, כדאיתא בסוטה (יד.) וכו', וכן בתענית (כג.). והובא בשל"ה הקדוש (יומא-התשובה).

וכן מתבאר מ"ש בספר חסידים (סי' תרפח) כל המחטיא את הרבים ומתו מקצתם, וחלה, אין מתפללים עליו שיעשה תשובה, כי לא יועיל. ע"ש. ומוכח דהיינו משום דהחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה, כדי שלא יהיה הוא בג"ע והם בגיהנם, כמש"כ המצייץ שם (אות א). ומוכח דבסתם רשעים יש להתפלל עליהם.

וכ"כ בספר תומר דבורה להרמ"ק (פ"ב) דתפילה מועלת להחזיר את הרשע בתשובה. וע"ע בקב הישר (פ"ה) שכתב, צריך אדם להתפלל על רשעי הדור שיחזרו בתשובה כדאיתא בגמ' בברכות וכו'. ע"ש.

והמהר"ח בפרי עץ חיים (שער העמידה פ"ב) כתב: שמעתי, שמהר"ר משה אלשיך ביקש ממורי האר"י ז"ל על אודות בנו [שנשתמד] להחזירו בתשובה, וציוהו האר"י שיכוין בתפלתו בהשיבנו, שידוע שהבינה היא התשובה. ושיאמר כך בברכה זו: יה"ר מלפניך או"א

באדם המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה נחא, דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, הרי אמרו במכות (י.) בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, והרוצה להטהר מסייעים בידו (יומא לט.). וזה המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה הרי זה הרוצה להטהר. אבל לבקש רחמים על חברו להחזירו בתשובה, קשה מה יועיל בקשתו, הרי אמרין לקמן (לג.) הכל בידי שמים וכו', ושאונו מתפללין והחזירנו בתשובה שלימה לא קשיא, כיון שהוא כולל את עצמו, ויש ליישב. ע"כ.

והראונו בחזו"א (סוף או"ח בהשמטות) עה"פ בדברים (ה, כו) "מי יתן והיה לכם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם" שפירש שהמקום ב"ה מניח את הבחירה ביד האדם, אבל האדם רשאי להכריח את רעהו לעבודתו יתברך בין בכפייה בין בפתוי, ולא קרי ביטול הבחירה, כיון דהמעשה עושה בבחירה וכל ישראל כאיש אחד. והיינו "מי יתן" שיהיה בין צדיקי הדור משתדלים לקרב לב כל העם לעבודתו יתב, אבל המקום ב"ה אינו נותן בלבם את הקירוב דא"כ לא יתייחס הדבר לברואיו, אמנם אם יש מתפלל לפניו יתברך על הקירוב ותפלתו נשמעת, מתייחס הקירוב שעשה הקב"ה לברואיו כיון שנעשה ע"י תפלת נברא, והיינו דאמרו (ע"ז ה.) היה להם לומר אתה תן ור"ל ע"יז היה אפשר לו להקב"ה לעשות הקירוב כיון שהוא ע"פ תפלתם. ע"כ ע"ש. **והנה** הרב הגאון ר' רפאל הכהן (אב"ד דק"ק אלטונא) בספר מרפא לשון הביא קושיית מהרש"א הנ"ל, והק' עוד איך היה משה מתפלל, כיון שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, והרי הבחירה חופשית לכל אדם. וכתב ליישב ע"פ מה שאמרו בסנהדרין (צו:) כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. ולכן מי שלא עשה תשובה עד שלא יעביר הקב"ה את היצר מן העולם, לא יוכל לעשות תשובה, כיון שאין יצה"ר בעולם, וע"ז מתפללין שיספיקו להתעורר כעת כדי להביא הגאולה. ומבקשים שיהיה לו אתערותא דלעילא כמעט, בבחינת פתח של מחט, כדי שיהיה לו אח"כ אתערותא דלתתא.

ובעמ"ז (או"ח סי' מו) כ' דלא לימא ואל תביאנו לידי חטא, וגם אין לומר וכוף את יצרי להשתעבד לך כי הכל בידי שמים חוץ מיר"ש. ע"ש. ובמו"ק הק', דהא בס"פ היה קורא אמרו, רבא כי הוה מסיים צלותיה אמר יה"ר שלא אחטא עוד, והיינו וידוי דיוהכ"פ, ואם אדם מתעורר בתפילה מסייעין אותו, וא"א להנצל מחטא בלי עזרה מן השמים, ומי שמתאמץ בדרך הטוב

לך צער גדול מזה, ומכ"ש שהרבה פעמים נענש על שבנו אינו שומר תורה ומצוות. וכן מועילה התפלה על קטנים, כאשר הקב"ה הוא אביהם של יתומים. וכן מועילה התפלה על אחרים כאשר יש להם הרעורר תשובה, והוי כאילו פתח הם פתח, והקב"ה מסייע בידם לחזור בתשובה שלימה.

וע"ש שהביא נוסח התפלה לחזרה בתשובה:

"יה"ר שתחתור חתירה מתחת כסא כבודך, ותקבל בתשובה את פלוני בני, כי ימינך פשוטה לקבל שבים וכו'. ואותם קשי עורף החזירים אתה בתשובה, בהרהור תשובה שבלבם, וישוכו בתשובה שלימה". ע"ש.

ושם הסביר את הגמ' בתענית ובברכות, והביא את דברי רבינו האר"י (ספר פרי עץ חיים שער העמידה פ"כ) בברכת השיבנו שמעתי שרבי משה אלשיך ביקש ממורי זלה"ה על אודות בנו להחזירו בתשובה, וציווהו מורי זלה"ה שיכוין בתפלתו בהשיבנו וכו', שידוע הוא שהבינה הוא התשובה.

[ומה שמועיל תפילה ככה"ג היכא שלהמתפלל מגיע צער עקב אי חזרת חברו בתשובה, דומיא דנהו בריוני דר"מ, ולכן היה מקום לתפלתו של ר"מ שיחזירם ה' בתשובה, למען לא יצטרו אותו עוד. וע"ע בספר ימצא חיים למהר"ח פלאג"י (עמ' תלד). ע"ש]. **ועוד** אפשר ליישב ע"פ המהרש"א בע"ז (ה.) על הגמ' שם דאיתא ת"ר "מי יתן והיה לכם זה להם" וגו'. (דברים ה, כו) וז"ל, והגם שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, מ"מ פשיטא דביד הקב"ה להטות לב בני אדם לטובה דכמה כתובים מורים על זה וקאמר (ע"ז שם ע"ב) אף משה רבינו לא רמזה להם אלא וכו' "ולא נתן ה' לכם לב" וגו' (דברים כט, ג) דהיינו שרמזה להם שיש ביד הקב"ה לתת ולהטות לבם לטובה וכו'. ע"ש. וא"כ ה"ה הכא דע"י תפילה לה' יתברך אפשר שהקב"ה יטה לבו לטובה. ע"ש.

וכתבו לסייע הדברים אלו מד' הרמב"ם (פ"ו מהל' תשובה ה"ד) שכתב וז"ל, וכענין זה שואלין הצדיקים והנביאים בתפלתם מאת ה' לעזרם על האמת כמו שאמר דוד "הורני ה' דרכך". כלומר, אל ימנעוני חטאי דרך האמת שממנה אדע דרכך ויחוד שמך. וכן זה שאמר "ורוח נדיבה תסמכני" כלומר תניח רוחי לעשות חפצך, ואל יגרמו לי חטאי למונעני מתשובה, אלא תהיה הרשות בידי עד שאחזור ואבין ואדע דרך האמת. ועל דרך זו כל הדומה לפסוקים אלו. ע"כ.

וע"ע בסנהדרין (לו.) כמעשה דר"ז עם הנהו בריוני, עד האידנא חריקא קטין שקיה דהוה בעי עלן רחמי, השתא מאן בעי רחמי עלן. וע"ש במהרש"א, דבוראי

ג. בברכת סלח לנו אבינו, ישתדל לכוין לבקש מהשי"ת שירבה לסלוח לו וימרק עוונותיו לא על ידי יסורים, כדי שיוכל להמשיך ללמוד ולקיים מצות, בבחינת למענך אלהים חיים. [ומה שאנו אומרים סלח לנו אבינו כי חטאנו גם במוצאי יום הכפורים, ראה בהערה].^ג

בגמ' נדה (ל:). ואנו מבקשים ששייב אותנו לאותה תורה. [עיון תפלה].

ומה שאנו אומרים והחזירנו בתשובה שלמה וכו', יכוין לבקש מאת השי"ת שיכניע וישפיל גאות יצרנו הרע וישעבד אותו לעבודתו. [סדר היום]. וכשישוה דרגתו לדרגת הצדיקים יצטער על כך שהוא רחוק עדיין מתיקון מדותיו ועבודת ה' השלמה, ויתפלל לה' בכל מאורו שיעזור לו ה' בכך.

ומה שאנו חותמים הרוצה בתשובה, היינו שהקב"ה אינו חפץ במות הרשע, אלא בשוכו מדרכיו וחיה, כמאמר הנביא יחזקאל (יה, כג).

החוטא במחשבה - נענש בידי הקב"ה במחשבה

עכשיו יקבל עונש במחשבה, שחושב שנכנס לגיהנם. וע"ש עוד.

ג) כ"ב ביערות דבש (דרוש א'). וכתב שם, דצריך להוריד כנחל דמעה לה' שירבה לסלוח לו. ע"ש. ומה שאנו מזכירים אבינו, היינו שמתוך רחמי האב על הבנים נראים לו הזדונות שעשה כשגגות, וקל לו לסלוח, אבל לפני המלך השגגות נדמות כזדונות, ולכן אנו מבקשים אם כבנים סלח לנו לחטאנו, ואם כעבדים מחל לנו לפשענו. [אבודרהם]. ובשם הגר"א שמעתי, דעיקר סלח לנו היינו על ביטול תורה. כי יצה"ר מוסר נפשו כביכול כדי לבטל מהלימוד, וכפי גודל חשיבות הלימוד כך מתגבר היצה"ר לבטל [ע"פ ספר חוסן יהושע]. כי ע"י לימוד התורה מנצחים את היצה"ר. ואמרו בזוה"ק, מאי דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא. וכתב בחובת הלבבות, שיסוד גדול הוא לנצח את האויב במלחמה, לאבד את הנשק של האויב, ואם ביערת הנשק, ניצחת את האויב. וכך ע"י התורה שהיא מביאתו לנצחון על היצה"ר. כי בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין (קידושן ל).

למה חוזרים לבקש במוצאי יוה"כ"פ "סלח לנו אבינו"

אותו כרב סעדיה גאון, ביקשו ממנו מחילה, וככל שהכירו בגדלותו חזרו וביקשו מחילה על כך שלא כיבדוהו בתחלה. וכך אנו לאחר שהיתה התעלות רוחנית גדולה ביוה"כ"פ, או אז שמנו אל לבנו את גודל חטאינו שחטאנו לפני מלך מלכי המלכים, ואז

שומרים אותו מן העוונות, וכענין שהתפלל משה יה וישיעך. ומה שאמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיר"ש, אינו אלא לאפוקי גורה מוחלטת שאינו גוזר עליו יר"ש בלי התעוררות מצידו. ע"ש.

וברוח חיים (שם אות ו) כ' דכיון דאמרו חז"ל הבא להטרה מסייעין אותה, וגם אמרו לולא הקב"ה עוזרו וכו', נמצא דתלוי בידי האדם ולכל אשר יחפוץ יטנו הקב"ה, והביא בשם בנו ר' אברהם דמתפלל שלא יבוא לידי מקום שמעותד לחטוא, וזהו לידי חטא, דמורה על מקום חטא דאז הבחירה בידי האדם. ע"ש. והנה הלשון "השיבנו" מרמז על כך שכבר זכינו ללמוד את כל התורה כשהיינו במעי אמנו, כמבואר

והגר"ח בדרשות באח"ל (ח"א דרוש א' לשבת תשובה) האריך בזה, והקשה עוד מהגמ' קידושין (ל:): יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו. והרי הכל בידי שמים חוץ מיר"ש. ותיירך, שיש ב' מיני תשובה, האחת בהרהור, דתשובה בהרהור מועילה כמו שמצינו בקידושין מט: המקדש אשה ע"מ שהוא צדיק גמור, חיישי' לקידושיו שמא הרהר תשובה בלבו. וזו היא תשובה המתחילה רק בידי שמים, והשניה היא תשובה בפועל ע"י יודוי חרטה תעניות צדקה ותפלות, והיא מתחילה בידי האדם דוקא. וכתב האר"י [בספר הליקוטין] דצדיק שחטא בהרהור, ורשע ששב בהרהור, המלאכים הממונים על גן עדן וגיהנם אינם יודעים בהרהורם, ומכניסים את הרשע לגיהנם, ואת הצדיק לגן עדן, וכשלוקחים הצדיק לגן עדן אומר הקב"ה, שימו אותו בגיהנם. חושבים המלאכים שבאמת הוא רשע, אחרי שהצדיק נכנס לגיהנם מוציא אותו הקב"ה בכבודו ובעצמו, והצדיק מוציא איתו את הרשע שעשה תשובה בהרהור. ובאמת זה העונש של הצדיק, כשם שחטא במחשבה,

ומה שאנו אומרים ברכה זו גם במוצאי יוה"כ"פ, אף שאנו מאמינים שהקב"ה מרבה לסלוח, ומוחל לכל עוונותינו ביום זה, כבר ביארו בעלי המוסר ע"פ המעשה הנודע ברב סעדיה גאון, שנזדמן לעיר אחת שלא הכירוהו, ואירחוהו כאחד האדם, ולאחר שזיהו

ד. בנוסח ברכת ראה נא בענינו, יש אומרים שאין להוסיף תיבת "נא", [לומר: ראה נא בענינו], ומנהגינו לומר כנו', ראה נא בענינו. (ד)

ה. בברכת רפאנו, יש לומר: רפאנו ה' ונרפא, ואין לומר רפאינו ה' אלהינו ונרפא. ואף שבפסוק נאמר: רפאני ה' ורפא, והוא בלשון יחיד, מכל מקום תיקנו את הברכה בלשון רבים, רפאנו ה' וכו', היינו מפני שאומרו דרך בקשה ותפלה, ובזה אנו משנין מלשון רבים ליחיד. וחותמין רופא חולי עמו ישראל, חולי הלמ"ד בציר"י. (ה)

וכך כותב במעינה של תורה (דברים ל, ה) בשם התפארת שלמה על הפסוק ואתה תשוב ושמעת בקול ה', וקשה, והרי הכתוב כאן מדבר לאחר התשובה, שקודם לזה נאמר ושבת עד ה' אלהיך, וא"כ למה חוזר ואומר ואתה תשוב ושמעת. אלא אחרי שאדם מקיים בעצמו ושבת עד ה' אלהיך, מכיר יותר את ערך השי"ת, ואז חוזר שוב וחוזר בתשובה כי מכיר בגודל החטא.

ולכן אנו אומרים השיבנו ה' לתורתך, וקרבתנו מלכנו לעבודתך, והיינו כשאדם מרוחק מהתורה נדמה לו שהוא שלם, אבל כאשר השיבנו ומתקרב להשי"ת, אזי הוא מבין כמה היה רחוק מהשי"ת, ולכן חוזר ומבקש וקרבתנו מלכנו לעבודתך, שאז נגיע לתשובה שלימה לפניך.

וזה הביאור השיבנו ה' אליך ונשובה, אם כבר שב, מה הוא שחוזר ואומר ונשובה, אלא אחר ששב בתשובה, חוזר שוב ומתחרט על חטאיו, שאז מכיר יותר בערך השי"ת ובגודל חטאו.

ומרן החיד"א בספרו מורה באצבע (סי' ג' אות קטו) כתב, שבברכת שמע קולינו בכל תפלות חול יתודה, הביא שם נוסח הוידי.

ברכת "ראה נא בענינו"

מגלה עמוקות. וכן הסכים הא"ר כאן. וכ"כ המאמ"ר. והכוונה בברכה זו היא על הגלות שאנו נמצאים בו, ולכן אמר וריבה ריבנו, והיינו עם שונאינו, ומהר לגאלנו גאולה שלמה למען שמך, שכיון שעמו של השי"ת הוא זה שנמצא בצרות, הרי זה חילול שם שמים, כי אומרים מבלתי יכולת ה' וגו' ח"ו, ולכן אנחנו מבקשים שימהר לגאלנו למען שמך. [הרוקח]. וכתב בספר שיח יום, שעיקר התכלית של ברכה זו היא על גאולת היחיד מצרותיו, אלא שזו תגיע לשלימות רק ע"י הגאולה הכללית העתידה.

נוסח ברכת "רפאינו ה' ונרפא"

וארפא וגו'. רק ששינו מלשון יחיד ללשון רבים. [רש"ל סי' סד, והובא באחרונים כאן]. ובשעה"כ (דרוש ו' דעמידה)

מרגישים יותר בגודל החטא, ולכן חוזרים ומבקשים מחילה, אחר שהכרנו מעט מעוצם גדלותו וקדושתו של השי"ת. [נועד, דיוהכ"פ מכפר רק בתשובה, עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה, ומאחר ואין אנו בטוחים שחזונו בתשובה באמת, לפיכך חוזרים ומבקשים סלח לנו אבינו וכו'].

ועיין בספר אור ישראל (אגרת יד) שעמד על כך, למה דוקא היראים והשלמים הם המפחדים מיום הדין, ואילו המון העם לא כ"כ מתרגשים, ונהפוך הוא שהרי אלה שעוסקים בתורה לכאורה אינם צריכים לחשוש. ולפי המבואר דוקא המכירים את השי"ת ע"י אור התורה, הם המרגישים בעצמם עד כמה חטאו כלפי מלך מלכי המלכים, אחר שזכו להכיר מגדלותו.

ובזה ביארו מ"ש רש"י על הפסוק, ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני, וכתב רש"י, מקיש נסיעתך מרפידים לביאתך למדבר סיני, מה ביאתך למדבר סיני בתשובה, אף נסיעתך בתשובה. ולכאורה אחר שחזרו בתשובה כשנסעו מרפידים, למה צריכים עוד פעם לחזור בתשובה כשהגיעו למדבר סיני. אלא אחר שחזרו בתשובה והתעלו יותר, ידעו להבין את עומק החטא, וכלפי מי חטאו, ולכן שוב חזרו בתשובה.

ד) הרש"ל בתשו' (סי' סד) כתב, שאין לומר ראה נא בענינו, אלא ראה בענינו. והביאו הפר"ח וכתב שכן הוא נוהג. אבל בכנה"ג (הגה"ט) כתב ע"ד הרש"ל שלא ראה מי שגורס כן. וכן הביא הגירסא הרד"א. וכ"ה המנהג. וכ"כ בשו"ת כנה"ג, שמדברי הטור וכל ספרי ספרד וספר הכלבו נראה כנוסחתינו. ע"כ. וכ"ה בלבוש, ראה נא בענינו. וכ"כ בשעה"כ, וכתב שר"ת שלהם הוא רנ"ב. ונתן טעם ע"פ הסוד. והביאו הברכ"י (סי' קטו), והשלמי צבור (דף קכה), ויפ"ל (סק"ג) בשם כמה פוסקים. [כה"ח אות ו']. וכ"כ המג"א בשם ספר

ה) ש"ע (סי' קטו ס"א). והטעם שאין אנו אומרים רפאנו ה' אלהינו ונרפא, כי פסוק הוא בירמיה, רפאיני ה'

1. הרוצה להוסיף בברכת רפאינו בקשה לרפואה שלימה, יאמר קודם כי אל רופא רחמן ונאמן אתה, יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שתרפאינו רפואה שלימה רפואת הנפש ורפואת הגוף, כדי שאהיה חזק בבריאות גוף ונשמה לקיום תורתך הקדושה, ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל. וכשרוצה להתפלל על חולה אחר, יאמר, יהי רצון וכו' רפא נא את פלוני בן פלונית, רפואה שלימה בתוך שאר כל חולי עמך ישראל. אולם אם מתפלל על חולה בפניו, אינו מזכיר את שמו. וממדת חסידות נכון לבקש רחמים על חברו בשומע תפלה. (1)

לשנות הפסוקים מלשון יחיד ללשון רבים, דזה מפורש בש"ע סי' קטז, דדרך תפלה ובקשה מותר. ואנשי כנה"ג הטביעו במטבע ברכת רפאינו ה' ורפא, הושיענו ונושעה כי תהלתינו אתה, פסוק שלם משונה מיחיד לרבים [אם לא מזמור שלם], ואחריהם כל הסליחות והפיוטים כן. וע"ש מה שהשיב לו בסי' כ'. ומה שכתבנו שחותמין רופא חולי וכו' הלמ"ד בצירי", כן כתבו הט"ז והא"ר והשלמי צבור. וכתבו עוד הא"ר והש"צ, שאין לומר כי אל מלך רופא, אלא כי אל רופא רחמן ונאמן אתה. [כה"ח].

ומה שיש נהגו לומר בברכת רפאינו, והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואי וכו', כתב מהר"י אלגאזי בספר נאות יעקב (בקונט' מענה לשון דף לו) שהוא טעות, דברכה זו ברפואת תחלואי הגוף הוקבעה, ולא על רפואה דסליחה, ומוכיח כן ממגילה (יז). ע"ש. והביאו הברכ"י כאן (סק"ג), וכתב עליו אבל כמה מגדולי ישראל מרגלא בפומייהו לומר כן, ואין ראייה מהש"ס. והובא בכה"ח כאן (אות ב') וכתב, שכ"נ דעת הפתה"ד (סק"ד) והרוח חיים פלאגי. ונ"ל דמי שאינו רוצה להוסיף בנוסח הברכה כשאומר והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו, יכוין על חולי הנפש ועל חולי הגוף. ע"כ.

לבקש על חולה בברכת "רפאינו"

שיכוין במחשבתו על החולה בברכת רפאינו, ויתפלל עליו בפירוש בשומע תפלה. וסיים החיד"א: ואני שמעתי מפום רבנן קדישי שהיו מתפללים על החולים בברכת רפאינו, וכן אני נוהג. ע"כ. ובאמת שמבואר כן בחי' הר"ן (ע"ז ה.) וז"ל: "ואם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת רפאינו, פירוש, שאינו רשאי להמתין עד שומע תפלה, ומיהו אם לא הזכיר עד שומע תפלה מזכיר שם". ועיין בספר חסידים (סי' קנ"ח) שכתב, ואם תצטרך לפרנסה אל תשים לבך לכויין רק באותה ברכה, כמו בברכת השנים, או אם יש לך חולי אל תשים לבך לכויין רק בברכת החולים, מפני שאומרים עליך למעלה, פלוני זה סבור שא"צ אלא לזאת, לכן תכוין לבך בכל הברכות. ע"ש. ומבואר,

כתב, שר"ת שלהם רי"ו ונתן טעם בסוד. וכ"כ היפ"ל (סק"א).

ואף שבפסוק נאמר בלשון יחיד, אנו משנים ללשון רבים, וכמו שפירש הטור בשם הרמ"ה, דמה שאסור לשנות הפסוק הוא דוקא במתרגם, וכן הקורא פסוק ככתבו בזמן שמכוין לקרוא אין לו לשנות מלשון יחיד לרבים או ההיפך. אבל פסוקים של תפלה שאין כוונת הצבור לקרותם אלא להתחנן דרך תפלה ובקשה, הרי הן כשאר תפלות ורשאים לשנותם כפי צורך השעה. ורבינו יונה כתב, דדוקא כשקורא כל המזמור או כל הענין כסדר אז אין לשנות, אבל כשמתפלל ואומר פסוקים הנה והנה, יכול לשנות מיחיד לרבים ומרבים ליחיד. ולזה כתב המור"ם בהג"ה. ומ"מ אם אומר מזמור שלם אסור לשנות וכו'. לחוש לסכרת ה"ר יונה. וכתב העולת תמיד (סק"ב) דאנן נקטי' כשתי חומרות ואוסרין כשאין אומר דרך תפלה אפי' פסוק אחד וה"ה כשאומר דרך תפלה לשנות מזמור שלם אסור. וכ"כ הא"ר (סק"ג), וכתב ודלא כהט"ז. וראה בכה"ח (אות ד-ה).

ועיין בשו"ת תעלומות לב ח"ג (סי' יט אות ג') שהביא מה שהעיר לו הר"ד שיפמאן, במ"ש שאין קפידא

(1) כ"כ בשלמי צבור (הובא בכה"ח אות ג').

ועיין בגמ' שבת (לב). אמר רבי יצחק בריה דרב יהודה, לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטור. נוכח בספר ברוך שאמר, שישתתף בצער החולים ויבקש עליהם רחמים. וכן בברכות (יב:). כל מי שיכול לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא. ואם ת"ח הוא צריך שיחלה עצמו עליו, שנאמר ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי וכו'. ופרש"י, אם זה שצריך לבקש רחמים עליו ת"ח הוא, צריך שיחלה עצמו עליו בצום ובתפלה. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' קיט) כתב בשם מהר"י מולכו בתשובה כתיבת-יד, שיותר טוב להתפלל על החולה בשומע תפלה. אך לפ"ד הרב ז"ל טוב

ז. יש מי שכתב, שאם היה החולה אחד מבני ביתו, רק אז יכול להתפלל עליו בברכת רפאינו, אבל אם היה החולה אחד מחבריו, אינו מתפלל עליו אלא בשומע תפלה. דחשיב כצרכי רבים שאין מבקשים עליהם אלא בשומע תפלה. ולדינא אין לחלק בזה, ובכל אופן יכול לבקש רחמים לרפואה שלימה בברכת רפאינו. ומכל מקום כבר נתבאר שממדת חסידות נכון לבקש רחמים על חבריו בשומע תפלה. ז)

ובדברי הכותב בעין יעקב (סוף פרק אין עומדין ברכות לד:).

ועיין בגמ' ב"ב (קטז.) רב פנחס בר חמא אמר, כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר, ואיש חכם יכפרנה. ומצינו כן אצל משה רבינו, שנאמר (שמות יח) כי יבוא אלי העם לדרוש אלהים, וכתב הרמב"ן שם, לדברים רבים באים לפני, יבא אלי העם להתפלל על חוליהם. ע"כ.

משא ומתן על דברי עורכי הספר אור לציון - לבקש על חולה שאינו מבני ביתו

מבני ביתו, או חולה אחר. [ולדברי הרמב"ם והרא"ש ומרן ז"ל לשון הגמ' שאמרו היה לו חולה בתוך ביתו לאו דוקא הוא, אלא דיבר הכתוב בהווה]. ואח"כ הביא סברת רבינו יונה. וק"ל בכל דוכתא דסתם ויש הלכה כסתם. וכיון שמרן ז"ל פסק לנו בסתם כהרמב"ם והרא"ש, בודאי דהכי נקטי' לדינא, שגם על חולה מחבריו יכול לבקש בברכת רפאנו. אלא דמדת חסידות לחוש לדברי רבינו יונה לבקש עליו בשומע תפלה, וכמ"ש מרן בב"י, אבל מדינא יכול לבקש גם על חברו החולה בברכת רפאנו. ומש"ה בילקו"י ח"א נתבאר להדיא, דלא שנא אם הוא חולה מתוך בני ביתו, או חולה מחבריו, דבכל אופן מעיקר הדין יכול לבקש עליו רחמים בברכת רפאנו. ואע"פ שמרן בש"ע הזכיר סברת רבינו יונה, וי"א דאנו נוהגים לחוש לסברת י"א שמוכח בש"ע, הנה בנ"ד שבב"י פירש להדיא שהוא רק מצד נכון לחוש לדברי רבינו יונה, אבל מעיקר הדין פסק להדיא כהרמב"ם והרא"ש, ממילא גם מה שהביא בש"ע סברת רבינו יונה י"ל דלכ"ע אינו כדי לפסוק הלכה כמותו לכתחלה, אלא רק מצד מדת חסידות, ובפרט לפי מה שהוכחנו בעין יצחק ח"ג (כללים ברע"ה ש"ע) דברור שמרן עצמו דעתו לפסוק לגמרי כהסתם, והביא סברת הי"א רק לחלוק כבוד לבעליה, במקום שרבים וגם טובים סוברים כמותה, וגם יש מקומות שנוהגים כן, וא"כ גם בנ"ד העיקר לדינא דיכול לבקש על חולה מחבריו גם ברפאנו. ויתכן שגם מכאן יש להביא ראיה דכל היכא שמרן כתב סתם ויש הלכה כסתם לגמרי. ודו"ק.

דלא בא אלא להזהיר שיכוין בכל הברכות, אבל מדבריו מבואר שמבקשים על החולה בברכת רפאינו. ועיין ברכות (לכ:), אע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו וכו'. וכ"כ בספר חסידים (סי' קל), שאפי' אדם שאינו זכאי שתתקבל תפלתו, בעבור תוקף תחנונו ודמעת עיניו מקבל הקב"ה תפלתו ועושה חפצו אע"פ שאין בידו זכות ומעשים טובים. וע' בספר העקרם (מ"ד פ"ח), ובספר עקדת יצחק (שער נח),

ז) כבר כתבנו לעיל שאם היה חולה בתוך ביתו, או שהיה החולה מחבריו, מבקש עליו רחמים בברכת רפאינו. ואמנם עורכי הס' אול"צ ח"ב (עמ' עו) כתבו בשמו לחלק בזה בין אם החולה הוא מבני ביתו, או אם החולה הוא אחד מחבריו, דאם הוא מבני ביתו יכול להתפלל עליו ברפאנו. אבל אם החולה הוא אחד מחבריו ולא מבני ביתו, יתפלל עליו בשומע תפלה. דזה נחשב כצרכי רבים, ואין לו להתפלל עליו אלא בשומע תפלה. וכן משמע הלשון בגמ' ע"ז "היה לו חולה בתוך ביתו" משמע שעל חולה שאינו מבני ביתו לא יתפלל אלא בשומע תפלה. ויש לחוש לדברי רבינו יונה שסובר שאין להתפלל על חולה אחר אלא בשומע תפלה. ע"כ.

אולם אינו מדוייק, דהנה בב"י (סי' קיט) ה"ד רבינו יונה, שסובר, שאם שואל צרכיו ממש, כגון ששואל על חולה שיש לו בתוך ביתו שיתרפא, יכול לאומרה בלשון יחיד, ואפי' באמצע הברכה. והיינו דאמרי' אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת חולים, ולא הזכיר בכאן בסוף הברכה, אלא בברכת החולים סתם קאמר, דמשמע דאפי' באמצע הברכה יכול לבקש. וע"ש דמבואר דעל חולה אחר הוי בכלל צרכי רבים שאין לו לבקש אלא בשומע תפלה. וסיים הב"י, וכיון שהרמב"ם והרא"ש בחדא שיטתא אזלי, ולא הזכירו חילוקי רבינו יונה, הכי נקטי'. ומ"מ טוב לחוש לדברי רבינו יונה. ע"כ. ובש"ע (סי' קיט ס"א) הביא בסתם דברי הרמב"ם והרא"ש, דאם היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת רפאנו, ולא חילק בין אם החולה היה

ח. המתפלל על החולה אין צריך להזכיר את שמו, שהרי משה רבינו התפלל על מרים ואמר, "אל נא רפא נא לה", ולא הזכיר את שמה כלל. במה דברים אמורים כשמתפלל על החולה בפניו, אבל אם היה מתפלל על החולה שלא בפניו, יזכיר שם החולה ושם אמו, "פלוני בן פלונית". ואם אינו יודע שם אמו, יזכיר אותה בשם אביו "פלוני בן פלוני". (ח)

ז"ל כן בלשון "ונכון" וכדכתב הב"י, שהוא ממדת חסידות ולא מן הדין.

ומעתה הלשון שכתבו עורכי הס' אול"צ "ואם אינו מבני ביתו יבקש עליו בשומע תפלה" לכאורה היה

אם צריך להזכיר שם החולה כשמתפלל עליו בפניו

שאוילי השם גורם לחוליו וליסוריו, ולכן משנים השם כשחזק עליו החולי וכו'. (ועיין ר"ה טו:).

וזה לשון הזה"ק (פרשת נח דף סט ע"א): על הפסוק ויזכור אלהים את נח, דבשעתא דיניא שריא בעלמא, לא יאות לאיניש למידכר שמיא לעילא דלא ידכרון חובוי. ע"ש. וזה שלא כמ"ש הרוב דגן הנ"ל שאם בא להזכיר מזכיר.

ועכ"פ שלא בפניו צריך להזכיר שם החולה ושם אמו, וזהו עפ"ד הזה"ק (פר' לך לך דף פד ע"א): הא דאמר דוד והושיעה לבן אמתך, וכי לא הוה דוד בריה דישי עד דאיהו אמר בשמא דאמיה, ולא בשמא דאבוי, אלא הא אוקימנא דכד ייתי בר נש לקבל מלה עילאה לאדכרא בעי למהך במלה דאיהי ודאי, ועל דא אידכר לאמיה ולא לאבוי. ע"כ. וכן אמרו עוד בזה"ק (פר' וישלח דף קסט): הצילני נא מיד אחי מיד עשו, מכאן מאן דצלי צלותא דבעי לפרשא מלוי כדקא יאות, מיד אחי, וכי תימא קריבין אחרנין נמי אחים אקרון, מש"ה קאמר מיד עשו, בגין לפרשא מליה כדקא יאות. ע"כ. והיינו משום שהיה שלא בפניו. וכ"כ המהרש"ל בחכמת שלמה (שבת טו:), דהאי דקאמר פלוני בן פלונית, דוקא נקט, [דאע"ג דכתיב למשפחותם בית אבותם, מ"מ] לפי שבני אדם מכירים את האם שהיא ודאית יותר מהאב, לכן מזכירים שם האם. כך שמעתי. ע"ש. וזה מבואר בזה"ק הנ"ל. והרה"ג מהר"י צירלסון בשו"ת גבול יהודה (סי' ב) כתב טעם זה מדעתו. ע"ש.

וכיו"ב אמרו בתורת כהנים (ר"פ אמור) לאמו ולאביו, יאמר לאמו מה ת"ל לאביו, אילו כן הייתי אומר מה אמו בידוע אף אביו בידוע, אביו חזקה מנין ת"ל לאמו ולאביו. (וע' חולין יא:).

ואמנם יש שתמהו ע"ז, דמה לנו ולדעת בני אדם, והרי ע"ז זה מטילים ספק באביו ולעז על אמו וכו'. והעיר בזה הגרי"ח בספר בן יהוידע ברכות (נה:). אהא דאמרי' מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא, לימא אנא פלוני בר פלונית מזרעא דיוסף קא אתינא, כן הנוסחא בעין יעקב, וכתב ע"ז בספר בן יהוידע, הטעם

(ח) **בברכות** (לה), כל המבקש רחמים על חברו א"צ להזכיר שמו, שנאמר אל נא רפא נא לה, ולא קמדכר שמה דמרים. וכתב בפסקי הרי"ז שם שאם רצה להזכיר מזכיר. וכ"כ מהר"י עטייה בספר רוב דגן (ברכות לה). שאע"פ שא"צ להזכיר שמו, אם רצה לברר שיחותיו ולהזכירו הרשות בידו. ולכן פשט המנהג להתפלל על החולה בשמו ושם אמו. ע"כ. [וראה להלן בדברי הרב רוב דגן]. וכתב המהר"ל שדברי הגמ' הם כשמתפלל על החולה בפניו, אבל שלא בפניו צריך להזכיר שמו. והביאו המג"א (ר"ס קיט). וזה נעלם מהגרי" עטייה. (ובספר תולדות זאב שם חילק כן מדפשיה). ועיין בחי' החת"ס נדרים (מ), ע"מ שאמרו שם, כל המבקש את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה, וכל מי שאינו מבקר אינו מבקש עליו רחמים וכו', שהכוונה היא שכאשר מבקרו א"צ להזכיר שמו בתפלתו עליו, כיון שהוא בפניו, וכתבו המקובלים שבהזכרת שמו מעורר עליו מדת הדין. ואע"פ שהוא קרוב יותר לשכר ע"י התפלה, מ"מ לפעמים יש הפסד ע"י הזכרת שמו בחוליו. ולכן המבקש את החולה שא"צ להזכיר שמו, אז טוב לו בתפלתו שיחיה, אבל כשאינו מבקרו, הרי יצטרך להזכיר שמו, ונמצא שלפעמים יגרום הפסד ע"י שמעורר עליו מדת הדין. וכ"כ מהר"ח פלאג' בס' רוח חיים (אר"ח ס' תקסט סק"א) בשם הרב אזור אליהו, שהטעם שאין להזכיר שם החולה בתפלתו עליו, כדי שלא יקטרג עליו השטן ע"י הזכרת שמו, וכענין בכסה ליום חגיניו, שמכסים את החודש שלא יקטרג השטן. ע"ש. וכ"כ המהריק"ש בהגהותיו (סי' תקעו), שלא יזכיר שם החולה בתפלה, והיינו כשהוא מתפלל עליו בפניו. ובס' עינים למשפט הביא מ"ש בספר הפרדס, שלא יזכיר שם החולה, וכתב, וטעמא בעי למה לא יזכיר שמו. ע"ש. אכן הטעם מבואר כנ"ל.

ובספר זכרון למשה על החת"ס (דף מט). כתב בפירוש ויעתר יצחק לה' "לנוכח אשתו", כי שלא בפניה היה צריך להזכיר שמה ושם אביה, והרי בתואל רשע היה ויהיה קטרוג עליה מצד אביה, לכן העתיר עליה בפניה שאז א"צ להזכיר שמה כלל. וכ"כ בס' עיון יעקב שם,

ט. המתפלל על אביו החולה, לא יתארהו בתארי כבוד, כגון אבי מורי עטרת ראשי, שאין גבהות לפני המקום. אלא יאמר, עבדך אבי פלוני בן פלונית. וכן כשמתפלל על אמו יאמר, אמתך אמי פלונית בת פלונית. ואם מתפלל על רבו החולה, או על תלמיד חכם חולה, יאמר, עבדך רבי פלוני בן פלונית. (ט)

על המתים בהשכבה, שבזה מזכירו ע"ש אביו, כי נשמת האב והבן נקשרים יחדיו. וכן משמע בספר חסידים (סי' רמב). וע"ע בשו"ת ויצבור יוסף (סי' פב אות ג), ובשו"ת גנזי יוסף (סי' קיא), וביבי"א (שם אות ח). ובספר מאו"י (ברכות לד.) הוסיף, דטפי עדיף להזכירו בשם אמו. והביא מ"ש הגר"ח בספר בן יהודע ברכות (נה:): שהביא טעם זה בשם אומרים "העולם", ודחהו, שבזה יש חילול כבוד, שמזלזל באביו, שעושהו בתורת ספק. וגם בשו"ת תורה לשמה (סי' שצט) הביא טעם זה מפי השמועה. ובשו"ת יבי"א שם העיר על דבריו, אחר שהיה ארי במסתרם, שר בית הזוהר, היאך נעלם ממנו לפי שעה דברי הזוה"ק (פר' לך לך) הנ"ל. ובשו"ת תורה לשמה הנ"ל הביא מקור לזה מהגמ' שבת (סו:): אמר אביו, אמרה לי אם, כל מנייני בשמא דאימא. ופרש"י, כל לחישות פלוני בר פלונית]. [ממין אמור"ר זיע"א].

המתפלל על אביו או רבו החולה

ולא יאמר פלוני רבי, וכמ"ש הפרשת דרכים. ומה שאמרו בגיטין (יד:): מי נתן לינאי אבא בן כמותי, י"ל שזהו לשון הש"ס שלא דקדקו לומר כלשון הבן, וכן מצינו בספר יהושע שאמר כמה פעמים משה עבד ה' ולא אמר אדוני משה, וכן שלמה שאמר דוד אביו, צ"ל שהוא אמר כהוגן וכו'. ובזה נחא מה שאמר יעקב אבינו שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו. (ועיין בבא"ח שתי"ץ קושיא זו בדרך אחרת). ולא משמע כן מהספר חסידים הנ"ל שמוכיח מהפסוק של שלמה שאין גבהות לפני המקום בתפלה. וע' בשו"ת צפית בדבש (סי' נה), ובשו"ת יבי"א ח"א (חיו"ד סי' יח אות ו'). ומיהו אם אומר עבדך אבי או עבדך רבי ש"ד. [ממין אמור"ר זיע"א]. וע"ע בשד"ח ח"ג (דף 2 ע"א).

אין גבהות לפני המקום

והנ"ל בספר שלמת חיים (להרה"ג רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, סי' לב) הקשה על שאמר אליעזר עבד אברהם, אלהי "אדוני" אברהם והלא אין גבהות לפני המקום. וכתב ע"ז בשו"ת יבי"א ח"ט (אר"ח סי' צה אות ו'): הן אמת שכ"כ בספר חסידים, והובא בכנה"ג יו"ד (סי' רמ הגה"ט אות יא) וז"ל: המתפלל על אביו חולה, לא יאמר רפא נא לאדוני אבי, שהרי שלמה אמר דוד אבי.

שאומר שם אמו ולא שם אביו, אומרים העולם כי אמו יותר ודאית מאביו, ולא נחא לי בזה, ואדרבה יש בזה חילול כבוד אביו שעושהו בתורת ספק, אלא נ"ל הטעם מפני שאין על האשה קטרוגים כ"כ כמו האיש, שפטורה מעון ביטול תורה ומכל מ"ע שהז"ג וכו'. ע"ש. וכבר תמהתי עליו בימי חרפי שאין נעלם ממנו לפי שעה דברי הזוה"ק פרשת לך לך הנ"ל.

וע"ע בשו"ת זקן אהרן וואלקין ח"א (סי' יא), ובשו"ת ייעתר יצחק (סי' ח), ובשו"ת איתן אריה (סי' קו), ובשו"ת שם משמעון (חאו"ח סי' כב), ובשו"ת לבושי מרדכי תנינא (חיו"ד סי' קמט), ובשו"ת אפרקטא דעניא (סי' כב), ובשו"ת דעת כהן (סי' קלב). ובשו"ת בצל החכמה ח"ג (סי' צא). ובשו"ת יבי"א ח"ב (חאו"ח סי' יא). והגר"א גוטמאכר בספר סוכת שלום (סי' ה) כתב לחלק בזה בין המתפלל על חבירו בחיים חיותו, לבין המתפלל

טז כתב בספר חסידים (סי' ת"ח): המתפלל על אביו החולה, לא יאמר רפא את אבי מורי, או אדוני אבי, כי שלמה אמר "דוד אביו", וכן אלישע אמר איה ה' אלהי אליהו, ולא אמר אדוני, אבל אליעזר אמר אלהי אדוני אברהם, כי לא היה בן חורין. ע"כ. וכן במג"ח (סוף מצוה רגו) הביא כן בשם המעבר יבוק, והביא ראיה מהגמ' (שבת נו). שאוריה החתי היה נחשב מורד במלכות, שאמר לדוד ואדוני יאב וכו'. ופרש"י, דלאו אורח ארעא לקבל מרות של אחרים בפני המלך. (ועיין בתוס' שם). וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י יו"ד (סי' רמ סק"ד) בשם מו"ז בעל חסד לאברהם. ושוב ראה מ"ש הכנה"ג בשם ספר חסידים. וכ"כ בבא"ח (פר' שופטים אות ה'). ומהר"א ישראל בספר כסא אליהו (יו"ד סי' רמב סק"א) כתב, שהמזכיר את רבו צ"ל רבי פלוני,

י. המתפלל על חולה ומזכיר את שמו ושם אמו, ובעבר אמו היתה חולה והוסיפו לה שם, צריך להזכיר את החולה בשמו ובשם אמו כולל מה שהוסיפו לה כשהיתה חולה. והני מילי שהוסיפו לה שם ונתרפאה. וכן לפעמים היו קורין לאמו בשם שהוסיפו לה. (א)

יא. יש נוהגים כאשר קוראים מזמור יענך ה' ביום צרה לרפואת אשה חולה, משנים בנוסח המזמור מלשון זכר לנקה. ויש לבטל מנהג זה, וגם לאשה חולה צריך לומר המזמור כלשונו בלא לשנות. (יא)

יב. המזכיר פסוק דרך תפלה ותחנון באמצע שומע תפלה, וכדומה, ורוצה לשנות מלשון רבים ללשון יחיד, אין בכך מניעה. (יב)

הואיל והזכיר תחלה "אלהי" ליכא קפידא כלל. וכ"כ מרן החיד"א בפני דוד (פר' חיי שרה) מסברא דנפשיה.

יואב, שהיה לו לומר ועבדך אדוני יואב, ניחא מה שאמר אליעזר אלהי אדוני אברהם, שאף שקראו אדוני,

הוסיפו שם לחולה - אם צריך להזכיר את השם הנוסף בתפלה

מאחר שהבטחת כבר, והמעשה כבר נעשה, דע לך שהתפללתי ולא נעניתי מן השמים. בדוק נא אם השם שכתבת לי הוא מדוייק. בדק רבי שלמה איגר ומצא שאמנם השם שכתב לאביו לא היה מדוייק, וכתב שנית את השם הנכון. רעק"א התפלל והנדיב אכן נושע.

ואם מותר לאשה רווקה לשנות את שמה כדי למצוא זיווג הגון, הנה לפי המבואר בטעמי המנהגים (עמ' קה) יש חשש סכנה בהוספת שם, כאשר חז"ל לא המליצו לעשות כן. ורק במחלה מסוכנת מוסיפים שם. ולכן העצה היעוצה היא שתקרא בכל יום פרקי תהלים נכמו פ"ח ופרק טו' ותשפוך שיח לפני השי"ת שימציא לה בן זוג ירא ה' מרבים.

(יא) כ"כ במור"ק, דיש למחות בידם ולבטל מנהגם. והביאו מרן החיד"א המחז"ב (סק"ב), וביוסף אומץ (דף נא). וראה בהערה דלהלן.

(י) בש"ע (אהע"ז סי' קט סעי' יח) פסק, מי שמשנתנה שמו מחמת חולי, אע"פ שקורין אותו תמיד בשם ראשון, מ"מ שם השינוי עיקר, וכותבים אותו קודם, ואח"כ כותבים דמיתקרי פלוני שם ראשון. ודוקא כשקורין אותו לפעמים בשם שני, אבל אם אין קורין אותו בשם שני כלל, אין קורין אותו אלא בשם ראשון בלבד. ויש מי שמצריך ב' גיטין וכו'. ע"כ. ואמנם אם השם שהוסיפו לא הועיל, והחולה לא נתרפא ממחלתו, אין השם השני תופס. וכן אם אין קורין אותו אלא בשם ראשון אין השם השני תופס. ובספר עלינו לשבח (עמ' תרי) הביא מעשה בהגר"ש איגר, שהבטיח לנדיב שהיה חשוך בנים, ותרם סכום גדול לשיבתו, שיבקש מאביו רעק"א שיתפלל עבורו שיפקד בזרע של קיימא. הגאון רבי שלמה כתב לאביו מכתב ובו שם הנדיב וביקשו שיתפלל עבורו. ענה לו אביו בגערה על שהבטיח לנדיב הבטחה כזו, אולם סיים רעק"א לבנו,

לשנות הפסוק בתפלה מלשון רבים ללשון יחיד

דתימא הני מילי מתניתין, אבל בקרא אימא לא מכנינן קמ"ל ופרש"י, ויתיב וקאמר גם אל יתצן לנצח המקרא הזה היה דורש שנאמר בדואג בספר תהלים וא"ל כנה אמור יתצחו. ע"ש. נמצא שאין חשש בשינוי המקראות אם אינו אומר אותם בקריאתו כדרך המקרא. ובלא"ה אין קפידא כשאומר דרך תחנונים, וראיה לזה מדין כל פסוקא דלא פסקיה משה רבינו לא פסקינן ליה. וכתבו הפוסקים דפסוק ויעבור דפסקי במלת ונקה, היינו משום דאמרו דרך תחנון, אבל אם אומרו בטעמים כקורא בתורה, וכגון שהוא יחיד דאינו רשאי לאומרו דרך תחנון, דזה בכלל דברים שבקדושה דבעי עשרה, הנה הקפידו בזה משום דאי אמרי היחיד

(יב) כ"כ בשו"ת תורה לשמה (סי' מד) דפסוק של תחנונים האמור בלשון יחיד, יכול לשנותו כשמזכירו בדרך לימוד או תחנונים ותפלה, וראיה לזה מהגמ' שבויעות (לו) ע"מ ששינונו במשנה שם, יככה אלהים זו אלה הכתובה בתורה, ואמר בגמ' יתיב רב כהנא קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר, הא מתניתין כדתנן א"ל כנה. ופרש"י רב כהנא היה שונה משנתנינו כמו שהיא שנויה יככה, וכן יככם, וא"ל רב יהודה כנה הפוך דבריך כנגד אחרים אמור יכהו, וכן יכהם, שלא תקללני. עוד איתא התם יתיב ההוא מדרבנן קמיה דרב כהנא ויתיב וקאמר גם אל יתצן לנצח יחתך ויסחך מאהל א"ל כנה. ומקשי בגמ' תרתי ל"ל מהו

יג. הרואה מודעה ובו בקשה להתפלל על חולה מסויים, יש מי שאומר שצריך להתפלל עליו בברכת רפאינו, או בשומע תפלה. אולם אין זה חיוב מן הדין, אלא מצד חסד עם הבריות. (יג)

סימן קיז - דיני שאלת טל ומטר

א. בארץ ישראל שואלים את הגשמים בברכת השנים לומר "ותן טל ומטר לברכה", החל מליל שבעה בחשוון, בתפלת ערבית, עד המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח, ועד בכלל. ואף על פי שהיה ראוי להתחיל לשאול טל ומטר תיכף ומיד אחר החג, כדרך שמזכירים "משיב הרוח ומוריד הגשם" החל מתפלת מוסף של שמיני עצרת, והלאה, מכל מקום תיקנו חז"ל לעכב שאלת טל ומטר עד שיעברו חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיספיקו עולי רגלים להגיע למחוז חפצם, ולא יעצרו הגשם, ושיערו אז שדרוש חמשה עשר יום כדי להגיע (בתנאי התחבורה של הימים ההם) מירושלים לנהר פרת, גבול מדינת בבל, ששם היה היישוב המרוחק ביותר מירושלים. ואף לאחר חורבן בית המקדש היו עדיין כאלה שמתאספים מכל התפוצות לעלות לרגל, ובפרט ליד הכותל המערבי שלא זזה שכינה משם, ומפני תקנת עולים אלה איחרו את השאלה של טל ומטר לשבעה בחשוון. (א)

כקורא בתורה הרי הוא פוסקו באמצע, נמצא כל שאומר דרך תחנון אין לו דין המקרא, וא"כ זה שאומר דרך תחנון יכול לשנותו, כי אין זה קורא המקרא כקורא בתורה. ע"כ.

כשרואים מודעה המבקשת להתפלל על חולה אם יש חיוב להתפלל עליו

יג בספר משנת פיקוח נפש (עמ' רעה אות יד) דן, כשיש חולה מסוכן אם חייבים להתפלל עליו משום אזהרה דלא תעמוד על דם רעך. ע"ש מ"ש בזה. אולם מסתבר דליכא לאו זה דלא תעמוד על דם רעך אלא היכא שיש חולה מסוכן לפנינו, וכידינו להצילו ע"י תרופות וכדו', או הרואה את חבירו טובע בנהר, ויכול להצילו, בזה הנמנע מלהצילו עובר על לאו דלא תעמוד על דם רעך, אבל הנמנע מלהתפלל על חבירו כשרואה מודעה המבקשת להתפלל על חולה מסויים, לא שייך בזה לאו דלא תעמוד על דם רעך. אלא שיש בזה משום מניעת חסד, וכבר אמרו בברכות (יב:) כל

שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא וכו'. ע"ש. וכן בסוטה (יד.) הלך אחר מדותיו של הקב"ה, מה הקב"ה ביקר חולים, אף אתה בקר חולים. והיינו, שע"י שמבקר את החולה ורואה את מצבו, מתעורר עליו ברחמים יותר. ועיין בילקו"י אבלות (מהדורת תשמ"ט עמ' כו), וה"ה הכא שאם שומע על אדם מסויים שזקוק לרחמי שמים, מן הראוי מדין חסד להתפלל עליו, אבל מה שייך שיהיה בזה דין דלא תעמוד על דם רעך. ויש הנוהגים כשרואים מודעה המבקשת להתפלל על חולה מסויים, שמיד אומרים פרק תהלים, ותע"ב. ומקיימים בזה דין חסד.

אמירת "ברך עלינו" מז' חשוון גם בזמן הזה

עוד שם (פ"ח ס"י יא), אע"פ שחרב ביהמ"ק לא ביטלו ישראל פעמי רגליהם ג' פעמים בשנה. ובמדרש קהלת (פרק יא ס"ב), שלח לחמך על פני המים, ר' אלעזר בן שמוע הוה מטייל על כף ימא, והות עונא דישראל סלקין לרגלא לירושלים. וידוע מ"ש ביבמות (סב:) על ר"ע שלימד תורה בוקנותו, ואחד מתלמידיו אז היה ר' אלעזר בן שמוע, ור"ע היה לאחר החורבן. ועיין נדרים (כג.) מעשה באדם אחד שהדיר את אשתו מלעלות לרגל ועברה על דעתו, ועלתה לרגל, ובא לפני ר' יוסי וכו', והנה גם ר' יוסי היה מתלמידיו של ר"ע לעת זקנתו (יבמות דף סב.). ומוכח שהיו עולים

א המקור להלכה זו במשנה תענית (י.) וכדעת ר"ג, שפסקו בגמ' הלכה כמותו. וכ"פ הרמב"ם (בפ"ב מהל' תפלה ה"ז), והטו"ש (ס"י קיז ס"א). ומבואר שם הטעם משום עולי רגלים. (ועיין תוס' ב"מ כח. ובספר פקודת הלויים להרא"ה תענית י.). וכתב הר"ן שם, שהטעם שגם בזה"ז שואלים טל ומטר בשבעה בחשוון, לפי שגם לאחר החורבן היו עולים לרגל. וסמך לדבר, ממה שאמרו במדרש שיר השירים רבה (פ"ד ס"י יב), למה נמשלו ישראל ליונה, מה יונה זו אע"פ שאתה נוטל גוזליה מתחתיה אינה מנחת שובכה לעולם, כך ישראל אע"פ שחרב ביהמ"ק לא ביטלו שלש רגלים בשנה. וכן אמרו

ב. מנהג הספרדים ועדות המזרח בברכת השנים, לומר בקיץ "ברכנו", ובחורף "ברך עלינו", וכוללים בה שאלת טל ומטר. והוא מנהג נכון על פי הקבלה. ובנוסח ספרד של האשכנזים אומרים לעולם "ברך עלינו", אלא שבחורף כוללים בה ותן טל ומטר לברכה. (ב)

ג. מי שטעה ושאל טל ומטר בברכת השנים תיכף ומיד לאחר החג, קודם שבעה בחשון, אין צריך לחזור ולהתפלל, כיון שעל כל פנים עונת הגשמים היא. ואפילו נזכר באמצע התפלה, יכול להמשיך להתפלל. ומכל מקום אם ירצה יוכל לחזור ולהתפלל בתנאי דנדבה, שיאמר: "אם אני חייב לחזור ולהתפלל, הריני מתפלל לשם חובה, ואם לאו תהיה תפילתי זו לנדבה", ואינו צריך לחדש בה דבר. (ג)

מצויים לקימו), תינח בזמן שביהמ"ק קיים, בזמן שאין ביהמ"ק קיים מאי איכא למימר, כיון דאיכא בתי דינין דקביעי משכח שכיחי. ומוכח שבזמן שאין ביהמ"ק קיים לא היו עולי רגלים, י"ל שהכוונה שרוב העולם לא היו עולים לרגל, כיון שלא היתה מצוה לעלות, אבל מיעוט מהחרדים לדבר ה' היו עולים גם לאחר החורבן. וכדברי הר"ן והרשב"ץ הנ"ל. וע"ע בשו"ת חת"ס (חיו"ד סי' רלג). ובשו"ת מהר"ן חיות (סי' עו פ"ג) ובחי' המהר"ן חיות נדרים (כג). וגיטין (ד:). [ממרן אאמו"ר זיע"א].

לרגל גם לאחר החורבן. וע"ע במו"ק (ח סע"א). והרשב"ץ בתשובה ח"ג (סי' כא) כתב, שעדיין יש עולים לרגל ממצרים ושאר ארצות, ויש סמך לזה מהמדרשים וכו'. ובספר החסידים (מקצו נדרמים, סי' תרל) מובא, שרבינו האי גאון היה עולה מבבל לירושלים בכל שנה בחג הסוכות, והיה מקיף את הר הזיתים בהושע"ר שבע פעמים, והכהנים היו הולכים לפניו והעם אחריו והוא בתוך וכו'. ע"ש. ומה שאמרו בגיטין (ד:): כיון דאיכא עולי רגלים משכח שכיחי (ולכן ממדינה למדינה בארץ ישראל א"צ לומר בפני נכתב ובפני נחתם, לפי שעדים

מנהג הספרדים לומר בקיץ "ברכנו" ובחורף "ברך עלינו"

(ב) **בטור** (סי' קיז) ובכ"י שם, הובאו חילוקי מנהגים, שמנהג אשכנז לומר לעולם "ברך עלינו", אלא שבחורף אומרים ותן טל ומטר באמצע הברכה, [וכ"כ בספר המנהיג סי' נז], ובספרד אומרים בקיץ "ברכנו" ובחורף "ברך עלינו". וכ"כ הרב ר' דוד אבודרהם. והריטב"א בהלכות ברכות (פ"ז ה"ט) כתב, שתחלת ברכה אין לשנותה כלל, ולכן המשנים ברכת השנים שבתפלה מימות החורף לימות הקיץ אינו מנהג יפה. אלא לעולם אומרים בך עלינו. וכ"כ עוד הריטב"א בחידושו לתענית (ג). וז"ל: וכבר כתבתי במסכת ברכות שברכת השנים שוה היא בימות החמה ובימות הגשמים וכו'. אבל בארצות הללו נהגו להחליף נוסח הברכה בין ימות החמה לימות הגשמים, ואין לנו סמך למנהגם. עכת"ד. אבל האר"י ז"ל בשעה"כ (דף נא ע"ג) כתב, בקיץ יאמרו "ברכנו", ובחורף יאמרו "ברך עלינו", ושלא כאותם שנהגו לומר בין בקיץ בין בחורף "ברך עלינו". ע"כ. וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (סי' קיז סק"א) בשם גורי האר"י. וכ"כ בשלמי צבור (דף קט:). ומשמע שיש לזה טעם ע"פ הקבלה. וכן מנהגינו. והפ"ח (סי' קי סק"א) הביא סמך לזה, ממ"ש בברכות

(ט). שאין מתפללים הבינו בימות הגשמים, לפי שצריך לשאול טל ומטר, ופריך, ונכללה מכלל ודשנו בנאות ארצך ותן טל ומטר, ומשני, אתי לאטרודי, כלומר שיבוא לידי טעות, והדר פריך, אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי, ומשני, התם כיון דאיתא בתחלת צלותא לא מטריד, הכא דאיתא באמצע צלותא מטריד. ומכאן יש לדקדק שהעיקר כמנהגינו לומר בימות החמה "ברכנו" ובימות הגשמים "ברך עלינו", כי היכי דלא לייתי לאטרודי. ולפי מנהג אשכנז צ"ל דשאני ברכת הבינו שהדברים שלה קצרים מש"ה חיישינן טפי לאטרודי וכו'. וכן העיר בזה בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (חאו"ח סי' כג). וע"ע בספר מנחת אהרן (כלל טו סי' כד). וכתב בספר ברית כהונה (מע"ט אות ז), שמנהגם בזה כיתר הספרדים. וע"ע בשו"ת משפטי עוזיאל (חאו"ח מה"ת סי' י). ומיהו נוסח הרמב"ם בברכת השנים "ברכנו" גם בחורף, וכולל בה בחורף ותן טל ומטר. וכ"ה נוסח בני תימן. וכמ"ש מהר"י צאלח בסידור עץ חיים ח"א (דמ"ה ע"ב). ונהרא נהרא ופשטיה. ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"ג (סי' תקלב באמצע התשובה). ובשו"ת מכתב לחזקיהו (סי' י דף מג ע"ד).

טעה ואמר "ברך עלינו" מיד לאחר סוכות

כמו בני א"י, שואלין את הגשמים במוצאי שמיני עצרת, שאף ר"ג שאמר שואלין את הגשמים בשבעה

(ג) **הנהגה** בארצות חיים (הלכות תפלה סי' קט) הביא בשם הרמב"ן שכתב: ועכשיו במקומות אלו שצריכים מטר

בחשון, לא אמר כן אלא מפני עולי רגלים שיחזרו לבתיהם קודם שירדו גשמים, אך עכשיו שאין שם עולי רגלים, מתחילים לשאול בתפלת ערבית של מוצאי יו"ט האחרון. וכן כתוב בפסקי הגאונים. וכ"כ תלמיד הרמב"ן בפירושו לתענית (י). בשם רבו.

גם בחי' הריטב"א לתענית (י). כתב בשם רבו (הרא"ה) שבאר"י נוהגים לשאול טל ומטר מיד במוצאי יו"ט, משא"כ במקומות שיש להם פירות שטוחים על פני השדה וכו'. וכן הביא סברא זו המאירי שם. וזה כפשט הגמ' (תענית ד:). והא לדידהו נמי איכא עולי רגלים, כי קאמר ר' יוחנן בזמן שאין ביהמ"ק קיים. ואע"פ שכתבנו שגם לאחר החורבן היו עולים לרגל, י"ל כיון שהרוב לא היו עולים, לפי שאין שום חובה לעלות, לא חששו למיעוט העולים שרצו לזכות לקבל פני שכינה, וכמו שאמרו במדרש שיר השירים, הנה זה עומד אחר כתלניו, שלא זה שכינה מהכותל המערבי. [ובפרט לפי מ"ש התוס' פסחים (ג): שר' יהודה בן בתירא לא עלה לרגל לפי שהיה יושב בניצבין שהיא חו"ל, ובני חו"ל פטורים מן הראיה. ואף שהמל"מ (ריש הלכות קרבן פסח) תמה על התוס' בזה, האחרונים יישבו דברי התוס'. ועיין בהגהות חשק שלמה (גיטין ד:). שהוכיח מהגמ' שם כדברי התוס'. וכבר קדמו בראיה זו בשו"ת בני יהודה עייאש חי"ב (דכ"ח ע"ב) בשם הגאון ר' נסים הכהן ז"ל. וכן בספר זכור לאברהם אביגדור (דף קמו ע"ד). וע"ע בשאלת יעב"ץ ח"א (סי' קכו). ובשו"ת חיים שאל ח"א (סי' פד), ובשו"ת תשובה שלימה ח"ב (חאו"ה סי' י"א). ועוד. לפיכך אחר החורבן מיהא לא חששו הדרים בחו"ל לעלות לרגל].

ולכן אע"פ שאנו נוהגים כדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שאף בזה"ז זמן שאלת טל ומטר בשבעה בחשון, וכ"פ הטוש"ע (סי' קיז ס"א). וכן המנהג פשוט. מ"מ בדיעבד מיהא שטעה והקדים לשאול טל ומטר קודם ז' בחשון, א"צ לחזור ולהתפלל, שסב"ל. ועוד שסו"ס עונת גשמים היא, ואין הגשמים בה סימן קללה, וגם הרי מיום שמיני עצרת מזכירים אף בא"י משיב הרוח ומוריד הגשם, לכן בדיעבד מי שטעה ושאל טל ומטר החל ממוצאי יו"ט של שמיני עצרת, א"צ לחזור, כיון שעכ"פ עונת הגשמים היא. וכדמוכח במתני' ריש תענית, מאימתי מזכירין גבורות גשמים ר' אליעזר אומר מיו"ט הראשון של החג, ר' יהושע אומר מיו"ט האחרון של חג, א"ל ר' יהושע לר"א, הואיל ואין הגשמים בחג אלא סימן קללה למה הוא מזכיר, א"ל ר"א אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר וכו'. מבואר מכאן שלאחר שמיני עצרת אין הגשמים סימן קללה כלל, כיון שעונת הגשמים היא.

ועיין בספר האשכול ח"א (עמ' כח) שכתב, שיו"ט אחרון של חג זמן הגשמים הוא, וצריכים אנו לשבח להשי"ת על שינוי העתים של החורף מן הקיץ, לכן אין להשוות זמנים אלו לימות החמה שהגשמים בהם סימן קללה. וכמ"ש התוס' (תענית ג:), והביאו כן מהירושלמי, ל"ד ההוא דמצלי ומיקל לההוא דלא מצלי ולא מיקל, ופי' רבינו נתנאל, טוב כשאינו מזכיר בימות החמה לא גשם ולא טל, מכאשר הוא מזכיר גשם בימות החמה לפי שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם. ע"ש. וכ"כ הריטב"א שם.

וכ"כ בכיור"ב המהרח"ש בשו"ת תורת חיים ח"ג (סי' ג) שאם שאל טל ומטר בתוך ששים יום לתקופה בחו"ל, אין מחזירים אותו, לפי שבאותו זמן אין הגשמים סי' קללה, וראיה לזה שהרי מזכירים משיב הרוח ומוריד הגשם מתפלת המוספים של יו"ט האחרון של חג, ואילו היה הגשם סי' קללה לא היו מזכירים וכו'. וכ"כ ג"כ בשו"ת הרדב"ז ח"ה (סי' ב' אלפים ו"ה). וכ"כ בספר מטה משה (סי' קמא). ושלא כהמהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סי' פז) שכתב לחזור, וחלק על רבו הרדב"ז. ע"ש. ובאמת שהעיקר בזה כדברי הרדב"ז. וכן הכריע להלכה מרן החיד"א בברכ"י (סי' קיז סק"ג) כד' הרדב"ז. וכ"כ בשו"ת זרע אמת ח"א (סי' יג). וכ"פ בשלמי צבור (דף קל ע"ג).

וראה אריכות בזה בשו"ת יבי"א ח"ה (חאו"ה סי' טו) ושם הביא מ"ש הרדב"ז הנ"ל שאם שאל טל ומטר במצרים בתוך ששים לתקופה אין מחזירין אותו, לפי שאין הגשמים בזמנים אלו סימן קללה. וז"ל בתר טעמא, שאף לדידן בני א"י, כיון שמזכירים משיב הרוח ומוריד הגשם, אלמא שהגשמים בימים אלו אינם סימן קללה, ולכן אין מחזירין אותו אם שאל טל ומטר. **ובספר** אבני ישפה (או"ח סי' יז), הביא מ"ש בשו"ת יחוד ח"ב (סי' י) להוכיח כן מתשו"ת הרדב"ז הנ"ל, וכתב דלא דמי, כי שם כבר נתקן לומר טל ומטר בא"י וכבר התחיל זמן החיוב לבני א"י לשאול טל ומטר, וגם בחו"ל אינו סימן קללה, אבל בא"י ששואלין בשבעה בחשון ועדיין לא התחיל זמן החיוב בשום מקום, השואל טל ומטר הרי הוא כשואל טו"מ באמצע ימות החמה, ואף שי"ל דשמא אחר שמיני עצרת צריכים כבר לגשם, ואין כאן סימן קללה, אך זה אינו נראה, שכיון שעולי רגלים יופרעו ע"י הגשם, הוי סימן קללה. ע"כ.

ודבריו תמוהים, שהרי אנו מזכירים בימים אלה משיב הרוח ומוריד הגשם, ואילו היה סימן קללה בודאי שלא היינו מזכירים גשם, אלא ודאי שהעונה היא זמן

ד. במה דברים אמורים בארץ ישראל שהיא ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים, וזקוקים תושביה לגשמים מרובים. ולכן מקדימים לשאול טל ומטר החל מליל ז' בחשון, אבל בחוץ לארץ כגון בבל ומצרים וסביבותיהם שאינם צריכים לגשמים כל כך, אין שואלים טל ומטר אלא עד יום הששים אחר תקופת תשרי. ויום התקופה מכלל הששים יום. ומתחילים לשאול בתפלת ערבית של יום הששים. וחיילי הצבא ותיירים ושאר בני אדם שנקלעו לסיני או לגולן או לדרום לבנון, שהאקלים שלהם דומה לשל ארץ ישראל, שואלים טל ומטר בליל ז' בחשון, שאין הדבר תלוי בקדושת הארץ, אלא הכל לפי צורך הגשמים לארץ ההיא. ובפרט במקומות הסמוכים לארץ ישראל. וכן כתבו האחרונים, שבמקומות שמזג האוויר והאקלים שלהם דומה לשל ארץ ישראל, כגון מדברות סיני ואל עריש והגולן ודמשק וסביבותיה שואלים טל ומטר בז' בחשון, כתושבי ארץ ישראל, כי מזג האוויר שלהם דומה לשל ארץ ישראל. (ד)

נדבה, וה"ה לכאן. ע"כ. וקשה שאיך כתב "שהיה צריך לחזור ולהתפלל", והרי אותו הטעם שנאמר בשואל טל ומטר קודם ששים יום לתקופה, שייך גם לגבי השואל קודם שבעה בחשון, וא"כ א"צ לחזור ולהתפלל, וכמו שפסק בעצמו (בדף קל ע"ג) כנ"ל. וכן יש להק' ע"ד המחזה"ש (סי' קח ס"ק טו), שאם שאל טל ומטר בחו"ל במנחה שלפני ליל הששים מהתקופה, ונזכר בלילה, דינו כדין המבואר בש"ע (סי' קח ס"א) הנ"ל. ולפי האמור אין הדין כן, שכבר יצא י"ח בתפלת המנחה. [וכן יש להעיר על כה"ח (סופר, סי' קח ס"ק נה), שה"ד השלמי צבור והמחה"ש בשתיקה. וע' בשו"ת מי נח (סי' ה)].

ועכ"פ להלכה נקטי' שא"צ לחזור. וכן העלה מהר"ח מודעי בשו"ת חיים לעולם ח"א (תאו"ח סי' ט). וכ"כ בספר תהלה לדוד (סי' קיז סק"ב). וע"ע בכ"ז בשו"ת יבי"א ח"ה (תאו"ח סי' טו). ובח"ט (סי' קח אות סא). ובהליכ"ע ח"א (עמ' קלו). [ע"כ ממרן אאמור"ר זיע"א].

תשובה להערה על ילקוט יוסף בענין שאלת טל ומטר קודם ז' בחשון

שבזמנינו שאין עולי רגלים, מתחילים לשאול משמיני עצרת. ולדעתם אם שאל טל ומטר קודם ז' בחשון, אין לו לחזור להתפלל. ועוד, דדמי למוכיר מטר בחו"ל קודם שבמדינתם הגיע זמן התקופה. ומה בכך דסו"ס שואלים מטר באר"י, הרי במקומם עדיין לא הגיע זמן שאלת מטר, ממילא ה"ה בני"ד. ואף אם ימצא חילוק בזה, מ"מ די לנו בטעם הראשון כדי לחוש לסברת הראשונים החולקים, ולא להצריכו לחזור.

בחוץ לארץ אומרים "ברך עלינו" ששים יום מהתקופה

וכן עמא דבר. ואף שהראב"י"ה (סי' תתמח) כתב ע"פ הירושלמי, דבעינן מעת לעת מהתקופה, ואם נפלה תקופת תשרי ביום, מוניים מן היום מעת לעת, וכ"כ

גשמים, ומה שיופרעו עולי רגלים אין זה הופך את הזמן לחשבו סימן קללה, שאין זה אלא דבר חיצוני ולא שייך לעונה. ולכן אין ממש בדבריו לדחות מה שהעליתי להלכה. ומה שסיים בשם גאון אחד שיחזור להתפלל בתנאי נדבה, הרי כבר כתבתי בשו"ת יחו"ד שם שאם סיים תפלתו ואח"כ נזכר שטעה ושאל טל ומטר, אם ירצה יחזור ויתפלל בתנאי נדבה. אבל אם נזכר באמצע תפלתו, שא"א להתפלל נדבה, ימשיך בתפלתו, כי העיקר הוא שא"צ לחזור. וזה ברור.

ומכאן תימא על הרב שלמי צבור (דף קעד ע"ד), שכתב, נ"ל פשוט שאם טעה במנחה שלפני יום שאלת טל ומטר, ושאל טל ומטר "שהיה צריך לחזור ולהתפלל", ונזכר בלילה שהוא זמן שאלת טל ומטר, דינו כדין המבואר בש"ע (סי' קח ס"א), שאם טעה במנחה של שבת, והתפלל שמנה עשרה ולא הזכיר של שבת, מתפלל במוצ"ש ערבית שתיים, ויתפלל השניה בתורת והנה העירו לנו על דין זה, שהרי האחרונים כתבו ד"ז בחו"ל, במי ששאל טל ומטר קודם ששים יום לתקופה, דבדיעבד אינו חוזר להתפלל. דסו"ס בני אר"י שואלים באותה עת טל ומטר. אבל קודם ז' בחשון שגם בני אר"י אינם שואלים טל ומטר, מאן יימר לן דא"צ לחזור. אולם, אין כאן הערה, דהן אמת שבשלמי צבור ג"כ נטה לומר כנו', אך יש להשיב ע"ז, שהרי בילקו"י שם מבואר ב' טעמים לדין זה, האחד, משום סב"ל, כיון שיש ראשונים האומרים

(ד) **מה** שכתבנו שמתחילים לשאול בחו"ל מתפלת ערבית של יום הששים לתקופה, הוא ע"פ הגמ' (תענית י.). "והלכתא יום ששים כלאחר ששים". וכתבו התוס',

בספר תשב"ץ (סי' רטו) ובארחות חיים (הל' תפלה סי' קי) בשם מהר"ם, כבר כתב הרא"ש שלא נהגו כן. וכ"כ בהגמ"י. (וע"ע בשו"ת התשב"ץ ח"ג סי' קכג, ובשו"ת מהר"ל סי' כא). וכ"פ הטו"ש"ע (סי' קיז סי"א).

ומיהו בדיעבד שלא שאל טל ומטר ביום הששים לתקופה, קודם מעת לעת, נראה שא"צ לחזור ולהתפלל, וכמ"ש הפר"ח שם. ואע"פ שבשו"ת זרע אמת (חאו"ח סי' יג) כתב לחלוק על הפר"ח, משום שיש ס"ס להחמיר, שמא הלכה כהרא"ש והריטב"א והר"ן, שדוקא בבבל שהיא טובענית בע"י ששים יום לתקופה, אבל בשאר ארצות שצריכות לגשמים דינם כמו אר"י, ואת"ל דק"ל כהר"ף והרמב"ם דס"ל דאנן בתר בניי בבל גרירן גם לענין זה, שמא א"צ מעת לעת, ודלא כהראבי"ה. ובס"ס להחמיר אף בד"ר אזלי לחומרא, וכמ"ש הפר"ח ביו"ד (סי' טט ס"ק מד) וכו'. וכיו"ב כתב בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ת סי' יז).

אולם הנה הפנ"י בחידושויו לכתובות (ט), כתב, שלפי דעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא לחומרא הוי רק מדרבנן, הא דמהני ס"ס להקל באיסורי תורה, אינו מטעם רוב כלל, אלא רק משום שבספק אחד נעשה הדבר איסור דרבנן, וכשנוסף ספק שני הו"ל ספיקא דרבנן ולקולא, לפיכך לא מהני ס"ס בדרבנן להחמיר, כי מה"ת אין חילוק בין ספק אחד לשני ספקות. וכ"כ הגאון בעל שמן רוקח בקונטרס הספקות (סי' ז דף ט ע"ג). והואיל ואנן בדין ק"ל דספיקא דאורייתא לחומרא הוי מדרבנן, וכמ"ש הרדב"ו בתשובה ח"ד (סי' ד), ושכ"ד רה"פ. וכ"כ מרן החיד"א במחז"ב או"ח (סי' תקפט סק"ז), והפנ"י פסחים (ט), והכרתי ופילתי יו"ד (סי' ק), ועוד פוסקים, ממילא לא מהני ס"ס בדרבנן להחמיר. וראה באורך בשו"ת יבי"א ח"ד (חאו"ח סי' מג אות ו), ובשו"ת יחו"ד ח"א (סי' כג עמ' סח) וחי"ה (סי' כא עמ' צג), והובאו שם דעת אחרונים רבים שהעלו בדרבנן לא מהני ס"ס להחמיר. ושכן מוכח להדיא מדברי הרמב"ם בתשו', ופסקה מרן בש"ע או"ח (סי' רמח ס"ב). וכן הוכיח במישור השעה"מ בהלכות מקואות (כלל ה). והסכים עמו הג"ר ישועה בסיס בס' אבני צדק (יר"ד סי' טט סק"ח). וכ"כ רעק"א בחי' לאו"ח (סי' רמח). וכ"כ בשו"ת בית שלמה (חאו"ח סי' סד), שמכאן ראייה ברורה דלא מהני ס"ס להחמיר בדרבנן. וכ"כ בפשיטות בשו"ת אבני נזר (חאה"ע"ז סי' ע אות יז). וע"ע בשו"ת תורת חסד מלובלין (או"ח סי' ז).

ולכן נראה שגם כאן בדיעבד יש לסמוך על הראבי"ה

ומהר"ם דבעינן מעת לעת. וכ"פ החיי אדם (כלל כד סי' יב) לענין דיעבד. וכן הסכים הגאון ר"ש גרינפלד בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' מא), דבכה"ג אמרי' דעבד כמר עבד, כלומר שא"צ לחזור ולהתפלל. וכ"כ בספר שמן המאור (סי' קיז). ואף שמרן החיד"א בספרו קשר גודל (סי' טז אות ח) פסק כדברי הזרע אמת שצריך לחזור ולהתפלל, ודלא כהפר"ח, מ"מ לדינא יש לסמוך ע"ד הפוסקים הנ"ל לענין דיעבד, שאינו צריך לחזור ולהתפלל. ובפרט לפי מה שיתבאר בדברינו להלן בהע"ט, שמהרא"י בעל התרוה"ד סמך למעשה בדיעבד על הראבי"ה. וכן מצאתי לבעל חות יאיר בספר מקור חיים (סי' קיז, דף קה: סוף ד"ה מעשה) שפסק בפשיטות, דביעבד יש לסמוך על הראבי"ה בשם הירושלמי, שצריך להיות מעת לעת מהתקופה. וכ"פ בספר זכור לאברהם (בהלכות תפלה סי' קיז), דשווא"ת עדיף. וכ"פ בשו"ת מי נח (סי' ה). ומ"מ טוב ונכון לחזור ולהתפלל בתנאי דנדבה, וכמ"ש בספר שלמי צבור (דף קכט ע"ג). וכ"כ מהר"ח פלאגי בספר מועד לכל חי (סי' כז אות ד). וכ"כ בספר מנחת אהרן (כלל טז סי' כה). וע"ע בספר תורת חיים סופר (סי' קיז סק"ב), ובשו"ת משנת בנימין (סי' כה), ובכה"ח סופר (סי' קיז סק"ז). ובשו"ת דברי ישראל וועלץ (חאו"ח סי' לח).

ומה שכתבנו שהדבר תלוי במזג האויר של הארץ ההיא, כן מתבאר מדברי הרמב"ם בפ"י המשניות פ"ק דתענית, וז"ל: שבאר"י ובארצות הדומות לה, ומה שהוא קרוב לאוירה, שאלת טל ומטר בז' בחשון. וכ"כ גם המאירי (תענית י), שכן המנהג בכל גלילותיו לשאול טל ומטר בשבעה בחשון. וכ"כ הרא"ש בפסקיו שם, שכן המנהג בפרובינצא לשאול טל ומטר בז' בחשון, וישר מאד בעיניו. וכן האריך בזה בתשובותיו (כלל ד סי' י). וכ"כ בשו"ת הרדב"ז ח"ה (סי' ב' אלפים ונ"ה). וכ"כ מהר"ח פלאגי בספר רוח חיים (סי' קיז סק"א). וכן העלה הרה"ג רבי יוסף שווארץ בשו"ת דברי יוסף (ח"ב סי' ד), שבמדבר סיני ואל עריש והגולן, ובדמשק וסביבותיה, שואלים טל ומטר בז' בחשון, מפני שמזג האויר והאקלים שם דומה לשל אר"י וכו'. וע"ע בספר ברית כהונה (מע"ג אות א' והלאה), שכן נהגו בג'ר'א, לשאול טל ומטר החל מליל שבעה בחשון, כמנהג אר"י, בגלל שהאקלים שלהם דומה לאקלים של אר"י. וראה בשו"ת דברי שאול (להרה"ג שאול סתהון, סי' ג'). [ממרן אאמור"ר זיע"א].

ה. בן חוץ לארץ שטעה בתפלתו ושאל טל ומטר לפני שיגיע יום ששים לתקופה, אין צריך לחזור ולהתפלל, כיון שעל כל פנים עונת הגשמים היא, ואין הגשמים בימים אלו סימן קללה, שהרי מזכירים בתפלה "משיב הרוח ומוריד הגשם". ולא עוד אלא שאפילו אם טעה בחוץ לארץ ושאל טל ומטר קודם שבעה בחשוון, גם כן אין צריך לחזור ולהתפלל, כדין בן ארץ ישראל שטעה. ומכל מקום אם רצה יכול לחזור ולהתפלל בתנאי דנדבה, כמו שנתבאר לעיל סעי' ג. ה)

ו. אם טעה ולא שאל טל ומטר, אם נזכר בסיום ברכת השנים, לפני שיזכיר "השם", חוזר ואומר ותן טל ומטר לברכה וכו', ומסיים על הסדר. ואם לא נזכר עד שחתם ברוך אתה ה' מברך השנים, לפני שיתחיל ברכת תקע בשופר, יאמר שם בין ברכה לברכה "ותן טל ומטר לברכה", וימשיך ברכת תקע בשופר וכו'. ואם לא נזכר עד שהתחיל תקע בשופר גדול, ימשיך בתפלתו עד ברכת שמע קולינו, ולפני שיאמר "כי אתה שומע תפלת כל פה", יאמר שם: "ותן טל ומטר לברכה". [ואם הוא בתענית שצ"ל עננו, יאמר תחלה ותן טל ומטר לברכה, ואח"כ יאמר עננו]. ואם שכח לשאול גם בברכת שמע קולינו, וחתם "ברוך אתה ה'", ומיד נזכר, יאמר "למדני חקיך", וחוזר ושואל טל ומטר, ומסיים שנית "כי אתה שומע תפלת כל פה" וכו'. ואם חתם שומע תפלה, ואחר כך נזכר שלא שאל טל ומטר, יאמר שם קודם ברכת רצה, "ותן טל

בן חוץ לארץ ששאל גשם קודם ששים יום לתקופה

ובהר"ן תענית ג: ובפירוש הרשב"ץ לברכות עמ' קעד). וכמו שכתבנו לעיל בשם המהר"ש בתשובה ח"ג (סי' נ). **ומכאן** תשובה גם למ"ש בפשיטות הקרבן נתנאל (פ"ק התענית סי' ד' אות ד), שאם שאל אדם טל ומטר תוך ששים יום לתקופה מחזירים אותו. ואשתמטיה דברי הרדב"ז והמטה משה. וכן יש להעיר על מ"ש בגבורת ארי (תענית י. בוד"ה יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים), דהא דלא אמרי' כדקי"ל בחולין (ט). כל שיעורי דרבנן להחמיר, משום דהכא איכא חומרא בכל צד, שאם שאל שלא בזמן שאלה מחזירים אותו, וכן אם לא שאל בזמן שאלה מחזירים אותו. ע"ש. ולא זכר שר דברי הרדב"ז והמטה משה, דבכה"ג אין מחזירים אותו. וכ"פ בספר עולת תמיד (סי' קיז סק"ג), שעכ"פ אם טעה ושאל טל ומטר אחר ז' בחשוון תוך ששים לתקופה א"צ לחזור, כיון שמן הדין היה לשאול טל ומטר מז' בחשוון, כמ"ש הרא"ש וכו'. ע"ש. והגאון בעל חות יאיר בספר מקור חיים כתב לחלוק על העולת תמיד, ואין דבריו מוכרחים. ע"ש. וכ"כ הא"ר (שם סק"ג). וכ"כ הברכ"י שם. והובא להלכה בשלמי צבור (דף קט ע"ד, ודף קל ע"ג). וכ"פ הגר"ד עמאר בספר תפלה לדוד (סי' ונב). וע"ע בספר מאורי אור (חלק באר שבע דף כה:), ובשו"ת זרע אמת ח"א (סי' ג), ובשו"ת חיים לעולם (תארח"ס א). ומ"מ טוב ונכון יותר שיחזור אח"כ להתפלל שנית בתנאי של נדבה. וכנ"ל.

ה) כבר נתבאר לעיל שכ"פ הרדב"ז בתשובה ח"ה (סי' ב' אלפים נ"ה), שא"צ לחזור ולהתפלל. וכ"כ בספר מטה משה (סי' קמא). וכנ"ל. ובלא"ה דעת כמה ראשונים שלא אמרו ששים יום לתקופה אלא ככגון בבל שהיא טובעני ולא יבשני, ואינה צריכה למטר, אבל בשאר מקומות שואלים בז' בחשוון. וכ"כ המאירי (תענית י.), ושכן המנהג בכל גלילותיו. וכ"כ בסדר רב עמרם גאון (דף קנג). וז"ל: "בכל מקומות ששותים ומשקים שדותיהם מן המטר כמו א"י ופרנקיא מתפללים טל ומטר בז' במרחשוון". (ועיין במגן האלף שם). וכ"כ בספר המנהיג (הלכות תפלה סי' נו) שכן המנהג בנרבונא וסביבותיה. וכ"כ בספר המכתם (תענית י.). וע"ע בפי' המשניות להרמב"ם (תענית י.), ובפסקי הרא"ש שם, ובשו"ת הרא"ש (כלל ד' סי' י), שכבר צויינו לעיל. ולכן בדיעבד מיהא בודאי שא"צ לחזור ולהתפלל, ושלא כמ"ש המהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סי' פח), שצריך לחזור. וסיים: ויש מרבתי (הוא הרדב"ז) שלא הצריכו ליחיד לחזור כששאל גשמים בחו"ל אחר ז' בחשוון, ולא ירדתי לסוף דעתם ולא מצאתי סמך לדבריהם בזה. ע"כ. ועמו הסליחה, שטעם רבותיו פשוט שמכיון שאז מזכירים גשמים, לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם", ש"מ שאין זה סימן קללה, ולא הצריכו לחזור אלא היכא דמצלי ומיקל. (ועיין בתר"י ברכות כט. בד"ה מיהו, ובתוס' תענית ג: ובחי' הרא"ה ריש תענית,

ומטר לברכה". ואם אמר תיבת רצה, חוזר ל"ברך עלינו", וממשיך תקע בשופר ויתר הברכות על הסדר. וכן הדין אם נזכר באמצע מודים, או באמצע אלהי נצור, שחוזר לברך עלינו. אבל אם סיים פסוק יהיו לרצון האחרון, אף על פי שעדיין לא פסע שלש פסיעות לאחוריו, חוזר לראש התפלה.⁽¹⁾

דיני הטועה ושכח לומר "ברך עלינו"

הנה מחלוקת גדולה היא בראשונים, שדעת רבינו האי גאון ור"ח והתוס' והר"ן (תענית ג:) ומהר"ם ריקאנטי (סי' לב) שחוזר לשמע קולינו וישאל שם טל ומטר. וכן הסכים רבינו יונה (ברכות כט:). ועוד ראשונים. ומ"מ כיון שהרמב"ם והראב"ד והרא"ש והרא"ה והריטב"א ס"ל שחוזר לברך עלינו, וכ"פ הטור והש"ע (סי' קיז), הכי נקטי', דלא אמרי' סב"ל בתפלה. וכמ"ש בשו"ת יבי"א ח"ב (סי' יאות ח). ע"ש. ומכ"ש שאפי' אם התחיל תיבת רצה בלבד חוזר לברכת השנים, היינו לאפוקי ממ"ש בספר מאורי אור (חלק באר שבע דף קז). שבתובה אחת אינו חוזר. אלא העיקר כמו שמבואר בפוסקים שאפי' אמר רק תיבה אחת מהברכות שאחריה צריך לחזור. וכמו שנתבאר בשו"ת יבי"א (ח"א סי' כב אות ה, וח"ו סי' מח אות כ).

ומה שכתבנו שאם סיים פסוק יהיו לרצון אמרי פי (האחרון) חוזר לראש התפלה. כן מבואר במג"א (סי' תכב סק"ב), ושכ"ה בירושלמי (פ"ה דברכות ה"ג) שאם הסיח דעתו מלומר תחנונים כמי שעקר רגליו דמי. **ואע"פ** שמרן הש"ע (סי' קיז) הזכיר רק שאם אינו רגיל לומר תחנונים אע"פ שלא עקר רגליו כעקורים דמי, נראה שה"ה למי שרגיל לומר תחנונים, והסיח דעתו מלומר תחנונים, וסיים יהיו לרצון אמרי פי (האחרון), שג"כ כעקורים דמי. וכן מבואר להדיא במאירי ברכות (כט: בד"ה כלל ידוע). וכ"פ בספר אהל מועד (דף סא.). וכן העלה בבאיא"ל (סי' קיז בד"ה כעקורים), ושכן מבואר בדברי תר"י (ברכות כט:), ודלא כהח"י אדם (כלל כד סי' יד וטו), שכתב דבעינן עקירת רגליו ממש. וכן הסכים המאמר"ר (סי' תכב סק"ז) לדעת המג"א, ושזהו פשוט מאד. וכ"פ מהר"ח בן עטר בספר ראשון לציון (ברכות כט:). וכ"כ בשלמי צבור (דף קצט ע"ד). וכ"פ בבא"ח (פר' בשלח אות יח). וע"ע בספר צמח צדק בשער המילואים (בפרק תפלת השחר אות ח). **ובספר** פעולת אדם (דף ט ע"ד) גם כתב לדחות דברי הח"א, ושכן מצא ג"כ בתר"י (ברכות כט:). וכ"כ בלחם הפנים על הקש"ע (סי' יט ס"ו). וכן העלה בשו"ת כרם שלמה קוטלר (סי' כו). וע"ע בשו"ת עמודי אש (סי' ג אות ו). וכן עיקר. [ע"כ ממרן אאמר"ר זיע"א].

(1) **מה** שכתבנו שיאמר "ותן טל ומטר לברכה", לפני "תקע בשופר", כן מבואר בראב"ה (תענית, סי' תתמו), והובא להלכה בהרא"ש (פ"ק תענית סי' א), וכ"כ בשמו המרדכי שם, והגמ"י (פרק י' מהל' תפלה הלכה ו). וכ"ד הטור והש"ע (סי' קיז סעי' ו) שכל שלא התחיל בברכה האחרת, דינו כאילו עומד באמצע הברכה, ואין מחזירים אותו. ע"ש. וכ"פ בד"ז המג"א (סי' קיז סק"ה). ואע"פ שכאן אפשר לשאול טל ומטר בשומע תפלה, אע"פ כן כיון שנזכר בסיום ברכת השנים, הרי הוא כאילו נמצא באמצע ברכת השנים, ועדיף לשאול במקומו מאשר בשומע תפלה. וכן העלה הרב המגיה בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' סח), ושלא כהרה"מ בית דוד שצידד שלא ישאל טל ומטר אלא בשומע תפלה. וכן הסכים מרן החיד"א במחז"ב (סי' קיז סק"ב), ובספר עבודת הקודש (קשר גודל סי' טז אות ב), וכן העלה הנו"ב תנינא (אור"ח סי' ט).

ואע"פ שבקש"ע (סי' יט אות ב ואות ו) פסק שישאל בשומע תפלה, מטעם שרבינו יונה חולק על הראב"ה וסיעתו. וכ"כ במשנ"ב (סי' קיז סק"ט), ושכן העלה בבאיא"ל (סי' קיז). מ"מ לדינא נקטי' כדעת רוב האחרונים הנ"ל, וכ"פ בש"ע הגר"ז (סי' קיז ס"ה). והח"א (כלל כד סי' יג) ובתפאר"י בהלכתא גברותא (ספ"ק תענית), וכ"כ בס' מגן גבורים. ובערוה"ש. ובס' בא"ח (פר' בשלח אות יח). ובס' טהרת המים בשו"ת טהרה (ריש מערי' ת). ועוד. ובפרט שיש לחוש פן יטרד במחשבתו וישכח לשאול בשומע תפלה. (ע' בברכ"י סי' תכב סק"ג).

ומ"מ טוב שיחזור לשאול טל ומטר, ויוסיף, ורוה פני תבל ושבע את העולם כולו מטובך וכו', ועיין בברכ"י (סי' קיז סק"ט) בשם מהר"י מולכו בתשובה כת"י, שאם נזכר אחר שהתחיל בתקע בשופר ימשיך כדרכו עד שיגיע לשמע קולינו וישאל טל ומטר, ואין אומרים שיחזור לברך עלינו גזירה שמא ישכח לשאול בשומע תפלה, ויצטרך לחזור ויברך כמה ברכות לבטלה. וכ"כ בשלמי צבור (דף קצט:). ועוד. ועיין בשו"ת יבי"א ח"א (חאו"ח סי' כב).

ומש"כ שאם התחיל בברכת רצה חוזר לברך עלינו,

ז. מי שטעה בתפלת ערבית בימות הגשמים, ולא שאל טל ומטר בברכת השנים, וסיים תפלתו, אף על פי שמעיקר הדין תפלת ערבית רשות, אף על פי כן חייב לחזור ולהתפלל שנית. ואם נזכר באמצע תפלתו חוזר על דרך שנתבאר בסעיף ו' ז).

וחוקיך, ויחזור לומר נוסח ברוך עלינו, דאף שיכול לתקן בשמע קולינו, שאלה במקומה עדיפא.

ונראה, שאם אמר ברוך אתה ה' כדי להתחם מברך השנים, ונזכר שלא אמר ברוך עלינו, יאמר למדני

הטועה בתפלת ערבית ולא אמר "ברך עלינו"

משנת בנימין סי' כה, ב"ה ואלוהי. וליתא, שהרי מבואר בבה"ג וסיעתו, וכן נפסק בש"ע, שאף בערבית של חוה"מ צריך לחזור. וכן מתבאר מתוך דברי הגמ', שדוקא בר"ח אינו חוזר על יעלה ויבא, לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, אלמא דבחוה"מ חוזר, אע"פ שהתפלל, ורק לא הזכיר יעלה ויבא, ומה לי חסרון הזכרת יעלה ויבא, או חסרון טל ומטר, כולהו מעין המאורע ניהו. וכן מבואר להדיא במג"א (סי' רלו), שצריך לחזור על שאלת טל ומטר בערבית. וכן מצאתי בשו"ת אבני צדק (האו"ח סי' ח), שהשיג לנכון ע"ד רבינו חיים כהן הנ"ל, שהרי מבואר בדברי כל הראשונים שהטעם שאינו חוזר בערבית של ר"ח לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, הלא"ה חוזר גם בערבית, ולכן העיקר כדברי המג"א סי' רלו, שגם בערבית אם לא שאל טל ומטר חוזר. עכת"ד. וכן בשו"ת ארץ צבי תאומים (או"ח סי' י), השיג על רבינו חיים כהן, מדברי המג"א הנ"ל. וכן השיג עליו בשו"ת שדה יצחק חיות (סי' ד). וכן מוכח בשו"ת מהר"י פראגי (סי' סה), שגם בערבית צריך לחזור ולהתפלל.

גם בשו"ת עמודי אש (סי' ג' אות ד) הוכיח במישור מדברי הגמ' והראשונים הנ"ל שדוקא בערבית של ר"ח אינו חוזר לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, אבל על שאר דברים דלא שייך ה"ט, צריך לחזור גם בערבית, ודלא כרבינו חיים כהן הנ"ל. ע"ש. וכן המהרש"ם בדע"ת (סי' קיז), ה"ד רבינו חיים כהן, והשיג עליו שמדברי כל הראשונים מוכח שחוזר. וכ"כ הגר"י לנדא בשו"ת בית ישראל (סי' ט). וכן מוכח להדיא מכל האחרונים שדנו במי שטעה ולא שאל טל ומטר בליל ז' במרחשון אם צריך לחזור, והו"ד להלן בסמוך, אלמא דבתפלת ערבית של יום ח' במרחשון והלאה לכו"ע חוזר. (וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ו סי' יח אות ב, ובמילואים שם דף שנה"ע ע"ב וע"ג).

זו נלמד מ"ש בה"ג (סוף פ"ד דברכות), שאם טעה ולא אמר יעלה ויבא בערבית של חוה"מ, צריך לחזור ולהתפלל, שדוקא בר"ח אמרו (בברכות ל:): שאינו חוזר, לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, הלא"ה חוזר. וכ"כ הרוקח (סי' רל). וכ"פ בש"ע (סי' תצ ס"ב).

גם הרי"ף בפ"ד דברכות (כו:): כתב, דאע"ג דקי"ל תפלת ערבית רשות, הני מילי דלא צלי כלל, אבל היכא דצלי לתפלת ערבית כבר שויה עליה חובה, ואי טעי הדר לרישא, וכדאמר"י לקמן (ל:): טעה ולא הזכיר ר"ח בערבית אין מחזירים אותו, לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, ש"מ שאם טעה בערבית של שבת ויו"ט מחזירים אותו. וכ"כ הראב"ן (סי' קסט) ובמחזור ויטרי (סי' עו וסי' קד).

וכ"כ הרא"ש (שם סי' ב'), ומשום שאף שתפלת ערבית רשות, אין לבטלה אלא משום מצוה עוברת, תדע שהרי יעקב אבינו תיקנה, ואסמכוה נמי על הקטרת איברים שמצוה כל הלילה וכו'. ומש"ה אמר"י לקמן (ל:): טעה ולא הזכיר ר"ח בערבית אין מחזירים אותו לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, הלא"ה מחזירים אותו וכו'. וע"ע בראבי"ה (ברכות סי' פג, עמ' נט), ובאו"ז (סי' פז), ובפסקי מהר"ם ריקאנטי (סי' לב). ובשו"ת הרשב"א ח"ד (סי' קה). ע"ש. וא"כ ה"ה אם לא שאל טל ומטר בערבית חוזר. ולאפוקי מ"ש בשו"ת רבינו חיים כהן רפפורט (האו"ח סי' ב), שמי ששכח ולא שאל טל ומטר בערבית אין מחזירים אותו, כיון שתפלת ערבית רשות. ע"ש. וליתא, שהרי מבואר בדברי הראשונים הנ"ל שמחזירים אותו.

וגם הלום ראיתי בשו"ת חסד לאברהם תאומים (מהדו"ת האו"ח סי' כ) שכתב, מי ששכח לשאול טל ומטר בתפלת ערבית אינו חוזר, שאף הרי"ף לא כתב שמחזירים אותו אלא בערבית של שבת ויו"ט, שמבטל כל התפלה, וכמאן דלא צלי דמי, אבל אם שכח טל ומטר לא חשיב כמאן דלא צלי וכו'. ע"ש. (וע"ע בשו"ת

ח. אשה שטעתה בברכת השנים ולא שאלה טל ומטר, בין בשחרית ובין בשאר תפלותיה, דינה כדין איש שטעה ולא שאל טל ומטר, וחוזרת להתפלל על דרך שנתבאר בס"ו. ח)
ט. אם טעה ולא שאל טל ומטר בערבית של ליל שבעה במר-חשון, יש אומרים שאינו צריך לחזור ולהתפלל, ויש חולקים וסוברים שצריך לחזור ולהתפלל. ונראה להלכה שאם נזכר קודם שומע תפלה, ישאל שם טל ומטר, ואם התחיל רצה, יחזור לברכת השנים. ואם סיים תפלתו ונזכר שלא שאל טל ומטר, יחזור ויתפלל בתנאי של נדבה. ט)

אשה הטועה בברכת השנים

אולם האחרונים השיגו ע"ד המג"א הנ"ל, שהרי צ"ל בתחלה דברי שבח, ולסיים בדברי הודאה, כתקנת חז"ל בתפלה. וא"כ אינן יוצאות י"ח בבקשה בעלמא. ועיין בספר מגן גבורים (סי' קו סק"ג), ובשו"ת אור לי (סי' כח). ואף בתפלת שמונה עשרה צריך להתפלל כהוגן כתקנת חז"ל, ולא עדיף מדקי"ל תפלת ערבית רשות, ואע"פ כן כתבו בה"ג והרי"ף והרא"ש הנ"ל, שמכיון שמתפלל ערבית צריך להתפלל כתקנת חז"ל. וע"ע בשו"ת עמק הלכה (סי' ל), ובשו"ת בית ישראל (סי' י), ובשו"ת יבי"א ח"ו (חאו"ח סי' יח).

ח **הנה** בשו"ת אהל משה ממזריטש (חאו"ח סי' ג), פסק, שאשה שטעתה ולא שאלה טל ומטר אינה חוזרת להתפלל, עפמ"ש המג"א (סי' קו), שאף שנשים חייבות בתפלה, די להן באיזה נוסח בקשה בלבד, ולכן נהגו רוב הנשים שאינן מתפללות בתמידות, מפני שאומרות בבוקר איזו בקשה, ומה"ת די בזה, ואפשר שגם חכמים לא חייבו אותן יותר. וא"כ ה"ה לכאן שאינן צריכות לחזור ולהתפלל. וכ"כ כיו"ב בשו"ת מילי דאבות ח"ה (סי' יז), שאשה שטעתה ב"ח בשחרית או במנחה ולא אמרה יעלה ויבא, אינה צריכה לחזור, וראיה מהמג"א הנ"ל.

טעה ולא אמר "ברך עלינו" בליל ז' בחשון

דשאני גבי שאלה, שע"פ הרוב היא בימי החול, ואז גם בשחרית לא היו כל העם נמצאים בביהכ"נ, להיותם טרודים במלאכתם, וכמ"ש התוס' גיטין (נט: ד"ה אבל), ומש"ה נשאר הדבר כדינו לשאול טל ומטר בערבית, אבל כיו"ט הכל באים לביהכ"נ. ושור"ר שכ"כ הקרבן נתנאל (ריש תענית אות מ), ודחה דברי המג"א. וכ"כ בהגהות חשק שלמה (תענית י).

ט **בשו"ת** הלק"ט ח"א (סי' עג) נשאל בדין זה, וכתב, מסתברא שכשם שבהזכרת גשמים לומר משיב הרוח ומוריד הגשם היה הש"צ מכריז תחלה כך בשאלת טל ומטר, וא"כ אין להקפיד על כך בליל ז' במרחשון, וכדאמרי' בירושלמי (ריש תענית), לגבי הזכרה, דבאורתא לית כל עמא התם. ע"כ. ובשו"ת אגורה באהלך (דף טו:): ה"ד הלק"ט, וכתב להוכיח להלכה כן מדברי המג"א (סי' קיד סק"א), שכתב, מה שאין מתחילים להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בערבית, משום שאין כולם בביהכ"נ, ויעשו אגודות אגודות, זה מזכיר וזה אינו מזכיר. ומה שלא חששו לזה בשאלת טל ומטר, משום שבלא"ה אין הכל מתחילים לשאול ביום אחד, אלא הכל לפי המקום. ומה שאין מתחילים להזכיר בשחרית, משום שצריך לסמוך גאולה לתפלה. ע"כ. וא"כ נראה שכיון שבלא"ה אין הכל מתחילים ביום אחד, אין קפידא אם זה מזכיר וזה אינו מזכיר, ולפ"ז בודאי שאינו חוזר. ומ"ש המג"א (סי' רלו) שאף בערבית אם לא שאל טל ומטר חוזר, זהו בשאר לילות החורף, אבל בליל ז' בחשון אינו חוזר. ולענין דינא נראה שיש להורות כמ"ש בהלק"ט שא"צ לחזור. ע"כ. **ובאמת** שיעקר קושית המג"א לא קשה מידי, שיי"ל

וב"ש לפמ"ש בחי' הגרעק"א (תענית ד:), שהתלמוד שלנו אינו סובר הטעם הזה של הירושלמי, אלא כהטעם השני כדי שיצאו כל המועדות בטל. ע"ש. ובאמת שהברכ"י (סי' קיז סק"ד) הביא תשובת מהר"י מולכו בכתב יד, שכתב, שאם שכח לשאול טל ומטר בליל ז' בחשון צריך לחזור, ול"ד לשכח ולא אמר של ר"ח בערבית שאין מחזירים אותו, דשאני התם שאין מקדשים את החודש בלילה. ע"כ. וכן מוכח בשו"ת מהר"י פראג"י (סי' סה), שצריך לחזור ולהתפלל. וע"ע בשלמי צבור (דף קעז ע"ד). וכ"ד המאמר (סי' קח סק"ט). וכ"כ בסידור בית עובד (אות ו). וע' בספר כסא אליהו (סי' קיז סק"ו) שה"ד הלק"ט הנ"ל, וכתב עליו: "ולדידי צריכא רבה". ועיין לבעל שאג"א בספר גבורת ארי

י. מי שנסתפק אם שאל טל ומטר בתפלתו או לא, אם נזכר להסתפק לפני ברכת שמע קולינו, שואל טל ומטר בשומע תפלה, ואם נזכר לאחר שהתחיל רצה, אם הוא בתוך שלשים יום מיום שמתחילים לשאול בו טל ומטר, חוזר לברך עלינו, שחזקה עליו שאמר ברכנו כפי שהיה שגור בפיו קודם זמן שאלה. ואם הוא לאחר שלשים יום אינו חוזר, שחזקה שאמר כהוגן. ושלוח צבור קבוע שאומר החזרה בשחרית ובמנחה, די לו בשמונה עשר יום להרגיל לשונו לומר ברך עלינו, לפיכך אם נסתפק לאחר מכן אינו חוזר.^(א)

יא. מי שטעה בתפלתו ושכח לשאול טל ומטר, ונזכר רק באמצע אלהי נצור, ובינתים הגיע שלוח צבור לקדיש או לקדושה, אף על פי שבדרך כלל מותר לענות קדיש וקדושה באמצע אלהי נצור, הואיל ונסתיימה עיקר התפלה, מכל מקום בנידון זה יש להורות שלא יפסיק לענות קדיש או קדושה, שאם יענה נמצא שגילה דעתו שסיים תפלתו לגמרי, שהרי באמצע התפלה אסור לענות קדיש וקדושה, ואם כן יצטרך לחזור לראש התפלה בשביל שאלת טל ומטר, ולכן ישתוק ויכוין לקדושה או לקדיש שאומר השלוח צבור, ואחר כך יחזור לברך עלינו.^(א)

יב. מי שטעה בתפלת שבת והתחיל בברכת אתה חונן וכו', שהדין הוא שכאשר נזכר באמצע אחת הברכות של שמונה עשרה שהוא שבת, מסיים אותה ברכה שהתחיל בה, ואחר כך חוזר לתפלת שבת, ויקר מקרהו שטעה בימות הגשמים ואמר ברכנו, ואחר כך נזכר שהוא שבת,

לעת, ובדיעבד סובר שיש לסמוך על הראב"ה דס"ל דבעינן מעת לעת, אע"פ שלכתחלה לא נהגו כדבריו, וכמ"ש הפר"ח (ר"ס קיז) ודעימיה. ולעולם גם מהרא"י מודה לדין ששואלים בליל שבעה בחשוון, שאם טעה ולא שאל טל ומטר חוזר. ולכן נראה שהעיקר כשיטת רוב האחרונים שצריך לחזור, ורק אם סיים את תפלתו ונזכר שלא שאל טל ומטר, מהיות טוב יעשה תנאי קודם שיחזור להתפלל, ויאמר, שאם אינו חייב לחזור הרי הוא חוזר לנדבה. וכן ראיתי בס' בני ציון (ליכטמן, סי' קיז סק"א), שאחר שצייד שלא כדברי הל"קט הנ"ל, סיים, ושורר שמובא בשם רבני הספרדים שאינו חוזר, לפיכך יחזור ויתפלל בתורת נדבה, וא"צ לחדש בה דבר. ע"כ. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ב (חאו"ח סי' י אות א). [ממרן אאמור"ר זיע"א].

(תענית י. בד"ה אבל שמואל), ובספר תורת חיים סופר (ר"ס קיז).

אולם מצאתי לתלמיד מהרא"י בעל התרוה"ד, בספר לקט יושר (עמ' כ"א), שהביא מעשה רב שרבו מהרא"י שכח להזכיר טל ומטר בערבית, כשהצבור התחילו בערבית לשאול טל ומטר, ולא חזר להתפלל. ע"ש. ולכאורה נראה דס"ל כדברי הל"קט. וא"כ י"ל שאילו ראו האחרונים החולקים על הל"קט דברי מהרא"י, היו פוסקים שאינו חוזר. נמ"ש הרב המו"ל בלקט יושר שם, שמוזר שיוע לרבינו חיים כהן רפפורט שאין לחזור בערבית על שאלת טל ומטר, זה אינו, וכמו שביארנו לעיל אות זן. אבל יש לדחות ולומר שטעמו של מהרא"י, לפי שהיה בחו"ל, שמתחילים לשאול ביום ששים לתקופה, ובליל ששים לתקופה אכתי לא הגיע מעת

נסתפק אם שאל טל ומטר

(מז). וכ"פ בס' תפלה לדוד (סי' רנו). וכ"פ עוד אחרונים. ומה שכתבנו לגבי ש"צ, כ"כ בספר מאמ"ר (סי' קיד ס"ק טו). וכן הסכים בספר שלמי צבור (דף קא ע"ד). וגם פסק מרן החיד"א בספר קשר גודל (סי' יד אות יח). ועוד. [ממרן אאמור"ר זיע"א].

יא עפ"ד השואל ומשיב מהדר"ק (ח"ג סי' קטט), ושו"ת מתת ידו מהדר"ת (חאו"ח סי' טו). וע"ע בשו"ת אג"מ כרך ה' (חאו"ח סי' נו), ובשו"ת יבי"א ח"ב (סי' יג אות ג).

י תוס' תענית (דף ג): בשם הירושלמי, אם אינו זוכר אם הזכיר בימות הגשמים, כל שלשים יום חזקה מה שלומד הוא מזכיר. וכ"ה בתוס' ברכות (דף יב:), ובפסקי מהר"ם ריקאנטי (סי' לב). וכתב מרן הב"י (סי' קיד) בשם ספר אהל מועד, שה"ה לגבי שאלת טל ומטר. וכ"פ הט"ז והמג"א שם. וכן הסכימו שאר אחרונים. ואין חילוק בזה בין אשכנזים לספרדים, ודלא כמ"ש בשכנה"ג לחלק בזה. וכ"פ בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי'

אם נזכר קודם תקע בשופר, יאמר שם ותן טל ומטר לברכה, ויחזור לתפלת שבת, אבל אם נזכר אחר שהתחיל תקע בשופר, או בברכות שלאחר מכן, לא יחזור לברך עלינו, אלא יפסיק באמצע הברכה שנזכר בה, ויחזור לתפלת שבת. ואף על פי שיש חולקים בזה, ספק ברכות להקל. יב)

טעה בתפלת שבת והמשיך "אתה חונן" ושכח ברך עלינו

התשלומין אלא שטעה בה. ע"כ. וכ"פ החיד"א בקשר גודל (סי' כב אות ל). וזה נראה כסברת מי שאומר שהטועה בתפלה באופן שצריך לחזור ולהתפלל, אין דינו כמי שלא התפלל כלל. וכיו"ב כתבו התוס' ברכות (כט: בד"ה טעה), בשם בה"ג. וכ"כ יתר הראשונים שם. ושור' בחי' הרש"ש ברכות (כו:): שפסק בהפר"ח, וסייעו מהתוס' ברכות (כט:): הנ"ל. וע"ע בשו"ת מהרי"ף (סי' יד). ובברכ"י (סי' קח סק"ח). ובשו"ת תורה לשמה (סי' יח). (וע"ע בשו"ת יד אליהו רגולד בפסקים סי' יז אות ג, בד"ה ויש).

ואנכי הרואה בספר תהלה לדוד (סי' רסח סק"א) שה"ד הלק"ט הנ"ל, וכתב להשיג עליו, שכיון שלא אמר ברכת השנים כתיקונה וצריך לחזור ולאמרה, הוי כאילו לא אמרה כלל, שאם יחזור הוי כמתחיל בה לכתחלה. והוסיף, שלפ"ז אפי' אם נזכר באמצע הברכה, שאמר טל ומטר בימות החמה, פוסק, וא"צ לחזור לתחלת ברכת השנים שכיון שאמרה שלא כתיקונה הרי הוא כאילו לא אמרה כלל, שאם יחזור הוי כמתחיל בה לכתחלה. עכת"ד. וימה שסיים ששוב בא לידו ספר שלמי צבור, וראה שהשיג על דברי הלק"ט, ותמה על השערי תשובה סי' רסח, שה"ד הלק"ט, ולא ה"ד הרב שלמי צבור, הגם שהיה תחת ידו. ע"כ. אבל לדידי חזי לי בשלמי צבור (דף קצט:): שה"ד הלק"ט להלכה, ולא השיג עליו כלל, רק שה"ד המחב"ר שהלק"ט מיייר באופן שנזכר בברכת השנים קודם שיתחיל בתפלת שבת, אבל אם לא נזכר עד שחזר לתפלת שבת וסיים ברוך אתה ה' מקדש השבת, מודה הלק"ט ששוב לא יאמרנה. ודו"ק.

גם הלום ראיתי בספר תורת חיים סופר (סי' קיז סק"ז) שתמה על הלק"ט, והעלה שדינו כאילו סיים ברכת רפאינו, ומה שהתחיל בברכת השנים והזכיר טל ומטר בימות החמה, כמאן דליתא דמי, וחזר לתפלת שבת. והוסיף, שה"ה אם לא שאל טל ומטר בימות הגשמים, ושוב נזכר ששבת היום, אם נזכר מיד כשסיים מברך השנים אומר שם ותן טל ומטר לברכה, אבל אם התחיל בברכה שאחריה פוסק וחזר לתפלת שבת. ע"ש. **ולכאורה** יש להעיר, שמכיון שתיכף כשהתחיל בברכת השנים נתחייב לגמרה כתיקונה, וכשקלקל

יב) הנה בשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' צא) נשאל, אודות מי שטעה בימות החמה בתפלת שבת, והמשיך אתה חונן וסיים בברכת השנים, ושאל טל ומטר. והשיב, לפי מאי דקי"ל (בברכות כא. ובש"ע סי' רסח ס"ב), שהטועה בתפלת שבת והתחיל בתפלת חול גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה, ואח"כ חזר לתפלת שבת, משום שראויה תפלת חול להאמר בשבת, אלא שלא הטריחו חכמים משום כבוד שבת, וביחיד שטעה לא חששו על טרחתו, לכן צריך שיגמור הברכה שהתחיל בה, לפיכך כאן מאחר שהתחיל בברכת השנים חייב לגמרה כתיקונה, ואם טעה חזר עד שיאמר ברכת השנים כתיקונה ואח"כ הולך לשל שבת. ע"כ. והובא בבאה"ט (סי' קיז סק"ז). וגם מדברי מרן החיד"א במחז"ב (סי' רסח סק"ג) מוכח דס"ל כהלק"ט. וכ"ה במאמר (שם סק"ב). ובשלמי צבור (דף קצט:). ע"ש. ולדבריו היה נראה לכאורה שה"ה אם לא שאל טל ומטר בימות הגשמים, אם נזכר מיד בסיומה, יאמר שם "ותן טל ומטר לברכה", ואח"כ יחזור לתפלת שבת, אבל אם התחיל תקע בשופר או לאחר מכן יחזור לברך עלינו וישאל טל ומטר, ואח"כ יחזור לשל שבת. אולם הח"א (כלל כח סי' ז) פסק, שאם נזכר אחר שסיים ברכת השנים, (והתחיל בברכת תקע בשופר), כיון שאין דינו כאילו הוא באמצע הברכה, אדרבה דנים אותו כאילו לא התחיל בה, ולכן פוסק וחזר לתפלת שבת, ושלא כמ"ש הלק"ט שהובא בבאה"ט סי' קיז. ע"כ.

ולכאורה הדבר תלוי במחלוקת שהוזכרה בתוס' והרא"ש ותר"י בברכות (כו:): אם השוכח יעלה ויבא וכיו"ב דבר שמחזירים אותו עליו, דינו כאילו לא התפלל כלל, או דינו כהתפלל ורק שצריך לתקן מה שלא הזכיר מעין המאורע. ע"ש. וע"ע בפר"ח (סי' קח ס"א) שכתב, מי שהתפלל מנחה שתיים לתשלומין, הראשונה למנחה והשנייה לתשלומין כדנינו, ושוב נזכר שטעה בראשונה ולא שאל טל ומטר, כתב מהר"ש גרמיואן, שגם י"ח תשלומין לא יצא, וצריך לחזור ולהתפלל שתיים, שאם תאמר שניה עלתה לו, נמצא שהתפלל תשלומין תחלה, וכתב ע"ז הפר"ח, ואינו נראה, דשאני הכא שכבר הקדים התפלה העקרית קודם

המים בשיורי טהרה (מע' ת אות א), העלה כדברי הלק"ט, שאם נזכר קודם שיעקור רגליו יחזור לומר ברכת השנים כתיקונה ושוב יתפלל של שבת, ואם לא נזכר עד שעקר רגליו חוזר ומתפלל ואומר אתה חונן עד שיסיים ברכת השנים כתיקונה ואח"כ יתפלל של שבת.

ויותר נראה כמ"ש המחב"ר (סי' רסח) ושלמי צבור (דף קצב:). שאם לא חזר לברכת השנים כתיקונה, אלא הפסיק וחזר לתפלת שבת, כל שסיים ברוך אתה ה' מקדש השבת, א"צ לחזור לתפלת חול, אלא יסיים תפלתו. וכ"כ בשו"ת עמק הלכה (סי' לח). וע"ע בשו"ת חק"ל (חאו"ח סי' נג).

ויש ג"כ לצרף בזה דעת הסוברים שבשאר ברכות חוץ מאתה חונן לא חייבו חכמים לגמור הברכה, וכדלהלן בסמוך. ודו"ק.

ולפער"ג שבנ"ד אפשר שגם הלק"ט יודה, שאם התחיל תקע בשופר, פוסק, וחוזר לתפלת שבת. דשאני נידון הלק"ט ששאל מטר בימות החמה, שהתחיל בברכת השנים וקלקל אותה במה ששאל אז מטר שהוא סי' קללה, ועליו לתקנה תחלה קודם שיחזור לתפלת שבת. אבל כאן שאמר הברכה כהוגן, אלא שהחסיר טל ומטר והרי לא הצריכו חז"ל לשאול טל ומטר בשבת, ואף השוכח לשאול טל ומטר בחול בברכת השנים, יש לו תקנה לשאול באמצע שומע תפלה, כדין שאלת צרכיו ששואל באמצע שומע תפלה, נמצא שאין קלקול בעצם הברכה, לפיכך י"ל שבזה לכו"ע פוסק, וחוזר לתפלת שבת. וכן מצאתי בשו"ת עני בן פחמא (סי' יט) שחילק כדברינו בזה. וכ"כ הגר"ח נאה בספר קצוה"ש בבדי השלחן (סי' כא ס"ק כח). (וע"ע בקצוה"ש ח"ג בבדה"ש סי' עח אות א).

ויש לצרף עוד בזה דעת רבינו אשר מלוניל שהובא בהרא"ש ותר"י (ברכות כא). ע"פ הירושלמי, שיחיד שטעה בתפלת שבת והתחיל בשל חול א"צ לגמור אלא רק ברכה ראשונה, שאם אין דעת אין תפלה, אבל בשאר הברכות פוסק וחוזר לתפלת שבת. וכ"כ בשבולי הלקט (סי' קכה) בשם רבינו מאיר. וע"ע בשו"ת תורת רפאל (הלכות תפלה סי' ט). וא"כ גם כאן שיש מקום לומר שגם הלק"ט יודה שא"צ לחזור לברכת השנים, יש לצרף סברא זו לדינא. ועכ"פ י"ל כאן סב"ל. וכ"פ בכה"ח (סי' קיז ס"ק כז). וע"ע בכה"ח (סי' רסח ס"ק יד) ולא זכר דברי האחרונים הנ"ל. [ממרן אמו"ר זיע"א].

אח"כ ושאל טל ומטר בימות החמה, או לא שאל טל ומטר בימות הגשמים, חייב לחזור ולתקן הברכה שהתחיל בה, וכ"כ בשו"ת מתת ידו (מה"ת סי' יד) להצדיק בזה את הוראת הלק"ט, ודחה דברי התורת חיים סופר.

וכיו"ב כתב בשו"ת אבני זכרון ח"ב (סי' יד) במי שטעה בימות הגשמים ברח"ח, ולא שאל טל ומטר וגם לא הזכיר יעלה ויבא, ונזכר באמצע מודים, שצריך לחזור לברכת השנים בשביל לשאול טל ומטר, ולא אמרי' דאגליא מילתא למפרע שכל מה שאמר מברכת רצה והלאה היה בטעות, משום שלא אמר יעלה ויבא, וכאילו לא התחיל ברצה, וממילא יוכל לשאול שם טל ומטר וימשיך רצה ויעלה ויבא וכו', אלא יחזור לברכת השנים. ודלא כמ"ש בשו"ת מהרא"ל הורו"ק (סי' א) לצדד בזה שיהיה דינו כאילו לא התחיל רצה, וישאל שם טל ומטר וכו'.

וכן העלה בשו"ת יגל יעקב (חאו"ח סי' יב), שבאופן כזה ג"כ צריך לחזור לברכת השנים, שתיכף כשהתחיל רצה עד שלא הגיע ליעלה ויבא כבר אז חל עליו חיוב לחזור לברך עלינו, ומסתבר לומר דתו לא פקע חיובו כששכח אח"כ יעלה ויבא וכו'. ושו"ר בשו"ת ארץ צבי פרומר (סי' כד בדה"י ו"ל עוד), שתלה ד"ז דנ"ד במחלוקת שהובאה בתוס' ברכות (כו:), אם הטעות בתפלה, עושה כאילו לא התפלל כלל, או דינו כהתפלל אלא שהחסיר מעין המאורע.

והנה בספר תהלה לדוד (סי' רסח סק"ב) העיר עוד, שלכאורה נראה מדברי הלק"ט, שאם לא נזכר עד שעקר רגליו צריך לחזור לראש ולהתפלל אתה חונן וכו' וברכת השנים כתיקונה, ואח"כ יחזור לתפלת שבת. וסיים, וכ"ז אינו נראה לענ"ד. ע"כ.

והנה בספר מאמ"ר (סי' רסח סק"ב) כתב לצדד בזה בדעת הלק"ט, שנראה מפשט דבריו, שאם לא תיקן עותתו בברכת השנים, והלך לו לתפלת שבת צריך לחזור לראש התפלה ולומר עד ברכת השנים כתיקונה ואח"כ ילך לתפלת שבת. ושכן נראה מהש"ס והפוסקים שנתחייב לגמרי בברכה שהתחיל בה ועליו לאומרה כתיקונה. אלא שזהו ענין מחודש ותמוה בעיני ההמון. וסיים, ואין בידי כח להכריע בזה למעשה עד שישכימו לזה שנים מהיושבים על כסא ההוראה. ע"ש.

ובשו"ת מעט מים (סי' יט בדה"י איברא), ובספרו טהרת

יג. מי ששכח לשאול טל ומטר וסיים תפלתו, מן הדין רשאי הוא לכוין לתפלת החזרה של השליח צבור ולשומעה מתחלתה ועד סופה, ויוצא בזה ידי חובה. ובלבד שיהיה שליח צבור הגון שבקי ויודע לכוין להוציא את האחרים ידי חובתם. וגם מבטא היטב את כל התיבות והאותיות שבתפלה. ואז יוצא היחיד ידי חובה, אף על פי שהוא בקי ויודע להתפלל בעצמו. ויזהר שלא יענה "ברוך הוא וברוך שמו", וגם לא יאמר "מודים דרבנן" עם הצבור, אלא ישמע מודים שבתפלה מפי השליח צבור. ואם יש שם כהנים שנושאים כפיהם לברך את ישראל, יכוין לברכתם ויענה אחריהם אמן. ובסיום התפלה יפסע ג' פסיעות לאחוריו, ויאמר עושה שלום וכו'. ומכל מקום לכתחלה יותר טוב ונכון מאד שהוא בעצמו יחזור להתפלל עם השליח צבור וישאל טל ומטר. ורק אם קשה לו להתפלל בעצמו, ובפרט כשיש לו ספק בדבר אם שאל טל ומטר או לא, יוכל לסמוך על שמיעתו מהשליח צבור. ואם לא נזכר שהחסיר טל ומטר בתפלתו אלא עד שהגיע השליח צבור ל"ברך עלינו", אינו מועיל שיכוין משם ואילך לתפלת השליח צבור, כיון שהיה סבור שהתפלל כהגון, ולא כיוון כלל לצאת ידי חובה בחזרת השליח צבור מתחלתה, לפיכך חוזר לראש התפלה ושואל טל ומטר. (יג)

השוכח טל ומטר אם רשאי לכוין לחזרת הש"צ

הש"צ התפלה, אינו כן, תדע שהרי מעשים בכל יום בשאינו בקי להתפלל שהש"צ פוטר, ואין אתה מצריכו לפסוע בסוף כל תפלה, אלא שהש"צ במקומו עומד בתפלותיו וכריעותיו ופסיעותיו, והוא אינו מחוייב אלא שמיעה בלבד". (וע"ע בתשובת הגאונים הרכבי סי' רנו). וכ"ה בארחות חיים (הלכות תפלה אות פז). והטור (סי' קנד) הביא בשם רב שרירא ורב האי שיש לפסוע, ומרן בב"י ה"ד הארחות חיים שהרי"ץ גיאת חולק ע"ז. ומרן בש"ע (סי' קנד סעי' י) פסק שיש לפסוע ג' פסיעות, כדעת רב האי גאון, ולא הזכיר מדין כריעות. **ובכ"ה** (סופר, שם סק"ז) כתב, שלפי דעת מרן, ה"ה שצריך לכרוע באבות ובהודאה תחלה וסוף כמו שהוא עושה כשמתפלל בעצמו. ע"כ. אבל בספר שיח יצחק על חגיגה בקונט' תפלת כל פה (סי' קנב סק"ה, דף קנו סע"א) כתב, כי מה שהקשה הרי"ץ גיאת על רב האי, יש ליישב, דבשלמא מה שפטר הש"צ את היחיד מדין תפלה וכריעה ניחא, כיון ששומע ומכוין לתפלתו, משא"כ לענין לפוטרו מפסיעות, שדוקא הש"צ שעודנו עסוק בתחנוניו נפטר בפסיעות שלאחר הקדיש, אבל זה שמסתמא מסיח דעתו ומפסיק לאחר שגמר לשמוע עיקר חיוב התפלה, יש לו לפסוע בעצמו. ע"ש. ולפ"ז למדנו שא"צ לכרוע עם הש"צ.

ובמיהו מצאתי בתשובת הרמב"ם (פריימן, ס"ס לו), שכתב להדיא שהשומעים שאינם בקיאים להתפלל כורעים עם הש"צ. ע"ש. וכן ראוי לעשות. ועיין בב"ח (ר"ס קנד) בדין הפסיעות. ודו"ק.

(יג) התום' ברכות (כ"ט ב"ה טעה), כתבו בשם בה"ג, שאע"פ שש"צ אינו מוציא את הבקי, זהו כשלא התפלל כלל, אבל אם התפלל וטעה שלא הזכיר ר"ח, או שלא שאל טל ומטר, לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל, אלא יכול לשמוע התפלה מהש"צ, ורק שצריך לדקדק שישמע כל אות ואות שבתפלה מפי הש"צ. וכ"כ הרא"ש והרשב"א והרא"ה והמרדכי ותרי"ש. וכ"פ הטור והש"ע (סי' קנד ס"ג). וראה בספר אז נדברו ח"ד (סי' מב אות ב).

ומש"כ שלא יענה מודים דרבנן, אלא ישמע מודים שבתפלה מהש"צ, כ"כ מרן החיד"א בברכ"י (סי' קנד ס"ק יג), ושכן מתבאר בתשובת ר' אברהם בן הרמב"ם שבתחלת מעשה ורקח. וכ"פ הגר"ח פלאגי' בספר כה"ח (סי' טו אות ג), ועוד. וע' בשו"ת מהרש"א אלפנדארי (סי' א והלאה), ובשו"ת לבושי מרדכי (מה"ת אור"ח סי' קנב). ובשו"ת כפי אהרן אפשטיין (סי' נו).

ומש"כ שלא יענה ברוך הוא וב"ש, כ"כ המנחת אהרן (כלל טז ס"ס נח). וכ"כ בערוה"ש (סי' קנד סעי' יז).

ודע כי בשו"ת בית יהודה עייאש ח"א (סי' לג) נשאל אם היחיד ששומע התפלה מהש"צ לצאת י"ח חייב לכרוע בכל המקומות שהיה כורע כשהוא עצמו מתפלל. ולא השיב לשאלה זו. ונחזי אנן, כי לכאורה יש לדמות ד"ז למה שנחלקו הפוסקים אם צריך היחיד הזה לפסוע ג' פסיעות בסיום התפלה או לאו, וז"ל רבינו יצחק אבן גיאת בספר מאה שערים (עמ' ל): "מה שהורה רבינו האי גאון שהיחיד צריך לפסוע כשמסיים

יד. מי שרגיל להאריך קצת בתפלתו, ולפעמים בגלל כך אינו משיג לענות קדושה עם הצבור, והוא מעדות המזרח, אינו רשאי לקצר ולשנות הנוסח של ברוך עלינו, לומר הברכה כנוסח בני אשכנז, כדי שיספיק להגיע לקדושה, אלא יתפלל כנוסח המקובל שלנו, וכמנהג אבותיו. (יד)

ולהתפלל עם הצבור, ולהט"ו גם היחיד ש"ד לענות אמן. ע"כ. וע"ע בתורת חיים סופר (ס"ק כט).

אכן בהגלות נגלות דברי רבינו אברהם בן הרמב"ם דמוכח דס"ל שגם יחיד רשאי לענות אמן אחר הכהנים, והשוה ד"ו למה שכתבו הגאונים שהמתפלל עם הש"צ אומר הקדושה כולה עם הצבור. (ולא חששו כלל משום הפסק, אע"פ שהיה לו להקדים ולהתפלל עם הצבור), יש להורות כדברי הט"ו, שגם ביחיד אין חשש הפסק ורשאי לענות אמן אחר הכהנים. וכ"כ הגאון אי"ש צדיק בספר בית מנוחה (דף קנו ע"א אות מו) להוכיח מדברי רבינו אברהם הנ"ל, שהיחיד שמתפלל מלה במלה עם הש"צ, עונה אמן אחר הכהנים. וכ"כ בפשיטות בשו"ת פעולת צדיק ח"ג (סי' רג בהערה). וע"ע בסידור תכלאל עץ חיים (בקונטרס ענף חיים דף ח' ע"ג), ובשו"ת יבי"א ח"א (סי' יא אות ו' ובהערה), [וע' בספר ביכורי ארץ (פ"ה דברכות סי' יב דף קל:)]. ואין דבריו מחוורים כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ג (סי' טו אות ג.).

ומה שכתבנו שלתחלה יותר טוב ונכון מאד שיחזור להתפלל בעצמו, כן הסכימו להלכה רוב האחרונים. וכ"כ בברכ"י שם. וביחוד לפי מ"ש בספר בני ציון שם שדעת הרי"ף והרמב"ם דלא ככה"ג בזה. ע"ש.

ומה שכתבנו שאם נזכר באמצע החזרה לא מהני שיכוין להש"צ משם והלאה, פשוט, ושלא כמ"ש בספר שמו יוסף בן וואליד (סי' קמה) שיכוין משם והלאה ודיו. ע"ש. וכבר השיב ע"ד לנכון בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב (סי' יא), והעלה שצריך לחזור ולהתפלל, שמאחר שהיה סבור שהתפלל כהוגן, ודאי שלא דקדק לשמוע מהש"צ כראוי, וכאילו כיון שלא לצאת י"ח. ע"ש. וכן עיקר. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ב (סי' יא אות יא). ובשו"ת יחוד ח"ו (סי' ר' עמ' כט). [וע' היטב בספר אור שמח פ"י מהל' תפלה ה"ח בדה"ל ולולא, שע"פ סברתו יש לקיים דברי הרב שמו יוסף. וע"ע להלן הל' חזרת הש"צ. ודו"ק]. [ממרון אאמור זיע"א].

יד עיין בשו"ת יבי"א ח"ב (סי' לה) שאין לקצר מנוסח "על הנסים" בחנוכה ובפורים כדי להספיק להגיע לקדושה. וכן אם הגיע ל"שים שלום", והש"צ מתקרב לקדושה, אינו רשאי לקצר ולומר הנוסח "שלום רב"

ומה שכתבנו שיענה אמן אחר הכהנים, הכי מוכח במתניתין (ברכות לד.) שהש"צ לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף. ופרש"י, שלא תטרף דעתו ויטעה, לפי שהש"צ צ"ל לפני הכהנים כל תיבה ותיבה ובענותו אמן לא יוכל לכוין מהר ולהתחיל בברכה שאחריה. ע"כ. משא"כ לגבי יחידים שמתפללים עם הש"צ. וכן מבואר להדיא בתשובת ר' אברהם בן הרמב"ם שבתחלת מעשה רוקח. וכיוון לזה מדעתו בס' תולדות זאב (דף עז: מהספר).

והן אמת שהב"ח (סי' קכח, בדה"ל אין הש"צ רשאי לענות אמן), הביא מה שכתבו התוס' (ברכות לד.): "לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף, תימה, תיפוק ליה שמפסיק בתפלה אם עונה אמן. וי"ל מאחר שלא אמר ה"ט, ש"מ דעניית אמן לא חשיבא הפסקה, מאחר שצורך תפלה היא". וכתב הב"ח, ור"ל דל"ד למאי דקי"ל שאסור להפסיק בתפלה לאמן יהא שמייה רבה ולקדושה, דהתם הוא גרם להפסק זה מפני שאיחר לבוא לביהכ"נ ולהתפלל עם הצבור, עד שמתפלל בשעה שהש"צ אומר קדיש וקדושה, הילכך אסור לו להפסיק באמצע התפלה, שאין זה הכשר תפלה, אבל כאן שהכשר התפלה כך הוא, שהכהנים נושאים כפיהם בסוף ברכת מודים, ומברכים את העם, וחייבים לענות אחריהם אמן, אין זה הפסק להש"צ, ואינו אסור אלא מפני הטירוף. ע"כ. ובספר עולת תמיד (סי' קכח ס"ק לט) כתב ע"ד התוס' הנ"ל, ונ"ל דהיינו דוקא אמן של ברכת כהנים שהוא צורך תפלה, אבל אמן של שאר ברכות ודאי שאסור לענות משום הפסק. ומכאן יש ללמוד שגם יחיד שעומד בסוף מודים יכול לענות אמן אחר הכהנים, ואין בזה משום הפסק, אבל הב"ח פירש כוונת התוס' וכו', ולפ"ז אסור ליחיד להפסיק לאמן אחר ברכת כהנים, שהיה לו להקדים ולהתפלל עם הצבור. ודבריו נכונים. עכת"ד. וכן הא"ר בס"ק לח, ה"ד הב"ח להלכה. אבל הט"ו (ס"ק יד) פירש כוונת התוס', דאמן של ברכת כהנים הוא מעין הברכה עצמה, מש"ה לא חשיב הפסק. וכתב הפמ"ג (במש"ז שם), והוי יודע שיחיד שעומד בתפלה והגיע לשים שלום, אם רשאי לענות אמן אחר הכהנים, באנו למחלוקת הב"ח והט"ו, להב"ח אינו עונה אמן, שהיה לו להקדים

טו. בן ארץ ישראל שיצא לחוץ לארץ קודם שבעה בחשון, יש אומרים שאם היה דעתו לחזור בתקופת שאלת הגשמים, או אפילו שאין דעתו לחזור בתקופה זו אלא שהשאיר אשה ובנים בארץ ישראל, שואל טל ומטר בשבעה בחשון כבני ארץ ישראל. ואם לאו לא ישאל אלא עד ששים לתקופה כבני חוץ לארץ. ויש חולקים וסוברים שלעולם הולך אחר המקום שנמצא שם, ולכן אינו שואל אלא בליל ששים לתקופה כבני חוץ לארץ. ולענין הלכה נראה שאם דעתו לחזור לארץ ישראל בתקופת הגשמים או אפילו במשך השנה, או שהשאיר אשה ובנים בארץ ישראל, ישאל טל ומטר בשומע תפלה. (טו)

טז. בן ארץ ישראל שהתחיל לשאול טל ומטר בשבעה בחשון כדינו, ואחר כך יצא לחוץ לארץ על מנת לחזור במשך השנה, ימשיך לומר טל ומטר בברכת השנים גם בהיותו שם, אף על פי שהוא קודם ששים יום לתקופה. ורק כשהוא עובר לפני התיבה כשליח צבור, יאמר "ברכנו", ובברכת שומע תפלה, קודם "כי אתה שומע תפלת כל פה", יאמר בלחש "ותן טל ומטר לברכה". ואם עקר דירתו עם משפחתו להתגורר בחוץ לארץ, יפסיק מלשאול טל ומטר מיד כשיגיע למחוז חפצו בחוץ לארץ. (טז)

בכדי שיפסיק לענות קדושה. ושכן פסקו האחרונים. ע"ש. ובשו"ת ישכ"ע ח"ח (אר"ח סי' י) פסק, שיכול לדלג על הנסים כדי להשיג לומר קדושה עם הצבור,

היוצא לחוץ לארץ מתי יתחיל לומר ברוך עלינו

ע"ש. וכ"פ בשו"ת מעיל שמואל (בסוף הספר, בפ"ב מהל' תפלה). ובשו"ת נשמת חיים (סי' ו') הביא מחלוקת האחרונים הנ"ל ולא הכריע. ע"ש. (וע"ע בשו"ת שדה הארץ ח"ג סי' יג). והפמ"ג (במש"ז סק"א) הביא להלכה דברי הפר"ח. וכן הסכים בשו"ת אג"מ (חאו"ח מה"ת סי' קב). ובשו"ת זכור לאברהם אביגדור (סי' כב) כתב, שבן אר"י הנמצא בחו"ל, יאמר ותן טל ומטר לברכה על אדמת הקודש בערי אר"י. וצ"ע.

ובשלמי צבור (דף קטט ע"ד) כתב, שנראה לו להכריע כהסוברים ששואל כבני אר"י, מכיון שאפי' בן חו"ל ששאל גשמים תוך ששים לתקופה אינו חוזר. ע"ש. אבל בספר מנחת אהרן (כלל טז סעי' כה, דף קלא סע"ד) כתב לדחות דברי השלמי צבור, שעכ"פ לכתחלה אין להתיר לשאול טל ומטר מטעם זה. והסכים כמו שכתבנו בפנים שישאל טל ומטר בשומע תפלה. שהרי גם יחיד שזקוק לגשמים יכול לבקש צרכיו ולשאול טל ומטר בשומע תפלה.

בן ארץ ישראל שהתחיל לומר כאן "ברוך עלינו" ויצא לחוץ לארץ

אות ט). והובא בשלמי צבור (דף קטט ע"ג), ובסידור בית עובד (אות א), ובשע"ת, ובחסד לאלפים (סי' קיז). **אמנם** מצאתי למהר"ש ויטאל בשו"ת באר מים חיים (סי' ה), שנדפס מקרוב, שהעלה בפשיטות שאע"פ

(טו) הנה בשו"ת הרדב"ח ח"ה (סי' ב' אלפים ונ"ה) כתב, שאם דעתו לחזור לאר"י בזמן שאלת טל ומטר שואל כבני אר"י, וכן אם יש לו אשה ובנים באר"י שואל כבני אר"י. אע"פ שאין דעתו לחזור. וכן הסכים המהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (פ"ס פז). וכ"כ הרב המני"ח בשו"ת הלק"ט ח"א (סי' עד). ע"ש. והפר"ח כתב, שנראה לו שכל זמן שדעתו לחזור לאר"י בכל אותה שנה, שואל כבני אר"י. ורק אם דעתו לחזור אחר שנה או שנתיים, כמו שלוחי אר"י, אע"פ שיש לו אשה ובנים באר"י, שואל כבני חו"ל. אבל בשו"ת דבר שמואל אבובה (סי' שכג) כתב שעליו לנהוג כמו המקום שנמצא שם. וכ"כ בברכ"י (סי' קיז סק"ה), שעכ"פ כיון שהוא יחיד בחו"ל, אין לו לשאול אלא כבני חו"ל. ושכן הורה הלכה למעשה המהר"י מולכו בתשו' כת"י סי' טז. ושלא כהרדב"ז והפר"ח. וכ"כ בספר יד אהרן, ששמע ממהר"א יצחקי בשם מהר"י מולכו, שהרה"ג ר' זרחיה גוטה וכמה גדולים חלקו על הרדב"ז בזה.

(טז) כ"פ מרן החיד"א בברכ"י (סי' קיז סק"ו) שכיון שדעתו לחזור לאר"י וכבר התחיל לשאול טל ומטר באר"י כדינו, אם יפסיק מלשאול טל ומטר הוי כחוכא ואיטולא (עירוה"ק סי' טז), וכ"פ עוד בקשר גודל (סי' טז

יז. תייר שבא לבקר בארץ ישראל בימים אלה, ודעתו לחזור לחוץ לארץ לעירו ולשער מקומו, בקרב ימים, צריך לשאול טל ומטר בברכת השנים בשבעה בחשון כמנהג המקום שנמצא שם, וכשיחזור לחוץ לארץ יפסיק מלשאול טל ומטר עד ששים לתקופה. וטוב שימשיך שאלת טל ומטר בשומע תפלה. (ז)

יח. החל ממוצאי יום טוב הראשון של פסח, אומרים "ברכנו" במקום "ברך עלינו", עד ליל שבעה בחשון. ומי שטעה בימות החמה ואמר "ברך עלינו" ושאל טל ומטר, אם נזכר באמצע הברכה חוזר לראש הברכה, ואם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' קודם שיסיים מברך השנים, אומר למדני חוקיך, ויחזור לראש הברכה, ואם לא נזכר עד שסיים מברך השנים, או שלא נזכר אלא בברכות שלאחר מכן, חוזר ל"ברכנו", וממשיך ברכות התפלה על הסדר. ואם לא נזכר עד שאמר פסוק יהיו לרצון (האחרון), חוזר לראש התפלה. לפיכך יחידים הצריכים לגשמים מפסח ועד סוכות, אינם רשאים להזכיר מוריד הגשם, או לשאול טל ומטר בברכת השנים, אלא באמצע שמע קולינו ישאלו טל ומטר, כדין כל יחיד ששואל צרכיו בשומע תפלה. וכן הדין בעיר מסויימת שצריכה גשמים בין פסח לסוכות, אפילו היא גדולה כנינוה, או אפילו מדינה שלימה, או ארץ אחת כולה, כגון ארץ אשכנז בכללה, או ארץ ספרד בכללה, הרי הם כיחידים לענין זה, ושואלים טל ומטר בשומע תפלה. ומכל מקום יחיד שטעה בתפלתו במקומות אלה ושאל טל ומטר בברכת השנים, אין צריך לחזור ולהתפלל, אלא בתורת תנאי של נדבה.

מנחת אהרן (דף קלא ע"ד) כתב לחלוק על הברכ"י, דלא שייך בזה שנראה כחוכא ואיטולולא, כיון שאינו נמצא באר"י, ודין הוא שישתנה דינו לנהוג כמנהג חו"ל, ולכן לא ישאל טל ומטר אלא בשומע תפלה. עכת"ד. מ"מ אין דבריו מוכרחים בזה, אלא כיון שדעתו לחזור במשך השנה, וכבר התחיל לשאול כדינו לא יפסיק מלשאול טל ומטר בברך עלינו. ומיהו אם שכח ולא שאל טל ומטר ונזכר אחר שומע תפלה, א"צ לחזור, ויסמוך על המהר"ש ויטאל ודעמיה.

ובמ"מ אם עקר דירתו לגמרי לחו"ל יפסיק מלשאול טל ומטר, וינהוג כמנהג המקום שהלך לשם. ושור"ר בשו"ת צי"א ח"ו (סי' לה) שפסק כדברי הברכ"י וסיעתו, ודלא כהפתה"ד בשם המהר"ש ויטאל הנ"ל. (וע' בשו"ת יחור"ד ח"א סי' גג).

ובמ"מ נראה שאם הוא בחו"ל במקום שהגשם מזיק ליבולים, יפסיק מלשאול טל ומטר מיד בהגיעו לשם. [ממרן אאמור"ר זיע"א].

תושב חוץ לארץ לענין אמירת "ברך עלינו"

שמואל אבוהב (סי' שגג). ובשו"ת באר מים חיים (סי' ה). וביד אהרן (סי' קיז) ושאר פוסקים. וראה בשו"ת יחור"ד (ח"א סי' גג). ושור"ר שכ"פ בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' סב). [ממרן אאמור"ר זיע"א].

שהתחיל לשאול טל ומטר בעודנו באר"י, אם אח"כ שם לדרך פעמיו והגיע למצרים וסביבותיה שאין שואלים אלא עד ששים יום לתקופה, צריך להפסיק מלשאול טל ומטר, ויתפלל כאנשי המקום שנמצא שם. עכת"ד. (וראה עוד בפתה"ד ח"ב דף יח ע"ג שהביא קיצור תשובת מהר"ש ויטאל הנ"ל מכת"י). ומדבריו שם מתבאר שלא ראה תשובת הרדב"ז ומהריק"ש (הג"ל באות טו). **ולענין** מעשה נראה שהעיקר כדברי מרן החיד"א שכל שהתחיל לשאול טל ומטר באר"י בו' בחשון יכול להמשיך בשאלת טל ומטר, כיון שדעתו לחזור במשך השנה, דבלא"ה דעת הפר"ח ודעמיה שאפי' עדיין לא התחיל לשאול טל ומטר באר"י, כגון שנסע קודם ז' בחשון, צריך לשאול טל ומטר בשבעה בחשון, וכ"ש כאן שכבר התחיל לשאול טל ומטר כדינו. [נמה גם כשיצא למצרים וסביבותיה שהאקלים שם כמו באר"י, ולדעת הרא"ש והר"ן והריטב"א, צריך לשאול שם טל ומטר בו' בחשון, אף שלא נהגו כן, אלא כדעת הרי"ף והרמב"ם ששואלים כבני בבל ביום ששים לתקופה]. ואף שהרב

יז **שעוד** כאן לא אמר הברכ"י שימשיך לשאול אלא בתושב אר"י שיצא לחו"ל, משא"כ תייר שבא לבקר באופן זמני באר"י, כיון שחזר לחו"ל יש לו להפסיק ולנהוג כמנהג מקומו. כפי מה שכתבו בשו"ת דבר

אבל אם טעה בהזכרה ואמר "מוריד הגשם" בין פסח לסוכות, אפילו במקומות הצריכים לגשמים צריך לחזור ולהתפלל. (ח)

יט. במקומות שבין סוכות לפסח הם ימות החמה שלהם, והגשמים מזיקים לתבואה ולחקלאות, או לבריאות בני אדם, אין להם לשאול טל ומטר כלל בימים אלה. וכן בהזכרה לא יאמרו "משיב הרוח ומוריד הגשם", אלא מוריד הטל, כיון שהגשמים סימן קללה להם באותו זמן. (ט)
כ. במדינות שהאקלים ומזג האויר שלהם הוא להיפך מהאקלים ומזג האויר שלנו, שהחורף שלהם הוא מפסח עד סוכות, והקיץ שלהם הוא מסוכות ועד פסח, כגון מדינת ברזיל ואוסטרליה, יש אומרים שלא ישאלו טל ומטר בברכת השנים כלל, לא בקיץ ולא בחורף שלהם, אלא שבימות הגשמים שלהם דהיינו בין פסח לסוכות ישאלו טל ומטר בשומע תפלה. והשליח צבור אף הוא ישאל טל ומטר ב"שומע תפלה" בימות הגשמים שלהם. ויש חולקים. ולדינא

אמירת "ברכנו" ומוריד הטל בפסח

לסוכות. וכ"כ בשו"ת מילי דעזרא (או"ח סי' י דף יח.).
 ובס' האשכול ח"א (עמ' כה) הקשה, מדקי"ל (בע"ז ח.),
 אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם
 צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים, וא"כ יחידים
 הללו שצריכים לגשמים אפי' בתקופת תמוז למה לא
 ישאלו טל ומטר בברכת השנים, ותירץ, דשאני מטר
 בזמן שא"צ לרוב העולם יש בו היוק לאחרים וכו'.
 והובא בארחות חיים (הל' תפלה אות ק"ט). וכ"כ
 הריטב"א והר"ן והמאירי (בסוף פ"ק דתענית יד.). וע"ע
 בספר ההשלמה ובס' המכתם שם בשם הראב"ד, ובכ"י
 (סי' קיז). (וע' בשו"ת זכור לאברהם אביגדור חאו"ח סי' כב.
 ודו"ק.)

ומה שכתבנו שאם טעה היחיד ושאל טל ומטר בברכת
 השנים, א"צ לחזור, אלא בתנאי של נדבה, לפי שדעת
 הרא"ש בתשובה, וסיעתו, שאף לכתחלה יש לשאול
 טל ומטר בברכת השנים, בדיעבד מיהא א"צ לחזור,
 אא"כ בתורת נדבה. וכ"פ בש"ע שם. וע"ע במאמ"ר,
 ובספר בני ציון, ודלא כהפר"ח. ועיין בשו"ת יבי"א
 ח"ב (חאו"ח סי' ט אות יז).

במקומות שבימות הקיץ הוא החורף שלהם כיצד ינהגו

ותשובות" (סי' א), כתב, שבמקומו שהמטר סימן קללה
 בימות החורף, אם טעה ולא שאל טל ומטר אינו חוזר,
 ושלא נזכר ד"ז בשום פוסק. ע"ש. ועיין בהערה שם
 בשם ערוה"ש. ונראה שלא היו הגשמים במקומו
 מזיקים כ"כ לתבואה ולחקלאות, שאל"כ, הרי אף
 לכתחלה אין לשאול טל ומטר. ודו"ק. ומה שכתבנו
 לגבי "הזכרה", הוא ק"ו מדין "שאלה", שהרי בלא"ה
 יוצאים י"ח באמירת "מוריד הטל", במקום "מוריד
 הגשם". ופשוט. [ממרן אאמור זיע"א].

(ח) עיין בגמ' תענית (ג:) ובטו"ש"ע (סי' קיז ס"ג)
 שהשואל טל ומטר בימות החמה מחזירים אותו.
 ומבואר בתוס' (תענית ג:) בשם הירושלמי, משום
 שהמטר בימות החמה סימן קללה הוא. וכתב הר"ן
 (שם בד"ה תו גרסינו), שאע"פ ששינוי יצא ניסן וירדו
 גשמים הרי הם סימן קללה (תענית יב:), מכלל שבניסן
 אינם סימן קללה, י"ל כיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר
 גשם הם סימן קללה לא פלוג רבנן, ולא רצו לחלק
 בזה בין רוב ימות החמה לחצי ניסן האחרון. וכ"כ
 הרשב"ץ בפירושו לברכות (ט:). ע"ש. ודין יחידים
 הצריכים למטר, מבואר בתענית (יד:) ובטור וש"ע (סי'
 קיז ס"ב). [ודין טעות בהזכרה שאמר מוריד הגשם במקומות
 אלה, מבואר בש"ע (סי' קיד ס"ד), כי אין להזכיר שבחו של
 מקום בדבר שהוא קללה לרוב העולם]. ומ"ש מהר"ח
 אבולעפיא במקראי קדש (דף קכה:), שאם בארץ היא
 הגשמים רעים ומזיקים ליכול בין סוכות לפסח,
 וצריכים להם בין פסח לסוכות, ישאלו אז טל ומטר
 בברכת השנים, אגן בדידן לא קי"ל הכי, אלא כהוראת
 מרן שסובר שבכל אופן אין לשאול גשם בין פסח

(ט) זן לשון הרמב"ם בפ"י המשניות (פ"ק דתענית י:):
 "שמכיון שהגשמים באותו זמן אינם טובים להם, אלא
 אדרבה ממיתים משמידים ומאבדים, היאך ישאלו אז
 טל ומטר, הלא זה מן השקר והאיולת". ע"כ. וכ"פ
 בשו"ת מהרח"ש ח"ג (סי' ג). ובספר עיקרי הד"ט (סי'
 ה אות נה), ובשו"ת דברי יוסף שווארץ (סי' ה). ועוד.
 ועיין במקראי קדש למהרח"א (דף קכה). ליישב דברי
 הרמב"ם בפירושו הנ"ל שלא יסתור למ"ש בחיבורו.
 ע"ש. והגר"ש מוהליבר בספר "חקרי הלכה ושאלות

נראה, שבזמן הזה שהגשמים להם היא לסימן ברכה, יש להם לשאול טל ומטר בדרך עלינו החל מיום ששים לתקופה, עד ערב פסח, כמנהג אחינו שבחוץ לארץ. וגם לענין הזכרת הגשם עדיף להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם משמיני עצרת עד פסח. כ.

שאלת טל ומטר ב"ברזיל" ו"ארגנטינה"

השואל שבין פסח לסוכות שואלים טל ומטר בשומע תפלה כיחידים, כמו בני נינוה, אין זה פשוט כלל, שהן אמנם דעת הרא"ש בתשובה לחלק שדוקא עיר, ולא מדינות שלימות כאשכנז וספרד, והפוסקים חולקים עליו, ואינם מחלקים בזה, אולם פשוט שלא דיברו אלא באיזורים שלהם שהחורף שלהם בימי החורף של אר"י ובכל, ורק שגם בימות הקיץ הארץ צמאה למים, אבל במקומות שנהפכו הזמנים שלהם שימי הגשמים הם אחר הפסח וימי הקציר אחר החג, בזה לא דיברו הפוסקים, וצריך להזכיר בימי הגשמים שלהם מוריד הגשם ולשואל טל ומטר בברכת השנים, ושכן יש לדקדק מהרמב"ם בפ"י המשניות בפ"ק דתענית. ולפ"ו מימות החג עד הפסח שהם ימות החמה שלהם אסור להם להזכיר גשם ולשואל טל ומטר בברכת השנים. ומה שאומרים בשם הגאון מסטמאר שלעולם ישאלו טל ומטר בשומע תפלה, קשה לדון על הוראה בע"פ וכו'. עכת"ד.

והרה"ג ר' שאול סתהון בשו"ת דבר שאול (סי' ג) דן ג"כ לגבי מדינת ארגנטינה, שהחורף שלהם מפסח עד סוכות, ואח"כ מתחילים ימות החמה, והעלה שבהזכרה לעולם יאמרו מוריד הטל, וכימי החורף שלהם ישאלו טל ומטר בשומע תפלה בלבד. ולעולם יאמרו ברכנו ולא ברך עלינו כלל ועיקר. וכתב שהסכימו עמו בביה"ד של ירושלים, הגאונים ר' יוסף ידיד הלוי, ר' אברהם עדס, ור' שלמה לניאדו, ושכן הסכים ג"כ הג"ר יעקב יוסף טראב, אב"ד בירות. ושכן העלה באורך הרה"ג ר' יהודה טראב מסלתון, אב"ד מצרים, ושכ"ד מר אביו הגאון ר' עזרא טראב מסלתון (מחבר שו"ת שערי עזרה, אב"ד דמשק). ועוד.

ותשובת הג"ר יוסף ידיד הלוי היא לו נדפסה בספרו שו"ת שארית יוסף (עמ' רנה). ושם העלה שגם הש"צ בימי החורף שלהם ישאל טל ומטר בשומע תפלה. ושיש לפלפל ע"ד הב"ח והט"ז שמחלקים בין יחיד לש"צ. [וכן בא"ר כתב, שאין חילוק בזה בין יחיד לש"צ, שגם ש"צ ישאל טל ומטר בשומע תפלה. ודלא כהט"ז. וכן העלה הג"ר יחיאל צאלח בסידור עץ חיים (ה"א דף מ"ו). וכ"ש בארצות כאלה שירידת הגשמים שם בימי הקיץ שלנו הם בדרך הטבע. ואין בזה משום אטרוחי כלפי שמיא].

איברא שלגבי ארגנטינה יש מחלוקת במציאות שיי"א

(כ) **חנה** המהרח"ש בשו"ת תורת חיים ח"ג (סי' ג), כתב לגבי מדינת בראזיל, שאין להם לשאול טל ומטר בדרך עלינו, וטעמו מפני שבימות החמה שלהם אין להם צורך כלל בגשמים, ואדרבה הם גורמים רטיבות ולחות במזג האויר, ובעקבותם חלאים רעים לתושבים, לכן בימות החמה שלהם אין מזכירים גשם ואין שואלים טל ומטר כלל, וכמ"ש הרמב"ם בפ"י המשניות הנ"ל. ואילו בימות הגשמים שלהם, הרי הם כיחידים כמו בני נינוה, וכמ"ש בב"י שאפי' ארץ שלימה כארץ ספרד או אשכנז דינם כיחידים, ואם יצטרכו לגשמים ישאלו בשומע תפלה. עכת"ד. ולכאורה לולא דבריו היה נ"ל שמכיון שהאקלים שלהם הוא להיפך ממש מהאקלים שלנו, החורף קיץ והקיץ חורף, באופן קבוע, יש להם להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם, מפסד ועד סוכות, שהוא החורף שלהם, ולשואל טל ומטר בברכת השנים. והגמ' בתענית (יד): שדנה לגבי בני נינוה, והפוסקים שדנו לגבי ארץ ספרד נענין בתשו' הרא"ש ובב"י סי' קיין, לא דיברו אלא בכגון מדינות אשכנז וספרד שהחורף שלנו הוא החורף שלהם, אלא שצריכים הם לגשמים גם בקיץ, ולכן דנו אותם כיחידים. משא"כ לגבי מדינת בראזיל שהאקלים שלהם הוא להיפך ממש מהאקלים שלנו, בזה לכו"ע מזכירים גשם ושואלים טל ומטר בברכת השנים בחורף שלהם, כמו שנהוג בחורף שלנו. וכן מתבאר בדברי המהרח"א בספר מקראי קדש (דף קכה): בדעת הרמב"ם. ע"ש.

ושן"ר להראש"ל רבי יעקב מאיר, בתשו', והיא לו נדפסה בשו"ת דברי חזקיהו ח"א (עמ' כא), לגבי הזכרת ושאלת טל ומטר במדינת ארגנטינה שהאקלים שלהם הוא היפך ממש משלנו, שחילק כדברינו, בין נידון הש"ס והפוסקים, לנ"ד. [ונסייעו הרהמ"ח שכן משמע לכאורה מפ"י המשניות להרמב"ם (תענית י.א)]. ומ"מ בסוף דבריו סיים שמדברי הב"י נראה דלא ס"ל לחלק כן. ולכן פסק שלעולם יאמרו מוריד הטל, ובימות הגשמים ישאלו טל ומטר בשומע תפלה בלבד. ע"ש.

גם בשו"ת שבט הלוי ח"א (חאו"ח סי' כא), נשאל בזה ממדינת אורגוואי, שהאקלים שלהם הוא להיפך ממש מאצלנו, שימות הגשמים שלהם מפסח עד סוכות, ואילו בימי החורף שלנו הם ימי קציר חטים, שהגשמים שם סי' קללה. וכתב, דמאי דפשיטא ליה להרה"ג

שהם צריכים לגשמים תמיד, שיש להם זמנים שונים לתבואות וירקות, והם לברכה גם בימות החמה שלהם, ויש המכחישים את זה ואומרים שממש האקלים שלהם הוא להיפך משלנו, וכשם שאצלינו בקיץ המטר סי' קללה, כך אצלם בימות החמה שלהם, והביא מחלוקת זו בשו"ת מילי דעזרא (סי' דף י"א ע"א), וכתב שהרוב ככל אומרים כדעה שניה. ולכן הסכים שלעולם יאמרו מוריד הטל, ובימות הגשמים שלהם ישאלו טל ומטר בשומע תפלה, ולעולם לא יאמרו ברך עלינו אלא ברכנו. ע"ש.

ולעומתו הרה"ג חזקיה שבתי בספרו דברי חזקיהו ח"א (סי' ד עמ' יח), כתב, שבארגנטינה יורדים גשמים גם בימות החמה שלהם, וגם אז הגשם הוא להם לתועלת גדול לזרעים ולירקות ולטובת מזג האויר, ולכן הורה שמתשרי עד ניסן יאמרו בהזכרה מוריד הגשם, ובשאלה ברך עלינו, ומניסן עד תשרי יאמרו מוריד הטל וברכנו, (ואם צריכים לגשם ישאלו טל ומטר בשומע תפלה). עכת"ד.

והגרא"י קוק בתשובתו (שם עמ' יט), וכן בשו"ת אורח משפט (סי' כד), הסכים ג"כ (בנראה לפי נוסח השאלה), שאין ספק שגם שם צריכים להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בזמן שאנו נוהגים להזכיר, ומפסיקים בזמן שאנו מפסיקים, וכל הספק הוא רק לענין שאלת טל ומטר שמצינו שחילקו חז"ל בזה בין בכל לאר"י, וכו', ולכן בזמן שצריכים לגשמים ישאלו טל ומטר בשומע תפלה, וזהו רשות ולא חובה, והש"צ לא ישאל כלל טל ומטר כמ"ש הב"ח דהוי אטרוחי כלפי שמיא וכו'. ע"ש.

אולם אם נתפוס כדעת הרוב שמתשרי עד ניסן הגשמים שם אינם לברכה אלא להיפך, יש להורות כמו שפסקו רבני ארגנטינה בשו"ת דבר שאול סתהון הנ"ל. (והסכימו עמהם הגאונים הנ"ל). ואינהו בקיאי טפי במילי דמתא דידהו. ולא יהא אלא ספק אם הגשמים שם מתשרי עד ניסן סימן קללה או לא, שוא"ת עדיף, ויזכירו מוריד הטל, ובזמן שצריכים לגשמים ישאלו טל ומטר בשומע תפלה. וכיחידים דמו. וכן השיב בקצרה המהרש"א אלפנדארי בתשובה בספר דברי חזקיהו (שם עמ' יט). [ובשו"ת משפטי עזריאל (מה"ת חאו"ח סי' ר) נשאל ע"ז, ולא ירד לסוף דעת השואל, והשיב מה שהשיב].

אמנם בכה"ח (סופר, סי' קיז ס"ק טוב) כתב, שבמקומות הרחוקים שהקיץ שלנו ימות הגשמים שלהם, והחורף שלנו ימות החמה שלהם, אין שואלים טל ומטר בברכת השנים בימות הגשמים שלהם אלא בשומע תפלה וכיחידים דמו. ובימי הקיץ שלהם שהם מסוכות ועד פסח שואלים גשמים בברכת השנים מיום ששים לתקופה כמו רוב העולם. ושכן המנהג פשוט בערי

הודו, שאומרים משיב הרוח ומוריד הגשם ביו"ט האחרון של חג כמנהג אר"י, ושואלים טל ומטר ביום ששים לתקופה עד הפסח וכו', ושכן ראוי לנהוג ע"פ הסוד. ע"ש. נראה דמיירי במקומות שברור הדבר שאין הגשמים מזיקים לא לבריאות ולא לחקלאות, אבל כשיש ספק בדבר שוא"ת עדיף, ויאמרו "מוריד הטל", וישאלו טל ומטר בשומע תפלה, וכיו"ב כתב מהר"ש סלאנט בתשובה שהובאה בספר בית אברהם (עמ' לו), בדבר מה שנהגו באוסטרליה שלא לשאול טל ומטר מתשרי ועד ניסן, כי יש שאומרים שהגשם אז מזיק לשדות ולבריאות, ומייחסים הוראה זו להרה"ג ר' נתן אדלר מלונדון שהורה להם כן. והשיב הגר"ש סלאנט, שאמנם חשב להורות להם שבהזכרה יאמרו משיב הרוח ומוריד הגשם ביו"ט האחרון של החג עד הפסח, כמו בכל העולם, ובשאלת טל ומטר לא ישאלו אלא בשומע תפלה (בזמן שצריכים לגשם), אך מאחר שהרא"ש בתשובה ביטל דעתו בכה"ג מפני המנהג, לפיכך גם כאן לא ישנו ממנהגם. והרה"מ השיב ע"ז, כי המנהג בטעות יסודו, שאדבריה הגשמים הם לברכה גם מתשרי ועד ניסן, בין לבריאות ובין לשדות, וא"כ מן הראוי שישאלו טל ומטר מיום ששים לתקופה בברכת השנים, ושכן הורה הגר"י אלחנן. וחזר הגר"ש סלאנט להשיב (שם עמ' לו), שאין בדעתו להתערב יותר בזה, כי יש שכתבו אליו שהגשמים שם מזיקים מתשרי ועד ניסן, ומטעם זה כתב להם שלא ישנו מנהגם, שכבר הורה זקן הרה"ג ר' נתן אדלר מלונדון וכו'. ע"ש.

והרה"ג ר' יוסף שווארץ בשו"ת דברי יוסף (סי' ה') נשאל ג"כ על מדינת אוסטרליה, והשיב לנהוג כמ"ש המהר"ש בשו"ת תורת חיים ח"ג (א, ג), לגבי מדינת ברזיל, שמכיון שהגשמים מזיקים לבריאות ולשדות מתשרי עד ניסן, אין להם להזכיר גשם ולא לשאול טל ומטר כלל, ורק בימות הגשמים שלהם מפסח עד סוכות ישאלו טל ומטר בזמן שצריכים לגשמים. וע"ע בערוה"ש (סי' קיז ס"ח). [וע' בשו"ת יש מאין ח"ב (סי' א'). ובשו"ת הר צבי (תאו"ח סי' נו)].

ובשו"ת מנח"י ח"ו (סי' קצא) נשאל ג"כ על מדינת ארגנטינה בדין שאלת טל ומטר, כי אף שזה עשרות שנים שנוהגים ברוב הקהלות הותיקות שם כמו שפסקו רבני ארגנטינה שלא לשאול טל ומטר אלא בשומע תפלה, אף בימות הגשמים שלהם, היו כאלה מהחוזרים בתשובה שפרשו מקהלותיהם ונהגו לשאול טל ומטר בברכת השנים ששים יום לתקופת תשרי, ואחר שפלפל הרה"מ בדברי מהר"ש, והעיר ע"ד השה"ל שדבריו הם בניגוד למהר"ש, ושוב נסתפק במציאות אם הגשמים מזיקים בימות החמה שלהם,

סימן קיח - דיני ברכת השיבה

א. בברכת השיבה שופטינו יש לחתום בכל השנה מלך אוהב צדקה ומשפט. ומראש השנה ועד יום הכפורים יש לחתום המלך המשפט. וכבר נתבאר לעיל [סי' קז] שהטועה בתפלתו בעשרת ימי תשובה וחתם מלך אוהב וכו', אם נזכר תוך כדי דיבור, דהיינו שיעור ג' תיבות שלום עליך רבי, יסיים מיד המלך המשפט. ואם נזכר אחר שיעור כדי דיבור, יחזור לברכת השיבה, וימשיך משם והלאה על הסדר. ואפילו אם נזכר בברכות שלאחר מכן, או באלהי נצור, יחזור לברכת השיבה, וימשיך על הסדר. ואם לא נזכר עד שאמר הפסוק יהיו לרצון האחרון, אף שלא עקר רגליו יחזור לראש התפלה. ונכון שיעשה תנאי של נדבה קודם שיחזור. (א)

והשיבו לו באופן ברור, כי מאז ועד עתה נשתנה המצב לחלוטין, ומחמת התקדמות הטכנולוגיה יודעים הם לנצל את גשמי הקיץ בארגנטינה [שהם ימות החורף באר"ן] לטובה ולברכה, ועיקר גידולי החקלאות בארגנטינה באים מגשמי הקיץ שלהם, והצליחו אף להקטין באופן משמעותי את בעיית הצפת השדות בקיץ מהגשמים המרובים שהיתה קיימת לפני עשרות שנים, ויודעים הם לנצל היטב את גשמי הקיץ שלהם בגידולי חקלאות רבים החשובים ביותר לכלכלת המדינה, ואדרבה, בשנת תשמ"ח ותשמ"ט כשהיתה בצורת ועצירת גשמים בימי הקיץ של ארגנטינה, נפגעה החקלאות באופן קשה ביותר, ועתה כולם מצפים בכליון עינים לגשמי הקיץ לצורך החקלאות במדינה. ובנוסף לכך כותבים המומחים כי מזג האוויר בארגנטינה בימי הקיץ שלהם לא רק שבדרך כלל אינו מזיק לבריאות האדם, אלא הוא אף מועיל לבריאות במחלות דרכי הנשימה וכו"ב, ואדרבה, פעמים שמזג האוויר בימי החורף שלהם מזיק מאד לבריאות האדם. [ובפי' המשניות להרמב"ם שהוזכר לעיל מבואר, שענין זמן שאלת הגשמים תלוי גם בענין השפעת הגשם על בריאות האדם].

ומעתה, אחר שהמצב נשתנה בארגנטינה, והגשמים בקיץ שלהם הם סי' ברכה, ורובא דרובא דהגשמים שם הם בקיץ, ואילו הגשמים בחורף הם מועטים ואין בהם כ"כ תועלת לחקלאות, לפיכך יש להם לשנות המנהג מכאן והלאה, ולנהוג כשאר ארצות חו"ל, ולשאול טל ומטר בברכת השנים מששים יום לתקופה, ועד ערב פסח. שאין הדבר תלוי בקור וחום, אלא בזמן שיורדים רוב הגשמים המועילים.

נוסח חתימת ברכת "השיבה"

מעשי"ת וכו'. ונפסקה ההלכה כרבה שאומרים המלך הקדוש והמלך והמשפט. ודעת רוב הראשונים דזה

ומסיק שבהזכרה לעולם יאמרו מוריד הטל, וישאלו טל ומטר בשומע תפלה, בימות החמה שלהם מפני שהם ימות הגשמים שלנו. ובחורף שלהם בשביל עצמם. ומ"מ לא רצה להחליט באופן ברור בזה. ע"ש. והיותר נכון שבימות החמה שלהם לא ישאלו טל ומטר אף בשומע תפלה, אא"כ יחידים שצריכים לגשמים. והפורשים מהמנהג לא יפה עשו בזה לשנות ממנהג קהלותיהם הותיקות שנוסד ע"פ מרי דאתרא שלהם, ויש להעיר למוסר אזנם לשמוע לקול מורים, ולא לבנות במה לעצמם. והה"ב. סוף דבר הכל נשמע שיש לנהוג בברזיל ובארגנטינה שבהזכרה לעולם יאמרו מוריד הטל, וישאלו טל ומטר בימות הגשמים שלהם בשומע תפלה, ולעולם יאמרו "ברכנו" ולא "ברך עלינו". ויחיד שטעה ואמר "ברך עלינו" בימות הגשמים שלהם, אין מחזירים אותו. [ע"כ ממרן אאמור"ר זיע"א].

ומה שכתבנו שהש"צ יבקש טל ומטר בשומע תפלה, כ"ה בהליכ"ע ח"א (עמ' קלו). ועיין באול"צ ח"ב (עמ' עד) שכתב, שבימות הקיץ שלהם יאמרו בשומע תפלה ותן טל ומטר לברכה בארצנו הקדושה. ובמקורות שם כתב זאת באופן קצת שונה, "וטוב" שיאמרו בשומע תפלה בקיץ שלהם שהוא חורף באר"י, ותן טל ומטר לברכה בארצנו הקדושה. כדי להתפלל על הגשמים באר"י.

והנה כל הדברים הנ"ל נדפסו בילקו"י ח"א, מהדורת שנת תשמ"ה, אולם לאחרונה נשאל בזה שוב מרן אאמור"ר זיע"א, מרבה של ארגנטינה הרה"ג ר' יוסף שחיבר שליט"א, [דרך אחי הרה"ג דוד שליט"א] לאחר שהאחרון פנה אל המנהדסים המומחים לענינים אלו,

(א) בנמ' ברכות (יב:) אמרו, כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ

ב. אם שכח לומר זכרנו לחיים בעשרת ימי תשובה וחתם בא"י מגן אברהם, נראה שאף על פי שעדיין לא התחיל "אתה גבור", אינו רשאי לומר זכרנו לחיים בין הברכות, דהוי הפסק, דלא עדיף ממי ששכח יעלה ויבא בליל ראש חודש, דקיימא לן שאינו חוזר, ואפילו אם נזכר קודם מודים, אינו אומר יעלה ויבא שם, אף דבשחרית ומנחה דקיימא לן שמחזירים אותו, אם נזכר קודם מודים, אומר שם יעלה ויבא בלי חתימה ואחר כך ממשיך מודים, מכל מקום יש חילוק בזה בין דברים שמחזירים אותו, שרשאי לאומרם אחר חתימת הברכה, כל שלא התחיל בברכה שלאחריה, לבין דברים שאין מחזירים אותו. (ב)

ולענין הטועה בעשיית וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, הארכנו בזה בס"ד בילקו"י ימים נוראים (סי' תקפב הערה יא, עמוד תצז). ושם כתבנו להשיב על כל מ"ש עורכי הס' אול"צ בדברים תמוהים אחה"מ, כיצור"ש.

ומי שטעה וחתם מלך אוהב וכו', ונזכר כשהגיע לאלהי נצור, נראה שיסיים תפלתו, ויחזור בתנאי דנדבה. שהרי אינו עומד בפני ספק ברכה לבטלה בקום ועשה. והן אמת שאם יחזור לברכת השיבה יציל את כל הברכות לדעת רוח"פ, אבל לדעת רבינו יונה עושה ברכות לבטלה בקו"ע. וסמי בידיה להתפלל נדבה לצאת י"ח כו"ע.

ואין דעת תר"י דעה יחידאה, שמצינו למעלה מעשרה ראשונים המצדדים שדין הזכרת המלך הקדוש, והמלך המשפט, הוא כדין הזכרת מעין המאורע ואינו מטבע התפלה, וממילא א"צ לחזור. שכ"ד הרו"ה (ברכות יב:) הראב"ד בהל' תפילה (פ"י הי"ג) הראב"ה ח"א (סי' מ'), המאירי (ברכות י"ב: ע"ב ל' ע"א בנדמ"ח), שבולי הלקט (סי' ש"ה), רב האי גאון שהובא בספר אורחות חיים סוף הלכות ר"ה (דק"א), תשו' הגאונים שערי תשובה (סי' פ"ב), וכ"כ מהרי"ץ גיאנות בהל' תשובה (דף מ"ה), והמרדכי (בר' סי' ל"ג) בשם רבינו משה מאורא, ורבני צרפת - שהובאו בתלמידי רבינו יונה (דף ר"ג), ועוד.

ואמנם דעת רוח"פ כהרי"ף הרמב"ם והרא"ש ומרן הש"ע, שצריך לחזור, אך כנ"ד שאם יחזור להשיבה יעשה ברכה לבטלה לדעת הרבה פוסקים, ויכול לתקן ע"י שיסיים ויתפלל נדבה, נראה שכן יש לעשות.

שכח לומר "זכרנו לחיים" בעשרת ימי תשובה

אולם כבר השיג ע"ז מרן החיד"א בברכ"י (סי' קפח סק"ז) שהרי הרשב"א בחי' כתב, שכיון שסיים הברכה אין לו להזכיר מעין המאורע כלל, ושכן מוכח מד' הרא"ש והטור (סי' רצד) שכתבו דהוי הפסק, ומשמע שאפי' אומר יעלה ויבא בלי חתימה חשיב הפסק,

מטבע התפלה בימים אלה, ולכן אם לא אמר חזור. וכ"כ הרמב"ם (בפ"ב מהל' תפלה הלכה יח), וכן הנוסח בש"ע (סי' קיח). ואמנם בתשו' הרמב"ם בפאר הדור (סי' ק) כתב, וע"מ ששאלתם על ברכה י"א, היא חותמת ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט, אמנם צריך שיזכור מלך בעשרה ימים בין כסה לעשור. ע"כ. ומשמע שבשאר ימות השנה אינו מזכיר תיבת מלך. וע"ש בהערות שהביא מרבי יהושע הנגיד, נכדו של הרמב"ם, בתשו' (סי' ר) שגרס בדברי הרמב"ם בתשו', מלך אוהב צדקה ומשפט. והיא הנוסחא הנכונה. ובה כתב ליישב מה שהעיר בספר גן המלך (רבי אברהם הלוי, אב"ד מצרים, סי' א), דלפי הנוסחא ברמב"ם [שאינן מזכירים מלך בשאר ימות השנה] אין בידינו לחזור אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט [בעשיית]. וכבר מצינו שכתבו כן תר"י בברכות (יב:). אמנם שאר הפוסקים סתמו דבריהם שאם לא אמר המלך המשפט שחזור להתפלל, אפשר דהו גרסי כגירסא דהרמב"ם בתשו'. ע"כ. והיינו, דלכו"ע אם לא אמר המלך המשפט חוזר, שהרי אמר אוהב צדקה ומשפט ולא הזכיר תיבת מלך. אבל איה"נ אם אמר תיבת מלך אינו חוזר גם להרמב"ם. אבל לפי הגירסא שגרס נכדו של הרמב"ם הנ"ל, איה"נ גם בתשו' הרמב"ם יש לגרוס מלך אוהב צדקה ומשפט. ועל כרחנו לומר כן, שהרי הרמב"ם בהלכותיו (פ"י מהל' תפלה הלכה יג) כתב, שאם טעה בעשיית וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, חוזר לתחלת הברכה וחותם בה המלך המשפט. ומבואר, דאף שהזכיר מלך חוזר. וא"כ דברי הרמב"ם יסתרו אהדדי. וע"ש בהערות שהאריך עוד בזה בטוב טעם.

ב כן העלה בשו"ת יבי"א ח"ט (האורח סי' גג). דאף שהורב"ז (סי' תקסא) ס"ל שגם בליל ר"ח שאין מחזירים אותו כשלא אמר יעלה ויבא, אם נזכר אחר שחתם המחזיר שכינתו לציון קודם שיתחיל מודים רשאי לומר יעלה ויבא קודם מודים. וכ"כ בסידור היעב"ץ.

וכתב הר"פ, אם לא עקר רגליו בחנוכה ופורים, וטעה ולא אמר על הנסים, חוזר לרצה, כמו שעשה ר"ת, [וכמ"ש התוס' ברכות ל: סוף ד"ה מסתברא, "ואומר ר"י שראה את ר"ת שחזר לרצה אפי' בדברים שאין מחזירים אותו כגון על הנסים, ולא עקר רגליו, וכן עמא דבר". והרא"ש שם כתב דלא מסתבר כלל, ואפשר שהוא היה מפרש אין מחזירין אותו, שאינו חייב לחזור, אבל אם רצה לחזור חוזר. מיהו לא יתכן זה, אא"כ סיים תפלתו, וחוזר לראש, דלא גרע מתפלת נדבה, אבל באמצע התפלה הוי הפסק אם חוזר. ע"כ. וע"ע בחי' הרשב"א (ברכות לה. סוף ד"ה הא דאמר). ועיין בשו"ת תרוה"ד (סי' קמד) שכתב, שלענין זכרנו ומי כמוך כיון שאינם מוזכרים בתלמוד כלל, ואינו מטבע שטבעו חכמים אינו חוזר כלל, בין עקר רגליו בין לא עקר. ע"כ. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' רלט). ודו"ק.]

והיה נראה כן גם בהבדלה דחונן הדעת שאם לא נזכר חוזר לאתה חונן. אלא דמדקאמר הש"ס מפני שיכול לאומרה על הכוס, משמע שאינו חוזר כלל, והבא לחזור בלא עקר רגליו [אין] הרשות בידו, ואין מחזירין אותו אחר שסיים הברכה, ואע"פ שרצה להחמיר על עצמו ולחזור אין הרשות בידו דהוי ברכה לבטלה. וכ"פ בעלי התוס', והרשב"א. והרב רבי אלחנן כתב שכל זמן שלא התחיל הברכה האחרת יחזור אע"פ שסיים הברכה. ע"כ. ודברי הרב ר"פ סותרים אהרדי עם מ"ש הארחות חיים בשמו לעיל. ונראה שהעיקר כלשון ראשון. [שו"ר בשו"ת מהרש"א אלפנדארי (חאו"ח סי' ד דף טז). שכתב שדברי הא"ח הנ"ל אינם מובנים בלי ט"ס וכי'. ע"ש]. ודברי הרשב"א הם בחי' (סוף פרק תפלת השחר ד"ה כתב רבינו אלחנן), וז"ל: ומיהו נראה שאפי' לדברי ה"ר אלחנן, לא שהוא חוזר אותה ברכה כדי לומר על הנסים, אלא מזכיר מעין המאורע לבד קודם שיפתח ברכה אחרת. אבל בתוס' אמרו שכיון שסיים אותה ברכה שוב אינו חוזר כלל, ומסתברא כוותיהו, כי חנוכה ופורים וענו אין להם הזכרה קבועה, אלא כל שהוא מתפלל הצריכוהו להזכיר, וכל שעבר מקום הזכרתו א"צ להזכיר. ע"כ. וגם בתפלת ערבית של ליל ר"ח, דינא הכי, שכיון שאין מקדשים את החודש בלילה, אין מחזירים אותו, כדאייתא בברכות (ל:), הילכך כל שחתם המחזיר שכינתו לציון אינו חוזר. ודלא כהרדב"ז בתשובה (סי' תקסא) שכתב שאומר שם יעלה ויבא לפני שיתחיל מודים, וליתא, דהוי הפסק כדמוכח בש"ע (סי' רצד). וכ"ה בהרא"ש (פרק תפלת השחר סי' י). וראה בשו"ת יבי"א ח"א (סי' כב אותיות יא-יב), וה"ד הברכ"י (סי' קפח סק"ז) שהעיר כן על הרדב"ז. וכן

היפך מ"ש הרדב"ז, וגם מרן הבי"ט ל דבכה"ג הוי הפסק. וכ"כ המשנ"ב (סי' קיד ס"ק לב) לחלק ביניהם. וכ"ש זכרנו לחיים שאמירתו אינה מדין הש"ס, אלא מתקנת הגאונים.

ולאפוקי ממ"ש בשו"ת רבבות אפרים ח"ו (סי' שו), דמי ששכח לומר זכרנו לחיים, כתב באשל אברהם (סי' תקפג סק"ה): אם חתם ברכה ראשונה, ונזכר שלא אמר זכרנו, ואמר קודם ברכה שניה, וכן בכיו"ב. אלא שאינו חייב, אך רשאי לומר. עכ"ל. ולפי האמור ליתא שיש לחשוש משום הפסק. וכדברינו כתב בבא"ח (פר' נצבים אות כ).

ואע"פ שהרב בא"ח עצמו (בפר' בשלח אות טז) כתב, מי ששכח לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, ואמר מוריד הטל, ונזכר קודם שיתחיל אתה קדוש, יאמר שם משיב הרוח ומוריד הגשם, כיון שעדיין לא התחיל בברכה שאחריה. ולפי האמור ליתא, כיון דקי"ל שאם אמר מוריד הטל במקום משיב הרוח ומוריד הגשם, אין מחזירין אותו, א"כ כשסיים הברכה אינו רשאי לומר שם משיב הרוח ומוריד הגשם משום הפסק. וכבר השיג עליו בשו"ת יבי"א ח"א (סי' כב אות יג). וא"כ נראה שה"ה כאן שלא יאמר זכרנו לחיים בין ברכה לברכה, אע"פ שלא התחיל בברכת אתה גבור. וכמ"ש בבא"ח עצמו פר' נצבים. וכ"כ בכה"ח (סי' תקפג סק"ל) בשם המלבושי יו"ט, שאפי' למ"ד בסי' רצד שיכול לומר אתה חוננתנו קודם שיתחיל השיבנו אבינו וכו'. שאני הכא שאין אמירת זכרנו לחיים אלא מתקנת הגאונים.

ולכאן קשה, כי בארחות חיים (הל' תפלה אות קג, דף יט ע"ד) כתב וז"ל: טעה ולא הזכיר על הנסים בחנוכה ופורים אין מחזירים אותו, ור"צ אומר שאם רצה חוזר לרצה. כי מה שאמרו שאין מחזירים אותו, הכי קאמרי, אין חייבים להחזירו, אבל אם רצה לחזור חוזר. והרב רבינו פרץ כתב, שא"כ אפי' אם עקר רגליו יחזור אם ירצה אפי' בדבר שאין מחזירים אותו, נכלומר, ולמה כתב הר"צ, הובא בארחות חיים (הל' אות קד), שאם עקר רגליו ונזכר שלא אמר זכרנו לחיים ומי כמוך, אינו חוזר. לכן נראה דמ"ש אין מחזירין אותו אין רוצה לומר שאם רצה לחזור הרשות בידו, אלא היכא דעקר רגליו, [שיכול לחזור בתורת נדבה], אבל היכא דלא עקר רגליו, במה שאמרו אין מחזירין אותו כגון על הנסים אם רצה לחזור [אינו] חוזר. ע"כ. כן נראה להגיה. וכן בדין, שמכיון שאינו יכול להתפלל שתים או שלש ברכות בתורת נדבה, שאין נדבה לחצאין, הילכך אינו חוזר. אלא דלהלן הוסיף עוד הארחות חיים שם, וז"ל:

סימן קיט - הרוצה להוסיף בקשה בברכות

א. המתפלל רוצה לשאול צרכיו בברכות האמצעיות, רשאי להוסיף מעין אותה ברכה. כיצד, אם היה לו חולה, מבקש עליו רחמים בברכת רפאינו. וכן אם היה צריך לפרנסה, יבקש על כך בברכת השנים, וכן אם היה לו קרוב משפחה או חבר שאינו הולך בדרך התורה, יבקש מהקב"ה בברכת השיבנו אבינו לתורתך, שיערה עליו רוח ממרום ויחזירו בתשובה שלימה. [וכמבואר לעיל בסי' קטז]. וכשהוא מוסיף יתחיל בברכה שבתפלה ואחר כך יוסיף. ואם שכח ולא הוסיף מעין הברכה, יכול לשאול צרכיו בשומע תפלה, קודם "כי אתה שומע תפלת כל פה". וממדת חסידות נכון לבקש צרכיו רק בברכת שומע תפלה. ולכתחלה לא ישאל יחיד את צרכיו אלא בלשון הקודש, ורק אם אינו יודע לבקש בלשון הקודש, יכול לבקש בכל לשון שירצה. ואף על פי שרשאי כל אדם לשאול צרכיו באמצע ברכת שומע תפלה, שאלת צרכיו של האדם צריכה להיות תכלית כוונתו לצורך גבוה, ולא לצורך עצמו בלבד, (א)

והרי"צ, הוא רבינו יצחק בר שמואל, וכמ"ש ג"כ בשמו הריקאנטי (סי' קסב). ולפי"ז גם בארחות חיים לעיל (סי' קג) צ"ל והרי"צ. ודו"ק.

עיקר. ונהלום ראיתי להרה"ג המו"ל תוס' רבינו יהודה שירליאון על ברכות (עמ' קנא) שהגיה בדברי הארחות חיים, שבמקום "והרי"צ" כתב שחזרו לזכרנו ומי כמוך, צ"ל

להוסיף בקשת צרכיו בתפלת שמונה עשרה

תפלה וק"ש ס"ס ה', ובמחזור ויטרי (סי' קכח, עמ' צט), ורבינו יהודה בר יקר בפירוש התפלות (עמ' כ), ובשו"ת תמים דעים (סי' קפה), ובארו"ז ח"ב (סי' נ). וע"ע לתר"י (ריש פרק היה קורא) שכתבו, שדין שאר לשונות כדין לשון ארמי שאין מלאכי השרת נזקקים להם, לפיכך אין היחיד מתפלל בשאלת צרכיו אלא בלשון הקודש. אבל הרא"ש (סג) כתב, שלא אמרו כן אלא בלשון ארמי, שלשון זה הוא מגונה בעיני המלאכים, לפיכך אין נזקקים לו, משא"כ שאר לשונות, שהרי אפי' מחשבות בני אדם הם יודעים ומכירים. ע"ש. ומרן הש"ע (סי' קא ס"ד) פסק בסתם כדברי תר"י. והיעב"ץ בספר מו"ק (סי' קא) כתב, שדברי הרא"ש תמוהים הם, שאיך יתכן שיהיה לשון ארמי מגונה יותר משאר כל הלשונות, שמלבד שנראה להיפך, עוד נראה שהוא פלא שיצא כזאת מפה קדוש, שהרי הקדיש אין כמוהו במעלה וחיובות נתקן בארמית וכו'. ע"ש. ואשתמטיה לשון הזוה"ק (בראשית דף פט): דמלאכי השרת לאו נזקקים ללשון תרגום, אי תימא דלא ידעי, הא גבריאל אולף ליוסף שבעים לשון, אלא מנדע ידעי, אבל לא נזקקים תנן, דלא חיישי ולא משגיחין עליה, דהא מאיס איהו קמיהו מכל שאר לשון, ואי תימא א"כ אמאי תרגם אונקלוס אורייתא בהאי לישנא וכו'.

אתה הראת לדעת שרבינו הרא"ש רוח אלהין קדישין

א) ע"פ המבואר במסכת ע"ז (ח.ג). וכ"פ הטור והש"ע (סי' קיט ס"א). וראה לעיל בסי' קטז.

ואמרו בסנהדרין (מו). בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי. נפשי רש"י, קלני, קל איני, כלומר, כשם שאדם שהוא עיף ויגע, אומר כבד עלי ראשי כבד עלי זרועי, כך השכינה מצטערת עם השרוי בצרה. ולכן המתפלל על צרכי גופו, כגון רפואה שלימה, או פרנסה, יתכוין לצורך עבודת ה', וכמו שאמר שלמה בחכמתו: בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. וראה בלשוננו הזהב של הרמב"ם (הל' דעות פ"ג ופ"ד). והאר"י בזה מהר"ח מוואלוז'ין בספר נפש החיים (שער ב' פי"א ו"ב), ובספרו רוח חיים על אבות (פ"ג מ"ב), ובשאלות שבוטף מעשה רב (אות כג). וכ"כ המהרש"א (ח"א ברכות סג). ועוד.

ומה שכתבנו שלכתחלה לא ישאל היחיד צרכיו אלא בלשון הקודש, היינו כמו שאמרו בשבת (יב): לא ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי. ובסוטה (דף לג). מבואר, שזהו דוקא ביחיד, אבל צבור יכולים להתפלל בכל לשון. ופרש"י דה"ט משום שיחיד צריך סיוע לתומכו ע"י מלאכי השרת, וכמו שנאמר (איוב לג) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף. אבל צבור אינם צריכים למלאכי השרת, שאין הקב"ה מואס בתפלת צבור, שנאמר הן אל כביר ולא ימאס (ברכות ח). וכ"כ חילוק זה בס' האשכול (הל')

ב. אף על פי שאמרו בברכות (יה). יכול אדם להוסיף מעין כל ברכה וברכה, ובשומע תפלה אפילו כל מה שירצה, מכל מקום זה דוקא דרך עראי לפי שעה מה שצריך, אבל אין לעשות כן בקביעות ולהוסיף בכל ברכה בכל יום. ובכל אופן יזהר שלא להרבות בשאלות, רק אחת כוללת. אולם מה שנזכר בזהוהר והאר"י ז"ל שצריך להתוודות בתפלה ולשאל על פרנסתו, זה מותר לעשות בקביעות, ומצוה נמי איכא. [ואם על ידי כך שמרבה בבקשות מפסיד עניית אמן וקדושה, יש לו למעט בהם כדי להרויח עניית אמן וקדושה]. (ב)

ומ"ש המהרש"א בחי' אגדות (סנהדרין צב), שדוקא המלאכים המקטרגים אינם מבינים בכל לשון, אבל מלאכי השרת המלמדים זכות מבינים, לא משמע כן (בשבת יב: ובסוטה לג.), וכן העיר בזה העיון יעקב סנהדרין שם, ובספר מטעמי יעקב (עמ' צב). [ובקושית המו"ק שם על יתר דברי הרא"ש, שהמלאכים יודעים מחשבות בני אדם, וכן כתבו התוס' (שבת יב:), שהרי בכמה מקראות מבואר שאין יודע מחשבות בני אדם כי אם ה' לבדו. עיי' מ"ש בזה בשו"ת יבי"א ח"א (חאו"ח סי' לה אות ו' והלאה). ממרן אאמור"ר זיע"א].

ביה, וזכה לכיין לדברי הזהוהר. ואע"פ שיש לדחות מה שהקשה הזהוהר מההיא דגבריאל שלימד את יוסף שבעים לשון, וכמו שאמרו בסוטה (ג). דשאני גבריאל דידע בהכי. ע"ש. מ"מ במה שאפשר להשוות דברי הזהוהר להש"ס משוינן להו. ועיי' בתוס' שאנץ, ובחי' הבאר שבע (סוטה ג.), ובפר"ח (ס"ס קא).
ולכ'ן נראה שאם א"א לו לשאל צרכיו בלשון הקודש, יכול לשאל בשאר לשונות השגורות בפיו. וכן מתבאר במאירי שבת (יב:), ובארחות חיים (הל' ק"ש אות יט), ובספר כל בו. וע"ע בא"ר (סי' סב סק"ד).

לבקש על מזונותיו בכל יום

היודי הוא שהבעלי דינין והמקטרגים אינם יכולים לקטרג עליו אחר שהקדים והודה על חטאיו. ובשעה"כ (דרוש ו' דעמידה) איתא, ראוי לשאל על מזונותיו בברכת שומע תפלה, להורות שהוא בוטח בו יתב' אשר בידו מזון לכל חי, על דרך תפלת רב ייבא סבא בכל יום קודם אכילתו. וכתבו האחרונים, דמשמע שאפי' אם הוא עשיר צריך להתפלל על מזונותיו, כדי להורות שהוא בוטח בהש"ת. וראה למרן החיד"א במורה באצבע (סי' ג' אות קכו) שכתב, דבשומע תפלה בכל תפלות חול יתוודה ויאמר וכו'. וע"ש הנוסח. [והובא בכמה סידורים]. וכ"ה בכה"ח (סי' קיט אות ג') שהביא סדר הוידי ובקשה על מזונותיו של אדם בכל יום.

ומה שכתבנו שאם מפסיד קדושה וכו', הוא ע"פ המבואר בשו"ת יבי"א ח"ב (חאו"ח סי' לד) ובשו"ת יחוד"ר ח"א (סי' עז), ושם נשאל אם מותר לדלג על הנסים בחנוכה ובפורים כדי להפסיק לענות קדיש או קדושה, והשיב שם שאין לדלג מה שקבעו לנו חכמים להזכיר מעין המאורע בתפלה. ע"ש. ומבואר, דדוקא מה שנקבע ע"י חכמינו ז"ל להזכיר בתפלה, זה אין לדלג כדי להפסיק לענות קדושה. אבל שאר תחנונים ובקשות שאדם מבקש ומוסיף בתפלה, אם ע"י כך מפסיד עניית קדיש או קדושה, אין לו לומר בקשות אלה.

(ב) כ"כ הט"ז (סי' קכב סק"ב) דאע"ג דאמרו בברכות (יה). יכול אדם להוסיף מעין כל ברכה וברכה, ובשומע תפלה אפי' כל מה דבעי, מ"מ היינו דוקא לפי שעה מה שצריך, אבל לעשות קביעות ולהוסיף בכל ברכה בכל יום, אין לנו ראייה להתיר בזה, דהא לא אמרי' בגמ' אלא אם בא להוסיף בכל ברכה, והיינו דרך עראי, לא שיקבע לו מטבע אחר יותר ממה שטבעו חכמים. וכן מה שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, היינו מה שיצטרך לו לפי שעה, אבל לא לעשות לו בקביעות נוסח אחר מוסיף על תקנת חכמים. ע"כ. וכתב הברכ"י ע"ד, דאינו מחוור. וכתב בכה"ח (אות ה'), דגם לדברי הט"ז היינו דוקא במה שמוסיף האדם מדעתו כפי רצונו, אבל מה שנזכר בזהוהר והאר"י ז"ל שצריך להתוודות בתפלה ולשאל על פרנסתו, זה מותר לעשות בקביעות, ומצוה נמי איכא. ועיי' ביפ"ל (אות א'). וכתב בברכת אברהם (דף סו), דיוזהר אדם שלא להרבות בשאלות, רק אחת כוללת, כמו זרע אנשים. וראה בברכ"י (סי' קיט אות ד').

ובזוה"ק (פר' וישלח) איתא, דבתפלה בעי לפרשא מיליה כדקא יאות. ובפרשת בלק (דף קצה:) איתא, שאדם צריך לשים עצמו תוך החסידים, ובשומע תפלה יפרש חטאיו, כדי להתדבק בימין הפשוטה לקבל את השבים, ואז נקרא חסיד. ובפרשת פנחס מבואר, שטעם

אם מותר להרבות בתפלה בבקשות

עד שהקב"ה אמר לו רב לך, ומשמע דכפילות הבקשה לפני השי"ת הוא דבר הגון, וע"כ דמה שאמרו בירושלמי שחנה קיצרה את חייו של שמואל, היינו שהאריכה בכוונה, ולא בכפילות התפלה. ואפשר עוד, דהמרבה בתפלה מרגיש בעצמו שתפלתו תתקבל, אחר שהאריך כ"כ והפציר בהשי"ת כ"כ. וזה בכלל עיון תפלה שאין לעשותו. משא"כ במאריך בתפלה ואינו מעיין בה לומר שתפלתו התקבלה.

ועיין למהר"ח בן עטר בספרו חפץ ב' (ברכות שם) שכתב בזה"ל: דמפיש ברחמי, פירוש דהוה סלקא דעתיה דמאריך דקאמר היינו שבכל מילה ומילה מכוין בה ביותר, ויארין בה כדי שישמע השי"ת לעשות דבריו, וכדדייק רש"י וכו', אבל השתא משני דמפיש ברחמי, דהיינו שירבה בתפלות ותשבחות אל שומע תפלה, וכהא דאמרי' במקומות אחרים אמר כ"ד רננות ולא נענה (שבת ל). וכהא דדרשו חכמים (דברים רבה) במלת ואתחנן, שמשא התפלל כמנין ואתחנן, וזה מפיש ברחמי, ולא ברוב כוונה. ע"כ.

וכיו"ב כתב גם הנצי"ב בהעמק דבר (דברים ט, יט), גם בפעם ההיא, מכאן למדו שהמאריך בתפלתו אינה חוזרת ריקס, שדקדקו מלשון גם, שלא היה ראוי להיות נשמע אבל מחמת ריבוי תפלה נשמע.

וכ"ב הסטייפלר בחיי עולם (דף מב) דנראה דה"ה המתפלל תפלה קצרה מאד, אלא שהוא מבקש ע"ז זמן רב בכל יום, שהוא בכלל המאריך בתפלתו.

ומה שאמרו חז"ל כל המאריך בתפלתו מאריכין לו ימיו ושנותיו, כתב בשו"ת רבבות אפרים ח"א (ס"ג) אות ז' דלאו דוקא הוא בתפלת שמונה עשרה, אלא אף שאר תפלות, וכדמשמע ממנהגי החת"ס (פ"א אות יג) ובהגהות חוט המשולש (א' יד).

אם מותר לקרוא תהלים במיוחד שתגן עליו זכות זו

שבחולה שיש בו סכנה משום פקוח נפש בודאי דשרי, כמו שהתירו כל איסורי תורה אחרים משום פיקוח נפש]. ועיין בחינוך (מצוה תקיב) שכתב, שבזכות הד"ת שנתעורר לקבוע בלבו יראת ה' לחסות בו ולסמוך על טובו מותר, ורק כשמתכוין שעצם הד"ת יהיו לרפואה אסור. ויש עוד להאריך בזה. ואכמ"ל.

והנה בגמ' ברכות (לכ:) אמרו, אמר רבי חנין אמר רבי חנינא, כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקס, מנא לן, ממשא, שנאמר ואתפלל אל ה' ארבעים יום וארבעים לילה, וכתוב בתריה וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא. גם בגמ' ברכות (נב:) אמרו, אמר רבי יהודה אמר רב, שלשה דברים המאריך בהם מאריכין לו ימיו ושנותיו של אדם, המאריך בתפלתו וכו', והקשו בגמ', והמאריך בתפלתו מעליותא היא, והא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב, ומשני, הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה, והיכי עביד דמפיש ברחמי. ע"כ.

ואמנם בירושלמי (ביכורים פ"ב ה"א) אמרו, חנה ע"י שהרבתה בתפלה קיצרה שנות חייו של שמואל. ולכאורה משמע שאדרכה אין להאריך בתפלתו.

וראיתי שביארו, דב' ענינים יש במאריך בתפלתו, יש המאריך בבקשות ומפציר בהקב"ה, וכדרך שעשה משה רבינו, ויש המאריך בתפלתו, שמאריך בכל תיבה ותיבה בכוונות הרבה יותר מדאי. ובזה קאי הירושלמי. ועיין בתר"י (ברכות לא:) שכתבו על מה שאמרו בגמ' שם, כך היה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מפני הכריעות והשתחויות. והיינו, שהיה מקצר ועולה, לא בנוסח התפלה, אלא שלא היה מאריך הרבה בתחנונים, גם לא היה מאריך כ"כ באמירת המלות מפני טורח הצבור. ע"כ.

ובאמת דמי שמתפלל וחוזר ומתפלל תפלתו כמה וכמה פעמים, בזה לא קאי הירושלמי, שהרי אמרו חכמים במדרש דברים רבה, על הפסוק ואתחנן אל ה', שמשא רבינו התפלל אל השי"ת כמנין ואתחנן,

ואם מותר לקרוא תהלים במיוחד כדי שתגן עליו זכות זו, הנה הרמב"ם (פרק יא מהל' ע"ז הי"ב) כתב, אבל הבריא שקרא פסוקי ומזמורי תהלים כדי שתגן עליו זכות קריאתן וינצל מצרות ומנזקין, הרי זה מותר. ע"כ. ולכאורה חולה הקורא תהלים ומתכוין כדי להתרפאות אסור לו לנהוג כן, דהוי כמתרפא בד"ת, וכתב הרמב"ם שכל המתרפא מד"ת הרי זה כופר בתורה. נאלא

ג. חולה מסוכן שהרופאים נתייאשו מלרפאותו, והוא שוכב מחוסר הכרה זמן ממושך כצמח, אף על פי שבדאי שאסור לנתק אותו מהמכשירים שהוא מחובר אליהם, מכל מקום מותר להתפלל עליו שימות וייגאל מיסוריו. ומכל מקום אין לעשות כן אלא בעצת חכם, שידון בכל מקרה לגופו. [ויש שכתבו שרק לאנשים זרים מותר להתפלל על החולה מסוכן שימות, אבל לבנים ושאר קרובים אין לעשות כן.] ג)

ד. המבקש צרכיו בתפלה, יש לו לבאר דבריו ולבקש את רצונו באופן ברור. ד)

ה. יחיד שטעה בתעניות צבור, וחתם העונה לעמו ישראל בעת צרה, במקום לחתום שומע תפלה, יצא ידי חובה בדיעבד. ואם נזכר באמצע רצה או מודים, צריך להמשיך בתפלתו ולא יחזור לשמע קולינו, דהוי כברכה שאינה צריכה. ואם כבר סיים תפלתו, מהיות טוב שיחזור להתפלל בתנאי דנדבה, ויאמר: אם אני חייב לחזור ולהתפלל הריני מתפלל לשם חובה. ואם לאו תהיה תפלתי זו תפלת נדבה. ה)

ג) כבר נתבאר לעיל (סי' צ' דין תפלה בצבור הערה טו) דמותו להתפלל על חולה מסוכן שהרופאים התייאשו מלרפאותו כדי שימות. וראה בילקוט אבילות (סי' א' הערה לד, עמ' גט).

לבאר דבריו בעת שמבקש על צרכיו בתפלה

והשדות התקלקלו, יכול המשכיר לומר לו אילו זרעת חיטים הוי מקיים בי ותגור אומר וגו'. שאני לא בקשתי מהשי"ת שיצליחני בשעורים, אלא בחיטים. ע"ש. והיה מעשה באחד שבנו חלה במחלה קשה, וביקש מהחכמים שיתפללו להשי"ת שירפאהו מאותה מחלה קשה. ואכן החכמים הגדולים ערכו תפלה מיוחדת, ואותו בן הבריא מאותה מחלה. לא עברו איזה ימים ואותו בן נהרג בתאונת דרכים ל"ע. והיינו שנגזרה עליו גזרת מיתה, ואם לא מאותה מחלה, הרי באופן אחר. ואילו היו החכמים מעתירים בעדו שיחיה, בלא לפרט שיצילהו מאותה מחלה, יתכן והגזרה היתה מתבטלת, אך כיון שביקשו רק שיצילהו מאותה מחלה, אכן תפלתם התקבלה, אבל רק בכך שניצל מאותה מחלה.

ד) כמ"ש הרמ"ק בשם הוזהר, גבי ועקידת יצחק לזרעו תזכור, שבתפלה צריך לפרש דבריו להדיא. ע"ש. וכן מצינו בתורה (במדבר כא, א) וישמע הכנעני וגו' יושב הנגב, ופרש"י, זה עמלק, ושינה לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להשם ליתן כנענים בידם, והם אינם כנענים, ומבאר במשך חכמה, אע"ג דאם הוי ידעי שהם עמלקים היו מתפללים על עמלקים שיתן בידם, מ"מ לא היתה מועלת תפלתם, כיון שהתפללו בטעות. ע"ש. והיינו שהרי האדם צריך להתפלל על הדבר המדוייק שאותו הוא צריך, ואם הוא מנסח את תפלתו לא במדוייק, התפלה אינה עוזרת. ובזה ביאר במשך חכמה הנו' מה שאמרו בגמ' ב"מ (קו.) שאם המשכיר אומר לשוכר שיזרע חטים, והלך השוכר וזרע שעורים,

יחיד שטעה ואמר "עננו" בין גואל ורופא כיצד ינהג

תפלה, דהעונה לעמו ישראל הוא דוקא בעת צרה, אבל שומע תפלה בכל עת הוא. הילכך יש לצדד דהוי כמשנה ממטבע שטבעו חכמים וחזור. ע"כ. ומאידך י"ל, דאכתי חתימת העונה לעמו וכו' הוי מעין החתימה דשומע תפלה, שמכיון שהזכרנו בתפלת עננו כי בצרה גדולה אנחנו, וכל זמן שלא נושענו ע"י מלך המשיח ובנין ביהמ"ק אנו בצרה של הגלות הארוך הזה, ובכל צרתם לו צר, הילכך לא נחשב בזה כמשנה ממטבע שטבעו חכמים. שהכל נחשב כענין אחד, וכן מוכח מדברי הגמ"י וסיעתו, וכ"כ להדיא מהרה"ל. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ז (או"ח סי' יג).

ה) ז"ל מרן בש"ע (סי' קיט ס"ד): ואם טעה הש"צ ודילג עננו, אפי' אם גמר ברכת רפאנו בלבד, לא יחזור. ואם חזר ברכה לבטלה היא. וסיים הרמ"א, אלא יאמר עננו בשומע תפלה כיחיד. וכתב המג"א בשם הגמ"י, שיחתום העונה לעמו ישראל וכו'. ואם חתם בשומע תפלה יצא. אך האחרונים שם חלקו על דבריו וכתבו שלא יחתום אלא בשומע תפלה. ובשו"ת מעט מים (סי' עה) הביא מ"ש הרמב"ם (בפ"א מהל' ברכות) שאם שינה בנוסח הברכה ואמר נוסח אחר כענין הברכה יצא. וממילא ה"ה בנד' דיצא. ושוב חזר בו, דאין החתימה "העונה לעמו וכו'" כעין החתימה של שומע

סימן קכ - שראוי לומר רצה בכל תפלה

א. אומרים רצה בכל התפלות, ודלא כאותם שנוהגים שלא לאומרו במנחה. [דהיינו שמתחילים מ"ואשי ישראל ותפלתם", ואין אומרים רצה]. וכן המנהג. ותפלה זו נסמכת על הפסוק (במדבר י, י): "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם, והיו לכם לזכרון לפני אלוהיכם". וכיון שאין לנו בימינו את החצוצרות שיעלו את זכרונינו לפני ה', אנו מקוים שתפילתינו תשיג זאת. ומתפללים שזכרונינו וזכרון האבות כאילו יפרוץ בכוח דרך כל הז' רקיעים כדי להגיע למעלה אל מחיצת ה' ולפייס אותו, שהרי בגלל חטאינו נתרחק מאתנו. ולכן יש לכיון לבקש מהשי"ת שתקובל תפילתינו במקום עבודת הקרבנות, ושתחזור עטרה ליושנה. ואיתא במדרש שוחר טוב: כל אותן אלפים שנפלו בימי דוד, לא נפלו אלא על שלא תבעו בנין בית המקדש. (א)

נוסח ברכת רצה

ואין לומר במהרה. ע"ש. והא"ר כתב, שיש לקיים הנוסח במהרה, חדא דהא יש עוד שני פירושים בטור כדאמרן. וכן באבודרהם לא העתיק אלא ב' הפירושים וגרס נמי במהרה. שאין אנו מתפללין אלא על הקבלה שיקבלו הקב"ה במהרה ולא הוי כלל כמתפלל ח"ו על מיתת הצדיקים. גם קרוב שמקריבים נשמת הצדיקים שכבר מתו שנים רבות ועוד, דהא בתוס' יש מפרשים דמקריב כבשים של אש. ע"כ. גם בבית דוד (סי' מט) הרבה להשיב ע"ד הקצור של"ה הנו', וכתב שקשה מאד לשנות נוסח הקדום וקרוב להיות שלא יצא, כמ"ש כל המשנה ממטבע וכו'. [כה"ח].

ומה שאנו אומרים ואשי ישראל וכו', אע"פ שאין לנו עכשיו קרבנות כדי שנתפלל עליהם שתקובל ברצון, כתב הטור שמתפללין על התפלה שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני השי"ת. ופירש הב"י, ואשי ישראל ותפלתם, שהתפלה היא במקום האישים שהם הקרבנות, תקבל ברצון. ע"ש. והיינו, דאשי ישראל היינו הקרבנות. אך לפירוש התוס' הנו' אישי ישראל היינו אנשי ישראל הנקריבים ע"י מיכאל. או מלשון אשה ריח ניחוח, דהיינו קרבנות ישראל דהיינו נפשותיהן שהן עצמן נקריבות ע"י מיכאל גם תפלתם של ישראל הכל תקבל ברצון.

ומה שדוקא המלאך מיכאל מקריב הוא המקריב נפשות הצדיקים, הראוני בזה"ק (בפרשת נשא עמ' קכ) דגבריאל הוא בבחינת לוי, ומיכאל הוא בבחינת כהן, ולפי"ז א"ש למה מיכאל דוקא הוא מקריב נפשות הצדיקים, כי הכהנים היו מקריבים קרבנות.

והנה הב"י שם כתב, דלשני הפירושים שהובאו בתוס' הנו', ואשי ישראל דבוק עם ותפלתם הבא אחרי.

(א) מה שכתבנו לומר רצה בכל התפלות, כ"כ הטור (סי' קכ). וכתב הב"י שם, שעכשיו בכל המקומות נוהגים לומר רצה בכל התפלות. וכ"ה בש"ע (שם ס"א). ונחלקו האחרונים היאך הדין בדיעבד, שמדברי הב"י משמע שעכשיו בכל המקומות אומרים רצה גם במנחה, וא"כ חשיב כמשנה ממטבע שטבעו חכמים בתפלה. ואם במזיד חוזר לראש התפלה. וכ"כ הפמ"ג (מש"ז סק"א). אך בת"ח (אות א') השיג על דבריו וכתב שבדיעבד יצא ואפי' בשחרית. וכ"כ המשנ"ב (סק"א).

ובענין נוסח תפלת רצה, הנה בגמ' מנחות (ק). אמרו, שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות, מאי בלילות, א"ר יוחנן אלו ת"ח שעוסקים בתורה בלילה מעלה עליהם הכתוב כאילו עסוקים בעבודה. לעולם זאת על ישראל א"ר גידל אמר רב, זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן וכו'. וכתבו התוס' שם, מדרשים חלוקים יש כאן, יש מי שאומר נשמותיהן של צדיקים. ויש מי שאומר כבשים של אש, והיינו דאמר' בשמונה עשרה בעבודה, ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון. וי"א דקאי אדלעיל, והשב את העבודה לדביר ביתך, ואשי ישראל. ולא מצאתי יותר. ע"כ. נמצא שהתוס' בסוף מנחות גורסים מהרה באהבה תקבל. וכ"ה ברוקח. וכ"כ הב"י בפי' הג' כנו'. וכ"ה בהרד"א.

אך בקיצור השל"ה (בדיני תפלת שמונה עשרה) כתב, שבברכת רצה לא יאמר ותפלתם מהרה תקבל, רק ותפלתם תקבל, כי קאי על ואשי ישראל שהם נשמות הצדיקים הנקריבים ע"י מיכאל כ"ג של מעלה, שלא תפללו ח"ו על מיתת הצדיקים. וכ"כ במטה משה, כי יש ספרים שלא כתוב בהם במהרה, וכן ר"י מגרמיזא לא גרס במהרה, כי מיכאל מקריב נפשות הצדיקים

ב. מי שטעה במנחה ולא אמר נוסח רצה, אלא התחיל ואשי ישראל וכו', יש אומרים שצריך לחזור, דהוי בכלל משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. ויש חולקים ואומרים שאין צריך לחזור. ועל כל פנים אם סיים תפלתו, יחזור להתפלל בתנאי של נדבה. (ב.)

סימן קכא - דיני מודים

א. שוחזין במודים, ובברכת הטוב שמך ולך נאה להודות. ובעודו כורע יכוין שיש לו פחד ויראה מלפניו יתברך, ומקבל אדנותו ומלכותו כעבד הכורע לאדונו. וכשזוקף יכוין להראות הבטחון, שבוטח בו בכל עניניו שייטיב אליו. (א.)

עתה נוסח זה מאחר דליכא עבודת הקרבנות בביהמ"ק כדי שנאמר ואשי ישראל. וה"ד הטור הנוז, וכתב, דפירוש היש מפרשים אינו מכוון היטב בשטחיות הלשון, אך הפירוש הראשון מכוון היטב, כי אמרו רז"ל תפלות כנגד תמידין תקנום, וא"כ ואשי ישראל קאי על תפלות העמידה הקבועה לחובה בכל יום תמיד שהיא כנגד תמידין, ואומרו ותפלתם קאי על שאר תפלות ותחנונות ובקשות שמתפללים, וגם נכלל ג"כ באומרו ואשי ישראל מה שאנו אומרים בכל יום פרשת התמיד והקטורת לקיים מה שנאמר ונשלמה פרים שפתינו, שהיא חשובה כאילו הקרבנו קרבן התמיד במועדו, ועמדנו על מעמדו וכאשר אומרים כן ביהי רצון שאחר אנא בכת. ומלכד הכוונה הנוז צריך האדם לכוין ג"כ באומרו ואשי ישראל על כל תעניות שמתענים ישראל כי האדם בתעניתו מקריב חלבו ודמו, וכדאיתא בזה"ק (פר' שמות דף ק). וגם יכוין לפירוש הטור. ונמה שכתבנו שתפלה זו נסמכת וכו', כן הוא באבני אליהו.

אם דילג בתפלה נוסח "רצה" והתחיל ואשי ישראל וכו'

דשמא א"צ לחזור. וכבר נתבאר לעיל בסי' קיח, דבתפלת שמונה עשרה לא אמרי' סב"ל, ולכן אם טעה וחתם בעשיית מלך אוהב צדקה ומשפט, חוזר, מאחר וכל מה שימשיך לברך הווי ברכות לבטלה בידיים, וכללא דסב"ל הוא דוקא בשוא"ת. ולכאורה גם כאן הדין כן. ואמנם כל שיש ממ"נ ברכה לבטלה, בין אם יחזור בין אם לא יחזור, יעשה כפי הדין, ולכן בהמלך המשפט עושה כדעת מרן שחוזר. וכאן אין לנו דעת מרן בזה היאך הדין בדיעבד. וצ"ע.

ואפי' בשחרית אם סיים הכרכה א"צ לחזור כמבואר בתו"ח הנוז.

ההשתחוויה ב"מודים" והכוונה בה

א. כורע הכריעות יכוין שיש לו פחד ויראה מלפניו יתברך, וכשזוקף יכוין להראות הבטחון, שבוטח בו

ולפי' זה ואשי ישראל דבוק עם והשב העבודה לדביר ביתך, כלומר השב העבודה ואשי ישראל דהיינו קרבנותיהם לדביר ביתך, ואח"כ מתחיל ואומר ותפלתם של ישראל מהרה באהבה תקבל ברצון. ע"כ. והט"ז (סק"א) הקשה על הפירוש הראשון והאחרון, וכתב שהאמצעי הוא המובהר מכולם. והקשה על הפירוש האחרון, דלמה ליה למימר ואשי ישראל, אחר שכבר הזכיר עבודה. ואם נאמר שיש עבודה בלא אשים, עכ"פ הו"ל להפסיק בלדביר ביתך בינתים, והיה לו לומר והשב העבודה ואשי ישראל לדביר ביתך. ע"ש. אך בפתה"ד (סק"ב) כתב ליישב, דאין זה דקדוק, דהא אשכחן בקרא כה"ג בתהלים כ"ה, זכור רחמיך ה' וחסדך, וכדמוכח מפי' הרד"ק שם. וה"נ דכוותא, כאילו אמר והשב העבודה ואשי ישראל לדביר ביתך. וע"ש בביאורי הגר"א דפירוש אחרון עיקר.

ובשו"ת תורה לשמה (סי' מג) נשאל, מה שתקנו אנשי כנה"ג ברצה דתפלת העמידה ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון, איך אומרים

ב. הנה דעת הפמ"ג (מש"ז סק"א) דאם טעה והתחיל במנחה ואשי ישראל וכו' חוזר כבסי' קיט במ"א אות ה'. ומשמע בב"י שעכשיו בכל המקומות אומרים רצה במנחה, וא"כ הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. ואם במזיד חוזר לראש התפלה. אמנם בתו"ח (אות א') השיג ע"ד וכתב שבדיעבד יצא ואפי' בשחרית. וכ"כ במשנ"ב (סק"א). והובא בכה"ח (אות ג').

והנה אם נזכר באמצע תפלת שמונה עשרה, לכאורה נכנס בידיים לספק ברכה לבטלה, שאם יחתום המברך את עמו ישראל בשלום, אם הוא צריך לחזור הרי שהוא מברך בידיים ברכה לבטלה, ומאידיך אם יחזור לברכת רצה, ג"כ עושה בידיים ספק ברכה לבטלה,

א. ע"פ המבואר בגמ' ברכות לד. ובטור ובש"ע (סי' קכא סעי' א-ב). וכתבו תר"י (בפרק תפלת השחר) דבעודו

ב. האומר מודים מודים משתקין אותו. ואין הבדל בזה בין אומר כן בצבור לבין אם אומר כן ביחיד. (ב)

ג. צריך שיכרע במודים [ובכל מקום שתיקנו לכרוע] עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. ולא יכרע באמצע מותניו וראשו ישאר זקוף, אלא יכוף גם את ראשו כאגמון. ויכרע במודים ויזקוף בשם. וב"מודים דרבנן" ישוח מעט, ובהרכנת ראשו סגי. (ג)

כופף במודים, נעשה נחש, ואין לו תקומה לעת"ל. והיינו דמי שאינו כורע במודים אינו קם ח"ו בתחיית המתים. ובספר כה"ח פלאגי (ס"ט טו אות לו) הביא משם בנו, דלכן תיקנו בנוסח מודים כן תחינו, לרמוז על התחיה, ע"י שאנו כורעים במודים. ועוד יש לפרש על שהחייטנו כן תחינו, שכתב מרן החיד"א במדבר קדמות (מער' מ' אות י') בשם רבותינו בעלי התוס' על התורה, דמודים גימטריה מאה, כי האומר מודים כהוגן כאילו קיים מאה ברכות, והוא כדברי המקובלים, דלפי שפגמו בב' נוני"ן היו מתים מאה בכל יום, עד שתיקן דוד מאה ברכות, וזהו מודים בגימטריה מאה, לתקן שתי נוני"ן. וממילא אתי שפיר נוסח על שהחייטנו וקיימתנו, וכן על חיינו המסורים בידך, שהוא כלשון הכתוב (שמואל א' כג, א): נאום הגבר הוקם על, דתיבת "על" גימטריה מאה.

האומר מודים מודים משתקין אותו. והדין כן כשמתפלל ביחיד

מהר"ש, לכך כשאומר מודים בב"ה אין לו להתחיל ולומר עוד מודים דרבנן שאומרים עם החזן מודים אנחנו לך, דהוי מודים מודים, רק מתחיל ה' אלהינו יוצרינו וכו' ע"כ. ובספר גליוני יואל (כאן) העיר: יש לעיין אם ההלכה היא דוקא לגבי שמע ומודים, או בכל דמי לה כגון בקדושה של מוסף שמע ישראל וכו', וכמו בהלל מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו, או זה היום עשה ה' כו', שהחזנים בזמננו כופלים בהם לפעמים מילתא מילתא ולפעמים פסוקי פסוקי וכו' ע"כ.

וכתב בספר חסידים (ס"ח יח) שאין לשוח במודים אם יש רוק בפיו, עד שיצא הרוק מפיו. [או שילענו בכסותו]. וכ"ה בכנה"ג (הגה"ט), ובכה"ח פלאגי (ס"ט טז אות לו), ובבא"ח (פר' בשלח אות כב). ועוד אחרונים.

אופן הכריעות

ומדברי הזוה"ק הנ"ל מבואר, שאין מספיק במה שיכוף ראשו, אלא צריך כפיפה ממש. ואמנם במודים דרבנן א"צ להשתחוות כמו בעמידה, אלא די בהרכנת הראש, וכן מבואר בש"ע (ס"י קכז).

בכל עניניו שייטיב אליו, והא בהא תליא, כדכתיב ביראת ה' מבטח עוז (משלי יד, כו). והובא בכה"ח פלאגי (ס"ט טו אות לח). וכתב ביסוד ושורש והעבודה, שיוזהר לקבל על עצמו במחשבתו בשעת הכריעות, שמשתחוה (גם באבות) כעבד הכורע לאדונו. וכל בר בי רב יודע שכל מי שכורע בלא לב, קרוב הוא לזה שלא כרע כלל, ואוי לאותה בושה. ועיין בגמ' ב"ק (טז). שדרו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש, והני מילי דלא כרע במודים. ופירשו האחרונים, דהוא מדה כנגד מדה. וראה לעיל ס"י קיג.

ואיתא בזוה"ק (פר' שלח לך דף קסד) בזה"ל: שדרתו דבר נש כד כפיף קמי מאריה, ויזקוף ויתקיים לתחיית מתיא, אי לא כפיף במודים, אתעבר חזיא ולית ליה תקומא לבתר זמנא. ע"כ. [השדרה של האדם כשכופף אותה לפני אדונו, ויזקוף ויתקיים לתחיית המתים, ואם אינו

(ב) לפי שנראה כב' רשויות, וכמבואר בגמ' (ברכת לג: מגילה כה). ובתוס' שם הביאו ירושלמי דהדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם. אך הטור כ' ונראה שאין לחלק, דבגמ' דידן אינו מחלק. והיינו שהתלמוד שלנו חולק על הירושלמי, וכ"כ הב"י, שאין לחלק בזה בין אם אומר כן בצבור או אומר כן ביחיד, בכל אופן משתקין אותו. ואפי"א אם אומר מודים מודים בלא שהשתחוה פעמיים, ג"כ משתקין אותו. ודמי להאומר שמע שמע שמשתקין אותו. וכ"פ בש"ע (ס"י סא ס"ט), שאסור לומר שמע ב' פעמים, בין שכופל התיבות שאומר ישמע וכו'. ולא חילק בין ציבור ליחיד, ש"מ שגם יחיד אסור לו לכפול.

ובהלכות ומנהגי רבינו שלום מנויטשט שנדרפסו בקובץ מוריה (שנה יב גליון ה - ו ע' יג אות י) כתב: אמר

(ג) ש"ע (ס"י קיג ס"ד). והיינו דמחמת הכריעה יבלטו הקשרים של החוליות. והטעם משום כל עצמותי [פר"ח בשם הירושלמי]. וראה בד"ז באוצר הגאונים ח"א (ס"י טז), ובשו"ת בית יעקב (ס"י קכז).

ד. העומד באמצע תפלת שמונה עשרה, והשליח צבור הגיע למודים, צריך להשתחוות עם כל הצבור האומרים מודים דרבנן, אך אין לו לומר עמהם נוסח מודים כלל, אלא שוחה בשתיקה, שלא יהיה נראה כופר במי שהצבור משתחוים לו. (ד)

ה. ברכת שים שלום היא בקשה מהשי"ת שישכין שלום בעם ישראל, ולא יהיו מחלוקות כלל, כי השלום כולל הכלל. ובאמצעות השלום נזכה לכל, ונתברך מהכל. (ה)

ו. בברכת שים שלום צריך לומר "כולנו כאחד" ולא יאמר כולנו כאחת, שהרי הכוונה היא לאברהם אבינו ע"ה דכתיב בו, כי אחד קראתיו. ואומר, כי באור פניך, משום דכתיב באור פני מלך חיים, וכתיב, באור פניך יהלכון, ואין אומרים ממאור פניך. והנוסח הנכון הוא "וטוב בעיניך לברכנו" ואין לומר "וטוב יהיה בעיניך". (ו)

וכ"ה בב"ח. וכ"ד רבינו האר"י ז"ל. וכ"כ הפמ"ג, (סי' קכו אות א'), הו"ד בכה"ח פלאגי' (סי' טו אות יז).

ומחה"ש, ובקשר גודל (סי' יח אות כ') ובפתה"ד

העומד באמצע שמונה עשרה והשליח צבור הגיע למודים

על כל השומעים קולו. וצ"ל דהאי מילתא דמיא למה שכתבו הפוסקים גבי מי ששומע קדיש או קדושה והוא באמצע תפלת שמונה עשרה, ששותק ומכוין למה שהש"צ אומר, ויהיה כעונה, וכ"ה בש"ע (סי' קד ס"ז). דמחשבה טובה [שייחשב כעונה קדושה, והכא כעונה מודים עם הצבור] הקב"ה מצרפה למעשה, ומחשבה רעה, שייחשב להפסק, אין הקב"ה מצרפה למעשה.

(ה) כ"ה בסדר היום. וכתב בעיון תפלה, שמתחילים בבקשה על השלום מפני שהמשנה (סוף מסכת עוקצין) אומרת לא מצא הקב"ה כלי מחז"ב לישראל אלא השלום, וממילא אנו מבקשים קודם על הכלי, ואח"כ על הדברים הניתנים בתוכו, שהם הטובה והברכה חיים חן וחסד.

ברכת "שים שלום"

חז"ל על הפסוק (שמות יט, ב) ויחן שם ישראל נגד ההר. וכתב מרן החיד"א בברכ"י (סק"ג) בשם זקנו החסיד בעל החס"ל, שיאמר וטוב בעיניך לברכנו, ולא יאמר וטוב יהיה בעיניך, כי מקרא מלא כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל. וכ"ה באחרונים כאן. ובספר קמח סולת הבין בדברי הברכ"י (סי' קכח) דצ"ל כטוב בעיניך לברכנו, וכבר העיר עליו בכה"ח פלאגי' הנז', שבספר קשר גודל פירש שיחתו היטב.

(ד) בגמ' ברכות (כא:): אמר רב הונא הנכנס לביהכ"נ ומצא צבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים, יתחיל, ואם לאו אל יתפלל. וכתבו התוס' שם, וטעמא לפי שצריך לשוח עם הצבור, שלא יראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו. וה"ה נמי אם יגיע למודים כשש"צ יגיע למודים, דש"ד כיון שהוא משתחוה עם חבריו. אבל אין גמ' פסיקא ליה כי האי גוונא. אבל אין לומר דמשום מודים דרבנן נקט הכי, שמצוה לענות, שזה לא מצינו לו עיקר בגמ'. ור"ת היה רגיל כשהיה מתפלל ביחיד כשהחזן היה מגיע למודים היה כורע עם הקהל בלא אמירה כלל. וע"ש עוד, ובמ"ש הרא"ש שם. ולכאורה כששומע מהש"צ אמירת מודים, יעשה הפסק באמצע הברכה שנמצא בה, שהרי שומע כעונה, והש"צ מסתמא דעתו

(ו) מזה שכתבנו לומר כולנו כאחד, כ"כ בשבולי הלקט בשם הגאונים. והובא בב"י (ר"ס קכב). וכ"ה בספר חסידים (סי' רלג). וכ"ה בקשר גודל (סי' יח אות יג), ובכה"ח פלאגי' (סי' טו אות לט). ובסידור בית עובד כתב, כולנו יחד. אך העיקר כמ"ש בב"י. ודוקא בברכה אנו מבקשים שהברכה תחול על כולם כאחד, משום שכלל ישראל זוכה להארת פנים כאשר אין שום פירוד ביניהם, וכולם בלב אחד כאיש אחד, כמו שדרשו

ז. שלמה המלך ע"ה תיקן לומר ברכת כהנים בתפלת שמונה עשרה, אך יחיד אין לו לומר ברכת כהנים בתפלה.⁽¹⁾

סימן קכב - דינים השייכים בין שמונה עשרה - ליהיו לרצון

א. אחר שסיים ברכת שים שלום, ואמר פסוק "יהיו לרצון", רשאי להפסיק לעניית דברים שבקדושה, כדרך שמפסיק בקריאת שמע וברכותיה. דהיינו, חמשה אמנים ראשונים של הקדיש, ו"יהא שמיה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמאי יתברך", ולא יותר. ולא יענה אמנים דברכות, ואפילו אמן שאחר ברכת האל הקדוש ושומע תפלה שאומר השליח צבור. ובקדושה עונה קדוש וברוך בלבד, ולא שאר נוסח הקדושה. וכל שכן שאין לו לענות "ברוך הוא וברוך שמו". ואם עדיין לא אמר פסוק יהיו לרצון [הראשון], אינו רשאי להפסיק כלל אפילו לקדיש וקדושה וברכו, שפסוק יהיו לרצון הוא מכלל התפלה עצמה. ואם סיים פסוק יהיו לרצון אמרי פי השני, אף על פי שעדיין לא עקר רגליו, רשאי להפסיק ולענות כל דבר שבקדושה, ואפילו "ברוך הוא וברוך שמו".^(א)

אין ליחיד לומר "ברכת כהנים" בשמונה עשרה

בב"י ובש"ע שם. וכ"ה ברמ"א בהגה"ה. ועפ"ז כתבו המג"א (סק"ג) והגר"ז (אות ג') שאם נהגו שאף היחיד אומרה בזמן הראוי לנשיאת כפים, אין למחות ביד האומרים אותו ביחידות. אבל התו"ח (אות ד') כתב, שאף במקום שנהגו אפשר שיש למחות. וראה בכה"ח (סי' קכב אות ח', וסי' קכז אות יב').

וכתב מרן בב"י בשם המנהיג, שאותם המקומות שאומרים עושה שלום ברכנו כולנו ברוב עוז ושלום, ברוך אתה ה' המברך את עמו בשלום, לא יתכן, דמטבע ארוך תקנוהו ככל שאר ברכות של שמונה עשרה, והם עושים ממנו מטבע קצר כברכת הפירות והמצות שבפתיחת הברכה היא חתימתה, ומשנים ממשטבע שטבעו חכמים בברכות, ולא יצאו ידי חובתן. וראה בכה"ח (סי' קטז אות י').

(1) בפ"ב דמגילה (יח). ופריך, אימא קודם עבודה, לא ס"ד דכתיב וירד מעשות החטאת וכו', מי כתיב לעשות, מעשות כתיב. ולימרה אחר עבודה, לא סלקא דעתך דכתיב זובח תודה. מאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי, מסתברא עבודה והודאה חדא מילתא היא. ופרש"י, אף הודאה עבודה של מקום היא. ע"כ. וכ"כ הכל בו. והובא בא"ר (סק"א) ובח"א (כלל כד אות כה). ואיתא בשעה"כ (דרוש ה' דחזרת העמידה) שיש טעם ע"פ הסוד שצ"ל נשיאות כפים בחזרת התפלה, שיש איזה בחי' של כוונת התפלה הנעשית ע"י נשיאת כפים. **ומה** שכתבנו שאין לומר נשיאת כפים ביחידות, כ"כ רבי דוד אבודרהם (עמ' קטז), שאסור ליחיד לומר ברכת כהנים בתפלתו, כי נתקנה בצבור כנגד נשיאת כפים שאינה אלא בעשרה. וכ"כ המנהיג (תפלה סי' סג). והובא

עניית אמן דברכות ושל קדיש באלהי נצור

אולם רבו האחרונים שחלקו ע"ז, וס"ל שדין ההפסקה באלהי נצור כדין ההפסקה בק"ש וברכותיה. דהנה הטור ומרן הש"ע (סי' קכב ס"א) כתבו, שהרגיל לומר תחנונים בסוף תפלת י"ח, ושמע קדיש וקדושה מקצר ועולה, ואם לא קיצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של ק"ש אפי' באמצע. עכ"ל. והרי בק"ש וברכותיה אינו פוסק לאמן דברכות, זולת לאמן שלאחר האל הקדוש ושלאחר שומע תפלה של הש"צ, שלדעת הרמ"א (סי' סו ס"ג) פוסק ועונה, ולדעת הב"י שם אין לענות שום אמן. אפי' אמנים שאחר האל

(א) הנה מרן החיד"א בקשר גודל (סי' ט אות יז) כתב: "אין להפסיק בין תפלת י"ח ליהיו לרצון, אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים פוסק לקדיש וקדושה וברכו ולאמן של שאר ברכות. ט"ז. וכן נראה לי, ודלא כהחולק ע"ז." ע"כ. ונמשך אחריו בבא"ח (פר' בשלח אות כב) וז"ל: אחר סיום ברכת שים שלום יאמר מיד פסוק יהיו לרצון אמרי פי, שהוא מכלל התפלה. וקודם אמירת פסוק זה אין להפסיק אפי' לקדיש ולקדושה אבל אחר פסוק זה יפסיק לכל דבר שבקדושה "ואפי' לאמנים דברכות". ע"כ.

שאחר יהיו לרצון מותר להפסיק בתפלת אלהי נצור לענות כל אמן. והשיג עליו בעל מסגרת השלחן שם, שהרי מדברי הרשב"א והש"ע והט"ז מוכח דלדין שרגילים לומר אלהי נצור, אינו מפסיק אלא לקדיש ולקדושה, וכן לאמנים של האל הקדוש ושומע תפלה, ולא לשאר אמנים דברכות.

ובמ"ש המחבר קש"ע שאולי גם הרשב"א יודה שגם שאר אמנים יענה, אלא שהשיב ע"מ שנשאל מהו להפסיק לקדיש ולקדושה. לדעתו זה אינו, שזה שייך לומר בשאלת איזה מעשה שקרה ונודמן לפי שעה, משא"כ בד"ז דשכיח טובא, ומעשים בכל יום, אם איתא דס"ל שפוסק לכל אמן דברכות הו"ל לאשמועינן שמפסיק גם לאמן דברכות דהוי רבותא טפי, ומי הכריחו להרשב"א להאריך בלשונו ולומר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכות של ק"ש וכו'. ע"ש. הנה צדק הרב כמה שחלק על הקש"ע, אבל מה שהכריח מדברי הרשב"א, נראה דאשתמטתיה מ"ש הרשב"א בתשו' בח"ה (סי' ט), דע כי הקורא ק"ש וברכותיה פוסק הוא לענות קדיש וקדושה ומודים, ואפי' באמצע הפרק, ואפי' אם בא לענות אמן לברכות של ח"י הברכות של התפלה יכול לענות. וע' להגר"ח פלאגי בשו"ת נשמת כל חי (או"ח סי' ה). א"כ מ"ש הרשב"א שמפסיק כשם שמפסיק בברכות ק"ש, נכלל בזה גם אמן דברכות. וא"א לדייק ממנו כלל שבא למעט אמן דברכות. אבל מדברי מרן הש"ע שתפס כלשון הרשב"א הנ"ל, ולדידה אין לענות אמן דברכות באמצע ברכות ק"ש, שפיר יש לדייק שלא התירו אלא קדיש וקדושה וברכו ולא אמן דברכות, והרי זה כמבואר. ועכ"פ דברי הקש"ע תמוהים, שכיון שאנו רגילים תמיד לומר תחנונים בסוף התפלה, לא היה לו להתיר לענות אמן דברכות, שהרי מבואר בדברי הט"ז שגם הוא מודה דבכה"ג אינו רשאי לענות אמן דברכות, וכדין ברכות ק"ש. הילכך העיקר בזה כהט"ז ומט"י ומאמ"ר ושלמי צבור, דכולהו ס"ל שעכ"פ ברגיל לומר תחנונים כמו שאנו נוהגים, אין להפסיק לאמן דברכות. וכמו שהסכימו לדבריהם בטרת המים, ובפקודת אלעזר, ובמעשה נסים.

וכ"כ המשני"ב (סי' קכב סק"א), שבמדינתנו שהכל רגילים לומר אלהי נצור בסוף התפלה אין להפסיק בו לסתם אמן בין קודם שהתחיל אלהי נצור בין באמצע. ושכ"כ הדרך החיים. וכ"פ בשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (סי' כז). וע"ע להגר"ש קלוגר בספר החיים (סי' נט) ובספר באר יעקב (סי' סו סק"ב).

וכן העלה בשו"ת ויען משה (או"ח סי' ד) שאסור להפסיק באלהי נצור שהיא קבועה לכל, לאמן דברכות,

הקדוש ושומע תפלה. וכ"כ הרב מט"י (סי' נט סק"א) בדעת מרן. וכ"כ הרב המגיה בש"צ (דף פז). ושכ"כ במאמ"ר (סי' סו סק"ד). וא"כ מוכח שלדעת מרן אין להפסיק באמצע אלהי נצור לאמן דברכות. ואמנם הט"ז (סי' קכב סק"א) כתב, כי מי שאומר תחנונים לפרקים, מפסיק כמו שירצה, כי אין להם דמיון לתפלת י"ח כלל. אבל הרגיל בתחנונים ועשאם עליו קבע דמי קצת לתפלת י"ח. ע"כ. והרי אנו נוהגים לומר אלהי נצור באופן קבוע, וא"כ אף להט"ז אין להפסיק אלא כדין ק"ש וברכותיה, ולפ"ז אין להפסיק לאמן דברכות. ובכלל מצאנו למהר"י עייאש במט"י (ר"ס קכב) שה"ד הט"ז הנ"ל, וכתב, ולפע"ד אין טעם לחילוק זה (בין האומר תחנונים רק לפרקים, לבין הרגיל לומר תמיד תחנונים) שכל זמן שלא עקר רגליו דמי קצת לתפלת י"ח. ולכן גם האומר תחנונים רק לפרקים אינו מפסיק אלא לקדיש וקדושה כדין ק"ש וברכותיה, ודלא כמ"ש הט"ז שמפסיק כמו שירצה, דליתא. וכ"כ המאמ"ר בספרו דברי מרדכי (סי' קכב דף סא): דמ"ש מרן הש"ע שבין יהיו לרצון לתחנונים ש"ד, היינו להפסיק לקדיש וקדושה שהזכרו בריש הסעי', וכמו שפירשתי כן במאמ"ר (סוף סק"ב), ודלא כהט"ז שהקשה דברי הש"ע אהרדי, ושוב האיר וזרח ספר מט"י, וראיתי שהשיג על הט"ז, וכתב כדברינו. עכת"ד.

וכן ראיתי הלום להרב טהרת המים בשו"ת טהרה (מע' ה אות כא) שכתב שממ"ש הש"ע והרמ"א בהגה (ר"ס קכב) נראה דס"ל שהתחנונים שוים לק"ש וברכותיה. וכ"כ בש"צ (דף פז): בשם המט"י, ודלא כהט"ז שכתב שאם אינו אומר תחנונים אלא לפרקים יכול להפסיק כמו שירצה. וזוהי שקשה על מ"ש החיד"א בקשר גודל (סי' ט אות טו"ב) שכתב בסתם שדברי הט"ז עיקר, ולא זכר שר לחלק דלדין דנהגינן לומר תמיד אלהי נצור בסוף התפלה (וכן זוהיר ע"ז החיד"א עצמו שם סי' טו"ב סק"ט, שכל אדם ינהיג עצמו כן). והרי בזה אף הט"ז מודה לסברת המט"י והמאמ"ר שדין התחנונים שוה לדין ק"ש וברכותיה, שאין לענות אמן, והחיד"א במחכ"ת הטעה אותנו בזה. עכת"ד. וע"ע בשו"ת מעט מים (סי' ט).

וכן העלה הרב פקודת אלעזר (סי' קכב), שהעיקר שאין חילוק בין הרגיל לומר תחנונים תמיד לבין האומרם רק לפרקים, שלעולם אינו מפסיק אלא כדרך שמפסיק בק"ש וברכותיה, ודלא כהט"ז שחילק בזה, שבאמת כל זמן שלא פסע כאילו הוא עומד בפני המלך, מלכו של עולם. אבל אמן דברכות אינו עונה. ע"כ. וכ"כ בספר מעשה נסים בחי' לאו"ח (סי' קכב).

והנה ראיתי בספר קש"ע (סי' יח סעי' טו) שכתב, ונ"ל

לענות, גם באלהי נצור אין לענות, וכן ראיתי בשו"ת ישכ"ע הנ"ל (אות י) שמיאן במ"ש הרב טהרת המים, בפשרה הנ"ל, וכתב שהרוצה שלא להפסיד אמן דברכות וכל הנ"ל, יפסע ג' פסיעות, ואח"כ יגמור תחנוניו.

וכ"כ המשנ"ב (סי' קכב סק"ו) על מ"ש מרן שאם שומע קדיש וקדושה והוא באמצע התחנונים מקצר ועולה, דהיינו שמפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו. ואין לומר שלצורך עניית אמן לא התירו להפסיק באמצע, שהרי אפי' משום טירחא דציבורא שלא יצטרכו להמתין לו עד שיסיים תפלתו, התירו האחרונים לעשות כן, וכמ"ש בכה"ח פלאגי' (סי' טו אות מד). ושכן נהג למעשה מו"ז בעל חק"ל כל משך עשרים שנה שהיה מרא דאתרא באיזמיר, ושמונה שנים שהיה ראשון לציון בירושלים. וע"ע בס' חסידים (סי' תשפד, ומקיצי נרדמים סי' תתש"פ ותתש"פ). וע"ע בשו"ת מכתב לחזקיהו (סי' ט), ובשו"ת לבושי מרדכי (תליאתה סי' כז).

והנה הרה"ג רפאל ברוך טולידאנו בספר קש"ע השלם ע"פ מנהגי הספרדים, כתב (בעמ' קו אות ג) שיש לענות באמצע אלהי נצור לאמנים של כל הברכות. ולא דק, שנמשך אחר כה"ח, אבל האמת כדברי כל האחרונים שחולקים ע"ז. וכבר השגתיו בשו"ת יבי"א ח"ו (הארו"ח סי' מח אות ד).

וכן יש להעיר על הערוה"ש (סי' קכב סק"ב) שכ', ונראה שאף אמן מותר לענות בתחנונים, שאע"פ שמדמה הש"ע את התחנונים לברכות ק"ש, מ"מ לאו דוקא הוא. ע"כ. ואינו מחוור, אלא העיקר כרוב האחרונים, שאין להפסיק שם בשביל אמנים דברכות. [שו"ת יבי"א ח"ו (הארו"ח סי' מח אות ד), ובשו"ת יחוד ח"ה (סי' י), ובהליכ"ע ח"א (עמ' קלט)].

והוסיף בהליכ"ע שם: ודע דמה שכתבנו כאן שהשומע קדיש באמצע אלהי נצור עונה חמשה אמנים. וכ"ה בשו"ת יחוד ח"ה (סי' י). ואילו בהליכ"ע בהל' ק"ש וברכותיה (עמ' צח) מבואר שעונה שלשה אמנים, דהיינו אחר "שמיה דקב"ה", ואחר "דאמין בעלמא", וכן כשמתחיל לומר "יהא שמה רבה" יאמר מקודם אמן. יש מקום לחלק בין ק"ש וברכותיה, שהם חמורים ביותר, משא"כ באלהי נצור שאינו חמור כ"כ פשט המנהג לומר חמשה אמנים, וכיו"ב כתב הרב טהרת המים, שלא יענה בקדושה פסוק "ימלוך" באמצע ק"ש וברכותיה, ואילו באלהי נצור פסק שיענה גם פסוק "ימלוך". [ובלא"ה גם בק"ש וברכותיה אפשר לענות חמשה אמנים]. [נמרן אאמו"ר].

ושהחיד"א נתכוון רק לתחנונים אחרים שנדפסו בסידורים, שאין רגילים לאומרם רק לפרקים. וכד' הט"ז. ובזה דעת שפתיו ברור מללו דמירי בשאר תפלות ותחנונות, ומ"ש דלא כהחולק על ע"ז, היינו הרב מט"י שחולק על הט"ז וכו'. ושו"ר בספר שנות חיים (מקו"ח סי' ו אות ח), שכתב, שמש"כ החיד"א בקשר גודל בזה, כבר השיגו הפקודת אלעזר (סי' קכב) שהרי אנו רגילים לומר אלהי נצור, ולכן אסור לענות שם אמן דברכות. וגם מ"ש בקש"ע להתיר לענות כל אמן דברכות, כבר בא חכם הרב מסגרת השלחן, והרבה להשיב על דבריו בטו"ו"ד. והמתבאר בדברי האחרונים שבתוך אלהי נצור אין לענות אמן דברכות, שדינו שיהיה לברכות ק"ש. וכ"פ המשנ"ב. עכת"ד.

גם בשו"ת ישכ"ע ח"א (הארו"ח סי' ה) כתב להשיג ע"ד החיד"א בקשר גודל הנ"ל, והוסיף להשיג גם ע"ד הכה"ח (סי' קכב סק"א) שהתיר לענות אמן דברכות באלהי נצור, ושוב ראה כן להקיצור ש"ע שכתב כן. וכ"ע, שבאמת דעת מרן הש"ע ברורה דס"ל שתפלת אלהי נצור חשובה כק"ש וברכותיה, ושאין לענות אמן דברכות באמצע אלהי נצור, ואינו מפסיק אלא לקדיש וקדושה וברכו. וכן עיקר. ונזכרני שגם הגר"ש מזרחי בגריסא דינקותא שלו שבסוף ספר החיים והשלום (של מר זקנו הגר"ש הראיה ז"ל), השיג על הכה"ח ודעימיה.

וכן עיקר הלהכה ולמעשה שאין לענות אמן דברכות עד שיסיים יהיו לרצון שאחר אלהי נצור. ודו"ק. **ובספר** ארחות חיים החדש (סי' קכב סק"ב) הביא בשם הגהות לחם הפנים על הקיצור ש"ע, שכתב, שיש לצרף דעת הרב שלחן שלמה והרב קיצור ש"ע שמתירים לענות כל אמן בתפלת אלהי נצור, להתיר לענות בקדושה גם פסוק ימלוך, כיון שי"א שגם פסוק זה הוא בכלל הקדושה. ע"כ. וכ"כ בספר באר יעקב (סי' קכב סק"א), שאע"פ שהרב מסגרת השלחן השיג בחוזק יד ע"ד הקיצור ש"ע, שסמך בזה על הרב שלחן שלמה להתיר לענות אמן דברכות באמצע תפלת אלהי נצור, שהרב שלחן שלמה הוא יחיד נגד כל הפוסקים, מ"מ יש לצרף דעתו לענין לענות פסוק ימלוך בקדושה, כיון שי"א שיש לענות הפסוק הזה גם בק"ש וברכותיה, שהוא מכלל הקדושה וכו'. וכ"כ מדנפשיה בכה"ח (סי' קכב) והוסיף שכמו כן יש לענות האמנים שאחר האל הקדוש ושומע תפלה, כיון שי"א שגם בק"ש וברכותיה יש לענות אמנים אלה. וכ"כ בספר טהרת המים בשו"ת טהרה (מע' ה אות כא). ואינו נ"ל, שהעיקר כהפוסקים הנ"ל דס"ל שדין תפלת אלהי נצור הוא כדיון ברכות ק"ש, וכל מה שאין מפסיקים שם

ב. מי שעומד בתפלתו באמצע "אלהי נצור", ונזכר ששכח לשאול "טל ומטר", שצריך לחזור לברכת השנים, או שאמר בעשרת ימי תשובה "מלך אוהב צדקה ומשפט", במקום "המלך המשפט", שצריך לחזור לברכת השיבה, או ששכח לומר "יעלה ויבא" בראש חודש, שדינו לחזור לברכת רצה, ולפני שהספיק לחזור, שמע קדיש או קדושה, לא יענה עם הצבור, שמכיון שהוא חייב לחזור לברכת השנים, או השיבה, או רצה, הרי הוא כעומד באמצע התפלה שאסור לו להפסיק לדברים שבקדושה. ועוד שאם יפסיק ויענה עם הצבור נמצא שגילה דעתו שסיים תפלתו, ואז יצטרך לחזור לראש התפלה כדי לשאול טל ומטר, ולומר המלך המשפט, ולהזכיר יעלה ויבוא. לפיכך שתיקתו יפה לו, ויכוין להשליח צבור, ואחר כך יחזור למקום שטעה. [כמבואר לעיל סי' קיז סעי' יא. ב.]

ג. אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, אלא אחר שיסיים שמונה עשרה, יאמר יהיו לרצון, ואלהי נצור, ואחר כך יאמר התחנונים שרוצה לומר. ואם בא לחזור ולומר יהיו לרצון פעם נוספת, אחר התחנונים, הרשות בידו. (א)

הערה על דברי עורכי הספר אור לציון - לענות אמן דברכות ב"אלהי נצור"

ולאמן דשומע תפלה אינו מפסיק. וכמ"ש הרב מט"י (סי' נט סק"א), דמין פליג על הרמ"א (סי' סו ס"ג) שהתיר לענות שני אמנים אלו שדינם כדבר שבקדושה, וס"ל שאין להפסיק כלל לאמנים דברכות, ואנו אין לנו אלא דברי מרן. וכ"כ המאמ"ר (סי' סו סק"ד), ובשלמי צבור (דף פז.). וע"ע בכה"ח סופר (סי' סו ס"ק כג.). וכן העלה הרב פקודת אלעזר (סי' קכב), שלעולם אין להפסיק באמצע אלהי נצור לאמן דברכות. וכ"פ בשו"ת ויברך דוד (סי' נד, עמ' קכה:). וכ"כ עוד אחרונים.

ואמנם עורכי הספר אול"צ ח"ב (עמ' עו את לד), כתבו לחלוק ע"ד מרן אאמור"ר בדין זה, ולדעתם מותר לענות אמן דברכות באמצע אלהי נצור. ובשו"ת יבי"א ח"ט (סי' קח אות טב) העיר ע"ז דאף שבס' בא"ח (פרי בשלה אות כב) כתב כן, זה אינו נכון להלכה, שהרי מרן בש"ע (סי' קכב ס"א) כתב, שהרגיל לומר תחנונים בסוף התפלה (אלהי נצור) יכול להפסיק לענות קדיש וקדושה, כדרך שמפסיק בברכות של ק"ש אפי' באמצע. ע"כ. והרי בברכות ק"ש אינו מפסיק לענות אמן דברכות, ולדעת מרן אפי' לאמן דהאל הקדוש

שכח טל ומטר או "יעלה ויבוא" לא יענה אמן באלהי נצור

לרצון ויענה קדושה, נמצא שגילה דעתו שהסיח דעתו מהתפלה והווי כעקר רגליו, ויצטרך לחזור לראש התפלה, ולכן כשלא ענה חוזר לרצה דוקא. ע"ש. ואמנם בספר עמק ברכה כתב בשם הגדול ממניסק, שמתור לו לענות לקדיש ולקדושה. וראה בד"ז בשו"ת יבי"א ח"ה (חאו"ח סי' יג אות ג.). ושם העלה כנזכר.

ב) כ"כ בשו"ת מתת ידו (סי' טו). וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב קמא (ח"ג סי' קסט) במעשה שאירע לו ששכח יעלה ויבא ביום ר"ח, ונזכר קודם אלהי נצור, ולא אמר עדיין אלהי נצור, כפי המנהג שנוכח בהגה סי' קכב, ובתוך כך הגיע ש"צ לקדושה, ונסתפק אם יאמר יהיו לרצון ויענה קדושה עם הצבור, והחליט שאין לענות, רק ישמע ויכוין לש"צ, שאם יאמר יהיו

שלא לומר תחנונים קודם "יהיו לרצון" הראשון

יודיין, ויש בו מ"ב אותיות, וסודו סוד גדול, לכן צריך לאומרו בנחת ולכוין, ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישוב ריקם. וכתב בחיי אדם, שהמבקש על צרכיו טוב לקבוע הבקשות אחר שסיים כל השמונה עשרה, וזה עדיף מלקבועם בשומע תפלה, כדי שיוכל לענות לקדיש וקדושה אמר אמירת יהיו לרצון. והובא במשנ"ב (סק"ז).

ג) כ"ה בש"ע (סי' קכב ס"ב). והנה מלשון "נכון" שכתב מרן, דייקא שמדינא אין בזה איסור, וכן מבואר בבי"ו ובד"מ שם, דהא לא גרע משומע תפלה דקי"ל לעיל בסי' קיט שיכול לשאול בה כל צרכיו, רק דלכתחלה נכון יותר לומר יהיו לרצון קודם אלהי נצור.

וכתב בסדר היום, יהיו לרצון וכו', הוא מסוגל לכמה ענינים, תחלתו יו"ד וסופו יו"ד, תיבותיו יו"ד, ויו"ד

ד. הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה, עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך. (ה)

ה. נוהגים לומר בסיום התפלה, אחר "אלהי נצור", פסוק מהתנ"ך שפותח ומסיים באות ראשונה ואחרונה של שמו של המתפלל, ואומרים אותו קודם פסוק יהיו לרצון (האחרון). (ה)

מדבר מרמה, שלא אלכד בקליפה הנמשכת מיסוד האש גאווה וכעס ואבירייהו. פתח לבי בתורתך, שם רמז לתאוה הנמשכת מיסוד המים, והוא ע"פ המדרש שכתבו התוס' בפרק הנושא, עד שאת המבקש שיכנסו ד"ת לתוך מעיך, בקש שלא יכנסו מעדנים לתוך גופך. ועכשיו שמבקש פתח לבי בתורתך מוכח שכבר אין המעדנים נכנסים לתוך מעיו, ובזה ניצול מקליפת יסוד המים שהיא תאות עידוני אכילה ועריות. ואחרי מצותיך תרדוף נפשי, שלא תשלוט קליפת העפר שממנה נמשך העצבות והעצלות בתורה ובמצוות. ולכן אמר ואחרי מצותיך תרדוף נפשי, רודף מלא בזריות שלא יהיה בי עצבות ועצלות, ויען תיקון המדות הוא עיקר התורה, תקן רבנן למבעי רחמי עלייהו בשלשה אביעיו"ת ביום. ע"כ.

ד מור (סי' קכב) בשם אגדה. וכ"ה בש"ע (ס"ג).

לומר פסוק שפותח ומסיים בשמו קודם יהיו לרצון

כהפסק שלא מענין התפלה, ולכן מוטב לאומרו אחר עקירת רגליו, קודם שיאמר יהי רצון שיכנה ביהמ"ק וכו', וזכרון אחד לכולם. ע"כ. ומשמע שכוונתו לאומרו קודם יהי רצון שתבנה ביהמ"ק במהרה בימינו, (שהזכירו הרמ"א בסי' קכג ס"א).

אך אינו מוכרח, שמכיון שסיים אמירת התחנונים אף ע"פ שעדיין לא עקר רגליו, כעקורים דמי, ורשאי לאומרו גם קודם פסוק יהיו לרצון האחרון, שהרי הרשב"א בברכות (יז). כתב בשם הראב"ד, שמעיקר הדין אין נכון לומר בסוף אלוקי נצור הפסוק יהיו לרצון, אלא אחר תפלת י"ח, כדרך שאמרו דוד בסוף י"ח מזמורים. וכן הסכים הרשב"א שם. וכ"כ הרשב"ץ בפ"י לברכות (כט: עמ' קעט). וכ"ה בארחות חיים (הל' תפלה אות כג). וע"ע בספר המכתם ברכות (כט:), ובמאירי ברכות (יז).

אלא שתר"י (ברכות כט:) כתבו, שאם בא לחזור ולאומרו אחר התחנונים הרשות בידו. וכ"פ מרן הש"ע (סי' קכב ס"ב). ועיין בברכ"י שם, ובספר מנחת אהרן (כלל טו אות ז). ובפרט אם הפסוק עצמו נאמר דרך תחנונים. ועיין במג"א (סי' תכב סק"ב), ובשו"ת עמודי אש (סי' ג' אות ו).

וכתב מרן החיד"א במורה באצבע, כשיסיים ידקדק באמירת אלהי נצור [לשוני] מרע, ויבין מה שהוא אומר: ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה. ותיבת לכל כוללת בין גדול בין קטן, בין עני בין עשיר, בין חכם בין טיפש, ואיך יקפיד אח"כ ויכעוס. וכתב בספר חרדים, כל בעל תשובה יאמר נצור לשוני כו', בדמעה ובכוונה גדולה. וכתב עוד החיד"א בספרו אהבת דוד (דיוש ד') אפשר דעל ארבע מדות הנמשכות מארבע יסודות וארבע קליפות אנו מתפללים נצור לשוני מרע וכו', והרואה יראה בפ"ב דברכות (יז). שיש כמה תפלות כאלו שהיו אומרים האמוראים, כל אמורא היה רגיל בנוסח אחר, ואמאי בחרו בנוסח זה. אמנם יש ליישב כי בנוסח זה רמזו להתרחק מארבע מראות נגעים אלו שהם יסודי התורה והלכות דעות, וכל הרגיל בהם איבד עולמו. וזה שאמר נצור לשוני מרע, ושפתי

ה) בענין מה שנהגו לומר פסוק הפותח וחותרם באותיות שמו קודם פסוק יהיו לרצון האחרון, הנה דבר זה נזכר בתוך פירוש רש"י (מיכה ו. ט) וז"ל: קול ה' לעיר יקרא, ותושיה יראה שמך, ואיתא בסוגריים: מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא שמתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו, התורה מצילתו מגהינם. ע"כ. גם הא"ר (סי' קכב סק"ג) כתב, טוב לומר פסוק מן המקרא שמתחיל ומסיים בשמו קודם שיאמר יהיו לרצון. ע"כ. ונראה הכוונה, קודם ליהיו לרצון האחרון. ובקיצור של"ה (דף קטו). הביא בשם ספר הכוונות בענין חיבוט הקבר, שהרשעים שוכחים את שמם בקבר, ומלאכים חובטים בהם במכות נמרצות, ומי שאומר בכל יום פסוק המתחיל ומסיים באותיות שמו בראשי תיבות וסופי תיבות, סגולה היא שלא ישכח שמו וכו'. [וכתוב שם כמה פסוקים שונים לשמות האדם. ע"ש]. וכ"כ בסידור נהורא השלם. וכן הובא בספר יפ"ל ח"א (בקונט' ישר לבב סי' קכב סק"ג).

ועיין בספר מאורי אור (חלק באר שבע דל"א): שכתב, מה שנהגו רוב המון העם ע"פ איזה מחברים לומר פסוק שמתחיל ומסיים באותיות שמו, כיון שלא נזכר דבר זה בש"ס וזהו ובספרים קדמונים, נראה דהוי

ו. אף על פי שהלכה רווחת (בגיטין ס:) שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, מכל מקום מותר לומר הפסוק שעל שמו בעל פה, הואיל והוא שגור בפיו. (1)

לא יועיל להזכיר שם הקליפה הנדרשת ממנו, ואפשר שזוהי סגולתו שבאמירת הפסוק יועיל לזכור שם הקליפה בקבר וכו'. ע"ש. מ"מ יועיל קצת בזה, והשי"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ויש לציין עוד מ"ש בספר מעבר יבוק (שפתי יונות פרק מב) בשם גורי האר"י, שאף שאין איש ניצל מחיבוט הקבר, נזולת מי שנקבר בע"ש אחר שעה חמישית מן היום, שאין לו דין חיבוט הקבר, לפי שמאותה שעה מתחילה תוספת קדושת שבת. האר"י בספר הכוונות דף סב.]. מ"מ לא כל האנשים שוים בכך, כי הצדיקים והת"ח שעושים מעשים טובים בחייהם וחובטים עצמם על ד"ת והמצות, מתפרדת מאליה הקליפה מעליהם ע"י הצער והיסורין שסבלו בחייהם, וע"י התורה שמתשת כחו של האדם. ועיין בספר חסידים (סי' לב). ובמדרש תלפיות (ערך חיבוט הקבר). ובספר מדבר קדמות (מער' ח' אות יד). ובספר וימהר אברהם (ערך חיבוט הקבר). [ע"כ מדברי מרן אאמ"ר זיע"א. ואחר שנים נדפסו הדברים בשו"ת יבי"א ח"ט סי' יג].

ושאלו פעם להגאון רבי זליג ראובן בענגיס זצ"ל איזה פסוק הוא אומר בתפלה, אחר שאין פסוק שמתחיל בו ומסתיים בו, ואמר, שאומר פסוק המתחיל בו ויסיימם בק' זעליק. ויש שאמרו בשם הגר"י קנייבסקי זצ"ל דבכה"ג י"ל הפסוק זה לי עשרים שנה ביתך.

פסוק שבכתב רשאי לאומר בעל פה קודם "יהיו לרצון"

רע"ב שאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים י"ח. וכ"כ הטור בשם הרא"ש, וכ"כ בתשו' מהר"ם בר ברוך (דפוס לבוב סי' תלז). ע"ש. נראה דבנ"ד יש לסמוך בשופי ע"ד הב"ח לומר הפסוק בעל פה. וע"ע בתוס' ישנים (יומא ע.) שהקשו אהא דאמרי' שבעשור של חומש הפקודים היה קורא בעל פה, והא קי"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ. ותיירצו דמצוה מן המובחר הוא שדברים שבכתב יקרא בכתב, ומשום כבוד צבור לא הטיחוהו לגלול הס"ת בצבור. וע"ע בשו"ת משכנות יעקב (חאו"ח סי' טו). ובשו"ת עמודי אש (סי' ו אות ד). ובשו"ת בשמים ראש (סי' רפא). וראה לעיל בילקוט סי' מט, מה שכתבנו עוד בזה.

וכ"כ בקיצור ש"ע (סי' יח ט"ח), שהנהגים לאומרם, יאמרו פסוק זה קודם פסוק יהיו לרצון השני. וכתב שם, שאם אומרים יהיו לרצון ב' פעמים, אחד קודם אלהי נצור, ובסופו חוזרים לומר יהיו לרצון, מותר להפסיק לענות כל אמן בתפלת אלהי נצור. ע"ש. ואף שאין זה מחזור, וכמו שנתבאר בהליכ"ע ח"א (עמ' קמ והלאה), שאין להפסיק באמצע אלהי נצור אלא לקדיש וקדושה, כדין ק"ש וברכותיה, ולא לאמנים דברכות, וכנ"ל. מ"מ בסוף אלהי נצור קודם יהיו לרצון מותר להפסיק שם, מאחר שסיים לומר התחנונים. וכ"כ בכה"ח (סי' קכב ס"ק יא).

ור"ן אמת כי בשו"ת צפיהית בדבש (סי' נה דף קמט ע"ד) שדי נרגא ביטוד דבר זה, שגם באמירת פסוק כנ"ל אין זה מועיל לענין חיבוט הקבר. וה"ד קיצור של"ה הנ"ל בשם ספר הכוונות, והקשה שלפי סודן של דברים בספר הכוונות, יש שני שמות לאדם, השם העיקרי שקוראים לו אביו ואמו בשעת המילה, והוא השם שניכרת בו נשמתו, ושם השני שם הקליפה הקשורה עם הגוף והנשמה מזוהמת הנחש, מחמת חטא אדם הראשון. ואילו היה האדם בהיותו בחיים יודע השם של אותה קליפה שעמו, והיה משיג מקור הפגם ומציאות תיקונו, אז היתה נפרדת ממנו הקליפה אף בחיים, ולא היה נצרך לחיבוט הקבר. ולפ"ז מה יתן ומה יוסיף ידיעת שמו העיקרי ע"י הפסוק, הרי ממילא

ו) הנה אע"פ שהלכה רווחת (בגיטין ס:) שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, מ"מ מותר לומר הפסוק שעל שמו בעל פה, הואיל והוא שגור בפיו, וכמ"ש הב"ח (סי' מט) שכל שהוא שגור בפיו מותר לו לאומר בעל פה. אלא שבשו"ת התעוררות תשובה (הנד"מ ח"א סי' נב) העיר ע"ז בני"ד, ע"פ המג"א (סי' מט) שחולק על הב"ח וכתב דבעינן שיהיה שגור בפי הכל דוקא, ולא סגי אם הוא שגור בפיו, אולם מרן החיד"א בברכ"י (סי' מט סק"ה) הוכיח מהארחות חיים (דף ה' ע"ג, אות יד) כדברי הב"ח, שכתב, שכל דבר שרגיל לאומרם בדיוק מותר לאומרם בעל פה. ע"ש. ומכיון דבלא"ה יש עוד סברא של התוס' (תמורה יד

ז. קודם אמירת אלהי נצור יש הנהגים לומר שיר למעלות אשא עיני, ואז יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה, ויאמרנו ביראה גדולה ולא יצפה לשום טובה חלילה. ואולם אם הוא חכם הקהלה שהצבור ממתין שיסיים התפלה, או שיש שם מניין מצומצם וממתנינים לו שיסיים תפלתו כדי להתחיל החזרה, הנכון הוא שיפסע ג' פסיעות, ואם ירצה לומר הפרק הנז' יאמרנו קודם אמירת עושה שלום. [וכבר נתבאר לעיל שמעיקר הדין אפשר להתחיל באמירת החזרה כל שרוב המניין סיימו את תפלתם].^(ז)

סימן קכג - דיני הכריעות בסיום שמונה עשרה

א. קודם שיפסע שלש פסיעות לאחוריו בסיום התפלה, צריך לכרוע ולהשתחוות. ואין די בכך שיכרע מעט, אלא צריך לכרוע עד שיתפקקו כל י"ח חוליות שבשדרה. אבל לא יכרע כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של המכנסיים, שנראה כיוהרא. א)

רב קהלה המאריך בתפילתו, אם יכול לפסוע לאחוריו באמצע התפלה

דציבורא ושלא ילעיגו עליו יהי' כורע בשמע קולינו, כאילו הוא במודים, ויחזור לאחוריו כאילו גמר העמידה. ובספר כה"ח (סי' קכד ס"ק יג) העיר, דהא ההולך באמצע התפילה הוא נגד דרך ארץ, דה"ז כנטילת רשות, ולמה היא מותר למי שמתלווצים עליו לילך לאחוריו, הרי עליו לקיים בעצמו שלא לחוש למלעיגים. וכתב, שאין טעם הס"ח להתיר מחמת בושותו מהתלווצות, אלא מחמת שאינו יכול לכוון, והרי זו הליכה לצורך תפילה. ע"ש.

ולפ"ז רב קהלה אשר מידי פעם מבקש להאריך בתפילתו, והש"ץ ממתין עליו שיסיים תפילתו, והוא מתקשה להתפלל במנוחת הנפש בגלל שהציבור ממתין לו, יכול לפסוע לאחוריו באמצע התפילה. כדי שיוכל לכוין. וגם משום טירחא דציבורא. וחשיב כתינוק מטרידו וכבהמה באה כנגדו, ראה ריש סי' קד, ומשנ"ב שם.

ומה שהעירו מדין נחש הכרוך על עקביו שלא יפסיק, הנה הכוונה שם שלא יפסיק בדיבור, אבל בודאי שאם הדבר מפריע לו בכוונה, דרשאי לעקור ממקומו כדי לסלק הנחש.

ואמנם עדיף יותר שירמוז לש"ץ להתחיל, וכמ"ש בשע"ת (סי' קד) דהפסקה זו קיל טפי. וראה עוד במ"ש לעיל בסי' קד.

להשתחוות קודם שפוסע ואומר "עושה שלום"

אחת. והיינו, שהיו כורעים כריעה אחת ולא היו זוקפים עד שיגמרו לפסוע ג' הפסיעות, וכמו שפירש כן ברש"י

(ז) צפורן שמיר (סי' ב' אות לא).

ומה שכתבנו שאם הוא חכם הקהל וכו', כן מסתבר, אחר שמצינו בכמה דוכתי עד כמה חכמים חששו לטורח צבור.

ובעצם מנהגם של ישראל להמתין לרב המקום עד שיסיים תפילתו, יעויין ברמ"א (סי' קכד ס"ג) שאין לש"ץ להמתין על יחידים מהקהל שמאריכין בתפילתו, אפי' הם חשובי העיר. וע' בשו"ת בנימין זאב (סי' קסח). ובנו"ב ובמשנ"ב (סקי"ג) מבואר, שכיום נתפשט המנהג להמתין על אב"ד, כיון שאחרי התפלה לומדים ביחד עם הרב, ואם לא ימתינו לו יגרם ביטול תורה. והא"ד סק"ו כתב: והאידינא ממתניין על הרב שבוער, ונראה טעמא שלא יתפללו הקהל במהירות כ"כ, שהרי בלא"ה צריכין להמתין.

והעירו האחרונים שעל הרב ואב"ד לא להאריך הרבה בתפילתם, משום טירחא דציבורא. ועוד הוסיפו ראי' לכך מהא דרבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה. (ברכות לא). והוסיף הא"ר, שהרב יקדים לבוא לביהכנ"ס קודם כדי שלא ימתינו עליו. ובספר חסידים (סי' תשפד) מבואר, שאם אחד צריך להאריך בתפלה וירא שיתלווצו עליו, יכול לילך לאחוריו בשעה שמתחיל החזן, אע"פ שעדיין לא גמר תפלתו, ויחזור למקומו ויגמור. ובגנזי חיים למהר"ח פלאג"י (מע' ט"ח אות טו) הביא דברי ספר חסידים הנז', דבשביל טירחא

א) בגמ' יומא (נג:): א"ר חייא בריה דרב הונא, חזינא להו לאביי ורבא דפסעי להו שלש פסיעות בכריעה

אלעזר (סי' קכג) צדיק עתק לשון הרמב"ם הנ"ל, והוכיח מזה שגם כריעה זו צריכה להיות עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה כדין הכרעות שבתפלה. וכן בביאה"ל (סי' קיג ס"ד) הביא לשון הרמב"ם להלכה. וכ"כ עוד במשנ"ב (סי' קכג סק"א) בשם הא"ר, ומטי בה בשם הצדה לדרך, שצריך להיות כנ"ל. וכ"כ הכה"ח (שם סק"ג) בשם הא"ר.

ובשו"ת ישכ"ע ח"א (האור"ח סי' ו') העלה כן עפ"ד הא"ר והכה"ח הנ"ל, אלא שכתב שלא נזכר דבר זה בפוסקים הראשונים, ונעלם ממנו שכבר כתב כן הרמב"ם כנ"ל. וכן מבואר בזה"ק הנ"ל. אלא דהוזה"ק שם ס"ל שישתחוה לצד ימינו תחלה, שהוא שמאל וכו'. אבל ביומא (גג:) איתא, משום ר' שמעיה אמרו שנותן שלום לימין ואח"כ לשמאל, רבא חזייה לאביי דיהיב שלמא לימין ברישא, אמר ליה מי סברת לימין דידך, לשמאל דידך קא אמינא, דהוי ימינו של הקב"ה. וכ"פ הרמב"ם (פ"ה מהל' תפלה ה"ט), והסביר (שם הלכה יא), ולמה נותן שלום לשמאלו תחלה, מפני ששמאלו היא ימין לשכנגד פניו, כלומר כשהוא עומד לפני המלך נותן שלום תחלה לימין המלך, ואח"כ לשמאל המלך, וקבעו שיפטור מן התפלה כדרך שנפטרים מלפני המלך. ע"כ. וכ"פ הטוש"ע (סי' קכג). [וכן העיר בקיצור הגר"ח נאה בספרו שנות חיים (סי' ו' במקור חיים אות כד), ע"ד הרב בא"ח]. ולכן העיקר כמו שכתבנו להלכה.

תשובה להערה - לכרוע בעת הפסיעות

וכל הרואה דברי הבא"ח יראה שכוונתו על אופן הכריעה.

ומה שכתבנו שלא יכרע כל כך עד וכו', כ"ה בהגהות אשר"י, וכתב מרן הב"י (סי' קיג) שכן משמע מהתוס' והסמ"ג והסמ"ק והגמ"י המובאים בסי' קכז שאין לכרוע יותר מדאי. וכ"ה בש"ע (סי' קיג ס"ה). וביאר בב"י שהוא משום יוהרא. ועיין בשו"ת אבקת רוכל (סי' לו) שהביא קושית גדול אחד שהקשה על הב"י שהטעם שאסרו בירושלמי לכרוע יותר מדאי הוא משום יוהרא, וא"כ שיתירו לקהל לכרוע יותר ואז לא יהיה איסור יוהרא לכרוע. ותירץ מרן שם, דאע"פ שמתור לכרוע יותר, מ"מ כיון שאין חייבים לכרוע יותר מזה, ומסתברא שכן נוהגים העולם, הכרוע יותר מזה מיחזי כיוהרא שמטיל מום ופגם בשחיית הצבור כאילו אינם כורעים כיאות.

על הרי"ף. וכ"פ הרי"ף שם. וכ"כ הרמב"ם (בפ"ה מהל' תפלה ה"י) בזה"ל: כריעה כיצד, המתפלל צריך לכרוע חמש כריעות בכל תפלה ותפלה, בברכה ראשונה תחלה וסוף, ובהודאה תחלה וסוף, וכשגומר התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות לאחוריו כשהוא כורע. ע"כ. וכ"פ הרא"ש (בברכות פרק אין עומדין). ומבואר מאן שדין הכריעה שלפני שלש הפסיעות היא כדין כל כריעה שבתפלה, דהיינו שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. וכמו שסיים הרמב"ם (שם ה"יב): "וכל הכרעות האלה צריך שיכרע בהן עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה, ויעשה עצמו כקשת, ואם שחה מעט וציער עצמו ונראה ככורע בכל כחו אינו חושש". וכיון שבכל הכרעות שבתפלה בעינן שיכרע עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה, גם כריעה זו צריכה להיות כן. שהרי הרמב"ם כללם יחד. וכ"ה בספר ארחות חיים (הל' תפלה אות טו). וכ"פ מרן הש"ע (בסי' קיג ס"ד והי'). וכן אמרו בזה"ק ח"ג (דף רכ"ט), שיש שש כריעות, ארבע כריעות בתפלה, באבות ובהודאה תחלה וסוף, ושתיים כשאומר עושה שלום במרומיו וכו', האחת לימינו והאחת לשמאלו, ושש כריעות אלו צריך לכרוע בהן ב"ח חוליות שבשדרה. וע"ע בספר אהל מועד (דף נו: אות ח' וט).

ומכאן תמה מרן אאמו"ר זיע"א על מ"ש בבא"ח (פר' בשלח אות כד), שיכרע "מעט" קודם הפסיעות. וזה היפך דברי הוזה"ק והרמב"ם שצריך להיות כריעה גמורה עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. גם בספר פקודת

והנה מחבר אחד העתיק הדברים הנ"ל, וכתב ע"ז: ונעלם מעיני קדשו שהגרי"ח כל יקר ראתה עינו בעוד יוסף חי (פר' בשלח אות טו) שידע מדברי הרש"ש והוזה"ק והשלמי צבור. [נספר אור ההלכה להרב ברדא, עמ' ל'].

אולם לא הביין קושית מרן אאמו"ר, שלא תמה שם שנעלם מעיניו של הגרי"ח דברי הוזה"ק וכו', שדברי הוזה"ק היו גלויים וידועים להגרי"ח, וכמ"ש בספרו עוד יוסף חי, אלא תמה עליו על מ"ש ויכרע מעט, והרי הכריעה צריכה להיות כריעה ממש, ולא מעט. וכמבואר בזה"ק וברמב"ם דהיינו השתחויה ממש. וכן העיר אחי הרב ר' אברהם יוסף שליט"א בקובץ זכור לאברהם (שנת תש"ן עמ' רלב). אלא דמה שפירש שם שכוונת הבא"ח במ"ש "מעט" היינו זמן מועט, ולא לגבי שיעור הכריעה, אינו מסתבר,

ב. בעודו כורע פוסע שלש פסיעות לאחוריו, ועוקר רגל שמאל תחלה, ומניחה באופן שהגודל של רגל שמאל יהיה בצד העקב של רגל ימין, ואחר כך עוקר רגל ימין ומניחה באופן שהגודל של רגל ימין יהיה בצד העקב של רגל שמאל, ושוב עוקר רגל שמאל, ומשוה אותה לרגל ימין, באופן שיהיו שתי רגליו מכוונות יחדיו, כמו שהיו בתפלה, על שם ורגליהם רגל ישרה. ולכתחלה לא יפסע פסיעות גדולות יותר מגודל בצד עקב, ועקב בצד גודל. והמוסיף על שלש פסיעות אלו הוא יהיה. ומנהגינו שבסיום ג' פסיעות שתי הרגלים שוות ומכוונות. והשליח צבור לא יפסע ג' פסיעות בסוף החזרה, אלא ממתין עד סוף קדיש תתקבל שאחר התפלה, ואז יפסע שלש פסיעות על דרך הנ"ל. ב)

אופן ג' הפסיעות שבסיום התפלה

שיפסע תחלה פסיעה קטנה, ואח"כ פסיעה גדולה, ואח"כ יפסע באופן שיהיו רגליו שוות. ע"כ. ומרן הב"י ה"ד, שפסיעות אלו עקב בצד גודל וגודל בצד עקב, כמו הכהנים בביהמ"ק. (עיי' תוס' ישנים יומא כב. בשם הירושלמי). ואח"כ ה"ד השבולי הלקט בשם הגאונים. וסיים בשם רבינו האי גאון שטעם לג' פסיעות אלו, משום שתפלות כנגד תמידים תיקנום, וכשהכהן היה עולה להקטיר איברי התמיד וכו', ובין הכבש למזבח היו שלשה רובדין של אבן, והיה יורד בהן על עקב, ואנו עושים כמו שהכהנים עושים. ונע' בשו"ת בנין ציון ח"א (סי' יב) מקור לדברי רבינו האי גאון. עכת"ד. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' קכג סק"ו) ה"ד הארחות חיים הנ"ל וכו', ושכסוף ג' פסיעות יפסע באופן שיהיו שתי רגליו שוות. ושמצא בהגהה כת"י לאחד קדוש, שמדברי הגאונים בשו"ת כת"י נראה שג' פסיעות אלה ד' אמות. (וזהו ההגהה אשר נדפסה בחמדה גנוזה הנ"ל).

זמרון בש"ע (סי' קכג ס"ג) פסק: "כשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה, ושיעור ג' פסיעות לכל הפחות כדי שיתן גודל בצד עקב ועקב בצד גודל, ומי שמוסיף על ג' פסיעות הוא יוהרא". ומשמע שיכול להרחיב הפסיעות יותר מכן אם ירצה בכך, אבל הרמ"א כתב: "ולכתחלה לא יפסע פסיעות גסות יותר מזה". וכפ"ה הב"ח. וכ"כ בשעה"כ (דף לח): בזה"ל: אח"כ תפסע ג' פסיעות לאחוריק ויהיו פסיעה אצל פסיעה, ואל תרחיב רגלך יותר מכדי שיעור פסיעה ממש. ע"ש. וכן מנהגינו. ובפרט שברוב בתי הכנסת שלנו המקום מצומצם ולא ניתן לפסוע פסיעות גדולות יותר מגודל בצד עקב ועקב בצד גודל. וגם אנו נוהגים שבסיום ג' פסיעות שתי הרגלים שוות ומכוונות. כמ"ש בארחות חיים הנ"ל. [וזה שלא כמ"ש הגרי"ח בספרו עוד יוסף חי (סוף פר' בשלח אות טו), להעיר ע"ד מרן החיד"א בברכ"י בשם

(ב) **בגמ'** יומא (נג): אמר ר' אלכסנדר אמר ריב"ל, המתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום. תניא נמי הכי, המתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום, ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל. ופרש"י, נוח לו אם לא התפלל. והובא להלכה בהרי"ף ובהרא"ש (פ"ה דברכות), וברמב"ם (פ"ה מהל' תפלה ה"ט), ובטור ובש"ע (סי' קכג). וראה להלן. **והנה** בתשובת הרשב"א ח"א (סי' שפא) כתב, ומה ששאלת אם יש שיעור לג' פסיעות, לא ידעתי שיעור לפסיעות שלאחר התפלה, שאינן אלא משום נטילת רשות כנפרד מלפני המלך. ואע"פ שפסיעה בינונית היא אמה, וכמו שאמרו (בעירובין מב.) היה מהלך ואינו יודע היכן תחום שבת, מהלך אלפיים פסיעות בינוניות, וזהו תחום שבת. אלמא דפסיעה בינונית היא שיעור אמה, מ"מ לג' פסיעות אלו לא שמענו להם שיעור, ופוק חזי שברוב מקומות בביהמ"ד אין להם מקום פנוי של ג' אמות. ע"כ.

אולם בשו"ת הגאונים (חמדה גנוזה סי' מז) איתא, שהואיל וכשאדם עומד בתפלה, הוא עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו, ותוך ד' אמות למקום עמידתו מקום קדושה הוא, וכמ"ש (בברכות לא): שאסור לישוב בצד ד' אמות של המתפלל. ועוד אמרו (בברכות כד): היה מתפלל ויצא ממנו ריח רע יחזור לאחוריו ד' אמות וכו'. וכיון שכן הוא, כיון שנפטר מתפלתו צריך לפסוע שלש פסיעות לאחוריו כדי שיצא ממקום קדושה ויעמוד במקום חול. וראיה לדבר שאחר ג' פסיעות נותנים שלום זה לזה, כלומר עד עכשיו היינו במקום קדושה ועתה יצאנו למקום חול. ע"כ. וכ"ה בשבולי הלקט (סי' יח) בשם הגאונים. [והרב המגיה בחמדה גנוזה הנ"ל, העיר מתשובת הרשב"א שלא ידע שיעור ג' פסיעות, ומדברי הגאונים יש ללמוד ששיעורם ד' אמות].

ובארחות חיים (הלכות תפלה אות כה) כתב שפסיעות אלו עקב בצד גודל, וגודל בצד עקב. ושם (אות כח)

ג. לאחר שפסע ג' פסיעות, בעודו כורע, קודם שיזקוף, הופך פניו תחלה לצד שמאלו, שהוא צד הימין של השכינה, שהמתפלל רואה עצמו כאילו שכינה למול פניו, שנאמר: שויתי ה' לנגדי תמיד. (רש"י יומא נג:), ואומר "עושה שלום במרומיו". והופך פניו לצד ימינו ואומר: "הוא ברחמי יעשה שלום עלינו", ונהגו שלאחר מכן משתחוה כנגד פניו, כעבד הנפטר מלפני רבו, ואומר: "ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן". ויזקוף. ואפילו כשמתפלל ביחיד יסיים ואמרו אמן, שאומר כן למלאכים המלוים אותו. [מג"א סי' סו סק"ז בשם מטה משה. וש"ת רב פעלים ח"ב ס"ס יד]. ולדעת הזוהר הקדוש, אחר שכרע כשפוסע שלש פסיעות ופנה לצד שמאלו ואמר: "עושה שלום במרומיו", זוקף, וחוזר וכורע לימינו, ואומר: "הוא ברחמי יעשה שלום עלינו", וחוזר וזוקף, וכורע מול פניו, ואומר: "ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן". אולם לדעת הפוסקים ומרן השלחן ערוך, אינו זוקף בין הכריעות כלל, אלא כורע קודם שיפסע שלש פסיעות, ובעודו כורע עושה הכל בכריעה אחת. א.

השניה תהיה יותר גדולה מהראשונה. ודו"ק. וע"ע בס' מנחת אהרן (כלל טו אות נג), בס' כה"ח (ס"ק כד), ובס' בני ציון ליכטמן (סק"ו). [ע"כ ממרן אאמ"ר זיע"א].

הארח"ח הנ"ל, שאנו אין לנו אלא דברי המקובלים שיעשה השלש פסיעות באופן שכל שלשתן יהיו עקב בצד גודל. ע"כ. ואפשר שלא נתכוון אלא לדחות מ"ש שהפסיעה

למה צריך לפסוע אחר התפלה

ולכתחלה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מעקב בצד גודל. ואמנם דעת החיי אדם, והובא במשנ"ב (סי' קכג ס"ק יג), דסדר ג' פסיעות הוא, תחלה יפסע ברגל שמאל פסיעה קטנה, ואח"כ יפסיע בשל ימין פסיעה גדולה, ואח"כ יפסע בשמאל באופן שיהיו רגליו שוים. והסביר בביאה"ל שם, אף דרבינו מנוח סובר דכל פסיעה הוא מהנעת שתי הרגלים לא רצייתו לסתום כן, שהרבה אחרונים העתיקו דברי הארחות חיים להלכה, הלא המה הלבוש [דסובר כוותיה דפסיעה הוא הנעת רגל אחד], וכן השע"ת בשם הברכ"י והחיי אדם, וכן הגר"א העתיק לשון המורה על הנעת רגל אחד. ע"כ.

ומעם נוסף כתב רבינו האי גאון [מובא בכ"י סי' קכג], שטעם ג' פסיעות משום דתפלות כנגד תמידין תקנום, וכשהכהן עולה למזבח עם איברי התמיד היה עולה דרך ימין ומקיף ויורד דרך שמאל, ובין כבש למזבח היו שלשה רבדים של אבן, ויורד בהם ג' פסיעות על עקב, ואנו עושים כמו שהם היו עושים. ע"כ. והארחות חיים כתב, שמשה רבינו נכנס בחושך ענן וערפל לפני הקב"ה, וכשיצא עשה ג' פסיעות, אחת מחושך, ואחת מענן, ואחת מערפל, לכן אנו נוהגים לעשות ג' פסיעות. ועוד טעם, דג' פסיעות הם כנגד ג' מילין שנתרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה.

וי"ש לחקור בטעמא דהאי דינא דצריך לפסוע אחר התפלה, אם הוא כדי להתרחק מהמקום שבו עמד בתפלה, שהרי אותו מקום אדמת קודש הוא, או שהוא כנפרד מהמלך. ונפ"מ אם יש שיעור לג' פסיעות. והנה בתשובות הגאונים (המדה גנוזה סי' מז) מבואר, שהואיל וכשאדם עומד בתפלה הוא עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו, ותוך ד' אמות למקום עמידתו מקום קדוש הוא, כיון שנפטר מתפלתו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו כדי שיצא ממקום קדושה ויעמוד במקום חול. ע"כ. ולדבריהם שיעור ג' פסיעות צריך שיהיו סך הכל ד' אמות ממקום שעמד להתפלל.

אך הרשב"א בתשובה ח"א (סי' שפא) כתב, לא ידעתי שיעור לפסיעות שלאחר התפלה, שאינן אלא משום נטילת רשות כנפרד מלפני המלך. ואע"פ שפסיעה בינונית היא אמה, וכמו שאמרו בעירובין (מב). וכו', מ"מ לג' פסיעות אלו לא שמענו להם שיעור. ופוק חזי שברוב המקומות בביהכ"נ אין להם מקום פנוי של ג' אמות. ע"כ.

ובארחות חיים (הלכות תפלה אות כה) כתב, דאלו הפסיעות צריך שיהיו עקב בצד גודל, וגודל בצד עקב ככהנים. ומרן בש"ע (שם) כתב, ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות כדי שיתן גודל בצד עקב. והוסיף הרמ"א,

אופן אמירת "עושה שלום" שבסיום העמידה

"וכשגומר התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות לאחוריו, וכשהוא כורע נתן שלום משמאל עצמו ואח"כ מימין

ג) ש"ע סי' קכג.

והנה מדברי הרמב"ם (פ"ה מהל' תפלה ה"י) שכ',

ד. אחר שפסע בעושה שלום, במקום שכלו ג' פסיעות אלו ישאר עומד על עומדו, ולא יחזור למקומו עד שיגיע שליח צבור לקדושה, ולפחות עד שיתחיל שליח צבור החזרה. וסמוך לקדושה יחזור למקום שעמד שם עמידה, ואחר שהשליח צבור יחתום האל הקדוש רשאי לחזור למקומו הקבוע, לישוב או לעמוד. [ראה להלן סי' קכד אם מותר לישוב בחזרה]. ומי שיש לו חולשה, או זקן וחולה, וקשה לו להמתין לחזרה כשהוא עומד, יכול לשבת במקום שכלו ג' הפסיעות. ואם מיד כשסיים היחיד את תפלתו ופסע, הגיע השליח צבור לקדושה, רשאי לפסוע מיד ולחזור למקומו לומר הקדושה במקום שהתפלל שמונה עשרה. (ד)

שדעת מרן כד' הרש"ש. וליתא, כאשר עיני המעיין תחזינה מישירים.

והנה המנהג בסדר שלש פסיעות אלו, שברגל שמאל יפסע תחלה, ודלא כהארחות חיים (סי' כח) בשם בעל המפתח שברגל ימין יפסע תחלה, וכמ"ש מרן הב"י שכן עיקר להלכה מאחר שנמצא במדרש שוחר טוב (תהלים לה י) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, אמר דוד וכו', עד, רגל שמאל לשלש פסיעות שאחר התפלה. וכ"כ בשבולי הלקט (סי' יח) שברגל שמאל יפסע תחלה, מההיא דשוחר טוב, וכ"כ בעל המאורות (סוף פרק אין עומדין לד:). והכי נקטי'. ע"ש.

ובארחות חיים (סי' כח) כתב, כשיפסע עקב בצד גודל, וגודל בצד עקב. והביאו מרן בב"י. וכך אנו נוהגים לעשות באופן זה, שעוקר רגל שמאל תחלה (כנ"ל), ומניח אותה על יד העקב של הרגל הימנית, ונמצא שהגודל בצד עקב (של ימין). ואח"כ עוקר הרגל הימנית, ומניח הגודל שלה בצד העקב של שמאל. ושוב עוקר רגל השמאלית ומניחה בצדה של הימנית בשוה. ועוד כתב (סי' כח), שתחלה יפסע פסיעה קטנה ואח"כ פסיעה גדולה יותר, ואח"כ ישוה רגלו השמאלית לימנית. ונמצא שלא הרחיק ממקומו אלא כמלא ב' כף רגליו, בסך הכל. וגם כשסיים הפסיעות יהיו רגליו שוות.

ובבכה"ח (סי' קכג ס"ק כד) העלה, שלא לפסוע יותר מעקב בצד גודל, ולבסוף עוקר רגל שמאל ומניחה אצל רגל ימין כדי שיהיו שוות. ע"ש. והרב בבא"ח כאן כתב שכל פסיעה היא עקב בצד גודל, ולא ביאר יפה, שבפסיעה אחרונה צריך להשוות שתי הרגלים ולכוין את רגליו שיהיו כרגל אחת, כמו בעמידה שרגליו שוות, שדרשו כן (בברכות י:). מהפסוק ורגליהם רגל ישרה. וכן מבואר להדיא במג"א (סי' קכג סק"ה). וע"ע בפמ"ג ובס' באר יעקב (סק"א). [ממין אאמ"ר זיע"א].

לא לעקור ממקומו עד שיגיע השליח צבור לקדושה

וכו', משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר, דומה לכלב ששב על קיאו. והיינו, שאם חוזר מיד

עצמו ואח"כ מגביה ראשו מן הכרעה". ולא נזכר בדבריו כלל שאח"כ כורע ומשתחוה לפניו, אלא רק ימין ושמאל, מוכח דס"ל שא"צ להשתחוות לפניו. אבל ראבי"ה (ברכות ס"ס צו) אחר שהביא דין שלש פסיעות, סיים: והורגלו להשתחוות לפניהם כעבד הנפטר מרבו. וכ"ה במרדכי (ס"פ אין עומדין). וכ"פ מרן בש"ע (סי' קכג ס"א). וכ"כ בסידור הרש"ש שיובא בסמוך.

ונראה שמונהג בעלמא הוא, ואינו מן הדין. גם בזה"ק פר' פינחס (דף רכט). איתא, שבעושה שלום איכא ארבע, כריעה וזקיפה לשמאלא וכריעה וזקיפה לימינא, והיינו נותן שלום לשמאלו וימינו, לשמאל רבו ולימין רבו. ע"ש. מוכח שא"צ מן הדין להשתחוות לפניו ג"כ. וכתב בכה"ח (סי' קכג סק"ז), דאע"ג דבוזה"ק לא אמרו כי אם כריעה וזקיפא לשמאלא וכריעה וזקיפה לימינא, מ"מ אין זה כמוסיף על הכרעות, בכריעה שלפניו, אלא כריעה זו היא כעבד הנפטר מלפני רבו. ע"ש.

והנה אע"פ שמדברי הפוסקים, הרמב"ם והטור ומרן הש"ע משמע שהכל בכריעה אחת, ואינו זוקף בין הכריעה לשמאלו לבין הכריעה לימינו, דעת הזוהר שצריך כריעה וזקיפה לשמאלו וכן לימינו. וכ"כ בסידור הרש"ש הובא בכה"ח שם, וז"ל: אחר שפסע ג' פסיעות בכריעה אחת יפנה לשמאלו ויכרע ויאמר עושה שלום במרומיו, ויזקוף, ויפנה לימינו ויכרע ויאמר הוא יעשה שלום עלינו, ויזקוף, ויכרע לפניו ויאמר ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן ויזקוף ויעמוד. ע"כ. ומשמע שאחר שכרע בג' פסיעות אינו זוקף כשמתחיל לומר שלום בשמאלו, אלא די שיפנה בכריעתו לצד שמאלו. ואפשר שכורע יותר, בכריעתו לצד שמאל. ומד' מרן הש"ע (סי' קכג) משמע שאינו זוקף כלל בינתיים. ובשו"ת ישכ"ע ח"א (סי' ה) כתב

(ד) **בגמ'** יומא (ג:). אמרו, אמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי, המתפלל צריך שיפסע שלש פסיעות

שיגיע ש"צ לקדושה, ליכא קפידא. אבל הרד"ך (בית כז) כתב, שבמקום שכלו פסיעותיו חייב לעמוד ולכוין רגליו כמו בתפלה, ושכן כתבו האחרונים. ע"כ. ומדברי המהרי"ל בליקוטים (דף קסח:) בהסברת הטעם דהוי ככלב שב על קיא, מוכח להקל.

ועכ"פ המיקל בזה מחמת חולשה וכיו"ב יש לו ע"מ שיסמוך. וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ה (סי' לא), ובשו"ת עמודי אש (סי' ג' אות ה').

ודע שכתב בספר שיו"ר כנה"ג (סי' קכג הגב"י אות ג'), בשם הלחם חמודות (פרק אין עומדין אות מח), שיש מקפידים שלא ילך אדם לפניו כשעומדים במקום שכלו של פסיעות שלהם, עד שישבו למקומם, ויש להם סמך מדברי רבינו מנוח בשם י"א, שהן שש פסיעות, שבשבו למקומו לומר קדושה חוזר ופוסע שלש פסיעות לפניו וכו'. אבל מה שיש נוהגים שאם רואים מי שרוצה ללכת לפניו, ממהרים לשוב למקומם טרם שימתינו כשיעור המפורש בש"ע, טועים הם. והובאו דבריהם באחרונים. ואם מיד כשסיים היחיד תפלתו ופסע שלש פסיעות, הגיע הש"צ לקדושה, רשאי לפסוע מיד ולחזור למקומו לומר הקדושה במקום שהתפלל שמונה עשרה. וכן נהגו רבנן קדישי. וכן עיקר. ברכ"י (סי' קכג סק"ג). וכ"כ האחרונים. ועיין בשו"ת באר משה ח"ג (סי' טו).

לחזור למקומו אחר הפסיעות - הבהרה לילקו"י ח"א

הפסיעות עד הקדושה, וכשמגיע הש"צ לקדושה יחזור למקום שעמד בו לתפלת שמונה עשרה, וכמ"ש הא"ר (סי' צה סק"ז). וראה בשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' יא בהערה). **ואחר** הקדושה, יוכל לחזור למקום שהיה עומד או יושב שם קודם תפלת שמונה עשרה.

אם מותר לשבת אחר שסיים הג' פסיעות

בשלה) שכתבו: ובמקום שכלו פסיעותיו ישהה שם עד שיגיע הש"צ לקדושה. ושינו מלשון מרן שכתב יעמוד. וע"כ שהבינו דמ"ש מרן יעמוד לאו דוקא עמידה, אלא ישהה שם. ולכן מ"ש ביחו"ד שהמיקל בזה מחמת חולשה יש לו ע"מ שיסמוך, והחזיק אחריו בשארית יוסף וכו', לענ"ד יש להקל בזה לכל אדם. ע"כ.

והנה ביחו"ד הנ"ל הסתמך על מ"ש בתורת חיים סופר, שהבין דמ"ש מרן בש"ע "יעמוד" בדוקא הוא, שאין לו לישב עד שהש"צ יגיע לקדושה או לפחות עד שיתחיל בחזרה. ומה שכתבו המהר"ח פלאגי והרב בא"ח ישהה שם עד שיגיע הש"צ, ג"כ אפשר לפרש כוונתם שיששה שם ויעמוד. ולכן שלא במקום חולשה או זיקנה וכדו', יש להורות לעמוד במקום שכלו הג'

למקומו, מוכח שלא פסע ג' פסיעות להפטר מרבו, שהרי חוזר מיד. וכמו שביאר כן הטור (סי' קכג). וכתב הרי"ף בברכות (כד.) דמיבעיא ליה למיקם התם עד דפתח ש"צ. וכדפתח ש"צ הדר לדוכתיה, ואיכא מ"ד עד דמטי ש"צ לקדושה. ע"כ. וכ"ה בהרא"ש בפסקיו (שם אות כג). וכ"ה בש"ע (סי' קכג ס"ב), שלא יחזור למקומו עד שיגיע הש"צ לקדושה, ולפחות עד שיתחיל ש"צ להתפלל בקול רם. דאז ניכר שהוא חוזר למקומו לצורך אמירת הקדושה, ולא חשיב ככלב שב על קיא. וכ"כ הא"ר (סי' צה סק"ז), שלא יחזור למקומו עד שיסיים ש"צ ברוך אתה ה' האל הקדוש. וכ"כ מהר"ח פלאגי בכה"ח (סי' טו אות נח). וכן העלה בשו"ת שה"ל ח"ג (חאו"ה סי' טו אות ו'). וכן מבואר בשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' יא).

ושם הובאו דברי התורת חיים סופר (סי' קכג סק"ב) שתמה על המון העם שמיד כשמסיימים תפלתם יושבים, ורק כשמגיע הש"צ לקדושה עומדים, וזהו נגד הדין המפורש בש"ע, שלכל הפחות צריכים לעמוד במקום שסיימו התפלה עד שיגיע הש"צ לקדושה, או לכל הפחות עד שיתחיל החזרה.

ואמנם בכה"ח (סי' קכג ס"ק יא) כתב לדייק מהטור שדוקא אם חוזר מיד למקום שהתפלל, הוי ככלב שב על קיא, אבל אם רוצה ללכת ולישב במקום אחר עד

והנה הלשון בילקו"י ח"א (מהדורת שנת תשמ"ה, עמ' רעו) "ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"צ לקדושה, ויסיים עד ברוך אתה ה' האל הקדוש, ואח"כ יחזור למקומו, ולפחות עד שיתחיל ש"צ החזרה". והביאור הוא, שאחר שפסע ג' פסיעות ישאר במקום שכלו ג'

ומה שכתבנו ולפחות עד שיתחיל וכו', היינו, שאם אינו יכול להשאר עומד במקום שסיים את ג' הפסיעות, ישאר שם לכל הפחות עד שיתחיל הש"צ את החזרה. ומיהו המיקל ללכת לישב אחר שפסע, עד שיגיע ש"צ לקדושה, אם עושה כן מחמת חולשה, יש לו ע"מ שיסמוך. ואמנם בספר אמרי אופיר (עמ' 240) כתב לחלוק על מ"ש ביחו"ד הנ"ל, וכתב, דלדינא יש להורות דאחר שפסע ג' פסיעות יכול לישב שם עד דפתח הש"צ את תפלת החזרה, ואינו חייב לעמוד. ומ"ש בש"ע: במקום שכלו הג' פסיעות "יעמוד" וכו', לאו דוקא בעמידה, אלא עיקר הקפידא שלא יחזור למקומו. וכן משמע להדיא מהגמ'. וכן משמע מדברי מהר"ח פלאגי בכה"ח (סי' טו אות מה), והרב בא"ח (פר'

ה. כשעומד במקום שכלו הפסיעות יעמוד בכיוון רגליו זה אצל זה כמו בתפלה. ובין לחש לחזרה לא יחזיר פניו לצבור, ולא יהפוך פניו אנה ואנה. (ה)

ו. בתפלת ערבית אחר שסיים העמידה ופסע ג' פסיעות, לא יחזור למקומו מיד, אלא עד אחר שיתחיל השליח צבור בקדיש, או בליל שבת עד שיתחיל השליח צבור באמירת ויכולו, שאז יכול לחזור למקומו. (ו)

ז. גם השליח צבור צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש, אבל כשיחזור להתפלל בקול רם אין צריך לחזור ולפסוע ג' פסיעות. אבל אם היה אדם עומד אחריו באמצע תפלת י"ח של לחש, ולא פסע, והתחיל בחזרה, לכתחלה יפסע מיד אחר החזרה. אך כבר נתבאר לעיל [סי' קב סעי' כא] שמן הדין יכול לסמוך על הפסיעות שאחר הקדיש. (ז)

ח. מנהגינו שגם השליח צבור אומר אחר ברכת המברך את עמו ישראל וכו', הפסוק יהיו לרצון אמרי פי וגו'. ויש מאחינו האשכנזים שנוהגים שאין השליח צבור אומר פסוק, אלא סומך על קדיש תתקבל שאומר לבסוף. (ח)

(ה) כ"ב בשו"ת רד"ך (בית כו). וכ"ה בכנה"ג ובמג"א. וכ"ה באחרונים, ראה בכה"ח ובמשנ"ב כאן. ומה שכתבנו שבין לחש לחזרה לא יחזיר פניו לצבור, ראה בבאה"ט, ובשלמי צבור, ובחסד לאלפים, ובערך לחם, ובכה"ח פלאגי" (סי' טו אות מו).

(ו) כ"ב הגרש"ז אויערבאך בספר הליכות שלמה (פי"ג הי"ב). שיש לעמוד במקום שכלו הפסיעות, עד שהש"צ "מתחיל" לומר קדיש. ויש הממתינים עד אחר הקדיש, כדי שלא לפסוע באמצע קדיש. וע"ש בהערה דמשמע דהיינו אחר הקדיש. אך שמענו ממרן אממ"ר זיע"א דסגי כשמתחיל בקדיש. וע"ע בבית ברוך (כלל כד, קכה). ובליל שבת חוזר למקומו כשהש"צ מתחיל באמירת ויכולו. ויש שאין מקפידים בזה, ומסתפקים בכך שמתמינים שיעור הילוך ד' אמות.

פסיעות, ורק במקום חולשה וכדו' יוכל לשבת במקום שכלו ג' הפסיעות, ובוזה איה"נ יסמוך על המהרי"ל, דעיקר האיסור הוא לחזור למקומו, אבל אין איסור לשבת שם. אבל בכל אדם לכתחלה אין להקל ולומר דמ"ש מרן לאו דוקא הוא. ומה שצירף שם סברת הראשונים דפליגי על דין זה, וס"ל שיכול לחזור למקומו מיד אחר שגמר הג' פסיעות, וכ"ד רב שרירא גאון, ובפי' רבינו אליקים על הש"ס, והרשב"א בתשובה (סי' תצו) כתב, דדבר זה לא נמצא בגמ', ורב מרדכי זה אינו אמורא, אלא גאון אחד. הנה אחר שפשט דברי מרן מורים שצריך לעמוד במקום שכלו הג' פסיעות, לא יועיל לצרף סברת החולקים אעיקרא דינא נגד דברי הדיא. ורק במקום חולשה וכדו' אפשר להדחק בד' מרן כנו', אבל אין זה פשיטות דברי מרן.

שליח צבור שלא פסע אחר הלחש, צריך לפסוע אחר החזרה

קב, והוא ע"פ המבואר בשו"ת יבי"א ח"ה (סי' ט' אות ב).

ועיין בגמ' יומא (גג): תניא נמי הכי, המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו, ואח"כ יתן שלום, ואם לא עשה כן, ראוי לו שלא יתפלל. ופרש"י, ואם לא עשה כן נראה כמי שלא נטל רשות להפטר, וראוי לו שלא יתפלל. ע"כ. וכיון שדבר זה חמור, לפיכך יש להקפיד בזה ולפסוע כנו'. וראה לעיל סי' נה, שהזכרנו מ"ש בהליכ"ע בזה, ונראה שתופס עיקר כדברי הבי"הרמ"א, וכטעמו של הרד"א. ודו"ק.

(ז) מה שכתבנו שגם הש"צ צריך לפסוע וכו', כ"ה בש"ע (סי' קכג סי"ה). אבל אחר החזרה אינו פוסע, דסומך על הפסיעות של הקדיש שאחר ובא לציון. וכתב הבי"ה בשם התרוה"ד, דאע"פ שמפסיקין בקריאה"ת והלל ואבינו מלכנו, כולוהו לסדר התפלה באים, וקדיש של אחריהם חוזר בעיקר על תפלת י"ח. וכתב בכה"ח (אות כה) דאם הש"צ האומר חזרה אינו יכול לגמור שארית התפלה מאיזה סיבה שהיא, ואינו אומר קדיש תתקבל כדי לעשות בו הג' פסיעות, יעשה הג' פסיעות תיכף אחר החזרה. וראה באורך לעיל סי'

גם השליח צבור אומר בסוף החזרה הפסוק "יהיו לרצון אמרי פי וכו"

ובבאה"ט ביאר טעם הדבר, שהרי הש"צ לא התפלל על עצמו אלא על הצבור. ובמשנ"ב כתב הטעם,

(ח) הרמ"א בהג"ה (סי' קכג) כתב, שאין הש"צ אומר בסוף התפלה יהיו לרצון אמרי פי וכו'. ע"כ.

ט. בסוף תפלת שמונה עשרה אחר שגמר לפסוע, אומר: יהי רצון שתבנה בית המקדש וכו', והטעם הוא שהרי בשביל ג' פסיעות של נבוכדנצאר, באגרת ששלח מרודך לחזקיהו, גרם חורבן בית המקדש, לכן על ידי אלו שלש פסיעות אנו מבטלין אותן הפסיעות, ואם כן אנו מתפללים שתבנה בית המקדש. (ט)

י. יחיד מהקהל שסיים תפלת שמונה עשרה, אסור לו לדבר בין תפלת הלחש לחזרת השליח צבור, וטוב שיעיין בספר בהרהור הלב, ולא יוציא בשפתיו, ולא ישב בטל. ובפרט במקומות שמאריכים בתפלת הלחש, והשליח צבור ממתין להם עד שיסיימו, שראוי ליחיד מהקהל שסיים תפלתו לעיין בספר, ולא יעמוד בטל מדברי תורה. וגם השליח צבור עצמו אף על פי שאינו רשאי לומר פסוקים ודברי תורה, כדי שלא יפסיק בין הלחש לחזרה, מכל מקום בעיון בספר בהרהור הלב בלבד שפיר דמי. ובשעה שהשליח צבור חוזר התפלה, אסור ללמוד אפילו בהרהור או בעיון בעלמא, אלא יקשיבו לברכות השליח צבור, ויענו אחריו ברוך הוא וברוך שמו ואמן. [ראה להלן בדיני החזרה בסי' קכד]. (י)

נוהגים לאומרו, וכסברת מרן בב"י. וכך מטיין דבריו כאן בש"ע. וכו"כ בכה"ח (סק"ל), שכן נכון לנהוג ע"פ שעה"כ.

משום דסומך על תקבל שאומר לבסוף. והשל"ה כתב, שגם הש"צ צ"ל פסוק יהיו לרצון. וכתב הגר"א, ודברי השל"ה עיקר. גם במאמר (סק"ג) כתב, שאנו

לומר "יהי רצון" אחד סיום עושה שלום

מבקשים על המקדש שנוכל לעשות שם העבודה ממש. ובד"מ הוסיף, שהרי אמרו בתפלה כולנו באור פניך וכו', והיא התורה כדלקמן בסי' קכז, על כן אומרים ג"כ ותן חלקנו בתורתך.

ומזה שכתבנו לומר "שתבנה" ביהמ"ק וכו', הנה אף שהנוסח הרמ"א שיבנה ביהמ"ק, כבר כתב החיד"א בברכ"י (אות ב') משמיה דמהר"ם די לונזאנו בספר עבודת מקדש שכתב, שכ"ה נמי לפי הדקדוק, ודלא כהשע"ת שכתב שאין נוהגין כן.

טז ע"פ המבואר בחידושי המהרש"א (חידושי אגרות בפרק חלק סנהדרין צו.) ועיין בספר בן יוחאי (דף קלט) ובספר שמן המאור, הו"ד בכה"ח פלאגי" (סי' טו אות מב). וכתב שם, שבכל מקום שאומר יהי רצון בין סמוך לקטורת בין בהודו בין בסיום התפלה, לא יאמר לשון נסתר, אלא לנוכח, דהיינו שתבנה. וכמ"ש בשלמי צבור, ובמורה באצבע, ובפתה"ד. והרמ"א בהג"ה (סי' קכג ס"א) כתב, ונהגו לומר אח"כ יהי רצון שיבנה ביהמ"ק וכו' כי התפלה במקום העבודה, ולכן

ללמוד בין לחש לחזרה

הוא האלהים שאומרים אחר סיום תפלת נעילה, היה ראוי לאומרו אחר תפלת לחש של נעילה, ולא לאחר החזרה, והטעם שאומרים אותו אחר החזרה, הוא כדי שלא להפסיק בין תפלת לחש לחזרה. ע"כ. ומוכח שאף בפסוקים וד"ת אין הש"צ רשאי להפסיק בין תפלת לחש לחזרה. ואפי' במוסף ובמנחה דלא שייך טעם של סמיכות גאולה לתפלה. והיעב"ץ במו"ק (סי' קיא) כתב שיש לחלק בזה בין שחרית למוסף ומנחה, שבשל שחרית אין לש"צ להפסיק כלל בין תפלת לחש לחזרה, משום דהוי הפסק בין גאולה לתפלה בקול רם, אבל במוסף ומנחה אין חשש להפסיק ביניהם. ע"ש. ולכאורה מדברי השעה"כ הנ"ל לא משמע כן, אלא שיש"ל שזהו רק לגבי הש"צ, אבל לגבי שאר יחידי

יז בשו"ת תרוה"ד (סי' קי) כתב, דש"צ שחוזר התפלה, אומר פסוק ה' שפתי תפתח וגו', אבל פסוק שומע תפלה, ושאר פסוקים, הואיל וכבר אמרם בתפלה, א"צ לחזור ולאומרם בין תפלת לחש לחזרה. ואפי' בשחרית שלא אמר הש"צ פסוקים אלו קודם תפלת עצמו, הדין כן, דלא מפלגינן בהכי. והובא בב"י (סי' קיא). ודייק המג"א (סק"ד) דממ"ש שא"צ לאומרם, ולא כתב שאסור לאומרם, משמע שאם רצה הש"צ להפסיק בין תפלת לחש לחזרה בפסוקים, רשאי. וכתב הפמ"ג שם, שאין הש"צ רשאי להפסיק בין תפלת לחש לחזרה אלא רק לדבר מצוה, אבל לדבר הרשות לא. והובא במשנ"ב (סק"ז).

אולם בשעה"כ (סוף דרוש ד' של יוה"כ) כתב, פסוק ה'

המאורות (מו"ק כא.) שגם בד"ת אמרי' הרהור לאו כדבור דמי. וכ"כ האגור שהובא בב"י או"ח (סי' תקנד). וכן מתבאר מדברי הרמ"א בהגה (סי' סח), ובפתה"ד שם, ובשו"ת מעט מים (סי' מב).

ואע"פ שבשו"ת בנין עולם (סי' ר) כתב שאין ראיה מדברי הרמ"א הנ"ל, שהוא הולך לשיטתו שמסכים לפסק מרן הש"ע (סי' מז ס"ד), שהמהרהר בד"ת א"צ לברך ברכה"ת, אבל לפי מ"ש הגר"א שם שצריך לברך על הרהור בד"ת, א"כ המהרהר במקום שאסור ללמוד בפיו הוי הפסק גמור, דבד"ת אמרי' הרהור כדיבור דמי.

אולם כבר דחהו לנכון המשנ"ב בביאה"ל (סי' מז ס"ד), שגם הגר"א מודה שהרהור בד"ת לאו כדיבור דמי לגבי דין הפסק, אלא דס"ל שכיון שמצוה להרהר בד"ת לכן צריך לברך. ע"ש. וכן העלה בשו"ת הר צבי ח"א (סי' מב). ומכ"ש לדידן דנקטי' כדעת מרן הש"ע שהמהרהר בד"ת א"צ לברך. וע' בשו"ת יבי"א ח"ד (חאו"ח סי' ח).

וכן מבואר להדיא בספר מקראי קודש (להגרצ"פ פראנק ימים נוראים עמ' צט) דאף שאסור להפסיק בין התקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, מ"מ המסיים תפלת מוסף בלחש, וממתין עד שיסיים הש"ע תפלתו, ויתחיל החזרה של מוסף, מותר לו לעיין בספר, הרהור לאו כדיבור דמי, ואפי' למ"ד הרהור כדיבור דמי, לענין הפסק מיהא לא הוי הפסק וכו'.

וע"ע להרמ"א בהגה (סי' סח) שכתב, שהמיקל שלא לומר פיוטים באמצע ברכות ק"ש לא הפסיד. ומ"מ לא יפסיק אפי' בד"ת, אבל הלומד ע"י הרהור שמעיין בספר ומהרהר, לית ביה איסורא. דהרהור לאו כדיבור דמי. וכ"כ הפר"ח שם. אולם בספר מנחת אהרן (כלל ה סי' לד) כתב, דמ"ש בש"ע (סי' מז) המהרהר בד"ת א"צ לברך ברכה"ת, ה"מ בע"פ, אבל המעיין בספר א"א שלא יוציא בשפתיו דרך עיונו, הילכך צריך לברך. וע"ע בפתה"ד (סי' מז ס"ד) בשם הרב בית עובד בכת"י. וכ"כ במכתב לחזקיהו (בהשמטות לחלק התשובות דף עג:). וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ב (חאו"ח סי' ד אות יב). ובשו"ת מעשה אליהו מני (סי' שמ) בתשו' הרה"ג רבי משה חיים, אחיו של הגרי"ח, ובמ"ש אליו מהר"א מני שם (סי' שמא). וע"ע בהליכ"ע ח"א (עמ' קצא). [וע"ע בילקו"י ח"א מהדורת תשמ"ה, הלכות ק"ש וברכותיה אות כו, ובערה שם].

הקהל אין להקפיד כ"כ אם אומרים פסוקים ולומדים תורה בין תפלת לחש לחזרה, וכל הקפידא של שעה"כ הנ"ל משום הש"ע שהוא אומר תחלה ה' הוא אלהים, והקהל עונה אחריו.

ומ"ש מרן החיד"א בקשר גדול (סי' יח אות כא), בשם גורי האר"י, יחיד שסיים תפלתו ועדיין לא התחיל הש"ע בתפלת החזרה, אעפ"כ חטא גמור לדבר בין לחש לחזרה. וכ"ש ש"ע, דהיאך יעשה איסור להיות שליח של הצבור להתפלל חזרה לפני השי"ת בעד העם, ואינו מפחד ממה שכתוב נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. וכ"כ בפתה"ד (דף קד ע"ד), וכ"כ מהר"ח פלאגי בכה"ח (סי' טו אות נב), ובכה"ח (סופר סי' נג אות טו). זהו דוקא כשמפסיק בשיחה בטלה, אבל בד"ת אין לחוש.

וגדולה מזו יש להוכיח ממ"ש בארחות חיים (הלכות תפלה אות פב) בשם רבינו יונה, ופסקו מרן הש"ע (סי' קכד ס"ו), וז"ל: לא ישח שיחת חולין בשעה שהש"ע חוזר התפלה, ואם שח הרי הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו. משמע שבין תפלת לחש לחזרה אין איסור מן הדין, הילכך אף שנכון לחוש לדברי האחרונים ולהמנע מכל שיחה בטלה, אבל לגבי לימוד תורה ואמירת פסוקים, הבו דלא להוסיף עלה. ועיין בפתה"ד (סי' קיא סק"ג), שה"ד המג"א ומו"ק הנ"ל, וכתב, ומ"מ נראה שאין לשי"ע להפסיק כדיבור בין תפלת לחש לחזרה, שהרי אפי' בפסוקים יש חשש איסור להפסיק בינתים, לפמ"ש רבינו האר"י, שע"י תפלת לחש וחזרה נעשה הייחוד שלם, וא"כ איך יתכן להפסיק בשיחה בטלה. ואפי' יחיד שסיים תפלתו ועדיין לא התחיל הש"ע בחזרה אסור לו לדבר בין לחש לחזרה, וכמ"ש מרן החיד"א בקשר גדול [הנ"ל] בשם גורי האר"י. ע"כ. ומשמעות דבריו נראה שליחיד מותר לומר פסוקים וד"ת בין לחש לחזרה. וכמבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' מב עמ' קפט).

והנה בספר שואל ונשאל ח"ה (לרבי כלפון משה הכהן, סי' יד בהע' נכד המחבר) כתב, שאסור אפי' ללמוד תורה בין תפילת לחש לחזרת הש"ע, ושכ"כ בבא"ח, והובא בכה"ח (סי' קכד סק"א). וכתב ע"ז בשו"ת יבי"א ח"ט (אר"ח סי' צא אות ב) בזה"ל: נ"ב, ונ"ל שעכ"פ מותר לעיין בספר, שהרהור לאו כדבור דמי. וכמו שאמרו כיו"ב בשבת (קג). ודבר דבר, דיבור אסור הרהור מותר. וכן מוכח להדיא מדברי רבינו מאיר המעילי בספר

סימן קכד - דיני החזרה ועניית אמן

א. תיקנו חכמים שהשליח ציבור חוזר תפלת שמונה עשרה בקול רם, כדי להוציא י"ח את מי שאינו בקי. ואפילו הציבור כולם בקיאים, והתפללו תפלת לחש, אף על פי כן חוזר השליח ציבור התפלה, שכלל הוא בידניו שאף על פי שבטל הטעם, לא בטלה תקנת חכמים. וכל שכן שאפשר שגם בזמן הזה ישנם עמי הארץ שאינם בקיאים להתפלל, ובפרט בעלי תשובה שלא למדו בבתי ספר דתיים. ועוד, שאפשר שרבים מן הציבור לא כיוונו בתפלת לחש בברכת "אבות", ולא יצאו ידי חובת תפלה מן הדין, והשליח ציבור שהוא בקי, ומכוין כראוי בתפלת החזרה, מוציאם ידי חובת תפלה. ומכאן יש ללמוד שעל הגבאים של בית הכנסת להזהר מאוד למנות שליח ציבור ירא ה' מרבים, שתהיה דעתו על כוונת התפלה, ובפרט באבות ובהודאה, ולא תהיה כל מחשבתו על הניגון. ומכאן אזהרה גם לשליח ציבור שידע גדול אחריותו, שהוא מוציא את הרבים ידי חובתם, ועליו לכוין היטב להוציא את הקהל ידי חובתם, כי קהל עדתינו עליו יסמוכו. (א)

שגם בזמן הזה צריכים לומר את החזרה

כל דבר הנתקן מפני סיבה לאו דווקא עד שתזדמן הסיבה אשר בעבורה נתקן אלא צריך לנהוג כך תמיד בין אם תהיה הסיבה אם לאו. ולדעתי כך הוא דאי לא תימא הכי נמצא שחז"ל נתנו דבריהם לשיעורין והיה צריך לראות מי יודע ומי אינו יודע, ואח"כ שיתפלל הש"צ או לא יתפלל. וזה הוא ביטול הגזירות והתקנות. עכ"ל. והזכרה תשו' הרמב"ם זו בב"י (סי' קכד), וכ"כ עוד ראשונים.

אמנם הנה הרמב"ם בתשו' (ירושלים תרצ"ד, סי' לו) כתב, כי בזמנינו ראוי לבטל חזרת ש"צ בתפלה, לפי שאנו רואים שכאשר חוזר ש"צ התפלה רוב ההמון שהתפללו בלחש אינם מטים אוזן קשבת לחזרת הש"צ, זה הופך פניו לספר עם חבירו שיחה בטלה, וזה הופך פניו מהמזרח להסיר כיחו וניעו וכיו"ב, וגם מי שאינו בקי להתפלל כשרואה זאת גם הוא יעשה כמעשיהם, מפני שחושב בלבו שאין תועלת בחזרת הש"צ, ונמצא שבטלה הכוונה שבעבורה נתקנה חזרת הש"צ להוציא את שאינו בקי. אבל כשלא יתפללו הקהל בלחש כלל, אלא יתפללו הכל אחר הש"צ תפלה אחת עם קדושה, הבקי יתפלל עם הש"צ בלחש, ומי שאינו בקי ישמע ויכרע עם הש"צ ופני כל העם אל ההיכל בכוונה יצאו כולם י"ח ויוסר ע"י כך חלול ה' שנחפשט בין הגויים באמרם שהיהודים רוקקים ומספרים זה עם זה בתפלתם, שהרי רואים הם דבר זה תמיד ומעידים עליו, וזה היותר נכון אצלי באלו הזמנים מצד הסיבות שזכרתי. עכת"ד.

א הנה חזרת הש"צ היא תקנת חז"ל הקבועה לדורות, כדי להוציא י"ח את מי שאינו בקי להתפלל בעצמו, וכמבואר בגמ' ר"ה (ד:): תניא, אמרו לו לר"ג, לדברין למה צבור מתפללין, א"ל, כדי להסדיר ש"צ תפלתו. א"ל ר"ג לדבריהם למה ש"צ יורד לפני התיבה, אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי. א"ל כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי. ע"כ.

והרמב"ם בתשו' (פאר הדור סי' קמח) נשאל בחברת בני אדם שהתפללו וכולם בקיאים בתפלה האם יסדיר ש"צ התפלה עליהם כדי שלא לבייש את מי שאינו בקי, מפני שסידור התפלה נתקן ע"ז, או לא יסדר הש"צ את התפלה מפני שהיא ברכה שא"צ, שהרי כבר יצאו י"ח בלחש, או ירד ש"צ להתפלל ולא יתפללו לעצמן בלחש כדי שלא תבטל תורת הסדרא, או יאמרו בלחש בתחילה ולא יהיה הסדר ראוי אלא בהצטרפות מי שאינם בקיאים מכלל העשרה, או חוץ מהם. ע"כ. והשיב הרמב"ם, שמאחר שתיקנו חכמים ז"ל שירד ש"צ לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי ולדעת ר"ג (ר"ה ד:): אפי' הבקי שלא התפלל בינו לבין עצמו, א"כ אין תפלת הש"צ ברכה לבטלה כלל מפני התקנה, ואפי' אין בזאת החבורה מי שלא יצא, כמו שתיקנו הקידוש בביהכ"נ (פסחים קא). והיה עיקר זה מפני האורחים וחייבו כן בכל בתי כנסיות ואפי' אין שם אורחים, וכמו שאמרו באיחור ערבית ליל שבת [לברך ברכה מעין שבע] מפני המאחרין לבוא, וצריך לנהוג כך תמיד ואפי' אין שם מי שלא בא. וכמו כן

מקשיבים לקולו, זולתי מדברים בשיחה בטלה ודברי היתול ושחוק וזה חילול הש"י הוא. אמנם אם אפשר שיש מהם או כולם יקשיבו לתפלה בעת שיחזור אותה ש"צ, ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה הלא זה טוב מאוד להם מאמור התפלה בקול רם. וכתב משה. ע"כ. **ובתשובת הרדב"ז ח"ד (ס"ו) צד** הביא תשובת הרמב"ם הנ"ל בביטול חזרת הש"צ, והביא מ"ש הרמב"ם בתשו' אחרת בלשון ערבי, שכתפלת שחרית ומוסף של שבת ויו"ט בלבד יש להנהיג להתפלל עם הש"צ תפלה אחת, לסיבת רוב ההמון שבביתכ"נ, לפי שאינם מקשיבים לתפלת הש"צ וכו', ונמצא שהש"צ מברך ברכות לבטלה. וכן יש לנהוג בתפלת מנחה שנתאחרו הרבה סמוך להערב שמש וכו'. אמנם בימי החול כשנתפלל במעט עם מקובצים נחזור לתקנת חז"ל להתפלל בלחש ואח"כ בקול רם. וכתב הרדב"ז, כי הכל מורים שמדין התלמוד והגאונים ראוי להתפלל בלחש ואח"כ בקול רם, וכן נוהגים בכל המלכויות זולת במלכות מצרים שנהגו כדברי הרמב"ם. ומ"מ לא תיקן הרמב"ם כן אלא לפי זמנו מפני הסיבה שכתב, וזה ברור מתוך לשונו שכתב שראוי "בזמנינו" וכו'. וא"כ אין זו תקנה קבועה לעולם אלא הכל לפי המקום והזמן ולפי הנהגת המתפללים, וכן מתבאר מהתשובה האחרת שבלשון ערבי הנ"ל, אולם בזמנינו שיש תלמודי תורה הרבה במצרים מה שלא היה מקודם לכן, ורובם ככולם בני תורה וכולם שומעים ומקשיבים לחזרת הש"צ ועונים אמן כראוי, אף אם יש מקצת מן ההמון שמדברים בשיחה בטלה בעת החזרה, בטלים הם במיעוטם, ואלה שאינם בקיאים בתפלה לא ילמדו מהם שהם מועטים, אלא ילמדו מאלה שהם בני תורה שהם הרבים, ולכן ראוי להתפלל בלחש ואח"כ החזרה בקול רם כדין התלמוד. אבל בזמנו של הרמב"ם לא היה שם מי שישמע החזרה ויענה אמן, שאילו היו שם עשרה ששומעים ועונים אמן, לא היה כותב בתשובתו שהש"צ מברך ברכה לבטלה. ואין לתמוה ולומר וכי אכשור דרי? שהרי בכמה דברים ומנהגים הוכשרו הדורות בזמנינו לאחר שבאו מרביצי תורה בארץ מצרים ורבו התלמידים, והתורה עשתה פירות ופירי פירות וה"ה לגבי תפלת החזרה. לפיכך אין לנהוג כתקנת הרמב"ם כלל, כי בזמנינו יש הרבה קהלות שכולם מתפללים בלחש ואח"כ בחזרת הש"צ כדין התלמוד, והרוצה לנהוג ולהתפלל תפלה אחת עובר על מה שכתוב לא תגודדו, לא תעשו אגודות אגודות (יבמות יג.), אלא כולם יתפללו בלחש ואח"כ חזרת הש"צ. עכת"ד.

וגם רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשו' שהובאה בראש ספר מעשה רוקח כתב ז"ל: כבר נודע ונתפשט ונתפרסם מה שתיקן אבא מארי ז"ל והסכימו עמו חכמי דורו העומדים עמו. וזה שהוא ראה שכשיחזיר הש"צ התפלה בקול רם אחרי הלחש, לא יתנו אוזן כל העם לשמוע ממנו באימה ולעמוד במוסר בעמידתם בתפלה אלא יעמדו כעומד בע"כ, ויתעסקו להסיח זה עם זה בשיחה בטלה וכיוצא בה, אלא שהם כשיגיעו לקדושה יענו קדוש ושאר הפרקים וכשיגיעו למודים יאמרו התלמידים המדקדקים מודים דרבנן, וראה ז"ל שיש בזה מכשול גדול, לפי ששיחת האנשים בעוד שש"צ מתפלל והם אינם מכוונים לשמוע מבלי היות להם מוסר בעמדם, יש בו מן הזלזול בכבוד שמים מה שהוא גלוי, ואין הסיבה בזה כי אם להיות שהם כבר יצאו י"ח בתפלת הלחש, ובלתי עסוקים באמירת תפלה. ולפיכך תיקן ז"ל שיגביה קולו ש"צ מתחילה, וינהוג המנהג בתפלה כמו שנוהג בפריסה על שמע, שש"צ יגביה קולו מבראשונה להוציא מי שאינו יודע, והנמשכים אחריו יתפללו בלחש או בקול נמוך מקולו להוציא עצמן. ויאמר הקדושה בברכה שלישיית והעם יענו הפרקים שראוי לענות, ויברכו הכהנים ברכת כהנים אחר ההודאה, והעם יענו אמן אחר כל ברכה וברכה, ויסיים ש"צ והצבור תפלתם כאחד, ויפסעו כולן ג' פסיעות בבת אחת. ונתפרסם זה התיקון בארץ מצרים כל ימי חייו ואחר פטירתו ז"ל, וניצולו העם מהמכשול שהיו נכשלים בו. ולא חלק עליו אחד מחכמי דורו בזה. ולא ייחסו אותו לחולק ע"ד חז"ל בדבר זה, עם היותו היפך סדר התלמוד, להיות שלא היה ביניהם מחלוקת ולא קנטור ולא היה אז מי שיקשה על המורים מקצרי הידיעה ובעלי דמיונות, כמו שקרה בזמננו זה מהחולקים ע"מ שסדרנו אותו מהתעלות הגדולות ומהחיובים העצומים. עכ"ל.

גם בשו"ת הרשב"ש (ס"ו) כתב, שנ"ל שטוב לנהוג כתקנה הנ"ל, לפי שאנו רואים שהם מספרים זה עם זה בחזרת הש"צ, ואינם מטים אוזן לשמוע חזרת הש"צ, ואילו היה מסכים איתי א"א הרשב"ץ ז"ל בעודו בחיים חיותו הייתי מנהיג כך. ע"כ.

ובמקום אחר כתב הרמב"ם תשובה לשאלה שנשלחה מצבור מתפללים שערערו על חזרת הש"צ, בהיות שכבר יצאו כל הקהל י"ח בתפלה בלחש, ואין שם מי שאינו בקי להתפלל וא"כ תהיה חזרת הש"צ ברכה לבטלה. והשיב הרמב"ם, אני אומר כי הדין עם המערערים אבל לא מטעמם, זולתי כי בעת חזרת הש"צ התפלה, כל העם מחזירים פניהם ובלתי

אלא להוציא את שאינו בקי, לכך כתב "וכשאין תשעה בביהכ"נ המכוונים בברכת ש"צ קרוב בעיני להיות ברכת ש"צ ברכה לבטלה וכו". ואח"כ חזר לומר הטעם השני שראוי לגעור בהם והוא מפני שמגביהים קולם ומזמרים עם החזן ונראה כקלות ראש ומפני כך אע"פ שלא היו אומרים פתיחת הברכות וחתמתן היה ראוי לגעור בהם מאחר שנראה כקלות ראש.

וז"ל מרן בש"ע (סי' קכד ט"ג): קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפלה, אע"פ כן יורד ש"צ וחזור להתפלל כדי לקיים תקנת חכמים. ע"כ. והיינו, דאחר שחכמים תקנו לומר החזרה, לא הצריכו לחפש בכל תפלה אחר כל איש ואיש שבביהכ"נ אם יש שם מי שאינו בקי להתפלל או לא, אלא תקנו שיהיה הש"צ חוזר התפלה לעולם, שמא יהיה פעם אחת בביהכ"נ מי שאינו בקי והש"צ יוציאנו י"ח.

והנהגה בבא"ח (פר' תרומה אות ב) כתב, דאע"פ שהטעם הפשוט של חזרת הש"צ הוא להוציא את מי שאינו בקי, אין זה עיקר הטעם, שבזה"ז כמעט בטל טעם זה, כי הכל מתפללים בסידורים וכו'. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' קפב): אין מזה הוכחה שאין זה עיקר הטעם. שכבר מצאנו כמה גזירות ותקנות שבזה"ז בטל הטעם שלהם, ועדיין נוהגים גם בזה"ז. וכגון מ"ש התוס' פסחים (ג), שאיסור עשיית מלאכה בער"פ אחר חצות הוא משום קרבן פסח שזמנו מחצות ואילך, ואע"פ שעתה אין לנו קרבן פסח, אטורים במלאכה לעולם. וכן מה שאמרו בפסחים (קא) שתיקנו לקדש בלילי שבת בביהכ"נ, להוציא את האורחים י"ח, וכתב הרשב"א בתשו' ח"א (סי' שכג) שאע"פ שבזה"ז אין אורחים בביהכ"נ מקדשים על היין, אף דק"ל אין קידוש אלא במקום סעודה, מפני שהיא תקנה קבועה, ודמ"א לברכה מעין שבע בלילי שבת שתיקנוה משום העם שבשדות שמתאחרים, ובוה"ז אף דבתי כנסיות שלנו בעיר, ואפי' כל הצבור בביהכ"נ, אפ"ה אמרי' ברכה מעין שבע, וכענין ש"צ שיוורד לפני התיבה בכל יום, ואפי' במקום שאין אנשים שאינם בקיאים, אע"פ שעיקר התקנה לא תיקנוה אלא כדי להוציא את מי שאינו בקי. וכ"כ הרמב"ם בתשו' (הנ"ל). וכ"כ האור"ז ח"א (סי' תשנב), וח"ב (סי' ט). וכ"כ המאירי והר"ן (פסחים קא). והארחות חיים (דף סג רע"א) בשם הרא"ה. וע"ע בשו"ת הרשב"ץ ח"ג (סי' רמו) ובשו"ת הריב"ש (סי' מ). וכן תיקנו נט"י משום סרך תרומה (חולין קו). אע"פ שאין בזה"ז תרומה לאכילה. וע"ע תוס' ע"ז (טז). וא"כ ה"נ טעם הש"ס (סוף ר"ה) שחזרת הש"צ היא להוציא את שאינו בקי י"ח תפלה, נוהג גם בזה"ז, ואפי' כל

ובשו"ת חת"ס ח"ו (סי' פו) האריך לחזק את דברי הרדב"ז הנ"ל, ושלא דיבר הרמב"ם אלא לפי מקומו ושעתו משא"כ בזמנינו. עכ"ל.

גם הריב"ש בתשובה (סי' לו) כתב לצדד בקיום המנהג של חזרת ש"צ בתפלה וז"ל: אין ספק שהמנהג היפה הוא שיתפללו הצבור תחלה והש"צ יתפלל עמהם בלחש כדי להסדיר התפלה ואח"כ יחזור ש"צ להתפלל בקול רם כמו שמבואר בסוף ר"ה (לג:), וכן המנהג בקטלונא ובכל מקום שהם בני תורה, אבל בארגון לא נהגו כן אלא מתפלל הש"צ תפלת המוסף מיד עם הצבור יחד מבלי שיתפללו הצבור תחלה, ונראה שנהגו כן מפני שרובן עמי הארץ ולא יוכלו להתפלל (אפילו) מתוך הספר אלא בעמל גדול משום דאוששי ברכות, ולזה מתפללין כולם יחד עם הש"צ כמו שאחר מקרא אותו. ע"כ. וה"ד בב"י (סי' תקצא).

וגם הטור (סי' קכד) כתב דיש לקיים חזרת ש"צ לאחר תפלת הלחש ולכן צריך שיכוין כל יחיד ויחיד למה שאומר ש"צ. והביא את תשובת אביו הרא"ש בתשובת שאלה (כלל ד' סי' יט) "דיש לגעור באותם המגביהים קולם ואומרים עם החזן תפלת שמונה עשרה וקדושה. ואף לרבי יוחנן דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו היינו בספק התפלל אם לא, אבל הכא שהתפלל כבר אטור להתפלל שנית. והחזן מתפלל להוציא מי שאינו בקי והקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכת החזן ולומר אמן. וכשאין תשעה בביהכ"נ המכוונים לברכת ש"צ קרוב בעיני להיות ברכת ש"צ ברכה לבטלה כי נתקנה ברכת ש"צ לאומרה בעשרה, וכשאין תשעה המכוונים לברכותיו נראה כברכה לבטלה. לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין תשעה זולתו ויכוין לברכת החזן. והמזמרים עם החזן נראה כקלות ראש". עכ"ל. וכתב מרן בב"י שם, שהיו חוזרים המתפללים ואומרים עם החזן מתחלת תפלת י"ח עד הסוף עם פתיחת כל הברכות וחתמתן, והיו אומרים עמו הקדושה מלה במלה, והיו מגביהים קולם כשחוזרים לומר תפלה עם ש"צ. ולכך כתב שראוי לגעור בהם משני טעמים, האחד שכיון שכבר התפללו אטור להם להתפלל, דהא דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו בספק התפלל דוקא הוא אבל בודאי התפלל לא. והרא"ש לטעמיה אזיל שכתב בתשובה (שם סי' יג) שאין להתפלל תפלת נדבה בלא חידוש וכדברי רבינו האי שכתב רבינו בסי' ק"ז, ומשום דלפ"ז קשה שהרי החזן חוזר ומתפלל אעפ"י שכבר התפלל, לכך כתב והחזן מתפלל להוציא את מי שאינו בקי, ומשום דהוה אפשר למשמע מהא דמי שהוא בקי יכול להפסיק ולשוח בעוד שהחזן חוזר התפלה שהרי אינו חוזר

ב. כשחוזר שליח צבור תפלת שמונה עשרה, יש לו לומר פסוק "ה' שפתי תפתח" בקול רם. וכן פשט המנהג אצלינו, ובפרט בעה"ק ירושלים ת"ו. ויש מאחינו האשכנזים שנהגים שהשליח צבור אומר הפסוק הנ"ל בלחש, ומתחיל החזרה בקול רם ברוך אתה ה' וכו'. ונהרא נהרא ופשטיה. וקודם שיתחיל החזרה ימתין בין לחש לחזרה לכל הפחות שיעור כדי הילוך ד' אמות, קודם שחזור למקומו לומר החזרה. (ב)

ומכ"ז אנו למדים שעל הגבאים של בהכ"נ להזהר מאד למנות ש"צ ירא ה' מרבים, שתהיה דעתו על כוונת התפלה, ובפרט באבות ובהודאה, ולא תהיה כל מחשבתו על הניגון. ומכאן ג"כ אזהרה לש"צ שידע גודל אחריותו, שהוא מוציא את הרבים י"ח, ועליו לכיין היטב להוציא את הקהל י"ח, כי קהל עדתינו עליו יסמוכו. ואע"פ שאינו מוציא את הבקי, הרי מי שהתפלל וטעה וצריך לחזור ולהתפלל, אם מכיין לחזרת הש"צ יוצא י"ח. וכמ"ש התוס' ברכות (כט: ד"ה טעה), בשם בה"ג. וכן בתוס' ר"ה (לד: ד"ה כך). ובש"ע (סי' קכד ס"ו).

ועכ"פ הטעם הפשטי של הש"ס והפוסקים הוא טעם כעיקר, ואה"נ אם נמצא עוד טעם ע"פ הסוד, יאה ויאה, והנה אמת נכון הדבר, אבל אין לבטל טעם הש"ס משום כך. וע' בשו"ת יבי"א ח"ז (תאו"ח סי' יד אות ד).

הצבור בקיאים. ואע"פ שבטל טעם לא בטלה תקנה. וכ"ש שאפשר שגם בזה"ז יש עמי הארץ שאינם בקיאים להתפלל, ובפרט בעלי תשובה שלא למדו בבתי ספר דתיים.

ועוד נלע"ד סמך לחזרת הש"צ בזה"ז, כי אולי רוב הצבור אינם מכוונים בתפלה אפי' באבות ומודים, ולא יצאו י"ח תפלה מן הדין, וצריכים לחזור ולהתפלל, אלא שחששו הפוסקים פן גם כשיחזרו להתפלל לא יכוונו, וכמ"ש הטור והרמ"א או"ח (סי' קא), והחזן שהוא בחיר הקהל מסתמא מכיין עכ"פ באבות, ומכיין ג"כ להוציאם י"ח. ועל כן צריכים הכל לחזרת הש"צ גם בזה"ו. ושוב מצאתי עיקר הדברים בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' קב). וכן הובא בשו"ת זכר יהוסף (סי' יט ד"ה ואולם). וע"ע בשו"ת ארץ צבי פרומר (סי' כב דף לד:). ובשבולי הלקט (סי' יז). ובשו"ת יחוד ח"ג (סי' טז). ודו"ק.

לומר "ה' שפתי תפתח" בתחלת החזרה

המג"א (סי' קיא סק"ד) כתב, שהש"צ יאמר בלחש הפסוק ה' שפתי תפתח. כתבים. ע"כ.

אולם בספר שיח יצחק על חגיגה (בקונטרס תפלת כל פה דף כזו:) כתב ע"ז, שאם הכוונה לכתבי האר"י, הנה לא נמצא דבר זה כלל בכתבי האר"י. ואדרבה לפי סוד הדברים שגילה האר"י לגבי חזרת הש"צ בקול רם, נראה שגם פסוק זה י"ל בקול רם, ושכן נראה בסידור מהרח"כ. וכן משמע מפשט דברי מהרא"י (בפסקים וכתבים סי' קי). וכן עיקר. ע"כ. וכן העיר לנכון בכה"ח (סופר, סי' קיא סק"י), שמדברי האר"י בשעה"כ בענין חזרת הש"צ בקול רם משמע שגם פסוק זה י"ל בקול רם. (ושהמג"א שכתב כן בשם כתבים, אפשר שהם כתבי שאר תלמידי האר"י שלא סמך ידו עליהם). ושכן המנהג בבית אל, וכן בשאר בתי הכנסת בירושלים ת"ו, שהחזן אומר הפסוק הנ"ל בקול רם. עכת"ד.

והן אמת כי בשו"ת נחלת בנימין (סי' לח) כתב, שיש לתלות דבר זה בשני הטעמים של חזרת הש"צ, שאם חזרת הש"צ היא כדי להוציא את מי שאינו בקי, צ"ל הפסוק בקול רם, אבל אם הוא כדי להוציא את הצבור

(ב) שכשם שכל יחיד צריך להתחיל התפלה בפסוק ה' שפתי תפתח, ואפי' בין גאולה לתפלה של שחרית לא נחשב פסוק זה להפסק, מפני שהוא מכלל התפלה, וכתפלה אריכתא דמי, כדאיתא בברכות (ד: ט), כך הש"צ שחוזר התפלה להוציא מי שאינו בקי, ואומר הפסוק הנ"ל לפני החזרה, וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' קיא ס"ב, וסי' קכב ס"ו), צריך לאומרו בקול רם. ואפי' כשכל הצבור בקיאים צ"ל הפסוק בקול רם כשם שחוזר התפלה בקול רם ע"פ תקנת חז"ל, וכמ"ש הרמב"ם בתשו', (והוא בשו"ת פאר הדור סי' קמח), והובא בב"י (סי' קכד), שהואיל ותיקנו חכמים שש"צ יורד לפני התיבה להתפלל בקול רם להוציא את מי שאינו בקי, אפי' אם לא יהיה בקהל מי שאינו בקי, אין חזרת הש"צ נחשבת ברכות לבטלה כלל, מפני שכך היא תקנת חכמים וכו'. וכן כל דבר שתקנו חכמים בשביל דבר אחד, אין ענינו שלא נעשית התקנה ההיא אלא עד שיהיה שם הדבר שנתקן בשבילו, אלא ענינו לעשות התקנה ההיא בכל אופן, משום גזירה שמא יהיה שם הדבר שנתקן בשבילו וכו'. ע"ש. ואמנם

ג. שליח צבור שלא התפלל עדיין תפלת לחש, ועבר לפני התיבה להתפלל שמונה עשרה בקול רם, כשיסיים המברך את עמו ישראל בשלום, אמן, ופסוק יהיו לרצון אמרי פי, יפסע מיד שלש פסיעות, ויאמר עושה שלום במרומיו וכו', ולא יסמוך על שלש פסיעות שעושה בסיוע קדיש תתקבל. ג.

ד. בית כנסת שיש שם מתפללים שאינם יודעים לקרוא, והשליח צבור מתפלל תפלת לחש של שחרית או מנחה בקול רם כדי שהצבור יאמרו עמו מלה במלה בלחש, ואחר כך אומר תפלת החזרה עם קדושה וברכת כהנים, יש אומרים שבימים טובים שאין הכל בקיאים בתפלה מותר לעשות כן, אבל בימי חול שהכל בקיאים להתפלל אין לנהוג כן. ויש חולקים ואומרים, דאין לשליח צבור להתפלל ב' פעמים בקול רם גם בימים טובים ובימים הנוראים. ולכן באופן כזה כל היודע להתפלל בעצמו יתפלל תפלת הלחש, ואחר כך בעת שהשליח צבור אומר תפלת החזרה אותם שאינם בקיאים להתפלל בעצמם יכוונו לצאת ידי חובה, והשליח צבור מוציאם ידי חובה בתפלת החזרה. ד.

ס"ב, שצידד ביחיד ששכח לומר הפסוק ה' שפתי תפתח אם זה נקרא חסרון בגוף התפלה או לא, ואין ראייה ממ"ש המג"א שהש"צ יאמר הפסוק בלחש, ואע"פ כן מי שאינו בקי יוצא י"ח, דשאני הכא דלא שייך פסוק זה לגבי השומעים, כיון שאינם מתפללים בעצמם, ומ"מ מסתברא שיוצא י"ח וכו'. ע"ש. ויש לסייע מסקנתו מדברי האשכול והאהל מועד דמוכח שא"ז חסרון בתפלה עצמה. ועיין בס' בא"ח [פר' ויקהל אות י'], ובשו"ת רב פעלים ח"ד [נחאו"ח סי' ד']. ודו"ק. [ממרן אאמ"ר זיע"א].

ומה שכתבנו שקודם שיתחיל וכו', כ"כ הרמ"א בהג"ה (סי' קכג ס"ב).

ג) שו"ת יבי"א ח"ה (סי' ט' אות ב'), ושכן מבואר בסידור רב סעדיה גאון (סוף עמ' מד). לפיכך אין להקפיד כ"כ על אמירת הפסוק ה' שפתי תפתח בקול רם דוקא. והנח להם לישראל. [ועיין להמשניב בביאה"ל סי' קיא

י"ח קדושה, ולומר ברכת כהנים, א"צ לומר הפסוק בקול רם, כל שהצבור כולם בקיאים וכו'. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים, שמכיון שעיקר התקנה לא בטלה, כאילו יש כאן שאינם בקיאים, וצריך לאומרו בקול רם. ומ"מ כיון שבספר האשכול (ס"ס טו עמ' לג) כתב, י"א שהש"צ בסוף שים שלום של החזרה פוסע ג' פסיעות, וי"א שא"צ, כיון שפסע כבר בתפלתו הראשונה, והחזרה תוספת, תדע שהרי אינו פותח בפסוק ה' שפתי תפתח, ואינו מסיים יהיו לרצון אמרי פי. ע"כ. וכ"כ בספר אהל מועד (דף נו). וכן הו"ד האהל מועד בב"י (סי' קכג). וע"ש מ"ש עליו בזה. וע"ע בסידור רב סעדיה גאון (סוף עמ' מד). לפיכך אין להקפיד כ"כ על אמירת הפסוק ה' שפתי תפתח בקול רם דוקא. והנח להם לישראל. [ועיין להמשניב בביאה"ל סי' קיא

להתפלל "שמונה עשרה" בקול רם בלא חזרה

בארץ אדום, שכאשר הצבור מתפלל תפלת העמידה בלחש בשבתות ובימים טובים, הש"צ מתפלל בקול רם להקריאם תפלת הלחש, ללא קדושה וללא ברכת כהנים, ואח"כ חוזר הש"צ ומסדיר התפלה כמנהג כל ש"צ, עם קדושה וברכת כהנים, ומנהג זה הוא טעות גמור, ושיבוש עצום לדברי הכל, וש"צ שעושה כן הוא בכלל מה שאמרו על המשמיע קולו בתפלתו שהוא מעשה בורות בלא ספק, והמנהג הראוי שיש לסמוך עליו הוא מה שתיקנו חז"ל, שהכל מתפללים בלחש, ואח"כ חוזר הש"צ ומתפלל בקול רם בקדושה וברכת כהנים, כדי להוציא את מי שאינו בקי. ע"ש. והרמב"ם איירי בשחרית ומנחה שיש חזרה.

ד) בשבולי הלקט (סי' יז) הביא בשם הגאונים, בדין תפלות ר"ה ויוה"כפ שאין כל אדם יודע להתפלל, מהו שיאמר הש"צ התפלה בקול, שהרי גמרינן מנחה וקולה לא ישמע, וכל המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מגסי הרוח, ומנביאי הבעל, ואם מפני שרוב הקהל אינם בקיאים בתפלות, יכוונו את לבם כשיורד ש"צ לפני התיבה וכו', ורבי בנימין אחי כתב, דלא ס"ל הכי, דאי משום המשמיע קולו בתפלתו, הכא ביו"ט ליכא למיחש להכי, וכולהו הרי ניחא להו בהכי, שכל שעושה להתלמד ממנו מותר לחזן לומר בקול כדי שילמדו ממנו אחרים. וכן המנהג פשוט.

אולם הרמב"ם בתשו' (סי' לו) כתב, דמה שהנהיגו

ה. כשהזמן מצומצם והשליח צבור אומר תפלה אחת בלבד בקול רם, עד ברוך אתה ה' האל הקדוש, נכון שכל הקהל יתפללו תפלת העמידה מלה במלה עם השליח צבור, וכשיגיע לקדושה יאמרו עמו כל הקדושה, נקדישך ונעריצך וכו', ביחד. ואחר כך ימשיכו התפלה בלחש. ואף על פי שבאופן כזה אין אף אחד שעונה אמן אחר ברכות השליח צבור, אין בכך כלום, שאין עניית אמן מעכבת בזה כלל. וזה יותר נכון ממה שיש נוהגים להמתין מלהתפלל, עד לאחר שמסיים השליח צבור ברכת האל הקדוש, כדי לענות אמן אחר ברכותיו, ואחר כך מתחילים להתפלל שמונה עשרה. וכן המנהג כסברא ראשונה. (ה)

חילול ה' וכו'. ע"כ. וכן העיד רבינו אברהם בן הרמב"ם.

ואמנם הרדב"ז שם כתב, כי הכל מודים שמדין הגמ' בבלי וירושלמי והגאונים וכל הפוסקים ראוי לצבור שיתפללו שתי תפלות, אחת בלחש ואחת בקול רם, וכן נוהגים בכל הקהלות. והרמב"ם לא תיקן כי אם בזמנו, וכמ"ש להדיא כי בזמננו וכו', משמע שאם תסתלק הסיבה שבשבילה תיקן, תתבטל התקנה, ולא היתה תקנה קבועה. [וכמ"ש הרמב"ם בתשו'.] וע"ש מה שהאריך בחיוב אמירת חזרת הש"צ. וע"ע בזה בשו"ת יבי"א ח"ח (ס"ט אות ג'), ובשו"ת יחוד"ד ח"ג (ס"ט טז). ולענין תפלת ערבית ראה לעיל ס"י קא ס"ב.

וסומא או חולה הרבה שאינו יודע תפלת הימים הנוראים, האם יכול להתפלל תפלת שבת ולהזכיר ביוהכ"פ הזה, נסתפק בזה בשו"ת רבכות אפרים ח"ז (ס"י כד). ע"ש. ולמעשה נראה דאין לו להתפלל תפלת שבת, אף שמזכיר באמצע התפלה ביוהכ"פ הזה. שחכמים תקנו מטבע תפלה מיוחד לימים הנוראים, ואף כשחל בשבת נראה הדין כן.

אופן אמירת "קדושה" בלא חזרה

צבורא, ולא תימא דוקא לענות קדוש וכו' בלבד, אלא כל התיבות של קדושה אומר עם החזן מלה במלה. ע"כ. וכ"כ להדיא הראבי"ה (ס"ט טז). וכ"כ הרא"ש והמרדכי שם. והסמ"ק (מצוה יב עמ' עד), והרשב"ץ ברכות (עמ' קכו). והארחות חיים (הל' תפלה ס"י צא). וז"ל הרמב"ם (פ"י מהל' תפלה ט"ז): הנכנס לביהכ"נ ומצא צבור שמתפללים בלחש וכו', ימתין עד שיתחיל ש"צ להתפלל בקול רם, ויתפלל עמו בלחש מלה במלה עד שיגיע ש"צ לקדושה, ועונה קדושה עם הצבור וכו'. ובהגהות הרב רבי דוד עראמה שם כתב, נראה מלשונו שעונה קדוש קדוש וכו', כמו שעונה הצבור, ולא שיאמר כל נוסח הקדושה עם הש"צ כמו שסוברים אחרים. ע"כ. ואין דבריו מוכרחים, שמקור דברי רבינו

ובתשובת הרדב"ז (ס"י אלף קסג) נשאל, במה שנהגו במצרים שהש"צ מתפלל תפלה אחת בקול רם, וזה נגד דין הגמ' והפוסקים וספרי הקבלה. וכן היה זה המנהג בכל המלכות בעיר הקודש ועזה וצפת ודמשק וחלאב, וטענו כנגדם כיון שבכל הקהלות הנזכרות היה מנהגם כך, וחזרו לדין הגמ' שגם קהל מצרים יחזרו גם הם ויתפללו שתי תפלות אחת בלחש ואחת בקול רם, טענו שזו תקנת הרמב"ם שכתב בתשובה, דראוי בזמננו שלא יתפללו בלחש ואח"כ בקול רם, לפי שכשיחזור הש"צ להתפלל בקול רם כל מי שהתפלל ויצא י"ח יהפוך פניו לספר עם חבירו או לשיחה בטלה, וכשיראה אותו חבירו שאינו בקי יעשה גם הוא כן בלי ספק, ויחשוב שזה שאומר הש"צ אין לסמוך עליו, וא"כ יצא מביהכ"נ כל מי שאינו בקי והוא לא יצא י"ח. ואמנם כשלא יתפללו הקהל בלחש כלל, אלא יתפללו הכל אחר הש"צ תפלה אחת בקדושה, כל מי שיוודע להתפלל יתפלל עמו בלחש, והבלתי בקיאים ישמעו ויכרעו כולם עם הש"צ, ופני כל העם אל ההיכל בכוונה ויצאו כולם י"ח, ויהיה הדבר הולך אל נכון ויושר וימנע טורח האריכות ויור

(ה) **עיקר** הדין מבואר בתוס' ברכות (א:): וז"ל: "אין יחיד אומר קדושה, וכן הלכה, אבל המתפלל י"ח עם הש"צ, כשיגיע הש"צ לקדושה יאמר עם הש"צ נקדש וכל הקדושה משלם, ויכול לענות עם הצבור, שאין זה קרוי יחיד". ע"כ. וכ"כ הרי"ף (פ"ג דברכות א:): בשם רבינו האי גאון, מנהגא דרבנן, כד עייל איניש לבי כנישתא ואשכח צבורא דמצלי בלחש, מעכב עד דמסיימי, וכד פתח ש"צ מתחיל בהדיה ה' שפתי תפתח וכו' בלחש, ועני קדושה בהדי צבורא, וש"ד למעבד הכי דלית בה הפסקה. ע"כ. וכו"ה בספר האשכול (הלכות תפלה ס"ט יא), ובספר פרדס הגדול (ס"י נח וס"ב), ובספר האורה (ס"י לו). ובשבולי הלקט (ס"ט כ'), ובאו"ז ח"א (ס"י צו) בשם הגאונים]. ופירשו תר"י, ועני קדושה בהדי

אם הוצרך להתחיל עם הש"צ מכח שהשעה עוברת כדי לסמוך גאולה לתפלה דינא הכי. ע"כ. וכדבריו מוכח מדברי רבי דוד אבודרהם. אבל כבר השיג ע"ז הא"ר (סק"ט), והעלה שאף לכתחלה יתחיל עם הש"צ ויאמר עמו סדר קדושה, וכמבואר בדברי הראשונים. ושכ"כ השל"ה. ע"ש.

וב"כ בערה"ש (בקני"א סי' קט), שמבואר בדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשו' שהובאה בתחלת ספר מעשה רוקח, שאף לכתחלה יתחיל עם הש"צ, וכמ"ש הא"ר, ודלא כהרמ"א.

ואף שהמג"א סק"ט הסביר טעמו של הרמ"א ע"פ מ"ש בש"ע (ר"ס קכה) שאין הצבור אומרים נקדישך ונעריצך עם הש"צ אלא שותקים ומכוונים למה שהש"צ אומר עד שמגיע לקדוש וכו' ועונים עמו. אולם כבר פשט המנהג שכל הצבור אומרים נקדישך ונעריצך עם הש"צ, והוא עפ"ד רבינו האר"י בשעה"כ (דף לט.), וז"ל: וצ"ל עם הש"צ כל סדר הקדושה מלה במלה מן נקדישך ונעריצך עד סיום כל הקדושה כולה. וכ"כ הט"ז (ר"ס קכה) להעיר ע"ז ממ"ש בש"ע כאן בסי' ק"ט, שהיחיד שמתחיל להתפלל עם הש"צ אומר עמו כל סדר הקדושה מלה במלה וכו'. וכ"כ בקשר גודל (סי' יח אות יד) ובספר שלמי צבור (דף קלה). ע"פ האר"י. וכ"כ בשעת"ש. ונע"ע בספר מנחת אהרן (כלל טז סוף אות נט). ובפתה"ד ח"א (סי' קכה סוף ס"ק ב). ובפמ"ג (א"א סי' קט סק"ט).

וב"כ בספר נזירות שמשון כאן, שלפי דעת האר"י ז"ל נכון יותר שלכתחלה יתחיל להתפלל עם הש"צ ויאמר כל סדר הקדושה ותפלת י"ח עם הש"צ.

ובספר תורת חיים סופר (סי' קט סק"ד) כתב, שכיון שבתוס' רבי יהודה החסיד בשם רבי יוסף בר משה כתב שלא נתברר לו אם יוכל להפסיק לומר קדושה עם הצבור, לכן לכתחלה לא יעשה כן, ולא מטעם שכתב הרמ"א לפי שצריך לשתוק ולכוין להש"צ כשאומר נקדישך וכו', אלא אפי' לפי המנהג שגם הצבור אומרים נקדישך, ששוב לא שייך הטעם הנ"ל, מ"מ לכתחלה אין לעשות כן כיון שהדבר שנוי במחלוקת הראשונים. ע"כ. ואין דבריו מחזוריים, דהא ודאי אין להניח סברת הגאון וכל הראשונים משום ספיקו של רבי יוסף בר משה הנ"ל. ולכן העיקר כדברי מרן והאחרונים הנ"ל, שאף לכתחלה יתחיל להתפלל עם הש"צ.

וכן העלה הפתה"ד (ר"ס קט), שמה שיש נוהגים להחמיר בזה למעשה כדברי הרמ"א, להמתין עד שיסיים הש"צ האל הקדוש, ועונים אחריו אמן, ואח"כ

הרמב"ם מדברי הר"ף בשם רבינו האי גאון, וכשם שפירשו הראשונים כוונתו לומר כל הקדושה מלה במלה, לרבות נקדישך ונעריצך וכו', כמו שהש"צ אומר, כן יש לפרש בכוונת הרמב"ם. וכן הבין מרן הב"י (סי' קט) בדעת הרמב"ם.

וז"ל מרן הב"י (סי' קט): מצאתי כתוב בשם הגאונים, המתפלל עם הש"צ, כשיגיע ש"צ לקדושה אומר עמו נקדישך מלה במלה, ולא מבעיא אם התפלות שוות, אלא אפי' אם היחיד מתפלל שחרית ותפלת הצבור מוסף וכו'. אך לגבי קדושה דסידרא כתב הרשב"א בתשו', דיחיד שהגיע לקדושה, והצבור אומרים קדושה דסידרא לא יענה עמהם, שאין סדר הקדושות שוות. ועוד כי לולא שאמר הגאון שהמתפלל בשעה שהש"צ מתפלל בקול רם שיכול לומר עמו הקדושה מלה במלה, לא היה בנו כח לומר כן, ואף הגאון לא אמרה אלא כשעומד במקום אחד עם הש"צ וכו'. ע"כ. וכ"פ הטוש"ע (סי' קט ס"ב). וכן מבואר בשו"ת מהרלנ"ח (סי' טו).

ואע"פ שבתוס' רבי יהודה החסיד (ברכות כא:) אחר שהביא דין זה, כתב, והרב ר' יוסף בר משה פירש שלא נתברר לו אם יוכל להפסיק בזה הענין. ע"כ. בוודאי דלא שבקינן פשיטות הגאון וכל הראשונים הנ"ל, משום ספקו של רבי יוסף בר משה. ואפשר ג"כ שאילו הוה שמיע ליה לא היה מסתפק עוד בדבר. ונמיהו אם היחיד מתפלל שחרית, והש"צ אומר קדושת כתר של מוסף, כתב מרן הב"י שם, עפ"ד הרשב"א הנ"ל, שלא יפסיק היחיד לומר קדושת כתר של מוסף עם הש"צ, מפני שאין הקדושות שוות. וכ"פ מרן בש"ע. ואע"פ שהרמ"א חולק ע"ז. וס"ל שעד כאן לא כתב כן הרשב"א אלא לגבי קדושה דסידרא, משא"כ בקדושת מוסף בתפלת שחרית דש"ד. מ"מ המאירי (ברכות כא:) כתב, שאפי' אם היה הש"צ מתפלל שחרית, והיחיד מתפלל מוסף, יש שמפסקים בזה, הואיל ואין זו אותה תפלה בעצמה שהש"צ מתפלל. אלא שיש חולקים. וסיים המאירי; "ואין בידנו להכריע". והרה"ג המו"ל שם (הערה 203) דייק מדברי גדולי המפרשים שהובאו במאירי שם, שאם היחיד מתפלל שחרית, והש"צ מוסף, אינו יכול לענות עמו, וכדעת מרן הב"י אליבא דהרשב"א, ודלא כהרמ"א. וכבר האריך הדרישה לקיים ולחזק הוראת מרן ע"פ טעמו האחרון של הרשב"א. וכ"פ הפר"ח, שהעיקר בזה כדעת מרן. וכן העלו המאמ"ר, מרן החיד"א בקשר גודל (סי' יח אות יט). ועוד הרבה אחרונים. וכן עיקר למעשה.

אכן הרמ"א (כהגה שבס"א) כתב, שלכתחלה לא יתחיל עד אחר שאמר הש"צ קדושה וסיים האל הקדוש, ורק

ו. מנהג יפה לומר על כל ברכה שאדם שומע, אחר הזכרת שם ה' "ברוך הוא וברוך שמו", ובפרט בכרכות התפלה של חזרת השליח צבור, על דרך שאמר משה רבינו: "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". והרי אפילו כשמזכירים צדיק בשר ודם, צריך לברכו, כמו שנאמר: "זכר צדיק לברכה". (הרא"ש בתשובה כלל ד' ס"י יט, ושכן נהג אביו רבינו יחיאל). ולכן על השליח צבור כשמסיים הברכות בתפלת החזרה, ואומר ברוך אתה ה', להמתין ולשהות קצת, כדי שיספיקו השומעים לענות "ברוך הוא וברוך שמו", ורק לאחר מכן יחתום הברכה, ויענו אחריו אמן. אך אם השליח צבור ממחר מאוד בתפלתו, ואחר שאומר ברוך אתה ה' מסיים תיכף ומיד חתימת הברכה, שאז קיים חשש שהשומעים שעונים "ברוך הוא וברוך שמו" לא ישמעו חתימת הברכה כראוי, מוטב לא לענות "ברוך הוא וברוך שמו", שעיקרו מתורת מנהג, כדי להעדיף שמיעת חתימת הברכה כראוי, ויענו אחריו אמן, שענייתו חובה גמורה מן הדין. ואמנם בכרכות שיוצאים בהם ידי חובה מדין שומע כעונה, כמו השומע קידוש או הבדלה, או ברכת המגילה וברכת שופר, וכדומה, ומתכוין לצאת ידי חובה, אין לו לענות ברוך הוא וברוך שמו, מחשש הפסק. (ו)

חזרת הש"צ, אבל כשהזמן מצומצם, והש"צ אומר רק ג' ראשונות בקול רם, ואין שם מודים דרבנן כלל, הדין נותן שיתחילו כולם ביחד. (וכן הטעם האחר משום בלבול בתפלה לא שייך כאן).

ואעיקרא אנן קי"ל שאין להקפיד כ"כ בשביל מודים דרבנן שאינו אלא מנהג, וכמ"ש המעדני יו"ט (פ"ג דברכות ס"י יח אות ע), והצל"ח (ברכות כא:), והישועות יעקב (ס"י קט סק"ד). (ועיין בשו"ת יבי"א ח"ד ס"י כא אות ד). ועיין בביאה"ל, ובספר מאמר.

גם בשו"ת איש מצליח (או"ח ס"י יא אות ז) תפס במושלם שהעיקר לדין כדעת מרן, שאדרבה לכתחלה עדיף טפי להתחיל להתפלל ביחד עם הש"צ ולומר עמו כל סדר קדושה. וע"ע בשו"ת מעט מים (ס"י כא דף מ:). ובכה"ח (ס"י קכד סק"י). ובספר נפש חיה (להרה"ג ר' רפאל כדיר צבאן עמ' קצז).

ומיהו יחיד המתפלל עם חזרת הש"צ יש לו להתפלל עמו מלה במלה גם לאחר הקדושה, כדי שיאמר מודים עם הש"צ, אצ"כ יוכל להשיג להתפלל עד סוף התפלה קודם שיגיע ש"צ למודים, שאז ראוי לעשות כן, כדי שיאמר מודים דרבנן עם הצבור. ובלבד שלא יתפלל במרוצה ובמהירות באופן שהכוונה מתערבת, והאותיות נבלעות, וכמ"ש בחריפות ע"ז רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשו' שהובאה בתחלת ספר מעשה רוקח. ועיין בשו"ת מעט מים (ס"י כא) הנ"ל. (ממך אמר זר זע"א).

מנהגינו לענות "ברוך הוא וברוך שמו" בחזרת השליח צבור

מעשה רב ס"י מג, שיש להקפיד לשמוע חזרה מהש"צ ולענות אמן, ולא להקפיד על עניית ברוך הוא וברוך

מתחילים להתפלל, הדבר ברור שאין כן דעת מרן. וכ"כ הא"ר והערה"ש לדחות דברי הרמ"א עפ"ד הראשונים, ולכן נראה שאין נכון לעשות כן, ואין לחוש לעניית אמן דהאל הקדוש, אפי' אין שם איש לענות אמן דהאל הקדוש, דלא קי"ל כהירושלמי וכו', וכמ"ש בב"י (ס"י טו). לפיכך יש לנהוג אף לכתחלה כדעת מרן להתחיל להתפלל עם הש"צ מלה במלה, ולומר עמו כל סדר קדושה. עכת"ד.

וכ"כ בספר תהלה לדוד (סק"ד), שלפי מה שנוהגים תמיד כדברי הא"ר לומר כל הקדושה עם הש"צ, פשוט שהיחיד רשאי לכתחלה להתחיל להתפלל עם הש"צ ולומר עמו כל הקדושה. ובספר ערוה"ש (ס"י קט ס"ק יב) סובר, שגם הרמ"א מודה שאף לכתחלה יכול היחיד להתפלל ביחד עם הש"צ ולומר עמו כל סדר קדושה, והגהת הרמ"א שייכת לס"ג, שכתב מרן הש"ע, שאם היחיד מתפלל תפלת שחרית, והש"צ מוסף, אינו אומר עמהם קדושה, לפי שאין סדר הקדושות שוה, אלא ישתוק ויכוין למה שאומרים הצבור, ששומע כעונה. וע"ז כתב הרמ"א שלכתחלה לא יתחיל להתפלל אלא עד אחר קדושת כתר של מוסף. ע"ש.

וכו"ש בספר מגן גבורים (בשלטי הגבורים סוף סק"ג), שהטעם שאין לעשות כן לכתחלה בשביל מודים דרבנן. ע"ש. זה לא שייך אלא ביחיד המתפלל עם

(ו) עיין שו"ת יבי"א ח"ב (ס"י ד' אות ו), וח"ג (ס"י ד' אות א), ושו"ת יחו"ד ח"ד (ס"י ט). וזאת ע"פ מ"ש בספר

ז. וכן מי שנמצא באמצע קריאת שמע וברכותיה, או אפילו בפסוקי דזמרה, ושומע חזרת השליח צבור ממנין סמוך, לא יענה "ברוך הוא וברוך שמו", שבכל מקום שאינו רשאי להפסיק בדיבור אסור לענות "ברוך הוא וברוך שמו", כיון שאינו חיוב כלל אלא מנהג ממדת חסידות, ובמקום שיש איסור להפסיק לא שייך מנהג להקל. וולענין אמנים של חזרת השליח צבור, בקריאת שמע וברכותיה אין לענות אמנים דברכות, אבל בפסוקי דזמרה יש לענות אמנים דברכות, וכמו שנתבאר לעיל.^(ז)

ולכן בנוסח הירודי הארוך של רבינו נסים שאומרים אותו ביה"כ^פ, יש לדלג "ברוך הוא וברוך שמו לא ענינו" שהרי עניית ברוך הוא וברוך שמו אינו חיוב מעיקר הדין, והוא מנהג טוב בעלמא. וכן במחזור חזו"ע ליה"כ^פ. וראה להלן בנוסחאות התפלה, הע' פ', מה שכתבנו בזה.

ואמנם בודאי דלכתחלה יש להקפיד לענות ב"ה וב"ש אחר הזכרת שם ה' בברכות, וכמ"ש בעוד יוסף חי (פר' תרומה אות ד), דמפורש בדברי האר"י בשעה"כ (דף מא) שהקהל השומעין ברכות מפי הש"צ עונין ואומרים ברוך הוא וברוך שמו בעת שמזכיר השם בברכה, תכין במלת ברוך הוא וכו'. וכתב בבא"ח (פר' תרומה אות יב), שאם הש"צ ממהר ולא ענו הצבור ב"ה וב"ש, כדי לענות אמן, העונש עליו.

אין עונין ברוך הוא וברוך שמו בברכה שאדם יוצא בה י"ח

דשומע כעונה ממש הוא, וכן בפר' זכור, וכן בקידוש אף שצריך להיות בפיו. ולפ"ז איך יענה ב"ה וב"ש כאשר הוא כעונה ממש, והוי כאדם שמברך ואומר בעצמו ברוך אתה ה' ברוך הוא וב"ש, וכו', שזה הפסק. וה"ה בשומע. ולא בכדי דעת החיי אדם והאג"מ שאף בדיעבד אם ענה ב"ה וב"ש לא יצא, [אלא שלדינא סב"ל]. ואני עומד ותמה על המתעקשים בדבר זה, אמאי לא יקיימו בעצמם וקבל האמת ממי שאמרו, אטו יש נגיעות עדתיות בהלכה? וראה בעין יצחק ח"ג (עמ' קפב), ובילקו"י שבת כרך א' חלק שלישי (דיני קידוש עמ' רז).

ובעיקר עניית אמן, ראה בשו"ת יבי"א ח"ב (תאו"ח סי' לד אות ב') שביאר דעניית אמן לקדיש ועניית קדושה אינם אלא מדרבנן, כי כל נוסח התפלה היא תיקון חכמים, ולא מה"ת, ודרשא דונקדשתי בתוך בני ישראל אסמכתא בעלמא היא.

ז. שו"ת יבי"א ח"ב (סי' ד), ושו"ת יחו"ד ח"ד (סי' ט), וחזו"ע ח"ב (עמ' קכו והלאה).

שמו, כי הש"צ אינו ממתין עד שתכלה אמירת ברוך הוא וברוך שמו מפי העונים, ומפסידיים חתימת חזרת התפלה. וכתב ע"ז בתוספת מעשה רב, ואני שמעתי משמו שברוך הוא וברוך שמו נחשב הפסק, שהרי אמן חוזר על כל הברכה מתחלה ועד סופה. וראה בשו"ת יחו"ד שם עמ' מב.

גם מהר"ח בן עטר בספר ראשון לציון (ברכות ג). כתב, שאין השומעים צריכים לענות אחר סיום הברכה אלא אמן בלבד, ומנהג חסידות נהג הרא"ש לומר ברוך הוא וברוך שמו, וגם לא הורה כן דרך הוראה, מפני שאין לזה עיקר בגמ'. וכ"כ בספר מאורי אור (קן טהור, דף קנה:). ושלא כמ"ש מהר"י יוסף בספר יוסף אומץ (סי' רצו) בשם מדרש חז"ל, שעל כל הזכרת השם "חייבים" לומר ברוך הוא וברוך שמו. וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"ב (תאו"ח סי' לז). שזה אינו.

ובברכה שאדם יוצא בה י"ח מדין שומע כעונה, לא יענה ברוך הוא וברוך שמו, ואמנם כמה מרבני מרוקו חזקו מנהג חלק מבני עדתם, לומר ברוך הוא וב"ש גם בקידוש והבדלה, והוכיחו זאת ממ"ש מרן בש"ע כאן, שעל כל ברכה וכו'. אולם א"ז ראייה כלל, דהכא איירי בדיני חזרה, וכן בשאר ברכות כיו"ב, אבל לא קאי על ברכות שאדם יוצא בהם י"ח, והוא חילוק מסתבר טפי. ומה שהביאו ראייה מזה שאמרו, כל העונה אמן אחר ברכותיו ה"ז מגונה (ברכות מה:), ואי נימא דשומע כעונה הוא ממש כעונה, א"כ היאך השומע עונה אמן, הרי הוא בכלל העונה אמן אחר ברכותיו. וע"כ דלאו שומע כעונה ממש הוא, וממילא יכולים לומר ברוך הוא וב"ש בקידוש וכדו'. אולם א"ז ראייה, דעניית אמן ע"י השומע היא הגורם להתחברות בין השומע למשמיע, כדברי הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות, שאם ענה אמן ה"ז כמברך [ממש]. ואי"נ שומע כעונה הוא ממש כעונה, ולכן הוי הפסק אם יאמר ב"ה וב"ש, ומטע"ז אף שהקורא את המגילה בע"פ לא יצא, השומע מאחר שקורא מהקלף, יצא,

ח. אסור לענות "אמן יתומה". והיינו שעונה אמן אחר ברכה שהוא חייב בה, ושליח ציבור מברך אותה, והוא אינו שומעה, אף על פי שיודע איזו ברכה מברך השליח ציבור, כיון שלא שמע הברכה אינו רשאי לענות אמן. ויש מרבותינו הראשונים שסוברים ש"אמן יתומה" היינו אפילו בברכה שאינו חייב בה, אלא שאינו יודע איזו ברכה מברך השליח ציבור. ויש לחוש לדבריהם. ולכן אפילו כבר התפלל שמונה עשרה, ואין צריך לצאת ידי חובה בחזרת השליח ציבור, אם אינו יודע איזו ברכה מברך השליח ציבור, לא יענה אחריו אמן. והוא הדין בברכות הנהנין וברכות ספר תורה, שאם אינו יודע מה היא הברכה, לא יענה "אמן". אבל אם יודע איזו ברכה מברך, אף על פי שאינו שומעה מתחלתה ועד סופה, רשאי לענות "אמן", בין בחזרת השליח ציבור [כשהתפלל כבר ויצא ידי חובת תפלה בעצמו], ובין בברכות הנהנין וברכות קריאת ספר תורה. (ח)

גדר עניית "אמן יתומה"

מחוייב באותה ברכה, הוי אמן יתומה, וכ"ד רבינו הטור בדברי רב כהן צדק, ולכן הוכרח לתרץ דההיא דהחליל היו מכוונים בחשבון הברכות לדעת איזו ברכה הוא אומר. ע"ש.

זמרון הש"ע (ס" קכד ס"ח) כתב, לא יענה אמן יתומה דהיינו שהוא חייב בברכה אחת וש"צ מברך אותה, והוא לא שומעה, אע"פ שיודע איזו ברכה מברך הש"צ, כיון שלא שמעה לא יענה אחריו אמן, דהוי אמן יתומה. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה, ויש מחמירים שאפי' אינו מחוייב באותה ברכה לא יענה אמן אם אינו יודע באיזו ברכה עומד הש"צ דהא נמי מקרי אמן יתומה. ע"כ.

והב"ח שם כתב, ולענין הלכה בפלוגתא דרבותא בהא מילתא נקטי' לחומרא, שאפי' א"צ לצאת באותה ברכה, שכבר התפלל, וגם יודע איזו ברכה הוא אומר אלא שלא שמעה, הא נמי הויא אמן יתומה אליבא דרב כהן צדק, לפי מה שכתבו בשמו התוס' פרק החליל (נב). ולא שרי לענות אמן אלא בברכות קריאת ס"ת, וכן כל כיו"ב, כגון ברכת הנהנין שהמברך נהנה והלה שאינו נהנה אינו מחוייב בה יכול לענות אמן אפי' לא שמע ולא יודע איזה ברכה הוא אומר. ודלא כמ"ש הש"ע והרמ"א שאם כבר התפלל, ויודע איזו ברכה אומר הש"צ, יכול לענות אמן אע"פ שלא שמע הברכה. שאף שכן הדין לדעת רש"י ותוס' (ברכות מז.) וכ"ד רבינו יונה והרא"ש לחד שינויא, מ"מ דעת התוס' (סוכה נב.) אינה כן אליבא דרב כהן צדק, וכן נכון להחמיר לכתחלה. ע"כ.

והמג"א (ס"ק יג) ה"ד הב"ח והוסיף להחמיר שאפי' בברכה"ת ובברכות הנהנין לא שרי לענות אמן אלא ביודע על איזו ברכה הוא עונה. וכן פירשו בכוננתו

(ח) **בגמ'** ברכות (מז.) כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה. תנו רבנן אין עונין לא אמן חטופה, ולא אמן קטופה, ולא אמן יתומה, ולא יזרוק ברכה מפיו. בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים. חטופה יתחטפו ימיו, קטופה יתקטפו ימיו, וכל המאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו.

והנה בבא"ח (פר' תרומה אות יג) כתב: לא יענה אמן יתומה, שאינו יודע איזו ברכה מברך, מיהו אם שמע חתימתה דהיינו בא"י מג"א וכן בשאר הברכות, די בזה לענות אמן, וזהו דוקא בברכה שהעונה אמן חייב בה, שהוא מתפלל עמהם, אבל אם אינו מתפלל עמהם, כיון ששמע שעונים אמן עונה עמהם. ע"כ. והעיר ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' קצד) בזה"ל: לכאורה היה צריך לבאר דהיינו דוקא כשיודע על איזו ברכה הוא עונה אמן. וע' ברכות (מז.) אהא דתניא לא יענה אמן יתומה. וכתבו רש"י ותוס' דאע"ג דבפרק החליל (סוכה נב.) אמרי' שבאלכסנדריא של מצרים שהיה שם קהל גדול ולא היו יכולים כולם לשמוע הברכות מפי המברך היו מניפין בסודרים כשהגיע העת לענות אמן, אלמא דאע"ג דלא שמעי היו עונים אמן. י"ל דהתם היו יודעים באיזו ברכה החזן עומד, ועל איזו ברכה הם עונים, רק לא היו שומעים את קולו. אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל באיזו ברכה החזן עומד ומתפלל, וזה עונה אמן אחר עניית האחרים בלא שמיעה ובלא ידיעה. ע"כ. וע' בתוס' סוכה (נב.) מ"ש בשם רב כהן צדק גאון. ופירש דבריו מרן הב"י (ס" קכד ד"ה לכן נראה לי), דרב כהן צדק ס"ל שאפי' בברכות שאינו חייב בהן כלל כל שעונה אמן בלא שמיעת הברכה הוי אמן יתומה, ולא שאני ליה בין ברכות התפלה לשאר ברכות, בכולוהו העונה אמן בלא שמיעה אע"פ שאינו

ט. אם השליח צבור לא המתין לאחר ברכת מגן אברהם, אלא מיד התחיל בברכת אתה גבור, אין הצבור עונה אמן, שכל שהתחיל בברכה שאחריה, כבר עברה ברכה הראשונה, ואין על מה לענות אמן. והוה ליה אמן יתומה. (ט)

י. העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך. אך אם כוונתו כדי לעורר את הקהל לענות אמן, מותר לו להגביה קולו. (י)

יא. בכל מקום שיש ספק לענין הברכה אם יש לברך אותה אם לאו, המברך את הברכה אין עונים אחריו "אמן", שכשם שספק ברכות להקל, כך ספק "אמן" להקל. ולכן ספרדי ששומע אשכנזי שמברך על תפילין של ראש ברכת "על מצות תפילין", לא יענה אחריו "אמן". וכן ספרדי ששומע אשכנזי שמברך על ההלל בראש חודש, לא יענה אחריו "אמן". וכן ספרדי

ולענין הלכה נראה דנקטי' להחמיר שאפי' בברכות הנהנין וברכות קס"ת אין לענות אמן אחר המברך אפי' יודע מה היא הברכה, והוא שמע מקצת הברכה, ושלא כדעת הגר"ח דס"ל כאן שאפי' בחזרת הש"צ אם כבר התפלל לפני כן עונה אמן אחר הש"צ אפי' אינו יודע איזו ברכה היא, וכ"ש אחר שאר ברכות. אלא בעי' שיהיה יודע איזו ברכה היא. ושור"ר שכ"פ הגר"ח בעצמו בספרו עוד יוסף חי (פר' ויחי אות יט). וכן עיקר. וע' בעין יצחק ח"א (עמ' שלו), ובילקו"י ימים נוראים (דיני סליחות, סי' תקפא עמ' נד).

ואמנם אחי הגאון רבי דוד שליט"א כתב בספרו שיכול לענות אמן אף שאינו יודע איזו ברכה בירך, אלא שנכון להחמיר. ע"כ. אולם נראה שיש להמנע מלענות אמן דספק אמן יתומה לחומרא, דהא כל העונה אמן יתומה יתייתמו בניו ח"ו. ובפרט שהוא נגד דעת מרן הש"ע. ודו"ק.

ט כ"כ בכרכ"י (סי' קכד סק"ט) בשם מהר"י מולכו, שאם הש"צ לא המתין לאחר ברכת מג"א, אלא מיד התחיל בברכת אתה גבור, אין הצבור עונה אמן, דהא אם התחיל באחרת כבר עברה ברכה הראשונה, ואין על מה לענות אמן, והו"ל אמן יתומה. וכ"כ בהלק"ט (ח"א סי' נה).

י כ"כ מרן בש"ע (סי' קכד סעי' יב).

וכתב במשנ"ב (סי' ס"ק מז) משום דכתיב גדלו לה' איתי ונרוממה שמו יחדיו. ואם כוונתו בהרימו קולו כדי לזרז את העם לענות אמן, [או לצורך כוונה] מותר. וע' בגמ' שבת (ק"ט). אמר רשב"י, כל העונה אמן בכל כחו [בכל כוונתו] פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן.

במחה"ש ובפמ"ג שם. וכן העלה בכה"ח (שם ס"ק מז) שיש לזוהר שלא לענות אמן אפי' אחר ברכה שאינו חייב בה כברכות קס"ת וברכת הנהנין אפי' שמע וידע איזו ברכה מברך המברך, מאחר שאף המתירים לענות לא אמרו שהוא חייב לענות אלא שיכול לענות, וכיון שאיסור חמור הוא לענות אמן יתומה, יש לחוש לכל הסברות. ומיהו א"צ לשמוע כל הברכה מתחלתה ועד סופה. עכ"ד.

ומרן החיד"א בקשר גודל (סי' ט אות ה) פסק כהב"ח ומג"א, ונראה טעמו שחושש בספק אמן יתומה, אפי' שלא כדעת מרן. גם המשנ"ב בביאה"ל (שם ד"ה ויש), כתב שבכל הברכות בעינן שיהא יודע באיזו ברכה עומד המברך, כדעת הרמ"א ודעמיה, ואע"פ שרבים חולקים, שוא"ת עדיף, משום דחמיר עונש העונה אמן יתומה. [כי בברכות (מז). איתא, בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים]. והבא"ח כאן לא פסק לגמרי כדעת מרן, שכתב לחלק בין אם מתפלל עמהם או כבר התפלל לפני כן. אבל המשנ"ב (סי' ס"ק לא) פירש דברי מרן דדוקא כששומעה לצאת י"ח, אבל אם התפלל ושומע חזרת הש"צ, אע"פ שמצוה היא מ"מ אינה חיוב עליו, ומותר לענות אמן אע"פ שלא שמע מהש"צ, רק שמע אחרים עונים. ע"כ. ולפ"ז גם אם מתפלל עמהם עונה אמן אפי' לא שמע הברכה מהש"צ, וצ"ל שהבא"ח מחמיר יותר ממרן. ואפשר שטעמו ע"פ הסוד שהחזרה חובה היא, ומ"מ יש לדחות שעכ"פ אין היחיד מחוייב בה, ורק חובת צבור היא. וע' בשלמי צבור (דף פד ע"ג) שכתב שאין לענות אמן אפי' בברכה שא"צ לצאת י"ח, ואפי' יודע איזו ברכה היא, כל שלא שמעה, ולבסוף ה"ד המאמר שהסכים להחמיר כהמג"א, שאפי' בברכות הנהנין לא שרי לענות אמן אלא ביודע איזו ברכה היא.

ששומע אשה מעדות האשכנזים שמברכת על מצות עשה שהזמן גרמא, לא יענה אחריה "אמן".
וכן ספרדי ששומע אשכנזי שמברך "על מקרא מגילה" על מגילות איכה ורות וקהלת ושיר
השירים, לא יענה אחריו "אמן", שבכל אלו דעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו שאין
לברך כלל, ולכן יש להחמיר גם שלא לענות "אמן". אולם ספרדי השומע אשכנזי המברך
נפשות אחר שתיית תה חם, יענה אחריו אמן, כיון שיש כאן ספק ספיקא. (א)

לא לענות "אמן" אחר ברכה שיש בה מחלוקת אם היא ברכה לבטלה

הדס שוטה, וסומך על הרב פעלים, אם יענה אחריו
אמן, אחר שלדעת מרן הב"י היא ברכה לבטלה.
יד. השומע אשה אשכנזיה המברכת על נטילת לולב
או ישיבה בסוכה, אם יענה אמן אחר ברכתה.

טו. וכן השומע ברכת "על נטילת לולב" ממי שיש
בירו אתרוג שיש ספק גדול אם הוא מורכב, האם יענה
אמן.

טז. השומע מתימני הנוהג כהרמב"ם שמברך "לישב
בסוכה" בכל פעם שנכנס לסוכה, אם יענה אמן אחר
ברכתו.

יז. השומע מאשכנזי המברך על הדלקת "נר חנוכה"
למרות שאביו מדליק באותו בית, אם יענה אמן.

יח. השומע מאשכנזי ברכת "בורא פרי הגפן" על כוס
שני ורביעי בליל הסדר, אם יענה אמן אחר ברכתו.

יט. וכן השומע מי שמברך "ברכת האילנות" על
אילנות המורכבים מין בשאינו מינו, אם יענה אמן
אחר ברכתו. אחר שכל קיומם הוא נגד רצון הבורא.

כ. וכן השומע מי שמברך "ברכת האילנות" על אילנות
שכבר גדלו הפירות, וחשב שהדין עם מ"ש בס' ברכת
ה', אם השומע יענה אמן.

כא. וכן השומע חזרת הש"ץ וקדיש מאשכנזי הסומך
על המשנ"ב ומתפלל במניני חצרות, כשאין מנין
במקום אחד, האם יענה אמן, שהרי לדעת 35 פוסקים
יש כאן ברכה לבטלה.

והאר"כנו בכ"ז בראיות וסברות בילקו"י על ארבעת
המינים החדש (סי' תרנח, דין נשים בנטילת לולב הע' ג').
ובילקו"י ימים נוראים (סי' תקפה הע' ח עמ' שמו). והעלינו
דכל כי האי גוונא יש לנו לחוש לחומר האיסור של
אמן יתומה, שאמרנו בגמ' ברכות (מז). בן עזאי אומר,
כל העונה אמן יתומה, יהיו בניו יתומים, ולפיכך
שוא"ת עדיף ובכל הנ"ל לא יענה אמן.

וראיה לכך, ממ"ש בשו"ת יכין ובוועז (סי' קיה) שהעיד
על מר זקנו הרשב"ץ ובנו הרשב"ש, שלא היו עונים
אמן אחר ש"צ שאומר קידוש בביהכ"נ בלילי שבתות.
ע"ש. אע"פ שהרשב"ץ עצמו בח"ג (סי' רמו) כתב ליישב

א. הנה כל המברך ברכה השנויה במחלוקת
הפוסקים ש"א שהיא ברכה שא"צ, אין לענות אמן
אחריה, שספק אמן לקולא. ומצינו לזה כ' דוגמאות:
א. השומע מאשכנזי ברכת "על מצות תפילין" על
תפילין של ראש, אם יענה אמן.

ב. וכן השומע ברכת "להניח תפילין" מאשכנזי הנוהג
כדעת הט"ז בענין הפרשיות, אם יענה אמן אחר
ברכתו.

ג. השומע מאשכנזי ברכת "נפשות" על שתיית תה או
קפה חם, ששתה אותו קימעה קימעה, אם יענה אמן
על ברכתו.

ד. השומע מאשה אשכנזיה המברכת "להדליק נר של
שבת" אחר ההדלקה, אם יענה אמן על ברכתה.

ה. וכן השומע "קידוש" בביהכ"נ בליל שבת, במקום
שמקדשים להוציא אחרים י"ח הגם שאינם אוכלים
שם, אם יענה אמן.

ו. וכן השומע קידוש מאשכנזי המברך "בורא פרי
הגפן" על יין שרובו מים, שלדעת מרן הש"ע במקום
שאינן רגילים למזוג בכל כך הרבה מים, ברכתו היא
ברכה לבטלה, אם יענה אמן אחר המברך.

ז. השומע מאשכנזי המברך ברכה "מעין שבע" בבית
חנתים ובית אבלים ובחצרות הבית, אם יענה אמן על
ברכתו.

ח. וכן השומע מאשכנזי המברך ברכת לקרוא את
ההלל ב"ח, אם יענה אמן אחר ברכתו.

ט. השומע מאשכנזי ברכת "על מקרא מגילה" על
מגילת רות ושיר השירים, אם יענה אמן.

י. השומע מאשכנזי ברכת "שהחינו" על מקרא מגילה
של יום, אם יענה אמן.

יא. וכן השומע ברכת "האל הרב את ריבנו" אחר
המגילה, למי שקראה ביחידות, אם יענה אמן אחר
ברכתו.

יב. וכן ספרדי השומע מאשכנזי ברכת "שהחינו" על
השופר ביום השני, אם יענה אמן.

יג. וכן השומע ברכה ממי שמברך על לולב שיש בו

יב. מותר לקהל לשבת בחזרת השליח צבור, לאחר הקדושה וברכת האל הקדוש, ובלבד שלא ישבו בתוך ארבע אמות של השליח צבור שמתפלל, אלא אם כן היושב זקן או חלש. וכשיגיע השליח צבור למודים צריכים לעמוד ולהשתחוות כשאומרים מודים דרבנן, וישארו עומדים עד שייסימו מודים דרבנן. והמחמיר לעמוד בכל תפלת החזרה תבא עליו ברכה. ואותם העומדים בכל החזרה, ולבסוף פוסעים ג' פסיעות, אין נכון לנהוג כן, דמחזי כיוהרא, הואיל ואינם חייבים לפסוע. (יב)

שדרכו לשתותו קימעא קימעא אפשר לברך נפשות, ושמא גם בשתייה אם שתה בכדי אכילת פרס מצטרף לברכת נפשות, בזה איה"נ מהני ס"ס ויענו אמן. וע' בשו"ת יבי"א ח"ה.

וכן לגבי ברכת הלולב באותם המברכים על האתרוגים שבזמנינו שרובם מורכבים, השומע יכול לענות אמן אחר המברך, דאיכא ס"ס, כמבואר בשו"ת יחוד"ח ח"א. ובוזה מהני מ"ש המהרש"א אלפנדארי להליץ על הנוהגים לברך על אתרוג מורכב.

ואף שבכל הני"ל המברך עושה כדעת רבותיו, מ"מ אחר שלדעת מרן הש"ע היא ברכה לבטלה, ספק אמן יתומה להקל בשו"ת, וראה עוד בילקו"י שובע שמחות ח"א (פ"ז סעי' כג, עמ' שיז). ובילקו"י שבת כרך א' חלק שני (סי' רסח הערה כב, עמוד תקל). ובשלחן המערכת ח"א (עמ' תרמה).

המנהג של כל ישראל שנהגו לומר קידוש בביהכ"נ בליל שבת. והפמ"ג (סי' כה, א"א סק"י) כתב, שהשומע ברכת על מצות תפלין לא יענה אמן. וע' בביאה"ל (סי' רטו). ולפ"ז בכל הדוגמאות הנ"ל אין לספרדי לענות אמן. למעט מ"ש באו' ג' וכמבואר להלן. **ומחבר** אחד הביא "ראיה" לזה מאשה השומעת מבעלה שמברך על הלולב וסוכה והאשה עונה אמן, אף שהיא עצמה אינה יכולה לברך. וע"כ שהולכים אחר המברך, וה"ה לכל הני"ל. [ברכת ה' ח"א פ"ו הי"ב עמ' רנדן ותמוה, דהתם לכ"ע הבעל מברך כדין, ולמה לא תענה אחריו אמן. משא"כ בברכה על ההלל בר"ח שלדעת הרמב"ם ומרן זו ברכה לבטלה. ומה הדמיון בין הדברים. וראה בילקו"י על פורים (מהדורת תשע"ג עמוד רכ, תמא).

אולם לגבי ברכת נפשות, דאיכא ס"ס, שמא בדבר

אם מותר לשבת בעת החזרה

בעל המאור (סוף ר"ה), דתקיעות דמיושב היינו התקיעות שבחזרת הש"צ, ואע"ג דלגבי הש"צ הוי מעומד, לגבי הקהל שיושבים הוי מיושב. ע"ש. הא קמ"ל דס"ל שמותר לישב לכתחלה בחזרה. ומכאן סיוע למנהג האשכנזים בוירונו שהיו יושבים בחזרה. וכמ"ש הלק"ט הנ"ל.

גם בשו"ת לבושי מרדכי (תניא חא"ו ס"ס צא) כתב שראה צדיקים גדולים שבגלילותיו שהיו יושבים בחזרה. גם בס' תורת חיים סופר (סי' קכד) כתב, שרוב העולם במדינתו לא נהגו לעמוד בחזרה. וכן הובא בשו"ת ויצבור יוסף שווארץ (סי' לט).

ובספר טהרת המים (בשיורי טהרה מע' ת אות כט) כתב, וכן מציינו כמה קולות בחזרת הש"צ, כגון מה שנוהגים בכמה מקומות לישב בחזרת הש"צ, וכ"ע מודו דבאיכא צורך קצת כגון לאדם חלוש שמותר לשבת. ונמיהו כשמגיע הש"צ למודים צריך לעמוד ולהשתחוות עם הצבור ולומר מודים דרבנן. שסתם השתחויה צריכה להיות מתוך עמידה על רגליו. וכן נראה במג"א (סי' נא סק"ח) על מ"ש הרמ"א שאין לשחות כשאומר וכל קומה

(יב) הנה ביומא (פ"ב): איתא, אמר בר המדורי, הוה קאימנא קמיה דמר שמואל, והוה יתיב, וכי מטא שליחא דצבורא ואמר אבל חטאנו וכו' קם מיקם. ש"מ עיקר וידיי האי הוא. אלמא שמותר לישב בחזרת הש"צ. דהא אמרי' התם ש"צ אומר באמצע חזרת התפלה. ובשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' פ) נשאל בדין זה, ורצה להוכיח שמותר לישב מההיא דיומא, ודחה ש"ל שהיה חולה או שהיה מצטער בתענית. וראיתי אני בק"ק אשכנזים בוירונו שיושבים בחזרה, ובק"ק הספרדים כולם עומדים בחזרה. והכי מסתברא. ע"כ. ומרן אממו"ר זיע"א העיר ע"ז: וק"ק שלא זכר שר שכבר בהגמ"י (סוף הל' שביחת עשור) כתב להקשות ע"מ שאמרו בפרקי רבי אליעזר (פרק מו) שישאל נהגים ביהכ"פ לעמוד על רגליהם, מההיא דיומא (פ"ב): הני"ל, ותירצו שהיה זקן או חולה. ע"ש. ואם איתא שיש חיוב לעמוד בחזרה, הרי בלא"ה היה צריך לעמוד, וא"כ הו"ל לומר ולטעמך, אלא משמע דס"ל שאין חיוב לעמוד בחזרה, ורק משום יוהכ"פ איבעי לן לאוקומי בזקן או חולה. ועוד ראה היה נ"ל מדברי

לפניך תשתחוה, שאין לשחות אלא במקום שתיקנו חכמים, וכתב המג"א, מהרי"ל היה משתחוה מיושב ופניו כלפי מזרח, ואפשר דס"ל דאין קפידא אלא כשמשתחוה מעומד. ופירש במחה"ש, דדוקא השוחה מעומד מסתמא שוחה עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, משא"כ מיושב א"א לשחות כשיעור זה, והו"ל שחיה מועטת ושרי. ע"כ. לפ"ז יש מקום לדון לפמ"ש בבא"ח (פר' תרומה אות טו) שבמודים דרבנן א"צ לשחות כ"כ, ודי בהרכנת הראש. וכ"כ הרמב"ם (פ"ט מהל' תפלה ה"ד) וד"ל: וכשיגיע ש"צ למודים וכורע, כל העם שוחים מעט, ולא ישחו יותר מדאי, ואומרים מודים דרבנן וכו'. וע' בכס"מ שם מ"ש ע"ד הטור שחולק ע"ד הרמב"ם. ודו"ק. וצ"ע. ושור"ב ס' לקט יושב (עמ' כז) שכתב, זכרני שכאשר המהרא"י לא היה יכול לעמוד בטוב אחר הקדושה היה יושב עד שמגיע ש"צ לסוף שומע תפלה, ואז היה עומד עד אחר שאמר מודים דרבנן, אבל כשיכול היה לעמוד, היה עומד מתחלת י"ח עד הקדיש שאחר החזרה. ע"כ. וע' להרב מט"י עייאש (סי' רפא סק"א) שכתב לחלוק ע"ד המג"א הנ"ל, שהרי ההוראה של בהמ"ז מיושב, ואע"פ כן אמרו שהמשתחוה ה"ז מגונה, אלא י"ל דמהרי"ל לא השתחוה להדיא אלא מן הצד. ע"כ. ולפ"ז נראה כמש"כ לעיל שצריך לעמוד במודים דרבנן].

איברא דאשכחן להרמב"ם (בפ"ט מהל' תפלה ה"ג) שכתב, ואחר שיפסע הש"צ שלש פסיעות לאחוריו, ויעמוד, מתחיל ומתפלל בקול רם מתחלת י"ח ברכות להוציא את מי שלא התפלל, "והכל עומדים ושומעים" ועונים אמן אחר כל ברכה וברכה. בין אלו שכבר יצאו י"ח, בין אלו שלא יצאו י"ח. ע"כ. ולפ"ז ק"ק על הרמ"א שלמד ד"ז מהגהת מנהגים, ולא מדברי הרמב"ם, ולכן חשבתי לומר דה"ט משום שיש לפרש בדברי הרמב"ם, "עומדים" ושומעים, היינו שותקים, וכמו שאמרו בסוטה (ט). וכפתחו עמדו כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה, שנאמר והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד.

שו"ר בשו"ת ישכ"ע ח"ב (האו"ח סי' ב) שנשאל מהרה"ג רבי שבתי בוכבוט אב"ד בירות, בדבר מה שהנהיגו אנשי ועד הקהלה לבלתי עמוד הקהל בחזרת הש"צ. והשיב הרהמ"ח שם, העמידה בחזרת הש"צ אינה אלא מנהג שהובא בד' הרמ"א בהגה (סי' קכד) בשם הגהות מנהגים.

והנה בשו"ת דברי יוסף (דט"ז ע"ב) כתב, שלא מצינו ולא ראינו מי שיאמר שאין לשנות מנהג אבותינו בעניני התפלות, וכמ"ש מהרשד"ם. נמצא שהרשות נתונה לשנות בכל עת, אפי' מנהג קדום כפי העת והזמן, וברור שמה שהנהיגו בעי"ת בירות לישיב בחזרת

הש"צ, כוונתם רצויה לכבוד בהכ"נ מקום השראת השכינה שיהיו כל העם יושבים ודוממין ומכוונים דעתם לברכות החזרה וכו'. ומנהג זה ישנו גם פעה"ק ירושלים בק"ק בית אל, הילכך הנח להם לישראל. ע"כ. ושוב העיר ע"ז הרה"ג ר' שבתי בוכבוט מדברי הרמב"ם הנ"ל, שהכל עומדים ושומעים וכו'. וחזר והשיב לו, שפירוש עומדים היינו שותקים, שאל"כ, למה לא הביא הרמ"א ד"ז מד' הרמב"ם וכו'. ע"ש. ואע"פ שיש לבעל דין לחלוק, מ"מ הרי מצאנו ראשונים שמתירים לישיב בחזרת הש"צ. [ג"ה, ויש שהביאו ראייה לנ"ד מדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם בספרו המספיק לעובדי ה' (פרק כה) שאחר שהאריך לבאר חובת העמידה בכמה מקומות בתפלה, כתב, אשר לקדושה הרי היא כידוע נקראת בצבור בג' מקומות, בברכה שלישית משלש ראשונות, וכאן אין לדמות בה ישיבה משום שהיא באמצע התפלה אשר בתנאי בה העמידה. ע"כ. וכוונתו במ"ש "בה" היינו בתפלה, ולא בקדושה, שהרי להלן בפרק כו כתב עוד, וכבר נודע ונתפרסם מה שתיקנו אבא מארי וצ"ל וזאת בראותו שבאמירת הש"צ את התפלה בקול רם וכו'. לא כל האנשים מתפנים לשמוע אותו בתשובת לב ובעמידת נימוס בעמידתם לתפלה אלא עמידת טורח והתעסקות בשיחה זה עם זה וכו', ובראותו שיש בזה מכשול עון גדול משום ששיחת העם שעה שש"צ מתפלל בלא שהם מקשיבים לשמוע ואינם נוהגים נימוס בעמידה, יש בזה בבירור זלזול איזה שהוא בכבוד שמים. ע"כ. ומבואר דפשיטא ליה שיש לעמוד בחזרה].

וע' בשו"ת ים הגדול (סי' עב) שהסתמך על שו"ת הלק"ט הנ"ל שא"צ לעמוד בחזרת הש"צ כדמוכח ביומא (י"ב). אך הרי דחה ראייתו שם.

ועכ"פ נראה דמי שטעה בתפלתו בדבר שמחזירים אותו, ורוצה לסמוך על חזרת הש"צ, כמ"ש התוס' ברכות (כ"ט: ד"ה טעה), בשם בה"ג, צריך לעמוד על רגליו, כשם שהיה חייב לעמוד על רגליו בתפלתו, שהשומע כעונה. וכמ"ש מרן הש"ע (סי' קכד סי"ג), שצריך שיכוין דעתו וישמע מהש"צ כל הי"ח ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ולא יפסיק כלל. ונכון שיהיה בידו סידור תפלה, וישמע הברכות כשהוא מסתכל בסידור, כדי שלא יסיח דעתו כלל, שאל"כ ודאי שיתור טוב שיחזור להתפלל בעצמו. וכמ"ש הב"ח בשם מהרש"ל. ובפרט אם אין הש"צ מבטא יפה כל האותיות שבתפלת החזרה. וע"ע בברכ"י (שם סי' יא) ובכה"ח (שם סי' ק"ו). וכתב הברכ"י (שם סי' יג) שאפי' מודים דרבנן לא יענה אלא ישתוק

יג. יש נוהגים שבברכת ברוך עלינו שאומר השליח צבור בתפלת החזרה, ומגיע ל"שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע", עונים אחריו "אמן", וכשאומר "ומכל מיני משחית", עונים שוב "אמן", וכשאומר "ומכל מיני פורענות" עונים שוב "אמן". וכן בהזכרת יעלה ויבוא בראש חודש, כשמגיע ל"זכרנו ה' אלקינו בו לטובה", עונים אמן, וכשאומר "ופקדנו בו לברכה", עונים שוב אמן, וכשאומר "והושיענו בו לחיים טובים", עונים שוב אמן. ומנהג זה יש לו על מה שיסמוך, ואין בזה איסור משום אמן יתומה, אלא שאין בזה סרך חיוב כלל, ולכן מי שנמצא באמצע פסוקי דזמרה, לא יענה אמנים אלו משום הפסק. וה"ה לעניית אמן אחר מי שברך שאומר החזן בעת פתיחת ההיכל ואחר העליות. (ג)

יד. כשהשליח צבור חוזר התפלה בקול רם, על הקהל לשתוק ולהקשיב ולכוין היטב לברכות השליח צבור, ולענות אמן אחר ברכותיו, שאם אין תשעה מכוונים לברכות השליח צבור, קרוב הדבר להיות כאילו ברכותיו לבטלה. ולכן כל אדם מהקהל יחשוב עצמו כאילו אין תשעה זולתו, ויכוין היטב לחזרת השליח צבור. [הרא"ש בתשובה כלל ד' סי' יט. ומרן הש"ע סי' קכד ס"ד]. ולכן אין לעסוק בלימוד תורה באמצע חזרת השליח צבור, והמקילים בזה שלא ברצון חכמים עושים, ואם אפשר להוכיחם בלשון רכה תבא עליהם ברכה. [ויש אומרים שטוב שהשליח צבור יכוין קודם החזרה שאם לא יענו אמן תשעה עונים, תהיה זו תפלת נדבה]. ובכל אופן יש להזהר שלא להעליב ברבים אדם מסויים המדבר באמצע החזרה. אלא יש להשתק את המדברים באופן כללי. (ד)

אינו נכון, דמיחזי כיוהרא, הואיל ואינם חייבים לפסוע. ובספר כל בו כתב, שגם הש"צ פסוע ג' פסיעות בסוף החזרה מבליע הפסיעות, לבל יהיה כיוהרא. וכ"ש לשאר יחידי הקהל. וע' בשו"ת הרדב"ז (סי' שלט). ובשו"ת יחוד ח"ה (סי' יא).

ויכוין למה שאומר הש"צ שעולה לו לצאת י"ח התפלה. ושכן מתבאר מדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשו', הובא בריש ס' מעשה רוקח. עכת"ד. וראיתי אנשי מעשה שעומדים על רגליהם בכל החזרה של הש"צ, ולבסוף פוסעים ג' פסיעות, וזה

בברכת ברוך כשהש"צ מגיע ל"שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע", עונים "אמן"

אמן אחר דברי תחינה כגון אחר הרחמן דברכת המזון ע"כ. וכ' המג"א (סי' רט"ו סק"ג): איתא במדרש, כששומע שאחד מתפלל איזה דבר, או שמברך לישראל, אפילו בלא הזכרת ה', חייב לענות אמן. ולכן עונים אמן אחר הרחמן דברהמ"ז. והגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (סימן נ"ג סוף אות ב') כתב, שפשוט דלאו דוקא חייב, שאין זה אלא ממדת חסידות. ע"ש. ומלשון הארחות חיים הנ"ל סיוע לדבריו. ומכאן יש ללמוד לנידון שלנו, שאין בזה איסור משום אמן יתומה, שאינו אלא כמתפלל שיאמנו דברי השליח צבור ויעתר ה' לתפלתו ותחינתו. וראה עוד בשו"ת יחוד ח"ג (סי' ט').

יג. בנמ' שבועות (ל"ג). אמר רבי יוסי בר' חנינא, אמן בו האמנת דברים, שנאמר (ירמיה כ"ח, ו') ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך. ופרש"י, בו האמנת דברים, וראוי לענות אמן על דבר תפלה ותחינה, שהוא לשון מאמת הדברים, שיה"ר שיהיה אמת כן. וכתב בספר ארחות חיים (בדיני עניית אמן שאחר הלכות קריאת ס"ת סי' ג'), ראיתי בתשובת הגאונים שמותר לענות אמן אחר הרחמן שבסוף ברהמ"ז. וכן מפורש בהלכות גדולות וכן עיקר. ואמר רבי יוסי בר' חנינא אמן יש בו האמנת דברים, כלומר, בקשת רחמים מאת ה' שיתקיימו דבריו, וכשם שירמיה אמר אמן כן יעשה ה' אחר דברי ריצוי, כך אנו אומרים

להקשיב לחזרת השליח צבור

סי' רב, ודפוס פראג סי' תקכט) כתב: וששאלתם על עשרה מצומצמים בביהכ"נ, ואחד מהם מתפלל ביחיד, אם

יד. תשובה כת"י למרן אמו"ר זיע"א. וטעמו ונימוקו עמו, כי המהר"ם מרוטנבורג בתשו' (דפוס לבוב

מ"מ יכול לשתוק ולכוין ושומע כעונה, וכמבואר בש"ע (סי' קד סי' ז), משא"כ בישן. ועוד שהרי בש"ע סי' קכד קבע הלכה שאם אין תשעה מכוונים לברכותיו של הש"צ קרוב להיות ברכותיו לבטלה, וכ"ש כשהוא ישן שאין להקל לכתחלה. ע"כ. וכן הקשה הפר"ח שם.

ג בשו"ת משכנות יעקב מקרלין (א"ח סי' עג) תמה בזה ע"ד מרן הש"ע סי' נה, ממ"ש מרן עצמו בסי' קכד כדברי הרא"ש, שאם אין תשעה מכוונים לברכות הש"צ קרוב להיות ברכותיו לבטלה. ע"ש.

והגר"ז בש"ע (סי' נה סי' ז) הרגיש ג"כ בסתירת דברי מרן הש"ע, ולכן אחר שהביא דין הש"ע שהמתפלל או הישן מצטרף לעשרה, סיים, שזהו רק לענין קדיש וברכו, או אפי' לענין קדושה אם הש"צ עדיין לא התפלל בלחש, אבל ש"צ שהתפלל לעצמו, וחוזר התפלה פעם שנית, צריך שיהיו תשעה שומעים שעונים אחריו אמן, כדי שלא יהיו ברכותיו לבטלה, כמ"ש בש"ע סי' קכד. ע"כ. ומבואר שמחלק בין קדיש וברכו לחזרת הש"צ. אך בחלקות ישית למו, כדי לתרץ קושית הט"ז והפר"ח הנ"ל.

וכ"כ בשו"ת זכור לאברהם (חאו"ח סי' יא), לחלק בין קדיש וברכו לבין חזרה, ותיירץ בזה קושית הט"ז. וכ"כ סברא זו בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאו"ח סי' כו), ובשו"ת נחלת בנימין (סי' לא), ושכ"כ הפמ"ג.

וכיו"ב כתב בספר חתן סופר ח"ב (דף לו.) לתרץ סתירת דברי מרן הש"ע, שבסי' נה ס"ח פסק, שחרש המדבר ואינו שומע, או ששומע ואינו מדבר, מצטרפים לדבר שבקדושה, ואע"פ שאינם עונים עמהם, ואילו לקמן סי' קכד כתב, שאם אין תשעה מכוונים לברכות הש"צ ועונים אמן אחריו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה, ותיירץ שבסי' נה מיירי לענין אמירת קדיש וקדושה וברכו, שאז אע"פ שאינם עונים אחריו, כל שנמצאים שם ש"ד. אבל בסי' קכד מיירי לענין חזרת התפלה, שלא נתקנה אלא דוקא כשיש תשעה מכוונים לברכותיו של הש"צ, ועונים אחריו אמן. וכ"פ בבא"ח (פר' ויחי אות רי). ובשו"ת איש מצליח (חאו"ח סי' יא אות ד-ה) לחלק בזה בין חזרת הש"צ לבין קדיש וקדושה וברכו. וע"ע באשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ת (סי' נה).

והנה מהר"י פלאגי בספר יפ"ח ח"ה (סי' נו סק"ד), נשאל כשיש מנין בצמצום בביהכ"נ, האם רשאים כל העשרה לומר קדיש, והביא מ"ש בש"ע (סי' קכד ס"ד) שאם אין תשעה שמכוונים לברכות הש"צ, קרוב להיות ברכותיו לבטלה, ולמד מזה שה"ה באמירת קדיש,

יכולים התשעה הנותרים להוריד אחד מהם לפני התיבה לומר קדיש וברכו וכל דבר שבקדושה כל זמן שלא סיים זה תפלתו, או מכיון שאינו יכול לענות עמהם, נמצא שאין כאן אלא תשעה, וכל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה (מגילה כג.). ודאי שאפי' אם יש שם עשרה זולתו טוב היה להמתין לו שייגמור תפלתו כדי לזכותו שיענה עמהם. ומ"מ משום דבר שבקדושה שצריך עשרה, כיון שהוא בביהכ"נ מן האגף ולפנים מצטרף עמהם אע"פ שאינו עונה עמהם, וקרינא ביה ונקדשתי בתוך בני ישראל, דכל בי עשרה שכינתא שריא, ולא גרע מדאמר רבי יהושע בן לוי (ברכות מז:.) קטן המוטל בעריסה מצטרף לעשרה, ואפי' למאן דפליג עליה, לאו משום דלא מצי לענות בהדיהו, אלא משום דלאו בר מצוות הוא, אבל גדול דבר מצוות הוא, אע"פ שאינו עונה עמהם מצטרף. ואפי' אילם שאינו יכול לענות, כיון שהוא כפקח לכל דבריו וחיוב בכל המצוות, מצטרף לעשרה, וכ"ש יחיד זה שג"כ עוסק בתפלה ומקבל עליו עול מלכות שמים שמצטרף עמהם, ושכינה קדמה ואתיא (ברכות ו.). ע"כ. והובא בקצרה בהגמ"י (פ"ח מהל' תפלה אר' ט.).

ומרן הבי"י (סי' נה) ה"ד הגמ"י בשם מהר"ם, וכתב, ומכאן למד מהר"י בי רב שאם היה אחד ישן מצטרף עם התשעה לקדיש וקדושה, דכיון דאיכא עשרה דבני קדושה הם, שפיר שריא שכינה עלייהו. ושוב מצאתי בספר האגור (סי' רסו) שכתב, נשאל גדול הדור מהר"י מולין על עשרה שהיו בביהכ"נ, וישן אחד מהם, אם יכולים להתפלל אע"פ שהוא ישן. והשיב, הרי ר"ת צירף קטן לעשרה, ואע"פ שהרא"ש כתב שצריך שיהיו תשעה מכוונים לברכות הש"צ, מ"מ חזינן דנהוג עלמא לצרף אפי' אלו המשיחין שיחת חולין. ואע"ג דלבי מגמגם דשמא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו (קידושין כה. ושי"ג). עכ"ד האגור. ומ"מ כדאי הוא מורי ז"ל לסמוך עליו. עכ"ד הבי"י. (ודברי מהר"י מולין, הוא המהר"ל, הנה הנם בשו"ת מהר"ל סי' קג).

וכ"פ מרן בש"ע (סי' נה סי' וז): "אם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם, או שהוא ישן, אפי' מצטרף עמהם". [וכן הסכים בשו"ת מהרל"ח (סי' טו) לדברי הגמ"י הנ"ל. והוסיף, שאולי ה"ה בשלשה או ארבעה מתפללים, כל שנשארו הרוב מכוונים לחזרת הש"צ. ועיין במג"א (סי' נה סק"ח), ובשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' לד).].

אולם הט"ז (סי' נה) הק' ע"ד רבינו יעקב בי רב ומרן הש"ע, שאין הישן דומה למי שהתחיל להתפלל לבדו, ששם אע"פ שאינו יכול להפסיק ולענות עם הצבור,

צריך עשרה דצייתי, לענין קדיש וקדושה וברכו אפי' ישן מהני. ולזה הסכים מרן הב"י. ע"ש. ברם אין זה מחזור להעמיס כן בכוננת מרן הב"י, דכל כי האי גוונא הו"ל לפרושי ולחלק בין קדיש וקדושה וברכו לדין החזרה, ומדשתיק אודויי אודי להמהרי"ל שהכל שוים בזה].

ואע"פ שסיים המהרי"ל דשמא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, כלומר משא"כ ישן שאינו ראוי לבילה, אע"פ כן הסכים מרן לדעת רבו המהרי"ר בי רב להקל גם בישן. (ועיין בערה"ש סי' נה סק"א). והיינו גם לענין חזרת הש"צ, וגם מדברי המהר"ם והגמ"י משמע שהמתפלל מצטרף לכל דבר שבקדושה, לרבות חזרת הש"צ. וכ"ד המג"א (סי' נה סק"ח).

ולעצם קושית הט"ז מההיא דסי' קכ"ד שאם אין תשעה מכוונים לברכות הש"צ קרוב להיות ברכותיו לבטלה, הנה הדרישה (בסי' קכד סק"א) כתב, מה שאמרו קרוב להיות ברכותיו לבטלה, קרוב, ולא ממש, שהרי מבואר לעיל סי' נה שאם התחיל ש"צ בעשרה ויצאו מקצתם גומר. ונ"כ בירושלמי פ"ד דמגילה ה"ד. וע"ע בשו"ת הרמב"ם פאר הדור (סי' סא), ובשו"ת הרשב"א (סי' צה). וגם נתבאר בב"י לעיל סי' נה שאפי' מקצתם ישנים, או אפי' מספרים שמועות ושיחת חולין, אע"פ כן מתפלל הש"צ חזרה וגומר תפלתו. ע"כ. והביאו להלכה הא"ר (סי' קכד סק"ח), וסיים, שלפ"ז ה"ה חרש המדבר ואינו שומע מצטרף למנין לחזרת הש"צ. וכ"כ הב"י, וכ"פ בש"ע (סי' נה ס"ח), ודלא כהט"ז (סי' קכד סק"ב) שכתב שאין מצרפים חרש המדבר ואינו שומע לומר חזרה. ע"כ. וכ"כ בספר יד אבישלום (סי' קכד, דף כו ע"ד), שמה שפסק מרן (סי' נה ס"ח) חרש המדבר ואינו שומע או ששומע ואינו מדבר הרי הם כפקחים לכל דבר ומצטרפים לדברים שבקדושה, היינו אף לענין חזרת הש"צ, ודלא כהט"ז שכתב שאין לצרף למנין חרש המדבר ואינו שומע, כי אין סברא לחלק בזה בין קדיש וברכו לחזרת הש"צ, שבסי' נה מיירי בכל דברים שבקדושה.

גם הגאון רבי יצחק עטייה בספר רוב דגן (בקונטרס אות לטובה סוף אות נא) כתב, שלדברי הט"ז שהבין דברי הרא"ש כפשטם, דהוה ברכות לבטלה, תקשי ליה פסקי מרן הש"ע דסתרי אהדדי, שבסי' נה פסק שאף הישן מצטרף לעשרה, ובסי' קכד פסק כדברי הרא"ש שאם אין תשעה מכוונים לברכות הש"צ קרוב להיות ברכותיו לבטלה. אלא ודאי שאין אלו כברכות לבטלה ממש, אלא קרוב להיות ברכותיו לבטלה, והיינו דוקא כשאפשר להם לכוין ואינם מכוונים בזדון לכב, אבל היכא שאנסתו שינה, או שמתפלל שמונה עשרה

שצריך שיהיו שם תשעה עונים אמן. אלא שאין העולם מקפידים על כך, ומ"מ צריך שישארו שם רוב מנין שעונים אמן. ע"כ.

ולא זכר שר מדברי הגר"ז והזכור לאברהם וסיעתם שכתבו לחלק בין חזרת הש"צ לקדיש וברכו, וא"כ אין שום ראייה לדין הקדיש מדברי הש"ע בסי' קכד דמיירי בחזרת הש"צ.

ואמנם ביפ"ל ח"ה בהשמטות (דף קכד:) הדר תבריה לגזויה, והביא מ"ש הרמ"א (בסי' קכד ס"ב), שאם יראים שיעבור זמן תפלה יוכלו להתפלל בלחש עם הש"צ מלה במלה עד לאחר האל הקדוש, וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר הש"צ. וא"כ ה"ה באמירת קדיש שא"צ שישארו רוב מנין לענות אמן. ע"כ. ושוב הניף ידו ביפ"ל (בחו"ס סי' נה סק"א, ובחו"ס סי' נו סק"ב, דף לג.), וחזר לומר שצריך שיהיו תשעה עונים אמן אחר הקדיש.

ואחריו יצא אחיו הרה"ג רבי יוסף פלאגי בתשובה שהובאה בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' ב'), שהביא מ"ש ביפ"ל ח"ה, וכתב לנכון לחלק בין הנושאים, שאין לדמות אמירת קדיש לדין חזרת הש"צ וכו'. ולכן די שישארו לענות אמן אחר הקדיש שנים או שלשה מתוך המנין.

ובשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח ס"ס יד) הביא להלכה מ"ש בכתבי מהר"א מני, שאף אם אין אלא מנין בצמצום וכולם רוצים לומר קדיש, רשאים לעשות כן, ושכן מפורש יוצא בשו"ת בית יהודה (ח"ב סי' ג'), ובפתה"ד (סי' קכה סק"ב). ומה שמסיימים בקדיש "ואמרו אמן", זהו למלאכים. וכ"כ בבא"ח (סוף פר' ויחי), אלא שסיים, שלכתחלה ישאר אחד לענות אחריהם אמן.

ברם בקושטא עינא דשפיר חזי למרן הב"י הנ"ל, דמוכח להדיא שאין לחלק בזה בין קדיש וקדושה וברכו לחזרת הש"צ, וכל אפייא שוין לדידיה, שהמתפלל והישן מצטרפים למנין גם בתפלת החזרה, שהרי ה"ד האגור בשם מהרי"ל, שהרגיש בעצמו מ"ש הרא"ש בתשובה, שצריך שיהיו תשעה מכוונים לברכות הש"צ בחזרה, ודחה דחזינן שנהגו העולם לצרף גם את השח שיחת חולין וכו'. והיינו שאין זה מעכב להלכה, ורק לכתחלה בודאי שיש להזהר כדברי הרא"ש. ונמה שחשב בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (ס"ס יא) לרפאת שבר על נקלה, כי אף שהמהרי"ל ס"ל דקדיש וקדושה וברכו, וכן חזרת התפלה, כי הדדי נינהו, ומש"ה הוקשה לו מדברי הרא"ש, מ"מ מהר"י כי רב שאני ליה בין קדיש וקדושה וברכו לחזרת הש"צ, דאף שלענין החזרה

אמרי שפיר דמצטרף לעשרה. ועוד שהרי מהרי"ל שהתיר לצרף ישן, הרגיש בתשובת הרא"ש, ועכ"ז סיים דחזינן שאין מנהג העולם כן, שהרי נהגו לצרף גם אלו המשיחין שיחת חולין וכו', וא"כ מאי קא מותיב הט"ז מתשובת הרא"ש. ולכן העיקר הוא כפסק מרן הש"ע, וכמו שכתוב: "לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו". עכת"ד.

ואמנם מרן החיד"א בברכ"י (סי' נה סק"ו) כתב, בהגהת יש נוחלין הקשה ע"מ שפסק מרן שישן מצטרף, מ"מ ש בש"ע סי' קכד שאם אין תשעה מכוונים לברכות הש"ע קרוב להיות ברכותיו לבטלה, ומקור דבריו מתשובת הרא"ש. ויש מי שתיירץ דקרוב להיות ברכותיו לבטלה קאמר, ואינן ממש לבטלה. ואכתי לא איפרק מחולשא, שמכיון שקרוב להיות ברכותיו לבטלה לא היה לו להתיר כאן בפשיטות. ועוד שהמהרי"ל הרגיש מתשובת הרא"ש, וכתב שאין נוהגים כדבריו, וא"כ קשה על מרן הש"ע שכתב ד"ז שישן מצטרף, ובסי' קכד פסק כתשו' הרא"ש, ומזכה שטרא לבי תרי. ואפשר שמרן עשה עיקר לדינא כדברי רבו מהר"י בי רב שישן מצטרף, ואע"פ כן לא נמנע מלהעלות על שלחנו סברת הרא"ש משום חומרא. ודוחק. ע"כ.

אולם בספר טהרת המים בשו"ר טהרה (מערי' ה' אות כ', דף נו:), ה"ד הברכ"י, וכתב, ואני אומר שאין כאן דוחק, וניכרים דברי אמת של הדרישה והא"ר שכתבו שאין זה ממש לבטלה, אלא חומרא בעלמא, ומרן הש"ע בא להחמיר להזהיר לכתחלה, ולהגזים לכל יחיד המצטרף למנין שישמע ויכוין היטב, ולא ישח שיחת חולין בשעת חזרת הש"ע, כיון שהוא שלא לצורך, אבל כשהוא לצורך, כגון שנאנס בשינה או שמתפלל שמונה עשרה, הרי ההיתר מבואר בש"ע עצמו סי' נה. ע"כ.

וב"כ בספר תורת חיים סופר (סי' נה ס"ק יב), שבודאי אף הרא"ש מודה שאינן ברכות לבטלה ממש, ולא כתב אלא שקרוב בעיניו להיות ברכות לבטלה, והיינו לכתחלה כשהם שם ויכולים לכזיב לברכות הש"ע, שאז צריכים לכזיב ולענות אמן, שאל"כ הוי כברכות לבטלה, בכ"ף הדמיון, אבל לא חלילה לברכות לבטלה ממש, שהרי הלכה רווחת שאם התחיל ש"ע בעשרה ויצאו מקצתם גומר, ואומר קדושה ומסיים כל הברכות. ומכאן נשתרבו המנהג שנהגו העולם דלא כהרא"ש, וכמ"ש מהרי"ל. ועכ"פ כל שיש שם עשרה ואחד מהם מתפלל שמונה עשרה ביחיד, אין שום סברא לומר שלא לצרפו לקדיש וקדושה וברכו, דכל בי עשרה שכינתא שריא, וה"ה למי שישן וכו'. כן נ"ל

נכון וברור. עכת"ד. וכ"כ בשו"ת נחלת בנימין (סי' לא). ובשו"ת מהרש"ג ח"ב (ס"ו טז). ובשו"ת בית אבי ח"ב (סי' מד). וכן העלה בספר בני ציון (סי' נה סק"י), שאין חילוק בזה בין קדיש וברכו לחזרת הש"ע, כמבואר בב"י בשם מהרי"ל, ושהעיקר כפסק הש"ע, ודלא כהט"ז.

אתה הראת לדעת שכל האחרונים הנ"ל דעתם להשוות חזרת הש"ע לקדיש וברכו, וממשכנים נפשם ליישב אמרי קדוש הוא מרן הש"ע. וע"ע בשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' ט' סוף אות א'), שכתב להרב השואל: ובנידון שאלתו אם המתפלל שמונה עשרה מצטרף לעשרה, שלפי דעת הגר"ז אינו מצטרף לחזרת הש"ע דבעי' תשעה עונים אמן, יפה כתב כת"ר שדעת הדרך חיים והחיי אדם אינם כדעת הגר"ז בזה, וגם לדברי הט"ז (סי' נה) מוכח שהמתפלל מצטרף, כיון שיכול לשתוק ולכוין בסיום הברכה ושומע כעונה. והגר"ז לא הזכיר כלל מדברי הט"ז בזה. וגם בספר תהלה לדוד סי' נה הניח דברי הגר"ז בצ"ע. עכת"ד.

וב"כ בספר עמק ברכה (דף טו:), דמרן הש"ע בסי' נה תפס עיקר ההלכה כדברי המהר"ם והגמ"י ומהרי"ל, שהמתפלל וכן הישן מצטרפים למנין גם בחזרת התפלה, ומה שהביא בש"ע סי' קכד דברי הרא"ש שאם אין תשעה מכוונים לברכות הש"ע קרוב להיות ברכותיו לבטלה, הוא רק לרווחא דמילתא לצאת לכתחלה לדעת הרא"ש, אבל מעיקר הדין נקטי' כמהר"ם ודעמיה. ודו"ק. [ועיין בשו"ת זכר יהוסף (סי' יט אות א') שהביא מ"ש הדרישה הנ"ל, שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, אינן ממש ברכות לבטלה, והביא סיוע לזה ממה שאמרו ביבמות (לט:): לדברי אבא שאול, הכונס את יבמתו לשם נוי וכו', וקרוב בעיניו להיות הולד ממזר. ואע"פ שבודאי מקיים מצות יבום אף בכה"ג, דהא קי"ל (ביבמות נג:): שאפי' בא עליה בשוגג קנאה וכו'. ע"ש. וקי"ק שלא זכר שר מדברי הרמב"ן בחי' שם, דאבא שאול פליג וס"ל שלא קנאה. אלא שהריטב"א והנימוקי' שם כתבו שזהו רק מדרבנן, ומה"ת קנאה. וע"ע בשו"ת דברי חיים (תאה"ז סי' ק'), ובשו"ת תורת חסד מלובלין (חאו"ה סי' יא אות ו'). ובשו"ת יבי"א ח"ו (חאה"ע סי' ד)].

והנה גם הט"ז הודה בדין המתפלל שמצטרף אף לגבי חזרת הש"ע, כיון שיכול לשתוק ולכוין בסיום הברכה, ושומע כעונה. (וזה כסברת הרמ"ע מפאנו סי' קב, שהובא במג"א סי' קכד סק"ח. וע"ע בספר מנחת אהרן כלל טז אות נה). ולא כתב לחלוק על הש"ע אלא בדין הישן. כיעו"ש.

וב"כ מהר"א ישראל בספר כסא אליהו (סי' נה סק"ז),

נתפסטה הוראת הרא"ש בזה, והמנהג עוקר ומבטל הלכה. וכ"כ בשו"ת נחלת בנימין (סי' לא).

גם מה שהק' הט"ז שם על מהריב"ל שהביא ראייה מר"ת שפסק כריב"ל שקטן המוטל בעריסה מצטרף לעשרה, ותימה דאנן לא קי"ל כריב"ל, ואף ר"ת לא סמך ע"ז לעשות מעשה, לק"מ, שבודאי שכוונת מהרי"ל כמ"ש מהר"ם והגמ"י, שאפי' למאן דפליג על ריב"ל, התם ה"ט משום דלאו בר קדושה הוא ולאו בר מצות הוא, אבל גדול המתפלל שהוא בר מצות ש"ד לצרפו. וכ"כ הא"ר. וכן העיר בנהר שלום. וכ"כ בס' רוב דגן (אות לטובה אות נא) הנ"ל. וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה אסאד, ובס' בני ציון.

גם מ"ש הט"ז להקשות על מהר"י בי רב, שאיך למד ישן ממתפלל, דילמא שאני ישן שאין בו קדושה דטעים טעמא דמותא ורוח מסאבא שריא עלוהי, וכמ"ש בב"י (סי' ד') בשם הזהר. וגרע נמי מקטן. ע"כ. הנה מלבד מ"ש בספר דבר שלום (סי' מח), שהישן ביום אין רוח רעה שורה עליו. וכ"כ בספר מקדש מלך (פר' וישלח בפסוק ויתר יעקב לבדו) משם מהר"ח"ו. ע"ש. ועוד שאפי' לדברי הברכ"י (סי' ד' סק"י) בשם מו"ז מהר"א אזולאי, ומטי בה בשם מהר"ח"ו, שהוכיח מלשון הזהר שגם הישן ביום רוח רעה שורה עליו, וע"ע בכיאו"ר הגר"א (סי' ד' סק"ט), ובספר זכור לאברהם (ערך נט"ט), ובשו"ת לב חיים ח"א (סי' טט). מ"מ כיון דסמיה בידיה להתעורר, בר קדושה הוא, וקרי' ביה שפיר ונקדשתי בתוך בני ישראל. וכ"כ בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (סי' יא) לדחות קושית הט"ז בזה. וכן כתבו בספר נהר שלום, ובספר רוב דגן שם, ובס' מתת ידו ח"א (סי' יד). וע"ע בשו"ת הלק"ט ח"א (סי' ער). ובשו"ת קרן לדוד (סי' יח), ובשו"ת יבי"א ח"ה (הי"ד סי' כב). ודו"ק.

סוף דבר כל קושיות הט"ז על הפוסקים ומרן הש"ע בדין הישן שמצטרף לעשרה, בקל יש לדחותן. ודברי הפוסקים ומרן הש"ע נכונים. וכ"ש במתפלל ומאריך בתפלתו, והשעה דוחקת להתחיל בחזרה, שיש להורות כדברי מהר"ם והגמ"י ומהרי"ל והש"ע, ולא שייך בזה סב"ל לחוש לדברי הסוברים לחלק בין קדיש וברכו לחזרת הש"ע, כיון שדברי מהר"ם והגמ"י מוכיחים להיפך, וכ"ד מהרי"ל ומרן הש"ע, שגם לענין חזרה הדין נותן שמצטרף. וכן העלה בשו"ת צי"א ח"י"ב (סי' ט). וכן עיקר. [ע"כ מדברי מרן אממו"ר זיע"א].

ובריין הישן אם מצטרף לעשרה ראה עוד בשו"ת ח"ג (דף 45 ע"ב).

שבמתפלל אין קפידא, שכיון דקי"ל שומע כעונה שפיר מצטרף לעשרה, כיון ששותק ושומע. ומ"ש הרא"ש בתשובה שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, היינו כשאינו מכוין ואינו שומע הברכה כלל, אבל כאן שהוא מתפלל ובהגיעו לסיום הברכה שותק ושומע, גם הרא"ש מודה. וברור. ע"כ. (וע"ע להיעב"ן בספר מור וקציעה).

אלא שבאמת שהדבר רחוק שהמתפלל יכוין בכל ברכה, וגם מסתמות דברי מהר"ם והגמ"י מוכח שא"צ לזה, ומשום הטעם דכל בי עשרה שכינתא שריא חזי לאצטרופי, ולא משום ששומע כעונה.

וכ"כ בספר מגן גבורים (סי' נה, שלטי הגבורים סק"ד), דשפיר יליף המהר"י בי רב דין הישן מדברי מהר"ם והגמ"י, דהא קאתי עלה מטעם שאף שאינו יכול לענות, מ"מ מצטרף משום שכל בי עשרה שכינתא שריא, ולא משום ששותק ומכוין, ושומע כעונה, אלא אפי' נאמר שאין השומע כעונה, ואינו רשאי לשתוק ולכוין, וכדעת ר"ת וסיעתו, (עיי' תוס' ברכות כא:), אע"פ כן מצטרף משום השראת שכינה בעשרה, וא"כ ה"ה בישן וכו'. וכ"כ בספר בני ציון שם, והביא ראייה מ"מ מהרי"ל להתיר לצרף גם חרש המדבר ואינו שומע. וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאו"ח סי' כו). גם בספר תהלה לדוד (סי' נה סק"ו) העיר בזה. וע"ע בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ג (סי' ו'), ובשו"ת לב חיים ח"ג (סי' ב'), ובשו"ת ימי יוסף ידיד ח"א (חאו"ח סי' ב'), ובשו"ת משנה הלכות ח"ד (סי' ט). ובע"כ שמ"ש מרן הש"ע (סי' קכד) דברי הרא"ש, הוא רק לרווחא דמילתא, לחוש לכתחלה לדברי הרא"ש היכא דאפשר. וכנ"ל.

ומה שהק' הט"ז על מהרי"ל, שכתב דחזינן דנהוג עלמא דלא כהרא"ש, שנהגו לצרף אלו שמשחין שיחת חולין, שאיך מביא ראייה מן השוטים האלה שעושים איסור בהפסקת שיחה בטלה בחזרת הש"ע, אשר גדול עונם מנשוא. כבר השיב ע"ז לנוכח בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (סי' יא), שלא מן השוטים האלה מביא ראייה מהרי"ל, אלא מן הת"ח והש"ע שעומדים שם ורואים שאין תשעה שמכוונים לברכותיו, ואין מוחים בידם, וזהו שכתב שנהגים לצרף אלו המשיחין שיחת חולין.

וכ"כ מהר"י עטייה בספר רוב דגן הנ"ל, שהראיה של מהרי"ל מאלו הת"ח שרואים אותם שעושים כן, ואע"פ כן מצרפים אותם למנין, ועושים חזרת הש"ע עמהם. וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאו"ח סי' כו), שראיית מהרי"ל היא ממה שנהגו לצרפם, ופוק חזי מאי עמא דבר, שהכל נוהגים לצרפם, וש"מ שלא

חומר האיסור לשוחח באמצע החזרה ובבית הכנסת

אמרו חז"ל באבות (פ"א מ"ב) על שלשה דברים העולם עומד, על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים. ונודע שבוה"ז שאין לנו ביהמ"ק והקרבת קרבנות, עבודה שאמרו היינו תפלה, בבחינת ולעבדו בכל לבבכם [כמ"ש בתענית ב.]. ונמצא שזה השח שיחת חולין באמצע התפלה, מזלזל באחד מעמודי עולם, שהיא העבודה, וגורם לזעזוע במה שהעולם עומד עליו, ולכן אמרו עליו גדול עונו מנשוא. ומטע"ז תפסו לשון זה שנאמר אצל קין, שכשם שקין הרג את הבל שהיה אז חצי העולם, ודמו ודם זרעו זועקים מן האדמה, כך זה השח שיחת חולין בתפלה הרי הוא הורס אחד מיסודות העולם, בדברים שהעולם עומד עליהם.

וכתב השל"ה הק', ראיתי מהחרדים לדבר ה' שמשמין הסידור בפניהם בשעת החזרה, ועיניהם ולבם שם שלא יראו חוצה, ואז מכוונים על כל מלה ומלה. גם בספר ראשית חכמה כתב, צריך ליזהר שלא לדבר בעת שהש"צ חוזר תפלת שמונה עשרה וכו', ויהיו אזניו כרויות למה שהש"צ מוציא מפיו. וע"ע להלן בהל' ביהכ"נ סי' קנא.

אם מותר להעליב את חבריו ולהוכיחו ברבים כשמדבר באמצע החזרה

שאמרה תורה, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. אך אי נימא שהוא דרך צחות לכאורה כדי למונעו מלדבר באמצע החזרה, יהיה מותר לגעור בו ברבים, אף שמעליבו, אחר שעושה כן לצורך מצוה, ולמען ישמעו וייראו.

וז"ל הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ה"ח): המוכיח את חבריו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו וכו', מכאן שאסור להכלים את ישראל וכ"ש ברבים. ואף שהמכלים את חבריו אינו לוקה, עון גדול הוא שכל המלביין חבריו ברבים אין לו חלק לעוה"ב. בד"א בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים, ומפרסמים חטאו ומחפרים אותו בפניו, ומקללין אותו וכו'. ע"כ.

ובספר שי למורא (דף י"ה) כתב, שיש מהפוסקים שכתבו דאם אפשר יש להוכיחו בסתר שלא לביישו. אך הא"ר (סי' קכד) כתב בשם ספר ווי העמודים, דמן הראוי שכל קהלה וקהלה יעמידו אנשים שישגיחו בקביעות שהצבור לא ידברו, וכל מי שידבר ינישו אותו ויביישו אותו ברבים, וכל העם ישמעו וייראו

ועיין להלן בהלכות ביהכ"נ (סי' קנא הע' ב', מהדו"ק עמ' רלו) שהבאנו דברי המפרשים מה שכתבו בחומר איסור שיחה בטלה בביהכ"נ. וראה בזה בשד"ח ח"א (דף 23 ע"ב). וכ"ש באמצע חזרת הש"צ. וכבר הזהיר החסיד רבינו יונה ז"ל, שאין לשוח שיחת חולין באמצע שש"צ חוזר החזרה, ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא. והביאו מרן בש"ע הנ"ל. וכתב בספר נוטרי אמן (דף פד) שלשון זה "גדול עונו מנשוא" אינו מופיע בשום מקום, מלבד אצל קין שהרג את הבל, ואז קין אמר להקב"ה גדול עונוי מנשוא. וביאר רבינו יונה (שער ג' אות קמא), כי הנה המלביין פני חבריו ברבים אמרו עליו שאין לו חלק לעוה"ב, ואילו ברוצח לא נאמר דבר זה, והיינו משום דמלביין פני חבריו אינו סבור שעשה דבר חמור, ואינו מכיר בחטאו כמו הרוצח שמכיר בחטאו, ונפשו מרה עליו. וכיון שהמלביין פני חבריו אין נפשו עגומה עליו אינו שב בתשובה, ויכול לחזור על חטאו כפעם בפעם, ולכן החמירו בו יותר. ולפ"ז ה"ה במי ששח שיחת חולין באמצע החזרה, דכיון שאינו מכיר שזה חטא חמור, הרי הוא שב על חטא זה, ולכן אמרו עליו גדול עונו מנשוא.

ובספר שי למורא (דף י"ט) הביא תירוץ לזה, שהרי

והנה מה שמרן כתב "גוערין בו", בפשטות היינו באותה עת שמדבר, שגוערין בו שיחדל מכך. ואף שע"י כך מביישים אותו ברבים, לצורך התפלה ולמען ישמעו ויראו ש"ד לעשות כן. אך אין זה מוכרח, די"ל דגוערין בו אחר התפלה, בינו לבין עצמו, ולא ברבים, כדי שלהבא יחדל מלדבר באמצע החזרה. אבל אין לביישו ברבים. ועיין בילקו"י כיבוד אב ואם כרך א' (פרק ט' עמ' תקלב) שהארכנו בענין מה שאמרו חז"ל, נוח לו לאדם שיפיל עצמו בכבשן האש ואל ילביין פני חבריו ברבים, אם הוא בדוקא שיהרג ואל יעבור, משום דהלבנת פנים היא אביוזייהו דשפיכות דמים, והרי שפיכות דמים היא מג' עבירות שנאמר עליהם יהרג ואל יעבור. או דילמא דנקט לשון זה דנוח לו לאדם וכו' לרווחא דמילתא דרך צחות. ובאמת שבמאירי מבואר להדיא, שהוא דרך צחות, ומשמע שאינו למעשה שיהרג ואל ילביין. וע"ש בילקו"י מה שהארכנו בזה בס"ד. ועכ"פ לד' רוב הראשונים דהוי בכלל יהרג ואל יעבור, אי"כ היאך ילביין פני חבריו ברבים לגעור בו ע"מ שמדבר באמצע החזרה. ובפרט לפי מה

בסכנת נפשות, ולכן הותר לנו לביישו ברכים כדי להציל את הצבור מסכנה זו. אי נמי, דמי שמדבר בביהכ"נ באמצע החזרה, גורם לחילול ה', שהגויים אינם מדברים כך באמצע תפלתם בבית תפלתם, ועל כן לטובתם ולכפרת עוונותם התירו לביישו ברכים, כדי לכפר על עון חילול ה' שגרום.

שלא ללמוד באמצע חזרת הש"ץ

הג"ר א. וכן הוזהירו ע"ז בשו"ת צ"א חלק יא (סי' י'), ובשו"ת אז נדברו חלק יד (סי' יד).

ג מן אמו"ר זיע"א הוזהיר ע"ז במכתב (מיום ח' טבת תשי"ז): הנה דעת הרא"ש בארחות חיים שמותר לעסוק בד"ת באמצע החזרה. אולם בזה"ז שקשה מאד לעסוק בד"ת ולכוין היטב לסוף ברכות הש"צ, בודאי שראוי מאד להחמיר בזה, וכמ"ש הרא"ש עצמו בתשובה, והובאה בטור ובש"ע (סי' קכד ס"ד) שקרוב להיות ברכותיו ברכות לבטלה אם לא יכוונו. ולכן אין לזוז מדברי האחרונים להחמיר בזה. והמקילים בזה שלא ברצון חכמים עושים, ואם אפשר להוכיחם בלשון רכה תבוא עליהם ברכה. ע"כ. ואחר שנים יצא לאור הליכ"ע ח"א, ושם (עמ' קצא) כתב: ועכ"פ בחזרה עצמה יש להחמיר יותר, ולא ילמוד אפי' בהרהור או בעיון בעלמא, אלא יקשיב לחזרת הש"ע ויענה ברוך הוא וברוך שמו ואמן אחר כל ברכה של הש"ע. וכ"כ הגר"ח פלאגי בכה"ח (סי' טו אות נב).

ובכה"ח (אות טו) הביא משם ספר סולת בלולה שכתב משם הר"ח, דבעת קריאה"ת או חזרת הש"ע, אסור לו לעסוק בתורה, דאין לערב תיקון בתיקון, כי לכל אחד זמן בפני עצמו. ומשמע דאף להרהר בד"ת אסור אז, כי צריך שיהיו אזניו קשובות למה שהש"ע מוציא מפיו, ואם מדבר בעת חזרת התפלה הוא מפריד ח"ו היחוד. וע"ז כיוון רבי יהודה שאמר, אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, משא"כ אם עוסק בתורה בשעה שאין הקב"ה חפץ בתורתו, אז ודאי אין נחת רוח להקב"ה בתורתו. ע"כ.

ובפתח"ד (סי' רלו אות ה) הביא תשובת הראש"ל, שכתב לת"ח מופלג אחד, אולם אני תמהתי למה זה הקפיד עלי ע"מ שאני לומד חק לישראל אחר התפלה בלחש ביני וביני שגומרים המכוונים, ויש ימים שמשתרבב עמי עד גמר ברכת אבות בחזרה, ולא טוב אני עושה להפריד בין היחודים, ופשפשתי במעשי וראיתי שהיסוריין הבאים אולי הם מעוון זה, וכמאמר זה, פשפש ולא מצא יתלה בכיטול תורה, שהייתי חייב לבטל הלימוד בעת החזרה.

ולא יזידון עוד. וכן הביא במשנ"ב (סי' קכד ס"ק כז) בשם הא"ר הנ"ל שכתב בשם הכל בו, שאוי להם לאנשים שמשיחים בעת התפלה כי ראינו כמה בתי כנסיות שנחרבו בשביל עון זה, ויש למנות אנשים ידועים להשגיח ע"ז. ע"כ. וע"ש [בשי למורא] שתירץ, דמי שמדבר בביהכ"נ בשעת התפלה, מכניס את הצבור

ואותם הלומדים באמצע חזרת הש"ע, הנה הרא"ש בתשובתו (כלל רביעי סי' יט) כתב: שיש לגעור באותם המגביהים קולם ב"ח ואומרים עם החזן, חדא דאסור להתפלל פעמיים, ועוד שיש לחוש שלא ישמעו ויקשיבו אחרים, נמצא החזן אומר ברכותיו לבטלה. ע"כ. ולכאורה היכא דאין לחוש לזה, וכגון שבודאי יש עשרה שמקשיבים, מותר ללמוד באמצע החזרה. וגם בארחות חיים (סי' יד) כתב, דלא יספר משיתחיל ב"ש עד שסיים תפלת לחש, ולא בעוד שש"צ חוזר ומתפלל התפלה, אא"כ בדברי תורה או בדבר מצוה, או לתת שלום ולהחזיר שלום. ע"כ.

ולכאן' משמע דאין איסור לדבר בד"ת באמצע החזרה. והרמ"ע מפאנו [הו"ד במג"א], כ' שאם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי, אין למחות בידם. ע"כ.

אך הרבה מהאחרונים כתבו שלא כדבריו, והוזהירו שלא לעיין בספר באמצע החזרה, וכמ"ש המג"א בשם הרב ווי העמודים, וכ"כ בשלמי צבור, מן החיד"א, הא"ר, בספר בית עובר, מהר"ח פלאגי, בפקודת אלעזר בן טובו, בבא"ח (פר' תרומה אות י'), בערוה"ש (סי' קכד ס"ט), ובכה"ח (ר"ס קכד). ושם כתב שע"פ הקבלה הדבר חמור יותר.

ג במשנ"ב (סי' קכד ס"ק יז) כתב, שהלומדים בחזרת הש"ע הם מחטיאים את הרבים, שעמי ארצות ילמדו מהם שלא להאזין לש"ע ויעסקו בשיחה בטלה ח"ו. וכן הוזהיר בשו"ת איש מצליח ח"א (חא"ח סי' יא אות ג), דאין נכון ללמוד בתורה בעת חזרת הש"ע, ואפי' כשמקשיב לחתימת הברכה, אלא צריך לשמוע ולכוין לכל מה שאומר הש"ע.

וכ"כ בשו"ת אג"מ ח"ד (אר"ח סי' יט). וכ"כ בשמו בשו"ת רבבות אפרים ח"ז (סי' כו, וחי"ה סי' סא), דהגר"מ פיינשטיין לא עיין בשום ספר באמצע החזרה, אף שכל רגע היה יקר בעיניו מאד, ובין גברא לגברא בקריאה"ת היה מעיין במשניות. ועל כן ראוי לעשות כמ"ש השל"ה הק', שבחזרת הש"ע יהיה הסיוד פתוח לפניו כדי לכוין בכל ברכה לש"ע. וכ"כ במעשה רב על

כעונה, והג' שעונה אמן כמברך, הרי שלשה. ונמצא דהנזרה בזה הוא כאלו התפלל שבע תפלות. ע"ש. ולפיכך יש להזהיר את השומעים לענות אמן אחר כל ברכות הש"צ.

"העוסק במצוה שפטור מן המצוה" אם יכול להוציא אחרים ידי חובה

ס" קב].

והנה היוצא מדבריו, דעוסק במצוה אף דפטור מן המצוה, חשיב בכלל מצוה ועושה. ובהערה שם סייעו סברא זו מדברי מהר"ח או"ז שכתב, דאותן העוסקים במצוה ופטורים מכל המצוות, יכולים להוציא בתקיעת שופר את החייבין, דכל ישראל ערבין זה לזה. והרי משנה שלימה שנינו ב"ה (טט.) כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. וע"כ דחשיב מחוייב בדבר. אלא שמדברי הריטב"א (סוכה כה.) מבואר, דעוסק במצוה שפטור מן המצוה אינו מוציא אחרים י"ח. דכיון שפטור מן המצוה, הרי היא אצלו עכשו כדבר של רשות, ואסור להניח מצותו מפני דבר שהוא של רשות. וע"ש מ"ש עוד בזה.

"לענות אמן אחר ברכת" המחזיר שכינתו לציון"

כן הוא האמת שאמן גדול מצד עצמו ולגדולתו אין חקר. ע"כ. ולכן בפרט בברכה זו שמייוחד על הגאולה והחזרת השכינה לכלל ישראל, צריכים להקפיד ע"ז ולענות כדבעי, ודוקא בברכה זו יש הרבה שנכשלים ואומרים מיד מודים בלא לענות אמן, או מצרפין מלת אמן למלת מודים אנחנו לך וכו', לכן יש לפרסם זאת. ע"כ. גם בספר ווי העמודים (בנו של השל"ה הק', בסוף פרק עשירי) הביא מעשה נורא ע"ז, ושנתגלה בחלום לחסיד אחד שאי עניית אמן על ברכת המחזיר שכינתו לציון, שהן ברכות הגאולה, גורם אריכות הגלות, והעולם אין נזהרים בזה בעוה"ר. ע"ש.

לעשות תנאי נדבה קודם החזרה

להתפלל בנדבה, מ"מ כשעושה כן רק מפני הספק, דבאמת שמא יש תשעה המכוונים לברכותיו, ככה"ג שרי להתפלל בתנאי נדבה, ואף א"צ לחדש בה דבר. וכמבואר כיו"ב בש"ע (סי' קו ס"א) דאם הוא מסופק אם התפלל, חוזר ומתפלל וא"צ לחדש בה דבר. ע"ש. וה"ט, דאין לך חידוש כזה שיוצא ידי ספיקו. וראה כב"י שם. ולכן גם באופן כזה שמתנה שמא אין תשעה מכוונים לברכותיו, א"צ לחדש בה דבר. וראה כיו"ב

ובספר עוד יוסף חי (פר' תרומה אות וא"י) הביא מ"ש בעולת תמיד (דף נט) בשם רבינו יונה, דהמכוין בשעת חזרת התפלה מעלה עליו הקב"ה כאילו התפלל שלשה תפלות, האחד שכבר התפלל בלחש, והב' שומע

ואמנם בשו"ת פסקי תשובה (סי' רסד) כתב, דרוב העולם אינם נזהרים וקורין בעת החזרה סדר הקרבנות, אע"ג דלאו יאות עבדי, וכל כה"ג הנח להם, וכיון שאינם מכוונים לצאת, אין כאן אמן יתומה, ולא עוד אלא שהן פטורים מן הדין מעניית אמן, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואם ענו מצוה קעבדי, ובכלל מצוה ועושה נינהו, דהא מצוים הם בכך. אלא שדבר אחר גורם להם ליפטר לפי שעה, והמה מ"מ חוטפים את המצוה ובידם שתיים. וע"ש שסיים, וראוי שנספק בעצמנו כבלתי בקיאים, שאם לא כיוונו כל הצורך, נכוין לצאת בשעה שהש"ע יורד לפני התיבה, ועם זה אנו נכנסים לספק אמן יתומה, ומה טוב שלא לעסוק בדבר אחר ולכוין ולענות אמן. [הרמ"ע מפאנו

והזהירו האחרונים, שעל הש"צ להמתין מעט בסיום ברכת המחזיר שכינתו לציון, כדי שהציבור יוכל לענות אמן כדיון [משנ"ב]. וכן על הצבור להקפיד לענות אמן אחר ברכה זו, כי יש שאין עונים אמן כלל, ואומרים מיד מודים אנחנו לך וכו'. וכן הצבור צריכים לשהות מעט קודם אמירת מודים, שלא יהיו כאומרים אמן מודים. [פמ"ג]. והטעם דבריו, שהרי כל אמן מקרב את הגאולה ופועל גדולות בעולמות העליונים, כמבואר בחז"ל ובוזה"ק ובתיקונים, וראה מה שהאריך בזה השל"ה הקדוש במסכת תמיד בעניני תפלה, ומסיים שם בזה"ל, הלשון מורגל בפוסקים ובספרי המקובלים, גדול העונה אמן יותר מן המברך.

וכש"אין עשרה עונים אמן אם יתנה הש"צ שתהיה תפלתו תפלת נדבה, הנה במשנ"ב (סי' קכד ס"ק יט) כתב בשם ספר שלחן שלמה, בדכגון זה טוב שיתנה הש"צ בינו לבין עצמו לפני חזרת התפלה, שאם לא יענו תשעה אמן אחריו, ויכוונו לברכותיו, שתהא התפלה ההיא בתורת נדבה. ע"ש. ואע"פ שבתפלת נדבה בעינן לחדש בה איזה דבר, וגם צריך שיאמור את עצמו שיכול לכוין בה היטב, ועוד, שצבור אינו יכול

טו. ראוי ונכון שגבאי הצדקה ימנעו מלגבות צדקה מהצבור בעת שקוראים קריאת שמע וברכותיה, או בשעת החזרה, או קריאת התורה בשני וחמישי, כדי שהמתפללים לא יסוחו דעתם מהתפלה. ואמנם בשחרית של שבועות, או הושענא רבה, וכן במנחה של יום הכפורים, מה שנוהגים לחלק לקהל טבק הרחה באמצע החזרה כדי לעוררם לתפלה, יש להם על מה לסמוך אם עושים כן כדי לעורר את הצבור, אולם אם הדבר גורם לדיבורים בקרב הקהל, ולהפרעה, בודאי שיש להמנע מלחלק הטבק באמצע החזרה, גם בימים הנז' (טו)

היו עושין כן בצפת, וגזרו נידוי ע"ז. וכתב השלמי צבור, דק"ו לשחרית ומוסף. וכתב בכה"ח (סי' קכד אות יט) דטועים אלו שאין אומרים חזרה בעשרה מצומצמים, וקרא אותם המהנדזין. והביא ראייה מדברי הטור והרמב"ם משם כמה פוסקים. ע"ש. והיבא שבודאי לא יהיו תשעה עונין אמן, ראה להלן הערה יז מה שכתבנו בזה.

בשור"ת יבי"א ח"ב (סי' ה', וסי' י' אות ב'), ובשור"ת עמק יהושע ח"א (סי' יא-יב), וח"ב (סי' לב), ובשור"ת רבבות אפרים ח"ד (סי' מד).

ואמנם גם בכיכ"נ שיש שם מנין מצומצם, י"ל חזרה, וכמ"ש בספר נפש חיה (מער' החי"ת אות ב') שכן הנהיגו חכמים בדורות שלפנינו בצפת ת"ו, וגזרו נידוי לעובר על תקנתם. ומרן הב"י (בסי' רלד) הביא את זה דבמנחה

שלא לאסוף צדקה באמצע "קריאת שמע" - ואם מותר לחלק טבק הרחה בתפלה

שראוי לבטל המנהג הרע שנוהגין ליקח טבק באפם בביהכ"נ אפי' שלא בשעת התפלה.

אולם הגר"ח פלאגי בכה"ח (סי' ח אות ח) כתב, שיש מי שרצה לאסור לשאוף טבק הרחה בבית הקברות. וכן כתבתי בתשובה "שטוב" להזהר בזה. ובשור"ת מעט מים (סי' מז) כתב, ששמע מפי רבו הרב שבעודו בעיר אזמיר, שאל מהגר"ח פלאגי דלמה לא הזכיר בספרו לב חיים (סי' סו), לאסור שאיפת טבק הרחה בבית הקברות, והשיב, שבודאי היה לו להזכיר גם את זה שם, כיון שדין אחד להם, אלא שפלטתו הקולמוס. ובספרו כה"ח (סי' יא אות יט) כתב, לשתות טאבאקו אבק של נחירים בביהכ"נ, בתוך התפלה, הוא אסור, ולא אריך למיעבד הכי. וכמו שהביא בפתה"ד.

וע"ע במעשה רוקח (פ"ח מהל' תפלה הי"א) ובמנחת אהרן (כלל טו), ובפחד יצחק (מע' ס'), דבביהכ"נ אין להזמין זה את זה לתת טאבאק כאשר יעויין שם.

עוד כתב מהר"ח פלאגי שם, ולי נראה דלעצמו ישאף, כי א"א לו לסבול, אך לא בחזרת הש"צ, וא"צ לומר בלחש, די הוא עון גדול, ובעת שישאף אם היושב סמוך לו ראהו דפתח התיבה ופשט את ידו ליקח, אזי לזה בלבד יתן לו כלאחר יד, ויחשוב דאילו היה לפני השלטון עם חבירו לא היה נותן לו אבק לשתות, ומ"מ אם אינו בשעת התפלה, דהוא בעת הכרות המצוות, או שכבר גמרו התפלה ושמחים בצאתם, אזי יש להקל. ולפעמים מרבים שלום ע"י זה, וגדול השלום. ובספר אורות אלים כתב, שהוא גמילות חסדים. וגם קודם התפלה יכול ליתן, וכמו שנותן

(טו) כ"כ הפמ"ג (סי' תקסו מש"ז סק"ג). וכתב שם, שכמה פעמים אמר לגבאים שלא ללכת עם קערת המעות לגבות כסף באמצע קריאה"ת, כי קריאה"ת היא תקנת עזרא וזוה מבלבלים את השומעים. והובא בכה"ח (אות טו), ובשור"ת יבי"א (ח"ג או"ח סי' ד' אות א).

גם בס' מעם לועז (פר' ויגש עמ' תשפה) כתב, שאותם הגוברים צדקה בזמנים אלה, הרי זו מצוה הבאה בעבירה, מפני שמפריעים לכוונת הקהל, ולכן טוב הדבר שלאחר קדיש תתקבל יקום החזן ויאסוף צדקה, כי אז זמן המצוה.

וכבר התאונן המהר"ח פלאגי בספרו צדקה לחיים (דרוש ו' אות ד) על אותם שמסתובבים בבתי הכנסת לאסוף כסף לצדקה באמצע התפלה, וגורמים לבלול הדעת המתפללים, שחושבים כמה ליתן לזה וכמה לזה, ועל כן לא טוב הדבר ויש לבטלו.

והיעב"ץ במור וקציעה (סי' קג) כתב, ומכאן תוכחה לשואפי טבק הרחה בביהכ"נ, ואף בעמדם בתפלה, כדרך גסי הרוח בזמנינו, שאפי' כבר רגילים בו ולא מתעטשים מחמתו, מ"מ קלות ראש גדול לעשותו בצבור, כל זמן שעסוקים בתפלה, וכ"ש בתפלת י"ח.

גם בבאה"ט (סי' תקנא) כתב בשם לקט הקמח, שראוי לאסור טבק הרחה בביהכ"נ בפרהסיא. ובעוה"ר רבים מע"ה מזמינים הטבק זל"ז ודבר זה אסור בכל ימות השנה. (והו"ד בשור"ת פעולת צדיק ח"א סי' קעח שאין שום היתר לשאוף הטבק בביהכ"נ).

גם בשור"ת הרב"ז (ח"ג חו"מ סי' נו) מבין המחבר כתב

הסמוך למקומו, שאם אינו שואף תהי' דעתו משובשת, ואם אינו מזמינו יבא לידי איבה, כי לא יעלה על הדעת שיש בזה חשש איסור, שהרי הת"ח ורוב הציבור מזמינים זה לזה. ומ"מ אני נוהג שלא לשאוף הטבק מתחלת יוצר עד אחר נפ"א, ואם יזמין לי אז אדם את הטבק אני לוקח ממנו, ואיני שואף ממנו. וסיים, ע' כה"ח (הנ"ל) שאסף איש טהור כל הסברות, כיעו"ש.

ובטהרת המים בשיווי טהרה (מע' ת אות כט), הביא מ"ש בכה"ח פלאגי (סי' יא אות ט), שאסור לכבד את חבריו בשאיפת טבק עד סיום עלינו לשבח, וכתב, ולע"ד יש להתיר זה אפי' בתפלת החזרה. וכ"כ שם בשיווי טהרה (מע' ה אות כ) שאחר שהביא מ"ש בכה"ח פלאגי, שהעוסק בתפלה יכול לשאוף בעצמו מן הטבק כשא"א לו לסבול בלי זה, אך לא בחזרת העמידה, ואין לתת לחבירו בכל עת שעוסק בתפלה, עד סיום התפלה שמחים בצאתם, או יש להקל לתת לחבירו, כי לפעמים מרבים שלום ע"י זה, וגדול השלום. ע"כ. כתב ע"ז, שבמחכ"ת זה אינו, שאין שאיפת הטבק נחשבת אלא כרמז בידו בעלמא, ודי לאסור בפרשה א' של ק"ש, אבל אין להחמיר בברכות ק"ש, שאפי' עסק מלאכה הותר בהן, וכ"ש שאין מקום להחמיר בזה בפסוקי דזמרה. ולאחר סיום תפלת י"ח אין שום צד להחמיר, אפי' לתת הטבק לחבירו ולקבל ממנו, ובפרט שמרבים בזה אהבה ואחוה שלום ורעות. וכן בכה"ח (סופר, סי' צב אות יג), כתב, שמותר לאדם לכבד את חבריו בטבק הרחה, כל שעושה זאת בהצנע בלי קלות ראש, קודם התפלה ולאחר חזרת התפלה. ולפמ"ש השיורי טהרה הנ"ל, יש להתיר אף בחזרה, כל שעושה בהצנע. [והובא בחזו"ע אבלות, וע"ש שממדת חסידות טוב שלא ישאף טבק הרחה בבית הקברות].

ובשר"ח ח"ו (מע' ביהכ"נ אר' ז. עמ' 291) כתב, בענין שאיפת הטבק בביהכ"נ, שלא בשעת התפלה, ובצינעא, נראה דש"ד למי שא"א לו בלא"ה. וכן ראיתי בעיר גדולה של חכמים רבים ששתו ושאפו בדרך זו. אך מה שנוהגים ההמונים לכבד זה לזה, שזה שולח לחבירו וכן חבריו לו, ומתוך כך באים לידי שחוק וקלות ראש, אוי לעינים שכך רואות, ואף מי שאינו צריך לו, ואינו רגיל בשאיפתו, עינו ראה בשל אחרים, תאות לבו נתן לו להיות גם הוא בכלל המכובדים. הא בודאי איסור חמור הוא, כי ביהכ"נ מקום מקודש, מקום השראת השכינה, וצריך להיות בתוכו במורא ובפחד, ודע לפני מי אתה עומד וכו', ואף אם ברור שלא יבואו לידי שחוק וקלות ראש, נראה שאסור. והרב פתה"ד (כה"א הנ"ל) לא ראה דברי הבאה"ט הנ"ל,

פרוטה לעני בתפלה, כך אם נותן לעשיר דהורגל לשתות טאבאקו ואין לו בעת ההיא, לצדקה תיחשב, ויתפלל בטוב בהרחבת הלב ובמאירות עינים בסביבתו, ובפרט היכא דהטבק חשוב מאד.

ובחסד לאלפים (סי' סג אות ה) כתב, הקורא ק"ש לא ירמוז בעיניו וכו', "וכן יש לזהר שלא לשאוף טבק הרחה" וכו'. ובספר עמודי השלחן על הקיצור ש"ע (סי' יז אות ו) התיר למי שרגיל בשאיפת טבק הרחה, לשאוף הטבק בפרשה שניה של ק"ש דוקא. ומשמע שמשום קדושת בהכ"נ א"צ להחמיר.

ואמנם כ"ז לענין שתיית הטבק, אבל בטבק של ימינו שלוקחים מעט באצבע כדי להריח, אם הדבר לא גורם להפרעה, ואדרבה נעשה כדי לעורר את הקהל לענות אמן, אין למנוע המנהג באופן שאין שם דיבורים, כמו שזה מצוי בשחרית של הושע"ר וחג שבועות, וכן במנחה של יוהכ"פ, שיש צורך לעורר את הקהל להתחזק ולהתפלל בהתלהבות דקדושה. והן אמת שבבתי כנסת שחלוקת הטבק יכולה לגרום לדיבורים אצל הקהל, בודאי שיש להמנע מכך, והכל לפי הענין. **ועיין** בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רמא ד"ה ומ"ש בענין) שכתב, בענין שאיפת טבק באמצע התפלה, בודאי צריך לזהר שלא יגע בצואת החוטם, אבל ידוע שהגראו"ו מיקל בנגע בצואת החוטם כדעת מו"ק שהביא השע"ת, כמ"ש בשערי רחמים בשמו. ואולי סומכים העולם עליו. ומצאתי בכתבי הגה"ק מבוטשטאש שכתב ג"כ דהעולם מקילין בנגיעת צואת החוטם, וסומכים על המקילין, וגם המחמיר יוכל להקל בזה ברחיצה ברוק הפה באמצע התפלה. ע"ש. והיוצא מדבריו דעצם הרחת הטבק באמצע התפלה אין בזה חשש. אך מן הסתם איירי במריח הטבק לעצמו, ואינו מחלק לאחרים באופן שמפריע לתפלה.

אמנם בפתה"ד (סי' צב סק"ג) כתב, דעינא דשפיר חזי לרבים מגדולי ישראל רבנן תקיפי די בכל אתר ואתר, ששואפים טבק הרחה בעת הלימוד בביהמ"ד, כי הוא להם לנחת רוח ומאיר עיניהם בהלכה. הילכך מה שהחמיר בזה הרב נזירות שמשון (סי' צב), חומרא יתירה היא, וכבר נהגו העולם להתיר. וע"ע בפתה"ד (סי' קג. ובח"ג בהשטמות דף רצד ע"ד) וה"ד הבאה"ט הנ"ל, וכתב, אולם עינינו הרואות שפשט היתרו כל הימים בהזמנת הטבק זל"ז, ואפי' ת"ח תופסי התורה. ואפשר שכל שאין ההזמנה אלא ליושב אצלו לאו פרהסיא הוא, וש"ד. ע"כ.

וכ"כ בזכרונות אליהו (מע' ב אות ה עמ' ו), שעתה נתפשט המנהג לשאוף הטבק ולהזמין את חבריו

טז. ומכל מקום אם אחד מהעשרה מאריך בתפלתו, או שבא לבית הכנסת באיחור, והוא נמצא באמצע תפלת שמונה עשרה, אף על פי שאינו יכול לענות עמהם, מצטרף לעשרה, ומעיקר הדין רשאי השליח צבור להתחיל בחזרת התפלה, ואין צריך להמתין לו עד שסיים תפלתו, דכל בי עשרה שכינתא שריא (סנהדרין ט.). וכל שכן לענין קדיש, שאפשר לומר קדיש גם אם שלשה או ארבעה מתוך העשרה עדיין לא סיימו את תפלת שמונה עשרה. [ויש חולקים ואומרים שדוקא לענין קדיש וברכו מצטרף לעשרה אף על פי שאינו יכול לענות עמהם, אבל לגבי חזרת השליח צבור אין להקל כלל, אלא צריך שיהיו תשעה עונים. והעיקר כסברא ראשונה]. ומכל מקום היכא דאפשר ואין הדבר גורם לטורח צבור כל כך, טוב להמתין לו, ולא יתחיל השליח צבור בחזרת התפלה עד שסיים את תפלתו. (טז)

שיענו אמן, ולא ירדמו באמצע החזרה. והדבר מצוי גם בשחרית של הושענא רבה ושבעות, שרוב הצבור נשאר ער כל הלילה, ויש צורך לעורר את הקהל להתחזק ולהתפלל בהתלהבות דקדושה. והן אמת שבבתי כנסת שחלוקת הטבק גורמת לדיבורים אצל הקהל, בודאי שיש להמנע מכך. ומה שכתבנו בילקוט¹ להתיר בזה, היינו רק באופן שאין חלוקת הטבק מפריעה למהלך התפלה, ואינה גורמת לדיבורים והסחת הדעת משמיעת החזרה. ובקנין פירות (מע' י"ה"כ אות יג) כתב בשם החמדת ימים, שיש להחמיר בזה ביוה"כ פ. אולם פשט המנהג להקל. ועיין בבאר היטב (סי' תקנא ס"ק טל) שכתב בשם לקט הקמת, דראוי לאוסרו בפרהסיא בבהכ"נ, שבעוה"ר רבים מעמי הארץ מזמינים זה לזה, ודבר זה אסור אף בשאר ימות השנה. ע"כ.

אם אפשר להתחיל בחזרה כשאין עשרה שסיימו תפלתם

עם התשעה לקדיש ולקדושה. וסיים מרן הב"י, ומ"מ כדאי הוא מורי לסמוך עליו.
ז"ל מרן בש"ע (סי' נה ס"ו): אם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לברו, ואינו יכול לענות עמהם, וכן אם הוא ישן, אע"פ כן מצטרף עמהם. עכ"ל. ואמנם הט"ז (סק"ד) כתב דשאני ישן שאין בו קדושה, ולכן אין להקל לכתחלה. וכן הסכים הפר"ח. אך הרב נהר שלום (סק"ב) והאר"ר (סק"ז) כתבו לדחות קושיות הט"ז. אלא שלכתחלה יש להעיר אותו. וכ"כ בברכ"י (שם סק"ו) שאף שיש להשיב ע"ד הט"ז מ"מ יש להחמיר ולעוררו שיהיה לכל הפחות כמתנמנם. ע"כ. (ובמהכ"ח אות ג כתב בשם הרב בית דוד שגם למרן דוקא באחד ישן ולא שנים.) וע"ע בשו"ת משכנות יעקב (סי' נג) שעמד ע"ד הב"י.
ומה שהקשה הט"ז ע"ד מרן, מ"ש בתשו' הרא"ש (כלל ד אות יט) שאם אין תשעה שמכוונים לתפלת

וכתב דעמא דבר שלוקחים זה מזה בהצנע ובשתיקה בלי שום קלות ראש, וש"ד. ודוקא שלא בשעת התפלה, אבל מברוך שאמר עד לאחר התפלה לא. ע"ש. ואחר כמה שנים נדפס פתה"ד ח"ג ובנו הראה לו דברי הבאה"ט, וסיים, שפשט ההיתר בזה, ואולי כיון שנותנים רק ליושבים מימין ושמאל לאו פרהסיא הוא. וע"ע ביריעת האוהל (דף עז.). ובס' קנין פירות (מער' יוה"כ פ אות יג) בשם החמדת הימים, להחמיר בזה. [חלק מהדברים מרן אאמו"ר].

ומה שהעיר בספר ואין למו מכשול (עמוד לא), על מה שכתבנו בילקוט¹ שיש להתיר לחלק טבק לקהל באמצע חזרת הש"צ, אין בהערתו כלום, שראינו מעשה רב כמה פעמים שחילקו טבק הרחה לקהל באמצע החזרה, במנחה של יוה"כ פ, בפני מרן אאמו"ר ולא מחה בידם. אחר שעושים כן לצורך התפלה, לעורר את הקהל

טז ע"פ המבואר בריש ההערות הנ"ל. ואמנם בבא"ח (פר' יחיא אות ה) החמיר בזה אף לענין קדיש, שאם הם עשרה בדיוק ואחד מהם מתפלל תפלת שמונה עשרה שאינו יכול לענות עמהם לקדיש, אע"פ מצטרף עמהם, שכל שיש שם עשרה שכינה שורה עליהם (סנהדרין ט.). וה"ה אפי' שלשה או ארבעה מתפללים. וי"א שה"ה אם אחד מהעשרה ישן, וי"א שאין לדמות ישן למתפלל, לפי שהישן יש לו הסתלקות נשמה, ואין קדושה שורה עליו, ואדרבה קצת רוח טומאה שורה עליו, אפי' הוא ישן ביום, וכן ראוי להורות שאפי' באחד ישן לא יאמרו קדיש אלא עד שיקיצו אותו. ע"כ. אך כבר העיר ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' פד), שבב"י (סי' נה) הביא מ"ש מהר"ם (הני"ל) שהמתפלל מצטרף לעשרה. וכ"ה בהגמ"י בשם מהר"ם. ומהר"ר יעקב בי רב זללה"ה, למד מכאן שאם היה אחד ישן מצטרף

יז. ראוי ונכון שיחזור השליח ציבור התפלה אפילו כשמתפללים מנחה סמוך לשקיעת החמה. ובמקום שנהגו לבטל החזרה ולעשות תפלה אחת, ואומר השליח ציבור בקול רם עד אחר הקדושה וברכת "אתה קדוש", ראוי להם לבטל מנהגם, ולעשות מנחה עם חזרת השליח ציבור. ומכל מקום אם אין בבית הכנסת אלא מנין בצמצום, ומתוכם ישנם אנשים שמשוחחים זה עם זה בחזרת השליח ציבור, ואינם נוהרים לענות אמן אחר ברכותיו, עדיף יותר להתפלל תפלה אחת בקול רם, כדי לומר קדושה, בין בשחרית ובין במנחה. ואף במקום שיש ספק בדבר אם התשעה מכוונים ועונים אמן, עדיף שיתפללו תפלה אחת, ולא יכנסו בחשש ברכות לבטלה. אבל בסתם אין לחוש שמא חלק מהמנין לא יענו אמן אחר ברכות השליח צבור, שהכל בחזקת כשרים, ואפילו אם המנין בצמצום יאמר השליח צבור חזרה כדת וכדין. (י)

מה שיהיה, מבואר ההיתר בראיות הנ"ל שהובאו בפוסקים גדולי ההוראה הנ"ל. וכ"ש דבקדיש יכולים לצרפו, דלא שייך בזה ברכה לבטלה. ובפתח"ד ח"ב (דף חי.) הביא בשם המהר"ש ויטאל שנסתפק אם היו שלשה מן המנין ישנים אם מצטרפים למנין. ומשמע דס"ל כדעת מרן שאם היה אחד ישן שפיר מצטרף לעשרה. ולכן אם קשה להקיצו יכולים לסמוך על מרן ורבו מהר"י כי רב ומהרש"ו להקל ולצרפו לעשרה. וכ"פ הרב מגן גבורים (סי' נה סק"ט). גם המהר"י עטייה בספר רוב דגן אחר שדחה קושיות הט"ז סיים ע"ז, לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו. כלומר שיש לסמוך על מרן הש"ע, וכן עיקר. [ע"כ מדברי אאמור"ר].

גם בשו"ת איש מצליח ח"א (או"ח סי' יא אות א') ה"ד הבא"ח, וכתב, דמיירי שיש עשרה בצמצום וברור לו שיש ביניהם אנשים המוניים שעומדים כאבן ממש. וגם בזה מנהגינו להזהירם ביחוד אז לתת לב על החזרה ולענות, ומסבירים להם שהמנין בצמצום, והקולר בצוארם, וסברי ומקבלי ונוהרים.

אם אין עשרה שיקשיבו לשליח צבור לא יעשה חזרה

ברכותיו, יש לחוש למ"ש הרא"ש, שפסקו מרן הש"ע (סי' קכד ס"ד), שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, לפיכך יאמרו רק תפלה אחת בקול רם.

וכן מתבאר בתשובת המבי"ט ח"ג (סי' קצ), שאם יש כעשרים בני אדם בתפלת המנחה שאם לא כולם יכוונו לחזרת הש"ע, לפחות עשרה מהם יכוונו, יתפללו בלחש ובחזרת הש"ע. ואם אין כ' אנשים, אם הם יראי ה' וחושבי שמו שיכוונו לבם לכל תפלת החזרה ויענו אמן, מוטב שיתפללו עם חזרת הש"ע, ואם לאו יאמרו ג' ראשונות בקול רם, והשאר בלחש. ע"כ.

הש"ע, קרוב להיות ברכותיו לבטלה, וכ"ש ישן שאינו מצטרף לכתחלה. וכן הקשה המשכנות יעקב שם. הנה בספר רוב דגן (בקונטרס אות לטובה אות נא) כתב, דלק"מ, שהרי לא כתב אלא קרוב להיות וכו', ולא ברכות לבטלה ממש, והיינו היכא דאפשר להו לכוין לברכותיו, אבל זה שאנסתו שינה ולא אפשר ליה שפיר מצטרף. ע"ש.

וכבר כתב כן הא"ר (סי' קכד סק"ה). וכ"כ הדרישה (סי' קכד סק"א) והוכיח כן מדקי"ל בירושלמי מגילה (פ"ד ה"ד) שאם התחיל ש"ע בעשרה ויצאו מקצתם גומר התפלה. ושכן נתבאר בב"י לעיל (סי' נה) שאפי' מקצתם ישנים מצטרפים לעשרה. ע"כ. ואע"פ שהברכ"י כתב שהם דברים חלושים, וגם מי שכתב דהא דסי' קכד הוא משום חומרא, הוא דוחק, כבר כתב ע"ז בטהרת המים (בשיורי טהרה מע' ה אות כ), שאין כאן דוחק, שאל"כ דברי מרן הש"ע סתרי אהרדי, ולכן ניכרים דברי אמת שדברי הש"ע סי' קכד באו להחמיר ולאיים על כל יחיד שלא יפסיק בשיחת חולין, כיון שהוא שלא לצורך, אבל מי שאנסתו שינה שהוא לצורך יהיה

יז **בשיורי** כנה"ג (סי' קכד) כתב, שאין להשיג באותם שמדקדקים שלא לומר חזרה במנין מצומצם, אא"כ יהיו עשרה מלבד הש"ע, שאין דבריהם נכונים, כי די בתשעה שמכוונים לחזרת הש"ע, וכמבואר בתשובת הרא"ש ובש"ע. וכ"כ הרה"ג רבי יצחק פלאג"י בספר יפ"ל ח"ו (סי' קכד).

אולם כ"ז בסתם בני אדם, שמסתמא מטים אופן קשבת לחזרת הש"ע ועונים אמן אחר ברכותיו, אבל כשהמנין מצומצם, וכמה מהם מוחזקים שאינם מכוונים לחזרת הש"ע, ואינם נוהרים לענות אמן אחר

ועונים אחריו אמן, הלא"ה לא יתפללו עם חזרת הש"צ אלא רק תפלה אחת. (וכ"כ עוד שם דף קי ע"ג).

גם בספר מגן גבורים (סי' קכד בשלטי הגבורים סוף סק"א) כתב, שבמקום שאין שם תשעה מכוונים לחזרת הש"צ, ושעונים אמן אחר ברכותיו, יש לחוש למ"ש הרא"ש שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, ולכן טוב שהש"צ יתפלל תפלה אחת בקול רם וכו'. וכ"כ בשו"ת השמים החדשים (או"ח סי' ט), ובשו"ת קרית חנה דוד ח"א (סי' טו).

והא"ר (סי' קכד ס"ק יב) כתב בשם ספר ווי העמודים, שראוי שכל קהלה תמנה אנשים כשרים לשמור משמרת הקודש ולהשגיח היטב שלא ימצא בקהל מי שירחיב עוז לדבר ולשוחח בעת החזרה, ואם יתנו כתף סוררת יענישו אותם כראוי, ולא יזידון עוד.

וב"כ הגאון משאוול בשו"ת זכר יהוסף (סי' יט), שעד שיתאמצו לבטל חזרת הש"צ, יותר נכון היה שיוכיחו את הנכשלים בשיחה בטלה, שהרי בלא"ה אסור לדבר בבכ"כ דברים בטלים. ע"ש. אך מ"ש הרהמ"ח שאם ברור להם שיש מתוך העשרה שלא יענו אמן, יתפללו תפלה אחת, חו"כ אני לומר שאפי' אם יש ספק בדבר, עדיף להתפלל תפלה אחת, ולא יכנסו בחשש ברכות לבטלה. וכן מוכח בשו"ת המבי"ט הנ"ל. ושאר האחרונים הנ"ל, וע' בשו"ת פעולת צדיק ח"ג (סי' מט וקלו) ובשו"ת התעוררות תשובה ח"ד (סי' ט) ובשו"ת איש מצליח ח"א (תאו"ח סי' יא) ובשו"ת עמק יהושע ממך (או"ח סי' ט והלאה וסי' יד). [ממרן אאמור זע"א].

הערה על עורכי הס' אור לציון - לומר "חזרה" כשיש חשש שלא יענו אמן

אחריו, אפשר דלאו דוקא נקט, אלא כל שיש לחוש לזה, שוא"ת עדיף.

וכל דברי הפוסקים הנ"ל נעלמו מעורכי הס' אול"צ, ובחנם חלקו גם בזה על מ"ש ביחוד הנו', אחר שכן דעת המבי"ט, המהריק"ש, מהרל"ח, זכור לאברהם, מזמור לאסף, מנחת אהרן, פתה"ד, הפרד"ס, מגן גבורים, השמים החדשים, קרית חנה דוד, פלא יועץ, ועוד. ועורכי הס' הנו' צריכים לדעת שאין זו הדרך לחלוק סתם על גדולי האחרונים הקדמונים. או לחלוק בלי ידיעת הפוסקים. וגם הלום ראיתי אחרי רואי מ"ש בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ד (ס"ס ז) וכתב, שלא נכון לפרסם כן. ע"ש. ונראה שנתכוון לשו"ת יחוד. אך יש להשיב ע"י דוד"ק. ואני על משמתי אעמודה. שיש לנו תנא דמסייע לן הוא פתה"ד הנ"ל.

וב"ה בהגהות מהריק"ש (סי' קכד ס"ב). וכן נראה מ"ש מהרל"ח בתשובה (סי' טו). וכן דייק בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ג (סי' ו) מתשובת מהרל"ח.

וב"כ בספר זכור לאברהם אלקלעי (ערך תפלה דף קעא:), שאם המנין מצומצם, ויש מהם שמוחזקים שאינם מכוונים לחזרת הש"צ, יש לחוש למ"ש הרא"ש, שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, לכן הנכון שיתפלל הש"צ רק תפלה אחת בקול רם, ולומר קדושה.

וב"כ בס' מזמור לאסף (דף קמד:), שאם המנין מצומצם וחושש הש"צ שלא יהיה תשעה עונים אמן אחריו, ונמצא שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, אז יותר טוב שלא יעשו חזרה, אלא רק תפלה אחת.

וב"כ בס' פלא יועץ (ערך אמן) שאם יש אנשים מעטים ויש לחוש שאין תשעה מכוונים לתפלת הש"צ, שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, י"ל ג' ברכות ראשונות בקו"ר והשאר בלחש. וכ"כ בס' מנחת אהרן (כלל טז אות נו).

ובפתה"ד ח"ב (בקונט"א סי' נה דף יז ע"ד), הביא שמטע"ז היה נוהג הרב החסיד הפרד"ס (בעל אות היא לעולם) להקפיד שיהיו לכל הפחות עשרה חוץ מהש"צ, והרוצים להתפלל מנחה עם חזרת הש"צ לא יעשו כן אא"כ ברור להם שיש תשעה מכוונים לחזרת הש"צ ועונים אמן, הלא"ה יתפללו תפלה אחת בקול רם בשביל הקדושה, ואחר האל הקדוש ימשיכו בלחש. וכבר כתבתי להטיל תנאי באותם שרוצים להתפלל מנחה עם חזרת הש"צ, שלא יעשו כן אלא כשברור להם שיש תשעה שמאזינים ומכוונים לחזרת הש"צ,

ועורכי הס' אול"צ (ח"ב עמ' עז אות לו) כתבו, שכל שיש מנין מצומצם צריך להתפלל גם החזרה של הש"צ, אפי' אם יש חשש שלא יהיו תשעה עונים אמן לחזרת הש"צ. שמשום חשש תשעה עונים לא יבטלו החזרה. ובשו"ת יבי"א ח"ט (סי' קח אות סג) העיר ע"ז בזה"ל: זה אינו, שרק אם התשעה הם בני תורה ויראי ה', שפיר סמכינן שיענו אמן אחר הש"צ, ואין להמנע מן החזרה. אבל אם יש בהם כמה אנשים שאינם מהוגנים ויש חשש סביר שלא יהיו תשעה עונים אמן, אין להתפלל עם חזרת הש"צ, אלא תפלה אחת בקול רם, כדי שלא יגרמו שיהיו ברכותיו של הש"צ קרוב לברכה לבטלה.

ואע"פ שבספר בא"ח (פר' תרומה אות ב), לא הרשה לעשות כן, אא"כ "ברור" להש"צ שלא יענו אמן

יח. שליח צבור המתפלל תפלת החזרה, ומקצת מהעשרה ישנים או משוחחים ביניהם, ואי אפשר לעוררם או להשתיקם, על השליח צבור להמשיך בתפלת החזרה, ולא יפסיק באמצע החזרה, אף על פי שהללו חוטאים. ובאופן כזה נכון והגון שקודם שיתחיל החזרה יאמר בינו לבין עצמו שאם לא יהיו תשעה מכוונים לברכותיו תהיה תפלת החזרה לתפלת נדבה. ואף על פי כן אומרים ברכת כהנים [בשחרית] בחזרה כזו, וכן אומרים עננו בתעניות צבור ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא. יח)

שיש לחוש שאינם נותנים לבם לחזרת התפלה ולענות אמן, אז יתפלל אחת בקול רם בשביל לומר קדושה. וכ"ה בשו"ת יחו"ד ח"ג (ס" טז עמ' נה).

ולכן הש"צ צריך להיות חכם שעיניו בראשו, ויראה אם המנין הוא מבני תורה ויראי ה', שחזקה שיכוונו ויענו אמן על ברכותיו, יתפלל עם חזרה, ואם לאו, אלא יש בהם מן ההמון

שלא לבטל חזרת השליח צבור

ז"ל היה מקפיד מאד להתפלל מנחה עם חזרת הש"צ, ואפי' אם היה סמוך לשקיעת החמה. ע"כ. וכ"כ בספר משחא דרבנותא או"ח (ס" קיב), וה"ד הב"י והשעה"כ. וסיים, ולכן יפה עשו יחידי סגולה בדורינו להחזיר עטרה ליושנה ולהתפלל מנחה עם החזרה, ובלי ספק רוח ה' נוססה בקרבם להעיר את רוחם לזכות את הרבים ולקרב הגאולה, והגבאים שומרי משמרת הקודש עליהם לעורר את הקהל ולזרזם בעניית אמן אחר הש"צ וכו', ושיהיו שמחים במצוה הגדולה הזאת המקרבת את הגאולה. וע"ע בשלמי צבור (דף קלו ע"ד).

גם בהליכ"ע ח"א (עמ' קפד) כתב בזה בזה"ל: כתב בבא"ח (פר' תרומה אות ב'), חזרת הש"צ מגיעה במקום עליון וגבוה ביותר, ולכן אין לבטל החזרה כלל, אלא רק בשעה"ד שלא נשאר זמן, או שהם עשרה בצמצום וברור להם שיש בתוכם אנשים המונים שאין נותנים את לבם לחזרה ואפי' לענות אמנים לא יתנו לבם וכו', שאז יתפלל הש"צ שלש ראשונות בקול רם כדי שיאמרו קדושה וכו'. ע"כ. והנה גם לפי הפשט הזהירו הפוסקים שלא לבטל חזרת הש"צ, וכמ"ש מרן הב"י (ס" רלד): "מנהג האשכנזים שהש"צ חוזר תפלת שמנה עשרה גם במנחה כמו בשחרית, אבל הספרדים היו נוהגים שלא לחזור התפלה במנחה, אלא הש"צ היה מתפלל עם הצבור תפלה אחת בקול רם עם הקדושה עד האל הקדוש, ומסיים התפלה בלחש, אולם מנהג האשכנזים שחוזרים התפלה במנחה הוא הנכון. וכ"כ הרמב"ם (בפ"ט מהל' תפלה). וכן הנהיגו גאוני הדור שלפנינו בעיר צפת. וגזרו נידוי למי שעובר על תקנתם". וכ"כ בשו"ת המבי"ט ח"ג (ס" קצ) שחייבים לחזור התפלה גם במנחה, אא"כ יש אונס בזה.

ובספר בתי כנסיות (בית מלא ס"י קכד) העלה, שאפי' אם היה מנהג קבוע להתפלל במנחה תפלה אחת, יש לבטל המנהג, ולהנהיג להתפלל מנחה עם חזרת הש"צ. ואין לומר בזה מנהג מבטל הלכה ח"ו. וכ"כ הגר"ח פלאגי' בס' משא חיים (בחלק המנהגים מער' ת אות רנט). וכ"כ עוד בספרו כה"ח (ס"י כח אות טז).

גם הגאון הקדוש רבי עמנואל חי ריקי באדרת אליהו (בתשובה ס"ג) קרא תגר על המבטלים החזרה של מנחה, בטענה שהשעה דחוקה ואין שהות לחזרת הש"צ. והאריך לבאר שסוף זמן המנחה הוא נמשך עד צאה"כ, ולפ"ז אין הדבר נחשב לשעה"ד אא"כ לא יספיקו לסיים החזרה לפני צאה"כ. הלא"ה חיובא רמיא להתפלל המנחה עם חזרת הש"צ, וכדברי מרן הב"י הנ"ל.

ובאמת שכבר פשט המנהג להתפלל מנחה עם חזרת הש"צ. ובודאי שכן ראוי לנהוג בכל מקום. ישמע חכם ויוסף לקח.

וכן מבואר בשעה"כ (דרוש ב' לתפלת המנחה) שהארי"

ומ"מ כבר כתבנו שאם יש רק מנין מצומצם ובתוכם כמה אנשים שאינם מהוגנים אשר לא יטו און קשבת כראוי לשמוע חזרת הש"צ ולענות אמנים אחר כל ברכותיו, עדיף להתפלל תפלה אחת בקול רם עד סוף ברכת אתה קדוש, כי יש לחוש למ"ש הרא"ש והש"ע שקרוב להיות ברכותיו לבטלה. ע"ש. וכיו"ב כתב הרמב"ם בתשו' שהובאה בראש ספר מעשה רוקח (דף א אות ו). וכ"כ בשו"ת הרשב"ש (ס"י נו).

אם חלק מהקהל נרדם - אם השליח צבור ימשיך החזרה

בו שמישיח ואינו שומע חזרת הש"צ כראוי. ונ"ל דבכגון זה טוב להתנהג כמ"ש בספר שלחן שלמה,

יח) כ"כ במשנ"ב (ס"י קכד ס"ק ט), דהעולם נוהגים לצרף למנין ולהתפלל חזרת הש"צ אפי' מי שיודעין

יט. מי שהתפלל בביתו ביחיד, ואחר שסיים תפלת שמונה עשרה הגיע לבית הכנסת, ומצא שהצבור ממתינים בין לחש לחזרה, ורוצה לעמוד כשליח צבור לומר החזרה, אף שלכתחלה אין ראוי לעשות כן, מכל מקום מעיקר הדין רשאי לעשות כן אף אם עבר זמן מאז שסיים תפלתו בביתו. (ט)

כ. מי שנכנס לבית הכנסת ומצא הצבור שהתפללו כבר תפלת הלחש של מנחה, והוא רוצה להתפלל תפלת החזרה ולהסדיר תפלתו לאלתר, רשאי לעבור לפני התיבה ולהתפלל בקול רם, וגם יוצא בזה ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולהתפלל אחר כך בלחש. וכל זה אם עושה כן בשעת הדחק ומפני צורך הצבור. (כ)

מצטרף. ונהי דכתב הרא"ש דצריך עשרה דצייתי, חזינן דנהוג עלמא לצרף אע"פ שמשיחין שיחות חולין ולא צייתי. ומ"מ לבי מגמגם בזה, דשמא כל הראוי לביילה וכו'. ע"ש. ולכן אף שעושה תנאי דנדרבה, עושים נשיאת כפים בחזרה זו, אף דנשיאת כפים אינה נעשית אלא בתפלה בצבור ולא בתפלת נדבה. וכן יכול הש"צ לומר ענגו ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא, דיש לזה דין חזרה לכל מילי, שהרי מתפלל לתקנת חכמים, ומה שאין תשעה מכוונים לברכותיו אין ברכותיו ברכות לבטלה ממש, לפיכך יכול לומר ענגו כמו בכל חזרה, ודלא כמ"ש בספר שערי זבולון (שער ב' פ"א), דמש"ה אין נכון לנהוג כמ"ש המשנ"ב לעשות תנאי דנדרבה. ואין דבריו מוכרחים.

שיתנה הש"צ בינו לבין עצמו בחזרת התפלה שאם לא יענו תשעה אמן אחריו, ויכונו לברכותיו, שתהא תפלת החזרה בתורת נדבה. ע"כ.

ומה שכתבנו שאם אירע כן לא יפסיק באמצע, פשוט, דבזה יעשה ודאי ברכה לבטלה, דאם אין תשעה מכוונים מרן כתב בלשון "קרוב" להיות ברכותיו לבטלה, ואינן ממש ברכות לבטלה. וכמ"ש כן הפרישה (סק"א) דלשון קרוב אינו ממש ברכה לבטלה. ולכן אם התחיל בעשרה ויצאו מקצתן גומר תפלתו. ואפי' קצת ישנים או משוחחים על הש"צ להמשיך בתפלת החזרה.

גם המהרי"ל (סי' קג) כתב, דהישן מצטרף לעשרה, דכל בי עשרה שכינה שריא. וכ"כ מהר"ם דהמתפלל

להתפלל חזרה בלא שהתפלל עמהם תפלת הלחש

להסדיר תפלתו קודם שמתפלל לצבור. וגם משום דצריך לסמוך גאולה לתפלה.

אולם מרן החיד"א בכרכ"י (סי' קכד אות ד') כתב, שאין דבריו מחזוריים, וגם ראיותיו אינן מוכרחות כאשר יראה המעיין. ע"ש. וביארו כוונת דחייתו, דמנא ליה להיעב"ץ שצריך להסמיק גאולה לתפלה גם בחזרת הש"צ, שהרי מן הסתם הרבה פעמים ממתין הש"צ אחר סיום הלחש ואינו מתחיל מיד בחזרה, וא"כ חזינן שא"צ להסמיק כ"כ גאולה לתפלה בחזרה. וגם מ"ש שצריך להסדיר תפלתו הרי איירי שכבר התפלל יחיד בביתו, וע"כ לא ס"ל כוותיה. וכן הסכימו בשלמי צבור (ריש דיני חזרת הש"צ), ובסידור בית עובד (דיני החזרה אות ג'), ובשע"ת (ר"ס קכד), ובמשנ"ב (סק"ה).

ולכן נראה שמעיקר הדין רשאי להתפלל תפלת החזרה מיד בבואו לביהכ"נ. אלא שלכתחלה אין ראוי לעשות כן. [ועיין בשו"ת יחו"ד ח"ה סי' מב].

יט הנה זה מכבר נשאלנו על אחד הנוהג להתפלל יחיד בביתו, ואח"כ בא לביהכ"נ ועובר לפני התיבה כש"צ, ואומר החזרה, האם אריך למיעבד הכי או לא. והנה לכאורה כיון שחזרת הש"צ היא כדי לקיים תקנת חכמים, וכמבואר ברמב"ם בתשובה (פאר הדור סי' קמח), דכל דבר הנתקן מפני סיבה, לאו דוקא עד שתזדמן הסיבה אשר בעבורה נתקן, אלא צריך לנהוג כך תמיד, בין אם תהיה הסיבה או לא. שאל"כ נתת דבריך לשיעורין, שצריך לראות מי יודע ומי אינו יודע, ורק אח"כ הש"צ יתפלל, וזה ביטול התקנות. ע"כ. וכ"ה בש"ע (סי' קכד ס"ג). וראה בשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' טז), ממילא כיון שהיא חובה על הצבור הרי יכול להוציאם י"ח.

אלא שבשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סי' כא) פסק, דבחול יתפלל תחלה תפלת שמונה עשרה בלחש, ויכוין לנדבה, ואח"כ יעבור לפני התיבה, שהרי צריך

אם לא התפלל לחש אם יכול להתפלל כשליח צבור

להתפלל לחש, ואין לומר בזה המשמיע קולו וכו', דכיון שע"י הדחק הוא עושה, אין בזה משום קטני

כ כ"ה בתשובות הגאונים (שע"ת סי' קכ). וכ"כ הכל בו בשם הר"ש, דמתפלל בקול רם לצבור, וא"צ לחזור

כא. כשמסיים החזרה יאמר בקול רם הפסוק "יהיו לרצון אמרי פי וגו'". ועל השליח צבור להקפיד לומר את כל תפלת החזרה בקול רם, ולא בלחש. (כא)

כב. כבר נתבאר לעיל [סי' צב] ששליח צבור הנצרך לנקביו בין לחש לחזרה, מותר לו להמשיך בתפלת החזרה מפני כבוד הבריות. וכן הדין בקראוהו לעלות לתורה והוא נצרך לנקביו, שמותר לו לעלות לתורה ואחר כך ילך ויפנה לצרכיו. וכל זה כשיכול להעמיד עצמו עד פרסה, אבל אם אינו יכול להעמיד עצמו עד פרסה יש להסתפק אם רשאי להתפלל לכתחלה כשליח צבור. (כב)

הלחש]. וכתבו האחרונים, דהיינו באופן שאין בהם אחד שיוכל להתפלל לפני העמוד, דאל"ה אין נכון שהוא יתפלל להם בקול רם, כיון שלא התפלל מתחלה בלחש בשביל עצמו. ובלא שעה"ד הסכימו הרבה אחרונים שלא לעשות כן, כי עיקר התקנה היתה מדינא להתפלל מתחלה בלחש, ואח"כ בקול רם.

ודע, שאין זה ענין למ"ש הרדב"ז בתשו' ח"ד (סי' צד), שכל מודים שמדין התלמוד והפוסקים ראוי לצבור להתפלל בלחש ואח"כ חוזר הש"צ התפלה בקול רם, וגם הרמב"ם לא תיקן אלא לפי שעה וכו', ובזמנינו שיש תלמודי תורה ורובם ככולם בני תורה, והם מקשיבים לקול הש"צ בחזרה, ועונים אמן כראוי, אף שיש מקצת מן ההמון שמדברים בעת החזרה, בטלים הן במיעוטם, ואין לבטל החזרה. ע"ש. וזה איירי כשהצבור מתפללים תפלה אחת בקול רם, ומבטלים החזרה, אבל בנ"ד שהיחיד מתפלל לעצמו ומזכה את הצבור בחזרה, ש"ד בשעה"ד.

לומר פסוק "יהיו לרצון וכו'" בסיום החזרה

עצמה, משה"ה צריך הש"צ לאומרו כשמחזיר התפלה, אבל שומע תפלה [שנהגו לאומרו לפני הפסוק כי שם וגו' ונזכר בטור סי' קיא] דאינו כתפלה עצמה, הואיל וכבר אמרו קודם תפלתו אין הש"צ צריך לחזור ולאומרו אפי' במנחה ובמוסף.

ומה שכתבנו שעל הש"צ לומר את כל החזרה בקול רם, הנה אם הש"צ אומר חלק מהברכה בקול רם, וחלקה מהרהר בלבו, אף שדעת הרמב"ם והסמ"ג דהרהור כדיבור דמי, מ"מ תקנת החזרה לא שייכת שתהיה בהרהור. ובפרט דקי"ל לדינא דהרהור לאו כדיבור דמי, וכרב חסדא בברכות (כ), וכדעת התוס', רבינו יונה, הרא"ש, והטו"ש"ע (סי' סב ס"ג).

"גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה"

כתב בביאה"ל (סי' צב ד"ה היה צריך) דפשוט שמותר לו להתפלל כש"צ ולסמוך בזה על שיטת הרי"ף המיקל

אמנה. ע"כ. והביאו הב"י, וכתב, ועכשיו נהגו ברוב המקומות להתפלל לכתחלה ש"צ תפלת מנחה בקול רם, כדי שיענו קדושה, ולא יצטרך לחזור ולהתפלל בקול רם. וע"ש בד"מ. וכ"פ הטו"ש"ע (סי' קכד ס"ב).
ואמנם בשו"ת קציני אר"ץ החמיר בזה לכתחלה, דע"פ הסוד אין להשמיע קולו בתפלה, וכיון שתפלה זו עולה לו גם לתפלת לחש, היאך יתפלל אותה בקול רם. ע"ש.

אך כבר פשוט המנהג דמי שאיחר לתפלת מנחה ואין לו מניין להתפלל עמהם, אומר קדושה עם הצבור, ומתפלל בקול רם עד האל הקדוש, אף שזה עולה לו לתפלת לחש. וממילא גם בנ"ד העיקר כדעת מרן הנז'.
[ועיין במג"א שהקשה מהגמ' (סוף ר"ה) דמשמע דאף בלא דחק מותר. וכתב, דהיינו מפני שטוב שהש"צ יסדיר תפלתו קודם שיתפלל בקול רם, ולכן אסור לו לכתחלה להתפלל חזרה בלי לחש. ועיין בא"ר מ"ש בקושית המג"א. ומדברי הכה"ח משמע דע"פ הסוד בכל ענין אין לומר החזרה קודם

(כא) כ"כ בכה"ח (סי' קכג אות ל') בשם השל"ה הקדוש (פ"א). ואמנם הרמ"א (סי' קכג ס"ו) כתב, דהש"צ לא יאמר בחזרה יהיו לרצון אמרי פי. ובתשובות מבעל הסמ"ע שהובאו בספר הזכרון להגר"ב ז'ולטי (עמ' שב) נשאל על ההבדל בין אמירת פסוק זה לאמירת ה' שפתי תפתח קודם החזרה, וכתב, דמ"ש הרמ"א אבל אינו אומר יהיו לרצון וכו' אין כוונתו דיש איסור באמירתו, אלא ה"ק, אף שפסוק ה' שפתי תפתח גם הש"צ צריך לאומרו קודם החזרה, אפי' פסוק יהיו לרצון א"צ לאומרו, אבל אם יצא לאומרו הרשות בידו. וטעמו נראה, משום דכתבי מהרא"י (סי' ק) כתב, ה' שפתי תפתח הוי כתפלה אריכתא והיא כתפלה

(כב) הנה היכא שיכול להעמיד עצמו עד פרסה, כיון דבדיעבד תפלתו תפלה ויש בזה משום כבוד הבריות,

כג. שליח צבור המתפלל ובאמצע החזרה נעשה במקום ריח רע, ימתין מעט עד שיעבור הריח רע. ואם הריח רע אינו עובר, ירמוז לאחד מהצבור שידליק חתיכת בד כדי שריח השריפה יגבור על הריח רע, ואז יוכל להמשיך בתפלת החזרה. אבל ריח רע של נפט וכדומה, אינו מעכב. (כג.)

שאיטורו מדבריהם הרי הוא נדחה מפני כבוד הבריות בכל מקום, אע"פ שכתוב בתורה לא תסור מן הדבר, הרי לאו זה נדחה מפני כבוד הבריות. לפיכך אם היה עליו שעטנו של דבריהם אינו קורעו עליו בשוק, ואינו פושטו בשוק עד שמגיע לביתו. ואם היה של תורה פושטו מיד. ע"כ. ומבואר בדברי הרמב"ם, דדבר שאיטורו מדרבנן נדחה מפני כבוד הבריות בכל מקום, ואין חילוק בין איטור קל לאיטור חמור מדבריהם. וגם לא חילוק בין אם יש בדבר כבוד הבריות גדול, או כבוד הבריות מועט, ומשמע דבכל גוונא דוחה לאיטור דרבנן. אולם מדברי רש"י הנ"ל מוכח דלא התירו איטור חמור אף שהוא מדרבנן, מפני כבוד הבריות. וביאור מחלוקתם, דלהרמב"ם יסוד איטורי דרבנן, אף שאסמכיניהו אקרא דלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, מ"מ אין האיטור מפורש בתורה, דזה דין כללי לשמוע בקול דברי חכמים, אבל אין על איטורי דרבנן לאו מפורש מה"ת. ומש"ה ס"ל להרמב"ם דכבוד הבריות דוחה כל לאו דרבנן. אבל לרש"י אין זה משום דכבוד הבריות דוחה האיטור, אלא דבאופן שיש כבוד הבריות לא העמידו חכמים דבריהם, וזה לא נאמר אלא באיטור דרבנן קל, ולא באיטורים חמורים שנאמרו גם בדיאכא כבוד הבריות. ולפ"ז יש מי שכתב דהספק של הביאה"ל הנ"ל, תלוי במחלוקת הרמב"ם ורש"י, דלהרמב"ם דדין כבוד הבריות שדוחה ל"ת דלא תסור הוא משום דין דחייה, ממילא ככה"ג שמברך ברכות לבטלה, שהרי תפלתו תועבה, וכבוד הבריות לא התיר את עצם האיטור, אלא בגדר דחייה. משא"כ לדעת רש"י דרבנן אחילו ליקרייהו, ומעיקרא לא אסרו ככה"ג, מסתבר דאין תפלתו תועבה. וראה בנ"ד בילקו"י על הלכות קריאה"ת (עמ' שלח). ובכה"ח (ס' צב אות ו'). וראה עוד באורך בענין גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, כמה שכתבנו בס"ד בילקו"י על הלכות שעטנו (ס' ג).

לכתחלה כשיעור פרסה. ונראה דאף המחמירין מודים כאן מפני כבוד הבריות, אבל אם אין יכול להעמיד עצמו כשיעור פרסה דלכו"ע תפלתו תועבה מהו. דכיון שהוצרך לנקביו קודם שהתחיל להתפלל, וככה"ג גזרו חכמים ואמרו דתפלתו תועבה, א"כ כל ברכותיו הם ברכות לבטלה, ויש בהן משום לא תשא, וממילא אין להקל משום כבוד הבריות, או דאולי סילקו חכמים לאיטור זה באופן שיש כבוד הבריות, וממילא אין כאן ברכה לבטלה. וסיים, וצע"ג.

והנה ד"ז דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה מבואר בברכות (ט"ו), והקשו בגמ', ואמאי לימא אין חכמה ואין תבונה וכו', תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא, בלאו דלא תסור. אחיכו עליה לאו דלא תסור דאורייתא היא, אמר רב כהנא גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה, כל מילי דרבנן אסמכיניהו על לאו דלא תסור, ומשום כבודו שרו רבנן. ובגמ' מנחות (לז): רבינא הוה קא אזיל אבתריה דמר בר"א בשבת דריגלא, איפסיק קרנא בחוטיה [ציצית] וכו', והא אמר מר גדול כבוד הבריות וכו', תרגמה רב בר שבא בלאו דלא תסור. [כגון טלטול האסור מדרבנן. רש"י]. ובסוכה (לו): אמרו, תניא ג' אבנים מקורזלות מותר להכניס בשבת לבית הכסא. ופרש"י, דבית הכסא בשדה ואינו מוקף מחיצות, ואין כאן אלא טלטול דרבנן, ומשום כבוד הבריות לא גזור. וע"ש בתוס' שדייקו מדברי רש"י דדוקא איטור טלטול מדרבנן הותר משום כבוד הבריות, אבל לא טלטול בכרמלית. אך התוס' פליגי, וס"ל דגם איטור כרמלית שרי מפני כבוד הבריות. ומרן בש"ע (ס' שיג ס"א) פסק כדעת התוס'. והרמ"א שם הביא המחלוקת בד"ז כיעו"ש. והנה הרמב"ם (פ"י מהל' כלאים הלכה כט) כתב, הרואה כלאים של תורה על חבירו אפי' היה מהלך בשוק, קופץ וקורעו עליו מיד, ואפי' היה רבו שלמדו חכמה, שאין כבוד הבריות דוחה איטור לא תעשה המפורש בתורה. ולמה נדחה בהשבת אבידה, מפני שהוא לאו של ממון וכו'. אבל דבר

ריח רע באמצע החזרה

לו חולי שאינו מריח צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ומלפניו צריך להרחיק מלוא עיניו, ואפי' בלילה שאינו רואה אותה צריך

(כג) ראה עוד בילקו"י ח"א (עמ' קל). וז"ל מרן בש"ע (ס' עט ס"א): היתה צואת אדם מאחרי צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, אפי' אם יש

כד. יש לשליח צבור לזהר שלא לסמוך עצמו לתיבה או לסטנדר בעת החזרה, כי בעת שהוא סומך עצמו לא נקרא עומד. אך מותר להשען קצת באופן שאם יינטל אותו דבר שנשען עליו לא יפול. (כד)

כה. עמודי התפלה של השליח צבור שיש בהם זכוכית, וכאשר השליח צבור משתחוה נראית הבבואה שלו, או לוח שויתי עם זכוכית, אפילו הכי אין בזה איסור, ומותר להתפלל כנגדה תפלת שמונה עשרה. וכן במקומות שקובעים בקירות בית הכנסת שיש מבריק, וצורת האנשים שכנגדו נראית בשיש, אפילו הכי מותר להתפלל שמונה עשרה כנגד השיש, ואין בזה חשש כמו המתפלל כנגד המראה. ואמנם אין לתלות תמונות של גדולי ישראל בכותלי בית כנסת, כדי שלא לבלבל כוונת המתפללים, ואם תלו תמונות של רבנים על כותלי בית הכנסת, נכון להסירם משם, או שלכל הפחות יסבירו לגבאים שיש לתלות תמונות אלה בכותל שמאחרי המתפללים, ולא כנגד פניהם. (כה)

כו. יש להמנע מלצייר על חלונות בית הכנסת, או על הכתלים, או על הבגדים [והשטיחים] הפרוסים כנגד המתפללים, בין ציורים בולטים בין ציורים שאינם בולטים. וכן אין לצייר על הכתלים דגלי שנים-עשר השבטים, כגון אריה, נחש, וכדו'. וכן אין לקבוע זכוכית אומנותית בחלונות בגובה שכנגד המתפללים, באופן שמפריע לכוונת המתפללים. אולם הנכנס להתפלל בבית כנסת שכבר עברו וציירו על קירותיו תמונות וכדו', או שיש שם תמונות של רבנים, יעצום את עיניו או יסתכל בסידור, ויתפלל תפלת שמונה עשרה, אפילו היו ציורים בולטים. ומכל מקום המקילין לצייר על חלונות וכותלי בית הכנסת דגלי השבטים, למעלה מקומת אדם, יש להם על מה שיסמוכו, ואין צריך להעיר להם. [ואמנם אם יודע שישמעו לו להסיר הציורים, טוב שיעיר להם להסיר הציורים, אף אם הציורים הם למעלה מקומת אדם]. (כו)

אבל אם היה בג' ראשונות וכו'. ומבואר, דדין הש"צ כדין היחיד.

(כד) ש"ע סי' צד ס"ח, וכה"ח אות ל'. וראה מה שכתבנו בזה לעיל סי' קב ס"ב.

(כה) ע"פ המבואר לעיל סי' צ' סעי' מא. וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו (סי' ב' אות ג') שצריך למנוע מלתלות צורת אדם בכי"נ. וע"ע בשו"ת בית לחם יהודה (ארי"ה סי' ד').

להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום. ואם הוא מצדו דינו כמלאחריו. ע"כ. וש"צ המתפלל תפלת החזרה ומצא צואה בביהכ"נ, כתב במשנ"ב (סק"ו) שאם ע"י זה שהה כדי לגמור את כולה ולא היה בתוך ד' אמותיו, לא יחזור לראש. וכ"כ עוד בסק"ז. ע"ש. ויש לעיין דבסי' קכו ס"ב איתא, דש"צ שטעה ואינו יודע לחזור למקומו, יעמוד אחר תחתיו ומתחיל מתחלת הברכה שטעה זה, בד"א בטעה באמצעות,

לתת ציורים ותמונות רבנים בבית הכנסת

(כו) כ"כ בתשו' הרמב"ם (מהדו' פריימן סי' כ): והבגדים המצויירים אע"פ שאינם בולטות אין נכון להתפלל כנגדן, כדי שלא יהיה מביט בציורים ולא יכוין בתפלתו, ואנחנו רגילים להעצים עינינו בעת התפלה בזמן שיקרה לנו להתפלל כנגד כותל או כנגד מצוייר. עכ"ל. וכ"פ מרן בש"ע (סי' צ סכ"א): הבגדים המצויירים אע"פ שאינם בולטים, אין נכון להתפלל כנגדם. ואם יקרה לו להתפלל כנגד כותל או כותל מצוייר, יעלים עיניו. הג"ה, ולכן אסור ג"כ לצייר ציורים בספרים

שמתפללים בהם, שלא תבטל הכוונה. וולפני כמה שנים הוציאו לאור סידור שעל הכריכה קבעו תמונת רב מפורסם, והעירו להם על כך, וטענו שבלא"ה קוראים בסידור זה כשהוא פתוח, ואין תמונת החכם כנגד המתפלל. אך פעמים שיש סידור אחר סגור לפני המתפללים, ואז יש לחוש לבלבול דעת המתפלל כשהתמונה כנגדם. ולכן איה"נ אין ראוי לעשות כן. וכתב המשנ"ב (סק"ע) שאין נכון להתפלל כנגד בגדים המצויירים, כדי שלא יהיה ממביט בציורים וע"י כך לא יכוין בתפלתו. ולכן יש

מקום תפלה. ובספר אגרות סופרים (דף מב) מובא שהגרעק"א הזהיר את בני קהלתו שלא יציירו את ביהכ"נ שהוא מקום תפלה.

גם בערוה"ש (י"ד ס' רעו) הזהיר שלא לכתוב פסוקי תפלה ושמות קדושים על כותלי ביהכ"נ, ולא יפה עושים האנשים שכותבים תפלות ובקשות על כותלי ביהכ"נ, ועבירה עבדי ולא מצוה.

ואמנם בשד"ח (מע' ביהכ"נ אות לב ח"ו דף 299 ע"א) כתב: ביכ"נ שיש להם טס של כסף של כלי הקודש, שבולטות בו צורות של משה ואהרן, כתב הרב השואל בשו"ת חתם סופר (ח"ז ס' ו') דאע"ג דברבים ליכא חשדא, מ"מ מכוער הדבר וכו', והשיב החת"ס, שיש לסמוך מדרבנן על שיטת הרא"ש דברבים ליכא חשדא. ומשום מכוער הדבר, היינו דוקא לכתחלה אבל בדיעבד א"צ לשנות הדבר. ע"ש. אולם לפי המבואר אין לתלות תמונות רבנים בכתלי ביהכ"נ, בפרט שמבטל כוונת המתפללים. וכן דעת מרן אאמור"ר כדמשמע בתשובתו ביחוד"ה הנ"ל [נראה גם להלן]. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר חלק יט (ס"ה ה'), ובשו"ת משנה הלכות ח"ד (ס"ב קט).

אם מותר למחוק "פסוקים" שצויירו על קירות בית כנסת

כשנכתבו בדיו דחשיב כתיבה, וראיתו מהא דאמרו בשבת (קכ). בשם שכתוב על בשרו יורד וטובל וכו'. **ובספר** כרם שלמה כתב על מ"ש המג"א (ס"ה מה) בשם ר"י מעשה שרקם אחד פסוקי ויאמר על טליתו וכו', מביא פסוקי התורה לידי זלזול [ראה לעיל בהל' ציצית מ"ש בזה]. ע"ש. ומכאן תוכחה מגולה לזמנינו אלה שמדפיסים פסוקי ויכולו השמים וכו' על מטפחות השלחן, ושייך עוד יותר שיבואו פסוקי התורה לידי זלזול, ומי שיש בידו למחות עושה מצוה. ע"ש.

ובספר ארחות חיים (ס"ב כא) כתב בשם ספר מאורי אור שכתב לאסור מה שכותבים על כלי חרס המשתמשים למאכל ומשקה כתב אשורית, בב"ח, פסח, משלוח מנות, וכדו', ואחר שבירתם מוטלים באשפתות, וגם נוסף שרושמים בתוכם מלכלכים במרק. וכבר כתב הרדב"ז בתשו' ח"א (ס"ה כח), דאפי' דברים של חול אסור לרקום בכתב אשורית, שהכתב עצמו יש בו קדושה רבה, ואם כתב פסוקים מהתורה אפי' בכתב אחר אסור.

ועיין בש"ך (ס"ה רפג) בשם העט"ז שהתירו לכתוב פסוקים על המפות של ס"ת מפני שהם תשמישי קדושה ואסור לנהוג בהם קלות.

ליזהר שלא לצייר בכותל ביהכ"נ ציירים כנגד פניו של אדם, אלא למעלה מקומת איש. ע"כ.

והנה מה שהדגיש בדבריו אלא למעלה מקומת איש, הנה הדבר תלוי בטעמא דהאי מילתא, דלטעמא דמבלבל כוונת המתפללים, איה"נ אם הוא למעלה מקומת איש שרי. אבל אי נימא דטעמא דהאי מילתא שלא יראה כמשתחוה נגד אותה צורה, לכאורה גם למעלה מקומת איש יש לחוש לזה. ועיין בתשובת מרן באבקת וכול (ס"ו סג) שכתב, שלא התיר רבינו אפרים [להניח צורת אריות] אלא בצידו ביהכ"נ, אבל אם היתה הצורה בכותל שהקהל מתפלל כנגדו, גם הוא יודה לאסור, מפני החשד, שרואים שהקהל משתחוה כלפי הצורה. ועיין בשו"ת פרי השדה ח"א (ס"ו ס') שקרא תגר על אלה שצויירו בכותל ביהכ"נ צורת י"ב מזלות, טלה שור תאומים וכו', מעשה מכוער, ואסור לקיימו. ובציור המזלות אפי' אין בולטות דעת רודה"פ לאסור, ואפי' לדעת אלו שמתירים בשל רבים דליכא חשדא, מ"מ בביהכ"נ יש לאסור כמו שכתבו הפמ"ג (צ"י סק"ו), והברכ"י (י"ד ס"י קמא), משום שמא בשעת תפלה יפנה עיניו אל המזלות. וכן מצאתי במבי"ט ח"א (ס"ו ל') לאסור בביכ"נ שהוא

וביכ"נ שצויירו על הכתלים שלו פסוקים ושמות הקודש, אם מותר לחזור ולסייד על הפסוקים, בשו"ת פנים מאירות ח"א (ס"ה מה) כתב, שאין איסור מחיקת שם ה' בהעברת סיד, והביא ראיה לזה מהא דכתבו ישראל את התורה בשבעים לשון, וסדו בסיד (סוטה לה). ואיך עברו על מחיקת השם, אלא ע"כ שאין איסור מחיקת שם בהעברת סיד. והגאון בעל מעיל צדקה (ס"ה כד) ה"ד הפנים מאירות ודחה דבריו, דהתם היה הסיד טוח על האבנים, דבכל יכול להסיר וישאר הכתב תחתיו שלם. והעלה שם לאסור בנ"ד.

גם הנודע ביהודה (מהדו"ת או"ח ס"ו יז) דן בביכ"נ שכתבו על הכותל תפלות ובקשות, וכתב, שאסור להרוס הכתלים, וכן לעשן בתוכם באופן שמשחיר הכתלים וגורם למחיקת שם ה'.

גם בספר ברכת רצה (ס"י קג) דעתו לאסור למחוק. ואפי' ע"י גוי אסור, ואין תקנה אלא ע"י ישראל אומן שלא ישתברו ח"ו הטיח, ואסור לקצוץ אותם אם לא לעשות אחר יפה במקומו, כמבואר באו"ח ס"י קנב דרק קלקול על מנת לתקן במקומו מותר. והביא שם מחתנו אב"ד לבוב שכתב להתיר למחוק השמות שנכתבו על הכתלים בצבע, שהאיסור אינו אלא

כז. אם היו עשרה והתחיל השליח צבור לומר את החזרה, ויצאו מקצתן, ימשיך לומר את החזרה כולה אפילו שאין שם מנין. ואפילו אם יצאו מקצתן קודם הקדושה, ימשיך באמירת החזרה והקדושה. אבל קדיש תתקבל אינו אומר. [ולדעת הרמ"א יש להם לומר גם קדיש תתקבל]. והוא שישאר רוב מנין. ומכל מקום עבירה היא לצאת, ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו [ירושלמי]. אבל אם נשארו עשרה מותר לצאת. [מרדכי פ"ב דמגילה, רמ"א]. ואם יצאו מקצת מהעשרה אחר שהתחילו יוצר, לא יאמרו חזרה. כז)

אשר הפרוכת הזאת מונחת עליו, ונראים כאילו משתחיים לצורה. וכבר כתב האר"ז במס' ע"ז (סי' רג) בשם רבינו אליקים לאסור, וציוה להסיר הפרוכת מעל ההיכל, שהרי כשמתפללים ושוחים בברכותיהם כנגד צורות אלו נראה כמי ששוחה לצורות. וע"ע במרדכי (פ"ג דע"ז סי' תתמ).

גם בשו"ת המבי"ט ח"א (סי' ל) הסכים לרבי אליהו קפסאלי לאסור כיו"ב. וע"ע בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' קז). ובשו"ת מהרי"ט ח"ב (סי' לה). וכ"כ החיד"א בשו"ת ב"ב (סי' קמג סק"ג) בשם הגר"ד קורניגלי, שהדבר פשוט שבביהכ"נ או בביהמ"ד שמתפללים שם, אסור להשהות צורות אריות וכדומה. וכמ"ש רבי אליהו קפסאלי, והמורה להתיר בזה עתיד הוא ליתן את הדין. וכ"כ בבית לחם יהודה (י"ד סי' קמא). ובשו"ת דבר משה תאומים (סי' לו ולח). וע"ע בשו"ת חסד לאברהם תאומים (חיו"ד סי' לו) ובשו"ת נטע שורק (חיו"ד סי' מו). ובשו"ת יחוד"ח פ"ג (סי' סב).

וכמ"מ המתפללים כנגד פרוכת זו בעינים עצומות או בסידור יש להם ע"מ שיסמוכו, אפי' הצורות בולטות. וטוב להחמיר למי שאפשר לו להסיר הפרוכת הזאת מעל ההיכל, ולהודיע ולפרסם ברבים שאסור לרקום אריות על פרוכת הקודש המוקדשת לביהכ"נ במטרה ליתנה ולפורסה על ארון הקודש. ולשומעים ינעם.

הערה על עורכי הספר "אור לציון" בענין תפלה כנגד ציורים

אינם חוששין עכ"פ לדברי הזוה"ק (פר' ואתחנן דף רס:), מאן דפקח עיניה בשעתא דצלותא אקדים עליה מלאך המות, וכד תיפוק נפשיה לא יזכה להסתכל בנהירו דשכינתא וכו'. ע"ש. והחילוקים שכתבו בביאורים אין להם שחר, ואינם אלא סברת הכרס, שרא ליה מריה. ומיהו להתפלל מתוך הסידור ש"ד כאילו עוצם עיניו.

כז **ראה** להלן סי' קלב הערה יב מה שכתבנו בזה. וע"ע בשו"ת נו"ב (הארו"ח סי' ד).

וע"ע בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהר"ת סי' טו), ובפתחי תשובה (י"ד סי' רעו סק"ט), ובשו"ת חזון נחום (סי' יז), ובשד"ח ח"ו (דף 293, ודף 295 ע"א), ובטעמי המנהגים (עמוד עג), ובסידור יסודי ישורון (עמוד 213).

והנה בבא"ח (פר' יתרו אות יד) כתב, שציורים הבולטים בכותל או בכגדים הפרוסים כנגדו, אסור להתפלל כנגדם אפי' בעינים סגורות. ואם אין בולטות מותר להתפלל כנגדם בעינים סגורות. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכו"ע ח"א (עמוד קג): לא ידעתי מנין להרב לחלק בזה בין ציורים בולטים לשאינם בולטים. כי בתשובת הרמב"ם (הנ"ל) לא משמע שיש לחלק בזה, שכתב בסתם דבגדים המצויירים אע"פ שאינן בולטות אין נכון להתפלל כנגדן. וכ"פ בש"ע (סי' ז סכ"ג). ונראה מדבריהם שאפי' ציורים בולטים לא נאסר להתפלל כנגדם בעינים עצומות.

וכן משמע בשו"ת אבקת רוכל (הנ"ל) שהביא תשובת רבי אליהו קפסאלי שהעלה לאסור. ומרן השיב ג"כ שבאמת ראוי לכל מי שנגע ה' בלבו שימחה בתוקף ע"ז. וע"ע שם (סי' טו) שהביא תשובת הרמב"ם הנ"ל, ובכמה בתי כנסת יש פרוכת של ההיכל שמצוייר בה צורת אריות בולטות, ואע"ג דלאו שפיר עבדי לתלות פרוכת כזאת על ההיכל, והמקדיש פרוכת כעין זו יוצא שכרו בהפסדו. שהעם משתחיים מול ארון הקודש

והנה עורכי הספר אול"צ ב' (עמוד סד אות יב), כתבו שמותר להתפלל כנגד פרוכת מצויירת אפי' אם אינו עוצם עיניו. ובשו"ת יבי"א ח"ט (סי' קה אות מח) העיר ממ"ש הרמב"ם בתשובה [הנ"ל] שהבגדים המצויירים אפי' אינן בולטות לא נכון להתפלל כנגדם, ואנחנו רגילים להעצים עינינו כשיקרה לנו להתפלל מול כותל או בגד מצוייר. ע"ש. וכ"פ מרן בש"ע (סי' ז סעיף כג). וכן בספר בא"ח אסר ג"כ, אא"כ בעינים עצומות. וא"כ אמאי עורכי הספר הנו'

כח. מי שטעה בתפלת הלחש שלו ובמקום נוסח המודים הרגיל אמר מודים דרבנן, או שליח צבור שטעה ואמר נוסח מודים דרבנן, יצא. (כח)

כט. עמד להתפלל מוסף או מנחה, או תפלת תשלומין, ואמר ה' שפתי תפתח, ושמע קדיש או קדושה, יענה. ואחר כך יחזור לומר שוב הפסוק ה' שפתי תפתח וגו'. (כט)

ל. השומע חזרת השליח צבור, ומנין אחר הגיעו לאמן יהא שמיה רבא, נראה שיענה אמן יהא שמיה וכו'.

לא. מותר לשליח צבור להתפלל חזרה ברמקול, והצבור עונה אמן אחר הברכות גם אותם היושבים רחוק שמבלעדי הרמקול לא היו שומעים את הברכה, אפילו הכי עונים אמן וקדושה. וברכת כהנים. (לא)

הטועה בתפלת הלחש ואמר "מודים דרבנן" אם חוזר

ואין משנים מהן דבר. ע"כ. וכאן הרי שינה ממטבע הברכה והוסיף בנוסח הברכה. אך יתכן דהרמב"ם לא קאמר אלא לכתחלה, ומאן יימר לן דהוא לעיכובא גם בדיעבד. ולכאורה ד"ז תלוי במחלוקת הראשונים, שהטור (בסי' סח) כתב בשם הרמ"ה, בענין מה שמפסיקין בקרב"ץ, שהוא אסור, שהרי בפירוש שנינו במקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך וכו'. ועוד שנינו כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא. וכו"ד הרמב"ם. אבל הראב"ד כתב, דשרי להוסיף או להפחית באמצע הברכה, ולכן נהגו להוסיף פיוטים במאורות ובאהבה וכו'. וגם ר"ת דחק לפרש שהיא דבמקום שאמרו לקצר כדי לקיים המנהג. ודעת הב"י שם, דטוב ויפה לבטל הקורב"ץ, ושכן ס"ל להרא"ש. ע"ש. נמצא שלדעת הרמ"ה והרמב"ם בני"ד צריך לחזור, ולדעת הראב"ד ור"ת אינו חוזר. וע"ש במה שהאריך, וסוף דבר העלה שיצא י"ח, שהרי נוסח זה דומה ממש לנוסח מודים הרגיל, ובפרט שבפתיחה והחתימה של הברכה לא היה שינוי, וכיון שפתח וסיים כדין, אינו בכלל המשנה ממטבע התפלה. וראה מה שכתבו בזה בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ג סי' ר), ובשו"ת רבבות אפרים ח"א (ר"ס צא), ובספר זכות יצחק (ח"ב עמ' רסב).

(כט) כ"ב בשו"ת רב פעלים ח"ד (חאו"ח סי' ד). ודלא כהכה"ח (סי' קיא סק"ח) שלא כתב כן עד"ה.

חזרת הש"ץ ברמקול

ברכת כהנים ברם קול, והכל עונים אמן. ואמנם לגבי שומע כעונה, ע' בספר ילקו"י פורים (הנ"ל) לגבי קריאת המגילה, דכאשר אולם בהכנס"ס רחב מאוד, ויש קהל גדול הבאים לשמוע קריאת המגילה, אותם היושבים סמוך לש"צ באופן שגם אם יינטל הרמקול יוכלו

(כח) הנה הרמב"ם (בפ"א מהל' ברכות ה"ו) כתב: כל הברכות כולן נאמרות בכל לשון, והוא שיאמר כעין שתיקנו חכמים, ואם שינה את המטבע, הואיל והזכיר אזכרה ומלכות וענין הברכה אפי' בלשון חול יצא. ובכס"מ שם הביא מה שתמה ע"ז הרד"ך, ממ"ש הרמב"ם (בפ"א מהל' ק"ש ה"ז), שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות הרי זה טועה וחוזר ומברך. וכתב, דלא קשיא מידי, דהתם מיירי ששינה וחתם בברוך במקום שלא אמרו לחתום, אם פתח בברוך במקום שלא אמרו לפתוח, וכיו"ב, אבל הכא מיירי ששינה מנוסח הברכה אלא שאמר ענין הברכה הנוסח אחר, ולא שינה לא בפתיחה ולא בחתימה, הילכך בדיעבד יצא. ע"כ. ומכאן למד בשו"ת יבי"א ח"ז (חאו"ח סי' ג) לנידונו, במי שהתפלל בתענית צבור, ואמר עננו בשומע תפלה, אך במקום שיחתום בא"י שומע תפלה, טעה וחתם בא"י העונה לעמו ישראל בעת צרה, ונזכר רק לאחר שסיים תפלתו, שיצא י"ח, ואין בזה משום משנה ממטבע שטבעו חכמים בתפלה. וע"ש שהביא עוד פוסקים שדנו בזה.

שו"ר בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סי' ב), שדן בזה, ובתחלה רצה לומר שלא יצא י"ח, ואם עקר רגליו חוזר לראש, שהרי שינה ממטבע התפלה. ועוד, שהרמב"ם (בפ"א מהל' תפלה) כתב, דבג' ראשונות וג' אחרונות לעולם אין מוסיפין בהם ואין פוחתין מהן

(לא) ע"פ המבואר בילקו"י פורים (סי' תרפט הע' טו, עמ' תסח). ובילקו"י מועדים (עמ' רפז), ובחזו"ע פורים (עמ' נז). ובילקו"י ימים נוראים (דיני סליחות).

ומעשים בכל יום מזה עשרות שנים שבמעמד ברכת כהנים בכותל המערבי הש"ץ אומר את החזרה ופוסקי

הילוך עד האזן, וגם יש קצת שיהוי זמן בהילוכו עד שיגיע לאזן, ובכ"ז נחשב שהוא קול האדם. ולכן אפשר שגם הקול שנעשה ע"י המיקרופון ששומעים אותו בעת שמדבר הוא נחשב קולו ממש, וכן מסתבר יותר, וגם מה שאומרים שהוא קול אחר אינו ברור, ולכן מצד ההלכה אין למחות בידי הרוצים לקרוא המגילה ע"י מיקרופון וכו'. וע"ע בשו"ת אג"מ ח"ד (בהשטות לחאו"ח סי' קח).

והנה ביחוד הנ"ל כתב לבאר הענין בזה"ל: דאלה היושבים סמוך לש"צ, והיו יכולים לשמוע היטב את קריאת המגילה מפיו, גם בלעדי הרם-קול, מסתבר ודאי שיוצאים י"ח, [ונכעין מה שאמרו בגמ' (סוכה ב.), דל עשתרות קנינים איכא צל סוכה]. וראש ישיבה אחד בכל שנה חוזר בלגלוג על ה"ראיה" מהגמ' סוכה, שאינה ראייה כלל וכו'. אולם אינו מדקדק בפני התלמידים במ"ש ביחוד, שלא כתב שם הדבר בגדר ראייה, אלא כדי לסבר את האוזן כתב שהוא "כעין" מה שאמרו וכו', והוא בגדר זכר לדבר כדי להסביר את הסברא, אבל לא כתב שהוא בגדר ראייה.

וכבר הנהיגו בכמה בתי כנסיות, לקרוא את המגילה וכן קריאה"ת, ע"י סיוע של רם-קול, כפי שהיה מנהגו של מרן אאמור"ר זיע"א. וזה בבתי כנסיות שהש"צ קורא בקול גבוה ושומעים את קולו גם בלי הרם-קול. ולשם כך יש נוהגים שאת הברכות של המגילה מברך הש"צ בלי רם-קול, כדי שהקהל יכירו אם הם קרובים מספיק כדי ששומעים גם בלי הרם-קול.

הבדלה דרך טלפון

בלעדו לא היה שומע את הקריאה". והמשתמש במכשיר שמיעה יוצא י"ח באמצעות המכשיר. (וע"ע שם סי' קנג אות מח).

וע"ע בת' הלכות קטנות (ח"ב סי' רעו) לגבי שמיעת מגילה מכח בת קול מרחוק, אם יש לפסול משום קול הברה.

והגאון החזון איש כתב להקל בזה, שכיון שהקול הנוצר הוא ע"י האיש המדבר וקולו נשמע מיד כדרך כל המדברים, אפשר דחשיב כשומע ממש מפי האיש המדבר. וה"ד הגרש"ז אוירבך בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' ט ע"מ סו בהע'), אלא שכתב עליו, שזהו חידוש גדול ואיני מבין דבריו. ע"כ. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ג (סי' לה). ובס' לקט הקמח החדש (עמ' קלט). וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' יא), ובשו"ת יחוד ח"ג (סי' נד). שוב ראיתי בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' ג ד"ה והנה עיקר) שכתב, שיש נוהגים בבתי כנסת להשמיע

לשמוע מהש"צ, יוצאים י"ח, אבל היושבים רחוק מהש"צ, באופן שמבלעדי הרמקול לא היו יכולים לשמוע את הקריאה מהש"צ, לא יצאו י"ח, ובאופן כזה אין להשמיע קריאת המגילה ע"י רם-קול. וע"ע בשו"ת יחוד ח"ג (סי' נ"ד).

והנה בספר מועדים וזמנים כ' להעיר, שגם הקרובים לש"צ יש להסתפק בזה, שכן הקול שלו, וקול הרמקול מתערבבים, ויש חשש ששומע מקצת הקול הפסול, קול הרמקול שהוא יותר חזק מאשר קולו, וממילא לא יצא י"ח, ואת"ל שהרמקול הוא אותו קול של הש"צ, א"כ גם הרחוקים יצאו י"ח.

הנה בילקו"י פורים (הנ"ל) ביארנו הדברים, דאפי' אם ע"י הרם קול נשמע קולו של הש"צ עבה יותר, או גבוה יותר, אין בכך כלום, שסוף סוף הציבור היושבים סמוך לו שומעים את המגילה מפי אדם בר חיובא, כי יכולים לשמוע קולו, וכל הקולות כשרים, אבל לגבי היושבים רחוק מש"צ ולולי הרם קול, לא יכולים לשמוע את המגילה כהלכתה יש לדון אם זה נקרא שומע מפי ש"צ בר חיובא.

והנה בשו"ת אג"מ (חאו"ח ח"ב סי' קח) כתב, שאפי' אם נאמר שהאמת כדברי המומחים שע"י המיקרופון לא נשמע קול האדם, אלא קול אחר שנעשה מחמת קולו, מ"מ מן הדין יש להחשיב זאת כשמיעת קולו ממש, שכל מה שנשמע הוא מכח קולו ממש, ומנין לנו עצם כח השמיעה איך הוא, שאולי הוא ג"כ באופן כזה שנבראים גלי קול באויר ומגיעים לאזנו. וכן מסתבר לפי מה שאומרים חכמי הטבע, שהקול יש לו

ושם בח"ד (סי' צא אות ד) נשאל בדבר שמיעת הבדלה ע"י טלפון לאשה הנמצאת בבית, והשיב, הנה אם א"א לה שתשמע הבדלה במקומה, ודאי יש לה לשמוע על הטלפון, שיותר נוטה שיוצאים בזה י"ח כדכתבתי במק"א לגבי קריאת מגילה, וה"ה גבי הבדלה, משום דכל מצות דבור דבחול הוא כמגילה, לכד ק"ש ובהמ"ז שצריך למחות באלו הרוצים לצאת במיקרופון, ולכן, כיון שא"א לה לשמוע הבדלה בבית, צריכה לשמוע ע"י הטלפון, וכן צריך לענות אמן על ברכה ששומעין ע"י טלפון וע"י מיקרופון מספק. ע"כ.

ובשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' פה) כתב שבעיקר דין הקריאה ברם קול דעתו נוטה למ"ש באג"מ הנ"ל. ע"ש. וכ"פ האדמו"ר מליבאוויטש הובא בספר שובע שמחות הנד"מ (עמ' עח). וע"ע בשו"ת קול מבשר ח"ב (סי' כה). גם בשו"ת רבבות אפרים ח"ד (סי' קנג) כתב, שאין יוצאים י"ח בשמיעת המגילה ברמקול, אם

הרם-קול גובר על קולו של הש"צ, וא"ז כמו תרי קלי דקי"ל דמשתמע במגילה, דהכא גרע שהקול של הרם-קול גובר על הקול הראשון. ג. ועוד שיש לחוש שלפעמים קולו של הש"צ נחלש, ובאותם מילים שקורא קצת בלחש, ליושבים מרחוק לא נשמע כלל קולו של הש"צ, ושומע רק ע"י הרם-קול לבד.

ואמנם מרן אמו"ר נהג לקרוא המגילה ברם קול במשך שנים, וכנראה סבר, דמסתבר לן כסברת המתירים בזה לכתחילה גם לאותם שאינם שומעים בלי רם-קול, וזה מכמה טעמים. א. שגם הקול הטבעי של האדם עובר דרך גלי קול. וכמ"ש האח"י הנ"ל. ועוד, דדמי לרואה ע"י המשקפיים, שהם בטלים לעינים, וכך הדרך לראות דרכם, ולכן מהני גם לענין מקרא מגילה וכדו'. ומטע"ז השומע ע"י מכשיר שמיעה, יוצא בזה י"ח. שהמכשיר טפל לגוף והוי כחלק מהאוזן. וכמו מי שהשתילו לו עין או אוזן או מערכת שמיעה. דהיום הגברת הקול ע"י מכשיר חשמלי הוא נעשה לדבר נפוץ, ובודאי יוצא ומוציא אחרים י"ח.

וע' בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' מא) שאף אם השומע ברם-קול לא מהני, ע"י מכוונת שמיעה שפיר דמי. גם בציץ אליעזר (ח"ו סי' ו. ח"ו סי' יא. ח"ט סי' כא) כתב, שאין לדמות מכוונת שמיעה לרם-קול, ושאינן בזה משום מוליד זרם למדבר עם כבוד השמיעה הזה. ודלא כמ"ש במנחת שלמה (ח"א סי' ט) שהשומעים ע"י מכוונת שמיעה, אינם יוצאים כלל חובת שמיעת קול שופר ומקרא מגילה וכו'. ע"ש. וצ"ע.

ולדינא כתב בחזו"ע על הל' פורים, שנראה שיוצאים י"ח מקרא מגילה אף ע"י מכוונת שמיעה. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ו (סי' תלו) דהוי כדין הרואה ע"י משקפים. ע"ש. ובפרט שכ"ז נעשה כדרך הדיבור של בני האדם. וא"ז דומה לטלפון וכדו'. ושור"ר כעין סברא זו בציץ אליעזר (ח"ח סי' יא), שסו"ס השמעה שע"י רם-קול היא כדרך שמיעת רוב בני אדם, והעיקר בא מהבל פיו וכחו של הבעל קורא שהוא בר חיובא. ע"ש. והיינו שהרי קולו של הקורא מגיע לאוזן השומע, והרם-קול אינו אלא מוליך את הקול למרחוק, ואע"פ שא"ז קול הקורא עצמו, אלא קול המכשיר הנוצר ע"י קול האדם, כיון שהוא נשמע מיד עם קריאת הקורא, דנים אותו כקול הקורא עצמו, שאף בתולדת קול אדם אפשר לצאת, שכן אף קול האדם עצמו שמגיע לאזני השומע אינו אלא תנודות באויר שנוצרות ע"י הרעדת האויר, ומה לי תנודות של האויר ומה לי של חשמל, ואף אם נאמר שלא הגיע הקול לאזני השומע אלא ע"י גרמא, יצא י"ח.

מק"מ בפורים ע"י מגביר קול, מפני שהם סוברים דכיון שחיקוי הקול של הקורא נעשה מיד במכשיר של המגביר קול ע"י הקורא בעצמו, שפיר חשיב כשומע את המגילה מפי הקורא, ולא כשומע ממכשיר כזה אשר קולו דומה לקול הקורא. ובסי' ט' (אות א') כתב לענין עניית אמן מבלי לצאת י"ח, דרק אם עומד בביהכ"נ או אפי' סמוך לו ושומע חזרת הש"צ ע"י רם קול אז שפיר נגרר אחר הצבור ועונה אמן מידי דהוי אאלכסנדריה של מצרים, משא"כ כשעומד רחוק ושומע ע"י הטלפון נראה שאין לענות כלל אמן על שום ברכה, ודינו כעונה אמן לבטלה, הואיל והוא שומע את הברכה רק באפרכת הטלפון והממברנה, ולא מפי אדם, ולכן מסתבר שאם עומד רחוק ואין לו שום צירוף עם המברך אין לענות על ברכה זו.

ועד"ז כתב במועדים וזמנים ח"ו (סי' קה) דבמסיבות שמתפללין ומברכין ברמקול בימי החול, גדול אחד אמר שעונה אמן, דדמי לביהכ"נ של אלכסנדריה, ואני מפסק מאד בד"ז, דכשם שאם שומע ברדיו אינו עונה אמן שא"ז קולו, אף שמדבר עכשיו באותה שעה, ה"ה ברמקול אין יוצאין, ובאלכסנדריה של מצרים היו כולם באולם גדול ונצטרפו בכך. ובכה"ג אף שאינו שומע עונה אמן. ע"ש.

ותמיהני, דאין קשר לענין של הצטרפות, דבזה בעי' שיהיה במקום אחד, לבין עניית אמן שהוא תלוי בידוע איזו ברכה מברכים, שהרי אפי' הפסק כמה בתים עונים אמן אם אין טינופת מפסיקה, כמבואר בש"ע.

ובשו"ת פני מבין (א"ח סי' לג) צידד שאפשר לצאת י"ח מגילה בשמיעה ע"י טלפון. וכתב שהחרשים שיש להם קנה לשמוע, חייבים לשמוע מקרא מגילה, כיון דאפי' אם שומע בכובד, שומע מקרי. ובירושת פליטה (סי' י) כתב, שבשעה"ד יוצאים גם בשמיעת שופר כה"ג. וע"ע בשו"ת חיי אריה (סי' ל). נוע' גם באנציקלופדיה התלמודית (עמ' תש"ג) דעת הרבה פוס' שאפשר לצאת י"ח קריאת מגילה ע"י רם-קול או טלפון או רדיו. וכ"כ הגאון ממונקאטש בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב (או"ח סי' עב), וכ"ה בשערי דעה ח"א (סי' ב), וכ"ה במערכי לב (סי' ה ובהשמטות סי' א), ובצל"ח החדש (קו"א לסי' א מהר"ע לרין), ובארץ צבי (סי' נג), ובשו"ת ים הגדול (או"ח סי' כט), ובפרח שושנה (סי' נד). ועי' גליוני הש"ס (ברכות כה): שנסתפק בזה. ושם (בעמ' תשנ"א) דעת החולקים].

והנה יש שערערו ע"ז מכמה טענות. א. דמאחר שדעת כמה גדולים שאין יוצאים י"ח ע"י רם-קול, אמאי לא נחוש לדבריהם לכתחילה, כשהדבר אפשר בנקל. ב. ועוד, שאף שהשומעים היו שומעים גם בלי רם-קול, מ"מ הרי עכשיו שומעים רק את הרם-קול, שקול

וייש חולקים וסוברים בכל המצוות התלויות בשמיעה אין יוצאים ע"ש שמיעה דרך טלפון, וכ"כ בחיי אריה (הנ"ל, סי' ל), וכ"ה בצל"ח שם. ובעדות לישראל להר"י העניקין (סי' כ עמ' 122), ע"ש. והטעם, לפי שהקול הנשמע אינו קולו של הקורא, שכן אין הזרם מוליך את קולו, אלא הקול כלה במקומו והוא מייצר זרם שאינו קול ואינו נשמע, והזרם גורם לממברנה המשמיעה ליצור קול אחר הדומה לקול הקורא, ואין יוצאים בשמיעת קול הממברנה, שאינו חשוב קול האדם, אע"פ שנוצר מכחו, ואף שקול האדם עצמו אינו אלא תנודות באויר, כיון שכך דרכו וטבעו של הקול הרי זהו קול האדם שדברה עליו התורה, משא"כ קול הנשמע בטלפון. ויש שכתבו הטעם שאין יוצאים אלא כשהקול בא מכח האדם, משא"כ בטלפון, שאין הקול בא מכחו אלא בגרימתו, או לפי שמאחר שהקול כלה לגמרי ונהפך להיות זרמי חשמל שאינם נשמעים לאוזן אדם ואינם קול, לכן אף כשהמכשיר המשמיע הפך את זרמי החשמל לקול, אין יוצאים בשמיעת קול זה - אף אם חשוב כקול האדם - כיון שיש הפסק בין

הקורא והתוקע לבין הקול שמגיע לאזני השומע ובטל היחס שבין המשמיע לשומע. [אנצ. תלמודית]. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' ט), ובשו"ת קול מבשר ח"ב (סי' כה), ובמועדים וזמנים ח"ו (סי' קה).
ומצינו שנחלקו בכיו"ב לגבי עניית אמן בשומע ברכה דרך רם-קול או טלפון, יש שכתבו שצריך לענות אמן. וכן כתבו: שו"ת מנחת אלעזר ח"ב (סי' עב), שו"ת פני מבין (או"ח סי' לג), בס' מערכי לב (סי' ה ובהשמטות סי' א), שו"ת הלל אומר (סי' ג). שו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' צא אות ד). ומה שהצריכו איזה אחרונים דצריך שיכיר את קול המברך וידע שמותר לענות אמן על ברכתו, אינו, דהעיקר ששומע את הברכה, וידע שזו אינה הקלטה אלא באופן ישיר. וזה קול המברך עצמו, ואע"פ שהמברך רחוק הרבה מן העונה, אין בכך כלום. וכמ"ש במנחת אלעזר שם, ובשו"ת הלל אומר, שאפי' מחזיזה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, ע"י פסחים פה: וראה בילקו"י ימים נוראים בדיני סליחות, מה שהארכנו לגבי עניית קדיש וקדושה בשומע דרך הרדיו או הלוויין שידור ישיר. ראה שם.

ברכת האירוסין והנישואין דרך רמקול

וכן לגבי ברכת האירוסין והנישואין, מעיקר הדין אין מניעה להשתמש ברם-קול בעת שמברך ברכות האירוסין או הנישואין, שהרי עורך החופה והקידושין נמצא סמוך לחתן וכלה, והם יכולים לשומעו גם בלי הרמקול, וקולו האמיתי נמצא בחלל המקום, והרם-קול רק מסייע להגברת קולו של המברך, ולכן יוצאים בזה י"ח. וכן נהג מרן אאמו"ר זיע"א, שהיה מסדר חו"ק דרך הרם-קול.

וקסו) כל כך בזה, שאף בשעה"ד שאין באותה העיר עשרה וא"א להביא מעיר אחרת עשרה, אין לברך בר' חתנים. ולכן נראה עיקר דאף בדיעבד אם בירכו ברכת חתנים בפחות מעשרה, חוזרים ומברכים בעשרה.
וכן נראה מדברי מרן ועוד מגדולי האחרונים, שברכות הנישואין (כעשרה) מעכבות, ואם א"א לעשותם בעשרה אין לשאת אשה בלי ברכה. אכן בבא"ח (פר' שופטים אות יד) פסק שבמדינה שאין שם עשרה וא"א להביא עשרה מעיר אחרת, יש לסמוך על המקילים וכו'. ובשד"ח (מע' ברכות (סי' ג אות 1) האריך מאד בזה, ומצדד להקל. [וי"ל ע"ד]. וביבי"א העלה שיש לצדד שלא בלי ברכות. אמנם לא נתבאר אם צריכים כל העשרה להקשיב ולשמעו, או שדי שנמצאים שם עשרה מישראל. וכן מנ"ל שצריכים לצאת י"ח בברכתו של המברך. ונראה שדי שיהיו נוכחים במקום עשרה מישראל.

והבא קיל טפי, שאין הדבר ברור שעשרה מן הקהל או החתן והכלה צריכים לצאת י"ח בכל הברכות הללו, כדין שומע כעונה בכל הפרטים. ואפשר שזו חובה כללית על הציבור לברך בפני עשרה מישראל.
דהנה בכתובות (1): איתא, ברכת חתנים בעשרה. וכ"ה בש"ע (אה"ע סי' סב ס"ד), שאין מברכין ברכת חתנים אלא בעשרה גדולים ובני חורין. וכתב הריטב"א שם בשם הגאונים, שהטעם מפני שדבר שבקדושה הוא לברך את השם. ואם הא דבעינן עשרה הוא לעיכובא אף בדיעבד, ע' באורך בשו"ת יבי"א (ח"ב אה"ע סי' 1), דמ"ש בנו"ב (מהדו"ק אה"ע סי' נו) שאם בירך ברכת אירוסין וחתנים בלא עשרה, אינו מעכב, ובדיעבד עלתה לו הברכה אף בלי עשרה. וראה לזה מהא דיצאו מקצתן דגומר. אמנם בבעל המאור (מגילה ה). מבואר להדיא דכל הנך דתנן במגילה (כג): הוי לעיכובא. וכן משמע ממה שהחמיר הרשב"א (סי' אלף

וגם לדעת האג"מ (או"ח ח"א סי' נו) דס"ל שחיוב שבע הברכות שאחר הסעודה הוא על כל האוכלין מסעודת החופה, ושלכן אין רשאים לצאת קודם שמברכין הוי ברכות. וכעין זה הביאו בשם הגרי"ז מבריסק, שבלשון הרמב"ם מדוייק שהו' ברכות שבסעודה, הם כמו תוספת על הברכות של ברהמ"ז, ושלפ"ז נראה שהחיוב הוא על כולם. וראה עוד מ"ש בזה בשו"ת חשב האפוד (ח"א סי' ט). אין זה מוכרח לומר שיש חיוב על כל אחד ואחד לברך בעצמו עד שיהיה בזה

לב. מי שמרכיב מכשיר שמיעה ועל ידו שומע היטב, וללא המכשיר בקושי שומע, יכול להוציא את הקהל י"ח בחזרת הש"ץ ובקריאת ספר תורה, ואף במקרא מגילה, ויכול לערוך חופה וקידושין, וכשר לשמש כעד בקדושין. (לב)

מדאי. ולזה יש תקנה לבקש להנמיך את עוצמת הקול או להרחיק מעט את המיקרופון.

ואמנם יש מחמירים שלא לברך ברכת האירוסין והנישואין דרך רם-קול, ובשנת תשנ"ח פרסמו רבני הבר"ץ של העדה החרדית, [הרב פישר, הרב רבינוביץ, הרב הורוויץ, והרב בראנדוספר, זצ"ל], קול קורא, שלא להשתמש ב'רם-קול', בברכות האירוסין והנישואין בחופה, ובשבע ברכות. וגם בברכת הזימון במקום שמתאספים שם רבים. לפי המבואר בש"ע שצריכים לשמוע את ברכת המזמן או את המברך ברכת אירוסין ונישואין. וכיון שברם-קול לדעת רבים אין זה קולו של המברך, יש חשש גדול שלא יוצאים י"ח הברכה במכשיר הנ"ל. ולכן ראוי ליוזר בזה, מחשש ברכה לבטלה. והובא בכתב עת אור ישראל (מאנסי, יג, תשנ"ט, כב-לד). והוסיפו, דמן הראוי שלא יתן הברכות וכן אמירת הזימון רק למי שקולו חזק ונשמע למרחוק ולא להשתמש במכשיר הנ"ל בשעת ברכה, ולא להכשל ח"ו בברכה לבטלה, ובביטול מצות הזימון כהלכתה. וה' הטוב ישפיע שפע של ברכה למזהיר ולנוהר. ע"כ.

אלא שדעת מרן אאמ"ר להקל בזה, ומעשה שהיה לפני כשלושים שנה, שהזמינו אותנו לברך אחת מברכות הנישואין, והיה שם הגר"פ שיינברג ע"ה, וביקש מאתנו שלא נברך ברמקול, וכשאמרו לו שזה בנו של מרן, נענע בראשו שנוכל לברך ברמקול, כי ידע את דעתו של מרן זיע"א להקל בדבר, וכדעת האג"מ. ובחתימת נכדו של מרן זיע"א הרב שיינברג עצמו בירך ברכה אחריתא באמצעות הרם קול. ואף לדעתו קריאת הכתובה אפשר לכתחילה לקרוא אותה דרך הרם-קול, שהוא רק מנהג בעלמא לקרוא את הכתובה תחת החופה, אך אין הקריאה מעכבת כלל, ודי בחתימת העדים ובלקייחת קנין מהחתן. ע' בספר ילקו"י שובע שמחות ח"א (עמ' ר"ה).

ובאמת שאף לגבי הברכות מנהג העולם אינו כן, והן בברכת האירוסין והן בברכות הנישואין מברכים דרך רם קול.

המרכיב "מכשיר שמיעה" מוציא את הקהל י"ח בחזרת הש"ץ ובקריאת התורה

אחרים י"ח, כך כתבו האחרונים, שו"ת קול גדול שו"ת הלק"ט, פר"ח, נודע ביהודה, חת"ס, ועוד, שמי ששומע ע"י חצוצרות אינו נקרא חרש, כי חרש שחוש השמע אצלו נשתתק מכל וכל, אינו יכול לשמוע גם ע"י מכונה, וכן מצד מהרצ"פ בספר מקראי קודש שבמק"מ או

משום שומע כעונה, די"ל שזהו כעין חובת ציבור על הנאספים שם, וכשאחד מברך ממילא מקיים את המצוה עבור הכלל, ולא מדין שומע כעונה. וע' להרמב"ם (פ"ו ה"ו מאישות) שכתב, אירס וכנס לחופה ולא בירך ברכת חתנים, הרי זו נשואה גמורה וחוזר ומברך אפי' אחר כמה ימים. ובחי' הריטב"א כתובות ז: הגיר' אחר כמה שנים. ע"ש. הרי אף דליכא חיובא מצד הנאספים מ"מ החתן מצווה מצד עצמו לדאוג לכך שיברכו על נישואיו ברכת חתנים.

גם בשבט הלוי (חלק י"ט ו' רמז) דן לענין ברכת חתנים ואירוסין דרך הרם-קול, וכתב דמנ"ל לקבוע שהחתן צריך לשמוע את ברכת האירוסין, שאף שדעת הרמב"ם שברכת האירוסין היא ברכת המצוות, הנה דעת הרא"ש (פ"ק דכתובות) והתוס' (פסחים ז.) שהיא רק ברכת השבח, ולכן הו"ל מצוה גמורה גם אם בדיעבד לא שמע. וע"ע בחי' רע"א (יו"ד ס"א א' סק"ז) שבקידושי חרש שמדבר ואינו שומע [גם כשהיא חרשת ג"כ], מברכים ברכת אירוסין, הגם שהחתן אינו שומע כלל, וכמ"ש הט"ז שם דהוא ברכת שבח. ואמנם הנו"ב (אה"ע ס"א א') נסתפק בזה משום שהחתן צריך לשמוע הברכה לדעת הרמב"ם ודעמי', שהיא ברכת המצוות. והתבו"ש (יו"ד ס"א א' ס"ק נט) פשיט"ל שאין הרב צריך להוציא כלל החתן, דלא נתקנה רק לנועדים שם לשבח. והיינו כפשיטות הגרעק"א.

ובאמת שלכתחלה אנו נוהגים להגיד לחתן לפני קידושין שיכוון לצאת. וא"כ עכ"פ לגבי רם-קול בברכת אירוסין, יש מקום שלא להרעיש כ"כ. וכ"ש לענין שבע ברכות, דלכ"ע היא רק ברכת השבח, וא"כ מעיקר הדין יוצאים גם בלי שמיעת החתן, ולא ניתן להאמר שזה נחשב ככלה בלא ברכה.

וע"ע בזה בקובץ פעמי יעקב (מא. תשנ"ט. עמ' כא), ושם (בעמ' נט) העירו, שהמציאות היא שגם כשמברך ברם-קול, העומדים סמוך למברך שומעים גם קול המברך באופן ברור, כל שאין קול הרם-קול גבוה

(לב) הנה לענין חזרת הש"ץ אין בזה שאלה, אך יש לדון לגבי מקרא מגילה ושופר וכדו', וע' בספר ילקו"י פורים (ס"י תרפ"ט ס"ב), ושם נתבאר שכבדי השמע המניחים באזניהם מכונת שמיעה חשמלית, כל השומע ע"י מכונה אינו נקרא חרש, וחייב במק"מ, ומוציא

סימן קכה - הלכות קדושה

א. יש אומרים שקודם הקדושה יש לכוין לקיים מצות עשה של "ונקדשתי בתוך בני ישראל". וכן דעת כמה מהרבנים המקובלים. אולם לדעת רבותינו הראשונים, אין מצות הקדושה אלא מדרבנן, והביאו חכמים אסמכתא למצוה זו מפסוק "ונקדשתי בתוך בני ישראל". והעיקר להלכה כדעת רבותינו הראשונים. וטוב שיכוין לקיים מצות קדושה, בלי לחשוב בדעתו אם היא מן התורה, או מדרבנן, והקב"ה יודע תעלומה יצטרף מחשבתו כפי הדין. (א)

ובספר מקראי קדש (חנוכה ופורים עמ' צה), כתב לגבי מקרא מגילה ע"י מכוונת שמיעה, דקול שופר שאני, שהדבר מעכב אם יש תערוכות של קול אחר עם השופר, משא"כ במקרא מגילה או בקריאת התורה, הרי הוא שומע קול הקורא, אלא שמעורב בו גם קול אחר, ובוהו יש לדון שיוצא ידי חובתו אפי' אם נתערב עמו קול אחר, שעכ"פ הכל הוא מכח הקורא, וכל הקולות כשרים, רק שיהיה מכח בר חיובא, והא איכא. וכתב שם (ס"ס כז), שלמעשה יש להקל בדיעבד כששמעו קריאת המגילה מפי מי שאינו יכול לשמוע אלא רק ע"י מכשיר שמיעה.

ואם נגמרה הסוללה של המכשיר בשבת יכול להחליפה בשבת בשינוי, וע' בכעין זה שם בילקו"י, לענין חיבור מכשיר שמיעה ע"י מגנט בשבת, באופן שאין שום מנורה נדלקת, שבמקום צורך גדול יש להקל בזה בשבת, דאף שהחיבור גורם להפעלת מעגל זרם, מ"מ אין ניצוצות של אש יוצאים ע"י הפעלת מעגל חשמלי זה, ואיני יודע איסור בדבר זולת סברת החזו"א דס"ל שאסור משום בונה.

בקריאה"ת יוצאים י"ח, וה"ה שיכול לשמש כש"צ בימים נוראים, וכן לערוך חופה וקידושין, ולענין צירוף החרש הנזכר למנין לדברים שבקדושה, לאחר שמחבר את מכוונת השמיעה ויודע לדבר ככל האדם, ומבין כל ענין לאשורו, בחרש כזה לא דיברו חכמים.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' קיג) וכן בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה סי' יא) הביאו כן בשם הגרצ"פ פראנק, לגבי החרשים וכדו' השומעים ע"י מכוונה, דשפיר יוצאין י"ח מק"מ במכוונת שמיעה, דרק לענין תקיעת שופר מצינו שאם שמע קול הברה לא יצא, דבקול שופר מעכב אם יש בקול, תערוכות של שופר אחר או שאינו ממין שופר, אבל בקריאה"ת או מגילה, הרי שומע קול הקורא אלא שמעורב גם קול אחר, יש לדון דשפיר יוצא גם כשמתערב בו מקול אחר, דהכל הוא מכח הקורא, וכל הקולות כשרים, והעיקר שיהי' מכח בר חיובא. כן נראה לכאורה. וצ"ע. עכ"ד. ובסיומ דבריו בא מכח סברא שכ"ז בא מכחו של הקורא, וזה א"ש גם לפי מה שנתברר שא"ז קולו של האדם, וכמו שהעיר בצי"א שם.

אם אמירת הקדושה היא מצוה מן התורה או מדרבנן

היא מדרבנן. וכ"כ בשו"ת מהראנ"ח ח"ב (סי' לו). וז"ל רש"י בספר האורה ח"ב (סי' קסט): והשיב רבי, שלא מצינו בכל התלמוד חיוב קדושה, אלא חביבה היא לנו, ואינה בפחות מעשרה. וכי"ה בסידור רש"י (סי' נט עמ' לו) ובמחזור ויטרי (סי' מד עמ' כה). ומוכח דלא הוי מ"ע מה"ת. וע"ע בתוס' סנהדרין (לז:): בשם הגאונים, שאין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת. וע"ע בספר האשכול (ריש עמ' כז) ובנחל אשכול שם. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ב (האו"ח סי' לד). ואפשר שאף הוזהר מודה שאין פסוק זה לענין עניית קדושה אלא אסמכתא בעלמא, ולא מ"ע דאורייתא היא. ודו"ק. **וכתב** בספר בית תפלה, שבאמירת הקדושה יכוין שהוא והצבור יחד עם המלאכים מקדשים את שמו יתברך, ויחדד וילפת, ויאמר: מי אנכי כי באתי עד הלום להדמות לשרפים, וישמח לבו שמחה רבה כאשר

(א) בבא"ח (פר' תרומה אות ג) כתב: קודם הקדושה יכוין לקיים מ"ע זו שנצטוינו בפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל. שפירושהו בזה"ק על החיוב לקדש שמו יתברך בסוד קדושת נקדישך ונעריצך. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' קפו): הנה דברי זוה"ק הם בפרשת אמור (דף גג). אולם הפוסקים כתבו שהקדושה היא מדברי סופרים. וכמבואר בהר"ן (מגילה כג:): שכתב דמאי דילפי' עניית קדושה מדכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, הני מילי מדרבנן, דהא סדר תפלה גופא מדרבנן, וקרא דהכא אסמכתא בעלמא הוא. וכ"ד התוס' ברכות (מז:). וכ"כ הרא"ש שם (פ"ז דברכות סי' כ) שלשמוע קדושה וברכו הוי מילתא דרבנן, ולא מצינו להם עיקר מה"ת. וכן מתבאר במאירי גיטין (לח: ד"ה מעתה). וע"ע בחי' הרשב"א והריטב"א גיטין (לח:): בשם הרמב"ן. נמצא שדעת הפוסקים שעניית דבר שבקדושה

ב. מה שנוהגים שכל הקהל אומר בקול רם ובניגון את נוסח הקדושה "נקדישך ונעריצך", ועונים קדוש קדוש אחר השליח צבור, יש למנהג זה על מה לסמוך, וכן פשט המנהג בכל המקומות. (ב)

ג. כאשר השליח צבור מגיע לקדוש קדוש קדוש, אם כל הצבור סיימו את תפלת הלחש, הנכון הוא שהשליח צבור יאמר פסוק זה עם כל הצבור ביחד, ואפילו אם קולו אינו נשמע. אך ישתדל להגביה את קולו מעט יותר מכל הקהל. אבל אם יש חלק מהצבור שעדיין מתפלל בתפלת שמונה עשרה, ומאזין לשליח צבור, על השליח צבור לומר פסוק זה, ופסוק ברוך כבוד ה', בקול רם, באופן שקולו יגבר על הקהל, והכל ישמעו את קולו. ואם קולו חלש, יאמר פסוק זה אחר שהצבור יסיים לאומרו, ובכל אופן צריך שיכוין להוציא י"ח את אותם שאינם יכולים לומר בעצמם את הקדושה. ומותר לומר קדושה ברם קול, כל שהרם קול בא רק להגברת הקול, אבל קול השליח צבור היה נשמע גם בלא הרם קול. (ג)

שמדמה הדמיון.

ויכוין לקיים מצות קדושה, בלי לחשוב בדעתו אם היא מה"ת, או מדרבנן, והקב"ה יודע תעלומה יצטרף מחשבתו כפי הדין.

יעמיק בזה. ובעיון תפלה כתב, שיכוין שהשם יתב' בעצמותו ובמדותיו רחוק מאד מהשגתינו, ואין לנו תפיסה בו כלל וכלל, כיון שאין לו דמיון עם שום אחד מהענינים שבכרואים, ועם שום אחד מהציורים

הצבור אומר ביחד נוסח "נקדישך ונעריצך" - מנהג נגד השלחן ערוך

ואפשר דמ"ש דשאר התיבות יאמרם בלחש לאו לעיכובא קאמר, וכל עיקר כוונתו שצ"ל בדוקא שתי התיבות נקדישך ונעריצך בקול רם. וכ"כ בספר נזירות שמשון. ודברי האר"י הובאו להלכה באחרונים, וכן פשט המנהג, וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ז (תא"ח סי' יד), ובשו"ת יחו"ד ח"ו (ר"ס ג'). וע"ע בפתה"ד (סק"ב) מ"ש בזה.

והנה יש שטענו, שבני אר"י בזמן הגמ' עד זמן הגאונים לא אמרו קדושה אלא בשבתות וחגים, אבל לא בימות החול, והוא ע"פ מה שנתבאר במסכת סופרים (פרק י"ז) כל יום שאין בו מוסף אין בו קדושה. וכן מבואר בתוס' סנהדרין (לו: ד"ה מנף), שאין בני אר"י אומרים קדושה אלא בשבת. אבל ביסודי התפלה (דף 25) הוכיח שאין דבריהם נכונים, כיעו"ש. וביסודי ישורון (דף 464) הביא בשם נחלת יעקב למסכת שמחות שכתב, ואפשר דבשבת ויו"ט היה להם נוסחא אחרת, שהיו מתחילים אתה קדוש. וכן משמע קצת מהתוס' (סנהדרין לו:). ונראה שהכוונה בזה, לפי שבכל הקדושות שאנו אומרים מתחילים כשם שמקדישים אותו וכו' וכיון שבשבת אין המלאכים אומרים קדושה, לכן נהגו שלא לומר הפתיחה בשבת באר"י, אלא התחילו מאתה קדוש. ע"ש. וזה למנהג האשכנזים. שהרי אין אנו אומרים כשם שמקדישים אותו וכו'.

(ב) הרא"ש בתשובה (כלל ד' סי' יט) כתב, נ"ל שיש לגעור באותם המגביהים קולם ואומרים עם החזן תפלת שמונה עשרה וקדושה, כי החזן מתפלל חזרה להוציא את מי שאינו בקי, ועל הקהל לשתוק ולכוין לברכת החזן ולענות אמן וכו'. וגם דבר פשוט הוא שאין לומר קדיש עם החזן, כי אין אומרים קדיש אלא בעשרה, וצריך להקשיב לחזן, ולענות אחריו יהא שמיה רבה מברך וכו', וכמו כן בקדושה החזן אומר נקדישך ונעריצך עד שמגיע לקדוש, ואז עונים קדוש וכו'. ע"כ. והובא בב"י (סי' קכה). וכ"פ מרן בש"ע (שם ס"א), שאין הצבור אומרים עם הש"צ נוסח נקדישך ונעריצך, אלא שותקים ומכוונים למה שהש"צ אומר עד שמגיע לקדושה, ואז הצבור עונים קדוש.

וכבר העירו האחרונים מדברי מרן בסי' קט (ס"ב) שכתב, שאם היחיד מתחיל להתפלל עם הש"צ כשיגיע עמו לנקדישך אומר עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר. והמאמר (סק"ב) כתב ליישב, דבסי' קכה לא שלל אלא שלא יאמרו הצבור בקול רם נקדישך ונעריצך וכו', משום שנראה כקלות ראש, אבל אם רוצים הצבור לומר כל הנוסח בלחש ש"ד.

והאר"י ז"ל בשעה"כ (דף לו) כתב, שצ"ל את כל נוסח הקדושה עם הש"צ מלה במלה, ושתי התיבות נקדישך ונעריצך יאמרם בקול רם, והשאר בלחש.

אם השליח צבור אומר עם הצבור נוסח "קדוש קדוש קדוש"

יחד עם הצבור, ואין קולו נשמע, או ימתין עד שהצבור יסיימו ואז הוא יאמר לבדו הקדושה בקול רם. ע"ש.

(ג) ראה להלן הערה ט'. **והנה** המשנ"ב כתב להסתפק, היאך ינהג הש"צ, אם יאמר את הקדושה

שיש שם איזה יחידים שלא סיימו תפלתם, וצריכים לצאת י"ח בשמיעה מהש"צ. וגם יתכן שהרמב"ם לא ס"ל האי דינא דהעומד באמצע התפלה ושומע קדושה ישתוק וישמע, אלא ס"ל שימשיך בתפלתו. שהרי מרן בב"י (ס"ו קד) לא הזכיר ד' הרמב"ם. ודו"ק.

ומזה שהשיג על הנ"ל בספר ברכת אהרן (עמ' סו) בדין זה, דלא זכרנו דברי הרמב"ם ושאר הפוסקים, דמשמע מדבריהם שהש"צ אומר את הקדושה בקול אחד עם הצבור. ודחה את דברינו, הנה המעייין ישר יחזו פנימו שאין דבריו נכונים, דהנה הביא שם מהתוספתא (פ"א דברכות ה"א) רבי יהודה היה עונה עם המברך קדוש וכו' וברוך וכו' כל אלו היה רבי יהודה אומר עם המברך. ע"כ. ודייק מזה, דהיינו שהיה עונה עם המברך בקול אחד. אולם בתוספתא לא איירו באופן שאומרי באותו קול, אלא איירי שהיה עונה באותה שעה, לא מקדים ולא מאחר, אבל יתכן שהש"צ היה מגביה מעט את קולו, כל שיש חלק מהצבור שיוצאים י"ח הקדושה וצריכים לשמוע את קולו, לצאת י"ח. ובתוספתא לא מוזכר לא מיניה ולא מקצתיה ענין זה שיענה בקול אחד. וממילא גם מ"ש בהמשך דבריו לדייק כן מדברי בעל חות יאיר שכתב, והש"צ עונה עמהם. רמב"ם. דכוונתו לומר שאומר באותו קול, ולא מגביה יותר. הנה גם זה לא ידעתי היכן מצא רמזו זה בדבריו, ולא כתב כן אלא להורות לנו שלא יקדים ולא יאחר, אלא יאמר ביחד, אבל איה"נ צריך להגביה מעט את קולו.

וגם מה שהוכיח מדברי מרן בש"ע שכתב: טוב לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"צ. ועם הש"צ דקאמר אינו על גובה הקול, אלא שלא יקדים ולא יאחר.

ומזה שכתבנו גבי הרם קול, ראה בילקו"י פורים (ס"ו תרפט הע' טו, עמ' תסח). ובילקו"י מועדים (עמ' רפז), ובחזו"ע פורים (עמ' נז). ובילקו"י ימים נוראים (דיני סליחות).

ומזה שהקשה בספר בית אהרן (עמ' מה והלאה) בענין הרם קול, הנה כפי הנראה יש ב' סוגי רם קול, יש שהוא חזק מאד שלא יתכן לשמוע את קול הש"צ גם לאותם שעומדים בסמוך לו, והשמיעה היא רק דרך

והנה בשו"ת דברי יוסף (ס"ו יג) מבואר, דגם ש"צ צריך להקפיד ע"מ שאמרו חז"ל שצריכים לענות קדושה כולם כאחד, כדוגמת המלאכים. אלא שלא אמרו כן רק בקדוש וברוך שהם עיקר הקדושה. ולפ"ז הרוצה לשמוע קדושה מהש"צ בהיותו באמצע התפלה, אם אין קולו של הש"צ גובר על הקהל, וא"א לשמוע קולו בקדושה, אין כל טעם שישתוק ויכוין למה שעונים הצבור, שלא אמרו שישתוק ויכוין אלא לש"צ, ואע"ג דתרי קלי לא משתמע, י"ל אידי דחביבא ליה הקדושה, יהיב דעתיה ושמע, כדאמרי' גבי הלל ומגילה.

ובשו"ת בית יהודה ח"ב (ס"ו ג) נשאל, אודות ש"צ שכשמגיע לוקרא זה אל זה ואמר, והקהל עונים קדוש וכו', חזרו אח"כ הש"צ לומר קדוש וכו' בניגון ובאריכות, ובפרט בימים טובים, וערער ע"ז ת"ח אחד ואמר, שיש איסור במה שאין הש"צ אומר קדוש עם הצבור ביחד, דהא קי"ל קדושה כולם כאחד עונים באימה, לגבי מלאכי השרת. ואם אחד מקדים או מאחר מיד נשרף, והשיב, נראה שאין קפידא אלא לגבי הצבור שיהוהו לענות כולם כאחד דוגמת המלאכים, אבל הש"צ שכוונתו להוציא מי שאינו בקי ש"ד לחזור אותם התיבות בשביל אותם שאינם בקיאים לענות, לדלידהו הוי כעין חזרת התפלה.

ולפ"ז ניחא בפשיטות מה שכתבו הפוסקים ששותק ושומע לש"צ, דמוכח שהש"צ אומר קדוש וברוך בפני עצמו, ואין בזה חשש כלל. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (תאורח ס"י טז אות ב').

והנה ז"ל הרמב"ם (בסדר התפלות, דף עו): בעת שש"צ אומר וקרא זה אל זה ואמר וכו', וכל אלו הדברים שעונים הצבור הוא קורא עמהם, ולא יגביה קולו בעת שהן עונים עמו. ע"כ. ויש לעמוד בזה, דהא אם יש שם איזה יחידים שיוצאים י"ח קדושה כששומעים מהש"צ, אם הש"צ לא יגביה קולו יותר מהצבור, היאך ישמעו אותם יחידים את הקדושה ויצאו י"ח, הא תרי קלי לא מתשמעי. ויתכן דאידי דחביבא ליה לצאת י"ח קדושה, אותם יחידים נותנים דעתם לצאת י"ח ומתרכזים לשמוע את קולו של הש"צ. וכעין מה שאמרו לגבי מגילה. או יתכן דהרמב"ם לא קאי באופן

ד. ראוי לעצום את עיניו בעת אמירת הקדושה, ולישא עיניו כלפי מעלה. (ד)

ה. טוב לכוין רגליו זו אצל זו שיהיו כעין רגל אחת, גם בשעה שאומר קדושה עם השליח צבור. וטוב להחמיר לעמוד כך כשרגליו סמוכות זו לזו עד שהשליח צבור יסיים ברכת האל הקדוש. (ה)

ו. נוהגים לדלג מעט ולהרים עקבו מן הקרקע כשאומר פסוק "קדוש" ופסוק "ברוך" ופסוק "ימלוך" בקדושה. וכשאומר פסוק "קדוש", ידלג שלש פעמים בכל פעם שאומר "קדוש". ויהיו כל שלשת הדילוגים שוים זה לזה, ולא ידלג באחד יותר מהשני. והדילוג היינו שירים מעט עקביו וגופו כלפי מעלה, וישא עיניו למרום. אבל לא יקפוץ ולא ידלג יותר מדי. (ו)

ורק ע"י הרמקול הוא רק מעבה את הקול, וזה מצוי ברמקולים קטנים שבתוך בתי הכנסת. אבל ברמקולים גדולים שמשמשים בהם בליות ובעצרות במקומות גדולים מאד, וכדו', בזה יש לעיין אם יוצאים בזה י"ח מקרא מגילה. ובוה מיושבת תמיהתו של שו"ת ברית אברהם (עמ' מח) מ"ש בזה. ודו"ק.

הרם קול. אבל יש רמקולים קטנים יותר, שאפשר לשמוע גם את קולו של הש"צ עצמו, ובוה אפשר יותר לומר קדושה ברם קול כזה. ולשונו של מרן אאמ"ר דייקא: ואפי' אם ע"י הרם קול נשמע קולו של הש"צ עבה יותר, או גבוה יותר, אין בכך כלום וכו'. והיינו, שבודאי אינו שומע גם את הקול הדק,

לעצום עיניו כשאומר קדוש קדוש קדוש

והכוונה ומבלבל את האחרים המכוונים. ע"כ. [ואין פלא שנשתנה מנהג ספרד בזה לטובה, וכבר יש כיו"ב בכמה ענינים, וראה בעין יצחק ח"ג כללי המנהגים. לכן יפה כתב בבא"ח כנז'ן. ובס' יפ"ל (סק"ג) כתב רמז לזה שנאמר בישעיה (מ) יאמר קדוש, וסמך ליה שאו מרום עיניכם. ועיין במשנ"ב (סי' קכה סק"ד) שכתב, שיש לכוין לקיים הפסוק ונקדשתי וכו'. [ראה בס"א לענין הכוונה].

ומיהו אף שנושא עיניו למרום, מעיקר הדין אין קפידא כ"כ לעצום עיניו, וכמ"ש האחרונים, ופסק המגן גבורים כמותם. ודלא כהט"ז שהצריך בדוקא שיהיו עיניו סגורות. ומ"מ גם כשנושא עיניו כלפי מעלה ראוי יותר לעצום עיניו.

ה **כ"ב** בשו"ת תרומה"ד (סי' כח) דיש ליחיד לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה, אחר שאומר נקדש את שמך כשם שמקדישים אותו בשמי מרום, ובשמים מקדישים ברגל ישרה, כדכתיב (יחזקאל א, ז) ורגליהם רגל ישרה, יש לנו להדמות להם בכל היכולת, ואין בזה משום יהרהר והדיוטות אלא במדה ישרה. וכ"ה בש"ע (סי' קכה ס"ב).

ד **מה** שכתבנו לענין לעצום עיניו בעת הקדושה, כן הוא ע"פ האר"י ז"ל, כמבואר בשעה"כ. וכ"כ כמה אחרונים, ומהם, הט"ו, מרן החיד"א במחז"ב, ובצפורן שמיר, ובבא"ח, ועוד. וענין נשיאת עינים למעלה מוזכר בטור בשם המדרשים, ורמ"א (סי' קכה ס"א), שיש לו נחת להקב"ה מזה והוא מקרב את הגאולה כמו שאמרו רז"ל בספר היכלות, ברוכים אתם לה' שמים ויורדי מרכבה, אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישים ואומרים קדושה, ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואות למרום לבית תפלתם, ונושאים עצמם למעלה, כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה וכו' ובאותה שעה אני אוהב בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבק ומנשקה, ומזכיר זכותם וממהר גאולתם. ולכן הזהירו שיאמר הקדושה בכל לב ולא יזעק בעניית קדושה כי הזעקות הללו סי' למיעוט היראה והכוונה ומבלבל את האחרים המכוונים. וכ"כ האחרונים. וכ"כ בצפורן שמיר, שבעת שעונה קדושה יסגור עיניו וישאם למרום וכו', ומקרב את הגאולה כמו שאמרו רז"ל בספר היכלות, ויהיה בכל לב ולא יזעק בעניית קדושה כי הזעקות הללו הם סימן למיעוט היראה

להגביה רגליו מעט כשאומר קדוש קדוש קדוש

שוים בזה, וכולם נושאים גופם כלפי מעלה. וכתב בשבולי הלקט (סי' כ) בשם רש"י, שהטעם כמו שכתוב (ישעיה ו, ד) וינועו אמות הסיפים מקול הקורא, ומה עצים ואבנים שאינם מכירים היו מתנועעים ומודעזעים מאימת המלך, כ"ש אנו שאנו מכירים ויודעים שיש

ו **מקור** המנהג להגביה רגליו בעת עניית קדושה, הוא בספר היכלות, הובא בטור (סי' קכה) שא"ל הקב"ה ליורדי מרכבה, ולמדו את בני, שבשעה שמקדישים ואומרים קדוש, יהיו עיניהם נשואים למרום, ונושאים עצמם למעלה וכו'. וכתב בב"י, שבני ספרד ואשכנז

ז. כשהשליח צבור אומר לעומתם משבחים ואומרים, או ובדברי קדשך כתוב לאמר, אל יאריך בהם, אלא ימהר לאומרם, שאם ימשוך בהם יש לחוש שהקהל יאמרו ברוך כבוד, וימלוך, קודם שיגמור. והוי כעין אמץ תומה. (ז)

ח. מנהגינו פשוט לומר "נקדישך ונעריצך" הכ"ף סופית בניקוד שו"א, ולא בקמ"ץ. ואין לשנות לומר נקדישך ונעריצך הכ"ף סופית בקמ"ץ. (ח)

היכלות שום ריקוד בקדושה, אלא נשיאת הגוף כלפי מעלה, דומיא דנשיאת עינים למעלה, ולא אמר שרוקדים או קופצים למעלה, או שנושאים רגליהם, אלא שירימו עקביהם, והיינו שירימו מעט עקביהם עם התנשאות הגוף ולא יותר. ע"כ. וכן מנהג חסידי "בית אל" המקובלים, וכמ"ש בכה"ח (סי' קכה ס"ק יב). ע"ש. אך מ"ש בבא"ח שכל הגבהה משלשת הדילוגים תהיה בתוספת מעט על חברתה, משום מעלין בקודש, אע"פ שכ"כ הרב רבי דוד עראמה (בפ"י מהל' תפלה הט"ז) בשם מהר"ר מנחם מריקאנטי ז"ל. והביאו הרב בית עובד (בהל' החזרה בניני קדושה אות ה). מ"מ בכה"ח (שם סק"י) כתב, שאין לזה מקום לפי דעת האר"י ז"ל, שאדרבה לדברי האר"י ז"ל קדוש הראשון הוא יותר מעולה מהשאר, שבו עולה החסד בחכמה, ולכן צריך שיהיה כל השלושה שוים זה כמו זה. ע"ש. וכן נוהגים. ויש נוהגים כשואמרים וקרא זה, פונים לצד ימין, אל זה, פונים לצד שמאל. וכנראה יסוד המנהג ע"פ מ"ש מרן בש"ע (סי' קכג ס"א) וז"ל: כשיאמר עושה שלום במרומיו וכו' יהפוך פניו לצד שמאלו, וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו הופך פניו לצד ימינו. וביאר במשנ"ב שם, שהמתפלל רואה עצמו כאילו שכינה מול פניו, ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקב"ה. ומטעם זה מתחיל לפנות תחלה לצד שמאלו. ע"ש. ובאמירת הקדושה אין אנו נמצאים באותה מדרגה של תפלת י"ח, ואין זה כנפרד ממלך מלכי המלכים, וממילא אין השכינה לצד שמאלו, ולכן אנו מדגישים זאת ופונים תחלה לצד ימין. אבל לא ראינו שהכל נוהגים כן.

(ז) ספר חסידים (סי' תתט).

לומר "נקדישך ונעריצך" בשוא - הערה על הסיפורים שמשנים בניקוד

להגיה קריאת כל הכינויים הנ"ל בשוא וקמץ, כפי מ"ש בספר ישרש יעקב בשם הראב"ע, והרד"ק, ולחזונים אחרים קשה עליהם לשנות המנהג שהסכימו עליו כמה רבנים, ועשו מעשה בעצמם ברדתם לפני התיבה. ואם לפי הפשט נראה טעות וכו', והמון העם מרננים וכו'. וע"ש שכתב, שבעניני התפלה אין מקפידים לילך אחר כללי הדקדוק. וכ"כ בשו"ת שמן רוקח תליתאה (חאו"ח סי' לב אות ב.).

לנו להודיע מאימתו יתברך. נואיתא בתנחומא (פר' צו) ובשתיים יעופף, מכאן תקנו לעוף על רגליו בשעה שאומר קדוש]. וכתבו המג"א והא"ר בשם השל"ה הק', וקבלתי שירים גופו ועקבו למעלה גם בברוך וימלוך, כמו בקדוש. וכ"כ השלמי צבור והחיד"א, וכן המנהג, וכמ"ש בבא"ח (פר' תרומה א' ד). שאע"פ שהרב מ"ח כתב שע"פ הסוד אין לדלג ולהרים עקבו בקדושה אלא בפסוק קדוש קדוש, ולא בפסוקי ברוך וימלוך, מ"מ נהגו כד' השל"ה לדלג גם בברוך וימלוך ג' פעמים. ע"כ. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (חאו"ח סי' טז אות ג.).

ואמנם בכה"ח (סי' קכה אות יא) כתב, שע"פ הסוד אין לדלג אלא בפסוק קדוש קדוש, ושאינן לדלג בברוך וימלוך. והסביר הדברים ע"פ הסוד. ופוק חזי מאי עמא דבר. ע"ש. אולם נראה שעכ"פ אין לזוז מן המנהג שמדלגים בכל הפסוקים, כד' השל"ה, שי"ל שאין קפידא בזה. וע"ע בס' מנחת אהרן (כלל טז אות ט), ובקשר גודל (סי' יח אות יח).

וכתב עוד בבא"ח (פר' תרומה אות ו) הדילוג בקדושה הוא שידלג עקביו וגופו כלפי מעלה, ושלשה דילוגין של קדוש קדוש תהיה כל הגבהה בתוספת מעט על חברתה, שמעלין בקדוש. ולא ידלג הרבה פן יתלוצצו עליו. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' קפז): נ"ב. כן הוא בשבולי הלקט (סי' ט) בשם ספר היכלות, שישאו עיניהם למרום וירימו עקביהם עם גופם בעת שמקדישים. ע"ש. וכ"כ מהרש"ל בספר ים של שלמה פרק מצות חליצה (יבמות פרק יב סי' טט). וכתב עוד, ואני תמה מאין להם לאותם שרוקדים וקופצים כלפי מעלה בעת הקדושה, ולדעתי מנהג בורים הוא כי לא מצינו בספר

(ח) כ"כ מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' יוד), שמנהג הנהגו מימי קדם בכל גלילות איטליא, שלא לחוש אם נקרא כינוי השם ליחיד זכר נמצא בקמץ ושוא, וכן בכינוי הפעלים המחוברים ליחיד זכר, כמו, נקדישך ונעריצך, או ע"י משה עבדך, או כמו שכתבת עלינו בתורתך, וכן נדפס בכל הסיפורים, וזהו הנוסח השגור בפי כל העם. והנה מקרוב עלה בלב קצת חזני זמנינו משכילים ומבינים אף בדקדוק לשון הקודש

ט. המתפלל תפלת שמונה עשרה, והגיעו הציבור לקדושה, אינו רשאי לענות עמהם, אלא שותק ומכוין דעתו אל השליח ציבור, ויוצא י"ח, שהשומע כעונה. ונכון יותר שלא ידלג ברגליו עם הציבור כשאומרים פסוקי הקדושה. ומכל מקום היינו דוקא כשהשליח ציבור קבוע, ויודע שצריך לכוין להוציאם ידי חובתם בכל דבר שבקדושה, אבל השומע מפי שליח ציבור שעומד באקראי, ואינו בקי לכוין להוציא את אחרים ידי חובתם, אין תועלת בכך שיכוין לצאת ידי חובה, אלא ימשיך בתפלתו. ולכן נראה שאם השליח ציבור אומר הקדושה ביחד עם הקהל, וקולו לא ישמע, כי קולו נבלע עם הקהל, אין כל טעם שהיחיד ישתוק ויכוין לקדושה. ורק אם קול השליח ציבור גבוה, ונשמע מתחלה ועד סוף, ישתוק ויכוין אל השליח ציבור. (ט)

לשון נקבה, וזה ודאי אין לחשוב במה דשייך לכבוד השי"ת. וצ"ל נקדישך ונעריצך בקמ"ץ, בפרט שאומרים ונעריצך בוא"ו החיבור, דודאי אינו בטעם אתנחתא כידוע. ע"ש. ולהאמור בעניני תפלה אין לדקדק כ"כ. וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"ב (תארו"ח סי' כה). ובחזו"ע פסח (עמ' קצג, בריש ההגדה, ובעמ' שו).

ומכאן למד מהר"א מני שאין ללכת במטבע התפלה והברכות אחר הדקדוק. ובוזה אתי שפיר מה שהעיר בשו"ת לבושי מרדכי (כתרא, סי' ריג) וז"ל: והנה מעולם היה תמוה בעיני בנוסח הספרדים בסדר קדושה, מתחילין נקדישך ונעריצך הכ"ף בשוא נח, והא בראש המאמר לא שייך אתנחתא, וממילא נראה דחושב כמו

יחיד המתפלל לחש כיצד ינהג בקדושה

ובז"ש הרהמ"ח כאן שהשומע לא ידלג בקדושה, כ"כ המהר"ם בן חביב בכפות תמרים (סוכה לה): שהמתפלל והגיע ש"צ לקדושה, ישתוק ויכוין להש"צ, אבל לא ידלג בקדושה, שאם ידלג כשישמע הקדושה בלי עניית קדוש, הוא זרות גדול. גם החסד לאלפים (סי' קד סק"ו) כתב, שאם ידלג יש לחוש פן יטעו הרואים אותו ויפסיקו לגמרי לקדושה באמצע תפלת י"ח, ול"ד לשחיה דמודים, ששם העיקר שלא יהיה נראה ככופר במי שהכל משתחיים לו, אבל לענין דילוג בקדושה אין שום ערך לדלג בלי אמירת קדוש. וכן הגר"ח פלאגי בכה"ח (סי' טו אות נד) ה"ד החסד לאלפים, וכתב, דמילתא דמסתברא היא. וכן צריך לנהוג. ע"כ.

איברא דהפרישה (סי' קט אות ב) כתב, שאפשר שיכול לקפוץ ולהגביה ראשו בקדושה עם הצבור, ולהראות עצמו כמקבל עליו עול מלכות שמים עמהם. וכן בשו"ת יהודה יעלה אסאד (האה"ע סי' נט) העיר ע"ד המהר"ם בן חביב הנ"ל בזה"ל: ולא אדע מה זרות יש בהגבהת רגליו, וכן אני עושה לפרקים בהזדמן שהגיע ש"צ לקדושה קודם שסיימתי תפלת י"ח. ע"ש. אבל בספר שונה הלכות (דף יב ע"ג) ה"ד המהר"ם בן חביב וקיבלם בספר פנים יפות.

גם בשו"ת מעט מים (סי' כא דף מז ע"ד) ה"ד הפרישה הנ"ל, וכתב, ולפע"ד לא נראה כלל להגביה רגליו בקדושה כשהוא שותק, הילכך אם הוא באמצע התפלה שאינו יכול לענות קדושה, ישתוק ויכוין בלבד, ולא יעשה שום תנועה להדמות לצבור. והגאון בעל

(ט) נתבאר לעיל בסי' קד. והנה בבא"ח (פר' תרומה אות ו) כתב: יחיד המתפלל תפלת שמונה עשרה, ושמע קדושה, עומד ושותק, ומכוין דעתו אל הש"צ, ומ"מ לא ידלג בקדושה עם הצבור אפי' בשתיקה. ע"כ. ועל הרישא הוסיף הרהמ"ח בספרו עוד יוסף חי (אות ו): ונראה שזה ששותק ומכוין אל הש"צ, היינו דוקא בשומע מש"צ קבוע, שדרכו לכוין להוציא את הצבור י"ח בכל דבר שבקדושה, אבל השומע מחזן שעמד להתפלל באקראי, אין לו תועלת בדבר זה, כי מסתמא אינו מכוין להוציא אחרים י"ח, ולא יעלה בלבו דבר זה. ע"כ. וכ"ה בכה"ח (סי' קד אות לו). וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' קפט): ונראה שיש סיוע לזה מ"מ ש בספר חסידים (מקיצי נרדמים, סי' תתשפ), מעשה בחכם אחד שהיה מאריך בתפלה וכו', והשיב החסיד, שאף כשעונים הצבור יהא שמייה רבה מברך איני מפסיק תפלתי לשתוק ולכוין, כי העונים יהא שמייה רבה אינם מכוונים להוציאני ידי חובתי, ואנן בעינן (ר"ה כט). שהמשמע יכוין להוציא את השומע, לכך איני שותק באמצע תפלתי, ורק לאחר ברכת שים שלום, אני עונה עם הצבור יהא שמייה רבה מברך. ע"כ. וכן מתבאר בספר הרוקח (סי' שכד אות ט). ולפ"ז נראה שאם הש"צ אומר את הקדושה ביחד עם הקהל, וקולו לא ישמע, כי קולו נבלע עם הקהל, אין כל טעם שהיחיד ישתוק ויכוין לקדושה. ורק אם קול הש"צ גבוה, ונשמע קולו בבואו אל הקדושה, ישתוק ויכוין להש"צ. וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ב ס"ס רלו). וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ו (תארו"ח סי' טז אות ב).

סימן קכו - שליח צבור שטעה

א. שליח צבור שטעה בתפלת הלחש שחרית של ראש חודש ולא הזכיר יעלה ויבא, או שלא שאל טל ומטר בימות הגשמים, ונזכר כשסיים תפלתו, לא יחזור להתפלל בלחש, מפני טורח צבור, שהרי יצטרכו להמתין לו עד שיסיים התפלה השניה שלו, אלא יסמוך על תפלת החזרה שמזכיר בה ראש חודש, ושואל בה טל ומטר בימות הגשמים. [ואם שכח לומר יעלה ויבא בערבית של חול המועד, חזור, שהרי אין לו חזרה שיוכל לסמוך עליה. ובליל שבת השליח צבור יוכל לסמוך על ברכה מעין שבע. ואם אינו שליח צבור, יאמר לשליח צבור שיכוין עליו להוציאו ידי חובת הברכה, ויענה אמן אחר ברכתו ויצא י"ח].^(א)

ב. שליח צבור שטעה בתפלת החזרה של שחרית ראש חודש, או חול המועד, ושכח לומר יעלה ויבא, והשלים תפלתו, אין מחזירין אותו מפני טורח צבור, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש. אבל אם נזכר שלא אמר יעלה ויבא אחר שחתם המחזיר שכינתו לציון, יאמר שם יעלה ויבא. ואם התחיל בתיבת מודים ונזכר שלא אמר יעלה ויבא, או שהמשיך בברכות שלאחר מכן, וקודם שהשלים תפלתו נזכר שלא אמר יעלה ויבא, חזור לרצה, ואין בזה טורח צבור.^(ב)

חות יאיר בספר מקור חיים (ס"ט קד) כתב, שידלג קצת **(א) ש"ע** סי' קכו ס"ד, ודלא כמ"ש בכה"ח שם. וראה בקדושה. ושוא"ת עדיף.

שכח להזכיר "יעלה ויבא" בערבית של ראש חודש

התיבה, ואמרת תיכף למדני חוקיק, ואמרת שנית יעלה ויבוא וסיום כל הברכה. והגם שלכתחלה אין נכון לעשות כן, ויותר נכון לסיים תיכף הברכה ולומר יעלה ויבוא בין התחנונים, וקודם מודים אין לומר כמ"ש המג"א, וגם שבאמירת ברוך אתה ה' לבד, יש לסיים למדני חוקיק, מ"מ לא מצינו כן במקום שאין להפסיק, [צ"ל שאין מחזירים אותן], גם לא מצינו כן באמירת שום תיבה אחר ברוך אתה ה', ואולי גם בחצי תיבה. וצ"ע. ומ"מ בדיעבד מהני. ע"כ. וראה עוד בשו"ת יבי"א ח"ו (סי' כה אות ב, וסי' מח אות כ), ובשו"ת יחז"ר ח"ה (סי' מט) ובהערה שם. [גם בספר שלחן לחם הפנים ח"ו (עמ' קז) כתב, שמשמעות הגמ' והפוסקים נראה דמיירי אפי' שנזכר אחר שפתח ברוך אתה ה', אע"פ שלא סיים החתימה, כיון שפתח ואמר ברוך אתה ה' הר"ל כאילו סיים, וכל שכן כשסיים הברכה אע"פ שלא התחיל בברכה שלאחריה הסמוכה לה, וכל שכן שלא נזכר עד שהשלים תפלתו קודם שעקר רגליו, כיון דמשמעות ואם לא אמרו, היינו שלא אמרו בברכה שנתקן בה. וכן הדין נותן בכל המקומות שאמרו חכמים והפוסקים שאין מחזירין אותן, דכל שלא אמרו במקומו הראוי לו וסיים אותה ברכה, אין מחזירין אותן, וכמו שפסק בש"ע סי' קיד ס"ג, וסי' קיז ס"ד, וסי' רצד ס"א, וסי' תקנו, וסי' תקסא ס"ב, וסי' תקפב

(ב) ש"ע (ס"ט קכו ס"ג). ומה שכתבנו גבי חוה"מ, כ"כ בספר אהל מועד, דה"ה בזה בחוה"מ.

ומי ששכח להזכיר יעלה ויבוא בערבית של ר"ח, ונזכר אחר שהזכיר שם ה' של ברכת המחזיר שכינתו לציון, אינו רשאי לסיים "למדני חוקיק" כדי לחזור ולומר יעלה ויבוא, שמאחר ואין מצריכים אותו לחזור אין עושים הפסק שלא לצורך באמצע תפלת שמונה עשרה. וכן אם חתם המחזיר שכינתו לציון, אינו רשאי לומר שם "יעלה ויבוא" בלי חתימה, דיש לחוש בזה להפסק. וכ"כ המאמר (סי' תכ סק"ד), וכ"פ בשלמי צבור (דף רכא), ועוד אחרונים, דהוי הפסק בדברים שאין מחזירים אותן, וכמ"ש הריטב"א בשם גדולי הצרפתים, אלא יסיים התפלה בלא יעלה ויבוא. ולאפוקי מ"ש הגאון מבוטשאטש באשל אברהם (סי' תרצה) בזה"ל: שכחתי על הנסים בפורים בברהמ"ז ובתפלה, ונזכרתי כשהתחלתי ברוך אתה ה' וסיימתי למדני חוקיק, והתחלתי נודה לך וכו', ע"ש. ומרן אאמרו"ר בשו"ת יבי"א ח"א (תארו"ח סי' כב אות טו) כתב ע"ז, דלפי כל המבואר כיון שאין מחזירים אותן אין לו לסיים למדני חוקיק. וכ"כ הוא בעצמו באשל אברהם (ריש סי' תכב), וז"ל: בערבית ר"ח שכחתי יעלה ויבוא, ונזכרתי באמרי תיבת המחזיר, קודם שסיימתי

הרא"ש והטור (סי' רצד) שכתבו דהוי הפסק, ומשמע דאף אם אומר יעלה ויבוא בלי ברכה הוי הפסק, היפך דעת הרדב"ז. ושוב הביא דברי המעדני יו"ט. ע"ש. ועכ"פ דעת מרן הב"י שיש בזה חשש הפסק. וכן פסקו כמה אחרונים. וכמבואר דין זה בשו"ת יבי"א הנ"ל. ועיין בספר דמשק אליעזר (דף מג) בד"ה כתב הרדב"ז, שהעתיק בשם פקודת אלעזר (ריש סי' קיד) את דברי הרדב"ז להלכה, שאף בשכח יעלה ויבוא בלי ר"ח, ונזכר בסיום הברכה, יש לאומרם שם בין ברכה לברכה, ואין בזה חשש הפסק כלל. ע"כ. ומרן אמר"ר שליט"א העיר ע"ז בהערותיו שנדפסו בריש הספר הנד"מ, בזה"ל: ולא סיימיה קמיה שהרב פקודת אלעזר שם המשיך וכתב, אחר זמן ראיתי שאין כן דעת מרן, כי בב"י (סי' קיד) גילה דעתו כדעת הרא"ש דהוי הפסק. וכ"ד מרן בש"ע וכו'. וסיים: כן נראה לעניות דעתי ברור בדעת מרן. ע"כ. וא"כ בודאי יש לפסוק כד' מרן שאין לאומרם בין ברכה לברכה מכיון שאין מחזירים אותו. וכן העלה מרן החיד"א בברכ"י (סי' קפח סק"ז). וכן פסקו המאמר"ר (סי' תכב). והשלמי צבור (דף רב ע"ד), והתפלה לדוד (סי' רט ורצז), ובשו"ת מעט מים (סי' מד), ועוד הרבה אחרונים.

אמירת יעלה ויבוא ב"אלהי נצור"

שדוקא אם סיים ברכת רפאינו אינו חוזר, אבל אם נזכר באמצע הברכה, אף שהזכיר את שם ה' בתחלת הברכה, אין בכך כלום, ורשאי לחזור, שכל שהוא דרך בקשה ותחנונים, ולא בנוסח חתימה ברוך אתה ה', אין בזה חשש משום הזכרת השם לבטלה. וכן מוכח מתשובת הרא"ש שהובאה בב"י (סי' קכד), שהנהגים לומר התפלה עם השי"צ ומגביהים את קולם, יש לגעור בהם, אף ששותקים בחתימת הברכות, שהדבר נראה כקלות ראש. ע"ש. ומשמע שאם אינם מגביהים את קולם אין בזה חשש משום הזכרת שם ה' לבטלה, כיון שזהו דרך תחנון ובקשה, וה"ה בנ"ד, וכמבואר כ"ז בשו"ת יחוד"ד ח"ה (סי' מג, עמוד קצג ועמוד ריז).

אמירת "יעלה ויבוא" בראש חודש כבר מתפלת ערבית

ערבית של ליל שבת בער"ש קודם שתשקע החמה. וכן יתפלל ערבית של מוצ"ש בשבת, לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקים בזמנה, ובלבד שיקרא קריאת שמע בזמנה אחר צאת הכוכבים. ע"כ. וכתב בכס"מ שם, ולא דוקא של שבת בער"ש, או של מוצ"ש בשבת, דה"ה בכל יום, אלא שרבינו העתיק לשון הגמ' דגרסינן בתפלת השחר רב צלי של שבת

ס"ה, וסי' תרפב ס"א, וסי' תרצג בהגה. ובכל הנך היינו כשלא אמרו בברכה שנתקן בה, ואפי' שלא התחיל כי אם בברוך אתה ה' ולא גמר הברכה, וכדעת רה"פ, אע"פ שיש חולקים.

ודע, שאינו יכול לומר יעלה ויבוא בין ברכה לברכה, וע' בתוס' בברכות (ל: ב) בשם ר"י, שבכל דבר שאין מחזירים אותו, כגון יעלה ויבוא בערבית של ר"ח, כל שסיים אותה ברכה אין מחזירים אותו. וכן דעת הרא"ש שם. וכ"פ מרן. אולם בשו"ת הרדב"ז (סי' תקסא) הביא דברי השבולי הלקט (סוף סי' קעא), שאם לא אמר יעלה ויבוא בלילה, וסיים הברכה, כיון שאין מחזירים אותו אם חוזר סברא הוא דהוי ברכה לבטלה. וכתב על זה, ולפי דעתי לא אמרו אלא בזמן שחזור ואומר הברכה, שאז הוי ברכה לבטלה, כיון שמדינא אין מחזירין אותו, אבל אם אומר יעלה ויבוא בין ברכה לברכה, אין כאן ברכה לבטלה, והפסקה נמי ליכא, שהרי הוא מעין הברכה, ולפיכך אומרם בבין הברכות וכן ראוי לנהוג. ע"כ. ועיין למרן החיד"א בברכ"י (סי' קפח סק"ז) שהק' ע"ד הרדב"ז ממ"ש הרשב"א בחידושו, שכיון שסיים הברכה אין לו להזכיר מעין המאורע כלל, אף שלא יחזור הברכה. וכן מוכח מדברי

ואמנם רשאי להזכיר יעלה ויבוא בלא חתימה בסיום אלהי נצור, וכמ"ש באשל אברהם (ריש סי' תכב). וכ"כ בספר מאורי אור. וכ"ה להדיא במאירי (סוף פרק תפלת השחר). ועיין בשו"ת רב פעלים חלק ב' (סי' לה). וגם אין לחוש בזה משום הזכרת שם ה' לבטלה, דכיון שאינו מזכיר את השם בנוסח ברכה, אלא בדרך בקשה או הודאה, אין בזה איסור הזכרת שם ה' לבטלה. וכמו שמתבאר בתשובת רבינו מנחם עזריה מפאנו (סי' קיב), והובאה להלכה במג"א (סי' קיט סק"ו) על מה שפסק מרן הש"ע שם: ש"צ שטעה בתענית צבור ולא אמר עננו בין ברכת גואל לרופא, וסיים ברכת רפאינו, לא יחזור לומר עננו, ואם חזר ברכה לבטלה היא. ומשמע

ודע דאפי' אם מקדים להתפלל ערבית מבעו"י אומר בה יעלה ויבוא, כי הנה נודעים דברי התוס' ושאר הראשונים בריש ברכות, שהמנהג היה להתפלל ערבית מפלג המנחה, דחשבינן לזמן זה כערב להתפלל בו תפלת ערבית, וא"ז דוקא בער"ש שיש בו תוספת שבת, אלא בכל יום מקדימין להתפלל ערבית מבעו"י. ועיין ברמב"ם (פ"ג מהל' תפלה ה"ז): ויש לו להתפלל תפלת

יום אחד, בין שהם שני ימים, מפני שאין מקדשין את החודש בלילה. ע"כ. ואמנם בגמ' שבת (כד.) אמרו, תני רב אושעיא, ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד, ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה, ואם לא אמר מחזירין אותו. ע"כ. ובפשטות משמע דמחזירין אותו דקאמר קאי על כל מה שמבואר בסמוך לזה, כולל תפלת ערבית, וקשה, דא"כ אמאי רב אשי מסדר התלמוד לא כתב לחלק בזה בין ליל ר"ח ליום ר"ח, שהרי איהו גופיה קאמר בברכות (ל:) דלא שנא ליל ראשון ולא שנא ליל שני אם לא אמר יעלה ויבוא אין מחזירין אותו. וצ"ל, דאגב דתני חולו של מועד שחזור בערבית תני נמי ר"ח. ועוד, דמה ערבית שחרית ומנחה קאי רק על הא דמזכירין יעלה ויבוא בר"ח, אבל לא קאי על דין דמחזירין אותו. ודוחק. גם בספר שלחן לחם הפנים חלק ו' (עמוד קיז) כתב שדוהק לומר כנ"ל, דא"כ הו"ל למימר הני מיילי בחולו של מועד, אבל בערבית של ליל ר"ח אינו חוזר.

ומעמא דמילתא, דמאחר שאין מקדשין את החודש בלילה, ממילא עדיין לא חלה קדושת ר"ח, שעיקר קדושת ר"ח באה מכח הקרבן מוסף ושיר של יום, וזה שייך רק ביום ולא בליל ר"ח. שאין מקדשין את החודש בלילה. אלא שצריך ביאור דאם אין מקדשין את החודש בלילה א"כ מעיקרא למה תיקנו לומר יעלה ויבוא בערבית, והלבוש כתב, ואע"פ שבתחלה אומרים יעלה ויבוא בערבית, היינו בשעה שאומר הברכות שהם חובת היום לא הוי יעלה ויבוא הפסק תוך הברכות, כיון שהוא מענין המאורע, אבל אם היה מחזיר בשבילו הוי חזרת הברכות משום ר"ח, וכיון שאין מקדשין החודש בלילה, הוי ברכתו לבטלה, אבל שחרית וכו'. ע"ש.

ונראה, דמה שצ"ל מעין המאורע בליל ר"ח, אין זה חלק מהתפלה ממש, אלא רק הזכרת מעין המאורע, כמו שמזכיר עננו בתענית צבור, ועל הנסים בחנוכה ופורים, ולכן אם שכח מלאומרו אין מחזירין אותו. ולא דמי לערבית של שבת שיש כבר קדושת שבת ולכן אם טעה והתפלל של חול חוזר להתפלל של שבת, וכמ"ש הרי"ף (בפרק ד' דברכות), טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו, שאין מקדשין את החודש אלא ביום. ושמעינן מינה שאם טעה בערבית בשבת או בימים טובים שמחזירין אותו. וכתבו תלמידי רבינו יונה שם, ומדחזינן שמפני שאין קידוש החודש בלילה אין מחזירין אותו כשלא הזכיר של ר"ח, שמעינן דשבתות וימים טובים שקדושתן ג"כ בלילה,

בער"ש. ורבי יאשיה צלי של מוצ"ש בשבת. ובלח"מ שם תמה על הרמב"ם, למה הוצרך לטעם לפי שתפלת ערבית רשות וכו', הרי בגמ' אמרו הטעם משום דנקטינן כרבי יהודה דעד פלג המנחה הוי זמן תפלת מנחה, ומשם ואילך הוי זמן תפלת ערבית. ע"ש. ויש שכתבו לבאר, דלגבי ער"ש איה"נ די היה בטעם דתוספת שבת, ומטעם זה יכול להקדים להתפלל ערבית. אך לגבי כל יום צריכים לטעם דנקטינן כרבי יהודה, והיינו משום דערבית רשות לפיכך אין מדקדקים בזמנה. והנה לכאורה נראה, דכיון דגבי ר"ח לא שייך דין תוספת, אף שיכול להקדים להתפלל ערבית מ"מ איך יזכיר בתפלתו ר"ח, שעדיין אין זה מעין המאורע.

ועיין בשו"ת ארץ צבי פרומר (סי' כו) שהביא מהאדמו"ר מגור וצ"ל שכתב לו, שאם מתפלל ערבית בר"ח מבעו"י, אין לו להזכיר של ר"ח, דאין לר"ח תוספת, כמ"ש המג"א (סי' תיט). והגה"מ שם השיב לו, דאם היה הדין דהמתפלל ערבית דר"ח מבעו"י פטור מיעלה ויבוא, היה אסור להתפלל ערבית דר"ח מבעו"י, שהרי צ"ל בה יעלה ויבוא, ומדלא כתבו הפוסקים חידוש זה ע"כ דאפי' אם מתפלל מבעו"י צריך להזכיר בה יעלה ויבוא. ע"ש. ובאמת, נודע שיי"א בדעת הרמב"ם דלית ליה כלל דין תוספת בשבת נראה בילקו"י שבת א' עמוד רלח, וח"ו דיני אבלות עמוד רנה. ע"ש. ואע"פ כן מצינו להדיא בדברי הרמב"ם שיכול להתפלל ערבית של שבת מבעו"י, וע"כ שאין זה קשור לדין תוספת, אלא דמאחר וערבית רשות לפיכך אין מדקדקים בזמנה וסומכים על רבי יהודה שבגמ'. ולפ"ז ה"ה לענין הזכרת יעלה ויבוא בערבית של ר"ח כשמתפללים מבעו"י, דכשם שמתפלל של שבת מבעו"י, כך יכול להזכיר מעין המאורע של ר"ח מבעו"י. ואף שגם בשבת אין עדיין קדושת שבת, אפי"ה מזכיר בה של שבת, דחשיב שפיר מעין המאורע, דכיון שהוא רשות אין להקפיד בזמנה כל כך, כן הוא לגבי ר"ח שיכול להזכיר מעין המאורע אף כשמתפלל מבעו"י.

והנה בגמ' ברכות (ל:) אמר רב ענן אמר רב, טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו, לפי שאין בי"ד מקדשין את החודש אלא ביום. וכן פסקו רב עמרם גאון בסידורו (דף לב), ובה"ג, והרי"ף שם, והרמב"ם (בפ"י מהלכות תפלה הלכה יא), והרא"ש (פרק תפלת השחר סי' כג), והטור (סי' תכב), והתוס' שם, והסמ"ג (עשן יט), ועוד ראשונים. וכ"פ מרן בש"ע (שם ס"א): ואם לא אמרו בערבית אין מחזירין אותו, בין שר"ח

דמה לי חסר ומה לי מלא. והיינו, דגם בליל שני דר"ח אינו חוזר. [וראה בדי"מ אות ב].

ובמה שכתבו התוס' ולא נראה לחלק כנראה כוונתם, שהוא מטעם לא פלוג, דאף שהלילה השניה כבר מקודשת, מ"מ לא פלוג רבנן ולא חילקו בזה. וכנראה שלזה נתכוונו רבי יהודה החסיד בתוס' (יח.) והרא"ש בתוס' י"ו, שכתבו, וא"ת ליל ל"א אין הטעם תלוי בקידוש ב"ד, שכבר קידשוהו שמים, ולמה לא יחזור ליל ל"א. וי"ל כיון שאין ראוי לקדש את החודש בלילה, הילכך אין מחזירין אפי' ליל ל"א. ע"ש. ומה שתיקנו להזכיר יעלה ויבוא בליל ר"ח כבר ביארנו שהוא משום הזכרת מעין המאורע, אבל אינו חלק מהתפלה. ודו"ק. ובמשנ"ב (סי' תכב סק"ג) כתב, שגם על ליל ב' דר"ח שייך הטעם שאין מקדשים את החודש בלילה, שהרי ליל ב' דר"ח הוא משום ספיקא דיומא, דאם היום א' דר"ח הוא קודש, ממילא היום השני הוא חול, ואם יום א' הוא חול, אז היום השני הוא ר"ח ואין מקדשים את החודש בלילה. ע"ש. וסברת היש מפרשים צ"ל, דמאי דקאמר בגמ' מה לי חסר מה לי מלא, היינו בלילה הראשונה, אבל בלילה השניה במלא מחזירין אותו. וכן מבואר במהרש"א שם. וע"ע בזה בשו"ת שאלות חיים (סי' ח).

ובי ששכח לומר יעלה ויבוא בליל ר"ח, אם רשאי לחזור ולהתפלל בתורת נדבה, הנה הטור והש"ע (בסוף סי' רצד) כתבו, במקום שאמרו שאינו חוזר, אם רצה להחמיר על עצמו ולחזור, אם סיים תפלתו רשאי לחזור, אבל אם עדיין לא סיים תפלתו אינו רשאי לחזור. וכתב המג"א שם, דמה שחוזר היינו בתורת נדבה. ובספר מאמ"ר (סי' רצד סק"ג) כתב, שאם התפלל תפלה שלא כתקנתה, אף שאינו חייב לחזור, רשאי להתפלל נדבה. ובזה לא איירי מרן הש"ע (סי' קז) שהמתפלל נדבה צריך שיכיר בעצמו שהוא זריו ואמיד בדעתו שיכול לכוין וכו'. ע"ש. אבל הרב המגיה בשלמי צבור (דף שכד) השיג עליו, שאחר שלא חייבהו חכמים אינו חוזר אף בתורת נדבה אלא מי שהוא זריו ואמיד בדעתו וכו'. ולא דמי לספק אם התפלל. ע"ש. וכן הסכימו האחרונים כמבואר בילקו"י ח"א (מהדו' תשמ"ה, הלכות תפלה, עמוד רה). ולכן הטועה בערבית של ר"ח, אינו רשאי לחזור ולהתפלל בתורת נדבה, אא"כ הוא מכיר בעצמו שהוא זהיר וזריו ואמיד בדעתו שיכול לכוין בתפלת הנדבה מתחלה ועד סוף, ובזה"ל לא ימצא איש אשר רוח בו לכוין כ"כ בתפלה אפי' אחד מאלף. לפיכך שוא"ת, ולא יחזור להתפלל אפי' בתורת נדבה.

אם טעה ולא הזכיר של יו"ט או של שבת בערבית מחזירין אותו. ואית דמפרשי, דדוקא בשאר ימים טובים, אבל ביו"ט של ר"ה, כיון שתלוי בר"ח אם טעה ולא הזכיר של יו"ט בערבית אין מחזירין אותו דכר"ח דיינינן ליה. ונוכל לומר שאע"פ שתלוי בר"ח, כיון שהוא יום טוב, ומצוות יו"ט אלימא טפי שיש בה איסור מלאכה, משא"כ בר"ח. ע"כ. הרי שכתבו לבאר דמה שצריך לחזור התפלה בשבת וביו"ט היינו משום "שקדושתן ג"כ בלילה". משא"כ בר"ח שאין קדושת ר"ח בליל ר"ה, ולכן אם טעה אין מחזירין אותו. ובליל ר"ה אע"פ שתלוי בר"ח, מ"מ אם טעה מחזירין אותו, משום שיש קדושת יו"ט בליל ר"ה, לגבי איסור מלאכה, אבל בר"ח אין בכלל קדושת ר"ח בליל ר"ח. וכ"כ לבאר בספר משנת יעבץ (מועדים, סי' א' עמוד ה'), וצייץ לשטמ"ק בברכות (ל:), מכדי רב טעמא קאמר דאין מקדשין את החודש אלא ביום, מה לי מלא מה לי חסר, ולעולם לא שנא, דהלילה אינה בכלל, ולא חשיבא למטרח ולמהדר עלה. ע"כ. וע"כ דכוונתו שמאחר ואין חלות קדושה על ליל ר"ח, ואין הלילה בכלל קדושת ר"ח, לפיכך לא חשיבא למטרח עלה.

וע"ש בתוס' (כו.) שהקשו, דלמה לי ה"ט שאין מקדשים את החודש בלילה, תיפוק ליה דתפלת ערבית רשות. ותיצרו, דהא דתפלת ערבית רשות היינו לגבי מצוה עוברת. ע"ש. ובתוס' (יומא פז:) כתבו בשם בעל הלכות גדולות, דשווייה עליה חובה. ובספר יפ"ל חלק ח' (סי' תכב) העיר, דאי מטעם דתפלת ערבית רשות, א"כ קשה אמאי בערבית של חוה"מ חוזר. ומרן אאמ"ר העיר על דבריו בשו"ת יבי"א חלק א' (סי' כב אות יד) דאיה"נ היא גופא תיקשי, דאמאי קי"ל דבחוה"מ חוזר, הא תפלת ערבית רשות. אלא ודאי כתירוך התוס' דקיבלוה כחובה. ולדברי האומרים דתפלת ערבית רשות רק בימי החול, אבל בשבת חובה, לכאורה אתי שפיר. ויש לדחות. ע"ש.

ואין הבדל בזה בין ליל ר"ח ראשון לליל ב' דר"ח, כי הנה בגמ' ברכות שם (ל:) אמר אמיר, מסתברא מילתא דרב בחודש מלא, אבל בחודש חסר מחזירין אותו. אמר ליה רב אשי לאמיר, מכדי רב טעמא קאמר, [דאין מקדשין את החודש בלילה], מה לי חסר מה לי מלא. וכתבו התוס' שם, דיש מפרשים שדוקא בלילה ראשונה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשים את החודש בלילה. אבל בלילה שניה מחזירין אותו לפי שכבר מקודש מיום שלפניו, ולא נראה לחלק. ע"כ. ובכ"י (סי' תכב) כתב שיש מפרשים הוא דעת רבינו נתן, ותמה ע"ז בכ"י, דמפשט לשון הגמ' משמע

ג. שליח צבור שטעה בתפלת הלחש שלו, באופן שהיה חייב לחזור ולהתפלל, כגון שלא שאל טל ומטר בימות הגשמים, או שלא הזכיר יעלה ויבוא בראש חודש, וסיים תפלתו, ולא נזכר שטעה עד שהגיע בתפלת החזרה למקום שטעה בו, ונתן בדעתו לצאת ידי חובת התפלה, יצא ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולהתפלל. (ג)

ד. שליח צבור שטעה בתפלת החזרה, ונבהל, עד שאינו יכול להמשיך בתפלת החזרה, וכן מי שקולו נצרך באמצע החזרה, יעמוד אחר תחתיו, ויתחיל מתחלת הברכה שטעה הראשון, אם היה זה בברכות האמצעיות. אבל אם היה בשתי ברכות ראשונות, חוזר לראש, ואם היה אחר סדר קדושה, כגון שטעה בברכת אתה קדוש, זה שעומד במקומו מתחיל מברכת אתה קדוש, שכיון שענו כל הקהל קדושה, ברכת אתה קדוש נחשבת כתחלת הברכה. ואם טעה בשלש ברכות אחרונות, מתחיל מברכת רצה. וה"ה אם נתעלף השליח צבור או נשתתק, זה שעומד תחתיו מתחיל להתפלל על הדרך שביארנו. (ד)

מצוות צריכות כוונה גם במצוות דרבנן

רחמים (פרק יד ממסכת סופרים הלכה יח), ועוד אחרונים. וזה על דרך מ"ש מרן בש"ע (סי' תרצו ס"ז), ששמחת פורים הוא מד"ק, וכד"ת דמי. וכ"כ הט"ז (סי' תרפז סק"ב). והטורי אבן (מגילה ה:). אך מדברי התוס' מגילה (יט:). לא משמע כן. וכן מבואר בהר"ן (ספ"ב דתענית). וע' בשו"ת תורת חסד מלובלין (סי' לח או' ו). ותורת רפאל (סי' קטז). ועמודי אש (סי' ז אות ר'). ומהרש"ם ח"ה (סי' ל).

ועיין להפרי"ח (סי' תפט ס"ד), שהסביר דעת מרן הש"ע דס"ל כהרדב"ז לחלק בין מצוה של תורה למצוה דרבנן לענין כוונה. וע' בספר ברכ"י (שם ס"ק יג). ועיין להבי"ח סי' תעה שכתב כן גם לדעת הרא"ש. וממה שפסק מרן הש"ע (סי' ריג), שאין יוצא י"ח בשמיעת הברכה אא"כ נתכוונו שומע ומשמיע, וכ"כ בסי' ריט (ס"ה), ומוכח שאף בדרבנן בשמיעה מיהא צריך כוונה. ושור"ר שכן הוכיח במישור בספר לשון לימודים (סי' נח בד"ה תו).

וגם הלום ראיתי להא"ר שם, שהסביר וכ"ד מרן, והוסיף, עפ"ד תר"י (ספ"ק דברכות), שבאמירה לכו"ע צריך כוונה. (אבל ממ"ש מרן בש"ע סי' ס' ס"ד גבי ק"ש, י"א שא"צ כוונה, לא משמע כן). ועיין בערה"ש (רי"ס ס'), שכתב, שעכ"פ בדיעבד יש לסמוך על הרא"ש, דבדיעבד בדרבנן א"צ כוונה. וע"ע בערה"ש (רי"ס ריג, וסי' רצו, וסי' תפט), ובספר חיי עולם (דף כו ע"ג), ובספר שלחנו של אברהם (רי"ס ט), ובשו"ת עמודי אש (סי' ד' כלל ד' ד"ה והנה), ובשו"ת נהרי אפרסמון (האר"ח סי' לא וסי' מא), ובשו"ת יבי"א ח"ג (האר"ח סי' ח' אות ט'), וסי' כח אות כד. (ד) **ראה** לעיל סי' נב סעי' מז.

ג) ראה מה שהארכנו בזה בילקו"י סי' ס'. ובהלכות תפלה, סי' קז. ומ"ש עורכי הס' אול"צ (ח"ב עמ' רפז), שבמצוות דרבנן א"צ כוונה, תמוה מאד, דמה יענו למה שהוכחנו בכיבוד שדעת מרן שגם במצוות דרבנן מצוות צריכות כוונה. וראה בב"י ובש"ע בסי' רי"ג וסי' ריט. ודי בזה.

ומה שכתבנו שם לצרף שיטת הרדב"ז במצוות דרבנן לכו"ע מצוות אין צריכות כוונה, הנה בעצם סברא זו העיר בשו"ת קרית חנה דוד, שאין כן דעת מרן הש"ע (בסי' תרצ סעי' יג), שפסק, היה כותב את המגילה, שקורא הפסוק מתוך מגילה כשרה וכותבו וכו', אם כיוון לבו יצא. הא קמן שאף מקרא מגילה דרבנן צריך כוונה. ע"ש. ולכאורה הא מתניתין היא במגילה (יז), היה כותב דורשה ומגיהה, אם כיוון לבו יצא. ותקשי מינה להרדב"ז. (ועיין ר"ה כח:). אולם הנה ה"ה (בפ"ב מהל' מגילה ה"ה) כתב, שאולי במגילה הכל מודים שצריכה כוונה לצאת. וכתב הרדב"ז בלשונות הרמב"ם ח"ב (סי' קכה), שהוא משום פרסומי ניסא, שאל"כ הוי כקורא אגרת בעלמא. ועוד שהחמירו במגילה אף יותר ממצות של תורה להצריכה כוונה, כדי שלא יזלזלו בה. ע"כ. ויותר י"ל דהוי דברי קבלה, וכד"ת דמי.

וכיו"ב במגילה (יט). אמר רבי יהודה, קטן הייתי וקראתיה למעלה מרבי טרפון וזקנים, אמרו לו אין מביאין ראייה מן הקטן. והקשה בתוס' רי"ד, דהא בכתובות (כה). מבואר דבדרבנן שפיר מעידים בגדלם מה שראו בקטנם. ותירץ דשאני מגילה דהוי מדברי קבלה, וכד"ת דמי. וכ"כ מרן החיד"א בספר יעיר און (מערי' א' אות צו), ובספר כסא

ה. שליח צבור שטעה בתפלת החזרה ושכח לומר קדושה, אם נזכר באמצע אתה קדוש, חוזר לומר קדושה, וממשיך אתה קדוש וכו'. ואם לא נזכר עד שחתם ברכת האל הקדוש, יאמר שם קדושה בלי חתימה, וימשיך אתה חונן וכו'. ואם לא נזכר עד שהתחיל ברכת חונן הדעת, צריך לחזור לראש התפלה ולומר הקדושה. (ה)

ו. שליח צבור שטעה בתפלת החזרה, שלאחר שאמר קדושה עם הצבור, דילג אתה קדוש, והתחיל אתה חונן, אפילו אם סיים ברכת חונן הדעת, חוזר לברכת אתה קדוש, ואחר כך יאמר ברכת אתה חונן, וממשיך על הסדר. וכן אם טעה בתפלת שחרית של שבת, וכשסיים קדושה שכח לומר אתה קדוש והתחיל ישמח משה, או שטעה בתפלת מוסף של שבת, וכשסיים קדושת כתר שכח לומר אתה קדוש והתחיל תכנת שבת, חוזר לאתה קדוש, וממשיך משם והלאה, שכיון שאמרו סדר קדושה כתחלת ברכה דמי. (ו)

ז. שליח צבור שטעה בעשרת ימי תשובה וחתם האל הקדוש, ולא נזכר אלא אחר שעבר זמן של תוך כדי דיבור, חוזר לברכת אתה קדוש, שכיון שהצבור אמר קדושה אין לו לחזור לראש התפלה. (ז)

סימן קכז - דיני מודים דרבנן

א. כשמגיע השליח צבור למודים, גם הצבור צריכים לשחות עמו ולומר מודים דרבנן, וכבר נתבאר לעיל שאף מי שיושב בחזרת השליח צבור צריך לעמוד ולשחות במודים דרבנן, כי אין השתחויה אלא מעומד ולא מיושב. ולא ישתחונו יותר מדאי, אלא די בהרכנת הראש. ואומרים מודים אנחנו לך שאתה ה' אלהינו אלהי כל בשר וכו' וחותם ברוך אל ההודאות, בלא הזכרת השם. ואף על פי שיש מי שכתב שצריך לשחות גם בסוף מודים דרבנן, כשאומרים

דילג קדושה ונזכר באתה חונן

את דבריו, כי אמירת הקדושה שייכת לברכה שלישית, שהיא ברכת אתה קדוש, וכל שהתחיל בתיבת אתה חונן חלפה שעתה, ודינו כטעה בברכה אחת משלש ברכות ראשונות שחוזר לראש. וכ"ש אם חתם ברכת חונן הדעת, חוזר לראש התפלה. וכמו שנתבאר בילקו"י ח"א (מהדורת תשמ"ה, עמ' רפו). אך שם כתב מרן אאמו"ר 'ואם לא נזכר עד שחתם' ברכת חונן הדעת, והוא בודאי טעות סופר, דלאו דוקא חתם, אלא אפי' התחיל בברכת אתה חונן, חוזר לראש, וכמבואר להדיא ביחוד"ה הנ"ל. וע"ע בשו"ת צ"א ח"י"ב (סי' י).

(ו) שו"ת יבי"א ח"א (סי' ח' אות ט).

(ז) ילקו"י ימים נוראים (סי' תקפב הע' ז' עמ' תצא). ילקו"י שבת כרך א' חלק שני (סי' רסח עמ'ו תרפב, תרפג), ובילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (עמ'ו תקכ).

(ה) הנה כל שלא התחיל בברכת אתה חונן, יכול לאומרה בין ברכת האל הקדוש לאתה חונן, דדמי לטעה ולא אמר יעלה ויבא ב"ה, דכל שלא התחיל במודים יכול לאומרה בין ברכת רצה למודים, וה"נ הכא, דאומר הקדושה בין ברכת האל הקדוש לברכת אתה חונן, ואינו חוזר לברך ברכת האל הקדוש. וכ"פ בשו"ת יבא הלוי (סי' א'), ובספר טהרת המים. וכמבואר ד"ז בשו"ת יחוד"ה ח"ו (סי' לה עמ' ר). אבל אם התחיל בברכת אתה חונן, אפי' אמר תיבת אתה, חוזר לראש התפלה ולומר הקדושה במקומה.

ואף שבספר מאורי אור (דף כט) כתב, שאפי' אם התחיל הש"צ אתה חונן, יאמר הקדושה בפני עצמה בלא חתימה, ואם נזכר אח"כ אומר הקדושה בסוף התפלה בלא חתימה. בשו"ת יחוד"ה ח"ה (עמ' נו) דחה

ברוך אל ההודאות, לא נהגו העם לשחות אלא בתחלת מודים דרבנן, ויש להם על מה שיסמוכו. ושב ואל תעשה עדיף. (א)

לשחות בהרכנת הראש במודים דרבנן

בב"י סי' קכו, שאין מחלקים בין הכריעות. וכ"ה במג"א (סי' קכו סק"א) ובמשנ"ב (סק"ב). ועכ"פ כתב בב"י שם, שאין לכרוע יותר מזה, שאז נראה כיוהרא. ומה שכתבנו שאינו חותם בשם, אלא אומר ברוך אל ההודאות, כ"ה בש"ע שם. ואמנם בירושלמי הנו' הזכירו חתימה בהזכרת ה'. והובא בתוס' בסוטה (מ.), והרשב"א (בסוף פרק אין עומדין). והמאירי כתב דנראה כהירושלמי, וכן נראה דעת הרוקח. וכיו"ב בברכת בורא נפשות הביאו התוס' (ברכות לו.) דבירושלמי חותם בה בשם. וכ"ה באו"ז (סי' קסט). ומשמע שדעתם לפסוק כהירושלמי. וכ"ד הרא"ש והטור, וכ"פ הגר"א. אבל מנהגינו שלא לחתום בשם ומלכות, וכמו שנתבאר בילקו"י ברכות (סי' רז הע' ב, עמ' תע).

ומה שכתבנו לגבי ההשתחויה בסוף מודים דרבנן, הנה בחי' הרשב"א סוף פרק אין עומדין (לד.) כתב בשם הראב"ד, שיש להשתחוות גם בסוף מודים דרבנן, ויסודו ע"פ הירושלמי (פ"א דברכות הלכה ה.). וכ"כ הרשב"ץ בפירושו לברכות (שם עמ' רה.) מ"מ בארחת חיים (הלכות תפלה סי' פד) כתב בשם רבינו שרירא גאון, וז"ל: יש חזורים וכורעים כשמסיימים מודים דרבנן, ויש שמסיימים בזקיפה, ורבוותא לא מיחו לא ביד אלו ולא ביד אלו. ע"ש. ועיין בתוס' הרא"ש ובמאירי ברכות שם. (ומ"ש מן הב"י בפירוש הירושלמי, ע' בפירוש בעל ספר חרדים ובפני משה שם. ודו"ק). וכתב מרן בב"י שטוב לחוש לדעת הראב"ד לשחות גם בסוף מודים. דפשוט הירושלמי הכי משמע. דהא דאמר ר"ז ובלבד במודים היינו לומר שא"צ לשחות אלא בתיבת מודים בלבד, וקאמר דזעירא היה נוהג לשוח עם הש"צ תחלה וסוף ומחמיר על עצמו היה, ואנו אין לנו אלא דברי ר"ז. ומ"מ טוב לשוח בו תחלה וסוף, לחוש לדברי הראב"ד. וכ"כ בש"ע, שטוב לחוש לזה. אבל בשלמי צבור (דף קלט ע"ב) כתב ע"ז, ואין כן דעת הרב (הארי"י ז"ל). וכ"כ בכה"ח שם. ושוא"ת עדיף. וכ"כ ביפ"ל (סק"ג). וכן מנהגה שלא לשחות אלא בתחלת מודים דרבנן. וראה בשו"ת יחו"ד ח"ה (עמ' מז). [חלק מהדברים מרן אמרו"ר זיע"א. וראה עוד במ"ש בביאור דברי הירושלמי בבני ציון ליכטמן].

(א) מה שכתבנו שהצבור שוחין עם הש"צ, כ"ה בירושלמי (בפ"ק דברכות) הכל שוחין עם ש"צ בהודאה. והובא בטור ובש"ע (סי' קכו). ואמנם דוקא כשיגיע ש"צ למודים, יש לצבור לשחות עמו, אבל לא בשאר מקומות שהש"צ משתחוה.

ומה שכתבנו להשתחוות מעומד, מבואר בשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' יא עמ' מז).

וכתב מרן, שלא ישחו יותר מדאי. וע"ש בב"ח שכתב, דבמודים שאומרים עם הש"צ לא ישחה רק יענע בראשו מעט, ולא יותר. ע"ש באריכות. וכ"פ בא"ר. וכ"ד רבינו הארי"י ז"ל. וכ"כ באשל אברהם בפמ"ג, וכ"ה במחה"ש. ובקשר גדול (סי' יח אות כ), ובפתה"ד (סי' קכו אות א), וכ"כ בכה"ח פלאגי (סי' טו אות לו) דבמודים דרבנן ישוח מעט, ובהרכנת הראש סגי. וכ"כ בבא"ח (פר' תרומה סעי' טו), ולא ישחו יותר מדאי, כי אם הרכנת הראש. ע"כ. ובספר בני ציון ליכטמן (סק"א) העיר, שלדעת רוה"פ גם במודים דרבנן צריך לכרוע כדין שאר הכריעות, ומה שאמרו בירושלמי ולא ישחו יותר מדאי, אכל הכריעות קאי, וכפי שנראה מרוה"פ שהביאוה בסתמא על הדין דכריעות, ובמאירי בסוף פרק אין עומדין כתב על הירושלמי הנו', דהזהירו שלא לשוח יותר מדאי לא בשחייה זו ולא בשאר השחיות. וכן באו"ז (סי' צב) כתב ע"ד הירושלמי, וקבלה בידי דהיינו אין לשוח כ"כ עד שיהא פניו כנגד חגור של מכנסים שאינו דרך כבוד. ומבואר דקאי על כל כריעות, ודינם שוה.

ואמנם אין להסתפק בנענוע הראש בלבד, אלא יכופ ראשו מעט. אבל אם ישחה יותר מדאי יש לחוש ליוהרא, כמבואר בב"י סי' קכו.

וכתב רבי שמשון רפאל הירש, שההודאה להקב"ה היא יסוד בעל חשיבות כה גדולה, שחכמים לא הסתפקו בכך שהקהל עונים אמן ויצאו י"ח תפלת ההודאה הנאמרת ע"י הש"צ, אלא תיקנו לומר באופן פרטי מודים דרבנן.

ואמנם מנהג האשכנזים שאף בחזרת הש"צ כורעים הצבור כמו יתר הכריעות, אך אין לכרוע יותר מזה משום שנראה כיוהרא. וראה בתוס' ברכות (יב.) גבי כרע כחירוא. וכ"ד הסמ"ג והסמ"ק והגמ"י, הובאו

ב. אם אין שם כהנים ואומר השליח צבור אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו', ואני אברכם. ואם לא אמרו, אין מחזירין אותו. ואין אומרים נוסח זה אלא כשאיין כהנים, ובזמן שראוי לנשיאת כפים [כמו בשחרית ומוסף ובנעילה, ובמנחה של תעניות, וכיו"ב]. ומנהג הספרדים שאין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו כשיש כהן הנושא את כפיו. (ב)

ג. כשאיין כהנים ואומר השליח צבור אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', צריך החזן לסיים בסוף: ושמו את שמי וכו', שפסוק זה הבטחה שהקב"ה מסכים לברכת הכהנים. ופירושו ואני אברכם חוזר על ישראל. וקצת שליחי צבור אינם אומרים אותו, מפני שראו כן אצל האשכנזים הנוהגים כמו שכתב הרמ"א בדרכי משה שלא לאומרו, ואינם אלא טועים. וצריך להסביר להם שאנו נוהגים כדברי רבותינו הגאונים והרמב"ם ומרן שקבלנו הוראותיו. (ג)

ד. אין העם עונים אמן אחר ברכת כהנים של השליח צבור [כשאיין שם כהנים], אלא כן יהי רצון. והמנהג לומר כן אחר כל פסוק ופסוק, ולא רק בסוף. (ד)

לומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו'

ומספר חיים וכו', שאם נזכר שדילג קודם שחתם ברוך אתה ה' מג"א, או המברך את עמו ישראל וגו', חוזר ואומר זכרנו לחיים וכו', או ובספר חיים, אף שנוסח זה אינו מוזכר בגמ'. ולכאורה ה"ה כאן שיחזור. אלא שבמג"א (סי' קיד סק"ד) מבואר, שבדיעבד אין לחזור אפי' קודם שסיים הברכה. וסיים הביאה"ל, וצ"ע. וכנראה שלא הטריחוהו לחזור מפני טורח צבור, או מפני כבוד הש"צ. ודו"ק.

ב) ש"ע (סי' קכו ס"ב). ומה שכתבנו שאם לא אמרו אין מחזירין אותו, ה"ט, אחר שבלא"ה דעת אנשי מערב דאפי' לכתחלה אין לומר. עיין בטור. וגם בתוס' (ברכות לה. ד"ה לא) כתבו דבזמן הגמ' לא היה המנהג לומר יהי רצון וכו'. ועיין בביאה"ל כאן שנסתפק, אם נזכר שלא אמר אלהינו ואלהי אבותינו קודם שסיים ברכת המברך את עמו וכו', אם יחזור לומר אלהינו ואלהי אבותינו וכו', דלכאורה לא גרע מזכרנו לחיים,

לסיים בפסוק ושמו את שמי וגו'

צוואה, כמו כה תברכו, ולא לשון ברכה. אבל בספרד ובפרובינצא נהגו לומר גם פסוק ושמו את שמי. ע"כ. מ"מ בסידור רב עמרם מובא כד' הרמב"ם. וכ"כ הרד"א (בדף לב ע"ד), שרב עמרם ורב סעדיה כתבו לומר גם ושמו את שמי וכו'. וכ"כ בהגמ"י, ושכ"כ בעל הרוקח, ושכן נהג המהר"ם. וע"ע בטור וב"י. וכ"פ מרן בש"ע (סי' קכו ס"ב). וכן המנהג פשוט אצל הספרדים, וקצת ש"צ אינם אומרים אותו, מפני שראו כן אצל האשכנזים הנוהגים כהרמ"א שלא לאומרו, ואינם אלא טועים. וצריך להסביר להם שאנו נוהגים כדעת רבותינו הגאונים והרמב"ם ומרן שקבלנו הוראותיו.

ג) ברמב"ם (פט"ו מהל' תפלה ה"י) מבואר, שהש"צ מסיים בפסוק "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם". שפסוק זה הוא הבטחה שהקב"ה מסכים לברכת הכהנים, ופירושו ואני אברכם חוזר על ישראל, וכו"ע בחולין (ט). ודלא כר' ישמעאל שמפרש ואני אברכם לכהנים, דקי"ל הלכה כר"ע מחבירו. (וכמ"ש הרמב"ם שם). אולם בספר המנהיג (הל' תפלה אות סה) כתב, שבצרפת לא נהגו לסיים בפסוק זה, שכ"ד רש"י, דאמרי' בסוטה (ט). ושמו את שמי, שמי המיוחד לי, הוא שם המפורש, ואין אנו מברכים בשם המפורש וכו', ועוד שכבר אמרנו המשולשת בתורה ומה לנו להוסיף עוד ושמו את שמי שהוא לשון

לענות כן יהי רצון

מברכים. [ב"י בשם הרד"א]. ט"ז (סק"ד). וכ"כ הלבוש, דאע"פ שעונין אמן על כל פסוק כשהכהנים נושאים ידיהם, שאני התם שהכהנים בנשיאת כפים אומרים אותו בלשון ברכה שמברכין את ישראל, לכך נופל

ד) ראה לעיל הלכות נשיאת כפים סי' קכח הערה מא. והטעם, שאין עונין אמן אלא כשומעין ברכת הכהנים מפי כהן המברך, משא"כ השי"צ שאינו אומר אלא דרך בקשה, שיברכנו השי"ת בברכה שהכהנים

סימן קכח - הלכות נשיאת כפים

א. מצות עשה מן התורה שהכהנים יברכו את ישראל בנשיאת כפים. וכל כהן שנמצא בבית הכנסת בעת שהחזן קורא "כהנים" בעת חזרת השליח צבור, ואינו עולה לדוכן לברך את ישראל, אף על פי שביטל מצות עשה אחת, הרי זה כאילו עובר על שלש מצות עשה, שנאמר, כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי על בני ישראל. (סוטה לח:). וכל כהן שעולה לדוכן ומברך את ישראל, גם הוא מתברך, שנאמר ואברכה מברכך. ואפילו אם אין שם כהן אלא כהן אחד, אם קראו כהנים ולא עלה, הרי זה עובר בעשה כנוז'. (א)

בסי' קכח, מה שכתבנו בדבר המנהג לומר אמן אחר זכרנו לטובה שביעלה ויבא, וממילא הנוהגים לומר אמן כן יהי' רצון, בלא תיבת אמן.

ומה שהעולם נוהגים שלא לומר כן יהי' רצון אלא בסוף, ובכ' ברכות הראשונות עונים אחר ש"צ יהי' רצון, כתב בכה"ח שם (אות יח) שהוא טעות, דיהי' רצון אינו משמע על איזה דבר הוא אומר שיהי' רצון, אלא אין עונה כלום אחר ב' ברכות אלא בסוף הג' אומר כן יהי' רצון, או עונה על כל ברכה וברכה כן יהי' רצון, אבל העיקר שלא יענה כלום אלא דבסוף עונה כן יהי' רצון, והכי משמע בש"ע. וכ"כ הט"ז (סק"ד) דמשמע כאן דא"א כ"י"ר אלא אחר סיום אמירת ברכת כהנים, וכ"כ המג"א (סק"ה). אבל במאמ"ר (סק"ה) הק' ע"ז דמהיכא משמע להו להפוסקים הנז' מהש"ע דאין לומר כן יהי' כי אם לבסוף, אלא אדרבה משמע דאחר כל ברכה עונין כן יהי' כמו שעונין אמן אחר כל ברכה וברכה. ע"ש. וכתב שכן משמע מהלבוש.

ובכ"ה בספר ארחות חיים (דף קט) שאומרים כן יהי' רצון אחר כל פסוק ופסוק. וכן עמא דבר לומר כן יהי' רצון אחר כל פסוק ופסוק, מאחר שגם הב"ח כתב שאם ירצה יכול לענות כן יהי' רצון אחר כל ברכה וברכה. ע"ש. וראה בבני ציון ליכטמן (סק"ד).

מתי כהן עובר בעשה כשאינו עולה לדוכן

העשה אינו אלא אחת, והוא כה תברכו שנאמר בלשון ציווי לברך את ישראל. וכתב המרדכי, דאף שיש שם כהנים אחרים הנושאים כפיהם, כהן שאינו עולה לדוכן עובר בעשה. ומשמע דאם לא אמרו לו לעלות לדוכן אינו עובר, אפי' אינו עולה כלל בכל השנה. אך בכה"ח הביא מ"ש בשו"ת מן השמים (סי' לח) דבמקום שיש כהנים הראויים לברך ברכת כהנים, ולא נהגו לברך אפי' פעם בשנה, אלו ואלו עוברים, הן הישראלים שאין אומרים לכהנים לעלות לדוכן, שדומה שאין הם

לענות אחריהם אמן שהוא לשון קיום ומחזיק שמאמין את הדבר שאומרים הכהנים. אבל הש"צ שאינו אומר אותה אלא בתורת בקשה שמתחיל אלהינו וכו', אין נופל אחריו לשון אמן אלא כן יהי' רצון, כלומר גם אנו מבקשים ממנו יתב' שכן יעשה, ויהי' כן רצונו יתברך. ע"כ. וכתב בד"מ (סק"ד) שכן המנהג לומר יהי' רצון ולא אמן. וכ"כ הלבוש שכן נהגו לומר כן יהי' רצון ולא אמן. וכ"כ הגר"ז (אות ב'). מיהו בתשובת יכין ובוועז (סי' כה) כתב שיש עונין אמן, ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. אבל הדרישה כתב דאיסורא נמי איכא שאין לענות אמן בחנם. ומה שעונין אמן אחר זכרנו ה' אלהינו בו לטובה ביעלה ויבא, היינו משום דהתם מתוקנת התפלה לש"צ גופיה, משא"כ ברכת כהנים שהציווי הוא לכהנים, ועכשיו שאין כהנים הש"צ מבקש שיברכנו וכו'. ולכן משנים ואומרים כן יהי' רצון. ע"כ. והביא הערה"ש (אות ב'). ובכה"ח (אות יז). והביא שם (אות יט) שהמאמ"ר (סק"ו) כתב, שמדברי הרד"א בשם הרי"ף שהביא מרן בב"י, שאין עונין אמן אלא כששומעין מפי המברך וכו', נראה דה"נ ביעלה ויבא אין לענות אמן שהרי אין הש"צ מברך אלא מבקש שהשי"ת יזכרנו לטובה, וכל שאינו אלא בקשה אין לענות אמן, אלא כן יהי' רצון. וכתב שכן ראוי לנהוג דאתי לכו"ע. ע"כ. וראה להלן

(א) ע"פ המבואר בסוטה (לח:). וכ"ה בספר המצוות להרמב"ם (עשה כו), שציוה הקב"ה לברך את ישראל וכו'. וכ"ה ברמב"ם (ריש הלכות תפלה): ויש בכללן שתי מצוות וכו', שניה לברך את ישראל בכל יום. וכ"כ גם בסמ"ג (ריש הלכות נשיאת כפים). וז"ל מרן בש"ע (סי' קכח ס"ב): כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים, אם אינו עולה לדוכן אע"פ שביטל מ"ע אחת, הרי זה עובר בג' עשה, אם היה בביהכ"נ כשקראו כהנים, או אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו. ע"כ. ומ"מ עיקר

ב. במה דברים אמורים [שכהן שלא נשא כפיו כאילו עובר על ג' מצוות עשה] אם היה הכהן בבית הכנסת בשעה שקראו כהנים, או אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו. אבל אם לא היה בבית הכנסת בשעה שהשליח צבור קרא כהנים, אינו עובר אפילו בעשה ד"כה תברכו". לפיכך כהנים שאינם יכולים לעלות לדוכן מסיבת חולשה או זיקנה מופלגת, יצאו מבית הכנסת בשעה שקורא החזן כהנים. ואף על פי שאחר כך יכולים לחזור מיד, מכל מקום כדי שלא יאמרו שהם פגומים נהגו שלא להכנס לבית הכנסת עד שיגמרו ברכת כהנים. אבל כהנים בריאים היוצאים לחוץ כדי שלא לברך, הם בכלל מה שאמרו, שכל כהן שאינו מברך אינו מתברך. (ב)

הטור כתב ע"ד, דאינו נראה, דלהם על אהרן ובניו קאי. ופירוש אמור להם לכל אחד מהם. וכתב בעולת תמיד, שכן משמע מסתימות דברי הפוסקים והש"ע, דס"ל כדעת הטור, דאפי' אם אין שם כהן אלא כהן אחד עובר. [שהרי כתב מרן, שאם הש"ע הוא כהן, ויש כהן אחד, לא ישא הש"ע את כפיו. ומשמע שדי בכהן אחד גם לכתחלה].

בשבח "ברכת כהנים"

וכתב המלבי"ם, גם כשאין מקבל הברכה מוכן ע"י מעשיו לקבל ברכות ה', מ"מ יש אפשרות שירד עליו השפע האלוקי באמצעות אנשים אלוהיים עובדי ה', שהם יפתחו צינור הברכה ע"י מעשיהם ותפלתם וברכתם ויוריקוהו אל העם, ובחר לזה את בני אהרן הקרבים אל ה' בעבודת הקודש.

וכשאומרים שלו יכוין שהוא מבקש שהשי"ת ישכין שלום בעם ישראל, ולא יהיו מחלוקות כלל, כי השלום כולל הכל, ובאמצעות השלום נזכה לכל ונתברך מהכל. [סדר היוס].

כהן זקן שאינו יכול לישא כפיו

מביהכ"נ אלא בשעה שהחזן קורא כהנים, אבל כדי שלא יאמרו שהם פגומים נהגו שלא להכנס לביהכ"נ עד שיגמרו ברכת כהנים. ע"כ. והיינו, דאם לא היו בביהכ"נ בשעה שהש"ע קרא כהנים, אפי' שנכנסו אח"כ אין עליהם שום חיוב. וע' בב"י שהביא בשם המרדכי שכתב, שכהן שאינו עולה לדוכן שיצא מביהכ"נ קודם שמתחילין רצה. וכתב הטעם, משום דאותה שעה היא המיוחדת לעליית הכהנים לדוכן, וכדאמרי' כל כהן שאינו עוקר רגליו ברצה אינו נושא כפיו. וכיון דאותה שעה מיוחדת לעליית כהנים לדוכן, חיישינן שמא יאמר לו אחד העם לעלות, ואז אינו עולה עובר בעשה. והמג"א כתב הטעם, כדי שלא יאמרו שהם פגומים כשלא יעקרו רגליהם ברצה.

ואמנם כהנים בריאים היוצאים לחוץ כדי שלא לברך, הם בכלל מה שאמרו, שכל כהן שאינו מברך אינו

חוששין לברכת אביהם שבשמים, והן הכהנים כשאין מברכים מעצמם, שהרי כתיב ואברכה מברכך, ומכלל הן אתה שומע לאו ח"ו. ע"ש. וייתכן דאירי דוקא כשאין המצוה מתקיימת ע"י אחרים].

וכתב הטור בשם הר"פ, שאם אין שם אלא אחד, אינו עובר, דילפי' מאמור להם, דמשמע דוקא לרבים. אך

ובגמ' סוטה (לה:): אמרו, אמר רבי יהושע בן לוי, מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים, שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. ואמר רבי יהושע בן לוי, כל כהן שמברך מתברך, שנאמר: ואברכה מברכך. ואמר רבי יהושע בן לוי, כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי. ובמדרש רבה (במדבר פרק יא) אמרו, א"ל הקב"ה לכהנים, לא מפני שאמרתיו לכם שתהיו מברכים את ישראל תהיו מברכים אותם במהירות ובבהילות, אלא תהיו מברכים בכוונת הלב, כדי שתשלוט בהן הברכה.

(ב) מזה שכתבנו דכ"ז אם היה הכהן בביהכ"נ וכו', כ"כ המרדכי, וכ"ה לשון מרן הש"ע (סי' קכח ס"ב). ולכן אם היה הכהן עומד מחוץ לביהכ"נ בשעה שהחזן קורא כהנים, אינו עובר אפי' בעשה ד"כה תברכו". וכ"כ בב"י, ודלא כסברת הר' מנוח שכתב, דהא דאמרי' שאין הכהן עובר בעשה כשאין אומרים לו לברך, היינו שאינו עובר בג' עשה, אבל בעשה דכה תברכו עובר, שהכהנים מצווים לברך את ישראל. שאין כן דעת הפוסקים. ובעולת תמיד (סק"ו) כתב, שכן מוכח בירושלמי. והר"ן במגילה (פרק הקורא עומד) כתב, שאם היה חוץ לביהכ"נ, אע"פ שקראו אותו לעלות, אינו עובר. והר"ד בכה"ח.

ומה שכתבנו שאח"כ יכולים לחזור מיד וכו', הוא ע"פ המבואר בש"ע (סי' קכח ס"ד) בזה"ל: כשהכהנים אינם רוצים לעלות לדוכן אינם צריכים לשהות חוץ

ג. אולם כהנים שאינם ראויים לעלות לדוכן, כגון כהן שנשא גרושה, או כהן שהוא חלל וכדומה, ואפילו הפסולים מדרבנן, אינם צריכים לצאת מחוץ לבית הכנסת בשעה שהשליח צבור קורא כהנים, שהרי אין כוונתו אלא על הכשרים לישא כפיהם. ויש אומרים שהדין כן אפילו אין שם כהנים אחרים אלא אלה שחכמים פסלו. ומכל מקום כשאין בבית הכנסת כהנים אחרים רק אלו הפסולים מדרבנן טוב שיצאו לחוץ קודם רצה. ונכון שהמקריא כהנים יכוין בדעתו שאינו קורא כי אם לראויים לנשיאת כפים, ואין בהם פיסול אפילו מדרבנן. (ג)

ד. מצות נשיאת כפים היא מן התורה גם בזמן הזה שאין לנו בית המקדש ובטלה העבודה בבית המקדש. (ד)

וראה בבאה"ט (סס) ובשע"ת שם הביא מפנים מאירות ח"ב (סי' קפ"ו), והנו"ב (סי' ה'). וע' בנו"ב שם דאפי' עמידה ע"י סמיכה לא מהני. אולם אם באפשרותו לעמוד בשעת אמירת פסוקי ברכת כהנים, ולהשען רק כשהחזן מקריא, ש"ד. ובמגן גיבורים (אלף המגן סי' קכח ס"ק ל) הביא מהמג"א דע"י סמיכה לא מהני, ע' מ"א סי' קמ"א ס"ק ב', וסי' תכ"ב ס"ק י"א, דלא מקרי עמידה. ויש להחמיר כאן, דהא עמידה מעכב אף בדיעבד כמ"ש בשע"ת, ודלא כשור"ת שבות יעקב ח"ב (סי' א'). וכן הסכי' בנו"ב (ח"א סי' ה'), ובשור"ת פ"מ הנ"ל.

מתברך. ומסתבר דלא שנא אם היו שם בשעה שקראו כהנים, או לא היו שם, דלמה יתברך אחר שלא בירך. וכהן החולה שאינו יכול לומר ברכת כהנים כולה בעמידה, אלא בסמיכה שאם תינטל יפול ח"ו, האם יעלה לדוכן, הנה מרן בש"ע (סי' קכח ס"ד) כתב, שאין מברכין אלא בלשון הקודש, ובעמידה וכו'. והיינו שיהא הכהנים בעמידה, וגם הצבור יעמוד, כדמשמע במאירי (סוטה פ"ז, ומגילה פ"ג). וכן משמע באשכול (הל' ברכת כהנים). וכמ"ש במשנ"ב, וכתב עוד, דכהן שהוא חלוש ואינו יכול לעמוד אלא ע"י סמיכה, לא ישא כפיו דהוא כשיביה [אחרונים].

כהן שפסול לעלות לדוכן אם צריך לצאת מבית הכנסת כשקורין "כהנים"

שומעים ויודעים דאינו עולה לדוכן לא מפני שהוא פסול, אלא מפני שהוא זקן ובגדיו אינם נקיים, וכדו'. ולפ"ז יתכן דכהן ששתה יין שאסור לו לעלות לדוכן, איה"נ יצא לחוץ בשעת נשיאת כפים, שהרי אין קול לדבר ששתה יין, ויאמרו שהוא פגום. ויש לעיין בזה. והוסיף בעולת תמיד, דאפי' אין שם כהנים אחרים אלא אלה שחכמים פסלו, אינם צריכים לצאת. אך במשנ"ב (סי' יב) כתב, דמ"מ אם אין בביהכ"נ כהנים אחרים רק אלו הפסולים מדרבנן מצדד הא"ר שיצאו לחוץ קודם רצה, וכן משמע מהגהת רעק"א. ובכה"ח (אות יב) כתב, דהמקריא כהנים טוב שיכוין בדעתו שאינו קורא כי אם לראויים לנשיאת כפים, ואין בהם פיסול אף מדרבנן.

ג. הנה כהנים שאינם ראויים לעלות לדוכן, כגון זקן שבגדיו העליונים ספוגים במי רגליו ויש שם ריח רע, וכן כהן שנשא גרושה או כהן חלל וכדו', או כהן שהרג את הנפש באופן שנפסל מלעלות לדוכן, ואפי' הפסולים מדרבנן, אינם צריכים לצאת מחוץ לביהכ"נ בשעה שהש"צ קורא כהנים, שהרי אין כוונתו אלא על הכשרים לישא כפיהם, וכ"כ הב"ח. והוסיף המג"א, דאפי' אמרו להם עלו לדוכן אינם עוברים בעשה, שהרי אינם נמנעין מצד עצמן אלא חכמים מנעו אותם, ויש כח בידם לעשות כן. וכ"כ הפר"ח. [ולא חששו שמא יאמרו פגום הוא ויבואו לפגום בורעו אחריו, שאין לנו לחוש במה שלא חששו חכמים. ועוד דקלא אית ליה, והכל

"נשיאת כפים" בזמן הזה - אי הוי מן התורה

ושמו את שמי, מה להלן ברכת כהנים אף כאן ברכת כהנים. אין לי אלא במקדש, בגבולין מנין, ת"ל בכל המקום אשר אזכיר את שמי, א"כ למה נאמר לשום את שמו שם לשכנו תדרשו, לומר, במקדש אתה אומר את השם ככתבו ובגבולין בכינויו". הא קמן שנשיאת כפים בזה"ז ג"כ מה"ת. וכן משמע מדברי הראשונים, דמצות נשיאת כפים אינה קשורה לביהמ"ק או לזמן

ד' ואע"ג דבפר' כהנים כתיב, ושמו את שמי על בני ישראל, והיינו דמצוה לברך בשם המיוחד, וזה בבית הבחירה דוקא כדילפי' לה מקרא בגמ' סוטה (לח.), מ"מ מצוה זו נוהגת גם בחו"ל, וגם שלא בפני הבית, והיינו בהזכרת שם ה' בכינויו. וכן מבואר להדיא מהספרי (ריש פר' ראה), דאף בזה"ז נשיאת כפים היא מה"ת. דאיתא שם: "לשום את שמו שם, ונאמר להלן

המקדש. וכן משמע מרש"י בחולין (קלב:), ומהתוס' במנחות (מד. ד"ה כל). ומהרמב"ם בספר המצוות (עשה כו) שלא חילק בזה בין זמן שביהמ"ק היה קיים, לזמן הזה. וכן משמעות דבריו בהקדמה להלכות תפלה, ובפ"ד שם. וכ"ה ברמב"ם (פט"ו מהל' נשיאת כפים הי"ב). וכ"כ להדיא הרמב"ן (פר' בעלותן ח', ב'), והרא"ה בספר החינוך (מצוה שעח), והרדב"ח (ח"ד סי' אלף רסד), ועוד. וכן עיקר.

ולכאורה כן משמע גם מהירושלמי (נזיר פרק ד' ה"א), גבילא אמר בשם ר' אחא, כהן מיטמא לנשיאת כפים, שמע ר' אחא ואמר, אנא לא אמרית ליה, אלא הוא שמע מני מה דאמר ר"י בן פזי בשם ר' אליעזר, כל כהן שעומד בביהמ"ק ואינו נושא כפיו עובר בעשה, וסבר מימר דאתי מ"ע דנשיאת כפים ודחי לא תעשה דטומאה, אבל אנא לא אמרי ליה אייתוניה ואנא מלקי ליה. ע"כ. (והובא בקצרה בתוספות סוטה לט: בד"ה כל כהן). ופ"י הפני משה, שגבילא טעה בזה משום דבטומאת כהנים איכא עשה ולא תעשה, ואין עשה דברכת כהנים דוחה עשה ולא תעשה של טומאת כהנים. וכ"כ במראה הפנים. וכ"כ הערה"ש (סי' קכח סק"ב), והפמ"ג (א"א סי' קכח ס"ק מא, ובמש"ז סק"ג וסק"ט). וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חיו"ד סי' שע). וכ"כ בשו"ת קול אליהו ח"ב (חיו"ד סי' כב). וע"ע בספר מאורי אור (בן נון, דף נט). אלמא דאיכא מ"ע מה"ת לברכת כהנים גם בזה"ז.

ואמנם יש שכתבו לדייק מרב סעדיה גאון (מצוה קנה) שלא הזכיר מצות ברכת כהנים באזהרותיו על סדר עשרת הדברות, דמשמע דס"ל דברכת כהנים בזה"ז היא מדרבנן. וכ"כ לדייק הגרי"פ פערלא שם. וע"ש מה שדחה הראיות מהנ"ל דברכת כהנים היא דאורייתא. והוכיח ממה שאמרו בסוטה (לח: כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה, דברכת כהנים בזה"ז היא מדרבנן, והלא ברכת העבודה שבתפלה היא ודאי מדבריהם. ואף שרס"ג מנה מצות ברכת כהנים בספר המצוות שלו, הוא משום שחזר בו, או דאף שהיא שייכת רק במקדש עדיין ראוי למנותה נכדין קרבנות).

אך יש לדחות דלעולם המצוה היא מדאורייתא גם בזה"ז, ורק אחר שחכמים קבעו מקומה בתפלה, עקרו דין דאורייתא, שלא יקיים המצוה אלא בתפלה. אלא שדבר זה תלוי במה שיש לחקור, בכל מצוה שמה"ת די לעשותה באופן הקל, וחכמים הגבילו עשייתה באופנים מסויימים, האם עקרו דין דאורייתא, או לא. וכיו"ב כתבו לחקור לענין קידוש בליל שבת על היין,

דאף שמה"ת יוצאים י"ח קידוש גם בלא יין, מ"מ אחר שתיקנו לקדש על היין עקרו דין תורה ואמרו שאין יוצאים י"ח קידוש שלא על היין. ולפ"ז גם בנ"ד אחר שתיקנו לומר נשיאות כפים בתפלה, ממילא א"א לומר נשיאת כפים שלא בתפלה, דעקרו חכמים דין נשיאת כפים שלא בתפלה.

וכיו"ב מצינו בתוס' סוכה (ג). גבי מי שאכל בסוכה כשראשו ורובו בתוך הסוכה, והשלחן מחוץ לסוכה, דיש לחוש שמא ימשך אחר השלחן ויאכל מחוץ לסוכה, ומכח גזרה זו אמרו שם, דהעושה כן לא קיים מצות סוכה כלל, אף דמה"ת יצא י"ח. אך עיין בשו"ת יבי"א ח"א (חאו"ח סי' טו) שכתב, דדוקא במקום גזירה כדהתם, אמרי' דעקרו חכמים דין מה"ת, כדי שלא יבואו לאכול בסוכה בדרך זו, אבל בדליכא גזרה אף שהוסיפו חכמים על התורה, מאן יימר לן דעקרו מצוה מה"ת בהוספה זו. ולפ"ז מוכח שפיר דנשיאת כפים בזה"ז היא מדרבנן.

גם היעב"ץ בספר מור"ק (סי' קכח, דף נב. ד"ה ומלכד, ושם ע"ב בד"ה אמנם) כתב, שמצות נשיאת כפים בזה"ז אינה אלא מדברי סופרים, שמה"ת אינה נוהגת אלא בביהמ"ק על סדר העבודה. וכל הכהנים עכשיו ספק נינהו. וי"א שאין מצוה מה"ת אלא במקדש כשמזכירין את שם המפורש. (וכ"כ עוד שם דף נד ע"א וע"ב). וכ"כ עוד בשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' עה דף מז ע"ד), שסומא אינו נושא כפיו בזה"ז, שכיון שאין נשיאת כפים בזה"ז אלא מדרבנן, תקנתא לתקנתא לא עבדינן. וראה במהרי"ט (סי' קמט), ובפנ"י (כתובות כד:). ומ"מ אין כן דעת רוח"פ, וכ"ד הטוש"ע (סי' קכח ס"ב).

ובספר פתה"ד הנ"ל העלה דברכת כהנים בזה"ז היא מה"ת. וכ"ד רוב האחרונים, בהם: המג"א (סי' מא), והפמ"ג (מש"ז סק"ג), והגר"ז (סי' ג), ובספר קרן אורה (סוטה לח:), ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' כב), ועוד. וכ"כ בשד"ח ח"א (דברי חכמים סי' סד, ובכללים מער' נ' כלל לט) בשם כמה אחרונים.

וכתב בשע"צ (סי' קכח): ודע, דנשיאת כפים בחו"ל הוא ג"כ מדאורייתא, וכן העתיקו כל הפוסקים מימרא דרבי יהושע בן לוי. ודלא כהמו"ק שמצדד דמדאורייתא הוא דוקא במקדש, ששגג בזה, ואישתמיטתיה ספרא וספרי, וירושלמי נזיר וכו'. וגם פשטא דקרא (דברים י') ולברך בשמו עד היום הזה, משמע שנוהג תמיד. ע"כ. ובאמת שגם היעב"ץ בתשובה בשאלת יעב"ץ ח"א (סי' נד) חזר בו. וראה בכה"ח כאן.

ולכאורה קשה, דא"כ למה לא ידחה עשה ולא תעשה

של טומאת כהנים, והרי כתבו התוס' יבמות (ה. ד"ה ואכתי), ובב"מ (ל: ד"ה הא), דעשה דאבירה שפיר דחי לעשה ולא תעשה של טומאה, דהוי עשה ול"ת שאינו שוה בכל, אלא דסמך על הקושיא ותו מי דחינן איסורא מקמי ממונא. וכ"כ בתשובת הרי"ד (סי' מד עמ' ג.)

ויו"ל דשאני הכא שגם העשה של ברכת כהנים אינו שוה בכל, מש"ה לא דחי עשה ולא תעשה שאינו שוה בכל, אבל התם עשה דאבדה שוה בכל, מש"ה דחי עשה ולא תעשה של טומאה שאינו שוה בכל. נוכח עשה דכיבוד אב ואם שוה בכל הוא, ושפיר דחי עשה ולא תעשה של טומאה, אלא דעדיפא מיניה משני, וכמ"ש התוס' (שם). ומ"מ אין מזה ראייה נגד היעב"ץ, ש"ל שזוהי טעותו של גבילא שחשב שכהן שאינו נושא כפיו עובר בעשה מה"ת, ולא היא, אלא בזה"ז הוא עשה מדרבנן בעלמא, וכמ"ש כיו"ב בספר באר שבע (סנהדרין קי. וסוף פ"ק דתמיד), שמצינו כמה פעמים לשון "עובר בלא תעשה", ואינו אלא אסמכתא בעלמא. וע"ע למרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' יח), ובספר כסא דוד (דף קד ע"ד), ובספר יעיר און (מע' ע' אות ט'). ומש"ה אינו דוחה לא תעשה ועשה דטומאה.

ועוד י"ל דלא הוי בעידנא, שעד שמברך בינתיים נטמא באוהל המת. וגם כל זמן ששוהה שם הרי זה עובר בכל רגע כמה לאוין, ומקיים רק עשה אחד, ובה לא דוחה, וגם אין לו חיוב לישא דוקא שם את כפיו, ואפשר לו במקום אחר. ובפרט אם לא אמרו לו לעלות שכלל לא נכנס בחיוב המצוה. וע' במגילה (כו:). שלא התיר רבא לכהנים להתפלל בביהכ"נ שיש בו מת.

וכו"ש בשו"ת מעשה אברהם (חיו"ד סי' לח, דף צא.), להוכיח מהירושלמי הנ"ל שסובר שעשה דוחה לא תעשה ועשה, דבריו תמוהים, שאדרבה מוכח להיפך, וכמו שפירש הפני משה בדברי ר' אחא, ואפשר דגבילא נמי לא טעי בהכי, אלא דהוה ס"ל שעשה דנשיאת כפים דוחה לעשה ולא תעשה דטומאה משום שאינו שוה בכל, משא"כ היכא דשוה בכל לכו"ע לא דחי. ובאמת שהמשמרות כהונה (סוטה לח:). עמד ע"ד הירושלמי, שמדוע לא ידחה עשה דברכת כהנים לעשה ולא תעשה דטומאה, הרי לא תעשה ועשה דטומאה אינו שוה בכל, ובכה"ג כתבו תוס' (ב"מ ל:). שדוחה. ע"ש. אולם באמת לא קשה מידי, וכמו שנתבאר, דשאני הכא שגם העשה דברכת כהנים אינו שוה בכל. ועוד י"ל ע"פ מ"ש בקרבן העדה, שהיה מקום לטעות דשאני הכא שברכת כהנים לישראל הוי כעין עשה

דרכים וכו'. ושור"ר שכבר הושג בשד"ח (מערי' ע' כלל מג ד"ה והנה).

ועינא דשפיר חזי להרדב"ז בתשובה ח"ד (סי' רצג) בדין כהן שעומד בתפלה, אם רשאי להפסיק לנשיאת כפים, שאם אין שם כהן אחר רשאי להפסיק, שתפלה מדרבנן וברכת כהנים מה"ת. וכתב עליו המג"א (סי' קכח סק"מ), ול"נ שאם אמרו לו לעלות, אפי' יש שם כהנים אחרים צריך להפסיק, שהרי עובר בעשה. ע"ש. ומבואר שמ"ע של נשיאת כפים הוי מה"ת. וכ"כ להדיא המב"ט בס' קרית ספר (פרק יד מהל' תפלה). וכן מוכח בתוס' מנחות (מד.), ובאו"ח ח"ב (סי' תיא). ובשו"ת חכמי צרפת ולותר (סי' סח). וכ"כ בפשיטות החת"ס (או"ח סי' כב). וכ"כ בס' עמודי הארזים ח"א (עמ' צז). וכן העלה בשו"ת בנין שלמה (חאו"ח סי' י'), והוכיח כן מהירושלמי הנ"ל, ושכן הוכיח גם אחיו הגאון רבי בצלאל הכהן מדברי הירושלמי הנ"ל. וכ"כ האדר"ת בהגהות בני בנימין (פי"ד מהל' תפלה).

אולם כבר כתבנו שאין מזה ראייה כ"כ. ושור"ר שכן דחה הפתה"ד (סי' קכח סק"ג), והאריך להוכיח במישור שמצות נשיאת כפים בזה"ז ג"כ מה"ת היא, ושלא כהגאון יעב"ץ, ונהעיר ממ"ש בשאילת יעב"ץ ח"א סי' נד, שנשיאת כפים מדאורייתא. ולא זכר שר מהשאלת יעב"ץ (סי' עה) שכתב להיפך, וכנ"ל.]

גם בשו"ת חסד לאברהם תאומים מהדו"ת (חאה"ז סי' א') השיג על היעב"ץ מהספרי הנ"ל. וכ"כ בשו"ת יד אליהו רגולר בפסקים (סי' טו). וע"ע בקרן אורה (סוטה לח:), ובספר העמק שאלה (סי' קכה אות ט'). ובשו"ת פני מבין (חאו"ח סי' כה). ובשו"ת יד יצחק ח"א (סי' קכט בד"ה וצריך). וכ"כ השד"ח בדברי חכמים (סי' סד), ובשד"ח כללים (מערי' נ' כלל לט). וכן עיקר. ונהנה בספר מעין החכמה (דף פג ע"ב) ה"ד הירושלמי הנ"ל, והוכיח מזה שאפי' אם לא אמרו לכהן לעלות עובר בעשה דכה תברכו, כמ"ש רבינו מנחם, שאל"כ הרי בלא"ה אין עשה דנשיאת כפים דוחה לא תעשה דטומאה, כיון שאפשר לקיים שניהם, באופן שלא יאמרו לו לעלות. אלא ודאי שבכל אופן יש עשה. ע"ש. ואין זו ראייה כלל, שהרי אפי' נאמר שאם לא אמרו לו אינו עובר, וכדעת מרן הבי" שחולק על ה"ר מנחם, (ועיין בשו"ת בית אב סי' לד אות ב'), מ"מ אם עלה לדוכן ובירך קיים מ"ע דברכת כהנים, ובכה"ג נמי עשה דוחה לא תעשה, כדין כלאים בציצית, אף שיכול ללבוש בגד שאין בו ארבע כנפות, ולא יתחייב בציצית. (וכ"כ הפמ"ג סי' קכח מש"ז סק"ג). ומש"ה צריכים לומר שמה שאינו דוחה משום דאיכא עשה ולא תעשה בטומאת כהנים. וע"ע בערה"ש (סי' קכח), ובמשמרות כהונה (סוטה לח:). ודו"ק.]

הרמב"ם (פ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"ה) פסק, שאחר שמעלים את האיברים מברכים ברכת כהנים. וכ"כ עוד בהלכות נשיאת כפים (פרק יד הלכה ט), שהכהנים עולים לדוכן אחר שישלימו הכהנים עבודת תמיד של שחר. וכתב בכס"מ בשם הסמ"ג (מצוה קצב), שכך למדנו מתוך המקראות וההלכות, שנאמר וירד מעשות החטאת והעולה, וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. ע"ש. ולכאורה כיון שנשיאות כפים היתה אחר העבודה בביהמ"ק, היה מן הראוי לומר ברכת כהנים אחר רצה, ולמה השאירו לאומרה אחר ברכת הטוב שמך ולך נאה להודות. והמאירי במגילה (יח). כתב, שכיון שבאה עבודה באה תודה, שנאמר זוכה תודה יכבדנני. והיינו, שראוי ליתן הודאה אחר העבודה, ואחריה באה ברכת כהנים.

וכתב החינוך (מצוה שעח): ואל תתמה לאמר, לו חפץ ה' בברכתם, יצו ה' אתם את הברכה וא"צ בברכת כהנים, כי כבר הקדמתי לך פעמים רבות, כי בכח הכשר מעשינו תחול הברכה עלינו, כי ידו יתברך ב"ה פתוחה וכו', ועל כן צונו להכין מעשינו לבקש ממנו הברכה, ושנשאל אותה ע"י המשרתים הטהורים ומתוך כך נזכה בטובו. ע"כ.

ובספרי (במדבר ו' כז) אמרו, ואני אברכם, שלא יהיו ישראל אומרים ברכותיהם תלויות בכהניהם, ת"ל ואני אברכם. אני אברך את עמי ישראל. שנאמר כי ה' אלהיך ברכך כאשר דבר לך. ואומר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים וכו'.

והרוקח (הל' ברכת כהנים) כתב, ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר ההודאה, דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת. עבודה והודאה חדא מילתא היא. ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. והיא שלום, שנאמר ה' יברך את עמו בשלום. ע"כ.

להרמב"ן דתפלה מזרובן היאך מתקיימת מצות נשיאת כפים

הרמב"ם (פ"ד מהל' תפלה ה"א). וראה מה שכתבנו לעיל (ר"ס פט) להעיר ע"ד הגר"ח הנו', ולכן צ"ל, דאחרי שחכמים תיקנו להתפלל ממילא יש כאן עבודה באמירת רצה וכו', וממילא שייך לומר שם נשיאת כפים. והרי גם להרמב"ן מציינו פעמים לחיוב תפלה מה"ת, כמו בעת צרה, וממילא שייך שפיר לחיוב נשיאת כפים בעבודה. ושמא י"ל, דחיוב זה דנשיאת כפים באמירת רצה, אינו אלא מדרבנן. ובלא"ה מה שהצרכו נשיאת כפים בעשרה זה ודאי

וע' להגרי"פ פירלא בחיבורו על ספר המצות לרב סעדיה גאון (עשה קנה). [ע"כ מדברי מרן אאמ"ר זיע"א] והנה בספרא (ויקרא ט') איתא, וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים, באותה שעה זכה במתנות כהונה, וזכה בנשיאות כפים לו ולדרורתיו עד שיחיו המתים. ומכאן הוכיח בשעה"צ הנ"ל דנשיאת כפים נוהגת מה"ת עד תחיית המתים. אך יש שדחו ראה זו ע"פ מ"ש הרמב"ן (במדבר ח' ב') על מ"ש רש"י שם, למה נסמכה פר' המנורה לפר' הנשיאים, לפי שכאשר ראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות. ותמה הרמב"ן, ולא נתברר לי למה ניחמו בהדלקת הנרות ולא ניחמו בקטורת ובקרבתו וכו', לכן כ' לבאר, דענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני וכו', ובמדרש ילמדנו ובמדרש רבה איתא, אמר לו הקב"ה, אל תתיירא, לגדולה מזו אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שביהמ"ק קיים הם נוהגים, אבל הנרות לעולם, אל מול פני המנורה, וכל הברכות שנתייך לך לברך את בני אינן בטלין לעולם, הנה ידוע שכשאין ביהמ"ק קיים והקרבנות בטלין בגלל חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות של חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותינו. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנוכת הנשיאים נוהגת לעולם. ע"כ. והנה בודאי הדלקת הנרות הנוהגת אף לאחר החורבן, היינו מדרבנן, והבטיח הקב"ה לאהרן שההדלקה תנהג לעולם אף שהמצוה תהיה מדרבנן. ולפ"ז ה"ה גם לענין ברכת כהנים, דהבטיח הקב"ה שתתקיים מצוה זו לעולם, אף דאינה אלא מדרבנן, דומיא דהדלקת נ"ח.

והנה מתוך דברי המשנה (תמיד פ"ז מ"ב) מבואר, שהיו מברכים ברכת כהנים קודם הקטרת האיברים. אך

ולכאורה יש להקשות, לדעת הרמב"ן ודעימיה דס"ל דחיוב תפלה הוי מדרבנן, היאך משכחת לה נשיאת כפים מה"ת בגבולין, הא א"א לנשיאת כפים אלא בשעת העבודה. ובספר עמק ברכה (הל' נשיאת כפים) הביא שהגרי"ז הקשה כן להגר"ח, ותיירץ הגר"ח, דאף הסוברים דתפלה מדרבנן, היינו דליכא חיובא מה"ת להתפלל, אך ענין התפלה לכו"ע מדאורייתא, ואם מתפלל מקיים מ"ע ומיקרי שפיר עבודה לכו"ע. וכבר כתבנו לעיל שהדברים מבוארים בחי' הגר"ח על

תפלה מה"ת בתפלת ערבית, דמקרא דויהי ערב ויהי בוקר מבואר, דתחלת החיובים הבאים בכל יום היינו מהערב, [וראה בברכות כו.], ונמצא דבתפלת ערבית יצא י"ח תפלה מה"ת, וא"כ היאך מצינו לחיוב נשיאת כפים בזה"ז מה"ת, אחר שאין לנו מה"ת חיוב להתפלל שחרית ולומר ברכת רצה. [ובערבית ליכא נשיאות כפים]. וכן תמה בספר קרן אורה (סוטה לח.).

ובשלמא אילו היינו אומרים דחיוב תפלה מה"ת הוא בשחרית, שהיא התפלה הראשונה ביום ובה מתכוונים לצאת י"ח מה"ת, הוה אתי שפיר. אבל כיון דהתפלה הראשונה ביום היא ערבית, היאך מצינו נשיאת כפים מה"ת. ויתכן דכיון דמעיקר הדין ערבית רשות, ממילא אין לו חובה להתפלל ערבית, ויוצא י"ח מה"ת בשחרית. ורק אם רוצה להתפלל ערבית מקיים בזה מצוה מה"ת. וא"כ משכחת לה שפיר נשיאות כפים למ"ד ערבית רשות. ואף שכבר נהגו לחייב עצמם להתפלל ערבית, מ"מ הא במקום מצוה עוברת גם האידנא תפלת ערבית רשות. וא"כ כשמתפלל שחרית מקיים מצות תפלה מה"ת. ואכתי צ"ע בסברא זו. ובשור"ת חת"ס (או"ח ס"ו כב) כתב, דכל תפלות הצבור הם במקום קרבן צבור, והו"ו מ"ע מה"ת לישא כפים, ואם אמרו לכהנים לעלות ולא עלו, אף שכבר ברכו באותו היום הרי עברו בעשה, שכשם שבמקדש נשאו כפים בכל קרבנות הצבור ה"נ בגבולין מ"ע לישא כפים בכל התפלות, שהם במקום קרבן צבור. [ואף דלא רמיא עליה חיובא בשחרית אחר שכבר התפלל ערבית, מ"מ כשמתפלל הוא כמקריב קרבן צבור].

אם נשיאת כפים היא דוקא בחזרה

את כפיהם. [וראה באבני חושן להגרי" זילברשטיין ח"ג]. שור"ר בשו"ת הר צבי ח"א (סי' סא) שכתב, שאין החזרה מעכבת בנשיאות כפים, והביא ראיה לזה ממה שאמרו בירושלמי (תענית פ"ד ה"א) שאין נשיאות כפים בלילה. ואמרו הטעם לזה שהוא משום ההיקש לשירות, ולא אמרו הטעם משום שאין חזרה בתפלת ערבית. ומשמע שאין חזרה מעכבת לנשיאת כפים. אלא העיקר שתהיה הנשיאת כפים בעבודה. וע"ש שדחה דברי המגן גבורים שלא כתב כן. ובזה הוא רוצה ליישב הדין בש"צ ששכח לומר יעלה ויבוא וחזור לרצה, שהכהנים כבר קיימו מצותם, ואינם צריכים לברך פעם נוספת. ועיין בגליון הש"ס על הירושלמי שם. וכבר כתבנו בזה לעיל סי' פט בפועלים משכימי קום, דמבואר בשו"ת יחו"ד שיאמרו בקול רם עד האל קדוש [כדי לומר קדושה] וימשיכו בלחש. והיה מי שהציע שאחד מהקהל יתפלל כל תפלת שמונה עשרה בקול רם, והצבור יאמר עמו בלחש מלה במלה, וכשיגיע לכהנים, ישאו הכהנים

דאינו אלא מדרבנן, דכל מאי דבעינן עשרה היינו מדרבנן, ומה שלמדו מקרא דונקדשתי בתוך בני ישראל דכל דבר שבקדושה לא יהיה אלא בעשרה, זה אינו אלא אסמכתא בעלמא. כמבואר בהרא"ש (ברכות מז:). שור"ר להר"ן (מגילה פרק הקורא עומד) שכתב, בהא דאין נשיאת כפים אלא בעשרה, דודאי זה אינו אלא מדרבנן, כיון דתפלה גופא אינה אלא מדרבנן.

גם בביאה"ל (סי' קכח ס"א ד"ה דור), כתב, דהא דאיתא בירושלמי שאין נשיאת כפים בלא תפלה, ודאי זה אינו אלא תקנתא דרבנן, דהלא תפלה גופא לרוה"פ אינה אלא מדרבנן, ומדאורייתא יוצא בברכה בעלמא כשמברך אותם אפי' בלא תפלה. וראה מ"ש בזה בספר עמק ברכה הנ"ל.

ולדברי הגר"ח הנ"ל לכאורה י"ל, דכהן הנמצא באמצע תפלתו, והגיע ש"צ לנשיאת כפים, אין הכהן צריך להפסיק מתפלתו ולעלות לדוכן לקיים מצות נשיאת כפים דהוי דאורייתא, דהא גם התפלה הוי דאורייתא, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. וגם העוסק במצוה שאינה חיובית, אלא קיומית, גם בזה פטור מן המצוה, כמבואר בטוכה (כו) כותבי תפלין מזוזות וכו' פטורים מכל המצוות האמורות בתורה, משום עוסק במצוה, אף דהוי רק מצוה קיומית לכתוב מזוזה לאחרים. ועיין בא"ר שכתב לפקפק בעצם ההיתר להפסיק באמצע התפלה לנ"כ, דאף דתפלה דרבנן אפשר דהעמידו דבריהם אפי' במקום עשה דאורייתא לבטלה בשו"ת. וכ"ד היעב"ץ בסידורו. **ולכאורה** גם לדעת הרמב"ם (רפ"א מה' תפלה) דס"ל דחיוב תפלה הוא מה"ת, אכתי תיקשי, דהא יצא י"ח

ואם נשיאות כפים היא דוקא בחזרה, כתב בשו"ת הר צבי ח"א (סי' סא) שאין החזרה מעכבת בנשיאות כפים, והביא ראיה לזה ממה שאמרו בירושלמי (תענית ד, א) שאין נשיאות כפים בלילה. והטעם שם הוא משום ההיקש לשירות, ולא משום שאין חזרה בתפלת ערבית. ע"ש. ובזה הוא רוצה ליישב הדין בש"צ ששכח לומר יעלה ויבוא וחזור לרצה, שהכהנים כבר קיימו מצותם, ואינם צריכים לברך פעם נוספת. ועיין בגליון הש"ס על הירושלמי שם. וכבר כתבנו בזה לעיל סי' פט בפועלים משכימי קום, דמבואר בשו"ת יחו"ד שיאמרו בקול רם עד האל קדוש [כדי לומר קדושה] וימשיכו בלחש. והיה מי שהציע שאחד מהקהל יתפלל כל תפלת שמונה עשרה בקול רם, והצבור יאמר עמו בלחש מלה במלה, וכשיגיע לכהנים, ישאו הכהנים

ה. יש אומרים שכשם שיש מצוה על הכהנים לברך את ישראל כך יש מצוה על הישראל להתברך מפי הכהנים. ויש חולקים. (ה)

והנה בגמ' ברכות (מז: מובא, שר"א שחרר את עבדו והשלימו לעשרה. ויש שכתבו דאף דאסור לשחרר את עבדו מה"ת, מ"מ מצוה דרבים אף שהיא מדרבנן שאני. ויש שכתבו שהוא משום דד"ז דלעולם בהם תעבודו ואסור לשחרר את עבדו, הוא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. אך מדברי הרמב"ם והרמב"ן (בספר המצוות) נראה שהוא מצוה גמורה מה"ת, וכן נראה מהסמ"ג וספר החינוך. ולכן כתב בשו"ת תורה לשמה (סי' תג), דגם בתפלה בצבור איכא מצוה מה"ת, והיינו נשיאות כפים שאינה אלא בתפלה [והיינו דחכמים עקרו דין תורה של נשיאת כפים שא"א לקיים מצוה זו אלא בתורת הש"צ, אף שעיקר החזרה מדרבנן]. ולכן שחרר עבדו כדי לקיים מ"ע מה"ת לישא כפיו, ועוד כמה מצוות מד"ס של קדיש וקדושה ואמנים וכו'.

לנשיאת כפים בצוותא, הרי יוכלו להמתין בין ברכה לברכה וישמעו את הנשיאת כפים באין אומר ודברים. אלא שהראיה מהירושלמי הנ"ל יש לדחותה, דאפשר דאמרו טעם שיהיה לכו"ע, גם למאן דסבר דתפלת ערבית חובה, ולדידיה הא איכא חזרה גם בערבית. [ראה בטור סי' רלז]. ולכן אמרו הטעם משום דאיתקש ברכה לשרות. ובספר ברכת הורי (עמ' רלו) הביא בזה מחלוקת הפרישה (אות מה) לפמ"ג (מש"ו ס"ק לה), שדעת הפרישה שאין נשיאת כפים אלא בחזרה. והפמ"ג תמה עליו מדברי התוס' שאם נשא כפיו בשיבה צריך לחזור ולברך אחר התפלה. ומשמע דנושא כפיו גם שלא בשעת החזרה. [אלא סמוך לחזרה].

ומעתה כיון שלדעת הפרישה אין נשיאת כפים אלא בחזרה, ממילא אין להתפלל בקול רם כדי לומר נשיאת כפים, דשוא"ת עדיף.

אם יש מצוה על הישראל להתברך

על הישראל לכוין לקבל ברכתם, אבל אין על הישראל שום חיוב להתאמץ ולשמוע ברכת כהנים. וי"ל. ולכאורה יש לשאול, לדברי הר"ן הנ"ל, האם נימא גם גבי צדקה דיש מצוה על העני לקבל צדקה, דהא אי ליכא לעני ליכא למצות צדקה, ודמי למצות פריה ורביה, דכיון דאי ליכא להאשה ליכא למצוה זו, ומש"ה יש מצוה גם על האשה, ושייך לומר עליה מצוה בה יותר מבשלוחה. וצ"ל, דבצדקה המצוה היא רק על הנתינה, דיש מצוה ליתן, אלא דהעני הוא גורם לקיום המצוה. אבל גבי פריה ורביה המצוה היא שיהיה לו בן, ולכן סיוע האשה חשיב שפיר למצוה. ודו"ק. תדע, דבמצות צדקה א"צ כוונה לצאת י"ח המצוה, וכמ"ש מהר"ש לנדא [בנו של הגו"ב], דמאחר והמטרה היא ליתן לעני שיהיה לו מה לאכול, מה איכפת לנו אם יכוין לשם מצוה או לא, סו"ס הצדקה הגיעה לידו של העני. וראה בילקו"י הלכות כיבוד אב ואם כרך א' (פ"א הע' יג, מהדו"ק עמ' קסח, מהדו"ב עמ' ק). ובשו"ת יבי"א ח"ז (סי' יב אות א') דייק מדברי הריטב"א בסוכה (לא:), שאין מצוה על הישראל להתברך מפי הכהן, שכתב, דאין משום בל תוסיף בעשיית המצוה פעמיים, וכדמוכח מברכת כהנים דאע"ג שאין הכהנים מצווים לברך אלא פעם אחת ביום, עכ"ז אם רוצים לישא כפיהם שוב אין בזה משום בל תוסיף, וליכא למימר דעושיין כן להוציא אחרים,

(ה) הנה בתוס' (סוטה לח. ד"ה וכת"ב), כתבו, דבכל קרבן צבור היו נושאים כפיהם. ומשמע דיש קשר בין נשיאת כפים לקרבן צבור, וממילא אפשר לומר דיש מצוה גם על הצבור להתברך מפי הכהנים, כמו בקרבן צבור. ובאמת שכן מבואר לכאורה בספר החרדים, שכתב, מ"ע לברך כהן את ישראל, שנאמר כה תברכו את בני ישראל, וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לקבל ברכתם כדבר ה', הם נמי בכלל המצוה. ע"כ. ודייקו באחרונים דס"ל דכשם שיש מצוה על הכהן לברך את ישראל, כך יש מצוה על הישראל להתברך מפי הכהן. אולם אפשר דכוונת ספר החרדים לומר, דהיינו מצוה לסייע לכהן לקיים את המצוה, שאל"כ איך יוכל לקיים המצוה בדליכא לישראל המקבלים ברכת הכהן. ודמי למ"ש הר"ן בריש פ"ב דקדושין, דאף שאין האשה מצווה על פריה ורביה, מ"מ היא מסייעת במצוה זו, ולכן שייך לומר עליה מצוה בה יותר מבשלוחה. [נראה בתשובת הר"ן סי' לב], וה"ה בני"ד. ולעולם ליכא מצוה על הישראל להתברך.

וכן משמע מדברי הרמב"ם (פרק יד מהל' תפלה ה"ט) שכתב, דרק בתמיד של שחר היו נושאים כפיהם, אבל לא בכל קרבן צבור, ולכאורה לדבריו אין מצוה על הצבור להתברך. שו"ר שהביאו כיו"ב בשם הדבר אברהם ח"א (סי' לא), דכאשר הכהנים מברכים יש מצוה

עוד אלא שאינו מוציא את ישראל ידי חובתן, ועליו הכתוב אומר ובפרשיכם כפיכם וכו'. ע"כ. ומשמע דיש מצוה גם על ישראל להתברך, ומש"ה שיין לומר "שאינו מוציא את ישראל ידי חובתן".

וּמַ"מ נראה ודאי דלכו"ע אין ישראל צריך לכיין לצאת י"ח ברכת כהנים, דנוסח הברכה "בקדושתו של אהרן" אינו אלא על הכהן. וכ"כ בשו"ת אג"מ (אור"ח סי' יז). וראה בנידון זה במנ"ח (מצוה שעח), ובמגן גבורים (סי' קכח), ובהפלאה (כתובות כד:), ובשו"ת חת"ס (אור"ח סי' כב), ובשו"ת מהר"י אסאד (סי' מו), ובשו"ת בית אפרים (אור"ח סי' ו), ובביאה"ל (ר"ס קכח), ובשו"ת יבי"א ח"ז הנ"ל.

הנמצא באמצע תפלת לחש של שמונה עשרה, ושומע ברכת כהנים, אם חייב לעצור

אל ברכת הכהנים, לקיים המצוה שעליו, ולא יראה כאילו אינו חפץ בברכה ותרחק ממנו, כשהוא מסיר אוזנו משמוע ברכתם וממשיך בתפלתו. אבל לדעת האומרים שאין מצוה על ישראל להתברך, והמצוה מוטלת על הכהנים בלבד, לפ"ז יוכל המתפלל להמשיך בתפלתו הלאה מבלי להפסיק לשמוע ברכת הכהנים. והואיל ולא יצא הדבר מידי מחלוקת, הילכך מי שמפסיק בין ברכה לברכה בתפלתו להאזין ולהקשיב לברכת הכהנים, יש לו על מה שיסמוך, ואין בזה משום הפסק, כי רבים עומדים בשיטת בעל החרדים. וכמו שנתבאר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ז (סי' יב).

וְהִיא מי שרצה לומר הטעם בזה, דכיון שאינו שומע ברכת הכהנים מהמנין שהוא מתפלל עמהם, אלא ממנין אחר, אינו בכלל החיוב של נשיאת כפים. וראה בספר אבני חושן. אולם לא נראה כן, דגם גבי דברים שבקדושה נקטינן לדינא שמחוייב לענות לקדיש ולקדושה גם כשהוא שומע הקדיש והקדושה ממנין אחר.

וּב"ה הלשון ביבי"א ובלוח המפתחות שם: שהעומד באמצע תפלת שמנה עשרה, והגיע השליח צבור לברכת כהנים, העלה שאין צריך מן הדין להפסיק כדי לשמוע ברכת כהנים, ואפי' בין ברכה לברכה של התפלה, ומ"מ אם רצה להפסיק בין ברכה לברכה בשמיעה והקשבה לברכת הכהנים רשאי, ולא נחשב כהפסק.

אֲמֵנָה העוסק בפסוקי דזמרה או בקריאת שמע וברכותיה ראוי ונוכח להפסיק בבין הפרקים כדי לשמוע את ברכת הכהנים של הצבור שלו, והמתפלל תפלת י"ח עם הש"צ והגיע עמו ביחד בסוף מודים, לא ימשיך

"דליכא חיובא אישראל להתברך, אלא מצוה דכהן הוא". ע"כ. הרי דלא כהחרדים ואין מצוה על ישראל להתברך. ושמא לא קאי שם אלא על חיוב, אבל אם מתברכים איה"נ מקיימים מצוה. ובספר עמק ברכה כתב, שכדברי ההפלאה בשם החרדים מבואר גם בספר המקצועות, שהביא בפ"י המיוחס להראב"ד (פ"ז תמיד מ"ב) שכתב, ואי איכא נדה בביתא דכהן אסור ליה למיסק לדוכן כל אימת דאיתא בנדתא, דחייש דילמא נגע במידי דנגעה היא ואתי לאיטמויי, דאמר רבי יודן כל כהן שנושא כפיו ואמו או אשתו או ביתו טמאה, ונכנס הוא באותו בית שנדה לשם הרי תפלתו על ישראל תועבה, ואף גורם לזרעו שיאבד מהעולם, ולא

וּמַי שנמצא באמצע תפלת לחש של שמונה עשרה, ושומע ברכת כהנים, אם חייב לעצור ולהקשיב, או שיכול להמשיך בתפלתו.

הנה הדין הוא, שצריכים כל הצבור להאזין ולהקשיב לברכת הכהנים. ולכן אין ראוי לומר שום פסוק בעת ההיא, שכלום יש עבד שרבו מברכו ואינו מאזין לברכתו? ולכן אין להסיח דעתם מהברכה, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה, ויפניהם כנגד פני הכהנים, ולא יסתכלו בכהנים, כדי שלא יסיחו דעתם מהברכה. וכמבואר בגמ' (סוטה מ.). שאין לומר פסוקים בעת שהכהנים מברכים את העם, כי כלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין, וכן פסקו הטור וש"ע (סי' קכח סעיף כו).

אֲמֵנָה כ"ז דוקא כשאינו עוסק בתפלה, אבל כשהוא באמצע תפלתו א"צ להפסיק כדי להאזין לברכת הכהנים. ואע"פ שכתב מרן (בס"ס קד) שהעומד בתפלת שמונה עשרה לא יפסיק לא לקדיש ולא לקדושה, אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"צ, ויהא כעונה. ואף ברכת כהנים נחשבת כדבר שבקדושה, שהרי אינה נאמרת אלא בעשרה (מגילה כג:), שאני התם שאילו לא היה מתפלל, היה חייב לענות עם הצבור, וכשהוא מתפלל מאזין לש"צ שיהא נחשב שומע כעונה. אבל כאן שאין לצבור אלא שמיעה בלבד, [וזה עיקר החיוב, אע"פ שהצבור עונה אמן], למה יפסיק באמצע תפלתו.

וּלְכַאֵן י"ל שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם יש מצוה גם על ישראלים להתברך מפי הכהנים, או המצוה היא רק על הכהנים לברך את ישראל, שלדעת החרדים וסיעתו הסוברים שיש מצוה על ישראל להתברך מפי הכהנים, גם המתפלל שמונה עשרה ראוי שיפסיק מתפלתו בין ברכה לברכה, ולהקשיב בכוונה

1. מי שנאנס ולא התפלל בצבור, והפסיד ברכת כהנים וקריאת התורה, ויש בידו האפשרות ללכת ולשמוע ברכת כהנים, או קריאת התורה, יש אומרים שיש לו לשמוע קריאת התורה שנתקנה לחובת הצבור. ויש אומרים שיש לו להעדיף לשמוע ברכת כהנים, דשמה יש מצוה גם על ישראל להתברך מפי הכהנים, והוה ליה ספק במצוה דאורייתא.⁽¹⁾

מעשרה. ודומה למי שעומד בכרכת מחיה המתים שאומר נקדישך ונעריצך עם הצבור, ואינו נחשב להפסק.

בתפלתו, אלא יפסיק לשמוע ברכת הכהנים, ויענה אמן אחר הכהנים, מכיון שאמן זה הוא מכלל דברים שבקדושה, במקומם, שאין נשיאות כפים בפחות

להעדיף קריאת התורה על נשיאת כפים

ברכת כהנים אין שום חיוב על ישראל להתברך מפי הכהן בכל יום, אלא מצוה איכא. ולכן יעדיף לשמוע קריאה"ת, ולא ברכת כהנים. אבל אי נימא כהחרדים דס"ל דאיכא מצוה על ישראל להתברך מפי הכהן, א"כ יש לו להעדיף מצוה דאורייתא של ברכת כהנים. וכתב בשו"ת יבי"א ח"ז (חאו"ח סי' יב אות א) שכדברי החרדים כן משמע מהראב"ד, וכ"כ בשו"ת בית אפרים, ובס' הפלאה, וכן משמע מהתוס' בר"ה (טז:), ובתוס' חגיגה (טז). בשם הירושלמי. ובשו"ת יבי"א הנ"ל הביא מחלוקת הראשונים הנ"ל ולא הכריע בזה. כיעו"ש. ולכן אם אין לו שום אונס, נכון שיתאמץ לשמוע גם קריאה"ת וגם ברכת כהנים.

1) הנה לפי מה שביארנו בהערה הנ"ל, מי שנאנס ולא שמע ברכת כהנים, וגם לא שמע קריאה"ת בשני ובחמישי או בשבת, ומחמת אונס אינו יכול לילך לביהכ"נ לשמוע גם ברכת כהנים וגם קריאה"ת, אם יעדיף קריאה"ת או ברכת כהנים, דלכאורה אי נימא כהריטב"א דליכא מצוה על ישראל להתברך מפי הכהן, הרי שיש לו להעדיף לשמוע קריאה"ת, דאף שגם קריאה"ת היא חובת צבור ולא חובת יחיד, ולכן ליכא בקריאה"ת דין שומע כעונה, וחייב כל עולה לתורה לקרוא את הקריאה עם הש"צ, ואינו יוצא י"ח משום שומע כעונה אחר שאין הקריאה חובת יחיד. מ"מ הטילו חכמים חובה כל היכא דיש שם צבור להוציא ס"ת ולשמוע את הקריאה, ואילו

אם קריאת התורה היא חובת יחיד

לומר כן בדעתו, דגם אי נימא דקריאה"ת היא חובת צבור, היינו שכאשר מתאספים בביהכ"נ צבור, חייבים לקרות בתורה בשני וחמישי ובשבת, ואין זו חובה על כל יחיד לשמוע קריאה"ת בשני וחמישי ושבת. ומעתה, כאשר קוראים בתורה בצבור, חייב כל יחיד שבביהכ"נ להשתתף עם הצבור ולשמוע קריאה"ת. וכיון שזו לא חובת יחיד, מש"ה צריך העולה לקרוא עם הש"צ את הקריאה שעלה לתורה.

ובמה שהביא בנצח יוסף שם מהראשונים שנראה מדבריהם דקריאה"ת היא חובת יחיד, הנה אף אם ימצא מהראשונים הסוברים כן, הרי מדברי מרן הש"ע מוכח שמסכים לדעת הרמב"ן והר"ן הנ"ל, דקריאה"ת היא חובת צבור, מזה שהצריך שהעולה לתורה יקרא עם הש"צ, ואין העולה יוצא י"ח מדין שומע כעונה. וע"כ דטעמא הוי משום דשומע כעונה הוא רק בדבר שיש חיוב על כל יחיד ויחיד, כמו קריאת פ"ר זכור, וקריאת המגילה, וקידוש והבדלה, ושאר ברכות שאדם מחוייב בהם, [וכן ברכות הנהנין שאדם מחוייב בברכה זו אם רוצה ליהנות]. אבל בדבר שאינו חיוב על כל

ודרך אגב, מה שכתבנו דחובת קריאה"ת היא חובת צבור ולא חובת יחיד, הוא ע"פ המבואר בילקו"י (סי' קלה אות יג). והן עתה יצא לאור שו"ת נצח יוסף ח"ב (סי' ט) ושם הביא מה שהערנו על דבריו בח"א (סי' סא), באדם שהיה הולך להתפלל בביהכ"נ במנין בצבור, וקראוהו להשלים מנין בבית האבל, ויודע שע"י כך יפסיד קריאה"ת, אם יעדיף להשלים להם מנין, או שיעדיף ללכת לביהכ"נ כדי לשמוע גם קריאה"ת. והשיב, דקריאה"ת עדיפא, ורק אם א"א יעשה עם האבל חסד וישלים לו מנין. ע"ש. וע"ז הערנו ממה שלא הזכיר מ"ש הרמב"ן (במלחמות, מגילה ג). שכתב, דקריאה"ת היא חובה על הצבור ולא על היחידים. ודן בעיקר מצד אם אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברו. ע"כ. והמחבר הביא מכמה ראשונים דמוכח מדבריהם דקריאה"ת היא חובת יחיד. והביא לשון שבולי הלקט שתמה (בס"ל ט) על האומרים שמותר לגרוס בלחש בעת קריאה"ת. והוכיח מזה דס"ל דקריאה"ת היא חובת יחיד. ע"ש.

אך המעייין בדברי שבולי הלקט יראה שאין זה מוכרח

ז. המתפלל בבית כנסת שאין להם כהן, ורוצה לעבור למנין אחר שיש שם כהן כדי להתברך מפי הכהנים, מאחר ויש אומרים שיש מצוה גם על הישראל להתברך מפי הכהנים, רשאי לעשות כן, אלא אם כן הוא משמש במנין הראשון כשליח צבור, או שהוא מזכה אותם לפני קריאת התורה בדברי תורה וכדומה, דבכהאי גוונא יש לו לוותר על מצוה יקרה זו, ולא לשמוע ברכת כהנים אפילו בקביעות, כדי לזכותם, וכבר נאמר, אם תוציא יקר מזולל, כפי תהיה. (ז)

ח. אין נשיאות כפים בפחות מעשרה, דהוי בכלל דברים שבקדושה שאינם נאמרים אלא בעשרה. והכהנים בכלל המנין, לפי שהכהנים גם הם בכלל הברכה, מדכתיב ואני אברכם, כלומר לכהנים. אבל קטן אינו מצטרף למנין, כמו שאינו מצטרף למנין לחזרה ולקדיש. (ח)

ט. אם היו עשרה בתחלת החזרה, ויצאו מקצתם, ונשארו רוב מנין והשליח צבור ממשיך בתפלת החזרה, אין לכהנים לישא את כפיהם, שאין להם להתחיל בברכת כהנים כשאין מנין בבית הכנסת. אבל אם היה מנין בבית הכנסת, והתחילו הכהנים בברכתם, ויצאו מקצת מהעשרה, אין לכהנים להפסיק, אלא ימשיכו את ברכת כהנים אף שאין שם מנין. (ט)

יחיד, ליכא דין שומע כעונה. וכיון שכן, כן יש לתפוס לעיקר, דקריאה"ת היא חובת צבור ולא חובת יחיד. ולכן כל שקראו לו להשלים מנין בבית האבל, אף אם ע"י כך יפסיד קריאה"ת, יעדיף לקיים מצות חסד

לעבור להתפלל במנין שיש שם כהן

אדם להזמין כהן לביתו לסעודתו, בכדי שיברך ראשון ויטול מנה יפה ראשון. אלא דמצוה זו לא נאמרה רק כשיש שם כהן. וממילא גם כאן אין חיוב להדר אחר כהן. וכ"כ בדבר אברהם. ומ"מ הכהן עצמו רשאי להדר אחר המצוה ולברך בכמה מנינים.

ז הנה אף אי נימא דהמצוה גם על הישראל להתברך מפי הכהנים, מ"מ לכאורה לא מצינו חיוב לחזר אחר כהן שיברך, כמו שמצינו כיו"ב לענין מצות וקדשתו הכוללת גם לברך ראשון בסעודה, וליטול ראשון מנה יפה, כמבואר בגיטין (טז): ולא שמענו מעולם שיהדר

אין נשיאת כפים אלא בעשרה גדולים

ויצאו מקצתן באמצע החזרה, אע"פ שאומרים קדושה, אין הכהנים נושאים כפיהם, וכדמוכח בירושלמי (פ"ד דמגילה הלכה ד'), וכ"פ הפר"ח (סי' נה סק"ג). ואמנם אם התחילו בברכת כהנים ויצאו מקצת מהעשרה, כל שנשארו רוב אינם פוסקים באמצע, אלא ממשיכים לומר את כל ברכת הכהנים, כמבואר בכה"ח (שם אות א') בשם הפר"ח. וראה עוד להלן הערה ט'.

ח ש"ע (סי' קכח ס"א). וכמו שאמרו בכיו"ב בכתובות (ח): ברכת חתנים בעשרה וחתנים מן המנין. [ב"ן]. אי נמי, משום דכתיב ואני אברכם אמר הקב"ה אני מברך אותם כשהם מברכין את ישראל, לפיכך הם ממנין עשרה. [לבוש]. [אלא שמדברי הרמב"ם מבואר, דמה שנאמר ואני אברכם, היינו שהקב"ה ג"כ יברך את ישראל. ונמצא דלא קאי על הכהנים].

ודע, דמה שאמרנו דאין נשיאות כפים אלא בעשרה, היינו עשרה גדולים, אבל קטן אינו מצטרף למנין, כמו שאינו מצטרף למנין לחזרה ולקדיש.

וביב"ג שכולם כהנים ראה בש"ע שם סעי' כה, ובאחרונים שם. ומצות ברכת כהנים היא מצוה בפני עצמה ואינה קשורה דוקא לתפלה, אלא שנתקן לאומרה שם, תדע, שהרי אם התחילו החזרה בעשרה

היו עשרה ויצאו קודם נשיאת כפים אם הכהנים נושאים כפיהם

דהש"צ גומר כל החזרה, אחר שהתחיל כשהיו שם עשרה. ע"כ. ולענין נשיאת כפים, דעת הרב מט"י תפלה ונשיאת כפים ענין אחד הם, וסגי שהיו עשרה

ז הנה לגבי חזרת הש"ץ כתב הרשב"א בתשובה, שאם התחיל באבות ויצאו מקצתן, גומר אפי' קדושה. וכ"פ מרן בש"ע (סי' נה ס"ג), וכתב המג"א שם, דה"ה

י. יש אומרים שאין נשיאת כפים נוהגת אלא במקום שיש ספר תורה, אך אין כן דעת רוב הפוסקים, ולכן כשמתפללים בבית האבל הכהנים נושאים כפיהם אף שאין שם ספר תורה. [ודין האבל עצמו אם נושא כפיו, ראה להלן סעי' צט].^(א)

יא. אין העליה לדוכן מעכבת, ולכן גם במקום שאין דוכן, מצוה על הכהנים לברך את ישראל בנשיאת כפים גם אם עומדים על הקרקע. ורק כשאפשר הדבר בנקל שהכהנים ישאו כפיהם באופן שיעלו על דוכן, מצוה מן המובחר לעשות כן.^(א)

ויצאו מקצת מהעשרה, כתב בפמ"ג (סי' נה סק"ג) דיש להסתפק בזה אם הברכה חשיב כהתחיל במצוה. ובספר בדי השלחן (סי' נג) כתב, שיגמרו הברכה והנשיאות כפים, דהברכה שלפניה היא התחלת נשיאות כפים, וגם כדי שלא תהא ברכתו ברכה לבטלה. ומיהו אם אמרו רק ברוך אתה ה', אפשר שיסיימו למדני חוקך. וצ"ע.

ולענין קריאה"ת, בהתחילו לקרוא כשהיו עשרה, ויצאו מקצתן, אם רשאי להמשיך, ראה בילקו"י קריאה"ת (עמ' קכו).

בתחלת החזרה. וכ"כ בספר תורת חיים סופר (סק"א) בשם מטה יוסף ח"ב (סי' יב) שנשיאות כפים היא חלק מהתפלה, ואם יצאו מהעשרה בתפלה, הכהנים נושאים כפיהם. אך בכיאה"ל (ד"ה בפחות) כתב בשם הכנה"ג, דאף שיכול להמשיך בחזרה, מ"מ לא ישאו הכהנים את כפיהם, כל שאין עשרה. וכן העלה בשו"ת שה"ל ח"ד (סי' יד), והביא ראיה לזה מהירושלמי (פ"ד דמגילה). וכ"פ בכה"ח (סי' נה אות לה, וסי' קכח אות א').

ואמנם אם הכהנים התחילו לברך אשר קדשנו וכו',

אם נשיאות כפים נוהגת גם במקום שאין בו ספר תורה

סיים בצ"ע. ועיין בשיירי כנה"ג (סק"א) שדן בזה. וראה עוד באורך בכה"ח (סי' קכח אות ב). ועיין בפר"ח ובבאה"ט שכתבו להדיא דא"צ ס"ת. וכ"כ במשנ"ב (סי' קכח סק"א) דרוב האחרונים וכמעט כולם חולקים ע"ז.

י) עיין בחידושי רעק"א שכתב בשם תשובת בית יהודה, שכתב בשם מורו, דאין נשיאת כפים אלא במקום שיש ס"ת. וכתב בדעת תורה, דצ"ע מנא ליה לחדש ד"ז שלא נזכר בשום מקום. וגם בחי' רעק"א

אין העלייה לדוכן מעכבת

על ידיהם, כמו שהיה במקדש. ע"כ. וכ"כ בשו"ת חקקי לב (או"ח סי' ד), ובספר לב חיים ח"ב (סי' טז), ומהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה ח"א (דף קט), ובאשל אברהם מבוטשאטש (סי' קכח). וכ"כ עוד אחרונים, וכן פשט המנהג, ומנהג ישראל תורה הוא. וכמבואר ד"ז בשו"ת יחו"ד ח"ב (סי' יג עמ' נו).

וכן מתבאר בשו"ת משאת משה ח"א (חאו"ה ס"ס ג), שהמנהג פשוט שהכהנים נושאים כפיהם בכל מקום אע"פ שאין שם דוכן כלל. וכ"כ בספר ברית כהונה (מער' נ' אות ד).

גם מהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' טז), פסק כן, והעיד בגדלו שראה שליחי צבור כהנים שהיו גדולים בתורה, ולא עקרו רגליהם ללכת לדוכן, אלא נשאו כפיהם בתיבה, וטעמם ונימוקם עמם, שמכיון שהם טרודים בתפלת החזרה, אין להטרידם לרדת מן התיבה וללכת לדוכן, כי לא יבצר הדבר מטירוף, ואין הדוכן מעכב וכו'. ע"ש. וכ"כ עוד בשו"ת חקקי לב הנ"ל, שאין ההיכל והדוכן מעכבים לברכת כהנים.

יא) ע"פ המבואר בתשו' הרדב"ז ח"א (סי' רלו), שאין העליה לדוכן מעכבת כלל, שאם לא תאמר כן, אם יתפללו במקום שאין שם היכל ולא דוכן, האם נאמר שיהיו הכהנים פטורים מברכת כהנים? אלא ודאי שאין הדוכן מעכב. ע"כ. וע"ע בספר לשון לימודים (סי' נו, דל"א ע"ג) שכתב, מצאתי כתוב להרב המובהק מהר"ר משה חיון ז"ל, הנה בכמה דוכתי אתמר בגמ' לשון עליה לדוכן, וכ"כ הפוסקים, ומעשים בכל יום כשמתפללים בבית שאין בו אצטבא שעומדים הכהנים בשוה לעמידת העם ומברכים ברכת כהנים, ואין דובר אליהם דבר, ויש שם חכמים גדולים שלמים וכן רבים ואין פוצה פה, ואולי שעל שם שבמקדש היו מברכים במקום גבוה, כדתנן במס' תמיד פ"ז באו ועמדו על מעלות האולם וכו', וכ"פ הרמב"ם (פ"ז מהל' תמידין ומוספין), נקטי להאי לישנא, ואה"נ שאין זה מעכב, והראיה דכי אמרי' כה תברכו בעמידה וכו', ולא קאמר בעמידה במקום גבוה, אבל אה"נ דלמצוה מן המובחר צריך שיעמדו על מקום גבוה לכבוד השכינה השורה

יב. לפיכך אם השליח צבור כהן, ואין שם כהן אחר, אם התיבה שעומד עליה השליח צבור סמוכה להיכל, באופן שאם ישא כפיו השליח צבור הכהן במקומו, כל העם יהיו לפניו, ויהיו בכלל הברכה, אין צריך שיעלה לדוכן דוקא, שאין הדוכן מעכב. אבל אם התיבה רחוקה מן ההיכל, באופן שחלק ניכר מן הצבור לא יהיו לפניו, ולא יהיו בכלל הברכה, יעלה לדוכן וישא כפיו. וגם זה הוא דוקא באופן שמתפלל מתוך הסידור, ומובטח לו שלאחר שישא כפיו

ע"ש. נופשוט שכוונת הגאון שבברכת רצה עקרו רגליהם קצת לשם ברכת כהנים, וכדאמר' בסוטה (לה:) דנייד פורתא. וכ"פ הטור והש"ע (סי' קכח סעי' כ'). ובוזה לא קשה מה שהעיר בכה"ח סופר (סי' קכח ס"ק קכ), על הלב חיים הנ"ל. וע"ע בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' צה). ודו"ק. וכ"כ עוד בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' צט, דף צט.).

והן עתה ראיתי להגאון רבי אליעזר חזן (בנו של בעל חקרי לב), בספר עמודי הארזים (עמ' צו), שכתב לפקפק בזה, ושהרדב"ז סותר עצמו בתשובה אחרת, וסובר שהעלייה לדוכן מעכבת, ואשר על כן אין טעם למנהג שליחי הצבור שבעיר איזמיר שכשאין שם כהן אחר, מברכים את הצבור ברכת כהנים בתיבה, ואינם עולים לדוכן, וכפי האמור צריכים לעלות לדוכן. ע"כ. ואין דבריו מחזוריים לדניא, והעיקר כדעת האחרונים הנ"ל, ומה גם שפשט המנהג שהכהנים נושאים כפיהם בברכת כהנים ללא דוכן. ומנהג ישראל תורה הוא.

ועיין בבא"ח (פר' תצוה אות ה) שכתב, מקום עמידת הכהנים לברך הוא על האצטבא שאצל ההיכל, והמתרשל בזה ואינו עולה לדוכן אלא עומד בקרקע ההיכל, הרי זה משנה מדברי חז"ל, כי לא לחנם אמרו חז"ל לעלות הכהנים לדוכן. ופה עירנו היה מנהגם לעמוד הכהנים בקרקע ההיכל ולברך ברכת כהנים, ואינם עומדים על האצטבא שבסוף ההיכל, ותהלות לאל עשיתי המנהג שיעלו ויעמדו על האצטבא שבסוף ההיכל, ושם יברכו, וכן ראוי לדקדק בזה בכל אתר ואתר. ע"כ. ונמלשנו שכתב וכן ראוי לדקדק וכו' משמע שכ"ז כתחלה, שלא לשנות מדברי חז"ל, אבל אם אין שם דוכן, איה"נ יעלו הכהנים לנשיאת כפים אף על הקרקע. ומ"ש שהוא משנה מדברי חז"ל אין זה איטור ממש, אלא בגדר הראוין.

ובספר כה תברכו (מע' ד סי' א) כתב, וכל לגבי דידי היה נ"ל שמקום גבוה מן העם לברכת כהנים הוי לעיכובא, דומיא להא דאמר' כה תברכו בעמידה וכו', ואין הכהן רשאי לעמוד בשוה לעמידת הצבור לברך ברכת כהנים, ואף הרב מהר"ם חזון דס"ל דלא הוי לעיכובא, מ"מ אזיל ומודה שלמצוה מן המובחר צריך

מקום גבוה לכבוד השכינה השורה על ידיו, ולכן כל כהן ירא ה' קודם שיבא לברך ברכת כהנים יתקן מקום עמידתו שיהיה גבוה ממקום עמידת הצבור לקיים מצוה מן המובחר. וכ"ש דלדין מקום גבוה לברכת כהנים הוא לעיכובא. ובדידי הוה עובדא שהייתי בבהכ"נ אחד שלא היה שם איצטבא, ולקחתי כסא ועמדתי עליו שיהיה מקום גבוה יותר מעמידת העם, כדי לקיים מצוה מן המובחר, וברכתי שם ברכת כהנים. ואע"פ שאמרו (ברכות י:) לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל התם ה"ט לפי שאין גבהות לפני המקום, וה"ט לא שייך גבי ברכת כהנים, ואדרבה מצוה קא עביד לכבוד השכינה השורה על ידיו, ואפי' ל' המג"א בהגה (סי' צ סק"א) דה"ט משום שאינו יכול לכוין יפה משום ביעתותא, מ"מ הרי כתב מרן הש"ע שאם היתה כוונתו להשמיע לצבור ש"ד. גם המג"א שם כ' דמ"ש שאם היה זקן או חולה מותר, ה"ט שלא הטריחוהו חכמים, אף כאן שיש בזה מצוה מן המובחר לכבוד השכינה ש"ד. עכת"ד. [והנהגה בחגיגה (טז) ובתוס' שם (בד"ה בכהנים), מתבאר להדיא, שהטעם שאסור להסתכל בכהנים בשעת נשיאת כפיהם, בזה"ז, אינו משום השכינה ששורה על ידיהם, כי הטעם הזה לא שייך אלא בזמן שהיה ביהמ"ק קיים, שאז היתה השכינה שורה על ידיהם, משא"כ בזה"ז, שאינו אלא משום היסח הדעת. ע"ש. לפ"ז י"ל שגם לענין דוכן ומקום גבוה אין להקפיד כ"כ. וע' בזה"ק פ' נשא (דף קמו:).]

ומזהר' עייאש בשו"ת בית יהודה הנ"ל כתב, שאין נשיאות כפים בלי ס"ת, ודלא כהרה"ג רבי דוד הכהן, שנשא כפיו בלא דוכן ובלא היכל, דליתא. ע"כ. נראה דס"ל שהדוכן מעכב, ואינו מוכרח. והעיקר כמ"ש האחרונים להקל בדיעבד. וע' בשלמי צבור (דף קמו.) ובפתה"ד (סי' קכח סק"ה). ובכה"ח (סי' קכח סק"ה). ובשו"ת ויצבור יוסף (סי' נו אות יט) ובשו"ת ים הגדול (סי' ו). [ובאמת שהרמב"ם מנה כמה דברים המעכבים בנשיאות כפים, ולא מנה ד"ז שישא כפיו דוקא בדוכן, ומשמע שאין זה לעיכובא.]

יוכל לחזור תפלתו ללא בלבול וטירוף דעת מאימת הציבור, אבל אם חושש שמא יבוא להטרד ולהתבלבל אם ילך לדוכן לישא את כפיו, ישא כפיו במקומו בתיבה, ואין צריך לעלות לדוכן. [וטוב להחמיר שיטול ידיו בין לחש לחזרה. ומכל מקום מן הדין אין צריך ליטול ידיו קודם לכן, שיש לסמוך על נטילת ידים שחרית]. (ב)

הערה על דברי עורכי הס' אור לציון - אם שליח צבור נושא את כפיו במקומו

יברך אותם במקומו, ויקריא לו אחר את ברכת כהנים. ע"כ. וגדולה מזו כתבו עורכי הס' אול"צ ח"ב (פ"ח ס"ה), דכהן ש"צ הנושא את כפיו, יעקור רגליו וישא כפיו בדוכן דוקא, ואח"כ יחזור למקומו לסיים תפלתו. וכן מבואר בש"ע (סי' קכח ס"כ, וע"ש במשנ"ב). ואף שהרדב"ז [הנ"ל] כתב, שיותר נכון שיעמוד הכהן במקומו ולא יעלה לדוכן, וכ"כ עוד אחרונים, מ"מ העיקר כדברי מרן שהרי חייב לפחות לעקור רגליו מעט בעבודה, וכיון שכבר עוקר רגליו יש לו לעלות לדוכן, שהרי לכתחלה בעינן לעלות לדוכן דוקא. ע"ש. ומשמע דאף אם הצבור לפניו צריך לעקור ממקומו ולישא כפיו בדוכן דוקא.

אולם לפי מה שנתבאר לעיל בהעלייה לדוכן היא למצוה מן המובחר בלבד, ואינה חובה, ממילא ש"צ נושא כפיו ליד התיבה למעט בהליכה באמצע הלחש. דאין להרבות בהליכה לצורך מצוה מן המובחר. ובפרט אחר שפשט המנהג שהכהנים נושאים כפיהם בברכת כהנים ללא דוכן, ומנהג ישראל תורה הוא. ומה גם שכן נראה מפשט לשון הרמב"ם, דהש"צ נושא כפיו במקומו, מדלא פירט ההיפך. וכ"ד האחרונים הנ"ל.

ולכן העיקר לדינא שלא יעשה הפסק גדול ללכת עד לדוכן, אלא ישא כפיו בתיבה, רק שצריך לעקור רגליו מעט כשאומר רצה. ומ"ש בלב חיים הנ"ל דא"צ לעקור רגליו ברצה, כבר כתב בכה"ח (אות ק) דאין נראה כן מדברי הפוסקים, אלא צריך לעקור רגליו פורתא בעבודה, כדי שיהיה הזמנה לנשיאת כפים בתוך העבודה. ושכ"כ ביפ"ל. וכתב עוד, דמ"ש ביפ"ל, דכיון שאינו עולה לדוכן א"צ לחלוץ מנעליו, אין נראה כן מדברי הפוסקים, משום דלא פלוג רבנן, ועוד דאין כבוד לצבור, ועל כן אין לסמוך עליו, אלא צריך לחלוץ מנעליו אף שאינו עולה לדוכן. ומיהו אם כבר התפלל בהם והם ממין המנעלים שקשה לחולצן במהרה, ויהיה הפסק בתפלה, אפשר שיש להקל, כיון שאינו עולה לדוכן. ע"כ.

וכן המנהג שלא להקפיד בעלייה לדוכן דוקא, וכמ"ש בספר נתיבי עם (עמ"ס), שהמנהג בירושלים שאם

(ב) ע"פ המבואר בהערה הנ"ל, דאין העלייה לדוכן מעכבת. וראה עוד להלן הערה נו. וכן מבואר בתשו' הרדב"ז החדשות (ח"א סי' רלו) דהיותר נכון שיעמוד הכהן במקומו לפני התיבה ויחזור כל העם לפניו, כדי שיהיו בכלל הברכה, שאין העלייה לדוכן מעכבת כלל. ע"ש. וכתבו האחרונים שכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב המשנה כצורתה, ולא כתב עולה לדוכן.

וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' טז), שאם הש"צ כהן, ובא לישא כפיו מפני שאין שם כהן אחר, ישא כפיו במקומו בתיבה, וא"צ ליטול ידיו, שיש לסמוך בזה על הרמב"ם וסיעתו, שאפשר לסמוך על הנטילה של שחרית, וכן ראיתי לשליחי צבור שהיו כהנים גדולים בתורה, שלא עקרו רגליהם וגם לא נטלו ידיהם בתוך התפלה בתיבה. ונראה לתת טעם לדבר, כי כיון שהם טרודים בתפלה, אין לטורדם שירדו מן התיבה ללכת לדוכן, כי לא יבצר מהטירוף. וכ"כ בשלמי צבור (דף קמו), וכ"כ עוד אחרונים, הו"ד בשו"ת יחו"ד ח"ב (עמ' נו).

ואמנם הטור (סי' קכח) כתב בשם מהר"ם מרוטנבורג, ויעקור רגליו מעט בעבודה, ויאמר מודים עד ולך נאה להודות, "ויעלה לדוכן". וכן העתיק בש"ע (סעי' כ). וכ"כ בשו"ת מהרי"ל החדשות (סי' יח), שהש"צ עוקר מעט בעבודה, וכשמגיע ל"ולך נאה להודות" כשסיים ברכת הודאה חוזר אל הדוכן אצל אחיו הכהנים, ונושא כפיו עמהם. ע"כ. ומבואר, דצריך ללכת לדוכן לישא כפיו שם. ונלכאורה כן משמע מד' הרוקח (הלכות נשיאת כפים) שכתב: ואם עקר רגליו בעבודה עולה. וש"צ שעולה ועקר פורתא, עולה. ע"כ. והנה מלשון פורתא שכתב, משמע דדי בזה שעוקר רגליו פורתא כדי שיוכל לעלות לדוכן. אך יתכן שכוננת הרוקח לומר, דדי בעיקרה פורתא בעת שאומר רצה, וכיון שהוא באמצע התפלה אינו יכול לעקור ממקומו לגמרי ברצה, ולכן כתב שעוקר פורתא, וכשמגיע לברכת כהנים איה"נ יעקור ממקומו לגמרי ויגש לדוכן. וממילא ליכא ראייה לנ"ד].

ובבא"ח (פר' תצוה סעי' יח) פסק, דעל הש"צ לעקור רגליו בעבודה, ויאמר עד ולך נאה להודות, ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים. ואם הצבור כולם לפניו

יג. ישראל שמברך בנשיאת כפים בכוונת מצוה, עובר בעשה, שנאמר, דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל, אתם ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה, עשה. (רש"י כתובות כד:). ומכל מקום הורים שמברכים את ילדיהם בנוסח ברכת הכהנים, וכן רבנים המברכים את תלמידיהם, רשאים לסמוך את ידיהם על ראשם בשעת הברכה, ואפילו בשתי ידיים זוכות כאחת, ואין להקפיד לברך דוקא ביד אחת בלבד, כי אין האיסור לזרים לברך את ישראל אלא כשעושים כן בכוונת מצוה, ובנשיאת כפים כדרך הכהנים, אבל בסמיכת ידיים ושלא בכוונת מצוה, שפיר דמי, כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל. וגם משום נשיאת שם שמים לבטלה אין לחוש, שהרי פסוקים הם בתורה, ורשאים לאומרם כהוייתם. ולכן מה שיש נוהגים לברך את החתן והכלה בעת החופה בפסוקים יברכה ה' וישמרך וכו', אין בזה שום חשש איסור. (יג)

מן ההיכל, באופן שחלק ניכר מן הצבור לא יהיו לפניו, ולא יהיו בכלל הברכה, כדק"ל (סוטה לח: ובש"ע סי' קכח סכ"ד) עם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה, יעלה לדוכן וישא כפיו. וכמ"ש הרדב"ז (שם בסוף הסי').

שוב יצא לאור הליכ"ע ח"א, ושם (עמ' ריא) הביא מ"ש הרב בא"ח הנ"ל, שאם הש"צ כהן ואין שם כהן אלא הוא ומובטח לו שיחזור לתפלתו, יעלה לדוכן וישא כפיו ויברך ברכת כהנים. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכ"ע: הנה אמת שכ"כ מרן הש"ע, אבל הרדב"ז [הנ"ל] כתב, שהיותר נכון שיעמוד הכהן במקומו לפני התיבה וישא כפיו ויחזור כל העם לפניו כדי שיהיו בכלל הברכה. וכ"כ הגר"ח פלאגי [הנ"ל], ובספר נתיבי עם [הנ"ל]. וכ"ז דלא כמ"ש בשו"ת אול"צ [הנ"ל], והנה אף שבהליכ"ע סיים ודעבד כמר עבד וכו', מ"מ דבריו בשו"ת יבי"א ח"ט [נשיאת לאור אחר הספר הליכ"ע] מבוארים יותר, וכן מסתבר שכן עיקר לדינא.

ישראל המברך את חבריו "בברכת כהנים"

יש בזה העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה". שלכהנים אמרה תורה לברך. וכן איתא בפסקי תוס' שם סי' שצג: "זר הנושא כפיו אסור משום ברכה לבטלה". וכ"כ בספר האשכול (עמ' לב) בשם איכא מאן דאמר. והאחרונים עמדו על דבריהם מהסוגיא בכתובות הנ"ל. וראה מה שכתבו בזה בחידושי המהרש"א ובשבת של מי (שם), ובד"מ (סי' קכח), ובב"ח ובמג"א שם, ובברכ"י (סק"ב), ובשע"ת (סי' קכח), ובשו"ת חת"ס (סי' ס'), ובשו"ת מהר"י אסאד (סי' מא), ובשד"ח (מער' נ' כלל לט), ובשו"ת דבר אברהם ח"א (סי' לב), ובתורה תמימה (פר' נשא), ובדעת תורה, ובכה"ח (אות ח). וביחוד"ח ח"ה (סי' יד בהערה).

ויש שכתבו ליישב, דכיון דרבי יוסי סובר דמצוות

הכהן ש"צ, לא עולה לדוכן אלא נשאר במקומו בתיבה, אלא שחולץ מנעליו (ע"י מטפחת) ומברך ברכת כהנים כשכל העם נגד פניו. ע"כ.

שוב יצא לאור יבי"א ח"ט, ושם (אור"ח סי' קח אות טו) העיר ג"כ על הרב אול"צ הנ"ל בזה"ל: אנו רגילים להורות, שאם התיבה שעומד עליה הש"צ סמוכה להיכל, באופן שאם ישא כפיו הש"צ במקומו, כל העם יהיו לפניו, ויהיו בכלל הברכה, א"צ שיעלה לדוכן דוקא, שאין הדוכן מעכב, [כמו שהוכיח הרדב"ז שם, דאי לא תימא הכי, אטו אם יתפללו במקום שאין שם דוכן, יהיו הכהנים פטורים מברכת כהנים? וכ"כ בשו"ת לשון לימודים (סי' נו) בשם הגאון רבי משה חיון, שהרי מעשים בכל יום כשמתפללים במקום שאין דוכן, והכהנים עומדים בשוה עם העם, והם נושאים את כפיהם, ויש שם חכמים שלמים ורבים, ואין פוצה פה ומצפצף. ולא הזכירו דוכן אלא למצוה מן המובחר. וכ"כ הגר"ח פלאגי בשו"ת חקקי לב (תאור"ח סי' ד), ובשו"ת לב חיים ח"ג (סי' טז). וע"ע בשו"ת ויצבור יוסף (סי' נו אות ט). ורק אם התיבה רחוקה

יג **בגמ'** כתובות (כד:): אמרו, איבעיא להו, מהו להעלות מנשיאות כפים ליוחסין וכו', הני מילי תרומה דעון מיתה היא, אבל נשיאות כפים דאיסור עשה לא וכו'. ופרש"י, כה תברכו (במדבר ו') אתם ולא זרים. ולא הבא מכלל עשה עשה. ומבואר, דיש איסור לישראל לברך את ישראל בברכת כהנים. ובגמ' שבת (קיה:): אמרו, אמר רבי יוסי, מימי לא עברתי ע"ד חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, ואם אומרים לי חברי יעלה לדוכן אני עולה. ובתוס' הרא"ש כתב, דלאו דוקא שהיה עולה לדוכן, דהא ישראל העולה לדוכן עובר בעשה, אלא שהיה עושה דבר גדול בשבילם. [ודרך גוזמא קאמר].

אך התוס' (שבת שם) כתבו: "לא ידע ר"י מה איסור

יד. כשם שמצינו בעבודת בית המקדש שיש חיוב על הכהנים לברך את ישראל פעם אחת בבוקר אחר קרבן תמיד של שחר, כך הוא החיוב בזמן הזה, לברך את ישראל פעם אחת ביום. ואם עלה פעם אחת ביום, שוב אינו עובר בעשה אף אם אמרו לו עלה. יד)

והיעב"ץ בסידורו כתב, שיש להקפיד לברך בשתי ידיים דוקא, ושכן היה נוהג מר אביו החכם צבי. וכ"ה בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב (סי' קכח), ושיש טעם לזה ע"פ הנגלה והנסתר, ושלא כמי שמקפיד לברך ביד אחת דוקא. אבל מהר"ח פלאגי בספר נפש כל חי (מער' ב' אות לא), ובספר כה"ח (סי' כח אות ל'), כתב, שאין להקפיד כ"כ בזה. והובאו בשו"ת יחוד"ח"ה (סי' יד). ועוד י"ל, בדמצוות שבאמירה לכו"ע מצוות צריכות כוונה, וממילא כאן שהמצוה היא פסוקי הברכה, לכו"ע בעיני כוונה, ואם אומרם שלא לשם מצות נשיאת כפים, ליכא בזה איסורא.

ובספר אבי עזרי (הלכות נשיאת כפים פי"ד הי"ב) כתב, דזר המברך ברכת כהנים, ואינו מתכוין לשם מצוה, לכו"ע אין בזה איסור. דאף למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, אינו עובר אלא אם מתכוין לשם מצוה. ודלא כמו שמתבאר מדברי המשנ"ב [הנ"ל] דלמ"ד מצוות אין צריכות כוונה עובר אף באינו מתכוין לשם מצוה. ודוקא אם מתכוין בפירוש שלא לשם מצוה אינו עובר. ולפי המבואר באבי עזרי הנז' אתי שפיר מה שהקשה בבביאה"ל שם בד"ה בור. ודוק.

וראה עוד בד"ז בשו"ת יבי"א ח"ג (חאו"ח סי' יד אות ח), ובשו"ת יחוד"ה הנ"ל (סי' יד, ובהערה שם עמ' נח-נט). ומה שכתבנו שאין בזה חשש הוצאת שם שמים לבטלה, כן מבואר בשו"ת יבי"א הנ"ל באורך. ולאפוקי מחכ"א, הובא בשו"ת נו"ב קמא (חאו"ח סי' ו') שחשש לזה. וע"ע בשו"ת יחוד"ה הנ"ל, ובח"ג (סי' יג).

"ברכת כהנים" לחתן תחת חופתו

ואף שבשו"ת נו"ב (או"ח סי' ו') מבואר, דגם בזה"ז יש איסור. ע"ש. י"ל דאם אינו מתכוין לשם מצוה שרי לכו"ע. וראה בנ"ד בספר נוהג כצאן יוסף (פרנקפורט אות שבת ס"ק כג, עמ' קנו-ח), ובשו"ת דעת סופר (או"ח סי' יד) ובפי' תורה תמימה (פרי נשא אות קלא), ובסידור בית יעקב עמדין (הנהגת ליל שבת אות ז), ובמשנ"ב (סי' קכח ס"ק קכג).

כהן יכול לישא כפיו פעמיים ביום

ביום אחר תמיד של שחר וכו', אבל במדינה מברכין אותה אחר כל תפלה, חוץ ממנחה. וכתב בכס"מ, דבמסכת תמיד תנן שאחר הקרבת תמיד של שחר היו

צריכות כוונה, כמו שהוכיח בטורי אבן (ר"ה כח.), ממילא כשזר נושא כפיו ואינו מתכוין לשם מצוה, ליכא בזה איסורא. שהרי אינו מתכוין לברך לקיים מצוה, אלא דרך רשות בעלמא. ובמשנ"ב (סק"ג) הביא מ"ש הב"ח, דהא דקי"ל דזר המברך עובר בעשה, היינו דוקא כשנושא כפיו. אבל אם יברך ברכת כהנים בלא נשיאת כפים אינו עובר בעשה. ומהפמ"ג משמע דאיסור יש בכל גווני. וכתב בספר מגן גבורים, דהא דאמרה תורה אתם ולא זרים אינו רק במתכוין לכוונת המצוה, אבל אי לא מתכוין כלל לכוונת המצוה רק שלא לעבור ע"ד חביריו שחשבו שהוא כהן ואמרו לו עלה לדוכן, פשיטא דאין כאן איסור עשה כלל. ע"ש. וכתב במשנ"ב (סק"ג), ונ"ל דכ"ז דוקא למאי דקי"ל לעיל בסי' ס' דמצוות צריכות כוונה, דאל"ה אינו מותר רק דוקא אם מתכוין בפירוש שלא לשם מצוה, או שאינו מתכוין כלל לברכה. ע"כ. וכאן אינו מתכוין לברך לקיים מצוה, אלא דרך רשות בעלמא. וכן המנהג פשוט. וראה עוד שם בבביאה"ל (ר"ס קכח). ע"ש. והוסיף, שמכיון שתיקנו שהכהנים נושאים כפיהם לברך ברכת כהנים בתפלה, כל שמברך בלא תפלה הוי כאילו מתכוין בפירוש שלא לשם מצוה, ולכן מותר לכל הדעות. ע"כ. וכ"כ המהר"ם שיק בחיבורו על המצוות (סי' שטע). ובשו"ת בית נפתלי (סי' מח בד"ה ואולי וכו'). וכ"כ בספר כה"ח סופר (שם סק"ח). וע"ע בדברי המהר"ם בן חביב בשו"ת גנת ורדים (כלל א סי' יג, דף ח.), ובשד"ח (מער' ג' כלל לט בד"ה ועל פי).

ומה שיש נוהגים לומר פסוקי ברכת כהנים לחתן ולכלה תחת החופה, לפי המבואר לעיל אין בזה חשש איסור, שהרי אין הכוונה באמירת הפסוקים לכוונת מצוות ברכת כהנים, וגם אינו נושא את כפיו. ובפרט לפמ"ש המהרי"ט בח"א (סי' קמט), דכל האיסור לזר לברך ברכת כהנים, הוא בזמן המקדש שהיו מברכים בשם, ועיין בפנ"י (כתובות כד.), ובישוע"י (אהע"ז סי' ג').

יד) ז"ל הרמב"ם (פי"ד מהל' תפלה ה"ט): "הכהנים עולים לדוכן אחר שישלימו עבודת תמיד של שחר". ובהלכה כ"ד כתב, במקדש מברכים ברכת כהנים פעם אחת

דנשיאות כפים בתפלת המוספין באה מן החיוב, אע"פ שנשא כפיו בשחרית, שהרי כתבו בדמקדש היו הכהנים נושאים כפיהם אחר תמיד, וה"ה במוספין ובתמיד של בין הערביים. וראה מה שהאריך בזה בספר כה תברכו (עמ' תעז).

אם עלה פעם אחת שוב אינו עובר בעשה

חיוב תפלה הוא מדרבנן, ומה שנושאים כפיהם בתפלה אינו אלא מדרבנן, וכ"כ בביאה"ל, לפ"ז מה שהעיר במאמ"ר, זו אינה הערה, דאף אם ילך מביהכ"נ, אם יאמרו לישא כפיו לכאורה יהיה חייב לישא כפיו מה"ת גם בלא התפלה. אא"כ נאמר דאחר שחכמים תיקנו לישא כפים בתפלה, עקרו דין נשיאת כפים שלא בתפלה, וראה לעיל הערה ד'. וכעין מה שכתבו האחרונים לענין קידוש על היין, דאף שמה"ת יוצאים י"ח גם בלא יין, מ"מ אחר שתיקנו לקדש על היין עקרו דין תורה. [וראה בשו"ת יבי"א ח"א חאו"ח סי' טו]. ולפ"ז גם בנ"ד אחר שתיקנו לומר נשיאות כפים בתפלה, ממילא א"א לומר נשיאת כפים שלא בתפלה. וכיו"ב מצינו בתוס' סוכה (ג.) גבי מי שאכל בסוכה כשראשו ורובו בתוך הסוכה, והשלחן מחוץ לסוכה, דיש לחוש שמא ימשך אחר השלחן ויאכל מחוץ לסוכה, ומכח גזרה זו אמרו שם, דהעושה כן לא קיים מצות סוכה כלל, אף דמה"ת יצא י"ח. אך עיין בשו"ת יבי"א ח"א (חאו"ח סי' טו) שכתב, דדוקא במקום גזירה כדהתם, אמרי' דעקרו חכמים דין מה"ת, כדי שלא יבואו לאכול בסוכה בדרך זו, אבל בדליכא גזרה אף שהוסיפו חכמים על התורה, מאן יימר לן דעקרו מצוה מה"ת בהוספה זו. ומעתה, מה שהעיר במאמ"ר דנשיאת כפים אינה אלא בתפלה והכהן יכול שלא לבוא לביהכ"נ, זו אינה הערה לכאורה, דעיקר המצוה מה"ת אינה קשורה בתפלה כלל. ועיין בחו"ע ח"א כרך ב' (עמ' תקפח), ובספר מאורי (ר"ה כז.). וראה עוד בשו"ב (אות ג') ובפמ"ג (סק"ג), ובשו"ת חת"ס (סי' כב), ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' נב), ובמשנ"ב (סק"ק).

וכו' ומברכין ברכת כהנים, ולא נזכר שם שהיו מברכין אלא פעם אחת ביום. ע"ש. ועכ"פ מבואר מדברי הרמב"ם בדמקדש לא היו נושאים כפיהם אלא אחר תמיד של שחר, ולא אחר מוספין, ותמיד של בין הערביים. אך מדברי התוס' בסוטה (לח.) מוכת,

ומה שכתבנו דאם עלה פעם אחת ביום שוב אינו עובר, כן הוא בתוס' (ר"ה כח: ד"ה הכא), דבגמ' שם אמרו, כיון דאילו מיתרמי ליה צבורא אחריןא הדר מברך וכו', ורב שמן בר אבא התם לא סגי דלא יהיב, הכא אי בעי מברך אי בעי לא מברך. וכתבו התוס', משמע מכאן דכיון שעלה לדוכן פעם אחת ביום שוב אינו עובר בעשה דאמור להם, כל היום, דהא קאמר אי בעי לא מברך. ע"כ. ומבואר, דכיון שעלה פעם אחת ביום שוב אינו עובר. וכ"ה בהגמ"י שם, וכ"ה בש"ע (סי' קכח ס"ג). ע"ש. [ועיין בפמ"ג (א"א סק"ג) שהעיר, דמאי ראיא איכא מהגמ', דילמא הכי קאמר, אי בעי מברך ואי בעי לא מברך ולא יעול לביהכ"נ, או לא יקראו לו, ואז אינו עובר. משא"כ בכור צריך ליתן מתנות, אך לעולם אם היה בביהכ"נ ואמרו לו לעלות אם אינו עולה עובר בעשה אפי' כמה פעמים ביום. ע"כ]. ובלבוש כתב, דדבר זה דליכא מצוה אלא פעם אחת ביום, הוא מילתא דאתיא מסברא, שאם היה חייב לעלות לדוכן כל פעם שיאמרו לו אפי' אלף פעם ביום, אימתי יוכל לקיים שאר המצוות של התורה, או אימתי יעשה צרכיו, אלא ודאי לא הטילה עליו התורה חיוב ומ"ע אלא פעם אחת ביום. ע"ש. והעיר במאמ"ר, דהא דבר פשוט שאינו חייב לעלות אפי' אם אמרו לו לעלות, אלא בשעת תפלה ובביהכ"נ, וממילא תו ליכא למיחש להני טעמי, דשפיר יכול לעשות צרכיו משהתפלל ולא ילך לביכ"נ אחר. אלא שבאמת א"צ ליתן טעם לדין זה, דכך היא קבלה ביריד חז"ל דיותר מפעם אחת ביום אינו עובר. ע"ש. ולפי מה שביארנו לעיל, דעיקר המצוה מה"ת אינה דוקא בתפלה, דהא י"א דעיקר

מנין לנשיאת כפים בכל יום

תהיה, יום אחד בשנה או יותר. וכמו שכתבנו לעיל (ר"ס פט) בשם הרמב"ן בספר המצוות (מצוה ה'), שלדעת הרמב"ם דתפלה מה"ת היינו דצריך להתפלל בכל יום, שאם אינה בכל יום מתי תהיה החובה הזאת מוטלת עלינו מה"ת שיתפלל, יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת. ע"ש. ועיין בלח"מ (פי"א מהל' תפלה) שכתב בשם הרב קרית ספר, דמ"ש הרמב"ם דמ"ע

ור"ע, דמצוה זו היא בכל יום, כמבואר ברמב"ם (ריש הלכות תפלה), ובספר החינוך (מצוה שעח). והמקור לזה בגמ' סוטה (לח.) הרי הוא אומר הוא ובניו כל הימים, ואיתקש ברכה לשירות, ומקרא דכל הימים ילפי' דמצות נשיאת כפים היא בכל יום ויום. וכמ"ש בקרית ספר (פרק יד הלכה טו). והסברא בזה, דאי נימא דליכא חיוב בכל יום, א"כ חובה זו לברך את ישראל מתי

טו. כהן שנשא כפיו בברכת כהנים כדת, וברצונו לישא כפיו שנית באותו יום בצבור אחר, [או פעם שלישית], אף על פי שאינו חייב, שכבר יצא ידי חובת המצוה בנשיאת כפיו הראשונה, מכל מקום רשאי לברך שנית אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו', ולברך ברכת כהנים, ואפילו אם יש שם כהנים אחרים הנושאים כפיהם. וכן כהן שעלה לדוכן בשחרית, חוזר ועולה לדוכן במוסף בשבתות וימים טובים וראשי חודשים, וכל שכן בצבור אחר. והרי זה דומה למצות ציצית ותפילין, שאף שיוצא ידי חובה בלבישתם והנחתם פעם אחת ביום, מכל מקום כל פעם שחוזר ללבשם מקיים מצוה ומברך עליה. וכן המנהג, ובמקום מנהג אין לומר "ספק ברכות להקל" (טו)

יסבלהו הדעת, וא"כ ע"כ החיוב הוא להתפלל בכל יום. ע"ש. לפ"ז י"ל כן גם לגבי ברכת כהנים. וי"ל. ועיין בתוס' (ר"ה כח: ד"ה כא), שכתבו, דכיון שעלה לדוכן פעם אחת ביום, שוב אינו עובר בעשה דאמור להם כל היום. ע"ש. ומבואר, דהאמירה לכהנים היא לאותו יום בלבד. ומשמע קצת דהמצוה מתחדשת בכל יום.

דתפלה נוהגת בכל יום, היינו משום דכתיב ועבדתם את ה', ואין עבודה אלא תפלה, ובסיפא דקרא כתיב, וברך את לחמך ואת מימך, ולחם ומים הרי צריך בכל יום, ממילא גם תפלה צריכה בכל יום, שאדם צריך לשאול צרכיו לחם ומים וכו' בכל יום. ובכס"מ (פ"א מהל' תפלה ה"א ד"ה ודע) כתב, שאם אינה בכל יום אולי נבוא לומר שהיא פעם בכל ימיו, וזה ממה שלא

לעלות לדוכן פעמיים או יותר ביום

והלא כל הכהנים מברכים כן. ולפי האמור י"ל חדא מתרתי, שאם הדין הוא שאין לברך, היה משתבח שלא הביא עצמו ולא הזיק את עצמו ללכת לצבור אחר ולישא כפיו בלא ברכת אשר קדשנו וכו', ואם הדין הוא שצריך לברך בכל פעם שעולה לדוכן, קמ"ל שלעולם היה מברך בכל פעם שנשא כפיו, ולא חשש למי שהסתפק ע"פ סברת הלבוש הנ"ל. ועוד י"ל וכו', וסיים המהר"ם בן חביב, ובעיקר ספיקו של הרב הלבוש נ"ל דלית מאן דחש להאי ספיקא, משום שכשם שחוזר ומברך אשר קדשנו וכו' במוסף, ה"נ יכול לברך בצבור אחר, שהרי בזה ובזה אינו מחוייב עוד מה"ת לשאת כפיו, כיון שכבר בירך בשחרית, וכיון שרשאי לברך במוסף, כן רשאי לברך בצבור אחר, שהרי גם הם צריכים לברכת כהנים, ולכן שפיר יכול לברך. ומ"מ כיון שיצא הדבר בספק מפי הרב הלבוש, ראוי לחוש לדבריו לתכתלה, שאם יש כהן שלא בירך עדיין בצבור האחר, לא יברך זה שכבר בירך. אבל אם אין כהן בצבור האחר בלעדו, יחזור ויברך הכהן הוזה שכבר בירך, כדי שלא להניחם בלא ברכת כהנים. ע"כ. (ועיין מ"ש על דבריו הגאון רבי אברהם הלוי שם סי' יד).

והמהר"ם אלגאזי בספר תאוה לעינים (מגילה כו:), הביא ג"כ דברי הלבוש, ופירש בזה דברי ר' אלעזר הנ"ל, שהוא סובר שא"צ לברך, ולכן לא היה עולה לברך פעם שנית, כיון שלא היה רשאי לברך, ולא היה רוצה לישא כפיו בלא ברכה. ע"ש. אלמא דפשיטא

(טו) במסכת ר"ה (כח:): תניא, מנין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי התורה רשות לברך את ישראל אוסיף להם ברכה אחת משלי, כגון ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים, ת"ל לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם, ומקשה הגמ' מכאן על רבה, דאמר שאין עוברים על איסור בל תוסיף אלא כשעובר עליהם בזמנם, והרי כאן כיון שבירך ברכת כהנים עבר זמנו, ואע"פ כן עובר על בל תוסיף, והשיב, שאני הכא שכיון שאילו יודמן לו צבור אחר חוזר ומברך, כל היום זמנו הוא. ובתוס' שם כתבו, שהטעם שיכול לברך גם בצבור אחר, לפי שאין שייכות לאיסור בל תוסיף בעשיית מצוה כמה פעמים, כגון הנוטל לולב כמה פעמים ביום, או שאוכל בליל פסח כמה שיעורי זיתים של מצה. ובספר הלבוש (ס' קכח ס"ג) כתב, וצ"ע אם ירצה הכהן לעלות לדוכן לברך פעם שנית באותו יום בצבור אחר, אם צריך לברך שוב אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו'. כי יש פנים לכאן ולכאן, [אם להמות ד"ז ללולב שמברך עליו רק בפעם הראשונה, או לתפילין שכל זמן שמניחן מברך עליהן]. וצ"ע. ע"כ.

והמהר"ם בן חביב בשו"ת גנת ורדים (כלל א' סי' יג בד"ה אך נכנס ספק בלבי), ה"ד הלבוש, וכתב, וע"פ זה יש ליישב קצת מה שאמרו (בסוטה לט), שאלו תלמידיו את ר' אלעזר, במה הארכת ימים, א"ל מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה וכו', וקשה מאי רבותא דר' אלעזר,

ליה שהעיקר כמו שצידד הלוש שלא לברך, וכדין נטילת לולב. ע"ש. אבל הא"ר (סי' קכח סק"ה) כתב, שנעלם מעיני הרב הלוש דברי המהר"ם מינץ (סי' יב), שמברך בכל פעם שנושא כפיו אפי' באותו ביכ"ג, ושכן נוהגים. וכן עיקר. ע"כ. וכו"כ המהר"א בספר לקט יושר עמ' כו].

גם המאמ"ר (שם סק"ו) כתב, שיותר יש לדמות דין ברכת כהנים לציצית ותפילין שצריך לברך עליהן בכל פעם שלובש ומניח, ולכן גם הכהן צריך לברך בכל פעם שעולה לדוכן, ואפי' באותו ביהכ"נ עצמו, ושלא כהלבוש שנסתפק בזה. ע"כ. ובאמת שמפורש כן להדיא בדברי המאירי מגילה (כח: בד"ה הרבה דברים היו תלמידי חכמים משתבחים במדותיהם וכו'), "ור"א שהיה כהן היה משבח עצמו שלא נשא כפיו בלא ברכה, ויש מפרשים שאע"פ שנושא כפיו פעם אחת, כל שהיה מזדמן לו לישא כפיו פעם אחרת, אף באותו היום היה חוזר ומברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו'. ואין זה נראה, דמאי רבותיה דר"א, הרי ודאי כך ה"ה לברך בכל זמן שנושא כפיו כמו שביארנו, אלא נראה שכוונתו לברכה שאומר עם עלייתו לדוכן, יהי רצון מלפניך וכו'. (וכ"כ עוד המאירי ברה"כ ח:). וכ"פ בספר הבתים (הל' תפלה שער יב אות ט, עמ' קיב).

וכן העיר מרן החיד"א בברכ"י בשו"ב (סי' קכח סק"ג) מדברי המאירי. וסיים, שאף שהמהר"ם בן חביב חשש לכתחלה לספקו של הרב הלוש, שאם יש כהן אחר לא יעלה לדוכן הכהן הזה שכבר נשא כפיו, מ"מ הואיל ומפורש במאירי שרשאי לחזור לישא כפיו בברכה, וכ"כ המהר"ם מינץ, וכן משמע מסתמות הפוסקים, אין לחוש כלל לספקו של הלוש. וכן משמע קצת מד' הריטב"א בחי' למגילה, שהקשה ג"כ מאי רבותיה דר"א, ונדחק בזה, ולמה לא תירץ לפי שיטתו (קידושין לא.), שפוסק כדעת ר"ת שהנשים רשאות לברך על מ"ע שהזמן גרמא, אע"פ שהן פטורות, והכא נמי אע"פ שהיה פטור מן הדין, היה נושא כפיו ומברך אשר קדשנו וכו', אלא ודאי דפשיטא ליה דלכו"ע חייב לברך כשנושא כפיו פעם שנית בצבור אחר, ומש"ה פריך דמאי רבותיה דר' אלעזר וכו'. וכ"פ הא"ר. וכן נהגו. ע"כ.

אולם במחכ"ת אשתמטיתה למרן החיד"א מ"ש הריטב"א עצמו בחי' לסוכה (לא: וז"ל: וי"ל שאיסור בל תוסיף אינו אלא כשמוסיף חלק אחד במצוה, שמוסיף במנינה או בשיעור שנתנה בו תורה והקפידה עליו בין למטה בין למעלה וכו', אבל כשעושה מצותו כדרך שאמרה תורה, וחוזר וכופל הכל, להידור מצוה

וכיו"ב, אין בזה משום בל תוסיף אא"כ הקפיד הכתוב בפירוש שלא לכפלה, וכענין שמצינו (בר"ה ח:): בכהן שעולה לדוכן שאינו מצווה לברך אלא פעם אחת, ואע"פ כן אם ירצה חוזר ומברך ברכת כהנים, ואין בזה משום בל תוסיף, וליכא למימר שעושה להוציא אחרים, דהא ליכא חיובא על ישראל להתברך, אלא מצוה של כהן היא וכו', אלא שכל שכופל מצוה שאינו חייב לכפלה ואינו עושה אותה להוציא אחרים, אסור לו לחזור ולברך עליה משום ברכה לבטלה. ע"ש. הא קמן שהריטב"א אזיל כל בתר איפכא, וס"ל שאינו רשאי לברך, ושלא כמו שייחס לו מרן החיד"א.

ובאמת שיש לחלק בין הדין של כהן שנושא כפיו וחוזר לישא כפיו פעם שנית, לבין דין הנשים שמברכות על מ"ע שהז"ג אליבא דר"ת, כמו שחילקו לנכון התוס' (חולין קי:): בין טלית שאולה, שכל אדם פטור כשאין הטלית שלו, לדין נשים שמברכות על מ"ע שהז"ג, לפי שכל אדם אחר שאינו אשה חייב היה לברך. וכבר דן בזה מרן החיד"א במחז"ב (סי' קכח סק"ו). [נשוב מצאתי תנא דמסייע ליה להחיד"א הוא המהר"א בספר לקט יושר עמ' כ"ו].

ולכאורה י"ל שהמאירי הנ"ל ס"ל כמ"ש החרדים (פ"ד עשה יח), שיש מצוה גם על ישראל להתברך מפי הכהנים, ודלא כהריטב"א הנ"ל, ולכן ס"ל להמאירי שרשאי הכהן לחזור ולברך כשנושא כפיו פעם שנית בצבור אחר, כדי להוציאם י"ח המצוה, ותנא דמסייע ליה להחרדים הוא הראב"ד בפירושו לתמיד (סוף פ"ו) בשם ספר המקצועות, שכהן שיש לו אשה גדה בביתו, אינו רשאי לעלות לדוכן לברך ברכת כהנים, "ולא עוד אלא שאינו מוציא את ישראל י"ח". וכ"כ ההפלאה בחי' לכתובות (כד:), ובשו"ת בית אפרים (חאו"ח סי' ר'). **ו**בשו"ת לבושי מרדכי (סי' א' אות ד') כתב להוכיח כדברי החרדים ממה שכתבו התוס' (ר"ה טז:), ותוקעים ומריעים כשהם עומדים, תימה והא קא עבר בבל תוסיף, וכי תימא כיון שכבר יצא הו"ל שלא בזמנו שאינו עובר, הא אמרי' לקמן (כח:): כיון דאילו מתרמי ליה צבורא אחרנא הדר מברך להו, ה"נ אי מתרמי ליה צבורא אחרנא הדר תקע להו. ע"כ. וקשה דמה ענין זה לזה, הרי בברכת כהנים אינו מוציא אחרים י"ח אלא מצות עצמו היא שעושה אותה גם בצבור אחר, וחשיב לא עבר זמנו, אבל בתקיעת שופר כשתוקע לצבור אחר, הוא רק להוציא את אחרים י"ח, שהוא כבר קיים מצותו ויצא י"ח, וא"כ עבר זמנו. וכבר עמד בזה רעק"א. אלא ודאי שגם בברכת כהנים המצוה היא בעיקר כדי להוציא את ישראל המתברכים.

דרכות, ולכן הרשתי לעצמי לומר דעתי בזה שיש לברך בכל אופן. עכת"ד.

והוסיף ע"ז חתנו בשו"ת שאלת יעקב (סי' יז), ואני מצאתי בהגהות מרן החת"ס על או"ח סי' קכח, שהסכים לדינא שאף באותה תפלה אם מצא צבור אחר עולה ומברך, וציינן למ"ש בתשובה סי' כב הנ"ל, ומשמע שחזר בו לגמרי ממ"ש בתשובה, וס"ל שהעיקר כמהר"ם מינץ וסיעתו. ובנו הכתב סופר (סי' יד) נדחק בדברי מו"א החת"ס, והביא עצות מרחוק, ואילו היה רואה חזרת מר אביו הגאון היה שמח מאד לראות שחזר בו ממ"ש בתשו"ת. וכן מסקנת הברכ"י, שצריך לברך בכל פעם שנושא כפיו, ושכ"ד המאירי. וכ"כ המנ"ח (מצוה שעח), דהוי כמניח תפילין כמה פעמים ביום, דקי"ל (בסוכה מו). שכל זמן שמניח מברך עליהן. וכן הסכים במגן גבורים (סי' קכח). עכת"ד. וע"ע בס' חתן סופר (שער התפלה סי' יג), ובשו"ת מנח"י ח"ו (סי' יד).

והן אמת שבשו"ת עמודי אש (סי' ג' אות כט), חשש לדברי הריטב"א הנ"ל, והעלה שסב"ל. ע"ש. וכן בספר בני ציון (ליכטמן סי' קכח סק"ד) העלה, שאפי' אם אין שם כהנים בצבור האחר יעלה לדוכן וישא כפיו בלא ברכה, שסב"ל.

אולם בספר תורת חיים סופר (סי' מא) כתב, שכל האחרונים הסכימו שגם בצבור אחר באותה תפלה עולה לדוכן ומברך, וכמו שהעלה המהר"ם שיק הנ"ל. וכ"פ המקובל מהר"ר משה זכות בשו"ת הרמ"ז (סי' כח, דף כד.). וכן העלה בספר מנחת אהרן (כלל טז סי' סד). וכ"פ בש"ע הגר"ז (סי' קכח סק"ד וסי' מא). וכן מבואר בספר לשון לימודים (סי' נו בד"ה איך שיהיה). וכ"פ גם המשנ"ב (סי' יא וסי' ק). וכ"כ בכה"ח (סק"כ), ושכן המנהג. וידוע שבמקום מנהג אין לומר סב"ל. **ולכן** העיקר כמסקנת האחרונים שעולה ומברך בכל אופן. ופוק חזי מאי עמא דבר. נל הנ"ל מדברי מרן אאמור"ר זיע"א. וראה מ"ש בזה בשו"ת וישב אברהם (סי' [?]).

א"ה, והנה התוס' בסוטה (לט. ד"ה כל), הביאו דברי רש"י בשם רבו, אהא דאמר"י שם בגמ', כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו, שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה', דאם נטל ידיו שחרית א"צ ליטול שוב כשעולה לדוכן. ותמהו התוס' דא"כ אמאי נקט כהן לנשיאת כפים, תיפו"ל דצריך נט"י משום ברכה שלפניה שצריך הכא, וכדאמר"י בברכות דצריך נטילה לק"ש משום ברכה שלפניה. והנה אי נימא דכהן שנשא את כפיו פעם אחת ביום, שוב אינו יכול לברך על

והגאון רבי ירוחם פישל פירלא בחי' על ספר המצות לרבינו סעדיה גאון (במצוה טו דף קכח ע"א) הביא שכ"כ ראייה זו החת"ס (חאו"ח סי' כב), ושיש עוד ראייה נכונה לסברת החרדים מדברי בה"ג שם. ע"ש. וכן בשו"ת ראשי בשמים (חאו"ח סי' ה') כתב לסייע סברת החרדים הנ"ל, ממה שכתבו התוס' חגיגה (טו). בשם הירושלמי (מגילה פ"ד ה"ח) שאסור להסתכל בכהנים בעת נשיאת כפים משום היסח הדעת, ואם אין שם מצוה לישראל להתברך, מה בכך אם יסיחו דעתם מברכת כהנים, ועוד שגזרו על הכהן שיש בו מום שלא יקיים מצות נשיאת כפים, משום חששא שיתכלו בו ויסיחו דעתם, ואם אין מצוה להתברך, למה גזרו לבטל הכהן ממ"ע דנשיאת כפים וכו'. וכ"כ בספר חתן סופר (שער התפלה סי' יג דף קלג), בהערות שם משמואל שם, להוכיח מהירושלמי הנ"ל כאמור. והוסיף להביא ראייה לדברי החרדים, מדברי הראב"ד בשם ספר המקצועות הנ"ל. ע"ש. ועיין בספר מנחת אהרן (כלל טז סי' ג), ובמנ"ח (מצוה שעח), ובשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאו"ח סי' מו), ובשו"ת דבר אברהם ח"א (סי' לא). ודו"ק.

ועינא דשפיר חזי לרבינו החת"ס (חאו"ח סי' כב), שישב על מדוכה זו, והביא ספקו של הרב הלבוש, ודברי המהר"ם מינץ שהובא במג"א ובא"ר, דפשיטא ליה שמברך בכל פעם שנושא כפיו, ואחר שפלפל בדבריהם העלה לדינא שאם אין כהנים בצבור האחר, יעלה לדוכן ויברך וישא כפיו, כדי להוציא את ישראל י"ח, וכמ"ש רבינו אליעזר ממיץ בספר יראים. ויכבר העיר ע"ז הגאון רבי ירוחם פישל פירלא בחיבורו הנ"ל, שלא נמצא דבר מזה בספר יראים, אלא בספר חרדים, וכנ"ל. וכן העיר בספר סביב ליראיו על ספר יראים (סי' טו סוף אות יב). אבל אם יש שם כהנים אחרים זולתו לא ישא כפיו, כדי שלא יכנס בספק ברכה לבטלה. ובוזה יישב ג"כ דברי ר' אלעזר שהתפאר שלא נשא כפיו בלא ברכה, ומאי רבותיה, אלא דמיירי בצבור אחר, ויש שם כהנים אחרים, ונמנע ולא עלה לדוכן וכו'. וזה כדברי המהר"ם בן חביב כהלכתו וכטעמו הנ"ל. ודו"ק. עכת"ד.

אבל בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סי' נב) כתב, שגם כשיש שם כהנים אחרים צריך לעלות, ומצוה נמי איכא שילך לשם ויברך. וסיים, ואמנם אין אני כדאי לומר דבר שמרן החת"ס לא היה ברור לו, מ"מ הרי הוא עצמו כתב שאם אין שם כהן אחר ראוי לברך, ובע"כ צ"ל שמצד הדין היה ברור למרן החת"ס כדברי המהר"ם מינץ וסיעתו לברך, ורק לחומרא כתב שאם יש שם כהנים אחרים לא יכניס עצמו בפלוגתא

טז. כהן שעדיין לא התפלל שחרית, ונכנס לבית הכנסת ומצא שהשליח צבור הגיע בתפלת החזרה לברכת רצה, אין התפלה מעכבת אותו מלישא כפיו, לפיכך יעקור רגליו כשאומר השליח צבור רצה, ובסוף ברכת מודים יברך ברכת כהנים. [אבל אם מצא את השליח צבור בברכת מודים, לא יעלה לדוכן, שכל כהן שלא עקר רגליו ברצה שוב אינו עולה לדוכן]. ואם

נשיאת כפים בלשון אשר קדשנו וכו', מאי קשיא להו להתוס', הא קמ"ל דאף באופן שנושא כפיו פעם שניה צריך נטילה משום עצם הנשיאת כפים, אלא ודאי מוכח דלעולם מברך אשר קדשנו וכו' קודם שנשא כפיו. וכ"כ להוכיח הא"ר. אך במגן גבורים תמה, דהא אי נימא דבפעם השניה אינו מברך ע"כ משום דליכא

חיובא לישא כפים, א"כ איך אפשר דקרא דשאו ידיכם קודש קאי אנשיאת כפים שאינה מחוייבת, ועוד אכתי יוקשה איך נשא כפיו בפעם הראשונה וברוך בלי נטילה, וע"כ שנטל וא"כ תיפוק ליה דא"צ נטילה כי כבר נטל, ולדעת רש"י אם נטל שחרית א"צ נטילה כלל. וראה בזה בשו"ת חת"ס (סי' כב).

"ברכת כהנים" בחול המועד בכותל המערבי

על מצוות אלה. אך המאירי עצמו ס"ל דאפי" כמה פעמים ביום איכא מצוה לברך את ישראל, ולכן אף דתו לא עובר בעשה, מ"מ מקיים מצוה אם חוזר ונושא כפיו, ולכן כתב דפשיטא דנושא כפיו שנית. ולפ"ז הלבוש טובר דכיון דבפעם שניה אינו עובר בעשה, ע"כ הוא מפני שאין עליו מ"ע לעלות, וכיון שאין מצוה לעלות לדוכן לא יכול לברך שוב. ול"ד לנשים המברכות על מצוה שלא נצטוו בה, [לדעת התוס'], דהתם סו"ס איכא חיובא אצל האנשים, ולשון וצונו קאי על האנשים. אבל הכא אם כל הכהנים ישאו כפיהם בו ביום ויהיו באותו מצב של חיוב, ליכא עלייהו חיוב כלל לחזור ולישא כפיהם בו ביום. ולכן טובר הלבוש די"ל דאין הכהן רשאי לחזור ולישא כפיו בברכה פעם שנית בו ביום. אך י"ל, דהא גבי לולב גם אם יצוייר שכל הגברים כבר יצאו י"ח המצוה, עכ"ז הנשים יכולות לברך בלשון וצונו, כי וצונו קאי על עצם הציווי הקיים, אף שכבר יצאו י"ח, ולפ"ז גם כאן יברכו על עיקר המצוה. ועיין בש"ע הגר"ז (סק"ד). וצ"ע.

וכהן בן אר"י השוהה בכיקור בחו"ל, ודעתו לחזור, אם יכול לברך ברכת כהנים בתפלת מוסף של יו"ט שני של גלויות, באופן שאין להם כהן אחר, לכאורה כיון שלדידיה ליכא לתפלת מוסף, איך יוכל לישא כפיו בתפלה זו ולברך ברכת כהנים. אך מאידך י"ל דכיון דהצבור מתפלל מוסף, יכול לברך בשבילם ברכת כהנים. ונחלקו בזה האחרונים, שהרב זרע אברהם כתב שיכול לישא כפיו, והרב מהר"א הלוי החמיר בזה. וראה בגנת ורדים (כלל א' סי' יב-יד), שהובאה מחלוקת בין הגנת ורדים למהר"ם בן חביב. וע"ע בכה"ח (אח"כ).

ומה שנהגו בשנים האחרונות להתאסף ברוב עם בחוה"מ ליד הכותל המערבי, ולברך את ישראל בברכת כהנים המונית, ראה בילקו"י על ארבע תעניות (דיני הכותל המערבי, עמ' תרעא). ומקורו מספר הרוקח, שאם היו שלש מאות כהנים בהר הזיתים אומרים ברכת כהנים היה בא המשיח. ע"כ. וצ"ל דנקט הר הזיתים משום דאז זה היה המקום הקרוב ביותר למקדש שיכלו לעמוד שם שלש מאות כהנים, ולא יכלו לעשות כן בסמוך לכותל המערבי.

והעירו בזה, דהרבה כהנים מתפללים בהשכמה שחרית ומוסף, ובאים לכותל וחוזרים ונושאים את כפיהם שוב, ולדברי החת"ס יש לחוש בזה לאיסור ברכה לבטלה, כיון שכבר נשאו את כפיהם באותה תפלה. אולם כבר נתבאר דליכא למיחש לזה, וכ"פ הכת"ס, והמהר"ם שיק, והמשנ"ב, ועוד.

וכן מבואר להדיא במאירי (מגילה כז:), וכמ"ש מרן החיד"א בברכ"י ובמחז"ב. בהא דאיתא התם, שאלו תלמידיו את ר"א ב"ש במה הארכת ימים, א"ל מימי לא נשאתי כפי בלי ברכה, ויש מפרשים דרבותיה דראב"ש דאע"פ שנשא כפיו כבר פעם אחת ביום, כל שהיה מזדמן לו לישא כפיו פעם נוספת היה חוזר ומברך קודם אשר קדשנו במצותיו וצונו. אך אין נראה כן, דא"כ מאי רבותיה, ודאי כך הדין לברך כל זמן שנושא כפיו, כמו שביארנו. ע"כ. ואף דיש חולקים בזה, במקום מנהג לא אמרי' סב"ל.

ואמנם מה שהלבוש כתב להסתפק בדין זה, נראה לבאר כך, דהא מצינו במאירי בשם יש מפרשים, דס"ל דאם נשא כפיו פעם אחת ביום שוב אינו חייב לישא כפיו, ודמי למ"ע שהזמן גרמא דנשים פטורות ממנה, ואע"פ כן לדעת התוס' רשאות הנשים לקיימה ולברך

עדיין לא הספיק הכהן לברך ברכות התורה, נכון שיברך תחלה ברכות התורה בין רצה לברכת כהנים, ואחר כך ישא כפיו ויברך ברכת כהנים. ואם לא יספיק לברך ברכות התורה, רשאי לישא כפיו גם בלא ברכות התורה. ואם הכהן חושש פן יעבור זמן קריאת שמע, יקרא לפחות פרשה ראשונה של קריאת שמע, או אפילו פסוק ראשון עם ברוך שם וכו', בין רצה לברכת כהנים, בטרם ישא כפיו. ואפילו אם הוא חושש שיעבור זמן תפלה, אם אמרו לו לעלות, יעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים, שברכת כהנים היא מצוה מן התורה, והתפלה מדרבנן, מאחר שכבר התפלל ערבית מאמש, ויצא ידי חובת תפלה מן התורה. ועוד שיש לתפלת שחרית תשלומין במנחה. ואם לא אמרו לו לעלות ילך חוץ לבית הכנסת ויתפלל. (טז)

יז. המנהג פשוט בארץ ישראל שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום בין בימי החול בין בשבתות וימים טובים. ומרן הבית יוסף השבח השביח מנהג זה. אולם חלק מהאשכנזים בערי הגליל בארץ ישראל לא נהגו לישא כפיהם בימי החול. אבל יותר נכון שגם הם ינהגו לישא כפיהם בכל יום, כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל. וכיום קהלות רבים בחוץ לארץ מבני עדות המזרח גם כן נוהגים שהכהנים נושאים כפיהם בחול כמו בשבת. וקהלות שנהגו בחו"ל שלא לישא כפיהם בכל יום, מותר להם לשנות ממנהגם, ולהנהיג נשיאת כפים בכל יום. וכל שכן שאם הכהן כבר עלה, דשוב לא ירד. [וכהן שנקלע בחוץ לארץ למקומות שאין הכהנים נושאים כפיהם, אין צריך שיצא מחוץ לבית הכנסת סמוך לברכת כהנים]. (יז)

באמירתם דרך לימוד, אלא לקיים גזרת מלך לברך את ישראל. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' ז) לגבי קדושה קודם ברכה"ת. [ממרן אאמרו"ר זיע"א].

(טז) ראה בש"ע (סי' קכח סעי' כט), וראה במג"א (שם ס"ק מא), ובשאר אחרונים שם. [וע' בערוה"ש סעי' מא].
ומה שכתבנו דנכון שיברך תחלה ברכה"ת וכו', זהו לכתחלה, אבל אין זה לעיכובא, שאין הכוונה

אם נושאים כפים בכל יום או רק בשבת

מפני שטרודים במחיתתם וביטול מלאכתם, ואינם שרויים בשמחה אלא ביו"ט. ובארחות חיים (הלכות נ"כ אות א'), וכן בכל בו (סי' קכח) הובא, שיש נוהגים לישא כפיהם בשבת ויו"ט דוקא, מפני טורח צבור. (וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' נו).

ובשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' צה) כתב, שמנהג מדינות אשכנז שאינם עולים לדוכן בכל ימות השנה, מנהג גרוע הוא, ומי שנתחכם לחזק ידים רפות בקש סמך לאותו מנהג, והפריז הרבה על המדה, כי דרש סמוכים וישא אהרן את ידיו, וירד מעשות החטאת, מכאן שאין נשיאת כפים אלא ביו"ט, ודוקא במוסף שיש בו חטאת. וקפחניהו לכהנים בטעותא רבא.

ובספר פאת השלחן הלכות אר"י (סי' ב' סעי' טז) כתב, שמנהג יפה בכל אר"י שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום, בחול ובשבת וביו"ט, בשחרית ובמוסף, וביוה"כ"פ גם בנעילה, וכן נוהגים בכל גלילות ספרד. וכתב ע"ז בבית ישראל (אות כג), שהמקור מדברי הרמב"ם ומרן הבי", ורק הרמ"א כתב שמנהג אשכנז אינו כן, אבל

(יז) מרן הבי" (סי' קכח) ה"ד האגור בשם מהר"י מולין בתשובה (והיא בשו"ת מהר"י' החדשות סי' כא), שהטעם שמנהג הכהנים אצלם שאין הכהנים נושאים כפיהם בכל יום, מפני שמנהגם לטבול קודם, כמ"ש בהגמ"י, וקשה להם לטבול בכל יום בחורף. ויש עוד טעם קצת משום ביטול מלאכה, שאפי' אם יאמרו במהירות א"א בלי שהות קצת. וכתב ע"ז הבי", שהרב דחק עצמו לקיים מנהג מקומו, ואין זה מספיק, כי מ"ש שנהגו לטבול קודם, חומרא דאתי לידי קולא היא, ותלי תניא בדלא תניא, שהרי לא הוזכרה טבילה זו בתלמוד כלל. ואם הם נהגו להחמיר ולטבול, למה יבטלו בשביל כך ג' מ"ע בכל יום. ואף שאינם עוברים א"כ יאמרו להם לעלות, מ"מ מוטב להם לזוטר על חומרת הטבילה ויקיימו ג' מ"ע בכל יום. ויפה כוחם של בני אר"י וכל מלכות מצרים שאינם טובלים לנשיאת כפים, ונושאים כפיהם בכל יום. ע"כ.

והרמ"א בהגה (סי' קכח סעי' מד) הביא המנהג של כל מדינות אשכנז שאין נשיאת כפים אלא ביו"ט במוסף,

סי' כג), ובשורת רבי בצלאל זאב שפראן הרב"ז (סי' לג), ובשורת יד יצחק (ח"א סי' קכט). ובשורת פרי השדה (ח"א סי' קג), ובשורת משיב דברים (א"ח סי' מה), ובשורת אפרקסתא דעניא (סי' קמה).

והנצי"ב בשורת משיב דבר ח"ב (סי' קד) כתב, ושמעתי מחותני הגאון רבי יצחק מוואלוז'ין, שפעם אחת הסכים הגר"א מוילנא להנהיג נשיאת כפים בכל יום בבית מדרשו, ומן השמים עכבוהו שנלקח לבית האסורים בעת המחלוקת הנוראה בוילנא, ואח"כ כשהסכים חו"ז אביר הרועים הגר"ח מוואלוז'ין להנהיג מיום המחרת לישא כפים בכל יום, באותו לילה נשרפה חצי העיר ובתי הכנסת שבעיר, וראו שיש איזה סוד בסתרי השפעת הברכה היורדת ע"י ברכת כהנים בחו"ל, ואין אתנו יודע עד מה. ע"כ. וע"ע בספר עליות אליהו (במעלות הסולם דף טז:), ובשורת צי"א ח"ז (סי' ר). וע' בשורת ארץ צבי פרומר (סי' ל). וי"ל ע"ד. ודו"ק.

כהנים בזמן הזה הם "כהני חזקה"

כפיהם רק ביו"ט, ע"פ חזקתם שלא תשתכח תורת כהונה מהם. ע"כ דברי הבית אפרים. וע"ע בשורת לחם שלמה (סי' מ' אות ר), ובשורת מנחת אלעזר ח"ג (סי' נז).

ובאמת שאע"פ שגם המהרש"ד (חא"ה"ז סי' רלה) כתב, שכהני דורינו שאין להם כתב היחס אינם בחזקת כהנים ודאי. ע"ש.

וכ"כ היעב"ץ בספר מו"ק (סי' קכח), שכהני זמנינו כהני ספק הם, כיון שאין להם כתב היחס, ואינם חייבים בנשיאות כפים אלא מדבריהם. ע"ש. וגם בשאלת יעב"ץ ח"א (סי' קנה) מפקפק בחזקת כהנים של זמנינו לענין פדיון הבן, שאינם בודאי כהנים, וכל כהן יחוש לעצמו לפרוש מספק גזל במעות שמקבל בפדיון הבן, שמא אינו כהן, וצריך להחזירם לאבי הבכור וכו'.

אולם המהרי"ט (סי' קמט) כתב לדחות דברי המהרש"ד. וכ"כ המבי"ט ח"א (סי' רט), והמהר"ש ח"ג (סי' נד). וכ"כ בשורת כנסת יחזקאל (סי' נה), ובשורת חוט השני (סי' יז), ובשורת בנין ציון ח"א (סי' צג). וכן בשורת יהודה יעלה קובו (חידו"ס סי' א', דף לא ע"ד), הביא ש"כ המהר"י הלוי לדחות דברי המהרש"ד.

ובשורת מהר"ץ חיות (בקונט' מנחת קנאות דף ט:), כתב, שסברת המהרש"ד אין ראוי לצרפה אפי' לסניף בעלמא, וישתקע הדבר ולא יאמר. ע"ש.

גם הערוה"ש (יו"ד סי' שה ס"ק נה) כתב, יש מי שכתב שבוה"ז שאין לנו יחוס כהונה ראוי שכל כהן יחוש

הרמ"ע כתב שמנהג גרוע הוא וכו'. ומיום שזכינו לקבוע ישיבתנו באר"י וברושלים ת"ו, מנהגינו שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום בחול ובשבת וביו"ט כדת, וכ"ה דעת רבינו הגדול הגר"א נ"ע. עכת"ד.

ובשורת בית אפרים (חא"ה סי' ר) נתן טעם למנהג אשכנז, עפ"ד הראב"ד בפירושו לתמיד (סוף פ"ו), בשם ספר המקצועות, שאם יש לכהן אשה נדה בביתו, אינו רשאי לעלות לדוכן ולישא כפיו, ולא עוד אלא שאינו מוציא את ישראל י"ח וכו'. ע"ש.

ובכה"ח (אות קסח) הביא מהמחז"ב שהקשה ע"ז ממדרש תנחומא, וכתב בשם הראב"ד בפירושו למסכת תמיד, דמ"ש בספר המקצועות, היינו דוקא במקדש דמזכיר השם. והגאון רבי בצלאל הכהן בספר ראשית ביכורים (בדפוס חדש דף כג:) הוסיף, שביו"ט מיהא ש"ד, משום שטומאת עם הארץ שרו לה רבנן ברגל (חגיגה כו:).

וע"ע ע"ד ספר המקצועות הנ"ל, בשורת חת"ס (א"ח

ותבט עיני בשורת בית אפרים (סי' ר) הנ"ל, שהוסיף עוד טעם למנהגם בזה, לפי שהכהנים בזמנינו אין להם יחוס כהונה, וגרועים הם יותר מכהני חזקה, וכמ"ש המהרש"ל בים של שלמה ב"ק (פ"ה סי' לה), שיש להחמיר ולאסור חרמים לכהנים בזה"ז, אפי' אם פירש שהם לכהן, כי אין להם יחוס כמו שהיה להם בזמן התנאים והאמוראים, שהיו עדיין נזהרים בטהרות ובתרומות, וכעת בעונותינו מרוב אריכות הגלות והגזרות והגירושים ממדינה למדינה נתבלבלו, והלואי שלא נתבלבל זרע קודש בחול, אבל זרע כהנים ולוים קרוב לוודאי שנתבלבלו רובם או מחציתם בזרע ישראל, ומטעם זה נהגו בזה"ז שלא לתת חלה אף לכהן שטבל לקריו, משום דלא מחזקינן ליה בכהן ודאי, וכ"כ המהר"י וייל ז"ל. ע"כ.

וכ"כ המג"א (סי' רא), לענין שאין אנו נזהרים להקדים את הכהן לכל דבר, אע"פ שזהו מה"ת, אפשר שהוא משום שאין אנו בקיאים ביחוס כהונה, וכמ"ש הרמ"א בהגה (ס"ס תנו), בשם המהרי"ו (סי' קצג). וכ"כ המהרש"ל בים של שלמה (פרק כל הבשר סי' ט). ע"כ. **ובזה** תנוח דעתנו על החילוק שבין בני אר"י ומצרים לבין בני הגולה שבמדינות אשכנז, כי בני אר"י ומצרים שבייתם במקומם, ובגולה לא הלכו, ושפיר הם כהני חזקה, אבל בני מדינות אלו ובאשכנז, הורקו מכלי אל כלי ומגולה אל גולה בגירוש צרפת ואשכנז וכו', ולכן יש לחוש שקרוב לוודאי שנתבלבלו ונתערבבו זה בזה, והם גרועים יותר מכהני חזקה, ולכן נמנעו מלישא

בחיפה ובכל ערי הגליל בכל יום. וע"ע בספרו אז נדברו ח"ב (סי' סד).

וכ"ך הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, הו"ד בירחון מוריה (טבת תשנ"ו), שאם היה צד ספק אם הם כהנים לא היו רשאים לברך ברכת כהנים. ואמנם אחד מהפוסקים רצה להתיר שבויה לכהן שהוא מדרבנן, אך כולם חלקו עליו. ע"כ. וכן עיקר להלכה ולמעשה. והבא לערער ע"ז, יחוש לעצמו ממניעת רבים מעשיית מ"ע השקולה כנגד שלש מ"ע. והכהנים הנגשים אל ה' ונושאים כפיהם בכל יום יתברכו מפי עליון, וכמו שנאמר ואברכה מברכין. [וע"ע למהר"ש מזוז בשואל ומשיב חו"ד סי' עד, ובתשובת רבו שם]. [ע"כ מדברי מרן אאמ"ר זיע"א. וכ"ה בקצרה בשו"ת יחו"ד ח"ב סי' יב עמ' נד].

ואמנם מנהג עולי ג'רבא היה שלא לעלות הכהנים לדוכן רק בשבתות וחגים במוסף, אבל לא בשחרית. וכ"כ בברית כהונה (א' מער' נ' אות א') דמנהגינו שלא נושאים כפיהם בחול, רק בשבתות וימים טובים במוסף ולא בשחרית, ובר"ה גם שחרית. ובר"ח ניסן עולים לדוכן גם במוסף, וכ"כ הרב ברכת ה' והרב זרע דוד, שבכל חודש ניסן אין אומרים וידוי, ולכן ר"ח שלו יש לו חשיבות. אבל דעת מרן שנושאים כפים אפי' בחול. ושם נהגו מילתא מציעתא, לשאת כפים במוסף. ויש שהנהיגו לישא כפים גם יום א' דחנוכה, שקורין בו בס"ת ברכת כהנים. ויש גם בפורים. וסיים שם, דאפשר להנהיג לישא כפים גם בחול. וכמ"ש בכה"ח (אות ע"ד) שהביא משם שיירי כנה"ג (אות כד) דמי יתן שינהגו לישא כפים בכל יום. ע"ש. והג"ר רפאל כדיר צבאן זצ"ל ביטל מנהגם והנהיג שהכהנים ישאו כפיהם גם בימי החול, כדי להרויח מ"ע בכל יום. והביא מ"ש בספר ברית כהונה (מער' נ' אות א') שכ"ד מרן הקדוש, ובספרו ב"י כתב, דיפה כוחם של בני אר"י וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום, והביא מהרב בית מנוחה, דעיר שהיו נוהגים שאין נושאים כפיהם רק בג' רגלים, ומאיזה סיבה הוסיפו לעלות גם בשבתות, ואח"כ נתבטלה אותה סיבה, אינו מן הראוי לחזור למנהגם הראשון, אלא ימשיכו במנהגם החדש.

ועיין בשו"ת אהל יעקב (שפורטס סי' סח, עא) בענין קהלה שנהגו לישא כפיהם רק ביו"ט, ואח"כ שינו מנהגם והכהנים נשאו כפיהם גם בשבת, ורוצים לחזור למנהגם הראשון. והעלה, דרשאים לשוב למנהגם הראשון.

מתי הכהן צריך לצאת מחוץ לבית הכנסת כשאינו עולה לדוכן

שעל הכהנים לצאת מביהכ"נ בעת שהש"צ אומר אלוהינו ואלהי אבותינו וכו'. שוב בינותי שיש לפקפק

לעצמו שמה אינו כהן, ויחזיר המעות וכו', ולדעתי אסור לומר כן, שע"י כך יבואו להקטין מעלת וקדושת הכהונה, ואתי לזלזולי, והרי אפי' כשעלה עזרא מבבל, שאז היה לכל הכהנים כתב היחס, ולמקצתם לא נמצא, שהורעה חזקת כהונתם, עכ"ז א"ל נחמיא התרשתא הרי אתם בחזקתכם, וכמו שאכלתם תרומה בגולה, כן תאכלו גם עתה. (כתובות כד:). ולכן אמרו שם גדולה חזקה. וכ"ש בזה"ז שאין לשום כהן כתב היחס, ואין כאן ריעותא כלל, שבודאי הם בחזקת כהונתם, וחלילה חלילה לעשות איזה ספק או אפי' סניף כל שהוא בזה.

וגם הלום ראיתי בספר פתה"ד כאן (סי' קכח סק"ד), שהביא מ"ש היעב"ץ הנ"ל, וכתב עליו, ובמחכ"ת לישרי לן מר דלית לן לאורועי חזקת כהני זמנינו, וכמ"ש המהרימ"ט (סי' קמט) וסיעתו, לדחות דברי המהרשד"ם בזה. ושכן העלה החק"ל (חאה"ז סי' ב'). וע"ע בשו"ת יד יצחק ח"א (סי' ס"ס קטט).

ואמנם בשו"ת יבי"א ח"ו (סי' כב אות ה') הביא סיוע לסברת המהרשד"ם ודעימיה, ממ"ש בספר חסידים (מקיצו נרדמים סי' תרל). מ"מ למעשה אין להקל בזה כלל. וע"ע בשו"ת בית אבי ח"ג (סי' ד' אות ג הלאה).

והן אמת כי בשו"ת מנח"י ח"ח (סי' א'), נשאל אודות מה שנהגו האשכנזים בחיפה ובערי הגליל שאין הכהנים נושאים כפיהם אלא בשבת, וכעת התעוררו כמה רבנים לשנות המנהג הקודם, ולהנהיג נשיאות כפים בכל יום, וגם בתפלת שחרית בשבת ויו"ט, כמנהג ירושלים וסביבותיה, וכן המנהג ברוב ערי אר"י, וטעמם ונימוקם עמם, שחיפה והגליל יש להם דין אר"י לכל דבר וכו', ואחר שהאריך למעניתו בזה, העלה שאין לשנות המנהג שלהם בזה, וסמך סמיכה בכל כחו ע"ד הבית אפרים הנ"ל, דהני כהני גרועים אף מכהני חזקה וכו'. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים כלל, ואין בזה שום שינוי מנהג, אם יאותו לעשות כן בלי מחלוקת. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. [וראה בכיו"ב בשו"ת יבי"א ח"ב (חו"ד סי' יד אות ט') ובח"ב (חאו"ח סי' כג אות יג)]. וכל הטעמים שנאמרו למניעת נשיאות כפים בכל יום, נרפים הם נרפים.

וכן ראיתי להרה"ג רבי בנימין יהושע זילבר במאמרו שבירחון מוריה (חודש סיון תשמ"א, עמ' נו הלאה), שכתב להשיב ע"ד הבית אפרים, שהטיל ספק בכהני זמנינו, ואסיפא דמילתא העלה שהנכון להנהיג נשיאות כפים

ומה שכתבנו שאין הכהן צריך לצאת מביהכ"נ וכו', הנה במהדורא הראשונה של שארית יוסף ח"ג כתבנו,

בוה, דהנה יש לחקור בטעמא דהאי מילתא דצריך הכהן לצאת מחוץ לביהכ"נ בעת נשיאת כפים, אם עיקר טעמא הוא מחשש שמא יאמרו שהכהן פגום, וכגון שהוא חלל וכדו', וכדי שלא להוציא עליו לעז אמרו שיצא מחוץ לביהכ"נ. או דילמא דעיקר טעמא הוא משום שהש"צ קורא כהנים, וכהן שאינו עולה לדוכן כשאומרים לו לעלות לדוכן, הרי עובר בעשה כנודע, ולכן אמרו שיצא מחוץ לביהכ"נ. ונפ"מ, אם הכהן צריך לצאת מביהכ"נ כל זמן משך אמירת ברכת כהנים, או די שיצא מחוץ לביהכ"נ רק בעת קריאת כהנים. וכן נפ"מ בנ"ד, במקום שאין נושאים כפיהם בימות החול, ובלא"ה אין הש"צ אומר "כהנים", אם הכהן צריך לצאת מביהכ"נ כדי שלא יצא עליו לעז, שאם יקלע לאותו ביכ"נ אורח שאינו יודע ממנהגי המקום, ויראה שהכהן לא עולה לדוכן, יהיה סבור בדעתו שהכהן הוא חלל ולכן אינו עולה לדוכן. ונמצא אתה מוציא לעז על אותו כהן.

ועיין בב"י (סי' קכח) שהביא בשם המרדכי שכתב, שכהן שאינו עולה לדוכן, יצא מביהכ"נ קודם שמתחילין רצה. וכתב הטעם, משום דאותה שעה היא המיוחדת לעליית הכהנים לדוכן, וכדאמרי' כל כהן שאינו עוקר רגליו ברצה אינו נושא כפיו. וכיון דאותה שעה מיוחדת לעליית כהנים לדוכן, חיישינן שמא יאמר לו אחד העם לעלות, ואז אם אינו עולה עובר בעשה. אך המג"א כתב הטעם, כדי שלא יאמרו שהם פגומים כשלא יעקרו רגליהם ברצה.

וז"ל מרן בש"ע (סי' קכח ס"ד): כשהכהנים אינם רוצים לעלות לדוכן אינם צריכים לשהות חוץ לביהכ"נ, אלא בשעה שקורא החזן כהנים. אבל כדי שלא יאמרו שהם פגומים, נהגו שלא ליכנס לביהכ"נ עד שיגמרו ברכת כהנים. ע"כ. ומלשון מרן שכתב "נהגו" משמע דעיקר טעמא הוא כדי שהכהן לא יעבור בעשה. ולכן רק מצד מנהג שלא יאמרו שהם פגומים, לא יכנסו לביהכ"נ עד שהכהנים יגמרו ברכת כהנים. [ואינם עוברים בעשה, אחר שיצאו בעת שהש"צ קרא כהנים]. ולפ"ז לכאורה גם בנ"ד יש לנהוג שהכהנים יצאו מחוץ לביהכ"נ במקום שאין רגילים לישא כפיהם בימות החול. וזו היתה סברתנו כאשר כתבנו במהדורא הראשונה שהכהנים יצאו מחוץ לביהכ"נ, כדי שלא יאמרו שאין הכהנים עולים לדוכן מפני שהם חללים וכדו'. וכדי שלא להוציא לעז.

אולם שוב בינותי דכיון שבאותם מקומות אין רגילים לישא כפיהם בימי החול, ממילא הכל יודעים דמה שאין הכהנים עולים לדוכן אינו מפני שהם חללים וכדו', אלא שכך מנהג המקום שאין עולים לדוכן אלא

בשבתות. וא"כ אין כאן חשש לעז. וגם האורחים ישמעו בודאי על מנהג המקום שאין כאן נשיאת כפים בימות החול. וגם הש"צ אינו מקריא כהנים. ומ"ש מרן הנ"ל ונהגו שלא ליכנס וכו', היינו במקום שחלק מהכהנים נושאים כפיהם, ואז אם הכהן שיצא לחוץ בעת שהש"צ קרא כהנים, יחזור באמצע ברכת כהנים, יהיה לעז ע"מ שלא עלה לדוכן, אבל אם באותו מקום אף אחד מהכהנים לא עולה לדוכן, אין חשש להוצאת לעז. ונבואדי שאין הכהן עובר בעשה, אחר שהש"צ לא קרא "כהנים", דרק באופן שאמרו לכהן שיעלה לדוכן, או שקראו כהנים, בזה אם אינו עולה לדוכן עובר בעשה, וכמבואר בש"ע הנדו'. שו"ר בספר כה תברכו (פ"י, עמ' לא) שכתב, כהן שנושא כפיו בכל יום, ונמצא במקום שאין נוהגים לישא כפים בכל יום, א"צ לצאת מביהכ"נ בעת אמירת אלוהינו ואלוהי אבותינו. דאע"פ שהש"צ אומר כהנים בתוך תפלתו, [כשאומר ברכנו בברכה המשולשת וכו']. הרי הוא אינו מתכוין לקרוא לכהנים לעלות לדוכן. ע"כ. ועיין בכה"ח (אות קטו) שהביא מ"ש מהר"ם מינץ דכאשר הש"צ הוא כהן, ויש כהנים אחרים, צריך המקריא שלא יתכוין אל הש"צ אלא על שאר הכהנים. ע"ש.

וגדולה מזו כתב בשו"ת משנה הלכות ח"ח (סי' טו) שאם אירע בחו"ל בימי החול שקראו בטעות כהנים, או שאמרו לכהן שיעלה לדוכן, אינו עולה, דכיון שכן קיבלו עליהם בחו"ל שלא לישא כפיהם בכל יום, הו"ל כעין תקנת הקהל שלא יעלו, והצבור לא ניחא להו, אפי' א"ל לעלות אינו עובר בעשה. וע"ש שהעיר מדברי הפמ"ג (מש"ז סוה"ס) שכתב, שלדברי הפוסקים דכהן יחיד עובר בעשה אף שלא אמרו לו, א"כ בחו"ל עובר בעשה. ותייך, דהצבור מוחלין. ע"כ. אלא שבשו"ת מהרש"ם ח"ח (סי' כה) כתב בפשיטות שחייב לעלות, שהרי נתחייב מדין תורה לעלות לדוכן, ואין כח במנהג לבטל חיובו.

ובספר ברכת הור"י (עמ' רנא) כתב להצדיק את דברי משנה הלכות, דכיון דמה שאחד אמר לו לעלות לדוכן בחו"ל, אינו מחוייב לשמוע לו, שהרי הצבור מוחלין. ואפי' אם הש"צ טעה וקרא כהנים בקול, לא מהני, דלגבי דבר זה אינו שליח של הצבור. וסיעתא לזה ממ"ש הט"ז (סי' קכח סק"ג), דמ"ש בב"י שלדעת הטור עובר בעשה אם אירע שקרא כהן זה [כלומר כהן יחיד], לא נהירא, דאם הוא קורא שלא כדין למה יעבור זה שלא שמע לו. ע"כ. ועיין בפמ"ג (א"א סי' קכט סק"א) דבחו"ל אם כבר עלה שוב לא ירד. ע"ש. ומבואר מהדברים, שלדעת הב"י אם קרא כהנים יעלה. וצריך עוד לעיין בזה.

דין כהן רווק וחינוך ילדים במצוה זו

יח. מתחנכים גם את הקטנים שיעלו לדוכן לישא כפיהם יחד עם הגדולים. [ומתחנכים אותם גם בברכה, ואין כאן חשש ברכה לבטלה]. אבל קטן לא ישא כפיו כשהוא כהן יחיד בבית הכנסת, ורק אם יש שם גם כהנים גדולים הקטן ישא כפיו עם הגדולים. ואם יש שם כהן אחד גדול, וכהן אחד קטן, אין השליח צבור מקריא "כהנים". ורק כשיש לפחות שני כהנים גדולים, אזי השליח צבור מקריא "כהנים". (יח)

חינוך קטן לישא כפיו

ועיין במג"א (ס"ק מח) שכתב, קטן שלא הביא שתי שערות, משמע אפי' הוא בן י"ג שנה אסור לו לישא את כפיו, ולכן צריך לדקדק בדבר שלא יבא לידי ברכה לבטלה. ע"כ. וכבר עמדו על דבריו אמאי הוי ברכה לבטלה, הרי מצינו שהקטנים מתחנכים במצוות רבות ומברכים עליהן מדין חינוך, וא"כ אמאי הזהיר המג"א מפני ברכה לבטלה. [ועיין תוס' ר"ה לג. דקטן אינו מוזהר על לא דלא תשא. ע"ש. והיינו כשיש בדבר משום חינוך, וראה לעיל סי' לז]. ותיירצו, דכאשר הקטן עולה לדוכן עם הגדול בזה איכא חינוך שהגדול מחנכו כיצד לברך, אבל כשעולה בפני עצמו הרי אין בזה חינוך אלא הוי כנשיאת כפים של גדול, ולכן הוי כברכה לבטלה, אחר שאינו עושה כן מדין חינוך. ודוחק. ועוד י"ל, דשאני ברכה שאין זה ראוי שקטן יברך את הגדול, אא"כ מצטרף עמו גדול אחר. ועיין בא"ר (ס"ק נח), ובשו"ר הלק"ט (סי' קכח ס"ק מח).

וכן העלה לדינא מרן החיד"א בברכ"י (אות טז), שהמנהג שכהן קטן נושא כפיו יחד עם הגדולים ומברך. ובספרו כסא רחמים (מסכת סופרים פרק יד הלכה טו) כתב עוד, דלדינא נראה דכל שיש לו י"ג שנה אזלינן בתר רובא דמביאין ב' שערות ב"ג, ויכול לישא כפיו בפני עצמו. וכן המנהג שכל שהוא בר תליסר מוציא אחרים ידי חובתן, דמסתמא הביא ב' שערות. ומכ"ש דקטן שאינו נושא כפיו בפני עצמו, היינו מפני כבוד הצבור. והביא שם מ"ש הרדב"ז שהמנהג שקטן נושא כפיו עם הגדולים, ומברך נמי. [ועי' בכה"ח אות קצח]. וראה עוד לעיל בסי' ד', וסי' קו הערה יז, מה שכתבנו בענין חזקה דרבא.

ומה שכתבנו שמחנכים את הקטנים לברך, פשוט הוא כמו בכל המצוות כולן שמחנכים את הקטן לקיים את המצוות בברכה, ואף אי נימא שאין מצות חינוך על הקטן עצמו, אלא רק על האב, נוכדעת הרבה ראשונים, וראה בספר ילקו"י דיני חינוך קטן במאמר מרן אאמו"ר

(יח) בחולין (כד). אמרו, ת"ר כהן משיביא שתי שערות עד שיוקין כשר לעבודה וכו'. ת"ר נתמלא זקנו ראוי ליעשות ש"צ ולירד לפני התיבה, ולישא את כפיו. וכתבו התוס' שם, דבגמ' מגילה משמע דכל שהביא שתי שערות ישא את כפיו, ולא בעינן שיתמלא זקנו. וחילקו בין אם נושא כפיו בקביעות, לבין אם נושא כפיו באופן עראי, דדוקא בקביעות אינו נושא כפיו עד שיתמלא זקנו, אבל באופן עראי כל שהביא ב' שערות נושא את כפיו. וכתבו עוד שם, דקטן נושא את כפיו דוקא עם גדולים, אבל הוא לבדו אינו נושא את כפיו. ע"ש.

והרמב"ם (פרק טו מהל' תפלה ה"ד) כתב, כהן נער לא ישא כפיו עד שיתמלא זקנו. ומשמע דכל שלא נתמלא זקנו אינו נושא את כפיו אפי' עם גדולים. וכ"כ בלח"מ שם. אך י"ל דהרמב"ם איירי בקטן הנושא את כפיו בפני עצמו, אבל איה"נ מודה הרמב"ם דכשהוא עם גדולים נושא את כפיו אפי' שלא נתמלא זקנו. וכן משמע מדברי הכס"מ שם, שה"ד התוס' הנ"ל, ומשמע שהבין בדעת הרמב"ם כדברי התוס'. וע"ש בהגמ"י. **וכתב** הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' תקסה), ועל ענין קטן אם מותר לו לעלות לדוכן עם הגדול ולברך וכו', אע"ג דאיכא פלוגתא בהאי מילתא כבר נהגו העולם שכהן קטן עולה ומברך עם הגדולים, ויפה נהגו. ואפי' למ"ד דאשה העושה מצוה שאינה חייבת בה לא תברך, שאני קטן דאתי לכלל מצוה. ותו דחייב לחנכן מדרבנן ושפיר מברך. וא"צ להאריך בראיות כי המנהג ראה גמורה. ע"כ.

ומרן בש"ע (סי' קכח סעי' לד) פסק, דכהן קטן שלא הביא ב' שערות אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל, אבל עם כהנים אחרים שהם גדולים נושא ללמוד ולהתחנך. ומי שהביא שתי שערות נושא את כפיו אפי' בפני עצמו. ומיהו דוקא באקראי בעלמא ולא בקביעות, עד שיתמלא זקנו שאז יכול לישא את כפיו אפי' יחידי בקבע. ע"כ.

יט. יש נוהגים שכהן רווק אינו עולה לדוכן לישא כפיו בברכת כהנים, לפי שהכהן המברך את ישראל צריך שיהיה שרוי בשמחה ובטוב לבב, ואמרו חז"ל ביבמות (סב:), כל השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, שנאמר ושמחת אתה וביתך. אולם המנהג בכל ארץ ישראל וגלילותיה שגם כהן רווק נושא כפיו ומברך ברכת כהנים. והמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים, שחומרא הבאה לידי קולא היא, כי הנמנע מלישא כפיו מפסיד מצות עשה מן התורה החשובה כשלש מצות עשה (סוטה לח:). לפיכך כהנים רווקים שבאו מחוץ לארץ ממקומות שנהגו שרווקים אינם נושאים כפיהם, הואיל וזכו לעלות לארץ ישראל חייבים לנהוג כמנהג ארץ ישראל לישא כפיהם, ולא יאבדו בידים מצוה יקרה וחשובה זו. ובפרט שכן פסק מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. והמברך ישא ברכה מאת ה'. (יט)

משום דס"ל דברכה לבטלה מדרבנן, אלא משום שעושים כן כדי לחנכו. ודו"ק. וראה לעיל בילקו"י הלכות תפילין, סי' לו. וע"ע בשו"ע ח"ד (דף 7 ע"א).

זיע"אן, אפ"ה מחנכים אותו לברך, ואין כאן חשש ברכה לבטלה, כי עושים כן כדי לחנכו. ועיין בתוס' ר"ה (ג). שאין בקטן איסור לא תשא. ובפשטות אינו

להקריא "כהנים" כשיש כהן גדול וכהן קטן

במחזיק ברכה בקונטרס אחרון (סי' קכ"ט), ועוד אחרונים, ס"ל שלא ישא את כפיו, איכרא דהרב גינת ורדים כתב, שנראה שאף הכהן שאינו מתענה, אין לחוש שיעלה לישא כפיו במנחה, כיון שכל הטעם שאין נושאים כפיהם במנחה אינו אלא משום שכרות, בתענית ציבור לא חששו לכך, כיון שמתפללים אותה עם דמדומי חמה, ודמיא לתפילת הנעילה, ולא שכיח שהכהן שאינו מתענה יוסיף עוד על חטאתו להשתכר ביום התענית. והרב טקווצ'ינסקי בלוח א"י כתב דבליכא כהן אחר יש לסמוך על הגינת ורדים, והביאו בספר נטעי גבריא, ואשתמטיה דברי האחרונים שפסקו כמ"ש הפר"ח שאם אינו מתענה לא ישא כפיו, ולהלכה שב ואל תעשה עדיף. אמנם בקטן שהוא משום חינוך יש להקל שישא כפיו אף במנחה, כיון שהוא מחלוקת הפוסקים וכיוצא בזה מצאנו, שקטן שלא ספר ספירת העומר לילה ויום, אפ"ה יכול הקטן להמשיך לספור ספירת העומר עם ברכה משום חינוך, ואין חוששין לספק ברכה לבטלה, דזה הוא חינוכו שיתרגל לברך, והכא נמי ישא כפיו משום חינוך.

וזמ"ה שכתבנו בכהן אחד גדול ואחד קטן שאין הש"צ מקריא כהנים, ראה לקמן הערה לח. וכ"כ בשו"ת המבי"ט ח"א (סי' סד), דקטן כמאן דליתיה דמי, ואינו קורא כהנים. והביאו להלכה מרן החבי"ב בכנה"ג (סי' קכח). ואף שהפר"ח כאן דחה דברי המבי"ט והכנה"ג, כבר כתב בשו"ת חק"ל (או"ח סי' לא) דהעיקר כדעת המבי"ט והכנה"ג, וראה לזה ממה שאמרו בערכין (ג). אין עולין למנין ואין עולין לדוכן, והרי הכא לגבי שיר דלוי דאיכא נמי חינוך לקטנים, ואפ"ה אינו עולה למנין י"ב לויים, וכמו שפירש רש"י שם. ועם שנראה שמנין י"ב לויים אינו אלא תקנת נביאים, כ"ש הכא דקריאת כהנים הוי מד"ת וק"ל דאין קורא כהנים אלא לשנים, דפשיטא שאין קטן עולה עם גדול לשנים. וע"ש מ"ש עוד בזה. וכ"ה בכה"ח (שם אות סד).

וכהן קטן שאינו מתענה בתענית ציבור, אם יכול לברך ברכת כהנים ביום התענית בשחרית ובמנחה.

הנה כהן שאינו מתענה בתענית ציבור שאינו נושא כפיו במנחה כיון שיש לחשוש לשכרות, יש בזה מחלוקת הפוסקים, שהפר"ח (סי' קכ"ט), והחיד"א

אם כהן רווק נושא כפיו

חייב לישא כפיו. ובשו"ת הרשב"א (סי' פה) נשאל אם יש לנהוג כדברי רבינו יצחק בר יהודה הנ"ל, שכהן פנוי לא ישא כפיו, והשיב הרשב"א, דבר זה לא שמעתיו מעולם מאחד מרבתינו, וגם לא ראיתיו באחד ממחברי ספרים, ואולי מדרש אגדה הוא, אבל לפי הגמ' שלנו לא נראה כן, שלא הוזכר זה בשום מקום. ע"כ. ונראה שכוונת הרשב"א לומר שזה בכלל מה שאמרו בירושלמי (פ"ד דפאה ה"ד) אין למדין מן

יז) הנה בשבלי הלקט (סי' נג) כתב בשם רבינו יצחק בר יהודה, שכהן פנוי לא ישא כפיו, ע"פ מה שאמרו (יבמות סב:). כל השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, וכהן העומד לברך את ישראל ראוי שיהיה שרוי בשמחה ובטוב לבב. ומצוה להחזיק במנהג ראשונים בכל מה שאפשר להחזיק. ע"כ. וכ"כ בשמו המרדכי (פ"ג דמגילה כד:).

אולם בשו"ת גאונים קדמונים (סי' ד) איתא, כהן פנוי

שסתמו אינו נשוי. ואין לחוש להא דרבי יצחק בר יהודה. ע"כ.

וכ"פ מרן בש"ע (סי' קכח סעי' מד): כהן אע"פ שהוא פנוי נושא את כפיו. וכן העלה הרדב"ז בתשובה ח"ד (סי' קכח) שהמנהג פשוט שגם כהן פנוי נושא כפיו, ויפה נהגו, שאין תעמו של רבי יצחק בר יהודה כדאי לבטל מ"ע מה"ת של ברכת כהנים, ואף ר' יצחק בר יהודה לא אמר דבר זה מן הדין, אלא ליישב מנהג ארצותם. ואדרבה עינינו הרואות כי הכהנים הנשואים בזה"ז הם ששרויים בלא שמחה, מחמת טירדת המזונות וצרכי ביתם, ובפרט היכא דטפלי רמו להו. ואע"פ כן נושאים כפיהם בכל יום. לפיכך אין מקום למנוע נשיאת כפיהם של כהן רווק. וכן המנהג. וכ"כ בשו"ת בשמים ראש (סי' שפב). וכ"כ הפר"ח והבית מנוחה, ועוד.

מנהג ג'רבה ככהן רווק, נשיאת כפים בטבריה - תשובה לעורכי הס' אור לציון

שמחה, אלמא דכשהוא עם אשה שרוי בשמחה, צ"ל, דכשיש טרדות מזונות ופרנסה, גם השרוי עם אשה שרוי בלא שמחה. ועיין בילקו"י שובע שמחות ח"א, דהפירוש שרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, ובלא תורה, והא קחזינן בני תורה הבקיאים בש"ס עוד טרם חופתם. וביארנו שם דע"י השמחה נפתחים שערי בינה, והשמחה פותחת את שבילי ההבנה, וכדברי המאירי בשבת ל. וממילא הלומד תורה כשהוא שמח יכול להגיע להבנה עמוקה יותר בתורה, ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בחילוקים נכונים ודקים. אך מי שאינו שרוי בשמחה, גורם לירידה בעומק הבנתו בתורה, כי העצבות סותמת שבילי ההבנה, וממילא כל השרוי בלא שמחה, שרוי גם בלא תורה לפי המדרגה שאפשר להגיע אליה ע"י השמחה.

ואחר שנים יצא לאור שו"ת יבי"א ח"ט, ושם (סי' קח אות 10) העיר ג"כ ע"ד האול"צ, דאינו נכון כלל, דגם בשעה שהוא שרוי בעצבות, איבעי ליה ליתובי דעתיה, כדי לעשות מצות ה' בשמחה, דק"ל כל כהן המברך מתברך, וכל כהן שאינו מברך אינו מתברך (סוטה לח:). והרי אפי' כהן אבל, כתב מרן הבי"י (סי' קכח ס"ק מג) שאפי' בתוך שבעת ימי האבל נושא כפיו. וכ"כ הרדב"ז ח"א (סי' א), דקושטא דמילתא שכהן אבל אפי' ביום ראשון לאבלו נושא את כפיו, כי לא מצינו לחז"ל שפטרו את האבל ביום ראשון אלא מן התפלין, אבל בשאר כל המצות שבתורה חייב, דאיבעי ליה ליתובי דעתיה, (כדאיתא בסוכה כה:). וכ"כ בשלמי צבור (דף קפה), ובשלחן גבוה (סי' שפח סק"ח), ובכה"ח (סי' קכח ס"ק רג). וכן פשט המנהג באר"י. וכהן פנוי לא גרע

האגדות, ואע"פ שאין לזה סתירה מן הגמ', מ"מ כיון שלא נאמרה שמחה במפורש לגבי כהן שמברך את ישראל, אין לנו למנועו ממ"ע בשביל כך. גם מרן הבי"י (סי' קכח) העיר ע"ד רבי יצחק בר יהודה הנ"ל, שדבר קשה הוא לפטור כהן פנוי ממ"ע בטעם שלא נזכר להדיא בתלמוד, שהרי הכהן הנושא את כפיו מקיים שלש מ"ע בכל יום, כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי. (סוטה לח:). וכל כהן שאינו נושא כפיו לברכת כהנים הרי הוא כעובר על ג' מ"ע (סוטה שם. והרמב"ם סוף נשיאת כפים). והוסיף בב"ה, וני"ל שאם יש שם כהנים אחרים נשואים, פשוט שעולה עמהם ומברך, שהרי אפי' קטן נושא כפיו עם אחרים (סוכה מב:), אע"פ שבודאי אינו נשוי. ועוד נ"ל שאפי' בפני עצמו עולה לדוכן, שהרי כתבו התוס' (מגילה כד.) שכהן שהביא ב' שערות נושא כפיו אפי' בפני עצמו, אע"פ

ואף שמנהג ג'רבה (תוניס) שכהן רווק אינו נושא את כפיו, כיון שעלו ארצה עליהם לנהוג כמנהג מרא דאתרין, וכמנהג אר"י שהובא ג"כ בספר ים של שלמה (סוף ב"ק אות נ), ובאוצר הגאונים (סוטה סי' קב). ועוד, ולא להפסיד מצוה יקרה זו. ואטו רבני תוניס חולקים על תשו' מרן באבק"ר (בסי' ריב) דקמא קמא בטיל, ואין להם כח לחלוק על מרן הבי"י. וכמבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד (ח"ב סי' יב).

ואמנם עורכי הספר שו"ת אול"צ ח"ב (פ"ח סי' ח') כתבו לחלוק גם בד"ז, והמציאו, דכהן רווק בעת שהוא שרוי בעצבות, טוב שלא ישא כפיו עד שישא אשה. וביאר שם, דאף שמרן פסק בבד"ה, דכהן רווק נושא כפיו, מ"מ במקום שהבחור שרוי בעצבות, יש לסמוך ע"ד המרדכי והשבה"ל [שהובאו בב"ן] ולא ישא כפיו, ולא יהא בביהכ"נ בשעה שהש"צ קורא כהנים.

וזו המצאה לחלק בין מצבי רוח ולבטל כמה עשין, ומרן הש"ע לא חילק בזה, אלא כל כהן רווק ישא כפיו, כדי להרויח מ"ע, ולמה יבטל מצוה מה"ת. ואף שהבי"י ה"ד המרדכי ושבולי הלקט, הרי בבדק הבית חזר בו ותפס בפשיטות שכהן רווק ישא כפיו. וכן תתם בשולחנו הטהור (סעי' מד). וכבר הזכרנו לעיל מ"ש בתשו' הרדב"ז, שאין הטעם הנזכר כדאי לבטל מ"ע מה"ת, ואין מקום למנוע נשיאת כפים של כהן רווק. וכן המנהג. ע"כ. וכ"כ בשו"ת בשמים ראש והפר"ח, והבית מנוחה, ועוד, ולא חילקו בין אם הרווק יש לו עצבות לבין אם אין לו עצבות. וע"ע בשו"ת יחו"ד הנ"ל. [נמה שאמרו השרוי בלא אשה שרוי בלא

כ. כהן בן י"ג שנה אף שאין ידוע אם הביא ב' שערות או לא, נושא את כפיו יחידי בדרך אקראי. ואם אין שם כהן אחר אלא הוא, יכול לישא כפיו בקביעות. וכן בשיבות קטנות שכל התלמידים צעירים שטרם נתמלא זקנם, רשאי כהן בן י"ג שנה לישא כפיו, אפילו בקביעות, אף שנמצא עמהם רב או מחנך. וכן המנהג. [ומה שאמרו שכהן שלא נתמלא זקנו לא יעלה לדוכן בקביעות, היינו כאשר רוב הצבור אנשים שנתמלא זקנם, אבל בשיבות קטנות שכולם בני גילו, ש"ד שיעלה לדוכן אף בקביעות]. (ב)

והיינו שדעת הגר"א שיש לישא כפים בכל יום אפי' בחו"ל. וכבר העירו על המנהג שהוזכר ברמ"א דהיאך מבטלים ג' עשין בכל יום. וע"ש (ס"ק כג) שהוסף טעם, שאר"י אתרא דמין.

ואף שכמה מחכמי האשכנזים הורו להמשיך במנהגם שלא לישא כפיהם בימי החול בגליל, וכן הביאו בשמו של הרב אלישיב, בקהלה שהגיעה לטבריה, ורצו לנהוג כמו בכל ערי הארץ לישא כפיהם בכל יום, והשיבם הרב אלישיב שלא ישנו ממנהג המקום הנהוג בגליל, שאין נושאין כפים אלא במוסף של שבתות וימים טובים. [ישא יוסף].

אולם נראה שאם רוצים להנהיג כמנהג אר"י וכדעת הש"ע, רשאים לשנות המנהג בהסכמת רוב הצבור, ע"פ תשו' אבקת רוכל (סי' ריב) דקמא קמא בטיל. והרי גם הפנים מאירות מסכים לעצם הדבר דאמרי' קמא קמא בטיל, [ואכ"מ], וא"כ די לנו שבהלכות אחרות האשכנזים נוהגים אחרת מדעת הב"י, אבל כדי להרויח ג' מצוות עשין בכל יום, רשאים לשנות המנהג בלי מחלוקת.

כהן שאין לו טלית אם יכול לישא כפיו בלי טלית

אינו יכול לשלשל הטלית, שמסתכלים בו, ואפי' כל הכהנים רוצים לשלשל אסור אם אין מנהג המקום כן. וא"כ כ"ש כאן הלא משונה הדבר לכהן בזמנינו נושא כפיו בלי טלית ויסתכלו בו. ואין להתיר לו לישא כפיו. אמנם להקל שיהיה בביהכ"נ ולא יעלה אין להקל, ועליו לצאת מביהכ"נ בשעה שקורין כהנים. ורק הכהנים עם הטלית ישאו כפיהם. וע"ע בנד"ב בספר כה תברכו (מער' ט' אות ה').

וע"ע בנידון זה, אם הכיסוי בטלית מעכב בנשיאות כפים, בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג (סי' מה).

נער כהן המתפלל בישיבה קטנה שכולם נערים

לישא כפיו אפי' בקביעות, דכל הטעם דמי שלא נתמלא זקנו אינו נושא כפיו הוא משום כבוד הצבור, וכמ"ש הלבוש כאן, ובנד"ד הרי לא שייך ה"ט, דהא רובם ככולם בני גילו.

מאבל, ובודאי שנושא את כפיו. ואע"פ שבעיר ג'רבה, נהגו שכהן פנוי אינו נושא כפיו, כמ"ש בספר ברית כהונה (מער' נ אות ב), מ"מ כיון שזכו לעלות לאר"י, עליהם לנהוג גם בזה כמנהגינו, שגם כהן פנוי נושא כפיו, וכדעת מרן שקבלנו הוראותיו.

ויש איזה קהלות בטבריה שנהגו שלא לישא כפיהם ביום חול. [ראה בס' עיר הקודש והמקדש ח"ג אות ב פכ"ה סעיף ו']. ומנהג זה של האשכנזים בגליל מובא כבר בראשונים, וכמ"ש בספר ארץ חיים סתהון (סי' כח סעי' נד) שכתב וז"ל: ובאורחות חיים (הלכות נשיאת כפים אות א דף קט ע"א) ובכל בו (סי' קכה) שיש נוהגים לישא כפים בשבת ויו"ט דוקא, מפני טורח ציבור. ע"ש. וכן נוהגים האשכנזים פה עיה"ק צפת ת"ו. ע"כ. **ובס'** פאה"ש (פ"ב סעי' טז) כתב, דמנהג יפה בכל א"י שהכהנים נושאים כפיהם בכל ימות החול וכו', וכן נוהגים בכל גלילות ספרד. ובבית ישראל (ס"ק כג) הרחיב בדבר וסיים, ובכוללנו מיום שזכינו לקבוע ישיבתנו בא"י, ובירושלים, מנהגינו שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום, כדת. וכן דעת רבנו הגאון. ע"כ.

ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ב (סי' קז) נשאל בכהן שמתפלל במנין של בחורים בלי טלית, ולא היה שם טלית, [כפי מנהג האשכנזים שאין הבחורים לובשים טלית גדול קודם הנישואין], אם חייב לישא כפיו, והשיב דלכאורה פשוט דטלית אינו מעכב ולמה לבטל מ"ע דנשיאת כפים. אבל אין להתיר לו לישא כפים בלא טלית, כיון שכיום הכל נוהגים לישא כפיהם עם טלית, והוא עולה בלי טלית, הדבר נראה משונה, ודמי לכהן שיש בו סיבה להסתכל בו שאסור לישא כפיו. ועיין במג"א (סי' קכה ס"ק מה) שאם נהגו שלא לשלשל הטלית

(כ) הנה בדין נער בן י"ג שנה שלא נתמלא זקנו, שהדין הוא שאינו נושא כפיו בקביעות לכדו, היאך הדין אם מתפלל בישיבה קטנה שכולם נערים שלא נתמלא זקנם, האם יכול לישא את כפיו, ולכאורה יכול

שיש שם רב או מחנך גדול, רשאים הכהנים שעדיין לא נתמלא זקנם, לישא את כפיהם בקביעות.

ואף שיש לדון בדברי העולת תמיד, דלכאורה מדברי מרן שכתב בפשיטות דכל שלא נתמלא זקנו אין לו לישא כפיו בקביעות לבדו, מבואר, דאיירי גם באופן שאין שם כהן אחר אלא הוא, מדלא חילק בהכי. ועוד, שהרי מרן בב"י שם כתב, דנראה שכך הוא דעת הרמב"ם שכתב, כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו, וע"כ לבדו קאמר, דאי עם אחרים אפי' קטן נושא כפיו, כדאמר' בס"פ לולב הגזול. וכ"כ הסמ"ג. ועיין בכס"מ (פרק טו מהל' תפלה) שה"ד התוס' דמה שהתירו לכהן נער לישא כפיו זהו דוקא עם הגדולים, לבסומי קלא, אבל בפני עצמו כל שלא נתמלא זקנו אינו נושא את כפיו. ע"ש. אלא שהתוס' והרשב"א והרא"ש והר"ן והמרדכי חילקו בין אקראי בעלמא דשרי ליה לאחזוקי נפשיה בכהני, לבין אם נושא כפיו בקביעות דאסור. ועיין בביאה"ל שכתב, דמשמע מספר האשכול דאם אין שם כהן אחר רשאי לישא את כפיו אפי' בקביעות.

אולם אפשר דמרן הש"ע לא כתב כן אלא כאשר הצבור רובם גדולים שנתמלא זקנם, ובוה אין הוא כבוד צבור שכהן שלא נתמלא זקנו ישא כפיו בקביעות ויברכם. אבל כאשר רוב הצבור הוא נערים צעירים שלא נתמלא זקנם, אין כאן פגיעה בכבוד הצבור, ואפי' בקביעות יכול לישא כפיו.

ויש לצרף גם מ"ש בב"י בזה"ל: וכבר כתבתי בסי' נג, דמשמע לי שכל שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו, אע"פ שלא נתמלא קרינן ביה נתמלא זקנו. וגם כתבתי שם שכתב הכל בו, דנתמלא זקנו היינו זקן התחתון, ושאינו נראה כן מדברי הפוסקים. ע"כ. ולפ"ז בישיבות קטנות שיש בהם מספר ניכר של בחורים שהגיעו לגיל שראוי להתמלאות זקנם, איה"נ שפיר סמכינן שיעלו לדוכן אף בקביעות. נואמנם בשו"ת מנח"י ח"ו (סי' טו) כתב, שכל יום יעלה בחור אחר, וע"י זה יהיה נושא ידיו שלא בקביעות. ע"ש. ולהמבואר א"צ לזה.

ובספר ברכת הורי (עמ' רלא) היקל בזה יותר, דכל שאין שם כהן גדול אלא זה שעדיין לא נתמלא זקנו, יש להקל שישא כפיו אפי' בקביעות, מפני ביטול ברכת כהנים. והביא שם מ"ש בשו"ת מנח"י ח"ו (סי' טו) שתמה, איך כתבו האשכול והעולת תמיד דאם אין שם כהן גדול רשאי לישא כפיו אפי' בקביעות, הרי כל עיקר האי דינא מיירי שאין כהן גדול, דאם יש כהן גדול אפי' קטן רשאי לישא כפיו בקביעות. וע"ש עוד.

והנה במשנה (בפרק הקורא את המגילה) שנינו: קטן קורא ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו. וכתבו התוס', משמע הא אם הביא שתי שערות ישא את כפיו, וקשה דהא בספ"ק דחולין (כד): אמרי' דאינו נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו. ועוד קשה דאמר' (סוף פרק לולב הגזול) קטן היודע לישא את כפיו חולקין לו תרומה בגורן, ואפי' קטן ממש משמע. וי"ל דההיא דלולב הגזול מיירי עם כהנים גדולים ללמוד להתחנך. וההיא דחולין דבעי מילוי זקן מיירי לישא כפיו תדיר בקביעות, אבל באקראי בעלמא יכול הוא לישא כפיו, אע"פ שלא נתמלא זקנו לאחזוקי נפשיה בכהני. וכ"כ הרא"ש והמרדכי והרשב"א והר"ן.

והטור (סי' קכח) כתב: קטן או אפי' גדול שלא נתמלא זקנו, לא ישא כפיו, והני מילי הוא לבדו, אבל עם אחרים משידע לישא כפיו נושא עמהן. ע"כ. ובב"י תמה על הטור שהשוה דין קטן לדין גדול שלא נתמלא זקנו שלא ישא את כפיו לבדו. ואפשר שנוסחת פסקי הרא"ש שבידו היתה משונה משלנו. ע"כ. והב"ח שם כתב, דנראה שרבינו נסמך על מ"ש בסי' נ"ג, גבי מינוי ש"צ, דאע"פ דש"צ צריך שיהיה הגון ורגיל לקרות בתורה בנביאים וכתובים, ואפ"ה אין איסור להיות ש"צ באקראי, אלא שאסור למנותו בקבע כל זמן שלא נתמלא זקנו. א"כ כ"ש לישא כפיו, דכיון שכשר אע"פ שאינו מדקדק במצוות וכל העם מרננין אחריו כמ"ש בסמוך, דפשיטא דאין בו איסור כשנושא כפיו באקראי, אע"פ שלא נתמלא זקנו, ולכן קיצר רבינו כאן ולא פירש. והכי נקטי' שדין נ"כ בזה כדין ש"צ. וכ"פ בש"ע. ע"כ.

נמצא שלדעת הב"ח דין ש"צ כדין נשיאת כפים. ואין לכהן שלא נתמלא זקנו לישא את כפיו אם הוא בקביעות. אולם עיין בכה"ח (אות רב) שכתב בשם העולת תמיד (אות עו), דהיכא שאין שם כהן אלא מי שעדיין לא נתמלא זקנו, אם הוא בן י"ג שנה נושא את כפיו אפי' בקביעות, כמו שהוא לענין ש"צ. [והביא שם מ"ש הב"ח לענין ש"צ, שאם אין שם ש"צ אחר אלא מי שלא נתמלא זקנו, יכול לעבור לפני התיבה]. וכתב עוד, דהגם שהא"ר (אות סו) כתב, דל"ד לש"צ, דשם טעמא דלא ליבטיל מקדיש וקדושה דמחוייבים בכל יום, מ"מ נראה עיקר כהעולת תמיד, דלפ"ד האר"י ז"ל בשעה"כ גם הני"כ היא חובה בכל יום, ויש לה טעם בסוד. ע"כ. וממילא ה"ה בישיבות קטנות, דאף

ההכנה הראויה לנשיאת כפים [נטילת ידים]

כא. הכהנים צריכים ליטול את ידיהם לפני שעולים לדוכן לברכת כהנים, ואף כהן שנטל ידיו בשחרית קודם התפלה, צריך לחזור וליטול ידיו סמוך לנשיאת כפיו. ומנהג מצרים כדעת הרמב"ם, שאין הכהנים נוטלים ידיהם לנשיאות כפים, וסומכים על נטילת ידים שחרית. ובמוסף נוטלים ידיהם, משום שכבר הסיחו דעתם. אך מנהגינו שלא לסמוך על נטילת ידים שחרית, אלא הכהנים חוזרים ונוטלים ידיהם קודם נשיאת כפים. אולם כשיש מניין מצומצם וכאשר הכהן יצא ליטול ידיו לא ישארו שם תשעה המקשיבים לברכותיו של השליח צבור ועונים אמן אחר ברכותיו, אין צריך שהכהן יטול ידיו, ובלבד שנוזהר לשמור ידיו טהורות, ולא נגע במנעליו קודם שחלצן. (כא)

דלשון שאו ידיכם היינו על נשיאת כפים, דכאשר נושאים ידיהם, צריכים קודם לזה לקדשם. ע"ש. וכ"פ הרמב"ם (פרק טו מהל' נשיאת כפים ה"א), ומנה דין נט"י בכלל ו' דברים המונעין נשיאת כפים, ולכן כהן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו, אלא נוטל ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה, ואח"כ מברך. ע"כ.

כא) עיקר הנטילה קודם נשיאת כפים אסמכוה רבנן אקרא, שאו ידיכם קודש, וברכו את ה'. כלומר, כשתשאו ידיכם קדשו את ידיכם, והיינו נטילה. ואח"כ ברכו את ברכת ה' והיא ברכת כהנים. וכ"ה בגמ' (סוטה לט.). וביאר שם הרש"ש, דהלשון קודש מורה על קידוש ידים ורגלים שהיה בכיהמ"ק. והלבוש ביאר,

חקירה - אם נטילת ידים של הכהנים היא מצוה בפני עצמה

נטל ידיו שחרית בקומו ממתנו, לכן צריך נט"י כדי לעלות לדוכן, אך כהן שנטל ידיו שחרית, שוב א"צ ליטול ידיו. אבל מדברי רש"י משמע דצריך ליטול ידיו לנשיאת כפים אף שאינו יודע להם טומאה. והיינו, שאין נט"י זו תלויה בנט"י שחרית, אלא גזירת חכמים שיעשו דוגמת עבודת ביהמ"ק, וקודם העלייה לדוכן צריך ליטול ידיו. [ועיין בתרגום אונקלוס וברמב"ם עה"ת (פר' כי תשא) על הפסוק ורחצו אהרן וגו'].

וי"ש לחקור, אם נט"י לנשיאת כפים היא מצוה [דרבנן] בפני עצמה, כמו שתיקנו ליטול ידים לסעודה אפי' שאין יודע להם טומאה. ותקנה זו הסמיכה אקרא דשאו ידיכם קודש, או דילמא דנט"י לכהנים היא משום דצריך להיות ידיו נקיות קודם שמברך את ישראל.

ונפ"מ אם יכול לסמוך ע"מ שנטל ידיו שחרית, דאי נימא דהיא תקנה בפני עצמה, א"כ אפי' כהן שנטל ידיו שחרית צריך לחזור וליטול ידיו סמוך לנשיאת כפים.

אבל אי נימא דהוא משום נקיות, יכול לסמוך ע"מ שנטל ידיו בשחרית. וכפי הנראה בחקירה זו נחלקו הראשונים. ועוד נפ"מ, אם מברכים על נטילה זו או לא.

דהנה בכס"מ (פרק טו מהל' תפלה ה"ה) כתב, שלדעת הרמב"ם כל החיוב ליטול ידיו הוא רק אם לא נטל ידיו שחרית, או שהסיח דעתו מהם, הלא"ה א"צ נטילה. והביא בשם רבינו אברהם בן הרמב"ם, מעשה

בא לפני אבא מארי ז"ל וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפלה יגש לברכת כהנים וסומך על נט"י לק"ש ולתפלה. וכ"כ גם בב"י (סי' קכח) דמשמע מדברי

הרמב"ם דכשידיו טמאות כגון שלא נטל ידיו שחרית קאמר דצריך ליטול ידיו. אבל אם נטל ידיו שחרית ואינו יודע להם שום טומאה, א"צ לחזור ולנטלם.

ודמי לכהן העובד בכיהמ"ק, דאם אינו יודע טומאה לידיים א"צ לחזור וליטול. וכן נוהגים בארץ מצרים, שאין הכהן נוטל ידיו בעת נשיאת כפים, אלא סומך על הנטילה שנטל ידיו שחרית. וכ"ד רבו של רש"י

[הובא בתוס' ד"ה כל כהן], דהיינו דוקא כשהכהן לא

וכתב בערוה"ש (סעי' יג), שהוא גזרת הכתוב מקרא דשאו ידיכם קודש וכו'. וק"ק דהא אינו דין תורה אלא אסמכתא. ועכ"פ מזה שהגמ' הביאה הפסוק שאו ידיכם קודש וגו', משמע תיכף לנט"י ברכה, וממילא לא יכול לסמוך על הנטילה שנטל בשחרית. ושיעור תכיפה היינו עד שיעור מהלך כ"ב אמה, כמבואר בב"י. וראה בביאה"ל (ס"ו). ועכ"פ כפי הנראה מחלוקת רש"י והרמב"ם תלויה בחקירה הנ"ל.

ומרן בב"י (סי' קכח) כתב, וכן ראיתי שהאשכנזים נוהגים ליטול ידיהם בשעת נשיאות כפים, אע"פ שכבר נטלו ידיהם שחרית. והיינו עפ"ד הוזה"ק שהוזכר שם ענין הנטילה לשבח. ולכ"פ מרן בש"ע (סי' קכח ס"ט) דאע"פ שנטלו הכהנים ידיהם שחרית, חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק, שהוא חבור הזרוע. והלוי יוצק מים על ידיהם, וקודם לכן יטול הלוי את ידיו. ע"כ. ומבואר דחשש לדעת רש"י והתוס' והטור. ומיהו במקום הדחק, כמו מי שצריך לעבור לפני המתפלל אם ילך

כב. צריך ליטול בכלי שיהיה בו רביעית, ועד הפרק של הזרוע, שהוא חיבור היד והזרוע. ואין מברכים על נטילה זו אפילו אם הסיח דעתו משמירת ידיו מנטילת ידיו שחרית, או שנגע במקום מטונף. ולכתחלה טוב שכל כהן ישמור ידיו שלא יסיח דעתו מהם ליגע במקומות המטונפים, כדי שלא להכנס לכתחלה בספק ברכה במה שנטול ידיו סמוך לנשיאת כפיו. (כב)

ליטול ידיו, יכול לסמוך על שי' הרמב"ם ומנהג מצרים, ויסמוך על מה שנטל ידיו שחרית, וכמו שנתבאר לעיל. ועיין בילקו"י מועדים (הלכות ת"ב) שנתבאר, דבת"ב הכהנים יטלו ידיהם עד סוף פרק הזרוע, ולא עד קשרי אצבעותיו. וכדעת המהרי"ל, ודלא כמ"ש בכה"ח שיטלו ידיהם עד קשרי אצבעותיהם. ומשמע שזו היא

תקנה בפני עצמה ותיקנו לעולם עד הפרק. דאי נימא שהוא משום נקיות, די בנטילה עד קשרי אצבעותיו, וכדין נט"י בבוקר [בת"ב], וכן ביוצא מביה"כ, שבת"ב נוטל ידיו עד קשרי אצבעותיו. וראה בילקו"י ארבע תעניות (עמ' שפג).

אם כהן יצא ליטול ידיו - כשיש מנין מצומצם בבית הכנסת

של הש"צ בעת שהכהן יצא לחוץ ליטול ידיו, הרי כבר ביארנו לעיל דמין הדגיש בלשונו "קרוב הדבר להיות ברכותיו ברכה לבטלה", ולא כתב ד"ז שהוא ודאי ברכה לבטלה, אלא רק קרוב הדבר.

אולם מאידך י"ל, דשמא בכה"ג כדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו דלא יצא לחוץ ליטול ידיו, ויסמוך על מה שנטל בשחרית, כשנוזהר לשמור ידיו טהורות. וגם י"ל דל"ד לברכת הזימון, דשם כשהאחד הולך אין מזמנין, ואילו בחזרת הש"צ אם אחד מהעשרה יצא הש"צ ממשיך להתפלל.

ואחר כתבי זאת, ראיתי שבהליכ"ע ח"א (עמ' רח) כתב, שאם הכהן יצטרך לצאת מביהכ"נ, ואין שם אלא מנין מצומצם, נושא כפיו בלא נט"י, ובלבד שנוזהר לשמור ידיו טהורות, ולא נגע במנעליו קודם שחלצן. וע"ש במקורות.

וכהן האוחז בפסד"ז אם מותר לו להפסיק כדי לישא את כפיו, כשם שמותר להפסיק לברך על ברכים ורעמים, ראה בכנה"ג (הגה"ט סי' קכח שיטה י').

כהן הנמצא בקריאת שמע וברכותיה אם עולה לדוכן

פוסק ועולה ומברך וחוזר למקומו, שברכת כהנים מה"ת ותפלה דרבנן. וע"ש בהלק"ט שהעיר ע"ז, ואני שמעתי ולא אבין שאם אומרים לו עלה דאו עובר בעשה, אפי' יש שם אחרים, ואם לאו אפי' הוא יחיד. ע"כ. וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"ג (או"ח סי' ד), ובבא"ח (פר' תצוה אות כא), ובכה"ח (סי' סו אות כו). ולקמן הערה נז.

ונשאלנו, בביהכ"נ שיש שם מנין מצומצם, ואם הכהן יצא מחוץ לביהכ"נ ליטול ידיו לכהנים לא יהיה שם מנין, האם מותר לכהן לצאת לחוץ, שאע"פ שלפי הדין אם היו עשרה ויצאו מקצתן באמצע החזרה, כל שנשאר רוב מנין הש"צ ממשיך בתפלת החזרה, וכמבואר בש"ע (סי' נה), מ"מ הרי אמרו על היוצא שעליו נאמר ועוזבי ה' יכלו, [וראה ש"ע שם]. ובשו"ת שה"ל ח"ג כתב, ע"פ מ"ש הבי"ב בסי' קצד, דשלשה שאכלו כאחד ורצה האחד לברך ולא רצו השנים להפסיק ולברך, דאינו רשאי לברך ולצאת לשוק, אלא ימתין להם, אם יוצא לדבר נחוץ וא"א לו להתעכב שרי. ואע"פ שהב"ח שם פליג, מ"מ כתבו האחרונים דאפשר שאם יוצא לדבר נחוץ מאד שנוגע להפסד ממון וכדו', יש להקל כהב"י. ועיין במשנ"ב (סי' ר' סק"ה). וה"נ בנ"ד דאיכא עשרה אנשים והתחילו בדבר שבקדושה שאסור לצאת, אם יוצא לדבר מצוה עוברת לא שייך בזה ועוזבי ה' יכלו, והוא כ"ש מצורך הפסד ממון, דהכא יוצא לדבר מצוה ולא שייך בזה ועוזבי ה' יכלו. ומה שאין עשרה העונים אמן אחר ברכותיו

וכהן הנמצא באמצע ק"ש וברכותיה אם יכול לעלות לדוכן לברך את ישראל, בשו"ת הלק"ט ח"א (סי' סד) כתב, שהיה נראה שאם יש שם כהנים אחרים יצא לחוץ כשיגיע ש"צ לרצה, ואם אין שם כהנים אחרים אלא הוא, כבוד הצבור הוא שלא יצא, והווי כמשיב מפני הכבוד. וכתב הרדב"ז (סי' רצג) כהן העומד בתפלה והגיע ש"צ לעבודה, אם אין שם כהן אחר

עד היכן נוטלים את ידיהם

הבי' דהיינו מקום חיבור היד והזרוע, שהוא סוף היד, שזה נקרא הפרק, והוא שיעור קידוש ידים שבמקדש.

(כב) הנהגה מה שהצריכו ליטול עד הפרק, כתב הרמב"ם שהוא ככהן המקדש ידיו לעבודה. וכתב

כג. אם יש לוי בבית הכנסת הוא נוטל את ידי הכהנים. ומכל מקום נטילת הידים על ידי הלוי אינה מעכבת. ולכן אם הכהן חושש שאם ימתין ללוי שיטול ידיו יפסיד מצוה זו, יטול בעצמו. ועל כל פנים ראוי מאד שלא לבטל דין זה. וכשיש שם כמה לויים, נוטל אחד מהם. ויש נוהגים שהלויים אוחזים בכלי ושופכים יחד מהכלי על ידי הכהנים. ולוי קטן לא יצוק לבדו על ידי הכהן, אלא יכול רק לסייע ללוי גדול בנטילה זו. כג.

שנתבאר בסי' קס, וכח גברא דומיא דכהנים בעבודתם. והובא באחרונים. וכתב המשנ"ב (ס"ק כא), דכיון שהוא כהן העובר בביהמ"ק, אפשר דבעינן דוקא נטילה בכלי, וכח גברא, ושלא יהיו המים משתנים מבריייתן, ויהיה עכ"פ רביעית מים. וכ"כ בכה"ח (אות מג), דבעינן כלי ורביעית, והגם דהרמב"ם (בהלכות ביאת המקדש פ"ה הי"א) כתב, דמקדשין בכלי אפי"ו שאין בו רביעית, התם שאני דאתו ממקום שיש בו שיעור, וכמ"ש בכס"מ שם, אבל הנוטל מן הכלי צריך שיהיה בו רביעית.

וכ"ה בגמ' חולין (קו:): דקידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק. ופרש"י עד הפרק העליון מקום חיבור היד והזרוע. והביאו הב"י כאן. וכתב בעולת תמיד, דמ"מ אם אין לו מים רק מעט שלא יגיעו אלא רק עד סוף קשרי אצבעותיו, אע"פ שלא נטל ידיו שחרית רק בירך והתפלל ע"י נקיות ידים, מותר לעלות לדוכן בנטילה זו. וכתב, שגם לדעת מרן י"ל כן. ולכן בת"ב לא יטול יותר מסוף קשרי אצבעותיו. ע"ש. אך דעת מרן אאמור"ר זיע"א דיש להקפיד ליטול ידיו עד הפרק. וכתב המג"א, דבעינן מים שלא נשתנו מבריייתן, כמו

ברכת "על נטילת ידים" קודם נשיאות כפים

ליטול ידיו בשחרית משום דהוא סמוך לתפלה, ודמי לכהן שקודם עבודתו מקדש ידיו וכו', ולפ"ז גם בנשיאת כפים צריך ליטול ידיו ולברך, דזיל בתר טעמא, מ"מ י"ל דכיון שאפשר לסמוך על נט"י דשחרית, למה יתקנו לברך שוב. ודו"ק. ועיין בערוה"ש שהעיר ע"ד הא"ר שכתב, שהטור יחיד בזה, דלא נראה כלל, דהא בגמ' אמרו שחייב ליטול ידיו. ולי נראה טעם אחר, משום דדרך הכהנים להכין עצמם לדוכן, וכשצריכים לנקבים הולכים מקודם ונוטלין ידיהם בעצמן שלא על מנת לעלות לדוכן, וא"כ כיון שאין ידיו צריכות נטילה א"צ לברך עתה מספק, ואי משום שלא בירך מקודם על נט"י, הלא ברכות אינן מעכבות. ע"כ.

ובמשנ"ב (ס"ק כה) הביא דעת המג"א, שאם נגע במקומות מכוסים וכדו' ונוטל ידיו גם לנשיאת כפים, או שהסיח דעתו מנט"י שחרית, צריך לברך על הנטילה. אך הא"ר כתב, דבכל גווני א"צ לברך על נטילה זו, דשמא לא נתקן כלל ברכה על נטילה זו, וכן נהגו שלא לברך בשום גווני, ולכן כל כהן ירא וחרד ישמור ידיו משעת נטילתו שחרית שלא ליגע במקום המלוכלך שלא יפול בספק ברכה. וכ"כ בכנה"ג (הגה"ט), שכן מנהגינו שלא לברך.

ומה שכתבנו שאין מברכים על נטילה זו, הנה הטור (סי' קכה) כתב, דמברכים על נטילה זו על נט"י. והיינו דס"ל כדעת רש"י והתוס'. וכתב בד"מ שם, ונראה דטוב שלא לברך, שהרי הרמב"ם ס"ל דלא צריך נטילה כלל אם נטל ידיו שחרית, ולכן יטול בלא ברכה. ע"כ. והיינו, דכיון שאין הברכה מעכבת, אע"פ דאנו חוששין לדעת רש"י והתוס' ומצריכים לחזור ליטול ידיו אף בכהן שנטל ידיו שחרית, מ"מ לענין ברכה סב"ל, דשמא הלכה כדעת הרמב"ם דס"ל דליכא תקנה מיוחדת ליטול ידיו לנשיאת כפים, ולכן יכול לסמוך על מה שנטל ידיו בשחרית, וממילא לדעתו אין לברך על נטילה זו, ולכן נוטלים בלא ברכה.

ומרן בש"ע (סי' קכה ס"ז) כתב, אם נטל ידיו שחרית, ובירך על נט"י, לא יחזור לברך כשנוטל ידיו לנשיאת כפים. וז"ל הא"ר שם: דאפשר דלא נתקן ברכת נט"י אלא לאכילה או בנטילה דשחרית, כדמשמע בתשובת הרשב"א (סי' קצ וקצא), ואף לפי דבעי נט"י סמוך לנשיאת כפים, מ"מ אפשר דס"ל דלא נתקנה עליה ברכת על נט"י, והטור יחיד בזה. ע"כ. וכונתו, למ"ש הרשב"א דלא תיקנו ברכה לנט"י אלא בשחר ובשעת אכילה, ולכן היאך יאמר וצונו בנטילות אחרות, אחר שאין בזה ציווי. ואע"פ שהרשב"א שם כתב, דתיקנו

הלוי נוטל ידי הכהנים

שזיכני ה' ומצאתיו מפורש במדרש הזוה"ק (פר' נשא דף קמו:): וז"ל: תאנא כהן דבעי לפרסא ידיו בעי דיתוסף קדושה על קדושה דיליה, דבעי לקדשא ידיו על ידא

(כג) ז"ל מרן בב"י (סי' קכה): ושמעתי שכן היו עושים ג"כ בספרד, ושהיו הלויים יוצקים מים על ידיהם, ולא הייתי יודע מאין להם דבר זה ליטול ע"י הלויים, עד

המצוה לגמרי. אך מ"ש להוכיח מעיר שכולה כהנים וכו', יש לדחות, דאין למדין אפשר משא"א, ויתכן שבמקום שיש לוי יציקת הלוי מעכבת. ומדברי כנה"ג מוכח שאם יש לוי בביהכ"נ ואינו נוטל ידי הכהן, אין לו עון כלל, שהרי כתב בשם מהר"י הלוי, דאפי' שנהג הלוי ליצוק מים ע"י הכהנים ושוב נמלך שלא ליצוק, אין שום אשם.

ובאמת שבשור"ת אג"מ ח"ד (סי' קנז) העיר על אותם שאין מקפידים ע"ז שלוי יטול ידי הכהנים, דהא בש"ע מבואר שהלוי רוחץ ידי הכהנים. ע"ש. ולהמבואר אין בזה שום אשם. אך עכ"פ ראוי מאד שלא לבטל דין זה, דלוי נוטל ידי הכהנים, וכמ"ש בערוה"ש (סי' קכח), שהלויים יוצקים מים ע"י הכהנים לזכרון בית מקדשנו, שאז היו הלויים משמשים בשמירת המקדש תחת ממשלת הכהנים, לכן משמשים גם עתה להכהנים.

ומסופר על הגר"ר עקיבא הכהן כץ מחכמי פראג, שהיו לו כ"ה ילדים, שנים עשר בנים כולם ת"ח, ושלוש עשרה בנות, שי"ב מהן נישאו לכהנים, והאחת נישאה לרבי שבתי הלוי, והיה החתן יוצק מים ע"י חותנו, ולשנים עשר בניו, ולשנים עשר חתניו כשהיו מזדמנים לעלות יחד לדוכן, והתפאר שמקיים את הכתוב "כה תברכו את בני ישראל", כה בגימטריה כ"ה.

אם גם הלויים צריכים ליטול ידיהם

ומה שכתבנו שכשיש שם כמה לויים וכו', הנה בלקט הקמח החדש (אות מה) כתב, שמנהג האשכנזים שכל הלויים אווזים בכלי ויוצקים ע"י הכהן האחד. אך מנהג הספרדים שרק לוי אחד יוצק ע"י הכהן. וראה בזה בשור"ת שבט הקהתי ח"ב (סי' נח).

ומה שכתבנו שלוי קטן לא יצוק, כ"כ בספר כתר כהונה (סי' י" ס"ד), ודמי לקטן שאינו בכלל שיר כמו שאמרו בערכין (יא).

לוי שמסרב ליטול ידי הכהנים אם יש להמנע מלהעלותו לספר תורה

ז"ל מוחלפת השיטה, הכהנים יהיו לויים, והלויים יהיו כהנים. וכהן זה יצטרך ליצוק מים ע"י המסרב הזה, האם לא יבוש מפניו. ע"ש. ומסתבר שהדבר נתון לשיקול דעת רב הקהלה, דפעמים ויש להעלים עין מהדבר, ופעמים ויש לקונסו. והכל לפי המקום והזמן. **והנה** בספר כתר כהונה מסופר על מנהג יפה שראה בימיו, שהלויים מלויים את הכהנים לאחר הנטילה בעלותם לדוכן, זכר לדבר כסדר עמידתם במעמד הברכות והקללות, ועיין בגמ' סוטה (לז) ששה שבטים עלו לראש הר גריזים, וששה שבטים עלו

קדישא, מאן ידא דקדישא, דא ליואה, דבעי כהנא ליטול קדושא דמייא מידי, דכתיב וקדשת את הלויים, הא אינון קדישין, וכתיב בהו בלויים, גם את אחיך מטא לוי וגו', שבט אביך כלל, מכאן דכל כהן דפריס ידוי בעי לאתקדשא ע"י קדישא, ליתוסף קדושה על קדושתיה. ועל דא לא יטול קדושה דמייא מברנש אחרא דלא הוי קדישא. ובצניעותא דספרא תאנא, לוי דאתקדש כהנא על ידי בעי לאתקדשא בקדמיתא, ואמאי לוי, ויתקדש על ידא דכהנא אחרא, תאנא כהנא אחרא לא בעי, דהא כהן דלא שלים לא בעי, הא כהנא שלים לאתפגם על ידא דפגימה דלא שלים, אבל לוי דאיהו שלים ואתחזא לסלקא בדוכנא ולמפלח משכן זמנא, הא שלים הוא, והא איקרי קדוש דכתיב וקדשת את הלויים. ע"ש. ומבואר מדברי הוזה"ק דדוקא לוי יטול, אבל לא ישראל אחר.

וז"ל מרן בש"ע (י"ס): הלוי יצוק מים על ידיהם, וקודם לכן יטול הלוי את ידיו. ע"כ. ואמנם אין יציקת הלוי מעכבת, כמ"ש בפר"ח (סק"ח), דהא עיר שכולה כהנים כולם עולים לדוכן, אע"פ שהלוי לא יצק מים על ידיהם. ובספר כה תברכו (עמ' שמז) העיר, דמאי קמ"ל בזה, דהא פשיטא שאין יציקת הלוי מעכבא כלל, דבזוה"ק מבואר שהוא מטעם תוספת קדושה, וא"כ מפני תוספת קדושה בודאי שאין הדבר מעכב לבטל

וקודם שהלוי נוטל ידי הכהנים צריך הלוי ליטול את ידיו, כמ"ש מרן הש"ע (י"ס). אך הרמ"א שם כתב, ולא נהגו הלויים ליטול ידיהם תחלה, רק סמכו על נטילתן שחרית. וכתב הב"ח שם, ומיהו היכא דהסיח הלוי דעתו הגון הוא שיטול הלוי קודם, וא"צ לומר היכא דנגע בגופו או במגעליו. והובא בשיירי כנה"ג (הגב"י סק"ב), ובעוד אחרונים. וכתב שם, דהמנהג פשוט ביניהם ליטול גם הלויים את ידם אף בשעה שיוצקים מים ע"י הכהנים.

ועיין בשור"ת הלל אומר (סי' עז) שנשאל אודות לוי שאינו רוצה ליצוק מים על יד הכהן, ואין לוי נוסף בביהכ"נ, וסירב לשמוע לדברי הרב, והרב הענישו שלא נתן לו לעלות לס"ת לעליית לוי, אם עשה כהוגן. ודעת הגאון רבי ראובן כץ ז"ל [רבה של פתח תקוה] שאין למצות את הדין עם אותו לוי ולקנסו בזה, כיון שיציקת ידי הכהנים ע"י הלויים, הוא רק מנהג. אולם הרב הלל אומר הנ"ל סובר שאין לבטל מצוה יקרה זו של יציקת ידי הכהנים ע"י הלויים, ומצוה לקנסו בהוראת שעה, ומה יעשה לוי זה לעת"ל שע"פ האר"י

כד. אם אין שם לוי יש אומרים שבכור יטול ידי הכהנים, אך אין הכל נוהגים להקפיד בזה, אלא כשאין לוי הכהן נוטל את ידיו בעצמו. וטוב יותר שהכהנים יטלו ידי עצמם, מאשר יטלו ידיהם על ידי ישראל. (כד)

כה. יש אומרים שאם הלוי הוא תלמיד חכם והכהן עם הארץ, לא יצוק הלוי מים על ידי הכהן. ותלמיד חכם נקרא זה ששואלים אותו הלכה בדברים המצויים ואומרה, ורחמי שומעניה, ופרקו נאה, ויש בו יראת שמים. ואם יש שם כהן אחד תלמיד חכם, יש אומרים שמציל את כל שאר הכהנים, ואז הלוי שהוא תלמיד חכם יטול ידי הכהן החכם ואחר כך יטול שאר הכהנים. ויש אומרים שגם באופן כזה לא יטול לוי תלמיד חכם את ידי הכהנים כלל. ושב ואל תעשה עדיף. (כה)

ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים וגו' כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם. ולכן נראה שהלויים צריכים לעמוד ג"כ באמצע ביהכ"נ נגד פני הכהנים וכל ישראל סביב, וכן ראיתי נוהגים. ע"ש. אלא שכיום לא ראינו בשום מקום שנוהגים בזה.

לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והארון למטה באמצע. ונראה דצריך להיות סדר עמידתם כפי שעמדו ששה על הר גריזים, והכהנים והלויים והארון עומדים למטה באמצע. הכהנים מקיפין את הארון, והלויים מקיפין את הכהנים, וכל ישראל מכאן ומכאן, שנאמר (יהושע ג) וכל ישראל וזקניו ושוטריו

יציקת מים על ידי ישראל

מע"י ישראל, ודקדק כן בתשובה (סי' רצח) מדברי הזוה"ק. והיינו לפי הזוה"ק הנו', דהכהן צריך ליטול ידיו ממי שהוא קדוש, וסתם ישראל אין בו קדושה. אבל בכור יש בו קצת קדושה כמבואר. וכ"כ בבאה"ט, דאם אין שם בכור טוב שיטלו הכהנים בעצמם משיטלו ע"י ישראל. ע"כ.

(כד) הב"ח (סי' קבח) כתב, שמצא במחזור ישן כתוב ע"ש מהר"י מולין, דאם אין שם לוי יוצק בכור שהוא פטר רחם שהוא קדוש, ונכנס תחת הלוי. וכתב בשיירי כנה"ג (הגב"י סק"ג), שכן נהגו באיזמיר. וכתבו המג"א והט"ז, דמשמע מדברי המהר"י מולין דדוקא בכור לאם קאמר, אבל בכור לאב לבד לא מצינו בו קדושה בזה"ז שניטלה העבודה מהבכורות. וכתב מהר"ח פלאגי [הו"ד בלקט הקמח החדש לרבי משה חאגיז] דנתפשט המנהג כדברי המג"א, דכשאין לוי הבכור נוטל ידי הכהנים. וכ"ה בש"ע הגר"ז ובמשנ"ב. גם הגרש"ז אויערבאך בהליכות שלמה (נשיאת כפים פ"י) כתב, שאם אין לוי בביהכ"נ, יש לנהוג כדברי המהר"ל שהבכור יצוק מים ע"י הכהנים.

וי"ש לדייק כן מדבר הרב ערוה"ש (סי' קבח) שכתב, שהלויים יציקים מים ע"י הכהנים לזכרון בית מקדשנו, שאז היו הלויים משמשים בשמירת המקדש תחת ממשלת הכהנים, לכן משמשים גם עתה להכהנים. ע"ש. ולדבריו, אם אין שם לוי, יטול הכהן ידי עצמו, וא"צ להדר אחר בכור. ולפ"ז מה שכתבנו בסידור חזו"ע (עמ' תרפ"ד) שהכהן יטול ידיו ע"י אחר, היינו ע"י לוי או ע"י בכור מאם, וכפי המבואר כאן. אבל לא ע"י ישראל. ואיה"נ היינו צריכים לפרש זאת יותר. [ועיין בשו"ת נשאל דוד להגאון רבי דוד אופנהיים (סי' סח) שנשאל, אי שרי לכהן להשתמש בכהן].

אך בכה"ח (אות מ') כתב, שאין נוהגים שהבכור יצוק מים ע"י הכהנים, אלא אם אין שם לוי יצוק הכהן לעצמו וכפשוטו דברי הזוה"ק. ע"ש. וכן אם אין שם בכור, כתב בשיירי כנה"ג שם, דטוב שיטלו ע"י עצמם

אם לוי תלמיד חכם נוטל ידי כהן "עם הארץ"

ופרש"י, שגורמים לבני אדם לשנאותו, שהרואה ת"ח שפל לפני עם הארץ, אומר, אין נחת רוח בתורה, ומסיק, כי קאמר איהו בשוין. ומכח זה כתב הפר"ח (סק"ח), שהדבר ברור שאם הכהנים עמי הארץ והלוי ת"ח, ואינו רוצה ליצוק מים ע"י הכהנים, שפיר קעביד, מאחר דיציקת לוי לא מעכבא דהא עיר שכולה כהנים כולם עולים לדוכן אע"פ שאין שם לוי, שאין הלכה

(כה) בגמ' מגילה (כה). אמרו, שאלו תלמידיו את ר' פרידא, במה הארכת ימים, א"ל וכו' ולא ברכתי לפני כהן. ופרש"י, דהיינו בסעודה, דאמר מר וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון. למימרא דמעליותא היא, והא אר"י כל ת"ח שמברך לפניו אפי' כהן גדול עם הארץ, אותו ת"ח חייב מיתה, שנאמר כל משנאי אהבו מות, אל תיקרי משנאי אלא משנאי.

דיבא מי שהוא קדוש [לוי] ויצוק מים ע"מ שיש בו קדושה [כהן], א"כ ליכא בזה ביוזון, אחר שהלוי עושה כן לשם מצות נשיאת כפים, והכל יודעים דמה שהוא נוטל את ידי הכהן הוא למצוה. וגם מלשון מרן שלא חילק בזה בין לוי ת"ח לסתם לוי, משמע דליכא לפלוגי בזה. וי"ל. [וראה בש"ע הגר"ז].

ובאמת שכ"כ מהר"ר ליב סרואל, שאין ללוי ליפטר עצמו מליצוק מים ע"י הכהנים אם לא שהכהנים אינם ראויים לישא את כפיהם כגון מאנשי בית שאן וכיוצא. וה"ד בכנה"ג ובעולת תמיד ובמג"א [הני"ל]. ובא"ר, וסיים דכן ראוי להחמיר כסברת האחרונים. וכ"ד המגן גבורים, והמשנ"ב (ס"ק כב) דאף שהלוי ת"ח יש להחמיר. וכ"ש אם יש כהן אחד ת"ח, דמציל את כולם, ומחוייב ליצוק על כהן עם הארץ. ובאחרונים ציינו שכ"כ גם באשל אברהם, דהא דכהן עם הארץ לא שייך במדינות אלו בכלל וכו'.

ובכנה"ג הנו' כתב לחלק, דאם יש כהנים ת"ח יחד עם כהנים עמי הארץ, יטול הלוי את ידיהם, דבזה ליכא ביוזון. וראה בשע"ת (סק"ח), ובשו"ת חות יאיר (ס"ו רה).

גם מהר"ש הלוי (ס"ו לה) כתב, דאם יש כהן אחד ת"ח והאחרים עמי ארצות, יטול הלוי שהוא ת"ח ידי כל הכהנים, כדי שלא ילביץ פני חבירו ברכים. אי נמי מפני דרכי שלום.

אולם כבר כתבנו שהפר"ח החמיר בזה הרבה, וכ"כ עוד אחרונים, הביאים בכה"ח הני"ל. וכ"כ בבא"ח (פר' תצוה ס"ו), דאין הלוי ת"ח רשאי ליצוק מים ע"י הכהנים, אפי' אם מקצתם ת"ח ומקצתם עמי הארץ, וכ"ש אם כולם עמי הארץ. וחייב מיתה בידי שמים אם יצק מים ע"י כהן עם הארץ. ואף שיש מתירים בזה, למיחש מיהא בעי, ושוא"ת עדיף, ואף אם אין שם לוי אלא הוא. ע"כ.

גם בשו"ת צי"א חלק טו (ס"ו כב) כתב ע"ד תשובת הרב דרכי נועם הני"ל, כי אין לדחות כבוד התורה מפני כך, דהיינו שכבוד התורה עדיף. ולא זו בלבד שא"צ שיצוק ידי הכהנים, אלא אף אסור לו להחמיר ליצוק מים על ידיהם. אלא שבמנחת אהרן (פארה) כתב, דאף שאין בידינו לחייב את הלוי שהוא ת"ח ליצוק ידי כהן עם הארץ, אם בא לעשות מעשיו לש"ש לכבודו יתברך, שתהיה הברכה כתיקונה, בודאי שתע"ב. ואין ספק שינצל מפחד מיתה בידי שמים, כי לפניו יתברך שמו גלוי שלא עשה כן אלא לכבודו. וע"ש בצי"א שהסיק, שאם הלוי הת"ח אינו מעורר את עצמו לשאול, יש למורה הוראה להיות בשוא"ת, ואם הלוי החכם בא לשאול, י"ל לו שאם רוצה למנוע עצמו

זו אלא ממנהג שנהגו, ואינה מוזכרת בגמ'. ואע"פ שאין שם לוי אלא הוא. וכ"ש אם יש שם בכור. ואפי' אם אין שם בכור הדין דין אמת שהת"ח לא יצוק מים ע"י כהן עם הארץ, מכ"ש מהא דאמרי', כל ת"ח שמברך לפניו אפי' כהן עם הארץ אותו ת"ח חייב מיתה. וכן העלה הר"י הלוי (ס"ו לט). וכ"כ בחסד לאלפים דאף דיש מתירין למיחש בעי, ושוא"ת עדיף. ע"כ. וכ"ה במג"א בשם ר"י הלוי (ס"ו לט), דאם רוצה א"צ ליתן מים ע"י הכהנים, רק יטלו בעצמם. ע"ש. **ואף** שאמרו בקידושין (יב) ת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול, דתורה דיליה היא, כבר כתב הריב"ש בתשובה (ס"ו רכ) בשם הראב"ד, דהיינו דוקא במידי דלית ביה ביוזון, אבל במקום דהוי ביוזון לא אמרי' דיכול למחול על כבודו. ודמי למה שאמרו האב שמחל על כבודו כבודו מחול, והא ודאי אין לומר שיהא האב יכול למחול לבן לומר לו דברי חירופין וגידופין. וע"ע בטורי אבן (מגילה כח), ובברכ"י (יו"ד ס"ו רמ סק"ח).

ובשו"ת דרכי נועם (ס"ו יב) כתב, כל ימי הייתי מסתפק בזה לראותי לשון הזוהר שהדבר הכרחי על דרך הסוד, ואמנם בחפשי בספרי הפוסקים ז"ל ראיתי ארבעה תשובות מארבעה גאוני עולם, בשו"ת מהר"ר יעקב לבית הלוי, והרב ליב סרואל, ומהר"ש הלוי, וסמך עליו ידי הרב הגדול מהר"ר חיים שבתי, וכולם פה אחד מסכימים שאין לדחות כבוד התורה מפני כך, וכולם הביאו לדבריהם ראיות נכוחות מוכרחות ואסור לזלזל בכבוד התורה.

ובשו"ת בנין ציון ח"א (ס"ו פג) כתב, שלא אסור להשתמש בשונה הלכות אלא בתשמיש של עבדות, כאותו שנשא את ריש לקיש על כתפו וכו'. והו"ד בשו"ת יבי"א ח"ו (דף ריג ע"א).

וכ"פ בש"ע הגר"ז, דלוי ת"ח א"צ ליצוק מים על ידיהם של כהנים עמי הארץ, ואין לחוש מפני דרכי שלום, כמו שכהן עם הארץ עולה לקרות בתורה לפניו מפני דרכי שלום, לפי שכאשר הלוי מונע עצמו בשוא"ת וכו', אין לחוש למחלוקת כ"כ כמו שיש לחוש בחכם העולה לקרות בתורה ראשון בפני כהן. **וכיו"ב** כתב בכה"ח (אות מא) בשם הר"י הלוי ומהר"ר יצחק הלוי ובנו מהר"ש הלוי והרח"ש שכתבו, שאם הכהנים עמי הארץ והלוי ת"ח, ואינו רוצה ליצוק ע"י כהנים אלה, אין עליו שום אשם, אפי' שאין לוי אלא הוא, ואפי' שנהג הלוי ליצוק מים ע"י הכהנים, ושוב נמלך שלא לצורך, אין עליו שום אשם. ע"כ. וכ"ה בשע"ת (ס"ק ח). אלא שמלשונם משמע דרק אין עליו אשם, אבל איסור ליכא להחמיר בזה.

ולכאורה היה מקום לומר, דאחר שמבואר בזה"ק

ששם בודאי יש בזיון גדול בקיום המצוה, ואע"פ כן אין משגיחים על הזלזול, כיון שיש צורך בו לתיקון המצוה. ה"ה לברכת כהנים שיש בו צורך לתיקון השלימות של מצוה זו, כדי שתהיה בקדושה יתירה. ויש להוסיף, שאם החכם הלוי לא יטול ידי הכהנים, יחליש כח המנהג אצל ההמון, שיבואו לזלזל אח"כ גם בדברים חמורים יותר. שאינם יודעים לחלק בין דבר לדבר. ואם הרב לא יצוק ידי הכהן יחלש בעיניהם לא רק מצוה זו, אלא גם שאר מצוות ומנהגים טובים להתרשל בהם ח"ו. ולכן יש לעשות כדוגמת בעל ההפלאה הלוי, ורבי נתן אדלר הכהן, שכאשר הגיע השעה לעלות לדון, הביא השמש כלי עם מים למקום מושבו של בעל ההפלאה, ורבי נתן אדלר הלך למקומו של בעל ההפלאה, ויצק מים על ידיו. וכך יעשה כל רב קהלה, שיביאו מים לידי, והכהנים יגשו אליו, והוא יצוק המים על ידיהם, ובזה יוצא י"ח שניהם, שלא תוחלש המצוה, והכל יכירו שכבודו גדול מהם, ויקיים מצוה היציקה. ע"ש.

ועיין בעטרת זקנים שהוסיף ע"ד המהר"י מולין הנ"ל, כי כשם שהבכור שהוא פטר רחם לאמו הוא קדוש, ונכנס תחת הלוי במקום שאין לו, כך גם כשיש בעיר לוי ת"ח וכהן עם הארץ, הבכור ממלא מקום של הלוי. ועיר שיש בה לוי והוא חכם, והכהנים הם עמי הארץ ומקצתם אין להם חתימת זקן, הרשות ביד הלוי שלא יצוק להם, ונ"ל שגם הבכור שהוא פטר רחם לאמו, יכנס תחת הלוי ויצוק מים על יד הכהנים. וראה מ"ש בזה בכתר כהונה.

גדר תלמיד חכם

הדור. וסיים שם, ונמצא שעלה בידינו דכל ת"ח שהגיע להוראה וראוי לדרוש ברבים, ותורתו אומנותו, ורחמי שומעניה, ופרקו נאה, ויש בו יראת שמים, וכו'. ע"ש. ומבואר גדר ת"ח הוא שבקי בהוראה. והמהרי"ק (שרש קסט) כתב, ואשר כתבת שעיקר הרבנות תלוי בפלפול כדמוכח בב"מ (לג). וכן הרב תנופס ישיבה וכו', אומר אני דלאו כללא כ"ל, דבודאי מי שלומד לפני הרב בפירוש זמן והרב מעמיד את התלמיד על פשט ההלכה ודרך האמת והיושר, ודאי בענין זה נעשה תלמידו, וחייב בכבודו והו רבו שלימדו חכמה. אבל הדרכים שעושים היום שכל אחד אומר הדרך שלו כולו יהיה אמת או שקר, בענין זה איני רואה בו שום רבנות. ע"כ. והביאו הרמ"א בהג"ה (י"ד סי' רמב סעי' ג): ועיקר הרבנות אינו תלוי במי שלימדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזה"ז, רק במי שלימדו פסק

מלצקת מים מותר לו לעשות זאת, ואם רוצה לוותר וליצוק מים, כיון שע"י כך יקיים הכתוב בזוהר להוסיף קדושה על קדושתו, ותהיה הברכה כתיקונה לכבוד השי"ת, אז אין איסור כלל לחכם לזלזל את עצמו משום איזו הידור מצוה והוספת קדושה, ואדרבה זהו כבודו. ואם רואים שהלוי מונע את עצמו מלגשת לצקת, בודאי שאין להגיד לו דבר. בפרט אם המדובר במרא דאתרא או הרב של ביהכ"נ, וחושש לזלזול בכבודו ובהטלת מרותו לשי"ש, והחכם עיניו בראשו. ע"ש.

ובשו"ת משנה שכיר ה"ד הפר"ח הנ"ל, ומ"ש ע"ז בשמן המאור, שכל מחלוקת הפוסקים הוא רק באופן שאין לויים נוספים, אבל אם יש לויים נוספים זולתו, בודאי שלא יצוק מים אלא יהיה בשוא"ת, כיון שאפשר לקיים המצוה ע"י אחרים, ויש לזלזל בזה שנותן כבוד לעם הארץ כמה שמשמשו. וזהו אפי" בסתם ת"ח, וכ"ש בת"ח הממונה פרנס על הציבור, שיזוהר איך וכיצד להתנהג, ושלא יתבזה בעיניהם, ודבריו לא יהיו נשמעים, ויצא שכרו בהפסדו, והבא ליטרה מסייעים בידו מן השמים. וכבודו של ת"ח גדול מכבוד הכהן, ולכן אסור לת"ח ליתן כבודו לעם הארץ. אולם י"ל דביציקת הלוי ליד הכהן, קודם ברכת הכהנים, לאו משום כבוד הכהן הוא יצוק מים, רק משום שכך הוא תיקון המצוה, כדברי זוהר להוסיף קדושה על קדושתו, וכדי שתהיה הברכה בשלימות יותר, וכך רצון הבורא שתהיה הברכה במילואה. וכיון שכך הוא מתיקון ושלימות המצוה, גם הת"ח מצווה לעשותה אף באופן שיש בו קצת בזיון. וכמו במצות חליצה,

ומהו הגדר של ת"ח שלא יטול ידי הכהנים, הנה בגמ' שבת (קיד). אמרו, ואמר רבי יוחנן איזהו ת"ח שממנין אותו פרנס על הצבור, זה ששואלים אותו הלכה בכל מקום ואומרה, ואפי" במסכת כלה. וכתבו התוס' שם, דאפי" שהאנשים לא רגילים במסכת זו, והוא נתן בלבו לגורסה. ועוד אמרו שם, איזהו ת"ח שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו, כל שמניח עסקיו ועוסק בחפצי שמים. למאי נפ"מ, למטרה ליה בריפתיה. ובשו"ת התשב"ץ ח"א (סי' קמו) הביא מה שאמרו בירושלמי, איזהו ת"ח כל ששונה הלכות תורה. אמר ליה רבי יוסי הא דתימא בראשונה, אבל עכשיו אפי" הלכות. ועוד שם, אמר רבי אבא בר ממל, כל שהוא יודע לבאר משנתו, ואנן אפי" רבנן לא חכימין מתניתין. ואם בדורות הראשונים אמרו כן, כ"ש בדורות הללו שנתמעטו הלבבות, שהכל לפי

כו. גם בתשעה באב וביום הכפורים על הכהנים ליטול את ידיהם עד פרק הזרוע, וכפי מנהגם בכל יום. ואף על פי שהרב כף החיים כתב, שיטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, נראה עיקר שיטלו ידיהם עד פרק הזרוע, וכדעת רוב האחרונים. (כו)

כז. לכתחלה ראוי שהכהן לא ישהה בין הנטילה לנשיאת כפים יותר משיעור מהלך עשרים ושתים אמה. ולכן ראוי שהחזן לא יאריך ברצה. וכן יש לזהר לכתחלה שלא לדבר בין הנטילה לברכת כהנים. [אפילו בעת שנוטל ידיו מחוץ לבית הכנסת]. ומכל מקום רבים לא נהגו להקפיד ליטול ידיהם סמוך כל כך לברכה, דיש אומרים דתיכף לנטילה ברכה היינו תיכף לנטילה עקירת רגליו לברכה. וגם סומכים על מה שנטלו ידיהם בשחרית. (כו)

ראה עוד בשו"ת יבי"א ח"ז (ח"מ סי' י, וסי' א').
ובילקו"י ריש חנוכה.

ההלכה והעיון, והעמידו על האמת והיורש. ע"כ. וראה
עוד בזה בילקו"י מועדים (עמ' קצב). ובגדר ת"ח בזה"ו,

נטילת ידים לכהנים ביום הכפורים ותשעה באב

קידוש ידים בביהמ"ק לצורך העבודה (וכמ"ש הרמב"ם פט"ו מהל' תפלה ה"ה, וע"ע בחולין קו: וברש"י ובתוס' שם).
ואע"פ שמדברי הרמ"א (סי' תריג ה"ג) מוכח דס"ל שהכהנים שעולים לדוכן ביהמ"ק נוטלים ידיהם עד סוף קשרי אצבעותיהם, ולא יותר, מ"מ בדרשות מהרי"ל (בהל' יוה"כ פ' עמ' שלב), כתב שהכהנים נוטלים נטילה גמורה עד הפרק. וכן כתבו הרבה אחרונים [כמבואר לעיל], ודלא כהגאון ר' צבי יחזקאל מפלונסק. וע"ע בשו"ת יוסף אומץ (סי' נה). ובספר שם חדש דף (צ).

ובכך יש לדחות מ"ש בספר יפ"ל ח"ב (סי' תריג אות ד) בדעת מרן, וכן הסכים לדינא בכה"ח (סי' קכח ס"ק לט, ובסי' תריג ס"ק טו), שא"צ ליטול ידיו אלא עד קשרי אצבעותיו. ואין דבריהם מוכרחים. אלא העיקר כדברי האחרונים הנ"ל דס"ל שהכהנים נוטלים ידיהם לנשיאות כפים עד פרק הזרוע.

וז"ל המשנ"ב בשעה"צ (סי' תריג אות י), ואף שהפמ"ג מצדד שי"ל שביהמ"ק די לכהן ליטול עד קשרי אצבעותיו, הנה במטה אפרים פסק שאין לזוז מד' המטה משה והא"ר שכתבו שצריך לכהן ליטול עד פרק הזרוע, והלא אין רחיצה הזאת לתענוג, לכן אין שום איסור בזה. ע"כ. וכן העלה הרה"ג רבי יעקב קצין בתשובה שהובאה בשו"ת ודובר שלום (חאו"ח סי' יג דף לו:). [וכן נדפס כיום בספרו שו"ת קציני ארץ חאו"ח סי' כא].

שלא לשהות הרבה בין הנטילה לנשיאת כפים

בתוס' (פסחים לט. ד"ה כל כהן). וראה בב"י (סי' קכח). וכ"כ במג"א (סק"ט), דאסור לשהות כדי הילוך כ"ב אמה בין נטילה לברכת כהנים. וראה בש"ע הגר"ז (סעי' ח'),

כו כן מתבאר בספר יראים (סי' קיה) שכתב, כל רחיצה שאינה לצורך הנאה מותרת ביהמ"ק, הילכך כהן שנושא כפיו נוטל ידיו. וכ"כ בהגמ"י (פ"ג משביתת עשור אות ב). וכ"ד מהרי"ל, עיין במטה משה (סי' תתנא). ובמטה אפרים (שם סק"ח), וכ"כ בשיירי כנה"ג (סי' תריג הגב"י אות א'), והא"ר (שם סק"ד), ובדגול מרבבה שם. והחיי אדם (כלל קמה סי' יא), ובספר טהרת המים (בשירי טהרה מע' נ אות כג), ובספר מאורי אור (עוד למועד דק"ח. ודף נא. ודף קס.), ושם (בחלק בן נון דף נט.), ובשו"ת ושב הכהן (סי' ג), ובשע"ת (סי' תקנד ס"ט), ובשו"ת עין משפט (ס"ס ב), ובשו"ת שואל ונשאל ח"ה (סי' קה), ובתורת חיים (סי' קכח ס"ק יא סוד"ה והנה), ובשו"ת זכר יהוסף (ר"ס רלה). ובמשנ"ב (סי' תריג סק"ז), ובשו"ת חבלים בנעימים ח"א (סי' ט'), ובשו"ת ודבר שלום (סי' ג). ובתורת חיים סופר (סי' קכח ס"ק יא סוף ד"ה והנה).
ואמנם בכה"ח (סי' קכח ס"ק לט) כתב, שיטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, ושכן כתבו הפמ"ג והיפ"ל. וכ"ד הג"ר צבי יחזקאל מפלונסק. אך נראה עיקר כדעת רוב האחרונים הנ"ל. וע"ע בשו"ת בנין שלמה (סי' לד), ובשו"ת עין משפט (ס"ס ב), ובשו"ת זכר יהוסף (ר"ס רלה). [קטע זה ממרן אאמור זיע"א].

שוב יצא לאור הליכ"ע ח"א, ושם (עמ' רו) הביא מ"ש בכא"ח (פ"ר תצוה אות ז) שהנטילה לנשיאות כפים תהיה עד הפרק שהוא מקום חיבור היד עם הזרוע. וכתב ע"ז: מסתמות דבריו נראה שכן הדין גם בת"ב וביהמ"ק שהכהנים נוטלים ידיהם עד הפרק, שכן היה

כו כן יש ללמוד ממה שהגמ' הביאה הפסוק שאו ידיכם קודש וגו', דמשמע תיכף לנט"י ברכה, ושיעור תכיפה היינו עד שיעור מהלך כ"ב אמה, כמבואר

כח. אף לדעת מרן השלחן ערוך שפסק שצריכים הכהנים ליטול ידיהם קודם נשיאת כפים בשחרית, מכל מקום אין הנטילה מעכבת, ולכן אם היה השליח ציבור כהן, ואין שם כהן אחר, אף על פי שטוב להחמיר שיטול ידיו בין תפלת לחש לתפלת החזרה, מכל מקום אפילו לא נטל ידיו נושא כפיו. וכן אם יצטרך הכהן לעבור לפני המתפלל כדי ללכת ליטול ידיו, או שיצטרך לצאת מבית הכנסת, ואין שם אלא מנין מצומצם, נושא כפיו בלא נטילת ידים, ובלבד שנהדר לשמור ידיו טהורות, ולא נגע במנועליו קודם שחלצן. ואם יש בבית הכנסת שמונה ישראלים ושלשה כהנים, ושנים מן הכהנים אינם נושאים כפיהם מאיזו סיבה, אינם צריכים לצאת מבית הכנסת בשעת ברכת כהנים או קודם לכן. וכל שכן שאינם צריכים לצאת קודם "רצה", כיון שאין מנין בבית הכנסת בלעדיהם. (כח)

ובא"ר (ס"ק יג).

אמה לאו בפסיעות בינוניות משערין, רק בפסיעות קטנות עקב בצד אגודל. וראה במשנ"ב (סי' שא סק"א). וי"א דשיעור זה הוא שלושים ושתיים שניות. ובבדי השלחן (סי' לו סק"א) כתב, שהוא בערך י"ד מינוט לפי כ"ד מינוט למיל. ובספר אשל אברהם מבוטשאטש כתב, דא"א שלא לשהות כ"ב אמה בין הנטילה לברכה, דהא ברכת אשר קדשנו גופא משכא טפי מכ"ב אמה, ולכן העלה שם, דתיכף לנטילה ברכה היינו עקירת רגלי הכהנים לדוכן, כלומר דעקירה לצורך ברכה חשיבא שפיר כתחלת הברכה לענין דין תיכף. ע"ש.

ובספר כה תברכו (עמ"ר רב) העיר, דאיך תפס כאן להלכה דכדי הלוח כ"ב אמה הוי הפסק, והרי הוא עצמו פסק בסי' קסו (סק"א) דהליכה ממקום למקום אפי' הליכה מועטת הויא הפסק. ועיין בברכ"י (סי' קסו) מ"ש ע"ד התוס' הנ"ל. והעלה בס' כה תברכו, דמאחר שהרמ"א בסי' קסו ה"ד התוס' להלכה, לכן יש לזוהר דוקא בכדי הלוח כ"ב אמה. ולדעת המאמ"ר מחשבים זמן זה מהניגוב, אך י"ל, דדוקא בנט"י לסעודה מחשבים זמן כ"ב אמה מהניגוב, שהרי אסור לבצוע על הפת בלי ניגוב, אבל בנ"ד יש לחשב מהנטילה ולא מהניגוב. וע"ש עוד. וכתב בכיאה"ל (סי' יו), ולכן צריך ליטול סמוך לרצה, והחזון לא יאריך ברצה. ובא"ר כתב, דסמכי' בזה על הפוסקים דא"צ נט"י כשנטל ידיו שחרית. ומ"מ לכתחלה טוב לזוהר בזה במה דאפשר [פמ"ג]. ולכן טוב לזוהר לכתחלה שלא לשוח בין נטילה לברכה.

ובמ"מ אין נוהגים להקפיד בכך, וכמ"ש הא"ר [הובא בכיאה"ל], כי בלא"ה דעת הרמב"ם דסגי במה שהכהן נטל ידיו שחרית, וא"צ ליטול ידיו שנית סמוך לנשיאת כפים. ע"ש. ולדברי האשל אברהם הנ"ל ה"ט שאין מקפידים בזה, משום דתיכף לנטילה ברכה קאי על העקירה, ולא על הברכה. [נדע, דבר"ח וחנוכה הכהנים נוטלים ידיהם קודם רצה, ואח"כ ממתנינים לש"צ שאומר יעלה ויבא, וגם על הנסים, וע"כ דא"צ בזה תכיפה כ"כ].

ועיין בצל"ח (ברכות טו) שכתב, דשיעור זה של כ"ב

כהן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו

כתב, הלכה למעשה בפני אבא מארי וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפלה יגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו שנטל לק"ש ולתפלה. עכ"ל. **אולם** מרן בש"ע (סי' קכח ס"ו) פסק, אע"פ שנטלו הכהנים ידיהם שחרית חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק וכו'. ומבואר דפסק שלא כדעת הרמב"ם. ולכן לכתחלה על כל כהן ליטול ידיו באמצע חזרת הש"צ סמוך לרצה, וכמבואר בש"ע. ומ"מ בש"צ כהן וכדו', יכול לסמוך על הנטילה שנטל בשחרית, שהרי מרן בב"י הביא דעת הרמב"ם, וכתב שכן המנהג בארץ מצרים, וכן נהגו בפני הרמב"ם, ולכן אף שקבלנו הוראות מרן הש"ע לכל אשר יאמר, בכה"ג שמרן

(כח) בסוטה (לט). אמרו, כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו. ופרש"י (ד"ה כל כהן וכו'), דבעינן נטילה סמוך ממש לעלייתו לדוכן. וכ"ה בתוס' שם. ונמצא שאין לסמוך על הנטילה שנטל בשחרית, אלא צריך לחזור וליטול ידיו סמוך לנשיאת כפים. אולם דעת הרמב"ם (פרק טו מהל' תפלה ה"ה) דא"צ להסמיק כ"כ את הנטילה לנשיאת כפים, אלא יכולים לסמוך על הנטילה שנטלו ידיהם בשחרית. ומרן בב"י (סי' קכח), כתב, שהמנהג בארץ מצרים שאין הכהנים נוטלים ידיהם בשעת נשיאת כפים אלא סומכים על הנטילה שנטלו ידיהם שחרית, וכדעת הרמב"ם. והביא עוד מ"ש הארחות חיים, שהרב רבי אברהם בן הרמב"ם,

חולצים מנעליהם בביהכ"נ סמוך לדוכן ע"י מטפחת. וכיור המים הוא חוץ לבהכ"נ, ולכן נשאר במנהגם הקדום שלא ליטול ידיהם.

ואע"פ שטוב להחמיר כדעת מרן והפוסקים שהצריכו נט"י סמוך לעלייתם לדוכן, הרוצים לסמוך על הרמב"ם והרדב"ז ומהריק"ש מאן מרמי להו. והגרא"ח נאה בספר שנות חיים (ר"ס ז במקור חיים) כתב שעכשו שיש הרבה מים "מחוייבים" ליטול ידיים גם במצרים. ואינו מוכרח, שעכ"פ טירדא מיהא איכא לכהנים לצאת חוץ לבהכ"נ ליטול ידיהם. הילכך אין כאן חיוב כלל.

ותבט עיני בספר טהרת המים בשיורי טהרה (מע"נ אות כג) שכ' שעפ"ד החולקים על הרמב"ם יוצא שאם נושא כפיו בלא נט"י, אע"פ שנטל ידיו שחרית, הוי ברכתו לבטלה, כיון שמבואר בד' הרמב"ם שנט"י לנשיאות כפים היא מהדברים המעכבים. ע"ש. ויד הדוחה נטויה לומר שאפי' לפי הבנתו בדברי הרמב"ם שהנט"י קודם נשיאות כפים היא לעיכובא, אין זה אלא לשיטתו שמפרש שלא נטל ידיו בשחרית כלל, אבל אם נטל ידיו שחרית קודם התפלה, לכ"ע אין זה אלא לכתחלה ולא לעיכובא. ועוד שבאמת גם לדברי הרמב"ם אין זה לעיכובא, שהרי הרמב"ם (פט"ו ה"א) כתב: ששה דברים מונעים נשיאות כפים, הלשון והמומים והעבירה, והשנים והיין, וטומאת הידים. וכתב עוד שם ה"ד: השנים כיצד, "כהן נער לא ישא כפיו עד שיתמלא זקנו". והא ודאי שאם עבר ועלה לדוכן, לא הוי ברכה לבטלה. וכן במומים, שיש מום בפניו או בידיו וברגליו, שהוא משום שהעם מסתכלים בו (כמ"ש הרמב"ם שם ה"ב) בודאי שאין בזה משום ברכה לבטלה, ובכה"ג י"ל יגיד עליו רעו, שגם בענין טהרת הידים, בהעדר הנטילה אין כאן חשש ברכה לבטלה. [ואף שאם לא נטל ידיו לכתחלה ימנע מלישא כפיו, אבל מצד ברכה לבטלה אין לחוש].

וכן מוכח בשו"ת לב חיים ח"ב (ס"ו טז) שכתב לדייק מלשון מרן הש"ע (ס"י קכח ס"ב) שאם הכהן ש"צ נושא כפיו א"צ ליטול ידיו לנשיאות כפים, ושכן ראה נוהגים לש"צ כהנים שהיו גדולי תורה ולא היו נוטלים ידיהם לנשיאות כפים, כי ע"י הנטילה לא יבצר מהם טירדא וטירוף. ע"ש. ובע"כ דס"ל שאין בזה חשש ברכה לבטלה. וכ"ש במצרים שנוהגים כדעת מרא דאתרא הוא הרמב"ם. וכן בא"י אם יצטרך הכהן לעבור לפני המתפלל בעברו ליטול ידיו, א"צ לעשות מצוה הבאה בעבירה לעבור לפני המתפלל. וכן אם יש מנין מצומצם בלבד, והמים הם מחוץ לבהכ"נ, ואם יצאו

הזכיר דעת הרמב"ם בב"י וכתב שכך המנהג, במקום צורך כמו בש"צ, שפיר סמכינן על הרמב"ם. וכן מבואר במשנ"ב (סק"ב) בשם האחרונים, דאם אין לו מים נוכל לסמוך בשעה"ד כזו על שיטת הרמב"ם דס"ל שיוצא בנט"י שחרית, כל שלא הסיח דעתו ויודע שלא נגע במקום מטונף. והיינו באופן שבשחרית נטל ידיו עד הפרק, דאל"ה לא מהני, וכמ"ש בשעה"צ שם. **גם** בכה"ח (אות לו) כתב, שאם נטל ידיו בשחרית, אפי' נטל רק עד סוף קשרי אצבעותיו, ואין לו מים ליטול ידיו סמוך לעלתו לדוכן, כדאי הוא הרמב"ם וסיעתו לסמוך עליו, ומותר לישא את כפיו, והוא כשלא הסיח דעתו מהם. [עולת תמיד, וא"ר, וחיי אדם]. אבל אם לא נטל גם בשחרית אסור לישא את כפיו, דלא מהני מידי דמנקי אלא לתפלה, אבל לדוכן בעינן מים. ע"ש.

ובאמת שבספר כה תברכו (עמ' רא) כתב להסתפק, אם לא מצאו מים קודם עלותם לדוכן, אם יכולין לקנח ידיהם במידי דמנקי אם לא נטלו ידיהם בשחרית ויעלו לדוכן, כדי שלא יבטלו מ"ע דכה תברכו דומיא דק"ש, וכמו שפסק מרן בס"ד. או דילמא דלא מהני שום קינוח לברכת כהנים כי אם במים לבד. ע"ש מ"ש בזה. **אך** דעת הרב שו"ת שבות יעקב ח"ג (ס"ב ב), דכהן שבא לביהכ"נ וידיו אינם נקיות, ואם ימתין שיביאו לו מים כבר ישאו הכהנים את כפיהם והוא לא ישא, יקנח ידיו בכל מידי דמנקי, וישא כפיו כדי שלא יהיה כאילו עובר בג' עשה. ע"ש.

אולם עיין בכה"ח (ס"י קכח אות לו) שהביא בשם הפר"ח, עולת תמיד, א"ר, חיי אדם, ומשנ"ב, דלא מהני מידי דמנקי.

שוב יצא לאור הליכ"ע ח"א, ושם (עמ' רה) הביא מ"ש המהריק"ש בהגהותיו, שבמצרים לא ראיתי שנהגו כן. וע' בב"י שגם בימי הרמב"ם לא היו נוהגים כן לפניו ולא לפני זולתו מורי התורה. ע"כ. ובתשובת הרדב"ז ח"ב (ס"י תשעה) כתב, במצרים נהגו שבתפלת שחרית אין הכהנים נוטלים ידיהם, ובתפלת המוספין נוטלים ידיהם משום היסח הדעת, ואין לשנות מנהגם כיון שיש להם ע"מ שייסמוכו. וכן נראה דעת הרמב"ם. ע"כ.

ומ"ש בספר נהר מצרים (דף ד): שעתה נהגו ליטול ידיהם משום שחולצים מנעליהם המהודקים ברגליהם. כי הם יוצאים חוץ לבהכ"נ לחלוץ מנעליהם המהודקים ברגליהם כדי לעלות לדוכן, ומוכרחים לנגוע בידיהם לחלוץ אותם, ונמצאו שממילא מחוייבים בנט"י. הנה כיום ענינו הראוה שיודעי ספר

כט. כהן שנטל ידיו לנשיאת כפים של שחרית, אם שמר ידיו ולא נגע במקומות מכוסים, אינו חייב ליטול את ידיו למוסף. והמחמיר ליטול ידיו גם לשחרית וגם למוסף, תבוא עליו ברכה. (כט)

ל. מותר לכהנים ליטול ידיהם בשבת ויום טוב ממים שנתנו בהם מי ורדים, ובלבד שיתנו את המי ורדים מערב שבת או מערב יום טוב. וגם ביום הכפורים מותר ליטול ידים ממים שמעורב בהם מי ורדים, ואין בזה חשש סיכה. (ל)

הסלסול של מהרא"י שכתב שנהגו לצאת בכל ברכת הכהנים, כיון דמדינא סגי שיצאו לחוץ בעת קריאת "כהנים", ותו לא, וכמו שפסק כן מרן הש"ע (סי' קכח ס"ד), אלא שנהגו סלסול בעצמם שלא להכנס לבהכ"נ עד לאחר ברכת כהנים, כדי שלא יאמרו שהם פגומים, והיינו דוקא כשיש מנין בבהכ"נ בלעדס. אבל כשאין מנין בלעדס, יש להקל שיהיו נוכחים בבהכ"נ בעת ברכת הכהנים, כ"ש שיש לוותר על הסלסול של היציאה מבהכ"נ קודם רצה, שלא הסכים מרן הב"י (סי' קכח) ע"ז, בד"ה ומ"ש המרדכי וכו'. ע"ש. שאין לחוש לזה כלל, כיון שאין מנין בלעדס, ואינו נכון לכתחלה לברך רצה בלי עשרה. וע"י בב"י (סי' קלה ד"ה וכתב עוד ע"ס).

הכהנים חוץ לבהכ"נ לא ישאר מנין בבהכ"נ, כל כה"ג שוא"ת עדיף. וכן כשהש"צ כהן, ואין כהן אחר, נושא את כפיו בלי נט"ל. וכמ"ש בשו"ת לב חיים הנ"ל. וכ"כ הרב יפ"ל (סי' קכח ס"ק ט). וכן משמע מדברי הבא"ח (סעי' יח). וכ"כ בבה"ח (סי' קכח ס"ק לה וס"ק קכ). וכתב עוד בבא"ח (שם אות י'), שאם יש בבהכ"נ שמונה ישראלים ושלשה כהנים, ושנים מן הכהנים אינם נושאים כפיהם מאיזו סיבה, ואם יצאו השנים מבהכ"נ לא ישאר מנין, העלתי בשו"ת רב פעלים [ח"ד סי' לר] שצריך שיצאו קודם רצה עד שיחתום הש"צ המחזיר שכינתו לציון, ובתחלת מודים יכנסו לבהכ"נ וכו'. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' ר): ולפע"ד אין צורך בזה, שהרי הרהמ"ח סמך ע"מ שאין מנין בלעדס לבטל

אם צריך ליטול ידיו גם למוסף

ולדעת המג"א אסור לשהות בין הנטילה לברכת כהנים יותר מכדי הילוך כ"ב אמה, ומהנטילה של שחרית עבר יותר ויותר מכ"ב אמה, לפיכך נכון שהכהנים יחושו לדבריהם ויחזרו ליטול גם במוסף. וכ"כ בספר כה תברכו (עמ' ר), דמאחר שצריך ליהרהר שלא לשהות מהנטילה לברכת כהנים כדי שיעור כ"ב אמה, יש ללמוד מזה דביום שיש בו מוסף צריך הכהן ליטול ידיו גם במוסף, אפי' שנטל ידיו בשחרית ולא הסיח דעתו, כיון שהוא יותר מכ"ב אמה. וכן נראה דעת הרדב"ז [הנ"ל]. וכן מנהגינו ליטול ידיו לנשיאת כפים בתפלת שחרית וגם בתפלת מוסף, כסברת התוס'.

וה"ה בלוי הנוטל ידי הכהנים, שאם נטל ידיו בשחרית, ונוטל לכהן במוסף, דא"צ לחזור וליטול ידיו, כשם שהכהן יכול לסמוך על מה שנטל בשחרית. [והיכא שנשא כפיו בשחרית, ואינו רוצה לישא כפיו במוסף, וקראו לו לעלות, אם עובר על עשה דכה תברכו או לאו, ראה בזה בספר כה תברכו (עמ' תעה). וע' בשו"ת חת"ס (סי' כב) שכתב, דעובר בעשה].

כט) הנה דעת הרדב"ז בתשובה ח"ב (סי' תשעה) דאף דנקטי' כדעת הרמב"ם דבנט"ל שחרית סגי, וכמנהג מצרים, מ"מ במוסף צריך ליטול ידיו קודם ברכת כהנים. והסכים לזה המג"א (סק"ו). וכ"כ בכנה"ג (הגב"י דף פח שיטה יד). ויש מקום לפרש בכוננת הרדב"ז, דהיינו כמי שנטל ידיו בקומו ממטות, ולא נטל ידיו קודם נשיאת כפיו בשחרית, או שלא נשא את כפיו בשחרית, ורוצה לסמוך על נט"ל של הבוקר לישא את כפיו במוסף, דבזה אין לסמוך על הנטילה שנטל בקומו ממטות, דעבר זמן רב מאז, וחיישינן להיסח דעת. אבל אם נטל ידיו לישא את כפיו בשחרית, יוכל לסמוך ע"מ שנטל בשחרית. וכ"פ בס' מקור חיים (הוצאת מכון ירושלים, בקיצור ההלכות), דכל שלא הסיח דעתו א"צ לחזור וליטול ידיו במוסף.

וכן הורה מרן אאמור"ז זיע"א, דאינו חייב לחזור וליטול ידיו במוסף, כל ששמר ידיו ולא נגע בצואת האוון והאוונים. ואמנם לכתחלה הנכון שיחזרו ליטול גם במוסף, שהרי בכנה"ג כתב, שכן המנהג בקושטא.

ליטול ידיו ביום טוב ממים שנתנו בהם ריח טוב

לצורך נטילת ידי הכהנים לדוכן, ואיסורא קא עבדי, דמולדין ריח טוב במים. ואפי' שופכין בערב יו"ט

ל) הנה הט"ז (בסי' תקיא ס"ח) כתב, ראיתי בקצת קהלות ששופכין שמן של ריח לתוך המים ביו"ט

לעלות לדוכן עם מנעלים

לא. רבן יוחנן בן זכאי תיקן, שהכהנים לא יעלו לדוכן לברך את ישראל בסנדל או במנעל לרגליהם, מפני כבוד הצבור (סוטה מ.). ופרש"י, מפני שעל ידי שהכהנים נושאים כפיהם, בגדיהם מתרוממים כלפי מעלה, ונראים נעליהם לצבור, ואין זה כבוד הצבור לראות נעליהם עם הטיט שעליהם. ויש פוסקים שסוברים שמתעם זה אין לאסור אלא לאלה שעולים לדוכן, אבל לנושאים כפיהם על גבי קרקע למטה מההיכל, מותר להם שלא לחלוץ נעליהם אשר ברגליהם. אולם יש חולקים ואומרים שגם על גבי קרקע אסור, שלא חילקו חכמים בדבר. ועוד, שיש עוד טעם בגמ' שלפיו יש לאסור בכל ענין. והמנהג פשוט בארץ ישראל שהכהנים חולצים נעליהם בכל ענין. וכן ראוי לנהוג. אך בחוץ לארץ ישנם כהנים שמקילים בדבר, ונושאים כפיהם בנעליהם כשהם עומדים על גבי קרקע. והואיל ויש להם על מה לסמוך, אין מזניחין אותם, שיש לחוש שאם ימחו בידם יתבטלו לגמרי ממצות ברכת כהנים. אבל הכהנים הנגשים אל ה' והמהדרים במצות, גבורי כח עושי דברו, לעולם חולצים נעליהם קודם ברכת כהנים. וכזה ראה וקדש. לא)

לתוך המים הסכים לאסור. וכ"ד הרב בית דוד (סי' רצג), וכ"כ בשלחן גבוה (סי' תקיא).
ואמנם הרב קול אליהו ח"א (סי' לט) החמיר בזה ביהכ"פ משום סיכה, אך כבר השיג עליו מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (סי' עד אות נו), שאין בזה סרך סיכה, שהם כמים הניגרים. ע"ש. וכמו שנתבאר ד"ז בילקו"י מועדים (עמ' קיג), דמותר לכהנים ליטול ידיהם ביהכ"פ ממים שמעורב בהם מי ורדים, אך יזהרו שלא ליתן את המי ורדים במים ביהכ"פ, דהוי מוליד ריחא במים. וראה עוד בד"ז בשו"ת שמש צדקה (או"ח סי' כ), ובכה"ח (סי' קכח אות מד). ובילקו"י יו"ט (עמ' שכח).

מ"מ מולדין ריח ביו"ט ע"י הכהנים, וזה ניחא להו ומכוונים לכך. ועל כן יש למנוע מלעשות כן. וכ"כ המג"א (סי' יא). וכ"כ בשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' כ), דאסור לרחוץ בשבת פניהם וזקנם במי ורדים משום דקא מוליד ריחא בשער זקנו ושערו ככסותו. מיהו הא"ר (סי' קכח אות ח) כתב, דכיון דשמן עצמו מעורב במים, לא הוי מוליד ריחא, דהוי כמו שמריח בשמן. ומותר לשפוך בין לידיים בין למים. וכ"ד החכם צבי בתשובה (סי' צב), דלא שייך מוליד ריחא לא בבשר האדם ולא באוכלין ומשקין. ובספר גנת ורדים (כלל ג' סי' טו) התיר לתת לידיים ופנים וזקן, ורק לתת מי ורדים

אם מותר לכהנים לעלות לדוכן עם נעלים

להם לישראל שיש להם ע"מ שיסמוכו. וכ"כ בשו"ת ים הגדול (להרה"ג רבי יעקב משה טולידאנו סי' ו') להקל בזה. וראה בספר יין הטוב (סי' לו). ובשו"ת צי"א חיד"ד (סי' יא). ובשו"ת נאה משיב (סי' יז). [ממ"ן אמ"ר יזע"א].

ועיין בשו"ת שאילת שאול (סי' יז) שדן בכהן שאינו יכול לחלוץ את מנעליו האם יוכל לעלות לדוכן עם המנעלים, ודן שם גם מצד כבוד צבור, וגם מצד שהצבור יסתכל עליו ויסיחו דעתם מהברכה. ואם דש בעירו כן, שרי. ע"ש.

לא) ע"פ המבואר בשו"ת יחו"ד ח"ב (סי' ג). ושם הובאו דברי הגאון רבי יהושע פרחיה הכהן בשו"ת ויקרא יהושע (הל' נשיאת כפים סי' א') שמיקל בדבר, ע"פ הטעם של כבוד הצבור וכו'. וכ"פ מהר"י פלאג'י בס' יפ"ל (סי' קכח ס"ק כט). אך בכה"ח (סי' קכח ס"ק קכ) כתב לפקפק בזה ע"ד היפ"ל, ש"ל לא פלוג רבנן. וכן הסכים להחמיר בשו"ת ישכ"ע ח"ד (בקונ"א חאו"ח סי' ג' דף קכד:).

והרה"ג ר' אליהו חזן בשו"ת תעלומות לב ח"ג (בליקוטים סי' טו) כתב, שיש כהנים שנוהגים להקל לישא כפיהם במנעליהם כשהם עומדים על הקרקע, והנח

אם הכהנים חולצין מנעליהם כאשר מתפללים ברחובה של עיר

שהם ברחוב. ואמנם בשו"ת יחו"ד הנ"ל נשאל בכהנים שקשה עליהם לחלוץ מנעליהם, האם יכולים להורות

וכאשר מקיימים מנין ברחובה של עיר, [נגוון בזמן המגפה] הכהנים שנושאים כפיהם יחלצו נעליהם אף

לב. גם בתשעה באב וביום הכפורים שנועלים נעלי בד, צריכים הכהנים לחלוץ את המנעלים קודם עלותם לדוכן. ואמנם כהן חולה הסובל מצינה, מותר לו לישא כפיו במנעל של לבד, ולכן חולה שקשה לו לילך בלא מנעלים, טוב שינעל מנעלי בד כדי שיוכל לישא כפיו עם מנעל בד. ואם אין לו מנעלי בד, יכול לישא כפיו אף במנעל עור, וכמבואר. (לב)

לג. יש אומרים שחליצת המנעלים צריכה להיות קודם לנטילה, ולפי זה חליצת המנעלים צריכה להיות מחוץ לבית הכנסת. אבל מנהגינו עכשיו ללכת חוץ לבית הכנסת ליטול ידיהם וכשעולין לדוכן חולצין מנעליהם. ומניחין המנעלים למטה מן הדוכן, והצנועים מצניעים אותם במקום צנוע תחת הספסלים. (לג)

לד. ראוי שלא לעלות לדוכן יחף ממש, שהרי אין רגילים בזמן הזה לעמוד יחפים לפני גדולים, אלא יש לעלות בגרבים. וכן המנהג. (לד)

והם שיוכלו לשאת כפיהם במנעלים באופן שיעמדו על גבי קרקע למטה מן ההיכל, וע"ש מה שדן בזה, והעלה שהרוצה לסמוך על האחרונים המקילים כדי שלא יתבטל מצות נשיאת כפים אין מזניחים אותו שיש לו על מה שייסמוך, שיש פוסקים שסוברים שכיון שהטעם הוא מפני כבוד הציבור שע"י שהכהנים נושאים כפיהם בגדיהם מתרוממים כלפי מעלה ונראים נעליהם לציבור, ואין זה כבוד הציבור לראות נעליהם עם הטיט שעליהם, אין לאסור אלא לאלה שעולים לדוכן, אבל ע"ג קרקע למטה מההיכל מותר, אלא שיש חולקים וכותבים שלא חילקו חכמים בדבר, ועוד שיש עוד טעם בגמ' שלפיו יש לאסור בכל ענין, והמנהג פשוט באר"י שהכהנים חולצים נעליהם בכל ענין, וכן גם אם נושאים כפיהם ברחובה של עיר ראוי לנהוג שיחלצו נעליהם אף אם אין דוכן, ואין ארון קודש, ויכינו לעצמם איזה בד או שטיח קטן בכדי שיוכלו לעמוד עליהם.

לב) בן כתבו בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' כח), ובשו"ת זרע אמת (סי' יד), ובמחז"ב (סק"ז), ובשלמי צבור, ובחסד לאלפים, ובבא"ח, הו"ד בכה"ח (אות כח). ואמנם כהן חולה הסובל מצינה, מותר לו לישא כפיו במנעל של לבד, אבל לתתלה גם חולה לא ינעול מנעלי עור, אלא מנעל בד, וכמ"ש בכנסת יחזקאל (סי' יא), ובעיקרי הד"ט. [כה"ח]. ואם אין לו מנעלי בד, יכול לישא כפיו אף במנעל עור, וכמבואר.

מתי הכהנים חולצין המנעלים - ושצריך להצניע את המנעלים

והצנועים קודם עלייתן לדוכן מצניעים אותם תחת הספסלים. ולרב החסיד מהר"ר דוד הכהן ראיתי שהיה מניח המנעלים חוץ לביהכ"נ ועולה לדוכן. וכמדומה שכך ראיתי להרב החסיד מהר"ר יוסף הכהן. ע"כ. והוא באחרונים, דאם יש חשש שיגנבו המנעלים אם יניחם חוץ לביהכ"נ, יכול להניחם לביהכ"נ מתחת לספסל. וכתב במשנ"ב (סק"ט), דיש להצניע המנעלים שלא יעמדו בגלוי לביהכ"נ מפני הכבוד, ויחלצם קודם נטילה. אך כשאפשר לו לחלצם אחר נטילה ושלא יגע בהם, יכול לחלצם אחר נטילה. וע"ע בכה"ח (אות ל').

לד) משנ"ב (סי' קכ ס"ק יח) בשם האחרונים.

לג) כתב בשיירי כנה"ג (הגה"ט אות ד), שמדברי הטור משמע דחליצת המנעלים קודמת לנטילה, ולפ"ז חליצת המנעלים צריכה להיות מחוץ לביהכ"נ. וכ"כ בס' מטה משה. אבל מנהגינו עכשיו ללכת חוץ לביהכ"נ ליטול ידיהם וכשעולין לדוכן חולצין מנעליהם. והבדל המנהגים תלוי בהבדל המנעלים, דבמנעלים שאפשר לחלצם בלא נגיעה ביד, יכול ליטול קודם חליצת המנעלים. וכתב עוד, דמ"מ מנהגינו שחולצין המנעלים בשעת עלייה לדוכן ומניחין המנעלים למטה מן הדוכן, לעין כל, ובשעת הברכה המנעלים גלויים לעיני כל הקהל לפני הדוכן,

דין המקריא לכהנים

לה. כשיש בבית הכנסת ב' כהנים הנושאים כפיהם, קודם שיתחילו לברך אשר קדשנו וכו', אומר להם השליח צבור: כהנים, שאין הכהנים חייבים לברך אלא אם כן אמרו להם לברך, שכן נאמר: כה תברכו את בני ישראל אמור להם, ותירגמו, כד תימרון להון, והיינו דהחיוב הוא רק כאשר אומרים להם לברך. ואמירה זו היא קריאת כהנים שאנו אומרים קודם שהכהנים נושאים כפיהם. (לה)

לו. ומכל מקום אין הקריאה "כהנים" מעכבת את הכהנים מלישא את כפיהם. ולכן אם אירע שהכהנים בירכו בלי שיקראו להם כהנים, אין צריכים לחזור ולקרוא להם ולברך שנית. אך לכתחלה לא יברכו עד שיקראו להם כהנים. (לו)

קריאת "כהנים" קודם הברכה

מברכים על האוכל עד שיביאווהו לפניו, ומצות ברכת כהנים אינה לפני הכהנים עד שיקרא הש"צ כהנים, וא"כ איך אפשר להם לברך ברכת אשר קדשנו וכו' מעצמן קודם שיקרא להם הש"צ כהנים. ע"ש. ובספר כה תברכו (עמ' תמו) הכריח כן מלשון הברכה, שהרי הכהנים אומרים אשר קדשנו וכו' ואיך אומר וצונו במה שלא נצטווה עדיין, דהרי כל זמן שלא קרא הש"צ כהנים לא נצטוו לברך ברכת יברך. וכן מוכח מהסמ"ג (עשין כ') שכתב, ציוה הקב"ה את הכהנים שיברכו את ישראל כאשר יאמרו להם לברכם, דכתיב אמור להם, ומתרגם כד ימרון להון, ומבואר, דכל זמן שלא אמרו לכהנים לברך והיינו הקריאה שקורא הש"צ כהנים, לא נצטוו הכהנים במצוה זאת לברך. ומאחר שכן איך אפשר להם לברך בלשון אשר קדשנו במצותיו "וצונו" קודם שנצטוו. ואמנם לפי התוס' במנחות (מד.) שכתבו בשם ר"ת דכהן אחד אפי' דליכא קריאה עולה ומקיים מצוה דרבנן, אין להביא ראייה מלשון וצונו, דאכתי איכא מצוה דרבנן ושייך לומר בלשון "וצונו" אף קודם שקרא הש"צ כהנים. ועכ"פ כתבו הפוסקים דהקריאה שקורא הש"צ כהנים צריך שתהיה קודם שיברכו הכהנים ברכת אשר קדשנו וכו'. וכן המנהג פשוט.

אם קריאת "כהנים" מעכבת

אין הכהן מבטל עשה, כמבואר בסמ"ג הנ"ל, דעיקר המצוה אשר ציוה הקב"ה הוא כד ימרון להון. מ"מ כ"ז למצוה כדי שיקיימו מ"ע מדאורייתא דכה תברכו, אבל אינה מעכבת ויכולים הכהנים לישא כפיהם גם בלי הקריאה. וכמו שביאר כן בספר כה תברכו (עמ' תמו). ולכן אף שבש"ת המבי"ט בח"א (סי' סד) כתב

(לה) **בגמ'** סוטה (לה.) ופסקוהו הפוסקים להלכה. וכתב רבינו בחיי (פר' נשא ו', כג), ומה שהש"צ מקריא ברכת כהנים לכהן מלה במלה, כי כך דוגמתו של כהן למעלה שהוא מתברך ומקבל הברכה מעצם הרחמים העליונים, ומברך לכנסת ישראל. וזהו סוד מה שדרשו חז"ל, כל כהן המברך מתברך, שנאמר ואברכה מברכך. וכן הברכה משתלשלת מש"צ המתעטף בטלית לבנה לכהן, ומהכהן לישראל. ע"כ. והכלי יקר הרחיב הדברים שם, שהחזן הוא בכחינת סרטור המושך שפע צינור ממקור הברכות העליונות, שיחול על ראש הכהן תחלה, עד כדי שיהיה כלי מלא ברכת ה', ולאחר מכן כשהכהן מברך את ישראל, הרי הוא כמריק מכלי מלא אל כלי ריקן, ואלמלא היה החזן מקריא את הכהן תחלה, לא היה הכהן מתברך, ולא היה לו מה להריק ברכה על ישראל. נוכחו שאמרו בזה"ק (פר' יתרו) דברכתא דלעילא לא שריא באתר ריקניא. וכ"ד התוס' (ברכות לד.) ועיין להרא"ם בתשובה (סי' ג') שכתב, אם הם שנים קורא להם כהנים, ובלתי קריאת כהנים אינן יכולים להתחיל אפי' בברכת אשר קדשנו וכו', ושם נשא ונתן בדברי הרמב"ם, והעלה דהקריאה היא קודם ברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו'. שהרי כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' ברכות, שאין

(לו) **הנה** אם קריאה זו מעכבת, דעת הפר"ח (ס"ק יג), דאין קריאה זו מעכבת, שהרי עיר שכולה כהנים כולם עולים לדוכן. ואם איתא דקריאה זו מעכבת איך עולים כולם לדוכן ומברכים בלי הקריאה. ע"ש. ואף שבגמ' למדו דין קריאה לכהנים מדכתיב אמור להם, ומתרגמינן כד ימרון להון, והיכא שלא קראו כהנים

לז. כשיש שם כהן אחד, אין השליח צבור קורא לו, אלא הוא מעצמו מברך ומחזיר פניו לקהל, שנאמר, אמור להם, לשנים. (ל)

לח. כבר נתבאר לעיל [סעי' יח] שאם יש שם כהן אחד ומצטרף עמו כהן קטן [הנושא כפיו משום חינוך], אין השליח צבור קורא להם "כהנים", אלא נושאים את כפיהם מעצמם. (לח)

להוכיח מהש"ס דקריאת כהנים הוי מדאורייתא, מ"מ אינה לעיכובא. וראה בכה"ח (אות פה). ועיין בביאה"ל

שנטה לומר דבעיר שכולה כהנים המצוה היא דרבנן, וטעמא משום דליכא תימרון להון. והניח בצ"ע.

שלא לומר "כהנים" לכהן אחד

כהבבלי שאין לקרוא כהנים לכהן יחיד. וכ"כ בב"י (סי' קכה). ואמנם בספר קובץ על הרמב"ם (שם הלכה י) כתב, דגם להירושלמי מה שקורא לכהן יחיד היינו אם ירצה לקרוא לו קורא, אבל אין חיוב לקרוא בכהן יחיד. וזו גם כוונת הבבלי. ע"ש. אך לפי הבנת הב"י הג"ל איכא פלוגתא בין הבבלי לירושלמי, דמלשון הבבלי שאמרו "אמור להם, כד תימרון להון" היינו דאיכא חיוב לומר לכהן, והיינו דוקא בב' כהנים, דבכהן אחד איכא חשש להפסק. וז"ל הרמב"ם (פי"ד מנשיאת כפים ה"ח): אם היה הכהן המברך אחד, מתחיל לברך מעצמו וש"צ מקריא אותו וכו', היו שנים או יותר אינן מתחילין לברך עד שיקרא להם ש"צ ואומר להם כהנים, והם עונים ואומרים יברכך. ע"כ. וכ"פ הטוש"ע (סי' קכח ס"ג). וע' בשו"ת מקוה המים ח"ד (סי' יא) שהעיר, דלכאורה אמור להם דקאמר רחמנא היינו לאהרן ולבניו, כל אחד בפני עצמו, וא"כ גם בכהן אחד לכאורה צריך להקריא לו כהנים. וכתב, דאם הם שנים יהיה הש"צ צריך להקריא להם כהנים כדי שלא יקדים האחד את חברו, ויתחילו שניהם כאחד לברך. אבל בכהן אחד ליכא לטעם זה. ע"ש. ולא ידעתי מה תירץ בוה, ושם לא הזכיר שכן הוא בגמ' להדיא.

(לז) **בגמ'** סוטה (לח). אמרו, אמר אביי נקטי' לשנים קורא כהנים, ולאחד אינו קורא כהן, שנאמר, אמור להם לשנים. ואמר רב חסדא, נקטי' כהן קורא כהנים ואין ישראל קורא כהנים, שנאמר, אמור להם, אמירה משלהם תהא. והלכתא כוותיה דאביי, ואין הלכתא כוותיה דרב חסדא. ופרש"י, לשנים קורא כהנים, כשיש שם שני כהנים לברך, ש"צ כשגמר ברכת ההודאה קורא אותם כהנים, והן הופכים את פניהם שהיו הפנים לצד התיבה להתפלל וכו', אמור להם. מקרא דלהן נפקא לן, שש"צ מזהיר אותן לברך, כהן קורא כהנים, אם ש"צ כהן הוא קורא ומזהיר את חבריו העומדים לפניו להחזיר פניהם ולברך את ישראל, שאם ישראל הוא אינו קורא כהנים וכו'. ע"כ. והתוס' שם הביאו דברי הירושלמי (פרק אין עומדין) א"ר חסדא צריך שיהיה החזן ישראל, רב נחמן בר יצחק אומר, אם היה כהן אחד אומר כהן, אם שנים אומר כהנים. א"ר חסדא אפי' כהן אחד קורא כהנים, שאין קורא כהנים אלא לאותו שבת. ע"כ. ונמצא, דלהתלמוד ירושלמי צריך לקרוא כהנים אף לאחד. אבל לתלמוד ירושלמי לכהן יחיד כהנים, דהו"ל הפסק אם החזן יקרא. ולפי הכלל שבידנו כל היכא דאיכא פלוגתא בין הירושלמי לבבלי, הלכתא כהבבלי, וממילא גם בנ"ד הלכה

כהן קטן העולה לדוכן עם גדול, אם קוראים להם "כהנים"

שיקראו אותם כהנים, דהא הוי מחוייב מה"ת, כיון שהוא בן י"ג שנה והוי איש ראוי להתכבד בברכתו, ובאקראי בעלמא נמי יכול הוא לבדו לישא כפיו לאחזוקי נפשיה בכהני. אבל קטן בהדי גדול לא. ע"ש. וכ"כ מרן החב"י בכהנ"ג (הל' נשיאת כפים הגב"י), ושכן עשה מעשה בעירו. ומי שלא ידע ספר תמה על הדבר. וכ"כ בעטרת זקנים (סי' קכח אות ד), ובעולת תמיד (אות כג), ובא"ר, ובמג"א (סי' קיג). והגר"ז (סעי' טו). ובשו"ת חק"ל (או"ח סי' לא), ובחסד לאלפים (אות ח'), ובכה"ח פלאגי (סי' טו אות סח), ובבא"ח (פר' תצהו אות יג).

ואולם הפר"ח (באות יג) כתב, דכיון שהוא קטן דבר

(לח) **ראה** לעיל הערה יח. וכ"כ בשו"ת המבי"ט ח"א (סי' סד) שלא יקראו כהנים אלא כשהם שנים גדולים, אבל אחד מהם קטן לא יקראו אותם, דקטן אינו מחוייב לברך, אלא שהוא עולה עם אחרים להתלמד ולהתחנך, וכיון דדרשינן מאמור להם שהחזן צ"ל להם, נראה שאינו אומר אלא לגדול שהוא מצווה לברך ולא לקטן. ורש"י נמי פירש עלה דמתני' דקטן אינו נושא כפיו מפני שאין כבודו של ציבור להיות כפופין לברכתו. וא"כ פשיטא שאין כבוד לצבור לקרותו שיברך. אולם אם היה כהן גדול אחד ומצטרף עמו נער בן י"ג שנה שלא נתמלא זקנו, דאינו נושא כפיו לבדו, נראה ודאי

לט. אין המקריא שקורא כהנים רשאי לפתוח בקריאת יברוך עד שיכלה אמן [שאחר ברכת הכהנים] מפי הצבור, ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכת אשר קדשנו וכו' עד שתכלה קריאת כהנים מפי המקרא. [וכהנים שטעו ובירכו אשר קדשנו במצותיו וצונו לברך ברכת כהנים, יצאו ידי חובת הברכה, ואינם צריכים לחזור ולברך כפי הנוסח הנכון]. (לט)

מ. וכן השליח צבור לא יתחיל בשום תיבה שבברכת כהנים עד שיסיימו הכהנים את התיבה שלפניה. (מ)

מא. יש להקפיד שהשליח צבור יקריא ברכת כהנים מתוך הסידור, ולא בעל פה, כדי שלא יבוא לידי טעות. וכתבו האחרונים שיש למחות ביד מי שקורא ברכת כהנים בעל פה. (מא)

מב. יש אומרים שאין השליח צבור מקריא לכהנים תיבת "יברוך", אלא הכהנים מתחילים בעצמם "יברוך". ויש אומרים שגם תיבת "יברוך" צריך שהשליח צבור יקריא אותה לכהנים. ואף על פי שהנהגים כסברא ראשונה יש להם על מה שיסמוכו, מכל מקום טוב ונכון שגם תיבת "יברוך" יקריא אותה לכהנים. והדבר יעשה בהסכמת כל הקהל. וישאו ברכה מאת ה'. [ובפרט שפעמים רבות כשאין מקריאים תיבת יברוך, הרי אין הצבור יכול לענות אמן אחר ברכת הכהנים, בהיותם מסמיכים תיבת יברוך לברכה, והצבור לא שומע את סיום הברכה]. (מב)

דאינן מצווים בעשה דכה תברכו אלא כד יימרון להון, ואי לא יימרון להון אין עליהם חיוב דכה תברכו כלל. וע"ש באורך. [וראה עוד שם במערכת ה' סי' ה']. ובכה"ח (אות טד) העלה כדעת רוב האחרונים הנ"ל. וכ"פ בשו"ת נצח יוסף ח"א (סי' ה') שאין לקרוא כהנים אלא כשיש ב' כהנים גדולים.

חינוך הוא, הוי שייך למקרינהו כהנים. ומ"ש המבי"ט שאין כבודו של צבור לקרותו שיברכם, ליתא, דקריאת כהנים הוא כדי שיהפכו פניהם. ע"כ. ובספר כה תברכו (מע"ג סי' א') העיר, דקריאת כהנים הוי משום דכתיב בקרא אמור להם, ותרגם האונקלוס, כד יימרון להון. וכ"כ הב"ח, דקרא דאמור להם לא נכתב אלא לפרש

כהן שטעה ובירך על ברכת כהנים

במי שאמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא, שיצא. ובטור שם הוסיף דצריך שיאמר בריך רחמנא מלכא כדי להזכיר מלכות. ובמג"א (סי' קסז ס"ק כב) הוסיף עוד דצריך שיאמר מלכא דעלמא, שאין די במה שזכיר מלך, אלא מלך העולם. ועכ"פ אף ששינה ממטבע שטבעו חכמים יצא י"ח. ולפ"ז גם בנ"ד כיון שהזכיר שם ומלכות ואמר מעין הברכה, במה שבירך וצונו לברך ברכת כהנים, יצא י"ח.

מ כ"ב הר"ן (מגילה כד:). וכ"ה במשנ"ב (סי' קכח ס"ק פח).

מא כ"ב הפר"ח, דיש למחות ביד הש"צ המקרא בע"פ, אלא צריך לקרוא מתוך הסידור, כדי שלא יטעה, וכן כדי שלא ימהר בקריאה מחשש שמא יטעה, ואז לא יוכלו הקהל לענות אמן. והובא בכה"ח (אות פד).

לט ש"ע (סי' קכח סעי' יח). ומה שכתבנו גבי כהנים שטעו וכו' הנה בגמ' ברכות (מ:) אמרו, דתניא, ראה פת ואמר כמה נאה פת זו, ברוך המקום שבאה, יצא. דברי ר"מ. רבי יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא י"ח. ע"כ. וכתב הרמב"ם (בפ"ג מהל' ברכות ה"ה): ונוסח כל הברכות עזרא ובית דינו תיקנום, ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על אחת מהם ולא לגרוע ממנה, וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה, וכל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה וכו'. ובה"ו כתב: ואם שינה את המטבע הואיל והזכיר אזכרה ומלכות וענין הברכה וכו' יצא. ע"כ. ומבואר, דכל שהזכיר מענין הברכה אף ששינה ממטבע שטבעו חכמים, יצא. ומרן הב"י (סי' קסז) כתב להסתפק אי הלכה כר"מ או כרבי יוסי, וכתב, דכיון דספיקא בדרבנן הוא יצא. ולכ"פ שם,

להקריא גם תיבת "יברוך"

ראשונה, דבה אין חשש לטעות. ועוד, דאם ימתינו מלומר תיבת יברוך עד שיקריא להם הש"צ, יש לחוש

מב הנה כל עיקר ענין ההקראה לכהנים, הוא כדי שלא יטעו בברכה, ולפ"ז לכאורה א"צ להקרות תיבה

קדשנו, אבל לדעת האשכול אין מברכים הכהנים בקול אשר קדשנו ואין כאן אמן לצבור קודם שיכלה יברך הק"ל, מתי אין הכהנים רשאים להתחיל עד שיכלה אמן, אף אם כלה לא יתחילו עד שיתחיל המקרא. ותיריך שם, דס"ל מצד הדין א"צ להקרות לפנייהם מלה במלה יברך ובודוות אחרונים תקנו, ורב חסדא לא ידעה, וזה שמסיים האשכול ונהגו וכו'.

אולם מדברי המאירי בסוטה והר"ן משמע דהש"צ מקריא גם תיבת יברך. וז"ל המאירי (סוטה לט. עמ' צב): "והש"צ מקרא את הכהנים מלה במלה, ר"ל שהש"צ אומר יברך בקול רם, והם עונים יברך בנעימה גדולה, וכן תיבת השם וכל הפסוק תיבה בתיבה". ע"כ. וכ"כ הר"ן במגילה (פרק הקורא עמ' כד:), על מה שאמרו בגמ', אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא: "ואפי' בתיבה ראשונה שאין לחוש לטעות, וכ"ש בשאר תיבות, שלא יתחילו עד שיכלה הדיבור מפי הקורא". וכ"כ הארחות חיים (הל' נשיאות כפים סי' ו'). וכ"כ הטור (בסי' קכח), שהש"צ מקרא אותם "יברך" והם עונים אחריו מלה במלה. ועיין לרבינו אליהו מלונדריש בפסקיו (עמ' עג).

מתי אין לשנות מן המנהג

המשניות הוצאת הרב קאפח]. וטעמו מבוואר, שכיון שאין מקרים אותם אלא כדי שלא יטעו, בתיבה ראשונה שאין חשש לטעות למה יקרו אותה. ע"כ. ובספר מלאכת שלמה עדני (במשנה פ' אין עומדין) כתב, הרמב"ם בחיבורו (פרק יד) כתב ומתחילים הכהנים יברך, ומשמע שמלת יברך אינה מכלל קריאת הש"צ, אבל כאן בפירושו למשנה כתב שהש"צ אומר להם יברך ויענו הכהנים יברך, אכן בפירושו למשנה שבנוסח ערבי שהיא אמיתית יותר, דבריו שבפירוש המשנה מכוונים עם דבריו שבחיבורו הנ"ל. עכת"ד.

וכ"כ מהר"י צאלח בסידור עץ חיים (דף נג:). שהכהנים מתחילים תיבת יברך מעצמם כמ"ש הרמב"ם בחיבורו, וכ"כ בפירוש המשנה בלשון ערבי. ובדפוס המועתק בפי' המשנה נפל ט"ס. וכ"פ מרן. הנה מבוואר מ"ז שהמנהג שנהגו כאן שהכהנים פותחים מעצמם בתיבת יברך הוא מנהג קדמון, ויש לו סמוכים מהש"ס והרמב"ם ומרן הש"ע, ומנהג כזה א"א לבטלו, וכמ"ש בשו"ת מהרי"ק שאפי' גדול הדור אין בכוחו לשנות מנהג, ותלמוד ערוך בידינו (ביבמות קב). אם יבא אליהו ויאמר אין חולצים בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העולם בסנדל. ובשו"ת מהר"י קולון (שרש נו) כתב שאין לחלק בין מנהג למנהג. והובא כ"ז בשו"ת

בוה להפסק. ומה שאמרו דאין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא, היינו הקורא כהנים, אלא שהוא מצד מנהג להקרות לכהנים גם את פסוקי הברכה, וכמ"ש הראב"י בספר האשכול (עמ' לא), וז"ל: ולא כהנים לבד קורא, אלא נהגו שמקרא לפנייהם מלה במלה כל ברכות כהנים. ונבעיקר הקראת הפסוקים, כתב בנחל אשכול שם, דמצינו ג' דעות בוה, דעת רש"י והאשכול שא"צ להקרות להם יברך ה' וגו', מלה במלה, דעד שיכלה דיבור מפי הקורא קאי על קריאתו כהנים. ודעת הר"ן עד שיכלה הדיבור קאי על כל תיבה ותיבה מברכת כהנים שהש"צ קורא פניהם כדי שלא יטעו אפי' תיבה ראשונה יברך, שאין לטעות מקרא להם. והקשו, אמאי צ"ל אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור אף אחר שכלה אין מתחילין דצריך להקרות להם בתחלה. וצ"ל דקמ"ל אפי' אם טעה המקרא והתחיל להקרות קודם שכלה הצבור, מ"מ הכהנים ממתניין עד שיכלה הצבור. ודעת הרמב"ם יברך מתחילין הכהנים מעצמן, ואח"כ מקרא מלה במלה. ובוה יש ליישב הקושיא הנ"ל, דמ"ש אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה היינו יברך עד שסיימו צבור אמן על ברכת אשר

ורן אמת שהרמב"ם (פרק יד מהל' תפלה ה"ג) כתב, ומגביהים ידיהם ומתחילים יברך, והש"צ מקריא אותם מלה במלה וכו'. ופשט דבריו שהכהנים מתחילים יברך ללא הקראה. אך בפירושו בפרק אין עומדין (לד). כתב, שהש"צ אומר יברך והכהנים עונים יברך וכו'. ובפי' המשניות (הוצאת קאפח עמ' עה) כתב: ומקריא אותם שלש ברכות מלה במלה כסדר הזה, ואומרים הכהנים יברך, ומתכוונים כנגד הצבור, ואח"כ אומר להם הש"צ ה' ועונים הכהנים ה', ואח"כ אומר להם הש"צ וישמרך ועונים הכהנים וישמרך. וכתב שם בהערה, שבמהדור"ק היה הנוסח, אומר ש"צ יברך ויענו הכהנים יברך. ובמהדורא ג' תיקן כמו הנוסח שלפנינו. ע"ש. ובב"י היה גורס כנוסחא שלפנינו. וע"ש שפלפל בדעת הרמב"ם, שיש לפרש כוונתו דתני והדר מפרש, ולעולם צריך להקרותם גם יברך, [וכן פירש הארחות חיים שם אות ד ואות ו']. וזאת כדי להסכים דעתו עם שאר פוסקים. אולם בכל מלכות אר"י ובמצרים נוהגים שהכהנים מתחילים מעצמם לומר "יברך" בלי שום הקראה, ורק מתיבה שניה ואילך הש"צ מקרא אותם מלה במלה, ואומרים שהם נוהגים כדעת הרמב"ם, ושכך הם דבריו בפירוש המשנה בנוסחת לשון ערב שהיא אמיתית. וכ"כ בפי'

הסוד. וכן ידוע גודל השפעת הרב בא"ח בדורו על כל אנשי קהלתו שאחריו ילכו ועל פיו יצאו ועל פיו יבאו, ולא היו מפילים מדבריו צרור ארצה. וכמ"ש הרה"ג בן ציון מ. חזן בתחלת ספר דעת ותבונה, ולא היה שום חשש שימרו את פיו, או מי שירחיב עוז לעשות מחלוקת נגד הרב, ולכן בקעה מצא וגדר בה גדר. משא"כ אנן יתמי דיתמי אם נבוא לשנות המנהג לא יבצר ממחלוקת ריב ומדון. וכמ"ש כיו"ב מרן החיד"א בספר ברכ"י בשו"ב (סי' קלא סק"ב). בשם שו"ת משפט צדק ח"ג כתיבת יד. וע"ע בכה"ח סופר (סי' קלא ס"ק מ-מב). ובבא"ח (פר' כי תשא אות יד).

ובמורה"י צאלח בסידור עץ חיים (דף ק"א:) החזיק במנהג שלהם בנוסח הקידוש כי בנו בחרת וכו', מכיון שכן נוסחת הרמב"ם והריקאנטי, ואף שהאר"י כתב שיש למחוק תיבות אלו, אין לשנות המנהג.

ובספר נוה שלום (סי' תקפב דף נג.), הביא מ"ש המט"י שלא לשנות מן המנהג, ותמה עליו שהרי מצינו כמה גאוני עולם ששינו כמה מנהגים כשראו מנהג שאינו הגון, ולא היו נמנעים אא"כ יש מחלוקת ע"י כך בקהל עדתם, הלא"ה היו משתדלים לשנות המנהג אם המנהג האחר יפה והגון ממנו וכו'. ע"ש. ונראה שזוהי דעת הרב המחבר כאן, ובכל כיו"ב. ודו"ק.

ובשו"ת רבינו אליהו מזרחי ח"א (סי' ג) האריך לפרש דעת הרמב"ם שאינו כפשוטו, אלא יש להשוותו לדעת שאר פוסקים וכו'. ע"ש. אבל הרב ר' דוד עראמה פי' דעת הרמב"ם, שהתיבה יברכך הם אומרים מעצמם, ושכן נראה מדקדוק לשון הרמב"ם בה"ח, ושכן המנהג בארץ הצבי, והוא מנהג יפה שלא להפסיק בין הברכה למלה הראשונה. ע"כ. ויסוד לדברי הרמב"ם בסידור רב סעדיה גאון (עמ' לט) שכתב: "והחזן קורא לפני הכהן מלה במלה מלבד יברכך". וכ"ד המבי"ט בתשו' ח"א (סי' קפ).

ובזה ניחא ג"כ דברי הש"ס (סוטה לט): "ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור". והרי אחר עניית אמן של הצבור הש"צ מקרא אותם, ומה ענין הכהנים כאן, ולפירוש הרמב"ם ורס"ג ניחא, דהיינו על תיבת "יברכך". וכן הקשה ותירץ מרן הב"י להלן. נומה שדחק עוד לפרש שהכוונה על מה שאומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו וכו', כתב הבאר שבע (סוטה לט):, שאין נכון לפרש כן, שזוהי תחנה ובקשה בעלמא, ואינה נקראת ברכה, שהרי אין בה לא שם ולא מלכות, והסכים לפירוש האחר של מרן הב"י. וע' להנצי"ב בספר העמק שאלה (סי' קכה אות ט). וע"ע בדברי הב"ח, ובדרישה שם (אות ב). ומ"ש עוד מרן אליבא דהר"ן,

לב חיים ח"ב (סי' ט דף ד:). ושם הביא בשם מהרי"ק (שרש ט) הוכחה לזה ג"כ, מעובדא דרב בתענית (כח:) גבי הלל ברי"ח, דכיון דחזא דמנהג אבותיהם בידיהם לא רצה לבטל מנהגם אע"פ שבודאי היו מברכים עליו, ולדעתו היא ברכה שא"צ וכו'. וע"ע למהר"י עייאש בס' מט"י (סי' תקפב ברה"מ מלך עוה), שכתב, וזה דרכי תמיד שלא לשנות מן המנהגים כלל וכלל, מכיון שנתקנו מקדמת דנא ע"י רבנים וגאונים, וכל מנהג ומנהג יש לו שורש וצנור למעלה, וכל המשנה ידוע על התחזונו, ואינו אלא טועה ופורץ גדר.

וע"ע להגרה"ח פלאגי בשו"ת חקקי לב ח"א (האר"ח סי' ו דף ז). ובספרו שו"ת לב חיים ח"ב (סי' ט דף ו: וסי' קכו דף צג ע"ד). שכתב, שמהר"י מאיו (מחבר שו"ת פאת ים ושרשי הים) ביקש לשנות המנהג של עירם שהיו אומרים את ההושענות בסוכות לאחר מוסף, ולקבוע אמירתן אחר ההלל כמנהג אר"י, וכדעת הרב המג"ן והמקובלים וסיעתם, וכל היחידים הסכימו עמו לשנות המנהג, זולת הגביר החכם רבי יעקב רבי שעמד כנגדו ולא הניחו לשנות המנהג, ואמר, שלא לחנם הוקבע מנהג זה מכמה דורות, שבודאי שיש לו איזה סמך וראיה, ואנחנו לא נדע. וכראות הגאון כן משך ידו מלשנות המנהג.

וע"ע במאמ"ר (סי' תכה סק"ב) שכתב בדין הזי"ו ל"ך של פר' האזינו, שהיה מנהג אצלם להפסיק בפסוק הבו גודל לאלהינו, ופשוט שהוא מנהג בטעות, שהוא נגד הש"ס וכל הגאונים והפוסקים, ומ"מ בשבת במנחה ובשני ובחמישי לא מלאני לבי לבטל המנהג, שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק, אף שטוב וישר לבטל המנהג אם אפשר בלי מחלוקת. ע"כ.

וע"ע בספר משא חיים (במנהגים דמ"ז:) שאע"פ שהיו כמה מנהגים שנהגו בהם שלא כדיון, וביטלום חכמי הדור, מ"מ אזהרה שמענו לבל יבא הדבר לידי מחלוקת וקטטה. וכן האריך בזה השד"ח (עמ' מנהג כלל לח, עמ' צט). וכ"ש מנהג זה שמיוסד על אדני הש"ס והפוסקים, שאין אנו יכולים לבטלו.

ושו"ר בשו"ת מילי דעזרא בתשובת בן הרה"מ שם (האר"ח סי' י) שהאריך ברה"ז, והעלה ג"כ שלא לשנות המנהג. וכתב ליישב דעת הרב בא"ח (פר' תצוה), שהוכרח לשנות המנהג מסיבת ביטול האמן שאחר ברכת הכהנים. ע"ש. ואנא דאמרי עד שיבטל המנהג של הכהנים, היה לו יותר להזהירם שיפסיקו מעט בין סוף ברכתם למלת יברכך. ומד' הרב בא"ח משמע ששמח שיצא מזה ממילא תועלת ג"כ לעניית אמן. אבל שינוי המנהג היה כדי לקיים הברכה גם ע"פ

כשאר תיבות. עכת"ד. ולפ"ז מצאנו טעם כעיקר לסברת המהר"ם מינץ הנ"ל. וע"ע בס' יפ"ל (סי' קכח ס"ק כ). ובספר תורת חיים סופר (ס"ק כב).

ובסידור בית מנוחה (בדיני נשיאת כפים אות לא) כתב, שמנהג הספרדים שאין מקרים תיבת "יברכך" כשיש שני כהנים, אבל כשאין שם אלא אהן אחד מקרים לו גם תיבת יברכך. ע"ש. אולם החסד לאלפים (סי' קכח אות י) כתב, שראוי לנהוג להקרות גם תיבת "יברכך" אף בשני כהנים, ושכן המנהג פעה"ק ירושלים ת"ו בקהל קדוש "בית אל", שמתפללים ע"פ האר"י ז"ל. וכן הובא בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' צט דף כב).

ובשו"ת רב פעלים ח"ג (תארו"ח סי' ה) כתב, שאע"פ שמנהג בכל היה שאין החזן מקריא תיבת יברכך, אלא הכהנים מעצמם פותחים בתיבת יברכך, אכן בשבת תשובה בעת שבישר צדק בקהל רב, דרוש דרש לשנות המנהג, שהחזן יקריא גם תיבת יברכך, כי כן ראוי להיות ע"פ הסוד, וכמ"ש רבינו בחיי, וכן נוהגים המקובלים, ועוד שהרי הסברא שכתב מרן אינה לעיכובא, וחשש הפסק אין כאן אצל החזן, מאחר שעוסק באותו ענין של ברכת כהנים. ואילו סברת הרמ"א להקריא תיבת יברכך היא לעיכובא, וכמ"ש טעם זה הרב המגיה בחסד לאלפים, ושכן המנהג במדרש בית אל בירושלים ת"ו. ומאז נשתנה המנהג לטובה, ונמשך עוד תועלת גדולה מהמנהג החדש, כי מקודם היו הכהנים סומכים בנשימה אחת תיבת "יברכך" לסיום ברכתם שמסיימת במלת "באהבה", ולא היו הצבור יכולים לענות אמן אחר ברכתם, מחמת מהירות הכהנים, ועתה עונים אמן בריוח אחר תיבת "באהבה". ולכן ראוי לנהוג כן גם בשאר מקומות ע"כ. וכ"כ בספר בא"ח (פר' תצוה אות א'), שיש מקומות שנוהגים שהכהנים מתחילים בתיבת יברכך מעצמם מבלי שהחזן יקרא אותם, וכן היה המנהג פה עירנו בגדאד. וזו היא סברת מרן בש"ע (סי' קכח סעי' ג), אך זה כמה שנים עשיתי המנהג בכל בתי כנסיות שבבבל שיהיה החזן מקרא מתיבת יברכך והלאה, כי ע"פ הסוד יש קפידא בדבר להקריא גם תיבת יברכך. וכן ראוי להורות בכל אתר ואתר, ואהני לן שע"י כך לא יאבדו הצבור אמן שאחר ברכת "נאה להודות" וכו'. ע"כ. ויש להעיר ע"ז, דנראה שהוא טעות סופר הניכר, שצ"ל אמן שאחר ברכת וצונו לברך את עמו ישראל באהבה, שאומרים הכהנים, שע"י שתיתך מתחילים תיבת יברכך, אין הצבור מספיקים לענות אמן אחר תיבת באהבה. וכן מבואר בשו"ת רב פעלים הנז'.

וקצת יש להעיר על מ"ש בשו"ת רב פעלים

שלפי פשט הגמ' משמע שלא היו מקרים את הכהנים מלה במלה, אלא קריאת מלת "כהנים" ותו לא, שהרי לא הזכירו בשום מקום בגמ' להקרותם מלה במלה וכו'. תנא דמסייע ליה הוא הרשב"י בספר האשכול (סוף עמ' לא) שכתב: "ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא, פירוש הקורא "כהנים", אלא "שנהגו" שמקרא לפנייהם מלה במלה כל ברכת כהנים". וע' בנחל אשכול (שם אות ג).

ומרן בש"ע (סעי' ג) כתב, ומתחילים הכהנים לומר "יברכך", ואח"כ מקרא אותם הש"צ מלה במלה והם עונים אחריו על כל מלה וכו'. וכתב ע"ז הרמ"א, וי"א שגם תיבת יברכך יקריא אותה הש"צ תחלה. ע"כ. **והנה** בשו"ת מהר"ם מינץ (סי' יב) כתב, דלכו"ע בכהן אחד צריך הש"צ להקרותו גם "יברכך". וכתב ע"ז הכנה"ג בהגהות ב"י, ולא ידענא מאי שנא. ובקושטא יש קהלות שמקרים יברכך בין יחיד בין לרבים, ויש קהלות שאין מקרים יברכך בין ליחיד בין לרבים. וכן מנהג תיראי. ע"כ. ובאמת שלפי הטעם שכתב רבי דוד עראמה שזהו כדי להסמיך הברכה למצוה, ולכן צריך להתחיל מיד יברכך ללא הפסק של הקראה, א"כ אין הברל בין יחיד לרבים בזה. ונבספר צפנת פננת (פרק יד מהל' תפלה), הביא סמך לזה מהתוס' פסחים (קטו: ד"ה מצה לפני כל אחד ואחד), כדי שיטעום תיכף לברכה מיד, כיון שזאת הברכה לשם חובה היא, משא"כ בשאר ימות השנה. וכ"כ כיו"ב המאירי במגילה (כא:) במה שאמרו כל המצות מברך עליהן "עובר" לעשייתן, שלכן לא אמרו "קודם" עשייתן, לפי שלשון קודם משמע ג"כ קודם הרבה לעשייתן, אבל "עובר" לעשייתן משמע שהברכה סמוכה למצוה שנעשית מיד. וכ"כ הרשב"ץ בתשו' ח"ב (סי' רעז). וכ"כ הנימוק"י (פסחים ט:).

וכ"כ המאמר (הנ"ל) לדחות דברי מהר"ם מינץ, שאין חילוק בין כהן יחיד לרבים. ובפרט לטעמו של רבי דוד עראמה הנ"ל, וכן המנהג פשוט שאין הש"צ מקרא תיבת יברכך בין בכהן אחד בין בכהנים רבים.

וכ"כ בשו"ת פרחי כהונה (תארו"ח סי' כז), ושכ"כ בספר ויגש אליהו, שכן מנהג אלג'יר. ע"ש. אולם הרבה אחרונים הביאו דברי מהר"ם מינץ להלכה. ומצאתי סיוע לסברתו ממ"ש מהר"א בספר לקט יושר (עמ' כו), שאף את"ל שדעת הרמב"ם לגבי שני כהנים שאינו מקרא להם תיבת יברכך, זהו לפי שכיון שקרא להם "כהנים", הוי כאילו א"ל: "כהנים! אמרו יברכך", ולכן א"צ להקרותם תיבת יברכך. אבל לגבי אחד דנקט"י שאין קוראים לו כהנים, דכתיב אמור להם, (כדאיתא בסוטה ל"ח). למה לא יקרא לו מלת יברכך

ת"א, בשנת התשכ"ח. מצאתי המנהג בבהכ"נ הגדול "אהל מועד" אשר קבעתי שם מקום תפילתי, שהכהנים מתחילים מעצמם לומר תיבת יברכך, כמ"ש מן הש"ע. ולא רציתי לשנות המנהג מהטעם הנ"ל. אלא שבדרשותי שאני רגיל להשמיעם בכל שבת קודש קודם תפלת מוסף, בפני הקהל הקדוש, הסברתי בפר' נשא הטעם שצריך להקרות לכהנים, כל מלה ומלה, וכמו שנאמר אמור להם, אמור להם כל דיבור ודיבור (ע' תוס' ברכות לד. ד"ה לא יענה), כתב רבינו בחיי (פר' נשא) שרומז על מעלת הכהן שמתברך תחלה ומקבל הברכה משמי מרום מן הרחמים העליונים, וחוזר ומברך לכנסת ישראל, כי לית ברכתא שריא בריקניא, וזהו סוד מאמר חז"ל (סוטה לח:). כל כהן המברך מתברך, שנאמר ואברכה מברכיך, נמצא שהברכה משתלשלת מן הש"צ אל הכהן, ואח"כ מן הכהן לישראל. ע"ש. ולפי"ז כל תיבה ותיבה של הברכות נמסרת תחלה אל הכהן שיהיה כלי מחז"ב, וממנו יושפע שפע הברכות לעם ישראל. וכן נאמר ואברכה מברכך שהקדים תחלה "ואברכה" את הכהן, ואח"כ "מברכיך". ובסיום דרשתי אשר הוטבה בעיני הכהנים, שהם תחלה להתברך, באו ובקשו שברצונם שהמקרא הש"צ יקרא להם גם תיבת "יברכך", וגם הש"צ ענה שהוא מוכן ומזומן להתחיל להקרות גם תיבת "יברכך", ומאז נשתנה המנהג ע"פ רצון הש"צ והכהנים, שהמקרא הש"צ היה מתחיל להקרות החל מתיבת יברכך, ברצון הכהנים וכל הקהל.

והן עתה נשתנה המנהג ברוב ככל בתי הכנסת שבירושלים, שנוהגים להקרות לכהנים גם תיבת "יברכך", (ונמשכו אחר מנהג ק"ק בית אל). וכבר מצאנו מנהגים רבים שנשתנו ממה שהיו בזמן מרן, וכמו שנתבאר בשו"ת יבי"א ח"ד (חיו"ד סי' כה אות ד'). ועכ"פ בהסכמת הקהל יכולים לשנות המנהג להקרות לכהנים גם תיבת "יברכך", ובפרט שע"י יוכלו הצבור לענות אמן אחר ברכת הכהנים, וכמ"ש בשו"ת רב פעלים הנ"ל. (וע"ע בספר נתיבי עם סי' קכח. וי"ל ע"ד). וכן הנהגתי בביהכ"נ "אהל מועד" בת"א יע"א, בהסכמת הקהל. וראה ביחוד ח"ד (סי' י' עמ' מט בהערה), ובשו"ת מילי דעזרא (סי' י' דף טו:). ובשו"ת דרכי דוד (חאו"ח סי' טו). ודו"ק. [שוב נדפסו הדברים בהליכ"ע פר' תצוה עמ' קצט].

שהקראה היא לעיכובא, שלפי מה שנתבאר לעיל, לא היו נוהגים בזמן חכמי התלמוד להקרות כלל אלא תיבת "כהנים", וההקראה של כל ברכת כהנים היא רק מנהג, וכמ"ש בספר האשכול ומרן הבי", וסמכו במנהגם על המדרש שהובא בתוס' (ברכות לד.) אמור להם, מלמד שהש"צ אומר להם על כל דיבור ודיבור. (וכ"ה במדרש רבה פר' נשא פרשה יא סי' ד. ע"ש). ועכ"פ אין כאן עיכוב. וכ"כ הפר"ח (סעי' יג), שאין ההקראה מעכבת, וכדמוכח להלן סעי' כה, ביהכ"נ שכולם כהנים, כולם עולים לדוכן. ע"ש. וכ"כ הבי"ח והט"ז והא"ר. וכן מבואר להדיא בספר יראים (מצוה טו), שאין ההקראה מעכבת. [נצ"ל שאין כוונת הגרי"ח לעיכובא ממש, אלא שיש צורך בדבר. ודו"ק]. ומדברי המהר"ש ויטאל בקונטרס "חיים שנים ישלם", שהובאו בספר פתה"ד ח"ב (בקונטרס אחרון לסי' קכח), מוכח שגם ע"פ הסוד, ש"ד שיתחילו הכהנים לומר "יברכך" מעצמם, וא"צ להקרותם תיבה זו, ופוק חזי מאי עמא דבר, שהכהנים מתחילים לומר יברכך מעצמם. ע"ש.

ו**כתב** עוד מרן אממור"ר: והנה בהיותי משרת בקודש כראב"ד במצרים קהיר בשנת תש"י, ראיתי שנוהגים כדעת מרן הש"ע, שאין מקרים תיבת יברכך, אלא שהכהנים שדעתם יפה היו נוהגים להפסיק קצת אחר תיבת "באהבה" שבסוף הברכה, כדי שיעור עניית אמן, ואח"כ פותחים מעצמם בתיבת "יברכך". ואחר שעיינתי בדבר השארתי המנהג על מתכונתו. ולא מלאני לבי לשנות המנהג, כיון שמרן הבי" (סי' קכח) העיד בגדלו שכן המנהג בכל מלכות אר"י ומצרים סמכו בזה ע"ד הרמב"ם הנ"ל, ובכס"מ שם כתב, דאפשר שלמד כן הרמב"ם ממה שאמרו בסוטה (לט.) אין הכהנים מתחילים בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור, והיינו בע"כ בראש הפסוק הראשון שמתחיל יברכך, שאילו בשאר תיבות שבברכת כהנים לא שייך לומר כן, שהרי אינם מברכים עד שהש"צ מקרא אותם. ע"ש. ונמצא שיש סמך מן הש"ס לד' הרמב"ם, שאילו לדעת הטור והר"ן דס"ל דמקרים גם תיבת יברכך, כהנים מאי עבידתיהו, הו"ל לומר אין המקרא מתחיל להקרות עד שיכלה אמן מפי הצבור. וכמ"ש הכס"מ שם. א"ו שהכהנים מתחילים תיבת יברכך מעצמם.

אולם כבואי לשרת בקודש כרב ראשי וראב"ד בעי"ת

תשובה לקונטרס "כוחו של מנהג"

הדור ומי שדבריהם נשמעים, לשנות מנהגים שאינם לפי דעת רוח"פ ומרן הש"ע. ומכאן תשובה מוצאת

והמה מדברי הרב בא"ח הנ"ל, שביטל מנהג עירי שלא להקריא תיבת יברכך, מתבאר, דרשאים גדולי

מג. יש נוהגים שכאשר יש בשבת שמחה של חתן או של בעל ברית או בר מצוה, כשמגיע שליח צבור בתפלת החזרה לברכת כהנים, עומד לידו ישראל בעל קול ערב, ומקריא לכהנים בנעימה תיבת "כהנים", וממשיך כל ברכת כהנים מלה במלה בניגון נחמד ונעים, מתוק לנפש ומרפא לעצם, ומנהג זה יש לו על מה שיסמוך, ויסודתו בהררי קודש. [וכן הדבר מצוי אצל בני העדה התימנית לכבוד את החשוב שבקהל לומר פסוקי ברכת כהנים]. אלא שיש להקפיד שגם הוא יקריא ברכת כהנים מתוך הסידור, ולא בעל פה, כדי שלא יבוא לידי טעות. (מג)

שפת, שפט, ושצ), שכל שיש חשש איסור אפי' מדרבנן במנהג שנהגו, יש לבטל המנהג. ובעלמא קי"ל (ירושלמי מעשר שני פ"ב ה"ב): כל הלכה שהיא "רופפת" בידך צא וראה איך הצבור נוהג ונהוג כן, מכלל שאם אינה רופפת לא משגיחין במנהג הצבור. וכל שאפשר דצייתי לן מבטלינן מנהגא. וכ"כ בשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' סא). ובשו"ת עין משפט (חאו"ח סי' א). ובשו"ת שבות יעקב ח"ב (ס"ס ו), ובשו"ת סמיכה לחיים (חאו"ח סי' א, דף יב:), ובשו"ת שער אשר קובו (חיי"ד סי' א דף ח:), בשם מהרשד"ם (יו"ד סי' מ), ועוד. וראה להלן.

למ"ש הרב יעקב חיים סופר בקונטרס מנוחת שלום-כוחו של מנהג, לחזק את המנהגים שנהגו נגד דעת רוה"פ ומרן הש"ע, ולדעתו על הנשים להמשיך לברך על לולב, טוכה, שופר וכדו', וכן צריכות להמשיך לברך על הדלקת הנרות בער"ש אחר ההדלקה, ועל הטבילה רק אחר הטבילה, וכל כיו"ב היפך המבואר בשו"ת יבי"א. ומהנ"ל מוכח ומבואר, שגם הרב בא"ח ביטל כמה מנהגים שלא עלו בקנה אחד עם דעת רוה"פ. ועיין להרב פרי"ח (סי' תצו, בדיני המנהגים, כלל עשירי), שכתב להוכיח במישור מתשובת הריב"ש (סי' מט וקכב,

אם אחר יכול להקריא לכהנים ולא השליח צבור

בעל פה, אלא צריך להקרות מתוך הסידור. וכ"כ שאר אחרונים. וכ"כ בשו"ת פעולת צדיק ח"ג (סי' רכה). וכמבואר ד"ו בשו"ת יבי"א ח"ה (חאו"ח ס"ס כב), ובשו"ת יחוד ח"ד (סי' י). וע"ע בכיו"ב בשו"ת יבי"א ח"ו (חאו"ח סי' יב), ובח"ח (או"ח סי' יב) בדין המתפלל עם הש"צ.

והביאן סייעתא לזה מדברי המחזור ויטרי (סי' קל) שכתב בזה"ל: והחזן קורא כהנים ולא ש"צ, שלא להפסיק בתפלתו, דבכולהו הלכתא אומר ש"צ. ולשם אומר חזן. וזהו שמש הכנסת. וכן דרך התלמוד לקרוא המתפלל לפני התיבה ש"צ. ושמש הכנסת חזן. ע"כ. ויתכן שמכאן מקור המנהג שאחר מקריא לכהנים ולא הש"צ.

מג) כ"כ בשו"ת מעשה אברהם (חאו"ח סי' כח), ושכן נהגו חזונים ת"ח בפני גדולי ישראל ואין פוצה פה. ע"ש. ותנאי דמסייעי להו בתשובת הגאונים (שע"ת סי' קצו), שכן היה מנהגם, כשהחזן יגע ורוצה לנוח, אומר לישראל אחר שידוע והוא מקרא את הכהנים, והחזן שותק ורווח לו, ואין בכך כלום. וכתב הרה"ג המשי"ח בהגהות איי הים (דף סח:), שכן פשט המנהג בכל תפוצות ישראל בחגים, וכן בשבת חתן או בעל ברית, שרגילים להרבות בשירים ופזמונים, אע"פ שהש"צ איננו כהן, עומד לצדו ישראל אחר שקולו ערב ונעים ומירות, ומקריא לכהנים בנעימה רבה וכו'. ע"ש. והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם. וכתב הפר"ח סעי' יג, שיש למחות ביד ש"צ שמקרא

מנגינות בתפלה ובכהנים - להרכיב שירים חילוניים בתפלה

לתפלות, כתבנו בזה בכמה דוכתי, שאם חלק מהצבור מכיר את המלים את השירים, והם שירי תועבה, יש להתרחק מן הכיעור והדומה לו. וע' להרמ"א (סי' נג סעיף כה) בשם הכל בו, דש"צ המנבל פיו או שמרנן בשירי הנכרים, ממחין בידו שלא לעשות כן, ואם אינו שומע מעבירין אותו. ומקור דברי הכל בו בשו"ת הרי"ף (סי' רפא). וכתבו במג"א ובמ"ב (ש"ק פב) דהיינו בניגון שהנכרים מנגנים בו לעבודת גלולים שלהם. והב"ח בתשובה (סי' קצו) כתב, דוקא בניגון שמייוחד לזה. ולפ"ז ניגון שאינו מיוחד לע"ז, אלא סתם ניגון של עכו"ם. מותר.

ועל עצם הנגינות בתפלה, כתב באשל אברהם (סי' רפא), שיש צד זכות ע"מ שבחורים בתפלה בנגינות וזמירות עריבות בשבת וביו"ט, וא"צ לומר שהכוונה לש"ש להדיא שכן הוא הטוב והנכון, וכן בהנגינות אם יש התעוררות הלב לאהבת ה' או יראתו או שאר מדות טובות, שיר בשירים על לב טוב, שזה טוב ונכון. אך גם אם הוא מזמורא יתמא בלי הכוונות הנ"ל רק מצד עריבות המורגש בחורים בזה, עכ"ז ע"פ מה שכתוב בזה"ק שכביכול יש נח"ר אף מתענוגי הגוף של ישראל, יש צד זכות גם בזה. **ואם** מותר להעביר נגינות של שירים חילוניים

מד. במקומות שנוהגים בשבת שיש בו שמחת חתן וכיו"ב, שמזמינים חזן בעל קול ערב ובקי בניגונים יפים, והשליח צבור שותק ומקשיב לברכת הכהנים, על השליח צבור לענות אמן אחר ברכה ראשונה של הכהנים, ואחר כל פסוק ופסוק מברכת הכהנים, ואין בזה חשש הפסק. אך המקריא לכהנים לא יענה אמן, זולת אחר הפסוק האחרון. (מד)

מה. על הכהנים להזהר שלא יחלקו את התיבה לשנים לצורך משקל הנגינה, אלא יאמרו את כל המילה ביחד. ומה שיש נוהגים לנגן באמירת וישמר בלא כ"ף, ואחר כך הכ"ף, וכן עושים בויוחנך, טעות הוא בידם, דדוקא בסוף מאריך, דקודם שמסיים לא משמע כוונת התיבה כלל. (מה)

והיו מסדרים מאותם הקולות קדישים וקדושות, דבר פלא. ומעשה רב כזה הוא סיוע גדול על כל האמור ומפורש לעיל. ע"כ.

ואמנם דעת הב"ח והמשנ"ב שיש לאסור שימוש במנגינות שהם מיוחדים לע"ז. [אבל סתם מנגינות של שירי גויים לא אסור].

ובס' ישא יוסף (עמ' לא) העיד כי בזמנו כשניהלו מלחמה לגדור פרצת ערבי שירה והוללות, והרב אלישיב חתם כמה פעמים לגדור מחיצת כרם בית ישראל נגד ערבי שירה, וביקשו ממנו שיכתוב שיש לאסור מנגינות שהגיעו ממקומות רעים, והשיב, כי לאסור מנגינות שהגיעו ממקור שאינו טוב אינו יכול, והלא יתירה מזו ראינו מה שנהג א' מהגדולים, שהי' שומע מנגינות שניגנו בכנסיות והשתמש בהם ליום הכיפורים. ואע"פ שדבר זה קשה מאד בעיניו, הכיצד יתכן שעשו כן שהיו משתמשים במנגינות של ע"ז, אך ודאי שמכאן אתה למד שא"א לאסור מנגינות שאינם של ע"ז. ואם יצרף לניגון דבר של קודש, בטלה התועבה והניגון הוא בתכלית השיר והשבח להשי"ת. ופוק חזי שבקהילות החסידים אלו מעשים שבכל יום. **אלא** דמנגינות שירי קודש שחיבר יהודי המפורסם כעברייך ומחלל שבת, אין ראוי, כי נראה שמחזקו בזה. **וע"ע** בשו"ת יבי"א ח"ו (סי' ז' אותיות א-ג). ובשו"ת מחנה חיים ח"ב, ובשו"ת דברי חיים ח"ב (אורח סי' קנז).

(מד) הואיל ואין כאן חשש טירוף. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יב, דף מו טור ב').

מה כ"כ בא"ר בשם תשובת בית יעקב (סי' כב), דמה שנוהגין לנגן באמירת וישמר בלא כ"ף ואח"כ הכ"ף, וכן עושים בויוחנך, הוא טעות, דדוקא בסוף מאריך דקודם שמסיים לא משמע כוונת התיבה כלל, וכן החזנים יזהרו שלא יחלקו התיבות לשתיים. [משנ"ב ס"ק קסט]. וראה עוד בכה"ח (אות רעז).

ומהר"ם די לונזאנו בספר שתי ידות כתב, ראיתי קצת חכמים כמתאוננים רע על המחברים שירות ותשבחות להשי"ת על ניגונים אשר לא מבני ישראל המה, ואין הדין עמהם, כי אין בכך כלום. ע"ש. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' תקס) כתב, דמה שאוסר המעשה רוקח לשורר פיוטים וקדיש וקדושה בלחן של שירי עגבים, והסתייע מלשונו של מהר"ם די לונזאנו, נעלם מעיני מ"ש מהר"ם די לונזאנו עצמו בשתי ידות הנו', שאין בכך כלום, והוא עצמו חיבר רוב השירים שלו על פי ניגוני הערבים. ע"ש. ועיי' בשו"ת יח"ד ח"ב (סי' ה', ובהערה ט) שהעלה, דאף שבכה"ח פלאגי נראה דלא ניחא ליה מנהגינו זה, מ"מ העיקר להלכה כדברי האחרונים שהתירו בזה. ופוק חזי מאי עמא דבר. ע"ש. **ומיהו** י"ל דכ"ז שאין המלים מוכרות אצל רוב ככל הצבור. הלא"ה יש להמנע מלנגן הקדיש במנגינות של שירי עגבים המוכרים לצבור.

והרי"מ חזן נכד החק"ל בשו"ת כרך של רומי (לפני כ-150 שנה, סי' א) כאשר עסק במצוה להסדיר שתהא התפילה בזמנה, וביקשו להעמיד שעון בבתי הכנסת שידעו הזמן המדוייק, ועוררו שאולי יש בזה משום חוקות עכו"ם, שכן יש בכנסיות של הנוצרים, ומשמע מלשון הב"ח שהאיסור להשתמש בנגינת העכו"ם הינו מחמת חוקות עכו"ם, מצד מצבה שאסורה בכל מקום, מפני שעשאוה כנענים חק לע"ז, אולם בהמשך ד"ה ובעיקר, כתב לחלק שמצבה אין בה טעם עצמי, והרי היא חוק לע"ז, לכן אסורה. אבל מוסיקה אם הקול הזה אשר מנגנים בבית תיפלתם של אומות העולם, הוא קול ההכנעה הנכנס ללב לפי משקל המוסיקא וכו', היאומן כי יסופר כי בשביל שוטים שקלקלו וקבעו בבית תיפלתם נאסור אנחנו. וכתב עוד, ומעיד אני עלי שמים וארץ שבהיותי בעיר גדולה של חכמים ושל סופרים, ראיתי מגדולי החכמים המפורסמים וכו' שהיו הולכים בכנסיית הנוצרים מאחורי הפרגוד ביום חגם, להתלמד מהם אותו הקול המוכנע המשבר הלב,

סדר הראוי לנשיאת כפים

מו. כשמגיע שליח צבור לברכת רצה, שהיא ברכת העבודה, כל כהן שנמצא בבית הכנסת צריך לעקור רגליו ממקומו כדי לעלות לדוכן, ולהתכונן לברכת כהנים. ולתחלה צריך לעקור רגליו בתחלת ברכת רצה, ואפילו לא יספיק להגיע לדוכן עד סיום ברכת מודים מפי השליח צבור, שפיר דמי. ויכול לעקור רגליו אף בעת שהצבור עונה אמן על ברכת רצה. ואם לא עקר רגליו בתחלת הברכה עד שהתחיל שליח צבור בברכת מודים, אפילו אמר תיבת מודים בלבד, [ואפילו אם לא עקר רגליו מסיבת אונס], שוב אין הכהן עולה לדוכן. אבל אם רק סיים השליח צבור המחזיר שכנינתו לציון, אפילו שהה קצת קודם שיתחיל מודים, רשאי הכהן לעקור רגליו לדוכן לברכת כהנים. (מו)

כשמגיע השליח צבור ל"רצה" על הכהן לעקור רגליו לדוכן

ובאו"ז ח"א (סי' קס), וכ"כ הרמ"א (סי' קסו ס"ב), למה לא יחשב לענין זה כהמשך הברכה. נועיין בשו"ת יבי"א ח"ה האו"ח סי' כב אות ב-ג. ושור"ר כן בספר תורת חיים סופר (ס"ק יב), שה"ד הפמ"ג, וכתב עליו, ולא ידעתי למה לא יעלה לדוכן, והלא לא מקרי סיים ברכת רצה כל עוד שלא ענו אמן. ע"כ.

אולם לפע"ד נראה עוד שיתר על כן, אפי' לאחר עניית אמן, כל שעדיין לא התחיל מודים, נחשב כאילו הוא עומד באמצע ברכת רצה, וכמ"ש כיו"ב הראב"ה (תענית סי' תתמו), והובא להלכה בהרא"ש ובמרדכי (ריש תענית), ובהגמ"י (פ"י מהל' תפלה אות ו'), דהא דקיי"ל שאם שכח להזכיר גשם בימות הגשמים, ולא הזכיר טל, מחזירים אותו, זהו כשסיים כל הברכה והתחיל אתה קדוש, אבל אם סיים הברכה ונזכר קודם שיתחיל אתה קדוש, א"צ לחזור, אלא אומר שם "משיב הרוח ומוריד הגשם" בלא חתימה. וכ"פ מרן הש"ע (סי' קיד ס"ו). וכ"כ עוד הראב"ה שם, שה"ה לשכח ולא אמר יעלה ויבוא ברוח, וסיים המחזיר שכנינתו לציון, אומר שם יעלה ויבוא בלי חתימה, ורק אם נזכר לאחר שהתחיל מודים חוזר לעבודה. וכ"פ מרן בש"ע (סי' תכ ס"א). אלמא שכל שלא התחיל בברכה שאחריה, הרי הוא כאילו עומד עדיין באמצע הברכה, וא"כ י"ל שה"ה לגבי עקירת רגלי הכהן, שכל עוד שלא התחיל הש"צ תיבת מודים, אפי' שהה לאחר שיעור כדי דיבור, הרי הוא כאילו עומד באמצע ברכת רצה, ורשאי לעקור. (ועיין ט"ז סי' קיד ס"ק יב, וא"ר שם סק"ז). וכן מצאתי לרבינו סעדיה גאון בסידורו (עמ' צה) שכתב וז"ל: ואם אמר החזן מודים אנוחנו לך, והכהן עורנו במקומו, ולא עזב את מקומו, לא יוכל עוד לברך ברכת כהנים בשום אופן, אלא רק אם עזב מקומו טרם יאמר החזן מודים,

(מו) **במנילה** (יח), ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה, משום דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים. ואימא קודם עבודה, לא סלקא דעתך, דכתיב וירד מעשות, מי כתיב לעשות, מעשות כתיב. ולימרה אחר עבודה, מסתברא עבודה והודאה חדא מילתא היא, דכתיב זובח תודה יכבדנני, ובסוטה (לח): אמר רבי יהושע בן לוי, כל כהן שאינו עולה בעבודה (קודם שסיים ש"צ רצה. רש"י), שוב אינו עולה, שנאמר וישא אהרן את ידיו וכו', מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה. והא ר' אמי ור' אסי סלקי לדוכן, התם מעיקרא הו עקרי כרעייהו, ממטא לא מטו התם, וכדתי ר' הושעיא, לא שנו אלא שלא עקר רגליו, אבל עקר רגליו עולה. ע"ש. וכ"פ הטור והש"ע (סי' קכח ס"ח): "כשמתחיל ש"צ רצה, כל כהן שבביהכ"נ נעקר ממקומו לעלות לדוכן, ואם לא יגיע שם עד שסיים ש"צ רצה ש"ד, אבל אם לא עקר רגליו ברצה, שוב לא יעלה". וכתב הא"ר (ס"ק יד), שלכתחלה יזהר לעקור רגליו בתחלת רצה, ומיהו כל שלא סיים הש"צ רצה יכול לעקור. וכתב מרן החיד"א בברכ"י (סק"ה), שכ"ד הטורש"ע, ושלא כמו שהבין הפר"ח, שצריך דוקא לעקור בתחלת רצה, וחלק עליהם, שרשאי לעקור כל שלא סיים ש"צ ברכת רצה, וזה אינו, שבאמת גם הטור והש"ע סוברים כן. וכ"כ בשלמי צבור (דף קמג ע"ד).

והנה הפמ"ג (סי' קכח, אשל אברהם סוף ס"ק יב) כתב וז"ל: ודע שאם לא עקר רגליו בסוף עבודה, אינו עולה לדוכן, ונראה שאמן אע"פ שהוא מהברכה, וכדלהלן סעי' טז, מ"מ שוב אינו עולה לדוכן. ע"כ. וקצת קשה שמכיון שעניית אמן בכלל הברכה, וכן מבואר בברכות (מו). ובפ"י רש"י שם, ובירושלמי (פ"ו דברכות ה"ג),

מזו. כהן הנושא כפיו, פשט המנהג שמסיר את כריכות התפילין מעל האצבע, קודם שנוטל ידיו. והמנהג הנכון הוא שלא להחזיר את הכריכות על האצבע רק לאחר נשיאת כפים. (מז)

(סי' קכח), שעקירת רגליו ברצה לאו דוקא, אלא עד סוף ברכת הודאה, אבל הפר"ח והפמ"ג ס"ל שהוא רק עד המחזיר שכינתו לציון. ע"ש. וזה אינו, שגם המטה משה והא"ר מודים להפר"ח והפמ"ג, וכאשר עיני המעיין תחזינה מישירים. ואין להאריך. [וע' בשבולי הלקט (ר"ס כג), שכתב: "וכד מטי ש"צ לומר שים שלום, אם יש שם כהן עולה לדוכן". ולכאורה תמוה, וכמו שתמה עליו היפ"ל (סי' קכח סק"ח). ויש ליישב]. [ע"כ ממרן אאמור"ר זיע"א].

וכהן שלא עקר רגליו עד שהש"צ סיים רצה, אם חייב לצאת מביהכ"נ בעת נשיאת כפים, לפי המבואר לעיל הערה ג' נראה לכאורה דמאחר שהיה בביהכ"נ בכרכת רצה, צריך לצאת מביהכ"נ, שהרי אז היא השעה שהכהנים עוקרים רגליהם והולכים לישא כפיהם, וכשיראו שאין כהן זה עוקר רגליו לעלות לדוכן יחשבו שהוא פסול, או פגום, ולכן צריך לצאת מביהכ"נ. וראה באורך בפתה"ד ח"א (עמ' קנח אות ט'), ובכה"ח (אות נג). גם בשו"ת משנה הלכות הנ"ל העלה דצריך לצאת מביהכ"נ. ושם דן בכהן שעקר רגליו ברצה כדי ליטול ידיו, אם חשיב עקירה שיוכל לישא כפיו.

ומזה שכתבנו דאפי' היה אנוס וכו', היינו כגון שהיה מתפלל או שהיו ידיו תמאות, או שהיה חוץ לביהכ"נ. וכמ"ש כן הרדב"ז בתשובה ח"ב (סי' קפח). וכתב בבא"ח (פר' תצוה), דאפי' כהן שמקום קביעותו הוא ליד הדוכן, ג"כ צריך לעקור את רגליו [לכיוון הדוכן]. וכתב בפרישה, דהעקירה צריכה להיות אחר הנטילה שאז הוא ראוי לישא כפיו. וכתב הא"ר דבדיעבד אם נטל אחר שעקר ברצה נושא כפיו. [כה"ח אות מט]. ושם ה"ד הרדב"ז שכתב, דעקירת רגליו מביתו לביהכ"נ אינה נקראית עקירה. והובא בכנה"ג, וכתב, דאם היה ביתו סמוך לביהכ"נ ועקר רגליו מביתו קודם רצה כדי לעלות לדוכן, מיקרי עקירת רגליו. וכתב הפר"ח, דכ"ז פשוט שהכל תלוי בעקירת רגליו אדעתא לעלות. וראה בזה בכה"ח (אות נד). ושם (אות נב) הביא מ"ש בתשו' מהר"ם מינץ (סי' יב) שהסתפק באם לא עקר רגליו שאינו עולה לדוכן, דשמא אינו עולה מעצמו, אבל אם אמרו לו לעלות גם בכה"ג עולה לדוכן, והאריך בזה.

אז מותר לו שילך אל הדוכן לברך וכו'. עכת"ד. **ואמנם** ראיתי להגאון רד"ל בהגהותיו לסוטה (לח:): שגם כ"כ שאם סיים המחזיר שכינתו לציון אינו יכול שוב לעקור ולעלות לדוכן, ושאין זה דומה לההיא דטעה ולא אמר יעלה ויבוא וכו'. ע"ש. ובמחכ"ת חילק עלינו את השוים, והעיקר כמ"ש רבינו סעדיה גאון, שאילו ראוהו הפמ"ג והרד"ל בודאי שלא היו חולקים עליו. ואע"פ שיש פוסקים רבים שחולקים על סברת ראבי"ה וסיעתו הנ"ל, וס"ל שכל שסיים הברכה אע"פ שלא התחיל בברכה שאחריה צריך לחזור, וכמו שנתבאר ביבי"א ח"א (או"ח סי' כב אות ד). וא"כ גם בנ"ד י"ל סב"ל.

אולם לפי מ"ש הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' תקטז), שאם עלה לא ירד, גם אם לא עקר רגליו. והסכים עמו המהר"ם בן חביבי בשו"ת גנת ורדים (כלל א סי' יג). וכן העלה הרב החסיד הפרד"ס בספר אות היא לעולם (מע' ס' דף לא), ושלא כדברי המהר"א הלוי בשו"ת גנת ורדים (כלל א סי' כב) שמפקפק ע"ד הרדב"ז. ע"ש. א"כ אין לחוש בזה לספק ברכה לבטלה. (ועיין בכה"ח סי' קכח ס"ק נג ונד). וכ"ש שהמנהג פשוט בעלמא כדעת הראבי"ה וסיעתו, וכמו שפסק מרן, וכ"כ רוב ככל האחרונים. (וע' בספר בא"ח פר' תצוה אות ט. וי"ל ע"ד. וד"ק). **ודע** דמ"ש הקובץ על יד (פרק יד מהל' תפלה), שכל שלא סיים הש"צ הטוב שמך וכו', יכול הכהן לעקור רגליו וכו', נראה שהוא ט"ס, וצ"ל המחזיר שכינתו לציון. וראיתי בספר תורת חיים סופר שם שהשיג על הקובץ, שבמחכ"ת לא עיין יפה בזה, אלא כל שלא סיים המחזיר שכינתו לציון רשאי לעקור, ולא יותר. וכ"כ להשיג על הקובץ בספר בני ציון (ליכטמן, ס"ק כח). וגם בספר אות היא לעולם ח"א (מע' ב' אות ל דף לג ע"ב) כ' לתמוה על הקובץ, שדבריו בזה אין להם כל שחר, כמו שמבואר לעין כל חי. ע"ש. אך האמת ניתנה להיאמר דגברא רבה כהקובץ לא יטעה בדבר פשוט כזה, אלא ט"ס נפל בדבריו. וכן ראיתי בספר נתיבי עם שכתב כן. וכ"כ הרה"ג ר' שלום שברדון המוציא לאור ספר דעת תורה למהרש"ם (סי' קכח דף קעה: בהערה שם). וע' בשו"ת משנה הלכות ח"ד (סי' יב בד"ה איברא), שכתב בשם המטה משה (סי' קנא) והא"ר

הסרת כריכות רצועת התפילין קודם הנטילה ונשיאת כפים

להסיר כריכות התפילין אשר באצבע האמה, ואף שאין בזה משום חציצה, עפמ"ש הרמ"א (סי' תרנא) בדין

הנה בעיקרי הד"ט (סי' ה' אות יח) הביא מ"ש בשו"ת מטה יוסף (סי' ב'), דכהן הנושא את כפיו ראוי

מח. כבר נתבאר לעיל (סי' ס') שדעת רוב גדולי הפוסקים שמצוות צריכות כוונה, ולכן טוב וראוי שבשעה שהכהנים עוקרים רגליהם לישא את כפיהם, יתנו בדעתם שעומדים לקיים מצוה מן התורה לברך את ישראל. ויש שמוסיפים ואומרים, הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה לברך את ישראל ברכת כהנים בנשיאת כפים, כמו שצויתנו בתורתך, כה תברכו את בני ישראל אמור להם. מח)

מט. הכהנים עומדים בדוכן ופניהם כלפי ארון הקודש, ואחוריהם כלפי העם, ומשלשלין הטלית על פניהם, וכאשר השליח צבור קורא "כהנים" [אם הם שנים או יותר], מתחילים לברך. ויש אומרים שצריך לסיים את כל הברכה, ורק אחר כך להפוך פניהם כלפי העם. והמנהג

דומיא דעבודה דביהמ"ק משום חציצה. אלא שיתכן ולא כתב כן אלא לטעמם, שאם כבר רוצים לפוטרו מתפילין של יד, יש להם אפשרות להסיר הרצועות מהאצבע בעת נשיאת כפים ולא לפוטרו לגמרי מתפילין של יד. אבל אין כוונתם לומר דאיה"נ מן הדין צריך להסיר הרצועות מהאצבע. ובהגהות איי הים לרבי ישראל משה חזן (נכד החקיק לב) כתב, ולפום ריהטא חיפשתי בכל הפוסקים הראשונים והאחרונים ולא ראיתי מי שהביא ד"ו לכהן להסיר הרצועה מעל אצבעותיו, לא בשם הגאונים ולא בשמם. ואם אין חיפושי מכוב ראה כמה נאמנה קבלת האבות מאז השנים שאנו רואים כן מנהג פשוט בכל ישראל, אפי' בכהן שאין לו שהות לרחוץ ידיו, עכ"ז מסיר הרצועה מעל אצבעותיו ונושאים את כפיו וכו'. ושוב מצאתיה בתשו' הרי"ף סי' שח. ואיך שיהיה עכ"פ לא הובא ד"ו בשום אחרון והוא פלא. ושוב מצאתי להרב יד אהרן (או"ח סי' קכח הגב"י) שהביא בשם תשובת הרב מטה יוסף ח"א (סי' ב) וע"ש שצידד כמה צדדים ולא מצא מקום לדין זה, ובסוף התשובה כתב להחזיק המנהג באמרו הנח להם לישראל אם אינם נביאים וכו'. ומסתמא אית לן למימר שהמנהג הזה יש לו שורש ועיקר ומיוסד ע"פ הדין ואין לשום אדם לבטלו ולא לערער עליו כי מנהג ישראל תורה. עכ"ד. ואילו הרב מט"י היה רואה תשו' הגאונים היה שמת בזה. ונמצא דעדיף טפי להסיר הרצועות בעת נשיאת כפים, ולהחזירם רק אחר נשיאת כפים. ומה שכתבנו במהדורא הראשונה, הנה אחר שראיתי תשו' הגאונים כן יש להורות. וראה עוד בפתה"ד ח"א (עמ' קכג אות י') שהאריך גבי הסרת הרצועות מהאצבע בשעת נשיאת כפים.

מח בא"ח (פרי' תצוה אות יב). ומסתבר שכאשר אומרים יח"ר שתהא ברכה זו שצויתנו וכו', הוי ככוונה לשם מצוה.

נטילת לולב ומינוי, שמן הדין אין בו משום חציצה, כיון שאין כל היד מכוסה בהן, מ"מ יפה נהגו להסירן. וכתב ע"ז העיקרי הד"ט, והנה מאי דמשמע מדבריו שיש דין חציצה בזה, לא ידעתי מה דמות יערכו לעבודה ובגדי כהונה ולולב, דאילו התם יש לחוש לחציצה בין בשרו או ידו לבגדיו, או לכלי השרת או לקדשים או ללולב ומינוי, אבל בנשיאת כפים שאינו נוטל דבר בידו, לאיזה דבר יחוצו הרצועות בינו לבין אצבעותיו, ול"ד לחציצה שאמרו ביששכר איש כפר ברקאי (פסחים נז), דשאני התם דשייך ביה איסור חציצה, ונהי דאיתקש נשיאת כפים לעבודה, מ"מ לגבי חציצה חסרה המציאות לפי שאין דבר שצריך שיגיע בבשרו בשעת נשיאת כפים עד שיהיה מקום לחוש לחציצה וכו'. [והו"ד בשו"ת יבי"א ח"ח סי' יג אות ד']. וכתב בכה"ח (אות פא), וכן הדעת נוטה דלא שייך איסור חציצה בזה, ואדרבה יותר טוב שיהיו כרוכים על האצבע בעת נשיאת כפים, כיון שיש בכריכות אלו טעם בסוד, כמבואר בשעה"כ (דרוש ה' דתפילין). וא"כ למה לא תהיה בחינה זו בעת נשיאת כפים. ע"כ. אך רבים נהגו לחזור ולכורכן על האצבע רק אחר נשיאת כפים, ועושים כן מפני שקשה להם לחלוק את אצבעותיהם לשנים בעת נשיאת כפים. וכמ"ש במטה יוסף, הובא בכה"ח שם, ובספר ארץ חיים סתהון (סע"י יב), ושכן המנהג.

שוב הראוני תשובת הגאונים (שערי תשובה סי' יא) שכתב: שאלה, ראינו למקצת הגאונים שאומרים אין הכהן חייב בתפלה של יד וכו', תשובה, נראין הדברים שלא אמרו כן אלא משום שהוא פורש את כפיו, ואילו היה הדבר כמו שהם אומרים לא היה פטור אלא בשעת נשיאת כפים, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואין אנו צריכים לכ"כ שיכול הוא להסיר את הרצועה מעל אצבעותיו ויחזיר אותה אחר הברכה. ע"כ. ומבואר, דבשעת נשיאת כפים צריך להסיר הרצועות מהאצבע,

שהכהנים הופכים את פניהם בעת שאומרים תיבת באהבה, בסיום הברכה. [ואף שהכהנים מחזירים גביהם אל ארון הקודש, אין בזה חשש]. (מט)

אופן אמירת הברכה והפסוקים

חילק בין הברכה לפסוקים. [ולדעת הרמב"ם צ"ל דרבי יצחק איירי על עיקר המצוה, שהם אמירת הפסוקים]. והנה לשון הש"ע (סי' קכה סעיפים י"א) הוא כלשון הטור, שהכהנים עומדים בדוכן פניהם כלפי ההיכל וכו' והש"ע קורא להם כהנים, אם הם שנים, ומחזירים פניהם כלפי העם. וכשמחזירין פניהם כלפי העם מברכים אשר קדשנו וכו'. ומבואר שדעת מרן כדעת רש"י והטור, שגם את ברכת אשר קדשנו במצותיו וכו' יש לברכה כשפני הכהנים כלפי העם. ולא כלפי ההיכל. וצ"ע למה לא ה"ד הרמב"ם ופסק כוותיה. [וכבר כתב בבנה"ג סי' תצב, שרוב דברי מרן בש"ע הם כלשון הרמב"ם]. וכן ראיתי שהעיר בשיירי כנה"ג (הגה"ט אות ה'), דאמאי לא ה"ד הרמב"ם בזה. וכתב, ולענין הלכה ראוי לתפוס דברי הטור ודעימיה, דרבים נינהו, ועוד שפשט דברי הגמ' מוכח כוותייהו, אלא שהמנהג פשוט הוא להיפך, ואפי' בארץ המערב דהוא אתריה דמרן הב"י, נוהגים כהרמב"ם. והמדקדקים מתחילין הברכה בהיות פניהם כלפי ההיכל, ומחזירין פניהם כלפי העם וגומרים הברכה, ואולי רצו לצאת י"ח שתי הסברות. ע"ש. ועיין בברכ"י (אות ט) שהביא בשם האר"י ממודינא, דפירש לשון מרן הש"ע, דלחצאין קאמר, דקודם שעומדים להחזיר פניהם יתחילו לברך, ולא אחר שהחזירו, ומ"ש כשמחזירין, היינו כשרוצים להחזיר, ולא כשכבר החזירו. ושכן המנהג להתחיל הברכה כלפי ההיכל ולסיים כלפי העם. וכן פי' הפר"ח. וראה בבאה"ט (סי' קי"ח). ואף שמהר"י נאג'ר בספר לימודי ה' הבין אחרת בדברי מרן, כבר כתב בברכ"י, דבפירוש הנ"ל יסכימו דברי הטור והש"ע לדברי הרמב"ם והכל בו. וכ"כ בחיי אדם, ובבא"ח (פר' תצוה אות טז). וכן המנהג. [ועיין במאמ"ר שתמה ע"ז, שמדברי הרמב"ם מבואר שצריך לסיים את כל הברכה, ורק אח"כ להפוך פניו כלפי העם, ולא בסיום הברכה]. גם הא"ר (סי' קכה ס"ק כה) כתב, שהכהנים צריכים להפוך את פניהם כלפי העם בתיבת באהבה. ושכן פשט המנהג. [ובספר ברית כהונה (או"ח מער' נ' אות ה') העלה שיחזירו פניהם אחר גמר תיבת באהבה. וכ"כ בספרו שו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' ט"ב)].

(מט) ברייתא (בפרק אלו נאמרין לה). כה תברכו פנים כנגד פנים. אתה אומר פנים כנגד פנים או אינו אלא פנים כנגד עורף, ת"ל אמור להם כאדם האומר לחבירו. ופרש"י, או אינו אלא פנים כנגד עורף, שאין הצבור צריכים להסב פניהם לצד הכהנים. וכ"ה הרמב"ם (פי"ד מהל' תפלה ה"ב). ומבואר, דכשם שהכהנים מוזהרים להיות פניהם כלפי העם בעת הברכה, כך הקהל צריכים לעמוד כלפי הכהנים לקבל ברכתם. וראה באורך בספר כה תברכו (עמ' תג והלאה).

ו"ל הרמב"ם (הנ"ל): וקודם שיחזיר פניו לברך את העם [לומר יברכך ה' וישמרך], מברך ברוך אתה ה' וכו' וצונו לברך את עמו ישראל באהבה, ואח"כ מחזיר פניו לצבור ומתחיל לברכם. ע"כ. ומבואר, דקודם שיחזיר פניו לברך את העם מברך אשר קדשנו וכו'. וכן הלשון בכל בו, ובארחות חיים, ועוד ראשונים. ומבואר, דצריך לסיים הברכה כשפניו כלפי ההיכל, ורק בסיום הברכה מסתובב ומפנה פניו אל הקהל. ובטעם הדבר ראיתי שציינו למ"ש הרב ארחות חיים על הש"ע (סי' קכה ס"ק יד), דכיון שמברכים לה' יש להם לכיון פניהם להיכל, משא"כ בנשיאות כפים שמדברים לנוכח העם. והרב המגיה שם העיר, דלא מצינו בשום פוסק שמצריך להסב פנים בשעת שום ברכה נגד מזרח. ע"ש. ויש שכתבו הטעם שלא יראה כמוסיף על הברכות שנאמרו בתורה, יברכך ה' וגו', לכן את נוסח הברכה אומר כלפי ההיכל, ואח"כ הופך פניו כדי להורות שמכאן הוי ברכת הכהנים לעם.

אולם רש"י בסוטה (לט): כתב: יש ללמוד מכאן סדר נשיאת כפים כך הוא, עוקר רגליו בעבודה וכו' וש"צ קורא כהנים וכו', ומחזיר פניו מאליו וכו', וכשכלה הדיבור מפי קורא מברך אשר קדשנו וכו'. ע"כ. ומשמע שגם את הברכה צ"ל כשפניו כנגד העם. וכ"ד הטור (סי' קכה) שכתב, כשמחזירין פניהם כלפי העם מברכין אשר קדשנו וכו'. ובב"י שם כתב בביאור דברי הטור, שהוא ע"פ מה שאמרו בסוטה (מ). אמר רבי יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך, שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה. ע"כ. ומשמע שהכהנים כל זמן קיום המצוה פניהם כלפי העם, ולא

הכהנים מחזירים אחוריהם כלפי ארון הקודש

הקדמונים, שהכהנים עולים להיכל אשר בו ספרי תורה, ועומדים שם ונושאים כפיהם ומברכים את העם, ולפעמים ההיכל פתוח או סגור, ואין גם אחד שיערער ע"ז שאחוריהם אל היכל הקודש וכו'. תשובה, אם היו הספרים גבוהים מן הארץ עשרה טפחים, חלקו כבוד לעצמם, ואין שום איסור לכהנים שאחוריהם אל היכל הקודש בשעת נשיאות כפים. וכן נתפשט המנהג. ע"כ. ומבואר, שבעשרה טפחים למעלה מן הארץ די, וא"צ שיהיה י' טפחים למעלה מקומת אדם [כמ"ש החות יאיר]. ובשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' יט) ה"ד הגמ' בסוטה (מ.) אמר רבי יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך, שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכניה, ולדברי הרמב"ם מה הרבותא של הכהנים והרי אם יש י' טפחים גובה מהארץ לט"ת נמצא הס"ת ברשות אחרת ואין בזה שום איסור, ואם אין עשרה טפחים גם לכהנים אסור, וצ"ל שאף בעשרה טפחים לא התירו אלא במקום מצוה מפני כבוד הצבור. וביאר בזה דעת הט"ז. ע"ש. וכ"ד השערי אפרים. וסיים שם, שלמדנו מכ"ז שאף שיש גובה עשרה טפחים לא התירו אלא לצורך מצוה ולזכות את הרבים לש"ש.

אם מותר לישב כשאחוריו לארון הקודש - תשובה להערה על ילקוט

לא לצורך מצוה, אלא דמכ"ש שיש להתיר לצורך מצוה של זיכוי הרבים, הדיינו דרשת הרב או חתן הבר-מצוה, שיש בזה זיכוי הרבים, שהוא כעין מצוה דרבים שאני, אבל לאו למידק מיניה דשרי גם שלא במקום מצוה כלל. דזה אינו מצוי כ"כ בביכ"נ, דכל מה שאנו באים לביהכ"נ בדרך כלל הוא לשם מצוה, או לתפלה, או לשיעור.

ועוד העירו לנו, שהרי בשו"ת יחו"ד הנ"ל נתבאר, דיש להקל בזה כשהדבר נעשה לשם כבוד הצבור, כמו רב הדורש לרבים, ובזה יישב הסתירה בט"ז, כמבואר שם. וא"כ היאך כתבנו בילקוט להקל בזה בסתם, לישב כשגבו מופנה לארון הקודש, דמשמע גם כשאין הדבר לכבוד צבור שרי. אולם המעיין בשו"ת יחו"ד שם יראה, שהביא תשובת הרמב"ם בפאר הדור שכתב, שאם היו הספרים גבוהים מן הארץ י' טפחים, חלקו כבוד לעצמם, ואין שום איסור לכהנים שאחוריהם אל היכל הקודש בשעת נשיאת כפים. וכן נתפשט המנהג. ע"כ.

והן אמת שכתב שם, שלדעת הט"ז יש להקל רק כשהוא לכבוד צבור, וכגון כשדורש לקהל, ומשמע

ומה שכתבנו ופניהם כלפי ארון הקודש, כן הוא בש"ע שם, ולא דוקא כלפי ארון הקודש, אלא מפני שנהגו שקובעין ההיכל במזרח, וש"צ מתפלל ופניו למזרח, והכהנים צריכין להיות פניהם כנגד ש"צ, קאמר ועומדים שם פניהם אל ההיכל, אבל איה"נ אם ההיכל קבוע בכותל אחר, אין הכהנים מסבים פניהם אלא כלפי מזרח, כדי שיהיו פניהם נגד הש"צ. [כנה"ג]. וכיום שהש"צ מתפלל כנגד ההיכל באיזה צד שההיכל נמצא, א"כ אין ענין שפני הכהנים יהיו לצד מזרח.

ומה שכתבנו דאף שהכהנים מחזירים פניהם אל ארון הקודש וכו', הנה במשנה (יומא נב:) וברמב"ם (פ"י מהל' ס"ת ה"י) ובטור ובש"ע (יו"ד סי' רפב ס"א) מבואר, דחייב אדם לנהוג כבוד גדול בס"ת, ומצוה לייחד לו מקום כראוי ולכבדו ולהדרו ביותר, לא ירוק בפני ס"ת, ולא יפשוט רגליו כנגדו, ולא יניחנו על ראשו כמשוי, ולא יחזיר לו אחוריו אא"כ היה גבוה ממנו עשרה טפחים, אלא ישב לפניו בכובד ראש ביראה ופחד, ויכבדנו כפי כוחו, שהוא העד הנאמן על כל באי עולם, שנאמר והיה שם כך לעד. והרמב"ם בתשו' (פאר הדור סי' עח) נשאל, נוהגים אצלינו [באלכסנדריה של מצרים] מימות

והנה בילקוט הלכות ביהכ"נ (סי' קנ הע' יט מהדור"ק עמ' רלג) נתבאר, שאסור להחזיר אחוריו לס"ת או לישב בספסל שלפני ארון הקודש שיש בו ס"ת כשגבו מופנה לס"ת, אבל אם ספרי התורה מונחים גבוה י' טפחים מן הארץ בתוך ארון הקודש שהס"ת עומד ברשות אחרת יש להתיר לישב כשגבו מופנה לארון הקודש ופניו כלפי העם. ומכ"ש שיש להתיר כשהדבר נעשה לצורך מצוה וזיכוי הרבים. ע"כ. והעירו לנו על לשון זה, דמשמע מכאן שיש להתיר אף שלא לצורך מצוה או כבוד הצבור. ואילו בהערה שם הובא מקור הדין משו"ת יחו"ד הנ"ל, שלא התירו להחזיר אחוריו להיכל אלא במקום מצוה לקרוא בצבור, הלא"ה יש להמנע, משום שהוא גנאי שמחזיר אחוריו לארון הקודש. ואנא דאמרי, דגם מה שהתירו בילקוט ח"ב הנ"ל גם זה הוא לצורך מצוה, שהרי לשם מה אדם יושב על ספסל כשגבו מופנה אל ההיכל, הרי בודאי שהוא יושב שם או לצורך תפלה, או שיעור תורה ושמחה של מצוה, וכל כה"ג הוי בכלל דבר מצוה ושרי. ומה שכתבנו ומכ"ש שיש להתיר כשהדבר נעשה לצורך מצוה וכו', לאו למידק מיניה דשרי גם כשהוא

נ. כשהכהנים נושאים את כפיהם, יגביהו את ידיהם כנגד כתפיהם, ויש אומרים שלא יגביהו ידיהם יותר מכנגד הכתפים. ויש אומרים שאם רצו להגביה ידיהם עד כנגד ראשם, הרשות בידם. ולדעת רבינו האר"י והמקובלים צריכים להגביה ידיהם עד כנגד הראש. והנהוגים כן יש להם על מה שיסמוכו. ומגביהים יד ימנית קצת למעלה מהשמאלית, והיא עיקר נשיאת כפים, לשון הרמת ידים. וכהן שידיו מרתות ואינו יכול להגביה ידיו, אין לו לעלות לדוכן, נשיאת כפים היא לעיכובא. ואפילו אם יעשה סמוכין וישען עליהם ויתכסה בטלית באופן שלא ייראה, אפילו הכי לא יעלה לדוכן. והכהנים חולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמשה אורים. [בין ב' אצבעות לב' אצבעות אור אחד]. ואמנם כהן שאינו יכול לחלוק את אצבעותיו להפריד שנים שנים, אין זה מעכבו מלישא כפיו, אלא יפריד כל אצבעותיו זו מזו. (ג)

דוקא משום כבוד צבור יש להקל. ולכן כתב ביחוד"ד שם להקל גם כשהדבר נעשה לצורך קבלת שבת. ומבואר דלאו דוקא דיש להקל רק משום כבוד צבור. ומ"ש ביחוד"ד הוא ליישב שיטת הט"ז. וזה מיישב הנידון שם, לענין ת"ח הדורש לרבים, וכן לענין קבלת שבת. אבל איה"ע יודה להקל גם כשהוא אינו לצורך מצוה דרבים, או כבוד צבור. ולא נחית שם לכל הפרטים בדיון זה, אלא לענין קבלת שבת. ולכן מה שכתבנו בילקוט"י להקל לישב כשגבו מופנה לארון הקודש, ואף שאין בזה משום כבוד צבור, כן הוא עיקר לדינא, וכדמשמע מתשובת הרמב"ם, וכמבואר בספר כה תברכו, ובשו"ת תשורת שי, ובשו"ת קרן לדוד. וכן המנהג בהרבה מקומות, ומסתמכים על שני הטעמים שהוזכרו. והסכים עמנו מרן אאמו"ר זיע"א. ובאופן שהס"ת מונח בארון נמוך, ראה בספר יפ"ל ח"ב (קונטרס אחרון או"ח סי' קכח ס"ב).

להגביה ידיהם כנגד הכתפים

שאמרו שם, במקדש נושאים את ידיהן ע"ג ראשיהן, חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציצ"י. ר' יהודה אומר אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציצ"י, שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וכו'. וכתב הרמב"ם, ומגביהין ידיהם למעלה ע"ג ראשיהן ואצבעותיהן פשוטות. וטעם הדבר כתב רש"י (בסוטה שס), מפני שמברכים את העם בשם המפורש, ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם. והראב"ד (בפי"ד דתמיד) פ", דלאו אורח ארעא שיהא ראשיהם של כהנים למעלה ממקום השכינה ששורה על ידיהם. ועוד דאיכא למיחש דילמא אתי לאסתכולי על הידים, לפיכך היו מגביהין למעלה מראשיהם. וכ"כ במלאכת שלמה (שס).

והנה בספר אול"צ ח"ב (עמ' עט אות ב) כתב, שהכהנים בשעה שנושאים כפיהם יגביהו ידיהם בגובה ראשיהם,

דהלא"ה אין להקל. אולם בהמשך התשובה שם הביא בשם שו"ת תשורת שי, שאם ארון הקודש גבוה מהקרקע עשרה טפחים, מותר לכל אחד לשבת באופן שפניו כלפי העם. וה"ה כשארון הקודש בא במדה של מ"ח ס"מ על מ"ח ס"מ, בגובה של מטר ארבעים וארבע ס"מ. שהם אמה על אמה ברום ג' אמות. גם בשו"ת קרן לדוד כתב, שבדורות האלה שההיכל עומד למטה על הארץ, יש להקפיד יותר שלא לשבת שם. אבל אם ארון הקודש למעלה מעשרה טפחים, אין להקפיד גם בזמנינו. ולפ"ז כתב בשו"ת יחוד"ד שם לבאר מ"ש המהרש"ל, דבניי בכלל נהגו להפוך פניהם כלפי העם, והיינו מפני שהיו עושים את ההיכל גבוה עשרה טפחים מהארץ. והביא שם עוד מספר כה תברכו (דף סב) שכתב, שיש שני טעמים להיתר, או מצד שהס"ת גבוה י' טפחים, או מצד שהדלת של הארון סגורה, והרי זה כמחיצה מפני ס"ת. ע"ש. ולפ"ז לאו

נ) במשנה (סוטה לח). איתא, במדינה הכהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהם. ובגמ' אמרו, תניא אידך כה תברכו בנשיאות כפים, אתה אומר בנשיאת כפים או אינו אלא שלא בנשיאת כפים, נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, מה להלן בנשיאת כפים אף כאן בנשיאת כפים. ר"נ אומר א"צ, הרי הוא אומר הוא ובניו כל הימים, מקיש בניו לו, מה הוא בנשיאת כפים אף בניו בנשיאת כפים, וכתוב כל הימים, ואיתקש ברכה לשירות. ופרש"י, ע"ג ראשיהם, למעלה מראשיהם. ע"כ. ודבר הלמד מברייתא זו, דברכת כהנים צריכה להיות בנשיאת כפים, והיינו שהכהנים יגביהו את ידיהם. אך לא פורש בברייתא שיעור הגבהה זאת, אם די בהגבהה הידים מעט מזער, או צריך שיגביהם למעלה למעלה. אך במשנה (תמיד פי"ב מ"ב, וסוטה לח). מפורש להדיא ד"ו,

נושאים ידיהם ע"ג ראשם, הוא משום השכינה השורה על ידיהם, ולכן נושאים ידיהם ע"ג ראשם שלא להסתכל על הידים, וא"כ אפי' במדינה ש"ד. וכן ראיתי להגאון רבי אליעזר נחום על מס' תמיד (פרק ז') שכתב וז"ל: ובמקדש ע"ג ראשיהם, משום שבמקדש לאו אורח ארעא שיהיה ראשם של הכהנים למעלה ממקום שכינה השורה על הידים. ועוד דאיכא למיחש שיבאו להסתכל על הידים שהשכינה שורה עליהם, וזה לא יתכן, לפיכך היו נושאים ידיהם ע"ג ראשיהם שלא להסתכל על הידים, חוץ מכהן גדול שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ. אבל במדינה היו נושאים כנגד כתפיהם וכ"ש אם יגביהו למעלה מראשם דש"ד. ע"כ. והנה גם במלאכת שלמה (תמיד פ"ז) כתב כלשון החזון נחום הנ"ל, שבמדינה הכהנים נושאים כפיהם כנגד כתפיהם וכ"ש אם יגביהו אותם למעלה מראשיהם דש"ד. ובאמת שכבר כתב כן הראב"ד בפירושו לתמיד (פ"ז) וז"ל: ובמקדש על ראשיהן מפני שהשכינה שורה על ידיהם, כשמוזכרים את ה' ככתבו, ולא אורח ארעא שיהיה ראשם למעלה ממקום שכינה וכו', אבל במדינה היו מגביהים ידיהם כנגד כתפיהם, וכ"ש שאם יגביהו ידיהם למעלה מראשיהם דש"ד.

וכ"כ היעב"ץ במו"ק (סי' קכח, דף נב ע"ג), ומגביהים ידיהם כנגד כתפיהם, איברא דכל כמה דמידלו להו טפי מעלי, דהא במקדש היו מגביהים ידיהם למעלה מראשיהם, אלא דבגבולין לא הטריחום בהגבהה יתרה, וקמ"ל דסגי להו בהגבהה בעלמא כל דהו, וזהו לכל הפחות כנגד כתפיהם. אבל להגביהן יותר, כמו שנהגו כהנים שלנו בפני גדולי הדור מעולם, ודאי דעדיף טפי. וגם אינו יוצא ממשמעות כנגד כתפיהם בכך וכו'.

ובשו"ת אול"צ ח"ב (פ"ח סי' ב עמ' עט) נדחק לתרץ דברי השעה"כ שלא יסתרו מה ששנינו במשנתנו הנ"ל, דמה שאמרו בגמ' כנגד כתפותיהם אינו ממש בגובה הכתף, אלא ממול הכתף. אולם ירד להציל ולא הציל, כאשר יראה הרואה. גם מ"ש לתרץ בכה"ח (אות עז) אינו מחוור. והיותר מחוור מ"ש הרב שמן ששון שהסתמך על הרב חזון נחום. וכ"כ הראב"ד. וכן הבא"ח בספרו עוד יוסף חי (אות ג) הסתמך ג"כ על הרב שמן ששון.

איברא שבס' יראים (סי' טו) ס"ל שכהנים נושאים כפיהם כנגד כתפיהם בדוקא, שהוא דבר המקובל ונראה, שאילו כהן הנושא ידיו במדינה שאין שם השראת שכינה ומגביה ידיו למעלה מכתפיו נראה כשוטה בעמידתו. והמלאכת שלמה שם בסו"ד הביא גם דברי היראים הנ"ל. והרדב"ז בספר מצודת דוד

ויהיו ידיהם מעל כתפיהם. אך בשו"ת יבי"א ח"ט (ס' קח אות סה) העיר ע"ז, כי במשנה (סוטה לח.) איתא, במדינה הכהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהם. וכ"פ הרמב"ם (פ"ד מהל' תפלה ה"ג). וכ"פ הטוש"ע (סי' קכח סי"ב). אך בשעה"כ כתב שישאו ידיהם למעלה כנגד ראשם, וס"ל בכוונת המשנה שלא הטריחום להגביה ידיהם יותר מכנגד כתפיהם, אבל אם יגביהו ידיהם למעלה מראשיהם ש"ד, וכמו שפירש הראב"ד (תמיד פ"ז). וכ"כ בשמן ששון ח"ג (דף נג ג:). אבל הרדב"ז בספר מצודת דוד, כתב, שכנגד כתפיהם, דוקא, ונתן טעם ע"פ הסוד. וכ"פ בחסד לאלפים (סי' קכח ס"ט). ולכן לכתחלה יגביהו ידיהם כנגד כתפיהם, ואם הגביהו כנגד ראשם יש להם ע"מ שייסמוכו. [ע"כ מיבי"א].

ועיין בבא"ח (פר' תצוה אות יד) שכתב: הכהנים יגביהו ידיהם למעלה מכתפיהם שיהיו ידיהם כנגד ראשם ממש. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' רו): הנה משנה שלימה שנינו בסוטה (לח.): "במדינה כהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהם, ובמקדש ע"ג ראשיהם". וכ"פ הרמב"ם (בפ"ד ה"ג מהל' תפלה): "שמגביהים ידיהם כנגד כתפיהם, ומתחילים יברכך". ושם (ה"ט): "שבמקדש מגביהים ידיהם למעלה ע"ג ראשיהם". והטור ומרן הש"ע (סי' קכח סי"ב) כתבו: "מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם". אלא שבשעה"כ (דרוש ה' דחזרת העמידה דף מ.) כתב, צריך כהן לישא כפיו כנגד ראשו ממש למעלה כנוצר במשנה שצריך להזהר בזה להגביהם ממש כנגד ראשו. וכ"כ בפרי עץ חיים (שער י פ"ד). ובספר נגיד ומצוה (דף יג ג:). וכן בספר נהר שלום (דכ"ג ע"ג) כתב שצריכים הכהנים בברכתם להגביה כפות ידיהם למעלה ראש. וזה היפך הפוסקים כסברת חכמים בסוטה (לח.), שאין הכהנים נושאים כפיהם אלא כנגד כתפיהם ולא למעלה ראש. ע"כ. ותימה שהרי אין שום מחלוקת בזה, שהיא סתם משנה שהכהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהם, ואין חולק ע"ז. והרב כה"ח (סי' קכח אות עז) כתב לתרץ בשם התורת חכם (דף קנג:), שזהו כמו שהתקין ריב"ז אחר החורבן שיהא הלולב ניטל שבעה זכר למקדש. ע"כ. וגם זה תמוה, שאם שם הוצרכנו לתקנת ריב"ז, איך נעשה אנחנו מדעתנו תקנה כזאת היפך רבותינו שבמשנה. והיא לא תצלת. וראיתי בספר שמן ששון ח"ג (דף נג:) שכתב שהלשון שכתב הנהר שלום "שאין נושאים כפיהם אלא כנגד כתפיהם, הוא ט"ס, שבמשנה איתא "נושאים ידיהם כנגד כתפיהם", ולא דוקא הוא, שכ"ש אם יגביהו למעלה מזה כנגד ראשם ממש דש"ד, דזיל בתר טעמא, שהטעם שבמקדש היו

(מצוה עז) ס"ל נמי שכנגד כתפיהם דוקא, ונתן טעם ע"פ הסוד. וכ"פ בחסד לאלפים (סעי' ט). ועכ"פ נראה שהמקובלים פירשו המשנה כדברי הראב"ד וסיעתו, והנוהגים כמותם בודאי שיש להם ע"מ שיסמוכו. [ממרן אאמו"ר].

ויש שהקשו, דאמאי כהן גדול שיש עליו ציץ אינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ, הרי גם יתר הכהנים יש עליהם תפילין, ומצינו שהחמירו בתפילין יותר מציץ. והיראים תירץ, דמה שהחמירו בתפילין יותר מבציץ

מפני שיש בו ריבוי אזכרות, הוא רק לענין שלא יפלו וירמסם ברגליו, אבל לענין הגבהת יד מחמירים יותר בציץ ששם ה' גלוי. וז"ל הש"ע (סי' קכח סי"ב): מגביהים את ידיהם כנגד כתפותיהם, ומגביהים יד ימינית קצת למעלה וכו' ופורשים וכו'. ע"כ.

ואולם בשעה"כ (דרוש ה' דחזרת העמידה דף מ.) מבואר, דצריך הכהן לישא את כפיו כנגד הראש ממש למעלה, כנזכר במשנה. וראה בכה"ח (אות עז). וראה בספר כה תברכו (עמ' שלד).

מתי צריכים הכהנים להגביה את ידיהם

והנה הב"ח כתב, דלפי מה שאמרו בגמ' (שבת קיח): אר"י מימי לא עברתי ע"ד חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן אם א"ל חברי עלה לדוכן אני עולה וכו', והיאך אפשר לר"י שיעבור על העשה דכה תברכו, אתם ולא זרים, בשביל שלא לעבור ע"ד חבריו, ונראה עיקר שהיה מברך ברכת כהנים בלא פריסת ידים, וס"ל דאיסור עשה ליכא במברך בלא נשיאת כפים, דכה תברכו אתם ולא זרים קאי דוקא אברכת כהנים בנשיאת כפים. וכ"כ מדנפשיה בנהר שלום (סק"א). ולפ"ז לכאורה צריך לברך ואח"כ לישא את כפיו, כדי שתהיה הברכה סמוכה עובר לעשייתן, דעשיית המצוה היא נשיאת כפיו. ובאמת שכ"כ בש"ע הגר"ז, דהכהנים לא יגביהו את ידיהם עד אחר הברכה, כדי שתהיה הברכה עובר לעשייתן.

ואח"כ לברך. וראה בספר כה תברכו (עמ' נח ועמ' שעב), ובכה"ח (אות עז), ובשו"ת נצח יוסף ח"א (סי' ר). **והכהנים** פורשים כפיהם כדי שיהא תוך כפיהם כנגד הארץ, ואחורי ידיהם כנגד השמים, וכמבואר ד"ז בש"ע (סי' קכח סעי' יב). שהרי ברכה זו גמרינן ממאי דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, הרי דצריך נשיאת ידים, ובהאי קרא כתיב ידו, רמז דצריך להגביה יותר ידו האחת, ומסתמא היא הימנית. ועיין בפ"י הרמב"ן (פר' שמיני) שפירש הפסוק וישא אהרן את ידיו אל העם, דאפשר לומר דאינו ברכת כהנים ממש, אלא אהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה. ע"כ. ומדכתב אינו ברכת כהנים ממש וכו', משמע דברכת כהנים צריך לפרוש כפיו כלפי מטה. וכיו"ב פירש רבינו בחיי שם, וישא אהרן וגו' שהרימם לשמים, ואל העם לצורך העם ולתועלתם, דאי פירושו כלפי העם, היה ראוי לומר וישלח אהרן את ידיו אל העם, כי כן דרך האב כשרוצה לברך את בנו לשום את ידו על ראשו כדרך שעשה יעקב אל יוסף, שנאמר (בראשית מח) וישלח ישראל את ימינו. אבל אמר וישא להורות כי היו ידיו זקופות למעלה, כלשון הכתוב הנאמר בשלמה המלך (מלכים א' וז') וכפיו פרושות השמים, ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל. ובאחרונים הזכירו את קו' הרא"ם מכמה דוכתין, דילפי' דיני ברכת כהנים מפסוק זה, ואי סלקא דעתך ברכה אחרת, היכי ילפי מיניה לברכת כהנים. ועיין במל"מ (פרק יד מהל' נשיאת כפים ה"ט) מ"ש ליישב קושיית הרא"ם.

וכתב המג"א, דמ"מ צריך לזיזהר שיניח גודל הימין על גודל השמאל, שלא יתפרדו, כדי שלא ישבר החלון, דבעינן ה' אוירים, ואם יתפרדו אין הריח שבין הימין לשמאל נחשב כלל לאויר. ויש שכתבו, שבין מלה למלה, רשאי לקרב אז הגודלים עם האצבעות משום עייפות. [משנ"ב]. ואמנם אין המנהג כן, אלא מנהגינו כמ"ש מרן בש"ע, שיש ריח ואויר בין גודל לגודל. וראה להלן.

וכ"כ מהר"ם בן חביב בספר גינת ורדים (סי' יג), דהיינו שבחו של ר"א ב"ש שהשבח השביח את עצמו שלא נשא כפיו בלא ברכה, שכונותו לומר דבתחלה ברך אשר קדשנו בקדושתו וכו' ואח"כ נשא את כפיו משום עובר לעשייתן. וכתב בדעת תורה שכן מוכח מלשון מרן כאן, כשמחזירין וכו', מגביהים ידיהם וכו', הרי דמעיקרא מברכים אשר קדשנו במצותיו וכו', ואח"כ מגביהים. ואמנם רבים נוהגים להגביה ידיהם גם בעת הברכה, וע"ש בדע"ת שהביא מספר פענח רזא (פר' נשא) שכתב, דנשיאת כפים אינו עיקר המצוה, רק לברך את בני ישראל היא היא המצוה, וא"כ שפיר עובר לעשייתן היא, רק שטוב יותר לישא הידים תחלה לכוונת הורדת השפע וכו', וגם להכין עצמו תחלה לכך, כי לכל דבר צריך הכנה תחלה, וכ"ש לדבר קדושה כזה. ומה שבא הרמז למפרע הוא ללמדנו עוד, שיהיה פני הכהנים תחלה אל היכל ה', ואח"כ כשקוראין השי"ע יסבו בלכתן ויהפכו פניהם למפרע, וממילא שמעינן שמתחלה יהיו פניהם שלא אל המתברכין, והוי שפיר עובר לעשייתן, ומדנקט שאו ידיכם קודש ואח"כ ברכו את ה', יש לישא כפיו מקודם

כהן שידי מרתות ואינו יכול להגביה ידיו אינו עולה לדוכן

ע"ד הרב שבות יעקב שהתיר ישיבה לכהן בנשיאת כפים בשעה"ד, כגון זקן וכיו"ב, והוא ג"כ האריך לדחות בכל תוקף את דבריו והעלה דעמידה בעיני לעיכובא. ע"ש. א"כ אי ממקרא מלא יליף הכא, הרי נעלם ממנו מקרא מלא דכתיב ויקחו אבן וישמו תחתיו וישב עליה, והלא נשיאת כפים היא, ובכה"ג אמרי' לא תיזלו בתר איפקא, ואין למדין מן האגדות, ורק לסמך וכיו"ב ילפי' סמיכה, אבל לישען ע"ז במקום הש"ס והפוסקים לא אמרו. ולכן יש לאסור נשיאת כפים ע"י סמיכה, כמ"ש בנו"ב, דאין סמיכה להתיר. ודלא כהרב כה תברכו דסמך על מקרא מלא, וכבר כתבנו דמה זו סמיכה. [קטע זה ממרן אאמור"ד זיע"א].

כיצד פורשין הידים בברכת כהנים - אם חלוקת האצבעות מעכבת העלייה לדוכן

יתחברון אצבען דא בדא בגין דיתברכון כתרין קדישין כל חד וחד בלחודוי כמה דאיתחזי ליה בגין דשמא קדישא בעי לאתפרשא באתון רשימין דלא לאערבא דא בדא. ע"כ. ומשמע שהאצבעות צריכות להיות כל אחת בנפרד, ולא שיהיה האמה דבוק לאצבע, וורת לקמיצה. וזה היפך מ"ש מרן בש"ע. וכתב שם ששאל להרה"ג החסיד מהר"א מני ז"ל שיודיעו מנהג החסידים בבית אל, והשיבו שבדבר זה יש נוהגים כמו שאמרו בזה"ק, ויש שעושים כמ"ש מרן. ובדברי רבינו האר"י ז"ל לא נמצא גילוי לזה. וראה עוד בכה"ח (סי' קכח אות עו). ושם (אות פ') הוסיף, שגם בכל יד יש ה' חלונות, דבתוך ה' האצבעות יש ד' אוירים, ובין יד ליד יש אויר אחד, הרי ה' אוירים.

גם בספר מקדש מלך הקשה על מרן מהמבואר בזה"ק הנ"ל, והגה"ק מקאמרנא בספר זוהר חי מתבטא קשות נגד אלו המקשרין אצבעות לעשות ה' חרכים, והוסיף שאין אחד מן הראשונים שאוסר לחבר אצבעות, ותאנא הנז' בזה"ק הוא ברייתא שנשנית בימי חז"ל. וגם הרב שערי ציון בחי' לש"ע (סי' קכח), העיר כנו' ע"ד מרן.

ובספר ברית כהונה ח"א (או"ח מע' נ' אות יד) כתב, שהמנהג בגר"א כדברי מרן, ואין לשנות. ואף מי שכל דרכיו ע"פ המקובלים צ"ע אם יוכל לשנות המנהג. **ובשו"ת** אול"צ ח"ב (פ"ח אות ב') כתב, שיש לצאת ידי כל הדעות ויפשוט כל אצבעותיו, אלא שבין גודל לאצבע, ובין אמה לקמיצה יעשה ריוח גדול יותר, כך שיהיו ה' אוירים גדולים בשני הידים, וה' אוירים קטנים בכל יד, ויפרידו הכהנים את ידיהם זו מזו, כיון שבזה"ק מפורש שצריך להפרידן. ע"ש. אך לפי

ומה שכתבנו גבי כהן שידי מרתות ואינו יכול להגביה ידיו וכו', כ"כ בשו"ת נו"ב קמא (חאו"ח סי' ה). והביאוהו האחרונים להלכה בסי' קכח. וראה בשו"ת יבי"א ח"ח (חאו"ח סי' יג אות ב'). ואמנם בספר כה תברכו (מע' י' אות ב') כתב לחלוק ע"ז, והביא ראיה להכשיר ממקרא מלא, וידי משה כבדים וגו', ואהרן וחור תמכו בידיו, ואמרו בזה"ק שהוא מענין נשיאת כפים. וכ"כ הרמב"ן ורבינו בחיי ובילקוט ראובני. ויהיה לו להביא שכ"כ בב"י בסי' קכח, בשם הגמ"י, שהיד הימנית תהיה יותר גבוהה מהשמאלית, דכתי' וישא אהרן את ידו, וכן יהיו ידיו אמונה. ע"כ. ובמח"כ צ"ע דהוא עצמו הביא (במע' הע' אות ב') דברי האחרונים שחלקו

וכתב הרוקח (הלכות ברכת כהנים), וכשנושאין כפיהם מדביקים ב' אצבעות יחד, קמיצה יחד, ונותנים ריוח בין אצבעות, אמה ואצבע יחד, ונותנים ריוח בין האצבעות לגודל. ואלו תיבות שהופכין הכהנים לדרום ולצפון, יברכך, וישמרך, אליך, ויחנך. אליך, לך, שלום. ואין הכהנים רשאים לכוף קשרי אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם מן הצבור, ועד שיתחיל הש"צ שים שלום. ואינן רשאים לעקור רגליהם עד שיגמור ש"צ שים שלום. ע"כ. ומרן הב"י (סי' קכח) כתב: ומ"ש [הטור] וחולקים אצבעותיהם וכו', הוא ע"פ המדרש (במדבר, נשא פ"א, ומדרש שיה"ש ב'), מציץ מן החרכים. וכ"כ הרא"ש (בפרק הקורא את המגילה עומד). וז"ל המרדכי שם: כתב הראב"י, מה שהכהנים פותחים אצבעותיהם דבר זה לא מצינו בתלמוד אלא דרשנים אמרו טעם, אמור מלא וא"ו, קח אותה וא"ו ושים אותה בתוך כה, ויהיה כוה, לשון חלון, וכשהכהנים נושאים את כפיהם נהגו לחלק אצבעותיהם, וזהו מציץ מן החרכים, מבין אצבעותיהם של כהנים שעושים מידיהם חלונות. ע"כ.

ואמנם הרי"ף והרמב"ם לא הביאו ד"ז, אך מ"מ מרן הביא ד"ז, וז"ל בש"ע (סי' קכח סי"ב): ומגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם, ומגביהים יד ימנית קצת למעלה מהשמאלית, ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם, ומכוונים לעשות ה' אוירים, בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר אחד, ובין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל, ופורשים כפיהם כדי שיהיה תוך כפיהם כנגד הארץ, ואחורי ידיהם כנגד השמים. ע"כ.

ואמנם בבא"ח (פר' תצוה הלכה יד) ה"ד הוזה"ק (פר' נשא דף קמו) שאמרו שם: כהנא דפרסי ידוי בעי דלא

נא. הכהנים צריכים לומר את פסוקי ברכת הכהנים בקול רם (סוטה לח.), ובניגון. וגם השליח צבור לא יקריא לכהנים בלחש, אלא יגביר את קולו. ואין לצבור לענות אמן בקול רם יותר מהמברך, ורק אם עושה כן באקראי כדי לעורר הכוונה, או לעורר את הצבור לענות אמן, מותר לענות אמן בקול רם. (נא)

להם שום שורש בשום מקום, ויפריד אצבעותיו וכך ראיתי ושמעתי על הכהנים הצדיקים שלא היו משגיחין על החרכים אלו כלל וכלל אלא היו חולקים אצבעותיהם זה מזה, וכן ראוי לנהוג. ובהגהות זר הזהב (אות ה') כתב, דהמקור הוא מהזוה"ק, וכ"ה במדרש והערון, מציץ מבין חרכי אצבעותיהם מבואר היטב בלשון המדרש שצריכים לחלק אצבעותיו שיהיו חרכים בין אצבע לאצבע. ע"ש עוד. [אלא דמה ששמע מדבריו שדברי המדרש והזוה"ק שווים, ראיתי שכבר העירו ע"ז, שזה אינו].

וכהן זקן שאינו יכול להגביה את ידיו אלא אם יעשה סמוכין, האם יכול לישא כפיו באופן כזה, ולהגביה ידיו ע"י סמוכין לכל הפחות בעת אמירת הפסוקים, ובין תיבה לתיבה יניח ידיו, ראה בכה"ח (אות עה). **וכן** יש לרזן בכהן שמחמת זיקנה אינו יכול לעמוד לישא את כפיו, האם יכול לישא כפיו ע"י שיעמוד בסמיכה, ועיין בכה"ח (אות צ'), שכתב, דמי שאינו יכול לעמ' ולישא כפיו יש לו לצאת מביהכ"נ, או ישא כפיו בלא ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, אלא ישמע מאחרים ויתכוין לצאת י"ח אם אפשר לו וכו'. וכ"כ המשנ"ב (ס"ק נא-ג) בשם האחרונים.

נשיאת כפים בקול רם - אם הוא לעיכובא

הש"ע (סעי' יד) משמע, דקול רם שאמרו הוא לעיכובא. שהרי כתב, שאין ברכת כהנים נאמרת אלא בלשון הקודש שנאמר וכו', כך למדו מפי השמועה, כה תברכו בעמידה, כה תברכו בקול רם וכו'. ומשמע שהוא לימוד גמור. וכ"כ במג"א (ס"ק כא) דקול רם הוא לעיכובא. וכ"כ במשנ"ב (ס"ק גג) דלכאורה פשוט שאינו נושא כפיו אם לא שומעים אותו, ויצא מביהכ"נ לפני רצה. וכ"כ בכה"ח (אות צב), אולם כ"ז כשהוא לבדו, אבל כשיש כהנים אחרים, ורוצה לצאת י"ח מכהן חבירו מדין שומע כעונה, במקום אונס רשאי לעשות כן, וכמו שיתבאר בהע' נה.

לומר ברכת כהנים בניגון

דנראה דדייק מדלא כתיב קול גדול אלא קול רם, מלשון רוממות אל בגרונו, כלומר קול נעים זמירות, קול הדר מעולה שבקולות. ע"כ. וכ"כ בא"ר, דרם הוא

המבואר לעיל המנהג כדעת מרן ועושים ה' אוירים כב' הידים יחד. ולא נהגו בזה כד' הזוהר. **ומיהו** מי שאינו יכול להפריד אצבעותיו כמ"ש מרן, נראה שישא כפיו ויפריד את אצבעותיו כמבואר בזוה"ק, שלא תהיה אצבע אחת דבוקה לשניה. ונראה שכ"ז אינו לעיכובא כדי שנאמר שאם אינו יכול להפריד אצבעותיו כדברי מרן לא ישא כפיו, והיאך יבטל ג' מצוות עשה בכל יום שבביל דבר זה. ואע"פ שבכל מקום שהמקובלים נחלקו עם הפשטנים אנו נוקטים כדברי הפשטנים, מ"מ לאו לעיכובא הוא לבטל ממנו ג' מצוות עשה. ובפרט שהרי"ף והרמב"ם לא הזכירו דבר זה כלל.

וראיתי שציינו להרב שלחן הטהור (ס' קח אות יא) ששמע מדבריו כן, שכתב: מגביהים ידיהם ופושטים ידיהם וראשי אצבעות זקופים למעלה ואחורי ידיהם נגד השמים וחולקים אצבעותיהם שאצבע אחד לא יגע בחבירו ויזהר מאד בזה, כי פגם גדול הוא עושה כשהאצבעות אינם חלוקים היטב זה מזה וברכתו אינה ברכה, ואם אינו רוצה לשמוע לחלק אצבעותיו מורידין אותו מן הדוכן והחרכים יוכל לעשות אף שחולק אצבעותיו היטב ואם אינו יכול יניח החרכים שאין

נא כמבואר בפרק אלו נאמרין (לה). תניא אידך כה תברכו בקול רם, או אינו אלא בלחש, ת"ל אמור להם כאדם שאומר לחבירו. ובפרש"י (בפר' נשא) כתב, אמור להם, שיהיו כולם שומעים. וכ"ה בש"ע (ס' קח סעי' יד), אין מברכין אלא בלשון הקודש וכו' ובקול רם. וכתב בספר באר שבע (שם), וקשה ל', וכי אין אדם עשוי לומר לחבירו כמו בקול רם. לכן נ"ל דהאי כאדם שאומר לחבירו ט"ס הוא, וצריך להגיה במקומו שיהיה כל הקהל שומע. וכ"ה בספר' ע"כ. ומבואר, דקול רם שאמרו היינו שיהיו כל הקהל שומעים אותו. והנה מלשון הרמב"ם (פי"ד מהל' תפלה הי"א), ומלשון מרן

ומה שכתבנו לומר ברכת כהנים בניגון, הנה בירושלמי [הובא בטור] מבואר, דקול רם היינו במעולה שבקולות. כלומר, שיהיה הקול רם בניגון. וכתב הב"ח,

נב. אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים שנים או שלשה ניגונים, משום שיש לחוש לבלבול, ולכן אין לנגן אלא ניגון אחד מתחלה ועד סוף. והשליח צבור רשאי לתת לאחד מהקהל שיאמר את ברכת כהנים. (ג)

המקריא, וביציאת המלה מפי המקרא אז הכהנים יחטפו המלה מיד, ובעודה בכפו יבלענה, ויאמרו אחריה המלה, וכזה לא מצאתי בשום פוסק רק אדרבה להיפך כמו שאנו נוהגים וכו', דמוכח דכהנים מנגנים ולא הש"צ. ע"ש. ובאמת שמנהגינו פשוט שגם הכהנים מנגנים עם הש"צ, אלא שאינם חייבים להאריך בניגון כמו הש"צ. וראה עוד בספר יפ"ל ח"ג (סי' קכח ס"ח).

ואם מותר לכהנים להגביה את קולם יותר מקולו של הש"צ המקריא להם, הנה בגמ' ברכות (מה). אמרו, אמר רב חנן ב"א, מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך, שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו. אמר ר"ש ב"פ, מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא, שנאמר, משה ידבר והאלהים יענו בקול. שאין ת"ל בקול, בקולו של משה. ע"כ. והיינו, דהקורא והמתרגם וכן העונה אמן, צריך שיהיה קולם שוה, וכמו שנאמר ונרוממה שמו יחדיו. וכן פירש מהר"ח בן עטר בספרו חפץ ה', ובספרו ראשון לציון. וכ"כ בס' כה תברכו (עמ' תל). וע"ש באורך. ובמשנ"ב (סי' קכד) כתב, שאם ענה אמן בקול רם יותר מהמברך כדי להתחזק בכוונה, ש"ד. ע"ש. ומסתבר שהוא על דרך אקראי ולא בקביעות.

והיכא שחלק מהכהנים אומרים ברכת כהנים בלחש, וחלק אומרים בקול רם, אם מותר לצבור להגביה קולם בעניית אמן יותר מאותם כהנים האומרים בלחש, בספר אחת שאלתי הביא בשם החזו"א שהיה מחמיר שלא להגביה קולו בעניית אמן יותר מהם. אך הרב קהלות יעקב זצ"ל לא היה חושש בזה, מאחר וחלק מהכהנים הרי היו מגביהים את קולם, ואינו מגביה קולו בעניית אמן יותר מחלק מהכהנים.

ואם מותר לכהנים להניח את ידיהם לאחר שאומרים יברכך, במקום שהש"צ מאריך בניגונים, ראה בכה"ח (אות עח).

אם מותר לכהנים לנגן בברכת כהנים כמה ניגונים

מ"מ ע"י טירוף דעתם ישכחו ג"כ קריאת המקרא. וכתב במשנ"ב (סי' קפג) בשם הט"ז, דכמו כן החזנים בכל מקום שמנגנים, אין נכון שינגנו בענין אחד הרבה

מלשון רוממות ונעימות. ובלבוש כתב, שכן כל הברכות והתשבחות נאמרו בהלל וזמרה.

גם בארחות חיים (הל' נשיאות כפים אות ו') כתב, אומרים יברכך בקול ערב ובניגון גדול, וכן כל מלה ומלה. [וראה בשו"ת תרוה"ד סי' כו]. גם המאירי (סוטה לט). כתב, והם עונים יברכך בנעימה גדולה, וכן ה', וכן כל הפסוק תיבה תיבה. ובכלבו איתא דלפיכך החזן מקרא אותם מלה במלה שלא יטעו, לפי שהם מנגנים מאד בכל מלה ומלה, וכיון שכן יהיה קרוב לטעות. וכן שם, והם אומרים אחריו ג"כ יברכך בקול ערב ובניגון גדול.

וז"ל מרן בש"ע (סע' כא): אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים ב' או ג' ניגונים, משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת, ואין לנגן אלא ניגון אחד מתחלה ועד סוף. ע"כ. ומבואר, דהכהנים צריכים לברך בניגון. וה"ט, כדי להראות שהברכה חשובה בעיניהם.

ובספר כה תברכו (עמ' תכט) הביא סמך לזה מהזוה"ק (פר' תרומה דף קט) דאיתא התם, שבחיה דדוד אע"ג דבצערא הוה והוה רדפי אבתריה, הוה משתדל לומר שירין ותושבחן לקודשא בריך הוא. ואע"ג דברוח קדשא הוה אמר, רוח קדשא לא הוה שארי עליו עד דאיהו אשתדל למשרי עליו. ע"כ. ומבואר, דדוד המלך אע"ג שכל דבריו היו ברוה"ק, עכ"ז לא היתה שורה עליו רוה"ק עד שהיה משתדל לשורר ולומר להקב"ה. ולכן הכהנים המברכים את העם, שבאותה שעה שורה עליהם השכינה, כמו שכתוב בתנחומא, צריכים שיאמרו ברכת כהנים בקול נעים בשירה ובזמרה. ובספר פענח רזא עה"ת כתב, דאמור כתיב מלא בגימטריה הוא זמר, לומר שמנגנין אותן בנעימות זמר. **ובספר** כתר כהונה (סי' יד אות א') כתב, ראיתי מנהג באיזה עדה בבית"כ אחת ולא ישר בעיני, היינו שאין הכהנים מנגנים רק הש"צ מנגן קודם קריאתו המלה לפני הכהנים, והכהנים עומדים ושותקים כל עת שירו וזמרו ומייחלים ומצפים מתי ישמעו המלה מפי

(נב) שו"ת תרוה"ד (סי' כו), ש"ע (סי' קכח סע' כא), שע"י טרדתם בהשתנות הניגונים לא ידעו איזה פסוק או תיבה יתחילו. ואף שמקרין לפניהם כל תיבה ותיבה,

נג. כשאומרים תיבות: יברכך, וישמרך, אליך, ויחנך, אליך, לך, ושלום, הופכים פניהם לדרום ולצפון, כדי שתתפשט הברכה לכל האנשים העומדים מצדיהם. ונוהגים להאריך בניגון בתיבות אלה. (נג)

נד. אין מברכין ברכת כהנים אלא בלשון הקודש, ובעמידה, ובנשיאות כפים. וכולהו לעיכובא. ולכן כהן עולה חדש מחוץ לארץ שהגיע לארץ, ואינו יודע לשון הקודש, טוב שיצא מבית הכנסת ולא ישא את כפיו עד שילמד הברכה בלשון הקודש. (נד)

הדשן (סי' כ"ח), והש"ע (סי' קכ"ח סעיף כ"א), שע"י טרדתם בהשתנות הניגונים לא ידעו איזה פסוק או תיבה יתחילו, ואף שמקריין לפניהם כל תיבה ותיבה, מ"מ ע"י טירוף דעתם ישכחו ג"כ קריאת המקרא. וע"ש בהערה שאם שינוי הנגינה אינו נרגש כל כך, ואינו יכול לגרום לבלבול הכהנים שרי, ומ"מ בג' חזנים שכל אחד מנגן אחרת מחבירו יש חשש טפי לבלבול, ולכן אין ראוי שג' חזנים יקריאו, אלא ראוי ונכון לכתחלה שרק חזן א' יקריא, וגם בחזן אחר יש מחלוקת אי שרי, ע' בשו"ת יבי"א חלק ה' (או"ח סוף סי' כ"ב), ובשו"ת יחוד ח"ד (סי' י').

ומה שנהגו בפיוט אליך ה' נשאתי עיני, לנגן הביתם בכמה ניגונים, הנה יש לחלק בין ברכת כהנים לסליחות. ואמנם הט"ז שם (סי' טו) כתב ללמוד מדברי מרן בזה"ל: מזה יש להוכיח ג"כ על החזנים המזמרים ברגלים, ונתברך דורינו בניגונים הרבה, ולא יפה הם עושים. וכפי הנראה הטעם בזה, שע"י זה מעורר את הקהל. וגם שכאן כל הד' מנגינות הם ניגונים המעוררים הכוונה, ומנגינה אחת משתלבת בחבירתה. אלא שאין לשלב ניגונים שבחלקם הם ניגוני שירים ושמחה, שבוה מבטלים כל הרגש של הסליחות.

נג) ש"ע (סי' קכח סעי' מה). ומה שכתבנו ונוהגים להאריך באלו התיבות וכו', כ"ה ברמ"א שם, כי כל אחת מהן היא סוף ברכה בפני עצמה.

אין ברכת כהנים אלא בלשון הקודש ובעמידה

חלוש שאינו יכול לעמוד אלא ע"י סמיכה, לא ישא כפיו דהוי כשיבה, אלא יצא לחוץ קודם רצה. **ובאחרונים** כתבו לדייק מלשון הטור שכתב, ואין מברכין אלא וכו' ובעמידה ובקול רם, דמשמע שהוא לעיכובא, ואם בירך בישיבה ובלחש לא עשה כלום, ולא קיים המצוה כתיקנה, וכמ"ש התוס' (סוטה לה). דאם בירך בישיבה לא עשה כלום וחזור ומברך בעמידה. ולפ"ז יש ליישב מה שאמר ר"י בגמ' שבת (ק"ח:) אר"י מימי לא עברתי ע"ד חברי וכו', יודע אני

ניגונים. ועיין בא"ר שהליץ בעד החזנים שמנגנים הרבה ניגונים. ע"ש. ועיין בספר לקט הקמח החדש (אות צד) שהביא בשם שו"ת מילי דאבות שכתב, דלא יפה המנהג שנתפשט שהחזן בשמחת תורה מנגן בברכת כהנים כל הניגונים השונים מכל השנה, וכתב שם ליישב המנהג, דכיון שעושים כן בכל שמחת תורה הוא כמו שיש ניגון מיוחד לכל יו"ט, כמו כן זה הוי ניגון מיוחד לשמחת תורה.

ועכ"פ אם שינוי הנגינה אינו נרגש כ"כ, ואינו יכול לגרום לבלבול הכהנים, שרי. ופוק חזי מאי עמא דבר, שהשליחי צבור מהם גדולי תורה, המקרים לכהנים ומנגנים בברכת כהנים ע"י העברה ממקום למקום באמצע ברכת כהנים, ובפרט ברגלים ובימים הנוראים, אחר שאין השינוי בזה גורם לבלבול לכהנים.

ואם רשאים להעמיד ג' חזנים שיקראו לכהנים כל אחד פסוק א', או צריך שחזן א' יקריא את ג' הפסוקים, נראה שראוי ונכון שחזן א' יקרא את כל הפסוקים, שלא יטעו לומר שהם ג' ברכות, ועוד יכולים הם לטעות בסדר ברכת הכהנים, וכמו שהזהירו שהש"צ יקרא ברכת כהנים מתוך הסידור, ולא בעל פה כדי שלא יבוא לידי טעות, וכתב הפ"ח שיש למחות ביד מי שקורא ברכת כהנים בע"פ, וה"ה כשמחלקים הברכה יכולים לבוא לידי טעות. וכן אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים שנים או שלשה ניגונים משום שיש חשש לבלבול, כמוכא בשו"ת תרומת

נד) ז"ל מרן בש"ע (סעי' יד): אין מברכין אלא בלשון הקודש, ובעמידה, ובנשיאת כפים ובקול רם. ע"כ. וד"ז הוא מה"ת דילפי' לה מדכתיב, כה תברכו את בני ישראל, בלשון הזה. ובעמידה [שהכהנים צריכים לעמוד] ילפי' מדכתיב לשרתו ולברך בשמו, מה שירות בעמידה, דכתיב לעמוד לשרת, ה"נ ברכה. ובנשיאת כפים דכתיב, וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, ובקול רם דכתיב, אמור להם, כאדם האומר לחבירו. וכתבו הפוסקים דהני כולהו לעיכובא ניהו. ולכן כהן

נה. יש אומרים שיש דין "שומע כעונה" גם בברכת כהנים, ולדבריהם כהן שהוא צרוד שאינו יכול לברך ולומר את פסוקי הברכה, יכול לעלות לדוכן ולישא כפיו, ויבקש מחבירו שיכוין להוציאו ידי חובת הברכה ופסוקי הברכה, וגם הוא יתכוין לצאת, ויוצא בזה ידי חובה. ויענה אמן אחר המברך. (גה)

תנאים, דהיינו בעמידה בקול רם, דאיכא קיום מ"ע, אז צריך עשרה ובשעת תפלה דוקא, משא"כ בשיבה ובלחש שפיר יכול לברך ברכת יברך, שלא במקום עשרה ובתפלת שמונה עשרה. וראה בזה בספר כה תברכו (עמ' גט).

שמע ברכה ודיבר אחר שטעם הבוצע - "שומע כעונה"

להלכה ולמעשה, דצריך לחזור ולברך. אולם בבא"ח (סוף פר' אמור) פסק, דאם שחו המסובין לאחר שטעם הבוצע, קודם שיטעמו הם, יש פלוגתא בזה, וסב"ל. ולכן יהרהרו הברכה בלבם ויאכלו. וכתב ע"ז בכה"ח (אות נח), ועיין לקמן שכתבנו דיש פוסקים כהרוקח, ונראה דכיון דכל הני רבוותא סברי כמרן הכי נקטי, דאם סח המכוין קודם שטעם אע"ג דטעם הבוצע חוזר ומברך, ואע"ג דבכל דוכתא נקטי דסב"ל ואפי' נגד מרן, בכה"ג דלא בירך בפיו רק בכונה לצאת, לא חיישינן כ"כ לספק ברכות, ואזלי בתר רובא, ואמרי' כיון דסח אזלא לה הכוונה וצריך לברך. וראה בילקו"י סי' ח', הלכות ציצית הערה כד, מה שכתבנו בזה, דלדינא נקטי דסב"ל.

ועכ"פ לפי המבואר ד"ז תלוי במחלוקת הפוסקים אם שומע כעונה דינו כעונה ממש לכל הדינים, ותורת דיבור עליו, או דחידוש התורה דאפשר לצאת י"ח גם בשמיעה, ותורת שמיעה עליו. דאי נימא דתורת דיבור עליו, גם בזה יש לחוש לספק ברכות, אבל אי נימא דתורת שמיעה עליו בכה"ג ליכא למיחש להאי כללא דסב"ל. וכתב בשו"ת יבי"א שם, דנראה דס"ל להכה"ח, דכיון דאשכתן למרן (סי' קד) דלא חייש להפסק באמצע התפלה, ה"נ אין לחוש לספק ברכות בכה"ג. והגרי"ח ס"ל שכיון שענו אמן אחר הבוצע הוי כאילו הוציאו הברכה בפיהם, והדרינן לכללא דסב"ל. ולכן העלה שם, דבשומע כעונה וענה אמן אחר המברך, יש לחוש להאי כללא דסב"ל. ולכן כל שטעם הבוצע ודיבר אחד המסובים, אינו חוזר לברך, דשמא שומע כעונה דינו כעונה ממש, ואיכא חלות לברכה, וסב"ל.

ונראה שאם ענה אמן אחר המברך, ונתכוין לצאת מדין שומע כעונה, יש עליו תורת דיבור, וכן נראה מכמה דוכתי שכי"ה דעת מרן, דבכה"ג מבחינה דינית

בעצמי שאיני כהן וכו', והיאך עובר על עשה דאתם ולא זרים כדי לעשות רצון חבריו, ולהאמור י"ל דאמר ברכת כהנים כשהוא יושב ולא בקול רם, דעיקר המצוה בעמידה ובקול רם. הלא"ה לא חשיב קיום מ"ע כלל. וא"כ דוקא כשבא לברך הכהן ככל הני

(נה) ראה בילקו"י פורים (סי' ז' עמ' תתכה). ובילקו"י ספיה"ע (עמ' קסא).

ושם ביארנו דגדר שומע כעונה הוא שהשומע הוא ממש כעונה לכל הדינים, ותורת דיבור עליו. והנה מרן הב"י (סי' קסז) הביא בשם הרוקח, שאם דיבר שאר דברים בין ברכת המוציא לאכילתו, צריך לברך המוציא פעם שנית, אבל אם אכל הבוצע מעט והשיחו, הא נפקי כולהו כדמשמע בשלהי בכל מערבין (מ'): דאי יהבי לינוקא נפקו. ע"כ. וכתב הב"י, ואיני רואה שום ראייה משם, דהתם הוא מברך ע"ד שישתה התינוק, וכיון ששתה לא הויא ברכה לבטלה, אבל הכא כל אחד ואחד חייב לברך כדי לאכול, וכשאחד מברך לכולם הוי כאילו כל אחד בירך לעצמו, וכשהוא מפסיק בין עניית אמן לטעימה הוי הפסק וצריך לחזור ולברך. וזה נ"ל ברור. ומרן בש"ע (סי' קסז ס"ו) פסק, שאם שח בין הברכה לטעימה צריך לחזור ולברך. וכתב הרמ"א, והיינו דוקא ששח קודם שאכל הבוצע, אבל אח"כ לא הוי שיחה הפסק, אע"פ שעדיין לא אכלו אחרים המסובים, שכבר יצאו כולם באכילת הבוצע, כי אין צריכים כולם לאכול מן פרוסת הבוצע רק שעושים כן לחיוב מצוה. [רוקח]. ובכה"ח (אות נח) כתב, שהט"ז הסכים לדברי הב"י שדחה דברי הרוקח הנז', ודחה ראיית הב"י שהסכים להרוקח. וכ"כ המג"א, ושכן כתבו התוס' בפסחים (קא), והרמב"ן, והרא"ש, והמרדכי. ובודאי אילו ראה הרמ"א דבריהם לא היה חולק עליהם. וכ"פ הפר"ח והרב פרח שושן, וביד אהרן, ובערה"ש. וכתב מהריק"ש שראה למרן ז"ל שנהג כן, והביאו הברכ"י. וכ"פ בזכור ליצחק, ובש"ע הגר"ז, ובחיי אדם, ובבית מאיר, ובא"ר. וכתב בשו"ת זכור ליצחק הררי [הובא בשו"ת יבי"א ח"ח עמ' קטון], שמכיון שמרן ורוב האחרונים הסכימו דהוי הפסק, וכ"ד רוב הראשונים ודלא כהרוקח, הכי נקטי

הצבור, ואם המקום קטן ושומעים את קולו, אין דין להיות בקול רם, וממילא כשמוסיף ברכה שפיר עובר בכל תוסיף, גם אם חיסר תנאי זה דקול רם.

וכיו"ב כתב במקראי קודש (פורים סי' יג) בשם הגרש"י ז"ל, שאמר בשם הרגאצ'ובי שנתן טעם למה שנהגו צבור השומעים את המגילה מפי הקורא, שאומרים בעצמם את הפסוקים של עשרת בני המן בנשימה אחת, ונתן טעם לדבר, שאין יוצאים י"ח בשמיעה בדבר שיש תנאי באמירתו, והוא שיאמרם בנשימה אחת. ע"כ.

ואי נימא דשומע כעונה הוא כעונה ממש, ממילא גם ד"ו לומר עשרת בני המן בנשימה אחת, מתייחס לשומע כאילו הוא אמרו בנשימה אחת. וכן המנהג פשוט דהצבור יוצא י"ח מקרא מגילה בשמיעת המגילה מפי הש"צ, גם בפסוק דעשרת בני המן. וכיו"ב נחלקו האחרונים לענין פר' זכור, דבעינן שתהיה קריאה בפה, ובשו"ת מנחת אלעזר מונקאטש כתב, שכל אחד מהצבור צריך לקרוא בפה עם הש"צ, דשומע כעונה לאו כעונה ממש, וחסר דין של אמירה בפה. וכבר דחו את דבריו, וטענו דגם בקידוש בעינן זכירה בפה, ואע"פ כן מעשים בכל יום שיוצאים י"ח קידוש בשמיעת הקידוש מבעל הבית, וע"כ דנקטי' דשומע כעונה הוא כעונה ממש, וכל הדינים שיש בקורא מתייחסים אל השומע. ובמק"א הארכנו עוד בזה. ועכ"פ העיקר לדינא שיש דין שומע כעונה גם בברכת כהנים. וכן העלה מרן אמו"ר זיע"א בספרו מאו"י (מגילה כד). וע"ע בילקו"י מועדים (עמ' תכ), ובספר משנת יעבץ (מועדים סי' כו), ובירחון מוריה (ו' ה', ד-ה), ובשו"ת יבי"א ח"ח הנ"ל.

ועיין במג"א (סי' קכח סי' יז) שכתב, וכל הכהנים מברכים, ואין האחד מברך והאחרים יענו אמן, מפני הטירוף [מבי"ט ח"א סי' קב]. ולכאורה אף דנקטי' דשומע כעונה הוא כעונה ממש, אכתי לא שייך שכהן אחד יאמר ברכת כהנים וחבירו ישמע ויצא י"ח, דאיכא טעמא משום הטירוף. אך בספר משנת יעבץ הנ"ל (אות ד) כתב, דנראה דלא שייך טעמא דטירוף אלא היכא שהכהנים אינם מברכים ברכת אשר קדשנו בקדושתו וכו', אבל את הפסוקים יברך ה' וגו' הם אומרים בעצמם, דבזה איכא טירוף, אבל אם גם את הפסוקים שומעים מפי חברים הכהן, ליכא טעמא דטירוף.

הוי כעונה ממש, ולכן יוצאים י"ח פר' זכור בשמיעה מס"ת אף דבעינן קריאה בפה, דהוי כאילו קרא מתוך הספר ובפיו, וכן יוצאים י"ח מקרא מגילה בשמיעה, אף דקי"ל דקראה על פה לא יצא. וע"כ דשומע כעונה הוא ממש כעונה. ולפ"ז גם לענין דין קול רם בברכת כהנים, אם קיימת התייחסות מוחלטת של השומע אל המשמיע, ממילא יכול כהן לשמוע מכהן חבירו ברכת כהנים ולצאת י"ח מדין שומע כעונה, ומהני קול רם של האומר גם לשומע.

והחזו"א (או"ח הל' ברהמ"ז סי' כט) העיר ע"ד הרב בית הלוי, שדין שומע כעונה לאו דהוא יוצא בהשמיעה גרידא, משום דהשמיעה נחשבת כאחד ממיני הדיבור, אלא דגם הדיבור של המשמיע מתייחס אל השומע לגמרי, וראיה לזה מדיוצאין בשמיעת קריאת המגילה, ואם הא דיוצא הוא משום השמיעה גרידא, א"כ הוי אצל השומע קריאה ע"פ ולא מתוך המגילה ולא יצא. אלא ע"כ דהדיבור של המשמיע מתייחס אל השומע, והוי כאילו השומע מדבר בקול רם. וראה מ"ש על דבריו בקהלות יעקב הנ"ל.

ואמנם בספר עמק ברכה (עמ' יז) כתב להצדיק את דברי הרב בית הלוי, דהא דבעינן בברכת כהנים קול רם, לאו דהוא תנאי בהדיבור שיהיה בקול רם, אלא עיקר הדין דבעינן שיהיו כל הקהל שומעים את דיבורו, וזהו דדרשינן בסוטה (לח'): אמור להם, כאדם שאומר לחבירו. ובספרי אמרו, אמור להם שיהיו כולם שומעים, ובטור (סי' קכח) משמע דדרשת הספרי עם דרשת הגמ' הוי הכל דבר אחד. וכ"ה במרדכי (פ"ג דמגילה סי' תתט"ז). וא"כ נהי דמתייחס הדיבור אל השומע והוי כמדבר בקול רם, מ"מ הרי אינם שומעים את דיבורו של השומע, ולזה לא מהני כאן שומע כעונה. וזהו כוונת הבית הלוי. ובהו כתב לבאר מ"ש הרמב"ם (בפ"ד מתפלה הי"ב), שאין הכהנים רשאין להוסיף ברכה, כגון ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים. לא בקול רם ולא בלחש, שנאמר לא תוסיפו על הדבר. והמשנ"ב בביאה"ל (סי' קכח סע"י כז) הקשה על הרמב"ם, דלמה עובר בכל תוסיף כשהוסיף ברכה בלחש, הא ודאי דאינו עובר אלא כשבירך עם כל התנאים המעכבים בנשיאת כפים, והרי בעינן קול רם מה"ת. ע"ש. ולהנ"ל אתי שפיר, דנהי דכל הדברים שנאמרו בנשיאת כפים מעכבים, מ"מ קול רם לא מעכב, שאין דין לומר דוקא בקול רם, אלא עיקר הענין הוא שהברכה תהיה נשמעת לכל

נו. אם השליח צבור כהן, ואין שם כהן אלא הוא, אם הוא מתפלל מתוך הסידור הרי מובטח לו שלאחר שישא כפיו יוכל לחזור לתפלתו ללא בלבול וטירוף דעת מאימת הצבור, לכן יעקור רגליו מעט בברכת רצה, וישא כפיו, ויברך ברכת כהנים, כדי שלא תבטל ברכת כהנים מהצבור. ויקריא לו אחד מהקהל. ואין השליח צבור צריך ליטול ידיו סמוך לנשיאת כפים, וגם לא קודם החזרה. אך היכא דאפשר נכון לחוש לדברי הזוהר ומרן השלחן ערוך, וליטול ידיו בין לחש לחזרה. אבל אם יש שם כהנים אחרים, אפילו אם הוא מתפלל מתוך הסידור ומובטח לו שיוכל לחזור לתפלתו לאחר שישא כפיו, אינו רשאי להפסיק כדי לישא כפיו, [שלא התירו לסמוך על הבטחתו שיחזור לתפלתו, כשיש שם כהן אחר, ואפשר לברכת כהנים שתקיים על ידי הכהן האחר]. ואף על פי שישראל קורא "כהנים" כשהכהנים עולים לדוכן, אין השליח צבור הכהן עובר על מצות עשה של ברכת כהנים כשאינו עולה יחד עם יתר הכהנים, לפי שאין כוונת הקורא "כהנים" אלא לשאר הכהנים, ולא לשליח צבור שנמצא בחזרת התפלה. [ואמנם במושג זקנים שאין שומעים את קולם של הכהנים האחרים, יכול השליח צבור לומר ברכת כהנים אף שיש שם כהנים אחרים]. (גו)

דין "קול רם" בנשיאת כפים הוא דוקא בפסוקים ולא בברכה

הברכות שנצטווה. וכתב, דלא מצא ד"ז בשום פוסק, והו"ד ברעת תורה (סי"א). וראה עוד בכה"ח (אות צב) בכהן צרוד שאינו יכול לדבר כי אם בלחש, אם ישא את כפיו או שיצא לחוץ. ע"ש. ובמשנ"ב כתב, שיצא לחוץ.

ודע, שכל הדיון הנ"ל הוא לגבי הפסוקים יברכה ה' וגו', אבל לגבי הברכה אין דין לברך דוקא בקול רם. ואדרבה בספר האשכול (הל' ברכת כהנים סי' טו) כתב בשם רבותיו, דלא יברכו בקול אלא בלחש. ועיין בנחל אשכול (שם) בטעם הדבר, שלא יהא נראה כמוסיף על

שליח צבור כהן אם נושא כפיו

אפי' הבטחתו שהוא נושא כפיו וחוזר לתפלתו אינו רשאי וכו'. ועוד תדע דברי שא נמי קתני העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף, ולא קתני שאם הבטחתו שהוא עונה אמן וחוזר לתפלתו רשאי, כיון דליכא טירוף. אלא ש"מ שלא התירו אפי' כשמובטח לו אלא בנשיאת כפים וכשאין שם כהן אחר אלא הוא, כדי שלא תבטל נשיאת כפים מן הצבור, הלא"ה חיישינן דשמא יהא סבור שלא תטרף דעתו, ובסופו של דבר יתבלבל ותטרף דעתו. עכת"ד. (וכ"כ הדרישה אות ג' בשם המרדכי על קלף בשם מהר"ם). וכ"פ בשו"ת מהרי"ל (סי' קמח). וכ"כ בפשיטות בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' רצג). ע"ש.

והנהגה הלחם חמודות (פ"ה דברכות אות נב), העיר ממה שאמרו במדרש רבה (ריש פר' כי תבוא) ע"ד המשנה שהעובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף, "ולימדונו רבותינו שאם היה יכול לענות אמן ושלא תטרף דעתו יענה, למה, מפני שאין דבר גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונים". ולכן יש לתרץ שמשנתנו לרבנותא נקטה בסיפא ואם הבטחתו

(נו) כבר נתבאר ד"ז לעיל סעי' יב. ושם איירינן לענין עלייה לדוכן, שאין עלייה לדוכן מעכבת. והכא איירינן לענין אם מחוייב לישא את כפיו, אחר שיש לחוש לבלבול הדעת. וראה בטור ובש"ע (סי' קכח סעי' כ'), והוא ע"פ המהר"ם מרוטנבורג (שהובא בהגמ"י הלכות נשיאת כפים פרק טו אות ו'). וזו לשון מהר"ם, כפי שהובא בב"ח בשם מרדכי הארוך (וכן בתשובות ופסקי מהר"ם ירושלים תשי"ז עמ' סב): ואומר אני שאם יש כהן אחר לא ישא הש"צ הכהן את כפיו, אפי' אם הבטחתו שאחר שישא כפיו יחזור לתפלתו, תדע דקתני (ברכות לה.) ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא כפיו. ואמאי לא קתני "ואפי' אין שם כהן אלא הוא לא ישא כפיו", שהרי רבותא היא לומר שאפי' אין שם כהן אחר לא ישא כפיו, וכ"ש כשיש כהן אחר, אלא ודאי דהיינו משום דבעי למיתני סיפא, ואם הבטחתו שנושא כפיו וחוזר לתפלתו רשאי, מש"ה לא קתני "ואפי'", דלא קאי אלא כשאין כהן אחר. ומשום דלא שרינן ליה שישא כפיו ויחזור לתפלתו אלא מפני הדוחק שלא תבטל נשיאת כפים לגמרי, אבל כשיש שם כהן אחר

ותבט עיני בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (ס"ג נד), שכתב לפרש המשנה שלא כדרכו של המהר"ם מרוטנבורג הנ"ל, דדוקא קתני "ואם אין שם כהן אלא הוא אינו רשאי לישא כפיו" בלא הבטחה, משום שכיון שאין שם כהנים, נקטי שאינו קורא כהנים, וכשאין קוראים כהנים אינו עובר בעשה אם אינו עולה, ולא איכפת לן כמה שמתבטלת נשיאת כפים, כיון שאין חיוב אלא בקריאה, כמו שכתוב בתרגום, כד יימרון להון, וכיון שיש לחוש לביטול תפלה שכבר הותחלה, יותר יש לחוש לתפלה מהנשיאת כפים. אבל כשיש שם כהנים אחרים, שצריך לקרות להם "כהנים", כדי שיעלו לדוכן, אין אומרים לזה שיעבור בעשה משום חששא בעלמא שמא יפסיק בתפלה דרבנן, שהרי כשקורא "כהנים" כל הכהנים בכלל, ולכן צריך לישא כפיו אפי' אם אין הבטחתו שחזור לתפלתו אחר שישא כפיו, דבכה"ג אין להשגיח על תפלה דרבנן לחוש לספק ביטולה וכו'. ע"ש. ואין דבריו מחוורים לדינא. וקודם כל יש להעיר שאם יש שם כהן אחר מלבדו, הרי אין המקרא קורא "כהנים", וא"כ אכתי קשה אמאי קתני אם אין שם כהן אלא הוא, הרי גם כשיש עוד כהן אחד מלבדו לא ישא כפיו, כיון שאין קוראים "כהנים" בפחות משנים. ואעיקרא י"ל שאין כוונת הקורא "כהנים" אלא למי שהוא פנוי ויכול לעלות, ולא למי שנמצא עסוק בתפלתו, ומכ"ש כשלא עקר רגליו בברכת רצה, וכמ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ד (ס"ג רצג), והוכיח כן מדין זה, שאם הש"צ כהן ויש שם כהנים אחרים, למה אינו נושא כפיו, והרי ישראל קורא "כהנים", אלא ודאי שאין כוונתו להזהיר אלא כהנים הפנויים לעלות לדוכן, אבל הש"צ אינו בכלל הקריאה ואינו עובר כלל. ע"ש. וכ"כ הא"ר (ס"ק מ). וכ"כ בספר מאמ"ר (ס"ק ט). ולכן העיקר להלכה כדברי המהר"ם מרוטנבורג וסיעתו, שאם יש כהנים אחרים אין הש"צ הכהן נושא כפיו אפי' ע"י הבטחה. נהן אמת שיש מקום לקיים עיקר פירושו של היעב"ץ באופן אחר, והוא ע"פ דעת התוס' (מנחות מד), שנשיאות כפים של כהן אחד אינה אלא מצוה מדרבנן. (וכ"ד מהר"ם מקורביל, הובא בארחות חיים הלכות נשיאת כפים אות ו). ולכן אם אין שם כהן אחר אלא הוא, כיון שאינו חייב מה"ת בנשיאת כפים, לא ישא כפיו, שמא יטרד בתפלתו, אבל כשיש עוד כהנים אחרים שהמצוה מה"ת, אפי' אם אינו מובטח שחזור לתפלתו נושא כפיו. ושו"ר שכבר עמד בזה בשו"ת זכרון יוסף שטיינהרט (ס"ג יג, דף יח). ע"ש. אולם מלבד שדברי התוס' הנ"ל, אינם מוסכמים, עוד י"ל שמכיון שמצות נשיאות כפים יכולה להתקיים ע"י הכהנים האחרים, אין סברא להתיר לש"צ כהן

שנושא כפיו וכו', אפי' לענין הפסק גדול של נשיאת כפים, וכ"ש אמר. ע"כ. ובתוס' יו"ט (פ"ה דברכות מ"ד) הביא מ"ש בלחם חמודות, וכתב, אך עתה שבתי וראיתי שאין למדים הלכה ממדרש וכו', וכמו שאמרו בירושלמי (פ"ב דפאה הלכה ו'), אין למדים הלכה לא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן הגמ'. ע"כ. והפר"ח במים חיים בחידושי לברכות שם, השיג על התוס' יו"ט, דהא במידי שלא נתפרש בש"ס שפיר סמכינן על הנאמר במדרש, שהרי הראשונים בכמה מקומות מביאים ראיה מהמדרשים. ע"כ. והניף ידו שנית בפר"ח (ס"י קכה סעי' כ'), לדחות דברי הגמ"י בשם מהר"ם הנ"ל, ונסתייע עוד מדברי רבינו מנוח שהובאו בכס"מ (פ"ב מהל' תפלה ה"ד), גבי הבינונו, אף שמרן כתב שלא מצא לו חבר וכו'. ע"ש. אולם י"ל שאע"פ שגם התוס' יו"ט יודה שלמדים הלכה ממדרש בדבר שאין לו שום גילוי מהש"ס, וכמ"ש הכנה"ג (בכללי הגמ' אות ע'), ובשו"ת חיים שאל ח"א (ס"י צב), ועוד, אבל כאן שיש לדייק כדברי המהר"ם מלשון המשנה דלא קתני "ואפי'", ש"מ שלא הותר ע"י הבטחתו אלא כשאין שם כהן אחר, ומשום ביטול מצות ברכת כהנים מהצבור, (ובפרט אם יש מצוה גם על ישראל להתברך), ומהכא נמי שמעינן שלא יענה אמר, ושלא כדברי המדרש. וכן העלה בספר מנחת אהרן (כלל טו ס"י עט), ושכן המנהג. ומ"ש עוד הפר"ח להביא ראיה ממה שכתבו הטור והש"ע (ס"י תקפה ס"ד), אחר תוקע ולא ש"צ כדי שלא יתבלבל, ואם הבטחתו שתוקע וחוזר לתפלתו רשאי. ומשמע שאפי' אם יש תוקעים אחרים רשאי הש"צ לתקוע, וא"כ ה"ה הכא שיש להתיר לו לישא כפיו אפי' יש שם כהנים אחרים. ע"ש. ולפע"ד אפי' אם נאמר שדעת מרן להתיר לתקוע גם כשיש תוקעים אחרים, מ"מ יש לחלק בין תקיעות שאינן דיבור, ואין בהן משום הפסק כלל, וכמ"ש מהר"י בן חכמון (שהובא בריש ספר מעשה רוקח דף ה:), וכ"ד הגרש"ק בשו"ת שנות חיים (דף מ' רע"ג), לבין ברכת כהנים שיש בה משום הפסק ג"כ. ושור"ר שכי"כ הערה"ש (ס"י קכה ס"ק"ה), והוסיף לחלק עוד בשם הרדב"ז ח"ב (ס"י שמו), דשאני התם שהכל מתפללים ברה"ה מתוך המחזור, וגם א"צ עקירת מקום. וכ"כ המג"א בס"ק טל לחלק בין תקיעות לנשיאת כפים, משום עקירת רגליו. וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (ס"י תקפה ס"ח), שיש לחלק בין תקיעות לנשיאת כפים, ולכן כשיש כהנים אחרים לא ישא כפיו. ועיין בשו"ת נשמת כל חי ח"א (ס"ה ה'), ובשו"ת לב חיים ח"ג (ס"י צט). וע' להנצי"ב בספר העמק שאלה (ס"י קכה אות יג). וי"ל ע"ד. ודו"ק.

אלא טעות ושיבוש. ושו"ר בשו"ת ישכ"ע ח"ה (חאו"ח סי' כא), שהעיר כן על הרה"ג רבי יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי הנ"ל, שהרי המנהג פשוט אצל הספרדים שהם הישוב הראשון והותיק בירושלים, שאין ש"צ כהן נושא כפיו כשיש כהנים אחרים, בכל אופן, וכן עינינו הרואות מעשים בכל יום ויום מדור דור, ואם האשכנזים שבאו לאחר מכן יצרו מנהג חדש כהפ"ח, ולמרות שבחז"ל לא נשאו כפיהם כלל אלא ביו"ט, עכ"פ מנהג זה לא נתייסד ע"פ ותיקין. והרי רוב גאוני אשכנז האחרונים פסקו כדעת מרן הש"ע, ומהם אין לזוז כלל, וכ"ה באמת המנהג אצלנו, ואין לשנות, כי יתד היא שלא תמוט. עכת"ד.

וכן בנתיבי עם (סי' קכח), כתב לתמוה על הרב טוקצ'ינסקי בספר מנהגי אר"י, שכתב כנ"ל, והשיג עליו, שאין דבריו תואמים את המציאות, ובשום ביכ"נ בירושלים לא נוהגים כן וכו'. ע"ש. ופוק חזי מאי עמא דבר.

וכהן שהוא ש"צ בימים נוראים, וצר לו מאוד שאיננו מברך ברכת כהנים לפחות פעם אחת בימים הנוראים, בר"ה וביוה"כ"פ, משום שיש עוד כהנים אחרים בביה"כ"נ, אינו יכול לישא כפיו בתיבה בלא לעקור רגלים לעלות לדוכן, אף אם יחלוץ את נעליו חולץ לפני תפלה החזרה. כל שיש שם כהנים אחרים, אפי' אם הוא מתפלל מתוך הסידור ומובטח לו שיכול לחזור לתפלתו לאחר שישא כפיו, שלא התירו לסמוך על הבטחתו שיחזיר לתפלתו כשיש שם כהן אחר, ואפשר לברכת כהנים שתתקיים ע"י כהן אחר. כמבואר בש"ע הנ"ל, שאם ש"צ כהן אם יש שם כהנים אחרים לא ישא את כפיו, וכתב בכ"י בשם הגמ"י ואפי' אם הבטחתו שיחזקו לתפלתו אחר שישא את כפיו והוא ע"פ המהר"ם מרוטנבורג. וכ"ה בש"ע. ואע"פ שהפ"ח שהוא גאון ירושלים נטה קו מפסק מרן הש"ע, וס"ל שאפי' אם יש כהנים אחרים רשאי ש"צ כהן לישא כפיו, אם מובטח לו שחזור לתפלתו, ובפרט עכשיו שמתפללים מתוך סידור ומחזור ונחשב כמובטח לו שחזור לתפלתו, וכמ"ש הלחם חמודות. וכ"כ בש"ע הגר"ז, מ"מ מבואר בדברי מהר"י נבון בשו"ת נחפה בכסף שאף בירושלים שהיא אתריה דמר הפר"ח, אין נוהגים כדבריו במקום שחולק על הש"ע. ע"ש.

וכשאין שם כהן אלא הוא, ומובטח לו, המנהג בירושלים שעוקר רגליו קצת בברכת רצה, וחולץ מנעליו ונושא כפיו במקומו, ואינו עולה לדוכן, כדי שלא להפסיק בתפלה יותר מדי, וכל העם באים לפניו

להפסיק מתפלתו ולברך ברכת כהנים, במקום שיש לחשוש לטירוף ובלבול, כל שאינו מובטח לו שיחזור לתפלתו כראוי. ושוב מצאתי כן בספר מגן גבורים בשלטי הגבורים (סי' קכח סי' ט). וע' בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' צה). וע"ע בספר בני ציון (ליכטמן, סי' כז). וי"ל ע"ד.].

והנה אע"פ שהפ"ח שהוא גאון ירושלים נטה קו מפסק מרן הש"ע, וס"ל שאפי' אם יש כהנים אחרים רשאי ש"צ כהן לישא כפיו, אם מובטח לו שחזור לתפלתו, ונהי עכשיו שמתפללים מתוך הסידור נחשב כמובטח לו שחזור לתפלתו, וכמ"ש הלחם חמודות (פרק אין עומדין אות ג). וכ"כ בש"ע הגר"ז (סי' לג). מ"מ מבואר בדברי מהר"י נבון בשו"ת נחפה בכסף ח"ב (דף ו' ע"ד), שאף בירושלים שהיא אתריה דמר הפר"ח ז"ל, אין אנו נוהגים כדבריו במקום שחולק על מרן הש"ע. וכ"כ מהר"י מנשה בספר עין המים (יו"ד סי' טו), והובא בספר פתה"ד ח"ג (בהשמטות דף שכה ע"ד), ושגם מרן החיד"א במחז"ב יו"ד (סי' טו) פוסק כדעת מרן נגד הפר"ח, ושכן נהגו גאוני חברון. ע"ש. וכ"כ בשו"ת מים חיים רפפורט (חיו"ד סי' יח), שמעולם לא שמענו לפסוק כהפ"ח נגד הש"ע. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ב (בסוף הספר דף קכה ע"ג). וכ"כ מהר"ם שתרנג בשו"ת ישיב משה (סי' לד), בשם מהר"י בסיס, שבכל עניני איסור והיתר אנו הולכים אחר הוראות מרן, ורק בדבר שלא נתבאר בדברי מרן יש ללכת אחר הוראות הפר"ח, אשר דבריו סולת נקיה, חוץ ממעט פסקים שחלקו עליו כל האחרונים. וכתב ע"ז הרה"מ, שכן פשט המנהג.

ולכן העיקר להלכה כדעת מרן, שש"צ כהן לא ישא כפיו כשיש כהנים אחרים אפי' כשהוא מובטח שחזור לתפלתו. וכ"ד המג"א, ושכ"ד המהרי"ל סי' קעט. וכ"כ הא"ר. וכ"כ המהר"ש ויטל הובא בפתה"ד ח"ב (סי' קכח). וכ"פ בש"ע הגר"ז. וכ"כ החיי אדם, והמשנ"ב, ושאר אחרונים. וכ"כ בספר בית מנוחה (דף קנה. אות יב), שאע"פ שהפ"ח חולק על סברא זו, אנו אין לנו אלא דברי מרן הש"ע, שאם יש כהנים אחרים בביה"כ"נ לא ישא כפיו בכל אופן. וכן נתפשט המנהג ואין לשנות. ע"כ. וכ"כ בכה"ח (סי' קכח סי' קיז), ושכן המנהג בירושלים.

ולאפוקי מ"ש בספר עיר הקודש והמקדש ח"ג (עמ' שמב), שרוב הספרדים היו נוהגים שאם יש שם כהנים אחרים אין ש"צ כהן נושא כפיו, וכיום נוהגים בירושלים שגם אם יש שם כהנים אחרים ש"צ הכהן אף הוא נושא כפיו. ע"כ. ומשמע שגם הספרדים נוהגים כן כיום, ואינו נכון כלל וכלל, ואולי ראה איזה כהן עם הארץ שעשה כן, ועשה מזה "מנהג", ואינו

נז. כהן העומד באמצע תפלת לחש של שמונה עשרה, והגיע שליח צבור לברכת רצה, יש אומרים שאם אין שם כהן אחר פוסק ועולה לדוכן ומברך ואחר כך יחזור למקומו ויתפלל, שהרי ברכת כהנים היא מצות עשה של תורה, ואף שגם התפלה היא מצות עשה דאורייתא, מכל מקום אין זמנה וסידורה ושיעורה מן התורה, וגם איסור הפסקה בתפלה אינו אלא מדרבנן, הילכך אתי עשה של תורה ודחי לאיסור הפסקה, ופוסק ומברך. ויש אומרים שאין לו להפסיק באמצע שמונה עשרה למצוה זו, אפילו אין שם כהן אחר, וכל שכן אם יש שם כהנים אחרים. אלא בעת ברכת כהנים ישתוק ויקשיב לכהנים, וימשיך בתפלתו. וכן עיקר לדינא. אולם אם

למעשה לכמה שליחי צבור כהנים, שהיו גדולים בתורה, ונהגו כאמור, כדי שלא יבואו לידי טירוף ובלבול אם יצטרכו לעלות לדוכן וכו'. וראה עוד בחידושי הרד"ל (סוטה לח:), ובכה"ח (סי' קכח ס"ק קכ), ובנתיבי עם שם. ודו"ק.

נטילת ידים של כהן המתפלל כשליח צבור

והא"ר (ס"ק יג) כתב שאין אנו מקפידים על תכיפת כ"ב אמה, מפני שסומכים בזה ע"ד הרמב"ם הנ"ל. וע"פ האמור כתב בשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' יג) שבהיות שא"א שהש"צ יפסיק באמצע החזרה לנט"י, ובפרט שכן המנהג אצלנו שלא להקפיד על תכיפת כ"ב אמה, וכמ"ש הא"ר, לפיכך יותר טוב שיטול ידיו הש"צ קודם שיתחיל החזרה, שבודאי שבתוך כך לא שייך היסח הדעת, וכמ"ש הרדב"ז. ע"כ. וע"ע בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' זה).

אולם בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' טז) כתב, שנהגו אצלם שאין הש"צ כהן נוטל ידיו לדוכן, ושכן עשו מעשה כהנים שליחי צבור גדולים בתורה, כי לא יבצר מטירוף והטרדה וכו', וכ"כ בכה"ח (ס"ק לה). [וע' בשו"ת עמודי אש סי' ג אות כב.]. ומ"מ היכא דאפשר נכון לחוש לדברי הזוהר, ומרן הש"ע, ליטול ידים בין תפלת לחש לחזרה. וכ"כ בספר נתיבי עם (סי' קכח). ועיקר.

ומה שכתבנו דבמושב זקנים יכול הש"צ לומר ברכת כהנים וכו', כן מסתבר, דכיון שהצבור אינו שומע את הכהנים המברכים, ושומעים רק את הש"צ, הרי הם עבורם ככהן יחיד, והרי כהן יחיד יכול לעלות לדוכן גם כשהוא ש"צ. וכ"ד מרן אאמור"ר זיע"א, וכמו שהובא בשמו בקובץ בית הלל. ועיין בש"ע (סי' קכח סי"ד) שכתב, שאין הכהנים מברכים על נשיאת כפים אלא בעמידה, בנשיאת כפים, ובקול רם. וכתב בכה"ח (אות צב) בשם המג"א, דקול רם היינו בינוני, ואם אחד קולו צרוד שאינו יכול לדבר, לא ישא את כפיו.

בשעת ברכת כהנים, כדי שיהיו בכלל ברכה, וכמ"ש כ"ז בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' רלז). נורק אם התיבה נמצאת בסוף ביהכ"ג, וא"א לכל העם לבוא להתברך, יעלה לדוכן וישא כפיו, וכמ"ש הרדב"ז שם בסוף הסימן. וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' טז), ושכן ראה הלכה

ולענין נט"י של ש"צ כהן לפני עלייתו לדוכן, הנה מרן בב"י (סי' קכח) הוכיח מלשון הרמב"ם, כי מה שאמרו (בסוטה לט.) כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו, שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה', זהו דוקא כשלא נטל ידיו שחרית, אבל אם נטל ידיו שחרית א"צ ליטול ידיו לדוכן. וכ"כ בספר ארחות חיים בשם רבינו אברהם בן הרמב"ם, הלכה למעשה לפני אבא מורי ז"ל וזולתו ממורי התורה שכל כהן העומד בתפלה א"צ ליטול ידיו לדוכן, אלא סומך על נטילת ידיו שחרית לק"ש ולתפלה. והוסיף מרן הב"י, שכן המנהג בארץ מצרים. והתוס' (סוטה לט.) כתבו, רש"י כתב, אמר לי רבי, שאם נטל ידיו שחרית א"צ ליטול ידיו לדוכן, וכמדומה שהועתק מהגהת תלמיד, שהרי אין לשונו משמע כן ממה שפירש וכו', ומשום דבעינן תיכף לנטילה ברכה, בתוך שיעור של כ"ב אמה וכו'. והרדב"ז בתשובה ח"ב (סי' תשע"ח) כתב ג"כ שהמנהג במצרים שאין הכהנים נוטלים ידיהם לדוכן בתפלת שחרית, וכדעת הרמב"ם שסובר שאם נטל ידיו שחרית ולא הסיח דעתו א"צ נט"י לדוכן. אבל בתפלת המוספין נהגו ליטול ידיהם לדוכן, שמסתמא כבר הסיחו דעתם, ואין לשנות מנהגם, שיש להם ע"מ שייסמוכו. ע"כ. וכ"כ המהריק"ש בהגהותיו.

ומרן הש"ע (שם סע"ו ו) פסק, אע"פ שנטלו הכהנים ידיהם שחרית חוזרים ונוטלים ידיהם לדוכן וכו'. וטעמו הוא ע"פ מ"ש בב"י בשם הזוהר (פר' נשא דף קמו.) שצריך הכהן ליטול ידיו כדי להוסיף קדושה על קדושתו וכו'. (וע"ע בס' מעשה רוקח פט"ו מה' תפלה ה"ה).

הכהן מתפלל בלחש עם חזרת השליח צבור ביחד, מתחלה ועד סוף, כשיגיע לברכת רצה יעקור רגליו מעט, וכשיגיע לסוף ברכת מודים [הטוב שמך ולך נאה להודות] יעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים, [ואפילו אם יש שם כהנים אחרים], ואחר כך יחזור למקומו ויסיים תפלתו. (נו)

כהן הנמצא באמצע הלחש אם יפסיק לעלות לדוכן לזכות את הצבור

דקי"ל כל כהן שלא עקר רגליו בעבודה שוב אינו עולה, זהו לעלות מעצמו, אבל אם אמרו לו לעלות עולה, ודעת המהר"ם מינץ נוטה קצת לזה. והעיר הא"ר מהגמ' (פסטה לח:), דפריך, והא ר' אמי ור' אסי סלקי, ומאי קושיא, דילמא אמרו להם לעלות. ותירץ שידוע היה הש"ס שעלו מעצמם. ועוד הקשה מדפריך התם אהא דתנן גבי ש"צ כהן, ואם הבטחתו לישא כפיו וחזור לתפלתו רשאי, והא לא עקר, ומשני, דנייד פורתא. ומאי קושיא דילמא מיירי שאמרו לו לעלות. ותירץ שא"כ מאי "רשאי" דקאמר, הו"ל למימר "חייב". [ובלא"ה י"ל שאם אמרו לו לעלות אף אם אין הבטחתו שחזור לתפלתו צריך לעלות, כדי שלא יעבור בעשה, וכמו שפסק הרמ"א בהגה (סעי' כ) ובא"ר שם בשם המרדכי]. עכת"ד.

אולם המהרא"י בעל תרוה"ד בספר לקט יושר (עמ' כו), השיב למהר"ם מינץ הנ"ל, ואשר כתבת דהא דאמרי' כל כהן שלא עקר רגליו בעבודה שוב אינו עולה, היינו דוקא מעצמו, אבל אם אמרו לו לעלות עולה, הא ליתא, מכמה הוכחות, חדא דשוב אינו עולה משמע שאינו עולה כלל. ועוד שא"כ מה הקשו על ריב"ל מהא דר' אמי ור' אסי דסלקי, דילמא אמרו להם לעלות. ועוד מדפריך אהא דתנן ואם הבטחתו שנושא כפיו וחזור לתפלתו רשאי, והא לא עקר, ודילמא כשאמרו לו לעלות, אלא ודאי דליתא. עכת"ד. **ובודאי** דלא שבקינן פשיטות המהרא"י משום ספקו של המהר"ם מינץ.

ועוד שידוע מ"ש המהרשד"ם (בחה"ז ס"ו קנא): "מעיד אני עלי שמים וארץ שדברי הרב מהרא"י בעל תרוה"ד היו חשובים בעיני מורי הגאון מהר"י טייטצאק כדברי הרא"ש, והוא דיבר ומי ישיבנו". ומעתה נראה שאפי' אם אמרו לו קודם רצה לעלות, ולא עקר רגליו ברצה, לא יעלה לדוכן, ואע"פ שעובר בעשה, שהיה לו לעקור רגליו ברצה, איסורא דעבד עבד. וזה שלא כמ"ש בספר תהלה לרוד (סק"א), שגם המג"א מודה למהר"ם מינץ שאם אמרו לו קודם רצה לעלות, אע"פ שלא עקר רגליו חייב לעלות, דבשלמא אם אמרו לו אחר רצה לעלות, י"ל שהעמידו חז"ל דבריהם, ומנעוהו מנשיאות כפים כיון שלא עקר בעבודה, ואינו

(נו) הנה בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' רצג) פסק, שהעומד בתפלה ואין שם כהן אחר, יפסיק ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים, ואח"כ יחזור למקומו ויסיים תפלתו, ואם שהה כדי לגמור את כולה חזור לראש, משום שברכת כהנים היא מ"ע מה"ת, ואילו התפלה אף שגם היא מצוה מה"ת, אין סידורה ושיעורה ואיסור ההפסקה בה אלא מדרבנן. הילכך אתי עשה של תורה ודחי לה, ופוסק מהתפלה. ודומה לש"צ כהן שאין שם כהן אלא הוא, שאם הוא מובטח שחזור לתפלתו פוסק ועולה לדוכן ומברך ברכת כהנים וחזור לתפלתו, והכא נמי לא שניא. אבל אם יש שם כהנים אחרים לא יפסיק תפלתו. ואם תאמר והרי הוא עובר בעשה, זה אינו, שאינו עובר אא"כ מזהירים אותו לעלות, וכאן הרי הוא עוסק בתפלתו, ואינו בכלל קריאת "כהנים" שקורא ש"צ, שאינו קורא כהנים אלא לפנויים שיכולים לישא כפיהם, אבל זה שטרוד בתפלתו אינו בכלל שאל"כ ש"צ כהן ויש שם כהנים אחרים למה לא יעלה, הרי החזן קורא "כהנים", אלא ודאי שאינו בכלל הקריאה, לפיכך אינו עובר כלל. ועוד יש טעם אחר, שהרי כשיגיע ש"צ לרצה עדיין לא חל עליו חיוב מ"ע של ברכת כהנים, ואינו רשאי לעקור רגליו ולהפסיק תפלתו. ובסוטה (לח:), אמר רבי יהושע בן לוי, כל כהן שלא עקר רגליו בעבודה שוב לא יעלה, הילכך אם יש שם כהנים אחרים לא יפסיק תפלתו לברך ברכת כהנים. עכת"ד. והמג"א (סי' קכח סק"מ) ה"ד הרדב"ז בקצרה, וכתב, ול"נ שאם אמרו לו לעלות בכל ענין צריך להפסיק, שהרי עובר בעשה אם לא יעלה. וגדולה מזו אמרו בכהן שקורא ק"ש וקראוהו לעלות לתורה שפוסק ועולה. וכן מוכח בתשו' הרשב"א (סי' קפה). ע"כ.

ונראה שכוונת המג"א באופן שאמרו לו בפירוש קודם רצה לעלות, שאז חלה עליו מצות עקירה לברכת כהנים, ולכן יעקור רגליו ברצה, ויברך ברכת כהנים בסוף ברכת הודאה של ש"צ. אבל אם אמרו לו אחר רצה לעלות, כיון שלא עקר רגליו ברצה אינו עובר כשאינו עולה לדוכן, וכמ"ש המג"א עצמו (בסק"ב). **ואע"פ** שהא"ר (סי' טו) כתב, שנעלם מהמג"א שבשו"ת מהר"ם מינץ (סי' יב) הסתפק בזה, שי"ל דהא

מדכתיב בקולנו וכו'. ולכן סתמו הפוסקים שחתן פטור מק"ש, ולא חילקו אם קיים פריה ורביה או לא, משום שעכ"פ איכא מצוה מדרבנן משום ולערב אל תנח ידיך (בימות סב:). עכת"ד.

גם בספר שם חדש (דף קב ע"ד) הוכיח במישור שהעוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה של תורה, מדקי"ל (ברכות יח.) המשמר את המת פטור מק"ש ומכל מצות האמורות בתורה, והתם הוי עוסק במצוה דרבנן משום כבוד הבריות לשומרו מן העכברים, ואע"פ כן פטור מק"ש ומשאר מצות התורה, משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכמו שפירש רש"י שם. [וכן בברכות (יד:) החופר כוץ למת בקבר פטור מק"ש וכו', ופרש"י משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכ"כ הר"ן (סוכה כה:)]. וכן הקבלת פני רבו ברגל הויא מצוה דרבנן, ואע"פ כן פטורים מן הסוכה, וכמו שאמרו בסוכה (י:), ובפרש"י שם. וכן בסוכה (כו:). עכת"ד.

וכן בס' אמרי בינה (סי' יג אות ג') הוכיח מדין המשמר את המת שפטור מק"ש ומכל המצות, שהעוסק במצוה דרבנן פטור אף ממצוה של תורה.

גם הפתה"ד ח"א (ס"ס כה) כתב וז"ל: שהדין פשוט שאפי' העוסק במצוה דרבנן פטור גם ממצוה דאורייתא, ואפי' אם יעבור הזמן ויתבטל ממנה לגמרי, כיון שכבר התחיל במצוה דרבנן בהיתר, קודם זמן חיוב המצוה דאורייתא, וכמו שמבואר בפתה"ד ח"ב (סי' רלג דף קב ע"ג), דמוכח להדיא מדברי הריטב"א (סוכה כה.) שגם העוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא. וכ"כ הישועות יעקב (סי' תקפו סק"ד).

וכן העלה בשו"ת כרם שלמה ח"א (סי' כג), שכיון שלמדנו ד"ז ממה שנא' ובלכתך בדרך, בלכת דידך, כל שהיא מצוה אפי' מדרבנן לאו לכת דידך הוא, ולכן פטור מן המצוה. ע"ש. וזהו כמ"ש המצפה איתן הנ"ל. וע"ע להגרש"ק בשו"ת קנאת סופרים (ר"ס כט וסי' לג.) [אלא שהראיה מהמשמר את המת לכאורה י"ל דאי משום הא לא איריא, דמאחר ואמרו גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, לכן אמרו העוסק במצוה דרבנן פטור מן המצוה, משא"כ בשאר מצוות דרבנן].

והנה מרן בש"ע (סי' עב ס"ד) כתב, קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין וכל העם הולכים אחריהם וכו', אם יכולים העם להתחיל ולגמור אפי' פסוק אחד של ק"ש קודם שיגיעו לשורה יתחילו, ואם לאו אל יתחילו. וכתב הרמ"א בהגה, אם יש שהות ביום לקרוא אח"כ. ומקור דברי הרמ"א מהב"י שדייק כן מלשון הרמב"ם, שסיים, "ואחר שיפטרו מהאבלים יתחילו לקרות".

עובר כלל. אבל אם א"ל קודם רצה לעלות, שאם לא יעלה יעבור בעשה, י"ל שלא העמידו דבריהם בשביל שלא עקר רגליו. ע"כ. ובהגלות נגלות ד' מהרא"י נראה שכל שלא עקר רגליו ברצה אינו עולה כלל, והעמידו דבריהם בזה, ומה גם שיש לזה אסמכתא מהכתוב וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים. נוע' בעולת תמיד (ס"ק מב) שכתב בזה דברים תמוהים, וגם לא זכר מדברי הרדב"ז הנ"ל, שאין כוונת החזן שקורא כהנים למי שטרוד בתפלתו. וכן השיב ע"ד בקצרה במאמר (ס"ק כט.) וע"ע במאמר (ס"ק ג'), ובביאה"ל (ס"ב בר"ה א.). ודו"ק].

ולכאורה יש מקום לדון בנ"ד שעוסק בתפלה, שיהיה פטור בכלל מן העשה של ברכת כהנים, ע"פ מאי דקי"ל (סוכה כה.) שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. והן אמת שמצות תפלה אינה אלא מדרבנן לדעת כמה פוסקים, ואפי' לדעת הרי"ף והרמב"ם ומן שמצות תפלה היא מה"ת, מ"מ כיון שאמר מקצת ברכות ותחנות מהתפלה, כבר יצא י"ח מה"ת, ונוסח כל התפלה ושיעורה הוא רק מדרבנן, וכמ"ש הרדב"ז הנ"ל, וא"כ איך יפטור ממצות ברכת כהנים שהיא מה"ת. אולם אי משום הא לא איריא, שי"ל דהא דקי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה, היינו גם בעוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא, וכמ"ש המצפה איתן בחידושו לסוכה (י:). בעובדא דרב חסדא ורבה בר"ה שישנו בסוכתו של רב נחמן, ונויי הסוכה היו מופלגים ממנה ד' טפחים [שלדעתם פסולה היא], א"ל רב נחמן, הדור בהו רבנן משמעתייהו? אמרו לו, שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה. ופרש"י, שלוחי מצוה אנו, שבאנו להקביל פני ראש הגולה, שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, וקי"ל שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה. והקשה המצפה איתן, שהרי הקבלת פני רבו ברגל אינה מצוה מה"ת אלא מדרבנן, וכדיליף בר"ה (יז:). מדכתיב, מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, מכלל שבתדש ושבת איבעי לה למיזל. [וכן מוכח בהרא"ש פ"ג דפסחים ס"ח פ.]. וא"כ למה יהיו פטורים ממ"ע של תורה שהיא ישיבה בסוכה. ותיריך, שהואיל והדין שהעוסק במצוה פטור מן המצוה למדנוהו ממה שנאמר ובלכתך בדרך, בלכת דידך הוא דמחייבת למקרי ק"ש, הא דמצוה פטור (סוכה כה:), איכא למשמע מהכא דבכל לכת דמצוה אפי' מדרבנן פטור אף ממצוה דאורייתא, דהא לאו לכת דידך הוא. וכיו"ב בסנהדרין (ע.) גבי בן סרר ומורה, שאם אכל מאכל איסור דרבנן אינו נעשה בן סרר ומורה, שנאמר איננו שומע בקולנו, ופרש"י, לאפוקי האי שאף בקולו של מקום איננו שומע, אלמא דאף בדרבנן שייך למעטו

וזו לשון המאירי (ברכות יט. ב"ה המשנה השלישית):
 "ומגאוני הראשונים כתבו, שדוקא שאין זמן ק"ש
 עובר בכך, אבל אם היה זמנה עובר אין חולקים כבוד
 למת במקום חילול ה'. ויש חולקים שמ"מ עוסק
 במצוה קרינא ביה". ע"כ. ונראה שהחולקים טוברים
 כן אף באופן שעדיין לא התחילו בתנחומי אבלים,
 משום שהתחלת המצוה היא משעת קבורת המת,
 והשורה מענין קבורה היא, וכבוד המתים והחיים הוא,
 ולכן אם אינם יכולים להתחיל בק"ש ולגמור קודם
 שיגיעו לשורה לא יתחילו בק"ש, וכמו שהסביר כ"ז
 הרא"ה בפקודת הלויים (עמ' מ').

והנה המג"א כתב ע"ד הרמ"א, שאם אין שהות לקרות
 ק"ש אח"כ, יקראו ק"ש קודם, "כיון שעדיין לא
 התחילו במצות תנחומי אבלים". וכ"כ בש"ע הגר"ז.
 וכ"כ במגן גבורים. וכתב הפמ"ג ע"ז, משמע שאם
 התחילו בתנחומי אבלים, אע"פ שאין מצוה זו אלא
 מדבריהם, וכמ"ש הרמב"ם (בפרק יד מהל' אבל ה"א),
 אפי' אם אין שהות לקרות ק"ש אח"כ, אינם פוסקים
 ממצות תנחומין, שהעוסק במצוה דרבנן פטור אף
 ממצוה דאורייתא, וצ"ע מנין לנו זה. ע"כ. ודברי
 המג"א הובאו להלכה במשנ"ב. ובביאה"ל הביא גם
 דברי הפמ"ג כנ"ל. ולפי האמור לעיל י"ל דשפיר ילפי'
 לה מההיא דסוכה (י) ששלוחי מצוה לקבל פני רבם
 ברגל פטורים מן הסוכה, אף שהקבלת פני הרב ברגל
 אינה אלא מדבריהם, שהעוסק במצוה דרבנן פטור אף
 ממצוה דאורייתא. וכן יש להוכיח כן משאר הראיות
 הנ"ל.

וב"ש לפי מ"ש בהגהות מהר"ח ע"ד מרן הב"י, ולי
 נראה שלא היתה כוונת הרמב"ם לומר שדוקא אם יש
 שהות ביום לקרוא ק"ש לאחר מכן, שהרי בירושלמי
 שהביא הרא"ש שם מוכח להיפך וכו'. ואפי' בדליכא
 שהות, אם אינם יכולים להתחיל ולגמור לא יתחילו,
 וכ"ש שלא יפסיקו מהנחמה משום ק"ש אפי' בדליכא
 שהות. וזה להיפך ממ"ש הב"י ומורי הרמ"א. ע"כ.
 וכ"כ המאמר בסק"ה, שאין הכרח מדברי הרמב"ם
 למה שכתבו הב"י והרמ"א, ושוב מצא כן בספר ויגש
 יהודה שהיה תלמיד הרמ"א. (והן הן הדברים הכתובים
 בהגהות מהר"ח הנ"ל). ולפי"ז נתחזקו דברי המג"א הנ"ל,
 וש"מ שהעוסק במצוה דרבנן פטור אף ממצוה
 דאורייתא. אולם הריטב"א בחידושו לברכות (ט).
 כתב, קברו את המת וכו', ואם לאו לא יתחילו, וטעמא
 דמילתא משום דתנחומי אבלים גמילות חסדים היא,
 וגמילות חסדים היא מצוה מה"ת, וכמו שאמרו (ב"מ
 ל): והודעת להם וכו', זו גמילות חסדים, לפיכך פטורים

מק"ש אע"פ שכבר נקבר המת, משום שהעוסק במצוה
 פטור מן המצוה. וכתב עוד שם כדברי הרא"ה הנ"ל,
 שתנחומי אבלים היא המשך לתחלת המצוה של קבורת
 המת וכו'. וכ"כ תר"י שם. ולכאורה משמע שדוקא
 העוסק במצוה מה"ת פטור מן המצוה. אך י"ל
 שהוצרכו לכך לפי שעדיין לא התחילו בפועל במצות
 תנחומי אבלים, אבל אילו התחילו בנחמה, בלא"ה אין
 להם להפסיק ממנה בשביל מצות ק"ש, שגם העוסק
 במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא. ונבשרות חקרי
 לב (הארו"ח סי' יז ב"ה עוד), כתב, שכתובה אחרת כתב
 שהריטב"א ורבינו יונה ס"ל שמצות ביקור"ח דאורייתא,
 וכדעת בה"ג. והשד"ח (מער' ב' כלל קטז) נפק דק ואשכח
 דברי תר"י הנ"ל, אך לא מצא כן להריטב"א. ולפי האמור
 גם הריטב"א קאי בהאי שיטתן. וע' בספר תורת חיים
 סופר, ובס' בני ציון (ליכטמן, ס"ס עב).

אולם מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (חיר"ד סי' שי),
 האריך בראיות להוכיח שהעוסק במצוה דרבנן אינו
 פטור ממצוה של תורה, שכיון שמה"ת לאו מצוה היא,
 לכת דידך מקרי וחייב, ושכן מוכח בפי' רש"י (סוכה
 כה). על המשנה, שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה, כגון
 הולכי בדרך מצוה ללמוד תורה ולהקביל פני רבו
 ולפדות שבויים. והנה כל שלשה אלו לדוגמא
 דאורייתא ניהו, שגם לקבל פני רבו כמו לקבל פני
 אביו הוי מצוה מה"ת, עיין יומא (עו:), וב"מ (ג). ואף
 שבירושלמי (סוף פ"ג דפסחים) קרי לקבלת פני רבו
 שביתת הרשות, היינו רק בערך לגבי מצות פסח ומילת
 בניו, אבל בודאי מצוה דאורייתא היא וכו'. ועיין
 להפנ"י והצל"ח ברכות (ריש פרק מי שמתו), שהעלו
 שדוקא במצות שוות העוסק במצוה פטור מן המצוה,
 אבל העוסק במצוה שאינה שוה בכל, מצוה קלה היא,
 ואינו נפטר ממצוה השוה בכל שהיא חמורה. ע"ש.
 ולפי"ז כ"ש שהעוסק במצוה דרבנן אינו נפטר ממצוה
 מה"ת וכו'.

והנה מאי דפשיטא ליה שהקבלת פני רבו ברגל הוא
 מה"ת, אף שכ"כ גם הגאון מהר"י עייאש בשו"ת בני
 יהודה (דף טו:), וכ"כ בשו"ת כרם שלמה ח"א (סי' כג).
 ואפשר שהיא בכלל מצות כיבוד רבו. וכ"כ להלכה
 הגאון ר' אהרן לויין בספר ברכת אהרן (פ"ג דברכות סי'
 קסט אות ב). ועיין בשו"ת שמע אברהם פלאגי' (סי' מו
 ב"ה כי מן הבאר). מ"מ אין זה פשוט כלל. וכן בשו"ת
 טל אורות (חאו"ח סי' ב' דף ב' ע"ג) כתב בשם השער
 אפרים, שהקבלת פני רבו אינה מצוה אלא מדרבנן.
 [וע"ע בשו"ת קרן לדוד (סי' קמא), ובשד"ח (מער' ח' כלל
 ק)].

דרבנן פטור ממנה. ואפי' התחיל כבר במלחמת הרשות רשאי לבטלה לצורך מצוה דרבנן, כדמוכח מלשון הרמב"ם הנ"ל.

ושן"ך להגר"פ אפשטיין בספר מנחה חריבה (דף קעה ע"ד), שהביא קושית תורת הקנאות (סוטה שם), שהרי גם במלחמת הרשות חייבים לשמור מצות המלך, כיון שמוציא ע"פ ב"ד, ותירץ הגאון המחבר ע"פ האמור, שרשאי לבטל גזירת המלך בשביל מצוה אחרת, ואפי' מצוה קלה, וכמ"ש הרמב"ם. ותירץ עוד ע"פ מ"ש הרמב"ם בפ"ה מהל' מלכים ה"ב, שבמלחמת מצוה כופה את העם לצאת, אבל במלחמת הרשות שמוציא ע"פ ב"ד הגדול, מעיקרא לא יגזרו ב"ד הגדול אלא במקום שאינו מבטל ממצוה, והמלך אין בידו לגזור מעצמו, אלא מסכים ע"ד ב"ד הגדול, וכל שעוסק במצוה אחרת לתתחלה לא גזרו עליו לצאת למלחמה, ואפי' הקדים לצאת למלחמה רשאי להניחה ולעסוק במצוה אחרת.

וכיו"ב כתב בשו"ת עמודי אש (סי' ג' אות כב), בהא דק"ל (ברכות ל:): שהעומד בתפלה אפי' מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו, והעיר בשו"ת עמק הלכה (סי' מד), שהרי נאמר שום תשים עליך מלך תהיה אימתו עליך, ובע"כ שהעוסק בתפלה אין לו להשגיח במ"ע אחרת, וה"ה למי שעומד בתפלה, שאין לו להשגיח על מ"ע של נשיאות כפים. ודחה העמודי אש, עפ"ד הרמב"ם (בפ"ג מהל' מלכים ה"ט) הנ"ל, שהמבטל גזירת מלך בשביל שנתעסק במצוה, ואפי' מצוה קלה, הרי זה פטור, דברי הרב ודברי התלמיד דברי הרב קודמים, ונראה שמצוה קלה היינו אפי' מצוה דרבנן, שגם היא בכלל דברי הרב ממצות לא תסור, וא"כ ניחא מה שאין להשיב שלום למלך ישראל בתפלה, "שגבי מצוה לא נאמר העשה של כבוד מלכות כלל". ע"ש. ולפי הטעם הזה גם בהתחיל במצות המלך במלחמת הרשות וכיוצא רשאי להפסיק בשביל מצוה אחרת. ומעתה עדיין י"ל שהעוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא. וא"כ העוסק בתפלה שהוא עוסק במצוה דרבנן, פטור מעשה דנשיאות כפים, וא"צ להפסיק באמצע התפלה, שהרי ע"י כך יבוא להטיר בתפלתו, וכבר כתבנו בשו"ת יבי"א ח"ה (סי' יג אות ה') שדעת הראב"ד והא"ו"ז שהעוסק במצוה פטור מן המצוה אפי' באופן שיכול לקיים שתיהן. וכ"כ המגיד משנה (בפ"ו מהל' סוכה ה"ד) בדעת הרמב"ם. וכ"ש היכא דאית לאטורדי.

וע' במאירי (סוכה י:): שכתב, ולמדנו מכאן שלוחי מצוה אע"פ שבמקום שמתעכבים לאכול מוצאים סוכה

ומצאתי בשו"ת חבלים בנעימים ח"א (חאו"ה סי' יט), שהביא מ"ש בשו"ת שארית יעקב (סי' ט) להוכיח מפ"י רש"י (סוכה כה.) שלוחי מצוה, להקביל פני רבו וכו', שמכאן ראייה שהעוסק במצוה דרבנן, כגון הקבלת פני רבו, פטור אף מסוכה שהיא מצוה דאורייתא, ושה"ה למי שעוסק במצוה קלה פטור אף ממצוה חמורה. וכתב ע"ז, שאין הדבר ברור, שהרי מפורש להיפך בפנ"י ובצל"ח, שאפי' העוסק במצוה שאינה שוה בכל אינו פטור ממצוה השוה בכל, וכ"ש שהעוסק במצוה דרבנן אינו פטור ממצוה דאורייתא. והראיה שהביא מרש"י (סוכה כה.), יש לדחות, שאפשר שהקבלת פני רבו היא בכלל מצות כיבוד רבו, ועשה דכבוד תורה הוא. וכבר העיר בזה בשו"ת יהודה יעלה אסאד (הנ"ל), והוכיח בכמה ראיות שהעוסק במצוה דרבנן אינו פטור ממצוה דאורייתא וכו'. ע"ש. ואחרי כן יצא אחיו הגאון בשו"ת דברי יששכר (א"ו"ה סי' ז) במכתבו אליו, שיש לדחות ראיות המהר"י אסאד, ושיש להעיר בדבריו, שהן אמת שלפי דעת הרמב"ן בספר המצות שסובר שבמצוה דרבנן ליכא משום לא תסור, י"ל דהוי כעוסק בדבר הרשות לגבי המצוה דאורייתא, ואינו נפטר ממנה, אבל לדעת הרמב"ם שסובר שבכל מצוה דרבנן יש משום לא תסור, וע"פ התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, י"ל שלעולם נחשב כעוסק במצוה ופטור מן המצוה. ודברי הפנ"י והצל"ח הנ"ל תמוהים, שבודאי העוסק במצוה קלה פטור אף ממצוה חמורה, כדמוכח ברש"י (סוכה כה:): וכו'. עכת"ד.

ושם בדברי יששכר (סי' ח), הביא ראייה מהגמ' סוטה (מד:), נפ"מ לעוסק במצוה שפטור מן המצוה, דלמ"ד דהוי מלחמת הרשות אינו פטור מן המצוה, והלא אף במלחמת הרשות אינו מוציא אלא ע"פ ב"ד, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ה מהל' מלכים ה"ב): "ומלחמת מצוה א"צ ליטול בה רשות ב"ד, אלא יוצא מעצמו בכל עת וכופה את העם לצאת, אבל מלחמת הרשות אינו מוציא את העם בה אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד". א"כ לעולם הוי עוסק במצוה דרבנן, אלמא שהעוסק במצוה דרבנן אינו פטור ממצוה שהיא מה"ת. ע"כ.

אולם יש לדחות ראיתו ע"פ מ"ש הרמב"ם (פ"ג מהל' מלכים ה"ט), המבטל גזירת המלך בשביל שנתעסק במצוה, אפי' במצוה קלה, הרי זה פטור, דברי הרב ודברי העבד דברי הרב קודמים. ע"כ. וברור שאף במצוה דרבנן שייך טעמו של הרמב"ם שדברי הרב קודמים, שמצוה לשמוע דברי חכמים, וא"כ מלחמת הרשות הרי היא בכלל גזירות המלך, והעוסק במצוה

ספק פלוגתא דרבוותא, שהרמב"ם וסיעתו ס"ל שמצות תפלה מה"ת, והתוס' והרמב"ן וסיעתם ס"ל דהויא מדרבנן, והספק במקומו מונח וכו'. ע"ש. זה אינו, שהרי"ף והרמב"ם עומדים בשיטה אחת שמצות תפלה היא מה"ת, וכ"י הרבה ראשונים, וכ"פ מרן בש"ע סי' קו. וא"כ הוכרעה ההלכה דהויא מה"ת. ודו"ק.]

ניהדרר אנפין למ"ש המג"א הנ"ל, שאם אמרו לו לעלות צריך להפסיק ולעלות לדוכן, ושכן מוכח בתשובת הרשב"א סי' קפה. ונראה כוונתו, למ"ש הרשב"א שם, שכהן הקורא ק"ש וקראוהו לעלות לתורה, אינו רשאי להפסיק, לפי שלא אמרו להקדימו אלא משום כבוד כהונתו, שאם הוא פנוי מלקרות ומקדימים אחר בפניו נמצאו מקילים בכבוד כהונתו, אבל זה שהוא עסוק בק"ש אין כאן קולא אצל כהונתו. ע"כ. ומוכח שלענין נשיאות כפים, שאין הדבר תלוי רק בכבוד כהונתו, אלא שהיא מצוה עליו מה"ת לישא כפיו ולברך את ישראל, ואם אומרים לו לעלות לנשיאות כפים, ולא עולה, עובר בעשה, לא שייך טעמו של הרשב"א כלל, וחייב לעלות ולישא כפיו. ואע"פ שבק"ש מותר להפסיק לקדיש ולקדושה, משא"כ בתפלה, מ"מ ס"ל למג"א שמכיון שיש איסור עשה בדבר, שפיר י"ל שפוסק גם בתפלה, (וע' בא"ד ס"ק נ. ודו"ק). אבל הגאון אי"ש צדיק בסידור בית מנוחה (בדיני סדר נשיאות כפים אות ז, דף קנד.) כתב לדחות ראית המג"א, שאין ראיה מדין ק"ש לתפלה שההפסקה בה אסורה גם לדברים שבקדושה. וסיים, שאדרבה יש להוכיח להיפך ממ"ש עוד הרשב"א שם, ואע"פ שקריאה"ת מצוה, ואמרו בברכות (יד:) שמפסיקים בק"ש משום מצות הנחת תפילין, שאני התם שהתפילין צורך ק"ש הן, לפי שהקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, והרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלימה. ע"כ. ומבואר שאפי' למצוה דאורייתא אין להפסיק בק"ש, אלא רק לתפילין שהיא צורך ק"ש, ולפ"ז כהן העומד בק"ש, אפי' אמרו לו לעלות לנשיאות כפים, אינו פוסק, שהרי מצות ברכת כהנים אינה צורך ק"ש כדי שיפסיק, וה"ה כשעומד בתפלה, כל שלא הגיע לסוף ברכת הודאה, שהיא מקום ברכת כהנים, לא הויא מצות ברכת כהנים צורך תפלה, ואף שתפלה מדרבנן, וק"ש דאורייתא, מ"מ איסור ההפסקה חמור בתפלה יותר מק"ש. ע"כ. ועמו הסליחה, כי מה דמות יערוך מצות ברכת כהנים, למצות תפילין שזמנה כל היום, ואינו מתבטל כלל מן המצוה אם יניח התפילין לאחר

לאכול בה, אינם צריכים לטרוח בכך, שהרי אלו החכמים בודאי שהיו מוצאים סוכה אחרת כשרה, ואע"פ כן לא טרחו בכך, ולא סוף דבר כשהליכתם לסוכה אחרת מעכבתם מן המצוה שהם הולכים לעשותה, או מאחרתם, אלא אף כשאינם מתאחרים כלל בהליכתם לסוכה אחרת, אע"פ כן אינם צריכים לטרוח בכך. ע"כ. אבל בתוס' שם לא כתבו כן. וע"ע במאירי ברכות (יא:), וסוכה (כה:), וב"ק (נו:). ע"ש. וע"ע בפ"י הרשב"ץ לברכות (יד:), שהשומע קדיש וקדושה באמצע ק"ש פטור מן הדין לענות, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכו'.

וכיו"ב כתב הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' סד), שאין ראוי להפסיק בק"ש וברכותיה כדי לברך על ציצית או תפילין, משום שהעוסק במצוה אינו ראוי לפסוק לדבר אחר ולהפסיק בין הדבקים. ע"ש. וע"ע בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' קב תשובה שמינית), ובשו"ת ויחי יעקב (סי' ד') בתשובת הגר"ח ברלין. (וראה עוד בשו"ת יבי"א שם). נויש לעיין בזה, דהא קבורת המת הויא מצוה גמ"ח מה"ת, וכן תנחומי אבלים, והיא בכלל גמ"ח. וברמב"ם הזכיר תנחומי אבלים לדוגמא לסוג של חסד. וכן הקבלת פני רבו הוא מדין כבוד רבו שדוחה כיבוד אביו, והוי מה"ת. ודו"ק.]

ורן עתה מצאתי להגאון רבי אליעזר חזן בספר עמודי הארזים על ספר יראים (עמ' צו), שדן בדברי הרדב"ז הנ"ל, והעיר מדין העוסק במצוה פטור מן המצוה, ואע"פ שלכאורה הדבר שנוי במחלוקת הראשונים אם גם כשאפשר לקיים שתייהם פטור מן המצוה האחרת, או לא, מ"מ לפי מה שהעלה (לעיל סי' יג) שלכל הדעות אם התחיל והוא עסוק במצוה פטור מהמצוה האחרת הבאה לו, ולא נחלקו הפוסקים אלא כשהוא עודו נח תוך עסק המצוה הראשונה, כההיא דשלוחי מצוה בעת חנייתן, שבאותה שעה אינם עוסקים ממש במצוה הראשונה, אבל כשעוסק ממש לכו"ע פטור. ומיהו זהו דוקא למ"ד שמצות תפלה מה"ת וכו'. ע"ש. אבל לדעת הסוכרים שגם העוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא, גם בנידוננו פטור מנשיאות כפים. [ומה שהעיר בעמודי ארזים שם על מ"ש הרדב"ז שאע"פ שמצות תפלה מה"ת אין זמנה ולא סידורה ושיעורה, ושלא להפסיק בה, אלא מדרבנן, שהרי אע"פ שאין זמנה מה"ת, היינו שאין לה זמן קבוע, ומ"מ כל שעה שמתפלל מקיים מ"ע מה"ת, וכמ"ש הרמב"ם להדיא. ע"ש. לא קשה מידי, שכוונת הרדב"ז שבקצת ברכות מהתפלה די לצאת י"ח התפלה מה"ת. ופשוט. גם מ"ש בעמודי הארזים שאע"פ שהרדב"ז כתב שעיקר מצות תפלה היא מה"ת, לדידן הוא

ממצות ברכת כהנים, (ובפרט למ"ד שהמצוה גם על ישראל להתברך).

ושו"ר להרה"ג רבי בן ציון אלקלעי בספר הלכה רווחת (דף יח ע"ד), שעמד בזה ע"ד הלק"ט, שהרי הרדב"ז תיקן זאת בדבריו. וסיים, באופן שדברי הרב הלק"ט בזה נפלאו ממני, ולא ראיתי מהאחרונים שהרגישו בזה. וצ"ע ע"כ. וכבר העיר בזה בקצרה בערה"ש (ס"ס קכח). וכ"כ בספר אות היא לעולם (מע' ב' אות ל', דף לב ע"ד), להעיר ע"ד הלק"ט כאמור, ומה גם שהוכחת הרדב"ז מש"צ כהן היא ראייה שאין עליה תשובה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת עמודי אש (ס"ג אות כב), לדחות דברי הלק"ט כאמור.

ובמ"ש העמודי הארוזים (בעמ' צח) לדחות ראית הרדב"ז מש"צ כהן, דשאני התם שהש"צ שקורא כהנים הוא בעצמו הש"צ המתפלל, וכמ"ש התוס' (ברכות לד.) בשם המדרש, וא"כ ודאי שאין דעתו לקרות לעצמו אלא הוא קורא לכהנים אחרים, ואין לומר שהרדב"ז ס"ל כר"ת (בתוספות שם) שהחזן קורא ולא הש"צ, וחזן לחוד וש"צ לחוד, שהרי הרב עצמו כתב לעיל שהש"צ קורא כהנים, אלמא דס"ל שחזן וש"צ הכל אחד, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא. ע"כ. [נשמע בדבריו מוחלפת השיטה בין ר"ת להתוס']. דבריו תמוהים, שהרי פסק מרן הש"ע (ס"י קכח סעי' כב) שאם הש"צ כהן יעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקריא אותם מלה במלה, והש"צ שותק. ע"כ. ולפ"ז ראית הרדב"ז נכונה, שאע"פ שהש"צ הוא הקורא כהנים, מ"מ אם הש"צ כהן, ישראל אחר קורא "כהנים", והיה מקום לומר שגם הש"צ הכהן בכלל, ומדקי"ל שאינו מפסיק לעלות לדוכן, ש"מ שאינו בכלל הקריאה, וה"ה למי שעומד באמצע התפלה שאינו בכלל הקריאה, ופשוט. אולם גם העמודי הארוזים הנ"ל שם, הסכים להלכה לדברי הרדב"ז מהטעם האחר, שהרי כשהגיע ש"צ לעבודה עדיין לא חל על המתפלל חיוב מ"ע של נשיאות כפים, ואינו רשאי לעקור ולהפסיק בתפלתו, וכהן שלא עקר בעבודה שוב אינו עולה, ולכן אם יש שם כהנים אחרים לא יעלה. ע"כ. ואחר שכתב שהטעם הזה הוא נכון ואמת ויציב, שוב הדר תבריה לגזיזיה דלדידן דמספקא לן שמא תפלה מדרבנן, אפשר שצריך לעקור רגליו כדי שלא יבטל ממצות ברכת כהנים שהיא מה"ת, כי דוקא בודאי מצוה מה"ת אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה, ולא בספק מצוה. ומ"מ אין זה אלא לפלפולא בעלמא, אבל להלכה מצוה לשמוע לדברי הרדב"ז. ומה גם שכן הסכימו לו האחרונים. וכן בערה"ש. ע"כ. ולמטונייה דמר יותר היה לו לומר שכיון

ק"ש ותפלה, ומשום צורך ק"ש ותפלה התירו לו להפסיק באמצע ק"ש להניחן. [ואף קריאה"ת, לאו מצוה דרמיא עליה היא, אלא חובת צבור, ובעצם מצות ת"ת, כולי יומא זמניה הוא, וגם באותה שעה הרי הוא קורא ק"ש, וגדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה, כמו שאמרו בברכות (י:), וכתוס' שם. ואכמ"ל]. אבל ברכת כהנים אם לא יעלה לדוכן לאחר שאמרו לו לעלות, עובר מיד בעשה מה"ת, וא"כ אע"פ שאינה צורך תפלה, חייב להפסיק כדי שלא יעבור בעשה. אשר על כן דברי הבית מנוחה הנ"ל אינם מחוורים, ולכן כהן שעוסק בק"ש ואמרו לו לעלות לדוכן בודאי שצריך לעלות ולברך ברכת כהנים, אפי' אם יש שם עוד כהנים אחרים. ואע"פ שאין בברכת כהנים צורך לק"ש, שדברי הרשב"א הנ"ל לגבי תפילין בלבד הם, שמצותן כל היום, ולכן הוצרך לטעם שהן צורך ק"ש, אבל כאן שאם לא יעלה מיד יעבור בעשה, גם לדעת הרשב"א פוסק ועולה ומברך ברכת כהנים. ושלא כמו שחזר לכתוב בבית מנוחה (שם אות ח'), שאפי' אם אמרו לו לעלות לא יפסיק באמצע ק"ש לברכת כהנים, כיון שאינם צורך ק"ש. וזה אינו, והרי זה כמבואר.

ותבט עיני בשו"ת הלק"ט (ס"י סד), שהביא מ"ש הרדב"ז (ס"י רצג) הנ"ל, שאם אין שם כהן אחר פוסק מהתפלה ועולה לדוכן ומברך וחוזר למקומו, שברכת כהנים מה"ת ותפלה מדרבנן, וכתב ע"ז, ואני שמעתי ולא אבין, שאם אמרו לו לעלות, שאז עובר בעשה אם לא יעלה, אפי' אם יש שם כהנים אחרים יעלה, ואם לאו אפי' אם הוא יחיד לא יעלה. ונראה שאם הוא בסוף הודאה, בין שהוא יחיד בין שיש כהנים אחרים, יעלה, ואם לאו יצא לחוץ, שההליכה אינה הפסק בתפלה. [וכמ"ש תרי"י ריש פרק אין עומדין]. ע"כ.

ובמחכ"ת לא קשה מידי, שהרי הרדב"ז יישב קושיא זו בדבריו, שכתב, ואם יש שם כהנים אחרים לא יפסיק מתפלתו, ואם תאמר הרי הוא עובר בשלשה עשה, זה אינו, דמוכח בירושלמי שאינו עובר אא"כ אמרו לו לעלות. ואע"פ שהש"צ קורא כהנים, מ"מ אינו מזהיר אלא לפנויים, אבל זה שטורד בתפלתו לא הוי בכלל, שאל"כ ש"צ כהן ויש שם כהנים אחרים למה אינו עולה, והרי החזן קורא כהנים, אלא ודאי שאינו בכלל הקריאה, ולכן אינו עובר כלל. ע"כ. וא"כ הדבר ברור דמיירי שלא אמרו לו בפירוש לעלות, וקריאת כהנים אינה מכוונת אליו, ובכל זאת כשאין שם כהן אחר, ס"ל להרדב"ז שכיון שעכ"פ מקיים מ"ע מה"ת, רשאי להפסיק מתפלתו שהיא מדרבנן, כדי שלא יתבטלו

היא. ע"כ. וכנראה שגם הפמ"ג הבין כדברי הגרי"ח בכוונת הרדב"ז, ברם בקושטא שאין האמת כן, אלא הרדב"ז מיירי שעומד באמצע התפלה, ומש"ה הוי הפסק. וכן תירץ בספר בני ציון (ליכטמן, סי' קכח ס"ק לה) קושית הפמ"ג בזה. נ"מ"ש בשו"ת רב פעלים, שפירוש אם שהה כדי לגמור את כולה, היינו באופן שהיה עומד בסוף ביהכ"ג, ונזדמן שהתעכב בהליכתו ממקומו עד הדוכן, ושהה ע"י כך כדי לגמור את כולה, ומש"ה חוזר לראש, אכתי לא איפרק מחולשא, שמכיון שכל ההליכה לצורך ברכת כהנים היא, שהיא מענין התפלה, ממילא גם ההליכה לא חשיבא הפסק. ובפרט לפי מה שכתבו תרי"י ריש פרק אין עומדין, שההליכה באמצע תפלה לא היא הפסק.

וכן מתבאר בחידושי הרו"ה (סי' קכח), שהעיר ע"ד הרדב"ז, שאפי' אם נאמר דמיירי השיחיד המתפלל מובטח לו שחוזר לתפלתו, מ"מ כל שאינו עומד אצל שים שלום, ששם הוא מקומה של ברכת כהנים, אלא עומד באחת משאר ברכות, אין לו להפסיק, כיון שאינו עומד אצל הדוכן, אא"כ אמרו לו לעלות, שאז כדי שלא יעבור בעשה יעלה לדוכן. ע"כ. ומוכח שהבין דברי הרדב"ז כדבריני דמיירי בעומד בברכה אחרת.

ושן"ר בשו"ת עמודי אש (סי' ג' אות כב), שה"ד העמק הלכה שפירש כוונת הרדב"ז דמיירי שעומד בסוף הודאה, וכתב עליו, ולא נהירא, דהא כתב הרדב"ז שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, ואילו היה עומד בסוף הודאה כיון ששם מקום מצות ברכת כהנים, בודאי הוויא כתפלה אריכתא, ואין כאן הפסק כדי שיצטרך לחזור לראש. אלא ודאי דמיירי שעומד באמצע התפלה בברכת אחרת. ומה שהק' היעב"ץ במו"ק על הרדב"ז, כי למה לא התנה דבעי' שיהיה מובטח לו שאח"כ חוזר לתפלתו, וכן הק' בחי' הרו"ה, י"ל משום דס"ל דדוקא בש"צ יש לחוש לטירוף, שמיד שיסיים ברכת כהנים צריך לחזור לשים שלום, ולכן הצריכו שיהיה מובטח לו שחוזר לתפלתו, אבל יחיד יוכל להמתין זמן מה עד שתתחולל דעתו עליו, ואח"כ יחזור לתפלתו. עכת"ד.

ובלא"ה י"ל שדוקא בש"צ כהן חששו לטירוף משום אימת צבור, משא"כ לגבי יחיד. וכן מבואר להדיא בתשובת הרדב"ז ח"א (סי' שמז). וד"ת עניים במקומם ועשירים במקום אחר.

וכ"כ בספר תהלה לדוד (סי' קכח סק"ה), דמ"ש הפמ"ג בא"א (סק"מ), שאם אין שם כהן אחר שפוסק ועולה, היינו דוקא במובטח לו שחוזר לתפלתו, הנה הרדב"ז לא הזכיר כלל שצריך להיות מובטח שחוזר לתפלתו, ואפ"ל דלא בעינן שיהיה מובטח אלא לגבי ש"צ שיש

שכבר יצא י"ח מה"ת במקצת ברכות התפלה, הו"ל רק מדרבנן, ואילו ברכת כהנים מה"ת. אבל כבר הבאנו דברי להקת האחרונים שסוברים שגם העוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה מה"ת, ולכן א"צ לעקור בברכת רצה שאומר הש"צ, ולהפסיק מתפלתו.

אלא שבאמת יש לדקדק על טעמו זה של הרדב"ז, דמשום שכשהגיע ש"צ לעבודה עדיין לא חלה עליו מצות ברכת כהנים, ואינו רשאי לעקור ולהפסיק בתפלתו וכו', שא"כ גם כשאין שם כהן אחר נאמר כן, והרי גם בש"צ כהן אינו עוקר רגליו ממש, אלא דנייד פורתא, וה"ה הכא. וא"כ מה הבדל יש בזה בין אם אין שם כהן אחר, לבין יש שם כהנים אחרים. וכבר עמדו ע"ז במגן גבורים (בשליטי הגבורים סי' קכח ס"ק יט). וכן הק' בספר אות היא לעולם (מע' ב' אות ל', דף לב סע"ד). וע"ע בספר תורת חיים סופר (סי' קכח ס"ק מב).

והנה בשו"ת רב פעלים ח"ג (חאו"ח סי' ד'), נשאל בנ"ד, וה"ד הרדב"ז והמג"א, וכתב שיש לתמוה על הרדב"ז, שאין מדמה נידונו לדין המשנה (בברכות לה). שאם הש"צ כהן, ואין שם כהן אחר, אם מובטח לו שנושא כפיו וחוזר לתפלתו רשאי. והכא נמי אם אין שם כהן אחר עולה לדוכן. ומה ענין זה לזה, הרי שם הש"צ פוסק ונושא כפיו בהודאה במקום הראוי לברכת כהנים, ולהכי לא חשיב הפסק, וכמ"ש ג"כ בהלק"ט (סי' סד), משא"כ בעומד באמצע התפלה. וכן הק' היעב"ץ במו"ק (סי' קכח דף נד). ובספר בית מנוחה (דף קנד. אות ו').]. ובע"כ לומר שהרדב"ז מיירי ג"כ כשהמתפלל הגיע לסוף הודאה במקום הראוי לברכת כהנים, וקמ"ל שאף ביחיד המתפלל לא חשיב הפסק כשנושא כפיו אז, ולא רק לגבי ש"צ שמתפלל תפלת החזרה. אבל אם המתפלל עומד בברכת אחרת, מודה הרדב"ז שלא יפסיק כלל אפי' אם אין שם כהן אחר. עכת"ד.

והנה אף שגם בשו"ת עמק הלכה (סי' מד) פירש כן כוונת הרדב"ז, אולם האמת תורה דרכה שאין זה נכון בכוונת הרדב"ז, שהרי כתב הרדב"ז שם שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, ואם איתא דמיירי שהיה בסוף ברכת הודאה, הרי מצות ברכת כהנים מענין התפלה היא, ואינה חשובה הפסק.

ובאמת שהפמ"ג (בא"א סק"מ) כתב ג"כ להעיר על מ"ש הרדב"ז, שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, שדבריו צ"ע, שהרי ברכת כהנים מעין התפלה, וא"כ י"ל דלא חשיב הפסק, ומה"ט אי לאו מפני הטירוף היה ש"צ כהן נושא כפיו, אלמא דלאו הפסקה

וכבר כתבנו לעיל שראיית הרדב"ז להתיר לישא כפיו בברכת כהנים כשאינן שם כהן אחר, מדין ש"צ כהן שנושא כפיו, לא מכרעא, דשאני התם דמיירי שהוא בסוף ברכת הודאה, וברכת כהנים נאמרת במקומה ואין בה חשש הפסק, אבל כשעומד בתפלה בברכה אחרת אין לו להפסיק בשביל ברכת כהנים אע"פ שאין שם כהן אחר. אשר על כן מתוך הדוחק הזה בא הגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ג (סי' ד) הנ"ל, והעמיד דברי הרדב"ז דמיירי ג"כ שהיחיד המתפלל הגיע לסוף ברכת הודאה, וכגון שעקר רגליו ברצה. [וכ"כ בכה"ח (ס"ק נו). ולא הזכיר על דל שפתיו דברי הגרי"ח]. ובתשובת רב פעלים שם סיים, שדעת הלק"ט אפי' אם אמרו לו לעלות לא יעלה אפי' אין שם כהן אחר, אא"כ עומד בסוף ברכת הודאה, ולכן כתב לענין הלכה, דלא מבעיא לדברי החולקים על המג"א וס"ל שאפי' אם אמרו לו לעלות אינו עולה, אלא גם לדברי המג"א ודעמיה, הרי במקומינו לא נהגו לומר לו לעלות כלל, ורק אם יש שם כהנים הש"צ קורא להם "כהנים", ובודאי שאין כוונתו למי שעוסק בתפלה בברכה אחרת, וא"כ גם לדעת המג"א לא יפסיק לברכת כהנים, וכ"ש כשלא עקר רגליו ברצה וכו'.

וע"ע בספר עמק ברכה (סוף עמ' יא), שפקפק ע"ד המג"א, עפ"ד הגרי"ח מבריסק, שאפי' להתוס' וסיעתם דס"ל דתפלה מדרבנן, זהו דוקא חובת התפלה, שאינו חייב מה"ת להתפלל, אבל אם מתפלל מקיים מצוה דאורייתא לכל הדעות, וא"כ הוי בכלל העוסק במצוה פטור מן המצוה, ועוד שהיעב"ץ חולק על המג"א הנ"ל וכו'. ע"כ. ואף שבשו"ת יבי"א ח"ג (סי' ח' אות ב') נתבאר להשיב ע"ד הגרי"ח מבריסק הנ"ל, מ"מ אף למ"ד דתפלה מדרבנן י"ל שהעוסק במצוה דרבנן פטור גם ממצוה דאורייתא, וכמו שכתבנו לעיל בשם הרבה אחרונים. וכ"ש אם לא אמרו לו לעלות, שבודאי אין לו להפסיק באמצע התפלה לברכת כהנים אע"פ שאין שם כהן אחר. [ע"כ ממרן אממ"ר זיע"א].

שהה כדי לגמור את כולה בתפלה - תשובה להערה על ילקוט יוסף

דנקטה המשנה ש"צ היינו משום דלא תימא דש"צ משום אימתא דצבורא יכול להתבלבל ולכן לא יהיה רשאי לישא את כפיו, קמ"ל דאם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו, רשאי. אבל איה"נ ה"ה ביחיד שמפסיק לישא כפיו. והנה מתשובת הרדב"ז הנ"ל מבורא, דלאו דוקא ש"צ, אלא הדין כן גם ביחיד, אם אין שם כהנים אחרים. וכתב עוד שם, דפוסק ועולה

לחוש לטירוף מאימת הצבור, אבל המתפלל בלחש אין לו לחוש לטירוף הדעת, וזה נראה ברור. ע"ש. וזכה לכונן לדברי הרדב"ז הנ"ל.

ועינא דשפיר חזי להרב א"ר (ס"ג) שכתב להעיר בדברי המג"א הנ"ל, שאפשר שאפי' אם אמרו לו לעלות לא יפסיק באמצע התפלה, כי שמא העמידו חכמים דבריהם בשו"ת. וצ"ע. ע"כ. וכן הזכיר סברא זו העולת תמיד (ס"ק מב).

גם היעב"ץ בספר מו"ק (סי' קח דף נד ע"א) העלה כן להלכה, ושאין לחוש לביטול מ"ע דברכת כהנים, משום שחכמים מנעוהו מלהפסיק בתפלה, ולא גרע מהפסולים לנשיאות כפים מדרבנן שאפי' קראום לעלות אינם עוברים בעשה דנשיאות כפים, וכמ"ש המג"א עצמו בריש הסי' (ס"ד). וכ"ש כשלא עקר רגליו בעבודה, ורק כשעומד בסוף ברכת הודאה במקום ברכת כהנים אם הבטחתו שחוזר לתפלתו אח"כ רשאי לברך ברכת כהנים, באופן שעקר רגליו מעט ברצה, הלא"ה העיקר שהיחיד המתפלל אינו מפסיק תפלתו לנשיאות כפים, ואפי' במקום ביטול נשיאות כפים לגמרי, בין שאמרו לו לעלות או לא, ואפי' אם הבטחתו שאח"כ הוא חוזר לתפלתו, לא יפסיק לעלות לנשיאות כפים. ע"כ.

וכ"כ המאמ"ר (בס"ק לח), שיש לגמגם בהוראת המג"א הנ"ל, שנראה שאפי' אם אמרו לו לעלות אינו פוסק באמצע התפלה, דשמא העמידו חכמים דבריהם בשו"ת, שאפי' הליכה בלבד אסורה בתפלה, וכ"ש להפסיק בברכת כהנים, ולכן י"ל שאפי' אם אמרו לו לעלות, לא יעלה, ואינו עובר בעשה, דהו"ל כמי שפסול לנשיאות כפים מדרבנן שאינו עובר בעשה כלל, וכמ"ש המג"א לעיל ס"ד, ושכן נראה דעת מרן. וה"ה כאן שאינו נמנע מלעלות אלא רק מפני שחכמים מנעוהו להפסיק בתפלה. ע"כ. וכ"כ הרב המגיה בשלמי צבור (דף קמג). וכ"כ המשנ"ב (ס"ק קו) בשם היעב"ץ בסידורו. וע"ע בספר תורת חיים סופר (ס"ק מב), ובספר בני ציון ליכטמן (ס"ק לה).

והנה במשנה (ברכות לד.) שנינו, העובר לפני התיבה אם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו. ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו, רשאי. ויש לחקור אם ד"ז הוא דוקא בש"צ, דכיון שנתקנה ברכת כהנים בחזרה לא חשיב הפסק, אבל יחיד אינו מפסיק לומר ברכת כהנים, אפי' אם נמצא בסיום ברכת ההודאה. או דילמא דהוא לאו דוקא בש"צ, ומאי

נח. כהן הנמצא בתוך י"ב חודש לפטירת אביו או אמו, ורוצה לעבור לפני התיבה כשליח צבור, אם אין שם כהנים אחרים רשאי לשמש כשליח צבור, ולישא כפיו באמצע החזרה כנ"ל. ובמקום שיש כהנים אחרים שמנהיגו שאין השליח צבור נושא את כפיו, יש אומרים שאין לו לשמש כשליח צבור בקביעות [במשך השנה] אחר שמבטל מעליו מצות עשה מן התורה של נשיאת כפים. ובאופן כזה עדיף שלא ישמש כשליח צבור, וישא כפיו. ויש שנהגו להקל בזה, בפרט כשאין הדבר נעשה בקביעות. (נח)

והנה מדברי הרדב"ז משמע, דאיירי גם היכא שהכהן נמצא באמצע תפלתו, וכ"ש אם סיים ברכת ההודאה. דהא קאתי עלה מטעמא דתפלה דרבנן ונשיאת כפים דאורייתא, ממילא גם באמצע התפלה צריך להפסיק לישא את כפיו. ונראה עוד, דלא חש הרדב"ז שתיטרף דעתו אלא בש"צ דאיכא אימתא דצבורא. ואמנם המג"א (סק"מ) חלק ע"ד הרדב"ז במה שחילק בין אם יש שם כהנים אחרים או לא, דהרי בכל ענין עובר בעשה.

גם בשו"ת הלק"ט עמד ע"ד הרדב"ז, דאם אומרים לו עלה ואינו עולה אפי' יש אחרים עובר בעשה. אך הא"ר (סק"ז) והפמ"ג (א"א) כתבו, דגם להרדב"ז אם קראוהו לעלות לדוכן, עולה לדוכן אף אם יש שם כהנים אחרים, שהרי עובר בעשה אם לא יעלה. וסיים הא"ר, דצ"ע בעיקר הדין דשמא העמידו דבריהם בשו"א. ת. ע"כ.

ומה שמצינו שהתירו לש"צ כהן לעלות לדוכן, היינו משום דהש"צ בדוכתיה קאי, וזה מקומו לומר ברכת כהנים, משא"כ ביחיד העומד באמצע תפלתו. ובוזה א"ש מה שהק' הפמ"ג על הא"ר. ודו"ק.

ובשו"ת" רב פעלים הנ"ל הביא משו"ת הלק"ט, שכתב, דלא התירו ליחיד להפסיק באמצע תפלתו לישא את כפיו, אלא אם נמצא בסיום ברכת ההודאה ודלא כדמשמע מהרדב"ז והמג"א. וכ"כ עוד אחרונים. ולכן העיקר לדינא דאם הכהן מתפלל עם הש"צ והגיע עמו לסיום ברכת ההודאה, ישא כפיו אפי' יש שם כהנים אחרים. אבל לא יפסיק באמצע התפלה.

כהן הנמצא בתוך י"ב חודש אם יהיה שליח צבור

במשך השנה. ואע"פ שמצינו מקור לזה שהבן עומד כש"צ במשך השנה לפטירת אב ואם, וכמ"ש מרן בש"ע (ס"ג נג ס"ב): אם אחד רוצה לומר תפלה בשביל אביו, ואחר רוצה לומר בשביל אחר, מי שירצה הקהל הוא שיאמר. ע"כ. ומבואר דמה שהבן עומד כש"צ יש בדבר תועלת לנפטר, במה שהבן מזכה את הרבים בעניית אמן. וגם הרמ"א (בי"ד שם) הזכיר דבר זה.

לדוכן ומברך, וחוזר למקומו ומסיים תפלתו. ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ע"כ. וכתב בשו"ת רב פעלים הנ"ל דהרדב"ז איירי היכא דהמתפלל עומד ומתפלל עם הש"צ ופוסק לברך במקום הראוי לברכת כהנים. ומ"ש הרדב"ז "ואם שהה כדי לגמור חוזר לראש" היינו ללמדנו דאם הכהן היה עומד בסוף ביהכ"נ, ואפשר שזודמן לו בדרך הילוכו ממקומו עד הדוכן יהיה לו איזה עכבה, ונזודמן ששהה כדי לגמור את כולה וכו'. ע"כ. ומרן אאמו"ר זיע"א בתשובה הנ"ל העיר ע"ז, דאכתי לא איפרק מחולשא, דמכיון שכל ההליכה לצורך ברכת כהנים היא, שהיא מענין התפלה, ממילא גם ההליכה לא חשיבא הפסק, ובפרט לפמ"ש תר"י (ר"פ אין עומדין) שההליכה באמצע התפלה לא היא הפסק כלל. ע"כ.

והיה מי שהעיר ע"ז, דאין כוונת הגרי"ח ברב פעלים שההליכה נחשבת עיכוב והפסק, דהא כתב ברב פעלים "והיה לו איזה עכבה ונזודמן לו ששהה כדי לגמור את כולה", והיינו דאין העיכוב בהליכה עצמה, אלא העיכוב הוא אחר שאינו לצורך נשיאת כפים. ע"כ. ואמנם מלשון הרב פעלים שתפס שהכהן היה עומד בסוף ביהכ"נ, משמע שהעיכוב היה בדרך הילוכו, וכגון שהיו אנשים עומדים בדרכו, וכדו', דאל"כ למה תפס מקרה שהכהן היה עומד בסוף ביהכ"נ, לימא דאפשר שהיה לכהן איזה עכבה עד שהגיע לדוכן. ומפשטות לשונו משמע יותר דהעכבה היתה בדרך הילוכו, וממילא יש להעיר דאין הפסק כזה בכלל דין שהה כדי לגמור את כולה, דהוא לצורך. ודו"ק.

נח הנה מי שנמצא בתוך י"ב חודש לפטירת אביו או אמו, והוא כהן, אם רשאי להיות ש"צ, הנה במקום שאין שם כהן אחר, הרי בלא"ה הש"צ נושא את כפיו, ולכן יעמוד כש"צ, וישא כפיו. אבל כשיש שם כהנים אחרים מבואר בש"ע, שאין הש"צ שהוא כהן נושא את כפיו, ולפ"ז היאך יבטל מעליו מ"ע מה"ת של נשיאת כפים לצורך מנהג זה, לעבור לפני התיבה

נט. שליח צבור שטעה ודילג על ברכת כהנים, שתיכף אחר שסיים הטוב שמך ולך נאה להודות, המשיך, שים שלום טובה וברכה, אם נזכר באמצע ברכת שים שלום, פוסק, וחוזר לברכת כהנים כדת, ואם לא נזכר עד שסיים המברך את עמו ישראל בשלום, לא יחזור, ואף הכהנים לא יאמרו ברכת כהנים אחר תפלה, אף על פי שעקרו רגליהם בברכת רצה, שמאחר שקבעו חכמים ברכת כהנים בתפלת שמונה עשרה אחר ברכת ההודאה, אין לאומרה לאחר התפלה. ואף על פי שיש אומרים שיברכו ברכת כהנים לאחר התפלה, שב ואל תעשה עדיף, ומה גם דקיימא לך "ספק ברכות להקל". (נט)

כולם נהגו להקפיד לעבור לפני התיבה בכל השנה, ולכן אין לבטל מ"ע לצורך מנהג זה.

ואמנם ראינו כמה שליחי צבור כהנים שאינם מקפידים בזה, ועוברים לפני התיבה, וצ"ל שהמקריא "כהנים" אין כוונתו על הש"צ שאינו יכול לישא כפיו [כשיש כהנים אחרים], וממילא אין הש"צ עובר בעשה.

שליח צבור שדילג ברכת כהנים

שמכיון שפשט דברי הירושלמי מוכח להחמיר, וכ"ד האחרונים, הכי נקטי'. ע"ש. וא"כ בודאי שאם סיים התפלה אין לו לחזור משום ברכת כהנים. וכ"כ בספר עמק ברכה (עמ"י) מדנפשיה, ודחה דברי הלק"ט הנ"ל. ואילו ראה דברי המאירי בשם הגאונים היה שש לקראתו. וכן בערה"ש (סי' קכו סק"א), הביא להלכה דברי המאירי.

אכן הפתה"ד (בסק"ט טו) נסתפק בכוונת הגאונים הנ"ל, באופן שסיים הש"צ המברך את עמו ישראל בשלום, האם הכהנים ישאו כפיהם בברכת כהנים לאחר תפלת החזרה, והביא ראייה מהפמ"ג (סי' קכח מש"ז ס"ק לה), שאפשר שישאו הכהנים כפיהם לברך את העם לאחר תפלת החזרה, ושכ"כ בספר בית דוד על המשניות, אולם מדברי הפרישה והא"ר משמע שאין לאומרה לאחר תפלה, כיון שקבעו חכמים בתפלה. ולמעשה כתב הפתה"ד, שנראה שאין לברך, לפי מה שכתבו התוס' (סוכה ג.), שכל שתקנו חכמים תקנה במצוה של תורה, העושה שלא כדבריהם אף ידי מצוה דאורייתא לא יצא. וא"כ יש בזה ספק ברכה לבטלה. ועוד שגדול כח המנהג. ופעמים רבות שלא נמצאו כהנים בביהכ"ג, ובאו לאחר תפלת החזרה, ומעולם לא ראינו לגדולי ישראל שיורו להם לעלות ולישא כפיהם אחר התפלה, ולכן שוא"ת עדיף. ע"כ. [ומה שהסתמך הפתה"ד ע"ד התוס' סוכה ג.), יש לדחות לפי מ"ש הפמ"ג (בפתיחה כוללת ח"ג אות ז), שדברי התוס' מיירי בעושה במזיד, אבל באנוס וא"א בענין אחר יצא י"ח מה"ת. (וכ"כ עוד הפמ"ג שם ח"ד אות יא). וכ"כ בשו"ת בנין ציון (סי' לג), ובשו"ת אמרי בינה

מ"מ אין בזה חיוב גמור, ול"ד לקדיש, ובפרט שבדברי האר"י ז"ל לא מצינו להדיא מקור בדבר ש"צ במשך היר"ב חודש. דמה שמצינו בשעה"כ (ירושי הקדיש) הוא רק לענין אמירת הקדיש שקודם עלינו לשבח. וכן מצינו בב"י (יר"ד סי' שער) לענין עליית מפטיר לתועלת הנפטר. וכבר כתבנו לעיל (סי' ג) שאצל הספרדים לא

נט) הנה בשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' שו) כתב, שאם הש"צ דילג ברכת כהנים ונזכר אחר שסיים המברך את עמו ישראל בשלום, קודם שיעקור רגליו, צריך לחזור לברכת רצה, שהיא תחלת שלש ברכות אחרונות, כדי שהכהנים יברכו ברכת כהנים בסוף ברכת הודאה כדת. ואם עקר רגליו חוזר לראש. והובא להלכה בסיידור בית מנוחה (בדינים השייכים לסדר נשיאת כפים אות י').

אולם המאירי מגילה (כד:) כתב וז"ל: פירשו הגאונים, ש"צ שטעה ולא אמר ברכת כהנים בתפלה, אם לא השלים את הברכה, חוזר וסודרה, ואם השלים את הברכה אינו חוזר אף בזמן שיש שם נשיאות כפים. ע"כ. ונראה טעם הגאונים, שסוברים שאינו חוזר, לפי שאין ברכת כהנים נחשבת כחלק מהתפלה, אלא שחכמים קבעוה לכתחלה בסוף ברכת הודאה.

תדע דהא קי"ל בירושלמי (פרק הקורא עומד ה"ד), שאם התחילו ברכת כהנים בעשרה ויצאו מקצתם גומרים, ומוכח שאם התחילו תפלת החזרה בעשרה, ויצאו מקצתם, אינם יכולים לומר ברכת כהנים. וכ"כ המשנ"ב בביאה"ל (סי' קכח ס"א ב"ה אין) וכתב, דה"ט משום שאין ברכת כהנים חלק מהתפלה כמו הקדושה, אלא ענין בפני עצמו הוא וקבעוה בתפלה.

ואמנם בספר תורת חיים סופר (סק"א) כתב בשם המטה יוסף ח"ב (סי' יב) שנשיאות כפים היא חלק מהתפלה, ואם יצאו מהעשרה בתפלה הכהנים נושאים כפיהם.

וכבר האריך ע"ז בשו"ת שה"ל ח"ד (סי' יד) והעלה

אור"ח (ר"ס יד). וה"נ דהוי כדיעבד ובאונס י"ל דש"ד שישאו כפיהם אחר התפלה. ועיין בשו"ת שואל ומשיב חמישאה (סי' יז בד"ה ובוה מיושב הא'). ובמכתב לחזקיהו בחי' לסוכה (לח.). ודו"ק.]

ומה שהביא ראייה מכהנים שבאו לאחר תפלת החזרה, י"ל דהתם משום שלא עקרו רגליהם בעבודה, משא"כ הכא שעקרו רגליהם בעבודה. ומ"מ מפשט דברי הגאונים נראה שאין הכהנים נושאים כפיהם כלל, דחלפא שעתא. לפיכך שוא"ת עדיף. וכן מתבאר ממה שאמרו בירושלמי (פ"ד דתענית ה"א), מצאנו תפלה בלא נשיאות כפים, ולא מצאנו נשיאת כפים בלא תפלה. וע' בשיורי קרבן שם שהקשה, שהרי מצינו באהרן שנאמר בו וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, ולא היתה שם תפלה. ולק"מ, שהרי כתוב, וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים, שהתפלה שלנו היא במקום העבודה של הקרבנות, וכמ"ש במגילה (יח.). ובסוטה (לח:). ושו"ר שכ"כ בספר תוספת ירושלים (דף ה ע"ג). וע"ע בספר זכרנו לחיים ח"א (דף ח ע"ב). וי"ל. ועיין בשו"ת בארות המים (סי' ד'), ובשו"ת ברוך השם (סי' לא). ובשו"ת צ"א חלק יב (ס"ס י'). ובשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' יג). ודו"ק. ונבמגילה (יז). שנינו, הקורא את המגילה למפרע לא יצא. ובגמ' שם, תנא, וכן בהלל וכן בק"ש ובתפלה. ועוד אמרו שם (יז): תנא, מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ב (תאור"ס סי' ט' והלאה) דמבואר שם דהסדר בשמונה עשרה מעכב. ולכאורה גם ברכת כהנים היא בכלל סדר השמונה עשרה, ונמצא שאם יברכו ברכת כהנים שלא על הסדר, הסדר מעכב בו. ודו"ק. אך י"ל דוקא סדר הברכות עצמן מעכב.]

במילתא דמצוה לא שייך נמלך, דהא מחוייב הוא במצוות ה', ומה שטעה וסבר שגמר המצוה, אינו בגדר נמלך, אחר שדעתו לקיים המצוה. ודומה לזה מצינו בש"ע (סי' תרנז ס"ב) במי ששכח לאכול אפיקומן, דאע"פ שאמר הב לן ונברך, חזר לאוכלו בלא ברכת המוציא, מטעם דאתכא דרחמנא סמכינן.]

ואולם יש לדון אם לא נזכרו עד שסיים ש"צ כל החזרה אם בכל זאת יצטרכו לחזור ולומר ברכת כהנים, ומסתברא שמכיון שיש לחשוש בזה משום איסור בל תגרע, במה שהשמיטו מנוסח ברכת כהנים "ישא ה' פניו אליך", נכשם שהמוסיף על ברכת כהנים בברכה נוספת כגון "ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים", עובר משום בל תוסיף. כמבואר בר"ה כח:], לכן צריכים לחזור ולומר ברכת כהנים בשלימותה, בלי ברכת המצוה, וכנ"ל, ואין התפלה מעכבת בזה. (וע' טורי אבן ר"ה טז: ובשו"ת יהודה יעלה אסאד אור"ח סי' קמט, ולגהרי"פ פירלא ח"א דפ"ג:).

וראייתי בספר ברכות המים (דף א' ע"ג), והובא להלכה בספר בית מנוחה (בדיני סדר נשיאות כפים אות מט), שצידד בדין ש"צ שטעה ודילג בין אלך הראשון לשני, שאף את"ל שחזרו שמא זהו דוקא בעודו בברכת שים שלום, ואחר שציין למ"ש מרן בש"ע סי' קיט בדין ש"צ שדילג או שטעה בברכה אחת מהאמצעיות שצריך לחזור משם ואילך על הסדר, וכו', סיים, אך היה בדעתי לומר שזהו דוקא קודם שסיים שים שלום, ברם מצאתי למר זקני בשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' שו) בדין ש"צ ששכח ברכת כהנים וכו'. וא"כ ה"ה לנד", שאם נזכר קודם שסיים שים שלום חזר לרצה, ואם סיים ועקר רגליו חזר לראש. עכת"ד.

ונעלם גם מעינו הבדולח מ"ש המאירי בשם הגאונים שא"צ לחזור בשביל ברכת כהנים, וכבר השיג עליו בזה בספר פתה"ד (סי' קכח ס"ק טו, דף קכה רע"ב). ומ"מ נראה דבכה"ג יש לפסוק כמ"ש"כ, שאם נזכר בברכת שים שלום, יחזרו הכהנים לומר ברכת כהנים (בלי ברכת המצוה), וימשיך הש"צ שים שלום, ואם חתם המברך את עמו ישראל בשלום, יאמרו שם הכהנים ברכת כהנים (בלי ברכת המצוה), אף שנשתיימה התפלה.

וכן ראיתי בספר פקודת אלעזר בן טובו ח"א (דף קיט ע"ד) שאחר שפלפל בכוונת הברכות המים הנ"ל, וה"ד הבית מנוחה הנ"ל, סיים, שלענין מעשה נראה שבשביל שאנו מדמים לא נעשה מעשה להחזיר את הש"צ לרצה וכ"ש שא"צ לחזור לראש, כיון שלא נתבאר כן בפוסקים, ולכן א"צ הש"צ לחזור, ולא

והנה אירע מעשה שש"צ טעה בברכת כהנים, ואחר שאמר "אליך" שבפסוק יאר, והיה לו להמשיך "ויחונך", דילג ואמר "וישם" לך שלום, שנתחלף לו בין אלך הראשון לשני, וגם הכהנים נמשכו אחר טעותו, והנה אם נזכרו באמצע ברכת שים שלום, נראה שיש להורות לכהנים לחזור ולומר ברכת כהנים בשלמותה, מבלי ברכת-המצוה שעליה, דהיינו ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו'. שמכיון שאחר ברכת המצוה, התחילו הכהנים ואמרו כל הפסוק הראשון וחלק מפסוק שני של ברכת כהנים, אפי' אם הפסיקו ואמרו רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו וכו', כיון שחלה הברכה על חלק מהמצוה, יש להם לחזור ולומר ברכת כהנים בלי ברכת המצוה. ונאע"פ שהסיוח דעתם מן הברכה, שסברו שנשתיימה הברכה, ל"ד נמלך בברכות הנהנין שהדבר תלוי בדעתו, אבל כאן

ט. שליח צבור שטעה בברכת כהנים, ואחר שאמר אליך שבפסוק יאר, והיה לו להמשיך ויחונך, דיילג ואמר וישם לך שלום, וגם הכהנים נמשכו אחר טעותו, אם נזכרו באמצע שים שלום, יש להורות לכהנים לחזור לומר ברכת כהנים בשלימותה, מבלי ברכת המצוה שעליה, דהיינו ברכת אשר קדשנו בקדושתו וכו'. ואם לא נזכרו עד שחתם השליח צבור המברך את עמו ישראל בשלום, יאמרו שם הכהנים ברכת כהנים בלי ברכת המצוה, אף שנסתיימה התפלה. ועל צד היותר טוב יתחילו מתיבת יברכך עד הסוף. (ס)

התנהגות הצבור בעת ברכת כהנים

סא. בשעה שהכהנים נושאים כפיהם ומברכים את ישראל בברכת כהנים, על כל הצבור לעמוד על רגליהם באימה וביראה ובכבוד ראש, ורק חולה או זקן שאינם יכולים לעמוד על רגליהם, רשאים לישב במקומם. (סא)

מעשה. ע"כ. והנה גם הוא לא זכר מדברי המאירי בשם הגאונים. ומ"מ למעשה יש לנהוג כדבריו, וכמש"כ לעיל.

הכהנים לברך פעם אחרת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו', אלא ישלימו ברכת כהנים כהוגן, ועל צד היותר טוב יתחילו מתיבת יברכך עד הסוף. וכן עשיתי

טעו בברכת כהנים ואחר אליך הראשון המשיכו וישם לך שלום

בזה משום איסור כל תגרע, במה שהשמיטו מנוסח ברכת כהנים ישא ה' פניו אליך, כשם שהמוסיף על ברכת כהנים בברכה נוספת כגון ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים עובר בכל תוסף. כמבואר ברי"ה (כח:) לכן צריכים לחזור ולומר ברכת כהנים בשלימותה בלי ברכת המצוה, ואין התפלה מעכבת בזה. [ועיין בפתח"ד (ב"ס"א) בדין נסתפק ש"צ אם הוא עומד בתיבת אליך הראשונה או השניה וכו'].

ע"פ המבואר בהערה הנ"ל, שאם נזכרו באמצע שים שלום, מכיון שאחר ברכת המצוה התחילו הכהנים ואמרו כל הפסוק הראשון, וחלק מפסוק שני של ברכת כהנים, אפי"א אם הפסיקו ואמרו רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו וכו', כיון שחלה הברכה על חלק מהמצוה, יש להם לחזור לומר ברכת כהנים בלי ברכת המצוה. ואולם אם לא נזכרו עד שסיים הש"צ כל החזרה, מסתבר שמכיון שיש לחשוש

הצבור צריך לעמוד בעת נשיאת כפים

יבי"א ח"ו (תאה"ע"ז סי' ח' אות א'), שהביא מהרב שם חדש ח"א (דף ו.) שכתב לטעון ע"ד המג"א, שאין ראייה מהזוה"ק, שהרי מצינו כיו"ב לשון ישיבה במקרא, ופירושו לשון עיכוב. וכן בדברי חז"ל (קידושין מא.) טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו. והניח דברי המג"א בצ"ע. וכ"כ הבית מנוחה (בדיני נשיאות כפים אות לה) דלאו אורח ארעא שהצבור יושב בעת ברכת כהנים, שכלום יש עבד שרבו מברכו והוא יושב. וכן המנהג שכל הצבור עומד בברכת כהנים. ואין לשנות. ולשון בעל האשכול (סי' טו ע"מ ל:) ובעידנא דפרסי כהני דידיהו אסור לאסתכולי בהו אלא צריכים לעמוד לפנייהם באימה ובכבוד ראש.

סא הנה בזוה"ק (פר' נשא דף קמו ע"א), תאנא, בההיא שעתא דכהנא פריס ידיו צריכין עמא למיתב בדחילו באימתא ולינדע דההיא שעתא עידן רעותא אשתכח בכלהו עלמין ומתברכן עילאין ותתאין, ולית דינא בכלהו. ע"כ. ולכאורה משמע דמותר לצבור לשבת בעת נשיאת כפים. אך י"ל דלשון "למיתב" לאו דוקא ישיבה, אלא לשון עכבא הוא, וכדמצינו בלשון המקרא עכבא בלשון ישיבה. שנא, ותשבו בקדש ימים רבים. ועיין במגילה (כא.). וגם ברכת לישב בסוכה אינה הכוונה דוקא ישיבה בסוכה, אלא השהות בה, וכמ"ש הרא"ש בסוכה (פ"ד סי' ג.). וראיתי שדברי הזוה"ק הובאו במג"א (סי' כב), ודייק מזה, דנראה שהצבור רשאים לישב רק שיהיו פניהם נגד הכהנים, דבעינן שיהיו פנים נגד פנים. ע"כ. ולפי"ז צ"ל דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד. (הולין קלו:). שו"ר בשו"ת

וז"ל המאירי (סוטה מ.): ואין אומרים ברכה זו אלא בתפלה הראויה לנשיאות כפים, ומכאן נהגו ברוב המקומות להיות הכל עומדים בשעה זו, שהרי במקום

סב. וכן צריכים כל הצבור להאזין ולהקשיב לברכת הכהנים. ואין ראוי לומר שום פסוק בעת ההיא, שכלום יש עבד שרבו מברכו ואינו מאזין לברכתו? ולכן אין להסיח דעתם מהברכה, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה, ופניהם כנגד פני הכהנים, ולא יסתכלו בכהנים, כדי שלא יסיחו דעתם מהברכה. ודוקא בהסתכלות מרובה שיכול לבוא לידי היסח הדעת, אבל בראיה קצת שרי, דדוקא בזמן המקדש שהיו מברכים בשם המפורש והשכינה היתה שורה על ידיהם, היה אסור אפילו ראיה קצת, מה שאין כן בזמן הזה. ומכל מקום נוהגים גם כיום שלא להביט בכהנים כלל, זכר למקדש. [ואם הבנים באים אצל אביהם [שאינו כהן] בעת ברכת הכהנים, יש לומר להם שיהיו פניהם כלפי הכהנים, ולא כלפי אביהם.] (סב)

עומדים, וכשאיין כהנים והש"צ אומר ברכנו בברכה המשולשת וכו', נוהגים לעמוד מתורת מנהג. וכ"ז סיוע למ"ש המהריק"ש, דס"ל בפשיטות שהקהל עומדים בשעת נשיאות כפים. וראה עוד ביבי"א שם, ובשו"ת יחוד"ר ח"ה (ס"ו טו).

נשיאות כפים היא. וכ"כ עוד במגילה (כד:), שהמנהג בספרד להיות כל הצבור עומדים בשעה שהש"צ אומר ברכת כהנים, אפי' במקום שאין נושאים כפיהם. ע"כ. ואף שתפס בלשון מנהג, י"ל שבשעה שהכהנים מברכים בנשיאת כפיהם צריך להיות כל הצבור

אמירת פסוקים בעת ברכת כהנים

שאינו אומרם אלא בין פסוק לפסוק, אין הכוונה נפקעת בכך. (וע"ע במאירי מגילה כד:). והטור ומרן הש"ע (ס"י קכח סע"ו כו) פסקו, שאין לומר פסוקים בעת הברכה, אלא יש לשתוק ולכוין לברכת כהנים. והרמ"א כתב, שעכשיו שמאריכים הרבה בניגונים נהגו לומר פסוקים. אך יותר טוב שלא לאומרם. ע"כ. (וכן מתבאר בכל בו ס"ס קכה), ובשו"ת יכין וכו' (ס"י כה) כתב, האומרים קצת פסוקים בברכת כהנים, הנח להם, שאין בדבר בית מיחוש, אבל מנהג אדוני זקני הרשב"ץ, ואדוני אבי הרשב"ש שלא לומר פסוקים, וכן אנו נוהגים אחריהם. ע"כ. ובשו"ת הרמ"ע מפאנו (ס"י צה) הביא המחלוקת שבגמ', וכתב, ושמא ע"ז סמכו הנוהגים שלא לומר הני קראי, כיון שהאומרם בגבולין אינו אלא טועה, ואשכחן לרבי אבהו ורבי אבא דמן עכו דלא אמרי להו. ועכ"פ לומר פסוקים אחרים תמורתם לא שמיע לן כלל, וחושש אני לבעלי מנהג זה דעבדי דלא כמאן. וכל שאינו ראוי להסביר פנים יפה השתיקה להאזין ולכוין. ע"ש. וע"ע במג"א ובט"ז. והפמ"ג כתב, שהיותר טוב לשתוק ולשמוע. וכ"כ המאמ"ר. וכן העלה המנחת אהרן (כלל טו ס"י פא). וכ"כ בספר יד המלך לנודא (בפרק יד מהל' תפלה הלכה ט). וכן עיקר, וכדעת מרן שקבלנו הוראותיו. ובפרט שכ"ד רה"פ הנ"ל. וכן העלה בספר סדר משנה על הרמב"ם (פרק יד מהל' נשיאת כפים בוף קלב), שאף בשעה שהכהנים מנגנים בברכת כהנים אסור לומר שום פסוק, שגם בזה שייך הטעם כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין, ע"ש.

סג) בסוטה (מ). נחלקו האמוראים, דאמר רבי חייא בר אבא, כל האומרם בגבולין אינו אלא טועה. אמר רבי חנינא בר פפא, תדע דבמקדש נמי לא מבעי לממרינהו, כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין, רב אחא אמר, תדע דבגבולין נמי מבעי לממרינהו, כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מסביר פנים. ומסיק, דר' אבא דמן עכו ור' אבהו לא אמרי הני פסוקים. ע"ש. וכתבו התוס' שם, שפסק רבינו חננאל דהלכתא כר' חייא בר אבא שהאומרם בגבולין אינו אלא טועה, וכמו שהסביר ר' חנינא בר פפא, כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין. והכי ס"ל לר' אבא דמן עכו ור' אבהו. וכ"פ בספר האשכול (עמ' לב), דמסקינן בגמ' דלא מבעי לממרינהו כלל. וכ"פ בספר היראים (סוף מצוה טו). (וכ"ה בספר יראים השלם סוף מצוה רסט). וכ"כ בספר הנייר (עמ' קעו), שרבינו יצחק אסר לומר פסוקים אחר כל תיבה ותיבה בשעת ברכת הכהנים, כי באותה שעה אין הקב"ה מתאוה אלא לברכת הכהנים. (עיין סוטה לה:). ע"כ. וכ"פ האו"ז ח"ב (ס"ט תיג), ושכ"ד הר"ף. (וכן נראה דעת הרא"ש פרק הקורא עומד ס"י כג). וכ"כ בהגמ" (פרק יד מהל' תפלה אות ה'), ובקובץ תשב"ץ (ס"י קצח). וכ"כ הרב רבי דוד אבודרהם (בסדר שחרית של חול דף לג). וע"ע בארחות חיים (הלכות נשיאת כפים אות כ'), ובספר האגודה (פרק הקורא עומד ס"י לה), וברבינו ירוחם (נתיב ג' ח"ו), ובשו"ת תרוה"ד (ס"י כז).

אבל המאירי (סוטה מ). כתב, שיש לפסוק כמי שאומר הפסוקים בין ברכה לברכה, דהכי מסתבר טפי, שמאחר

סג. הצבור צריכים לעמוד כנגד הכהנים, או לצדיהם שלפנים, ולא לאחריהם, כדי שיהיו בכלל הברכה. (סג)

בזה"ל: ולי נראה טעם ראשון עיקר, דכיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן חלום רע כשמתפללים עליו באותה שעה, הוה שפיר מענין ברכת כהנים, והווי עבד שרבו מברכו והוא מאזין לו ומסביר לו פנים. ע"כ. ומבואר, דדוקא לענין הטבת חלום שפיר לאומרו באמצע ברכת כהנים, הלא"ה יש להאזין בשתיקה לברכת הכהנים.

נמצא שדעת האחרונים ומרן הבי"י שלא לומר פסוקים בעת ברכת כהנים, וכן הנהיג הגר"א שלא לאמרן. [מעשה רב]. ומכ"ש שיש לזוהר שלא לומר הפסוקים בקול, כמו שעושים ההמון, ובפרט מה שחזורין המלות מתיבות יברכך ולהלן, וזהו טעות שלא נזכר בשום מקום מנהג זה. [א"ר, משנ"ב].

ומה שכתבנו שאין להסיח דעתם וכו', הוא ע"פ המבואר בש"ע (סי' קכח סעי' כג).

ומה שכתבנו דדוקא בהסתכלות וכו' ונוהגים גם כיום שלא להביט וכו', כן הוא במשנ"ב שם.

שלא לעמוד אחורי הכהנים

הכהנים אינן בכלל הברכה, והעומדין מצדיהם הרי הם בכלל הברכה. וכ"פ הטור (סי' קכח). וכבר עמדו על דבריהם דאמאי לא פירשו דהעומדין מצדיהם שהם בכלל הברכה, היינו דוקא אם הם עומדין מצדיהם שלפני הכהנים, אבל אם הם מצדיהם של אחריהם, הרי הם כלאחריהם, ואינן בכלל הברכה. וע"ש בכס"מ, ובכ"י, וכתב, דמשמע להו דכל כה"ג פשיטא דבכלל עם שאחורי הכהנים הם, ולא אצטרף למעוטינהו. וראה מה שהאר"י בזה בספר כה תברכו (עמ' תי). עש"ב.

והרוקח (הלכות ברכת כהנים) כתב, ואפי' עם שבשדות בכלל הברכה, דאניסי. אבל עם שאחורי הכהנים לא אניסי ואינם בכלל הברכה. ואפי' נשים שבעבר הכותל הם בכלל הברכה, דמחיצה אינה מפסקת.

וז"ל מרן בש"ע (סי' קכח סעי' כד): עם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה, אבל מלפניהם ובצדיהם, אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת. ולאחריהם נמי אם הם אנוסים כגון עם שבשדות שהם טרודים במלאכתן ואינם יכולים לבא, הם בכלל הברכה. ע"כ. וכונת מרן דוקא לצדדים שלפניהם, ולא צדדים שלאחריהם, וכמ"ש שם במשנ"ב. וכתב עוד, דלפי"ז אותן העומדים

ותמיהני על הגאון ממונקאטש בספר נימוקי או"ח (סי' קכח פק"ג) שכתב לתמוה על הטור וש"ע שהרי בגמ' הדבר שנוי במחלוקת, ולא נפסקה הלכה כמי וכו'. ע"ש. ואשמתטייתיה דברי כל הפוסקים הנ"ל, שהלכה כד' האוסרים שהם הרבים. וכנ"ל. וכ"כ בכה"ח (סי' קנט), שהמנהג פעה"ק ירושלים שלא לומר שום פסוק בשעת ברכת כהנים, אלא שותקים ושומעים. וכ"ה בשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' טו). [ועיין בשלמי צבור (דף רצח ע"ד) שכתב בשם אגרת הרמב"ן, שהאומר מזמור למנצח בנגינות בכל ימי העומר כשאומרים ברכת כהנים, יצליח במעשיו. וכ"כ בספר מועד לכל חי (סי' ה' אות כא). וק"ק, שאיך יפסיק לומר המזמור בשעת ברכת כהנים, כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין. ומצאתי בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' כד), שישב על מדוכה זו. ודו"ק]. [ע"כ מרן אאמור"ד זיע"א].

וייש להוסיף, שכן מבואר להדיא בב"י (סי' קל) לענין הטבת חלום הנאמרת בשעת נשיאת כפים, שכתב

(סג) בגמ' סוטה (לה:): תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא, עם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה, פשיטא אריכי באפי גוצי לא מפסיק, תיבה לא מפסקא וכו', איבעיא להו צדדים מהו, אמר אבא מר בר רב אשי, ת"ש דתנן נתכוין להזות לפניו והזה לאחוריו, לאחוריו והזה לפניו, הזאתו פסולה. לפניו והזה לצדדין שבפניו, הזאתו כשרה. ופרש"י, על הצדדין שבפניו שיש ממנו ולהלן, ולא לצדדין שישנו ממנו ולאחוריו, וה"נ העומדין בצדדין של כהן, הימנו ולהלן בכלל הברכה הן, דכלפניו דמי, אבל של אחר הימנו אע"פ שאינן אחריהן ממש כלאחוריו דמי. ע"כ. ונמצא, דהעם העומדים בצדי הכהנים, אם הם עומדים לצדדין שלפני הכהנים או הם בכלל הברכה, דהווי כלפניהם, אבל אם הם עומדין בצדיהם שלאחריהם אינם בכלל הברכה, דהווי כעומדין לאחוריהם, דאינם בכלל הברכה. ואיתא במדרש רבה (פר' נשא) ישא ה' פניו אליך, יהפך פניו כלפי אצלך, לא דומה שואל שלום חבירו בתוך פניו כשואל מן הצדדים, אלא ישא ה' פניו אליך, יהפך פניו אצלך, כמה דתימא ופניתי אליכם והפריתי אתכם. ע"כ. וכנראה דכוונת המדרש לצדדים דלאחוריו.

וז"ל הרמב"ם (פרק טו מהל' תפלה הלכה ח'): עם שאחורי

סד. מי שנכנס לבית הכנסת לצורך איזה ענין, ומצא כהנים הנושאים את כפיהם, יעמוד וישמע ברכת כהנים, ולא יצא מבית הכנסת עד שיסיימו הברכה. (סד)

סה. וכן מי שיושב ועוסק בתורה בבית הכנסת, והגיעו הצבור לברכת כהנים, יעמוד וישמע ברכת כהנים. (סה)

סו. הצבור עונה אמן אחר ברכת הכהנים, ואחר כל פסוק ופסוק מברכת הכהנים. ומנהגינו לענות "ברוך הוא וברוך שמו" בברכת כהנים, אחר כל הזכרת שם ה' של הכהנים. אך טוב שיענו זאת בלחש, ולא בקול רם, כדי שלא לבלבל את השליח צבור המקריא לכהנים. [אולם אין לגעור באותם העונים ברוך הוא וברוך שמו בקול רם]. (סו)

הכהנים אינם בכלל הברכה, אבל אותם העומדים בצדדים של האויר שלפניהם הרי אלו בכלל הברכה, דלא בעינן לפנייהם ממש כי אם על צד היותר טוב היכא דאפשר, וכנזכר בחסד לאלפים. וע' ברש"י סוטה (לה). שכתב, שאין הצבור צריכים להסב פניהם לצד הכהנים. וראה מ"ש בזה בשו"ת דברי ישראל ח"ג (סי' קסג).

סד) כ"ב בבב"ח (פר' תצוה), דאפי' אם כבר שמע ברכת כהנים באותו יום, דאפי' שלדעת ספר חרדים ליכא תו מצוה, מ"מ איך לא יעמוד שם להתברך מן הכהנים ומפי הקב"ה שעומד אחורי הכהנים. וכ"ה בכה"ח (אות קמט).

העוסק בתורה והכהנים נושאים כפיהם צריך לעמוד

מדות. אך להפסיק כשלומדים תורה בברים מסתבר שאין להפסיק. וראה עוד בשו"ת יבי"א ח"ה (סי' ז') שהביא מחלוקת הפוסקים אם י"ג מדות הווי בכלל דברים שבקדושה, וממילא צריך להפסיק לאומרם באמצע ק"ש וברכותיה, או לא, והעלה דשו"ת עדיף. ובשו"ת יבי"א ח"ז (סי' יב) כתב, גבי הנמצא באמצע תפלת שמונה עשרה ושמע ברכת כהנים מהמנין הסמוך, אם צריך להפסיק, וכתב, שמהדין א"צ להפסיק, ומ"מ הואיל ולא יצא הדבר מידי מחלוקת, וממה שאמרו בספרי אמור להם, שיהיה כל הקהל שומע, משמע קצת שיש מצוה על ישראל להתברך, הילכך מי שמפסיק בין ברכה לברכה בתפלתו להאזין ולהקשיב לברכת הכהנים, יש לו ע"מ שייסמוך, ואין בזה משום הפסק. והעוסק בק"ש וברכותיה ראוי ונכון שיקום לשמוע ולהקשיב ככוונה ברכת הכהנים שהיא בכלל דברים שבקדושה.

עניית אמן אחר הכהנים

העולם ועד העולם, ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה. מנין על כל ברכה וברכה, ת"ל ומרומם

בכותל מזרחי והארון הקודש בולט קצת לביהכ"נ, והכהנים עומדים לפניו, אינן בכלל הברכה. והב"ח הליץ בעדם דעכשיו שכל אחד קונה מקום בביהכ"נ חשובים כאנוסים, דאינו יכול לילך לדחות את חבירו ממקומו. אבל אין זה מספיק, דבקל יוכל למצוא מקום פנוי לעמוד בצדי הכהנים, או באמצע ביהכ"נ על הבימה, או ברוח מערבית של ביהכ"נ, וכ"כ האחרונים. **גם בבב"ח** (פר' תצוה סעי' יט) כתב, בשעה שהכהנים מברכים את העם יהיו פני העם כנגד הכהנים, ולא יביטו בכהנים ולא בשום דבר אחר, ויהיו עיניהם סגורות ולא יסיחו דעתם בדבר אחר, ויהיו כמו שעומדים בתפלה, ויתכוונו לברכה, ועם שאחורי

סה) הנה אפי' העוסק בק"ש וברכותיה שאינו רשאי להפסיק באמצע, כתבו האחרונים שאם שמע דברים שבקדושה חייב להפסיק ולענות עם הצבור, ואין לפוטרו מצד העוסק במצוה פטור מן המצוה, וכמבואר בשו"ת יבי"א ח"ה (או"ח סי' יג אות ו'). וממילא גם הלומד בביכ"נ במקום שהצבור מתפללים, כששומע ברכת כהנים צריך לעמוד ולשמוע ברכת הכהנים, משום דברכת כהנים הוי דבר שבקדושה ואין לו לפרוש מן הצבור. ועיין ברמ"א (רו"ס קכה) שהביא תשו' הרשב"א שכתב, במי שאמר סדר קדושה ובא לביהכ"נ ומצא צבור עונין קדושה, חוזר ועונה עמהם. ולכאורה ה"ה בני"ד.

ועיין בשו"ת אג"מ ח"ג (סי' פט) שכתב לדון, במי שהיה עוסק בלימודו אם צריך להפסיק לענות י"ג מדות. וכתב לחלק בין י"ג מדות לקדושה, ועכ"ז העלה דלפי המנהג יש להפסיק מלימודו ולענות עמהם י"ג

סו) בתוספתא (ברכות פרק ו' הלכה כח) אמרו, אין עונין אמן במקדש, שנאמר, קומו ברכו את ה' אלהיכם מן

דברים המעכבים בכהנים מלישא את כפיהם

טז. כהן שאינו יכול לבטא האותיות כהלכה, כגון שקורא לאל"ף עי"ן, ולעי"ן אל"ף, או שקורא לחי"ת כ"ף רפויה, או לחי"ת ה"א, ולה"א חי"ת, או שקורא לשבולת סבולת, וכיו"ב, אף על פי שרשאי לישא כפיו בעירו ושער מקומו, הואיל ורובם ככולם אומרים כן, מכל מקום במקומות שהם צחי הלשון לא ישא כפיו. ויש אומרים שאם הוא רגיל בינינו וכולם יודעים שאינו יכול לבטא את האותיות כהלכה, רשאי לישא כפיו. ולכן בזמנינו שכולם מכירים את ההיגוי והמבטאות השונים, יכול כל כהן לשאת כפיו בכל מקום. ועל כל פנים אין להוריד כהן שכבר עלה לדוכן מסיבה זו. וכן פשט המנהג בארץ ישראל שגם כהנים אשכנזים שאינם

על כל וכו' על כל ברכה וברכה תן לו תהלה. והובאה תוספתא זו בברכות (טז:) ובסוטה (מ:). ופרש"י, שעונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וכ"כ התוס' שם. והדבר מבוואר בירושלמי (פ"ט דברכות ה"ה) שבמקדש היו אומרים ברוך שם וכו'. וכתב המאירי בשם הערוך, הטעם, שמלת אמן סוף ברכה, ואין סוף לברכותיו של הקב"ה. וחומר הדבר מפני שהיו מזכירים שם המפורש. והרדב"ז (סי' יח) כתב, שע"פ הסוד לא היו צריכים לעניית אמן במקדש. ויש

שהסבירו דכיון שבמקדש היו מזכירים שם המפורש, בעינין שיהיה בבחינת הברו גודל לאלהינו, ועניית אמן אינה גודל דיה, ולכן היו עונים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ועכ"פ בזה"ז שאין מזכירים את שם המפורש, וכמבואר בספרי (דברים יב, ה) לשום את שמו שם, אין לי אלא במקדש, בגבולין מנין, ת"ל בכל המקום אשר אזכיר את שמי, א"כ למה נאמר שם, במקדש אתה אומר ככתבו ובמדינה בכנויו. ע"כ. ממילא שפיר הקהל עונה אמן אחר ברכות הכהנים.

עניית "ברוך הוא וברוך שמו" בברכת כהנים

בלבל את הש"צ או הכהנים.

ואמנם בשיירי כנה"ג (בהשמטות) כתב, שמעתי אומרים ומטו בה משמיה דהרב מוהר"ר עזרא יאושע, דאין לומר ברוך הוא וברוך שמו כשמוזכרים הכהנים ה' כיברכך וביאר ובישא, ונתן טעם מפני שאין אומרים ברוך הוא וברוך שמו אלא כשזכר ה' אחר שאומר המברך ברוך אתה ה' וכו'. אבל בהזכרת ה' לבד אינו אומר ברוך הוא וברוך שמו. והוא ז"ל כתב דלאו דוקא בברכה אלא אפי' בהזכרת שם ה', והביא ראיה מקרא שהביא הרא"ש, כי שם ה' אקרא הברו גודל לאלהינו. וכתב עוד, ואף שתדחוק ותאמר כי שם ה' אקרא עי" הברכה, הברו גודל וכו', ממ"ש הרא"ש אח"כ מוכח בפירוש דאפי' בהזכרה בעלמא צ"ל ברוך הוא וברוך שמו. ויפה השיב החכם השלם מוהר"ש בן עזרא, והביא ראיה מסדר אתה כוננת שאומר שם והכהנים והעם כשהיו שומעים את שם המפורש יוצא מפי כהן גדול היו וכו' ואומרים ברוך שם וכו', הרי שאע"פ שלא היה שם ברכה אלא הזכרה בעלמא היו אומרים ברוך שם וגו'. ע"כ. וראה מה שהאריך על דבריו בספר כה תברכו (עמ' לא). וע"ע בקובץ זכור לאברהם (תשנ"ט, עמ' קכב).

ומה שכתבנו שיאמרו ברוך הוא וברוך שמו בלחש, עיין בשו"ת יחוד ח"ד (סי' ט' הערה א') שהביא מהדבר שמואל אבוהב (סי' רצה) שכתב, שהנסיון הוכיח שעניית ברוך הוא וברוך שמו בקול רם גורמת טירוף ובלבול לכהנים, ולש"צ, ולכן יענו בלחש, כדי שלא לבטל מנהגם של העונים ברוך הוא וברוך שמו. וע"ע בס' סדר משנה על הרמב"ם (בפי"ד מהל' נשיאת כפים דף קל"ב:). ובספר מנחת אהרן (כלל טז סי' פ). ובשו"ת פאת שדך (סי' יט). ובספר פני יצחק אבולעפייא (מע' ברכת כהנים אות קמח).

והנה מן החיד"א בברכ"י (אות י') כתב, שאחר הזכרת ה' בברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו', על הקהל לענות ברוך הוא וברוך שמו, ודלא כמי שחולק. וכ"כ עוד בליקוטים שבסוף ספר מראית העין (סי' יא אות ט'). ושכ"כ בשיירי כנה"ג, והפר"ח. וכ"כ בספר פני יצחק ח"א (קונטרס הברכות אות קמח), שהקהל צריכים לענות ברוך הוא וברוך שמו אחר הזכרת השם שמוזכרים הכהנים בכל פעם, ודלא כנראה מדברי הדבר שמואל, הביאו השלמי צבור. ע"כ.

אולם הדבר שמואל לא כתב שלא לענות ברוך הוא וברוך שמו כלל, אלא שלא יענו בקול רם כדי שלא

מבטאים יפה אות עי"ן, וקוראים לעיינין אלפין, נושאים כפיהם אצל הספרדים, אף שגם הניקוד שונה אצלם תכלית שינוי מאצילנו, והנח להם לישראל. (סו)

כהן שאינו יכול לבטא האותיות כהוגן - מנהג נגד מרן

[אלא שהקשה ע"ז מדברי התוס' מגילה (כד): שהקשו ממה שאמרו בב"מ (פו): שהורה רבי לרבי חייה לעבור לפני התיבה אף שהיה קורא לחתי"ן ההי"ן, ונדרקו לתרץ. ע"ש. ואמאי לא תירצו דרבי חייה דש בעירו הוה, אלא ודאי דלא מהני בזה דש בעירו. אולם יש לדחות שלענין נשיאת כפים דוקא מהני דש בעירו, כדי שלא יתבטל לגמרי ממצות נשיאת כפים, שהיא מ"ע מה"ת, משא"כ לגבי ש"צ, שאם אפשר באחר לא היא מצוה דרמיא עליה לרדת לפני התיבה כשאין לשונו צחה. וכ"כ בספר מגן גבורים (ס"ק כד). ודו"ק.]

והפתה"ד (ס"ק כד) האריך הרחיב לדחות דברי הפמ"ג והבית מנוחה הנ"ל, שהבינו בדעת הט"ז שמתיר בזה בדש בעירו, שאין כוונת הט"ז כן, ושגם הט"ז מודה דלא מהני דש בעירו בזה וכו'. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים. [אף שמדברי הגאון בעל חות יאיר בספר מקור חיים משמע קצת שהבין כדברי הפתה"ד. ודו"ק.] ועיין בשו"ת יבי"א ח"ו (חאו"ח סי' יא אות ב). ועכ"פ עינינו הרואות שבאר"י המנהג שכהנים אשכנזים, נשאינם מבטאים אות חית כהוגן, ובמקום ויחונך, אומרים ויחונך, וגם הניקוד שלהם שונה משלנו הרבה מאד, עולים לדוכן אצל הספרדים, וכן להיפך. וכן כהנים הבאים מחו"ל מהונגריה ומאיראן, שקוראים לחתי"ן ההי"ן, עולים לדוכן גם בקהלותינו. וכנראה שסמכו על הט"ז ודעמיה, שאם דש בעירו מותר. וכאן שאנו מתפללים עמהם ויודעים שכן לשונם, הו"ל כדש בעירו, ומותרים לישא כפיהם. וכ"ה בשו"ת יבי"א ח"ה (חאו"ח סי' יב אות ר). ומכ"ש שאף בלא דש בעירו כתב הפר"ח שאם עלה לא ירד. וכ"כ גם הפמ"ג. ואף שמהר"י עייאש במט"י, ובעל חק"ל חולקים בזה, וס"ל שאף אם עלה ירד, מ"מ בדש בעירו מיהא נראה דלכו"ע אם עלה לא ירד. וכ"כ בכה"ח (סי' קכח ס"ק קצג). ובכדי לסלק מחיצה וחציצה בין העדות השונות, נראה שגם לכתחלה יכולים לעלות לדוכן ולישא כפיהם. ועי' בספר מאורי אור (חלק באר שבע דף לב:). [ע"כ מדברי מרן אאמ"ר זיע"א].

(סו) במגילה (כד): אמר ר' אסי, חיפני ובישני לא ישא כפיו, תניא נמי הכי, אין מורידים לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן, מפני שקוראים לאלפין עיינין ולעיינין אלפין. וכ"פ הרמב"ם (הלכות נשיאת כפים פרק טו ה"א), והוסיף, וכן מי שקורא לשבולת סבולת וכיו"ב. וכ"פ הטור והש"ע (סי' קכח סעי' לג), דמי שאינו יודע לחתוך האותיות, כגון שאומר לאלפין עיינין, לא ישא כפיו. ובתשובת הרדב"ז ח"א (סי' שצד) כתב, שה"ה לכהנים הבאים מארץ יון, שקוראים לחתי"ן ההי"ן, ואומרים ויהונך במקום ויחונך. ורק במקומם רשאים לישא כפיהם, אבל במקומינו לא יעלו לדוכן עד שילמדו לומר ויחונך כהוגן. וכ"כ בשו"ת מהרימ"ט (חאה"ז ס"ס טז), שבמקומם נושאים כפיהם. (וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' קכד). ומשמע קצת מלשונו שם שאם הכהן דש בעירו, והכל יודעים שכך הוא לשונו, נושא כפיו.

וזו לשון הט"ז (סי' קכח סק"ל): הרמב"ם הזכיר עוד בין שבולת לסבולת, וזה מצוי בינינו, אלא שנ"ל שברוסיה שזה רגיל הרבה מאד ביניהם, הוי כמו דש בעירו דשרי, ואין פיסול בזה משום שאינו יודע להזכיר שיי"ן כראוי. ע"כ. ופשט לשונו מורה דמהני גם לענין זה "דש בעירו", כמו לגבי מומין (כדאיאת במגילה כד:).

וכ"כ הפמ"ג במש"ז שם, דמ"ש הט"ז דש בעירו מותר, וזה לפי הטעם שכתב הלוש שבשינוי לשון יסיוח דעתם, משי"ה מהני דש בעירו, אבל לפי הטעם שמשנה לשון הברכה, כגון יער ה' פניו במקום יאר, (ע' רש"י מגילה שם), לא מהני דש בעירו. ע"ש.

והמשנ"ב (ס"ק קכ), הביא בשם הט"ז, שברוסיה שרגילים הרבה לקרוא שבולת סבולת, אף שכלל המדינה יודעים להבחין ההפרש בין שיי"ן ימנית לשיי"ן שמאלית, מ"מ מותר לישא כפיו. ע"כ. הרי שהבין ג"כ שהט"ז מתיר בזה בדש בעירו. וע"ע בתורת חיים סופר (ס"ק מח).

גם בסידור בית מנוחה (דף קמו. אות יב), הבין כן מדברי הט"ז, שדין כהן הקורא לאלפין עיינין וכו' שוה לדין כהן בעל מום, שאם דש בעירו נושא כפיו.

שינוי מבטא - חסרון באמור להם, - ואם יש בזה "לא תתגודדו"

לקרא דאמור להם. אך זה אינו, דבישנוי מבטא קצת ליכא חסרון באמור להם, דסו"ס א"ל, והבינו מה

ואמנם יש מי שרצה לומר, דבכה"ג הרי אין המבטא של המקריא שוה למבטא של הכהן, וממילא ליכא

ביטל הכנסת שלו והתפלל בבהכנ"ס של קהל האשכנזים. ע"ש. וכבר דן בדבריו במהר"ם ש"ק (חו"מ סי' כד ד"ה והנה באמת). אמנם י"ל שעשו כן רק במנין הפרטי שלהם.

ובספר קובץ תשובות להגריש"א ח"א (סי' יב) כתב שכל אחד צריך להמשיך במנהגו, ודחה הראיה שהביאו מר' נתן אדלר, שהרי החת"ס ועוד לא עשו כן. וגם בשו"ת מנחת יצחק כתב כן.

ובאמת שאין ראייה ממה שלא המשיכו לנהוג כרבי נתן אדלר, ואינו מפני שחלקו עלי, אלא שהיה קשה להם מאד לשנות הרגלם שחונכו בו מינקותם, שהרי רבי נתן אדלר הוצרך להביא את רבי חיים מודעי שילמד אותו נוסח ומבטא הספרדי כשנתיים ימים. אבל מעיקר הדין מאן יימר לן שחלקו על הגאונים הנ"ל. ועכ"פ מוכח שאין בזה לתא דלא תתגודדו.

ובזה נדחה מ"ש בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' לג) שעל הש"ץ להתפלל גם בלחש בנוסח התפלה של ביהכנ"ס שבו מתפלל, שהרי כל תפילת הש"ץ בלחש הינה להסדיר תפלתו (ר"ה לה). וא"כ עליו להתפלל בנוסח זה.

ולחאמור אדרבה גם כשמתפלל כש"ץ לא ישנה ממנהג אבותיו, שיש לחוש שייראה כמזולזל בכבוד רבותיו. ואף שלדעת הרב אלישיב הנ"ל הש"ץ יתפלל בתפילת בלחש בנוסח ומבטא אבותיו, שהרי גם אם יטעה ויאמר בקול בנוסח אבותיו יצא י"ח תפילת הש"ץ. ולכן בלחש יכול להסדיר תפילתו בנוסח אבותיו, אף שבחזרת הש"ץ עליו להתפלל בנוסח הציבור.

מ"מ לפי המבואר ביחוד אין לספרדי להתפלל בחזרה בנוסח ומבטא אשכנזי, דאל תטוש תורת אמן. ומעשה רב דרבי נתן אדלר יוכיח. וכן לענין קריאה"ת וברכותיה, שלכתחלה ראוי להקפיד לצאת י"ח ולשמוע קרה"ת בהברה שרגיל בה. בפרט בפרשת זכור.

ולדעת הרב אלישיב אשכנזי המתפלל אצל ספרדים ראוי שיאמר ברכות התורה בהברה של הציבור. דאל"ה יש לעיין אם מוציא הציבור בברכה. ואף אם לא נחשב כן, הרי לא גרע משינוי מנהג הקהל בפומבי. ובפרט אם הוא עולה ראשון או אחרון, שבזה ודאי חשיב שמוציא הציבור. ואמנם לגבי סידור חו"ק, כשהי' הרב אלישיב מסדר חו"ק אצל הספרדים היה מברך בהברה אשכנזית. וכן היה נוהג בברכות בברית מילה. ואף שבסידור חו"ק הוא מוציאם י"ח בברכתו, ס"ל דמכיון שכיבדו מי שהברתו שונה משלהם, הרי על מנת כן כיבדוהו, ואין בזה משום לא תתגודדו. נישא יוסף

שאמר, והוא מבין מה שהם אומרים. ועוד, שכבר יצאו מדין אמור להם באמירת "כהנים".

ודע, כי ספרדי המתפלל עם אשכנזים צריך להמשיך ולהתפלל בנוסח ובמבטא ספרדי, ואין בזה כל חשש של לא תתגודדו, וכמו שביארנו בכמה דוכתי. ועי' בס' ישא יוסף (ח"ב עמ' כח) שהביא כן בשם הגרי"ש אלישיב. וכתב, שדבר שפתים אך למחסור בדבר האיסור לשנות הברה ממה שנהגו אבותיו, משום אל תטוש תורת אמן. ולדעתו על הספרדים לנהוג כמנהג אבותם גם לענין שם אדנות. וראה בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ג סי' ה) שכתב כי המתפלל בהברת אבותיו הרי אותה הברה היא לשון הקודש. ע"ש.

אמנם בס' פאת השלחן (הלכות ארי"ס ג' סעי' יד) האריך בענין חובת הבנים לילך אחר מנהג אבותיהם, והביא שהשלה"ה ועוד גאוני ארץ שבאו לעיה"ק ירושלים נהגו כמנהגם, אע"פ שרוב העיר היה מציבור אחב"י יוצאי ספרד. ולכן שיבח את המנהג בימיו שבביהכ"נ של האשכנזים, הגם שהוא בין בתי כנסת של ק"ק הספרדים נוהגים בנוסח אשכנזי. וקבע שאין בזה משום לא תתגודדו. אבל הוסיף וכתב, אבל בני אדם יחידים אשכנזים כשמתפללים בבהכנ"ס דספרדים, וכן להיפך אסור להם לשנות מנוסח הציבור, וטעמו כמו שביאר בבית ישראל (ס"ק לב) דודאי הוי לא תתגודדו, אם פלג עבדין כהאי וחלק עבדין בנוסח שונה.

אולם הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"א (סי' יז) אחרי שביאר דברי הבבלי והירושלמי ושיטת הרמב"ם ושאר ראשונים בסוגי, סיכם שבתפילה בלחש חייב להתפלל כמנהג אבותיו, ואין בזה משום לא תתגודדו, הואיל ולשיטת הרמב"ם דבר זה אינו נחשב כמחלוקת. ע"ש. ולהרא"ש מכיון שכו"ע ס"ל דיוצא י"ח בשני הנוסחאות, א"כ הנוסח הינו רק מנהג, ובכה"ג ליכא לא תתגודדו. אמנם בקדושה שנאמרת בקול רם, ודאי אסור לשנות ממנהג שהוא שם מפני המחלוקת. ולהרמב"ם יש בזה משום לא תתגודדו. וכך מורה הרב אלישיב.

אולם בשו"ת יחוד"ד ח"ד (סי' לו) ובהערה שם, מבואר דכל כה"ג אין לשנות ממנהג אבותיו גם בקדושה הנאמרת בקול. והביא משו"ת חתם סופר (או"ח סי' טו סעי' ב) שהגאון החסיד שבכהונה רבי נתן אדלר הוא בעצמו עבר לפני התיבה והתפלל כספרדי בסידור הארי" ז"ל, וכן נהג הגאון בעל ההפלאה. **ואמנם** החתם סופר בהמשך דבריו מסייג דבריו, שאף אחד מהמתפללים האשכנזים נהג כמותם. ואפי' בנו של בעל ההפלאה הגאון בעל מחנה לוי, לא שינה מנוסחת האשכנזים, ומיד אחר פטירת אביו הגאון

סח. כהן שיש לו מום בפניו או בידיו, לא ישא כפיו, מפני שהעם מסתכלין בו, ומסיחים דעתם מן הברכה. ואם היה דש בעירו, כלומר, שבני עירו רגילים בו, והכל מכירים שיש לו אותו מום, ישא כפיו. וכל ששהה שלשים יום בעירו נחשב דש בעירו. ובזמנינו שכבר פשט המנהג שכל הכהנים משלשלים הטלית על פניהם וידיהם בעת הברכה, וגורבים גרביים לרגליהם, אפילו אם יש בפניו ובידיו וברגליו כמה מומים, ואפילו לא היה דש בעירו, עולה לדוכן ונושא (כפיו. סח)

ואשה שמבית אביה רגילה להתפלל בנוסח אשכנז, ונישאה לבעל שמתפלל בנוסח ספרד, אם חייבת לשנות נוסח התפילה ככל הנהגותיה, דגרירא בתר בעלה, כדין ההולך ממקום למקום כשאין דעתו לחזור שנוהג כמנהגי מקום שהלך לשם. וכפי שנהג רב זירא דאכיל מוגרמת בא"י [חולין יח:]. וכמבואר בסוגי' דפסחים (נא) דאף לקולא הוא כן. אבל בדעתו להשתקע כאן לעולם, א"צ להחמיר כמנהג מקומו שיצא, ויכול להתנהג כקולי המקום שיושב ביניהם עכשיו, ואשה שנישאת נחשבת כעקרה למקום בעלה. וראה ביבי"א ח"ה, ובאג"מ (א"ח סי' קנח ובאה"ע סי' נט). אמנם בענין נוסח התפילה מובא בס' ישא יוסף הנז', דשאני משאר מנהגים, דמכיון שנוסח ספרד-חסידים מקורו משינוי שעשו קהילות החסידים ממנהגי אבותם, שהרי אבותם התפללו בנוסח אשכנז, לפיכך אינה מחוייבת לשנות לנוסח בעלה, ויכולה להמשיך להתפלל בנוסח אשכנז. ע"כ. אולם לגבי נוסח הספרדים באשכנזיה הנישאת לספרדי צריכה לשנות הנוסח והמבטא כמנהג בעלה, לפי המבואר בילקו"י פורים בסוף הספר.

הנ"ל. ותמוה שאינו תלוי במה שכיבדוהו. ושמא היה קשה לו לשנות מהרגלו. ובאמת שבס' הליכות שלמה (פ"ה ס"כ בהערות) מובא שהגרש"ז אויערבאך היה מברך בחו"ק לספרדי בהברה ספרדית. וכן נהג כשסידר חו"ק לאחד מבניו של מרן זיע"א.

ובז"ש בס' ישא יוסף הנ"ל (עמ' לו) בשם הרב אלישיב, כי לדעת החזו"א גם מי שמתפלל בהברה ספרדית יקפיד לומר שם אדנות בהברה אשכנזית, ולכן השיב לשואל אשכנזי שהורגל במבטא ספרדי, שיקפיד לומר שם אדנות בהברה אשכנזית. ע"ש.

אולם אחה"מ נעלם ממנו מ"ש הגר"א בביאוריו לתיקוני הזהר (תיקון יט דף לה) שקריאת הספרדים היא הנכונה. וע' בילקו"י פורים בסוף הספר, דהכי מוכח מפיוטי רבי אליעזר הקליר, כמבטא הספרדים בשם ה'. וכך היה מבטאו של רש"י [ע' הגהות יעב"ץ ברכות מו:]. וכך היה מבטאם של הר"ף, התוס', הרמב"ם, רבי יהודה הלוי, רבי שלמה אבן גבירול, ועוד רבים, כאשר הארכנו בס' ד"בילקו"י פורים בסוף הספר. ראה שם.

כהן שיש לו מום אם עולה לדוכן

ובמחכ"ת אשתמטיה תלמוד ערוך בתענית (כו). דפריך, אי מה כהן משרת בעל מום לא, אף כהן מברך בעל מום לא, ומשני, הא אתקש לניזר (שישנו בעל מום). ומאי חזית דמקשת לקולא אקיש לחומרא, אסמכתא בעלמא מדרבנן נינהו ולקולא. וכתבו התוס', מכאן שכהן בעל מום נושא כפיו. וכבר השיגו על הט"ז בזה, בשו"ת שבות יעקב ח"ב (סי' א'), והקרבן נתנאל (פ"ג דמגילה סי' יט אות ח'), והא"ר (ס"ק נב וסי"ח), והיעב"ץ במו"ק (דף נד ע"ב ד"ה אמנם, ושם ע"ד), ומהר"י עייאש בספר מט"י (סי' קכח סק"א), ומהר"י טאייב בספר ווי העמודים (סי' טו אות ה'), ובספר מעין התכמה (דף פג:), ובספר יד המלך (פט"ו מהל' תפלה ה"ב). ובספר יד דוד (תענית כו:), ובספר מנחת אהרן (כלל טז סי' סו), ובערוה"ש (סי' קכח ס"ק מד), ועוד. וע' בשו"ת זכרון יוסף

סח) עפ"ד הטור והש"ע (סי' קכח סעי' ל' ולא), והאחרונים שם. ועוד. ואכמ"ל.

והנה הט"ז (סי' קכח ס"ק כז) הקשה, שאפי' אם היה דש בעירו, למה לא יהיה הבעל מום נפסל לנשיאת כפים משום ההיקש, שנאמר לעמוד בשם ה' לשרתו ולברך בשמו, שכשם שפסול לעבודה יהיה פסול לברכת כהנים, שמתעם זה כתבו התוס' (סוטה לה.), שנראה לר"י שכהן שברך ברכת כהנים בישיבה לא עשה ולא כלום, הואיל ואתקש ברכה לשירות, וגבי שירות קי"ל בזבחים (ג): שיושב מחלל עבודה. הילכך אף כאן צריך לחזור ולברך מעומד. עכ"ל. וכן נפסק כיו"ב בש"ע (סעי' לה), שכהן ששתה רביעית יין בבת אחת לא ישא כפיו, משום דאתקש ברכה לשירות. עכת"ד.

סט. כהן שנפצע במלחמה ונקטעה כף ידו, יש אומרים שכל קדושת כהונה עליו, ומכיון שבזמן הזה שהכהנים מכסים ידיהם בטלית אין חשש שמא יסתכלו בידיו ויסיחו דעתם מן הברכה, לפיכך עולה לדוכן ונושא כפיו בברכת כהנים. ויש חולקים ואומרים שאם ניטלה כף ידו אינו בר נשיאות כפים, ואינו נושא את כפיו אפילו אם הוא דש בעירו. ואפילו אם ניטלה רק כף יד אחת. והעיקר להלכה דבנקטעו האצבעות, וכף היד נשארה קיימת, נושא כפיו, אבל אם ניטל כל כף היד, אינו נושא כפיו. (סט)

ע. סומא בשתי עיניו, אפילו אם הוא דש בעירו אינו נושא כפיו, דספק ברכות להקל. ויש אומרים דאם הוא דש בעירו אפילו הוא סומא בשתי עיניו יכול לישא כפיו. (ע)

לשירות, משום שכך נאמר בפירוש, "לעמוד בשם ה' לשרתו ולברך בשמו". ובהרא"ש (פ"ג דמגילה ס"י ט), הביא ג"כ מחז"ל, לעמידה הקשתיו ולא לדבר אחר. ועיין בקרבן נתנאל שם. [ממרן אמו"ר זיע"א].

שטיינהארט (ס"י יג דף יט ע"ד) מ"ש לפלפל בדברי הט"ז בזה. וכן בשו"ת שמן רוקח תליתאה (ס"י ד), ובפמ"ג (מש"ז סק"ט), ועוד.

ומה שהקישו התוס' דין ישיבה בברכת כהנים

כהן שנקטעה כף ידו

וממילא גם בנקטעו ידיו אם היה דש בעירו נושא כפיו. והנה גבי סומא בשתי עיניו אפי' דש בעירו להלכה נקטי' דאינו נושא כפיו משום סב"ל אפי' נגד מרן, ולפ"ז גם בנקטעו ידיו דאינו נושא כפיו. ומ"ש הרדב"ז שאין נשיאות כפים מעכבת, ולכן כהן שנקטעו ידיו אין לפוסלו מטעם זה, כבר העיר ע"ז בבית מנוחה הנז', וכ"ד הכנה"ג דנשיאת כפים מעכבת, וכן כתבו המג"א (ס"ק כא). הפר"ח, הא"ר, הגר"ז, הפמ"ג, ברכ"י, ועוד. וכן עיקר.

(סט) ע"פ המבואר בהערה הנ"ל. והנה הרמב"ם (פרק טו מהל' נשיאות כפים ה"ב) כתב, כהן שיש לו מומין בפניו או בידיו או ברגליו וכו', לא ישא כפיו מפני שהעם מסתכלים בו וכו'. ואם היה דש בעירו וכו' מותר, לפי שאין מסתכלים בו. וכתב מרן הכס"מ, יש להסתפק בזה"ז שנוהגים לכסות פניהם וידיהם בטלית, אם מותר לישא כפיו. אך מרן בש"ע (ס"י קכח סעי' לא) פסק, שאם מנהג המקום לשלשל הטלית על פניהם, ישא כפיו. ע"כ.

ובשו"ת הרדב"ז ח"ה (ב' אלפים וק"ו) כתב, כהן שנקטעה ידו, מסתברא שלא ישא כפיו אפי' במקום שמכסים פניהם וידיהם בטלית, שכיון שהמום ניכר מתחת הטלית, הכל מסתכלים בידיו, ואפי' רגילים אצלו לא ישא כפיו. אבל משום נשיאות כפים אין זה מעכב וכו'. וכתב בבית מנוחה, דכתב כן לפי מה שהעלה דסומא לא נושא כפיו אפי' דש בעירו, אבל לדעת מרן דסומא הדש בעירו נושא כפיו, ישא כפיו,

ואמנם בילקו"י ח"א (מהדורת שנת תשמ"ה, עמ' שיט) כתב מרן אמו"ר זיע"א דעולה לדוכן ונושא כפיו בברכת כהנים. אך בשו"ת יבי"א ח"ח (תארו"ח ס"י יג אות ב) חילק בזה בין אם נקטעו רק אצבעות ידו, דבזה יכול לעלות לדוכן, שהרי הוא בר נשיאות כפים, לבין נקטעה כל כף ידו שיש בו חסרון של נשיאות כפים, דאינו נושא כפיו.

אם סומא עולה לדוכן

דס"ל כסברא ראשונה שהביאה בסתם. ויש דייקו כן גם מדברי הרמב"ם (בפרק טו מהל' נשיאות כפים ה"ב) שכתב: כהן שיש לו מומין בפניו או בידיו או ברגליו וכו', וכן הסומא בעין אחת לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, והכל היו רגילים בזה הסומא באחת מעיניו, מותר, לפי שאין מסתכלים בו. ע"כ. ומשמע שאם היה סומא בשתי עיניו, אפי' הוא דש בעירו לא ישא כפיו. וכ"כ לדייק בבית מנוחה (דף קמה). **ואמנם** מרן בב"י (ס"י קכח ד"ה ומשמע) כתב, שאפי'

(ע) הנה דעת הראב"י"ה (מגילה ס"ט תקפח) שאם היה סומא באחת מעיניו והוא דש בעירו, עולה לדוכן. אבל סומא בשתי עיניו כלל וכלל לא. ע"כ. וכ"כ המאירי (מגילה כד. עמ' פ' ב"ד"ה סומא פורס על שמע).

וז"ל הריטב"א (מגילה כד.): זבלגן לא ישא כפיו, ואם היה דש בעירו מותר. וכן סומא באחת מעיניו. אבל סומא גמור לא חזי לנשיאות כפים אפי' דש בעירו. וי"א דכי נקט באחת מעיניו היינו לרבותא בשאינו דש בעירו, אבל דש בעירו אפי' בשתי עיניו. ע"כ. ומשמע

עא. כהן שיש לו תחבושת בכף ידו עד הפרק, נושא כפיו ואין לפוסלו משום חציצה. וכן מעשים בכל יום שגם כהן שיש על ידו תחבושת עולה לדוכן ומברך ברכת כהנים ואין פוצה פה. וכן עיקר שאין בזה משום חציצה. (עא)

להראש"ל אג"ן הסהר בשו"ת חוקי חיים (דף קמו) שכתב עפ"ד האגודה בשם ר"י, שאף סומא בשתי עיניו אם דש בעירו שרי. ע"ש. וכן עיקר. עכ"ד. ולכאורה חזר בו ממ"ש ביבי"א הנז'. אך לא הזכיר שם מה שכתבו ברעת הרמב"ם, ובשו"ת יבי"א שם כתב: ומכיון שלשון הרמב"ם מדוייק ג"כ דלא מהני דש בעירו לסומא בשתי עיניו, כמ"ש הרדב"ז, נראה דבכה"ג נקטי' דסב"ל אפי' נגד מרן. ואע"פ שהרדב"ז עצמו בח"א (סי' לט) כתב כדברי מרן הבי"ל, ושאין הכרח מדברי הרמב"ם לפסול סומא בשתי עיניו אפי' הוא דש בעירו. מ"מ בהגלות נגלות דברי הראשונים הנ"ל נראה דשו"ת עדיף, דסב"ל. ע"כ.

ובאמת שהוא כלל גדול בדינו דאף נגד מרן אמרי' סב"ל. וא"כ לכאורה יש לתפוס עיקר לדינא שאין לכהן סומא בשתי עיניו לעלות לדוכן, משום ספק ברכות. וצ"ע מ"ש במאו"י. ויתכן דכיון שבזה"ז אין אנו נושאים כפים בלא כיסוי בטלית, ממילא ליכא להאי חששא שיסתכלו בו. ויש גם לדון אם הכא הוי בכלל ספק ברכות, שיתכן ובדיעבד אם עבר הכהן הסומא ועלה לדוכן, שאין ברכתו ברכה לבטלה, דסו"ס גברא חזי, והוא רק מחשש שמא יסתכלו בו. אך מאידך י"ל דכיון שחששו כן גם אם יברך ברכתו הויה ברכה לבטלה [וכדמשמע מהתשובה ביבי"א]. ועדיין צ"ע בזה.

יש לו תחבושת על כף ידו אם עולה לדוכן

יגונה. וכ"ז דלא כמ"ש בשו"ת רבבות אפרים ח"א (סי' צד אות ב') שאף שבידין נט"י לא הויה חציצה, מ"מ לגבי ברכת כהנים הויה חציצה, דהא איתקש לעבודה, דכתיב לשרתו ולברך בשמו, וכמו שאמרו בטוטה (לה). מה שירות בעמידה אף נשיאת כפים בעמידה. ואף אנו נאמר כשם שחציצה פוסלת בעבודה ה"נ פוסלת לנשיאת כפים. ולפי האמור לא שייכא חציצה בכה"ג. וע"ע בפתה"ד (סק"י), ובכה"ח (אות פא). [קטע זה משו"ת יבי"א ח"ח סי' יג אות ד']. ויש להוסיף, דהא אמרו חכמים, דאפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת, והעיקר הוא שיש לו כף יד, ומה לנו אם זה מכוסה ברטייה.

סומא בשתי עיניו אם היו בני העיר רגילים בו מותר לישא כפיו, ומה שלא הוזכר בתלמוד אלא סומא באחת מעיניו, היינו לומר שאע"פ שאינו סומא אלא באחת מעיניו כל שאינו דש בעירו לא ישא כפיו. ואע"פ שמדברי רבינו ירוחם לא משמע כן. ע"כ. וכ"פ בש"ע (סי' קכח סעי' ל'), שאם היה דש בעירו אפי' סומא בשתי עיניו, ישא כפיו.

והנה אע"פ שמרן הש"ע פסק דסומא הדש בעירו נושא כפיו, יש לחוש לדברי הראשונים שחלקו ע"ז, דקי"ל דסב"ל אפי' נגד מרן, ושוא"ת עדיף. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"א (סי' כו אות ח'), וח"ד (סי' יד), וח"ו (סי' כג אות ב'), וח"ח (סי' יג אות א'), ובהערות מרן אאמור"ר זיע"א בראש ספר נהר מצרים (שנדפס מחדש בשנת תשמ"ה), ובילקו"י א' (מהדורת שנת תשמ"ה עמ' פד).

אלא שיש לעיין בזה ממ"ש מרן אאמור"ר בספרו מאו"י (מגילה כד:), שיצא לאור אחר שיצא לאור יבי"א ח"ח הנז', ושם ה"ד הרב שאילת יעב"ץ שכתב דסומא בשתי עיניו לא יעלה לדוכן אפי' דש בעירו. וציין למ"ש ע"ד מרן החיד"א במחז"ב. וה"ד הראב"ה הנ"ל. שהוא תנא דמסייע לרבינו ירוחם [שלא יעלה לדוכן]. וכן העלה בשו"ת משכנות יעקב מקרלין (סי' פה) שסומא בשתי עיניו אפי' דש בעירו לא ישא כפיו. וסיים ע"ז במאו"י: ואין דבריו מוכרחים, וכן ראיתי

(עא) אע"ג דמקשינן ברכה לשירות (סוטה לה). ובשירות כה"ג חציצה [ועיין בפסחים גז.], מ"מ כיון שכהן בעל מום כשר לברכה, וכמו שאמרו בתענית (כו). משום דהך היקשא אסמכתא בעלמא הוא מדרבנן ולקולא. ע"ש. ה"נ לענין חציצה יש להקל בנשיאות כפים. ואמנם מצינו להרב פחד יצחק (מער' ת') הובא בעיקרי הד"ט (סי' ה' אות נו), שאסר להתפלל בבתי ידים [כפפות] דהוי כיהרא ובזיון, כדאמרי' גבי יששכר איש כפר ברקאי, וגם אין דרך לעמוד בכך בפני גדולים, וכ"כ הבי"ח (סי' צא). ע"ש. מ"מ ברטייה ותחבושת לית לן בה, כיון שהוא אנוס ומוכרח בהן, וההכרח לא

עב. כהן שיש על ידיו כתובת קעקע, רשאי לעלות לדוכן לישא כפיו, כשמכסה עצמו בטלית באופן שאין הכתובת קעקע נראית לעיני הצבור. ובפרט אם הדבר נעשה שלא לרצונו, או שחזר בתשובה. (עב)

עג. כהן שאינו מדקדק במצות, [אבל אינו מחלל שבת בפרהסיא], או שהיו הבריות מרננים אחריו שעובר עבירות חמורות, או שלא היה משאו ומתנו באמונה, הרי זה עולה לדוכן ונושא כפיו, ואין מונעים אותו מלישא כפיו. ואף על פי שעדיין לא חזר בתשובה. לפי שזו היא מצות עשה על כל כהן הראוי לנשיאת כפים, ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות. ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכתו של הדיוט זה, לפי שאין קיבול הברכה תלוי בכהנים, אלא בהקב"ה, שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, הכהנים עושים מצותם שנצטוו בה, והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו. (עג)

עד. אולם אם הכהן מחלל שבת בפרהסיא במזיד, הרי הוא כעכו"ם לכל דבר, ואינו עולה לדוכן לנשיאת כפים. ומכל מקום אם בא לעלות לדוכן אין צריך למונעו מלהצטרף לאחיו הכהנים לישא כפיו. אבל אם אין שם כהן אחר אם אפשר טוב לשכנעו שיצא מחוץ לבית הכנסת ולא ישא כפיו, ואם אי אפשר לשכנעו יש להעלים עין גם בזה, וישא כפיו לברכת כהנים. וכל שכן שאם עבר ועלה לדוכן שיש להעלים עין ממנו ולא להורידו מהדוכן, ואפילו כשאין שם כהן אחר, שגדול השלום. ועונים אמן אחריו. ואם חזר בתשובה עולה לדוכן אף לכתחלה. (עד)

כהן שיש על ידיו כתובת קעקע אם עולה לדוכן

(עב) כן הורה מרן אאמו"ר זיע"א במעשה שבא לפניו. ואף אם הכתובת קעקע נעשתה לרצונו, וא"כ עבר איסור חמור מפני חוקת העכו"ם, ודמיא לע"ז, הנה אין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצוות,

וכיון שמכסה ידיו בטלית רשאי לעלות לדוכן, וממילא ליכא למיחש להיסח דעת. וראה בהערה דלהלן לענין כהן מחלל שבת בפרהסיא אם עולה לדוכן, וכ"ש היכא שחזר בתשובה.

כהן שאינו מדקדק במצוות אם עולה לדוכן

(עג) בירושלמי גיטין (פ"ה הלכה ט') אמרו: "שמא תאמר כהן זה מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכני? אמר הקב"ה, וכי הוא מברך, אני הוא שמברך, שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם." וכן"פ הרמב"ם (הלכות נשיאת כפים פרק טו ה"ו וה"ז) וז"ל: כהן שלא היה לו אחד מן הדברים המונעים מנשיאת כפים, אע"פ שאינו חכם ואינו מדקדק במצות, או שהיו הבריות מרננים אחריו, או שלא היה משאו ומתנו עם הבריות בצדק, הרי זה נושא כפיו וכו', ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות, ואל תתמה ותאמר, ומה תועיל ברכת הדיוט זה, שאין קיבול הברכה תלוי בכהנים, אלא בהקב"ה, שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. הכהנים עושים מצותם שנצטוו בה, והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו. ע"כ. וכ"כ מרן בש"ע (סי' קכח סעי' לט). ואע"פ שבשפיכות דמים

נפסל הכהן מלישא כפיו, כמו שאמרו בברכות (ל"ב), וביבמות (ד), תירץ מרן הבי"י, שהירושלמי מיירי שהעם מרננים אחריו כן, ואין הדבר ידוע בבידור שהוא שופך דמים באמת. וכן מבואר בס' האשכול (עמ' כט). ועיין באו"ז ח"ב (סי' תיב), ובמרדכי מגילה (פ"ג סי' תתיח), ועוד. ומה שכתבנו שאפי"ל לא חזר בתשובה נושא כפיו, כן מוכח מדברי הרמב"ם הנ"ל, שאין אומרים לרשע הוסף רשע וכו'. וכ"כ הפר"ח (סי' קכח סעי' לט). וכ"כ הא"ר (שם סק"ע), ודלא כמ"ש המג"א בשם המהראנ"ח בתשובה ח"ב (סי' מא), שזהו דוקא בעשה תשובה. וכ"פ להקל הגר"א והמגן גבורים והמשנ"ב. ומ"ש בסידור בית מנוחה (דף קמט. אות לא), להכריע כדברי המהראנ"ח, אין דבריו מוכרחים. וכ"כ בכה"ח (סק"ק רלד). וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סי' יח), דסוגיין דעלמא כדברי הפר"ח, ושכן המנהג פשוט.

כהן מחלל שבת בפרהסיא

(עד) הנה אם הוא מחלל שבת בפרהסיא במזיד לכאורה יש למונעו מלישא כפיו, שהרי בגמ' חולין

(ה) מבואר, שמחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעכו"ם לכל דבר. וכ"כ הרמב"ם (בפרק ל' מהל' שבת הלכה טו).

ואף שבשורת רשב"ן (חאו"ח סי' צ) הביא בשם ספר דורש לציון בתשובה, שהחליט שזהו דוקא במומר להכעיס, ובדורינו אינם עושים כן להכעיס. ע"ש. א"ז נכון להלכה. וכ"כ במשנ"ב, שיש למנוע כהנים מחללי שבת בפרהסיא לישא את כפיהם ולברך את ישראל. ואע"פ שמרן הש"ע עצמו לא כתב להדיא ד"ז שהמחלל שבת בפרהסיא אינו נושא את כפיו, ורק האחרונים הביאו ד"ז גבי נשיאת כפים, הנה מסתבר שגם מרן יודה לדין זה, אחר שהאחרונים למדו הדין ממ"ש בה"ג שדינו "כגוי". ואם דינו כגוי היאך ישא את כפיו.

ע"ש. וכתב מרן בש"ע (סי' קכח טע"ז) דמומר לע"ז לא ישא כפיו. וכתב הפר"ח שם, דה"ה אם הוא מחלל שבת בפרהסיא, שלא ישא כפיו עד שיחזור בתשובה. וכ"ה בש"ע הגר"ז (סעי' נב). וכ"כ הפמ"ג כאן (במש"ז סי"ק ט). וכן פסקו בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סי' יח). ובשו"ת קרן לדוד (סי' כה), ובשו"ת הגאון רבי אליהו גוטמאכר (חאו"ח סי' טו), ובשו"ת מילי דאבות ח"ה (סי' יג). ובשו"ת הרב"ז ח"ג (סי' נט). ובשו"ת פני מבין (חאו"ח סי' כה אות ג). והיינו אפי' עושה כן לתיאבון, ולא רק כשעושה להכעיס, וכמו שנתבאר בשו"ת יבי"א ח"א (יוד" סי' יא אות כה).

כהן מחלל שבת בנשיאת כפים

המספחת לרוב עד שנעשה חילול שבת אצל רובם כהיתר. ועוד שיש בהם שמתפללים תפלת שבת ומקדשים קידוש היום, ואח"כ מחללים את השבת, והואיל והם מודים בתפלה על מעשה בראשית, המיקל שלא לחושבם כעכו"ם יש לו ע"מ שיסמוך. וכ"ש בניהם אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת, וחומרת העבירה של המחלל שבת, דהוי כתינוק שנשבה בין הגוים. והביאו להלכה בשו"ת בית יצחק ח"ב מיו"ד (סי' כג) ועוד אחרונים. והארכנו בזה בילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם כרך ב' (פרק ו). ולכן אם א"א לשכנע את הכהן שיצא מחוץ לביהכ"נ, בלי לגרום למריבה, יש להעלים ממנו עין גם אם אין שם כהן אחר.

והנה בילקו"י ח"א (מהר"ו שנת תשמ"ה, עמ' שכ), נתבאר, שכהן מחלל שבת בפרהסיא במזיד, הרי הוא כעכו"ם לכל דבר, ואינו עולה לדוכן לנשיאת כפים. ורק אם כבר עלה לדוכן לישא כפיו יש להעלים ממנו עין. [וכבר כתבנו בכמה מקומות, שילקו"י ח"א, לאחר שכתבנו את כל ההלכות והמקורות, לפי סדר הש"ע, והגשנו הדברים בפני מרן אאמ"ר זיע"א, חזר הוא בעצמו לכתוב את כל הספר [ח"א בלבד] סעי' אחר סעי', והוסיף הרבה במקורות, וזו הסיבה שהזכיר בספריו יבי"א חלק ז-ט והליכ"ע, "כמו שכתבנו" בילקו"י ח"א. והיינו מפני שחזר הוא בעצמו וכתב את כל ההלכות והמקורות בכתב ידו, אחר שהגשנו בפניו מה שכתבנו. ונמצא שההלכה הנ"ל נכתבה על ידו בזמנו].

גם בשו"ת אג"מ (חאו"ח סי' לג) כתב, שאמנם מן הדין מחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם, אבל מ"מ יש לפקפק הרבה בזה, כי לאו כללא הוא, דאטו להרמב"ם דס"ל שמומר לע"ז לא מהני ליה תשובה לישא כפיו, וכי יפסול גם מחללי שבת ששבו בתשובה, הא ודאי שלא ניתן להיאמר כלל [וכ"כ הפר"ח, שאם שבו בתשובה ש"ד]. וא"כ חזינן שלענין נשיאות כפים אין המחלל שבת נידון כעכו"ם וכו'. ועוד שהסבר החילוק בין צינעא לפרהסיא, כי בצינעא יכול להיות שהוא רק למלאת תאוותו, ולא מצד כפירה במעשה בראשית, ותלינן בהכי מצד חזקת כשרות, משא"כ בפרהסיא שנראה שעושה כן מפני שהוא כופר במעשה בראשית, כפירוש רש"י (הולין ה). וכו'. ולפ"ז בזה"ז שרוב מחללי שבת בפרהסיא עושים כן בשביל תאותם, וריבים מהם הולכים לביהכ"נ להתפלל, ואח"כ הולכים לבית מסחרם, אפשר שגם בפרהסיא נידון כמו בצינעא. שהם עושים מחמת תאוות הממון, ואינם כעובדי ע"ז לכל דבר, וכ"ש לנשיאות כפים. ונמצא שמן הדין אין לפוסלם לנשיאת כפים, ולכן אין למחות ביד חזקה

אולם בשו"ת יבי"א ח"ז (חאו"ח סי' טו) נתבאר יותר, דאם אין שם כהן אחר אם אפשר טוב לשכנעו שיצא מחוץ לביהכ"נ ולא ישא כפיו, ואם א"א לשכנעו יש להעלים עין גם בזה, וישא כפיו לברכת כהנים. וכ"ש שאם עבר ועלה לדוכן שיש להעלים עין ממנו ולא להורידו מהדוכן בחזקת היד, ואפי' אין שם כהן אחר, שגדול השלום. וה"ט מפני שלדאבון לב עבירה זו נפרצה מאד בדורות האחרונים, ויש בכמה קהלות כהנים מחללי שבת, ואם ימנעו אותם מנשיאת כפים יבואו לידי קטטה ואיבה ומצה ומריבה, ואנו אין בנו כח להעמיד כל משפטי התורה על תלם. הילכך ראוי לנכון לגבב קולות בנידון זה, במקום שיש צורך בדבר, ובהקדים דברי רש"י בחולין (ה). דה"ט דמומר מחלל שבת בפרהסיא דינו כעובד ע"ז, מפני שהמחלל שבת כופר במעשיו של הקב"ה, ומעיד עדות שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית. וע"פ זה כתב בשו"ת בנין ציון החדשות (סי' כג) שאמנם כן הוא מעיקר הדין, מ"מ י"ל שבפושעי ישראל של זמנינו, יש להם דין אומר מותר, שאין דינו כמזיד, מאחר שפשתה

עה. כהן שהרג את הנפש, בין בשוגג בין במזיד, אף על פי שעשה תשובה, לא ישא כפיו, שנאמר (ישעיה א, טו): ידיכם דמים מלאו, וסמך ליה ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם. לפיכך כהן שהיה נוהג במכונית, וגרם בידים לתאונה קטלנית, אם נהג ברשלנות, כגון שנסע במהירות מופרזת, או שלא ציית לתמרור במקום שהיה עליו לעצור, ועל ידי כן התנגש ברכב אחר, וגרם לאיבוד נפש מישראל, הרי שגגתו עולה זדון, ונפסל מלעלות לדוכן לישא כפיו לעולם, אף על פי שעשה תשובה, שהוראל ויצאה תקלה מתחת ידו באיבוד נפש מישראל, שוב אין קטגור נעשה סניגור, ואינו ראוי לישא כפיו, ואפילו אם עלה לדוכן ירד, שיש בזה איסור ברכה לבטלה. ואפילו אם יצא זכאי בבית המשפט, כל שיודע בעצמו שנהרג אדם מישראל על ידו, ואפילו אם הדבר אצלו בספק, אסור לו לישא כפיו. ואמנם האשכנזים מקילים בזה אם היה הדבר בשגגה ועשה תשובה, אבל אנו קבלנו הוראות מרן השלחן ערוך שאוסר לישא כפיו אפילו הרג בשוגג ועשה תשובה. וכן הורו הלכה למעשה גדולי רבני ספרד. (עה)

כיבוד אב ואם (פ"ז הע' ט', עמ"ס שסב. מהר"ק כרך ב' עמ' כא.)

וכהן בעל תשובה שהיה מחלל שבת בפרהסיא, אם עולה לדוכן לישא כפיו, ראה בקובץ אורייתא (כרך ה' עמ' ט') תשובה מכת"י מראש הישיבה מוהר"ר עזרא עטייה זצ"ל, וכתב שם, דהנה מרן (בסע"ז) כתב, שאם המיר דתו לע"ז, אינו נושא כפיו, וסברת המכשיר בעשה תשובה הביאה בשם י"א, וידוע שדרך מרן לפסוק כדעת הסתם, ומה שכתוב בש"ע ע"ד הי"א וכן עיקר, הגהת מור"ם היא, ומ"מ לא ילפי' חילול שבת מעכו"ם, דשאני עכו"ם דחמירא טובא, ויהרג ואל יעבור, משא"כ חילול שבת דיעבור אל יהרג, ותו דהא דהמיר לעכו"ם פסול הוא משום קנסא (ע"ז נב:) ומקנסא לא ילפי' והיכא דקנסו קנסו. ואע"ג דבש"ע (יו"ד סי' ב' ס"ה) פסק מרן דמחלל שבת בפרהסיא מנסך היין ודינו כעכו"ם, מ"מ בעשה תשובה לא מחמירין כלל, וכן בגילוי עריות שאם בא על אשת איש או על שאר עריות, אם עשה תשובה חוזר לכשרותו, אבל אם לא עשה תשובה לא, שהרי פסק מרן (שם סע"י מ') הנושא נשים בעבירה אינו נושא כפיו, וכ"ש כבא על אשת איש, והתשובה היא שיקבל עליו שלא ישוב לכסלה ובזה מתכשר. וע"ש עוד.

כהן שהרג את הנפש בתאונה

סע"י לח). ואמנם הרמ"א שם כתב, שאם עשה תשובה נושא את כפיו, ויש להקל על בעלי תשובה שלא לנעול דלת בפניהם, והכי נהוג. ע"כ. וכ"ד הגר"ז בש"ע שלו (סי' קכ"ג), והח"א (כלל לב ס"ה), והמשנ"ב, וקש"ע. ושכן מנהגם. אבל אנו מנהגינו כדעת מרן הש"ע וכנ"ז.

באלו שמניחים אותם לישא כפיהם. ואף שאין רוח חכמים נוחה מהם, מ"מ אין מחזיבים אנו למונעם מנשיאת כפים. וע"ע במ"ש בח"ב (או"ח סי' ד'). ויש לצרף מ"ש מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (חיו"ד סי' נ'), שאין דין מחלל שבת בפרהסיא לחושבו כעכו"ם לכל דבר אא"כ העידו עדים בפני ביי"ד על מעשיו, והועד בפניו, אבל אם לא העידו עליו בבי"ד, ורק ע"פ קול ההמון שנתפשט נודע שהוא מחלל שבת וכו'. ומה גם בזמנינו שהדור פרוץ מרובה, אין להרחיק אנשים כאלה כ"כ ולדחותם בשתי ידיים, שלא יפקרו טפי. ע"ש. ותנא דמסייע ליה הגרעק"א בחידושי ליו"ד (סי' רסד).

והגאון מסטמאר בשו"ת זכרון יהודה (סי' צט) הביא את דבריו להלכה. ואע"פ שיש רבים החולקים על סברא זו, מ"מ כשקיימת סברת הבנין ציון, באלה שמתפללים בשבת ומקדשים קידוש היום, וגם לא נתקבלה עליהם עדות בבי"ד, יש כאן כעין ס"ס להקל שלא למונע מהם נשיאות כפים כשהשעה צריכה לכך. אמנם הדין כן בכל כהן מחלל שבת, ולא רק במתפלל ומקדש בביתו, ע"פ המבואר בשו"ת יבי"א הני"ל. וראה עוד בדין מחלל שבת בפרהסיא בזה"ז בילקו"י שבת כרך א' (בדיני קידוש מהר"ק עמ' רפו, מהר"ב חלק שלישי סי' רכב הע' כט עמוד תרמט) ובילקו"י על הלכות

(עה) בגמ' ברכות (לב): אמר רבי יוחנן, כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, שנאמר ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם, ידיכם דמים מלאו. וז"ל הרמב"ם (פ"ט מהל' תפלה): כהן שהרג את הנפש, אע"פ שעשה תשובה לא ישא את כפיו. וכ"פ מרן בש"ע (סי' קכ"ג)

עו. אם הכהן היה נוהג ברכב, ופגע בזקן או בחולה, ומתו לאחר זמן, והדבר נעשה בשוגג, והכהן עשה תשובה, המורה להקל בזה אף לספרדים לעלות לדוכן יש לו על מה לסמוך. כיון שלא מת מיד מהתאונה. (עו)

עז. אולם אם היה אנוס לגמרי, כגון שהיה נוהג בזהירות, ובפתע פתאום קפץ ילד לתוך הרחוב והתגלגל לרגלי המכוננית ונדרס למות, אם קיבל עליו תשובה על פי הוראת חכמי ישראל, על התקלה שיצאה מתחת ידו, רשאי לישא כפיו, כיון שהיה אנוס בזה. וכל שכן אם הנפגע לא מת מיד אלא לאחר כמה ימים, שיש להקל בזה על בעלי תשובה. ושב ורפא לו. וכהן שהרג אדם טריפה במזיד, וכגון שהרופאים אמרו שהנהרג בלאו הכי היה חולה באופן שהיה צריך למות תוך י"ב חודש, אינו יכול לישא כפיו, אף שהרג טריפה. אך אם הרגו באונס, וכגון שהנהרג קפץ לכביש ועל ידי כך נהרג, הנהג הכהן נושא את כפיו [כמו שבכל אונס כמבואר לעיל]. (עז)

עח. כהנים שהשתתפו בקרבות של מערכות ישראל, נגד צבאות האויבים הערבים, ופגעו והרגו בחיילי האויב, אין ספק שהם כשרים והגונים לנשיאת כפים, מאחר שמלחמות ה' נלחמו להושיע את ישראל מיד צריהם, תחזקנה ידיהם ושכרם כפול מן השמים. ועוד שלא נפסל כהן שהרג את הנפש אלא בהורג נפש מישראל, מה שאין כן בהורג נכרי. (עח)

בכהן שהמיר את דתו לע"ז, ועשה תשובה, אם עלה לא יירד, משא"כ בהריגה, אפי' אם עלה ירד, ושלא כמ"ש בספר בני ציון (ס"ק מד). [וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ז (אור"ח סי' טו אות ב' בהערה) בדין כהן שהרג את הנפש בשוגג ועשה תשובה, אם נושא את כפיו].

(עו) ע"פ המבואר ביחוד"ד שם.

ונאם הוא איסור מה"ת לישא כפיו, הדבר תלוי בתירוצי התוס' ביבמות]. וע' בשו"ת הרלב"ח (סי' קיז) שכתב, שאפי' אין עדים שהרג, כל שמכיר בעצמו שהרג נפש לא ישא כפיו. ועיין בזה"ק (פר' פנחס) דמבואר שם ג"כ דין זה, דכהן שהרג את הנפש אינו יכול לישא כפיו. ובשו"ת יחוד"ד ח"ה (סי' טז בהערה) ביאר, דרק

הרג אדם טריפה אם יכול לישא כפיו

הטריפה אינו נפסל מלישא כפיו. אך יש לדחות, דהכא כיון דילפי' להאי דינא מקרא דיריכם דמים מלאו, כל ששפך דם, אף שהיה טריפה, אינו יכול לישאל כפיו, דסו"ס אותם ידים שנושא בהם את כפיו שפכו דם. ועיין בספר נופת צופים (ברכות לב:) שנסתפק בכלל הנ"ל, וכתב בדרך לימוד, דכיון שלא חל עליו שום חיוב מיתה, יתכן שאין עליו שם של רוצח, ויוכל לישא כפיו. ע"ש. אך שאלתי למרן אאמו"ר זיע"א והשיב, שהכל תלוי אם הרגו באונס או לא, שאם הרגו שלא באונס גמור, אלא בשוגג, סו"ס שפך דם, והרי הוא בכלל יריכם דמים מלאו.

(עז) שו"ת יחוד"ד שם. ויש לדון בכהן שהרג "בשוגג" אדם שעבר טיפול רפואי במקום שעושה טריפה, אם יוכל לישא כפיו, או לא. ובשו"ת יחוד"ד הנ"ל הביא משם רבי אהרן לוין, שכהן שהרג אדם טריפה לא ישא כפיו, שאע"פ שההורג את הטריפה פטור ממיתה לפי משפטי התורה, מ"מ רוצח הוא. ע"כ. אולם הרב איירי בהרג במזיד, דבזה איה"נ לא ישא כפיו. אבל לא נתבאר שם היאך הדין בשוגג. ולכאורה היה מקום להוכיח ממה שאמרו בגמ' סנהדרין (עח.) אמר רבא, הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור. וכ"פ הרמב"ם (פ"ב מה' רוצח הלכה ח.). ולכאורה כשם שהוא פטור מגלות, כך לגבי נשיאת כפים כל שהרג את

כהן שהרג גוי אם עולה לדוכן

להרגו בערמה, רעהו להוציא אחרים [גוים]. איסי בן עקיבא אומר, קודם מתן תורה היינו מוזהרים על שפיקות דמים [של בני נח], לאחר מתן תורה

(עח) כבר נתבאר דכהן שהרג את הנפש אינו נושא את כפיו, ויש לדון אם הדין כן גם בהורג גוי, כי במכילתא (פר' משפטים) אמרו, וכי יזיד איש על רעהו

עט. כהן מוהל שמל תינוק, ועל ידי שגגתו גרם למותו של התינוק, וכן כהן רופא שהיה מטפל בחולה, וטעה וגרם למותו של החולה, אם חזרו בתשובה רשאים לעלות לדוכן ולישא כפיהם, הואיל ולדבר מצוה נתכוונו. (עט)

פ. כהן שנשא גרושה לא ישא כפיו, ואין נוהגים בו קדושה, אפילו לקרות בתורה ראשון. ואפילו גירשה או מתה פסול, עד שידור הנאה על דעת רבים מהנשים שהוא אסור בהם. וכהן שנכשל עם אשת איש, או עם שאר עריות, אינו נפסל מלישא כפיו. [וכהן שייחד לו נכרית, אם צריך למנוע ממנו לישא כפיו ולהרחיקו, ראה בהערה]. (פ)

וכתב במאמ"ר (סי' קכח ס"ק מג) דהפרישה איירי בבן נח שמקיים ז' מצוות בני נח שלכל הדעות אסור לסבב לו מיתה, והשמיענו הפרישה, שבכל זאת כהן ההורגו אינו נפסל לדוכן, משום שהפסוק ידיכם דמים מלאו מיירי בהורגי ישראל. וראה בד"ו בשו"ת יחז"ד ח"ב (סי' יד).

לאחר שהוחמרו הוקלו? באמת אמרו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים. ובספר צדה לדרך למד מכאן, שגם ההורג גוי אינו נושא כפיו. אולם הפרישה כתב, שכהן שהרג את הנפש שלא ישא כפיו, זהו בהורג ישראל שהרי הראיה שמביא מהפסוק ידיכם דמים מלאו, בהורגי ישראל מיירי.

כהן מוהל שהרג את התינוק באונס אם נושא כפיו

לו לחוש לכלום, דלביה אנסייה. ובלבד שיוזהר כראוי בדיני נפשות, ולא יזיק בפשיעה. ע"כ. והובא בשו"ת הרשב"ץ ח"ג (סי' פב), ובב"י יו"ד (סי' שלו). וע"ע בשו"ת בשמים ראש (סי' שפ), ובשו"ת חת"ס (חז"ד סי' קעז), ובשו"ת מעשה אברהם (חז"ד סי' נה), ובשו"ת כנף רננה (חאו"ח סי' ס), ועוד.

וכן ראיתי בספר מנחת אהרן (כלל טו סי' ע) שנשאל בדין כהן רופא שטעה בשעה שהקיד דם לחולה, ופגע באחד העורקים, וגרם למותו של החולה, והעלה להקל בזה, משום דדמי למוהל שמל תינוק וגרם למותו, שעוסק במצוה, ועוד האריך בזה.

עט דין המוהל מבואר בדברי מרן הש"ע סי' קכח סעי' לו. וע"פ המקורות שבהערה בשו"ת יחז"ד ח"ה (סי' טז עמ' עב).

ודין כהן רופא נלמד מדין מוהל, שגם הרופא עוסק במצות פקוח נפש. ועיין להרמב"ן בספר תורת האדם (שער הסכנה דף יג), שאף ששינינו בתוספתא (ב"ק פרק ו' ה"ו), רופא אומן שריפא ברשות ב"ד והזיק פטור מדיני אדם, ודינו מסור לשמים, מ"מ בלא הודע שלו אינו חייב כלום, כמו שהדיין פטור לגמרי אף מעונש שמים, שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות (סנהדרין ו'). ואף שטעות רופא סם המות הוא, כיון שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות, ומצוה נמי דרמי רחמנא עליה, אין

אם יש לפסול כהן שהעליב את חברו מלישא את כפיו

הא דרוצה שלא נושא את כפיו הוא חומרא בעלמא, אלא אף אליבא דהלכתא שהוא מעיקר הדין, היינו דוקא רוצח בידים וכו'. ועיין בילקוט"י כיבוד אב ואם (כרך א' פ"ו הער' ח' מהדו"ק עמ' תקל, מהדו"ב עמ' שכה), ולעיל (סי' קכד הע' יד מהדו"ק עמוד קעז), שהארכנו בס"ד בדין ייחוד ואל יעבור בהלבנת פנים.

ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' קעב) שה"ד רב אחד שאמר, שכל מה שאמרו בחומר האיסור עד כדי דמיון להציחה המבואר בכמה ראשונים, הוא אמת ונכון, ומאד צריך למחות ולעמוד בפרץ בזה. אלא דמ"ש אותו חכם שכהן שהעליב את פני חברו ברבים יש לפוסלו מלישא כפיו, דזה אינו נראה, דלא מבעיא אם

כהן שנשא גרושה

נדירים חלים על דבר מצוה, הוא דוקא בקיום עשה, אבל על מל"ת דעלמא אינו חל, בין בביטולו בין בקיומו, וא"כ הכא דהוי ל"ת גרושה וחללה לא יקח, אין הנדר חל כלל. וע"ש שתירץ, עפ"מ"ש בשו"ת מהרשד"ם (אה"ח סי' רלה) דכל כהני דידן ספיקא הוי, אף שכהני חזקה נינהו, מ"מ אינן רק כהני ספק. ונחזקה

פ מזה שכתבנו לענין כהן שנשא גרושה, כן הוא בש"ע (סי' קכח ס"מ). ועיין להגאון רבי אברהם אביש, בהגהות ברכת אברהם [הובא בספר זכור לאברהם תשנ"א, עמ' קכה] שהעיר, דהא קי"ל דאין איסור חל על איסור. וא"ל דהנדר חל על דבר מצוה, כמבואר ביו"ד (סי' רטו ס"א), זה אינו, דהא בס"ה פסק המחבר שם, דהא

פא. וה"ה בכהן שנשא חללה או חלוצה, שאסור לו לישא כפיו. דכל שהכהנים מוזהרים עליהם באופן מיוחד, אם עבר על עבירות אלו הדבר פוסל אותו מכהונתו. (פא)

פב. כהן חלל אינו נושא כפיו, הואיל ונתחלל מן הכהונה, ואינו עוד בכהונתו. ואפילו אם הוא חלל רק מדרבנן, כגון בן חלוצה שנישאה לכהן, שאיסורה עליו מדברי סופרים (קידושין עח.), וכיוצא בו, אף על פי כן פסול מלעלות לדוכן. ובניו ובניו של החלל עד סוף כל הדורות, חללים הם, ופסולים מלעלות לדוכן. ואפילו אם אין שם כהנים אחרים לא יעלה לדוכן. וה"ה לטומטום ואנדרוגינוס שלא יעלו לדוכן אפילו בלא ברכה, ואפילו עם כהנים אחרים. [ומה נקרא חלל, ראה בהערה]. (פב)

אינה בירורו. וכ"כ בים של שלמה (פי' דחוליק). ועיין בשו"ת מהרי"ט (סי' קמט), ובמג"א (סי' רא), ובחוט השני (סי' יז), ובשו"ת שבות יעקב ח"א (סי' גא). ובחלוצה לא הוי כי אם מדברי סופרים, ונצטרף אליה הספק של הכהן, א"כ הוי ספיא דרבנן ולקולא, וכיון דמדאורייתא מותר הנדר, הוי תרי דרבנן, חלוצה והיתר הנדר, ובתרי דרבנן לכתחלה נמי מותר, אם יצטרף עוד ספק עמו.

או"ח שכתחלת ח"ב ליו"ד סי' די) שאם עלה לא ירד, והוא חלק עליו וכתב דאפי' אם עלה ירד. ע"ש. וכן משמע מדברי מרן בש"ע הנו', שכתב עד שידור הנאה ע"ד רבים מהנשים שהוא אסור בהם. משמע דאפי' עלה ירד, ואין תקנה אלא עד שידור וכו'. וכ"ה בכה"ח (אות רלז).

ומה שכתבנו שאם נכשל באיסור אשת איש וכדו', הוא ע"פ המבואר בשו"ת יבי"א ח"ז (חאו"ח סי' טו אות ב' בהערה).

וע' בבית מאיר (אות לג) שכתב בשם החק"ל (בשירי

כהן שייחד לו נכרית אם עולה לדוכן

שהעיר בזה ע"ד הש"ע, דמלשון המשנה (בכורות מה.) המטמא למתים משמע כשהוא מועד לכך, או קנסוהו חכמים, אבל לא בנטמא פעם אחת. והא דמיפסל בנושא נשים בעבירה, ואפי' נושא גרושה אחת, התם כיון דהוא מחזיק לאשה ועומד במרדו, הלא הוא מועד לאיסור זה. וכן משמע מלשון מהרי"א המובא בב"י, משא"כ בזה. [והא דקנתי הנושא נשים משום דכלל בזה גם חללה וזונה, כמו שפירש הרע"ב שם]. וכן בלשון מר שמואל המובא בב"י כתוב ג"כ נטמא למתים בלשון רבים. וכן ברמב"ם (פי' מהל' ביאת המקדש) כתב ג"כ כלשון המשנה. והרי אפי' ברוצח שמפורש בש"ס לאיסור לישא כפיו ג"כ דעת אבי העזרי האוני' [המובא בהגמ"י] דוקא במועד לכך תדיר, ולא באקראי, ואף דלא קי"ל כן, מ"מ בענינו שבלא"ה לא הזכירוהו כל הפוסקים [לבר מר שמואל גאון והרשב"א] כמבואר בב"י. ומשמע לכאורה דלא ס"ל כלל דין זה, וא"כ אף דאנן נקטי' להחמיר בנושא נשים ומטמא למתים, די לנו להחמיר במועד לכך, ולא באקראי. וצ"ע לדינא. עכת"ד.

פא בן כתבו האחרונים, וכ"ה במשנ"ב (ס"ק קמז).

ומה שכתבנו לגבי כהן שייחד לו נכרית, הנה בגמ' (בכורות מה.) ובש"ע (סי' קכח סעי' מא) מבואר הדין לגבי כהן שנשא גרושה, שזה דין מיוחד שהכהן נאסר בו יותר מהישראל, דכיון שקדושת כהונתו גרמה לו, והוא חיללו, לפיכך פסול לכל דבר כהונה, עד שידור ע"ד רבים וכו'. וכתב בכה"ח (אות רלז) דלפ"ז צ"ל דהא דאמרי' כהן הנושא נשים בעבירה וכו', היינו בנשים שהכהן מוזהר יותר מישראל, כמו גרושה וחללה וזונה, אבל בדבר שגם הישראל מוזהר עליו בשוה עם הכהן, אינו נפסל לעלות לדוכן. והטעם דלא גרע מכהן בעל עבירות שנשוא כפיו. אלא שבדבר הנוגע לקדושת הכהן עצמו קנסוהו רבנן.

וכתבו האחרונים, דמ"ש מרן כהן שנשא גרושה, ה"ה חללה וזונה, וחדא מתלת נקט.

וראיתי בשו"ת בנין ציון (סי' ו) שנשאל בד"ז מר"ד מילדולא [בע"ס דברי דוד, בן הרב מים רבים] והעלה ג"כ להקל. דלא אמרו אלא הנושא בקבע, לא בבא באיסור. ע"ש. ולכאורה יש להעיר בזה מדברי מרן לקמן (סעי' מא), נטמא למת פסול מן הדוכן וכו'. אלמא אף באקראי אסור לעלות לדוכן. וראיתי בביאה"ל

כהן חלל אינו נושא כפיו

המג"א שם ס"ק סג, ונ"ל שאפי' חלל מדרבנן אינו נושא כפיו. ובספר בית מנוחה (דף קמט.) כתב לתמוה

פב מקור הדברים בדין החלל ברמב"ם (הל' נשיאת כפים פרק טו ה"ה), ובטוש"ע (סי' קכח סעי' מב). וכתב

עליו, שהרי תלמוד ערוך הוא בסוטה (מ), שהטעם שאין הכהנים רשאים לעלות לדוכן בסנדליהן, שמא תפסק לו רצועה מסנדלו, ויחזור לקושרה, וימנע מנשיאת כפים, ויאמרו בן גרושה ובן חלוצה הוא, אלמא דבן חלוצה דהוי מדרבנן פסול לנשיאת כפים. ע"כ. ויש ליישב, שחלל מדרבנן משכחת לה נמי בקטנה שיכולה למאן, שאין נישואיה אלא מדרבנן, ואם גירשה בגט פסולה לכהונה, ואם עבר כהן ונשאה, הבן חלל מדרבנן. (עיין באה"ע סי' ר' ס"ב, ובמל"מ פרק יט מהל' איסורי ביאה ה"ח). וכן חרש שנשא פקחת וגירשה, דהויא גרושה מדרבנן, ואם עבר כהן ונשאה הולד חלל מדרבנן. (ועיין במשנה למלך שם). וא"כ י"ל שאין הוכחה ברורה שחלל מדרבנן פסול לדוכן, כיון שמה"ת כשר הוא, ושאיני חלוצה דאסמכיה רבנן אקרא, וכדתניא בקידושין (עח), ואשה גרושה מאישה לא יקחו, אין לי אלא גרושה, חלוצה מנין, ת"ל ואשה, ואמרי' התם דהויא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא. ע"ש. וביבמות (מד). איכא מ"ד דחלוצה אסורה מה"ת. (ועיין בפ' רש"י מכות יג). ועכ"פ חמירא כשל תורה, כדמוכח בסוטה (מד), מי האיש הירא ורך הלבב, רבי יוסי הגלילי אומר זה המתיירא מן העבירות שבידו, רבי יוסי אומר כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. מאי בינייהו, איכא בינייהו עבירה דרבנן. ופרש"י, לתנא קמא אפי' עבירה דרבנן, ולרבי יוסי דוקא כגון אלמנה לכהן גדול, דהויא עבירה מה"ת. וקשה דהאמר נמי גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, וחלוצה מדרבנן, ודוחק לפרש דכדי נסבה אגב גררא דגרושה, וכעין מה שכתבו התוס' (מכות יג), שזה שמנה חלוצה בכלל אלו הם הלוקים, אגב גרושה נסבה. ועיין בתוס' ישנים (יבמות מד), ובערוך לנר ובצפנת פענח מכות שם. שהרי בסוטה עיקר מחלוקתו של רבי יוסי על רבי יוסי הגלילי להשמיענו שדוקא באיסור תורה חוזר מעורכי המלחמה, וא"כ לא היה לו למנות חלוצה שהיא מדרבנן, אלא ודאי משום דחלוצה יש לה אסמכתא מה"ת, כאיסור דאורייתא דמי. וכ"כ בחי' הריטב"א מכות שם, דהא דאמרי' עבירה דרבנן איכא בינייהו, היינו עבירה דרבנן דלית לה אסמכתא מקראי, לאפוקי חלוצה דהוי כעין דאורייתא. [ועיין בחי' הריטב"א (ר"ה טז. בד"ה תניא), שכתב, שכל מה שיש לו אסמכתא מה"ת, הקב"ה העיר שראוי לנו לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים, וזה דבר ברור ואמת, ולא

כדברי המפרש שהאסמכתות דרך סי' שנתנו חכמים הן, ולא שכוונת התורה לכך, ח"ו, ישתקע הדבר ולא יאמר, שזוהי דעת מינות וכו'. וכל תורה שבעל פה רמוזה בתורה שבכתב, כי תורת ה' תמימה, וח"ו שהיא חסרה כלום. עכ"ל]. ולפ"ז ה"נ הו"א דדוקא חלוצה שיש לה אסמכתא מה"ת, החלל איסורו כעין דאורייתא, ולכן פסול לדוכן, משא"כ בשאר חללים דרבנן, הו"א שעולים לדוכן, כיון שמה"ת כשרים הם לכהונה. קמ"ל המג"א לאיסורא. ובלא"ה י"ל שאלמלא חידושו של המג"א הייתי אומר דהא דאמרי' בסוטה דאמרי' בן גרושה ובן חלוצה הוא, אגב גררא נקטה, כעין מה שכתבו התוס' (מכות יג). הנ"ל. וכ"כ הר"ן (ריש פרק בני העיר, מגילה כו. בד"ה זו דברי ר' מנחם ברבי יוסי).

וכ"כ מרן הב"י אהע"ז (סי' קטז) אליבא דהרמב"ם, בדין חלוצה אם יש לה כתובה. וכ"כ התוס' יו"ט יבמות (פ"ט מ"ג). ואשכחן כה"ג טובא. עיין תוס' ברכות (כ), ותוס' יבמות (טז), ותוס' כתובות (ט). לענין ממזרת ונתינה. וקמ"ל המג"א דדוקא הוא. וכ"פ רבינו מנחם (בנדר"מ עמ' ריט). (ועיין בקובץ על יד פ"א מהל' אישות ה"ז. ודו"ק). ועיין בספר טהרת המים בשו"ר טהרה (מערי' כ' אות ה'), ובכה"ח (אות רג). ודו"ק. [ע"כ מדברי מרן אאמ"ר זיע"א].

ומה שכתבנו שהדין כן גם בטומטום ואנדרוגינוס, ראה בכה"ח (אות י').

ומה נקרא חלל, הנה בגמ' קידושין (עז). אמרו, מה לזרעו שכן יצירתו בעבירה. ועיין ביבמות ק: בשלמא לשני וכו'. ע"ש בסוגיא, וברמב"ם (פרק יט מהל' איסורי ביאה ה"ז), ובש"ע (אהע"ז סי' ד' סי"ח). ומבואר מהדבריים, כי כהן שחי עם גרושה והביא ממנה בן, אף שלא נשא אותה בחופה וקידושין, הבן היוצא ממנו הרי הוא חלל ואסור לו לישא כפיו. אבל כהן שגירש את אשתו מעוברת, ואח"כ חזר וחי עמה קודם שילדה, אין הבן נעשה חלל. [ועיין בריש מכות, כיצד העדים נעשים וזממין, מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה וכו', ופרש"י, בפנינו נתגרשה אמו קודם שנולד, והרי הוא חלל ופסול. ולכאורה משמע שהכל תלוי בשעת הלידה, ולא בשעה שנחברה. אך ע"ש בתוס' יו"ט, שכתב, כלומר, קודם שהולידו אביו שהוא שעת הריון, כלשון רש"י בפירוש החומש, בפסוק (בראשית ד, יח) וערד ילד וגו'. ע"ש. ויש לדון אם אמרי' רוב בעילות אחר הבעל ביחודה עצמה לארוסה בזה"ז].

כהן חלל שעלה לדוכן אם מורידין אותו

לעלות בסנדליהם לדוכן, ואמר רב אשי דטעמא הוא, שמא נפסקה לו רצועה והדר אזיל למיקטריה,

והיכא שכהן חלל עלה לדוכן אם מורידין אותו או לא, הנה בגמ' (סוטה מא). אמרו, דאין כהנים רשאים

פג. כהן שנטמא למת שאינו משבעה קרובים שלו, במזיד, פסול לעלות לדוכן, ואין בו מעלות כהונה עד שיחזור בתשובה ויקבל עליו שלא יטמא עוד למתים. (פג)

פד. כהן חולה שנוקק לקטטר שדרכו נוטפים מי רגליו לתוך שקית או כלי זכוכית, ואינו מרגיש בעת שמי רגליו נוטפים ממנו, מותר לו לעלות לדוכן ולישא כפיו בברכה, ובלבד שיהיו בגדיו העליונים נקיים, ולא יהיה נודף ממנו ריח רע כלל. (פד)

פה. שליח צבור ששכח לומר יעלה ויבוא בראש חודש או בחול המועד, ולא נזכר אלא בברכת שים שלום לאחר שהכהנים בירכו ברכת כהנים, שדינו הוא שצריך לחזור לברכת רצה ולומר יעלה ויבוא, יש אומרים שצריכים הכהנים לחזור ולברך ברכת כהנים, ויש חולקים, ושב ואל תעשה עדיף. (פה)

לדוכן ירד. וכ"כ להוכיח בספר בית מנוחה (אות לח). **אולם** בספר פתה"ד (אות לו) דחה ראייתו זו, דזה גופא יטעו לחשוב שאם עלה ירד. וסיים, דהגם שלענין דינא נראה כסברת הרב פר"ח דאפי' אם עלה ירד, לפי שאינו בכהונתו, ונפסק חוט קדושת אהרן ממנו, ושאינו עבודה דגלי קרא.

ואמרי בן גרושה או בן חלוצה הוא. ולכאורה יש להוכיח מכאן דכהן חלל שעלה לדוכן ירד, דאם איתא דכהן חלל אם עלה לא ירד, אף דנפסקה לו רצועה לא יאמרו דמשום שהוא חלל הלך וישב לו, דהא אף דחלל אינו ראוי לישא את כפיו, אם עלה לא ירד, וזה כבר עלה. אלא ע"כ שאם עלה

כהן שנטמא למת פסול לעלות לדוכן

קנסוהו חכמים, אבל לא בנטמא פעם אחת. ול"ד לכהן שנשא גרושה דאפי' שעשה כן פעם אחת נפסל מלישא כפיו, דהתם כיון שמחזיקה לאשה ועומד במדרו הרי הוא מועד לאיסור זה. ואפי' בהרג את הנפש דעת אבי העזרי והאור"ז (מובא בהגמ"י) דדוקא במועד לכך תדיר ולא באקראי. ואף דלא קי"ל כן, מ"מ בענינו שבלא"ה לא הזכירוהו כל הפוסקים, משמע לכאורה דלא ס"ל כלל דין זה, וא"כ אף דאנן נקטי' להחמיר בנושא נשים ובמטמא למתים, די שנחמיר במועד לכך ולא באקראי, כיון שבאמת עיקר ד"ז לכו"ע אף בעבודה אינו כי אם קנסא דרבנן. וצ"ע לדינא.

פג (ש"ע) (ס" קבח סע"י מא). והיינו דוקא במזיד, כמבואר בב"י שם. ומקור הדברים הוא ממהר"י אבוהב, ע"פ המשנה בבכורות "והמטמא למתים". אולם לא נתבאר אם זה דוקא ברגיל להיטמאות למתים, או אפי' בעבר פעם אחת נטמא למת. ולכאורה מדקאמרו "והמטמא למתים" ולא אמרו כהן שנטמא למת, משמע קצת שהוא דוקא ברגיל להיטמאות למתים. נוגם נקט בלשון רבים]. ועיין בביאה"ל שם שדייק מלשון מרן, דמשמע אפי' אם עבר פעם אחד באקראי ג"כ נפסל, אך מלשון המשנה בבכורות משמע כשהוא מועד לכך, ולכן אמרו והמטמא למתים, דמשמע דהיינו בקביעות, שבה

כהן שנוקק לקטטר אם נושא כפיו

אנוס הוא, זהו מפני שיש לו תקנה לחזור ולהתפלל שמים, אבל כאן שיצטרך להפטר מק"ש ותפלה לעולם, ודאי שמתר לו לקרוא ק"ש ולהתפלל בלא גוף נקי. ומיהו כשמרגיש בעת יציאתם צריך להפסיק מלהתפלל. ומ"מ צריך להקפיד שבגדיו העליונים יהיו נקיים וכו'. וכן העלה בשו"ת מלמד להועיל (סי' ז). וע"ע בשו"ת אג"מ (חאו"ח סי' טז), ובשו"ת צי"א ח"ח (סי' א). וראה לעיל בילקו"י הלכות ק"ש, סי' עו סי"א.

פד (בשו"ת) הרמ"א (סי' צח) דן בחולה שנטפטף מי רגלים לאונסו, והעלה שרשאי לקרוא ק"ש ולהתפלל, שהרי אמרו בברכות (כה). לא אסרה תורה אלא כנגד העמוד בלבד. [והיינו כנגד יציאת הקילוח של מי רגלים מהגוף]. ולא אתי איסורא דרבנן ודחי חיובא דאורייתא לקרוא ק"ש ולהתפלל. ומ"ש הרא"ש בתשו' (כלל ד') דמי שברי לו שאינו יכול להתפלל בלא הפחה, מוטב שיעבור זמן תפלה ולא יתפלל בלא גוף נקי, ויתפלל מנחה שמים, שהרי

שליח צבור ששכח יעלה ויבא

(טו:), במי שטעה ולא הזכיר ר"ח, שלדעת חכמי פרובינצא הרי הוא כאילו לא התפלל כלל, ולדעת ר"י

פה (לכאורה) נראה שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים שהזכרה בתוס' והרא"ש ותו"י בברכות

פו. אם יש גוים בבית הכנסת בשעת ברכת כהנים, ואי אפשר להוציאם החוצה משום איבה, יש נוהגים להמנע לעת כזאת מנשיאות כפים, אבל הנכון שלא לחוש לכך, אלא יעלו הכהנים לדוכן ויברכו ברכת כהנים כדת, כי אין הכוונה בברכתם אלא לעם ישראל, שכן נוסח הברכה: "וצונו לברך את עמו ישראל באהבה", ואין הגוים חוצצים בין הכהנים לבין קהל ישראל, וכמו שאמרו חז"ל (סוטה לח:), שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת. (פו)

בשעת עבודה, וצריכים לחזור ולברך ברכת כהנים. אא"כ נאמר שתפלת הצבור בלחש, עושה הנשיאות כפים מתוך עבודה, אף שנסתיימה תפלת לחש, ומה שאמרו לא מצינו נשיאות כפים בלא תפלה, היינו בלא תפלה כלל. ועיין לעיל בהערה הנ"ל.

וכן מצאתי להגרצ"פ פראנק בשו"ת הר צבי (חאו"ח סי' סא), שבא מעשה לפניו, וצידד בכל הנ"ל, והביא בשם הגאון רבי יוסף כהן [וצ"ל], להתחשב עם תפלת הלחש של הצבור לחשוב הנשיאות כפים מתוך עבודה. וכתב שם, שאין החזרה מעכבת בנשיאות כפים, והביא ראיה לזה ממה שאמרו בירושלמי (תענית ד, א) שאין נשיאות כפים בלילה. והטעם שם הוא משום ההיקש לשירות, ולא משום שאין חזרה בתפלת ערבית. ע"ש. ובזה הוא רוצה ליישב הדין בש"צ ששכח לומר יעלה ויבוא וחזור לרצה, שהכהנים כבר קיימו מצותם, ואינם צריכים לברך פעם נוספת. ועיין בגליון השי"ס על הירושלמי שם.

ועדיין צ"ע שעקירת רגלי הכהנים לא היתה אלא בתפלת החזרה בברכת רצה, וברכה זו כמאן דליתא דמי לאחר שהוברר שהש"צ טעה וחזור לרצה. ועוד יש לצדד בזה. וראיתי למהרא"ח נאה בספר שנות חיים (במקור חיים סי' ז' סוף אות לא), שנסתפק בזה, והניח בצ"ע. וראה עוד בשו"ת נחלת עזרא הדאיה הנד"מ (סי' יב), שנשא ונתן בזה. ולמעשה שוא"ת עדיף. [ממרן אממור"ד זיע"א].

לישא כפים כשיש במקום גוים

מפסקת, ולא עובד ע"ז. אבל הא"ר שם כתב עליו, וליתא, שמבואר בב"י והלבוש שגם כותי מפסיק. וכ"כ הפרישה שם (אות י'), וכ"כ הבאר שבע בחידושו לטוטה (לח:), והמהר"ח אבולעפייא בסוף ספר חיים וחסד בתקנות (אות יח), וכתב, שה"ה לומר שדינו כגוי לענין זה. וכ"פ בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' לב), שגוי שאינו בן ברית בין איש בין אשה מפסיקים. וכ"כ מרן החיד"א במחז"ב (שם ס"ק טו טז), ובשו"ת יוסף אומץ (סי' ע' אות ד'). וכ"כ השע"ת (ס"ק יז). וכ"כ הרב בית

וסיעתו נחשב כהתפלל, אלא שהחסיר מעין המאורע. וא"כ י"ל שלחכמי פרובינצא צריכים הכהנים לחזור ולישא כפיהם, כי מה שבירכו ברכת כהנים מקודם, זה היה בלא תפלה, ואמרו בירושלמי (רפ"ד דתענית) לא מצינו נשיאות כפים בלא תפלה. (ועיין לעיל בהע' אות יב). אבל לדעת ר"י וסיעתו יצאו י"ח נשיאות כפים. אך י"ל שגם לדעת ר"י כיון שלא סיים תפלתו והוצרך לחזור לרצה, מה שאמר מתחלה הוא כאילו אינו, ואין נשיאות כפים בלא עבודה, וצריכים לחזור ולברך ברכת כהנים. וכ"כ באמת הגאון מבוטשאטש בספר אשל אברהם (מהדו"ת סי' קכו), שש"צ שטעה בג' אחרונות, הכהנים חוזרים לברך שוב ברכת כהנים.

ובשו"ת משפטי עוזיאל (מהדו"ת חאו"ח סי' נו) נשאל בזה, וכתב, שמכיון שאילו היה מסיים ש"צ את תפלתו בלי שיאמר יעלה ויבוא, לא היה צריך לחזור ולהתפלל, שתפלת המוספין לפניו, ומשום טורח צבור אי"צ לחזור ולהתפלל, נורק אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חזר לרצה, שאין בזה טורח צבור, וכמבואר בש"ע (סי' קכו ס"ג), מוכח מכאן שהצבור יצאו י"ח בתפלה ראשונה שטעה בה, שאל"כ היה חייב לחזור ולא לחוש לטורח צבור, הילכך שפיר חשיבא נשיאות כפים בעבודה, וקיימו הכהנים מצות נשיאות כפים, ואינם רשאים לחזור ולישא כפיהם באותה תפלה עצמה משום כל תוסף. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים, שעכ"פ כיון שנזכר הש"צ בשים שלום, והוצרך לחזור לרצה, אגלאי מילתא למפרע שהכהנים בירכו שלא

פו הנה זה לשון מרן הש"ע (סי' נה סעי' כ): "היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה, אפי' מי שאינו עמהם יכול לענות. וי"א שצריך שלא יהיה מפסיק דבר שאינו נקי או עכו"ם." והמקור לזה בב"י בשם מהר"י אבוהב, דאיתא בירושלמי, שהשומע בביתו קדיש אין לו לענות אם יש מקום מטונף באמצע, ושכ"כ רב אחאי גאון: "והוא דליכא טינוף מפסיק, והוא דליכא אינו יהודי מפסיק", כך כתוב בארחות חיים. עכ"ל. והמג"א (ס"ק טו) כתב, שדוקא ע"ז

עובד (דיני עניית הקדיש סעי' כב). וכ"כ המשנ"ב, ושכן פסקו הפמ"ג והדרק החיים.

אמנם בשו"ת דבר שמואל אבוהב (סי' קפט) כתב, דמ"ש הבי"ש בשם רב אחאי גאון שאין לענות דבר שבקדושה אם מפסיק ביניהם טינוף או כותי, מדי קראי ד"ז הייתי תמיד מצטער בהבנתו, ולא מצאתי שום מפרש או פוסק שיבאר וישים גבול או שיעור בטינוף המפסיק בין המברך לבין העונים וכו', ועוד מה נאמר בהפסק כותי, והרי מעשים בכל יום שבאים כותים לבתי הכנסת שלנו, ומפסיקים בין הש"צ לקהל וכו', וכמעט הייתי רוצה להגיה שצ"ל ע"ז במקום כותי, שהיה כתוב עכו"ם וכו', והיינו בתי ע"ז שמפסיקים בין ביהכ"נ לבין העונה, ובספקות כאלה הירא את דבר ה' יחמיר ויכוין לבו לדברים שבקדושה, ולא יוציא בשפתיו. ע"כ. גם בשו"ת נדיב לב (חאו"ח סי' ג) כתב לחלוק על הבית דוד הנ"ל, והכריע כהמג"א, שדוקא ע"ז מפסקת, אבל גוי אינו מפסיק. נועינא דשפיר חזי כספר האשכול (עמ' לא) שכתב ג"כ בשם רב אחאי, שטינוף וע"ז מפסיקים. ועיין בנחל אשכול שם. ומ"מ נראה שהעיקר כדברי רוב האחרונים הנ"ל. וכ"כ בספר חיי עולם, ובספר חסד לאלפים. וכ"פ בספר בא"ח (פר' ויהי אות ד). וכ"כ בספר תורת חיים סופר (סי' כב). ונהוסיף, שאפשר שה"ה למומר מחלל שבת בפרהסיא וכו', אלא שי"ל שאע"פ שחטא ישראל הוא. וצ"ע. ע"כ. וקושיית הדבר שמואל הנ"ל, שהרי מעשים בכל יום שגוים נמצאים בביהכ"נ וכו', יש ליישב עפמ"ש הבית דוד (סי' לב) הנ"ל, שדוקא כשהמברך בביהכ"נ והעונה בבית אחר, הגוי מפסיק, אבל אם המברך והעונים ברשות אחת מצטרפים, ואין הגוי מפסיק ביניהם. וכ"כ בשמו המחז"ב, והרב בא"ח, והתורת חיים סופר, והכה"ח (סי' צד).

והנה יש מי שחשב לומר שדברי הי"א שהביא מרן הש"ע הנ"ל, הם שלא כדעת סתם מרן, והלכה כסתם מרן להקל בכל אלה. וכ"כ בשו"ת דברי יששכר (סי' ד). ברם בקושטא שאין זה נכון, שהרי בב"י לא הביא שום חולק ע"ד רב אחאי גאון והאחרות חיים ומהר"י אבוהב, ולכן ודאי שדעת מרן להחמיר כדבריהם, ואין לעשות מחלוקת בחנם. וכן דרכו של מרן הש"ע בכמה מקומות, וכמ"ש הסמ"ע בחו"מ (סי' טז סק"ח, וסי' כו סק"ג, וסי' לה סק"י, ועוד). וכ"כ בספר יד מלאכי. וכ"כ השד"ח בכללי הש"ע (סי' יג אות כג). וה"ה לכאן.

וכן מצאתי להרה"ג רבי עזרא טראב בשו"ת שערי עזרה (חאו"ח סי' ה' אות ב), שכתב כן בני"ד. ע"ש. וכן

העלה בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב (סי' עב) במסקנתו. (וע"ע בשו"ת ירושת פלטה סי' י' ודור"ק). וזו היא דעת כל האחרונים הנ"ל, וכ"כ בכה"ח (סי' ק צה).

ומעתה נראה שלענין ברכת כהנים אין שום מניעה כלל, אפי' יש גוים בביהכ"נ באותה שעה, שהרי כולם נמצאים במקום אחד, ואין הגוים חוצצים בין הכהנים לעם ישראל.

וגם הלום מצאתי לבעל ספר האשכול (עמ' לא) שכתב וז"ל: וחזי לן דהא דטינוף וע"ז מפסיקים, היינו דוקא לענות אמר, אבל לענין ברכת כהנים לעם שבשדות שאינם צריכים לענות לא הוי הפסק ע"כ. ונראה כוונתו, דלא מבעיא לקהל שבביהכ"נ שהם ברשות אחת עם הכהנים, שישנם בכלל הברכה, אלא גם העם שבשדות שהם ברשות אחרת, גם הם בכלל הברכה, כיון שאינם צריכים לענות.

וכן ראיתי למרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' ע' אות ד) שכתב, שמעתי שיש מי שמנע לכהנים לומר ברכת כהנים אם יש גוי בביהכ"נ, ואפשר שטעמו ע"פ מ"ש מרן הש"ע (סי' נה ס"ב), שגוי מפסיק לעניית אמר. אבל בשו"ת בית דוד (סי' לב) מבואר, שכל שהמברך והעונים ברשות אחת אין הגוי מפסיק, וא"כ בני"ד שהכהנים והעם בביהכ"נ, אין הגוי מפסיק, ואין לבטל נשיאות כפים בשביל כך. ואם טעמו של המונע מלברך ברכת כהנים כדי שלא ילעיגו עלינו, הא בודאי בורכא, שאין לנו לבטל ברכת כהנים משום לעג השאננים וכו'.

ועתה וכן אמת שראיתי הלום בשו"ת זרע אמת ח"ג (חאו"ח סי' יב), שכתב, שיש למנוע מלברך ברכת כהנים אם ימצאו גוים בביהכ"נ, עפ"ד הזוהר (פר' משפטים דף קכד), יראה כל זכורך, דבשמחתו לא יתערב זר, וכן משמע בזוהר (פר' נשא), שע"י כך נמנע השפע מישאל. ע"ש. **ועוד** שיש בזה חילול ה' שישחקו עלינו הגוים וישחיו בנו בחוכא ואיטלולא, והוי דומיא למה שאמרו שאין מראים ס"ת לגוי. ושור"ר שכ"כ בספר מטה משה (סי' קצט) על מנהג אשכנז שאין נשיאות כפים אלא ביו"ט, מפני הגוים שנמצאים באותה שעה בביהכ"נ, ויש מקומות שמקפידים שלא להניח שום גוי בעת עליית הכהנים לדוכן לברך ברכת כהנים. ע"ש.

ואין לומר שמ"מ אין לכהנים לעבור בעשה בשביל טעם זה, זה אינו, שהרי אין הכהנים עוברים בעשה א"כ אמרו להם לעלות,

והן אמת שאמרו במנחות (מא). שאע"פ שאם אינו לובש בגד של ארבע כנפות אינו עובר בעשה של מצות ציצית, מ"מ בעידן ריתחא ענשינן אעשה, י"ל שבני"ד

פז. כהן שיש בביתו אשה נדה אין לו למנוע את עצמו מלישא כפיו, [אפילו אם יצא מבית הכנסת בצניעות], ואין צריך לחוש למה שכתב בזה בספר המקצועות. (פז)

פח. יש נוהגים לומר לכהנים ברדתם מן הדוכן לאחר ברכת כהנים "חזק וברוך", או "יישר כחכם". ויש להם על מה שיסמוכו, שאף על פי שהכהנים חייבים מן התורה לברך ברכת כהנים, מכל מקום כיון שהיו יכולים להפקיע עצמם מחיובם אם יצאו מחוץ לבית הכנסת, לכן ראוי להחזיק להם טובה. (פח)

והרב יקהל שלמה קמחי (סי' קכה) ה"ד הזרע אמת בקצרה. ובספר זכרנו לחיים ח"ב (מערי' נשיאות כפים אות ד') העתיק דבריו, ובהשמטות שבסוף הספר (דף קנה). כתב, וכמדומה לי שיש בפוסקים היפך זה, שאין להמנע מנשיאות כפים אפי' יש גוי בביהכ"נ באותה שעה, וכעת איני זוכר איה מקומו. ע"כ. והנה לפנינו שו"ת יוסף אומץ שכתב היפך הזרע אמת. ואף בהגהה בשו"ת זרע אמת העיר תלמיד המחבר המוציא לאור מתשו' הרב יוסף אומץ, ושלא זכר שר (החיד"א) הדברים הנאמרים באמת בדברי הזרע אמת. ע"כ. אולם המעיין ישר יחזו פנימו שטעמים אלו של הזרע אמת אינם מוכרחים כלל להלכה, ונרפים הם נרפים. וולדברי מהרח"א ודעמיה היה מקום להוסיף שגם מומרים לחלל שבת בפרהסיא לא יהיו נוכחים בביהכ"נ באותה שעה, ובודאי שלא ניתן לעשות כן]. ובהיותי משרת בקודש במצרים, ראיתי שאין מקפידים כלל על כך, והמנהג שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום, גם אם יש איזה גוי נמצא בביהכ"נ באותה שעה. וכן עיקר להלכה ולמעשה. [נמרץ אאמור' זיע"א].

וע"ע בשו"ת מהרי"ל החדשות (סי' כא), ובשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' קכה אות יב), ובספר מטה משה (סוף הלכות נשיאת כפים אות קצט).

שיש סיבה מונעת לא הוי כמאן דעביד טצדקי למפטר נפשיה מהעשה. וכיו"ב מצינו להפוסקים בדין כהן פנוי שנהגו באשכנז שאינו נושא כפיו לפי שאינו שרוי בשמחה וכו'. עכת"ד. ובאמת שאין ראיה גמורה מהזוהר פר' משפטים לנ"ד, כי שם מבואר שהקפידא מצאה מקום לנוח, מפני שהגוים שעשו עצמם כיהודים נתערבו עם קהל ישראל בשמחתם בשלש רגלים, והכשילום באכלם מזבחי שלמיהם. עש"ב. [ועיין במנ"ח (מצוה יד אות ב') שכתב, שהואיל וקדשים קלים ממון גבוה הם, ומשלחן גבוה קא זכו, גוי שאכל קדשים קלים חייב מיתה, שעכ"מ מוזהר על גזל אפי' בפחות משה פרוטה, ולא גרע גזל גבוה מגזל הדיוט, ולכן קטלוהו לאותו גוי שאכל מקרבן פסח (פסחים ג:). ע"ש. ועיין בשו"ת מתת ידו מהדו"ת (חאו"ח סי' לד), מ"ש ע"ד המנ"ח הנ"ל. ועיין בצל"ח פסחים (עג), ובשו"ת אמרי דוד (סי' קכב), ובשו"ת מהר"ם בריסק ח"א (סי' יא). ואכמ"ל]. אבל כאן הרי אין הכהנים מכוונים בברכתם אלא לקהל ישראל, ואילו הגוים כמאן דליתנהו דמי, לפיכך אין סיבה נכונה להמנע ממצות ברכת כהנים בשביל זה. וכן מה שדימה הזרע אמת ד"ז למה שאמרו שאין להראות ס"ת לגוי, רב המרחק ביניהם. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ג (חיו"ד סי' טו).

לישא כפים כשיש בביתו אשה טמאה

(סי' קכה אות י') הביא מהמדרש תנחומא (סוף פר' תוריע) שאמרו שם, דכהן אינו חושש ליכנס בבית שהנדה שם, משא"כ כשהמת בבית. והוא היפך ממ"ש בספר המקצועות. וכתב ליישב עפ"ד הראב"ד שם, דהיינו דוקא במקדש שמזכיר השם. ולפ"ז התנחומא איירי בגבולין. ע"ש. ולפ"ז בזה"ז אין להקפיד בזה כלל.

לומר יישר כח לכהנים

שנוהגים לומר לחזן ולתוקע "יישר כח", לאחר שעסקו במצוה דרכים. ועיין בפר"ח (סי' קלט) שכתב, מה שנוהגים לומר לעולה לס"ת ברדתו מהתיבה "חזק

פח מנהג זה הובא בספר מטה אפרים (סי' תקצב סעי' יא), ושהוא כהחזקת טובה לכהנים שבייכו ברכת כהנים, כדי להוסיף אומץ ולחזקם בעבודת ה'. וכמו

פט. המתפלל תפלת שמונה עשרה, ושמע ברכת כהנים ממנין הסמוך, אין צריך להפסיק לשמוע ברכת כהנים, ואפילו בין ברכה לברכה. ומכל מקום אם רצה להפסיק בין ברכה לברכה להאזין ולהקשיב לברכת הכהנים, רשאי לעשות כן, ולא חשיב הפסק. אולם אם הוא עוסק בקריאת שמע וברכותיה, וכל שכן באמצע פסוקי דזמרה, ראוי שיפסיק בבין הפרקים כדי לשמוע לברכת הכהנים ותבא עליו ברכת טוב. (פ"ט)

להפקיר, ואע"פ כן מותר להחזיק להם טובה לכו"ע. ע"כ. וכ"ש כאן שיכולים הכהנים להפקיע עצמם מברכת כהנים ע"י יציאתם חוץ לביהכ"נ. וכן בספר המטעמים כתב, שכשם שראינו בתרו"מ שטובת הנאה לבעלים, אף שישראל חייבים לתתם לכהנים והלויים, מ"מ הכהנים והלויים מחזיקים להם טובה, הכא נמי במצות ברכת כהנים, אומרים להם יישר כח. ע"ש. וכ"כ בשו"ת דברי יוסף שווארץ (ס"ו נד). וראה עוד בשו"ת בית מרדכי (במחקרים בהלכה סי' יט עמ' רמא). [ע"כ ממרן אמו"ר זיע"א].

ומטעם זה כתב במשנ"ב (ס"ק ס) דהכהנים ימתינו במקומן כשאין תחנון עד אחר הקדיש, שאם ילכו מיד והציבור יאמר להם יישר כח יגרמו להם להפסיד לענות לקדיש. ויש מקומות שהכהנים עונים למברכיהם, ברוכים תהיו, ואין בזה משום בל תוסיף, וראה להלן הערה צא.

להפסיק באמצע שמונה עשרה להקשיב לברכת כהנים

גם המתפלל שמונה עשרה ראוי שיפסיק מתפלתו בין ברכה לברכה, ולהקשיב בכוונה אל ברכת הכהנים, לקיים המצוה שעליו, ולא יראה כאילו אינו חפץ בברכה ותרחק ממנו, כשהוא מסיר אוזנו משמוע ברכתם וממשיך בתפלתו. אבל לדעת האומרים שאין מצוה על ישראל להתברך, והמצוה מוטלת על הכהנים בלבד, לפ"ז יוכל המתפלל להמשיך בתפלתו הלאה מבלי להפסיק לשמוע ברכת הכהנים. והואיל ולא יצא הדבר מידי מחלוקת, הילכך מי שמפסיק בין ברכה לברכה בתפלתו להאזין ולהקשיב לברכת הכהנים, יש לו ע"מ שיסמוך, ואין בזה משום הפסק. כי רבים עומדים בשיטת בעל החרדים. וכמו שנתבאר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ז (ס"י יב). [והיה מי שרצה לומר הטעם בזה, דכיון שאינו שומע ברכת הכהנים מהמנין שהוא מתפלל עמהם, אלא ממנין אחר, אינו בכלל החיוב של נשיאת כפים. וראה בספר אבני חושן. אולם לא נראה כן, דגם גבי דברים שבקדושה נקט"י לדינא שמחוייב לענות לקדיש ולקדושה גם כשהוא שומע הקדיש והקדושה ממנין אחר].

וברוך, הוא ע"פ מה שאמרו (בברכות לב): ד' צריכים חיזוק, תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ, שנאמר רק חזק ואמץ, חזק בתורה ואמץ במעשים טובים וכו'. ועוד י"ל לפי שהתורה מתשת כחו של אדם (סנהדרין כו:), לכן אומרים לו חזק וברוך. ע"ש. וטעמו הראשון שייך גם בני"ד.

ועיין בשו"ת מהר"ם מינין (ס"ס פה), שנוהגים כשמסיימים חומש בקריאה"ת, עונים הקהל בקול רם "חזק". וטעם המנהג וכו', וכמו שאומרים לחזן "יישר כחך", כלומר גמרת מצוותיך, יהי רצון שתזכה לגמור יתר המצות. ע"ש.

גם בחידושי הרש"ש (שביעית פ"ד מ"ב) כתב, וזוה יישבתי המנהג שאומרים לכהנים "יישר כחכם" לאחר ירידתם מן הדוכן, אשר רבים לעגו ע"ז, שהרי הם מצווים בכך, ואם לא יברכו הרי הם עוברים בשלשה עשין, ומשום שגם בפירות שביעית מצווים הבעלים

(פ"ט) הנה אע"פ שאמרו בסוטה (מ.) שאין לומר פסוקים בעת שהכהנים מברכים את העם, כי כלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין, וכ"פ הטור וש"ע (ס"י קכ"ט ס"ו). י"ל שזוה דוקא כשאינו עוסק בתפלה, אבל כשהוא באמצע תפלתו א"צ להפסיק כדי להאזין לברכת הכהנים. ואע"פ שכתב מרן הש"ע (בס"ס קד) שהעומד בתפלת שמונה עשרה לא יפסיק לא לקדיש ולא לקדושה, אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ע, ויהא כעונה. ואף ברכת כהנים נחשבת כדבר שבקדושה, שהרי אינה נאמרת אלא בעשרה, כדתנן במגילה (כ"ג:), שאני התם שאילו לא היה מתפלל, היה חייב לענות עם הצבור, וכשהוא מתפלל מאזין לש"ע שיהא נחשב שומע כעונה. אבל כאן שאין לצבור אלא שמיעה בלבד, נוזה עיקר החיוב, אע"פ שהצבור עונה אמון, למה יפסיק באמצע תפלתו. ולכאורה י"ל שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם יש מצוה גם על ישראלים להתברך מפי הכהנים, או המצוה היא רק על הכהנים לברך את ישראל, שלדעת החרדים וסיעתו הסוברים שיש מצוה על ישראל להתברך מפי הכהנים,

צ. אין השליח ציבור עונה "אמן" אחר הכהנים, בין אחר ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן", ובין אחר כל אחד מהפסוקים של ברכת כהנים. אבל יחיד המתפלל עם חזרת השליח ציבור, והגיע עמו לחתימת "הטוב שמך ולך נאה להודות", יקשיב לברכת הכהנים ויענה "אמן" בין אחר ברכת המצוה של הכהנים, ובין אחר כל אחד מפסוקי ברכת כהנים. וכן אם מזמינים בעל קול ערב להקריא לכהנים פסוקי ברכת כהנים, והשליח ציבור עומד ושותק ומכוין לברכת הכהנים, (ויש סמך למנהג זה, וכמו שנתבאר במקום אחר), רשאי השליח ציבור לענות "אמן", בין אחר ברכת המצוה, ובין אחר כל פסוק מפסוקי ברכת כהנים, הואיל ואין כאן חשש טירוף. והמקריא לכהנים לא יענה אחריהם שום אמן, זולת אחר הפסוק האחרון. (צ)

יחיד המתפלל עם השליח ציבור אם עונה אמן אחר הכהנים

והנה בשו"ת אשר לשלמה (סי' ב') כתב, שהעיקר שאין הש"צ רשאי לענות אמן אחר הכהנים, אפי' אם הבטחתו שאם יענה אמן לא יתבלבל בתפלתו, ושכן מוכח מדברי מרן. ומה שאמרו במדרש רבה (פר' כי תבא), שיש לענות ככה"ג, אינם להלכה, שאין למדין הלכה מפי המדרש. ומרן אאמו"ר זיע"א העיר ע"ד [בהסכמתו בראש הספר, ובספרו מאו"י שבת פט: בהערה], דהנה אמת נכון הדבר שכן עיקר לדינא, ומ"מ עדיין צ"ב, מפני מה לא נפסוק כהמדרש במקום שאין התלמוד חולק עליו, וכמו שטען הפר"ח (סי' קכח ס"כ), וכן בספרו מים חיים (ברכות לד.). ונראה דה"ט משום שמשמעות המשנה (ברכות לד.) היפך המדרש, דקתני, ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא כפיו, ואם הבטחתו שנושא כפיו וחוזר לתפלתו, רשאי. אלמא שאף לענין מ"ע של נשיאות כפים, ושיש בה צורך התפלה לברך את ישראל, לא הותר לו אא"כ הבטחתו שנושא כפיו וחוזר לתפלתו. ומכאן יש ללמוד באמן שאין בה צורך לצבור, שלא התירו לש"צ להפסיק בעניית אמן, שאל"כ היה לו להתנא להשיענו רבותא שאף להפסיק לאמן רשאי. ואם נפשך לומר שאמן אין בה הפסקה כ"כ, שאינה אלא תיבה אחת, מ"מ ישמיענו גם אמן עם הנשיאות כפים, ואמאי שבקה לרישא דמיירי בעניית אמן. [ועיין תוס' ביצה ב: ד"ה ונפלוג בתרוייהו. ובתוס' יו"ט פ"ה ה"ד, ובפירוש יכין על המשניות, ובילקו"י ח"א מהדרו תשמ"ה, סוף עמ' שיב, ובהליכ"ע ח"א עמ' רח].

צ **במשנה** (ברכות לד.) העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף. ופרש"י, שהש"צ לא יענה אמן בסוף כל ברכה וברכה, מפני הטירוף, שלא תטרף דעתו עליו ויטעה, לפי שהש"צ הוא צריך להתחיל ולהקרות ברכה שניה לכהנים כל תיבה ותיבה, ובענותו אמן לא יוכל לכוין דעתו מהר ולהתחיל בברכה שלאחריו. וכתבו התוס' שם, תימה דתיפוק ליה שאם היה עונה אמן הוא מפסיק בתפלה. וי"ל שמאחר שלא אמר טעם זה ש"מ דעניית אמן לא חשיבא הפסק משום שצורך תפלה היא. ומבואר, שאין בזה משום הפסק, שצורך תפלה היא. וכ"כ הרא"ש (שם סי' יז.) וכ"ה ברמב"ם (פ"ד מהל' תפלה ה"ה). דרק ש"צ שיש חשש שמא תיטרף דעתו ולא יוכל להמשיך להתפלל, אינו עונה אמן אחר הכהנים, אבל אין אמן חשיב הפסק, כיון דצורך תפלה הוא. ונסתפק בכס"מ אם יכול לענות אמן אחר ברכת לברך את עמו ישראל באהבה. שהרי אין כאן חשש לטירוף. ע"ש. והט"ז פסק, שיכול לענות אמן אחר הברכה. וכ"פ במעשה רוקח. אולם בשו"ת אור נעלם כתב, דלא פלוג רבנן ואין לענות אמן גם אחר ברכת הכהנים. וכ"כ הג"ר יצחק עטייה, ובספר בית מנוחה, והא"ר, ומהר"ח פלאג"י, ובשו"ת זכרון יוסף, ועוד.

ולבן העיקר לדינא שאין הש"צ פוסק לענות אמן. אולם אם אחר מקריא מותר לש"צ לענות אמן. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יב אות ה' דף מו ע"ב). וע"ע בח"ו (סי' יב), ובח"א (סי' יא אות ו'), ובשו"ת יחור"ד ח"ו (סוף עמ' קצא).

אם המתפלל עונה אמן אחר הכהנים - תשובה להערה

וברכה מברכת הכהנים. וכמ"ש מרן אאמו"ר זיע"א בילקו"י ח"א (מהדורת שנת תשמ"ה עמ' קמו). והוא ע"פ תשובת רבינו אברהם בן הרמב"ם בריש ספר מעשה

ואולם גבי יחיד המתפלל עם הש"צ, ועומד בין הודאה לשים שלום, הואיל ולגבי ידידה לא שייך הטעם של טירוף, עליו לענות אמן אחר כל ברכה

רוקח (דף א' טור ב') שכתב, דיחיד העומד בתפלת שמונה עשרה בברכת הטוב שמך ולך נאה להודות, ושמע ברכת כהנים, יכול להפסיק ולענות האמנים. והסכימו עם זה רבינו האי גאון והרי"ף והרמב"ם. והובאה תשובתו בספר בית מנוחה (דינים השייכים לסדר נישואות כפים אות מה).

והנה העירו לנו, דלכאורה בתשובת רבינו אברהם נתבאר, דלא התירו לענות אמן אחר הכהנים, אלא ביחיד שהתחיל תפלתו עם הש"צ ואמר עמו מלה במלה, וכדמוכח מלשונו שכתב: והא דאמור רבנן אם יכול להתחיל ולגמור היכא להתחיל מקמיה ש"צ, אבל בראתחיל בהדיה ש"צ ש"ד. ע"כ. משמע שאם התחיל קודם הש"צ צריך לדאוג לסיים קודם שיגיע ש"צ לברכת כהנים. ובפשוטות ה"ה למתחיל אחר הש"צ.

וכן הביא שם דברי הרי"ף שכתב: אומר בהדי שלוחא דצבורא מילתא מילתא, וחזר כמה פעמים בהדגש ההכל הוא כאחד ובכת אחת. וכ"פ בספר נוה שלום חזן (דיני שחרית ומנחה של שבת אות ג'). וכ"פ בשו"ת צי"א חלק יג (או"ח סי' נא). אבל מאן יימר לן שגם אם התחיל אחר הש"צ, או לפניו, והגיע לברכת שים שלום יחד עמו, שגם בזה יכול להפסיק לענות אמן.

אולם לפי המבואר בשו"ת יבי"א ח"ח הנ"ל, אין כאן

הערה. ושם הביא מ"ש הב"ח, שאם נתאחר לבוא לביהכ"נ אסור לו להפסיק לאמן, שהיה לו להקדים תפלתו לש"צ וכו'. ע"ש. והעיר עליו, שמדברי רבינו אברהם מבואר דיכול לענות אמן, שהרי גם בנידונו שייכת הטענה שהיה לו להקדים, אלא ודאי שאין טע"ז כדאי לומר דחשיב הפסק. וזיל בתר טעמא דמילתא דכיון שנתקן שם ברכת כהנים בצבור, ושם זה מקומו, לא חשיב הפסק. וכ"פ הט"ז (ס"ק טו). ועיין בפמ"ג (סי' קכח מש"ז ס"ק יד) שכתב, דפסק זה אם היחיד יענה אמן וכו' נתון במחלו' הב"ח (שם) והט"ז. והא"ר (ס"ק לה) כתב, דכל ההיתור בש"צ דאין לו הפסק, אבל ביחיד העומד כשנושאים כפיהם, משמע מהב"ח דאסור משום הפסקה.

וכ"פ בשו"ת אג"מ ח"ד (אור"ח סי' כא אות ב'), והוסיף, דכיון שהאמן דברכת כהנים הוא מעצם המצוה, וכפי שהוכיח מכמה מקומות, אסור להתחיל שמונה עשרה אם יודע שלא יספיק לסיים קודם שיגיעו כהנים לברכתם. ע"ש. אולם בהגלות נגלות דברי רבינו אברהם בן הרמב"ם, העיקר לדינא דגם היחיד פוסק ועונה אמן. וכל הפוסקים הנ"ל נעלמו מעינו של הרב שבט הלוי ח"ג (סי' טו). וצ"ע.

המתפלל אם עונה אמן אחר ברכת הכהנים - הערה ע"ד האור לצינן

חכמים, ואמרו שהם נוהגים לענות אמן זה בלבד, וכן היה נוהג עט"ר חסידא קדישא הרב הפרד"ס (בעל אות היא לעולם) לענות אמן זה בלבד. ואם איתא לדבריו שאין ברכה זו אלא כשאר ברכות דעלמא, תיפוק ליה משום הפסק, אלא ודאי שדין ברכה זו היא כדברים שבקדושה, כיון שאינה נאמרת לעולם בפחות מעשרה. וכמ"ש כיו"ב הלחם חמודות (פ"ב דברכות אות כג), שבק"ש וברכותיה צריך לענות אמן אחר ברכה"ת של קריאת ס"ת, שכיון שאינן נאמרות בפחות מעשרה, דינן כדברים שבקדושה.

וכ"פ בספר פקודת אלעזר (סי' סו ס"ג), שיש לענות אמן בק"ש וברכותיה אחר ברכת הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, שבכלל קדושה היא, שהרי אינה נאמרת בפחות מעשרה. ושוב נסתייע לדבריו ממ"ש הלחם חמודות הנ"ל. ע"ש. וכ"ה בספר הליכ"ע ח"א (עמ' רח והלאה). ושכן הדין כשיש כהנים אחרים, וישראל מקרא אותם, והש"צ שהוא כהן שותק, שיענה אמן אחר כל ברכה וברכה, לרבות אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן. וכשם שיחיד המתפלל תפלת שמונה עשרה ביחד עם הש"צ, אומר כל הקדושה עם הש"צ, ולא הוי הפסק, (וכמ"ש בש"ע סי'

והנה רבינו אברהם הנ"ל קאי גבי עניית אמן אחר פסוקי הברכה, ולכאורה גבי אמן שאחר הברכה הראשונה אינו רשאי לענות משום הפסק, וכמ"ש כן הא"ר, דדוקא אחר הפסוקים עונה אמן, שמקבל את ברכתם, אבל אחר הברכה עצמה שהיא ברכה על המצוה, אינו פוסק לענות אמן.

גם בשו"ת אול"צ ח"ב (עמ' פג) כתב, שיחיד המתפלל עם הש"צ ועומד בין הודאה לשים שלום לא יענה אמן אחר ברכת אשר קדשנו וכו', אלא רק על פסוקי הברכה.

אולם כבר השיב ע"ז בשו"ת יבי"א ח"ח הנ"ל (דף מו.), ובח"ט (סי' קח אות סח), שדבריו פשוט אינם נכונים דהא אשתמיטתיה מ"ש מרן בכס"מ (פ"ד מהל' תפלה ה"ה), שיש להסתפק אם רשאי הש"צ לענות אמן אחר ברכת הכהנים "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן", שאז אין חשש שיטעה, או דילמא לא פלוג רבנן. ע"כ. והט"ז (סוף ס"ק יד) פסק, שרשאי הש"צ לענות אמן אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, דלא הוי הפסק, ואין כאן חשש טירוף, כיון שעדיין לא התחיל. וכ"כ במגן גבורים ועוד הרבה מהאחרונים. נובספר כה תברכו (עמ' תקח) כתב, שחקר ודרש אצל ש"צ תלמידי

ש"ץ רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים, והיינו דוקא ש"ץ, ומזה דקדקו התוס' ד"ה לא, דאמן לא הוי הפסק מדלא קאמר הטעם מפני הפסק, כיון דהוי צורך תפילה. ועפ"י כתב המ"ב (סי"ק ע"א) דאם מתפלל מתוך הסידור שבכה"ג לא תטרף דעתו, רשאי לענות וכנ"ל, הרי חזינן דעניית אמן לא הוי הפסק. ויחיד שעומד בתפילת שמו"ע העיקרית אסור להפסיק. אלא שבתש"ו הרמב"ם ז"ל שכתב בנו ר' אברהם ז"ל, ונדפס בריש ספר מעשה רקח על הרמב"ם, ושם כתב וז"ל: ועניית אמן בברכת כהנים לא הוי הפסק, לפי שההפסקה באמן וכיו"ב שהזכירו ממנה היא בשיהיה עונה אמן או קדיש וכיו"ב בלתי היותו מתפלל עם הש"ץ, משא"כ כשמתפלל עם הש"ץ וכו', והוסיף עוד ר"א בן הרמב"ם ז"ל: וכמו שיענה קדושה בברכה ג' ואי"ז הפסק, כמ"ש זה הגאון ז"ל, כך יענה אמן בברכת כהנים בין הודאה ושים שלום, ואי"ז הפסק עכ"ל.

הרי דלא מבעיא עצם השתיקה לשמיעת הברכה דלא הוי הפסק, אלא שאף מותר לענות אחר הברכות כשם שעונה קדושה עם הש"ץ.

ובכפמ"ג (סי' קכ"ח מש"ז סק"ד) כתב ג"כ בני"ד לענין יחיד העומד בתפילה אם רשאי לענות אמן אחר הכהנים, ותלה כן בפלוגתת הבי"ח עם הט"ז (סי' קכ"ח) בהבנת דברי התוס' ברכות שם, דהא דאין הש"ץ רשאי לענות אמן לאו מטעם הפסק הוא. והבין הפמ"ג דלפי הבי"ח לא יענה דהו"ל להקדים תפילתו, ולפי הט"ז גם ליחיד אי"ז הפסק בסדר תפילה זו, כיון שהוא צורך תפילה דהאמן שייך לברכה עצמה, ולא הכריע להלכה, וכבר קדמו ר"א בן הרמב"ם שהתיר.

ובשו"ת שבט הלוי (חיי"א סי' לו) השיב להרב השואל [הגאון רבי יצחק קורלנסקי שיחי], דבהיות גדול הפוסקים באו"ח, הא"ר (סי' קכ"ח ס"ק ל"ח) נוטה להחמיר כדעת הבי"ח, שב וא"ת ולא לענות. איברא למש"כ הש"ך ביו"ד (סי' רמ"ב בקיצור הנהגת הוראת או"ה) דאם האחרונים לא ידעו מכ"י של קדמון - ונתגלה אחרי הוראתן, הדין נותן לפסוק כהקדמון, א"כ בודאי עלי לחזור בי ממש"כ ויענה, אמנם מי שהוא שוא"ת ואינו עונה כדעת הא"ר, שרב חילי"י מקובל ממרן החת"ס, יש לימוד זכות, ועל נמוקי הוראת בן רבינו הר"א - יש להתבונן. עכ"ד. ולמעשה העיקר כמו שנתבאר.

אם שליה צבור עונה אמן אחר ברכת כהנים - תשובה להערה על ילקוט יוסף

כהנים, אפי' אם יאמר שלא יבא לידי בלבול. והעירו לנו, ששמעו מפי מרן אאמו"ר זיע"א בשיעורו הקבוע

קט ס"ב), ה"נ יש לענות אמן אחר ברכת הכהנים כשנמצא שם בין הודאה לשים שלום. וכמ"ש בתשובת רבינו אברהם בן הרמב"ם (שבחחלת ספר מעשה ורקח דף א ע"ב). וכמ"ש בהליכ"ע שם.

שו"ר בשו"ת זכרון יוסף (סי' מג) שהביא מ"ש התוס' (ברכות לד.) ש"צ לא יענה "אמן" אחר הכהנים מפני הטירוף, ואת תיפוק ליה משום הפסק, וי"ל דלא חשיב הפסק, שצורך תפלה הוא, וכתב דה"ט דלא הוי הפסק מפני שאמן זה מה"ת הוא דילפי' בגזרה שוה מברכה דהר גרזים, כשם דילפי' (בסוטה לח.) מהתם דנשיאות כפים בלשון הקודש. "אבל על ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, אין לענות אמן משום הפסק, דלא עדיף מאמן דשאר ברכות". ע"כ. ודבריו נסתרים ממ"ש הכס"מ והט"ז וכנ"ל. ושור"ר שכן השיג עליו בספר תורת חיים סופר (סי' קכח סוף ס"ק כט ד"ה והנה).

ובשו"ת שה"ל ח"ג (סי' טו אות ג), כתב לדרון במתפלל בלחש עם החזרה, שיכול לומר קדושה, היאך הדין בנשיאת כפים, אם להפסיק בשתיקה ע"פ המבואר בסי' קד, או להמשיך בתפלה. והביא שם דברי ערוה"ש (סי' קט אות יא) שכתב, שאם מתפלל עם הש"צ בשוה עד סופה יש להסתפק אם יאמר עם הש"צ ברכנו בברכה המשולשת בתורה, וסיים, שיכול לאומרו.

והנה ברכנו בברכה וכו' הוא רק להזכרת זכות נשיאת כפים במקום שאין נושאים כפים, או כהקדמה לפני עצם המצוה של נשיאת כפים, ואע"פ כן שייך גם ליחיד המתפלל עם הש"צ, ק"ו בעצם נשיאת כפים שקבעוהו בתפלה, ושייך לה, וע"ע בתש"ו חת"ס (או"ח סי' כב). ואף שדבריו הקדושים של החת"ס צ"ע, וכמו שנתבאר בשה"ל (חאו"ה סי' לב), מי"מ בדידן פשוט שהוא חלק מהתפלה. ונהי דעצם חידושו של ערוה"ש לענ"ד צ"ע לדינא, דודאי אלהינו וכו' ברכנו בברכה המשולשת וכו' שייך רק לש"צ, אבל עצם ברכת כהנים שייכא גם לשומעים, וליש דעות איכא מצוה מה"ת להתברך בשמיעה, וכמ"ש הפוסקים ר"ס קכח בשם הריטב"א. וא"כ פשוט דישתוק עכ"פ. עכ"ד. אלא דתמוה שלא זכר דברי רבינו אברהם בן הרמב"ם הנ"ל. וגם על הרב תורת חיים סופר הנ"ל, תימה שלא זכר מד' רבינו אברהם בן הרמב"ם הנ"ל.

ובשו"ת שבט הלוי ח"ג הנ"ל הביא מהרב השואל שהעיר מדברי השו"ע (סי' קכ"ח סעי' י"ט) שכתב שאין

והנה בילקו"י ח"א (מהדורת שנת תשמ"ה, עמ' שיב בהערה) נתבאר, דש"צ אינו עונה אמן אחר ברכת

צא. כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על השלשה הפסוקים של ברכת כהנים. ואם הוסיף עובר על בל תוסיף. (צא)

צב. אחר ברכת כהנים מתחיל השליח צבור שים שלום, ואז הכהנים מחזירים פניהם להיכל, ואומרים: "רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל". (צב)

ראשונה, ואחר כל פסוק ופסוק מברכת הכהנים, הואיל ואין כאן חשש טירוף. והמקריא לכהנים לא יענה אחריהם שום אמן, וזולת אחר הפסוק האחרון. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ח הג"ל (סי' יב אות ה') דף מו:.

במוצ"ש, שאמר, שהש"צ רשאי לענות אמן אחר ברכת כהנים. אולם התם איירי באופן שהש"צ אינו מקריא לכהנים, אלא עומד לידו אדם אחר העומד ומקריא את הברכות לכהנים, והש"צ שותק ומקשיב לברכת הכהנים, דבזה יש לו לענות אמן אחר ברכה

"בל תוסיף" בנשיאת כפים

של סוכה בזה"ז מצוה של דבריהם [בחול] ואוכלים וישנים בה למצוה, ואע"ג דבקיאינן השתא בקיעא דירחא. ע"כ.

גם בשו"ת הרדב"ז ח"ג (סי' תעח) כתב, דכל מצוה שעשה אותה וכופלה אין בזה משום בל תוסיף. דרק המוסיף בגוף המצוה, כמו חמשה מינין בלולב, עובר בבל תוסיף.

ועיין בשו"ת הר צבי ח"א שדן לגבי כהן שירד מהדוכן ואומר לקהל ברוכים תהיו, וכיו"ב, אם עובר בבל תוסיף, והאריך בזה. וע"ע לעיל בילקו"י הלכות ציצית (סי' י' הערה ג').

והנה אף דליכא בל תוסיף בנושא כפיו פעם שנית באותו יום, כבר כתבנו לעיל שיי"א דאף שנושא שוב את כפיו אינו רשאי לברך אשר קדשנו וכו', דדמי לנטל לולב, שאם חזור ונוטלו אינו מברך עליו. והלבוש (סי' קכח ס"ג) נסתפק בזה כיעו"ש. אך בגנת ורדים (כלל א' סי' יג) כתב, דלית מאן דחש להאי ספיקא, משום שכשם שחזור ומברך אשר קדשנו במוסף, ה"נ יכול לברך בצבור אחר, שהרי בזה ובזה אינו מחוייב עוד מה"ת לשאת את כפיו, כיון שכבר בירך בשחרית, וכיון שרשאי לברך במוסף, כן רשאי לברך בצבור אחר, שהרי גם הם צריכים לברכת כהנים. ולכן שפיר יכול לברך. וראה לעיל הערה טו, אריכות בזה ממרן אאמו"ר זיע"א.

ולענין בל תוסיף בריבוי הדסים וערבות, ראה בילקו"י ארבעת המינים (סי' תנא הע' מג עמ' תקטו).

לומר רבון העולמים אחר נשיאת כפים

לא יתחילו לומר רבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם הקהל כאחד. [ובמחזור ויטרי (קל) הוסיף: ואת האדמה

(צא) ר"ה כת. שלא יאמר הואיל ונתנה תורה רשות לברך אוסיף ברכה אחת משלי, כגון ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים וגו', ת"ל לא תוסיפו. ומסיק שם בגמ' דאפי' כבר סיים כל ברכתיו ג"כ עובר בלאו. וכ"ש אם הוסיפה באמצע הברכות. וכ"פ הרמב"ם (פרק יד מהל' נשיאת כפים הלכה יב), וכ"ה בש"ע (סי' קכח סעי' כז). ומבואר בפוסקים, דכ"ז דוקא להוסיף פסוק אחר, אבל לומר ברכת כהנים כמה פעמים ביום אין בזה משום בל תוסיף, כדאמרי' התם דאילו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך. וכ"כ רש"י על התורה (פר' ואתחנן פ"ד פסוק ב'), על הפסוק לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם וגו', ע"פ הספרי שם. וכ"כ הרי"ף במגילה (פ"ד דף טו: מדפי הרי"ף) דשמעינן מינה דכהן דפריס ידיה בחדא דוכתיה אזל לדוכתא אחריתי ואשכח ציבורא דלא מטו לברכת כהנים, כד מטו לברכת כהנים פריס להו ידיה וש"ד. ע"כ. וביאר הר"ן שם, דהכלל הוא, כל שיש לו שיעור למעלה עובר משום בל תוסיף כשמוסיף עליו. וכ"כ התוס' בר"ה (טו:), דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים ביום, כגון כהן המברך וחזור ומברך אותו צבור עצמו. וכיו"ב כתב הרשב"א בחידושו שם, דלא אמרו דאיכא משום בל תוסיף אלא במה שהוא מוסיף מדעתו, כגון כהן שהוסיף ברכה משלו, ואי נמי ישן בשמיני בסוכה במתכוין למצוה, וכיוצא באלו. אבל במה שעמדו חכמים ותקנו לצורך אין כהן בל תוסיף, דכבר נאמר ע"פ התורה אשר יורוך. ותדע, דהא שמיני

צב) סומה (לה). ש"ע (סי' קכח סעי' טו). וכתב המג"א, דבר"ה וביוהכ"פ שמאריכים בניגון "היום תאמצנו"

צג. אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל שליח צבור ברכת שים שלום, ואינם רשאים לכופף את אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם, ועומדים שם ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיים שליח צבור שים שלום, והצבור עונים אחריו אמין. (צג)

הנהגת השליח צבור והקהל - כשאין כהנים

צד. כשאין כהנים אומר השליח צבור אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', וצריכים הקהל לעמוד בעת שאומר נוסח זה. (צד)

צה. כשהשליח צבור אומר אלוקינו ואלוקי אבותינו, צריכים העם לענות "כן יהי רצון" אחר כל פסוק ופסוק שבברכת כהנים שאומר השליח צבור, ולא יענו אמין. (צה)

לימינו וכו'. ובגמ' שם, מ"ט, דאמר מר כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין. וכ"ה בש"ע (סי קכה סעי' יז). וכתבו האחרונים, כשיורדים הכהנים מן הדוכן לא יחזירו אחוריהם להיכל, אלא יצדדו ויחזירו פניהם קצת להיכל כתלמיד הנפטר מרבו שמחזיר פניו אליו בצאתו מלפניו.

(צד) ראה לעיל סוף הערה סא.

עניית כן יהי רצון כשאין כהנים - תשובה להערה על סידור חזו"ע

(סי רטו סק"ג) בשם המדרש, דכשומע שאחד מתפלל איזה דבר, או שמברך לישראל, אפי' בלא הזכרת ה', חייב לענות אמין. ולכן עונים אמין אחר הרחמן. ע"ש. ממילא גם בנ"ד העונה אמין כן יהי רצון, ליכא בזה איסור בעניית אמין. ומ"ש מרן בש"ע לענות כן יהי רצון, בא לאפוקי שלא לענות אמין בלבד, כמו שעונים אמין כשיש כהנים, אלא לענות כן יהי רצון, ולא אמין בלבד. ואי"ה"נ אם מוסיף אמין לית לן בה.

וראיתי בשבולי הלקט השלם (סי כג) שכתב, נשאל רבינו האי גאון, מקום שאין שם כהן לישא כפיר, והש"ע אומר: אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה, האם ראוי לענות אמין אחר כל פסוק של ברכת כהנים, או צריך לעשות שינוי בין ברכת הכהנים עצמם, לבין ברכת הש"ע, שלא לענות אמין אחריו, והשיב, אין המנהג אצלנו לענות אמין אחר כל פסוק ופסוק שאומר הש"ע, לפי שמפי הכהן הן שלש ברכות, ואילו הש"ע מסדרן כעין ברכה אחת, וזה מנהג מובהק, אלא שהעונה אמין על כל פסוק ופסוק שאומר הש"ע, אין מחזירין אותו. ויש כזה הרבה בסדר ברכות, כגון באמירת יעלה ויבוא, כשאומר הש"ע זכרנו ה' בו לטובה וכו', יש שעונים אמין וכו'. ע"ש.

וכ"כ בשמו בשו"ת יכין ובוועז ח"א (סי כה), די

אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש. אך הרמב"ם הטור והלשחן ערוך לא כל הפסוק, רק עד וברך את עמך את ישראל. וכן משמע מהלבוש. וכ"כ הפרישה שם, והא"ר, והמאמר, והרב בא"ח. וכתבו האחרונים שהוא משום דבזה"ל לא שייך לומר ואת האדמה אשר נתת לנו וכו'. ועיין בכה"ח אות צו.

(צג) במשנה סוטה (טו): שנינו, נכנס להיכל ופנה

(צה) כ"כ הרד"א (דף לב ע"ד) בשם הר"ף בתשובה. וכ"כ הרמב"ם (בפרק טו מהל' תפלה הלכה י') וז"ל: אם אין שם כהן, והש"ע אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה וכו', אין העם עונים אמין אחר פסוקי ברכת כהנים. וכ"כ המאירי (סוטה מ. ד"ה כל שאין כהן). וכ"ה בש"ע (סי קכו ה"ב): אם אין שם כהנים, אומר ש"ע אלהינו ואלהי אבותינו וכו' ואין הצבור עונים אחריו אמין, אלא כן יהי רצון. והיינו, דעניית אמין לא שייכא אלא כשעונה אחר כהן שמברך, משא"כ הש"ע שאינו אומר אלא דרך בקשה, שיברכנו הש"ת בברכה שהכהנים מברכים. וכ"כ הלבוש שנהגו לומר כן יהי רצון. וכ"ה בש"ע הגר"ז (אות ב'). בבא"ח (פר' תצוה ה"ב) שאין הצבור עונים אמין אחר הפסוקים, אלא אומרים כן יהי רצון אחר כל פסוק.

גם בכה"ח (אות יז) כתב בשם הד"מ (אות ד'), שכן המנהג לומר כן יהי רצון ולא אמין. ומיהו בתשובת יכין ובוועז (סי כה) כתב, דיש עונין אמין, ודעבד כמר עבד וכו'. אלא שהדרישה כתב, דאיסורא נמי איכא לענות אמין, דאין לענות אמין בחנם.

ומכאן העירו לנו על מה שכתבנו בסידור חזו"ע (עמ' צט) שאם אין כהנים עונים הצבור אחר כל פסוק, אמין כן יהי רצון. ולכאורה לפי המבואר יש לענות רק כן יהי רצון, אבל לא אמין. אולם הנה לפי המבואר במג"א

צו. כשאין כהנים ואומר השליח צבור אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו', צריך לומר בברכה, אות בי"ת הראשונה נקודתה בפת"ח. והשניה דגושה. ויש אומרים המשולשת בתורה, שהם שלשה פסוקים בתורה, ויש אומרים בברכה המשולשת, ואחר כך בתורה הכתובה וכו'. ויותר נכון לומר המשולשת בתורה. ואם השליח צבור דילג אמירת "אלהינו ואלהי אבותינו וכו'" והמשיך בברכת שים שלום [כשאין שם כהנים], צריך לחזור ולומר אלהינו ואלהי וכו', כל שלא אמר שם ברוך אתה ה', ואין לחוש בזה להפסק. (צו)

צז. כבר נתבאר לעיל שאם אין כהנים ואומר השליח צבור אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', צריך החזן לסיים בסוף: ושמך את שמי על בני ישראל ואני אברכם. (צז)

אמן אחר הש"צ בברך עלינו וביעלה ויבא וכיוצא. ע"ש.

ואף שבשו"ת יכין ובעוז הנ"ל כתב, שאין למחות במי שעושה אמן בכל אלה, כ"ז בעונה אמן לבר, אבל כשעושה אמן כן יהי רצון, ליכא בזה חשש, דמצד אמן הרי נהגו לענות אמן גם אחר זכרנו בו לטובה, וכדו', ויש היכר בין זה לעניית הצבור אחר ברכת כהנים כשיש שם כהן.

ולפי כ"ז, מה שהודפס בסידור חזו"ע, אין בזה פקפוק כ"כ. ואכן הצעתי הדברים בפני מרן אאמ"ר זיע"א והסכים עמנו שעיקר הקפידא שלא לענות אמן בלבד. ועכ"פ לכתחלה עדיף יותר לענות כן יהי רצון בלבד, כפי המנהג ברוב המקומות.

והן עתה ראיתי בשו"ת יבי"א ח"ח (דף לה:). שאחר שכתב שאין העם עונים אמן אחר כן יהי רצון, הביא סיום דברי שבולי הלקט הנ"ל, שהעונה אמן על כל פסוק ופסוק אין מחזירין אותו. שכן יש נוהגים לומר אמן בהזכרת יעלה ויבא, אחר זכרנו ה' וכו'. ועיין בס' מטה משה (סי' קעה) ובס' נתיבי עם (סי' קצה). ומשמע דאפי' אם עונה אמן בלבד אין מחזירין אותו. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ב (סי' ד' אות ת-ט). [ובלא"ה כוונת אמן היינו כן יהי רצון].

כשאין כהנים ודילג אמירת אלהינו ואלהי אבותינו וכו'

דשאני התם דהקילו טובא בזה, כדאמרי' בתענית (ג:). דאפי' אמר מפריח הטל ומעביר הרוח אין מחזירין אותו. וגם הרמ"א כתב שאין נוהגים לומר טל. ע"ש. משא"כ הכא יש לחוש לכתחלה להזכיר כל שלא אמר ברוך אתה ה', כהזכרת מי כמוך שכן הדין שם, ולא חששו בזה להפסק כס"ס רצד. וכן מתבאר מדברי המאירי בשם הגאונים, הובא בערה"ש. ודו"ק.

החזן צריך לסיים בסוף: ושמך את שמי על בני ישראל ואני אברכם

לסיים בפסוק זה, שכ"ד רש"י, דאמרי' בסוטה (לט). ושמו את שמי, שמי המיוחד לי, הוא שם

לענות כן יהי רצון, ומי שנהג לומר אמן אינו נמנע. והרמב"ם כתב שאין העם עונים אמן אחר הש"צ וכו', וכיון שיש מחלוקת בדבר, הנהגו לענות אמן אין מעכבים אותו מלענות, ומי שאינו נוהג לענות אמן אין מכריחים אותו לענות. ע"כ.

ומבואר מהנ"ל, דכיון שמפי הש"צ הן כעין ברכה אחת, אין עונין אמן בלבד, אלא עונים כן יהי רצון, וכל הקפידא שלו שם שלא יענו אמן בלבד, וגם ע"ז כתב, שיש שעונים אמן [בלבד], כמו שעונים ביעלה ויבא.

ועיין למרן הב"י (סי' קצו) שהביא בשם הר"ד אבודרהם, נשאל הרי"ף, אם צריכים הקהל לענות אמן כשאומר הש"צ הפסוקים של ברכת כהנים, והשיב, שא"צ לענות אמן אלא כששומעים מפי המברך, ולכן יש מקצת יחידים שעונים כן יהי רצון במקום אמן. **ובפסקי** רבינו אליהו מלונדריש (עמ' קיח) כתב, דכאשר הש"צ אומר פסוקי ברכת כהנים, נראה שאין לענות אחריו אמן, לפי שאין אלו דברי בקשה ותחנה, אלא סיפור דברים הוא, ומ"מ אחר פסוק אחרון של ברכת כהנים, נכון לענות אמן, שאז הוא מסיים תפלת ברכנו. ע"כ. וע"פ דבריו נתבאר בשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' ט') דלפ"ז נראה שגם לדעת הרי"ף והרמב"ם יכולים לענות

(צו) ראה להלן בנוסחאות התפלה סעי' נב. וע"ע בכה"ח (אות יד).

ומה שכתבנו לענין אם דילג אמירת אלהינו ואלהי אבותינו וכו', הנה בביאה"ל נסתפק בזה מכת דברי המג"א (סי' קיד סק"ד) גבי טל ורוח, שאם לא הזכיר א"מ, וכתב דאפי' נזכר קודם בא"מ א"מ. עס"ס רצד. ע"כ. א"כ ה"ה הכא. וע"ש שהניח בצ"ע. אך י"ל

(צו) ראה לעיל (סי' קצו הע' ג') והזכרנו שם מ"ש בספר המנהיג (הלי' תפלה אות סה), שבצרפת לא נהגו

צח. אמרו במדרש, שעל הכהנים להקפיד שלא לברך במהירות ובבהלה, אלא בכוונת הלב, כדי שתשרה הברכה בהן. ולכך תיקנו לומר באהבה בברכה, כדי שיתנו דעתם הכהנים לברך בכוונת הלב ובאהבה. וכהן שיש לו שונאים בבית הכנסת, או שהוא שונא את הצבור, צריך לעקור מלבו את השנאה, כדי שיוכל לברך ברכת כהנים, ולומר "באהבה". ואם לא עקר את שנאתו, אין לו לעלות לדוכן, ויצא לחוץ בעת שהשליח צבור קורא כהנים. אולם אם אין השונא נמצא בבית הכנסת, או שמי שהכהן שונא אינו נמצא בבית הכנסת, כהן עולה לדוכן. וכהן ששונא את חבריו כהן אחר, יכולים שניהם לעלות לדוכן ולברך את העם. (צח)

המפורש, ואין אנו מברכים בשם המפורש וכו', ועוד שכבר אמרנו המשולשת בתורה ומה לנו להוסיף עוד ושמו את שמי שהוא לשון צוואה, כמו כה תברכו, ולא לשון ברכה. אבל בספרד ובפרובינצא נהגו לומר גם פסוק ושמו את שמי. ע"כ. אך י"ל לד' הרמב"ם, דהנה הרמב"ם כתב דואני אברכם הכוונה היא שהקב"ה יברך את

ישראל, וא"כ סדר הדברים הוא כך, שאנחנו מתפללים שה' יברך אותנו בברכה של הכהנים. לכאורה קשה דנבקש מהש"ת ברכת אחרת, כי הרי זה מיועד לכהנים, ולכן מסיימים בפסוק זה ואני אברכם, דפירושו שהקב"ה מברך עם הכהנים, וא"כ עכשיו שאין כהנים נקבל את הברכה מאת ה', וא"כ זהו דרך ברכה. ודו"ק.

כהן שיש לו שונאים אם עולה לדוכן

שאם הכהן שונא את הצבור ח"ו, או הם שונאים אותו, לא ישא כפיו, כי סכנה היא לו, כמו שאמרו בוזה"ק, אלא יש לו לצאת מביהכ"נ. וכ"כ בש"ע הגר"ז (סי' קכח אות יט). ושכ"כ בקצור ש"ע (סי' ק' אות ח').

גם בכנה"ג (סי' ק' עו) כתב, שאם הכהן שונא את הצבור או שהצבור שונאים אותו, לא ישא את כפיו, אלא יצא מביהכ"נ.

אולם כהן השונא את חבריו הכהן, כתב המג"א (סי' ק' עו) דמותרים לעלות לדוכן ביחד, ואין אחד יכול לומר לחבריו עלה אתה בשחרית ואני במוסף, או איפכא, כי יכול לומר אני רוצה לברך בשתיקה. ונבלאו האי טעמא, מה שהכהן שונא לחבריו כהן, אין זה מפריע לנשיאת כפים. ודו"ק.

ויש לציין מ"ש בפלא יועץ (אות ש' שנאה) בחומר איסור השנאה, וז"ל: ועז"ו אמר התנא, שנאת הבריות מוציאה את האדם מן העולם, וגוררת עבירות הרבה, כי שנאה תעורר מדנים, ובא לידי מחלוקת ולה"ר, וגורם לו להיות שמח לאיד ולהיות חובל ונוקם ונוטר כנחש, וכתוב בספרים שאין בכל העבירות עבירה שעובר עליה תדיר כמו שנאה, שכל רגע עובר על מ"ש התורה לא תשנא את אחיך בלבבך, ועל מ"ש ואהבת לרעך כמוך, וזהו הטעם שבעון שנאת חנם נחרב ביהמ"ק, וכל מין שנאה קרויה שנאת חנם, שכל הטענות שיש לו לשנוא, הבל המה, מעשה תעותעים, וגדולה רעת השנאה כשהיא בלב, ובפנים נראה כריע, זו היא רעה חולה לאין מרפא, שבזמן שהשנאה בפרהסיא סו"ס

(צח) בוזה"ק (פר' נשא דף קמז) אמרו: תנא כל כהן דלא רחמין ליה עמא לאיפרוס ידוי ועובדא הוה בחד כהן דקם ופריס ידוי, ועד דלא אשלים אתעביד תילא דגרמי, מ"ט משום דלא בריך בחביבותא וקם אחר ופריס ידוי וברייך ואתתקן ההוא יומא. וכל כהן דהוא לא רחים לעמא או עמא לא רחמין ליה, לא יפרוס ידוי לברכא לעמא, דכתיב טוב עין הוא יבורך, אל תיקרי יבורך אלא יברך. ואמר רבי יצחק בגין כך כהנא דברייך בעינא טבא ברכתיה אתקיים ודלא מברך בעינא טבא, כתיב אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו, כלומר אל תבעו מיניה ברכתא כלל. ע"כ. ולכאורה משמע דכהן שיש לו שונאים, לא יעלה לדוכן לברך את ישראל באותו מקום ששונאו נמצא. שהרי הברכה צריכה להיות באהבה, ואם אין הדבר נעשה באהבה לאותם המקבלים את הברכה, אין הברכה מתקיימת. וכמ"ש המג"א (סי' קכח ס"ק יח), שלכן אומרים בברכה באהבה.

ובכה"ח (אות עה) הוסיף עוד טעם במה שהתקינו לומר באהבה, ע"פ מה שאמרו במדרש רבה (נשא פרק יא) א"ל הקב"ה לכהנים, לא מפני שאמרתים לכם שתהיו מברכין את ישראל תהיו מברכין אותם באנגריא ובבהילות, אלא תהיו מברכים בכוונת הלב, כדי שהכהנים יתנו דעתם לברך בכוונת הלב, כדי שתשרה הברכה בהן, לכך נאמר אמור להם. ע"כ. ולכך תיקנו לומר באהבה בברכה, כדי שיתנו דעתם הכהנים לברך בכוונת הלב ותשרה הברכה. וכתב עוד שם (אות עו)

צט. מנהג הספרדים ועדות המזרח, שאם הכהן אבל בתוך שבעת ימי אבלותו, יוצא מחוץ לבית הכנסת בשעה שקורא השליח ציבור "כהנים", ואינו נושא כפיו. אבל אחר שבעה נושא כפיו. ובשבת שבתוך ימי השבעה, אם יש שם כהן אחר, נכון יותר שלא ישא הכהן האבל כפיו, ויצא מבית הכנסת בשעה שהשליח ציבור אומר "כהנים". אך אם אין שם כהן אחר אלא הוא, יש לחוש בזה שאם לא ישא כפיו יהיה הדבר נראה כאבלות בשבת בפרהסיא, ולכן יעלה לדוכן וישא כפיו. (צט)

ק. אם אין לכהן טלית, וגם אין טלית בבית הכנסת, אין לכהן לישא כפיו בלא טלית, שמאחר ובזמנינו נהגו הכל לישא כפיהם עם טלית, אם הכהנים ישאו כפיהם בלא טלית הדבר יהיה מתמיה אצל הצבור, ויסיחו דעתם מהברכה. וכן במנחה של תעניות אם אין שם טלית, אין

יעמדו מתווכי שלום ויעשו שלום ביניהם, אבל כשהיא בלב עברתם שמורה נצח, ואין אדם יכול להשמר מחבירו, כי יטעהו בחלקלקות לשונו, ובקרבו ישים ארבו, וע"כ צויתו התורה לא תשנא את אחיך בלבבך, וטוב לגבר שיכחר הרע במיעוטו. ואם חבירו הרע לו באופן שמוטר לשנאותו מחמת רוע מעלליו, ע"ד שפירשו רז"ל בפסוק כי תראה חמור שונאך, יראה לו השנאה בפרהסיא. אבל רעת האדם שרוב השנאה באה מחמת קנאה, עד שיהיו לו סיבות רבות לשנאותו, ולפי

האמת כולם ישא הרוח וכו', וכל שאין אנו נטהרים מחטא זה א"א להיגאל, כמאמר רז"ל, אמר הקב"ה אתם גרמתם לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי ע"י שנאת חנם, בקשו שלום ואתם נגאלים, שנאמר שאלו שלום ירושלים, וראוי לאדם להתחזק ברוב תעצומות ע"י מחשבות טהורות להעביר השנאה והקנאה מלבו וכו', ואין אדם נוגע במוכן לחבירו, והכל מאתו יתב', ועוד אמרו הוי דן את כל האדם לכהן זכות, וכו'. וע"ש עוד.

אם אבל תוך שבעה נושא כפיו

אלו. ע"כ. ונראה דאף למרן דוקא הכהן האבל תוך שבעה אינו נושא את כפיו, אבל כהנים אחרים נושאים כפיהם בבית האבל.

ואמנם הרדב"ז בתשובה (ח"ב סי' א') האריך לדחות דברי המרדכי, וכתב, דכהן אבל חייב לישא את כפיו בימי אבלו, שלא מצינו שפטרו את האבל מכל המצוות האמורות בתורה וכו'. הילכך איני רואה טעם שהכהן יבטל מ"ע בשום זמן. והו"ד בשלמי צבור (דף קפה). וכ"כ בחסד לאלפים (אות יח), ובשלחן גבוה (יו"ד סי' שפד סק"ח). וכ"כ בכה"ח (סי' קכה אות רג) דלפי סודן של דברים חייב האבל לישא את כפיו ושכן נראה מדברי הרש"ש, ולכן כיון דאבל תוך שבעה חייב בנשיאות כפים לפום דינא, בין ע"פ הפשט בין ע"פ הסוד, ואינו אסור כי אם לפי המנהג, אם בא לקיים המצוה תוך שבעה אין מוחין בידו. ואם בא לבטל ולצאת החוצה הרשות בידו כיון שיש לו ע"מ שיסמוך. אך אם אין כהנים אחרים אלא הוא, נראה שהיותר נכון שיעלה כדי לזכות את הרבים. ע"ש.

אולם מנהגינו כמ"ש מרן בש"ע, שהאבל עצמו יוצא לחוץ ואינו נושא את כפיו בתוך שבעה. וכמבואר כ"ז באורך בשו"ת יבי"א ח"ד (דף שיח, חיו"ד סי' לב אות ד).

צט) בשבולי הלקט (הלכות שמחות סי' כב) כתב, יש שאין נמנעים לומר ברכת כהנים בבית האבל, ובעיני נראה שאין הגון לאומרו, וראיה לדברי מת"ב שחרית שאין אומרים אותו. ות"ב ואבל אתקוש לאהדדי. ע"כ. ובהלכות תפלה (סי' נג) ביאר יותר, דה"ט שכל העומד לברך ראוי לו שיהיה בשמחה ובטוב לבב, שכן מצינו ביצחק שאמר הביאה לי ציד וכו', שלאחר שיאכל וישתה תהא נפשו שמחה עליו ויברכנו. וזה שדואג על מתו אינו מברך בשמחה. ע"ש.

ומרן הבי"י (ס"ס קכה) הביא דעת המרדכי שתוך י"ב חודש על אב ואם נוהגים שאינו נושא את כפיו, וכתב ע"ז, ואיני יודע שום טעם למנהג. ואפי' בתוך שבעה ימי אבלות נראה שנושא כפיו, שהרי אבל חייב בכל המצוות. ושוב הביא דעת השבולי הלקט וכתב, שבארצות הללו לא נהגו כן. ומ"מ אפשר לסמוך ע"ז שלא ישא כפיו תוך ז' ימי אבלות. ואם יש כהנים אחרים בביהכ"ג, צריך לצאת מחוץ לביהכ"ג בשעה שקורא כהנים, כדי שלא יעבור בג' עשה. ע"כ.

וז"ל מרן בש"ע (סי' קכה סעי' מג): אחר שבעה ימי אבלות נושא את כפיו, ובתוך שבעה יציא מביהכ"ג בשעה שקורא כהנים. הגה"ה, וי"א שכל י"ב חודש על אב ואם אינו נושא את כפיו. וכן נוהגים במדינות

לכהנים לישא כפיהם בלא טלית. וכן שני כהנים הנושאים את כפיהם, ואין להם אלא טלית אחת גדולה, אין לשניהם להתעטף ביחד בטלית אחת, כדי שישאו כפיהם כפי המנהג, אלא ימנעו מלישא כפיהם. (ק)

קא. אסור להשתמש בכהן, משום קדושת כהונה שיש בו. ולכן אמרו בירושלמי: "המשתמש בכהונה מעל". ומכל מקום אם הכהן מוחל על כבודו, וברצונו הטוב מגיש מגדנות ומשקאות ושאר כיבוד לפני האורחים, או לפני קהל לומדי תורה, כבודו מחול, שכשם שחכם שמחל על כבודו כבודו מחול (קידושין לב:), כך כהן שמחל על כבודו כבודו מחול. ומכל שכן אם הכהן איוותה נפשו ויעש מעצמו ומרצונו הטוב לשמש את אורחיו ואת בני קהלתו, שיש לומר לכל הדעות שרצונו זהו כבודו. ואין צריך לומר שאם הכהן מקבל שכר טירחא על השירות שעושה, שבודאי מותר להשתמש בו. וכל זה כשהשירות והשימוש אינו דרך בזיון, אבל אם בא הכהן ליצוק מים על ידיו, נכון להחמיר שלא לקבל ממנו, אפילו אם הוא כהן עם הארץ, כיון שהוא דרך בזיון. (קא)

אם אין טלית לא ישאו כפיהם. ואין לב' כהנים לישא כפיהם בטלית אחת

אין לבטל מצוה מה"ת בשביל הידור. ובפרט לפמ"ש בשו"ת חק"ל (אורח סי' טו"ב) דהידור מצוה הוא מד"ר. ובמק"א הארכנו בזה.

אולם לפי מ"ש מרן בש"ע (סי' קכח סעי' ל') דכהן שיש לו מום בפניו או בידיו לא ישא כפיו מפני שהעם מסתכלים בו. ובב"י שם מבואר הטעם, משום שלא יסיחו דעתם מן הברכה. וכ"כ במשנ"ב (ס"ק קט) שהוא דבר מתמיה, ובשביל זה יסיחו דעתם מלכוין לשמוע את הברכה. ע"ש. הא קמן דמטעם זה שלא יבואו הצבור להסיח דעתם מן הברכה אמרו שאין לכהן בעל מום לישא כפיו, ממילא גם כהן שאין לו טלית אין לו לישא כפיו, כדי שלא יסיחו דעתם מן הברכה. ולפ"ז ה"ה כשאין שם אלא טלית אחת, אין לשני כהנים להתעטף יחד בטלית אחת כדי לישא כפיהם, כדי שלא יסיחו דעתם מן המצוה. דמאחר ואין דבר זה מצוי ויש בו שינוי מהנהוג, יש לחוש בו משום היסח הדעת. וכ"ה בספר זכור לאברהם (תסס"ב, עמ' תרמו) מהטעמים הנ"ל.

אם מותר לקבל שירות מכהן - ואם מצות "וקדשתו" מן התורה

מרדכי (גיטין סי' תסא) כתב, מעשה בר"ת שיצק לו כהן מים על ידו, והקשה לו תלמיד אחד, והלא משתמש בכהונה מעל, והשיב לו ר"ת שאין בהם קדושה בזה"ז, דקי"ל (זבחים יז:): בגדיהן עליהן קדושתן עליהן, ואי לא. והקשה לו א"כ כל מיני קדושה לא ליעבד להו, ושתק ר"ת. והשיב ר' פטר, נהי דיש בהן קדושה יכולין למחול, כדמוכח בקידושין (כא:): שאין עבד עברי

(ק) הנה מה שנהגו לישא כפים עם טלית, מקור המנהג הוא ע"פ המבואר בירושלמי (פרק הקורא את המגילה ה"ח) שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכים את העם משום היסח הדעת. וכתב מרן הב"י (סי' קכח ד"ה ובשעה שהכהנים) ה"ד הירושלמי וכתב, ומשם יש ללמוד שגם הכהנים לא יסתכלו בעם כדי שלא יסיחו את דעתם וכ"ש הוא. וכתב עוד, ונוהגים הכהנים בארץ מצרים לשלשל טלית של מצוה על פניהם וידיהם, ומנהג יפה הוא, כדי שלא יוכלו הם להסתכל בעם, ולא העם בהם, ויבואו לידי היסח הדעת. וכ"ה ברמ"א בד"מ (שם אות טו). נמצא שמעיקר הדין היו יכולים הכהנים לישא כפיהם בלא טלית, ורק מצד מנהג בארץ מצרים נהגו הכהנים שלא לישא כפיהם אלא עם טלית. ולפ"ז יש לדון היכא שאין לכהן טלית, אם שרי ליה בדיעבד לישא כפיו בלא טלית. ולכאורה מאחר שמעיקר הדין כהן יכול לישא כפיו בלא טלית, ואין בזה עיכוב מלקיים מצות נשיאת כפים, דהטלית אינה אלא הידור מצוה שהצבור לא יסיחו דעתם מן הברכה, ממילא

קא בירושלמי (פ"ח דברכות ה"ה) איתא, אבא בר בר חנה ורב חנה הוו יתבין ואכלין, והוה ר' זעירא קאים ומשמש קמיהון, עאל ר' זעירא וטעיין תרויהון בחדה ידיה, אמר ליה אבא בר בר חנה, מה ידך חוירתא קטיעה, וכעס עלוי אבוי. א"ל לא מסתייך דאת רביע והוא קאים ומשמש, ועוד דהוא כהן ואמר שמואל המשתמש בכהונה מעל, ואת מיקל ליה. ובהגהות

קב. תלמיד חכם רשאי להשתמש בכהן שהוא תלמידו, כיון שמצוה רבה לתלמיד לשמש את רבו, שמוראו כמורא שמים. וכבר אמרו חז"ל (כתובות דף צו.) כל המונע תלמידו מלשמשו כאילו מונע ממנו חסד, ופורק ממנו מלכות שמים, שנאמר למס מרעהו חסד ויראת שדי יעזוב. ולכן אף על פי שהתלמיד הוא כהן מותר להשתמש בו. ותלמיד חכם מופלג בחכמת התורה נחשב כרבו לענין זה. (קב)

סימן קכט - באיזה תפלות נושאים כפים

א. אין נשיאות כפים בלילה, שנאמר: לעמוד בשם ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה, הוקשה ברכת כהנים לשירות, מה שירות ביום אף נשיאות כפים ביום. לפיכך בתעניות צבור אם שהו בתפלת החזרה של מנחה עד הלילה, לא ישאו הכהנים כפיהם. וכן ביום הכפורים

לבעלי עבירות כהנים. וכבר אמרו ממזר ת"ח קודם לכהן גדול ע"ה. וכתב במנ"ח, שאין להקל בכהן בעל עבירות אלא בכהן ע"ה. וכתב בשו"ת יבי"א הנ"ל, שכן עיקר, שלא להשתמש דרך ביזיון בכהן ע"ה, ודלא כהמל"מ, ובפרט לפי מ"ש בחות יאיר, שאין לנו בזה"ז ע"ה שדיברו בו חכמים. ע"ש.

ואם מצות "וקדשתו" היא מה"ת או מדרבנן, דעת הרמב"ם שהיא מצוה מה"ת, וכפי שמנה זאת בספר המצוות שלו (מצוה לב). וכ"ד החינוך (מצוה רסט). אך התוס' בחולין (פו. ב"ה וחיבו), ס"ל דמצות וקדשתו היא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא. וכ"ד הרא"ש שם. וראה מה שהאריך בזה בשד"ח כרך ג' (מערי' ו' כלל כט), ובמ"ש בס' נתיבי ים (עמ' קיד).

כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום, ותיפוק ליה דהיכי מצי להשתעבד בו, אלא ודאי דמצי מחיל. ע"כ. וכ"פ הרמ"א בהגה (ס"ס קכח), דאסור להשתמש בכהן אפי' בזה"ז, דהוי כמועל בהקדש, אם לא שמחל על כבודו. ולפ"ז רשאי הכהן למחול על כבודו ולהגיש מגדנות לאורחיו, שכשם שחכם שמחל על כבודו כבודו מחול. ובכה"ג לא חשיב דרך ביזיון, כמבואר בקידושין (לב:). ה"נ כהן רשאי למחול, וכ"ש כשמתעורר מעצמו לשמש את הקהל.

וחזי לאצטרופי מ"ש הרב יפה מראה (פ"ח דברכות) שבוה"ז שאין לנו כהנים מיוחסים, מותר להשתמש בהם, אע"פ שלענין איסורי כהונה אין להקל. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (ס' כב). ושם הביא מ"ש החינוך (מצוה רסט) שאין נמנעים מכבוד זה [ליצוק מים] אלא

אם מותר לכהן להשתמש בכהן חברו

וכמ"ש המרדכי, אבל אם אינו מגיע לו זלזול מזה איה"נ דגם עליו מוטל החיוב לכבדו חברו כהן נגד מי שאינו כהן, ושפיטא דלענין זה הוא עיקר הספק של הגדולים, אך לא לחייבו לקדשו ולהעדיפו על עצמו, דזו בודאי לא עלתה על לב. וע"ש שהביא מדברי החיד"א בראש דוד (פו' לך לך ד"ה ועתה) דפשיטא ליה דכהן מותר להשתמש בכהן חברו. וע"ש עוד. וע"ע בשו"ת נשאל דוד להגאון רבי דוד אופנהיים (ס' סח).

אם מותר לתלמיד חכם להשתמש בתלמידו הכהן

שכתב, דתרתו בעינן, גדול הדור ובא ללמוד לפניו. וכבר מרן הב"י (י"ד סי' רמד) דחה דברי המהר"י קולון בזה. וע"ע בספר חזו"ע פסח (עמ' קאא). [ואם כהנים קדושים קדושת הגוף, ראה בשו"ת דברי ישראל ח"ג (סי' קנב)].

ואם מותר לכהן להשתמש בכהן חברו, הנה בשו"ת וידבר משה (פו' אמור דף כט) הביא שיש גדולים שנסתפקו בזה. ע"ש. ובכה"ח (סי' קכח אות רפג) כתב, שלא הבין דבריהם, שהרי המרדכי כתב, שש"צ כהן לא יקרא כהן אחר לס"ת, דהוי כמזלזל בכהונת עצמו, והגם דלא קי"ל הכי, עכ"פ אין כאן נדנוד חיוב. ובשו"ת וישב אברהם (סי' יא) כתב, דדוקא להעלות כהן לס"ת שנראה שאין הוא עצמו ראוי לעלות ומזלזל בזה בכהונת עצמו אי לאו שהכל יודעים וכו',

קב שו"ת יבי"א ח"ו (סי' כב). ומה שכתבנו שת"ח מופלג בחכמה נחשב כרבו, הוא לפי מה שכתבו התוס' (ברכות לא: וב"ק מא:), וע"פ פירוש התרוה"ד (סי' קלח), שכל שהוא גדול הדור אע"פ שלא בא ללמוד לפניו דינו כרבו. ושלא כמהר"י קולון (שרש קסט),

אם האריכו בתפלת הנעילה עד הלילה לא ישאו הכהנים כפיהם. ומכל מקום בבין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, שזהו בתוך שלש עשרה דקות וחצי אחר שקיעת החמה, (בשעות זמניות), רשאים לישא כפיהם בברכה, הואיל ואין הלכה זו מוסכמת מכל הפוסקים. א.)

נשיאות כפים ב"בין השמשות"

אלא שעכ"פ בביה"ש יש מקום להקל משום ס"ס, וכמבואר בשו"ת יחוד ח"ו (ס"ס מ), ובהליכ"ע ח"א (עמ' רכב), דשמא הלכה כהראב"ה והיראים והאו"ז ומהרי"ל וסיעתם דס"ל שמותר לישא כפים בברכת כהנים אפי' בלילה. ושמא הלכה כר' יוסי (בשבת לה). דס"ל שכל משך ביה"ש דר' יהודה, יום הוא. (וכדק"ל בעירובין מו: ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי. אלא דבדאורייתא חיישינן הכא לביה"ש דר' יהודה). וגם הסוגיא דברכות (ב). אזלא כר' יוסי, דאמרי' והא קי"ל דעד צאה"כ יממא הוא. וכן מתבאר במשנ"ב (שעה"צ סי' רלג אות כא, ובביאה"ל סי' תטו, ד"ה נאכל). ועוד ספק, דשמא הלכה כר"ת ורוה"פ, שכל משך שלשה מיל ורביע אחר השקיעה יום הוא. וכמ"ש מרן בש"ע (סי' רסא). לפיכך רשאים לישא כפיהם בתוך שלש עשרה דקות וחצי (בשעות זמניות). וכפ"י הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בהליכות שלמה (עמ' ריח). וע"ע בשו"ת אבני יעקב (סי' יט).

ובספר אול"צ ח"ב (פ"ט סי' יג) כתב טעם אחר בדין זה, ע"פ מה שביאר בספרו ח"א, שלדעת הרמב"ם ראוי לפסוק מעיקר הדין כרבי יוסי, שעד שלשת רבעי מיל אחר השקיעה הוי יום ודאי, ועוד שיש ס"ס להחשיב זמן זה כעדיין יום, ועוד שי"א שאף בלילה אפשר לישא כפים, ולכן בתוך י"ג דקות וחצי [עכ"פ] לאחר השקיעה, יכולים לישא כפיהם. ואמנם בפמ"ג כתב, דאפי' בביה"ש אין נשיאות כפים, דמאחר ואמרו בירושלמי (פ"ד דברכות), אין נשיאת כפים אלא ביום, משום דאיתקש ברכה לשירות, מה שירות אינו אלא ביום, אף ברכת כהנים אינה אלא ביום. והביאו הרא"ש והר"ן (שלהי יומא), ממילא בעינן דוקא יום ברור. ובשעה"צ העיר, דהנה ידוע שיש ב' ביה"ש, אחד ביה"ש של רבי יהודה, ואחד ביה"ש של רבי יוסי. ונהי דאנו מחמירים לנהוג כר' יהודה לענין שבת, היינו לחומרא, אבל בזה שיש בלא"ה דעת ר"ת וסיעתו, דעד לערך חצי שעה קודם צאה"כ אנו חושבים אותו ליום, אפשר שיש להקל בזה לענין נשיאת כפים דנחשבהו ליום. וצ"ע. ובשו"ת יבי"א ח"ט (סי' קה אות ט), העיר ע"ד, דזה אינו נכון כלל, וכמו שהשגתי עליו בשו"ת יבי"א ח"ז (חאו"ח ס"ס מא, עמ' קכו). ע"כ.

ולכאורה יש לדון בזה, דזמן ביה"ש יש ספק בכל רגע ורגע שמא רגע הקודם היה יום, ורגע שלאחר מכן יהיה

א) הדרשא שאין נשיאות כפים בלילה, משום שנא' לעמוד בשם ה' לשרתו ולברך בשמו וכו', הוקשה ברכה לשירות, היא ע"פ הירושלמי (תענית פ"ד ה"א), שהובא בספר האשכול ח"א (עמ' ל), ובהרא"ש יומא (פרק יוהכ"פ סי' כ), ובראב"ה (סי' תתעז עמ' תרלו), ובהגמ"י (פ"ג מהל' תפלה אות ה'), ועוד. אולם לפנינו לא נמצאת דרשא זו, וכמו שהעיר לנכון בזה הקרבן נתנאל, וכן בספר יד המלך (פרק יד מהל' תפלה ה"א). וכבר העיר כן האו"ז ח"ב (סי' תיג).

אולם נאמנים עלינו הראשונים הנ"ל שכן היה בירושלמי שלפניהם. ונודע שהרבה דברים הובאו בראשונים בשם הירושלמי, ואינם בירושלמי שלפנינו, וכמ"ש בהגהות מהר"ץ חיות מגילה (יב:), ובשו"ת לחם שלמה (חאו"ח סי' לו אות ג). וראה עוד בהגהות הדר"ל על המדרש (ויקרא רבה פרשה כב אות כד), ובשו"ת כפי אהרן אפשטיין (סי' י). ובנ"ד הרבה פוסקים כתבו כן להלכה, שאין לישא כפים בלילה. אף שהראב"ה (סי' תתעז), והאו"ז הנ"ל, נראה דעתם לקיים המנהג שמתפללים נעילה בלילה, וגם הכהנים נושאים כפיהם. וכ"כ בספר היראים החדש (סי' רסט), מ"מ אחרי רבים להטות, ושוא"ת עדיף. וכ"כ הריטב"א (בריית פ"ד דתענית) דקי"ל כר"ו, והמאחרים אותה לאחר השקיעה טועים הם בשתים, שמתפללין אותה שלא בעונתה וגם שאומרים ברכת כהנים בלילה, ואינה אלא ביום. והובא בבני ציון (ליכטמן סק"א). והביא שם מספר באר שבע (בפ"ז דסוטה) שקרא תגר על אותם שנהגו שנושאין כפיהם בנעילה אף אם היא נמשכת בלילה. וע"ש שטרח ליישב הנוהגים לומר ברכת כהנים בתפלת הנעילה גם אחר צאה"כ, ע"פ האו"ז והיראים הנ"ל, שכפי הנראה היתה להם גירסא אחרת בירושלמי. וכתב שם, דלדינא נראה דבמקומות שנהגו לישא כפיהם בנעילה אם נמשכה בלילה ישאו כפיהם, אבל לא יברכו אשר קדשנו, כיון שהרבה פוסקים כתבו בפירוש שאין נשיאת כפים בלילה, והו"ל ברכה לבטלה, ודלא כדמשמע מדברי שאילת יעב"ץ שם. בשגם שהברכה אינה מעיקר הדין כדמשמע בסוטה (לט). לא נשאתי כפי בלא ברכה כמ"ש המאירי שם. ע"ש. אולם כבר כתבנו דשוא"ת עדיף, ואחר צאה"כ לא ישאו כפיהם כלל.

ב. בתעניות צבור הכהנים נושאים כפיהם במנחה, [מלבד בשחרית]. ולכתחלה יקבעו זמן תפלת שמונה עשרה של מנחה בתעניות צבור כחצי שעה או כארבעים דקות קודם השקיעה, כדי שעד שיגיע השליח צבור בסוף החזרה לברכת כהנים, יהיה בתוך חצי שעה לשקיעה. ואם התפללו מנחה מפלג המנחה ואילך, דהיינו שעה ורבע בשעות זמניות קודם צאת הכוכבים, לכתחלה לא יעלו לדוכן, ואם עלו לא ירדו. ובמקום שנהגו שלכתחלה הכהנים עולים לדוכן אחר פלג המנחה, יש להם על מה שיסמוכו. אבל אם מתפללים בעוד היום גדול, לפני השיעור הנ"ל [פלג המנחה], אין לכהנים לשאת את כפיהם, ואפילו במקום שנהגו לעלות לדוכן יש למחות בידם ולהנהיג שלא יעלו, וכדין מנחה של יום הכפורים שאין בה נשיאות כפים, מפני שמתפללים מבעוד יום. ואם מתפללים מבעוד יום כשם שאין נושאים את כפיהם, כך אין השליח צבור אומר בחזרה אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בכרכה וכו'. (ב)

ויכולים להמשיך ברכת כהנים אחר שהתחילו בזמן היתר. ועיין בגמ' ברכות ז. אלא מלמד שהיה יודע לכיין אותה שעה שהקב"ה כועס בה. ובתוס' שם הקשו, וא"ת מה היה יכול לומר בשעת רגע, וי"ל כלם. אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה, היה מזיק אפי' לאחר כן. ע"כ. ונפ"מ אם אולי' בתר תחלה כל כה"ג. ובמק"א כתבנו עוד בזה]. וראה מ"ש בזה באורך בספר עמק ברכה (עמ' יח).

לילה, ונמצא שאם הכהנים יתחילו לברך בביה"ש, שמא חלק מהברכות יהיו ביום, וחלק יהיו בלילה, וכיון שהם בלילה אינן נחשבות לברכת כהנים, ונמצא שהכהנים חיסרו חלק מהברכות ועוברים על כל תגרע, דלכאורה אם התחילו ברכת כהנים ביום וסיימו בלילה ודאי, עוברים על כל תגרע, שהרי לא אמרו את כל פסוקי ברכת כהנים. [וא"כ נימא דגם בכה"ג אזלינן בתר תחלה,

נשיאת כפים בניעילה

התפלה היא במקום עבודה, וזהו מדאורייתא, מ"מ א"צ שתהיה דוקא ברכת עבודה, אלא איזה תפלה שתהיה היא עבודה, דהוי עבודה שבלב, ושפיר מתחייב בה בנשיאת כפים, אלא דבתפלה דאית בה ברכת עבודה תיקנו חז"ל שלא יעלה אלא דוקא בברכת עבודה, וזהו מקומה של נשיאת כפים. משא"כ בתפלה ובקשה דלית בה ברכת עבודה, כגון מה אנו מה חיינו, לא עקרו חז"ל מפני זה את נשיאת כפים ממנה, ושפיר חייבים בנשיאת כפים, כיון דהוי עבודה שבלב.

והנה (ביומא ז:פ) שנינו, בג' פרקים בשנה הכהנים נושאים את כפיהם וכו', ובניעילת שערים. מאי נעילת שערים רב אמר צלותא יתירתא. ושמואל אמר מה אנו מה חיינו. ובספר גבורת ארי הקשה, לשמואל דנעילה אינה בכלל תפלה אלא כבקשה בעלמא, למה יש בה נשיאת כפים, הא איתא בסוטה (לה). דכל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה, וא"כ הרי נשיאת כפים אינה אלא דוקא בברכת עבודה, ובלי ברכת עבודה ליכא נשיאת כפים. ויש שתירצו, דנהי דנשיאת כפים אינה אלא בשעת עבודה, ובגבולין דליכא עבודה

נשיאת כפים במנחה של תענית

לשקיעה, שאז אינה מתחלפת במנחה של שאר הימים. וכ"ה בש"ע (סי' קכט ס"א). וכתב הב"ח (סי' תרכג) דלכתחלה יש לישא כפים בתוך חצי שעה. וכ"כ הט"ז (סק"ח), דבעינן דוקא בתוך חצי שעה. ומ"מ אם התפללו מפלג המנחה והכהן כבר עלה לדוכן, לא ירד, ויסמוך על מ"ש בשו"ת רב פעלים ח"ד (סי' ה'), דיש כמה טעמים להקל לישא כפים מפלג המנחה, אלא שלמעשה כתב, דיש להורות שתהיה הנשיאת כפים בתוך חצי שעה לשקיעה. ע"ש.

(ב) בגמ' תענית (כו:ו) מבואר, דרבי יוסי סבר, מנחה דאיתיה בכל יומא גזרו בה רבנן שלא ישא כפיהם גם בתעניות, משום שכרות. נעילה דליתא בכל יומא לא גזרו בה רבנן. אמר רב יהודה אמר רב, הלכה כרבי מאיר וכו', ורב נחמן אמר הלכה כרבי יוסי. והאידינא מ"ט פרשי כהני ידיהו במנחתא דתעניות, כיון דבסמוך לשקיעת החמה קא פרשי, כתפלת נעילה דמ"א. וע"פ זה פסקו הראשונים, שאין נושאים כפים בתפלת מנחה של תענית, אלא אם היא סמוכה

ג. בתעניות צבור, כל כהן שאינו מתענה לא ישא את כפיו במנחה, כיון שיש לחוש לשיכרות, ולכן יצא לחוץ בעת נשיאת כפים. [ואם מתפללים מנחה גדולה ואין נושאים כפיהם, אין לומר אלהינו ואלהי אבותינו וכו'].^ג

ד. בתענית ז' באדר, או תעניות שובבי"ם וכדומה, אפילו יש עשרה מתענים בבית הכנסת אין לעשות נשיאות כפים במנחה, אפילו אם מתפללים מנחה סמוך לשקיעה, שלא התירו אלא בתענית צבור. ומכל מקום אם הכהן עלה לישא את כפיו, לא ירד. [ד]

הערה על דברי עורכי הס' אור לציון - נשיאת כפים מפלג המנחה

לשקיעה, כזמן נעילה, ולא מהני מפלג המנחה. ומה יעשו עורכי הס' הנז' עם דברי הריטב"א. וא"כ אמאי העורכים הוכרחו לחלוק גם כאן על הילקו"י כדרכם. ועוד, שגם בספר מזבח אדמה (סי' קכט) כתב, שבתענית צבור במנחה נהגו לישא כפיהם סמוך לשקיעה דוקא, אבל בעוד היום גדול לא, וביהכ"פ דוקא בתפלת הנעילה. ע"ש. ולכן די לנו לומר שאם עלו לישא את כפיהם, שלא ירדו, דסו"ס הוא זמן מנחה קטנה, ובצירוף סברת האומרים דבתעניות צבור אפשר לישא כפיהם אף במנחה גדולה [ראה להלן], אבל לכתחלה אין להורות לישא את כפיהם אלא בתוך חצי שעה לשקיעה, וכדעת הב"ח והט"ז ורב פעלים, ועוד.

ואמנם עורכי הס' אול"צ ח"ב (פ"ח סעי' יב) כתבו, דאם מתפללים לאחר פלג המנחה, יכולים [לכתחלה] לישא כפיהם, ומ"מ טוב להתפלל מנחה באופן שתהיה ברכת כהנים תוך חצי שעה לפני השקיעה. ושם בהערות ציין לדברי הרב פעלים. ע"ש.

ותמונה מאד שהרי ברב פעלים שם נתבאר, דאין להורות כן לכתחלה, ורק אם עלו לא ירדו. וכ"ה בילקו"י (מועדים עמ' תקנ) והוא ע"פ המבואר בחי' הריטב"א (תענית כו). דכיון שמתפללים תפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה שהיא עונת נעילה, וכו'. ומשמע דלמאי דנקטו"י שהכהנים נושאים כפיהם במנחה של תעניות צבור בעינן שיהיה בתוך חצי שעה סמוך

נשיאת כפים במנחה גדולה

אבותינו וכו' אע"ג דאין ראוי לנשיאת כפים, מ"מ הואיל ואם עלה לא ירד, מיקרי קצת ראוי. [הגמ"י]. וסיים הרמ"א, וכן נוהגים במדינות אלו אע"פ שיש חולקים. ע"כ. מ"מ מנהגינו שלא לומר אלהינו ואלהי אבותינו רק בתפלה נושאים בה כפים, ואין שם כהנים העולים לדוכן. אבל לא במנחה של יוהכ"פ שאין נושאים בה כפים. וכתב הא"ר, דמ"מ המתענים עד חצות ומתפללין מנחה, כגון בערב ר"ה וכדו', לא יאמר הש"צ אלהינו ואלהי אבותינו אפי' לשיטה זו. והוא במשנ"ב (ס"ס קכט).

ג. כ"כ הפר"ח (סי' קכט). וכ"פ בשלמי צבור (דף קמב ע"ג). מזבח אדמה (סי' קכט), מחז"ב (בקונ"א שם). וע"ע בשו"ת בית יצחק שמעלקיס (בח"ב ליו"ד דף קמא.), ובפתה"ד (סי' קכט סק"א). [ילקו"י מועדים עמ' תקנא].

נשיאת כפים במנחה של תענית שובבי"ם

במהרי"ל. ושאלו ראהו הגנת ורדים לא היה חולק. וכן הסכים השלמי צבור (דף קמב ע"ג). וכ"כ בחידושי רעק"א (אור"ח סי' קכט). וע"ע במזבח אדמה שם. [מילקו"י מועדים עמ' תקנב הערה 95].

והנהגה בחידושי דינים לרבני ירושלים (בשנת רס"ט) שבסוף ספר חיים וחסד, הורו במעשה שהיה, בת"ח שמת בת"ב, והוצרכו להתפלל מנחה גדולה, ונשאו כפיהם, כאילו היה שעת נעילה. והחזו"א (אור"ח סי' כ) מצדד לומר שאפשר לישא כפים גם במנחה גדולה. וכן הנהיג למעשה בבית מדרשו, ואחריו נמשכו בכמה חתי כנסת בכ"ב. וראה בדינים והנהגות (אור"ח פ"ח), ושונה הלכות (קכט א), וקהילות יעקב (ברכות סי' כט), וארחות רבינו ח"א. ומ"מ לדינא העיקר כדעת הפוסקים הנז' בילקו"י (מועדים עמ' תקנ), שאין לישא כפיהם אלא במנחה קטנה. שיש לנו לחוש לסב"ל. וכשמתפללים מנחה ואין נושאים כפיהם, אין לומר גם אלהינו ואלהי אבותינו. ואמנם הרמ"א בהג"ה (ס"ס קכט) כתב, שאומרים במנחה של יוהכ"פ אלהינו ואלהי

ד) ואף שבגנת ורדים (כלל א' סי' לד), ס"ל דנושאים כפים, העיקר כדברי מהר"י שבאבו שם (סי' לג) שאין נושאים כפים, אלא בתענית צבור, ורק אם עלה לא ירד, ובספר יד אהרן (סי' קכט) הביא שכן הוא להדיא

ה. אומרים ברכת כהנים בבית האבל, אבל האבל עצמו אם הוא כהן אינו נושא את כפיו בתוך השבעה, אלא יצא לחדר אחר בשעה שהשליח צבור קורא "כהנים", ואינו נושא כפיו. [אבל אחר שבעה ימי אבלות נושא כפיו]. ואם לא יצא לחוץ וכבר קראו כהנים, יש אומרים שיעלה לדוכן. ולענין שבת שבתוך ימי השבעה, אם יש שם כהן אחר, נכון יותר שלא ישא הכהן האבל כפיו, ויצא מבית הכנסת בשעה שהשליח ציבור אומר "כהנים". ואם אין שם כהן אחר אלא הוא, יש לחוש בזה שאם לא ישא כפיו יהיה הדבר נראה כאבלות בשבת בפרהסיא, ולכן יעלה לדוכן וישא כפיו. (ה)

אם אבל נושא כפיו תוך שבעה ימי אבלות

כפיו כל זמן שהוא בתוך שלשים, לשאר קרובים, ובתוך י"ב חודש לאב ואם, בזה לא שייך דין איסור אבלות בפרהסיא, וכמ"ש הש"ך יו"ד (סי' ת סק"ב), כי מה שנוהגים קצת עטיפה כל שלשים, מותר גם בשבת, דלא אסרינן דבר שבפרהסיא בשבת אלא במה שאינו נוהג אלא בתוך שבעה. ע"כ. וכ"כ עוד שם (סי' שצג סק"ג) דה"ט שמותר לשנות מקומו בבהכ"ג בשבת, שמכיון שנוהגים בזה כל שלשים, לא אסרו בזה בשבת דבר שבפרהסיא.

וכ"כ הגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (חיו"ד סי' שטו ושי"ט), דמ"ש הרמ"א (סי' שפט) שאין לאבל ללבוש בגדי שבת בד' שבתות הראשונים, היינו משום שאיסור אבלות בפרהסיא בשבת, לא נאסר אלא במה שנוהג בתוך שבעה, אבל במה שנוהג כל שלשים לא נאסר בשבת. וע"ע בשו"ת חלק לוי (יו"ד סי' שפז). אבל לדידן שאין הכהן נמנע מנשיאות כפיו אלא בתוך שבעה, כמ"ש מרן (סי' קכח סמ"ג) אם ימנע מנ"כ בשבת אף שאין כהן אחר הו"ל אבלות בפרהסיא, דאיכא קפידא בהכי. וכמ"ש בשו"ת הרשב"ץ ח"ב (סי' רעז). וכ"כ בספר שבט שמעון (סי' ת).

ונמצינו למדין שאם אין כהן אחר עולה ונושא כפיו, וכמ"ש בשלמי צבור. וכ"כ הגר"ח פלאג"י בשו"ת חיים ביד (סי' קכה אות טו), וברוח חיים (סי' קכח סק"ב). וכן הורה מהר"א מני בזכרונות אליהו (עמ' פג). ודלא כהרב בית מנוחה שהכריע דשוא"ת עדיף. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ד (חיו"ד סי' לב אות ה). וע' בס' ישא יוסף (עמ' מה) שהביא שמועות סותרות בדעת החזו"א, אם האבל ישא כפיו או רק כהנים אחרים. ודעת הרב אלישיב שגם בש"ק באבילות שבעה אין הכהן עולה לדוכן, אפי' מתפלל בביהכ"ס ועליו לצאת קודם דצה, וכמ"ש המ"ב (קכח ס"ק קנז) בשם המג"א (ס"ק ס"ה) בשם כנה"ג, ודלא כפר"ח. ע"ש. ולא ציינו לכל הנ"ל לחלק אם יש כהן אחר או לא.

ה (ה) ילקו"י אבלות (מהר"ק עמ' קח, מהר"ב סי' כט הע' ח' עמ' תמט). ולגבי שבת, כתבנו כאן קצת בשינוי ממה שנתבאר בילקו"י ח"א מהדרות תשמ"ה, והוא ע"פ מה שנתבאר בהליכ"ע ח"א (עמ' קכב), ושם הביא מ"ש בבא"ח (פר' תצוה אות כב), שכהן אבל יוצא מביהכ"ג בשעה שקורא הש"צ כהנים, ואחר שבעה ימי האבל נושא כפיו. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכ"ע: הנה הכנה"ג (סי' קכח בהגב"י) כתב, ונשאלתי אם הכהן אבל נושא כפיו ביום שבת, והשבתי שלא ישא כפיו, ויותר טוב שיצא מביהכ"ג קודם שיקרא החזן כהנים. ומ"מ אם קרא החזן כהנים והכהן עקר רגליו לעלות לדוכן נושא כפיו, דהו"ל דבר שבפרהסיא. וכמ"ש בהגמ"י שאם הכהן אבל ואין שם כהן אחר יש לקרותו לס"ת, כדי שלא יהיה נראה כנוהג אבלות בפרהסיא, אלא שיותר טוב היה לומר לו מקודם לצאת מביהכ"ג. ע"כ.

והפ"ח (סי' קכח סעי' מג) כתב, מסתברא שא"צ לצאת מחוץ לבהכ"ג שמכיון שנהגו האבלים שלא לעלות לדוכן, אין דעת הקורא כהנים לאותם שהם אבלים, וכן מוכח מד' הב"ח וכו'. ובעיקר הדין כתב לחלוק על הכנה"ג, שהואיל ועיקר ד"ז שהאבל בתוך שבעה אינו נושא כפיו, אין בו טעם, ולא שורש וענף, הו"ל דלא להוסיף עלה, ואף לכתחלה יעלה לדוכן בשבת וישא כפיו. וכן הסכים הרב מנחת אהרן (כלל טז אות טח, דף קנב ע"ד).

גם בשלמי צבור (דקפ"ו). כתב, שעכ"פ כשאין כהן אחר צריך לעלות לדוכן ולישא כפיו, שאל"כ הו"ל אבלות בפרהסיא. וכ"כ בזכור לאברהם (דף קעג:).

אולם בשו"ת חק"ל (בשיו"ר א"ח סי' ג) כתב שאף שברוב הקהלות נהגו ככהנה"ג, מ"מ בדליכא כהן אחר אפשר שלא נהגו בכה"ג. ושוב ראה שכ"כ הש"צ. אלא שבשו"ת מהרי"ל (סי' קכח) נראה דעתו דבכל גוונא לא ישא כפיו. ע"כ. ולפע"ד אין שום ראייה מהמהרי"ל לדידן, שהואיל ולדידהו אף לאחר שבעה לא נושא

סימן קל - רבנו של עולם שאומרים בשעת נשיאת כפים

א. מי שראה חלום ואינו יודע אם הוא חלום טוב או רע, ונפשו עגומה עליו ביותר, בשעה שהכהנים עולים לדוכן יאמר בלחש, רבנו של עולם, אני שלך וחלומותי שלך וכו', ויכוין לסיים את דבריו עם סיום ברכת הכהנים מפי הכהנים, כדי שעניית אמן של הצבור תהיה גם על מה שהוא אמר. (א)

אמירת "רבנו של עולם" על חלום בעת נשיאת כפים

רש"י שם (סוטה לט: ד"ה העם). וכן פירש להלן בדף מ. ואינו מסביר פנים להראות שברכת רבו חשובה לו ועריבה עליו ותגמלו לרבו עליו בכך. ואפ"ה סובר רבי חנינא בר פפא בסוטה שם, שאין לאומרן מטעם כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין, דצריך להאזין ולכוין לברכה שמברכים אותו. ואם היו אומרים הפסוקים לא היו יכולים לכוין לברכה, הילכך אין לומר שום פסוק אלא יש לשתוק ולכוין לברכה. וכ"כ הטור (בסי' קכח). ואותו דבר באמירת רבש"ע, דסו"ס בשעה שאומרו אינו יכול לכוין לברכה, והו"ל מברכים אותו ואינו מאזין. ע"ש.

וצ"ל, דכיון שאמירת רבנו של עולם דוקא בברכת כהנים מועילה לחלום, משום צורך כזה הקילו שיאמר הנוסח בעת ברכת כהנים. מה שאינו כן באמירת הפסוקים שאין בזה הכרח כלל. וכבר הביא מרן הב"י דברי הרב תרודה"ד (סי' נו) דצריך שיאמר ממש בשעה שהכהנים מאריכים בכ"ף של וישמרך, ויחנך, ושוב לא יהא נראה כמי שרבו מברך אותו ואינו מאזין, שהרי כבר סיימו הברכה. ומה שמאריכין בברכת כהנים בניגון, אינו אלא תוספת וכו'. ואף שבתבית שלום א"א להמתין עד שיסימו התיבה, שהרי מאריכין בניגון קודם שיגמרו המ"ם דשלום, מ"מ מאי דאפשר לתקן ולמיעבד כהלכה עבדינן. וא"ת דלא תועיל הבקשה, י"ל דלענין זה לא חשוב עדיין סיום ברכה ומיקרי שפיר בשעה שהם מברכים. וה"נ עדיין חשוב שעת ברכה, לענין שמועיל הבקשה. ומ"מ אין קפידא משום שאינו מאזין, כיון שגמרו התיבה ומאריכים רק בניגון הברה אחרונה. וע"ש עוד.

ואמנם בשעה"כ (דף נ"ג ע"ג) כתב, כשמגיעים אל וישם לך שלום יאמר החולם רבש"ע אני שלך וכו', ויש לו להשלים אפי' זו עם גמר ברכת כהנים כדי שהקהל יענו אמן אחר תפלתו ג"כ. ע"ש. ומשמע שאין לומר אותו עד שמגיעים לוישם לך שלום. וגם אין לומר אותו כי אם פעם אחת.

(א) ע"פ המבואר בברכות (נה:), ובטור ובש"ע (סי' קל). והקשו בתוס' (סוטה מ). דהיאך התירו בברכות שם לומר בקשה זו, הלא אסור לומר פסוקים בשעת ברכת כהנים, ותירצו, דהתם משום סכנה התירו, שמא חלום מסוכ"ה שצריך רפואה, דהא אפי' בשבת התירו להתענות תענית חלום. ע"כ. ואולם בב"י הביא תשובה אשכנזית (תשובת מהרי"ל סי' קנח) דאע"ג דבסי' קכח מבואר שאין לומר שום פסוק בעת נשיאת כפים, י"ל דחשיב שפיר מאזין, שמראה עצמו דמקבל ברכת כהנים, ומש"ה קאמר ליה שתתקיים בו ברכת כהנים דיתהפך חלומו. ועוד י"ל דקבלת רבותינו דע"י כך מתבטל החלום, ומ"מ אנא אמינא ליה בברכה אחרונה שלא להסיח דעתו מהברכה. וכתב הב"י, ולי נראה טעם ראשון עיקר, דכיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן חלום כשמתפללים עליו באותה שעה הוי שפיר מענין ברכת כהנים, והוי עבד שרבו מברכו והוא מאזין לו, ומסביר לו פנים.

ובשו"ת לב חיים ח"ג (סי' נד) העיר על מ"ש בספרים, לומר למנצח בניגונות בברכת כהנים בשעת ברכת כהנים, והרי אמרו כלום יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר לו פנים, ומשמע שאין לומר שום דבר בשעת ברכת כהנים. וכתב דאדרבה כוונתו רצויה, שהרי מה שאומרו אינו משום שאינו מסביר פנים, אלא מטעם שהוא מענין ברכת כהנים, ומבקש ג"כ שאלקים ג"כ יחננו ויברכנו. והוי כמי שמצפה לברכתו ברכת עליון, שיחננו לעת"ל. ולכן שפיר יש לאומרו. ע"כ. וע"פ זה י"ל דגם בנ"ד כיון שרוצה להתברך מטעם שהוא עת רצון, הוי כמענין הברכה ויהיה מותר לאומרו, והוא כעין דברי המהרי"ל.

ועיין בבני ציון (סק"ג) שהעיר, דמה מועיל שמראה עצמו דמקבל ברכת כהנים, הרי גם באמירת הפסוקים הוי הכי, דבודאי מראה עצמו שמקבל ברכת כהנים ומש"ה אומר פסוקים אלו, ומסביר לו פנים שמודים לפניו על ברכתיו להראות שהן נוחות להן כמו שפירש

ב. המתפלל על חלומו יתפלל בלב נשבר ונדכה, שעל ידי כך יתהפך גזר הדין. (ב)

סימן קלא - מהלכות וידוי ונפילת אפים

א. מיד לאחר החזרה צריך לומר וידוי וי"ג מדות ונפילת אפים, וגם מי שנאנס ומתפלל יחיד בביתו, צריך לומר וידוי [ויאמר וי"ג מדות בניגון כקורא בתורה], אפילו במקום שאינו קבוע לתפלה ואין שם ספר תורה, ואפילו שלא בשעה שהציבור מתפללין. [והדין כן גם בימי שני וחמישי, שיש לומר נפילת אפים אחר החזרה, ורק אחר כך לומר אל מלך וכו']. ובכל

וכתבו הט"ז (סק"ג) והמג"א (סק"א), דמ"מ אין לומר כן בכל יום, דאפשר שלא חלם אותו יום שום חלום, והיאך יאמר חלום שחלמתי, והלא אין לו חלום כלל. ולמנהג חלק מהאשכנזים שאין נושאים כפיהם כי אם מרגל לרגל, ממילא אומרים הנוסח הנ"ל מרגל לרגל, מפני שא"א שלא ראה חלום שצריך רפואה בין רגל לרגל. וע"ש עוד בט"ז.

וכתבו הט"ז (סק"ג) והמג"א (סק"א), דמ"מ אין לומר כן בכל יום, דאפשר שלא חלם אותו יום שום חלום, והיאך יאמר חלום שחלמתי, והלא אין לו חלום כלל. ולמנהג חלק מהאשכנזים שאין נושאים כפיהם כי אם מרגל לרגל, ממילא אומרים הנוסח הנ"ל מרגל לרגל, מפני שא"א שלא ראה חלום שצריך רפואה בין רגל לרגל. וע"ש עוד בט"ז.

ובתורת חיים (ספ"ה דב"ק) כתב, דמה שנהגו שכל ישראל אומרים אותו ביו"ט, שלא כדין הוא, דאטו כו"ע רואי חלומות ביו"ט נינהו, ואין לומר דאומרים אותו משום דמסתמא כל אדם רואה חלומות רעים בשאר כל ימות השנה, לכן מבטלין אותן ביו"ט, זה אינו, דאין הביטול מועיל אלא בו ביום שראה החלום, כמו בתענית חלום שהוא דוקא בו ביום כמ"ש בתענית (יב:).

וכתב בביאה"ל, והעולם אין נוהגים כן. ואפשר דחוששין שמא חלמו אחרים עליהם בלילה זו. ואף לפ"ז לא יתחיל מרבון דהיאך יאמר חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא, והוא לא חלם כלל, אלא יתחיל מיהי רצון וכו', שיהיו כל חלומותי וכו'.

והרואה חלום שהוא בודאי חלום רע ונפשו עגומה עליו, עצם עמידתו בפני הכהנים בעת נשיאת כפים מועיל לבטל החלום רע, וכמו שאמרו במד"ר (פר' נשא פי"א) דדריש על הפסוק (שיר השירים ג, ח), כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה, איש חרבו על ירכו, ע"י ברכת כהנים, שהכהנים בברכתם נלחמים כנגד כל פורעניות, שנאמר איש חרבו על ירכו, שאפי' אם ראה בחלומו כאילו חרב בירכו, מה יעשה, ישכים לביהכ"נ ויעמוד לפני הכהנים וישמע ברכת כהנים ואין דבר מזיקו. [פתה"ד סק"ב. ויפ"ל סק"א].

ואמרו במדרש קהלת על הפסוק (שם ה, ו) כי ברוב חלומות וגו', אם ראת חלומות קשים קפוץ לג' דברים תפלה צדקה ותשובה. [והיינו שיתן צדקה בו ביום, כמ"ש ברוח חיים, הובא בכה"ח אות י"].

ומה שאמרו ולא ידע מאי חזא, פי' המאירי, שאינו יודע לירד לסוף ענינו אם הוא חלום רע או טוב, שאם יודע שהוא חלום רע, הרי אמרו לעיל שייטיבנו בפני שלשה. ואפשר שאינו מועיל אלא כשזכר את החלום אלא שאינו יודע אם ענינו טוב או רע, אבל אם אינו זוכר אותו כלל לא מועיל. אבל המהרש"א שם פירש, שראה חלום ונשתכח ממנו. וכן משמע מהלשון בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חברי, משמע שאפי' אינו זוכר כלל נמי מועיל.

ב כ"ב במעבר יבוק (דף רא). דאמרו חז"ל על המתפלל על חלומו, מאן דבעי צלותא בצערא יתהפך ליה דינא לרחמי. והובא בפתה"ד (אות ג).

ובס' בני ציון הנ"ל (סק"א) העיר, דהנוסח ברבנו של עולם הוא בלשון רבים, שאומר, הפוך כל החלומות וכו', וגם אומר ובין חלומות שחלמו עלי חברי, אפי' שאינו יודע אם חלמו עליו, אפי' מועיל, דאל"כ הוי תפלת שוא. ומה שדקדק מהלשון חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא, דמשמע שיודע בביורו שחלם לו חלום ולא קאי אסתם חלומות שאדם רואה בשאר ימות השנה, לא קשיא מידי, דבזמן הגמ' לא היה שייך סתם חלומות דהא היו נושאים כפים בכל יום ובאותו יום שחלם לו היה אומר וכשלא חלם לו לא הוצרך לאומר, משא"כ האידנא שאין נשיאות כפים אלא ביו"ט, שפיר נהגו לאומר, דבודאי כל אדם רואה חלומות רעים, בשאר כל ימות השנה ושפיר מועיל להם. וע' במחה"ש שכו', דביו"ט שני של גלויות אין לומר רבון העולמים וכו', מי שלא חלם לו בלילה שלפניו. ועל חלומות של כל השנה הרי כבר אמר מאתמול. ע"ש.

וידוי שאומרים צריך לומר בתחילתו אנא ה' או"א וכו'. ואין נשים צריכות לומר וידוי ונפילת אפים, שאינן חייבות אלא בברכות השחר, ברכות התורה, ותפלת שמונה עשרה. ומכל מקום אם הנשים רוצות להחמיר על עצמן ולומר וידוי, רשאות לומר הודוי, ותאמרנה את הי"ג מדות בניגון כקורא בתורה. ואם צריכות לדאוג לצרכי הבעל, או בטיפול הילדים, אין להן להחמיר בדברים אלו, שהאשה משועבדת לבעלה. (א)

בשבח אמירת "י"ג מדות"

הוידוי הוא עזיבת החטא, ויעיד יוצר הכל שלא ישוב עוד לכסלה, כמ"ש הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ב). וזה שפירשו הראשונים על חטא שחטאנו לפניך בוידוי פה, כלומר שהוידוי היה מן השפה ולחוץ, ולא גמרנו לשוב, וחזרנו לסורנו, וע"ז אנו מתוודים על הוידוי, כי וידוי כזה עוד יוסיף המקטרג לקטרג על הוידוי עצמו, וכמו שאמרו בזה"ק.

וכתב עוד שם (אות טז) בשם זקנו הרב חסד לאברהם, כי המתוודה ומתחרט ושב אל ה' בכל לבו, ומגביר התשובה על כל אותם הענפים, הרי העוונות נעשות לו כזכיות, מפני שבהיותו מגביר אור התשובה על אותו מקום הפגום, מאירו ומזכך אותו, ואינו משבית אותו וכובשו כמו הצדיק, אלא מתקנו ומאירו מהתשובה. ולזה זדונות נעשות לו כזכיות, שממש יזכך אור נקודת התשובה באותם המאורות השמאלים שחטא בהם. ועיקר הוידוי שיכנע לפני ה' ויבוש ויכלם מאד על חטאו, כי החוטא לשר וכ"ש למלך האדיר מלך מלכי המלכים הקב"ה, הדין הוא שימות, וברוב רחמיו מרחם עליו ומעביר אשמתו ומקבלו בתשובה, כי חנון ורחום הוא ורב חסד. לכן תיבת וידוי גימטריא השם המיוחד הוי"ה ברוך הוא, שמספרו כ"ו כמספר וידוי, שם רמז שיהיה נגד עיניו למי חטא, וגם שה' ברחמיו מרחם עליו בשם ה', שהוא מדת רחמים בכל צדקותיו. [מדבר קדמות מערכת ו' אות טוב].

וכתב עוד במורה באצבע (ס"ג אות פו), כי באמירת הוידוי יכנע מאד ויתחרט ויהיה דעתו לשוב, דאל"ה הקצף יעלה, ויתן יד למקטרג לומר חזי גברא חצוף, אומר וידוי בלי דעת וחרטה, וכמדבר אל הדיוט ח"ו, ומאנה הנחם נפש ריא ה' על הוידוי שאומרים בנשימה אחת כמדבר למשרתו ח"ו. אוי לנו.

להקדים וידוי לנפילת אפים

(ב), ובקשר גודל (ס"י יט אות א), וכתב טעם לזה ע"פ הסוד בשם רבינו האר"י ז"ל. וכ"כ בבא"ח (פ"ר כי תשא אות ד). ובשו"ת איש מצליח ח"א (ס"י כא) כתב לבאר

(א) **בגמ'** ר"ה (יז): אמרו, ויעבור ה' על פניו ויקרא (שמות לד), אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב א"א לאומר, מלמד שנתעטף הקב"ה כש"צ והראה לו למשה סדר תפלה, [ולמדו את הי"ג מדות], אמר לו כל זמן שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם. אמר רב יהודה ברית כרותה לי"ג מדות שאינם חוזרות ריקם. ופרש"י שם, שאם יזכירו בתפלת תעניתם י"ג מדות, אין התפלה שבה ריקם. ע"כ. והיינו, שהרי משה רבינו כאשר ביקש מהקב"ה שיסלח לישראל על חטא העגל, הודיעו הקב"ה את הי"ג מדות הללו, והשי"ת סלח לעם ישראל בזכות י"ג מדות הללו. וע"ז נקבע יוהכ"פ כיום סליחה ומחילה. ולכאורה איך אנו לא נושעים אחר שבכל יום אומרים י"ג מדות, והרי ברית כרותה לי"ג מדות שאינם חוזרים ריקם. ופירשו המפרשים, שלא נאמר כל זמן שישראל יאמרו י"ג מדות, אלא נאמר כל זמן שישראל יעשו כסדר הזה, אם ינהגו כן, בבחינת מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון, וכו', וע"ז אמר הקב"ה אם "יעשו" לפני כסדר הזה אני מוחל להם. וראה באבודרהם כאן, ובדברי המהר"ם אלשיך.

וכתב מרן החיד"א בספרו חדרי בטן (פ"ר כי תבא אות כה) כי בכל יום שמתוודה ישים אל לבו שהוא חייב מיתה, ובא לבקש רחמים שהמלך יוותר לו ויפליא חסדו עמו, ויבין מה שמתוודה, ונגמור בדעתינו שלא נשוב. ועוד כתב שם, שהטעם שהוידוי נתקן ע"פ סדר הא-ב, הוא משום שעדיין יש כמה עוונות, וכולם נכללים באלף בית, וכאותו שלא ידע ללמוד והיה אומר אלף בית כמה זימני, והיה אומר רבונו של עולם חבר מאותיות אלו מה שתרצה מהתורה, כי הכל מהאותיות.

ובספרו מדבר קדמות (מע' ו' אות י) כתב, שעיקר

ומה שכתבנו שהדין כן גם בימי שני וחמישי, ש"ל נפ"א אחר החזרה, ורק אח"כ לומר אל מלך וכו'. וכמ"ש מרן החיד"א בספר מדבר קדמות (מע' ג' אות

וכן אנחנו עושים תפלת יוצר בישיבה, תפלת שמונה עשרה בעמידה, ואח"כ נפ"א. ומטעם זה אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה, ר"ל שכבר עשינו מה שעשה משה, ומעתה אין לנו יודעים מה לעשות יותר.

והרוקח (סי' שכד) כתב, שהטעם הוא משום דכתיב (מלכים א' ח') ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפלה והתחנה הזאת, אלמא תחנה אחר תפלה.

ובוזה"ק (פר' במדבר קכ) איתא, דנפ"א היא ענין של מסירות נפש למיתה. וביאר בסידור השל"ה הקדוש, משום דתפלה נתקנה כנגד התמידין שמכפרין על עוונותיהם של עם ישראל, אך ישנם עוונות שלא ניתנו לכפרה אלא במיתה, לכך מוסר עצמו למיתה.

ובעיקר אמירת התחנונים אחר התפלה, הנה מצינו בכמה דוכתי בש"ס שהתפללו ואח"כ אמרו תחנונים, וראה בכרכות טז. ובירושלמי פ"ד דברכות ה"ב. ובכרכות לא. אמר רבי חייה בר אשי אמר רב, אע"פ שאמרו ושואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר של יוהכ"פ אומר.

לומר "נפילת אפים" גם במקום שאין ספר תורה

גם בשו"ת בית יהודה עייאש (מנהגי ארגיל סי' י' אות ד') כתב, לענין נפ"א במקום שאין בו ס"ת אמר מורי ז"ל דאין נופלים על פניהם אפי' בבתי מדרשות הקבועים הקבועים אם לא שיהיו סמוכים לביהכ"נ ובהם חלונות פתוחים לביהכ"נ, דאז אפי' בביתו כה"ג נופלין על פניהם. ודלא כמי שחילק ואמר דבכל מקום קבוע ללמוד נופלין דליתא.

גם בש"ע הגר"ז (סי' קלא ס"ג) כתב, נוהגים שאין נפ"א אלא במקום שיש שם ס"ת, אבל במקום שאין שם ס"ת, נוהגים לומר תחנה בלא כיסוי פנים. וכ"פ בקצור ש"ע (סי' כב ס"ד).

והרמ"א בהג"ה (סי' קלא ס"ב) הוסיף, י"א שאין נפ"א אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו. והיינו שצריך להיות שם גם ארון. אלא שהט"ז שם (סק"ה) כתב, דלאו דוקא ארון, והעיקר הוא ס"ת. וכ"כ עוד אחרונים, וראה בכה"ח (סי' קלא אות מד).

ואמנם בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב (סי' עט) כתב, שכ"ז דוקא כשהיו נופלים על פניהם ממש, דהיינו על הארץ, ואילו לנו נוהגים רק בהטיית הראש וכיסוי הפנים, ובוה אין איסור מדינא ליפול על פניו שלא בפני ארון וס"ת, ומ"מ על ס"ת קפדינן, כיון דאף בנפ"א מדינא בעי גם לפני ארון ה', היינו בס"ת בארון, לדידן דליכא נפ"א ממש, לא קפדינן. ולכן מספיק

דבברי מרן החיד"א, דבא לשלול שלא לומר בימי שני וחמישי מה נאמר לפניך קודם נפ"א, אלא להשאיר אמירת מה נאמר לפניך רק אחרי נפ"א, עם הסליחות. וראה להלן הע' יח.

ומה שכתבנו שאפי' אם מתפלל יחיד בביתו צ"ל וידוי, כ"כ הרב מהר"ש בן הרשב"ץ בתשובותיו (סי' קצא) משם הרב מר אביו, הר"ד בברכ"י (סי' קלא סק"ט), ובקשר גודל (סי' יט אות ח'). ע"ש. והוסיף שם (סק"י), שהמנהג לומר וידוי אפי' אם מתפלל ביחידות שלא בשעה שהצבור מתפללים, ויש להם ע"מ שיסמוכו, בין לפי הפשט בין על דרך האמת, וכן משמע מעובדא דרבי אליעזר דהוה נפיל על אפיה, ומשמע קצת שהיה מתפלל בביתו ביחיד. וכ"כ עוד בקשר גודל (סי' יט אות טו).

ומה שנופלים על פניהם אחר תפלת שמונה עשרה, כתבו הטור והאבודרהם שזה כדי שיסדר אדם תפלתו בג' סדרים, ישיבה, עמידה, נפילה. כדרך שעשה משה רבינו דכתיב (דברים ט) "ואשב בהר". וכתיב (דברים י') ואנכי עמדתי בהר. וכתיב ג"כ (שם יז) ותאנפל לפני ה'.

לומר "נפילת אפים" גם

והנה בספר הרוקח (סי' שכד עמ' רכ) כתב, ואין נופלים על פניהם אלא לפני ס"ת, וסימנך דכתיב (יהושע) במלחמת עי, ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'. וכ"כ הרמ"ע מפאנו (מאמר חיקור דין ח"א פרק כג) וז"ל: אבל מתכפר בתפלה שהיא באה מעמקי הלב וסוף תיקוניה נפ"א להצדיק המיתה על עצמו, וכן מצינו ביעקב אבינו ע"ה שהיה מחולל בגלותו האחרון מפשעי הדורות שקדמוהו, ואמרו עליו שהיה קורא את שמע כשפגע ביוסף, ואין ספק שמסך ג"כ גאולה לתפלה, ומיד שסיים תפלתו פתח פיהו בחכמה ואמר אמותה הפעם, בטעם נפ"א שהוא רו נגלה בכתוב, ומאמרו אחרי ראותי פניך כי עודך חי יש סמך למה שכתבו האחרונים דבעינן מקום שיש בו ס"ת. איך שיוכן יעויין בס' הרוקח לרבי אליעזר מגרמזא, שהכוונה להעירנו כי הצדקת המיתה על עצמינו הוא בית חיינו כטעם נפלה נא, נפילה ממש, לא פקדון ונפול ביד ה' דוקא, כי יד היינו מקום ה' היינו ס"ת ודאי לקיים התנאי הזה בפועל או ברמו. ע"כ.

גם בלקט יושר (עמ' 28) כתב, כשהיה מתפלל במקום שאין ס"ת, בין ביחיד בין בצבור, אין אומר תחנה. גם בספר דרך החיים (סי' לח אות ה'), שאין נפ"א רק במקום שיש ס"ת, אבל אם אין שם ס"ת אף שיש שם שאר ספרים, לא יפול על פניו, רק יאמר המזמור בלא נפ"א.

דין נפ"א, וזה ודאי א"ל דבביתו הפתוח לביה"כ קאמר, ותו דזה הוי בצבור, ומ"מ נראה להרמ"א לקבוע הלכה כהרוקה. והגאון רבי אברהם אביש בהגהות ברכת אברהם [הובא בזכור לאברהם תשנ"א, עמוד קכז] העיר ע"ז, דהיאך רוצה לתלות כוונת הבי"ח, הואיל וכתב גבי פילגש בגבעה ויבכו וישוּבו לפני ה', ואפ"ה אמרי' בבכי ובתשובה בכל מקום אף שאין שם ס"ת, ורוצה להוכיח שאין למדין מכאן. ולענ"ד אין כאן הוכחה, כי במלחמת העי כתיב, ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה', וידוע מה שאמרו בב"ב (יד). שהלוחות וס"ת היו תמיד בארון, ולכך אמר לפני ארון ה' לסי' שלא יפלו אלא במקום שיש ס"ת, אבל גבי פילגש בגבעה כתיב ויבכו וישוּבו לפני ה', ודע כי בכל מקום שהאדם שב בכל לבו, בפרט בבכי הוא לפני ה', כמ"ש (תהלים קב, א) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, ולא אמר לפני ארון ה', כמו שאמר במלחמת העי, ואם יש להרב ב"י תשובה, יכול להיות תשובה אחרת נכונה מזו, אבל לא זאת התשובה. ומה שהביא ראיה מהרא"ש דבינו לבין עצמו בביתו שייך נפ"א אף שאין ביתו פתוח לביה"כ, מה בכך, אם מיירי שיש לו ס"ת בביתו כדרך כל אדם חשוב, ולפיכך באמת אמרו (מגילה כב:), אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו כשמתפלל עם הצבור, ולא אמרו אין אדם חשוב רשאי לבכות כשמתפלל עם הצבור, א"ו דבבכי אין הפרש אם הוא בוכה לפני ארון ה' או במקום אחר, דבכל מקום הוא לפני ה', דשערי דמעוּת לא ננעלו. וא"כ למה לא יבכה אדם חשוב בצבור ולפני ה' ישפוך שיחו. אבל נפ"א שהוא לפעמים אינו נענה, ואז יהיה לו גנאי בפני הצבור אם לא יענו אותו מן השמים, אף שנופל לפני ארון ה', ולא תקשה דיפול על פניו ויבכה, כי הדמעוּת אינן מצויות, ושמא לא יזלו עיניו דמעוּת ויתבזה בפני הצבור.

ומרן החיד"א בברכ"י (סק"א) כתב, ואני שמעתי דע"פ הקבלה אין להקפיד אם יש שם ס"ת. וכ"כ ביפ"ל (סק"ט), בשם המקובל מהר"מ פאפירש בספר אור הישר (דף כא), ודע כי לפי הקבלה שייך ליפול אף שאין ס"ת שם, אכן מי שאינו מוחזק בחסידות ובהנהגת הקבלה לא יעשה כן. ע"כ.

וכ"כ בבא"ח (פר' כי תשא אות יד), שיש נוהגים שלא לעשות נפ"א אלא במקום שיש ארון וס"ת, או בעזרת ביה"כ, ואין האמת כן, אלא כפי הסוד צריך לעשות נפ"א בכל מקום ואפי' ביחיד.

ועכ"פ כ"ז לענין נפילה על פניו, אבל לענין וידוי י"ל וידוי אף במקום שאין ס"ת, וגם ע"פ הסוד אין

שיש ס"ת, כפשטות משמעות הפסוק דעדיפא, דהוי כמתפלל מול היכל ולא רק בעזרה. ולכן ראוי להתפלל בביה"כ ואפי' ביחידות.

ובשיירי כנה"ג (סי' קלא אות ו') כתב, שלא מיעט הרוקה אלא בבית שאין שם ס"ת, אבל בביה"כ שיש ספרים לקרות, אפי' אין שם ס"ת גופלים על פניהם, וע"ד אנא סמיכנא לנפול על פני היכא דגריסנא.

וכתב ככה"ח פלאגי' (סי' י' אות יב) מימי עולם אנו נוהגים דבבתי מדרשות אנו אומרים נפ"א במנחה, אע"פ שאין שם ס"ת, אלא משום היכא דהוי גרסי, וכמ"ש בשיירי כנה"ג. ורק אח"כ הוסיף. אך ראיתי להבאים אחריו דאמרו, דבכל מקום שיהיה עושין נפ"א אפי' שאינו בישיבה של תלמוד. ע"כ. ומבואר שהבין בדברי השיירי כנה"ג שכל ההיתר של שאר ספרים הוא רק בביה"כ ולא בבית.

אולם בעולת תמיד (סק"י) כתב בפשיטות בשם כנה"ג, דשאר ספרים דינם כס"ת לענין זה. ומשמע שאין חילוק בין בבית בין בביה"כ. וכ"כ במאמ"ר (סק"ו) שאנו נוהגים לומר תחנון בלי כיסוי פנים, אם לא כשיש שם ספרים, אע"פ שאינו ביכ"ג, וכמ"ש בשיירי כנה"ג. וכ"כ בארחות רבנו הקה"י (ח"א עמ' טז) מו"ר נופל על ידו תחנון בחדרו, אף שאין בו ס"ת ואמר לי טעמו משום שיש ספרים בחדר.

והנה מרן בב"י (סי' קלא) ה"ד הרוקה, וכתב, אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה. ובש"ע השמיט את דברי הרוקה, ומסתבר לומר כיון שלא הסכים עם דעתו של הרוקה, לכן השמיטו. וכך הבין בדעת מרן, החיד"א בברכ"י שם, שכתב, ואנן בדידן נהגינן לומר נפ"א בכל מקום, וכדמשמע מדברי מרן. וכ"כ עוד אחרונים. אולם במאמ"ר (סק"ז) כתב, וכתב מרן, אם קבלה נקבל וכו', ונראה שלזה השמיטו בש"ע, ומ"מ אין לנו ראיה מוכרחת לומר שדעת רבינו המחבר לומר דנופלין על פניהם בכל מקום, דשמא חושש הוא לסברת הרוקה, שהרי לא חלק עליו בהדיא. ע"ש.

ומ"ש מרן בב"י ואם לדין יש תשובה, פירש הט"ז שם, דהיינו, שהרי כתיב (בשופטים) במעשה פילגש בגבעה ויבכו וישוּבו לפני ה', ה"נ נימא התם דבכיה ותשובה היא דוקא במקום שיש ס"ת, ולא במקום אחר. אלא ודאי שאין למדין כן ממש לפני ה', ה"נ כאן. גם מדברי הרא"ש (פ"ג ממגילה סי' ד') שמביא הבי"י משמע דלא ס"ל כך, שכתב, דוקא כשהוא מתפלל בצבור ובשביל הצבור, אבל היכא דמתפלל בינו לבין עצמו בביתו ש"ד, דהיכא דמתפלל עם הצבור כסיפא ליה וכו', משמע דגם בינו לבין עצמו בביתו הוא שייך

עליהם, ממילא שפיר מה שהתקינו להתוודות בכל יום, כי ע"י הוידוי אשר יבטא האדם בשפתיו, יתן אל לבו שלא לשוב עוד לכסלה, ויתעורר לשוב בתשובה שלימה לפני אבינו שבשמים. ואין כוונת הוידוי שכל אחד עבר עבירות אלה שנסדרו ע"פ סדר הא-ב, רק שבדרך כלל נמצא בידינו חבילות של פשעים וחטאים, יש מהן שנמצאות ביד המתודה, ויש מהן שיש בידו למחות ביד העושים ואינו מוחה, וראוי להתוודות ולהכניע את לבבו בכל עת. ואף אם לא היה מנהג זה אלא ע"פ מה שגילה לנו הרב האר"י ז"ל, אין בזה להרהר כלל, כמו שנמשכים אחריו בכמה ענינים שאינם לפי הפשט. וראה בזה באורך בשד"ח (מע"ו ו' סי' ב'), ובמ"ש בשו"ת אור לי (סי' כט).

ומה שכתבנו שבכל וידוי צ"ל בתחילתו אנא ה' או"א וכו', כ"כ בשו"ת ארח לצדיק (א"ח סי' ד'). ושם הסכמת הרבנים, מחבר"ר (א"ח ח') ובספרו קשר גדול.

ואין נשים חייבות לומר וידוי ונפ"א, דאינן חייבות אלא בברכה"ש, ברכה"ת, ותפלת שמונה עשרה. וראה בשו"ת מחזה אליהו (סי' כ'), ובשו"ת רבבות אפרים ח"ד (סי' לה).

לא אמרו "וידוי" אחר החזרה, אם יאמרו וידוי אחר כך

דבר מבורר היטב מן הראשונים, אך סמכוהו האחרונים על הפסוק הזה ונקדשתי בתוך בני ישראל, וע"מ שאמרו רבותינו במדרש, כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. ומן הדברים האלו יצא להם שאם נתקבצו עשרה בני אדם לדבר מצוה בין לתפלה בין לת"ת, צריכים לקדש. לפיכך אחר פסד"ו סמוך לברוך הבוחר בשירי בזמרה מלך אל חי העולמים, יקדישו פעם אחת, לפי שכבר סיימו את המצוה של פסד"ו, ועכשיו יתחיל האחרת שהיא ק"ש וברכותיה, ושמה יפסיקו לפסוק צדקה או לדבר אחר, או שמה יעכב עליהם מעכב מלקרוא ק"ש ויצאו בלא קדיש, לכן נתקן הקדיש אחר פסד"ו. וקדיש אחר יאמרו אחד קריאה"ת מפני שקריאה"ת בעשרה מצוה בפני עצמה היא. וקדיש אחר יאמרו אחר סדר קדושה, מפני שגם היא מצוה בפני עצמה, והוא דבר שבקדושה ולא יהא פחות מעשרה. וקדיש אחר יאמרו אחר קריאת מזמור או פרק או אגדה או משנה שרגילין לקרות במקצת מקומות. ע"כ. ומבואר דאמירת קדיש מורה על סיום ענין, ועל כן אומרים קדיש אחר תפלת שמונה עשרה, כי היא מצוה בפני עצמה ואינה מתחברת עם מה שיאמר אחריה. ולפ"ז היכא שאמר קדיש אחר תפלת

להקפיד בזה. ובפרט שלדעת השיירי כנה"ג, לאו דוקא סי'ת, אלא ה"ה כשיש שאר ספרים. ומרן החיד"א כבר העיד על המנהג לומר נפ"א בכל מקום. וגם הרב מהרימ"ט היה נוהג כן, כמ"ש הרב שיירי כנה"ג. וראה עוד בשו"ב (שם סק"א), ובנהר פקוד למהר"א בן שמעון (דף י"א), ובזכרונות אליהו (מע"ו ו' אות יט), ובכה"ח (אות מ'), ובשו"ת דברי יציב ח"א (עמ' קמה). ובס' זכור לאברהם (תש"ס, עמ' תקטז), ושם הובאו חלק מהמקורות הנ"ל.

ועיין להרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם ח"א (סי' פט) שעמד ע"ז, מאין הוקבע המנהג להתוודות פעמיים בכל יום אחר תפלת שמונה עשרה, שחרית ומנחה, כי לא נזכר בדברי הפוסקים להתוודות אחר שמונה עשרה. ומדברי רב עמרם גאון [שהובא בטור סי' קלא] מבואר שהיו מתוודים רק בשני וחמישי. ונודע מה שנחלקו הראשונים בעבירות שאדם התוודה עליהם ביוהכ"פ זה, אם חוזר ומתוודה עליהם ביוכ"פ אחר, וי"א שאינו רשאי להתוודות עליהם, מפני שנראה שאינו בוטח בחסדי השי"ת שיוהכ"פ מכפר. ואם זה ביוהכ"פ כ"ש באמירת וידוי פעמיים בכל יום. ואמנם דעת מרן דגם עבירות שלא שנה עליהם יכול להתוודות

והנה לשון הרמב"ם (בפ"ט מהל' אבל ה"ה), והטור כאן: לאחר שיסיים ש"ץ חזרת התפלה, נופלים על פניהם, ומתחננים. וכ"ה לפ"ד האר"י ז"ל בשעה"כ (סוף דרוש ה' דחזרת העמידה) דצ"ל הוידוי תיכף אחר חזרת העמידה, ואח"כ ויעבור, ואח"כ נפ"א, כיעו"ש טעם הדבר בסוד. וכ"כ בנוסח התפילה (דף נ"א ע"ג). וע"ש שכתב דאף בשני וה' לא ישנה. וכ"כ בשלמי צבור (דף קמז:), ובקש"ע (סי' יט או א'), ובזכ"ל (או ו'), ובשע"ת (או א'), ובבי"מ (או ב'), ובחס"ל (או א'), ובכה"ח (פלאגי ר"ס טז).

והיכא שהש"צ טעה ולא אמר וידוי אחר החזרה, ואחר שאמר חצי קדיש הזכירו לו הקהל לומר וידוי, היאך עליהם לנהוג, הנה לכאורה אף שאין להפסיק בין התפלה לוידוי, מ"מ כ"ז לכתחלה, אבל כבר נתבאר שבדיעבד אם עבר ודיבר אין בכך כלום ונופל על פניו, אלא שאינו מקובל כ"כ, וכמ"ש בעולת תמיד (סק"ב) הו"ד בא"ר (סק"א). ולכאורה מה לי אם עבר ודיבר בין התפלה לוידוי לעבר ואמר חצי קדיש, דגם בזה צ"ל כאן וידוי. אך יש מי שכתב, דאמירת חצי קדיש גרע טפי, ע"פ מ"ש בשבולי הלקט (סי' ח') בשם תשובות הראב"ד שכתב, על מעשה הקדיש לא נמצא בידינו

ב. אין להפסיק בדיבור בין תפלה לנפילת אפים. ואף אם מתפלל בכיתו ביחיד אין לו להפסיק בין תפלת שמונה עשרה לתחנה. שהכל כתפלה אריכתא היא, ועל ידי שמפסיק ועוסק בדברים אחרים בין תפלה לנפילת אפים אין תחנתו שמתחנן בנפילת אפים מתקבלת כל כך. ואפילו בדברי תורה אין להפסיק בין החזרה לוידוי. ואם אירע שהפסיק בדיבור בין התפלה לוידוי, מכל מקום יפול על פניו, אך אין זה רצוי כל כך כמו מי שלא הפסיק. ועל פי הסוד אין להפסיק בין תפלה לוידוי אף בשהייה בעלמא. ומכל מקום רשאי אדם להתפלל במקום זה ולומר וידוי במקום אחר, ובלבד שלא יפסיק באמצע. [אחרונים]. (ב)

פטרונה, איה"נ צריך לחזור ולומר וידוי אפי' אחר התפלה. וכ"ש בנ"ד שאמר קדיש. לכאורה כיון שאמירת הקדיש היא להפריד בין סדר העולמות שבתפלה, כי שמונה עשרה הוא עולם האצילות, ומאשרי עד תפלה לדוד [בית יעקב], הוא עולם הבריאה, וכיון שכבר אמרו קדיש להפריד בין העולמות, א"צ לחזור לומר קדיש אחר הוידוי. ואף שאמרו וידוי הוי תפלה אריכתא, מ"מ מסתבר דאין זה ממש כתפלה, אלא הוי כנתנת טעם למה אין אומרים קדיש קודם הוידוי. וממילא כיון שכבר אמרו קדיש למה ירבו בקדישים לחזור ולומר קדיש אחר הוידוי. תדע, שהרי כתבו האחרונים שמתור להפסיק לעניית קדיש וקדושה באמצע הוידוי, [ראה לעיל הערה ג' ובכה"ח סי' קלא אות ב'], וע"כ דאין הוידוי ממש כתפלה אריכתא. ועדיין צ"ע בזה.

שמונה עשרה הרי מורה בזה שסיים את התפלה, וא"כ היאך יאמר כאן וידוי, דהא תחנן הוא כתפלה אריכתא והרי כבר הפסיק את תפלתו. ודוקא דיבור בעלמא אינו מעכב בדיעבד מלומר תחנן, שאין הכרח שהדיבור מורה על סיום התפלה, דיש שמדבר מחמת אונס, אבל אמירת קדיש שנתקן לאומרו במקום שצריך סיום, י"ל דגרע טפי מדיבור של חול.

אולם מצינו כיו"ב במי שנפטר מאמירת תחנן, וכגון שהתפלל בבית האבל, או שהיה חתן בביהכ"נ, ודנו האחרונים אם מחוייב לחזור ולומר וידוי בביתו, (וראה להלן הערה כה). ונתבאר שם שא"צ לחזור ולומר וידוי בביתו. ומשמע דוקא היכא שנפטר מוידוי כדין, וכגון שהתפלל בבית האבל שפטרנו חכמים מלומר שם וידוי, דבזה א"צ לחזור ולומר וידוי אחר התפלה, אבל אם לא אמר וידוי מסיבה אחרת, ולא מפני שחכמים

שלא לדבר בין החזרה לוידוי

מ"ן הב"י (ר"ס קלא) בשם תלמידי הרשב"א, וסיים, וכי תעלה על דעתך שלא היתה זוה ממנו שעה אחת, אלא שהיתה מפסקת מכוונת תפלתו להפסיקו בשאר דברים, ושוב אם היה נופל על פניו לא היתה תפלתו כ"כ נשמעת. אלמא דאינו בדין להפסיק. וכ"כ הארחות חיים בשם הגאונים, שאין לדבר בין תפלה לתחוננים, דכולה כעין תפלה אריכתא היא. וכ"כ הארחות חיים בשם הגאונים, שאין לדבר בין תפלה לתחנה, שהכל תפלה אריכתא.

ג בשעה"כ (דף נא) איתא, דבין חזרת העמידה לנפ"א אין לו להפסיק כלל ועיקר, וזולתי באמירת הוידוי. וכ"פ מ"ן בש"ע.

והנה המג"א (סק"א) כתב דדוקא להפסיק בדברים אחרים הוא דאסור, אבל בשיחה בעלמא לית לן בה. וכן משמע בב"י בשם תלמידי הרשב"א. והוכיח כן מ"ש בש"ע (סי' נא ס"ד), שאין להפסיק מברוך שאמר עד סוף תפלת י"ח, (והוא מהרי"ף הנ"ל), משמע שאין קפידיא כ"כ. ואף שיש לדחות, מ"מ נ"ל דשיחה בעלמא לית לן בה. עכת"ד. [וכ"פ בש"ע הגר"י]. ופי' המחזה"ש,

(ב) בחידושי הרא"ה בספר פקודת הלויים (ריש פרק אין עומדין, עמ' פט וצ'), ה"ד הרי"ף שכתב, ואסור לאשתעווי מכי מתחיל ברוך שאמר עד סיום תפלת שמונה עשרה. וכתב, ומסתברא דלית ליה לאשתעווי ולאשתהווי בין תפלה לנפ"א, דכולה כעין צלותא אריכתא היא. וראיה לזה מדאמרי' בב"מ (נט:), דביתהו דר"א כל יומא לא שבקה ליה למינפל על אפיה, ואי אית ליה רשותא לשהווי, אטו מי קיימא דביתהו בהדיה כולי יומא, אלא ודאי כיון דההיא שעתא לא נפיל על אנפיה תו לא נפיל. והא דלא חשבינן לה לקמן (מב.) בהדי שלש תכיפות הן, משום דלא קביעא, דזמנין דליתא לנפ"א, כגון בר"ח ודכוותיה, משום דלאו חובה גמורה היא, אלא אפושי ברחמי, וכדמוכח בהדיא מדבטלה ליה דביתהו דר"א, ומ"מ היכא דאתי למימר נפ"א לית ליה למפסק וכו'. עכת"ד. וכ"כ תלמיד הרשב"א בספר צרור החיים (עמ' יח).

ג בשטמ"ק (ב"מ נט:): כתב בשם הריטב"א, שמכאן מביא ראיה רבינו שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפלה בין תפלה לנפ"א. ע"כ. וכ"כ

ג. ומכל מקום רשאי להפסיק אפילו באמצע וידוי ונפילת אפים לקדיש וקדושה וברכו. ויש אומרים שאין לענות אמן דברכות באמצע וידוי ונפילת אפים, ואין דבריהם מוכרחים, אלא יש לענות אמן דברכות גם כן.^א

בין תפלה לנפ"א אין לדבר לכתחלה דוקא, ואם דיבר אין כ"כ איסור, מש"ה א"א לומר אסור לדבר מברוך שאמר עד אחר נפ"א, כיון שאין איסור כ"כ. ונראה שזוהי כוונת המג"א שכתב בסוף דבריו ויש לדחות וכו'. ע"כ. והעיר ע"ז מרן אאמו"ר זיע"א, ותמוה לי שהרי במקור הדברים בשטמ"ק (ב"מ נט): כתב להדיא, ומכאן ראייה "שאסור" להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינן של תפלה בין תפלה לנפ"א. ע"ש. וא"כ היה להם להפוסקים לומר אסור לדבר מברוך שאמר עד אחר נפ"א. והוא עצמו ה"ד השטמ"ק שם. ומה שדחה עוד שם פי' המחז"ש במ"ש המג"א "ויש לדחות", דמש"ה לא נקיט עד נפ"א דלא פסיקא ליה, שפעמים אין אומרים נפ"א, וע"ז הקשה שהרי ברוב השנה אומרים תחנון, אינו מוכרח. ועיין להא"ר (סי' נא) שכתב כדעת המחז"ש. ושוב מצאתי להגה"מ (בסי' לה, דף רכב). שהוא עצמו כתב כדעת המחז"ש הנ"ל. [ע"כ מדברי מרן אאמו"ר].

ודע, שע"פ הסוד אין להפסיק בין הוידוי לתפלה אף בשהייה כלל ועיקר, אך בדיעבד אינו מעכב. וכמ"ש כן בכה"ח (אות א-ד). ואף שבמ"א (סק"א) כתב דדוקא כשמפסיק ועוסק לדבר אחרים אסור, אבל שיחה בעלמא לית לן בה. והביאו א"ר שם. וכ"כ הגר"ז (אות א'). מ"מ לפי הוזה"ק והאר"י ז"ל משמע דאפי' שיחה בעלמא אסור.

ומה שכתבנו שאפי' יחיד בביתו לא יפסיק בין התפלה לוידוי, כ"כ בפמ"ג (מש"ז סק"א), שכן משמע מלשון הב"י. וכ"ה בכה"ח (אות ג').

ואם אירע שהפסיק בדיבור בין התפלה לוידוי, מ"מ יפול על פניו, אך אין זה רצוי כ"כ כמו אם לא הפסיק, וכמ"ש בעולת תמיד (או"ב), והא"ר (סק"א).

ומי שנאנס ולא התפלל ערבית, ומתפלל שחרית שתיים, האם צריך שיאמר נפ"א אחרי תפלת החובה שהיא התפלה הראשונה, כדי שלא להפסיק בין תפלה לוידוי. ואח"כ יתפלל תפלה שנייה לתשלומין. או דצריך להתפלל תשלומין כדי להסמיכה לתפלת החובה, ואח"כ יאמר הוידוי, ראה מ"ש בזה בפתה"ד (סי' קלא).

להפסיק לענות קדושה בין תפלה לוידוי

יפסיק ויענה, שדינו כדיון ק"ש ולא יותר, וכמ"ש הרמ"א (סי' סו ס"ג): "ולכל הני מילי פוסקים באומר

שכוונת דחייתו משום דמילתא פסיקתא נקט, שהרי יש ימים שאין בהם נפ"א. ע"ש. וזה מבואר בדברי הרא"ה הנ"ל.

והנה בשו"ת יבי"א ח"ב (סי' ד' אות ח') ביאר כוונתו להוכיח ממה שאמרו שצריך ליהרהר מלדבר מברוך שאמר "עד סוף תפלת שמונה עשרה". ומשמע שאחר זה מותר. ובשו"ת ויוסף אברהם (לרבינו אברהם דיין, מחא"ב, סי' יב) כתב ע"ז, דלא דמיין להדדי, דודאי מתחלת ברוך שאמר עד סוף תפלת שמונה עשרה אסור להפסיק אפי' בשום בקשה או ד"ת, וכמ"ש הבאה"ט שם. אבל אחר תפלת שמונה עשרה אסור לדבר שיחה בטלה, אבל איזה בקשה ופוסקים מותר. ע"ש. וכתב מרן אאמו"ר (בהקדמה שבראש הספר הנד"מ, עמ' 7), ולפי מה שנתבאר שמותר להפסיק בין ישתבח ליוצר לד"ת, אתי שפיר הוכחת המג"א, דע"כ איכא בינייהו שיחה בעלמא, שביין ישתבח ליוצר אסור, ובין תפלה לנפ"א מותר. ומ"ש המג"א על מזמור ממעמקים שכתוב בספר הכוונות לאומרו, וכתב ע"ז וצ"ע, לא מפני שסובר באמת לאסור לפסוק לד"ת, לדל"ת ש"ד. ודו"ק.

ואף הבאה"ט (בסי' נא סק"ג) לא אסר להפסיק באמירת מעמדות ותחנונות אלא בפסד"ז, אבל בין ישתבח ליוצר י"ל דמשרא שרי. ואין לומר שכוונת הגאון המחבר דאף בין ישתבח ליוצר שרי בד"ת, מ"מ חוזר ונאסר מהתחלת יוצר מש"ה כילינהו בהדי הדדי, אבל אחר תפלת שמונה עשרה מותר לגמרי, הא ליתא, דתחנונים חמירי מפסד"ז, וכמ"ש הפמ"ג (סי' נא א"א סק"ג). וכתב שאין לענות אמן דברכות בתחנונים. וכן מבואר בכה"ח (סי' קלא סק"ב) שבתוך נפ"א אין לענות אמן דברכות. ע"ש. וע"ע בשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' קיב) שכתב כן. וא"כ פשיטא שאסור להפסיק באמצע נפ"א לד"ת וכיו"ב. ואין הכרח לסברת המג"א והגר"ז, שאין להקפיד על שיחה בעלמא. ואדרכה מפשט דברי הריטב"א משמע להחמיר. וכ"פ בסי' בני ציון סק"א. ועיין בשו"ת ויוסף אברהם (סי' לה, דף רכב).

ומ"ש עוד שם [בשו"ת ויוסף אברהם] לתרץ קושית המג"א הנ"ל, דבדואי מברוך שאמר עד סוף תפלת שמונה עשרה אז אסור הוא ועבירה היא בידו, אבל

ג) הנה מהר"י עייאש בספר מט"י (סי' קלא סק"א) כתב, נ"ל שאם בעודו נופל על פניו שמע קדיש או קדושה,

ד. צריך האדם לומר כל פרטי הוידוי כולם אשמנו בגדנו וכו', ואף על פי שיודע בעצמו שאין בו כל הדברים ההם, ואם כן נראה כמי שמדבר שקר, מכל מקום אין בזה חשש, ואדרבה צריך לומר כך. (ד)

ה. בשעת הוידוי צריך לעמוד, וכן בתחנונים הנוספים בשני וחמישי צריך לעמוד, ואם לא אמרו מעומד נקרא פורץ גדר. ויעמוד כמו שהוא עומד בתפלת שמונה עשרה, כאשר רגליו סמוכות זו לזו. ובשני וחמישי אומרים והוא רחום בקול רם. (ה)

ו. בעת אמירת הוידוי אין לסמוך על דבר באופן שאם יינטל אותו דבר יפול. אבל זקן או חולה יכולים להתוודות על ידי סמיכה. (ו)

אמן יהא שמיה רבה ואמן דברכות עונה, שהרי מפסיקים בשני ובחמישי לומר והוא רחום. ע"כ.

ובכרה"ח (סק"ב) הביין מדבריו שדוקא בין תפלה לנפ"א יוכל לענות אמן דברכות, משא"כ באמצע נפ"א, לא יענה אמן דברכות. ואינו מוכרח כלל, שהרי אמן יהא שמיה רבה לכל הדעות צריך לענות באמצע נפ"א, והפמ"ג בחדא מחתא מחתינהו, אלא דקאי על עיקר הדין שכתבו הפוסקים, שאין לדבר בין תפלה לנפ"א, ולכן חילק בין דבר הרשות לאמן יהא שמיה רבה ואמן דברכות. ולעולם שגם באמצע נפ"א עונים אמן דברכות. וכן בדין, שהרי אין נפ"א חובה, ואם ירצה לבטלה אין איסור בדבר, לכן אף שכשרוצה לאומרה אסור להפסיק בדברים אחרים, מ"מ לגבי עניית אמן דברכות נראה דש"ד, יוגם הפמ"ג לא הוצרך להשמיענו שבין תפלה לנפילת אפים יענה אמן דברכות, שהרי להמג"א אפי' שיחה בעלמא מותר, א"ו שהוצרך להשמיענו כן לענין עניית אמן דברכות באמצע נפ"א. ובפרט שחומרא הבאה לידי קולא היא למנוע עניית אמן באמצע נפ"א, (וגם הוא דבר המצוי בתפלת ייהכ"פ שמאריכים בסוף התפלה בוידוי ועל חטא ושאר תחנונים). ועיין בשו"ת נשמת כל חי (חאו"ח סי' ה'), ובספר נזירות שמשון (סי' סו), ובשו"ת יחו"ד ח"ב (סי' ל'). ואף שמשלשון החסד לאלפים (אות יג) משמע שלא יפסיק לאמן דברכות באמצע נפ"א, אינו מוכרח להלכה. ועיין בא"ר (סי' סו סק"ו) שכתב ג"כ שאפי' לשאר אמן מפסיקים בתחנונים. (ובתורת חיים סופר שם סק"י נפל ט"ס בזה). ודו"ק. [קטע זה ממרן אאמ"ר זיע"א].

ד **כ"ה** בשעה"כ, וראה בילקו"י ימים נוראים (סי' תרו סדר הוידוי הע' ה' עמ' תרמו).

ה **ש"ע** (סי' תרו ס"ג וראה להלן סי' קלד). וכ"כ בשעה"כ (דרוש ה' מדרושי הלילה).

ו **ילקו"י** ימים נוראים (סי' תרו סדר הוידוי הע' ו' עמ' תרמח).

תחנונים". ומקורו מתשובת הרשב"א שהובאה בב"י סי' קכב. ואע"ג דנפ"א חשיבא כצלוחא אריכתא, והיא חמורה לסברת הזוה"ק, מ"מ לא עדיפא מאלהי נצור שאומרים אותו אחר התפלה, שאם אמר יהיו לרצון וכו' מפסיק כדרך שמפסיק בק"ש וברכותיה. ע"כ. וכן הובא במחז"ב (א"ו ד'), ובשלמי צבור (דף קמט:). ובזכ"ל (אות ו'), ובחס"ל (א"ו יג), ועוד. [נ"מ"ש מרן החיד"א בקשר גודל (סי' יט אות יד), שע"פ הסוד יש לפקפק בזה, כבר כתב בסידור בית עובד (הל' נפ"א אות ו') שהעיקר כד' המט"י, ושגם ע"פ הסוד אין לפקפק בענייה לקדיש ולקדושה].

ובכ"ב השע"ת (א"ו א') דהמנהג פשוט לענות קדיש וברכו וכל דבר שבקדושה אחר שגמר תפילת י"ח, קודם נ"א או בתוך נ"א, דנפ"א רשות. עכ"ל.

ובכ"ב מהר"א מני בזכרונות אליהו (מער' וידוי אות כא). וכן הסכים בכה"ח (סק"ב). וכתב שם, דמאי דמשמע מתוך דברי השע"ת, דגם קודם נ"א ג"כ אין לענות על כל דבר שבקדושה, אינו נראה, אלא דוקא בנ"א הדין כן, אבל קודם יכול לענות כל אמנים, ואפי' של ברכות. ואח"כ ראיתי שכ"כ המש"ז (אות א').

ולכאורה היה נראה שכשם שאין לענות אמן דברכות באמצע אלהי נצור, וכמו שנתבאר להלכה בשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' י'), ה"ה לאמצע וידוי ונפ"א אין לענות אמן דברכות. אולם י"ל שמכיון שאם עקר רגליו קודם אלהי נצור רשאי לענות אמן דברכות באמצע אלהי נצור, גם כאן רשאי לענות אמן דברכות. ומכ"ש שדעת החיד"א והבאה"ט והרב בא"ח שאף באמצע אלהי נצור (אפי' לא עקר רגליו) יכול לענות אמן דברכות. ונהי דלא קי"ל הכי, עכ"פ בתחנונים ונפ"א שאחר התפלה, אין להחמיר כ"כ ולהמנע מעניית אמן דברכות. והפמ"ג (במש"ז סק"א), הביא מ"ש הבי"ש שאין להפסיק בין תפלה לנפ"א, וכתב שה"ה למי שמתפלל ביחיד בביתו. וסיים, ומסתברא ודאי דדבר הרשות אסור, אבל

ז. צריך להתוודות ולעמוד בכל הוידויים שהקהל אומר, אפילו אם כבר התפלל ואמר באותו יום וידוי. ובפרט ביום הכפורים, שבכל פעם שהשליח צבור אומר וידוי צריכים הקהל לעמוד ולומר עמו הוידוי. ז)

ח. כשמתוודה צריך לשחות מעט, ויאמר הוידוי בנחת ובמתינות ובלב נשבר ונדכה. וישהה בין תיבה לתיבה, וידע לפני מי הוא מתודה, שאם יאמר אותו במרוצה ומבלי הבנה, הרי זה בא לתקן ונמצא מקלקל. וכתב בשער הכוונות, כי בעת שאדם אומר הוידוי, יש לו להכות ביד ימינו כפוף כמו אגרוף על הלב, בצד שמאל, הכאה אחר הכאה בנחת, בעוד שהאדם מתודה, בין בשחר בין במנחה, בכל תיבה ותיבה של אשמנו בגדנו וכו' הכאה אחת. [ואף מי שיודע בבירור שלא נכשל בגזילה, ובחמס, וכדו', חייב לומר כל סדר הוידוי]. ח)

ט. יש נוהגים שבשעת הוידוי כשאומרים אשמנו בגדנו וכו', גם השליח צבור מנמיך קולו ואומר הכל בלחש, עד וסרנו ממשפטיך וכו'. אך אין דעת הפוסקים נוחה מזה, ולכן עדיף שהשליח צבור יאמר כל הוידוי בקול רם. [שעל ידי כך הצבור אומר את כל הוידוי יחד עם השליח צבור, ומגיעים ל"ג מדות ביחד]. ומכל מקום אין צריך לעורר מחלוקת בעבור זה. ט)

ז) ילקו"י ימים נוראים (סי' תרו ה' ד' עמ' תרמט).

להשתחוות מעט בעת אמירת הוידוי

ח) ילקו"י ימים נוראים (סי' תרו, סדר הוידוי ה' ח' עמ' תרג).
ומה שכתבנו דאף מי שיודע בבירור וכו', הנה כבר כתבנו בילקו"י שם (עמ' תרמז), דהכוונה בזה על דברים שהם כגון גזילה, כגון שניגב את ידיו בבגד חבירו, או גזל שינה, וכל כיו"ב בדברים הדומים לגזילה. וגם במה שאומרים ביוהכ"פ ענין רציחה, הנה הכוונה

לאביווייהו רציחה, כגון המלבין פני חבירו רבים וכיוצא. ועיין בילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם במה שכתבנו באורך בענין זה דנוח לו לאדם ליפול בכבשן האש ולא להלבין פני חבירו רבים, אם הוא כפשוטו, או שאמרו כן דרך מליצה לומר שמן הראוי שיהיה כן. [וכמ"ש המאירי].

אם השליח צבור צריך לומר הוידוי בקול רם

והנה דברי הרמ"ע מפאנו הוכחו באחרונים גבי אמירת על חטא ביוהכ"פ, ראה בשלחן גבוה, כנה"ג, מג"א, וכה"ח (סי' תרו). ואין חילוק בזה בין יוהכ"פ לשאר ימות השנה, שהרי כתב הרמ"ע, למען יזכרו וישובו כי היכי דתיהוי להו כפרה. וכמ"ש כן באשל אברהם (סי' תרו) דלאו דוקא ביוהכ"פ אלא בכל ימות השנה.

וראיתי למי שהעיר על דברינו אלה, די"ל דהרמ"ע מפאנו לא איירי אלא בוידוי של יוהכ"פ שהוא מוציא את הרבים י"ח, אבל בוידוי שאומרים בכל יום, הרי כל הצבור אומר יחד עם הש"צ הוידוי, ולמה צריך שהש"צ יאמר הוידוי בקול רם. אולם גם ביוהכ"פ המנהג שהצבור עומד על רגליו בעת אמירת הוידוי ואומרים את הוידוי עם הש"צ.

וז"ל מרן בש"ע (סי' תרו ס"א): צריך להתוודות מעומד, ואפי' כי שמע ליה מש"צ והוא התודה כבר, צריך

בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' קב שאלה ג) כתב, שאע"פ שהיחיד טוב שיתודה בלחש, וכדנתן עומדים צפופים ומשתחויים רווחים, (ופרש"י ביומא כא. כדי שלא ישמע איש וידויו של חבירו ולא יכלם), לפי שהיחיד צריך לפרש החטא, אבל ש"צ שמתוודה בעד כולם ואינו מזכיר אלא כללים צריך להשיע לרבים, למען יזכרו וישובו, כי היכי דתהוי להו כפרה, וכל ש"צ שהוא מנמיך את קולו בשעת הוידוי, גוערים בו. ואם הוא מוסיף בו מדעתו כמו שנהגו יחידים בלחש ה"ז טועה, ולא עוד אלא שהוא פוגם ונפגם, הילכך משתקים אותו בנזיפה. ע"כ. ובספר זכרונות אליהו (מער' וידוי אות א') כתב, שהעולם אינם נוהרים לומר הוידוי בלחש וכו'. ע"ש. ואכן עיינו הרואות כיום שגם הש"צ אומר הוידוי בלחש. אולם מי שם פה לחלוק על הרמ"ע מפאנו. וכבר הורה זקן שהש"צ יאמר בקול רם. וכן ראוי לנהוג. [ממרן אאמור"ר זיע"א].

גם יתכן שחלק מהציבור מתוודים בלא כוונת הלב, כמו שאומרים בידוי של יוהכ"פ, "על חטא שחטאנו לפניך בידוי פה", שזה נחשב חוצפא כלפי שמיא, כמו שאמרו בזוה"ק (ח"ב דף מא).

וגם בזה"ז שכולם יודעים להתפלל, מ"מ צריך לבחור ש"צ הגון, והראשונים השוו את הש"צ לכהן, כמ"ש האו"ז (ס" קיד), שהתפלה היא כעבודת הקרבנות, וכשם שישראל שהפריש קרבן חובתו ובא כהן והקריב בלי רצונו של בעל הקרבן, אינו מתכפר בזה, כך הש"צ צריך להתמנות בהסכמת כולם. ע"כ. וע"ע ברמ"א (ס" תקפ"א ס"א). ובשו"ת שבות יעקב (ח"א ס" כט) כתב שש"צ (איירי לגבי ימים הנוראים) דומה לכהן גדול, ואם נשא אשה אחרת על אשתו אינו ראוי לשמש כש"צ. ובשערי תשובה (ס"ק יח) כתב לגבי ש"צ בעל מום שיש למונעו אף בשאר ימות השנה. ובמג"א (ס"י נ"ג סק"ח) כתב שיש לזוהר בזה שלא יהיה הש"צ בעל מום, עפ"ד הזוה"ק (פ' אמור). ובביאה"ל (ס"י נג סעי' כד) כתב שגם בזה"ז צריך לבחור ש"צ הגון, שע"י כך בודאי תתקבל תפילתם למרום, משא"כ אותם שממנים דוקא ש"צ בעל קול ערב, שלא לש"ש. ע"כ. ופשטות הדברים גם בזה"ז שכולם בקיאים, מ"מ הש"צ נצרך לציבור. והעלאת התפילות.

וביון שהתפילה כמו קרבן, והעיקר תלוי בש"צ, הרי כל קרבן אינו מתכפר בלי וידוי, ולכן ראוי ונכון שגם את הידוי יאמר הש"צ בקול רם.

וגם מצד הסברה יש תועלת גדולה בזה, שהש"צ יאמר את הידוי בקול רם המעורר את הכוונה, ויכוין לבו בחרטה בכל תיבה ותיבה, וישפיע על השומעים הרהורי תשובה, ולפעמים בהרהור תשובה אחד שהכניס בלב השומע יכול לבא לעוה"ב, כמו המעשה ברבי אלעזר בן דורדיא (ע"ז יז), שמכח משפט אחד התעורר לתשובה, וזכה להיות מזומן מיד לחיי העוה"ב.

ובים של שלמה (חולין פ"א ס"י מ"ט) דייק מדברי הרמב"ם (תעניות ד, ד), שבתעניות יש למנות ש"צ שיכול לעורר לב המתפללים, כיון שצריך בו ריבוי תחנונים וידוים, ואין ענין שיהיה קולו ערב.

לכן כמה חשוב, שהש"צ יאמר את הידוי בקול רם המעורר הכוונה, ושיתכוין לעורר את הלבבות לתשובה וחרטה, ואם יפעל הרהור תשובה לאחד מן הציבור, או לעצמו בלבד, בודאי ששכרו רב.

לעמוד. הג"ה, ויחזור ויתודה עם הש"צ. ועיקר הידוי הוא אבל אנחנו חטאנו. [טור]. ע"כ. וזה יסוד מנהגינו לומר וידוי עם הש"צ, וגם על חטא. וממילא א"א לבאר בדברי הרמ"ע דאיירי כשמוציא אחרים י"ח, ואפ"ה כתב לומר בקול רם.

ויש להוסיף, דהיכא דהש"צ אומר הידוי בקול רם, הציבור יכול לעקוב אחריו ולהגיע ל"ג מדות עמו, אבל אם גם הש"צ יאמר הידוי בלחש, יתכן ויקדים אמירת י"ג מדות קודם שהציבור יהיה סיפק בידם לסיים את נוסח הידוי. נמצא שזו תקנה טובה שהש"צ יאמר מעט בקול את הידוי כדי שהציבור יעקוב אחריו ויאמר עמו את הי"ג מדות. וכן משמע מדברי הרב זכרונות אליהו שכך הבין בדברי הרמ"ע מפאנו.

ודע, שאין להסתמך על מ"ש בזכרונות אליהו הנז', שגם הוא לא כתב אלא שהעולם אין נוהרים בזה, אבל גם הוא יסכים דעדיף טפי לנהוג כהרמ"ע. שדבריו הם מילתא דמסתברא, וכיון שהחמיר בזה, ולא מצינו לאחרים שחלקו עליו בעיקר דבריו, לכן יש לנהוג כדבריו. וגם הרב לקט הקמח (הל' וידוי דף יד) כתב שהש"צ אומר הידוי בקול רם. וכ"כ בפחד יצחק (ערך וידוי) בשם הרמ"ע הנז', שאם היחיד אומר הידוי בלחש מעלי טפי, אבל ש"צ צריך להגביה את קולו. וכ"כ בזכור לאברהם (מערי' וידוי אות א'), ובחסד לאלפים (ס"י קלא סק"ו).

ובחבורת כרם שלמה (תשרי תשפ"א), תשובה מהגאון רבי שלמה יהודה, שהאריך בזה, והעלה גם כן מכמה טעמים שהמנהג הנכון שהש"צ יאמר את הידוי בקול רם, שכך היתה עיקר תקנת חכמים, כמו שאת תפילת י"ח אומר בחזרה בקול רם כדי להוציא את מי שאינו בקי, כך בידוי שהוא חלק מהתפילה ביוהכ"פ, וכמו שמפורש בסדר רב עמרם שהובא במרדכי (יומא רמז תשכה), שהש"צ צריך לומר את הידוי בקול רם להוציא מי שאינו בקי.

ואף שיש לחלק בין יוהכ"פ שיש תקנת חכמים לומר וידוי לבין שאר ימות השנה, שנפ"א אינה אלא רשות (טור ס"י קלא בשם רב נטרונאי גאון), ויש שאומרים נפ"א בלי וידוי, מ"מ מכאן נלמד שחז"ל תקנו לומר את הידוי בקול רם. וכך היא צורת הידוי ברבים, כדי לעורר את הרבים לתשובה. ולכן גם אם אין הכרח לזה בכדי להוציא אחרים י"ח, יש בזה טעמים נוספים לנהוג כן, כמו להכניס הרהורי תשובה בלב השומעים.

י. יש אומרים שהצבור שותקים בשעה שהשליח צבור אומר חמש תיבות של "ויעבור ה' על פניו ויקרא", ומתחילים עם השליח צבור לומר ה' ה' אל רחום וחנון וכו'. אבל המנהג הוא שכל הצבור אומרים חמש תיבות אלו בלחש, ואחר כך אומרים בקול רם מתיבות ה' ה' אל רחום וחנון, ויש להם על מה שיסמוכו.⁽¹⁾

יא. כשאומר ויקרא בשם ה', יפסיק בין בשם לה'. וכן צריך להטעים את הפסק שבין ה' ה', כי יש טעם פסק בטעמי המקרא בין שם ה' הראשון לבין שם ה' השני, וכן צריך לנהוג. (א)

יב. כשאומר ויעבור ישחה מעט, ויזקוף בוויקרא, ויחזור וישחה קצת כשאומר ה' ה'. (ב)

יג. יש המונים באצבעותיהם את מנין הי"ג מדות, וטוב שלא לעשות כן, כדי שלא להכנס למחלוקת, כי רבותינו הראשונים ורבותינו המקובלים נחלקו במנין שלש עשרה מדות הרחמים שבפסוק "ויעבור", מאיזה תיבה מתחיל מניינן, ומה הוא סדרן. ומכיון שאין בידינו להכריע בדבר, אין למנות המדות באצבעותיו, אלא יאמרם בסתם, וקמי שמיא גליא סדרן. (ג)

יד. אין היחיד רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשת רחמים, מפני שאמירת י"ג מדות נחשבת כדברים שבקדושה, שאינם נאמרים בפחות מעשרה (מגילה כג:). אבל אם בא לאומן דרך קריאה בטעמי המקרא, רשאי. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סי' תקס"ה). ואף על פי שיש מן האחרונים והמקובלים שכתבו שאין לומר י"ג מדות אפילו בטעמי המקרא, אלא רק בחילופי אותיות של א"ת ב"ש, העיקר הוא כדעת מרן השלחן ערוך. לפיכך יחיד שהתעכב באמירת הוידוי, והקדימוהו הצבור וסיימו י"ג מדות, יקרא את הי"ג מדות בטעמי המקרא כאדם שקורא בתורה. אבל אם התחיל לומר י"ג מדות עם הצבור, וחלק מהצבור מיהרו לסיימם, כיון שיש רוב מנין שעדיין אומרים אותם עמו, רשאי לסיים י"ג מדות בדרך תפלה. ואם הצבור סיימו אמירת י"ג מדות, והוא עודנו נמצא באמצע אמירתם, יכול לסיים אמירתם בטעמי המקרא. (ד)

(1) ראה בילקו"י ימים נוראים (תקפא הע' כו, עמ' פב).

להפסיק בין ה' ה'

הפסק, כי בתרגום אונקלוס איתא וקרא בשמא דה', וכ"כ בפרש"י שם כתרגומו. וכן אמרו בפרקי ר' אליעזר (ס"פ מו) שבאותה שעה התחיל משה לצעוק בקול גדול ה' ה' אל רחום וחנון. (ועיין בביאור הרד"ל שם אות עז).
(ב) כ"כ מרן החיד"א בשו"ב (סי' קלא סק"ו) דאע"ג דזוקף בשם, שאני הכא דאחר י"ג מדות כתיב, וימהר משה ויקוד. ומיהו אין לכרוע אלא ישוח מעט. [מהר"ם ממודינא בשם מהר"י קולון].

(ג) ילקו"י ימים נוראים (סי' תקפא הע' כז עמ' פג).

(א) ילקו"י ימים נוראים (סי' תקפא הע' כד, עמ' פב).
וכשיאמר ויקרא בשם ה' ושם נאמר, יפסיק בין תיבת בשם לתיבת ה', כי תיבת בשם היא בטרחא, והיינו שה' קרא כל הי"ג מדות, וכמו שהבטיח למשה וקראתי בשם ה' לפניך. וכן אמרו בר"ה (יז:). וכ' המלבי"ם שגילה לו כל הסודות של ה'. וכתב הרד"א (ד"ס"ח) שרוב ההמון טועים ואומרים ויקרא בשם ה' בלי הפסק, וטועים הם. וכ"כ המג"א (סי' תקס"ה). ובס' קמח סולת (דף כא). ובשלמי צבור (דקמ"א). ובמנחת אהרן (כלל יז סי' ו). ומ"מ אין לגעור במי שאומרם בלי

התחיל לומר י"ג מדות עם הצבור רשאי לסיימן אף ביחידות

לא סיימו אמירתן, זהו ע"פ מה שאמרו בירושלמי (פ"ד דמגילה), שאם התחיל בעשרה ויצאו מקצתם גומה. וכ"כ בבא"ח (פ"י כ"י תשא אות ד), וז"ל: וכתבתי בסה"ק

(ד) ילקו"י ימים נוראים (סי' תקפא הע' כז, עמ' עה).
ומה שכתבנו שאם התחיל לומר י"ג מדות עם הצבור רשאי לסיימן אף ביחידות, כל שיש רוב מנין שעוד

החזרה. כמבואר בתשובת הרמב"ם, שהובאה בב"י (סי' נה). וכן הסכימו האחרונים של גאוני ספרד. ע' בכה"ח (סי' נה ס"ק לה). ועיין בעוד יוסף חי (פרי כי תשא אות ח'), שכתב שאם סיים הוידוי, וכבר גמרו הציבור כל הי"ג מדות, שאף ש"ג מדות חשיבי סיום וגמר הוידוי, אינו רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשת רחמים, על סמך שהתחיל הוידוי עם הציבור, אלא צריך לאומרם בטעמים, כדין יחיד המתפלל לבדו, כיון דבההיא דהירושלמי שהתחיל בהיתר, בעינן שיהיו נשארם ששה. ע"ש. ולפי"ז גם בדין הזה שנוכר בבא"ח כאן צריך שיסיים הי"ג מדות בטעמי המקרא, ולא בדרך תפלה ובקשת רחמים, כיון דבעינן שישארו ששה. [קטע מהליכ"ע ח"א עמוד רמא].

והנה בילקו"י ח"א (מהדורת שנת תשמ"ה, עמ' שמג) כתב מרן אאמ"ר בלשון "כיון שיש רוב מנין שעדיין אומרים אותם עמו, רשאי לסיים י"ג מדות בדרך תפלה". וגדולה מזה כתב בהערה למטה, שהכל הולך אחר ההתחלה, ואף אם רוב הציבור סיימו, יוכל להמשיך כדרכו. ומ"מ נכון שיסיים בטעמים כקורא בתורה. והנה ההלכות בילקו"י ח"א כתבנו בזמנו רק ע"פ ספריו של מרן אאמ"ר, כולל דינים היוצאין מהסתעפויות שונות, ומרן אאמ"ר זיע"א חזר וכתב בעצמו סעי' אחר סעי', והדברים נכתבו על ידו ממש. אולם בהליכ"ע הנ"ל כפי הנראה חזר בו, והצריך שיהיו ששה שעדיין אומרים י"ג מדות. וכך כתבנו בהלכה כאן. [שהרי בילקו"י וביחוד הנז' לא האריך בפרט זה, וכאן בהליכ"ע האריך והתמקד יותר בפרט זה, לכן מסתבר שהעיקר לדינא כמ"ש בהליכ"ע, וכך היא דרכה של תורה. ובפרט דאפשר בנקל בתיקון זה לומר בטעמי המקרא].

והנה בגמ' ר"ה (יז:): אמרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כש"צ לפני משה, ואמר לו, כל זמן שישאל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם. ומכאן כתבו להוכיח שאין ליחיד לומר י"ג מדות, שהרי אין לאומרם אלא בש"צ, דהיינו במנין. ומהר"י אלבו הקשה ע"ז שא"כ יהיה אסור לאומרם בלא עיטוף, ולא נהגו כן כלל, אלא ודאי שאין משם ראייה. ומרן אאמ"ר זיע"א אמר ליישב, שאין זו קושיא לדחות דינו של הרשב"א שסובר שאמירת י"ג מדות כדברים שבקדושה שאינם נאמרים בפחות מעשרה (מגילה כג:): וההוכחה מהאגדה דר"ה (יז:): סמך בעלמא היא. ועיקר ההלכה נאמרה בסדר רב עמרם גאון ח"ב (דף עט.) בשם רבינו נתן גאון. וכ"ה בסידור רש"י (סי' תקמה) ובמחזור ויטרי (סי' רעא). ובאו"ז ח"ב (סי' תטז) בשם הגאונים.

מקבציאל, שאדם האומר י"ג מדות עם הציבור, והם מיהרו לגמור אותם, והוא עודנו במחציתם, הרי זה נחשב כאומרם עם הציבור כיון שהתחיל בהם עם הציבור. ע"כ.

והן אמת שיש מקום לצדד ולומר שהואיל ורבינו הטור (סי' תקסה) נראה שחולק ע"ד הגאון שאוסר ליחיד לומר י"ג מדות, משום שלא אמרו חכמים שצריך עשרה אלא לדברים שבקדושה כגון קדיש וקדושה וברכו. וכ"כ ר"ד אבודרהם בשם רבינו יונה. וע"ע בשו"ת תרוה"ד (סי' ח'). וא"כ כשהתחיל י"ג מדות בהיתר עם הציבור, אף אם רוב הציבור סיימו, רשאי להמשיך כדרכו. ומ"מ נכון שיסיים בטעמים כקורא בתורה.

והנה בשו"ת תורה לשמה (סי' צו) כתב, שאע"פ שפסק מרן בש"ע (סי' תקסה ס"ב) שאין ליחיד רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשת רחמים, שדבר שבקדושה הן, מ"מ יכולים לאומרם דרך קריאה בעלמא (בטעמי המקרא). מיהו אם התחיל לאומרם עם הציבור, אלא שמייהרו הציבור לסייםם והוא עודנו באמצעיתם, רשאי להשלימם דרך תפלה ובקשת רחמים, וראיה לזה מהירושלמי (פ"ד דמגילה ה"ה), תניא, אין פורסים על שמע פחות מעשרה, התחילו בעשרה ויצאו מקצתם גומר. אין נושאים כפיהם בפחות מעשרה, התחילו בעשרה ויצאו מקצתם גומר. וכן בנ"ד שהתחיל עם הציבור בעשרה, אפי' סיימו הציבור אמירתן, יוכל לגמור הי"ג מדות דרך בקשת רחמים כיון שהתחיל לאומרם עם הציבור. ע"כ. והנה דברי הירושלמי הובאו להלכה בש"ע (סי' נה ס"ב) אם התחיל לומר קדיש בעשרה, ויצאו מקצתם גומר הקדיש שהתחיל בו "והוא שנשתיירו רובם". ע"כ. וא"כ אין ללמוד מהירושלמי לנידון זה, שהוא יחיד, ולא נשאר עמו רוב מנין. גם מ"ש בתורה לשמה שם שאם התחיל הוידוי עם הציבור, והש"צ היה מהיר מאד, וסיים הש"צ הוידוי עם הי"ג מדות, וזה כשסיים הוידוי ראה שכבר סיימו הציבור הי"ג מדות, כיון שהתחיל הוידוי עם הציבור, והוידוי הוא התחלה של י"ג מדות דשייכי להדדי, רשאי לגמור הי"ג מדות אע"פ שכבר סיימו הציבור אמירתם, כי גם זה נחשב אמירתם עם הציבור. ע"כ. ולפי האמור כיון שהוא יחיד, וכל הציבור סיימו י"ג מדות, אינו רשאי לומר לבדו י"ג מדות דרך תפלה ובקשת רחמים, כיון דבעינן שנשתיירו רובן. וכ"ש שיש לבעל דין לחלוק שאין קשר בין הוידוי ליי"ג מדות, ומילתא אחריתי היא, ולא שייכי להדדי. ודמי ליצאו מקצתם בתפלת החזרה, שאין הש"צ רשאי לומר קדיש שתקבל אחר

טו. כשאומר נפילת אפים [לדוד אליך ה' נפשי אשא וגו'] צריך לשבת. (טו)

טז. המנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח לומר המזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא, ואבינו מלכנו, מבלי ליפול על פניהם כלל, מפני שעל פי דעת הזוהר הקדוש (סוף פרשת במדבר), הנופל על פניו ואינו מכויץ לכו כראוי כשאומר המזמור הנ"ל, עלול ח"ו להסתלק מן העולם בקיצור ימים ושנים, ולכן נהגו להמנע מנפילת אפים, אלא אומרים אותו כדרך הקורא מזמור תהלים בלבד. (טז)

שואמרים י"ג מדות ועכ"ז ישנם גזרות בעוה"ר, צ"ל, שהרי נאמר "יעשו" לפני כסדר הזה, והיינו שעלינו לנהוג כמדותיו של הקב"ה, מה הוא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא חנון וכו'. ואם "יעשו" ככל הסדר הזה, מובטח להם שנמחלים.

ודע, שאין לומר רחמנא, ודעני לעניי, כשאין עשרה, וראה בילקו"י ימים נוראים (עמר' עט סי' תקפא).

שלא לעמוד בעת אמירת "לדוד אליך ה'"

הצבור לומר תחנון, יעמוד שם במקומו ויפול על פניו מעומד עם הצבור. וכן אם אחר עומד נגדו ומתפלל שמונה עשרה, ואסור לו לישב תוך ד' אמותיו, וא"א להתרחק משם, יאמר פרק לדוד אליך ה' וגו' מעומד.

וכ"ה בהגהות אשר"י (סוף תענית). וכ"כ מהר"י בן מיגאש בתשובה (סי' קלו). וע"ע בס' המנהיג (דף מז:), ובשו"ת הרשב"ש (סי' קצא). ובשו"ת מהרי"ו (סי' קלב). וכ"פ מרן בש"ע (סי' תקסה ס"ה). הילכך יתד היא שלא תמוט.

ומה שאמרו בגמ' ר"ה הנ"ל, כל זמן שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם, אף דחזינן

(טו) **ש"ע** (סי' קלא ס"ב). וכתב הב"י, ה"טעם הוא ע"פ הקבלה. ובשו"ת הריב"ש כתב שאין קפידא בזה. ולכן כתבו האחרונים שבשעה"ד נוכל לסמוך על הריב"ש, ועל כן אם סיים תפלתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד' אמות, וקודם שיעור זה התחיל

מנהג קדום נגד מרן, שלא ליפול על פניהם

והנהגה בזמן הגמ' היו נוהגים לומר תחנון בנפ"א על הקרקע בפשוט ידים ורגלים, כמבואר בסוגיא תענית (כב:). אולם כיום אותם הנוהגים ליפול על פניהם אין עושים כן בפשוט ידים ורגלים, אלא יושבים על מקומם ומטיץ ראשם על הזרוע השמאלית, וביאר הכל בו שהוא דוגמת קרבן תמיד שהיו מרביצים אותו על שמאלו ושוחטין אותו. וכשמניח תפילין על שמאלו מטה על צד ימינו מפני כבוד התפילין.

ואיתא בתשובות הגאונים (שע"ת סי' שמב) שהטעם לזה, משום דנפ"א הוא על ענין של צער, לכן צריך להטות על יד שמאל, ששם מלאך רע עומד. וכל דבר של צער עושים בשמאל, ואינו מקטרג. וראה בתשו' רבינו אברהם בן הרמב"ם (סי' עט).

אולם באוצר הגאונים (ברכות לד.) הביא בשם רב האי גאון, שלכן נופלין על פניהם בצד שמאל, משום שזו היא היסבת בן חורין ומלכים, וכמבואר בפסחים (קח.). ודוקא בצד שהוא מראה את עצמו בן מלך ובן חורין, צריך להכנע לפני הקב"ה. ולפ"ז אין לחלק בין איטר לאחר. וכמ"ש כן לגבי היסבה בפסח. [וראה בזה בחזו"ע פסח דיני קדש].

(טז) **הנהגה** המנהג שנופלין על פניהם כשאמרים תחנון, מקורו במעשה דמשה רבינו ע"ה, כשביקש סליחה על חטא העם בעגל, ואמר (דברים ט, יח) ואתנפל לפני ה', וכן ביהושע כשנפלו בעיר עי, וכתוב (יהושע ז) ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה' וגו', ויאמר ה' אל יהושע קום לך, למה זה אתה נופל על פניך, חטא ישראל וגו'. ע"ש. והנפילה אפים ארצה מסמלת המסירות שמוכנים למסור הנפש להשי"ת, וכדמצינו אצל יעקב אבינו ע"ה, כשראה את יוסף הצדיק קרא ק"ש, ואמר אמותה הפעם, וכן עושים בתפלת התחנון.

והנהגה בגמ' תענית (יה). מבואר, דר' אלעזר אמר שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה כיהושע בן נון. ופרש"י, משום שאינו רשאי לבזות את עצמו בפני הצבור, שאם לא נענה יחרפוהו. אולם בירושלמי (פ"ב תענית ה"ז) אמרו כל מי שאינו כשר כיהושע, שאם יפול על פניו ויאמר לו הקב"ה קום לך, אל יפול, ובלבד יחיד על הצבור, כלומר כשהוא בצבור, משא"כ בינו לבין עצמו דחיישינן שמה יאמרו שאין תוכו כבור. וע' בתוס' מגילה (כב: ד"ה אין), ובס' חסידים (סי' תנה).

[יסודי ישרון].

יז. גם היחיד שאומר י"ג מדות בטעמי המקרא, רשאי לסיים במלת "ונקה". ואין לחוש בזה משום מה שאמרו (במגילה כב.): "כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה", שסוף סוף עיקר ותכלית כוונתו אינה לשם קריאה ממש, אלא לבקש רחמים, ולכן אין צריך לסיים כל הפסוק. (יז)

מכיון למסור נפשו על קידוש ה', ולא כוונה אחרת כאשר כתב רבינו האר"י ז"ל. אלא רק אומרים מזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא בלחש. ומה שיראים ומפחדים בזה הרבה, הוא כי חוששים לדברי הזהה"ק שקילל למי שאומר מזמור זה בלא כוונה, ולבו בל עמו, ולכן בודאי שכל אחד ימנע עצמו שלא ישם פניו על זרועו, ולא יעשה שום שינוי כלל. וכתב שם, ששאל למהר"א מני על מנהג החסידים בבית אל בירושלים, והשיבו שאין נופלים על פניהם. וכ"כ בספרו זכרונות אליהו (ערך ו' אות טז). שכ"ה המנהג שאין נופלים על פניהם, ואדרבה זה שנופל על פניו יש לו לחוש משום יהורא [וסכנה]. וראה בשו"ת יחוד"ד ח"ו (ס"ס ז).

והנה מרן בש"ע (סי' קלא ס"א) כתב: כשנופל על פניו נהגו להטות על צד שמאל. ע"כ. אולם בזה"ק (פר' במדבר) מבואר, דהנופל על פניו ואינו מכויץ לבר כראוי כשאומר המזמור הנ"ל, עלול להסתלק מן העולם בקיצור ימים ושנים. ומכאן המקור למנהג הספרדים שעושים בזה שלא כדעת מרן הש"ע, ואין נופלים על פניהם, וכמ"ש בשו"ת זב"צ החדשות (ח"ג סי' ט) דכיון שצריך לזה כוונה גדולה, ואין אנחנו יכולים לכויץ כ"כ, לכן שוא"ת עדיף. וכ"כ בכה"ח (פלאגי, סי' טז אות יד) שכן מנהג רבים מיראי ה' שאינם נופלים על פניהם. **וגם** בבא"ח (פר' כי תשא אות יג) כתב, דמנהג בגדאד שאין להניח פניהם על זרועם כלל, הן אדם גדול והן קטן, הן חכם והן פשוט. וגם אין שום אחד

אם יחיד יכול לסיים ב"ונקה" - הערה על דברי האור לציון

לסיים הפסוק, שכן נראה מסתימת לשון הרשב"א ומרן הש"ע, וכן פשט המנהג לומר ביו"ט בפתיחת ההיכל י"ג מדות ומסיימים בונקה. וכ"כ בפתה"ד (סי' נא אות ו'), והגרי"ח ברב ברכות (דף נא), ובשו"ת רב פעלים ח"א (סי' יא). וכ"פ בשו"ת לבושי מרדכי (מה"ת ס"ס נ). וע"ע מ"ש בזה ביחוד. ולכן העיקר לדינא כדעת האחרונים שהקילו בזה.

ועיין בשו"ת יבי"א ח"ט (סי' קח אות טט) שה"ד האול"צ הנ"ל, והשיג עליו, שהרי המנהג פשוט בכמה מקומות שביו"ט בשעת פתיחת ההיכל אומרים י"ג מדות, אע"פ שאין אומרים י"ג מדות דרך תחנה ביו"ט, ולכן אומרים הי"ג מדות בטעמים כקורא בתורה. וכמ"ש בשו"ת בנין ציון ח"א (ס"ס לו). ואע"פ כן מסיימים בתיבת ונקה. וצ"ל שאע"פ שהיחיד אומרם בטעמים כקורא בתורה, מ"מ סוף כל מגמתו וכוונתו לבו להזכיר מדות הרחמים, ולא דרך קריאה בתורה ממש, וכן הדבר לגבי קריאת י"ג מדות ביו"ט, עיקר הכוונה לעורר מדת הרחמים. ולהכי לא קפדינן לסיים כל הפסוק. וכן ראיתי בפתה"ד (סי' נא סק"ו) שהביא להקשות בשם מהר"י בן חביב, דהיאך היחיד מסיים בתיבת ונקה, ולא מסיים הפסוק, ותיירץ כאמור. וכ"כ בשו"ת פני מבין (חאו"ח ס"ס רכז). ובספר רב ברכות (מע"ר ויעבור דף נ:). עמד ג"כ בקושיא זו. וע' בשו"ת רב פעלים ח"א (חאו"ח סי' יא) מה שתיירץ לזה. ובהערות לספר רב

(יז) הנה בסדר רב עמרם גאון (דף עט) כתב בשם רב נתן גאון, שאין אומרים י"ג מדות אלא בצבור. וכ"ה בסידור רש"י, ובמחזור ויטרי. וכ"ד הר"י מיגאש, והאר"ז, ומהרי"ו, והמנהיג, והרשב"ש. אולם בתשו' הרשב"א ח"א (סי' ריא) כתב, שכל שאומרם דרך תפלה ובקשת רחמים היחיד אומרם. ע"ש. והיינו בטעמי המקרא. ומרן הב"י (סי' תקסה) הביא תשובת הרשב"א, וסיים, ואע"פ שהרד"א כתב כדברי הטור, לא נהוג עלמא הכי. והיינו, דהעולם נוהגים כהגאונים, שאין היחיד אומר קדושה דרך תפלה ובקשה. אבל דרך קריאה ש"ד. וכ"ה בש"ע (סי' תקסה ס"ה). וכ"פ מרן החיד"א. ואף שבמגילה (כב.) אמרו, כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, הכא א"צ להמשיך ונקה לא ינקה וכו', דכיון שסו"ס עיקר ותכלית כוונתו אינה לשם קריאה ממש, אלא לבקש רחמים, ש"ד לפסוק באמצע הפסוק, וכמ"ש בכיו"ב המג"א (ר"ס רפב).

ואמנם בספר חסד לאלפים (סי' קלא סק"ט) כתב שצריך להמשיך הפסוק כולו. וכ"כ בשו"ת דברי יעקב (סי' ד). וכן צידד בשו"ת התעוררות תשובה ח"ב (סי' קמ). וכ"כ במקור חסד על ספר חסידים (סי' ג). וכ"ה בכה"ח (סי' קלא אות כג). ונמשך אחריו כדרכו בשו"ת אול"צ ח"ב (פ"ט ס"א עמ' פד).

אולם בשו"ת יחוד"ד ח"א (סי' מו בהערה) נתבאר, שא"צ

שילמוד לאלתר, מלבד הק"ש. וכיו"ב כתבו התוס' שבת (יא. בד"ה כגון רשב"י), "האי מצלי היינו ק"ש", הרי כמ"ש הב"י. ע"כ.

ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' קנד) נשאל ג"כ על הפסוק "על כן בירך ה' את יום השבת", שאומרים לפני קידושא רבה, והא כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, ותירץ, שהכלל הזה הוא רק כשרוצה לומר הפסוק בדיוק משום איוה חיוב, אבל אם אומר חצי פסוק דרך צחות ש"ד. וה"נ אמירת הפסוק הזה אינה אלא רק לפרסם ולהזכיר את קדושת השבת, והוי רק כמו הכרזה לעורר את עצמו ואת השומעים אותו. ע"ש.

[**וראיתי** שם דבר תימה, שסיים, שכמו כן רגילים לומר במוצ"ש הפסוק "יברכך ה' מציון עושה שמים וארץ", וזה ג"כ אינו פסוק שלם, אלא כיון שאומרים אותו רק לסימן יפה, לברך תחלת השבוע, בכה"ג לא אמרי' דלא פסקינן ליה. ע"כ. ולא זכר שר שהוא פסוק שלם (בתהלים קלד. ג), והוא פלא].

גם בשו"ת רב פעלים ח"א (או"ח סי' יא) נשאל ג"כ בנ"ד, וה"ד החיי אדם הנ"ל, שכל שהוא דרך תחנה ובקשה ש"ד. אך אמירת פסוק על כן בירך ה' את יום השבת וכו' אינו דרך תחנה ובקשה, אלא שכל שאינו דרך קריאה בתורה ודרך לימוד בתורה ש"ד.

ובמ"ש הר"פ על מה שאומרים בק"ש שעל המטה, פסוקי יושב בסתר, ומסיימים כי אתה ה' מחסי, והוא רק חצי פסוק, ש"ל כמ"ש המג"א (סי' תכב סק"ח) בשם הכל בו, ע"מ שאומרים בהלל אנא ה' הושיעה נא, וכופלים אותו והוא רק חצי פסוק, שלא נאמר כלל זה דלאו פסקינן ליה, אלא בתורה ובנביאים, ולא בכתובים, לפי"ז ניחא גם מה שאומרים כי אתה ה' מחסי. אולם הרי התוס' סוכה (לח: ד"ה הוא אומר), חולקים על הכל בו, והביאם המג"א שם. לכן צ"ל שגם אז אין אומרים אותו דרך לימוד תורה, אלא רק להגן, (כמ"ש בשבועות טז:), ולכן ש"ד להפסיק שם, שמשם ואילך אינו מן הענין. ובברכות (יד:) אמרי', במערכא מתחילים פרשת ציצית דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם, והק' הרשב"א דהא כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה. ותירץ דלא חשיב כאמצע פסוק כיון שלא אמר כלום מעיקר המצוה.

וע"ע בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' י, וחיו"ד סי' קח), שתירץ בשם רבי יוסף ליאמאן, שהוא פסוק שלם בפרשת אחרי מות, וקילסו. וכבר קדמו רבינו בצלאל אשכנזי בשטימ"ק לברכות (יד:) וז"ל: וליכא לאקשווי הכא

ברכות שנדרפסו בשו"ת יבי"א ח"ט (סי' צו סק"י) הביא מדברי האחרונים בזה.

וראה בילקו"י על יו"ט שהעלנו לדינא דאפשר לומר י"ג מדות בעת פתיחת ההיכל בימים טובים, ומה שמרן זיע"א כתב בחזו"ע על יו"ט, הטעה אותו בזה הרב יעקב הלל, אבל לאחר שהראו למרן זיע"א שזו טעות, וכל מה שהמקובלים אסרו היינו על פסוק ויעבור ולא על י"ג מדות, הודה שאינה"נ אפשר לומר י"ג מדות ביו"ט.

וכעת הגיע לידי תשובה ממרן אאמו"ר זיע"א בענין זה, וז"ל: שאלה אודות מה שנוהגים לומר קודם קידושא רבה בשבת, פסוק "על כן בירך ה' את יום השבת ויקדשהו", והלא אינו אלא חצי פסוק, והלכה רווחת (מגילה כב.) כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה.

תשובה: לכאורה נראה שזה שאמרו כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, זהו דוקא כשקורא בתורה, אבל כשאומר פסוק כדי להזכיר ולעורר הדבר, אין בכך כלום. וכן כשאומר הפסוק דרך תפלה ותחנה לית לן בה. כמו שאומרים בברכת הלבנה הפסוק "תפול עליהם אימתה ופחד בגדול וזרועך ידמו כאבן", והכי איתא במס' סופרים (פ"כ ה"ב), ובטור א"ח (ס"ט תכו), והוא רק חצי פסוק, אלא כיון שאין אומרים אותו דרך קריאה בתורה, רק בלשון תפלה ש"ד, וכ"כ כיו"ב הרב חיי אדם שנשמת אדם (כלל ה' סי' ב), ע"מ שאומרים בפסוקי מוסף של ר"ה, ה' צבאות יגן עליהם, והוא חצי פסוק. וכן העיר ע"ז בחי' הרש"ש (ר"ה לב:), ותירץ החיי אדם, שכיון שהוא דרך תפלה מותר.

וכן מצאתי להגאון משאוול בשו"ת זכר יהוסף (א"ח ס"ס לח) שכתב ג"כ דדוקא כשקורא בתורה או שלומד תורה דרך לימודו, אמרי' דלא פסקינן ליה, משא"כ כשמזכיר הפסוק לעורר ולהזכיר הענין הוי כמו דרך תפלה דש"ד, כמו שאומרים בתפלת הקרבנות שחרית, ואתה אמרת "ונשלמה פרים שפתינו", אף שאינו פסוק שלם, אלא כיון שאין אומרים אותו דרך לימוד תורה רק להזכיר שוידוי שפתים וקריאת פרשת הקרבנות מקובלים אצל השי"ת כמעשה הקרבנות בפועל, ש"ד. וכן יש כמה חצאי פסוקים בהגדה של פסח, והרבה כיו"ב באגדות חז"ל, שאין הדבר אלא לעורר ולזכור הפסוקים, כל כיו"ב ש"ד. ע"כ.

וכיו"ב כתב בשו"ת מהרש"ם בתשובה ח"ג (סי' שנט), והוסיף, שגם כשאומר בלשון שבח הוי בכלל לשון תפלה דשרי, כעין דברי מרן הב"י (סי' מז) ש"ל שק"ש היא בכלל תפלה, ומש"ה לא סגי באהבה רבה בלי

למשה מסיני, הילכך כל היכא דאיכא אתנח או זקף קטון חשיב פסקיה משה, ואין כאן חשש. ע"ש. ונראה טעם זה נכון ויציב וגברא רבה אמר מילתא דמיתבא דעתא ומסתברא כוותיה. ע"כ. והנה אחר כל דברי השבח האלה, עדיין הדבר תמוה, כי מדוע העירו בתשובה שם על החוזרים רק "אני ה' אלהיכם", משום כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו', הרי לפני כן יש אתנח במלת "לאלהים" שהוא יותר מפוסק מאשר זקף קטון, ואע"פ כן הקשו עליהם מההיא דכל פסוקא דלא פסקיה משה וכו'. א"כ כ"ש שאם חוזרים ממלת להיות לכם לאלהים, שלפניו יש במלת מצרים זקף קטון בלבד. א"כ איפה הלך הכלל דכל פסוקא דלא פסקיה משה וכו'. ומדוע היה נוח להם לחזור ממלת להיות לכם וכו'. הלא אדרבה יותר טוב לחזור רק אני ה' אלהיכם, שיש אתנח לפני זה. וצ"ע. ואין לנו אלא לומר שהרשב"ץ והרשב"ש היו חוזרים מתחלת הפסוק. וכמו שסיים הרשב"ש (ס"ו לו) וז"ל: "שראי לגעור במי שמתחיל באמצע הפסוק, משא"כ בקורא כל הפסוק כולו. וכן היה נוהג א"א הרשב"ץ". (ושלא כמ"ש בס' יכין ובעז שהיו חוזרים מתיבות להיות לכם לאלהים וכו').

ואע"פ שבשו"ת הרשב"ץ ח"ב (ס"ו רלו) כתב, שבספרד נהגו לחזור "אני ה' אלהיכם", וכ"כ בשבולי הלקט (ס"ו טו), מ"מ הוא ז"ל נהג לחזור מתחלת הפסוק ועד סופו. וע"ע בספר האשכול (עמ' ט) שכתב, ואף שאין בק"ש אלא רמ"ה תיבות, אמרו באגדה שחסידיהם הראשונים תיקנו שיהיה ש"צ חוזר ה' אלהיכם אמת, להשלים רמ"ח, ויש מקומות שחוזרים ואומרים להיות לכם לאלהים וכו', להשלים, ואינו מנהג. עכ"ל. וע' בב"י (ס"ו סא) שכתב, שמתחלה היו קצת נוהגים כמ"ש בס' הפליאה, שהש"צ חוזר "אני ה' אלהיכם", וגערו בו הנגיד הגדול רבי יצחק הכהן, ומורי הרב הגדול מהר"ר יעקב בי רב, וכל גדולי הדור שנמצאו בעת ההיא. וגם בקושטא גער מהר"ר אליהו מזרחי וכל גדולי הדור בש"צ שנהג כן. והעיקר כמ"ש רבי דוד אבודרהם (בשם הזהר על רוח), שהש"צ חוזר ה' אלהיכם אמת, וכן נוהגים העולם. וכל המשנה ידו על התחתונה, וגוערים בו ומבטלים דבריו, ומקיימים מנהג אבותינו, שקבעו מנהג זה ע"פ ספר הזהר, ובודאי שדקדקו בדבר ומצאו שכן אמת ויציב. עכת"ד. וע"ע בשו"ת הרדב"ז ח"ד (ס"ו נה).

ועכ"פ מה שהעתיק בשו"ת רב פעלים הנ"ל בשם יכין ובעז שכל שיש פיסוק טעמים של זקף קטון או אתנח, חשיב פסקיה משה, אינו מדוייק, כי מדברי הרב

מהא דאמר' כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, שאני הכא שפסוק שלם הוא בסוף פרשת אחרי מות שנאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם. עכ"ל. וע"ע בחי' מהר"ץ חיות ברכות (יד:), ובשו"ת זכר יהוסף (ס" לח דף נו.), ובספר משנת רב (בקור"א דף ד:), ובמכתבי תורה (ס"ו ג).

וחזות קשה הוגד לי, כי ראיתי בשו"ת יכין ובעז ח"ב (ס"ב ב) שכתב, שיש מי שאומר שבסיום ק"ש, יש להתחיל מראש הפסוק, להשלים רמ"ח תיבות, משום דאמר' בגמ' כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, ואין נפסוק אנחנו הפסוק לחזור רק אני ה' אלהיכם אמת, ולעבור ע"ד חכמים שאמרו כל פסוקא וכו', ואף שלא חסר רק שלש תיבות להשלים רמ"ח, מ"מ בכלל מאתים מנה, וכן היו נוהגים אדוני זקני הרשב"ץ ואדוני אבי הרשב"ש, וא"ח רבי צמח, כשהיו עוברים לפני התיבה בסיום ק"ש היו מתחילים להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם, וסומכים אמת לויציב. ובהגהה שם מאת בנו הרצב"ש, כתב ע"ז, והנה תחלת הפסוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, ואין תחלתו מלהיות לכם לאלהים, ולפי דברי הספר הרי כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו' והיו צריכים להתחיל מראש הפסוק. ולא באמצע הפסוק שהוא להיות לכם לאלהים, והיא קושיא כהר גבוה, עד שבני הי"ו הנחני בדרך אמת כי במלת מצרים יש זקף קטון, ופיסוק טעמים הלכה למשה מסיני. [ע' נדרים לו:]. ובהר"ן בשם רבו, ובזוה"ק פרשת ויקהל (דף רה:): איתא, "תנינן, ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל, דאינון פסוקי טעמין ומסורת, דכלא אתמסר למשה מסיני", א"כ בטוב אמר הרב שאותם המתחילים אני ה' אלהיכם פסוק הכתוב במקום שלא פסקו משה, אלא שהם סומכים ע"ד הזהר. אבל לפי שיטת התלמוד מתחילים להיות לכם לאלהים מהטעם הנזכר ששם פסקו משה. ע"כ. וכיו"ב כתב בשו"ת הרשב"ש (ס"ו לו) שאין לחזור אני ה' אלהיכם, אלא מלהיות לכם לאלהים, משום דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה וכו', ומה צורך להפסיק הפסוק, ולעבור ע"ד חז"ל שאמרו כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו'. וע"ע שם (ס"ו תלח), ובשו"ת רב פעלים ח"א (ס"י יא) הנ"ל כתב בזה"ל: וראיתי להחתי"ס (א"ה ס"ו ז) שהביא מספר מגן גבורים שהביא חידוש מספר יכין ובעז, דהיכא דאיכא אתנח או זקף קטון פסקינן, דחשיב פסקיה משה ואין חשש בזה, כמ"ש בהגהות הרצב"ש. וספר יכין ובעז מצוי אצלנו וראיתי שם בח"ב (ס"ו ב) בהגהת הרצב"ש, שכיון שפיסוק טעמים הוא הלכה

יכין ובוועז מוכח דרוקא זקף קטון נחשב פסקיה משה, משא"כ באתנח.

ובאמת שיש להקשות מהגמ' (מגילה כב.) למ"ד דולג, אמאי לא קאמר פוסק, ומשני משום דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, ולדברי הרב יכין ובוועז, מדוע לא יפסקו בזקף קטון (או באתנח), שלדבריו חשיב פסקיה משה. וכן תמה החת"ס (חאו"ח סי' י.) [שו"ר בס' מגן גבורים בשלטי הגבורים (סי' סא סק"ג) שכתב לתרץ קצת דלרב דאמר דולג ולא פוסק, אף דס"ל דפיטוק טעמים הל"מ, וליכא משום פסוקא דלא פסקיה משה, כיון שיש טעם של אתנח או זקף קטון, אולם מ"מ למחשביה לשני פסוקים לענין קריאה"ת, א"א, כיון שאינו פיסוק גמורין. וצ"ע.]

והנה בשו"ת רב פעלים שם, כתב ע"פ מה שהביא בשם החת"ס דאתנח וזקף קטון חשיב פסקיה משה, דמעשה יש לנו יישוב נכון ע"מ שאומרים הפסוק "על כן בירך ה' את יום השבת ויקדשהו", לפי שלפניו נאמר וינח ביום השביעי, ובתיבת השביעי יש אתנח, וחשיב פסקיה משה. וגם בזה ניחא מה שאומרים בברכת הלבנה תפול עליהם אימתה ופחד בגדול וזרועך ידמו כאבן, ומפסיקים שם, לפי שיש אתנח בתיבת כאבן, וחשיב נמי פסקיה משה. גם לפ"ז יש ליישב הקושיא שהובאה בספר רב ברכות על אמירת פסוקי ויעבור ליחיד שאומרה בטעמים כקורא בתורה, ואיך מסיים בתיבת ונקה שהוא חצי פסוק, וכל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקינן ליה, וכן הקשה בשו"ת התעוררות תשובה הנד"מ ח"א סי' סדן. אלא משום שבתית וחטאה יש אתנח, ובתיבה אחת שמוסיף אין חשש כלל, ודמי למה שאומרים בקידוש ליל שבת יום הששי ויכלו השמים, לרמוז שם הוי"ה, והוי פסוקא דלא פסקיה משה, אלא שכיון שאינו מזכיר מהפסוק הקודם רק שתי תיבות "יום הששי", לית לן בה. כדקיי"ל לגבי השרטוט (בגיטין ו:), שתיים כותבים שלש אין כותבים. וכיו"ב כתב בספר מגן גבורים סי' סא סוף סק"ג, שלפי מנהגינו שחזורים בסוף קיש' ה' אלהיכם אמת, אין בזה משום פסוקא דלא פסקיה משה, כיון שאין אומרים רק שתי תיבות להשלמה, ואין בהם ענין שלם. ע"ש. וה"נ בתיבת ונקה. ונבלא"ה י"ל ע"פ מ"ש התוס' (סוכה לה: בד"ה הוא אומר), דמה שמפסיקים באמצע פסוק אנא ה' הושיעה נא, לכפול אותו, אע"ג דאמרי' במגילה שאין מפסיקים באמצע פסוק אלא לחינוקות, שאני הכא שאמר והו שני בני אדם. עכ"ל. וע"פ זה יישוב המג"א (סי' נא סק"ט) מה שנהגו שהמוהל ביום המילה מחלק קצת הפסוקים, אע"ג דקיי"ל כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן

ליה, נ"ל הטעם משום דבוטטה (ל: אמרי' כיצד אמרו השירה, משה אמר אשירה לה' והם אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה, והם אומרים כי גאה גאה. א"כ מתחלה נאמרה השירה פסקי פסקי, להכי אנן נמי אמרי' אותה כך. (וע"ע במג"א סי' תכב סק"ח), ולפ"ז גם ה"ג מדות שנאמרו מפי הקב"ה כך, וכמ"ש בר"ה (ו: מלמד שנתעטף הקב"ה כש"צ והראה למשה סדר תפלה, ואמר למשה, כל זמן שישאל חוטאים, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם. הילכך כיון שמתחלה יצאו כן מפי הקב"ה, אין בזה משום כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו'. ושו"ר שכ"כ הפתה"ד (סי' נא סק"ו) בשם בנו הבכור ז"ל. וכ"כ הגרי"ח וזונפלד בתשובותיו הנד"מ (סי' נח), וע' בשו"ת בנין ציון ח"א (סי' לו) שמה שנוהגים לומר י"ג מדות בימים טובים בעת פתיחת ההיכל "בטעמי המקרא", ומתחילים ה' ה' אל רחום וחנון, כי קריאתם אינה אלא דרך קריאה, ולא דרך תחנון ובקשת רחמים, שאל"כ יהיה אסור לאומרם ביו"ט. ע"ש. ולא חייש מר משום כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה. וע"כ דה"ט כאמור. וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה (חאו"ח סי' מג) שנתעורר ג"כ ע"ז, ותירץ כמ"ש עפ"ד המג"א, שכל שמתחלתו נאמר פסקי פסקי, ש"ד לומר אפי' חצי פסוק, וכאן הרי נאמר כך מפי הקב"ה. והוסיף, שנראה שכלל זה דלא פסקינן ליה, היינו דוקא במי שמכוין לומר פסוק של תנ"ך, שאסור לו לשנות ממה שכתוב, אבל אם אינו מתכוין לקרוא מקרא, אלא אומר שבת שסידרו הראשונים מדעתם, יכולים להזכיר גם לשון המקרא המעורב בו, אע"פ שהוא חצי פסוק. וכן נראה להליץ בעד הפייטנים ומנהג העולם. עכ"ת. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ט (סי' צו אות

[-(

והנה כל דברי הרב רב פעלים נכונים הם ע"פ מה שהעתיק מהחת"ס, (וכ"כ בעצמו אחרי ראותו דברי הרב יכין ובוועז במקורם), דאתנח או זקף קטון חשיב פסקיה משה, אבל לפי מה שכתוב לפנינו ביכין ובוועז, מבוואר דלא ניח"ל הכי לגבי אתנח, אלא רק לגבי זקף קטון, אף שהסברא בזה תמוהה, שאדרבה האתנח יותר מפסיק מאשר זקף קטון, אלא שאנו משויים דין זקף קטון לאתנח, וכמו שפירש רש"י חגיגה (ו סע"ב), אמנם הגרי"ח בסוף התשובה כתב שאין לסמוך להלכה על טעמו של הרב יכין ובוועז, אלא רק אם יש אתנח, ולא במקום שיש זקף קטון. כי מצינו משפט האתנח שדינו ממש כמו סוף פסוק, כמו הרמז הידוע כי אפ"ס פסוף, ר"ת אתנח סוף פסוק, שהניקוד סגול משתנה לקמן, כמו גִּפְן גִּפְן, גִּפְן גִּפְן, גִּפְן גִּפְן, פִּטְן פִּטְן, פִּטְן פִּטְן, וכיו"ב, משא"כ בזקף קטון דליתיה להאי כללא. להכי לא סמכינן לענין

יח. השומע י"ג מדות מן הצבור, אם הוא נמצא במקומות שמותר להפסיק בהם, צריך לעמוד ולומר י"ג מדות עם הצבור, הואיל ונחשבים כדברים שבקדושה. ורק אם נמצא בפסוקי דזמרה או בקריאת שמע וברכותיה לא יפסיק. אבל נוסח וידוי אין לאומרו ב' פעמים בזה אחר זה, דהוה ליה ככלב שב על קיאו. ואמנם אם אמרו וידוי בסליחות, ומתפללים מיד שחרית או מנחה, חוזרים לומר וידוי בתפלה, שהרי עבר זמן מאז אמירת הוידוי בסליחות. [חסד לאלפים]. יח)

יט. אין אומרים וידוי וי"ג מדות ונפילת אפים בלילה. ומכל מקום רשאים לאומרו במנחה אף אחר שקיעת החמה, בתוך י"ג דקות וחצי מזמן השקיעה (בשעות זמניות), שהוא זמן בין השמשות. [אך אם הצבור אינו רוצה לומר וידוי, אין לעשות מחלוקת]. ואם המשיכו בתפלת מנחה עד הלילה, יש אומרים שאין לומר קדיש תתקבל בלילה. ויש אומרים שמותר לומר קדיש זה גם אחר צאת הכוכבים. וכן עיקר לדינא. ועל כל פנים לכתחלה יזהרו שלא יבואו לידי כך. ט)

גם בזקף קטון, כמו ותהי להם הלכנה לאָבן, הוא יהיה לי עֶבֶד, ירכיבוהו על במתי אָרץ, וכיו"ב, והטעם שם זקף קטון. ולפי מה שהוכחנו מהגמ' (מגילה כב). דלא מהני לא אתנח ולא זקף קטון לפסוק באמצע, יש לסיים כל הפסוק כשהוא דרך קריאה בתורה, אבל בדרך תפלה ותחנה לית לן בה.

פסוק הפסוקים היכא דאיכא זקף קטון בלבד. ע"כ. ותנא דמסייע ליה הוא הגר"ד פארדו בספר חסדי דוד על התוספתא (מנחות פ"ו, דף מח: מהספר), דל"ד כלל טעם דזקף קטון לאתנחתא, דאתנחתא הוויא מפסיק גמור, וחשיב כמו סוף פסוק, כידוע מן השינוי קֶסֶף קֶסֶף, משא"כ זקף קטון. ע"כ. ולכאורה הרי יש כיו"ב

לומר עם הצבור י"ג מדות

העיר ע"ד, וכתב, דכל שהוא נמצא במקומות שמותר להפסיק בהם, צריך לעמוד ולומר עמהם י"ג מדות, כיון שהם דבר שבקדושה. וע"ע בשו"ת יחו"ד ח"ו (סי' ד).

ומה שכתבנו שאם מתפללים סליחות בסמוך לתפלת מנחה שאומרים וידוי, היינו משום שע"י המשך אמירת כל הסליחות, וכן אמירת למנצח ואשרי, תפלת הלחש וחזרה, בכ"ז בודאי עבר יותר מחצי שעה, ובכל הש"ס חצי שעה היינו סמוך, ואם עבר יותר מחצי שעה אינו בגדר סמוך, ולכן יכול לחזור לומר וידוי במנחה. אך יש לדון אם אמרו סליחות מקוצר ועדיין לא עבר חצי שעה מאמירת הוידוי בסליחות, אם לומר וידוי במנחה.

יח לפי המתבאר בש"ע (ס"ס תקסה) ד"ג מדות דברים שבקדושה הן, וממילא אין נאמרים אלא בעשרה. ואמנם בשו"ת האלף לך שלמה (סי' מה) כתב, דאין נראה להתיר להפסיק לענות י"ג מדות עם הצבור באמצע ברכות ק"ש, דמה בכך דהוו דברים שבקדושה, הרי מ"מ אינו מחוייב לאומרו, ואינו דומה לקדיש ולקדושה וברכו שהן חיוב על האדם, ואף בשומע קדיש שאינו מחוייב לשמוע, מ"מ בקדיש הוי מחוייב ועומד, שיש קדישים שחייב לשמעם, ולכן גם בקדיש שאינו מחוייב בו צריך להפסיק ולענות, כיון שאומר ואמרו אמן. אבל י"ג מדות אין עליו שום חיוב מדין הש"ס לאומרו. ע"כ. ובשו"ת יבי"א ח"ה (סי' ד' אות ד'),

אין לומר וידוי בלילה

אין לומר תחנון, דהגם שאנו סומכין בכל מידי דרבנן על שיטת ר"ת, אכן כיון דלומר תחנון בלילה הוי ענין של סכנה, חיישינן אפי' לדעת הגאונים, וכיון דמנהגינו ברוב פעמים להתפלל מנחה אחר השקיעה, נשתררב במנהג דבשום פעם אין אומרים תחנון במנחה. ע"כ. **אולם** אע"פ שכך נהגו רבים מאחינו האשכנזים, אנו אין מנהגינו כן, אלא אומרים וידוי ונפ"א כל שעדיין לא הגיע צאה"כ. ואף בביה"ש של הגאונים אומרים וידוי ונפ"א, וכמ"ש הט"ו (סק"ח) שאין לחוש לדברי הבי"ה [הנ"ל] כל זמן שאין ודאי לילה, אלא ביה"ש.

יט מה שכתבנו שאין לומר וידוי בלילה, כ"כ מהר"י אבוהב בשם ספר צרורות, והובא בב"י ובש"ע (סי' קלא ס"ג). וכ"כ הרשב"ץ (בריש מאמר חמת), ודקדק ע"ד הטור (סי' תכט). [ברכין]. ע"ש. והטעם הוא ע"פ הסוד. וכתב בספר נימוקי אור"ח, דמנהגינו שאין אומרים תחנון במנחה כיון שמתפללין מנחה מאוחר, אפי' בביה"ש, והרבה פעמים בעת אמירת תחנון הוי כבר לילה, על כן אין אומרים תחנון במנחה. ע"כ. גם במנהג ישראל תורה כתב, דאולי י"ל דאפי' אם רק מתפללין מנחה אחר השקיעה, שלד' הגאונים הוי כבר ביה"ש, ג"כ

הזמנים שאין אומרים בהם וידוי

כ. משה רבינו תיקן להם לישראל שהחתן נוהג שבעת ימי חופה בשמחה ומשתה, ושמח את אשתו אשר לקח, ונחשבים אצלו כימים טובים, לפיכך אינו אומר בהם וידוי ונפילת אפים. וכשמתפללים הקהל בבית החתן, או כשהחתן בא לבית הכנסת להתפלל עם הצבור, כל הקהל אינם אומרים וידוי ונפילת אפים בכל שבעת ימי המשתה, לכבודו של החתן. אולם בשחרית של יום החופה, אף על פי שהקידושין והחופה נערכים בו ביום קודם שקיעת החמה, מכל מקום עדיין אין תורת חתן עליו, וצריכים לומר וידוי ונפילת אפים. אבל במנחה כשהיא סמוכה לחופה, ובפרט כשהיא במזמוטי חתן וכלה, אין לומר וידוי ונפילת אפים. ואם כלה נמצאת בעזרת נשים, ואין החתן שם, אינה פוטר את הקהל לומר וידוי ונפילת אפים. (ב)

שזמן קריאת המגרב הוא חצי השעור של ביה"ש. וע"ע בשו"ת תפארת אדם (חאו"ח סי' יא) ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קלד). ובשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' יט). ומכיון שהתיר הרהמ"ח לומר י"ג מדות קודם המגרב, אף שהחמה שקעה שבע דקות קודם המגרב, בע"כ שאין איסור להזכיר י"ג מדות בביה"ש, שהוא אחר השקיעה, וא"כ מדוע יהיה אסור להזכיר י"ג מדות אחר המגרב, והרי עדיין לא הגיע זמן צאה"כ, ומה יש לנו עסק עם המגרב של הגויים. וכן ראיתי להכה"ח סופר (סי' קלא ס"ק כז) שאחר שה"ד הרב בא"ח, כתב, דלי נראה שיכול עדיין לומר י"ג מדות עד סוף י"ג דקות מהשקיעה. וע' להגר"ח פלאגי' במועד לכל חי (סי' יט אות קה) וברוח חיים (סי' תרכ"ב).

ובשו"ת יבי"א ח"ט (סי' קח אות עא), הביא מ"ש באול"צ ח"ב, דאפשר לומר וידוי ונפ"א אף בתוך י"ג דקות וחצי אחר השקיעה. וכתב שם טעם אחר לזה. וכתב ע"ז ביבי"א, דטעמו אינו נכון, וכמבואר בשו"ת יבי"א ח"ד (סי' מא). ואי משום הא לא איריא, אלא הטעם הוא כנ"ל. ודו"ק.

אמירת קדיש "תתקבל" במנחה אחר צאת הכוכבים

שנתחדש יום, אבל אם נמשכה תפלתם עד הלילה אומרים קדיש. ע"כ. וכ"כ בשלחן הטהור (סי' רלג ס"ב). וכ"ה במשנ"ב (סק"ז), דאם נמשכה התפלה עד צאה"כ ממש, מותר לומר קדיש, כל שלא כלתה ביום עד הקדיש, והקדיש כבר אמר בלילה, דאז כבר לא הוי הפסק בין התפלה לבין הקדיש בלילה. וכ"ה בכה"ח (סק"ז).

ב) ע' ילקו"י שובע שמחות ח"א (חופה וקידושין פרק יט הע' א', עמ' שמ').

וכן העלה בשו"ת יחו"ד ח"ו (סי' ז). [וזה דלא כמ"ש במחה"ש (סק"ט) דביה"ש מתחיל גבורת הדינים וכו']. וע"ש שכתב, דבזמנינו שאין עושים שום תנועה של נפ"א, אלא יושבים כרגיל ואומרים לדוד אליך ה' נפשי אשא וגו' אין חשש לאומרו בביה"ש. ע"ש. ויש מי שכתב לסייע את הדברים מדברי הרב המגיה בשלמי צבור (דף קנא) שהמנהג לומר מזמור לדוד אליך בסליחות אחר חצות, בלתי כיסוי הפנים והטיה כלל. והובא בכה"ח (סי' קלא אות נב). ואם שרי אחר חצות לילה, לכאורה ה"ה בביה"ש שהוא רק ספק לילה. ועיין בבא"ח (פר' כי תשא אות ח) שכתב: המתפללים מנחה בסוף היום עם שקיעת החמה, אם עבר זמן קריאת המגרב שהוא בסוף י"ב שעות, לא יאמרו י"ג מדות, אלא וידוי בלבד. ע"כ. והעיר ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' רמד): הנה המגרב הוא בתוך הזמן של ביה"ש, וכמ"ש הרב בא"ח (בפר' ויקהל אות ט) כי שש דקות אחר המגרב הוא צאה"כ, והשמש שוקעת שבע דקות לפני המגרב, וזמן ביה"ש כולו הוא כדי הילוך שלשת רבעי מיל, דהיינו שלש עשרה דקות וחצי (וכ"כ בבא"ח בפר' ויקהל אר' ט). וכ"כ מרן החיד"א במחז"ב (סי' תנה סק"ב)

ומה שכתבנו לענין קדיש תתקבל, הנה המג"א (ר"ס רלד) כ' בשם מהרא"י, שאם מקצת הצבור התפללו בעונתו, ונמשכו עד הלילה, אין לומר קדיש תתקבל, כיון שנתחדש יום אחר שהפסיקו מלהתפלל. ע"כ. אך בבאה"ט (שם סק"א) הביא בשם הא"ר שיכול לומר קדיש תתקבל. ושם תמה על המג"א היאך העתיק דברי המהרא"י בטעות, דשם לא כתב ונמשכו עד הלילה, ועל כן כ' דנראה פשוט דכוונת המהרא"י להיפך, דדוקא כיון שהפסיקו מלהתפלל קודם

כא. אם החופה והקידושין נערכים למשל ביום רביעי סמוך לשקיעת החמה, כמו שנהגו בירושלים, אף על פי שלענין שבע ברכות נשלמים שבעת ימי המשתה ביום שלישי עם השקיעה, מכל מקום לענין וידוי ונפילת אפים יש להקל שלא לאומרם ביום רביעי, עד סוף שבעה ימים מעת לעת משעת החופה והקידושין. (כא)

חופה הנערכת ביום רביעי סמוך לשקיעה אין לומר וידוי ביום רביעי הבא

וקריאה"ת, ותפלה בצבור, ויצא שכרו בהפסדו, וגם אם ע"י בואו לבהכ"נ ימנעו מלומר תחנון, מה בכך, הרי נפ"א רשות. וכמ"ש הפוסקים. וגם המנהג פשוט להיפך, שאדרבה ממתניין לבואו של החתן לבהכ"נ כדי לשמוח יחד עמו, שזהו בכלל גמילות חסדים, וכמו שאמרו בפרקי דר' אליעזר (סוף פרק יז), ובמסכת סופרים (סוף פרק יט). וכן ראיתי להרב מנחת אהרן (כלל יז סי' יא) שתמה כן על הט"ז הנ"ל, והעיד שהמנהג שלא כדבריו, והוסיף, שגם מ"ש בשיורי כנה"ג שזהו דוקא אם החתן יושב למעלה בהיכל כמנהג החתנים, אבל אם יושב במקומו כאחד העם הרי מחל על כבודו. [וכ"כ בספר פרי האדמה שם] אין המנהג כן, אלא אע"פ שאינו יושב בסדר ההיכל, אין נוהגים לומר נפ"א, כיון שמתפללים בנעימה, והוא כחתן יוצא מחופתו, ומשוררים לפניו. וכ"כ הרה"ג ר' אהרן בן שמעון בשער המפקד (נהר פקוד דף יג:) לדחות דברי הט"ז הנ"ל, שהמנהג פשוט בירושלים שהחתן בא לבהכ"נ בכל שבעת ימי החופה, ואם בושש רכבו לבוא, שולחים לו את השמש של בהכ"נ להודיעו שהקהל מצפה לבואו, שזהו כבוד החתן הדומה למלך, ואין מקום למונע מהחתן לבוא לבהכ"נ, ולהתפלל בביתו ביחיד, שהרי נפ"א רשות, והרי זה כמזולזל בדיני ומדקדק בפריטי, ובפרט בימי קריאה"ת וכו'. ואעיקרא קו' הט"ז על הרמ"א לק"מ, שכבר פירשו הכנה"ג והפר"ח כוונת הרמ"א למעט יום שלפני החופה דוקא וכו'. עכת"ד. וכ"כ בערוה"ש (סי' קלא ס"ק טז). ובכה"ח (ס"ק פז), שבמקומותינו אין החתנים נמנעים מלבוא לבהכ"נ מפני זה, כי אדרבה הקהל שמח בבא החתן לבהכ"נ, כדי לשמוח עמו, ואינם נופלים על פניהם, ואינם אומרים תחנונים. [וע"ע בתורת חיים סופר שג"כ תמה על הט"ז בזה. ועיי' בא"ד וברכ"י ומגן גבורים]. וכן עיקר. [וכ"כ בספר נתיבי עם]. [ממרן אאמו"ר].

וכבר העירו שכדברי הרב גנת ורדים מבואר להדיא בכנה"ג, ובמג"א. ומדברי הגנת ורדים ליכא ראייה, שהרי לא כתב שם אלא דלא אמרי' מקצת היום ככולו ביום שביעי של שבעת ימי המשתה בחתן, כדאמרי'

(כא) כ"כ מרן החיד"א במחז"ב בקונ"א (סי' קלא), שנהגו שלא לומר וידוי ונפ"א גם ביום שמיני לחופה, ומנהג יפה הוא לפמ"ש הגנת ורדים (או"ח כלל א' סי' כח) לענין שבע ברכות, דבעי' שבעה ימים שלמים מעת לעת, ושכן עשה מהר"י קשטרו. וכ"כ עוד בקשר גודל (סי' יט אות כא). ובאמת שלענין שבע ברכות גם הגנת ורדים מודה שא"צ מעת לעת, וכמו שהעיר בזה בשו"ת יבי"א ח"ה (אהע"ז סי' ז' אות ב), והביא כמה אחרונים שהשיגו בזה על החיד"א הנ"ל. ומ"מ לענין וידוי ונפ"א, נראה שהואיל ולדעת הגאונים הרמב"ם ומרן הש"ע, החופה היא הייחוד של החתן והכלה, ואין פריסת הטלית מעל ראש החתן והכלה נחשבת לחופה, והייחוד נעשה בלילה אחר הסעודה, לפיכך יש לחשוב מאותה שעה את שבעת ימי החופה, ונמצא שגם יום שמיני למעשה הקידושין שנעשו קודם השקיעה, הוא בתוך שבעת ימי המשתה, שאין לומר בהם וידוי ונפ"א. עיי' יבי"א שם, וע"ע בשיורי כנה"ג (הגבי אות כ'). ובספר פרי האדמה ח"א (דף טז ע"ד). ובספר מנחת אהרן (כלל יז סי' יא). ובספר מגן גבורים (סי' קלא ס"ק טז). ודו"ק.

והנה הט"ז (סי' קלא ס"ק) כתב לתמוה על מ"ש הרמ"א בהגה דלא מקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה, שהרי כל שבעת ימי המשתה נחשבים כמועד לגבי החתן, וא"כ למה יאמרו תחנון בשאר ימי החופה כשיש שם חתן, ולכן נראה שבכל שבעת ימי המשתה לא יבא החתן לביהכ"נ מטעם זה, כדי שלא ימנעו לומר תחנון. ע"כ. אולם הפר"ח (בסעיף ד) פירש כוונת הרמ"א שלא בא למעט אלא יום שלפני החופה, אבל ביום החופה ס"ל להרמ"א שגם בשחרית אין נופלים על פניהם, אע"פ שעדיין לא נכנס לחופה אלא עד הערב, וכדברי מהרא"י בפסקיו (סי' פ') וכו'. ע"ש. וכן פירש בשיורי כנה"ג (אות טז). וכ"כ בספר פרי האדמה ח"ג (דף ו). וכ"כ בספר מגן גבורים, ובספר חיי עולם. וע"ע ברכי יוסף (סק"ה).

אך מה שסיים הט"ז שמתעם זה לא יבא החתן לבהכ"נ כדי שלא ימנעו לומר תחנון, הוא תמוה, שא"כ כל שבעת ימי המשתה יתבטל מקדיש וקדושה וברכו

כב. המתפללים בבית האבל, אין אומרים וידוי ונפילת אפים בכל שבעת ימי האבל, ואף אם אין האבל שם, נוהגים שלא לומר וידוי ונפילת אפים בבית המנוח הנפטר. ואין המתפללין צריכים להשלים אמירת הוידוי לאחר התפלה. וכל שכן אם יש שם נשים היושבות שבעה, דאף שאין שם איש היושב שבעה, עם כל זה אין אומרים וידוי ונפילת אפים, אחר שהקהל באים לכבודו של הנפטר. (כב)

כג. אם אין מנין בבית האבל, ובא האבל לבית הכנסת כדי לומר קדיש, ולשמוע קדושה וברכו, צריכים לומר וידוי ונפילת אפים. אבל אם בא לבית הכנסת בערב השבעה, להתפלל מנחה וערבית, והקהל מתאסף כדי לשמוע דברי תורה והספד לעילוי נשמת הנפטר ולחלוק לו כבוד, אין לומר וידוי ונפילת אפים. ויש מקומות שלעולם אין אומרים וידוי ונפילת אפים כשהאבל בבית הכנסת, ויש להם על מה שיסמוכו. (כג)

כד. פשט המנהג בארץ ישראל ובכמה מקומות, שכאשר יש בבית הכנסת נער "בר מצוה", שמניח תפילין ביום שמלאו לו שלש עשרה שנה ויום אחד, דהיינו ביום לידתו, שלא לומר וידוי ונפילת אפים ותחנונים, כשם שאין אומרים וידוי ונפילת אפים כשיש שם חתן. ונתנו סמך לדבר, שהבר מצוה דומה לחתן, שנאמר, כחתן יכהן פאר, ותפילין נקראו פאר,

לא שמענו ולא ראינו למי שיאמר כן. וראה מה שהאריכו ע"ד בספר דברי מרדכי כרמי (סק"ב), ובספר שער המפקד בנהר פקוד (דף יג), ובשו"ת יבי"א ח"ה (אה"ע סי' ז' אות ב').

באבל, דסגי באבילות של מקצת היום של יום השביעי ככולו, דגבי חתן נותנין לו כל אותו היום עד הערב. אולם מודה הגנת ורדים לבעל הכנסת יחזקאל והיד אהרן שאין נותנין לחתן שבעה ימים מעת לעת, דזו

לענין מה וידוי הוי רשות

הרוקח, שאין אומרים תחנון בבית האבל, אבל אחר גמר התפלה אומרים תחנון. אך הט"ז באו"ח (סי' קלא סק"ט) כתב, שבבית האבל שאין אומרים נפ"א לא יאמרו אף אחר שיצאו משם לביתם, משום דצריך לאומרה אחר תפלת שמונה עשרה תיכף. וכתב עוד (סק"י) דאפי' והוא רחום לא יאמר כשיצא מבית האבל. ע"ש. וכן עיקר לדינא, דכל שנפטרו מאמירת וידוי א"צ להשלים אמירת הוידוי בביתם. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ז (האר"ח סי' יז אות ד').

ומה שכתבנו לגבי אשה אבלה, נלמד מכ"ש שהרי אפי' אם אין שם אבלים כלל, כשבאים להתפלל בבית הנפטר, אין אומרים שם וידוי. ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' כד אות ב') שכתב, שגם אם אין שם אבלים כי אם אשה אבלה, אין אומרים שם תחנון, שהרי באים להתפלל שם מפני כבודה של האשה האבלה. והוא כמ"ש בספר מאורי אור (דף קפא), דנפ"א אצל החתן ואבל, מסתברא ה"נ כלה ואבלה.

(כג) ילקו"י אבלות (תשס"ד, סי' מט הערה י' עמוד תנא). וראה בשו"ת יבי"א ח"ט (סי' פח אות ד') שה"ד הרב נוה שלום, וכתב, שכן עשה מעשה במעמד רבנים גדולים].

(כב) ילקו"י אבלות (סי' כט הע' ט, עמ' תג). ודע, שא"צ להשלים הוידוי בביתו, כיון דוידוי ונפ"א הוו רשות, וכ"פ בשו"ת מנחת אהרן (סי' ריג), והוא עפ"מ הטור (סי' קלא) בשם רב נטרונאי גאון, שהואיל ונפ"א רשות, לכן נהגו שלא לומר נפ"א בבית החתן. וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' תיב) בשם רב שר שלום גאון, ורבינו יצחק אבן גיאת. והביא ראיה לדבריהם מהגמ' ב"מ (נט:): שאמא שלום אשתו של רבי אליעזר היתה משתדלת למנוע ממנו לנפול על פניו לומר נפ"א בכל יום. וכ"כ בשו"ת רבינו שלמה בן הרשב"ץ (סי' תקפד). וכן הסכימו להלכה הב"ח והט"ז (בסי' קלא). וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י הנ"ל בשם מהר"י מולכו. וכ"כ במאמ"ר, ובש"ע הגר"ז, ובשו"ת חסד לאברהם, ובשו"ת כרך של רומי, ועוד. הובאו בשו"ת יחוד (ח"ב סי' ח'). והיינו, דכל היכא דיש ספק או שעה"ד, או חתן ובעלי ברית ובר מצוה, וכדו', אזלי לקולא שאין אומרים וידוי ונפ"א. וכמ"ש בברכ"י הנ"ל.

ואמנם הרוקח (סי' שטו) כתב, אין אומרים והוא רחום בבית האבל, ואין נופלים על פניהם עד לאחר גמר כל התפלה. ומשמע דאחר התפלה הקהל צריכים להשלים אמירת הוידוי. וכ"כ הט"ז (יו"ד סי' שעו סק"ב) בשם

שנאמר פארך חבוש עליך. ומנהג זה נכון וישר, ויש להם על מה שיסמוכו. ורשאים להקל גם ביום שהקטן מניח תפילין, שלא לומר וידוי, אף שלא הגיע לבר מצוה. (כד)

כה. כשיש מילה בבית הכנסת, אין לומר שם וידוי ונפילת אפים ביום המילה, ואפילו אם מתפללים שם כמה מנינים בזה אחר זה, כולם פטורים מלומר וידוי ונפילת אפים. (כה)

כו. אבי הבן שנמצא בבית הכנסת ביום המילה, או שנמצא שם הסנדק, או המוהל, אף על פי שהמילה נעשית בבית, כל הצבור שמתפללים עמו בבית הכנסת פטורים מלומר וידוי ונפילת אפים לכבוד בעלי הברית, שיום טוב שלהם הוא. [ויש נוהגים לומר י"ג מדות בעת המילה, מיד אחר החיתוך. ויש הנוהגים לומר כן אף ביום טוב, ויש להם ע"מ לסמוך]. (כו)

(כד) ילקו"י שובע שמחות ח"ב (דיני בר מצוה, עמ' שעו). קודם הבר מצוה, כ"כ בשו"ת אבי בעזרי (קנו"א סי' טז) וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ט (חא"ח סי' פא אות ג). ומזה שכתבנו שיש מקילין גם ביום שמניח תפילין

כשיש מילה בבית הכנסת אם כל המנינים פטורים מוידוי

(כה) וכיו"ב נשאל בברכ"י (סי' קלא סק"ד) אודות ביכ"נ שמתפללים בנגינה ביום המילה, ואבי הבן מתפלל שם, ואין נופלים על פניהם, ואחר התפלה יוצאים אל העזרה למול שם, ויש כמה מנינים שמתפללים בעזרה, אם יאמרו וידוי קודם המילה, והעלה שם שצריכים לומר וידוי, הואיל ואין אבי הבן מתפלל שם, ואין למתפללים בעזרה שום שייכות למילה, ומ"מ אם יש מנהג קודם שלא לומר וידוי גם בעזרה הנ"ל, הנח להם לישראל. ואתה תתייצב מנגד סלע המחלוקת. כי כבר ידעת דכל כי הני מילי תלויים במנהג ומקילים בהו טובא. ע"כ. והובא להלכה בשלמי צבור (דף קנב), ובשו"ת חסד לאברהם (סי' ב'), ובספר מנחת אהרן (דף

קנו). ובשו"ב (סק"ד) כתב, שבא לידו ספר בית לחם יהודה, וכתב, דבזילנא נוהגים ע"פ הוראת גאון, שכאשר מתפללים בעזרה ביום המילה, המנין הראשון אין אומרים נפ"א אף במתפללים קודם תפלת ביהכ"נ. אך אח"כ בשאר תפלות אומרים. ע"כ. ובשו"ת יבי"א ח"ג (אר"ח סי' יא אות ה') העיר, דהבית לחם יהודה לא מיירי באופן שמלין בעזרה, אלא התם ה"ט משום שהעזרה נמשכת בזה אחר ביהכ"נ. אבל אם המילה נעשית בעזרה י"ל שאף הבית לחם יהודה מודה שאין לומר נפ"א שם בכל המנינים. וכ"כ בלב מבין (פ"ט מהל' תפלה ה"ה). וע"ש ביבי"א. וראה עוד בשו"ת הרדב"ז מכת"י (שנת תשכ"ה, סי' כג).

אבי הבן סנדק ומוהל שנמצאים בבית הכנסת ביום המילה, והמילה בבית

(כו) כן משמע מלשון השי"ע (סי' קלא ס"ד) שכתב: נהגו שלא ליפול על פניהם וכו' ולא בביהכ"נ ביום מילה. ומדלא כתב בביהכ"נ ששם המילה, מוכח דאף אם עושים את המילה באולם או בבית, אם נמצאים בביהכ"נ אחד מבעלי ברית פטורים את הקהל מלומר וידוי, וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ג (סי' יא). וע"ע בספר ברית כהונה ח"ג (עמ' רלו).

ומזה שכתבנו לגבי סנדק, עיין בשו"ת לב חיים ח"ב שאין הסנדק פטור מלומר תחנון. אך בשו"ת מתת ידו (מה"ת) כתב, דאפי' מוצץ פטור. ע"ש. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' קלא) כתב, דטעם המנהג שאין אומרים וידוי כשאבי הבן נמצא בביהכ"נ, הוא כדי לתת כבוד ויקר למי שעוסק במצוה חשובה זו. וגם כשיש שם סנדק או המוהל אין אומרים וידוי. ובספר לב מבין (פ"ט מהל' תפלה) כתב ע"ד החיד"א, שהמעין

הרדב"ז הנד"מ (סי' כג). ומזה שכתבנו לגבי המוצץ, ראה ילקו"י שובע שמחות ח"ב (עמ' קג).

כז. מקום שנהגו שאם יש מילה בבית הכנסת אחת, אין אומרים וידוי ונפילת אפים בכל בתי הכנסת שבעיר, אף על פי שאינו מנהג יפה, מכל מקום אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו. אבל במקום שעדיין לא נהגו כן, כמו בעיר חדשה, אין להם לנהוג כן, שהוא מנהג גרוע, ואין דעת הפוסקים נוחה הימנו. (כז)

כח. בית כנסת שעושים שם מילה בבוקר, משום שזרזים מקדימים למצות, לא יאמרו וידוי ונפילת אפים גם בתפלת מנחה, הואיל ובמקום ההוא עדיין מונחים הכסא של אליהו הנביא מלאך הברית, והפרוכת שעליו, ואור קדושת מצות המילה חופף עליו כל היום, לפיכך אין נופלים על פניהם כל היום כולו. וכן הורו למעשה כמה גדולי עולם. (כח)

כט. גם כשהמילה נעשית בבוקר, אם נמצא בתפלת המנחה אחד מבעלי הברית, דהיינו אבי הבן או המוהל או הסנדק, אין לומר וידוי ונפילת אפים, שקדושת ושמחת המצוה נמשכת כל היום. ואם מאחרים את המילה עד סמוך למנחה, יש אומרים שצריך לומר וידוי ונפילת אפים בשחרית, ורק במנחה שהיא התפלה הסמוכה לברית המילה לא יאמרו וידוי ונפילת אפים. אבל יש נוהגים שבכל אופן אין אומרים וידוי ונפילת אפים גם בשחרית, ואין לשנות מפני המחלוקת. (כט)

אם לומר י"ג מדות בעת המילה בשבת, ובעת פתיחת ההיכל בימים טובים

המהרש"ו, שאין לומר י"ג מדות ביו"ט כשמוציאין את הס"ת, וכ"ד מהר"א מני. וה"ה בברית שעורכים בשבת, שאין לומר י"ג מדות, ושעת צרה שאני. וראה בילקו"י יו"ט (ס"י תקכ"ט הע' טז, עמו' תרע"ב) ובילקו"י פסח כרך א' (מהדור' תש"פ בסוף הספר מכתב לח) שהארכנו לבאר שאפשר לומר י"ג מדות בעת פתיחת ההיכל ביו"ט, והרב וישב הים טעה והטעה בזה, ולא הבין מ"ש המקובלים, שכל דבריהם נאמרו לגבי פסוק ויעבור שלא לאמרו בהושע"ר, ומינה לגבי יו"ט, אבל לא דיברו כלל על י"ג מדות, וע"ש טעם החילוק. וכמה צער נצטער מרן אאמור"ר זיע"א בסוף ימיו, לאחר שהוכיחו לו שנמשך אחר הטעות של הרב הלל, והסכים שמה שאמרו שלא לומר י"ג מדות ביו"ט, אין זה נכון, רק שלא רצה לבלבל שוב את הצבור, ואחז בשתיקה וכמו שכתבנו לעיל עמוד שג.

ויש שנהגו לומר י"ג מדות בעת המילה, אחר החיתוך, בעת שהמוהל פורע. וכמ"ש בבא"ח (פר' כי תשא אות יב) שאומרים י"ג מדות בין מילה לפריעה כדי לעורר רחמי שמים בזמן שהצבור נמצא בצרה. והוא דבר מסוגל כנו' בחסד לאלפים.

ואף שיעקר המנהג היה בעת צרה, כיום נהגו בכל מקום לומר י"ג מדות אחר החיתוך. והנה להם לישראל. ויש שנהגו כן גם בשבת. ויש שפקקו בזה, דשעת צרה שאני, וכמ"ש הרא"ש בתשובה (כלל ד' ס"י י'), דראיתי בעונות הגשמים נעצרים ונתקלקלו הזרעים, ומתענים בשביל הגשמים, ואף בשבתות וימים טובים שאין מתענים מזכירין י"ג מדות ואומרים פסוקים של מטר. והביאו הכה"ח (ס"י קיו אות יט). אבל בעלמא אין אומרים י"ג מדות לא בשבת ולא ביו"ט. וכ"כ בספר מעשה נסים כדורי (עמ' קלא). בשם

מילה בבית כנסת אחד - אינו פוטר כל בתי הכנסת

בעוב"י טראבלס המערב עד היום. ע"כ. וכ"כ בשו"ת תעלומות לב. וכ"כ במחז"ב שיש מקומות שנהגו כן. וכן העיד בנימוקי אור"ח. ומ"מ אין לנהוג כן במקום שלא היה זה מנהג קדום. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ג (ס"י יא אות ט').

כח) ילקו"י שובע שמחות ח"ב (עמ' קא הע' ה). וכן היה נהוג אצל מרן אאמור"ר זיע"א.

כז) והנהגים כן סמכו ע"ד הפוסקים הסוברים דנפ"א היא רשות. ומקור המנהג בספר המנהגים של מהר"א טירנא, וכתב, שבמקום שנהגו כן אין לשנות, והפורש מן הצבור לומר וידוי מראה כאילו אינו שמח בביאת אליהו הנביא. וגם הוא רמות רוחא. ועיין בד"מ שכתב, שכן מנהג דורא. ובספר מאמ"ר (ס"ק יא) כתב, שכן מנהג עירו. ובספר שער המפקד כתב, שכן המנהג

כשהמילה נעשית בבוקר, אם נמצא בתפלת המנחה אחד מבעלי הברית, אין לומר וידוי

הרמ"א בד"מ (ס"י קלא אות ז), דדוקא בתפלת יוצר א"א תחנה, אבל במנחה אפי' אצל התינוק שנימול או

כט) בהגמ"י (ספ"ה מה' תפלה) כ', מנהג בכל מלכותינו שאין אומרים נפ"א בתפלת יוצר שביום המילה. ודייק

ל. ביום שעורכים פדיון הבן, אפילו אם אבי הבן נמצא בבית הכנסת, יש לומר וידוי ותחנונים כרגיל. ואמנם אם עורכים את סעודת פדיון הבן בצהריים, ומתפללים במקום הסעודה תפלת מנחה, יכולים להקל שלא לומר וידוי בתפלה זו. (ל)

נקטינן. וכ"כ בשלמי צבור (דקנ"ג ע"א). ובס' מנחת אהרן (דקס"ג ע"ב). ובס' קשר גודל (סי' יט אות כה). ובס' קמח סולת (דקל"ו ע"ד). וכן במאמר מרדכי (ס"ק יא) מיקל בזה הרבה. וכ"כ בס' מגן גבורים (ס"ק טו). ובס' חסד לאלפים (ס"ק יד). ועוד. וכי' בס' פרי האדמה (דט"ז ע"ד) שכן המנהג פעה"ק ירושלים ת"ו. וכ"כ מהר"א בן שמעון בשער המפקד (נהר פקוד, דט"ז ע"א). ובנהר מצרים (ה' נפ"א אות ב). וכ"כ בכה"ח (ס"ק פג). וכן עיקר. [שו"ת יבי"א ח"ג (סי' יב)]. ועיין בשו"ת מעשה אליהו מני (סי' רמב), ובשו"ת ישכ"ע ח"ד (או"ח סי' יא אות ג). ובשו"ת מנחת ח"ח (סי' כט אות ג). ודו"ק.]

וידוי ביום שעורכים "פדיון הבן"

באשתך, וממילא אין איסור לערב שמחה בשמחה. ועוד י"ל דלא חשיב שמחה כי אם סעודת נישואין לבד. ע"כ. ומשמע דעכ"פ יש שמחה בסעודה זו. והיינו שמחה של מצוה, דאי נימא דהשמחה היא כמה שאוסף את ידידיו לסעודה, אטו יהיה אסור לסעוד עם רבים בחוה"מ משום אין מערבין שמחה בשמחה, וע"כ דהשמחה היא כמה שזכה לקיים המצוה, והתוס' דנים אם שייך בזה אין מערבין שמחה בשמחה או לא, משמע דחשיבא סעודת מצוה. שו"ר בביאורי הגר"א (סי' שה ס"י ברמ"א) שצ"ח לתוס' במו"ק הנ"ל. וכנראה כוונתו כמו שכתבנו.

וכ"כ המאירי (כתובות ח:): בשם הגאונים שסעודת פדיון הבן סעודת מצוה היא, ואומרים בה שהשמחה במעונו. וכ"כ עוד בסוף פסחים, שאם רצה לעשותה הרי היא סעודת מצוה. וכן משמע מדברי הגהות המרדכי (סוף פ"י דיבמות) שכתב, שעושים סעודה לפרסם המצוה, ומברכין בברהמ"ז שהשמחה במעונו. ומשמע שיש יסוד לסעודה זו כדי לפרסם המצוה, וממילא אינה כסעודת ריעות, אלא חשיבא כסעודת מצוה. גם בתרוה"ד הנ"ל הביא בשם ספר הפרנס שכתב, דסעודת פדיון הבן היא לפרסומי מצוה. והרמ"א (סי' תקנ"א ס"י וסי' רמט ס"ב) קרא לסעודת פדיון סעודת מצוה. ובסי' שה (סעי' י) הביא מ"ש בהגהות המרדכי הנו', שנהגו לעשות סעודה בשעת הפדיון. וכ"כ המהרי"ל, ובתרוה"ד הנ"ל.

ובכנה"ג (יו"ד סי' שה הגב"י אות יג) כתב בשם המהרי"ל, שסעודת פדיון הבן סעודת מצוה היא, ואם גזרו הצבור

תחנה. ע"כ. וכ"פ רמ"א בהגה (שם ס"ד). אולם הב"ח כ' ע"ז, שאין כל ראייה מד' הגמ"י, דלא אתא אלא למעוטי במנחה שלא אצל התינוק, אבל אצל התינוק אין נופלין ע"פ אף במנחה. וכן הורה מהרש"ל. וכן נוהגים בבריסק דליטא. וכן נראה להקל כיון דנפ"א רשות. עכ"ל. וכ"ה בט"ז (ס"ק יא). ושכן נוהגים בקראקא. ע"ש. וכ"כ בשו"ר כנה"ג (הגב"י אות יז). **והמג"א** (ס"ק יב) רצה לקיים דיוקן של הרמ"א, וכבר דחהו לנכון הברכ"י (סק"ד), ואף המג"א סיים דאתרא דנהוג (שאין נע"פ במנחה) נהוג, והואיל וגדולי האחרונים מקילים בזה אף במנחה כשמתפללים אצל התינוק הכי

(ל) **הנה** כבר ביארנו בילקו"י שובע שמחות ח"ב, דנהגו לעשות סעודה בעת הפדיון, ונחשב כסעודת מצוה, והוא ע"פ מה שאמרו בגמ' ב"ק (פ), רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי שבוע הבן, ואמרי לה ישוע הבן, ופרש"י, שבוע הבן, ברית מילה, על שם שעברו עליו שבעה ימים. ישוע הבן, משתה שעושים לפדיון הבן בכור. ישוע מתרגמינן פורקן כמו פדיון. וכן פירש הערוך. ונהיינו, דנפדה שיצא מכלל נפל. ועיין ביפ"ל בהשמטות לסי' שה ביו"ד. ובשו"ת תרוה"ד (סי' רסח) הוכיח מכאן דסעודת פדיון הבן חשובה כסעודת מצוה, דהא רב לא נהנה מסעודת רשות (חולין זה:). וכ"כ בדברי חמודות (הל' פדיון הבן אות ד), דמכאן מוכח דסעודת פדיון הבן היא סעודת מצוה, דהא רב לא נהנה מסעודת רשות. אך יש לדחות דשמא רב איקלע ולא אכל, וממילא ליכא ראייה מכאן דחשיב סעודת מצוה. וכ"כ בחות יאיר (סי' ע). והביא ראייה זו בשם הרש"ל, ודחה דאפשר דאיקלע ולא אכל. אכן באו"ז הגדול ח"ב (ס"ס קז) כתב דלא מסתבר כלל לומר דאיקלע ולא אכל. וא"כ היא ראייה נכונה לענין פדיון הבן. והובא כ"ז בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' כז).

ואמנם התוס' שם חלקו על פי' רש"י בפירוש ישוע הבן, ופירשו דקאי על ברית מילה, אך לא מבואר שחלקו על רש"י בעצם המנהג שנהגו לעשות סעודה בפדיון הבן. ועיין בתוס' מו"ק (ח: ד"ה מפני ביטול) לענין סעודת פדיון הבן בחוה"מ (פדיון שלא בזמנו). שהסתפקו אם מותר לעשות סעודת פדיון הבן בחוה"מ, וכתבו, ונראה דקי"ל כרב אשי דדריש ושמחת בחגך ולא

דהויה סעודת מצוה. אך לפי מה שכתבנו נראה יותר מדברי המרדכי דסעודת פדיון אכן חשיבא כסעודת מצוה, דמה שהיא באה לפרסם המצוה, זה גופא גורם לסעודה זו שתתייחס לסעודת מצוה. שהרי אינה סעודת מרעים. וכבר כתב ביש"ש הנ"ל, דכל סעודה שאדם עושה שלא כדרך מריעות ושמחה, אלא כדי ליתן שבח למקום, או לפרסם המצוה, או לפרסם הנס, קרוי סעודת מצוה, כגון פדיון הבן שבא לפרסם הנס. וכן העיר לנכון הרב המגיה בהדרת קודש הנ"ל.

ובתשובת הרשב"א (סי' קצט) כתב, ואם עושים סעודה בדורות האלו, זה אינו תלוי אלא בהרחבת לב האב, אם רוצה לעשות סעודת שמחה על שבנו הגיע לפדיון, ושקיום מצותו עושה, וכן היו נוהגים בדורות הראשונים שהיו עושים סעודה לישוע הבן (ב"ק פ. ב), ועכשיו יש ויש, ומי שעושה ויש לו נפש רחבה תע"ב. ע"כ. ומרן אאמ"ר זיע"א הורה, דאין חיוב לעשות סעודה בפדיון, ואפשר להסתפק גם בפת הבאה בכיסנין. וכן עשו מעשה על פיו.

וראה בנ"ד בעיקרי הד"ט (סי' לג), ובשיירי כנה"ג (יר"ד שם הגב"י אות יג), ובחקקי לב (חידו"ס סי' נו), ובספר שו"ר טהרה (מער"ס), ובשו"ת בית יהודה ח"ב (סי' כג), ובפ"ל (יר"ד שם אות א'), ובשו"ת לב אברהם ח"א (סי' פט ד"ה ובעיקר). ובשו"ת יבי"א ח"א (סי' כז אות א').

נפילת אפים רשות

להלכה הב"ח והט"ז (בסי' קלא). והו"ד בשו"ת יחוד ח"ב (סי' ח'), והביא שם בשם שו"ת נחלת שמעון (סי' לה) שכתב לערער ע"ז, והעלה שנפ"א חובה, אך אין דבריו מחוורים כלל. והעיקר כדברי הפוסקים הראשונים והאחרונים הנז', דהוי רשות. וכן העלה מרן החיד"א בברכ"י (סי' קלא ס"ק ג') בשם הגאון החסיד רבי יעקב מולכו בתשובה כת"י, שכל שיש ספק אם יאמרו נפ"א, יותר נכון שלא ליפול על פניהם, משום שנפ"א רשות, ואם לא יאמרו נפ"א אין בכך כלום. וכ"כ המאמ"ר, דכלל גדול יהיה בידך בזה שכבר הסכימו הפוסקים דנפ"א רשות ושלכך מקילין בה. וכמ"ש הריב"ש (סי' תיב) הו"ד ברמ"א בד"מ דנפ"א רשות. ולכן כל דיניו במנהג תליא. ואין לשנות בו שום מנהג. ע"ש. וכ"כ הגר"ז בש"ע שלו. וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם (ארי"ח סי' ב'), ובשו"ת כרך של רומי (סי' יא), ועוד. וממילא גם בנ"ד שיש לנו סיבה שלא לומר וידוי, איה"נ אפשר לבטל אמירת הוידוי במנחה הסמוכה לסעודת הפדיון. והראוני שכ"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספר הליכות שלמה (פרק יא אות ט). וכ"ז דלא כמ"ש

ביום מסויים שלא לאכול בשר, וחל הפדיון באותו יום, מותר לכל הקרואים שם לאכול בשר. וע"ע בשו"ת פרי הארץ ח"ב (תארו"ח סי' ח) שכתב, שאף במילה ובפדיון שלא בזמנם, הסעודה שלהם חשיבא סעודת מצוה. וכדמוכח ג"כ בים של שלמה (פס"ז דבב"ק סי' לו). [שכל סעודה שאדם עושה לפרסם המצוה קרויה סעודת מצוה, וכן סעודת פדיון הבן שהוא לפרסום המצוה. רש"ל]. וכ"כ המג"א (סי' תקסח ק"ט), דסעודת פדיון הבן הוי סעודת מצוה. וכ"פ הפמ"ג (א"א, סי' תקסח סק"י), והמשנ"ב (שם ס"ק טז). וכ"כ בבא"ח, דאם נזדמן לו לבכור פדיון שפודה את בנו, אין לאכול. וכתב בכה"ח (סי' תע אות יא), ומיהו עיין ביו"ד (סי' שה סי') בהג"ה שכתב, ויש שכתבו שנהגו לעשות סעודה בשעת הפדיון וכו' משמע דהוי סעודת מצוה. וכ"מ לעיל בסי' רמט ס"ב בהג"ה. ועל כן במקום שנהגו להקל לאכול הבכורים בסעודת פדיון, יש להם ע"מ לסמוך. וכ"כ הח"א (כלל קטט אות יב) דבסעודת פדיון הבן וסעודת ברית נהגו בק"ק וילנא להקל שלא לומר וידוי.

ואמנם הגרצ"פ פראנק בספר הדרת קודש (עמ' קעג) כתב שאין להוכיח מדברי הגהות המרדכי הנ"ל, דסעודת פדיון חשיבא כסעודת מצוה, שהרי קרא לזה "לפרסם הנס" ומשמע דהסעודה באה רק לפרסם הנס, אבל אינה סעודת מצוה. ומכאן העיר על המג"א שכתב

ומעתה נראה, שאם מתפללים מנחה בסמוך לסעודת הפדיון, כיון שרבים הם שאמרו דחשיבא סעודת מצוה, דינה כדין מילה שאין לומר וידוי באותה תפלה. דבמילה טעמא שאין אומרים וידוי הוא משום שעושים המילה בשמחה, וכן כשיש נער בר מצוה בביהכ"נ ביום הכנסו למצוות, המנהג שאין אומרים וידוי משום ששמחים שנעשה לבר חיובא לקיום המצוות, וא"כ ה"ה לפדיון ששמחים בו בקיום מצוה יקרה זו. ונודע מה שכתבו הגאונים, דוידוי נפ"א רשות היא. וכמ"ש הטור (סי' קלא) בשם רב נטרונאי גאון, שהואיל נפ"א רשות, לכן נהגו שלא לומר וידוי בבית החתן. ובשו"ת הריב"ש (סי' תיב) כתב כן בשם רב שר שלום גאון, ורבינו יצחק אבן גיא, והביא ראיה לדבריהם מהגמ' ב"מ (נט:), באמא שלום, אשתו של רבי אליעזר היתה משתדלת למנוע ממנו ליפול על פניו ולומר נפ"א בכל יום. אלמא דאין אמירת וידוי נפ"א. ואע"פ שיש שכתבו לדחות הראיה הנז', ע"פ מ"ש בשיטמ"ק (שם) בשם תלמידי הרשב"א, מ"מ עיקר דברי הגאונים דברי קבלה הם, וראוי לסמוך עליהם. וכ"כ בשו"ת רבינו שלמה בן הרשב"ץ (סי' תקפד). וכן הסכימו

לא. מי שנתבשר שנולד לו בן והוא בעיר אחרת או במדינה אחרת, ואינו יכול להיות נוכח בברית המילה של בנו, אף על פי כן לא יאמר וידוי ונפילת אפים ביום המילה, שבודאי גם הוא שמח שקרוביו מקיימים מצות המילה של בנו בזמנה. אבל אינו פוטר את הצבור שעמו מהוידוי ונפילת אפים, כיון שאיננו משתתף בפועל בקיום המצוה. (לא)

לב. אם האחד מוהל והשני פורע, כל אחד מהם פוטר את הקהל שמתפללים עמו מאמירת וידוי ונפילת אפים, אבל המוצץ בלבד אינו פוטר. ויש חולקים. והמיקל בדין נפילת אפים שהיא רשות, יש לו על מה שיסמוך. (לב)

לג. הנוהגים שלא לומר וידוי ונפילת אפים ביום פקודת השנה (יום הפטירה) של צדיקים ואדמורי"ם, ומביאים ראיה מיום ל"ג לעומר, שאומרים שהוא יום פטירת רבי שמעון בר יוחאי, ואין אומרים בו תחנון, מנהג טעות הוא בידם, ואין להם על מה שיסמוכו, שאדרכה יום פטירת הצדיקים הוא יום צרה ותוכחה, ויש שמתענים בו ביום, [וכמבואר בש"ע סי' תקפ]. ועוד שאין לך יום במשך כל השנה שלא נפטרו בו מגדולי ישראל ומאורי ישראל, ואם כן ביטלנו לגמרי דין אמירת וידוי ונפילת אפים לעולמי עד, ושאני יום ל"ג לעומר, שהוא יום ההילולא של רבי שמעון בר יוחאי, כמבואר באחרונים. לפיכך אם נודמן לו לאדם להתפלל במנין כזה שנוהגים שלא לומר וידוי ונפילת אפים ביום פטירת איזה גאון וצדיק ואדמו"ר, ואין בידו למחות בהם, חייב לומר וידוי ונפילת אפים לברו, ואין בזה לא משום יוהרא ולא משום לא תתגודדו. (לג)

בשור"ת מנח"י ח"ח (סי' יא). וראה עוד בילקו"י שובע שמחות ח"ב (עמ' קב).
 (לא) ילקו"י שובע שמחות (ח"ב עמ' קב).
 (לב) ילקו"י שם (עמ' קג).

הנוהגים שלא לומר וידוי ביום פקודת השנה של צדיקים ואדמורי"ם

השי"ת. ומתאספים סביב לקברו, ושם יתנו צדקות ה'. וכמ"ש רש"י ביבמות (קכב). בשם תשובת הגאונים, דכל הנך ריגלי דאמוראי, היינו יום שנפטר בו אדם גדול, שקובעים אותו לכבודו, ומידי שנה בשנה באותו יום מתקבצים תלמידי חכמים מכל סביבות המקום ההוא, ומושיבים ישיבה על קברו. וכמו שביאר כ"ז בשור"ת יבי"א ח"ג (סי' יא אות ט').

וכ"ז דלא כמ"ש בספר נפש חיה בזה"ל: ובכלל הרבה פעמים נמנעים באמתלאות שונות מלומר תחנון, ונראה שזהו לאשר הלב נוקף באמירתה, שמא אינה ברעותא ומסירת נפש שאז עונש האמור גדול. ע"כ. ובשד"ח ח"ז (מערכת ו אות ב) כתב, שיש לפקפק באמירת הוידוי בכל יום היות שאין שמים לב למה שאומרים מרוב ההרגל, והיה עדיף לומר וידוי רק בימי שני וחמישי. אבל כיון שכן נהגו, ביטל דעתו והורה למעשה לומר וידוי בכל יום. ע"ש. וכן פשט המנהג כיום. ועיין בכה"ח שם (אות כד) שצריך להוסיף בהם בוידוי, גרמנו למיתת הצדיקים. וע"ע ילקו"י ספיה"ע (מהדו' תשע"ט, עמ' תקלב, סי' תצג).

לג) הנאון ממנוקטאש בספרו דעת תורה ח"ג (סי' פג) ובנימוקי או"ח (סי' קלא), קצף ורגז על מנהג זה שהוא מנהג שטות, ושמביא לידי גיחוך, ושאין ראיה מל"ג לעומר. ע"ש. ועוד שאין לך יום במשך כל השנה שלא נפטרו בו מגדולי ישראל ומאורי ישראל, וא"כ ביטלנו לגמרי דין אמירת וידוי ונפ"א לעולמי עד, ושאני יום ל"ג לעומר, שהוא יום ההילולא של רשב"י, כמבואר באחרונים. לפיכך אם נודמן לו לאדם להתפלל במנין כזה שנוהגים שלא לומר וידוי ונפ"א ביום פטירת איזה גאון וצדיק ואדמו"ר, ואין בידו למחות בהם, חייב לומר וידוי ונפ"א לברו, ואין בזה לא משום יוהרא ולא משום לא תתגודדו.

ועיין בשור"ת שם אריה (או"ח סי' יד) שהאריך בזה בדברים של טעם שאין להביא ראיה מהילולא דרשב"י. והטעם שעושים הילולא ביום ל"ג לעומר, כי ידוע מה שאמרו בשבת (לג): שגזרה מלכות הרשעה גזר דין מוות על ר"ש בר יוחאי, ונעשה לו נס שנחבא במערה, וניצל מחרב רעה של מלכות הרשעה, ולזכר הנס עשו יום פטירתו שהיתה כדרך כל הארץ שהוא ביום ל"ג לעומר, יום הילולא משתה ושמחה על הנס שעשה לו

לד. נוהגים שביום הכנסת ספר תורה בשעת המנחה, אין אומרים וידוי ונפילת אפים במנחה. ויש להם על מה שיסמוכו. (לד)

לה. כשעושים סעודת סיום מסכת סמוך למנחה, והמסיים והקוראים לסעודה מתפללים מנחה קודם הסעודה, פטורים מלומר וידוי ונפילת אפים במנחה, שהרי הוא כמו יום טוב שלהם, וכמו שאמרו בשבת (ק"ח:): תיתי לי דכד חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן. וכן אמרו במדרש (שיר השירים רבה פרשה א' ס"ו ט'), שעושים סעודה לגומרה של תורה. לפיכך כל המשתתפים בסעודת מצוה זו פטורים מלומר נפילת אפים ותחנונים בתפלת המנחה הסמוכה לה. וכל שכן אם למדו בצוותא מסכת שלימה עם הצבור, שפטורים מלומר וידוי ונפילת אפים. (לה)

וידוי במנחה כשמכניסים ס"ת חדש לביהכ"נ

וקוראין לכל מרעיהן ועושיין משה ויו"ט לסיומה של תורה. וע"ש בב"י שהביא מקור למנהג זה ממדרש. ונמצא, שיש ענין לעשות שמחה ביום הכנסת ס"ת, ובפרט שיש בזה להרבות כבודה של תורה בפני ההמון, ומטעם זה יכולים גם שלא לומר וידוי, כדי לחבב ולהודיע את יקרת ערך התורה.

(לד) כ"ד מרן אאמ"ר זיע"א. וכ"כ בספר נפש חיה (מע"ר הסמ"ך אות כא). ושם הזכיר מה שיש נהגו שבעת שמכניסים ס"ת חדש לביהכ"נ אין אומרים תחנון שבעה ימים כחתן וכלה. אך בשיב משה ח"א (ס"י שלח) מבואר, שדוקא יום אחד אין אומרים תחנון. וכן עיקר. ועיין בטור (או"ח ס"י תרטט) שכתב, ונוהגין באשכנז שהמסיים והמתחיל נודרין נדרים

שלא לומר וידוי כשעורכים מסיבת סיום מסכת

מורי (האר"י ז"ל), דע לך כי אין גדולת הנפש תלויה כפי מעשה האדם, רק כפי ערך הזמן והדור ההוא, כי מעשה קטן מאד בדור הזה שקול כנגד כמה מצות גדולות שבדורות אחרים, כי בדורות אלו הקליפה גוברת מאד מאד לאין קץ. משא"כ בדורות הראשונים. ע"ש.

וב"ש בדורינו זה דור החופש והדרור שהסט"א גוברת הרבה מאד ביתר שאת ויתר עזו מהדורות הקודמים, ושכר הלומדים תורה והמחזיקים בהם עולה לאין ערוך על מעשה הדורות הקודמים, ועל כן מה מאד ראוי לעודד את יחידי הסגולה שהותיר ה' לנו שריד, הן הלומדים והן המחזיקים בהם ששכרם גדול מאד, שאין לנו שיוור אלא התורה הזאת. וכן אמרו בירושלמי (פ"א דפאה ה"א), שאפי' כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מה"ת, שנאמר כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה.

ובזה נראה כוונת חז"ל במדרש (שיה"ש רבה פ"ד ס"י יא), ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן, אמר הקב"ה, הדלים והרשים שבישראל חביבים עלי כדוד ודניאל בשעתם. ע"ש. ולכן מצוה לחבב את לימוד התורה ע"י עריכת סיום בהשתתפות קהל רב, ולהשמיע ד"ת ומוסר השכל לחזק ידים רפות ולאמץ ברכים כושלות.

(לה) שו"ת יבי"א ח"ד (ס"י ג). ושם ה"ד פרי השדה ח"ג (ס"י קפב), שכתב ליישב מנהגם שאומרים וידוי במנחה, משום שמא למד המסכת שלא לשמה, ודחה דבריו, שהרי אמרו חז"ל בפסחים (ג): כי גדול עד שמים חסדך, זה העוסק בתורה שלא לשמה. וכן אמרו בנוזר (כג): לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וכ"פ הרמב"ם (פ"ג מהל' ת"ת ה"ה). וכן מבואר בראבי"ה (הל' אבל ס"י תתמא), ובשבה"ל (הל' שמחות ס"י מד), שיותר לאבל תוך שלשים להכנס לסעודת סיום מסכתא, משום דחשיבא סעודת מצוה. וכ"כ המהרש"ל ביש"ש (פרק מרובה), וכ"כ הש"ך (יו"ד ס"י רמו ס"ק כז), ולא חששו לשמא למדו שלא לשמה. וכן מבואר באחרונים בדין תענית בכורות בער"פ, שיכולים להשתתף בסעודת סיום מסכתא ולפטור עצמם מן התענית, וכמבואר בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח ס"י כז). וכך פשטה ההוראה בכל המקומות. וכתב מהר"ח מוואלוז'ין בספר נפש החיים (שער ג' פ"ג), שגם העוסק בתורה שלא לשמה, הוא אהוב לפני המקום ברוך הוא, כי ע"י כך יוכל להגיע למדרגת לשמה, שכשם שבלתי אפשרי לעלות מן הקרקע לעלייה אם לא דרך מדרגות הסולם, כך א"א שתיכף בתחלת לימודו של האדם יגיע למדרגת לשמה כראוי. ע"ש.

ובשער הגלגולים (דף סב ע"ב) כתב וז"ל: "ואמר לי

לו. אלו הימים שאין אומרים בהם וידוי ונפילת אפים לא בשחרית ולא במנחה: חודש ניסן, מנחה ערב פסח שני, פסח שני, ל"ג בעומר, מראש חודש סיון עד י"ב בו ועד בכלל, תשעה באב, ט"ו באב, ערב ראש השנה וערב יום הכפורים, מי"א תשרי עד ב' חשוון. שמונת ימי החנוכה, ט"ו בשבט, י"ד וט"ו אדר א' ואדר ב'. וראשי חודשים. (לו)

וידוי בחודש ניסן, ומא' סיון עד י"ב סיון - וידוי בראש חודש

חגיגה ה"ז. וע' בילקו"י ספיה"ע (תשע"ט, סי' תצד עמ' תקסט). ובשו"ת מטעמי יצחק (סי' נה). ובשד"ח ח"ה (דף 377 ע"א).

ומה שאין אומרים וידוי בט' באב היינו מפני שהוא נקרא מועד, שנא' קרא עלי מועד. וכן אין אומרים וידוי בט"ו באב, כמבואר בש"ע (סי' קלא שם), דאיתא בגמ' שט"ו באב היה יו"ט גדול בזמן ביהמ"ק.

וכן אין נופלים על פניהם ברו"ח, משום שיש פסוק מפורש דאיקרי מועד. [בית יוסף סימן קלא]. ומה שאין אומרים וידוי גם במנחה שלפניו, כתב בשבולי הלקט הטעם לזה, משום דקי"ל ברו"ה (ל:): אם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגים אותו יום קודש ולמחרת קודש. וכ"ה בש"ע (סי' קלא סעיף ו').

וידוי בערב ראש השנה בסליחות

ואם האריכו בסליחות וכשהגיעו לנפ"א כבר האיר השחר, אבל לא הגיע זמן נץ החמה, נחלקו הפוסקים אם ליפול על פניהם או לא, ראה בפתחי תשובה (איסרלין), ובשו"ת פני מבין (יר"ד סי' שיט), ובשו"ת מחזה אברהם (אורח סי' קנד). ע"ש.

וגם בערב יוה"כ"פ אין אומרים וידוי, כמבואר בש"ע (סי' תרד ס"ב), שגם הוא נחשב כשאר עיו"ט.

מנהג נגד מרן - אמירת וידוי אחר סוכות

וכתב בכה"ח (אות צח) שהטעם הוא, דמה ניסן הואיל ויצא רובו בקדושה אין אומרים בו תחנון, אף בחודש תשרי הדין כן. ע"כ. ובספר בטוב ירושלים (פרק יג) כתב, שנוהגים בירושלים שבשבוע האחרון של חודש תשרי אין אומרים תחנון, ומכיון שהגאון האדר"ת לא מצא מקורו בהלכה, רצה לומר תחנון, ושלח לו הגר"ש סלאנט, חלילה לשנות המנהג כי פה כבר נתפשט המנהג שלא לומר תחנון. ע"כ. והובא בס' תורת רבינו שמואל סלאנט (עמ' קב). וראה בספר אר"י (פרק יב סעי' טו).

וכן אין אומרים וידוי בחנוכה, והוא ע"פ המבואר ברמ"א (סי' תרפג).

(לו) **מה** שכתבנו שאין אומרים וידוי בחודש ניסן וכו', ראה בילקו"י פסח כרך א' (סי' תכט עמ' נז).

ומה שאין אומרים וידוי בל"ג לעומר, היינו מפני שהוא יום שמחת רשב"י, ואם הכוונה ליום פטירתו או ליום שהעמיד חמשה תלמידים, או ליום התגלות הוזה"ק, ראה בילקו"י ספיה"ע (סי' תצג הע' א עמ' תצו).

ומה שאין אומרים וידוי מרו"ח סיון עד י"ב בו, כ"ה ברמ"א (סי' קלא, ותצד ס"ג) בשם הגמ"י ומנהגים. והטעם, דמיד בשני בסיון א"ל משה לקדשם לתורה, כדכתיב אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי וגו', ואח"כ מתחיל ג' ימי הגבלה, ואחר שבועות ג"כ אין אומרים וידוי מפני שחג שבועות יש לו תשלומין כל שבעה, כמבואר בגמ' ר"ה (ד. וברמב"ם פ"א מהל'

וכן אין אומרים וידוי בערב ר"ה, וכמבואר בש"ע (סי' תקפא ס"ג). ומנהגינו לומר וידוי בסליחות שאומרים אותם באשמורת הבוקר קודם שהאיר היום. וע' בלבוש (סי' קלא ס"ג), ובמטה אפרים (סי"א). ויש שמאריכים בסליחות עד שיאיר היום, ואז נופלים על פניהם. וראה במג"א (שם סק"ט) בשם הריקאנטי, ובמטה אפרים שם.

וכן בין יוה"כ"פ לסוכות, אין אומרים וידוי, כמבואר בש"ע (סי' קלא). וכן מאסרו חג סוכות עד ר"ח חשוון, כמבואר בתשובות הגאונים (שערי תשובה סי' שלז), דניסן ותשרי הם ימי שמחה, ולכן אין נופלים על פניהם בימים אלו. וכ"ה בכל בו. וכ"כ המג"א בשם סדר היום (סי' תרטס). וכ"כ מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' יט אות יז), דהמנהג בזה דלא כדעת מרן (סי' קלא ס"ז) שכתב, דאין אומרים וידוי בין יוה"כ"פ לסוכות, דמשמע דלאחר אסרו חג סוכות נופלים על פניהם. וע"ש מ"ש טעם למנהגינו. וכ"כ בשיירי כנה"ג (הגבי"י סק"יב), ובארץ חיים סתהון, ובספר יפ"ל (סק"ו). ועוד.

לז. יש נוהגים שלא לומר וידוי בט"ו אייר, משום ספיקא דיומא, אך אין זה מנהג נכון, ויש למחות ביד הנוהגים כן, שרק ב"ד אייר אין אומרים וידוי. וביום י"ג אייר במנחה, אין לומר וידוי, שהוא ערב פסח שני. (לז)

אמירת וידוי בט"ו בשבט

אלא שלענין תענית יש לדון בראיה הנו', דהא בא' תשרי י"א שמותר להתענות, אחר שהוא יום הדין, ולפ"ז לכאורה גם בט"ו בשבט יהיה מותר להתענות. אך לדעת מרן הש"ע (סי' תצ"ז) שאסור להתענות בר"ה, [וכבר כתב בשו"ת מן השמים שצריך לאכול ולשמוח בר"ה], איה"נ גם ט"ו בשבט דינו שוה לשאר ראשי שנים. ועוד יש לעיין לד' הרמ"א שמותר להתענות בא' ניסן, שהוא יום שמתו בו נדב ואביהוא בני אהרן. והא במשנה שנינו שא' בניסן הוא ר"ה לחודשים ולמלכים. וכשם שמותר להתענות בא' ניסן כך יהיה מותר להתענות בט"ו בשבט. ועכ"פ לדעת מרן אין מתענים בט"ו בשבט ואין אומרים בו וידוי.

וב"ד וט"ו אדר ב', מבואר בש"ע (סי' תרצ"ג), שאין אומרים בהם וידוי. וכן אין אומרים וידוי ב"ד וט"ו אדר א'.

וכן בט"ו בשבט אין אומרים וידוי, כמבואר במהר"ם מרוטנבורג בס' המנהגים (עמ' ד'), ובש"ע (סי' קלא ס"ו). שהרי הוא ר"ה לאילנות. דאף שדעת ב"ש (ר"ה ב.) דא' שבט הוא ר"ה לאילנות, הא קי"ל כב"ה דבט"ו בו, שהוא זמן שנגמרו רוב גשמי השנה. וכן לענין תענית (בסי' תקצ"ב) כתב מרן, שאין להתענות בט"ו בשבט. והוכיחו ד"ו [שלא לומר וידוי בט"ו בשבט] מהמשנה בר"ה, ארבעה ראשי שנים הן, באחד בתשרי ר"ה לנטיעה ולירקות, באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים, באחד באלול ר"ה למעשר בהמה, ובט"ו בשבט ר"ה לאילנות. והתנא שנה את כולן בחדא מחתא, ומשמע שדינם שוה, וכשם שבא' אלול, א' ניסן וא' תשרי אין אומרים וידוי, כך צריך שיהיה הדין בט"ו בשבט. וכן הוכיח רבינו גרשום הובא בתשוב' מהר"ם מרוטנבורג הנ"ל. והובא ברא"ש סוף ר"ה, ובמרדכי, ובתשב"ץ.

יש שנהגו שלא לומר וידוי בערב שבת שחרית

הוי, וסיים שעדיין צ"ע. ואמנם הרב בעל עצי חיים, נהג שלא לומר וידוי ביום שישי בשחרית. וכן נהג אביו בעל קדושת יו"ט. ואבי אביו הרב בעל ייטב לב. וכ"כ בשו"ת שמע ישראל (סי' כ.). ושם הביא סמך לזה מהמבואר בכתבי האר"י ז"ל דמליל יום ו' מתחיל להתנוצץ אור קדושת שבת, ומטעם זה מותר לקרוא מקרא כליל ו'. ואפשר דמטעם זה היו גדולים שנמנעו מלומר וידוי ביום ו' בשחרית. וכיו"ב כתב בשע"ת (סי' ש') בשם מהר"ם זכותא בתשובה (סי' ל') שקיבל בשם האר"י ז"ל שאסור לומר וידוי במוצ"ש עד שיעבור חצות הלילה, כי עד חצות יש קדושת שבת. וכ"כ בבני יששכר במאמרי השבתות (מאמר ב').

ויש שנהגו שלא לומר וידוי בכל יום ששי גם בתפלת שחרית, ומדמים זאת לער"פ, אך אין מנהגינו כן, ובאמת שבפמ"ג (סי' קלא משי"ו סק"י) ובספרו מתן שכרן של מצות (חקיקה ח') הקשה ע"מ שאומרים תחנה בכל ער"ש בבוקר, הלא החתן ביום החופה אף בשחרית אין אומר תחנה, כמ"ש מהרא"י (סי' פ.). וראיה מער"פ שאין אומרים למנצח בשחרית משום שחיתת פסחים אחר חצות, אלמא כולא יומא חדא מילתא הוא, ומ"ש ער"ש דמוסיפין מחול על הקודש מיום ודאי, ואומרים תחנה, הלא מקצת היום הוא שבת מה"ת, ומה לי מקצת או חצות, וכתב די"ל דמ"מ תוספת שבת משום לילה הוא, לא בפני עצמו, משא"כ ער"פ אחר חצות יו"ט בפני עצמו

שלא לומר וידוי בפסח שני, ובערב פסח שני

וראה עוד בדעת תורה (סי' קלא), ובשו"ת מור ואהלות (ברכות והודאות סי' לט).

ואם מותר להתענות בפסח שני, ראה בשד"ח ח"ה (דף 378 ע"ב).

ולענין ט"ו באייר, ראה ילקוט"י ספיה"ע (סי' תצ"ג הערה טו, עמ' תקלה) והובא שם מ"ש בספר דברי מרדכי כרמי

(לז) **הנה** המנהג שאין אומרים וידוי ב"ד אייר, פסח שני, וכמ"ש ביד שאול (יו"ד סי' תא). וכ"כ בסידור היעב"ץ (אות כא), ובאשל אברהם (סי' קלא). ואף שהפמ"ג (סי' קלא משי"ו ס"ק טו) כתב, שהמנהג לומר תחנון. כבר כתבנו בשם הגאונים, דוידוי ונפ"א הוה רשות, ואזלינן בהו לקולא. וכ"פ בשעה"צ (סי' טו).

לח. בכל יום שאין אומרים בו וידוי, כגון בל"ג לעומר, אין בו וידוי ונפילת אפים גם במנחה שלפניו, דהיינו מנחה של ערב ל"ג לעומר, או מנחה של ערב ראש חודש, או מנחה של ערב חנוכה. חוץ מערב ראש השנה וערב יום הכפורים, שאף על פי שאין אומרים בהם וידוי, במנחה שלפניהם אומרים וידוי. [ולענין ערב פסח שני ראה בהערה לז]. ויש שנהגו בערב חנוכה, שאין אומרים וידוי גם בשחרית, אך אין מנהגינו כן. ובערב חנוכה שחל בשבת, אין אומרים צדקתך צדק במנחה. (לח)

לט. ראוי ונכון להנהיג בכל בית כנסת, שאם יש סיבה שלא לומר וידוי [כגון שיש חתן בר מצוה בביהכ"נ, וכדומה], שיודיעו לשליח צבור קודם שיתחיל התפלה, כדי שיאמר קדיש מיד לאחר יהיו לרצון שבסוף החזרה. ואם הצבור לא ידעו שיש חתן בבית הכנסת, והתחילו באמירת הוידוי, ואחר כך הודיעו שיש חתן בבית הכנסת, יש להמשיך עד אנחנו ואבותינו ואנשי ביתנו.

גם בסידור בית עובד (עמ' צג) כתב, דאין אומרים וידוי בי"ד באייר, אבל בט"ו באייר נופלים על פניהם, ויש למחות במי שאינו נופל על פניו ביום ההוא. שו"ת בית דוד סי' נג. וכן המנהג פשוט באר"י ובמצרים. מחז"ב.

גם בספר שלחן הטהור (סי' קלא ס"ח) כתב, שבפסח שני אין אומרים תחנון. וראה עוד בנ"ד בליקוטי מהרי"ח (סדר ימי העומר), ובשו"ת גנוזי יוסף (סי' קכט), ובספר מנחת העומר (פסח שני עמ' כ'), הו"ד בקובץ פסקי רבי יוסף שאול (עמ' עד). ושם הביא מספר שערי ירושלים (שער ט') שכתב, שמנהג אר"י דאין אומרים תחנון כל חודש אייר מפני פסח שני. ע"ש. אך אין מנהגינו כן.

ולענין אמירת וידוי במנחה של ער"פ שני, ראה בילקו"י ספיה"ע (מהדרו תשע"ט, סי' תצג הע' טז, עמו' תקלו).

אמירת וידוי בתפלת מנחה בערב יום שאין אומרים בו וידוי

שפירש הפר"ח (סי' קלא ס"ז): בדעת מרן הש"ע, שכל יום שאין בו נפ"א אין נוהגים ליפול על פניהם גם במנחה שלפניו. וכ"כ בכנה"ג שם, שכן המנהג. וכ"כ בשלמי צבור (דף קנא:), ועוד אחרונים.

ובערב חנוכה בשחרית אומרים תחנון, כמבואר במנהגות וורמייזא (עמ' רב), ובכנה"ח (סי' תרפג סק"ז). ואף שיש מקומות שאף בשחרית אין אומרים תחנון, וכמ"ש ברוח חיים (סק"ב). מ"מ מנהגינו לומר תחנון בשחרית. ורק במנחה אין אומרים תחנון, כמבואר ברמ"א (סי' תרפג ס"א). ואפי' במנחה גדולה אין אומרים תחנון, כמבואר באפיקי מגינים (סי' קלא סק"ט).

ובערב חנוכה שחל בשבת, אין אומרים צדקתך צדק במנחה, והוא ע"פ המבואר בש"ע (סי' רצב ס"ב), וברמ"א (סי' תרפג ס"א).

(סק"ג), דאף שכן המנהג בקהלתו, מ"מ אין למחות ביד מי שאינו אומר וידוי בט"ו אייר שהרי כתב הפר"ח בסתם, דבפסח שני אין בו נפ"א. ולכן תמה על מרן החיד"א היאך כתב דיש למחות ביד הנוהגים שלא לומר וידוי בט"ו אייר. ובספר מנהגי החיד"א כתב לתמוה עליו, דמשמע שהבין דפסח שני הוא בט"ו אייר, וזה אינו, דפסח שני הוא בי"ד אייר. וגם מרן החיד"א בספרו קשר גודל (סי' יח אות ט"ב) כאשר מנה לימים שאין אומרים בהם וידוי, מנה יום י"ד אייר עמהם. ומ"ש דיש למחות ביד הנוהגים שלא לומר וידוי בט"ו אייר, הוא דוקא על ט"ו אייר ולא על פסח שני שהוא בי"ד באייר. ופשוט. ועיין בשיירי כנה"ג (סי' קלא הגב"י אות יב) שכתב, שאין נופלים על פניהם בי"ד באייר מפני פסח שני, אבל ט"ו בו אין שם יו"ט עליו, ובי"ד הקרבת קרבן הוה יו"ט, כמו בערב פסח.

(לח) ז"ל מרן בש"ע (סי' קלא ס"ז): נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב וכו' ולא בר"ח ולא במנחה שלפניו, ולא בחנוכה. וי"א גם במנחה שלפניו. ע"כ. ובעולת תמיד פירש, דמשמע מלשון מרן דבט"ו באב ובט"ו בשבט נופלין על פניהם במנחה שלפניו, ורק בר"ח אין נופלים על פניהם גם במנחה שלפניו. אך הפר"ח שם פירש בדעת מרן, דבכל יום שאין אומרים בו וידוי, אין נופלים על פניהם גם במנחה שלפניו. ולפ"ז גם במנחה של יום ל"ב לעומר אין לומר וידוי. וכ"כ רבני ירושלים בספר חידושי דינים לרבני ירושלים (נדפס בסוף ספר טל אורות ח"ב), דבל"ג בעומר אין נוהגים לומר תחנונים ונפ"א, וגם בל"ב לעומר במנחה מנע מהר"י מטרי"ל מלומר נפ"א. ומרן אאמרו זיע"א כתב בהערותיו שם, שכ"כ בפשיטות גם בשו"ת מהר"ש הלוי (חאו"ח סי' ה'). וזהו ע"פ מה

מ. אומרים וידוי בלשון רבים, חטאנו עוינו פשענו וכו', חוץ משכיב מרע שמתוודה בלשון יחיד. (מ)

מא. בימים שאין אומרים בהם וידוי, אין אומרים בשבת במנחה "צדקתך צדק". אבל כשיש חתן או אבי הבן או סנדק בבית הכנסת, יש לומר צדקתך צדק כמו בכל שבת. וכן אם חל צום תשעה באב ביום ראשון, אומרים בשבת הסמוכה לצום צדקתך. (מא)

סימן קלב - אמירת אשרי ובא לציון והמשך התפלה

א. בימים שאין אומרים בהם תחנונים ונפילת אפים המנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח שאין אומרים בהם מזמור "יענך ה' ביום צרה", וכן אין אומרים בהם מזמור "תפלה לדוד הטה ה' אונך ענני", הואיל ונאמר בו "ביום צרתי אקראך", ואין ראוי להזכיר יום צרה בימים שאין בהם תחנונים ונפילת אפים. וגם כשיש חתן או אחד מבעלי ברית בבית הכנסת, ואין אומרים וידוי, אין אומרים גם מזמור יענך ה' ביום צרה. (א)

ב. צריך ליזהר לומר קדושת ובא לציון בכוונה, שאמרו חכמים, מיום שחרב בית המקדש העולם עומד על קדושת ובא לציון. ומתרגמין קדושת ובא לציון, כדי שהכל יבינו הקדושה. ונהגו שהשליח צבור אומר התרגום בלחש. (ב)

רפואה שלימה וכו', והנוסח שם הוא נוסח יחיד.
מא ראה ילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רצב) הע' יג, עמ' תשב.

מ ע"פ המבואר בש"ע (ויד"ו סי' שלח ס"ב) שסדר הוידוי של שכיב מרע הוא כך: מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שרפואתי ומיתתי בידך, יה"ר מלפניך שתרפאני

מזמור "יענך ה'" כשאין אומרים וידוי - והמתפלל אצל אשכנזים כיצד ינהג

אחר שעיקר הטעם שאין אומרים וידוי ומזמור זה כשיש חתן בביהכ"נ, משום השמחה שיש לחתן, אבל אם החתן נוהג לומר מזמור יענך, הרי שאין הדבר פוגם בשמחתו, וא"כ גם ספרדי המתפלל שם יכול לומר מזמור זה. ובפרט אם הספרדי עומד כש"צ, דמסתבר שיכול לומר מזמור זה, כפי מנהג המקום, דאין זה מטבע ברכה וכדו' דנימא שאין לו לשנות ממנהג אבותיו.

וגם בימי חודש ניסן וחודש תשרי, אין אומרים בהם למנצח ותפלה לדוד, דאף שאינם כ"ח וימי חנוכה ופורים, אכתי חשיבי כימי שמחה, כמבואר בתשובות הגאונים (שערי תשובה סי' שלז), דימי ניסן וימי תשרי הוו ימי שמחה. וכ"כ הכל בו (סי' מב).

ולגבי אמירת תפלה לדוד בחודש ניסן, ראה בילקו"י פסח כרך א' (סי' תכט, עמוד פא).

א הנה האבודרהם כתב גבי ביכ"נ שעושים בו מילה, שאין אומרים וידוי בביכ"נ זה, משום שיום זה הוא יום שמחה, ממילא גם לא שייך להזכיר בו "ביום צרה". והובא בברכ"י (סי' קלא סק"ד). ולכן כתב בשיירי כנה"ג (סי' קלא סק"ג), שלא לומר מזמור יענך ה' בכל יום שאין אומרים בו וידוי. וכ"כ מרן החיד"א בקשר גודל (סי' כ' אות ב). ודלא כמ"ש הרמ"א (סי' קלא ס"א), דאפי' בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח, מלבד בר"ח חנוכה ופורים וער"פ, וערב יוהכ"פ ות"ב. אבל מנהגינו שבכל יום שאין אומרים בו וידוי אין אומרים בו למנצח. וכ"כ הפר"ח (סק"א), והשלמי צבור (דף קנד), ובחסד לאלפים (סק"ד), ובבא"ח (פר' כי תשא אות יז), ושכן המנהג אצל קהל החסידים בעיה"ק ירושלים ת"ו.

והמתפלל בביהכ"נ של אשכנזים, והחתן אשכנזי, יש צד לומר שגם הספרדי יכול לומר מזמור יענך,

לומר קדושת ובא לציון בכוונה

קללה. אמר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר: בבוקר תאמר מי יתן ערב, ובערב

ב בגמ' סוטה (טז). אמרו, רשב"ג אומר משום ר' יהושע, מיום שחרב ביהמ"ק אין לך יום שאין בו

ג. כשצריכים להכריז בצבור על איזה דבר, כגון שיעור תורה וכדומה, יש להכריז קודם אשרי, ולא להפסיק בין אשרי ללמנצח. וכל שכן בשעה שהצבור אומרים אשרי או ובה לציון, כדי שלא תבטל כוונת הצבור. א)

ישראל. עוד הוסיפו לומר, וקרא זה אל זה ואמר, שלא היו יכולים לומר קדושה בתוך התפלה, שגורו שלא יענו קדושה, והיו אורבים להם אם יענו קדושה, ולאחר תפלה כשהיו האורבים הולכים להם היו קורים, וקרא זה אל זה ואמר, ומתרגמים אותו מפני החיבה. ואף דבזה"ו אנו אומרים קדושה בחטיבה אחת בתוך התפלה, לא ביטלו קדושה דסידרא, קא סברי שמא יגרום החטא וכו'. [ב"י סי' קלב].

ורבינו דוד אבודרהם (סדר שחרית ובה לציון) כתב הטעם באמירת קדושת ובה לציון, שהוא בעבור עמי הארצות המאחרין לבוא לתפלה, שלא יפסידו שמיעת הקדושה, דאמרי' בשלהי סוטה (טז). אמאי קאי עלמא, אסדרא דקדושה ואיהא שמייה רבא דאגדתא. ולכן תיקנו לתרגם סדר קדושה, כדי שיבינו עמי הארצות שאין מכירים לדבר בלשון הקודש, וכמו שאמרנו בפירושו הקדיש, ותקנו להם כאן כמו תפלה קטנה, אשרי, ואח"כ קדושה, וזכרון ציון, ות"ת, כמו שתקנו בלילי שבת ברכה מעין שבע עבור המאחרים לבוא לביהכ"נ. וגם מנתי האזכרות שיש בסדר קדושה זו, ומצאתיה י"ח הזכרות, כנגד שמונה עשרה. ע"כ.

אמירת התרגום בלחש

וראה עוד בב"י (סי' קלב) ובברכ"י (אות ג) מ"ש בשם תשובת הרדב"ז, כי טעם הדבר למען דעת כי יחיד מותר לומר תרגום סדר קדושה בלחש, וא"צ עשרה, כמו אם אומרה בלשון מקרא. וסיים מרן החיד"א, ואמרו שעל דרך האמת יש טעם נכון. ע"כ. וכ"ה במשנ"ב (סי' קלב סק"ד) שאין לומר התרגום ברבים, ואם אומרו בלחש תו לא מקרי ברבים. וזה מה שסיים הרמ"א, ואין לאומרה בקול רם.

ואמנם אף שכבר נהגו כולם לומר פסוקי התרגום בלחש, מ"מ אין להקפיד בזה כ"כ, אחר שהחיד"א בקשר גודל (סי' כ' אות ד) כתב בשם האר"י ז"ל, שהיה נוהג לאומרם בקול רם. וכתב בשע"ת, שאם מתפלל שלא בצבור יכול לומר גם התרגום בקול רם. וע"ע להחיד"א בניצוצי אורות (פר' תרומה דף קלב) דהש"צ אומר בלחש, אך היחיד אין להקפיד.

ג) מג"א, הו"ד במשנ"ב (סק"א), ובכה"ח (אות א').

תאמר מי יתן בוקר. אלא עלמא אמאי מיקיים [מאחר שקללה הולכת ורבה תמיד. רש"י], אקדושה דסידרא ואיהא שמייה רבא דאגדתא. ופרש"י, סדר קדושה שלא תקנוה אלא שיהיו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט, שאומר קריאתו ותרגומו והם כעוסקים בתורה, וכיון שנוהג בכל ישראל, בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן שתים, קדושת ה' ות"ת, חביב הוא. וכן יהא שמייה רבא מברך שעונים אחר אגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת, ושם היו נקבצים כל העם לשמוע, לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקידוש ה'. ובשבולי הלקט (סי' מד) כתב בשם רש"י, אחר התפלה היו קוראים מקרא משנה ושמועות, כדאמרי', לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. וכיון שרבתה העניות ולא היו יכולים לעסוק כ"כ, היו קורים בנביא, ובה לציון ואני זאת בריתי. ועוד הוסיפו לומר, ואתה קדוש וכו' שהקב"ה משרה שכינתו בתוכנו לשמוע תהלות ישראל, דאמרי' בבראשית רבה, אמר רבי חנינא על כל קילוס וקילוס שמשבחים ישראל להקב"ה, משרה שכינתו עליהם, ומ"ט ואתה קדוש יושב תהלות

והרשב"א בתשו' ח"ה (סי' ט) נשאל, מה טעם אומרים התרגום שבסדר קדושה בלחש, וכתב, ולומר היחיד קדושה, בין של יוצר בין של תפלה, בין בסדר קדושה, מדעתי שאינו אומר לא זה ולא זה, שכל דבר שבקדושה אינו אומר בפחות מעשרה. ומיהו אם בא לומר אותם פסוקים של סדר קדושה בנעימה כדרך שהוא קורא אותם בבית הספר, אומרים שא"ז אלא כקורא בנביא. וכן אמרו בשמו של הראב"ד ז"ל. ומ"מ נ"ל שאם בא לומר קדושה בין ביוצר בין בסדר קדושה בלשון תרגום אומר, ואינו נמנע. ועל כן נהגו בכל המקומות לומר בסדר קדושה בלחש אותם המקראות, ללמד דאפי' יחיד רשאי לומר קדושה בלשון ארמי בלחש. ע"כ.

ולדברי הזהוה"ק (פר' תרומה דף קלב) עיקר התקנה לומר קדושת תרגום הוא מפני שאין ליחיד רשות לאומרה בלחש, כדי שיוכל כל יחיד להתקדש בקדושה זאת.

ד. אף על פי שהלכה רווחת שכל דבר שבקדושה אינו נאמר בפחות מעשרה, מכל מקום הקדושה שאומרים באמצע "ובא לציון גואל", הנקראת "קדושה דסידרא", מותר ליחיד לאומרה, ואפילו בלא טעמי המקרא, אלא שטוב ונכון שיחיד יאמרנה עם טעמי המקרא, לצאת ידי חובת כל הפוסקים. (ד)

ה. מנהגינו לישיב בעת אמירת קדושת ובה לציון בשחרית, וכן במנחה של שבת, וכן ב"ואתה קדוש" שאומרים במוצאי שבת. וכן ראוי לנהוג. (ה)

אמירת קדושת "ובא לציון" ביחידות

שאמרו באגדה נתעטף הקב"ה כש"צ והראהו למשה בסיני ואמר כל זמן שישראל חוטאין כשיגיע עת צרה יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם. אבל אם בא לאמרו כך דרך קריאה בעלמא, אומר כדרך שאומרים אף האופנים וקראי דקדושה דרך קריאה. ע"כ.

זמרון החיד"א בקשר גודל (סי' י' אות יא) כתב, דהמנהג לומר קדושה דסידרא גם ביחידות. וכ"כ מהר"ח פלאגי ברוח חיים (סי' נט), דגם לפי הזוה"ק אפשר לומר קדושה דסידרא ביחידות, לפי שאומרים אותו גם בלשון תרגום. וראה בד"ז בשו"ת יבי"א ח"ה (סי' ד' אות ב-ד).

ד הנה דעת רב סעדיה גאון, הובא בסדר רב עמרם השלם (דף צו), שהואיל וק"ל כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה, אסור ליחיד לומר קדושה דיוצר, ולכן יש לו לדלגה. וכ"ד רב נטרונאי גאון.

אך שאר הגאונים כתבו שהיחיד אומר קדושה דיוצר. וכ"כ הרמב"ם בתשו' (סי' פא), שרק כשאומר נקדישך ונעריצך אין היחיד אומר קדושה, אבל קדושה דיוצר [וקדושה דסידרא] היחיד אומרם.

ודעת הרשב"א בח"א (סי' ריא), לחלק בזה בין אם אומרן בדרך קריאה לאומרם דרך בקשה. ודימה ד"ז לאמירת י"ג מדות, דכל שאומרן דרך תפלה ובקשת רחמים, אין נאמרין ביחיד, וכדבר שבקדושה הן, כמו

לשבת בעת אמירת "קדושה דסידרא"

החכמים חשבו שקדושת יוצר וקדושת סדר יומא הוא דבר מיוחד לצבור, ואינם ראויים ליחיד, כאומרם כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה (ברכות כא:), ואבא מארי פירש וכו' וראיתי תשובה בכתב ידו למי ששאל אותו בזה הענין, שבקדושת יוצר הוא סיפור איך מקדישין המלאכים, וקדושת סדר יומא היא קריאת פסוקים כמי שקורא בספר ישעיה וספר יחזקאל. ואין הכוונה באומרם שהקדושה לא תהא בפחות מעשרה, אלא אם נקדיש אנחנו בקדושת התפלה. שאנו אומרים בה נקדישך ונעריצך בקדושת המלאכים, ואח"כ אנו מזכירין קדושת המלאכים ואומרים ככתוב וכו'. ע"כ. ובספר המחכים [לרבי נתן ב"ר יהודה בן דורו של הרשב"א] כתב, קדושה מיושב, שאינו אלא כסיפור דברי המלאכים, ואינו אומר ימלוך וכו', שאין המלאכים אומרים אותו. ע"ש. ועיין בכה"ח (סי' נט סק"ט) שכתב, דקדושת יוצר וקדושת ובה לציון צריך לאומרם מיושב, ולא מעומד, וכדמשמע משעה"כ (דרוש ד' דחזרת העמידה), ובפרי עץ חיים, ודלא כדמשמע בא"ר (סק"ה) והביאו הפמ"ג (א"א סק"ב).

ה כבר הזכרנו לעיל מ"ש בשבולי הלקט (סי' מד) דאמירת קדושת ובה לציון באה במקום קדושה של התפלה שגזרו עליה שלא לאומרה, ואין לשנות ממנהג אבותינו. ע"ש. ומזה נראה דמשי"ה נהגו לומר קדושה זו מיושב, שהרי עיקר קדושה זו באה לאחר שגזרו שלא לאומרה, ולכן חששו לאומרה מעומד שלא יתגלה הדבר. ואנו ממשכינים במנהג זה. וטעם נוסף לזה הוא שדימו קדושה זו לקדושה דיוצר, דשם אומרים הקדושה בשיבה ע"פ המבואר בזה"ק (פר' תרומה דף קלב), ובשעה"כ (דרוש ב' דחזרת העמידה דף לח), ופרי עץ חיים (שער חזרת העמידה פ"ד), והובא בשלמי צבור (דף צח), ובמג"א (סי' נט סק"ב) ועוד אחרונים. והפוסקים הישוו בכמה דברים דין קדושה דיוצר לקדושה דסידרא, וכגון אם יחיד יכול לומר הקדושה בלא ניגון בטעמי המקרא, [ראה בשו"ת יבי"א ח"ה או"ח סי' ז'], ממילא גם לגבי אמירת הקדושה מיושב יש להשוות קדושה דסידרא לקדושת יוצר. וראה מ"ש בזה בשו"ת שערי רחמים (זי"א), סי' ד'), והביא שם תשובת רבינו אברהם בן הרמב"ם (בראש ספר מעשה רוקח) שכתב בזה"ל: הרבה מן

ו. אין לצאת מבית הכנסת קודם קדושת ובא לציון, לכל הפחות, דכיון שהעולם מתקיים על זה צריך ליהדר מלולזל בזה. ולתחלה לא יצא מבית הכנסת עד סיום התפלה כולה. ונהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושת ובא לציון. אך אם חולץ של רש"י ומניח רבינו תם, שפיר דמי לקרוא בהם קדושת ובא לציון.⁽¹⁾

ז. קודם הוצאת הספר תורה בשני וחמישי אומרים חצי קדיש, ולאחר אשרי ובא לציון אומרים קדיש תתקבל. וביום שיש בו מוסף אומרים קדיש תתקבל מיד אחר החזרה, קודם קריאת התורה.⁽²⁾

ח. שליח צבור שטעה ואמר קדיש תתקבל קודם אשרי ובא לציון, יחזור ויאמר קדיש תתקבל פעם שנית, לאחר ובא לציון.⁽³⁾

אמירת קדושת "ובא לציון" במוצאי שבת

קיסר המשילני. רש"י, שבת נמי דמרי צבי, אמר ליה הכי קאמרי לך, מי יימר דהאידינא שבתא, א"ל נהר סבטיון יוכיח, ובעל אוב יוכיח, קברו של אביו יוכיח, שאין מעלה עשן בשבת. אמר לו ביזיתו ביישנתו וקללתו. ובמדרשים מבואר, ואמר לו מלאך ששמו דומה דן אותנו בכל יום, ובער"ש עם חשכה בת קול יוצאת ומכרות ואומרת הנח לרשעים אלו וינחוו. ובמוצ"ש עם חשכה צועק המלאך שהוא ממונה על הרוחות אלו ואומר, חזירו לכם לגיהנם למות, שכבר השלימו ישראל סדריהן. וכ"כ בעל השאלות, מכאן רמז ליהי נועם במוצ"ש וימים טובים שחלו להיות בשבת, ועל כן נהגו לאומרו בנחת ובנעימה. וגם הקדי"א אותו בנחת, לעכב כניסתן בדין.

ומה שכתבנו לגבי אמירת ואתה קדוש במוצ"ש, הנה הטור (סי' רצה) הביא בשם רב עמרם גאון הטעם לזה, לומר קדושה דסדרא בנעימות באפוקי שבתא, כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם, כדי להאריך מנוח לרשעים מלחזור לגיהנם, כדאמרי' במוצ"ש צועק מלאך שהוא ממונה על הרוחות חזרו לגיהנם, שכבר השלימו ישראל סדריהם. ע"כ. גם בשבולי הלקט (סי' קכט) כתב, דנפשות הרשעים חוזרים לגיהנם, ומפורש בתנחומא שבמוצ"ש יוצאת בת קול ואומרת לרשעים צאו לגיהנם, שכבר השלימו ישראל סדריהן. ובסנהדרין (פרק ג' מיתות, סה:) ואף שאלה זו שאל טורנוסרופוס את ר"ע מה יום מיומיים, אמר לו ומה גבר מגוברין, א"ל דמרי צבי, נאדוני חפץ לגדלני, המלך

שלא לצאת קודם "ובא לציון" - להניח תפילין של ר"ת קודם ובא לציון

י"ח דאורייתא של מצות תפילין, אנו נוקטים עיקר לדינא כדעת רש"י, אבל לא לענין אמירת קדושת ובא לציון עם תפילין. ודו"ק. נמ"ש שבזמן מן הניחו תפילין של רש"י בלבד, איני יודע מהיכן ידע זאת, הרי מרן כתב שיר"ש יניח גם תפילין של ר"ת, ובודאי היו הרבה יראי שמים שהניחו גם בזמנו של מרן גם תפילין של ר"ת. וזה המחבר דרכו לפרוך כל מה שמרן זיע"א אמר, ולדעתו רבו הרב אול"צ מעולם לא טעה, ומרן זיע"א מעולם לא צדק. והוא רחום יכפר עון של אותם בעלי תשובה שאינם מתבטלים כלפי גדול הדור.

ז. כן כתבו התוס' במגילה (כג: ד"ה חד אמר), שבימים שיש בהם מוסף אומר הקדיש קודם שיוציא הס"ת, ובימים שאין בהם מוסף אין גומר הקדיש קודם.

ח. חנה קדיש תתקבל קאי גם על הקדושה דסידרא והתחנונים שבכרוך אלהינו. וראיה לזה מהא"ר (סי' תרצג סק"ה) משם מיי"ט, דבערבית ליל פורים יאמר

ו) ש"ע (סי' קלב ס"ב). וכתב במשנ"ב, דלפי מה שנתבאר לעיל דנכון להדר לאומרו בצבור, ממילא צריך ליהדר שלא לצאת מקודם אפי' אם ירצה לאמרם בפני עצמו, אם לא בשעה"ד.

וראה לעיל (סי' לד) שהבאנו מ"ש חכ"א בקונטרס פנחס יפלל, להעיר על מנהג מרן אאמור"ר להניח ר"ת קודם קדושת ובא לציון, שהרי מרן כתב בש"ע (סי' כה סי"א): נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושת ובא לציון. וא"כ איך נוכל לעשות נגד מרן. אולם פשוט הוא שכוונת מרן בש"ע, שלא לחלוץ התפילין עד אחר קדושת ובא לציון, היינו שלא יסארו בלא תפילין כלל בעת שאומר קדושת ובא לציון, ואם אומר קדושה זו עם תפילין דר"ת, אין בכך מניעה. ואע"פ שלפי דעת מרן העיקר הוא תפילין דרש"י, מ"מ הרי מרן עצמו כתב שיר"ש יניח תפילין של ר"ת, ובודאי שהאומר קדושת ובא לציון עם תפילין דר"ת חשיב כאומר קדושה זו עם תפילין. שרק לענין לצאת

ט. במקום שנוהגים להקל שאחד אומר החזרה ואחר אומר קדיש תתקבל, יש להעלים מהם עין, על פי דברי הרב עיקרי הד"ט בשם הרב פחד יצחק שהתיר מטעם שאומרים תתקבל "צלותהון ובעותיהון". ועל כל פנים לכתחלה בודאי שראוי שהשליח צבור עצמו יאמר קדיש תתקבל. וכל שכן למנהגינו שאומרים צלותא ובעותא עם צלותיהון וכו'. ולכן במקום שיש שם שני אנשים שיש להם יאר-צייט, ושניהם מחלקים התפלה ביניהם, שהאחד מסיים החזרה וחבירו אומר אשרי ובה לציון וכו', לכתחלה השליח צבור הראשון הוא זה שיאמר את הקדיש תתקבל, ולא השליח צבור השני. (ט)

המשנ"ב (שם סק"א). ומינה להכא דעכ"פ בדיעבד חוזר ואומר תתקבל.

תתקבל אחר העמידה, ואחר מקרא מגילה וקדושה דסידרא יאמר תתקבל פעם שניה, ושכן נוהגים. וכ"כ

מי שלא היה שליח צבור בחזרה, אם יכול לומר קדיש תתקבל

וכמ"ש באשל אברהם (או"ח סי' נג ס"ב), דסוגיא דעלמא שלא לשנות המתפלל בין לחש לחזרה, או קודם שירה חדשה. וכ"כ ביוסף דעת הנ"ל, שאין המנהג לחלק. ובשו"ת ישכ"ע ח"ח (סי' כ' אות כט) כתב, דאין נכון לנהוג כן, בפרט קדיש תתקבל, שזה שייך רק למי שהתפלל חזרת העמידה, שמן הדין לא צריך לפסוע ג' פסיעות בסיום החזרה, כמבואר בסי' כג, מפני שסומך על ג' הפסיעות של הקדיש שאחר ובה לציון, וכמ"ש הבאה"ט והמשנ"ב, וסיים, ומכאן דקדקו האחרונים שאין לש"צ לדבר ביני וביני בשיחה, לא מעניני התפלה, כי הקדיש חוזר על התפלה. הרי דחיוב הקדיש שאחר ובה לציון מוטל ע"ז שאמר החזרה, שע"ז מועילין לו הג' פסיעות ואף אם הראשון עשה ג' פסיעות אחר החזרה, מ"מ הפסיקה של תתקבל שאומר בתוך הקדיש היא חוזרת בעיקר על תפלת החזרה, ומכיון שהשני לא אמר החזרה, על כן יש למנוע המנהג הגרוע הזה שנהגו ביותר אצל האשכנזים, ויש למחות בידם. וע"ע בשו"ת צפנת פענח (סי' ז').

והנהגה הב"י (סי' קכד) ה"ד הרמב"ם (בפ"ט מהל' תפלה) דמשמע מדבריו שאין הש"צ צריך לפסוע ג' פסיעות אחר החזרה. ולפ"ז לכאורה קדיש תתקבל יש לו קשר הדוק עם תפלת י"ח, ולכן הש"צ סומך על הפסיעות שפוסע בסוף קדיש תתקבל. ומעתה אין להחליף חזנים בינתיים. וכן מבואר מדברי התורה"ד (סי' טו), ע"פ מה דאיתא בירושלמי (פ"ד דמגילה ה"ד), אין פורסין על שמע פחות מעשרה, התחילו בעשרה והלכו להם מקצתן, גומר. אין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה. התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן, גומר. ע"כ. וכתב ע"ז בתורה"ד, שאם התחילו להתפלל שחרית בעשרה, ולאחר הקדושה יצאו מקצתן, רשאי הנשואים לגמור

יז. הנהגה ביוסף דעת (סי' שעו ע"מ רצד) הביא בשם מהר"ם מינץ (סי' מג) שיכולים לחלק, שאחד יתפלל בלחש ואחד יתפלל בקול רם. וכן נראה מדברי האבודרהם שהובא ברמ"א (או"ח סי' קג ס"ה). וכ"ד הרב עיקרי הד"ט בשם הרב פחד יצחק. ועיין ברמ"א (י"ד ס"ס שעו) שכתב, דמי שאינו יכול להתפלל כל התפלה, השני יתפלל מאשרי ובה לציון. וכ"פ בבאה"ל (סי' קלב). גם בשו"ת בנימין זאב (ס"ס רא) כתב, כשיגיע ש"צ לובא לציון, יושב הש"צ, ומתחיל אותו האבל מאב או מאם מובא לציון וכו', ומשלים. וכ"ה מנהג אשכנז. ע"כ. וכ"כ בספר חזון למועד (פרק כד סק"ד) בשם ספר יש נוחלין [מאבי השל"ה], שכתב, ואשר אין לו כח להתפלל כל התפלה, יתפלל לכל הפחות למנוח ובה לציון. ודוחק לומר שכוונת הרמ"א לומר דיתפלל עד אשרי, והשני יאמר אשרי ובה לציון בקול רם, והש"צ יחזור לומר קדיש תתקבל, דכל כי האי בעי ליה לפרושי, ומסתמות הלשון משמע דהשני ממשיך אשרי והלאה כסדר, כולל קדיש תתקבל. וכמ"ש בבנימין זאב הנ"ל. ועכ"פ אין מכאן ראייה למנהג הספרדים, דשמא כ"ז למנהג האשכנזים שנהגו כן. שהרי לדידם מקפידים מאד לעבור לפני התיבה בשנת האבל על אב ואם, ולכן החליפו את הש"צ אחר העמידה. אבל לדידן שאיננו מקפידים כ"כ לעבור לפני התיבה בשנת האבל, לכן לא פשט המנהג לחלק את התפלה לשנים.

יח. בספר משנת יעקב ח"ב (סי' קכד), ובח"ג (בהוספות לח"ב או"ח סי' קכד) כתב, שרואים לפני גדולים שעושין כן, שאחד אומר שמונה עשרה בקול רם, וסומכים על תשובת מהר"ם מינץ, וגם היד שאול לא פקפק ע"ז, רק כתב דאנן לא נהגינן הכי. ואמנם לכתחלה אין לאחר לומר קדיש תתקבל, אלא מי שאמר את החזרה,

קדושה תפלה, ע"פ גזרה שהיתה, ולכן לא נתקן לומר קדיש תתקבל עד אחר קדושה דסידרא. וכ"כ בנועם מגדים. לפ"ז הש"צ הוא זה שצ"ל הקדיש תתקבל. ובפרט לפי מאי דמשמע מהאגור (סי' צד) דקדושת ובה לציון היא מצוה בפני עצמה, ומה"ט ממתנינים בשבת וי"ט לאומרה עד מנחה.

וז"ל האגור: השיב הראב"ד טעם על הקדישים שאומר בתפלה וכו', קדיש אחר סיום התפלה, כי היא מצוה בפני עצמה, וקדיש אחר קדושה והוא דבר שבקדושה, וקדיש אחר מזמור וכו'. ע"כ. וממ"ש והוא דבר שבקדושה, משמע דאיירי על הקדושה דפתח ביה, ודוחק לומר דקאי גם על תפלת שמונה עשרה, דמסתמא קאי על מ"ש "וקדיש אחר קדושה".

וראיתי מי שכתב לדמות ג"ד למה שדן בשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' יד), ואנא אמינא דל"ד כלל, דהנה שם יצא לרון במי שהוא בתוך י"ב חודש על אב ואם, והש"צ הגיע לקדיש דישתבח, והוא עודנו באמצע פסד"ז, כך שלצורך עצמו עדיין לא הגיע זמנו לומר קדיש, האם יכול לומר הקדיש לצורך הצבור שהגיעו לישתבח, או לא, וכתב שם, דיכול לומר הקדיש, דסו"ס בא להוציא הרבים י"ח בקדיש זה, וממילא אפי' שהוא עדיין לא הגיע לישתבח בכל זאת יכול לומר הקדיש. ומיהו איני מתיר בכך אלא למי שהוא עומד בתוך הזמירות, דאז יש לו שייכות בקדיש זה, כיון שכבר קרא מזמורים דשייכי לעולם היצירה. אבל אם עדיין לא התחיל הזמירות לא יאמר קדיש וברכו להוציא הצבור י"ח, דבזה עדיף טפי שיאמר קדיש אחד מן הצבור שהוא עצמו ג"כ חייב בו, ולא יאמר אותו זה שאין לו שייכות בקדיש זה כלל. ע"ש. וגם בנ"ד כיון שאין לו שייכות לקדיש תתקבל, כיון שהוא לא אמר את החזרה, אינו יכול להחליף את הש"צ באמירת קדיש תתקבל, אלא דוקא הש"צ שחזר התפלה צ"ל קדיש זה.

אך י"ל, דגם בנ"ד כל אחד מהצבור שהתפלל שם תפלת הלחש, שייך עדיין בקדיש תתקבל, שהרי בלשון הקדיש אנו מבקשים שהקב"ה יקבל את תפלתנו ברצון, וזה קאי הן על תפלת הלחש של הצבור, והן על תפלת החזרה, וא"כ אף שזה לא שייך בתפלת החזרה, אכתי שייך בלשון זה מכח תפלת הלחש.

תרע, שהרי בתפלת ערבית איכא נמי קדיש תתקבל, וע"כ דקאי על תפלת הלחש ג"כ. אלא דאכתי איכא למימר, דדוקא בערבית שלא תיקנו חזרה, בהא קדיש תתקבל קאי על תפלת הלחש, אבל במקום שתיקנו חזרה, כמו בשחרית ומנחה, הקדיש קאי על החזרה.

סדר קדושה וקדיש, שכ"ז מגמר תפלת שמונה עשרה הוא, לכן אין אומר ש"צ קדיש שלם עד אחד סדר קדושה, ואותו קדיש חוזר על תפלת שמונה עשרה, שהרי אומר תתקבל צלותא. ע"כ. נמצא שתפלת שמונה עשרה נמשכת ונגמרת עד לאחר קדיש תתקבל. וממילא אין אחר יכול לומר קדיש תתקבל, אלא דוקא זה שאמר את החזרה, דהקדיש חוזר על תפלת החזרה. אולם הר"ד אבודרהם כתב, שיש לחלק בין אם הש"צ התפלל לחש קודם החזרה, או לא, דבאם לא התפלל לחש פוסע אחר החזרה. וכן נראה מדברי הרשב"א. וכ"פ הרמ"א שם. ולכאורה לסברתם אין קשר כ"כ בין קדיש תתקבל לחזרה, שהרי לסברתו מי שלא התפלל לחש פוסע מיד אחר החזרה, ואינו סומך ע"מ שפוסע בקדיש תתקבל, ולפ"ז יכולים להחליף חזנים אחר החזרה.

אולם ראיתי מי שכתב לדחות זאת, דעיין במג"א שם (סי' יג) שביאר, שלדעת האבודרהם מה שצריך לפסוע אחר החזרה הוא כדי להיפטר על התחנונים של עצמו, כגון אלהי נצור. והקדיש תתקבל הוא על החזרה. ולפ"ז גם להאבודרהם יש קשר בין קדיש תתקבל לחזרה, ואין להחליף החזנים. ועיין בפרישה (סי' קלב סק"ד) שכתב, דמה שהטור לא הזכיר שצ"ל בקדיש תתקבל עושה שלום וכו', היינו מפני שהוא נטילת רשות וסיום תפלה [חזרה]. ולדבריו, אין לחלק לשני בני אדם. ועיין בכה"ח (נה אות לה-לט) שכתב, שדעת מרן הב"י כד' הרמב"ם בתשו', שהקדיש אינו חלק מהתפלה, ולעולם אין אומרים קדיש בלי עשרה. שו"ר מ"ש בזה בשו"ת יבי"א ח"ה (דף ל. והלאה).

ולכאורה ד"ז תלוי במה שיש לחקור בטעמא דהאי מילתא שאנו אומרים קדיש תתקבל רק אחר קדושת ובה לציון, ולא מיד סמוך לחזרה. דאי נימא שהטעם לזה הוא מפני דאסור להוסיף על התפלה, ותתקבל הוי ג"כ בקשה, וכיון דמתפלל הש"צ הוי כמוסיף, לכך מפסיק בקדושת ובה לציון, ואח"כ אומר קדיש, שלא יראה כמוסיף על תפלת שמונה עשרה. וכמ"ש בשו"ת צפנת פענח ח"א (סי' יב). [ושם ביאר הטעם לאמירת תתקבל, משום דמבואר בירושלמי (פ"ד דברכות ה"ג), דלאחר י"ח ברכות צריך התלמיד לומר לרבו תשמע תפלתך. וזהו שאומר הש"צ לצבור מיד אחרי שמונה עשרה]. ולפ"ז אין קפידא שדוקא הש"צ שאמר את החזרה הוא זה שיאמר הקדיש תתקבל. [אלא שלדבריו צ"ב דא"כ גם במנחה למה אומרים תתקבל מיד אחר החזרה]. אבל אי נימא דטעם הדבר שאומרים הקדיש אחר ובה לציון מפני דקדושה דסידרא היא במקום

י. אם השליח צבור שאומר את החזרה אינו יכול לגמור שארית התפלה מאיזה סיבה שהיא, ואינו אומר קדיש תתקבל כדי לעשות בו הג' פסיעות, יפסע ג' פסיעות תיכף אחר תפלת החזרה. (י)

יא. מנהיגינו לומר תתקבל צלותא ובעותנא עם צלותיהון ובעותיהון דכל בית ישראל. [כדי לכלול את עצמינו עם כלל ישראל]. והנוהגים לומר תתקבל צלותיהון ובעותיהון דכל בית ישראל, יש להם על מה שיסמוכו. ונכון יותר לומר "קדם אבונא דבשמיא" ולדלג תיבת וארעא. (יא)

(ס"ג) האריך בזה והעלה, דש"ד להחליף ש"צ אחר החזרה, דמכיון שהחליפו אחר, אותם ג' פסיעות עולים לש"צ הקודם, שהרי הוא קם תחתיו, ומנא לן לומר דלא מהני. ובוה נרויח שאף אם נאמר שהרמ"א שפסק כהרד"א שיש לש"צ שלא התפלל בלחש לפסוע ג' פסיעות אחר החזרה, זהו משום שכך נהגו שהחמירו על עצמם לחוש לכל השיטות, ולא משום דס"ל שהעיקר כהאבודרהם, מ"מ גבי להחליף ש"צ י"ל דש"ד אליבא דכו"ע. ומה שטען בישכ"ע [הנילן] שהפיסקא של תתקבל חוזרת בעיקר על החזרה, ומכיון שהשני לא אמר החזרה איך יאמר תתקבל צלותנא, לע"ד אינה טענה מספקת, שהרי אותו ש"צ הוא שליחם של כל הצבור, ובכלל אותו צבור נמצא גם הש"צ השני, והו"ל כאילו גם הוא אמר את החזרה. ובישכ"ע נרגש מזה וכתב, שלא כולם מקשיבים לכל החזרה, וע"ז יש להשיב, דאיה"נ יקפיד להקשיב היטב לחזרה.

אלא שיש לעיין בזה, דהיאך דחה בפשיטות, שיקפיד להקשיב בחזרה, הרי הכא איירינן שאחר החזרה הש"צ שאמר החזרה רוצה שאחר יחליפנו, ומאן יימר לן ששם לבו לכל ברכה וברכה מהחזרה בלא שיסיח דעתו לדברים אחרים.

(י) כ"ב בכה"ח [הנילן] דנ"ל שאם הש"צ אומר החזרה אינו יכול לגמור שארית התפלה מאיזה סיבה שהיא, ואינו אומר קדיש תתקבל כדי לעשות בו הג' פסיעות, שיעשה ג' פסיעות תיכף אחר החזרה. ועיין בשו"ת הלק"ט (ח"ב סי' שז), ובשו"ת מנחת אהרן (סי' רסו).

יא) מזה שכתבנו לומר צלותנא וכו', כ"כ הגר"ח פלאגי' בכה"ח (סי' יג אות כא), ודלא כמ"ש בספר טהרת המים (מע' ק' אות נו) שאין לומר כן, ונסתייע מתשו' הרשב"א בכה"ח (סי' נד).

ומזה שכתבנו לדלג תיבת וארעא, ראה להלן קונטרס הנוסחאות הע' פג. ובעין יצחק ח"ג (עמ' קע).

וראיתי שצינו שכ"כ בשו"ת נו"ב (מהדור"ט סי' ז) דאף שיצאו חלק מהעשרה יכולים לומר קדיש תתקבל, דקאי על תפלת הלחש. ואע"פ שבתפלת שחרית משמע מלשון הרמ"א (סי' נה ס"ג) דדוקא אם התחילו החזרה כשהיו שם עשרה, ויצאו מקצתן, דבוה יכולים להמשיך אשרי ובה לציון, ולומר קדיש תתקבל, ומשמע דאם היו עשרה בתפלת הלחש, וטרם שהתחילו בחזרה יצאו חלק מהעשרה, [ולכן לא אמרו חזרה], דבוה אינו אומר קדיש. צ"ל דיש לחלק ביניהם, דתפלת ערבית הואיל ולא תיקנו בה חזרה, ממילא קדיש תתקבל קאי אתפלת הלחש, אבל בשחרית ומנחה דאיכא חזרה, קדיש תתקבל שלהם קאי על החזרה. ע"ש. שו"ר שדן בכ"ז בשו"ת וללוי אמר ח"א (סי' ג) וג"כ נגע בחילוק שיש בין תפלת ערבית לשחרית ומנחה, ושוב כתב בשם התהלה לדוד (סי' נה אות ג) דאם התפללו שחרית או מנחה בלחש בעשרה, וא"א לעשות חזרה, כגון שעבר זמנה, או שיש אונס, צריכים לומר קדיש שלם כמו בערבית על תפלת הלחש. ע"כ. ומבואר, דאיין לחלק בין שחרית ומנחה לערבית. ע"ש. ולפי"ז אם החליפו הש"צ אחר החזרה, יכול השני לומר קדיש תתקבל. אולם לכתחלה אין לעשות כן, שהרי מרן (סי' קכ ס"ה) כתב, דאיין הש"צ המסיים את החזרה פוסע ג' פסיעות, אלא סומך על קדיש תתקבל. ולפי"ז אם מחליפים ש"צ אחר החזרה, חסר לראשון ג' פסיעות על סיום תפלת החזרה. ולכן לכתחלה אין לעשות כן. אך אם עושים כן יש להעלים עין מהם, וטוב שבכה"ג הראשון יאמר עושה שלום אחר החזרה, ויפסע ג' פסיעות כמו בסיום תפלת הלחש. וכ"כ בקצות השלחן (סי' כב אות יא) הובא בשו"ת הג"ל. וכן השיב לי מרן אאמור"ר זיע"א.

ובכה"ח (סי' קכ ס"ק כח) משמע דשפיר אחר יכול להיות ש"צ אחר החזרה, במקום צורך. וע"ע בקצוה"ש (סי' קכ ס"ק כח), ובשו"ת רבבות אפרים ח"א (סי' צו). ואחר שנים יצא לאור שו"ת אדרת תפארת ח"ג, ושם

יב. אם היו עשרה והתחיל השליח צבור לומר את החזרה, ויצאו מקצתן, נתבאר לעיל שימשיך לומר את החזרה כולה אפילו שאין שם מנין. ואפילו אם יצאו מקצתן קודם הקדושה, ימשיך באמירת החזרה והקדושה. אבל קדיש תתקבל אינו אומר. [ולדעת הרמ"א יש להם לומר גם קדיש תתקבל]. והוא שישאר רוב מנין. ומכל מקום עבירה היא לצאת, ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו [ירושלמי]. אבל אם נשאר עשרה מותר לצאת [מרדכי פ"ב דמגילה, רמ"א]. ואם יצאו מקצת מהעשרה אחר שהתחילו יוצר, לא יאמרו חזרה. (ב)

היו עשרה בחזרה, ויצאו מקצתן, אם יגמור החזרה

בש"ע (ס"ג נה ס"ב). וע"ע בשו"ת נו"ב (האו"ח ס"ד ז). והרשב"א כתב בזה"ל: שאלת הא דאמרי' בירושלמי אם התחילו אין מפסיקין, מי אמרי' אפי' התחילו באבות גומר אפי' קדושה, או לא, תשובה, מסתברא ודאי דאומר קדושה, והביא ראיה לדבר. ע"כ. ומבואר, דאף שקדושה אומר אפי' בלא עשרה, אבל קדיש אינו אומר. וכ"כ בשו"ת כנה"ג, ובפר"ח, ובבאה"ט, ובשע"ת, שאינו גומר אלא קדושה, וכן שאר ברכות העמידה, אבל לא קדיש שלם שאחר התפלה. וכן משמע לשון הש"ע. ולזה הסכים בשלמי צבור. **ואם** יצאו מקצת מהעשרה באמצע קריאה"ת, אם יכולים להפטר, או לומר קדיש בסיום הקריאה, ראה בשו"ת יבי"א ח"ז (האו"ח ס"ב כ).

(יב) הנה במשנה (פ"ד דמגילה) שנינו: אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאין כפיהם, ואין קורין בתורה וכו' בפחות מעשרה. ובירושלמי שם (ה"ד) אמרו, התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן, גומר. והביאוהו הרי"ף והרא"ש. ורבי דוד אבודרהם הביא תשובת הרמב"ם (ס"ו סא) שכתב בזה"ל: התחילו בעשרה ברכת יוצר והלכו להם מקצתן, משלימין ואומרים הקדושה של יוצר, וכן בקדושה של תפלה, אבל קדיש לא יאמר עד שיהיו שם עשרה, שאין הקדיש חלק מאשר התחילו בעשרה. ע"כ. והיינו, דכשם שאם התחילו יוצר בעשרה ויצאו מקצתן, אומרים קדושה של יוצר, כך אם התחילו באבות משלימין הקדושה וכל שאר התפלה. אבל קדיש לא יאמרו. וכן מבואר בב"י (ס"ג נה). וכ"ה

ספרדי הלומד משנ"ב - צריך ללמוד בספרי הפוסקים לדעת ד' מרן

והגר"ח קנייבסקי (בקנ"ו אליבא דהלכתא גליון לט) כתב בכתב ידו בזה"ל: הנה ידידנו וכו' סידר כל מנהגי הספרדים והמקובלים על או"ח, כי המשנ"ב לא דיבר בדרך כלל רק על מנהגי האשכנזים. עכ"ל.

וכבר כתב כן בהקדמתו לספרו שונה הלכות ח"א וז"ל: לפי שהמשנ"ב כותב תמיד שאנו נוהגים כהרמ"א, ולא באנו כמכריעים ההלכה בהחלט וכו', וממילא אחינו הספרדים הפוסקים כהמחבר יראו את אשר לפניהם בגוף הש"ע. ע"כ.

והם הם הדברים שהתריע מרן זיע"א במשך עשרות שנים, ודיבר בזה גם במעמד אלפי בני תורה בכנס שע"י ארגון "דרשו", וב"ה שדבריו עשו פירות שגם מרבני האשכנזים הן הן יודו שאכן המשנ"ב פעמים רבות נטה קו מדברי מרן הש"ע, ואין לספרדים להורות תמיד כדעת המשנ"ב, אלא לאחר העיון.

וראה בקנ"ו הנ"ל מאמר מאחד מראשי ישיבת פונבז' שגם הוא כתב כיו"ב בזה"ל: "והגם שהעדה הספרדית יש לה פוסקים מדורות קודמים, עכ"ז יש נחיצות ללמוד משנ"ב המבאר את דברי המחבר והרמ"א". ע"כ.

ואמנם הרמ"א (ס"ג נה ס"ג) כתב: שיאמרו גם הקדיש שלאחר החזרה, שהוא שייך לתפלה, שהרי אומר תתקבל צלותיהון וכו', אבל אין קורין בתורה, שהוא ענין אחר. וע"ש בשע"ת שסיים, שהעולם נהגו כהרמ"א והמג"א. ע"כ. והיינו, חצי קדיש שאחר החזרה, וקדיש תתקבל שאחר וכו' לציון. כמבואר בפמ"ג ובמשנ"ב (ס"ק יח). אך מנהג זה הוא דוקא אצל האשכנזים ההולכים בעקבות הרמ"א. אבל דעת מרן אינה כן וכמבואר, וכן יש לנהוג לדידן. וכן מבואר במאמר (סק"ד), ובקש"ע (ס"ו טו אות י'), וכה"ח (אות לה). ובשו"ת תבואות שמש ח"א (ס"ו יז).

ואף שבמשנ"ב סתם דבריו לומר קדיש אחר החזרה בכה"ג, הנה לדידן אין לנהוג כן. וכידוע שפסקי המשנ"ב פעמים רבות שאינם לספרדים ההולכים בעקבות הוראותיו של מרן הקדוש ז"ל. כי הרב ע"ה בתוך עמו ישב, וכולם היו אשכנזים, לכן לא ראה לנכון להדגיש ולחלק ההלכה בין אותם שקיבלו הוראות מרן, ולאותם שקיבלו הוראות הרמ"א. [ומכאן שספרדי הלומד משנ"ב על סדר הש"ע, צריך לעיין בספרי הפוסקים הספרדים, כדי לדעת כיצד לנהוג למעשה לדידן שקיבלנו הוראות מרן].

יג. אומרים שיר של יום, ויש שנהגו לומר "היום יום אחד בשבת קודש" ויש שאומרים "היום יום אחד בשבת" בלי תיבת קודש. ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ויש נוהגים שבימים שיש בהם מזמור מיוחד לאותם ימים, כגון בראש חודש [שנוהגים לומר מזמור "ברכי נפשי"], ובחנוכה [שנוהגים לומר "מזמור שיר חנוכת הבית"], ובפורים [שנוהגים לומר מזמור

וכמה אברכים בעלי תשובה, מתוך תמימות הולכים אחר הרב הנ"ל שמבלבל אותם בהלכה. וכמעט בכל הלכה יש מה להעיר על דבריו. ומה שטען בהקדמה שם שיש בזה מלבין פני חבירו ברבים וכו'. הנה גילה בזה עם-ארצות, דהרי ז"ל הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ה"ח): המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו וכו', וכל המלבין חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב. בד"א בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים, ומפרסמים חטאו ומתפרים אותו בפניו, ומקללין אותו וכו'. ע"כ.

והיוצא מדברי הרמב"ם שאם יש איזה חכם שפוסק בלי שכל והגיון, וטועה בהלכה, מותר להכלימו ברבים כדי שלא יימשכו אחריו. ואלו דברים ברורים. ואברכים רבים מיצרים על דברי המחבר הנז', שפעמים מביא דבריו של מרן זיע"א אבל כנגדם מביא פוסקים אחרים, ואף שמרן זיע"א הביא את דבריהם והשיב עליהם, בכ"ז פוסק שלא כדעתו כאילו אין בדבריו של מרן זיע"א ממש.

צא וראה איזה מכשולות יכולות להיגרם ע"י מי שפוסק הלכות ואינו בקי בדברי האחרונים החשובים, וכגון במה שפסק ברדיו שהעומדים במרפסות, שנים מכאן ושנים מכאן ושלשה מכאן וכו', מצטרפים לאמירת חזרה וברכת כהנים וברכת התורה. הסתמך על המשנ"ב, אך א"א להתעלם מדברי הראשונים, הרמב"ן, הריטב"א, הריקאנטי, מהר"ש בן הרשב"ץ [הרשב"ש], ומדברי מרן הש"ע בסעי' יג, וכן 35 גדולי האחרונים שכתבו שזו ברכה לבטלה, כמו: הכנה"ג, המהריק"ש, מהר"ם בן חביב, דבר משה, החקרי לב, הגר"א [לצד אחד], משכנות יעקב, א"ר, שלמי צבור, הגאון מליסא, ח"א, פתה"ד, כה"ח, בית עובד, ערוה"ש, זר"א, מאמר"ר, מלכי בקודש, מהר"ש לניאדו. בית שלמה, אפיקי מגינים, שבט הלוי, ועוד, שלדעת כל אלה המצרף העומדים במרפסות ואומרים חזרה וברכת כהנים הוי ברכה לבטלה. וגם הרשב"א שעליו סמכו הפר"ח ודעמיה להקל, נקט בלשון אפשר. ואף שיש חולקים איך אפשר להורות ולהתעלם מדעת 35 גדולי הדורות, והיכן הלך הכלל סב"ל.

ועצור במלין לא אוכל, במ"ש חכ"א, בהקדמה לספרו על הל' ברכות שכתב, "פסקי מרנא ורבנא המשנה ברורה אור לעינו, והם אף לבני ספרד, וכפי שהארננו להוכיח בהליכות מועד פסח עמוד קעג, אך בהלכות ברכות בני ספרד יותר חוששים לסב"ל וכו'". [הרב אופיר מלכא].

הנה חלק על מרן אאמור"ר, ועל הגר"ח קנייבסקי במחי יד, ומרן זיע"א חיבר ספר שלם על דבר זה "לוית חן", ובו הוכיח דבר אחר דבור היאך המשנ"ב נקט שלא כדעת מרן ואחרוני הספרדים. ותמוה מה יענה למ"ש המשנ"ב בסי' שיח, דיש להחמיר כהח"א הסובר שכלי שני שהיט"ב מבשל בשבת, וזהו נגד הב"י בסי' שיח, וביוד"ס סי' קה, שכתב, שכלי שני אפי' מעלה בועות אינו מבשל. הרי להדיא שהמשנ"ב לא פסק כדעת מרן.

ואף שהמשנ"ב הוא ספר יסוד בהלכה, ונצרך מאד להבנת דברי הש"ע בפרטי הדינים, וכמובן שהוא אחד מספרי היסוד של ההלכה החשובים ביותר, מ"מ מורה הוראה המלמד צבור ספרדי בספר ה"משנה ברורה" עליו לבדוק היטב בכל הלכה והלכה, אם מה שכתב שם הוא גם אליבא דמרן הש"ע, כי מצינו פעמים רבות שהמשנה ברורה פוסק כהרמ"א או כהמג"א והגר"א, ודלא כהש"ע, או שלא ראה פסקי האחרונים שהתקבלו אצל הספרדים במה שתפסו בדעת מרן, וגם בהרבה דברים אין המנהג אצל הספרדים כמו שכתב במשנה ברורה. והרב משנ"ב פסק כן מפני שלא היו מצויים בעירו ספרדים הנוהגים כדעת מרן, וכמו שכתב מרן בספרו לוית חן: ואע"פ שגאון ישראל והדרו עמוד ההוראה הגאון החסיד רבינו ישראל מאיר הכהן זיע"א, מסביר בטוב טעם ודעת דברי רבותינו בעלי הש"ע, ומכריע להלכה ע"פ הסכמת גדולי אחרונים. מ"מ רוב הדינים פוסק הגאון כד' הרמ"א וסיעתו אף בניגוד לדעת הש"ע, כי בני אשכנז יוצאים ביד רמ"א. ע"כ. **ובספר** עין יצחק ח"ג הובאו עשרות רבות של דוגמאות במה שהמשנ"ב פסק שלא כדעת מרן, ובדברים אלו מי שיוורה לספרדי לעשות כהמשנ"ב, מכשילו או בדבר איסור, או בברכה לבטלה, וכדו'. וכל מי שטבוע בו מדת האמת, יודה שאכן כך הם פני הדברים.

"למנצח על איילת השחר", וכיו"ב, לומר גם "שיר של יום", וגם המזמור המיוחד לאותו היום. ואומרים "שיר של יום" קודם המזמור המיוחד לאותו היום, שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. [אלא שקודם "שיר של יום" אין אומרים את התיבות: "השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן"]. ויש נוהגים שלא לומר "שיר של יום" בימים אלו כלל, ואומרים במקומו את המזמור המיוחד לאותו היום. ובכל מקום יעשו כמנהגם. וטוב יותר שיאמרו גם את המזמור השייך לאותו יום, ואחר כך יאמר המזמור השייך לחנוכה ולפורים. וביום שיש בו מוסף, אומרים מזמור של היום קודם מוסף. (ג)

אמירת "מזמורים" בראש חודש, חנוכה ופורים

ומזה שאומרים אחד בשבת שני בשבת, ואין אומרים יום ראשון יום שני, מפני שכן הוא בלשון חז"ל, עיין בגמ' ב"ק (לו:), ובכתובות (ב. ג.): אחד בשבת שני בשבת וכו'. ואמנם במשנה סוף תמיד שנינו, השיר שהיו הלויים וכו' ביום הראשון היו אומרים וכו'. ומטעם זה יש מי שכתב דמאן דקאמר הכי לא משתבש. ועיין בש"ע אהע"ז (סי' קכו ס"ג), ובביאורי הגר"א שם.

והרמב"ן (בפרשת יתרו) הביא מהמכילתא, רבי יצחק אומר, לא תהא כדרך שאחרים מונין, אלא תהא מונה לשם שבת. ופירושה, שהגויים מונים ימי השבוע לשם הימים עצמם, ויקראו לכל יום שם בפני עצמו, או על שמות המשרתים, או שמות אחרים שיקראו להם. וישראל מונים כל הימים לשם שבת, אחד בשבת, שני בשבת, כי זו מן המצוה שנצטוונו בו לזכור תמיד בכל יום, וזהו פשוטו של מקרא.

לומר מזמור "שיר של יום" קודם מוסף

בא"ח אזיל לשיטתיה, דס"ל שכל מנהג שאינו עולה יפה לפי הקבלה, יש לשנותו ולתקנו שיהיה ע"פ הסוד. ואף כאן בהעדר אמירת מזמור הקבוע לאותו יום, יש חסרון גדול בתקנת חז"ל בתפלה, כמ"ש בסעי' זה. והנה בהיות שדברי הרב בא"ח היו מקובלים בפני כל קהל עדתו, כמשפט האורים, ולא היה שום חשש מחלוקת בשינוי מנהגם, ומי יעזי להרהר אחרי, יכול היה לתקן המנהגים שיכוננו לפי הקבלה. ואין אלמוד מכאן לרב גדול מרא דאתרא במקום אחר, כי העושה חדשות הוא בעל מלחמות. וכן מבואר במג"א (סי' סח) שאין לשנות ממנהג המקום בסדר התפלה, כי י"ב שערים בשמים כנגד י"ב שבטים, וכל שבט יש לו שער ומנהג לבד. וכ"כ הגר"ח פלאגי בספר משא חיים (מע' ב אות י) שאע"פ שהיו כמה מנהגים שנהגו בהם שלא כדין, אמנם אזהרה שמענו לכל יבא הדבר לידי

(ג) ז"ל הרמ"א (סי' קלב) ואומרים השיר שהלויים היו אומרים במקדש, בשחרית לבד. [טורן]. והיינו, שבכל יום י"ל המזמור השייך לאותו יום, וביום ראשון אומרים לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה וכו'. וכן בכל יום המזמור השייך לו. וכן פירש המג"א כוונת הרמ"א, דאין כוונתו שיאמרו משנת השיר שהיו הלויים אומרים וכו'. אכן נוהגים לומר משנה זו אחר פטום הקטורת כמו שנדפס בסידורים. וכ"כ הרמב"ם בסדר התפלה, ש"ל בכל יום שיר השייך לאותו יום. וראה במג"א הנד' בפירושו דברי הטור, ובמה שכתבו על דבריו הפר"ח, ובשו"ת בית אפרים (סי' ט), ובשו"ת ושב יעקב (סי' כב). ואומרים המזמור רק בשחרית, דאף שבמקדש היו אומרים שירה על נסכי היין גם על תמיד של בין הערביים, אכן מפני שכמה פעמים היו הכהנים טרודים והיו מביאים הנסכים של בין הערבים בלילה, ובלילה אין אומרים שירה, לפיכך נוהגים לומר השיר בשחרית לבד.

והמנהג פשוט שאומרים מזמור של יום בר"ח וכדו' קודם מוסף, כמ"ש בבא"ח (פר' כי תשא אות יז בד"ה ודע). וכן משמע במסכת סופרים (פרק יח ה"א) מחזורתא שהמזמור קודם למוסף. ע"ש.

וכתב עוד הבא"ח שם: הנה פה בגדאד היה מנהג מזמן קדמון שבכל יום שאומרים בו מזמור השייך לאותו יום, כמו בחנוכה ובפורים ובימי תענית ציבור, לא היו נוהגים לומר בית יעקב לכו ונלכה, ולא המזמור של אותו היום הקבוע לאומרו בימות השבוע, אלא רק המזמור השייך למאורע של אותו יום בלבד, ותלי"ת תיקנתי המנהג בכל בתי הכנסת שבעירנו לומר בית יעקב וכו', וגם המזמור של יום הקבוע לימות השבוע, ואח"כ המזמור השייך לאותו מאורע וכו'. ע"כ.

וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' רמה) בזה"ל: הנה הרב

שהוא אינו תדיר. עכת"ד. הנה תנא דמסייע ליה להרב בא"ח, שג"כ עשה מעשה רב לשנות המנהג הטובה. כל קבל דנא חזי הוית בספר נהר מצרים (הל' תפלה אות יא) שכתב, מנהג מצרים שבר"ח חנוכה ופורים ובחזה"מ אין אומרים השיר שהיו הלויים אומרים של אותו יום כלל, אלא רק בר"ח ברכי נפשי, ובחנוכה שיר של חנוכה, ובפורים שיר של אילת השחר, ובחזה"מ השיר של המועד במועדו. ויש למחות בידי איזה ש"צ המתחסד לומר שני המזמורים שלא לשנות המנהג. ובשלולית הנהר שם, ה"ד החק"ל (תארו"ח סי' לב) שהלכה זו העלה, שהנכון שלא להזכיר בר"ח וחנוכה ופורים וחזה"מ השיר של היום כלל, וכמנהג הקדום שכתב בשיורי כנה"ג שלא היו אומרים שיר של היום. וחלק על הכנה"ג ששינה המנהג וכו'. וסיים בנהר מצרים, אתה הראת לדעת כי מנהג מצרים מיוסד על אדני פז ומניה לא תזוע. ע"כ. והניף ידו שנית (בהל' חנוכה אות יא), שאם אומרים גם מזמור של היום, נמצינו כופלים שיר היום ב' פעמים, וזה לא יתכן מדינא דגמ', וכמ"ש החק"ל (סי' לב) וכו'. ע"ש. נמצא דלדידיה אדרבה לא נכון לומר שני המזמורים, והאומרם מגרעות נתן. ושלא כהבא"ח.

אולם בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב (תארו"ח סי' כ) כתב שיאמרו שני המזמורים. וע' בספר שער המפקד בנהר פקוד (דף קמו). ואין דבריו מוכרחים. וע' בס' מאמר"ר (סי' קלג) ובשלמי צבור (דף שכה ע"ג) ובערה"ש (סי' תרפד) מ"ש ע"ד הפר"ח. ובשו"ת ויקרא אברהם (תארו"ח סי' כט וסי' לג). וע"ע להגה"ח מהר"א מני בספר שיח יצחק (דף קסח). שכתב כדברי הרה"ח, וע"ע במ"ש בשם החק"ל. וע"ע בילקו"י מועדים (עמ' רמג). ודו"ק.

ועיין בשו"ת שמו משה (אור"ח סי' יג) שכתב, שאמרו לו בשם החיד"א דמזמור חנוכה קודם לשל יום, ולא מצא, אך מצא להכנה"ג שכתב כן, וכן הסיק. ע"ש. אך אנו לא נהגנו כן. שו"ר להחיד"א בכסא רחמים הביא את הכנה"ג, וכתב דהפר"ח חולק עליו. ולכן לא קי"ל הכי. ועיין עטרת חכמים (תארו"ח סי' י').

אם לומר "יום אחד בשבת קודש"

היינו שבוע, ולפ"ז מה שאנו אומרים היום אחד בשבת, היינו שבוע, וא"כ לא שייך לומר בזה קודש. אך מאידך י"ל דמזכירים שבת בכל יום, ומונים הימים לקדושת השבת, ולכן מזכירים שבת קודש. ולכן כתבנו דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד.

מחלוקת וקטטה. וכמ"ש הרב מאמר"ר (סי' תכח סק"ב). וע"ע בספר משא חיים (אות נוח) שכתב, מנהג שהוא תמוה וזר יש לנו לבקש כל טעדיקי ללמד זכות על המנהג, וכן עשו כל קדמונינו כשמצאו איזה מנהג התמוה. כ"כ הרב מהר"ם מפאדווה (דף סו). והרב משאת משה (חיו"ד ר"ס טו"ב). והרב פרח מטה אהרן ח"א (סי' כה דף נה). וע' בשו"ת אבני נזר (תארו"ח סי' תמה והלאה) בענין תקיעות במוסף ר"ה בתפלת הלחש.

ועינא דשפיר חזי להרמב"ם בסדר התפלה שכתב וז"ל: נהגו מקצת העם לקרוא בכל יום אחר הוידוי ותחנונים, שיר מזמור שהיו הלויים אומרים בביהמ"ק באותו היום. וכ"כ הר"ד אבודרהם, והטור (סי' קלג), שמנהג ספרד לומר תפלה לדוד וכו', ומשנים את המזמור לפי הענין, בר"ח ברכי נפשי, בחנוכה מזמור שיר חנוכה הבית לדוד, בפורים אילת השחר, ומנהג טוב הוא. ואח"כ הביא גם המזמור שאומרים הלויים וכו'. והפר"ח (סי' תרפד) הוכיח מהירושלמי שא"צ לומר בחנוכה אלא מזמור שיר חנוכה הבית, דאיתא בירושלמי (סוף שקלים), שיר שבת ושיר ר"ח, שיר ר"ח קודם, כיצד היה עושה, שוחט מוספי שבת ואומר עליהם שירו של ר"ח, להודיע ולפרסם שהוא ר"ח ע"כ. והרד"א (סוף הל' חנוכה) כתב לומר מזמור ר"ח קודם חנוכה תדיר ושאינו תדיר קודם. אלמא דאמר' לתרוייהו. היינו דוקא בר"ח.

וראיתי להרב שיורי כנה"ג (סי' קלג הגה"ט אות ג), שכתב, מנהג פשוט בכל המקומות שראיתי שבימי ר"ח חנוכה ופורים במקום השיר של הלויים, אומרים שיר אחר מענינו של יום, בר"ח ברכי נפשי, ובחנוכה מזמור שיר חנוכה הבית לדוד, ובפורים אילת השחר, ותמה אני מי התיר להם לשנות השיר של הלויים. ומצאתי להרד"א בסדר תפלות של חנוכה וכו', וע"פ זה הנהגתי פה איזמיר שלא לדלג השיר של הלויים שאומרים בכל יום, אלא יאמרו השיר של הלויים, ואח"כ שיר מענינו של יום, וכן נראה מדברי הרמ"ע מפאנו. ויש להקדים שיר של הלויים שהוא תדיר למזמור שהוא מענין היום,

ומה שכתבנו לגבי אמירת יום אחד בשבת קודש, הנה במדרש רבה (קהלת פרשה ב') אמרו, רבי מאיר הוה כתבן טבא [היה סופר מומחה] והוה לעי תלת סלעין כל שבת [היה טורח ומרויח ג' סלעים בכל שבוע], והוה אכיל בחדא ומתכסה בחדא ומפרנס רבנן בחדא. והיוצא מזה, דתיבת "שבת"

יד. יש לומר בכל יום פטום הקטורת, שחרית ומנחה, ואומרים תחלה אין כאלהינו וכו'. וכתב הט"ז, שאמירת אין כאלהינו וכו' מועילה להשלים מאה ברכות בכל יום. [היכא שאי אפשר לו להשלים בברכות ממש]. ויש שכתבו ליוזר לומר פטום הקטורת דוקא מתוך הכתב, ולא בעל פה, משום שהאמירה במקום הקטרת קטורת, וחיישינן שמא ידלג אחד מהסממנים, ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חיסר אחת מכל סממניה. ומכל מקום אין זה לעיכובא. (יד)

אמירת "פטום הקטורת" קודם עלינו לשבח

מיתה אלא בהקטרה, ולא באמירה. ועוד דאין מיתה אלא במזיד. ואמנם יש שנהגו שלא לאומרו ביום חול שממהיין למלאכתן, וחיישינן שמא ידלג. גם בס' שכחת הלפט הזהיר לומר פטום הקטורת מהסידור, וכ"כ מוהריק"ש. אך לפי המבואר יש לדקדק לומר פטום הקטורת בכל יום, ואין לחוש אם יטעה וידלג באמירתו אחת מכל סממניה. וכתב מרן החיד"א במחז"ב (סי' קלב סק"ז) דמנהג אר"י לומר ג"פ ביום פטום הקטורת, אחת בזמירות אחר פרשת התמיד, ובסוף התפלה אחר קוה, ובמנחה קודם אשרי אחר פרשת התמיד. ואם הוא במקום שאין נוהגים לומר פטום הקטורת, יאמר לבדו בצניעא. והביא שם מה שאמרו בזוה"ק (ויקהל, דף ריח), דכל מאן דאסתכל וקרי בכל יומא פרשתא דקטורת ישתזיב מכל מילין בישין חרשין דעלמא, ומכל פגעין בישין ומהרהורא בישא ומדינא בישא וממותנא, ולא יתזק כל ההוא יומא, דלא יכיל סטרא אחרא לשלטאה עליה, ואיצטריך דיכוין ביה. ע"כ. וכתב עוד, ואתה בן אדם פקח ענין לכוין באמירת הקטורת לא להנאתך, כי אם לעשות נח"ר ליוצרך, כי מתוקף תועלותיו נודע שיש נחת רוח להשי"ת.

וכתב בכה"ח פלאגי' (סי' יז אות טז) דאמירת פטום הקטורת אחר התפלה הוא דבר גדול, שלא יהא יניקה למקטרגים מהתפלה. אבל במנחה וערבית א"צ לאומרו, ובלא"ה בלילה אין לאומרו, ואפי' במוצ"ש אחר ההבדלה כתב בחס"ל דאין לאומרו.

ובילקוט הראובני כתב, כי אחד עשר סממני הקטורת הם סגולה להכניע אחד עשר מחנות של ס"מ, ואם אומר במרוצה ובע"פ לא יהיה לו שום תועלת מאמירה זו. ובס' מעיל צדקה כתב, דיכתוב פטום הקטורת על קלף כס"ת, ויקרא בו, ויעשה לו סגולה, דהקטורת מעשירה, ומובטח לו שלא תופסק פרנסתו. וראה לעיל בילקו"י סי' א' מה שהארכנו בענין זה, ואכמ"ל.

והנה בספר פני משה (סי' קלב) הקשה על נוסח פטום הקטורת, ולמה אין מערבין בה דבש מפני שהתורה

(יד) **ראה** לעיל סי' א', בשבח אמירת פטום הקטורת בכל יום. וכ"ה ברמ"א (סי' קלב) שיל' פטום הקטורת ערב ובוקר אחר התפלה. והט"ז הק', דאיתא בש"ס אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטורת בלבד. והתפלה כנגד תמידין תקנום, א"כ היה לנו להקדים פטום הקטורת קודם לתפלת י"ח. וכתב שם, שנהג בעצמו לומר פטום הקטורת קודם ברוך שאמר. והמג"א הקשה, למה אנו אומרים אותה אחר מוסף, והלא הקטורת קדמה למוספין לכו"ע. ומיישב דאפשר שכוונתנו ליפטר מתוך ד"ת. ע"ש.

והשל"ה כתב שיש לאמרה בשחרית קודם התפלה ואחר התפלה. ובערב אומר קודם תפלת מנחה, אבל לא לאחר תפלת מעריב. דהא הקטרת קטורת פסול לאחר הדלקת נרות. וראה עוד בכנה"ג, ובספר באר שבע.

וכתב בשו"ת נו"ב (או"ח סי' י'), שבנוסח בטור אתה הוא שהקטירו וכו' לא מוזכר ה' או"א. והטעם שאומרים תחלה אין כאלהינו וכו' לפי שהקטורת מעשרת, לפיכך אומרים אין כאלהינו שלא יאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, רק הכל מה' ניתן לנו, ולו נאה לברך על העושר. ועיין באבודרהם. ע"כ. **ובספר** הכוונות שסידר מהר"ש ויטאל בן מהר"ח כתב, שקיבל מרבו האר"י ז"ל שבין בסדר הזמירות, ובין אחר תהלה לדוד, בין קודם מנחה יאמר אתה הוא ה' אלהינו שהקטירו וכו'. וכן מבואר גם בסדר הכוונות, שאחר הקטורת בכל פעם יאמר ג' פעמים ה' צבאות וכו'. ולא יאמר שום פסוק אחריו כי אם וערכה. ועיין בשו"ת בית אפרים (סי' ט) מ"ש על נוסח אחת לששים או לשבעים שנה. ע"ש. [שע"ת].

וכתב עוד הרמ"א שם, שיש ליוזר לומר פטום הקטורת מתוך הכתב, ולא בעל פה, משום שהאמירה היא במקום ההקטרה, וחיישינן שמא ידלג אחד מהסממנים, ואמרי' שהוא חייב מיתה אם חיסר אחת מסממניה. ומקור דבריו הוא מהב"י בשם מהר"י, וארחות חיים. אך הב"י עצמו פקפק בזה, דהלא אין

אחת הייתי מהלך בדרך ופגשתי באליהו הנביא, ביקשתי שיגיד לי דבר שטוב ומועיל לבריות, אמר לי כך, הקב"ה גזר גזירה, והיו לפניו כל המלאכים הממונים להזכיר עוונותיו של האדם, שבזמן שיאמרו בני האדם את פרשת הקרבנות שצויה משה רבינו, לבו וכוונתו בהם, שכל המלאכים יזכירו אותו רק לטוב. ועוד דבר אמר אליהו הנביא בזמן שאירע מות בבני אדם, ברית נגזרה וכוזרו עבר על כל צבא השמים, אם יכנסו לבתי כנסיות ובתי מדרשות ויאמרו בכוונת הלב פרשת הקטורת שיתבטל המוות מהם. ע"כ.

ועוד הביאו שם מעשה ברבי אחא שהלך לכפר אחד [טרשא], והיתה שם מגיפה, ורב אחא לא ידע מזה, ובני העיר אמרו זה לזה אדם גדול בא לכאן בואו ונבקש ממנו עצה מה לעשות, באו וסיפרו לרב אחא שמגיפה קשה פרצה בעיר זה שבעה ימים, א"ל רב אחא נלך מיד לביהכ"נ ונערוך תפלה גדולה לפני הקב"ה שיבטל הגזרה. עוד הם הולכים לביהכ"נ באו לרב אחא ואמרו לו שעוד שני אנשים מתו, ועוד שנים נוספים למות, א"ל רב אחא, אין השעה עכשיו מתאימה לעריכה תפלה, השעה דוחקת ביותר, ויש לעשות דבר שבכוחו לעצור את המות מיד, יש לבחור ארבעים איש היותר זכאים מבני העיר ולחלקם עשרה עשרה בכל פינה מפניות העיר, ויאמרו בכוונת הלב את פרשת הקטורת ומעשה הקרבנות, מיד באו בני העיר ועשו כן שלשה פעמים. לאחר מכן הורה להם רב אחא לעשות כסדר הזה גם בביתם של הנוטים למות, ולהוסיף הפסוקים (במדבר טו) ויאמר ה' אל משה קח את המחטה ותן עליה אש וגו' ויקח אהרן וגו' ויעמוד בין המתים וגו'. מיד עשו כן בני העיר, ונתבטלה גזירת המות והמגיפה מעליהם. שמעו בת קול שיצאה מהשמים ואמרה לגזרות הקשות כדברים האלה, העצרו למעלה שהרי דין שמים לא שורה כאן, כיון שהם יודעים לבטל אותו. ולאחר מכן נרדם רב אחא ושמע שאומרים לו שישתדל להחזיר את תושבי העיר בתשובה שלימה, שהרי כל גזרות המות והמגיפה נגזרו בגלל העוונות. הלך אצלם רב אחא והחזירם בתשובה. **ובילקוט** שמעוני (יז, יב) אמרו, אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע מה לילד אשה בינינו, א"ל לקבל את התורה בא, אמרו לו חמדה גנוזה לך תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם וכו', חזרו והודו לו להקב"ה, ומיד כל אחד ואחד מסר לו דבר וכו', ואף מלאך המות מסר לו דבר, שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם.

אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וכו', והרי זיל קרי בי רב הוא וכו'. ע"ש. ומרן אמרו"ר זיע"א כתב בהערות שנדפסו בראש הספר, ונראה לפרש, אילו היה נותן בה קורטוב של דבש, שהיא מדה מועטת מאד, וכמו שאמרו בב"ב (ז). שהיא אחד משמונה שבשמיניית בלוג, וזהו קורטוב. ע"ש. ובטלה במיעוטה, אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, א"כ למה אין מערבין כמות זעירה כזאת בקטורת, ויהי כמשיב, מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו, כי לשון כל, אפי' כל שהוא במשמע, וכדאמרי' בסוטה (ה). א"ר חייא בר אשי אמר רב, ת"ח צריך שיהא בו [גאווה] אחד משמונה שבשמיניית. רב נחמן בר יצחק אמר, לא מינה ולא מקצתה, מי זוטר מאי דכתיב תועבת ה' כל גבה לב, והיינו כל שהוא. ועיין בסנהדרין (פח). בדין איש כי יכה כל נפש, אי הוי כל דהוא נפש. ועיין בתוס' (בכורות ג) ובתשובת הרשב"א ח"א (ס"ס תקצ).

ואיתא בזוה"ק (פר' ויקהל דף ריח: והובא כאן בתרגום ללשה"ק): הדבר הזה, גזירה עומדת לפני הקב"ה שכל מי שמשתכל וקורא בכל יום מעשה הקטורת, ינצל מכל דברי הכישוף של העולם, ומכל פגעים רעים, ומכל הרהורים רעים, וממות, ולא ינזק כל היום ההוא, שאין יכול הצד האחר (סניטרא אחרא) לשלוט עליו. וצריך שיכוין בה. אמר ר"ש, אם בני האדם היו יודעים כמה הוא עליון מעשה הקטורת לפני הקב"ה, היו לוקחים כל מלה ומלה ממנו, והיו מעלים אותה עטרה על ראשיהם, ככתר של זהב. ומי שמשתדל בה צריך להסתכל במעשה הקטורת, ויכוין בה בכל יום, יש לו חלק בעוה"ז ובעוה"ב, ויסתלק המות ממנו ומהעולם, וינצל מכל הדינים של העוה"ז, מצדדים רעים, ומדינה של גיהנם. ע"כ. ואמרו עוד שם (דף ריט). בא וראה, מי שהדין רודף אחריו, הוא צריך לקטורת הזו, ולשוב לפני אדונו, כי היא עזרה שיסתלקו הדינים ממנו, אם דרכו בזה להזכיר ב' פעמים ביום, בבקר ובערב, שכתוב (שמות ל): קטורת סמים בבוקר בבוקר. וכתוב בין הערבים יקטירנה. ע"כ.

ועוד אמרו שם (דף ריט): בא וראה, הקטורת, הוא ראשון לכל תמיד, ומטעם זה יש להקדים מעשה הקטורת לתפלה, ולשירות ותשבחות, משום שכ"ז אינו עולה, ואינו מתתקן, ואינו מתקשר, עד שהזוהמא עוברת בתחלה, ואח"כ ומפשיעהם לכל חטאתם (ויקרא טו), וע"ז, צריך לכפר על הקודש, ולהעביר הזוהמא, ולטהר הקודש, ואח"כ שירות ותשבחות ותפלה. ע"ש. **ועוד** אמרו בזוה"ק (פר' וירא) אמר רבי פנחס, פעם

לפניך. ע"כ. וראיתי שהעירו על דבריו, במ"ש ונ"ל וכו', שהרי זו גמ' מפורשת במס' ברכות (לב): רבי אליעזר אומר גדולה תפלה מן הקרבנות וכו'. וע"כ שהכוונה היא לסמך שהביא מהפסוק תכון תפילתי וגו'.

ורבינו בחיי (ויקרא ט, כג) כתב, ואמר ויצאו ויברכו את העם, כלומר סמוך להקטרת הקטורת מיד, לפי שבאותה שעה התפלה מקובלת יותר, וכך היה מנהגו של כהן גדול ביוהכ"פ היה נכנס לפני ולפנים להקטיר הקטורת, ומתפלל על צרכי העם בסיפוק מחייתו, ומזה אמר דוד תכון תפילתי קטורת לפניך, הזכיר הקטורת יותר משאר הקרבנות לפי שהוא קרבן הנבחר והנרצה יותר, גם התפלה באותה שעה יותר מקובלת. ע"כ.

וכתב הט"ז (סי' תרכ"א) על מ"ש שם הרמ"א שאין אומרים אין כאלהינו ביוהכ"פ, לפי שבשבת אומרים כן, כדי למלאת החסר מאה ברכות בכל יום, וביוהכ"פ איכא הרבה, וא"צ למלאת. ע"כ. נראה שבבולי הלקט ובכל בו.

ומבואר מדבריו דענין מאה ברכות בכל יום אינו דוקא בברכה, אלא בהזכרת דברי שבח לבורא. ולכן לדברי רבינו יונה מהני עניית אמן בחזרה למאה ברכות בכל יום. נכתב במשנ"ב (סי' מו) שהוא בדיעבד, דהא לכתחלה בודאי שיש להשתדל לברך מאה ברכות ממש, וכלשון הגמ' חייב אדם וכו'. ומטעם זה מהני אמירת אין כאלהינו במקום מאה ברכות.

להקדים אמירת "אתה הוא ה' קודם פטום הקטורת

מי כאלהינו, וארבע פעמים נודה לאלהינו, אין מ"י נודה, הרי אמ"ן, וארבע פעמים ברוך, וארבע פעמים "אתה", הרי נראה כאומר י"ב פעמים אמן, ושבע ברכות אנו מתפללים, הרי י"ח כנגד י"ח ברכות שמתפללין בחול, ומעתה אין אנו חסרים כלום. עכ"ל. והיינו כדי להשלים מאה ברכות בכל יום. והו"ד בספר מזהב ומפז (בביאור סדר הקטורת עמ' ה). והעיר, שכ"ז למנהג האשכנזים שאומרים אין כאלהינו רק בשבת, אבל למנהגינו שאומרים כן גם בימי החול, וכמו שהובא בנוסח התפלה להרמב"ם, צ"ל כטעמו של הגו"ב הנ"ל.

ג. ועוד טעם לאמירת אתה הוא ה' אלהינו, ע"פ מאי דאיתא בירושלמי (פ"א דיומא הלכה ה') וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש, אפי' אותם שכתוב בהם ודמות פניהם פני אדם, ואלו המלאכים, הרי שבהקטרת הקטורת לא היה אלא ה' לבדו, ולכן אומרים אתה הוא ה' אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך

והיינו שמסר לו סגולה להנצל מן המות, להקטיר קטורת בשעת מגפה, ולעמוד בין המתים ובין החיים. ואיתא ברמז שפ"א, אמר רבי חנינא למדנו לקטורת שמכפרת שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם. תנא דבי רבי ישמעאל, קטורת מכפרת על לה"ר. וברמז רס"ב אמרו: וזה אחד משלשה דברים שהיו ישראל מתרעמין עליהם והיו אומרים מיני פורעניות הן, ואלו הן, הקטורת והארון והמטה, אמרו הקטורת הזו של פורעניות, הרגה נדב ואביהוא וכו', לכך ידעו שהיא כפרה שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם.

ובמדרש תנחומא (פר' תצוה ט"ו): אמר הקב"ה מכל הקרבנות שאתם מקריבים אין חביב עלי כקטורת, תדע שכל הקרבנות כולן לצרכיהם של ישראל, חטאת באה על חטא, וכן אשם, העולה באה על הרהור הלב, השלמים אינם באים אלא לכפרה, שהן באים על מ"ע, אבל הקטורת אינה באה לא על חטא ולא על עון ולא על אשם אלא על השמחה. הוי שמן וקטורת ישמח לב, חביבה הקטורת לפני הקב"ה, תדע לך שהרי דוד נתאוה להקטיר קטורת שנאמר עולת מחים אעלה לך עם קטורת אילים אעשה בקר. וכן אתה מוצא שלא נשתבחו קרבנות בעולם כקרבנות הנשיאים, ולמה שהיו מקריבים קטורת תחלה בקרבנותיהם. ע"כ.

וכתב במחזור ויטרי (אבות פ"א דף תסה): למדת שגדולה תפלה, ונ"ל שאף מן הקרבנות היא חשובה, שהרי חשובה היא כקטורת, שנאמר תכון תפילתי קטורת

והנה מה שאנו מקדימין קודם פטום הקטורת לומר אתה הוא ה' אלהינו וכו', מה שאין אנו אומרים קודם אמירת הקרבנות בפרשת התמיד, העולה והחטאת, מצינו בזה ד' טעמים:

א. בשו"ת נו"ב (חאו"ח סי' י) כתב, שהוא מפני שקודם לכן אומר אין כאלהינו וכו' עד אתה הוא מושיענו, לכן במה דמסיים פותח, אתה הוא שהקטירו וכו', שהזכיר אתה וממשיך אתה הוא. ומה שנהגו לומר חרוזים אלו קודם לכן, היינו משום שהקטורת מעשרת [יומא כו.], ולכן אומרים אין כאלהינו שלא נאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, רק הכל מאתו יתב', ולו נאה לברך על העושר.

ב. ובספר תניא רבתי (סי' א') כתב, ובשם רבינו שלמה מצאתי, לפיכך תקנו לומר אין כאלהינו בשבת, לפי שאין מתפללין י"ח ברכות כי אם ז', וארבע פעמים אנו אומרים אין כאלהינו אין כמושיענו, וארבע פעמים

טו. יש נוהגים לכתוב פרשת פיטום הקטורת והברייתא שלה על קלף או גויל בכתב אשורי, כמו בספר תורה, וקוראים בה בכל יום, והיא סגולה לפרנסה. אולם כבר נתבאר לעיל (סי' א) דלכתחלה אין ראוי לעשות כן. ורק אם בדיעבד שכבר כתבו זאת על קלף, מותר לקרוא בזה. (טו)

טז. אחר פטום הקטורת אומרים תנא דבי אליהו תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו'. ויש ליזהר שכל אחד יאמר זאת, ולא יסמוך על השליח צבור האומרו. (טז)

לפני קטורת הסמים ככתוב בתורתך, כדי שתהיה קריאתינו בפרשה זו נראית כמו סיפור מעשה שהיה, כי הקדמה זו מורה שאנחנו באים לספר מעשה שעשו אבותינו שהיו מקטירין קטורת הסמים ככתוב בתורה, ובאלה הדברים ניכר שאין אנחנו אומרים פרשה זו במקום הקטרה ממש, כדי שאם האדם דילג אחת מן הסממנין לא יהיה פתחון פה למקטרגים לקטרג ולומר זה חייב מיתה בידי שמים. אבל באמת קמי שמיא גליא שכוונתנו לומר זה במקום הקטרה והיא מרוצית לפני הקב"ה כהקטרה, ואם הקורא חיסר אחת בקריאתו אין הקב"ה מענישו אלא הוא יתברך ממלא חסרונו וטוב לו. אמנם במנחה יש שאין אומרים הקדמה זו בקטורת, וי"א אותה כמו בשחרית, ואותם שאין אומרים אין חוששין למקטרגים מפני שכבר גילו כוונתם בשחרית, ואדעתא דשחרית אומרים במנחה. אבל האומרים גם במנחה היינו מפני החשש הנו שאמרנו בשחרית, ועתה רבו הקהלות שדרכם לומר במנחה כמו בשחרית, וע"ז נאמר אשרי אדם מפחד תמיד. ע"כ.

וע"ע בענין זה למרן החיד"א בקשר גודל (סי' כ), ובמחז"ב (סי' מח סק"ב), ובמנחת אהרן פארדו (כלל י' אות יב), ובשלמי צבור (דף קנז:).

ומה שהרמב"ם השמיט בסדר התפלה שלו הקדמה זו, אתה הוא ה' אליהו וכו', ראה מ"ש בזה בשו"ת מנח"י ח"ח (סי' יב ד"ה והנה).

(טו) ראה לעיל סי' א' הערה יט.

אמירת "תנא דבי אליהו"

תחלה דבר אמר לו אין שלום אמר ה', וכמתלהלה יורה זקים בשיחתו, לרמוז לו דהזכרת שלום בתפלה, הוא להכניע גרפוהי, וכיון בזה להכניעו, ומזה אל תהי קלה בעיניך, לצאת מהרה מביהכ"נ ולסמוך על הש"צ שאומר תנא דבי אליהו, אלא קרא אתה בפין תיבה בתיבה, ולכוין במספרם כמו שאתה מונה סממני הקטורת, כדי שתקובל תפלתו ברצון.

וכו', לפניך לבד הקטירו הקטורת. וכ"ה בביאור דובר שלום (סידור אוצר התפלות עמ' 46).

ד. ועוד טעם לזה כמ"ש הגרי"ח בעוד יוסף חי (פר' מקץ אות ז') וז"ל: כי קריאתנו בפרשת התמיד כוונתנו שתהיה קריאה זו במקום ההקרה ממש, וכוונה זו אנחנו מפרשים אותה בפינו ובלשונינו בבקשה לרבון העולמים שיהיה שיח שפתותינו כאילו הקרבנו קרבן תמיד וכו', אבל כוונתנו בקריאת הקטורת היא עצורה בלבבנו, ואין אנחנו מבקשים בפינו להדיא שתהיה קריאתנו במקום ההקטרה, יען כי הדין הוא שאם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה, ולכן אין מזכירין בפירוש שתהיה הקריאה כהקטרה ממש, כי אולי דילג תיבה אחת מפסוק קח לך סמים שבו רמוזים י"א סימני הקטורת, ובקריאה בלבד ליתא לחששא הנו', יען כי אין אנחנו מפרשים בפינו שתהיה הקריאה במקום ההקטרה, כדי שלא יהיה על קריאה זו קטרוג מן המקטרגים לומר כשלו בזה שחסרו אחד מסממניה, דהמקטרגים יחשבו קריאתנו כקורא בתורה, ועל קריאה בתורה אין לדקדק כ"כ אם חיסר, ולכן אין אנחנו מבקשים בפינו שתהיה כהקטרה, אבל בלבבנו אנחנו מכוונים שתהיה כהקטרה ממש, וכוונת הלב אינה גלויה אלא להשי"ת לבדו, והוא יתברך לא יקפיד אם אחד דילג כלום, וכמו שאמרנו על הפסוק, ודגלו עלי אהבה אל תיקרי ודגלו אלא דילוגו, כי הוא יתברך חנון ורחום ומשלים החסרון בחסדו הגדול. ולכן באמירת פטום הקטורת הוצרכו הקדמונים לעשות הקדמה ולומר אתה הוא ה' אליהו שהקטירו אבותינו

(טז) במדרש (הובא בילקוט הראובני פר' ראה דף קסה) אמרו, דמה שאומרים אחר התפלה ת"ח מרבים שלום בעולם וכו', לפי שיש בה שמונה פעמים שלום עם שלוה, כדי להכביד שמונה כנפיו של ס"מ, שלא יתעורר על התפלה. ע"כ. וכתב מהר"ח פלאג"י בכה"ח (סי' יז אות יט). ויתכן דבעבור זה כשבא ס"מ אצל משה וראה שלא נתקבלו תקט"ו תפלותיו לאותה שעה, אז

יז. בסיום התפלה אומרים "עלינו לשבח" וכו' מעומד, ויש לזהר לאומרו בכוונה. (י)

יח. כשאומר אל אל לא יושיע, יש להפסיק מעט, קודם שיאמר ואנחנו משתחוים וכו'. וכשאומר ואנחנו משתחוים יש לכרוע מעט, כדי שלא יהיה נראה ככופר ח"ו. (יח)

יט. מנהיגנו לומר על כן נקוה לך בלא וא"ו. ויש נוהגים לומר ועל כן נקוה לך. (יט)

בשבת אמירת "עלינו לשבח"

עלינו לשבח תיקן יהושע בן נון, שבא מיוסף הצדיק ע"ה, שנקרא שור, ועלינו לשבח גימטריא שור, תקנו בזמן שכבש את יריחו וסבב אותה שבע פעמים, ובכל פעם הזכיר שם אחד משם מ"ב, והשם הראשון הוא ראשי תיבות אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה, גימטריא עלינו לשבח, שעשה לנו הנס ע"י שם מ"ב, וזה סוד לעושה נפלאות גדולות לבדו, גימטריא מ"ב, שכל הנסים והנפלאות שהקב"ה עושה, הוא ע"י שם מ"ב לבדו, ולא בשם אחר, כי כל השמות אחרים עולים על ידו, ובה הערך הוא גדול משאר השמות, כנודע בכוונת אנא בכח, וגם שם אחד מע"ב שמות והוא וש"ר, והוא אותיות שור, והם שם ל"ב מע"ב שמות.

ורבינו האי גאון ז"ל בתשובותיו כת"י, כתב, דרבן יוחנן בן זכאי תיקן שיאמרו עלינו לשבח אחר תפלה, ושם בתשובה הנזכרת האריך הגאון בסודות עלינו לשבח, ואחר זמן ראיתי שרבינו האר"י זצ"ל רמז תשובת רבינו האי גאון. ע"כ. והובא בכה"ח פלאגי (סי' יז אות ט).

וראה עוד בילקוט יוסף על ספירת העומר.

יח) כ"ב הרמ"א, שיש להפסיק מעט בין אל אל לא יושיע ולאנחנו כורעים ומשתחוים. וכתב במחז"ב (סק"ג) שכן עיקר. והאומר אבל אנחנו טועה. [כל בו סי' יז]. והיינו דרמוז בראשי תיבות יהושע תיקנו, ויש בו קנ"ב תיבות עד תמלוך, כמנין ב"ן ג"ן. [כה"ח פלאגי סי' יז אות כן]. וי"א דיותר טוב שלא יאמר אל אל, אלא יאמר מתפללים אל לא יושיע. אך מנהיגנו לומר אל אל לא יושיע. ובקשר גדול (סי' כ"י אות ט) כתב, עלינו בגימטריא "ומעומד".

ומה שכתבנו שיכרע מעט, כ"כ המג"א בשם האר"י ז"ל. וראה לעיל סי' קיג מה שכתבנו בזה.

לומר ועל כן בלי וא"ו

אולם מרן החיד"א בברכ"י כ', דעלינו לשבח ועל כן נקוה לך, מתחילין בעי"ן ומסיימין בדל"ת, כדי לרמוז על שני עדים דמעידים על תפלתו, ולפ"ז אין לומר

(יז) **טור** ורמ"א בהגה (סי' קלב ס"ב). וכתב המג"א בשם האר"י ז"ל שיאמרוהו אחר כל ג' התפלות. וכ"ה בכתבים, ובכנה"ג (סי' רלד). וכן נוהגים. ובספר שתי ידות כתב בשם תולעת יעקב, שאין לומר במנחה. ויש מקומות שאם מתפללים ערבית בסמוך למנחה, אין אומרים עלינו לשבח אחר מנחה, [מגן גבורים בשם סדר היום. משנ"ב סק"ז]. אלא אומרים אחר ערבית ועולה לזה ולזה. אבל מנהיגנו אינו כן, אלא אומרים עלינו לשבח אחר כל תפלה ותפלה. וכן אחר מנחה של יוהכ"פ, ואחר נעילה, ואחר ערבית של מוצאי יוהכ"פ, אף שמתפללים ג' התפלות הנז' בזה אחר זה.

וכתב במט"מ, ש"ל עלינו לשבח באימה וביראה ולא בחופזה, כי כל צבא השמים שומעים והקב"ה עומד עם פמליא של מעלה, וכולם עונים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו. וכ"ה במג"א. גם במחז"ב (סי' קלב סק"ב) הביא בשם רב האי גאון שהאריך בסוד עלינו לשבח, ושי"ל אותו בכוונה בעטיפת ראש, מפני שאין שבח כמוהו ליוצרנו, ועלה על כל השבחות שבעולם. ואין שבח כמותו ליוצרנו. **וביסוד** ושורש העבודה כתב, והשבח הזה יהיה בשמחה רבה ועצומה, עד קצת התכלית השמחה, ובאופן שאין ביכולת הטבע של אדם ילוד אשה לשמוח בלבו שמחה עצומה יותר. ועל כן נקוה וצריך שיבער בלבו על הקיווי הזה וכו'. שאז יתקדש שמו הגדול לעיני כל חי וכו'. וידעו כולם כי ה' הוא האלהים וכו' אין עוד.

וכיו"ב כתב בספר סדר היום (לרבי משה בן מכיר) שיש בעלינו לשבח כמה סודות ורמזים, וכוחו גדול, והוא מסוגל לכל צרה וצוקה שלא תבא, וצריך לכוין בו בקבלת עול מלכות שמים וכו'.

ומרן החיד"א בספר דבש לפי (מער' ע' אות ט) כתב,

יט) הנה מנהג האר"י ז"ל היה לומר ועל כן נקוה לך וכו', בוא"ו. וכ"כ בספר כנף רננים למהר"א אזולאי, הובא בבאה"ט.

כ. מנהגינו לומר עלינו לשבח אחר סיום כל התפלה, ואחר כל תפלה ותפלה, וכבר נתבאר לעיל [סי' קיג] שכאשר הצבור אומר עלינו לשבח, ומשתחוים כשואמרים "ואנחנו משתחוים" ראוי לכל מי שנמצא בבית הכנסת להשתחוות מעט בכפיפת ראש, יחד עם הצבור. ומכל מקום אין זה חיוב מעיקר הדין. וספרדי המתפלל עם אשכנזים האומרים עלינו לשבח אחר קדושת דסידרא, אין צריך לומר עמהם עלינו לשבח, מאחר וטרוד בסדר תפלתו, וימשיך להתפלל כפי הנוסח שהוא רגיל בו, ואל ישנה את סדר העולמות. ואם כל הצבור עומד, לא יהיה יושב בין העומדים, ויעמוד גם הוא. (כ)

עוד וכו' [תשב"ץ]. ובסוף עלינו יאמר פסוק והיה ה' למלך וגו'. [בא"ה].

בתוספת וא"ו, ועל כן. וכ"כ בשלמי צבור, ובקמח סולת, ובדרך ישרה, ובכה"ח פלאגי.

וי"ש לומר ומושב יקרו, וכן לומר הוא אלהינו ואין

ספרדי המתפלל עם האשכנזים אם יאמר "עלינו לשבח" אחר קדושת דסידרא

קדיש תתקבל, או אחר כל התפלה, ולא דוקא אחר כל התפלה.

ובשו"ת מראות ישרים (סי' ג) תלה בזה מה שנחלקו לגבי אמירת עלינו לשבח אם אומרים אותו אחר כל תפלה ותפלה, או רק אחר שחרית, דהנה הטור (בס"ס ו'ד) כתב סדר תפלת מנחה, שאחר שמונה עשרה אומרים קדיש תתקבל, ונפטרים לבתייהם לשלום. ומשמע שלדעתו אין אומרים עלינו לשבח במנחה. וגם רבי דוד אבודרהם לא כתב בסדר תפלת מנחה אמירת עלינו לשבח. וכתב בכנה"ג שם, שהמנהג לומר עלינו לשבח גם במנחה, כמבואר בשעה"כ. והובא להלכה במג"א (סק"א). וכ"ה בכה"ח שם בשם האחרונים לאומרו אחר כל תפלה ותפלה. והיינו, דלטעמא דהב"ח שאמירת עלינו לשבח באה ליטע בלבו אמונה בהשי"ת כשהולך לעסקיו למשא ומתן, ממילא א"צ לאומרו אלא אחר שחרית. אבל לטעמא דהשלמי צבור שהוא כדי שהתפלה תתקבל, ויהיו ב' עדים לקבלת התפלה, ממילא צ"ל עלינו לשבח אחר כל תפלה ותפלה.

ולכאורה היוצא מזה דלפי מנהגינו שאנו אומרים עלינו לשבח אחר כל תפלה ותפלה, היינו משום דנקטי' כטעמו של השלמי צבור, שיש להעיד אחר כל תפלה על התפלה. דאילו לטעמו של הב"ח א"צ לאומרו אלא אחר תפלה שחרית. אך י"ל, דלעולם עיקר טעמא הוא כמ"ש השלמי צבור, להעיד על כל תפלה שתתקבל. אבל אנו חוששין גם לטעמו של הב"ח, ולכן אומרים עלינו לשבח רק אחר סיום כל התפלה, בסמוך להליכתו לעסקיו, ולא אחר קדיש תתקבל.

ועכ"פ כבר פשט המנהג אצלנו לומר עלינו לשבח אחר כל תפלה ותפלה, ואחר כל התפלה כולה, ולא

כ) הנה בעיקר הדבר שהספרדים אומרים עלינו לשבח בגמר התפלה, ואילו האשכנזים אומרים אותו אחר קדיש תתקבל, מקורו בטעם אמירת עלינו לשבח בסיום התפלה, דהנה בב"ח (סי' קלג) כתב, שהטעם לאמירת עלינו לשבח הוא כדי לתקוע בלבנו קודם שנפטרים לבתינו ייחוד מלכות שמים, ושיחזק בלבנו אמונה זו שיעביר הגלולים מן הארץ, והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי, כי אז גם כי יש לכל אחד מישראל משא ומתן עם הכותים ומצליחים לא נפנה לבבנו אל האלילים ולא יעלה במחשבה ח"ו שום הרהור עבירה. ע"כ. ולטעם זה צ"ל עלינו לשבח רק בגמר כל התפלה, בסמוך להליכתו לעסקיו ועבודתו, והיינו, כדי שבזמן שעסוק במשך היום במשא ומתן, לא ייחס את הצלחתו לאלילים, אלא לבורא עולם, ושלא יבא הרהור עבירה.

אולם בשלמי צבור הנ"ל [בהערה יט] כתב הטעם לאמירת עלינו לשבח, שזה לתועלת התפלה שהתפלל, דב' הקטעים הללו, של עלינו לשבח ושל על כן נקוה לך, הם ב' עדים לאדם, עלינו לשבח מתחיל בע' ומסיים בד', מתחת אין עוד, ועל כן נקוה לך ג"כ מתחיל בע' ומסיים בד', יהיה ה' אחד ושמו אחד, הרי שני עדים הולכים לפניו להעיד על תפלתו. ע"כ. והר"ד בכה"ח (סי' קלב אות יא). ולכאורה לטעם זה צ"ל עלינו לשבח אחר קדיש תתקבל, שזה עיקר התפלה. אך אינו מוכרח כ"כ, דאפשר שיאמר עלינו לשבח אחר סיום כל מה שמוסיף בתפלה, והיינו אחר פטום הקטורת ושאר התפלה.

נמצא, שלטעם הב"ח צ"ל עלינו לשבח בסמוך להליכתו לעסקיו, והיינו דוקא אחר כל התפלה. אבל לטעם השלמי צבור אפשר שיאמר עלינו לשבח אחר

ראשון, כדי שלא יראה כאילו אינו רוצה לקבל עליו עול מלכות שמים עם חבריו. וה"ה אם הוא בביהכ"נ ואומר דברי תחנונים או פסוקים במקום שרשאי לפסוק, שיקרא עמהם פסוק ראשון. אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק, כגון מברוך שאמר ואילך, לא יפסיק, אלא יאמר התיבות שהוא אומר בשעה שהצבור אומרים פסוק ראשון, בניגון הצבור, שיהיה נראה כאילו קורא עמהם. ע"כ.

ולגבי שאר דברים שבקדושה, מצינו בשבולי הלקט (סי' מד) שהביא בשם גאון, שה"ה לגבי שאר אמירות שהצבור עוסק בהם, שכן דרך ארץ לומר עם הצבור ביחד דבר שהצבור עוסק בו. ע"ש. וכתב המג"א שם (סק"ג) דביושב בטל יש להפסיק לומר עם הצבור תהלה לדוד, ולא דוקא ק"ש. והוסיף שם במחה"ש, דהיינו ג"כ עלינו לשבח. וכ"כ המשנ"ב (סק"ט).

ואמנם כ"ז ביושב בטל, שאז משורת דרך ארץ צריך שיאמר עם הצבור עלינו לשבח וכדו', אבל בעוסק בתיקוני התפלה, א"צ להפסיק באמצע סדר התפלה כדי לומר עם הצבור עלינו לשבח, דלא שייך בזה שורת דרך ארץ, אחר שהוא עוסק בתיקוני התפלה. ואדרבה אם יפסיק באמצע הרי הוא מבלבל סדר העולמות כנודע. ועיין בשו"ת מנח"י ח"ט (סי' ה) שפסק, שא"צ להפסיק מסדר תפלתו לומר עלינו לשבח עם הצבור. ע"ש.

ויש לדמות האי דינא למה שנתבאר בשו"ת יבי"א ח"ה (או"ח סי' ח אות ד') באדם האוחז בפסד"ז והציבור אומר בריך שמיא, וכורעים כשואמרים "דסגידנא קמיה", שא"צ לכרוע ולהשתחוות עמם (אלא יע"מ בלבד). שאין זו תקנת חז"ל לומר בריך שמיא [ואף שמוזכר בוזה"ק ויקהל (דף ר"ו), מ"מ לא מצינו תקנת חכמים לומר זאת בסדר התפלה]. וגם מה שמשתחוים כשואמרים דסגידנא קמיה אינו מן הדין, אלא מנהג בעלמא, ובכה"ג לא אמרי' שאם לא ישתחוה יהיה נראה ככופר במי שהציבור משתחוים לו. ולפ"ז גם כאן שאין זה מתקנת חז"ל להשתחוות בעלינו לשבח, ול"ד לתקנת חכמים להשתחוות באמירת מודים, או מודים דרבנן שהיא תקנת חז"ל בגמ'. ולפ"ז די שיעמוד עמהם ואינו חייב לכרוע. ובפרט שאין הכל כורעים ביחד באמירת ואנחנו משתחוים, ול"ד למודים דרבנן שכולם משתחוים באותה עת, ואם לא ישתחוה ייראה ככופר, משא"כ בעלינו לשבח שכל אחר אומר זאת בפני עצמו, ואין אומרים ביחד ואנחנו משתחוים. וראה עוד להלן. **ומעתה** מ"ש בהגהות מאורות יוסף שם, שצ"ח מקור להגרי"ח בעוד יוסף חי בהלכה זו "כס"מ בפ"ט מהל'

אחר קדיש תתקבל. אך המנהג אצל חלק מהאשכנזים לומר עלינו לשבח אחר קדיש תתקבל, ולא אחר התפלה כולה.

והמתפלל אצל אשכנזים רשאי להמשיך בסדר תפלתו, וא"צ להפסיק מסדר תפלתו לומר עלינו לשבח עם הצבור. ונבאר דין זה, דהנה בגמ' ברכות (כ"א:) אמרו, הנכנס לביהכ"נ ומצא צבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע הש"צ למודים, יתפלל, ואם לאו לא יתפלל. וכתבו התוס' שם, וטעמא לפי שצריך לשוח עם הצבור, שלא יראה ככופר במי שהצבור משתחוין לו. וכ"ה בהרא"ש שם. ע"ש. ולכאורה ה"ה הכא, כשהצבור אומרים ואנחנו כורעים ומשתחוים וכו', צריך היחיד לכרוע יחד עמם, כדי שלא יהיה נראה ככופר בדבריהם ח"ו. וכ"פ בעוד יוסף חי (פר' כי תשא אות כב) שגם מי שכבר התפלל ונכנס לביהכ"נ והציבור אומרים עלינו לשבח, צריך לעמוד ולכרוע עמהם, כדי שלא יהיה נראה לעיני הרואים שהוא כופר בדברים אלו שמודים בהם הציבור. ע"כ.

ויש להוסיף עוד, דהנה במשנה ברכות (כ:) שנינו, בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריו. ובגמ' שם הקשו, למ"ד דהרהור לאו כדיבור דמי אמאי מהרהר, ואמרו, כדי שלא יהיו כל העולם עוסקים בו והוא יושב ובטל. ונגרוס בפרקא אחרינא, אמר רב אדא בר אהבה בדבר שהצבור עוסקין בו. ובתוס' שם מבואר, שיש להשתחוות בעת ששומע מהש"צ אמירת מודים, שלא יראה ככופר במי שהצבור משתחוין לו. וכ"ה בהרא"ש שם. וכתב עוד, מכאן למד בה"ג שאם קרא ק"ש ובהכ"נ ומצאם שקורין ק"ש, קורא פסוק ראשון עמהם.

ובשו"ת תרוה"ד (סי' ג') כתב, דבה"ג איירי ביושב בטל, אבל אם הוא עוסק בתיקוני התפלה, בזמן שהצבור אומרים ק"ש, אין לו להפסיק כדי לקרות ק"ש עמהם. ויש להסתפק בעוסק באמצע הזמירות אם צריך להפסיק. וסיים, שראה למדקדקים שבברכות ק"ש היו מנגנים בניגון הצבור הקורין ק"ש, כדי שיראה כקורא עמהם פסוק ראשון. ע"ש.

והטור (סי' סה) ה"ד אביו הרא"ש בשם הבה"ג. ובכ"י שם הביא מ"ש בתרוה"ד הנז', דביושב בטל נכון שיקרא עמהם הק"ש, וסיים הב"י, דהיינו דרך עצה טובה, אבל לענין שלא יהא נראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבריו, בפסוק ראשון סגי וכדברי בה"ג. וכ"ה בש"ע (סי' סה ס"ב), שאם נכנס לביהכ"נ ומצא צבור קורין ק"ש, קורא עמהם פסוק

כא. הנמצא באמצע "עלינו לשבח", וכשאמר "שהם משתחוים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע", שמע ברכה מחבירו או מהשליח ציבור, או שמע קדיש, צריך לענות אמן, ואין לבטל עניית אמן מפני החשש שמא יראה הדבר כאומר לשם עבודה זרה ח"ו, כיון שמכוין לשם שמים, ואין לבטל עניית אמן במקום שלא אמרו חז"ל לבטלו. ומכל מקום לכתחלה יזהר שלא יבוא לידי כך, אלא יקדים או יאחר. וכן כשקורא פסוק של קללות, כגון בקריאת שמע, כשקורא פסוק וחרה אף ה' בכם, יזהר שלא יקראנו בסמוך לזמן שאומר השליח ציבור קדיש. (כא)

וגם בשו"ת מראות ישרים הנ"ל כתב, שיש להפסיק ולומר עלינו לשבח עם הצבור, וגם בס' ישא יוסף (ח"ב עמ' נג) הביא מהרב אלישיב שספרדי המתפלל בכי"נ שמתפללים בו בנוסח אשכנז, יאמר עלינו אחרי ובה לציון, ואינו צריך לשוב ולומר עלינו לפי הנוסח שלו. ע"ש. אולם לפי מה שנתבאר כאן כיון שאין זה חיוב מן הדין לומר עם הצבור עלינו לשבח כמו שחייבוהו בק"ש, ובפרט שעוסק בהמשך התפלה, וכיון שלפי הקבלה אדרבה מבלבל העולמות אם יאמר עלינו לשבח באמצע הסדר, לפיכך לא יאמר עמהם עלינו לשבח, אלא ימשיך להתפלל כפי סדר האר"י ז"ל. שבעניני תפלה אנו הולכים אחר האר"י ז"ל.

ואי משום לא תתגודדו, כבר ביארנו בכמה דוכתי שאין איסור לא תתגודדו בחילוקי המנהגים בין הספרדים לאשכנזים. וראה לעיל סי' קא הער' ז', ובילקו"י ארבע תעניות (סי' תקנא הע' כג, עמ' רמה). ובילקו"י פסח כרך ב' (עמ' תקצח), ובכמה דוכתי.

להשתחוות באמירת ונאחזנו כורעים ומשתחוים

להשתחוות לצד מזרח. אבל באמירת מודים דרבנן, כיון שהשתחויה היא מדין התלמוד בבלי וירושלמי, כמבואר בש"ע סי' קכז, מסתבר שיש להשתחוות לצד מזרח. [נספר הליכות שלמה תפלה, ט, יא].

עניית אמן באמצע "עלינו לשבח"

ושו"ר למהר"א מני בספר זכרונות אליהו (מע"ע ע אות א, עמ' לב) שהעיר כן על החסד לאלפים, וכתב, לפע"ד נראה שיענה אמן כדרכו, מכיון שלבו לשמים, שא"א לבטל עניית אמן במקום שלא אמרו חז"ל לבטלו. ע"כ. ונ"ל שדבריו נכונים, ודלא כהרהמ"ח.

ומיהו לכתחלה נכון להזהר שלא יבא לידי כך, אלא יקדים או יאחר, וכמו כן במקום שאומר הפסוק של קללות, כגון שאומר בק"ש וחרה אף ה' בכם וכו', שנראה כעונה אמן אחר הקללה. ומ"מ בדיעבד שהזדמן לו שם עניית אמן, עונה ומכוין לבו לשמים. ושו"ר בספר מאורי אור (באר שב"ע דף ג'). שכתב העוסק בפסוקים והגיע לדבר רע, ושמע ברכה שם, פטור

תפילה הלכה ד. ע"ש. הנה לפי המבואר ל"ד לדברי הכס"מ, דהוא איירי לענין מודים דרבנן שהוא תקנת חז"ל, משא"כ בעלינו לשבח שאינו מתקנת חז"ל. [והאיירי לזה הגאון הרב אלמוג לוי, מתלמידי ישיבתינו].

ויש להוסיף, דלפי המקובלים סדר התפלה הוא לפי סדר העולמות, עולם העשייה, עולם היצירה, עולם הבריאה, ועולם האצילות, וכשם שבתחלת התפלה אנו מתחילים לפי סדר העולמות, כך לאחר תפלת שמונה עשרה אנו חוזרים לעולם העשייה במדרגות, לפי הסדר המבואר והידוע. ונמצא שאם יאמר עלינו לשבח אחר קדיש תתקבל, מבלבל את סדר העולמות. ולכן ראוי שיאמר עלינו לשבח רק בסיום התפלה, שהוא סיום סדר העולמות.

ואף שעורכי הס' אול"צ ח"ב (פ"ז הערה לח) כתבו, שספרדי המתפלל בכי"נ אשכנזי יאמר עמהם עלינו, ואח"כ בגמר פרשת הקטורת יאמר שוב עלינו. ע"ש.

ומה שנוהגים לכרוע באמירת ונאחזנו כורעים ומשתחוים, הנה אין חיוב בדוקא להפנות גופו לצד מזרח ולהשתחוות, וכמ"ש בס' דעת נוטה (א, סו) בשם הגר"ח קנייבסקי. וכן באמירת ברכו א"צ להקפיד

(כא) הנה בבא"ח (פר' כי תשא אות יח) כתב, ואם אירע עניית אמן כשאומר בעלינו לשבח שהם משתחוים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע, לא יענה שם אמן. ע"כ. והעיר ע"ז בהליכ"ע ח"א (עמ' רמו): לפע"ד אין לחדש דבר מעתה ולומר שלא לענות אמן, כשכוונתו באמירת אמן על דבר שמחוייב לומר אמן. ורחמנא לבא בעי, וביטול עניית אמן הוא דבר חמור ביותר, וכן אמרו בזה"ק (בפרשת וילך דף רפה) שהפליגו בשכר העונה אמן, והפליגו מאד בעונש מי שאינו עונה אמן שירוד לגהינם ואינו עולה. ועליו נאמר מלא פניהם קלון, ס"ת אמן וכו'. וע"ע בשו"ת נשמת כל חי (האר"ח סי' טד).

כב. אותם הדוחקים זה את זה למהר לצאת מבית הכנסת, לא יפה הם עושים, שמראים בזה כאילו שהייתם בבית הכנסת היא להם לטורח. וכל שכן אותם שבתחלת עלינו לשבח יוצאים, ואומרים עלינו לשבח דרך הליכה. או אותם היוצאים קודם גמר התפלה. זולת אם ממהרים לשיעור תורה וכדומה. ויש מקומות שנהגו שהשליח צבור אומר עלינו לשבח בקול רם, בשפה ברורה ובנעימה, כמו שנוהגים בימים נוראים. (כב)

כג. מנהג רוב הספרדים שאין אומרים קדיש אחר עלינו לשבח. אלא אומרים קדיש יתום קודם עלינו לשבח. ומיהו אם נהגו לומר קדיש אחר עלינו לשבח, ימשיכו במנהגם. (כג)

כד. אם אין יתום בבית הכנסת, אין נכון לבטל אמירת קדיש שלפני עלינו לשבח, אלא יאמר הקדיש אחד מהקהל, לאחר שיבקש רשות מהוריו שאינם מקפידים על זה שיאמר קדיש כשאין שם אחר האומר קדיש. ואם אין אף אחד מהקהל הרוצה לומר קדיש יתום, אומר השליח צבור ברכו קודם עלינו לשבח. ובן הרוצה לומר קדיש יתום על אמו שנפטרה, ואביו מקפיד על כך, מפני שחושש לדעת ההמון, ואי אפשר לשכנעו שלא יקפיד בזה, אם זה במקום שאין מנהג ידוע כגון בארץ ישראל וגלילותיה, צריך לציית לאב וישאר בשב ואל תעשה שלא לומר קדיש, בין קדיש יתום ובין קדיש דרבנן, [ובאופן כזה ישתדל לחדש חידושי תורה לע"נ אמן]. ורק במקום שידוע המנהג בבירור שלא לשמוע לאביו בזה, יחזיקו במנהגם. ואם נפטר אביו, ואמו מקפדת עליו לבל יאמר קדיש בחייה, לא ישמע לאמו, שכבוד האב שנפטר עדיף יותר מכבוד האם אפילו עודנה בחיים. וכל זה כשהאב מקפיד עליו לומר קדיש מפני שחושש לסכנת חייו, אבל אם בגלל כעסו וקפידתו על אמו מצוהו שלא יאמר קדיש, לא יאבה אליו ולא ישמע לו, שהרי זה כאומר לבנו שיעבור על דברי תורה, שאין שומעין לו. (כד)

סימן קלג - דין ברכו בשבת

א. בשבת וביום טוב יש אומרים שאין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא. [קודם עלינו לשבח]. אך מנהגינו פשוט לומר ברכו אחר קדיש על ישראל, שקודם עלינו לשבח, גם בשבת וביום טוב. (א)

לענות אמן, שלא יהיה נראה כמקלל. כעין שאמרו בשבועות (לו) שאמרו לו לכנות שלא יהיה נראה כמקלל. ע"ש. ומזה יש סיוע להרהמ"ח. וע' בכה"ח

שלא לצאת מבית הכנסת קודם אמירת כל "עלינו לשבח"

לשבח בקול רם, כל הקהל יחד. ע"כ.

(ג) כתב הרמ"א (סי' קלב): ואומרים קדיש יתום אחר עלינו לשבח, ואפי' אין יתום בביהכ"נ יאמר אותו מי שאין לו אב ואם. ואפי' מי שיש לו אב ואם יכול לאומרו אם אין אביו ואמו מקפידין.

(ד) ילקו"י אבלות (תשס"ד, סי' מא, עמ' תרג). ובילקו"י על כיבוד אב ואם (פרק יג).

(א) ילקו"י שבת כרך א' (עמ' שעו הערה טו). ובמהדורת תשע"ג, שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רפו הערה ב' עמ' תקלג).

(כב) גמ' בחסד לאלפים [הובא בכה"ח אות צ] כתב, דמינה נשמע, דלא יפה עושים הדוחקים זה את זה למהר לצאת קודם. וכ"ש אותם שבתחלת עלינו לשבח יוצאים, ואומרים עלינו לשבח דרך הליכה. או אותם היוצאים קודם גמר התפלה וכו'.

גמ' המהר"ח פלאגי"ח בכה"ח (סי' יז אות כב) כתב, שהש"צ ירגיל לבני קהלתו לומר עלינו לשבח בקול רם, בשפה ברורה ובנעימה, וכמו שנוהגים בימים נוראים כן ינהגו בכל יום, והוא מתקנת מרן החבי"ב. וגם החסיד הפרד"ס זצ"ל דרש ע"ז ברכים, והנהיג באחד מהבתי כנסת שלו אשר היה מתפלל בו בקביעות, לומר עלינו

ב. מי שלא התפלל שחרית בצבור, וממילא לא שמע ברכו מהשליח צבור, יש אומרים שיכול לומר ברכו במנחה אחר הקדיש שקודם עלינו לשבת, ולמעשה כיום אין לנהוג כן. (ב)

סימן קלד - סדר "והוא רחום"

א. נהגו להרבות בתחנונים בשני וחמישי, מפני שהם ימי רצון, ואומרים והוא רחום, ואומרים אותו בקול רם ומעומד. ואם אמרו מיושב, עובר על התקנה ופורץ גדר. ומי שנאנס ולא הספיק לומר את כל נוסח והוא רחום, יזהר מאד להשלים הכל במשך היום. (א)

מי שלא שמע ברכו בשחרית אם יכול לומר במנחה

דאם לא קרא ק"ש ביום, דאין לה תשלומין בערב. [וכדעת הי"א בתרא]. וראה בפתה"ד שהאריך הרבה בענין זה, והעלה, שאין למחות במי שאומרו במנחה, אם לא שמע בשחרית, והנה להם לישראל, דנראה שהוא מנהג קדמון ונעשה ברבים מקדם קדמתה בפני כמה גדולי עולם. עש"ב. ועכ"פ במקומות שלנו שלא נהגו כן במנחה, אין לומר ברכו גם מי שלא שמע בשחרית.

ב הנה בפתה"ד כאן כתב, שראה שעושים כן כמה פעמים בפני חכמים וגדולים ואין פוצה פה ומצפצף, ולכאורה נראה דלאו שפיר עבדי. דברכו שייך דוקא קודם ק"ש, ולא במנחה שאין בה ק"ש. ואין לומר שיאמר ברכו במנחה בתורת תשלומין למה שהפסיד בשחרית. וכדין תפלה שיש לה תשלומין. דדוקא בתפלה שייך תשלומין, אבל ברכו הרי לא נתחייב אלא בתפלה שיש בה ק"ש. ודמי למ"ש מרן בס"י נח ס"ו,

אמירת "והוא רחום" בשני וחמישי

מדורה גדולה מאד, והזמין את כל השרים והגדולים, ואז בא הרב ונכנס בתוך האש, ונחלקה האש לשלשה חלקים, והם נכנסו כל אחד בחלקי האש, ויקרא להם ההגמון ויצאו כולם בריאים ושלמים, ואח"כ הלכו אצל הרב, ויסדו פרק והוא רחום על הנס שעשה ה' להם, וכל אחד מהם תיקן קטע אחד, הראשון מוהוא רחום עד אנא מלך רחום וחנן וכו', והשני אמר אנא מלך רחום וחנן עד כי אל מלך חנן ורחום אתה, והשלישי מאין כמוך חנן ורחום וכו', עד כי אל מלך חנן ורחום אתה. וראה עוד בספר כל בו (סי' יח), ובאבודרהם, ובספר המנהיג (סי' טו), ובארחות חיים. להרא"ה.

והמשך התחנונים שאנו אומרים אינו מתקנת הנהו ג' סבא, אלא הוכנסו לסידור בדורות מאוחרים. ובמטה משה (סי' ריט) מביא בשם רבי יהודה החסיד שחרווי התפלה ה' ה' אלהי ישראל וכו', תיקן חזקיהו המלך בעת שהיה במצור בירושלים ומרומז בראשי הקטעים ח'וטה ז'רים, ק'ולינו, ה', ה'בט. וראה בזה בפסקי תשובות ח"ב (עמ' קג הע' 3).

וכתב הרמ"א (סי' א) שנהגו לאומרה מעומד כמו בתפלת שמונה עשרה. והוסיף בדעת תורה בשם שבט מוסר, שיש לעמוד ב"והוא רחום" כמו שמונה עשרה,

א ש"ע (סי' קלד ס"א). וגם אל ארך אפים צריך לאומרו מעומד, מפני היודי של חטאנו שאומרי, רש"ל ומ"א. ואם סיים והוא רחום קודם השי"ן, י"א שימתין לש"ן ברחום וחנן, ליפול עמו כאחת, מהר"ל ושכנה"ג. אך אין המנהג כן, ואפשר משום שיש לסמוך נ"א לוהוא רחום.

ועל עצם אמירת והוא רחום בשני וחמישי, כתב בסידור שער השמים בשם אבן הירחי, שסידוהו שלשה זקנים, שהיה מעשה בזמן חורבן הבית השני, בספינה אחת שהגלה אספסינוס, ובה יהודים תושבי ירושלים, וביניהם שלשה זקנים אנשי שם, והגיעה ספינתם למקום גלות אצל ממשלת הגמון אחד, ואמר לשלשה הזקנים, רצוני לנסות אתכם בכבשן אש, כמו לחנניה מישאל ועזריה [לראות אם הם מזרע ישראל], ואמר לו תן לנו זמן שלושים יום, ונתן להם, והתענו, ובכל יום מה שחלם אחד מהם סיפר לכולם, ובסוף הזמן חלם אחד מהם גבר דחיל חטאין ולא חכים כולי האי, פסוק שכתוב בו שני פעמים כי ושלשה לא, ולא ידע מה הוא, והלכו אצל רב אחד זקן מאד, וא"ל הפסוק שחלם בו (ישעיה מג, ב): כי תעבור במים אתך אני, ונהרות לא ישטפוך, כי תלך כמו אש לא תכוה, ולהבה לא תבער בך. והרב עודד אותם וא"ל אני אלך לפניכם ואסלול לכם דרך, והלכו לפני ההגמון ארבעתם, והוא עשה

ב. יש נוהגים להתענות בשני וחמישי, אבל אם התענית תגרום לו למיעוט בעסק התורה והמצוות, עדיף שלא יתענה. (ב)

ג. מנהג ירושלים וארץ ישראל לומר בשני וחמישי "מה נאמר לפניך יושב מרום" אחר הוידוי, קודם אמירת "ועבור" ו"שלש עשרה מדות" ו"נפילת אפים". ויש נוהגים לומר "מה נאמר" אחר נפילת אפים ואל מלך. ובכל מקום יעשו כמנהגם. ומנהגינו לאומרו רק בשני וחמישי. (ג)

הצבור לומר בקול רם, ושכן היה המנהג באיזמיר. ושני וחמישי הם ימי דין, הן של ביי"ד של מטה, והן ביי"ד של מעלה, וכמבואר בשבת (קכט:), ובריש מגילה. וכתב הפמ"ג (משו"ס ק"א) דכיון שגם ביי"ד של מטה יושבים בדין, ממילא נהפך היום לרחמים ולרצון, דכשיש דין למטה אין דין למעלה. [מד"ר פ"ר שופטים ה, ה]. והתוס' (ב"ק פב:) כתבו, שימי שני וחמישי הם ימי רצון, לפי שמשנה רבינו עלה למקום כדי לקבל התורה ביום שני, וירד ביום חמישי. וכתב בארחות חיים, ונהגו בכל מקומות ישראל להרבות בתפלה ותחנונים בשני וחמישי כדי שיכופו תחנונים על העליונים.

ומה שכתבנו במי שנאנס וכו', ראה במשנ"ב (סק"ג), ובשו"ת רבבות אפרים ח"ו (סי' סא).

להתענות בשני וחמישי, ומניעת אכילת בשר

יין הרבה אין אתה יודע להיכן הוא מגיע הפגם וההפסד הגדול שעושה, ולכן מנע רגלך מנתיבתם, ואל תביא נפשך במעמדם, והזהר בזה הרבה במאד מאד. ע"כ.

ואמנם אם מניעת אכילת בשר גורמת לו לחולשה ולהיזק בבריאות, וע"י כך מונע עצמו מלהתגבר בעבודת השי"ת ובלימוד התורה, אין לו לנהוג בסיגופים, ואשרי השם דרכיו לש"ש, ומחשב שכר מצוה כנגד הפסדה, כי העיקר אצלינו עסק התורה.

לומר "מה נאמר" קודם י"ג מדות

וי"ג מדות תיכף ומיד יעשה נפ"א, שכל אלה צריכים להיות סמוכים זה לזה, וגם ביום שני וחמישי אין להפסיק בין הוידוי לנפ"א בתחנונים הנוספים בימים ההם [מה נאמר לפניך יושב מרום וכו'], ופה בגדאד היו נוהגים מזמן קדמון בשני וחמישי לומר התחנונים הנוספים קודם נפ"א, ותהלי"ת ביטלנו המנהג, והנהגנו לומר נפ"א קודם, וכמ"ש האר"י ז"ל [בשעה"כ דף נא ע"ג]. ע"כ. ולדעתו הוידוי והי"ג מדות צריכים להיות סמוכים זה לזה. וכן מסודר הדבר בסידורי תפלה

כשרגליו מכוונות זה לזה. ע"ש. ובספר אשי ישראל (פרק כו הע' ז') הביא שדייקן מדברי האבודרהם (הלכות קריאת התורה) דמדינא א"צ לעמוד אלא עד זכור עדותינו בכל יום אומרים פעמיים באהבה שמע ישראל, כי המשך התפלה למנהג האשכנזים "ה' אלהי ישראל וכו'" אינו בכלל תקנת והוא רחום.

ומנהגינו לומר והוא רחום בקול, ואמנם הרמ"א שם כתב, שנוהגים לאומרו בלחש, דמאחר שאומרים אותו אחר חזרת הש"צ, הוה כהמשך לשמונה עשרה. אבל למנהגינו שאומרים אותו אחר וידוי וי"ג מדות, אומרים והוא רחום בקול. וכתב במשנ"ב, דנהרא נהרא ופשטיה, דהאומרים בקול הוא כדי לעורר הכוונה. ובלקט הקמח החדש (סק"א) הביא בשם משא חיים, שגם במקום שנוהגים לומר בלחש, בעת צרה יש לכל

ב) טור ורמ"א (סי' קלד). וכתב הרש"ל בים שלמה (חולין פרק אהו ואת בנו סי' יא) שיש נוהגים שלא לאכול בשר ביום שני וחמישי, מפני שביי"ד של מעלה יושבים ודנים, וגם בליל ג' וליל ו'. והוא בשיירי כנה"ג. ובכה"ח (אות טו). ועיין בא"ר (סק"א), ובברכ"י (סק"ב). וביפ"ל (סק"ד).

ובהקדמת עץ חיים למהרה"ו כתב, שהעוסק בחכמת הקבלה צריך לפרוש עצמו מבשר ויין כל ימות השבוע. וכ"ה בהקדמת המגיד מישרים: מנע עצמך מאכילת בשר הרבה, שהיא מפסדת הנשמה ופוגמת. ושתיית

ג) הנה מנהגינו פעה"ק ירושלים ובערי אר"י שבימים שני וחמישי, אומרים מה נאמר לפניך תיכף אחר הוידוי קודם י"ג מדות, ושלא כמו שכתוב בסידורים של עולי בבל לומר מה נאמר הנ"ל אחרי אל מלך קודם והוא רחום. וכמנהגינו כתב בספר ברית כהונה (מער' ו' אות ו), ודייק כן גם מדברי הכה"ח (ר"ס מח). ושכן פשט המנהג אצלם. ובשו"ת איש מצליח (סי' כא) העיר ממ"ש בבא"ח (פ"ר כי תשא אות ד), שאחר הוידוי תיכף יאמר ועבור וי"ג מדות. וכ"כ עוד להלן (אות ה) אחר הוידוי

ד. מי שמתפלל עם האשכנזים בימי שני וחמישי, והם אינם נוהגים לומר "אל מלך יושב על כסא רחמים", והוא רוצה לאומרו כמנהגינו, אין צריך לסיים בכל פעם י"ג מדות (בטעמי המקרא), אלא יסיים במלים: "כמו שהודעת לענו מקדם וכן כתוב בתורתך", ולא יותר, ודי לו מה שאמר י"ג מדות בטעמי המקרא בסוף הוידוי. ומכל מקום לא ירבה לומר פעמים רבות ויעבור. (ד)

ה. אם השליח צבור מאריך בניגון ב"אל מלך" מותר ליחיד לעיין בספר בהרהור, וכשיגיע ל"ויעבור" יאמר עמו את הי"ג מדות. ומכל מקום טוב יותר שלא להפסיק גם בכהאי גוונא, אלא יהרהר בדברי תורה במחשבה בלי עיון בספר. (ה)

הוידוי לי"ג מדות, כיון שהוא מהענין.

והנה מה שאנו מקדימים וידוי לי"ג מדות, יש שכתבו הטעם לזה, שהרי שבח המגיע לי"ג מדות הוא גדול, וכדברי רבותינו ב"ר"ה (יז): עשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם. ע"ש. ויש לחוש שהמקטרגים יקנאו בנו, לפיכך מקדימים וידוי לי"ג מדות. וגם, מזכירים כל חטא ועון ויש בכח הי"ג מדות לכפר על עוונות אלה. ולפ"ן גם אמירת מה נאמר יש בה מעין הוידוי, שאומר בה אתה יודע רזי עולם וכו' ומבקשים מהש"ת שימחול לנו על העוונות שהזכרנו בוידוי שלפניו, ומיד אח"כ אומרים י"ג מדות למחילת עונות. וממילא אין זה הפסק בין הוידוי לי"ג מדות, שהוא מהענין.

ועיין בגמ' (יומא פז): בוידוי של יוהכ"פ דרב היה אומר אתה יודע רזי עולם. ובוזה אתי שפיר מה שאנו אומרים נוסח מה נאמר רק בימי שני וחמישי, שהוא כעין וידוי ארוך, דכיון דמרבית ברחמים בשני וחמישי, לכן אומרים מה נאמר וכו', שהוא וידוי ארוך. וכתב במחזור ויטרי (עמ' סח), דבימי שני וחמישי שבי"ד שלמעלה ולמטה שוין, מרבית בתפלה ורחמים. ע"כ. וע"ע בשו"ת ברית אברהם ח"ב (סי' ה), מה שהשיב על טענות החולקים בד"ז.

ד כן הורה מרן אמו"ר זיע"א. [וראה עוד בבא"ח (פר' כי תשא אות ט)]. ועיין ב"ר"ה (לה). כיון שאמר "ובתורתך כתוב לאמר" שוב א"צ.

ה ולא חיישינו שמא יוציא בשפתיו, כמבואר בכיו"ב בשו"ת יבי"א ח"ב (חאו"ח סי' ד' אות יא-ג).

הבאים מבגדאד לומר מה נאמר אחר אל מלך. והשיב לו הגאון בעל ברית כהונה, שכדבריו ומנהגו כתוב גם בסידור חוקת עולם, ובסידור הרש"ש, ובסידור כנסת ישראל, ואין ראיה מסידורי בגדאד להניח כל אלה בשבילם וכו'. וע"ע בתשובת הגהמ"ח שם שכתב, שלא נתכוון לערער על הנוהגים לאומרו קודם י"ג מדות וכו'. ע"ש. ועכ"פ אין לנו לשנות ממנהגינו, וכמ"ש הרב ברית כהונה. [ע"כ משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות כג].

וכ"ה בהליכ"ע (פר' כי תשא אות א' עמ' רמא): שמנהג ירושלים ואר"י אינו כן, אלא כמנהג בגדאד הקדום, לומר התחנונים של שני וחמישי מה נאמר לפניך וכו' קודם ויעבור וי"ג מדות, ולא רצינו לשנות המנהג. והנח להם לישראל. ואף שבשו"ת איש מצליח ח"ב (עמ' כ) כתב, שנהג לומר בשני וחמישי הוידוי ונפ"א, ואח"כ אל מלך, ומה נאמר לפניך וכו', ושכ"כ בספרו ח"א (סי' כה), ולא כמנהג רוב בתי הכנסת בתוניס, להתחיל מיד ביום שני וחמישי אחר החזרה באל מלך וכו'. מ"מ נהרא נהרא ופשטיה. וע"ע בשלמי צבור (דף קמז:). ובקשר גדול (סי' יט אות א). ובכה"ח פלאגי (סי' טז אות א). [ע"כ מרמן אאמור"ר].

ויש לסייע נוסחתינו מהמובא בטור (סי' קלא) בשם סדר רב עמרם גאון, קודם "מה נאמר" ואח"כ אבינו מלכנו. ע"ש. והרי אמירת אבינו מלכנו באה רק אחר הוידוי. גם בנוסח התפלה להרמב"ם הביא אחר הוידוי נוסח מה נאמר וכו'. ומשמע דאין בזה כל הפסק בין

קונטרס הנוסחאות

נוסחאות התפלה והברכות

א. אין ראוי לשנות מנוסחאות התפלה בעניני ניקוד, כמו ושבע את העולם כולו מטובך, עשה למען שמך וכו', נקדישך ונעריצך, שיש לומר הכ"ף סופית בשו"א, ולא בקמ"ץ, ויש המשנים ואומרים הכ"ף סופית בניקוד קמ"ץ, ובלשון זכר. אך במקומותינו שאין אנו נוהגים כן, אין לנו לשנות, שאין לדקדק כל כך בכללי הניקוד בתפלה במקום מנהג. [ומטעם זה אין לשנות מהנהוג לומר בורא פרי הגֶפֶן, אלא יש להמשיך לחתום בורא פרי הגֶפֶן, כלשון הפסוק]. וכל מה שהובא בסידור "חזון עובדיה", אינם שינויים שנעשו בנוסח התפלה, אלא כך היה הנוסח אצל הספרדים, ובסידורים קודמים, קודם שפשטו סידורי תפלת ישרים וכדומה. (א)

שאינ לשנות הסידורים בעניני ניקוד - ואם מותר לשנות בסידורים

(סי' תרו). וכ"פ הרמ"א (סי' תרכ"א). וכ"כ בספר יוסף אומץ (יחפא, סי' תקנט).

ובספר מזבח אדמה (דף ס') כתב, שרבינו הגדול רבי אברהם יצחקי החרים בחרם גמור שלא לשנות שום מנהג שנהגו בירושלים, אף מביכ"נ לביכ"נ אחרת.

ובשו"ת הרשב"ץ ח"ג (סי' רצ) מפיו לפידים יהלכו על מי שירחיב עוז נפשו לשנות מנהג שנהגו בנוסחי התפלות, וכ"כ בשו"ת שמש צדקה (חאו"ח סי' יא), ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' ט), ועוד.

ואמנם בקובץ מאמר יעקב (להרב יעקב חיים סופר, עמ' קכט) בשם המג"א, "שאינ לשנות בסידורים ישנים, כי יש ליישב כל דבר". הנה המג"א לא איירי כלל בשינויים בתפלה, ולא זכר מזה כלל. וכל דבריו הם לענין הזכרת מלכות [אלהינו מלך העולם] בברכות, שיש ברכות שתיקנו חכמים לברכם בלא הזכרת מלכות, ויש ברכות שתיקנו לאומרים עם הזכרת מלכות. וע"ז כתב המג"א שלא לשנות מהסידורים. כי יש ליישב כל דבר, וכוונתו למה שנתבאר בב"י שם (סי' ריד). ושם ביאר דאע"פ שאמרו בברכות (ז:מ) שכל ברכה שאין בה שם "ומלכות" אינה ברכה, מצינו בכמה ברכות שאין בהם הזכרת מלכות, כגון: ברכת אלהי נשמה, ברכות בתפלת שמונה עשרה, ברכה מעין שבע בליל שבת, וכו'. וע"ש בב"י שכתב ליישב, דברכה ראשונה של תפלת שמונה עשרה, אין בה מלכות כיון שמזכיר האל הגדול הגבור והנורא, וחשוב כמו הזכרת מלכות. וי"א לפי שאומר אלהי אברהם וכו' חשיב כהזכרת מלכות. וברכת אלהי נשמה לדעת האומרים שאינה סמוכה לברכת אשר יצר, מה שאין בה מלכות היינו מפני שמזכיר בה שהקב"ה בורא הנשמות ונופח בגופות

(א) כ"כ מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' י), וז"ל: בדבר המנהג לומר נקדישך ונעריצך בלשון נקבה, וכן כמצות רצונך, וכמו שכתבת עלינו בתורתך, ע"י משה עבדך, וכן כתוב בתורתך, וכדו', כל אלה בשו"א, וזה הנוסח השגור בפי כל, ומקורב עלה בלב מקצת החונים להגיה כל הכנויים הנ"ל בשוא וקמץ, וכמ"ש בספר ישרש יעקב בשם הראב"ע, והרד"ק, וספר בנין שלמה, וכפי מה שתיקן היעב"ץ בעמודי שמים, כי גמרו אומר שכן ראוי ע"פ חכמת הדקדוק. ולחונים אחרים קשה עליהם לשנות המנהג, ודע שאין לשנות ממה שכתוב בסידורים ובמחזוריים, ועל אלה עיני בוכיה על דור יתום הזה על אותם שמניחין את העיקר ולוקחים את הטפל, ובפיהם ירצו שהם ידעו מה שלא ידעו הקדמונים, וכל ישראל טועים הם, והם יודעים האמת, ולבי בוער כאש והלך בצערות וכו', יהא רעוא קורא הדרות ישוב ירחמנו לפקוח עינים עוורות והיו למאורות, כי לולא שאיני כדאי הייתי גוזר גזירה דרב"ה על אלו המשנים שיחזרו למנהג כל ישראל, ולא יסמכו על עצמם כי הם יורדי ים הדקדוק יותר מהראשונים. ומי שיש לו לב אם בעל נפש הוא ינהג ככל ישראל, ואל יוציא עצמו מן הכלל, ושומע לנו ישכון בטח. וסיים שם, שרבים מגדולי דורו קיימו וקבלו והסכימו שיחזרו הכל למנהג כל ישראל, וזאת לדורותם. ע"ש.

ולא זו בלבד שלא לשנות מהמנהג בניקוד בתפלה ובברכות, אלא גם אין לשנות מנוסח ומטבע התפלה המסור לנו, וכמ"ש המהרי"ל (בדרשותיו דף מז:). שאסור לשנות מנהג המקום בעניני תפלה בשום פנים, ויש סנה בדבר למי שיעשה כן. וכן מבואר בס' חסידים

ואינן מבוססות רק ע"פ סברא, בלא מקורות, שהיא תורה שאין לה בית אב. [ובזמנו כאשר יצא הסידור חזו"ע, רה"י חכם בן ציון זצ"ל סבר שעשינו שינויים בנוסח, ולכן לא הסכים להכניס סידור זה להיכל הישיבה, ובפרט שאותו חכם התרגל מבית אביו וחמיו בכל הנוסחאות של הבא"ח. והיו דבוק בנוסחאותיו והוראותיו בכל מכלל כל. אולם האמת היא שאדרבה הסידורים בהוצאת הבבלים הם אלה ששינוי ברוב הדברים מהנוסח שהיה מקובל. ובה"ח במשך השנים מאז יצאו לאור כמה סידורים שחזרו על הנוסחאות שהובאו בסידור חזו"ע, כמו סידור יחו"ד, סידור תפלת ירושלים, תפלת יעקב, ועוד, ונעשה הנוסח המתוקן הנז' שגור בפי רבים, ונפוץ בכל מקום. ורבים כבר התרגלו לחתום ומכניע זדים, ולהוסיף ועל זקניהם, ולומר בשים שלום צדקה ורחמים גם בתחלה, ולדלג תיבת וארעא בקדיש תתקבל, וכן ע"ז הדרך. ואין לנו לכוף את כלל הצבור לקבל את פסקי הבא"ח, בעוד שלא קיבלנו הוראותיו עם כל גדלותו, [אלא הוראות הש"ע בלבד]. ואכן במשך השנים הסידור הנז' ב"ה נכנס גם לישיבת פו"ן].

והנה בעקבות הסידור חזו"ע, בכס"ר חשבו שכבר הותרה הרצועה ומחקו והוסיפו תיבות מסברא, ובסידור איש מצליח ראש הישיבה שלהם מחק מדעתו תיבת מהרה מברכת אהבת עולם, מחק מדעתו תיבת קאים בנוסח ובא לציון, ושינה הרבה בדקדוקי ניקוד, כגון עשה למען שמך, בקמ"ץ תחת הכ"ף סופית. ולא ידע ולא רצה להבין שאין אנו מקפידים כ"כ בכללי הדקדוק בתפלה. ואין לבלבל את הצבור בדברים חדשים. והיה צריך להבין שבסידור חזו"ע רק החזרנו מה שהיה קודם לכן, ולא גרמנו לבלבל בצבור כמו שהוא גרם.

וכבר כתבו מרן החיד"א ביוסף אומץ הנ"ל, ובס' תעלומות לב, והגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' כה) שאין ללכת אחר הדקדוק בתפלה ובברכות. ובפרט אחר שפשט מנהיגנו מדורי דורות בפי כל העם, זקנים עם נערים, טף ונשים. ואם ישנו בכל אלו יהיה זה שינוי מורגש ביותר, וכל העם מקצה יחדיו ירננו אבתריהו, ונעשה הדבר כחוכא ואטלולא, והם משתררים גם השתרר, ופערו פיהם שכל ישראל המה וחכמיהם ורבניהם טעו במדב"ר לא ידעו לקרות התיבות, ואינהו [המגיהים] ודאי דקטעו. [וכמ"ש כ"ז ביוסף אומץ הנ"ל], משא"כ בשינויים הנ"ל הנעשים ע"פ הראשונים והאחרונים, ואינו רק ע"פ כללי הדקדוק בלבד. [ומה ששינוי לומר נקדישך ונעריצך בניקוד קמ"ץ, מלבד שאין לשנות בעניני ניקוד, עוד בה שהנוסח

וכו', חשיב זה כהזכרת מלכות. והרוקח כתב, בכל הברכות שהם הודאות להקב"ה יש בהם הזכרת שם ומלכות, אבל בתפלת שמונה עשרה שאינה הודאה אלא לצורך בקשת צרכיו, א"צ להזכיר מלכות. ובש"ע שם כתב, כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה וכו'. וע"ז קאי המג"א, שעל כל דבר יש יישוב, ולכן אין להגיה בסידורים, והיינו, שלא להגיה ולהוסיף אלהינו מלך העולם, כי הרי יש יישוב בבי"י לכל ברכה שאין בה מלכות, ולכן אין לשנות בסידורים. אבל לא קאי כלל על שאר שינויים בנוסח התפלה.

ואמנם אף שמדברי המג"א הנ"ל לא מוכח ולא מידי לענין שינויים בנוסח התפלה, ודלא כמו שהביא בשמו הרב סופר הנ"ל, מ"מ מצינו לפוסקים אחרים שכתבו להזהיר שלא לשנות בנוסח התפלה, וכנזכר לעיל.

ובשנת תשמ"ח זכינו בס"ד להוציא לאור את הסידור "חזון עובדיה", ע"פ נוסחאותיו והגהותיו של מרן אאמ"ר זיע"א, והתקבל בעין יפה אצל כל גדולי הדור מאחר שלא נעשו שם שינויים, אלא החזרנו עטרה ליושנה כפי הנוסח שהיה מקובל אצל הספרדים, קודם שפשטו סידורי הבבלים תפלת ישרים וכדו'. וכל הדברים שכתבנו בסידור הנז' הוא ע"פ מה שהיה נפוץ בזמנו בסידורי התפלה של הספרדים, בעניני נוסח ומטבע התפלה, וכגון לענין חתימת הברכה ומכניע זדים, וכן הוספת ועל זקניהם, והוספת תיבת צדקה בברכת שים שלום, והשמטת תיבת וארעא בקדיש תתקבל, וכל כיו"ב ממה שנתבאר בסידור הנז'. ואדרבה הסידורים בהוצאת מנצור והנמשכים אחריו, הם אלה ששינו מהנוסח שהיה מקובל בסידורים שהיו לפני קרוב למאה שנה, כפי שעניני הוראות בסידורים הישנים: אהלי יעקב, תפלת החודש, וחוקת עולם, ועוד. ובסידור תפלת החודש שיצא לאור לפני כ- 200 שנה, הנוסח הוא "ומכניע זדים" ו"על זקניהם". ובסידור בית עובד גם הובא הנוסח "ועל זקניהם". וכן הנוסח הוא בשמע קולינו חוס ורחם עלינו, וכן הנוסח בשים שלום "צדקה ורחמים". [וראה להלן מ"ש עוד לענין ומכניע זדים].

וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ד (חאו"ח סי' כא עמ' פו ד"ה והנה) שהתמרמר על סידורים הנז' שיצאו ע"י עולי בבל, והם אלה ששינו מהמטבע שהיה מקודם לכן. וכל האריכות בשו"ת יבי"א ח"ח, הם רק לבידור הנוסחאות הקיימות, וביאוריהם. וגם באיזה מקומות שקבע נוסח אחר מהרגיל, לא עשה כן ע"פ איזו קושיא או ע"פ הדקדוק, או כללי הדקדוק, אלא דבריו מבוססים אך ורק עפ"ד קדמונינו הראשונים והאחרונים, שכך גרסו,

שלנו שייך שפיר לאומרו כלפי הקב"ה, שכ"ה בארמית, נקדישך בשו"א, והיינו לשון זכר. ודו"ק].

ובזה נבין למה ראינו להרבה גדולים שלא נתנו דעתם ללמוד חכמת הדקדוק, וכמ"ש הנו"ב (מהדור"א א"ח ר"ס ב), והנה בחכמת הדקדוק אין לי יד ושם, ולא למדתי מעולם אפי' קצה מחכמה זו וכו'. וע"ע למהר"ח פלאגי בגנזי חיים (מער' ד' אות כא) שהביא מהתשב"ץ (ח"א ס"ס לג) שאין פגם לחכם במה שאינו יודע דקדוק הלשון והמלים. וע"ע בתשו' הרמ"א (סי' ט).

וכ"כ בשו"ת חות יאיר (סי' קכד) דחכמת הדקדוק מיעוטו יפה, אבל לבלות ימיו בבנינים שונים שזכרו המדקדקים כולו הג"א שלא לצורך. ע"כ.

גם בשו"ת תעלומות לב ח"ד (סי' מב) כתב, דאע"פ שחובה עלינו לתקן כל מה שנוכל בסדר התפלה, ולהסיר כל טעויות ושגיאות אשר אולי באו בטעות המדפיסים, ובפרט בנקודות העלולות לטעות והורגלו בהם, ומשבששתא כיון דעל על, מ"מ בכל דבר שאפשר להעמיד הגירסא השגורה בפינו ראוי וחובה עלינו שלא לשבש הספרים, וכאשר אריה שאג על המגיהים בסידורים, הוא ר"ת בספר הישר. וכבר ידוע מה שהאריך הרחוב בספר ישרש יעקב ע"מ שבחור אחד שינה לומר אנחנו מודים לך, ומברכים את שמך, וכן בברכת היין ונברכך עליה, שהאריך לומר שיפה כיוון לשנות. וגם כתב שמצא במחזור ישן שחכם אחד הגיה נקדישך, וכל האומר נקדישך הוא טועה וחוטא חטא גדול בדקדוק, כמ"ש הראב"ע שלשון זה הוא כינוי לנקבה. ע"ש. ולעומת זה הרבה להשיב אפו על הגהות אלו, מופת הדור מרן החיד"א, וכתב, דהגם דזימנין משכחת שגורעין ומוסיפין, או משנים תיבה או תיבות, אבל הרוצים לשנות המנהג של התיבות התדירות ומורגלות בפי כל המון ישראל שינוי מורגש, יש לבטל דעתם ולכופם לכבוד ה' ותורתו, וכבוד גדולי ישראל, שבכל המקומות אומרים נקדישך ונעריצך, וההיתה כזאת לחשוב כל עם ישראל טועים. והעיד, שבארם צובא, ופרס, ומערב, וירושלים, ומצרים וקושטא, ואיזמיר ותוניס, וכל ערי איטליא שהיו בהם רבנים גדולים ומדקדקים עצומים, ולא שינו המנהג וכו', ומי שיש לו לב אם בעל נפש הוא ינהג ככל ישראל, ולא יוציא עצמו מן הכלל. ע"כ.

והגם שבספר לחם הביכורים (שער הכנייים פ"ד) האריך ללמד זכות ע"ד בעל ישרש יעקב, והשיב ע"ד החיד"א, ולהורות נתן כי צדק בזה בעל ישרש יעקב. וכתב ע"ז התעלומות לב: ואם אמנם דבריו צדקו בזה ע"פ הדקדוק, אך כל כוונת מרן החיד"א היא שבתיבות

השגורות בפי כל המון ישראל, אין ראוי לשנות. וכבר הוא נר"ו [הרב השואל בתעלומות לב] הביא ממחזור סלאויטא שתיקנו הכל כפי הדקדוק, זולת בתיבות נקדישך ונעריצך שהניחו אותם כאשר הם, כ"ף שו"א, והאות שלפניה קמ"ץ, והיינו ודאי כמ"ש החיד"א שכן צריך לאומרו, וראוי לגעור בניזפה למי שחושב לכל ישראל טועים ח"ו בדבר של קדושה, והסכימו עמו כמה גדולי עולם, כיעו"ש. ובשמש צדקה (א"ח סי' יא) כתב, שהיה נזהר שלא לשנות שום אות ממה שהורגל בפי ההמון. והובא בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' ט). גם בספר פחד יצחק (אות ח') הביא משם הרב עץ חיים על תיבת חי העולמים בפת"ח השגור בפי כל אדם שאין לשבש הספרים. וע"ש שהביא עוד מקורות לזה. [ע"כ תורף דברי התעלומות לב].

וע"ע בריטב"א (נדריס סח. ד"ה אבל מורי), שכתב בזה"ל: וקיומי נסחי אפי' בדוחק טפי עדיף. ע"כ. [וע"ש במאירין].

ובזמנו כאשר הוצאנו לאור את הסידור "חזו"ע" שאלתי את מרן אאמור"ר אם לשנות בכמה דברים בעניני ניקוד ודקדוק, כגון אם לנקד להודות לך, ולשבחך וכו', בקמץ או בשו"א, וכן בברהמ"ז בברכת רחם, על היכלך ועל מעונך ועל דבייך וכו'. וכן בברכת ברך עלינו, ושבע את העולם כולו מטובך וכו', וכן בעשה למען שמך, עשה למען ימינך וכו', והשיב לי בתקיפות, שאין לשנות בדברים של ניקוד. וכעס על הוצאת הסידור "המדוייק" שכביכול עד עתה הסידורים לא היו מדוייקים, וכל גדולי הדורות שלפנינו התפללו בסידורים לא מדוייקים. ובזמנו אמר לנו מרן זיע"א שעשו כן מתוך יוהרא. ואפי' בנוסח קדיש על ישראל אמר לי, שמאחר והכל רגילים לומר יהא לנא ולהון ולכון, אע"פ שעדיף יותר לומר יהא לנא ולכון ולהון, מ"מ בזה אין הכרח לשנות מה ששגור בפי כל, אחר שיש סמוכין גם לנוסח זה. נוראה לעיל מה שכתבנו בידיני הקדיש סי' נה הערה יג, ולקמן ע"ז סא].

ועיין בספר לקט הקציר (להרה"ר אברהם כלפון, סי' ו אות קסד) שכתב, שיש מי שאומר ש"ל נקדישך ונעריצך הכ"ף בקמ"ץ, ואומרים שע"פ הדקדוק צ"ל כן, וראה למרן החיד"א ביוסף אומץ [נה"ל, סי' יז] וכו', ובבואי העיר הזאת תוניס, שמעתי שמתפללים נביאך הכ"ף בקמ"ץ, ושאלתי את פי מור"ר רבי פנחס גירמון ז"ל על פתגמא דנא מהיכן יש להם סמך, והראה לי ספר אחד כ"י מהרב יצחק דמן עכו, אוצר החיים, וכתב, ושמעתי ש"צ אחד קורא מלת לשמך בכ"ף שו"א,

ועכ"פ אין לנו לשנות בתפלה מדעתנו בלבד, ובפרט בדברים שהם רק ע"פ הדקדוק, צא וראה מ"ש הגרש"ז אויערבאך בספר הליכות שלמה ח"א (עמ' קב), וכן בהסכמה לקונטרס ברכות חיים, וז"ל: אביע בזה את דעתי, דאף שעד כה הייתי רגיל לומר מוריד הגשם בקמ"ץ, ברם לאחר שקראתי את כל האמור בקונטרס החשוב ברכות חיים, התחלתי לומר בסגול"ל, כי הדקדוק היותר גדול וחשוב הוא לשמוע דברי חכמים אשר דעתם דעת תורה. ע"כ.

והנה אותם שנהגו כן בחור"ל, ובאו לאר"י, צריכים לנהוג בכל כמנהג אר"י. שלא יהיו עדרים עדרים, ותהיה התורה כשתי תורות. ודי לנו במה שהאשכנזים עושים כדעת הרמ"א, אבל אנו הספרדים צריכים לקיים ויעשו כולם אגודה אחת. ועלינו לנהוג כדעת מרן החיד"א ולא לשנות בעניני ניקוד בתפלה. ועיין בסידור של סא רחמים שכתבו שם לומר מטובך, בתורתך, וכיו"ב הכי"ף בקמ"ץ. וכתב: וידעתי גם ידעתי מדברי מרן החיד"א גבי נקדישך ונעריצך וכו' מ"מ אנו סומכים ע"ד מארי דאתרין רבי שאול הכהן זצ"ל, ראש חכמי גירבא לפני כמאתים שנה, אשר הוכיח בטוב טעם ודעת בספרו לחם הבכורים, שכן צריך להיות ע"פ הדקדוק, והסכימו לו חכמי תוניס בהסכמתם לספר. ע"ש. אתה הראת לדעת שעיקר סמיכתו היתה על חכמי ורבני גירבא, ולכן כתב לשנות בכמה מקומות גם בניקוד בתפלה.

אולם אטו מה שמחקר תיבת מלכותיה "קאים", ותיבת "מהרה", האם גם זה נהגו בתוניס, ובעת ביקורינו בגירבא נתברר לנו שכל העם הנמצאים שם מתפללים בנוסח שלפנינו ואין גם אחד שישנה בניקוד וכו'. ומלבד זאת אחר שבאו לאר"י למה לעשות אגודות אגודות ולבלבל את הצבור. ובפרט אחר שהראו להם את דברי מרן החיד"א. ולדבריו הסכימו גדולי רבותינו הספרדים במשך זה כמאתים שנה, והביאו דבריו רב פעלים ועוד אחרונים. וגם גדולי הדור שלפנינו לא שינו בזה בניקוד, וכן חזינו לרבנן קשיאי בדור שלפנינו, ארוי לבנון, קדושים אשר בארץ, ולמה להביא את כל המנהגים מחור"ל, ולעשות פירוד בין הספרדים גופא.

ודע, דמלבד שאין לשנות בכפי המקובל בעניני ניקוד בתפלה, גם אין לשנות ממטבע הברכות, שאין לגרוע מהם ולא להוסיף, וזולת באיזה דברים שמצינו בנוסח קדמון וגם בדברי רבותינו הראשונים וכו'. ולפני שנים נודמן לנו להתפלל עם אחד חכם בעיניו, שהוסיף כמה דברים בנוסח למינים ולמלשינים, ואחר תכלם

וקמ"ץ באות האמצעית [דהיינו לשמך], והוא מדבר עם השכינה, ואמרתי לו כי קבלה בידי מצדיקי צרפת וחסידיו אשכנז, שאסור לומר להקב"ה אך דך מך, וכן כל כיו"ב, מפני שאך לשון הכאה, וחסרון, ודך ומך לשון עניות, אלא יהיה נקוד בסגול"ל כסאך. עמך, שמך, לבדך [הדל"ת בסגול"ל]. ובעודי אומר לש"צ דברים אלו להצילו מן החטא, בא לפני מלת אדם כי ימות באהל, אמרתי לו ראה כי ג' אלו רמוזים במלת אד"ם, שכן ראשי תיבות אך דך מך וכו'. וסיפר לי ע"פ כי הוא הרצה דברים אלו לפני מר אביו החכם רבי נהוראי ז"ל [בעל יתר הכוז. המעתיק], ואמר ליה דמ"ד כמר לא משתבש, ומ"ד כמר לא משתבש. ועיין מ"ש ביוסף אומץ. ע"כ.

ועיין להמרדכי (ריש פ"ק דגיטין) שכתב משם ספר התרומה, דאין לתייג אותיות שעטנ"ז בגט, כי אין לשנות מן המנהג, פן יוציאו לעז על גיטין ראשונים. ובשו"ת מהרשד"ם (חיד"ד סי' קצא) למד מזה שאין ראוי להרהר אחר המנהג כדי שלא להוציא לעז על הראשונים. [מלבד במנהג שיש בו נדנדוד איסור, כאשר יבואר להלן משם תשו' הריב"ש (סי' מט וקכב), שכל שיש חשש איסור אפי' מדרבנן, יש לבטל המנהג]. וכבר הכריזו החכמים נידוי וחרם לאותם המחמירים על עצמם שאינן רוצים לאכול ירקות אלא אחר החקירה וכו', שעשו שלא כהוגן והפריזו על המדה, וראוי לגעור בהם וכו'. ע"ש. וראה עוד כמ"ש בסי' לה, שלא מצאנו שיש לשנות מנהג אבותינו כי אם בדבר שיש בו נדנדוד איסור. ע"כ. ובשו"ת מהרי"ל (החדשות סי' א) כתב, שהמשנה ממנהג הקדמונים אינו אלא יוהרא, ומן המתמיהים ומוציא לעז על הראשונים. ע"ש. ובשו"ת ישכ"ע ח"ב (או"ח סי' ג) כתב גבי שינוי המבטא, שהמנהג בזה הוא קדוש ונערץ לנו, שאין אנו רשאים לפגוע בו ולשנותו, אף שלא חדרנו אל תוכנו, שלא להוציא לעז על הראשונים. [ועיין ירושלמי יבמות גבי חליצה בסנדל]. ואל ישנה האדם מן המנהג.

ואמנם מה שכתבו שיש בזה משום מוציא לעז על הראשונים, הנה לאו דוקא הוא, אלא הוי כעין מוציא לעז, שהרי לא נאמר ד"ז אלא גבי גיטין וקידושין. וכמ"ש בשו"ת תרוה"ד (סי' רלב) דלא אמרי' נמצא אתה מוציא לעז על הראשונים אלא בכגון ההיא דגיטין (ו): דפשיטא מילתא להתיר מצד הדין, וכשבא אחד להחמיר נגד מה שנהגו מקדמת דנא, ככה"ג יש לחוש להוצאת לעז על הראשונים. וכיו"ב כתב הפר"ח (או"ח סי' תצו סי' יב). וכן מבואר בתשובת המהראנ"ח (ח"ב סי' יא) דדוקא בעניני גיטין ואישות שייך לומר הכי.

- ב.** ספרדי שעבר והתפלל בנוסח אשכנז, או נוסח ספרד [חסידי], וכן להיפך, בדיעבד יצא ידי חובה, ואין זה בכלל כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות שלא יצא ידי חובה. (ב)
- ג.** בנוסח "מודה אני" יש נוהגים לומר: מודה אני לפניך מלך חי וקיים אדיר ונאור וכו'. אך מנהגינו לומר כפי הנוסח הרגיל המובא בכל הסידורים. ויפסיק מעט בין תיבת בחמלה לאמונתך. והאשה אומרת מודה אני, בקמ"ץ. (ג)

בנקל לתקן אותה. אמנם להיות כל אות ואות מהברכות סו"ד שתלו ביחוד וזיווג המדות, לכן צריך חכם גדול ורוה"ק שורה עליו לכוין הדברים לפי סודן לידע פגם המינים והמשכת האורות לדחות יניקת הסיטרא אחרא, וכיוצא בדברים העומדים ברומו של עולם, והיינו דקאמר ר"ג כלום יש אדם וכו'. ע"כ.

ומהר"ף פלאגי בכה"ח (סי' טו אות לא), כתב, דלפי מה שכתבו הרוקח, ובספר תפלה לדוד, וילקוט הראובני, דבכל ברכה יש מספר מכוון, ועיין בספר תפלת כל פה, א"כ המוסיף צריך שישכיל ויבין היטב, דלא יעבור על כל תוסף מהמספר של מטבע הברכה. ע"כ.

ורבינו הגרי"ח בכן יהודיע (ברכות כח: ד"ה הסדרי י"ח), כתב, דשמואל תיקן הברכה ברוה"ק, והוא הראוי לכך שהרי אמרו בסנהדרין (יא). שיצאה בת קול ואמרה יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה וכו'. ובירושלמי (סוף סוטה) איתא, יצאה בת קול ואמרה יש שנים ראויים לרוה"ק, ושמואל הקטן אחד מהם.

אולם אותם המשנים בנוסח סדר העבודה ביוהכ"פ, ובמקום לומר אנא השם אומרים אנא בשם, וכן בכמה דברים בנוסח אלהינו שבשמים שבסליחות, שמוסיפים תיבה אחת או שתיים, כמו אבד והשמד כל הקמים עלינו לרעה, או ענה את מעננו, או בטל מעלינו ומעל עמך ישראל בכל מקום שהם וכו', וכן עננו ביום קראנו לך, וכל כיו"ב, אין בזה קפידא, וכמבואר בתשובת אבקת רוכל (סי' כח). וראה בילקו"י ימים נוראים (סי' תקפא הע' לב, עמ' פז).

ומה שכתבנו לגבי חתימת ברכת בורא פרי הגפן, ראה בילקו"י שבת כרך א' (מהדו' תשנ"ב סי' רעא הע' יג, עמ' רמט), ובמהדו' תשע"א, כרך א' חלק שלישי (בידני קידוש סי' רעא פרק יג עמ' תלה).

(ב) ראה לעיל בילקו"י (סי' קא הערה ו). וראה עוד בספר דינים והנהגות מהחזו"א (סוף פ"ה).

נוסח "מודה אני"

אחר מודה אני מ"ש באזהרות רבי אלימלך זיע"א, מודה אני על ב' מצוות, ציצית ונט"י. ועיקר היום הוא

ותכניעם הוסיף עוד כמה תיבות כיו"ב. וכן לא יעשה להוסיף על מטבע הברכות. וידוע שכל תיבה בתפלת שמונה עשרה יש בה כוונות וסודות עליונים ע"פ הסוד, ואפס קצוה תראה בספר עץ חיים ובשעה"כ למהר"ו, ובדברי הרש"ש. וכבר כתב מהר"ח מוולאז'ין בנפש החיים, על הכוונות שנתכוונו חז"ל בכל תיבה ותיבה בתפלת שמונה עשרה. צא נא וראה שבשעה שביקשו חכמים לתקן ברכת למינים ולמלשנים מבואר בגמ' (ברכות כח:), שא"ל ר"ג כלום יש בכך אחד שיוודע לתקן את ברכת המינים, עמד שמואל הקטן ותיקנה. והוצרכו דוקא לשמואל הקטן שעליו אמרו חז"ל שראויה היתה השכינה שתשרה עליו כמשה רבינו, כמבואר בסנהדרין (יד:). [ומה שאמרו עליו שמואל הקטן היינו ביחס לשמואל הרמתי]. ומברכה זו נלמד על שאר התפלה, שנתקנה ע"י אנשי כנה"ג שכמה מהם היו נביאים, כמו חגי זכריה ומלאכי, וכן חנניה מישאל ועזריה, ומרדכי הצדיק, ובראשם היה עזרא הסופר, והקטן שבהם היה שמעון הצדיק משיירי כנה"ג. והם אלה שניסחו את נוסח התפלה, ובוראי שאין לנו לשנות מדעתינו שום תיבה ממה שהם תיקנו ברוח קדשם.

ועיין בשו"ת חיים שאל ב' (סי' יא) שכתב, דצבור שנעשה להם נס לכל הדברות אין לומר הלל אחר תפלת שמונה עשרה, כי נודע שכל עניני התפלות בנוי ומיוסד על אדני רזי עולם, כמו שנראה מספר הזוה"ק ומכתבי רבינו האר"י ז"ל, להכל מתוקן ומסודר בכוונות עליונות. ורז"ל תיקנו שיאמרו ההלל אחר תפלת שמונה עשרה לסוד נכמס. ואנן הדיוטות אנן ולא ידענו אי אמירת הלל זה מישך שייך במקום הזה ובזה תבין מה שאמרו בגמ' כלום יש אדם שיוודע לתקן ברכת המינים וכו', ולכאורה יפלא על גדולי ישראל ר"ג וחכמים מה חכמה זו לתקן דברות שתיים בלשון הקודש, והלא תינוקות שיוודעים לשון הקודש יכולים

(ג) ראה ילקו"י הל' השכמת הבוקר (סי' א הע' ט). **וכתב** בסדר היום להאדמו"ר מביאלא, דטוב לומר

ד. נוסח ברכת אשר יצר הוא: "אשר יצר את האדם בחכמה, וברא בו נקבים נקבים, חלולים חלולים, גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יסתם אחד מהם או אם יפתח אחד מהם, אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת, ברוך אתה ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות". והמנהג לומר "חלולים חלולים". ויש שנהגו לומר חללים חללים, אך אין לשנות מן המנהג. (ד)

הפסוק (קהלת ב' יד) החכם עיניו בראשו, שצריך להסתכל על ראשית היום וראשית השבוע ור"ח, שיהיה בקבלת עול תורה ויר"ש. ולכן נתקן בליל שבועות ללמוד תחלה וסוף מכל פרשה, לרמוז שאם מקבל עליו עול יר"ש בראשית ובסוף היום, אז מצרפין משמים כל המעשים של כל היום שיהיו מתוקנים לטובה.

ומה שכתבנו שיפסיק בין תיבת בחמלה וכו', כ"כ ביד אפרים (ס"ט ד), וכ"ה בקש"ע, ובכח"ח (אות ה'). **ומה** שכתבנו שהאשה אומרת מודה בניקוד קמ"ץ, ראה בילקו"י שם.

לומר בברכת אשר יצר חלולים, ולא חללים חללים

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים, חלולים חלולים גימטריא רמ"ח הוי, כמנין איברים שבאדם. ע"כ.

וכיו"ב אמרו בגמ' (ברכות כד:) היה עומד בתפלה ובקש להתעטש וכו' ואמר רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע וכו'. ע"ש. וכ"ה הנוסח בסדר רב עמרם גאון (ח"א דף א' ע"א, סדר ברכות השחר) "וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים". וכן גרס במחזור ויטרי (ס"י פט) נקבים נקבים חלולים חלולים וכו'. ושם מהגליון כת"י, דלא נימא חללים חללים, דלא לישוי לכו"ע מריעי, לשון חלל. ע"כ. וכן נוסח השבולי הלקט (ס"ט יז) בענין דומה. וכ"ה בספר הפליאה (ד"ה וראה). וכן מבואר שהיה הנוסח באבורהם. חילים חילים, ולא חללים חללים, ע"ש הפסוק (ישעיהו ב, יט), ובמחילות עפר. ויש קורין חלולים חלולים, וטעות הוא, כי חלולים הוא שמו הפועל, וחילים הוא שם דבר, בשקל המלים, ונבלעה הלמ"ד השניה בדגשות הלמ"ד הראשונה.

וכתב בשו"ת תעלומות לב ח"ד (ס"י מב אות א'), וכבר ביארנו שכל שיש להעמיד הגירסא השגורה בפי כל אדם, אין ראוי להפוך הגירסא. והכא הגם דבש"ס (פרק הראיה) כתוב חללים, כבר כתב הב"ח (או"ח ס"י ו) דסובר רבינו הטור דטעות סופר הוא בש"ס, ופירש שהכוונה אם יפתח אחד מהאיברים החלולים. וגם הב"י כתב, דבחללים לא שייך בריאה. ומה שתמה עליו הב"ח

הראשית והתחלה, והעצה לקיים מצות ביכורים כיום, היא שמקדיש ראשית היום בעמדו בכורך לעבודת השי"ת, שכל עליותיו יהיו בהשכמה. ורמזו ע"ז את הפסוק קדש לי כל בכור, שהבכורה של היום תהיה בקודש. ומחשבתו הראשונה תהיה לחשוב בגדלות הבורא יתברך, ובחסדו שעשה לו במה שהחזיר לו נשמתו, וגם יעצור עיניו שראיה ראשונה תהיה לדברים שבקדושה, ולא להבלי העולם. וגם הליכה ראשונה שלו תהיה לעבודת השי"ת, והדיבור הראשון יהיה בד"ת ותפלה, ועשייה ראשונה תהיה לשם השי"ת ואז הכל נגדר אחר ההתחלה. ובספרים הקדו' אמרו על

ד' בגמ' ברכות (ס:) הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים וכו', וכשהוא יוצא אומר: ברוך אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חללים חללים, גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם א"א לעמוד לפניך וכו'. ופרש"י, שאם יפתח אחד מהחללים, כגון הלב או הכרס או המעיין, או יסתם אחד מן הנקבים הפתוחים, כגון הפה או החוטם או פי הטבעת [יפתח קאי אחללים יסתם קאי אנקבים]. והנה אף שהגירסא לפנינו חללים חללים, מ"מ גירסת הרי"ף והרא"ש והטור "חלולים חלולים". ורמז לדבר חלולים חלולים עולה בגימטריה רמ"ח כחשבון אברי האדם. [טור].

ועיין בכ"י שביאר, דבחללים לא שייך בריאה, שהרי אין בחלל ממש אלא ע"י בריאת האיבר שסביבותיו נמצא הוא נמצא. ולפיכך הגירסא הנכונה היא חלולים חלולים. ופירושו, וברא בו נקבים נקבים, דהיינו פה וחוטם ופי הטבעת, וגם ברא בו אברים חלולים, דהיינו לב וכרס ומעים.

ובר"מ (ס"י ו' ס"א ובטור ס"י קגד), כתב שאין לומר חללים חללים, משום שחללים הוא מלשון הריגה, כמו בחלל חרב או חללים לכהונה, על כן י"ל חלולים לשון חלול ממש. ומרן בש"ע שם הביא הגירסא חלולים חלולים.

וכן הגירסא במדרש תנחומא (פר' שמיני אות ח'): אשריכם ישראל שבכל אבר ואבר שבכם נתן מצוה וכו', זה שאמר הכתוב (תהלים מ, ט) לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי. ולכן אנו אומרים בכל יום

ה. בברכת אשר יצר יש הנוהגים לומר "אי אפשר" א' בצירי, [או סגול], ויש הנוהגים לומר אי אפשר, הא' בניקוד חיריק, ואין הכרע בדבר, ומי שאומר בניקוד חיריק יש לו על מה לסמוך, וכן מי שאומר בניקוד צירי יש לו על מה לסמוך. [נמרן אאמו"ר נהג לומר אי אפשר בצירי]. (ה)

ו. מנהגינו לומר "אפילו שעה אחת". והטעם לזה, שהרי יש איברים שאם נפתחים או נסתמים, אי אפשר להתקיים שעה אחת. ואין לשנות מן המנהג. ויש שנוהגים לומר אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך וכו'. אך מנהגינו לומר אי אפשר להתקיים לפניך וכו'. (ו)

ז. מנהגינו לומר רופא כל בשר ומפליא לעשות, וכן הגירסא בגמ' (ברכות ט), ובהרי"ף והרמב"ם. ויש גורסים "רופא חולי כל בשר", אך אין לשנות מן המנהג. (ז)

ח. בברכת אלהי נשמה יש להפסיק מעט בין אלהי לנשמה, שלא יישמע שהנשמה היא אלוהיו. (ח)

ימות וכו'. וכתב במשנ"ב (סי' ר סק"ג), שמנהגם שלא לומר אפי' שעה אחת, כמו שכתבו הר"מ והאגודה, וכ"כ המג"א והגר"א. אך הרי"ף והרמב"ם גרסו "אפי' שעה אחת", אחר שיש איברים שאם נסתמים או נפתחים א"א להתקיים אפי' שעה אחת. וכ"ה הנוסח בסדר רב עמרם גאון ח"א (דף א.). וכן הגירסא בתשובות רב נטרונאי (או"ח סי' ט), וברמב"ם (פ"ז מהלכות תפלה ה"ה). ע"ש. וכן גירסת רבינו האר"י בשעה"כ (ד"ב ע"א). וכן גירסת מרן הש"ע (סי' ר ס"א). וגם הגר"א בהגהותיו בגמ' ברכות שם הוסיף, אפי' שעה אחת. ובפרט דבעי' מ"ה תיבות, ואם לא נגרוס אפי' שעה אחת בציר להו ממ"ה, וכמ"ש האחרונים כאן בשם ספר נזירות שמשון. [וע"ע בנ"ד בשו"ת מצרף לכסף סי' ה']. ועיין בש"ע הנ"ל שפירש שנקב זה הוא הפה שכשהוא במעי אמו הוא סתום. ואם כשיצא לאויר העולם היה נשאר סתום, לא היה אפשר להתקיים אפי' שעה אחת. ע"כ. וע"ע שם.

ומנהגינו כגירסא בהרי"ף וברמב"ם שם, לומר אפי' שעה אחת. ויש סמך לדבר מהגמ' (יבמות ע"א): ונסתם הפתוח, שאלמלא כן אין יכול לחיות אפי' שעה אחת. ועוד, שהכוונה היא על שעת יציאתו של הוולד לאויר העולם, שאז אם היה נשאר פיו סתום או טבורו פתח, אינו יכול להתקיים אפי' שעה אחת. ובמעדני יו"ט כתב, ששעה האמורה כאן לאו שעה משעות ההשווייה, ולא שעה משעות זמניות, אלא היא מלה ארמית. ומה"ט א"ש נוסח ברהמ"ז בכל עת ובכל שעה. וכן בברכת שים שלום. וראה עוד בילקו"י השכמת הבוקר (סי' ר ס"ז).

(ז) ילקו"י השכמת הבוקר סי' ו'. (מהדורת תשס"ד).

(ח) ילקו"י סי' מו הערה ב'.

מדכתיב ובורא חושך, וחושך אינו אלא העדר בריאה, י"ל דלשון תורה לחוד ולשון תפלה לחוד. וגם הרמ"א בד"מ כתב, שאין לומר חללים חללים, משום שהוא ג"כ לשון הריגה או חללים לכהונה. וכ"כ בפרישה שם. וגם היעב"ץ בסידורו עמודי שמים גרס חלולים, ופי' הרב שהכוונה היא על האיברים החלולים. ובחיבור הרמב"ם (פ"ז מהל' תפלה ה"ה) הגירסא היא חלולים. ואחרי שגם מרן הש"ע גרס הכי, בודאי דהכי נקטי'. [עכ"ל התעלמות לבן]. ומנהגינו כאמור.

ומה שהקשה הב"ח על מרן הבי"י, דחושך אינו אלא העדר הבריאה, ואיך אומרים ובורא חושך, כבר נודע שיש ב' סוגי חושך, וסתם חושך הוא העדר אור, אבל יש חושך שהוא כחושך מצרים, וימש חושך, שיכלו למששו, שהוא אכן היה בריאה, ולא רק העדר אור. ועיין ברמב"ן עה"ת (על הפסוק וימש חושך). וע"ע בספר מצות ראה (סי' ר אות א'), הנספח לספר אורח נאמן אויערבאך ח"א וח"ב, מ"ש ליישב הערת הבי"ח על מרן הבי"י. ע"ש.

והנוסח בגמ' לפנינו, שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם וכו'. וכן הגירסא בהרי"ף והרא"ש. אולם הרמב"ם (פ"ז מהל' תפלה ה"ה) גרס: שאם יסתם אחד מהם או אם יפתח אחד מהם וכו'.

(ה) ילקו"י השכמת הבוקר (סי' ר ס"ז).

(ו) **הנה** בגמ' (ברכות ט) ליתא לתיבות אלו. וכ"כ בתשב"ץ קטן (סי' רז). וכ"כ רבי דוד אבודרהם (סי' מה ב"פוס חדש) בשם מהר"ם מרוטנבורג שאין לומר אפי' שעה אחת, שהרי סותם את פיו הרבה שעות ויכול לחיות. ע"כ. וכן במחזור ויטרי (סי' פט) ליתא לתיבות אלו. וראה בש"ע (סי' ר ס"א) בביאור א"א להתקיים, שפירש, כי גבול יש לאדם שיכולין נקביו ליסתם ולא

ט. צריך לומר אלהי "נשמה", ולא "הנשמה". ואין לומר טהורה היא, רק טהורה, אתה בראתה וכו'. וכן המנהג. (ט)

י. בנוסח ברכת הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום וכו', יש גורסים להבין. אבל מנהגינו לומר להבחין, ואין לשנות. (י)

יא. בנוסח ברכת הנותן לשכוי, יש גורסים אשר נתן לשכוי בינה, אך בכל הסידורים נדפס הנותן לשכוי בינה, וכל העולם שגור בפיהם הנותן לשכוי בינה, ואין להקפיד על נוסח הברכה בזה. (יא)

יב. מנהגינו לומר בברכת המכין מצעדי "גְּבַר" הגימ"ל בקמ"ץ. (יב)

יג. בברכת המכין מצעדי וכו' יש נוהגים לברך בנוסח "אשר" הכין מצעדי גְּבַר. אולם אין לנו לשנות מהמנהג, אלא יש להמשיך לברך "המכין" מצעדי גבר. (יג)

יד. צריך לברך בכל יום שלש ברכות, שלא עשני גוי, שלא עשני עבד, ושלא עשני אשה. (יד)

נוסח ברכת אלהי נשמה

ט ילקו"י הלי' ברכות השחר (סי' מו הע' ב).
 ומה שכתבנו שצ"ל נשמה, ולא הנשמה, כ"כ בשו"ת תעלומות לב ח"ד (סי' מב) ודחה דברי מי שכתב לומר הנשמה בה"א הידיעה. וכן בגמ' (ברכות ס:) וברמב"ם

בנוסחאות שלפנינו איתא הנוסח נשמה, ולא הנשמה. וכ"כ הטור (סי' ר' וסי' מו), והאבודרהם, ובספר עמודי שמים. ולכן כתבו להפסיק בין אלהי לנשמה. ועיין בשלמי צבור (דף מה).

נוסח ברכת הנותן לשכוי בינה

י גירסת רב עמרם גאון (ח"א דף א). לומר הנותן לשכוי בינה להבחין וכו'. אבל גירסת כל הספרים להבחין, וכמ"ש בשו"ת תעלומות לב ח"ד (סי' מב אות ר), וכתב שכ"כ בעמודי שמים, והכוונה שהבינה שלו הוא דוקא להבחין בין חושך הלילה לאור היום. ואדרבה לשון הבנה אינו מובן. ומ"מ כבר כתב התשב"ץ בח"ב (סי' רמו) שבשני הגירסאות

אין שינוי מטבע. וכיון שכן ראוי לגרוס כפי השגור כפי כל, שהוא להבחין. עכ"ל התעלומות לב. ובגמ' ברכות (ס:) הנוסחא היא הנותן לשכוי וכו' להבחין וכו'. וכ"ה באבודרהם (עמ' מח), וברמב"ם (פ"ו מברכות ה"ד), ובמחזור ויטרי (סי' פט), ובטור (סי' מו).

יא ילקו"י סימן מו הערה ג'.

נוסח ברכת המכין מצעדי גבר

יב ילקו"י סי' מו הע' ג'. ועיין בשו"ת ביי"א ח"ט (ס"ס צו עמ' קפב). ובשו"ת אג"מ ח"ד (או"ח סי' מ' או"ט).

ואע"פ שלענין משיב הרוח ומוריד הגשם מנהגינו לומר הגימ"ל בניקוד סגול, וכן בברכת בורא פרי הגפן מנהגינו לסיים הגפן הגימ"ל בניקוד סגול, הנה כבר כתבנו לעיל שבעניני ניקוד אין לנו לשנות ממה שנהגו הכל, וכאן המנהג לומר מצעדי גבר, הגימ"ל בקמ"ץ, ואילו באינך המנהג לומר הגימ"ל בסגול.

ואין לנו להתחכם ולשנות מהמנהג בדבר שאין בו הכרח אלא ע"פ כללי הדקדוק בלבד. וכמ"ש בשו"ת יוסף אומץ (סי' ג'), ובשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' כה). ובפרט לענין ברכת בורא פרי הגפן, שישוד מנהגינו בגלל שבתורה נאמר גפן, הגימ"ל בסגול, ולכן אנו אומרים גפן גם כשהוא בסוף משפט, כפי הנאמר בתורה.

יג ילקו"י ברכות השחר (סי' מו הע' ג' ב"ה ומה).

יד ילקו"י ברכות השחר (סי' מו הע' ס).

טו. מברכים שלא עשני "עֶבֶד" העי"ן בקמ"ץ, ואין לשנות מן המנהג ולומר "שלא עשני עבד" בסגו"ל. (טו)

טז. האשה אינה מברכת שלא עשני אשה, אלא אומרת בלא שם ומלכות ברוך שעשני כרצונו. (טז)

מברכים "שלא עשני" עֶבֶד" העי"ן בקמ"ץ, ואין לשנות ולומר בניקוד סגו"ל

לשנות בניקוד. ואע"ג דאיכא בקרא עבד בסגו"ל, ועבד בקמ"ץ, עכ"ז כיון שהיא תיבה של סוף, צריך להיות נקודה בקמ"ץ לפי הלשון, ואם באמצע הפסוק נקודה בסגו"ל, וכן תראה בכל תיבת עבד שבתנ"ך, אם תיבת עב"ד היא באתנח או סוף פסוק, ניקודה בקמ"ץ, וכן כל גפן המצוי בתנ"ך הוא בניקוד סגו"ל תחת הגימ"ל, במקום שיש בה אתנח או סוף פסוק. והם ב' פסוקים בכל התנ"ך, בישעיה ד', ובהושע, יפרחו כגפן. שנקודים בקמ"ץ מפני שיש בהם אתנח. כי תיבה שיש בה אתנח ותיבת סוף פסוק משפט אחד להם. וראה עוד באג"מ (ח"ד או"ח סי' מ' אורח טו).

ואף שבס' לחם הביכורים כתב לדקדק גם בעניני ניקוד, הנה שמא כך היה מנהגם בתוניס, ואצלם לא היו כשינוי, או דתנא הוא ופליג, אבל אנן בדידן נקטי' כדברי מרן החיד"א הנז', ופוק חזי מאי עמא דבר שאין משנים מפני דקדוק הניקוד. וכל הבא לשנות ממה שנהגו וממה שהורו לנו גדולי הדורות שאנו הולכים בעקבותיהם, ידו על התחתונה. וע' בילקו"י סי' מו הערה ג'.

האשה אומרת בלא שם ומלכות "ברוך שעשני כרצונו"

לברך ברכת אשר קידש עובר במעי אמו וכו', בפדיון הבן, דלא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא או בגמ', כי אחרי סידורו רב אשי ורבינא הגמ', לא נתחדשה שום ברכה. ע"כ. ושמא לכן הטור כתב ונהגו הנשים, דהיינו מנהג בלא שו"מ.

גם הרדב"ז בספרו מצודת דוד (על טעמי המצות סי' עד) כתב, תדע שהרי אין האשה מברכת שלא עשני איש, וראיתי אותן מברכות שעשני כרצונו, וקרוב להיות ברכה לבטלה, כיון שלא נתקנה. עכ"ל.

וב"כ הפר"ח שם, ולי נראה כיון דלא אשכחינן לה בגמ', כל שמתקן נוסח ברכה שלא הוזכרה בתלמוד, כגון מגביה שפלים, או סומך נופלים, גוערין בו עד הכאה, ודלא כהב"ח.

וב"כ מרן החיד"א בספרו קשר גודל (סי' ה אות כב) שנושים יברכו שעשני כרצונו בלי שו"מ.

(טו) ב"ה ע"פ כללי הדקדוק, כי בסוף משפט, כמו באתנח או בסוף פסוק, יש לנקד קמ"ץ במקום סגול, בכל כיו"ב. וכמו שהניחו המדקדקים סי' ע"ז: כי אפס כסף, אפ"ס ראשי תיבות אתנח סוף פסוק. [הכ"ף בקמ"ץ במקום סגול]. וכ"ה בהר"ן (נדרים לו): על מה שאמרו בגמ' שם, מקרא סופרים, ארץ ארץ. ופי' הר"ן, שכשיש אתנחתא, נקרא ארץ, האלף בקמ"ץ. ולפ"ז גם בברכה זו יש לסיים המכין מצעדי גבר, הגימ"ל בקמ"ץ. וע' בחזו"ע (על הגדה של פסח, עמ' קצג, ושי'), שיש היוצאים מן הכלל, כמו לקושש קש לתבן, התי"ו בסגול. וכן: ולך ישולם נדר, הנו"ן בסגול. וע' בשו"ת לבושי מרדכי (בתרא, סי' ריג) לענין מוריד הגשם, אם לומר הגימ"ל בקמ"ץ או בסגול. ע"ש. ועכ"פ כיום המנהג פשוט אצלינו לברך שלא עשני עבד בקמ"ץ תחת העי"ן, אף שמנהגינו לברך בורא פרי הגפן הגימ"ל בסגו"ל. ובכל דבר הולכים אחר המנהג, ואין לשנות בזה, שאין בזה כל קפידא, וכמ"ש מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' י) שאין לשנות מהמקובל אצלינו בעניני ניקוד. וכ"ד מהר"א מני, תעלומות לב, והגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (אר"ח סי' כה), שאין

(טז) ב"כ האבודרהם. וכ"ה ברמ"א. וכתב הטור (סי' מו): ויש עוד ג' ברכות שצריך לברך בא"י אמ"ה שלא עשני גוי וכו', בא"י אמ"ה שלא עשני עבד וכו', בא"י אמ"ה שלא עשני אשה וכו', ונהגו הנשים לברך שעשני כרצונו וכו'. ע"כ. ומדעסיק בענין ברכה"ש, משמע קצת דגם ברכה זו נאמרת ע"י הנשים בשו"מ. וכן משמע מלשון מרן בש"ע שכתב: (ט"ו) צריך לברך בכל יום שלא עשני עובד כוכבים, שלא עשני עבד, שלא עשני אשה. והנשים מברכות שעשני כרצונו. ע"כ. וכ"כ בליקוטי מהר"ח שנתפשט המנהג שנשים מברכות בשם ומלכות.

אמנם בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סי' שמה) כתב, וכן האשה מחוייבת לברך אותן ברכות, הנותן לשכוי בינה, ותדלג שלא עשני אשה. דהא לבטלה איהי. עכ"ל.

וכ"ה לפ"ד הרא"ש (בפ"ח דבכורות סי' א') שאין לברך ברכה זו בשו"מ. שכתב, שבאשכנז ובצרפת לא נהגו

יז. גר צדק אינו מברך "שלא עשני גוי", ואם ירצה יברך בלא שם ומלכות. (ז)

אך הרא"ש (שם, ובקידושין פ"א סי' מא) כתב, שבאשכנז ובצרפת לא נהגו לברך ברכה זו, דלא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הזכירה במשנה או בתוספתא או בגמ', כי אחרי שסידרו רב אשי ורבינא הגמ', לא נתחדשה שום ברכה. ע"ש.

וכיו"ב כתבו הפוסקים גבי ברכת אשר צג לחתן, וברכת שפטרני מעונשו של זה, וראה בשו"ת יבי"א חלק ו' (חאו"ה סי' כט אות א').

ומנהג הספרדים כיום לומר ברכה זו בפדיון הבן בלא שם ומלכות, וכמו שכתבו השלחן גבוה (סי' קא) והמזבח אדמה (דף יז), ובארץ חיים סתהון (סי' שה), ובכתר שם טוב, ובספר ברית כהונה (י"ד מערכת פא אות ו'), [ואף שהכנה"ג כ' שהמנהג לומר בשם ומלכות, וכ"ה בנהר מצרים (אות כו). מ"מ מנהג ירושלים לאומרה בלא שם ומלכות, כמובא בספר המנהגים הלכות פדיון].

וב"ז דלא כמ"ש בס' שם משור (סי' א') לחלוק עד מרן זיע"א, וכתב שאותן הנשים יוצאי מרוקו שנהגו מבית אביהן לברך ברכת שעשני כרצונו בשם ומלכות, מנהגן מיוסד על אדני ההלכה וכו', וכיון שכך נהגו ימשיכו במנהגם הטוב, ואין צריכות לחוש לסב"ל. ע"כ. ואיני יודע מה כוחו גדול לחלוק על מרן זיע"א, ולציין שזה מנהג "טוב" נגד כל גדולי עולם הנ"ל, והיאך לא חשש לסב"ל, והרי אפי' נגד מרן הש"ע אמרי' סב"ל. אטו כל מה שנהגו במרוקו הוא הל"מ שיש להתעקש ולקיים מנהגן. ובלא"ה כבר העד העיד בנו הגר"ב טולדיאנו שבמרוקו לימדו אותם הלכות מקש"ע של הרב גנצפריד. [ראה מכתבו ביביע אומר ח"ו אור"ח סי' מת]. וכן בס' מים חיים של הגר"י משאש בח"ב כתב, שבמרוקו לימדו אותם מש"ע הגר"ז. והאשכנזים הנהיגו לנהוג כמנהגי האשכנזים. [כמו שקרה גם בבגדאד כפי עדות הרב נתיבי עם (סי' תקפה) שגאון אשכנזי החדיר שם הלכות כדעת הרמ"א]. וממילא אין להתחשב בכל מנהג שנהגו במרוקו אא"כ מיוסד על דעת הש"ע ורוה"פ.

ומה שהמחבר הנ"ל דימה ברכה זו לברכת הנותן ליעף כח, הנה חילוק גדול יש ביניהם, וכאשר ביארנו בילקו"י סי' מו. ראה שם ודו"ק.

(ז) **ילקו"י** סי' מו הערה כב. [וע"ע בספר נוהג כצאן יוסף (יופא, דף כ' אות טו)].

גם במט"י (סק"י) כתב ע"ד הפר"ח, והם דברים הנאמרים באמת, וכמ"ש מרן הב"י על ברכת הנותן ליעף כח, מאחר שלא הזכירה בתלמוד איך היה כח ורשות לשום אדם לתקנה. ע"כ.

וב"ב בסידור בית עובד (בהל' ברכות השחר אות יג) כד' הפר"ח.

וב"כ בבא"ח (ש"א פרשת וישב סי') שהנשים תברכנה שעשני כרצונו בלא שם ומלכות, כיון שיש פלוגתא בזה וסב"ל. וטוב שיהרהרו שם ומלכות בתוך הברכה. **והראוני** בקובץ מקבציאל (גליון כח עמ עב) שאלות ששאל הבא"ח והשיב עליהם מהר"א מני, ובהם, כיצד נוהגות הנשים בברכת שעשני כרצונו, והשיב, דבזה לא שייך מנהג, והנשים היודעות דינים מברכות בלא שם ומלכות. ונשים בורות מברכות עם שם ומלכות. ואם שמע בעלה יודע הדין, מוחה בה שסב"ל. ע"ש. **ובלא"ה** דעת היעב"ץ בסידורו, וכן בספר פתחי עולם, ותורת שבת, דבלא"ה כל ג' ברכות הנ"ל מברכים בלא שו"מ. ואמנם מרן החיד"א שם כתב, שנשים כן תברכנה בשם ומלכות את שתי הברכות שלא עשני גויה, ושפחה, וכ"כ הרב בא"ח בספרו עוד יוסף חי (פרשת וישב סי' ט) שפשט המנהג שהנשים מברכות שלא עשני גויה, שלא עשני שפחה, בשם ומלכות, ומברכות שעשני כרצונו בלא שם ומלכות. ע"כ.

ואצל בני אשכנז יש מנהגים שונים, מסתימת דברי הלבוש (סי' מו ס"ה), הפמ"ג (מש"ז סי' קד), והט"ז, ש"ע הגר"ז (סק"ד), שהנשים מברכות ברכת שעשני כרצונו. ולכאור' משמע שהוא בשו"מ. ולכן כתבו והוא כמו שמצדיק עליו את הדין על הרעה. אך בפתחי עולם, ובערוה"ש (סי' יא) מבואר שאומרות כן בלא שו"מ. **וביחו"ד** ח"ד (סי' ד), כתב: שיש להזהיר מאוד את המורות והמדריכות בבתי הספר הדתיים, וכן בבתי הספר החרדים בית יעקב, להורות לתלמידותיהן לבל יברכו ברכת שעשני כרצונו אלא בהשמטת הזכרת שם ומלכות, כיון שלדעת גדולי הפוסקים האחרונים המברכות ברכה זו בהזכרת השם נושאות שם שמים לבטלה. ובפרט לדידן דאיסור ברכה לבטלה הוא איסור מה"ת. ע"כ.

וכיו"ב דנו הפוסקים לגבי ברכת אשר קידש ידיד מבטן, כמבוא נוסח ברכה זו בתשובות הגאונים (שערי תשובה סי' מז), ובטור (סי' שה) ובאבודרהם (הלכות פדיון הבן), ובתשו' הרשב"א (סי' ר').

יח. בברכת שעשה לי כל "צרכי" יש לומר הכ"ף בחיריק, וכ"ף דגושה. (ח)

יט. בברכת המעביר חבלי שינה מנהגינו לומר בלשון יחיד, "מעניי ותנומה מעפעפי וכו'". ומכל מקום מי שהורגל לומר ברכה זו בלשון רבים, המעביר חבלי שינה מעינינו ותנומה מעפעפינו, יש לו על מה שיסמוך. (ט)

כ. בנוסח ברכות התורה יש להוסיף אחר וצאצאי צאצאינו: וצאצאי עמך בית ישראל. וצריך לומר ובפיפיות וכו'. [ולא ובפיות]. ומנהגינו לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו "על דברי תורה". [ואין אנו מברכים לעסוק בדברי תורה]. ואומרים "והערב נא" עם וא"ו. (כ)

כא. צריך להזהר האדם בפתיחת אליהו ז"ל לומר כך: מלגאו איהו אות יו"ד ואות ה"א, ואות וא"ו, ואות ה"א, דאיהו אורח אצילות וכו', דמאחר שמוסיף תיבת אות לפני כל אות, אין זה בכלל הוגה את השם. וכן גם יש להזהר לומר כך באומרו אחר זה קם רבי שמעון וכו' ודא איהו אות יו"ד ואות ה"א ואות וא"ו, אבל אות ה"א איהי שכנתא דלא מחושבן ט"ל, אלא אות יו"ד ואות ה"א, ואות וא"ו דסליקו אתוון לחושבן ט"ל. (כא)

כב. בנוסח לשם יחוד קודם לבישת הטלית, או קודם הנחת התפילין, או שאר מצוות, יש לומר: ליחדא שם יו"ד ק"י בוא"ו ק"י. או "יו"ד אי הא בוא"ו אי הא". וטוב להוסיף בלשם יחוד שאומרו קודם שמתעטף בציצית: שמכוין שנצטוונו במצוה זו כדי לזכור את כל המצוות לעשותם. (כב)

כג. בקרבנות יש לומר: "כי כל מעשינו תהו וימי חיינו הבל לפניך וכו'". והיינו מעשים שלנו שהם חולין, מה שאין כן מעשה של תורה ומצוות. ולכן אין לשנות מהנוסחא שלנו אשר יסודתה בהררי קודש. (כג)

יח) כ"ב בה"ג (דפוס ויניציא סוף מסכת ברכות (ס')), כשרוחץ פניו מברך המעביר חבלי שינה מעניי וכו'. והיינו בלשון יחיד. וכן אומרים בהמשך שתרגילני וכו'. וכ"ה בהרי"ף שם. וברמב"ם (פ"ו מתפלה ה"ד), ובהרא"ש שם. ובאבודרהם (עמ' מט), ובסדר רב עמרם גאון ח"א (דף א'), ובמחזור ויטרי (ס' פט). ובטוש"ע (ס' מו ס"א). וע' בילקו"י סי' מו הע' ה. **כ) ילקו"י** סי' מז הערה כג. ומה שכתבנו גבי והערב נא, ראה בילקו"י הלכות ברכה"ת, סי' מז הערה כב. **כא) ילקו"י** השכמת הבוקר (סי' ה'). ובשו"ת יבי"א ח"ט (תא"ח סי' יב), ובהליכ"ע ח"א (עמ' מט ונ').

יח) כ"ב בה"ג (דפוס ויניציא סוף מסכת ברכות) צורכי בוא"ו, ומשמע כגירסתינו. ובמג"א (סק"ב) כתב, שיי"א כל צרכי בניקוד קמ"ץ תחת הכ"ף, שהוא בלשון רבים. ולי נראה דאין לשנות הנוסחא. ע"כ. וכן כתבו עוד אחרונים. וכתב בשלמי צבור, דצ"ל הכ"ף דגושה, כמו שאנו אומרים מן חשך חשכי. וכ"כ בחסד לאלפים שצ"ל צרכי בלשון יחיד והכ"ף דגושה. וכ"כ מהר"ח פלאגי בכה"ח (סי' ט' אות יא). וכ"כ מהר"י רקח בס' שערי תפלה (דף יג:). וע' בכה"ח (סופר, סי' מו אות טו). וכן הסכמת רוב האחרונים. וראה בילקו"י סי' מו הע' ד'.

בנוסח לשם יחוד שקודם עשיית מצוה

כב) ע"פ המבואר בדברי מרן החיד"א בספר דבש לפי (מערי' ה' אות כג), ובזכור לאברהם (מערי' אזכרה אות א') בשם קיצור השל"ה. ובספר חסד לאלפים (סי' רטו ס"ח), לענין הוגה את ה' באותיותיו, כיעו"ש. ולפ"ז י"ל ליחדא שם יו"ד ק"י וכו'. וכן הביא בעוד יוסף חי (פר' ויחי). וראה בזה בילקו"י

השכמת הבוקר (סי' ה'). ובשו"ת יבי"א ח"ט (תא"ח סי' יב). **זמנה** שכתבנו לגבי לשם יחוד קודם שמתעטף בציצית, ראה בילקו"י סי' ס', בדין מצוות צריכות כוונה, דשם נתבאר סברא זו, בכמה מצוות, כמו בתפילין, ובסוכה. ע"ש מ"ש בזה.

אם צריך לומר כי רוב מעשינו תהו

כג) מקור תפלה זו הוא בתנא דבי אליהו (רבה, פר' כא), ושם איתא: "מעשיהם" תהו וכו'. וכ"ה בסדר

רב עמרם (דף מה) ובטור (סי' מו). אבל נוסחת הרמב"ם בסדר תפלה של כל יום: "כי כל מעשינו תהו וימי

כד. בקרבנות צריך לומר: שמא הבתך שאהבת אותו וכו', קראת שמו ישראל וישורון. ויש האומרים "קראת אותו", והנוסח הנכון לומר קראת שמו. (כד)

כה. בקרבנות צריך לומר: "אשרינו שאנחנו משכימים ומעריבים וכו'". ואין צריך לשנות ולומר כשאנחנו וכו'. שיכול לומר כן על סמך הזרזים שמשכימים ומעריבים, ועוד שבלשון בני אדם אין הכוונה השכמה ממש, אלא שמקדימים להתפלל וללמוד. (כה)

כו. בפטום הקטורת יש שאומרים "ומחזירן למכתשת" ויש שאומרים: מחזירן (בלי וא"ו). ואין בזה קפידא. והנכון לומר למכתשת (הלמ"ד בפת"ח). (כו)

מעשינו תהוה, וכן בתנא דבי אליהו שם איתא "רוב" מעשיהם תהו. וכ"ה במחזור ויטרי (סי' פט עמ"ס), וכ"כ בשלמי צבור (דף ט). וע"ע בשערי תפלה (אות יז). אולם הנוסח השגור בפי כל, כי "כל" מעשינו תהוה, ואע"פ שיש לנו תורה ומצות, י"ל כמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה פרשה כה), מה יתרון לאדם בכל עמלו, יכול אף בעמלה של תורה, הא אינו אומר אלא בכל עמלו, בעמלו שלו אין לו יתרון ותועלת, אבל בעמלה של תורה יש לו. (ועיין שבת ל:). ואף כאן כל מעשינו תהוה, היינו מעשים שלנו שהם חולין, משא"כ מעשה של תורה ומצות. ולכן אין לשנות מהנוסחא שלנו אשר יסודתה בהררי קודש. [משות"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות ג].

חיינו הבל לפניך". וכ"ה עוד שם בנוסח תפלת הנעילה של יוהכ"פ, וכן נוסחת ר' דוד אבודרהם בתפלת הנעילה (דף ע"ח:). ובשורת הרשב"ש (סי' מט) נשאל אודות קצת יחידים שתיקנו הנוסח ע"פ סידור רב עמרם, שצ"ל: "כי כל מעשיהם תהוה וימי חייהם הבל לפניך", והשיב, תקנה זו קלקלה היא, ושקר דיברו על רבינו הגאון, והרי הנוסח של הרמב"ם בנוסחתינו: "כי כל מעשינו תהוה וימי חייו הבל לפניך". וכן נוסחת רבינו יהודה בר יקר (רבו של הרמב"ן). וכן בארחות חיים בסדר תפלת הנעילה וכו'. ע"ש. וכ"ה בברכ"י (ס"ס מו), ובשלמי צבור (דף ט' ע"ד). וכ"כ בחסד לאלפים (סי' נ אות ט).

והן אמת כי בסידור עבודת התמיד מובא כי "רוב"

שיש לומר "קראת שמו ישראל וישורון"

ובל"קומי הגר"א הסביר, הנה יש מלאכים שמסיימים שמש אל, כמו מיכאל רפאל גבריאל, ויש מסיימים באותיות ו"ן, כמו מטטרון סנדלפון, ויש באותיות י"ה, והענין הוא כי אותם שיניקתם מימין מסיימים אל, ואותם שמשמאל מסיימים ו"ן, ואותם שיניקתם מקו האמצעי מסיימים ב"ה. ולכן נקרא ישראל מצד הימין, וישורון מצד השמאל, ושבטי י-ה מקו האמצעי, וזהו מאהבתך שאהבת בסוד אהבת חסד, ומשמחתך מצד שמאל כל השומע יצחק לי, שהיא שמחה, קראת שמו ישראל וישורון. והובא באהלי יעקב לר"ה. [שורת יבי"א ח"ח סי' יא אות ד]. וע"ש מ"ש משם רב עמרם גאון.

ויש שכתבו ליישב הגירסא לומר קראת אותו, ע"פ מ"ש הרד"ק בספרו הצחות (דף מב:). שאפשר לומר קראת אותו, שהוא כמו קראת לו, או אליו. ועיין בספר השרשים (שורש את).

(כה) ילקו"י סי' מז הערה ד'.

(כד) בן הנוסח בתנא דבי אליהו (פרק כא). אך בנוסח התפלה בסדר רב עמרם גאון (ד"ב ע"ב), וכן ברמב"ם איתא: קראת "אותו" ישראל וישורון. וכ"ה במחזור ויטרי (עמ"ס). וכ"ה בטור (סי' מו). אך הנוסח קראת שמו מדוייק יותר, וכמ"ש בס' לחם הבכורים (דף קלג:), וז"ל: שמעתי אומרים קראת "שמור", ונותנים טעם חלוש, ולי נראה להלכתא כוותיהו מטעם שלא נמצא בכל המקרא קריאת שם אדם עם תיבת אותו אלא עם שמו. ע"כ. וכן הובא הנוסח קראת שמו, בחסד לאלפים (סי' נ אות ט), ובסידור היעב"ץ, ובשערי תפלה, ובכה"ח פלאג"י (סי' יב אות כו). ובבב"ח (בהקדמה לפר' תולדות).
ואמנם בס' מנחת אהרן (כלל י אות ד) כתב שצ"ל קראת אותו, ולא קראת שמו, משום דלא קאי על יעקב אבינו, שהרי לא נקרא בשם ישורון, אלא קאי על עדת ישראל הנקראים עדת ישורון וכו'. ע"ש. אולם בעבודת התמיד (דמ"ג) כתב שלהיותו האב הכולל זאת האומה נמצאו לו שלשה שמות וכו'.

אם לומר מחזירן למכתשת

(סי' תלג). אבל במחזור ויטרי (סי' עז) גרס מחזירה. ובספר בתי כנסיות גרס מחזירן בלא ו'. וגם בב"י (סי'

(כו) מה שכתבנו שצ"ל מחזירן בלא וא"ו, הנה הרד"א (עמ' קלח בדפו"ח) גרס ומחזירן בו'. וכ"ה בסידור רש"י

כז. בפטום הקטורת יש לומר קושט שנים עשר, בשי"ן שמאלית. [שלא יתחלף מלשון קושט דברי אמת]. ויש נוהגים לאומרו בשי"ן ימנית, ויש להם סמך. ויש לומר קושט, בלא ה"א. [שרק בד' סממנים הראשונים המפורשים בכתוב מזכירים ה"א הידיעה]. כז]

וכז שכתבנו שי"ל למכתשת בפת"ח, כן הביאו בשם הרב אי שצליח. ושכן הוא בסידור חוקת עולם. אלא שיש נוהגים לומר למכתשת בניקוד שו"א תחת הלמ"ד. וכן מופיע בכמה סידורים. ואין בזה נפ"מ כ"כ.

קלג) גרס מחזירין בלא ו'. וכ"כ בכנה"ג (סי' קלג) בשם הרדב"ז, וכ"כ היעב"ץ, והרב שלמי צבור (דף סב), ובחסד לאלפים, ובערך לחם (סי' קלב), ובכה"ח פלאג"י (סי' יב אות כז), ובספר שערי תפלה.

קושט - בשי"ן שמאלית או שי"ן ימנית

וי"ל קושט ולא הקושט עם ה', כי רק ארבעת הסממנים הראשונים, הצרי והצפורן החלבנה והלבונה, המפורשים בכתוב, יש לאומרם עם ה' הידיעה, והשאר הכל בלא ה"א, ושכן הוא בסידור ישן דפוס אמסטרדם. והסכים ג"כ לומר קוסט בשי"ן שמאלית. [סידור איש מצליח]. וסיוע לזה, שכ"ה בירושלמי פרק טרף בקלפי (יומא פ"ד ה"ה), ששם נאמר: "קושט שנים עשר", בלא ה' הידיעה. ע"ש. [והנה בירושלמי שם, וכן בכריתות (ו), ליתא התם "מנה בכל יום מחציתו בבוקר ומחציתו בערב". ובשו"ת וישב אברהם (ס"ז ז) כתב דלא גרסינן לה. ע"ש. ועיין תוס' שבועות (י): שבכל שנה היו מפטמין שס"ה מנים למנין ימות החמה, וג' מנים לחפני כהן גדול ביוהכ"פ וכו'. ודו"ק]. [קטע זה משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות ו'.

והיה מי שהבין מדברי מרן אאמ"ר שי"ל הקושט בה"א. אך המעיין היטב בשו"ת יבי"א הנ"ל יראה שהביא סיוע מהירושלמי לומר קושט שנים עשר, בלא ה' הידיעה. וברור שכך מסקנתו ודלא כמו שהבין בספר לבי ער. ועיין ביד מלאכי (כללי ר"י בעל הטורים אות ט) שכתב, כשאומר הטור אבל פלוני כתב וכו', משמע שזו היא הסברא שחפץ בה. וכ"כ הרדב"ז בח"א (סי' טט). וע"ע בשד"ח (כללי הפוסקים סי' יב אות ה') בשם הרב יד ימין, שכ"ה דרך כל הפוסקים. והו"ד בשו"ת יבי"א ח"ב (או"ח סי' יט אות א'). ודו"ק.

הערה על נוסח ולמה אין מערבין בה דבש - לקיים מצוות השי"ת כזרה

במיעוטה, אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, א"כ למה אין מערבין כמות זעירה כזאת בקטורת, ויהי כמשיב, מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו, כי לשון כל, אפי' כל שהוא במשמע, וכדאמר' בסוטה (ה), אמר רב חייא בר אשי אמר רב, ת"ח צריך שיהא בו (גאוח) אחד משמונה שבשמינית, רב נחמן בר יצחק אמר, לא מינה ולא מקצתה, מי זוטרי מאי דכתיב תועבת ה' "כל" גבה לב, והיינו כל

כז כתב הב"ח (סי' קלג) בדעת הרמב"ם, כי הקושט קריאתו בלשון סבולת, כלומר בשי"ן שמאלית, וכמ"ש ג"כ הרמ"ע מפאנו בספר כנפי יונה ח"ב (סי' יט). ע"ש. וסיוע לדבריו מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה בעוקצין (פ"ג מ"ה). ע"ש. וכ"כ הרד"א (בדף לה) הקושט בלשון ערבי קוסט. גם הרש"ש כתב בסידורו, קסט, בסמך, ושהוא בגימטריא שלש שמות, ע"ב מ"ה ב"ן. ובסידור אהלי יעקב לר"ה (דף עג) כתב, שאין קבלה מוכרעת אם צ"ל הקושט בשי"ן ימנית או בשי"ן שמאלית, וראיתי כתוב בשם גדול אחד, שיאמר הקושט בשי"ן ימנית כי הכי הוי סוגייאן דעלמא, ובלחש יאמר הקושט בשי"ן שמאלית. והמחמיר תע"ב. ע"כ. וכ"כ בהערה בסידור אוצר התפלות (דף עז). [קטע זה משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות ו'.

ואמנם בהקדמה לספר לקח טוב, לרבי משה נג'ארה זצ"ל (בהוצאת שובי נפשי), הביא ראיות שי"ל קושט בשי"ן ימנית. וביאר באורך שגם מ"ש רבינו הרש"ש לומר קושט בשי"ן שמאלית, היינו בסמך כך: "קוסט", אינו נכון, אלא דכוונתו היה שבאמת יאמרו קושט בשי"ן ימנית, וע"פ הקבלה יש לכיין קסט בסמך שעולה גי' ג' שמות ע"ב-מ"ה-ב"ן. וצילם סידור ישן דמוכח הכי. ובסידור עוד יוסף חי קונטרס שבסופו, שאחר שראה לדברים הנ"ל הדר הוא לכל חסידיו. ע"ש. ומ"מ ביבי"א הגו' כתב כמו שכתבנו כאן.

והנה בספר פני משה (להר"ג ר' משה הכהן, סי' קלב), הקשה בנוסח פטום הקטורת, ולמה אין מערבין בה דבש מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וכו', והרי זיל קרי בי רב הוא וכו'. ובשו"ת יבי"א ח"ט (או"ח סי' פה אות ו') כתב ע"ז בזה"ל: ונראה לפרש, אילו היה נותן בה "קורטוב" של דבש, שהיא מדה מועטת מאד, וכמו שאמרו בב"ב (ז). שהיא אחד משמונה שבשמינית בלוג, וזהו קורטוב. ע"ש. ובטלה

מצוות התורה לאו ליהנות ניתנו, אלא בשביל גזירות ניתנו. ואם נכספה נפשך לומר כי מצוות השי"ת עלינו לטוב לנו כל הימים, כפשט הכתוב ויצונו ה' אלוקינו לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה, נוכל לומר כך, אבל באופן הזה שיהיה דבר זה ג"כ בגזירה ולא כמו מי שרוצה להיטיב לאחד, ואם אינו רוצה לקבל הגזירה אז המקבל יכול להפטר, על דרך כלום נתת לנו רק לקבל שכן, לא איהו בעינא ולא שכרו בעינא, שדבר זה אינו, רק שהטוב ההוא בעצמו גזירה על ישראל.

וכתב עוד (בפרק ח') דמה שאמרו בגמ' סנהדרין מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו', היינו לגילוי הטעמים בתורה עצמה, שאז קיימת הסכנה של סטייה מן המצוה עקב שינוי מצבים, לא כן כאשר אין הטעם מפורש וגלוי בתורה, ורק חכמי הדורות מבקשים ונותנים טעמים, אזי ברור שאין זו סיבת המצוה, אלא תוצאותיה ותועלותיה הגלויים הנמשכים ממנה. וברור שהסיבה היחידה היא גזירת ה' על האדם, ע"פ השכל העליון הנעלם. ואכן קיימת סכנה בחיפוש אחר טעמי המצוות, שלא יאמר אדם לא אקיים המצוה עד שאבין את טעמה, אלא יקיים המצוה ללא תנאי מוקדם, ואז יוכל במהלך הזמן להבין ולהשכיל גם בהבנת טעמיהם. כי יש גם חשיבות לידע טעמי המצוות, וכאשר יבואר.

וז"ל רבינו אברהם אבן עזרא ביסוד המורא (שער השמיני): ההוגה תמיד בתורת ה' אם יש לו לב היא תורהו ותשכיל נפשו יותר מאשר לימדוהו והשכילוהו מלמדיו, וזהו מכל מלמדי השכלתי, ומה נכבדו דברי הקדמונים שאמרו חייבים הכל לשמור את כל המצוות וכל התקונים שתקנום אבות, ולא יבקש טעם למה ציוו אלה המצוות, ואמת דברו, כי יש מצוות רבות נפלאות ונעלמות, והנה אם לא ישמרם האדם עד שידע טעמם הנה ישאר בלא תורה ויהי נמשל לנער שלא ירצה לאכול לחם עד שידע איך ההתחלה, נחרש ונזרע ונקצר והוברר ונטחן ונופה ונילש ונאפה, והנה אם עושה כן ימות ברעב, רק הנכון הוא שיאכל תמיד, וכאשר יגדל ישאל מעט מעט עד שידע כל השאלות, וככה המשכיל יוכל לדעת טעמים רבים בתורה אשר הם מבוארים באה"ט, ויש שהם מבוארים לאדם אחד מני אלף, ומשה אדונינו ע"ה אמר על כל המצוות רק עם חכם ונכון הגוי הגדול הזה, ואם אין להם טעמים שנוכל לדעת מה טיבם איך יאמרו העמים שהם חוקים צדיקים, ואנחנו השומרים אותם חכמים. ובאמת שמדברי כמה מקדמונינו מבואר, שבכל זאת יש הבדל

שהוא. וע' סנהדרין (עח). בדין איש כי יכה "כל" נפש, אי היה כל דהוא נפש. ועיי' בתוס' בכורות (ג.) ובתשו' הרשב"א ח"א (ס"ס תקצ). [קטע זה משו"ת יבי"א].

ולכאורה יש לעמוד בזה, שהרי אנו מקדימים לומר אילו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, וא"כ מטעם זה לבד מובן למה אין נותן בה קורטוב של דבש, א"כ מהו שממשיך ולמה אין מערבין בה דבש מפני שהתורה אמרה וכו'. הרי כבר אמר טעם לזה. אלא, דרצונו לומר שאין זה רק מהטעם האמור, אלא גזרת הכתוב. ובה לרמוז שיש לקיים את מצוות השי"ת רק מפני גזרת מלך, ולא מפני שאנו מבינים את טעם המצוה, וכדברי הגמ' בסנהדרין (כא): אמר רבי יצחק, מפני מה לא נתגלו טעמי תורה, שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן ונכשל בהן גדול העולם, כתיב (דברים יז יז) לא ירבה לו נשים ולא יסיר לבבו, אמר שלמה אני ארבה ולא אסור, וכתיב (מלכים א' י, כט), ויהי לעת זקנת נשיו היטו את לבבו. וכתיב (דברים יז, טו) לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה, אמר שלמה אני ארבה ולא אשיב, וכתיב (מלכים א' י, כט) ותצא מרכבה ממצרים וגו'. ע"כ.

ובאמת כל מה שאנו מחפשים לידע טעמי המצוות זה רק מתוך חיבתינו לקיום המצוות, ולקיים המצוה בהידור ובשלימות, אבל אין אנו מכוונים בקיום המצוות לתועלתינו, אלא הכוונה העילאית הינה לקיום רצון ה' וגזרתו בלבד. והדרגה הגבוהה בקיום המצוות היא מה שאמרו בפרקי אבות (א' ג') שלא ע"מ לקבל פרס. וכמ"ש רש"י בפירושו עה"ת (ויקרא א' ט) דקיום המצוות בא לעשות נחת רוח לאבינו שבשמים. ועיי' בטור (יו"ד סי' קפא) שכתב, כי אין אנו צריכים לבקש טעם למצוות, כי גזרות המלך הן עלינו אף אם לא נדע טעמם. ע"כ.

והמהר"ל בתפארת ישראל (פ"ו) כתב: מדברי חכמים נראה שאין לומר כי המצוות שנתן השי"ת בשביל המקבל שהוא האדם, רק הם גזרות מצד השי"ת הגזור על עמו כמו מלך הגזור גזירתו על עמו, אף כי האמת כי ימשך מזה מי שהוא מקיים הגזירה שגזר עליו, הטוב וההצלחה, מ"מ אין התחלת הגזירה שניתנה לטוב אל המקבל. ומה שאמר הכתוב ויצונו ה' אלוקינו לעשות החוקים האלה לטוב לנו, אין הפירוש שהוא יתב' ציוה המצוות בשביל להטיב לנו, שאין זה כך רק הוא יתב' ציוה עלינו כמלך הגזור, רק שהגזרה הזאת היא לטוב לנו לחיותינו כיום הזה. ודבר זה מוסכם בכמה מקומות בש"ס, והיא עיקר ושורש גדול בגמ' עליו נבנו כמה הלכות שאמרו במקומות הרבה

כח. בקרבנות יש לומר "אביי הוה מסדר סדר המערכה". ויש המשמיטים תיבת "הוה" כדי שלא תצטרף תיבה זו עם היו"ד שבסוף תיבת אביי, ויהיה כהוגה שם ה' באותיותיו. ויש שכתבו שצריך להפסיק בין אביי לתיבה הוה, מהטעם הנזכר. ומיהו אין להקפיד בזה כל כך. ומכל מקום על הצד היותר טוב הרוצה לומר תיבת הוה יפסיק מעט בין אביי לתיבת הוה. (כח)

מבקש עזר אלוקי לדיעת אלו הענינים, והוא אומר (תהלים ק"ט קכ"ה): עבדך אני הבינני ואדעה עדותיך. והוא אומר בזה (שם סו): טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי. ובאה מלת כי במקום אע"פ, אע"פ שכבר האמנתי במצותיך ואני מקיים אותם מצד האמונה ויספיק לי זה על צד קיום התורה שא"א להיות המבוקש אצלו נודע לכלל העם, שקיום המצוות עם היות כוונת עושיהם לעבודת בוראם הוא ממה שיספיק להמון ולכלל העם, אלא שראוי ליחידים לבוא עד תכלית מה שאפשר לשכל האנושי להשיגו, והוא אומר, כי במצותיך האמנתי וקיימתי התורה, אני מבקש להודיעני טוב טעם ודעת בהן. ולהיות ע"ה נכסף להיותו מזה הכת, היה מבקש זה להיות זאת הידיעה תכלית אחרון לכל מבקש שלימות. והוא אצלו ג"כ אומר במקום אחר, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, כלומר עדות השי"ת נאמנה ראוי להאמין בה באין חקירות ובדיקות, אבל אחר האמונה ראוי להתחכם בעניניה, ובזאת החקירה יושלמו שלימות תכליתי במוצאם מצד העיון הדברים הבלתי מושגים. ואמר מלת פתי על היות הרמוז פתי ונסכל בקצת החלקים, עד יערה עליו רוח ממרום. ע"כ.

ג הרמב"ם במורה נבוכים (חלק שלישי פרק לא) שיבח את העוסקים בהבנת טעמי המצוות, ושלל סברת האומרים שאין לחפש אחר טעמי המצוות, וז"ל: מבני אדם אנשים שיכבד עליהם נתינת סיבה למצוה מן המצוות, והטוב אצלם שלא יושכל למצוה ולאזהרה ענין כלל. ואשר הביאים לזה, שהם יחשבו שאם יהיו אלו התורות מועילות בזה המציאות ומפני כך וכך נצטוינו בהם, יהיו כאילו באו ממחשבת והסתכלות בעל שכל, אמנם כאשר יהיה דבר שלא יושכל לו ענין כלל, ולא יביא לתועלת, יהיה בלא ספק מאת האלוקים כי לא תביא מחשבת אנוש לדבר מזה. ע"כ. וגישה זו דוחה הרמב"ם מכל וכל, וכתב, שזה חולי שימצאוהו בנפשם וכו'. כיעו"ש.

בח ילקו"י סי' מח הערה ו.

בין מי שמקיים מצוה ומשתדל לרדת לעומקה של המצוה ולידע את טעמה, לבין מי שמקיימה בלא שידע טעמי המצוות.

ויסוד לדברים הוא מהזוה"ק (פר' יתרו דף צ"ג), דאיתא שם: אם מזדמן לאדם מעשה של מצוה, והוא מכויץ בה, הוא צדיק. ואע"פ שאינו מכויץ בה הוא צדיק, שעושה מצות רבונו, כי מצוות אין צריכות כוונה. אבל אינו חשוב מי שעושה רצונו לשמה ומכויץ בה ברצון של הסתכלות בכבוד רבונו, כמי שאינו יודע להבין הטעם, כי ברצון תלוי הדבר של לשמה ובמעשה שלמטה שעשה לשמה מתעלה המעשה שלמעלה ומתתקן כראוי. [ע"פ תרגום הסולם שם]. ומבואר מזה שיש הבדל בין העושה מצוה ויודע לכויץ בה, לבין העושה מצוה ואינו יודע לכויץ בה.

וע"פ זה כתב רבינו יונה בשערי העבודה (סעי' נד): וכאשר יבין וישכיל במצוה, ויעשה אותה כתקנה בכוונה שלימה ובקדושה נעימה, יצא לו מזה שיעשה המצוה כמאמרה, רצונו לומר שיעשה המצוה בשלימות. ע"כ. וכתב עוד שם (סעי' נא) כי יש לנו לדעת שצריך להבין ולהשכיל בכל מצוה ומצוה לדעת סיבתה ועניניה, כי כל אחת מהן יש לה ענין גדול ונכבד להודיע. וכתב עוד, המשכיל בהם [במצוות] תתעלה נפשו בעולם הרוחני, ותדבק בעליונים משרתי עליון להדבק בהם, לעבוד את בורא העולם בקצה העליון שבעבודה. ומן הענין הנכבד הזה יצא לו שיחמוד ויכסוף לקיים כל מצוה, וכאשר יקיים אותה מצוה יעשה אותה בכוונה נכונה שלמה ונאמנה, במחשבה שהורה זכה וברה, ולא יעשה המצוות מצות אנשים מלומדה דרך הרגל בלי כוונה, וכאשר יבין וישכיל במצוה ויעשה אותה כתקנה בכוונה שלימה ובקדושה נעימה, יצא לו מזה שיעשה המצוה כמאמרה, רצונו לומר שיעשה המצוה בשלימות. ע"כ.

וכן מבואר גם בדברי המאירי בהקדמתו לבית הבחירה, שכתב וז"ל: דוד המלך בהיותו נכסף ומשתוקק לידעת דרכי ה' ולהיותו מטועמיהן היה

כט. באנא בכח צריך להפסיק באופן כזה: קבל רנת עמך, שגבנו, טהרנו נורא. [והיינו, שיש להפסיק אחר תיבת עמך, ולא אחר תיבת רנת, וכן אחר תיבת שגבנו, ולא אחר תיבת טהרנו]. (כט)

ל. כשאומר ברוך שם כבוד וכו', יש להפסיק אחר תיבת ברוך, ואחר כך יאמר שם כבוד מלכותו, ויפסיק, ויסיים לעולם ועד. (ל)

לא. יש אומרים שמותר לומר פסוק "ברוך שם" שאחר אנא בכח בקול רם, שלא הצריכו לאומרו בלחש אלא אחר פסוק שמע ישראל. ויש חולקים, ולכן טוב להזהר לאומרו בלחש גם אחר אנא בכח. (לא)

אופן אמירת "אנא בכח גדולת ימינך"

בלילה בעת השכיבה לכיין בשם מ"ב למ"ש בשתיים יכסה פניו וגו', גם עתה ביום תכיין להעלות הפנים ע"י שתי אותיות וכו', גם תכיין ביום א' בשם אבגית"ץ וכו', וביום ב' בשם קר"ע שט"ץ, ע"כ. ואמנם יש מי שכתב, שאין לקלקל ההבנה הפשוטית בגלל הכוונה, וכבר כתב במחזור אהלי יעקב [הנ"ל] דאף שכתבנו שצריך לחבר ב' מלות ביחד, עכ"פ אנא הוא מוכרח בטעם, וכן כל שאר כל המוכרחים בטעם, עמך, שגבנו, רחמם, צדקתך, יפסיק מעט ביניהם. ע"כ. וכיו"ב כתב בפתורא דאבא (מנהגי האר"י ז"ל) על פסוק ה' הושיעה המלך שכתבו המקובלים לתת טעם מפסיק אחר תיבת המלך, וז"ל: בפרי עץ חיים כתוב ע"ז, מצאתי הגה"ה להר"מ [די לונזאנן] זלה"ה ז"ל: מה אשום וכו', ומה אפסיק לא הפסיקו ה'. וכל העושה כך מקלקל הכתוב וכו', כי המפסיק בהמלך נמצא שהוא מתפלל על המלך שיושיעהו, והכוונות אפשר לכיין גם בלי קלקול הפסוקים וכו'. ע"כ. ודון מינה ואוקי באתרין. ע"ש. (ל) כ"כ בשו"ת יכין וכו' ח"ב (ס"ב מב). ושכ"פ זקנו הרשב"ץ, ואביו הרשב"ש.

כט במחזור אהלי יעקב (ר"ה עמ' עד). ואמנם בבא"ח (שנה א' פר' מקץ אות ט') כתב, שצ"ל אנא בכח כל שתי תיבות יחד. וכ"ה בסידור בית עובד, ותפלת החדוש, ועוד. אך לכאורה בתחלת אנא בכח א"א לומר כל שתי תיבות יחד, שהרי אנא זו פתיחה כללית, לשון נא, וממילא צריך להסמיך תיבת בכח לגדולת ימינך. גם בפסוק השני צריך להפסיק במלת עמך, ולא בתיבת רנת, וכך עמך שגבנו, א"א לאומרים יחד, דעמך נסתר ושגבנו מדברים בעדם. אולם עיין בכה"ח (ס"י מח) שאופן ההפסק באנא בכח הוא ע"פ המבואר בשעה"כ (דנ"א). וז"ל: ויאמר כל שתי תיבות ביחד, אנא בכח ויפסיק, גדולת ימינך ויפסיק, והטעם לכיין אל מה שנתבאר אצלינו כי כל שם מאלו הז' שמות של מ"ב יש בו שש אותיות, ומתחלקים לשלש בחינות, בשתיים יכסה פניו, ובשתיים יכסה רגליו, ובשתיים יעופף. ולכן צריך לחבר כל שתי תיבות יחד. ע"כ.

גב בספר נגיד ומצוה (דף כג) כתב: אנא בכח, מורי ז"ל היה אומר כל שתי תיבות ביחד, כיצד, אנא בכח ומפסיק, גדולת ימינך ומפסיק וכו'. ואמנם תכיין למ"ש

אמירת "ברוך שם" אחר אנא בכח בלחש

להמהרש"א (סב) שכתב ג"כ שעיקר הקפידא בזה משום הפסק באמצע דברי משה. אך בחכמת שלמה (ס"י סא ס"ג) כתב שאין דבריו נכונים, שא"כ למה ביה"כ"פ אומרים ברוך שם וכו' בקול רם באמצע ק"ש, בין פסוק שמע לוואהבת, וכו'. ע"ש. ויש לדחות.

וע' בשו"ת תורה לשמה (ס"י קצו) שדוקא כשקורא פסוק שמע לשם יחוד ה' אין לומר ברוך שם וכו' בקו"ר, כיון שאומרו לשם מצות ק"ש, אבל לאומרו דרך לימוד וכיו"ב ש"ד לאומרו בקול רם. ע"ש. ולכאורה משמע דס"ל כהצ"ח שאחר אנא בכח יכולים לומר ברוך שם וכו' בקול רם.

לא הנה הצ"ח בפסחים (נו). פי' דברי הגמ' שם, שעיקר הקפידא שלא לומר ברוך שם וכו' בקול רם, הוא בק"ש, שמפסיקים באמצע דברי משה, בשבח שלא נאמר על ידו, דהיינו ברוך שם וכו', שהוא כהפסק בין פסוק שמע לוואהבת את ה"א, בזה הוא שיש קפידא, משא"כ אחר אנא בכח, יכולים לומר ברוך שם וכו' בקול רם. וסיים, ומזה הטעם לימדתי זכות על קצת קהלות בתפלת יום כפור קטן בערב ר"ח שאומרים שמע ישראל, וברוך שם, הכל בקול רם, ויש שקראו תגר עליהם, ואני אמרתי שמכיון שאין אומרים אלא פסוק ראשון אין להקפיד ע"ז, שאין כאן הפסק באמצע דברי משה. ושור"ר

לב. בברייתא דרבי ישמעאל יש לומר "וכן" שני כתובים המכחישים זה את זה. הכ"ף בפתח ולא בצירי. (לב)

לג. יש לומר בקדיש: בעלמא די ברא פֿרעותיה, הכ"ף של כרעותיה דגושה. ומיהו הנוהגים לומר כרעותיה בכ"ף רפויה, יש להם על מה שיסמוכו. (לג)

לד. ובאמירת יהא שמיה רבא י"ל "מְבַרְךְ", קמ"ץ תחת הבי"ת ופת"ח מתחת לרי"ש. ולא מבורך בחולם. ואומר תשבחתא התי"ו הראשונה בחיריק ולא בשוורוק. (לד)

לה. יש לומר בקדיש "לעלם ולעלמי עלמייא" עם ו', וכן על הצבור לענות בתוספת ו'. וכן אנו אומרים בשירת הים, ובקדושת "ובא לצינן". (לה)

גם אחר אנא בכח. אך בסידור חזו"ע מחקנו אזהרה זו, ועשינו כן בזמנו ע"פ הוראת מרן אאמ"ר זיע"א, דא"צ להזהיר ע"ז בפירושו, אחר שדעת הצ"ח והרב תורה לשמה והמהרש"א, שאין להקפיד בזה. אולם שוב נדפס שו"ת יבי"א הנ"ל, ושם סיים דעכ"פ "טוב" להזהר לאומרו בלחש גם אחר אנא בכח.

אבל בס' עוד יוסף חי (פר' וראא סוף אות ד) מבואר שגם אחר אנא בכח צ"ל ברוך שם בלחש, ורק כשאומרו דרך לימוד רשאי לאומרו בקו"ר. וכ"כ להדיא עוד (בפר' מקץ אות ח). ולכן טוב להזהר לאומרו בלחש גם אחר אנא בכח. וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יא אות ח').

והנה ברוב הסידורים כתבו לומר ברוך שם בלחש

לומר "וכן" ב' כתובים וכו' בברייתא דרבי ישמעאל

(לג) כ"ד הגר"א (סוף ח"א הוצאת פאר, בענין דיוקים שבנוסח התפלה, ובמעשה רב סי' נד), דקאי על יתגדל ויתקדש, ולא על תיבת די ברא, וראיה מנוסח על הכל יתגדל וכו' כרצונו וכרצון יראיו. וה"ד בס' פקודת אלעזר ח"א (ס"ס נו). וכ"ד בעל לחם הבכורים, וכ"ד מרן אאמ"ר זיע"א כמבואר בשו"ת יבי"א ח"ט (סי' כב אות ב). וגם החזו"א דעתו כהגר"א, וכמ"ש בספר דינים והנהגות מהחזו"א (פ"ד אות ו'). וע' ילקו"י פסוד"ז (סי' נו הערה יז).

(לד) כ"כ במשנ"ב (סי' נו סק"ג). וכתב בבא"ח (פר' ויחי אות יא) שלא יפסיק בין רבא למברך. וכתב עוד, שאומר תשבחתא בחיריק ולא בשוורוק. [וכ"ד האר"י ז"ל]. וכ"ה בכח"ח (סי' מח ד"ה יתגדל ויתקדש). [ילקו"י שם סוף הע' יז].

(לה) שהרי אונקלוס תרגם הפסוק "ה' ימלוך לעולם ועד", ה' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמייא, עם אות ו'. וכ"ה בתרגום יונתן בן עוזיאל (ישעיה ו), ובתנא דבי אליהו ח"א (פ"ב), וכן הנוסח בסידור הגאונים והראשונים, רב סעדיה גאון, רב עמרם גאון, הרמב"ם, והרד"א. וכן העלה מרן הבי" (סי' נו), ובנוסח הקדיש של הרמב"ם, וברוקח (סי' ססב), ובמנהיג (הל' תפלה אות כה), ובתשו' הרשב"א ח"ה (סי' נד), ובליקוטי פרדס רש"י (דיני קדיש), וכ"ה הנוסח באבודרהם (עמ' עז ברפוח,

(לב) כ"כ תלמיד מהר"ם בספר תשב"ץ (סי' רטז). וכ"כ האר"י ז"ל בשעה"כ (דף נא) שצ"ל הכף בפתח, (ובהגהות וביאורים שם כתב, שהנוסח בכתב יד, וכן שני כתובים וכו', כצ"ל, ולא היה אומר הכף בצירי, אלא בפתח). וכ"כ הט"ז (סי' קכו סק"ד). ע"ש. ובספר נחל אשכול על האשכול (עמ' ז אות ו) כתב בשם מהר"ם מרוטנבורג, כי הברייתא דר' ישמעאל כתובה בתורת כהנים ר"פ ויקרא. ושם נאמר וידבר ה' אליו מאהל מועד, ובפר' תרומה (כה. כב) כתוב: ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים, הרי שני כתובים מכחישים זה את זה, בא הכתוב השלישי (בסוף פר' נשא), והכריע ביניהם, ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת מבין שני הכרובים. (וכן פירש"י ס"פ נשא). ולכן מסיים, וכאן שני כתובים, שכאן היא המדה הזאת. ואף שבכמה ספרים כתוב וכן בלא אלף, מציינו כן בכמה מקומות, ומהם בפי"ג דכלאים מ"ב אחד מיכן ואחד מיכן, הילכך האומר וכן בניקוד צירי משובש, אלא צ"ל בפתח. וכ"כ בחסד לאלפים (סי' נ אות י'), ובבא"ח (פר' מקץ אות ח), ובבא"ח שם כתב שהוא מלשון ואת כנו נחושת, אותי השיב על כני. וע"ע בזה בשו"ת פאת שדך (סי' ז) ובשער הכולל (פ"ג אות כו). [משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות ט]. ורבי דוד אבודרהם (עמ' סח) גרס: ושני כתובים המכחישים וכו', בלא כאן, ולא כן.

לו. תיבת שמייה בקדיש [ביהא שמייה רבא] היא חסרת אות י'. ויש שגורסים שמייה ביו"ד. ויש גורסים ועלמי בלי למ"ד, כדי להשוות המנין לכ"ח אותיות. אבל הגירסא הנכונה היא "שמה" בלא יו"ד, ולעלמי בלמ"ד. (לו)

לז. יש לומר בקדיש "לעילא מן כל ברכתא", ולא מכל ברכתא. (לז)

לח. בנוסח ברכת ברוך שאמר מנהגינו לומר "המהולל בפה עמו" ולא בפיי עמו. (לח)

לט. בנוסח ברכת ברוך שאמר צריך לומר "בשבחות ובזמירות", ולא בשבחיו ובזמיריו. ומנהגינו לומר יחיד תי העולמים, בניקוד פתיח. (לט)

מ. יש אומרים שצריך להפסיק בפסוק צללו כעופרת "במים אדירים". בין תיבת במים לתיבת אדירים, שיש טירחא בתיבת במים, ומשום שתיבת אדירים לא קאי על במים אלא על המצריים. ואמנם גם האומר בלי הפסק בינתים, לא משתבש, ואין צריך להקפיד בזה כל כך. (מ)

(סי ט). וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ב (האו"ח סי יג), ושכ"כ הרש"ש. וכ"כ בשו"ת חסד ואמת ח"ט (להרה"ג ר' מכלוף עידן, סי ט). וכ"כ מרן אאמו"ר בהליכ"ע ח"ח (עמ' שכד, וכ"ה בשו"ת יבי"א ח"ז סי ד' אות ד') וע' בילקו"י (סי' מו הע' כ).

ולהגן עמ' עט), ובטור (סי נו), ובמט"מ (סי פא), והיעב"ץ בעמודי שמים (קנו), ובסידור בית עובד. וע' בילקו"י שם (סי' נו הערה יח)

(לו) ילקו"י שם (סי' נו הערה יט).
(לז) כ"ה בסידור רש"י (סי יא). וכ"ה במחזור ויטרי

בנוסח ברכת "ברוך שאמר"

(ד"ב ע"ב) וברמב"ם בסדר התפלות, ובראבי"ה (ח"א סי' קסח), ובפירושו התפלה לרוקח, ובפירושו התפלות והברכות לר"י ב"ר יקר. וברד"א (עמ' סט וע"א בדפו"ח), ובמחזור ויטרי (עמ' סא). [ואמנם בסדר רב עמרם הגו' יש נוסחאות חלוקות]. וכן נראה גירסת רש"י בסידורו (סי' תקמ, ובתשובותיו סי' נו), ובכל בו (סי' מג), שגרסו כן בכרכה שהיו מברכים אחר ההלל, האל אב הרחמן דברוך שאמר.

ועיין במג"א שכתב בשם ספר הכוונות שצ"ל בפה עמו. וכ"כ בבאה"ט. ובסולת בלולה, ובש"ע הגר"ז, ובפר"ח, ועוד. וכאשר אסף איש טהור בספר שורש החיים (להרב צוביירי, דף נב ע"ב).

(לח) כ"כ בסדר היום. ובשו"ת תעלומות לב ח"ד (סי' מב אות כ') הביא שם דאמנם בשלמי צבור (דף סו) כתב, שצ"ל בפיי עמו, ע"פ הדקדוק, ושגם בברכות ההפטרה טעות לומר בפה כל חי, אלא צ"ל בפיי כל חי. אולם הרב המגיה שם הביא משם מרן החיד"א (בקונטרס אחרון למחז"ב) שכתב משם האר"י ז"ל, שצ"ל בפה עמו בברוך שאמר, ולא בפיי, כי בפה גימטריה פ"ז, כנגד פ"ז תיבות שיש בברוך שאמר. ומפורש בספר הכוונות שברוך זה הוא כנגד תקון הי"ב שהוא סוד הפה, ולכן צ"ל בפה. עכ"ל התעלומות לב. וכ"ה בבא"ח (ויגש אות ד').

אמנם הנוסח בפיי מופיע בסדר רב עמרם גאון בח"א

לומר "ברוך שאמר" בשבחות ובזמירות

באבודרהם, דהאומר בשבחיו וכו' הוא טעות. ע"ש. וכ"ה נוסחת הרמב"ם. וכ"כ בעמודי שמים, וראוי לסמוך עליהם. עכ"ל התעלומות לב. וכ"ה במחזור ויטרי (עמ' סא).

ומה שכתבנו שמנהגינו לומר יחיד חי העולמים בניקוד פתיח, ראה להלן סעי' קמא.

(לט) הנה, בשו"ת תעלומות לב ח"ד (סי' מב אות כא) כתב הרב השואל, דבסידור רב עמרם גאון, ובאבודרהם, כתבו שצ"ל בשבחיו ובזמיריו. והגאון המחבר דחה דבריו והעלה, שצ"ל בשבחות ובזמירות, ושגם האבודרהם כתב שבסדר רב עמרם גאון כתוב בשבחות ובזמירות, ככתוב בכל הסידורים. וכתב שם

אופן אמירת הפסוק צללו כעופרת במים אדירים

לתיבת אדירים, שיש טירחא בתיבת במים, ומשום שתיבת אדירים לא קאי על המים אלא על המצריים.

(מ) בספר שלמי צבור (דף ע"ג) כתב, שצריך להפסיק בפסוק צללו כעופרת "במים אדירים" בין תיבת במים

מא. בפסוק "כי גאה גאה" יש להדגיש את אות גימ"ל של כי גאה גָּאָה, וכן "עם זו גָּאֻלְתָּ". (מא)
מב. בברכת יוצר מנהגינו לומר: "ובטובו מחדש בכל יום וכו'". ויש שגרסו וטובו מחדש וכו', אך העיקר כפי מנהגינו. (מב)

מג. יש אומרים שצריך לומר בנוסח ברכת יוצר "מתנשאים לעומתם, משבחים ואומרים, וכו'". אך אין המנהג כן, אלא אומרים "מתנשאים לעומת השרפים, לעומתם משבחים ואומרים", והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם. (מג)

שגם האומר בלי הפסק בינתים, לא משתבש, כי במכילתא (פר' בשלח) אמרו: ארבעה נקראו אדירים, מים נקראים אדירים, שנאמר צללו כעופרת במים אדירים. וכן פי' רש"י (שופטים ה. כה) על הפסוק, בספל אדירים הקריבה חמאה, "מים נקראו אדירים, שנאמר צללו כעופרת במים אדירים". ועיין בתרגום אונקלוס (פר' בשלח שם). וכן פירש רשב"ם: צללו כעופרת במים של הים שהם אדירים, כמו שכתוב אדירים משברי ים. ע"כ. וכ"ד רבינו יוסף קרא בפירושו שם. וע"ע בפירוש הר"א בן עזרא על התורה. ובספר שבות יהודה נג'אר על המכילתא שם. וכן נראה דעת הפייטן ר' יהודה הלוי בפיט מי כמכה, דהרות אבירים באדירים נפלו, ושו"ר בספר יבא הלוי (דף עז ע"ד) שהעיר ג"כ ממש"כ. [וע"ע בחזו"ע פורים, עמ' שעט שפ].

אופן אמירת פסוק "כי גאה גאה"

שהוא בג"ד כפ"ת אחר אהוי וצריך להיות רפה, כתב במטה משה הנ"ל, שהוא מאלו היוצאים מן הכלל, מהטעם הנז'. וכ"ה בשלחן גבוה שם, וכ"כ מהר"ח פלאגי בכה"ח הנ"ל. וראה בשו"ת יבי"א ח"ט (סי' כב). ושם לענין ברכת בורא פרי הגפן, ש"ל פרי אות פ' דגושה.

לומר בברכת יוצר "ובטובו מחדש בכל יום"

ומרן החיד"א בעבודת הקודש (ת"כ סי' י') כתב בשם רבינו האר"י ז"ל לומר ובטובו מחדש כנוסחא דילן, והביא דבריו בשורש החיים (צוביירי, עמ' פו). והוסיף שכ"ד רובא דרבוותא.

מג. שהרי גם בקדושה של החזרה הש"צ אומר: לעומתם משבחים ואומרים, וקאי על שיח שרפי קודש. ועכ"פ הנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם. וזה לאפוקי ממ"ש בקובץ זכר אליהו לרבי אליהו טייב, ש"ל מתנשאים לעומתם, משבחים ואומרים, אך כאמור מנהגינו אינו כן. וכמנהגינו כן הוא להדיא במחזור ויטרי (עמ' סה).

כמו שאמרו במנחות (נג). יבא אדיר, זה הקב"ה, ויפרע לאדירים, אלו ישראל, שנאמר ואדירי כל חפצי במ, מאדירים אלו מצריים שנאמר צללו כעופרת במים אדירים, באדירים אלו המים שנאמר אדירים משברי ים. ע"כ. וכ"כ בכה"ח פלאגי (סי' יב אות כט). שיפסיק בין מים לאדירים. וכ"כ בבא"ח (פר' ויגש אות יד) שיש להפסיק בין במים, ובין אדירים. וכ"ה במשנ"ב (סי' נא ס"ק כז), והרב קמח סולת במשפטי הזמירות (סעי' נו). וכ"כ בקונ' קול יעקב שבסידור עוד יוסף חי. וע"ע בס' שערי תפלה למהר"י רקח, ובכה"ח (סי' נא).

וע"ש בסוגיא שהביאו ראה שהמים נקראים אדירים מהפסוק אדירים משברי ים. והפסוק צללו כעופרת במים אדירים היינו על המצריים. אלא שבמכילתא מבואר דאדירים קאי על המים ולא על המצריים. וכמו שהעיר בשו"ת יבי"א ח"ט (עמ' לב) ז"ל: ונ"ל

מא מזה שכתבנו שידגיש את גימ"ל בעם זו גאלת וכו', היינו מפני שאם תהיה רפויה נראה כאומר לשון מגואל, ונמצא מחרף. וכ"כ בב"י (סי' נא) בשם ארחות חיים. וכן נמי בגאה גאה הגימ"ל השניה דגושה. ובמטה משה (עמ' העבודה אות נו), כתב, דשניהם דגושים. וכ"ה בכנה"ג, ובסידור בית עובד. ואע"פ

מב הנה האבודרהם כתב שצ"ל וטובו מחדש, והיינו על זריחת השמש בכל יום, שנאמר בו כי טוב. אולם גירסת הסידורים כולם ובטובו מחדש וכו'. [וגם בדפוס החדש של האבודרהם שלפנינו, הדפיסו ובטובו, ולא כמו שהובא בדפוסים קודמים של האבודרהם]. וכתב בשו"ת תעלומות לב ח"ד (סי' מב אות כג) שזו הגירסא הנכונה, כי לא על האור לבד אנחנו מברכים, אלא על כללות מעשה בראשית שמחדשם בכל יום בטובו הגדול, והוא כמו ובטובו חיינו של ברהמ"ז. וע"ש עוד. ובסדר רב עמרם גאון ח"א (דף ד:) גריס טובו מחדש וכו'. ובמחזור ויטרי (עמ' סד) גריס כמנהגינו, ובטובו מחדש.

מד. צריך לומר בברכת יוצר "רצון קוניהם", ולא לומר רצון קונם. וכן בברכת הלבנה אומרים: ששים ושמים לעשות רצון קוניהם. (מד)

מה. בנוסח ברכות קריאת שמע יש לומר: בשפה ברורה ובנעימה, קדושה כולם כאחד וכו'. ויש להפסיק בין תיבת ובנעימה, לתיבת קדושה. ובתיבת קדושה תהיה הדל"ת בניקוד שורוק. ויש נוהגים לומר, ובנעימה קדושה, [הדל"ת בחולם] כולם וכו'. ודעבד כמר עבד ודעבד (כמר עבד. מה)

מו. יש לומר לאל ברוך נעימות יתנו, בניקוד קמ"ץ תחת תיבת הלמ"ד של תיבת לאל, ולא בניקוד שוא. ובתיבת למלך אל חי יאמר הלמ"ד בפתח. ומה שכתבו תלמידי רבינו האר"י לאומרו בקמץ, הוא לפי מבטא הספרדים שההבדל בין קמץ לפתח אינו ניכר כל כך. (מו)

מז. מנהגינו לומר "אהבת עולם". ומנהג האשכנזים לומר אהבה רבה. וכל זה בשחרית, אבל בתפלת ערבית הכל אומרים אהבת עולם. ומכל מקום אם טעו ואמרו אהבת עולם או אהבה רבה, יצאו ידי חובה. (מז)

מח. בנוסח ברכת אהבת עולם נכון לומר "ולא נבוש ולא נכלם" עם וא"ו. ואומרים מארבע כנפות הארץ, בלי תיבת "כל". (מח)

מט. בברכת אהבת עולם, יש מתושבי ארץ ישראל שנוהגים לומר: והוליכנו מהרה קוממיות "בארצנו", ולא "לארצנו", שהרי הם נמצאים בארץ ישראל באופן קבוע. ומכל מקום נראה שלא לשנות את הנוסח הרגיל אצלינו, שכוונת האומרים והוליכנו מהרה קוממיות לארצנו הוא על כלל ישראל הנמצאים בחוץ לארץ, שיזכו גם הם ללכת קוממיות לארץ ישראל. והרי אנו תושבי ארץ ישראל אומרים במוסף של שבת וראש חודש, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתעלינו בשמחה "לארצנו". וכן נוהגים תושבי ירושלים לומר במוסף של יום טוב: "והביאנו ה' אלהינו לציון עירך ברנה ולירושלים עיר מקדשך בשמחת עולם". והכוונה ג"כ על כלל ישראל. (מט)

נ. מנהגינו לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, הגימ"ל בסגול. ואין לשנות ולומר הגימ"ל בקמ"ץ. [ובנוסח תיקון הטל טוב להשמיט התיבות: "לך לשלום גשם ובא בשלום טל". ובפיוט שקודם תיקון הטל מנהגינו לומר לשוני כוננת בכ"ף ולא בבית]. (נ)

נא. בנוסח ברכת אתה חונן יש אומרים "לְאֵדָם דַּעַת" הלמ"ד בקמ"ץ, ויש שאומרים הלמ"ד בשוא. וכן מנהגינו. (נא)

(מד) ילקו"י סי' נט הערה ה'.	(מח) ילקו"י סי' נט הערה יג.
(מה) ראה ילקו"י סי' נט הע' ד'.	(מט) ילקו"י סי' נט הערה יד.
(מו) ראה לעיל בילקו"י סי' נט הע' ז.	(נ) ראה לעיל סי' קיד הערה טו.
(מז) ילקו"י סי' נט הע' ט'.	

נוסח ברכת אתה חונן

(נא) עיין בפמ"ג (מש"ז סי' קטו) שכתב, ש"ל לאדם הלמ"ד בקמ"ץ, וכ"כ בכה"ח פלאגי (סי' טו אות כג), ובכה"ח סופר (סי' קטו אות ג). ומנהגינו לאומרו בניקוד שו"א, וא"צ לשנות מהמנהג, אחר שבעניני ניקוד אין להקפיד כ"כ, כמ"ש כיו"ב מרן החיד"א, הובא לעיל להקפיד כ"כ, כמ"ש כיו"ב מרן החיד"א, הובא לעיל הערה א'.

נב. בברכת אתה חונן הנוסח הנכון הוא: חכמה בינה ודעת. (ג)

נג. בברכת אתה חונן יש שכתבו לומר "חננו מאתך" בלי אות וא"ו. וחילקו בזה בין מוצאי שבת, לשאר ימי החול. אולם בנוסח הרמב"ם, ובמחזור ויטרי, ובסדר רב עמרם גאון, ובסידור רבי יהודה בן יקר, הנוסח הוא "וחננו מאתך וכו'", עם וא"ו, בין בחול בין במוצאי שבת. וכן מנהיגו לומר "וחננו מאתך וכו'" בין בחול בין במוצאי שבת. (נג)

נד. מנהג הספרדים לומר בחורף "ברך עלינו" ובקיץ "ברכנו". ומנהיגו מיוסד על פי דעת רבנו האר"י ז"ל. ומנהג האשכנזים לומר תמיד "ברך עלינו" ובחורף אומרים "ותן טל ומטר לברכה". (נד)

נה. יש להזהר בברכת המינים שלא להוסיף על ארבע לשונות אלו ומלכות הרשעה מהרה "תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם". (נה)

הנוסח הנכון "חכמה בינה ודעת"

הפתה"ד (אות א'), וברוח חיים (אות ד'). וכתב, שיוצא מראשי תיבות שלהם שם קדוש חב"ו, היוצא מפסוק חיל בלע ויקיאנו. ע"ש. וכ"כ היפ"ל (אות א') בשם כמה פוסקים והתיקונים. [כה"ח אות ב']. והרה"ג רב"צ מוצפי שליט"א העיר משעה"כ (דל"ו ע"ב) דמשמע מלשונו לומר חכמה בינה ודעת. ויש לזה מקור ושושן מספרא דצניעותא (פ"א). ועיין למהר"ל בחי' אגדות (ע"ז) שפירש חכמה כנגד מקרא, בינה כנגד התלמוד, ודעת כנגד המשנה שהיא ההלכה. ע"כ.

נב הנה המהרש"ו בשעה"כ (דרוש ו' דעמידה) כתב, דנראה שצ"ל בנוסח ברכה זו חכמה בינה דעת והשכל. והביאוהו השלמי צבור (דף קגג). ושע"ת (אות א'). אבל הרב שמן ששון על שעה"כ (אות יא) כתב, דאינו מוכרח, שהרי מחכמה בינה ודעת נמשך ממילא השכל. וכן בסידור הרש"ש אין כתוב כי אם וחננו מאתך חכמה בינה ודעת, ואין כתוב והשכל. וכ"כ הרב תפלה לדוד (דף נ) שראה לחסידים ואנשי מעשה בירושלים, שנהגו לומר וחננו מאתך חכמה בינה ודעת, ואין עוד. וכ"כ

לומר "וחננו" מאתך עם וא"ו

קטו סק"א), ועוד רבים, כמבואר בילקו"י (פורים סי' תרצד עמ' תקסט). וזה דלא כמו ששינו בסידור איש מצליח.

נד מבואר לעיל סי' קיז הערה ב'.

נג כך מנהיגו לומר וחננו, עם וא"ו. וכמו שכתוב בנוסח הרמב"ם (סדר תפלות כל השנה). וכ"ה במחזור ויטרי (עמ' 66), ובסדר רב עמרם גאון. ובסידור רבי יהודה בן יקר ח"א (עמ' מד). וכן הסכים הא"ר (סי'

לא להוסיף בנוסח ברכת המינים

על הכוונות שנתכוונו חז"ל בכל תיבה ותיבה בתפלת שמונה עשרה. צא נא וראה שבשעה שביקשו חכמים לתקן ברכת המינים ולמלשינים מבואר בגמ' (ברכות כה:), שא"ל ר"ג כלום יש בכס אחד שיודע לתקן את ברכת המינים, עמד שמואל הקטן ותיקן נוסח ברכה זו. ומדהוצרכו לשמואל הקטן שיתקן נוסח זה נלמד שכל תיבה בתפלה יש בה סודות עליונים. ועיין למהר"ח פלאגי בכה"ח (סי' טו אות לא), שכתב, דלפי מה שכתבו הרוקח, ובספר תפלה לדוד, וילקוט הראובני, דבכל ברכה יש מספר מכוון, ועיין בספר תפלת כל פה, א"כ המוסיף צריך שישכיל ויבין היטב, דלא יעבור על כל תוסיף מהמספר של מטבע הברכה.

נה ע"פ המבואר לעיל הערה א'. וכבר כתבנו שלפני כארבעים וחמש שנה נודמן לנו להתפלל עם אחד פרופ' וחכם בעיניו, שהוסיף כמה דברים בנוסח למינים ולמלשינים, ואחר תכלם ותכניעם הוסיף עוד כמה תיבות כיו"ב. ואמר לנו מרן אמרו"ר זיע"א שכן לא יעשה להוסיף על מטבע הברכות. ואכן כאשר אותו פרופ' עשה כן בחזרה, עזבונו יחד עם כמה אברכים את ביהכ"נ, למען ידעו הכל שאין רוח חכמים נוחה מזה. שהרי ידוע שכל תיבה בתפלת שמונה עשרה יש בה כוונות וסודות עליונים ע"פ הסוד, ואפס קצוהו תראה בספר עץ חיים ובשעה"כ למהרח"ו, ובדברי הרש"ש. וכבר כתב מהר"ח מוולאז'ין בנפש החיים,

נו. הנוסח המדוייק והנכון בתפלה בחתימת ברכת המינים, "שובר אויבים ומכניע זדים". וכן היה המנהג פשוט לומר "ומכניע זדים", ואין לשנות. (נו)

וכן אין לומר וכל עושה רשעה וכו' דהרי הוא כמקלל עצמו, אלא ומלכות הרשעה מהרה תעקר. וכמ"ש כן בחסד לאלפים (אות יז).

תשובה על השגה בענין חתימת: "ומכניע זדים"

וכן העלה בשו"ת צפיתח בדבש (סי י). וכ"כ בתפלה לדוד (דף סב), ע"פ מה שאמרו במגילה (יז): דכיון שנעשה משפט מן הרשעים, כלו הפושעים וכולל זדים עמהם, שנאמר, ושבר פושעים וחטאים יחדיו ועוובי ה' יכלו. ופי' רש"י פושעים היינו זדים, כדאיאת ביומא (לז): פשעים אלו המרדים. ומכח זה הקשה על הרב חמדת ימים שכתב, דהנוסח הנכון לחתום ומכניע מינים, דמה יענה על הש"ס דמגילה דצריך לכלול זדים.

ובאמת, שכ"כ הטור (סי קיח), דכולל זדים עמהם וכו'. וכן הסכים בס' חסדי דוד פארדו (ספ"ק דברכות). וכ"כ הרבה פוסקים, ומכללם, בשו"ת מעשה אברהם (סי כז), ובפקודת אלעזר (סי קיח), ומהר"י רקח בשערי תפלה (דיני תפלה אות ט), ובספר שלמי צבור (דף קלא ע"ג), ושכן כתבו המקובלים הקדמונים, שצ"ל "שובר אויבים ומכניע זדים", שהראשי תיבות הם בגימטריא שם שדי.

והראוני כת"י ממנהר"ש ויטאל על כוונות התפלה (ספר כת"י חמדת ישראל), ושם כתב להדיא בחתימת הברכה, ומכניע זדים. [אלא שבתחלת הברכה כתב ולמשומדים].

ואף שהחיד"א בקשר גודל כתב שהוא נוהג לומר "ומכניע מינים", מ"מ נראה שאילו היה רואה דברי הירושלמי ולהקת הראשונים חבל נביאים הנ"ל, היה חוזר בו לומר "ומכניע זדים". וכבר תמה כן הג"ר חיים פונטרימולי בשו"ת צפיתח בדבש (סי י) על החיד"א, והעלה כמו שנתבאר. וכ"כ עוד בספרו פתה"ד (סי קיח סק"ג), ושכן מצא בסידור כת"י עם כל כוונות האר"י: "ומכניע זדים". והוסיף שכ"ד כמה גדולים.

גם מהר"ח פלאגי בספרו רוח חיים (סי קיח), ובספרו כה"ח (סי טו אות לא), כתב, שהגם שהחיד"א בקשר גודל כתב שיש לחתום ומכניע מינים, בהאי מילתא נטיתי מדרכו והבאתי כמה ראיות מהראשונים, שאילו היה רואה מרן החיד"א דברי חז"ל והפוסקים הראשונים, היה חוזר בו, והיה מסכים לקבוע הנוסח

ע"כ. וכ"כ בבא"ח (פר' בשלה אות כ') כי הם נגד קליפת נוגה דאבי"ע כמ"ש המקובלים. ועיין במנחת אהרן (כלל טז אות כט). והובא בכה"ח (סי קיז אות ה').

(נו) כ"ה בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ג, ופי"ה ה"ג), שהחתימה בברכת המינים "ומכניע זדים". שאמרו שם, שמואל הקטן עבר קמי תיבותא ואשגר מכניע זדים בסופה וכו'. וכ"ה בילקוט שמואל א' (סי פ), שחנה התפללה בתפלתה י"ח ברכות, רמה קרני בה' כנגד ברכת מג"א, ה' ממת ומחיה, כנגד ברכת מחיה המתים וכו'. ורשעים בחושך ידמו כנגד ומכניע זדים. ע"כ. וכ"ה בס' האשכול (הל' תפלה עמ' יט) בשם הירושלמי. ובס' הרוקח (סי"ס סז).

ובשבולי הלקט (סי יח) כתב בשם המדרש, כשטבעו המצרים בים פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך אתה ה' שובר אויבים ומכניע זדים. והובא בב"י (סי קיב). וכ"ה בתניא רבתי (סי ה).

וכן איתא בילקוט אסתר (רמז תתנ"ח), שהיה המן מקטרג, שישאל עומדים וקוראים שמע ישראל ואח"כ מתפללים ואומרים שובר אויבים ומכניע זדים, ואומרים עלינו שאנו זדים וכו'. וכן הנוסח בסידור רב סעדיה גאון (עמ' יח) ובסדר רב עמרם גאון (דף קכז). וכ"כ הרמב"ם בנוסח התפלה. וכ"כ ר"ח הובא באו"ז (סי ז). וכ"כ רבי יהודה בר יקר (רבו של הרמב"ן) בפי' התפלות והברכות (עמ' ג). ועוד.

ובספר בן יהוידע (ברכות כח. ד"ה הסדיר) כתב, ששמואל הקטן שתיקן ברכה זו, רמז שמו בנוסח החתימה, שובר אויבים ומכניע מינים, ר"ת שמו"א, ואות ל' נרמזה בראש הברכה. ע"ש. ונראה שנמשך אחר החיד"א בקשר גודל (סי טוב אות ז) שקיבל שיש לחתום ומכניע מינים, שיהיה מעין הפתיחה, ושכן מצא בסידור האר"י דפוס לבוב. וכ', דאף שבספר שלמי צבור לא רצה בזה מפני שמצא בדברי מקובלים קדמונים שכתבו שובר אויבים ומכניע זדים ר"ת גימט' שדי. אני בעניי איני זו ממנהגי. ע"כ.

אבל באמת שאין לחוש לרמזים כאלה נגד נוסחת חז"ל בירושלמי ובמדרש ובדברי הגאונים הקדמונים הנ"ל. (ומה גם לומר שירמזו שמו בתיבות שהם קלה על המינים). וכ"כ מרן הב"י (סי קיב). גם ר' ישעיה הא' בחי' לתענית (ג). כתב כן בשם התוספתא.

ג מהר"י אלגאזי בספר נאות יעקב (מענה לשון דף יז). כתב, שלכן אין טעם למתחכמים להגיה ומכניע מינים, שהרי זדים היינו מינים. אמנם בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ג) מבואר שהחתימה היא מכניע זדים. ועוד בירושלמי (ברכות פ"ה ה"ג), לכל אם טעה אין מחזירין אותו חוץ ממי שלא אמר מחיה המתים ומכניע זדים ובונה ירושלים.

ג בספר קמח סלת (תשנ"ח, עמ' מו) ה"ד השלמי צבור (דף קלא) שכתב בשם הפר"ח, שאמר, שאני מסיים שובר מינים ומכניע זדים, והעיר עליו, ולא ידעתי למה שינה בנוסח הברכה שכתוב בספרי המקובלים, שראשי תיבות ש"ובר א"ויבים ו'מכניע ז'דים ג'ימטריא שם שד"י. שבכח זה יכנעו, שמפני כך חזרנו לאחורינו שלא לומר כנוסח הרב חמדת הימים ומכניע מינים, להיות מעין הפתיחה. ע"ש.

והנה כן היה המנהג בירושלים בשנים עברו, זולת קצת שהורגלו לומר "ומכניע מינים" ע"פ סידור "תפלת ישרים". אבל יודעי בינה ושוחרי תושיה חותמים "ומכניע זדים", כפי שמופיע הנוסח בירושלמי ובראשונים, וכ"ה בסידורים שהיו בירושלים בשנים עברו. וכ"כ בנתיבי עם (סי' נה וסי' קיח). ושכן נוהגים חסידי המקובלים בק"ק בית אל. וכמבואר חלק מהדברים בשו"ת יחוד"ל הנ"ל, ובשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יא אות יז).

ויש להוסיף, שגם בספר גנוזי אר"ץ (סי' ה' בתשובת הראב"ד רבי ישעיה דיין), כתב, שיש לחתום ומכניע זדים. וכ"ה בסידור תפלת החודש (הוצאת שנת תרמ"ג) אלא שבסוגריים שם הביא הגירסא ומכניע מינים. וכ"כ בספר זכרנו לחיים ח"ב (למהר"ח פרץ ז"ל מאימיר, מער' ת) שיש לחתום ומכניע זדים. וכ"כ בשו"ת אמרי נועם (למהר"י דיין, מארם-צובא, בליקוטים שבסוף הספר).

ומכאן יש לתמוה על מ"ש בספר יצחק ירנן (שחיבר) שמנהג ארם צובא לחתום ומכניע מינים, ולפי האמור זה אינו. אחר דשני הגדולים הנ"ל העידו שהמנהג בארם צובא לחתום ומכניע זדים.

מתי מותר לשנות מנהגים

ודחה דברי כל האחרונים הנ"ל בדוחק זה. דאם קראו בירושלמי לברכה זו "ומכניע זדים" הפשט פשוט דקאי על החתימה דחותמים בה בלשון זה, כי במטבע הברכה אין לשון "ומכניע זדים". ומה שטען שם דבכל עניני התפלה אנו הספרדים נוקטים כדעת המקובלים ע"פ האר"י ז"ל, הנה כ"ז בדבר שהוא מוסכם ע"ד כל המקובלים. אבל כשיש מחלוקת בין המקובלים,

"ומכניע זדים". וע"ש שהאר"ך להוכיח מהראשונים ומהמדרשים שצ"ל ומכניע זדים, ותמה על מרן החיד"א שלא זכר שר מדברי חז"ל והראשונים דסברי מרנן להיפך. ואילו היה רואה מרן החיד"א הראיות הנ"ל היה חוזר בו מסברתו והיה מסכים לקבוע הנוסח ומכניע זדים. והביא ראיות מסידורי הראשונים שהנוסח הנכון הוא שובר אויבים ומכניע זדים. ושכן ס"ל להשלמי צבור, שמצא כתוב בספרי מקובלים קדמונים שראשי תיבות שובר אויבים ומכניע זדים הוא גימטריא שד"י. וכן תמה שם על הרב בית עובד דנקיט בשיפולי דמרן החיד"א לחתום ומכניע מינים. ואף כי תמיד אנו הולכים אחר עקבותיו של החיד"א, בהאי מילתא אור נטייתו מדרכו. והן עתה חדשים מקרוב באו, מאורי אור רבנן דפקיע שמייחו, מעירנו אזמיר, שהעלו כן לומר זדים וכו'. ובכך אין לסמוך על הרב בית עובד הנז', דליתא. ע"כ. וכ"כ מר בריה בספר שיירי יפ"ל (הנספח לספר פדה את אברהם, סי' קיח אות א). **והראוני** שבס' שלום יעקב (לרב סופר, עמ' כ) כתב בשם ספר הוראת זקן למהר"ם מאזנו (דף ט ע"ג) בזה"ל: האחרונים כתבו לחתום מכניע זדים, ואנחנו הולכים אחר החיד"א שכתב לחתום מכניע מינים. עכ"ל.

אך לא מובן ההתעקשות הזו לומר בכל דבר איפכא מסתברא מדברי מרן אאמור"ל לכל אורך הדרך, שהרי מי לנו גדול ממהר"ח פלאגי דנקיט תמיד בשיפולי גלימיה דמרן החיד"א, וחיים שתים באותה דעה, ומ"מ כאן כתב דהחיד"א היה חוזר בו וכו'. ותמוה שהתעלם מכל מה שהובא ביחוד"ח ח"ה (סי' ח), וחזר לסמוך יתדותיו ע"ד החיד"א, הרי היה לו להביא מ"ש מהר"ח פלאגי דאילו החיד"א היה רואה דברי הירושלמי ולהקת הראשונים חבל נביאים הנ"ל, לא היה כותב לומר מכניע מינים. ועיין למהר"ק ולהרמ"א (בחור"מ סי' כה) דאמרי' אילו אחרון היה רואה לראשונים הוה הדר ביה. וזה מראה על המגמה לכתוב בכל דוכתא איפכא מסתברא מדברי מרן זיע"א. והכניסו נגיעות לתוך תוה"ק בעוה"ר.

והנה אברך אחד בספר מנהגי החיד"א ח"א (עמ' סא-סב) כתב, שאין בכל הנ"ל לדחות דברי מרן החיד"א מההלכה, ואין לשנות המנהג. ומה שקראו בירושלמי לברכה זו ברכת ומכניע זדים, י"ל, דלאו למימרא דעל שם החתימה קרו לה הכי, אלא על שם תוכנה ומשמעותה שהיא כניעת ואבידת הזדים. ע"כ. והדבר תמוה שנדחק לבאר דברי הירושלמי בדוחק גדול,

שלפנינו, לחתום ומכניע זדים, כאשר נראה בסידורים הישנים.

ונודע מ"ש מהר"ל (בדרשותיו דף מז ע"ב) שאסור לשנות מנהג המקום בעניני תפלה בשום פנים, ויש סכנה בדבר למי שיעשה כן. וכן מבואר בספר חסידים (ס"ו תרו). וכ"פ הרמ"א בהג"ה (ס"ו תרכ"א ס"א). וכ"כ מהר"י יוזפא ביוסף אומן (ס"ו תתקנט). ע"ש. והראש"ל רבי מיוחס בכר שמואל במזבח אדמה (דף ט) כתב, שרבי אברהם יצחקי החרים בחרם גמור שלא לשנות שום מנהג שנהגו בירושלים, אפי' מביכ"נ לביכ"נ אחרת, ובשו"ת הרשב"ץ ח"ג (ס"ו דצ) מפיו לפידים יהלוכו ע"מ שירחיב עוז בנפשו לשנות מנהג שנהגו בנוסחי התפלות, וכ"כ בשו"ת שמש צדקה (חאו"ח ס"ו יא), ובשו"ת לב חיים ח"ב (ס"ו ט), ועוד רבים מהאחרונים.

ועיין בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב (ס"ו נט) שהעיר, דאמאי לא מצינו בשום נוסח בברכת המינים בקשה על האפיקורסים, שהרי עיקר תקנת ברכה זו היתה בעבור האפיקורסים שהיו מצירים לעם ישראל. ומינים היינו עובדי ע"ז, שהם גויים, אבל על האפיקורסים מבני ישראל לא נמצא זכר להם בברכה זו. ע"ש. אולם ברש"י בכמה מקומות בש"ס משמע דמינים כולל גם עובדי ע"ז ישראל, שהם עובדים למין אחר, ומה לי גויים ומה לי ישראל. וממילא כשאומרים למינים ולמלשינים, כוללים את האפיקורסים.

פעמים שמוותר לשנות מנהגים של דלת העם - תשובה לקונטרס "כוחו של מנהג"

בזה, וז"ל שם: והן עתה ראיתי לאחד אשר יצא במחברותיו לחזק מנהגים שונים של דלת העם מעדות המזרח [הרב סופר, קונטרס כוחו של מנהג], ומהם, מה שנהגו מהמון העם להדליק הנרות בער"ש ואח"כ לברך, וכתב שאין לשנות מנהגם, והאריך בזה, וכל דבריו מהבל ימעט, ושרא ליה מריה, כי הדבר ברור שאם הרב רואה שדבריו נשמעים לכלל הצבור, ורוצה לשנות המנהג שנהגו שלא כדעת גדולי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים, ואנו הולכים תמיד אחר הוראותם, בודאי שעליו לשנס מתניו לתקן הדבר כפי דעת רבותינו הפוסקים, וכ"ש אם רואה שיש נדנדוד איסור במנהגם. וכמ"ש הפר"ח (ס"ו תצו, בידי המנהגים, כלל עשירי), להוכיח במישור מתשובות הריב"ש (ס"ו מט וקכב), שכל שיש חשש איסור אפי' מדרבנן במנהג שנהגו, יש לבטל המנהג, ושכן מוכח עוד בתשו' הריב"ש (ס"ו שפח ושפט ושצ). ובעלמא קי"ל (ירושלמי מעשר שני פ"ב ה"ב): כל הלכה שהיא "רופפת" בידיך צא וראה איך הצבור נוהג ונהוג כן, מכלל שאם אינה

דבסידור הרש"ש הלשון הוא ומכניע זדים, ממילא עדיף לתפוס כלשון זה שיש לו סיוע מהירושלמי ורבותינו הראשונים. ואף שיש טענו שאין לסמוך בזה ע"מ שהופיע בסידור הרש"ש, [ועיין בדעת ותבונה], עדיין אין כאן אלא ספק, ובכזה"ג יש לילך אחר דברי רבותינו הראשונים, מה גם די"ל דאילו מרן החיד"א הוה שמיע ליה הראיות מהירושלמי והמדרשים, הוה הדר ביה. ופלא שהסתמך ע"ד כמה יחידים מרבותינו הפוסקים האחרונים לחתום ומכניע מינים, והעלים עינו מפשט דברי הירושלמי כפי שהבינו אותו הראשונים להדיא, וכן לא הביא שם דברי הילקוט שמואל, וילקוט אסתר, ודברי רבותינו ראשונים כמלאכים [למעלה מעשרה] שכתבו להדיא לחתום ומכניע זדים, ובהם: האשכול, הרוקח, שבולי הלקט, תניא רבתי, רב סעדיה גאון, רב עמרם גאון, הרמב"ם, ר"ח, האו"ז, רבי יהודה בר יקר, ר' ישעיה הראשון בשם התוספתא, ובשו"ת צפחית בדבש, תפלה לדוד, חסדי דוד, רוח חיים, שו"ת מעשה אברהם, פתה"ד, פקודת אלעזר, מהר"י רקח בשערי תפלה, נתיבי עם, ועוד. ולכן אף ש"א דצריך לחתום ומכניע מינים, העיקר כדברי רבותינו הנ"ל לחתום ומכניע זדים. ואין אנו באים לשנות מנוסח ומטבע התפלה, אלא אדרבה הסידורים של תפלת ישרים הם ששינו מהנוסח שהיה מקובל עד לשנים האחרונות, וכן היו נוהגים גדולי הדור בדורות

ובקהל אחת נהגו כל הצבור להשתחוות במודים דרבנן כלפי מערב, ולא הבינו מקור המנהג, עד שנתברר שבעבר הניחו נוסח מודים דרבנן תלוי על קיר ביהכ"נ, ובהיות שלא היה מקום ככותל המזרח, הניחו הנוסח בצד מערב, ובהיות והצבור לא ידעו לומר מודים דרבנן בעל פה, היו הכל מסתובבים כלפי מערב ומשתחיים כלפי מערב כדי לומר נוסח זה מתוך הכתב. ואחר שנים סברו הכל שכך צריך להיות ע"פ הדין, וכאשר בא חכם לשנות המנהג ולקובעו ע"פ הדין להשתחוות כלפי מזרח, טענו כלפיו שאין לשנות מן ההמנהג. וזה בודאי אינו.

ועיין בשו"ת יבי"א ח"ט (ס"ו קח אות ז) שכתב לדחות דברי האול"צ בענין מנהג שנגד דעת מרן הש"ע, שבכך רצה לעקור מכל מכל כל את דעת מרן הש"ע, שנעשה כל דבר ע"פ מנהג חדש שינהיגו. וזה בודאי נגד דעת כל האחרונים מדורו של מרן הבי"ע עד הדורות האחרונים.

גם בשו"ת יבי"א ח"י (חאו"ח ס"ו כא אות ח), האריך

שחולק על כל הראשונים הנ"ל, זולת "קצת נשים" שנהגו היפך הפוסקים, מפני שחשבו שבסיום הברכה קיבלו עליהן שבת ולא יוכלו אח"כ להדליק, וזה אינו, שאין קבלת השבת אלא בסיום ההדלקה שאחר הברכה. (כמ"ש ראבי"ה ואו"ז ומרדכי). [ומהרי"ו עצמו בפסקים שהובאו בספר הזכרון להגר"ח שמואלביץ (עמ' רצו) כתב גם האפשרות לברך קודם ההדלקה, ולא חשש לדבריהן].

וכתב עוד מרן אאמור"ר: ותהלות להשי"ת שמיום שהורתי כן ברכים ונשמע הדבר לאלפים ולרבבות (ע"י הליין), נשים רבות מן הנוהגות לברך אחר ההדלקה שינו את מנהגן, ומאז נהגו לברך קודם ההדלקה, כדעת רבותינו גדולי הפוסקים הראשונים. אשריהם ישראל השומעים לקול מורים. והרווחנו עוד בזה להנצל מחשש איסור ברכה לבטלה, אליבא דהרי"ף והרמב"ם וסיעתם דס"ל שהמברך אחר שעשה המצוה ברכה לבטלה היא. וכ"ד עוד כמה מגדולי הראשונים, וכן הסכימו האחרונים ביו"ד (ר"ס יט), וכמ"ש הרב זב"צ שם וכנ"ל. וע"ע להגר"ש שולאל בספר נוה שלום (סי' תקפב דף נג ס"א) שכתב, שכבר מצינו לכמה גאוני עולם שכאשר ראו מנהגים שאינם נכונים ע"פ ההלכה, שינו את מנהגם שיהיה ע"פ הדין, רק שלא יהיה מחלוקת בקהל עדת ה' בגלל זה. ע"כ. וכ"כ הגר"ח פלאגי בשו"ת חקקי לב (חאו"ח סי' ו דף ז), שכל מנהג שהונהג שלא כדין אפי' אין בו אלא חשש איסור דרבנן, רשאי הרב לבטלו, ואע"פ שהרבנים שלפניו ראו המנהג ולא ביטלוהו, אפשר שחשבו שלא יקבלו מהם לשנות המנהג. ע"ש. וכ"כ עוד בספרו משא חיים (אות סב), שכל מנהג שהונהג שלא כדין אפי' אין בו אלא חשש איסור דרבנן מצוה על הרב לבטלו. וכ"כ עוד במשא חיים (דף מז:): שכמה מנהגים היו בעירו, ועמדו חכמי העיר וביטלו, מפני שהיו שלא ע"פ ההלכה.

והרי כמה מנהגים שנהגו בבגדאד, ובא הגרי"ח ריש גלותא דבבל וביטלם, והנהיג אותם במנהגים יותר טובים כפי אשר ישרו בעיניו. כגון מ"ש בבא"ח (פר' תצוה אות א), בענין "יברכך" בברכת כהנים, שאע"פ שידע שהרמב"ם (פרק יד מהל' תפלה ה"ד), ומרן הש"ע (סי' קכח סעי' יג), ס"ל שהכהנים מתחילים מעצמם יברכך, ואין הש"ע מקריא להם תיבה זו, וכך היה מנהג בגדאד. כמו שהיה המנהג כן בכל קהלות ישראל, (כמו שהעיד בגדלו מרן הבי"ט סי' קכח). אע"פ כן ביטל מנהגם, מפני שכן ראוי להיות ע"פ הסוד, ותיקן שהש"ע יקריא לכהנים גם את תיבת יברכך.

גם בבא"ח הלכות שנה שניה (פר' ויצא אות ה), בענין פסוק ויהי נועם וכו' במוצ"ש כשחל יו"ט באמצע

רופפת לא משגיחין במנהג הצבור. וכל שאפשר דצייתי לן מבטלינן מנהגא. והסכים עמו בשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' סא), שכתב, שכל שהמנהג הוא נגד הדין, כבר העלה הפר"ח בביורו שאין אחריו ברור, שאם ישמעו לנו יש לבטלו.

וכ"כ בשו"ת עין משפט (או"ח סי' א), שכל מנהג סתם שלא ידענו אם הוקבע ע"פ גדולים, יש לתלות שנהגו כן מאליהם, ומה שלא מיחו בהם הרבנים הקודמים, י"ל שחששו שמא לא יקבלו מהם, או שלא נסתייע הדבר בידם למחות, ומקום הניחו לאחרונים להתגדר בו. והובא ג"כ בספר משא חיים (אות צה, דף נג).

ובשו"ת שבות יעקב ח"ב (סי' ה) כתב על המנהג שבנידונו, ואי איישר חילי אבטליניה, וכל מי שיש בו ריח תורה צריך לבטל מנהג כזה שהונהג בטעות.

ובשו"ת סמיכה לחיים (או"ח סי' א, דף יב:), הביא בשם הפוסקים, שכל שהוקבעה הלכה בפוסקים, ואח"כ קבעו מנהג נגד ההלכה, לא משגיחין במנהג גרוע כזה כלל וכלל, והוא בטל ומבוטל, ולא משגיחין ללעז על הראשונים שלא מיחו במנהג גרוע כזה.

וע"ע בשו"ת שער אשר קובו (חיו"ד סי' א דף ח ס"ב), בשם מהרשד"ם (סי' לה, יו"ד סי' מ), שמנהג שהוא היפך דעת רוה"פ אפי' הוא להחמיר אין להשגיח בו, וכ"ש אם יש בו צד להקל, אמרי' שהוא מנהג בטעות ומבטלינן ליה. והובא בשו"ת דברי יוסף אירגאס (סי' א). וע"ע בשו"ת הריב"ש (סי' שלד), והביאו המהריק"ש יו"ד (סי' רמב), שאם בא חכם לתקן איזה מנהג, אין בזה משום פגם לראשונים, שמקום הניחו לאחרונים להתגדר בו (חולין ז). ע"כ.

וא"כ בודאי לדדין נכון לבטל מנהג "קצת נשים" (כלשון מהרי"ו), שנהגו להדליק ואח"כ לברך, שהוא בניגוד לדברי רבותינו הפוסקים הראשונים, הרמב"ם, וראבי"ה, והאו"ז, והמרדכי, ובעל הפרדס, ושבולי הלקט, והארחות חיים, והכל בו, ובעל ספר הבתים, ומהרא"י בעל תרוה"ד, ומהרי"י מברונא, שכולם פסקו שצריך לברך קודם ההדלקה, ע"פ הכלל שקבעו חז"ל (פסחים ז:): כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, (ולא הוציאו מן הכלל אלא טבילת הגר, שא"א לו לברך, אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה, והוא עדיין נכרי כל עוד שלא טבל). וכתב הרמב"ן (פסחים ז:): שכלל גדול הוא, ומה שאמרו בירושלמי חוץ מקידושי ביאה, לא סמכינן עלה, מדלא קאמר הכי בש"ס שלנו. ע"ש. וכ"כ כיו"ב רבינו פתחיה בר נסים בחי' לשבת (קלז:). והובא גם בהערת הרב המו"ל ספר המאורות (שבת שם, עמ' קפ). וע"ע בספר חסידים (מקיצי נרדמים סי' תחתמז).

וכ"ש בד"ן הדלקת הנרות שלא נמצא בפוסקים מי

השבוע, שכתב הרמ"א בהגה (סי' רצה), שאין לאומרו מפני שחסרו מששת ימי המעשה, והוא מדברי הראשונים כמ"ש הטור שם בשם רב שר שלום גאון. וכ"ה בספר הפרדס לרש"י (סי' קעח), ואע"פ כן מצא לנכון בבא"ח שם לבטל מנהגם, ולהנהיג לאומרו תמיד, גם כשחל יו"ט באמצע השבוע, מפני שכן ראוי לנהוג ע"פ הסוד. והיינו משום שידע את נפש העם שנשמעים להוראותיו. וגם אנו שמודיעים בשיעורי התורה דעת גדולי הפוסקים ומרן, ומה שרצוי לנהוג, ע"פ הוראותיהם, והעם שומע ומסכים אל הדברים, ועושים כדעת גדולי הפוסקים, פשוט שזהו בכלל החזרת העטרה ליושנה. ואין בזה נפתל ועיקש.

ג ידוע שהיה המנהג מקודם גם אצל עדות המזרח שבתפלת מוסף של ר"ה לא היו תוקעים אלא רק בחזרת הש"צ, כדעת הש"ס ור"ה פ, וכדעת מרן הש"ע (סי' תקצא ותקצב), ועכ"ז הסכימו כמה מגדולי האחרונים לשנות המנהג, ותוקעים גם בתפלת הלחש למלכיות וזכרונות ושופרות. וכדעת הערוך שבתוס' (ר"ה לג:). וכמ"ש גם הגר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' רטו דף קמח).

וע' בספר מלכי תרשיש (ערך רבי אהרן פרץ, דף כטט.) שכתב, שמנהג ג'רבא (תוניס) היה שלא לתקוע בלחש, והרה"ג ר' אהרן פרץ תיקן לתקוע, ע"פ סברת האר"י, ואף שלא רצו לשמוע לו, גזר עליהם בגזרת התורה ובחרם, עד שנאלצו לשמוע לו.

ואע"פ שבלב חיים ח"ב (דקנ"ב ע"ג) כתב שצריך שהצבור יסכימו לשינוי המנהג, הרה"ג הנ"ל עשה כן בכח גדול וביד חזקה. וע' בשו"ת לב חיים ח"ב (דף קנב סע"ב) הנ"ל שכתב, שבזמן שנכנס הרה"ג המקובל רבי בנימין הלוי לכהן פאר בקהלת פורטוגאל, ראה והתקין לתקוע בר"ה גם בלחש בתפלת מוסף, ושינה מנהגם שנהגו שלא לתקוע, אחר שהודיעם שכן ראוי להיות ע"פ הסוד. והסכימו עמו לשנות מנהגם ומאז נמשכו אחריו כל הרבנים שבכל דור ודור עד היום. ע"ש. ונראה דמהר"א פרץ שהכריח את הצבור לשנות מנהגם לגרמיה הוא דעבד, וכן לא יעשה, וכמ"ש כיו"ב בשו"ת משפט צדק, הובא בשו"ב (סי' קלא סק"ב), שבמקום שנהגו כדעת הרוקח שלא לעשות נפ"א אלא במקום שיש ארון הקדש וס"ת, ובא שם חכם אחד ממקום אחר, ורצה להכריחם לנהוג כמנהג מקומו שנופלים על פניהם בכל מקום, לא טוב עשה בעמיו, ואין לשמוע לו, ואפי' קצת יחידים יכולים לעכב. ע"כ. וכ"כ בשו"ת חקקי לב ח"א (חאו"ח סי' ו דף ט.) בשם מהר"י מאיו (בעל שרשי הים).

וכ"כ הגאון רבי גבריאל פונטרימולי בשו"ת שמש

צדקה (חאו"ח סי' ד, דף כו רע"ד), שאם הקהל רוצים להמשיך במנהגם שנהגו להניח תפלין בחוה"מ, ושלא כדברי הוזהר שאוסר בזה בכל תוקף, בודאי שאין שום חכם יכול להכריחם לשנות מנהגם, כיון שיש להם ע"מ שיסמוכו, ע"ד הפוסקים הסוכרים כן. ע"ש. וכ"כ בנ"ד בשלחן גבוה (סי' תקצא), שאין לבטל המנהג שנהגו שלא לתקוע בלחש, והמבטלו אינו אלא מן המתמיהין. והביאו בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' רטו דף קנב ע"ג). והיינו למי שמבטלו ביד חזקה, שלא ברצון הצבור, אבל אם הוא ברצון הקהל ש"ד, וכמ"ש הגר"ח פ' עצמו שם (דקנ"ב:), שאחר פטירת הכנה"ג (שכ' שלא לשנות המנהג שנהגו שלא לתקוע בלחש), הרבנים שבאו אחריו שינו המנהג ברצון והסכמת הקהל.

ג בספר ברית כהונה או"ח (מע' מ אות כח) הביא בשם הרב מהרש"ך בספר נכח השלחן, שכתב, בעירנו היו נוהגים לומר הפיוט מי כמוך באמצע השירה קודם הפסוק מי כמוך, ואני תיקנתי לאומרו אחר החזרה. ותל"ת קיבלו דברי. ושם הוסיף, כי גם הפיוטים של ימים נוראים, תיקן שלא יאמרו אותם שנשמת כל חי אלא קודם ברוך שאמר, שלא יהיה הפסק. ע"כ.

וכן מרן החיד"א בספר טוב עין (סי' יח אות לה), הביא שהרד"ק ערער על המשנים את המנהג בזה, והוא ז"ל חיזק ידי אלה שהסכימו לשנות מנהגם מטעם הנ"ל. ולכן כל חכם שהוא מדברנא דאומתיה, יפתח בדורו, כשמואל בדורו (ר"ה כה:), אם יודע שיצייתו לדבריו, עליו לחגור בעזו מתניו, ולהחזיר עטרה ליושנה, כדברי רבותינו הפוסקים, אשר על פיהם ישק כל דבר בהלכה. וכ"ש בנ"ד שיש לנו להחזיר עטרה ליושנה, שינהגו כדעת רבותינו הפוסקים הראשונים ומרן אשר קבלנו הוראותיו, ועל כיו"ב כתב בשו"ת רב פעלים ח"ב (חיו"ד סי' ז בד"ה תשובה), שאפי' אם יבואו מאה אחרונים להתיר נגד פסק מרן שקבלנו הוראותיו, אין שומעים להם, כי אנו מחוייבים ללכת ע"פ הוראות מרן מכח הקבלה שקבלנו.

וע' בשו"ת הרשב"ש (סי' היט ותקסב) שכתב, דמה שאמרו (בירושלמי ר"פ השוכר את הפועלים), שהמנהג מבטל הלכה, זהו לענין ממון וכיו"ב, אבל מנהג שיש בו חשש איסור, יש לבטלו, שאין מנהג אלא להחמיר, לאסור המותר, ולא להתיר האסור, כמ"ש הרמב"ם (פ"ג מהל' שביחת עשור ה"ג). ע"כ.

וע"ע להגר"ח פלאגי בשו"ת חקקי לב (חיו"ד סי' לט דף מב ע"ד), שהביא מ"ש מר זקנו החק"ל: ונ"ל שאין מנהג מועיל בדבר השנוי במחלוקת הפוסקים, אלא כמנהג שנתפשט בזמן רבותינו הראשונים, שהיה כח בידם להכריע במחלוקת הראשונים, ולפסוק הלכה

נז. בברכת "על הצדיקים ועל החסידים" שבתפלה, צריך לומר: "ועל זקניהם" ועל פליטת בית סופריהם, לפי נוסח הספרדים ועדות המזרח. ולפי נוסח אשכנז צריך לומר: "ועל זקני עמך בית ישראל". ושלא כאלה שנוהגים להשמיט לגמרי "ועל זקניהם", ופני זקנים לא נהדרו, וזה הוא בניגוד גמור למה שמבואר בתלמוד ובפוסקים, שצריך לכלול זקנים בברכת על הצדיקים, וכן מנהגינו, וכן עיקר. (נז)

כן בדברי התורה והמצות שהן כבשונו של עולם, ואיך נניח הדרך שדרכו בה רבותינו הקדושים ז"ל, ונכניס עצמנו במשעול הכרמים שלא מדוחק כלל. עתה"ק. וכן הובא בב"י (סי' תרצ), ובשו"ת אבקת רוכל (סי' נה). ובשו"ת מהרש"ם (או"ח סי' לה). ובשאר אחרונים. ועיין בשו"ת אבנ"ז (או"ח סי' תמה) שכתב, שאם נהגו איזה מנהג, ואח"כ שינו מנהגם ע"פ הוראות הרבנים שהורו לעשות כדברי המקובלים, והחזיקו במנהג כמה שנים, רשאי המרא דאתרא להחזיר עטרה ליושנה כמנהג הקדום, וכן עשה מעשה. ע"כ.

וכאן המקום לצטט מ"ש בשו"ת אז נדברו ח"ו (סי' סח בהע', עמ' קכא) שכתב בזה"ל: ובפרט שהראש"ל צ"ח הגאון רבי עובדיה יוסף שהוא בבחינת מרא דאתרא פסק וכו'. מי יעשה את ההיפך. ע"ש. וכן חזר וכתב עוד בהשטות שם (עמ' קנו): וכבר גליתי את דעתי שבענין כזה שבודאי הספרדים צריכים לקבל עליהם פסקי הגאון רבנו עובדיה יוסף [זיע"א]. ע"כ. והר"ד בשו"ת שערי ציון [להר"ג ציון בוארון, סי' יג אות ג], וכתב: ולכן לענין מעשה תפסנו כדב"ק [של מרן זיע"א] וכו'. ע"ש.

גם הגר"ש משאש בשו"ת שמש ומגן ח"ג (או"ח סי' ז) כתב בזה"ל: והנה המרא דאתרא כיום בכל אר"י הוא הראש"ל פאר הדור, הגר"ע יוסף, אשר שומעו הולך בכל אר"י וכל העם מקצה ישמעו לו. וגם בכוחו הגדול לדבר עם ק"ק בית אל בדברי נועם. שעל ידם באה התקלה הזאת, וע"י כן יחזרו למנהג המקובלים הראשונים לעשות בצניעה. ותבא מצוה זאת על ידו. ותהיה לו לזכר עולם, וגם יש לו בזה מעט אחריות, כיון שהוא היחיד בדור שיכול לתקן. עכ"ד.

להוסיף "ועל זקניהם" בברכת על הצדיקים

בספר מנחת אהרן (כלל טו סי' ל) שכן צ"ל ע"פ האר"י ז"ל. וכ"כ הרב יעב"ץ, דהכי נקטי' לומר "ועל זקניהם". וכ"כ בכה"ח פלאגי (סי' טו אות לב). וכן העלה בספר שערי תפלה. וכ"כ בסידור כנה"ג (עמ' קלא). וכן עיקר. [משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות יח. וראה עוד בשו"ת יחודי ח"ה סי' ט]. וכ"כ בשושן סודות (אות קיד), ובגבורות השם (פ"ט), ובחי' אגדות (ב"מ פז), ובפירוש

כאשר עם לבבם, אבל בדורותינו שנתמעטו הלבבות ואין בנו כח להכריע בראיות אלא ע"פ כללי ההוראה, אם ראינו מנהג היפך הפוסקים, אפי' ידענו בבירור שידעו חכמי העיר במנהג ולא מיחו, כיון שעיינינו הוראות שאין כן דעת הפוסקים, אין לנו אלא לומר שחכמי העיר לא נגלו להם דעת הפוסקים, וכל כי האי הוי מנהג בטעות ומבטלינן ליה.

וע"ע בשו"ת בני בנימין (דף כה). שכתב, שאם נוהגים בדבר שיש בו קולא נגד דעת מרן, צריך לבטל המנהג, ולנהוג כדברי מרן שקבלנו הוראותיו. ע"ש.

והנה אף הרבנים שלימדו זכות על מנהגם בזה, בהגלות נגלות להם כל דברי הפוסקים הנ"ל ומרן שפסקו היפך דבריהם, אף הם יודו על האמת, וכמ"ש כו"ב בשו"ת חק"ל (יחודי סי' מ דף נג ע"ג בדה"א ואמינא). **וע'** להגר"ש שולאל בספר נוה שלום (סי' תקפב, דף נג). שכתב, שכבר מצינו כמה גאוני עולם ששינו כמה מנהגים שנהגו בקהלותם, כשראו מנהג שאינו הגון, או שהמנהג האחר יפה והגון ממנו, ולא היו נמנעים, אא"כ ראו שתצא מחלוקת ע"י כך בקהל עדתם. ע"ש. וכאן שאנו מפרסמים הדברים "בשיעור" הנשמע בדרך הלויין לאלפים מבני ישראל, בהסברת דעת הפוסקים בטוב טעם ודעת, ומעצמם מבינים שהנכון לשנות מנהגם, ועושים כך הלכה למעשה כדעת רוה"פ ומרן שקבלנו הוראותיו, ואין בזה סרך מחלוקת כלל, בודאי שיש בזה זכות הרבים, שע"י כך מחזירים עטרה ליושנה.

והנה ידוע מ"ש הר"ן בתשובה שהובאה בשו"ת הריב"ש (סי' צז): והרי אפי' בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוחה, והמשומר מכל נזק ומכשול, ואפי' באפשר רחוק, ועאכ"ו שיש לנו לעשות

(נז) כן מבואר בתוספתא (ברכות פ"ג הכ"ה), ובירושל' ברכות (פ"ד ה"א): "וכולל של זקנים בברכת מבטח לצדיקים". ונוסח אשכנז "ועל זקני עמך בית ישראל", כמ"ש במחזור ויטרי (סי' צ' עמ' טז), ובסידור רבינו שלמה מגרמייזא (עמ' קיא), ובפירוש התפלות והברכות להרינו יהודה בן יקר (עמ' נב ונ"ו), ובספר הרוקח. וכן הוכיח המהרש"א במגילה (ז): מהתלמוד שלנו. וכ"כ

נח. בברכת את צמח נכון להוסיף: "קוינו וצפינו". ומכל מקום אין להקפיד בזה כל כך, ואפשר לומר קוינו וכו'. (נח)

נט. בברכת שמע קולינו נכון להוסיף: חוס ורחם עלינו. ואין להתחיל באב הרחמן וכו'. ומכל מקום אין להקפיד בזה כל כך. (נט)

התפילה להרוקח (עמ' שדמ).

ישראל". ונהרא נהרא ופשטיה. ועכ"פ חזינן שגם הם מזכירים זקנים, וככל המבואר לעיל. וכן העלה בשורש החיים (עמ' קנד) מהטעמים הנ"ל בקיצור.

וכשאומר בברכת על הצדיקים ושים חלקנו עמהם, יכוין להתפלל להשי"ת שאם גרמו עוונותיו שינטל חלק עוה"ב שלו ח"ו וינתן לצדיקים אחרים, שינתן ביד צדיק שאינו חפץ ליהנות משל אחרים, כדי שיחזירהו לו כשישוב בתשובה, וכמ"ש בספר הכוונות (דרוש ר' דעמידה), ובפרי עץ חיים (שער העמידה פרק ט). [בא"ח פ"ר בשלח אות כ].

וכשאומר בברכת תשכון: וכסא דוד וכו' יכוין להתפלל בזה על משיח בן יוסף שלא יהרג ע"י ארמילוס הרשע, דעל משיח בן יוסף אנחנו אומרים וכסא דוד עבדך וכו', וכנו"ב בס' הכוונות (דל"ז). ובס' פרי עץ חיים כתב, שיכוין ג"כ על שלימות הכסא באות א' שיהיה הכסא שלם, ויאיר הכתר שם. ואומר בנין עולם שיהיה קיים לעולם, ולא כבנין הראשון שהיה ע"י אדם, ונחרב, ובאמרו כי לישועתך קוינו יכוין לצפות לישועה באמת. [בא"ח שפ].

להוסיף בברכת את צמח דוד "קוינו וצפינו"

עת, והיא סגולה נפלאה, וכמ"ש בספר נגיד ומצוה והשלמי צבור, ובקיצור שני לוחות הברית. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יא סוף אות לה) שה"ד מהר"ח פלאגי ללמוד ממנו לנוסח אחר. וע' אוצר התפילות (ח"א דף קע"ה). ובאוה"ח (במדבר כד, יז).

לומר חוס ורחם בברכת שמע קולינו

ובסידור בית עובד. וסמך לזה מהגמ' ברכות (לג.) "אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו". ואע"ג דמשתקין אותו, מ"מ זה בשביל ענין קן צפור, אבל הנוסח המובא בגמ' "חוס ורחם עלינו".

והכי מפורש בווה"ק (רעיא מהימנא, ר"פ קדושים פב.), ובשושן סודות (אות קיח). וכ"כ בשו"ת פלא יועץ (ח"ב סי' כה עמ' רצא), דצ"ל חוס ורחם עלינו, ושכן מוכח ג"כ מפרי עץ חיים (דף לו:), שכתב דבשמע קולינו יש ל"ה תיבות, ובלי חוס נמצא ל"ד תיבות. וק"ל. וראה

ואף שבשעה"כ (דף נא ע"ג) הושמטו תיבות "ועל זקניהם", אפשר שהוא טעות סופר, וכ"כ בזכור לאברהם אביגדור (סי' כד). ואדרבה, הרב מנחת אהרן פארדו (כ"ל טו סי' ל') כתב, שרבינו האר"י קיים הנוסחא לומר "ועל זקניהם". חזי מאן גברא רבה דקא מסהיד עלה. וכ"כ הגאון יעב"ץ. וכן העלה מהר"ח פלאגי בכה"ח (סי' טו אות לב). ושכן העלה הגאון רבי חיים פונטרימולי בשו"ת צפחת בדבש (סי' ט'), שהנוסחא "ועל זקניהם" מיוסדת על אדני פז, התוספתא והירושלמי והראשונים. וכן העלה בספרו פתה"ד (סי' קיח סק"ד). ובאמת שכן מוכח ג"כ בארחות חיים (הל' תפלה אות כ), ובכל בו (סי' יא, וסי' קכב), וכמו שהסביר הגאון רבי דוד עמאר בספר תפלה לדוד (סי' רעד). וכ"כ הפמ"ג. וכ"כ בספר נתיבי עם. וכן הנוסחא בכמה סידורים מדוייקים, כמו בסידור תפלת החודש (הוצאת שנת תרמ"ג). וכ"ה בסידורים: "בית עובד", "אמרי פי", ו"רנת ישראל", "חזו"ע", "תפלת ירושלים", ועוד. וכזה ראה וקדש.

אלא שלפי נוסח אשכנז צ"ל "ועל זקני עמך בית

נח כ"כ בכה"ח פלאגי (סי' טו אות לד). וכ"ה בס' יפ"ל (סי' קיט ס"א). וכ"כ עוד בספרו שיירי יפ"ל (קיח או"ב), והביא לזה סימוכין מהזוה"ק. כיעו"ש. והעיקר הוא ענין צפית לישועה. וכמו שאמרו בגמ' (שבת לא.) צפית לישועה. ויכוין לישועת ה' על כל צרותיו בכל

נט מה שכתבנו לומר חוס ורחם עלינו, כן הוא בסידור רס"ג, ובסידור רשב"ן, וכ"ה הנוסח ברמב"ם. וכ"ה במחזור ויטרי (עמ' 67). וכ"ה הנוסח בפירוש התפלות לר"י בן יקר (עמ' נז). וכ"ה ברוקח, ובלקט יושר (ח"א עמ' קלה), ובסידור ר' שבתי סופר, וכ"ה בסידור כוונות התפלה למהר"י צמח (דף מא), ובסידור הגר"א, ובספר תיקון תפלה שבסידור אוצר התפלות, שהביא כמה סידורים שכתבו כן. וכ"ה בסידורים ישנים, כמו בנוסח ליוורנו, ובסידורי הרש"ש שלפנינו.

ס. בנוסח "יעלה ויבא" שאומרים בראש חודש נכון יותר לומר ביום ראש "החדש" הזה. [ולא ראש חדש הזה]. (ס)

סא. בנוסח יעלה ויבא יש האומרים באופן כזה: יעלה ויבא, יגיע יראה וירצה, ישמע יפקד ויזכר וכו'. [וכן הנוסח בסידורים ישנים. סא]

סב. הנוסח הנכון לומר ביעלה ויבא כמנהגינו "לחן ולחסד ולרחמים, לחיים טובים ולשלום". ומנהגינו לקרוא את ההלל בראשי חדשים בלא ברכה, וכן בחול המועד פסח. אבל בימי חג הסוכות, חג השבועות, יום טוב ראשון של פסח, ושמונת ימי חנוכה, מברכים בלשון "לגמור את ההלל". ואם טעה ובירך לקרוא את ההלל כמנהג האשכנזים, יתקן מיד תוך כדי דיבור ויאמר לגמור את ההלל, ואם עבר זמן תוך כדי דיבור, יצא, ואין לחזור לברך. (סב)

ומה שכתבנו שאין להתחיל באב הרחמן וכו', הוא ע"פ המבואר בשעה"כ. ועיין בכה"ח בשם אדמת יהודה (דף יט ע"ג).

עוד בשו"ת יבי"א ח"ו (סי' י' אות ט') מה שהבין בדברי שעה"כ בזה, ודו"ק. [אלא שבאבודרהם (סי' קיד בדפו"ח) גרס רחם בלא חוסן].

לומר ביעלה ויבא "ראש החודש הזה"

ס מה שכתבנו לומר ראש החדש הזה, כן הוא במחזור ויטרי (עמ' סח), ובשבולי הלקט, לומר ראש החדש הזה. וכן הנוסח בסידור בית עובד "ביום ראש החדש הזה". וכ"כ בזב"צ. וכ"ה בעוד כמה סידורים ישנים. והוא מדוקדק טפי. ואמנם בבא"ח (שנה ב' פרשת ויקרא הלכה יד) כתב שמנהג החסידים

המתפללים ע"פ סידור רבינו הרש"ש, שלא לומר החדש בה"א. כי יש כוונה במספר ראש וכוונה במספר חדש. ע"ש. וכ"כ בכה"ח (סי' תכב אות כ'). מ"מ מנהג מרן אאמו"ר זיע"א לומר "ראש החודש" הזה. ועוד חזון למועד.

סא כן הוא במחזור אהלי יעקב.

נוסח יעלה ויבא וברכת ההלל

שיש לברך על קריאת ההלל בר"ח, ואין ראייה מהמנהג של חיבוט ערבה, שאין שם אלא טלטול בעלמא, אבל אמירת ההלל שהיא שבח והודאה להקב"ה, מנהג חשוב הוא שראוי לברך עליו. ודברי ר"ת הובאו בספר הישר (סי' תקלז). וכ"ד השר מקוצי הובא בתוס' ברכות שם. וכ"כ הראב"ד בהשגותיו (סוף פרק י"א מהל' ברכות). והרא"ש והר"ן כתבו, שפשט המנהג אצלם לברך על קריאת ההלל בר"ח. וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' קיא). וכתבו התוס' (ברכות יד.) שיכול לברך לגמור את ההלל אפי' כשהוא מדלג, או איפכא, ומה שמברכין כך על הדלוג לקרות, וכשגומרים לגמור כדי שלא יטעו. ומש"ה לא היה יכול להבין מתוך הברכה עד הדלוג. גם במרדכי (פרק כמה מדליקין) כתב בשם הראב"ה, שהמברך בר"ח לגמור לא משתבש, דלגמור תרתי משמע. וכ"כ בשבועה"ל שמי שטעה ובירך בר"ח לגמור א"צ לחזור. ומ"מ מנהג האשכנזים המברכים על ההלל בר"ח לברך לקרוא את ההלל, וכמ"ש הטור (סי' תכב) דמברכין לקרוא את ההלל, ואין מברכין לגמור. וכ"ד רבינו יונה והרא"ש והר"ן שם.

ומרן בש"ע (סי' תכב ס"ב) כתב, י"א שהצבור מברכים על ההלל בר"ח "לקרוא את ההלל" ולבסוף "יהללוק".

סב מה שכתבנו לענין נוסח יעלה ויבוא, כ"כ בשו"ת וזב"צ החדשות ח"ג (ג' ג) דנו נוסחת האר"י והחיד"א, וכ"ה בשמחת הרגל על ההגדה.

ומה שכתבנו שמנהגינו לומר את ההלל בר"ח בלא ברכה, הנה בגמ' סוכה (מד:): מבואר, שאין לברך על חיבוט ערבה ביום הושע"ר, לפי שאינו אלא מנהג שנהגו בו הנביאים, ולא תקנוהו לכל ישראל, ואין מברכים על מנהג. ומכאן למד רש"י בתשובה שהובאה במחזור ויטרי (עמ' קצג) שאין לברך על קריאת ההלל בר"ח, הואיל ואינו אלא מנהג, כמבואר בתענית (כח:). וכ"כ בשמו מהר"ם בספר התשב"ץ (סי' רז), והרא"ש (פ"ב דברכות סי' ה'). וע"ע בספר הפרדס הגדול (סי' כב), ובספר האורה (סי' כב). וכ"פ הרמב"ם (פ"א מהל' ברכות ה"טו): כל דבר שהוא מנהג, אף שמנהג חכמים הוא, כגון נטילת ערבה וכו', וא"צ לומר מנהג חכמים כגון קריאת ההלל בר"ח ובחזה"מ של פסח, אין מברכים עליו. ע"כ. וכן הסכים רבינו ישעיה מטרנאני בפסקיו (סוכה מד:). ונתן טעם לזה, שמאחר שנוסח ברכת ההלל, אשר קדשנו במצותיו "וצונו", והואיל ואין קריאת ההלל בר"ח אלא מתורת מנהג, איך יאמר "וצונו".

אולם התוס' (סוכה מד: וברכות יד.) כתבו בשם ר"ת,

סג. יש נוסחאות בתפלת מוסף שבראש חודש, לומר "את מוספי" גם כשראש חודש חל בחול. אך המנהג פשוט כשחל ראש חודש ביום חול אומרים במוסף: את מוסף וכו', וכשחל בשבת אומרים "את מוספי" כדי להבדיל בין קדושה לקדושה. (סג)

סד. במוסף של ראש חודש יש אומרים שצריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה, ולכן צריך להוסיף כי בעמך ישראל וכו', וחוקי ראשי חדשים וכו'. ויש חולקים. ואין לשנות בדבר זה מן המנהג שאומרים זאת קודם ישמחו במלכותך. ואומרים: "ושירי דוד עבדך נשמע בעירך אמורים לפני מזבחך". (סד)

ומה שכתבנו לגבי נוסח ברכת ההלל, ראה בחזו"ע פסח (מהדורת תשסג עמ' רלג הערה ב.). ע"ש. **ומילתא** אנב אורחא, במה שאמרו כל הקורא הלל בכל יום הרי זה כמחרף ומגדף, לכאורה קשה, למה הוא כמחרף ומגדף, סו"ס משבח ומפאר להשי"ת. והביאו בשם הכתב סופר, שיש נסים שהם בכל יום ויום, אך מלובשים בדרך הטבע, והאומר הלל משמע מודה רק על הנס המיוחד, אבל לא על נס שבכל יום בדרך טבע, ולכן ה"ז מחרף ומגדף, כי בכל יום מודים על נסך שבכל יום, נושם וחי. לפ"ז מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה מי ששיבח רק לאה, הפעם אודה את ה', היינו שתמיד שיבחו על נס פלא.

אבל היחיד אינו מברך עליו. וי"א שאף הצבור אינם מברכים עליו לא בתחלה ולא בסוף. וזוהי דעת הרמב"ם, וכן נוהגים בכל אר"י וסביבותיה. הגה, וי"א שגם היחיד מברך עליו. וכן נוהגים במדינות אשכנז. ע"כ. והרדב"ז בתשובה ח"ד (סי' צד) פסק כדעת רש"י והרמב"ם שאין לברך על ההלל בר"ח. וכ"פ החיד"א בעבודת הקודש בקשר גודל (סי' כג אות ד.). וכ"כ בשלמי צבור (דף רכג:). וכ"כ בנהר מצרים (דף כב), ובנוה שלום חזן (דף יט). וכן המנהג אצלינו, ואין לשנות מהמנהג, כמבואר כ"ז בשו"ת יחוד"ח ח"ד (סי' לא). וראה עוד בשו"ת יבי"א ח"ב (תא"ח סי' לב אות ד.).

בנוסח תפלת מוסף בר"ח לומר את "מוספי" רק כשחל בשבת

ט"ס בד' הרמב"ם, ובכולהו צ"ל מוספי, זולת במוסף של שבת שאומר מוסף. וה"ט, לפי שבכל המוספין יש מינים מוחלפים בקרבנותיהן, פרים אילים וכבשים. מש"ה ס"ל לומר מוספי, משא"כ בשבת, דהווי כבשים דוקא. להכי גריס ביה את מוסף בלשון יחיד. ע"כ. והובא כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ד (תא"ח סי' מה אות ב.), וכתב, דלפענ"ד אין זה מוכרח להגיה במוסף שבת, אלא דס"ל להרמב"ם שכל שיש תוספת של הרבה קרבנות צ"ל לעולם מוספי. וכ"כ הפר"ח בד' הרמב"ם, וסיים: אך העיקר כמו שאנו נוהגים, שכאשר חל ר"ח בחול אומר את מוסף, וכשחל בשבת אומר את מוספי. והיינו כדי להבדיל בין קדושה לקדושה, ולכן כשחלו ב' קדושות ביחד, שבת ור"ח, אומרים מוספי. וראה בשלמי צבור (דף רכה), ובסידור עץ חיים (עמ' רצא). ושם הנוסחא גם במוסף של שבת בלבד "את מוספי".

סג) הרמב"ם (בסדר תפלות כל השנה) כתב: ברכה אמצעית של מוסף, ראשי חדשים לעמך נתת וכו' את מוספי יום ראש החודש הזה וכו'. ומוכח להדיא שנוסחת הרמב"ם שלא לחלק בין קדושה אחת לשתי קדושות ולעולם צ"ל מוספי. וכמו שנראה ג"כ בסידור רב עמרם גאון ח"ב (עמ' שמח). ועיין בכנה"ג (סי' תכד) שהעיר ע"ד הרמב"ם שכתב, בכל המוספים של יו"ט אומר מוספי, זולת מוסף חג המצות, שאין כן מנהג העולם, אלא כשחל בחול אומרים מוסף, וכשחל בשבת אומרים מוספי. ושאפשר שמנהג הרמב"ם בזמנו ובמקומו לומר מוספי לעולם. ור"ל מוספין של כל השנים. וע"ש שכתב עוד, אלא שקשה לזה מ"ש בחג המצות משאר זמנים שכתב שאומר את מוסף. ואולי שם נפל ט"ס וצ"ל את מוספי. ע"ש. גם בגנת ורדים בגן המלך (סי' לב) גרס בד' הרמב"ם בכל התפלות מוספי. ע"ש. ונראה שיש

נוסח מוסף של ראש חודש

האמורים לפני מזבחך נשמע בעירך. ע"כ. והיינו, שאנו מתפללים לפני השי"ת שנוכה לבניך ביהמ"ק, וממילא לשמוע את שירי דוד עבדך בעיר הקודש מפי הלויים, והיינו בביהמ"ק. וכ"ה בסדר רב עמרם גאון,

סד) ילקו"י שבת כרך א' (מהדו"ק עמוד שעא, ובמהדו"ב שבת א' חלק רביעי סי' רפו הע' ל' עמ' תקל). ומה שכתבנו שאומרים ושירי דוד עבדך וכו', כן הוא הנוסחא בסידורים. וכ"ה באבודרהם, ושירי דוד עבדך

סה. יש אומרים שאין לומר במוסף של ראש חודש "את מוסף יום ראש החודש "הזה", אך מנהגינו כן לומר תיבת "הזה", ואין לשנות מן המנהג. (סה)

סו. במוסף של ראש חודש בשנה מעוברת מוסיפים: "ולכפרת פשע". ואם שכח להוסיף זאת אינו חוזר. ויש לומר תוספת זו עד ראש חודש אדר ב', ועד בכלל. אבל מראש חודש ניסן ואילך אין צריך להוסיף תיבות אלה. (סו)

סז. בברכת מודים יש לומר: "ומגן ישענו אתה הוא, לדור ודור נודה לך וכו'", שתיבות לדור ודור נמשכות לתיבת נודה וכו'. ויש להדגיש אות הלמ"ד של לך, ככתוב בתהלים (עט, יג). (סז)

סח. בנוסח על הנסים בחנוכה ובפורים יש לומר "ועל הנסים" עם וא"ו, כי הוא המשך למה שאומר מקודם, מודים אנחנו לך וכו' ועל נסיך שבכל יום עמנו וכו', ובהמשך לזה אומר ועל הנסים וכו'. (סח)

וברמב"ם. ובסידור רב סעדיה גאון הנוסח הוא: שירי דוד נשמע בעירך הנאמרים לפני מזבחך. ויש מי

ה"א.

לומר את מוסף ראש החודש "הזה"

(סה) ב"ב הרב בני יששכר שיש לקיים נוסח זה על פי מדרש חז"ל דלעתיד לבא נקריב מוספין של כל ר"ח ויו"ט ושבתות שעברו בגלות,

אם לומר "ולכפרת פשע" בשנה מעוברת במשך כל י"ב חודש

(סו) הנה יש נוסחאות שונות בזה, כי עיקר הטעם שמוסיפים ולכפרת פשע בשנה מעוברת, הוא מפני שיש שם י"ב לשונות לטובה ולברכה וכו', וכשיש י"ג חודשים בשנה מוסיפים גם ולכפרת פשע, נגד חודש העיבור. ולפ"ז לכאורה צ"ל נוסחא זו כל י"ב חודש. וכ"כ בא"ר (סי' תכג סק"ו). אבל בפמ"ג (מש"ז סק"ב) כתב, שראה המנהג רק עד חודש ניסן, ומר"ח ניסן אין אומרים עוד.

ומהר"ח פלאגי' בכה"ח (סי' לד אות ד') וכן ברוח חיים

נוסח ברכת "מודים"

לדור ודור, ואע"פ שגם שם י"ל דקאי אדלהלן, לדור ודור הוא קיים ושמו קיים, מ"מ הסמיכות למגן ישענו יותר מכרעת וכו'. ע"ש. ולפע"ד הפירוש הראשון נכון יותר, ולכן יש להפסיק אחר "צור חיינו ומגן ישענו אתה הוא", ואח"כ "לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך". ויש להדגיש אות הלמ"ד של לך, ככתוב בתהלים. [משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות יט].

(סח) ילקו"י חנוכה (סי' תרפב הע' ד' עמ' תקצ).

(סז) הנה מדברי רבי יהודה בן יקר (בעמ' סא), ומדברי ר' דוד אבודרהם נראה שתיבות "לדור ודור" נמשכות להלן: "לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך", וכמו שנאמר בתהלים (עט יג), נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך. וכ"כ בספר יפ"ל (סי' קכא סק"ב). אולם בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב (חאו"ח סי' טוב) כתב, שצ"ל ומגן ישענו אתה הוא לדור ודור, כמו שאומרים באמת ויציב, אמת אלהי עולם מלכנו צור יעקב מגן ישענו

סט. בנוסח על הנסים בחנוכה צריך לומר בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי, הנו"ן בפתח, והאל"ף נחה, ואינה נרגשת כלל. ומכל מקום האומר חשמונאי, באלף בחיריק, אין מזניחין אותו. (סט)

ע. בנוסח על הנסים בחנוכה צריך לומר: כשעמדה מלכות יון הרשעה. ואין לומר כשעמדה עליהם, כיון שאומר אחר כך על עמך ישראל. ויש לומר הרשעה הרי"ש בשוא והשי"ן בקמץ. (ע)

עא. בנוסח על הנסים בחנוכה יש לומר לשכחם "תורתך", ולא מתורתך. (עא)

עב. בימי החנוכה יש לומר המזמור של יום, ואחר כך מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, שתדיר ואינו תדיר תדיר קודם. (עב)

עג. בנוסח על הנסים בפורים יש לסיים "ועשית עמהם נסים ונפלאות" ולא נס ופלא. שאחר שהתחלנו ב"על הנסים" לשון רבים, אין למעט לומר נס ופלא. (עג)

עד. כשאין כהנים ואומר השליח צבור אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו', צריך לומר בברכה, אות ב"ת הראשונה בניקוד פת"ח. והשניה דגושה. ויש אומרים המשולשת בתורה, שהם שלשה פסוקים בתורה, ויש אומרים בברכה המשולשת, ואחר כך בתורה הכתובה וכו'. ויותר נכון לומר המשולשת בתורה. (עד)

עה. כשאין כהנים ואומר השליח צבור אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', צריך החזן לסיים בסוף: ושמו את שמי וכו', והאשכנזים נוהגים שלא לאומרו. ואין העם עונים אמן אחר ברכת כהנים של השליח צבור, אלא כן יהי רצון. (עה)

סט) ילקו"י חנוכה (סי' תרפב הע' טו עמו' תרד).

ע) כ"ב הפר"ח (סי' תרפב). ודלא כהארחות חיים שהביא הב"י. ע"כ. וכן רגילים לומר בתפלה ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר, הריש בחיריק. וכ"ה בחזו"ע הל' חנוכה וזה דלא כמו שסבר בתחלה לומר השי"ן בקמץ, וע' בילקו"י חנוכה (סי' תרפב הע' טז עמ' תרד).

עא) ילקו"י שם.

עב) כ"ב בשיורי כנה"ג (סי' קלג הגב"י סק"ג), ובפר"ח, ובשו"ת חק"ל (חאו"ח סי' לב). וראה בילקו"י מועדים (עמ' רמג).

עג) ילקו"י חנוכה (סי' תרפב הערה כב עמ' תרז).

נוסח אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו'

מצלית ח"א (סי' כ) כתב שי"ל בברכה המשולשת, ומפסיק, ואח"כ בתורה הכתובה וכו'. ע"ש. ויותר נכון נ"ל כסברא ראשונה. [משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות כב].

עה) ראה לעיל סי' קכז הערה ב'. ומה שכתבנו שאין העם עונים אמן וכו' ראה לעיל הלכות נשיאת כפים סי' קכח הערה מא.

עד) כ"ב בספר חסידים (סי' תתה), שאות ב' הראשונה של בברכה נקודתה בפת"ח, והשניה דגושה. וכ"ה במג"א ובאחרונים.

והנה י"א שצ"ל המשולשת בתורה, ור"ל שהם שלשה פסוקים בתורה. וכמ"ש הרד"א (דף לב רע"ד), ולכן מזכיר האבות שהם שלשה, לפי ששלשת הברכות בזכותם. וכ"כ רבי יהודה בן יקר בפירוש התפלות (עמ' טו). וכ"כ המנהיג. וכן מנהגינו. אולם בשו"ת איש

עו. בנוסח שים שלום צריך לומר: חן וחסד "צדקה ורחמים" [והיינו דצריך לומר צדקה גם בתחלת הברכה]. וכך היה הנוסח בסידורים ישנים. (עו)

עז. צריך לומר "כולנו כאחד" ולא יאמר כולנו כאחת, שהרי הכוונה היא לאברהם אבינו ע"ה דכתיב בו (ישעיה נא, ב), כי אחד קראתיו. (עז)

עח. בנוסח שים שלום יש לומר, כי באור פניך, משום דכתיב באור פני מלך חיים, וכתוב, באור פניך יהלכון, ואין אומרים ממאור פניך. והנוסח הוא "וטוב בעיניך לברכנו" ואין לומר "וטוב יהיה בעיניך". (עח)

עט. בנוסח אל ארך אפים וכו', צריך לומר: "גדולת רחמיך וחסדך תזכור היום לזרע ידיך כמו שהודעת לענו מקדם וכו'". (עט)

פ. המנהג אצל הספרדים בארץ ישראל לומר מה נאמר לפניך יושב מרום קודם י"ג מדות. ואין לנו לשנות ממנהגינו. ומנהגינו לאומרו רק בשני וחמישי, ולא בכל יום. (פ)

פא. מנהגינו לומר בברכות התורה, בברכה שאחר הקריאה בתורה, אשר נתן לנו תורתו תורת אמת, וחיי עולם וכו'. ומנהג אחינו האשכנזים לומר, אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם וכו'. ואין לשנות מן המנהג. ובנוסח ברכת ההפטרה בשבת חול המועד, מנהגינו שלא להזכיר בחתימה פסח או סוכות, אלא חותמים מקדש השבת אמן, בלבד. (פא)

להוסיף תיבת "צדקה" בברכת שים שלום

ואמנם בארחות חיים כתב, שבברכת שים שלום יש כ"ה תיבות כנגד כ"ה אותיות שיש בפסוק ישא ה'. ולדעת הכל בו יש נ"ג תיבות. והנוסח שכתב הר"ד אבודרהם יש בו חמשים תיבות, ולא כתב צדקה ברישא, ולא ברכה שלימה. ולנוסחתינו הוא נ"ד תיבות. ועכ"פ אין לשנות ממה שנהגנו לומר צדקה גם בתחלת הברכה, ע"פ הסידורים הנ"ל.

עז (כ"ב) בשבולי הלקט (סי' נד) בשם הגאונים. והובא בב"י (ר"ס קכב). וכן נוסח האבודרהם (ע"י קטו בדפ"ח). וכ"ה בסדר רב עמרם גאון (ד"ח ע"ב). אבל הרמב"ם בסדר התפלות לא גרס כאחד.

עו כן הוא הנוסח בסידור תפלת החודש "צדקה ורחמים". וכן הנוסח בסידור בית עובד, ובמחזור אהלי יעקב לר"ה וליוה"כ פ' שציא לאור לפני כמה שנה. וכן הנוסח בכמה סידורים ישנים. והסידורים שבהוצאת מנצור וכדו' הם ששינו מנוסח זה. ועיין בתפלת כל פה ובתפלה לדוד, ובקהדמה לתורה וחיים, ובספר שערי תפלה. ובסידור עוד אבינו חי נוסח ליורנו. גם בספר ליקוטי מהרי"ח ח"א (דף פד ע"א) כתב, שכן נוסח סידורי ספרד. ובספר כתור שם טוב (דף סא ע"א) שכן נוסח אר"י סוריא וארץ תוגרמא ומצרים.

בנוסח "שים שלום"

עח וכ"כ בפירוש התפלה לרוקח. אבל נוסח אשכנז, וטוב יהיה בעיניך, וסיוע לנוסחתם מהאבודרהם (עמ' קטו בדפ"ח).

עט כן הוא בסידורים מדוייקים, כמוכא בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יא אות כג).

פ ע"פ המבואר לעיל סי' קלד הערה ג'.

נוסח "ברכת התורה" שאחר הקריאה

גאון. וכ"כ בספרו טוב עין (סי' ז') ובתורת השלמים (סי' כב אות ד'). ובטוב עין שם דן על אחד ששינה ממנהג המקום ואמר בנוסח אשר נתן לנו את תורתו תורת אמת,

פא הנה נוסח הרמב"ם (פרק יב מהל' תפלה הלכה ה'): "אשר נתן לנו תורתו תורת אמת" וכן גרס הפר"ח. ומרן החיד"א בשו"ב (סק"ב) כתב שכן מצא בסדר רב עמרם

פב. הנוסח הנכון בקדיש תתקבל הוא: "תתקבל צלותנא ובעותנא עם צלותהון ובעותיהון דכל בית ישראל וכו'", כדי לכלול עצמנו עם כלל ישראל. ויש מבני תימן הנוהגים לומר תתקבל צלותכון ובעותכון עם צלותיהון ובעותיהון דכל ישראל. אך מנהגינו כנזכר. (פב)

פג. יש לומר בקדיש תתקבל "קדם אבונא דבשמיא ואמרו אמן", ולדלג תיבת וארעא. שהרי בתואר אבונא לא שייך להזכיר בו על הארץ, אלא אבינו שבשמים. וכן גירסת הרמב"ם, והרשב"א, ועוד. וכן מנהגינו. [ובדברים כגון אלו ראוי לשנות בנוסח התפלה. ובפרט שבשנים קודמות כך היו הכל נוהגים לומר, ובאחרונה שינו שלא כהוגן להוסיף תיבת וארעא]. ומכל מקום אם אין השליח צבור מסכים לשנות ממנהגו לומר אבונא דבשמיא וארעא, אין לעשות בשביל זה מחלוקת, ורק צריך להסביר בלשון רכה שעדיף לשנות הנוסח ולדלג תיבת וארעא. אך בקדיש "על ישראל" יש לומר מארי שמיא וארעא. (פג)

פד. בעשרת ימי תשובה יש לסיים בקדיש תתקבל שאחר החזרה "עושה השלום". אבל בקדיש תתקבל שבתפלת ערבית אין צריך לומר השלום. וכן בשאר הקדישים. ובקדיש תתקבל שאחר ברכת מעין שבע בשבת שובה, האומר עושה השלום, יש לו על מה שיסמוך. ומי ששכח לומר השלום אין בכך כלום, [כי גם תיבת עושה גימטריה ספריא"ל], ורחמנא ליבא בעי. (פד)

י"ל שהם כנגד שם מ"ב. [אי נמי י"ל, דבנוסח הברכה אזלי' בתר מספר האותיות, שיהיה בה מ' אותיות כלי פתיחת הברכה ברוך וכו']. זכר למ' יום שמשח רבינו עלה למרום להביא את התורה. ואם נבוא למנין נמצא שחסר ב' אותיות, וכאן מקור מנהגינו לומר "את" תורתו תורת אמת וכו'. כדי להשלים למ' אותיות]. וכ"כ גם בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' כח). וע"ע בספר משחא דרבוותא (בהשמות דף רי:). וראה עוד בברכ"י (אור"ח קלט ה). ויש סמך לנוסח זה מזוה"ק (ר"מ קדושים פב:), וכן במט"מ והבי"ד הא"ר (קלט ט) ועיין בפרדס להרמ"ק (שט"ז פ"ג) שיש בזה רמז ע"פ הקבלה. וכן בדעת תבונות להרמח"ל (ח"א פמ"ב). וע' תפארת שלמה (מועדים במבוא) שכתב טעם לדבר. ומה שכתבנו גבי נוסח ברכת ההפטרה, ראה בחזו"ע פסח (מהדורת שנת תשס"ג עמ' רלח רנא).

העירו לו על נוסח זה, וכתב, שיש טעם לדבר לומר כך, שכך היא נוסחת רב עמרם גאון, והרמב"ם, והפר"ח. ולכן בודאי דאף לכתחלה יכול לומר כן. ואמנם נוסח הטור והש"ע (סי' קלט סעי' י) והלבוש, אשר נתן לנו תורת אמת. וכן נוסח האבודרהם (עמ' קמו ברפ"ח). וכ"ה במחזור ויטרי (עמ' עב). וכתב הטור, דהיינו משום דברכות אלו יש בהם מ' אותיות כנגד מ' ימים שעמד משה בהר. ולפ"ז צ"ל בנוסח ברכה אחרונה אשר נתן לנו תורת אמת, כדי שלא יהיו בה יותר מעשרים תיבות.

אולם מנהגינו לומר "תורתו תורת אמת" וכמ"ש בבית עובד, ובחסד לאלפים, ובפ"ל, בשם כמה פוסקים, די"ל אשר נתן לנו את תורתו. וכתב, דאע"פ שזה יוסף ב' תיבות על מספר מ' שכתב ריב"ה והווי להו מ"ב,

נוסח אמירת קדיש "תתקבל"

אות נז) שאין לומר כן, אלא תתקבל צלותהון ובעותהון, וחיליה דמר מהנוסח שהובא כן בתשו' הרשב"א ח"ה (סי' נד).

אולם נראה שאין בזה פקפוק על מנהגינו, אף שהנוהגים לומר תתקבל צלותהון ובעותהון יש להם ע"מ שיסמוכו. אבל בשביל כך אין לשנות המנהג שלנו. ודעבד כמר עבד. וכמ"ש הגר"ח פלאגי" בכה"ח (סי' יג אות כא).

פג) ילקו"י ימים נוראים (עמו קב).

אמירת "עושה השלום" בעשרת ימי תשובה - רק בקדיש תתקבל

י' ה"ז. וע"ש בהגהות הגר"ב, וממדרש תהילים (שוח"ט כט ב), ובילקוט שמעוני (נשא תשי"א) ועוד. אך המנהג כיום

פד) הנה כפי הנראה בעבר היו אומרים עושה השלום גם בשאר ימות השנה, וכדמשמע ממסכת סופרים (פרק

לפסוע בסוף החזרה, וכיון שיש לזה קשר עם החזרה, לכן שייך לומר השלום. וכשם שאין אנו חוששין למה שמשנה את לשון הפסוק ואומר השלום, באמירת עושה שלום אחר העמידה, כך אין לנו לחוש במה שמשנה את לשון הפסוק באמירת עושה שלום שאחר קדיש תתקבל. ומה שכתבו במועד לכל חי ובנתיבי עם שאין לומר השלום אלא אחר העמידה, לאו לאפוקי קדיש תתקבל, אלא שאר הקדישים, שדין קדיש תתקבל כדין עושה שלום שאחר העמידה. וראה בכה"ח (סי' נז). אבל בקדיש תתקבל שאחר תפלת שמונה עשרה שבערבית, א"צ לומר "השלום" אחר שאין שם חזרה. ולפ"ז בתפלת ערבית של שבת אם אומר בקדיש תתקבל שאחר ברכה מעין שבע עושה השלום, יש לו ע"מ שיסמוך, דברכה מעין שבע היא קצת במקום חזרה, וממילא שייך לסיים "השלום". ואף שלפי הפשט אין לברכת מעין שבע דין חזרה, מ"מ לפי דעת רבים מהמקובלים הו"ל כחזרה. ואף שלגבי השתחויה בברכה מעין שבע פקפקו בזה הפוסקים, וכמבואר בשו"ת יבי"א ח"ד (חאו"ח סי' כ"א), מ"מ התם ה"ט שאין להשתחוות במקום שלא ציוו חכמים. אבל איה"נ יש לברכה מעין שבע כעין דין חזרה. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ה (חאו"ח ס"ט ט) שהביא משו"ת קרני ראם (סי' ר"ח) שיש לפסוע ג' פסיעות בעושה שלום, גם בקדיש תתקבל אחר ברכת מעין שבע. דהוי כעין חזרה. ואמנם ביבי"א שם העיר ע"ז, שמדברי הפוסקים מבואר שאינה חובה כמו החזרה. וצריך לפסוע משום דבלא"ה אנו פוסעים אחר כל קדיש. ועכ"פ מצינו דהוי קצת כדין חזרה. והסכים עמנו מרן אאמור"ר זיע"א, וכמו שכתבנו כן בילקו"י ח"ה (מועדים עמ' כה). ע"ש. ובכמה סידורים שיצאו לאור לאחרונה הדפיסו בכל הקדישים [כולל קדיש יהא שלמא] לומר בעשי"ת עושה השלום, כולל בקדישים בערבית. ולהנ"ל אין לומר השלום בעשי"ת אלא לאחר חזרת הש"צ, או עכ"פ אחר ברכה מעין שבע, אבל לא בכל הקדישים. וכן כתבנו בסידור חזו"ע, ואחר שנים העתיקו כן גם בסידור יחו"ד, ובמחזור יחו"ד. ומנהג האשכנזים לומר עושה השלום בכל הקדישים, עיין במטה אפרים (סי' תקפ"ב, סי"א וסעי' כב) ובקש"ע (סי' קט סעי' ו) ובליקוטי מהרי"ח (סדר דיני ומנהגי עשי"ת) בשם סידור השל"ה, ועוד. וראה בזה בטו"ט בשו"ת אדרת תפארת ח"ג (סימנים ג' ד). ושם הביא ג"כ מהדברים הנ"ל, והעלה כדברינו.

ואחר שנים שכתבנו כל הנ"ל יצא לאור שו"ת יבי"א ח"ח, ושם (סי' י"א אות י"ב) העלה כדברינו כאן, וכמ"ש

פשוט שאין אומרים השלום רק בעשי"ת, וכן מבואר בספר המנהגים (ר"ה קב), וברוקח (סי' רד), ומהרי"ל (מנהגים רה), ובמטה משה (סי' תקצח), ובסידור השל"ה, ועיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' ז).

והנהגה המהרי"ל (דף נב) כתב, מה שאנו אומרים בר"ה עושה השלום, לפי שעושה גימטריה ספריא"ל, והוא מלאך וכו', וזה טעות מפורסם. וצ"ל שהשלום בגימטריה ספריא"ל. וכ"כ המקובלים. הרב מהרא"י בהגהותיו. הובא בספר טוב עין (סי' יח אות צא). והביא בשם רבינו האר"י שבכל השנה בסיום העמידה אומר עושה שלום, ובעשי"ת יאמר השלום, שהוא בגימטריה השם הנז', שהוא הסופר הכותב בספר החיים את כל בני האדם בעשי"ת, משא"כ בשאר תפילות השנה שאין אומרים אלא עושה שלום במרומיו, חסר ה'. ע"ש. ובספר מועד לכל חי (סי' יג אות סא) כתב, ה"א יתירא דעושה שלום, הוא כדי לכוין בגימטריה השם הקדוש, וזה דוקא בעמידה ולא בקדיש. ע"ש. ובכה"ח (סופר, סי' תקפ"ב ס"ק ט"ו) הביא כן משעה"כ (דף ע"א), ומספר פרי עץ חיים (שער כ"ה פ"ז). ונגיד ומצוה. ע"ש. וראה עוד באלף המגן על המט"א (סי' תקפ"ב סעי' כ"ב) ועוד.

והנהגה כל הנ"ל איירי לענין עושה השלום שאחר העמידה, ויש לדון היאך הדין לגבי עושה שלום שאחר הקדישים. ובכה"ח (סי' נ"ז אות לה) כתב, שבקדיש לא נזכר בשום מקום שצ"ל השלום בה"א, לא בעשי"ת ולא בכל זמן, ועל כן אין לשנות הפסוק. ומיהו בקדיש שלאחר החזרה בעשי"ת נראה די"ל עושה השלום, כיוון שהוא במקום עושה שלום של חזרת העמידה. ע"כ.

ומתחלה היה נראה שהדבר תלוי אם צריך לפסוע בכל הקדישים שאומרים בהם עושה שלום, או רק בקדיש תתקבל. וכבר הארכנו בזה לעיל בסי' נה. וכתבנו שם שיש לפסוע ג' פסיעות בכל הקדישים. ולא דוקא בקדיש תתקבל. ועיין תשובת הגאונים הרכבי (סי' נ"ח), ובאורחות חיים (הלכות תפילה אות פ"ו), ובב"י (סי' קכ"ג בדי"ה כתב), ובספר בני ציון ליכטמן (שם), ובשו"ת יבי"א ח"ה (חאו"ח סי' ט). אך שוב בינתי שאין זה קשור לדין הפסיעות, שהרי במועד לכל חי ובאלף המגן (הנ"ל) כתבו, דה"א יתירה דעושה השלום וכו', ומשמע דזה דוקא בעמידה ולא בקדיש. ע"ש. וכ"כ כיו"ב בנתיבי עם (סי' נ"ז). אלא שהיוצא מזה, דבקדיש תתקבל שאחר שחרית ומנחה, י"ל ג"כ בעשי"ת עושה השלום, שהרי הקדיש קאי על החזרה [ובמקום אחר כתבנו בזה], והפסיעות באות במקום מה שהיה צריך

פה. יש נוהגים לומר בקדיש "על ישראל" היא לנא ולכוך ולהון וכו', ויש שאומרים יהא לנא ולהון ולכוך, ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. (פה)

פו. בעלינו לשבח יש לומר: "שלא שם חלקינו כהם וגורלנו ככל המונם". ומלת שלא חוזרת גם על הסיפא, וכאילו אמר ולא גורלנו ככל המונם. (פו)

פז. בתפלת ערבית יש לומר: "ואהבתך לא תסור ממנו לעולמים", ואין להוסיף וחמלתך, שאם כן היה צריך לסיים לא יסורו ממנו לעולמים. (פז)

פח. בכרכת אהבת עולם שבערבית חותמים: "בא"י אוהב את עמו ישראל". [ומלת "את" באה לרבות את הגרים]. אך בשאר סידורי האשכנזים הושמטה מלת "את". (פח)

פט. בתפלת ערבית יש נוהגים לומר בנוסח אמת ואמונה: "האל העושה לנו נסים ונקמה בפרעה" וכו'. ויש אומרים האל העושה לנו נקמה בפרעה, ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. (פט)

הוא פוסע ג' פסיעות, וכמ"ש בתרוה"ד (סי' יג), ומרן הב"י והאחרונים בסי' קכג. ולכן יאמר ג"כ עושה השלום. וכ"כ בכה"ח (סי' נו ס"ק לח). ומיהו בקדיש תתקבל שאחר ערבית י"ל עושה שלום בלי תוספת ה'. ע"כ. ואף שביבי"א ח"ה הנו' כתב שיש לפסוע ג' פסיעות בכל הקדישים, מ"מ יש לחלק בין ד"ז דפסיעות לאמירת עושה השלום.

פה ילקו"י הלי קדיש סי' נו הע' כא.

פו בן הנוסח במחזור ויטרי (עמ' עה). ובסידור רע"ג (ר"ה מוסף) ופירוש הרוקח (אות קלב), ובתשב"ץ קטן (סי' רנג) ובאבודרהם (ר"ה עמ' ער). וראה בילקו"י ימים נוראים (עמ' צג, ובילקו"י על ספה"ע (סי' תפט הערה יב, עמ' פח).

שלא לומר ואהבתך וחמלתך לא תסור וכו'

דוד אבודרהם (דל"ה). ובס' לחם הבכורים (דקל"ו). [מביבי"א ח"ח סי' יא אות כה]. ואמנם נוסח אשכנז לא תסיר ממנו לעולמים. וכן יש מיוצאי מרוקו שאומרים כן, אך נוסחתינו כאמור.

פח בן הוא בסדר רב עמרם גאון (דף קצא), ובסידור רב סעדיה גאון (עמ' כו). וכ"כ הרד"א (דף לח ע"ב).

לומר בתפלת ערבית האל העושה לנו "נסים ונקמה וכו"

גאון (דף קצ"א ע"ב). וכ"כ בסידור עבודת התמיד (דף רסד ע"ב) ובסידור עץ חיים (דף צ ע"ב), ובמחזור אהלי יעקב, ועוד. ודעבד כמר עבד וכו'. [קטע זה משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות כה].

בכה"ח (הג"ל) שבקדיש תתקבל של שחרית ומנחה י"ל עושה השלום. והוא עפ"ד האר"י בשעה"כ (דף צ). וז"ל: בכל עשיית צ"ל אחר העמידה עושה השלום במרומיו, בתוספת ה' יתירה, ולכוין כי השלום הוא בגימטרי' ספריא"ל וכו'. וכ"ה בנגיד ומצוה (דף כט). וכ"כ מהר"ח פלאגי' בספר מועד לכל חי (סי' יג אות א). (סא)

ומי ששכח לומר השלום, אין בכך כלום, כי גם תיבת עושה גימט' ספריא"ל. ורחמנא ליבא בעי. ואמנם גם בעשיית בשאר קדישים כגון על ישראל ויהא שלמא אין צורך לסיים אלא עושה שלום במרומיו, כלשון הכתוב באיוב (כה, ב), אבל בקדיש תתקבל שהוא אחר חזרת הש"צ הרי הוא כסיום תפלת שמונה עשרה, שאז

פו הנה אם יאמר וחמלתך א"כ היה צריך לסיים לא יסורו ממנו לעולמים, וגם אינו מעין החתימה. הילכך די לומר "ואהבתך", וכ"ה במחזור ויטרי (עמ' עח). ובסידור רב סעדיה גאון (עמ' כו). ובסידור רב עמרם גאון (דף קצא). ובסידור מהר"ש מגרמיזא (עמ' קלב). וכ"כ רבי יהודה בן יקר בפ"י התפלות (עמ' פ). ורבינו

פט בן הוא במחזור ויטרי (עמ' עח). וכ"כ השל"ה. אבל רבי יהודה בן יקר ור' דוד אבודרהם אינם גורסים "נסים" אלא העושה לנו נקמה בפרעה וכו', וכ"ה בסידור רב סעדיה גאון (עמ' כו). ובסידור רב עמרם

צ. בברכת השכיבנו המנהג לומר "כי אל שומרנו ומצילנו אתה מכל דבר רע ומפחד לילה". (צ)

צא. הנוסח הנכון בחתימת הברכה הוא: "ברוך אתה ה' שומר את עמו ישראל לעד אמן". (צא)

צב. בברכת השכיבנו יש המוסיפים שומר את עמו ישראל מכל דבר רע לעד. ואין זה נכון להוסיף בתוך חתימת הברכה נוסח שלא הוזכר בראשונים. ומכל מקום אין לגעור במי שמוסיף מכל דבר רע. (צב)

לומר "מכל דבר רע ומפחד לילה"

(עט) איתא, כי אל שומרנו ומצילנו אתה, כי אל מלך חנון ורחום אתה, ושומר צאתינו ובואינו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם. וכ"ה בטור (ס"ס רסו) ובנ"כ שם. ושור"ר בשו"ת צפחת בדבש (סי"א) שהליץ טוב בעד מנהגינו, ושהבקשה הנ"ל היא בבחינת דבר בעתו, שהשעה צריכה לכך בעת שליטת הדינים, ואין כל חסרון בתוספת זו וכו'. ע"ש. והנה להם לישראל. ועיין בב"י (ס"ס קיג) בשם הרד"א. ובספר טוב עין (סי"ד). [משו"ת יבי"א ח"ח (תא"ח סי' יא אות כה)].

צ כן הוא מנהג העולם. אך בסדר רב עמרם (דף קצא) איתא, "כי אל שומרנו ומצילנו אתה", ותו לא מידי. וכן בסידור רב סעדיה גאון (עמ' כז) איתא: "כי שומרנו ומצילנו אתה ובצל כנפיך תסתירנו". (אלא שבראש הברכה מוזכר שם: ושומרנו מכל דבר רע ומפחד לילה). והרד"א (דף לט) כתב, ויש מוסיפים לומר כאן "מכל דבר רע ומפחד לילה", ותוספת זו מורה חסרון, שכיון שאמר "כי שומרנו ומצילנו אתה", הרי כלל בו כל נזק שבעולם. והובא בספר תפלה לדוד (סי' שמז). ובסידור בית עובד. אולם במחזור ויטרי (עמ')

נוסח חתימת ברכת "השכיבנו"

בלי מלת "את". וע' בתשובת רב נטרונאי גאון שהובאה בסידור רב עמרם ח"ב (דף ד: והלאה). ובס' הפרדס לרש"י (עמ' שח). ובנוסח התפלה להרמב"ם. ובמחזור ויטרי (עמ' עט). ומובא בשבולי הלקט (סי' סה). ובטור ובש"ע (סי' רלו ורסו).

צא מה שכתבנו לומר שומר את עמו וכו', כן הנוסח בוהר בראשית (דף מח. וכן בפר' תרומה דף קל). ובשו"ת הגאונים (שערי תשובה סי' פ). ובשבולי הלקט (סי' נא). ובסידור רב סעדיה גאון (עמ' כז). אך רבים מהגאונים והראשונים כתבו הנוסח "שומר עמו ישראל לעד",

אם לחתום "שומר את עמו ישראל מכל דבר רע"

וכל הוספה בכיו"ב מגרעת. ומ"מ אין לגעור במי שמוסיף "מכל דבר רע", כיון שהרב צפחת בדבש לימד זכות על האומרים כן. [משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות כו].

ויש להוסיף עוד, ע"פ מ"ש מרן הב"י בתשובה [הובא בילקו"י שובע שמחות ח"א עמ' קסו] שניתנה רשות להוסיף תיבה או כמה תיבות בנוסח שתיקנו חז"ל, כל שהוא מענין הברכה. וע"פ זה כתבנו שם, דה"נ תיבת ומצליח דהוי מענין הברכה, לא חשיב הפסק כלל, ואם לא השמיטוה לית לן בה. ע"כ. וה"נ כשמוסיף מכל דבר רע אין לגעור בו, כיון שהוא מעין הברכה. ואמנם ע"ש בשובע שמחות שלבסוף כתבנו לדחות הסברא הנו', ומ"מ שפיר הוי סמך לנ"ד לנהוגים כן.

צב הנה חדשים מקרוב באו להוסיף בנוסח החתימה: "בא"י שומר את עמו ישראל מכל דבר רע לעד". וא"ז נכון להוסיף בתוך חתימת הברכה נוסח שלא הוזכר בראשונים. ובאמת שאין זה אלא מנהג יחידים. ואמנם בשו"ת צפחת בדבש (סי' יא) לאחר שאסף איש טהור דברי רבותינו הראשונים שכולם כתבו הנוסח כנ"ל, ואין מהם מי שגורס "מכל דבר רע", סיים, נמצא שהנוסח המוסכמת היא "שומר את עמו ישראל לעד", ותו לא, לכן הנוסח הנ"ל אחזתיו ולא ארפנו, וכן אני נוהג. ומ"מ יש לקיים הנוסח שנהגו בו העולם לומר "מכל דבר רע", כיון שמנהגינו לומר כן סמוך לחתימה וכו'. ע"ש. ולפע"ד הנכון לומר כנוסח הקדמונים "שומר את עמו ישראל לעד",

- צג.** כבר פשט המנהג אצל הספרדים לענות אמן אחר ברכת עצמו של ברכת השכיבנו. (צג)
- צד.** בברכת השכיבנו בליל שבת יש לומר: "ופרוס עלינו ועל ירושלים עירך סוכת שלום", בלי תיבת רחמים. ואם טעה וחתם בשבת: "שומר את עמו ישראל לעד אמן", או שחתם בימי החול "הפורס סוכת שלום וכו'", ולא תיקן בתוך כדי דיבור, יצא. (צד)
- צה.** בנוסח "נשמת כל חי" שבתפלת שחרית של שבת יש לומר: "וה' אלהים אמת לא ינום ולא יישן". ותיבת "ער" נמחקת. (צה)
- צו.** בנוסח נשמת כל חי אומרים: "המשיח אלמים והמפענח נעלמים וכו'". (צו)
- צז.** בנוסח נשמת כל חי צריך לומר "הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו את שמך מלכנו תמיד" ותיבת "וישוררו" נמחקת, כי תיבת וישוררו אינה מתאימה עם את שמך מלכנו תמיד. (צז)
- צח.** בנוסח נשמת כל חי צריך לומר "וכל עין לך תִצְפֶּה" [התי"ו בשו"א והצד"י בפתח]. ודלא כהאומרים "תִצְפֶּה" [אות ת' בחיריק ואות צ' בשוא]. (צח)
- צט.** בנוסח תפלת שבת מנהגינו לומר "שרפים וחיות ואופני הקודש". ויש אומרים שרפים ואופנים וחיות הקודש. ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. (צט)

עניית אמן אחר "שומר עמו וכו"

ח"ב (סי' ל). וכן הדין אחר ברכת הפורס סוכת שלום וכו' שבלייל שבת. וכמ"ש בכה"ח פלאגי' (סי' יג אות טו), וכ"כ בספר נוהג כצאן יוסף (בהלכות קריאת ס"ת סעי' ג). [משו"ת יבי"א ח"ה סי' יא אות כז].

צד ילקו"י שבת כרך א' חלק שני (סי' רסו הע' כה, עמ' תקצח). ואם טעה וחתם בחול הפורס סוכת וכו', ראה בילקו"י שם עמו' תרנ.

צה ילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רפא, עמ' רעב).

צו ילקו"י שם. והיא הוספה מזמן הקדמונים לרמז על הנס אשר פעל ועשה רבינו קלונימוס בעל הנס, שהחיה את המת, והקב"ה שם דבריו בפיו של הנער הנרצח, כדי לפענח נעלמים ולגלות המסתורין מי הוא הרוצח, להצלתם של ישראל.

צג בן מנהגינו, וכמ"ש הרמב"ם (בפ"א מהל' ברכות הלכה ט"ז) ומרן הש"ע (סי' רלו ס"ד), שיש לענות אמן אחר ברכת עצמו, בסוף ברכותיו, וכדאמרי' בברכות (מה:): העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח. וכן אנו מסיימים: "שומר את עמו ישראל לעד, אמן". וכן איתא ב זוה"ק (בראשית מח. ושמות קל.). וע"ע בתר"י ברכות (מה:). אבל בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א נוהגים כדבריו בסי' רטו, שאין עונים אמן אחר ברכותיהם, אלא אחר ברכת בונה ירושלים בברהמ"ז, להפסיק בין ברכות דאורייתא לדרבנן. וכדברי התוס' והרא"ש (ברכות מה:). אבל אחר הש"צ עונים אמן. ולפי מנהגינו אם הקדים היחיד וסיים "שומר את עמו ישראל לעד, אמן", ואח"כ סיים הש"צ, חזור ועונה אמן אחר ברכת הש"צ. וכמו שנתבאר בשו"ת יחוד

למחוק תיבת "וישוררו" בנשמת כל חי

לחס הבכורים, שע"ת, מחזור אהלי יעקב, שו"ת זב"צ, ספר נתיבי עם, ועוד. והרב בא"ח יחיד לגבי כל הנהו רבוותא הנ"ל. אך עכ"ז הרב שליט"א נשאר בדעתו לנהוג ככהבא"ח.

צח ילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רפא הע' טז עמ' רעד).

צט ילקו"י שם עמו' רעד.

צו ילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רפא, עמ' רעג). ולפני שנים שאל אותנו ראש הישיבה הגאון חכם שלום כהן שליט"א, אמאי מחקנו בסידור חזו"ע תיבת וישוררו בנוסח נשמת. ושלאנו לו מכתב וכו' כתבנו שמלבד הבא"ח בכל הפוסקים מבואר שאין לגרוס תיבה זו. וכן הנוסח בסדר רב עמרם גאון, מחזור ויטרי, הרמב"ם, פירוש התפלות של ר' יהודה בן יקר, חי' הרא"ה, הרב המגיה בשלמי צבור, הרב תולעת יעקב,

ק. במוסף של שבת המנהג פשוט לומר "תכנת שבת", ולא למשה צוית. ובנוסח תכנת שבת יש אומרים שיש לומר "תיקנת שבת" באות ק'. ומכל מקום מנהגינו לומר "תכנת שבת" באות כ', והוא נוסח יותר נכון. (ק)

קא. בנוסח קדושת כתר במוסף של שבת ויום טוב, יש לומר עם צמך ישראל קבוצי מטה. ובמוסף של ראש חודש יש לומר "ועמך ישראל קבוצי מטה". וכמו שנדפס בסידור חזון עובדיה. (קא)

קב. יש נוהגים לומר בתפלת מוסף בשבת: "וגם האוהבים דבריה וכו'", ויש שאומרים "וגם האוהבי דבריה גדולה בחרו". ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. (קב)

קג. בכמה סידורים יש הוספה בסוף הנוסח של תכנת שבת: "ותצונו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי". וכתב הרב בן איש חי שאין לאומרה. (קג)

קד. במנחה של שבת צריך לומר "ומי כעמך כישראל", ולא כעמך ישראל. (קד)

קה. במנחה של שבת סמוך לחתימת ברכת אתה אחד יש לומר "וינוחו בו". ומכל מקום האומר שבתות קדשך וינוחו בם, אין מזניחין אותו, ואין צריך להעיר לו. אבל השואל מה לעשות, יש להורות לו לומר גם במנחה וינוחו בו. (קה)

קו. בנוסח תפלת מוסף של ראש חודש יש לומר: זכרון לכולם יהיה. והאומרים זכרון לכולם יהיו, יש להם על מה שיסמוכו. (קו)

קז. בנוסח ברכת הלבנה יש לומר: סימן טוב [בלא אות ביי"ת] תהי לנו ולכל ישראל. (קז)

ק) ילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רפו הע' יא עמ' תקה).	ק) ילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רפו הע' יא עמ' תקה-ד).
קא) ילקו"י שם עמ' תקיט.	קא) ילקו"י שם עמ' תקיט.
קב) דלשני הגירסאות יש סימוכין בדברי הקדמונים.	קב) דלשני הגירסאות יש סימוכין בדברי הקדמונים.

לומר במנחה של שבת "וינוחו בו"

כתב ג"כ שמנהגם לומר גם במנחה וינוחו בו". וע"ש. וכן נכון לומר. ומ"מ האומר "שבתות קדשך וינוחו בם" אין מזניחין אותו. וכמ"ש בפתה"ד (סי' רצב). [משו"ת יבי"א ח"ח סי' יא אות לח].

קה) שרק בתפלת ערבית של ליל שבת י"ל וינוחו בה, אך בתפלות היום י"ל בכולן וינוחו בו. ילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רצב עמ' תרצט). וכעת נדפס שו"ת תנא דבי אליהו להגר"א מני ז"ל, ושם (עמ' תה)

לומר במוסף של ר"ח זכרון לכולם היה

רבתי (סי' לד).

קז) כן הוא הנוסח במסכת סופרים, וכ"ה באבודרהם, ובכל בו, ובשבוה"ל, ובתניא רבתי, ובאו"ז, ובצידה לדרך, ובדרשות ר"י אבן שועיב (ויקהל פקודי ד"ה ובעלי הפשט), ובטור ובש"ע, ובפרי עץ חיים (שער רוח קודש פ"ג), ובלבוש, ובפר"ח, ובסידור היעב"ץ, ובסידור אוצר התפלות, ובסידור כנה"ג, ובסידור תכלאל עץ חיים, ובכה"ח.

קז) כן הנוסח כיום בכל הסידורים. וכן הנוסח בסידור רב סעדיה גאון (עמ' קצט). וע' בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יא אות לט), דמ"מ גם האומרים יהיו, יש להם ע"מ שיסמוכו. ואף שבסידור חזו"ע נשיצא לאור בשנת תשמ"ז נדפס זכרון לכולם היה, הנוסח המדוייק יותר הוא יהיה, כמ"ש ביבי"א הנז' שיצא לאור לאחר סידור חזו"ע. ובסדר רב עמרם גאון (דל"ג): איתא: יהיו. וכן במחזור ויטרי (סי' רלב). וע' בשבוה"ל (סי' קעו). ותניא

בנוסח ברכת הלבנה

קח. יש לומר בברכת הלבנה: ברוך יוצרך [בניקוד צירי], ברוך עושך, ברוך קונך, ברוך בוראך, בניקוד צירי. (קח)

קט. בברכת הלבנה נכון לומר: "אלמלא זכו בני ישראל". ולא אלמלא לא זכו וכו'. (קט)

קי. בברכת הלבנה אומרים: ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם וכו'. [ולא לעשות רצון קונם]. (קי)

קיא. מי שאינו יודע לומר נוסח ברכת הלבנה, אין לו לומר בקיצור "ברוך אתה ה' אמ"ה מחדש חדשים" שיש כאן ספק לאו ואיסור של לא תשא. אך אם עבר ובירך בנוסח הברכה הקצרה, יצא ידי חובה בדיעבד, ואינו חוזר לברך ברכת הלבנה בנוסח הארוך. (קיא)

לומר ברוך יוצרך ברוך קונך בניקוד צירי

ע"ש. מ"מ כיון שמדברי רוב הראשונים משמע שי"ל בניקוד צירי, כן יש לנהוג. ומה גם שהספר רבינו ירוחם מלא טעויות דפוס, וכמ"ש מהר"ח פלאגי בספרו כל החיים (מער' י' אות כג). ובפרט שכן מצינו בסידורים ישנים, ואין שינוי בתפלה. וכ"ה בסידור הגר"א, ובסידור בית עובד, ובסידור עוד אבינו חי נוסח ליוורנו. וכ"ד מרן אאמו"ר זיע"א, כמו שהובא בשמו בילקו"י על הלכות ברכות. [וגם בכנגדיך גרסו ביד, וכך מנוקד בסידורים ישנים, משנת ר"ן]. וע"ע בשו"ת שואל ושאל ח"ג (סי' מט). ובילקו"י □

(קח) הנה הנוסח בראשונים: ברוך יוצרך, בלא יוד, ואם היה צ"ל בחיריק, הוה להו להוסיף אות יוד. ומשמע קצת שגרסו ברוך יוצרך בצירי. וכ"ה באבודרהם, ובאו"ז, ובמחזור ויטרי (אות רב), ובתניא רבתי (אות לא). וע"ש גבי ואין אנו יכולים ליגע "ביך" שכתב עם יוד. וכ"ה בספר המנהיג, ובשבולי הלקט, ובכל בו, וברוקח, ובצידה לדרך (מאמר ד' כלל ב' פרק יב), ובטור ובש"ע (סי' תכו). ואף שדעת רבינו ירוחם (נתיב יא) שי"ל ביו"ד, ומשמע דגרס בניקוד חיריק. וכ"ה בכה"ח (סי' תכו), ובסידור תכלאל עץ חיים, ובסידור כנה"ג.

לומר בברכת הלבנה אלמלא זכו בני ישראל

אלמלי ביו"ד רצונו לומר אילו היה. ע"ש. וע"ע בדקדוקי סופרים שהביא מכת"י מינכן [לפני כשמונה מאות שנה] שמחקר תיבת לא. [או שגורסים אלמלי לא וכו', כמופיע בכמה ראשונים]. ואכן מרן אאמו"ר זיע"א תיקן לנו בסידור חזו"ע שלא לומר תיבת לא. (קי) ראה לעיל הערה מד.

(קט) הנה בגמ' סנהדרין (מב). הביאו לשון תנא דבי רבי ישמעאל, ותיבת לא מופיעה בסוגריים. ושם במסורת הש"ס ציין לדברי התוס' במגילה (כא). שכתבו, שיש אלמלא שרצונו לומר אילו לא, ויש אלמלא שרצונו לומר אילו היה, והיכא שיש אל"ף בסוף אלמלא רצונו לומר אילו לא, והיכא דכתיב

שלא לברך בברכת הלבנה ברכה קצרה "מחדש חדשים"

מנהג נשים. וצ"ע. ע"כ. והיוצא מדבריו, דאף שבדיעבד אם בירך בנוסח קצר יצא, מ"מ לכתחלה מי שאינו יודע לברך ברכת הלבנה בנוסח הארוך, לא יברך בנוסח קצר. וכנראה הוא ע"פ המבואר בברכות (יא). מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר, לקצר אינו רשאי להאריך. ומה שהנשים היו נוהגות לברך ברכת מחדש חדשים בנוסח קצר, אין לאנשים לנהוג כן, שזהו מנהג נשים. וכדמשמע מהסוגיא שם, שאחר

(קיא) בגמ' סנהדרין (מב). אמרו, אמר ליה רב אחא לרב אשי, במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים, אמר ליה האי נשי דידן נמי מברכי, אלא כדרבי יהודה ברוך וכו' אשר במאמרו ברא שחקים וכו'. ע"כ. וכתב המשנ"ב בביאה"ל (סי' תכו סק"א) ועיין בסנהדרין דקאמר שם במערבא וכו' אלא כדרבי יהודה וכו', ומשמע מזה דאם עבר ובירך ברוך אתה ה' אמ"ה מחדש חדשים דיצא, אלא דאינו מן המוחר, והוא

יברך ברכה זו בנוסח הקצר. וכ"ז דלא כמ"ש מחבר אחד, דכל אדם [לא רק נשים ועמי הארץ] שאינו יודע כעת לברך את הנוסח הארוך, "רשאי לכתחלה" לברך את הנוסח הקצר. והביא מ"ש החיד"א והמשנ"ב, ודברי המאירי הנו' במחז"ב, וכתב: ולפענ"ד כיון שמפורש בגמ' סנהדרין שכן היו מברכים באר"י וכו', וכיון שמרן החיד"א ומהר"א כלפון לא גזרו ואמר בזה שלא להורות כדעת המאירי, רק כתבו שיש להתיישב בזה, אמינם ולא מסתפינא בעזה"י שיש להורות בזה לברך וכו'. ע"כ. [נספר ברכת ה' ח"ד עמ' רס]. ואיני יודע מי חיינך אותם לפסוק בבטחון בלא לחוש לסב"ל. כי באמת אחר שמצינו שמרן החיד"א הסתפק בזה, למרות שראה דברי המאירי, לא נוכל אנחנו להכריע בדבר שהחיד"א הסתפק בו, וגם לא מצינו לפוסקים אחרים שפסקו לברך ברכה קצרה הנו'. וכבר ביארנו בדעת מרן החיד"א דמה שהסתפק אף שראה דברי המאירי, היינו משום שיתכן והמאירי איירי רק בנשים ועמי הארץ, אבל לא בשאר בני אדם שבדרך כלל יודעים לברך ברכת הלבנה בנוסח הארוך, ואירע להם אונס שרוצים לברך ברכת הלבנה בנוסח הקצר, ולכן סיים ועדיין צריך להתיישב בדבר. ומצינו כמה מקומות שדין עם הארץ אינו כדין שאר בני אדם, ודוגמא לדבר, במה שאמרו בסוגיא (ביצה יא): התירו סופן משום תחלתן, ואמרו בגמ' שם, דטומאת עם הארץ ברגל כטהרה שוינהו רבנן, ואע"ג דלא התחיל נמי, קמ"ל התירו סופן משום תחלתן. ובירושלמי אמרו, שהטעם הוא שאם נאמר לו שלא יגמור, אף הוא אינו פותח וממעט שמחת הרגל שלא יהיה מזון מצוי לעולי רגלים. הא קמץ שיש דין מיוחד בעם הארץ. ואף התם הוא מטעמא רבה דעולי רגלים, מ"מ ראינו בעוד כמה מקומות שדין עם הארץ פעמים שונה משאר כל אדם. וזה יתכן מקור ספיקו של הרב חיד"א. ואף אם נדחה זאת, הרי ספיקו של החיד"א ברור לפנינו, ומאן יימר לן דהפירוש הוא כמ"ש בברכת ה', שיש הבדל בין לכתחלה לבין דיעבד, שמא ההבדל הוא בין עם הארץ ונשים לשאר בני אדם. ועיין בילקוט"י הלכות ברכות (עמ' שכא) בדין נוסח הקצר של ברהמ"ז לנשים.

ובעיקר ספיקו של מרן החיד"א בדין ברכת הלבנה, ראה מה שנתבאר בילקוט"י שבת כרך ה' (עמ' שכג).

שהביאו שכן נהגו הנשים, אמרו בגמ' שם, אלא כדרכי יהודה וכו'. ומשמע דלכתחלה אין לברך בנוסח זה. ומרן החיד"א במחז"ב (סי' תכו סק"ד) דן לגבי נשים אם שייכות בברכת הלבנה, דלכאורה הוי מ"ע שהזמן גרמא, וה"ד המאירי בסנהדרין שם, דנשים ועמי הארץ שאינם יודעים לברך מברכי מחדש חדשים. ומדבריו יש ללמוד שאם האדם חולה או יש לו אונס אחר שאין לו זמן לברך כראוי, מצי פטר נפשיה לברך בשם ומלכות מחדש חדשים. וכן בדין, דאמרי' בש"ס דבמערבא מברכי הכי. ולענין דינא, נראה דאף במקומות דנהיגי נשי לברך על מ"ע שהזמן גרמא מ"מ לא תברך ברכת הלבנה וכו', ומי שהוא חולה או אונס צריך להתיישב אם לכתחלה יברך ברוך מחדש חדשים כאמור. עכ"ד.

והיוצא מדברי החיד"א, דאף במקום אונס אין לברך בנוסח הקצר. ולכאורה אמאי סיים שם, שצריך להתיישב בדבר וכו', הרי אחר שהראה לנו דברי המאירי לכאורה כן יש לתפוס לדינא, ולברך ברכה הקצרה במקום אונס. ובפרט שהמאירי כתב בדבריו "נשים ועמי הארץ". [נומקור דברי המאירי לגבי עמי הארץ, כנראה הוא מהנוסח שהובא בירושלמי בסתם, ברוך אתה ה' אמ"ה מחדש חדשים. אמנם בתלמוד דידן הנוסח הוא אשר במאמרו ברא שחקים וכו']. ויתכן, דהספק של מרן החיד"א הוא, דשמא מה שמצינו שבירכו ברכה קצרה הוא דוקא בנשים ועמי הארץ שאינם יודעים לברך בדרך כלל. אבל מי שיוודע לברך בדרך כלל, ואירע לו חולי אין לו לברך בנוסח הקצר, דבמקום שאמרו להאריך אי אתה רשאי לקצר. תדע, דבירושלמי הביאו הנוסח הקצר, ואילו בגמ' דידן אמרו רק שבמערבא נהגו כן, וכן נשים. וסיימו בתלמוד שלנו, אלא כדרכי יהודה לברך בנוסח הארוך, ונמצא דאף שהמאירי היקל בנשים ועמי הארץ, אבל לא יקל בסתם אדם שאינו עם הארץ, רק שאינו יודע כעת נוסח ברכת הלבנה בשלימותה. ומצינו בכמה מקומות שדין עם הארץ שונה באיזה דברים משאר בני אדם. וכפי הנראה מטעם זה מרן החיד"א סיים שעדיין צריך להתיישב בדבר, אף שראה לדברי המאירי הנ"ל, וה"ט כמו שביארנו.

והיוצא מזה לדינא דמידי ספק לא נפקינן, ולכן מי שאינו יודע לברך ברכת הלבנה בנוסח הארוך, לא

נוסחאות התפלה במועדי השנה

ק"ב. בנוסח התפלה בראש השנה וביום הכפורים, צריך לומר "שהשלטון" לפניך, שזה יותר מדוייק. (ק"ב)

ק"ג. במוסף של ראש השנה אומרים: ועקידת יצחק [היום] לזרעו תזכור, ולא לזרע יעקב תזכור. (ק"ג)

ק"ד. גם כשראש השנה חל בשבת יש לומר בתפלה: כי שומע קול שופר אתה וכו'. ויחתום שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים. ולא יאמר "היום" ברחמים. (ק"ד)

ק"טו. כשחל ראש השנה במוצאי שבת, מוסיפים בתפלה "ותודיענו" וצריך לומר בסיום: ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת, והבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך. [והיינו שצריך להפסיק בין תיבת קדשת לתיבת והבדלת שאחריה]. וכן בנוסח ההבדלה של יקנה"ז צריך לומר: "ואת יום השביעי מששת ימי המעשה הקדשת, והבדלת והקדשת את עמך ישראל בקדושתך". (ק"טו)

ק"טז. בנוסח כל נדרי צריך לומר: ודי אסרנא על נפשנא מיום הכפורים שעבר, עד יום הכפורים הזה שבא עלינו לשלום, ודי נאסר על נפשנא מיום הכפורים הזה עד יום הכפורים שיבא עלינו לשלום. וכופלים הנוסח ג' פעמים. (ק"טז)

(ק"ב) ילקו"י ימים נוראים (עמ' רנז).
(ק"ג) ילקו"י מועדים (עמ' נז). ילקו"י ימים נוראים (עמ' תמו).
(ק"ד) ילקו"י ימים נוראים (סי' תקפב הע' טו עמ' רל)

נוסח "ותודיענו" בחג שחל במוצאי שבת

קדושה הן, בין כהנים ללוים, ובין לויים לישראלים. וכ"כ הרא"ש והמרדכי, ובספר המנהיג. ועוד. ויש לדקדק בכ"ז גם בברכת ההבדלה על הכוס. [משו"ת יבי"א ח"ה סי' יא אות מ']. ואמנם ברוב הסיפורים ההפסק הוא: ואת יום השביעי מששת ימי המעשה הקדשת והבדלת, והקדשת את עמך ישראל בקדושתך. ותיבת והבדלת חוזרת לפניה ולא לאחריה. ומפרשים שהקדשת את יום השבת בכניסתו וביציאתו ע"י קידוש והבדלה. ובהגדת איש מצליח כתב, דמאן דגריס הכי לא משתבש. אולם מאחר ומדברי התוס' מבואר לא כן, הנכון הוא לגרוס כמו שנתבאר כאן. וע"ע במאו"י ח"ב (פסחים קד. תוד"ה בעי). וע"ע בספר גביע הכסף (פסחים קד.).

(ק"טו) והיינו, שצריך להפסיק בין תיבת קדשת, לתיבת והבדלת שאחריה, שכן מבואר בתוס' (פסחים קד. ד"ה בעי), ששאל רבינו אפרים את ר"ת, למה נהגו העולם להוסיף ולומר את יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת, הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך, דאין זה לא מעין הפתיחה, ולא מעין החתימה, והשיב לו ר"ת משום חייבת היום האריכו כדי לומר פעם אחת מעין ז' הבדלות, בין קודש לחול, אחד, בין אור לחושך ב', בין ישראל לעמים ג', בין יום השביעי לששת ימי המעשה ד', בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת ה' וכו', ע"ש. ומבואר מדבריהם שהגירסא הנכונה לפסק בין תיבת קדשת, לתיבת הבדלת. והמשפט האחרון "והבדלת וקדשת וכו'" שתי הבדלות של

נוסח "כל נדרי" - וכפילות אמירתו ג' פעמים

שלשה פעמים, שכן מצינו שכל דברי חכמים משולשים (מנחות סה.): מגל זו, מגל זו, מגל זו וכו'. ע"כ. והובא בב"י באו"ח (סי' תרי"ט). וכ"ה באו"ז ח"ב (סי' רעו) בשם ר"ת שנהגו לומר כל נדרי ג' פעמים, משום שחכם

(ק"טז) עיין בהרא"ש (פ"ח דיומא סי' כח) שכתב: והגיה ר"ת במחזורים מיום צום הכפורים הזה עד יוהכ"פ הבא עלינו. וגם י"ל דנדרנא ודאשתבענא, כלומר מה שאני עתיד לידור ולישבע וכו', ומה שאומר אותו

ק"ז. מה שנדפס במחזורים בוידוי הארוך של רבינו נסים, לא ענינו ברוך הוא וברוך שמו, יש לדלג זאת, שאין צריך לאומרו. (ק"ז)

לענין התרת נדרים שכופלים הדבר ג"פ. ואמנם לגבי התרת נדרים יש מי שכתב, דמה שנהגו לכפול מותרים לך וכו', הוא כדי שלא יקל בעיני הבריות ענין נדרים ושבועות, שבשתי תיבות שהחכם אומר "מותר לך" כבר הנדר או השבועה נעקרים לגמרי, ויבואו לזלזל בהם. ועוד דשמה נדר או נשבע יותר מפעם אחת. וגם לגבי אמירת כל נדרי, כבר כתב הבי"י שם, בשם הראב"ן, דנהגו לכפול ג' פעמים משום דשמה יש מי שלא שמע פעם ראשונה או שניה וישמע בשלישית. והסמ"ג כתב, שזה כדי לפרסם הדבר. והובא בב"ח שם. ונגם לגבי מגל זו ג"פ הטעם הוא כדי לפרסם הדבר להוציא מלב הצדוקים דממחרת השבת הוא אחר שבת חוה"מ. ובאמת שהריטב"א כתב, שיש מקומות שאינם אומרים כל נדרי אלא פעם אחת. וכ"כ בתמים דעים (סי' קפג), דלפי טעותם הרגילו לומר כל נדרי ג' פעמים. והובא בכה"ח (אות כז). גם במחזור אהלי יעקב כתב, שאומרים כל נדרי ג' פעמים, כי לסברת האומרים שהוא התרת נדרים שעברו, ה"נ אומרים ג"פ מותר לך. וגם לסברת ר"ת שהוא תנאי להבא, כן הוא דרך חכמים לומר כל דבר ג' פעמים מגל זו מגל זו וכו'. ע"כ.

ומה שכתבנו לומר די אסרנא על נפשנא מיוהכ"פ וכו', כן מסתבר, וראה בדברי מרן החיד"א בספרו כף אחת (סי' טז), ובמחזור אהלי יעקב.

מקור אמירת "ברוך הוא וברוך שמו" אחר שם ה'

כן, מ"מ בברכ"י כתב בשם ספר החרדים שכן הוא במדרש חז"ל. ועוד, שבסידור האר"י יש כוונות עמוקות באמירת ברוך הוא וברוך שמו. ע"ש.

ובשו"ת יחו"ד ח"ד (סי' ט' הערה ב'), העיר על דבריו, שהרא"ש הוא הראשון שכתב לענות ברוך הוא וברוך שמו בהזכרת שם ה', ולפניו לא נהגו כן. ומ"ש בספר החרדים בשם המדרש, הוא רק על התחלת דבריו, אבל ההוספה שמכאן שעונים ברוך הוא וברוך שמו, אורייתא דיליה הוא ולא ממדרש חז"ל כלל.

וב"ב מהר"ח בן עטר בספרו ראשון לציון (ברכות סג.) שאין השומע ברכה צריך לענות אלא אמן, ומשנת חסידות נהג הרא"ש לומר ברוך הוא וברוך שמו, ולא הורה כן דרך הוראה, מפני שאין לזה עיקר בגמ', ושלא כהפ"ח שהביא סמך לזה מההיא דיומא (לז). וחשב כאילו נעלם דבר זה מכל הפוסקים, ולא היא, דשאני

המתיר הנדר אומר ג"פ מותר לך, וכן חלוץ הנעל ג"פ (יבמות קז:). וכ"כ הראב"ה בפסחים (סי' תקכ"ח ע"ב קכח, [קפט], ובהערת המו"ל שם). וכ"ה בהערת המו"ל בספר האשכול (אלבך ח"ב ע"ב כה).

ועיין ברדב"ז ח"ד (סי' לג), ובכנה"ג, ובשלחן גבוה, ובסידור הרש"ש, והובא בספר עבודת הקודש (בקונטרס כף אחת), ובשו"ת שאלת יעב"ץ (סי' קמה), ובשלמי צבור (דף שכ ע"ב), ובמנהגי מצרים, ובנהר מצרים, ובנוה שלום, ובשו"ת עולת שמואל (סי' צו). וכן מנהגו של מרן אאמו"ר זיע"א. וכ"ה במחזור חזו"ע. וכיו"ב כתבו מקצת מן הגאונים והראשונים, לומר נוסח פדיון נטע רבעי ג' פעמים. ומרן בבי"י (סי' רצד ד"ה ואע"פ) כתב ע"ז "ואיני יודע טעם לזה". ובאמת שהרמב"ם לא הזכיר זאת, לומר ג' פעמים הנוסח הנז'. ופשוט שאין זה מעכב כלל. ומ"מ לכתחלה מנהגינו לכופלו ג' פעמים, כדי לחזק הדבר. וכ"כ מרן החיד"א במורה באצבע (אות רג) לענין אמירת כל חמירא ג' פעמים. וכ"כ בספר ויקרא אברהם (דף קג). וכ"כ בבא"ח, והובאו דבריהם בחזו"ע פסח (דיני ביטול חמץ).

ורקן אמת שלא מצינו שעשו חיזוק כזה באמירת נוסח הפר' תרו"מ, ובנוסח עירובי תבשילין, ורק לגבי כל חמירא, מצינו שעשו חיזוק שיגמור בדעתו לבטל החמץ לגמרי, ולהחשיבו כעפר הארץ. ושמה בנוסח קצר לא חששו לטירחא ועשו חיזוק לדברים. וכן מצינו

ק"ז (ילקו"י ימים נוראים (עמו' תתג). והנה מקור אמירת ברוך הוא וברוך שמו אחר הזכרת שם ה' שבברכות, הוא מדברי הטור (סי' קכד) בשם אביו הרא"ש. וכ"ה בש"ע (שם ס"ה).

ובשו"ת רב פעלים ח"ב (תאו"ח סי' לז) כתב, אודות מה שנהגים בשבע ברכות בחופה, שאחר שהמברך מזכיר את השם, עונים כל הקהל יחדיו ברוך הוא וברוך שמו אלהינו מלך העולם, שיש לפקפק בזה, משום שמזכיר אזכרה של אלהינו במקום שאין חיוב להזכיר, והו"ל מזכיר את ה' לבטלה, וכתב המל"מ (פ"א מהל' ברכות) דמוכח מדברי הריב"ש (סי' תח) דלאו דוקא במזכיר שם בן ארבע, אלא ה"ה נמי בשם אלהינו שאסור לאומרו לבטלה וכו', ועוד, שהרי ברוך הוא וברוך שמו הוא מטבע שטבעו חכמים לאומרו על הזכרת השם. ואף שהטור הביא בשם הרא"ש שנהג

ק"ח. בנוסח וידוי של רבנו נסים ביום הכפורים נכון לומר: אבל אני בער ולא יודע וכו', "כרשע ולא צדיק". (ק"ח)

ק"ט. כשחל יום כפור בשבת ראוי שלא לומר קודם "קדשנו במצותיך" את הפתיחה: "אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו", אלא אם כן יש מנהג ברור בבית הכנסת שכן אומרים. וביום חול לכולי עלמא אין אומרים אותו. ואף בשבת אם טעה השליח צבור ולא אמרו, אפילו אם נוהגים בבית כנסת זה לומר, אין לגעור בחזן, הואיל וכך הוא מעיקר הדין. ואמנם בברכה מעין שבע שבלי ליום הכפורים שחל בשבת, אומרים "אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו". (ק"ט)

קכ. בתפלות ראש השנה ויום הכפורים, וכן בתפלות המועדים, בנוסח ותתן לנו, צריך לומר "באהבה" מקרא קודש גם כשחל בחול. (קכ)

קכא. בתפלת מוסף של יום הכפורים שחל בחול, צריך לומר "את מוסף". ומה שכתבו באיזה מחזורים לומר "את מוספי" גם ביום הכפורים שחל בחול, טעות הוא בידם, וראוי לשנות ולתקן הנוסח כנז'. (קכא)

[מטבריה] בספר ארצות החיים (ס"ב ב' ס"ד בהמאיר לארץ ס"ק לא) שכתב וז"ל: ולא נראה כן ממ"ש הלבוש בטעם מ"ש בתפילין כך מנעלים ע"פ מ"ש במדרש דבכות שרוך של נעל זכו בניו לרצועה של תפילין. ע"כ. ולכאורה הרי זו גמ' ערוכה בחולין (פא). ואפ"ה ציין זאת בשם מדרש. וכן מצאנו בספר החרדים גופיה בסוף פ"ד (ס"מ מ') שכתב: צריך לענות קדיש בכל כוחו, מפרש בזוהר כמשמעו, וקורעין לו גזר דינו ואפי' היה בו עון שמץ מינות יתכפר לו כדאייתא במדרש. ע"כ. והרי זו גמ' ערוכה במסכת שבת (ק"ט): ואפ"ה ציין זאת בשם מדרש, ש"מ כאמור. וא"כ ה"ה בנ"ד לגבי הזכרת ה'. ודו"ק.

ק"ח) ילקו"י ימים נוראים (ס"י תרכ עמו' תתב).

ק"ט) ילקו"י ימים נוראים (עמו' רס).

לומר "באהבה" בתפלת ראש השנה ויוהכ"פ גם כשחל בחול

ועיין בספר אות היא לעולם (אות קטו) מ"ש ע"ד החינוך. ועיין ברוח חיים שהביא ראיות לומר באהבה. ובשו"ת יבי"א ח"א (או"ח ס"י לה). ציין לדברי הרב בית דוד הנ"ל. וכן אמר לנו בזמנו לכתוב כן במחזורי חזו"ע.

קכא) ילקו"י ימים נוראים (עמ' תתכג).

התם דמיירי בכהן גדול שהיה מזכיר שם המפורש, וע"ז קאי הפסוק כי שם ה' אקרא וכו', שקריאתו היתה בקול גבוה. ומעתה אין זה מטבע שטבעו חכמים, שאינו אלא מנהג חסידות, וסיים ביחו"ד: ובידוי הגדול של יוהכ"פ שנדפס במחזורים "לא ענינו ברוך הוא וברוך שמו" לאור הנ"ל יש לדלג עליו.

והנה בשו"ת שמש ומגן העיר, שאם כדברי החו"ד ספר החרדים לא היה כותב לשון כזה "מדרש", אלא היה כותב "הש"ס", ויסיים מכאן, אלא ודאי דמצא זה במדרש.

אולם מצינו בכמה מקומות שקוראים לדבר שהובא בגמ' בשם מדרש אם זה הובא בתורת דרשה ואגדה, ולהכי קרי ליה ספר חרדים בשם מדרש, כלומר מדרש חזו"ל שדרשו כן. והראני האברך הרה"ג משה כהן נר"ו

(קכ) כ"כ בשו"ת בית דוד (ס"י תכו), לומר ביוהכ"פ, באהבה מקרא קודש. והובא כמועד לכל חי (ס"י יט אות יט), וכתב שכ"כ במחה"ש, ובשלמי חגיגה, ודלא כמ"ש הלבוש. ועיין בפרי האדמה ח"א (דף צב ע"ג), ונהוג כצאן יוסף (אות יב). ולשון החינוך דהוא מחסדי האל יתב' וכו' מסייע ליה דשייך שפיר לאומרו.

קכב. בתפלות ג' הרגלים, וראש השנה, שחלו בשבת, מנהג הרבה עדות לומר לפני סיום ברכת אתה בחרתנו "אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו, קדשנו וכו'". וכשחל בחול מתחילים קדשנו במצותיך. אך הרבה עדות אינם אומרים נוסח זה כלל, אפילו כשחל בשבת, ונהרא נהרא ופשטיה. והאומרים אותו בשלש רגלים כשחלו בשבת, יש להם על מה שיסמוכו. קכב)

בנוסח הברכות השונות

קכג. בנוסח ברכת הדלקת נרות חנוכה יש לומר: "להדליק נר חנוכה" ולא של חנוכה. וגם אם ממנה שליח להדליק בשבילו נר חנוכה, השליח יברך להדליק נר חנוכה, ולא צריך שישנה לומר על הדלקת נר חנוכה. קכג)

קכד. נוסח הברכה השניה של הדלקת נרות חנוכה: "שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". ולא כאותם האומרים ובזמן הזה. ומכל מקום האומרים עם ו' אין מזניחין אותן. קכד)

קכה. בנוסח ברכה אחרונה של המגילה יש לומר "האל הרב את ריבנו". וחותמים "בא"י הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע". ויש מוסיפים "האל הנפרע וכו'". והאומרים כן יש להם על מה לסמוך, ואין מזניחין אותם. אך לכתחלה אין לומר בחתימה "האל" הנפרע. קכה)

קכו. אין לשנות מנוסח נחם הנאמרת בכל התפלות של תשעה באב, כי מקום המקדש וסביבותיו נתונים ביד זרים, ומלאים גילולי עכו"ם, ובפרט שגם הרוחניות של ירושלים היא בעוונותינו הרבים בשפל המדרגה, בהרס חומת הצניעות, וחילולי שבת, ה' יחזירם בתשובה, ולכן כל המשנה ירו על התחוננה. ויש לומר נוסח נחם בכל ג' התפלות של תשעה באב, ולחתום מנחם ציון בבנין ירושלים. קכו)

קכז. בברכת המזון מנהגינו לומר "ועל הכל" [עם וא"ו]. ומכל מקום הנוהגים לומר על הכל בלי וא"ו, יש להם על מה שיסמוכו. קכז)

קכב) ילקו"י ימים נוראים (עמו' תשפה).
 קכג) ילקו"י חנוכה (סי' תרעו עמו' תא).
 קכד) ילקו"י חנוכה (סי' תרעו הע' ד עמו' תז).

נוסח ברכת "ועל הכל" שבברהמ"ז

מסידור רס"ג ומהאבודרהם (עמ' שסד בדפו"ח), ומהב"י (סי' קפז) בשם רש"י ברכות (טז). שגרסו ועל כולם. **ואמנם** דעת הרב בא"ח כפי הנראה, שאין זה וא"ו החיבור, אלא וא"ו המוסיף, ולדעתו אינו ענין לבקשות שנמצאות במודים, וזה החילוק בין ועל כולם שאומרים בעמידה עם וא"ו, לבין על הכל שאומרים בברהמ"ז בלא וא"ו לדעתו. **אולם** אחר שמצינו בכמה ראשונים שגרסו עם וא"ו,

קכו) הנה בבא"ח (פר' חקת אות טו) כתב, שצ"ל על הכל בלא וא"ו. אולם באמת הנוסח השגור בפי כל הוא "ועל הכל" עם וא"ו, וכ"ה בלקט יושר (עמ' 37 ד"ה וכשרוצה), ובספר המנהגים (טירנא, פורים ד"ה ערבית), ובטור (סי' קפז), וכמו שאומרים בתפלה "ועל כולם" יתברך, וע"ע בילקוט הגרשוני (דברי הימים פרק טז פסוק ט, דר"ט סע"א). [מדברי מרן אאמ"ר זיע"א]. וע"ע בסידורים נוסח ליוורנו שגרסו בוא"ו. וכן מוכח

קכח. בברכת המזון יש שאומרים "ומברכים אותך" וכו', הכ"ף בניקוד שוא, ולא בניקוד קמ"ץ. ויש הגורסים ומברכים את שמך. קכח)

קכט. בנוסח רצה והחליצנו שאומרים בברכת המזון בשבת, נכון לומר: כי יום גדול וקדוש וכו' והגם שאכלנו וכו'. קכט)

קל. בנוסח ברכת אשר נתן שבתות וכו', [למי ששכח לומר רצה והחליצנו בב' סעודות ראשונות של שבת, ונזכר אחר שחתם בונה ירושלים], צריך לומר: "אשר" נתן. ואם אמר שנתן, יצא. קל)

קלא. בנוסח ברכה רביעית שבברכת המזון נכון לומר "לעד האל אבינו וכו'". קלא)

קכח) הנה ברמב"ם הנוסח הוא ומברכים את שמך, ולא ומברכים אותך, וכ"ה באבודרהם (סי' סד). אך הנוסח השגור בפי כל הוא ומברכים אותך. וכ"ה בלקט יושר (עמ' 37), ובפירושו התפלה לרוקח. וכיו"ב אנו אומרים בברכות ההפטר. וכן הנוסח בסידורים, ולכן אין לשנות מן המנהג.

קכט) ילקו"י ברכות (סי' קפו הע' ב', עמ' שלא). ובסידורי יוצאי מרוקו וצפון אפריקה איתא ועם, אבל אנו מנהגינו כמ"ש בנתיבי עם (עמ' ק). ואמנם יש שהקשו ע"ז, דלשון והגם הוא לשון תימה, מ"מ מצינו בפוסקים שנקטו לשון זה ולא חשו להא. ודו"ק.

וכן הגירסא בסידורים ישנים, ממילא הכי עדיף טפי לומר, וע"כ שלדעתם הוא וא"ו החיבור, ואין חילוק לדעת אותם ראשונים בין ועל כולם שבתפלה, לוועל הכל שבברהמ"ז. [ומעתה מ"ש במחזורי עוד יוסף חי בנוסח ברהמ"ז כדברי הרב בא"ח, הנה אחר שראינו בראשונים אחרת, וכן בסידורים ישנים, אינו מובן למה התעקשו להחזיק במ"ש הבא"ח].

ודע, שאין לטעון ע"ז דהיאך אנו משנים מן המנהג שהנהיג הרב בא"ח, דהא כיום הנוסח בפי כל הוא ועל הכל, ומצינו כן בראשונים להדיא, וכן מצינו כן בסידורים ישנים כנוכר. ובכה"ג לא שייך לטעון שאין לשנות מן המנהג וכו'.

נוסח ברכת אשר נתן שבתות וכו'

שאם רצה לומר אשר נתן או שנתן, יאמר איזה שירצה. וכ"כ המאמר (אות ט).

ומזן אאמור"ר זיע"א אמר לי שעדיף יותר לומר "אשר נתן". וכפי הנראה טעמו הוא, דנוסח זה הוא מטבע יותר מקובל בברכות, וכגון אשר קדשנו, אשר יצר, אשר ברא, ועוד רבים. ועוד שלראשונים שומעים יותר ממה שלפנינו בש"ס כנודע. וכן הזכיר נוסח זה בשו"ת יחוד"ב ח"ב (סי' כ'), ובשו"ת יבי"א ח"ט (סי' קח אות קלה). וכן שם לעיל (סי' מז אות ג). וע"ע בענין נוסח זה בדברי חמודות (פ"ז דברכות אות עב), והובא [וניחא ליה בהא] בהליכ"ע ח"ב (עמ' קע).

קל) בגמ' (ברכות מט.) מובא הנוסח "שנתן שבתות" וכו'. וכ"ה במחזור ויטרי (סי' רל). אך ברמב"ם (פ"ב מהל' ברכות ה"ב) הגירסא "אשר נתן". וכן גרס האבודרהם (הלכות ברכות ד"ה טעה). וכ"ה בשבולי הלקט (סי' צד וסי' קכב), ובתניא רבתי (סי' יח וסי' לד בסופו), לענין ר"ח. וכ"ה בתניא רבתי (סי' נד), ובכל בו (סי' קטו), ועוד. **ומדברי** מרן הש"ע משמע שכ"ז הוא לאו דוקא, שהרי כתב בסי' קפח ס"ו, טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם "שנתן" שבתות וכו', טעה ולא הזכיר יו"ט אומר וכו' "אשר נתן" ימים טובים וכו'. ואם חל יו"ט בשבת אומר "שנתן שבתות" וכו', ע"כ. וכ"ה בטור שם. ומבואר

נוסח ברכה רביעית של ברהמ"ז

הרד"א, שאין לומר האל אבינו מלכנו וכו', דהא כבר אמר אלוהינו, וכ"כ בט"ז (שם סק"ב). מיהו בנוסח הרמב"ם כתוב האל וכו', וכן מצאנו בברוך שאמר שאומרים "בא"י אמ"ה האל אב הרחמן וכו'". וכמו שהאריך בזה בראיות בשו"ת יבי"א ח"ח (חאו"ח סי' יא אות מג). ועכ"פ

קלא) כן הנוסח בתשו' הרשב"א ח"א (סי' שלט). וכן באבודרהם (הלכות ברכות ד"ה ואם תאמר). וכ"ה נוסח מהר"י נג'ארה בספר כלי מחז"ב (פרק רביעי). וכן הנוסח בסידורים מתוקנים, כמו בנוסח ליוורנו, ובסידור בית מנוחה. [וע' בב"י (סי' קפט) שכ' בשם

קלב. מנהיגינו לומר בנוסף הרחמן שבברכת המזון "בהיתר ולא באיסור", ואין צריך לדלגו. קלב)

ח"ט (סי' קח אות קלה) הזכיר ברכה רביעית של ברהמ"ז, וכתב: "לעד האל".

כשמוסיפים לעד האל אבינו מלכנו, עדיף טפי. כנ"ל. שו"ר שבשורת יחוד ח"ב (עמ' פ), ובשורת יבי"א

אמירת בהיתר ולא באיסור בהרחמן

באיסור וכו'. ע"כ. ומחבר שו"ת אדרת תפארת שלח לנו בטוב טעם לסייע הנוסחא שלנו לומר בהיתר ולא באיסור, ממ"ש רש"י (ע"ז ד), ולא היה באיסור, וכי הקב"ה מביא איסור לאדם. ועוד כתב: ולא היה ראוי להתגבר יצרם עליהן, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה וכו'. וע"ע בגמ' בהוריות (י.) ת"ר אשר נשיא יחטא, יכול גזרה וכו' ופרש"י: דגורת מלך היא שנשיא יחטא, מדלא כתיב ואך נשיא יחטא. ובסוטה (י.) את מצבת אשר בעמק המלך וגו', א"ר חנינא בר פפא, בעצה עמוקה של מלכו של עולם, דכתיב הנני מקים עליך רעה מביתך. ופרש"י: של הקב"ה שהוא מלך עולם, שגזר על דוד כן במעשה בת שבע. ועיינן בספר התשובה להגר"י כהן זצ"ל ח"ב (עמ' ג-ד) שביאר בטוטר"ד כיצד אין דבר זה סותר את הבחירה. וע"ע שם לקמן עמודים קיז, קכא, קנד, קס].

וע"ע באריכות בשו"ת להורות נתן ח"ה (סי' סד) שאין אדם יכול לפטור עצמו בטענה שיצרו אנסו.

ויש בזה דברים נפלאים בספר הישר (השער השישי) וז"ל: ונתן הבורא יתב' רשות לאדם להמשיך אחר מי שיצא משניהם אבל אם ימצא האדם חן בעיני הבורא, כשירצה להמשיך אחרי היצר ולעזור אותו יודמנו לו מונעים או מעכבים או גברים מטרידים ולא יניחנו הבורא לעזור ליצר, והבורא יעשה כזה לאדם בעבור חסדי אבותיו, או בעבור אשר יקיר לנו כי הוא נאמן, או בעבור יכיר כי באחרונה יהיה חסיד גמור וכו' וע"כ אנו אומרים בתפילה השיבנו אבינו לתורתך, כי נתפלל לבל יודמן לנו שטן מערב אותנו, ואשר אין להם חן בעיני האל לעשות טוב, יניחם הבורא ללכת בשרירות לבם, וע"ז נאמר (מ"א יח לו) ואתה הסכות את לבם אחורנית, וע"כ כשירצה אחד מהם לשוב מרשעתו, ויכיר הבורא כי לא ישוב בלב שלם יודמנו לו הדברים המונעים והמטרידים אותו וכו'. ע"ש.

ורקן אמת שבספר אול"צ ח"ב (סי' מו הלכה כט), ה"ד הבא"ח הנ"ל, וכתב, ונראה שאע"פ כן מי שנהג לומר בהיתר ולא באיסור רשאי להמשיך במנהגו, משום שיש לפרש שמבקש מהקב"ה שיעזור לו להתפרנס

קלב) כ"ה במחזור ויטרי (סי' פג), והובא באוצר התפלות (דף רמד.). וכיו"ב כתב מרן החיד"א בספר מורה באצבע (סי' ג אות קכו) בתפלה שתיקן לומר בשמע קולינו, על הפרנסה, וכתב שם לומר: ותפרנסנו פרנסה טובה בהיתר ונחת וכו'.

ואמנם בבא"ח (פר' חקת אות יח) כתב, שלא יאמר בהיתר ולא באיסור, דהא ודאי הקב"ה יפרנסנו בהיתר ולא באיסור, ואיך יאמר כן בדרך בקשה לבקש מהש"ת על דבר זה. וכן יש להזהר בזה בבקשת הפרנסה שאומרים ברה"ו וביוהכ"פ. ע"כ. אלא די"ל שאנו מבקשים בזה מהש"ת סיעתא דשמיא שיעזרנו להתגבר על היצר הרע, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו (סוכה נב.), והבא ליטהר מסייעין אותו (שבת קד.). ומצינו כיו"ב בכ"ד. ויהיה בבחינת הצדיקים שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם. וכדברי הגמ' בגיטין (ד.). ועיינן בס' רוח חיים (ס"ס מו) שה"ד העט"ז, שאין לומר בברכה"ש "ואל תביאני לידי חטא" שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. והמו"ק ככפיר ישאג עליו, ואני מצאתי קושית העט"ז ותירוץ המו"ק בזה"ק (סוף בראשית דף נא.). והרב מור אבי תירץ לזה, דכיון שאמרו רז"ל הבא ליטהר מסייעין אותו, וגם אמרו אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, נמצא דתלוי ביד האדם, ולכל אשר יחפוץ האדם יטנו הקב"ה. ובני [רבין] אברהם תירץ, דאיה"נ תלוי ביד האדם שלא לחטוא, אך מתפלל להש"ת שלא יביאהו אל מקום שמעותו לחטוא, וזה שדייקו לידי חטא. וראיה מלשון תנא דבי אליהו (פרק יח) שצריך האדם להתפלל על בניו, וע' במדרש רבה (דף כא.) [ובתשו" מעיל צדקה סי' ז].

ועיינן בשו"ת חת"ס (חאו"ח ס"ס נט) שכתב, שאנו מתפללים שתהיה פרנסתנו בהיתר ולא באיסור, ואין הכוונה בלא גניבה וגזילה, שזו אינה בידי שמים אלא הכוונה בדברים האסורים ונצטרך להתירם משום הפסד פרנסתנו, לשיזבן רחמנא מאלו וכיו"ב. ע"כ. והובא בהגהות החת"ס על הש"ע (סי' רמג). וע"ע בשו"ת חת"ס (חו"מ סי' כ' ד"ה ואומנם, ובסי' כ"ב ד"ה מ"מ).

גם המשנ"ב (סי' קטו סק"א) כתב, וצריך לכוין שיוזמן לו הש"ת פרנסתו בנחת ולא בצער, בהיתר ולא

קלג. מנהגינו לומר "הרחמן הוא יוליכנו מהרה קוממיות לארצנו", וגם תושבי ארץ ישראל אינם צריכים לשנות ולומר "בארצנו". (קלג)

בנ"ד בזה"ל: ואין דברי הרב בא"ח [הנ"ל] מחוורים. שהרי אמרו (בסוכה נב): יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו. ע"ש. וע"י בקשת רחמים הוי בכלל הבא ליטהר מסייעים אותו (שבת קד), וכמ"ש ג"כ המהרש"א בח"א (ברכות י). וכן תיקנו חז"ל בברכה"ש (ברכות ס:) ואל תביאני לידי חטא ולא לידי עון, וכוף את יצרי להשתעבד לך. ואמנם ראיתי להעט"ז (ס"י מו) שכתב, דלא לימא ואל תביאני לידי חטא וכו', וכן אין לומר וכוף את יצרי להשתעבד לך, כי הכל בידי שמים חוץ מיר"ש, והיעב"ץ בספר מו"ק (ס"י מו) כתב ע"ז, והם דברים תמוהים בטלים ומבוטלים, וישתקע הדבר ולא יאמר, ומי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו למחוק מלשון התלמוד ונהגו כן כל ישראל, ובכמה מקומות אנו מבקשים רחמים ע"ז שלא נבוא לידי חטא, והדבר ברור שרצון הקב"ה להתפלל על כך, וכמ"ש בסוכה (נב): יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, ומה שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיר"ש, אינו אלא לאפוקי גזרה מוחלטת שאינו גוזר עליו מבלי התעוררות, אבל ודאי שאם האדם מתעורר בתפלה ומבקש רחמים מסייעים אותו, כי א"א להנצל מן החטא בלי סיוע מהשמים, והמתאמץ בדרך הישר ומבקש רחמים, שומרים אותו מן העונות וכו'.

וכיו"ב אמרו בבוה"ק (בראשית דף נט.) על הפסוק הורני ה' דרכך אהלך באמתך יחד לבכי ליראה שמך, האי קרא קשיא, דהא תנינן כולא בידא דקב"ה בר למהוי זכאה או חייבא, ודוד היך תבע דא מעם קב"ה, אלא הכי קאמר דוד הורני ה' דרכך ההוא אורח מישור ומתקנא לגלאה עיני ולמנדע ליה, ולבתר אהלך באמתך באורח קשוט ולא אסטי לימינא ולשמאלא. ע"ש. וע"ע בד' הרמב"ם (פ"ו מתשובה ה"ד). ובשו"ת מעיל צדקה (ס"ו ז) ובשו"ת צפיתח בדבש (ס"י יח) וברוח חיים פלאגי (ס"ט מו).

נוסח הרחמן הוא יוליכנו מהרה קוממיות "לארצנו"

נוהגים לומר והוליכנו מהרה קוממיות בארצנו בכי"ת, ומנהג נכון הוא, כי הנוסח לארצנו לא יכון אלא לתושבי חו"ל. וסיים ע"ז הארץ חיים, ואין מנהגינו כן. ועיין להט"ז (ס"י תרכא סק"ב). ודו"ק. [ממין אמרו"ר זיע"א]. ולהאומרים בארצנו יש לעיין דלפ"ז אמאי אנו אומרים במוסף של

בהיתר, ולא יבוא לידי נסיון וכדו', וא"צ להמנע מלומר את הנוסח שרגיל בו. ע"כ. ומלשונו משמע שמי שלא נהג לומר בהיתר ולא באיסור, ימשיך במנהגו. אך להאמור עדיף שישנה את מנהגו ויאמר בהיתר ולא באיסור, וכדברי החיד"א.

וכבר כתבנו בילקו"י הלכות כיבוד אב ואם (פ"ט), מה שאמר לנו הגר"צ אבא שאול זצ"ל פה אל פה, שהוא נוהג תמיד ליישב את הנוהגים כדברי הבא"ח, אחר שראה שרבים מאנשי ירושלים נוהגים כדעת הבא"ח, ולכן "מישכן נפשו" [כלשונו] ליישב מנהגם. וכבר כתבנו לעיל שבני משפחתו של הגר"צ זצ"ל, אביו ובעיקר חמיו הרב שרבני, נהגו בכל הדברים כדעת הבא"ח. ולא סטו מדבריו ימין ושמאל, וראו דבריו כהלכה למשה מסיני, גם כשהם נגד דעת רוב הראשונים ומרן הש"ע, ולא הבדילו בין חומרא, לבין דבר שהוא מעיקר הדין. אך כל הפוסקים העידו שקיבלנו הוראות מרן הש"ע, ולא הוראות הבא"ח, על אף כל גדלותו. והרב בא"ח עצמו כתב בכמה דוכתי שקיבלנו הוראות מרן. ועכ"פ בודאי שאין חיוב להמשיך לנהוג כדעת הבא"ח כאן בארץ הקודש נשאינו מקום מושבו של הגרי"ה זצ"ל, ויש להחזיר עטרה ליושנה ולנהוג בכל כדעת מרן הש"ע, כפי שנהגו כאן באר"י קודם שפשט הספר בא"ח, ולכן גם בנ"ד על כל אחד להוסיף בהיתר ולא באיסור.

שו"ר מ"ש מרן אמרו"ר בשו"ת יבי"א ח"ט (או"ח ס"י כה) בזה"ל: והנה ידעתי שבכית הוריו של הרב אול"צ היו נוהגים כמ"ש בבא"ח ש"ב (פר' נח אות ה) לברך תמיד אחר הדלקת הנרות, לפי שאביו היה תלמידו של ר' צדקה חוצין ז"ל שלא היה זו ימין ושמאל מהוראות הרב בא"ח, עד שהיה סבור שאסור לחלוק על הבא"ח, וכבר הזהירני מוה"ר הגר"ע עטייה זצ"ל שלא אשים לב לדעתו של הרב צדקה חוצין ז"ל, ושאר רבני הבבלים. ע"כ.

שוב יצא לאור הספר הליכ"ע ח"ב, ושם (עמ' פג) כתב

קלג הנה כיו"ב דנו הפוסקים לענין נוסח ברכת אהבת עולם, אם תושבי אר"י יאמרו והוליכנו מהרה קוממיות בארצנו, או לארצנו. וכתבו האחרונים שאין לשנות מהנוסח וי"ל לארצנו. וכן העלה בשו"ת הלק"ט ח"א (ס"י קפה ורנא). ובספר ארץ חיים (ס"י סא) כתב בשם המהר"ם בן חביב, שבאר"י

קלד. בכרכת מעין שלש בסמוך לחתימה יש נוהגים לומר "ונודה לך ה' אלהינו על הארץ ועל המחיה וכו'". ויש שאומרים "ונודה לך על הארץ ועל המחיה" בלא להזכיר שם ה'. והנכון לנהוג כסברא שניה, ומכל מקום הרוצה לומר נודה לך ה' אלוהינו על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה, רשאי לומר כן, ואין צריך לשנות ממנהגו. קלד)

קלה. בחתימת הברכה צריך לומר: ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה. ואין להוסיף "ועל הכלכלה" כפי שמודפס בכמה סידורים. שהרי קיימא לך שאין חותמין בשתים. ואף מי שהורגל לחתום "על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה", ישנה את מנהגו כאמור. קלה)

בארצנו, שאין זה נוסח ברכה לדקדק בו כ"כ. ויר"ש יוצא ידי שניהם. ע"כ. ומ"מ אין להקפיד בזה כ"כ, וכמבואר.

ר"ח "שתעלנו בשמחה לארצנו", והיאך אומרים לארצנו. ויש מי שכתב דאף שהמנהג פשוט לומר באהבת עולם לארצנו, מ"מ בברהמ"ז עדיף לומר

נוסח "ונודה לך ה' אלהינו על הארץ ועל המחיה"

שפיר מעין חתימה סמוך לחתימה. והאבודרהם (סי' שעב) לא הזכיר בנוסח נודה לך וכו' שם ה'. וכ"כ הט"ז (סי' רח ס"ק יג), והמג"א (סי' רח ס"ק טז) שי"ל נודה לך על המחיה וכו'. ולא הזכירו לומר שם ה'. וכ"כ עוד אחרונים, ובהם הבאה"ט, וערוה"ש (סי' א), והמשנ"ב (סק"א), ובכה"ח (אות ז'), ובנתיבי עם (סי' רח), שי"ל מעין החתימה סמוך לחתימה, ולומר נודה לך על הארץ וכו'. אבל לא הזכירו לומר שם ה'. ובספר שערי ישועה (עמ' שד) כתב, שהרב מח"ס דברי שלום היה משמיט הזכרת שם ה' באמירת נודה לך וכו', מפני שאין אנו מכוונים בהזכרת שם ה' ובהזכרת אלהינו. ושם בהערה הביא מספר מעשה נסים (דף קיב) שהסמ"ק והרד"א והט"ז והמג"א והלבוש ושאר אחרונים לא גרסו תיבות אלו. וכ"כ הרב חסד לאלפים.

ואמנם בבא"ח (פר' מסעי אות א') כתב כדברי הסמ"ג, להזכיר שם ה' בנוסח נודה לך. וע"פ זה פשט המנהג בהרבה מקומות להזכיר שם ה' באמירת נודה לך וכו'. **ובזמנו**, כאשר הוצאנו לאור את הסידור חזו"ע (בשנת תשמ"ז) שאלנו למרן אאמו"ר זיע"א אם להזכיר שם ה' בנוסח נודה לך, והשיב לנו, דמאחר ורבים נהגו כהסמ"ג והרב בא"ח, א"צ לשנות ממה שהכל נהגו, בדבר שאין בו הכרח כ"כ, והנהוג כך רשאי להמשיך במנהגו. וראה מ"ש בזה בשו"ת ויען אברהם ח"א (סי' ג) וח"ב (סי' ט), ובשו"ת מנחת יהודה (אוי"ח סי' ח). **ובכרכת** מעין ג' י"ל ונברכך עליה בקדושה ובטהרה, וכן נהג הגרי"ז מבריסק זיע"א. ונתן לזה ביאור מדעת.

קלד) **בגמ'** ברכות (מד.) א"ל אביי לרב דימי מאי ניהו ברכה מעין שלש, א"ל, אפרי דעץ, על העץ ועל פרי העץ, ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו, לאכול מפריה ולשבוע מטובה, רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחך, ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו, והעלינו לתוכה ושמחנו בבנינה, כי אתה טוב ומטיב לכל, דחמשת המינין, על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה וכו'. וחותר על הארץ ועל המחיה. מיתתם במאי חתים וכו', רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה. ור' יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות. אמר רב עמרם ולא פליגי, הא לן והא להו וכו'. והטור (סי' רח) הביא לשון הגמ', והוסיף לומר כי אתה ה' טוב ומטיב לכל וכו', והרמב"ם כתב, יש שאין אומרים כי אתה טוב ומטיב, שלא תיקנו אלא מעין ג', ומיהו ישנו בכל הנוסחאות וקורין אותה מעין שלש, אע"פ שתקנה מעין ד', שאין קורין אותה אלא על שם ג' שהם דאורייתא וכו'. [וכמו שקורין לברכת הבינו מעין שמונה עשרה, אע"פ שיש תשע עשרה ברכות]. ובכ"י (שם) כתב, ונהגו העולם לאומרו. והיינו, שאומרים כי אתה ה' טוב ומטיב וכו'.

וכתב עוד הטור בשם ספר המצוות, שי"ל אחר כי אתה ה' טוב ומטיב לכל נודה לך על הארץ ועל המחיה וכו' כדי שיהיה מעין החתימה סמוך לחתימה. וא"א הרא"ש לא היה אומר נודה לך וכו'. ע"כ. ובכ"י שם ביאר טעמו של הרא"ש, מפני שמאחר שאומר סמוך לחתימה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה הוי

נוסח חתימת ברכת "על המחיה" - תשובה לדברי ספר ברכת ה'

המזון, ארץ דמפקא מזון, על הארץ ועל הפירות, ארץ דמפקא פירות. וה"ה לעל הארץ ועל המחיה, ארץ דמפקא

קלה) **בגמ'** ברכות (טט.) אמרו, גופא, רבי אומר אין חותמין בשתים. איתביה לוי לרבי על הארץ ועל

מני (מער' מ אות טז) ה"ד החס"ל שמפקק ג"כ על המנהג שחותמים בב', ונטה דעתו שלא לומר ועל הכלכלה, וכ"כ בספר שם חדש לפקפק ע"ו, ובכ"ז כתב שאין לזוז מן המנהג. ופירש בד' שם חדש שסיים עיין פאת השלחן לחתום על מזונותיה שכן סברת כ"פ. ועיין בברכ"י שכתב, דלא נהגו כן, וכתב דר"ל שאע"פ שמן הדין היה צריך לחתום על פירותיה [נראה שצ"ל מזונותיה], מ"מ המנהג עדיף. וכן לענין על הכלכלה, אע"פ שכפי הדין אין לאומרו, אין לזוז מהמנהג. עכ"ה. אולם אין פירושו מחזור, דנהי דגבי על מזונותיה כתב בברכ"י שלא נהגו כן, והיינו משום שרוה"פ כתבו על המחיה, וא"כ א"ז מן הדין לבטל המנהג, אדרבה כל הפוסקים כתבו מחיה, זולת הרב כפתור ופרח והאגודה, ומה דמות יערוך ל"על הכלכלה" שרוה"פ דחיה זולת יחידי. והאחרונים שתמכו יד לזה מפני שלא ראו דברי הראשונים. ואע"פ שהרב מהר"א מני סיים "שאפי" לא יהיה כן ד' הרב שם חדש, מ"מ כן נראה לי. וכ"כ בפת לחם בשם הלבוש". ע"כ. אין זה עיקר. ועיין להרב שמח נפש גאגין ביריעות האוהל (דף קג:) שכתב, שמנהג אר"י לחתום "על מחיתה" לבד. שכ"ד כל גדולי הפוסקים (וה"ד הפוסקים הנ"ל) ומרן, ודלא כהטור וש"פ שכתבו גם על הכלכלה. עש"ב. וכיון שכן המנהג כאן באר"י, הכי נקט", ואף אלה שעלו מארצות חו"ל ונהגו שם לחתום ועל הכלכלה, ישנו את מנהגם וינהגו כמנהג אר"י. ואפי' בחו"ל טוב ונכון לנהוג כן, [ואין בזה חשש משום שינוי מהמנהג, בדכמה דוכתי כתבו האחרונים לתקן הנוסחאות נגד המנהג, וגם הרב בא"ח כתב כן בכ"ד]. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ו (חידו"ס ל"ח אות א') בדין אין חותמין בשנים. ושוב נדפסו הדברים בתוספת בשו"ת יבי"א ח"ח (ס"י יא אות לא). [וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ז (ס"י רט), בכמה נוסחאות בברכה זו. ושם בח"ח (ס"י כא-כה). ושם בח"ה (ס"י לט) עמד ע"מ שלכאורה יש לשאול, למה אומרים [בנוסח האשכנזים] ובנה ירושלים ונאכל מפריה ונשבע מטובה, הא אין נוטעין גנות ופרדסים בירושלים].

ואמנם בספר ברכת ה' ח"ב (עמ' קיז) כתב לחלוק כדרכו בפשיטות ע"ד מרן אאמור' זיע"א, וכתב, שאותם הנוהגים לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה, רשאים להמשיך במנהגו אף לכתחלה. ושם בהערה ה"ד הרד"א (בהלכות ברכות שער השני) שכתב לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה. וכ"כ הראב"ן (ברכות ס"י קז) וכו'. ומ"ש בשו"ת יבי"א ח"ח (האר"ח ס"י יא אות לא) להעיר ע"מ שכתבו בסידורים ועל הכלכלה, שלא צדקו בזה, שעזבו נוסח רבותינו

מחיה]. ומבואר דאין לחתום בב' ענינים, שאין עושים מצות חבילות חבילות. וכ"ה בגמ' בכ"ד. ולפ"ז הנוסח הנכון לומר בחתימת הברכה "על הארץ ועל המחיה", ולהשמיט ועל הכלכלה שהוא ענין נוסף. ובאמת שכ"ה הנוסח בהר"ף הרמב"ם והרא"ש, והראב"יה, והאו"ז, והרוקח, ובספר הפרדס הגדול, ובפסקי ר"א מלונדריש, ובח"י הרא"ה, ובסמ"ג, ובס' המאורות, ובמחזור ויטרי, ובתשב"ץ. ובסידור רש"י (ס' קיג), ובשבולי הלקט (ס' קסא), וכתב שכן כתבו הלכות גדולות ורבינו האי גאון ז"ל, ורש"י ז"ל. [נאל בתניא רבתי ס"י כט גרס, על המחיה ועל הכלכלה]. וכ"כ מרן הבי"ב בס"י רח, בשם הסמ"ג, שחותם על הארץ ועל המחיה. ושכ"כ רבנו משה (הרמב"ם בסוף פ"ג מהל' ברכות). וכ"כ בה"ג לעיקר, ולא לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה. ע"כ. וכ"כ בש"ע (ס' רח סע"י יב). וכ"כ בשו"ת מעשה אברהם (ס' מא), שיש לפקפק על החותמים בשנים, שמלבד שהוא נגד מה שכתבו הר"ף הרא"ש והרמב"ם, כן כתבו גם בכפתור ופרח, והשל"ה, ועוד. וסיים, דכיון שכיום כן שגור בפיהם. וכ"כ הטור והלבוש והמג"א [והל"ק"ט ומרן החיד"א בברכ"י] סמכינן עלייהו. ע"ש. ובאמת, ק"ק דמה זו סמיכה אחר דבגמ' [בגירסא שהיתה לפני הראשונים] מובא ההיפך. וגם המשנ"ב בשעה"צ (ס' רח אות נב) דחה דברי המג"א שחותם בשנים כהטור והרד"א, וכתב, שהעיקר לחתום על המחיה. וה"ד הפוסקים הנז', ושכ"ד רבנו חננאל ורש"י, ושבוה"ל, והרי"א ז"ל, והרוקח, והכל בו והר"י והרשב"א בח"י. והתימה על הלבוש והמג"א שהביאו דברי הטור שהוא יחידי בזה. וברור שאילו ראו כל הני ראשונים לא היה אצלם ספק בדבר. ועל כ"פ להלכה שחותם על המחיה. ע"ש. ודבריו נאמנו מאד, וכ"ה גירסת הראב"יה בהל' ברכות (ס' קסא), והמאירי שם, והאו"ז (ס' קסא), ועיין בח"י הרא"ה על מסכת ברכות שכתב, שעל פירות אר"י חותם על המחיה ועל הכלכלה, ובהא לא ידעינן לאפרושי בין דידן לדידהו. עכ"ד. וע' ביפ"ל (שם סק"ז), ובספר זכרנו לחיים ח"ב (מער' ב אות ב) בשם הרב פחד יצחק, שכתב לחתום על המחיה לבד, שאין לחתום בשנים, ושכן הסכים הרב רוב דגן.

ומכאן העיר מרן אאמור' זיע"א (בכתב יד) על מ"ש בבא"ח (פר' מסעי אות א), שעל מיני מזונות של אר"י אומר על מחיתה ועל כלכלתה. ע"ש. ולפי האמור נכון שכל בעל נפש יחוש להפוסקים הנז' ויסיים "על המחיה" לבד. ומי שנהג לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה, יבטל מנהגו אחר ראותו כל הפוסקים הנז', וכך יפה לנהוג, אע"פ שבספר זכרונות אליהו

בשתיים. ושו"ר שהדבר מפורש בב"י שדעת גדולי הפוסקי שלא לחתום ועל הכלכלה. ע"כ. וזה כמו שנתבאר שיש חילוק גדול בין על המחיה ועל הכלכלה, לבין על המחיה ועל הפירות. דהתם היינו ארץ דמפקא מחיה ופירות. אבל כלכלה ענין אחר הוא.

וממוצא דבר יש ללמוד מזה, דחילופי הגירסאות לפנינו בראשונים, אינו ענין של גירסא בעלמא, אלא קפידא יש בדבר, ולהגורסים על הארץ ועל המחיה בלבד, היינו בדוקא, שלא לומר ועל הכלכלה. וע"ע בהליכ"ע ח"ב (עמ' קכא) שהביא מ"ש הרב זכרנו לחיים ח"ב (מער' ב' אות ב') בשם הרב פחד יצחק שאין לחתום אלא על המחיה בלבד, כי אין לחתום בשתיים. ושכן הסכים הרב רוב דגן. ע"ש. וכ"כ בספר נתיבי עם (סי' רח) שאין לחתום ועל הכלכלה משום שאין חותמין בשתיים. ע"ש. ולדבריהם בודאי דל"ד לחתימת הכרכה, על הארץ ועל המחיה ועל הפירות, דחילוק גדול יש ביניהם, וכמבואר. ומחיה דבר אחד וכלכלה דבר אחד. והראוני בפ"ע עץ יוסף שבסידורו אוצר התפלות ח"א (עמ' רמו) שפ"י דמחיה היינו פונסה בדברים הכרחיים, וכלכלה היינו במותרות. ואמנם הראשונים החולקים וגורסים על המחיה ועל הכלכלה, צ"ל דס"ל דהוא ענין אחד, וגם כלכלה היינו מזון. וכמו שתירגם המתרגם (בראשית מה, יא) וכלכלתי, "ואזון".

ולכן אע"פ שמצינו לכמה ראשונים שכתבו לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה, אין לנו אלא גירסת עמודי ההוראה הרי"ף הרמב"ם והרא"ש והש"ע, וכיון דחזונו שיש קפידא שלא לחתום ועל הכלכלה, בודאי שאין להורות "לכתחלה" לחתום ועל הכלכלה. ותמיהני היאך כתב בברכת ה' שיכולים להמשיך במנהגם לכתחלה, והיאך פליג ע"ד מי שגדול בדבר שעמודי ההוראה והש"ע הנ"ל ס"ל שאין לעשות כן.

ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (תרי"ג מצוות, תולדות המחבר) שנהג לסיים על הארץ ועל המחיה, ולא היה אומר ועל הכלכלה, וכ"ה בבה"ג, וע"ז הסכים גם הגר"א, וכ"ה בשל"ה. ובסידור התניא. ע"ש.

גם החזו"א בספר דינים והנהגות (פ"ז אות ב') כתב לומר על הארץ ועל המחיה, ולא לחתום ועל הכלכלה. וכ"ד הרב אול"צ בח"ב (עמ' שח אות מה), שבכרכה מעין שלש יש לחתום על הארץ ועל המחיה, ולא להוסיף על הכלכלה. כיון שאין לחתום בשתיים. וכ"כ הב"י שכן גירסת בה"ג והרמב"ם והסמ"ג, וכן המנהג. ע"ש. וכ"ז דלא כמ"ש בברכת ה' הנ"ל.

הראשונים ותפסו נוסחא שיש לפקפק בה משום אין חותמין בשתיים. ובספר ילקו"י ברכות (סי' רח הע' כה, עמ' תקא) הוסיף שנוסחא זו היא נגד הגמ'. ע"ש. אולם, כיון שהטור והרד"א כתבו בפירוש נוסחא זו, איך אפשר לומר שלא שתו לבם הטהור דה"ל חותם בשתיים, או דהוי נגד גמ' מפורשת. וע"כ לומר שגרסו בגמ' ועל הכלכלה. ע"ש. ונמשך אחריו בהל"ב.

ואנא דאמרי, בודאי דמסתבר שלהטור והרד"א היתה גירסא אחרת בגמ', אך מה שכתבנו בילקו"י שזה נגד הגמ', היינו לפי הגירסא של עמודי ההוראה, הרי"ף הרא"ש והרמב"ם, ומרן הש"ע (סי' רח סעי' יב), שאנו הולכים תמיד בעקבות עמודי ההוראה, ולדעתם ולפי גירסתם הרי זה נגד הגמ'. ואם יחתום על המחיה ועל הכלכלה הוי חותם בשתיים. וכ"ד הראב"י, האו"ז, הרוקח, בספר הפרדס, בפסקי רבי אליהו מלונדריש, הסמ"ג, הרא"ה, המאורות, מחזור ויטרי, תשב"ץ, ועוד. ואין זה מסתבר לומר שבכל דוכתא שנמצא דעת חולקים נימא שיכולים להמשיך במנהגם "אף לכתחלה", שהרי יש בידינו כללי ההוראה, וכיון שעמודי ההוראה כתבו נוסח על הארץ ועל המחיה, לדעתם אם מוסיף ועל הכלכלה הוי נגד הגמ', והו"ל חותם בשתיים. נהו היתה כוונתינו בילקו"י לומר דהוי חותם בשתיים, והיינו לדעת עמודי ההוראה. אבל איה"נ בודאי שלדעת החולקים צ"ל דלא חשיב כחותם בשתיים. אבל למעשה אין לנו אלא בעלי ההוראה. ומה לנו לחפש בדברי שאר הפוסקים ולהאריך בציטוט דבריהם אחר שיש לנו עמודי ההוראה שכתבו בפירוש לחתום רק על הארץ ועל המחיה. ואילו היה כותב שהנוהגים כן יש להם ע"מ לסמוך וא"צ לגעור בהם, אולי היה מקום לדבריו, אבל לכתוב שאף לכתחלה ימשיכו במנהגם נגד בעלי ההוראה, זה אינו.

והן אמת שהיה מי שרצה לומר דגם מצד הסברא אין זה בכלל אין חותמין בשתיים, ודימה זאת למה שאנו חותמין על הארץ על המחיה ועל הפירות. [במי שאכל גם פת הבאה בכיסנין וגם מפירות ז' המינים], והיאך אנו חותמין כן, וע"כ דהביאור הוא, על הארץ שמוציאה מחיה, ומוציאה פירות, והכל ענין אחד הוא, ואינו בכלל אין חותמין בשתיים.

אולם בשו"ת יבי"א ח"ח (תאו"ח סי' יא אות לא) הביא מ"ש בחדס לאלפים (סי' רח אות יא), דלפי פירוש תיבת כלכלה, יראה לי שאין לחתום ועל הכלכלה, שהרי אמרו בש"ס אין חותמין בשתיים. והקשו, והרי חותמין על הארץ ועל הפירות, ותיצו דר"ל ארץ דמפקא פירות. וזה לא שייך לתרץ גבי כלכלה, והו"ל חותם

קלו. בנוסח ה"לשם יחוד" שאומרים קודם ספירת העומר, צריך לומר: הריני בא לקיים מצות ספירת העומר, ולא לומר "מצות עשה", כי לדעת רוב הראשונים ומרן השלחן ערוך, ספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, ואם כן היאך יאמר הריני בא לקיים מצות עשה. ועל כגון זה נאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. קלו)

קלוז. בנוסח ספירת העומר צריך לומר "היום יום אחד לעומר" ולא בעומר. קלוז)

קלח. בנוסח ברכת העירוב יש לומר: אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב. ואם עושה עירובי תבשילין ועירובי חצרות בבת אחת, יברך על מצות עירובין. ואם בירך אקב"ו על מצות עירוב יצא ידי חובה לשניהם. קלח)

קלט. בנוסח ברכת המזון בבית האבל יש לחתום: "מנחם ציון בבנין ירושלים", אך החותם מנחם אבלים בבנין ירושלים, כפי נוסח הסידורים, אין למחות בידו. ובשבת כשסועד עם אחרים, אף על פי שמברכים ברכת המזון בלחש, לא יחתום כדרך שחותם בחול, שאין להראות אבילות בפרהסיא בשבת. קלט)

קמ. נוסח ברכת האילנות הוא: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם. קמ)

קמא. בברכת בורא נפשות יש לומר: וחסרונן, ולא וחסרונם. ומנהגינו לומר "על כל מה שבראת", (בת) ולא "על כל מה שברא". וחותם "ברוך חי העולמים" בלי שם ומלכות. ומנהגינו לחתום "ברוך חי העולמים" בניקוד פת"ח. קמא)

אומר ברוך אקב"ו על המצות. ר' יהודה אומר מברך על כל מצוה ומצוה בפני עצמה. ופסקו בגמ' שם כרבי יהודה, משום שכל דבר ודבר תן לו מעין ברכותיו. אך י"ל דשאני גבי עירוב ששניהם ענין אחד הוא של עירוב, ולכן יש לפוטרום בברכה אחת. וראה בחזו"ע יו"ט (עמ' רפו).

קלט ילקו"י אבלות (סי' יג הע' יז עמ' רפז).

קמ ילקו"י פסח כך א' (דיני ברכת האילנות הער' א').

קלו) ילקו"י ספיה"ע (עמ' קו). עין יצחק ח"ג (עמ' רמה).

קלוז) ילקו"י מועדים (הלכות ספירת העומר). ילקו"י על ספירת העומר (עמ' קפו). חזו"ע יו"ט (עמ' ריט אות ח'). והוא ע"פ האר"י ז"ל בשעה"כ (דף פה ע"ד). וכ"כ בשו"ת הרשב"א (ס' תנו), והר"ן (סוף פסחים). וכ"כ בס' מאורי אור (עוד למועד דף לא:). ובכה"ח (ס' תפט אות לב). קלח) בסוכה (מו). איתא, היו לפניו מצוות הרבה

בנוסח ברכת "בורא נפשות רבות"

ה"א) מובא שחותמים בברכה זו ברוך אתה ה' חי העולמים. וכ"ד התוס' (ברכות לו. ד"ה בורא). וכן היה נוהג הרא"ש ז"ל, כמ"ש בטור (סי' רז). וכ"ד המרדכי (שם סי' קנא). אבל בספר הפרדס לרש"י (סי' קטז). וכ"ד הגר"א. אבל בספר המנהיג (הל' פסח סי' סז) כתב בשם רב עמרם גאון, שאין חותמין בברכה זו. וכ"כ הרמב"ם בתשו' (פאר הדור, סי' קא), דברכת בורא נפשות רבות אין בה חתימה, כאשר הוזכר נוסחתה בחבורינו הגדול. ויע"ש בהערות מ"ש להעיר, דלא נמצא כן ברמב"ם שלפנינו, וזלת בפי המשניות פ"ו דברכות מ"ח, וע"ש שציין לעוד ראשונים מ"ש בזה. ובבב"י (שם) ה"ד רבינו ירוחם (נתיב טז ח"ג) שאין חותמין בברכה זו לומר ברוך אתה

קמא) מה שכתבנו לומר וחסרונן, כ"כ במחזור ויטרי (סי' עא). והנה בבא"ח (פר' מטות אות טז) כתב בנוסח בורא נפשות, שאומרים וחסרונם על כל מה וכו'. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"ב (שם): הנה יש להגיה "וחסרונן", שהרי חזרו על מלת נפשות שהן לשון נקבה, ודלא כמ"ש המשנ"ב (סי' רז סק"ג) עפ"ד הפמ"ג לומר "וחסרונם", דליתא. וע' ביש סדר למשנה (פ"ו דברכות) שכתב ג"כ שצ"ל וחסרונן באות נ' סופית. שכן כתבו רוב הגדולים ככולם, וכן נכון לכל הפירושים, ואין לומר וחסרונם. וכ"כ בנתיבי עם. וכן עיקר. וע"ע בכה"ח (סי' רז סק"ג).

ומה שכתבנו לגבי נוסח החתימה, הנה בירושלמי (פ"ו

ומה שכתבנו שאומרים "על כל מה שבראת", (בת) ולא על כל מה שברא, כן הוא בצידה לדרך (מאמר א כלל ג' פכ"ד), ובארחות חיים (הל' ברכות סי' ג'), ובכלבו (הל' ברכות סי' פו), ובראב"ן (סי' קצ), ובספר המנהגות, ובסמ"ק (סי' קנא), ובטור (סי' רו), ובכ"י שם, ובמג"א שם, ובש"ע הגר"ז, ובבא"ח, ובהגהות מהר"א אזולאי לספר הלבוש (סי' רו אות א'), וע"ע בא"ר שם.

אם חותמין "חי העולמים" בצירי או בפתח

ועיין בספר שלחן גבוה (סי' נג סעי' א'), שכתב לענין ברכת ישתבח, שיאמר חי העולמים בפת"ח, שכך הוא לפי הקבלה האמתית, ומקובל מפי רבינו שמעלקא, שהאומר חי בצירי מחרף ומגדף, וכ"ה במשנת חסידים דהיינו חירוף וגידוף, וכן בברוך שאמר, וכן בכל מקום. ע"כ. ובהערות וציונים שם ציין לספר אבן ספיר ח"א (דף נו). בחדרי תימן, שמספר, שכאשר אמר חי בצירי אמר לו שהרי זה מחרף ומגדף. וראה גם מש"כ שם בסי' רו סעי' ב. וראה עוד בשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' כה, דף יט).

ומרן אאמו"ר זיע"א אמר לי, דהמנהג לחתום בפת"ח. וראה בשו"ת ויצבור יוסף בר ח"א (פרק ו'), שהאריך בזה, והוכיח שגם מה שנאמר בפסוק וישבע בחי העולם, היינו בניקוד פת"ח, ולא בצירי, וממילא בודאי שגם כאן צ"ל בפת"ח, והוכיח כן מדברי הראשונים שהביאו הפסוק הגז' עם עוד פסוקים שכולם בניקוד פת"ח. וע"ע בשו"ת ישיב משה ח"א (סי' קמז), ובשו"ת וישיב אברהם (סי' ד).

שוב הראוני בשו"ת שמן רוקח למהר"א רוקח ז"ל, חבירו של הנו"ב (מהדורא תליתאה חא"ח סי' לב אות ב') שנשאל בזה, והביא מספר חק נתן לחכם ספרדי שכתב, דצ"ל חי בפת"ח. והרב חק נתן הביא כמה ראיות לכך. וכן המדקדק הגדול הרב המפורסם מו"ה מרדכי אב"ד דיסלדראף (בסדר התפלה שלו) כתב, שהוא אמר בפת"ח. ושוב ה"ד הרב יוסף אומץ ומסיק כוותיה. עכת"ד הרב שמן רוקח.

וכתב ביפ"ל הנ"ל, דכל לגבי דידן דנהגנו לומר בפתח אין לנו לזוז ממנהגינו ומנהג אבותינו, כיון דיש לנו על מי לסמוך, דיש אתנו שלמים וכן רבים שכתבו לאומרו בפתח, שהוא ע"פ ספר הזוהר, וכ"ה הנוסח השגור בפי כל למגדול ועד קטן, לומר חי העולמים בפת"ח, בין בברכת ברוך שאמר ובין בישתבח ובין בברכת בורא נפשות. ויש קצת סמך לזה מהגמ' מנחות (כ"ט): חטרי להו לגגיה דחית, כלומר חי הוא ברומו של עולם. ע"כ. וראה עוד בילקו"י ברכות (סי' רו הע'

ה'). וכ"כ בתשובת הרשב"א ח"א (סי' קמט). וכ"ה דעת רבינו יונה, שכיון שזה מטבע קצר, וגם לא הוזכר בתלמוד לא נחתום בשם מספק. וכ"פ מרן בש"ע שם. וכתב במגן גיבורים שכ"ה מנהג העולם. והובא במשנ"ב (סי' רו). וכן הביא בכה"ח (סק"ב) בשם כמה פוסקים. וכ"ד החזו"א שהובא בספר דינים והנהגות מהחזו"א (פ"ז אות ג').

ואם חותמין חי העולמים בצירי או בפתח, ושם הובא דעת תוס' יו"ט (סוף מס' תמיד) שהנכון לומר חי העולמים בצירי. והוא כענין שנאמר וישבע בחי העולם ויהיה ענינו חיים של העולמים, והוא השי"ת שהוא חיותו של העולמים. משא"כ חי בפתח יהיה ענינו העולם שהוא חי, ואין העולם עצמו חי על צד האמת, וזה דעת הרמב"ם (פ"ב מהל' יסודי התורה ה"י) וכו'. וכ"ד הראב"ע, הרד"ק, האבודרהם, הראב"ד, הרמב"ן, התוס' והמאירי, הרב עיקרי הד"ט (סי' ד' אות ג') בשם ספר ישרש יעקב, הגר"א, המג"א, הרב בית דוד, הרב אור חדש, הרב קנאת סופרים. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' רי סק"א) משם הרב ת"י. גם בס' פרי עץ חיים למהרח"ו (שער הזמירות דף כג) כתב, כתבו המקובלים הראשונים, כל האומר חי העולמים בפת"ח הוא טעות גדול, כי חי הוא חוץ מן העולמים. אבל האומר חי בצירי הוא מחבר המדות שהם חו"ב ביחוד, לכן צ"ל חי העולמים בצירי. והוא הנכון. והוא כדעת הרב בית עובד (אות ז').

אבל המהר"י חאגיז בעץ החיים כתב, שאין לשבש הספרים שכתוב חי בפת"ח, וכן הגירסא בפה כל אדם, ויהיה חי העולמים כמו המלך המשפט. וכ"ד הא"ר, וכתב שאף הרב תי"ט חזר בו. גם הרב אדני פז כתב, דצ"ל חי בפת"ח. וכן משמע ברמב"ם הנ"ל, וכמ"ש ביפ"ל (סי' נד סק"ב). וכ"כ במו"ק, וכ"ה גם בספרו שו"ת שאלת יעב"ץ (סי' קמא), והוכיח שם שיש לסיים בברכת הזמירות שלאחריהן בנקודת פתח תחת החי"ת, ולא בצירי, ושכן העידו בפניו בשם מהר"ל מפרגא, רבו של הרב תוי"ט. וששמע שגם הרב תוי"ט הודה לדברי רבו וחזר בו ממ"ש. ושכן משמע מהזוהר (תולדות דף קלה): ועוד. וכ"ה בספר החייט בשם הרב שערי צדק. ועיין בברכ"י (סי' רו סק"א), ובשו"ת יוסף אומץ (סי' יו"ד), שדעתו לאומרה בפת"ח. וכ"פ בשע"ת (סק"ב), וכן הכריח מהר"י לימברווז. וכ"ד הרב עמק המלך. וכ"פ בשע"ת. וכן הוכיח בספר יפ"ל (סי' נד אות ב), מדברי הרמב"ם (הנ"ל), לומר בפת"ח. והביא שם שע"פ הדקדוק וע"פ הסוד צ"ל בפת"ח. וכ"פ בכה"ח (סק"ג).

קמב. מנהגינו לחתום בברכת הגפן, בורא פרי הגפן, הגימ"ל בניקוד סגו"ל. ואין לשנות ולומר הגפן, הגימ"ל בניקוד קמ"ץ. קמב)

קמג. יש לומר בורא פרי הגפן, אות פ' דגושה. קמג)

קמד. מנהגינו לומר בנוסף ברכת האירוסין "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות [ואין אומרים והבדילנו] ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה בקידושין, ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל על ידי חופה בקידושין". ויאמר בקידושין "בית" רפה בלא דגש, שישמע כאומר "וקידושין". והאומרים על ידי חופה וקידושין יש להם על מה שיסמוכו. קמד)

קמה. אם אבי הבן מל את בנו בעצמו, מנהגינו לברך "על המילה", ולא משנים מנוסח מטבע הברכה לברך "למול את הבן". וכן פשט המנהג. ומכל מקום בדיעבד אם בירך למול את הבן, אינו מעכב. קמה)

קמו. בברכת אשר קידש שאחר המילה נהגו לומר אשר קידש ידיד מבטן, אל חי חלקנו צורנו, צנה להציל ידידות שארנו משחת וכו'. קמו)

קמז. לפני שמפרישים חלה מברכים: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש חלה תרומה". קמז)

קמח. קודם שיקבע את המזווה בפתח יש לברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו "לקבוע מזווה". וגם כשקובע כמה מזוזות בכמה פתחים, אין לו לשנות ממטבע הברכה, ויברך בלשון יחיד. ואם טעה ויברך "על מצות מזווה", יצא. ויכול בעל הבית לכבד את הרב שיקבע מזווה, ואז הרב יברך על קביעת מזווה, ורק כשבעל הבית בעצמו קובע את המזווה מברך לקבוע מזווה. וכן בשאר המצוות, כגון העושה מעקה לעצמו מברך אשר קדשנו וכו' לעשות מעקה. ואם פועל ישראל עושה מעקה לאחרים, יברך אשר קדשנו וכו' על עשיית מעקה, וכן כל כיוצא בזה. [והעיקר לדינא שיש לברך בשם ומלכות על קביעת המעקה]. קמח)

קמה) ילקו"י שובע שמחות ח"ב (הלכות מילה עמ"ג נה). ומתי מברכים בלמ"ד ומתי בעל, ראה בילקו"י פסח כרך א' (דיני בדיקת חמץ, עמ"ג שלה).

קמו) ילקו"י שובע שמחות ח"ב (עמ"ג עג).

קמז) ילקו"י שבת כרך א' חלק ראשון (ס"י רמב עמ"ג צ'). ובאוצר דינים לאשה ולבת (עמ"ג תרעא).

כ"ד"ה ואם, עמ"ג תעא). והמנהג לומר בפתח, וכיון שגם למנהגינו יש מקור נרחב, א"צ לשנות המנהג ככה"ג.

קמב) ילקו"י שבת כרך א' חלק שלישי (ס"י רעא הע' צט, עמ"ג תלה).

קמג) ילקו"י שם (ס"י רעא הע' ק' עמ"ג תלו).

קמד) ילקו"י שובע שמחות ח"א (פ"ו עמ"ג קנו).

נוסח הברכה בקביעת מזווה ומעקה

בכמה דוכתי. אולם אחר שנים יצא לאור הליכ"ע ח"ז, ושם (עמ"ג קעה) מבואר שיש לברך על קביעת המעקה, וכדעת רוב הראשונים, והדר ביה משמועתו הראשונה, ומשנה אחרונה עיקר.

קמח) ילקו"י שובע שמחות ח"א (עמ"ג תרי הע' פ). ומה שכתבנו שיש לברך על קביעת המעקה, הנה במשך שנים הורה מרן אאמו"ר זיע"א שבמקום שאין מנהג ברור אין לברך על המעקה. וכך כתבנו בילקו"י בשמו

קמט. פירות שיש בהם ריח טוב, מברך עליהם "הנותן ריח טוב בפירות", ואף על פי שיש נוסחאות אחרות בכרכה זו, אשר נתן ריח טוב, אין להימנע משום כך מלהריח בפירות שיש בהם ריח טוב, ואדרבה, ראוי לו לאדם שיריח מהם ויברך עליהם. (קמט)

קנ. נוסח ברכת הגומל היא: "הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב" והאות וא"ו שבתוכה טוב יש שניקדוה בחולם, ויש שניקדוה בשוורוק. וכן מנהגינו לאומרה בשוורוק. [ומכל מקום מי שבירך כל טוב בניקוד חול"ם, אין צריך להעיר לו, ובודאי לא ברבים]. (קנ)

נוסח ברכת "הנותן ריח טוב בפירות"

והנה כיו"ב שמענו בברה"ש, בברכת הנותן לשכוי בינה, שאף בזה הנוסחא בגמ' שלפנינו ובדברי הרי"ף והרא"ש וספר המנהיג והכל בו "אשר נתן לשכוי בינה", ובכל הסידורים נדפס הנותן לשכוי בינה, וכל העולם שגור בפיהם הנותן לשכוי בינה, אע"פ שלשון הכתוב מסייע לנוסחא אשר נתן, וא"כ אין להקפיד על נוסח הברכה בזה, וה"ה בברכת ריח טוב של הפירות. ואע"פ שיש לחלק בין ברכת הנותן לשכוי בינה שהיא ברכה המוטלת על כל אחד מישאל לברך אותה עם כל ברכה"ש, לבין ברכת הריח שאינה הכרחית, מ"מ כיון שנראה שאין להקפיד על נוסח אשר נתן, ששני הנוסחאות ענין אחד להם, וכעין מ"ש הלחם חמודות (פ"ו דברכות אות עב) בנוסח ברכת אשר נתן שבתות למנוחה (במי ששכח רצה והחליצו). ובברכה"ת אמרי' לתרווייהו, אשר נתן לנו תורתו תורת אמת וכו', ברוך אתה ה' נותן התורה. ואין כאן משום שינוי מטבע הברכות, כמ"ש כיו"ב בשו"ת הרשב"ץ ח"ג (סי' רמז). וכן מוכח מדברי הרשב"א בחי' ברכות (יא). וכן בחי' הרא"ה (ברכות יא). וכן בהל' ברכות להריטב"א. וע"ע בפסקי הרשב"ץ לברכות (יא. עמ' מה ומז).

נוסח ברכת הגומל

לר"י בר"י יקר, ספר צרור החיים (דרך שני סי' כ), ובפסקי הרי"ד, ובספר הנייר. וע' בספר ארחות חיים להרא"מ מלוניל (הלכות שני וחמישי סי' כד), כתב הנוסח: הגומל לחייבים טובות שגמלני כרחמיו וכרוב חסדיו. **ומנהגינו לברך "הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב"**, שכן הנוסח ברמב"ם (הל' ברכות פ"י ה"ה, ברוב כתבי היד), ובספר האשכול (הל' ברכת ההודאה), ובמנורת המאור (נר שלישי סי' קכב), ובצידה לדרך (מאמר ראשון כלל שלישי פרק כח), וברד"א (בהל' ברכות שער שמיני), ובחי' הרא"ה, ובסמ"ק (הל' חנוכה סי' קמו), ובסידור הרשב"ן, ובטוש"ע (סי' ריט). וכן הסכימו מרן החיד"א בכרכ"ל, ובחסד לאלפים, ובקש"ע (גנצפריד סי' סא ס"א), ובבא"ח

(קמט) **בבא"ח** (פ"ר ואתחנן אות טו) כתב: מיהו בספרי רב פעלים [ח"ב סי' לה] כתבתי, שאנשי מעשה נמנעים מלהריח כלל בפירות שיש בהם ריח טוב, אפי' אינם רוצים לאוכלו אלא רק להריח בו, מפני שיש מחלוקת בנוסח הברכה, כי מרן בש"ע (סי' רטז) וסיעתו כתבו לברך "הנותן ריח טוב בפירות", והא"ר (שם סק"ה) כתב הנוסח בשם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור, לברך אשר נתן ריח טוב בפירות, וי"א שיש קפידא בין שתי הנוסחאות הנ"ל, לפיכך נמנעים מלהריח בשום פרי בשביל המבוכה שיש בנוסח הברכה, כיון שאין הנאה זו הכרחית. ע"כ. והנה מ"ש שנוסח הרי"ף וכו' אשר נתן ריח וכו', הנה יש להגיה בדבריו "שנתן ריח טוב" שכן הוא הנוסח בראשונים הנז', וכ"ה נוסח הרד"א (עמ' שפא בדפוחי). ומרן אאמור"ר זיע"א כתב בהליכ"ע ח"ב (עמ' קע): ואנא דאמרי אדרבה האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דברכות, שהרי יש כמה פירות שיש בריח שלהם הנאה מרובה, והא ודאי דבכה"ג אין הנוסח מעכב, ואין לצער עצמו להמנע מהריח טוב שבהם, וכעין מ"ש בירושלמי (סוף קידושין) עתיד אדם ליתן את הדין ע"מ שראתה עינו ולא אכל.

(קנ) **ילקו"י** (ברכות סי' ריט). ובתוספת דברים כאן: הנה בגמ' ברכות (נד:) אמרו, אמר רב יהודה אמר רב ארבעה צריכין להודות וכו', מאי מברך, אמר רב יהודה ברוך גומל חסדים טובים. ע"כ. וכן הגירסא ברוקח (סי' שמג). אך הראב"ן (סי' קצז) גרס גומל חסדים לחייבין, ובראבי"ה (סי' קצז) גרס גומל חסדים טובים לחייבין שגמלני כל טוב, וכן הגירסא בלבוש (סי' ריט), וכן הביא בספר שולחן הטהור בשם רבו. **ולעומתם** מצינו ראשונים שגרסו "הגומל לחייבין טובות" ותו לא מידי, והם המאירי שם, הסמ"ג (עשין כז), הרי"א, הכלבו, ספר הבתים (הל' ברכות שער יב סי'), ספר אהל מועד (שער הברכות דרך ג'), פירוש התפילות

קנא. בנוסח שעונים הקהל יש נוסחאות רבות, שיש אומרים: האל שגמלך כל טוב, הוא יגמלך כל טוב סלה. ויש אומרים: מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה. קנא

והרא"ש, הגומל לחייבים טובות וכו', ואע"פ שהנוסחא בגמ' בספרים שלנו היא ברוך גומל חסדים טובים, גירסת הני רבוותא עיקר. וכתב מרן הזיד"א שם, שכן עיקר, ודלא כנוסח הלבוש. [ועיין בשו"ת איתן האזרחי (סי' ג), מ"ש בענין שינוי הנוסחא בברכת הגומל. וע"ע בשו"ת מכתבי תורה להרבי מגור (סי' ג).].

ומה שכתבנו בענין ניקוד אות וא"ו, הנה ככה"ח (סי' ריט אות טז) כתב, שצ"ל תיבת טוב בחול"ם, מפני שהיא סוף ברכה, ואינה סמוכה לתיבה שאחריה. אולם בספר נתיבי עם כתב לאומרה בשורוק. וכ"כ בסידור עוד יוסף חי (מהדורה חמישית בקוני' גירסא בעלמא שבסוף הסידור עמ' ג') שצריך לאומרה בשורוק, ול"ד לברהמ"ז שנהגו הספרדים לומר תיבת טוב שבסוף ברכה רביעת בחול"ם. [ומ"מ מי שבירך כל טוב בניקוד חול"ם, א"צ להעיר לו, ובודאי לא ברכים].

נוסח שהקהל עונים אחר ברכת הגומל

י. ובארחות חיים להר"א מלוניל (הל' שני וחמישי סעי' כד) כתב: צור אשר גמלך כל טוב, הוא יגמלך חן וחסד סלה אמן.

יא. ובלבוש (סי' ריט ס"ב) כתב: אשר גמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה.

יב. ובסידור בית עובד ובסידור תפלת החדש (תרמב) ובסידור חוקת עולם כתבו: האל אשר גמלך כל טוב וחסד וחסד וחמלה יתברך ויתרומם על כל ברכה ותהלה הוא ברחמיו ישמרך ויגמלך לעד כל טוב נצח סלה.

יג. ובספר סדר ברכות (לפני למעלה מארבע מאות שנה) כתב: מי שגמלך טוב יגמלך כל טוב סלה.

יד. ובבא"ח (שנה ראשונה פר' עקב אות א') כתב: האל שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה, עכ"ל. והוא הנוסח הנפוץ בכמה קהילות.

טו. ובספר צידה לדרך (מאמר ראשון כלל שלישי פכ"ח) כתב: מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה. וכ"ה הנוסח בש"ע (סי' ריט ס"ב), וכ"כ בקש"ע של הרב טולידאנו (סי' קד ס"א).

ומאחר ומצינו בזה כ"כ הרבה שינויים בראשונים, נראה לתפוס עיקר כנוסח שהובא בש"ע. [וכתב המג"א, שאם הצבור לא אמרו נוסח זה, אינו מעכב].

(שנה ראשונה פר' עקב אות א'), ובכה"ח (סי' ריט), וכן הנוסח בסידור הגאונים והמקובלים, ובסידור אוצר התפילות, ובסידור עבודת ישראל, ובסידור בית עובד, ובסידור חקת עולם (תרנ"ג), ובסידור תפלת החדוש, ועוד.

ומצינו לכמה ראשונים שגרסו כן אך בשינויים קטנים, והם הרא"ש והרי"ף בברכות שם, שגרסו גומל ללא ה'. והר"י מלוניל גרס ושגמלנו (בלשון רבים ובתוספת ואו). ובה"ג גרס "כי גמלנו", ורבינו ירוחם (נתיב יג בחלק השני) גרס אשר גמלני, ובספר מצוות זמניות (כהל' ברכות שער ט') גרס "אשר גמלני טוב", ובספר המאורות גרס "שגמלני טוב", וכ"ה במקצת כתבי יד של הרמב"ם הנ"ל. וכן הביא בסידור תכלאל עץ חיים בשם הרמב"ם, ספר סדר ברכות (לפני כ- 400 שנה) שגרס "שגמלני הטוב".

וכתב מרן הב"י (סי' ריט), שהגירסא בהרי"ף הרמב"ם

קנא הנה נוסח זה שהקהל עונים אחר ברכת הגומל, אינו מוזכר בגמ', אלא בראשונים, ומצינו בזה כמה וכמה נוסחאות, כדלהלן:

א. הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ח) כתב: שגמלך טוב הוא יגמלך סלה. וכ"ה בסידור תכלאל עץ חיים.

ב. והרד"א (הל' ברכות שער שמיני) כתב: אשר גמלך כל טוב חן וחסד וחמלה, הוא ברחמיו יגמלך כל טוב סלה.

ג. ובטור (סי' ריט ס"ב) כתב: אשר גמלך כל טוב סלה. וכ"ה בספר מצוות זמניות (הל' ברכות שער ט').

ד. ובכלבו (הל' ברכות סי' פז) כתב: צור שגמלך הוא יגמלך סלה.

ה. ובספר הבתים (הל' ברכות שער יב ס"ז) כתב: כשם שגמלך טוב כן יגמלך סלה.

ו. ובפירוש התפלות לר' יהודה ב"ר יקר כתב: מי שגמלך הוא יגמלך סלה כן יהי רצון.

ז. ובסמ"ג (עשין כז) כתב: מי שגמלך טוב הוא יגמלך סלה.

ח. ודומה לזה כתב הסמ"ק (הל' חנוכה סי' קמו): מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה. וכ"כ בקצור ש"ע (בנצפריד סי' סא ס"א).

ט. ובספר הנייר גרס מי שגמלך כל טוב יגמלך סלה אמן.

קנב. נוסח הזימון אצלינו הוא: הב לן ונברוך למלכא עילאה קדישא, ועונים שמים, ואומר המזמן: ברשות מלכא עילאה קדישא, [ובשבת מוסיפים וברשות שבת מלכתא], וברשות מורי ורבותי [המסובים], נברך שאכלנו משלו, ועונים: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו וכו', ואם היו המסובים עשרה מוסיף אלהינו, ואומר: נברך אלהינו שאכלנו משלו. והאומר נברך לאלהינו, יש ללמדו הנוסח הנכון נברך אלהינו לבל יוסיף לומר באות ל'. קנב)

נוסח הזימון

משבחים (פרש"י, ל"ה אנו מודים שהוא אלהינו, ולך אנו משבחים שאתה חביב לפניו לכפר עלינו. מודים, לאו לשון הוד, אלא לשון תודה, שאנו מודים בו ולא כופרים).

וראיתי להגר"י זריהן בשו"ת בכורי יעקב (סי' יב) שגם הוא נחית ליישב קושית הרב יפ"ל על המנהג שפותחים בזימון הב לן ונברוך למלכא עילאה קדישא וכו', דלא הוי כמשתף שם שמים ודבר אחר, וכמ"ש התוס' סנהדרין דדוקא במידי דאלהות קפדינן, ושכ"כ בשו"ת בית יעקב (בסי' קמב) על מה שרגילים העולם לומר לחבר, אני בעורך וה' תחלה, שאין בזה איסור כלל משום משתף שם שמים ודבר אחר, כמ"ש התוס' דהיינו דוקא במידי דאלהות. והרב המחבר שם כתב לדחותו מכה היא דסוכה (מה:): ופרש"י, דמשמע שאם היה פירוש מודים לשון הוד ושבת היה אסור גם שאינו במידי דאלהות, שהשיתוף אסור בכל לשון מדרבנן מיהא, ושכ"כ בספר משנת חכמים, שהרבה בני אדם טועים לומר שבה לאל יתברך ולפלוני שעשו הטובה וכו', דהוי כמשתף שם שמים ודבר אחר, ואע"פ שכתבו התוס' דהיינו דוקא במידי דאלהות, מ"מ נראה שאסור מדרבנן, מ"מ בסוכה (מה:): וכו'. אלמא דבכל מידי דשבת וקילוס אסור לשתף. ושכ"כ בס' יד דוד בדעת רש"י. עכת"ד.

ובספר זב"צ ח"ב (סי' קטו ס"ק קמט) הביא בשם הרב בני יששכר, שהאומר למי שעשה לו טובה, השי"ת ואתה עשיתם לי הטובה הזאת, הוי משתף שם שמים ודבר אחר. וכ"כ בדרכי תשובה (סי' קמז ס"ק יז). וע"ע במחה"ש (סי' קנו ס"ק ב) ובמגן גבורים שם. וע"ע בתוס' הרא"ש סנהדרין (סג). שכ' כד' התוס' שאינו אסור אלא במידי דאלהות. וסיים, ול"ד להא דאמרי' בסוכה (מה:): ליה ולמזבח, דהוי נמי כעין אלהות שמצינו מורא גבי מזבח, ומקדשי תיראו. ע"כ. ומוכח דבשאינו מידי דאלהות אין איסור כלל, ואפי' מדרבנן. וע"ע בס' פני מבין סנהדרין שם (דף קצח ע"ד).

ובספר בן יהוידע (סנהדרין דף כב. מהספר), כתב, כל

קנב) בבא"ח (פר' קרח אות א) כתב, שהמברך בהמ"ז בזימון יפתח תחלה הב לן ונברוך למלכא עילאה קדישא, וברשות מלכא עילאה קדישא, וברשות מורי המסובים. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"ב (עמ' מח) וז"ל: וכ"ה בספר רוב דגן (בקוני' אות לטובה אות כג). וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"ד (תארו"ח סי' כב).

והנה בספר יפ"ל ח"א (סי' קצב ס"ק ה) כתב, יש לתמוה על הנוהגים לומר בברכת הזימון ברשות מלכא עילאה קדישא, וברשות מורי ורבותי וברשות בעל הבית וכו', שלא נזכר זה לא בש"ס ולא בפוסקים, שמלבד שנראה ח"ו כשתי רשויות, דמי למ"ש לעיל (סי' קפח ס"ג) שהאומר מלכותך ומלכות בית דוד משיחך, טועה, שאין להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דשמיא. ובכן ישתקע הדבר ולא יאמר, וכל המוסיף גורע, ומגרעות נתן. עכת"ד. והסכים עמו השד"ח (אס"ד מע' ז אות ז), ושכן נהג בעצמו שלא לומר אלא "ברשות מורי ורבותי". ותו לא.

והנה בסנהדרין (ג:): אמרו, המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם שנאמר בלתי לה' לבדו. וכתבו התוס' (סג. ד"ה כל המשתף ש"ש וד"א), ל"ד להא דכתיב חרב לה' ולגדעון, וכן למ"ש חטאנו כי דברנו בה' ובך, שלא אסור אלא במידי דאלהות. עכ"ל. לפ"ז י"ל דדוקא להזכיר מלכות שמים ומלכות בשר ודם יחדיו אין להשוותם, משא"כ נטילת רשות שאינו אלא לכבוד בעלמא לית לן בה.

ובספר יפ"ל ח"ב וח"ג (סי' קצב) הניף ידו עוד לפקפק בזה, והוסיף עוד בח"ג להקשות מדנפשיה מדכתיב חרב לה' ולגדעון. ונעלמו ממנו דברי התוס' הנ"ל. **וראיתי** בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב (סי' קלג) שכתב שנראה לו סתירה לדברי התוס' הנ"ל מהגמ' (סוכה מה:): בשעת פטירתן מה הן אומרים יופי לך מזבח, ר"א אומר ליה ולך מזבח, ליה ולך מזבח, והתניא כל המשתף ש"ש ודבר אחר נעקר מן העולם שנאמר בלתי לה' לבדו, הכי קאמר, ליה אנחנו מודים ולך אנחנו

כן, ובודאי שיש להם ע"מ שיסמוכו, ושערי דחיה לא ננעלו, והדין דין אמת. עכ"ד.

ג הגר"ח פלאגי בספר רוח חיים (סי קצב סק"ב) הביא פקפוקו של בנו הרה"ג ר' יצחק בזה, וכתב לדחות קושייתו שהרי בהתרות ומודעות שתיקנו מהרח"ו והרש"ש אומרים ג"כ ברשות ב"ד של מעלה וברשות ב"ד של מטה, וגם בשבת אומרים וברשות שבת מלכתא, ובחג הסוכות אומרים וברשות שבעה אושפזיון וכו'. ע"ש. וכן העלה הגאון החר"ף הנ"ל בשו"ת שערי רחמים ח"ב (סי י) הנ"ל, ושכן המנהג פשוט בפני גאוני עולם, ואין פוצה פה ומצפצף, ושכ"ה ג"כ נוהג. ע"ש. והן עתה בשעת ההדפסה מצאתי בשו"ת ירך יעקב (סי לה) שעמד ליישב המנהג כמו שכתבנו, ובכמה דברים כיוונו לדעת אחת. ואין להאריך יותר. נהראוני שהמהר"ח הכהן מטריפולי, בעמח"ס לב שומע, בספרו שו"ת דבר המשפט (סי ה) כתב להליץ בעד המנהג, ודלא כהי"ל והשד"ח].

זמה שכתבנו שאם היו המסובים עשרה וכו', הנה בבא"ח (שם אות א) כתב, ואם הם עשרה אומר נברך אלהינו, ככתוב, במקלות ברכו אלהים, ברכו עמים אלהינו, ולא יאמר נברך לאלהינו, כי רק אצל שיר והודאה נאמר בלמ"ד, הודו לה' שירו לה'. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכ"ע: איברא שכן הנכון לומר לכתחלה, כמ"ש התוס' ברכות (מט: ד"ה נברך) בשם רב עמרם. וכ"פ מרן בש"ע (סי קצב ס"א). אמנם מצאנו בדברי הימים א' (כט. ב) ויברכו כל הקהל לה' אלהי אבותיהם, אולם ברוב הפעמים במקרא נאמר בלי אות ל', וכמ"ש הברכ"י בשו"ב (סי קצב סק"א) ליישב דברי הש"ע. וע' במגן האלף על סדר רע"ג (סי עז דף קפב ע"ב), שכונות רב עמרם שבשם "אלהינו" לא מצאנו באות ל', אבל בשם הוי"ה ודאי דאשכחן בלמ"ד, וה"ט שבקרבות כתוב "זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו", ובספרי א"ר יוסי כל מקום שנאמר קרבן נאמר ביוד הי' שלא ליתן פתחון פה למינים וכו'. ע"ש. ולכן האומר נברך לאלהינו, יש ללמדו הנוסח הנכון נברך אלהינו לבל יוסיף לומר באות ל'.

זמה שכתבנו שהמסובים עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, הנה בסידור רש"י (סי צ'), ובריטב"א (הלכות סעודה פ"ו ה"א), ובמקצת כת"י במחזור ויטרי, ובטור (סי קצב), מופיע הנוסח ברוך הוא שאכלנו משלו ובטובו חיינו. אך לעומתם בזהר חדש (מגילת רות דף מז: א) איתא: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו (ללא תיבת הוא). וכ"ה בר"ף ברכות (לג:), וברא"ש (שם פ"ז

המשתף שם שמים ודבר אחר, לכאורה קשה ממה שאמרו (בנדה לא.) שלשה שותפים באדם, הקב"ה אביו ואמו וכו', ונראה לתרץ שכל דבר שאדם עושה כפי הטבע מותר לשתף מעשה האדם עם מעשה הקב"ה, כי אותו הטבע שעשה האדם גם הוא בראו הקב"ה, שגזר כך וכך יהיה נעשה ע"י הטבע. ע"ש. ולפ"ז בטובה טבעית שנעשית ע"י עזרת חבירו, אם אומר השי"ת ואתה עשיתם לי הטובה הזאת, משרא שרי. ואפי' איסורא דרבנן ליכא. רק שיקדים ההודאה להשי"ת, וכמ"ש בסנהדרין (צג.), אמר להו קריתו ליה אלהא רבה וכתביתו ליה לבסוף. וכ"כ בס' חסידים (סי תתמד). וכ"כ בכנה"ג א"ח (סי קעד) שאין ראוי להקדים ברכת בשר ודם לברכת המקום. וכדאיתא בנדרים (לב:): "אמר לו אברהם לשם, וכי מקדימין ברכת עבר לברכת קונו מיד ניתנה הכהונה לאברהם". וע"ע בשו"ת אגורה באהלך (דף יח ע"ד). ובשו"ת תפארת אדם (חאו"ח סי' ג). ושור"ת בשו"ת שערי רחמים פרנקו ח"ב (תאו"ח סי' י) שה"ד הרב יפ"ל שפקק בני"ד, ודחהו שכיון שמפסיק בתיבת "וברשות" בינתים, ש"ד. וראיה ממה שאמר אלישע לאלהיו חי ה' וחי נפשך אם אעזובך, ותירץ עוד עפ"ד התוס' דדוקא במידי דאלהות אסור משום משתף שם שמים ודבר אחר. ע"ש.

זבשו"ת בכורי יעקב הנ"ל כתב, שאין לחלק בני"ד דשאני הכא דקאמר וברשות מו"ר, ומפסיק באמצע בתיבת וברשות, דבכה"ג לא חשיב הפסקה, וראיה לזה מד' הרדב"ז (פרק יא מהל' שבועות) שהקשה ממה שאמרה השונמית לאלישע חי ה' וחי נפשך אם אעזובך, ותירץ שי"ל נשי לאו דינא גמירי, ומרוב צערה אמרה כן. אי"נ שנשבעה בנפש הנביא שהיא מקור הנבואה. והרי שם הפסיקה בינתיים בתיבת חי אלמא דלא חשיבא הפסקה. ע"כ. ובאמת שיש לתמוה על הרדב"ז שהקשה מהשונמית (במלכים ב ד. ל), וע"ז תירץ נשי לאו דינא גמירי, ולמה לא הקדים להקשות מאלישע שאמר כן לאלהיו (מלכים ב. פרק ב. פסוקים ב ג ו) שלש פעמים. ובזה לא יכון התירוץ הנ"ל. ואף תירוץ שני לא נפק מדוחק.

זבאמת שהרב בית ישחק (דמ"ה ע"ב) דחה קושיית הרדב"ז, שכיון שהפסיק בתיבת "וחי" ש"ד. וכעת מצאתי להרב טהרת המים בשוירי טהרה (מע' ב אות צב, דמ"ג סע"ד) שהביא קושיית הרב יפ"ל, וכתב, ולכאורה הדין עמו, אבל מה נעשה והמנהג לומר בנוסח זה נעשה בפני רבני וגאוני הדור בסעודות שמחות וגיל, ואין פוצה פה, והרבנים עצמם אומרים

קנג. בקידוש ליל שבת מנהגינו לומר: ושבת קדשך באהבה וברצון הנחילנו, זכרון למעשה בראשית, תחלה למקראי קדש וכו'. ויש נהגו להוסיף "כי הוא יום תחלה למקראי קודש" ואין מנהגינו לומר כן. קנג)

קנד. הרואה חמה בתקופתה מברך בנוסח: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם "עושה מעשה בראשית". קנד)

פ"ה ה"ב), ובברטנורא (פ"ז מ"ג), ובשו"ע (סי' קצב). ויש הנהגים לומר ובטובו הגדול וכנראה מקורם מהאבודרהם שגרס בגמ' ובטובו הגדול תמיד חיינו. ומ"מ כבר כתב בשכנה"ג שא"צ לאומר. והביאו כה"ח. ומנהגינו שלא לענות ברוך הוא וב"ש אחר ענייני הזימון, וכנזכר באחרונים.

סי' רי), ובתוס' שם (מו: ד"ה להיכן), ובשבולי הלקט (סי' קנז), ובאו"ז (הלכות סעודה סי' קצא), ובדרשות מוהר"ח או"ז (סי' כג ד"ה וברכה"ז). וישם כתב דכחזון המזמן אומר ברוך הוא וכו'. ובכלבו (סי' כה), וברבינו ירוחם (נתיב טז ד"ה החלק השביעי), ובספר הפרנס (סי' תב), ובלקט יושר (עמ' 36 ד"ה וכשרוצה לברך), וברמב"ם (הל' ברכות

נוסח ברכת הקידוש בליל שבת

הרוקח, ובסידור הר"י בר יקר, וכ"ה בתוס' פסחים (קד: סוד"ה חוץ), ובראבי"ה (סי' תקח), ובלקט יושר (הל' שבת עמ' 5 ד"ה ואינו חש), ובמחזור ויטרי (סי' קנז), ובסידור הר"ש מגרמייזא. ודומה לזה ברמב"ן עה"ת (דברים ה, טו) שכתב, כי יום זה. ובסידור רב סעדיה גאון גרס היא תחילה באהבה.

אולם הנוסח שבדינינו ללא הנך תיבות, יש לו כר נרחב להשען עליו, שכן מופיע בסדר רב עמרם גאון, ובסידור הרשב"ן, וכ"ה במחזור קמחא דאבישונא, ובספר תיקוני שבת הר"ד במג"א (סי' רעב סקכ"ב), ובהגהות הגר"א שם, ומרן החיד"א (שיו"ב סי' רע"א אות ב'), שכן נוסח הקידוש בכת"ש של הרמ"ע. וכ"ה בקיצור השל"ה (דיני ליל שבת), ובסידורים נוסח ליוורנו, ובמנהגי החת"ס. וכתב שם, שכן נהגו החת"ס והכת"ס. וכ"ה בסידור היעב"ץ, ובסידור או"ז (שנת תרנז). ובספר דמשק אליעזר [קאמרנא], ובסידור כתר שם טוב [גאגין]. ועוד בענין מנין התיבות עיין למהר"י רקח בספרו שלחן לחם הפנים (סי' רעא סעי' יג), ובשו"ת חקקי לב (למהר"ח פלאגי סי' יב), ובספרו רוח חיים (סי' רעא). ובתכלאל עץ חיים. וע"ע בא"א מבוטשאטש (סי' רעא סי' ס) שהאריך בזה.

קנג) הנה ברש"י כתובות (ז: ד"ה מידי הוה אקידושא), וכן בברכות (מו. ד"ה כדנתיא), בנוסח קידוש ליל שבת כתב: "כי הוא יום תחלה למקראי קודש". והרמב"ם (בפרק כט מהל' שבת ה"ב) גרס: "תחלה למקראי קודש". ובחידושי מראה כהן לכתובות שם כתב, דחלילה לשנות נגד רש"י והרמב"ם ז"ל בזה, ע"ש. אלא שברוב הספרים של הרמב"ם שלפנינו, לא כתוב "כי הוא יום" אלא רק תחלה למקראי קודש. וכן היתה הגירסא ברמב"ם בפני הגר"א בהגהותיו של הש"ע, וכתב שכי"ה העיקר, דג' תיבות אלו מיותרים הם, אבל כי בנו בחרת אין לדלג. וכ"כ בספר מעשה רב. ואמנם האבודרהם לא גרס להו, והוי כגירסא המבואת ברע"ג וברשב"ן. וכתב המג"א (סי' רעא ס"ק כב) דמ"ש הרמ"א שמתחילין יום הששי, הוא כדי להשלים למ"ב תיבות שבקידוש. ובתיקוני שבת כתב, שהוא ע' תיבות ולכן כתב שלא לומר ג"כ כי הוא יום וכו'. ול"נ שאין לשנות שום מנהג, כי לכל מנהג יש טעם ויסוד. וגם י"ל שהזוהר קאמר רק על קידוש של תפלה שהיא אלהינו ואלהי אבותינו וכו', שהוא ג"כ ל"ה תיבות. ע"כ.

ומ"מ ראייתו מרש"י מוכרחת, וכן הנוסח גם בסידור

נוסח ברכת החמה

בתפלה בכרוך שאמר "ברוך עושה בראשית". אבל במשנה (פ"ט דברכות מ"ב) איתא, "על ההרים ועל הגבעות על הימים ועל הנהרות אומר ברוך עושה מעשה בראשית". וכ"ה בטוש"ע (סי' רכז). וכן בגמ' ברכות (נט). בברכת הברקים והרעמים איתא "ברוך עושה מעשה בראשית", וכ"ה בטוש"ע (סי' רכז). וכן

קנד) בברכות (נט: ת"ר, הרואה חמה בתקופתה אומר ברוך אתה ה' אמ"ה "עושה מעשה בראשית". ופירש אב"י, שהברכה היא פעם אחת בכל כ"ח שנים. וכ"פ הרמב"ם (בפ"י מהל' ברכות הי"ח), והטוש"ע (סי' רכט ס"ב). ואמנם בגמ' לפנינו איתא "ברוך עושה בראשית", וכ"ה ברוב הראשונים. וזהו כהנוסח שלנו

הנוסח השגור בפי כל. ולכן גם בכרכת החמה י"ל עושה מעשה בראשית. וכ"ה במדרש רבה סדר אחרי (פר' כג סי' ח). ובהרא"ש (ברכות פ"ט סי' יד), ובטור (סי' רכט). וכ"כ רבי דוד אבודרהם.

וכתב מרן החיד"א במחז"ב (סי' רכט ס"ק יב), שמה שכתוב בש"ע ברוך עושה בראשית, טעות סופר הוא, או קיצור הלשון, וצ"ל עושה מעשה בראשית. ושכ"פ בס' פרי האדמה (ח"ד דף ג:). וכ"כ בשו"ת זרע אמת (ח"ג סי' כד). ובס' מאמ"ר (בסוף ח"ב, דף שלב ע"ד), ושכ"ד מרן הש"ע. וכ"כ בשו"ת הרב"ז שפראן (סי' לב אות ה'). ועוד אחרונים רבים ועצומים. ונבספר נהג כצאן יוסף עמ' קמה, יש ט"ס, שכתב, שהברכה היא זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו, והוא טעות, שזוהי ברכת הקשת, שנזכרה גם בש"ע (סי' רכט ס"א), סעי' אחד לפני הסעי' של ברכת החמה, וצריך להגיה בספר הנ"ל בכרכת החמה "עושה מעשה בראשית".

והנה אין ספק שעיקר הנוסח בכרכת החמה בשם ומלכות, ואע"פ שבתלמוד ובראשונים נאמר ברוך עושה מעשה בראשית, ולא נזכר שם ומלכות, מ"מ הלא הלכה רווחת בידינו (בכרכות מ:). שכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, וכ"כ התוס' (ברכות נד). שכל הברכות שבפרק הרואה צ"ל בשם ומלכות. וכ"כ הרמב"ן בספר תורת האדם (שער ההודאה דף טו.). ובח"י הרשב"א (ברכות מט.). ודחו דברי הראב"ד בזה. וכ"כ בשו"ת הרא"ש (כלל ד' סי' ג'). (וע"ע בשו"ת הרמב"ם סי' ס"ס לד.). וכן העלה בנידון שלנו בספר פרי האדמה ח"ד (דף ג:). וכ"כ מרן החיד"א בספר מחז"ב (סי' רכט ס"ק יא). וכ"כ בשו"ת ראש משביר (תאו"ח סי' לב). ועוד אחרונים רבים.

ואמנם בענין ברכת החמה כתב בשירי כנה"ג (סי' רכט אות ב'), שבמקומו לא נהגו לברך ברכה זו, מפני שהערוך (ערך חמה) וכן הובא בהגמ"י, פירש, הרואה חמה בתקופתה ולבנה בטהרתה, היינו שהיו ג' ימים רצופים מעוננים, ולא נראית בהם החמה, ולא הכוכבים, בעת שיתראו צריך לברך. וכן איתא בירושלמי (פ"ט דברכות ה"ב). הרואה את החמה בתקופתה ואת הלבנה בתקופתה ואת הרקיע בטהרתו אומר ברוך עושה בראשית, אמר רב הונא הדא דתימר בימות הגשמים בלבד לאחר ג' ימים, דכתיב ועתה לא ראו אור כהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם. ומכיון דאיכא פירושא אחרינא, סב"ל. עכ"ד.

ולכאורה קשה, שהרי בגמ' שלנו איתא, שאביי אמר שזהו פעם אחת לכ"ח שנה, וא"כ לא יתכן ע"ז פירוש הערוך. והפני משה בירושלמי שם כתב, שהירושלמי

בא לפרש מה שאמרו ואת הרקיע בטהרתו, ואינו חולק על הבבלי בפירוש חמה בתקופתה. וכ"כ מהר"א פולדא שם. אבל מדברי הערוך מבואר להדיא שהבין שזהו פירוש חמה בתקופתה, וכן העלה השדה יהושע שם. וע"כ שלפי פירוש זה לא גרסינן הא דאמר אביי שזהו מחזור גדול של חמה פעם בכל כ"ח שנים. וכ"כ רעק"א בגליון הש"ס. (וע"ע בספר בן יוחאי סי' רפא, ובשו"ת חתם סופר תאו"ח סי' נו).

ושן"ך להגרי"פ בהפלאה שבערכין (מער' חמה) שעמד על פירוש הערוך, שאיך יחלוק על המפורש בגמ' דאמר אביי דהוי כל כ"ח שנים וכו'. ודברי הירושלמי יש לפרש דקאי על הרקיע בטהרתו. וכ"כ בספר אדני פז או"ח (סי' רסט דף יז:). וכ"כ בקובץ על יד (על הרמב"ם פ"י מהל' ברכות הי"ח).

ובשו"ת הרב"ז (סי' לב אות ג') העיר, שבמדרש רבה סדר אחרי (פרשה כג סי' ח') לא נזכר הרקיע בטהרתו, אלא הרואה חמה בתקופתה, ומסיק עלה רב הונא שזהו בימות הגשמים ובלבד לאחר שלשה ימים. ומוכח שפירוש הירושלמי כמו שפירש הערוך. ושהתלמוד שלנו דאמר אביי דהוי כל כ"ח שנים חולק על הירושלמי והמדרש. וכבר העיר בזה בס' מגן גבורים (בשלטי הגבורים סי' רכט).

ובאמת שגם לפ"ז היה לנו לפסוק כהבבלי נגד הירושלמי והמדרש, וכמ"ש כיו"ב הרי"ף (סוף עירובין). וכ"כ הגאון רבי שמואל יפה בספרו יפה תואר על המדרש שם, שאע"פ שהמדרש והירושלמי חולקים על הבבלי, לענין הלכה אנו אין לנו אלא כפירוש התלמוד שלנו. ושכן פסקו כל הפוסקים. (והו"ד בשו"ת דבר משה אמאריילי ח"א תאו"ח סי' יח). וכ"פ הגאון רבי יצחק מפוזנא רבו של המג"א בשו"ת באר יצחק (תאו"ח סי' ד'). וע"ע בפרישה (סי' רכט אות ד'). ונראה שזוהי כוונת המג"א (סי' רכט סק"ג) שכתב: והוא מכ"ח לכ"ח שנה, וזהו הפירוש, ודלא כמ"ש בהגהות מיימוני. וכ"כ הב"י, ודלא כהעולת תמיד. וכ"כ המחזה"ש שם, והמחז"ב (שם סק"ט). ובשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' כד), ה"ד השירי כנה"ג הנ"ל שלא נהגו לברך ברכת החמה מפני פירושו של הערוך, וסב"ל. וכתב ע"ז, שאין דבריו מוכרחים, שהרי אין זו מחלוקת שקולה, שרוה"פ סוברים כפי' רש"י והרמב"ם. והערוך יחידאה הוא.

ואמנם מצאנו שגם הר"ח (באוצר הגאונים עמ' סה) מפרש כדברי הערוך, ומוכח כמו שכתבנו שלא היו גורסים בגמ' דברי אביי. ולמטוניה של הרב שירי כנה"ג, יש להוסיף שלא נהגו אצלם לברך ברכה זו שחששו

קנה. אם מטביל כלי אחד, מברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו על טבילת כלי. ואם הם שני כלים או יותר, מברך אקב"ו "על טבילת כלים". ובדיעבד, בין שבירך על כלי אחד על טבילת כלים, בין שבירך על טבילת כלים רבים על טבילת כלי, יצא. קנה).

זקנים העיד שכן המנהג בכל קהלות ישראל. והובא במחז"ב (סק"י). וכ"כ בספרו טוב עין (סי' יח אות ג'), שכמעט בכל העולם נהגו לברך ברכת החמה כדעת מרן והרמ"א, וכן המנהג בגלילותינו בארץ הצבי, וחלק מערי תורקיה, וכן בערי אשכנז ופולניה כולם נוהגים לברך. והמקום שאינם מברכים צריך שתהיה להם קבלה מרבותיהם הקדמונים שהיו מורים הוראות קודם מרן והרמ"א, שהסכימו שלא לברך, מפני פירוש הערוך, הלא"ה צריך לברך. וכן העלה בשו"ת דבר משה אמארייליו (סי' יח) הנ"ל, ודחה דברי שיורי כנה"ג. ע"ש. וכבר נהגו כן כל גאוני עולם המפורסמים בכל הדורות. וסב"ל במקום מנהג לא אמרי', וכמבואר בשו"ת תרוה"ד (סי' לד). ובשאר אחרונים. [סעי' זה מהליכ"ע ח"ב עמוד קפח קצא].

בנוסח ברכת טבילת כלים

דלא שייך דבר שיש לו מתירין אלא לענין דבר הראוי לאכילה, דשייך לומר, עד שתאכלנו באיסור אכול אותו בהיתור (כמו שפירש רש"י ביצה ג:), שבפעם אחת הוא אוכל אותו, אבל לגבי טלטול ושימוש, שאפשר להשתמש ולטלטל אותו גם היום וגם מחר, לא שייך דשל"מ, שהרי עכ"פ מפסיד השימוש של היום. וכ"כ עוד בנו"ב (מה"ת חאה"ע סי' לח). וע"ע בשו"ת שמן רוקח תליתאה (חאו"ח סי' לד אות ב), שמחזק דברי הצ"ח. וע"ע בשו"ת מראה יחזקאל (סי' יד בדי"ה וע' בשו"ת חכ"צ, ובסי' לג). ובשו"ת מהרש"ם ח"ד (סי' יג ד"ה והנה). ובספר תרועת מלך (סי' לו אות ד). ובספר באר מים חיים (על טבילת כלים עמ' כז). [וע' בשו"ת יבי"א ח"ב (חיר"ד סי' ט אות ד)]. וכ"ש לפמ"ש בערוה"ש (סכ"ב) שהמנהג פשוט אצלם שגם על כלי אחד מברכים אקב"ו על טבילת כלים, דהיינו כלים דעלמא. לכן תיקנו לברך על מצות תפלין. וכנ"ל. וע"ע בשו"ת זב"צ ח"ב (או"ח סי' יג). ובשו"ת רב פעלים ח"א (או"ח סי' ח).

והנה י"א שיש לברך אקב"ו "על טבילת כלי מתכות", (מרדכי), ולא נהירא, שאין צורך לפרט כל פרטי המצוה בנוסח הברכה. ועוד שהרי צריך להטביל בכרכה גם כלי זכוכית. וכ"כ הט"ז (סק"ה). והפר"ח (סק"י). וערוה"ש (סק"כ). ומ"מ בדיעבד אם בירך אקב"ו "על טבילת כלי מתכות", יצא (פר"ח). ואם שכח לברך והטביל הכלים בלי ברכה, א"צ לברך אחר הטבילה. וכמ"ש ר"ת ורבינו שמשון לגבי טבילת נדה, שהנדה

לפירוש רבינו בחיי בשלחן של ארבע (שער א' דף קה ע"ד), שהרואה חמה בתקופת תמוז מברך עושה מעשה בראשית. וכ"כ בפירושו על התורה (פר' בראשית בפסוק יהי מאורות ברקיע השמים). וכ"כ רב סעדיה גאון בסידורו. [וראה למהר"ח פלאגי' בספר עיני כל חי ברכות נט: שעמד ע"ד רבינו בחיי הנ"ל, ובשכנה"ג שם העיר עוד שברכת החמה שייכא לפי חשבון מר שמואל, שאין בין תקופה לתקופה אלא שבע שעות ומחצה, משא"כ לרב אדא, והביא מ"ש בזה המשאת בנימין (סי' קא). וי"ל ע"ד. וע"ע לרבי שלמה הכהן מוילנא בשו"ת עצי ברושים (סי' ס) מ"ש בזה]. ועכ"פ למעשה כבר נהגו ברוב ככל תפוצות ישראל לברך ברכת החמה בתקופת ניסן פעם לכ"ח שנה. וכן העיד הרב פרי האדמה בח"ד (דף ג:). שכן המנהג בירושלים, וכן עשו מעשה בשנת תקי"ז. ובעטרת

קנה) בבא"ח (פר' מטות אות ד) כתב: על כלי אחד יברך על טבילת כלי, ובדיעבד אף אם בירך עליו על טבילת כלים יצא, דקאי על כלים דעלמא. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכ"ע ח"ז (עמ' נד:). נ"ב, כ"פ הפר"ח (סי' קכ ס"ק יא). והכנה"ג (שם הגב"י אות ח). וכ"פ ג"כ מהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סי' מ), והוכיח כן ממ"ש בש"ע (סי' קכ ס"ט), שאם יש ספק בכלי אם צריך טבילה, יטביל עמו עוד כלי אחר שצריך טבילה בודאי, ומברך עליהם על טבילת כלים, ואע"פ שאם יהיה האמת שהכלי המסופק פטור הוא מטבילה, ונמצא ששינה את נוסח הברכה, מ"מ אין לחוש, שהרי מצינו לכמה ברכות שנתקנו בלשון רבים, כגון למול את העבדים, וכן למול את הגרים, ויש בלשון יחיד כמו בורא פרי העץ או פרי האדמה, וכל כיו"ב, שאם שינה או הוסיף תיבה מענין הברכה לית לן בה, ועונים אחריו אמן. עכ"ד. וע"ע בזב"צ (סי' קכ ס"ק כב וס"ק ט).

גם בספר רוח חיים פלאגי' (סי' קכב ס"ק א) נשאל במי שנתערב לו כלי אחד שלא הוטבל, עם שני כלים שהוטבלו, וכתב, שאע"פ שכתב מרן ביו"ד (סי' קב ס"ח) כלי איסור שנתערב בטל ברוב, דחד בתרי בטיל, זהו משום שיש הפסד בהגעלה. אבל בטבילה דליכא הפסד חשיב כדבר שיש לו מתירים, וצריך להטביל את כולם. ויברך אקב"ו על טבילת כלים. ע"כ. וכ"פ בשו"ת תשורת שי ח"ב (סי' קד).

אולם יש לדחות לפי מ"ש הצ"ח פ"ק דפסחים (ט:)

קנו. נוסח הברכה כשרואים חכם גדול מישראל הוא: ברוך אתה ה' וכו' שחלק מחכמתו ליראיו. אך ברכת "חכם הרזים" אין מברכים כיום. ויש שמברכים בנוסח "ברוך וכו' שנתן מחכמתו ליראיו". ויש המברכים הנוסח הנז', שחלק מחכמתו וכו'. ואין קפידא בזה. קנו)

פוסקים ומרן הש"ע. כמו שנתבאר בטה"ב ח"ב (עמ' תקט והלאה). וה"ה כאן. וע' פמ"ג (סי' שכג א"א ס"ק כג), מ"ש בזה ע"פ התוס' (פסחים ז:). וסב"ל.

צריכה לברך קודם הטבילה, וצריך לפרסם הדבר ולהורות כן, כי חילול ה' יש בדבר מה שיש נודת שטובלות תחלה ואח"כ מברכות וכו'. וכ"כ עוד הרבה

נוסח ברכת שחלק מחכמתו ליראיו על תלמיד חכם

ולכ"פ מרן להלכה בש"ע את כל הדינים השייכים לת"ח כפי שנאמרו בתלמוד.

ובשו"ת צפחת בדבש (סי' כו דף סג ע"ד), העיר על מ"ש המג"א (סי' תקמו סק"ה), בדין צדוק הדין והספד בחוה"מ, שאין בזה"ז דין ת"ח, שמלבד שדבריו היפך מ"ש מהרי"ט והבינה לעתים, עוד זאת יש ללמוד ממעשה רב שהביא השלחן גבוה (סי' תקמו), שהמהר"ש אמריליו (בעל כרם שלמה) הספיד בחוה"מ סוכות את הגר"י קובו ז"ל וכו'.

וע"ע בשו"ת מהריק"ו החדשות (עמ' עו) שהעלה שהעיקר שיש לנו דין ת"ח בזה"ז אפי' לענין ליטרא דדבא. וכ"כ בספר ים של שלמה (פ"ב דב"ק סי' ה). וכ"כ בזכרונות אליהו מני (חיו"ד עמ' צא).

ואמנם הגאון רבי משולם מטיסמניץ סובר שאין לברך ברכת שחלק מחכמתו ליראיו על חכם בזה"ז. והו"ד בספר זכרון למשה (דף פא.). כיעו"ש. ושם כתב שבעל החת"ס היה מסופק אם לברך ברכה זו על רבו הגאון רבי משולם, מכיון שהרמב"ם השמיט ברכה זו מחיבורו, ובלי ספק דה"ט דס"ל שאין לנו חכמים בזה"ז שראויים לברכה זו. אבל אפשר שלא נאמר כן על גאון עוז כמו רבינו משולם, וכשהקביל פני הגאון, פתח ואמר, ת"ר, הרואה חכמי ישראל אומר ברוך אתה ה' אמ"ה שחלק מחכמתו ליראיו, ובירך בשם ומלכות בקול רם. והמשיך בשאלה, רבינו, למה הרמב"ם השמיט דין זה? ותירץ לו תירוץ ע"פ דרך החריפות והפלפול. ע"ש.

אולם באמת זה אינו, כי הרמב"ם הביא ד"ז במפורש (בפ"י מהל' ברכות הלכה יא) ולא השמיטו כלל. ונראה ששמע השומע וטעה. ומה שעשה מעשה רבינו החת"ס לברך בשם ומלכות דרך לימודו בש"ס, נראה שמעיקר הדין היה סובר החת"ס שצריך לברך ברכה זו בשם ומלכות אף בזה"ז על גדולי הדור, כמבואר בש"ע, ורק לרווחא דמילתא בירך בהזכרת השם דרך לימודו בש"ס, שאלמלא כן, בודאי שבזה לא יצא מידי ספק ברכה לבטלה, וכמבואר במג"א (סי' רטו סק"ה), שהקורא ברכה דרך לימודו בש"ס צריך לאומרה בלי הזכרת

קנו) בברייתא בברכות (נח). אמרו: "הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, הרואה חכמי אומות העולם אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם". וברכות אלו בשם ומלכות, שכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה. וכ"כ התוס' (ברכות נד.). וז"ל הטוש"ע (סי' רכז ס"ו): "הרואה חכמי ישראל אומר ברוך אתה ה' אמ"ה שחלק מחכמתו ליראיו. הרואה חכמי אומות העולם שהם חכמים בחכמות העולם אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם". וכ"ה ברמב"ם (בפ"י מברכות ה"א).

והנה הטור הביא מה שאמרו בגמ' ברכות (נח:), שהרואה חכם גדול המופלג בחכמה, מברך עליו: ברוך אתה ה' אמ"ה "חכם הרזים". וכתב ע"ז, שאין בזה"ז חכם הראוי לברך עליו ברכה זו. וכן מרן הש"ע השמיט ברכה זו. ומשמע שברכת שחלק מחכמתו ליראיו, שאינה מיוחדת דוקא לחכם גדול המופלג בתורה, יש לברך אותה גם בזה"ז. וכן הוכיח במישור הח"א (כלל סג סי' ח). וכן נראה דעת המשנ"ב.

ואמנם בחדסד לאלפים (סי' רכז אות יב) כתב, שיברך ברכה זו בלא שם ומלכות, מפני שאין לנו דין ת"ח בזה"ז. וכנראה שסמך על מ"ש הרמ"א (יו"ד סי' רמג ס"ב).

אולם בשו"ת המהרי"ט (בחו"מ סי' מז), דחה בשתי ידיים סברא זו, וכתב שגם בזמנינו יש דין ת"ח אף לענין הקנס של ליטרא זהב. והובא בש"ך (חיו"מ ס"ס א).

ומרן החיד"א בברכ"י (חיו"מ סי' טו סק"ג) כתב בשם גדול אחד מגדולי האחרונים, שדברי הרמ"א הנ"ל לא נאמרו אלא לגבי הוצאת ממון מהמוחזק לקנסו, ולהיות דין יחידי, ולענין התרת נדרים, אבל בשאר ענינים גם הרמ"א מודה שיש דין ת"ח בזה"ז. וכ"פ הרמ"א ביו"ד שם, שלענין פטור ת"ח ממסים, יש דין ת"ח בזה"ז. ומרן החיד"א הסכים לחילוק זה, וסיים, שאנו שהולכים אחר פסקי הש"ע, אין לנו צורך בחילוק הנ"ל, כי מרן אינו חושש כלל לדברי המהרי"ו הנ"ל,

קנו. נוסח ברכת בדיקת חמץ היא: אקב"ו על ביעור חמץ. ואם בירך לבער חמץ יצא. ונוסח הביטול הוא: כל חמירא וחמירא, ולא וחמיעא. וטוב שיאמר באחד מג' הפעמים ולהוי "הפקר" כעפרא דארעא. קנו)

שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. ועיין למרה"י יוזפא בספר יוסף אומץ (סי' תג) שכתב, שלדעתו מעטים מאוד בזמנינו מי שראוי לקראו חכם באמת לענין ברכה זו. והרוצה לאומרה בלי שם ומלכות לא הפסיד. ע"כ.

ובספר טהרת המים (מער' ב' אות כו) לא העתיק נכונה דברי היוסף אומץ, וכתב בשמו, שאין לברך ברכת ראית חכמי ישראל, שאין בזמנינו מי שראוי (כצ"ל) לקרותו חכם. וכתב, והדין עמו, לפי מה שכתבתי לקמן (מער' ת אות ג), שאין דין ת"ח בזה"ז, כשיש חשש איסור, וכ"ש בספק ברכות. ע"כ. אולם המעיין ישר יחזו פנימו שהיוסף אומץ כתב שברכה זו ראויה למעטים מאוד בזמנינו, ולא שלל לגמרי מכל וכל דין חכם לענין זה. ולכן גם מה שחשש הרהמ"ח לסב"ל, אינו מחוור, מאחר שהכל לפי הדור, יפתח בדורו כשמואל בדורו. ומכיון שמרן הש"ע והאחרונים לא חששו לזה, גם אנו לא נחוש יותר מהם. ובלבד שיהיה מפורסם לגדול בתורה וביראת ה'. ומה שפקפק הכה"ח (סי' רכד אות יט) בזה, משום הנוסח שיש מהראשונים שכתבו הנוסח שנתן במקום שחלק, וכתב, שלכן יש להימנע מלברך ברכה זו. ג"כ אינו מחוור, שאין קפידא בזה, אם כה יאמר שחלק כגירסתינו בש"ס, ובטור ובש"ע, או יאמר כנוסח הרמב"ם והסמ"ג שנתן. וגדולה מזו מצינו שינוי נוסח בברכת הגומל, כי בש"ס (ברכות נד:) הנוסחא שלנו ברוך גומל חסדים טובים. וכ"ה בראב"י ובספר הרוקח (סי' שמג), ובספר האגודה ועוד. ואילו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כתבו כנוסח שלנו הגומל לחייבים טובות וכו'. ואין מי שימנע עצמו מלברך הגומל בגלל שינוי הנוסחא. ולכן אין מקום לבטל ברכה זו לגמרי משום כך. וע"ע בשו"ת ישכ"ע ח"ח (דף נו). וי"ל ע"ד. וה"ז כמבואר. [ממרן אאמור"ר זיע"א].

קנו כך היא מסקנת הסוגיא בפסחים (י). לברך על ביעור חמץ. וכתב בספר העיטור (סוף הל' ציצית דף עז) שאם בירך לבער חמץ יצא. וכך בכל הברכות אם בירך בלמ"ד במקום על, או ההיפך, יצא. וראה מ"ש בזה בחזו"ע פסח דיני בדיקה וביטול, ובשו"ת יבי"א ח"ט (חאו"ח סי' פה אות י').

ומה שכתבנו בנוסח הביטול, ראה בחזו"ע פסח (מהדורת תשס"ג, עמ' נב).

השם. ומצאנו תנא דמסייע ליה הוא רב נחשון גאון בתשובה, הובא באוצר הגאונים (ברכות נד: סי' שנב), שהקורא בש"ס ברכה כיון שאינה שעת מעשה לברך, אם יאמר הברכה בהזכרת השם נמצא שמוציא ש"ש לבטלה. וכ"כ המהר"ם מרוטנבורג בספר תשב"ץ (סי' תיט). אלא ודאי שמעיקר הדין היה סובר שיש לברך בשם ומלכות, ומהיות טוב עשה כן כדרך לימודו בש"ס. [שדעת היעב"ץ שהקורא בש"ס יכול לומר מטבע הברכות כהוייתן. ועיין מ"ש ע"ד בברכ"י (סי' רטו). ובשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' יג). ודו"ק]. אולם למעשה נראה שאם הוא חכם הבקי בהוראה ויושב על מדין ומרביץ תורה ואתמחי גברא לדון ולהורות, ויראת ה' היא אוצרו, גם בזמנינו אפשר לברך עליו ברכה זו בשם ומלכות. וכן העלה בשו"ת אהל יוסף פריד (סי' ד).

ואף שבספר פתה"ד ח"ב (סי' רכד סק"ו) כתב שלא ראה מי שיברך ברכה זו אפי" על גדולי הדור, ולכן כתב שיברכו ברכה זו בלי שם ומלכות. ע"ש. מ"מ לענין דינא אנו אין לנו אלא דברי מרן הש"ע והאחרונים הנ"ל, שהסכימו לברך כדין התלמוד. והגר"י ידיד הלוי בספרו תורת חכם (דף ט ע"ג) כתב, שברכת שחלק מחכמתו ליראיו, נוהגת רק בחכם גדול המוחזק להורות הוראות בישראל, ולכן אמרו הרואה חכמי ישראל, ולא אמרו הרואה ת"ח מחכמי ישראל, כי חכם לחוד ות"ח לחוד, כמבואר ברמב"ם (הל' ת"ת פ"ד ה"ח), ובש"ע (יר"ד סי' רמו סט"ו). ע"כ.

ואכן בשו"ת הרשב"ץ ח"א (סי' לג) כתב, תלמיד שנידה לכבודו אינו נידוי אא"כ הוא חכם, שאין הצבור חייבים אלא בכבודו של חכם, שנאמר והדרת פני זקן זה שקנה חכמה, ואפי" ניק וחכים, אבל לא יניק ותלמיד. וכן מוכח מלשון הרי"ף והרמב"ם. נמצא שאינו מנדה לכבודו אלא חכם שראוי למנותו פרנס על הצבור, שלמד כל התלמוד בענינים הנוהגים, לאפוקי הלכתא למשיחא, ושיהיה תלמודו שגור בפיו, ויודע להוציא ממנו דינים על קו היושר. ע"כ.

וכתב ע"ז מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' רב), שמה שהצריך הרשב"ץ שלמד כל התלמוד, נראה שלבני דורו כתב כן, אבל בדורות אלו לא ימצא מי שלמד כל התלמוד כי אם אחד מעיר וכו'. ע"ש.

ועכ"פ נראה שבוה"ז אין לברך ברכה זו אלא על חכם המופלג בתורה, ויראת ה' היא אוצרו, וכמ"ש המהרש"א (ברכות נח). שלכן תיקנו הנוסח ליראיו, שכל

בנוסח הסליחות

קנח. אותם המשנים בנוסח סדר העבודה ביום הכפורים, ובמקום לומר אנא השם אומרים אנא בשם, וכן בכמה דברים בנוסח אלהינו שבשמיים שבסליחות, שמוסיפים תיבה אחת או שתיים, כמו אבד והשמד כל הקמים עלינו לרעה, או ענה את מעננו, או בטל מעלינו ומעל עמך ישראל בכל מקום שהם וכו', וכן עננו ביום קראנו לך, וכל כיוצא בזה, אין בזה קפידא. קנח

קנט. בנוסח הסליחות יש אומרים "מה יתן לך האדם כי ירשע וכי יצדק". ויש אומרים: מה יתן לך אלקים כי ירשע וכי יצדק. והנוסחא הראשונה יותר ברורה, וכן נכון לומר. קנט

קס. יש לומר בעננו "אלהא דמאיר עננו", ולא לומר אלהא דרבי מאיר. קס

קסא. בנוסח אלהינו שבשמיים צריך לומר: תן שלום במלכות, וזה עדיף מאותם האומרים תן שלום במלכויות. קסא

קסב. ברכונו של עולם אתודה על עבירות קלות וחמורות, כלילה לסוף אשמורות כשאומרים הסליחות בחצות לילה, יש לומר "בתוך" אשמורות. ובסיום הנוסח בטרם שחקים וארקים נמתחו, כשאומר ואחריו לא יהיה, יש להפסיק קצת קודם שמתחיל באמירת אחד אלהינו [לנוהגים לאומרו], שלא יהיה כאומר ואחריו לא יהיה אחד ח"ו. ונמצא מחרף ומגדף. קסב

קסג. בנוסח ה' עשה למען שמך, נכון לומר עשה למען אברהם אורח תמימך, וכן בהמשך, עשה למען יצחק נעקד באולמך, עשה למען יעקב נענה בסלם ממרומך, וכן על זה הדרך. וכשמזכירים את דוד צריך לומר: עשה למען מלך דוד נעים זמירותך, וכן עשה למען מלך שלמה בנה בית לשמך. קסג

קסד. בפיוט "מחי ומסי" הנוסח הנדפס הוא "ברא כד חטי אבוהי לקייה", אולם מרן זיע"א מקפיד לומר "אבוהי אלקייה". וזה דבר המסתבר. קסד

קסה. בפיוט "אם אפס", בסופו "עוררה גבורתך להקיץ נרדמים". ראוי יותר לומר "עוררה רחמיך" להקיץ נרדמים. ולא עוררה "גבורתך". קסה

להוסיף תיבות בפיוטים ובסליחות ובעל חטא שביום הכפורים

קנח) ע"פ המבואר בתשו' אבקת רוכל (סי' כח). (קס) ילקו"י ימים נוראים (עמ"ז צה). הליכו"ע ח"ח (עמ"ז נב). ונתבאר לעיל סוף הערה א'.

ובנוסח "על חטא" שאומרים ביה"כ"פ, הנה במחזור חזו"ע הדרגשו כמה קטעים שמרן אמרו"ר זיע"א אינו נוהג לאומרם, משום דהוו כפילות, והוא ע"פ המבואר במחזור אהלי יעקב, ובמחזורים ישנים. ובנוסח רבי דוד אבודרהם כתב סימן לזה, אק"ח מכ"ס, אשם קרבן [עולה], חטאת, מיתה בידי שמים [כרת], מלקות. וכיו"ב הוא בסדר רב עמרם גאון. וראה מ"ש באהלי יעקב הנז'.

קנט) ילקו"י ימים נוראים (עמ"ז צ').

קסב) כ"ב מהר"ח פלאגי' במועד לכל חי, שכ"ה לשון המשנה הוי דורש בשלומה של מלכות. ובסידור אהלי יעקב קיים הנוסח במלכויות המופיע בקצת מחזורים, ע"פ רש"י בברכות (יז. ד"ה בפמליא של מעלה).

קסג) בן הוא בסידור אהלי יעקב.

קסד) ילקו"י ימים נוראים (עמ"ז צו).

קסה) ילקו"י ימים נוראים (עמ"ז קא).

קסו. לאחר מחי ומסי אומרים: רחמים פשוטים בקשנו ממך, כי רבים רחמים עמך. חיים טובים שאלנו ממך כי מקור חיים עמך. ומנהג מרן אאמו"ר זיע"א לעשות מהכל נוסח אחד הכולל את הכל, רחמים פשוטים וחיים טובים בקשנו ושאלנו ממך, כי רבים רחמים ומקור חיים עמך. (קסו)

קסז. בפיוט אליך ה' נשאתי עיני, מנהג מרן אאמו"ר זיע"א לשלב בו כמה ניגונים. (קסז)

קסח. אחר הסליחות אומרים קדיש תתקבל, וקודם תתקבל אומר תענו ותעתרו מן השמים וכו', ויאמר: ויקיים בנו ובכם מקרא שכתוב וכו'. ואומרים בתתקבל קדם אבונא דבשמיא, ומדלגים וארעא, כמבואר כן בכל קדיש תתקבל. (קסח)

קסט. כשחל ראש השנה בשבת אומרים אבינו מלכנו, אך משמיטים חטא עון. (קסט)

קע. בנוסח הלשם יחוד שקודם חיבוט הערבה, יש לומר "מנהג נביאים" ולא יסוד נביאים. ומכל מקום האומר מנהג נביאים הוא אין לגעור בו, שיש לו על מה לסמוך. (קע)

קעא. בנוסח ברכת אשר גאלנו שבליל הסדר, יש לומר "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים" (ולא איפכא). וכן צריך לומר ונודה לך "שיר חדש" על גאולתינו, ולא לומר שירה חדשה. ויש אומרים שצריך לומר "ונאמר לפניו שירה חדשה וכו', אבל מנהגינו לומר "ונאמר" לפניו וכו' הנו"ן בניקוד חול"ם. (קעא)

קסו) והנוסח הנכון לומר רחמים פשוטים, והיינו שאין תערובת דין כלל. אבל רחמים סתם יש בו תערובת דין קצת. מדתו של יעקב אבינו ע"ה, שהוא צח ואדום מעורב בו, וסימן

לדבר ר"ת גי' יצחק מיה-ה חסד. [מחזור אהלי יעקב].

קסז) ילקו"י ימים נוראים (עמ' ק).

קסח) ילקו"י שם (עמור' קא הערה ל).

נוסח אבינו מלכנו בראש השנה שחל בשבת

קסט) ילקו"י ימים נוראים (סי' תקפב הע' ל' עמ' רמז). ובספר נוה שלום (חזן, אות ז), הביא משם הרב כסא אליהו, שמנהגם שלא לומר אבינו מלכנו ברה"ש שחל בשבת. ע"ש. אולם המנהג כאן באר"י כמנהג האר"י ז"ל שהיה אומרו גם בשבת, אלא שהיה מדלג לשון חטא ועון מנוסח אבינו מלכנו, וראה בשו"ת יחוד ח"א (סי' נד). ושה"ה בשבת שובה, וביוהכ"פ שחל

בשבת. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ט (סי' פא אות יג, ולהלן סי' פח אות יח).

קע) ילקו"י ארבעת המינים (סי' תרסד הערה יט).

קעא) ע"פ המבואר בחזו"ע פסח (מהדורת תשכ"ז, תשל"ט עמ' קנג, ובמהדורת תשס"ג הלכות סדר ליל פסח עמ' ס' סא' הערות יג-יד). ומה שכתבנו לומר הנו"ן בחול"ם, כ"ה בחזו"ע שם עמוד נט הערה י'.

הלכות קריאת התורה ובית הכנסת

סימן קלה - סדר הוצאת והגבהת הספר תורה

א. קודם הוצאת הספר תורה בשני וחמישי, אומרים חצי קדיש, ולאחר אשרי ובא לציון אומרים קדיש תקבל. ואם טעה ואמר קדיש תקבל קודם אשרי ובא לציון, יחזור ויאמר קדיש תקבל פעם ב' אחר ובא לציון. וביום שיש בו מוסף אומרים קדיש תקבל קודם קריאת התורה. (א)

ב. פשט המנהג למכור את המצוות לפני פתיחת ההיכל, כדי לחבב את התורה על הצבור. ונהגו למכור את מצות פתיחת ההיכל, הוצאת הספר תורה, עיטורו ברימונים, והעליות. (ב)

ג. אף בשבת ויום טוב נהגו למכור את המצוות. ואין בזה כל איסור של מקח וממכר בשבת ויום טוב. ודלתות של ארון קודש שמוטבעים עליהם פסוקים וכדומה, וכאשר פותחים את הדלתות התיבות נפרדין, וכשסוגרן מתחברין, אין בזה חשש של מחיקת דברי קודש, וכן לגבי שבת אין בזה חשש של כותב ומוחק בשבת, ומותר לפותחן ולסוגרן בשבת אף אם נפרדים שני חלקי האותיות. ומכל מקום לכתחלה מהיות טוב נכון שלא לעשות כן. (ג)

אמר קדיש תקבל קודם אשרי

והתחנונים שבכרוך אלהינו. וראיה לזה מהא"ר (סי' תרצג סק"ה) בשם מ"ט דבערבית ליל פורים יאמר תקבל אחרי העמידה, ואחר מק"מ וקדושה דסידרא יאמר תקבל פעם שנית, ושכן נוהגים. וכ"כ המשנ"ב (שם סק"א). ומינה להכא דעכ"פ בדיעבד חוזר ואומר תקבל.

א כן כתבו התוס' (מגילה כג. ד"ה חר אמר), שבימים שיש בהם מוסף אומר הקדיש קודם שיוציא הס"ת, ובימים שאין בהם מוסף אין גומר הקדיש קודם. ומה שכתבנו שאם טעה ואמר קדיש תקבל קודם וכו', נתבאר לעיל, דקדיש תקבל קאי על הקדושה דסידרא

מכירת המצוות

ומעם המנהג הוא לחיוב מצוה, כמבואר בהרמ"א (שם ס"ב). וע"ע בשו"ת התשב"ץ ח"ג (סי' קנו), ובספר חסידים (סי' תשסד), ואף שבספר יערות דבש ח"ב (לר"י אייבשיץ, סי' יז) התנגד למנהג מכירת המצוות, כיעו"ש, מ"מ במקומותינו כבר פשט המנהג למכור המצוות, ויש שנהגו כן גם בשני וחמישי.

ב כ"ה במרדכי (סוף מגילה) והובא בב"י (ר"ס קמז). ומנהג זה של מכירת המצוות הוזכר כבר בטור (שם) ע"ד הגמ' מגילה (לכ:). אמר ריב"ל הגולל ס"ת נוטל שכר כנגד כולם. וכתב הטור, "ורגילים באשכנז לקנותה בדמים יקרים לחבב המצוה". גם המהרי"ק (שרש ט) הזכיר מנהג שנהגו בזמנו להוציא הכהן מביהכ"נ, ולמכור העלייה הראשונה בשבת בראשית.

מכירת המצוות בשבת ויום טוב

ואף ששנינו בביצה (לו:): שאין מקדישין בשבת וביו"ט, כבר כתב הר"ן (שבת קג:), בשם רבינו חננאל, שרק כלי או חפץ ידוע אסור להקדיש בשבת, שהחפץ יוצא מרשותו לרשות גבוה, ודמי למקח וממכר, משא"כ לחייב את עצמו בדיבורו לגבוה, דשרי.

ועיין בד"מ (סי' שו אות ג) שכתב, שהמנהג להקל גם כשאומר בפירוש את סך התרומה, שהרי מותר לפסוק

ג הנה אע"פ שאסרו חכמים לדבר דברי חול ודברי מקח וממכר בשבת, (שבת קג:). מ"מ אמרו בכתובות (ה:). ממצוא חפצין, חפצין אסורים אבל חפצי שמים מותרים. ולכן התירו לפסוק צדקה לעניים בשבת. ומעתה כיון שמכירת המצוות לפני פתיחת ההיכל, היא לצורך החזקת ביהכ"נ, והיתר להחזקת הישיבות הקדושות, חשיב צורך מצוה, ומותרת בשבת ויו"ט.

ד. אך יש להזהיר את הצבור שבעת מכירת המצוות שלא ידברו דברים בטלים בבית הכנסת. ומה טוב שייעינינו בספר במשך זמן המכירות. ומן הראוי שהגבאים לא יאריכו יותר מדאי במכירת המצוות, מפני טורה ציבור. (ד)

ה. הפותח את ארון הקודש להוציא את ספרי התורה, יגלול הפרוכת מצד שמאל לכיוון צד ימין, וכמו שאמרו בתלמוד (יומא נח): כל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין. ומי שאשתו בהריון בחודש התשיעי, נהגו שפותח את ההיכל, וגם סוגרו לאחר הוצאת הספר תורה. (ה)

ו. יש שנהגו לקנות הולכת והגבהת הספר תורה לבניהם הקטנים, באופן שיוודעים להחזיק הספר תורה כדי שלא יפול ח"ו. כדי לחבב עליהם את התורה. ויש שנהגו שהרב הוא המוליך הספר תורה. (ו)

אותיות הרי זה תלוי במחלוקת הפוסקים לענין ספר שכתובים אותיות בחודי דפיו. ע"ש. אולם עיין בילקו"י שבת כרך ה' סי' שמ הערה ח' דיש להקל בספר שרשום בו על חודי הדפים, וה"ה בני"ד דשרי. וכיו"ב כתב בשו"ת אג"מ ח"ב (סי' מ) בפרוכת הנפתחת באמצע לשני צדדיה ויש ב' חלקי אותיות משתי צדדיה שמותר לפותחה ולסוגרה, אבל לתתלה טוב שירחיקו את שני החצאים זה מזה. וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"א (סי' עו) ובשו"ת רבבות אפרים ח"ג (סי' תקצו).

ד כ"ב בס' לדוד אמת, ובספר חסד לאלפים, שבעת מכירת המצוות ילמוד תהלים. ובספר חיים (סי' א אות ב) כתב, שאם הוא נבון, ילמד פירושו רש"י על הפרשה, כדי שיבין קריאת הש"צ. ואם הוא בעל הוראה, ילמד בדיני קריאת ס"ת, שמא יהיו שואלין לו דבר הלכה ויהיה מוכן להשיבם.

ה ע' בשו"ת שבט הקהתי ח"ב (סי' ע). ויש שכתבו שהנכון יותר לפתוח מצד ימין לכיוון צד שמאל. וכ"ה בדרישה (סי' תנא), אך בחיבורו הפרישה (סי' קכח ס"ק כג) כתב, שאין קפידא בזה. וכ"כ בשו"ת באר משה ח"ה (סי' לח). וע"ע בס' מנהג ישראל תורה (ח"א סי' קלד), ובס' שיח תפלה (עמ' שעד).

ומה שכתבנו לגבי מי שאשתו בהריון, עיין בספר חיים (סי' א אות ה) שכתב, שמה שנמנעים מלסוגרו, אין טעם בזה, אלא כיון שהתחיל במצוה, צריך שישגור דלתים של ההיכל, כי זה הוא כבוד הס"ת, ועוד, כשם שעושה סימן יפה לפתוח את רחמה, כך יעשה סימן יפה לסגור את רחמה אחר הלידה.

לכבד את החכמים בפתיחת ההיכל

חטא, עוד זאת להורות שהתורה מכבדת את נושאה, ולא הנושא מכבד אותה. ולכן ניתן נשיאת הארון לקהת

צדקה לעניים בשבת, וכ"פ הרמ"א. והמהרש"ל ביש"ש (ביצה סי' ח) עמד על המנהג בזה, וכתב, שיש ליישב המנהג בדוחק עפ"ד הר"ן הנ"ל.

וכ"פ מהר"י עייאש שמכירת המצוות בביהכ"נ, חשיבי צרכי רבים, כי בימות החול אין הרבים מצויים כ"כ בביהכ"נ. וכ"כ מרן החיד"א בס' לדוד אמת (סי' ב' או א), והובא בבית מנוחה, ובספר חיים (סי' א אות ו).

וכן המנהג פשוט למכור בשבת העליות לתורה, או לעשות מגבית לטובת הישיבות הקדושות, ומוסדות תורה וחסד, ולצורך ביהכ"נ, שהכל צורך מצוה הם, ואין בזה איסור משום מקח וממכר בשבת. ומבואר כ"ז בשו"ת יחוד ח"ב (סי' מא). וראה בילקו"י ימים נוראים (סי' תקפד הע' ג' עמ' שז). וע"ע בכה"ח (סי' שו או מב), ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ח (או"ח סי' לג או ג). ויש להוסיף, שבמקומות רבים ע"י מכירת המצוות תמנע מחלוקת בביהכ"נ, ולא יהיה פתחון פה למי שלא קנה את העלייה המבוקשת לו, ותשקוט הארץ. וגם ע"י כך יכולים לשלם במיטבא לשליחי צבור, שעדיף שיהיו בשכר, וירגישו אחריות לתפקידם, וכמבואר בתשו' הרשב"א כנודע.

ובב"י (סי' קמז) הביא מהמרדכי (סוף מגילה) שאם מכרו את הוצאת הס"ת מן הארון, ואחד מוחה מפני שהמצוה שייכת לחזן, אין לשמוע לו. ע"כ.

ומה שכתבנו לגבי דלתות שיש עליהם כיתוב, כ"כ בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"א (סי' ע), שאם האותיות נשארות שלמות ואין חצי אות בדלת זו וחצי אות בדלת זו, הרי אין בזה חשש ומותר לפותחן ולסוגרו, אבל אם האותיות נפרדים ומתחברים שתי חלקי

כ"כ מהר"א פלאגי' בספר אברהם את עיניו, בח"י לסוטה (מו ע"ד) והטעם, מלבד שהם הבל שאין בו

ז. במקומות שנהגו שפתיחת ההיכל גדולה יותר ממצות רימונים, אין לבן או לתלמיד לפתוח ההיכל כשאביו או רבו עושים מצות רימונים, אלא אם כן מחלו לו. ולכתחלה אין נכון לתת לילדים קטנים לפתוח את ארון הקודש, שאין זה כבוד הצבור. (ז)

ח. כבר פשט המנהג לומר "ברוך שמייה" בעת פתיחת ההיכל בשבת וחג בשחרית ומנחה, קודם הוצאת הספר תורה, [ויפתחו הספר תורה]. ונוסח זה הובא בזהר הקדוש. וגם בראש חודש עדיף יותר לומר ברוך שמייה ולא יאמרו נוסח ה"ייה רצון" הנדפס בסידורים. ואומרים "ולא על בר אלהין סמיכנא" ואין בזה חשש, דהכוונה בזה על המלאכים. (ח)

ד אות ו. וכ"ה לפי דברי האר"י ז"ל, דפתיחת שערים גדולה יותר מהלבשת הרימונים, וכ"ה בכה"ח (סי' קלד אות יב). וע"ע בשו"ת משנה הלכות (מהר"ת ח"א סי' קיט).

ובן ראוי שלא ליתן לקטנים הגבתת הס"ת, מחשש שמא הס"ת יפול חלילה, כמ"ש בשו"ת מראות ישרים ח"ב (סי' יז), וע"ע בשו"ת שערי צדק (חירו"ת סי' סא).

אומרים "ברוך שמייה" הגם שאומרים "ולא על בר אלהין סמיכנא"

ומה שכתבנו לגבי נוסח ולא על בר אלהין סמיכנא, הנה הגאון בעל הנו"ב הורה, שאין לומר "ברוך שמייה" מפני הנוסח "ולא על בר אלהין סמיכנא" כאילו ח"ו יש לו בן. וכמ"ש בשמו בספר פאר הדור (עמ' סא). ומצינו כעין זה בירושלמי (סוף פ"ו דשבת) כשאמר נבוכדנצאר הרשע ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין, ירד מלאך וסטרו על פיו, ואמר ליה, תקין מילך, ובר אית ליה? חזר ואמר וכו' ע"ש. אולם הנוסח "ולא על בר אלהין סמיכנא" הובא בזה"ק (ח"ב דף רז) ופשוט שהכוונה על המלאכים, כדאשכחן ויראו בני האלוהים את בנות האדם, ובאיוב, ויבאו בני האלהים להתייצב על ה', וא"כ פשוט שאין חשש בזה. והנו"ב ביקעה מצא וגדר בה גדר, שלא ימשכו אחר תלמידי שבת צבי שר"י, אשר השחיתו התעיבו, ותלו עצמם בזה"ק, כמ"ש תלמיד הנו"ב בשו"ת תשובה מאהבה (סי' נז, וסי' קי). וכן להוציא מלב המתיהרים המורים ברבים ומפרשים דברי הוזה"ק להמון בפרהסיא, וכמו שהתמרמר ע"ז בשו"ת נו"ב קמא (יו"ד סי' עד). אבל כעת שנתפשט המנהג לאומרו בעת פתיחת ההיכל ע"פ האר"י ז"ל וגדולי האחרונים, אין לחוש לזה בזה"ז כלל. ומבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ה (או"ח סי' ח סוף אות ד). וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"ג (סוד ישרים סי' ח). ודע, שאין להחסיר מנוסח ברוך שמייה את התיבות "ותיהב לי בנין דכרין דעבדין רעותך, כמ"ש בחסד לאלפים (סי' קלה ס"ב) שיש הרבה להתאמץ לבקש רחמים על הבנים, וכ"ש בעת רצון שעת רחמים.

שהיה הקטן, ולא לגרשון הבכור. והובא בשו"ת תעלומות לב ח"ג (קוני הליקוטים אות ז). ושם הביא לשבח מנהג המקומות שהמו"צ מוליך את הס"ת, והחזן לימינו והסגן לשמאלו, וכו', וציין להירוש', שע"י בני אדם גדולים התורה מתעלה בהם. ע"ש. ונהרא נהרא ופשטיה. וע"ע בשו"ת יוסף אומץ (סי' נו).

ז. אמת ליעקב (דיני הוצאת ס"ת אות ו), לדוד אמת (סי'

ח) מנהג אמירת "ברוך שמייה" חוצב מהוזה"ק (פר' ויקהל דף רז) אמר ר"ש, כד מפקין ס"ת בצבורא למיקרי ביה, מתפתחן תרעי שמיא דרחמין, ומעוררין את האהבה לעילא, ואיבעי ליה לאינש למימר ברוך שמייה וכו'.

ומרן החיד"א כתב בניצוצי אורות, דהיינו בשבת דקאי ביה הזוהר. וכן פ"י האר"י ז"ל. ודלא כאחרוני זמנינו שמפרשים דקאי אף בחול. וקבלת האר"י מכרעת. ע"כ. וכוונתו להשיג על החמד משה (ר"ס פב), שהביא מ"ש המג"א, שביום שבת שחרית, בפתיחת הארון יאמר "ברוך שמייה" וע"ז השיג, כי למה כ' ביום השבת, שהרי בזהר פר' ויקהל קאמר, כד מפקין ס"ת בצבורא, משמע אף בחול. ועיין באגרות הרמ"ז, דמ"מ יש לאומרו במנחה של שבת, שזהו עיקר אמירתו, וקמ"ל מהר"ו שאף בשחרית שבת האר"י היה אומרו.

ומה שכתבנו שיפתח מעט את הספר תורה. כ"ה בהליכו"ע ח"ג (עמ' קט, ועמ' קי"ג סעי' ז) וכמ"ש בשו"ת הלק"ט (ח"ב סי' רנ"ה), ועוד פוסקים. וע"ע באג"מ (או"ח ח"ד סי' ע אות ט'), ובשו"ת או נדברו ח"ה (סי' מה) ובשו"ת רבבות אפרים ח"ג (סי' צד).

ומה שכתבנו לגבי ר"ח כ"ה בילקו"י שבת כרך ה' בדיני ר"ח, ולאחר שנים הובא כן גם בהליכו"ע הנז'. וע"ע בכה"ח (סי' קלד או"י). ויש שמייחסים נוסח היהי רצון לבעל חמדת הימים, ויצאו ע"ז עוררין. נאלא שעל עיקר דברי החמדת ימים דעת החקרי לב והמהר"ח פלאגי ועוד, שדבריו מחזקים ומעוררים ליר"ש. ואין כאן מקומו.

ט. מנהגינו שאין אומרים "ברוך שמיה" בעת פתיחת ההיכל בימי שני וחמישי. ורק בשבתות וימים טובים ובראשי חודשים, אנו נוהגים לאומר. וכן נוהגים לאומר גם בימי חול המועד. ומנהג האשכנזים לומר "ברוך שמיה" גם בימי החול. (ב)

י. המתפלל עם האשכנזים בימי שני וחמישי, ואומרים "ברוך שמיה" בהוצאת הספר תורה, אם הוא נמצא במקומות שמותר להפסיק בהם, טוב ונכון שגם הוא יאמר עמהם את ה"ברוך שמיה". אבל אם הוא לומד בבית הכנסת, וכיוצא בזה, ושומע מהצבור אמירת "ברוך שמיה", אינו חייב להפסיק מלימודו כדי לומר עמהם ברוך שמיה, ורשאי להמשיך בלימודו. [אולם כשמוציאים הס"ת מארון הקודש ומוליכין אותו אל הבמה, יש לעמוד עד שיניחו את הס"ת על התיבה]. והקורא פסוקי דזמרה, אף בשבת אין לו להפסיק לאמירת ברוך שמיה עם הקהל. [וישתחוה מול הס"ת עם הצבור באין אומר ודברים] ורק בין ישתבח ליוצר מותר להפסיק לאמירתו. (ג)

אמירת "ברוך שמיה" בשני וחמישי

טז הנה בספר נגיד ומצוה (דף כה) כתב, שאף שהזוהר מיירי בשבת, אינו אסור לאומר גם בחול. גם בשו"ת רב פעלים ח"ג (סוד ישרים סי' ה) קיים דעת הנוהגים לאומר בחול, ושעכ"פ ברו"ח שאומרים בו

קדושת כתר, ושייך לומר ברוך כתרך ואתרך, נכון לאומר. ועכ"פ אין מנהגינו לאומר בימי החול, אלא בשבתות וימים טובים, ובראשי חודשים. וראה כ"ז בשו"ת בי"א ח"ה (דף כח: אר"ח סי' ח אות ד).

המתפלל עם האשכנזים כיצד ינהג בפתחת ההיכל בשני וחמישי

באופן שעתיד לומר ברוך שמיה אח"כ, עם המנין בו הוא מתפלל, שפשוט שא"צ להפסיק לאמירת ברוך שמיה, ואפי' אם יושב ולומד שם, וכיו"ב, פטור מלאומר.

והן אמת שבשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' קיב) כתב, שיש להפסיק בפסוד"ז לאמירת ברוך שמיה, שאל"כ נראה כמזלזל ח"ו בכבוד הס"ת, ונסתייע ממ"ש בספר סוד ושורש העבודה, שאפי' העומד באמצע התחנונים, צריך להפסיק לאמירת ברוך שמיה.

אלא שיש לחלק בין הנמצא בתחנונים של ימי שני וחמישי, לבין מי שנמצא באמצע פסוד"ז, שכיון שיש ברכה לפני הפסוד"ז, ולאחריהם, חמירא טפי מתחנונים. וגם הפרי השדה שם כתב לחלק בין שבת שיש בו חיוב יותר לאומר, לימות החול.

ועכ"פ גם בשבת יש להורות דשו"ת עדיף, ולא יפסיק באמצע פסוד"ז לאמירת ברוך שמיה, ורק כשהוא נמצא במקומות שמותר להפסיק בהם, נכון יותר שיאמר עם הצבור ברוך שמיה. וראה כ"ז בשו"ת בי"א ח"ה (אר"ח סי' ח אות ד - ה).

ואם העוסק בתורה צריך לעמוד מפני הס"ת, ראה בשו"ת יד אליהו מלובלין (סי' ד).

יז הנה בעת שהצבור אומרים ברוך שמיה והוא עומד באמצע פסוד"ז, אם הוא בימות החול, הואיל ואין מנהג ספרד לאומר, אף המתפלל עם האשכנזים, אין לו להפסיק לאומר באמצע פסוד"ז, ואף בשבת שכל הצבור אומרים "אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידינא קמיה" ומשתחיים כלפי הס"ת, וא"כ אם ימנע מלאומר, יראה ככופר במי שהצבור משתחיים אליו, אע"פ כן שו"ת עדיף, שהרי אין זה מתקנת חז"ל לומר ברוך שמיה. וגם אינו חייב מן הדין להשתחוות, ואין זה אלא מנהג בעלמא (וראה להלן בסעי' ד' מה שכתבנו ליישב המנהג להשתחוות בברוך שמיה), לא שייך לומר בכה"ג שאם לא ישתחוה בברוך שמיה יהיה נראה ככופר במי שהצבור משתחיים לו. ועוד שאפשר שישתחוה מול הס"ת מבלי להפסיק בשום דיבור. ול"ד למ"ש התוס' והרא"ש (ברכות כ"א:) לגבי מודים, דהכ אהוא מנהג בלבד.

ועיין בשו"ת מהרש"ג ח"א (סי' נב), שכתב, שאף הזוה"ק לא הצריך לאומר אלא למי שמותר לו להפסיק, משא"כ לעומד באמצע פסוד"ז. ע"ש. וסיוע לזה ממ"ש מרן בש"ע (ס"ס סה) שאין להפסיק בפסוד"ז, אפי' לומר פסוק "שמע ישראל" עם הצבור, וא"כ כ"ש ברוך שמיה שאין בו קבלת עול מלכות שמים. ומכ"ש

יא. מה שנוהגים לכרוע באמצע "ברוך שמייה" כשאומרים "אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה", אף על פי שאין זה חיוב לכרוע, מכל מקום מנהג ישראל תורה הוא, הואיל ואומרים בפירוש "דסגידנא קמיה" אם לא יכרע ולא ישתחוה נראה כדובר שקרים. ומטעם זה נוהגים להשתחוות ב"עלינו לשבח" כשאומרים "ואנחנו משתחווים." (יא)

לכרוע ב"ברוך שמייה" כשאומרים "אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה"

הוחזק שקרן ומעיד עדות שקר בעצמו, משא"כ במודים דהוי מלשון אך צדיקים יודו לשמך, כמ"ש הרד"א. ולכן הוצרכו חז"ל להשמיענו שכורע במודים, ושאני הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה, שה"ז מגונה, שאינו אומר על עצמו וכו'. והפי' שכ' הרד"א בשם הירחי דמודים היינו משתחווים, אין דבריו נראים, אלא פי' קמא עיקר. ואין להק' ממ"ש ר' ירוחם שהכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה ה"ז מגונה, דשאני התם שאינו אומר על עצמו כו', משא"כ הכא שאומר ואנחנו כורעים ומשתחווים וכו', ע"כ. וכ"ה בשל"ה (דף רנד) והובא בא"ר (סי' נא). וע"ע בדרישה (סי' רפא סק"ג).

והטעם, שאין כוונתנו להשתחוות אלא לכבוד התורה, וכעין מ"ש המג"א (סי' קלט סק"ו) וז"ל: כתב הלחם חמודות ספ"ה דברכות, הכורעים בברכה"ת טועים הם, שאין לשחות אלא במה שתקנו חכמים. כמ"ש בס' רפא. ע"כ. והשי"ך כתב, שבס' הרוקח סי' שיט משמע שמנהג קדמונים לכרוע ולהשתחות בברכה"ת, ודלא כאותם שאין נוהגין כן. וכ"כ הרמ"ע (סי' קנו), והטעם שאין כוונתנו לשחות בברכה אלא לכבוד התורה, וכן משמע בלבוש סי' קנ. עכ"ל המג"א. וכ"כ המטה משה (סי' רנו). וכ"כ בשו"ת כנה"ג (סי' קלט הגה"ט אות ה). ובא"ר (שם סק"ו). ומעתה ה"נ כיון שאומר דסגידנא קמיה, ומן קמי יקר אורייתיה, אין כל חשש במה שכורע ומשתחוה מול הס"ת כיון שאינו אלא לכבוד התורה. וראה כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ה (סי' ה אות ד). וע"ע בשו"ת שערי עזרא (סי' ז).

וע' במדרש משלי (פרק א), הביאה מלכת שבא לשלמה מוליך וערלים, אמרה לו הפרש לי המהולים, רמז שלמה לכהן הגדול ופתח את ארון הברית, מהולים שבהם כרעו לפניו בחצי קומתם, הערלים נפלו על פניהם, כעין מה שנאמר "נופל וגלוי עיניים".

וכן באמת ליעקב אלגאזי (דיני הוצאת ס"ת סי' ה) ה"ד מהריק"ש בהגהותיו סי' קמט שיש להשתחוות נגד הס"ת, והוסיף, ונ"ל ראייה לזה מנוסח שתיקן רשב"י בברוך שמייה, אנא עבדא דקב"ה דסגידנא קמיה ומן קמי יקר אורייתיה. ע"כ. נוכ"כ בסידור בית מנוחה (דקנ"ג

יא) הנה מוהר"ר ישראל בנימין כתב בשאלה להמהריק"ש, בשו"ת אהלי יעקב (סי' נו) להשיג על אלה הקוראים תגר על המשתחווים בפני הס"ת, עפ"ד השלטי הגיבורים (קידושין ל:). בשם הרי"א ז"ל, עמידה בפני ס"ת מצינו, השתחויה לא מצינו, שאדרבה, ממסכת סופרים מוכח שמצוה להשתחוות מול הס"ת, ולשונם יענה כס, והיה לעד באומרים אנא עבדא דקודשא בריך הוא וסגידנא קמיה וכו', והשיב המהריק"ש, שהאוסרים להשתחוות מול הס"ת, שגו בהוראה, וטעות הוא בידם, שלא אמר השלטי"ג אלא שלא מצינו חיוב להשתחוות, אבל לאסור ח"ו לעלות על לב, וכל המשנה במזיד הוי בכלל כי דבר ה' בזה. ובר נידוי הוא. וכן מבואר בהגמ"י, שהטעם שבונים פתח ביהכ"נ במזרח, הוא כדי שישתחוה מול ההיכל. וע' באוצר הגאונים קידושין רו - רט, סוטה קיג.

ועיין בכנה"ג (יר"ד סי' רפב) שהבין מדברי השלטי הגיבורים שיש להמנע מלהשתחוות, וכ"כ בכה"ח סופר (סי' קיג אות יב) וערער שם על הנוהגים לכרוע באמירת וסגידנא קמיה שבברוך שמייה, שהרי אין לכרוע אלא במקום שתיקנו חז"ל לכרוע, וכמ"ש מרן הש"ע שם, שהכורע ב"וכל קומה לפניך תשתחוה" או ב"ולך לבדך אנחנו מודים" וכו' הרי זה מגונה. ע"כ. **מ"מ** הברכ"י (אור"ח סי' קלד סק"ג) כ' שעכ"פ נגד הכתב של הס"ת לא עלה על לב, ושהעיקר כד' מהריק"ש, וכבר העידו על האר"י ז"ל שהיה משתחוה נגד ההיכל בצאתו מן הקדש וכו', ושעכ"פ נגד הכתב של הס"ת, לא עלה על לב, והעיקר כדברי המהריק"ש. ובד"מ (סי' קיז) כתב, שכן היה נוהג המהרי"ל.

וכן מנהג ישראל שמשתחווים באמצע בריך שמייה תורה הוא, דשאני הכא שאומר בפה מלא אנא עבדא דקב"ה "דסגידנא קמיה ומן קמי דיקר אורייתיה", ואם לא יכרע ולא ישתחוה מחזי כדובר שקרים. וכשם שנוהגים מה"ט להשתחוות בעלינו לשבח כשאו' ואנחנו משתחווים לפני ממ"ה הקב"ה. ה"נ כאן. וכמ"ש בספר עמק ברכה (לאבי השל"ה, דף כט): וקיבלתי ממורי מהר"ש מלובלין, להשתחוות בעלינו לשבח, כשאו' ואנחנו כורעים ומשתחווים וכו', שאם לא עושה כן

יב. הקורא קריאת שמע וברכותיה, או העומד באמצע פסוקי דזמרה, ושמע שהצבור אומרים "וזאת התורה וכו'" בעת הגבהת הספר תורה להראותו לעם, אין לו לומר פסוק זה עם הצבור, אלא יסתכל בספר תורה ויהרהר הפסוק בלבו, שהרהור לאו כדיבור דמי, ולא חשיב הפסק. וכל שכן שהנמצא באמצע פסוקי דזמרה ושומע מהצבור שאומר בריך שמיא, שאין לו להפסיק לומר עמהם בריך שמיא. (ב)

חז"ל לומר בריך שמיא, וגם אינו חייב להשתחוות בו מן הדין, ואין זה אלא מנהג בעלמא, לא שייך לומר בכה"ג שאם לא ישתחוה בברוך שמיא יהיה נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו. ומ"מ נכון להשתחוות עם הצבור.

וע"ע בשו"ת הר צבי (או"ח סי' טד) שכתב, שאותם שאינם נוהרים לכרוע בברוך שמיא, סמכו על השלטי הגיבורים הנ"ל, וסיים, שאין לזוז מפסק הש"ע (שכתב לכרוע ולומר) וכו'. ושכן כתוב בתפלת בריך שמיא. ועיין מש"כ שם ליישב ההערה שאנו אומרים תפלת בריך שמיא בלשון ארמי, והרי בגמ' (שבת יב.) אמרו, שלא ישאל אדם בלשון ארמית, ועיין בתוס' ברכות ג. ד"ה וענין), שכתבו, שאומרים העולם קדיש בלשון ארמית, לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא, ע"כ נתקן הוא בלשון תרגום, שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאים בנו. והיינו משום שהקדיש נאמר בצבור, ואין אנו צריכים למלאכים שעביירו התפלות, ולפי"ז ניחא מה שאומרים בריך שמיא בלשון ארמי, משום שהוא נאמר בצבור, ובוה לא אמרו שלא ישאל אדם בלשון ארמי. [ואמנם בתוס' שם כתבו על טעם זה שאינו נראה, שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי, אלא נראה כדארמי (סוטה מט.) אין העולם מתקיים אלא אסירא דקדושתא, ואיחא שמיא רבה דבתר אגדתא, ותיקוה בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם].

הקורא קריאת שמע וברכותיה, ושמע שהצבור אומרים "וזאת התורה וכו'"

סו ס"ג). [ועיין בשו"ת יבי"א ח"א (סי' ה) אות ז), וח"ה (סי' ז), שהאר"ך לרזן אם הוא חיוב להפסיק לענות לקדיש ולקדושה באמצע פסוד"ז ובק"ש וברכותיה, והעלה שנכון לנהוג להפסיק לעניית קדיש וקדושה. וע"ע בח"ה (סי' יז) אות ו-ז), ובילקו"י ח"א (מהדר תשמ"ה עמ' עג, ועמ' קיה ס"ק כ"ב)].

והנה מבואר באחרונים שאין אנו פוסקים לדברים שבמנהג, ולכן אין עונים באמצע פסוד"ז ובק"ש וברכותיה אלא לה' אמנים שבקדיש, ולקדוש וברוך בלבד, (ובפסוד"ז גם פסוק ימלוך), ובאמן יהא שמיא רבה עונים עד יתברך, וכמבואר בשו"ת יבי"א ח"א (האו"ח

ע"ב). וע"ע בשו"ת נבחר מספ"ח (האו"ח סי' ז). בהערת הרב המגיה] וכיוון לדעת מהר"י בנימין הנ"ל. וע"ע באמת ליעקב (במשפט הברכות אות נו) שהביא ג"כ ד' האחרון הנ"ל שמנהג נכון לכרוע בברכת התורה. וכ"כ החיד"א בס' לדוד אמת. וכן הובאו בכה"ח עצמו (סי' קלט ס"ק כה). [וע"ע בשו"ת שערי עזרה (האו"ח סי' ז). ובשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (או"ח ס"ס י') מ"ש בזה]

וכ"ש לפי מ"ש רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשו' (סי' סב עמ' סג), שחיוב הכריעה באבות ובמודים תחלה וסוף, ר"ל שלא יהיה פחות מזה, לא לאסור יותר ממנו, ולא מפני שלא חייבו בכריעה אלא באבות ובמודים, נאסור ע"מ שיכרע יותר או ישתחוה, שא"כ נמצא ר"ע עובר ע"ד חכמים, שבתפלתו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מפני הכריעות וההשתחויות וכו'. ומ"ש (בברכות לד.) אם בא לשחות בסוף כל ברכה מלמדיו אותו שלא ישחה, ר"ל שמלמדיו אותו שא"צ שמא טועה ומדמה שכך חובתו והוא אינו חייב בזה וכו'. ע"ש. אולם דעת הפוסקים אינה כן. וההיא דר"ע כבר תי' התוס' (ברכות לא) דהיינו באמצע ברכה וכו'. וכ"כ הרא"ש. ובתוס' ר"י החסיד. ועוד.

ועכ"פ יש במש"כ די והותר ליישב המנהג שמשתחוים בברוך שמיא. ומ"מ העומד בפסוד"ז ישתחוה מול הס"ת, מבלי שיאמר בריך שמיא עם הצבור, משום הפסק. ולכאורה מכיון שאין זה תקנת

(יב) במתניתין ברכות (פ"ב יג.), מבואר דין הקורא ק"ש וברכותיה שפוסק לשאול מפני היראה, (אביו או רבו מובהק), ולהשיב מפני הכבוד. ע"ש. ורוה"פ למדו מכאן דין העומד בק"ש וברכותיה ושמע קדיש או קדושה, שפוסק ועונה עם הצבור. דלא גרע ממה שמפסיק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד. ואף שי"א דכיון שעוסק בשבחו של מקום, אין לו להפסיק בשביל שבח אחר. וכ"ה דעת המהר"ם מרוטנבורג, שאין להפסיק לקדיש וקדושה. ומ"מ כבר עלתה הסכמת רוה"פ, שיש להפסיק לקדיש ולקדושה באמצע פסוד"ז ובק"ש וברכותיה, וכמבואר בש"ע (סי'

יג. בהוצאת הספר תורה מארון הקודש לתיבה כדי לקרוא בו, יש לפתוח את הספר תורה להגביהו ולהראות לקהל לימינו, ומחזירו לפניו ולאחוריו, כדי שיסתכלו באותיות הקדושות של הספר תורה, ששואבים משם אור גדול של קדושה. (יג)

גם פסוק וזאת התורה אין להפסיק לאומרו עם הצבור באמצע פסוד"ז ובק"ש וברכותיה. כיון שאין זה חובה כמו קדיש וקדושה, אין לענות אלא בהרהור. **ואמנם** בכנה"ג (אור"ח סי' נא) כתב בתשו', שכיון שיש מצוה לומר "וזאת התורה" ש"ד להפסיק לאמירתו באמצע ק"ש וברכותיה. והו"ד להלכה בספר אמת ליעקב אלגאזי (דיני הקמת ס"ת ס"ב), ובברכ"י (סי' קלד סק"ד), ובשע"ת שם, ובכה"ח (שם סק"כ), מ"מ לדינא יש להורות דשוא"ת עדיף, שאמירת וזאת התורה קילא טפי מעניית שאר אמנים שבקדיש, מאחר ודעת ריה"פ שאין לענות אמן של ברכות ואמן של התקבל וכו'.

ועיין בטור (סי' סו) שהביא דעת הסמ"ק שאין לענות אמן אחר החזרה באמצע ק"ש וברכותיה, זולת אמן הדאל הקדוש ושומע תפלה וכו'. כיעו"ש. ובב"י שם כתב, שלדעת הפוסקים לא יפסיק כלל גם לאמנים אלו. וכ"פ במאמר, ובמט"י, ובס' שלמי צבור, ובשו"ת חיים שאל, ובחיי אדם, ובבא"ח, ועוד. ממילא

גם פסוק וזאת התורה אין להפסיק לאומרו עם הצבור באמצע פסוד"ז ובק"ש וברכותיה. וכ"פ מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (סי' סח), ועוד אחרונים. וכמבואר כ"ז באורך בשו"ת יבי"א ח"ה (אור"ח סי' ח). וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ז (סי' י"ב אות ב').

ומה שכתבנו לגבי בריך שמיה, כ"כ בשו"ת מהרש"ג ח"א (אור"ח סי' נב אות ב'), והוסיף שמי שאינו רוצה לצאת עתה בקריאה"ת, כגון שכבר שמע קריאה"ת במנין הקודם, או שרוצה להתפלל אח"כ במנין אחר ויקראו אז בתורה, אין עליו חיוב כלל לומר בריך שמיה. וע' בס' יסוד ושו"ש העבודה (שער ה' פ"ח) שכ' שאף אם אדם עומד באמצע תפילת והוא רחום, ראוי להפסיק ולומר בריך שמיה עם הציבור.

ועי' במשנ"ב (סי' קל"ד ס"ק י"ג) שכ' בשם האחרונים, שמי שלא אמר בריך שמיה בעת פתיחת ההיכל, יכול לאומרו עד שעה שפותחים את הספר תורה לקרוא בו. וכ"כ בכה"ח (סי' קל"ד ס"ק י"ב).

לפתוח הספר תורה בעת פתיחת ההיכל וההולכה לתיבה

לנשים שדוחקות עצמן לראות וכו', והובא בד"מ (סי' קמז אות ד).

ובש"ך עה"ת (במדבר דף כב) כתב, שכאשר הס"ת נפתח והכתב נראה לעיני העם, אזי מעידים עליו האנשים והנשים.

ובש"ע (סי' קלד ס"ב) הביא דין ההגבהה קודם דיני קריאת ס"ת, ומשמע שיש להגביה את הס"ת ולהראות הכתב לעם קודם הקריאה, וכ"כ בנחלת יעקב על מס' סופרים הנ"ל, וכ"ה מנהגינו להגביה קודם הקריאה. ומנהג האשכנזים כמ"ש הרמ"א (סי' קלד ס"ב) שנהגו לעשות כן לאחר שקראו בתורה, וכ"ה בב"ח. ונהרא נהרא ופשטיה. ונע' למהרי"ץ דושינסקי (סי' ס' שכ' שכן מפורש בגמ' המנהג בזה, וטוב לעשות ההגבהה ב' פעמים לפני ואחרי קריאה"ת].

והנה בשעה"כ (דף מח ע"ד) כתב, שענין פתיחת תיק הס"ת, הוא כדי שיתגלה הארת התורה הכתובה בתוכו לחוץ אל כל הקהל, וע"י הסתכלות האדם מקרוב כ"כ שיוכל לקרוא את האותיות היטב, ע"י זה נמשך אור גדול על האדם. ובספר נגיד ומצוה (דף לב) כתב,

יג **מנהג** פתיחת הס"ת והגבהתו להראות הכתב לעם, מבואר במס' סופרים (פרק יד הלכה יד), "ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחוריו, שמצוה לכל האנשים והנשים לראות הכתב ולכרוע, ולומר וזאת התורה וכו'".

ובירושלמי (פ"ז דסוטה ה"ד) דרשו על הפסוק "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת", על החזן המגביה את הס"ת ומראה הכתב לעם, שצריך להקימה כראוי שיראו כולם את הכתב. והרמב"ן (דברים נו, נו) כתב, ואמרו על דרך אגדה זה החזן וכו' לראות את הכתב ולכרוע ולומר וכו'. וכן נהגו. ע"כ. ומלשון הרמב"ן שכתב "ואמרו על דרך אגדה" משמע שכ"ז אינו אלא מדרבנן, ולאפוקי ממה שחשבו איזה אחרונים בדעת הרמב"ן דהוי מה"ת, וזה אינו. ופשוט. ובפרט שכל עצם מצות קריאת ס"ת הוי מדרבנן, לבד מפר' זכור, כמו שביארנו (סי' קלה הע' א). ובילקו"י פורים (סי' תרפה עמו' פג). וכן מבואר להדיא בשו"ב (סי' קל"ד סק"ב) שהוא אסמכתא בעלמא. ובמרדכי (הל' תפילין דף צח) כתב, שהמהור"ם היה נוהג להגביה את הס"ת להראותו לעם. וכ"כ הכל-בו, ושמכאן סמך

יד. בעת הגבתה הספר תורה הצבור אומרים: ו"זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" וכו'. (יד)

טו. יש שנהגו בעת הגבתה הספר תורה להסתכל בתיבה שהיא האות הראשונה של שמו הפרטי. ואם לאחר שהגביהו את ספר התורה והראוהו לציבור ראו שהספר תורה לא היה באותה פרשה שקוראים, אין צורך להגביה שנית. (טו)

טז. ראוי להוליך את הספר תורה מן ההיכל אל התיבה כשהוא פתוח, לפני נושא הספר תורה יהיו אל העם, ואחוריו אל ההיכל, והולך לצד ימין שלו, שהוא צד שמאל של ההיכל, וכך הולך סביב והספר תורה בידו עד שיגיע אל התיבה. ואף שהיא דרך ארוכה, כיון שהיא דרך ימין למוליך הספר תורה, ראוי לעשות כן. ובחזרה יחזירנו להיכל בדרך הקצרה, כדי שלא יצטרך להקיף כל כך. (טז)

שזה מועיל להצלחה. ועיין במג"א (סי' קמא סק"ז) שכתב, שהש"צ המוליך את הס"ת מארוה"ק לבימה, יפנה לצפון שהוא ימין וקצרה. וע"ש במחה"ש, דהיינו לימין. וכ"כ הפמ"ג שם שילך תמיד לימין.

וע"ע בשו"ת מהר"י בי רב (סי' נג) מש"כ בדין הבאת הס"ת מן ההיכל לתיבה, באיזה זרוע יעלה לתיבה.

יד) מסכת סופרים שם, וכ"ה בטור ובש"ע (סי' קלד ס"ב) ובשו"ת אהלי יעקב למהריק"ש (סי' נו), ועוד.

טו) עיין בארחות חיים בשם פדה את אברהם, ובבא"ח (שנה ב' פר' תולדות אר' טו). שו"ת דברי בניהו ח"ח (סי' ט).

שהאר"י ז"ל היה מסתכל היטב באותיות עד שהיה מכירם לקרותם וכו'. וע"ע בחסד לאלפים (סי' קלה).

ובשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' נה) כתב, שנוהגים כאן בירושלים ת"ו שמקיפין הס"ת פתוח בכל ביהכ"נ להראות לעם, מפני שביהכ"נ ארוך, וכשהעם רבה, ישארו הרבה בעזרה, ולא די שיראו כולם את הכתב במה שיגביהו את הס"ת בתיבה, ולכן הוצרכו לסובבו ג"כ בעזרה, כדי שיזכו לחזות בנועם ה', ועוד, שכולם רואים בראש הפרשה. והובא באמת ליעקב (מנהגי הס"ת אות ז), ובלדוד אמת (סי' ג), ובבא"ח (שנה ב' פר' תולדות אר' ט"ז). וכתב בכה"ח (סי' קלד אות יג), ושמעתי הטעם

סדר הגבתה ספרי התורה - וכשמוציאים ב' ספרי תורה

את הס"ת אל התיבה, ישאנו בצד ימינו, שהתורה ניתנה בימין, דכתיב, מימינו אש דת למו, ומי שהוא חבוש תפילין ובה לישא ס"ת, אדרבה ישא הס"ת בימין, על דרך שאמרו (שבת כב). חנוכה בשמאל ומזוזה בימין. ולמנהגינו שלוקחים הס"ת לתיבה כשהוא פתוח, יש נוהגים להטות הס"ת לצד ימין היכא דאפשר. וכ"ה בכה"ח (סי' קל"ד ס"ק כ"ג) וע"ע בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' נ"ד).

ואם הוא איטר עי' בפמ"ג (סי' קל"ד בא"א ס"ק ה') שמצדד שיאחז את הס"ת בימין שלו, אבל בתורה לשמה שם כ' שיחזיק בימין של העולם. וכ"כ המשנ"ב (סי' רפ"ב ס"ק א') כיון שהרי הטעם משום שהתורה ניתנה בימין, שנאמר מימינו אש דת למו וא"כ אין לחלק בזה.

טז) עיין בשו"ת ים הגדול (סי' ז) ובספר וזאת ליהודה (סי' ד). ומרן אאמ"ר זיע"א כתב שיש להשיב על מ"ש בספר וזאת ליהודה, ודו"ק.

וע' בבאה"ט (סי' קל"ד סק"ד), ובסמ"ג (סי' קמ"א), ובא"א (סי' ז). ושם בפמ"ג כ' לפקפק על ד' מג"א (סק"ז) שכ' שיוליך הס"ת לתיבה בדרך קצרה, שדוקא בעולה לתורה צריך שילך בדרך הקצרה, משום כבוד התורה שיעלה במהרה, או מפני כבוד הציבור שלא ימתינו עליו, משא"כ בהולכת הספר תורה עצמו. וע' בשערי אפרים (שער י' ס"ד). וכן מתבאר מד' המשנ"ב (סי' קמ"א ס"ק כ"ה), וכה"חיים (סי' קמ"א ס"ק ל"ז), ושכן המנהג. ולד' מרן אאמ"ר זיע"א בחזרה יחזירנו בדרך הקצרה להיכל, כדי שלא יצטרך להקיף כ"כ.

ועיין בשו"ת תורה לשמה (סי' כב) שכתב, שהמוליך

יז. בימים שמוציאין בהם ב' ספרי תורה, כגון בשבת חנוכה, ד' פרשיות, ימים טובים, וכיו"ב, המנהג להוליך את ב' הספרים מארון הקודש אל הבימה כשהם פתוחים. (י)

יח. נכון שכל אחד מהקהל יגש אל הספר תורה כדי לנשקו בידיו או בפיו, אבל אין זה מן הראוי שמוליך הספר תורה יושיט את הספר תורה לכל אחד ואחד כדי שינשקו, אלא בעת הליכתו לתיבה, יגשו מהקהל וינשקו את הספר תורה. ומנהג הספרדים שהשליח ציבור הקורא בתורה הוא המלווה את הספר תורה בהולכתו לתיבה, ובחזרתו לארון הקודש, ושאר הקהל יש מלווים ויש שאינם מלווים, שמכיון שעשאוהו שליח ציבור כאילו עשאוהו שליח גם ללוות את הספר תורה, כיון שאין כולם יכולים ללוות מפני הדוחק. ויש לזהר הרבה בכבוד התורה ככל שאפשר, כי היא עץ החיים כמו שכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה, והיא הנותנת לנו אורך ימים ושנות חיים. ומותר להקיף את אולם בית הכנסת, כדי לעבור דרך ארוכה יותר אל התיבה. וצריך שיהיו פני הס"ת כלפי העם, ואחוריו כלפי המגביה. (יח)

כשיש ב' ספרי תורה מוליכין את שניהם לתיבה כשהם פתוחים

טירחא דצבורא. ע' קרבן העדה (בירושלימי סוטה פז). ועכ"פ י"ל דבהולכת הס"ת אל התיבה לא הקפידו לסגור הס"ת השני, דבהולכת הס"ת ליכא משום אין עושין מצות חבילות חבילות. והקפידא מצאה מקום לנוח שלא לפתוח הספר השני הנמצא על התיבה קודם שיסגרו הראשון. ונהאומרים וזאת התורה רק על ס"ת אחד ואין אומרים כן על ב' ס"ת, בזה גם לא מיחזי כב' תורות]. ואמנם בס' שומר אמת (סי' ז אות ד) כתב: דאין לעשות הקמה אלא עם הראשונה. וכ"ה בפר"א ח"א (דרי"ט דע"ז הי"א, מ"ב סקמ"ד): אין ראוי לפתוח שניהם לראות בהקמתם. ע"כ. אולם מנהגינו כנ"ל להוליך הס"ת מארון הקודש לבימה כששני הספרים פתוחים.

יז הנה בימים שמוציאין בהם ב' ס"ת, כגון בשבת חנוכה, ד' פרשיות, ימים טובים, וכיו"ב, המנהג להוליך את ב' הספרים מארון הקודש אל הבימה כשהם פתוחים. והנה ז"ל מרן בש"ע (סי' קמו) ביום שיש בו שני ס"ת לא יפתחו השני, ולא יסירו המפה עד שיגללו הראשון, שאין עושים מצוות חבילות חבילות. והוא מדברי המרדכי (בהלכות קטנות). וברמ"א שם כ', שמוציאים ב' הספרים כאחת. וביאר במג"א שם דס"ל דהוצאה לחוד אין בזה משום אין עושין מצוות חבילות חבילות. ובשעה"צ (סק"ל) העיר דמשמע מל' האו"ז (בהל' שבת סי' מח) שאם רצו שלא להוציא כאחת אלא להוציאה אחר שיניחו הראשונה על מקומה, ג"כ רשאים. ואפשר שנהגו כן משום

לנשק הספר תורה - ולהקיף את בית הכנסת - לעבור דרך ארוכה אל התיבה

דומה לחילול ה' כי אין ימלא לבו של בשר ודם שלא להטריח את עצמו לילך לס"ת לנשקו, כי אם שהס"ת ילך אליו, וע"כ נ"ל שהקולר תלוי בצואר הרבנים, שישגיחו על הדבר הזה, וכו'. ע"ש. וכן הזהיר ע"ז בשו"ת צי"א ח"י"ב (סי' מ אות א). ונאף שלכאורה היה נראה שאין הדברים זהים למ"ש בשו"ת הלק"ט הנ"ל, מ"מ י"ל כמ"ש. ודו"ק]. וע"ע בשו"ת יד יצחק ח"ג (סי' קסו אות ב), ובספר ויצבור יוסף (סי' נו), ובשו"ת מנחם משיב (סי' טז).

יח בהליכות שלמה (תפילה עמ' קמ"ו סעי' י"ב) שכאשר מוליכים את הס"ת לארון, יעמדו כל הקהל עד שיכניסנו המוליכו לתוך הארון ויניחנו על מקומו. ואמנם בס' שאלת רב (עמ' רל"ח אות י"ב) כ' בשם הגר"ח

יח באו"ז כתב, שמביאים התינוקות לנשק הס"ת, כדי לחנכם ולזרזם במצוות, והובא ברמ"א (סי' קמט), וכתב שכן נוהגים. וע' בכה"ח (סי' קלד אות ז) שכתב, שגם הגדולים צריכים לנשק את הס"ת. ומנהג האר"י ז"ל היה לנשק הס"ת. וע"ע במש"כ בס"י קמט אות י' בשם התו"ח, שגם מלוים את הס"ת מעט, ולא עד הארון, מפני הדוחק.

יז ומה שכתבנו שאין זה מן הראוי שמוליך הס"ת וכו' ראה הערה י"ג מה שהבאנו משם שו"ת הלק"ט שנהגו לסבב הס"ת גם בעזרה. אמנם לא דיבר שם במה שיש שנהגו להושיט הס"ת אצל כל אחד ואחד, שינשק הס"ת, ועיין בשו"ת ריב"ם שנייטוך (בקצת עיקר דינים לבני ישראל, אות טז) שהזהיר ע"ז שזה גנאי לס"ת, והוא

יט. נוהגים בעת הוצאת הספר תורה להראות באצבע כנגד הספר תורה ולנשק אצבעות היד. ואם לובש טלית גדול יראה בידו כלפי הספר תורה וינשק הציציות. (יט)

ומקור מנהגינו עפ"ד המהרי"ק (שורש נד) שכתב בזה"ל: "משעה שהש"צ היה נוטלו מע"ג הבימה, שמפני שצריך להראות הכתב לעם לפי דברי מסכת סופרים, משום כך היה הש"צ נוטלו באופן שיהיו פני הכתב ובין העם, וכמו שפרש"י גבי כשהוא מהדקו בפנים בשלהי מגילה". ע"כ. וגם המגביה יסתכל באותיות ס"ת אם לפני ההגבהה או לאחר מכן. ומסתובב עם הס"ת משמאל לימין כדקיי"ל (יומא ט:). כל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין.

להראות באצבע לעבר הספר תורה בעת ההגבהה, ולנשק היד

"זאת", דאיתא בחולין (מב). וזאת החיה אשר תאכלו מלמד שתפס הקב"ה כל מין ומין והראה לו למשה, ואמר לו זאת אכול וזאת לא תאכל, הרי דבתיבת זאת לא דרשו חז"ל שהראה לו הקב"ה "באצבע". אכן מצאתי במזרחי בפרשת שמיני שכתב גם בגמ' הנ"ל, וזאת החיה אשר תאכלו, שהראם לו הקב"ה באצבע, וכן משמע בעין יעקב בחולין שם, וא"כ יש סמך בזה למנהג העולם.

גם מהר"ח פלאגי בספר חיים (סי' ג' אות ו) ובספרו לב חיים (או"ח סי' קסז אות ו) הליץ בעד המנהג מהמדרש הנ"ל. והוסיף דרובא דעלמא נהגו לאחוזו בציציות שבטליתו ולנשק נגד הס"ת, וכנראה שנהגו כן בשביל שלא להראות באצבע ריקם כלפי הס"ת. אולם לפי המדרש הנ"ל ליכא חששא כלל. וכ"ה בס' כתר שם טוב ח"א (עמ' רפא).

וכ"ז לענין להראות באצבע, ורבים נהגו גם לנשק היד אחר שמראים באצבע, וסמך למנהגם מדברי ספר חיים הנ"ל, שלא להראות באצבע ריקם כלפי הס"ת. ועיין בס' דברי מרדכי (לרבי מרדכי קריספיץ, לפני כ-200 שנה, או"ח סי' ט) שהליץ בעד מנהג זה, ע"פ המדרש הנ"ל. **ואמנם** בספר יסוד ושורש העבודה (שער ה' פ"ט) בשם האר"י ז"ל, ומחבקין ומנשקין את הס"ת בשני הזרועות דוקא, ולא כמו שנוהגים ליגע ביד ולנשק היד, כי זה מנהג בורות. ע"כ.

וכן העיר בס' זכר נתן (לרבי נחמן נתן קורנל), והמוין העם כשמראים להם הס"ת מרחוק ואומרים וזאת התורה וכו', נושקים את ידיהם, וזה ודאי מנהג בורות ושטות. וכי פרוחה הקדושה מהס"ת עד שיעשו ידיהם קדושים לנשק אותם, המצוה היא לנשק הס"ת עצמו, ולא הידים, וכן מצינו שגדולי החכמים היו מנשקים

קנייבסקי שרשאי לחזור למקומו. ולאחר שסגרו את ארון הקודש רשאי לשבת.

ונראה דכל שהס"ת כבר הוחזר למקומו רשאי לשבת אף שהארון עדיין פתוח.

וצריך שיהיו פני הס"ת כלפי העם, ואחוריו כלפי המגביה, וכן מנהגינו. אבל מנהג בני מרוקו והאשכנזים שהמגביה אוהזו הס"ת כשפניו כלפי עצמו ומראה לעם מימינו ומשמאלו. וכן מוכח מדברי הרמ"א (סי' קמו ס"ד), וכ"כ המשנ"ב שם, שהכתב יהיה נגד המגביה.

יט הנה מקור המנהג להראות באצבע כלפי הס"ת, הוא מהמדרש רבה (שיר השירים ב' ד) על הפסוק ודגלו עלי אהבה, כל מי שמראה איקונין של מלך באצבע, נהרג, ותינוקות הולכים לבית הספר ומורים האזכרה באצבע, ואומר הקב"ה ודגלו עלי אהבה. אל תיקרי ודגלו אלא וגודלו. ומכאן סמך להראות בס"ת באצבע. ונהיינו דאף שאין נהוג כן כלפי מלך, הקב"ה מדלג על כך מרוב אהבתו אלינו.

ועוד נתנו טעם לזה שמראים באצבע, ע"פ המבואר בגמ' חולין (מב). וזאת החיה אשר תאכלו, מלמד שתפס הקב"ה כל מין ומין והראה לו למשה, ואמר לו זאת אכול וזאת לא תאכל. ע"כ. וכתב בביתור המזרחי בפר' שמיני, כי הקב"ה הראה לו למשה דבר זה באצבע. הרי כשנאמר וזאת היינו להורות על כך באצבע, וגם כאן כשאומרים וזאת התורה, מראים באצבע. וכן במה שנא' בתורה (פרשת בשלח), זה אלי ואנוהו, פי' רש"י, והיו מראים אותו באצבע.

ובספר מנהג ישראל תורה (או"ח סי' קל"ד אות ב') כותב: והנה מנהג העולם שמראין באצבע בשעה שאומרים וזאת התורה, וחיפשתי בספרים ובסידורים ולא מצאתי בשום מקום שיביאו מנהג זה, ולכאורה אפשר להביא סמך למנהג העולם ע"פ מה שמצינו במנחות (כט). דלשון "זה" מורה על ההוראה באצבע, שאמרו שם דשלשה דברים היו קשין לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבע, ואלו הן מנורה, ר"ח, ושרצים. מנורה דכתיב וזה מעשה המנורה, ור"ח דכתיב החדש הזה וכו', שרצים דכתיב וזה לכם הטמא, הרי דלשון "זה" מורה על ההוראה באצבע.

ובס' דף על הדף (שם) העיר, דלכאורה יש לדייק, דדוקא לשון "זה" מורה על ההוראה באצבע ולא לשון

לעשות כן אלא לעשות כמו שהורונו חז"ל לכרוע מעט לצד הס"ת, ומנהג זה נשתרבו בטעות ממנהג שכתב בספר עדות לישראל (עמ' קכג) שכתב, בהיותי במדינת קווקו ראיתי מנהג הספרדים, ויפה הוא בעיני, שאין הם מנשקים את הס"ת בגניעת הפה, אלא מראים מרחוק באצבע ומנשקים. והוא קאי על שעת הולכת הס"ת לתיבה, אבל לא בעת הגבתת הס"ת ואמירת וזאת התורה. ע"כ. אולם להאמור מנהג זה היה קיים עוד בזמנו של השל"ה. הרב דברי מרדכי, ומהר"ח פלאגי, ועוד.

ובי"ש שם לדחות דברי מהר"ח פלאגי בכוננת המדרש הוא, שאע"פ שא"ז מן הנימוס להצביע על איקונין של מלך, וכמו שגם היום א"ז נחשב נימוסי להצביע על בן אדם, ובעבר אדם שעשה כן ה' נהרג עבור זה, מ"מ הקב"ה אוהב את עמו ומוחל להם, וכמו הדוגמא שם בעם הארץ שאמר ואייבת את ה' אלקיך, במקום ואהבת, ומהפך הכוונה. שמ"מ הקב"ה מקבל תפילתו באהבה, אבל בודאי שאין הכוונה שמותר לכתחלה לומר כן, אלא שמי שאינו יודע ואומר כן, הקב"ה מוחל לו, וא"כ יוצא מהמדרש אדרבה שלכתחלה אין להצביע על הס"ת, אלא שמי שמשום בורות וחסרון ידיעה עושה כן, הקב"ה מקבל כוונתו לטובה.

אולם אין דבריו נכונים, דהתם דריש וגודלו עלי אהבה, כלומר ששמח בזה וחפץ ואוהב השי"ת שעושיין כן, וכיון שהקב"ה מוחל לעמו מתוך אהבתו אותם, דויל בתר כוונה שעושיין כן מתוך יראתם את ה' יתב', לפיכך הנח להם לישראל במנהגם, ואין לקרוא תגר על מנהג זה.

וראה עוד בשו"ת משפט וצדק ביעקב (להג"ר יעקב אבן צור, מגדולי רבני מרוקו, סי' מה), שהביא שמנהג העולם שכאשר מזכירין את ה' מנשקים אצבע צרידה, וכן כשמסיימין ק"ש, או ברכה, או תפילה, ומנהג ישראל תורה, וזה ע"פ מזמור השמים מספרים (תהילים יט) פקודי ה' וגו', מצות ה' וגו', יראת ה' וגו', משפטי ה' וגו'. שבכולם יש ה' תיבות כנגד ה' אצבעות, והתיבה השניה היא שם ה', והיא כנגד אצבע, לכן מנשקים את האצבע דוקא. עכ"ד.

ובשו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח סי' ו. דברי השאלה) כתב, שמנהג כמה בני אדם, שבכל פעם שנכנסים ויוצאים בחדר שנמצאים בו, שמניחים אצבעם על שם שדי שנכתב על המזוזה, כדי לנשק אותה. ונזכר ג"כ בתשובה רע"א (ח"א סי' נח), אלא שדן שם מצד שאסור לנגוע בס"ת בלי מטפחת. ובשו"ת רב פעלים שם דן

התפילין גופן ולא הידים אשר נגעו בתפילין, ויען שראיתי שגם כמה חכמים עושים כך, לכן כתבתי זה. ע"כ.

גם בספר אור צדיקים למהר"ם פאפריש (אות טט, והובא בהערות שערי חיים על שער אפרים שער י" ס"ד) כתב, כשמנשק הס"ת לא יעשה כמו שעושים הרבה מהמון העם שנוגעים בידיהם בס"ת ומנשקים את ידיהם, אלא העיקר יחבק את הס"ת בשני זרועותיו וינשק הס"ת עצמו. וכ"כ בס' שערי רחמים (על השערי אפרים), שזה מנהג בורות לנשק ביד.

גם בספר הליכות שלמה (תפלה, פ"ו הערה 35) כתב, שמנהגו של הגרשז"א שלא לנשק ידיו, וכשהיה נצרך לנשק דבר של קדושה היה מנשקו ע"י חפץ של קדושה, כמו הציציות, וכן כשהיה מנשק בתי התפילין היה מנשק ע"י הרצועות. ועכ"ז היה אומר שאין ללגלג על אותם המנשקים ידיהם, שעושים כן לחיוב מצוה.

ובאמת, דמלבד ה"ט דחיוב מצוה, איכא טעם נוסף למנהגינו, דמה שמנשק בידו הוא במקום שיגע בידו בס"ת, ומראה כאילו ע"י הנגיעה בס"ת נדבק ביד רושם הקדושה, ולכן מנשק שם. ומנהג זה היה קיים עוד בזמנם של הרב השל"ה בקיצור השל"ה (לפני למעלה מ-400 שנה, דיני ס"ת דף קלו), הרב שער אפרים, ודברי מרדכי (לרבי מרדכי קריספין, לפני כ-200 שנה), ומהר"ח פלאגי, ועוד, דכיון שניכר שעושה זה שמנשק בידו במקום שיגע בס"ת ש"ד לעשות כן, שמראה כאילו ע"י הנגיעה בס"ת נדבק ביד רושם קדושה, ולכן מנשק היד. וביארנו ד"ז באורך בשלחן המערכת (ח"ב עמ' רעה). וכשם שאין לנו לזלול במנהגי האשכנזים, כך אין להם לזלול במנהג הספרדים בזה, שיש לזה מקור נאמן. ובפרט דאיהו גופיה הביא עדות נאמנה מד' הגרי"א העניקין שנהגו כן.

גם בקיצור השל"ה (דיני ס"ת דף קלו) כתב, אבל אותן שא"א לנשק בפיהן, מ"מ אם יכולים יגע בה היד, וינשק אח"כ היד. והובא גם בסידור בית מנוחה (עמוד קסג), אולם אם יכולים לנשק בפה, לא ינשקו היד שנגע בס"ת, דלאו שפיר עבדי.

ובספר דרך אר"ץ (עמ' כא) כתב שהמנהג היה באר"צ להצביע אל הס"ת עם הציציות ולנשקן. [והוא כמו שנהגים למשמש בתפילין ולנשק היד שנגעה בתפילין, וכן במה שנוגעים במזוזה ומנשקים היד].

ומעתה, מ"ש בספר שיח תפלה (מאופקים, עמ' רמח) ללגלג על מנהג הספרדים בזה, וכתב, שהוא מנהג שהתפשט בזמן האחרון, ואין לזה שום מקור, ואין

כ. בשעה שמגביהים את הספר תורה להראות הכתב לעם, מצוה גם על הנשים לראות הכתב, ולעמוד ולומר "וזאת התורה". ונשים נדות מותר להן להסתכל בספר תורה. [ואסור להן להכנס לביהכ"נ למקום האנשים, כדי לראות הכתב מקרוב]. ומכל מקום רשאות להחמיר על עצמן שלא להכנס לבית הכנסת, ושלא לאחוז בספר תורה, ושלא להסתכל בספר תורה בעת שמראים אותו לעם. (כ)

כא. אם הוציאו מארון הקודש ספר תורה שאין כתיבתו מהודרת, אין להתיר להחזירו לארון הקודש כדי להוציא ספר תורה שכתבתו מהודרת יותר. (כא)

דשמא ישאר שם רוק של חבירו ויגיע לידי סכנה. ולפי"ז יש לעטוף את הס"ת בטלית, ולמסור את המעיל לכביסה ולחיטוי. [ובעצם המנהג להראות באצבע כלפי הס"ת, במקום שקוראים בו היום, ואומרים וזאת התורה וכו' ראה בשו"ת תירוש ויצהר (סי' קיט). ובשו"ת הראשון לציון ח"א סי' ז].

מצד שצריך נטילה, כשנוגע בכתבי הקודש. ולפעמים עושים כן בשעת אכילה.

ובספר ויעש אברהם (לאדמו"ר מטשענוב עמ' רצו) כתב, ולא היה מניח לנשק בפה מטפחת הס"ת בהוצאה והכנסה, רק ליגע בה במטפחת ולנשק היד כדרך שעושים במזווה. וביאר שם הטעם ע"פ הרמב"ם הנ"ל,

מצוה גם על הנשים לראות הכתב בעת הגבתת הספר תורה

בין גברים לנשים בכל כינוס ואסיפה. וע"ע בשו"ת חת"ס (חלק י"ד סי' קצ), ובשו"ת מנחם משיב (סי' ט).

ומה שכתבנו גבי נשים נדות שמותר להן להסתכל בס"ת, ראה ביחוד ח"ג (סי' ח).

(כ) במ"ס סופרים (פרק יד הלכה יד) אמרו, שמצוה לכל האנשים והנשים לראות הכתב וכו'. ובד"מ (סי' קמו או' ד) הביא בשם המרדכי והכל-בו סמך למנהג הנשים הדוחקות עצמן לראות הכתב. וע' בשו"ת אג"מ (או"ח סי' לט), ומ"ש שם בענין חיוב המחיצה

אם הוציאו מארון הקודש ספר תורה שאין כתיבתו מהודרת, אין להחזירו

(מב), ובשו"ת שער יוסף למרן החיד"א (סי' ח), ובשו"ת תפארת יוסף (סי' לו), ובשו"ת נחלת בנימין (סי' קלב), ובשאלת שלום קמא (סי' קיג), [וראה בזה בילקו"י מועדים מהדור"ק עמ' ריד, ובילקו"י חנוכה מהדור"ב, סי' תרעג הע' ה עמ' רפח]. ומ"מ בנ"ד י"ל דאיכא פגמו של ראשון, דיש לחוש שיאמרו שהס"ת הראשון היה פסול, מש"ה לכו"ע אין להחזיר הס"ת שהוציאו, כדי להוציא ס"ת מהודר יותר. ועיין בגמ' יומא (טו), ובסוטה (מא), ומה גם שי"ל דכתיבה מהודרת אינה ענין לקריאת ס"ת, אלא למצות כתיבת ס"ת, ותו לא. וכלשון הרמב"ם (פ"ו מהל' ס"ת ה"ד): וכותב כתיבה מתוקנת נאה ביותר. ע"כ. ולגבי מצות קריאת הנה הקריאה ניתקנה ע"י משה רבינו כדי שלא יהיו ג' ימים בלא תורה, ועזרא הסופר הוסיף לתקן משום יושבי קננות שיהיו קוראים גם במנחה בשבת, וגם שיקראו תלתא גברי ועשרה פסוקי, וכמבואר בגמ' ב"ק פב. ומחמת שא"א לקיים לימוד תורה בע"פ, שהרי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ, לכן קוראים בס"ת. וא"כ כל שיש ס"ת כשר יכול לקרות בו, דמקיים בזה מצות ת"ת, וראה בכ"ז בשו"ת הר צבי (חאו"ח סי' סג).

(כא) בנידון זה יש לדון מצד ד' ענינים. א - אם שייך לקיים מצות הידור באופן שכבר התחיל לקיים המצוה. ב - אם ההידור דוחה איסור ביזוי מצוה. ג - אם כתיבת ס"ת מהודרת, הוי הידור מצוה גם לגבי הקריאה, או ההידור שייך רק גבי מצות כתיבת ס"ת. ד - אם יש לחוש בכה"ג שיאמרו שהס"ת הראשון שהוציאו היה פסול.

והנה בדין הידור מצוה לאחר שכבר התחיל במצוה, בגמ' מנחות (סד). משמע דשייך בזה הידור. וי"א שאף לאחר קיום המצוה שייך לחזור ולקיימה שנית בהידור יותר. וע' במשנת יעבץ (מועדים עמ' רכח) ואכמ"ל. וא"כ בנ"ד לכאור' יש להקל להחזיר הס"ת שאין כתיבתו מהודרת, כדי להוציא ס"ת שכתבתו מהודרת.

אלא שיש לדון בזה מצד ביזוי מצוה, ועיין בשו"ת שבות יעקב (סי' לו) שכתב, שאם הדביק נרות שעוה לנרות חנוכה, ובעוד שהוא עוסק בהם הביאו לו שמן זית, שאין הידור של שמן זית דוחה איסור ביזוי מצוה של הנרות הראשונים. והוכיח כן מהגמ' יומא (ו). ואמנם רבו האחרונים שחלקו עליו בזה, וכמו שכתבו בשו"ת חכ"צ (סי' מה), ובשו"ת יד אליהו מלובלין (סי'

כב. אם הוציאו ספר תורה שאינו מוגה, ויש חשש שהוא ספר תורה פסול, מותר להחזירו להיכל ולהוציא ספר תורה אחר שהוגה, כדי לקרוא בו. ואם הוציאו ספר תורה פסול מחמת פשיעה, ועברו וקראו הפרשה בספר תורה הפסול, צריך לחזור ולקרוא הפרשה מתוך ספר תורה כשר, ואפילו בשני וחמישי הדין כן, מאחר ועשו כן בפשיעה ובמזיד. אבל אם חשבו שתיקנו הספר תורה, וקראו בו שלשה עולים בשני וחמישי, או במנחה של שבת, ואחר כך נתברר להם שהספר תורה שקראו בו היה ספר תורה פסול, אין צריך לחזור ולהוציא ספר תורה כשר כדי לקרוא בו את הקריאה שנית. (כב)

כג. אבל תוך שבעה ימי האבלות הנמצא בבית הכנסת ביום שני וחמישי, ונתנו לו פתיחת ההיכל, או הקמת הספר תורה, מותר לו לפתוח ההיכל, או להוליך את הספר תורה אל התיבה, כדי להראות את הכתב לצבור. ומכל מקום נכון להמנע מזה. (כג)

כד. כבר פשט המנהג להחזיר את הספר תורה לארון הקודש אחר הקריאה, כשהוא פתוח, בין בשני וחמישי, בין בשבתות וימים טובים. ואין לשנות מן המנהג. והכי עדיף טפי. ומכל מקום נהרא נהרא ופשטיה. (כד)

חסר אות א', משום הקריבהו נא לפתחך וכו', ומאידך כדי שלא להביא ס"ת לידי גניזה, אדרבה יקראו בס"ת ויסמכו על הרמב"ם, אף שיש ספרים אחרים. וע' במהרש"ם ח"ו (ס"ג), ובחתם סופר (י"ד ס" רנד).

(כב) לדוד אמת (ס" ג אות א), בית עובד (אות ד), שו"ת לב חיים ח"ב (דף קיח:), רוח חיים (אות י"ד).
(כג) אמת ליעקב (דיני מנהגי הוצאת ס"ת אות ז), לדוד אמת (ס" ג אות טב), ועוד. ואף שאין האבל תוך שבעה עולה לס"ת, משום שאבל אסור בת"ת, מותר לו לפתוח ההיכל או לעשות הגבהה שאינם לימוד או קריאה בתורה. וכמ"ש בגשר החיים (פרק כא אות ה ס"ק ז).

וביכ"ג שיש בו ספרי תורה מהודרים, ושאנים מהודרים, והתורמים מבקשים לקרוא גם בס"ת שלהם שאינו מהודר, לכאורה היה נראה שעדיף שלא לקרוא אלא בספרים היותר מהודרים, גם משום דין זה אלי ואנווהו התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו ס"ת נאה (שבת קלג:). אלא שכבר כתבנו שזה אינו אלא לענין כתיבת הס"ת, וע' בחתם סופר (או"ח סי' קעח) שדן בס"ת שתוקנה אות א' שלא כדין, ונעלם מקום התיקון אם מותר לקרות בס"ת זה, וכ' שואע"פ שהרמב"ם ס"ל שמותר לקרות בס"ת שחסרה בו אות אחת, הרי כל שיש ס"ת כשרים ושלמים בביהכ"ס אפי' לרמב"ם לא ש"ד למיקרי בס"ת

המנהג להחזיר את הספר תורה לארון הקודש אחר הקריאה, כשהוא פתוח

(כד) כבר ביארנו לעיל שמנהגינו לעשות ההגבהה קודם קריאה"ת, אלא שד' הרמ"א שעושים ההגבהה אחר הקריאה, ומכאן סמך למנהגינו להחזיר הס"ת להיכל אחר הקריאה, כשהוא פתוח. וע' למהרי"ץ דושינסקי הנ"ל, שכו', שטוב להגביה הס"ת גם קודם הקריאה וגם אחריה. ע"ש. אמנם מנהג ככל להחזירו סגור, וכנראה שהטעם לזה שגילוי האורות נעשית רק בעת פתיחת הס"ת לפני הקריאה בתורה, משא"כ לאחר מכן. ומ"מ אין לבטל המנהג פעה"ק ירושלים ת"ו,

ובתשו' מהרי"ץ דושינסקי, ובארחות חיים ספינקא בשם פדה את אברהם].
ואברך אחד בספר מנהגי החיד"א ח"א (עמוד צב) העיר על דברינו, שכ"ה להדיא בבא"ח (שנה ב' פר' תולדות ט"ו), כי מפורש בדברי האר"י ז"ל בשעה"כ, דפתיחת הס"ת הוא שיתגלה הארת התורה הכתובה בתוכו לחוץ אל כל הקהל, ואח"כ בעת שקורין בתורה אז יוצא האור שבתוכו לחוץ, שהוא התורה עצמה שנקראת אור. וכתב עוד, והנה הארה זו אינה נשארת כך רק לפי שעה, ואחר כך חוזרין ומתעלמים בפנים כמתחלה. ולכן תיכף אחר הקריאה סוגרים הס"ת ומחזירין אותו למקומו תוך ההיכל. ולפ"ז נראה מנהג עירנו נכון

מכאן שד' הרמ"א שעושים ההגבהה אחר הקריאה, ומכאן סמך למנהגינו להחזיר הס"ת להיכל אחר הקריאה, כשהוא פתוח. וע' למהרי"ץ דושינסקי הנ"ל, שכו', שטוב להגביה הס"ת גם קודם הקריאה וגם אחריה. ע"ש. אמנם מנהג ככל להחזירו סגור, וכנראה שהטעם לזה שגילוי האורות נעשית רק בעת פתיחת הס"ת לפני הקריאה בתורה, משא"כ לאחר מכן. ומ"מ אין לבטל המנהג פעה"ק ירושלים ת"ו, להחזיר הס"ת פתוח, אחר שיש לו סמוכין, ואינו מנהג טעות או מנהג הנוגד להלכה שצריך לבטלו. [וכמ"ש בשכנה"ג, ובאמת ליעקב, ובלדוד אמת, ובבית עובד.

כה. בתי כנסת שיש להם ספר הפטרות העשוי בגלילה כעין ספר תורה, ומוציאים אותו בעת פתיחת ההיכל, מן הראוי לכתחילה להוליכו לתיבה כשהוא סגור, ולא להגביהו כשהוא פתוח בשעה שמגביהים את ספר התורה להראות הכתב לצבור, כדי שלא יהיה כבוד תורה וכבוד נביא שוה. ובמקום שנהגו להגביה את ספר ההפטרות עם הספר תורה, אין לערער על מנהגם, והנח להם לישראל. (כה)

מ"מ כיום המנהג אצל רוב האשכנזים כמ"ש הרמ"א. וכיון שיש סמוכין למנהג זה למה צריך לבטלו. ואף שהבא"ח ביאר טעם מנהגם ע"פ הסוד, אך עדיין נהרא נהרא ופשטיה. ורק במנהג הנוגד להלכה או מנהג שטות, יש לבטלו.

והנה תשובה קצרה זו שהובאה בילקו"י, נדפסה מאוחר יותר בשו"ת יבי"א ח"ז (דף לט בהערה), ושם כתב שכ"ה מנהגיני בירושלים ובשאר ערי הארץ. והן עתה בא חכ"א מבבל והנהיג בביהכ"נ שהוא מתפלל בו להחזיר הס"ת להיכל כשהוא סגור, באומרו שכן המנהג בבגדאד. וכמה ת"ח קראו עליו תגר שהרהיב עוז לבטל מנהג ירושלים. וכבר אמרו: עושה חדשות בעל מלחמות.

והן אמת שע"פ הקבלה נראה שאין צורך לפתוח הס"ת בחזרתו וכו', ומלבד שע"פ הפשט דעת הרמ"א לעשות הגבהה אחר הקריאה, עוד בה, שהרב ישכיל עבדי כתב טעם ע"פ הסוד למנהגיני להחזיר הס"ת אחר הקריאה. ומנהג ישראל תורה הוא. והרי אפי' מנהג תמוה זור עלינו לעשות כל טצדקי ללמד זכות על מה סמכו שנהגו כן, וכמ"ש מהר"ם פאדווה (סי' עח), ושכן עשו כל קדמונינו כשמצאו איזה מנהג תמוה [שאינו נגד ההלכה], וכ"ש מנהג זה שאין לבטלו, אלא למצוא לו סמך בדברי הפוסקים. עכ"ד. ומה שהעיר במנהגי החיד"א איך לא הזכיר דברי הבא"ח וכו', הנה התשובה בילקו"י הובאה בקיצור, אך בשו"ת יבי"א אכן הביא את דברי הבא"ח, והוסיף ליתן סעד למנהגיני גם ע"פ הקבלה. ובה סרו כל תמיהותיו. ודו"ק.

ספר הפטרות העשוי בגלילה, לכתחילה להוליכו לתיבה כשהוא סגור

אנו רואים שגדולה היא התורה. וכ"כ הלבוש. ע"ש. ובקרוב נתנאל (שם) פירש, דבתורה קורין כ"א פסוקים לשבעה גברי, וכן בנביא לא פותח מכ"א פסוקים, (כמו בקריאה"ת), וא"כ יהא כבוד התורה והנביא שוה, לכן צריך המפטיר לקרוא בתורה תחלה ג' פסוקים, ועי"כ יהיו קורין בתורה כ"ד פסוקים, ובנביא כ"א

סוגרין אותו תיכף אחר הקריאה, ותו אין טעם לפתיחתו אחר שעשו בסגירה רמז להתעלמות הצורות בפנים. ועוד יש להשיב על דבריו, דמייתי ראייה מדברי הפשטנים [הרמ"א], והטעם לאסור הוא ע"פ המקובלים. והנה הגם שמרן החיד"א בלדוד אמת (סי' ד' אות ב') כתב, דהנהוגים לעשות הקמה לס"ת אחר הקריאה דמנהג נכון הוא, לאו למימרא דשפיר למיעבד הכי לכתחלה, אלא רצונו לומר דהנהוגים כן לאו מנהג שטות הוא, ויש להם ע"מ שיסמוכו, וכמ"ש באמת ליעקב. ועכ"פ זה אינו אלא לפי הפשט, אך לפי הסוד אין למנהג זה טעם כלל ועיקר. עכ"ד.

אך אין זו הערה כלל, כי מה שכתבנו הוא ליישב מה שנהגו בבתי כנסת בירושלים, להחזיר את הס"ת להיכל כשהוא פתוח. ובא חכם בבלי אחד ורצה לבטל מנהג זה ע"פ מה שנהגו בבגדאד. וע"ז כתב מרן אאמ"ר, דא"צ לשנות מהמנהג, אחר שיש לו סמוכין, ואינו מנהג שטות או מנהג הנוגד להלכה. והרי הרמ"א בהגה כתב, שמראים הכתב לקהל אחר הקריאה. וכן המנהג אצל רוב האשכנזים. וכתב הב"ח שכן עיקר. וכתב בשכנה"ג דמנהג נכון הוא, מפני שהמון העם חושבים שראיית הס"ת עדיפא מהקריאה, ולכן כדי שיתעכבו שם לראות ס"ת יקראו תחלה ואח"כ מראין הכתיבה לעם. וכ"כ באמת ליעקב, ובלדוד אמת, ובבית עובד. גם מהרי"ץ דושינסקי (סי' י') כתב, שטוב להגביה את הס"ת גם קודם הקריאה וגם אחריה. וכ"כ בארחות חיים ספינקא בשם פדה את אברהם. ואף שבס' שערי ירושלים [הובא ככה"ח אות טו"ב] כתב, שבאר"י נהגו גם האשכנזים לעשות הקמת והגבתה ס"ת קודם קריאה"ת, ולא כמנהגם באשכנז שכתב מור"ם. ע"ש.

(כה) בגמ' מגילה (כג). אמרו, המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה מפני כבוד התורה. ופרש"י, שלא יהיה כבוד תורה וכבוד נביא שוה. ופירש הב"ח (סי' רפד), שאם לא היה קורא בתורה אלא בנביא, ומברך על קריאתו כמו על התורה, יהא כבוד התורה ונביא שוה, ובמה שמקדים לקרוא בתורה

כו. מותר להניח ספר ההפטרות בארון הקודש ליד ספרי התורה, אבל לא ישתמש ברימוני הספר תורה להניחם בספר ההפטרות, אלא יקנו רימונים מיוחדים לספר ההפטרות. (כו)
כז. בשעה שמוליכין את הספר תורה אל התיבה, צריכים הצבור לעמוד מפני הספר תורה עד שנושא הספר תורה יעמוד כשיגיע למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם ואחר כך יהיו מותרין לשבת. והמנהג לעמוד גם בשעה שמגביהים הספר תורה להראות הכתב לצבור עד שמניחים הספר תורה על התיבה. (כז)

סימן קלה - חיוב קריאת התורה וטלטול הספר תורה

א. משה תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשבת ובשני ובחמישי בשחרית, כדי שלא ישוה שלשה ימים בלי שמיעת תורה. ועזרא הסופר תיקן שיהיו קורין שלשה עולים, ועשרה פסוקים, ושיקראו בתורה במנחה של שבת. (א)

ומ"מ במקום שנהגו להגביה את ספר ההפטרות עם הס"ת, אין לערער על מנהגם, כי די במה שרואים שהמפטר קורא בתורה תחלה. וראה כ"ז בשו"ת יחוד"ד ח"ג (סי' יא).

פסוקים. וע"ע בספר עיקרי הד"ט (סי' ח אות מא), ובשו"ת כרם שלמה קוטלר ח"ב (סי' יז). וע"כ גם בנ"ד לכתחלה אין להגביה את ספר ההפטרות עם הס"ת, שלא יהא כבוד התורה וכבוד נביא שוה.

להניח "ספר ההפטרות" בארון הקודש ליד ספרי התורה

נוהגים, שכאשר נמצא בעת הקריאה בתורה, טעות בס"ת, מחזירין הס"ת לארון, אף שבס"ת פסול, אין בו קדושת ס"ת. וכן אנו נוהגים להצניע הרימונים בארוה"ק, שלב בי"ד מתנה עליהם. וה"ה בספר ההפטרות. וראה בשו"ת יחוד"ד ח"ג (סי' יא).

כו **בגמ'** שבת (יד.) אמרו, שהיו מצניעים תרומה אצל ס"ת, כיון שגם בתרומה יש קדושה, אף שאינה שוה לקדושת ס"ת. ולפ"ז ה"ה דשרי להניח ספר ההפטרות בארוה"ק ליד הס"ת, ואף שמעלין בקודש ואין מורידין, מ"מ לב בי"ד מתנה עליהם. ומטע"ז אנו

בעת שמוליכין את הספר תורה אל התיבה, צריכים הצבור לעמוד מפני הס"ת

בשעה שהש"צ מגביהו ומראה הכתב לעם, שכ"ז מכבוד הס"ת. וכן נהגו ברוב המקומות, שכל הצבור עומדים עד שמניחו הש"צ במקום שקורא בו. ע"כ. ומובא כ"ז בשו"ת יחוד"ד ח"ו (סי' מב), ושם האריך דמנין לנו שצריכים לעמוד מפני ס"ת מיד כשרואהו, ולהשאר בעמידה עד שיגיע הס"ת למקומו, והרי בת"ח אין הדין כן, וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"א (סי' קמד), שכתב, שדוקא בס"ת יש חיוב לעמוד מפניו, משא"כ מפני חומשין וכו'. וע' בשו"ת אבני חפץ (סי' אט).

כו **בגמ'** קידושין (לג:) דנו, אם יש חיוב לעמוד מפני ס"ת, והשיבו, ק"ו, ומה מפני לומדיה עומדים, מפניה לא כ"ש. וכ"פ הרמב"ם (בפ"י מהל' ס"ת ה"ט), והש"ע (יו"ד סי' רפב ס"א-ב). ובכס"מ שם כתב, שלדעת הרמב"ם אפי"א אם נושא הס"ת עומד כדי לפוש ולנוח, עדיין דינו כמהלך, מאחר ואינו עומד דרך קבע. **והרשב"א** בתשובה ח"ג (סי' רפא) כתב, שבשעה שמוציאין ס"ת מן ההיכל כדי לקרוא בו, צריכים הקהל לעמוד על עמדם עד שמעלין אותו לתיבה. ומקורב ראו כמה גדולי ישראל להנהיג לעמוד גם

עיקר תקנת קריאה בתורה

עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהיו קורין בשבת ובשני וחמישי, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. ומשני, מעיקרא תיקנו חד גברא וג' פסוקי, אתא עזרא ותיקן ג' גברי ועשרה פסוקי כנגד עשרה בטלנין. (או כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם, או כנגד עשרת הדבורות).

א **כ"ה** בגמ' ב"ק (פב.), עשר תקנות תיקן עזרא, שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני וחמישי. ובגמ', ושיהו קורין בשני וחמישי עזרא תיקן? והא מעיקרא הוה מיתקנא, דתניא, וילכו ג' ימים במדבר ולא מצאו מים, דורשי רשומות אמרו, אין מים אלא תורה וכו',

שהכפרים מקדימין ליום הכניסה, אמרו, ולא עזרא תיקן שיהו קורין בתורה בשני וחמישי ובשבת במנחה? ומרדכי ואסתר מתקנינים על מה שעתידי עזרא להתקין? א"ל מי שסידר המשנה סמכה למקרא. ע"כ. ומשמע לכאורה שהירושלמי פליג אתלמוד דידן (ב"ק פב.), ועיקר התקנה לקריאת"ת בשני וחמישי אינה אלא מעזרא. וכן משמע מהירושלמי (פ"ד דמגילה סוף ה"א), משה התקין את ישראל שיהו קורין בתורה בשבתות וימים טובים ובראשי חודשים ובחזרה"מ, שנאמר, וידבר משה את מועדי ה', עזרא התקין לישראל שיהו קורין בתורה בשני וחמישי ובשבת במנחה. ע"כ. וכ"ה במס' סופרים (פ"י ה"א וה"ב). ונהנה קריאה"ת במועדים, הוא בכלל מה שאמרו בשלהי מגילה, וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, מצותן שיהו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו. ת"ר, משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח וכו', ומדברי רש"י שם משמע, שתקנה זו לקרוא בתורה במועדים, הוא בכלל התקנה ללימוד הלכות חג בחג. וכן מבואר בסמ"ג (עשה ט), משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין וכו' הלכך קורין בכל מועד בענינו. ע"כ. [ולפ"ז א"ש תמיהת הב"ח (או"ח סי' תכט) למה אין נוהגין לדרוש במועד עצמו בהלכות החג, אלא שע"י קריאה"ת בענין המועד, יוצאים י"ח שפיר. וכ"כ בחק יעקב שם, ליישב כן המנהג. ועיין בשע"צ (שם סק"ה). ואכמ"ל].

אולם בראשונים מבואר דלא פליגי הבבלי והירושלמי הנ"ל, וגם הירושלמי קריאה"ת בשני וחמישי הוא מתקנת משה רבינו ע"ה. ומכיון שעזרא תיקן שיהו קורין ג' גברי ועשרה פסוקי נתייחס הכל על שמו, ומה שאמרו בירושלמי (פ"ד דמגילה) משה התקין וכו' ולא הזכיר שני וחמישי, משום דיליף לה מדקאמר וידבר משה את "מועדי" ה', ולא שייך לדרוש כן על ימות החול. וכן מבואר במאירי (ריש מגילה), והוסיף, שמא נשתכח וחזר הוא ויסדה וסידרה וכו'.

גם בחי' הרשב"א (שם) כתב בשם תוס', שאותה קריאה לא היתה חשובה בעיניהם להיקבץ אל המדינה מן הכפרים מחמתה, אבל אחר תקנת עזרא שיהו קורין ג' גברי ועשרה פסוקי חשיבא טפי, ונכנסין לעיר מחמתה ביום הכניסה. וכן כתבו בחי' הריטב"א, ובתוס' הרא"ש (שם).

זאת ועוד, בהרי"ף והרא"ש (פרק הקורא עומד סי' ו) העתיקו דברי הירושלמי הנ"ל, וגרסי, עזרא תיקן לישראל שיהו קורין בתורה בשני וחמישי ובמנחה של שבת. ע"כ. משמע שגם הירושלמי עיקר התקנה

ע"ש. ומבואר, שתקנת קריאה"ת בשבת שחרית, ובשני וחמישי, נתקנה ע"י משה רבינו. ואף שבגמ' שם אמרו עמדו נביאים שביניהם וכו', כיון שעשו כן על דעתו של משה רבינו, חשיב שפיר משה תיקן להם לישראל. וכמ"ש הרמב"ם (ריש פרק י"ב מהל' תפילה) "משה תיקן להם וכו'", ובכס"מ שם כתב, שכיון שמשה היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו היו, לכ"כ הרמב"ם משה תיקן וכו'.

ואף שס"ת שחסר בו אות אחת אין קורין בו, והרי עד שעת פטירת משה רבינו לא נגמרה התורה, י"ל דכיון שעדיין לא נגמרה התורה, מה שהיה אז חשיב שפיר ס"ת כדי לקרות בתורה, כדי שלא יעמדו ג' ימים במדבר וכו', ודו"ק.

אמנם בתורת חיים (ב"ק פב.) כתב, דהתקנה היתה לאחר זמן, ואחר פטירת משה ראו הנביאים שביניהם הקלקול שהיה מכבר, שהלכו בזמן משה ג' ימים בלי תורה, ועמדו ותיקנו כן. תדע, שהתוס' (שם) כתבו, שהטעם שתיקנו לקרוא בשני וחמישי, משום שמשה עלה להר סיני בחמישי וירד בשני. והרי פסוק זה "וילכו שלשת ימים וכו'", קודם מתן תורה נאמר, ואכתי לא עלה להר סיני. ועוד, דס"ת שחסר אין קורין בו, ע"ש. גם בספר יד אהרן (הגה"ט ר"ס קלה) השיג על מ"ש הב"ח, דמשה רבינו תיקן קריאה"ת וכו', דהרי אמרו נביאים שביניהם וכו', ע"ש. אמנם הרמב"ם (שם) כתב להדיא "משה תיקן וכו'", וכ"כ באורחות חיים (הל' שני וחמישי אות ד). ובספר האשכול (ריש ח"ב). וע"ש בנחל אשכול. וע"כ לומר כמו שנתבאר לעיל. וראה בזה בתורה תמימה (פר' בשלח פרק טו אות לה).

והנה בספר יסודי ישורון (מער' קריאת ס"ת) גם עמד בשאלה הנז', דהיאך כתב הרמב"ם "משה תיקן וכו'" הרי בגמ' לא הזכירו משה רק לשבתות וימים טובים, והתקנה לקרוא כל ג' ימים, היתה של הנביאים שביניהם. והביא תירוץ הכס"מ הנ"ל, דמה שאמרו נביאים שביניהם היינו על משה רבינו שהיה אדון כל הנביאים, וכל הנביאים שבדור בית דינו הוא, ולא עשו דבר בלי הסכמתו. ועיין בשו"ב (סי' קלה) שלדעתו נשתבשה הגירסא, והיה כתוב "כיון שראה משה שהלכו שלשה ימים וכו' עמד ותיקן וכו'". ונעיין בפמ"ג (שם) שכתב, דאמאי הוצרכו לתקן לקרוא בתורה כדי שלא יהיו שלשה ימים בלי תורה, הרי יוצאים י"ח בק"ש בכל יום. (מנחות טז.). ונלע"ד שהתקנה היתה על לימוד תורה ברבים, שיש לזה מעלה אחרת מלימוד תורה של יחיד. ודו"ק.]

ובירושלמי (פ"ק דמגילה סוף ה"א) גבי הא דתנן

ב. כמה הן הקוראים, בשבת בשחרית קוראים שבעה עולים, (לכד מהמפטיר), וביום הכפורים ששה עולים, ובימים טובים חמשה, ובראשי חודשים ובחולו של מועד ארבעה, ובשני וחמישי, שבת במנחה, חנוכה ופורים, ובתעניות שחרית ומנחה, קורין שלשה. (ב)

ג. מקום שמפסיקין הקריאה בשבת בשחרית, שם קוראים במנחה של שבת, שלשה עולים, בתחלת הפרשה. וחוזרין וקוראים קריאה זו גם בשני וחמישי ובשבת הבאה. ובשבת משלימין את הפרשה. ואם טעו בשני וחמישי וקראו בסדר אחר שלא מפרשת השבוע, ונזכרו אחר שקראו לכל השלשה עולים, אין צריך לחזור ולקרא שנית פרשת השבוע, כיון שעיקר הטעם הוא כדי שלא ילינו שלשה ימים בלי תורה, והרי סוף סוף קראו בתורה. (ג)

תלמוד שלנו מפני ברייתא זו של מסכת סופרים. ע"כ. ועכ"פ הדבר ברור שנקטינן עיקר כהש"ס דידן שמה תיקן קריאה"ת ביום שני וחמישי, ועזרא רק הרחיב את התקנה לשלשה גברי ועשרה פסוקים. וכמבואר (רוב הדברים) באורך בשו"ת יבי"א ח"ד (דף עד: או"ח סי' יז אות ב"ד).

לקרא בתורה בשני וחמישי הוא מתקנת משה, ורק מה שקורין ג' גברי, הוא מתקנת עזרא. וע"ע במג"א (סי' קלה סק"א).

ובאמת שהמאירי (מגילה כא.) כתב להדיא, שממסכת סופרים משמע שאף עיקר התקנה לקריאה בתורה בשני וחמישי, הוא מתקנת עזרא הסופר, "אלא שאין לדחות

אם קריאת התורה מן התורה

אולם בפוסקים מבואר שקריאה"ת בשבתות ובמועדים הוי מדרבנן, ועיין בתוס' ברכות (יג. ד"ה בלשון) "וי"ל דמיירי בפרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא, כמו פר' זכור". והרא"ש (ברכות מז:.) כתב: "דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרא פר' זכור שהוא מה"ת". משמע ששאר הקריאות מד"ר. ומרן הבי"י (יו"ד סי' רלט) הביא בשם הרשב"ץ, שהקריאה בצבור היא מד"ס. וע"ע בברכ"י (סי' קלה סוף סק"א, וסי' מז סק"ח). ובשו"ת יבי"א ח"ד (דף עה:).

והנה הב"ח (סי' תרפה) כתב, דמכיון שמה תיקן קריאה"ת בשבת, (בשחרית) כל קריאה בשבת היא מה"ת. דהא סוף סוף תקנה היא.

ותנא דמסייע ליה הוא הסמ"ק (מצוה קמט) שכתב, מצוה זו לקרא בתורה בשבתות ובמועדים, ומה שאמרו משה תיקן וכו' היינו תיקון קריאת דרבנן. ע"ש. וכ"ה בחי' הריטב"א (מגילה יז.). וע"ע בפרש"י (מגילה יז: ד"ה בכל לשון), ובתוס' שם. והתשב"ץ בח"ב (סי' קסג) כתב, שכל קריאה"ת בכל השנה היא מה"ת, ושבועה לא חלה עליה. וע"ע להר"י מיגאש (סי' פט).

מנין העולים לספר תורה

ועיין במג"א (סי' קלה סק"א) שכתב, "והא דכתב הרי"ף שעזרא תיקן בשני וחמישי היינו מנין הקוראים כדאיתא בגמ', וא"כ משה תיקן מנין הקוראים בשבת ויו"ט ור"ח וחזה"מ, וכן משמע ברמב"ם (פי"ב מתפלה), ובסמ"ק (סי' קמט).

(ב) מתני' מגילה (כא.) רמב"ם (פי"ב מהל' תפלה ה"ז). טוש"ע (סי' קלה-רמב). ובגמ' (שם) אמרו, הני שלשה חמשה ושבעה, כנגד מי, וכו'. וביארו שם התוס' דאחר שמצינו כנגד מי וכו' טעמא דשבעה וחמשה ושלשה משום מלאכה וכתר וסקילה.

אם טעו בשני וחמישי וקראו בסדר אחר שלא מפרשת השבוע

ס"ב, וסי' תכה ס"ו). ובגמ' מגילה (כב א) אמרו, הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים. ונחלקו בגמ' שם, אם יכול לקרא שני פסוקים וחצי, או בדוקא שלשה פסוקים. וברש"י שם (ד"ה שאני התם) כתב, שאני התם דאפשר בהכי לקרא מפרשה זו לאחריה, דהא מתניתא קיימא בשני וחמישי שהוא יכול לקרות מה שירצה, שהכל מענינו של יום. ע"כ.

(ג) בגמ' מגילה (לא:.) אמרו, ת"ר, מקום שמפסיקין בשבת בשחרית, שם קורין במנחה, במנחה שם קורין בשני (אינם חוזרים על הקריאה, אלא ממשיכים קריאת הפרשה) וכו', דברי ר"מ. רבי יהודה אומר, מקום שמפסיקין בשבת בשחרית שם קורין במנחה ובשני וחמישי ולשבת הבאה. א"ר זירא, הלכה כר' יהודה. וכן פסקו הרמב"ם (פי"ג מהל' תפלה ה"ב) והטור והש"ע (סי' קלה

ד. אין הצבור רשאים להוציא ספר תורה ולקרוא בו בכרכות, אלא בימים שקבעו בהם חז"ל קריאת ספר תורה. ולפיכך, אם לא קראו בתורה ביום שני או ביום חמישי, מחמת איזה סיבה, אינם רשאים לקרוא בתורה ביום שלאחריו. וגם ביום שלישי אין להוציא ספר תורה ולקרוא בו בכרכות, אף שעל ידי כך יעברו על הצבור שלשה ימים בלי קריאת ספר תורה. (ד)

ה. פועלים משכימי קום המתפללים בבית הכנסת עם זמן עמוד השחר, ואין להם פנאי לקרוא בספר תורה לאחר תפלת שמונה עשרה, ידלגו על הוידוי ויקראו בספר תורה בזמנו, אך בשעת הדחק יש להקל להם שיקראו קודם עמוד השחר, וכדעת המהרש"ם. (ה)

שלשה ימים בלי תורה, וסוף סוף קראו בתורה, לא מהדרין עובדא. ואע"פ שבשו"ת בנין ציון (סי' ח) כתב, שצריך לחזור ולקרוא, ושם דחה הראיה מפני רש"י כנז', מ"מ בפוסקים מבואר דלא מהדרין עובדא, וכן פסקו בפתחי תשובה (סי' קלה ס"ב), ובבית עובד (דיני קריאת ס"ת אות ב), והביאו בספר יפ"ל (קונט' ישר לבב אות א), וכ"כ באמת ליעקב, לדוד אמת, כה"ח (סי' קלה אות ה - ז). וע"ע בשו"ת מהרי"א הלוי ח"ב (סי' מד) בשכחו בשבת.

ולכאורה משמע מרש"י שאם טעו בשני וחמישי וקראו מפרשה אחרת, שא"צ לחזור ולקרוא פר' השבוע "שהוא יכול לקרוא מה שירצה", שהכל מענינו של יום. אולם אין מזה ראייה, דרש"י איירי שקורא מענין הפרשה עצמה, משא"כ בקורא פרשה אחרת לגמרי. אמנם אף שאין זו ראייה, מ"מ דינא הכי, דהרי סדר הקריאה הוא ממנהגא, (וידוע שבאר"י היו מסיימים את התורה אחת לג' שנים, וראה בזה בספר יסודי ישרון) וכיון שכל עיקר התקנה לקרוא בשני וחמישי הוא כדי שלא יעמדו

אין הצבור רשאים להוציא ספר תורה בכרכות, אלא בימים שקבעו בהם חז"ל

האמת ליעקב אלגאזי, הרב לדוד אמת, שערי אפרים (שער ז), שו"ת גורן דוד (סי' ה), שו"ת מהרי"ל דיסקין (סי' ח), משנ"ב, והכה"ח (סק"ח). וכן עיקר לדינא. כמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ד (דף עז. או"ח סי' יז אות ז). [ועיין בגינת ורדים (כלל א סי' מט) שכתב, שבכל עת וזמן יסיכימו עשרה לקרות בתורה בכרכות, יכולים לעשות כן, ואין בזה שום חשש של ברכה לבטלה, ובסוף דבריו הביא מ"ש בתיקון יששכר, שבמקומות שקוראין המגילה ב' ימים מספק, שמה היו מוקפות חומה בימות יהושע בן נון, אף שבט"ו אין מברכים על מק"מ, מ"מ על קריאת הס"ת בפר' ויבא עמלק, יש לברך כמו ביום י"ד, ושהירצו הדברים לפני מרן מהר"י קארו, והחזיק בידם שמנהגם טוב הוא. ע"כ. ויש בזה עיקולי ופשוטי ואין כאן מקומו, וראה בילקו"י (מועדים, עמ' תקמו, ובילקו"י פורים סי' תרפח הע' יט עמ' ססט).].

ד) בעטרת זקנים (סי' קלה אות א) כתב, שאם ביטלו קריאת ס"ת ביום שני, יוכלו לקרוא הפרשה ביום שלישי, כדי שלא ילכו שלשה ימים בלי תורה, אף שלא מצינו קריאה"ת ביום שלישי. ע"ש. אמנם רבו הפוסקים שחלקו ע"ד העטרת זקנים, וגם אם בטלו הקריאה ביום שני, אין לקרוא בס"ת בצבור בכרכות, ביום שלישי, אף שע"כ היה בלי קריאה"ת ג' ימים, וכ"ש אם ביטלו הקריאה ביום חמישי, שאין לקראו בס"ת ביום ששי, שבאל"ה עברו ג' ימים בלי תורה.

ועיין בשו"ת משאת משה ח"ב (סי' א) שהעלה מתוך תשובת מהריק"ו (ש"י קעז) דכל מילתא דמחמת תקנתא, מה דהוה הוה ולא מהדרין עובדא. וכ"ה בא"ר (סי' קלה), וכן הסכים המגן גיבורים (סק"ד), וכ"פ בספר מנחת אהרן (כלל טו סי' סח), ושכן הסכימו גדולי ישראל,

לקרוא בתורה קודם עמוד השחר

ובדבר קריאה"ת לפני עמוה"ש, הנה בימות החול יש לדון בזה גם מפני מה שאמרו בפרקי דר"א (פרק מו), ובהרא"ש (סוף פ"ו דר"ה), דמשה רבינו למד מקרא ביום, ומשנה בלילה. ונודע מ"ש האר"י ז"ל שאין לקרוא מקרא בלילה. (הובא בכאה"ט סי' רלח). ובספר זכור לאברהם ח"ג (או"ח סי' ל סי' ס"ז) בשם יוסף אומן, שגם באשמורת הבוקר אין ללמוד כי אם בשבת ויו"ט.

ה) הנה אע"פ שזמן תפלת שחרית מצוה מן המובחר עם הנץ החמה, מ"מ בדיעבד אם התפלל משהגיע זמן עמוה"ש, (שהוא שבעים ושתים דקות בשעות זמניות קודם הנץ) יצא י"ח. ופועלים משכימי קום שזמנן מצומצם, ועליהם להגיע למקום עבודתם בשעות הבוקר המוקדמות, יכולים אף לכתחלה להתפלל משהגיע זמן עמוה"ש. וכמבואר כ"ז בשו"ת יחוד"ת ח"ב (סי' ח).

אף שפטורות מת"ת. ומוכח דלא הוי בכלל מ"ע שהז"ג, ולכן לדינא נראה שבשעה"ד יש להקל בזה. ע"כ.

ובאמת שמבואר להדיא בדברי רבי יצחק בן גיאת שהובא בדברי רבי דוד אבודרהם (דף י"א). שהנשים פטורות מקריאת ס"ת. וכן מבואר במאירי (מגילה כג.) גבי הכל עולים למנין שבעה ואפי' אשה וכו', ע"ש. (וכן הברכ"י סי' רפב סק"ז העיר מדברי המאירי, לסייע מה שסיים המג"א, שנהגו הנשים לצאת החוצה בעת קריאה"ת). וכן מתבאר מדברי הר"ן מגילה שם. ואף המהרש"ם בסוף דבריו ציין בזה לדברי הר"ן, וכן העלה מרן החיד"א בספר כסא רחמים (מסכת סופרים פרק י"ח ה"ד) לפטור הנשים משמיעת קריאת ס"ת, ומאי דקתני במסכת סופרים שם שחייבות, לאו דוקא, אלא מנהג טוב הוא ותו לא. דמהיכא תיתי לחייב הנשים בשמיעת קריאת ס"ת, והן פטורות מת"ת. וכן מבואר במאירי (מגילה כג.). וע"ע בתוס' (ר"ה לג.). ולכן פשטה ההוראה בגלילותינו שאין הנשים הולכות כלל לביהכ"נ וזולת מקצת נשים זקנות. וגם הן שלא בקבע. ע"כ. וכן העלה מהר"י עייאש במט"י (סי' רפב סק"ז). וע"ע בשו"ת התעוררות תשובה ח"א (ס"ס ה). ובשמחת יהודה נג'אר (פרק י"ד ממסכת סופרים הלכה י"ד). ונהרי כמה עקולי ופשוטי איכא אם הנשים חייבות בקריאת פר' זכור, כמ"ש התורת חסד מלובלין או"ח סי' לח. ועוד.]

ולכן אין להביא ראייה מכאן, שלעולם י"ל שאין קריאת ס"ת אלא ביום. ומ"ש הרמ"א (סי' תס"ט) לקרות בס"ת בלילה, א"ז אלא מנהג בעלמא, וכבר כתב כן המאורי אור (קן טהור דף קפ"ו). וקרא תגר על המברכים על קריאה זו. ועיין בשו"ת פני מביץ (או"ח סי' ל), ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (בקור"א סי' קב). ובשו"ת בית ישראל (ארגנטינא תשי"ד, ס"ס כ).

אמנם בשעה"ד, וכן צבור ששמעו קריאה"ת קודם התפלה (אחר שהגיע עמה"ש) אינם צריכים לחזור ולקרוא בתורה בסדר התפלה, דקריאת ס"ת לא הוי מסדר התפלה, ושני ענינים נפרדים הם. ומש"ה אמרו בהיו שם עשרה ויצאו מקצתן, שאין קורין בס"ת. וכ"כ בשו"ת שארית יעקב (סי' ז'), אלא שהזהיר שם שלא יעשו כן לכתחלה.

וכן מבואר בספר לדוד אמת (סי' ט ס"ה) שכתב וז"ל, צבור שהתפללו בבית האבל בפרשת החודש, ועד שיצאו כל בתי כנסיות גמרו קריאת ס"ת ובאו עשרה מהנז' והלכו לביהכ"נ והוציאו ס"ת וקראו חד גברא בפר' החודש, לאו שפיר עבדי, ואי הוו כל המתפללים

ויראה בכ"ז באורך בשו"ת יבי"א ח"ו או"ח סי' ל, בדין מקרא ותהלים בלילה]. ולפ"ז אין לקרוא בס"ת בשני וחמישי קודם עמוה"ש. זאת ועוד, שגם בשבת ויו"ט אין לקרוא לפני שהאיר היום, שהרי זמנו קבוע ביום, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קנח). וע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ב (סי' מח אות פד).

ובשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' יז אות י') כ' שאין להוציא ס"ת בשני וחמישי קודם עמוה"ש ולקרוא בו בברכות, אך ביבי"א ח"ז (סי' יז) העלה דבשעה"ד אפשר להקל שיקראו בס"ת קודם עמוה"ש. ושם ה"ד המהרש"ם הנוז', אם מותר לקרוא קריאה"ת בלילה, והביא ראייה ממתני' מגילה (כ:) כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל ולתקיעת שופר וכו', זה הכלל וכו', ובגמ', לאתויי מאי, ודחק הש"ס לאוקומי כרבי יוסף ובסידור בזיכין. ואמאי לא מוקי לה בקריאת ס"ת, ובע"כ דהכא אין מצותו קבועה ביום דוקא, ומה שאמר האר"י ז"ל שאין לקרוא מקרא בלילה הוא רק ממדת חסידות. ומרן אאמור"ד זע"א כתב על דבריו, ולפענ"ד אין זו ראייה, לפמ"ש מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' טז), שהוצאת ס"ת לקרות בצבור הפרשה בשבת בעינן דתהיה בשחרית דוקא, וכדדייק לשון הרמב"ם, אבל במנחה אין רשאים לעשות כן. וכ"פ בספריו יוסף אומץ (סי' יב). וטוב עין (סי' ג אות א). וכסא רחמים (מסכת סופרים סוף פרק י"א). ומוכח התם שה"ה בשני וחמישי, שקריאת ס"ת בשחרית דוקא, ולא במנחה. ולפ"ז אין ראייה מדלא תנן קריאת ס"ת שמצותו ביום, שהרי לא תיקנו קריאת ס"ת אלא בשחרית, ולא במנחה. ואין מצותו נוהגת כל היום. ולכאורה יש לדחות עוד לפמ"ש הטו"א (מגילה כ:) דלא חשיב במתניתין אלא מצות דאורייתא, (ותפלת מוספין אגב קרבנות המוספין נקטה), ומש"ה לא חשיב מק"מ של לילה בדברים שמצותן כל הלילה, משום שקריאת מגילה של לילה אינה מדברי קבלה כמק"מ של יום, ואינה אלא מדרבנן בעלמא. ע"ש. וה"נ קריאת ס"ת אינה אלא תקנה מדרבנן, ולעולם לא תיקנו לקרות בס"ת אלא ביום. (ואף קריאת פר' זכור רבנן תיקנו שלא לאומרה אלא ביום, אבל מה"ת אינה נוהגת גם בלילה, ולהכי לא תני לה בהדי דברים שמצותן ביום).

עוד כתב המהרש"ם שם, להביא ראייה שזמן קריאה"ת הוא גם בלילה, שהרי המג"א (סי' רפב סק"ז) כתב, דנשים חייבות בשמיעת קריאה"ת. ואם איתא שזמן קריאת ס"ת רק ביום, הו"ל מ"ע שהז"ג, שאף בדרבנן נשים פטורות, לפ"ד התוס' (ברכות כ:). וע' בתוס' ר"ה (ג). בסוף הדיבור, דאפשר שנשים חייבות בקריאת ס"ת

1. פועלים משכימי קום המתפללים כל אחד בביתו כשמגיע זמן תפלה, ואינם קוראים בתורה, אסור להם להוציא ספר תורה בימי שני וחמישי במנחה, בשובם מעבודתם לעת ערב אם רוצים לנהוג כן בדרך קבע, שבודאי שאין לקרוא בספר תורה בשלשה עולים ובברכות התורה במנחה. שעיקר תקנת חכמים היתה בשני וחמישי "בשחרית" דוקא. אולם אם עושים כן בדרך

מתקבצין וקורין פר' השבוע והחודש וההפטרה, כתקנת חז"ל, שבעה גברי וכו', עבדי כהוגן. ע"כ. ואע"פ שבאמת ליעקב (שם סי' ז) כתב, מנהג פשוט בכל המקומות שאין להוציא ס"ת פעם אחר פעם באותו מקום שהתפללו בו ובעיר קושטא בכמה מקומות מתפללין תפילת ותיקין ומפני שעתידין להתפלל במקום תפילה אחרת כוללת ס"ת, אין מוציאין ס"ת בתפילה הראשונה. ולא ראינו מימינו ולא שמענו מאבותינו שיוציאו ס"ת ב' פעמים במקום אחד כלל בשום צד.

ובשו"ת משפטי שמואל (סי' ג) כתב שהטעם לזה, שיש לחוש לנכנסים וליוצאים, שיאמרו ס"ת שהוציאו פסול נמצא. ועוד, משום זלוול בכבוד הס"ת להוציאו ממקומו פעם אחר פעם, ואע"ג שאחרים הם הקוראים בתורה, מ"מ אחר שהשנים פשעו קצת שלא לבוא לביהכ"נ בשעת התפילה, וכ"ש בעיר קטנה וכו'. מ"מ כבר כתבנו (סי' קמג ס"ג) שאין לחוש לזה. וכ"כ בערוה"ש, שאין לנו לחדש גזירות מדעתינו.

ומרן החיד"א בברכ"י (סי' סט סט"ד) העיד בגודלו, שכן המנהג, להוציא ס"ת פעם אחר פעם, בכל המנינים. וכ"ה בכנה"ג. וכיו"ב כתב בשו"ת נו"ב (מהדו"ת או"ח סי' טו). וכ"כ בנהר מצרים (הלכות תפלה) שכן המנהג. נמצא שגם בנ"ד אין לחוש לזה לבטל קריאה"ת בשני וחמישי משום כך. ואמנם בשו"ת ישכ"ע ח"ד (סי' ז) כתב, שכ"ז כשמתפללין מנין אחר מנין בביהכ"נ, שבוז מותר להוציא ס"ת פעם אחר פעם, משא"כ בנ"ד שבאים כל העשרה לביהכ"נ במיוחד להוצאת ס"ת, אין זה כבוד הס"ת להוציאו במיוחד בשביל אלו שלא רוצים להמתין לשמוע קריאה"ת ממנין השני. ועם שהחת"ס (סי' טו) לא חש מטע"ז שמטריחין ס"ת שלא לצורך, הנה המעיין שם בנידונו יראה דעיקר התקנה מעיקרא היתה משום מצוה דרבים לזכות הקהל לעלות לס"ת שלרוב הקהל לא היה מגיע עלייה לס"ת לכל אחד רק לזמן רחוק, ושוב כשהיה ביכ"ג אחרת לא היו צריכין לזה חשש לה מטעם ביטול המנהג וגם דלא ליתי לאינצויי. ואין זה ענין לנ"ד. ע"כ. מ"מ כבר ציין שם (מהדו"ב) בשם המשנ"ב (סי' סט) שמנהגם להוציא ס"ת כמה פעמים ללא שום פקוק. ע"ש. וכן

נוהגים בשני וחמישי ההולכים לבית האבל, כשאין שם ס"ת. ואשר ע"כ אם התאספו שם עשרה, ואין להם פנאי להמתין לקריאה"ת במנין השני, מותר להם להוציא ס"ת ולקרוא בו בברכות, כתקנת חז"ל.

ובס' חיים למהר"ח פלאגי' (סי' יז אות יא) האריך להסביר, אמאי תיקנו קריאת ס"ת בשבתות ובימים טובים ובשני וחמישי בשחרית, אחר תפלת שחרית, ובמנחה של שבת ויוה"כ"פ, וכן במנחה של תעניות, קוראין בתורה קודם תפלת שמונה עשרה. והביא שם כמה טעמים לזה, הא' - כיון שתיקנו ברכות פסוד"ז וברכות ק"ש, וא"א להפסיק בין גאולה לתפלה לכן קריאת ס"ת אחר תפלת שמונה עשרה, משא"כ במנחה. ב' - שיש המאחרים לבוא לביהכ"נ עד שקמים ממטתם, משא"כ במנחה שכולם נייעורים. ג' - כי תפלת מנחה נכון לאחרה עד כמה שאפשר, כמ"ש האר"י ז"ל, דיש להתפלל מנחה עם דמדומי חמה, משום ייראון עם שמש ולפני ירח דור דורים. ולכן קוראים בס"ת במנחה קודם התפלה, לעכב התפלה. ד' - שתפלות כנגד קרבנות תיקנום, ובמנחה מקדימים קריאת ס"ת ואח"כ תפלה, משום "עליה השלם כל הקרבנות כולם", ובשחרית קריאת ס"ת בתוך התפלה הוא למיהוי קרבנא שלים (תיקונים, תיקון נא). ה' - שצריך להסמיך קריאת ס"ת של שחרית לקריאת ס"ת של מנחה ע"פ הוזה"ק. ובשו"ת קרית חנה דוד ח"א (סי' כז) כתב, שהטעם שמקדימים ק"ש ותפלה דשחרית קודם קריאה"ת, משום שק"ש דאורייתא, וצריך לסמוך גאולה לתפלה, וקריאת ס"ת מדרבנן. ודין הוא להקדים מצוה דאורייתא לפני מצוה קריאת ס"ת דרבנן. ע"ש. אולם בשאג"א (סי' כב) כתב, שאין דין קדימה למצוה דאורייתא לפני מצוה דרבנן, וכבר העיר ע"ז מרן אאמור"ר זיע"א בהערותיו שבראש הספר (הגר"מ תשמ"ח), וציין לשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (סי' לב). אולם הפנ"י והצל"ח ברכות (נא). פשיטא להו שמצוה מה"ת קודמת למצוה מדרבנן. וכ"כ המצפה איתן שם. וכדבריהם מוכח בתשו' הרא"ש (כלל ד סי' ט). וע"ע בשו"ת אמרי אש (סי' ו אות י), ובשו"ת לחם שערים (סי' כא). ע"כ.

ארעי, אין מזניחין אותם, שיש להם על מה שיסמוכו. אך הבא לשאול אם להנהיג כן, מורים לו דשב ואל תעשה עדיף אף בדרך אקראי.⁽¹⁾

אסור להוציא ספר תורה בשני וחמישי בקביעות במנחה

צריכים לקרוא ז' גברי וישלימו הסידרא, כי כל יום השבת זמן קריאה הוא. ע"ש. והגם שבמנחה בא חיוב אחר לקרוא בפר' השבוע הבא, אפ"ה כתב כן, וכ"ש וק"ו בשני וחמישי שכל היום הוא זמן קריאה. עכ"ר.

אלא שאין דברי הדג"מ מוסכמים בזה להלכה, כי מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' עא) וח"ב (סי' טו) כתב, שהדבר פשוט שבמנחה יקראו ג' עולים בפרשה הבאה ככל ישראל. ובשבת הבאה ישלימו הפרשה. שהרי האו"ז והאגודה והמהרי"ו והרמ"א והאחרונים כולם עונים ואומרים, שאם לא קראו הפרשה יקראוה בשבת הבאה, ולא חילקו שאם יכולים לקרוא במנחה של שבת, שיקראו במנחה של שבת. והטעם, שתקנת משה היתה בשחרית.

ובזוה"ק (פר' ויקהל דף רז) איתא: ס"ת במנחה די בעשרה פסוקים או יותר, אבל לא שלימו דפרשתא, דהא שלימו דפרשתא לא הוי אלא בימינא, וימינא תליא עד שעתא דמנחה. ע"כ. ואפי' להחולקים דבמנחה של שבת יקראו שבעה גברי, בשני וחמישי אין להנהיג כן, לפי מה שכתבו התוס' (ב"ק פ"ב בד"ה כד), וא"ת, מ"ש שתיקנו בשני וחמישי, וי"ל, דאמר' במדרש משה רבינו ע"ה עלה בחמישי לקבל הלוחות האחרונות, וירד בשני, ונתרצה לו המקום. ולפי שהיה עת רצון קבעו בשני וחמישי. ע"כ. וכ"ז שייך לומר בשחרית, אבל במנחה שמתעוררים הדינים, לא שייך ה"ט, וכמבואר בזוה"ק (פר' יתרו דף פח), שלא תיקנו אלא בעת רצון. ודוקא בשבת מהני ליה ההיא שעתא דהויא רעוא דרעוין לקרות עשרה פסוקים בס"ת במנחה, (ולא פרשה שלימה) ותו לא. ורוב הדברים מבוארים בשו"ת יבי"א הנ"ל, וע"ש שסיים, שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים בסדר התפלות, שטעמן ונימוקין עמם, ואין להנהיג קריאת ס"ת במנחה בשני וחמישי. וכ"פ בשו"ת בית שערים (או"ח סי' ג).

וב"ב בשו"ת גורן דוד (או"ח סי' ט), וכתב, ושמעתי שרבינו הגדול - החת"ס - כשנסע ממט"ד לפרשבורג, היה ביום שני בשחרית בדרך, ובשעת מנחה הגיע לאחת הקהלות וקרא שם בתורה בעשרה בכיכ"נ דשם, ואח"כ עליה מו"ה הירש, מחבר ספר תאומי צביה, ע"ש.

(1) הרמב"ם (ר"פ יב מהל' תפלה) כתב, משה תיקן להם לישראל שיהיו קוראין בתורה ברבים בשבת ובשני וחמישי "בשחרית", כדי שלא יהו וכו'. ובכס"מ שם כתב, ומה שכתוב בקצת ספרי רבינו "שחרית", אשבת נמי קאי, כלומר, בשבת דוקא בשחרית תיקן משה, אבל במנחה תקנת עזרא היא. ע"כ. ולפ"ז אין להוציא ס"ת ולקרוא בו בברכות בשני וחמישי במנחה, שהרי מש"כ הרמב"ם "בשחרית" קאי על שני וחמישי ועל שבת בבוקר. אלא שמצד הסברא לכאורה היה נראה לומר, שאפשר לקרוא בס"ת במנחה, משום שכל עיקר התקנה היתה כדי שלא יהו ג' ימים בלי תורה, ואם לא קראו בשחרית, יקראו במנחה מה"ט, שבזה עיקר התקנה מתקיימת. ובפרט שהכס"מ כתב, שהגירסא "בשחרית" היא בקצת ספרי רבינו, משמע שלגירסת שאר ספרים בשני וחמישי לאו דוקא בשחרית, אלא כל היום זמנו הוא.

וכן הוכיח מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סי' נא), וכתב שם, שכאשר היה בועד הרבנים באלול תר"ה, בבואו חזרה נסע בהשכמה ולא שמע קריאת ס"ת, ובבואם למקום יישוב אחר חצות, הוא והגאון מיקלאש וכו' הסכימו בעצה אחת ועשו מעשה לקרוא בתורה אחרי אשרי במנחה, כדי שלא לבטל התקנה שלא לשהות ג' ימים בלי תורה. והוכיח מהרמב"ם כנו', והוסיף, דבמתני' (מגילה נא). שנינו, בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה, וקשה, דהו"ל להתחיל במנחה של שבת, שאז מתחילין לקרוא סדר פר' השבוע הבא, ואח"כ ליתני שני וחמישי, א"ו דבשני וחמישי כל היום זימניה הוא. ונמצא תיבת "במנחה" קאי אשני וחמישי נמי. ע"ש.

ובשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' יז) האריך בנידון, והביא שם דנוסחא זו "בשחרית" נמצאת גם בכתבי היד של הרמב"ם. ודחה מ"ש להוכיח מלשון המשנה, דכיון דשני וחמישי הוא תקנה מימות משה רבינו, ובשבת במנחה הוא תקנה מעזרא הסופר, משה הקדים התנא שני וחמישי לשבת במנחה, ואיה"נ זימניה הוא בשחרית דוקא. ושם (אות ה) הביא מ"ש בנידון בספר תורת חיים סופר (סי' קלה סק"א), שתמה על מהר"י אסאד שלא הסתייע מדברי הדג"מ, שכתב, שאם ביטלו קריאת ס"ת בשבת בשחרית, ובמנחה מצאו מנוחה,

ז. צבור שנאנס ולא קראו בתורה בשבת בשחרית, אין להם לקרוא בתורה שבעה עולים במנחה של שבת, אף אם יש פנאי לצבור לשמוע את קריאת הפרשה כולה. וכל שכן שאין להם לקרוא את הפרשה בימי שני וחמישי שאחריו, משום ביטול מלאכה לעם. ז)

ח. צבור שנאנס ולא קראו בתורה בשבת בשחרית, בשבת הבאה יקראו את ב' הפרשיות כסדר הזה: הכהן יעלה ויקרא בתורה את כל הפרשה של השבוע הקודם, וימשיך גם מהפרשה של אותו שבוע, עם ג' פסוקים. והלוי ימשיך משם כסדר. ח)

נאנסו ולא קראו בתורה בשבת בשחרית, לא יקראו שבעה עולים במנחה של שבת

גם בספר בן יוחאי (דף קלט) ה"ד הדג"מ, וכתב, שאף שבזוה"ק מוכח שאין לקרוא במנחה פרשה שלימה, מ"מ ע"פ הגמ' מותר. וכ"ה בתורת חיים סופר (סי' קלח). וכן פסקו הערוה"ש (סי' קלה סק"ו), והמשנ"ב (שם סק"ה). **אולם** מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' צא) דחה דבריהם מההלכה, ושאינן לקרוא בס"ת ז' גברי במנחה. ע"ש. ובאמת, שכיון שאין דבר זה מפורש בגמ' להקל, ובזוה"ק מבואר להדיא שאין לקרוא פרשה שלימה במנחה, אין לנו לפסוק הלכה נגד זוה"ק, כמ"ש מרן הב"י (סי' קמא). וכ"פ בכה"ח (סי' קלה סק"ט), שאין לקרוא הפרשה במנחה. וכ"כ במאמר (שם סק"ג) בשם ספר נזירות שמשון.

ז) **ברגול** מרכבה כתב, שצריכים לקרוא בס"ת בברכות שבעה גברי, במנחה של שבת, וכ"ד המשאת משה (ריש ח"ג). וכ"כ בספר ברכות המים (סי' קלה) על מה שאירע בשבת פר' בשלח שנת תקמ"ז, שירד שלג למעלה מקומת איש, ונאנסו ולא הלכו לביהכ"נ בשבת בשחרית, ובשעת המנחה היתה הרווחה, והורה שיוציאו ס"ת ויקראו בו שבעה גברי. ושגם ע"פ הסוד יש לעשות כן. ובשו"ת חקקי לב (או"ח סי' ה) בשם מר בריה רבי יצחק פלאג', הביא סיוע מהזוה"ק פר' ויקהל (דף רו) שכל שלא הגיע זמן מנחה, מצי לקרות סדר היום בלי פקפוק. (ונידון הברכות המים היה קרוב לשבע שעות מן היום).

נאנסו ולא קראו בתורה בשבת בשחרית, ישלימו הפרשה בשבת הבאה

העולים יקרא כל הסידרא שביטלו, והשאר יעלו בחובת היום. ע"כ.

ובאמת שבאו"ז הגדול ח"ב (סי' מה), מבואר להדיא דלא כמ"ש בצנצנת המן, מ"מ הראשון קורא גם ג' פסוקים מפר' השבוע, וכמבואר, וכ"פ בכה"ח. ע"ש. ופשוט שעכ"פ אין זה מעכב.

ואמנם בספר שערי אפרים (שער ז' סי' ט) דימה נ"ד לפרשיות מחוברות, וע"כ הרביעי הוא זה שיחבר את ב' הפרשיות, וכן הסכים מהרי"א הלוי ח"ב (סי' סד). וכ"כ בתורת חיים סופר (סק"ג), מ"מ למעשה יש לנהוג לכתחלה כמ"ש הברכות המים והשומר אמת הנ"ל. וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' יז אות ז).

והנה בעיקר הדין שיש להשלים הפרשה בשבת הבאה, הנה מההרי"ק ש בהגותיו (ערך לחם סי' קלה) כתב, שבני מצרים לא נהגו כן בלכתם שיירות גדולות קהל גדול וכו'. ע"כ. אולם מדברי מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' עא אות ה), וכן מדברי הראש"ל בספר ברכות המים הנז' בספר, מבואר שגם בני ספרד נוהגים כן באר"י, להשלים הפרשה בשבת הבאה.

ח) **ובמ"ש** כן בספר ברכות המים הנ"ל. וכ"ה בתורת חיים סופר (סי' קלה סק"א). מאחר שקריאת הפרשה הקודמת אינה חובה אלא תשלומין, ול"ד לשתי פרשיות מחוברות ששתיהן חובה. וגם שמצד הדין הכהן צריך לקרוא מפר' השבוע, וכמ"ש הכנה"ג (סי' תרפד), גבי קריאת הכהן בחנוכה כפר' הנשיאים. וכ"כ הדבר משה (סי' ג). ושכ"כ הבית דוד.

אלא שבאופן שביטלו פר' פקודי, לא הזכיר שם לקרוא ג' פסוקים מפר' ויקרא, משום דחש קצת לסברת המהר"ם מינץ, דמספר לספר אין תשלומין, אבל בפר' בשלח ויתרו וכדו', מודה שהכהן קורא ג"כ ג' פסוקים מפרשה הבאה. וכ"פ מהר"ח פלאג' בספר חיים (סי' יב) בשם הרב שומר אמת. וכ"כ בפתה"ד.

ועיין בספר לשון חכמים (דף ג ע"ד) שכתב בשם צנצנת המן, שכמו בתשלומין שקודם מתפללין תפלת החובה, ואח"כ התשלומין, כן הוא בקריאת ס"ת, שקודם יש לקרוא בפר' השבוע, ואח"כ בפר' השבוע שעבר. ולי נראה שאותה שביטלו צריך לקרוא בראשונה, ואח"כ החיוב, שתורת ה' תמימה, וצריך לקרותו כסידור, ושמעתי שכן הורה הנו"ב וכו', ומה טוב שאחד

ט. יחיד שהיה אנוס והתפלל ביחידות, מעיקר ההלכה אינו חייב ללכת לשמוע קריאת הספר תורה בצבור, ובפרט תלמיד חכם השקוד על תלמודו, שאינו חייב להתאחר מלבוא לבית המדרש ולבטל מלימודו כדי ללכת למנין אחר לשמוע קריאת ספר תורה. (ט)

ביה דבמזיד מעוות לא יוכל לתקון (ברכות כו:) שהרי לתפלה יש זמן קבוע, שחרית מנחה וערבית, וכנגד קרבנות תיקנום, ומש"ה במזיד אמרי" שפיר עבר זמנו בטל קרבנו. משא"כ בקריאת ס"ת שבא להשלים את סדר הפרשיות, ולא נתקן אלא כדי שלא יהיה בלי תורה ג' ימים. ודו"ק.

וה"ה בזה אם התחילו הקריאה ופסקו באמצע משום קטטה ומריבה, וכל כיו"ב.

מי שהתפלל ביחידות, אינו חייב ללכת לשמוע קריאת התורה בצבור

ז"ל בביתו בעשרה, ולא חשש שיהיה שם ס"ת, בין בחול בין בשבת, ומוכח שקריאת ס"ת חובת צבור היא. ואמנם בשו"ת חקקי לב (ארו"ח סי' ו) כתב, די"ל דהיה חולה ובמקום חולי לא גזרו. ע"ש. אלא דא"כ לא הו"ל להמהרה"ו לטתום הדברים, פן יטעה השומע, א"ו דחובת צבור הוא.

וראה עוד בפעולת שכיר על המעשה רב (סי' קעה) שהק', שלפ"ד הגר"א שמברכים על שאר מגילות, א"כ איך מותר לקרותם בשבת, ניוחש שמא יטלטלם בשבת ד' אמות וכו', ותירץ הגר"א, דגזרה זו שמא יעבירם ד' אמות וכו' שייכא בחיוב המוטל על כל יחיד, כשופר ומגילה, אבל קריאות אלו המגילות הוי ליה כמו קריאת ס"ת שאם אין מנין עשרה אין חיוב כלל על היחיד.

ומטע"ז נקטי' להלכה, שצריך העולה לס"ת לקרוא יחד עם הש"צ, ולא אמרי' בזה שומע כעונה. שאין זו חובת יחיד. וכמבואר בשו"ת יחו"ד ח"ד (סי' יא) שאין דין שומע כעונה בס"ת. [ועיי' בתוס' יו"ט (פ"א דמגילה) שכתב, שכיון שהקורא בתורה צריך לסדר הפרשה פעמיים ושלש בינו לבין עצמו, א"כ כל הקוראים בקיאים הם. ובס' יסודי ישרון (עמ' 410) הק' ע"ד, שהרי גם במגילה אמרו שצריך לסדר הקריאה קודם קריאת המגילה, ועכ"ז גזרו בזה שמא יטלטלנו ד' אמות בה"ר. ע"ש. וי"ל דבמק"מ כיון שהוא אחת בשנה אין בקיאים בזה כ"כ, ואף שצריך לסדר הקריאה קודם שקורא המגילה, כיון שאין הכל רגילים בה חיישינן שמא יטלטלנו ד' אמות בה"ר. משא"כ בקריאה"ת שהוא רגילות מידי שבוע, והרגילים לקרוא בתורה בקיאים בה שפיר. ודו"ק.]

ומעתה יחיד שנאנס ולא שמע קריאת ס"ת, מעיקר ההלכה אינו חייב ללכת לביהכ"נ כדי לשמוע קריאת

ובאמת שמהר"י צמח בהגותו ע"ד המהריק"ש כתב, ואינה ראייה, כי מציון תצא תורה, ולא ממצרים, ואולי דרך תרעומת קאמר על שלא נהגו כן אבל ראוי לנהוג כן. ע"כ. וכן עיקר.

ודע, שגם אם עשו כן במזיד, ולא קראו בתורה שבת אחת, רשאים לקרוא בשבת הבאה כמו שכתבנו, ולא שייך בזה עבר זמנו בטל קרבנו, וכ"כ בספר יסודי ישרון (עמ' 413) ול"ד לדין תפלת תשלומין שאמרי'

(ט) במתני' מגילה (כג:) אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין קורין בתורה וכו' בפחות מעשרה. והק' בעל המאור, מכדי במסכת מגילה קיימינן, ואמאי לא חשיב מק"מ שאינה בפחות מעשרה, ותירץ, שהשנויים במשנתנו כולן חובות הציבור הן, אבל במגילה כשם שהציבור חייב, כך כל יחיד ויחיד חייב וכו'. וכ"ה בהר"ן, וברמב"ן במלחמות (שם ה.). ומבואר מדבריהם, שאין חובת הקריאה והשמיעה של קריאת ס"ת על כל יחיד ויחיד בפני עצמו, אלא על כלל הציבור. ובמגילה (כד.) אמרו, קטן קורא בתורה ואינו פורס על שמע, ופרש"י, שאינו פורס על שמע משום שבאה להוציא אחרים י"ח, והוא אינו מחוייב בדבר. ע"ש. ומשמע שקריאת ס"ת לא הוי חיוב גמור, וכ"ה במאירי שם. ומש"ה אמרו (מגילה כג.): שטקן קורא בתורה ועולה למנין שבעה. [וע' תוס' ר"ה לג. ד"ה הא, שכתבו, דרשות יכול להוציא בר חיובא דרבנן, כמו קטן שמברך לאביו, ועולה למנין שבעה, ומוציא אחרים י"ח במגילה לר' יהודה. וע' במחה"ש סי' רפב]. וכן מבואר במאירי (שם כד.). וכיו"ב כתב הרא"ש בשם ר"ת (פ"ו דברכות סי' כ), שהקריאה בתורה אינה אלא להשמיע לעם. וע' תוס' (ר"ה לג.) דרשות יכול להוציא אף מי שמחוייב מדרבנן, וע' בשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קעה).

והנה מהר"ח פלאגי' בשו"ת סמיכה לחיים (תאו"ח סי' ב) כתב, דאיכא חיובא ע"פ הסוד גם ליחיד לשמוע קריאת ס"ת בצבור, כמו שכתוב בתיקונים, ולכן לא יפה עושים המתפללים בצבור בכיתם, ואינם באים לביהכ"נ לשמוע קריאת ס"ת. ובשו"ת יבי"א ח"ד (דף שיג:) כתב, דנראה דאשתמטיה דברי הרמב"ן הנ"ל, וגם בשעה"כ (דף מה) מובא, דומן הרבה התפלל האר"י

י. מי שלא שמע את קריאת התורה בימי שני וחמישי, או בשבת, אינו חייב לקרות את הקריאה מתוך חומש וכדומה. וכן אם הוצרך לצאת באמצע קריאת התורה, והפסיד חלק מהקריאה, אינו חייב לקרוא מה שהחסיר, מתוך החומש.⁽¹⁾

יא. אין הנשים חייבות לבוא לבית הכנסת לשמיעת קריאת התורה, ומכל מקום יש נוהגות ממדת חסידות לבוא לעזרת הנשים שבבית הכנסת בימי שני וחמישי ובשבתות וימים טובים, כדי לשמוע קריאת התורה בצבור.^(א)

מהר"י ברונא (סי' קג) אם יוצאים י"ח שנים מקרא ואחד תרגום בקריאה"ת, והשיב, דהקריאה קיימא רק לשמיעה וכו'. ועיין בשו"ת יח"ד ח"ב (סי' לח), שהעלה כדברי מרן הש"ע (סי' קמו) שיש להתיר קריאת שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת הס"ת בשבת, חוץ משבת שלפני פורים שקוראים פר' זכור. גם בספר משנת אברהם על ספר חסידים ח"א (דף ריח) העלה, שזו חובת שמיעה ולא קריאה. ונע"ע להלן סי' קמא בהערה כד'.

ס"ת, שהרי חובת הקריאה היא חובת צבור ולא חובת יחיד. והמחמיר במקום שאין ביטול תורה תע"ב. וראה בשו"ת יבי"א ח"ד (י"ד סי' לא אות ג והלאה).

והגר"י ענגיל בצינונים לתורה (כלל ט) הסתפק, אם ענין קריאה"ת הוא חיוב שמיעה לד"ת, או חיוב קריאה. והוכיח שהמצוה בשמיעה לבד, שהרי מטרת קריאה"ת הוא כדי לקיים מצות ת"ת. ע"ש. ולהמבואר בשם הרמב"ן משמע יותר שהוא חובת שמיעה, ולכן החיוב על הצבור ולא על היחיד. וע"ש שהביא משו"ת

הוצרך לצאת באמצע קריאה"ת, אם חייב לקרוא מה שהחסיר

נפלאתי על הפירוש שהמציא מדעתו הרחבה, כי איפה נזכר חיוב זה בש"ס או בפוסקים שצריכים לקרוא מתוך החומש, עד שהטור והש"ע יצטרכו להשמיענו הדין באבל, וע' למרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ד) שביאר דאיירי גבי חיוב היחיד בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום. ע"ש. וע"כ יחיד שנאנס ולא שמע קריאה"ת, אינו חייב להשלים הפרשה מתוך החומש, לבד מחיובו התמידי בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום.

י"ב ע"פ המבואר בהערה הנ"ל, שחובת הקריאה בתורה אינה על כל יחיד ויחיד, אלא על כלל הצבור. ואמנם בשו"ת רב פעלים ח"א (י"ד סי' נב) כתב, שמ"ש הש"ע (י"ד סי' ת) שמותר לאכל תוך שבעה לחזור הפרשה, לא איירי בשנים מקרא ואחד תרגום, אלא במי שלא שמע הפרשה מהש"צ, שחייב לקרוא הפרשה בינו לבין עצמו בחומש, כדי שישלים פרשיותיו עם הצבור. והו"ד בשו"ת יבי"א ח"ד (דף יג. י"ד סי' לא אות ג) וכתב ע"ד, ובמחכ"ת, נוראות

אין הנשים חייבות לבוא לבית הכנסת לשמיעת קריאת התורה

כתב, שלשון "חייבות לשמוע קריאה"ת כאנשים" שאמרו במס' סופרים, לאו דוקא הוא, שהרי הנשים פטורות מת"ת, אלא מנהג טוב בעלמא הוא. ולכן פשטה ההוראה בכל גלילותינו שאין הנשים הולכות לשמוע קריאת ס"ת בעזרת נשים אלא איזה זקנות, וגם הן אינו בדרך קבע. ע"כ. וראה בכ"ז בשו"ת יח"ד ח"ד (עמ' קל סי' כג). [וכן משמע מהר"ן (מגילה דף יג מדפי הרי"ף) שכתב, הכל עולין למנין שבעה ואפי' אשה וכו', פירוש, להשלים למנין העולים, אבל לא שיהיו כולם קטנים ונשים, שכיון דלאו בני חיובא נינהו לא מפקי לגמרי. ע"כ. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קנח)].

יא בנמ' מגילה (כ"א). אמרו, הכל עולין למנין שבעה אפי' אשה וכו', אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד צבור. וכ"ה בש"ע (סי' רפב ס"ג). וכ' במג"א (שם סק"ו), שמזה משמע שהנשים חייבות לשמוע קריאה"ת בשבתות, וכן מפורש במסכת סופרים (פי"ח ה"ד). ואף שכל דין קריאה"ת נתקן בשביל מצות ת"ת, ונשים אינן חייבות בת"ת, מ"מ המצוה לשמוע הוי מצוה מיוחדת, וכמו מצות הקהל שאף הנשים חייבות בה. ע"כ. ומרן החיד"א בברכ"י (שם אות ז) כתב, דמשמע קצת שנשים יש להן שייכות בשמיעת קריאת ס"ת. ובספרו כסא רחמים על מסכת סופרים

יב. אף על פי שאין הנשים חייבות לשמוע קריאת התורה בכל שבת, מכל מקום בפרשת זכור ראוי ונכון שהנשים תבאנה לעזרת הנשים לשמוע קריאת פרשה זו, שיש אומרים שאין שום סיבה לפוטרו ממצוה זו שהיא מן התורה. ומכל מקום אם קשה להן לבוא לשמוע את הקריאה, יסמכו על הפוסקים שפוטרים את הנשים גם מקריאה זו. (יב)

יג. כשקורין בספר תורה בשבת, ונפסק אור החשמל, או ששכחו להכין את אור החשמל מערב שבת כדי שידלק בשעת קריאת התורה, וקשה לקרוא בספר תורה על הבמה באמצע בית הכנסת, מותר להעביר את התיבה ליד החלון, במקום שיש אור, כדי שהשליח צבור יוכל לקרוא בספר תורה, ואף שעל ידי כך החזן קורא בתורה ופניו אל העם ולא למזרח. (יג)

יד. כשקורין בספר תורה ונפסק החשמל בשבת, וחזרו ותיקנוהו יהודים (בעוונות הרבים) בשבת תוך חילולי שבת, מותר להמשיך לקרוא בספר תורה, ואין בזה איסור משום נהנה ממלאכת שבת. (יד)

בפרשת זכור יש אומרים שהנשים חייבות לשמוע קריאה זו

דמסתברא דהשנים חייבות במצוה זו, ועל כן תשתדלנה לשמוע קריאת פרשה זו, ורק אם קשה להן מחמת הילדים, או מפני החולי והזקנה, יסמכו על ספר החינוך הנ"ל ולא ישמעו פרשת זכור.

ואם נשים רשאות להוציא ס"ת לברן לשמוע פרשת זכור, ראה בשו"ת יחוד"ד ח"א (סי' פד), ובשו"ת יבי"א ח"ח (חארו"ח סי' נד), ובאורן בילקו"י פורים (מהדור' תשע"ג, סי' תרפה, הע' יז, עמ"ד קלה).

מותר להעביר את התיבה ליד החלון, במקום שיש אור

לאיזה צד שירצה. וה"ד בסידור יסודי ישורון (לימי החול, דף 647), וכתב, שלא דיבר הנו"ב אלא היכא דא"א, אבל אם עושים כן המתקדמים כדי לשנות מנהגי ישראל, ראוי לאסור בזה.

כשקורין בספר תורה ונפסק החשמל בשבת, וחזרו ותיקנוהו יהודים בשבת

שבת בעוה"ר, לכאורה היה נראה לאסור לקרוא בס"ת לאור החשמל שתוקן בשבת, שנמצא שנהנה ממלאכת שבת. אלא שמלבד שגם בלי אור החשמל יכלו לקרוא בס"ת, ואור החשמל הוא לרווחא דמילתא ולהקל הדבר יותר. זאת ועוד י"ל, דכיון שהוא דבר מצוה, ואינו נעשה להנאת האדם, לא שייך בזה איסור הנאה ממלאכת שבת, דמצוות לאו ליהנות ניתנו. ולכן גם באופן שבלי אור החשמל לא יכלו לקרוא בתורה, כגון בביכ"ג הנמצא במרתף הבנין, ורק ע"י תיקון החשמל שנעשה בשבת יכולים לקרוא בס"ת, גם ככה"ג יש להקל לקרוא לאור החשמל, וראה עוד בהערה דלהלן.

(יב) נודע בשערים המצויינים בהלכה מחלו' הפוסקים בד"ז, כי י"ל שמכיון שמה"ת אין זמן מוגבל למצות זכירת עמלק, ממילא לא חשיב מ"ע שהז"ג, והנשים חייבות בפר' זכור. אלא שדעת החינוך שמאחר וכל עיקר מצות זכור הוא כדי למחות את זכר עמלק ולהלחם בו, ונשים הרי לאו בנות מלחמה נינהו, ממילא אינן בכלל מצוה זו. וקצת קשה שדורש טעמא דקרא מה שלא מבואר באף ראשון אחר. ומילתא

(יג) בשו"ת נו"ב (אר"ח מהדור"ת סי' יג) נשאל אם מותר לקרוא בתורה ופני הקורא למערב, וכתב, שאין חשש בזה, שרק בתפלה הקפיד הכתוב שיתפללו דרך ארצם, ויהיה פניו לירושלים, אבל קריאה"ת יכולה להיות

(יד) בגמ' ב"ק (עא.) אמרו, תניא, המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל דברי ר"מ. רבי יהודה אומר, בשוגג יאכל למוצ"ש, במזיד לא יאכל עולמית. וכו'. וכ"ה בגמ' מס' חולין (טו.) וכתובות (לה.) ושבת (לח.) וגיטין (נב.). ומובא שם בגמ' שרב היה מורה לתלמידיו הלכה כר"מ, וכשהיה דורש ברבים היה מורה כרבי יהודה. ודייקו מזה התוס' שהלכה כר"מ. אבל הסמ"ג כתב שמאחר ורב היה דורש לרבים הלכה כר' יהודה אף אנו בואו ונדרוש הלכה כר' יהודה. וכן פסקו להלכה הר"י"ף הרמב"ם והרא"ש, ורוב הראשונים. עיין בב"י ר"ס ש"ח. ולפ"ז בנ"ד שחברת החשמל תיקנה החשמל בעצם יום השבת תוך חילולי

טו. ספר תורה שנמצא בו פסול באמצע הקריאה בשחרית של שבת, ושכחו והוציאוהו במנחה של שבת, ונתברר שאחד מהקהל עבר ותיקן את הספר תורה בעצם יום השבת, יש אומרים שעם כל זה מותר לקרוא בספר תורה זה, ואין זה נהנה ממלאכת שבת. (טו)

הנאה ממעשה שבת בדבר שלא נעשה מעשה בגופו

ונמשך אחר מנוח"א מכ"ר (ח"א עמוד תרג, פכ"ה ס"ז), וטענו שהרי מרן בש"ע כתב שאם המאכל הובא במזיד ויצא חוץ לתחום, אין לאוכלו בשבת אפי" חזר למקומו. וזה דלא כמ"ש ביבי"א ח"י ובחזו"ע שבת כרך ד', להקל בתבשיל שהובא ברכב מחוץ לתחום כיון שלא נעשה מעשה בגופו, וזה לכאורה נגד מרן להדיא לגבי הוצאה חוץ לתחום.

ולדבריהם כביכול נעלם ממרן זיע"א דברי הש"ע. אולם תמוה מאד שלא עיינו היטב בתשובה, שם מרן זיע"א שלח לעיין בדברי ה"ה, שהסביר שדוקא בתחומין דאיסור זה קל בעיני הבריות לכן החמירו, אבל בעבר ועשה איסור דאורייתא, אף שגם יצא חוץ לתחום, לא החמירו. דגבי הוצאה חוץ לתחום לא שמיע להו לאינשי איסורא כ"כ, לכן הוצרכו להחמיר שלא ליהנות מהדבר בשבת. אבל בתבשיל שהובא ברכב בשבת, ובלא"ה עברו על איסור הבערה מה"ת, לא הוצרכו להחמיר בדבר שלא נעשה מעשה בגופו, כי אין מזלזלים באיסור הבערה. נמצא שאין כאן שום קושיא, וא"כ בחנם חלקו על מרן אאמו"ר זיע"א. ולא על כגון דא כתבו הפוסקים שמותר לחלוק על אביו ועל גדול הדור.

ספר תורה שנמצא בו פסול באמצע הקריאה בשחרית, ושכחו והוציאוהו במנחה

ניתנו וכו'. וע"ע בזה בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' עד אות נ"ג), ובשו"ת יהודה יעלה קובו (תארו"ח סי' ג'), ובשו"ת מעט מים (סי' כה אות ב').

והנה מה שחשש הרב קול אליהו לדעת הרו"ה, הנה רוב הראשונים חולקים ע"ד הרו"ה, וס"ל שגם במצות דרבנן אמרי' מצות לאו ליהנות ניתנו. וכמבואר כן בהר"ן ובמאירי (ר"ה כת). וע' במראה הפנים (ריש פאה) שכתב, שדעת הרשב"א בתשו' דלא כהרו"ה, ושכ"ד הרמב"ם. וכ"כ השע"א (סי' לה) והביא ג"כ תשו' הרשב"א בזה.

ובמהר"י עייאש בספר מט"י (סי' תקפ"ט ס"ז) כתב, שגם דעת מרן הש"ע בזה דלא כהרו"ה. ועיין בש"ע סי' תקפ"ט ס"ז, שכתב, המודר הנאה מחבירו מותר לו לתקוע להוציא י"ח התקיעות, שמצות לאו ליהנות

ומילתא אגב אורחא, הנה ידוע לגבי מעשה שבת, ש"י"א שכל שלא נעשה מעשה בגופו ליכא לאסור בזה משום מעשה שבת. וכ"ד הרשב"א בשבת קל: שרק בישול שנשתנה מהות הדבר אסור ליהנות. ולא במוציא מחוץ לתחום. וכ"ד הריטב"א בעירובין מא: וכ"ה בחיי אדם (ר"ס שיח). אולם דעת התוס' בעירובין מא: דאף שאין שינוי בגוף הדבר אסור ליהנות ממה שנעשה בשבת. וכ"ד המג"א להחמיר גם בלא נעשה מעשה בגופו. והרמב"ם מחלק בזה בין שוגג למזיד. ומרן בסי' תה ס"ט, העתיק דברי הרמב"ם. ונחלקו האחרונים בדעת מרן, שהרב כסא אליהו ס"ל שמעיקר הדין מרן הש"ע ס"ל כהרשב"א. ואילו הרב ערה"ש מחמיר בזה. וראה באריכות בילקו"י שבת כרך ג' ר"ס שיח.

ונפ"מ ברכב שהביא דברי תבשיל בשבת, והתבשיל נתבשל מער"ש, דכיון שלא נעשה מעשה בגופו, לדעת הרשב"א אין בזה איסור הנאה ממעשה שבת. ובילקו"י שם הארכנו בנידון כיעו"ש. והבאנו תשובה בכת"י ממרן אאמו"ר זיע"א, לגבי תבשיל שהובא ברכב לחיילי הצבא בתעלת סואץ, והתיר שם לחיילים לאכול מתבשיל זה.

והנה אחי הרב רבי דוד כתב לחלוק על מרן אאמו"ר,

(טו) בשו"ת קול אליהו (ארו"ח סי' יח) כתב, גבי ס"ת שקראו בו בשחרית, וראו בו דיבוק באותיותיו, והחזירוהו להיכל, ובמנחה ראו שהדיבוק נעלם ע"י אחד שעבר ותיקנו בשבת, ויתכן שנעשה ע"י משמוש היד ולא במזיד, ואעפ"כ הורה שאסור לקרות בו במנחה. ע"ש. והיינו משום שהמתקן עבר על מלאכת מכה בפטיש, או כותב, וממילא אסור ליהנות ממלאכת שבת. ואפי' אם נעשה כן בשוגג, כדין המבשל בשבת שאסור לו ולאחרים עד מוצ"ש, ואע"ג דקי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, יש לחוש לסכרת הרו"ה בעל המאור (ר"ה כת). דבמצות דרבנן לא אמרי' מצות לאו ליהנות ניתנו. ואמנם מהר"י מאיו בספר שרשי ח"א (כמפתחות שבסוף הספר דף ע' ע"ד) חולק ע"ז, וס"ל להתיר משום שקריאת ס"ת בצבור מצוה, ואמרי' מצות לאו ליהנות

טז. מי שהפקיד ספר תורה בבית כנסת על מנת שהצבור יקראו בו בצבור, מותר לגבאי להשאיל את הספר תורה לבית האבלים כפי הנ"ל, אף שלא קיבל רשות מפורשת לכך. אולם אם המפקיד התנה בפירוש שאינו מסכים שיוציאו הס"ת לבית האבל וכדומה, יש לקיים התנאי. ובזמנינו שמקפידים לשמור את ספרי התורה במקום שיש בו סורגים, כפי שחברות הביטוח דורשות, כיון שבבית האבל אין שמירה כזו, צריך הגבאי לקבל את רשות הבעלים קודם שמשאיל את הספר תורה לבית האבל. (טז)

יז. אין להעביר ספר תורה ממקום למקום אלא במקום צורך, אפילו על ידי פרימת התפירות בין חומש לחומש. ובמקום צורך כששולח את הספר תורה למרחקים בתוך ארגז, יש אומרים שאין להתיר את התפירות בשביל כך, אלא ישלחנו כמות שהוא ארוז היטב. ומכל מקום כשאין שם עשרה שמלוים את הספר תורה, נכון יותר שיתיר את התפירות (שבין חומש לחומש) בהתרת רוב התפירה. ודבר זה נכון יותר על פי ההלכה מאשר לפסול את הספר תורה על ידי הטפת שעוה על האותיות כדי לפוסלו. ומכל מקום הנוהגים לפסול את הספר תורה על ידי הטפת שעוה על האותיות, לצורך העברת הספר תורה ממקום למקום, יש מקום ליישב מנהגם. (יז)

מיהא איכא. אבל בשאר מילי דעלמא קול מראה וריח אף איסורא איכא. וכ"כ בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' רי והלאה). ולפי דבריו ה"ה בנ"ד דשרי. אלא שהפ"ח ושאר אחרונים חלקו על דבריהם, וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' לד אות ג - ה).

ועכ"פ בנ"ד שקריאה בתורה היא מצוה, יש מקום לסמוך ע"ד המתירים בזה, כשעברו והוציאו הס"ת שתוקן בעצם יום השבת, ומותר לקרוא בו. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' ד אות כד).

ניתנו, ואי נימא שלדעת מרן הש"ע במצות דרבנן מצות ליהנות ניתנו, א"כ למה לא חילק בזה בין תקיעות דמעומד לבין תקיעות דמיושב. א"ו שגם בתקיעות דמעומד שהם מדרבנן יוצא י"ח שגם במצות דרבנן מצות לאו ליהנות ניתנו. ומעתה, מאחר שכ"ה דעת רזה"פ ומרן הש"ע, יש להקל לקרוא בס"ת הנז'. ועייין בשו"ת קול אליהו ח"ב (או"ח סי' כג) שהביא תשובת מהר"ר ישראל שכתב, שרק בקדשים החמירו ואמרו שקול ומראה וריח מעילה ליכא בהו, אבל איסורא

אם יש רשות לגבאי להוציא ספר תורה מושאל בבית הכנסת

הבעלים קודם שמשאיל את הס"ת לבית האבל. וכ"כ בספר עלינו לשבח (עמ' תרמד), והוסיף שם טעם ע"פ מ"ש בקצוה"ח (סי' עב ס"ק לד) דאין חיוב אונסים על השואל ספרים, משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו. נמצא שאין כל ההנאה של השואל. אמנם הנתיבות (סי' עב ס"ק יז) פליג עליה, אבל יוכלו הבעלים לטעון קים לי כדברי קצות החושן, נמצא דגרועי גרעי לשמירתו, שהרי חברת הביטוח תשלם רק אם יארע אונס בביהכ"נ, ואילו האבלים יאמרו קים לי כדעת הפוסט, ולא ישלמו. וע' בש"ך (תו"מ סי' עב ס"ק כט) בשם הר"ן. ועוד, אם יתעורר ספק כמה היה שווה הס"ת, יצטרך הבעלים להשבע, כמבואר בחו"מ (סי' שד"מ סק"ג), משא"כ כשישאר בביהכ"נ שחברת הביטוח תשלם לפי הפוליסה מבלי שיצטרך להשבע.

טז בש"ע (תו"מ סי' שמב) מבואר, שאין השואל רשאי להשאיל. ואפי' ס"ת. וכתב הב"ח, אף דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, בכל זאת משום דס"ת נוח להתקלקל בקריעה וטשטוש, ויגם מחירו יקר וחס עליון. ואולם כ"ז כאשר המשאיל התנה זאת בפירוש, אבל אם הפקיד את הס"ת בביהכ"נ בסתם, ולא התנה שום תנאי, כיון שידוע שהמנהג כיום שאם אירע אבל מביאים ס"ת מביכ"נ, הוי כאילו המשאיל השאיל על דעת כן. וכעין זה כתב בש"ך שם. וכ"ה בשו"ת תשובה מאהבה (סי' קצ). וברור שאסור לו למעט בשמירתו, כמבואר בש"ע סי' ר"צ. ולכן בזמנינו שמקפידים לשמור את ספרי התורה במקום שיש בו סורגים, כפי שחברות הביטוח דורשות, והרי בבית האבל אין שם שמירה מעולה כזו, צריך הגבאי לקבל את רשות

להעביר ספר תורה ממקום למקום

(בפ"ז מהל' ס"ת), שמוותר לכתוב כל התורה חומש חומש בפני עצמו, ואין בהם קדושת ס"ת. וכ"ה בטור (יר"ד

יז) בגמ' גיטין (ס). אמרו, שאין קורין בחומשין בביהכ"נ מפני כבוד הצבור. וע"פ זה פסק הרמב"ם

יח. בני אדם החבושים בבית האסורים, אין מביאים אליהם ספר תורה לקרוא בו, אפילו בראש השנה וביום הכפורים. ואפילו אם הנמצא בבית הסוהר הוא אדם חשוב, אין להתיר בזה. וכיום קבעו בית כנסת בבתי הסוהר בארץ, ופשוט שמותר להביא לשם בקביעות ספר תורה כדי שיקראו בו בצבור. יח)

לפוסלו, שמאחר והרמב"ן בהקדמה לפירושו על התורה כתב, שכל התורה שמותיו של הקב"ה, (וסמך לזה מעירובין יג.) מי יתיר לפסול בידים שמות הקב"ה ע"י זה. וכדברי הרמב"ן מבואר גם בזה"ק (פר' משפטים דף קכד). אלא שמ"מ יש ליישב המנהג דשאני הכא שעושים כן לכבוד הס"ת, והוי בבחינת בחירת הרע במיעוטו. וראה כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' טו אות ב, ובמילואים שם).

להביא ספר תורה ממקום למקום

הקריאה מחזירים אותו לארון, לא עלה על לב שום אדם לאסור, כי אין בזה שום פגם לס"ת. עכת"ד. והובא בספר אמת ליעקב (דיני הקמת ס"ת אות י). ובספר לדוד אמת (ס"ד אות י). ובספר פרי האדמה (דף יט ע"ג). וכ"כ הא"ר (ס"ק יח), דמשמע דלא בעי דוקא יום או יומיים קודם, אלא כל שמייחדים ארון להוציא הס"ת ממנו, ולהחזירו לשם אחר הקריאה אפי' באותו יום מותר. ומ"ש יום או יומיים אורחא דמילתא נקט, וגם מעשה שהיה כך היה. עכת"ד. וכ"כ בעל בית אפרים (בהל' אבלות שבסוף יו"ד, אות ז). ובשו"ת דור רביעי (סי' נז). וע"ע בשו"ת מהריא"ץ (תאו"ח סי' יא). ודלא כמ"ש להחמיר הרב ר' דוד קורנילדי, הובא בס' טוב עין (סי' יח אות מה). וכן בשו"ת צפחת בדבש (סי' נ, דף קמב:). ומעתה כל שמייחדים ארון לס"ת ש"ד.

[וכבר דנו באחרונים לדעת הגהות אשרי והא"ו, אי בעינן תרתי, אדם חשוב וחולה, וראה בכה"ח (סי' קלה אות פד) שהביא דעת האחרונים בזה. וע"ע בשו"ת רבי בצלאל שפראן (סי' מב סק"ד). ובייטב לב חזן (דף מו:). ובמט"י שם, ובפתה"ד, ובעיתים לבינה (צד לג), ובשו"ת רבי"ז (סי' מב), ובשו"ת פתחא זוטא (סי' רו), ובספר משנת חכמים (סי' ריא), ונהרי אפרסמון (סי' ל - לא), וברמ"ץ (סי' טז), ובשו"ת מהרש"ם ח"ו (בגו"י שבסוף הספר דף קנג), ובשו"ת זרע אמת (תאו"ח ר"ס לו, דף מא סע"ד), ובשו"ת יגל יעקב (או"ח סי' יד), ובאמרי יושר ח"ב (ס"ס קצז), ובדברי יעקב שור (סי' סח), שו"ת בית אב תניא (סי' א), ובשו"ת בית שערים (סי' נב). ועוד אחרונים. וע"ש במט"י עייאש שכתב, שאדם חשוב שאמר היינו שחכמים מחשיבים אותו. כיעו"ש]. וע"ע

סי' רפג). אולם הרשב"א בתשו' ח"א (סי' קמד) כתב, שאם הם עשויים כגולל וכתקנון, הרי הם כס"ת לכל דבריהם, אלא שאין קורין בהם בצבור, מפני כבוד הצבור בלבד. ומרן הש"ע פסק בסתם כדעת הרמב"ם והטור. ועיין בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' קפה). ומעתה, באופן שרוצה להעביר הס"ת ממקום למקום אם יתיר את התפירות בין חומש לחומש, אין בהם יותר קדושת ס"ת, ומישרא שרי. ודרך זו עדיפא על מה שיש נוהגים להטיף שעוה על אותיות הס"ת כדי

יח) בירושלמי (פ"ו דיומא ה"א) אמרו, שבכל מקום אנו הולכים אחר התורה, כדי לנהוג כבוד בס"ת, אבל בכהן גדול ביוהכ"פ מוליכין את הס"ת אצלו. שע"י שהן בני אדם גדולים, התורה מתעלה בהן. וכ"ה גם בירושלמי (פ"ו דטוטה ה"ז). ולמדו מזה הפוסקים שמותר לטלטל ס"ת לצורך אדם חשוב. וכמבואר באו"ז ח"א (הל' ק"ש סי' ט), ובשו"ת מהר"ם בר ברוך ח"א (פסקים ומנהגים סי' קיח), ובמרדכי (סוף פ"ק דר"ה). וכ"כ תלמיד מהר"ם בספר תשב"ץ (סי' קפט). וכ"כ מרן הב"י (סי' קלה). וז"ל מרן בש"ע (סי' קלה ס"ד), בני אדם החבושים בבית האסורים אין מביאים אצלם ס"ת אפי' ברה"ו והיכ"פ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה, ואם הוא אדם חשוב שרי. והיינו דוקא כשמביאים הס"ת בשעת הקריאה בלבד, אבל אם מכינים לס"ת מקום יום או יומיים קודם הקריאה, מותר. (או"ז, והגהות אשר"י). ואם הוא אדם חשוב בכל ענין שרי. (שם). ע"כ.

ובספר מט"י עייאש (סי' תקפד ס"ג) כתב, שלפי דעת מרן הש"ע גם אם הוא אדם חשוב אסור. וזאת לפי גירסתו בירושלמי (פ"ו דיומא ה"א). וכיו"כ כתב מרן החיד"א בספר טוב עין (סי' יח אות מא). וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כא ד"ה גס), ודלא כמ"ש הכה"ח. והמהר"ם פדואה (סי' פח) כתב, "ונ"ל ברור דהירושלמי מיירי שמביאים להם הס"ת בשעת הקריאה דוקא, ואין אצלם לא ארון ולא תיבה, ואחר הקריאה מחזירים הס"ת למקומו, ובכה"ג איכא גנאי לס"ת, ואעפ"כ לצורך אדם גדול שרי. אמנם לפי המנהג שלנו שמייחדים תיבה וארון לס"ת ליום או יומיים, ונותנים שם הס"ת, ומוציאים אותו בשעת הקריאה, ואחר

יט. מותר להוציא ספר תורה מבית כנסת לבית כנסת אחר, לצורך הקריאה בו, ויקחו את הספר תורה לפני התפלה, או יום או יומיים קודם. ולכתחלה ילכו עם הספר תורה עשרה אנשים, ואם אי אפשר, או שלוקחים הספר תורה ברכב, אין צריך עשרה. (ט"א)

כ. יש להקל להביא ספר תורה ולהניחו בבית האבל, כדי שיקראו בו בשני וחמישי, ובפרט אם מייחד לו ארון ותיבה. אבל אם לא הביאו ספר תורה לבית האבל, וכשהגיעו הצבור לקריאת התורה באמצע התפלה בימי שני וחמישי, אין להתיר לילך ולהביא ספר תורה לבית האבל כדי לקרוא בו. ואפילו אם האבל הוא אדם חשוב ותלמיד חכם. (כ)

בחק"ל (ח"מ ס"י קיח) שכתב, שבשנת תקע"ד פרצה מגפה בטורקיה רק בגלל שהוציאו ס"ת ממקום למקום. ע"ש.

אך בשו"ת צפחת בדבש (ס"י סב ד"ה אלא), כתב, שאע"פ שמד' הוזהר פר' אחרי (ע"א): משמע להחמיר שלא לטלטל ס"ת וכו', כיון דמוכח מהש"ס והפוסקים להקל, אין אנו אחראים לדברי הוזה"ק, וכמ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ד (ס"י לו וס"י ט), והביאו הכנה"ג בכללי, אלא שמורינו הרב נחית להשוות דברי הוזהר עם התלמוד דידן. עכת"ד. וע"ע בשו"ת רב"ד (ס"י מב אות ד). ודו"ק.

וכיום יש בתי כנסת בבתי הסוהר בארץ, ולכו"ע מותר להביא לשם ס"ת בקביעות, דלא ע"ז דיברו הפוסקים הנ"ל.

מותר להוציא ספר תורה מבית כנסת לבית כנסת, ועשרה אנשים ילוו את הס"ת

ס"י קיח). ובשו"ת לב חיים (ס"י כב). [חלק מהדברים ממרן אאמור"ר זיע"א]. ועיין בשו"ת יגל יעקב (ס"י יד), ובשו"ת הלל אומר (ס"י טז).

להביא ספר תורה ולהניחו בבית האבל

בכה"ג שאינו סמוך לקריאה בתורה ש"ד. שו"ר שכ"כ להדיא במט"י עייאש (ס"י תקפד סק"ג), שבכה"ג שרי אפי' איניש דעלמא. ע"ש. וכ"ש כשמתפללים בבית האבל. ועיין בא"ר שכתב, שלא נאסר הטלטול רק ליחיד, אבל רבים שאינם יכולים לבוא לביהכ"נ מותר לטלטל עבורם את הס"ת.

ולפיכך, מותר לטלטל הס"ת קודם התפלה להניחו בבית האבל. וכן פסקו להלכה הלבוש (ס"י קלה), אמת ליעקב (דין הקמת ס"ת ס"ק י'), לדוד אמת (ס"י ד אות י'), ח"א (כלל לא אות טו), קש"ע (ס"י רג אות ל). ועיין בכה"ח (ס"י קלה אות פג), שהביא לשון המהר"ם פדאווה הנ"ל להקל בכה"ג. ומ"ש יום או יומיים אורחא דמילתא נקט. וכ"כ המג"א, והפמ"ג, והמשנ"ב. [ובש"ע י"ד

בשו"ת עטרת יצחק (ס"י קכא) בענין פר' זכור שחיובא מה"ת, אי שרינן להביא הס"ת אצל בני אדם החבושים בבית האסורים. וכנ"ל גבי פרשת פרה, ועיין בשו"ת משיב הלכה ח"ב (ס"י מט). ובשו"ת בית ישראל (ס"י כא).

וכתב בכה"ח (ס"י קלה ס"ק פג), דלפי מ"ש הוזה"ק (פר' ויחי דף רכה. ופר' אחרי דף ע"א): שאסור לטלטל הס"ת אפי' מבי כנישתא לבי כנישתא אחרא, אסור בכל ענין. וכבר כתב כן גם במו"ק שם. אולם זה אינו, כי הוזה"ק מיירי להוציאו ביום צרה לעורר העם, וכמ"ש בברכ"י (ס"י קלה ס"ק יג), וכ"כ בשו"ת מכתם לדוד פארדו (האר"ח ס"ס טו) שדברי הוזה"ק מיירי בעידנא דריתחא, וסיים, ועוד, שאין למדים ממדרשים הנעלמים שלא ניתנו לפרש אלא ליודעי חן, ולהלכה אין לנו אלא דברי הש"ס והפוסקים. וכ"כ בשלמי צבור (דף קפד ע"ג). וע'

יט"א כ"כ מהר"ם ריקנאטי בפסקיו (ס"י מג), הובא להלכה בכנה"ג (י"ד ס"י רפב הגה"ט סק"ז), ובברכ"י שם (סק"ג). וע"ע בשו"ת חק"ל (ח"ב מאו"ח ס"י ר', וח"א מחו"מ

כ) על פי המבואר בש"ע (ס"י קלה ס"ד): בני אדם החבושין בבית האסורין, אין מביאים אצלם ס"ת אפי' בר"ה ויה"כ. הג"ה, והיינו דוקא בשעת הקריאה לבד, אבל אם מכינים לו ס"ת יום או יומים קודם, מותר. (או"ז הגהות אשרי פ"ג דברכות), ואם הוא אדם חשוב, בכל ענין שרי (שם). וכתבו באחרונים דלאו דוקא נקט יום או יומיים, וכמו שנתבאר בספר ילקו"י אבלות (מהדו"ק עמ' קיד). ועיין בשערי אפרים (שער ט אות מג), ובשו"ת מהריא"ן (ס"י יא), שכתבו, שכוונת הרמ"א שאם מכינים ארון שישאר שם הס"ת ליום או יומיים, ולא רק לקריאה עצמה, מותר. (ותיבת "קודם", שכתב הרמ"א נמחקת, או שכוונתו לומר שקודם הקריאה יכינו הארון). ואף שלדעת מרן הש"ע שבאדם חשוב נמי אין מוליכין אצלו הס"ת,

נשמתו של הנפטר, כמ"ש בשבת (קנב:), מותר להביא ס"ת לכבוד הצבור. ובשור"ת בנין של שמחה (סי' ה) הוסיף, לפי מ"ש בסוף מ"ק (כה:), ובכתובות (טט:), אבל מיטב בראש, דכתיב אבחר דרכם ואשב ראש ואשכחן כמלך בגדוד כאשר אבליים ינחם. השהה הכתוב האבל למלך, וא"כ אבל נמי בשעתו אדם חשוב הוא, ומותר לטלטל ס"ת לכבודו. וכ"ש אם מיחד ארון לס"ת שיש לצרף לזה סברת המהר"ם פדואה להתיר בזה. ונאע"פ שמשמע מד' הגר"א דאדם חשוב היינו גדול בתורה, מ"מ בתשב"ץ (סי' קפט) כתב, שאדם חשוב היינו עשיר ונכבד. וכתב: "ומכאן ראייה, שאין איסור לקרוא לתורה עשיר מכובד לפני ת"ח". וכ"כ בבאה"ל (סי' קלה). וע"ע בספר מטה יהודה (סי' תקפד ס"ג). ובמאמר (סי' קלה ס"ק טז).

איברא שבספר מו"ק (סי' קלה) כתב, דמה שנוהגים בק"ק אה"ו להוציא הס"ת מבהכ"נ לבית האבל, לאו שפיר עבדי, ונפיק מניה חורבא אחריתי שאין נוהגים בו כבוד ומורא כראוי וכו', ע"ש. אולם העלים עינו ממה שפסק מהר"ם פדואה שאם מניחים אותו בארון, ש"ד. ובודאי שצריך להזהר בכבוד הס"ת כראוי, ולא בשופטני עסקינן שנותן הס"ת במקום שלא נוהגים בו כבוד. והרי הרמ"א והאחרונים סמכו ידיהם על חילוקו של המהר"ם פדואה. ובספר מגן גבורים באלף המגן (סי' קכ) ה"ד היעב"ץ ודחו ראייתו, וסיימו, ולדינא צ"ע כיון דבלא"ה הפר"ח מיקל היכא דא"א בלא"ה. ע"כ. גם התורת חיים סופר (סי' קלה) דחה ראיית המו"ק הנ"ל, והעלה להתיר.

ובספר מאורי אור (חלק באר שבע דף לד:), על מ"ש הרמ"א שאם מכינים מקום לס"ת יום או יומיים קודם מותר, כתב, רבים מקילים נגד הש"ע, והרואה יראה בזוה"ק עונש טלטול ס"ת, ושומר נפשו ירחק מזה. וגם אצל האבל מוטב להתפלל בלא קרה"ת. ע"כ. נראה שגם הוא מודה שעכ"פ אם מייחדים מקום לס"ת יום או יומיים מקודם, ש"ד. אלא שנראה דס"ל דבעינן יום או יומיים קודם בדוקא, ושלא כמ"ש הא"ר דלאו דוקא הוא. (וע' בפרישה חו"מ סי' א בדי"ה איבעית אימא משום טירחא). ובילקוט הגרשוני (סי' קלה סק"ד) כתב בשם מר חמיו מהר"ר עמרם, שכוונת הרמ"א היא שיהיה מונח "מעט לעת" קודם הקריאה, וכמ"ש רש"י (פר' משפטים) על הפסוק אך אם יום או יומיים יעמוד, דהיינו מעט לעת. וכ"כ בספר דעת קדושים (סי' רפב). ע"כ. אך בשור"ת יגל יעקב (סי' יד) כתב בשם האחרונים, שהטעם שאין מוליכים ס"ת לבני אדם החבושים בבית הסוהר לפי שאין להם שם מקום לס"ת להניחו שם קודם

(סי' שמד סעי' יח) איתא "וכל בני העיר מתפללים בבית האבל וכו', חוץ מקריאה"ת וכו', שקורין בביהכ"נ". והיינו באופן שא"א להביא לשם ס"ת שלא בסמוך לקריאה. וע"ע בשור"ת תורה לשמה (סי' נח).

ואמנם בס' מור וקציעה (שם) כתב לאסור גם באופן כזה, ולא הותר רק ביהכ"פ שקראו בס"ת ברוב עם, משא"כ להוציא הס"ת לבית האבל, וכתב, וצריך לאזור חיל לבטל המנהג הלז ומה גם שמבואר ביו"ד (סי' שדמ סעי' יח) שאפי' באבילות הנשיא צריך הקהל לילך לביהכ"נ לשמוע קריאה"ת. וכ"כ בברכ"כ (סי' תרפה). וכנראה עשו זאת כשהגיעו לקריאת התורה באמצע התפלה, ולא דאגו להביא מראש את הס"ת למקום מכובד בבבית. וגם הזוה"ק לא מיידי אלא להוציאו בעינא דריתחא, ולכן יש מקום לקיים המנהג שנהגו להקל.

אלא שהאחרונים העלו להקל בזה, כנ"ל, ומה שמבואר ביו"ד הנ"ל, הוא מפני הדין של בתי מדרשות בטלין, ואין קריאה"ת בבית הנשיא, או משום איסור שבת נגעו בה. וראה בשור"ת ארץ צבי (סי' לח).

והן עתה יצא לאור שור"ת יבי"א ח"ט, ושם (סי' טו) האריך בזה, וכתב דכל שמייחדים ארון לס"ת ש"ד. והביא עוד סניף להקל ממ"ש עוד הא"ר (שם ס"ק יז), שי"ל דהמרדכי מיידי שיש רק יחידים חבושים בבית האסורים ואינם יכולים לבא לבהכ"נ, אלא שרוצים לאסוף מנין ולקרות בס"ת, אבל אם יש עשרה שאינם יכולים לבא לביהכ"נ, אפשר שמודה המרדכי שמוותר, בשביל כבוד צבור. ע"כ. וכ"כ בשור"ת בית שערים (חאו"ח סי' מח). ושוב ראה כן בא"ר (סי' יז). וכ"פ בשור"ת הרמ"ץ (סי' טז), ובזר"א (ארו"ח סי' לו, דף מד:).

גם בבאה"ל (סי' קלה ד"ה אין מביאים), כתב, דכשיש שם עשרה שחל עליהם חובת קריאה"ת, והם אנוסים, שאינם יכולים ללכת לביהכ"נ, גם המרדכי מודה שצריך להביא להם ס"ת לקרות בו. ושכ"כ הא"ר. ע"כ. ומה שהק' המנחת פתים ע"ז, ע' בשור"ת הר צבי (חאו"ח סי' עא) מ"ש ליישב. וכ"כ בשור"ת ויברך דוד (חאו"ח סי' כו, עמוד קלו:).

גם בשור"ת דברי יעקב שור (סי' סח) הביא בשם שור"ת בית שלמה (חאו"ח סי' לד) שמפני כבוד צבור מותר לטלטל ס"ת. והרב דברי יעקב הביא ראייה לזה מהוריות (יג:). וכן הוכיח הגאון משאוול בשור"ת זכר יהוסף (סי' לה דף נא ע"ג). ונע"ש מ"ש ליישב מה שאמרו ברו"ה (ח:), דלא אורח ארעא לאוקומי מלכא אבראי וכו'. וע' בשור"ת רב"ז שפראן (סי' מב אות ד). ודו"ק.

ולכן גם כשהצבור באים להתפלל בבית האבל לכבוד

בכותל המערבי, לכבוד חתנים ובר מצוה, שכל הצבור הולכים יחד אל האולם שבפנים, ומוציאים הס"ת מארון הקודש אל רחבת הכותל לקרות בו, וכל הצבור הולך ביחד עם הס"ת. ואחר שקוראים בו מחזירים אותו לארון שבאולם. ויש להם ע"מ שיסמוכו.

וכיו"ב כתב בשו"ת אשדות הפסגה (תא"ח סי' ז), והובא בעקרי הד"ט (סי' לד אות ג), שהגבירים שבעיר שיש להם ס"ת בביתם ובימי חג הסוכות מתפללים בסוכה, ובעת קרה"ת הצבור שבסוכה יוצאים ונוטלים הס"ת מן הבית, והולכים אחריו עד התיבה שבסוכה, ש"ד. ושכן מתבאר בשו"ת עדות ביהוסף ח"א (דף פז). ובשו"ת בארות המים (תא"ח סי' ז). ובשו"ת דבר משה (סי' כב). עכת"ד. וכ"כ באשל אברהם (סי' קלה) שיש צד לטלטל הס"ת ע"י שמהלכים עמו עשרה. וכן העלה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא סי' טז). וכ"ש מה שנוהגים בשמחת תורה שמוציאים אותו לחדר אחר באותו בנין, שהכל תחת גג אחד. וכבר כתב במט"י (סי' תקפד דין ג), שמותר להוציא ס"ת מהבית שבקומה הראשונה, לקומה שניה שדר בה חולה, וקוראים בו בעשרה ואח"כ מחזירים הס"ת למקומו. שהכל רשות אחת. וכ"כ האשל אברהם מבוטשאטש (סי' קלה).

ובשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' קצז אות ה) נשאל במה שנוהגים להביא ס"ת לבית החתן וקוראים בו בשבת, ואין קובעים לו מקום מיוחד, והשיב, שאין לזה שום היתר, כיון שיכולים ללכת לביהכ"נ ולשמוע קרה"ת, וגם הא"ר לא התיר משום כבוד צבור אלא כשא"א להם ללכת לביהכ"נ, אבל בנ"ד איני רואה שום היתר. ע"כ. וע"ע בשו"ת אהל משה צווייג ח"א (סי' ב).

אולם נראה שיש מקום למצוא היתר למנהג זה, ע"פ מה שכתבנו לעיל בשם הגאון "בנין של שמחה" (סי' ה), שאבל נקרא אדם חשוב לשעתו, וכמו שדרשו במ"ק (כ"ה:) מנין לאבל שמיסב בראש, שנאמר, אבחר דרכם ואשב ראש "ואשכון כמלך בגודד" כאשר אבלים ינחם. לפ"ז אף אנו נאמר על סמך דרשת חז"ל (במ"ק כ"ה:) מנין לחתן שמיסב בראש, שנאמר, כחתן יכהן פאר, מה כהן בראש, שנאמר, וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וכו', אף חתן בראש. וכן אמרו בפרקי דר"א (פרק טז), חתן דומה למלך, מה מלך אינו עושה מלאכה, אף חתן אינו עושה מלאכה. וכ"כ הרמב"ן בחי' לכתובות (ה). והר"ן שם, שכן אמרו באגדה חתן דומה למלך. וע"ע להרמב"ן בתורת האדם (דף כד ע"ג) שכתב, שחתן שאירעו אבל, מותר הוא בגיהוץ ובתספורת בתוך שבעת ימי חופתו, משום מלך ביפויו תחזינה עיניך. וכ"כ המאירי (כתובות

הקריאה יום או יומים, שהכל תלוי בזה. וסיים, ונראה לע"ד שאין הדבר תלוי בחשיבות האבל, אלא בחשיבות המתפללים, שאם יש שם עשרה בני אדם הוא כאדם חשוב, ויש להקל. וגם בקהלתנו פה נשתרעב המנהג להוליך ס"ת לבית האבל, אף שלא היה הדבר נכון בעיני, כי בזוה"ק (פר' ויחי דף רכה). החמיר בזה, אך גם אני בעצמי הוצרכתי לכך, שעושים מגין בביתו ומביאים ס"ת וקובעים לו מקום בביתו לאיזה ימים, ואני לא צויתים על כך, ואני אוהז במדת השתיקה, מאחר שכבר נהגו כן, וכבר כתב המג"א (סי' תרץ ס"ק כב) שאין לבטל שום מנהג אפי' יש בו קצת איסור. ואף שהחתם סופר (סי' קנט) כתב שאין שומעים לו, מאחר שהפר"ח דחהו בראיות ברורות, מ"מ בנ"ד שמכניסים לס"ת מקום קבוע ארון או תיבה דרך כבוד, אין לבטל המנהג. עכת"ד. נאלא דמ"ש שאין לבטל מנהג שיש בו קצת איסור, אין כן דעת הראשונים, הריטב"א הריב"ש התשב"ץ ועוד עשרות אחרונים ובראשם הפר"ח, כאשר ביארנו בעין יצחק ח"ג בכללי המנהגים, דכל שיש במנהג שמץ של איסור חכם גדול בעירו צריך לבטלו ע"י הסברה. אולם בנ"ד אם מביאים את הס"ת קודם התפלה, ליכא בזה איסור לפי הפשט].

ובערוה"ש (סי' קלה ס"ק לב) כתב, שהמנהג לדקדק שיקראו בס"ת לפחות ג' פעמים שבזה נקרא קבוע. אבל בפחות מג' פעמים הוי טלטול לצורך עראי, ויש בזה חסרון כבוד לס"ת. ומכאן מבואר שלא יפה עושים מה שנוהגים בשמחת תורה להוציא ס"ת מביהכ"נ לקרוא בו במקום אחר, כדי להעלות כל הקוראים לס"ת, וראוי למחות בהם. ע"כ. וכיו"ב העיר בשו"ת נהרי אפרסמון (תא"ח סי' כט וסי' נג), שכיון שלוקחים הס"ת רק לקרות בו, ואחר הקריאה מחזירים אותו, לא יפה עושים. ע"ש. ולא פירש לנו מנין לו שצריך לקרוא בס"ת ג' פעמים. ולעומתו ראיתי בספר ילקוט אברהם (עמ' יז) שכתב, שמעתי שאומרים שלא לטלטל ס"ת לקרות בו, אא"כ יקראו בו ג' פעמים, ולא מצאתי לשום פוסק שיאמר כן, ואדרבה ראיתי נוהגים שביום שמחת תורה שמרבים קוראים לס"ת, נוטלים ס"ת מביהכ"נ לחדר אחר, כדי לקרות לכל הקוראים, וכן נוהגים בכל המקומות, וא"צ שיקראו בו ג' פעמים דוקא. עכת"ד. וכ"כ בשו"ת ויברך דוד (הנ"ל). וע' בספר הליכות שלמה (בארחות הלכה עמ' קנז).

ולכ"ן מה שנוהגים בשמחת תורה להוציא ס"ת לחדר אחר ולקרות בו לכל הקוראים ש"ד, ובפרט כשהולכים הצבור יחד עם הס"ת לחדר השני לקרות בו. וכן מעשים בכל יום, כשמתפללים בשני ובחמישי

כא. כשאין ספר תורה בבית האבל, מנהגינו פשוט שאחר גמר התפלה בימי שני וחמישי, הולכים לבית הכנסת וקוראים בספר תורה בברכות. ואין האבל הולך עמהם. ואם אינם יכולים לעשות כן ומקילים בזה, יש להם על מה שיסמוכו ואם אינם יכולים לעשות כן ומקילים בזה, יש להם על מה שיסמוכו. (כא)

כב. מי שמבקשים ממנו להשלים מנין בבית האבל, ועל ידי כך יפסיד שמיעת קריאת התורה, יש לו להעדיף להתפלל בבית האבל, אף שאין שם ספר תורה, ולגמול עם האבלים חסד, ומעיקר הדין אינו חייב להתאמץ אחר כך ולילך לשמוע ספר תורה. [ואין הבדל בזה בין רוב הצבור ליחידים] והמחמיר לילך אחר כך ולשמוע קריאת ספר תורה, תבוא עליו ברכת טוב. (כב)

(מד), שלדעת מרן בש"ע נראה שאפי' לאדם גדול וחשוב אין להתיר, ורק לכהן גדול מותר, והובא בספר יד אהרן. נראה שזה אינו, שהרי האר"ז למד מהירושלמי להתיר לאדם חשוב בעירו, וכמו שפסק הרמ"א, ולמה נעשה מחלוקת חנם בין מרן להאר"ז. ושורר בשו"ת חקרי לב (תרי"ח ח"א סי' קיח), שכתב לתמוה על היד אהרן הנו' דליתא, והעלה שלכל אדם מותר בהכנת מקום ארון ותיבה לס"ת יום או יומיים קודם הקריאה, ולאדם חשוב מותר אפי' בדליכא ארון ותיבה. וכן העלה במט"י (סי' תקפ"ד סי' ג). ושורר בשו"ת אמרי דוד (סי' נא) שיישב המנהג שמביאים ס"ת לבית החתן, כנו'. וכן העלה בשו"ת אג"מ (חאו"ח סי' לד). גם בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ד (סי' יח) העלה שמותר להביא ס"ת לבית האבל. וכ"פ בשו"ת פתחא זוטא (חאו"ח סי' ח). וע"ע בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' ס) (מ). ובקונטרס "אהלי שם" שבסוף שו"ת מהרש"ם ח"ו (עמ' קכד:).

אם מותר לאבלים לצאת מהבית בשני וחמישי לשמוע ספר תורה

שנתבאר שגם אנו מנהגינו כן. וכבר כתבנו לעיל הערה ג', בשם הריטב"א והנמוקי יוסף, שנהגו לצאת לביהכ"נ גם בשביל אמירת הקדיש, וגם בשביל תפלה בצבור. ובפרט בזה"ז שקשה מאד לאבלים לכוין בכל התפלה כולה, מתחלה ועד סוף, ובאופן כזה בודאי שתפלה בצבור עדיפה כדי שתתקבל לפני יתב', ולכן הגם שקיבלנו הוראות מרן הש"ע, המנהג שאם אין מנין בבית האבל, האבלים הולכים להתפלל לביהכ"נ [עם נעלי בד] גם בימי החול. ועיין בשו"ת נצח יוסף ח"א (סי' סא).

כג. ע"פ המבואר בהערה הנ"ל, שאין קריאת ס"ת חובת יחיד אלא חובת צבור. ומכאן תשובה למ"ש בשו"ת נצח יוסף (סי' סא) להאריך בנ"ד, ודן שם בעיקר מצד אם אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירו. כיעו"ש. ותמוה דהא חובת קריאת ס"ת חובת צבור היא. כמבואר ברמב"ן מגילה ה. ועוד.

ד. עמ' כא). וכ"כ הכנה"ג יו"ד (ר"ס שמב). ובשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' שמח). ובספר בירך את אברהם פריסקו (דף קטז.). לפ"ז נחשב החתן לאדם חשוב, ורשאים להולך לביתו ס"ת לקריאתה"ת.

וכו"ב כתב הא"ר (סי' יז) וז"ל: ראיתי נוהגים שאם יש מת בשבת או יו"ט בבית הסמוך לביהכ"נ, שהכהנים התפללו בעשרה והביאו להם ס"ת מביהכ"נ, ולכאורה זהו נגד הדין, ונ"ל ללמד עליהם זכות שהכהנים הוו כמו אדם חשוב. ע"כ. וה"ה חתן שכתוב בו כחתן יכהן פאר, וכד' הגמ' (מ"ק כח:). והוי כמו אדם חשוב. וכבר כתבו האחרונים דמוכח באר"ז, שלאדם חשוב אפי' הוא בריא שיכול ללכת לביהכ"נ מותר להביא לו ס"ת. וכמ"ש הרב אמת ליעקב (דיני הקמת ס"ת אות ט), והרב לדוד אמת (שם). וכ"כ הכה"ח (סי' קד) שכן משמע מד' הגר"א, ושכ"כ הרב שמן המאור. [ומ"ש בכה"ח שם בשם הרב עדות ביהוסף (סי' י

כד. על פי המבואר בש"ע יו"ד שם. וראה בגשר החיים (סי' כא) ובספר אבן יעקב (סי' נד). וכיון דקראה"ת היא חובת צבור ואינה חובת יחיד, כמ"ש הרמב"ן, כאשר הצבור התפלל בבית האבל על הצבור חלה חובה לשמוע קס"ת, שהרי היו צבור, אא"כ למי שהוא אנוס וכדו'. אבל האבל אין לו לצאת מביתו לצורך שמיעת קריאת התורה, שאינה חובת יחיד אלא חובת צבור. ועיין בש"ע (סי' שצג סי' ג) דהאבל אינו יוצא בחול לביהכ"נ, אבל בשבת יוצא. ואנו נוהגים שבכל יום שיש קריאת התורה יוצא לביהכ"נ. ע"כ. והיינו לצורך תפלה בצבור כשאין מנין בבית האבל. וע"ז קאמר דבימי שני וחמישי יוצא להתפלל בצבור, כדי להרויח גם תפלה בצבור וגם שמיעת ס"ת. אבל לא בשביל הס"ת לבדו, דהא קס"ת היא חובת צבור ולא חובת יחיד. ודו"ק. וכתב הרמ"א שם, דאנו נוהגים שאין האבל יוצא לביהכ"נ אלא בשבת. ועיין בנתיבי עם

כג. יש מקומות שנוהגים להתפלל בצבור בבית החתן בשבת שבתוך שבעת ימי המשתה של החתן, ומביאים לשם מערב שבת ספר תורה, ומייחדים לו ארון באופן שיהיה לכבוד הספר תורה, כדי לקרוא בו בשבת, ויש לנוהגים כן על מה שיסמוכו. (כג)

כד. צבור שמתפללים ליד הכותל המערבי, מותר להם להביא ספר תורה ממקום למקום סמוך לקריאת התורה, אף בלי שילוו את הספר תורה עשרה אנשים. ואין צריך להביא הספר תורה למקום שמתפללים, קודם התפלה. (כד)

להתפלל בבית החתן בז' ימי המשתה של החתן, ומביאים לשם ספר תורה

רוצים לעלות ולברך על הקריאה בתורה, חשיב קצת לכבודה של תורה. ומאחר ובכיהכ"נ הוא טירחה לצבור שכל קרובי החתן והכלה יעלו לס"ת, לפיכך הנוהגים כן יש להם ע"מ שיסמוכו. וכיו"ב התיירו באחרונים להוציא ס"ת בשמחת תורה לרחובה של עיר, שזו היא כבודה של תורה. [ראה להלן הערה כח], וכ"ש כשמוציאין לקרוא בס"ת. ואף שגם בשמחת תורה יש שמפקקין בזה, מ"מ נודע שלדעת האו"ז והגהות אשר"י אם מכינים לו ס"ת יום או יומיים קודם, מותר. וכתבו האחרונים דלאו דוקא יום או יומיים, אלא שיהיה לפני התפלה. ועיין בשו"ת אג"מ (ח"א מאו"ח סי' לד), שכתב להקל בני"ד מהטעמים הנ"ל. ובזמנו שאלתי למרן אאמור"ר זיע"א והשיב לי, דיש מקום להקל בני"ד, ובלבד שיהיה בחדר וארון מיוחד לכבודה של תורה. וראה בשו"ת אמרי יוסף ח"ב (סי' קצז), ובשו"ת משיב הלכה ח"ב (סי' קעח), ובשו"ת אמרי דוד (סי' נא), ובשו"ת מנחת מנחם (סי' לו), ובשו"ת אהל משה צוויג (סי' ב), ובשו"ת פתחא זוטא (סי' ח). ובשו"ת מהרש"ם ח"ה (סי' קל). ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כו).

צבור שמתפללים ליד הכותל המערבי, מותר להביא ספר תורה ממקום למקום

אפרסמון (סי' כט - נג). ובשו"ת הרמ"ץ (סי' טז). ובשו"ת רשב"ץ (סי' עז), ובשו"ת שלמת חיים ח"ד (סי' ה). ובשו"ת בית שערים (סי' מח). ובשו"ת הר צבי (או"ח סי' עא).

ובנ"ד קיל טפי שהרי הכל רשות אחת היא, וגם בדרך כלל מוליך הס"ת עובר דרך אנשים, ודמי קצת למוליך ס"ת בתוך ביהכ"נ עצמו, שא"צ שילוהו עשרה אנשים. וע"ע בשו"ת צי"א חלק יא (סי' טז אות ב) שכתב, דמשום שמירת הספרי תורה, א"א להניח בתמידות ארונות הקודש עם ספרי התורה ברחבת הכותל המערבי, ולכן עדיף להביא הס"ת קודם התפלה להניחו על התיבה. או שבשעה הוצאת הס"ת, ליוו הקהל את הס"ת לתיבה. ע"ש. ושאלתי למרן אאמור"ר זיע"א והשיב, דאינו מעכב, שהכל מקום אחד.

(כג) בהנהרות אשר"י (פ"ג דברכות) הובא בשם האו"ז, שבאדם חשוב מותר להביא אצלו ס"ת כדי לקרות בו בעשרה בברכות. ועיין בד"מ (סי' קלה), שכתב, שמשמע מדברי האו"ז שאם הוא אדם חשוב אפי' שאינו חולה מותר להביא אצלו ס"ת. ולא בעי' שיהיה גם חולה. אמנם הא"ר כתב, דבעינין ב' הדברים, שיהיה גם אדם חשוב וגם חולה. ועיין בכה"ח (סי' קלה אות פד). ולפי"ז לכאורה י"ל שגם בחתן הדומה למלך, הוי כאדם חשוב, ומותר להביא אצלו ס"ת.

אמנם דעת הגר"א דחשוב הוי כשהוא חשוב בתורה דוקא. ואף שמלך נקרא חשוב גם אם אינו חשוב בתורה, שאני מלך ממש מחתן. ומיהו בתש"ב"מ מבואר, שאף אדם חשוב מצד עשירותו נקרא אדם חשוב. ועיין בביאה"ל (סי' קלה), ובשו"ת פרי השדה ח"ד (סי' טו).

וכבר ביארנו לעיל שאין כן דעת מרן הש"ע, ולדידן אף באדם חשוב אין להקל להביא הס"ת אצלו בסמוך לקריאה ממש כדי לקרוא בס"ת בעשרה. ומ"מ בחתן יש להקל בזה, דחשיב ג"כ קצת לכבודה של תורה, שרוצים כל קרובי החתן והכלה לעלות לס"ת, וכשהכל צבור שמתפללים ליד הכותל המערבי,

(כד) בספר יד אהרן (או"ח, הגה"ט, ס"ס קלה) כתב בשם שו"ת עדות ביהוסף, דכשאין ביכ"נ, וגנוז הס"ת במקום המשתמר, בימים שיש בהם קריאה"ת, יביאו הס"ת בבוקר קודם התפלה. ולא כמו שהורה חכם אחד להביאו סמוך לקריאה. ע"כ. וכ"כ באמת ליעקב אלגאזי (פ"א אות יא).

ובספר עיקרי הד"ט (או"ח סי' לד אות יג) כתב, אלה המתפללים בחג הסוכות בסוכה, סמוך לביתם, ובעת קריאה"ת מביאים ס"ת מביתם לסוכה כדי לקרוא בו, יש גנאי בזה לס"ת שלוקחים אותו ממקומו. אך אפשר לקיים מנהגם אם כל אנשי הסוכה היושבים להתפלל שם יבואו ויעלו הס"ת וילכו אחרי התורה עד הסוכה, שאז אין התורה הולכת אחריהם. וע"ע בשו"ת נהרי

כה. צבור שמתפללים בימי חג הסוכות בתוך הסוכה, ובעת קריאת התורה מביאים ספר תורה מבית הכנסת שליד הסוכה, כדי לקרוא בו בצבור, יש להם על מה שיסמוכו ובפרט אם מלווים את הספר תורה עשרה אנשים. ואם הספר תורה נמצא ברשות אחת עם הסוכה, יש להקל בשופי. כה)

כו. בית כנסת שאין להם ספר מהודר, או שאין להם ספר תורה שאינו משוח, מותר להם בשבת זכור להביא ספר תורה מהודר, או שאינו משוח, מבית כנסת אחר, כדי שיקראו בו פרשות זכור. ולתחלה ילוו את הספר תורה עשרה אנשים, ואם אי אפשר אין זה מעכב. ובמקום שאין עירוב חלילה לטלטל הספר תורה. כו)

כז. מותר לטלטל ספר תורה מביתו לבית אחר. (בימות החול), כדי להראות חזותו ויופיו לאחרים, לקיים מה שנאמר "זה אלי ואנוהו". כז)

כח. וכן מותר לטלטל ספר תורה לבית המגיה כדי להגיהו, דכל שהוא לתיקון הספר תורה, ולכבודו, מותר. כח)

המתפללים בחג הסוכות בסוכה, ובעת קריאת התורה מביאים ספר תורה מבית הכנסת

שלא אסרו אלא כעין מה שאמרו בירושלמי (פ"ז דיומא), שהוציאו הס"ת מביהכ"נ שעל הר הבית לעזרה של הכהן הגדול. ועוד, שלא אסרו אלא ליחיד, אבל לצבור מותר. וכ"פ בשו"ת בית שערים (ארי"ה סי' מח), הו"ד בס' מקראי קודש על הלכות קריאת ס"ת (עמ' לו), וציין שם שכ"כ בשו"ת בית שלמה (ארי"ה סי' לד), שלצורך רבים שרי. וכ"כ בשו"ת מנחת אברהם (סי' טו) ובשו"ת מנחת מנחם (סי' לו).

כה) כ"ב בעדות ביהוסף ח"א (דף פז מתשובותיו), ובספר אשדות הפסגה (סי' ז), ובעיקרי הד"ט (סי' לד אות יג). ובמשנת אברהם (סי' מ אות ז). ובשו"ת הרמ"ץ (סי' טז). ובארחות חיים (סי' קלה ס"ק יד).

ולפ"ז אם יש צינה וקור בתוך ביהכ"נ, ורוצים להתפלל בחדר קטן הסמוך לביהכ"נ, ששם אין כ"כ צינה בימות החורף, מותר להביא הס"ת לשם לפני הקריאה בתורה, ולאחר הקריאה להחזירו לארוה"ק.

בית כנסת שאין להם ספר מהודר, מותר להם בשבת זכור להביא ספר תורה מהודר

לפי דעת מרן ז"ל והזוה"ק, יש להחמיר בזה. ע"כ. ומרן אאמור"ר זיע"א הורה להקל, כיון שהוא נעשה לצורך קריאת פר' זכור, שלדעת רה"פ הוי חיוב קריאתה מה"ת. והזוה"ק לא אסר אלא בשעת צרה ותענית, וכמו שביאר כן בשו"ת יבי"א ח"ד (ארי"ה סי' טו).

כו) הנה במג"א (סי' קלה ס"ק כג) כתב, דנ"ל שבפר' זכור מותר להביא אצלו ס"ת. וכתב הפמ"ג (א"א אות כג), דהיינו אצל אדם חשוב או חולה. וכן כתבו בחיי אדם (כלל לא אות טו), ובקש"ע שם, ובמשנ"ב (אות מו). ואמנם ככה"ח (סי' קלה אות פה) כתב, שכ"ז לדעת מור"ם, אבל

מותר לטלטל ספר תורה מביתו לבית אחר, כדי להראות חזותו ויופיו לאחרים

שאם מכין לו מקום יום או יומיים קודם, מותר. אלא דרש"י בסוטה כתב, שהביאוהו ביהכ"פ, וסבר, שאין עירוב והוצאה ליוהכ"פ וכו'.

איברא, שהיה מקום לומר כיון שזה מכבוד הס"ת גופא להראות חזותו רבים, מותר לטלטלו ממקום למקום, ושאינו הוצאת ס"ת כדי לקרוא בו, מהוצאתו להראות את יופיו ונניו. וע"ש עוד.

כח) עיקרי הד"ט (סי' ח אות כח) בשם הרב פחד יצחק, והרב מלאכי בסוף ספרו שבחי תודה. ובמשנת אברהם שם אות ה'.

כז) כ"ב בתשובת גור אריה יהודה (סי' כד). ובמשנת אברהם שם אות ד'. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא רביעאה סי' ב דף ג:) מ"ש על מה שאמרו ביומא (ע). ואח"כ כל אחד ואחד מביא ס"ת מביתו, וקורא בו, כדי להראות חזותו רבים. וכן בסוטה (מא). ומביא ס"ת מתוך ביתו וקורא בו. וכ"כ למה, כדי להראות חזותו רבים, ואיך טלטלו הס"ת, הרי מבואר בש"ע שבני אדם החבושים וכו' אין מביאים אצלם ס"ת, אפי' בר"ה וביהכ"פ, אף שהיא קריאה חיובית. וכתב, דלזה פי' רש"י ביומא (עא). שמערב יוהכ"פ הביאו,

כט. צבור שקראו בתורה, וסיימו את תפלתם, מותר למנין השני המתפללים בבית הכנסת להוציא הספר תורה פעם נוספת, ולקרוא בו, ואין לחשוש שמא יאמרו ספר תורה אחר הוא, והראשון היה פגום ופסול. (כט)

הכנסת ספר תורה חדש לבית הכנסת

א. יש נוהגים שכאשר מכניסים ספר תורה חדש לבית הכנסת, מוציאים לקראתו את ספרי התורה מההיכל, אל מחוץ לבית הכנסת בשמחה ובשירים, אף על פי שאין עשרה שמלווים את הספר תורה לחוץ. ומנהג זה יסודתו בהררי קודש, וכבר נהגו כן בפני גדולי הוראה, איתני עולם, ואין פוצה פה ומצפצף. ואדרבה יש לחזק בדקי מנהג זה, והמחמיר בזה נגד המנהג, גורם מניעת כבוד לספר תורה החדש, וחביבה מצוה בשעתה. (א)

צבור שקראו בתורה, וסיימו, מותר למנין השני להוציא הספר תורה פעם נוספת

והראשון פגום ופסול. ובספר ערוה"ש (סי' סט ס"ק יד) כתב ע"ז, שדברים תמוהים הם לגזור גזרות מדעתנו וכו'. וכ"ד מרן אאמ"ר זיע"א דלא חיישי' בזה לפגם. וראה לעיל (סי' קלה הע' ד' מהדו"ק עמוד יח).

(כט) במג"א (סי' סט סק"ט) הביא בשם משפטי שמואל, שאם הוציאו ס"ת וקראו בו במנין של עשרה אין המנין השני שבביהכ"נ ההוא רשאי להוציא ס"ת פעם אחרת לקרוא בה. והסביר הפמ"ג, שהוא משום שמא יאמרו ס"ת אחר הוא,

כאשר מכניסים ס"ת חדש לביהכ"נ, מוציאים לקראתו את ספרי התורה מההיכל

המהריק"ש בערך לחם (סי' קלה), להתיר להביא ס"ת לשמחת תורה, שלכבוד התורה הוא. ויש סמך למנהג מימות ביהמ"ק.

ונראה כוונתו למה שאמרו ביומא (ע). שאחר קריאת הכהן הגדול ביהכ"פ, היה כל אחד ואחד מביא הס"ת מביתו וקורא בו, כדי להראות חזותו לרבים. ע"ש. ואע"פ ששם היו קוראים בו, והכא אין מוציאים הס"ת אלא לשמחת תורה, מ"מ כיון שיש בזה משום כבוד התורה יש להקל. וכן העלה היעב"ץ במו"ק (סי' קלה). וכ"כ בכיו"ב בשו"ת צפחית בדבש (סי' ג), ובספר מאורי אור (חלק באר שבע דף לה).

גם מרן החיד"א בברכ"י (סי' קלה ס"ק יג) כתב, שאע"פ שהגר"י אירגאס כתב, שע"פ הסוד אין לעשות כן, אולם הג"ר יעקב אבוהב בתשובה כת"י העלה להתיר בזה, שלא אסרו בזה"ק לטלטל ס"ת אלא ביום צרה ותוכחה. משא"כ לשמחת התורה ולכבודה. וכ"כ עוד בספרו לדוד אמת (סי' ד אות יז). וכ"פ בפחד יצחק (ערך ס"ת וכבודו), שאין להחמיר אלא ביום צרה ותענית צבור, ומה גם שיש בזה לעודד את הנדיבים לזכות בכתיבת הס"ת והפקדתו בביהכ"נ. ואף הגאון בעל יד מלאכי שהחמיר בזה, היינו באופן שהדבר נעשה בדרך ביזיון לס"ת, אבל אם נעשה בכבוד ויקר לס"ת, אין להחמיר.

(א) כבר ביארנו לעיל (הערה יד) שבביהמ"ק היו מוליכין הס"ת אצל הכהן גדול ביהכ"פ, כדי לקרוא בו. ולכאורה י"ל שכשם שלדעת כמה פוסקים מותר להוליך ס"ת אצל אדם חשוב, כן יש להתיר להוציא הס"ת לקראת ס"ת אחר. ואין בזה משום גרעון כבוד, דק"ו מפני לומדיה עומדין, מפניה לא כ"ש (קידושין לג:). אלא שיש לחלק, דשאני התם שמוציאים הס"ת כדי שיקרא בו אדם חשוב, ובוה יש פוסקים שמתירים, משא"כ הכא שמוציאים הס"ת רק לשמחת תורה בעלמא, ובפרט שמצינו בזה"ק (פר' אחרי) שהחמיר מאד בהוצאת ס"ת אל מחוץ לביהכ"נ. אפי' מביכ"נ לביכ"נ אחר, וכ"ש גבי רחוב. כיעו"ש. וכן מתבאר ממ"ש בשו"ת בית דוד (סי' נה).

אולם מעיקר ההלכה נראה שאם מוציאים הס"ת מביהכ"נ לביכ"נ אחר, כדי לקרוא בו בצבור, והולכים עמו עשרה אנשים ללוותו דרך כבוד, מותר. וכמ"ש מהר"ם ריקנטי בפסקיו (סי' מג). וכ"ה בכנה"ג (סי' רפב, הגהות הטור סק"ז), ובברכ"י (שם סק"ג). וע"ע בשו"ת חק"ל (ח"ב מא"ח סי' ו, וה"א מהו"מ סי' קח). ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כב).

וגם לצורך שמחת תורה יש מקום להקל, כיון שעושים כן לחבב את התורה על כל שכבות העם, וכמ"ש

ב. ויש שנהגו שכאשר מכניסים ספר תורה חדש לבית הכנסת, בעת שמגיעים לפתח בית הכנסת מוציאים את כל ספרי התורה שבהיכל לקראת הספר תורה החדש. ב)

ג. כאשר מכניסים ב' ספרי תורה לאותו בית כנסת, יש שנהגו להכניס כל ספר תורה בנפרד, ולחגוג עמו בנפרד, ולא שנים ביחד. אולם אין בזה קפידא כל כך, ואפשר לרקוד ולשמוח עם כל ספרי התורה. ואם מכניסים הספרי תורה לישיבה, ששם יושבים ולומדים כל הזמן, וממילא יש חשש שיצטרכו פעמיים להפסיק מלימודם ולעמוד, נכון שיכניסו את ב' ספרי התורה ביחד. ג)

ד. מותר להוציא את ספרי התורה שבבית הכנסת, אל רחובה של עיר, ביום שמחת תורה, בשמחה ובשירים, ובריקודים ומחזאות כפים לכבודה של תורה. וכן יש להתיר לעשות כן במוצאי שמחת תורה בהקפות שניות עם כלי שיר, ובלבד שיהיו זהירים במאד בכבוד ספרי התורה כראוי, ולא ימסרו את ספרי התורה לילדים קטנים, פן תהיה להם למכשול ח"ו אם יגרמו לנפילת הספר תורה. ואין צריך לומר שאסור בהחלט על פי ההלכה לזרוק את הספר תורה באויר, ולקבלו לידי דרך שמחה, שזהו בודאי נחשב לזלזול בקדושת הספר תורה. ואם חל יום שמחת תורה בשבת, יש להזהיר את העם שלא יוציאו את הספרי תורה לרחובה של עיר, במקום שאין שם עירוב כדת, שהדבר אסור משום הוצאה מרשות לרשות שהיא אב מלאכה מן התורה. וכן יש להזהיר ביותר על שמירת כללי הצניעות בקפידה רבה, שלא יתערבו האנשים והנשים יחדיו ח"ו. ד)

והובא להלכה בעיקרי הד"ט (סי' ה אות כח). וכ"פ בשו"ת פני מבין (סי' י) ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כא), ח"ד (ארי"ח סי' טו).

והובא להלכה בעיקרי הד"ט (סי' ה אות כח). וכ"פ בשו"ת פני מבין (סי' י) ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כא), ח"ד (ארי"ח סי' טו).

להוציא את ספרי התורה שבבית הכנסת לכבוד הספר תורה החדש

מו) וכן בספר החיים (סי' מד) כתבו להוציא כל הס"ת מארון הקודש.

ויותר על כן כתבו כמה אחרונים שכאשר הס"ת החדש עובר על פתחם של בתי כנסיות אחרים, בדרכו לביהכ"נ שאליו הוקדש, שמוציאים הס"ת של הבתי כנסיות האחרים עד הפתח, לכבוד הס"ת שעובר לידם. ועיין בזה בספר החיים (סי' ר' סעי' ב'), ובעיקרי הד"ט (סי' ח' אות כח), ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כא).

ג) כ"כ בסדר החינוך (אות טו, בשם ראב"ד פרשבורג) שיש להכניס כל ס"ת בנפרד, ולחגוג עמו בנפרד. ובקו' כתב תורה (עמ' עז) כתב, שאם מכניסים הס"ת לישיבה, נכון שיכניסו את ב' ספרי התורה ביחד.

ב) וכמ"ש מרן החיד"א בברכ"י (ארי"ח סי' קלה סק"ג) בשם מהר"י אבוהב, ועי' בשערי אפרים (שער ט' סעי' מו) שכתב, שכאשר יוצאים מביהכ"נ עם הס"ת לקראת הס"ת החדש, שאין לצאת מחוץ לפתח ביהכ"נ. וע"ע בספר החיים (סי' מד אות ד), ובארחות חיים (סי' קלה סק"ד), ושערי רחמים (שם ס"ק כד), ובשו"ת יבי"א (ח"ד ארי"ח סי' טו) לגבי מנין שילוו הס"ת.

ונחלקו הפוסקים כמה ס"ת יש להוציא לקראת הס"ת החדש? שבסדר החינוך (ס"ת אות ז) כתב להוציא רק שני ס"ת, כי אז ביחד עם הס"ת החדש הווי שלשה, כנגד שלשה קדושות. אולם בשערי אפרים (שער ט סעי'

להוציא את ספרי התורה שבבית הכנסת, אל רחובה של עיר, ביום שמחת תורה

ספרי התורה לרחובה של עיר ביום שמחת תורה, כשהמגמה העיקרית היא להרבות את כבודה של תורה. ועיין בשעה"כ (דף קד) מ"ש בשבח ההקפות. וראה בנ"ד באורך בשו"ת יבי"א ח"ד (ארי"ח סי' טו), ויחז"ד ח"א (סי' עב).

ד) ע"פ המבואר בהע' הנז', ובפרט בשמחת תורה יש לצרף סניף להקל, עפ"מ"ש רבינו האי גאון, שמותר למחוא כפים ולרקוד ביום שמחת תורה, ואפי' כשחל בשבת. והובא להלכה בשו"ת מהר"י קולון (שרש ט). וכן הסכימו כל האחרונים. ולפיכך גם לגבי הוצאת

להתיר בזה, במחכ"ת הנה מי לנו גדול מדוד שהיה מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ארון ה' וכו', ומוכח שכל המרבה בשמחה זו ה"ז משובח שנתן כבוד לתורה וכו'. ע"ש. ואפשר שע"ז רמז בס' נתיבי עם הנ"ל, שרב גדול דפקיע שמיה ס"ל שהדבר נעשה לכבוד התורה ומותר.

והנה בעיקר סברתו של הרב ישכ"ע שזה עלבון לס"ת כשהוא נשאר בודד ומונח בקרן זוית בארוה"ק, ואין משתפים אותו עם יתר ספרי התורה בשמחת תורה, יש לו סיוע לכאורה מדברי הרב פני אהרן אמארייליו (באור"ח טו') הנ"ל. אלא שהרב פני אהרן סיים בסוף תשובתו, שאם הס"ת נמצא בביהכ"נ ששם ג"כ עושים הקפות ושמחים בשמחת תורה, אין ראוי להוציאו משם להביאו לביכ"נ אחר, שכיון שגם במקומו יש שמחת תורה, מה לנו להביאו לביכ"נ אחר, ואין הוצאתו אלא בשבילנו לשמח אותנו, וראוי שאנו נלך אחר התורה ולא להיפך. ורק אם הס"ת מונח בודד בבית אדם מסויים, ואין שמחה עמו, בהביאו אלינו התורה מתעלה ע"י שאנו משמחים אותה. ע"כ. ומ"מ דברי הישכ"ע נכונים, כי בודאי שהשמחה הגדולה שנעשית במרכז העיר, עם קהל רב, היא בבחינת ברוב עם הדרת מלך. [ומ"מ מ"ש הישכ"ע להשוות דין זה להוצאת ס"ת לצורך אדם חשוב, לא זכר שר מ"ש הרב מט"י (סי' תקפד) שלדעת מרן הש"ע אין להתיר אפי' לצורך אדם חשוב. וכ"כ בספר טוב עין (סי' יח אות מה), בשם הגאון רבי דוד קורניגלי. ואע"פ שהלבוש (סי' תקפד ס"ג) כתב, שטעם הדבר שאין להוליך ס"ת אצל בני אדם החשובים בבית האסורים, שא"ז כבוד לס"ת להוליכו אחריהם לבית האסורים. ע"ש. מ"מ מהירושלמי מוכח שאין טעם זה נכון, וכבר העיר ע"ז בשו"ת הר צבי (אור"ח סי' אא).]

ובמיהו בעיקר הדין צדק הישכ"ע הנ"ל, שהמנהג שריר וקיים. וכ"כ בשו"ת אורח משפט (אור"ח סי' ס"א קמב), וכן העלה בשו"ת הליכות שבא (אור"ח סי' לא דף עג:). וכ"פ הרה"ג רבי שלום יצחק הלוי בשו"ת דברי חכמים (אור"ח סי' נב). ובספר שער בת רבים (פר' בשלח דף נב ע"ג) הביא בשם הרב שפתי כהן עה"ת (פר' אמור) שזכות שמחת התורה בהקפות עם ספרי התורה, שנעשית לכבודה של התורה, ראויה היא שתגן שלא יצטרכו להוציא ספר התורה לרחובה של עיר בשביל עצירת גשמים, וזה מסתייע עם דברי ספר חסידים (סי' תנג), שבשמיני עצרת גוזרים בשמים על הגשמים.

ואמנם בספר נתיבי עם ח"א (סי' קלה עמ' טט) כתב להחמיר בזה, דל"ד להוצאת ס"ת לקראת ס"ת חדש, שכאן מוציאים הספרי תורה לרקוד בלבד, וכן ל"ד למה שנהגו להוציא ספרי תורה להוליכם לביהכ"נ שאין להם ז' ספרי תורה להקפות, שמרן החיד"א התיר בזה בספרו לדוד אמת, ואפי' אם מוציאים את ספרי התורה בליווי עשרה אנשים, אין להקל. ומרן אמר"ר זיע"א כתב לדחות את דבריו בירחון שורשים (גיליון 21), שבאמת עינינו הרואות כי המנהג הזה נעשה בפני גאוני ישראל ואין פוצה פה. ובע"כ דס"ל שאף בכה"ג חשיב לכבודה של תורה. כדברי הרב דפקיע שמיה שהוזכר בנתיבי עם. [והראיה שהביא דלא מהני ליווי עשרה עם הס"ת, יש לדחותה לפמ"ש בשו"ת הר צבי (אור"ח סי' עא בדה"ב ובעיקר המנהג). וכן יש להעיר בזה מ"ש בשו"ת בית שערים (אור"ח סי' נב), בהא דאמר"י (יומא עא). שכל אחד ואחד היה מביא הס"ת שלו מביתו להראות חזותו לרבים. אף שמבואר בירושלמי שאין להוציא ס"ת אצל בני אדם, ש"ל שדוקא כשהאדם נשאר במקומו ואחרים מביאים הס"ת אליו, בזה הוא שאסור, שזהו כמו ביזיון לס"ת שמוליכים אותו אצל האדם. אבל כשבני אדם הולכים אצל הס"ת ונוטלים אותו למקום שרוצים לקרות בו, (או לשמוח עמו בשמחת תורה), אין בזה שום ביזיון לס"ת, שהרי נוהגים בו כבוד והולכים אצלו, ולכן היה כל אחד נוטל הס"ת מביתו ומוליכו לקרות בו להראות חזותו ויפיו לרבים. ודו"ק].

ובשו"ת ישכ"ע ח"ו (בהשמטות עמ' רצד) נשאל מאת הרה"ג ר' עמרם אבורביע הנ"ל על אודות המנהג שנהגו בכמה קהלות של בתי כנסת בישראל, שמביאים ספרי התורה אשר בבתי הכנסת שלהם, לשתפם בשמחת התורה במקום מרכזי, אם יש היתר בדבר. והרה"ג השואל הנ"ל צידד לאסור כיון שאין צורך בהוצאתם לקריאה בספרי התורה וכו', והשיב, נראה שמכיון שכל כוונתם לכבוד שמים לשתף ספרי התורה שלהם בהקפות, ולשמוח בשמחת התורה ברוב עם, יש להתיר. שהדבר דומה להמוציאים ס"ת לצורך בני אדם החשובים בבית האסורים (והם אנשים חשובים) שמותר להוציא הס"ת לכבודם. וכן כאן ההוצאה היא לכבוד הס"ת עצמו לשמוח בו, שאל"כ יהיה עלבון לס"ת המונח בודד בארוה"ק ומובדל משאר ספרי התורה ששמחים עמהם במקום מרכזי, כי ברוב עם הדרת מלך. ומ"ש כת"ר שמכיון שאין צורך בהוצאתו לקריאה בספר התורה אלא להרבות בשמחה, מנין לנו

ה. מותר להוציא ספר תורה לקראת מלך או הגמון. ואם בא בשבת, אסור לטלטל הספר תורה ברשות הרבים לכבודם. (ה)

ו. הנותן ספר תורה לבית הכנסת ביום חג השבועות, הרי הוא כאילו מקריב מנחה חדשה לה' בזמנה. ויקנה ספר תורה רק מסופר בקי ומומחה וירא שמים, ואחר שעבר הגהה היטב שאין בו שום טעות, ולא ימסור לציבור ספר תורה שאין כשרותו בטוחה. ונכון שימסור את הספר תורה אחר גמר כתיבתו גם לבדיקת מחשב. (ו)

מותר להוציא ספר תורה לקראת מלך או הגמון

להתכבד בס"ת, וכדכתיב בי מלכים ימלוכו וכו', אין כאן זלוול בכבוד הס"ת. ועיין בפתחי תשובה (יר"ד ר"ס רפב) שכתב, שאין למחות בנהגים כן וכמ"ש בתשובה כ"י מהג"ר שבתי כץ. ע"ש. ולא זכר מדברי הכנה"ג בשם הרדב"ז הנ"ל. ומבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' טו אות ה).

(ה) כ"כ הכנה"ג (יר"ד, הגה"ט ס"ק י"ד) בשם הרדב"ז. לכאורה כיון שכבוד ס"ת הוא מדאורייתא נקידושין לג: מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש, וכ"כ במכתב לחזקיהו (סוכה ל). דלא כמ"ש בספר שבת של מי דהוי מדרבנן. א"כ איך הותר לטלטל ס"ת לכבוד מלך או הגמון שלא לצורך קריאה בו, וי"ל, שכיון שעושים כן בכדי

הנותן ס"ת לבית הכנסת בחג השבועות כמקריב מנחה חדשה לה' בזמנה

וכתב בכה"ח (סופר, סי' תצד אות יט) דמ"מ עיקר המצוה הוא לקנות את הס"ת דוקא מסופר אומן בקי ומומחה ויר"ש, ושיהא הס"ת מוגה היטב כמה פעמים, דאם לא כן בא לתקן ונמצא מקלקל.

ו עוללות אפרים (סי' קמ). ברכ"י (סי' תצד ס"ק יב). ועוד. ואפשר, שחג השבועות לאו דוקא, אלא אפי' בסמוך לו. וכן מפורש בספר תורת משה (סי' ו' ס"ב) שכתב, רבים מיראי ה' מקיימים מצות הכנסת ס"ת סמוך לחג השבועות יום מתן תורה, או בזמן שישא אשה, כי יום חתונתו נקרא ג"כ יום מתן תורה, דכל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה, ונחשב להם כאילו הקריבו מנחה לה' בזמנה.

ובנידון הכנסת ס"ת בחג השבועות, כתב בשיח יצחק שם בשם החת"ס (חלק י"ד סי' קעט), שעיקר שמחת חג השבועות היא משום נתינת התורה, שאמרו במגילה דקדמאי הוו קרי בשבועות בפרשת אמור שבעה שבועות תספר לך, ושינו מנהג קדמאי, וקרו בחדש השלישי, ופרש"י משום שבו ניתנה תורה. ומתקנת מרע"ה לקרות בכל יום מענינא דיומא, שנא' וידבר משה את מועדי ה', ובימי התלמוד לא היו מוציאים ספר שני לקרות פרשת קרבנות, ומדשינו מנהג קדמונים, שהיו קוראים שבעה שבועות וביום הביכורים, וקרו ובחודש השלישי, ועברינו על תקנת מרע"ה, בע"כ שיום מתן תורה היה ביום ו', ולכן בחודש השלישי הוא מעניינו של יום. ומעתה יש ליישב לפי מה שכתבו התוס' (מו"ק ח:): שהטעם שאין מערבין שמחה בשמחה, הוא לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות. וכיון שהעלו הפוסקים (עיין ברמב"ם שבת כט, יב. ובמגיד משנה שם. ובפסחים קב:), שבשתי מצוות שהם בענין אחד, לא שייך משום אין עושין מצוות חבילות. א"כ כיון שחג השבועות גם הוא משום נתינת התורה שהיתה בו ביום, שמחת חינוך ספר התורה, ושמחת היום, הם ענין אחד.

והגה"פ (מועד לכל חי סי' ח אות לו) כתב, שרבים מיראי ה' נותנים ס"ת לביהכ"נ בעצרת, לקיים מה שאמרו דהו"ל כאילו הקריב מנחה חדשה לה' בזמנה. יעוין שם. אלא דרובא דעלמא נוהגים להעמיד ס"ת חדש בביתם ר"ה ויום הכפורים וסוכות, לזכות בכל נדרי, חתנות התורה ושאר מצות רבות, ונותנים אותו לביהכ"נ בשבת שאחר הסוכות, ועושין ג"כ גמילות חסד עם משרתי הקהל הקדוש שיהיה להם הרוחה טפי, דלפי רוב הימים תרבה ההכנסה מהעולים לס"ת, ומרבים העם להביא, ומאן דעביד הכי ומאן דעביד הכי, אלו ואלו כוונתם לש"ש ויש להם שכר טוב.

בספר דרכי חיים ושלום מביא על הגאון ממונקאטש, שהכניס ס"ת לבית מדרשו בעיצומו של חג שבועות לאחר תפלת שחרית, ומיד אמרו אקדמות וקראו בס"ת החדש. ומסופר שם, שהגאון בעל המנחת אלעזר הוא עצמו כתב את כל שמות הוי"ה בס"ת, לאחר הכנות וטבילה, וכתב על קלף של צבי, מסופר מומחה תימני מירושלים.

- ז. אף על פי שמותר להכניס ספר תורה חדש בחג שבועות ובשאר ימים טובים, מכל מקום יש שכתבו שבראש השנה אין להכניס ספר תורה מפני אימת הדין, ואין שמחה "יתירה". (ז)
- ח. הדבר פשוט שבאופן שיעשו הכנסת הספר תורה בחג השבועות יגרם מזה חילול יום טוב, כגון בפעילות כוחות המשטרה, או קרוביהם של התורמים שאינם שומרים תורה ומצוות וכדו' שיבואו ברכב או יצלמו וכדו', שיש לדחות את הכנסת הספר תורה ליום אחר. (ח)
- ט. כאשר מוליכים הספר תורה לבית הכנסת בחג השבועות, יש להזהיר הציבור שלא יקפצו בריקוד כשמוליכים הספר תורה, אלא ילכו במחול בלבד. (ט)

להכניס ספר תורה חדש לבית הכנסת בימי ראש השנה

חנוכה, שאין אומרים הלל בר"ה ויום הכפורים מפני שהם ימי יראה ופחד, ואינם ימי שמחה יתירה, ע"כ. והיינו שאינם ימי שמחה יתירה, אבל שמחה מיהא איכא, דסו"ט יו"ט הוא. והכנסת ס"ת שמוליכים הספר בשירה וזמרה אין ראוי לעשותה ביום הדין. דהא גילו ברעדה כתיב.

(ז) כ"ב בשו"ת מי יהודה (או"ח סי' יח), אולם לכאורה היה מקום לומר דאדרבה ראוי להכניס הס"ת בר"ה, כי אז בשמים יתנהגו עמנו במדת הרחמים, אחר שעוסקים בזיכוי הרבים בשמחה. וע' בילקו"י על ימים נוראים (עמ' רסה) דאף שיש חיוב שמחה בר"ה לאכול בשר ולשתות יין, כבר כתב הרמב"ם בפ"ג מהל'

באופן שיעשו הכנסת הס"ת בשבועות יגרם מזה חילול יו"ט ע"י כוחות המשטרה

ראשון, ותמה ע"ז שלא שמע הוראה כזאת מעולם, וסיים, ומ"מ יש להפך בזכותו של החכם המורה שעשה כן למיגדר מילתא לבייש מחללי שבת בפרהסיא, ואם זוהי כוונתו, יפה עשה ויפה הורה, שהרשות נתונה ביד הרב המורה למיגדר מילתא אפי' במקום ביטול מצוה. ע"ש. וכדברי הסמ"ג (לא תעשה רח) שכתב, אע"פ שאמרה תורה לא תטה משפט, הרשות ביד בית דין לגדור פרץ להוראת שעה כפי הצורך וכו'. ע"ש. ובשו"ת שבט הלוי חלק ד' (סי' קלה), ובהגהותיו לאו"ח בסוף ח"א (סי' שלא), פסק לדחות המילה ליום א' אם נגרם חילול שבת על-ידי המזומנים לברית, שהרי אפי' הבאת איזמל לצורך המילה אין מחללים עליה את השבת, כ"ש בחילולי שבת הנעשים על-ידי נסיעה במכונית או צילומים וכדומה. ע"ש. ואכ"מ.

(ח) שלא יהיה בגדר מצוה הבאה בעבירה, שמכשיל את השוטרים וקרובי המשפחה לחלל את היו"ט בכל מיני חילול. וגדולה מזו נתבאר בילקו"י שובע שמחות חלק ב' פרק יז, מ"ש בשם שו"ת אג"מ (חלק יו"ד סי' קנו) בדבר מוהל יר"ש שעלה על לבו שלא ללכת למול בשבת במקום שרואה במו עינוי חילולי שבת, והגאון המחבר השיבו שעכ"פ חייב ללכת ולמול. ע"ש. אלא שאין הכרח דמיירי שעושים חילולי שבת בשביל המילה עצמה, אלא כגון שמעשנים בשבת וכיו"ב, שאין לזה קשר ישיר עם המילה. ולעולם י"ל שאם באים בהמוניהם על-ידי חילול שבת בנסיעה ברכב וכיו"ב, אפשר שמשום סייג לתורה יכולים להורות הוראת שעה לדחות את הברית מילה ליום ראשון. [שהרי אלמלא המילה לא היו נוסעים לאותו מקום בשבת, ואם ידחה את המילה ידעו ויכירו זאת מחללי השבת. מה שאין כן גבי המעשנים בשבת דגם בלא המילה היו מעשנים, ולא מינכרא מילתא דהמילה נדחתה עבור העישון]. ובשו"ת מהרש"ג חלק ב' (ס"ס קכד) כתב שאם עושים סעודה אחר המילה ומחללים שבת על-ידי כך באפיה ובישול יש לדחות המילה, וגם זה יש לדחות ששם היו לו עוד טעמים כדי לדחות את המילה [עיי' בשדי חמד כללי הפוסקים סימן טז אות ט']. אך המהרש"ג בח"א (חלק או"ח סי' נג) דן בדבר מילה אצל הורים מחללי שבת, שהורה חכם אחד לדחות המילה ליום

(ט) ראה בילקו"י על ספיה"ע עמו' תשס"ז. ואמנם בהליכות שלמה (עמ' שפח) כתב להחיר לרקוד כמו בשמחת תורה. אך יש לחלק בין שמחת תורה שחכמים הקילו בה לכלל ישראל, לשאר החגים. ובפרט שרק הרמ"א הביא קולא זו להלכה ועי' חזו"ע יו"ט (עמ' שיט-שכ).

ולענין מחיאת כף וריקודים ביו"ט, כאשר מוליכין הס"ת לביהכ"נ, ראה בילקו"י יו"ט, הערה צ' בדיני ליל שבועות לגבי ריקוד בליל החג.

י. כאשר מכניסים ספר תורה חדש לבית הכנסת בחג שבועות, טוב שיקראו בו בבית הכנסת לפחות פסוק אחד, כדי שתהיה ההוצאה לצורך. ולכן אין ראוי להביא את הספר תורה החדש בשבועות אחר הצהרים, שכבר אינו ראוי לקריאת היום. ויש שנהגו כאשר הספר תורה מגיע לבית הכנסת, קוראים בתורה בלי ברכה תחלה וסוף, וקוראים מפסוק מעונה אלוהי קדם (דברים פל"ג פס' כז) עד סוף התורה. אך אין מנהגינו כן.⁽¹⁾

יא. כאשר חונכים ספר תורה חדש בחג שבועות, מותר להוסיף על חמש הקראים ביום טוב, ולהעלות את בעלי השמחה, ובלאו הכי המנהג שלנו להוסיף על העולים ביום טוב.^(א)

יב. ביום טוב מותר להוציא את הספר תורה החדש מרשות היחיד שלו, להעבירו ברשות הרבים, בשמחה וברוב עם אפילו במקום שאין שם עירוב לרשות הרבים, הואיל ויש בזה צורך מצוה. אך כמובן שלא יעשו זאת עם תזמורת בכלי שיר ביום טוב.^(ב)

טוב שיקראו בו בבית הכנסת לפחות פסוק אחד

ויש שנהגו לקרוא בפר' מעונה אלהי קדם וכו', ויש שנהגו לקרוא קריאה אחרת. אך ע' בספר תורת רפאל (ס"ו ב') ובס' משיב דבר (ס"ו טז) שכתבו להימנע לגמרי מקריאה זו.

(א) כ"ה בשו"ת מהרי"א (סי' רח), ובשו"ת שיח יצחק (סי' רלו).

(י) כ"ב בשו"ת דברי ישראל (ח"א סי' קלד) דעד כאן לא התיר בשו"ת לבושי מרדכי אלא משום דהוי כצורך אוכל נפש, רק היכא דחזי לקריאת היום, אבל אחר הצהרים שאין קוראים בו היום, אין להקל. ע"ש. וע"ע מש"כ להעיר בזה בשו"ת יד אהרן (סי' יז).

מותר להוציא את הס"ת החדש מרשות היחיד שלו, להעבירו ברשות הרבים

מחיצה של בני אדם שמקיפים את הס"ת. אך אינו מוכרח.

וגדולה מזו התירו ראבי"ה והרא"ש להוציא השופר בר"ה דרך רשות הרבים להוציא את הנשים, אע"פ שפטורות, ואע"פ שהשאגת אריה כתב לפקפק ע"ז (בס"י ק), העיקר כהפוסקים הנ"ל, וכמ"ש החיד"א בתשו"ת יוסף אומץ (סי' פב). וכ"כ בשו"ת זרע דוד (חלק ארי"ח סי' כב). וע"ש בהערה (סוף אות ב) ע"ד השאגת אריה הנ"ל. ושם התיר להוציא הלולב גם בשביל נענועים בלבד.

הן אמת כי בשו"ת תירוש ויצהר (סי' ריג) כתב בשם תשו"ת שפת אמת בכת"י שאין העולם נוהגים לסיים ס"ת בחג השבועות, מפני שהמנהג להוליך הס"ת בעת הסיום. ע"כ. מוכח דסבירא ליה להחמיר. מ"מ העיקר כמ"ש. [ילקו"י מועדים אות כא. חזו"ע יו"ט עמ' שכא].

ובשו"ת שיח יצחק וייס (סי' רלה) כתב, שמנהג ישראל לחנוך ס"ת בחג העצרת, ועושים סעודה לכבוד הכנסת ס"ת, כעין מ"ש הב"י (סי' תרסט) ממדרש קהלת, א"ר יצחק מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה. וכתב

(ב) הנה בשו"ת פרי השדה (חלק ב סי' קב) כתב להחמיר בזה. אך אין דבריו מוכרחים. וכבר השיבו עליו בשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (ארי"ח סי' מו) ובשו"ת חלק לוי (ארי"ח סי' קלו). וטוב שיקראו בו פסוק אחד לצאת אליבא דכולי עלמא. וע"ע בשו"ת דברי יציב (ארי"ח סי' רכה) ובעוד אחרונים שג"כ כתבו להתיר בזה.

ובנטיעי גבריאל (דיני הכנסת ס"ת) כתב בזה עוד כמה צירופים להתיר, דהרי אם רוצים לקרוא בו הוי צורך היום, ומרן הש"ע פסק (סי' תק סע"ה) מערים מלח גרמא גרמא, והיינו לאחר שמלח חתיכת בשר ע"ד לאוכלה היום, יכול להערים ולומר שאינו חפץ עתה בחתיכה זו, ורוצה חתיכה אחרת שהיא טובה הימנה, וכך ימלח את כל הבשר שנשחט היום, אע"פ שאינו זקוק לכולו אלא רק לחתיכה אחת, וסיבת ההיתר דכיון שהתבשיל יהיה יותר טעים עם החתיכה האחרת, מיקרי צורך היום. וה"ה לנ"ד כיון שיקראו בס"ת החדש ביו"ט חשיב שפיר צורך היום, ורשאי להוציאו דרך רה"ר, אע"פ שיש עוד ס"ת אחרים בביהכ"נ, מ"מ חשיב שפיר צורך היום. וע"ש שרצה להתיר מצד

יג. מה שנהגו להעמיד החופה ביום טוב לצורך התהלוכה להכנסת הספר תורה לבית הכנסת בחג השבועות, יש לקיים המנהג שיש להם על מה שיסמוכו, שאינו אלא לכבוד ולתפארת. ובלבד שהחופה תהיה קשורה בכלונסאות מערב יום טוב. (ג)

של תורה, והתחלתה, עכ"ל. והיינו שנקט שחובת השמחה הוא רק מתורת מנהג, ואינו חובה מעיקר הדין, ולכן לא שייך בזה אין מערבין שמחה בשמחה. ומה שכתבנו שאין לנגן בכלי שיר ביום"ט בהכנסת ס"ת, פשוט, ואמנם לגבי שמחת חתן וכלה כתבנו בילקו"י שבת כרך ה' (בס"י שלח סעי' יא) להתיר בזה ע"י גוי שמנגן, מטעם דהוי שבות דשבות במקום מצוה, אך זה דוקא בשמחת חתן וכלה, שיש מצוה לשמחם אבל לא בכל שמחה, ובפרט הכא שהוא רק מתורת מנהג, וכ"ז דלא כמ"ש בספר שמו משה (ס"ח, והו"ד בס' מועדים לשמחה, אלול, עמ' תקיא) להתיר לנגן בכלי שיר ע"י גוי בהכנסת ס"ת בחג שבועות, ודימה זאת לחתן וכלה, וכתב שם שכן נהגו הרבנים שקדמו לפניו בעיה"ק ירושלים, אך כיום גם מצד ההנהגה יש להמנע מכך ואין להתיר דבר זה.

להעמיד החופה ביום"ט לצורך התהלוכה להכנסת הס"ת לבית הכנסת

לפתחו לכתחלה. וכתב שם המג"א (סק"ח) דמה"ט שרי להעמיד החופה ולסלקה. וה"ה הדף שקבוע בכותל וכו'. ע"כ. והובא להלכה במשנ"ב (שם ס"ק כז). ועיין בשו"ת נוב" (מהדו"ת ס"י ל') שכתב לבאר את דברי המג"א דהסיבה שמתיר לפרוס החופה, היינו מפני שאינה עשויה להגן אלא לכבוד החתן והכלה. ולפ"ז יש ללמוד לכאורה שה"ה גם לנד", שאין עושים את הטלית כדי להגן על הילדים העולים לס"ת, אלא לכבוד בעלמא. וכבר נתבאר שיש חילוק בין אם עושה אוהל גמור להגן מפני החמה או מפני הגשמים, וכן אם רוצה להשתמש תחתיו, שבזה יש איסור גם בעושה רק גג בלבד בלי מחיצות, לבין אם עיקר עשיית האהל הוא בשביל תשמיש שעל גביו, ורק בדרך אגב נעשה אהל מלמטה, דבזה לא נאסר אלא כשעושה גם מחיצות תחתיו. וכמבואר כן במשנ"ב (ס"י שטו סק"כ). ע"ש.

ואמנם כמ"ש בנו"ב הנ"ל ככוונת המג"א, הנה מדברי המשנ"ב משמע שאין זו כוונת המג"א, שכתב (שם), דמה שמותר לפתוח הכסא היינו משום דעביד וקאי מבעו"י, אלא שפושטו ומיישבו כדי לישב עליו, ומה"ט שרי להעמיד החופה ולסלקה, וה"ה בדף שבכותל. ומיהו בדף יש להתיר בלא"ה, שהרי אין כוונתו במה שפושט את הדף שבכותל לשם אהל,

המג"א (ס"י תקנא ס"ק לג) בשם אמרי שפר שגם לגמור מצוה עושים סעודה. ולכאורה יש בזה משום אין מערבין שמחה בשמחה (מ"ק ט). ובפתחי תשובה (ס"י תרט) העיר כן מדוע סידרו סיום קריאת התורה תהיה בשמיני עצרת, והרי אין מערבין שמחה בשמחה. וכמו שדחו את שמחת בנין ביהמ"ק לאחר החג (מ"ק שם). ובספר בן פורת יוסף (דף קלט) כתב עפ"ד רש"י (פסחים עא.) והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון, שדווקא בליל יו"ט האחרון מחוייב בשמחה ולא ביום. וי"ל בזה. ואח"כ ראיתי שעמד בזה בשו"ת בצל החכמה (ח"ג ס"ג ה), וכתב ליישב, שמצות השמחה בחג השבועות עם הס"ת, היא רק מנהג ולא מעיקר הדין, ודייק כן מלשון הטור (בס"י תרט) שכתב, ונוהגין באשכנז שהמסיים והמתחיל נודרים נדרים וקוראין לכל מרעיהן, ועושים משתה ושמחה ביום"ט לסיימה

(יג) וכמ"ש במג"א (ס"י שטו סק"ח), א"ר (שם סק"ב), תוספת שבת (סק"ד), ש"ע הגר"ז (סק"ג), שו"ת נוב"ב תנינא (א"ח ס"י ל'), דכיון שאין החופה נעשית להגן, רק לכבוד, לא מיקרי אוהל. וכ"כ במשנ"ב (ס"ק כז), ובשעה"צ (אות לד-לה), ובקצות השלחן (ס"י קכ אות טז), ובתהלה לדוד (סק"ח), ובחזו"א (א"ח ס"י נב אות ו'), ובשו"ת משנה שכיר ח"ב (ס"י סד), והו"ד בנטעי גבריאל (שבועות עמ' קמז).

וכיו"ב יש לדון במה שיש נוהגים בשמחת תורה, שפורסים טלית על ראשי הילדים הקטנים, ואחד מהם מברך וקורא בתורה, אם יש לחוש בזה משום עשיית אהל עראי בשבת, והנה בגמ' שבת (קלה). אמרו, אבל מטה כסא טרסקל ואסלא, מותר לנטותן לכתחלה בשבת. ופרש"י, אבל מטה שלנו המחוברת ועומדת, אם היתה זקופה או מוטה על צדיה, מותר לנטותה לישיבה על רגליה. ואע"ג דהשתא עביד אהל, שרי, דלאו מידי עביד אלא ליתובא בעלמא. דעליונו של הכסא הוא מעור, ומקפלין אותו, וכשמסלקין אותו סומכין אותו לכותל, וכשרוצה לישב עליו נוטהו ויושב על ד' רגלים.

וז"ל מרן בש"ע (ס"י שטו ס"ה): כסא העשוי פרקים וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל, מותר

וכ"פ בספר דעת תורה (ס"ט שטו ס"ט) בשם הגאון דעת קדושים, שכל שאוחז בידו לא שייך בו עשיית אהל, כיון שאין קפידא אם מניח ידו או גופו על דפנות וכו'. ע"ש.

וכ"ב החזו"א (ס"ט נב אות ב) שמותר למתוח בגד לצל ולאוחזו בידו, ואף שעשאו לצל, כיון שאינו מניחו אלא אוחזו בידו ש"ד.

גם בשו"ת אבני נזר (ס"י רכב) כתב, שנראה מדברי הגר"ז שאין איסור בעשיית אהל במקום שאין לו חיזוק מעצמו רק ע"י שאוחזו בידו, ואפי' אהל עראי לא הוי בלא מחיצות. ע"ש. [נוכ"כ בספר תורת שבת (ס"י שטו) שאין אהל עראי בלא מחיצות].

איברא, דלכאורה קשה מדברי הרמב"ם (פכ"ב ה"ב), והש"ע (ס"י שטו ס"י"ב), הנוטה פרוכת צריך להזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה אותה, ולפיכך אם היתה פרוכת גדולה תולין אותה שנים, אבל אחד אסור. הרי שאף שמחזיקה בידו חשיב אהל. וע' בחזו"א (ס"י נב סק"ה).

ובמשנ"ב (ס"ק מד) כתב, דמיירי שתולה הפרוכת למחיצה ולא לגג, וחוששים שמא תתקפל בידו לרגע, ותמוה מאד וכו', וצ"ל שמותח הפרוכת לצל, וא"א שלא יהיה בה כפל וימתחנה, ועי"ז נגבהת מן הארץ ונעשה אהל. ע"ש. ולכאורה בלא"ה י"ל עפמ"ש המג"א, שאם אינו מתכוין למחיצה שרי. וגם כאן אין הכוונה אלא לכבוד ולא למחיצה. אלא שהחזו"א מהדר לשיטתו שכל שאוחז בידים לא שייך אהל כלל. **והנה** בירושלמי (פרק כלל גדול סוף ה"ב) איתא, מה בנין היה במשכן, שהיו נותנים קרשים ע"ג אדנים. ולא לשעה היתה? א"ר יוסי מכיון שהיו חונים ונוסעים ע"פ הדיבור כמי שהוא לעולם. א"ר יוסי בר בון, מכיון שהבטיחן הקדוש ברוך הוא להכניסם לארץ כמי שהוא לשעה. הדא אמרה בנין לשעה הוי בנין. והובא בחי' הרשב"א (ריש פרק הבונה).

ועיין בפ"י הר"ח (שבת לא:) שכתב, שאם מכבה הפתילה ליטול השמן או את הנר, נמצא סותר בפתילה ובונה בנר או בשמן, וכי האי גוונא לא הוי סותר, ואין שם מלאכה כלל, ולפיכך פטור. ואקשינן מכדי מלאכות דשבת ילפינן להו ממשכן, ובמשכן סותר מזה המקום שנוסעין ממנו לבנות במקום אחר הוא. והנה סותר שלא על מנת לבנות במקומו הוי סותר. ושנינן, כיון דכתיב ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו, ויתכן שיאמר להם שובו וחנו במקום שסותרתם, כסותר על מנת לבנות במקומו דמי. ע"כ. ומבואר, דמה שלמדו דין

וא"כ אין עליו שם אהל עראי כיון שהוא בלא מחיצות. וכתב שם בשעה"צ (ס"ק לה), לאפוקי בחופה שכוונתו בהגג לשם אהל אפי' בלא מחיצות ושם אהל עראי עליו. ומשמע דס"ל שחופה הוי אהל גמור, ואסור גם בלא מחיצות, וההיתר של המג"א הוא משום שהחופה מחוברת לכלונסאות והוי כסא טרסקל. ולפ"ז בנ"ד לכאורה אין להקל. אך י"ל שאין איסור באהל באופן שבני אדם אוחזים אותו בידיהם, ואין לו שום קיום בפני עצמו ללא אחיזתם.

ומרן אאמ"ר הראני שכתב בזה בכת"י (תשרי תשל"ו) וז"ל שם: בגמ' ביצה (לכ:): אמרו, האי מדורתא מלמעלה למטה שרי, מלמטה למעלה אסור. ונפרש"י, היסק גדול שעושים לפני שרים כדרך בנין, שעושים כותלים מארבע רוחות וסודרים עצים למעלה ודומה לאהל, אם עושים מלמטה למעלה, דהיינו סודרים העצים של כותלים תחלה לעשות עליהם הגג, אסורים שדרך בנין הוא. אבל מלמעלה למטה שמתחילים תחלה מן הגג שאוחזים בידים, ואח"כ מסדרים תחתיו עצי הכותלים שרין. וכן פוריא. ונפרש"י, מטות המתפרקות של שרים, לא יזקוף כרעי המטה תחלה לתת ארוכות המטה בכרעים ואחר כך יפרוס העור למעלה למצע ששוכבים עליו, אלא פורס העור תחלה ויאחזוהו בני אדם בידיהם, ואחר כך יביאו ארוכות המטה ויקשרו הרצועות של העור בהן, ואחר כך יזקפו הכרעים ויתנו הארוכות לתוכן. וכן חביתא וכו'.

וכ"ה בש"ע (ס"י שטו ס"ג): מטה כשמעמידים אותה אסור להניח הרגלים תחלה ולהניח עליהם הקרשים באויר, ואח"כ הרגלים תחתיהם. וכן כשמסדרים חביות זו על גב זו, אחת על גבי שתיים, אוחז בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה. אבל לא יסדר התחתונות תחלה ואח"כ יניח העליונה עליהן. ע"כ. ומבואר, שמה שאוחזים בידיהם את גג האוהל, אין ע"ז שום איסור משום אהל עראי. וא"כ גם בפריסת הטלית על ראש הילדים, ואוחזים אותו מעל ראשיהם, אין בזה משום עשיית אוהל.

וגם לפמ"ש הרא"ש (פ"ב דביצה ס"י יא), דבההיא דביצה איירי שאין כוונתו לעשות אוהל כלל, י"ל, שמכיון שאין כוונתם להאחיל על הילדים להיות צל על ראשם, אלא לכבוד בעלמא, ש"ד. ועיין בשבת (מג:): מת המוטל בחמה וכו', חם להם מלמעלה מביאים מחצלת ופורסים עליהם. וכ"פ בש"ע (ס"י שיא ס"ו). אבל בנ"ד אין שום כוונה לעשות צל מעל לראשי הילדים.

וכ"פ בתהלה לדוד (ס"י שיא סק"ז, וס"י שטו סק"ט), שהעמדת החופה נקרא אינו מתכוין לעשיית אהל, כיון שלא נעשה להגן ולצל, אלא לכבוד החתן והכלה.

יד. נהגו לתת על הספר תורה פעמונים המשמיעים קול מאליהם בדרך הילוכם, ונהגו כן גם בשבת ויום טוב, ואין בזה איסור משום משמיע קול בשבת. ומי ששומע קול פעמוני הספר תורה, אך עדיין לא רואהו, חייב לעמוד. ועל כן נהגו לעשות פעמונים לספר תורה. (יד)

מתי יכנסו. והרי לבסוף נשאר ארבעים שנה במדבר. ואף בהירושל' י"ל שבפחות משמנה או תשעה ימים אפי' בנין לשעה לא הוי. ע"ש. [אך בשו"ת חתם סופר (סי' עב) כתב, דאשכחן סתמא בתלמודא דידן (שבת לא ב) גבי סותר ע"מ לבנות, דכיון דכתיב ע"פ ה' יחנו כמקומו דמי. ולא דחי ליה הש"ס. ש"מ דקיל' כר' יוסי שמכיון שהיו נוסעים וחונים ע"פ הדיבור כמי שהוא לעולם, ובנין לשעה לא הוי בנין. וע"ש עודן. וע"ע בשואל ומשיב רביעאה (ח"ג סי' כה), ובשו"ת מחנה חיים ח"ג (סי' כא). ועב"פ מכל הני טעמי תריצי יש לקיים המנהג, והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.

השומע קול פעמוני הספר תורה, אך עדיין לא רואהו, חייב לעמוד

דבריו לא עשו פרי, ואנו רואין בכל ביהכ"נ עטרות עם רמונים ופעמונים, ונותנין אותן על הס"ת בשבתות ולית מאן דפליג. וכן המנהג לתת על הס"ת פעמונים המשמיעים קול, ואין בזה איסור משום משמיע קול בשבת. וכמבואר במג"א (סי' של"ח סק"א), ובא"ר (סק"א), ובתו"ש (סק"א), ובש"ע הרב (ס"א), ובערוה"ש (ס"ג), ובמ"ב (סק"ו), ובכה"ח (סק"א), מפני שמצוה היא, וגם שאינו מתכוין לשיר אלא להודיע לעם שמוציאין הס"ת.

ופעמונים קטנים שנהוג בזמננו, לכו"ע מותר בשבת ויו"ט, ואין בזה משום משמיע קול, שאינו מכוון לקול זה, ובפרט דהווי דבר מצוה, כמ"ש בשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' ס"א) שהט"ז אסר רק בפעמונים שבזמנו שהיו גדולים והיו משמיעים קול, אבל בפעמונים שבזמננו אין חשש. שעיקר עשייתם להשמיע קול חלש כדי שהצבור יעמוד בפני הס"ת, אף אם לא רואה הס"ת, וכדמשמע מדברי הרמ"א (סי' רמב סעיף יח) שכתב, שאם הרב עומד למעלה בבית והתלמיד על הקרקע, א"צ לעמוד מפניו. ע"ש. אלמא דבאותה רשות צריך לעמוד גם אם אינו רואהו כל שיוודע שנכנסו לחדר. אך יש לדחות, דהתם אפי' ברואהו.

ואמנם לשון הרמב"ם (פ"י מהל' ס"ת ה"ט), ולשון הטור ומרן בש"ע (סי' רפח): הרואה ס"ת כשהוא מהלך חייב לעמוד לפניו וכו'. והרמ"א שם הוסיף, אבל לפני חומשים שלנו אין צריכים לעמוד. ויש מחמירים לעמוד בשומע קול הנושא ס"ת אע"פ שאינו רואה

סותר מהמשכן היינו משום שיתכן שיאמר להם הדיבור שישבו ויחנו במקום שיצאו משם.

גם באור שמח (פ"י ה"ב) כתב להשוות דברי הבבלי לירושלמי. וכ"כ בתהל"ד (סי' שטו ס"ק טז). ע"ש.

ובמגילת ספר על הסמ"ג (ד"א ע"ב) כתב, דהש"ס דידן בעירובין (נה): אזיל כר' יוסי בירושל'. וכ"כ בפתה"ד שהבבלי חולק על הירושלמי. וכ"כ בעתים לבינה על ספר העתים (עמ' שמו).

וכ"כ בתפ"א (בכלכלת שבת מלאכת בונה אות ב') שהבבלי אינו חושש לדחיית הירושלמי, שמכיון שהבטיחן להכניסן לארץ, ולית ליה סברא זו שהרי לא הבטיחן

השומע קול פעמוני הספר תורה,

(יד) **הנה** מרן הב"י והרמ"א (סי' רפב סעיף ג') כתב בשם רבינו מנוח, דהשומע קול נושא ס"ת חייב לעמוד אע"פ שאינו רואהו. ועל כן נהגו לעשות פעמונים לס"ת. וע"ש בהגהות הגר"א שציין לגמ' (קידושין לא): ברב יוסף שהיה קם מפני אמו כשהיה שומע קול פסיעותיה. ומכאן מקור דברי רבינו מנוח והרמ"א. ובספר מקראי קודש (להגאון מאיר ליבש יוטעס לעמברג, תרכ"ד, שער שני ס"א) הביא סמך לזה מהגמ' שבת (נח): העושה זגין למכתשת ולעריסה ולמטפחות הספרים ולמטפחות התינוקות וכו', כשנושאין אותן לביהכ"נ שהתינוקות של בית רבן קורין שם, מקשקשין הזגין, והתינוקות שומעין ובאין. ע"כ. ועוד סמך מהגמ' יומא (מ"ד), בכל יום לא היה ניאשתיק והיום היה לה ניאשתיק. ע"כ. ופירש רש"י, טבעת בראשה שמקשקש ומשמיע קול, משום ונשמע קולו בבואו אל הקודש. עכ"ל. הרי דחלק מעבודתו שעבד הכ"ג ביום הכיפורים בבגדי זהב, שהיה משמיע קול ביו"כ, אף בעבודה שעובד בפנים, בבגדי לבן שאין בהם פעמונים לשמיעת קול קבעו בהמתנה טבעת שמקשקש. ע"ש. ולכן גם אנחנו עושים כדין פעמונים בהעטרות שישמיע קול בדרך הילוכו, שהולך אל הקודש לקרות מתוכה, ואין לנו לגזור משום השמעת קול בשבת ויו"ט.

וע"ש שדחה מ"ש הט"ז (יו"ד סי' רפ"ב סק"ב) לאסור להשים העטרות בשבת על ראש הס"ת, הואיל ונעשה לתכלית זה שישמיע קול, ומשמיע קול בשבת אסור. והט"ז סילק הפעמונים מהעטרות, למען יוכלו לעטר הס"ת בשבתות. וכ"כ בשערי אפרים (שע"י ס"ג). אמנם

טו. בעת הובלת הספר תורה לבית הכנסת בחג שבועות, אסור לקשקש בכוונה בפעמוני הרימונים של ספר התורה. ואפילו בשמחת תורה שהתירו למחוא כף ולרקוד לכבוד הספר תורה, הוא דוקא בשבות קל, ודוקא ביום שמחת תורה שנקבע לכבודה של תורה. ולא בעת הכנסת ספר תורה בשבועות. (טו)

טז. יש שנהגו בעת הולכת הספר תורה לעטר את הספר תורה בפרחים ושושנים, וכמובן שאין לחלוש שושנים בחג אפילו מעציץ שאינו נקוב, ופרחים תלושים אין לחותכם על ידי כלי, אלא יקטום ויחתוך בידו בלבד. (טז)

יז. מה שנוהגים לילך עם אבוקות של אש בעת הכנסת ספר תורה חדש לבית הכנסת, אין לנהוג כן ביום טוב, אף אם מדליקין את האבוקות על ידי ההעברה מאש לאש. ויש למחות ביד הנוהגים להקל בזה. (יז)

נכנסת לחדר זה, ואז היא עומדת ברשות אחת עמו, ולכן היה עומד אז. ועל כרחינו לומר כן, דאי לאו הכי אי נימא דליכא חיוב לעמוד מפני הוריו בשומע קול צעדיהם, ורק ברואה אותם, א"כ בלא"ה רב יוסף היה פטור מלעמוד בפני אמו, כיון שאינו רואה אותה. ועל כרחק דכל שיודע שהיא ברשות אחת עמו, חייב לעמוד מפניה גם בלא רואה אותה, וכיון שהיא ברשות אחת עמו הוי כרואה אותה, ומרן החיד"א לא בא לאפוקי אלא בשומע קול פסיעות ואינה ברשות הבן. ודו"ק. וכ"פ בספר יפה ללב (סי' רמ אות טו), דבשומע קול צעדי אביו ואמו אינו צריך לעמוד.

ועיין במה שכתבנו בילקוט"י שכתב כרך ה' (סי' שלח עמ' עז הע' טו). ואכמ"ל.

(טו) ע"פ המבואר בילקוט"י ארבעת המינים (סי' תרסח סעיף ח).

(טז) הנה מה שמעטרים הס"ת בפרחים בשעת הולכתו, נהגו כן לכבודה של תורה, וכמ"ש בס' ויצבור יוסף (אות י'), ובספר מנהגי וורמזא (אות שטו). ועוד.

שלא ללכת עם אבוקות של אש - ביום טוב בתהלוכה לכבוד הס"ת

בזה אלא משום שבות נהגו בו היתר ביום זה בלבד לכבוד התורה, אבל לגמר מוגמר לדברי הכל אסור. ע"כ. והביא תשובה זו רבינו יצחק בן גיאת בספר מאה שערים (הלכות לולב עמ' ק"יז). וכך הובאה בקצרה בספר המנהיג (בהלכות החג סי' ט) ע"ש. והיינו משום שתחלתו מכבה וסופו מבעיר (ביצה כ"ב ע"ב).

וכ"כ המג"א (סי' תקי"ד ס"ק י"ב), וזו לשונו: ומה שנהגו חדשים מקרוב להדליק בשמחת תורה פולוויר (זיקוקין דגור) פשיטא דאסור, ואע"פ שעושים כן לשמחה, מ"מ אין זה דבר השוה לכל נפש, ולא עדיף ממוגמר שאסור. ע"כ. וכ"כ עוד המג"א (בר"ס תרס"ט), שאסור להבעיר

אותו. ע"כ. ומבואר שלדעת מרן דוקא הרואה את הס"ת צריך לעמוד.

ועיין להש"ך (סק"ג) שכתב שאין אנו נוהגים כדברי הרמ"א הנז'. ע"ש. גם בברכ"י (סי' רפב סק"א) כתב, הדגם שמרן בב"י הזכיר דברי רבינו מנוח שצריך לעמוד מפני ס"ת כששומע קול נושא הס"ת, ולא הביא שום חולק, עם כ"ז הענין עצמו מוכיח שהוא חומרא. והרי לשון הרמב"ם הטור ומרן הש"ע: כל הרואה ס"ת וכו' ומשמע דוקא רואה וכו', וההיא דרב יוסף חומרא היה ולא מדינא עביד וכו', ועוד דרב יוסף סגי נהור היה וכו', והפוסקים הביאו דין זה כדי להראות לנו חשיבות הדבר לעמוד מפני אביו, אבל מי שענינו בראשו אף אי ברא כרעה דאבוה שמע, כל דלא חזייה לא מחייב, והא דרבינו מנוח חומרא הוא כמ"ש הלבוש והש"ך, ומרן לא הביאו בש"ע, ומלשונו ולשון הפוסקים משמע דאינו מדינא. ע"ש. ומ"ש לגבי רב יוסף שהיה סגי נהור וכו', כוונתו, דכיון שהיה סומא שיער בדעתו כשהיה שומע קול צעדי אמו, שאמו

(יז) הנה רבינו האי גאון בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סי' ש"ד), כתב וזו לשונו: וששאלתם מה שנהגו ביום תשיעי ספק שמיני של חג להביא מוגמרות ובשמים לבתי הכנסת ולעשן לפני הס"ת, אם הוא מותר או אסור, תשובה, כך ראינו שאסור, לפי שכל יו"ט שני הוא יו"ט לכל דבר כיו"ט ראשון, ואע"פ שהוא ספק אין בו שום קולא אלא לענין מת בלבד שמתעסקים בו ישראל. (כמו שאמרו בביצה ו). אבל בכל דבר אין שום שינוי בין יו"ט שני ליו"ט ראשון. ומיהו ביו"ט שני של שמחת תורה רגילים אצלינו אפי' זקנים לרקד בשעה שאומרים קילוסים לתורה, אלא שמכיון שאין

יח. מותר לתת הספר תורה לבית הכנסת ביום טוב, ואין כאן חשש של איסור מתנה ביום טוב, כיון שהוא לצורך מצוה, ומכל מקום מן הראוי נכון שיקנה את הספר תורה מערב שבועות לבית הכנסת. ובלאו הכי הנכון הוא שלא יתן הספר תורה במתנה, אלא יכתוב עליו שהוא מופקד למשמרת בבית כנסת פלוני, וישאר ברשותו של המקדיש. (ח')

הולכת הס"ת, ראה עוד בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ג אור"ח סי' מו), וכן בדברי ישראל (ח"א סי' קלד), ובקוני' כתר תורה (עמ' מט). ובנטיעי גבריאל (דיני הכנסת ספר תורה עמ' קנג ס"ט).

ובעיקר הטעם בריקוד עם אבוקות לפני הס"ת, כתב בספר המטעמים (סי' קמב) שהוא ע"פ הפס' בישעיה "באורים כבדו ה'" ויש שכתבו טעם אחר שהוא ע"פ הפס' כי נר מצוה ותורה אור.

ובן אין להדליק זיקוקים וכדו' מאש לאש ביו"ט לכבוד התורה, לפי מ"ש רבינו האי גאון הנ"ל. וע"ע בשו"ת נו"ב תנינא (סי' מד) שכתב, שדין איסור דרבנן אסור ביו"ט שני של גליות, ואסור לומר לגוי לעשותו, אפי' במקום מצוה, דלא חשיב שבות דשבות וכו'. וכ"כ בשו"ת בית יצחק (האור"ח סי' מב אות ג). ע"ש. והדברים הללו אמורים ביו"ט שני של גליות, וא"כ כ"ש ביו"ט א' שאסור לעשות כן, שהרי אין בהבערה זו צורך אוכל נפש, וכ"כ המג"א הנ"ל. ע"ש. וכ"כ עוד כמה אחרונים, וע"ע בבאה"ט שם, וגם לאותם פוסקים שהתירו להניח בנר דבר שיגרום כיבוי, היינו דווקא במדליק בעריו"ט, משא"כ הכא שמדליק הזיקוקים ביו"ט גופא, ואין בזה צורך או"נ, דיש לאסור. וע"ע במכתם לדוד (פארוו, סי' יט) שבתחילה רצה להתיר הדלקת הזיקוקין הנ"ל, ודלא כהמג"א, אלא שבסוף התשובה שם חכך להחמיר בזה, וכתב דאי עבדינן לא מחינן בהו, ומה גם דעבדי הכי לשמחה של מצוה, והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו'. ע"ש. ולמעשה יש לאסור הדבר גם משום הנהגה ומניעת פירצה בקדושת יו"ט.

מותר לתת ספר תורה לבית הכנסת ביום טוב, ואין כאן חשש של איסור מתנה

מצוה התירו. ע"כ. וכ"פ מרן החיד"א בברכ"י (סי' שו סק"ז), ושכן משמע מדברי הרמב"ן, הרשב"א, והריטב"א (כתובות ז). ע"ש. וכן כתבו עוד אחרונים. **גם** במג"א (סי' שו ס"ק טו) כתב לתמוה על מה שנוהגים לתת כלים במתנה לחתן הדורש בשבת, והניח בצריך עיון. וכן כתבו שם בפמ"ג ובמחצית השקל. וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם סעיף טו), והתיר שם רק במיני מאכל שהם לצורך היום.

ומה שהתירו (בסוף פרק קמא דביצה) לשלוח ביו"ט גם

פלוויר בשמחת תורה, והוא קל וחומר מדין מוגמר שאסור, כמ"ש המהר"י קולון בשם רב האי גאון. וכן ראיתי שמחו בזה הגדולים אשר בארץ. ע"כ.

והגם שהגאון רבי דוד פארדו בשו"ת מכתם לדוד (חלק אור"ח סי' י"ט) כתב לצדד בזה, כי לא מצא להבערה זו שום איסור, ומה גם דעבדי הכי משום שמחה של מצוה לכבוד ולתפארת תורת ה' תמימה. אלא שסיים, שמ"מ הואיל ונפיק מפומיה דמר המג"א לאסור, והעיד שמיחו בזה הגדולים, נכון להחמיר, אבל אין למחות במקילים בזה. ע"כ. כבר השיב על דבריו הגאון רבי חיים פלאגי' בספר מועד לכל חי בפתיחה (דף ח' ע"ב), והעלה דשפיר יש למחות במקילים בזה, שכל מנהג שיש בו סרך איסור, אע"פ שיש פוסק יחיד שמיקל יש לבטלו לגמרי. ואפשר שהגאון רבי דוד פארדו ראה בעין שכלו שאם היה מוחה בידם לא הוו מקבלי מיניה, ולכן עשה פשר דבר, שלא להתיר נגד המג"א, אבל למחות בידם לא היה נראה לו מהטעם שכתבנו, אבל לענ"ד נראה שיש למחות אפי' במקום מנהג, וכן בכל כיו"ב, שאם הרב מגלה דעתו שהדבר אסור, אשריהם ישראל ששומעים ומקבלים ונמנעים מלעשות עוד כן. ע"ש.

ועיין בספר פר"ח בשו"ת מים חיים (סי' ט'), במה שקרא ערער על הנהיגים לרקד עם אבוקות של שעה לפני הספרי תורה ביום שמחת תורה, שנוטף מהשעה ארצה ויש בזה גרם כיבוי. ועיין במה שהאר"י בשו"ת בתי כהונה (סי' י"ט והלאה). וראה עוד בספר לחם יהודה חלק ב' (דף ו' ע"א), ובעקרי הד"ט (סי' כ"ב אות ט"ו). **ובענין** הדלקת נרות ולפידים ביו"ט (מאש לאש) בעת

(ח) כשם שהתירו מדידה של מצוה, כמו מדידת מקווה ומדידת הכזיתות בליל הסדר, והנה מקור דין זה שאסור לתת מתנה בשבת וביו"ט, מבואר במרדכי (פרק ב' דביצה סי' תרעו). וזולת לדבר מצוה, כגון להקנות לחבירו ביו"ט לולב ואתרוג וכיו"ב. וכן להקנות כלי לגוי כדי להשתמש בו בשבת בלי טבילת כלים. והסביר מרן הב"י (בסי' תקכו), דסבירא ליה להמרדכי שאסור להקנות לחבירו חפץ במשיכה מיד ליד, אפי' בלא קנין סודר, משום שגם בזה נראה כמקח וממכר, ורק במקום

פוסקים דשרי להפקיר בשבת, ועיין במג"א (סי' ג), ובשו"ת רע"א (סי' קעד). ובתורת שבת (סקי"ב). ע"ש.

אלא שעל הצד היותר טוב נכון שחתן הבר מצוה יכוין שאינו זוכה במתנה עד למוצ"ש, כמ"ש בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חלק א"ח סי' פג), בדבר המנהג שנהגו לתת מתנות לרב העיר בשבת. ע"ש. וראה עוד בשו"ת הלל אומר (סי' קצז). או שגבאי ביהכ"נ זוכה לו את המתנה מער"ש, דקי"ל (גיטין יא ב) זכין לאדם שלא בפניו. וכן כתבו בשו"ת כפי אהרן אפשטיין (סי' נט), ובשו"ת בית אבי (חלק א"ח סי' לא). ע"ש. וראה כ"ז בשו"ת יחוד חלק ג' (סי' כא). ע"ש. וועיין בשו"ת שרגא המאיר חלק ג' (סי' ק) מה שכתב לדון אם מותר ליתן לחבירו מזוזה במתנה בשבת, מאחר ואינו יכול לקובעה בשבת. אולם מאידך גיסא הרי יכול לקרוא מתוכה גם בשבת, ולכאורה לא הוי מוקצה. ע"ש. והיאכא שנתן מתנה לחבירו בשבת, אם יכול הנותן לחזור בו, ראה בשערי הלכה סי' נח].

ואיסור נתינת מתנה בשבת הוא רק על המקבל, אבל לא על הנותן. כמבואר בספר המקנה. וצ"ל דהיינו לענין איסור מקח וממכר, אבל איה"נ מצד איסור לפני עור, או איסור מסייע, בודאי דיש לאסור גם על הנותן. וכעין מה שכתבו התוס' בשבת (ג א). והיאכא שבדיעבד עברו והביאו לאדם מתנה בשבת בדבר שאין בו צורך מצוה או צורך השבת כלל, נכון שיכוין בדעתו שלא יזכה במתנה זו עד מוצ"ש, דבזה לכל הפחות המקבל ינצל מאיסור זה לכל הדיעות.

ומ"מ מן הראוי נכון שיקנה את הס"ת מעריו"ט לביהכ"נ. ומיהו גם אם נותנו בסתם ולא פירש אם בתורת מתנה או שאלה, כתב המ"ב (סי' קנג ס"ק צט) דהוי כשאלה ולא בתורת מתנה.

ועי' בתורת חיים (סנהדרין דף כא) והביאו הפ"ת ביו"ד (סי' ער ס"ק ג) שכתב שאין ליתן הס"ת במתנה לביהכ"נ כי אז מפקיע מעצמו חיוב מצות כתיבת ס"ת, ויצטרך לכתוב עוד ס"ת. וע"ע למרן החיד"א בברכ"י (שם). ועי' בכה"ח (א"ח סי' קנג) שהביא שיש שנוהגים שגבאי ביהכ"נ כותב שטר אשר בו מפורש שהס"ת ותכשיטיו לא ניתנו במתנה לביהכ"נ. ולכן הכותב ס"ת בעצמו או ע"י שלוחו, יתנה במפורש שהוא רק פקדון המופקד בביהכ"נ שיוכלו הצבור לקרות בו, וכל זמן שירצה הוא או בא כחו יוכלו לקחתו חזרה לכל מקום שירצו, וטוב שיכתוב כן בפירוש בתוך התיק של ספר התורה. שאם הוא מקדישו מפקיע מעליו מצות כתיבת ס"ת. [יבי"א ח"ו חיר"ד סי' כה].

דברים כאלו שאין נאותים מהם ביו"ט אלא בחול, כגון תפילין שלדעת הרבה ראשונים אסור להניחם ביו"ט, ובכל זאת מותר לשלוח ביו"ט, הנה אין להוכיח מכאן דשרי ליתן מתנה בשבת וביו"ט, דשאני התם דהואיל ויש בזה שמחת יו"ט, מש"ה התיירו לשלוח גם דברים שאין נאותים מהם ביו"ט. משא"כ בנתינת מתנה בשבת שאין בה שום צורך השבת. וכ"כ בהגהות הגר"פ על הבית מאיר (אהע"ז ס"ס מה).

אולם הא"ר (שם ס"ק יט) כתב ללמד זכות על המנהג בזה, שגם זה נחשב לדבר מצוה, לשמח חתן וכלה, ולהגדיל כבוד התורה. ע"כ. וכיו"ב כתב בהגהות חת"ס שם. ולפ"ז אם חתן הבר - מצוה אומר דברי תורה לקהל, מעניקים לו מתנה בשם מתפללי ביהכ"נ, יש בזה עידוד לחתן הבר - מצוה להתמיד בלימודו, ונחשב ג"כ לצורך מצוה. ונכמו שכתב בכיו"ב בשו"ת חלקת יעקב חלק ג' (סי' קלב) דשרי לחתן הבר - מצוה לעמוד לפני הקהל לדרוש, אף שמחזיר אחריו כלפי ארון הקודש]. ומה גם שרגילים לתת לו ספרי קודש שאפשר שילמוד בהם בשבת. ובצירוף סברת כמה פוסקים דסבירא להו שאין איסור בנתינת מתנה בשבת.

גם בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' כד-כה) כתב להוכיח מהתוס' (עירובין טו), שאין איסור בנתינת מתנה בשבת. וכן העיר מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' שו סק"ח). ע"ש.

גם בספר בית מאיר (אהע"ז ס"ס מה) הוכיח ממתני' בביצה (יד ב), ומדברי הטור והש"ע (סי' תקטז), דשרי ליתן מתנה ביו"ט, ושכן דעת הרי"ף והרמב"ם. אא"כ נותן בתורת קידושיין.

ומ"ש הרמב"ם בסוף הלכות מכירה שהמוכר או הנותן בשבת או ביו"ט, אע"פ שמכים אותו מכת מרדות, מעשיו קיימים. וכ"כ הרי"ף (ביצה לו ב), זהו דוקא בקרקע, או בקנין סודר, משא"כ בקנין משיכה. ובשו"ת בנין שלמה (סי' יז) הוכיח מהרשב"ם (בבא בתרא קנו ב) שמתנה מיד ליד מותרת בשבת.

ומה שהוכיח המג"א מדברי הריטב"א בכתובות (ז) שאסור ליתן מתנה בשבת, מהא דאמרו שם, אתפסוה מטלטלי וכו', י"ל דמשכון תמורת חוב גרע טפי, ונראה כמקח וממכר, מה שאינו כן במתנה בעלמא. ולסברת המתירים ליתן מתנה בשבת, אין לדמות ד"ז לדין הפקר בשבת, שיש אומרים שאסור להפקיר בשבת, דהפקר שאני דדמי להקדש. ודו"ק. ובלא"ה כבר ביארנו בילקו"י שבת כרך ב' סימן שו שדעת הרבה

יט. אנשים רבים הנועדים לדבר מצוה, וקונים ספר תורה בשותפות, יש אומרים שמקיימים בזה מצות כתיבת ספר תורה. ויש אומרים שאין מקיימים מצוה זו בשותפות. ולכן לכתחלה מי שיש בידו יכולת, יקנה ספר תורה לבדו, והמקילין בזה לקנות ספר תורה בשותפות, יש להם על מה שיסמכו. (ט)

מצות כתיבת ספר תורה בשותפות

על כל איש מישראל, כמ"ש בהל' שקלים, מוכח שבא למעט שותפות. ע"ש. ולפ"ז דעתו בשקלים שיוצאים בשותפות וזה ודאי אינו, שהרי כל אחד מחוייב ליתן מחצית השקל.

אולם דעת הרבה אחרונים שיוצאים י"ח כתיבת ס"ת בשותפות, וכ"כ בתשובת הגאון ר' אברהם ברודא, הובא בנחל אשכול (הל' ס"ת) ובכלי חמדה (פר' וילך) ובשו"ת הלכה למשה (נינוב סי' נ"ו) דכל אחד ואחד יש לו חלק בכל אות ואות, ונחשב כל המעשה הכתיבה על שם כל א"א. וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם תאומים (מהדורא קמא יו"ד סי' פ"ד). ובשו"ת באר יצחק (סי' י"ט) ובשפ"א (יו"ד סי' ע"ד), ובשו"ת בר ליואי (להגאון ר' משולם ישכר מסטאניסלאב, ח"א סי' ל"ו), ובשו"ת בית הלוי (סי' ל) ובשומר אמת (סי' ב'), ובספר חיים (סי' מד אות ד), ובשו"ת דברי יציב (יו"ד סי' ק"ע) ובספר קנין תורה (פר' וילך סי' ג). ועוד.

ובזה"ל שאין לומדים בס"ת, דעת כמה פוסקים שיוצאים י"ח המצוה ע"י שותפות, וכמ"ש בשו"ת נפש חיה (סי' ע"ה), וכ"כ בשו"ת באר מרדכי (סי' מ"ה) דדוקא בזמנם שלמדו בה א"א שילמדו בה בשותפות, משא"כ עתה שנתקן רק לקרוא ברבים, דבודאי מקיימין המצוה בשותפות. ע"ש.

חקירה בעיקר חיוב כתיבת ספר תורה

לכתוב, הרי לא כתב, ואי נימא דעיקר המצוה ללמוד, הנה הוא לומד.

וכפי הנראה נחלקו בחקירה זו הראשונים, כי ז"ל הרמב"ם (הל' ס"ת פ"ז ה"א) מ"ע על כל איש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. וכן כתבו הטוש"ע יו"ד (סי' ע"ד). ומשמע שעיקר המצוה היא לכתוב ס"ת. ולדבריו יוצא שאפי"א אם הס"ת נאבד, קיים המצוה, וכן אם יש לו ספרי מודפסים לא מקיים המצוה, שעיקר המצוה לכתוב אבל הרא"ש שם כתב, שעיקר מצות ס"ת אינה אלא כדי ללמוד בו כדכתיב "ולמדה את בני ישראל

(ט) כי דעת אחרונים רבים שאין יוצאים י"ח ע"י קנין בשותפות עם אחרים, ומ"מ הנוהגים לקנות ס"ת בשותפות, מפני שאין ידם משגת לעשות זאת לבדם, יש להם על מה שיסמכו, אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכיון לבו לשמים. כלומר, אותיות "לב" אותיות שלפניהם "אך", ואותיות שלאחריהם "גם", בין המרבה (אותיות גס), בין הממעט (אותיות אך), בלבד שיכוין לבו (אותיות לב באמצע) לאביו שבשמים, דרחמנא לבא בעי. [יבי"א ח"י חיו"ד סי' כט עמ' רמה].

ודעת רע"א (סי' ע"ד) שאין יוצאים י"ח בשותפות. וכ"ד הגר"ש"ק (בהשמטות הל' סת"ם סי' ב' וה', ובספרו קנאת סופרים הל' סת"ם סי' ק"א) והוכיח כן מתורת חיים שאין יוצאים בשותפות דבעינן לכם וכמו בארבע מינים שאין אדם יוצא בשל חבירו. וכ"כ בשו"ת בית אפרים (יו"ד סי' ס"ג), ובספר יהושע (באבד סי' ל) ובערוה"ש (סי' ע"ד סי"א), ובמקדש מעט (סי' ע"ד), ובכלי חמדה (פר' וילך). ושם הוכיח שכן דעת הרמב"ם שכתב, מ"ע על כל איש ואיש, משמע שאינו יוצא בשותפות. ע"ש. וי"ל. ולפ"ז הטור והש"ע ששינו מלשון הרמב"ם וכתבו: מ"ע על כל אדם מישראל מוכח שיוצא בשל שותפות. אכן בשו"ת ספר יהושע שם כתב, דשיגרת לשון המחבר מוכח דאינו יוצא בשותפות. אכן מ"ש הכלי חמדה ראייה מלשון הרמב"ם, דהוי ליה למימר מצוה

והנה נאמר בתורה: ועתה כתבו לכם את השירה הזאת למדה את בני ישראל. ומכאן הגמ' בסנהדרין כא. למדה, אמר רבה, אפי"א אם הניחו לו אבותיו ס"ת, מצוה לכתוב משלו. ויש לחקור מה היא עיקר המצוה, אם עיקרה "לכתוב", או עיקר המצוה כדי ללמוד בספר שכותב. ונפ"מ, היאך יהיה הדין אם הס"ת נאבד, אם קיים המצוה. אי נימא שעיקר המצוה במ"ש את הספר, אחר שכתב קיים את המצוה, ומה איכפת לי שנאבד. אבל אי נימא שעיקר המצוה ללמוד בספר, הרי הספר נאבד. ועוד נפ"מ במי שיש לו ספרים המודפסים, אם ג"כ צריך לכתוב ס"ת או לא, דאי נימא שעיקר המצוה

כ. נשים פטורות ממצות כתיבת ספר תורה. ואף על פי שהנשים חייבות ללמוד את ההלכות הקשורות אליהן, עם כל זה עיקר מצות כתיבת ספר תורה היא ללימוד תורה, והנשים פטורות ממצות תלמוד תורה. (כ)

ומשאלין לאחרים. והתוס' (ב"מ קטז. ד"ה והא רבא) כתבו, דהיינו אף שאר ספרים. וכן אמרו במדרש על מש"נ (איוב מא, ג) "מי הקדימני ואשלם" וגו', אמר רבי תנחום, מי שאין לו נכסים ועושה צדקה וגמילות חסדים, מי שאין לו בנים ונותן שכר סופרים ומשנים, מי שאין לו בית ועושה מזוזה, מי שאין לו טלית ועושה ציצית, מי שאין לו בנים ומוהל, ועושה ספרים ומשאלין לאחרים, אמר הקב"ה זה הקדים וקיים מצותי עד שלא נתתי לו במה לקיימן, צריך אני לשלם ליתן לו ממון ובנים שיהיו קוראים כספרים, הוי, מי הקדימני לעשות מצוה ואשלם לו שכרה.

אם הנשים חייבות במצות כתיבת ספר תורה

(בדיני כתיבת ס"ת בסוף הספר, סעי' ז', מהדור' תש"פ עמוד תתלא.)
ועכ"פ י"א שאין הנשים חייבות במצות כתיבת ס"ת, [וראה בשו"ת אג"מ ח"א מיו"ד סי' קסד עמ' שלאן. ובלא"ה כבר כתב הרא"ש, שהאידינא שכותבין ומניחים אותן בביהכ"נ לקרוא בהן ברבים, מ"ע על כל ישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמ' ופירושיהן, להגות בהן הוא ובניו, כי מצות כתיבת ס"ת הוא כדי ללמוד בה, דכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, וע"י הגמ' או פירושה, ידע פירוש המצות והדינין על בוריין וכו'. ע"כ.

וע"ע בחינוך (מצוה תרי"ג) שכתב, משרשי המצוה לפי שידוע בבני אדם שהם עושים כל דבריהם לפי ההכנה הנמצאת להם, וע"כ צונו ב"ה להיות כל אחד ואחד בביתו ס"ת מוכן אצלו, שיוכל לקרוא בו תמיד, ולא יצטרך ללכת אחריו לבית חבירו למען ילמד ליראה את ה' וידע וישכיל במצותיו היקרות והחמדות מזהב ומפז רב. ע"כ. ומדבריהם למדנו, דס"ל דכל עיקר מצות כתיבת ס"ת הוא כדי ללמוד בס"ת, ואין המצוה בכתיבה גרידא. ובשאג"א (סי' לו) הוסיף טעם בזה שאין אנו כותבין ס"ת בזה"ל, משום דליכא האי מצוה גם באנשים, משום שאין אנו בקיאים בחסרות ויתרות, ואנן קי"ל דס"ת שחסר פסול. ואף שיש שדחו טעם זה, מ"מ פסק הש"ע (יו"ד סי' ער ס"ה) דהאידינא מצוה לכתב חומשי תורה ומשנה וגמ' ופירושיהן, ולא ימכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה. ע"כ.

שימה בפייהם". ולכן בזה"ל שאין לומדים תדיר מתוך ס"ת, מצוה לקנות תלמוד ופוסקים וללמוד בהם. נמצא שלדעת הרא"ש אפי' אם כתב, אם נאבד לא קיים המצוה. וכן לדעת הרא"ש אם יש לו ספרים מודפסים אין מצוה.

וידועה היא מעלת הדפסת ספרים לרבים, יחידים ובתי כנסיות ובתי מדרשות, אשר מצוה זו ככתיבת ס"ת, ודומה הדבר ללימוד תורה לרבים, כמ"ש בגמ' (כתובות ג.) הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד (תהלים קיב, ג), רב הונא ורב חסדא, חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה, וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים

(כ) הנה אם הנשים חייבות במצות כתיבת ס"ת, ראה בשו"ת שאג"א (סי' לד) ובשו"ת בית הלוי ח"א (סי' ו). ובשו"ת שם אריה (יו"ד סי' לו), ונתבאר, דלשיטת הרמב"ם שפסק כרבא שעיקר המצוה היא כתיבת הס"ת, ולא הלימוד בס"ת, בודאי שהן פטורות, שהרי בניטין (מה). תניא, ס"ת תפילין ומזוזות שכתבתן אשה פסולים. וכיון שהיא פסולה לכתוב, איך נאמר שיש עליה מצות כתיבת ס"ת. אבל לדעת רש"י שבקניית ס"ת יוצא י"ח, אולי גם הנשים חייבות שילמדו ההלכות הקשורות להן. וכל איסורי ל"ת איש ואשה שוין בהם. אלא די"ל, שענין הלימוד באשה הוא כדי לדעת איך לקיים המצוות והל"ת, ואין כאן מצות לימוד תורה, ומעצם הלימוד נשים פטורות, כמבואר בקידושין (טז). [ובבית הלוי עה"ת הסביר מאמר חז"ל בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, ירדו מלאכי השרת וקשרו לכל אחד ואחד מישראל שני כתרים שהמכוון ש"הקדימו" נעשה לנשמע, לא עצם שני הפעלים, דאמרו בזה"ק נעשה בעובדין טבין, נשמע בפתגמין דאורייתא. ובלימוד התורה יש שתי פנים, א. כדי לידע איך לעשות ומה לעשות. ב. עצם מצות הלימוד. ואילו היו אומרים נשמע ונעשה היה משתמע שהם רצו רק לדעת מה לעשות, אבל לא קיבלו על עצמם עצם מצות ת"ת, וכיון שהקדימו נעשה לנשמע, מוכח מכאן שקיבלו על עצמם מצות לימוד התורה, ולכן קשרו בשני כתרים כנגד שני הקבלות]. וע"ע בילקו"י ח"א (תשמ"ה, עמוד ג). ובילקו"י ה' תפילין

כא. מה שמוליכים הספר תורה לבית הכנסת מהדרך הארוכה אין בזה שום איסור, דאף שכתבו הפוסקים שאדם צריך בהליכתו לבית הכנסת ללכת בדרך הקצרה, ולחזור בארוכה, וכמו שמצינו גם כן לגבי העלייה לספר תורה, מכל מקום הכא שעושים הדבר לכבוד הספר תורה (אין בזה חשש. כא)

כב. יש שנהגו שבעל הספר הוא נושא הספר תורה בכל הדרך. ויש שנוהגים שהמרא דאתרא ותלמידי חכמים הם נושאים ראשונים את הספר תורה, ואחריהם כל הקהל בזה אחר זה עד שמגיעים לבית הכנסת. (כב)

כג. בשעת הולכת הספר תורה ברחובות קריה, עדיף להימנע מלילך ברחובות שאינם נקיים, משום ביזיון הספר תורה, וה"ה למקום שיש שם בית עבודה זרה. כמו מנזר, וכנסיה. ואם אין ברירה אחרת, כשמגיעים בסמוך לכנסיה יש לילך במהרה, ולא להתעכב שם. (כג)

להוליך הספר תורה בדרך ארוכה

ע"ש. וה"ה בנ"ד שבדרך הארוכה ניכר שהוא כבוד הס"ת.

כב הנה בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ג ס"י רפב) כתב, שבעל הספר הוא נושא הס"ת בכל הדרך. ובשו"ת מהר"י אסאד (יו"ד ס"י רפג) כתב, שכהנים ולויים הם ישאו הס"ת. ובספר החיים (ס"י מד אות ד) כתב, שיש שנוהגים שהמרא דאתרא נושא ראשון, ואחריו כל הקהל בזה אחר זה עד שמגיעים לביהכ"ס. ובסדר חינוך (ס"ת אות ו) כתב שנהגו לקרוא בשמות האנשים לישא הס"ת. ומ"מ כל ישראל כשרים לישא הס"ת. ועי' בש"ע יו"ד (ס"י רעט סעי' ט). ובספר החינוך (מצוה שעט), ובסה"מ להרמב"ם (מ"ע לד) וברמב"ן (שם שורש ג).

כא על פי המבואר בכי"ב בש"ע (ס"י קמא י"ז). ומקורו מהמהר"א (ס"י ק"ט). וכמו שאמרו כן גבי העזרה (פרק ב דמדות משנה ה), הנכנס לעזרה נכנס בקצרה ויוצא בארוכה. ומובא בכ"י (ס"ס קמא), ובש"ע (שם סעיף ז). ובביאורי הגר"א שם כתב, שהעולה לתורה יעלה בימין אפי"ן אם הוא דרך ארוכה יותר. וכ"כ בשו"ת חת"ס (ס"י קפז). ומנהגינו כמ"ש בש"ע. ועיין בשו"ת תורה לשמה (ס"י נה) שכתב, שאפי"ן אם רוצה לחזור למקומו בדרך הקצרה, וללכת לאט באופן שיהיה חוזר כאילו בדרך ארוכה, שגם בזה לא אריך למיעבד הכי, שהרי לא אמרו שבהליכתו ימהר ובחזרתו יאיט הליכתו, אלא אמרו בדרך הקצרה וכו'. וזהו כבוד התורה שילך בדרך הקצרה, ויחזור בדרך הארוכה, שבזה ניכר כבוד הס"ת.

בשעת הולכת הספר תורה ברחוב העיר, ימנע מלילך ברחובות שאינם נקיים

לאותו מקום אסור, והרמב"ם (בפירוש המשניות) כתב: כל עיר שיש בה בית תפלה שהוא בית עכו"ם, בלא ספק אותה העיר אסור לעבור בה בכוונה, וכ"ש לדור בה, ..., ואם העיר כן, ק"ו דין בית עכו"ם עצמה, שהוא אסור לנו כמעט לראות וכ"ש להיכנס בו, עכ"ל. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד ס"י צא) כתב: זכורני עוד מימי קטנותי, דכשהיו צריכים לעבור על יד כנסיה מובהקת שלהם, היו המבוגרים מאיצים בנו לא להסתכל לשם ולמהר לעבור ובדרך המהירות לומר ג' פעמים שקץ תשקצנו וגו', וכפי הנראה המקור לכך הוא מדברי הרמב"ם אלה, וענין הריצה נפסק בדומה לזה בשו"ע (יו"ד ס"י קמב ס"ט) בלעבור תחת אשירה, ע"ש. הגם שזה לא דומה ממש לשם עד שיצטרכו לעשות כן גם כאן מעיקרא דדינא, אבל יש משם מקור להריצה בכאן משום מדת חסידות, עכ"ל.

כג כ"כ בספר רפואה וחיים, ובס' בית נפתלי (ס"י ט). ושם נשאל אודות מה שהעוברים דרך בית ע"ז כשהם מתפללין, מפסיקים התפלה עד יעבור זעם, וכתב, דלא מצא איסור בזה מדינא בהדיא, כי לא נמנה בין הדברים שפוסלין לק"ש ולתפלה, לא ברמב"ם ולא בטו"ש"ע. אלא שבכ"י (ס"י נה) הביא בשם מהר"א, משם הירושלמי, שהשומע בביתו קדיש אין לו לענות אם יש באמצע ע"ז. וכ"ה בש"ע שם: היו עשרה במקום א' ואומרים קדיש וקדושה, אפי"ן מי שאינו עמהם יכול לענות. וי"א שצריך שלא יהא מפסיק טינוף או עבודת כוכבים. ע"כ. ומכאן המקור למנהג הנז'. אך כ"ז לענין עניית קדיש או קדושה, אבל לא נאמר כן לענין לעבור ליד מקום זה בעת הכנסת ס"ת. ומ"מ סמך לדבר איכא. וע"ש מה שהאריך בה.

והנה בגמ' ע"ז (יא): אמרו, בזמן שהדרך מיוחדת

כד. אלו שמוליכים את הספרי תורה נכון שיחזיקו את הספרי תורה ביד ימין. וכאשר מציעים לאחד מהקהל לישא הספר תורה, אסור לו לסרב, אלא אם כן יודע שאין בכוחו לישא הספר ועלול לבוא לידי ביזיון חס ושלום. (כד)

כה. מי שרואה שמוליכים את ספרי התורה חייב לעמוד מפני כבוד התורה, עד שלא יראה את ספרי התורה, או עד שיגיעו ספרי התורה למקומם. ואם מוליכים הספר תורה תחת חופה וכדו', יש אומרים דחשיב כרשות בפני עצמה. (כה)

בימין, ואפי' אם הוא איטר יד אין לשנות בזה. דזיל בחר טעמא. וע' בכנה"ג (י"ד סי' רפב הגה"ט סק"א), ובכה"ח (שם סק"ג).
ומזה שכתבנו שלא יסרב מלקבל את הס"ת להוליכו, כ"כ בערוה"ש י"ד סי' רפב סעי' ח'.

(כד) ע"פ מה שנא' (שה"ש ב' ו') וימינו תחבקני. ועיין ברמ"א (או"ח סי' קלד סעי' ב) בשם המהר"ל, שיש להחזיק התורה בימין (מהר"ל), ובמשנ"ב (שם סק"ד, ובר"ס רפב), שגם התורה ניתנה בימין, שנאמר מימינו אש דת למו, ולכן הנותן ס"ת והמקבלו צריך שיהא

רואה שמוליכים את ספרי התורה חייב לעמוד מפני כבוד התורה

בקיודושין עביד ק"ו דמפני לומדיה עומדים, שחייבים לעמוד מפני כל ת"ח, ואע"פ שאינו אלא בעל שמועות ותלמודו בידו, שזהו זקן שאמרה תורה, זה שקנה חכמה, ואע"ג דלאו גברא רבה הוא להורות הוראות וללמוד דבר מתוך דבר, ס"ת עצמו לא כ"ש, שהרי אין אנו חולקין לת"ח כבוד אלא מפני תורתו. ואילו במכות עביד ק"ו מס"ת לגברא רבה המורה הוראות בישראל שיוודע לפרש התורה כראוי, וכדקאמר דאתי רבנן ובצרי חדא, ונפקא לן מאת ה' אלקיך תירא, לרבות תלמידי חכמים, דהיינו רבו מובהק, או ת"ח מופלג בדורו, וכמ"ש התוס' (ב"ק מא.): ע"כ.

ומהר"י רוזאניס בספר פרשת דרכים (דיוש כד דף נד ע"א), הסתמך בזה על דברי המהרימ"ט הנ"ל.

וקשה, שכיון שאנו למדים לקום מלפני ס"ת מת"ח שתלמודו בידו, מנין לנו שצריכים לעמוד מפני ס"ת מיד כשרואהו, ולהשאר בעמידה עד שיגיע ס"ת למקומו או עד שיתכסה מעיניו. והרי מבואר בקידושין (ג:) הוואה חכם עובר, עומד מלפניו ד' אמות, וכיון שעבר ד' אמות יושב, ורק כשהנשיא עובר עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו, שנא' והביטו אחרי משה עד בואו האהלה. ואפשר שאף שאין ללמוד לעמוד כ"כ מקמי ס"ת מקל וחומר, מ"מ אפשר ללמוד במה מצינו. וצ"ע.

וביותר יש להפליא לפמ"ש הרא"ש בתשובה (כלל יג סי' יד), שיכולים לשנות הנדבות של ביהכ"נ לת"ת, שמכיון דקי"ל (מגילה כה:) מוכרים ביהכ"נ לקנות ספרי תורה, כ"ש שמוכרים אותם ללמוד תורה, כי מה תועלת בקניית ספרי תורה אם לא כדי ללמוד בהם, שיתרה מעלת הלומד תורה ממעלת ס"ת, כדאמרינן במכות (כב:) כמה טיפשאי הני אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא

(כה) ע' בש"ע (י"ד סי' רפב סעי' ב). ועי' בפת"ש (שם סק"ג) שכתב, שגם בשעה שעוסקים בתורה חייב לעמוד מפני הס"ת. ועי' ברמ"א (י"ד סי' רפב סעי' יח) שאם הס"ת נמצא ברשות אחרת, אינו חייב לעמוד. ולפ"ז כתבו כמה מהאחר' שאם מוליכים הס"ת תחת חופה וכדו', חשיב כרשות בפנ"ע. ויש לדון בזה.

והנה בגמ' (קידושין ג:) דנו אם יש חיוב לעמוד מפני ס"ת, והשיבו, קל וחומר, מפני לומדי תורה עומדים, שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, זקן זה שקנה חכמה, מפני התורה עצמה לא כ"ש. וכ"פ הרמב"ם (בפ"י מהלכות ס"ת ה"ט), והש"ע (י"ד סי' רפב ס"א ובי), שחייב אדם לנהוג כבוד גדול בס"ת, ולייחד לו מקום נכבד וכל הוואה ס"ת כשהוא מהלך ע"י אדם הנושא, חייב לעמוד מפניו, ויהיו הכל עומדים לפניו עד שיעמוד זה שמהלך בו כשיגיעו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם, ואח"כ יהיו מותרים לישב.

והנה הר"ן בקידושין (שם) הקשה על מה שאמרו בגמ' הנ"ל, ק"ו, מפני לומדיה עומדים, מפניה לא כ"ש, שהרי אמרו במכות (כב:) כמה טפשאי הני אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא, דהא באורייתא כתיב ארבעים יכנו, ואתו רבנן ובצרי להו חדא. אלא מדגברא רבה עדיף מס"ת. וכתב לתרץ בשם התוס', דלעולם ס"ת עדיף, והתם הכי קאמר, כמה טיפשאי הני אינשי וכו', דהא למיקם מקמי ס"ת לא ידעינן אלא מכח ק"ו דגברא רבה, וא"כ איך הם קמים מקמי ס"ת, ולא מקמי גברא רבה. ע"ש.

וכ"כ המהרימ"ט בחי' לקידושין שם בשם רבינו ישעיה הראשון, והקשה ע"ז המהרימ"ט שם, שהרי במכות יחיב טעמא אחרינא, דבס"ת כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרי חדא. ולכן כתב לתרץ,

כו. יש שנהגו לזרוק סוכריות לכבוד הספר תורה החדש, ויש להזהירם שלא יפגעו בספר תורה, וגם לא יבואו לידי ביזוי אוכלים, ולכן לא יזרקו סוכריות בלי עטיפה. ומותר לאסוף את הסוכריות ביום טוב, ואין בזה איסור מעמר. (כו)

לאחר החזרת ספרי התורה להיכל, אבל לא נהגו כן, ומה גם שהיא טירחא גדולה לעמוד במשך כל הזמן, ולכן נראה שבעת שמקיפים עם הספרי תורה סביב הבימה, הכל חייבים לעמוד, כיון שספרי התורה עוברים ממקום למקום, אבל בין הקפה להקפה אע"פ שמחזיקים ספרי התורה בידיהם, א"צ לעמוד, שאז נחשב כאילו הס"ת במקומו על התיבה, שכאשר ס"ת במקומו מונח בוודאי א"צ לעמוד מפניו. עכ"ד.

וכיו"ב כ' בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' קלט), שדוקא במוליך ס"ת להגיע למקום מסוים, בשביל לקרות בו, או לאיזה צורך חייבים לעמוד מפני הס"ת בשעה שמוליכים אותו עד שיגיע למקומו, אבל המוליך ס"ת ומסתובב עמו סחור סחור, כמו בזמן ההקפות, ואין בדעתו להוליכו לאיזה מקום יעד, כל שטח הסיבוב נחשב כמקומו, ונמצא שהס"ת עומד במקומו, שא"צ לעמוד מפניו. ובה נחא מנהג המתישבים להם אחר שהתעייפו בשעת הריקודים בהקפות הס"ת. ואף הגה"ק מקומרנא בשלחן הטהור א"ח (סי' קמח-קמט) כתב, ובשמחת תורה בעת ההקפות נהגו לישיב, ואינו נכון כ"כ. ע"כ. ולא פסל בהחלט את המנהג רק שאינו נכון כ"כ. ולכן יש מקום ללמד זכות על הנוהגים כן ע"פ הנ"ל. עכת"ד. וכ"כ בשו"ת ויברך דוד (חלק א"ח סי' פ) בשם ספר בארות יצחק (בהל' לולב עמ' שטט).

וכ"ב הגרש"ז אוירבך בספר הליכות שלמה (מועדים עמ' רמג), וזת"ד: רבים נוהגים לישיב בזמן הריקודים בהקפות שמחת תורה, אף שספרי התורה אינם במקומם, ויש ללמד זכות על כך, שכל השטח של ביהכ"נ שמרקדים בו חשיב מקומם של ספרי התורה באותה שעה, וגם האנשים הסובבים את הס"ת ורוקדים בביהכ"נ חשיבי כמחיצה בין היושבים לס"ת. ע"כ. ועכ"פ חולים וזקנים או הסובלים מחולשת רגליהם, יכולים לסמוך על ערוה"ש, שיעמדו רק בעת ההקפות, ובין הקפה להקפה רשאים לישיב. אבל הבריאים ישארו עומדים על עמדם עד שיחזירו את ספרי התורה להיכל. ומ"מ בעת שמחזירים את ספרי התורה לארון הקודש, יש לעמוד מפני הס"ת עד שיוחזרו למקומם. [ילקו"י מועדים עמוד קפח. ע"פ שו"ת יהודי ח"ו סימן מב].

קיימי מקמי גברא רבה, דהא בדאורייתא כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרי חדא. ע"כ. נמצא שהרא"ש נקיט להלכה ולקושטא דמילתא שלומדי תורה עצמם עדיפי מס"ת, וזה היפך הסוגיא בקידושין (ג): דיליף מק"ו, מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש.

ועיין להרא"ש בפסקיו (פי"ג דמו"ק סי' סד), שכתב, דילפינן קריעה על שריפת ס"ת, מדכתיב אצל יהויקים ולא קרעו את בגדיהם, מכלל דמחייבי לקרוע, והא דאינו מתאחה ילפינן מקל וחומר כיון שעל לומדיה אינו מתאחה, כ"ש עליה. אבל עיקר קריעה לא ילפינן מלומדיה, דהא אמרינן במכות (כב): כמה טיפשי הני אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה. ע"כ.

ולכאורה דבריו מרפסן איגרי, שמצד אחד לומד שהס"ת עדיף מלומדיה, ושוב יליף איפכא מההיא דמכות (כב):.

וכתב מרן הכס"מ, שלדעת הרמב"ם, אפי' אם עמד נושא ספר התורה כדי לפוש ולנוח, עדיין דינו כמהלך, מאחר ואינו עומד דרך קבע. ע"כ. ומשמע שאם עמד דרך קבע, א"צ לעמוד מפניו.

והרשב"א בתשובותיו (ח"ג סי' רפא), כתב, שבשעה שמוציאים ס"ת מן הייכל כדי לקרות בו צריכים הקהל לעמוד על עמדם עד שמעלין אותו התיבה, ומקורב ראו כמה מגדולי ישראל להנהיג לעמוד גם בשעה שהש"צ מגביהו ומראה הכתב לעם, שכ"ז מכבוד ס"ת, וכן נהגו ברוב המקומות, שכל הצבור עומדים עד שמניחו הש"צ במקום שקורא בו. ע"כ.

ומשמע שאם אין הס"ת מונח על התיבה, אלא בידי נושאו, לשיר ולרקוד עם הס"ת, צריך לעמוד.

ובספר שלמי מועד (עמ' קעג) הביא, שהחזו"א היה יושב בכל זמן ההקפות כשהחזיק ס"ת קטן בידו, ופעם אחת התישב לידו רב אחד בכדי לשוחח עמו בד"ת, בזמן ההקפות, וכשקם והלך, אמר החזו"א לפני הסובבים הודו, כנראה שהלה שכח או לא ידע בכלל מההלכה שאסור לישיב בשעה שעומדים עם הס"ת.

אולם בספר ערוה"ש (סי' רפב סי' ה) כתב, שבשמחת התורה שנוטלים כל ספרי התורה שבהיכל, ושרים ורוקדים עמהם, ואין מחזירים אותם אלא עד לאחר גמר ההקפות, לכאורה היה נראה שאסור לישיב עד

לזרוק סוכריות על הספר תורה, ולאוספם ביום טוב

ונותנים לסלים ולקופות, דכיון שמשום שמחת תורה עושים לא הקפידו. והובאו דבריו בכה"ח (סי' שלה אות

כו) ע' בספר מלבושי יו"ט על הלבוש שכתב, במה שנוהגים בשמחת תורה לפזר פירות והבנים מלקטים

(ס"ד) מהטעמים הנ"ל. וכמשנ"ת באורך בילקו"י שבת כרך ה' (ס"ה שלה).

ועיין בספר ויצבור יוסף (אות יא) שכתב שיש נוהגים לזרוק שקדים ואגוזים על הס"ת, והוא סגולה לפרנסה בריחה. ע"ש. היינו באופן שלא נגרם מכך ביזוי אוכלין, שהאגוזים וכדו' נמצאים בקליפתן החיצונית, וגם שלא נגרמת מכך סכנה לרוקדים עם הס"ת.

ובענין ביזוי אוכלין, הנה כיו"ב כתבו הפוסקים להקל לזרוק מיני מתיקה לפני החתן והכלה, ומקור הדברים מהגמ' ברכות (ב:) ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה, [לסימן טוב שיימשך שלוותן וטובותן]. זורקין קליות ואגוזים לפני החתן והכלה בימות החמה, אבל לא בימות הגשמים. אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. וכתבו התוס' שם (ד"ה ולא), ומיהו עכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית חתנים צריך ליהזר שלא יזרקום אלא במקום נקי. ואגוז אף שיש לו קליפה, כשנופל לטיט, הוא נמאס. [וכמו שהבין הב"י סוף ס"י קעא ד"ה ואהא]. ע"ש. ומאן המקור למנהג לזרוק חטים על חתן וכלה. וכיו"ב מצינו בכתובות (טו:) אף חילוק קליות ראייה. ופרש"י, רגילים היו לחלק קליות לתינוקות בנישואי הבתולות. והיינו שיבולין שמייבשין אותן בתנור, והן קליות ומתוקים לעולם. ע"כ. [אך יתכן שהיו מחלקין הקליות, ולא זורקין לפני החתן. אך בגמ' ברכות מבואר שהיו זורקין על כל חתן וכלה קליות ואגוזים. ובכתובות מיידי שבנישואי הבתולות, היו מחלקים לתינוקות קליות ואגוזים].

וז"ל מרן בש"ע (או"ח ס"י קעא ס"ד): ממשיכין יין בצינורות לפני חו"כ והוא שקיבלו בכלי בפי הצינור. וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה שאינם נמאסים, אבל לא בימות הגשמים מפני שנמאסים.

והנה מ"ש מרן בש"ע והוא שיקבל את היין בכלי בפי הצנור, כן הוא לפי פירוש רש"י והרא"ש, דאי לאו הכי איכא משום הפסד אוכלים. אבל הרשב"א (ברכות נ: ד"ה ולענין) כתב, דאע"פ שנמאסים, משום שמחת חתן וכלה מותר. דעיקר שמחת חתן וכלה בכך, וכדי לשמחן מותר. וקליות ואגוזים דאסירי בימות הגשמים, לפי שאין עיקר שמחתן בכך, אלא שמתוך שיש קצת שמחה בכך שרי בימות החמה. וכ"ד רבינו יונה שם, שאין לנו לחוש לביזוי אוכלין, דביזוי כזה מותר משום שמחת חתן וכלה. ע"ש. ועיין בגמ' שבת (קח:) שורה אדם פתו ביין ומניחה ע"ג העין. ומבואר, דכל שהוא לצורך האדם ואין מפסיד האוכלין דרך ביזוי ובעיטה, שרי. (ועיין בפירוש הר"ש סוילאו ברכות פ"ו ה"א). וכך מבואר ברש"י תענית כ: לגבי מה שאמר

לא. וכ"ה באורחות חיים ספינקא (ס"ה שלה אות ג'). וכ"כ בא"ר. ולכאורה לא התירו בזה אלא בשמחת תורה, כמו שהתירו ריקוד וטיפוח לכבודה של תורה. אבל ביו"ט דעלמא לכאורה אין להקל בזה. אך לדינא נראה דיש להקל בזה, ולא מיבעיא משום מצות שמחת חתן וכלה, אלא אף בשמחת בר מצוה וכדומה יש להקל, דהנה לסברת האומרים דאין עימור אלא במקום גידולו, הכא ליכא למיחש למעמר, וגם להסוברים דיש עימור גם שלא במקום גידולו יש לצרף כאן סברת האומרים שאין איסור מעמר אלא כשמקבצין ועושה אותם כגוף אחד. וכמו שביארו בדעת הרמב"ם. וכמ"ש המהר"ח או"ז בתשובה (ס"י ריד) דלשון עומר היה נראה דאינו קרוי עומר אלא כשנקשרו יחד, כי שיבולים מקובצים ולא נקשרו להיות אגודת אחת אינו סבור שיקראו עומר. ע"ש. וכ"כ במנח"ח (מלאכת מעמר אות ב'), וכ"כ הגרצ"פ פראנק בשו"ת הר צבי ח"א (אר"ח ס"י ריג), ובשביתת השבת (מלאכת מעמר סק"ז).

ואמנם הגר"ז בש"ע (ס"ה שם סעיף טו) כתב, ואין עימור אלא כשמאספו במקום גידולו כעין קמה קצורה שמגבב השבולים במקום גידולן, וכן המאסף פירות ומקבצין יחד במקום שנפלו מן האילן. אבל אם נתפזרו במקום אחד מותר לקבצם כמ"ש בסימן שלה וכו', ויש אומרים שהמדבק פירות עד שנעשו גוף אחד חייב משום מעמר אפי' שלא במקום גידולו וכו' וצריך להחמיר כדבריהם. ע"כ. ומבואר דסבירא ליה בדעת הרמב"ם שאם הוא במקום גידולו אפי' שמקבצם ואינו עושה אותם כגוף אחד חייב משום מעמר, ודוקא שלא במקום גידולו בעינן שיעשה אותם כגוף אחד. ועכ"פ בנ"ד שאינו במקום גידולו ואין העימור עושה אותן כגוף אחד, י"ל דשרי.

ועוד יש לצרף מ"ש באגלי טל (מלאכת מעמר ס"ב אות ב') דאין עימור אחר עימור. ולכן אפי' גידולי קרקע שהיו מאוספים ונתפזרו וחזרו ואספן שלא במקום היותן, אע"פ שלא היו מעולם מקובצים אין זה נקרא מעמר. ע"ש. וה"ה הכא. ועוד יש לצרף מ"ש באגלי טל שם (מלאכת מעמר סעיף ג' אות ד') באסף שני מינים חלוקים שצריך לקיבוצם, וקיבצם יחד אני מסופק אם נקרא מעמר או לא. וע"ש במקורות (סק"א) מה שפלפל בספק זה. ולפ"ז בנ"ד אם מקבץ כמה סוגים של סוכריות יש ספק אי חשיב מעמר. ועוד יש לצרף מ"ש בערוה"ש (ס"ה שם סעיף ג') שאין עימור אלא בתבואה ובפירות שלא נאפו או נתבשלו וכו'. ע"ש. ולכן העיקר לדינא להקל בנ"ד, וכמו שפסק כן בשו"ת ברית אברהם

שם, מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה, שכתב, שהוא משום ביוזי אוכלין ומיחזי ככועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם. ע"ש. וכ"כ המג"א ריש סימן קע"א. וא"כ כיון שעושה כן משום שמחת חתן וכלה אין בכך משום ביוזי והפסד אוכלין. וכך משמע מדברי המאירי שהביא ב' דעות בזה. ע"ש. וכן מבואר בשיטמ"ק (שם) שמתור לשפוך היין על הקרקע.

וכתב בכ"י, דלכאורה משמע שהם סוברים דאע"פ שאינו מקבלן בכלי בפי הצנור, שרי משום שמחת חתן וכלה. ומיהו מאחר שלא הזכירו בדבריהם לשון הפסד אוכלין, נראה דבמקבלן בכלי בפי הצנור עסקינן, וכדפירש רש"י ואפ"ה איכא למיחש לביוזי אוכלין, כלומר שכל שהם משמשים שלא לצורך אכילה ושתייה הוא זלוזל לאוכלין, או שע"י שהם ניגרים בצנור הם נמאסים קצת ולהכי קאמר דלא חיישינן משום שמחת חתן וכלה, אבל שילכו לאיבוד משום שמחת חתן וכלה ודאי ליכא מאן דשרי. ואע"פ שרבינו מנוח כתב בשם הרב"ד דאפ"י אזיל לאיבוד שרי, משום שמחה, נראה דלדידן דאין זה עיקר השמחה אין ספק דבאזיל לאיבוד אסור. ע"כ. (ועיין בספר באר שבע במסכת תמיד פ"א ד"ה וכשאתה שותה).

ונראה כיון שלדעת ר"ח רש"י והרא"ש והטור מאי דשרי הוא דוקא כשאינו הולך לאיבוד, לכן יש להחמיר בזה. ואמנם כתב בשו"ת אבן יקרה (מהד"ת סי' כ"ה) שביוזי אוכלין שייך רק בדבר הראוי לאכילה בלי שום תיקון, דאם לא נימא הכי היאך אנו מאכילין תבואה לבהמה ולעופות, הרי בגמ' תענית מבואר, דמאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה, משום ביוזי אוכלין, ונראה כמבעט בטובה שהשפיע הקב"ה, ומקרא מלא אומר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", והיינו שנותנים תבואה לפני הבהמה, ועל כרחינו לומר דלא שייך לאסור משום ביוזי אוכלין רק כשהוא ראוי לאוכלו כמות שהוא, ובוהו כשהוא נותנו לפני בהמתו נראה ככועט, אבל תבואה המחוסרת טחינה ולישה, לא שייך ביוזי אוכלין. ע"ש. והביאו אסמכתא לדבריו ממ"ש המאירי ברכות נ: שבתבואה כמות שהיא ועדיין אינה ראויה לאכילת אדם, לא שייך ביוזי אוכלין.

עוד כתב בש"ע שם בסעיף ה': הזורקים חטים לפני חתנים צריך לזיהר שלא יורקו אלא במקום נקי, וגם יכבדו אותם משם, כדי שלא ידרסו עליהם. ע"כ. וכתב המשנ"ב (ס"ק כא) שיש מקומות שהנהיגו כהיום לזרוק צימוקין לפני חתן בשבת שלפני חתונתו, בשעה

שקורין אותו למפטיר, ולא יפה הן עושין, שהרי רכין הן ונמאסין ע"י זה.

וראה בשו"ת מהר"ם מינץ (סי' קט), ובספר המטעמים (ערך חתן וכלה אות עא).

ובמעמי המנהגים הזכיר המנהג שנהגו לזרוק צימוקים, אך יש לזיהר שלא יבואו לדרוך ע"ז ולגרומ לביוזי אוכלים, וכמו שהזהירו כיו"ב התוס' בברכות (שם ד"ה א"י), שאין זורקין את הפת אפי' לא ממאס. וכן שאר האוכלים אסור לזרוק במידי דממאס.

ויש שנהגו שאחר שהחתן עולה לתורה זורקים עליו אגוזים רכים, ושקדים. ויש נוהגים לזרוק חטים, והטעם לזה כתב והאבודרהם (הלכות ברכות) שהוא ע"ש הכתוב: "השם גבולך שלום חלב חטים ישיבעך". שהחטים מרמזים לשלום. והרוקח (סי' שנ"ג), כתב, שהוא לסימן טוב שיהיו פרים ורבים כחיתים.

והמהרי"ל (הלכות נישואין) כתב, דבשעה שמשליכים את החטים מברכים אותם בברכת פרו ורבו.

ומהטעם הנז' יש נוהגים לזרוק שקדים, לרמז, שהשקד הוא לשון שוקד אני על דברי לעשותו, והיינו גם רמז למהירות, שהוא פרי הממהר להתבשל ולהוציא פרי, ורומזים בזה שכן יזכה הזוג ג"כ להוציא פירותיו, ולהוליד תולדות.

ועוד, שאגוז גימטריה חטא, ובגימטריה טוב, לרמז שמוחלין לו על כל עונותיו ומכפרים לו על כל חטאתיו.

ומה שאנו רואים שהקטנים מלקטים את מה שזורקים לפני חתן והכלה, יש לזה מקור מהירושלמי (סופ"ב דכתובות, ובקידושין פ"ד ה"ב) דקרובי חתן היו מביאין חביות מלאים קליות ואגוזים, ושוכרין לפני התינוקות, והתינוקות מלקטים. וכן משמע בגמ' בכתובות טו: בדברי המשנה, ריב"כ אומר אף חילוק קליות וכו', ופירש"י רגילין היו לחלק קליות לתינוקות בנישואי הבתולות, והוא סימן ברכה שיהיו פרים ורבים בלא צער כאגוזים הללו. ויש שכתבו משום דאגוז בגימטריה "חטא", ובגימטריה "טוב", לרמז שמוחלין לו על כל עונותיו ומכפרין לו כל חטאיו, כמבואר בירושלמי פ"ג דביכורים.

ועיין בס' שלחן העזר (סי' ר' אות ה') שכתב לבאר במה שהובא בהלכות גדולות לענין ברכת "אשר צג אגוז וגו'" בשם המדרש, שנמשלו ישראל לאגוז, מה האגוז האוכל מכוסה עד זמן שבירתו, כך בנות ישראל עד נישואיהן. ולכן זורקין אגוזים לרמז לחתן הצניעות של הכלה, בבחינת כלה נאה וחסודה, שהיא סגורה וחתומה בחותם האמת.

כז. בשעת הולכת הספר תורה החדש יש שנהגו לומר פרקי תהילים, ויש שנהגו לומר פסוקי קבלת עול מלכות שמים, ומזמור לדוד הבו לה' בני אללים. (כז)

כח. בעת הכנסת ספר תורה ביום חול, כאשר מתפללים בסמוך לה תפלת מנחה, אין לומר תחנון באותה תפלה. (כח)

כט. יש שנהגו שבארבע שבתות הראשונות להכנסת הספר תורה החדש, קוראים בו את הקריאות של שבת. ויש שקוראים בו בכל השנה הראשונה להכנסתו. ומכל מקום אין לעורר על זה מחלוקת. (כט)

ל. כל השנה כולה הוא הזמן הראוי להכנסת ספר תורה חדש לבית הכנסת, ויש מעדיפים לעשות כן בחודש סיון. ויש שנהגו להכניס הספר תורה ביום הושענא רבה בבוקר. ואם תורמים את הספר תורה לעילוי נשמת הנפטרים, ראוי להכניסו ביום השנה לפקודתו. (ל)

עול מלכות שמים, ומזמור לדוד הבו לה' בני אללים. ומה שאומרים הציבור פסוקים אלו בעל פה, וכן עוד שאר פסוקים שנהגו לומר כמבואר בספרי האחרונים, אין לחוש בזה לדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, שיש לסמוך על התוס' שכתבו שאין איסור זה אלא כשמוציא אחרים י"ח. ועוד צירופים, כמבואר בילקו"י הלכות פסוקי דזמרה (סי' מט). ושם לענין קריאת תהלים בעל פה דרך תחנה ותפלה.

ועל פי זה כתב בס' חזון ישעיהו (דיני נישואין סי' ה) להסביר מדוע דווקא הנשים זורקות ולא אנשים, כיון דזה בא לרמז צניעות הכלה. והם המה יכולים להעיד ע"ז שמעשיה היו יפין וכבודה בת מלך היתה.

כז. הנה בשעת הולכת הס"ת יש שנהגו לומר פרקי תהילים הבאים: ג, צ, ל, ק, יט, וכן הביאו בשם הרה"ק מבלעזא. ובספר טעמי המנהגים (עמ' צט) כתב שבעת הכנסת הס"ת לארון הקודש נהגו לומר פסוקי קבלת

תחנון במנחה בעת הכנסת ספר תורה

כבודה של תורה בפני ההמון, ומטעם זה יכולים גם שלא לומר וידוי, כדי לחבב את התורה ולהודיע את יקרת ערכה. וכ"פ בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קפ"ד), ובחתן סופר (הל' תפלה פ"ד).

כט. וכמו"ש בשד"ח (מע' חזקה במצות סי' א אות כד) לקרוא בו בד' שבתות הראשונות. אולם בסדר החינוך (אות ט) כתב שקוראים בו בכל השנה הראשונה להכנסתו. ומ"מ אין לעורר מח' ע"ז, שכ"ז רק בתורת מנהג, והעיקר שיצאו י"ח הקריאה כתיקנה.

בח. כ"כ בספר נפש חיה (מערכת הסמ"ך אות כא). ושם הזכיר מה שיש נהגו שבעת שמכניסים ס"ת חדש לביהכ"נ אין אומרים תחנון שבעה ימים כחתן וכלה. אך בישיב משה ח"א (סי' שלה) מבואר, שדוקא יום אחד אין אומרים תחנון. וכן עיקר. ע"ש. ועיין בטור (או"ח סי' תרט) שכתב, ונהגין באשכנז שהמסיים והמתחיל נודרין נדרים וקוראין לכל מרעיהן ועושיין משתה ויו"ט לסיומה של תורה. וע"ש בב"י שהביא מקור למנהג זה ממדרש. ונמצא, שיש ענין לעשות שמחה ביום הכנסת ס"ת, ובפרט שיש בזה להרבות

כל השנה הוא הזמן הראוי להכנסת ספר תורה, ויש מעדיפים לעשות כן בחודש סיון

עד שינצחם הש"י במצות סוכה. ע"כ מה טוב ונעים בהור"ר בגמר מצות סוכה ליתן אז ס"ת, לרמז דהשי"ת יחזיק תורה בחיקו ע"י מצות סוכה. וביום הקדוש הזה אשר הפתקין נשלחין, טוב לקיים בו מצוה יקרה זו. [ואם מותר לאבל תוך י"ב חודש להשתתף בהכנסת ס"ת לביהכ"נ, ראה בחזו"ע אבלות ח"ב עמ' שנג. וצריך לעיין אם הוא גם כשיש תזמורת, ואם גם בסעודה].

ל. כ"כ בס' תירוש ויצהר (סי' ריג). וכ"כ השפת אמת (במכתביו) שחודש סיון הוא הזמן הראוי להכנסת הס"ת לביהכ"נ, כי הוא חודש של מתן תורה. ויש שנהגו להכניס הס"ת ביום הושע"ר, והאחרונים נתנו לכך כמה טעמים, ע"י במשכנות הרועים (סי' יח) ובשאלת יעקב (סי' ד), ובבית יצחק (יו"ד ח"ב קונטרס אחרון, סי' כ). ע"ש. והיינו דלעתיד לבוא יחזיק הקב"ה ס"ת בחיקו ויאמר מי שעסק בה יבא ויטול שכרו, והיסענו טענות הרבה

לא. יש שכתבו שאין להכניס ספר תורה חדש לבית הכנסת ביום פורים, דשכיח ביום זה שכרות ואין זה לכבודה של תורה. אבל בליל פורים שעדיין לא מצוי שכרות, אין בזה קפידא. לא)

לב. נהגו לערוך סעודה לאחר הכנסת הספר תורה לבית הכנסת, ולהשמיע שם דברי תורה וחיזוק לקביעות עתים לתורה. וסעודה זו נחשבת לסעודת מצוה. ויכולים לערוך באותו מעמד גם סיום מסכת. לב)

אין להכניס ספר תורה חדש לבית הכנסת ביום פורים

שייך בזה אין מערבין שמחה בשמחה. וכ"כ בכיו"ב ביפה ללב (אור"ח סי' קג סק"א) במ"ש מן החיד"א בברכ"י, דהנותן ס"ת חדש בעצרת כאילו הקריב מנחה חדשה לה' בזמנה. דלא שייך בזה אין מערבין שמחה בשמחה, כיון שאינו מחוייב לעשות שמחה באכילה ושתיה. אך בשו"ת בצל החכמה העלה שלא לעשות הכנסת ס"ת בפורים. שכיון דשכיחא שכרות עלולים לבוא לידי בזיון הס"ת. אך בליל הראשון לחג שעדיין לא שכיחא שכרות, יכולים להכניס הס"ת.

לא) כי בש"ע (ס"ת תרצו סעיף ה') מבואר, שמותר לישא אשה בפורים. ודעת המג"א (ס"ק יח) דאסור משום דקי"ל כמ"ד אין מערבין שמחה בשמחה. וכן נראה דעת הפמ"ג. וכ"כ בשערי תשובה בשם הפר"ח. אך בברכ"י כתב בשם הגר"י הכהן שעם היותו תלמיד הפר"ח התיר לישא אשה בפורים, ושכן פשט המנהג שם. ואמנם לגבי הכנסת ס"ת אין לאסור בזה משום אין מערבין שמחה בשמחה, שהרי אין השמחה אלא מנהג ולא חיוב מעיקר הדין. ולכן כתב הטור בלשון "ונוהגין". וכיון שכן לא

נהגו לערוך סעודה לאחר הכנסת הספר תורה לבית הכנסת

כמב' בכה"ח (אור"ח סי' תמד ס"ק גא, ופמ"ג שם מש"ז סק"ט) וזה נפ"מ אם מכניסים הס"ת ביום השישי לאחר חצות. **ומא"י** דחשיב כסעודת מצוה דוקא אם עושים הסעודה מיד אחרי הכנסת הס"ת. אך לא לאחר כמה ימים, וכמו שמצינו ג"כ לגבי סיום מסכת ועוד.

לב) ידוע המנהג שעושים סעודה לאחר הכנסת הס"ת, ומקורו במדרש רבה (שה"ש פ"א ט). וכן מצינו שביום סיום קריאת הס"ת שעושים בו סעודה וכמבואר בהרמ"א (אור"ח סי' תרט), ובאמת דלא גרע מגמר מצוה שעושים סעודה. וסעודה זו נחשבת לסעודת מצוה

יכולים לערוך גם כן באותו מעמד סיום מסכת

העושה פעולה אחת ויקיים בה שתי מצות, ש"ד. לכן מותר להדליק נרות חנוכה בשמן של שריפה, דהיינו של תרומה טמאה, כדאיתא בירושלמי (סוף תרומות). וכן העלה הג"ר יעקב פיתוסי בספר ברית יעקב (דף צח.).

וכ"כ בשו"ת אמרי דוד (סי' מב ד"ה ועוד), שהדלקת שמן שריפה לנרות חנוכה אין בה משום עשיית מצות חבילות חבילות, כיון שהכל מעשה אחד, וכדתנן בפסחים (לה). והכהנים בחלה ובתרומה וכו'. וע"ע בצל"ח (ברכות ב.). וכן בחגיגה (ח.), שישראל יוצאים י"ח מצות שמחת יו"ט בנדרים ונדבות, והכהנים בחזה ושוק ובחטאות ואשמות. ע"ש. ואכילת קדשים מצוה, כמ"ש הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פ"י ה"א), ובספר המצות (עשין פח פט).

גם הגאון רבי אברהם פלאג"י בשו"ת ויען אברהם (האור"ח סי' ג) כתב, וראיתי לזוגא דרבנן בספר קרית ארבע לעמינתו הרב המובהק רבי יצחק עקריש

ואף דחשיב סעודת מצוה, מ"מ יכולים לערוך ג"כ באותו מעמד סיום מסכת, ואין בזה משום אין עושין מצוות חבילות חבילות, דהיכא שעושה מעשה אחד ומקיים שני מצוות לא שייכא איסור זה. דין זה נלמד מדין המשנה (פסחים לה.) שהכהנים יוצאים י"ח מצה בחלה ובתרומה, אע"פ שיש מצוה מיוחדת באכילת תרומה, כדאיתא בפסחים (עג.), ובתוס' גיטין (יב:), וכ"כ הרמב"ם (פרק טו מהלכות תרומות הל' כב), שהאוכל תרומה מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה. ולא חיישינן משום אין עושין מצות חבילות חבילות, ובע"כ מכיון שהוא עושה מעשה אחד, זכרון אחד עולה לכאן ולכאן. וכמ"ש בשו"ת בית שערים (חלק אור"ח סי' נג).

וכיו"ב כתב התפארת ישראל (פ"ב דשבת מ"ב), דלא אמרינן אין עושין מצות חבילות חבילות, אלא במי שעושה שתי פעולות כאחת, כגון כהן שמשקה שתי סטות כאחת, או שמטהר שני מצורעים כאחד, אבל

לג. נהגו שכאשר מכניסים ספר תורה לבית הכנסת, רב המקום דורש בענין מעלת כבוד התורה ולומדיה, וכן החובה לשמור את דיני התורה, ויש שנהגו לעשות כן בעוד שההיכל פתוח, ויש להניח להם בזה, ובלבד שהספרי תורה שבהיכל יהיו סגורים. (לג)

לד. כאשר חונכים ספר תורה חדש, יש נוהגים שבליילה שלפני הכנסת הספר תורה מתאספים עשרה אנשים בביתו של בעל הספר תורה, ולומדים כל הלילה בחדר שהספר תורה מונח בו. אולם בחג השבועות יש להעדיף ללמוד כלילה בבית הכנסת ברוב עם, ולא בביתו. (לד)

לה. יש לשים לב לסיים את כתיבת כל האותיות מערב החג, שאם אות אחת חסרה, או שיש בה חתך ופירוד, אי אפשר לקרוא בספר תורה זה בברכה. וכאשר כותבים אותיות בספר תורה בערב יום טוב, יש להזהיר שלא לתת לאשה לכתוב אות בספר תורה, ולא לשנות מהמסורת שבידינו. ואפילו אין לאשה לתפור היריעות ולחברן יחד. (לה)

אין עושים מצות חבילות חבילות, וה"ה בליל סוכות שחל בשבת וכו'. ע"ש. וליתא, דמה בין זה למה ששינו שהכהנים יוצאים י"ח בחלה ובתרומה, וכמ"ש האחרונים הנ"ל. וזה ברור.

וכן העלה הגאון רבי אברהם נסים אשכנזי בשו"ת מעשה אברהם (י"ד סי' יד), שכל שעושה פעולה אחת בכוונה לצאת י"ח שתי מצות אין בזה משום אין עושים מצות חבילות חבילות. וראיה מהירושלמי (סוף תרומות), שמותר להדליק נרות חנוכה בשמן של שריפה. ויוצא י"ח. וכ"כ בעל דרכי תשובה בשו"ת צבי תפארת (סי' עב). והגר"פ אפשטיין בספר מנחה חריבה (דף כז). ועוד אחרונים. [ממרן אאמו"ר].

(לג) ראה בנט"ג (דיני הכנסת ס"ת עמ' קפו הע' יב).

(לד) הנה מנהג זה הובא בספר חיים למהר"ח פלאגי (סי' מד אות ד') ע"ש. אולם נראה דבחג השבועות יש להעדיף ללמוד כלילה בביהכ"נ ברוב עם, וכמ"ש השל"ה, והרה"ק שלמה אלקבץ, והובא לעיל בהל' ליל חג השבועות.

(לה) ע' בגיטין מה: תנן, ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן מין, ומסור, עכו"ם, אשה, וקטן, פסולים דכתיב וקשרתם וכתבתם, כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה, וכל שאינו בקשירה אינו כשר בכתיבה. ע"ש. וראה במחצית השקל (סי' לט) ע"ד המג"א (סק"ו). וכן כל מי שפסול לכתוב ס"ת, לא יתפור את היריעות, וכמ"ש בביאה"ל שם (ס"ב). ובדיעבד שנשים תפרו את יריעות הס"ת, אם אפשר בקלות להתיר התפירות אח"כ, ולחזור ולתפורן אח"כ בהכשר, הנה מה טוב, ואם לאו, הס"ת כשר. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ט (י"ד סי' יח).

(בליקוטים דף קס עמ' ד) שכתב, ונסתפקנו במעשה שהיה שסיימנו שתי מסכתות ביחד, אם אפשר לעשות סעודה אחת לשתיים, או יש בזה משום אין עושים מצות חבילות, והנה הארי שבחבורה מהריב"א פשיט לן מהגמ' פסחים (קב) דכיון דקידושא ואבדלתא חדא מילתא היא ליכא משום מצות חבילות, וה"נ בנ"ד. ומסתברא לן טעמיה ועשינו מעשה כדבריו. ע"כ. וכתב ע"ז, ועמם הסליחה, דהכא לא נגע ולא פגע בענין אין עושים מצות חבילות, שדוקא בשתי מצות הניכרות בעיני הכל והנעשות בשתי פעולות שייך לומר דהוי כעושה מצות חבילות, אבל כאן מעשה אחד הוא עושה במקום שתיים וכו', והרי סעודת מילה וחתן שחלו בשבת או יו"ט, ואנו עושים סעודה אחת לתרוייהו, ועולה לכאן ולכאן, ולא חיישינן לההיא דאין עושים מצות חבילות, והא ודאי שעל כוונת הלב לא שייך לומר כן, דהא דייקי רבנן לומר אין "עושים" וכו'. עכת"ד.

וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ו ס"ס ז): ומה ששאל אם יוצאים י"ח סיום מסכת עם סעודת יו"ט, נראה שאין חשש בזה משום אין עושים מצות חבילות חבילות, שכיון שעושה מעשה אחד, ורק מתכוין הוא לקיים בו שתי מצות ש"ד. ע"כ.

וכ"כ גם בשו"ת לחם שלמה (חאו"ה סי' קד), לענין סעודת סיום מסכת בסעודת יו"ט.

ולאפוקי ממ"ש הגרי"ח בשו"ת הוד יוסף הנד"מ (סי' א), שבליל פסח שחל בשבת צריך לאכול כזית נוסף בברכת המוציא בשביל סעודת שבת, שאם ירצה לפטור עצמו בכזית אחד, לא יתכן לעשות כן, דקי"ל

לו. אין לבעל המצוה לברך שהחיינו בעת שמכניס את הספר תורה לבית הכנסת. וטוב שילבש בגד חדש ששמח בו, כגון חולצה יקרה, ויברך עליה שהחיינו ויפטור את המצוה בהכנסת הספר תורה החדש. (לו)

אין לבעל המצוה לברך שהחיינו בעת שמכניס את הספר תורה לבית הכנסת

וכ"ד הרוקח (סי' שעא) שכל מצוה שאדם עושה פעם ראשונה בחייו מברך שהחיינו.

וכ"ד הטור (סי' כב), דהעושה ציצית לעצמו מברך שהחיינו. וכתב ע"ז הב"י, דמקורו טהור מהתוספתא במנחות (מב:): "וכ"ו הנמוק"י בהלכות ציצית. והקשה הב"י, למה הטור כתב כן רק לגבי ציצית, ולא כתב כן גם לגבי תפילין. ותירץ בשם מהר"י אבוהב, דסבירא ליה להטור דלא קי"ל כהיא תוספתא במנחות, אלא אינו מברך שהחיינו רק על מצוה שבאה מזמן לזמן. וכדמשמע מ"ש הטור בהלכות פסח (סי' הל"ב) גבי ביעור חמץ. ולכן לא כתב גבי תפילין שיברך שהחיינו. ומה שמברך שהחיינו בציצית, זה אינו מפני שמקיים המצוה בפעם הראשונה, אלא דלא גרע מקנה כלים חדשים. וכ"פ בעל העיטור. ע"ש.

גם התוס' בסוכה (מו. ד"ה העושה) כתבו, שאין לברך שהחיינו על תפילין. וכ"ה בתוס' הרא"ש ובהר"ן שם. **וכ"פ** מרן בש"ע (סי' כב סעיף א'). והדגיש שם, דלא גרע מקנה כלים חדשים. ומבואר שדעת מרן השי"ע, שאין לברך שהחיינו על מצוה שאדם מקיים בפעם הראשונה בחייו, וכנ"ל.

ואמנם מצינו לכמה אחרונים שכתבו, שמברכים שהחיינו על מצוה שאדם מקיים אותה בפעם הראשונה, וראה בכה"ח (סי' כב אות ב'). ובספר שמח נפש (מערכת ש' ערך שהחיינו) הביא את דברי הגאון החת"ס שנשאל בענין מקומות שהכלות נוהגות לברך שהחיינו כשטובלות בפעם הראשונה, אם יש לבטל המנהג, והעלה דהברכה אינה לבטלה ואין צורך לבטלם במקום שנהגו. ובספר ליקוטי הערות על תשובות החת"ס ציינו לעוד אחרונים שפסקו כן, ומכללם שו"ת זכרון יהודה (או"ח סי' ג'), שו"ת בית היוצר (סי' ג') שו"ת מהר"ם בריסק ח"א (סי' צד), שו"ת יד אלעזר (סי' יז), שו"ת כנף רננה (סי' יז). ועוד.

אך מרן החיד"א בשו"ת ברכה (יו"ד סי' ר' סק"א) כתב, יש מקום שנודע מהני נשי כי כלה בטבילה הראשונה קודם החופה מברכת שהחיינו, וחקרו בדבר, והנה אמת נכון הדבר שכך נהגו משנים קדמוניות, וידענו כי כמעט בכל תפוצות ישראל אין מנהג זה, וגם במקום שנהגו לא נודע מי חכם הנהיג כן, וכעת לא נמצא

(לו) **הנה** העושה מצוה לראשונה בחייו, אינו מברך שהחיינו, שרק במצוה המתחדשת מזמן לזמן, כמו שופר, ישיבה בסוכה, חנוכה, מקרא מגילה, אכילת מצה וכדומה, בזה מברכים שהחיינו על שהשי"ת נתן לו חיים עוד פרק זמן. אבל על דבר שמקיים בפעם הראשונה אין מברכים שהחיינו. ועיין בערוך לנר (סוכה מו. ד"ה סם) שכתב, שברכת שהחיינו היא ליתן הודאה להקב"ה על שחי עד הזמן ההוא, ולא שייך הודאה זו רק אם היה חשש מיתה בינתיים, כלומר מאותו הזמן שהתחיל לצפות על הזמן הזה היה חשש שמא ימות ולא מת, אז צריך ליתן הודאה. והתוס' כתבו (יומא ב.) דלמיתה דלזמן מרובה חיישינן, אבל לא לזמן מועט. וסתם זמן מרובה הוה ל' יום. וכמ"ש בשער המלך בהלכות סוכה בשם הרא"ש. ולפיכך על ציצית ותפילין אינו מברך שהחיינו, כיון שזה מברך בכל יום ולא היה חשש מיתה בינתיים. [אך בטלית חדשה הברכה היא על הבגד עצמו, והוי קנה כלים חדשים].

והן אמת שדעת הרמב"ם בהלכות ברכות (פרק יא הלכה ט'), דמשום המצוה מברך שהחיינו על טלית, וגם על תפילין. כל מצוה שהיא מזמן לזמן, כגון שופר, סוכה, לולב, מקרא מגילה, ונר חנוכה, וכן כל מצוה ומצוה שהיא קניין לו, כגון ציצית ותפילין ומזוזה ומעקה, וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצויה בכל עת, שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן, כגון מילת בנו ופדיון הבן, מברך עליה בשעת עשייתה שהחיינו. ואם לא בירך על סוכה ולולב וכיוצא בהם שהחיינו בשעת עשייה, מברך עליהן שהחיינו בשעה שיצא ידי חובתו בהן. וכן כל כיו"ב. עכ"ל.

וכן מבואר גם בתשובתו בפאר הדור (סי' מט) שכל מצוה אשר חייבים בה תמיד, כגון ציצית ותפילין ומזוזה ומעקה, ודאי צריך לברך בפעם הראשונה שהחיינו, שכל אחד מאלו הם מצוות שהם קניין לו, לא תהיה זו פחותה מקונה כלים חדשים או בונה בית חדש. ולזה אמרו בברייתא, חיוב הזמן על הציצית ועל התפילין, וכמו שאמרו כל המצוות מברכים עליהם שהחיינו. ע"ש. [אלא שבהוצאת מקיצי נרדמים הנוסחא היא: כל מצוה שהיא קניין האדם ורכישת דבר, כגון ציצית וכו'. וע"ש בהערות].

לז. תפירת יריעות הספר תורה אפשר לעשותה בחול המועד, שאינו מעשה אומן. ואין להתיר לעשות כן על ידי נשים, שכל תיקוני הספר תורה צריכים להיות על ידי אנשים כשרים. ובמקום שנהגו לתפור היריעות על ידי נשים צריך להזהיר את הסופר שהתפירה הראשונה שבראש היריעה, והאחרונה שבסוף היריעה, והאמצעית, תהיה על ידי אנשים, והנשים יתפרו שאר התפירות. (לז)

סימן קלה - סדר העולים לספר תורה

א. בשני ובחמישי ובשבת במנחה, קוראים בספר תורה שלשה עולים, אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם. ואין מפטירין בנביא. (א)

ב. גם כשיש בבית הכנסת שני חתנים, או שני בעלי ברית, או שני חתני בר מצוה, ושניהם ישראלים, אין להוסיף על מנין העולים לספר תורה כדי להעלות לספר תורה את שניהם, אחר הכהן והלוי, אלא יעלה אחד מהם בלבד. ומכל מקום מותר לבקש מהכהן לצאת מחוץ לבית הכנסת, כשיש מנין עשרה בבית הכנסת בלעדיו, ויקרא לישראל החתן במקום כהן, וכך יוכלו להעלות לספר תורה את שני החתנים, או שני בעלי הברית. ואם יסרב הכהן לצאת מבית הכנסת, או שיש שם מנין בצמצום, יאמר השליח צבור "אף על פי שיש כאן כהן יעמוד ישראל

ומברכים עליו שהחיינו ופוטרים את הס"ת, אך אין מנהגינו לברך על כלים חדשים שהחיינו, זולת מהבגד שהאדם לבוש בו.

והביאו בשם המהר"א אסאד שאמר שאין לברך שהחיינו, ובבית יהודה (ח"א י"ד סי' כג) כתב לדון אם יוכל בעל הספר לברך הטוב והמטיב, אולם בשו"ת חת"ס (או"ח סי' נג) וכן בשד"ח (מע' ביהכ"ס אות יב) כתבו שגם הטוב ומטיב אין לברך.

(לז) שו"ת יבי"א חלק ט' (חלק י"ד סי' יח עמ' רחץ). וע' בשו"ת פרחי כהונה (להרב מסעוד כהן תש"ח סי' מ"א) שנשאל אם רשאי לעשותו בהוש"ר שהוא חוה"מ, והשיב, דמבואר בש"ע (סי' תקמ"ה) דכל שאינו מעשה אומן וצורך מצוה, רשאי לעשותה. וה"ה הכא בתפירות היריעות, שהוא גמר המצוה, דבלא תפירת היריעות אסור לקרות בו, וזה אינו מעשה אומן, ומותר. עכ"ד.

בשני ובחמישי ובשבת במנחה

קרבן מוסף קורא אחד, ומ"מ אין מוסיפין עליהם, שאעפ"י שאינן ימי מלאכה גמורה כחול גמור, שהרי נאסרה בר"ח מלאכה לנשים מתורת מנהגן, ובמועד אף לאנשים, אא"כ מלאכת האבד, מ"מ ימי מלאכה הם ויש בטול מלאכה. וכן מטעם זה אין מפטירין בהן. ע"ש.

מנהג זה כתוב בשום ספר, וידוע שהאחרונים ביו"ד (סי' כח) הסכימו שלא לברך על מצות כסוי הדם וכו', וכן אני אומר במנהג זה שידועים שאין לברך וימחו בידם. ע"כ. וכ"כ בחסד לאלפים (אות א'), שיש מקומות שהכלה מברכת שהחיינו כשטובלת בפעם הראשונה, ואין שורש ויטוד למנהג זה, וצריך למחות בידן שלא יברכו. ע"כ. וראה עוד בזה בספר חזו"ע על הלכות פסח חלק ב' (עמוד כז), ובשו"ת יחו"ד חלק ב' (סימן לא).

גם לגבי מצות כתיבת ס"ת אין לברך שהחיינו, וראה בברכ"י (יו"ד סי' רע), ובבאר היטב (או"ח סי' רכג סק"י), ובמשנ"ב (שם סק"ד), ע"ש.

והואיל והדבר שנוי במחלוקת הפוסקים, טוב שילבש בגד חדש ששמח בו, כגון חולצה יקרה, ויברך עליה שהחיינו ויפטור את המצוה בהכנסת הס"ת החדש. ויש שנהגו לקנות מערב יו"ט תכשיט זהב, כמו שעון,

(א) מתני' מגילה (כא). בשני וחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן. ופרש"י, ואין מוסיפין עליהן, שלא יקשה על הצבור שהם ימי מלאכה, ושבת במנחה סמוך לחשכה הוא, שהרי כל היום היו רגילים לדרוש. וע' להמאירי (שם) שכ': בר"ח ובמועד קורין ארבעה, שמתוך שנתוסף בו

במקום כהן". ובאופן כזה מותר שהאב יעלה לספר תורה ראשון, והבן חתן הבר מצוה יעלה לעליית שלישי. (ב)

להעלות ב' חתנים לספר תורה בשני וחמישי

שלוש, ואפי' אם בא לחלוק כבוד לרבו אינו רשאי, הני מילי בשבתות וכו'. וכתבו התוס', אומר ר"ת, דהני מילי לדידהו דבחול היו טרודים במלאכתם ולא שכיחי רבים, אבל לדידן שכיחי בשני וחמישי כמו בשבת ויו"ט. וכ"ה באו"ז ח"ב (סי' מב ס"ק יב).

והמאירי כתב, דהרי"ף לא הביא החלוק בין שבת ויו"ט לשני וחמישי, ומשמע דס"ל כר"ת. אבל בספר האשכול הביא חילוק הגמ' לדינא. ועכ"פ באקראי שהכהן מוחל על כבודו פשיטא דשרי לישראל לעלות במקומו. וכמ"ש במהרי" קולון (שרש ט), גבי שבת בראשית. ובב"י (סי' קלה) הביא דבריו, וכתב, דאיני יודע למה צריך לצאת וכו'. נובשות אג"מ ח"ב מאו"ח סי' לד, הסביר טעם המחלוקת אם צריך שהכהן יצא מחוץ לביהכ"נ, כמ"ש מהרי"ק, או שא"צ שיצא, אם חיישינן לפגם הבנים. שלדעת המהרי"ק אף שהוא אינו חושש לפגם עצמו, מ"מ אינו רשאי להוציא לעז על בניו, משא"כ להחולקים שלא חיישינן להזן. וכתב הכנה"ג שמצא בהגה כתי' למהר"ר לוי טריויש צרפתי, שאע"פ שהכהן בביהכ"נ עולה ישראל המתנדב במקום כהן. וכן כתבו הפר"ח (סי' קלה סק"ג), ומרן החיד"א בברכ"י (סק"י), ואמת ליעקב, ולדוד אמת, והרב מים רבים, ומהר"ש קלוגר, ומהר"ם שיק, ומהר"ח פלאגי, ועוד. **ואמנם** בספר עיקרי הד"ט (סי' ו אות לג) הביא מ"ש הכנסת יחזקאל (סי' ז) שאין למעט בכבוד הכהנים לכופס לצאת בשביל איזה דבר שנהגו להעלות ישראל במקום כהן. וכ"כ רבי יוסף פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' צו).

ונראה דאיהו"נ לכתחלה יבקשו מהכהן לצאת מביהכ"נ בדרך כבוד לצורך בעלי השמחה, וכדו', דחביבה מצוה בשעתה. ואם יסרב לצאת, שפיר סמכי' על מרן הב"י והכנה"ג והפר"ח דס"ל, שאע"פ שהכהן בביהכ"נ אומר הש"צ אע"פ שיש כאן כהן יעמוד ישראל במקום כהן. וכמנהג אר"י שהובא בדברי המהר"ש קלוגר. וכיו"ב כתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' לח).

ואמנם בשו"ת אג"מ הנ"ל היקל בני"ד רק במחילת הכהן, וכמו שאמרו בגמ' גיטין שם, ובהרא"ש, שאם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו, הרשות בידו. ולא דוקא לרבו וכדו', אלא פשוט שלצורך אחר

(ב) **המרדכי** (בפרק הקורא את המגילה עומד) כתב בשם ריב"א, אם יש ג' חתנים בשני וחמישי, קוראין ארבעה לס"ת, כיון שלגבי החתנים הוא כמו מועד, כדאמר' בכתובות (ד), הילכך קורא הכהן ב' פעמים (כשאין לוי) ואחריו קוראין ב' הישראלים, הרי ארבעה. וכ"כ בהגמ"י (פרק יב מהל' תפלה) בשם ריצב"א. והובאו בב"י (ר"ס קלה). וכתב ע"ז מרן הב"י בבדק הבית, ואנו לא נהגנו להוסיף בשני וחמישי בשביל חתנים, וגם לא שמענו מי שנהג כן. והרמ"א בהגה שם הביא להלכה את דברי המרדכי, וכ"פ המהרי"ק"ש. אלא שגם מגאוני אשכנז העידו שלא נהגו כן במקומותיהם, וכמ"ש היעב"ץ במו"ק (סי' קלה) שאף אנו לא ראינו כן בימינו. ואע"פ שהרמ"א פסק כן בהגה"ה, וגירידי אבתריה בכל ארצות אשכנז, אע"פ כן לא נהגו כן, אלא די"ל דמילתא דלא שכיחא היא שיהיו חתנים רבים בכיכ"נ אחת בשני וחמישי וכו'. ע"כ.

והמ"ז (סק"ב) הק' ע"ד הריצב"א שהרי הטעם שאין מוסיפין על העולים בשני וחמישי הוא משום ביטול מלאכה לעם, וא"כ מה מועיל שהוא יו"ט גבי החתנים אכתי איכא ביטול מלאכה לעם. ול"ד למועד דעלמא. ובשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' נג) כתב ליישב, שכיון שנהגו שלא לומר וידוי ותחנונים בשני וחמישי כשיש בביהכ"נ חתן, לכן מותר להוסיף רביעי לס"ת, שזה בא במקום הזמן של התחנונים שלא אמרו מפני החתן. ועוד י"ל שהצבור מוחל על כבודו לכבוד החתן כמו שמצינו גבי גלילת הס"ת לקרוא ואברהם זקן לכבוד החתן. שהצבור חייב לסייע לשמחת חתן. ואמנם בב"י (בסי' נג) הביא מחלוקת הפוסקים אם רשאים הצבור למחול או לא, ואכמ"ל. ועכ"פ לא נהגו כדעת הריצב"א והרמ"א הנ"ל, כמו שכתבו בספר תיקון יששכר, הפר"ח, הא"ר, מאמר, הכנה"ג, ועוד.

ועיין בשו"ת בית דינו של שלמה (או"ח סי' יז) שכתב, שאם מוסיפין על מנין העולים בשני ובחמישי, יש בזה איסור ברכה לבטלה, ע"ש. וא"כ בודאי שאין לנו להקל נגד מרן והאחרונים הנ"ל, וכ"ש לגבי שני בעלי ברית או שני בני מצוה שאין להקל להם להוסיף על מנין העולים. וע"ע בשו"ת קרית חנה דוד ח"א (סי' כ), ובהערות מרן אאמו"ר זיע"א בראש הספר (אות ד). **והנה** בגמ' גיטין (נט"ז), כהן קורא ראשון מפני דרכי

ג. אם יש מקומות אצל בני אשכנז שנהגו כדברי הרמ"א להעלות לספר תורה בשני וחמישי ארבעה עולים כשיש שם חתנים, אין לעשות כן אלא בחתנים ממש, שיום טוב שלהם הוא, אבל אין להטריח את הצבור להעלות לספר תורה שני חתני בר מצוה, אחר הכהן והלווי, ושב ואל תעשה עדיף. (ויכולים לנהוג כמבואר לעיל שיעלה ישראל במקום כהן). ומכל מקום גם בני אשכנז אין נוהגים כיום להוסיף על העולים לספר תורה בימי שני וחמישי. נויש אומרים שגם בשביל בעלי ברית אין להעלות ארבעה עולים משום צער התינוק, ועוד שיום טוב של בעלי הברית אינו אלא מנהג. ויש חולקים ואומרים שגם בשביל בעלי ברית מותר להוסיף על העולים לספר תורה בשני וחמישי. (ג)

וע' במאמ"ר (סי' קלה סק"א) שכתב, וראיתי מנהג פשוט, כשיש מילה בשני וחמישי שאין הכהן עולה לס"ת וכו', והעיקר אצלי בטעם המנהג, שהכהנים מוחלים על כבודם וחלקו כבוד לבעלי ברית ולנטפלים למצות מילה, ויש להם רשות למחול. ואף שהתוס' כתבו שבזה"ז גם בב' וה' אינם יכולים למחול, מ"מ הרי אנו רואים שבאמת לא שכיחי רבים כ"כ בביהכ"נ בשני וחמישי, והכל לפי הזמן והמקום. נובאמת שבנ"ד לא חשיב כעוקר תקנת חכמים לקרוא כהן ראשון לס"ת, שהתקנה מתקיימת שפיר בשבתות וימים טובים. וראה רוב הדברים בשו"ת יבי"א ח"ו (אור"ח סי' כג אות ג).

נמי יכול למחול. כמו לצורך חיוב יאר-צייט, ולחיובים אחרים, כדאיתא במג"א (ס"ס רפב). ומאחר שבתוס' הנ"ל מבואר, שהאידנא שכיחי רבים בשני וחמישי כמו בשבתות וימים טובים, וא"כ בהרבה בתי כנסיות שבזה"ז לא שכיחי רבים בשני וחמישי, יש להקל גם עתה שיוכל הכהן למחול. ע"כ. ומ"מ בשו"ת יבי"א ח"ו (אור"ח סי' כג) העלה שאף אם אין הכהן מוחל, יכול הש"צ לומר אע"פ שיש כאן כהן וכו', כיעו"ש.

וה"ה בזה כשיש ב' בעלי ברית או חתני בר מצוה, והם ישראלים, שאינם גרועים ממ"ש מהר"ש קלוגר הנ"ל, שעושים כן לכבוד אורחים הנמצאים בביהכ"נ.

מנהג האשכנזים בענין עליית ארבע עולים בשני וחמישי כשיש חתנים

אלא שמקרוב נתפשט המנהג להקל לגבי וידוי דהוי רשות, כמ"ש בשו"ת יבי"א ח"ד (אור"ח סי' יד). אבל לענין להוסיף על העולים, הבו דלא להוסיף עלה.

ואמנם בשו"ת קרית חנה דוד ח"א (אור"ח סי' כ) כתב, שאם נהגו כן גם בשני בעלי ברית ושני חתני בר מצוה, אין למחות בידם. וכ"כ במים חיים (סי' שח). מ"מ אין לנהוג כן, וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (אור"ח סי' כג אות ב).

ג) שהרי אף לגבי בעלי ברית י"א שאין להעלות ארבעה עולים בשני וחמישי, שרק בחתן ממש הקילו. (וראה הערה דלהלן), והבו דלא להוסיף עלה גבי חתני בר מצוה, שאפי' לענין לפטור הקהל לידוי ולנפ"א, לאו מילתא פסיקתא היא. ובספר ברית כהונה (מע' ז אות ח) כתב, שמנהגם היה לומר וידוי ונפ"א כשיש חתן בר מצוה. וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' תקיג). וכן היה המנהג בימי הראש"ל היש"א ברכה, כמ"ש בשיח יצחק (דף מא),

בבעלי ברית - לכולי עלמא אין להעלות ארבעה עולים משום צער התינוק

יששכר. וכ"כ הגר"א בביאוריו, וכ"כ הפר"ח, דשאני חתן שאינו עושה מלאכה, אבל בעלי ברית לא. (לגבי מלאכה בבעלי ברית ראה במה שכתבנו בספר שובע שמחות ח"ב הלכות מילה פ"ז הע' א' עמ' נה) ובפרט שבשו"ת זרע אמת (אור"ח סי' עו) כתב, שיו"ט של בעלי ברית, מנהגא בעלמא הוא. ועיין בברכ"י, ויפ"ל.

ומה שכתבנו לגבי בעלי ברית, הנה הרמ"א בהגה (סי' קלה ס"א) הוסיף, שה"ה לשני בעלי ברית, שיו"ט שלהם הוא, כדלקמן סי' תקנט. אבל המהריק"ש בהגהותיו כתב, שרק בחתן ממש הקילו להוסיף על העולים, משא"כ בבעלי ברית שיש צער התינוק. וכ"ה בגינת ורדים (גן המלך אות כח). וכ"כ בשו"ב בשם תיקון

ד. כל הנזכר לעיל הוא דוקא לגבי החתנים עצמם, אבל לא לגבי קרובי החתנים, שבזה אין להטריח את הצבור להעלות לספר תורה ארבעה עולים, כדי להעלות את החתן ואחד מקרוביו. ובלאו הכי מנהג הספרדים שבכל אופן אין מוסיפין על העולים בשני וחמישי, וכמבואר. (ד)

ה. בית כנסת שהגיעו לשם אורחים מחוץ לארץ, ורוצים להעלותם לספר תורה בשני וחמישי, כדי שיתרמו מכספם להחזקת הישיבות הקדושות בעת עלייתם לתורה, מותר לבקש מהכהן הנמצא בבית הכנסת, שיצא לחוץ כדי שיוכלו להעלות את אותם נדיבים לעליית ראשון שני ושלישי. ואם הכהן מסרב לצאת מבית הכנסת, או שיש שם מנין בצמצום, השליח צבור יאמר "אף על פי שיש כאן כהן יעמוד ישראל במקום כהן." (ה)

ו. המנהג פשוט להעלות לתורה כהן שאינו תלמיד חכם, אף לפני תלמיד חכם מופלג וגדול בתורה, מפני דרכי שלום. ואף שבכל הכיבודים רשאי הכהן למחול על כבודו בשביל ישראל גדול ממנו, לענין קריאת ספר תורה כך היא התקנה. ומכל מקום אם ירצה הכהן לצאת לחוץ, כדי שיקראו הגדול בתורה ראשון, רשאי לעשות כן. (ו)

שמסתמא הכהן מוחל על כבודו, שהדרך להעלות אורחים לס"ת, וגדול כבוד הבריות. ע"ש. וק"ו במקום מצוה בהחזקת הישיבות. והו"ד בשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' כג אות ג).

ד) שלא נחשב למועד אלא גבי החתנים עצמם, ולא לגבי קרוביהם, וכ"כ המרדכי (פרק הקורא את המגילה עומד), ומובא בב"י (סי' קלה).

ה) כ"כ מהר"ש קלוגר בשו"ת שנות חיים (בקוני פרט ועוללות דף פו) גבי אורחים הנמצאים בביהכ"ג,

המנהג פשוט להעלות לתורה כהן שאינו תלמיד חכם, אף לפני תלמיד חכם

דקאמרי רב עמרם ורב נטרונאי היינו דוקא כשהכהן מקפיד ע"ז, ואיכא מפני דרכי שלום. וההיא דרב הונא היו הכהנים מוחלים לו.

אולם הרמב"ם בפ"י המשניות (גיטין נט:), קרא תגר על המנהג שנהגו בכל המקומות שהכהן קורא ראשון אפי' הוא עם הארץ, שאין הקורא קורא ראשון אם יש שם ת"ח גדול ממנו, וכמו שאמרו במגילה (כח:), כל ת"ח שמברך לפניו אפי' כהן גדול עם הארץ, חייב מיתה.

והרמב"ם בתשובת שאלה (הובא בשיטמ"ק ב"מ פה ב) כתב, שמה שאמרו בגמ' שלא בירכו בתורה תחלה, ר"ל שהדבר אסור הוא שיהיה ת"ח בביהכ"ג ועולה לפניו עם הארץ, או מי שפחות ממנו בחכמה, ולכן לקו רובם, שאין ת"ח יוצא מבניהם, שלא אמרו שכהן קורא תחלה אלא בשוין. וכ"כ בספר העתים (עמ' רסד) שזהו הפירוש שלא בירכו בתורה תחלה.

אלא שהרמב"ם עצמו (בפרק יב מהל' תפלה הי"ח) כתב, שמנהג פשוט הוא היום שאפי' כהן עם הארץ קודם לקרוא לפני חכם גדול ישראל. ע"ש. והוא כדעת רב נטרונאי ורב עמרם גאון הנ"ל. וכ"ד רש"י והמנהיג.

(ו) במשנה גיטין (נט:). אלו דברים שאמרו מפני דרכי שלום, כהן קורא בתורה וכו'. ובגמ', מנא הני מילי, אמר רב מתנה, דאמר קרא ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי, אטו אנא לא ידענא דכהנים בני לוי נינהו, אלא כהן ברישא והדר לוי. א"ל אביי לרב יוסף, מפני דרכי שלום - דאורייתא היא, ומסיק אביי שגם באופן שהכהן רוצה לחלוק כבוד לת"ח, אינו רשאי לעשות כן מפני דרכי שלום. ואמרו עוד בגמ' שם, אמר רב מתנה, לא אמרן אלא בשבתות וימים טובים דשכיחי רבים, אבל בשני וחמישי לא. איני והא רב הונא קרי בכהני בשבתות וימים טובים, שאני רב הונא דאפי' כהני חשיבי דאר"י מיכף הוו כייפי ליה. ע"כ. ומבואר, שאדם גדול ומופלג, מותר שיעלה ראשון לס"ת אף בשבתות וימים טובים. אבל בשני וחמישי די שיהיה ת"ח. וכ"כ הרא"ש שם. אבל רב עמרם גאון כתב, דכל היכא דאיכא כהן, אין רשות לישראל לקרוא לפניו, אפי' נשיא שבישראל. וכ"כ רב נטרונאי גאון, דאפי' כהן עם הארץ קודם לישראל ת"ח. והובאו בטור (סי' קלה). וע"ש בב"י שתמה ע"ז מהגמ' הנז', דרב הונא קרא בכהני, ותיירץ, דהא

בזה"ז תרומה. ע"ש. ואף שהרמב"ם (בפ"כ מהל' איסורי ביאה) כתב, שכל הכהנים בזה"ז הם בחזקת כהנים, והובא בטור (אהע"ז סי' ב), היינו מי שיש לו חזקת כהן, אבל מי שבא ממדינה אחרת ואין אנו מכירים אותו, אין לו חזקת כהן, ואסור לו לאכול בתרומה. ועוד יש לחלק, דמ"ש הרמב"ם שכל הכהנים בזה"ז הם בחזקת כהנים, היינו באופן שיש לו עד אחד המסייעו, משא"כ אם אומר כן מעצמו.

ומרן הש"ע (אהע"ז סי' ג ס"א) פסק כדברי הרמב"ם, שאין מעלין לכהונה ע"פ עצמו. והרמ"א שם הביא דעת החולקים, וסיים, וכן נוהגים האידנא בכל מקום שאין נוהגין בתרומה בזה"ז, וליכא למיחש למידי. וכתבו שם האחרונים (עיין בבאה"ט) דנאמן לקרוא בתורה ראשון וכו'. וע"ש בח"מ ובב"ש מה שכתבו להקשות ע"ד הרמ"א שהיאך פסק שנאמן גם גבי נשיאת כפים שהוא מדאורייתא, וכן הק' המג"א (ר"ס קכה). ובספר עצי ארזים (שם סק"ב) כתב, דלא קשיא מידי, כיון שמה"ת אדם נאמן על עצמו לכל מילי דאיסורא, דילפינן מוספרה לה לעצמה, ורק מדרבנן החמירו, חומרת חכמים אינה במקום ביטול מ"ע של נשיאת כפים. ולא העמידו דבריהם במקום מ"ע.

וכ"כ בישועות יעקב (שם בפיהק) דאין לבטלו ממ"ע מחשש שמא משקר. וכ"כ בנתיבות לשבת (סק"א). ועיין בתוס' ב"מ (ג): באומר מזיד הייתי, משום שאינו רוצה להביא חולין לעזרה וכו', וכ"ש כהן שרוצה לקיים מ"ע המוטלת עליו. ודו"ק. [ובעצמי ארזים הג"ל כתב עוד (סק"א), דלדעת היש אומרים אף שיש מ"ע של וקדשתו לקוראו ראשון לס"ת, מ"מ כיון שע"י מחילת הכהנים האחרים ליכא מ"ע, וכדפרש"י בגיטין, ורק מדרבנן תיקנו שהכהנים לא ימחלו כי היכי דלא ליתי לאנצויי אם ימחול לאחד ולא לכל, ובזה שאומר שהוא כהן, תו לא אתי לאנצויי]. ובערוה"ש תירץ, שהאומר כהן אני נאמן משום דעד אחד נאמן באיסורין, ורק בתרומה החמירו. **אמנם** בספר קובץ הערות חידוש, שבנ"ד לא שייך האי כללא דעד אחד נאמן באיסורין, שאין זו עדות על דבר אחר, אלא על עצמו. ע"ש. ובבית משה (סק"א) כתב, שמה"ת כל אדם נאמן על עצמו באיסורין, ואפי' דבר שאין בידו לתקן משום דלא איתחזק איסורא, רק דמדרבנן אינו נאמן על עצמו, שהחמירו בזה, ולפ"ז בזה"ז שכל הכהנים הם בלא"ה רק כהני חזקה, ואין אוכלים בתרומה, אין להחמיר בזה לקריאה"ת. שסוף סוף מה"ת נאמן על עצמו לכל מילי שכהן הוא.

ועיין בחזו"א (אהע"ז סי' ב' סקט"ז) שכתב, שלדעת הרמב"ם הא דילפינן וקדשתו וכו', הוא לימוד גמור

ובאו"ז הלכות שבת (סי' מב אות יב) כתב, שמפני דרכי שלום כהן קורא לפני ת"ח גם כי נתמעטו הלומדים ורבו עמי הארץ, ואפי' ממון אנו מוציאין מחזקתו מפני דרכי שלום. ע"כ. וכיו"ב כתב המאירי בקרית ספר (עמ' פז). וכ"פ מרן בש"ע (סי' קלה ס"ד). וראה כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' כד אות ט).

והנה הרמב"ם בספר המצות (מצוה לב) כתב, שצוינו לכבד זרע אהרן, לפארם ולנשאם, ונשים מדרגתם מדרגה קודמת וראשונה, ואפי' אם ימאנו לא נשמע להם, כי כולו הגדלה להשי"ת אחר שהוא לקחם ובחרם לעבודתו ולהקריב קורבנותיו, והוא אמרו ית' ויתעלה שמו, וקדשתו, כי את לחם אלוקין הוא מקריב, ובא הפירוש וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון. ע"כ.

וכ"כ בספר החינוך (מצוה רטו). והוסיף שם, ולשון ספרא וקדשתו, על כרחו, כלומר שזו המצוה אנחנו נצטוינו בה ואין זה בבחירת הכהן. ע"כ.

ולכאורה דברי הרמב"ם בספר המצוות סותרים למ"ש בפירושו למשניות הג"ל, שרק אם הכהן הוא ת"ח וראוי להקדימו לפני ת"ח שבקהל, אז עולה ראשון לס"ת, ואינו יכול למחול על כבודו, משא"כ כשהכהן עם הארץ, ת"ח קודם לו, וכנ"ל. וכאן כתב הרמב"ם שאין הכהן רשאי למחול על כבודו.

ושמא י"ל, דהכא איירי כשאין שם כהן ת"ח. וכעין זה כ' הרב מו"ק (סי' קלה), דהיכא שיש גדול, ליתא לעשה דוקדשתו, ואין אנו צריכים למחילתו ונטילת רשותו. ובשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' מה) תירץ, שהרמב"ם בספר המצוות קאי לענין נשים פסולות, שאם ימאנו לא נשמע להן, ומש"ה הביא את כל הפסוק. וע' בספר מים חיים להפר"ח (גיטין שם) שהק', שמהגמ' משמע שמה"ת יכול הכהן לוותר למי שירצה, אלא רבנן אסרוהו מפני דרכי שלום. וע' בשו"ת תורת רפאל (סי' יח), ובשו"ת בגדי כהונה (סי' ג).

והנה מטע"ז של דרכי שלום, לא ראינו שמקפידים כ"כ לברר אחר מי שבא ואומר כהן אני, שכודאי יתר הכהנים שבביה"כ"ג מוחלים על כבודם מפני דרכי שלום, לזה שבא ואומר כהן אני, ומהני מחילתם כדפרש"י בגיטין. ועיין ברמב"ם (פ"כ מהל' איסורי ביאה ה"ג) שכתב, מי שבא ואמר כהן אני אינו נאמן. ואין מעלין אותו לכהונה ע"פ עצמו, ולא יקרא בתורה ראשון ולא ישא את כפיו וכו'. ובה"ה שם כתב, שאם יקרא בתורה ראשון ע"פ עצמו, נמצא עולה לדברים אחרים ע"פ עצמו, והביא שם דעת החולקים שמה איכפת לנו אם יקרא בתורה ראשון, כיון שאין לנו

ז. הדבר ברור שאין למכור באופן קבוע את כל העליות לספר תורה כולל עליית ראשון, ולבטל בכך מצות עשה של "וקדשתו", ואפילו אם יש מקומות שכבר נהגו כן, יש לבטל מנהגם, ויעלו כהן ראשון ואחריו לוי, וכתורה יעשה. ורק באופן ארעי ובמקום צורך (כמבואר לעיל) הקילו האחרונים. ואם יש בבית הכנסת כמה כהנים, רשאים למכור עליית כהן, בקרב הכהנים בלבד. ז)

ח. מקומות שנוהגים להעלות לספר תורה את רב המקום לעלייה הראשונה בספר בראשית, אף שיש בבית הכנסת כהן, רשאים להמשיך במנהגם. ח)

המקילין, דהוי כמילתא דעביד לאגלוויי. וכן מבואר בשערי אפרים (שער א סל"ז), ובבאה"ט שם, ובאור"ח (ס" קכח).

ובביהכ"נ שאין לוי, והכהן עולה גם לעליית לוי, אך אינו מעוניין להרכות בברכות, ורוצה לצאת מחוץ לביהכ"נ קודם שיקראו לו, הנה מה שהכהן עולה ראשון אינו רק משום מצות עשה דוקדשתו, אלא גם מפני השלום, דלא אתי לאנצויי. ולכאורה כ"ז כאשר הכהן נמצא בביהכ"נ, אבל כשהכהן יוצא מביהכ"נ רשאים להעלות אחר כפי שיחפצו. וע' למהר"י אסאד (ס" מה) שכתב שכך הי' המנהג בבית מדרשו של מהר"ם בנעט, כדי שלא יצטרך הכהן לברך שתי פעמים, שחשש שזו ברכה שאינה צריכה. ובשו"ת אג"מ (ח"ב ס" לד) כתב, דאפשר דהתקנה היתה רק בקריאת התורה בש"ק, אבל בשני וחמישי אפשר להעלות ישראל במקום כהן [בכה"ג]. ואמנם אם עושים כן בתדירות אין זה נכון שמבטלים תקנת חז"ל ומצות וקדשתו.

מה"ת, ואם אינו כהן נמצא המעלהו עובר באיסור, שנצטוו לקדש את זרעו של אהרן בקדושת כהונה, והוא מקדש אחרים שאינם ראויים מצד כהונה. אבל אי נמצא דוקדשתו הוא אסמכתא בעלמא, לכן נאמן, ומעלים אותו על פיר ראשון לס"ת. (וראה במה שכתבנו בהערה כד, והעיקר דהילפותא מקרא דוקדשתו הוא מד"ר). ודעת הר"ן דבמילי דרבנן נאמן ע"פ עצמו. ובאוצה"פ ח"א (דף נד:) הובא שכ"כ בפני משה (סק"א). וע"ע בשו"ת דברי חיים מצאנז (אהע"ז ס" ו), ובחזו"א (אהע"ז ס" נד אות כ), ובשו"ת מעשה אברהם (ס" ל), ובשו"ת חסד לאברהם (אהע"ז ס" א). ובברכ"י (אות א) כתב, שמשלשן הרמב"ם והש"ע משמע, שאף אם עלה מעצמו לקרוא ראשון, מוחזן בידו, והוא היפך מה שחילק מהר"י קאשטרו בהגהותיו, שאם עלה מעצמו אין מורידין, אותו. וכן דקדק מהר"י זיין בתשו' שערי ישועה. ובאפי זוטרי (סק"א) כתב, שכיון שאין ראייה שאינו כהן, מהיכי תיתי להורירו אם עלה כבר. ובשו"ת שואל ונשאל ח"א (ס" לד) כתב, דבמקום שא"א לברר יש לסמוך על

אין למכור באופן קבוע את כל העליות ולבטל מצות עשה של "וקדשתו

לבושי מרדכי קמא (קמא, אור"ח ס" ו), ותנינא (יו"ד ס" קמב). והובא בשו"ת יבי"א ח"ו (אור"ח ס" כג אות ג) וע"ע בשו"ת קרן לדוד (ס" כה), ובשו"ת בגדי כהונה (ס" ג), ובשו"ת בית שערים (ס" מו), ובשו"ת לב חיים (ס" צג).

ז) שו"ת חת"ס (אור"ח ס" כה). שו"ת תשובה מאהבה ח"א (ס" צ-צא). שו"ת שיבת ציון (ס" ו). שו"ת כתב סופר (אור"ח ס" לו). שו"ת מהר"ם שיק (אור"ח ס" ס). שו"ת זכרון יהודה (אור"ח ס" עד). שו"ת מהרש"ג (אור"ח ס" מד). שו"ת

מקומות שנוהגים להעלות לתורה את רב המקום לעלייה הראשונה בספר בראשית

ידוע למה צריך הכהן לצאת כשהוא מוחל על כבודו, שרק לענין נשיאת כפים הצריכוהו לצאת, שהרי עובר בג' עשין וכו'. ואין לומר שצריך לצאת משום פגם שיאמרו שהוא חלל, דמינכרא מילתא דמשום כבוד הצבור הוא. ע"כ. ובשו"ת אג"מ (ח"ב מאור"ח ס" לד) האריך הרבה ליתן טעם לדברי המהר"י"ק, דהא איירי בשבת דשכיחי רבים בביהכ"נ, ובזה הא מבואר בגיטין (נט): דלא מהני מחילת הכהן ואף אי נמצא דבקונה העלייה לא שייך דאתי לאנצויי, (שמא לא פלוג

ח) כ"כ מהר"י קולון (שרש ט), על קהל שהיו נוהגים שבשבת בראשית היה אחד מהקהל מתנדב מעות לביהכ"נ, כדי שיקרא ראשון בתחלת התורה, ואם יש כהן הוא קונה אותה מצוה או שיצא חוץ לביהכ"נ ומוחל על כבודו, ובשנה אחת אירע שסירב הכהן לקנות המצוה וסירב לצאת מביהכ"נ, והכריחוהו הקהל ע"י השלטון לצאת מביהכ"נ כדי שלא יתבטל כבוד התורה. והשיב, שיפה עשו שכפאוהו כדי שלא יתבטל מנהגם. וכתב ע"ז מרן הב"י (ס" קלה), ואיני

ט. מקומות שנוהגים שביום חג השבועות, רב בית הכנסת קורא בספר תורה במקום כהן, לכבוד התורה, רשאים להמשיך במנהגם, ואין הכהן צריך לצאת לחוץ. (ט)

י. מי שנולד מפנויה ואביו כהן או לוי, עולה לספר תורה לכהן או לוי. אבל כהן שהוא בן גרושה וחלוצה, או ממזר שאביו כהן, אינו עולה לספר תורה לעליית כהן. אבל מותר להעלותו לספר תורה בשאר העליות. וכל שכן בן נדה שמותר להעלותו לספר תורה, אפילו לעליית כהן או לוי. (י)

יא. גר שאביו יהודי ואמו נכריה, ואביו הוא לוי, ואחר כך נתגייר הבן, אין לו כל יחס לאביו, ואין להעלותו לעליית לוי. ולכן אין לקרותו לעלייה לספר תורה (בשאר העליות) בשם "לוי", כדי שלא יבואו לטעות ויחשבו שהוא לוי, ויעלוהו אחר כך לעליית לוי. אבל מכל מקום יוכל להיקרא על שם אביו, וכגון, "מיכאל בן חיים" מבלי להזכיר לוי כלל. (יא)

מוחל למען כבוד התורה, דמהני, שהרי כבוד התורה עדיף מכבוד הכהנים שבא ע"י יגיעה, ולכן אותם הנוהגים למכור עליית ראשון בפר' בראשית, רשאים לנהוג כן גם בשבת, שזה מכבודה של תורה להיות הפותח בתורה.

טז בן כתבו באמת ליעקב (דיני עליית ס"ת אות מו). ומרן החיד"א בלדוד אמת (סי' ה אות מ), ובברכ"י (סי' קלה אות י) בשם מהר"ש שער אריה בכת"י.

בשבת) וביאר שם, דהנה מה שמכבדים ת"ח, א"ז כבוד להתורה שבו, אלא חיוב שחייבה התורה לכבוד אדם שהשיג בעמלו ובכוחו ובכשרונותיו את חכמת התורה. ומש"ה ת"ח יכול למחול על כבודו דהוי כבוד האדם. אבל כבוד הכהנים אינו משום כבוד האדם, שהרי אין הכהונה באה ע"י עמל ויגיעה, אלא הוא כבוד שניתן לבני אהרן מצד הכהונה שבהם, ומש"ה לא מהני מחילת הכהן, משא"כ אם הכהן

כהן בן גרושה וחלוצה, או ממזר שאביו כהן, אינו עולה לתורה לעליית כהן

זונה ולא נפסלת לכהונה.

ומה שכתבנו שמותר להעלות לס"ת ממזר (בשאר העליות), כ"כ הב"ח (סי' קלה), והוכיח כן ממה שאסרו להעלות לס"ת שני ליום בזה אחר זה, דאיכא חשד על שניהם שמא אחד מהם פסול מלויה ואינו אלא ישראל, כי ממזר הוא, ומשמע דבשאר עליות ש"ד להעלות ממזר לס"ת. וכבר אמרו (הוריות יג.) ממזר ת"ח וכהן גדול עם הארץ, ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ.

(י) בסוף פרק הבא על יבמתו (נט:) סבר ר"א בפנויה הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה. ור"ע סבר זונה זו מופקרת. וחכמים אומרים אין זונה אלא גיורת ומשוחזרת ושנבעלה בעילת זנות. והיינו, שנבעלה לפסול לה כגון אחד מכל העריות או בת ישראל לנתין או לממזר, וקי"ל כחכמים, כמ"ש הרמב"ם (פרק יח מהל' איסורי ביאה). והטור (אה"ע"ז סי' ו), שהבא על הפנויה אפי' הפקירה עצמה לכל, לא נעשית

גר שאביו יהודי ואמו נכריה, ואביו לוי, אין לו כל יחס לאביו

אלא מירב ילדה ומיכל גידלה. ולפיכך נקראו על שמה, שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. ובגמ' שם הובאו עוד אסמכתאות לכך. וע"ע בפירושו הרמב"ן עה"ת (במדבר כד, כו) עה"פ "ושם בת אשר שרח". לפיכך גם בנ"ד הואיל ואביו היהודי גידלו, יכול להקרא על שמו. [מדברי מרן אאמ"ר זיע"א. ועיין היטב בשו"ת יבי"א ח"ב חאה"ע סי' ד אות ד].

(יא) וה"מ, בהיות ואמו של הגר לא היתה יהודיה, והגר נגרר אחריה ע"פ ההלכה, ומפני כך הוצרך לגיור, וממילא אין לו כל ייחוס לאביו כלל, ובודאי שא"א לקראו בשם "לוי" על שם אביו היהודי. ומ"מ יכולים לקראו בשם "מיכאל בן חיים" שמכיון שאביו גידלו אין זה גרוע ממה שאמרו חז"ל (סנהדרין יט:). על הפסוק: חמשת בני מיכל, וכי מיכל ילדה, והלא מירב ילדה,

יב. אם לא היה כהן בבית הכנסת, ומכרו עליית ראשון, וישראל או לוי קנו את העלייה, ואחר שהוציאו הספר תורה נכנס כהן לבית הכנסת, אם יתרצה הכהן לצאת מבית הכנסת, כדי שיעלה מי שקנה עליית ראשון, עדיף שיעשה כן, אבל אם הכהן מסרב ודורש לעלות לתורה ראשון, יש להעלותו לספר תורה כפי הדין, לעליית כהן. ומי שקנה עליית ראשון, יעמוד אצל התיבה, ויעלה עליית שלישי. ואין צריך לומר שאינו חייב לשלם את הנדבה מה שקנה עליית ראשון. (יב)

יג. כהן שעוסק בפסוקי דזמרה וקראוהו לעלות לספר תורה, רשאי לעלות לתורה, ויברך ויקרא בלחש עם השליח צבור תיבה בתיבה כרגיל, כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה. ושלא כמי שכתב שלא יקרא את קריאת התורה עם השליח צבור, אלא ישמע ממנו בלבד, שזה אינו נכון להלכה. והוא הדין ללוי, אם אין לוי אחר בבית הכנסת. וכן הדין גם כן בישראל הקורא פסוקי דזמרה, וקראוהו "בשמו" לעלות לתורה, שינהג גם כן כאמור. ומכל מקום אסור שיפסיק כדי לומר לשליח צבור לעשות השכבה לעילוי נשמת קרוביו, או כדי לומר "מי שברך". (יג)

אם לא היה כהן ומכרו עליית ראשון, וקנה את העלייה ישראל או לוי

שימתין הישראל שקנה עליית ראשון בצד, ואחר שיעלה כהן ואחריו לוי (או כהן במקום לוי) יעלה הוא, אם לא מכרו עליית שלישי. שמה שהישראל קנה עליית ראשון טעות הוא, ודמי למ"ש מרן הש"ע (ח"מ סי' רו ס"ג) דהוי כמוכר על תנאי.

ואמנם המהרי"ק (שרש ט) כתב, בקהל שנהגו בשבת בראשית וכו' - וראה לעיל הערה ח' - ולפי דבריו לכאורה גם בנ"ד יעלה הישראל, דמצינו שאין הכהן עולה ראשון. ויש לחלק. ועיין בשו"ת חת"ס (או"ח סי' כד) שכתב בטעמו של המהרי"ק, שהוא משום שהיה כן המנהג קבוע אצלם, והמנהג נתקן בתחלה ברשות הכהנים, ונעשה להרבות כבוד הס"ת. ע"ש. וא"כ בנ"ד לא שייך כ"ז. וע' בשו"ת מקוה המים ח"ג (סי' ד). שהסיק, שאם יסרב הכהן לצאת, יעלה הכהן ראשון. ולזה הסכים מרן אאמו"ר זיע"א.

כהן שעוסק בפסוקי דזמרה וקראוהו לעלות לתורה, רשאי לעלות לתורה ולברך

כתב, שלא יקרא עם הש"צ, וכ"פ בכה"ח (סי' נא ס"ק כז), מ"מ העיקר לדינא שיקרא עם הש"צ, מאחר ויש בזה חשש ברכה לבטלה, לדעת כמה ראשונים ומרן הש"ע שקיבלנו הוראותיו, וכמבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ד (עמוד נח. סי' יא). [וכ"פ בסידור יעב"ץ ובמשנ"ב בביאה"ל (סי' נא), ובשו"ת רב פעלים ח"ב (או"ח סי' טז). וע"ש היטב, ומדבריו נראה להשיג ע"ד הכה"ח. ודו"ק].

כהן שעלה לתורה בפסוד"ז לא יעשה השכבה ומי שבירך

פשוט. אולם נודע מ"ש בספר החינוך, ועוד, דכל דליכא קפיידא אין להשיב אפי' מפני הכבוד. והכא נמי

(יב) הנה בגמ' גיטין (טז:) מבואר, שאף אם בא הכהן לחלוק כבוד לישראל שיעלה ראשון במקומו, אינו רשאי, מפני דרכי שלום. כיעו"ש. וא"כ לכאורה גם בנ"ד אינו רשאי למחול על כבודו ושיעלה מי שקנה עליית ראשון. אולם בב"י (סי' קלה) הביא דיעות הפוסקים כשיש בביהכ"נ ב' חתנים, אם רשאי הכהן למחול על כבודו, ע"ש, וא"כ בנ"ד שהכל יודעים שלא עשה כן הכהן אלא מפני שכבר מכר הגבאי את העלייה, אין כאן חשש של קטטה אם יצא הכהן לחוץ. ואם אין הכהן מוכן לוותר על מקומו, בודאי שהכהן קודם. וכמ"ש מרן הש"ע (סי' קלה ס"ז) שאם נכנס הכהן לביהכ"נ ומצא ישראל כבר על הבימה, והתחיל לומר ברכו את ה' המבורך, וענו הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אפ"ה כל עוד שלא בירך, פורש הישראל ועומד בצד, ועולה כהן ראשון. וגם בנ"ד יעשו כן,

(יג) במג"א (סי' קלה ס"ק) כתב, שכהן העוסק בפסוד"ז, רשאי לעלות לתורה. וכן פסקו מרן החיד"א בקשר גדול (סי' יא אות כג), ובספר השומר אמת (סי' יב אות ז), ובספר חיים (סי' טו"ב אות ז), ועוד. ובספר שערי אפרים (שער א סי' א) כתב, שנראה שצריך לקרוא בלחש עם הש"צ, כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה. וכ"כ בתהלה לדוד (סי' רפב). ואמנם בסידור בית עובד (הלכות פסוד"ז אות טז)

והנה בביאה"ל (סי' נא) כתב להתיר להשיב מה שמו, דהוי כמשיב מפני הכבוד. ובמשנ"ב כתב, שהוא

יד. כהן שהיה קורא קריאת שמע, וקראוהו לעלות לספר תורה, לא יפסיק לעלות לספר תורה, ואפילו אם קראוהו בשמו. ואם היה קורא ברכות קריאת שמע, מותר לו להפסיק ולעלות לתורה. ואם אין להם מי שיקרא, יפסיק אף באמצע קריאת שמע שקורא אותה עם ברכותיה. (ד)

טו. האוחז בפסוקי דזמרה, והצבור הוציאו ספר תורה כדי לקרוא בו חובת היום, ואין להם שליח צבור שיקרא בספר תורה זולתו, מותר לו להפסיק בין מזמור למזמור כדי לקרוא להם בתורה. [והיינו היכא דאפשר, אך מעיקר הדין יכול להפסיק אף באמצע הפרק]. (והיינו היכא דבנקל יכול לסיים הפרק, אבל אין לגרום לטורה צבור כדי שיסיים המזמור, ואם הצבור ממתין יפסיק באמצע המזמור). אבל לא יפסיק לומר "מי שברך" או "השכבה", אלא לקריאת התורה בלבד, ואחד מהצבור יאמר את ה"מי שברך" או ה"השכבה". (טו)

טז. מי שעומד בפסוקי דזמרה ושומע את השליח צבור הקורא בתורה שטועה בקריאתו, ואין בצבור מי שיחזירנו מטעותו, אם הטעות היא בדבר שמשנתה הענין, יפסיק ויתקן את השליח צבור שיקרא כהלכה. ואם הוא טעות שאין הענין משנתה על ידו, לא יפסיק, ואם אפשר ירמוז לו או שיראה לו בחומש את מקום הטעות. (טז)

שאינו יודע להפטיר. והוא תנא דמסייע למ"ש בבדי השלחן ח"ג (סי' פח סק"א).

יד ראה לעיל סי' נט הע' יח. וראה בשארית יוסף חלק ב' (עמ' קלו).

אם ירמוז לו שהוא באמצע פסוד"ז, לא תמצא הקפידא מקום לנח. ועיין בכה"ח (סי' סו סק"ד). ודו"ק.

ואם קראוהו למפטיר, ע' בשו"ת קנאת סופרים (סי' קכב) שכתב, שיעלה ויקרא אחר ההפטרה, כדין מי

האוחז בפסוקי דזמרה, ואין לצבור - ש"ץ שיקרא בספר תורה זולתו

שמותר לו להפסיק ולעלות לקרוא בתורה, שגנאי הוא לצבור להמתין לו עד שיגמור תפלתו, והוא טורח צבור, ודמי לדין דמשיב שלום מפני הכבוד. וכ"ה במשנ"ב (סי' סו ס"ק כו), שאם הס"ת מונח על התיבה ואין להם מי שיקרא בס"ת כי אם האיש הזה שעוסק בק"ש וברכותיה, לכל הדיעות יכול להפסיק ולקרוא בס"ת ואפי' באמצע הפרק. מפני כבוד התורה וכבוד הצבור. ומיהו, אם בנקל יכול לסיים עד סוף הפרק, יסיים. וימנע עצמו לקרוא בשם את הקוראים שיעלו לתורה וכו'. וכ"כ בקצוה"ש (סי' יט בבדה"ש סק"ז). וע"ע בשו"ת מהר"ם מבריסק ח"ג (סי' כו). וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ז (סי' ט' ד"ה ולענין). ונראה שה"ה במי שעומד בק"ש. ומבואר במשנ"ב, שיפסיק בין מזמור למזמור. אולם היכא שהדבר יגרום לטירחא דצבורא, יכול להפסיק בין פסוק לפסוק. וכמבואר ביבי"א הנ"ל.

טז ביומא (ע). אהא דתנן ובעשור שבחומש הפקודים קורא בע"פ, פריך, ואמאי נגלול ס"ת וניקרי, ומשני, אמר רב ששת, לפי שאין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד הצבור. ופי' רש"י, שאין כבוד הצבור להיות דוממים ומצפים לכך. וכן נפסק בטור ובש"ע (סי' קמד ס"ג). וכן בנ"ד שאין שם ש"צ לקרוא בתורה, ואין כבוד הצבור לשבת ולהמתין עד שיסיים זה את תפלתו, חשיב שפיר כמשיב מפני הכבוד וכו' שהותר אפי' באמצע הפרק, בק"ש וברכותיה, ובפסד"ז. ועיין בתשו' הרשב"א שהובאה בתשובת מהר"י קולון (שורש ט' אות ד') שכתב, שאם יש כהן שמתפלל במקום שאינו רשאי להפסיק, א"צ להמתין לו. מפני כבוד הצבור.

מ"ג היכא דלא אפשר, קוראים לו להיות ש"צ, כדי שלא להטריח את הצבור להמתין לו עד שיגמור. משא"כ התם דאפשר בישראל במקומו, ומש"ה אין קוראין לו. וכ"פ בשו"ת תשורת ש"י ח"א (סי' קכה)

העומד בפסוקי דזמרה ושומע את הש"ץ הקורא בתורה שטועה בקריאתו

מהל' תפלה, ובב"י (סי' קמב) בשם הירושלמי, שאפי' טעה בין אם לואם, חוזר. וכן נראה מדברי הארחות חיים. ושם הביא מפסקי מהר"י (סי' קפא) שרק טעות שמשנתה הענין מחזירין אותו, אבל הלא"ה א"צ

טז הנה בטעות שאין הענין משנתה, מאחר ובלא"ה יש פוסקים הסוברים שא"צ להחזירו ככה"ג, לפיכך כשהוא באמצע פסוד"ז, כדאים הם המקילים לסמוך עליהם שלא להפסיק כדי לתקנו. ועיין ברמב"ם (פ"ב

יז. במקום שאין שם לוי אלא אחד, והוא נמצא בפסוקי דזמרה, יש אומרים שהכהן יצא לחוץ ויעלה ישראל במקום כהן, שאם לא יעשה כן, יצטרך הכהן לקרוא בתורה שתי פעמים במקום לוי, שבכהאי גוונא לא התירו להפסיק באמצע פסוקי דזמרה. ויש אומרים שבכל אופן ויכל הכהן לעלות ראשון, ומותר לקרוא לספר תורה את הלוי שיקרא אחריו. (י)

יח. העומד בפסוקי דזמרה והצבור הגיעו לקריאת התורה, אם הוא עתיד לשמוע קריאת התורה ממנין אחר, אינו צריך להפסיק בפסוקי דזמרה כדי לשמוע קריאת התורה, אלא יפסיק לענות "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" וכן לאמנים של ברכות התורה. אבל אם אינו עתיד לשמוע קריאת התורה ממנין אחר, יפסיק בין מזמור למזמור וישמע קריאת התורה עם הצבור. (יח)

(ברכות מז:). אלא שהטוב והנכון הוא שלא להפסיק בדיבור, אלא יעשה גערה, ויראה הטעות בחומש, ובלא"ה קריאת ס"ת [חוץ מפר' זכור ופרה שהם מדאורייתא] הוא מדרבנן, וכמ"ש בס' סמיכה לחיים (אור"ח סי' א). ואף שהתירו להפסיק בק"ש לענות קדיש וקדושה, היינו משום שהם דברי שבח להשי"ת, משא"כ להפסיק כדי שהצבור ישמעו קריאת ס"ת כדנהגה. ע"כ.

ודע, שאין הרב ז"ל חולק על מה שכתבנו שאם אין שם ש"צ יכול להפסיק בפסוד"ז ולקרוא בס"ת, דאין כונתו רק על תיקון טעות שאינו משתנה הענין, הא בטעות שמשתנה הענין יודה שמותר להפסיק היכא דלא אפשר ברמיזה וכיו"ב. [חלק מהדברים מתשובת כתיבת יד למרן אאמ"ר ויע"א].

במקום שהלוי נמצא בפסוד"ז, אם הכהן יצא לחוץ ויעלה ישראל במקום כהן

שכתב, שלכהן או לוי יכולים לקראו לכתחלה אם אין כהן או לוי אחר. אבל אם הוא ישראל יש להחמיר שלא לקרותו לכתחלה. ע"כ. וע' בשו"ת מהר"ם שיק (סי' סא) אם אין לוי בביהכ"נ, אם כדאי שהכהן יצא לחוץ, כדי שלא יצטרך לקרוא במקום לוי, ושכן הורה הג"ר מרדכי בנעט. ועיין בזה בשו"ת מהר"י אסאד (סי' מה). וראה להלן הערה כז.

העומד בפסוד"ז והגיעו לקריאת התורה, אם צריך להפסיק לשמוע הקריאה

ולשמוע קריאת הס"ת, אינם צריכים, וכגון זה אמרי' אנן בדין ואינהו בדידהו. ועש"ב. ופשוט שאין בזה איסור משום ובפתחו עמדו כולם, שכיון שנפתח ס"ת אסור לדבר אפי' בד"ת, וע"ש שבחלקות ישיב למו. וכ"פ במים חיים (משאש, סי' כז).

ומיהו יחיד השומע קריאת ס"ת באמצע פסוד"ז, ואינו עתיד לשמוע קריאת ס"ת, יפסיק בין מזמור למזמור

להחזירו. וכ"פ הרמ"א בהגה שם. אבל מד' הש"ע משמע שגם באופן שאין הענין משתנה מחזירין אותו. וכ"כ בספר לרוד אמת (סי' ז ס"א) שאפי' טעה בדקדוק אחד מהאותיות מחזירין אותו. ועיין בכה"ח (שם אות א-ב) שע"פ הסוד הוא חמור מאד וכו'. ע"ש. ועכ"פ מאחר ומצינו לכמה פוסקים המקילים בזה, כדאים המה לסמוך עליהם בכה"ג, וכ"ש בטעות בטעמי המקרא. [ועיין בפר"ח (ר"ס קמב), ובאמת ליעקב (דין קס"ת לש"צ אות א), ובחיי אדם (כלל לא אות ל), שבטעות בטעמים א"צ להחזירו]. ובשו"ת לב חיים ח"ג (סי' ה) נשאל, בטעות שאין הענין משתנה, אם יכול להפסיק באמצע ק"ש וברכותיה לתקן את הש"צ. וכתב, שלכאורה נראה שיפסיק להחזירו, דהא בשביל מצוה דרבים שרינן אף לבטל עשה דלעולם בהם תעבודו

(יז) **בשו"ת** רב פעלים ח"ד (סי' ד) נשאל, במקום שאין לוי, ובקהלה הסמוכה יש לוי, והוא עומד בברכת יוצר, אם יעמוד כהן במקום לוי, או יקראו ללוי, והשיב, שאפי' אם הלוי נמצא בזמירות אחר ברוך שאמר, לא יקראו לו מקהלה אחרת, אלא יעמוד כהן במקום לוי. ע"כ. וע' בחינא וחסדא, הובא בס' זכרנו לחיים ח"ב (מע' ס אות ו). וע"ע בבית עובד (הלכות פסוד"ז אות ט)

(יח) **עיין** בשו"ת ויוסף אברהם (סי' לה) שהעלה כן להלכה. ומכ"ש צבור שמתפללין בצד אחד, ובצד שני שומעים קריאת ס"ת, שאינם צריכים להפסיק כדי לשמוע קריאת הס"ת, דהוי טורח צבור, רק יענו לברכו ואמנים דברכות, דרמיא חיובא עלייהו, וליכא בהכי טורח צבור. וכמ"ש בשו"ת עוגת אליהו (סי' לה), שאף הש"צ עונה, ואין בזה טורח צבור. ע"ש. אבל להמתין

יט. צבור שמתפללים בצד אחד בכותל המערבי, וסמוך אליהם מוציאים ספר תורה במנין אחר, אינם צריכים להפסיק מתפלתם לשמוע קריאת ספר תורה, דהוי טורח צבור, רק יענו קדיש וקדושה וברכו ואמנים. וגם השליח צבור יענה עמהם, ואין בזה טורח צבור. (יט)

כ. אם נכנס כהן לבית כנסת, ומצא שכבר עלה ישראל ליד התיבה, ואמר "ברכו את ה' המבורך", וענו הקהל "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", אפילו הכי כל עוד שלא בירך ברוך אתה ה', פורש הישראל ועומד בצד, עד שישלימו כהן ולוי, (או כהן במקום לוי), ויעלה שלישי. והכהן חוזר לומר "ברכו את ה' המבורך". (כ)

כא. אם היו כהן ולוי בבית הכנסת וקרא הכהן וסבור שאין שם לוי, והתחיל לברך ברכות התורה שנית, אין מפסיקים אותו כדי שלא תהיה ברכתו בטלה. (כא)

כב. אם חשבו שאין כהן בבית הכנסת והעלו לתורה ישראל במקום כהן, ונודע שהיה שם כהן, אף על פי כן הישראל שעלה במקום כהן, מצטרף למנין שבעה עולים בשבת, ואין צריך להעלות לספר תורה עולה נוסף במקומו. והוא הדין בימי שני וחמישי, שמצטרף למנין שלשה עולים. (כב)

דאליבא דכו"ע יעלה, דיש חילוק בין פסוד"ז לק"ש וברכותיה.
(יט) ע"פ המבואר בהערה הנ"ל.

לשמוע קריאת ס"ת. וכ"כ בשו"ת ויקרא אברהם (דף קטז), דכשהוא לדבר מצוה בשתיקה לא היה הפסק אף לכתחלה. ומידי דהוה בקראוהו לעלות לס"ת בפסוד"ז,

אם נכנס כהן לבית כנסת, ומצא שכבר עלה ישראל ליד התיבה

באחרונים. והישראל עולה בכה"ג למנין ז' עולים, וראה להלן הערה כג-כד.

ומה שכתבנו שהכהן חוזר וכו' כ"כ הא"ר שם. ומה שאמר הישראל ברכו את ה' המבורך, כתב הגר"א דלא חשיב לבטלה, שהרי הקהל ענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד.

כ"כ המהרי"א בשם ארחות חיים והאבודרהם, הובאו בב"י (סי' קלה) ובש"ע (שם סעי' ו). ואם התחיל בברכה, אינו פוסק, כדי שלא תהיה ברכתו בטלה, ואין זה נחשב כפגם לכהן, שיתלו שלא היה שם הכהן בשעה שקראוהו הישראל, או שמא שגגה היא, שסברו שלא היה שם הכהן, וכמבואר כן

אם היו כהן ולוי בבית הכנסת וקרא הכהן וסבור שאין שם לוי, והתחיל לברך

ע"כ. ובמג"א (ס"ק יא) הוסיף על הרשב"א, שבכהן נמי שייך ה"ט. והיינו, שאף בכהן אם טעו ולא ידעו שהוא שם, וקראו לישראל וברך כבר, אינו פוסק. משום חשש ברכה לבטלה של הישראל. וכן אין כאן חשש פגם כנזכר בלוי. וכ"כ במחה"ש ובלבושי מרדכי, וישועות יעקב. ועוד.

כא כ"כ המהרי"א הובא בב"י (סי' קלה), שאין דוחין מצות לא תשא את שם ה' לשוא משום פגמו של לוי. וכ"כ הרשב"א בתשובה (סי' רכט), וסיים, ועוד, שלא מצינו פגם ללוי בכיו"ב, שיש תלות שלא היה שם בשעה שפסק הכהן בקריאה הראשונה, או שמא שגגה היא שהיו סבורים שאין שם לוי, ולפיכך לא קראוהו.

אם חשבו שאין כהן בבית הכנסת והעלו לתורה ישראל במקום כהן

אלא דקצת יש לדחות, דכל מה שאמרו בגמ' שם, הוא משום טעות האנשים היוצאים, שיחשבו שאינו עולה למנין שבעה, ולכן קראו כהן אחריו, אבל אלו ראו דסליק ממנינא, תו ליכא פגם. וכה"ג אשכחן בכמה דוכתי, ומנייהו בגמ' קידושין (מד ב), צריכה מיאון שמא לא נתרצה האב בקידושין ויאמרו (מכח ניתנה הגט) שאין קידושין תופסין באחותה. ועיין בשו"ת רב

כב הנה הפר"ח (סי' קלה סק"ו) הביא ראייה מהגמ' גיטין (נט ב) שאם חשבו שאין כהן, ועלה ישראל במקום כהן, שאין הישראל עולה למנין שבעה, וצריך הכהן לחזור ולקרוא קריאת הראשון. שהרי אמרו שם בגמ', כהן אחר כהן לא יעלה, משום פגמו של ראשון. ופריך, הא קחזו ליה דסליק ממנינא, ומשני, דחיישי' ליוצאין. ע"ש. ומוכח דלא סליק ממנינא אם הוא ישראל. ודו"ק.

כג. אם אין כהן בבית הכנסת, קורא ישראל במקום כהן, ואומר השליח צבור "אין כאן כהן יעמוד ישראל במקום כהן". ולא יעלה לוי אחריו. ואם ירצה הלוי לעלות ראשון במקום כהן, רשאי לעשות כן. אולם אין כל חובה להיענות לדרישתו להעלותו במקום כהן. וכשעולה לוי במקום כהן, יאמר השליח צבור "אין כאן כהן יעמוד לוי במקום כהן" ובפרט אם הלוי הוא אדם חשוב בתורה או במעשים טובים, ממחזיקי הישיבות הקדושות, או שהוא זקן ונכבד בעמיו. ואם יש בבית הכנסת תלמיד חכם, וברצונו לעלות ראשון לספר תורה, לו משפט הבכורה, והוא קודם ללוי שאינו תלמיד חכם. שאף שהמנהג פשוט שכהן עם הארץ קודם לישראל תלמיד חכם, וכמבואר לעיל, מכל מקום כשאין שם כהן, תלמיד חכם קודם. ואם אינו מקפיד לעלות ומחל על כבודו, עולה הלוי ראשון לספר תורה. (כג)

כיעור"ש. ושם העלה ג"כ שא"צ להעלות עולה נוסף להשלים לז' עולים, שהישראל מצטרף למנין שבעה. וע"ע בשו"ת כרם חמר (סי' ה), ובשו"ת נטע שורק (סי' ז), ובשו"ת מעשה אברהם (ר"ס ל), ובש"יורי כנה"ג (סי' קלה סק"ז), ובשו"ת חק"ל (ח"ב מיו"ד, ש"יורי אור"ח סי' ה), שהביא ראיות היפך דברי הפר"ח הנ"ל. וכ"כ בכה"ח (סי' קלה אות לד), בשם המאמר, הפמ"ג, שער אפרים, משנ"ב, ועוד. וכן עיקר. [וע"ע בשו"ת ערוגת הבושם (סי' כה). ובשו"ת לב חיים ח"ב (דף קטו), ובשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' קעט), ובשו"ת משיב הלכה (סי' קלה)].

ואמנם בשו"ת פני מבין (אור"ח סי' לה) כתב, שהדין בזה עם הפר"ח, שהרי כל הקריאה בתורה היא מתקנת חכמים, בברכה דוקא, וזה שעלה במקום כהן ועובר על מ"ע של וקדשתו, אין זה מברך אלא מנאץ, ובלי ברכה נשאר רק לימוד התורה ולא קריאה בתורה. ובספר מרפא לנפש (סי' לח) חולק עליו, ודעתו שברכה אינה מעכבת בדיעבד. ואפי' במזיד אין כאן בוצע בך ניאץ ה', דדוקא בברכה שנתקנה על מצוה אמרי' בוצע בך, כגון מק"מ, משא"כ בקריאת ס"ת שהברכה כוללת על מצות לימוד תורה. ואין נוסח הברכה דוקא על מה שקורא עתה, וע"כ אין לומר בזה בוצע בך.

גם בשו"ת מהר"י אסאד (אור"ח סי' מה) חולק על הפר"ח, ומוכיח כן מדברי הרמב"ם (בפ"ט מהל' תמידין) שבדיעבד אינו מעכב. וע"ש בכס"מ. ודו"ק. ואף שבס' לדוד אמת (סי' סו סק"ג) פסק כהפר"ח, אין כן דעת רוה"פ, וכן הורה מרן אאמ"ר זיע"א שבדיעבד מצטרף שפיר למנין ז' עולים. ואכמ"ל.

אם אין כהן בבית הכנסת והלוי רוצה לעלות ראשון במקום כהן, רשאים לעשות כן

כך אמר מורי הזקן. ומורי רבינו יצחק בן יהודה. וכך סידר רב עמרם גאון. אבל מתלמידי מורי ה"ר יצחק הלוי שמעתי משמו, שאין סדר לדבר להקדים לוי

פעלים ח"ד (אהע"ז סי' ב), שכתב, שגם זו צריכה גט, כל שלא כנס הראשונה. וע"כ דה"ט שיטעו העולם בזה.

ובאמת שבשו"ת נ"ב (מהדו"ת אור"ח סי' יד) כתב, לדחות כן בנ"ד, שכ"ז הוא מחשש לטעות העולם. וע"ש שדחה דברי הפר"ח הנ"ל, והעלה, שמצטרף שפיר למנין שבעה. והביא ראיה ברורה לזה, מתוס' חולין (פז). דמי שעמד במקום חבירו לקרוא בתורה, פטור מעשרה זהובים, משום שכולם חייבים בקריאה"ת, ואפי' עמד במקום כהן, [נראה בספר כרם חמר (סי' ה), ובשו"ת משכן שמואל (סי' קנח סק"ד)].

ואם עונין אמן אחר ברכתו של זה שחטף העלייה מחבירו, ראה בשו"ת בית דוד (סי' נד), ובשו"ת זרע אמת ח"ג (ליקוטים, סי' קלט). דהא דדרשינן וקדשתו, אסמכתא בעלמא הוא. ע"כ. ואם איתא שאינו עולה למנין שבעה, וצריכים לקרוא לתורה את הכהן, א"כ פשיטא שפטור הישראל מעשרה זהובים. ע"ש. ומרן אאמ"ר זיע"א כתב לדחות את דבריו, דבמחכ"ת לא סיימוה קמיה דמר דברי הפר"ח, שהרי איהו ס"ל דעיקר דרשא דוקדשתו לכל דבר שבקדושה, הוי מה"ת, וכדעת הרמב"ם, כיעור"ש. וא"כ לשיטתיה אזיל, דלהכי אינו עולה למנין שבעה, כיון שמה"ת הוא. והתוס' הא איהו גופייהו קאמרי דהוא מדרבנן, ומש"ה אינו משלם לו עשרה זהובים, כיון שהוא מדרבנן. ועיין בשו"ת יוסף אומץ (ס"ס ט) שהביא שם ד' הרב שביתת יו"ט (דף קכה) שהק' על הפר"ח משם חכם אחד, ממה שכתבו התוס' והרא"ש (פרק כיסוי הדם) הנ"ל, ולא ראו שהרב פר"ח הביא ד' התוס' וחלק עליהם,

(כג) בניטין (נט): אמר אביי, נקטינן, אם אין שם כהן, נתפרדה החבילה. ופרש"י, נפסק הקשר, איבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת, ואינו קורא כלל.

שאינן הלוי עולה ראשון, דאי נימא דהלוי רשאי לעלות ראשון, הו"ל למימר אם אין שם כהן, איבד לוי את זכותו. ודו"ק. ומ"מ רבו הפוסקים שהסכימו לפי השני של רש"י, שאין סדר לדבר, והרוצה להקדים יקדים, וכ"ד ר"ת, מחזור ויטרי, רשב"ם, המרדכי, רבינו מאיר המעילי, הר"ה, האשכול, הריצב"א, הרא"ש, הטור, תוס' רי"ד, הרי"ז, מהרי"ל, רבינו ירוחם, וכן דייק לשונם הזהב של הרמב"ם ומרן הש"ע, כמ"ש כן הרמ"א בד"מ, וכ"ד מהרש"ל, ועוד. וכן עיקר לדינא, דהו"ל כעין ס"ס, שמא אין סדר לדבר, ומי שירצה יקדים. ושמא אף לפירוש הראשון של רש"י רשאי הלוי לעלות ראשון, שכולה מילתא דרבנן, ואזלי בה לקולא. וכן עשה מעשה הפרד"ס ז"ל, וכן נהג והנהיג אחריו מהר"ח פלאגי. וכתב בספר יד אבשלום שכן נהגו כמה גאוני עולם. וכ"כ הגר"א חזן אב"ד דאלכסנדריא, שכן עשה מעשה הראש"ל הר"ד חזן בבית מדרשו, וכן העידו כמה מגאוני ירושלים שכן המנהג בירושלים.

ומכ"ש שמדברי הזהב המובא בבי" (סי' קכח) מוכח שיש קדושה בלוי יותר מישראל, גם בזה"ז. וראה כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' כד).

והנה שמעתי בשם הרב אול"צ זיע"א, כי יש לדייק מלשון הש"ע שאין הלוי יכול לעלות ראשון כשאין שם כהן. וז"ל מרן הש"ע (סי' קל"ה סי') "אם נכנס הכהן לביהכ"נ אחר שהתחיל הישראל לברך ברכת התורה, אינו פוסק. אבל ברכו לא הוי התחלה ועומד הישראל בתיבה עד שישלימו כהן ולוי ואז יקרא. ואם אין כהן בביהכ"נ קורא ישראל במקום כהן ולא יעלה אחריו לוי". ע"כ. וממ"ש מרן הש"ע "אחר שהתחיל הישראל לברך ברכה"ת, משמע לכאורה שרק ישראל עולה במקום כהן, שאל"כ הו"ל לאשמעינן חידוש בלשון: אחר שהתחיל הישראל או הלוי וכו'. וכן מדכתב עד "שישלימו כהן ולוי ואז יקרא ישראל" משמע שאין הלוי עולה ראשון. ונראה, דאי משום הא לא איריא, שכיון שרוב המצויים בביהכ"נ הם ישראלים, ולא לויים או כהנים, מש"ה נקט מרן הש"ע דבר שהוא על דרך הרוב, ודיבר הכתוב בהווה, שאם חשבו הקהל שאין שם כהן, מן הסתם קוראים לתורה אחד מרוב אנשי הקהל, שהוא ישראל ולא לוי. אבל איה"נ רשאי לוי לעלות ראשון לס"ת. ואין לזה הכרח כדי לסתור דברי הבי"ב בסי' קל"ה, ודיוק לשונו בש"ע שם. [ואין דיוק זה כדאי לדחות דברי הפוסקים האחרונים שכתבו להדיא שאם אין שם כהן, רשאי הלוי לעלות ראשון לס"ת, וכמבואר בשו"ת יבי"א ח"ו].

לישראל. ומי שירצה יקדים. ע"כ. ובס' הפרדס לרש"י (דף כד) כתב, שקשה לרש"י לומר בדעת רבו ר' יעקב שלא יקרא כלל, דלא גרע משאר ישראל, שאילו ביכ"נ שכולם לויים לא יקראו בתורה? ושמע רבי בשם רבו ר' יצחק הלוי שמודה לדבריו. ע"כ. משמע דרש"י הסכים לדעת רבו רבי יצחק הלוי. ובמחזור ויטרי (סי' קכד) הוכיח כן, שא"כ למה ליה למימר נתפרדה החבילה, לימא אם אין שם כהן לא יעלה לוי. ש"מ דקאמר שנתפרדה סדר חבילת חז"ל מפני דרכי שלום לקרוא לוי אחר כהן, אלא כל הקודם זכה. וכ"כ המרדכי (גיטין פרק הנויקין סי' תה) בשם ר"ת. וכ"כ הר"ה (פ"ד דמגילה).

ובספר האשכול ח"ב (ע"מ סח) כתב, דבשוין, הלוי קודם. אבל בישראל גדול ממנו, ישראל קודם. ע"ש. והרא"ש בגיטין כתב, שהריצב"א היה תופס עיקר כפירוש שני של רש"י. וכ' הטור (סי' קל"ה) שכן עיקר **ומרן** הבי"ב שם ה"ד רש"י והרא"ש הנ"ל, ודברי הגמ"י שרש"י הסכים לפי ר' יצחק הלוי שיכול הלוי לעלות לס"ת. וכתב, אבל הרמב"ם (בפי"ב מהל' תפלה הי"ט) כתב, אם אין שם כהן עולה ישראל ולא יעלה אחריו לוי כלל וזהו כפי הראשון של רש"י. וכן הסכים בתשו' הרשב"א, וכתב הרד"א שכן נהגו. וכתב עוד מרן הבי"ב, מצאתי כתוב, אסור לקרות לוי במקום שאין כהן, וכו', כי יש שני פירושים בביאור נתפרדה החבילה, ולכל הפירושים יכול לקרות במקום הראשון. ואע"פ שפי' רש"י שהלוי איבד את כבודו משום לוייה, אבל אם קוראין אותו תחלה מפני גדולתו, בהא לא איירי. ומ"מ לא יקראו שני וכו'. ע"כ.

ומרן בש"ע (סי' קל"ה סי') פסק, שאם אין כהן בביהכ"נ, קורא ישראל במקום כהן, ולא יעלה אחריו לוי, ע"כ. ומשמע שדעת הש"ע שדוקא אחר ישראל לא יעלה הלוי, [נוכח"ש בשבוה"ל בשם הגאון, ומובא בבי"ב, שלא יעלה לוי שני אם אין שם כהן, וכנו', ממה שאמרו בכתובות (כה:)]. אבל רשאי לעלות ראשון, ואע"פ שמרן לא כתב כן להדיא, צ"ל שסמך על מ"ש בבי"ב בשם המצאתי כתוב הנז'. ודעתו מסכמת למ"ש הרמ"א, שפעמים מרן משמיט בשולחנו הטהור מ"ש בבי"ב, מאחר והיה בעיניו הדבר לדבר פשוט, ולכן השמיטו. ע"ש. וכ"ש כאן שדייק לומר "ולא יעלה אחריו לוי", ומשמע שראשון עולה. ואמנם דעת הראב"ן (גיטין נט:): שגם לראשון לא יעלה, וכ"כ בחי' הריטב"א שם. וכ"כ הר"ן שם, דחיישי' שמא יאמרו שהוא כהן, וכ"פ הב"ח, וכ"ד רבינו משה פרובינצאלו (שהיה בזמן הרמ"ע מפאנו סי' טז) בשו"ת שיצא לאור ע"י מכון אור המזרח,

כד. כשאין כהן בבית הכנסת ועלה ישראל ראשון במקום כהן, לא יעלו לוי אחריו, וכמבואר, וכן לא יעלו לוי לעליית שלישי. ומכל מקום במקום צורך יש מתירים להעלות לוי לעליית שלישי. וכל שכן לעליית רביעי בשבת וראשי חודשים, וחולו של מועד. ויאמר השליח צבור: "אף על פי שהוא לוי יעלה בכבוד". וכן המנהג כל שיש צורך בדבר. (כד)

והשמיטם בש"ע, ורגילי רבוותא לומר בכגון זו, שהיה בעיניו דין פשוט, ולכן לא הביאו בש"ע. ע"כ. וע"ע בשד"ח (כללי הפוסקים סי' יג אות ה). וכ"ש כאן שדייק בלשונו לומר "ולא יעלה אחריו לוי", דמשמע הא ראשון יעלה. ולכן אין לדחוק ולומר שחזר בו בש"ע מדבריו בב"י, בפרט שסמך על דיוק לשונו בש"ע.

שוב יצא לאור שו"ת יבי"א ח"ט, ושם (סי' פח אות ה) הביא מ"ש הר"א חזן הנ"ל בסי' נוה שלום (בדני קריאת ס"ת אות ד, דף ה:), בענין לוי במקום כהן אם יוכל לעלות לתורה, וכתב ע"ז ביבי"א בזה"ל: ראה באורך בשו"ת יבי"א ח"ו (תארי"ח סי' כד), והעליתי להקל בזה, ושכן נהגו כמה גאוני עולם לקרוא ללוי ראשון במקום כהן. ושכ"ד הרמב"ם ומרן הב"י והרמ"א, וכ"פ מהר"י קולון בתשובות החדשות (סי' מא עמ' 183). וכן עשה מעשה הפרד"ס (מח"ס "אות היא לעולם"), וכן הנהיג אחריו מהר"ח פלאגי, והבאתי גם את דברי הרב נוה שלום כאן. איברא דמהר"א מני בשו"ת מעשה אליהו (סי' ג) כתב, שאף שהראש"ל רבי דוד חזן הורה להתיר ללוי לעלות ראשון לס"ת, מ"מ כמה רבנים ערערו ע"ז, ולכן שוא"ת עדיף. ע"כ.

ובאמת שאין דברי המערערים נכונים, והעיקר כמו שהורה הגר"ד חזן, ח"ד בדרא. דבר אחד לדור. וכן פסקו בשו"ת פעולת צדיק ח"ג (סי' ה). ובשו"ת שואל ונשאל ח"א (סי' לג). ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ג (תארי"ח סי' ד). ובשואל ומשיב מזוז (תארי"ח סי' יב). ועוד. וכן העיד בספר נתיבי עם (סי' קלה), שמהר"א בן טובו (שהיה ראב"ד של עדת המערבים בירושלים, מח"ס פקודת אלעזר), היה נוהג לעלות לס"ת ראשון כשאין שם כהן, ושכן נהגו אחריו בביהכ"נ שלו.

ועכ"פ נכון לומר: "אין כאן כהן, יעמוד לוי במקום כהן", ומ"מ אם יש שם ת"ח שברצונו לעלות ראשון לס"ת, הוא קודם ללוי, ואם מוחל על כבודו רשאים לקרות ללוי ראשון. ובפרט שלפ"ד הזוה"ק יש קדושה בלוי יותר מישראל גם בזה"ז.

כשאין כהן בבית הכנסת ועלה ישראל ראשון במקום כהן, לא יעלו לוי אחריו

שיאמר החזן "אע"פ שהוא כהן" או "אע"פ שהוא לוי". ולא חיישי' לנכנסים שלא שמעו דאינהו מישאל

ועוד י"ל דאיה"נ יכול לוי לעלות בתחלה כשאין כהן בביהכ"נ, ודברי מרן אתו לאשמעינן דנתפרדה החבילה ואין חיוב שהלוי יהיה לפני ישראל. ועל כן אמר דישאל קורא במקום כהן, והביאור הוא דאין דין שלפני הישראל יהיה לוי, אלא דין לוי להיות אחר הכהן, שכהן קדיש טפי, והא דהוי לוי קודם ישראל אסמיכניהו אקרא מהדין הכללי של הבהלת שבט לוי משאר השבטים. ולפ"ז נראה, דגם דברי מרן בתחלה אזלי כן, דלרצון היה לפניו לכתוב דוקא אחר שהתחיל הישראל לברך ולא הלוי, לימא לן דלא תימא דכיון דמעלת הכהן גדולה ותמיד דינו ליטול חלק בראש, על כן על אף שהתחיל הישראל לברך מעלין לכהן, משא"כ לוי אין דינו לכל דברים ליטול ראשון ככהן, כמו שאמרו בגיטין (ט:), ואין דינו להיות לפני הישראל [והראיה מאין שם כהן]. שמא תאמר הכא מפני בושת הישראל שהתחיל כבר נימא דיקדים ללוי, קמ"ל דעדיין דינו להיות אחר כהן [כדמשמע מהפוסקים], ואף הכא בושתו של ישראל נדחה מפני דין זה, דאי לא יעלה אחריו מחזי כפגימותא. על כן לאחר מכן מותרת עלייתו. וי"ל, דהא דכתב מור"ם אבל ראשון יכול לעלות, דמשמע דמרן לא ס"ל הכי, אין זה כי אם רצה שלא יטעו בדברי מרן כאותו חכם, ועל כן חזר על דין זה שנית, וכדכתב איהו גופיה בב"י.

וז"ל הבי"ב בשם מצאתי כתוב: "שאע"פ שפי' רש"י איבד הלוי את כבודו היינו לומר שאיבד כבודו משום לוי, אבל אם קוראים אותו תחלה מפני גדלותו בהא לא איירי, ומ"מ לא יקראוהו שני וכו'". ע"כ. ואע"פ שמרן הש"ע השמיט ד"ו בש"ע, ולא כתב כן להדיא, מ"מ י"ל דסמך על הדיוק שכתב "שלא יעלה אחריו לוי" דמשמע שראשון יכול לעלות, וכמו שדייקו לנכון הרמ"א והגר"א שם, ובלא"ה כבר כתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' מה) שאם יאמר האומר אי"כ מדוע לא העלה מרן הש"ע על שלחנו תשובה זו שהביא בב"י, צא תאמר לו דאשכחן כמה פעמים דינים שהביא מרן בב"י והם אמתיים ונכונים לדינא,

(כד) הריטב"א בחי' לגיטין (נט:), כתב, ודעת מורי (הרא"ה) ז"ל שרשאים לקרוא לס"ת כהן או לוי, ובלבד

כה. כבר פשט המנהג שאם אין לוי בבית הכנסת, עולה הכהן פעם שנית במקום לוי, ואומר השליח צבור "אין כאן לוי יעמוד כהן במקום לוי". ואותו כהן שקרא ראשון הוא זה שיעלה שנית במקום לוי, ולא יעלו כהן אחר במקום לוי. ואף אם יודעים מראש שאין לוי בבית הכנסת, ויצטרך להכהן לעלות לספר תורה שתי פעמים, עם כל זה יעלה הכהן לספר תורה, ואין בזה כל חשש של ברכה לבטלה. וגם אין הכהן צריך לומר בסוף הברכות "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ולא יעשה כן במקומותינו, ומעולם לא נהגו בזה, ואין לחדש דבר נגד המנהג הפשוט על פי כל גדולי הפוסקים ולחוש לסברת יחיד, שאם כן יהיה לכו נוקפו ופורש. (כה)

בסוף התשובה סיים, שכל שיש צורך בדבר מותר להעלות לוי לשלישי, ובלבד שיאמר החזן אע"פ שהוא לוי וכו'.

[והנהגה במ"ש מרן בש"ע ס"י, שנהגו לקרוא כהן אחר כהן, בהפסק ישראל בינתים, כתב הגר"א בביאוריו דלא חיישי' לפגמו של שני שקורין אחריו לוי ולא חיישי' כולי האי, כמו שאמרו בכתובות (כה): שקרא אחריו לוי. ע"כ. ומבואר מדבריו שיותר להעלות לוי אחר ישראל לעליית שלישי. (ועיין בשעה"צ ס"ק כה). אבל הא"ר בשם הלבוש, ועוד אחרונים, כתבו, שלא יעלה לוי שלישי. וכתב המשנ"ב (ס"ק כד), שלפי המבואר במג"א בשם הלבוש, שבמדינות אלו אין נוהגים לקרוא לכהן או לוי רק לאחרון או למפטר, אין נפ"מ בזה. ע"כ. ומ"מ מנהגינו כמ"ש מרן בש"ע, להעלות כהן ולוי בתוך השבעה עולים, ובמקום צורך מותר להעלות לוי אף לעליית שלישי (כשעלה ישראל במקום כהן), אבל לא ינהגו לכתחלה כן].

אם אין לוי בבית הכנסת, עולה הכהן פעם שנית במקום לוי

בתורה לפניו. ומשום היוצאין שלא שמעו את החותם מברך לאחריה, והראשונים לא בירכו לאחריה, יאמרו היוצאין אין ברכה בתורה לאחריה. רש"י. ודעת התוס', שקודם התקנה היה אותו כהן שקרא פעמיים הולך ויושב בינתים, שבענין אחר במאי מינכר שהיו שתי קריאות, אבל אחר התקנה א"צ לישוב בינתים. וכן כתבו הרא"ש והר"ן בפ"ג דמגילה (ס"י ט). ועיין בתוס' (ר"ה לג). שכתבו, שברכה"ת לא נתקנו משום מצות ת"ת, אלא על הקריאה בצבור. תדע, שאם אין שם לוי קורא כהן במקום לוי, ומברך ב' פעמים. וכ"ד רב עמרם גאון, שבוה"ל, ספר התניא, הראב"ה, האשכול, מחזור ויטרי, והריטב"א, ועוד. אבל דעת העיטור בספר הדברות (סוף הלכות לולב והלל דף צד) שרק קודם התקנה עולה כהן במקום לוי, אבל אחר התקנה שכל עולה מברך לפניו ואחריה, אם יברך הכהן פעם שנית במקום

שאינו ואמרי להו. וכך היה עושה מורי ז"ל כשהיו ב' חתנים כהנים בביהכ"נ והיו קוראין אותם בזה אחר זה, ואומרים על כל אחד מהם אע"פ שהוא כהן יעמוד. וכן היה נוהג בעצמו לקרוא בתורה שלישי, וחזן היה אומר "אע"פ שהוא לוי". ע"כ. וכ"ה בשיטמ"ק שם. וכ"כ המאירי בגיטין שם, וז"ל: "ועכשיו נהגו לקרוא לוי בכל מקום שירצה, אלא שמכריזין אע"פ שהוא לוי יעמוד". וכ"כ בספרו קרית ספר (עמ' פז). [ובשורת הרדב"ז ח"ב (ס' תשכד) כתב, שנהגו לומר כשעולה הלוי שלישי או רביעי יעלה פלוני (בן פלוני) אע"פ שהוא לוי, והנכון הוא שאם קורא לוי סתם, לא יקראוהו שני לעולם, אבל אם אומר החזן אע"פ שהוא לוי, מותר להעלותו אפי' שני, דתו ליכא למטעי. ואף שהרשב"א [בתשו' ח"א ס' תקמד] כתב, שאפ"ה יש לחוש לנכנסים, לא נהגו העולם כדבריו]. והובא כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח ס' כד אות ה), וכתב ע"ז, ואף שנראה נכון להחמיר שלא להעלות שני לוי גם ע"י הכרזה, מ"מ ראשון מיהא ודאי דש"ד. ושם

(כה) בגמ' גיטין (טז): אמר אביי, נקטינן אם אין שם לוי, קורא כהן במקומו, ומוקמינן לה באותו כהן. אבל כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון. ע"כ. ונחלקו הראשונים אם דין זה שאמר אביי איירי קודם התקנה, שכל הז' עולים מברכים לפניו ואחריה, שכיון שהראשון מברך ברכה ראשונה, וכל העולים אינם מברכים, רק האחרון שמברך ברכה אחרונה, שפיר עולה כהן במקום לוי, משא"כ בזה"ז שכל הז' עולים מברכים לפניו ולאחריה, שאיך יעלה כהן במקום לוי ויברך שוב, או שאביי קאי גם האידנא, ואף בזה"ז הכהן עולה במקום לוי ומברך פעמיים, שהרי אין זו חובת יחיד, אלא מה שחוזרים ומברכים על הקריאה בתורה הוא משום כבוד צבור, ומשום הנכנסים והיוצאין, [והיינו, שאם יכנס אדם לביהכ"נ אחר שבירך הראשון, אם לא ישמע את האחרים מברכים יאמר אין ברכה

לוי, הוי ברכה לבטלה. ול"ד לתפילין וסוכה שחזור ומברך כל אימת שמקיים המצוה, דהכא הס"ת עמו, ובירו לקרוא בברכה ראשונה כל הפרשה, ובכה"ג יקרא ישראל במקום כהן. ע"ש.

והנה ז"ל הירושלמי (בפ"ג דברכות ה"ג): רבי זעירא קרא כהן במקום לוי, ובירך לפניו ואחריה, בעון משתקוניה, אמר להו רבי חייא בר אשי, ארפוניה דהכי נהיגי גבייהו. (ועיין בפירושו בעל החרדים שזהו כמו שכתבו התוס' הנ"ל שיברך ב' פעמים, ור"ז עלה מבבל לאר"י). וידוע שבכל דבר אנו נמשכים אחר מנהג בכל ותלמודם, כמו שכתבו התוס' (ע"ז לח:) וא"כ תלמוד ערוך בידינו שאין לחוש לברכה לבטלה בכה"ג, וכ"פ מרן בש"ע (סי' קלה ס"ח). ואין לחוש בזה לסב"ל.

אולם בשו"ת יהודה יעלה אסאד (או"ח סי' מה) כתב, בשם הרה"ג השואל, שאם הכהן יודע שאין לוי בביהכ"נ, ראוי שיצא מביהכ"נ קודם קריאה"ת, כדי שלא יצטרך לברך ב' פעמים, ושכן ראה ושמע מעשה רב בבית מדרשו של מהר"ם בנעט ז"ל, שנהג כן, והאר"י הגהמ"ח שם בדין מ"ע דוקדשתו, לפתוח ראשון ולברך ראשון, שלדעת הרבה ראשונים והרמב"ם ז"ל הוי מ"ע מדאורייתא, ולכן אפי' לדעת הרמב"ם שברכה שאינה צריכה היא מה"ת, מ"מ כיון שוקדשתו הוי מ"ע מה"ת, לכן אפי' לכתחלה קורא הכהן ב' פעמים ומברך. אמנם בתשו' מקור ברוך כתב, שאחר ברכתו האחרונה יאמר הכהן ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וסברתו נכונה ע"פ מ"ש בספר התניא (סי' ו) בשם רבינו יצחק, (בעל העיטור). ומ"מ נראה לי להלכה ולמעשה שיש לקרוא לכהן תחלה אע"פ שידועים שאין לוי, וכו', ואני לא ראיתי שהגר"מ בנעט נהג להוציא הכהן מביהכ"נ בכה"ג, במשך שנים רצופות שיצקתי מים על ידיו וכו'. ע"כ.

ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' סא) כתב, שאף שיעקר דרשה דוקדשתו הוי מה"ת, מ"מ אין זו מצוה חיובית כתפילין וכו', אלא כמ"ע דציצית, ואם קדם הכהן ויצא מביהכ"נ אין כאן ביטול מ"ע, אלא שכמו בציצית שנענשים ע"ז בזמן כעס, ה"ה בזה וכו'. ומ"מ לדינא נראה עיקר, דרשאי הכהן לעלות במקום לוי, ולברך ב' פעמים. עכת"ד.

והנה בשו"ת שואל ומשיב (שתיתאה, סי' כט) כתב, שמשלשון הש"ע משמע שכ"ז בדיעבד כשעבר ועלה הכהן, ונמצא שאין שם לוי, שאז רשאי לברך פעם שנית במקום לוי, אבל לא יעשו כן לכתחלה להעלות כהן לס"ת כשאין שם לוי. שהרי מרן כתב, אם אין לוי בביהכ"נ כהן "שקרא" ראשון מברך שנית וכו'.

[ובגמ' אמרו בלשון "קורא" ומשמע לכתחלה]. ע"ש. אלא שי"ל, שכוונת מרן הש"ע לאשמועינן, שלא יקרא כהן אחר במקום לוי, אלא יקרא אותו כהן, כמו שסיים בש"ע שם. ומ"ש בשואל ומשיב שם לחשוש לנכנסין שרואים שהכהן קורא ולא ידעו שהיא קריאה שניה, ויחשבו שנמשכה קריאתו עד כאן, ופחתו ממנין העולים לס"ת, הנה אין לנו להוסיף מדעתינו גזרה חדשה מפני הנכנסין, ולשון הגמ' דייקא "קורא" הכהן במקומו, אלמא שלא חששו לזה. וגם מה שציין בשואל ומשיב בשם המקור ברוך, שמעיקרא דינא אי"צ לברך שנית, בידע מתחלה שאין לוי, ורק מ"מ טוב שיאמר הברכה שנית ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וכו', הנה בשו"ת צי"א חלק יב (סי' לו אות ה) הביא תורף דברי שו"ת מקור ברוך הנז', ומתבאר מדבריו שמעיקרא דינא שפיר צריך הכהן לברך פעם ב', ואפי' בידע בבירור שאין שם לוי, יעלה לס"ת ויברך פעמיים. וביסס את דבריו על יסוד דברי הירושלמי שהובא בטור (או"ח סי' קמ) דאיתא התם, הקורא בתורה ונשתתק, זה שעומד תחתיו יתחיל במקום שהתחיל הראשון וכו', ועיין בב"ח שכתב הטעם, משום דכתיב תורת ה' תמימה וכו', ולכן ה"ה גם בנ"ד, אף שיצא בברכתו שבירך כבר, מ"מ אם לא יברך ברכה אחרונה על קריאה ראשונה, וברכה ראשונה על קריאה שניה, יהיו פסוקים אלו חלוקים משאר פסוקים, ולא הוי תמימה. ע"כ. וע' בתוס' ר"ה (ג). בשם ר"ת, שזה שמברכים ברכה"ת לפניו ואחריה אינו משום ת"ת, רק משום כבוד תורה ברבים. (ושלא כתלמוד ירושלמי בפרק ג' שאכלו בברכות, שיעקר דין ברכה"ת מה"ת הוא בעת שקוראין ברבים, אלא עיקר כתלמודין דידן שיעקר ברכה"ת הוא כשמברך ברכה"ת בינו לבין עצמו, וברכה"ת על קריאת ס"ת בצבור אינו אלא משום כבוד התורה והצבור. וראה עוד בזה להלן). תדע, שהרי כהן קורא במקום לוי ומברך פעמיים, אף שכבר בירך בתחלה. וע"כ דסבר ר"ת שמייירי אף בידע הכהן שאין לוי בביהכ"נ, דאי מייירי בדלא ידע, מאי תלמודא דר"ת מהא, דלאו משום ת"ת נתקנה, דילמא הא דמברך שנית משום היסח הדעת הוא, כיון שלא ידע ולא כיוון דעתו מעיקרא. ושוב הביא להוכיח כן מדברי הרא"ש, וע"ש שהעלה שצריך הכהן בכל גוונא לברך שנית. ורק לרווחא דמילתא ומשום מהיות טוב מייעץ שיאמר הכהן ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד].

והן אמת שבשו"ת מנחת אלעזר ח"ד (סי' נט) הביא, שהגאון בעל דרכי תשובה ציוה לקרוא ישראל במקום כהן (כשאר שם לוי), במחילת הכהן, וכן נהגו אחריו. וסיים, שאם הכהן מוחל עדיף טפי. ועיין בשו"ת יבי"א

כו. גם בחול המועד סוכות שחוזרים על הקריאה, מותר לכהן לעלות במקום לוי, כשאינן בבית הכנסת לוי. ואף אם יודע מראש שאין שם לוי, מותר לכהן לעלות לספר תורה ולברך פעמיים, אף שחוזרים על אותה קריאה עצמה. וה"ה בזה בראש חודש, שחוזרים על הפסוק ואמרת להם וגו'. (כו)

כז. לוי שכבר עלה לספר תורה במנין הקודם, ונזדמן שוב למנין אחר, ויש שם כהן, יעלה הלוי לעליית לוי, ולא יקרא הכהן שתי פעמים. ואף על פי שהלוי כבר קרא עלייה זו באותו יום, רשאי לחזור ולעלות ולקרוא שנית עלייה זו. (כז)

כח. ישראל שעלה לקרוא בתורה, ואחר כך נזדמן לבית כנסת אחר, וקראוהו לעלות לספר תורה, באותה קריאה שקרא קודם לכן בספר תורה, רשאי לעלות ולברך אף לכתחלה. (כח)

כט. כשיש בבית הכנסת חתן בתוך שבעת ימי המשתה שלו, או אבי הבן ביום המילה, או חתן בר מצוה ביום מלאת לו י"ג שנה ויום אחד, בשבת או ביום טוב, ורוצים להעלות לספר תורה עולים נוספים מקרובי וידידי המשפחה, לכתחלה טוב שהשליח צבור הקורא בספר תורה, יקרא לכל אחד מהעולים שלשה פסוקים חדשים, או יותר מעט, ויתחיל ויסיים בכי טוב, כדי שיוכל לקרוא בספר תורה קריאה חדשה לכל עולה נוסף. ואם בכל זאת מחמת ריבוי העולים נדחק לחזור על אותם פסוקים, רשאי לעשות כן אף לכתחלה, ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה, שבמקום מנהג אין לומר ספק ברכות להקל. ובפרט שמנהג זה יסודתו בהררי

וע' בס' זכרון שלמה (צד קטט בהע' שם), ובשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' קג), ובספר אמרי צבי על הפרנס (עמ' רז).
כו לְדוֹר אמת (סי' טו אות סח). שו"ת הר צבי (או"ח סי' טז). שו"ת צי"א חלק יא (סי' מח אות ב). וראה במה שכתבנו בזה להלן, בפרטי דינים בהלכות קריאת ס"ת, הערה א.

כז ראה במה שכתבנו להלן הערה ל'.

ישראל שעלה לתורה, ונזדמן שוב לבית כנסת אחר, וקראוהו לאותה קריאה

לחובת היום, והוא כבר עלה לתורה בקריאה זו עצמה. וע' בפרישה (סי' רפב אות ו) שכתב, דצ"ע, על כהן ולוי שקראו בתורה בביכ"ג זה, ואח"כ כיבדום לקרוא אותה קריאה בביכ"ג אחרת, שהיה נראה לאסור לברך, ונ"ל דמשום כבוד הצבור והתורה מותר לברך. וכ"כ המג"א (שם ס"ק טו). ובש"ע הגר"ז (שם סעי' יז).

אולם בס' אמת ליעקב אלגאזי (במשפט הברכות לעולים אות סב) הביא בשם המג"א שיכול לחזור ולברך, וציין לגנת ורדים שלדעתו הוי ברכה לבטלה. והובא כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (דף פד או"ח סי' כה אות ג), וכתב, דלפע"ד בטלה המחלוקת ובנ"ד גם הגינת ורדים יודה דשרי. [וכן פסקו בלדוד אמת (סי' ו אות סב), ובתורת יקותיאל (סי' מה). וע"ע בשו"ת יגל יעקב (או"ח סי' יג אות ב)].

ח"ו (או"ח סי' כה אות א-ב), שהאריך בנ"ד, והביא חלק ממ"ש לעיל, והעלה שם, שאין לחוש לזה כלל, אף לכתחלה, וכ"פ בעל פרח שושן, ומהר"א ישראל בשו"ת משה ידבר, ובשו"ת מעשה אברהם, ובשו"ת מנח"י ח"א. (אלא דשם יעץ לומר ברוך שם וכו', ולא נהגנו בזה). והנהג להם לישראל. [נוע"ע בשו"ת זכר יהוסף (דף מח ע"ד) מ"ש בזה, ובנפש חיה (סי' קלה סעי' ח), וי"ל ע"ד.

כח בשו"ת גנת ורדים (או"ח כלל ב ס"ס כב) כתב, אודות הנוהגים לבוא בשמחת תורה לכבוד חתן תורה או חתן בראשית, לביהכ"ג שמתפלל שם החתן, ולברך ולקרות בתורה פר' "ולאשר אמר" ויוצאים מביכ"ג זו והולכים לביכ"ג אחר, ומברכים וכו', שמנהג זה אין לו משענת כלל, שהצבור שבביהכ"ג השניה כבר שמעו קריאה זו בעצמם, ואין מן הראוי לדחות כבוד שמים באיסור ברכות לבטלה בשביל כבוד הבריות. ולכן אם אפשר שכל עולה יקרא עוד פסוקים חדשים הנהגה מה טוב וכו'. ע"כ.

אולם בנ"ד יודה להתיר, שהרי היא קריאה חדשה לצבור שבביהכ"ג השנית, ומש"ה חוזר ומברך וקורא, משום כבוד הצבור וכבוד תורה, ולא אסרו אלא באופן שאותה קריאה נשמעה כבר לצבור, ואינה הכרחית

קודש, שכן דעת רבינו האי גאון, הריב"ש, ומרן השלחן ערוך. ומכל מקום נכון שלא להרבות עולים הרבה לספר תורה, ועל קרובי החתן וידידיו לוותר משום טורח צבור. (כט)

ל. אם אין לוי בבית הכנסת, לא יקראו לישראל במקום לוי, כדי שלא יאמרו על הכהן שעלה תחלה שאינו כהן כשר. וגם כדי שלא יטעו על הישראל לומר שהוא לוי. אלא יעלה אותו הכהן במקום לוי, וכמבואר. (ל)

לא. בתעניות צבור, כשיש בבית הכנסת לוי שאינו צם, וכהן שצם, צריך הלוי לצאת מחוץ לבית הכנסת, ואין להעלותו לתורה. ואם לא יצא לחוץ, או שאין שם מנין עשרה ולכן אינו יכול לצאת לחוץ, יעלה הכהן גם במקום לוי, ויאמרו: אף על פי שיש כאן לוי יעמוד כהן במקום לוי. (לא)

כיצד לנהוג כשיש כמה עולים "גם העולה"

והגאון רבי יצחק ברכה מחבר ספר בירך יצחק, והגאון רבי שמואל לניאדו, ועוד. וראה בשו"ת רב פעלים ח"ג (ארו"ח סי' טו). וכן עיקר.

אלא שנכון שהש"צ הקורא בתורה יקיים בעצמו "החכם עיניו בראשו", ויקרא לכל העולים ג' פסוקים או יותר, קריאה חדשה, וכמ"ש בשו"ת כנה"ג, שכיון שאפשר לצאת י"ח כל הדיעות, למה לו להכניס עצמו לכתחלה במחלוקת הפוסקים וכו'. וכ"כ מהר"י אלגאזי באמת ליעקב, ומרן החיד"א בברכ"י (שם ס"ק ג). ויש להוסיף, שכאשר אין הש"צ קורא קריאה חדשה לכל עולה נוסף, אלא חוזר על הפרשה, יש הנכשלים בשיחה בטילה, והוא עוון חמור לשוחח בביהכ"ג, ובפרט בעת קריאת הס"ת. (עיין סוטה לט. רמב"ם פרק יב מהל' תפלה ה"ט, והטוש"ע סי' קמו ס"ב). ולכן כדאי להנהיג לקרוא קריאה חדשה לכל עולה נוסף, וכ"כ בנהר מצרים, וכן ראוי לנהוג לכתחלה. וראה כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (ארו"ח סי' כה אות ג), ושו"ת יחו"ד ח"ב (סי' לז).

ל) בגמ' שם, ובש"ע (סי' קלה ס"ח).

כט) המרדכי (פ"ד דמגילה סי' תתלא) כתב בשם רבינו אפרים, שאף שבגמ' מגילה (כב), התירו לחזור על פסוק (בקריאת ר"ח), לא התירו בזה אלא במקום שא"א, אבל אסור לברך ולחזור על הקריאה שנית. ע"ש. וכ"כ בשו"ת התשב"ץ ח"ב (סי' ע). וכ"פ הרמ"א בהגה (סי' רפב ס"ב), ושכן נהגו במדינות אשכנז מלבד בשמחת תורה שנהגו להרבות בקרואים, ונוהגים כסברא ראשונה. ע"כ. וכ"ד רבי אברהם הלוי בשו"ת גנת ורדים (כלל ב סי' כב), שאין למדים אפשר משא"א, ול"ד לר"ח וכו'.

אולם בספר העתים (סי' קפה) כתב בשם רב האי גאון, שכיון שאנו כופלים פסוק ואמרת להם בר"ח, וקורבנות הנשיאים בחנוכה, וקרבנות החג בחוה"מ סוכות, אין לחוש בזה לברכה שאינה צריכה, דכל מאי דאורחיה הוא, ברכה צריכה היא. ע"כ. וכן כתבו: רבי דוד אבודרהם בשם תשו' הגאונים, הריב"ש, הריטב"א. וכ"פ מרן בש"ע (סי' רפב ס"ב), ושכן המנהג. וכ"ד מהר"י פראג"י, ורבי ישועה שבאבו בשו"ת פרח שושן, ושו"ת בית דינו של שלמה, ושו"ת נאמן שמואל, והגאון רבי צדקה חוצין מחבר שו"ת צדקה ומשפט,

להעלות לתורה בתענית צבור - לוי שלא צם

הוא בבהכ"נ אין לחוש, דליכא פגם, שהכל יודעים שיש בני אדם שאינם צמים, ולכן לא העלוהו לס"ת. וכמ"ש כן מרן בב"י (סי' קלה), והמג"א (סי' תקסו סק"ט). ובתענית אסתר שהוא קל יותר משאר תענית צבור, ואפי' יש לו כאב עינים פטור מן התענית, אין חיוב כל כך לצאת מבהכ"נ. ועכ"פ כיון שהט"ז כתב שאם עולה לס"ת מי שאינו מתענה איסורא נמי איכא משום ברכה לבטלה, וגם מרן הב"י כתב שאפי' אם קראוהו

לא) כן העלה בשו"ת יבי"א ח"ט (חארו"ח סי' ג' אות ג). ושם העיר על מ"ש בשו"ת רבבות אפרים (בסי' רפג), בענין קריאת התורה במנחה בתענית אסתר, והלוי לא צם, שאם לא יצא החוצה, צריך לקרוא לו לתורה. ובמחכ"ת זה אינו, דמ"ש מרן בש"ע (סי' תקסו ס"ו) שאם הכהן אינו מתענה בת"צ "יצא הכהן מביהכ"נ" ועומד לקרוא במקומו ישראל המתענה, זהו רק לכתחלה, כדי שלא יאמרו שהוא פגום, אבל אפי' אם

לב. אין להעלות לספר תורה (גם בתוך השבעה עולים) כהן אחר כהן, או לוי אחר לוי, אפילו למנהגיני שאין קוראים לעולה בשמו, אלא יעלו ישראל ביניהם, ואומר השליח צבור כשקורא לשני "אף על פי שהוא כהן יעמוד בכבוד" או אף על פי שהוא לוי וכו'. ולכן בשבת ויום טוב אחר שעלו הכהן והלוי והישראל, יעלו שוב כהן או לוי ואחריו ישראל, ושוב כהן. ומנהג האשכנזים אינו כן. (רמ"א. לב)

לג. בית כנסת שכל המתפללים שם הם כהנים, אם יש ישראל אחד ביניהם, הוא יעלה ראשון מפני דרכי שלום, ואם אין שם ישראל, קורא כהן אחר כהן, שאין שם פגם. שהרי הכל יודעים שאין שם אלא כהנים בלבד. והוא הדין בזה לעיר שכולה לויים. ובית כנסת שרוב המתפללים הם כהנים, ויש שם שני לויים ושלשה ישראלים, יעלו לספר תורה כהן ולוי וישראל, ושוב פעם כהן לוי וישראל, ושוב כסדר הזה. ולאחר שנשארו רק כהנים, מותר להעלות כהן אחר כהן, כשאומרים בכל פעם "ואף על פי שהוא כהן יעמוד בכבוד" ואין בזה כל פגם. (לג)

ח"א (סי' ד). והא"ר (סי' קלה סק"ו). וכ"כ בשו"ת זר"א (חאו"ח סי' פו). הילכך בודאי שאין להשגיח בין אם יצא הלוי החוצה או לאו, וצריך לקרוא לכהן המתענה במקום לוי. וע"ע בשו"ת חיים לעולם (חאו"ח סי' ו). ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כה).

לא יעלה, וכן הסכימו כמה מגדולי האחרונים, וכמ"ש מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' יג). וכ"כ בשו"ת כנה"ג (סי' תקסו הגב"י אות ד) שאפי' בדיעבד שקראוהו בשמו איכא איסורא אם יעלה, לפיכך לא יעלה. וכ"כ הג"ר גבריאל איספרנסא בשו"ת הלק"ט

כהן אחר כהן ולוי אחר לוי - תשובה להערה על ילקוט יוסף

להקל גם לגבי שני אחים שמותר להעלותם בזה אחר זה, לפי מנהגיני שאין קוראים בשם. וכמ"ש בשו"ת אמונת שמואל (סי' מז), ובשו"ת נשאל דוד (סי' ה). ואעפ"כ נקטינן לדינא להחמיר בזה, דסוף סוף יש המכירים בהם שהם שני אחים. או מפני שעושים להם מי שבירך. וכ"ש לגבי כהן אחר כהן, שהכל ראו את שניהם נושאים את כפיהם, או שעלו פעם לעליית כהן, וכיו"ב, והוי כמי שקראו להם בשמם.

לב) גיטין (טו): דחיישי' לפגמו של ראשון, ובלוי אחר לוי חיישי' לפגם שניהם. וכ"ה בטור (סי' קלה) בשם רב עמרם ורב סעדיה גאון. וע"ש בב"י. וכ"פ בש"ע (שם סעי' ט - י).

והנה בספר ברוך השלחן כתב, דיש להקל בכה"ג אף לכתחלה, שהרי מנהגיני שלא לקרוא בשמו של הכהן או הלוי, וממילא אין מי שידוע מי עלה במוספים, אם כהן אחר כהן או לוי אחר לוי. ע"כ. אולם אין דבריו נכונים, שהרי יש פוסקים שכתבו

בית כנסת שכל המתפללים שם הם כהנים

ומברך חוזר וקורא ומברך עד שישלים למנין הקוראים. והרשב"א כתב בתשובה, שכהן קורא אחר כהן עד שישלים מנין הקוראים. ואם יש ישראל אחד או שניים, י"א שיעלה כהן, וישראל חוזר וקורא עד שמשלים לשבעה קוראים, ור"י בעל המנהיג כתב, שישראל קורא ראשון מפני דרכי שלום. ע"כ. ועוד כתב הרשב"א בתשו' (והיא בתשובה להרמב"ן סי' קפו) שבירושלמי דהניזקין אמרו, אמר רבי חנינא עיר שכולה כהנים ישראל קורא ראשון מפני דרכי שלום. ומכאן אתה למד שאם אין שם ישראלים, או שאין ישראלים כדי ספוקם, כהן קורא אחר כהן. וסיים הב"י, דהכי נקטינן. וכ"פ להלכה בש"ע (קלה, סעי' יב).

לג) בב"י (ס"ס קלה): ה"ד הכלבו בשם גאון, שביהכ"נ שרובם כהנים, ויש ביניהם ישראל א' או ב', קורא כהן ראשון ואחריו לוי, ואחריו ישראל, ואח"כ קורין לכהן, ואומר יעמוד פלוני ואע"פ שהוא כהן, ואחריו לוי ואחריו ישראל. ור"י כתב עיר שכולה כהנים ואין שם כי אם ב' או ג' ישראלים, לא יקראו כהנים להשלים למנין שבעה, ואם אין שם ישראל כלל, כהן קורא פעמיים, ושוב יקראו נשים, דהכל עולים למנין שבעה, ואפי' קטן ועבד ואשה, ואם אין שם נשים לא יקרא בתורה כלל. וכ"כ בהגמ"י בשם הר"מ. וכ"כ המרדכי בשם הר"ם. ורבינו הגדול מהר"א כתב, ואם אין בביהכ"נ אלא כהנים, יש מי שכתב שכהן אחד קורא

לד. בית כנסת שמספרם שלשים איש, ומהם יותר מעשרים איש ליום, והיתר ישראלים, ואין שם כהן, ועד עתה נהגו שבעלייה לספר תורה לא עלה לוי שני, הנכון הוא כמנהגם, וכל הרוצה לשנות ידו על התחונה, שכל שאפשר שלא להעלות לוי אחר לוי, יש להשתדל לעשות כן. ולכן לאחר שעלה לוי לעליית ראשון, יעלה אחריו ישראל ולא לוי, ורק במקום שאין שם ישראלים כלל, מותר להעלות לספר תורה לוי אחר לוי, ואין לחוש בזה לפגם כלל. (לד)

לה. ביום ראש חודש ובימי חול המועד, שיש ארבעה עולים לספר תורה, הרביעי יכול להיות כהן או לוי או ישראל, ואין בזה כל חשש. (לה)

לו. לכתחלה אין להעלות קטן פחות מ"ג שנה ויום אחד, למנין שלשה עולים בימי שני וחמישי, ומכל מקום אם עלה כבר ובירך ברכות התורה, הצבור יוצא ידי חובת ג' עולים בעליית הקטן. וכשיש צורך קצת להעלות קטן לספר תורה בימי שני וחמישי, כגון נער המניח תפילין ימים מספר לפני מלאת לו"ג שנה ויום אחד, אפשר לסמוך על הפוסקים המקילים בזה, ולהעלותו לכתחלה לספר תורה, ועולה למנין שלשה. וכל שכן באופן שהנער הולך עם הוריו לבית הכנסת במעמד חגיגי, שמותר להעלותו לתורה, אף שחסרים לו מספר ימים להיות בר מצוה. (לו)

שבזה יהיה דרכי שלום. ועיין בשעה"צ (ס"ק לו). וע"ע בשו"ת זקן אהרן (מהר"ת סי' ח) שכתב, דלאו כו"ע סברי שהוא מה"ת, ולרוב האמוראים רק מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון. ובמו"ק (סי' קלה) כתב, שאפי' למ"ד שהוא מה"ת, בכה"ג עולה הישראל ראשון, כי היכי דלא ליתי לאינצויי, וזהו כבוד הכהונה שלא יתבזו מפני המחלוקת, והוא בכלל וקדשתו. וע"ע בשו"ת מהר"י אסאד (סי' מה). ובס' מרפא לנפש (אר"ח הלכות קריאת התורה).

וב' במג"א (ס"ק כ), שד"ז הוא למ"ד שהקדמת כהן הוא מדרבנן, אבל למ"ד שהקדמת כהן הוא מדאורייתא, לעולם מקדימין לכהן. וסיים, ועיין מה שכחתי בס"י רא. וכוונתו למ"ש שם בשם התוס', דוקדשתו הוי אסמכתא. ע"ש. ולדעת הפמ"ג (א"א ס"ק כ), אפי' אי נימא שהילפותא של וקדשתו הוא מהתורה, בכה"ג יעלה ישראל ראשון. וביאר בערוה"ש (סעי' כו), שמהתורה יכול הכהן למחול, אלא שחכמים תיקנו שלא יכול למחול, ולכן בכה"ג יכולים למחול מפני

בית כנסת שמספרם שלשים איש, ומהם יותר מעשרים איש ליום, והיתר ישראלים

לוי וישראל, קוראים כסדר המשנה, ואח"כ כהנים, כי סדר המשנה חשוב יותר. ואם אין אלא כהנים ולויים, חשיבותם כמו הישראלים, ויעלה לוי ואחריו כהן אחר כהן. וע"ע בסידור היעב"ץ (הל' קריאה"ת אות יא). ובשו"ת מנח"י ח"ב (סי' מ). אמנם במשנ"ב (ס"ק מה) פסק, שאם אין שם רק כהנים ולויים, יקרא כהן אחר כהן בהפסק לוי, ושני לויים ושני ישראלים, יקרא כהן לוי וישראל, ושוב כהן לוי וישראל, וכהן שביעי, וכן הורה מרן אאמור"ר זיע"א, וכמבואר. ולכאורה משמע מלשון הש"ע שא"צ לומר אע"פ שהוא כהן וכו', שלא הזכיר כן בסעי' יב, ורק בסעי' י' כתב כן.

לח ע"פ המבואר בהערה כו. וכן הורה מרן אאמור"ר זיע"א בתשובה לשאלה להלכה ולמעשה.

לכתחלה אין להעלות קטן פחות מ"ג שנה, למנין ג' עולים בשני וחמישי

טובים. ובבב"ת (שם כג). אמרו, תנו רבנן, הכל עולים למנין שבעה, ואפי' אשה ואפי' קטן, אבל אמרו חכמים

בית כנסת שמספרם שלשים איש, ומהם יותר מעשרים איש ליום, והיתר ישראלים

לד כן הורה מרן אאמור"ר זיע"א הלכה למעשה. וראה בהערה הנ"ל. ועיין בש"ע (סי' קלה סעי' יב) שכתב, וכל שאין ישראל כדי סיפוקם או שאין שם ישראל כלל, קורא כהן אחר כהן. ועיין בלבוש שם שכתב, שאם יש שם כהנים ולויים, או כהנים וישראלים, ואין מכל אחד שבעה, יפילו גורל איזה מין יעלה. וכתב המג"א שיקרא הכהן פעמיים במקום לוי, וזה מ"ש בש"ע וכל שאין ישראל כדי סיפוקם, והיינו שאז עולה כהן אחר כהן. אולם בערוה"ש (סעי' כח) כתב, שיקראו כהנים בהפסק ישראל, ולא יקרא כהן אחר כהן, ורק אם אין ישראל כלל, אז קוראין כהן אחר כהן, ולזה נתכוין הש"ע. ועיין בשו"ת זכור ליצחק (עמ' מח). ובספר כרם שלמה ח"א (סי' מ). ועיין בט"ז (ס"ק יא) שכתב, שאם יש כהן

לו במתני' מגילה (כד). אמרו קטן קורא בתורה. ולא מבואר שם אם איירי בשני וחמישי או בשבתות וימים

לז. מותר להעלות קטן לספר תורה בשבתות ובימים טובים, והקטן מצטרף לחובת שבעה עולים בשבת, והוא שהגיע לחינוך ויודע למי מברכים, שהוא מבין שש שנים ומעלה. [ויודע לקרוא בלחש עם הש"צ]. ויכול הקטן לקרוא בעצמו את פרשת עלייתו, כשהוא בקי לקרוא בספר תורה בלי טעויות, ובטעמי המקרא. וכל זה בין כשעולה הקטן באמצע הקרואים, ובין כשעולה הקטן בסוף הקרואים. ובמקום שיש מנהג ברור שאין מעלין קטן לספר תורה כלל, יעשו כמנהגם, ולא ישנו מפני המחלוקת. (לז)

לח. לכתחלה אין להתיר לקטן להיות שליח צבור הקורא בתורה את כל הפרשה כולה, ומכל מקום בשעת הדחק כשאין שם איש היודע לקרוא בתורה בטעמיה ובדקדוקיה כמו הקטן,

נהר מצרים, פתה"ד, ועוד. וכשיטה ג', (שרק לעליית שביעי בשבת רשאי הקטן לעלות), סוכרים: רבינו האר"י ז"ל, גינת ורדים, מרן החיד"א, ועוד. וכשיטה ד' (שאין מעלין קטן אלא למפטיר) כן כתבו, המג"א, הא"ר, הגר"ז, שו"ת בנין שלמה, מט"י, ועוד.

[ובאמת שבדעת הרמב"ם נחלקו הפוסקים בדעתו, שדעת המהרימ"ט שהרמב"ם חזר בו ממ"ש בפ"י המשניות, ומש"ה לדעתו קטן עולה לס"ת גם בשני וחמישי. אך בכנה"ג כתב, שלד" הרמב"ם הקטן עולה רק בשבת. אלא שמצינו להרמב"ם בתשו' (סי' לה) שכתב, שבעת הצורך קטן עולה לס"ת גם בשני וחמישי. וראה בזה בשו"ת יחוד"ב ח"ב (סי' טו).]

ובאמת שמשמעות דברי מרן הש"ע נראים כשיטה ראשונה. שקטן עולה לס"ת גם בשני וחמישי וגם בשבת. ולכן לא חילק בהדיא בזה. ועיי' בב"י (סי' קלה), שהביא סברת הרוקח שדוקא בשבת הקטן עולה, וסיים, שרבינו ירוחם חולק בזה על הרוקח וכו'. ע"ש.

ובמ"ש בש"ע (סי' רפב), הכל עולין למנין שבעה וכו', לאו דוקא למנין שבעה, ונקט כדרכו לשון הברייתא. וכשם שבברייתא י"א דלרבותא נקט, וכ"ש שעולה בשני וחמישי, כן י"ל בדעת מרן. וכ"כ בדעת מרן הש"ע בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' נד), ודלא כמ"ש בספר מט"י (סי' רפב ס"ק ו), לדייק ההיפך בדעת מרן ואין לזה הכרח. ואף שע"פ דעת המקובלים אין הקטן עולה אלא למפטיר, אין המנהג כן, ומעיקר הדין יש לתפוס כדברי הראשונים ומרן הש"ע הנ"ל, וקטן עולה לס"ת בשבת, ואף בשני וחמישי, כשיש צורך בדבר, כגון איזה זמן לפני מלאת לו י"ג שנה ויום א'. וכמבואר כ"ז בשו"ת יחוד"ב ח"ב (סי' טו), וח"ד (סי' כג). (לז) **ראה** לעיל הערה לז. וביחוד"ב ח"ד (סי' כג), ובשו"ת צי"א ח"ז (סי' א).

אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור. ע"ש. ונחלקו הפוסקים הראשונים והאחרונים בד"ן זה, ויש בזה ד' שיטות כאשר יבואר. שיטה א' - שקטן עולה לתורה בין בשני וחמישי ובין בשבת ויו"ט, כי מה נשתנה שני וחמישי משבת, זה חובת היום בו' עולים וזה חובת היום בשלשה, ואם מצטרף בשבת, ה"ה שיצטרף לג' עולים בשני וחמישי. ומה שכתבה הברייתא הכל עולין למנין "שבעה", לרבותא נקט הכי, דלא תימא דהואיל וכבוד שבת חמיר טפי, וגם יש קהל גדול, ואין כבוד הצבור להעלות קטן, קמ"ל שעכ"ז קטן עולה לס"ת, וכ"ש בשני וחמישי שאין קהל גדול בכיהכ"נ, שטרודים במלאכתם. שיטה ב' - שדוקא בשבת קטן עולה למנין שבעה, שקטן בתוך ז' עולים, אינו גורע מכבוד צבור, משא"כ בשני וחמישי שיש רק שלשה עולים. ומה שסתמה המשנה "קטן קורא בתורה", פירשה הברייתא שהוא דוקא למנין שבעה. שיטה ג' - גם בשבת רק לעליית שביעי עולה, שהיא העליה הפחות חשובה ע"פ הקבלה, ולכן אמרו בברייתא קטן עולה למנין "שבעה", דהיינו לשביעי. שיטה ד' - שכעת לא נהגו להעלות קטן כלל לס"ת, הן בשבת והן בשני וחמישי, לבד מעליית מפטיר.

והנה כשיטה א' (שקטן עולה גם בשני וחמישי וכ"ש בשבת), סוכרים: הרמב"ם (ראה להלן), האו"ז, מהר"ם מרוטנבורג בשם רבינו שמחה, הגמ"י, מרדכי, רבינו דוד אבודרהם, המאירי, י"א ברבינו ישעיה, הרשב"ץ, מרן הב"י, שו"ת שבות יעקב, שו"ת פנים מאירות, שו"ת גור אריה יהודה, שו"ת אור הנעלם, שו"ת בן אברהם, ערה"ש, ועוד אחרונים. וכשיטה ב', (שרק בשבת קטן עולה לתורה), סוכרים: הרוקח, הערוך, דעה הראשונה ברבינו ישעיה, הרמב"ם בפ"י המשניות (ראה להלן), תיקון יששכר, חסדי דוד על התוספתא, כנה"ג,

יכולים לסמוך על הפוסקים המתירים שיקרא את כל הפרשה כולה, מאחר ואין שם מי שיקרא בתורה. שהעיקר מדינא כדבריהם. (לח)

לט. יש אומרים שבמקום שאין שם כהן שהגיע למצוות, מותר להעלות כהן קטן לספר תורה, באופן שהגיע לחינוך, ויודע למי מברכים, ויודע לקרוא עם צבור מלה במלה את קריאת התורה. ויש חולקים וסוברים שבכהאי גוונא יעלו ישראל במקום כהן. והמנהג להוציא לחוץ, ולא להעלות כהן קטן ראשון, אף שמצד הדין יכולים לקרותו ראשון. (לט)

לכתחלה אין להתיר לקטן להיות ש"ץ - הקורא בתורה את כל הפרשה כולה

למנין שבעה. ע"כ. נמצא שיש טעם לחלק בין כשהקטן קורא את עלייתו בלבד, לבין אם קורא את כל הפרשה להוציא הרבים י"ח, דלא אתי תרתי דרבנן ומפיק לחד דרבנן. וכ"ש לד' ריה"פ שאין הקטן חייב במצות ואפי' מד"ר, אלא אביו הוא שחייב לחנכו במצות. וע"ע בערה"ש (סי' רפב סק"ד). ובשורת באר המים (או"ח סי' יא), ובס' יד המלך פלומבו (דף ו.ו). ובס' אמת ליעקב אלגאזי (דף יז.). ובהגה"ה בשורת מהר"י מברונא (רי"ס קצו), ובשורת צמח צדק מליבאוויטש בחי' הש"ס (דף עז:), ובתשובה (או"ח סי' לה). ובשורת הרד"ל (סי' ג). ובספר שפת אמת בחי' לשבת (כג. בד"ה ע' בר"ן).

אמנם המאירי (כד). כתב, זה ששנינו קטן קורא בתורה, ה"ט, שאין זו מצוה גמורה, אלא כדי להשמיע לעם וכו', ע"ש. ומשמע שקטן יוכל לקרוא את הפרשה כולה. וכיו"ב כתב הרא"ש בשם ר"ת. וכן פסקו הפמ"ג, בספר תהלה לדוד, ובמט"י, ובשבילי דוד, ובסמא דחיי, והגאון מליסא, והובא להלכה במשנ"ב, ולכן בשעה"ד יכולים לסמוך על הפוסקים המתירים. וראה כ"ז בשורת יחור"ד ח"ה (סי' כה).

אין שם כהן שהגיע למצוות, אם מותר להעלות כהן קטן לספר תורה

למ"ד שהוא אסמכתא, שכבוד הוא לזרעו של אהרן, דמשום שבח בית אביו גם בקטן חשיב שפיר כבוד הצבור להעלותו ראשון, שהרי אפי' כהן הדיוט קודם לת"ח גדול כנודע. עכת"ד. ובמג"א (סי' רפב) כתב, שבכהן קטן ליכא מ"ע דוקדשתו, כיון דכתיב, את לחם אלוקיך הוא מקריב, וכבר העיר ע"ז בפמ"ג (בפתיחה להלכות נשיאת כפים). ועיין בשורת כתב סופר (או"ח סי' טו), ובשורת שבט סופר (סי' יא), ושם הביא מהספרא, דמרבה מקרא דקדוש יהיה לך, לרבות בעלי מומין. וממילא כהן קטן נמי, וכדעת מהר"ט ורדב"ז שהביא המג"א שם. ובכנה"ג (סי' קלה הגה"ט שיטה כג) הביא תשובת המהרימ"ט, וכתב, שמדברי הרדב"ז מתברר

(לח) **בברייתא** מגילה (כג א) שנינו, הכל עולים למנין שבעה, ואפי' קטן. ובמשנה (שם כד.) קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה. ופרש"י, לפי שהוא בא להוציא הרבים י"ח, וכיון שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים י"ח. ע"ש. ובשורת משפט צדק ח"ג (סי' מג) כתב, שקטן עולה למנין שבעה אבל להיות קורא את כל הפרשה לא. והובא להלכה בכנה"ג ובמג"א. וכן פסקו בש"ע הגר"ז, שו"ת גנת ורדים, ערה"ש, עיני דוד אמאדו, ועוד. וסיוע לזה (מגילה כג.) שלא יעלו כל השבעה קטנים, שאינם מוציאים הרבים י"ח. וה"ה בקטן אחד שקורא את הפרשה. (ויש לדחות). וכן משמע משורת התשב"ץ ח"א (סי' קלא), שכתב, שזה שאמרו במגילה (כג א) הכל עולים למנין שבעה אפי' אשה ואפי' קטן, אע"פ שאינם בני חיוב, הטעם שהקילו בזה מפני שהצבור יצאו י"ח בקריאת שאר העולים שהם גדולים, והואיל וקריאת ד' עולים אינה אלא לכבוד היום, וכדאמרי' במגילה (כב ב) כל דטפי מילתא מחבירה טפו ליה גברא יתירה, נמצא שאין זה אלא לכבוד היום, לכן הקילו באשה ובקטן שיהיו עולים

(לט) **בשו"ת הרדב"ז ח"א** (סי' תקסו) כתב, שאם הכהן קטן, ואין שם ת"ח, עולה הכהן קטן. ע"ש. ותנא דמסייע ליה הוא הגאון שהובא בספר האשכול ח"ב (עמ' סט), ובתשובות (סי' סו). גם בתשובת מהרימ"ט ח"א (סי' קמה) כתב, דבמקום שאין כהן גדול, מותר להעלות לס"ת לעליית כהן, כהן קטן. והביא שם מדברי הר"ן שכתב, דאשה או קטן קורין אפי' ראשון או אחרון (אבל באשה מפני כבוד ציבור לא תעלה לקרוא בתורה). וראשון דקאמר לאו דוקא בישראל (כשאין שם כהן) אלא גם בכהן, דגם בזה איכא טעמא דדרכי שלום. והיינו בין למ"ד דכהן קורא ראשון מדאורייתא, דכתיב וקדשתו, לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון וכו', ובין

מ. מחללי שבתות בפרהסיא או עוברי עבירות [שאינם מגיעים לתפלות כלל], לכתחלה אין להעלותם לתורה, ואינם עולים למנין שבעה, שהרי הם ככופרים במעשה בראשית. וה"ה למי שכוּפּר בדברי חז"ל, ואינו מאמין בדבריהם, רק במה דמסתבר ליה, שהוא כעכו"ם לכל דבר. ובכלל זה הרפורמים. ומכל מקום כשיש לחוש משום איבה וקטטה, יש לחזן להעלים עין מהם, ולהעלותם לספר תורה, ואחר כך להוסיף על העולים, כדי שלא יהיה בכלל מנין שבעה. וישתדל לחזור ולקרוא שנית את הקריאה לעולה אחריו. ואם יש חשש שאם יחזור על הקריאה תתעורר מחלוקת, אין צריך לחזור על הקריאה, אלא יעלו עולה נוסף לספר תורה. ולכתחלה על הגבאים שומרי משמרת הקודש לפקוח את עיניהם שלא להעלות לספר תורה מחללי שבת בפרהסיא, לעליית כהן או מפטיר, שהרי אי אפשר לחזור על קריאה זו מבלי שירגישו בדבר, ותתעורר מחלוקת. ונכון לעשות הכל בחכמה באופן שלא ירגישו הללו, ששנאה תעורר מדנים ח"ו, והכל לפי המקום והזמן. (ב)

זיע"א, והשיב לי, שהמנהג להוציאו לחוץ, ולא להעלותו ראשון, אף שמצד הדין יכולים לקרוא לעליית כהן.

שאינן כהן קטן יכול לעלות לס"ת למנין שלשה. אבל יכול לעלות ממנין ז' עולים, וקורא ראשון. וע' בכה"ח (סי' קלה אות יח). ולענין הלכה שאלתי למרן אאמ"ר

להעלות לספר תורה מחללי שבתות בפרהסיא, ועוברי עבירה

ואמנם אע"פ שהמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי לכל דבר, (ואפי"א עושה זאת לתיאבון). מ"מ כבר כתב להוכיח בערה"ש (סי' קלה סק"ה) שאף אם אין העולה לס"ת עולה למנין שבעה מאיזו סיבה, כיון שאין כוונת הקריאה אלא להשמיע לעם, ודאי עלתה קריאתו, אף שאינו מן המנין. וכמ"ש הר"ן (מגילה כג.) בשם הרשב"א, שאף למ"ד מפטיר אינו עולה למנין שבעה, יכול לסיים הפרשה, וקריאתו עולה, שמ"מ הרי הפרשה נקראה ע"י כולם. ובזה דחו ראיית הפר"ח (סי' קלה ס"ק יב) שדרשת וקדשתו הוי מה"ת. ע"ש. והגם שהר"ן שם כתב, שאין ראיית הרשב"א ברורה בעיניו. ע"ש. מ"מ יש לנו אילן גדול לסמוך עליו כשמוסיפין אנשים כשרים על הז' עולים. אלא שעל הגבאים שומרי משמרת הקודש לפקוח את עיניהם שלא יעלו אותם לעליות ראשונות, ומפטיר, כיון שהם כגויים לכל דבר, ובפרט להעלותם מפטיר, כשיש שני ספרי תורה. וכמו שהזהיר בכי"ב המאירי (כג.), שלא יתנו למי שאינו הגון כ"כ. ע"ש. וכ"ש להני אינשי דלא מעלי. ומ"מ ראוי לעשות הכל באופן שלא ירגישו הללו, ולחלל ח"ו את קדושת המקום במחלוקת וקטטות, ושנאה תעורר מדנים, ובפרט בדור יתום זה, שבעוה"ר יש גבירים ונכבדים, שמפאת החינוך הקלוקל שקיבלו אינם שומרי שבת וכו' ומצוה רבה לקרובם, וע"י שיקיימו מצוה, יקייים בהם מצוה גוררת מצוה. (עיין רמב"ם פרק טו מהל' תפלה ה"ו).

(ב) ראה להלן. ובדין מחלל שבת שאינו מצטרף לעשרה, הארכנו בזה בכמה דוכתי, ש"א שכיון שכך חניכו אותם מילדותם, נחשבים כתינוקות שנשבו לבין הגויים, ובפרט בזמנינו שיש לנו הסתר פנים, ושריך סוררים, וכ"ד החזו"א. לעומת זאת דעת הגר"ש וואזנר דמאחר ורואים יהודים יראי שמים המקיימים מצוות, ואינן מתענינים לדעת על מה זה ומה זה, אין דינם כתינוקות שנשבו לבין הגויים, ואין לצרפם לעשרה. וראה בילקו"י על כיבוד אב ואם פרק ו'. ובילקו"י על שבת כרך א' חלק שלישי בדיני קידוש, ועוד מקומות. ולדינא לענין חשש ברכה לבטלה אנו חוששין לסברא שמא לא חשיבי כתינוקות שנשבו, ולגבי קדיש וערבית שאין כאן חשש ברכה לבטלה מתחשבים בסברת החזו"א להקל. ולכן בן חייב לכבד את אביו הרשע מספק דאורייתא של כיבוד אב ואם.

וע' להחכם צבי (ס"ו לה) דהעושים ביד רמה בשאט נפש ופורקים מעליהם עול מצוות, אפי" מצוה אחת קלה, הרי הוא מאותן שאין להם חלק לעוה"ב, ואיך יתכן שיעלה לקרות בתורה בציבור, והלא אין לך חילול השם וכיבוי מאור הדת גדול מזה, וכל העומד ונמצא שם באותו פרק באותו מקום ואינו מוחה, ילכד בעונו. עכ"ל. ובשו"ת אג"מ (ח"א סי' כג) כ' דאפשר לומר דבר שבקדושה במנין המורכב גם ממחללי שבת, אולם במקו"א (ח"ג סי' כב, וח"ד סי' צא) כתב לאסור לעלות לתורה מחלל שבת. ע"ש.

ואמנם בפמ"ג (א"א סי' רפב סק"ז) כתב שמומר ורגיל לעבור על מצוות ה', לא יעלה לתורה. וכ"כ בשו"ת חכם צבי (סי' לח), שאסור להעלות לתורה מחלל שבת בפרהסיא, ואין לך חילול ה' גדול מזה. וכ"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' כה-לא), שאם הוא מחלל שבת ואינו חושש לעבירות מפורסמות, ומכ"ש אם אינו חושש לרוב מצוות ה', פשיטא שאין לקרותו לתורה. ועיין בשו"ת חת"ס (יר"ד סי' שלה), בענין כהן המטמא למתים אם מותר להעלותו לס"ת. ע"ש. ומ"מ בזה"ז יש להקל בדברים אלו יותר, ושמאל דוחה וימין מקרבת, ולדון כל ענין לגופו.

ועיין בשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' י), שדן אודות נער שלא נימול והגיע למצות, ואביו מחלל בפרהסיא וכי' ודן להתיר להעלותו לתורה, שמחללי שבת בזה"ז הו'

תמיהה על עורכי הס' אול"צ שצירפו את הקורא למנין שבעה

לבין העכו"ם. וסיים, שהמיקל לצרף למנין אנשים כאלו שמחללים שבת בפרהסיא יש לו ע"מ שיסמוך.

וגם נודע מ"ש הבנין ציון בחדשות (סי' כג), שאע"פ שמעיקר הדין המחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם ועושה יין נסך במגעו, מ"מ פושעי ישראל שבזמנינו, שרבים מהם מתפללים תפלת שבת, וגם עושים קידוש ואח"כ מחללים שבת במלאכות דאורייתא ודרבנן, יש לדון אם אין להם דין אומר מותר, והרי כל הטעם שדינם כעכו"ם, משום שהם כאילו כופרים במעשה בראשית, והרי אלו מודים בתפלה ובקידוש על מעשה בראשית, ודומים לתינוק שנשבה לבין העכו"ם. וכמה גדולים מרבני האחרונים הסכימו לדברי הבנין ציון הנ"ל בזה, ומהם בשו"ת בית יצחק (ח"ב מ"ד סי' כג. וראה"ע ח"ב סי' סה). וכן מההרש"ם בתשובה ח"א (סי' קכא). והשר"ח (מע' מ כלל פו). והאחיעזר ח"ג (סי' כה). ועוד. וע' בשו"ת הוד יוסף (סי' עה). גם הגאון מסטמאר בשו"ת זכרון יהודה ח"א (סי' צט) הביא ראייה להקל ממ"ש הב"י (סי' שפה), שלדעת הרמב"ם, הקראים שבזמנינו מעשה אבותיהם בידיהם, וכתיוק שנשבה לבין העכו"ם דמו. וכן י"ל לגבי המומרים לחלל שבת שבזמנינו. ע"כ. וכ"כ גם הגאון רבי משה רוטמאן בשו"ת ברוך השם (ח"ו"ד סי' עז אות ב), שראיה ברורה להקל במחללי שבת בפרהסיא שבזמנינו מדברי הב"י א"ח (סי' שפה) הנ"ל, שאין לדונם כעכו"ם לנסך היין וכו'. ע"ש.

ורפורמים וקונטרבטיכים, בשו"ת אג"מ (ח"ב מאו"ח סי' ג) עפ"ד הרמב"ם (פ"ג מהל' יסודי התורה ה"ח), דס"ת

והנה עורכי הס' אול"צ ח"ב (עמ' פה אות ה) כתבו, שאין להעלות מחלל שבת לס"ת, ובמקום שיש חשש לאיבה ומחלוקת יעלו אותו לתורה. והש"צ הקורא בתורה ייחשב כאחד מהשבעה לענין מנין שבעה. ע"ש. אולם תמוה מאד שצירפו את הקורא לשבעה עולים כאשר הקורא לא בירך ברכה"ת. לכן אם יש צורך להעלות מחלל שבת בפרהסיא לס"ת, וכגון שיש לו שמחה, יעלו עולים נוספים לס"ת, באופן שיהיו ז' עולים יראי שמים מלבד המחלל שבת. שוב יצא לאור שו"ת יבי"א ח"ט, ושם (או"ח סי' קח אות קג) העיר ע"ד עורכי האול"צ בזה"ל: הנה בשו"ת יח"ד ח"ב (סי' טז בסוף עמ' ע) נתבאר שמעיקר הדין אינו עולה למנין שבעה, מאחר שהוא ככופר במעשה בראשית, כמ"ש רש"י (חולין ה.). וכבר האריך בזה בשו"ת זכר יהוסף (סי' כא). וה"ה למי שכופר בדברי חז"ל, ואינו מאמין בדבריהם, רק במה דמסתבר ליה, שהוא כעכו"ם לכל דבר. וכמ"ש מרן בש"ע יו"ד (סי' קיט ס"ז). וכ"כ מהר"ח בן עטר בפרי תאר (שם סק"ח). ובכלל זה הרפורמים. וכמ"ש בזב"צ (שם ס"ק כט). וע"ע בספר טהרת המים (מע' מ אות נג). ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קלה). ובשו"ת שרידי אש ח"ג (סי' מד דף קנה.).

ומ"מ כשיש לחוש משום איבה וקטטה, יש לחזן להוסיף על העולים, ולהעלותו עם הנוספים. כדי שלא יעלה למנין שבעה. ועוד שהכל לפי המקום והזמן, וכמ"ש בשו"ת מלמד להועיל (חאו"ח סי' כט) בשם בעל שואל ומשיב, שכתב, שאנשי אמריקא אינם נפסלים ע"י חילול שבת שלהם, מפני שהם כתינוקות שנשבו

מא. מי שמגלח את זקנו בתער, שעובר בכל פעם בחמשה לאוין מן התורה, מעיקר ההלכה מותר להעלותו לספר תורה, ולהשלים בו מניין שבעה עולים בשבת. ואם אפשר נכון יותר שלא יעלה מתוך השבעה עולים, אלא מן העולים הנוספים לחובת היום. ודברי חכמים בנחת נשמעים, להוכיחם ולהחזירם בתשובה בדרכי נועם. ואם חכם הקהל רואה לנכון לגדור גדר שלא להעלות מגלחי זקנם בתער, ודבריו מתקבלים בקהלתו, רשאי לגדור גדר שלא להעלות לספר תורה מגלחי זקנם בתער, עד שיחזרו בתשובה. (מא)

משא"כ כשהוא מברך, דסוף סוף מזכיר ומברך ש"ש. אולם י"ל, דא"כ למה יישרף, ומוכח דהוי כדברים בעלמא, ואין לזה שום חלות דין כתיבת שם ה' כלל, וממילא ה"ה גם גבי ברכתו. ודו"ק. וראה בילקו"י ארבע תעניות הנד"מ, בהלכות הקשורות לכותל המערבי, שאספנו מדברי גדולי הדורות מ"ש אודות הרחקתם של הרפורמים ודומיהם. ראה שם באורך.

שכתבו אפיקורס ישראל, ישרף. שהרי אינו מאמין בקדושת ה', ואין להניח שם לרשעים. ומשמע שמי שאינו מאמין בקדושת ה', הוי אותיות ה' שכתב כשאר דברים בעלמא. וה"ה גבי ברכתו, דהוי כדברים בעלמא. ע"ש. ואף שלכאורה היה מקום לחלק בין כתיבת ס"ת דבעינן שיכתוב לשם קדושת ס"ת, וכיון שהוא אפיקורס מש"ה אין קדושה בכתיבתו כלל.

מגלח את זקנו בתער אם מותר להעלותו לספר תורה

דבר שאדם חשוד עליו, לא יקראנו לעלות לאותה פרשה כדי שלא ילבין פניו ברבים. ע"כ.

ובכנה"ג (סי' רפב) כתב, שכ"ז כשהוא חשוד על העבירה, אבל אם הדבר ברור ואוי לקרותו כדי שיתבייש וידע העונש ויפרוש. וכן כתבו הא"ר, ומרן החיד"א, והחת"ס, ועוד.

ואמנם הפמ"ג (א"א סי' קמא סק"ח) כתב, שלפי דברי הארחות חיים שאין להעלות שני אחים לס"ת, וכן אב ובנו, בזה אחר זה, משום שהם פסולים לעדות וכו', לפ"ז כל הפסול מחמת עבירה, אין להעלותו לס"ת. ע"ש. ובשו"ת רב פעלים ח"ב (או"ח סי' יא) הביא דבריו, ודברי החת"ס שמי שאינו נזהר באיסור חדש, אין להעלותו לס"ת בפרשה זו. ומשמע שבפרשיות אחרות מותר. וכתב הרב פעלים הנ"ל שהואיל ולא נמצאו דבריהם בספרי הראשונים אע"פ שיש לחוש לדבריהם היכא דאפשר, מ"מ כשיש לחוש למחלוקת ואיבה, טוב להעלים עין מהם ולהרשותם לעלות לס"ת, ובפרט בזה"ז שרבו לצערינו עשירים ונכבדים שנכשלים באיסורי תורה. ע"כ.

ובספר מגלה עמוקות (פר' קדושים) הביא בשם הרוקח שאסור להעלות מגלח זקנו בתער, משום שנא', ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי. לספר לשון תספורת (הוקן). ונאמר, ותשא בריתי עלי פיך, בריתי זו התורה, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וכו'. ע"ש. אולם כ"ז אינו אלא הוראת שעה, במקום שיכולים להעמיד

(מא) ברין הפסולים לעדות אם כשרים לעלות לס"ת או לא, הדבר תלוי בטעם ההלכה שאין מעלין לס"ת שני אחים בזה אחר זה, או אב ובנו בזה אחר זה. שאם טעם הלכה זו משום שהם פסולים לעדות, ונאמר גבי התורה (תהלים יט), עדות ה' נאמנה, וכדברי הארחות חיים, א"כ גם פסולי עדות מדרבנן כגון מגלחי זקנם בתער, אין להעלותם לס"ת. אבל אי נימא שטעם הלכה זו שאין מעלין לס"ת שני אחים בזה אחר זה, ואב ובנו, הוא משום עין הרע, וכמבואר באחרונים, א"כ אין לאסור להעלות לס"ת פסולי עדות. ובאמת, שמדברי הגמ' במגילה (כג.) משמע שאין לאסור בזה, שהרי אמרו שם, הכל עולים למנין שבעה אפי' קטן ואפי' אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור. ואי תימא שפסולי עדות פסולים לעלות לס"ת, איך אמרו שם שאשה יכולה לעלות לס"ת, ורק משום כבוד הצבור אין להעלותה לס"ת, הרי נשים וקטנים פסולים לעדות, א"ו, דטעמא דהאי מילתא שאין מעלין לס"ת שני אחים או אב ובנו, בזה אחר זה, הוא משום חשש עין הרע. ולפ"ז פסולי עדות, כמו מגלחי זקנן בתער, כשרים לעלות לס"ת, שישאל שחטא ישראל הוא. וכן מבואר ממש ביש"ש (פ"ה דגיטין סי' כא) שאם הכהן רשע ובעל עבירות אין ראוי להקדימו להעלותו לפני ת"ת. ע"ש. משמע שלשאר העליות לס"ת, יכולים להעלותו.

ובספר חסידים (סי' תשסח) כתב, שאין לקרוא לס"ת בפר' העריות למי שהוא חשוד על העריות, וכן לכל

מב. אין להעלות לספר תורה יהודי ערל שלא מלו אותו אבותיו מתוך מרד ומעל, כדי לזרוז שימול את עצמו. וערל בר מצוה אם הוא מוכן למול בהקדם ואין העיכוב מצידו כלל, רשאים להעלותו לספר תורה, ואם לאו, לא יעלוהו. ואם קנה פתיחת ההיכל או הגבהת הספר תורה, יש אומרים שמותר לו לפתוח את ההיכל או להגביה את הספר תורה, כדי שלא להרחיקו לגמרי. (מב)

לס"ת למנין ז' עולים. וכמ"ש בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סי' יא בד"ה וראיתי, והלאה).

והנה בספר חיים למהר"ח פלאגי (סי' יא אות ג) כתב לחלק בזה בין מומר המחלל שבת בפרהסיא שאין להעלותו לס"ת (וזלת אם יש איבה, שיש להעלותו בין הנוספים, ויחזור לקרוא את אותה קריאה עם אדם כשר). לבין העובר על שאר עבירות שאם מבקש לעלות לס"ת יכולים להעלותו. ועלתה להם הקריאה. ומרן אמו"ר זיע"א כתב ע"ד, שאע"פ שהפמ"ג (הני"ל) כתב, שאין להעלות לס"ת את הפסול מחמת עבירה, מ"מ לדינא אין לחוש לטעם זה. ומכ"ש כשיש לחוש לקטטה ואיבה בביהכ"נ. וע' בשו"ת תורת יקותיאל (סי' לד). ובשו"ת קרן לדוד (סי' לא). ודו"ק.

וש"צ שמגלח זקנו בתער, אינו ראוי להיות ש"צ, ואם אין הדבר ברור, ורוצה אחד המתפללים להקליט עדות של אחר מבלי ידיעתו, כשהוא מספר שהחזן מתגלח בתער, ולהשמיע זאת לגבאים, אם עושה כן לתועלת אין בזה איסור לה"ר.

אין להעלות לתורה יהודי ערל שלא מלו אותו אבותיו מתוך מרד ומעל

שנצטווה בה אברהם אבינו ע"ה, ועוד, דאיאת במד' תנחומא (פר' משפטים) שכן השיב עקליס לאדריינוס המלך דודו, שכל שאינו נימול אינו יכול ללמוד. ולכן כל שלא נימול אינו יכול להשיג תורה. וא"כ אינו בכלל יהדות, וגם ראינו שמשא רבינו נענש על שאיחר למול את בנו. ע"כ. גם בשו"ת רשב"ן (שיק, סי' סז) העלה, שאין להעלותו לס"ת עד שימול.

ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רלח) העלה, שהאידינא סתמא דמילתא מי שאינו מניח את בנו מלמול, מן הסתם הוא מומר ואפיקורוס גמור, ומסתמא גם בניו יהיו כמותו. וכו', וכ"כ בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' רג). וע"ע בשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' עט, וסי' קטו). ובשו"ת מנח"י ח"ד (סי' י). וכן הורה מרן אמו"ר זיע"א, א"כ אם הוא מוכן למול בהקדם, ואין העיכוב מצדו כלל, שאז רשאים להעלותו לס"ת. וע"ע בשו"ת שאילת יצחק (סי' כח).

משפטי התורה על תלם, ובכדי לייסר את העוברים על מצות ה' ולהשיבם בתשובה, משא"כ בזה"ז.

צא ולמד ממה שפסק הרמב"ם (פרק טו מהל' תפלה) שכהן שאינו מדקדק במצות נושא כפיו, שזו מ"ע, שאין אומרים לרשע הוסף רשע והימנע מהמצות, ובנשיאת כפים כל שלא אמרו לו לעלות לדוכן אינו עובר בעשה אם לא עלה לדוכן, אע"פ כ"כ הרמב"ם שכהן רשע נושא כפיו. וא"כ ה"ה בנ"ד. וכ"פ מהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קעה) שמותר להעלות רשע לס"ת. ועולה למנין שבעה. [ומ"ש בב"י (סי' קכה) שכהן הנשוי עם גרושה לא ישא כפיו ולא יקרא בתורה, היינו לעליית כהן, אבל בשאר העליות יכול לעלות]. וראה בכ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ב (סי' טז). וע"ע בספר אז נדברו ח"ב (סי' טט), אם המגלח זקנו בתער יכול להיות בעצמו בעל קורא.

ועכ"פ המגלח זקנו בתער שהוא מומר לעבירה אחת, וכן בשאר עבירות, לא נפסל להצטרף לעשרה ולעלות

(מב) שו"ת צ"א חלק יא (סי' ט). ושם הביא משו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (או"ח סי' ד) שנשאל אם מותר לקרוא לתורה בר מצוה שלא נימול, ואם מותר לצרפו לעשרה. והורה שם שמותר לצרפו לעשרה ולקרותו לתורה, שהרי מבואר בחולין (ה) שמומר לערלות לא הוי מומר לכל התורה. ובש"ע (סי' נה סעי' יא) נפסק, שאף מי שעבר עבירה כל זמן שלא נידוהו, נמנה למנין עשרה. ואדרבה, יש לקרבן ולא להרחיקן, שיש לחוש שיצאו לתרבות רעה, ויבדלו מכלל ישראל ח"ו, ויהיו רודפים לעמנו ודתינו, וכו'. ע"כ. ובשו"ת מים רבים מילדולה (יו"ד סי' נא) כתב, לענין הגבהת הס"ת ונשיאתו מארוה"ק, דעם היותם ערלים, אין מונעים זאת מהם. ושם דן גבי הנחת תפילין, וגבי צירופו לעשרה, והחמיר בזה, שיתפללו יחידיים עד שימולו.

ובשו"ת שואל ומשיב (מהר"ב ח"ב סי' סד) גם נשאל בנ"ד, והעלה, שמילה חמיר משאר ל"ת שיש בה כרת,

מג. יהודי שחי עם נכריה בלי גיור, ונולדו להם בנים, ונתגיירו כדת וכדין לפי כללי ההלכה, אף על פי שהאב חטא בחטא חמור במאד, כמה שחי עם נכריה, מכל מקום מותר להעלות לספר תורה את הבנים שנתגיירו כדין, ואשר מקבלים חינוך יהודי. ואמנם בקהלות יוצאי חאל"ב בארצות חוץ, שיש להם תקנה וחרם שלא לגייר ולא לקבל גרים, אין להפר את החרם והתקנה, וידוע שחרם זה גרם למניעת התבוללות בקרב הספרדים בארצות הברית ושאר תפוצות הגולה. (מג)

יהודי שחי עם נכריה, ונולדו להם בנים, ונתגיירו כדת - אם עולים לתורה

(מג) כן הורה מרן אאמו"ר זיע"א בתשובה למכתב מקהלת עדת ישראל בהילסינקי, מתשכ"ט, אודות המחלוקת שנתגלעה בקרב חברי הקהלה, ואשר איימה בפירוד ובפילוג של הקהלה, כאשר יהודים שנשואים לנכריות בעוה"ר, ונולדו להם ילדים, וקיבלו חינוך יהודי בהסכמת שני ההורים, וגויירו ע"י בי"ד רבני כדת וכדין, והאבות רוצים שבניהם יגדלו כיהודים ואף יעלו לאר"י. והאם אף שלא נתגיירה מסכימה לכל זה. ונחלקו הדעות אם מותר להעלות לס"ת אותם נערים

הבאים לביהכ"נ מידי שבת. ומרן אאמו"ר זיע"א השיב, שאף שנישואין עם נכריה היא עבירה חמורה ביותר, אך ע"פ הדין מותר להעלותם לתורה, שמאחר ונתגיירו בבי"ד רבני-חרדי, דיין יהודים יש להם, ויש לעשות הכל לקרבם. ואע"פ שחטא ישראל הוא. (יבמות מז.). [ובדין בן הישראלית מנכרי, אם יש להרשות לו לקרוא בתורה ביום הגיעו לבר מצוה, ראה בשו"ת אג"מ ח"ב (ס"ג עג). והדין כשנעשה אבל והולך להתפלל בימי האבלות, ראה בשו"ת הלל אומר (ס"ג עח)].

חרם שלא לקבל גרים בחו"ל

מרן זיע"א אמר לרבני ארה"ב שיקימו בי"ד מיוחד שידון כיצד לנהוג במקרה כזה שהגר נתגייר באר"י ושומר בקפדנות על כל המצוות, ורק בי"ד מוסמך יכול להתיר את החרם למקרים מסויימים בלבד. אבל גם מרן זיע"א החזיק בכל תוקף בחרם הקיים אצל יוצאי חלא"ב בחו"ל.

ובג' סיון תשמ"א, נשאל מרן זיע"א מרבה של ברזיל הרה"ג אפרים לניאדו שלי, על זוג יראי שמים שאימצו ילדה, ויש עדות אשר מזמן לידתה היא בת גויים, והילדה לומדת בביה"ס היהודי והיא בגיל 11 שנים, אלא שמפאת מצבם הכלכלי אין באפשרותם לבוא ארצה לגייר אותה בארץ. וביקש את הסכמת מרן לגייר את הילדה, אף שיש חרם שלא לקבל גרים. והשיב מרן, שכיון שהדבר יעזור לחיזוק ההורים בשמירת הטהרה והכשרות והשבת ומועדי ישראל. והילדה בלא"ה כבר לומדת בבית ספר יהודי, רשאים לגייר ע"י הסכמת בי"ד במקום. ע"כ.

הא קמן דדוקא במקרה הנו' התיר לו לגייר הבת המאומצת, אבל באופן כללי בודאי שהסכים לחרם שלא לקבל גרים בחו"ל.

והנה ידוע שבחו"ל בקהלות יוצאי חאל"ב יש להם תקנה וחרם שלא לגייר ולא לקבל גרים, ובודאי שאין להפר את החרם והתקנה בקהלות קודש אלו, כי אכן הוכח שהחרם גרם למניעת התבוללות בקרב הספרדים בארה"ב ושאר תפוצות הגולה. ובהיותי בביקור בברזיל לפני כמה שנים, הראה לי הרה"ג ר' יצחק דישי שלי' חתימת מרן אאמו"ר זיע"א בעת שכיחן כרב ראשי לישראל בכח' מנ"א תשל"ה, וביקר בסאן-פאולו שבברזיל, וחיזק את החרם הנפוץ שם שלא לגייר בברזיל. [נהציע הקמת בי"ד באר"י לפתור בעיות אלו]. ואנו בעניויתינו המשכנו בדרכו, וכתבנו בכתב ידינו שוב חרם ותקנה שלא לגייר ולא לקבל גרים לקהלה, וקראנו לכל רבני הקהלות וביקשנו מהם לחתום שוב על החרם, ובי"ה שכל הרבנים [מלבד אחד מרבני האשכנזים], חתמו על החרם, לחדשו ולחזקו ביתר שאת וביתר עוז. וגם מרן זיע"א חיזק את החרם בארה"ב ובעוד קהלות. אלא שהיה מקרה חד פעמי בארה"ב, שאחד התגייר כאן באר"י אצל דיינים חרדים לדבר ה', ושמו בקפדנות על כל המצוות, והגיע לארה"ב וסירבו לקבל את בנוי לת"ת ולבי"ס יהודי, והוכרח לשולחם ע"פ החוק לבי"ס של גויים. וע"ז

מד. גר שנתגייר שלא כדת, וכגון גיור רפורמי או קונסרבטיבי, או על ידי רבנים המקילין בענין קבלת מצוות, אין להעלותו לספר תורה, אלא אם כן חזר ונתגייר בבית דין הגון וקיבל עליו כל המצוות בעת גירותו. ואם נתגייר בבית דין שהדיינים שם ידועים כמי שמזלזלים בגיור בלא קבלת מצוות, אפילו אם הגר שלפנינו קיבל מצוות, כיון שנתגייר בפני בית דין כזה, צריך לחזור ולהתגייר בבית דין הגון. (מד)

אין גירות בלי קבלת תורה ומצוות

סילוף גמור, שהרי הרשב"ש מדבר על אנוסי ספרד שרק "אחד מאלף" התבולל ונשא גויה, אבל רובם ככולם שמרו על עצמם לבלתי להנשא לגויה, והם יהודים גמורים, ובה אמר שיש לקרבם. כי סוף סוף רוב מוחלט שלהם הם היהודים גמורים. ולא רק האבא יהודי, אלא גם האמא יהודיה. אבל לא כתוב ברשב"ש שיש להקל בגיור של מי שידוע כבירור שאמא שלו אינה יהודיה בלא שיקבל עליו עול כל המצוות. וידוע שיחלל שבתות ומועדים ויעבור על איסורי תורה. ואין שום רמז לזה ברשב"ש. ודיבר רק על אנוסים שהיו יהודים בבירור. וכ"ז זיף הג"ל והביא בשמו דברי שקר שכביכול דעת הרשב"ש שאין קבלת מצוות מעכבת.

ואף דנראה כי אפשר לגייר גם שוטה או סומא, היינו כמו שמגיירים אשה אע"פ שאינה שייכת בכל המצוות, כי מהות הגירות הוא קבלת קדושת ישראל, וחלק מקדושת ישראל הוא לקיים כל אחד את כל המצוות במה שהוא שייך בהם, ומי שאינו מקבל על עצמו את עול כל המצוות "מה שהוא חייב", אינו בכלל קבלת קדושת ישראל.

וכן העלה מרן אמו"ר זצוק"ל (במאמר שפורסם בקובץ תורה בשבעל פה כרך יג עמוד לא) שאם הדבר ידוע ומינכר לכל, ואנן סהדי שאין בכוננת הגר לקבל עליו עול המצוה, אין ממש בגירות זו, ולא מועיל גם בדיעבד. והביא שכן הורו גדולי הפוסקים. וכ"כ בשו"ת אג"מ (יו"ד סי' קנו) דהיכא דאנן סהדי שלא ישמור מצוות, ושאינו מקבלם בלבו, לא מהני אף בדיעבד. וע"ע שם בס"י קח קט, וחאהע"ז סי' כז, ושם חו"מ דף שיג סע"ב, מ"ש להשיג על בעל מלמד להועיל, בדבר גיורת לכהן. **וכתב** עוד, והנה בזמנינו זה יש להגביר ביתר שאת את ההסברה לגרים לפני ביצוע הגירות, שעליהם לשמור לעשות ולקיים כל דברי התורה, ושלא יחשבו שגם מי שאינו שומר תורה ומצוות נחשב ליהודי טוב, ולישראל כשר, והמקיימים את התורה והמצוות הם רק האדוקים המתחסדים עם קונם.

ויש להזכיר כאן דברי הגרי"א הרצוג בשו"ת היכל יצחק (ח"א סי' כא) וזה תוכנם: דע שאע"פ שהדין נפסק

(מד) שאין גיור בלא קבלת מצוות, וכמבואר ברמב"ם (הל' איסורי ביאה פ"ג ה"ד) בזה"ל: וכן לדורות כשירצה העכ"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה, "ויקבל עליו עול תורה", צריך מילה וכו'. עכ"ל. וכן פסקו הטור והש"ע (יו"ד סי' רסח סי"ג וסי"ב). ומבואר שמהות הגירות הוא כניסה לברית שבין ה' לישראל, וכניסה לקדושת ישראל שנקראת "תחת כנפי השכינה", ודבר זה נעשה ע"י קבלת "עול תורה" דהיינו מה שנאמר בתורה, וזהו קבלת מצוות. והדרך להכנס לכ"ז ע"י ברית מילה, טהרת טבילה, וכפרת קרבן. וכ"כ בפ"י מהר"ד עראמה (שם) דלשון "גירות" היינו "קבלת מצוות".

וכ"כ רש"י ביבמות (מה:): וז"ל: ומודיעין אותו מקצת מצוות, דהשתא ע"י טבילה הוא נכנס לכלל גירות, הילכך בשעת טבילת מצוה "צריך לקבל עליו עול מצוות". ע"כ. וזהו הטעם שצריך ב"ד לגירות, כדי לקיים את הקבלת עול מצוות, וכמו שכתבו התוס' ביבמות (מה:): וז"ל: הא דבעינן שלשה היינו לקבלת המצוות, אבל לא לטבילה. ע"כ. וכ"כ הרא"ש (שם פ"ד סי' לא). וכ"כ המרדכי ביבמות (סי' לו) דלא בעינן ג' לעיכובא אלא לקבלת המצוות. ע"כ. וכ"כ הרמב"ן (שם): ואפשר דגבי קבלת מצוות צריך שלשה אפי' בדיעבד, דמשפט כתיב ביה. ע"כ.

ומבואר שעיקר הגיור הוא קבלת מצוות, והמילה והטבילה הם רק הכשר והיכי תימצוי להחיל את היהדות ע"י טהרת וקדושת המקוה, וע"י הסרת הערלה שמאפשר לקיים ברית עם ה', אך עיקר הגירות הוא שיהיה תחת עול תורה ומצוות.

וכמה דואב הלב לראות זיוף ההלכה בידי אחד בספרו זרע ישראל, שגילה פנים בתורה שלא כהלכה, ושיקר על הלומדים בצטטו את דברי הרשב"ש שכביכול כתב שלא להכביד על הבאים להתגייר, ויש לגיירם גם כשידוע בבירור שלא יקיימו מצוות. כאשר הם מזרע ישראל. והיינו שאם האבא או הסבא יהודי, אף שהאמא גויה והבן נצרך לגיור, עכ"ז יש להקל עליו את התהליך, ומסתייע מהרשב"ש, ולכן די בכך שיהיה מסורתית, וא"צ שנדע שיקיים את כל המצוות. הנה זה

רבות ודינים רבים בתורתנו הקדושה, וא"צ בדוקא קבלת כל פרט מהמצוות. ובמשך הזמן ילמד את כל ההלכות כמו כל יהודי הלומד והולך.

ובשיחתי עם אחד מרבני צוהר, הבחנתי בדעותיו החמורות בענין הגיור, בקלות דעת ממש, ואמר לי שלדעתו יש לגייר עשרות אלפי קטינים, אף אלה שהאבא והאמא גויים, או שהאמא גויה והאבא חילוני גמור, ואף מי שאמו הולכת לכנסיה, בתנאי שילמדו בחינוך מ"ד. וכאשר שאלתי אותו איך אפשר לגייר ילד שאמא והאבא הם גויים, ומי יערוב על חינוכו לשמירת תורה, והניסיון הוכיח דכל כי האי גוונא לעולם לא יוכל לקיים מצוות. וגם איך יאכל הילד מבישולי אביו או אמו, הרי אלו בישולי גויים, וע"ז השיב שיסמוך על הרמ"א, וידליק נר בכל בוקר, ומאותו נר האמא תדליק את הגאז, ויש שטענו שכיון שכל איסור בישולי גויים הוא משום גורת חתנות, הרי בנידון דידן לא שייך שהבן יחתן עם אמו, ולכן אין כאן איסור בישולי גויים, אולם זו טעות חמורה בהלכה, וגילוי פנים בתורה שלא כהלכה, כי גם זקן וקרוב באופן שאין שום חשש של חתנות, יש איסור בישולי גויים, דאחר שגזרו גזרו, ותקנה ממקומה לא זזה. ובמק"א נתבאר ד"ן. אולם מי יערב לנו שכל המאכלים בבית יהיו כשרים לכל אורך השנים, והרי יש מהם שאוכלים חזיר ושאר מאכלות אסורות, נוסעים בשבת, ואיך אפשר לגייר גיור המוני באופן כזה. ואין מדובר כאן על גיור של אחד או שנים, אלא על עשרות אלפים כאלה. כמו שדיבר האחייעזר סי' כח, בגיור קטין יחיד (וראה שו"ת הראשון לציון ח"א עמוד ש). ולא אחת אירע שמיד לאחר גיור הילד, ההורים העבירו אותו לכי"ס חילוני.

ומאד יש לתמוה בראותי את דבריו של רב עיר אחד, שכתב בהסכמה לספר זרע ישראל, בזה"ל: "ונראה שניתן לקבוע שיש נטייה להקל ולקבל ברצון את הגרים המבקשים להסתפח בנחלת ה', ובתנאי שאין להם שום יחס של זלזול במצוות התורה, עם זאת צריך להיות ברור שאינם מתכוונים לחזור לשום דבר שקרוב לע"ז, ושתייה ידיעה על נכונותם לשמור באיזו מדה על קדושת השבת". ע"כ. ודברים אלו לגייר לכתחלה באופן שהגר "ישמור שבת באיזו מדה", הם נגד כל הפוסקים והש"ע, והרי מרן הש"ע חזר וכתב כמה פעמים, "קבלת מצוות" ובודאי שאם אין מקבלים את כל המצוות, אפי' דבר אחד מדרבנן, אין לקבלו לגיור. ולכן אם יינתן לכל רבני הערים לגייר אין ספק שיהיו הרבה גיורים שיעשו שלא ע"פ ההלכה. וע"ש

בגמ' הלכה כולם גרים הם, אף אלה שנתגיירו לשום אישות, מ"מ יש לי חשש רציני בזה"ז, כי לפנים בישראל העובר על מצוות התורה היה בזוי וחדל אישים, ונרדף בעמו, ולכן כשקיבל עליו הגוי להתגייר, אף שהסיבה הראשונה שהניעתו לכך היתה לשום אישות, הרי ידע מראש שאם לא יקיים מצוות התורה יהיה מצבו גרוע מאד, מצד החברה היהודית, וגם מהחברה הנכרית, אשר מלפנים כבר נעקר ונתלש ממנה, ונמצא קרח מכאן ומכאן. משא"כ בזמנינו שישנם הרבה חפשיים מהדת, שלא רק שאינם מתקשים כלל בפריקת עול המצוות מעליהם, אלא הנם גם עומדים בראש קהילות ישראל, ולכן יש לחוש שמא אינו מקבל ברצינות את עול המצוות, אלא משום סיבת האישות ואמר מה שאומר, ולבו כל עמו, אחריות רבה מוטלת על בתי הדין הבאים לגייר גרים כאלה. ע"כ.

והנה הב"ח (יו"ד סי' רסח) כתב בזה"ל: וכשהיו שלשה בטבילה אע"פ שכתב הרמב"ם (פי"ג הי"ז) דכשר "אע"פ שלא היתה לשם קבלת מצוות כל עיקר", מיהו התוס' והרא"ש חולקין על זה, דקבלת המצות ודאי מעכבת, והכי נקטינן דאין משיאין אותו אשה עד שיקבל עליו המצות בפני שלשה. ע"כ. ולכאורה משמע שי"א דאין קבלת המצוות מעכבת, אך יתכן לבאר דלעולם כולי עלמא מודו שקבלת מצוות היא לעיכובא, וכמו שנתבאר להדיא מל' הרמב"ם, אלא דכוונת הב"ח שי"א שא"צ לעיכובא שבשעת הטבילה יקבל עליו את המצוות "בפיו" לפני הדיינים, דצריך את השלשה רק לצורך "הטבילה", אבל לדעת התוס' והרא"ש צריך ב"ד "לקבלת עול המצוות". אבל כולי עלמא מודו דבעי' שיקבל בלבו את המצוות, שזה מהות הגירות. **ועוד** יש לחלק בדבר, דהנה הרמב"ם (שם) כתב בזה הלשון: גר שלא בדקו אחריו "או שלא הודיעוהו המצות ועונשן" ומל וטבל בפני ג' הדיוטות הרי זה גר. ע"כ. וכתב ה"ה, זה פשוט שאין "הודעת המצוות" מעכב דיעבד. ע"כ. וכ"כ בחמדת שלמה (יו"ד סימנים כט, ל) ובשו"ת אג"מ (יו"ד סי' קנז) ובשו"ת יגל יעקב (יו"ד סי' צד).

וכן נראה מסברא שהרי אין אנו מודיעים לגרים את כל המצוות, אלא את חלקם, ומבואר כי אין כאן קבלה של המצוות בפועל מתוך ידיעת כל המצוות, אלא קבלה כללית של כללות המצוות, ולצורך זה אומרים לו מקצת המצוות בדרך דוגמא, אך אע"פ שידיעה זו חשובה, ומסמיכים את הידיעה לטבילה, מ"מ אין ידיעת המצוות מעכבת, כי העיקר הוא בשעת הטבילה שתהיה קבלת מצוות כללית, ומתוך ידיעה שיש מצוות

בדלת האחורית את הרפורמים והקונסרבטיבים, ובודאי אביו הרב הראשי מתהפך בקברו על שזה יצא ממעי, ולא בכדי לחם במרן בשנת תשמ"ג בסיוע חכ"א, המלא שקרים כרימון].

ונודע, כי גם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, היה סבור שיש רבני ערים שאינם ראויים לגייר, כי מלבד שאין להם מומחיות בנושא זה, הנה היו דברים מעולם, שהיו רבני עיר שהיו נתונים ללחצים מצד בני קהילתם. נהויו כמה מקרים על כמה שלא עמדו בניסיון וקיבלו שוחד, ויש שגם נתפסו בקלקלתם, והוצרכו להתפטר מהרבנות. וכבוד ה' הסתר דבר. וכ"ז מפני הקשר היום-יומי בין רב קהלה לבני קהלתו, דבר שאינו מצוי בין קהלה לדיינים].

ובמ"ש בס' זרע ישראל שם, דחשיב שעה"ד, וכדיעבד דמי, גם בזה הוא סילוף גמור של מושג בדיעבד, שהרי המושג בדיעבד הוא על דבר שאם נעשה בדיעבד מועיל. ואילו באמת היה הדין שמי שהתגייר ולא קיבל מצוות, בדיעבד מועיל הגירות שלו, איה"נ היה צודק ששעה"ד כדיעבד דמי. אבל הרי אין אף אחד מהפוסקים שיכתוב שאם התגייר ובפירושו לא קיבל עליו מצוות, דהוי גיור בדיעבד. וא"כ מה שייך כאן שעה"ד כדיעבד דמי. ומה שאנו מקילין ולא עוקרים גיור בדיעבד, זה רק בגלל שאנו מסתפקים אולי קיבל עליו מצוות בעת הטבילה.

וגם הפירוש שפירש בד' הרמב"ם, שדי להודיעו על מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, וחשב דקאי על קבלת מצוות, גם זה פשוט סילוף ההלכה, שדבר פשוט הוא שיש לחלק בין הודעת מצוות, לבין קבלת מצוות. כי א"א להודיע את כל המצוות כולם לפני הגיור, וסומכים על כך שהגר למד וילמד, אבל לענין קבלת מצוות ברור שצריך לקבל באמת את כל המצוות, ואפי' אם מצוה אחת מדרבנן אינו מקבל, אין לקבלו לגיור. ואם אומר שמקבל עליו מצוות, כפי מה שלימדו אותו באולפנות למיניהן, ואומר כן משפה ולחוץ, איך נוכל לטמון את ראשינו בחול ולקבלו, באופן שיש לנו אומדנא דמוכח שהגר לא ישמור תורה ומצוות.

ומה שנתלה בדברי הראשון לציון הגר"צ עזריאל זצ"ל, במ"ש בספרו משפטי עזריאל, גם זה סילוף גמור, שהרי במשפטי עזריאל [ח"ב י"ד עמוד רה] הביא דברי הרמב"ם שסוף הגרים לחזור לסורם. ולכן אמרו קשים גרים לישראל כספחת. וע"ז הוא כותב שאם בא לפנינו ומקבל עליו מצוות, ומתגייר כדת, אף שרוב הגרים חוזרים לסורם, יש לקבלו לגיור. והיינו שבשעה שהוא מתגייר אין לנו אומדנא דמוכח שיחלל שבת וכדו', ובא להתגייר סתם, ואומר בפנינו שהוא מקבל מצוות,

[בהסכמה לספר הנז'] שפקפק בענין טבילה בפני שלשה לכתחלה. אך במק"א ביארנו שאין להקל בדבר זה. **ואצטמט** בזה את דבריו של מרן אאמו"ר זצ"ל בישיבת ועדת הפנים של כנסת המינים בארץ הקודש (מיום כ"ג חשוון תשל"ו, כפי המופיע בפרוטוקול של ועדת הפנים ואיכות הסביבה) וזו לשונו: ח"כ ב. אמר, שהרב בעצמו ציין שהיו מקרים ששנים לא טיפלו בהם, סימן שיש משהו לא בסדר [במעורר הגיור]. כבר אמרתי שביה"ד אינו מגייר אלא כשהוא משוכנע בכוונת הגר לקיים את המצוות בעתיד, וכאשר איננו משוכנע בזה, אינו מגייר. המקרה של שש שנים בחלקו הוונח ע"י המבקש עצמו, שלא שמע לבית הדין שביקש ממנו ללכת וללמוד את הדינים וכו', ומדובר בערבי שנשא יהודיה. ובהודעה שהוציא מרן זיע"א לעיתונות (נדפס בקנט' גר צדק ברוקלין תשע"ג עמ' מה) מבאר דעתו בצורה ברורה בענין, וזה הלשון: נוכח הנסיגנות החוזרות ונשנים ע"י גורמים מסוימים לשנות מהמקובל מאז ייסודה של הרבנות הראשית בארצנו הקדושה, שגירות מבוצעת אך ורק ע"י בתי הדין הרבניים המוסמכים אחר קבלת כל המצוות. אין לי אלא לשוב ולהביע את התנגדותי הנמרצת נגד מגמה זו, הטומנת בחובה סכנה של השלטת אנדרלמוסיא בקבלת גרים, ועלולה להביא לסיפוח בלתי ראויים לכלל ישראל. בתי הדין הרבניים בארץ המורכבים משלשה דיינים מומחים בכל ב"ד, אשר כישורם ועיסוקם התדיר בקבלת עדים וחקירתם, בבחינה מדוקדקת של מסמכים ועובדות, בדיון שקול בכל האחוריות וכובד ראש ובקביעת ההלכה, וכן מעמדם העצמאי והבלתי תלוי בגורמים מקומיים וכיו"ב, מה שמשחרר אותם מאפשרות של הפעלת לחץ עליהם, בתי דין אלה הוכיחו את עצמם כהמתאימים ביותר גם למילוי תפקיד אחראי זה, בדומה לשאר העניינים המסורים לטיפולם, ע"י כך מובטח שלא יצא מתחת ידם דבר שאינו מתוקן. טעות תהיה לחשוב שע"י הוצאת הענין מסמכותם הבלעדית של בתי הדין, יזרזו כביכול את התהליך של הגיור, אין בתי הדין חשודים ח"ו על סחבת מכוונת בקיום מצוות קבלת גרי צדק לחיק היהדות, ואם אכן אין הגירות מתבצעת על רגל אחת, א"ו אלא בגלל נאמנות בתי הדין לדרישות ההלכה. וזו תהלתם ותפארתם. ע"כ.

מבין השורות ניתן ללמוד את התנגדותו הנחרצת של מרן זצ"ל לנתינת הסמכות לרבני ערים "הנתונים ללחצים מגורמים מקומיים". והיינו גבאי בתי הכנסת והמתפללים. [וכאשר משה נסים התמנה לעמוד בראש ועדה להכנת חוק הגיור, נקט בשיטה של שקרים, והכניס

ע"כ. הנה כ"ז אינו נכון ואין כן דעת גדולי הדור, ולדעתם אין די בזה שיקבל חלק מהמצוות, ויהפוך ליהודי "מסורתי" אלא חייב לקבל את כל המצוות. ובזמנו כאשר התערורה השאלה הקשה אודות גיורי צה"ל, והיו כמה חכמים שחשבו שדעת מרן אאמ"ר זיע"א שא"צ לקבל את כל המצוות, מיד מרן אאמ"ר הוציא גילוי דעת והעבירו לידי הבר"ץ ולידי הגרי"ש אלישיב זיע"א, ובו הבהיר חד משמעית שאין תוקף לגיור בלא קבלת מצוות, וכל שיש אומדנא דמוכח שהגר לא יקיים תורה ומצוות, ואומר כן בפיו בלבד, אין לקבלו לגיור. כי קבלת מצוות היא המהות של הגיור. [נואחד האברכים העיר לחה"כ הנו', והשיבו בדברי התקפה חריפים על הרבנות הראשית, מבלי לענות לגופם של דברים, וטען שהרבנות כיום מחמירים ואינם הולכים בדרכו של הרב עזריאל ומרן זצ"ל וכו', וכהנה טענות שיש בהם אחיזת עינים, כי אין סילוף גדול מזה, לתלות בראשון לציון הגר"צ עזריאל שח"ו מתיר לגייר לכתחלה מי שידוע בבירור שלא ישמור תורה ומצוות כלל, יחלל שבת ויאכל טריפות. והוא פלא היכן למד המחבר, ומהיכן שאב את הבטחון הגדול שיש לו לשקר בהלכה, באופן שככל שויכחו לו דבריו אינם נכונים, לעולם לא יחזור בו. איפוא היראת שמים].

ובשו"ת דעת כהן (י"ד ס"י קנב) כתב בזה"ל: ומה שרוצים לחדש דבעינן בגר דוקא שמירת שבתות בין מילה לטבילה, ישתקע הדבר ול"נ, ואע"פ שיש מקום לחוש לחומרא עפ"ד הגהמ"ר בגר שנתגייר לשם אשה, שצריך ג"כ שמירת המצוות, חלילה להקל בזה, ולמנקט עוד כללא דין בכל הגרים. ופשיטא דבסתם מחזקינן ליה לגר תיכף כשמל וטבל וקיבל המצוות בפיו, ואין אנו אחראים לדברים שבלב, וגם באבותינו קרא כתיב ויפתוהו בלבם, ואמרו במדרשים שהיה לבם פונה לע"ז, ופסל מיכה היה עמם, ומ"מ כיון שקיבלו בפיה נגמרה הגירות. ע"כ.

ומרן הש"ע (סי' רסח סע"ג) כתב דקבלת מצוות מעכבת. וזו הסכמת כל האחרונים. עיין בשו"ת חמדת שלמה (י"ד ס"י כד כט), ובשו"ת אחיעזר (ח"ג ס"י כו), ובשו"ת היכל יצחק (ח"א ס"י יט). ובשו"ת אג"מ (י"ד ח"א ס"י קנו, וח"ג ס"י קו). ובשו"ת מנחת יצחק (ח"א ס"י קא), ושם התייחס גם לדברי הנימוק"י והריטב"א ביבמות שם. ובשו"ת יבי"א ח"ה (י"ד ס"י יג) גבי איזבל אמו של יורם, כתב בפשטות דמ"ש הרמב"ם שאם חזר לסורו הרי הוא כישאל מומר, היינו דווקא כשנהג כישאל תקופה מסויימת, ואחר כך חזר לסורו, דבלאו הכי, לא הוי גר כלל.

וכתבנו כ"ז שאסור לנו להיות תמימים בעניני השקפה, וכמ"ש החזו"א (אגרות ח"ב קלג) בזה"ל: "ראוי

אף שאני יודע שרוב הגרים בסופו של דבר אינם עומדים בזה, עכ"ז יש לגיירם. אבל לא כתוב במשפטי עזריאל שיש לגייר גר כזה גם כשאני בטוח ויש לי אומדנא דמוכח שיחלל שבת, ורק אומר שמקבל מצוות מהשפה ולחוץ. ואדרבה ע"ש במשפטי עזריאל שחזר כמה פעמים על כך שצריך לקבל מצוות, ואם אומר על מצוה אחת מדרבנן שאינו רוצה לקבל, אסור לקבלו. כמבואר בש"ס.

ומעתה מ"ש בספר הנו' (עמ"ר 19) שאין קבלת המצוות מעכבת, וקבלת המצוות אינה חלק מהגירות כמילה וטבילה, אלא היא עצם הסיבה הראשונית שיש לבית דין להיטפל בכלל הבא להתגייר, וכשאין רצון לקיים המצוות, אין לב"ד להיזדקק ולגייר, אכן בזמנינו שיש לנו סיבות חשובות כבודות משקל, הנובעות משלימות העם בכללותו, ולכן יש לבתי הדין לקבל את אותם גרים אפי' שאנחנו יודעים שלא יקיימו את כל המצוות קלה כבחמורה, וכדברי רש"י (יבמות ט:). קשים גרים לישראל כספחת, שאין בקיאים בדקדוקי מצוות. ולמדנו שאף שאנו יודעים בבירור שאינם יכולים לקיים את כל המצוות ודקדוקיהם, בכל אופן אנו מקבלים אותם. עכ"ד.

הנה הבל יפצה פיהו, ולא בכדי מרן זיע"א כינה אותו בתואר רשע, שהרי הוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שעליו נאמר שוטה רשע וגס רוח, ודבריו הם נגד דעת כל גדולי הדור שכולם כאחד ענו ואמרו שקבלת מצוות מעכבת בגירות, שהיא עיקר הגירות. ויש לחלק בין הודעת המצוות, לבין קבלת מצוות. שבתחלה הגר לומד את ההלכות העיקריות של שבת נדה מאכלות אסורות וכו', ואחר כך ילמד את שאר המצוות כמו כל איש מישראל שלומד הלכות במשך חייו. אבל ברור שבעת הגיור חייב לקבל עליו עול תורה וכל המצוות, ובלי זה אין גיור. שהרי בגמ' בכורות (ל:): אמרו, עכו"ם שבא לקבל ד"ת חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, ר' יוסי בר' יהודה אומר אפי' דקדוק אחד מדברי סופרים, ואיפסק להלכתא ברמב"ם (פ"ד מאיסור"ב ה"ח).

ומ"ש עוד שם, "שהגר צריך להתחייב כי הוא נכנס בהגדרת יהודי מסורתי לפחות, דהיינו עזיבת הדת הקודמת לגמרי, כפירה בע"ז, יום כפור, חמץ בפסח, כשרות, הדלקת נרות וקידוש בשבת, הנחת תפילין וכדו". ע"כ. ועוד כתב (עמוד 27) שאין בהכרח שנבין בזמן הגיור שמתכוין לקיים הכל, וא"צ שיתחייב בפירוש לכך, ורק אם ניכר שאינו מתכוין לקיים מצוות כלל ועיקר, כגון שהוא גר בקיבוץ חילוני ימשיך לחלל שבת ולאכול מאכלות אסורות וכו' אין לגייר אותו.

מה. הדבר ברור שאסור לפי ההלכה להעלות אשה לספר תורה, אפילו אם היא רק מברכת על הקריאה, והשליח צבור קורא בקול רם את הקריאה, ובפרט בזמן הזה שבעונה"ר הרפורמים רוצים לקעקע את יסודות היהדות, ומבקשים להעלות לספר תורה נשים, שבודאי שיש לעמוד בפרץ ולמנוע דבר זה, וכבר אמרו חז"ל "אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור". (מה)

מו. כהן או לוי שהם אבלים תוך שבעה ימי אבלות, אינם עולים לספר תורה, גם בשבת שבתוך ימי האבל. [ואם קראו להם לעלות לס"ת, יעלו אפי' אם הם בתוך שבעה ימי האבלות, שהרי אין אבלות בפרהסיא בשבת]. אבל אם חל יום השביעי של האבלות בשבת, מותר להעלות את האבל בקריאת הספר תורה במנחה של שבת. וגם יכולים לנהוג כמנהג עיה"ק חברון ת"ו, שקודם ברוך שאמר יגשו כמה מאנשי בית הכנסת אל המקום שיושב שם האבל, ואומרים לו הפסוקים לא יבא עוד שמשך וכו' והשכבה, ובזה הוא יוצא מגזירת שבעה לגמרי, ויוכל לעלות לספר תורה למנין שבעה עולים, לחובת היום. (מו)

מז. אם מליץ את הבן בשבת תוך שבעת ימי האבלות של אבי הבן, אין קורין אותו לספר תורה, כיון שהעלייה לספר תורה ביום המילה הוא רק ממנהג טוב. ונכון שלא יבא האבל לבית הכנסת בעת הקריאה. (מז)

הן גופי תורה....." ע"כ. ונמצא שאין בזה לה"ר. וזו היא מצוה וגופי תורה להכיר דעות החכמים. ולכן הזכרנו את מר ח. אמסלם ודוד סתיו, שהצבור יתרחק מקרבתם, אחר שמרן זיע"א כינה אותם בחריפות רבה.

להמחזיקים בתורת ה' לדעת את גדוליה באופיים האמתי, ואם הותר לדבר לה"ר על אומן באומנותו להאיש הדורש עליו לצורך, על מי שתורתו אומנותו לא כ"ש שמותר להודיע להמחזיקים בתורה וצריכים לדעת. כי הידיעה של חכמי הדור לבם ומדתם, הן

אסור לפי ההלכה להעלות אשה לתורה

ומרן הש"ע (סי' קל"ה סעי' יב) פסק, שעיר שכולה כהנים קורין כהן אחר כהן וכו', ובסי' רפ"ג כתב, שהכל עולים למנין שבעה ואפי' אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד צבור. ובשו"ת תעלומות לב ח"ג (סי' כ) כתב, שמאחר והש"ע סיים אבל אמרו חכמים וכו', אין לקרות אשה לס"ת, וכ"ה המנהג עתה בכל תפוצות ישראל שאין מעלים אשה לקרוא בתורה ולברך. ואף פה אלכסנדריא שהנשים נזהרות לבוא לביהכ"נ, הן יושבות בצד בעזרת הנשים. ע"ש. וראה להלן מה שכתבנו שאף אין לנשים להתארגן בפני עצמן ולקרוא בס"ת בברכות. וכן לא יעשה. ע"ש.

(מו) ילקו"י אבלות (מהדר"י תשמ"ט, עמ' קלט, קצח, מהדר"י תשס"ד עמ' תקמו).

(מז) תשובת מהרש"ל (סי' עא). שו"ת נחלת שבעה (סי' יז), ספר זוכר הברית (דף לג.).

(מה) הנה בגמ' מגילה (כג.) אמרו, ת"ר הכל עולין למנין שבעה, אפי' אשה וכו'. אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד צבור. ומשמע, שאף שאין הנשים חייבות בת"ת, מ"מ עולות למנין ז' עולים. (וכמו קטן שמצטרף לשבעה עולים). וכן כתבו התוס' (סוף ר"ה). והר"ן שם כתב שמ"מ לא יהיו כל הז' עולים נשים או קטנים וכו'. וכ"כ הריב"ש והובא ברמ"א (סי' רפב). [ובהגהות רעק"א (שם) כתב, שבשבת רק אשה אחת עולה, אבל לא ב' נשים וכו'. ועיין בתשו' פנים מאירות ח"ב (סי' מד)]. והכל בו כתב בשם ר"י, שעיר שכולה כהנים ואין בה ישראלים כלל וכו' ויקראו נשים. והובא בב"י (ס"ט קלה). גם המרדכי (גיטין פ"ה סי' כד) כתב כן בשם מהר"ם. ואף שאמרו בגמ' שאשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור, היכא דלא אפשר ידחה כבוד הצבור משום פגם הכהנים, שלא יאמרו בני גרושות הן. וכ"כ בהגמ"י בשם הר"ם.

מח. אבל תוך שבעה בתשעה באב, אינו רשאי לעלות אפילו בשחרית, לקריאת "כי תוליד בנים", [וגם לעליית מפטיר]. וכן במנחה של תשעה באב. (מח)

אם אבל תוך שבעה יכול לעלות מפטיר בתשעה באב

כדאיאת ביבמות (גג). וכ"ד הרמב"ן והראשונים שכתבו שקריאת פרשת כי תוליד בנים היא מסדר היום. ולפ"ז אבל בתוך שבעה שהוא באבלות חדשה אינו רשאי לקרות בפרשת כי תוליד בנים בת"ב. ומשום שאע"פ שהפסוקים הראשונים שקורא הכהן, הווי כדברים הרעים, הפסוקים שקוראים הלוי והישראל, אין בהם מדברים הרעים, אלא ממעמד הר סיני, אלא שהם סדרו של יום, וא"כ אין לאבל לעלות לקרותם. וע"ע בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חיו"ד סי' שסח) שכתב, שאע"פ שמותר לחזן הקורא בתורה לקרוא קודם שיקרא בצבור פרשת כי תוליד בנים, כיון שהוא מעין המאורע ובכלל צרכי רבים. אבל שאר כל אדם זולת החזן הקורא אסור לקרות גם בפרשת כי תוליד בנים, כמו בשאר דברי תורה. וכ"כ בספר מאורי אור (עוד למועד דף ט:) שפרשת כי תוליד בנים אינה בכלל דברים הרעים, אלא סדרו של יום. ע"ש.

ובספר שמח נפש (מערכת אבל) ה"ד הרב בית יהודה ודברי המחז"ב, וכתב ע"ז, וע' בספר מלאכת שלמה חכים (דף צב) שעמד בזה, וה"ד הרב בית יהודה, ותמה על דבריו. ע"ש. וכדבריו הביא גם השד"ח (בפאת השדה מע' בין המצרים סי' ב אות יג) בשם המלאכת שלמה הנ"ל, ביתר אריכות, שיש לתמוה, כי מי הגיד להרב בית יהודה שקריאת פרשת כי תוליד בנים, הוא משום דהוי כדברים הרעים, והלא מהסוגיא דמגילה (לא:) מוכח שטעם קריאה זו בת"ב, משום דהוי ענינו של יום. והרי בקריאת העולה השלישי אין בו מדברים הרעים כלל, אלא ודאי שאין הקריאה בפרשה זו אלא משום דהוי מענינו של היום, והתירו לקרותה באבלות ישנה, כדי שלא להמנע לגמרי ביום הזה מקריאתה. וא"כ מה דמות יערוך לזה, מי שנתחדשה לו אבלות חדשה, ולהתיר לו לעלות לתורה ולהפטיר. עכת"ד.

ובספר יפה ללב ח"ג (דף קטז ע"ג) הביא מ"ש המלאכת שלמה בזה"ל: ולדידי צריכה רבה, שאף אם נודה להרב בית יהודה בעולה ראשון, מ"מ בעולה שלישי לא ידענא מאי אידון ביה. עכ"ל. והוסיף ע"ז הרב יפה ללב, שאע"פ שהפטרה היא בכלל דברים הרעים, הא מיהא הקריאה וגם ברכות הפטרה הווי כדברי שבח ותפלה, והאבל רוצה להוציא את הרבים י"ח, ואינו רשאי לעשות כן. ולכן יפה הורה הרב מלאכת שלמה

(מח) מי שהחזיק לעלות לס"ת בשחרית של ת"ב, ולהפטיר הפטרת ת"ב, ואירע לו אבל, והוא בתוך שבעת ימי אבל, אם רשאי לעלות לס"ת בת"ב, ולהפטיר ההפטרה כמנהגו, נשאל בזה מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה ח"ב (סי' פד), והשיב, שיכול לעלות לס"ת בשחרית של ת"ב, ואין כאן איסור של לימוד תורה בימי אבל, דהא כו"ע נמי אבלים הם על החורבן בת"ב, ואסורים בת"ת, ואע"פ כן התירו להם חז"ל לקרות כדברים הרעים, והרי נמי פרשת כי תוליד בנים שקוראים בת"ב היא בכלל דברים הרעים, ולכן אין בזה איסור של ת"ת לאבל. עכת"ד.

ומרן החיד"א במחז"ב (סי' תקנ"ד סק"א) ה"ד מהר"י עייאש, וכתב, והוא פשוט שבדאי יכול לעלות לס"ת בשחרית של ת"ב ולהפטיר אע"פ שהוא אבל. ע"כ. וכ"כ בשו"ת משיב הלכה ח"ב (סי' קכט), ובספר אוצר המכתבים ח"ב (סי' אלף וצה). ואני בעניי אומר דלדידי צריכה רבה, לפי דברי הרמב"ן בתורת האדם (דף פו. ובחדש דף טו:), שכי', נהגו קצת העם שלא לקרוא פרשת קרבנות ואיזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל בת"ב בבהכ"נ, לפי שאסורים בד"ת, ואין לנו איסור בסדר היום, שהרי קורא ק"ש ומברך לפנייה ולאחריה, וכן קוראים בתורה ומפטירין בנביא בענינו של יום, וכן פרשת התמיד ואיזהו מקומן כנגד תמידים תיקנום, ולכן אומרים כדרכו ואינו חושש. ע"כ. וכ"כ הריטב"א והר"ן והנימוק"י תענית (ל). והאהל מועד ח"ב (דף ע:), ורבי דוד אבודרהם (דף סט ע"ג). והארוחת חיים (בסדר תפלת ט' באב אות כ). וכ"כ בשו"ת הרשב"ץ ח"ב (סי' רעו) שבימות החול לא יקרא האבל בתורה, לפי שהוא אסור בת"ת כל שבעה, ואע"פ שבת"ב אנו קוראים בתורה מענינו של יום, שאני אבלות ישנה מאבלות חדשה. עכ"ל. אלמא דפרשת כי תוליד בנים לא היא כדברים הרעים, דאלי"כ לא היה לו להרשב"ץ לחלק בין אבלות ישנה לאבלות חדשה, תפ"ל שמותר לקרות בת"ב כדברים הרעים, כמו שאמרו בתענית (ל). וכ"פ הרמב"ם (בפ"ה מהל' תענית הי"א). והטוש"ע (סי' תקנ"ד ס"א). אלא ודאי דס"ל להרשב"ץ, שאין קריאת פרשת כי תוליד בנים בכלל דברים הרעים, ולכן הוצרך לחלק בין אבלות ישנה דקילא טפי מאבלות חדשה,

סימן קלו - מי הם הנקראים לספר תורה בשבת

א. אחר כהן ולוי קורין לישראל, וכבר נהגו היום למכור העליות לספר תורה, אפילו בשבתות וימים טובים, ולכן אין נוהגים היום להקפיד במה שאמרו להעלות אחר הלוי תלמידי חכמים הממונים על הצבור, וכדומה, וגם במקומות שאין מוכרין את העליות, לא נהגו להקפיד בסדר שאמרו בזה בגמרא. (א)

רקח ז"ל העיר לו בזה, שהרי הרב אות אמת כתב שרשאי להפטיר וכדברי החיד"א, והשיב לו שם (בדף קיט רע"א) שנפל טעות בספר חיים, וצ"ל: "ואף בשחרית יקרא ההפטרה". ע"כ. ולא זכרו שרים מדברי הרשב"ץ ושאר הראשונים הנ"ל. וע' בש"ע (סי' תקנד ס"ד) ובאחרונים שם. ומכיון שאף שהאבל מותר לקרוא כל סדר היום בכל ימי אבלו, ואע"פ כן אינו יכול לעלות לס"ת משום שהאבל אסור בדברי תורה, גם בת"ב אינו רשאי לעלות לס"ת. ושוב כרגע נ"ל ספר מלאכת שלמה חכים, וראיתי לו (בדף צב ע"ג), שנשאל באבל תוך שבעה שרצה לעלות לס"ת בת"ב למפטיר, ואסרתי לו, כי מפורש בדברי מרן הש"ע (סי' שפד ס"ב), שאבל אפי' אם הוא כהן ואין כהן אחר בבהכ"נ, אסור לו לעלות לקרות בתורה. ושוב ה"ד הרב בית יהודה, ותמה עליו שהרי בקריאת השלישי אין בו מדברים הרעים, ולא הותר אלא משום דהוי סדרו של יום באבלות ישנה. הילכך אפי' אם נודה בכהן שעולה ראשון שהפסוקים הם כדברים הרעים, מ"מ לעלות שלישי לא יתכן. ע"ש. ותנא דמסייע ליה הוא הרשב"ץ הנ"ל. וכן נראה גם מדברי הרמב"ן והראשונים ז"ל. וכן עיקר. ודלא כהרב בית יהודה והמחבר"ר. [שו"ת יבי"א (ח"ו א"ח סי' ג). וראה בהליכו"ע ח"ב עמוד קסא].

מי הם הנקראים לספר תורה בשבת

את המצות ונופל המעות לצדקה, כל הקונה אותם יש לו רשות לכבד למי שירצה, ובלבד שיקרא לכל אחד ואחד לפי כבודו שלא יבוא לידי מחלוקת. והובא במשנ"ב ובאחרונים שם. ובערוה"ש (ס"ב) כתב, שהדבר מובן שא"א לנו לנהוג כדין הגמ', שאין לנו פרנסים בעוה"ר. ואין לנו ת"ח ששואלין דבר הלכה בכל מקום ואומרה, וכ"ש כשמוכרים המצות וכו'. וע' בזה בשו"ת אוצר הגאונים (גיטין שטו שכד), ובשו"ת שערי שמים (סי' מז).

ועכ"פ ראוי והגון להעלות לס"ת ת"ח ומורי הוראה ואף אם הם עדיין אברכים צעירים לימים, יש לכבדם בשל תורתם, ואף יש להקדימם לבעלי בתים זקנים

דשוא"ת עדיף. עכת"ד. ולפי מה שכתבנו בשם הרשב"ץ יש לחזק ביתר שאת את פקוקו של המלאכת שלמה ע"ד הרב בית יהודה.

ובס' אות אמת (אות טו) כתב, מי שהחזיק לעלות לס"ת בת"ב, ואירעו אבל, יכול לעלות לתורה בשחרית ת"ב ולהפטיר, משום דכ"ע אסורים בדברי תורה בת"ב כמוהו, אלא שקריאת ס"ת היא כדברים הרעים, ומש"ה גם האבל יכול לעלות לתורה ולהפטיר. וע' מ"ש החיד"א במחבר"ר (סי' תקנד). ומיהו במנחה לא יעלה לס"ת. ע"כ. ולכאורה לטעמו של הרב בית יהודה דכ"ע אבלים בת"ב ואסורים בד"ת, ובכל זאת הותרו בקריאת ס"ת וההפטרה, לפי שהם כדברים הרעים, א"כ גם במנחה יוכל לעלות לס"ת ולהפטיר, שהרי כל העולם אבלים כמוהו, והותרו בקריאת המנחה והפטרתה. וצ"ע.

והגר"ח פלאגי' בספר חיים (סי' לו אות יב) כתב, בשחרית ת"ב יעלה האבל לס"ת אם יש לו הכרח בכך, אבל לא במנחה, הרב אות אמת אות טו. ומיהו אף בשחרית לא יקרא ההפטרה. עכ"ל. ובאמת שזה היפך ממ"ש הרב בית יהודה והחיד"א שרשאי גם להפטיר. ושו"ר בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קסז) שהגאון רבי יעקב

(א) בגמ' גיטין (סו) אמרו, שלחו ליה בני גלילא לרבי חלבו, אחריהן מי קורא, לא הוה בידיה, אתא ושייליה לרבי יצחק נפחא, אמר ליה אחריהן קוראין ת"ח הממונים פרנסים על הצבור, ואחריהן ת"ח הראויים למנותם על הצבור, ואחריהן בני ת"ח שאבותיהם ממונים פרנסים על הצבור. ואחריהן ראשי כנסיות וכל אדם. וברש"י שם ציין לדברי הגמ' בשבת (קיד). איזהו ת"ח שראוי למנותו פרנס על הצבור, כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה. ומובא להלכה בטור וש"ע (סי' קלו). והלבוש כתב, שכ"ז מיירי במקומות שאין מוכרין את המצות, אלא שעומד הממונה וקורא לפי הכבוד. אבל במקומות שמוכרים

ב. כשיש חתן בבית הכנסת בימי שני וחמישי, או בשבת, נוהגים להעלותו לספר תורה. וכן כשיש בבית הכנסת בעלי ברית, שהם אבי הבן, המוהל, והסנדק, נוהגים להעלותם לספר תורה. ויש מקומות שנוהגים שבשבת שקודם המילה, כל העליות שייכים לאבי הבן, והוא מכבד את אוהביו וקרוביו. וכן בחתן תוך שבועת ימי המשתה. (ב)

ג. חתן בר מצוה המתכוונן לעלות לספר תורה, עדיף שיתכוונן לקרוא בספר תורה בעליית שלישי, או שישי, שהם בעליות מחובת היום. וזה עדיף יותר מאשר שיעלה מפטיר. ואם כבר התכוונן לעליית מפטיר, ויש בבית הכנסת מי שרוצה לעלות למפטיר מאחר ויש לו אזכרה (יאר - צייט) חתן הבר - מצוה יעלה למפטיר, ומי שיש לו אזכרה יעלה למשלים. והעיקר שלא לבוא לידי מחלוקת ח"ו בעבור דברים אלו. (ג)

והנה נודע שע"פ הפשט עליית המסיים (המשלים) עדיף טפי, והוא חשיב מכולם. אמנם ע"פ הקבלה, עליית ששי עדיפא מכולהו, שכל העליות נתקנו כנגד חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות. ועליית ששי היא כנגד יסוד, והיא החשובה מכולם. וראה בזה בכה"ח. וכיון שאין זה דבר הלכה לעיכובא, לכן פשט המנהג אצלינו כד' הקבלה, וכשיש ת"ח או אורח חשוב בקרב הקהל, מכבדים אותו בעליית ששי. וששי הוי זה העולה אחר העולה החמישי, וקורא קריאה חדשה, ואינו חוזר על הקריאה שקרא החמישי. ואם רוצים לעלות מוסיפין יעלו כן אחר עליית ששי.

וכו' שיש לו יאר-צייט, נהגו שעולה לעליית מפטיר, כדי לקרוא את ההפטרה בברכותיה, ותהיה מצוה זו לעילוי נשמת המנוח. והוא שידע לקרוא ההפטרה בטעמיה ובדקדוקיה כמו שכתבנו בספר ילקו"י אבלות (סי' מ הערה לו עמ' תרלח). ואם לאו יעלה לעליית משלים שיש בו אמירת הקדיש. וכן המנהג.

ונכבדים, כמ"ש בשו"ת בנימין זאב ח"ב (סי' רמג) שאפי' בחזר צעיר קודם לזקן אם הוא צורבא מרבנן וחרף, ועומד בפרץ נגד עוברי עבירות, משום דאורייתא קא מרתח ליה, וכיון שהאידיא לא אכשור דרי, ראוי לנו להחזיק ידי העומדים כנגד רשעי אומתינו, ולהקדימם לכל דבר מצוה, והיניק וחכים נמי יקדימו לכל דבר מצוה, כמו קריאת ס"ת, כדי שיזכה, ואינו יכול למחול על כבודו, וכו'. וע"ע שם באורך. ובמקומות רבים נוהגים שהרב המרכיץ תורה הוא הקורא בעשרת הדברות ובשירת הים, וכדו', וע' בשו"ת רדב"ז ח"ב (סי' תקח בתוך התשובה). ובשו"ת לב חיים ח"ג (סי' כ).

ובשו"ת התעוררות תשובה (סי' כא) כתב, שמנהג כמה מקומות שגדול הצבור עולה אחרון לס"ת. וע"ע בשו"ת קנאת סופרים (סי' סא) אודות רב שהוא כהן או לוי אם יש לקרותו בכל שבת לס"ת, או שאין לדחות לעולם כהנים ולויים אחרים.

להעלות חתן לתורה בשני וחמישי, או בשבת

יתירה על אבי הבן שהוא בעצמו סנדק, שהרי הסנדקאות ג"כ מוטלת עליו. ועיין בשו"ת תשורת שי ח"א (סי' תקלב) שכ' לדון בחבורה שעשו תקנה שבעל ברית בשבת שלפני המילה יכבד למי שירצה לעלות לתורה, ולא ימכרו העליות, ואירע שלאחד נולד בן זכר בשבוע שחל בו יוהכ"פ. וע"ע בשו"ת תולדות יעקב (סי' י).

חתן בר מצוה המתכוונן לעלות לתורה, עדיף שיתכוונן לעליית שלישי, או שישי

כמ"ש לעיל הערה א'. ולמנהג האשכנזים חתן הבר מצוה עולה למפטיר, כדי לקרוא ההפטרה. וכאשר מזדמנים ב' נערים חתני בר מצוה ושניהם רוצים לעלות למפטיר בשבת, א"א ששניהם יקראו יחד את ההפטרה, דתרי קלי לא משתמעו, ולכן יש להציע שילכו עשרה

ג) נודע שעליית מפטיר אינה חשובה כמו שאר העולים, ששבועת העולים הם לחובת היום. ומאחר וחתן הבר-מצוה נעשה לבר חיובא, מסתברא שעדיף יותר שיעלה לס"ת כאחד מו' עולים, להורות שהוא משלים עתה את חובת היום. וידוע שעליית ששי חשובה מכולם

ד. אם נמצאים בבית הכנסת אחת גם חתן בר - מצוה וגם חתן בתוך שבעת ימי המשתה, או בעלי ברית, חתן קודם להעלותו לספר תורה. וסנדק קודם לאבי הבן והמוהל. (ד.)

סימן קלז - כמה פסוקים צריכים לקרוא

א. ביום שקורין שלשה עולים, אין קורין פחות מעשרה פסוקים. (א) ופסוק וידבר ה' אל משה לאמר, עולה מן מנין הפסוקים. (ב) ואם מסתיים הענין בתשעה פסוקים, כגון פרשת ויבא עמלק, שפיר דמי. (ג) ואין קורין עם כל אחד פחות משלשה פסוקים, שנים קורין ג' פסוקים כל אחד, והאחד קורא ארבעה פסוקים. וזה שקרא ארבעה פסוקים, הרי זה משובח יותר. (ד.)

או יותר לחדר שלידי ביהכ"נ, וחתן הבר-מצוה יעלה שם לעליית מפטיר ויברך ברכות ההפטרה ויקרא ההפטרה.

אם נמצאים בבית הכנסת אחת גם חתן בר - מצוה וגם חתן בתוך שבעת ימי המשתה

(ד) **כ"ב** המהרי"ל בשם ר"פ. והובא ברמ"א (יו"ד סי' רסה סעי' יא). ובספר זוכר הברית (דף סב). הסביר הטעם, שהרי הכניס עצמו למצוה שלא היתה חלה עליו כלל. משא"כ האב והמוהל. שהרי המצוה היא על כל ישראל שימולו כל זכר. כמ"ש הרשב"א בתשובה (סי' רמה).

אלא שלפי מ"ש בשו"ת נו"ב (מהר"ק יו"ד סי' פו) שלכאורה רגלי הסנדק הם מזבח הקטורת, והמוהל הוא זה שנחשב כמקטיר קטורת "וכל הדברים הללו אין להם שורש ועיקר בגמ', והכל הוא דרך דרש ורמז ולא לעיכוב, ולא למנהג קבוע." ע"ש. ולפ"ז אבי הבן והמוהל קודמים לסנדק. ובהגמ"י (פ"ג דמילה) כתב, שנוהגים להדר אחר מצוה זו להיות סנדק, והובא ברמ"א הנז'. ובהגמ"א הראה לזה מקור בזה"ק. וכבר פשט המנהג להדר אחר מצות הסנדק. וברור שאין לעשות מחלוקת ח"ו בשביל זה. וראה בשו"ת חת"ס

(או"ח סי' קנט).

(א) **מגילה** (כא:). ומבואר שם שעשרה פסוקים נתקנו כנגד עשרת הדברות, או כנגד עשרה מאמרות שבהן העולם וכו'. וכ"ה בטור ובש"ע (סי' קלז). ועיין בתשו' הגאונים תוש"ר ח"ב (דף 11), ובאוצר הגאונים (מגילה תעו) שחתן עדיף מבעל ברית.

(ב) **שם**, ופרש"י, שאע"פ שאין למדין ממנה שום חידוש, אפ"ה פסוק וידבר עולה מן המנין.

ובשוריי כנה"ג (סי' קלה הגה"ט אות ט) נשאל, אודות המנהג שאותם יחידי הקהל שיש להם ס"ת בביהכ"נ,

אם מסתיים הענין בתשעה פסוקים, כגון פרשת "ויבא עמלק"

כך פרשתו קטועה. ועיין בב"י (סי' תרצג) שכתב, שמ"מ נהגו לכפול הפסוק האחרון להשלים לעשרה פסוקים. וכ"ה בש"ע (שם סי' ד). אמנם הרמ"א שם כתב, שאין המנהג לכפול הפסוק האחרון. ומנהגינו לכפלו. ועיין בשוריי כנה"ג (שם הגב"י סק"ב). ובאחרונים.

(ג) **תום** שם. והיינו כפורים שקורין פרי' ויבא עמלק, ולא רצו חז"ל להוסיף עליהם איזה פסוקים מלמטה או מלמעלה, לרמז מפני שעמלק גרם להיות השם והכסא חסר, כדכתיב כי יד על כס יה, כך יהיו פרשיותיו חסרים. וכ"כ בארזות חיים, הובא בב"י (סי' קלז). ובירושלמי קאמר, הוא עשה מעשה קטוע,

אין קורין עם כל אחד פחות משלשה פסוקים

פסוקים. ובמנחה ובשני וחמישי עשרה פסוקים. ואם שכח ולא קרא כ"כ יחזור ויקרא. ע"כ.

(ד) **בגמ'** שם. וכתבו התוס' (שם כג א) בשבת לא יקרא פחות מכ"א פסוקים לשבעה בני אדם, כל חד וחד ג'

ב. אם דילגו פסוק אחד בשבת בשחרית, מאותם הפסוקים שכבר קראו אותם בשבת במנחה, או בשני וחמישי, צריך לחזור ולקרוא את אותם פסוקים שדילגו, אבל לא יברך, דספק ברכות להקל. ולא דוקא פסוק אחד, אלא אפילו תיבה אחת. (ה)

ג. אם דילגו פסוק אחד בקריאת התורה, בשבת בשחרית, חוזר וקורא, ויחזור לקרוא הפסוק שדילגו (או הפסוק ששם נמצאת התיבה שדילגו) עם שני פסוקים עמו, ויברך לפניו ואחריה. ואפילו אחר שהחזירו את הספר תורה לארון הקודש ואמרו קדיש, חוזר וקורא פסוק זה ושני פסוקים עמו. שאין קורין בתורה פחות משלשה פסוקים. ואפילו הפטיר והתפלל מוסף, חוזר וקורא. ואם הדילוג היה בעלייה השביעית, אין צריך לחזור ולברך משום הפסוק המדולג, אלא יעלה המפטיר לתורה, ויתחיל לקרוא מהפסוק המדולג, עד סוף הפרשה. (ו)

עולה צריך לקרוא ד' פסוקים. שלדעת המהרש"ל לא יקרא לאמצעי ארבעה פסוקים, שלא לבייש הראשון או האחרון. והביאו המג"א (סק"א). ולדעת הב"ח והפר"ח, יכולים לקרוא ארבעה פסוקים בין עם הראשון בין עם האמצעי ובין עם האחרון. ועיין בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קנ"א ס"ה אות י') שכתב, דהא דמעלין בקודש ואין מורידין, הוא בחד גברא. ולפ"ז כהן שקורא פעמיים, טוב יותר שיקרא פעם השניה ארבעה פסוקים.

ומה שכתבנו דאיזה מהם שקרא ארבעה פסוקים הרי זה משוכח, מבואר בגמ' שם, שכל אחד מג' העולים אם קרא ד' פסוקים, הרי זה משוכח. אם היה זה הראשון, הרי מצינו שהחשוב קודם. ואם היה זה האמצעי, מצינו במנורה שהאמצעי משוכח. ואם היה זה האחרון, הרי מעלין בקודש ואין מורידין. ועיין בתשובת תוש"ר ח"ב (דף 11) שהאחרון הוא הקורא ארבעה פסוקים, מה"ט דמעלין בקודש ואין מורידין. וע"ע בכה"ח (סי' קלו סק"ד) שהביא מחלוקת עם איזה

אם דילגו פסוק אחד בשבת בשחרית, מאותם הפסוקים שכבר קראו אותם בשבת

הורה מרן אאמ"ר זיע"א בתשובה לשאלה להלכה ולמעשה.

ומה שכתבנו שאפי' דילג תיבה אחת נמי דינא הכי, כ"כ המג"א (שם סק"ח), דמה שדיברו הפוסקים בדילג פסוק אחד, דיברו בהוה. וכ"ד הא"ר (סק"ד). אמת ליעקב אלגאזי (דין הברכות לעולין ס"ק טו). לדוד אמת (סי' ו אות טו). חיי אדם (כלל לא ס"ק כה). דרך החיים (סק"ג). ועוד. אמנם בעולת תמיד (סי' רפב סק"ו) כתב, דמשמע שאם לא דילג פסוק שלם, וכבר גמר קריאתו, והס"ת אינו פתוח לפניו, א"צ לחזור ולקרוא.

אם דילגו פסוק אחד בקריאה, בשבת בשחרית, חוזר לקרוא הפסוק

המהר"ם מלובלין סיים, שמי שמורה לברך לא הפסיד. וע"ע בשו"ת יוסף אומץ (סי' יב סק"ח). וכתב במשנ"ב שם, שכ"ז בדילג בעליות הראשונות, אבל בעלייה השביעית, יעלה המפטיר ויתחיל מהפסוק שדילג עד סוף הפרשה. ע"ש. וכ"ז אפי' בקראו שבעה גברי כ"א פסוקים, חוץ מהפסוק שדילגו, שגם בזה צריך לקרוא הפסוק המדולג עם ב' פסוקים. וכ"ש לדידן שקוראין את כל הפרשה בשבת. וכמ"ש הפמ"ג (א"א סק"ה).

(ה) מה שכתבנו שלא יברך, כ"כ המאמ"ר (סי' קלו אות ב) דסב"ל. [ועיין בשו"ת יוסף אומץ סי' יב אות ו]. ובספר חיים למהר"ח פלאגי (סי' יג אות ז) כתב, שאם הדילוג היה מפר' המועדות, או ממה שקרא במנחה בשבת ובשני וחמישי, חוזר וקורא. אך אינו מברך לא לפניו ולא לאחריה. וא"כ לכאורה י"ל דה"ה בנ"ד. ודו"ק. ועיין בכה"ח (סי' קלו ס"ק טז) שה"ד המאמ"ר הנ"ל, ואח"כ (באות ט"ב) הביא שגם מה שקורין בשני וחמישי אח"כ לא מהני. ע"ש. ודבריו סותרים כיעו"ש. ודו"ק. והעיקר להלכה דסב"ל. וכן

(ו) כ"כ בהגמ"י (פרק יב מהל' תפלה). ונפסק להלכה בש"ע (סי' קלו ס"ג). ובשו"ת כנה"ג (הגב"ט סק"ג) כתב בשם המהר"ם מלובלין (סי' פה), דלישנא משמע שקורא בלי ברכה. וכתב עליו, דלא ידע מ"ש מפר' פרה הכתוב בש"ע סעי' ה. וכ"פ הט"ז (סק"ג) שצריך לברך. וכ"כ המג"א (סק"ה), והפר"ח (סק"ג), והא"ר (סק"ה), והמאמ"ר (סק"א), ובלדוד אמת שם, ובחיי אדם, דרך החיים, שערי אפרים, משנ"ב, ועוד. וכן הורה מרן אאמ"ר זיע"א בתשובה לשאלה, ואף

ד. אם דילגו איזה פסוקים בקריאת ספר תורה בשבת, ולא נזכרו אלא עד שעת מנחה, כבר עבר זמנו, ולא יחזרו לקרוא הפסוקים המדולגים במנחה של שבת, אלא יקראו בשבת שאחריה אותם פסוקים שדילגו, עם ג' פסוקים מפרשת השבוע.^(א)

ה. אם דילגו פסוק אחד מפרשיות המועדים (וקראו לכל עולה לכל הפחות שלשה פסוקים כפי הדין), אין צריכים לחזור ולקרוא, דדמי לקריאת ספר תורה במנחה של שבת, ובשני וחמישי.^(ב)

ו. אם דילג בשני וחמישי פסוק אחד ולא קראו, או בשבת במנחה, וקרא עשרה פסוקים בלי הפסוק המדולג, (וכמובן קראו לכל עולה לכל הפחות שלשה פסוקים) אינו חוזר.^(ג)

ז. אם טעו וקראו לעולה אחד רק שני פסוקים, וכבר בירך העולה לתורה ברכה אחרונה, בטרם התחיל זה שאחריו לברך על קריאתו, קוראין לו עוד פסוק אחד לכל הפחות, וחוזר ומברך ברכה אחרונה. אבל אם זה שאחריו התחיל כבר לברך ברכות התורה, אין להפסיקו, ויקראו לעולה אחריו מתחלת הפרשה שקראו לעולה הקודם. וכמובן יקראו לו לכל הפחות שלשה פסוקים. ואין הבדל בזה בין בימי שני וחמישי, לשבתות וימים טובים. ואף אם קראו בשני וחמישי לשני העולים הראשונים, לכל אחד חמשה פסוקים, והעולה השלישי קרא רק שני פסוקים, גם באופן כזה צריך לחזור ולקרוא לו פסוק נוסף, ולברך. ובשבת ויום טוב שיש מפטיר, או כשהעלו לספר תורה מוסיפין, אין צריך להשלים אחר במקום זה שקראו לו רק שני פסוקים, באופן שלא חזרו וקראו לו עוד פסוק, שהרי בלא"ה יש שבעה עולים לספר תורה. אבל בשני וחמישי ובחול המועד, אם קראו לכהן או ללוי שני פסוקים, והתחיל זה שאחריו

אם דילגו איזה פסוקים בקריאת התורה בשבת, ולא נזכרו אלא עד שעת מנחה

שיקראו בשבת הבאה שלשה פרשיות. ואף שלא מצינו קריאת ג' פרשיות בשבת, מ"מ אם לא יקראו הפרשיות יפסידו פרשה אחת. משא"כ השלמת הפרשה במנחה של שבת. שלא מצינו קריאת פרשה שלימה במנחה, ואיכא תקנתא לשבת אחרת. ומה גם שלפי הזוה"ק דקרי בחיל שאין לקרוא פרשה שלימה במנחה, וכנודע. ודו"ק. וע"ע בשו"ת ירך יעקב (סי' ד), ובשו"ת שואל ונשאל ח"א (סי' לב) כיצד יעשו בשבת הבאה.

ח. כ"ב בכנה"ג (סי' קלו) בשם תרוה"ד (סי' כד). ואף שהרב תיקון יששכר (דף נא:) כתב דדמו לשבת דשחרית, אין אנו נוהגים כן. וע"ע בשו"ת תרומת הדשן (סי' כד). ובמהר"ם מלובלין (סי' פה).

ז. כבר ביארנו לעיל שאם לא קראו בתורה בשבת בשחרית, אין לקרוא הפרשה כולה במנחה של שבת, אלא ישלימו הקריאה בשבת הבאה. שזמן קריאת הפרשה בשחרית ולא במנחה. וא"כ כנ"ד שדילגו איזה פסוקים מהקריאה בשחרית, שישלימו בשבת הבאה. ועיין בשו"ת יוסף אומץ (סי' יב אות ה) שכתב, שאם דילג פסוק אחד בשבת, אף שהתפללו מוסף חוזר וקורא. אך אם לא נזכרו בהיותם בביהכ"נ, עד שעה שהלכו לביתם, וכ"ש עד שעת מנחה, כבר עבר הזמן ולא יחזור עוד. ע"ש. ואפשר שיודה שלשבת הבאה יחזרו לקרוא הפסוקים שדילגו לפני קריאת פר' אותו שבוע. וכמ"ש להלן, (שם אות ז), הדיכא שדילגו בשבת שקוראין בו ב' פרשיות,

אם דילג בשני וחמישי פסוק אחד ולא קראו, או בשבת במנחה

ט. וכמה שכתבנו כאן וקרא י' פסוקים, הוא מלשון הגמ"י והש"ע, וכתבו האחרונים שנקט כן משום הסיפא, שבשבת אף הכ"א פסוקים לא סגי. ועיין בכה"ח (שם אות ו). וע"ע בשו"ת בית דוד (סי' נו).

ט. כ"ב הגמ"י (פרק יב מהל' תפלה) ומובא להלכה בש"ע (סי' קלו ס"ג). ושם בסע"י ד' כתב, שאם לא קראו בין שלשתם אלא תשעה פסוקים, ג' לכל אחד, אינם צריכים לחזור וראיה לדבר פר' עמלק.

לברך על קריאתו, באופן כזה יש להעלות עולה נוסף לספר תורה, כדי שיהיו סך הכל שלשה עולים לחובת היום.^(*)

אם טעו וקראו לעולה אחד רק שני פסוקים, והעולה בירך ברכה אחרונה

לאחר, יקראו לו עוד פסוק, ויברך ברכה אחרונה בלבד. אבל אם קראו לאחר, כיון שהוא צריך לקרוא עכ"פ כדי שלא יאמרו שהוא פגום, ע"כ יסתלק הראשון ויקרא השני למפרע, ממקום שהתחיל אותו שלפניו. נזכר לדבר במ"ש הש"ע לגבי אפיקומן דאתכא דרחמנא סמכינן. ועיין בשו"ת חזו"ע ח"א (סי' ג). ודו"ק. וע"ע בשו"ת יוסף אומץ (סי' יב ד"ה והנה ראיתי), מ"ש בדעת הט"ז. והביא את דבריו בכה"ח (שם אות כ) וכתב, שכן נראה דעת השירי כנה"ג, והבני חיי, והפמ"ג, והחיי אדם, ע"ש. וסיים, וכיון שהוא פלוגתא, וק"ל סב"ל. ע"כ אם עדיין לא בירך השני ברכה ראשונה, יקראו לו עוד פסוק אחד ויברך רק ברכה אחרונה, ולא יחזור לברך גם לפניו. אבל אם התחיל העולה שאחריו בברכה שלפני קריאתה, אין להפסיקו. נומה שלא כתב לחלק כדברי הט"ז, בין היכא שקראו לאחר לברך וכו', י"ל כיון שעכ"פ אין אנו נוהגים לקרוא בשם לעולה לס"ת. ועוד י"ל, כיון שהכל יודעים שזה שקראו לו עתה לברך ממתין כדי להשלים פסוק שלישי. לא חיישין בהכי לפגם, וכדין אם סברו שאין כהן בביהכ"נ, וקראו לישראל במקום כהן, ונתברר אח"כ שיש כהן בביהכ"נ, שישאל ממתין בצד, והכהן עולה ומברך, ואח"כ עולה הישראל לעליית שלישי, ובכה"ג שרין. וימשיך בברכתו ויקרא בס"ת. ואם הוא בשבת שיש מפטיר, א"צ להעלות עולה נוסף במקום זה שעלה וקרא רק ב' פסוקים, שהמפטיר מצטרף לו עולים, וכמ"ש בספר לדוד אמת שם. (ומ"ש שם שבשבת שיש מפטיר וכ"ש אם מוסיפין יקרא עולה אחר, שמא היינו לסברתו שם שמברך לפניו ולאחריה, ואם כן יוכל לעלות אחר שבלא"ה חוזרין ומברכים לפניו ואחריה).

ובאמת צ"ב למה מרן החיד"א לא חשש בזה לכלל דסב"ל, ופסק לברך לפניו ואחריה אף שנקיט ואזיל בכל דוכתא דסב"ל. ומזה זמן שהיה נראה לומר, שהנה מצנינו בכמה דוכתי שהפוסקים הכריעו לברך, ולא חששו כלל לסב"ל. וגם מרן הש"ע בכמה פעמים הכריע לברך, אף שהיו נגד עיניו דיעות החולקים, ולא חשש כלל להאי כללא דסב"ל. וה"ט, שלא חששו לסב"ל אלא במקום שיש להסתפק בדין, ולא הוכרע הדין לגמרי אצל אותו פוסק. אבל באופן שהוכרע הדין אצל הפוסק לברך, איבעית אימא גמ' ואיבעית אימא סברא, וס"ל לברך, תו לא חשש אותו פוסק לסב"ל,

(*) תנן במגילה (כג:) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים. ובגמ' ב"ק (פב.) וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים וכו' מעיקרא תיקנו חד גברי תלתא פסוקי וכו'. אתא הוא ותיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי. ע"כ. מבואר שמתקנת עזרא שיקרא ג' פסוקים לכל עולה. נמצא שבפחות מג' פסוקים אין שם קריאה ע"ז. ויש להקשות שבגמ' מגילה (כא:) אמרו, בעא מיניה עולא בר רב מרבא, פר' ר"ח כיצד קוראין אותה דהוא תמניא פסוקי וכו', דתניא הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים, ואיתמר עלה וכו'. ע"ש. ואי נימא שקריאת ב' פסוקים לא חשיבא קריאה כלל, א"כ למה אמרו בגמ' גבי ר"ח ניקרי תרי תלתא תלתא פסוקי, פשו להו תרי, ואין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים, תיפוק ליה שאין לקרוא לעולה אחד ב' פסוקים. שו"ר שכ"כ להקשות בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' צד). ועיין בהר"ן שכתב, דאיה"נ הוה מצי למימר דלא סגי בב' פסוקים. וכ"פ הרמב"ם (בפרק יב מהל' תפלה ה"ג) ובטורש"ע (סי' קלו ס"א). ובשבולי הלקט, ובתוס'.

ובמהרי"ק (שרש קעז) כ', שאם קרא אחד ב' פסוקים צריך לחזור ולקרוא. ושם הביא יש מי שסובר שכיון שסוף סוף קראו עשרה פסוקים לא מהדרנין עובדא, שהרי התקיימה תקנת עזרא. והרה"מ חוקת התורה השיב על דבריו שא"כ אין נחלקו רב ושמואל בפר' צו דלמר דולג ולמר פוסק (מגילה כב:) ליהוי כפר' עמלק דשאני, ועוד, מדקאמר הש"ס כנגד מי תיקנום, ופירש הש"ס, כנגד תורה נביאים וכתובים, משמע שיש עיכובא בדבר אף בדיעבד. ולשון אין פוחתין מהם נראה דחויבא הכי הוא. ולכן חוזר לברך. ע"ש. ונחלקו האחרונים אם צריך לחזור ולברך גם ברכה ראשונה, או די שקראו לו עוד פסוק ויחזור לברך ברכה אחרונה. בלבוש כתב, שצריך לברך לפניו ולאחריהם. וכן כתבו המג"א, והא"ר, שכיון שבירך לאחריה הוי היסח הדעת לגמרי, וצריך לחזור ולברך ולקרוא. והא"ר הוסיף, שחוזר לקרוא מראש הקריאה, שאותה ברכה בטעות היא, והוי כאילו לא בירך על הפסוקים הראשונים. וכ"כ בפנים מאירות הג"ל שמברך לפניו ולאחריה. וכ"כ מרן החיד"א בלדוד אמת (סי' ו אות סד).

וכן כתבו בדרך החיים, ובשע"א, ובקש"ע.

אבל הט"ז (סק"ד) חילק בזה, שאם נזכרו קודם שקראו

ונעשה הדבר אצלו למבורר ומוכרע. ודו"ק. שור"ר שכי"כ להדיא בספר זכור לאברהם אלקלעי ח"ג (או"ח מע' סמ"ך, סב"ל) ושם הביא ליישב בשם אות אמת, שגם בעניני ברכות אזלי' בתר רוח"פ. והרב זכור לאברהם דחה את דבריו כיעו"ש, ותירץ כמו שכתבנו, והביא שכי"ד הרב טל אורות. ע"ש. אמנם בספר שמו יוסף (אות רנח) פקפק בזה, אך עכ"פ י"ל שכי"ה דעת מרן החיד"א.

והנה בנ"ד אין לומר סב"ל, ולכן שיקרא עוד פסוק אחד בלי ברכה שלאחריה. (מאחר וכן הוא דעת מהר"ר שמואל בס' חוקת התורה הנ"ל). שבמקום סברא יחידאה ודחוייה לא חיישי' לסב"ל. ואע"פ שבספר חסד לאברהם אלקלעי (ר"ס יח), כתב, שאף בכה"ג אמרי' סב"ל, מ"מ כיון שמדברי מרן הש"ע משמע שקריאת ב' פסוקים לא חשיבא קריאה כלל, וצריך לחזור ולברך, וכן הסכמת כל הפוסקים, תו לא חיישי' לסב"ל במקום סברא יחידאה. (ועיין בספר שמו יוסף הנ"ל). ולכן צריך לחזור ולקרוא פסוק שלישי לכל הפחות, ולחזור ולברך ברכה אחרונה. וכן פסקו: אמת ליעקב, דרך החיים, ח"א, קש"ע, משנ"ב, כה"ח. וכן עיקר. [נשוב ראיתי בשו"ת מענה אברהם (להגאון רבי אברהם עמר ז"ל סי' ג) שהאריך בנ"ד, והעלה שלא חיישינן בזה לסב"ל לברך לפנייה ולאחריה. ע"ש. אלא שגבי ברכה ראשונה שפיר אמרי' בזה סב"ל. ודו"ק. ועיין שם שציין להיעב"ץ בספר עמודי שמים שפליג על הט"ז הנ"ל שכיון שקראו עשרה פסוקים בין שלשתם, אע"פ שפיחתו לאחד משלשה פסוקים, יצא כדיעבד. והשיג על הוראת הט"ז בזה].

ואע"פ שסוגיאין דעלמא דסב"ל גם נגד רוח"פ, דחיישי' גבי ברכה לבטלה למיעוט פוסקים, הבו דלא להוסיף עלה כנגד סברא יחידאה ודחוייה. וכמו שכתבנו. וכי"כ בשו"ת זב"צ ח"א (עמ' תמא) שאפי' למ"ד סב"ל במיעוט נגד הרוב, מ"מ ביחיד במקום רבים אין לומר סב"ל. וכי"כ מרן אאמור"ר זיע"א בתשובה שהובאה בספר ילקו"י ח"א (מהדו"קהעמ' פו) שלא שייך לומר סב"ל במקום סברת יחיד החולק על כל הפוסקים. והשיג על השלחן גבוה שחשש לסברת יחידאה, במקום ברכות. [וכי"ה במילואים שבסוף ספר חזו"ע פסח (עמ' שא). ודלא כמו שכתבנו בספר ילקו"י שבסוף ספר לודד אמת]. גם בשו"ת איש מצליח ח"א (או"ח ס"ס יא), כתב, דלא חיישי' לסב"ל כנגד סברא יחידאה. וכי"כ בבא"ח (שנה ב פר' בראשית אות טז).

ומה שכתבנו שאף אם קראו בשני וחמישי חמשה פסוקים לשני עולים, ולאחד קראו רק ב' פסוקים, שג"כ צריך לחזור ולקרוא, כי"כ בשו"ת יוסף אומץ (סי' יב)

שכיון שהתקנה היתה תלתא גברי ועשרה פסוקי, ובנ"ד עשרה פסוקי איכא, ותלתא גברי ליתא. כי זה שקרא ב' פסוקים אין קריאה שלו מגעת לצאת י"ח. ונלמד כן ממקור הדין במהרי"ק הנ"ל, דאיירי התם בשנים שקראו כל אחד ז' פסוקים, והשלישי קרא רק ב' פסוקים. וא"כ כ"ש בנ"ד. וע"ש שציין להרב שביתת יו"ט (או"ח סי' ד) שכתב, שבאופן שקראו מנין פסוקים הצריכים לסדר היום, ובירך ברכה אחרונה, אף שקרא לאחד רק ב' פסוקים, א"צ לחזור, מאחר שי"ל שכל מה דאיירו הפוסקים, הוא באופן שלא קראו חובת היום. אבל הלא"ה לא בא בדבריהם בפירושו. ע"ש. וע"ז כתב מרן החיד"א שאיך מלאו לבו לחלוק על רבינו יהודה בן הרא"ש, הרה"מ ספר חוקת התורה הנ"ל, על המהרי"ק, מרן הש"ע, הפר"ח, ועוד, וסמך עצמו על דקדוק שאינו דקדוק וכו'. וע"ש שהעלה שגם בקראו עשרה פסוקים ויותר, אם קראו לעולה אחד ב' פסוקים, חוזר העולה ומברך. וכי"כ בפשיטות הרב עולת תמיד, וכי"כ בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' צד). ועיין בשו"ת מנח"י ח"ה (סי' צט סק"ב). שכתב לדון בקראו לכהן רק ב' פסוקים, שהורה רב אחד שיקראו עוד פסוק אחד בלי ברכה, וכתב, שאם כוונתו בלי ברכה ראשונה, אבל ברכה אחרונה יברך שנית, אז יש מקום לפסיקתו, לפי שיטת הט"ז. והגם שרוה"פ חולקים עליו, וכמו שחשבם בשעה"צ (סי' קלו אות יג), מ"מ בתשובת הריב"א (סי' יח), ובספר תורת חיים (או"ח סי' להלכה כדברי הט"ז.

ואחר כתיבי כל זאת, שאלתי למרן אאמור"ר זיע"א שכיון שמצינו לכמה פוסקים הסוברים שאם קרא רק ב' פסוקים אף ברכה אחרונה א"צ לברך שנית, וכמו שהביא כן בספר חקת התורה, וכי"ד היעב"ץ, והרב שביתת יו"ט הנ"ל, א"כ ניהוש לסב"ל, שאף שעיקר סמיכתם היא על סברת יחידאה שבספר חוקת התורה, מ"מ לכאורה תו לא הוי סברא יחידאה וא"כ ניהוש לסב"ל. והשיב לי אאמור"ר זיע"א, שכיון שכבר פשטה ההוראה להורות בזה כד' הש"ע אין לחוש בזה לסב"ל, שמה שאמרו סב"ל נגד מרן אין זה מעיקר הדין, אלא חומרא בעלמא, כמבואר בשו"ת יוסף אומץ הנ"ל, ובלא"ה כבר כתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' טו) שהעושה כד' מרן בברכות אין מזניחין אותו. וע"ע בנ"ד בשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (סי' כט). ובשו"ת שארית יעקב (דניסין, סי' ב), ובשו"ת קרית חנה דוד ח"א (סי' כב), ובשו"ת מעיל שמואל (סי' ב).

והנה אין חילוק בכ"ז בין אם קרא ב' פסוקים גדולים לקרא פסוקים קטנים, שכל שקרא ב' פסוקים חשיב

ח. שליח צבור שטעה במנחה של שבת, וקרא לעולה השלישי רק שני פסוקים וחצי, וכבר בירך השלישי ברכה אחרונה, בדיעבד אין צריך לחזור ולקרוא בברכה ג' פסוקים. (א)

ברכה אחרונה, וצריכים הם לברכה אחרת. ע"כ. ואמנם המג"א (שם סק"ח) כתב לחלק בזה בין שבת לימות החול, שבחול יקרא זה שנית ג' פסוקים שהרי אסור להוסיף על מנין הקרואים, אבל בשבת ויו"ט יקרא אחר מכאן ולהלן ג' פסוקים. וכן סוברים רה"פ, ולכן לא יקרא הוא שנית. ועיין סי' רפב. ע"כ. וכוונתו, למה שאמרו שם שאין נכון לכתחלה שיקרא עולה אחד ב' פעמים בס"ת. ונראה מדבריו דס"ל דקריאת ב' פסוקים חשובה שפיר קריאה, אלא אינה כתיקונה, ולכן הוי כעולה לס"ת ב' פעמים. ודו"ק. ונמצא שלדעת הט"ז שאינו מחלק בזה בין שבת ויו"ט לחול, ל"ד למה שנתבאר בסי' רפב, דהתם קראו בתורה קריאה מעליא, וחוזרים וקוראים אותה. אבל הכא הרי לא קראו בתורה קריאה מעלייתא, דקריאת שני פסוקים לדידיה לא חשיב קריאה כלל. ועיין בא"ר ובערוה"ש שחלקו ע"ד המג"א הנ"ל. ולכן בכל אופן שקרא רק ב' פסוקים, יקרא עוד פסוק אחד ויחזור לברך ברכה אחרונה, וכמו שנתבאר שכן פשטה ההוראה.

ובשו"ת חסד לאברהם (מהדו"ב א"ח סי' לב) כתב, שאם אין בצבור מי שידוע לקרוא בתורה אלא ב' פסוקים בלבד, יקרא בברכה ב' פסוקים, שקריאת ג' פסוקים אינה אלא מתקנת עזרא, אבל מתקנת הנביאים לברך ולקרוא אפי' על פסוק אחד, ועזרא לא בא להקל על תקנת הנביאים אלא להוסיף, ולכן אין להקל שלא יקראו כלל, אלא יקראו רק ב' פסוקים כפי מה שידוע לקרוא. ע"ש. ולפי המבואר לעיל שמתקנת עזרא שם קריאה לא הוי אלא בקריאת ג' פסוקים דוקא, לפ"ז אם אינו יודע לקרוא אלא ב' פסוקים, לא יקרא בברכות. ופשוט.

ואם אירע כן בעולה הנוסף על שבעת העולים, גם בזה יש להורות לחזור ולקרוא פסוק נוסף. ואמנם לדברי החסד לאברהם הנ"ל א"צ לחזור ולקרוא אלא בשבעת העולים לחובת היום, אבל בעולה הנוסף, כיון שכבר נתקיימה תקנת עזרא, אין חובה לחזור ולקרוא וגם זה שקרא ב' פסוקים שם קריאה עליו, רק שלא מצטרף לו' עולים, ובעינינו ז' עולים מבלעדיו. ע"ש. מ"מ כיון שנתבאר שבקריאת ב' פסוקים אין שם קריאה עליו, אין לחלק בזה. ודו"ק.

טעה במנחה של שבת, וקרא לעולה השלישי רק שני פסוקים וחצי

דאמר פוסק, ואידך לא פליג אלא משום דכל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקינן ליה (מגילה כב.), הא

כמי שלא קרא לחובת העולה. ואע"פ שבשו"ת אג"מ ח"א מאו"ח (סי' לה) כתב, במי שטעה במנחה דפר' תזריע, שהלוי קרא רק שני פסוקים, את הצפור, ופסוק והזה. שיש להורות לשלישי לקרוא מאת הצפור בחזרה, ואח"כ לקרוא לעוד ישראל מוביום השמיני. שיש חילוק בין פסוקים גדולים לקטנים, שבפסוקים קטנים שא"א לחלקם לשלש פסוקים, יותר טוב לקרוא לאותו אחד שעלה, כיון שהקריאה שכבר קרא אינו כלום, ואף הברכות שבירך הם ברכות לבטלה. אבל בפסוקים גדולים, שיש לחלקם לשלשה, שבדאי הוא ספק אצלנו שמא הם שלשה, וכ"ש בחצי השניה של הס"ת של אחר והתגלח, שמפורש בגמ' קידושין (ל.) שהוא חצי התורה בפסוקים וכו'. ע"ש. מ"מ בנ"ד כיון שכן המסורת יש להורות שכל שקרא שני פסוקים, יחזור וישלים עוד פסוק ויברך ברכה אחרונה. וכן השיב לי מרן אאמ"ר זיע"א להלכה ולמעשה.

ואם נזכרו בדבר אחר התפלה, ראה בשו"ת חסד לאברהם (תאומים, מהדו"ת, סי' לב).

ואם קראו לו' עולים כל אחד שלשה פסוקים לכל הפחות, והעולה הנוסף קרא ב' פסוקים, ראה בשו"ת יוסף אומץ הנ"ל, ובשו"ת כתר כהונה (סי' ז).

ולפי מה שביארנו שקריאת ב' פסוקים לא חשיבא קריאה כלל, נראה שאין חילוק בדין זה בין כשאיירע כן בשבת, שאפשר להוסיף על הז' עולים, לבין כשאיירע כן בימות החול כשיש רק ג' קרואים ואין מוסיפין עליהם. דבשלמא אם הטעם שצריך לחזור ולקרוא עוד פסוק הוא משום שצריך העולה להצטרף למנין העולים, ואין הוא מצטרף אלא כשקרא ג' פסוקים, א"כ י"ל דבשבת ויו"ט שאפשר להוסיף על העולים, א"צ אותו עולה שקרא רק ב' פסוקים לחזור ולקרוא עוד פסוק בברכה. דבלא"ה אינו מצטרף למנין העולים, ועולה אחר תחתיו. משא"כ בשני וחמישי. אבל מאחר וביארנו בטעמא דמילתא דלא חשיב קריאה בקרא ב' פסוקים, א"כ אין לחלק בזה בין שבת ויו"ט לימות החול. ועיין בט"ז (סי' קלו סק"ד) שכתב כן, דהא הפסוקים שנשארו אחר קריאת הז' עולים, חייבים לקרוא אותם בברכה, ואותו שקרא רק ב' פסוקים הוי ברכה שלו בטעות, נמצא דהוי כאילו לא בירך כלל

(א) כן הורה מרן אאמ"ר זיע"א שבדיעבד א"צ לחזור ולקרוא ג' פסוקים, כיון שקרא ב' פסוקים וחצי, כמאן

ט. בימי שני וחמישי, אם קראו לאחד העולים שני פסוקים וחצי, ובירך ברכה אחרונה, כיון שקראו סך הכל עשרה פסוקים לכל העולים, אין צריך לחזור ולברך ולקרוא עוד פסוק. ולכן ישראל שעלה שלישי לספר תורה ביום שני פרשת וארא, וקרא מתחלת אלה ראשי בית אבותם שני פסוקים וחצי, וסיים בפסוק: ואלה שמות בני לוי לתולדותם גרשון וקהת ומררי. עד כאן. ולא סיים הפסוק ושני חיי לוי שבע ושלושים ומאת שנה, בחושבו שתיבת ומררי היא סוף פסוק. ובירך והחזירו הס"ת, יצאו ידי חובה, ואין צריך לחזור ולקרוא ג' פסוקים. (ב)

כתב דב' פסוקים וחצי יצא אפי' לא גמר הפסוק. וראה בהערה דלהלן.

בדיעבד לכו"ע ש"ד. ועיין במג"א, ובשלחנו של אברהם (סי' קלה) ובשו"ת הר צבי (או"ח סי' טו) ג"כ

בשני וחמישי, אם קראו לאחד העולים שני פסוקים וחצי, ובירך ברכה אחרונה

שבשני פסוקים וחצי ש"ד. ופסק כן מדברי המהרא"י. ואכמ"ל.

(יב) כ"ב מרן אאמ"ר זיע"א בתשובה בכתב יד, וז"ל: מעשה ועולה השלישי ביום שני פר' וארא, קרא שני פסוקים וחצי, מאלה ראשי בית אבותם וסיים באמצע פסוק טז, גרשון קהת ומררי, ולא סיים הפסוק, ובירך העולה השלישי, הנה לכאורה ספד"ר היא, דאנו לא בקיאנין בפסוקי, והנה אנכי בא אליך בעב הענן פסקי ליה ג' פסוקי (קידושין ל.), וא"כ ספד"ר לקולא. וע"ע בשו"ת חסד לאברהם תאומים (מהדו"ת סי' לב), ובספר אגורה באהליך (דף יו טוף ע"ג), ובשו"ת חשב האפוד (סי' קטז) שנשאל בכנ"ד. (ועיין שו"ת אג"מ ח"א או"ח סי' לה.) ועוד כיון דרב ושמואל פליגי במגילה (כב.) אי דולג או פוסק, נהי דלכתחלה קי"ל כרב דאמר דולג, בדיעבד מיהא אי עביד כשמואל לא מהדרינן ליה. וכן מצאתי בשו"ת כתונת יוסף (או"ח סי' י דף ח ע"ג) שכתב, נראה לי פשוט שאם קרא ג' פסוקים וחצי, מה שעשה עשוי. וגדולה מזו י"ל, שאפי' אם קרא ב' פסוקים וחצי אפי' רב מודה שמה שעשה עשוי, שלא אמר רב דולג אלא לכתחלה, אבל בדיעבד, ובפרט אם כבר בירך העולה ברכה אחרונה, ודאי דלא מהדרינן עובדא, כיון שקאי שמואל בסברא זו אפי' לכתחלה, וכדאי הוא לסמוך עליו בדיעבד מיהא. ואע"ג דאיפסקא הילכתא כרב, מ"מ בדיעבד מאן יימר לן, דרב גופיה אינו מכשיר, והרי לא פורש מה יעשה לו, וסב"ל.

שוב יצא לאור שו"ת יבי"א ח"ט, ושם (סי' יד) כתב בזה"ל: הנה קי"ל (בסי' קלו סי' ד) שאם אחד מהעולים קרא ב' פסוקים צריך לחזור ולקרוא. ולכאורה כיון שאמרו בקידושין (ל.) דלא בקיאנין בפסוקי התורה, דהא במעברא פסקי להאי קרא בתלתא פסוקי, ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן. א"כ הכא נמי בדיעבד מיהא אמרינן שמה הוא סוף פסוק, ונמצא שכבר קרא ג' פסוקים, וספד"ר לקולא, או דילמא כיון שע"פ המסורת שלנו לא קרא ג' פסוקים, לא יצא, וצריך לחזור ולקרוא. והנה במגילה (כב.) פליגי רב ושמואל בקריאת ס"ת דר"ח, רב אמר דולג (שחזור וקורא ואמרת להם, כמנהגינו), ושמואל אמר פוסק באמצע הפסוק. ורב דאמר דולג מ"ט לא אמר פוסק, קסבר כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה. ע"כ. ואמאי לא קאמר דה"ט דרב משום דתניא (מגילה כב.) הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים, אלא ודאי דלכ"ע לא בא התנא למעט שני פסוקים וחצי. וכדאמר שמואל פוסק, וסגי ליה בשני פסוקים וחצי. ואף אנן דנקטינן כרב דאמר דולג, היינו משום דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה. אבל בדיעבד אם קרא שני פסוקים וחצי יצא. ומצאתי בשו"ת כתונת יוסף (חאו"ח סי' י) שכתב, נ"ל פשוט שאם קרא ג' פסוקים וחצי פסוק, מה שעשה עשוי, וגדולה מזו נ"ל שאפי' קרא ב' פסוקים וחצי פסוק אפי' לרב יצא, דמה שעשה עשוי, ולא קאמר רב אלא לענין לכתחלה, הא בדיעבד, ובפרט אם כבר בירך העולה ברכה אחרונה, ודאי דלא מהדרינן עובדא. כיון דקאי שמואל בסברא זו אף לכתחלה. וכדאי הוא לסמוך עליו בדיעבד. ואע"ג דאפסיקא הלכתא כרב, מ"מ בדיעבד מאן יימר לן דרב גופיה אינו מכשיר, והרי לא פורש מה יעשה

ובשו"ת חשב האפוד הנ"ל הרחיב הדיבור בנ"ד, דרב גופיה אמר דה"ט דלא סבירא לן כשמואל דאמר פוסק, משום דכל פסוקא דלא פסקי משה אנן לא פסקינן ליה, ולא אמר מטעם שלא קראו ג' פסוקים שלמים, מכלל שאם עבר ופסק בחצי פסוק, שפיר יצא י"ח קריאה בדיעבד. ושם הביא תשו' מהריק"ו (שרש קעה) שהובא בב"י (סי' קלו), שנחלקו רבינו שמואל ור"י בן הר"ש בקרא ב' פסוקים (ראה סעי' ז), דר"ש מתיר בדיעבד וכו', ומהריק"ו הכריע שלא יצא וכו'. ומכלל

בקיאינן בפסוקי התורה, והו"ל ספיקא דרבנן ולקולא, ואמאי קי"ל שצריך לחזור ולקרוא, וצ"ל דכיון דאתחזק חיובא של קריאת ג' פסוקים הו"ל ספיקא דרבנן בדאיתחזק חיובא ולחומרא. (כמ"ש השי"ך סי' קי) וכו'. ע"ש. ויש להשיב על דבריו, חדא שאפי' בדאיתחזק איסורא דעת הרבה אחרונים דנקטינן לקולא, וכמ"ש ב"ש"ת יבי"א ח"ח (חיד"ד סי' ה). ותו דבלא"ה י"ל דאתחזק חיובא לא דמי לאתחזק איסורא. וכמ"ש ב"ש"ת אבני נזר (אור"ח סי' טקז). ויש להביא ראיה לזה ממ"ש התוס' (ר"ה לג.) להוכיח שאיסור ברכה שאינה צריכה הוא רק מדרבנן מדאמרינן בברכות (כא.) ספק אמר אמת ויציב חוזר משום דהוי דאורייתא, ולא אמרינן שאינו חוזר מספק, משום איסור לא תשא, ומוציא שם שמים לבטלה, והסביר הר"ן שם, דנהי דאמת ויציב דאורייתא, מ"מ טוב יותר שלא לברך ברכה שאינה צריכה, שכיין דתרוייהו דאורייתא, שוא"ת. ע"כ. וקשה דהא יש חזקת חיוב לומר אמת ויציב, ומה"ת אזלינן בתר חזקה, וממילא אין כאן איסור משום ברכה שא"צ, אלא ודאי דחזקת חיוב לא חשיבא חזקה.

שנ"ך כיו"ב ב"ש"ת ברית יעקב (אה"ע סי' יא, דף טז ע"ג), שהוכיח במישור לחלק בין איתחזק איסורא לחזקת חיוב במצוה, מההיא דברכות (כא.) אמר רב יהודה, ספק קרא ק"ש ספק לא קרא, אינו חוזר וקורא, מ"ט, ק"ש דרבנן. ורבי אלעזר אמר, חוזר וקורא ק"ש, דס"ל ק"ש דאורייתא, אבל ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל. וקשה שהרי הוחזק בחיוב מצות ק"ש ותפלה, והרי לדעת השי"ך (סי' קי) כל דאתחזק איסורא ספד"ר לחומרא, אלא ודאי שחזקת חיוב לא אלימא כחזקת איסור. [וע' בצל"ח ברכות (כא.) שעמד בקושיא זו, וכתב לחלק בענין אחר. וע' במשמרות כהונה (סוכה מו:). ודו"ק]. גם הגרעק"א בתשובה (סי' ז וכה) נחית לחלק בין איתחזק איסורא לאיתחזק בחיוב מ"ע. וכ"כ ב"ש"ת תורת חסד (חאו"ח סי' א אות ג), והוכיח כן מדברי השי"ע (סי' לט), שעד אחד נאמן לומר שהתפלג כשרים הם. וכן הוכיח במישור ב"ש"ת מנחת שמואל (סי' כה אות ח, דף טט:). וע' במג"א (סי' תקפט) שאם שכח אם כיון לצאת או לא, יצא י"ח. ולכאורה אם איתא הא איכא הכא חזקת חיוב, ויש לדחות דשאני הכא שכיין שהיה עובר דרך הילוכו ועמד, גלי דעתיה שכוונתו לצאת. וכ"כ ב"ש"ת יהודה יעלה אסאד (אור"ח סי' קעב, ואה"ע"ו סי' רנו). וע' במטה יהודה וערה"ש שם. עכ"פ בעיקר השאלה נראה שיש להורות שיצאו י"ח, וא"צ לחזור ולקרוא ג' פסוקים.

לו. וסב"ל. ע"כ. ושור"ר ב"ש"ת חשב האפוד ח"א (סי' קטז) שבא מעשה לידו, והוכיח ג"כ מדברי רב עצמו שאמר, דה"ט דלא ס"ל כשמואל משום דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, ולא אמר מטעם שלא קרא ג' פסוקים שלמים, מכלל שאם עבר ופסק בחצי הפסוק יצא י"ח הקריאה בדיעבד, ושם הביא תשובת מהריק"ו (שרש קעה), שהובאה בב"י (סי' קלז), במחלוקת רבינו שמואל והר"י בן הרא"ש, במי שקרא ב' פסוקים, שרבי שמואל מתיר בדיעבד וכו'. והמהריק"ו הכריע שלא יצא י"ח, והביא ראיה ממ"ש הפוסקים דה"ט שאין מפטירין בשבת בפסוקי קרבן שבת משום שאין בפרשה אלא ב' פסוקים, ואם איתא דמהני בדיעבד, לא היה לנו להניח מלקרוא בקרבנות שבת, שאין לך דיעבד גדול מזה. ע"כ. נמצא שאין לנו ראיה אלא על מי שקרא ב' פסוקים, ולא לשני פסוקים וחצי.

וכן ראיתי ב"ש"ת הר צבי (חאו"ח סי' טו) שכתב, שהקורא במנחה בשבת ב' פסוקים וחצי לא דמי לקורא רק שני פסוקים, ויוציאים י"ח קריאה בתורה. וכיו"ב הורה במעשה שהיה ביום חמישי דחנוכה שקרא הש"צ לכהן בנשיא של היום הוא, ואח"כ קרא ללוי מפסוק פר אחד וכו' מהפרשה של יום הששי, וסיים זה קרבן אליסף בן דעואל שהוא נשיא אחר, ולא של יום החמישי, והורה שא"צ לחזור ולקרוא ללוי אחר, דדל מהכא שם הנשיא (של יום הששי), וכאילו לא אמר כלום, הרי לא גרע מקרא שני פסוקים וחצי, ומה שהפסוקים היו של יום אחר, כיון שהוא באותו עמוד ואין בהם שום שינוי, אין זה מעכב. וכ"כ בברכ"י (סי' תרפד). וא"כ אף דהכא גרוע יותר שפתח הקורא בעליית הכהן בנשיא אחר, וסיים ללוי בנשיא אחר, מ"מ שפיר י"ל שא"צ לחזור ולקרוא ללוי מהטעם הנ"ל. עכ"ת. וכן נראה לדינא. דסב"ל. וע' ב"ש"ת חסד לאברהם תאומים מה"ת (סי' לב).

ואנכי הרואה בספר אגורה באהלך (דף יז סע"ג), בעובדא שהחזן קרא בתורה בפרשת וישלח, והתחיל ויהיו בני יעקב שנים עשר, וסיים בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימין, וערערו עליו שהם שני פסוקים, והשיב להם, שהרי קרא עוד חצי פסוק דהיינו ויהיו בני יעקב שנים עשר. והביא ראיה להקל ממ"ש המג"א (רי"ס קלח) שאם יש פיסקא באמצע פסוק, כגון בריש פרשת פינחס מותר לסיים בפסוק הסמוך לה וכו'. ע"ש. ולפ"ז לכאורה יש ללמוד מזה גם לענין נ"ד להקל. וע' ב"ש"ת חסד לאברהם תאומים תנינא (חאו"ח סי' לב) שכתב דלכאורה גם בקרא ב' פסוקים, הא אמרינן דאנן לא

י. אם טעה הקורא בתורה וקרא פרשת פרה עד פסוק וטהר בערב, יש מי שאומר שאין צריך לחזור ולקרוא, שהרי קרא כבר עיקר טומאה וטהרה. ואין הלכה כדבריו, אחר שמצינו להדיא בסידור רש"י שלא כדבריו. ולכן העיקר לדינא שצריך לחזור ולקרוא בברכה. [ואף שבילקו"י מהדו"ק נתבאר שאין צריך לחזור, וכדעת ערוך השלחן, מכל מקום העיקר לדינא כמו שנתבאר כאן.] (ג)

יא. הקורא בתורה ראשון, והשני שעלה אחריו קרא מה שקרא הראשון, אם הוסיף על מה שקרא הראשון שלשה פסוקים, או אפילו שני פסוקים במקום שאי אפשר, אותו שני עולה מן המנין לחובת היום, ואם לאו אינו עולה מן המנין לחובת היום. (ד) חוץ מפרי החג משום דלא אפשר. (טו)

יב. שליח צבור שטעה וסיים את הפרשה עם העולה השישי, ואמר העולה חצי קדיש, צריך לקרוא עולה אחר לבד מן המפטיר, כדי להשלים למנין שבעה עולים. וחזור המשלים (השביעי) לקרוא בסוף הפרשה שלשה פסוקים, (וכן המפטיר), וחזור ואומר חצי קדיש. (טז)

אם דילגו פסוק אחד מפרשת פרה, צריך לחזור ולקרוא

מזו כתב המג"א (סי' קלו ס"ק יא), שמשמע שבשביל פסוק אחד אם דילג אינו חוזר (בפרי פרה). כלומר שבמנחה של שבת ובשני וחמישי ופרי המועדים, אם דילג פסוק אחד, א"צ לחזור ולקרוא, לפי שכבר קראו הפרשיות בשבתות שלהם. וע"ע בזרע אמת הנ"ל. ובשו"ת די השב (סי' י). ועפ"ז כתבנו בילקו"י ח"ב (מהדו"ק עמוד עח) שאם טעה וסיים במים חיים אל כלי, א"צ לחזור ולקרוא.

אולם במחזור ויטרי כתב, שאם סיים במים חיים אל כלי צריך לחזור, וכ"ה בסידור רש"י. ואחר שמצינו כן לראשונים, בודאי דהכי נקטינן, וכמו שנתבאר כן בילקו"י (מועדים, עמ' רסה). ומה שנתבאר שם הוא העיקר לדינא, ומה שכתבנו בילקו"י ח"ב הנ"ל, הוא ע"פ דברי ערוה"ש הנז', אך בהגלות נגלות דברי המחזור ויטרי וסידור רש"י, בודאי דהכי נקטי' לדינא, וכ"ה בילקו"י פורים (סי' תרפה הע' ו' עמ' קפא) שיש לחזור ולברך תחלה וסוף ולגמור כל הפרשה עד תטמא עד הערב. וכ"כ בשלמי צבור.

(ג) הנה הכל בו כתב, שאם סיימו עד הגר הגר בתוכם, צריך לחזור ולקרות מתחלת הפרשה עד סופה, והובא להלכה בב"י ובש"ע (סי' קלו ס"ה). ובשו"ת זרע אמת ח"א (דף לג) כתב, שאם נמצא פסול בס"ת בפרשת פרה אחר פסוק וטהר בערב, יגמור הפרשה בספר הפסול, ולא יוציא ס"ת אחר. אבל כשלא קרא אלא עד פסוק ולגר הגר בתוכם, צריך לחזור ולקרוא מתחלת הפרשה ועד סופה. והנה, מריש הוה אמינא, דה"ה אם סיים ב' פסוקים קודם לכן, דהיינו בפסוק ונתן עליו מים חיים אל כלי, דא"צ לחזור, דהא עיקר טומאה וטהרה כבר נתבאר. וכמ"ש בזרע אמת לענין אם סיימו עד וטהר בערב. ושו"ר בערוה"ש (סי' קלו) שכתב כן מסברא דיליה. והוא אכן מילתא דמסתברא לכאורה, ושאני התם שלא קראו אלא רמז בעלמא, וכאלו לא קראו כלל, משא"כ בנ"ד שקראו העיקר קודם שהרגישו הטעות, ואנן קי"ל כהוראת המהר"י בי רב, שמה שקראו בדיעבד בספר פסול, עלתה להם הקריאה, וא"צ לחזור ולקרות. וכפסק מרן הש"ע (סי' קמג ס"ה). וגדולה

הקורא בתורה ראשון, והשני שעלה אחריו קרא מה שקרא הראשון

וכמ"ש המג"א עצמו (סי' ק יג).

טו בחוה"מ של סוכות, שחזור הרביעי וקורא מה שקראו כהן ולוי, כמ"ש בסי' תרס"ג (סי' א). ומטע"ז ניחא מה שקורא הלוי בר"ח מואמרת עד רביעיית ההין, ואינו מוסיף רק ב' פסוקים, מפני שא"א בענין אחר. וכמ"ש הט"ז (סי' קו).

ש"ץ שטעה וסיים את הפרשה עם העולה השישי, ואמרו חצי קדיש

עם הששי, ואמר קדיש, שא"צ לקרות עוד אחד, אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי, ויאמר אחריו

(יד) כ"כ הרד"א בשם תשובת הגאונים, הובא בב"י (סי' קלו), ובש"ע (סע"ו). וכתב המג"א (סי' יב) שכ"ז בדיעבד, אבל לכתחלה לא יקרא למפרע, שאל"כ בר"ח נמי יתחיל השני מידבר משום הנכנסין. ע"כ. וכוננת, שלכתחלה לא, היינו גבי אם עולה מן המנין, אבל גבי הברכות, אין בזה איסור כלל, ולא הוי ברכה לבטלה.

טז המרדכי בהלק"ט (סוף פרק הקומץ) כתב בשם מהר"ם מרוטנבורג, שאם טעה הש"ץ וסיים הפרשה

סימן קלח - שלא לסיים סמוך לפרשה

א. הקורא בתורה לא יסיים לשום עולה סמוך להתחלת פרשה פחות משלשה פסוקים. שאם יסיים בשני פסוקים לפני פרשה, יחשבו היוצאים שהעולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים בלבד, מה שנשאר עד הפרשה. וכן לא יתחיל בה פחות משלשה פסוקים, דהיינו שלא יסיים עם הראשון שני פסוקים אחר הפרשה, דאם כן יתחיל השני שני פסוקים אחר הפרשה, ויאמרו הנכנסין (בין גברא לגברא) שזה שקרא לפניו לא קרא אלא שני פסוקים. (א) ויכוין תמיד לפתוח הקריאה בדבר טוב, ולסיים בכי טוב. (ב)

הפוסקים הנ"ל. ע"ב.

ובאמת יש לדון בדברי המסכת סופרים, המובא בשבוה"ל ובב"י הנ"ל, במ"ש "וימלא ז' קריאות", אם היינו לומר שהמפטיר עולה למנין שבעה, וא"כ הוא סייעתא לדברי המהר"ם מרוטנבורג, (וכן מבואר מדברי הב"י והבאר הגולה), או שצריך להעלות עולה נוסף, כדי להשלים ז' עולים חוץ מהמפטיר. ובשואל ומשיב הנ"ל כתב שיגע וצא את מקום דברי המסכת סופרים, ושם מבואר להדיא שבנ"ד המפטיר עולה שמיני, וא"כ הוא סייעתא גדולה להרי"ף ולרמב"ם, ותמה על הב"י שסמך על השבולי הלקט וכו'.

ואמנם מצד זה שחזור העולה השביעי וקורא מה שקרא כבר הששי, אף שאינה קריאה חדשה, מהני להצטרף לז' עולים, דהיכא דלא אפשר ככה"ג שפיר מצטרף לז' עולים. ואף שהרד"א כתב בשם תשובת הגאונים, דבעינן קריאה חדשה של ג' או ב' פסוקים לכל הפחות, כדי להצטרף למנין שבעה, וכ"פ בש"ע (סי' קלו ס"ו), מ"מ היכא דלא אפשר שאני, וכדסיים שם גבי פר' החג, דמשום דלא אפשר מהני חזרת הפסוקים למנין העולים. כיעו"ש. וה"ה בנ"ד. וע"ע ככה"ח (סי' קלו אות מא), ובשו"ת מהרש"ם בשם כתר כהונה. ושאלתי למרן אאמ"ר זיע"א לענין הלכה, והורה כמו שכתבנו, שכן עיקר לדינא. ועיין בשו"ת כתר כהונה (סי' ו).

הקורא בתורה לא יסיים לשום עולה סמוך להתחלת פרשה פחות מג' פסוקים

אחרי שהעולם חושבין זה ג"כ לפרשיות, ויבואו לטעות ולומר שמותר לסיים תמיד שני פסוקים סמוך לפרשה ממש. אבל מרן אאמ"ר זיע"א הורה שא"צ להקפיד בזה כ"כ.

יכוין תמיד לפתוח הקריאה בדבר טוב, ולסיים בכי טוב

בסוף מסכת ידים שכתב על מה שסיימו שם המסכת, וכשלקה פרעה מהו אומר, ה' הצדיק. שמאחר והזכירה

קדיש, שהרי מפטיר עולה למנין שבעה. וכ"ה בטור (ס"ט רפב), וכתב, וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר, שאין לומר קדיש פעם אחרת. ע"כ. וכ"כ הכל בו (סי' כ). ובב"י הביא משם שבולי הלקט, שכתב בשם מסכת סופרים, החזן שהוא קורא בתורה פחות מז', וכסבור שקרא ז', יחזור ויקרא וימלא ז' קריאות. ע"כ. ומרן הש"ע (שם סע"ו ו) פסק, שא"צ לקרוא עוד אחד, שהמפטיר עולה למנין שבעה. ע"ש. והנה יש מקום לומר, שלא דיבר המהר"ם מרוטנבורג אלא באופן שטעה במה שסיים את כל הפרשה, אבל ידע שהוא בעליית ששי, ולפיכך המפטיר מצטרף לז' עולים. (ואף שאמרו קדיש, זה מפני שהורגלו לומר קדיש בסיום קריאת הפרשה), אבל באופן שהש"ע סיים את הפרשה, וכסבור היה שזה העולה השביעי, ולכן סיים את הפרשה עמו, ואמרו קדיש, ככה"ג אינו עולה למנין שבעה. וכ"כ לחלק בשו"ת שואל ומשיב חמישאה (יוסף דעת סי' ט). ועיין להרי"ף (פ"ג דמגילה) שכתב בשם רב נטרונאי גאון, דהא דמפטיר עולה למנין שבעה, הני מילי שלא אמרו קדיש, אבל כשאמרו קדיש זה מורה שכבר סליק המנין של הקרואים, ואין המפטיר מצטרף. וכ"כ הרמב"ם (פרק יב מהל' תפלה הלכה יז), וכ"כ המאירי שם בשם הגאונים, וכן הסכים הר"ן שם. ועיין בברכ"י (סי' רפב) שהעיר על הש"ע מדברי הרי"ף והרמב"ם, והניח בקושיא. ובשואל ומשיב הנ"ל חילק כנ"ל, ומש"ה הב"י והאחרונים סתמו דבריהם ולא זכרו כלל

(א) מגילה (כא). ובטור וש"ע (סי' קלח). ופרשה היינו פרשה פתוחה או סתומה, ולא מה שנהוג לקרוא שני שלישי וכו', כמ"ש המג"א שם. אמנם בשעה"צ (ס"ק א) כתב, שנראה לי שלכתחלה טוב ליהזר אף בזה

(ב) או"ז, והגמ"י (פרק יג מהל' תפלה), והובא להלכה בהרמ"א (סי' קלח ס"א). ובמג"א (ס"ק ד) ציין להרמב"ם

- ב.** אם טעה הקורא בתורה וסיים הקריאה לעולה סמוך לתחלת פרשה פחות משלשה פסוקים, וכבר בירך העולה ברכה אחרונה, אין צריך לחזור ולקרוא עוד פסוקים עד הפרשה. (ג) והעולה אחריו נכון שיקרא פסוק למפרע, ולא יתחיל הקריאה בפסוק אחד או שנים לפני פרשה. (ד)
- ג.** במקום שיש פרשה שחמשה פסוקים בסוף פרשה, יש להתחיל לקרוא למפטיר את כל החמשה הפסוקים, ולא לקרוא רק שלשה הפסוקים האחרונים. (ה)
- ד.** אם נמצא טעות בספר תורה ומוציאין ספר תורה אחר, וקוראין בו ממקום שפסק, (מתחלת אותו הפסוק), אף על פי שלא נשתייר אלא שני פסוקים, או פסוק אחד, לפני פרשה, אין צריך להקדים ולקרוא פסוק אחד או שני פסוקים למפרע, אלא קוראין לו אפילו שתי פסוקים הסמוכים לפרשה, וממשיך בפרשה שאחריה. אבל אם מסיים את קריאתו לעולה בפרשה צריך לחזור פסוק אחד או שנים, כדי שיקרא לעולה בספר תורה השני לכל הפחות שלשה פסוקים. (ו)
- ה.** אם טעה השליח צבור הקורא בתורה, וקרא חצי בפרשת נשיא אחד, וחצי בפרשת נשיא אחר, לא יצאו ידי חובת הקריאה, וצריך לחזור ולקרוא כהוגן. (ז)

סימן קלט - סדר קריאת התורה וברכותיה

א. במקום שנהגו שהעולה עצמו קורא בקול רם את פרשת עלייתו, אם לא הכין את הקריאה וסידרה בתחלה לעצמו פעמיים ושלוש, לא יעלה ויקרא בעצמו, אלא יקרא השליח צבור. ובמקומותינו שהשליח צבור קורא בתורה לכל העולים, צריך הוא לסדר הפרשה תחלה. (א) ואם

(ה) **כ"ב** בכה"ח (סי' קלח אות ו) בשם הרוקח בהלכות שבת, וכן כתבו: המג"א, סולת בלולה, לדוד אמת, בית מאיר, חיי אדם, דרך החיים, שערי אפרים. ומ"מ בדיעבד אם קרא ג' פסוקים, אע"פ שלא בירך עדיין ברכה אחרונה יצא, וא"צ להתחיל שוב פעם שנית. כמו שכתבו האחרונים.

(ו) **כן** כתבו האחרונים, הובאו בכה"ח (סי' קלח אות ח). ע"ש. וע"ע במ"ש הכה"ח בס"י קמג (אות כ), שצריך לקרוא בס"ת הכשר שהוציאו לפחות ג' פסוקים, כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה. ע"ש.

המשנה הפסוק, מי ה' אשר אשמע בקולו וכו', אין ראוי לחתום המסכתא בהכחשת כופר לגבורה, אלא באמונה בו, לכן סיים וכשלקה מהו אומר וכו'. ע"ש. נמצא לפ"ז שגם אין ראוי לסיים הקריאה במי שעשה רע. וכ"כ הא"ר שם, והחיי אדם, ועוד אחרונים.

(ג) **כן** כתבו: הא"ר (סי' קלח ס"ק א), חיי אדם (כלל לא אות כט), לדוד אמת (סי' ז אות טו).

(ד) **ראה** מ"ש בזה במג"א (שם ס"ק א). ומרן אאמ"ר זיע"א הורה לי, שנכון שיקרא פסוק או שנים למפרע, כדי שלא יתחיל בשני פסוקים לפני פרשה.

אם טעה הש"צ הקורא בתורה, וקרא חצי בפרשת נשיא אחד, וחצי בפרשת נשיא אחר

אמנם בשו"ת פני אהרן (סי' יב) כתב, דכשהס"ת עדיין מונח בבימה לפניו, מוטב שיחזור ויקרא הקריאה של אותו היום בלי ברכה, ואם הוליתו הס"ת להיכל, שאינם יכולים עוד לקרוא, אפ"ה ליום מחרתו יקראו הקריאה של אותו היום, ולא של יום שעבר. ובנ"ד שקראו חצי מפר' נשיא אחד וחצי מפר' הנשיא השני, צריכים לחזור ולקרוא. וכן הורה הלכה למעשה מרן אאמ"ר זיע"א.

(ז) **הנה** אם טעו וקראו בחנוכה פרשה של נשיא אחר, כגון שביום ג' קראו של יום ד', נחלקו בזה האחרונים, שדעת הרב משאת משה, שאין קפידא בזה ועלתה להם הקריאה. וכו"ד מרן החיד"א בברכ"י (סי' תרפד ס"ה). וכן כתבו: שלחן גבוה (ס"ו), שערי אפרים (שער ח אות ח), ועוד. ובאמת ליעקב אלגאזי הוסיף, שאפ"י אם הס"ת עדיין מונח לפניו, א"צ לחזור ולקרוא את הקריאה של אותו יום.

במקום שנהגו שהעולה קורא בקול רם את פרשת עלייתו, אם לא הכין את הקריאה

(א) **במדרש** נתחומא (יתרו טו) אמרו, דבר אחר, וידבר אלוקים את כל הדברים האלה, זה שאמר הכתוב, אז

ראה ויספרה הכינה וגם חקרה (איוב כה), ואחרי כן ויאמר לאדם, למדך התורה שאם תהיה בן תורה, לא

הוא רגיל בקריאה, שהוא חוזר וקורא בתורה מידי שנה בשנה, יכול להסתפק בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום שקורא ביום שישי או בליל שבת. ובפרט למי שטרוד בלימודו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. ב)

ב. לא יעלה אדם לספר תורה עד שיאמרו לו שיעלה, ויש שנהגו שהשליח צבור הקורא בתורה, כשרוצה מברך וקורא בלי נטילת רשות, משום דהוי כאילו משעה שמינוהו לשליח צבור הרשוהו על כך. ג)

ג. אין צריך לקרוא לעולה לתורה בשמו, אלא די ברמז בעלמא. וכן מנהגינו פשוט. ומנהג זה עדיף יותר ממה שנהגו אצל האשכנזים לקרוא לעולה לתורה בשמו, שהרי אם לא יוכל לעלות לתורה, מסיבה כל שהיא, על ידי כך שלא קראוהו בשמו יהיה רשאי שלא לעלות לתורה. ד)

בינו לבין עצמו, ואחרי כן לאמר. ע"כ. והובא להלכה בטוש"ע (סי' קל"ט ס"א). וע' בערוה"ש שם שהביא מה שהעירו האחרונים שהוא סותר למה דאיתא בבראשית רבה (פר' כי תשא) שאמרו שם, אמר רבי אחא מן האלוקים אתה למד שכשביקש לומר תורה לישראל אמרה ד' פעמים בינו לבין עצמו, עד שלא אמרה לישראל. (ועיין בביאורי הגר"א). ותי', שפסקו הלכה כרבנן דבראשית רבה שמספיק ב' פעמים. ובשו"ת ריב"ם שניטוך (סי' טז) כתב, להתיר להכין הפרשה בלילה, אף שאין קורין מקרא בלילה. ע"ש. ועכ"פ בליל ששי מותר לקרוא כו' פסוקים בחק לישראל ב' מקרא וא' תרגום, עפ"ד האר"י ז"ל. ובליל שבת מותר להכין הפרשה כולה, וראה בשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' ל).

תהא רוחך גסה לומר דבר לפני הצבור עד שתפשוט אותה בינך לבין עצמך שנים או שלשה פעמים. מעשה רבוי עקיבא שקראו החזן ברבים לקרות בס"ת בצבור, ולא רצה לעלות, אמרו לו תלמידיו לא כך למדתנו רבינו כי היא חיין ואורך ימין, ולמה נמנעת מלעלות? אמר להן, העבודה לא נמנעתי לקרות אלא על שלא סדרתי אותה פרשה שנים או שלשה פעמים, שאין אדם רשאי לומר ד"ת לפני הצבור עד שיפשוט אותו ב' או ג' פעמים בינו לבין עצמו, שכן מצינו בהקב"ה, שהוא הנותן מענה לשון לכל הבריות, והתורה הרי היא גלויה לפניו, ועכ"ז כשבא ליתנה לישראל כתיב בו, אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה, ואחרי כן ויאמר לאדם, וכן כתיב וידבר אלוקים את כל הדברים האלה

הרגיל בקריאה, יכול להסתפק להכין הקריאה בקריאת "שנים מקרא ואחד תרגום"

ב. בשו"ת כנה"ג (הגב"י ס"ק ב) כתב, שנראה לי שבקריאת שנים מקרא ואחד תרגום, יוצא י"ח הסידור. וכן כתבו: עולת תמיד (ס"ק א), א"ר (ס"ק א), אמת ליעקב (דין עליית קריאת ס"ת אות נב), לדוד אמת (סי' ה אות נב). וכ"כ הפר"ח (ס"ק א), אלא שכתב שם שצריך לחזור ולסדרה פעם אחרת כדי שיהיה ג' פעמים,

והביאו הפמ"ג (א"א ס"ק א). ועיין ביפ"ל (ס"ק ב) שכתב, שמדברי הזוהר שהביא הסולת בלולה (סי' קמא ס"ק א) נראה שדי אפי' בפעם אחת. והובא כ"ז בכה"ח (סי' קלט אות א), וכתב ע"ד שאינו מוכרח. ומרן אאמו"ר זיע"א השיב לי שאפשר לסמוך על המקילים הנ"ל, שלא להבטל מסדר לימודו.

לא יעלה אדם לספר תורה עד שיאמרו לו עלה

ג. תוספתא, כתובה הרי"ף, והרא"ש (בפרק הקורא את המגילה עומד). וכ"כ באורחות חיים, הובא לשונו בב"י (סי' קלט). וכן פסקו הטור והש"ע (שם ס"ב).

ומה שכתבנו בש"צ שקורא בלי נטילת רשות, כ"כ בב"י שם, ובש"ע שם. (וע"ש בד"מ במנהגם שגם הש"צ אינו עולה לתורה בלי שיקראוהו).

א"צ לקרוא לעולה לתורה בשמו, אלא די ברמז בעלמא

ואם היחיד אינו רוצה לעלות מחמת איזה סיבה, אומר לשמש שיקרא לאחר, וזה מצוי הרבה. וזו תקנת הראשונים שלא יהיה בכלל הקוראים אותו ואינו עולה. וזימנין שאינו רוצה לעלות מטעם ידוע אצלו, ואם היו

ד. כ"כ מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (סי' יג), שהמנהג פשוט בירושלים שהש"צ אינו קורא לעולה בשמו בקול רם, רק השמש עד שלא סיים העולה הקורא בתורה, הולך אצל יחיד אחד, ואומר לו שיעלה,

ד. לכתחלה אין להעלות סומא [עיוור] לספר תורה, גם לא לעליית מוספים, ובפרט במקומות אלו שהם אתריה דמרן, אולם אם עלה לא ירד, ואין גוערים בו, כיון שיש לו על מה שיסמוך. [ומכל מקום בשמחת תורה שמעלים את כל הקהל לספר תורה, או בשמחה משפחתית כאשר מעלים את כל הקרובים, יש נוהגים להקל ולהעלות סומא לספר תורה לעליית מוסף, משום עגמת נפש]. [ואע"פ שבמהדורא הראשונה כתבנו שהמנהג להעלות סומא לס"ת, כך היתה דעתו של מרן אאמו"ר זיע"א, אך באחרונה חזר בו ולדעתו לכתחלה אין להעלותו לס"ת, ורק אם כבר עלה לא ירד.] (ה)

ונודע שצריך העולה לקרוא עם הש"צ בלחש. ולכן חידש שדין זה לא איירי בקריאה"ת בביהכ"נ, אלא על מי שיודע לדבר בד"ת ואינו קורא, אבל בקריאה"ת שבביהכ"נ, כיון שצריך הכנה לפרשה, והוא לא הכין, לא הוי ביוש לס"ת. וע' במאירי (ברכות שם) שכתב, שזה רק אם אינו רוצה לקרוא מתוך גאוה, אבל אם לא הכין עצמו, לא חל עליו דין זה. וע' במג"א (סקי"א), ובמשנ"ב. וע"ע בתורה תמימה (דברים ל) שהעיר דלמה נותנים לו לקרוא ואינו רוצה לקרוא, אטו ברישעי עסקינן, ופירש, דאיירי בזמן הש"ס, שהיו הקרואים קוראים בעצמם, והרי אסור לעלות לס"ת אא"כ הכין את הפרשה. ואם לא הכין את הפרשה, אף שמצד הדין אינו רשאי לעלות, מ"מ נענש על שלא הכין את הקריאה. ואיירי במי שרגיל לסרב לעלות לס"ת מסיבה זו. אבל לא איירי באקראי מאיזה סיבה של אונס. וראיה לזה ממה שאמרו בבראשית רבה על ר"ע וכו' - ראה לעיל הערה א - וידוע שר"ע האריך ימים, וע"כ שזה היה באקראי. ולפי מ"ש מרן הזיד"א הנ"ל שבאופן שאין קוראים בשם אינו בכלל הקוראים אותו לס"ת ואינו עולה וכו', אתי שפיר. ודוק. [ובשורת האלף לך שלמה (סי' לו) כתב, שה"ה בקראוהו להקיף בס"ת בשמחת תורה, שצריך להיענות לכבודה של תורה. ע"ש. ונראה דכשיש אונס כגון חולה וזקן, ש"ד לסרב.]

לכתחלה אין להעלות "סומא" [עיוור] לספר תורה, גם לא לעליית מוספים

תפלה ה"ח). וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרשב"א בתשובה (ח"ז סי' שפא). וכ"כ בשבלי הלקט (סי' לו). והריב"ש בתשו' (סי' רד). וכ"כ המהר"ר בן חביב. [וכ"כ הרב ר' דוד אבודרהם. וכ"כ הרשב"ש בתשובה (סי' תכח)]. וזה שלא כמ"ש הנימוק"י (מגילה כד). בשם האשכול [ח"ב עמ' סט], דהא דתנן (מגילה כד). סומא אינו קורא בתורה, היינו לומר שאינו קורא בעל פה, אבל אוקומי איניש אחרינא שפותח ורואה, והסומא עומד בצדו ומברך ש"ה. והכי מצי עביד חתן סומא. עכ"ל. וכן מובא

קוראים בשם היה מוכרח לעלות, ונמשכו קפידות, להכי תיקנו שהש"צ לא יקרא לעולה, רק השמש יודיענו בינו לבינו. וכן המנהג פשוט כידוע. ע"כ.

אמנם מנהג האשכנזים לקרוא לס"ת את העולים בשמם. וכתבו האחרונים שאין לשנות מהמנהג. וכמה תשובות נכתבו בענינים אלו, כי יש לדייק בזה שיש בזה נפקותא לענין כתיבת השמות בגיטין, וכמבואר באהע"ז (סי' קט). וע' בשו"ת אבני נזר (ח"מ סי' קכ) אודות אלה שרצו לשנות ולקרא יעמוד כהן או לוי, וכדו', וכתב, שחלילה להפר המנהג בקריאה לס"ת בשמות, אשר הנהיגו וגבלו ראשונים וכו', ושם הסביר שמנהג זה אצלם לקרוא לתורה בשם, יסודתו בהררי קודש כנודע למבינים. וכ"כ בשו"ת ישועות מלכו (ארי"ה סי' יב), ובשו"ת דברי ישראל (סי' נה). ועוד.

והנה בגמ' ברכות (נה). אמרו, ג' דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם. מי שנותנים לו ס"ת לקרוא ואינו קורא וכו'. והא"ר כתב, שזה דוקא בזמן הש"ס שהעולה היה קורא ולא הש"צ, ומש"ה הושמט דבר זה ברמב"ם ובטושו"ע. ובס' תורת חיים סופר הק' ע"ד, שבזמן הש"ע היו קוראים העולים עצמם, ולמה השמיט דבר זה. ועוד, שגם בזה"ז מה בכך שהש"צ קורא בקול רם, הלא גם העולה חשיב כאילו קורא.

(ה) **מתני'** מגילה (כד). סומא אינו קורא בתורה. והטעם לפי שאסור לקרוא אפי' אות אחת שלא מן הכתב. וכ' הטור (סי' קמא) בשם הרא"ש, מי שאינו יודע לקרות כלל עם הש"צ, לא יעלוהו לס"ת דהוי ברכה לבטלה, דלא מסתבר שיברך על קריאת הש"צ. וכתב מרן הבי"י, שכ"ה בתשובת הרא"ש (כלל ג סי' יב), שאם יודע להבין ולחבר האותיות ולקרותם עם הש"צ מקרי שפיר קריאה, אבל שיברך הוא על מה שהחזן קורא והוא לא יקרא כלל לא יתכן. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פי"ב מהל'

ופשוט שאין כאן אפי' דמדומי ראייה, דשאני התם שהמברך שמע מתוך הכתב וכו'. ע"ש.

אולם הטורי אבן (מגילה יט:) אהא דק"ל שחש"ו אין מוציאים אחרים י"ח המגילה מפני שאינם מחוייבים בדבר, כתב להקשות לרבינא (ברכות כ:): דס"ל הרהור כדיבור דמי, למה לא יצא הסומא ע"י הרהור שלו, דל מכאן קריאה, אפ"ה הרי יוצא בהרהור, ותיריך דהא דאין חש"ו מוציאים לאחרים י"ח מקרא מגילה, מיירי שאין מגילה פתוחה לפנייהם ושומעים אותם בע"פ, ולכן ע"י הרהור אינם יוצאים, שאפי' אם הרהור כדיבור, מ"מ לא עדיף מקראה ע"פ שלא יצא, ולכן א"א להם לצאת אלא מדין שומע כעונה, שהוא שומע את קריאת הקורא מתוך הכתב, ולכן כשקראה חש"ו שאינם מחוייבים בדבר אינו יוצא. ע"כ. ומבואר דפשיטא ליה שכל שהקורא בר חיובא והוא קורא מתוך הכתב, אע"פ שהשומע אין לפניו מגילה, והוא שומע בע"פ יצא, מדין שומע כעונה. וא"כ יפה כתב הט"ז שגם לגבי הסומא ששומע מהש"צ שקורא מתוך הכתב, אמרינן ששומע כעונה מתוך הכתב וש"ד, וראיה לזה ממעשים בכל יום במצות קריאת פר' זכור, שהיא מה"ת לרוה"פ, וצריכה להיות מתוך הספר, כמ"ש בס' האשכול ח"ב (עמ' לג) וכדמוכח במגילה (יח.). וכ"כ המהרא"י בלקט יושר (עמ' קנג) שצריך לקרוא פרשה זו בס"ת היותר כשר שיש. וכ"כ המג"א (ס"ס קלה). והרי הקורא בס"ת מוציא את הרבים השומעים י"ח, אף שאין לפנייהם ס"ת, אלא חומשים בלבד. אלמא שכח השומע כעונה, הוא ממש כמו הקורא מתוך הכתב. ולכן הוא מוציאם י"ח. (וע' בשו"ת יחו"ד ח"ג סי' נג). ומוכח מכ"ז כדברי הטורי אבן הנ"ל. וכן הסכים בשו"ת בית שלמה (או"ח סי' יז דף יג).

וכן ראיתי בספר שמחת יהודה (נאגיד, מס' סופרים פי"ד הט"ז ד"ה כתב), שהביא דברי היעב"ץ, וכתב, ולי נראה שכיון שהש"צ קורא לסומא מתוך הכתב, ודין השומע כעונה, הו"ל הסומא כקורא מתוך הכתב, ומגילה תוכיח, דק"ל קראה על פה לא יצא, והשומע מהקורא מתוך המגילה יצא, וכן סומא חייב לשמוע המגילה מפי בר חיובא. ע"כ. ונראה שזוהי דעת בעל האשכול והאגודה.

וכ"כ בשו"ת משאת בנימין (סי' סב), שגם מי שאינו יודע לקרות, או הסומא, יכול לעלות ולברך ויקרא מלה במלה אחר הש"צ, דשומע כעונה, ומאחר שהש"צ קורא מתוך הספר והוא עונה אחריו חשוב כעונה מתוך הספר. ושכ"כ בעל מטה משה, ושם כתב להעיר על מרן בזה באורך, ובין השאר סמך בכל כחו

בשם האגודה. וכ"כ המהרי"ל שעכשיו קורא הסומא כמו שאנו מקרינ בתורה לעם הארץ. וע"ע בזה בתשו' הגאונים שע"ת (סי' רמה).

ובב"י (סי' קמא) ה"ד הנימוק"י האשכול והאגודה, וכתב, שאין לסמוך על דבריהם נגד כל הגי רבוותא, ולכ"פ בש"ע (סי' קלט ט"ג), דסומא אינו קורא לפי שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב.

וכ"כ מהר"ם בתשובה (דפוס לבוב סי' קמט). וכ"כ הרמ"א בד"מ, ומהרי"ל כתב שנוהגים לקרות סומא לס"ת, ולי נראים דברי הב"י. ע"כ. אלא שבהג"ה הביא בסתם דברי המהרי"ל. ולכאורה הוא סותר עצמו ממ"ש בד"מ, וצ"ל שאף שלהלכה ס"ל עיקר כד' מרן הב"י, מ"מ המנהג להעלות סומא לס"ת. וכ"כ ליישב בשו"ת ודבר שלום (חאו"ח טו אות ב) שאמנם הסכים הרמ"א למרן מדינא, אכן בש"ע הביא דברי מהרי"ל שהמנהג להקל אף שלדעתו הוא נגד הדין. והרה"ג רבי עובדיה הדאיה העיר שם (כהערה אות ב), וכתב, יסלחו לי הצדיקים דאגב ריהטייהו לא דייקי, דמ"ש רמ"א בד"מ ולי"נ דברי ב"י, אין הפירוש כמו שחשבו שהוא ר"ת ולי נראה, ולכן הוקשה להם על הרמ"א דסותר ידידיה אדידיה אלא פירוש הר"ת הוא "ולא נהירא דברי ב"י", ועפ"ז יפה פסק בהגה כד' מהרי"ל, ואין עוד כל תימה. ע"כ. וליתא, שהרי הרמ"א בד"מ (סי' קלה אות ד) כתב וז"ל: ובמהרי"ל (הלי קה"ת) כתב שנוהגים לקרות ע"ה לס"ת, אע"פ שאינו יודע לקרות עם הש"צ, ולקמן (סי' קמא) יתבאר לך שלא נראים דברי מהרי"ל. ע"כ. הנה מבואר שהרמ"א מסכים לדינא כהב"י. אלא שנהגו להקל כמהרי"ל. נוכ"כ בשו"ת ויען משה (דף מב ע"ג) בדעת הרמ"א.]

והלבוש (ס"ג) כתב, שראה נוהגין בהרבה מקומות ובמעמד גדולי הדור, שמעלין סומא לס"ת. וכן מבואר בט"ז (ר"ס קמא) והעיר מהתוספתא והירושלמי מגילה, מעשה בר' מאיר שקראה מיושב בבהכ"נ של טבעון ונתנה לאחר ובירך עליה, ופריך זה קורא וזה מברך, ומשני ר' ירמיה מכאן ששומע כעונה. וא"כ אף כאן נאמר כן, שהעולה לס"ת יוצא ממה שהש"צ קורא, שהשומע כעונה, ומזה סיוע למ"ש האשכול והאגודה להתיר בש"צ קורא והסומא מברך וכו'. וכ"כ מו"ח הב"ח והלבוש שכן נהגו בפני גדולים, ונלע"ד היתר גמור מצד ההוכחה הנ"ל. ע"כ.

ובשאלת יעב"ץ ח"א (סי' עה ד"ה ומ"מ), כתב, שאע"פ שהשומע כעונה אינו קורא מן הכתב, אלא כקורא בע"פ, וכבר הסכימו כל בעלי הוראה שצריך העולה לקרוא אחר החזן בלחש, ומ"ש הט"ז דבר בטל הוא,

(אור"ח סי' ט - י), והו"ד בשו"ת מחזה אברהם די בוטון (סי' ט אות כ).

וע' להגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד (חאור"ח סי' ח) שהעלה שמכיון שרוב האחרונים הסכימו להתיר להעלות סומא לס"ת, וכן פשט המנהג, אין למחות בידם.

והכנה"ג (סי' קמ"א) הביא מ"ש הרב בנימין זאב לחלוק על מרן הב"י, וסיים, ומנהגינו כדעת מרן המחבר להחמיר, ושוב אח"כ בשו"ת כנה"ג כתב, ע' במהדורא קמא, ושוב מצאתי בשו"ת משאת בנימין שהביא בשם מהרי"ל ושלטי הגבורים והלבוש ומטה משה שמתירים, וע"פ זה משכתי ידי מלמחות על כהן ע"ה שהיה עולה לקרוא בתורה. ע"כ. משמע דשוי נפשיה הדרנא.

וכ"כ בספר פני מבין (דף טז) בדעת הכנה"ג. והו"ד בשו"ת משה האיש (חאור"ח סי' יב). והביא עוד ע"ז מ"ש הרב אמת ליעקב: "הזן עתה ראיתי לכמה ש"צ ת"ח שהיו נוהגים לקרות סומא לס"ת, בפני הרבנים, והעלימו עיניהם מפסק מרן, וטעמם שכיון שהכנה"ג משך ידו מלמחות בכהן ע"ה, ה"ה בישראל ע"ה או סומא, ומכ"ש שכמה וכמה אחרונים מתירים". ע"כ. וכ"כ הבאה"ט בשם שו"ת כנה"ג.

ומרן החיד"א בספר לדוד אמת כתב, שבמקומות אלו שנהגו לפסוק כמרן, אין להעלות סומא לס"ת, אולם בשו"ת שאל האיש (חאור"ח סי' ב) כתב ע"ז, ואני לא מצאתי שום הכרח בדעת מרן הב"י והש"ע שיהא סובר דאף האינדא שנוהגים שהש"צ קורא לכל העולים לס"ת אפי' לעמי הארץ גמורים שאינם יודעים אפי' אות אחת ממש, שהסומא לא יעלה. וכבר כתב מהר"ח פלאגי בספר חיים (סי' יא אות ה) שהמנהג באיזמיר להעלות סומא לס"ת. [וכ"כ עוד הגה"מ בספרו שו"ת לב חיים ח"ב ר"ס קצ"ז]. אלא שהרבנים האחרונים כתבו בדעת מרן להחמיר, אך לא מצאתי שום הכרח לזה. ורק במקום שהעולים עצמם קוראים בס"ת, לכ"ע אסור להעלות סומא לס"ת אפי' אם יקרא הש"צ והוא קורא בלחש. פן יחשבו הצבור שהעולה הסומא קורא בעל פה וכו'.

ובאמת דמה שתפסו האחרונים בדעת מרן להחמיר הוא אמת ויציב, וכן מר בריה דרבינא רב חמ"א בהערה לשם מסיק, שאף בזה"ז שנוהגים שהש"צ קורא לכל העולים, אין הסומא יכול לעלות לס"ת, מטעם שחייב לקרוא בעצמו בלחש, ואסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב, לכן במקומות אלו שקבלו הוראות מרן אינם יכולים להעלות סומא לס"ת, וכמ"ש החיד"א

על מהרי"ל שהיה גדול מאד בדורו, ועל פיו נתיסדו כל מנהגי אשכנז, והוא כתב שקוראים לתורה אפי' סומא ועם הארץ וכו', וגם אני בימי חרפי ראיתי באתרא דשכיחי ע"ה טובא שלא היו יכולים לקרות בתורה אפי' אות אחת והיו קוראים אותם לס"ת, וכל רבותי ראו ולא מיחו, וש"מ דס"ל כהמתירים. וכ"פ הלבוש והמטה משה. ע"כ.

וכ"כ המג"א (סי' קלט סק"ד). ולכן העלה שם, שכן יש להורות גם לדעת הזוה"ק. ושם דחה את הסברא דכל הראוי לביילה הנ"ל, דהאי כללא אינו אלא במילי דאורייתא, אבל בקריאה שהיא מדרבנן לא אמרי' כל שאין ראוי מעכב. וע' במגן גבורים (סי' קלט) שמשגי עליו בזה, ובספר ערך ש"י (שם סי' ב) מיישב דבריו.

וע' בשו"ת הר צבי ח"א (אור"ח סי' נז) שהסביר בדעת היעבץ, שלא אמרו שומע כעונה אלא לעצם הקריאה בלבד, והשומע בע"פ מהקורא בכתב, אינו נחשב כעונה מתוך הכתב, אא"כ כשס"ת לפניו, ושומע מן הקורא בתוכו. ע"ש. אלא שצ"ח להט"ז (סי' קמא ס"ג), שהכריע בדעת האגודה והנימוק"י הנ"ל, ושומע כעונה גם בכה"ג, והשומע נחשב כקורא מתוך הכתב. ובספר משנת יעבץ (להגר"ב זולטי, מועדים סי' כ), שהסביר הדברים ע"פ חקירה בגדר שומע כעונה, האם יוצאים י"ח בזה מדין שמיעה, וחידוש גדר זה שאפשר לצאת י"ח (פר' זכור, מקרא מגילה, קידוש והבדלה, וכו') גם בדיבור וגם בשמיעה, או שהגדר של שומע כעונה הוא דחשיב כעונה ממש, ותורת דיבור עליו, ויוצא י"ח כאילו אמר בעצמו. ובדברי היעבץ י"ל שדבריו הם רק בקריאת ס"ת, וכמ"ש מרן החיד"א במח"ב (סי' תרצ"ד"ה ומאחר). וצ"ע.

ועכ"פ דברי הט"ז נכונים אין בהם נפתל ועקש, אלא דס"ל למרן דאילו מדין שומע כעונה מאי רבותא העולה לס"ת שיוכל לברך על קרה"ת, יותר מכל הקהל שיושבים ושומעים כל הקריאה מפי הש"צ. א"ו שהתקנה היתה על העולה המברך לקרוא בעצמו מתוך הכתב, ואפי' קורא בלחש אחר הש"צ ש"ד. וכן העיר כיו"ב בשאלת יעבץ (שם ד"ה או כלן). וכ"כ בשו"ת בשמים ראש (סי' רצ"א).

והנה הב"ח (סי' קמ"א ד"ה וצריך), אחר שהביא דברי מרן הב"י בקצרה, כתב, וכבר נהגו לקרוא לסומא לס"ת בפני גדולי עולם ולא מיחו בדבר כי סמכו בזה על מהרי"ל שפסק כן. וכן נ"ל עיקר, ודלא כהסכמת הב"י. מיהו דוקא סומא ת"ח וכו'. ע"כ. וכ"כ העולת תמיד (סי' ק"ד). וכ"כ הא"ר (סי' ק"ה). וכן העלה במים רבים

יהודה שלכן נהגו להקל לקרוא לע"ה לקס"ת משום דחיישינן דאתי לאנצויי וכו'.

וע"ע בשו"ת רבי משה פרוכניצאלו (יוצא לאור ע"י מכון אור המזרח, תשמ"ט) שכתב, שמי שיודע לקרוא מן הכתב, אין קריאתו מעכבת, ונעשה החזון שלוחו לקרוא במקומו בקול, וכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו (מנחת יח:), ומי שאינו יודע לקרוא, וכן סומא שאינו יכול לקרות, קריאתו מעכבת ואין הקורא נעשה שלוחו בקריאתו. וע"ע בשו"ת משה האיש (חאו"ח סי' יב ד"ה ועוד).

ועינא דשפיר חזי למהר"א יצחקי בשו"ת זרע אברהם (חאו"ח סי' ו ד"ה וכבר), שכתב, וכבר נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל שהש"צ מקרא בתורה לכל אפי' למי שאינו יודע אפי' אות אחת וסמכו ע"ד בעל האשכול, שמותר להעלות סומא לס"ת כשעומד ש"צ בצדו וקורא מן הכתב. וכ"כ הרב בנימין זאב והרב משאת בנימין, והאגודה, והלבוש, והב"ח. וכן נהגו העולם להקל בכל ענין בין בסומא בין בכל עם הארץ שאינו יודע לקרוא כלל. וכמ"ש הרמ"א בשם מהרי"ל. וכן הנהיג בעל כנה"ג ע"פ הוראה זו. ע"כ. ומבואר שגם בא"י אתרא דמרן מקילין להעלות לס"ת סומא ע"י קריאת ש"צ, אולם ראיתי בספר ברכות המים (יוד"סי) רא דף עב ע"ג ד"ה ואל יקח לכה, שהעיר שאף שרבינו אברהם יצחקי בשו"ת זרע אברהם הנ"ל, כתב להתיר לסומא לעלות לס"ת, אך זה אינו, שבודאי שלא כתב להתיר נידון זה אלא בהיותו בשליחותו באחת מערי פרנקיאה ושאר מקומות דלא פסקי כמרן, אבל לא לדידן, ולא כתב שסומא עולה בתורה אלא לעיר אחרת וכו'. (יען השאלה שם היתה מארץ סינים).

וי"ש לסייעו ממ"ש בשו"ת זרע אברהם (חאו"ע סי' יג), שהאיש שאנו דנים בכתיבת שמו בגט הוא סגי נהור ואינו יכול לעלות לתורה ולא לחתום בשטרות וכו'. אלמא דהוה נהיגי שלא להעלות סומא לס"ת.

וע"ע בשו"ת חק"ל (מהדו"ב חו"מ סי' ד דף קפ ע"ד) שכתב להשיג על מ"ש הרה"ג מ"ס המלך, שמצינו כמה דברים שעושים נגד מרן, וחד מנייהו שמעלים סומא לס"ת נגד דעת מרן, ובאמת שאם נהגו כן אין ספק שהוא שלא כדין, ואין ראיה מהרה"ג ר' יעקב עייאש שהיה עולה לס"ת, שהרי היה עושה גם היפך הוראת מרן אביו במטה יהודה (סי' קלט) שאנו אין לנו אלא הוראת מרן, וזכור לטוב הרב ועצום מהר"י ארוואץ שלא רצה לעלות לס"ת מימיו, כפסק מרן הש"ע, והרי כ"כ החיד"א בספר לדוד אמת שבמקומות אלו שנוהגים לפסוק כמרן אין להעלות סומא לס"ת אפי'

בס' לדוד אמת. וזה ברור. ע"כ. וע"ע בשו"ת ויקרא אברהם (חאו"ח סי' ד) שהביא דברי הפוסקים מערכה לקראת מערכה, וסיים, ולדידן אין לזוז מדברי מרן שאסר להעלות סומא לס"ת, אפי' כשהש"צ קורא. וכן ראיתי פה עה"ק צפת, בת"ח כהן וזקן שנסתמא בסוף ימיו, ומיום שנסתמא לא קראוהו לס"ת. אך אם כבר העלוהו לס"ת בשבת ויו"ט יוסיפו עולים להשלים מנין שבעה, ואם קראוהו כבר בשני ובחמישי, מאי דהוה הוה, כי בספק ברכות אזלי' לקולא אפי' נגד מרן. ע"ש. ורק במקום שנהגו להעלות ע"ה גמור לס"ת, מאן פליגי לן לאסור לסומא להעלותו לס"ת.

וכ"כ בשו"ת מים רבים (חאו"ח סי' ט) בתשובת בן המחבר, דמאחר דהאידינא מרבית העולים לס"ת אינם יודעים לקרוא כלל, וכבר נתפשט המנהג בכל גלילות ישראל שהש"צ קורא לכל העולים, ממילא גם הסומא יכולים להעלותו לס"ת, וכן הסכימו האחרונים. והגהמ"ח שם (סי' י) כתב שיש להסתמך בזה על מ"ש הט"ז הנ"ל דאף כה"ג אמרינן שומע כעונה, וכן הורתי הלכה למעשה להתיר, והראוני פסק דין של גאוני אמשטרדם ובראשם חתום הרה"ג מהר"ש אאיליון, שהסכימו להתיר. עכת"ד.

וע' בשו"ת ויען משה (בסוף הספר דף מב), שהביא מחלוקת האחרונים אם הסומא עולה לס"ת, וכתב, שאע"פ שבכמה מדינות גדולות נהגו להעלות סומא לס"ת, וכן נהגו בצפת, זולת בבית מדרשו של מרן משום כבודו של מרן. וידוע שאין לבטל שום מנהג כשיש סברות פוסקים לקיימו, מ"מ במקום שנהגו לפסוק כמרן, ואפי' במקום שלא נודע אם נהגו להעלות סומא לס"ת, או לא, ודאי שאין להעלותו לס"ת, שאיך נעשה מעשה לכתחלה נגד פסק מרן, ומה גם במקום חשש ברכות לבטלה, וכל שיש ספק במנהג מוקמינן ליה אדינא, וכיון שתורה יוצאת בהינומא שדעת מרן שקבלנו הוראותיו שאין להעלות סומא לס"ת, כן יש לפסוק לדינא. ע"כ. וע' בשו"ת פעולת צדיק ח"ב (סי' רסט) שפסק כד' מרן שלא להעלות סומא לס"ת, ומ"ש הרמ"א בהגה שעכשו נהגו להעלותו, לא נתפשט מנהג זה אלא בארצות אשכנז, והמנהג פשוט בכל ארצות תימן שאין מעלים סומא לס"ת. וסב"ל. ע"כ. אך בח"ג (סי' קצד) חזר בו והעלה שסומא עולה לס"ת. **וכ"כ** בתשובת בנימין זאב (סי' רמה), וגם לענין ע"ה שאינו יודע לקרות, כתב שפשט המנהג בכל בתי הכנסת לפני רבנים גדולים להעלותו לס"ת, וכיון דנהוג נהוג, ומשום שחששו למחלוקת ושלא להכשילם שיבואו לפרוש מן הצבור וכו'. וכיו"ב כתב במטה

הוא ת"ח, ואיך רוצה הרב הנ"ל לעקור קבלתנו שקבלנו לפסוק כמרן, שרא ליה מאריה, ומה שהביא ראייה ממ"ש בשו"ת זרע אברהם (סי' ו) להתיר להעלות סומא לס"ת, לא ידע שהתיר זאת רק לעיר סינים שאינה מא"י והמערב, וכמ"ש בתשובת הבי"ח ח"א (סי' רט) דסינים היא טריפולי וכו'.

ובשו"ת שערי רחמים פרנקו ח"ב (חאו"ח סי' ז) ה"ד החק"ל הנ"ל. וכתב שיש לסייעו ממ"ש בשו"ת זרע אברהם (חאה"ע סי' יג) כנ"ל. אלא שפשט דברי הזרע אברהם (חאו"ח סי' ו) מורין שלא רק על ארץ סינים אמרה למלתיה, שהרי כתב לסתור דברי מרן הבי"ח, ועוד שהיה לו לבאר ולומר מלבד בא"י שנהגו כמרן שקבלנו הוראותיו. ומ"מ מאותה תשובה (בחא"ע סי' יג) מתבאר שנהגו כפסק מרן. וסיים, ולענין למעשה כבר כתבו הרבנים מסדרי מנהגי ירושלים בס' התקנות שהמנהג פשוט שהסומא עולה לס"ת, אלא שראיתי לאיזה ת"ח מאורי עינים שהיו מחמירים על עצמם, ולא עולים לס"ת. ע"כ.

והנה מה שפקפק ע"ד החק"ל, פקפוק זה חל גם ע"ד הרב ברכות המים ביתר שאת, כי מר אביו בספר מזבח אדמה (דף א ע"ג) כתב בזה"ל: "סי' קלט. סומא אינו עולה לס"ת, אבל מרן מהר"א יצחקי בס' זרע אברהם (סי' ו) מתיר כסברת מהרי"ל. וכן עשה מעשה הרב מים רבים (סי' טו וסי' יי). עכ"ל. ומוכח שהבין שמהר"א יצחקי הכי ס"ל למעשה ודלא כמרן. וראיתי בשער המפקד (הל' קס"ת עמ' ט) שהעיר כן על הרב ברכות המים. וכן בספר נהר פקוד שם כתב ג"כ לפקפק ע"ז.

וצ"ע.

והנה גם מהר"י עטייה בספר רוב דגן (אות לטובה אות לא) הביא דברי הט"ז ומג"א שחלקו על מרן, וכ"כ הכנה"ג, וסיים, "וכן שמעתי מפי מגידי אמת שבכל אר"י נוהגים האידנא להעלות סומא לס"ת אפי' לכתחלה, אף שהמקום הוא אתרא דמרן. ומעשה רב". עכת"ד.

וכ"כ בספר שמח נפש (מע' סומא), וז"ל: ומנהגינו פעה"ק ירושלים ת"ו שהסומא עולה לס"ת ומברך, כפי עדות ספר התקנות (דף מח). אבל הרה"ג הפוסק רבי משה הררי בתשובה שהובאה בספר משה האיש (ס"ס יא) הוכיח מדברי הראש"ל יש"א ברכה בשו"ת שאל האיש (סי' ב) שסיים שמאחר שכל רבני האחרונים כתבו בדעת מרן להחמיר מי אנכי לומר להיפך, ואילו היה מנהג פשוט בירושלים להעלות סומא לס"ת לא הוה שתיק מניה. וכן מדברי מר בריה בהערה שם, מוכח שאין בזה מנהג היפך מרן. וצ"ע.

ובכה"ח (סי' קלט אות טו) הביא, שכמה אחרונים העירו שמנהג אר"י גם אצל הספרדים להעלות סומא לס"ת. ובספר נהר מצרים (הל' קס"ת אות יג, דף ט). כתב, המנהג עתה במצרים להעלות סומא לס"ת, וכמנהג עה"ק ירושלים. ע"כ. אבל הג"ר אליהו חזן בספר נוה שלום (הל' קס"ת אות ט) כתב שמנהג מצרים נראה שאין הסומא עולה לס"ת. ע"כ. וכן העלה במסקנתו בספרו שו"ת תעלומות לב ח"א (חאו"ח סי' ג), שבמקומות אלו שנוהגים בכלהו מילי כמרן ז"ל, כמו בא"י ובערי המערב, אין ראוי להעלות לתורה סומא אפי' ת"ח, ורק אם עלה לא ירד, ואין נכון לגעור בו כי יש לו ע"מ שיסמוך. וע"ע בשו"ת ודבר שלום (חאו"ח סי' ו). ובשו"ת יד הלוי (חאו"ח סי' יז). ובספר ברכת אהרן לוינ (סי' נג). ובשו"ת ויצבור יוסף (סי' טז). ובשו"ת ישכיל עבדי ח"א (סי' כב), וח"ה (סי' כב). ובשו"ת פרחי כהונה (חאו"ח סי' ז). ובשו"ת שמש ומגן ח"א (חאו"ח סי' יא).

ובשו"ת מעיל שמואל ח"א (או"ח סי' ג) העלה לאסור בזה, ושכן עיקר. ועיין בספר בית יהודה למהר"י עייאש (מנהגי ארגיל אות סה) שהחמיר בזה, ועיין בס' שמחת יהודה נג'אר על מסכת סופרים (פרק יד הלכה טז ד"ה כתב). וכ"כ בספר מאורי אור (בן נון, דף קמח). אך כבר העיד מהר"י עטייה הנ"ל שגם באר"י נהגו דלא כמרן בזה. ובשו"ת התעוררות תשובה ח"ג (סי' לא). ובשערי רחמים ח"ב (סי' ז), ושמו יוסף (סי' קעג). ובס"ס ויען משה (דף מב:), ויד הלוי (סי' יז). ולשון לימודים (סי' כג).

ובשו"ת פעולת צדיק ח"ב (סי' רסט) כתב לאסור בזה, אך חזר בו בח"ג (סי' קצד) ופסק להתיר. ושכן נהגו. ועיין בס' מנהגי אר"י (גליס, הלכות קריאת ס"ת אות נט), שהמנהג להקל בזה. ובשו"ת צ"א חלק יא (סי' י אות ב) כתב, שאינו נכון לבייש הסומא ולמנוע בעדו מלעלות לס"ת. וכ"ש לאשכנזים היוצאים ביד רמ"א.

מסקנא דדינא הואיל ואין מנהג ברור בירושלים ובשאר ערי אר"י להעלות סומא לס"ת, ודברי האחרונים סותרים זה את זה, יש להעמיד הדבר על עיקר הדין, והואיל ואנו קבלנו הוראות מרן שפסק שאין להעלות סומא לס"ת, אפי' כשהש"צ מקרא אותו, שוא"ת עדיף, וכיון שהוא שומע ברכות העולים לס"ת וקריאת התורה מפי הש"צ ומכוין לבו אליהם הרי הוא יוצא י"ח כאילו עלה בעצמו. (וכמ"ש התעלומות לב ח"א סי' ג). ומ"מ אם עלה לס"ת לא ירד, ואין גוערים בו, כיון שיש לו על מה שיסמוך.

ה. קודם שיברך פותח הספר ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו, כדי שידע על מה הוא מברך, ואחר כך יברך. ואין צריך לסגור הספר תורה בעת שמברך. אבל בברכה אחרונה עדיף יותר שישגור הספר תורה, או שיכסה הכתב במפה, ויברך. וכבר נהגו לכסות הכתב בסודר (מפה) בין גברא לגברא.⁽¹⁾

הערה ע"ד עורכי הספר אור לציון - בענין עליית "סומא" לספר תורה

ולק"מ, ש"ל עפ"מ"ש הגר"ד פאררו בחסדי דוד על התוספתא (מגילה פ"ג, דף קו), שאם עלתה לס"ת מעצמה לא תרד, ודייק כן מלשון התוספתא "שאינ מביאים את האשה לקרוא ברכים", אבל אם באה מעצמה, לא תרד. ע"ש. ולכן מרן כתב ההלכה שאם עלתה וקראה בס"ת, עלתה למנין שבעה. וש"מ שאין בזה משום קול באשה ערוה. אע"פ שהיא קוראת בטעמי המקרא. (שהרי בזמן חכמי התלמוד כל מי שהיה עולה לס"ת היה קורא בתורה בעצמו). ודלא כמי שכתב למנוע קריאת מגילה ע"י אשה מטעם קול באשה ערוה. דליתא. [נחלק מהדברים משו"ת יחו"ד ח"ד סי' יא, ובהערה שם, וביב"א ח"ט סי' פג אות ז].

ועיין בשבת (קטו:), מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה. [שהרי אין מצילין אותן מפני השריפה בשבת, ולכן אותם הכותבים טופסי ברכות הרי הם כגורמים לאותם כתבים ששרפו, אם תפול דליקה בשבת]. וכן מבואר בירושלמי (פט"ו משבת ה"א), דתפלות שערכו אנשי כנה"ג למדו בעל פה, ואסור היה לכותבם, ולהכותב נחשב כשורף התורה. אלא שבמשך הזמן שכחו סדרם ונוסחתם, ובא שמעון הפקולי וחזר וסדרם לפני ר"ג על הסדר ביבנה, ומאז נקבע לחובה, כי ראו שעתיד הבית ליחרב וישראל להגלות ולהתפזר לכל רוח באין מורה ומנהל, ובאין שופט ושוטר, לפיכך נחוץ להם סדר קבוע בתפלותיהם שיאחד אותם ויחזק את ידם הרפה ורוחם הנמוכה, עד הגלה הגואל במהרה. [ניסודי ישרון עמוד 454].

קודם שיברך פותח הספר ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו, כדי שידע על מה מברך

וס"ת פתוח ולא סתום. והובא בב"י (סי' קלט.) ומ"מ לאחר שגמר קריאתו (שאינ בזה כ"כ טורח לסגור הס"ת) גולל ואח"כ מברך ברכה אחרונה, כמ"ש בדעת הרמב"ם מרן הב"י שם. והביא שם את דברי המרדכי שהס"ת לא תהיה פתוחה בין גברא לגברא, ועכשיו נהגו לכסות הכתב בסודר בין גברא לגברא. [שא"ז כבוד לתורה שתהא פתוחה ותמתין עד שיבא אחר. לכושי]. וכ"פ מרן בש"ע (שם סעיפים ד-ה). והרמ"א כתב, שבשעה שמברך ברכה

ואמנם עורכי הספר אול"צ כתבו בשמו בח"ב (עמ' פו אות ו'), שהנהגים להעלות סומא לס"ת, יש להם ע"מ שישמוכו, אף לדעת מרן, כיון שפסק בב"י (סי' קמא) כדברי הזוהר שא"צ העולה לקרוא כלל, אלמא שיוצא י"ח מדין שומע כעונה, א"כ אף הסומא יכול לעלות לס"ת. ותמוה, דהא מרן בש"ע (סי' קלט ס"ג) פסק להדיא שהסומא אינו עולה לס"ת, ומלבד מה שמרן פירש שכוננת הזוהר דהיינו שלא ישמיע לאזנו, אבל צריך לקרוא בלחש עם הש"צ הקורא בתורה. וכ"פ מרן בש"ע (סי' קמא ס"ב), "שמ"מ צריך העולה לס"ת לקרות עם הש"צ בנחת, באופן שלא ישמיע לאזניו, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה", והסומא אינו יכול לקרוא מתוך הס"ת, דק"ל שאסור לקרוא אפי' אות אחת מהקריאה בע"פ, (וכמ"ש מרן בש"ע סי' קלט ס"ג, וכ"ה בשו"ת הגאונים סי' רמה). א"כ לדעת מרן אין הסומא עולה לס"ת, וכמו שפסק בש"ע (סי' קלט ס"ג). ועוד שנראה שבסומא גם הזוהר מודה שאינו יוצא י"ח בשמיעה, שכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו. וכיון שאסור לקרוא אפי' אות אחת מהקריאה בעל פה, אין להעלות סומא לס"ת אף לדברי הזוהר. וכן העיר ביב"א הנ"ל.

ומה שהעירו העורכים בבאורים, במ"ש מרן הש"ע (סי' רפב ס"ג), הכל עולים למנין שבעה אפי' אשה וקטן שידוע למי מברכים, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור. והק' שמכיון שעכ"פ אין האשה עולה מפני כבוד הצבור, מאי נפ"מ שאשה עולה למנין שבעה, ולשם מה כתב מרן הלכה זו.

(1) בנ"מ מגילה (לב). נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, אם אחר שהעולה לתורה, ראה בס"ת את המקום שצריך לקרוא ממנו, אם צריך לסגור שוב את הס"ת ולברך, כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בס"ת, או לא חיישי' לזה. והלכה כר' יהודה שלא חוששין שמא יאמרו ברכות כתובות בס"ת. וכ"פ הרמב"ם. והרד"א כתב בשם רבינו סעדיה, שאין לקרוא לומר ברכו עד שיראה את הפסוק שמתחיל בו, וצריך לברך ברכה ראשונה

1. העולה לתורה אומר בקול רם "ברכו את ה' המבורך" (א) והקהל עונים אחריו "ברוך ה' המבורך לעולם ועד". ואחר יסיימו הצבור אמירתם, חוזר העולה ואומר "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", כדי לכלול עצמו בכלל המברכים. (ב) ומברך הברכה בקול רם, והאומרה בלחש טועה. ומכל מקום בדיעבד אין מחזירין אותו לומר ברכו ולברך בקול רם. (ט)

והובא במשנ"ב (שם ס"ק ט). ועיין בשו"ת תורה לשמה (ס"ו כו) שכתב, שאין לסמוך על הבתי ידים לאחוז בו הס' תורה במקום מטפחת, שאינו כבוד לס"ת, וכן אם יכורך המטפחת על ידו ויאחז בס"ת נמי אין זה כבוד לס"ת ואסור למיעבד הכי. ורק מה שכורך המטפחת על הספר ואחוז בו הוא כבוד לס"ת.

ראשונה יהפוך פניו על הצד שלא יהא נראה כמברך מתוך הס"ת. ע"ש. שכיון שאין בזה טירחא כ"כ, טוב לחוש גם בברכה ראשונה להפוך פניו לצד שמאלו, שהוא ימין הקב"ה העומד לנגדו. והט"ז כתב, שאדרבה הפיכת פניו אינו נכון לפי ההלכה, שנראה כאילו מברך על דבר אחר. לכן עדיף שיעצום עיניו, כמ"ש בח"א.

העולה לתורה אומר בקול רם "ברכו את ה' המבורך"

לאומרו כי אם בעשרה, ואם אמרו בלחש הוי יחיד, וגם השומעים לא יוכלו לענות, דומיא דזימון. וכתב הגר"א, דבלחש הוי כל שאין עשרה ששומעין שאומר ברכו וכו'. ע"ש. ואע"פ שאומר לקהל ברכו, לא הוי כמוציא עצמו מהכלל, כמ"ש בירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש (פרק ג' שאכלו), והטור (ס"ו קלט).

(א) כן כתבו הרמב"ם והגמ"י, הו"ד בב"י (ס"ו קלט), שצ"ל ברכו בקול רם. וכן פסקו הטוש"ע (שם סע"ו) והטעם כמ"ש הטור כדי שישמעו העם ויענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד. ולכן אם אומרם בלחש, הרי זה טועה, שלמי הוא אומר ברכו כשאומר בלחש. ובשל"ה (דף רנו) כתב, שצ"ל ברכו בקול רם כדי להוציא אותם שלא שמעוהו, ועוד, שאין

העולה חוזר ואומר "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", לכלול עצמו בכלל המברכים

ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. וכן כתבו הר"ר יונה והרא"ש (שם).

(ח) כ"ב ה"ר יהודה אברצלוני בשם רבינו סעדיה (הובא בטור ס"ו קלט), מידי דהוה אברהמ"ז, שאע"פ שאומר נברך שאכלנו משלו, צריך לחזור למקום שפסק ולומר

מברך הברכה בקול רם, והאומרה בלחש טועה

כולהו מברכי לפניה ולאחריה, גזירה משום הנכנסין והיוצאים, האם מה שצריך שכל אחד יברך ברכה"ת בקריאה"ת, הוא כדי להוציא י"ח את הנכנסים באמצע הקריאה, שלא שמעו את הברכה הראשונה, וכן מפני היוצאים שיצאו קודם שיקרא השביעי. או שהגזרה משום הנכנסין והיוצאים היינו שיאמרו הנכנסין והיוצאין שאין ברכת התורה לפניה או לאחריה. ועיין ברש"י והר"ן שם, שכתבו לבאר כן בגמ', אבל המאירי פירש דגזירה משום הנכנסין והיוצאים היינו להוציא י"ח בברכה"ת את הנכנסין והיוצאים, כמו שכתבנו. ולפי דברי המאירי הללו, אתי שפיר מ"ש מרן הש"ע שהאומרם בלחש טועה, ולדעת הי"א צריך לחזור ולברך בקול רם, שהרי ברכה"ת שמברך העולה לס"ת, הם כדי להוציא י"ח את הנכנסין והיוצאים, ואין יצאו י"ח בלי שישמעו את הברכות מפי המברך. ודו"ק. ועיין בשו"ת מהרי"ל דסק"ן (קוני' אחרון ס"ו יג). וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי (בהקדמה לאר"ח). ובשו"ת מהר"ם

(ט) בב"י (שם) הביא בשם המהרי"א, שאע"ג שלכתחלה צריך שיברך הקורא בקול רם כדי שישמעו הצבור, מ"מ אינו מעכב. ובשם הר"ר יונה מצאתי שצריך לחזור ולברך הברכות בקול רם, כדי להוציא אותם שלא שמעו. ועוד שאין לאומרו בפחות מעשרה, ואם אמרו בלחש הוי יחיד. (ראה הגר"א הנ"ל). גם אותם שלא שמעו, ושומעין החזן אומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אין להם לומר כן, מאחר שלא שמעו הברכה. ע"כ טוב לאומרו בקול רם, ויענו החזן וכל השומעין ברוך ה' וכו'. ע"כ. וכן כתבו האורחות חיים והכלבו. ומזה משמע לכאורה דהאי בקול רם דקאמרי, - לא קאי על הברכות, אלא על ברכו את ה' וכו'. אולם מלשון הש"ע (שם סע"ו) משמע, דקאי גם על הברכות. ובביאה"ל ציין להא"ר שתמה ע"ז, שמהראיות שהביא המהרא"י משמע דקאי רק על ברכו.

והנה יש לחקור במה שאמרו במגילה (כא), דהאידינא

ז. מי שעלה לתורה, וטעה בברכה הראשונה, ובירך אשר נתן לנו וכו', במקום אשר בחר בנו וכו', אם עדיין לא סיים הברכה לומר ברוך אתה ה' נתן התורה, חוזר ואומר אשר בחר בנו וכו', ואם חתם ברוך אתה ה', אינו חוזר לברך ברכת אשר בחר, אלא יקראו בספר תורה ואחר הקריאה יברך ברכת "אשר בחר בנו".⁽¹⁾

ח. העולה לתורה ובירך ברכה ראשונה כהוגן, ובברכה האחרונה טעה ואמר אשר בחר בנו, אם לא סיים ברוך אתה ה', חוזר ואומר אשר נתן וכו', ואם סיים וחתם נתן התורה, יצא ידי חובה ולא יחזור לברך. וה"ה אם טעה ובירך בראשונה ברכת אשר נתן, ואף בסוף בירך אשר נתן וכו' וחתם כבר, אינו צריך לחזור ולברך. אלא יכוין בברכה ראשונה של מי שעולה

להשמיע הברכות בקול רם, אלא שלענין דיעבד קי"ל שסב"ל. ובספר חסידים (סי' נ"ד) כתב, שהאומר בלחש ברכה"ת, גזול את המצות שלא יענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ויענו הקהל אחריו אמן. ועיין בכה"ח (סי' קלט אות לח) שכתב, שאף שהאחרונים השמיטו להי"א בש"ע, ומשמע דס"ל שא"צ לחזור ולברך, מ"מ ודאי שלכתחלה יש להזהר בזה לברך בקול רם. וכמ"ש בשער אפרים (שער ד אות ז), ועוד. ע"ש.

בריסק ח"א (או"ח סי' ו). [אמנם נהי דלכתחלה בודאי שגם הברכות צריך לאומרם בקול רם אבל בדיעבד אינו מעכב]. וע"ש בבביאה"ל שכתב, שכיון שהברכות נתקנו רק מפני כבוד התורה, כשקורא בתורה בצבור, והיינו, שכשקורא בתורה בצבור, יש לכבדה קבל עם ולקבוע עליה ברכה בפני עצמה, וא"כ מאי כבוד הוא זה כשאומרם בינו לבין עצמו ואין הצבור שומעין. ועיין במאירי סמך גדול להי"א שהביא הש"ע שצריך לחזור ולברך בקול רם. ומכ"ז נלמוד גודל החיוב לכתחלה

מי שעלה לתורה, וטעה בברכה הראשונה, ובירך אשר נתן לנו

לשיטתו שאפי' סיים נתן התורה, חוזר ומברך אשר בחר, ואם לא סיים נתן התורה, ימשיך אמ"ה אשר בחר, וכתב טעמו שם בפתחי שערים, משום דס"ל כהא"ר (סי' קמ) בשם מהרי"ל דפליג ע"ד הבאר שבע הנ"ל, וס"ל דלא מהני לסיים אחר הקריאה בא"י אמ"ה אשר בחר בנו וכו', ע"ש. א"כ איה"נ לדעת החולקים יש לעשות כדברי השער אפרים, אבל לדידן דקי"ל כדברי הבאר שבע, שכ"ד רוב האחרונים, ברור הדבר שאם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' שלפני נתן התורה, יסיים כי אורחיה ויוצא י"ח, ובברכה אחרונה במקום אשר נתן יברך אשר בחר. וזה פשוט דלא כהרח"פ. וכ"פ במשנ"ב (סי' טו), בשם דרך החיים, וע"ש בשעה"צ.

ואם בירך אשר בחר בנו לפני הקריאה, וטעה לאחר הקריאה ובירך שוב אשר בחר בנו, י"א שעליו לשוב ולברך אשר נתן לנו, וראה דה"ח, ובמשנ"ב (סקט"ו). אמנם בשערי אפרים (שם סעי' כג) פליג בזה וכתב שיצא י"ח. וביאר דבריו בפתחי שערים, דבברכה ראשונה שהיא ברכת התורה בציבור הוי דאורייתא, ולכן החמיר לחזור ולברך אשר בחר בנו. ועי' בכה"ח שכתב שא"צ לחזור. משום סב"ל.

(1) הנה נחלקו הפוסקים אם יש סדר לברכה"ת, או לא. ודעת המהרי"ל הובא בא"ר (סי' קמ ס"ב), שאם סיים הברכה חוזר ומברך ברוך אתה ה' וכו' אשר בחר בנו וכו'. (וע"ש בא"ר שביאר כן דברי המהרי"ל, ע"ש"ב). וכ"ה בשערי אפרים (שער ד סט"ז). אבל דעת רוה"פ שאין סדר לברכות, ואם סיים הברכה אינו חוזר לברך אשר בחר בנו וכו', ויברך ברכה זו בסיום הקריאה. וכ"כ בכנה"ג (סי' קלט הגה"ט שיטה כו) והביא כן מהרב פנים חדשות, שכתב כן בשם הבאר שבע. וכן פסקו: הט"ז, מג"א, פרח"ח, אמת ליעקב, לדוד אמת (סי' ו אות נו), פמ"ג (א"א סק"ה), החיי אדם, חסד לאלפים, דרך החיים, מהר"א פלאגי' בספר החיים (סי' ד סט"ז). משנ"ב, וכה"ח (סי' קכב).

ומיהו אם לא סיים הברכה, חוזר ואומר אשר בחר בנו וכו', כמבואר בפוסקים הנ"ל.

והנה המהר"ח פלאגי' שם הביא דעת השערי אפרים, שאם לא גמר הברכה, אפי' אמר בסוף ברוך אתה ה', כל שלא אמר עדיין נתן התורה, יתחיל אמ"ה אשר בחר בנו וכו'. ע"כ. ומרן אאמ"ר זיע"א כתב בתשובה בכת"י שהוא פלא, שכיון שיצא י"ח, היאך יעץ לסיים אמ"ה אשר בחר וכו', והלא תהיה ברכתו עד ברוך אתה ה' ברכה לבטלה. אלא שהשערי אפרים נמשך

אחריו ויצא ידי חובה. אבל לכתחלה אם בירך בתחלה ברכת אשר נתן וכו' יברך בסוף ברכת אשר בחר. (א')

ט. אם העולה לתורה בירך והקהל לא שמעו את חתימת הברכה, יענו אמן עם השליח צבור העונה אמן, כיון שיודעים איזו ברכה בירך. (ב')

י. מה שיש נוהגים לכרוע מעט בברכות התורה, כשהם עולים לספר תורה, אין בזה כל חשש איסור, מאחר ואין בכוונתם אלא לכבוד התורה. (ג')

העולה לתורה ובירך ברכה ראשונה כהוגן, ובברכה האחרונה אמר אשר בחר בנו

מהני. ע"ש. ויש להוסיף, שבזמן המשנה לא היו מברכים על קריאת"ת רק הפותח והחותם, וממילא אין להחמיר כ"כ בברכות אלו, כיון שהחתימה נותן התורה. וכן פסקו בשערי אפרים (שער ד אות כג), ובכה"ח (סי' קלט אות מט). ואע"פ שיש קצת לפקפק על מ"ש, וכן על מ"ש בספר עמק ברכה ללכת בזה אחר החתום, דשאני הכא שאין היכר בין ברכה אחת לשניה בחתימה. וכמ"ש ג"כ בתשובת הבאר שבע (סי' לז). וע"ש דלדינא יש ללמוד ג"כ מדבריו להקל בנ"ד, ולאפוקי מ"ש בתשובת משפטי עזריאל (מהדו"ת לאו"ח דף רטו). [חלק מהדברים מתוך תשובת כת"י למרן אאמ"ר זיע"א].

(א) בספר דרך החיים (הובא במשנ"ב סי' קלט ס"ק טו) כתב, שאם טעה הקורא בברכה שלאחר הקריאה, ובמקום אשר נתן לנו וכו', אמר ברכת אשר בחר וכו', אינו יוצא ידי הברכה, וצריך לחזור ולברך ברכת אשר נתן. ובספר עמק ברכה (דף מו) פקפק בדבריו דמנא ליה ששינוי הברכה בין מלפניה לאחריה מעכב בדיעבד, בפרט בדבר זה שאין לו עיקר בגמ' אלא במסכת סופרים, ועוד, שדעת הרשב"א (הובא בב"י סי' נט), שהעיקר תלוי בחתימת הברכה, ואם פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר המאורות, שפיר יוצא י"ח, וכ"ד הרמב"ן, וכ"פ הגר"א שם. וא"כ גם בנ"ד כיון שחתם נותן התורה,

אם בירך העולה לתורה ולא שמעו את חתימת הברכה, יענו "אמן" עם הש"ץ

אע"פ שיודע איזה ברכה מברך הש"ץ, מאחר שלא שמעה לא יענה אמן אחריו. ע"כ. וע"ש ברמ"א. והב"ח (שם) כתב, שלכתחלה אין עונין אמן יתומה, אפי' א"צ לצאת י"ח הברכה, ואפי' יודע איזה ברכה מברך, דהויא אמן יתומה, לרב כהן צדק, לפ"ד התוס' ולא שרי לענות אמן יתומה רק בקריאת ס"ת, שאפי' אינו יודע איזה ברכה הוא אומר, עונה אמן גם אם לא שמע הברכה. ע"ש. וכ"פ המג"א, אף בברכה"ת והנהנין ולא שרי אלא ביודע איזה ברכה מברך. וע"ש במחה"ש מה שפירש בדבריו. וע"ע בכה"ח (סי' קד אות מז). ויש עוד להאריך בזה. ועכ"פ בנ"ד נקטי' להלכה שעונה אמן אחר המברך, אף שלא שמע ברכתו, כיון שיודע איזה ברכה מברך. וראה בילקו"י ימים נוראים בדיני הסליחות, בשמיעת קדיש דרך הלוויין.

(ב) בגמ' ברכות (מז). אמרו, ת"ר אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה. ואמרו בירושלמי, איזהו אמן יתומה זה העונה אמן ולא ידע על מה עונה אמן. וכן פרש"י שם. וכתבוהו הרי"ף והרא"ש שם. והטור (סי' קכד). וכתבו רש"י ותוס' שם, שלי"ד למה שאמרו בסוכה (נא): באלכסנדראי של מצרים, שהיו מניפים בסודרים כשהגיע עת לענות אמן, אלמא לא שמעו הברכה וענו אמן. אלא שידעו איזה ברכה צריכים לברך עתה, וידעו על מה עונין אמן. ובטור שם הביא מה שנחלקו ר"י ורב כהן צדק, אם רק באופן שיודע י"ח הברכה, ולא שמע הברכה מפי המברך שלא יענה אמן אחר המברך, או לא שנא. ומרן הב"י האריך שם בנידון, ופסק בשולחנו הטהור (שם ס"ח), לא יענה אמן יתומה, היינו שהוא חייב בברכה אחת וש"צ מברך אותה, וזה אינו שומעה,

יש נוהגים לכרוע מעט ב"ברכות התורה", כשהם עולים לתורה

וע"פ זה כתב בב"י בשם רבינו ירוחם שהכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה, ה"ז מגונה. ורבינו יונה כתב, שהכורע בולך לבדך אנהנו מודים, ה"ז מגונה. והובא

(ג) בגמ' ברכות (לד): מבואר, שאין להוסיף כריעות על מה שתיקנו חכמים. ולכן הכורע בהודאה, ה"ז מגונה. (והיינו כשאומר בברהמ"ז על הכל וכו' אנהנו מודים לך).

יא. אם טעה העולה לתורה ופתח בברכת אשר בחר בנו, ושכח לומר ברכו את ה' המבורך, יסיים הברכה ויקראו בספר תורה, ואין לו לומר ברכו את ה' המבורך לאחר מכן, דשב ואל תעשה עדיף. (יד)

יב. מנהגינו שאין עונין אמן אחר אמירת "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" שאומר העולה לספר תורה, מאחר שכבר עונים כל הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד. (טו)

יג. אפילו אם בירך ברכות התורה לעצמו, ותיכף קראוהו לקרוא בתורה, ולא הספיק לומר עדיין שום פסוק, עם כל זה צריך לחזור ולברך ברכת אשר בחר בנו וכו', שמשום כבוד התורה נתקן לברך כשקורא בצבור. ונכון שבדרך הילוכו לספר תורה יאמר לכל הפחות פסוק אחד, יברך ה' וגו'. (טז) אבל אם קראוהו לקרוא בתורה קודם שיברך לעצמו ברכות התורה,

להלכה בש"ע (סי' קיג ס"א). ולפ"ז לכאורה אין לכרוע בברכה"ת בעת שמברך, ובאמת, שכ"כ בלחם חמודות, הובא במג"א (סי' קלט סק"ו). אלא שהביא שם, דהש"ך כתב שבספר הרוקח (סי' שיט) משמע שמנהג קדמונים לכרוע ולהשתחוות בברכה"ת, ודלא כאותם שאין נוהגים כן. וכ"כ הרמ"ע (סי' קנו). והטעם, שאין כוונתינו

לשחות בברכה אלא לכבוד התורה, וכן משמע בלבוש סי' קנ"ג. ע"כ. וכ"כ המטה משה (ס"ס רנו). וכ"כ בשו"ת כנה"ג (סי' קלט הגה"ט אות ו), ובאר"ר (שם סק"ז). ומ"מ מנהגינו הוא שלא לכרוע בעת הברכות, וכמ"ש בשו"ת קרן לדוד (ס"ס לו), וכד' הלחם חמודות. וכ"כ בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (אר"ח סי' כב).

טעה העולה לתורה ופתח בברכה "אשר בחר בנו", ושכח לומר ברכו את ה' המבורך

ברכו אחר הברכה, כדי לא להפסיק בין הברכה לקריאה. [אלא שבשו"ת רב פעלים הנ"ל כתב שמצד חשש הפסק ליכא למיחש, דאמירת ברכו נתקנה לפני קריאת ס"ת]. וכ"פ בשו"ת צ"א חלק יב (סי' מ).

(יד) כ"כ בשו"ת רב פעלים ח"א (אר"ח סי' ח) דשוא"ת עדיף, דבעי ברכה אחר אמירת ברכו וכו', ואם עשה כן מדעתו, לומר ברכו אחר הברכה, אין מוחין בידו, שיש לו ע"מ שיסמוך וכ"כ בשו"ת משיב שלום (סי' נא), דאם כבר אמר שם ה', אינו חוזר, וגם א"צ לומר

אין עונין אמן אחר אמירת "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" שאומר העולה

הרב נוהג כצאן (אות יג) שהעולה לס"ת יאמר "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" בקול רם, כדי שיענו אחריו הקהל אמן. וכתב ע"ז הגה"מ "ואיני יודע מהיכן נפקא ליה". ומרן אאמו"ר זיע"א העיר שכן הוא בשער אפרים הנ"ל, וצ"יין לכל הנוזכר לעיל, וסיים, ומ"מ מנהג הספרדים שאינם עונים אמן מאחר שכבר ענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד. וכמ"ש הגה"מ. ע"כ.

(טו) בשער אפרים (שער ד' סי' ה) כתב, שרוב העולם נוהגים שהעולה אומר "ברוך ה' המבורך לעולם ועד". (וכ"פ עוד שם בכלל יח סי' ה). וכן מסקנת הפמ"ג (בסי' נו ובסי' קצח), שמאחר וענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד, למה יאמרו אמן, אחר שכבר האמינו וענו ואמרנו. ועיין בשו"ת יהושע (פסקים וכתבים סי' קכו) שמיישב מנהג העולם. ועיין במשנ"ב (סי' נו סק"ד) מ"ש בזה. ובספר חיים למהר"ח פלאגי (סי' ד אות א) כתב בשם

בירך ברכה"ת לעצמו, ותיכף קראוהו לקרוא בתורה, ועדיין לא אמר שום פסוק

ת"ת, שאפי' בירך ברכת הערב נא או נפטר בברכת אהבת עולם, חוזר ומברך. תדע, שבמקום שאין לוי, כהן קורא במקום לוי ומברך. ע"כ. וכ"פ בש"ע (שם סעי' ח).

והנהגה איתא בירושלמי (פרק שלשה שאכלו) רבי זעירא בעי, אילין ג' קרויות מאי את עביד לון, וכו'. והיינו, כיון שברכה"ת ילפינן מברכה"ז, לאיזה דין יש לדמות

(טז) כ"כ הסמ"ג (סי' יט) שאפי' אם בירך ברכה"ת לעצמו, חוזר ומברך בעת שקראוהו לתורה. ועיין בטור (סי' קלט) שהביא ספיקו של אחיו הרב רבינו יחיאל ז"ל ודברי אביו הרא"ש ז"ל שפסק, שגם בכה"ג יש לו לברך, כי לא חילקו חכמים בכך. ועיין בב"י שם, שכתב, שהוכיחו כן מדברי התוס' (ר"ה לג) שכתבו בשם ר"ת שברכת התורה לפניה ולאחריה לאו משום

ועלה ובירך, כבר נפטר מלברך ברכת אשר בחר בנו, וכדין מי שלא בירך ברכות התורה ונזכר לאחר התפלה, שנפטר באהבת עולם. (ז)

יד. מנהגינו פשוט שהמברך ברכה אחרונה אחר קריאת התורה, אינו עונה אמן אחר ברכתו, אף על פי שכל העונה אמן אחר ברכתו הרי זה משובח, הכא שאני, שהרי מעיקר הדין מותר להפסיק בדברי תורה קודם שבירך ברכה אחרונה. (ח)

בצבור בשבתות וברכה הוא מדאורייתא. וע"ע להנצי"ב בהרחב דבר (פר' משפטים כד, יב).

אולם עיין למרן החיד"א בברכ"י (סי' מו סק"ח) שהעלה שקריאת ס"ת וברכותיה אינם אלא מדרבנן. נראה לעיל סי' קלה סק"א. ויש עוד להאריך בזה. והעיקר להלכה כתלמודא דידן, שברכה"ת בקריאת ס"ת הם מדרבנן בעלמא, כמ"ש בספר חזו"ע פסח (עמ' ב).

ומה שכתבנו שנכון שבדרך הילוכו לס"ת וכו', כ"כ הפר"ח שם, ובאחרונים.

(ז) **טור** וש"ע (סי' קלט סעי' ט). ובאחרונים כתבו, שמ"מ ל"ד כ"כ לדין מי שנפטר באהבת עולם, ששם יצא בזה גם י"ח אשר קדשנו במצותיו וצונו על ד"ת וגם הערב נא, משא"כ הכא לא נפטר רק מברכת אשר בחר. ועיין במשנ"ב שם (סק"ב).

המברך ברכה אחרונה אחר קריאת התורה, אינו עונה אמן אחר ברכתו

אף שלכאורה היה ראוי שלא לפתוח בה בברוך, כיון שהיא ברכה הסמוכה לחבירתה, עיין בזה בשו"ת יבי"א הנ"ל, וה"ט לפי שהיו רגילין שהראשון מברך ברכה ראשונה, והאחרון מברך ברכה אחרונה, ואיכא הפסק גדול בין הראשון לאחרון, וכאשר תיקנו שכל אחד מהעולים יברך לפניו ולאחריה, לא זוהי תקנה ממקומה. ועוד, שאין בזה איסור מצד הדין להפסיק ביניהם. וע"ע בשל"ה (דף רנו).

והנה, אף שאנו מברכים בקריאת ס"ת גם ברכה לאחריה, מ"מ בברכה"ת שאנו מברכים עם ברכה"ש, אין אנו מברכים אלא ברכה ראשונה בלבד, וה"ט, שברכה"ת שאנו מברכים עם ברכה"ש, הם ברכות על מצות לימוד תורה, ואין מברכים על המצוות לאחריהם. משא"כ גבי קריאת ס"ת שמה שאנו מברכים הוא משום כבוד צבור, ואין זה משום מצות לימוד תורה. וכמ"ש כן הרשב"א בתשובה (ומובא בב"י או"ח סי' מז). והוסיף שם הב"י, שאפי' אם היו מברכים לאחר המצוה, לא קשיא, דכיון שמצות הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה, ואין שעה שאינו חייב לעסוק בתורה, לא שייך לברך לאחריה. ע"כ. ואע"פ שאדם

ברכה"ת, אם לברהמ"ז של שלשה שאכלו כאחד, או של ברהמ"ז של שלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, שכל אחד מברך לעצמו. אמר רבי שמואל בר אבי, לא למדו ברכה"ת מברהמ"ז אלא לרבים. ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' סא) כתב לבאר, שלדעת הירושלמי ברה"ת על קריאתה מדאורייתא, וזה שאמרו שם שלא למדו ברכת התורה מברהמ"ז, אלא לרבים. והיינו, על קריאה"ת ברבים. וכ"כ בשו"ת משכנות יעקב (סי' ס). והוכיח מהירושלמי כדעת הרמב"ם שברכה"ת ביחיד הוי מדרבנן, אך ברכה"ת בצבור הוי מה"ת. ולפ"ז הסביר ההלכה אם בירך ברכה"ת ושוב קראוהו לעלות. וכ"כ בספרו קהלת יעקב (בתשובה סי' ג). וכן הובא בשמו בקונ' אחרון שבשו"ת שאג"א (סי' כד). וכ"ה בספר באר שבע בחי' לסוטה (מא. ד"ה לפי). וע' בחי' הריטב"א (מגילה יז): שכתב, שקריאה בתורה

(ח) בתשובת המהרל"ח, הביאה הב"י (סי' נא) עמד על מנהגינו שאין המברכים עונים אמן אחר ברכות הנהנים ואחר ברכה"ת שמברכים בעצמם. כמו אחר ברכת ישתבח ואחר ברכת יהללוך. וכדק"ל בברכות (מה): כל העונה אמן אחר ברכתו ה"ז משובח. וכתב, שבדבר שאין אחיזה לברכה הראשונה עם האחרות, כגון ברכות הנהנין, שיכול להפסיק ולדבר כמה שירצה אחר תחלת ההנאה, אין לענות אמן אחר ברכה אחרונה. ע"ש. נמצא שכיון שמעיקר הדין מותר להפסיק, כיון שכבר התחיל לקרוא בתורה, דמי למברך ברכת הנהנין ואחר שהתחיל לאכול שח בדברים בטלים, ולא חשיב הפסק כיון שהברכה חלה כבר, וה"ה בנ"ד. ואמנם רבינו אברהם אלאשבילי, אביו של הריטב"א בחי' לברכות (מה): כתב, שעונה אמן אחר ברכה אחרונה של קריאת הס"ת. ע"ש. ולטעמיה אויל שכתב, שעונה אמן גם אחר ברכה אחרונה של ברכת הפירות. משא"כ לדין אין לענות אמן אחר ברכה אחרונה של ברכה"ת. וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' ט אות ב - ג). וע"ש עוד.

ומה שאנו מברכים ברכה אחרונה ופותחים בה בברוך,

טו. העולה לתורה צריך לאחוז בספר תורה בשעת הברכה. וטוב שיאחזו בתיק הספר תורה גם במשך כל הקריאה. (ט)

דברי הטועים החושבים כי הלומד ומחדש חידושים ושמה ומתענג בלימודו, אין זה לימוד תורה לשמה כ"כ, כמו שאם היה לומד בפשיטות, שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה, אבל הלומד ומתענג בסברות ובפולפולים, ובדברים המשמחים את לבו של אדם, הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו, וכותב ע"ז הגאון, כי באמת זה טעות מפורסם, ואדרבה זהו עיקר מצות לימוד תורה, להיות שש ושמה ומתענג בלימודו, ואז ד"ת נבלעים בדמו, ומאחר שנהנה מד"ת, נעשה דבוק לתורה, (ועיין בפי' רש"י סנהדרין נח. ד"ה ודבק.) והתורה עיקרה היא בשמחה, ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך, וההנאה שבלמוד התורה היא התורה לשמה. וע"ע בקובץ חזו"ע ח"ב (עמ' קסט) מ"ש מרן אאמו"ר זיע"א לבאר ע"פ זה את המדרש בילקוט שמעוני. ע"ש. ולפ"ז כיון שעיקר מצות לימוד תורה היא בשמחה ובתענוג, הוה אמינא דיצטרך לברך על התורה גם לאחריה, כמו כל ברכות הנהנין שתיקנו חכמים לברך לפניהם ולאחריהם, ולכן הוצרך ה"ר ישעיה בשבולי הלקט הנ"ל לחלק משום דבקריאה"ת הוי גמר מצוה, משא"כ בלימוד התורה שאין גמר למצותה. ועיין בש"ע (יו"ד סי' רכא) דהמודר הנאה מחבירו יוצא בלולבו של המדיר ביו"ט שני, משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. (ע' ר"ה כח א) ובסעי' יא מבואר, שאם אסר ספרו על חבירו אסור על חבירו ללמוד בו. ומבאר הט"ז, הא דלא אמרי' בהיא דסעי' יא להחיר מטעם דמצות לאו ליהנות ניתנו, משום שדין מצוות לאו ליהנות ניתנו אינו אלא בשאר מצות אבל ת"ת הנאה מיקרי, שמשמחת את הלב, דאסרינן ללמוד בימי אבלו ובת"ב מה"ט, שד"ת משמחים את הלב. ע"ש. וכן כתיב הנחמדים מזהב ומפז רב. ועיין בהר"ן נדרים (פא. ד"ה דבר זה).

העולה לתורה צריך לאחוז בספר תורה בעת הברכה. וטוב שיאחזו בתיק הספר תורה

(יז) האורח"ח, צריך הקורא בתורה לאחוז הס"ת כאילו קיבלה עכשיו מהר סיני. ובירושלמי, אמר רבי יוסי בר בון וכו', האי מאן דברין נקט עמודא דתורה בידיה, שנאמר, לקוח את ספר התורה הזה. ובבראשית רבה, לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, מלמד שהיה ס"ת בידו של יהושע וכו'. ע"כ. והט"ז והב"ח הסכימו שגם בעת הקריאה יאחזו בס"ת. ועיין בכה"ח (סי' קלט

שהוא אנוס אינו חייב בלימוד התורה, וא"כ נצריך לברך ברכה אחרונה משום אנוס זה, מ"מ אין זה משום שנגמרה המצוה, כי המצוה היא בכל עת וזמן, רק שאינו יכול עתה לעסוק בתורה, ונדחה הוא. ועיין בשבולי הלקט (סי' ה) שכתב בשם ה"ר ישעיה, שבקריאה"ת כל אחד מברך לפניו ואחריה, מאחר וכל אחד סיים קריאתו ומצותו, משא"כ הכא אין קצבה לעסוק בתורה כדי שיברך בתורה לאחריה. והגרי"י קנייבסקי (קהלות יעקב ברכות סי' נד) ביאר בדעת השבולי הלקט הנ"ל, שאע"פ שקי"ל שאין מברכים על המצות לאחריהן, וכמ"ש הרשב"א בתשובה, עכ"ז הוצרך ה"ר ישעיה לבאר טעמא דהאי מילתא, משום דבקריאה"ת הוי גמר מצוה וכו', דשמא סובר ה"ר ישעיה כדעת רב האי גאון שהובא בטור (סי' כט), שאם רצה מברך על חליצת תפילין, ואף שהטור הק' ע"ז כיעו"ש, מ"מ אפשר שרבינו ישעיה ז"ל סבר הכי, ואי בעי עביד ככני מערבא ויסבור שזהו כלל בכל הברכות וכדעת הרמב"ן ז"ל וסיעתו. ולכן האריך לבאר שמ"מ בת"ת ליכא אפי' רשות לברך לאחריה, משום שאינה גמר מצוה וכו'. נושמא י"ל דה"ר ישעיה נקיט האי טעמא לכ"ע וכמ"ש כן הב"י הנ"ל. ודו"ק.]

וכו"ש בקהלות יעקב שם, לבאר עוד בדברי ה"ר ישעיה הנ"ל, דאיה"נ גם הוא סובר כפי מה דקי"ל שאין מברכים על המצות לאחריהם, ועכ"ז הוצרך לבאר טעם החילוק שאין מברכים בבוקר ברכה"ת לאחריה, משום דלא הוי גמר מצוה וכו', היינו משום שברכה"ת הוה גם ברכות הנהנין, שהרי הלומד נהנה מלימודו, ושמה ומתענג בתורה, ומש"ה היה צריך לכאורה לברך גם בבוקר בברכה"ת, גם ברכה שלאחריה, ולכן הוצרך לבאר דלא הוי גמר מצוה וכו'. ע"ש. הנה יש לסייע את הדברים ממ"ש הגאון מסוכטשוב זצ"ל בהקדמה לספרו אגלי טל, לדחות

(יז) כ"כ המנהיג, הובא בטור (סי' קלט). וסמך לזה מההיא דסוכה (מא:): כך היה מנהגם של אנשי ירושלים, אדם יוצא מפתח ביתו לולבו בידו וכו', עד היה קורא בתורה ונושא כפיו, מניחו ע"ג קרקע. אלמא שצריך שיטול הספר בידו. ובב"י כתב, שכ"כ הראב"י, וראיה מסוף פרק בני העיר, פותח ורואה וכו' משמע שכל אחד פותח בתחלה וגולל בסוף. ע"כ. וז"ל

טז. מנהגינו לעשות תמיד ההשכבה על שם האם, ואין לשנות. ויש להזכיר בהשכבה את שם הנפטר כפי שנקרא בפי רוב העולם, ולכן אם נשתקע שמו העברי, והכל קוראין אותו בשם לועזי, יזכירוהו בשמו הלועזי. ואין להימנע מעשיית השכבה כשאינו נודר איזה סך לצדקה. (כ)

יז. בגמרא ברכות (נה.) אמרו, שמי שנותנים לו לעלות לספר תורה לקרוא, ואינו עולה, מקצרים לו ימיו ושנותיו, אולם תקנת הקדמונים במקומותינו, שלא לקרוא בשם העולה לספר תורה, כדי שלא יהיה בכלל האמור, אלא השמש או הגבאי באים אל היחיד ומזמינים אותו לעלות לספר תורה, ואם אין ברצונו לעלות מפני איזו סיבה, אומר לשמש או לגבאי לקרוא לאחר, בזוה אין חשש שמקצרים ימיו ח"ו. (יז)

(ג) שדן, אודות העולה לס"ת שצריך להיות ידיו אוחזות בס"ת כשקורא הש"צ, אם באותה שעה באה לו הפחה כיצד ינהג.

אות נד) שהביא מנהג לתפוס הקלף (ע"י מטפחת) בעת הקריאה, (וכן מנהג יוצאי תימן). ושם בענין התפיסה בתיק הס"ת במשך הקריאה. וע"ע בשו"ת תורה לשמה (סי

אם לעשות "השכבה" בהזכרת שם הנפטר ושם אביו, או שם אמו

בילקו"י אבלות (מהדו"ק ח"ז עמ' רכו, מהדו"ק תשס"ד סי' לב הע' ג' עמ' תקלו).
ומ"ה שכתבנו שיש להזכירו כפי שנקרא ע"י רוב העולם, כך הורה מרן אאמו"ר זיע"א בהוראה להלכה ולמעשה.

(כ) הנה י"א שיש לעשות ההשכבה בהזכרת שם אביו, וכן משמע מספר חסידים (סי' רמב). וכ"כ בשו"ת דודאי השדה (סי' צה) בשם ספר סוכת שלום. וכ"כ הגאון ממונקאטש, אך המנהג להזכירו בשם אמו, וראה בכ"ז בשו"ת יבי"א ח"ב (דף לו: או"ח סי' יא אות ו). וע"ע

קראוהו לעלות לתורה אם רשאי לסרב

מ"מ החסד לאלפים שם כתב, דלדין שגם כשהאורח מברך ברהמ"ז, כל אחד מן המסובים מברך בהמ"ז לעצמו, כמ"ש בש"ע (סי' קפג ס"ז). אין שום חשש בזה, שהרי אפי' אם אחר יקח הכוס לברך, יכול האורח ג"כ לברך את בעה"ב בלחש, ואינו נמנע מלברך את בעה"ב. וכ"כ בכה"ח (סי' רא ס"ק כו). [ממ"ד אאמו"ר זיע"א].

ונראה שאם נודמן לו להתפלל בביכ"נ של תימנים, שרגילים לקרוא את העולים בשמם, ונמנע מלעלות לס"ת מפני שהסופר חקק בס"ת סימני טעמים, כגון זרקא ואתנח וסוף פסוק, אפי' קראוהו בשמו אין כל חשש לקיצור ימים, מכיון שחושש שמא הס"ת פסול ויהיו ברכותיו לבטלה לדעת הרבה פוסקים. וכמו שנתבאר בשו"ת יחו"ד ח"ו (סי' נד). והמסורת מהניא רק לתימנים שמסורת אבותם בידיהם.

(יז) בגמ' (ברכות נה.) אמרו מי שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא מקצרים ימיו. ואמנם כתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' יג), דזהו דוקא אם קראוהו בשמו. וכתב שם, שבעיר הקדש ירושלים ת"ו לא נהגו לקרוא את העולה בשם, שזוהי תקנת הראשונים, כדי שלא יהיה בכלל מי שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא שמקצרים ימיו, כי פעמים שאינו רוצה לעלות לטעם ידוע אצלו, ואם היו קוראים אותו בשם היה מוכרח לעלות, ונמשך מזה הקפדה ושנאה, לכן תיקנו שלא יקראו בשם, אלא השמש בא אליו ומזמינו, ואם אין ברצונו לעלות, אומר לשמש שיקרא לאחר.

וכיו"ב כתב בשו"ת תורה לשמה (ס"ס צה) שכל הנמנע מלעלות לס"ת משום איזו סיבה הכרחית, כגון שחושש לאיזה פיסול בס"ת מחמת יושנו וכיו"ב, אין בזה שום חשש משום דברי חז"ל שכל שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא מקצרים ימיו. ע"כ.

גם מ"ש הרהמ"ח שאם נותנים לו כוס של ברכה לברך ואינו מברך מקצרים ימיו. וה"ט כמו שאמרו בברכות שם, שנאמר ואברכה מברכך, ופרש"י, והמברך בהמ"ז מברך לבעה"ב, הא אם אינו מברך מקצרים ימיו. אע"פ שמרן הש"ע א"ח (סי' רא ס"ג) הביא דבר זה לדינא,

סימן קמ - דיני הפסק בברכות התורה

א. העולה לקרוא בתורה, ואחר שבירך וקרא חלק מהקריאה נשתתק, והעלו אחר במקומו, יחזור ויברך ברכה ראשונה ויתחיל לקרוא ממקום שהתחיל הראשון לקרוא. (א)

ב. העולה לקרוא בתורה, ובירך ברכות התורה, אסור לו להפסיק בשיחה בטלה עד סיום הקריאה והברכה האחרונה. ומכל מקום אם לאחר שקראו לו מקצת פסוקים, עבר ודיבר שיחה בטלה, רשאי להמשיך ולקרוא בתורה, ולברך לאחר מכן ברכה אחרונה, שמאחר והתחיל כבר במצוה, לא חשיב הפסק. (ב) אבל אם לא קרא כלל אם הפסיק אפילו בדברי תורה צריך לחזור ולברך. אבל אם דיבר מענין הקריאה, אינו חוזר ומברך. (ג)

העולה לקרוא בתורה, ואחר שקרא חלק מהקריאה נשתתק, והעלו אחר במקומו

הראשון, אבל יברך בסוף. ומשמע שאינו חוזר לברך ברכה ראשונה. והסביר הב"י בדעתו, שצריך שיראה הכל כקריאה אחת, ואם יברך שוב ברכה ראשונה, נראה כקריאה בפני עצמה לגמרי. ומרן בש"ע (שם ס"א) פסק בסתם שצריך לברך תחלה, וכתב, שלהרמב"ם לא יברך בתחלה. והוי כסתם ויש, דק"ל דהלכה כסתם. ולכן צריך לחזור ולברך, ולא חיישי' בהכי לכללא דסב"ל, כיון שבלא"ה כל אחד מהעולים מברך תחלה וסוף, ויחשב השני כעולה חדש, ובפרט שנהגו לברך גם על קריאת העולה הקודם. וכן כתבו האחרונים, ראה בכה"ח (שם אות ה). וע"ע במאמ"ר (סי' קמ סק"א) מה שהאריך להסביר שיטות החולקים בד"ו.

(א) בירושלמי (פרק אין עומדין) הקורא בתורה ונשתתק, זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון. וביארו שם, שאם זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שפסק הראשון ולא יברך בתחלה, נמצאו הפוסקים הראשונים שקרא הראשון, בירכו עליהם תחלה ולא בסוף, והפוסקים האחרונים בירכו עליהם בסוף ולא בתחלה. והובא בטור (סי' קמ). וכתב ה"ר יונה (הו"ד בב"י שם) שאפי' בזה"ז שהחזן קורא, הדין כן, כיון שהדרך הוא שגם הוא קורא ביחד עם הש"צ, (או שע"י השמיעה הוי כאילו הוא עצמו קורא). ודעת כל הפוסקים שהשני מברך בתחלה ובסוף, כמובא בב"י. אבל הרמב"ם (פ"ב מתפלה) כתב, שיתחיל ממקום שפסק

העולה לקרוא בתורה, ובירך, אסור לו להפסיק בשיחה עד סיום הקריאה

שבירך עליה, ואפי' סח אינו חוזר ומברך. והפ"ח כתב, דהסברא בזה להיפך, שדוקא אם לא קרא ג' פסוקים חוזר לברך, שעדיין לא גמר את המצוה. אבל אם קרא ג' פסוקים, מודה רבינו יואל שא"צ לחזור ולברך, כיון שכבר גמר מצותו, ובלא"ה היה יכול להפסיק כאן. ע"ש. וההסבר בד' המהרי"א נראה, שהוא מתורת דין היסח דעת קאתינן עלה, שבקרא פחות מג' פסוקים, אפי' שהפסיק בדברים בטלים, מ"מ כיון שהוא מחוייב לגמור ג' פסוקים לכל הפחות, לא הסיח דעתו מהמשך הקריאה. ולכן לא צריך לברך שנית. משא"כ כשכבר קרא ג' פסוקים, הדיבור הוי היסח דעת מהקריאה, ולכן אם ממשיך לקרוא בתורה צריך לחזור ולברך. וע"ע בהסבר ד' המהרא"י במאמ"ר (סי' קמ סק"ב).

(ב) בב"י (סי' קמ) ה"ד המרדכי בשם רבינו יואל, שהעולה לס"ת וקרא מקצת פסוקים, ופסק ודיבר ד"ת, צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה, אם רצה לחזור ולקרוא עוד, משום דהוי היסח דעת. ורבינו אפרים חולק עליו, שאפי' הסיח דעתו א"צ לחזור ולברך. וראיה מהגמ' ברכות (ג). בפרקים שואל מפני הכבוד וכו'. וכתב בבדק הבית, ול"נ כדברי רבינו אפרים, שכיון שהתחיל בדבר שבירך עליו, לא הוי שיחה הפסק, מידי דהוה אברכת סעודה. ע"כ. וכ"פ בש"ע (שם ס"ב).

והנה בב"י שם מבואר בשם המהרא"י, דאף ר' יואל לא אמר דבעי לברוכי שנית, אלא כשקרא ג' פסוקים, אבל אם לא קרא ג' פסוקים, עדיין לא עשה גמר המצוה

אם לא קרא כלל אם הפסיק אפילו בדברי תורה צריך לחזור ולברך

לפני שהתחיל לקרוא, הוי הפסק. וכו"פ במאמ"ר (סי' קמ סק"ג). וע' בפר"ח שם שתמה ע"ד מרן, שהרי בסי'

(ג) ה"ל. וכ"ה באחרונים ובמשנ"ב (שם סק"ו), שאם הפסיק

ג. אם בירך העולה לספר תורה ברכת "אשר בחר בנו", ולפני שהתחיל השליח צבור לקרוא נמצא טעות בספר תורה, ישתוק המברך עד שיוציאו ספר תורה שני, ויקרא השליח צבור מהספר תורה השני בלי שהעולה יברך שנית, דספק ברכות להקל. (ד)

ד. העולה לקרוא בתורה, צריך לראות את המקום שממנו צריך לקרוא, לפני שיברך ברכת אשר בחר בנו וכו', ואם הראו לו מקום אחר בטעות, ובירך אשר בחר בנו, ואחר הברכה נתברר שצריך לקרוא ממקום אחר, אין צריך לחזור ולברך, אפילו אם היו צריכים לגלול את העמוד לצורך הקריאה, דספק ברכות להקל. (ה)

לקרוא ולהגות בד"ת. ולכן לא הוי הפסק כיון שבאותו זמן החוב מוטל עליו, וכמבואר שם בלבוש ובמג"א. משא"כ הכא שברכה"ת שמברך בעת הקריאה אינה על מצות ת"ת, אלא מפני כבוד צבור, ולכן שיחתו שפיר הוי הפסק. ודו"ק. ושו"ר שכ"כ ליישב במאמר (שם). והוסיף, שכן משמע מדברי הא"ר.

מז (סעי' יא) פסק, שאם בין ברכה"ת ללימודו, אין בכך כלום. וכ"ש הכא דלא הויא הברכה משום הקריאה, אלא מפני כבוד צבור. ע"ש. ונראה שיש לחלק בין הדין שבס"י מז לנ"ד, דגבי ברכה"ת שאנו מברכים עם ברכה"ש בשחרית, שהם על מצות לימוד תורה, לא חשיב הדיבור כהפסק, כיון שבכל זמן ובכל עת חייב

בירך העולה ברכת "אשר בחר בנו", ולפני שהתחיל לקרוא נמצא טעות בספר תורה

עד שלא קרא בס"ת כלל, לית דינא ולית דיינא שצריך לחזור ולברך, וכו'. ע"כ. והסכים עמו מהר"י טייב בערה"ש (סי' כה ס"ק ב). אולם רבו הסוברים שאף אם נמצא הטעות בס"ת קודם שיתחיל לקרות, א"צ לחזור ולברך, וכדעת השבות יעקב ח"א (סי' א), והא"ר (סי' קמב ס"ק א), והדבר משה ח"א (סי' ג). וכ"כ מרן החיד"א בשו"ב (סי' קמ) בשם תשובת מהר"ש נאוי (בכתב יד) והניף ידו במח"ב (סי' כה וסי' קמ) שסב"ל, ודלא כמו שכתבו בספר חוט השני, ובשו"ת מקום שמואל, [ומהר"י פראג"י סי' נה], שצריך לחזור ולברך. וכן פסקו בכסא אליהו (סי' קמג), ובשערי אפרים (שער ה), ובס' תהלה לדוד (סי' רפב ס"ק נג). ומובא כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ג (יו"ד סי' יז אות ט).

ד) הנה בירושלמי (פרק כיצד מברכים) אמרו, שאם בירך על התורמוס שבידו ונפל ונפסד, צריך לברך אם לוקח תורמוס אחר. וכ"ה בטור ובש"ע (סי' רו סעי' ו). ולכאורה גם בנ"ד כיון שעדיין לא קרא בתורה, לא היה לברכתו על מה לחול, וכיון שמוציא ס"ת אחר יצטרך לחזור ולברך. ובאמת, שכ"כ בשו"ת זרע אמת (או"ח סי' ה) לחלק בזה, שאם יש חלות לברכה שבירך, א"צ לברך, ודמי להתחיל לקרוא בס"ת ונמצא בו טעות, שא"צ לחזור ולברך על קריאתו בספר התורה השני, מאחר שבדיעבד יצא י"ח הקריאה שקרא בספר הראשון, לפי מה דקי"ל כדעת המהר"י בי רב, ונמצא שחלה ברכתו, אבל אם לא היה חלות לברכתו, שנפסקה הרצועה באמצע ההידוק, וכן בנמצא טעות

העולה לקרוא בתורה, צריך לראות את המקום שממנו צריך לקרוא

שצריך לקרוא, צריך לחזור ולברך. והרד"א חלק ע"ז, דהירושלמי אינו עיקר, דהלכה כרבא דלא חשבינן שתיקה להפסקה וכו'. וגם לדעת הראב"ד שפסק לקולא, שכל שמונח לפניו חלה הברכה עליו, והכא נמי הרי הס"ת מונח לפניו, ודעתו עליו לכל הפרשיות. ואפי' בס"ת אחרת יש פנים להיתר וכו'. וכן יצאה ההוראה בחבורה בעינו. ע"כ. והב"י (סי' קמ) כתב ע"ז, שהפוסקים פסקו כהדין דנסיב תורמוסא לחומרא. (עיין סי' רו). ולפ"ז צריך לחזור ולברך. וכ"פ להלכה בש"ע (סי' קמ ס"א), די"א שאינו צריך לחזור ולברך, וי"א שצריך. ע"ש.

ה) בירושלמי (פרק כיצד מברכים) אמרו, הדין דנסיב פוגלא ובירך עליה והוא לא אתא לידיה, צריך לברוכי עליה זמן תנינות. ואמרו עוד שם, בעי רבי זירא, האי מאן דנסיב תורמוסין ונפל מידיה, מהו לברוכי עליה זמן תנינות, והיינו, אם היו לפניו תורמוסין, ונטל אחד מהן, ונפלה מידו אחר שבירך, קודם שטעם, ומיבעי ליה אם צריך לברך שוב על התורמוסין האחרים. ופריך, ומה בינו לאמת המים, ותירצו, באמת המים לכתחלה כיוון לכך, משא"כ הכא. ע"ש. ומכאן למד הרב רבינו גרשון ב"ר שלמה (המוכא בהרד"א הלכות ברכות), דהיכא שבירך על הקריאה בתורה, ונתברר שהראו לו מקום אחר, ולא נתכוין בברכתו על הפרשה

[ונודע, דאנן קי"ל דיש ויש הלכה כיש בתרא, ועיין

ה. ראש חודש טבת שחל בימות החול, מוציאין שני ספרי תורה, וקוראין שלשה עולים בספר תורה הראשון בפרשת ראש חודש, (ו) ואין השלישי אומר קדיש (ז). והעולה רביעי קורא

בתשובת מהרי"ץ (סי' נה). ובגינת ורדים (כלל א דין כ) כתב, ולפ"ז תמיהה מילתא דכיון דקם דינא הכי, הלא שמעתתא ממילא רווחא הכא כדברי האומרים שצריך לחזור ולברך, ולמה שנה לנו הרב דין זה במחלוקת, וצ"ע. ע"ש. והחיד"א בברכ"י ביאר, דקושיא מעיקרא ליתא, דכל היכא דמייתי מרן שני סברות בש"ע בלשון י"א וי"א, דעתו לפסוק כ"א בתרא, והיא הסברא שפסק בסי' רו. וגם אורח לצדיק מרן ז"ל זימנין מעלה על שלחנו שתי הסברות ובדוכתא אחריתי סתים לך. ואין כאן שום תימה על מרן. ועיין בא"ר שהביא משם הפרישה שדעת מרן לפסוק כסברא אחרונה. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' קמ סק"ב) כתב, שכן עיקר בדעת מרן, וכן כתבו רוב האחרונים, וכן הביא שם בשם מהר"ר אברהם יעקב פראג"י, שדעת מרן כ"א בתרא דהכי ארחיה, והכי סתם בסי' רו, וכ"כ במאמר (סי' קמ סק"ד).

גם המהריק"ש בהגהותיו (סי' קעד) כתב, שמדין הנ"ל יש ללמוד לש"צ שקרא בס"ת עם העולה, וכיון לגמור בפסוק אחד ושתק, ואח"כ אמרו לו שיקרא ויפסיק לפניו, שצריך העולה לחזור ולברך דהוי כנמלך.

ובספר גינת ורדים (א"י"ח כלל א סי' כ) האריך בני"ד, והביא תשובת הרדב"ז שחילק בין ברכות הנהנין לנ"ד, דבשלמא ברכות הנהנין כיון דנסיב תורמוסא ונפל ולא נהנה ממנו איכא למיטעי אם מברך זימנא אחריתי, אבל ברכה"ת ברכת המצוה היא, ובכל קריאה באיזה מקום שיהיה איכא מצוה. וא"כ שפיר מיקרי ברכת המצוה, וא"צ לחזור ולברך. והסביר דבריו בגינת ורדים הנ"ל, שברכת הקורא היתה על הקריאה ההוגנת שצריך לקרוא, אם זו שהראה לו הש"ע, מוטב, ואם לאו, הרי ס"ת מונח לפניו, ויחפש בו לקרוא בחובת היום. וע' בזה בשו"ב (סי' קמ סק"א).

ובשו"ת המבי"ט ח"א (סי' רכה) כתב, שאם קראו לקורא בפרשה שאינה חובת היום, חייב לחזור ולברך בפרשה שהיא חובת היום. מפני שהיתה הברכה בטעות. וע"ע בספר תיקון יששכר (דף נח), ובכסא אליהו (סי' רפה).

אולם לפי מאי דק"ל דסב"ל אפי' נגד דעת מרן הש"ע, א"כ ה"נ יש לפסוק למעשה כסברא ראשונה שא"צ לחזור ולברך. וכ"כ מרן החיד"א בספר לדוד אמת, ושכן ראה לרבותיו. וכן כתבו הפמ"ג (מש"ז סק"ד). והיפ"ל (סק"ב). והכה"ח (אות טו). וכן עיקר.

שו"ר שכ"פ מרן אמור"ר זיע"א בהערותיו בריש ספר מקראי קודש (על הלכות קריאת ס"ת. להרב דרוק) על מ"ש הרה"מ שם, שאף שהמג"א והט"ז מחלקים בענין זה, והמהרש"ק בשו"ת סת"ם (סי' כז) כתב, שא"צ לחזור ולברך, אבל כבר נהגו כולם לברך. וראה בשו"ת באר חיים מרדכי ח"ג (סי' ז). ע"כ. וע"ז העיר מרן אמור"ר זיע"א בזה"ל: הנה מ"ש בדעת מרן השלחן שצריך לחזור ולברך, הצדק עמו, שכן כלל ידוע הוא די"א וי"א הלכה כ"א בתרא. וכבר הארכתי בזה בשו"ת יבי"א ח"ו (חומ"ס סי' ב), והבאתי דברי האחרונים בזה. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' קמ סק"ב) הביא בשם הרב תיקון יששכר (דף נח א) שכתב בדין זה, שהורה הלכה למעשה שצריך לחזור ולברך. ומרן הב"י היה נמצא באותה שעה בביהכ"נ ושתק ולא העיר כלום. ע"ש. ולאפוקי ממ"ש בשו"ת שבות יעקב ח"א (סי' א), שדעת מרן הש"ע להקל, וא"צ לחזור ולברך, שדעתו על כל הס"ת. גם בשו"ת מקום שמואל (סי' לה) צידד שדעת מרן הש"ע כסברא ראשונה שא"צ לברך, וראה ממ"ש בשו"ת הרמ"ע, והובא בש"ך (י"ד סי' רמב) שדרך מרן הש"ע להביא תחלה הדעה היותר מוסכמת להלכה. ע"ש. וזה אינו, שהרמ"ע איירי כשסתם מרן תחלה כדעת האומרים כן, וחזר לכתוב וי"א להיפך, אבל בדין י"א וי"א הכלל הוא שהלכה כ"א בתרא. וכיו"ב העיר בשו"ת עבודת הגרשוני (ר"ס קיד). ע"ש. והמקום שמואל עצמו (שם דף מט סע"ה) חזר לומר, שמוכח שהלכה כ"א בתרא. ובשו"ת בית דוד (א"י"ח סי' סא) כתב, שיש לפסוק כדעת מרן הש"ע שצריך לחזור ולברך. וכ"כ בשו"ת מהר"י פראג"י (סי' מה). וכ"כ מהר"א ישראל בספר כסא ישראל (סי' רפד סק"ג) ולמד מזה לענין הפטרה. ע"ש.

ובמ"מ להלכה נראה עיקר שא"צ לחזור ולברך, וכן מנהגינו, דסב"ל אפי' נגד מרן. וכן פסקו מרן החיד"א בספר לדוד אמת, ומהר"י עייאש בספר בית יהודה ח"א (דף קט עמ"ד, אות טז), ובשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א (סי' טו), ומהר"י פלאג"י בספר יפ"ל (סי' קמ), ובשו"ת שואל ונשאל (א"י"ח סי' גט), ועוד אחרונים, וכן עיקר. (ו) **מה** שמקדימין לקרוא של ראש חדש בתחלה, הוא משום דתדיר קודם, וגם אמרו, ברכי נפשי את ה', ואח"כ מזמור שיר חנוכת הבית. ועיין ברמ"א (סי' תרפד ס"ג), ובערה"ש (סי' ד).

(ז) **שהרי** לא נסתיימה חובת היום בעליית ד' עולים,

בספר תורה השני, בפרשת הנשיאים, לחובת קריאת היום. והרביעי אומר קדיש. ח) ואם טעה הקורא הראשון והתחיל לקרוא בספר תורה השני, בענין חנוכה, אין לו להפסיק ולקרוא בספר תורה הראשון, בפרשת ראש חודש, אלא הראשון יסיים את הקריאה בענין חנוכה, והשלשה העולים שאחריו יקראו בפרשת ראש חודש, ויאמר הרביעי חצי קדיש. ט) ואם לאחר שברך ברכות התורה, פתח הספר תורה ומצא של חנוכה, ועבר וגלל הספר תורה לקריאת ראש חודש, בדיעבד אינו חוזר לברך שנית, אלא אם כן דיבר בדברים שאינם מענין הקריאה. ⁽¹⁾

1. ראש חודש טבת שחל בשבת, מוציאיין שלשה ספרי תורה, וקוראים ששה בפרשת השבוע, המשלים בספר שני, פרשת ראש חודש, והמפטיר בספר שלישי פרשת הנשיאים. והמשלים אומר חצי קדיש, וכן המפטיר. ואם עלו שבעה עולים או יותר בספר תורה הראשון, אומרים ג' קדישים. יא)

משום ר"ח. ועיין באוצר הגאונים (מגילה צח). וע"ע בשו"ת הריב"ש (סי' שכא).
 ח) דהיינו ביום הששי וכו', ואם חל ר"ח שני ימים, קורא ביום ב' דר"ח, שהוא ז' לחנוכה נשיא השביעי לכו. כמ"ש בכה"ח (סי' תרפד אות י) בשם משאת בנימין.

כשיש שני ספרי תורה וטעה הקורא והתחיל לקרוא בספר השני

הנ"ל פסקו דבכל גוונא ימשיך בקריאת פר' החנוכה. ואכמ"ל. ועיין בדברי מור"ם לקמן סי' תרפד, שפסק, דאם התחיל לקרוא בשל חנוכה צריך להפסיק ולקרוא בשל ר"ח. ובברכ"י (סי' קמ סק"א) הביא קושית הקרבן נתנאל, שהרי דין זה משום תדיר ואינו תדיר קודם קאתינן עלה, והרי דין דאין מעבירין על המצות דוחה דין זה דתדיר קודם, וראיה לזה מתוס' יומא (לג. ד"ה אין מעבירין). ותירץ הברכ"י שם, דכיון ששני הקריאות כחדא מצוה חשיבי, דהאי שינון והאי שינון, ובוה לא אמרי' אין מעבירין על המצות, ולכן יפסיק ויקרא בשל ר"ח לדעת מור"ם.

ט) הרב"א בהגה (סי' תרפד ס"ג) כתב, שאם טעה והתחיל לקרוא בשל חנוכה, צריך להפסיק ולקרוא בשל ר"ח. והט"ו (סי' כד) כתב, דלאו דסמכא הוא, ובדיעבד יקרא הראשון בשל חנוכה. וכ"כ בנתיב חיים. וכן פסקו: המג"א (סי' קמ), ובספר בני יצחק (סי' ט), ובספר בגדי ישע (סק"ה), ובחיי אדם (סי' קנד אות מא), ובדרך החיים, קש"ע, משנ"ב, ועוד אחרונים. וכן שמעתי ממרן אאמור"ר זיע"א. ונעייין בא"ר (סי' ח) דלחלק יצא, שאם נזכר אחר שגמר ג' פסוקים בחנוכה הוי כדיעבד, ויסיים ויקרא אח"כ בשל ר"ח ג' גברי, ואם לאו פוסק ויקרא בשל ר"ח ואח"כ בשל חנוכה. ע"ש. והאחרונים

לאחר שברך ברכה"ת, פתח הספר תורה ומצא של חנוכה, ועבר וגלל לקריאת ר"ח

י) בב"י (סי' קמ) כתב וז"ל: כתב הרד"א בשם ה"ר גרשון ב"ר שלמה, במעשה שאירע בר"ח טבת וכו', וטעה וברך בשל חנוכה, ופסק וגלל הס"ת לר"ח וכו', די"א שצריך לחזור ולברך שנית, הן מטעם הפסק בין הברכה לקריאה, והן מטעם שהראשון לא בירך ע"ד הס"ת של חנוכה, ונסתייעו מהירושלמי. והרד"א

חלק על דבריהם, שגם כאן דעתו היתה מראש גם על הספר המונח לפניו לכל הפרשיות שצריך לקרוא לחובת היום, וגם לא חשיב הפסק בשתיקה. והב"י סיים ע"ז, שצריך לחזור ולברך שנית, דהא קי"ל כהירושלמי במה שאמרו הדין דנקיט תורמוסא וכו'. ע"כ.

ר"ח טבת שחל בשבת, מוציאיין שלשה ספרי תורה, ומתי אומרים קדיש

יא) הנה מרן בב"י (סי' רפב) כתב, שמנהגינו לא לומר קדיש אחר ס"ת הראשון לפי שאין קורין בו אלא ו' עולין, ולא גמרו חובת היום, וכ"ד הרא"ש, ורבינו ירוחם, ור"ד אבודרהם. וסיים הב"י, שבשמיני עצרת אף שקורין בס"ת הראשון יותר מז' עולים, אין אומרים קדיש שלא לחלק בימים שמוציאיין בהם ג' ס"ת. ועוד, שלא לתת פתחון פה לשטן לכן אין

להפסיק בין ס"ת הראשון לס"ת השני. ע"ש. והנפ"מ בין תירוצי הב"י, באופן שר"ח טבת חל בשבת והעלו לס"ת הראשון ז' עולין (שהעלו מוסף), אם יאמרו קדיש. והאחרונים פסקו שיש לנהוג כתיורין השני. וע' בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' כב), ובשו"ת יחוי"ד ח"א (סי' עו). ובשו"ת קרית חנה דוד (סי' כה-ח).

סימן קמא - דיני קורא ומקרא

א. צריך העולה לתורה והשליח צבור לקרוא מעומד, ולא יסמכו עצמם לכותל או לתיבה, אלא אם כן הם בעלי בשר, או זקן או חולה שקשה להם בלי לסמוך. וכן אם לא יוכל העולה לראות הכתב של הספר תורה כדי לקרוא עם השליח צבור אלא על ידי שיסמוך עצמו וישען על התיבה, רשאי לעשות כן. א)

ב. שליח צבור שיודע לקרוא בתורה בטעמיה ובדקדוקיה, וחלה ברגליו עד שנעשה נכה ל"ע, הוא מרותק לכסא גלגלים, אם יכול להתאמץ בעזרת אנשים אחרים שיקימוהו ויוכל לעמוד ולהיסמך על התיבה, רשאי להיות שליח צבור ולקרוא בתורה, אבל אם אינו יכול לעמוד כלל,

צריך העולה לתורה והשליח צבור לקרוא מעומד, ולא יסמכו עצמם לתיבה

א) במשנה מגילה (כא), הקורא את המגילה עומד ויושב, אם רצה עומד אם רצה יושב, ובגמ', תנא משא"כ בתורה. ופרש"י, שאין קורין בתורה בצבור מיושב. ובירושלמי אמרו, דההוא גברא דהוה קרי וסמך, אמר ליה, עמוד, מה נתינה בעמידה ואימה וכו', והובא בב"י (ר"ס קמא). והיינו שאמר הקב"ה למשה, ואתה פה עמוד עמדי, משמע אפי' השי"ת המקרא למשה היה עומד כביכול, א"כ כ"ש שכל ישראל היו עומדים מפני אימת הקב"ה נותן התורה (לבוש). ואמרי' עוד, כשם שניתנה באימה כן אנו צריכים לנהוג בה באימה. והטור (סי' קמא) כתב, "דתנן הקורא את המגילה יושב יצא, ותנא עלה משא"כ בתורה". וכתב הפרישה, שדקדק לכתוב "יצא" משום דליכא נפקותא במילתא וכו'. ע"ש. ונראה לומר עוד, דהוא משום דלטעמיה אזיל, דסבר (בס"י תר"ץ) שלכתחלה בעינן לקרוא המגילה כשהוא עומד. ורק

ומה שכתבנו שאסור לסמוך לכותל וכו', בב"י (שם) הביא מקור לזה מהירושלמי, והטעם, מפני שצריך לקרוא באימה, וכשם שניתנה באימה כך אנו צריכים לנהוג בה באימה. וכן כתבו התוס' בזבחים (י"ט ב.) ועיין למרן החיד"א בברכ"י (חור"מ סי' ט"ב) שהאריך הרבה בדין זה דעמידה ע"י סמיכה אי חשיב שפיר עמידה, גבי ועמדו שני האנשים וכו', עש"ב. ובמג"א מבואר, שכיון שהטעם משום שצריכין לנהוג באימה, לכן אפי' לישען קצת אסור.

ועיין בש"ע (סי' צד ס"ח) גבי תפלת שמונה עשרה, שכתב, שיש להזהר שלא לסמוך עצמו לעמוד או לחבירו בשעת התפלה. ובב"י (שם) כתב, דהו"ל עמידה מן הצד, ולא עמידה היא. וכן כתבו הגמ"י.

ובב"ש המג"א (שם), שהוא משום שצריך לעמוד באימה. במחה"ש שם כתב הנפ"מ בזה, שלפי הטעם דלאו עמידה היא, להשען קצת מותר. אבל להטעם שצריך לעמוד באימה, אפי' להשען קצת אסור. אלא שא"כ נמצאת תפלה חמורה יותר מעבודת ביהמ"ק, שבתפלה אסור אפי' סמיכה, ובקידוש ידיו ורגליו מבואר בגמ' זבחים (י"ט): שמוותר עמידה מן הצד. וכן הק' הפמ"ג שם. ובאחרונים הובא תירוץ, שבעבודת ביהמ"ק, מה שצריך לעשות העבודה בעמידה דוקא, הוא גזה"כ, ולא דוקא משום אימה, משא"כ בתפלה שהוא משום אימה.

בדיעבד יצא. וכ"כ במאמ"ר (סי' קמא סק"א). וכתב שם דיש נפ"מ בהלכה בזה. דאי גרסינן יצא, נמצא דגבי קריאה"ת היינו אפי' בדיעבד לא יצא אם קראה מיושב. וכ"כ הב"ח שאפי' בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור ולקרוא. אבל לשאר מפרשים מה שאמרו משא"כ בתורה היינו לכתחלה, אבל בדיעבד יצא. ועיין בתפארי"י (פ"ד דמגילה). ובאמת שכ"כ המג"א (שם ס"ק א) שדוקא לכתחלה קפדינן בזה. ודייק כן ממ"ש הב"י בשם רש"י. וכ"כ הפר"ח שבדיעבד עלתה להם הקריאה. וע"ע במאמ"ר (שם) שהעיר על ד' הרב שיירי כנה"ג שכתב בסתם דברי הב"ח דלא יצא, ולא הביא חולק, ואפי' הב"ח נראה שלא כתב כן אלא לדעת הטור שם. והוסיף עוד, שכן מצא להדיא במאירי (מגילה שם) דיצא. וכ"פ מרן הש"ע בס"י תר"ץ גבי מגילה וא"כ בתורה בודאי דיצא בדיעבד.

אפילו על ידי סמיכה גמורה, אין להתיר לנכה כזה להיות שליח צבור ולקרוא בספר תורה מיושב. ב) אבל בית חולים שנמצאים בו חולים המוגבלים במגבלות שונות, ומספר גדול מהחולים אינם מסוגלים לברך את ברכת העליה לספר תורה, שאינם יכולים לבטאות את הברכה בצורה מובנת, אך הם בהכרח מלאה. ואין שם חולים אחרים המסוגלים לברך, מותר להוציא ספר תורה ולהעלותם לתורה, באופן שיבטאו היטב על כל פנים את השם ומלכות שבברכה. ומותר לענות אחריהם אמן.

אין להתיר לנכה כזה להיות "שליח צבור" ולקרוא בספר תורה מיושב

הקורא צריך לעמוד. וע' בכה"ח (אות ב'). אם הוא לעיכובא, ובסי' קמא (אות ו'), כתב בכה"ח, שלא הותר לחולה לקרוא בס"ת אלא לכל היותר ע"י סמיכה, אבל בישיבה ממש לא. וגם בעל בשר מבואר במג"א (סק"ב) דשרי דוקא כשנסמך על דבר שאם ינטל אותו דבר לא יפול. ועיין בערוה"ש (אות ג') שכתב, דכיון שלכתחלה הוא לעיכובא לעמוד, לכן צריך ליהרר בזה ואינו דומה לעדו. ע"ש. ומבואר בשער אפרים ובמשנ"ב ובכה"ח, שגם חולה וזקן וכדו' שרי ע"י סמיכה כדין בעל בשר. [תשובה בכת"י למרן אאמ"ר זיע"א].

והנהגה אע"פ שמסתבר דלכתחלה אין להנהיג שיקרא ש"צ רק בסמיכה, אך כאשר הדבר קשה למצוא חזן שקורא טוב כמוהו, יש לסמוך ולמנותו לש"צ לקריאה"ת ותפלה, וכמ"ש בשו"ת בן יהודה (סי' פג) שקהל שיש להם ב' קוראים, אחד שידיו רותתים ואינו יכול לקרוא כי אם ע"י סמיכה, וקורא בדקדוק, והשני אדם בריא שאינו צריך לסמוך אך אינו קורא בדקדוק הטעמים כמו הראשון, שראוי להעדיף את הקורא בדקדוק, אע"פ שצריך לסמוך בשעת קריאה"ת והתפלה. והובא באורחות חיים ספינקא (אות א'), ובכה"ח (אות יא). [וכיו"ב התיר מרן אאמ"ר זיע"א במכתב (חשון תשמ"ז) בתוקע שאינו יכול לעמוד בעת התקיעות, שמתור לו להמשיך בעבורת הקודש לזכות את הרבים להיות תוקע, כי בודאי גם הצבור מוחלים על כבודם]. ואולם אם הנכה אינו יכול לקרוא כי אם ע"י סמיכה גמורה, באופן שאם ינטל את הדבר שנשען עליו מיד יפול, או שיושב לגמרי על כסא גלגלים וכדו', אין להנהיג למנותו לש"צ, לקרוא בתורה, אא"כ אין חזן אחר כלל שיכול לקרוא. ומ"מ להעלותו לקריאה"ת לאיזו עלייה מידי פעם יש להקל לעת הצורך, וכדמשמע מדרך החיים, וכמ"ש המשנ"ב בשעה"צ (אות ד').

ב) הנהגה כשהוא נסמך על התיבה וקורא בתורה, אע"פ שהיא סמיכה גמורה, שאם יטלו התיבה מתחתיו לא יוכל לעמוד ולקרוא בתורה, מ"מ כיון דלא סגי בלא"ה ש"ד, כמ"ש השערי אפרים שהובא במשנ"ב (סי' קמא סק"ד) שאע"פ שהוא בעל בשר אסור לו להיסמך כ"כ עד שאם ינטל אותו דבר שנסמך עליו יפול, שזה לא נחשב עמידה כלל, מ"מ אם הוא חולה וא"א לו לקרוא אלא בענין זה, שהוא צריך סעד לתמכו, מותר גם בזה. וכ"כ בכה"ח (שם סק"ד). וזאת ע"פ מ"ש הב"ח (סי' נג) בשם מהר"ם. וכ"כ המהרש"ל ביש"ש (פ"ק דחולין ס"ס מח), שגם נכה ובעל מום כשרים להיות ש"צ, שאדרבה חפץ ה' להשתמש בכלים שבורים. וכן מתבאר בשו"ת התשב"ץ ח"ג (סי' קיג). ואמנם המג"א שם כתב ע"פ הזוה"ק שאין למנות בעל מום כש"צ וכו'. וכ"כ בחות יאיר (סי' קעו). וע"ע באיתן אריה (סי' קיד, דף רסה), ובסי' דע"ת (סי' נג, דף צז).

ואין ראייה מדברי מרן הש"ע שסומא יורד לפני התיבה די"ל שזה באקראי, ולא למנותו ש"צ דרך קבע. וכמ"ש לחלק בשו"ת מהר"י ברונא (סי' כה). וכתב, שראה באו"ז שאין למנות ש"צ בעל מום, ונתן סמך לזה שתפלה חשיבא עבודה, ועבודה שבלב היא, ובקידושין (סו:) אמרי' כשהוא שלם ולא חסר, לאפוקי בעל מום. וראה באורך בספר ילקו"י ח"א (מהר"י תשמ"ה, עמ' פד). ומ"מ לדינא נראה להקל בנ"ד, וכמ"ש באורך בשו"ת איתן אריה הנז', ושאף לדברי הזוה"ק אין לפוסלו.

ואם אינו יכול לעמוד כלל, אפי' ע"י סמיכה גמורה, אין להתיר לנכה כזה להיות ש"צ ולקרוא בתורה מיושב. וכן נכה בשתי רגליו שאינו יכול לעמוד, אינו עולה לתורה, כי בש"ע (סי' קמא ס"א) מבואר, שצריך לעמוד בקריאה"ת. ואפי' לסמוך אל הכותל או לעמוד אסור אא"כ הוא בעל בשר. וכתב הרמ"א שגם החזן

ג. העולה לספר תורה, צריך לעמוד לימין השליח צבור, אפילו אם הוא רב הקהלה וחכם הקהל, וקורא את הקריאה בעצמו. (ג) וכאשר השליח צבור עצמו עולה לספר תורה, צריך שיעמוד אחר לידו, שכשם שניתנה לנו התורה על ידי סרסור, כך אנו צריכים לנהוג בה על ידי סרסור. (ד) ומנהגינו שהשליח צבור עומד במקומו בצד שמאל, וזה העומד לידו עומד בימינו. (ה) ומנהג הספרדים לקרוא בספר תורה כשהוא עומד על הבימה, זקוף. (ו)

ד. מנהגינו לעמוד בפני אביו ורבו כשעולים לתורה, ונשארים עומדים עד שיחזרו למקומם. [ואחר כך מנשקים את ידיהם לכבוד] ועל כל פנים בדרך עלייתו לספר תורה, וכן כשהוא מסיים את קריאתו וחוזר למקומו, צריך לעמוד בפניו. (ז)

ע"י משה רבינו, כמו שנאמר אנוכי עומד בין ה' וביניכם, כך אנו צריכים לנהוג בתורה. (ה) בפתה"ד (סי' קמא סק"ג) כתב, שצריך הסרסור לעמוד במקום החזן, והחזן יעמוד במקום שהעולה עומד, אלא שלא רואים נוהגים כן. וכ"כ בכה"ח (שם) א"ת (כג). וכן מנהגינו.

ג) כ"כ הכנה"ג בתשובה (א"ח סי' יד), והברכ"י (סי' קמא ס"ק ב), דלא כרב אחד ששינה מקומו. ועיין שם בשו"ב על מנהג ערי אטליה. אבל במקומותינו המנהג כמו שכתבנו.

ד) בן כתבו הרי"ף והרא"ש (בפרק הקורא את המגילה עומד), והטוש"ע (סי' קמא ס"ד). ומקור הדברים מהתוספתא ומהירושלמי, שכשם שהתורה ניתנה לנו

מנהגינו לקרוא בתורה כשספר תורה זקוף על הבימה

ומנהג האשכנזים לעשות ההגבהה אחר הקריאה, לכן מניחים אותו על התיבה קצת בשיפוע, בכדי להגביהו אח"כ. [ומ"ש שם ביסודי ישרון סמך למנהגינו מהירושלמי (סוכה פ"ז ה"ד) ארור אשר לא יקים את דברי התורה, זה החזן שהוא עומד, אינו מוכן מה הסמך בזה]. ועיין בתוס' מנחות (לג. ד"ה והא), בשם ר"ת, שהס"ת צריך להיות מונח בארון וכו'. וגם במוזוזה מצוה שתהא שוכבת וכו'. וע"ע בט"ז (יו"ד ס"ס רפט), ובביאור הגר"א שם.

ו) הנהגה בשו"ת הרדב"ז (סי' תתקס"ה-תק"ל) נשאל, למה נהגו להעמיד הס"ת בהיכל, הלא בשכיבה עדיף טפי, שהרי הלוחות היו בשכיבה. וכתב, שהלוחות לאו לקריאה עומדות ולכן נהגו בשכיבה. אבל ס"ת שלקריאה עומד, מש"ה בעינן שיהא מונח מוכן לקרוא בו. ע"כ. ומכאן קצת סמך למנהגינו לקרוא בס"ת כשהוא עומד. וב"הפוסק" (הובא בסי' יסודי ישרון עמ' 648) הביא סמך למנהג הספרדים ע"פ הגמ' (מגילה כו). מוכרך היכי כרכינן יתיב ע"ג דפא אחרינא. ודו"ק.

מנהגינו לעמוד בפני אביו ורבו כשעולים לתורה, ועומדים עד שיחזרו למקומם

לעמוד בפניו. וכן העלה בספר אמת ליעקב (דין עליית קריאת ס"ת אות לד).

וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' רמד סק"א). ובספרו לדוד אמת (סי' ה' אות לד). שכיון שהקב"ה חולק כבוד לת"ח, מותר לעשות כן גם בביהכ"נ, וכמו שאמרו בירושלמי (ביכורים פ"ג), אמר הקב"ה, אני קיימתי מצות כבוד לזקנים תחלה וכו'. ופירשו הראשונים, שלא תאמר שאין זה דרך כבוד לקום מפני ת"ח במקום מורא שכינה, לכן אמר אני קיימתי מצות כבוד זקן תחלה. וכמו שאמרו במדרש (בראשית רבה פרשה מח) שהיה הקב"ה עומד ליד אברהם אבינו, ואברהם יושב בפתח האוהל, ביקש לעמוד מפני השכינה, אמר לו הקב"ה, שב ואני אעמוד. ואתה סימן לבניך שעתיד

ז) בגמ' ב"ב (ק"ט:) אמרו, הלכתא חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב, היכא דפליג ליה רביה יקרא. ואמרו בסוטה (מ:) דמשום כבודו של כהן גדול חולקים כבוד לסגנו. ובשו"ת הרשב"א ח"ה (סי' יד) כתב, שאפי' בביהכ"נ ובביהמ"ד ששם מקום השכינה חייב אדם לקום ולעמוד בפני אביו ורבו ות"ח, ושכן מתבאר ממסכת הוריות (יג:). וכן מתבאר ממ"ש בשוה"ל השלם (סי' מג) בשם גאון, שאם הוא בביהכ"נ וקראו את רבו לקרוא בתורה, אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד וקורא, שצריך אדם שתהא אימת הצבור עליו. וכ"ה בתשו' רבינו אברהם ב"ר יצחק (אב"ד, סי' טט). וכ"פ מרן בש"ע (יו"ד סי' רמב סעי' יח). ומשמע שעכ"פ בדרך עלייתו, וכן כשהוא מסיים וחוזר למקומו, צריך

ה. יש נוהגים שאחר שסיים העולה לברך ברכה אחרונה של קריאת התורה, אינו חוזר מיד למקומו, אלא עומד בצד השמאלי של הבא אחריו, עד שהבא אחריו יסיים את קריאתו, ויש סמך נכון למנהגם. ותלמיד חכם שהכל ממתנינים לו עד שיגיע למקומו, כמו חכם הקהל, רשאי לחזור למקומו מיד אחר ברכתו. ומנהג הספרדים לומר לעולה לתורה המסיים את קריאתו, "חזק וברוך", והוא עונה "חזק ואמץ". (ח)

ו. העולה לתורה ילך אל התיבה בזריזות ובדרך קצרה, ויחזור בדרך ארוכה יותר, ואם שני הדרכים שוים, יעלה לתורה דרך צד ימין. (ט)

ז. המנהג שיש נוהגים להתנשק עם העולה לספר תורה לאחר שסיים את קריאתו בתורה, אינו נכון לפי ההלכה, ומצוה רבה לבטלו בהסברה ובדרכי נועם, ובפרט שכאן בארץ ישראל מנהג רוב העדות שאינם מתנשקים כלל. אבל המנהג שנהגו לנשק את ידי אביו או רבו, או שאר קרובים שחייבים בכבודם, הוא מנהג נכון וישר, ויסודתו בהררי קודש. וכן מנהגינו

(סי' יב). [וע"ש בלדוד אמת שכתב, שבמקומות שנהגו שהבן או התלמיד עומד על מקומו כל זמן שאביו או רבו קוראים בתורה, אין לשנות מן המנהג שלא ייראה כביזוי].

אני להתייצב בעדת הדיינים והם יושבים ודנים. ולכן כיון שהקב"ה חולק כבוד לחכמים מצוה לקום מפניהם גם בביהמ"ד. וראה כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ד

נוהגים שאחר שסיים העולה לברך ברכה אחרונה אינו חוזר מיד למקומו

ז"ל הרמ"ע מפאנו בתשו' (ס"ס פג): שהקורא ראשון עליו לפנות מקום לחבירו הקורא בתורה אחריו, ונמצא הנכנס לעשות מצוה עובר לעולם לפני היוצא, שזה הוא חיוב מצוה, וכבוד שמים מתרכה, וכמו ששינונו (סוכה נו), רבי יהודה אומר, משמר הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש. ואע"פ שחולקים עליו חכמים וסוברים להשוות את המדות בחילוק החלות של לחם הפנים, מ"מ לכל הדיעות משמר הנכנס חולק בצפון שהוא ימין אל פני הקודש, ומשמר היוצא חולק בדרום שהוא שמאל. ויש כאן כבוד התורה והלכות דרך ארץ בלא ספק. ע"כ. נמצא שבנ"ד הקורא בתורה עומד בימין על שם הכתוב מימינו אש דת למו, וזה שסיים קריאתו עומד לשמאלו, כמנהג המשמרות המתחלפות בביהמ"ק. ודברי הרמ"ע מפאנו הובאו להלכה באחרונים.

ז"ל הרמ"ע מפאנו בתשו' (ס"ס פג): שהקורא ראשון עליו לפנות מקום לחבירו הקורא בתורה אחריו, ונמצא הנכנס לעשות מצוה עובר לעולם לפני היוצא, שזה הוא חיוב מצוה, וכבוד שמים מתרכה, וכמו ששינונו (סוכה נו), רבי יהודה אומר, משמר הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש. ואע"פ שחולקים עליו חכמים וסוברים להשוות את המדות בחילוק החלות של לחם הפנים, מ"מ לכל הדיעות משמר הנכנס חולק בצפון שהוא ימין אל פני הקודש, ומשמר היוצא חולק בדרום שהוא שמאל. ויש כאן כבוד התורה והלכות דרך ארץ בלא ספק. ע"כ. נמצא שבנ"ד הקורא בתורה עומד בימין על שם הכתוב מימינו אש דת למו, וזה שסיים קריאתו עומד לשמאלו, כמנהג המשמרות המתחלפות בביהמ"ק. ודברי הרמ"ע מפאנו הובאו להלכה באחרונים.

העולה לתורה ילך אל התיבה בזריזות ובדרך קצרה, ויחזור בדרך ארוכה יותר

ז"ל הרמ"ע מפאנו בתשו' (ס"ס פג): שהקורא ראשון עליו לפנות מקום לחבירו הקורא בתורה אחריו, ונמצא הנכנס לעשות מצוה עובר לעולם לפני היוצא, שזה הוא חיוב מצוה, וכבוד שמים מתרכה, וכמו ששינונו (סוכה נו), רבי יהודה אומר, משמר הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש. ואע"פ שחולקים עליו חכמים וסוברים להשוות את המדות בחילוק החלות של לחם הפנים, מ"מ לכל הדיעות משמר הנכנס חולק בצפון שהוא ימין אל פני הקודש, ומשמר היוצא חולק בדרום שהוא שמאל. ויש כאן כבוד התורה והלכות דרך ארץ בלא ספק. ע"כ. נמצא שבנ"ד הקורא בתורה עומד בימין על שם הכתוב מימינו אש דת למו, וזה שסיים קריאתו עומד לשמאלו, כמנהג המשמרות המתחלפות בביהמ"ק. ודברי הרמ"ע מפאנו הובאו להלכה באחרונים.

ז"ל הרמ"ע מפאנו בתשו' (ס"ס פג): שהקורא ראשון עליו לפנות מקום לחבירו הקורא בתורה אחריו, ונמצא הנכנס לעשות מצוה עובר לעולם לפני היוצא, שזה הוא חיוב מצוה, וכבוד שמים מתרכה, וכמו ששינונו (סוכה נו), רבי יהודה אומר, משמר הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש. ואע"פ שחולקים עליו חכמים וסוברים להשוות את המדות בחילוק החלות של לחם הפנים, מ"מ לכל הדיעות משמר הנכנס חולק בצפון שהוא ימין אל פני הקודש, ומשמר היוצא חולק בדרום שהוא שמאל. ויש כאן כבוד התורה והלכות דרך ארץ בלא ספק. ע"כ. נמצא שבנ"ד הקורא בתורה עומד בימין על שם הכתוב מימינו אש דת למו, וזה שסיים קריאתו עומד לשמאלו, כמנהג המשמרות המתחלפות בביהמ"ק. ודברי הרמ"ע מפאנו הובאו להלכה באחרונים.

ז"ל הרמ"ע מפאנו בתשו' (ס"ס פג): שהקורא ראשון עליו לפנות מקום לחבירו הקורא בתורה אחריו, ונמצא הנכנס לעשות מצוה עובר לעולם לפני היוצא, שזה הוא חיוב מצוה, וכבוד שמים מתרכה, וכמו ששינונו (סוכה נו), רבי יהודה אומר, משמר הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש. ואע"פ שחולקים עליו חכמים וסוברים להשוות את המדות בחילוק החלות של לחם הפנים, מ"מ לכל הדיעות משמר הנכנס חולק בצפון שהוא ימין אל פני הקודש, ומשמר היוצא חולק בדרום שהוא שמאל. ויש כאן כבוד התורה והלכות דרך ארץ בלא ספק. ע"כ. נמצא שבנ"ד הקורא בתורה עומד בימין על שם הכתוב מימינו אש דת למו, וזה שסיים קריאתו עומד לשמאלו, כמנהג המשמרות המתחלפות בביהמ"ק. ודברי הרמ"ע מפאנו הובאו להלכה באחרונים.

ז"ל הרמ"ע מפאנו בתשו' (ס"ס פג): שהקורא ראשון עליו לפנות מקום לחבירו הקורא בתורה אחריו, ונמצא הנכנס לעשות מצוה עובר לעולם לפני היוצא, שזה הוא חיוב מצוה, וכבוד שמים מתרכה, וכמו ששינונו (סוכה נו), רבי יהודה אומר, משמר הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש. ואע"פ שחולקים עליו חכמים וסוברים להשוות את המדות בחילוק החלות של לחם הפנים, מ"מ לכל הדיעות משמר הנכנס חולק בצפון שהוא ימין אל פני הקודש, ומשמר היוצא חולק בדרום שהוא שמאל. ויש כאן כבוד התורה והלכות דרך ארץ בלא ספק. ע"כ. נמצא שבנ"ד הקורא בתורה עומד בימין על שם הכתוב מימינו אש דת למו, וזה שסיים קריאתו עומד לשמאלו, כמנהג המשמרות המתחלפות בביהמ"ק. ודברי הרמ"ע מפאנו הובאו להלכה באחרונים.

שהעולה לספר תורה אחר סיום קריאתו ניגש אל מקום אביו ומקום רבו, ומנשק את ידיהם דרך כבוד והכנעה.¹

י) לבטל בנעימות המנהג להתנשק עם העולה לספר תורה לאחר סיום קריאתו

בני משפחתו. לפיכך ראוי ונכון גם ליוצאי מרוקו לבטל מנהגם בזה, ולהסתפק בלחיצת יד לאמירת "חזק וברוך" לאחר העלייה, ולא לנשק את העולה בפניו. וא"צ להתעקש בקיום המנהג, אחר שאין בזה שום פגיעה בכבוד גדולי חכמי מרוקו שנהגו כן, שהרי הם לא נהגו כן אלא במקומם ובארצם, שכך היה המנהג, אבל כאן שלא נהגו בזה, ביטול המנהג אינו מהווה פגיעה כלל בכבוד גדולי חכמי רבני מרוקו. ומ"מ אין לבטל המנהג בתוקף וביד חזקה, אחר שיש למנהגם פנים מסבירות, רק יש להסביר להם בהסברה נאותה, שמנהגם שנהגו בו בחו"ל, בפני גדולי תורה, אין לערער עליו שם במקומותיהם, אבל כאן באר"י עדיף לנהוג כמנהג המקום, ולא להתנשק עם העולה לס"ת. ועיין בשו"ת עמק יהושע ח"ג (להרה"ג ר' יהושע מאמאן, סי' יח) וח"ו (סי' כא) שכ' שיש לבטל מנהג יוצאי מרוקו בזה. ועיין בספר שאל אביך ויגדך שסיפר על אשה אחת ברוסיה שקיבלה את בנה לאחר המילה ונישקה אותו והתעלפה, וכשהשיבו את רוחה אמרה, שילד זה נתעכבה מלמולו מאימת המציקים, והמתנה מלנשקו עד שימולוהו. ולכן התרגשה בעת שזכתה סוף סוף למולו. ע"ש. וכיון שנשיקת האב לבניו הוא ביטוי של חיבה, ראוי להימנע מלנשקם בביהכ"נ, להראות שאין אהבה כאהבת המקום. ואם בכל זאת מתעקשים להמשיך במנהגם, מאחר שאין הנשיקה באה משום חיבה אלא משום כבוד, יש ללמד עליהם זכות, ולא לעשות מחלוקת, וכמו שכתב כן בשו"ת שמש ומגן חלק א'. ע"ש.

והמנהג לנשק ידי האב או ידי הרב, לאחר שסיימו את קריאתם בתורה, וה"ט שכיון שהקב"ה ציונו על מוראם וכבודם, ונשיקת היד היא דרך כבוד לאדם גדול ומכובד, כמו שפירש רש"י בע"ז (יז). לכן גם בביהכ"נ מצוה לנשק ידיהם. וכמו שאמרו בב"ב (ק"ט:) הלכתא חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב היכא דפליג ליה רביה יקרא. וכ"פ בבא"ח הנ"ל, שהמנהג הוא שהעולה לס"ת ברדתו מן התיבה מנשק ידי רבו ואביו שחייב מן הדין בכבודם. אבל קרובים שאינו חייב בכבודם לא ינשק ידיהם.

וראייתי למחבר אחד שהדפיס הערה בדין זה, שהרי הרמ"א הביא ד"ז בהלכות תפלה, ומשמע שדוקא

י) בשו"ת בנימין זאב (ח"א סי' קסג) כתב בשם ספר האגודה (פרק כ"ד מברכות), שאסור לאדם לנשק את בניו בביהכ"נ ולהראות להם חיבה, כי עליו לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום. וכ"כ רבי יהודה החסיד. וכ"פ הרמ"א (סי' צח). ולפ"ז ה"ה שאסור להתנשק עם העולה לס"ת אחר סיום קריאתו. ואין לחלק בזה בין גדולים לקטנים, שעכ"פ משום אהבת המקום ומורא שכינה צריך להימנע מזה לגמרי. וכ"כ בשו"ת אורח משפט (או"ח סי' כב). וכ"ה בשו"ת יחוד ח"ד (סי' יב) שיש לבטל המנהג שנהגו להתנשק עם העולים לס"ת, לאחר ירידתם מהתיבה, שמנהג זה אינו נכון לפי ההלכה ומצוה רבה לבטלו בהסברה וכו'.

וכיו"ב פסק בבא"ח (פר' ויקרא אות יא), שאין לנשק ידי קרוביו בביהכ"נ או פועל את ידי הבעל בית שלו. ע"ש. ולכן מצוה לבטל המנהג שנהגו בכמה מקומות להתנשק עם העולה לס"ת, כי אין זה מנהג נכון ע"פ ההלכה. והני מילי בעי למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה.

ואמנם יש שכתבו להליץ על מנהג יוצאי מרוקו בזה, שא"ז משום חיבה, אלא דרך כבוד. וכן מנהגם גם במי שאינם מכירים אלא מכבדים אותו. וכן נהגו גם תלמידי חכמים, ונשיקה זו מתפרשת כנשיקת גדולה, כמו שמצינו במדרש רבה, כל נשיקות של תיפלות הן, חוץ מג', נשיקה של גדולה, נשיקה של פרישות, נשיקה של פרקים. נשיקה של גדולה שנאמר ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו. (שמואל א' ט). וגם בנ"ד יכולה נשיקה זו להתפרש כנשיקה על הגדולה שזכה לעלות לתורה. והוא קשור לאהבת המקום שמראה שמחה שזכה לעלות לתורה ולעבוד את ה' ולברך בשמו. וכ"כ בשו"ת שמש ומגן ח"א (סי' לט) שיש לקיים את המנהג משום דיש חילוק בין ההיא דהרמ"א לנ"ד, שהרי הדגיש בדבריו "בניו הקטנים" שדוקא בהם שיש לאדם חיבה יתירה אין לנשקם בביהכ"נ, משא"כ בגדולים, שאין עושים כן דרך חיבה אלא דרך כבוד. והכל הוראת שלום וידידות וכו', ואין בזה מיעוט אהבה להשי"ת וכו'. ע"ש.

אולם כיון שבבתי הכנסת שלנו מתפללים בני עדות המזרח כולם כאחד, ולא רק יוצאי מרוקו, ובעיניהם הדבר נראה כמראה חיבה בביהכ"נ, ובפרט בנשיקת

ח. אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה הברכה מפי המברך, ואין הקורא רשאי לקרוא עד שיכלה אמן מפי הצבור. (א) והמנהג שהשליח צבור עונה אמן בקול רם כדי שיבינו הקהל שהעולה סיים ברכתו, ויטו אוזן לשמוע את הקריאה, ויפסיק קצת בין אמן לתחלת הקריאה. (ב)

ט. חרש המדבר ואינו שומע, יכול לשמש כשליח צבור ולקרוא בתורה להשמיע לרכיב. וכל שכן חרש השומע על ידי מכשיר שמיעה, שיכול לקרוא בתורה ולהוציא את הרביים ידי חובתם. וחרש שאינו שומע ואינו מדבר, אין לצרפו לעשרה כדי לקרוא בתורה בברכות, שספק ברכות להקל, ואפילו אם הוא לומד בבית ספר מיוחד לחרשים - אילמים, המקנים דעת לתלמידיהם. אבל מותר לצרפו למנין לומר קדיש. (ג)

י. כשאולם בית הכנסת הוא גדול ורחב, ורוצים להשמיע לצבור קריאת הספר תורה וחזרת השליח צבור דרך הרם-קול, בימות החול, יש להם על מה שיסמוכו להקל בזה. והשומעים קריאת התורה דרך הרם-קול יוצאים ידי חובתם ועונים ברכו ואמן אחר הברכות, הנשמעים דרך הרם-קול. [ובפרט כשהשליח צבור מגביר את קולו ויכולים לשמוע את הקריאה גם בלעדי הרם-קול]. אבל אין יוצאים ידי חובה בשמיעת קריאת התורה דרך הרדיו. (ד)

בשעת התפלה אין זה מן הראוי להתנשק עם אחרים. אבל אינו מדין ביהכ"נ. אולם זה אינו, דויל בטר טעמא במקור הדין בבנימין זאב, שהוא כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא, ולטעם זה מה לי בשעת התפלה וממה לי בביהכ"נ שלא בשעת התפלה. ולכן פשוט הוא שאין חילוק זה נכון. תדע, שהרי הרמ"א כתב בהאי לישנא: "ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בביהכ"נ". ומדנקט בביהכ"נ אלמא שמדין ביכ"נ הוא.

לא יענו אמן עד שתכלה הברכה מהמברך, והקורא לא יקרא עד שהצבור יענו אמן

(א) בגמ' סוטה (לט). אמר רבי זירא אמר רב חסדא, אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא. ואין הקורא רשאי לקרוא בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור. וכן פסקו הרמב"ם והטור והש"ע (סי קמא). וע"ש בב"י שכתב, שדין זה שלא יענו אמן עד

שתכלה הברכה מפי המברך, הוא דין השייך לכל הברכות, ולכן הרמב"ם והטור השמיטו דין זה כאן. **(ב) מהר"ם מינץ (סי פא).** א"ר (סי קמא סק"ו). השל"ה (דף רנו. ח"ג עמ' 40).

חרש המדבר ואינו שומע, או מי שיש לו מכשיר שמיעה, יכול לקרוא בתורה לצבור

מק"מ כתב מרן הש"ע (סי' תרפט ס"ב) שכיון שהוא משום פרסומי ניסא אינו מוציא את הרבים י"ח. וע"ש באורך בכה"ח בסק"ח]. וחרש שאינו שומע ואינו מדבר אין לצרפו למנין כדי לקרוא בתורה בברכות, אף אם לומד בבי"ס לחרשים, שיש לחוש להסוכרים שאף שהוא לומד בבי"ס מיוחד וכו' אין לצרפו לעשרה, ובמידי דברכות הא קי"ל דסב"ל. וראה בזה בשו"ת יחו"ד ח"ב (סי' ו). ובילקו"י ח"א (מהדו' תשמ"ה, עמ' צב).

(ג) בגמ' גיטין (עא). אמרו, תניא, מדבר ואינו שומע זהו חרש. שומע ואינו מדבר זהו אילם. וזהו הרי הם כפיקחים לכל דבריהם. והרמב"ם (פ"כ מהל' אישות) כתב, חרש וחרשת האמורים בכל מקום הם אילמים שאינם שומעים ואינם מדברים, אבל מי שמדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר, הרי הוא ככל אדם. ע"כ. ולפ"ו פשוט שחרש המדבר ואינו שומע יכול להוציא הרבים י"ח הקריאה בתורה. [פרט לתקיעת שופר כמבואר בש"ע (סי' תקפ"ט ס"ב), שכיון שאינו שומע, לאו בר חיובא הוא גבי שופר, דהתם המצוה עיקרה הוא בשמיעה, וכן גבי

להשמיע קריאת התורה דרך "רם קול" בימי החול

(ד) גודע מה שנחלקו האחרונים בדין שמיעת המגילה ע"י רם-קול, שיי"א שזה חשוב כשומע ממש מפי הקורא, ויי"א שאין זה קולו של המדבר עצמו, אלא הוא קול אחר הבא ע"י זרם חשמלי באמצעות

יא. שליח צבור שאינו נזהר לטבול לקריו, מותר לו לכתחלה לשמש כשליח צבור לקריאת התורה וחזרת השליח צבור. (טו)

יב. הקורא בתורה וטעה בפסוק שמוזכר בו שם ה', יש נוהגים לסיים לקרוא את הפסוק כולו, ורק אחר כך לחזור ולקרוא את הפסוק כולו. ומכל מקום מצד הדין אפילו אם קרא חלק מהפסוק שיש בו הזכרת ה', וטעה בטעמים וכיוצא בזה, חוזר וקורא הפסוק כדת וכדין, בטעמיה ודקדוקיה, ואין בזה משום הזכרת שם שמים לבטלה. (טז)

עלייתו, וכיון שנקטו בכמה אחרונים שאין קול הרם קול, קול המדבר ממש, אלא קול מכוונת הממברנא, נמצא שאם כל שמיעתם נעשית רק ע"י הרם קול אין הצבור יוצא י"ח שמיעת קריאת ס"ת ע"י רם קול. מ"מ ביכ"ג של אלכסנדריא יוכיח, שאמרו בסוכה (נא:): במעשה של בני אלכסנדריא של מצרים, שהיה שם קהל רב, ולא היו יכולים כולם לשמוע מפי הש"צ את הברכות, והיו מניפים בסודרים כדי שידעו חתימת הברכות ויענו אמן. וע"ש בתוס' שכתבו, שאין זה אמן יתומה, הואיל והיו יודעים באיזו ברכה שהש"צ עומד, ורק לא היו שומעים אותו, וראה בילקו"י ימים נוראים הל' סליחות], וא"כ ה"ה לגבי קריאת ס"ת, שיוצאים י"ח. שאין זו חובת יחיד אלא חובת צבור. ודו"ק.

ושאלתי למרן אמו"ר זיע"א, והסכים עמנו, שאף היושבים רחוק מהש"צ, ובלעדי הרם-קול לא היו שומעים את קולו של הש"צ, אפ"ה יוצאים י"ח, כי אינו חובת יחיד רק חובת הצבור, ול"ד למגילה. ובכל גוונא יוצאים י"ח ע"י הרם-קול. [וע"ע בשו"ת צ"א ח"ה (ס"ג), וח"ד (ס"ב), וח"ח (ס"יא)].

(טו) עיין ילקו"י ח"א (מהדו' תשמ"ה עמ' קלג). ילקו"י ימים נוראים (הל' ערב ר"ה סעי' יד).

ממברנא. וראה בזה בשו"ת יחו"ד ח"ג (ס"ג נד), ובילקו"י פורים (ס"י תרפט ה' טו, עמ' תסח). והדין הוא לגבי מגילה שרק אלה היושבים סמוך לש"צ ויכולים לשמוע את קריאת המגילה גם בלעדי הרם-קול, יוצאים י"ח מק"מ ע"י הרם קול. דכל הראוי לביילה וכו'. ולפ"ז כ"ש גבי קריאת"ת שאין בזה דין שומע כעונה, וקיל טפי ממק"מ. [ומש"ה קטן עולה למנין שבעה, וקורא את פרשת עלייתו בתורה. כמ"ש המאירי (מגילה נד). דהא דקטן קורא בתורה משום שאין הכוונה בקריאת הס"ת אלא כדי להשמיע לעם, ואין זו מצוה גמורה כדי שנאמר בה כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את האחרים י"ח. וכ"כ הרא"ש בפסקיו (ברכות מח.).] ונמצא, שהיושבים סמוך לש"צ יוצאים י"ח בשמיעת הקריאה ע"י הרם קול. ואף אלה היושבים בריחוק מהש"צ, ואלמלי הרם קול לא היו יכולים לשמוע את קריאת"ת כלל, גם אלה יוצאים י"ח הקריאה דרך הרם קול, שמאחר וכל דין קריאת הס"ת הוא חובת צבור ולא חובת יחיד, מהני בשמיעה ע"י הרם קול. ואע"פ דבעינן שבר חיובא יקרא את הקריאה בס"ת, ולכן כתבו האחרונים שאין הקטן (פחות מ"ג שנה ויום אחד) יכול לקרוא את כל הפרשה בס"ת, אלא את פרשת

הקורא בתורה וטעה בפסוק שמוזכר בו שם ה', אם צריך לסיים את כל הפסוק

מתחילתו, שאין פקפוק בזה שחוזר, מצד חצי הפסוק שקרא בתחילה, כיון שמה שחוזר אינו אלא מפני חומר הזכרת שם ה' לבטלה. ובשו"ת צ"א חלק יב (ס"י מ אות ג) העיר בזה ע"ד החס"ל, והשערי חכמים שהעתיקו, שהח"א לא איירי בהכי. ועכ"פ סיים שם, שלמעשה נוהגים שכשיש שם הזכרת ה' מסיים לקרוא הפסוק, וחוזר לראשו. ואם בהמשך הפסוק גם יש שם ה', פוסק באמצע הפסוק וחוזר לקוראו מתחלתו.

(טז) בחיי אדם (כלל ה ס"ב) כתב, שמותר לומר חצי פסוק, אף שמזכיר את ה'. ולכן אם קרא וטעה בנגינה וטעמים, מותר לקרותו עוד הפעם, אע"פ שאינו חוזר כל הפסוק, כיון שהוא להשלים הפסוק. ע"כ. והיינו, שכבר סיים הפסוק, וטעה בו, ורוצה לחזור הפסוק, אע"פ שחוזר לומר שם ה', מותר לו לעשות כן, ואין מזיקין אותו לחזור לראש הפסוק. ובספר חסד לאלפים (ס"י רטו סק"י) הבין בדברי הח"א, שקרא חצי פסוק, עם שם ה', וטעה בו, וחוזר לקוראו

יג. שליח צבור הקורא בתורה, וחוזר הפרשה בינו לבין עצמו לפני הקריאה, מותר לו לומר הפסוקים בהזכרת שם שמים כקריאתו, אף שחוזר פסוק אחד כמה וכמה פעמים. ויקראנו כקורא בתורה, ללא כל שינוי. (ז)

יד. אין ספק שמותר לקרוא בספר תורה דרך המשקפיים, או זכוכית מגדלת, ולא חשיב הקורא כקורא על פה, ואין צריך להחמיר להסיר המשקפיים בעת הקריאה בתורה. וה"ה בזה

ש"ץ המכין את הפרשה, מותר לו לומר הפסוקים בהזכרת שם שמים

(א) כתב לדייק להחמיר שלא להזכיר שם שמים כקריאתו כשלומד תלמוד, מדברי המהרש"א סנהדרין (קד:). והמעייץ היטב ישר יחזו פנימו שאין כל ראייה להחמיר מדברי המהרש"א, ואדרבה מדברי המהרש"א עצמו בברכות (ו). מוכח להיפך שיש להתיר.

והעיקר להלכה בזה לחלק בין אזכרות שבפסוקים המובאים בתלמוד, לאזכרות שבנוסח הברכות שבתלמוד. וכ"כ מרן החיד"א במח"ב (ס"ו רטו אותיות ד-ה), שהקורא פסוק בתלמוד או במדרש רשאי לקרוא שם השם כקריאתו, אבל בברכות המובאות בתלמוד י"ל השם, ולא להזכיר שם השם כקריאתו. ושכן מנהג גאוני אר"י. וכ"פ להלכה בשו"ת זכור ליצחק (לרבי יצחק הררי, ס"ו סד), והוכיח כן מדברי רבינו יצחק בן גיאת, שהובאו בס' מאה שערים (עמ' ס"ג).

והן אמת שמהר"א מני בזכרונות אליהו (מע' א אות א), כתב להחמיר שלא להזכיר שם שמים שבפסוקים שהובאו בתלמוד אלא בכינוי השם, וכ"כ הערוה"ש (ס"ו רטו). אבל למעשה אין להחמיר, ובפרט בשם אלוקים, או אלוקינו, לשנות ולומר בקו"ף במקום ה"י, שא"ז לכבוד כלפי מעלה, וכמ"ש הרב יוסף אומץ. ונמצא חומרא הבאה לידי קולא. ורק בנוסח הברכה שבתלמוד, אין לנו ברירה, וההכרח לא יגונה, לומר השם במקום אזכרה של ד' אותיות, ואלוקים בקו"ף במקום ה"י. אבל בפסוקים יש לאזמרם כקריאתם בלי כל שינוי. וכדברי הפוסקים המתירים הנ"ל. וכ"כ השואל ומשיב קמא ח"ג (ס"ו נג), וכן הוכיח בשו"ת מים חיים (רפפורט, ס"ו כב), מהגמ' ברכות (כב). הנ"ל. וכ"כ המהרי"ל דסקין בקו"ף אחרון (ס"ו קד). וכן כתבו בשו"ת מנחת משה (ס"ו ו), והתעוררות תשובה (ס"ו נד). ועוד אחרונים. ולכל הדעות יש לפסוק בנידון השאלה להתיר. וראה כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ג (ס"ו יד). נובשו"ת אג"מ (ח"ב מאו"ח ס"ו נו) כ', גבי אזכרת ה' במטבע הברכות שבש"ס ובפוסקים, שאין להקל בזה כלל.

(ז) **הרב** ברור שהקורא פסוק מהתנ"ך, אפי' חוזר עליו כמה פעמים, רשאי לקרותו עם האזכרות שבו, ואין צורך לשנות ולומר "השם" במקום האזכרות שבו. ורק כשאדם גורס בתלמוד ומגיע לברכות שיש בהם הזכרת ש"ש, אז יש לשנות ולומר "השם" במקום האזכרות. כמבואר בתשו' רב נחשון גאון שבאוצר הגאונים למס' ברכות (ס"ו שנב), שאם אומר שם ה' כקריאתו בנוסח ברכה הנזכרת בתלמוד דרך לימודו הרי הוא כמוציא ש"ש לבטלה. ע"כ. וכ"כ בספר תשב"ץ (ס"ו תיט), שמהר"ם מרוטנבורג כשהיה לומד בתלמוד היה נזהר לומר השם במקום האזכרות של ד' אותיות. ע"כ. וכ"פ המג"א (ס"ו רטו). אבל פסוקים המובאים בתלמוד יש לקרוא בהם האזכרות כקריאתן בתורה, ואין לשנות ולומר השם, וכמו שהוכיח במישור בשו"ת שאילת יעב"ץ (ס"ו פא), מהגמ' ברכות (כב). וסיים, ואע"פ שראיתי למלמדי תינוקות שהיו מקפידים בכך, וסוברים שיש בזה חשש לא תשא לבטלה, טעות הוא בידם, וזכורני כשהיינו לומדים גמ' לפני אבא מארי החכ"צ, וכשהגענו לפסוקים המובאים בתלמוד היינו קוראים השם בכנוי, ולא כקריאתו, היה גוער במי שקורא כך, והורה לקרוא שם ה' כקריאתו כמי שקורא בתורה. ע"כ.

ובס' יוסף אומץ (יופא, ס"ו שטט) כתב, שמצוה להזכיר השמות הנזכרים בתלמוד ובמדרשים כקריאתם, כי אינו דרך כבוד כלפי מעלה לשנות ולומר "אדושם", או אלוקים בקו"ף. ונראה לפרש כוונתו על השמות שבפסוקים, אבל בשמות שבברכות המובאים בתלמוד יש לכתוב ולומר השם, כדברי רב נחשון גאון הנ"ל.

והנה מבואר בספר חיי אדם (כלל ה ס"ו ב), שאפי' קורא חצי פסוק דרך לימודו בש"ס או במדרש מותר לומר שם השם כקריאתו. ולכן אם טעה הקורא בטעמים. מותר לו לחזור הפסוק לקראו שנית כהלכה, אע"פ שלא סיים כל הפסוק. ובספר עיקרי הד"ט (ס"ו ה ס"ו

בקריאת המגילה ביום פורים, ובקריאת פרשת זכור, שראיה דרך משקפיים היא ראייה גמורה. ואפילו אם היו המשקפיים כהים, כגון משקפי שמש, וכדומה. (ח)

טו. ומכל מקום אין לקרוא בספר תורה מתוך ראי (מראה) המכוון כנגד אותיות הספר תורה, שהרי אינו רואה אלא את הבבואה, אף על פי דחשיב שפיר ראה. (ט)

טז. ספרדי המתפלל עם אשכנזים בשבת ויום טוב, ושומע קריאת ספר תורה במבטא אשכנזי, או שהיה העולה לתורה תימני וקרא בעצמו במבטא תימני, השומע יצא ידי חובת שמיעת קריאת התורה, כשמבין את הלשון והמבטא. וכן להיפך. ורק בשבת פרשת זכור, נכון וראוי לשמוע את הקריאה מפי שליח צבור הקורא במבטא ספרדי, מפני שקריאת פרשת זכור היא מן התורה. (כ)

מותר לקרוא בספר תורה דרך משקפיים, או זכוכית מגדלת

וכן העלה מרן החיד"א בברכ"י או"ח (סי' רכד) שראיה דרך זכוכית החלון נחשבת ראייה גמורה לענין ברכות הראיה. וכ"כ עוד (בסי' תכז) לענין ברכת הלבנה. וכ"כ בשע"ת שם. וכ"פ בבא"ח (ש"ב פר' וירא את כג). וה"ה בזה לברכת החמה. וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"א (סי' ז אות א-ד וסי' יח אות ו), וח"ד (סי' מ אות ד), וח"ו (סי' יב). ושו"ת יחו"ד ח"ד (סי' יח אות יג). [ושם נתבאר שעדים שראו עדות דרך חלון זכוכית שקופה, וכיו"ב, יכולים להעיד על מה שראו. וכן הרואה את הלבנה דרך החלון, רשאי לברך ברכת הלבנה. ולפיכך אסור לעבור לפני המתפללים תפלת שמונה עשרה, כשיש זכוכית שקופה מפסקת ביניהם].

(ח) **בגמ'** ברכות (כה:): ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה, דכתיב ולא יראה בך ערות דבר, והא קא מתחזיא. ומכאן הוכיח הרשב"א בח"ו לברכות (נג:): שהרואה במוצ"ש את שלהבת הנר דרך עששית יכול לברך ברכת בורא מאורי האש. וכ"כ בפירושו הרשב"ץ שם. ומוכח שגם להקל, ראייה דרך עששית נחשבת ראייה גמורה. ובשו"ת הלק"ט ח"א (סי' צט) הוכיח מכאן שמוותר לברך ולקרות בס"ת ע"י בתי עינים (משקפיים), שראיה דרך זכוכית ראייה מעלייתה היא. וכ"כ המהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סי' ג). גם בשו"ת שבות יעקב ח"א (סי' קכו) כתב, שדיין הרואה ע"י בתי עינים כשר לחליצה, וקרינן ביה לעיני הזקנים.

אין לקרוא בספר תורה מתוך ראי (מראה) המכוון כנגד אותיות הספר תורה

אליהו ח"ב (או"ח סי' יז) מחלק בזה בין אם רואה הלבנה בתחלת החודש, לבין אחר כמה ימים. אולם מדברי השבות יעקב (סי' קכו) מוכח כדברי הדבר שמואל. וכ"כ בשו"ת דברי יוסף שוארץ (סי' כג), שראיית הבבואה לא חשיבא ראייה. כדמוכח בר"ה (כד:): ראינוהו במים או בעששית וכו'. וכיו"ב כתב בשו"ת נחלת בנימין (סי' כו). וראה כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ד (סי' מ אות ד), ובשו"ת יחו"ד ח"ד (סי' יח הערה יד).

(ט) **בן** מתבאר ממ"ש בשו"ת דבר שמואל אבוהב (סי' רמב) שהרואה את הלבנה דרך ראי, אינו מברך. כדאמר' בר"ה (כד:): ראינוהו במים או בעששית לא הויה ראייה. והיינו שראו את הבבואה של הירח במים או בעששית. וכמ"ש דמפרש על הרמב"ם (בפ"ב מהל' קדוש החודש ה"ה) והטעם, שיש לחוש שמא מפני נגהה ובהירותה של המראה המלוטשת, נראה לנו עיגול ענן לבן כל שהוא, המזהיר כאור הלבנה ומטעה את עין הרואים וכו'. ואמנם בשו"ת קול

ספרדי המתפלל עם אשכנזים ושומע קריאת ספר תורה במבטא אשכנזי

שיש לחוש ללשון קללה. וכן משמע מהתוס' שם. ובזוה"ק (אדרא וזוטא פר' האינו דף רצה) איתא, אותיות אהח"ע בגרון, גיכ"ק בחיך. ע"ש. וכן בפר' פנחס (דף רכח) איתא, אותיות אהח"ע בגרון, אותיות בומ"ף בשפתיים, אותיות גיכ"ק בחיך, אותיות דטלג"ת בלישנא, ואותיות זסשריץ בשיניים. ע"ש.

(כ) **בגמ'** מגילה (כד:): אמר רב אסי, חיפני ובישני לא ישא את כפיו. ופרש"י, כהן שהוא מחיפה או מבית שאן שמגמגמים בלשונם, לא ישא כפיו, שאם היו עושים ברכת כהנים היו אומרים במקום יאר, יער ה' פניו, לשון קללה וכו', וכן מעי"ן עושים אל"ף, ופוגמים תפלתם. ע"ש. והיינו גם במי שדש בעירו,

יז. בית כנסת של אשכנזים המתפללים וקוראים בתורה במבטא אשכנזי, ושלא כמנהגם קראו בתורה בשבת אחת במבטא ספרדי, וכן להיפך, יוצאים ידי חובתם. שאין השינוי במבטא וההברה מעכב בקריאת התורה. ולפיכך אם אין מי שיקרא בבית הכנסת בתורה, אלא מי שקורא

ראיות מהראשונים, ואף מר"א הקליר נשי"א שהוא ר"א ברשב"י. תוס' חגיגה יג: שהמבטא שלנו בביטוי שם ה' הוא הנכון, ושכ"ד הגר"א בתקוני הזוהר. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ו (א"ח סי' יא אות ד והלאה). ושם בסוף אות ו' כתב, שעכ"פ יוצאים י"ח קריאת ס"ת כשמבינים איש שפת רעהו, מלבד בפר' זכור שראוי ונכון להחמיר. וע"ע בשו"ת יחו"ד ח"ו (סי' יט). ובילקו"י ח"א (עמ' קסז - קצ).

ובשו"ת דברי יוסף שווראך (דף קסו) כתב, בדבר הברת האשכנזים שקוראים קמץ כמו קמץ - חטף, רוצה לומר שנוטה מעט לחולם, והספרדים קוראים לקמץ כעין הפתח, נראה ברור שהברת הספרדים היא הנכונה, כי הם לא הלכו בגולה מדחי אל דחי, כי אם מחורבן בית שני באו משם לספרד, עד גלות הארץ במשך יותר מאלף ושלוש מאות שנה. ולא שינו את הברתם אשר הביאו עמם, ואשר השתמשו בה אבותינו בירושלים ובביהמ"ק, ובכל אר"י. וביותר, הברת עדות המזרח אשר לא נפסקה הישוב מהם בכל הדורות, משא"כ האשכנזים שהלכו בגולה מגוי אל גוי, גולה אחר גולה, ולכן היתה סיבה שנשתבשה לשונם, כי נתערבו בהם ולמדו מהברתם, וגם בלשון הקודש, וראיה לזה ממה שאמרו בכראשית רבה (פ"ט) רבי מאיר אומר, והנה טוב מאד, טוב מות והיינו שאות ת' דומה לאות ד'. ובמקום מאד דרש רבי מאיר מות, ולפי הברת האשכנזים שהת' דומה לסמ"ך אין מקום כלל לדרשה זו.

ובשו"ת בית רידב"ז (סי' כז) כתב, וקרוב שהמבטא שלכם בלשון הקודש הוא מתוקן יותר משלנו, יען כי אנחנו נדדנו כמה פעמים יותר מכם וכו'.

ובספר צרור הכסף (דף נח) העיד על הג"ר נתן אדלר זצ"ל שהיה מתפלל במבטא ספרדי, ובביתו התאספן איש אחד מירושלים (הגאון רבי חיים מודעי) ולימדו המבטא הספרדי וכו'.

ומזה שתלמידיו לא עשו כמותו, לא מפני שחלקו עליו, אלא מפני שהיה קשה להם לשנות המבטא ולהתרגל למבטא ספרדי. והרי החת"ס הוצרך לר"ח מודעי שילמד אותו המבטא, מפני שאינו דבר קל לשנות המבטא. ומ"מ בדרך כלל כל עדה תופסת מנהג אבותיה.

והנה נודע שהאשכנזים מבטאים ח"ת כמו כ"ף רפויה, הרי הבטוי בחיך ולא בגרון, וכן מה שמבטאים ת"ו רפויה כמו סמ"ך הרי זה בשיניים ולא בלשון. (ואצל הבבלים והתימנים ההת"ו רפויה שונה מתוי דגושה). וכן הברת הקו"ף והכף הדגושה, שוים אצל האשכנזים, בת קו"ף כבת כף, וכן ההבדל בין א' לע'. וע' בסידור בית יעקב להיעב"ץ שכתב, שיש להשמר מחילוף קריאת האותיות, וכמו שאנו האשכנזים עושים בקריאת ת' רפויה כקריאת ס' לבושתינו. ע"כ.

ובספר בית מנוחה (דיני כהנים הראויים לנשיאת כפיים אות א) כתב, שכהן מבני אשכנז לא ישא כפיו אצלינו וכו', אלא שאין מקפידים בזה. ע"ש. וצ"ל דה"ט שאין מקפידים בזה, משום שהם מצויים בינינו ומכירים אנו שכן מבטאם, הוי כדש בעירו, וכיון שעלה לא ירד, כי גדול כבוד הבריות וגדול השלום. והו"ל כאילו א"א בלא זה, וכמ"ש המהרימ"ט, ובכה"ח (סי' קכח ס"ק קצב). ולא גרע מק"ש שאם קרא ולא דקדק באותיותיה בדיעבד יצא, אלא שיש לדחות שזה גרע יותר מלא דקדק באותיותיה, כיון שכמה אותיות ונקודותיהם שונות לגמרי, ואין להם משמעות לגבי דידן, ובפרט מה שמבטאים התימנים ג' דגושה שהיא בודאי טעות מוחלטת. וכן מה שמבטאים האשכנזים ק' כמו כ' ואומרים במקום "קינים" תעשה את התיבה, "כנים" תעשה, וכיו"ב, (וקוראים בת ק' כבת כ'), וכן ח' כמו כ', וכיו"ב. וכן אשכנזים פולנים השורוק שלהם כמו חולם, ואומרים לא תותירו ממני עד בוקר, וכיו"ב, ונעיין בשו"ת מנח"י ח"ד (סי' מז אות ב) ויש להאריך ע"ד, ואכמ"ל.]

ועכ"פ בשבת זכור שקריאתה מה"ת הנכון לשמוע במבטא האבות, ואם יעשו כן גם בשאר שבתות השנה תע"ב. ועיין בשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' ה) שכתב, שהדבר ידוע שהברת האשכנזים לקיה בחסר וכו', וכבר נתקבלה דעת המומחים שההברה הספרדית טובה בהרבה בחינות מההברה האשכנזית.

ועיין בפ"י האבן עזרא (שיר השירים פרק ת, יא) שכתב, בעבור כי לשון ישמעאל קרוב מאד ללשון הקודש וכו'. משמע שהביטוי הספרדי הדומה לביטוי הלשון הערבית, הוא הביטוי הנכון יותר. וראה בילקו"י פורים (מהדר' תשע"ג, בקונט' בסוף הספר סי' א) שהבאנו כמה

במבטא אחר מזה שרגילים בו הצבור, מותר לו לכתחלה לקרוא בתורה במבטא שלו. ובשבת פרשת זכור ראוי להחמיר בזה. כא)

יח. בית כנסת של אשכנזים המתפללים וקוראים בתורה דרך קבע בהברה ספרדית, אינם צריכים לשנות מהמבטא הספרדי שהורגלו בו, ואין להם להשגיח במערערים המבקשים לקרוא בתורה במבטא אשכנזי. ובפרט בהזכרת שם ה', שהאשכנזים מבדילים בין קמץ לפתח, ומבטאים את שם ה' בקמץ, ואילו אצל הספרדים הקמץ והפתח נראים דומים. ואם אין מחלוקת מצד המתפללים, יכולים אף לשנות מבטאם האשכנזי למבטא ספרדי, אף לכתחלה, וכמו שעשה כן מעשה רב הגאון רבי נתן אדלר. (רבו של החתם סופר). כב)

יט. ספרדי המתפלל עם אשכנזים, והזמינוהו לעלות לספר תורה, צריך לברך ברכות התורה במבטא ספרדי, ובפרט בהזכרת שם ה' שיאמרנו כפי המבטא שלנו, ואסור לו לשנות ולבטאות שם ה' בחולם כמנהג האשכנזים. ואף אם כמה מיחידי הקהל ידרשו זאת מהעולה לתורה, לברך כפי מבטאם, לא ישמע להם לשנות מהמבטא הספרדי, וכל המשנה ירו על התחתונה. בפרט ויש לנו סמוכין גדולים כראשונים כמלאכים שביטוי שם ה' הוא כפי מנהג הספרדים, ולא כמנהג האשכנזים. כג)

בית כנסת של אשכנזים המתפללים במבטא אשכנזי, וקראו בתורה במבטא ספרדי

כא) ע"פ המבואר בהערה הנ"ל, וכ"כ הגרא"י אונטרמן בתשו' שהובאה בספר כתור אפרים (עמ' סט), שהרי מבינים היום את המבטא הספרדי, וכן ההיפך. ואף שבספר אמירה נעימה קרא תגר על ההברה הספרדית בשם ה', מ"מ בענינים אלה אין שום הכרעה, וכל אחד מצדד בהברה שהורגלו בה אבותיו. שמעתי בשם הג"ר יצחק מוואלוז'ין שהיה רגיל בכל יום לחזור על ק"ש אחר התפלה במבטא ספרדי, מפני שחשש שהיא ההברה הנכונה, וכו',

בית כנסת של אשכנזים המתפללים וקוראים בתורה דרך קבע בהברה ספרדית

לגבי מנהגי הספרדים. נוכמ"ש בכי"ב בשו"ת אבקת רוכל סי' ריבן. ובפרט שכעת פשט המנהג אצל רבים מהאשכנזים לבטאות בדיבורם כמו הספרדים לאחר שחונכו כאן באר"י.

אמנם בשו"ת מנח"י ח"ג (סי' ט) כתב שאין לשנות כל דבר שבקדושה, כמ"ש המג"א שכל שבט יש לו שער בשמים ומנהג. וכו'. ע"ש. אלא שי"ל שאין זה שי"ל לגבי המבטא, אלא גבי נוסחאות התפלה. וראה בשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' יא אות ה), ושם האריך בדברי החזו"א במ"ש בזה.

ספרדי המתפלל עם אשכנזים, ועלה לתורה, יברך ברכה"ת במבטא ספרדי

מנהג אבותיה. ואף בענין ביטוי שם השם, אין לספרדי לשנות ולבטאת שם ה' בחולם, כמנהג

כב) כבר ביארנו שבענין הביטוי אין מאתנו מי שיודע להכריע בזה. אך מאחר וראינו מעשה רב אצל הגאון רבי נתן אדלר (רבו של החת"ס) שעשה מעשה ושינה ממבטא אשכנזי למבטא ספרדי, משמע דלא שייך בזה דין ד"קרא ולא דקדק באותיותיה, כיון שהוא קורא ומדקדק באותה ההברה שבחר בה לקרואה כהוגן. וכ"כ בשו"ת משפטי עוזיאל (או"ח סי' א), ובשו"ת ישכ"ע ח"ב (או"ח סי' ג). ושם הוסיפו טעם כי היישוב באר"י מעיקרו היה במבטא ספרדי, ומן הראוי היה שכל הבא לאר"י ינהג כן, משום דקמא קמא בטיל,

כג) ראה בהערות הנ"ל, בענין שינויי המבטא בין העדות. והנה בדרך כלל כל עדה תופסת

כ. העולה לספר תורה חייב לקרוא בפיו בלחש את הקריאה, מתוך הספר תורה, יחד עם השליח צבור. ואינו יכול לצאת ידי חובה בשמיעה בלבד מהשליח צבור מטעם "שומע כעונה", דבקריאת ספר תורה שאינה חובת יחיד, לא אמרינן "שומע כעונה". ואם אינו קורא בלחש את הקריאה, יש לחוש שברכותיו הן ברכות לבטלה. ולפיכך על השליח צבור הקורא בתורה להעיר תשומת לב העולים לתורה, ויאמר להם לפני שיברכו שיקראו עמו בלחש את הקריאה. ואם שמעו לו מוטב, ואם לאו אין צריך לחזור על הקריאה. ובית כנסת שבין המתפללים שם יש מחללי שבת, ומבקשים לעלות לתורה ולקרוא בעצמם, או שבין המתפללים יש שאינם יודעים לקרוא היטב בדקדוק וטעמים, הנכון שרב בית הכנסת יתקין תקנה שרק השליח צבור קורא בתורה, ולא העולה. אבל בקהילה שכל המתפללים הם יראי שמים ויודעי ספר, וקוראים היטב את קריאת העלייה, יש לאפשר לעולים לקרוא את אותה העלייה בעצמם. (כד)

אמך. וראה באורך בילקו"י פורים (תשע"ג, בקונטרס שבסוף הספר סי' א).

האשכנזים, ואם משנה המבטא הרי זה כמזלזל בכבוד רבותינו, ועובר משום אל תטוש תורת

העולה לתורה חייב לקרוא בפיו בלחש את הקריאה, מתוך הספר תורה

מברך. ועוד, דהיאך אחד יברך והשני יקרא, יברך מי שקורא.

ועיין בשבולי הלקט (סי' לו) שהביא בשם הגאונים, שצריך העולה לס' לקרוא בפיו. וכ"ה בשו"ת הגאונים (שע"ת סי' נט). וכ"כ הרא"ש (פ"ג דמגילה סי' א וסי' י), ובתשובותיו (כלל ג סי' יב), שאם אינו יודע לקרוא אסור להעלותו לס'ת, שהרי הוא כמברך ברכות לבטלה. והוכיח כן מהתוספתא פ"ג דמגילה. נוע' בספר יד אהרן שהק' משם הרב זרע אברהם (סי' ו) דאין ראה מהתוספתא דבתי הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד וכו', דאיירי כשלא היו מברכים כל אחד, ומש"ה אין היכר בעולים העומדים, דדילמא אקראי הוא, והרב יד אהרן נדחק בזה. כיעו"ש. ומרן החיד"א יישב הדברים, דכיון דתני בתוספתא דאפי' ראש הכנסת לא יקרא מעצמו עד שיאמרו לו אחרים. ופסקוה הפוסקים. א"כ כאשר יקרא לכל אחד ויעלה ויקרא לו הש"צ קריאתו וירד, ואח"כ יקרא לאחר, ודאי איכא היכרא טפי ממה שאחד יקרא ד' פעמים. ועוד, כיון שראשון ואחרון יברכו ממילא דכל הני עולים לסדרא דיומא, ותקנתא ניהוין. וכ"פ הריב"ש בתשו', והובא להלכה, בשו"ת הרשב"ש (סי' תכח). וע"ע בתוס' ב"ב (טו). וכ"ה בספר העתים לרבי יהודה אלברצלוני (עמ' רסד). וכ"פ רבינו אפרים שהובא באו"ז ח"ב (סי' מב), וכ"ד הזוה"ק, וכמו שהסביר מרן הב"י (סי' קמא), דמה שאסר בזה"ק לשנים לקרוא ביחד, היינו שלא ישמיע לאזניו, ולעולם צריך לקרוא בפיו בלחש. וכ"פ מרן בש"ע (סי' קמא סי' ב). וכ"ד האחרונים, וכמו שכתבו בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סי' עה), ובשו"ת בשמים

(כד) הנה מבואר בפוסקים, שמה שנהגו שהש"צ הוא הקורא בתורה, ולא העולה עצמו, הוא משום שאין הכל בקיאים לקרוא בתורה בדקדוק, ונמצא הצבור אינן יוצאין בקריאתו, והוא בעיניו כיודע, ואם לא יקראוהו אתי לאנצויי. וכ"כ הרא"ש. והר"ן כתב, שהוא כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרוא בעצמו. והרא"ש דחה טעם זה וכמבואר בב"י, ומ"מ כתב שם שגם הר"ן כתב כדברי הרא"ש. ע"ש. וכן פשט המנהג במקומותינו שהש"צ הוא הקורא בתורה לכל העולים, זולת לאלה היודעים היטב בדקדוק ובטעמים. וכל העולים לס'ת צריכים לקרוא עם הש"צ בלחש מלה במלה.

ואף דקי"ל בכל דוכתא דהשומע כעונה (סוכה לח:), מ"מ כ"ז שייך במצוות שהם חובת יחיד. שכיון שהשומע וגם המשמיע שניהם חייבים במצוה זו, גם אם יצא י"ח. מדין ערבות אמרי' דשומע כעונה. משא"כ בקריאת ס'ת אין כל חובה על כל יחיד ויחיד בפני עצמו לשמוע קריאת ס'ת, אלא החובה היא על כלל הצבור, וכמ"ש הרמב"ן (מגילה ה), ובזה לא שייך שומע כעונה, שהרי כל הצבור שומעים, ומה כחו של העולה שמברך יותר מהם. ולכן צריך שיקרא עם הש"צ. ועוד, דבקריאת ס'ת לא תיקנו חכמים לברך ברכה"ת בצבור אלא כשקורא בפיו מתוך הס'ת, ולא בשמיעה בלבד מהש"צ, שהרי כל הצבור שומע ואינם מברכים, מפני שבירכו ברכה"ת בבוקר, ורק לקרוא עצמו תיקנו לברך, והיינו כשקורא בפיו, אבל על השמיעה בלבד לא תיקנו ברכה, שלכן אין כל הצבור

ראש (סי' רצא), ומרן החדיד"א במח"ב (סי' תרצב סק"א), ומהר"י עייאש במט"י (סי' קמא), ובמאמ"ר שם.

אמנם מדברי ספר האשכול (ח"ב עמ' טט) מבורר דשייך דין שומע כעונה גם בקריאת ס"ת, ומש"ה התייר לסומא לעלות לס"ת ולברך, ולשמוע הקריאה מהש"צ, וכ"כ בספר האגודה. נוכח משמע מדברי רבינו יונה בפרק אין עומדין, גבי אם נשתתק העולה לתורה, שגם בזה"ז שהש"צ קורא הפרשה, זה שעומד תחתיו יחזור לקרוא מתחלת הקריאה, ויברך, חדא שהדרך שהעולה לס"ת קורא עם הש"צ, ואפי' לא יקרא הוא כיון שדרך הוא שהחזן קורא במקומו, כאילו קרא הוא דיינינן ליה. ע"כ. ודו"ק. וכן כתבו בשו"ת ספר יהושע (בפסקים וכתבים סי' קצב), ובשו"ת הרד"ל (להגאון רבי דוד לוריא סי' ג אות ד), שענינו הרואות שכמעט רוב העולם לא נהגו לקרוא בלחש עם הש"צ, ויש מקום לסמוך על מנהגם עפ"ד הוזה"ק וכו', ע"כ. ובמאמ"ר שם כתב, דמ"מ יש פנים לומר שאין כאן ברכה לבטלה, וכמ"ש מרן לדעת הוזה"ק. ועיין בט"ז שתמה על הש"ע בזה, כיון דשומע כקורא, א"כ השומע מברך והחזן קורא. מ"מ אין לנו לזוז מדברי הראשונים ומרן הש"ע, שצריך העולה לקרוא בלחש עם הש"צ, ובפרט שלדעתם אם אינו עושה כן, הו"ל ברכה לבטלה, וכבר ביארנו שמאחר והעולה לתורה מברך בעצמו, לא שייך לומר כאן "שומע כעונה", שהרי כל הצבור שומע, ומה שונה זה העולה מיתר הצבור שמברך, וע"כ שצריך לקרוא בעצמו. ועיין בספר ויגש יהודה (מובא במאמ"ר סי' קמא סק"ג) שהק"ג דמ"ש מכל המצות שאע"פ שיצא מוציא. ותיריך, דשאני הכא שאינה מ"ע, ואינה חובה על היחיד, אלא תקנה. והרב מאמ"ר כתב על דבריו שהוא דוחק, שעכ"פ היא מצוה מדרבנן, ושייך בה שפיר ערבות, דכל מילי דרבנן אסמכוה אקרא דלא תסור. ולכן כ' ליישב, שמאחר שאין זה יודע לקרוא, אינו שייך באותו דבר, וכל שאינו שייך באותו דבר אינו פוטר את האחרים י"ח. ולכן אינו מוציא את חבריו. אלא דהתיינח במי שאינו יודע, אבל בידוע מאי איכא למימר, והרי הטור הרא"ש והש"ע כתבו דבריהם בכל העולים. ושמא י"ל דהכא כיון שהש"צ יודע לברך (ולקרא) אין לאחר לברך בשבילו, וגם העולה המברך, אין כוונתו לפטור את הש"צ י"ח הברכה שמברך, ולכן אם לא היה הוא עצמו קורא, הוי ברכתו לבטלה. ודו"ק.

ואפשר להוסיף עוד, דהנה נודע מה שנחלקו רש"י ור"ת ור"י בדין הנמצא בתפלת י"ח ושמע קדיש או קדושה, אם פוסק בשתיקה לשמוע הקדיש והקדושה,

או דגם ע"י הפסקה בשתיקה הוי הפסק, ועיין רש"י בסוכה (לה:) ובתוס' שם ד"ה שמע. והטור (או"ח סי' קד) פסק שאין להפסיק בשתיקה לקדיש וקדושה שכיון דשומע כעונה, הו"ל הפסק, ובב"י שם פסק והלכתא כדברי רש"י ור"ח שישתוק. וביארו בכמה אחרונים שנחלקו בהגדרת דין שומע כעונה אם הוא כעונה ממש, ותורת דיבור עליו, ומה דילפינן דשומע כעונה היינו שהשומע יוצא י"ח כאילו קרא בעצמו, או דקמ"ל דיוצאים י"ח או בדיבור ממש, או בשמיעה, והשומע יוצא י"ח מדין שמיעה, ותורת שמיעה עליו. ולכן לדעת רש"י ור"ח מהני לשתוק באמצע תפלת י"ח לשמיעת קדיש וקדושה, שכיון שתורת שמיעה עליו, למה יחשב להפסק, וכ"ד מרן הש"ע, משא"כ לר"ת ור"י והטור, שדין שומע כעונה הוי מתורת דיבור, מש"ה אם ישתוק באמצע תפלת שמונה עשרה לשמיעת קדיש וקדושה, חשיב שפיר הפסק.

ולפ"ז מרן הש"ע לשיטתיה אויל, דכיון שאין על שמיעתו תורת דיבור, אלא יוצאים י"ח בשומע כעונה מדין שמיעה. ממילא שפיר פסק בש"ע שסומא אינו עולה לקריאת ס"ת, שכיון שאין על שמיעתו תורת דיבור, אלא תורת שמיעה, א"כ הקורא צריך לברך ולא השומע, שמעשה הקריאה הוא ע"י הש"צ, וכיון שהשומע מברך, הוא צריך לקרוא עם הש"צ שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה. ומש"ה בסומא פסק מרן הש"ע (סי' קלט ס"ג) שאינו קורא בתורה. שהרי אסור לקרוא אפי' אות אחת שלא מן הכתב, ולכן אינו עולה ומברך, אף שהקורא הוא אחר, שה"ז לדעת מרן ברכה לבטלה, ואף דשומע כעונה לא הוי כעונה ממש, ואין על שמיעתו תורת דיבור, א"כ אינו כקורא בתורה, וממילא אינו כקורא דברים שבכתב בע"פ, מ"מ כיון שצריך העולה לקרוא עם הש"צ, לכן אין הסומא עולה לס"ת, שאם יקרא בעל פה עם הש"צ, עובר על האיסור של "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ". (וראה לעיל סי' קלט, בדין עליית סומא לתורה.)

ולכן על כל ש"צ להזהיר לעולים לס"ת שיקראו עמו בלחש מלה במלה את קריאתה"ת. וראה בשו"ת יחוד"ד ח"ד (סי' יא), ובשו"ת יבי"ח ח"ד (סי' ה אות יט). [ועיין בשו"ת עמק יהושע ח"ב (דף רסג), מ"ש בדין זה, וע"ע בשו"ת ש"מ ומגן ח"א (סי' יא), ושם העיר, דאף שלפי ההלכה יש לעולה לקרוא עם הש"צ, מ"מ בכל העולם נוהגים להעלות לס"ת גם אלה שאינם יודעים לקרוא עם הש"צ, וא"א למנוע מהם מלעלות לס"ת, מפני המחלוקת ודרך ארץ, וכמו שחששו הרא"ש והטור (סי' קמא) שאם לא יקראוהו אתי לאנצויי עם הש"צ, אלא שסיימו ומ"מ גם

כא. גם במקומותינו שאין אנו קוראים בשמו של העולה לתורה, (ומשום שחוששין שמא לא יוכל לעלות לתורה), אפילו הכי אין לקרוא לספר תורה בן אחר אביו, או שני אחים בזה אחר זה, משום עין הרע. שסוף סוף מזכירים את שמותיהם באמירת "מי שברך", וגם הכל מכירים בהם. וכל הקפידא שלא להעלות ב' אחים בזה אחר זה, אינו אלא לגבי העלייה לתורה, אבל אינו נוהג בשאר מילי, כגון ב' אחים הדורשים לצבור בזה אחר זה, או לברך ז' ברכות וכיוצא, דמאי דאיתמר בהדיא קפדינן, אבל במאי דלא איתמר לא קפדינן ביה. (כה)

משה האיש (סי' יב) כתב שסומא עולה לס"ת, משום דשומע כעונה. וע"כ פ' בודאי שלכו"ע נכון שהש"צ הקורא בתורה, יאמר לעולה לפני שיברך, שיקרא עמו בלחש מלה במלה, לקיים דברי הש"ע שחשש בזה לברכה לבטלה].

להתקין תקנה שרק השליח צבור יקרא בתורה, והעולה יקרא בלחש

עליה איש כשר, שאין קריאת הס"ת אלא להשמיע לעם. וכבר נשמעה מפי הש"צ שהוא יהודי כשר, וגם אלה ששומרים תורה ומצוות שעולים ורוצים לקרוא אינם קוראים נכון בקריאה ובטעמים.

ועל כן כדי לא לעורר מחלוקת בציבור למי לתת לקרוא, ולמי לא לתת, טוב ונכון עשה החכם הנו' שתיקן שרק הש"צ קורא, וכל המערערים ע"ז אינם צודקים, ואפי' אם הם קוראים היטב ומדוייק, לא יקראו בשעה שעולים לתורה, ורק הש"צ יקרא, וכל זה בקהילה שיש את הבעיות הנ"ל, ויש לשמוע לקול רב ביהכ"נ ולכבדו, ולא לפרוץ גדר. אבל בקהילה שכל ציבור המתפללים הם יראי שמים ויודעי ספר, וקוראים היטב את קריאת העלייה, איה"נ יש לאפשר להם לקרוא את אותה העלייה.

אין לקרוא לתורה בן אחר אביו, או שני אחים בזה אחר זה, משום "עין הרע"

במקומות שקוראים את העולים לס"ת בשמותם, משא"כ במקומותינו שאין קוראים לס"ת בשם, אין לחוש לעין הרע. וכ"פ בשו"ת נשאל דוד (או"ח סי' ה), ודייק כן מלשון הרמ"א שכתב: ואפי' אם אחד שביעי ואחד מפטיר, לא יקראו השני "בשמו", משום עין הרע.

ונודע, שהמנהג פשוט אצל הספרדים שאין קוראים בשם להעלות לס"ת, וכמ"ש מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' יג) ונהגו כן כדי שלא יהיה בכלל מי שקוראים אותו לעלות לס"ת ואינו עולה, שמקצרין ימיו (ברכות נה.). אלא שבספר כסא אליהו (סי' קמא סק"ב) כתב, שיש להחמיר בזה משום אמירת השם במי שברך, כי מה לי כשמזכיר שמו בתחלה או בסוף, סו"ס יש לחוש לעה"ר. ובאמת שכן המנהג שלא להעלות לס"ת ב' אחים בזה אח"ז, כמ"ש בנהר מצרים. (הל' קריאת

העומד יקרא בנחת עם הש"צ. ע"ש. וע"כ ללמד זכות על המנהג בזה, שסמכו על הסוברים שיש דין שומע כעונה גם בס"ת, ושאינן חילוק בין מגילה לקריאה"ת, כמו שכתבו האו"ז, המרדכי, הג"א, ועוד, וכ"פ בביאורי הגר"א. ובשו"ת

והנהג בעבר היה כל עולה קורא את קריאתו, אך מאחר ואין הכל בקיאים לקרוא בתורה בדקדוק וטעמים, כיום נהגו שהשליח צבור הוא זה הקורא בתורה. ורב קהלה אחת התקין שלא לאפשר לעולים לקרוא בעצמם בתורה אף אם הוא יודעים לקרוא, ותיקן זאת כיון שהיו כמה שאינם יודעים לקרוא היטב, ומתעקשים לקרוא בעצמם כשהם עולים לתורה. הנה החכם הנו' טוב עשה שתיקן תקנה זו, שהיא תקנה נכונה בקהילה שיש בתוכה מתפללים שאינם שומרים שבת, שצריך שהש"צ שהוא יר"ש יקרא בתורה ויוציא את הקהל ידי חובה, שאם קרא בתורה המחלל שבת אינם יוצאים י"ח, וכמבואר בילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (מהדור' תשע"ג עמ' שכ"ח), שאם הקריאה שקרא הש"צ בעליית אותו מחלל שבת יוצאים י"ח, וא"צ לחזור על אותה

(כה) מקור דין זה שלא להעלות שני אחים לס"ת, או אב ובנו בזא"ז, הוא במרדכי בהלק"ט בשם הר"ם, שאף שמותר להעלותם לס"ת מצד הדין, אין מניחין לעשות כן בשביל עין הרע. וכ"כ בכל בו (סי' כ).

ובארחות חיים (הלכות שני וחמישי אות כו) כתב, שאין לקרוא בתורה ב' אחים וכו' מפני שהם פסולים לעדות זה לזה, וכתוב, עדות ה' נאמנה. והובא בב"י (סי' קמא) ובש"ע (שם סי' י), פסק, יכולים לקרוא שני אחים זה אחר זה, והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע. ע"כ. ונקט בפשטות טעם המרדכי הנ"ל. ובא"ר כתב "בב"י כתב, ואין מניחים בשביל עין הרע וכו'", וצ"ל שהוא ט"ס וחסר תיבת אלא. ע"כ. והרב מאמ"ר (סי' קמא סק"ז) העיר ע"ז, שאדרבה בלא תיבת אלא אתי שפיר, שאין מניחין משום עין הרע. וע"ש. **ואמנם** בשו"ת אמנות שמואל (סי' מז) כתב, שכ"ז

כב. מי שרוצה לעלות לספר תורה אחר אחיו, או אחר אביו, ואומר שאינו מקפיד על עין הרע, אין להקל לו, שמאחר ואפשר שיעלה לספר תורה על ידי הפסק אחר ביניהם, מהיות טוב אל תיקרי רע. (כו) ומכל מקום אם כבר עלה לספר תורה, ואמר שאינו חושש לעין הרע, שוב לא ירד, ויכול לברך ברכות התורה ולקרוא בתורה. (כו)

כג. מי שעלה לקרוא בתורה, ולפני שבירך ברכות התורה נתברר שאביו או אחיו עלו לקרוא בתורה לפניו, מותר לו לרדת מהתיבה ולא לעלות לספר תורה, ואין זה בכלל מי שקוראים אותו לעלות לספר תורה ואינו עולה שמקצרים את ימיו ח"ו. ואם אפשר נכון שיעלה אחר כך לתורה, על ידי הפסק אחר. (כח)

כד. מותר להעלות לתורה בזה אחר זה, אב ובן בנו (נכד). ואם יש מנהג ידוע להחמיר, אין לשנות מהמנהג. (כט)

נוהג כצאן יוסף (עמ' קל"ז אות ח'), ובערוה"ש (סק"ח), ויכול לעשות כמו שירצה, ויש לצרף דעת המהריק"ש שכתב, שמותר לעלות ב' אחים או אב ובנו הא' למשלים והשני למפטיר, שכיון שהמשלים מפסיק בקדיש לית לן בה, ודמי למ"ש המג"א (סי' קל"ה ס"ק ט"ז) בדבר מה שנהגו, להעלות כהן אחר כהן, א' למשלים וא' למפטיר, משום שהמשלים מפסיק בקדיש, אלא שלא סמכו על טעם זה לחוד, אבל המהריק"ש ס"ל לסמוך על טעם זה בב' אחים, כיון שאין הדבר אלא משום עין הרע יש להקל.

ס"ת אות ה). ובכה"ח (סי' קמא ס"ק לב) וע' בשו"ת יחוד"ח"ג (ט"ו ג).

ורע, דכ"ז לגבי העלייה לתורה, אבל אינו נוהג בשאר מילי, כגון ב' אחים הדורשים לצבור בזה אחר זה, וה"ה לברך ז' ברכות וכיוצא, דמאי דאיתמר בהדיא קפדינן, אבל במאי דלא איתמר לא קפדינן ביה, ומאן דלא קפיד לא קפיד בהדיא, ואף בקריאה בתורה אם עולים לס"ת א' משלים והשני מפטיר, והם שני אחים, או אב ובנו, ואינם מקפידים לחוש לעין הרע שפיר דמי, דמאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיא, כמ"ש הרב

הרוצה לעלות לתורה אחר אחיו, או אחר אביו, ואומר שאינו מקפיד על עין הרע

וראיית הברכ"י מלשון הש"ע אינה מוכרחת, וכמ"ש הפתה"ד שם. אלא שלדינא מאחר ואפשר להפסיק באיש אחר ביניהם, יש לנהוג כן. [שבאופן זה פשוט המנהג להקל, וכמו שכתבו במט"י, ובמחז"ב]. ויש למחות במי שירצה להקל בזה. ומבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ב (אהע"ז סי' ז אות יד).

(כו) כן כתבו בשו"ת כנה"ג, וביד אהרן (סי' קמא), שאם עלה שוב לא ירד. וכן פסקו הפר"ח, והא"ר, והדרך החיים, והמשנ"ב שם. [כיון שהטעם הוא משום עין הרע ולא מעיקר הדין].

(כח) בגמ' ברכות (נה). אמרו, שכל מי שקוראין אותו לעלות לס"ת ואינו עולה, מקצרין ימיו ושנותיו. ומ"מ כיון שבג"ד אפשר שיעלה לס"ת ע"י הפסק אחר ביניהם, שחוששין משום עין הרע, א"ז בכלל מקצרין ימיו.

מותר להעלות לתורה בזה אחר זה, אב ובן בנו

בנו איכא עינא בישא. וכן הסכמתי בתשובה. ע"כ. ובשו"ת נשאל דוד (אופנהיים או"ח סי' ה), העיר על

(כו) כן כתבו הא"ר (סי' קמג) בשם המהרי"ל, ובספר יד אהרן (שם) שאפי' אם רצה לעלות ואמר שאינו מקפיד, אין מניחין אותו. והרב יד אהרן הביא ראיה לזה גם מדברי הרמב"ם (בפי"א מהל' רוצח ה"ה), שכל העובר על אותם דברים שאסרו חכמים מפני חשש סכנה, ואמר הריני מסכן את עצמי ומה לאחרים עלי בכך, מכין אותו מכת מרדות. [אלא שיש לדחות ולחלק בין דברים שיש בהם סכנה לחשש עין הרע, שהוא סכנה סגולית. ודו"ק]. וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י, ובשו"ת יוסף אומן (סי' טז אות ד), ובשו"ת לב חיים ח"ג (סי' צט).

ואף שיש חולקים בד"ז וסוברים דמאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיא, כמ"ש כן בספר לשון חכמים (דף ז ע"ד) בשם הרב נוהג כצאן יוסף, שראה בעיר אחת שעלו ארבעה אחים בזה אחר זה, וחכם העיר לא מיחה, ואף הוא אמר, מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיא. ע"ש.

(כט) בשו"ת כנה"ג (סי' קמא סק"ח) כתב, דיראה לי שלא דוקא אב ובן ושני אחים, אלא אפי' אב ובן

כה. אב ובנו, או שני אחים הרוצים לעלות לספר תורה בזה אחר זה, האחד לעליית משלים, והשני לעליית מפטיר, אף על פי שאין ראוי לעשות כן לכתחלה, אם רוצים להקל בזה, יש להניח בידם, מאחר ויש הפסק קדיש ביניהם. (ל)

כו. מותר לאב ובנו, או לשני אחים, להיות שני חתנים בשמחת תורה, האחד חתן תורה והשני חתן בראשית, ואין לחוש לעין הרע. (לא)

כז. וה"ה שמותר לשני כהנים או לשני לויים להיות חתנים, אחד חתן תורה ואחד חתן בראשית, ואפילו שלשה כהנים או שלשה לויים, יכולים לעלות בזה אחר זה לחתן בראשית, חתן תורה, ומפטיר. (לב) ואם אין שם אלא כהן אחד, וזכה בעליית חתן תורה, רשאי

מקומות. ע"ש. ולכן במקום שאין מנהג ידוע יש להקל, כיון שכ"ז אינו אלא משום עין הרע, הבו דלא להוסיף עלה. וכמ"ש בנשאל דוד שם. ומאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה. [ממון אאמור"ז זיע"א].

השכנה"ג בזה, שבכה"ג לא אמרי' בני בני הרי הם כבנים, אלא כיון שלא מצא מי שיחלוק עליו בהדיא, וגם בפרנקפורט נהגו להחמיר, ולכן יש להמנע מזה היכא דאפשר. והפרי"ח (ס"ס קמא) חלק עליו בזה, וגם מרן החיד"א במח"ב מעיד שנהגו להקל באיזה

אב ובנו, או שני אחים האחד למשלים, והשני למפטיר, והדין בשני ספרים

מפני אמירת "מי שבירך" שמזכירים בה את שם העולה, מ"מ באופן שיש קדיש המפסיק בין העולים י"ל דבכה"ג יש להקל. ואמנם האחרונים הקילו באמירת קדיש בינתיים, רק בשני ספרי תורה (עין יחוד"ח"ג סי' ג). [ועיין במאמ"ד (ס"ס קמא) שכתב, שבדין זה יש חילופי גירסאות בש"ע. דיש ספרים שכתוב כאילו הוא מדברי מרן הש"ע. ויש שהוא מדברי הרמ"א בהגה, ויש שאינו בש"ע כל עיקר. והנכון שהוא בדברי הרמ"א, שכ"ה ברוב הנוסחאות, וכ"כ בשיירי כנה"ג].

(ל) **כבר** ביארנו שבעיקר הדבר שלא להעלות אב ובנו, או שני אחים בזה אחר זה לס"ת, גם במקומותינו שאין קוראין לעלות לס"ת בשם, אין זה מוסכם, ודעת כמה אחרונים להקל בזה. אלא שכבר פשט המנהג ההחמיר. והנה הרמ"א (סי' קמא ס"ו) כתב, שאפי' אם אחד שביעי ואחד מפטיר, לא יקראו השני בשמו משום עין הרע. (מהרי"ל). ויש מקום לומר שלא החמיר הרמ"א אלא באופן שקוראים "בשמו", ודייק הכי לשונו, ואע"פ שאנו מחמירים גם במקומותינו שאין קוראין בשם,

מותר לאב ובנו, או לשני אחים, להיות האחד "חתן תורה" והשני "חתן בראשית"

ובנו או שני אחים בזה אחר זה לס"ת. אלא שאנו נוקטים בזה שלא כדבריו, (וכמבואר בסעי' כא). ומ"מ יש להתיר עפ"ד מרן החבי"ב בשיורי כנה"ג (סי' קמא הגבי"א אות ה), שבשני ספרים אין להקפיד. וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל דוד (סי' ה), ובא"ר (שם ס"ק ז), ובאמת ליעקב, ובלרוד אמת, ובפתה"ד, ובסידור דרך החיים, ובמשנ"ב, ובערוה"ש, ובכה"ח (שם). ולפיכך יכולים לעלות אחד לחתן תורה וחתן בראשית, ואחד מפטיר. וכמבואר כ"ז בשו"ת יחוד"ח"ג (סי' ג).

מותר לאב ובנו, או לשני אחים, להיות האחד משלים והשני מפטיר, נחלקו בזה הפוסקים, שלדעת המהרי"ל והרמ"א (סי' קמא ס"ו) גם בכה"ג לא יקראו השני משום עין הרע. ולדעת המהריק"ש, כיון שיש הפסק קדיש מותר. וכ"כ באמת ליעקב. ולפ"ז בנ"ד שאין אנו אומרים קדיש אחר חתן תורה (כמבואר בב"י סי' רפב), עדיין יש לחוש למראית העין. אלא שיש לצרף לנ"ד מ"ש בשו"ת אמונת שמואל (סי' מז) שאם אין קוראין בשם, מותר להעלות אב

מותר לשני כהנים או לשני לויים להיות אחד חתן תורה ואחד חתן בראשית

מי שבירך. ע"ש. מ"מ כשיש קדיש ביניהם העיקר להקל. ואפי' בשלשה כהנים או לויים, בזה אחר זה, האחד לחתן תורה והשני לחתן בראשית, והשלישי למפטיר, יש להקל. כמ"ש במשנ"ב (שם ס"ק לו), ובכה"ח שם, ועוד. כמבואר כ"ז ביחוד"ח ה"ל.

(לב) **כ"כ** הלבוש (סי' קלה סעי' י) שבכה"ג מותר לקרוא כהן אחר כהן. וכ"כ המג"א (שם ס"ק טז) שמותר להעלות לס"ת בכל שבת כהן אחד למשלים, וכהן אחר למפטיר. ע"ש. ואף שבשו"ת ימי יוסף ידיד (סי' ד) החמיר באופן שקוראים בשמם, או שעושים להם

לעלות לכהן, ואחר כך לעלות לתורה כחתן תורה. וה"ה ללוי. אבל אם זכו בקריאת פרשת חתן בראשית, לא יעלו לספר תורה בתוך כהן או לוי, אלא יקרא אחר במקום כהן, או כהן במקום לוי, שאין אדם רשאי לקרוא בשני ספרים, משום פגמו של ראשון. (לג)

כה. אדם החשוד על עריות, אין לקוראו לספר תורה באותה פרשה, כדי שלא להלבין את פניו ברבים, שיחשבו שיש אמת בחשד. וה"ה בזה בכל עבירה שהאדם חשוד בה, שאין להעלותו לספר תורה באותה קריאה. (לד) וה"ה באדם שידוע שעבר על דברי תורה, ואינו רק בחזקת חשוד, שגם בזה אין ראוי לכתחלה להעלותו לתורה לקריאה שבה נזכרת אותה העבירה שנכשל בה. ולכן אין ראוי לקרוא לתורה בפרשת "לא יגוש את רעהו" (פרשת ראה) למי שלא עשה פרוזבול בערב ראש השנה, או מי שאינו נזהר מאיסור חדש, וכיוצא בזה. (לה) ומכל מקום בעלי תשובה מותר להעלותם לספר תורה לכל קריאה שהיא, אף אם ידוע שנכשל באותם עבירות קודם שחזר בתשובה.

כט. מי שנעקרו לו שיניו, ומשתמש בשיניים תותבות בכל שיניו, ובלעדיהם אי אפשר לו לבטאת אותיות זשר"ץ, יכול להוציא ידי חובה את הצבור בקריאת התורה, שדיבור על ידי שיניים תותבות חשיב דיבור שפיר. (לו)

למנהיגי שקוראים בס"ת אחד, מותר. אמנם לחתן בראשית, אין להתיר שהלוי יעלה אחר שעלה בס"ת הראשון, משום פגמו של ראשון. וכמבואר כ"ז בשו"ת יחוד הנ"ל.

(לד) ספר חסידים (סי' תשסח).

(לג) מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' לח אות עב) כתב, שאין הלוי קורא פעמיים, אלא יקרא כהן במקום לוי (ואין הלוי צריך לצאת מביהכ"ט), והלוי יעלה לחתן תורה. ובס' עיקרי הד"ט (סי' לד סק"י) פירש דבריו, דהיינו במקומות שחתן תורה קורא בספר אחר, אבל

אין ראוי לקרוא לתורה בפרשת "לא יגוש את רעהו" למי שלא עשה פרוזבול

תשובה אין ראוי לקרותו. ע"כ. וכן כתבו הפמ"ג (א"א ס"ק ז), והא"ר (סי' קלח), ומרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' ה אות נ), והכה"ח (סי' רפב ס"ק ט). ומיהו השערי אפרים בפתחי שערים (סי' א סעי' לד) כתב, שצ"ע אם יש לעשות כן, אפי"ם אם כוונתם לעוררו לתשובה, אם ידוע שיש בזה הלבנת פנים גדול, וספק אם ע"י כך יחזור בתשובה. ומהר"ח פלאגי בספר חיים (סי' יא סעי' כו) העלה דשוא"ת עדיף. ובשו"ת רב פעלים ח"ב (אור"ח סי' יא) כתב, שכיון שדברי החת"ס לא נמצאו בדברי הראשונים, אף שיש לחוש לדבריו היכא דאפשר, מ"מ היכא דנפיק מינייה קנאה ושנאה ומחלוקת, ובפרט שגם עשירים ונכבדים נכשלים בזה בזה"ז, לכן טוב להעלים עיני. (ויק"ק שלא זכר שר מהספר חסידים הנ"ל). ומבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ג (דף שדמ: חו"מ סי' ו). ושו"ת יחוד (סי' טז). וע"ע בס' קרית חנה דוד ח"א (סי' כח), ובהערות אאמור"ר זיע"א בראש הספר, וכדברי הרב פעלים הנ"ל.

(לה) כ"כ בשו"ת חת"ס (אור"ח סי' טו) בשם רבו הגאון ר' נתן אדלר זצ"ל, שלא היה קורא ללוי שאוכל חדש לעליית ס"ת ביו"ט ראשון של סוכות, שהלוי קורא ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו, וכיו"ב השתא הכא בשנת השמיטה, אין ראוי לקרות לעליית ס"ת בפר' ראה לא יגוש את רעהו, למי שלא עשה פרוזבול בערב ר"ה שעבר וכו', וסיים החת"ס שם, שראוי לחסידים לזוהר בזה, וזה דוקא בדבר ששנוי במחלוקת, אבל לאו המפורש בתורה, הכל צריכים לזוהר בזה. ע"ש. וסויע לדבריו ממ"ש בספר חסידים הנ"ל, וז"ל: יזהר החזן שלא יקרא למי שסומא בעינו אחת בפר' עורת או שבור, או מי שבראשו נתק לקרותו בפר' נתקים. אמנם הכנה"ג (אור"ח סי' רפב הגה"ט) כתב, שדוקא בחשוד ואין הדבר ברור, בזה אין מעלים לס"ת, אבל אם ברור הדבר, אדרבה ראוי לקרותו כדי שיתבייש ויפרוש מהם, וכן שידע ענשו ויפרוש מהם. ואם עשה

נעקרו לו שיניו, ומשתמש בשיניים תותבות, ובלעדיהם אינו מבטא אותיות זשר"ץ

בשו"ת פאת שדך (ר"ס לה), שאפשר שאינו יכול להוציא את הרבים י"ח, כיון שדיבורו ע"י כלים ולא חשיב

(לו) מי שנעקרו לו שיניו, ומשתמש בשיניים תותבות בכל שיניו, ובלעדיהם אי"א לו לבטאת זשר"ץ, נסתפק

סימן קמב - דיני הטועה בקריאת התורה

א. שליח צבור שטעה בקריאת התורה, אפילו טעות שאין הענין משתנה, כגון שקרא אברם במקום אברהם, או אמר "ואם" במקום "ואם", או מצריים במקום מצרים, וכיוצא בזה, מחזירין אותו. אבל בטעה בטעמי המקרא, אין מחזירין אותו. (א) ומכל מקום על השליח צבור הקורא בתורה להכין היטב את הקריאה עם הטעמים, וכמבואר לעיל. (ב) וכן צריך הקורא לתת ריוח בין תיבה שתחלתה כסוף תיבה שלפניה, ולדקדק בקריאה לפי כל כללי הדקדוק. (ג)

ב. על הקורא בתורה לדקדק לכתחלה בכל הטעמים שבקריאה, ולכן אם העולה לספר תורה אינו יודע לקרוא בדקדוק עם טעמי המקרא, אף על פי שמדקדק בקריאה, לא יקרא בתורה בקול רם, אלא יקרא בלחש עם השליח צבור היודע לקרוא עם הטעמים. (ד)

המשקפיים. ולא אמרי' בזה כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו. וע"ע בשו"ת הלק"ט הנ"ל (סי' פד). ובפתי"ד (סי' קצה סק"א) וברב ברכות (דף קלא.) ובמשנ"ב בבב"ה"ל (ס"ט רצה).

וכן שמיעה ע"י דבר אחר כגון מכונת שמיעה חשמלית, נחשבת שפיר שמיעה, והשומע מק"מ מפי המחוייב, יוצא י"ח, שאין שאין בידו מגילה כשרה. וה"ה לנ"ד שדיבור ע"י שיניים תותבות חשיב שפיר דיבור. ויכול להיות ש"צ, שחיבור אותיות זש"צ עם שאר אותיות חשיב שפיר חיבור. וע' בגליוני הש"ס ברכות כה: ואכמ"ל.

דיבור. וצ"ע. ומרן אאמו"ר זיע"א אמר בזה, כי נראה פשוט שרשאי להוציא את הרבים י"ח בקריאה"ת, מק"מ, קידוש, וכו'. שמכיון שע"י השיניים תותבות, מבטא יפה את כל התיבות, יכול לברך ולהוציא את הרבים י"ח, ודמי למ"ש המהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (ס"ג) שמותר לקרוא בס"ת ע"י בתי עינים, ולא חשיב כקורא בעל פה שלא מן הכתב, שראיה בעששית נחשבת ראה, ושכן המנהג פשוט, ואין פוצה פה ומצפצף. וכ"פ בשו"ת הלק"ט (סי' צט). וכ"פ בשו"ת שבות יעקב (סי' קכו) שאפי' זקן שאינו רואה כלל בלי המשקפיים, יכול להוציא את הרבים בקריאת ס"ת ע"י

שליח צבור שטעה בקריאת התורה בטעות שאין הענין משתנה

(שם) ה"ד האורחות חיים, שהיה מנהג ספרד אחר קריאה"ת בשבת, לומר והוא רחום יכפר עון, לכפר על שגיגת הטעויות בקריאה"ת. וכתב, שאין זכר למנהג זה. וראה בבכ"ח (שם אות ד).

ב כ"ב בבכ"ח (שם אות א-ב), שיש להקפיד בזה, משום שע"פ הסוד הוא חמור.

ג כ"ב מהר"ם מינץ (סי' פא), שהחזן צריך ללמוד הסדרא שתהא שגורה בפיו עם כל הדקדוקים, מלעיל ומלרע וכו', ויקרא במיתון ולא במהירות כלל, שאולי יבליע שום אות או תיבה. והביאו הא"ר (שם סק"א).

א כ"ה בב"י (סי' קמב) בשם הירושלמי. וכן נראה מדברי הרמב"ם (פרק יב מהל' תפלה), ומדברי האורחות חיים. וכ"פ מרן בש"ע (שם), וכמ"ש בספר לדוד אמת (סי' ז סק"א). ועיין בהרמ"א (שם) שכתב, שרק בטעות שמשתנה הענין מחזירין אותו, אבל אם טעה בנגינה ובניקוד אין מחזירין אותו. (ב"י בשם פסקי מהר"ם). ועיין שם בב"ח. אבל בטעה בטעמים אין מחזירין אותו, כמ"ש בפר"ח (שם אות א), ועוד אחרונים. אבל גוערין בו. וכ"כ באמת ליעקב (דין קריאת ס"ת לש"ן ס"ק א), ובלדוד אמת (סי' ז אות א), ובח"א (כלל א אות ל). ובב"י

על הקורא בתורה לדקדק לכתחלה בכל הטעמים שבקריאה

העולה לס"ת לקרוא הפרשה בעצמו, אף שאינו בקי בטעמים, לכאורה יכול לעשות כן. וכ"כ בשו"ת דברי מלכאל ח"ו (סי' מא אות ו) שאין הקריאה בטעמים לעיכובא. ונהי שמצוה לקרוא בטעמים כראוי, כיון שעיקר התקנה היתה שכל עולה קורא לעצמו, אין לחוש למי שאינו בקי בטעמים, כל שיודע להפסיק באתנח ובסוף פסוק. ומה שנהגו שאחד קורא לכולם,

ד בגמ' מגילה (ג) דרשו על הפסוק ויקראו וגו' ויבינו במקרא, אלו פסקי טעמים, (הנגינות קרויים טעמים. רש"י). ובתורה"ד (סי' קפא) כתב, שישוב שאין שם מנין, ואין מי שיודע לקרוא בתורה כהלכתה בדקדוק ובטעמים, אפ"ה יקראו בתורה בברכה כהלכתה. והובא להלכה בש"ע (סי' קמב ס"ב). ומשמע לכאורה שאין הקריאה בטעמים לעיכובא כ"כ, ולפ"ז אם ירצה

ג. ישוב שיש שם מנין, ואין שם מי שיודע לקרוא בתורה כהלכתה, בדקדוק ובטעמים, אפילו הכי יקראו בתורה בברכותיה, ויעמוד אחד ליד השליח צבור, וילחש לו מתוך החומש את הנקודות והטעמים. (ה)

ד. שליח צבור שטעה בפרשת בהעלותך, וכשעלה חמישי לקרוא בתורה והיה צריך להתחיל וידבר ה' אל משה לאמר, עשה לך שתי חצוצרות כסף, טעה והתחיל לקרוא בפרשה הקודמת, וידבר ה' אל משה לאמר, איש איש כי יהיה טמא, וכשהעירו לו שטעה, עבר מיד לפרשה שניה והתחיל "עשה לך שתי וכו'", ולא חזר על הפסוק וידבר ה' אל משה לאמר, דינו כמי שדילג פסוק אחד מהפרשה ולא קראה, שאם הוא בשבת צריך לחזור, ואפילו לאחר שהחזירו הספר תורה חוזר וקורא הוא ושני פסוקים עמו. והיינו בברכות התורה. (ו)

סימן קמג - קריאת התורה בעשרה

א. אין קוראים בספר תורה בפחות מעשרה אנשים גדולים. (א)

ב. אין קטן פחות מגיל בר-מצוה (שלש עשרה שנה ויום אחד) מצטרף לעשרה לקריאת התורה, אפילו בשעת הדחק. (ב)

והעולה לס"ת יקרא אחריו בלחש, כנהוג, ובאופן כזה אין לעולה לקרוא בתורה, אם אינו יודע הקריאה בדקדוק ובטעמים כפי הדין. ואכמ"ל.

הוא כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרוא. ומרן אאמ"ר זיע"א העיר, שבאופן שיש ש"צ היודע לקרוא בטעמים, בודאי שעדיף יותר שהש"צ יקרא בקול רם,

ישוב שיש שם מנין, ואין מי שיודע לקרוא בתורה כהלכתה, בדקדוק ובטעמים

(ו) **שו"ת** איתן אריה (סי' קיב סק"ב). וכן הורה מרן אאמ"ר זיע"א במעשה שהיה, ואמר, שהוא סברא ברוחה.

(א) **מתני'** מגילה (נג): אין קורין בתורה וכו' בפחות מעשרה. ובגמ' למדו מהפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל, שכל דבר שבקדושה, (ומכלל זה קריאת ס"ת, כדמשמע התם), לא יהיה בפחות מעשרה. וכו"ה בר"ן שם "שעשו קריאה"ת ככל דבר שבקדושה". והיינו מד"ר, דקרא אסמכתא בעלמא. כמבואר בשו"ת יבי"א ח"ב (סי' לד אות ב).

(ה) **כתבי** מה"ר ישראל בתרוה"ד (סי' קפא), מובא בב"י (סי' קמב), ובש"ע (סי' ב). ובפר"ח (סי' קמא סי' ב) כתב, שאע"פ שאמרו במגילה (כא). שלא יקראו בתורה שנים, אלא העולה שותק וש"צ קורא. (ש"ע סי' קמא סי' ב). מ"מ ככה"ג יכול לסייע את הקורא בלחש. וכן פסקו: הלבוש (סי' קמב אות ב), מאמ"ר (סי' ק"ו), אמת ליעקב, לדוד אמת, ועוד אחרונים. ועיין בכה"ח (סי' קמב אות טו) שהביא מחלוקת האחרונים באופן שאין מי שיתקן את הקורא, והוא טועה בטעויות שמשנתה הענין, אם יקראו או לא, והסיק, שסב"ל.

אין קטן פחות מגיל בר-מצוה מצטרף לעשרה להוצאת וקריאת התורה

מרוטנבורג, והרשב"א, ורבינו האי גאון, והראב"י, וסיים, ושמענו על רבינו שמשון שנידה אנשי כפר קלון על שבעטו בהוראותיו והתפללו בסניף אחד. **אולם** דעת הראב"ד בשו"ת תמים דעים (סי' א) שקטן מצטרף לעשרה. וכן נראה דעת הרי"ף. וראה באורך בשו"ת יבי"א ח"ד (ארי"ח סי' ט). ומרן הש"ע (סי' נה סי' ד) פסק, שאין לצרף קטן לעשרה אפי' בשעה"ד. ולכן בודאי שאין לנו לזוז מדברי מרן בזה, שקבלנו הוראותיו. וע"ע בילקו"י ח"א (מהדור' תשמה, עמ' פח), וזה דלא כמ"ש באול"צ נגד מרן הש"ע.

(ב) **בעיקר** הדין אם קטן מצטרף לעשרה, נחלקו הראשונים בדבר, שדעת ר"ת בתוס' (ברכות מה). שקטן עושים אותו סניף לעשרה. ובאו"ז הגדול (סי' קצו) הובאה תשו' ר"ת בזה, דהיינו כשיש תשעה גדולים. והרמב"ם ז"ל (פרק יח מהל' תפלה הי"ד) פסק, שצריך שיהיו כל העשרה גדולים. וכ"ד הריב"ש (סי' תנא), והראב"ן (סי' קפה), ורב צמח גאון (חמדה גנוזה, קכד), והמנהיג (סי' עח) בשם רב שר שלום גאון, ובמחזור ויטרי (סי' לט) בשם רב נטרונאי גאון, וכ"כ באורחות חיים (הל' תפלה סי' עג) בשם רבינו שמשון, ומהר"ם

ג. צריך שכל העשרה יהיו במקום אחד. ויש שהקילו לצרף לעשרה אותם העומדים במרפסות הבתים, והקורא בתורה נמצא באחת המרפסות שאין שם מנין, וקורא לשבעה עולים ומברכים ברכות התורה. אולם לדעת רוב ככל הפוסקים ראשונים ואחרונים, הרי אלו ברכות לבטלה, שאין לצרף לעשרה אותם העומדים במרפסות הבתים. ושכן דעת השלחן ערוך, וכן עיקר לדינא. ג.

שלא לצרף למנין אותם העומדים במרפסות

והנה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' מד) כתב, שכיון שמקור דין הפמ"ג שרה"ר מפסקת לענין צירוף למנין הוא מהלכות זימון, וכיון שלענין זימון מבורא במשנ"ב (סי' קצה סק"ז בשם הט"ו) שלא דוקא רה"ר אלא ה"ה שביל היחיד מפסיק, א"כ ה"ה לענין צירוף למנין, אם יש שביל היחיד בין המתפללים אינם מצטרפים. וע' חשוקי חמד ברכות (כ"א): שכתב שיתכן שאם מפסיק שביל של בית העלמין ביניהם, אין הוא מפסיק ויכולים הפועלים להצטרף למנין, כגון שביל העשוי רק למטרתו של בית העלמין כדי לאפשר גישה נוחה לכל חלקותיו. דדוקא שביל החוצה מקום ומשמש מעבר למקומות שמעבר לו, כגון כביש הנכנס לבית הקברות כדי לקשר בין מקומות שמחוץ לבית הקברות, הוא שמחלק את המקום לשנים ולא בשביל העשוי למטרתו של המקום, וכ"ש כשהשביל אינו חוצה את בית העלמין לגמרי מעבר לעבר אלא מסתיים עד הגדר, ששביל כזה אינו מפסיק את המקום לשנים. וע"ש שהביא ראיה מפירוש המשניות לרמב"ם (פאה פרק ב משנה א). וע' בשו"ת משנה שכיר (ח"א סי' י"ב), ובשו"ת מנח"י (ח"ב סי' מד), ובשו"ת ברכות שמים (ח"א סי' כ"ד), ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' מ"ה), והעולה מדבריהם שהרוצים להתפלל ברחוב ובגינה ובשדה ובכל מקום פתוח, אינם מצטרפים למנין א"כ רואים זה את זה ושומעים את הש"ץ, ואין טינוף וצואה ועבודה זרה מפסיק ביניהם, וראוי ליוזר שגם לא יהיה רשות אחרת או גדר מפסיק ביניהם, ואפי' לא שביל להילוך בני אדם.

ואל"ו העומדים בחדר סמוך, אפי' רואים אלו את אלו, אינם מצטרפים למנין [ומ"מ אם רואים אלו את אלו נחשבת תפלתם לתפלה בצבור]. וגם מחיצה של זכוכית מעכבת את העומדים משני צידיה מלהצטרף. והמתפללים בשדה פתוח מצטרפים למנין, אם שומעים את הש"ץ ורואים זה את זה. ומיהו צריכים להתפלל במקום שלא יפסיקו אותם עוברי דרכים. כמ"ש בבית עובר. וכ"ה בשיח יצחק (מני עמוד ונו).

ועוברי דרכים יכולים להתפלל בשדה, וכמ"ש המג"א. ועיין בתשובת הלק"ט חלק ב' (סי' קכב) שכתב, לענין חדר שיש בתוכו איצטבא גדולה על פני מחצית

ג) ומה שיש הקילו בצירוף העומדים במרפסות, הארכנו בזה בילקו"י סי' נה, ראה שם בארוך. ואמנם דעת הפמ"ג והמשנ"ב (סי' נה ס"ק מח) שאפי' בשני חדרים מצטרפים אם רואים אלו את אלו. וכ"ה ברשב"א בלשון אפשר. אולם דעת הרמב"ן, הריטב"א, הריקאנטי, תשב"ץ, החק"ל, פתה"ד, הח"א, הא"ר, ועוד רבים מגדולי האחרונים [35 במספר] שאין לצרף למנין העומדים במרפסות הבתים, ושכן דעת הש"ע, שדוקא כאשר העשירי מכניס פניו למקום שנמצאים תשעה, בזה מהני לצרפו, אבל לא במראה פניו. וכמ"ש בהגהות מהר"י אבוהב שנדפסו בסוף הטור. וזוה נעלם מכמה אחרונים].

ואמנם בומנו פירסמו בשם מורינו חכם שלום כהן שליט"א, שאפשר לצרף שנים העומדים במרפסת כאן, ושנים במרפסת שניה, ועוד כמה עומדים בשאר המרפסות, אפשר לצרפם למנין. וכאשר שמענו הוראתו זו שלחנו אליו את התשובה שכתבנו בנידון, והתברר שנעלם מעיני קדשו דברי 35 פוסקים, שקבעו שיש בזה ברכה לבטלה בחזרת הש"ץ ובקריאת התורה. וקיים בעצמו מודים דרבנן היינו שבחייהו. וחבל שאותו אחד שהטעה אותו אינו רגיל ללמוד בילקו"י בסוכרו שזה ספרי קיצורים. ודי בזה.

ונראה דמה שיש חולקים הוא בשני רשויות שונים, אבל במפוזרים על פני השדה לכו"ע מצטרפים ברואים אלו את אלו. אכן אם רשות הרבים מפסקת ביניהם כתב הפמ"ג (שם אשל אברהם ס"ק יב) שלא מצטרפים למנין אלו שמצד זה של השביל עם אלו שמעברו השני, אפי' שרואים אלו את אלו, ולא ברור מדוע השמיט המשנ"ב דין זה של הפמ"ג. ולכן אם לא מפסיק רה"ר המצטרפים לשאר המתפללים מצטרפים הם למנין, כל זמן שאלו רואים את אלו, וכולם שומעים את קולו של האומר קדיש.

והנמצאים בבית עלמין וחסרים אנשים להשלמת מנין לאמירת קדיש, וביקשו מאנשים שעמדו מרחוק שיצטרפו אליהם, והם מוכנים לענות על הקדיש ממקומם, אבל אין ביכולתם להפסיק מעבודתם ולבוא אליהם. האם אפשר לצרף למנין את העומדים ממרחק, או שכל המנין חייב לעמוד במקום אחד?

ד. בשעת הדחק מותר לצרף למנין מחללי שבת בפרהסיא, כדי להוציא ספר תורה ולקרוא בו ברכות, ובפרט בראש השנה וביום הכפורים שהכל מהרהרים הרהורי תשובה. (ד)

ה. בית כנסת שיש בו מנין מצומצם בתפלת שחרית של שבת, ואחר שהתחיל השליח צבור לקרוא בספר תורה יצא אחד מהם או יותר, רשאים לסיים את הקריאה בעליית שבעה עולים. ודעת ספר האשכול שהאחרים יעלו לתורה ולא יברכו, אחר שאין שם מנין. [וכ"כ מרן אאמו"ר בהערותיו לספר קרית חנה דוד, וכך כתבנו בילקוט יוסף ח"ב מהדו"ק]. אך יש חולקים ואומרים שיכולים העולים גם לברך לפני הקריאה ואחריה, למרות שאין שם מנין, עד שיסיימו חובת היום. וכן עיקר לדינא, [נאין לחוש בזה לסב"ל, דספק ברכות במקום סברא יחידאה לא אמרינן]. והעולה השביעי אחר סיום ברכתו האחרונה לא יאמר קדיש. והשביעי יקרא גם את ההפטרה, אך לא יברך על ההפטרה לא לפנייה ולא לאחריה, אלא אם כן התחיל גם כן בברכת הפטרה שלפניה כשיש שם עשרה, שאז יוכל לסיים ההפטרה בברכותיה. (ה)

אם המחיצה אינה גבוהה עשרה טפחים העומד אחר המחיצה מצטרף לעשרה כל שרואין אלו את אלו. ואכמ"ל.

ואם מותר להתפלל בחצר ביהכ"נ כדי שלא יעבור לפני המתפלל, ראה בשו"ת ראב"י (סי' יב). ושם בדין כל המתפלל אחורי ביהכ"נ נקרא רשע. **וכאשר** מקיימים מנין ברחובה של עיר מחוץ לביהכ"נ, [כגון בזמן המגפה] הכהנים שנושאים כפיהם צריכים לחלוץ נעליהם אף שהם ברחוב, ואינם עומדים ליד ההיכל. וראה בסי' קכ"ח סעיף ל"א.

ויש להזהר שלא לעמוד משני צידי רשות הרבים, שאז אין העשרה יחד בצד אחד, מפני שהכביש מפסיק ביניהם. שאם רשות הרבים מפסקת ביניהם, כתב מרן (ס"ט) לענין זימון, אפי' רואין אלו את אלו ושומעין, אינם מצטרפים. וכתב שם הט"ז דלאו דוקא רשות הרבים רחב ט"ז אמה, אלא אפי' שביל הוי הפסק. וכ"ה במשנ"ב שם. ועיינן בזה בשו"ת משנה שכיר חלק א' (סי' יב)

לצרף למנין מחללי שבת בפרהסיא, כדי להוציא ספר תורה ולקרוא בו ברכות

להקל, שנחשיבם קצת לתינוקות שנשבו, וכ"ד בעל שואל ומשיב, וכי"ב כתב רעק"א. וראה בכ"ז בילקו"י הנז'. ועכ"פ בשעה"ד יש להקל בזה, מה גם ואין אנו יכולים להעמיד הדת על תלה, כמבואר בחזו"א, כמובא שם. וע' בשו"ת אג"מ ח"א מאו"ח (סי' כג) שדימה דין קריאת ס"ת, לתפלה בצבור.

אם התחילו לקרוא בתורה בעשרה, ובאמצע הקריאה יצאו מקצת האנשים

קמג ס"א). ומרן בכס"מ (הל' תפלה פ"ח ה"ו) הסתפק, אם העולים הבאים יכולים לברך או לא, וכתב שם:

החדר, וגבוהה כמה, דכאשר מתקבצים לבית להתפלל שם, וכולם או רובם למטה, נראה דלאו שפיר עבדי היחידים העומדים למעלה, אם לא במקום דא"א. ע"ש. וכתב הרב יד אהרן, דאינו רואה שום חשש בזה, ושכן ראה לכמה גדולים שלא חששו לזה כל עיקר. וכן עיקר. והובא בשיח יצחק (מני, עמוד ונה). ומבואר דעכ"פ היכא דא"א מצטרפים למנין, שהרי נמצאים תחת קורת גג אחת וברשות אחת. ומכאן למדנו לענין העומד אחר גדר רגילים לקבוע בשפת הכביש, דכיון שהגדר בא למחיצה בין הכביש למדרכה, אף שהכל רשות אחת היא, כיון שאין שם גג, לכאורה אין העומד ליד הגדר מצטרף למנין עשרה לאלו העומדים מצד השני של הגדר כדי לומר קדיש וכו', כל שהמחיצה גבוהה י' טפחים. תדע, שהרי מה שתיבה אינה מפסקת בביהכ"נ היינו משום שהיא בטלה לביהכ"נ, ומשמע שכל שיש מחיצה ואין הטעם של ביטול לביהכ"נ, איה"נ המחיצה הויא הפסק ואין לצרף לעשרה לאמירת דברים שבקדושה בכה"ג. וצריך להתיישב בזה. אך

ד) בדין צירוף מחלל שבת בפרהסיא למנין עשרה, נחלקו בדבר האחרונים, שדעת הפמ"ג (סי' נה א"א ס"ק ד) שאינו מצטרף למנין. וכן כתבו: בשו"ת חתן סופר, שו"ת תורת יקותיאל, שו"ת לבושי מרדכי, שו"ת צבי תפארת, פקודת אלעזר, משנה שכיר, רב פעלים, והמשנ"ב. (ראה ציונים לכל זה בילקו"י ח"א מהדו"ק עמ' צג). אולם בשו"ת מלמד להועיל העלה

ה) בירושלמי (מגילה כד.) מבואר, שאם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן, גומרינן. וכ"פ מרן בש"ע (סי'

וע"ע בזה בשו"ת משפטי עוזיאל מה"ת (חא"ח סי' יז ויח), שהעלה שגם לדין יגמרו כל השבעה עולים, כהכרעת מרן הכ"מ בצד השני, וכן דעתו בש"ע (סי' קמג). ומ"מ נראה שמכיון שמבואר בספר האשכול להיפך, סב"ל. ויגמרו הפרשה כל העולים בלי ברכה"מ. נמ"ש להסביר דברי ספר האשכול הנ"ל, שהעלה שגם לדין יגמרו כל ה' עולים, כהכרעת הכס"מ בצד השני, וכן דעתו בש"ע (סי' קמג). ומ"מ נראה שמכיון שמבואר בספר האשכול להיפך, אמר"י סב"ל, ויגמרו הפרשה כל העולים בלי ברכה"ת. ועיין בתורת חיים ב"ב (טו). וע"ע בשו"ת פעולת צדיק ח"ג (סי' ג). ובסי' יסודי ישורון].

אולם בשו"ת יבי"א ח"ז (סי' כ) חזר בו מהדברים, והעלה דגם שאר העולים יעלו ויברכו בתחלה ובסוף. וכתב שם בזה"ל: ומריש הו"א דכיון דלא פלטינן מפלוגתא סב"ל, אולם שוב בינותי, שמכיון שכל הפוסקים שהביאו דברי הירושלמי לא חילקו בין זמנינו שכל עולה מברך תחלה וסוף, לבין זמנם שהיו נוהגים שרק הראשון והאחרון מברכים לפניה ואחריה, משמע דס"ל דאף בזה"ז כל העולים יכולים לברך. ולא חיישינן לסברת בעל האשכול, דסברא יחידיאה היא נגד כל הפוסקים. וע"ש מ"ש לענין המפטיר. וגם בשו"ת שואל ומשיב חמישאה (סי' ט) כתב, דאם התחילו לקרות בס"ת בעשרה, ויצא אחד מהם, גומרים כל העולים, בחול שלשה, בשבת שבעה, וביו"ט חמשה. וכדעת המג"א (סי' קמג סק"א), והא"ר (סק"ב). וראה במחצה"ש שם].

והן אמת שבשו"ת יבי"א ח"ט (או"ח סי' ק' אות ה') הובאו ההערות לשו"ת קרית חנה דוד ככתבם וכלשונם, והיה מי שהבין ששוב חזר בו ממ"ש בח"ז, אך כפי הנראה הדברים לוקחו מלה במלה מההערות לשו"ת קרית חנה דוד, שנכתבו באייר תשמ"ח, והתשובה ביבי"א ח"ז נדפסה בשנת תשנ"ג, ומסתבר שזה העיקר להלכה.

ולענין קדיש, כתב בברכ"י (סי' קמג סק"א) שנראה שאין אומרים קדיש אחר קריאת ס"ת, וכמו שהסכים הרב פר"ח לעיל וכו', ועוד, שמה שנהגו לומר קדיש בשני וחמישי אחר קריאה"ת הוא מנהג אחרונים, ופוק חזי מ"ש בתשובותיו הר"י מיגאש (סי' מט) וז"ל, וששאלת מפני מה תיקנו לומר קדיש בשבתות וימים טובים אחר שקראו בתורה, ולא תקנו כן בשני וחמישי, ואם היה כדי להפסיק בין הקריאה שהיא מהתורה למפטיר שהוא מדרבנן. ונע"ש בברכ"י שהק' ע"ז שרק פר' זכור מה"ת, ותירץ, שלא דוקא קאמר, אלא ר"ל שקריאת ס"ת הוא חיוב מכח התקנה של נביאים, וקריאת הפטרה היא נתקנה רק בזמן השמד, ול"ד לקריאת ס"ת דחיובא הוא.

"ומספקא לי אי הני מילי לדידהו שהעולים לקרות בס"ת לא היו מברכין אלא הראשון והאחרון, וכיון שהתחיל הראשון ובירך לפניה, אע"פ שלא נשארו עשרה, אינו מפסיק מלקרות עם כולם, משום דכולהו כחד גברא דמו, אבל לדידן שכל אחד מברך תחלה וסוף נימא דדוקא אותו הקורא שבירך תחלה ישלים לקרות ויברך לאחריה, ולא יעלה עוד אחר לקרות, או שמא כל שלא עלו כל העולים לא נגמרה המצוה, וכיון שהתחיל אחד לעלות ובירך לפניה, אע"פ שלא נשארו עשרה צריכין כולם לעלות. ולזה האחרון דעתי נוטה". ובילקוי מהדו"ק על הל' קריאה"ת (עמ' קכו) הו"ד האשכול שכתב, דאחרים שוב אין מברכים בתורה, כיון שאין שם עשרה. ע"כ. ולכן כתבנו שם דסב"ל, והעולים אחריו יעלו בלי ברכה.

ובאמת דלכאורה משמע שמרן עצמו חזר בו, וס"ל שאם יצא אחד מהעשרה, אינו גומר, ורק ח' פסוקים האחרונים מיד גומרים, שהרי כתב בכס"מ (פרק יג מהל' תפלה ה"י) שהרי כתב ליישב שם דברי הרמב"ם שם: "שמונה פסוקים שבסוף התורה מותר לקוראם בפחות מעשרה וכו', ולפיכך מותר ליחיד לקרוא אותם". והשיג הראב"ד ע"ז, "שהוא זרות, והצבור להיכן הלכו". וכתב מרן, שמשכחת לה שהיו עשרה בביהכ"נ ויצא אחד מהם או שלא היה בביהכ"נ רק תשעה. ע"כ. ומשמע דס"ל למרן כהצד הראשון שבספיקו הנ"ל, ובכל התורה רק אותו שעלה ישלים, אבל בשמונה פסוקים יעלה אחר ג"כ.

ומיהו אינו מוכרח, ש"ל שכוונת הכס"מ בפרק י"ג, לענין מוסיף על חובת היום, ובלא"ה סיים מרן או שלא היו שם עשרה (מעיקרא), והיינו לקוראם במיוחד. **והנה** הרב קרית חנה דוד כתב ליישב, דלפי נטיית מרן לצד השני י"ל כמ"ש המג"א (סי' קמג סק"א), שבכל התורה לא יקרא אלא השביעי עם הפטרה, כלומר שאין להוסיף על השבעה, והשביעי הוא המפטיר, ולפ"ז קמ"ל שבשמונה פסוקים יעלו כמה שירצו. ע"ש. **ומרן** אממו"ר בהערותיו בריש שו"ת קרית חנה דוד, כתב בזה"ל: והנה כדברי הרב קרית חנה דוד בתירוץ האחרון, כ"כ בשו"ת בית אב (חאו"ח סי' מב). אולם בעיקר הספק של מרן, יש להעיר ממ"ש ספר האשכול (סי' טו עמוד לב) וז"ל: והא דאמר בירוש' שגומר, חזי לן וכו', וכן בקריאת ס"ת אותו שהתחיל לברך קורא וגומר ומברך, אע"פ שבינתים יצאו מקצתם כיון שהתחיל בעשרה גומר, אבל אחרים שוב אין מברכין בתורה כיון שאין כאן עשרה". וכן העיר המשנ"ב בבאה"ל (ר"ס קמג). וכ"כ בספר בני ציון ליכטמן שם,

1. ששה בני אדם שלא שמעו את הקריאה בתורה, בשני וחמישי או בשבת, מותר להם לצרף ארבעה נוספים שכבר שמעו את הקריאה, ולקרוא בספר תורה בברכות תחלה וסוף. (1)

ע"כ. ומבואר שכל אחד מהם הוא ענין לחוד, ולכן אע"פ שהיו עשרה בקריאה"ת, אם יצאו מקצתם, אינו יכול להפטיר בברכה. ומצאתי שכן דייק הא"ר (סי' קכח סק"א) מהירושלמי ג"ל, וז"ל: ונ"ל לדייק מהירוש' דנקטיה בתרי בבי, שאם התחילו לקרות בעשרה ויצאו מקצתם גומרים קריאת התורה דוקא, ואין רשאים להתחיל בהפטרה וברכותיה דהוי ענין אחר, אא"כ היו עשרה בתחלת ההפטרה, וכה"ג דייק הר"ן שם גבי קדיש ותפלה. ע"כ. וכ"כ הפמ"ג (סי' קמג א"א סק"א) שאינו מתחיל בהפטרה אא"כ התחיל בהפטרה בעשרה, ויצאו מקצתם, ונשתיירו רובם. וכ"כ השערי אפרים (שער ז ס"ה), שאם התחיל בברכות ההפטרה גומר ההפטרה בברכותיה. ע"ש. ומוכח שאם התחיל השביעי שהוא המפטיר לקרות בתורה בעשרה, אינו יכול להפטיר בברכות, וזה שלא כמ"ש הערוה"ש (סי' קמג ס"א), שנראה לו שאם המפטיר קרא בתורה בעשרה ויצאו מקצתם, מותר המפטיר לומר ברכות ההפטרה, שקריאתו בתורה הויא התחלה. ע"כ. וליתא, אלא בעינן שיתחיל ג"כ בברכת הפטרה שלפניה כשיש שם עשרה, ורק אז יוכל לסיים ההפטרה בברכותיה, וכדברי האחרונים הנ"ל. וכן עיקר. וכן העלה בשו"ת פעולת צדיק ח"ג (סי' ז).

ששה בני אדם שלא שמעו את הקריאה בשני וחמישי או בשבת, יצרפו ארבעה

שמע קריאת ס"ת. וע"ע בשו"ת לב שלמה (סי' יב דף קא:). וכבר דנו בזה אליבא דרש"י דס"ל שאפי' בשביל יחיד שלא שמע פורסים על שמע בשבילו. ועיין בש"ע (סי' טט). וכן העיר בשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' ז). ובתשובה בכת"י למרן אאמו"ר זיע"א מצאתי שכתב בזה באורך וז"ל: הנה הח"א (כלל לא סי' יא) כתב, צ"ע אם כולם שמעו קריאת ס"ת ויש איזה בני אדם שלא שמעו, אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם, ול"ד למ"ש בש"ע (סי' טט) בדין פורס על שמע, ששם כל יחיד ויחיד מחוייב אותה ברכה, אבל כאן החיוב הוא רק שישמע קריאה"ת, אלא שחכמים תיקנו לברך משום כבוד הצבור, וא"כ י"ל שלא תיקנו לברך אלא באופן שכל הצבור חייבים בקריאה ולא בשביל יחיד. וצ"ע. ע"כ.

ובספר מגני אברהם כתב ע"ז, לא ידעתי מנין לו שחכמים תיקנו לברך ברכה"ת רק משום כבוד הצבור, והרי הקורא בתורה חייב לברך מן הדין, ודוקא אם

הנה במנחת יוהכ"פ וט"ב, מפטיר ואינו מפסיק ביניהם, תשובה, שהקדיש בא להפסיק בין קריאת ס"ת לנביא, ולפי שאין נביא בשני וחמישי לכן אין אומרים קדיש. ובמנחת יוהכ"פ וט"ב, אין אומרים קדיש, שלא יראה שקורא השלישי רק בשביל הנביא וכו'. ע"ש. ומשמע שבזמנו לא היו אומרים קדיש אחר קריאת ס"ת בשני וחמישי. אלא שכבר נהגו כעת לומר קדיש גם בשני וחמישי, וכשיצאו מקצת מהעשרה תו אין לומר קדיש כלל.

ורע עור שהואיל וההלכה היא שמפטיר עולה למנין שבעה, כמבואר בתוס' תענית (כט:); בשם רבינו תם, וכ"פ הרמב"ם (בפי"ב מהל' תפלה הי"ז) והטוש"ע (סי' רפב ס"ו). הילכך בנ"ד השביעי יקרא גם ההפטרה, ולא יברך על ההפטרה, לא לפניה ולא לאחריה. והכי מוכח לשון הירושלמי (מגילה פ"ד ה"ד), דקתני, אין קוראים בתורה בפחות מעשרה, התחילו בעשרה ויצאו מקצתם גומר, אין מפטירים בנביא בפחות מעשרה התחילו בעשרה ויצאו מקצתם גומר. וכתב בקרבן העדה, אין קוראים בתורה וכו' ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתם גומר, ר"ל קריאה"ת, אבל אין מפטיר בנביא, דהו"א בהפטרה בנביא וקריאה"ת חדא ענינא הוא, קמ"ל דלא.

1) הנה בספר חיים למהר"ח פלאגי (סי' טו אות ה) כמ"ש הכנה"ג (סי' רצב) שהמהרי"ל איחר לבוא לביהכ"נ בשבת במנחה, ולא שמע קריאת ס"ת, והתפלל עם הצבור, ואח"כ קרא הפרשה בס"ת. והעיר הגאון המחבר כי ודאי היה צריך שיהיה עמו מנין שלא שמעו קריאת ס"ת, הלא"ה אין להוציא ס"ת, וכמו שכתבתי בתשובה במקום אחר. ע"כ. וכתב ע"ז מרן אאמו"ר זיע"א (כריש הספר הנד"מ) וזה לשונו: הנה תשובת הגה"מ היא בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כה), ושם העלה דסגי ברוב מנין הניכר, וא"צ עשרה שלא שמעו קריאת ס"ת. והמהרש"ם בתשובה ח"א (סי' קעה) עמד ג"כ ע"ד המהרי"ל בזה, ששמעו שקרא בס"ת בברכות, אף שהיה יחידי שלא שמע קריאת ס"ת, וצ"ע לדינא שאפשר שקרא בלא ברכה וכו'. (וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ב ס"ס צז).

גם בשו"ת תורת יקותיאל (סי' נא) עמד ע"ד המהרי"ל שמשמע שקרא בס"ת בברכות, אף שהיה יחידי שלא

המעייין במקור הדברים, בשו"ת משפטי שמואל (סי' ג), ישר יחזו פנימו שלא נתכוון לכך כלל, אלא הטעם הוא משום פגם, וכתב כן רק ליישב מנהגם שנהגו להחמיר שלא להוציא ס"ת במנין שני. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' סט סק"ד) העיר שבמצרים ובמקומות אחרים המנהג פשוט שמוציאים ס"ת שתים ושלש פעמים, מנין אחר מנין, ואפי' יש עדיין אנשים מהמנין הראשון ואינם חוששים כלל לטעם פגם. ודברים האלה אינם תלויים במנהג, כי אינם מעיקר הדין. וכ"כ עוד בספרו לדוד אמת (סי' א אות ז). וכיו"ב כתב בנו"ב תניא (אור"ח סי' טו). וע' בספר מעשה אליהו מני (סי' רצא), ובשו"ת ויאסוף שלמה (סי' ל), ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כה), ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קעה), ובשו"ת ויקרא אברהם (אור"ח סי' א), ובשו"ת פרי השדה ח"ד (סי' צ).

אכן בעיקר חילוקו של הערוה"ש בין ברכו וקדושה לקריאה"ת, יש להעיר מדברי הרמב"ן במלחמות (ריש פ"ק דמגילה ה). בדין מגילה בזמנה בעשרה. שהק' הרו"ה בעל המאור, ממתניתינן (מגילה ג:). אין פורסין על שמע ואין עוברים לפני התיבה ואין קוראים בתורה בפחות מעשרה. ואמאי לא חשיב מק"מ בהדייהו, והוכיח מזה דלכו"ע אם קרא מגילה ביחיד יצא י"ח בדיעבד, שלא אמרו כן אלא להידור מצוה ופרסומי ניסא וכו'. וכתב ע"ז הרמב"ן שאין זו ראייה, כי כל השנויים במשנתנו כולם חובת צבור, ואינם אלא במחוייבים בדבר, אבל מגילה, כשם שהצבור חייב, כך כל יחיד ויחיד חייב. ויחיד שלא קרא מגילה צריך עשרה משום פרסומי ניסא וכו'. עכ"ד. הרי מבואר בדברי הרמב"ן שדין פריסה על שמע ודין קריאה"ת שוים בשיעורם, שחובות צבור הן, ואינן חובת כל יחיד ויחיד, וממילא הדין נותן שכשם שצבור מנין שלא שמעו, פורסין על שמע. וכמ"ש מרן הש"ע (סי' טט), כך הדין לענין קריאה"ת. ואין לנו לחלק את השוים דכולהו בחדא מחתא מחתינהו. ומדברי הרמב"ן אלה תשובה גם לדברי הח"א הנ"ל.

גם הר"ן בפ"ק דמגילה (ה). ה"ד הרמב"ן בזה"ל: והרמב"ן כתב שאין זו ראייה, דכל הני דקא חשיב התם חובות ציבור הן. ואין עושים אותן אא"כ בעשרה או רובם מחוייבים בדבר כגון שלא שמעו קדיש וברכו, אבל במגילה א"צ עשרה אלא משום פרסומי ניסא וכו'. ע"ש. ומבואר שאם יש רוב מנין שלא שמעו קריאה"ת יכולים לצרף למנין אלה ששמעו ולקרות בתורה.

וכן העיר לנכון המשנ"ב בבית"ל (סי' קמג ס"א) ע"ד הח"א הנ"ל, בזה"ל: והראני גדול אחד שמפורש

בירך ברכה"ת לעצמו ותיכף ומיד קראוהו לקרוא בתורה, א"צ לברך מן הדין, אלא רק מפני כבוד הצבור חזרו ומברך, וכמ"ש בש"ע (סי' קלט ס"ח). ע"כ.

ואשתמטיתיה מ"ש הרא"ש (פ"ד דברכות סי' יג), והמברך ברכה"ת שחרית לעצמו אפי' אם יצא למלאכתו ולעסקיו לא הוי הפסק וכו', ואע"פ שהקורא בתורה חוזר ומברך אשר בחר בנו אף שכבר בירך כל הברכות קודם פר' הקורבנות, לא דמי, שאותה ברכה נתקנה על קריאתו התורה בצבור כמו שנתקנה ברכה לאחריה אשר נתן לנו וכו', וכמו שתיקנו ברכת אשר בחר בנביאים טובים. ע"כ. וכיו"ב כתבו בתוס' רבי יהודה החסיד (ברכות י:), ובחי' הריטב"א (ברכות סט), ובהגמ"י (פ"ז מהל' תפלה אות כ), ובשבה"ל (סי' ה).

אמנם בשו"ת משכנות יעקב מקארלין (סי' ט) כתב, שברכה"ת בצבור מה"ת הם. וכ"כ עוד בספרו קהלת יעקב בתשובה (סי' ג). וכ"כ הבאר שבע בחי' לסוטה (מא, ד"ה לפי). אך הפר"ח (סי' קלט ס"ח) חלק על הבאר שבע, ודחה דבריו בתוקף. וכ"כ בברכ"י (סי' מז סק"ח). וע' בחי' הריטב"א מגילה (יז), ובדברי הב"ח (סי' תרפה). ובשו"ת כתב סופר (סי' כ), ובשו"ת משיב דבר (סי' טז), והרחב דבר (פר' משפטים כד, יב), ומרומי שדה (ברכות כא), ובשו"ת דברי יששכר (סי' א).

ובספר ערוה"ש (סי' סט סק"ד) הביא מ"ש המג"א שם בשם המשפטי שמואל, שאם הוציאו ס"ת וקראו בו במנין של עשרה, אין המנין השני שבביהכ"נ הוא רשאי להוציא ס"ת פעם אחרת לקרוא בה. והסביר הפמ"ג, שהוא משום שמה יאמרו ס"ת אחר הוא, והראשון פגום ופסול. וכתב ע"ז הערוה"ש, שדברים תמוהים הם לגזור גזירות חדשות מדעתנו, ויותר נ"ל בכוננת המשפטי שמואל כי הנה ברכו וקדושה אומרים גם בשביל ששה שלא שמעו, ואפי' בשביל יחיד, אבל בקריאה"ת נ"ל ברור שכל שאין שם עשרה שלא שמעו קריאה"ת אין לקרות בתורה, שדוקא ענייני תפלה שכל יחיד חייב בהם, עושים בעדו לזכותו ואומרים קדושה וברכו שהם מענייני תפלה, אבל קריאה"ת אין עיקר החיוב שלה אלא בעשרה, ולכן אם עשרה הראשונים שבביהכ"נ הוציאו ס"ת וקראו בה, והשניים היו אז בשעת קריאה אלא שעדיין לא התפללו, אין להם לשניים להוציא ס"ת פעם אחרת, כיון ששמעו פעם קריאה"ת, ואין חיוב קריאה"ת דוקא לאחר התפלה, וכן נ"ל להורות להלכה ולמעשה, ואפי' אם יש מקצת שלא שמעו קריאה"ת, עד שיהיו עשרה שלא שמעו. ע"כ.

ובאמת מה שפירש כן בכוננת המשפטי שמואל,

בהר"ן פ"ק דמגילה, בסוגיא דמגילה בזמנה וכו', שברוב שלא קראו סגי. ע"כ.

והן אמת שיד הדוחה נטויה לומר דמ"ש הר"ן דבעינן עשרה או רובם שמחוייבים בדבר, לצדדים קתני עשרה לגבי קריאה"ת, ורובם לגבי קדיש וברכו. מ"מ נראה שהעיקר שאין לחלק ביניהם, וגם לגבי קריאה"ת די ברוב מנין שלא שמעו קריאה"ת. וכן מסקנת הא"א מבוטשאטש (ס"ס טו) שעכ"פ אם יש רוב מנין שלא שמעו קריאה"ת יכולים להוציא ס"ת לקרוא בתורה, אבל לא בשביל יחידים. וכ"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' טז אות ג). ושכ"פ היעב"ץ בסיודור.

ומדברי הרמב"ן והר"ן הנ"ל תשובה מוצאת על עצם החילוק שכתב החיי אדם בין פריסה על שמע שכל יחיד ויחיד חייב באותה ברכה. משא"כ קריאה"ת שהחייב רק שישמע קריאה"ת. וחכמים תיקנו לברך משום כבוד הצבור וכו'. ואילו מדברי הרמב"ן והר"ן מוכח שגם עיקר קריאה"ת אינה אלא חובת צבור. וכן בשו"ת אג"מ כרך ו' (או"ח סי' מ אות ד) כתב, שחייב קריאה"ת הוא על כל יחיד ויחיד וכו'. ע"ש. וזה אינו, ועיין בערה"ש (או"ח סי' רפב סק"א) שהביא קושית התוס' יו"ט בפ"ק דמגילה, דאמאי לא גזרו על קריאה"ת בשבת שמא יוציא הס"ת ויוליכנו אצל בקי ללמוד ועיברנו ד' אמות ברה"ר. ותיירץ דשאני קריאה"ת שאינה אלא בציבור, משא"כ לולב ושופר שהם ביד כל אחד ואחד.

וכו"ב כתב בפעולת שכיר על המעשה רב (סי' קעה), שהקשו להגר"א שצריך לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מק"מ גם על שאר מגילות, כמו על מגילת אסתר, שא"כ איך מותר לקרותם בשבת, נגזור שמא יעבירם ד' אמות ברה"ר, כמו שגזרו כן על מגילת אסתר. והשיב להם, שגזירה זו לא שייכא אלא בחייב המוטל על כל יחיד ויחיד כשופר ולולב ומגילת אסתר, אבל חייב קריאות מגילות אלו לא הוקבע מעולם על היחיד כי אם על צבור, וכמו קריאת ס"ת בשבת שלא גזרו שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר, שאם אין עשרה אין חייב קריאה כלל על היחיד.

והג"ר שלמה הכהן מוילנא בשו"ת בנין שלמה (סי' לה) ה"ד הח"א הנ"ל, וכתב שני"ל טעם אחר עפ"ד הגר"א הנ"ל, שבקריאה"ת אין החייב כלל על היחיד אלא על הצבור, שאם יש עשרה ביחד מוטל עליהם חייב קריאת ס"ת. אבל אינה חובה על כל יחיד ויחיד. וממילא י"ל שכל זמן שאין עשרה שלא שמעו קריאת ס"ת, ליכא חיובא כלל, ואם יברכו הו"ל ברכה לבטלה, ול"ד לקדיש וקדושה וברכו שהיא חובת כל יחיד

ויחיד. ע"ש. ובמחכ"ת זה אינו, ואישתמטייתיה דברי הרמב"ן והר"ן שכל אלו השנויים במגילה (כג:) ובכללם פריסת שמע ודברים שבקדושה אינם חובת יחיד, אלא חובת צבור. והגר"ש הכהן עצמו בספרו עצי ברושים (עמ"ה) כתב ליישב קו"ה הר"ה בעל המאור בפ"ק דמגילה דאמאי לא תנן מגילה בעשרה בהדי אין פורסין על שמע ואין עוברים לפני התיבה בפחות מעשרה, ותיירץ עפ"ד הגר"א הנ"ל, דבמנתיחן איירי בחובות ציבור שאינם חובה על כל יחיד ויחיד וכו'. [ולא זכר שמבואר כן במלחמות ובהר"ן במגילה ה.]. הרי שלפי תירוצו גם החייב של דברים שבקדושה אינם אלא חובת ציבור.

ובשו"ת יד מאיר (סי' ג) נשאל אם מותר לקרוא בס"ת בשביל שנים או שלשה אנשים שלא שמעו קריאה"ת. והשיב, שני"ל ברור שאין להוציא ס"ת ולברך על קריאה"ת אא"כ יש רוב מנין שלא שמעו קריאת ס"ת, ודייק כן ממ"ש הר"ן (מגילה כג:) בדין אין פורסים על שמע בפחות מעשרה, משום שכל דבר שבקדושה אינו בפחות מעשרה וכו'. ובדין אין קוראין בתורה בפחות מעשרה, כתב שתקנת חכמים היא ולא תיקנו אלא בצבור. ונראה כוונתו דגבי פריסה על שמע ודברים שבקדושה המצוה והחובה על כל יחיד ויחיד לומר קדיש וקדושה רק שאסור לאומרן בלי עשרה, אבל בדין קריאה"ת אם אין שם עשרה צבור שלא שמעו, או עכ"פ רוב צבור, אין כאן מצוה על היחיד כלל, ולא תקנו חז"ל לקרות. ועוד שבקדיש וקדושה המצוה מוטלת על היחיד, וא"א לקיימה בלי עשרה, ולכן מצוה לחזור אחר עשרה. אבל בקריאה"ת הרי כל יחיד יכול להוציא ס"ת ולקרות בו בלא ברכה, וא"צ עשרה אלא רק לגבי חיוב קריאה בצבור ולברך ברכה"ת וכו', עכת"ד.

והנה גם ממנו נעלמו דברי הרמב"ן והר"ן הנ"ל, שגם לגבי דברים שבקדושה אינם אלא חובת צבור ולא חובת יחיד. וכן יש להעיר ע"ד שו"ת פני מבין (או"ח סי' לב). וע' בשו"ת סמיכה לחיים (או"ח סי' ב דף יד עמ"ג) בתשובת הגר"י חזן (בעל הקרי לב), שכתב, נראה לי שלא היה תקנת חכמים על כל יחיד ויחיד שיקרא או שישמע קריאה"ת בשבת או ביו"ט, אלא שהצבור יקראו בס"ת בסדרו של יום, וכל שקראו בצבור סדרו של יום אף אם כמה יחידים לא שמעו נתקיימה תקנתם. ע"כ. ונכדו הגר"ח פלאגי כתב בתשו' שם, ול"נ שיש חיוב גם ליחיד לשמוע קריאת ס"ת בצבור, וכדמוכח בס' התיקונים (תיקון כא) וכו'. ע"ש. ולא זכר שר מדברי הרמב"ן והר"ן שמשמיעים למ"ש זקנו החק"ל. ומדברי

התיקונים אין הכרח כ"כ. (ועיין בשו"ת יבי"א ח"ד חו"ד סי' לא אות א).

וגם הלום ראיתי בספר פתה"ד (סי' רמג ס"ק א) שהביא ספיקו של הח"א הנ"ל, והעיר, שלפי מ"ש בעל חק"ל בשו"ת סמיכה לחיים (סי' ב), שאין קריאה"ת חובת יחיד אלא חובת צבור בלבד. נראה פשוט לאסור הוצאת ס"ת בשביל יחיד. והחיי אדם שכתב שהיחיד חייב לשמוע קריאה"ת לא הביא שום ראיה לזה. ומיהו הגר"ח פלאג"י בתשובה שם העלה עפ"ד התיקונים שיש חיוב גם על כל יחיד לשמוע קריאת ס"ת בצבור וכו'. ע"ש. ולא זכר שר מדברי הרמב"ן והר"ן הנ"ל. ודו"ק. וע"ע בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל ב סי' כא), ובשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' קעא), ובספר גבורת ארי יומא (סח:).

ולכאורה הדברים מגיעים למחלוקת הפוסקים מגדולי האחרונים, כי בשו"ת סמא דחיי (סי' יג) דן בדבר ששה אנשים מחו"ל שעלו לצפת ע"מ לחזור לחו"ל, ושאלו את פיו אם יכולים להתפלל תפלת יו"ט שני של גלויות במנין, ולהוציא ס"ת ולקרוא בו כמהגם בחו"ל, ע"י שיצרפו ארבעה מתושבי צפת למנין שלהם. והעלה שיכולים לצרף ארבעה מתושבי אר"י כדי להתפלל ולקרוא בס"ת כמהגם בחו"ל, שהואיל ומה ששנינו שאין קוראים בתורה בפחות מעשרה, הוא משום שכל דבר שבקדושה אינו בפחות מעשרה, וק"ל שהפורס על שמע די לו כשרובם מחוייבים בדבר, ה"ה לכאן שמצטרפים לעשרה. עש"ב. וקילסו הגר"ש חעלמא בשו"ת לב שלמה (סי' יב דף קא:).

גם מהר"י אלגאזי בספר אמת ליעקב (סי' א אות א) הביא הוראת הסמא דחיי, וכתב שכן נעשה מעשה פה עיה"ק ירושלים ת"ו, וכ"פ מרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' א אות ג).

אולם בספר פרי האדמה ח"ג (דף יז:) כתב, שאפי"א אם עולי הרגל תשעה אינם יכולים לצרף עמם אחד מבני אר"י להוציא ס"ת ולקרוא בו כמהגם בחו"ל. וכמבואר בספר הלק"ט (סי' ד) שכבר נקבע דבר זה משנים קדמוניות ובפרט בשנת התפ"א שנמנו וגמרו כל הרבנים על מעשה שהיה שהיו תשעה מבני חו"ל ורצו לצרף עמם אחד מבני אר"י, והסכימו שלא להוציא ס"ת וכו'. ע"כ. והרב המגיה בספר שלמי חגיגה (דף רלו.) העיר על הראיה משו"ת הלק"ט, שאדרבה כתב שם משם מהר"י בנימין שכל הבאים מחו"ל כל זמן שאינם עשרה בביהכ"נ אל יתפללו תפלת יו"ט אלא בצנעא, וכ"ש שאין להם להוציא ס"ת

ולקרוא בו מענינא דיומא עד שיצטרפו אחד או שנים מבני העיר. ע"כ. אלמא שבצירוף אחד או שנים מבני העיר ש"ד להוציא ס"ת ולקרוא בו כמהגם. ואולי ט"ס נפל בהלק"ט, וצ"ל אפי"א אם יצטרפו אחד או שנים מבני העיר, וכן משמע מהמשך הלשון שם. עכת"ד.

ובשע"ת (סי' תצו ס"ק ה) כתב שצ"ל, וכ"ש שאין להם להוציא ס"ת ע"י שיצרפו אחד או שנים מבני העיר. ובאמת שכן מוכח מהמשך הלשון של מהר"י בנימין בתשובה הנ"ל, שכתב, וע"ז שנינו אל ישנה אדם מפני המחלוקת, ואם תראה שנהגו בהיפך, אינו מנהג קבוע ע"פ חז"ל, אלא דוחק השעה ועניות בני אר"י גרמה להם, ורק אם הם עשרה הרי הם קהל ועדה ויכולים לעשות כמהגם מקומם בכל פרטיו, ואין כאן מחלוקת. עכת"ד.

גם בספר ברכות המים (סי' תצו) כתב, שבשנת התפ"א היה המרא דאתרא רבי אברהם יצחקי בעל זרע אברהם, והוא שהורה כן, ואחריו החזיק במעוזה המנהג מרן אבא בעל פרי האדמה, שהיה ראשון לצינן ט"ז שנה (משנת התקט"ז עד שנת התקל"א). ופעם אירע שצירפו למנין מבני אר"י וכשנודע הדבר למרן אבא חרה לו עליהם, והראה להם תשובת הלק"ט הנ"ל. ומהר"י אלגאזי באמת ליעקב נמשך אחר הסמא דחיי שנעלם ממנו מ"ש בשו"ת הלק"ט והמעשה רב שבשנת התפ"א, ולכן הנכון שלא לצרף מבני אר"י וכהוראת גאוני עולם הנ"ל. עכת"ד.

ובספר אות אמת (בקונ"א סי' ג דף סד:) כתב לקיים עדות האמת ליעקב שעשו מעשה לצרף, שעד שנת התפ"א היה הסכמת הרבנים שלא לצרף, אבל משם והלאה ב"ד שלאחריהם חזרו להורות כדברי המתירים לצרף וכו'. ע"ש. אך אין דבריו מחוורים להלכה, והעיקר כמ"ש בפר"א, ומר בריה בספר ברכות המים, דבתראי נינהו וידעו שמנהג ירושלים שלא לצרף. ומ"ש בספר שלמי חגיגה שבספר מטה אשר (דף קלו עמ"ד) כתב שיש לצרף מבני אר"י ולהוציא ס"ת, אגן לא חזינן כהאי סימנא, וזולת מה שהעתיק לשון הלק"ט (סי' ד) ככתבו וכלשונו, והוא מן הסוברים שאין לצרף, וכמ"ש הפרי האדמה והברכות המים, אלא שלא העיר שיש טעות סופר בלשונו, וצ"ל במקום תיבת "עד" - "על ידי", וכמ"ש השע"ת הנ"ל. וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כה.) או כפי שהגיה הרב המגיה בשלמי חגיגה שם. הילכך שוא"ת עדיף. ואף שבספר נתיבי עם (סי' תצו) כתב, שהמנהג להקל לצרף, כבר כתב בשו"ת הלק"ט, שאם רואים מנהג כזה, דוחק אר"י ועניותה

גורם לכך וכנ"ל. [נע' בשו"ת לב חיים לעולם ח"א (ס"ו)
(ר), ובשו"ת חיים שאל ח"א (ס"י ג), ובכה"ח (ס"ו) תצו ס"ק
נח].

ומעתה י"ל שגם נידון שלנו תלוי במחלוקת הנ"ל, אם אפשר לצרף מיעוט המנין לרוב מנין המחוייב בדבר להוציא ס"ת ולקרות בו. אולם באמת המעיין היטב ישר יחזו פנימו שרב המרחק ביניהם ולא קרב זה אל זה, ששם תושבי אר"י לא נתחייבו כלל ועיקר בקריאת ס"ת ביו"ט שני של גלויות, דהא לגבייהו חול גמור הוא, ופטירי ועטירי מקריאה"ת. משא"כ בנ"ד שהוא יום שנתחייבו בו בקריאת ס"ת, אלא שמיעוט המנין כבר שמעו ויצאו י"ח קריאת ס"ת, ומ"מ עדיין חובת ערבות עליהם להצטרף אל רוב המניין שחייבים בדבר, וכה"ג חילקו בר"ה (כט). שכל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים י"ח, ומ"מ כל הברכות אע"פ שיצא מוציא, והוא מטעם ערבות, וכמו שפי' רש"י שם, ודון מינה לנ"ד. וזאת מלבד מה שיש לחלק בין נידון הלק"ט שכתב שם הטעם שאם אין עשרה מחוייבים בדבר, הרי הם יחידים, והם בכלל מה ששינונו לא ישנה אדם מפני המחלוקת, וטעם זה לא שייך כאן.

וכן מצאתי למהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (ס"ו כה) שנשאל ג"כ בנ"ד, וכתב לחלק בין נידון הלק"ט לנ"ד מטעם האחרון שכתבנו.

גם הגאון רבי רחמים פרנקו בשו"ת שערי רחמים ח"א (אור"ח ס"י יז) העיר לחלק בזה ע"פ הטעמים הנ"ל. **שו"ר** בשו"ת זרע דוד ח"ב (ס"ו ב), שנשאל בנ"ד, והביא ראייה מדברי הרב סמא דחיי (ס"ו ג) הנ"ל שהתיר לצרף ארבעה מבני אר"י לששה מבני חו"ל לקרוא בתורה ביו"ט שני של גלויות, והרב המגיה הגר"ח הכהן זצ"ל העיר לנכון שדברי הרב סמא דחיי אינם מוסכמים, שהפרי האדמה וברכות המים פסקו להיפך, ומדבריהם אין ראייה להחמיר בנ"ד דשאני התם דגברא לאו בר חיובא כלל, שאין בני אר"י מחוייבים בקריאה"ת של חו"ל, משא"כ הכא וכו'.

ועינא דשפיר חזי למהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (ס"ו כה) שנשאל בנ"ד, והביא מ"ש מרן החב"ב בשו"ת כנה"ג (ס"ו תקסו הגבי"א אות ג) שבצומות האמורים מן המשנה והמקרא, אפי' אם אין שם אלא ששה או שבעה מתענים, ושאר המנין אין מתענים, י"ל בחזרת הש"צ עננו, וכן קריאת ויחל. ולמד משם לנ"ד שקריאת ס"ת היא מתקנת עזרא ומדין המשנה, ולפיכך יכולים לצרף שלשה או ארבעה, שכבר שמעו קריאת ס"ת וכו'. א"ה, בשו"ת כנה"ג שם לא חזינן כהאי סימנא

כלל, אבל כן הוא בדברי מרן החיד"א בברכ"י (ס"ו תקסו סק"ב) בשם המהר"ם בן חביב, וכ"ה בשו"ת קול גדול (ס"ו יד), שבר' צומות שהם מדברי קבלה, אם יש ששה או שבעה מתענים, יכולים לצרף שלשה או ארבעה שאינם מתענים, לומר עננו ולקרוא כפר' ויחל. וכן כתבו רוב האחרונים. וע"ע בשו"ת לב חיים ח"ב (ס"ו תקסו דף ק"ט):. וע"ש בדברי המהר"ח פלאגי שסיים, אלא שראיתי להשע"ת (ס"ו תקסו סק"ד) שה"ד הברכ"י, וכתב, שגם כשיש ששה מתענים צ"ע אם יכולים לקרוא פר' ויחל, דאפשר שרובא דמנכר בעינן, דהיינו שבעה, וכדין זימון בעשרה. ע"כ. ומיראי הוראה אנכי, וכיון שהרב ז"ל מסופק בזה, אין לנו כח לעשות מעשה להוציא ס"ת בששה שלא שמעו קריאת ס"ת, אלא בשבעה ולא בפחות מכן. ושוב ה"ד הרב ח"א הנ"ל, וכתב, ולכאורה כל קפידתו היא בשביל יחידים שלא מהני צירוף אלו ששמעו קריאת ס"ת, אבל אם הרוב לא שמעו קריאת ס"ת ש"ד, ואילו ממה שסיים דבעינן שכל הצבור חייבים בקריאה, נראה דס"ל דבעינן שכל העשרה יהיו מחוייבים ולא מהני צירוף כלל, והן ולא רפיא בידיה. וסיים הרח"פ שהעולה לענין דינא, שאם יש שבעה שלא שמעו קריאת ס"ת יכולים לצרף עוד שלשה שכבר שמעו ויצאו י"ח וכו'.

גם בשו"ת שערי רחמים ח"א (ס"ו ט"ב) אחר שצידד צדדים בדעת הח"א הנ"ל, סיים בדברי הרח"פ הנ"ל דבעינן שבעה שלא שמעו קריאת ס"ת, ושכן יקום דבר.

אבל המעיין בדברי האחרונים בדין תענית של ד' צומות שהסכימו להקל בששה מתענים, ולא הצריכו רובא דמינכר, ודלא כהשע"ת הנ"ל. וכן בשו"ת קרן לדוד (ס"ו טז) כתב לדחות דברי השע"ת, ולחלק יצא בין זימן בשם, שצריך היכר שלא יאמרו שאין כאן רוב שאכלו פת, משא"כ בתפלה שלא שייך רובא דמינכר, שבלא"ה לא ניכר מי שהתפלל כבר או לא וכו'.

גם הרב סמא דחיי (ס"י יט) ואחזות מרעהו העומדים בשיטתו ס"ל שאם יש ששה המחוייבים בדבר חזי לאצטרופי להו ארבעה שכבר שמעו ויצאו י"ח. ואין ספקו של השע"ת מוציא מידי ודאי של כל הפוסקים דפשיטא להו דלענין תפלה וקריאת ס"ת די בששה המחוייבים בדבר. וכן העיר לנכון הגר"ח הכהן בהערה לספר זרע דוד ח"ב (ס"ו ב) ע"ד הרח"פ שחשש לספיקו של השע"ת, שכל הפוסקים ס"ל שסגי בששה מחוייבים. ע"ש. וכן בדין פורס על שמע כתב בש"ע

(סי' סט ס"א) דסגי בששה המחוייבים בדבר שלא שמעו. (ועיין תוס' מגילה כג., ובראשונים שם).

וגדולה מזו כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד (או"ח סי' נא), ודע שבחודש אלול תר"ה כשהיינו בועד הרבנים בק"ק פאקש, ובחזרתנו נסענו בבוקר השכם לאחר שהתפללנו במנין, אך לא שמענו קריאת ס"ת, והיה יום שני בשבת, ורק אחר הצהריים הגענו ליישוב שהיה שם ביכ"נ קיבצנו מנין ושלושתינו בי"ד צדק שהיינו ביחד, הגאב"ד מקלאש, והגאב"ד סבאטיש, ואני, הסכמנו בעצה אחת ועשינו מעשה לקרות בתורה בין אשרי של תפלת מנחה לתפלת י"ח שלא לבטל תקנת עזרא וכו'. עכת"ד.

ובשו"ת יהודה יעלה ח"ב (סי' נח אות ט) הביא ספק הח"א הנ"ל, והסכים להקל אם אין הראשונים שהתפללו וקראו בס"ת מקפידים על טרחתם, כי הרבה חששו חז"ל לטורח צבור וכו'. (וע"ע בשו"ת דוע אמת ח"ג סי' ח). וילמד סתום מן המפורש, שדעתו ודעת חבריו הגאונים שאף בשלשה מחוייבים בדבר יכולים לצרף עד שבעה לקריאה"ת. ובס' תורת חיים סופר (סי' קלה סק"א, ד"ה דוע), תמה על מהר"י אסאד הנ"ל, שמאחר שנראה שלא היו שם אלא שלשה שלא שמעו קריאה"ת, ושאר הצבור כבר קראו בס"ת בשחרית, אי"כ איך היו רשאים לקרות במנחה, שנראה שאין לעשות כן אא"כ לפחות כשיש רובא דמינכר שלא שמעו קריאה"ת. וע"ע בשו"ת פני מבין (או"ח סי' לב).

אכן מצאנו תנא דמסייע ליה למהר"י אסאד וסייעתו, הוא המהר"י"ל, כפי שהביא הא"ר (סי' רצב ס"ק ו) שכשהיה מתאחר בשבת במנחה והגיע לביכ"נ אחר שסיימו קריאה"ת היה מתפלל עם הצבור, ואח"כ קרא הפרשה, וכ"ה בשע"ת שם. וכ"ה במהר"י"ל (הלכות שבת). ומשמע בודאי שקרא הפרשה בברכותיה, וס"ל כד' רש"י (מגילה כג:) שאפי' בשביל אחד שלא שמע יכול לפרוס על שמע. וגם מרן הש"ע (סי' סט ס"א) כתב שצריך לחזור אחר ששה שלא שמעו, דהיינו רוב מנין, וסיים, ואם אין נמצאים אומרים אפי' בשביל אחד שלא שמע. ע"ש. ועיין בשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' ז).

ובשו"ת לב שלמה להגר"ש חעלמא (סי' יב דף קא:).

וכ"ש כשיש שלשה שלא שמעו, שאפשר שיש לסמוך ע"ד המאירי (פ"ק דמגילה דף ג ע"ד) שכתב, ע"פ הדרש ומשה אהרן וחור, מכאן לתענית צבור שצריך שלשה, כלומר שבפחות משלשה מתענים אינו אלא תענית יחיד, ואע"פ שיש שכתבו שכל שאין שם עשרה מתענין אינו אלא תענית יחיד לענין קריאת ס"ת וכו', אבל רבותי המובהקים היו מתירים שלשה כדרך

הדרש. ע"כ. וכ"כ באורחות חיים (הלכות שני וחמישי סי' יד), ובכל בו שם. (וע"ע באורחות חיים הל' תענית אות טו). וכ"ד האגודה, הובא בשו"ת כנה"ג (סי' תקסו סק"ב) בשם הב"ח. וכן בשו"ת זרע אמת (או"ח סי' פו).

וכ"פ בשו"ת פרי השדה ח"ד (סי' צ) בנ"ד, שכל שיש שלשה שלא שמעו קריאה"ת הדבר פשוט שיכולים לצרף למנין שבעה שכבר שמעו קריאה"ת, לקרות בתורה, אם אינם מקפידים על טרחתם.

והגר"מ שתרוג בשו"ת ישיב משה ח"ב (סי' ס) נשאל, אודות ארבעה או חמשה אנשים שלא שמעו קריאת ס"ת, ופתחו ההיכל והוציאו ס"ת לקרוא בו, בצירוף למנין אנשים שכבר שמעו קריאת ס"ת, והשיב, שכיון שכבר הוציאו ס"ת, קוראים בו, משום דחיישי' לפגם הס"ת, והואיל ויש קצת אנשים שלא שמעו קריאת הס"ת, רשאים לקרוא בס"ת. ע"כ. ולפי האמור יש סמוכין לדבריו ע"פ הפוסקים הנ"ל.

ומ"מ לכתחלה יש להצריך שיהיו ששה אנשים שעדיין לא שמעו קריאת ס"ת. וכן העלה המהרש"ם בתשו' ח"א (סי' קעה) ושכן פשט המנהג. נושם ה"ד הר"ן בשם הרמב"ן בפ"ק דמגילה ה. להוכיח שדין קריאה"ת כדין קדיש וברכו, כמ"ש המש"ב בביאה"ל (ר"ס קמג), בשם גדול אחד. וכ"כ עוד בשו"ת מהרש"ם ח"ב (ס"ס צז), ובדעת תורה (או"ח סי' טט). וע"ע בשו"ת תורת יקותיאל (סי' נא) שהביא להלכה דברי המהר"י אסאד שגם בשלשה שלא שמעו ש"ד. וה"ד המהר"י"ל הנ"ל כסיוע לדבריו. וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי (קמא, או"ח סי' יט, ותנינא סי' לו), ובשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' עז).

והנה בשו"ת קול אליהו ח"א (או"ח סי' א) העיר בהא דקי"ל בסי' טט, שאם יש ששה שלא שמעו, יש לצרף להם ארבעה ששמעו כדי לומר קדיש וברכו. והרי בפסחים (סד:) בדין הפסח נשחט בשלש כתות, אמר רבי יצחק, שצריכים להיות שלושים בני אדם, דכתיב קהל עדת ישראל, קהל ועדה וישראל. ומספקא לן אם כולם בב"א בעי' או בזה אחר זה, ואמרי' דבחמישים סגי, דעיילי שלושים ועבדי, ונפקי עשרה ועיילי עשרה. אלמא שאע"ג דבעי' שלשים לכל כת, אפ"ה די בשליש מהם מן החדש על הישן. וא"כ הי"ע בצירוף לדברים שבקדושה יהיה די בארבעה בני אדם, ואפי' שלשה הוי מנין חשוב לזימון וכו'.

והנה באו"ז (הל' פסחים סי' רכו) כתב להקשות על פי' רש"י (שמפרש כנ"ל) שא"כ לא יהיו אלא עשרה חדשים, אלא עיילי שלשים ועבדי עשרה מהם ונפקי, ונכנסים עשרה אחרים וכו'. ולפי"ז אין כאן צירוף של אלה שיצאו י"ח לאחרים. אבל הרמב"ם

ז. ששה בני חוץ לארץ הנמצאים באופן עראי בארץ ישראל, ורוצים לצרף ארבע אנשים מארץ ישראל כדי לקרות בספר תורה ביום טוב שני של גלויות, אינם רשאים לעשות כן. ואין לשנות ממנהג ירושלים. ז)

ח. אין לנשים להוציא ספר תורה לעצמן ולקרוא בו בברכות, אפילו אם הן עשר נשים. ובפרט בזמן הזה שהרפורמים המבקשים לקעקע כל יסודות התורה הם אלה הרוצים לארגן קריאה בתורה לצבור נשים. ח)

ט. נשים הרוצות לחוש לדעת הפוסקים המחייבים את הנשים בשמיעת פרשת זכור בשבת זכור, ראוי ונכון שיבואו לשמוע את הקריאה בעת שקוראים הפרשה בצבור, ובברכות. ויש מקומות שהנהיגו לקבוע שעה מיוחדת לנשים, ולהוציא ספר תורה לקרוא להן (בלי ברכה) פרשת זכור. ועדיף שהנשים תשמענה את הקריאה כשיש עשרה גדולים. ט)

חיים שאל ח"ב (ס"ט לה) לתרץ קושית הקול אליהו. וכן תי' המהר"י נג'אר בספר שבות יהודה על המכילתא, (דף ט). וע"ע בשו"ת מש"ז (ס"ו), שהאריך בזה.

ז) על פי המבואר בהערה הנ"ל. ודעת הרב שו"ת סמא דחיי שיכולים לצרף ארבעה מתושבי אר"י כדי להתפלל ולקרוא בס"ת כמנהגם בחו"ל, אולם בפרי האדמה פליג עליה, הילכך שוא"ת עדיף.

(פ"א מהל' קרבן פסח) פי' כדברי רש"י. וכן פשט הגמ'. אולם מעיקרא לא קשיא קושית הקול אליהו, שאם צריכים השלשים להיות בב"א, הרי בפעם הראשונה היו שלשים ועשו המצוה כתקנתה, ושוב בפעם השניה והשלישית שנכנסו העשרה במעמד עשרים קודמים, הרי יש שלשים במעמד אחד. ואם עשרה בכל כתה בזה אחר זה, הרי יש עשרה בכל כתה, וממ"נ יוצאים י"ח. וכ"כ מרן החיד"א בשו"ת

אין לנשים להוציא ספר תורה לעצמן ולקרוא בו בברכות

וי"ש להוסיף, שבוה"ז בעוה"ר יוזמה זו שנשים יוציאו ס"ת לעצמם ויקראו בו, יצאה מכת הרפורמים שר"י, ופשוט שחלילה לסייע בידם בכ"ז, ואין צורך להאריך בזה. צא ולמד ממ"ש הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אג"מ ח"ד מאו"ח (עמ' קכח), בדבר מה שהנהיג איזה רב, שבאמצע התפלה יורדת אשה מעזרת נשים ואומרת תפלה באנגלית לפני כל האנשים, ופשוט הוא שהוא דבר אסור, ותמה על מי שיעשה דבר כזה, ולא מצא מי שיתרגם התפלה לאנגלית אלא אשה? ע"ש. ואף בני"ד שהנשים עושות כן לעצמן, אין לחקות בזה מנהגי הרפורמים, והרחק מהכיעור והדומה לו. וע"ע בשו"ת אג"מ חלק שני מיו"ד (ס"ה מה, עמ' סא) מה שהאריך בדבר מינוי לאשה בהשגחה וכדו'. וראה בילקו"י איסור והיתר כרך א' (ס"א א' הע' ג), וכל כבודה בת מלך פנימה.

ט) ראה בילקו"י פורים (מהר"ו תשע"ג, ס"י תרפה הע' יז, עמ' קלה). וע"ע בחזו"ע פורים (עמ' י"י) שהיקל בזה. וזכינו לכיין לדעתו הרמה.

ח) הנה כבר ביארנו לעיל (הערה א) שקריאת ס"ת חשיבא כדברים שבקדושה, שאינם אלא בעשרה. ע"ש. ולפ"ז כיון שאין הנשים בכלל עשרה לדברים שבקדושה, ואפי' יהיו שם עשר נשים, א"כ בודאי שאינן רשאות להוציא ס"ת ולקרות בו בברכות. ובפרט שלא מצינו תקנת הברכה והקריאה בתורה אלא באנשים ולא בנשים. וכל עיקר התקנה לקריאה בתורה הוא משום מצות ת"ת, כדי שלא ישגו ג' ימים בלי תורה, ונשים הרי פטורות ממצות ת"ת. וראה לעיל ס"י קלה סעי' ט.

ומה שאמרו בגמ' (מגילה כג.) הכל עולים למנין שבעה ואפי' אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה משום כבוד צבור, איירי שם כשיש עשרה אנשים, והאשה עולה בין העולים, שבוה אסור רק מפני כבוד צבור. וכמו שנפסק כן להלכה בש"ע (ס"י רפב ס"ג). [ומה גם ומצינו לכמה פוסקים שכתבו שאשה בימי נדתה אין לה לגעת בס"ת, וראה בזה בשו"ת יחו"ד ח"ג ס"י ח].

סימן קמג - דין אם נמצא טעות ספר תורה ודיני הספר

א. אפשר לעלות לספרי תורה שבזמנינו, ולברך עליהם ברכות התורה, ולא יהיה לבו נוקפו שמא ספר תורה זה פסול ואם כן נמצאו כל ברכותיו ברכות לבטלה, שאנו סומכים בזה על חזקת הכשרות של הספרי תורה, בצירוף שיטת הרמב"ם שאין הברכה על ספר תורה זה שמברך עליו עתה. ומכל מקום אם נתברר שספרי התורה שבבית הכנסת פסולים, אין לברך על ספרי תורה אלה, עד שיתקנו אותם. (א)

ב. מעיקר הדין אין חובה לבדוק את ספרי התורה במחשב, הבודק את כשרותן של הספרי תורה. ומכל מקום נכון והגון לעשות כן. אבל אין לסמוך על בדיקת המחשב במקום הבדיקה על ידי סופר מומחה, כנהוג. (ב)

אפשר לעלות לספרי תורה שבזמנינו, ולברך, ואין לחוש שמא הספר פסול

(א) נודע מ"ש הרמב"ם בתשו' פאר הדור (סי' ט) שמותר לברך על ס"ת פסול, ע"ש. ומדבריו אלה תנוח דעתנו שיוכל אדם לעלות לספרי תורה שבזמנינו ולברך עליהם ברכה"ת, ולא יהיה לבו נוקפו לחשוש לברכה לבטלה, ולולי סברת הרמב"ם יקשה מאד למצוא בדרורות אלה ספרי תורה כשרים

במלוא מובן המלה, הראויים לברך עליהם. צא ולמד ממ"ש בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קנז) מעשה שבא לעירנו חכם אשכנזי וכו' ולא מצא אפי' ס"ת אחד שראוי לברך עליו ברכה"ת. ע"ש. ואנן מה נעני אבתריה. וראה בשו"ת יחוד"ד ח"ה (עמ' רסז), ובח"ו (עמ' רצג).

אם צריך לבדוק את ספרי התורה ב"מחשב"

ואמנם כתבו באחרונים שהעולם נהגו להקל בענין בדיקת חוטי הציצית, שסמכו על מ"ש הרא"ש בתשובה שמעמידים הטלית בחזקת כשרות. ושמא נהגו כן מקדמת דנא לפני קבלת הוראות הש"ע, והכל לפי המנהג, וכמ"ש כן מהר"י סתהון בספר וילקט יוסף (הל' בישולי גויים כלל ט). וע"ע בערוה"ש (סי' ח אות י"ד) שמעיקר הדין א"צ לבדוק חוטי הציצית, ורק ממדת חסידות כתבו הטור והש"ע שיש לבדוק. וראה בשו"ת יחוד"ד ח"ו (סי' ח).

וא"כ גם בני"ד יש לסמוך על חזקת הכשרות של הספרי תורה שהם עומדים בחזקתם, ומעיקר הדין אין חייבים למוסרם לבדיקה במחשב. ואמנם הב"ח (סי' ח) כתב, שאין להעמיד הטלית על חזקתה כיון שאין החזקה בטבע אלא מכח אדם שתיקן הציצית, והרי רובא עדיף מחזקה, וקי"ל (בריש פרק האשה בתרא) דרובא דתליא במעשה לא חשיב רובא. וע' במג"א (סי' ח ס"ק יא) שהק' ע"ד דשאני הכא שכבר נתקנו הציציות כהלכתן, ולכן אוקמיה אחזקתייהו, ודמי למקוה שהמשיכו לתוכה ארבעים סאה, שא"צ לבדוקה בכל עת שטובל בה. אך נ"ל דמ"מ חייב לבדוק ממש שאין סומכין על החזקה במקום שיכולים לבררו, כמ"ש ביו"ד (סי' א'). אלא שבשעה"ד יש לסמוך על החזקה וכו'.

(ב) ראה ילקו"י הלכות תפילין (סי' לב הע' עט, מהדור"ק עמ' תקמב, מהדור' תשפ עמ' תשמ"ו).

והנה לכאורה היה נראה לומר שכיון שישנה כיום אפשרות לבדוק את ספרי התורה והתפילין והמזוזות ע"י המחשב, וזו בדיקה מעלייתא, חשיב כדבר שאפשר לברר שאין סומכין בזה על חזקת הכשרות של הס"ת. ויש לדמות דין זה למה שנחלקו הפוסקים בדין בדיקת חוטי הציצית בכל יום קודם שמתעטף בציצית, ועיין ברא"ש (בפסקיו סוף הל' ציצית) שכתב, שהחרד לדבר ה' יבדוק הציציות קודם ויברך על הטלית, כדי שלא יברך ברכה לבטלה. ואילו הרא"ש בתשובה (כלל ב סי' ט) כתב, אודות קצת חכמים שהחמירו שלא לצאת לרשות הרבים בשבת בטלית מצוייצת שמא נפסקו חוטי הציצית, חומרא זו אין לה טעם וכו', והעולם לא נהגו לבדוק הציציות בכל שעה שמתעטפים בציצית, משום שיש להעמיד הטלית על חזקתה לענין ברכה וכו'. ע"כ. ומכאן הוכיחו האחרונים דמ"ש הרא"ש בפסקיו הנ"ל, שהחרד לדבר ה' יבדוק וכו', היינו ממדת חסידות, כי מן הדין יש להעמיד הטלית על חזקת הכשרות שלה. והטוש"ע (סי' ס"ט) פסקו: קודם שיברך על הטלית יעיין בחוטי הציצית אם כשרים הם, כדי שלא יברך ברכה לבטלה.

ג. קהל שיש להם בבית הכנסת ספר תורה גנוב, או שנקנה מבלי משים מגנבים, יש להסתפק אם הקהל יוצא ידי חובת קריאת התורה בספר תורה זה, וכן יש להסתפק אם מותר לברך ברכות התורה על ספר תורה זה.^(א)

ד. מצוה מן המובחר לכתחלה שבבית כנסת של ספרדים, יקראו בספר תורה שנכתב בכתב ספרדי, ובבית כנסת של אשכנזים יקראו בספר תורה שנכתב בכתב אשכנזי, כדי שלא לשנות ממנהג אבותיהם. אולם כל זה להידור מצוה, ולמצוה מן המובחר, אבל מעיקר הדין וההלכה מותר לספרדי לכתחלה לעלות לספר תורה שנכתב בכתב אשכנזי, וכן להיפך, שאין שינוי צורת האותיות פוסלת. ואף שבספרי התורה של הספרדים נוהגים לכתוב אות צ' באות יו"ד הפוכה, דבוקה אל פני האות, וכדעת האר"י ז"ל, אפילו הכי כשרים אף לאשכנזי. וכן המנהג פשוט, כי כולם אמת ויסודתם בהררי קודש, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים. והמונע עצמו מלעלות לספר תורה מחשש פסול בגלל צורת האותיות, הוא כמוציא לעז על קדושת הספר תורה ח"ו. (וראה לעיל בענין שינוי המבטאות).^(ב)

וראה בדומה לזה בשו"ת יבי"א ח"ד (יו"ד סי' כו אות א) גבי בדיקה ע"י מיקרוסקופ, בדגים שיש בהם קשקשים הנראים רק ע"י המיקרוסקופ. וי"ל.

ושמעתי ממרן אאמ"ר זיע"א שאמר שמעיקר ההלכה אין לחייב לבדוק את הספרי תורה והתפילין והמזוזות במחשב, אלא שיש ליעץ לעשות כן לכל החרד לדבר ה', מאחר שע"י הבדיקה במחשב נמצאו ספרי תורה פסולים, ואף הצילו אנשים באיזה ענין מהתפילין שנמצאו אצליהם חסירות ויתרות, מה שלא הרגישו בבדיקתם במשך שנים אצל סופרים מומחים. ולכן בודאי שמי שיש בו היכולת והאפשרות למסור התפילין והמזוזות וכן ספרי תורה לבדיקה אצל המחשב, הכי עדיף טפי. וטוב ונכון לעשות כן. אבל אין לחייב מצד עיקר ההלכה לבדוק ע"י המחשב, דסמכינן שפיר על החזקה. ובפרט גבי קריאה"ת שיש לצרף ש"ה הרמב"ם בתשובה, דאפשר לברך על ספרי תורה פסולים, שאין הברכה על ס"ת זה. וכמו שהאריך בזה בשו"ת יח"ד ח"ו (סי' נה, וסי' נו), וח"ה (סי' נח). ובצירוף שיטה זו יש לסמוך שפיר על החזקה, דאוקמי ס"ת בחזקת כשרותו עד שיוודע לנו שנפסל. וכ"ד גדולי זמנינו כפי שנתפרסם. וראה בשו"ת להורות נתן (סי' ב) שהעלה כנוכר.

ג. **ראה** בילקו"י תפילין (סי' לב הע' פ', עמ' תרמג, ומהדו' תש"פ עמ' תשמז).

ד. **ראה** בילקו"י תפילין (סי' לב הע' מז, עמ' תקלה, ומהדו' תש"פ עמ' תשמ"א), וילקו"י פורים (סי' תרפה, עמ' קכו). וע' בשו"ת שואל ונשאל ח"א (ביו"ד סי' פו, וסי' קמו, וסי' קנו).

גם בביאורי הגר"א שם כתב, דכיון שאפשר לברר לא אזלינן בתר חזקה. וכ"כ בהגהות החת"ס שם, דכיון דליכא רק חזקה ולא רוב, צריך לברר. ע"ש. וע' בט"ז (יו"ד סי' קפז).

ומעתה לפי דבריהם לכאורה נימא דה"ה הכא שכיון שאפשר לברר ע"י המחשב, יש לבדוק הספרי תורה והתפילין והמזוזות ע"י המחשב לדעות הנז'.

אמנם יש לחלק בזה שדוקא בחזקה ורוב כל היכא דאיכא לברורי מבררינן, משום דהני אינם בגדר ודאי אלא הנהגה שהנהיגה בהם התורה לילך בהם אחר רוב ואחר החזקה. וכבר האריכו בזה האחרונים אם רוב וחזקה הם בתורת הנהגה או תורת ביור. וראה בשב שמעתתא, ובספר ברוך טעם על השמעתתא, ובספר שערי יושר להגר"ש שקופ, ובשו"ת יבי"א ח"ג (או"ח סי' כה אות ב), ובח"ד (עמור קצח), ובח"ה (עמ' רעא). משא"כ בנ"ד כשבדק הס"ת ולא מצא שום פסול, הרי נתברר בבירור שבדרך הטבע שאין בס"ת זה שום פסול. ואף שיתכן שישנם טעויות בס"ת וכפי דחזינן כן בכמה וכמה ספרי תורה שנבדקו ע"י סופרים מומחים, מ"מ בהכרח י"ל שהתורה סמכה בזה על ראיית האדם כפי מה שהוא אדם, דאל"כ אין שום אפשרות לקיים שום מצוה, דהיאך אנו סומכים על שחיטה, ניהוש שמא הסכין היה פגום ולא הרגישו בפגימתו. ואיך אנו סומכים לאכול מצה ניהוש שמא החמיצה וכו'. ולא נמסרה התורה למלאכי השרת אלא ניתנה תורה לבני אדם לפי מה שהם. ולא יתכן שהתורה תצוה על האדם לעשות יותר מכפי כוחו.

ה. בית כנסת של אשכנזים שיש להם בבית הכנסת גם ספר תורה שנכתב בכתב ספרדי, ורוצים להעבירו לבית כנסת של ספרדים, כדי לקיים מצוה מן המובחר לקרוא בספר תורה שנכתב בכתב שלהם, מותר להם להעביר את הספר תורה לבית כנסת של ספרדים. (ה)

ו. אף מי שמניח תפילין שנכתבו בכתב ספרדי, מותר לו לעלות לספר תורה שנכתב בכתובה אשכנזית, למרות שהתפילין בראשו, ואין בזה משום תרתי דסתרי וכן להיפך. (ו)

ז. יש להכשיר ספרי תורה אשר חלק מהאותיות שלהם נכתבו בכתובה אשכנזית, וחלק מהאותיות נכתבו בכתובה ספרדית. והוא הדין כשחלק מאותיות הצד"י נכתבו כשהיו"ד הפוכה, ונוטה לצד ימין, וכדעת האר"י ז"ל, וחלק מאותיות הצד"י הם ביו"ד רגילה, וכדעת מרן הבית יוסף. וכן הדין בתפילין ומזוזות. ומכל מקום מהיות טוב אם ידו משגת להחליף את התפילין שנכתבו בכתב כזה, לתפילין שנכתבו בכתובה ספרדית, (או לאשכנזים בכתב אשכנזי, וכמנהגם) נכון שיעשה כן, כיון שיש טעם על פי הסוד לכתובה הספרדית. ואמנם צריך לפרסם שתפילין של אשכנזים פסולים לספרדים, אלא אם כן נתברר לנו שהפרשיות נכתבו על פי דעת מרן ז"ל, ושלא כסברת הט"ז וסיעתו. (ז)

יבי"א ח"ב (י"ד סי' כ אות ז).

ה) עיין בשו"ת משפטי עוזיאל (י"ד סי' יז), ובשו"ת

אף מי שמניח תפילין בכתב ספרדי, מותר לו לעלות לספר תורה בכתובה אשכנזית

יח"ד ח"ב (ס"ג), ודחה דבריו, שאין לחוש לזה משום תרתי דסתרי, ששתי הצורות יסודתם בהררי קודש, ושניהם אמת. (כמבואר בהערה הנ"ל). וראה עוד בהערה דלהלן.

ו) בשו"ת אבני קודש (סי' לא) כתב, שבימי החול שמניחים תפילין בכתב אשכנזי, אם יעלה לס"ת בכתובה ספרדית, הוי כעין תרתי דסתרי, ורק בשבת מותר לאשכנזי לעלות לס"ת ספרדי. וה"ד בשו"ת

ספרי תורה שחלק מהאותיות נכתבו בכתובה אשכנזית, וחלק בכתובה ספרדית

בסודות עליונים וכו'. ואין כאן תרתי דסתרי, שהרי שניהם אמת. וכן מציינו שאלו הבאים בסוד ה' ותפילין שלהם ביו"ד הפוכה בצד"ן, עולים לס"ת שהוא ביו"ד ישרה. ע"כ. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ב (סי' קכ).

ז) כבר ביארנו שאין שינוי צורת האותיות פוסל בס"ת. ולפ"ז ה"ה גם באופן שחלק מהאותיות כתובות בצורת הכתיבה הספרדית וחלקם בכתובה האשכנזית. וכ"כ בשו"ת ברית יעקב (י"ד סי' סז), ושם הכשיר תפילין שנמצאו בהם אותיות בכתב ספרדי, וקצתם בכתב אשכנזי. וע' בילקו"י תפילין (סי' לב מהדו' תש"פ עמ' תשמ"ג).

אמנם בספר מעשה אברהם פסל בכה"ג משום דהוי תרתי דסתרי, וע"פ דבריו דן הגרצ"פ פראנק לפסול בתפילין שהיודי"ן שלו קצתן ביו"ד הפוכה וקצתן ביו"ד ישרה, ומרן אאמ"ר זיע"א דן לפניו ע"פ הנ"ל להכשיר בדיעבד. ויהי כשמוע את דבריו, נענע לו בראשו והסכים עמו להכשיר להלכה ולמעשה. וראה כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ב (י"ד סי' כ, ובח"ד אהע"ז סי' יב אות ה), ובשו"ת יח"ד ח"ב (סי' ג).

וכ"כ בשו"ת השיב משה (י"ד סי' נא), בדין ס"ת אשר מחצית הצד"ן שלו ביו"ד הפוכה, ומחציתם ביו"ד רגילה, והביא מחלוקת הב"י והאר"י ז"ל בזה, וכתב, שמבואר בספר מצת שימורים בשם המהר"ח והאר"י ז"ל, שהשינויים שיש בצורת האותיות יש סמך לכולם

תפילין של אשכנזים פסולות לספרדים

שצריך לעשותה סתומה, ואם שינה פסול. ולכן נהגו שפרשת קדש לי, ופרשת והיה כי יביאך, ופרשת שמע, מתחילין בהן בראש השיטה, ובסוף קדש לי וכן בסוף והיה כי יביאך, מניחים חלק כדי שיעור לכתוב תשע אותיות. אבל בסוף שמע אין מניחים חלק, ואם מניחים

והנה לאחרונה נתברר שסופרים רבים מאחינו האשכנזים כותבים פרשיות התפילין באופן שמרן הש"ע פוסל אותם לחלוטין, דהנה מרן הש"ע (סי' ל"ב סל"ו) כתב: יעשה כל פרשיותיה פתוחות, חוץ מפרשה אחרונה הכתובה בתורה, שהיא פרשת והיה אם שמוע,

ושכ"ד מהר"י בן חביב ומהר"י אבוהב. ולכן אין לזוז מדבריהם.

ג הגר"ז בש"ע (סי' ל"ב סני"ב) כתב, שאם הניח פחות משיעור ט' אותיות בסוף פרשת שמע, ופחות משיעור ט' אותיות בראש פרשת והיה אם שמוע, אע"פ שבצירוף שניהם יחד יש ריוח כדי תשע אותיות, אין מצטרפין זה עם זה, והרי אין כאן פרשה כלל, כיון שאין ריוח ט' אותיות במקום אחד, ושכ"ד מרן הש"ע. וכן הסכימו לזה כל האחרונים, ושלא כדברי הט"ז. ע"כ.

ומכיון שאנו קבלנו הוראות מרן, בודאי שאין להכשיר לספרדים תפילין שנכתבו ע"פ דרכו של הט"ז וסיעתו. ובפרט שכ"ד המאירי והגאונים מהר"י בן חביב ומהר"י אבוהב. וכפי עדות הגר"ז כן דעת כל האחרונים, וכ"פ בספר קול יעקב (סי' ל"ב ס"ק קס"ח). ואע"פ שבשו"ת בית שלמה (א"ח סי' ח) כתב לדהות בשתי ידים דברי הגר"ז, ושכבר נתפשט המנהג בגלילותיו כדברי הט"ז. ע"ש. וכ"פ הגר"ש גאנצפריד בקסת הסופר (סי' כ"ז), ובלשכת הסופר שם הוכיח כדברי הט"ז מהרא"ש בהלכות מזוזה. ע"ש. וכן כתבו עוד אחרונים מרבני אשכנז. אולם כבר ידוע מה שכתבו האחרונים שאנו קבלנו הוראותיו של מרן הש"ע בכל אשר יאמר כי הוא זה. ומהר"י מולכו בשו"ת אהל יוסף (י"ד סי' ל') כתב, שאפי' אם יבואו אלף פוסקים לחלוק על מרן, אנו בני ספרד קבלנו הוראותיו של מרן, בין להקל ובין להחמיר. וכ"כ מהר"י אבן צור בשו"ת משפט וצדקה ביעקב ח"ב (סי' ה'). וכ"כ עוד בשו"ת רב פעלים ח"ב (י"ד סי' ז').

ובשו"ת חיים ביד (סי' ק"ח) כתב, גלוי וידוע בכל העולם כי חכמי ספרד וצרפת קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם לפסוק ההלכה בכל מקום כדברי מרן מהר"י קארו ז"ל, וגם אחינו רוב בני אשכנז ופולין מורים הלכה למעשה כדברי הבי"ב במקום שהרמ"א אינו חולק עליו, ועל כן יאמרו המושלים: לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו. ואז"כ פשיטא שאין לעזוב דברי מרן ולפסוק הלכה למעשה כהט"ז, כי מי הוא זה אשר יערב אל לבו לפרוץ גדר הראשונים שקבלו עליהם הוראות מרן וכו'. ע"ש.

ומעתה הדבר ברור שתפילין שנכתבו ע"י סופרים אשכנזים שהורגלו לעשות כשיטת הט"ז, פסולים הם לספרדים, והמניחם מלבד שברכתו על התפילין היא ברכה לבטלה, הוא גם בסוג קרקפתא דלא מנת תפילין, לדעת מרן הש"ע. וידוע מ"ש מרן החיד"א בספר דברים אחדים (דף כ"ז), שכל ספרדי שנוהג להקל כדברי פוסקים שחולקים ע"י מרן צריך תשובה וכפרה,

הוא פחות מכדי לכתוב ט' אותיות, ופרשת והיה אם שמוע מתחילים בה באמצע שיטה העליונה, באופן שמניחים לפניו חלק כדי שיעור לכתוב ט' אותיות. ונמצא ששלש פרשיות פתוחות הן בין להרמב"ם בין להרא"ש, ופרשה אחרונה היא סתומה לדעת הרמב"ם. ע"כ. והסביר מרן בב"י, שאילו היה משאיר חלק בסוף פרשת שמע שיעור ט' אותיות, ה"ז פרשה פתוחה לדעת הרמב"ם, ודינה להיות סתומה, לכן בהכרח לסיימה בסוף השיטה, או בפחות מכדי לכתוב ט' אותיות, ומכיון שהתחיל באמצע שיטה עליונה והניח חלק שיעור ט' אותיות, הרי היא פרשה סתומה לד' הרמב"ם, אבל לדעת הרא"ש גם בצורה זו נקראת פרשה פתוחה. וכיון שא"א לעשות פרשה סתומה לדעת הכל, נהגו לעשות כדברי הרמב"ם, שאנו תופסים דברי הרמב"ם עיקר. ע"ש. נכי פרשה סתומה לדעת הרא"ש היא רק באופן שמתחיל הפרשה בסוף שיטה שסיים בה פרשה קודמת, וכן אם מניח שורה שלמה פנויה ומתחיל לכתוב בתחלת שיטה שלישית, אולם זו נקראת פרשה פתוחה לדעת הרמב"ם].

והנה הט"ז (סי' ל"ב ס"ק כ"ו) המציא סברא לצאת י"ח הרא"ש ג"כ, שיניח בסוף פרשת שמע חלק פחות משיעור ט' אותיות, ופרשת והיה אם שמוע יתחיל ג"כ באופן שיניח ריוח פחות משיעור ט' אותיות, ובצירוף הריוח שנשאר בסוף הפרשה הקודמת, הרי כאן פרשה סתומה. ע"כ. וכדבריו כתב הרה"ג רבי אברהם בר יצחק מפיסא, בתשובה שהובאה בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' ק"ז). וכן הסכים הגר"א. ובערוה"ש (סי' ל"ב אות ס"ג) סייע סברת הט"ז מדברי הסמ"ג, ושכן המנהג. ע"ש.

אבל מרן הבי"ב ביו"ד (הלכות מזוזה סי' רפ"ח), הקשה ע"ד הרא"ש שכתב שמניח פחות מכדי שיעור פרשה בסוף פרשת שמע, ופחות מכדי שיעור פרשה בתחלת והיה אם שמוע, שכיון שאינו מניח כשיעור נמצא שאין כאן פרשה כלל, ואנו צריכים לעשות ריוח פרשה בין זו לזו. ולכן העלה לדעת הרמב"ם להניח ריוח בתחלת והיה אם שמוע כשיעור ט' אותיות, שזו היא צורת פרשה סתומה לדעתו. ע"ש. ומבואר שסובר שהריוח פחות משיעור שהשאיר בראש הפרשה, אינו מצטרף למה שהשאיר בסוף פרשת שמע. ותנא דמסייע ליה למרן, הוא המאירי בקרית ספר (מאמר שני ח"ב דף נ"א:), שכתב מפורש שאין לצרף הריוח שבסוף הפרשה הקודמת, לריוח שבתחלת הפרשה שאחריה, לדונה כדין פרשה. ע"ש. וכן במאמ"ר (סי' ל"ב ס"ק ל"ה) כתב, שאע"פ שמדברי הרא"ש הנ"ל משמע כהט"ז, אולם כבר תמה ע"ז מרן, שבאופן כזה אין כאן פרשה כלל,

ח. ספרי תורה של תימנים, שיש בהם כמה שינויים מספרי התורה שלנו, רשאים להוציאם לקרוא בהם בצבור בכרכות התורה, כנהוג. ובפרט שאם נבוא לפסול את ספרי התורה של התימנים, תפרוץ מחלוקת גדולה בין הצבור על שאין אנו משגיחים במסורת אבותיהם מדורי דורות. ולכן יש להקל בזה. (ח)

ט. ספר תורה של כמה מהתימנים, שהסופר חקק בו בין הפסוקים שתי נקודות, בסוף פסוק, וסימן מיוחד בטעמים זרקא ואתנחתא, כדי שהעולה הקורא בתורה ידע לפסוק הטעמים כדת, נכון לדין להמנע מלעלות לספר תורה כזה, אפילו שסימנים אלו נעשו על ידי ציפורן, ללא דיו. ואם הזמינוהו לעלות לספר תורה כזה, יתחמק באופן שלא יגרום למחלוקת. אולם קהלות יוצאי תימן שנהגו לברך על ספר תורה כזה, אין למחות בידם ולעורר ח"ו מחלוקת,

ע"פ דעת מרן ז"ל, ושלא כסברת הט"ז וסיעתו. ומכאן מודעה רבה לסופרים הספרדים שיהיו זהירים מאוד במלאכת שמים, ולנהוג כדעת מרן בענין פרשת והיה אם שמוע, להניח שיעור ט' אותיות בתחלת השיטה העליונה, ושלא ימשכו בעינים עצומות אחר אלה שנהגו כדעת הט"ז. וכמו שביאר כ"ז בשו"ת יחזה דעת (ח"ד סי' ג).

שאנו קבלנו הוראות מרן. וכ"כ עוד בספרו שם הגדולים (מע' ספרים מע' ט' אות י"ב). וכ"כ מהר"ח פלאגי בספר מועד לכל חי (ס' ב' אות ג), ובשו"ת חקקי לב ח"א (דף נ"ג ע"ד). וכ"כ בפתה"ד ח"ב (סי' רל"ב סק"י). ועוד. וכ"פ בשו"ת איש מצליח (יו"ד סי' מ"ד).

לפיכך צריך לפרסם שתפילין של אשכנזים פסולים לספרדים, אלא אם כן נתברר לנו שהפרשיות נכתבו

ספרי תורה של תימנים, שיש בהם כמה שינויים מספרי התורה שלנו

דוד שבסוף פסקי הלכות (יד דוד, סי' א).
ואף לגבי השינוי בכתיבת תיבת "ויהיו" כל ימי נח, במנחת שי שם הביא בזה מחלוקת. וע"ע בספר אבן ספיר (דף יג), ובשו"ת מעיל צדקה (סי' כט). ובילקו"י שם (סי' לב הע' לט, מהרו"ק תש"פ עמ' תשכח).
וגם בדבר השינויים בין פרשה פתוחה לפרשה סתומה, כבר כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשו' (סי' צא), שאין לפסול בזה, שאין עמנו ספר עזרא שנוכל לדקדק ממנו הדבר, ואין לפסוק ע"ז שהוא פסול. וכ"ה במאירי (קידושין ל). ובהקדמתו לקרית ספר (ד"ה וכן נתחדשו), ולפ"ז גם הספרי תורה של התימנים שיש להם מסורת משלהם, לא נוכל לפוסלם. ואמנם בשו"ת זב"צ ח"ג (סי' יא), ובכה"ח (סי' קמג ס"ק לד) כתבו, שאין לברך ולקרוא בספרי תורה של התימנים. ע"ש. ומ"מ מאחר ויש בהבדלים אלו מחלוקות בפוסקים, קשה לפוסלם בשל כך, ובפרט ונודע מ"ש הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' ט) שמותר לברך על ס"ת אפי' שהוא פסול, שאין ברכה"ת בצבור כשאר ברכות המצות, אלא הברכה היא על הקריאה וכו'.

ח ילקו"י תפילין (סי' לב הע' מ' מהדו"ק עמ' תקכא, מהר"ק תש"פ עמ' תשכח). והנה נודע שמצינו כמה שינויים בין ספרי התורה של התימנים לספרי התורה שלנו, ואחד מהם, שבפר' נח (בראשית ט, כט) בפסוק "ויהי כל ימי נח", התימנים כותבים "ויהיו". וכן בפר' צו (ויקרא ז, כג) בפסוק וידבר ה' אל משה לאמר, כל חלב שור ושה וגו', שהתימנים עושים שם פרשה פתוחה, ואצלינו אין כאן פרשה כלל. ובתיבת פצוע דכה, אצל התימנים כותבים דכא באל"ף. וא"כ לכאורה מאחר ולדין אין כותבים כן, שמא ספרי תורה אלו פסולים לנו, ואין לברך עליהם. ובאמת, שכ"כ החיד"א בספרו לדוד אמת (סי' יא אות טז) גבי השינוי בכתיבת פצוע דכה, שאם כתבוהו באל"ף אין לברך על קריאת ס"ת זה. ע"ש. אמנם מצינו גם בספרי התורה של האשכנזים שיש שכתוב בהם פצוע דכא באל"ף, וע' במנחת שי (דברים כג) שכתב שכ"ד הרד"ק.

אך בעל אור תורה כתב שצ"ל דכה בה"א. אלא שמ"מ בדיעבד (אין לפסול הס"ת שכתוב בו דכא באל"ף), ואף אין למוחקו ולתקנו. וכ"כ בשו"ת בית אפרים (יו"ד סי' סד). ואף מרן החיד"א עצמו כתב בשי"ב (יו"ד סי' ער"ה סק"ג) בשם הכנה"ג, שאם נכתב באל"ף לא נפסל. וכ"ד הרב שדה הארץ. וכ"כ בשו"ת זרע אמת ח"ג (יו"ד סי' קמא), ובשו"ת מעיל צדקה (סי' כט), ומהר"ח פלאגי בס' חיים (דף עז), ובס' השומר אמת (סי' טז), ובס' שאלת

ובשו"ת הרא"ם ח"א (סי' י) כתב, שחכמי גרונאו ועוד כמה גדולים הסכימו עם זה. ע"ש. ולכן יש להקל בזה. ומבואר כ"ז בשו"ת יחוד"ד ח"ו (סי' נו). ונע"ע בשו"ת מקוה המים ח"ג (סי' ז) שהביא שם רשימת שינויים בין ספרי תורה שלנו לספרי התורה של התימנים.

כי גדול השלום מאד. ובפרט שיש לצרף סברת הרמב"ם שמותר לברך ברכות התורה על ספר תורה פסול. אלא שגם לתימנים יש לייצץ להעדיף להוציא ספר תורה שאין בו סימונים, או שימחקו את הסימונים הנז', כדי שיהיה הספר תורה כשר לדעת כל הפוסקים, ודברי חכמים בנחת - נשמעים. (ט)

אם נמצא טעות בספר תורה באמצע קריאת התורה, מפסיקים הקריאה ומוציאין ספר תורה אחר, ואין מחזירין את הספר תורה הפסול מיד לארון הקודש, אלא מניחים אותו בתיבה כשהוא סגור, עד לסיום הקריאה. והקורא בתורה מתחיל ממקום שנמצא הטעות, ויקרא בספר תורה הכשר לפחות שלשה פסוקים, קודם שיברך העולה ברכה אחרונה. ואין העולה חוזר לברך ברכה ראשונה, כי ברכה ראשונה שבירך על הספר תורה הפסול, עלתה לו בדיעבד. וכשמוציאים ספר תורה אחר באמצע הקריאה, על העולה שבירך באותה קריאה לשתוק ולא להפסיק בדיבור עד סיום הקריאה בספר תורה הכשר. ומשלימים שבעה עולים על אותם שקראו בספר תורה המוטעה, בצירוף הראשונים, ואין צריך לקרוא שוב ז' עולים לספר תורה הכשר. (י)

אם נמצא טעות בספר תורה באמצע הקריאה, ואחר כך סיימו קריאת הפרשה בספר תורה כשר, מחזירים ספר התורה הפסול לארון הקודש כשהוא סגור, ופותחין רק את הספר תורה הכשר, להראות הכתב לצבור. [לפי מנהגיני שמחזירים הספר תורה כשהוא פתוח]. ויש מקומות שנוהגים להחזיר גם את הספר תורה הפסול כשהוא פתוח, וכן כתב בשלחן גבוה. ואומרים מזמור לדוד הבו לה' וכו', ואף שספר תורה שיש בו טעות דינו כחומשים, מכל מקום לא חששו לכבודו של הספר תורה הכשר. והנח להם לישראל ומנהגיני להחזיר את הספר תורה הכשר כשהוא פתוח, והספר תורה הפסול כשהוא סגור. (יא)

(ט) ילקו"י הל' תפילין (סי' לב הע' מד, מהדור"ק עמ' תקד). (י) כמ"ש בשלחן גבוה (יו"ד סי' רעט סק"ד).

נמצא טעות בספר תורה באמצע קריאת התורה

ובאו"ח סי' קמג ס"ד).

ואמנם הב"ח סמך ע"ד הראב"ה שבמדרכי (פ"ב דמגילה), שאין להוציא ס"ת אחר, אלא יקרא הטעות בעל פה. והש"ך כתב על דבריו, שאינם מוכרחים, ודחה ראיותיו, וכתב, שכבר פשט המנהג כדעת המהר"י בי רב הני"ל, ושגם העט"ז הסכים למו"ק הש"ע. (וע"ש בט"ז). וכן עיקר. (וע"ע בס' מקראי קודש עמ' קכז). ודע, שבאופן זה שמוציאין ס"ת אחר להשלים הקריאה, יש לקרוא לאותו עולה בס"ת הכשר לכל הפחות ג' פסוקים, ואז יברך ברכה"ת לאחריה, ולא יברך שנית ברכה שלפניה. ולכן אם מצאו הטעות בפסוק הא' או ב' קודם סיום קריאת לאותו עולה, יחזרו לקרוא באופן שיקראו לכל הפחות ג' פסוקים בס"ת הכשר. וכמו שכתבנו בס"ת קלח ס"ד. וכן הסכים להלכה מרן אמו"ר זיע"א.

והנהגה הרא"ש בתשו' (כלל ג דין ח) כתב, שס"ת שנמצא בו טעות, הקריאה שקראו לאו כלום הוא, וגם הברכה שבירכו אינה ברכה. והקוראים בכשר צריכים לברך על קריאתה. ע"כ. וכ"כ הרשב"א בתשו' (ח"א סי' רכז). וכ"כ במגדל עוז (ריש הל' תפילין) שכן נהגו בכל ספרד וקטלוניא, ושכן הסכימו הרמ"ה, והראב"ד, והרמב"ן, ועוד.

אמנם דעת הרמב"ם בתשו', שמברכים על ס"ת פסול, ושכן נהגו גאוני עולם. והרשב"א תמה ע"ז, ושנראה לו שבילדותו כתב כן, ובזקנותו חזר בו, ובחיבורו כתב לפסול. אלא שלפ"ז יקשה איך נהגו כן גאוני עולם. והובא בב"י (יו"ד סי' רעט), וה"ד מהר"י בי רב, שאם נמצא הטעות באמצע הקריאה, יש לסמוך בדיעבד על ד' הרמב"ם בתשו', וישלימו חובת היום בס"ת כשר. ושכ"כ בתשו' הרשב"ץ (סי' יא). וע' בש"ע (שם ס"ב,

נמצא טעות באמצע הקריאה, וסיימו בספר הכשר, יחזירו הספר הפסול - סגור

ח"א (סי' קלד ס"ו). ומבואר מדבריהם דש"ד לעשות כן. וע' בספר פרי האדמה ח"א (דף יט). בעיקר הגבחה ב'

(יא) בש"ע (סי' קג ס"ג), מבואר, דס"ת שיש בו טעות, דינו כחומשין. וע' בשו"ת אדני פז (סי' יג). וביפ"ל

יב. אם נמצא טעות בספר תורה, ואין להם ספר תורה כשר אחר, לא יברך העולה ברכה אחרונה, וישלימו הפרשה מתוך הספר תורה הפסול בלי ברכות לפניה ואחריה. וגם את ההפטרה יקראו בלי ברכות לפניה ולאחריה. (י)

יג. גם אם נמצאת הטעות בקריאת המשלים, בפסוקים האחרונים של הפרשה, צריך להוציא ספר תורה אחר ולסיים בו הקריאה, ואין לסיים קריאת הפרשה בספר תורה הפסול. (יג)

בלשון "אין" מחזירין וכו'. והבינו מזה שטעמא הוי משום כבוד הס"ת שנפסל, שמחזירין אותו לארון באמצע הקריאה. אולם לפי המבואר בשלחן גבוה הנו' אין בזה קפידא, ואפשר להחזיר הס"ת לארון באמצע הקריאה, אלא שהמנהג שלא להקפיד להחזירו מיד. וראה בשו"ת יבי"א ח"ו (סי' טז אות ב'). והביא שם משו"ת אדני פז (סי' יג) דכשמחזירים ס"ת פסול להיכל אין אומרים וזאת התורה וכו', ומזמור הבו לה' בני אלים, אבל כשמחזירים ס"ת פסול יחד עם הכשר, אומרים וזאת התורה וכו'. וכ"כ בספר יפ"ל ח"א (סי' קלד סק"ו).

אם נמצא טעות בספר תורה, ואין להם ספר תורה כשר אחר

שאוטרים עליהם לקרוא בס"ת בצבור, ויקנו ס"ת שלם. ואין הדבר תלוי במחילת הצבור. וכ"כ בעולת תמיד (סק"ב). ובפר"ח (סק"ב) כתב, שהצבור רשאים למחול. וכ"כ בכנה"ג בשם הרא"ם. ובאר"ר (סק"ג). ובזקן אהרן (סי' צט).

אמנם י"א שאפי' לפי הטעם של כבוד צבור, אין הצבור יכולים למחול כה"ג, ולכן אין לקרוא הפרשה מתוך חומש. וכן כתבו הלבוש והכנה"ג, וכ"כ בספרו לדוד אמת (סי' ח אות ט), ועוד. ולפ"ז לכאורה ה"ה בניד, שאין להם לקרוא מתוך הס"ת הפסול, אפי' בלי ברכה, כדי שלבם יהיה עגום ויתקנו את הס"ת. אלא דיש לחלק בין כשאין להם ס"ת כלל, ורוצים לקרוא בחומש בברכה, לבין היכא שצריך תיקון, וקורין בו בלי ברכה. ודו"ק. וראה בזה בספר מקראי קודש על הלכות קריאת ס"ת (עמוד קד).

ולענון הלכה השיב מרן אמו"ר זיע"א, שייסימו הפרשה בס"ת הפסול, ויאמרו ההפטרה בלי ברכות.

נמצאת הטעות בקריאת המשלים, יש להוציא ספר תורה אחר

נמצא הטעות בשביעי, יסיים הפרשה עד הסוף, ויברך לאחריה, ויפטיר בנביא, ואח"כ יאמר קדיש. ובט"ז

ספרי תורה. וע"ע בשו"ת ישכ"ע ח"ח (דף קעג: ודף קצג:).

וכתב בשלחן גבוה (י"ד סי' רעט סק"ד), דמנהג חו"ל להקפיד להכניס את הס"ת הפסול לארון הקודש, ורק אח"כ להוציא הס"ת הכשר, כדי שלא לבייש את הס"ת הראשון. אבל מנהג ירושלים לא להקפיד בזה, אלא מוציאים את הס"ת הכשר אפי' כשהפסול עודו על התיבה. ואח"כ מחזירים את שני ספרי התורה כששניהם פתוחים. ומנהג ירושלים שאין מחזירין את הס"ת לארון עד לסיום הקריאה. והיה מי שהבין מזה, שיש בזה קפידא להשאירו על התיבה. ולכן כתבנו

(יב) בשו"ת פאר הדור להרמב"ם (סי' מג) נשאל, במקום שאין להם ס"ת, אם מותר לקרוא בתורה בחומשים בברכות, וכן בס"ת שאין עשוי כהלכתו (פסולין), אם מותר לברך וכו', והשיב, שמותר לברך וכו'. וראה אריכות בשו"ת יחו"ד ח"ו (סי' נו).

והנה בשו"ת בני יהודה (דף טז) כתב, שאם אין לצבור ס"ת אחר כשר, ישלימו הפרשה בלי ברכה. וכ"כ בברכ"י (סי' קמג אות ד). וכ"כ המאמר (סק"ז), והקש"ע (סי' כד אות ט). אמנם בתשובת חוות יאיר (סי' רלה) ובעולת תמיד, כתבו, שלא ישלימו הפרשה. ויש לדמות ד"ז למה שאמרו בגיטין (נט:): שאם כתבו כל חומש לבדו, אין קורין בו, עד שיהיו כל החמשה חומשים תפורים ביחד. וכ"פ בש"ע (סי' קמג ס"ב). ומבואר שם בגמ' הטעם, דהוא משום כבוד צבור. ובב"י כתב, שממשמעות דברי רבינו ירוחם משמע, שאם הצבור רוצים למחול על כבודם קורין בחומש, ומברכין עליו (אם הוא עשוי בגלילה). אבל הראב"י"ה כתב בשם הירושלמי טעם אחר, כדי שתהיה נפשם עגומה עליהם,

(יג) כן משמע מדברי הש"ע (סי' קמג ס"ד, ובי"ד סי' רעט ס"ב). אבל במג"א (סי' קמג סק"ד) כתב, שלדעתו אם

ואם נמצא טעות בספר תורה אחר הכהן והלוי, בשבת, והספר תורה היה בחזקת כשרות, יוציאו ספר תורה אחר, והשלישי יתחיל ממקום שפסק קודמו. ואף אם הוחזק הספר תורה לפסול, וטעו וקראו בו הכהן והלוי, על השלישי לקרוא ממקום שפסק קודמו. ואם נמצא הטעות בב' וה' בעליית השלישי, אם קרא כבר ג' פסוקים אין צריך להוציא ספר תורה אחר, אלא יאמר קדיש ולא יברך ברכה אחרונה. ואם עדיין לא קרא ג' פסוקים, כשיוציאו ספר תורה אחר יקרא בו לא פחות מג' פסוקים ויברך.

יד. ספר תורה שמצאו בו תיבה או אות חסרה, או מיותרת, מוציאים ספר תורה אחר כשר, ואין מברכים על ספר התורה החסר. (יד)

בעיה"ק ירושלים. וכן עיקר. נוע"ע בניד"ב בספר מקראי קודש על הלכות קריאת ס"ת עמוד קל - קלג.

ומה שכתבנו שאם נמצא הטעות אחר קריאת הכהן והלוי, הנה מהר"א אבודרדאל כתב, דהיכא שהוחזק לפסול וטעו והוציאוהו, יתחיל השלישי מתחלת הפרשה, ושכן העלה הרא"ש. וכ"כ מהר"ח פלאגי בספר חיים (אות יב), ודחה דברי החיד"א בס' לדוד אמת (סי' א אות ח) שפסק שבדיעבד לעולם עלתה להם הקריאה שקראו בו, וישלימו מנין העולים בס"ת הכשר. אך בהערות מרן אאמו"ר זיע"א לספר חיים (הנד"מ, אות יב) כתב, שהעיקר כמ"ש מרן החיד"א, שאין לחלק בזה בין כשהיה הס"ת מוחזק לכשר, ובין כשכבר נמצא בו איזה פיסול, וטעו והוציאוהו לאחר מכן, שעכ"פ בדיעבד יצאו י"ח הקריאה, וא"צ לחזור ולקרות מתחלת הפרשה. והן אמת שמדברי רבני ירושלים יש סיוע שיש בו ממש לדברי הגר"ח פלאגי, מ"מ יש להורות כדברי החיד"א, ושכן מבואר גם בשו"ת כנה"ג (סי' רפב הגב"י אות ט). וכ"פ בשו"ת בית דינו של שלמה (אור"ח סי' ט אות ג).

אם נמצא טעות בספר תורה אחר הכהן והלוי, בשבת

בענין אחר וכו'. ומפני זה ס"ת שטעה בו באות אחת במלא או בחסר, פסול. כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ס"ת שיחסר בו וא"ו אחד ממלת אותם וכו'. ע"כ. ובמנ"ח (מצוה תריג) כתב לחלק בזה בין חסרות ויתירות שמשנתה הענין, לבין חסרות ויתרות שאין הענין משנתה.

וז"ל מרן הש"ע (סי' קמג ס"ד): אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאה מוציאים ס"ת אחר וכו'. והרמ"א כתב, דהא דמוציאים אחר דוקא שנמצא טעות גמור, אבל משום חסרות ויתרות אין להוציא אחר, שאין ספרי תורה שלנו מדויקים כ"כ שנאמר האחר יהיה יותר כשר. ע"כ. וסברת הרמ"א, שאע"פ שאם נמצא חסר או יתר בס"ת, הספר פסול, מ"מ אין תועלת בהוצאת

(שם) האריך ע"ד הב"ח הנ"ל, וחילק בין קריאת האחרון לשאר קוראים. וכ"כ הכנה"ג (סי' רפב), ונסתפק שם אם יברך ברכה אחרונה. וכתב בשם מהר"ם מלובלין שיברך.

ומיהו בשיירי כנה"ג (אות ה) כתב, שלא יברך לאחריה, ובספר פרח שושן (סי' ב) האריך בד"ז, וכתב, ולענין הלכה כיון שדין זה תליא בפלוגתא דרבנותא, יש לתפוס דרך אמצעית, שאם נמצא הטעות אחר שקרא השביעי ג' פסוקים, והטעות הוא בחסרון תיבה או קרע, צריך להוציא ס"ת אחר, וכן בחסירות ויתרות שהוא טעות מפורסם. אבל בחסירות ויתרות שאינם כ"כ ע"פ המסורת, יש לסמוך בזה על הכנה"ג ודעימיה, שכיון שקרא השביעי ג' פסוקים, אין להוציא ס"ת אחר. ע"ש.

אמנם דעת רוב האחרונים שאף אם נמצאת הטעות בקריאת השביעי, צריך להוציא ס"ת אחר. וכן כתבו: הא"ר, המהר"ע מפאנו, מגן גיבורים, שערי אפרים, תורת חסד, פרח מטה אהרן, גן המלך, מנחת יעקב, בית יהודה, מאמ"ד, ברכ"י, משנ"ב, כה"ח, ועוד. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' רפב סק"י) כתב, שכן המנהג

עיינן בסוגיא מנחות (כ"ט:) גבי חסירות ויתירות. ושם בדף ל. א"ל ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתוב לקוח את ספר התורה וכו'. וז"ל הרמב"ם (פ"י מהל' ס"ת ה"א): נמצאת למד שעשרים דברים הן שבכל אחד מהן פוסל ס"ת, ואם נעשה בו אחד מהן הרי הוא כחומש מן החומשין שמלמדין בהן התינוקות, ואין בו קדושת ס"ת, ואין קוראים בו ברבים, ואלו הן: שחסר אפי' אות אחת, שהוסיף אפי' אות אחת. ע"כ. וכ"כ הרשב"א הובא בב"י אור"ח (סי' קמג). ובהר"ן (רפ"ב דמגילה).

והרמב"ן בהקדמת פירושו לתורה כתב הטעם לדבר, "עוד יש בידינו קבלה של אמת כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, שהתיבות מתחלקות לשמות

טו. אם נמצאו דיבוקים או פירוטים בשעת קריאת התורה, מנהגינו להוציא ספר תורה אחר, להשלים בו הקריאה. וכן המנהג. ואם יש חשש שגם שאר ספרי התורה שבארון הקודש יש בהם פירוטים, אין להחליף הספר תורה. ואם יש ספק אם האות דבוקה לחבירתה או לא, אין מוציאים ספר תורה אחר מספק. ואם צורת האות ניכרת, אלא שיש בה דיבוק לאות אחרת, יש מקום לומר שאין צריך להוציא ספר תורה אחר, וצריך עיון למעשה. (טו)

הקשו, ע"פ המבואר בקידושין (ל). דאנן אין בקיאתן בחסרות ויתרות, וא"כ איך אנו מברכים על קריאת ס"ת, הרי על ס"ת פסול אסור לברך. ותייך המהר"ם שיק, דכיון שרוה"פ הכריעו הכרעה של הנהגה גבי יתירות וחסרות, אחרי רבים להטות, ולכן שפיר מברכין. ע"ש. ובאמת, דמה"ט כתב בשו"ת שאג"א (סי' לה) שבזה"ז אין מצות כתיבת ס"ת. ומרן החיד"א בשו"ב (יו"ד סי' ער) כתב, דכיון שהרמב"ם טרח ללכת למקום שיש בו ס"ת שכתב עזרא הסופר, ומשם העתיק, הכותב ס"ת ע"ד הרמב"ם מקיים שפיר מצות כתיבת ס"ת.

אם נמצאו דיבוקים או פירוטים בשעת הקריאה, בשבת ויו"ט, או בשני וחמישי

בהם דיבוקים או פירוטים ופיטוקים באמצע האותיות. וכ"כ בחוות יאיר (סי' רלה). ובשו"ת בני יהודה (דף סז ע"ד) דחה דבריו, שאין לסמוך על החוות יאיר לקרוא בס"ת המוטעה בברכות, אלא בלי ברכה. ע"ש. מ"מ הרב בית יהודה עצמו בח"ב (סי' א) האריך למעניתי בדיון נמצא דיבוק או פירוד בס"ת בשבת ויו"ט, והעלה שם (דף עא ע"ד) דשפיר יש לסמוך על הלבוש דס"ל שמשום חסירות ויתירות אין להוציא ס"ת אחר וכו'. וכן העלה להקל בלחם חמודות (הלכות ס"ת אות פח), ושכן כתבו כמה אחרונים. ואע"פ שאין אנו נוהגים להקל כ"כ, זהו בטעות גמור, אבל בדיבוק ופירוד יש לסמוך עליהם משום דהו"ל ספד"ר ולקולא, שאין קריאה בצבור אלא מדרבנן, ואם נרצה להחמיר ה"ז חומרא הבאה לידי קולא, שפוגמים בכבוד הס"ת ועושים טורח צבור, והרי בקריאת כהן גדול ביוה"כ"פ התירו לקרוא אך בעשור בע"פ, אע"פ שהוא איסור תורה, שקי"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ. ולא התירו להביא ס"ת אחר לקרוא בו משום שחששו לפגמו של ראשון. ומילתא דפגמא חמירא טפי, וכן חששו לטורח צבור, והרי מתקנת מהר"י בי רב, שמרן פסק כדבריו, נלמד כן, שמתחלה היה המנהג כדעת רשב"א לחזור מתחלת הפרשה כשנמצא טעות באמצע קריאת הס"ת, וכן נהגו בכל ספרד שנים רבות, ועמד הרב ז"ל ושינה מנהגם להקל בזה, משום חשש טורח צבור. וכ"ש כאן שהדבר ספק דפשיטא שראוי

ס"ת אחר, כיון שאולי גם הספר השני פסול. וכ"כ בשו"ת נו"ב (מהדו"ת יו"ד סי' קעח). וע' בשל"ה (דף קלא) שכתב, דמ"ש הרמ"א דמשום חסירות ויתירות אין להוציא ס"ת אחר, זהו דוקא בחסירות ויתירות שהתורה נקראת כמו שהיא ניתנה מפי הקב"ה, וגם הטעם שכתב הרמ"א שאין ספרי התורה שלנו מדוייקים כ"כ שנאמר שהאחרת שנוציא תהיה טובה יותר, זהו לא שייך אלא בחסירות ויתירות לפי שאין בקיאתן בהם כ"כ וכו'. ע"ש. ועכ"פ מנהגינו כדעת הש"ע, וכפי שנתבאר. והנה בשו"ת מהר"ם שיק (מצוה תריג), ובמנ"ח שם,

(טו) הנה כבר כתב מרן החיד"א בלדוד אמת (סי' יב אות ט) שאפ"י נמצא דיבוק בס"ת בעת קריאה"ת בשבת ויו"ט, להוציא ס"ת אחר. וכן ענינינו הרואות שכן המנהג. [ומ"מ בספק דיבוק אין מוציאים ס"ת אחר]. וכ"כ הקול יעקב (סי' לב אות צח) ובכה"ח (סי' קמג אות לד). ומרן אאמ"ר זיע"א כתב בתשובה כתי, שלדעתו אם צורת האות ניכרת אלא שיש בה דיבוק לאות אחרת, כיון שיי"א שא"צ להוציא ס"ת אחר, שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, וכמ"ש הט"ז (סי' לב ס"ק יח). בספרי תורה שלנו שאינם בדוקים כלל, כיון שאנו מוצאים תמיד דיבוקים, מאן לימא לן שהס"ת האחר יהיה יותר כשר. ובכה"ג סמכ"י שפיר על הט"ז הנז', ובעיקר על תשובת הרמב"ם מפי גאוני עולם לקרוא בס"ת בברכה, אף שהוא פסול, וראה בשו"ת יחוד ח"ו (סי' נו עמ' רצג). ושם בהערה משם מהר"ח פלאגי בלב חיים ח"ב (סי' קעו) שגם בספרי תורה הבדוקים ומוגהים נמצאו טעויות רבות. ועפ"ד הרמב"ם תנוח דעתינו. ואע"פ שמרן הב"י לא סמך על הרמב"ם אלא בדיעבד, כמו שהתקין רבינו מהר"י בי רב, שלא לחזור על הפרשה כשנמצא טעות בס"ת, זהו בטעות גמור, משא"כ בדיבוק וכו"ב. וכ"כ בשו"ת פני אריה (ס"ס נב) להקל ולסמוך ע"ד הרמב"ם אף לכתחלה, שאין לנו ס"ת כשר. וכאן בנ"ד כאילו אין אחר המוחזק בכשרות בלי שום דיבוק כלל, כי מעשים בכל יום שאנו מגיחים ספרי תורה מער"ש ותמיד אנו מוצאים

טז. ספר תורה שנמצא בו טעות, ותיקנו הסופר, באמצע הקריאה, [בימי שני וחמישי, ראשי חודשים, חנוכה ופורים, ותעניות], והדיו עדיין לח, יש להקל לברך ולקרוא בספר תורה זה, ואין צריך להמתין מלקרוא בספר תורה עד שהדיו יתייבש. (טז)

יז. ספר תורה שנמצא בו טעות בשבת בעת הקריאה, וביום שני או חמישי, או בשבת הבאה, שכחו והוציאו ספר תורה זה, ונזכרו באמצע הקריאה, יש להפסיק את הקריאה, ולהוציא ספר תורה אחר, ולקרוא בו ממקום שפסקו, אבל אינם צריכים לחזור על כל הקריאה מראש, שכבר יצאו ידי חובה במה שכבר קראו. (יז)

ונשאל (לרבי משה כלפון הכהן ז"ל) ח"ו (סי' ז), בזה"ל: במה שהיקל (בסי' ז) בפירוד שאינו ניכר להדיא בתפילין ומזוזות, שיכול לתקן, ואין בזה משום שלא כסדרן, וגם ללא בדיקה ע"י תינוק דלא חכים ולא טיפש. כתבתי בזה בתשו' מזמן רב, והבאתי שכן העלה המהרש"ם בח"א (סי' קג), ובח"ג (סי' ס"א), ושכ"ד כמה פוסקים להקל, וגדולה מזו כ' בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' קו), ושכ"פ במקדש מעט, ודלא כהפמ"ג. וע"ע בשו"ת הרי בשמים (מהדורא ג' סי' קכ). ובשו"ת זרע דוד (אר"ח סי' א וכג). ואע"פ שבשו"ת חבצלת השרון (אר"ח סי' ז) הסכים לדברי הפמ"ג להחמיר. נראה שהמיקל יש לו ע"מ שיסמוך. וע"ע בשו"ת יד יוסף (סי' ד). ובד' המשנ"ב בביאה"ל ובספר זכרי כהונה (מע' כ אות יט).

ספר תורה שנמצא בו טעות, ותיקנו הסופר, באמצע הקריאה, והדיו עדיין לח

וכ"פ בשו"ת הרדב"ז (סי' קנז) שהגט כשר בכה"ג. וכן הפר"ח השיג על המרדכי בזה, שבדיו לח חשיב שפיר דבר של קיימא. אלא שיכול להזדייף. וכ"כ בפתחי תשובה שם. וע"ע שם (עמ' 10) שכתב, וכבר בא מעשה בדורות שלפנינו לפני גאונים ירושלים בס"ת שהוגה בעת הקריאה בימי שני וחמישי, והיה הדיו לח, והש"צ גמר הקריאה בברכות, ויצאו עליו עוררים מכח הנ"ל, ופסק בשו"ת כפי אהרן ח"ב (אר"ח סי' א), להכשיר. שסברת המרדכי היא סברא יחידאה. וסיים, ופוק חזי מאי עמא דבר. ואין פוצה פה ומצפצף. וכ"פ בשו"ת שערי רחמים ח"א (סי' ב). ובשו"ת ישמח לב גאגין (סי' ג). ובספר אמרי בינה (גיטין יט). וכן עיקר לדינא, ודלא כמ"ש בספר חיים (סי' יד אות 1) להחמיר בזה. וכבר העיר עליו מרן אמו"ר זיע"א בהערות שבראש הספר. ע"ש.

ספר תורה שנמצא בו טעות בעת הקריאה, ובשבת הבאה שכחו והוציאו ספר זה

עליו, דשאני הכא דכבר איתרע חזקתו שנמצא בו טעות קודם שהוציאוהו לקרות בו, ובחזקת פסול היה, ולכן לא עלתה להם הקריאה ולא מנין העולים וצריכים לחזור ולקרות את כל הקריאה בס"ת כשר וכי'.

לנו להקל כל שלא נפסדה לגמרי צורת האות. אבל בדיבוק ופירוד ועדיין צורת האות ניכרת, אין להוציא ס"ת אחר. וכלל זה יהיה מסור בידינו שכל זמן שאין שינוי בצורת האות, שנשתנית צורתה לאות אחרת, אין להוציא ס"ת אחר, וה"ה בטישטוש דיו, ועדיין צורת האות ניכרת, משלימים הקריאה בס"ת הראשון בברכות משום טורח צבור. ע"ש. וראויים הדברים למי שאמרם. ובפרט בספרי תורה שלנו, וכמ"ש. וכן נ"ל להלכה ולא למעשה. [ע"כ דברי אמו"ר זיע"א בתשו' כת"י].

ובדין פירוד שלא נראה להדיא, מרן אמו"ר זיע"א העלה בתשובה בכת"י שהמיקל בזה יש לו ע"מ שיסמוך, וכ"כ עוד בהערותיו שבראש ספר שואל

(טז) הנה המרדכי (הובא בח"מ אהע"ז סי' קכד) כתב, שיש ליזהר שלא ליתן גט לאשה כשהדיו עדיין לח, שהרי אינו של קיימא. ובמנ"ח (מוסף השבת) כתב, שלפ"ז בשבת אינו חייב תיקף כשכותב, רק לכשנתייבש, והו"ל כבישול ואפייה. ע"ש. ולפ"ז לכאורה ה"ה בנ"ד, שכל זמן שהדיו לח, הס"ת חסר. וא"א לברך ולקרוא בו. וכן העיר בזה מהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' כ), וכ"כ בשו"ת הר צבי (סי' סה), ובהערות שבשולי הסכמתו לשו"ת יבי"א ח"א. **אולם** מרן אמו"ר זיע"א כתב על דבריו שם, שאם לדין יש תשובה, כי בספר התרומה (סי' קלא) כתב הטעם, משום שהוא כתב שיכול להזדייף, וכ"כ מרן הש"ע (סי' קכד). וא"כ אין הכרח מזה לדון כן בס"ת. וגם בחלקת מחוקק הנ"ל סיים, ואפ"ל שהוא רק זהירות.

(יז) הנה בספר חיים למהר"ח פלאגי (סי' כ אות לא) ה"ר מרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' א אות ח), דבכה"ג בדיעבד עלה להם הקריאה שקראו בו, וישלימו מנין העולים בס"ת כשר. והגה"מ כתב לחלוק

יח. ספר תורה שנמצא בו טעות אחת, או שתי טעויות, מותר לקרוא בו לאחר התיקון, בכרכות התורה, ורק אם נמצא בו שלש טעויות, נעשה מוחזק בטעויות, ואסור לקרוא בו עד שיגיהו אותו כולו מתחלתו ועד סופו. [ומכל מקום אם באו בדין ודברים עם הסופר, בטענה שיגיהו את כל הספר תורה על חשבוננו הוא, יש לדון להקל בזה שלא לחייבו בכך]. וכל זה בטעות ממש שמשנה את הענין, אבל ביתרות וחסרות, או בפירוטים ודיבוקים, מותר לקרוא בספר תורה לאחר התיקון. (יח)

יט. ספר תורה שנטף עליו שעוה, ובאמצע הקריאה שמו לב לכך, אם הוא בשני וחמישי, ראוי שיגרדו בזהירות את השעוה לגמרי, ואפילו אם האות נראית מתחת לשעוה, גם כן נכון לכתחלה להסיר השעוה. ואם הוא בשבת ויום טוב, אם האות נראית תחת השעוה, יש להקל להמשיך לקרוא בספר תורה זה. אולם אם השעוה עבה כל כך, עד שהאות מתכסית לגמרי ואינה נראית, יש להחמיר מלקרוא בספר תורה זה, וצריך להוציא ספר תורה אחר, וגם לא ימתינו בין גברא לגברא כדי להוציא ספר תורה אחר, אלא אפילו באמצע הקריאה, אם נמצאת שעוה המכסה את האות לגמרי, אין לקרוא את האות בעל פה, אלא יוציא ספר תורה אחר. ואם השעוה נמצאת באות מפרשה אחרת, שלא מהפרשה הנקראת היום, אף שהאות אינה נראית, אין להוציא ספר תורה אחר, אלא יסיים את הקריאה בספר תורה זה, ואחר השבת יתקנו את הספר תורה כדין. (יט)

גדולים אחרים ס"ל כדעת הרמב"ם ושכן היה מורה להלכה ולמעשה, כי דברי הרמב"ם הנ"ל דברי טעם הם וכו'. וכ"כ בשו"ת זקן אהרן (סי"ט צט) שכן עשה מעשה ע"פ הוראת הרא"ם. וע"ע בשו"ת יחוד ח"ו (סי' נו עמ' רצג והלאה). לפיכך אין לחלק בזה בין כשהיה הס"ת מוחזק לכשר, ובין נמצא בו טעות ושכחו אח"כ ונזכרו באמצע הקריאה או לאחר הקריאה, שעכ"פ בדיעבד יצאו י"ח, וא"צ לחזור ולקרוא בס"ת כשר. ושוב מצאתי בשו"ת כנה"ג (סי' רפב הגב"ט אות ט) שבא מעשה לידו, והורה כדברינו, שאע"פ שכבר הוחזק הס"ת בפיסול, עלתה להם הקריאה בדיעבד. וכ"פ בשו"ת בית דינו של שלמה (אר"ח סי"ט אות ג).

ומרן אמרו זיע"א כתב ע"ז וז"ל: ולפענ"ד נראה שהעיקר כדברי מרן החיד"א, כי הנה בב"י (יר"ד סי' רעט) ה"ד מהר"י בי רב שהנהיג, כשנמצא טעות בס"ת, להוציא ס"ת אחר ולהתחיל ממקום הטעות, והקריאה שכבר קראו בראשון עלתה להם בדיעבד, וכן מנין העולים, ונתן טעם לדבר, שמכיון שהרמב"ם בתשובה כתב להתיר לברך על ס"ת פסול, שאין הטעות בס"ת מעכבת לענין קריאה בצבור, ושכן נהגו בפני גאוני עולם רבינו יוסף הלוי אבן מיגאש והר"ף, ומעולם לא נמצא פוצה פה ומצפץ. לכן יש לסמוך עליו בדיעבד. (וכ"כ בב"י סי' קמג). וידוע שרבים מן הראשונים מסכימים לדברי הרמב"ם בזה, וכמ"ש בשו"ת הרא"ם ח"א (סי' י) שחכמי נרבונא ועוד כמה

ספר תורה שנמצא בו טעות אחת, או שתי טעויות, מותר לקרוא בו לאחר התיקון

טעות אחת בס"ת, ותיקנו הטעות, ושוב נמצא טעות, ותיקנו הטעות, ושוב נמצא בשלישית טעות, אין הס"ת נעשה מוחזק לפסול. וכ"פ בספר קסת הסופר (סי' יט ס"ב) ומהר"ש קלוגר בקנאת סופרים. והאחרונים נחלקו בדין זה, וע' בספר קול יעקב (יר"ד סי' רעט). ובשו"ת יחוד ח"ה (סי' נח). ולהלן הערה כא.

(יח) בש"ע (יר"ד סי' רעט ס"ג) פסק, ס"ת שנמצא בו שלש טעויות, אסור לקרוא בו עד שיגיהו כולו. ע"כ. ובבאה"ט (סי' ק"ט) הביא משם הגינת ורדים שבזה"ז אין חזקת כשרות לספרי תורה. אבל רזה"פ חלקו עליו כנודע, וע' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' נב) ובברכ"י (יר"ד סי' ער בשו"ב) ועוד אחרונים. ובפתחי תשובה (סק"ז) הביא בשם הרב בני יונה, שאם נמצא

ספר תורה שנטף עליו שעוה, ובאמצע הקריאה שמו לב לכך

וכ"כ בשו"ת דבר משה ח"ג (יר"ד סי' ט), שאפי' אם הכתב נראה, יש להחמיר ולחוש לספק ברכה לבטלה,

(יט) הנה בדין שעוה שעל האות בספר ואפשר לקרוא את האות. בגט פשוט (סי' קכד) פוסל בזה בכל גוונא.

כ. ספר תורה שנכתב על קלף משוח במשיחה לבנה, כשר לקרוא בו בצבור בברכות התורה. אלא שקודם הכתיבה נכון להעביר על המשיחה מטלית לבנה ולקנח היטב את הקלף, שלא תהיה המשיחה עבה כל כך. אך אם לא עשו כן אין זה מעכב. ומכל מקום בקריאת פרשת זכור [ופרשת פרה], טוב ונכון להחמיר שלא לקרוא בספר תורה משוח, היכא דאפשר, אלא יקראו בספר תורה הכשר והמהודר ביותר, ושנכתב על קלף שאינו משוח. (כ)

אבל לדידן שמוציאין ס"ת אחר כשיש דיבוק באותיות הס"ת, ולא אמרי' כל הראוי לבילה וכו', גם כאן צריך להוציא ס"ת אחר, וכן פסקו: מהר"ח פלאגי בספר חיים (סי' יח סק"י), היעב"ץ במו"ק (סי' לב), שער אפרים (שער ה' ס"ז), שערי חיים (שם אות ח'), קש"ע (כד ס"ב). ועוד.

וכשהשעוה נמצאת בפרשה אחרת, וכבר הוציאו הס"ת, וקוראים בו, אין להוציא ס"ת אחר. וכ"פ במו"ק הנ"ל, ובשו"ת מעיל צדקה, ומרן החיד"א בלדוד אמת, וכן עיקר לדינא, שהרי אפי' אם נמצאת השעוה בפרשה שקוראים בה, דעת הרבה אחרונים להכשיר, וכד' הפמ"ג, והח"א, וכ"כ בשו"ת שבות יעקב ח"ב (סי' ד) בשם ליקוטי פרדס, וכ"פ בבאה"ט (סי' קמג), ועוד אחרונים. לפיכך כשהשעוה בסידרא אחרת יש להורות להמשיך הקריאה בס"ת בברכותיה. ויש לצרף דעת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' ט) שפסק להתיר קריאת ס"ת בברכות על ס"ת פסול, ושכן נהגו גדולי עולם, ורבים סמכו ע"ז להלכה. ורק כשנמצא שיש טיפת שעוה על אותיות בפרשה של סדר היום והאותיות מכוסות לגמרי, אין להקל, וצריך להוציא ס"ת אחר. וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ד (אור"ח סי' טו אות ג) וח"ה (סי' כט אות א), ובלוית חן (עמ' רו).

ספר תורה שנכתב על "קלף משוח", כשר לקרוא בו בצבור בברכות

תשובה מאהבה (סי' שצ), ובשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ת יו"ד סי' קכח), ובשו"ת תורה לשמה (סי' רמג). ועוד. **אולם** יש לדרון להכשיר בזה, דכיון שמשיחה זו נעשית ע"ג הקלף באופן קבוע, כל דבר שמתבטל עולמית נחשב כחלק ממנו, ולא שייך בו חציצה. ועוד, שכיון שהמשיחה באה ליפות הכתב, בטלה היא לגבי הקלף, מידי דהוה בעפציים או בסיד שהיו נוהגים בהם בזמן התלמוד. ול"ד להדביק נייר על הקלף, שהוא גוף זר, משא"כ המשיחה והסיד בטלים הם לגבי הקלף. וגם יש להכשיר בזה משום דכל לנאותו אינו חוצץ (סוכה לו). ול"ד לשופר דנשתנה הקול, (וידוע שעיקר המצוה בשופר היא בשמיעה ולא בתקיעה), ונעשה קולו קול של זהב. וכן כתבו רוב האחרונים להכשיר לברך ולקרוא בס"ת משוח, ומהם: שו"ת פנים מאירות ח"ג (סי' קלה),

שהרי דין השעוה כדין הדיו. וכדקי"ל (סי' שמ ס"ג) שהמוחק דיו שעל הקלף או שעוה שעל הפנסק אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות חייב. ע"ש. וכי היכי דנפול דיו בין אות לאות אין לברך על הס"ת עד שיגרור הדיו, ה"ה בשעוה דלא הוי מוקף גויל בכה"ג ולכן אין לברך על ס"ת כזה לכתחלה. אולם בשו"ת באר המים (סי' יג) השיג עליו דע"כ הך שעוה נפלה אחרי הכתיבה, ואחר הכתיבה הא לא בעינן מוקף גויל, כמ"ש מרן הש"ע (סי' לב). וכ"פ בשו"ת הלק"ט ח"א (סי' צט). וכ"כ בשבות יעקב ח"ב (סי' ד). וע"ע בשו"ת רעק"א (מה"ת סי' יא). ועכ"פ בשני וחמישי נכון שיגרור בזהירות את השעוה, גם אם האות נראית דרכה. **ובאופן** שהשעוה עבה כ"כ עד שהאות אינה נראית דרכה, והוא בפר' שקורא בה, כיון שבאופן כזה יצטרך לקרוא את האות בעל פה, והרי אסור לקרוא אפי' תיבה אחת שלא מן הכתב, וכמ"ש הרמב"ם (פי"ב מהל' תפלה ה"ח), לפיכך יש להוציא ס"ת אחר להמשך הקריאה. ואמנם הפמ"ג והח"א (הו"ד במשנ"ב סי' שמ סק"י) כתבו, דאף בכה"ג אין להוציא ס"ת אחר, ויקרא התיבה ההיא בע"פ. וכתב בדרך החיים שעכ"פ אם הוא בין גברא לגברא, יוציא ס"ת אחר. וכ"כ בכרם שלמה (סי' קמג סק"י) מ"מ כ"ז לדעתם שמכשירים כשיש דיבוק באותיות הס"ת, משום דכל הראוי לבילה וכו',

ב) הנה בס"ת משוח לכאורה יש לדרן בזה מדין חציצה, שהכתב אינו על הקלף אלא ע"ג הסיד שנמשח על הקלף. והוי כנכתב ע"ג דבר אחר, ולא ע"ג קלף. ואף דקי"ל כל לנאותו אינו חוצץ, הרי שנינו ברה"כ (כ"ד): ציפהו זהב מבפנים פסול, מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול. וכתב הרמב"ן, שהטעם לזה שהזהב מפסיק בין פיו לשופר. וה"ה לנ"ד. וכ"כ בספר קסת הסופר (סי' ב ס"ב) בשם בני יונה, דכתיבה על קלף משוח הוי חציצה. ובהגהות החת"ס שם כתב, שלשון חציצה לאו דוקא, אלא שמאחר והכתיבה היא על המשיחה, הוי כהדביק נייר לכן על הקלף וכתב עליו, ומה לי נייר ומה לי טיחת משיחה. וכן כתבו בכמה אחרונים לפסול ס"ת שנכתב בכתב משוח, ומהם: בספר מלאכת שמים (כלל ב בינה סק"ח), ובשו"ת

כא. ספר תורה שהוגה כולו על ידי סופר מומחה, ואחר כך נמצאו בו ג' טעויות או יותר, ומיד כשנמצאת הטעות האחת, תיקן הסופר את הספר תורה, טרם שנמצאת הטעות האחרת, רשאים להמשיך לקרוא בספר תורה זה בברכות, לאחר תיקון הטעות, ואין צריך להגיהו כולו פעם שנית. ואפילו אם היו טעויות גמורות בחסרון וחילוף תיבות ואותיות, הדין כן. ואף בקריאת פרשת זכור יש להקל לקרוא בספר תורה כזה. (כא)

בשו"ת יחו"ד שם כתב, דפשט המנהג להקל לברך על ס"ת משוח, וכמו שהעידו הגאונים בעל זרע אמת ובעל שבט סופר, ולכן אין להחמיר בזה. ורק לכתחלה יש לנהוג להעביר על המשיחה מטלית לבנה ולקנח היטב את הקלף קודם שיכתוב עליו. וכ"ז לענין ס"ת שיש לצרף שיטת הרמב"ם שאפשר לברך על ס"ת פסול, אבל לגבי תפילין נכון מאד לחוש לדברי האוסרים לכתוב על קלף משוח, והמחמיר ישא ברכה מאת ה'. עכ"ל. הרי שחילק להדיא בין ס"ת לתפילין, ובס"ת כתב שהמנהג להקל, ורק לכתחלה יש לנהוג להעביר מטלית וכו'. ולא כתב דודאי נכון מאד לאסור בפרט בתפילין, ואין שם תיבת "בפרט" כלל. וגם לא כתב בלשון "ודאי יש לאסור" כמו שהעתיק בשערי מועד שם, אלא כתב בלשון "נכון מאד לחוש וכו' והמחמיר ישא ברכה מאת ה'". הא קמז דגם לגבי תפילין הוא נכון מאד לחוש לדברי האוסרים, אבל לא "ודאי דאסור". ועכ"פ לענין ס"ת בודאי שהדין שנתבאר בילקו"י ח"ב דין אמת הוא, שכן המנהג להקל לברך על ס"ת משוח. וכמה פעמים ראיתי שמרן אמרו"ר זיע"א הורה לברך על ס"ת משוח, ומ"ש להעביר מטלית לבנה קודם הכתיבה, הוא לכתחלה, אך המנהג להקל גם בלא זה. ולכן כל מ"ש בספר שערי מועד הנ"ל, אינו נכון.

והנה המחבר הנו' רגיל לכתוב בחוצפא כלפי מרן זיע"א, ובספרו על השביעית כתב נגד היתר המכירה בשביעית שיש בזה איסור דאורייתא של לא תחנם וכו'. וכתב כן כאילו מרן זיע"א וכל גדולי הדורות שלפניו שעשו את היתר המכירה לא ידעו מלאו זה, והרי ביבי"א ח"י השיב על כך באריכות, בכמה טעמי תריצי, אך האברך הנו' התעלם מכל מה שהשיבו ע"ז, וכתב ביוהרא שיש בזה לאו דאורייתא. וחבל שאין לנו בדור מי שיעמיד את האברכים על מקומם להכיר מיעוט ערכם באמת.

ספר תורה שהוגה כולו בידי סופר מומחה, ואחר כך נמצאו בו ג' טעויות

ס"ג). ובפתחי תשובה הביא בשם הרב בני יונה, שאם נמצאו הטעויות בסרוגין שתיקנו לפני שמצאו הטעות האחרת, אינו חשוב כמוחזק בטעויות. וכ"פ בספר

והובא להלכה בברכ"י (יו"ד סי' רעא ס"ק ו), והגאון בעל ההפלאה, בשו"ת גבעת פנחס (סי' נו), ומהר"י מינץ, ובשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' קלה), ובשו"ת שואל ומשיב קמא ח"ג (ס"ס קב), ובשו"ת מהרש"ם ח"ב (סי' נב), ובשו"ת דברי יששכר (סי' ט), ובשו"ת ימי יוסף ידיד (עמ' שמח). ועוד.

אלא דלכתחלה יש לנהוג כמ"ש בשע"ת (או"ח סי' לב ס"ק ו), שיש להעביר על המשיחה מטלית לבנה ולקנח היטב את הקלף, שאז מה שאינו מודבק בקלף יסור ע"י הקינוח, ומה שנשאר מודבק מהמשיחה על הקלף, נעשה כגוף אחד עם הקלף, ואינו חוצץ. ולכתחלה יש להיזהר שתהא המשיחה דקה. וכ"כ בשו"ת שבט סופר (יו"ד סי' פז).

ועכ"פ בדיעבד אף שלא עשו כן, לענין ס"ת מורנין שפיר לברך, בצירוף שיטת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' ט) שמתיר לברך ברכה"ת על ס"ת שאינו כשר כהלכה, ושכ"ד גדולי עולם להלכה ולמעשה. וראה בשו"ת יחו"ד ח"ו (סי' נה), וע"ע בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' ב), ובשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' נח עמ' רסו והלאה). והנה אברך אחד מב"ב, בספר שערי מועד (פרק יט ה"ז) כתב, שאם יש בביהכ"נ ס"ת משוח, וס"ת שאינו משוח, ויש טעות בס"ת שאינו משוח, ורוצה לתקנו בחוה"מ, דיח להתיר בזה, אחר שס"ת משוח יש להחמיר שלא לקרוא בו ולא לברך עליו. ובקונ' חזון למועד שבסוף הספר (עמ' כד) העירו עליו, שהרי בספר ילקו"י ח"ב נתבאר להתיר לקרוא בס"ת משוח. וע"ז השיב לו המחבר, שגם לדעת מרן הראש"ל [זיע"א] ודאי שנכון מאד "לאסור" קלף משוח "ובפרט" בתפילין ומזוזות וכו'. וע"ש שהעירו על דברינו בילקו"י שאינם לפי המבואר בשו"ת יחו"ד ח"ו (סי' נה). ומשום מה כתב שם בלשון חריפה.

ואנא דאמרי, דמה שהעתיק משו"ת יחו"ד הוא פשוט סילוף הדברים, ומילתא דעבידא לאגלווי הוא, שהרי

(כא) הרשב"א בתשובה ח"ז (סי' רפז) פסק, שס"ת שנמצאו בו ג' או ד' טעויות, אסור לקרוא בו, עד שיגיהו אותו. והובא להלכה בב"י ובש"ע יו"ד (סי' רעט

כב. סופר המגיה ספר תורה, ומתקן בו בדיבוקים ופירושים, צריך שיאמר קודם התיקון "לשם קדושת ספר תורה". ואם לא ידע שצריך לומר כן, ותיקן בכמה מקומות בדיבוקים ופירושים, ופעמים שינה אות ה' לאות ח' וכיוצא בזה, נכון להחמיר שלא לקרוא בספר תורה זה בפרשת זכור [ופרשת פרה], אלא יקראו בספר תורה אחר, אם לא שיחזור לתקן את כל מה שתיקן שלא לשם קדושת הספר תורה. ובשאר שבתות השנה, אין לפסול לקרוא בספר תורה כזה, אם אינו יודע את המקומות שתיקן, שהרי בודאי בשעה שבא לתקן הספר תורה כוונתו היתה לשם קדושת הספר תורה, ומאחר ולא ידוע לו איפוא תיקן בספר תורה, יש להקל בדיעבד, ומכאן ולהבא לחושבנא טבא. (כב)

שהרמב"ם פוסל באיזה דברים ס"ת, אינו לענין קריאת ס"ת, אלא לגבי קדושת ס"ת, וכן היכא דאפשר ויש להם ס"ת אחר, שיקראו בס"ת הכשר, וכן גבי מצות כתיבת ס"ת, שבס"ת פסול לא קיימו המצוה].

והגם שבשורת מהרימ"ט (י"ד ס"ס לג) כתב, שאין לצרף סברת הרמב"ם הנז', כיון שהמנהג שלא כדבריו. ע"ש. כבר השיגו עליו האחרונים שמ"מ מידי ספק לא יצאנו, ואף בספק שאינו שקול, והוא דעת המיעוט, מהני לצרפו לס"ס, שרק בספק במציאות בזה י"ל שכל שאינו שקול לא חזי לאיצטרופי, ואף בפר' זכור מהני כאן הס"ס, ד"א שהקריאה היא מה"ת, אבל לא מתוך ס"ת כשר. ובפרט שכיון שכבר הוחזק כס"ת כשר בדרבנן (ע"י שהוגה בתחלה עם הבאת הס"ת לביהכ"נ) יש להקל בו גם בשל תורה. וע' בשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' נח).

סופר המגיה ס"ת, ומתקן בו, צריך לומר "לשם קדושת ספר תורה"

להקל בדיעבד במחשבה בלבד ושלא כדברי הב"י שפוסל אף בדיעבד אם לא הוציא בפיו. וראה בשו"ת זית רענן ח"ב (סי' כד), ובשו"ת שם אריה (דף קלא עמ' ב). ובשו"ת זב"צ ח"ב (סי' ז).

ועכ"פ כיון שלא יצא הדבר מידי מחלוקת הפוסקים, יש לצרף בזה שיטת הרמב"ם בתשו', שאין חשש ברכה לבטלה כשקוראים בס"ת פסול, שהרי אין נוסח הברכה שמברך על הס"ת שעומד לפניו, אלא בדרך כלל, ושכן נהגו בפני גאוני עולם לברך על ספרי תורה פסולים. והו"ד בכס"מ (פ"י מהל' ס"ת ה"א). וכ"כ רבינו אברהם בר יצחק אב"ד נרבוניה בספר האשכול ח"ב (הלכות ס"ת סי' טו עמ' נב). וכן נראה מדברי ספר חסידים (הוצאת מיקצי נרדמים סי' תפט).

גם בשו"ת הרא"ם ח"א (סי' י) כתב, שגאוני נרבוניה וכמה גדולים אחרים סוברים בזה כשיטת הרמב"ם, וכ"ה מורה הלכה למעשה כי דברי הרמב"ם בזה הם דברי טעם וסבא וראויים לסמוך עליהם לברך אף על

אניה דיונה (הל' ס"ת פ"מ), שכיון שקריאת ס"ת מדרבנן, אולי להקל בזה, ורק בג' תולעים שנמצאו בירקות שבתבשיל, הירקות אסורים אפי' אם נמצאו ג' התולעים בסרוגין, שעיקר איסור תולעים מהתורה. ואף בפר' זכור ופרה שקריאתם מה"ת, יש להקל ע"פ ס"ס, שמא אין בו טעויות יותר, ושמה הלכה כהרשב"א והר"ן שאם הטעות בחומש אחר מותר לקרוא בו. ע"ש.

ויש להוסיף ולצרף לספק סברת האומרים, שאם סופר מומחה הגיה את הס"ת, אף אם נמצא בו יותר מג' טעויות בב"א, מתקנים הטעויות והס"ת כשר, וא"צ להגיה כולו. וסעד לזה מספר זוטא (פר' בהעלותך) שרק אם נמצאו בס"ת פ"ה טעויות צריך להגיה את כולו. ואף להחולקים ע"ז יש לצרף עוד סברת הרמב"ם בפאר הדור (סי' ט), שמותר לברך על ס"ת פסול. [ולפ"ז מה

(כב) בתשובה בכת"י למרן אאמ"ר זיע"א כתב וז"ל: בדבר שאלתך שלפני זמן מה היית בודק ומגיה ספרי תורה לקרוא בהם מידי שבת בשבתו, ולא ידעת שצ"ל "לשם קדושת ס"ת" בכוונת לתקן, ותיקנת בכמה מקומות בס"ת, בדיבוק פירושים ובפירושים, וגם לפעמים היית צריך לשנות אות ה' לאות ת', וכיו"ב, וכל זאת מבלי לומר לשם קדושת ס"ת, ולבך הומה מאד על המכשלה שבאה לידך. והנה בודאי שבשעה שבאת לתקן את הס"ת, היה במחשבתך להכשיר את הס"ת לקרוא בו בשבת, אלא שלא אמרת בפ"ך לשם קדושת ס"ת. ובזה רבו הדיעות בפוסקים. שלדעת הרדב"ז (סי' קנד) די במחשבה וא"צ אמירה בפה, והובא להלכה בפתחי תשובה (אהע"ז סי' קלא סק"ג), והוסיף שכ"פ הרמ"ע מפאנו בתשו' (סי' צד). אבל מדברי מרן בש"ע (או"ח סי' לב סעי' יט) משמע שצ"ל בפיו גם לעיכובא. ולכן כ' הרמ"א: "וי"א דסגי במחשבה שכותב את האזכרות לשמן וכו'. וכ"כ הבי"ח שם שיש

כג. ספר תורה שאין בו תגין, מותר לקרוא בו בדיעבד, כשאין שם ספר תורה אחר עם תגין, ומותר אף לברך ברכות התורה כשעולים לספר תורה הכשר רק בדיעבד. ומכל מקום יש לתקן את הספר תורה ולעשות בו תגין כדין. (כג)

מהרש"ם ח"ב (סי' פד). ולכן בדיעבד אין לפסול הס"ת כיון שלא ידוע היכן התיקונים. ומכאן ולהבא לחושבנא טבא. ומ"מ בשבת פר' זכור, שקריאתה היא מה"ת, יש להקפיד לקרוא מתוך ס"ת כשר לכל הדיעות, וכמבואר בס' לקט יושר, וכ"כ הגר"י אלחנן בשו"ת עין יצחק (או"ח סי' א).

ס"ת פסול וכו'. וראה למהר"י בי רב שהובא בב"י (יו"ד סי' רעט ד"ה ומ"ש). גם הגאון מליסא בסידור דרך החיים צירף שיטת הרמב"ם הנ"ל לנידונו. וכ"כ בשו"ת בנין עולם (יו"ד סי' נו). וע"ע להגר"ש קלוגר בשו"ת סת"ם (שבסוף ספר שנות חיים סי' עה), ובשו"ת נשאל דוד (יו"ד דף קו:), ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רנה), ובשו"ת

ספר תורה שאין בו תגין, מותר לקרוא בו כשאין שם ספר תורה אחר

בספרי תורה שכתבם משה רבינו ע"ה וכו'. אכן באריכות הזמן נמצאו כמה חילוקים במסורות והיה בדעת חכמים לבטל התגין כי אין זה מעכב וכו', והוא מצוה מן המובחר, אך אם לא יכתוב שום תגין, אינו פוסל המצוה, וכל הספרים אשר במערב כתובים בתגין. עכת"ד.

ונודע, כי צריכים לתייג את התגין באופן שיגעו בגוף האות, ויהיו מחוברים בו. וכן ראשי התגין שהם כמין זיינין צריכים שיהיו מחוברים בקוי התגין. ולא שיהיו למעלה כמין ניקוד סגול. והתגין עצמם לא יגעו זה בזה, אלא כל אחד השלשה קוים עם הנקודה שעליו, יהיה נפרד מהשני. וז"ל הרמ"ע מפאנו בתשובה (סי' לח): עוד דקדקתי אחרי קצת מסופרי מקומינו שאינם מדביקים התגים לאותיות בס"ת, וגערתו בהם בניזיפה רבה, כי אפי' לדעת הרמב"ם שאין התגין מעכבים, היינו כשלא עשו תגין כלל, אבל תג שאינו נוגע, נראה כיתרון אותיות קטנות בין השיטין, ופוסל. ומצאתי כן בספר היראים, ובמרדכי בשם הר"מ, ובספר התרומה בשם רגמ"ה, ורש"י וכו'. ע"כ. ובמג"א אחר שה"ד הרמ"ע כתב עוד בשמו, שאם ידעינן שכתבן סופר מומחה, תלינן שנפרד אחר שנכתב ומכשירין. והפמ"ג העיר ע"ד, ולא הבינותי, שאם אין התג נוגע פסול בדיעבד, א"כ מה יושענו שהיה דבוק בשעת כתיבה ונפרד וכו'. ובספר מלאכת שמים (דף עה) ציין לדברי הרמ"ע ז"ל, שמבואר מדבריו כדברי המג"א.

ועכ"פ אם אין להם ס"ת אחר אלא ס"ת כזה שהתגין שלו נפרדו מהאותיות, יש להתיר לברך על קריאת ס"ת בשבת ויו"ט, (בצירוף דעת הרמב"ם שיכולים לברך על ס"ת פסול), ואחר השבת יתקנו ויחברו התגין לאותיות. וכן הורה אאמ"ר זיע"א להלכה ולמעשה.

(כג) עיין בטור ובב"י (סי' לו) שדעת ר"ת, התרומה, הרא"ש, והאגור, לפסול ס"ת בלי תגין (באותיות שעטנ"ז ג"ץ). וגם רבינו הארי"י ז"ל החמיר מאד בתגין. וכ"ד הב"ח שם. אבל דעת רבינו ירוחם, ורב האי גאון, שס"ת בלי תגין כשר. ומסתמא גם הרמב"ם הכי ס"ל, וכ"כ בשו"ת התשב"ץ ח"א (סי' נא). ובב"י הכשיר בזה רק בשעה"ד. אולם בש"ע שם ס"ג כתב בזה הלשון: צריך לתייג שעטנ"ז ג"ץ. והסופרים נהגו לתייג אותיות אחרות ואם לא תייג אפי' אותיות שעטנ"ז ג"ץ לא פסל. ע"כ. וסתם להכשיר. ואפי' לא הביא הדעה החולקת. ואפשר, שבעת שחיבר את הש"ע ראה את דברי החולקים ולכן סתם להכשיר. ועיין בשו"ת יוסף אומץ (סי' מא). ובשו"ת תעלומות לב ח"א. ואף שבב"י כתב להכשיר רק בשעה"ד, כיון שבש"ע לא התנה כן, משמע דהדר ביה ממ"ש בב"י, ומצינו כן בכמה דוכתי, עיין בב"י (יו"ד ר"ס טט) ובש"ע ס"ב. ובשו"ת יבי"א ח"ו (יו"ד סי' ה). וא"כ הואיל ואנו קיבלנו הוראות הש"ע, יכולים שפיר לברך על הס"ת הזה בשעה"ד. **ואף** דק"ל סב"ל, ואף נגד מרן הש"ע נקטינן כן, כיון שכאן המחלוקת היא במצוה ולא בברכה, ודעת מרן להכשיר הס"ת, וכתוצאה מכך יש השלכה לגבי הברכה, לכן שפיר מברך, בצירוף שיטת הרמב"ם שיכולים לברך על ס"ת פסול. וכ"כ מרן החיד"א בספרו שם הגדולים ח"ב (דף צב, ליוורנו). ובס' לרוד אמת (בקונ"א סי' כא).

וז"ל הרמב"ם בתשובה (פאר הדור, סי' סח), איך יהיה עשיית התגין, ואם הוא הלכה למשה מסיני, או תקנת חכמים, או יהיה מנהג, וא"כ מאיזה זמן נתקן, וכו'. תשובה. התגין הן האותיות הקטנות בראש האותיות, ויש בו אות צריכה תג אחד וכו'. ואמרו רז"ל כי משה מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות. וכן נמצא

כד. אם תייגו אות נ' שבספר תורה משמאל לימין, אף שהתג השמאלי עשאו כאות למ"ד, מותר לברך ולקרוא בספר תורה זה, ולא חשיב כחק תוכות. (כד)

כה. ספר תורה שאותיותיו האדימו מחמת ישנות הספר תורה ועתיקותו, והוא בחזקת כשרות, מותר לקרוא בספר תורה זה, ולברך עליו ברכות התורה. (כה)

אם תייגו אות נ' שבס"ת משמאל לימין, אף שהתג השמאלי עשאו כאות למ"ד

ועיין בשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' צד אות ב) שנשאל בזה, על אודות אות כ' שיש מתייגין אותה עפ"ד האר"י ז"ל, וכשתיכף נכתב התג השמאלי נעשה אות ל', וע"ז דן כמש"כ שהכתיבה של המשך התגין על הכ' לא הוי חק תוכות, כיון שעושה מעשה בגוף אות כ' בתגין האחרים שעליו. ושם כהסמ"ק הנ"ל. וכ"ש אם לא ידוע אם הקדים התג השמאלי או שעשאו מימין. שיש עוד ספק להקל. ע"ש. וכן עיקר.

ועיין בס' דעת קדושים במקדש מעט (סי' לו ס"ג), דמ"ש בספר הזכרונות שלא ידביק התגין בסוף האותיות, זהו תגין של בדק חיה, אבל שעטנו גין צריך לעשותו בסוף האות. ובתג אחד יש לחוש כשהוא על אות ד' או ר' שתשתנה לצורת ל'. ע"ש. מוכח דבג' תגין לא חיישי. ודו"ק.

ספר תורה שאותיותיו האדימו מחמת ישנות הספר תורה ועתיקותו

מתקיימות, במי שמשחיר ומעריב עליהן. (וכדברי ר"י בעירובין כא:). שלרבי אליעזר לעולם זאת על ישראל שהאותיות צריכים להיות שחורות, ולרבי יהושע א"א לפרש כן שההלכה למשה מסיני רק לכתוב ואפי' נשתנו כשר, וקי"ל כרבי יהושע, דר"א שמותי הוא, וכ"ש שהגמ' בעירובין אזלא כוותיה. ומכ"ש בקריאת ס"ת שאינה אלא מדרבנן שיש לסמוך בודאי על הגאונים הנ"ל. ובצורף דעת הרמב"ם בתשובה שמכיון שאינו מברך על הס"ת עצמו אין לחוש לברכה לבטלה, והובא בכס"מ (פ"י מהל' ס"ת ה"א). וכן הגאון מליסא בדרך החיים צירף סברת הרמב"ם בזה. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ד (סי' ו סוף אות ד). גם בשו"ת לבושי מרדכי (מהר"ב ליו"ד סי' קכ) הכשיר הס"ת לקרות בו בצבור כשנשתנו האותיות לאדמומיות. ע"ש. ואף דאנן חיישי למיעוטא בספק ברכות, כאן שהמחלוקת בגוף הדין של הס"ת אם הוא כשר, ש"ד לסמוך על הרוב להכשיר. וכמו שנתבאר כיו"ב לגבי פסק מרן בשו"ת יבי"א ח"ה (סי' מב אות ה).

כד. הנה חכם אחד פסל בנ"ד, כי התג השמאלי עשאו ל', ושוב לא מהני מה שמתייג אח"כ דהוי חק תוכות. ומרן אמור"ר זיע"א הורה להכשיר בזה, שאינו נראה שהתג השמאלי יהפוך את הנ' לאות ל', ובודאי שתינוק יקרא האות נ' גם בלעדי שאר התגין. ושינוי צורת האות צריך שיהיה לגמרי, וכמ"ש בכיו"ב בשו"ת שה"ל (ח"ה, אר"ח סי' ח אות י) שמה שפוסל החת"ס (יר"ד סי' רסט) אות י' שדומה לאות ל', זהו רק כשעשה י' עם כל צורת הלמ"ד, אבל י' רגילה בלי עקמומית למטה, ובלי גג היו"ד ארוך, אפשר להקל ע"י שאלת תינוק. ע"ש. ואפי' את"ל שע"י התג השמאלי אות נ' נעשית לאות ל', לא שייך חק תוכות בכתיבה אלא במחיקה. ובצירוף דעת הסמ"ק שאחר כתיבה אין חק תוכות פוסל, ש"ד להקל. ורק לכתחלה יש לעשות התגין מימין לשמאל.

כה. במכתב (מיום יט טבת תש"ל) כתב מרן אמור"ר זיע"א וז"ל: בדבר ס"ת שהאדימו אותיותיו, שהחת"ס מתיר כשנעשה הדבר מחמת יושן הכתב וקדמותו, ובקול יעקב (סי' רעא) הביא משם מלאכת שמים להחמיר בזה, ושכ"ד ערוה"ש, ולכן נראה לכבודו לפסול הס"ת, שכל הפוסקים פוסלים חוץ מהחת"ס. עכת"ד. אולם באמת העיקר כדעת החת"ס שדבריו מיוסדים על אדני פז בטוב טעם ודעת, שלא נמסרה הלכה למשה מסיני אלא שיכתוב מתחלה בדיו שחור, וכל שעשה כן אפי' נשתנו האותיות לאדמומיות, אין לנו לפסול מדעתינו. וכן מצאתי בשו"ת נחלת בנימין (אר"ח סי' כב) שמביא דברי החת"ס ומקלסו. וכן המשנ"ב (סי' לב) ה"ד החת"ס להלכה. וכי"פ מדעתו בשו"ת מים חיים (רפפורט, אר"ח סי' א), כוותיה וכטעמיה של החת"ס הנ"ל. (וקושיית כבודו לא קשיא מידי כאשר עיני המעיין תחזינה מישורים). ואפשר דבזה פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע בריקרא רבה (פרשה יט ס"א), שחורות כעורב אלו קוצי האותיות דברי רבי אליעזר, ורבי יהושע אומר במי

כו. אם נמצא נקב בספר תורה בסוף אות מסויימת, באופן שאין האות מוקפת גויל, ולא ידוע מתי נעשה הנקב, יש להכשיר את הספר תורה. ובנקב דק מאד, יש מצדדים להחמיר, והעיקר לדינא שגם בזה יש להכשיר את הספר תורה. (כו)

כז. ספר תורה שאות י' נכתב בתוך אות נ' כגון פני, ומצאו הדבר באמצע קריאת התורה, יש להראותו לתינוק דלא חכים ולא טיפש, ואם יקראנו נו"ן אין להוציא ספר תורה אחר, אבל אם ברור שלא אבדה צורת האות, יש להכשיר הספר תורה ולהמשיך לקרוא בו בברכות. (כז)

כח. אות למ"ד שהוא"ו שעל גבה קצר, ודומה לאות יו"ד, אין לפסול את הספר תורה, ומותר להמשיך ולקרוא בו בברכות. (כח)

אם נמצא נקב בספר תורה בסוף אות מסויימת, באופן שאין האות מוקפת גויל

גויל בס"ת אלא בתפילין, וכמ"ש בשו"ת דברי יששכר (ס"ס קו). וע"ע בשו"ת נו"ב (מהר"ק יו"ד סי' עה, ומהר"ח יו"ד סי' קסט). ודו"ק.

שו"ר בשו"ת יבי"א ח"ז (סי' ד' אות ה') שכתב, דיש כאן כמה ספיקות וספקי ספיקות להכשיר, שמא הלכה כתירוץ ראשון של מרן הב"י, שאין לפסול בנקב אלא בדיבוק אות לאות. ושמא הלכה כמ"ש הרשב"א שאם יש נקב בחלק מרוח אחת מארבע רוחותיה, כשר. ושמא הנקב נעשה אחר שנכתבה בכשרות. ולכן אם אפשר לגרור גויל הנה מה טוב, ואם א"א יש להכשיר. ואפי' בנקב קטן מאד יש להכשיר בס"ת, מטעם הס"ס הנ"ל. ושם דן אם דין מוקף גויל מעכב גם בס"ת, וראה עוד בזה שם (בח"ז סי' ו' אות ד').

כו הנה נמצא נקב דק בס"ת יש לחוש יותר שמא לא ראה אותו הסופר וכתב את האות בסמוך אליו, ונמצא שאין האות מוקפת גויל. ואף שבנקב עב הקילו, כל שאין ידוע אם הנקב נעשה קודם הכתיבה או אחריה. מ"מ בנקב דק יש לחוש יותר. והוא ע"פ המבואר בביאה"ל (סי' לב ס"ק נה) בשם דרך החיים להגאון מליסא, שכתב, שבספק מתי נעשה הנקב יש לתלות שנעשה לאחר הכתיבה, כי מסתמא אילו היה בעת הכתיבה היה הסופר רואהו, אא"כ היה הנקב קטן מאד. ע"כ.

ובאמת שגם בנקב דק מאוד יש לצדד להקל, שסוף סוף מידי ספק לא יצאנו. וכן ראיתי בתשובה בכת"י למרן אאמו"ר זיע"א, והביא שם ש"א שאין דין מוקף

ספר תורה שאות י' נכתב בתוך אות נ' כגון פני, ומצאו הדבר באמצע הקריאה

באמת ליעקב, ובס' לדוד אמת, והרב בית דוד, ועוד. ומ"מ אם המשיך אות הנו"ן יותר מדאי עד שיש להסתפק אם אבדה צורת הנו"ן, יש להראותו לתינוק שלא חכם ולא טיפש, ואם יקראנו נו"ן, הס"ת כשר. וכן פסקו בש"ע הגר"ז, ועוד. (תשובה כת"י לאאמו"ר).

כז ברבר ספרי תורה שבו אותיות נוניין מובלע בהם אות י', כגון אני, כשהם בסוף השיטות, הנה המג"א (סי' לב ס"ק לג) כתב, שאם המשיך רגל התחתון של אות נ', או צ', וכתב האות הסמוכה בתוכה, כגון: פני, ארצי, וכדו', יש להכשיר הס"ת, ושכן משמע בב"י. וכן פסקו

אות למ"ד שהוא"ו שעל גבה קצר, ודומה לאות יו"ד

וכ"פ בשו"ת פני מביין. אמנם הגר"ז בש"ע שלו (סי' לו אות ל) נראה שמכשיר בדיעבד. וכ"פ באמרי שפר (כלל ה' אות ד), וכ"כ בספר קול יעקב שכן מנהגם להכשיר בדיעבד. וכן משמע מדברי המור וקציעה. ולכן הרוצה לסמוך ע"ז להקל בדיעבד, יש לו ע"מ שיסמוך, וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ב (יו"ד סי' כ אות ט) ובשולי הסכמת אאמו"ר זיע"א בריש ספר משפט כתוב.

כח עיין בשו"ת אור ישראל (סי' מו) שכתב לפסול בכה"ג, וחיליה מההיא דשבת (קג ב) שלא יעשה ואוי"ן יודי"ן אולם שם הובאה תשובת אב"ד המבורג, שהכשיר בזה, ופוק חזי מאי עמא דבר וכו'. ע"ש. וכן הסכימו כמה גאונים להכשיר, הובאו באור ישראל הנ"ל (סי' מח - מט). אכן הגהמ"ח הניף ידו שנית, לפסול בזה. ובספר אמת ליעקב (בתמונת האותיות אות ל) כתב בשם הריב"ש, דבכה"ג פסול. וכ"פ בספר לדוד אמת.

כט. ספר תורה שראש אות הלמ"ד נכתב בצורת אות ז' למעלה, ונמצא הדבר באמצע קריאת התורה, אין להוציא ספר תורה אחר מפני זה, ויש להכשיר הספר תורה ולברך עליו. ואף אם היתה צורת הוא"ו שעל הלמ"ד הפוכה, יש להכשיר בדיעבד. (כמ.)

ל. ספר תורה שראש אות למ"ד שבשיטה השניה נכנס בתוך אות כ"ף סופית שבשורה העליונה, יגרור ראש הלמ"ד, ויחזור ויכתבו מחוץ לאות כ"ף, וכשר. (ל.)

ספר תורה שראש אות הלמ"ד נכתב בצורת אות ז' למעלה

טהורים": באו"ח (סי' ז'), בדין לפסול אות למ"ד שבס"ת, שהוא"ו העליון שלו הוא קו פשוט, ואין לו צורת וא"ו, אם יש להכשירו. אסף איש טהור דברי גדולי האחרונים, שאין לפסול אלא כשהאות דומה לאות אחרת, ולכן בנידון זה בין שצורת הוא"ו היא קו פשוט, ובין שצורתה כוא"ו הפוכה, יש להכשיר. הנה תנא דמסייע ליה הוא הפנים מאירות ח"א (סי' סו) בדין ס"ת שהאלפין שלו נכתבו בהיפוך יודין למעלה. וכתב, שחלילה לפסול ספרים ישנים שנכתבו ע"פ חכמים וזקנים דור אחר דור, וכבר כתב הרא"ש בתשובה, שצורת האותיות אינה שוה בכל המדינות, ואין פיסול בזה, אלא רק שלא יעשה חתי"ן ההי"ן וכו'. וכ"כ הגר"ב תנינא (יוד"ו סי' קעא).

וכתב עוד: ע"פ זה הוריתי מכבר זה כשלושים שנה, להכשיר ס"ת שהלמדי"ן שלו היו כצורת וא"ו הפוכה, וכמו שנתבאר בשו"ת יבי"א ח"ב (יוד"ו סי' כ אות ט). ושוב מצאתי שכן הורה בשו"ת צמח צדק (יוד"ו סי' רה), וכ"פ ג"כ בשו"ת פני מבין (או"ח סי' א). וה"ה אם הוא"ו העליון הוא קו פשוט, שיש להכשיר, כיון שיש עליה צורת למ"ד. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"א (ז אות ה) דמועיל תיקון. ואין צורך למ"ש הרהמ"ח בסוף דבריו עפ"ד הפמ"ג או"ח (סי' קמג), שיש כאן ס"ס להתיר, שמא הלכה כדעת הרמב"ם בתשובה שאפשר לברך על ס"ת פסול וכו', וכמו שדחה אח"כ, דאנן קי"ל דלא מהני ס"ס בברכות. ועיין בשו"ת יחוד"ו ח"ה (סי' כא בהע' עמ' צב והלאה). ונפ"מ לתפילין ומזוזות שג"כ יש להכשירם בכיו"ב. ודו"ק.

ס"ת שראש אות למ"ד שבשיטה השניה נכנס באות כ"ף סופית שבשורה העליונה

והנה הגם שיש לפרש שכוונת הר"ן שמתוך כך נראה להכשיר בשניהם, מ"מ בס"ת בתפילין ומזוזות שצריך להיות מוקף גויל, כ"ש שבכניסת האות לחלל חברתה, שפוסלת. וכן מבואר להדיא בתשו' הריב"ש (סי' קמו), שהביא קושית הרמב"ם ע"ד ר"י, שאם היא דבוקה פוסלת בגט כמו בס"ת, זה היה קרוב להפסול יותר,

(כמ) הרמב"ם (בפ"י מהל' ס"ת הט"ו) מנה בין הדברים שפוסלים ס"ת, נפסדה צורת האות עד שלא תקרא כלל, או שתדמה לאות אחרת. ע"ש. ולפ"ו משמע שאם כתב אות למ"ד וכתב למעלה אות ז', כיון שניכר הוא שהוא אות למ"ד, אין לפסול ס"ת זה. ועיין בתשו' הגר"ב (תנינא, יוד"ו סי' קעא) שכתב, שכל צורות האותיות המובאות בכ"י, אינם לעיכובא, שכל מה שלא נתבאר בגמ' אינו מעכב. וכ"כ בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' סו) שאלפיי"ן שנכתבו בהיפוך יודי"ן, כשרים. וכ"כ בשו"ת בית שלמה (יוד"ו מהדו"ת סי' קלא).

ומזה יש ללמוד גם אם צורת הוא"ו שעל הלמ"ד היתה הפוכה, שיש להכשיר מה"ט, ותנא דמסייע בשו"ת צמח צדק (יוד"ו סי' רה סק"ו), ושכ"ד בעל התניא. וכ"פ בשו"ת פני מבין (סי' ט). ודלא כמ"ש בספר קול יעקב (סי' לו אות הלמ"ד) בשם המשנת אברהם לפסול בזה. וצ"ע שהוא עצמו באות א' ה"ד הפנים מאירות הנ"ל. ומבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ב (יוד"ו סי' כ אות ט), ובשולי הסכמת מרן אאמו"ר בריש ספר משפט כתוב.

והנה בספרי תורה שאות ל' למעלה אין צורת ו' אלא קו פשוט, דעת הקול יעקב לפסול, אולם בשו"ת שמחת כהן ח"ב (סי' א) מיקל בזה בס"ת אם כבר הוציאוהו. ומרן אאמו"ר זיע"א הורה בזה לכתחלה לתקן את ראשי הלמדי"ן, כדי להכשיר להוציאו לכתחלה אף כשיש ספרי תורה אחרים. ועיין במשנ"ב וקול יעקב (סי' לו אות ל).

וז"ל מרן אאמו"ר זיע"א בהקדמה לשו"ת מים

(ל) בגמ' גיטיין (כ): לא צריכה דמעורה. ובתוס', מכאן מדקדק ריב"ם וכו', ור"י אומר דהכא מיירי דרגל ק' של שיטה עליונה באות ט' של שיטה שתחתיה, או ראש ל' באות ה' או ח' שלמעלה מהם (ולעולם אינה נוגעת). ע"כ. וכתב ע"ז הר"ן, ואחרים אומרים שזה קרוב יותר לפסול מפני שמבטל צורת האות. ע"כ.

לא. יש לכתוב את שירת האזינו בספר תורה ע' שורות, ואם טעו וכתבו ס"ז שורות, יש להכשיר בדיעבד. וכיוצא בזה בשירת הים שצריך לכותבה לכתחלה בשלושים שורות, שאם כתבה בכ"ח שורות, יש להכשיר הספר תורה. (לא)

ל' במחצית הרוחב השני לצד שמאל בתוך החלל אז פסול בלי תיקון. וכן כתבו בשו"ת הרמ"ץ (או"ח סי' ז אות ח), ובשו"ת רב פעלים (או"ח סי' ז). ועוד.

אלא לכאורה האי מילתא תליא באשלי רברבי. כי הנה בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' פד) נשאל מסופר אחד שטעה וכתב בתפילין בחזק בחזק ב' פעמים, וצידד השואל למחוק בחזק השניה, ולהאריך גג האות ק' שבסוף בחזק הראשונה כדי למלאת מקום הגרר, וכתב הרדב"ז עליו, ואיני רואה את דבריך כלל, שהרי ע"י זה נשתנית צורת האות לגמרי, שהרי רגל הק' צריכה להיות תלויה בסוף הגג ולא באמצעיתו, וא"א למחקו ולכתבו בסוף הגג משום שלא כסדרן. ולכן יותר טוב שיניח מקום הגרר חלק, שמכיון שאין בין התיבות כשיעור פרשה כשר בדיעבד. ע"כ. וכתב ע"ז המג"א (סי' לב ס"ק לג), ומ"מ נ"ל שאם היה חלק כשיעור ט' אותיות שאם יגרונה יהיה שם שיעור פרשה ויפסול התפילין, אז מותר למשוך רגל הק' או הה' אע"פ שלא יהיה הרגל בסוף הגג. ע"ש. נמצא שלפי דעת המג"א יש להכשיר ה' שרגלה סמוכה לצד ימין שלה. וכן הסכים הגו"ב קמא (יו"ד סי' פ).

ויש לסייעם ממ"ש המאירי שבת (קד). שרגל הה' השמאלית שדבוקה לגגה כשרה, וכדמוכח במנחות (כט ב) אמר ר"א חזינן לספרי דואקני דתלו לה לכרעא דה"א, הרי שדבוקה ה"א לגגה אינו פוסל, שא"כ לא היה מיחס הדבר להסופרים המדקדקים לעשות הכתב מיושר. והדברים ברורים. וא"ת והרי נפסדת צורתה ודומה לחי"ת, יראה לי דמייירי שעשה הגג רחב עד שהבריח נכנס בפנים מעוקץ הגג, אבל כשדבוקה עושה אותה לגמרי בצורת חי"ת ודאי נפסלה. ע"כ. נמצא שלסברא זו יש להכשיר אות ה' שרגלה השמאלית אינו בסופה, רק באמצעיתה.

ולפ"ז בנ"ד שנכנס רגל הלמ"ד בחלל הק' יש לפסול אפי' היא קרובה לקו הימני שלו. אולם בשו"ת באר המים (סי' ז) הסכים לדינא כהרדב"ז. וכן כתבו עוד אחרונים. ומבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' ז).

יש לכתוב את שירת האזינו בספר תורה ע' שורות, ואם כתבו ס"ז שורות, יש להכשיר

וכיו"ב בשירת הים שצריך להיות בשלושים שורות, וכמבואר ביו"ד (שם סעי' ד), וכתב בשו"ת מעיל צדקה

וכתב, שמכלל דבריו נראה, שבס"ת שהדיבוק פוסל בו משום דבעינן מוקף גויל, גם אם נכנס ראש הלמד באויר ה' או ח' אפי' בלי שום נגיעה פסול, ואפי' לא תתחלף בזה לאות אחרת אלא שמפסיד צורת האות. ע"כ.

והרמ"א בהגה (אהע"ז סי' קכה סעי' יח) כתב, יזהר שלא ימשיך ראש אות שלמטה לתוך חלל אות שלמעלה או להיפך, ואם עשה כך ונשתנה צורת האות, כגון שמשך ראש למ"ד לחלל ד' שאז נראה כאות ה', פסול. וכתב הגט פשוט (שם ס"ק פ"ה) שמדברי הראשונים נראה שאפי' מפסיד צורת האות ולא נשתנית לצורת אות אחרת, ג"כ פסול, דלא כהרמ"א. והביא בשם מהרימ"ט שכתב כן. ומרן בש"ע או"ח (סי' לב סעי' כח) כתב בזה"ל: יש להזהר שלא יכנס ראש הלמ"ד באויר ה' או ח' אפי' בלי נגיעה. והט"ז שם כתב, בב"י בשם הרמב"ן כתב לשון פסול, משמע אפי' בדיעבד, ואיני יודע למה כתב כאן לשון לכתחלה. והמג"א (סק"מ) כתב בזה"ל: יש להזהר שאם נכנס בענין שהפסיד צורת האות כגון שנכנס לתוך אות ד' ונראית כה"א פסול. (רמ"א אהע"ז סי' קכה). וכתב בכנה"ג שיש מכשירים לגמרי. ע"כ. וכתב עליו רעק"א, לא מצאתי כן בכנה"ג, אדרבה כתב בשם רבו המהרי"ט (סי' לג) שאם נכנס בענין שמפסיד צורת האות לכו"ע פסול וכו'. וכ"כ הגרע"א בתשו" (מהר"ת סי' כז).

ועתה הבא נבוא לנ"ד, כי הנה מהר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' כז), נשאל בנ"ד ממש, ופסק, שאם הקו של ראש הלמד היה סמוך לרגל ימין של אות ק', קרוב ממחצית רוחב הגג של ק', לא הוי כה"ג צורת ה"א וכשר בדיעבד. וסיים, וכן אני מורה תמיד והוא נכון בעה"ת. ע"כ. וכ"כ עוד הגרש"ק בספרו שו"ת סת"ם (סי' מז ועט) בנידון ס"ת שראש אות ל' נכנס לתוך חלל ד' או ק', ולדינא אם ראש הל' נכנס לחלל קרוב לדופן הימני בתוך מחצית החלק שלצד פנים ודאי כשר, שזה אין לו דמיון לאות ה'. שהרי רגל ה' צריכה להיות רחוקה מן הדופן הימנית לצד חוץ, ומש"ה כשר בלי שום תיקון. ורק אם נכנס ראש

(לא) עיין בש"ע יו"ד (סי' רעה ס"ה), שיש לכתוב שירת האזינו בשבעים שורות. ומ"מ אין זה מעכב בדיעבד.

לב. ספר תורה שבפרשה פתוחה שלו נסתיימה הפרשה בסוף השורה, והסופר השאיר ב' שורות פנויות, והתחיל בראש השלישית, יש להכשיר הספר תורה. (לב)

לג. ספר תורה שיש בו יריעות במספר שורות פחות מיריעות אחרות, יש להכשירו. (לג)

לד. אם קראו בתורה ומצאו שהסופר כתב ו' דשלום רגיל, ולא כתב ו' קטיעא, אין להוציא ספר תורה אחר. ומנהגינו לכתוב נו"ן כפופה וצורתה בראשה כאות ו' ולא כאות ז', אף שבאות נו"ן פשוטה עושים אותה כאות ז' ארוכה, ומה שיש פוסלים ג' פשוטה בצורת ו' ארוכה, אין זה נכון. ואם הסופר טעה ודילג תיבה או יותר יכול לתלותה בין השיטין, אבל לא בין הדפיין. והתליה בין השיטין צריכה שירטוט כשאר הכתב של ספר תורה. וכאשר מתקנים את הספר תורה, יש לשרטט קודם כתיבת האותיות לתיקון הספר תורה. שאם לא כן נמצא כותב אות אחת בלי שירטוט אף אם ישרטט אחר הכתיבה. ומכל מקום אם תיבה אחת או שתים נכתבו בלי שירטוט, ישרטטם אחר כך ויכשירנה. (לד)

הקודש, שבס' דעת קדושים (יו"ד סי' רעה ס"ג, ח).
(לג) עיין בשו"ת הרשב"ץ ח"ג (סי' קנז). ובשו"ת המבי"ט ח"ב (סי' קעט), ובבאר מים חיים ויטאל (סי' טו).

(סי' טז) שבדיעבד אם כתב כ"ח שורות כשר. ועיין בשו"ת נו"ב תנינא (סי' קעז) הכשיר כשכתב השורות של שירת האזינו ואינם שוות, וא"צ לתקן.

(לב) כן הורה מרן אאמור"ר זיע"א עפמ"ש בספר גידולי

ו' דשלום קטיעא, כתיבת נו"ן כפופה, כתיבת ג' פשוטה, שרטוט קודם תיקון הס"ת

ולאפוקי ממ"ש רבי אברהם שמואל מרייסין בשו"ת עמודי אש (סי' ד דף מה). לערער ע"ז ושאינו יודע צד היתר בדבר. ע"ש. וליתא. וע' בשו"ת בית שלמה (ח"ב מיו"ד סי' קסא).

וגם מה שיש פוסלים ג' פשוטה בצורת ו' ארוכה, אין זה פשוט כ"כ. ונודמנו לידי כמה ספרי תורה בכתיבת יד מיושרת ומהודרת, והגוננין פשוטים היו בצורת ו' ארוכה. וכן ראיתי בשו"ת והשיב משה (יו"ד סי' נג) שהעיד כן בגדלו. ועכ"פ אין לפסול ס"ת שנכתב כן. **ועיין** בטוש"ע (סי' רעו ס"א) שאם טעה הסופר ודילג תיבה או יותר יכול לתלותה בין השיטין, אבל לא בין הדפיין. ובירושלמי (פ"א דמגילה) אמרו, טעה והשמיט פסוק אחד, אם יש בו שנים ושלש שיטין מתקנו וכו'. ובתשב"ץ ח"א (סי' קעז) כתב, דאיירי לענין תליה, ולכתוב החסרין בין השיטין אפי' לכתחלה שרי וכו'. **אמנם** המ"ב (סי' נו) פירש דברי הירושלמי לענין מחיקת השיטין וכתביבה אחרת במקומן. ועיין בספר מלאכת שמים (דף עד): שכתב, שהתליה בין השיטין צריכה שירטוט כשאר הכתב של ס"ת. ושם ציין לתשו' הגינת ורדים (כלל ב סי' ז) שכתב, והתלייה מותרת דוקא משום שמתוך שכל השיטות מתאימות ע"י השרטוט נראה שמה שנתלה איננו שיטה בפני עצמה, ע"כ ס"ת בלי שירטוט גם התליה פוסלת. ומשמע לכאורה שאין התליה צריכה שרטוט. ובמלאכת שמים שם כתב,

(לד) ברבר ו' דשלום קטיעא (קידושין טו:), ע' בספר עיקרי הד"ט או"ח (סי' ז סוף אות כה) בשם רבני ויניציאה, שכל הצורות כשורות, ולא תגע בהן יד. וע"ע בשו"ת דבר משה ח"ג (יו"ד סי' ח). ובשו"ת בית יהודה ח"ב (סי' קטז), ובשו"ת רעק"א (סי' קטז). ובספר קול יעקב (סי' רעד אות יט). וע' בס' חיים למהר"ח פלאגי (עמ' פז) שהביא סברת הריטב"א שהו' כרותה לשתיים, וכן הביא סברת המכתם לדוד שתהיה כרותה מעט אך דבוקה בצד ימין, וברדכ"ז מבואר שתהיה דבוקה לצד שמאל. וסברת הרב תיקון החיים ורבינו בחיי, שהו' תהיה זעירא, וי"א שתהיה בלי עוקץ תחתון. וי"א שלא לשנות כלל הו'. ובס' החיים שם כתב, לכרות אותה לאחר שיעורו. ועפ"א אם נמצא באמצע הקריאה שלא עשו ו' קטיעא, אין להוציא ס"ת אחר. וכ"ז נעלם מעיני אחי שליט"א. וראה בהל' תפילין סי' לו הע' ית.

ודע שבענין כתיבת נו"ן כפופה מנהגינו לעשות צורתה בראשה כאות ו' ולא כאות ז', אף שבאות נו"ן פשוטה עושים אותה כאות ז' ארוכה, וע' בשו"ת מהר"ם גלאנטי (סי' קכד) שכתב בשם מהר"י צרפתי, שקבלה היא בידינו לכתוב כן. וה"ד בשו"ת שואל ונשאל (לרבי משה כלפון הכהן ז"ל) ח"ו (סי' ה).

ומרן אאמור"ר זיע"א כתב ע"ז בהערותיו בראש הספר, בזה"ל: יש להוסיף שכ"כ הגנת ורדים בקוני' גן המלך (סי' קיד), ושלא מצאנו מי שיערער על כך. ע"ש.

סימן קמד - שלא לגלול הספר תורה

א. אין גוללין ספר תורה בצבור מפני כבוד צבור. ולכן כשקורין בשני ענינים, כמו במועדים, ד' פרשיות, וכדומה, מוציאין שני ספרי תורה, ויכינו הספרים מבעוד מועד לקריאת היום. (א) ואם אין להם אלא ספר תורה אחד כשר, מותר לגלול הספר תורה, ואין חוששין לטורח צבור. (ב) ואף בזמן הזה כשיש שם שני ספרי תורה כשרים, אין לגלול הספר תורה בצבור. (ג)

עצמה שנקראת אמת, וכדכתיב אמת קנה ואל תמכור. אבל דעת ר"ת (גיטין ו.) שרק מזוזה צריכה שירטוט. ומרן הש"ע פסק בזה כדעת הרמב"ם ורוב הראשונים. ואכמ"ל. ולכן ס"ת שנכתב בלי שירטוט אין להכשירו, אף אם ישרטט אחר הכתיבה. וראה בזה בשו"ת יבי"א ח"א (י"ד סי' כ אות ה). ומ"מ אם תיבה אחת או שתים נכתבו בלי שירטוט, ישרטטם אח"כ ויכשירנה. וכמבואר כן בשו"ת יבי"א ח"א (שם סוף הסי'). וע"ע בהסכמת ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה זצוק"ל בריש שו"ת יבי"א ח"א, ובדין תפילין אם צריכות שירטוט ראה בהסכמת הראב"ד הגר"פ עפשטיין שם.

שלדעתו הרב גינת ורדים לא כתב כן לענין הלכה, וע"כ אין להקל בזה. ומצד הסברא נראה שגם התליה צריכה שירטוט, שאין טעם השירטוט משום ישרו הכתיבה, אלא הלכה למשה מסיני. ובספר בני יונה (דף ו:.) כתב, שסופרי זמנינו אינם נוהגים לתלות בין השיטין. ע"ש. והיכא דנהוג נהוג.

ודע, שכאשר מתקנים את הס"ת, יש לשרטט קודם כתיבת האותיות לתיקון הס"ת. שאל"כ נמצא כותב אות אחת בלי שירטוט, ונודע שלדעת רזה"פ והרמב"ם, מה שאמרו בגמ' מגילה, דברי שלום ואמת, מלמד שצריכה שירטוט כאמתה של תורה, היינו התורה

אין גוללין ספר תורה בצבור מפני כבוד צבור

מפני כבוד הציבור. [שהיה מצפין ודוממין לך. רש"י]. וכ"פ הרמב"ם (פ"ב מתפלה הי"ג), שאין גוללין ס"ת בצבור מפני טורח צבור. וכן פסקו הטוש"ע (סי' קמד ס"ג).

(א) בגמ' יומא (ע.) אמרו, ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה, אמאי נגלול ונקרי, אמר רב הונא בריה דר' יהושע אמר רב ששת, לפי שאין גוללין ס"ת בצבור,

כשיש רק ספר תורה אחד כשר, יגללו הספר, אף שיש טורח צבור

ולא מחלו על כבודם, אבל בביהכ"נ, בודאי הקהל מוחל. ע"ש. אלא דקצת קשה, דמאן לימא לן שבקריאת הכהן הגדול היו כל ישראל, והלא רק בני רגלים עולים לביהמ"ק. ועיין במו"ק שכתב ליישב, שבביהמ"ק דנפיש להו עבודות היום, ואיכא חולשא דכהן גדול, ע"כ לא ראו להתעכב בגלילה. ואוקמי אדינא, ולא מתחשבים בכך שבודאי הצבור מוחל על כבודו.

ועוד י"ל דשאני קריאת כהן גדול שאינו מעיקר הקריאה, ואינו אלא כמגייד עבודת היום. וקושיית הגמ' שיגללו הס"ת, הוא למצוה מן המובחר. ועוד י"ל דבזמן המשנה שהראשון והאחרון לברם היו מברכים על הקריאה, מש"ה אפשר לקרוא בע"פ, משא"כ בזה"ז שמברכים על כל קריאה. ועוד י"ל שבקריאת הכהן הגדול אין זו חובת צבור. ודו"ק.

(ב) בב"י שם ציין להמרדכי שכתב, שאם אין שם אלא ס"ת אחד, מוטב שידחה כבוד הציבור ולא תדחה תקנת חכמים. וכ"ה בריטב"א. ואמנם הרשב"א כתב דבכה"ג יקראו הפרשה השניה מתוך החומש, שהרי התירו לקרוא בע"פ, אע"פ שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ, ואסרו לגלול מפני כבוד הצבור, וכ"ש כאן שקורין מתוך הכתב, רק שאין גוללין. ע"כ. אלא שהעולם לא נהגו כדבריו, ע"כ. וכ"ה בש"ע שם. ואף שהפר"ח (סק"א) הסכים לדברי הרשב"א שיקראו מתוך חומש, המנהג פשוט כמ"ש בש"ע. וכ"ה באחרונים.

ובאמת צריך ליתן טעם מדוע התירו לגלול בצבור, כשאין להם אלא ס"ת אחד, ולא התירו לקרוא מתוך החומש, כדברי הגמ' ביומא הנ"ל. והמג"א (סק"ז) תי', דהתם גבי קריאת כהן גדול בביהכ"פ, היו כל ישראל,

אף בזמן הזה כשיש שם שני ספרי תורה כשרים, אין לגלול הספר תורה בצבור

חוץ מהבית שמתפללים בו, כדאמרי' בסוטה (מא.) אבל בזה"ז אין חשש. והבי" כתב ע"ד, שאינו יודע

(ג) רבינו ירוחם (מובא בב"י סי' קמד) כתב, שדוקא בימיהם אין גוללין ס"ת בצבור, שהיה ס"ת עומד

ב. אם הוציאו הספר תורה, ונמצא שאינו פתוח בסדר היום, ועומד כבר מחוץ לארון הקודש, אסור להחזירו ולהוציא ספר תורה אחר, משום פגם הספר תורה, אלא יגללו הספר תורה שכבר הוציאו, ויקראו בו. (ד)

ג. אין קורין לאדם אחד בשני ספרי תורה, שנראה כמטיל דופי בראשון, ואפילו בשני ענינים. (ה) ומכל מקום מי שכבר קנה עליית שישי, וקנה גם כן עליית מפטיר בשבת וראש חודש שיש

טעמו, שהרי גם בזה"ז איכא כבוד ציבור שיהיו מצפין ודוממין. וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים (וע"ש בדרכי משה).

טעמו, שהרי גם בזה"ז איכא כבוד ציבור שיהיו מצפין ודוממין. וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים

הוציאו ס"ת ונמצא שאינו פתוח בסדר היום, אין להחזירו ולהוציא ספר אחר

יחזירוהו, משום פגם הס"ת, אע"פ שיש טורח צבור לגלולו, וציינן לפוסקים רבים. ובהערות מרן אמו"ר זיע"א בריש הספר (הנדר"מ) כתב וז"ל: הנה הכרעת הגהמ"ח היא כדעת הרב שמש צדקה (ס"א), ומהר"י עייאש במט"י (ס"ס רפב). וכ"כ בשו"ת בית יהודה (דף קו ע"ד) בשם רבו. וזה שלא כמ"ש בשו"ת זרע יעקב בן נאים (ס"א) שאין לחוש לפגם ס"ת בכה"ג. וכן הסכים להחמיר בזה שלא להחזירו להיכל, אלא יגללו הס"ת למקום הקריאה, מהר"י טייב בערה"ש (ס"י קמד סק"ה), משום שהצבור יכולים למחול על כבודם, כמ"ש בב"י (ס"י קמג) בשם המרדכי ורבינו ירוחם, וכ"ד הרי"א ז. [אך בשו"ת נשמת כל חי ח"א (ס"ט ט) הביא פוסקים רבים שחולקים וס"ל שאין הצבור יכולים למחול על כבודם, אלא שרוה"פ ס"ל שיכולים למחול]. והגרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (ס"י קיב) פסק ג"כ להחמיר משום פגם הס"ת דחמיר טובא, ובשו"ת אג"מ ח"ב (או"ח ס"י לו) האריך בזה, והעלה דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. ועיין בספר בית מנוחה (דף ק"ב סק"ו), (שצ"י רבינו לדף אחר בדפוס ישן) שהסביר דעת החיד"א כדעת הפוסקים להחמיר, וכן הסכים לדינא. וכ"פ בשו"ת מקור חיים (ס"י יח). וכן עיקר, וכמו שפסק ג"כ הגהמ"ח. ע"כ.

ובפורים מנהגינו לקרוא בס"ת, ואח"כ לקרוא המגילה כשהס"ת מונח על הבימה, ויש נוהגים לקרוא המגילה קודם קריאת ס"ת. ועיין בשו"ת הר צבי (או"ח ס"י פג) שהסתפק לנוהגים כן, אם טעו והוציאו הס"ת לפני מק"מ, אם יש בזה איסור דאין מעבירין על המצוות, דהיחיד טעה ולא הציבור. ע"ש.

ד) במכילתא (פר"ב בא) אמרו, ר' יאשיה אומר, ושמתם את המצות, קרי ביה את המצוות, אין מחמיצין את המצוות. ובגמ' יומא (לג. נח.). ומגילה (י:) קאמר ר"ל, דאין מעבירין על המצוות. ופרש"י, הפוגע במצוה לא יעבור ממנה. ונפקא לן במכילתא וכו'. ומלשון "ונפקא לן" משמע דהווי לימוד גמור מהתורה. וכן משמע מדברי התוס' (יומא לג. ד"ה אין). ודו"ק. אלא שמדברי התוס' שם בעמוד ב' (ד"ה עבירי), משמע מתירוצם שהוא מדרבנן, דבודאי דמה שצריך ליתן תחלה בתיק של התפילין את התפילין של יד, הוא מדרבנן, ומש"ה אפי' אם עבר והניח תפילין של ראש תחילה בכיסם, ופגע בהם, מניח תחלה תפילין של יד. ומוכח דהא דאין מעבירין על המצוות הוא מדר"י. וכ"כ להוכיח בשו"ת הרדב"ז ח"א (ס"י תקטט). ועיין בשד"ח ח"א (עמ' 29 217 325). ובספר ארעא דרבנן. ואכמ"ל.

ומעתה, כנ"ד אם יחזירו הס"ת לארון, לכאורה יש לחוש בזה להאי דינא דאין מעבירין על המצוות, שכיין שס"ת זה הגיע לידיו, צריך לגלול ולקראו בו. וכ"פ היעב"ץ בסידורו, ועוד פוסקים (ראה להלן).

ואמנם הפמ"ג (בא"א) כתב, שמותר להחזיר הס"ת שלא נגלל. ועיין בשע"ת (ס"י נה) שהביא בשם המהר"י מולכו, שאם היה בדעתו ליקח הטלית של חול, ובא לידו הטלית של שבת, מותר להניחו וליטול הטלית של חול, ואין בזה משום אין מעבירין על המצוות, כיון שלא היה בדעתו מתחילה עליו.

והנה בספר חיים למהר"ח פלאגי (בס"י י"א אות א) כתב, שאם בטעות הוציאו ס"ת שאינו מוכן לקריאה לא

אין קורין לאדם אחד בשני ספרי תורה, ואפי' בשני ענינים

שכתב, דהוא אפי' בשני ענינים. (וראה להלן). וכ"ה בב"י בכדק הבית. והמהריק"ש כתב (מובא בברכ"י

(ה) **בגמ'** יומא (טט.), וברמב"ם (פי"ב מהל' תפלה הלכה כג) ובטור ובש"ע (ס"י קמד ס"ד). וע"ש בכס"מ

בו שני ספרי תורה, ובא לעלות למפטיר, יש מקילין בזה כשיש לו צער אם לא יעלה, וכל שכן שיש להקל בזה באופן שכבר עלה, דשוב לא ירד. (א)

סימנים קמד-רפב – עליית חתן לתורה, ודיני ההפטרה

א. יש נוהגין בשבת שיש בו חתן, לומר אחר הפטרת השבוע, שנים או שלשה פסוקים מהפטרת שוש אשיש (ישעיה סא, י-סג, ט), ואין למחות בידם. ויש מקומות שנהגו להוציא ספר תורה לחתן, תוך שבעת ימי המשתה, ולקרוא בו בברכות קריאת "ואברהם זקן". אולם ביום שאין מוציאים בו ספר תורה, אין להוציא ספר תורה במיוחד לקריאת פרשה זו. ובלאו הכי מנהגינו לקרוא פסוקים אלה אחר שהחתן מסיים את פרשת עלייתו בפרשת השבוע, ובירך ברכה אחרונה. ויש שנהגו שאחד קורא פסוק, מתוך החומש, והעומד לידו קורא התרגום, פסוק בפסוק, ואין לשנות. (א)

הרשב"ץ ח"ב (סי' עא) ודחה סברת המתיר. וע"ע בברכ"י שם.

סי' קמד סק"ב, שבארץ מצרים נוהגים דבשני ענינים קורין. והרב פר"ח (סק"ד) הסכים למרן. וכ"כ

מי שקנה עליית שיש, וקנה גם עליית מפטיר בשבת וראש חודש

הנז'. וכן ראיתי למרן אמרו"ר זיע"א בתשובה בכת"י, וציין שכ"פ בספר בני חיי (סי' קפד), והעיר שם מד' הרמ"א (סי' רפב) שאף בס"ת אחד לא יפטיר מי שעלה כבר אם יש מי שיודע להפטיר. וכתב ע"ז, אלא שלא ראיתי נוהגים כן. וכ"פ להקל בסידור עץ חיים (דף קלח:), וכ"ש כאן שכבר עלה שלא ירד. עכ"ל.

(ו) הנה דעת המהריט"ץ (סי' רצג) שמותר שיעלה אדם אחד בשני ספרים, כשהם שני ענינים נפרדים. והובא בדע"ת שם. אמנם בתשב"ץ ח"ב (סי' עא) כתב לדחות סברא זו, וכ"ד מרן הכס"מ, כמו שכתבנו לעיל, ובודאי דהכי נקטינן. מ"מ יש לצרף זאת לסניף לסברא שניה, שאם הפסיק אחד בינתיים לא חיישי' לפגמו של ראשון, כמ"ש המהריט"ץ שם, והובא להלכה בדע"ת

יש שנהגו להוציא ספר תורה לחתן, ולקרוא בו בברכות קריאת "ואברהם זקן"

ואע"פ שאין בקריאה זו ענין הנישואין של יצחק עם רבקה, ולכאורה עדיף היה שיקראו מפסוק ויצחק בא מבוא וגו', שאז יוצדק הטעם שיהיה לחתן לסימן טוב, מ"מ נהגו לקרוא בפר' ואברהם זקן, שהוא תחלת הענין של השידוך בין יצחק לרבקה, ובתר מעיקרא אזלי'.

ובשו"ת הרשב"ץ ח"ב (סי' לט) נשאל על מה שנהגו בכמה מקומות להוציא בשבת חתונה שתי תורות וכו', והשיב, לא נמצא זה המנהג בשום מקום וכו', אלא שאין איסור בדבר, שכיון דקי"ל דבשבת מוסיפין על הקרואים וכו', נראה שה"ה שאנו רשאים להוסיף תורות לכבוד חתונה, ואין בזה איסור. ונראה שנהגו כן מפני ב' דברים, האחד, מפני שרוב חתנים הם עמי הארץ, ואינם יודעים לקרות, והרגילו אותם לקרות פרשה ידועה אפי' לע"ה. ועוד, בחרו פרשה זו שהיא מענין הזיווג, ובכל כי האי גוונא נהרא נהרא ופשטיה, ע"כ.

ורבינו בחיי (פר' חיי שרה דף נו) נתן טעם לזה, שהעם יזהר בנישואין, ושלא יקח אשה לשם יופי. ע"ש.

(א) מנהג זה הוזכר בקדמונים, וכמ"ש בסדר רבינו סעדיה, והובא בהר"ד אבודרהם (סוף הלכות ברכת הנישואין) בזה"ל: ונוהגין בכל המקומות בשבת של שבעת ימי החופה אחר שקורין בס"ת בסדר היום, לקרות עם החתן בס"ת בואברהם זקן, עד ולקחת אשה לבני משם. וגם לאחר שמפטירין מענין הפרשה, מפטירין גם בישעיה, שוש אשיש בה' עד ישיש עליך אלהיך וכו'. ע"כ. ובערוך (ערוך חתן) כתב, שאחר שחתן קורא בפר' השבוע ג' פסוקים, גולל הס"ת וקורא ואברהם זקן בע"פ, ואח"כ מברך, ואין גולל הס"ת לקרוא מתוך הס"ת, משום דאין גוללין ס"ת בצבור. ע"ש. ובתיקון יששכר (דף פד:), כתב, שקוראין לחתן פר' ואברהם זקן מתוך החומש. וכ"כ ביד אהרן (מהדו"ב הנספח לספר מטה אפרים, סי' רפב).

ובתיקון יששכר הנה"ל כתב טעם לזה, כדי שתהיה לו לחתן לסימן טוב בעלמא, כלומר, יה"ר שיעלה זיווגו טוב כזיווג של יצחק אבינו ע"ה בפרשה זו, עם רבקה אמנו ע"ה. וכ"כ מהר"י הלוי בתשובה (סי' פב).

ב. מפטירין בנביא מענינה של פרשת השבוע, ואין פוחתין מכ"א פסוקים, אלא אם כן נסתיים הענין בפחות מזה. וספרדי המתפלל עם האשכנזים, וכיבדוהו לעלות מפטיר, יש לו לקרוא את ההפטרה במבטא ספרדי, ולא לשנות ממבטאו הרגיל בו, ובפרט שאין לו לשנות המבטא בהזכרת שם ה', והאשכנזים יוצאים ידי חובת קריאת התורה במבטא ספרדי, וכן להיפך. והעולה הספרדי יקרא בעצמו ההפטרה בטעמיה, ולא יברך הוא ויקרא השליח צבור האשכנזי, אפילו אם קורא עמו את ההפטרה בטעמיה בלחש. וכל שכן שאין העולה מפטיר רשאי ליתן לשליח צבור לברך ברכות ההפטרה ולקרוא ההפטרה, אלא מי שעלה לתורה למפטיר הוא זה שצריך לברך ברכות ההפטרה ולקרוא ההפטרה. (ב)

לכתוב ספרים, למה לנו לזלזל בחנם ללמוד מתוך הס"ת שלא לצורך. וראה בזה בחזו"ע ח"ב עמ' ב'. ע"ש. וכבר פשט המנהג כאן בארה"ק שאם רוצים לקרוא לחתן "ואברהם זקן", קוראים מתוך החומש, ולא מתוך הס"ת, ובודאי שאין לנהוג לקרוא קריאה זו בברכות. ואין קריאה זו חיוב כלל, אלא רשות מתורת מנהג, שד"ז לא נזכר לא בתלמוד בבלי ולא בתלמוד ירושלמי, ולא במסכת סופרים ובשאר מדרשים, וגם לא בפוסקים הראשונים המפורסמים.

ולדבריו אין הקריאה עבור החתן, שהוא כבר נשוי, אלא לעם. וכשקוראים בס"ת בפר' השבוע, קריאת "ואברהם זקן" אין שמים לב ע"ז שלא לישא אשה לשם יופי, וכשקוראים קריאה זו בשבת חתן שמים לב ע"ז יותר. וכבר האריכו בזה בכנה"ג (הגה"ט או"ח סי' רפ). ובספר "שולחן לוח הפנים" ח"ה (סי' רפב, עמ' מח). וע"ע במג"א (סי' קמד) שכתב, שביום שאין בו קריאת ס"ת, לא נהגו בזה כלל. ובאחרונים דנו אם מותר לקרוא בס"ת, (שלא במקום תקנת חז"ל) אף בלי ברכות, או מאחר שהותר לנו

טעם ההפטרה

בס"ת. וי"א שמתחלה גזרו גם על קריאת הנביאים, ואח"כ פטרו להם קריאת הנביאים. ועל שם שפטרו אותם מהגזרה לקריאת הנביאים נקראת הפטרה וכו'. ע"ש. ועיין בשבולי הלקט (סי' מד), ובב"י (ר"ס רפד). ובלוית חן (סי' ב).

ובזמן החיד"א בכסא רחמים (מס' סופרים פ"ד) כתב, שהטעם שלא תיקנו ברכה על קריאת ההפטרה כשם שתיקנו כן במק"מ, דכיון שהתקנה היתה בעבור הגזרה, א"כ היה זה לצער ולעגמת נפש, לכן לא תיקנו ברכת וצונו על קריאה שעיקרה צער. ע"ש. והיה נראה לומר דברכת אשר בחר בנביאים וכו' עומדת במקום ברכת וצונו. שו"ר שכ"כ הלבוש. וע' בגמ' גיטין (ט). רבה ורב יוסף אמרי האי ספר אפטרותא אסור למיקרי ביה בשבת, מ"ט, דלא ניתין להכתב. ע"ש. ומשמע שהיה להם ספר הפטרות, ויתכן שבמשך הגלויות נאבד הספר מאתנו, או שהיו ההפטרות של בני אר"י שונות מההפטרות של בני בבל, כי מחזור ההפטרות שלהם היה קנ"ד כנגד קנ"ד הסדרים שנהגו לקרוא בשבת, ונודע כי תקנת משה היתה לקרוא בתורה, ובדורות מאוחרים יותר תיקנו סדר הקריאה, ונבדלו בני אר"י מבני בבל במנהגייהם, שבאר"י גמרו את התורה אחת לשלש שנים, ובבבל גמרו את התורה בכל שנה, (עיין בישי"ש ב"ק סי' מח), ויתכן שעשו כן מפני שהאריכו בד"ת

(ב) עיקר דין הפטרה מבואר בש"ע (סי' רפד). וטעם התקנה, כתב רבי דוד אבודרהם (סדר תפלת שחרי"ת), כי פעם אחת גזרו שמד שלא לקרות בתורה, ותקנו לקרוא בנביאים מענינה של הפרשה, [מהתוכן של הפרשה], והיו קורין בנביאים עשרים ואחד פסוקים כדין קריאה בתורה, שלשה פסוקים כל אחד משבעה הקורין בתורה, ובסך הכל עשרים ואחד פסוקים. ויש מי שאומר, שקראו ממש שבעה קוראים בנביאים, ובירכו עליהם כנגד שבעה שהיו צריכים לקרוא בתורה, והיו קוראים עם כל אחד שלשה פסוקים. [מהר"י אלגאזי בספר אמת ליעקב דף עז ע"ב, משנה ברורה סי' רפד סק"ב]. וגם אחר כך שנתבטלה הגזירה וחזרו לקרוא בתורה, מ"מ לא רצו חז"ל לבטל לגמרי את התקנה של קריאת ההפטרה, ותיקנו שהמפטיר יהא קורא בנביאים עשרים ואחד פסוקים, ואין פוחתים מהם אלא היכא דסליק ענינא, כגון הפטרת שובה ישראל, וכיוצא בה. והיה קורא בתורה תחלה מפני כבוד התורה, שאם לא יקרא בתורה אלא בנביא בלבד, ומברך על קריאתו, יהא כבוד התורה וכבוד הנביא שוים, על כן צריך שהמפטיר יקרא בתורה תחלה, ואחר כך יקרא בנביא, ובזה נראה שהתורה גדולה מהנביא. ומטעם זה המפטיר מברך שבעה ברכות, כנגד שבעה עולים לס"ת. ונקראת הפטרה לפי שהיו נפטירין בה בשעת הגזירה מקריאה

ג. צריך לקרוא ההפטרה בקול רם, כדי שכל הצבור ישמעו את קריאת ההפטרה. ואף שכל הקהל צריכים גם הם לקרוא בפיהם את ההפטרה, מכל מקום ינמיכו את קולם לקרוא ההפטרה בלחש, ואזניהם קשובות למפטיר הקורא את ההפטרה. ויש לקרוא ההפטרה אות באות תיבה בתיבה, ולא לבלוע אותיות בקריאת ההפטרה. ולכתחלה אין להעלות למפטיר אלא מי שיודע לקרוא היטב את ההפטרה בעצמו. ונכון שקודם עלייתו לתורה למפטיר, ישנן את ההפטרה בטעמיה ודקדוקיה. ואם אין המפטיר יודע לקרות כל הפסוקים של ההפטרה מתוך הכתב, הברכות הם לבטלה, והצבור לא יצאו ידי חובת קריאה. ובדיעבד אם זה שעלה מפטיר אינו יודע לקרוא את ההפטרה, יקרא אדם אחר, ומי שעלה מפטיר יקרא עמו בלחש. אבל לא יקראו שנים ביחד בקול רם, דתרי קלי לא משתמעי. וצריכים כל הקהל לומר את ההפטרה בלחש יחד עם השליח צבור. (ד)

לקרוא במקומו, כ"כ הרמ"א בהגה (סי' רפד ס"ד) שאם קראו למפטיר מי שאינו יודע לומר ההפטרה, יכול אחר לאומרה, "אבל לכתחלה אסור לעשות כן". והסביר בערוה"ש (שם סי"ב) דה"ט, דבשלמא בקריאה"ת שצריך לקרות בטעמים, והוא אינו בקי בהטעמים, לכן קורא הש"צ, והוא קורא אחריו בלחש. משא"כ בהפטרה שקורין בחומשין, ויש שם טעמים וניקוד. נכיון שהמפטיר מברך ברכות ההפטרה, צריך שיקרא הוא, ובקול רם, שאם יקרא בלחש, מ"ש הוא מכל הקהל שגם הם קוראים את ההפטרה, והם אינם מברכים ברכות ההפטרה, ורק בס"ת שאין ברירה קורא הש"צ. ולכן אם הוא ע"ה שאינו יכול לקרוא גם מתוך החומש, אין נכון לקרותו למפטיר. וכן המנהג פשוט. וע"ע במג"א (סק"ג) ובט"ז שם.

וגם צריך שיקרא ההפטרה בדקדוקיה וטעמיה, והקהל יקראו עמו ההפטרה בלחש, ולא יגביהו קולם, דתרי קלי לא משתמעי, וכמבואר במגילה (כ"א:), ובתשובת הריב"ש (ס"לו). וכתב מרן הכס"מ (פרק יב מהלכות תפלה הלכה ג) שיש למחות באנשים המסייעים בקריאת ההפטרה למפטיר, אלא כולם צריכים לשמוע מה שהמפטיר קורא. וכ"כ מההריק"ש בהגהותיו (סי' רפד), שיש לגעור במי שמרים קולו בהפטרה עם המפטיר, ושכן נהגו רבותיו. ע"ש. ועיין במג"א (סי' רפד סק"ה) בשם האר"י, שאין די בשמיעת ההפטרה מפי המפטיר, אלא צריכים לקרות בלחש ההפטרה, ורק הברכות ישמעו מהמפטיר. ע"ש. עכ"פ אין לקהל להרים קול לסייע למפטיר.

ג) ראה עוד להלן.

קודם עלייתו לתורה למפטיר, ישנן את ההפטרה בטעמיה ודקדוקיה

הם לבטלה, והצבור לא יי"ח. ע"כ. וע' בשו"ת התשב"ץ ח"ג (סי' קעא) שכ', שאם ההפטרה מענין

לפני הקהל. והפרשיות הם נ"ד, והסדרים הם קנ"ד או יותר. וע' באוצר הגאונים (ברכות, חלק התשובות, עמ' כא), ובספר העתים (עמ' 253).

ואע"פ שבגמ' מגילה (ל"א:) מבואר, שעזרא תיקן להם לישראל שיהיו קוראים קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ר"ה, וא"כ לבני אר"י שסיימו את התורה בכל ג' שנים, היכי משכחת לה ד"ז? מ"מ י"ל שקראו פרשת הקללות חוץ מקריאת סדר היום, או דהיחידים קראו בכל שבת כל הפרשה, ורק הש"צ חילקו לסדרים. ואכמ"ל.

ועיין בתוס' (מגילה כג: ד"ה כיון), שכתבו, שהטעם שלא קוראים בס"ת בכל שבת "וביום השבת וכו'", הוא משום שצריך להפטיר מענינו של יום, ואי קרינן בשל שבת, א"כ יהיה צריך להפטיר בדסליק מיניה. ע"ש. ולכאורה משמע, שמאחר ותקנת ההפטרה היא מעין הקריאה, אם טעו והפטירו בהפטרה אחרת, צריכים לחזור ולהפטיר כדיון, וכמ"ש בשם משמעון הנ"ל. וכ"כ גם בנימוקי אור"ח, שאם קראו הפטרה אחרת, או בפר' בשלח קראו דבורה אשה נביאה, בלי ותשר דבורה, וזכרו אחר הברכות, שיקראו ההפטרה הנכונה בברכות. וע' בכיו"ב בשו"ת אג"מ (אור"ח סי' לו קג), ובשו"ת סת"ם (סי' ט), ובשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' יב), ובשו"ת צור יעקב (סי' קיא).

ועיין במגילה (ל"א:) שמבואר שם ענין ההפטרות במועדי השנה. ע"ש.

ומה שכתבנו שספרדי המתפלל עם האשכנזים וכו', ראה לעיל סי' קמא הערה כ-כג.

ומה שכתבנו שיקרא בעצמו ההפטרה, ולא יתן לש"צ

ד) בשו"ת הרשב"ש (סי' תכח) כתב, שאם אין המפטיר יודע לקרוא ההפטרה מתוך הכתב בברכותיו

ד. כהן שכבר קנה עליית מפטיר במנחה של יום הכפורים, יש להתיר לו שיעלה למפטיר. ומכל מקום לכתחלה יש למנוע ממנו שיקנה עליית מפטיר, שאין ראוי לקרותו אחר לוי, אף אם אומרים "אף על פי שהוא כהן". (ה)

במשנ"ב (סי' תצד סק"ד) שכתב גבי ההפטרה במעשה המרכבה (ביו"ט דשבועות), שנוהגין במקצת מקומות שגדול וחכם הקהל קורא זאת ההפטרה, וגם יש נוהגין שכל מי שקורא אותה בלחש עם המפטיר, עומד, מפני כבודה. ע"כ. וע"ע בור התורה (סי' י אות ע).

והנה בדין קטן אם עולה מפטיר ביום שמוציאין בו שתי ספרי תורה, עיין בשו"ת הריב"ש (סי' ל"ה) שנשאל, בהפטרות ראשי חדשים והמועדים אם צריך שיהיה קורא ההפטרה גדול, והביא שבספר המנהיג כתב בשם ר"ת שהמפטיר קורא במה שהוא חובה ליום, אין מפטירין בו בקטן, ואף דקי"ל שקטן עולה למנין שבעה, מ"מ בדבר שהוא חובה ליום, שאין קורא בספר שהוא אלא אחד, צריך שיהיה גדול, וזהו המנהג היפה הראוי להנהיג, אבל באלו הארצות אינם מדקדקים בזה, ואינם שומעין למי שירצה לשנות מנהגם, ואפשר שמפני שנהגו למכור ההפטרה למי שמעלה בה בדמים, והם קונים אותה בעד קטניהם להרגילים בקריאת ההפטרה, וכו', לכן לא ישנו את מנהגם בשום פנים וכו'. וראה בילקו"י (מועדים עמ' רעא ורסב), דהעיקר להלכה, שקטן עולה למפטיר בפר' המוספים ובראשי חודשים. (מלבר בפר' זכור ופרה), וכמו שנתבאר כן בשו"ת יבי"א ח"ב (אור"ח סי' יג את יב) ובשו"ת יחו"ד ח"א (סי' פה). ומ"מ בדיעבד אם כבר קראו אותו, ואינו יודע לקרוא ההפטרה, יתן לש"צ לקרוא ההפטרה, ויקרא עמו מלה במלה. ובט' לדוד אמת (סי' יט אות ח) כתב, שבמקומות שנהגו שאחד קורא בתורה ואחד מפטיר, אין למנועם.

כהן שכבר קנה עליית מפטיר במנחה של יוהכ"פ, יש להתיר לו שיעלה למפטיר

יעמוד כהן במקום לוי, והוא פגם ללוי שהיה שם, אלא שבר"ח וחזו"מ ידחוהו לעליית רביעי. **ומרן** אאמור"ר זיע"א נשאל בני"ד להלכה למעשה, והורה להתיר עפ"ד ספר חיים הנ"ל, וציין לשו"ת תעלומות לב ח"ג (דף צ"ו אות ה). ועיין בשו"ת הר צבי ח"א (אור"ח סי' סח), שנשאל בכגון זה שהיו רגילים לקרוא למכובד אחד למפטיר יונה, והתברר שהוא לוי, והשיב, שאם לא היה ידוע שהעולה למפטיר יונה הוא לוי, לכאורה יכול לעלות, שהרי אין חשש של פגם, מאחר שלא יודעים שהוא לוי, ואם ידוע שהוא לוי,

המאורע כגון ביום שמוציאים בו ב' ס"ת, צריך שיהיה המפטיר גדול, ולא קטן, שהרי אין מי שאינו מחוייב בדבר מוציא הרבים י"ח. ע"ש. ומוכח שהמפטיר בכיו"ב מוציא את השומעים י"ח. וע"ע בתשו' הריב"ש (סי' לו) שלא יקראו ההפטרה שנים כאחד, דתרי קלי לא משתמע. וכ"פ הרמ"א (בסי' רפד ס"ד). גם מרן הכס"מ (פי"ב מהל' תפלה הי"ג) כ', שיש למחות ביד המסייעים בקריאת ההפטרה, אלא כולם צריכים לשמוע מפיו. וכ"כ המהריק"ש בהגהותיו (סי' רפד). ובמג"א (שם) כ' בשם האר"י ז"ל, שצריכים לקרוא עמו בלחש. וע"ע בילקו"י כיבוד אב ואם (עמוד תרו). **ואמנם** החתם סופר (חאו"ח סי' סח) כתב ללמד זכות על הנוהגים להשמיע קולם בהפטרה עם המפטיר, וכתב, שאע"פ שרבו הגאון רבי נתן אדלר וצ"ל הנהיג בבית מדרשו שלא לומר ההפטרה עמו, כי לעולם היה נוהג לעלות בעצמו לעליית מפטיר, מ"מ א"צ למסור נפשו נגד המנהג שנהגו לקרות יחד עם המפטיר, כדי שלא לבייש מי שאינו בקי בטעמי ההפטרה, כי לא ישמעו בקול וכו'. ע"ש. אולם בשו"ת יחו"ד חלק ה' (סי' נט עמו' ער"ה) כתב, דלא יעשה כן במקומינו, כי כל העדה כולם קדושים, ובדפיקה קלה על התיבה, הקהל מנמיכים קולם לקרוא ההפטרה בלחש ואזניהם קשובות למפטיר. וע"ע בזה בשו"ת בית שערים (חאו"ח סי' קא), ובשו"ת צור יעקב (סי' קיא), ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג (סוף סי' ב).

ודע שקורא ההפטרה צריך לעמוד לכתחילה מפני כבוד הציבור, כמ"ש בש"ע הגר"ז (סי' תצד). וע'

ה) **הנה** בספר חיים (סי' לו אות ג) כתב, כהן מפטיר אחר כהן, אע"פ שקרא גם במקום לוי, נלמד מדין אמת ליעקב דעולה ליי"ג מדות, ודו"ק. ובספר ד"א (דף ק"ז) כתב, שאם השלישי לא יודע ההפטרה יקראנה הלוי שעלה, ואם הלוי ג"כ לא ידע, יקראנה הכהן ולא יוסיפו על העולין. ע"ש. וע"ע בספר חיים (סי' ט אות ח"י) שכתב, על יום ר"ח שקראו לכהן ראשון, וחשבו שלא היה לוי, וקרא הכהן במקום לוי, וכשקראו לישראל שלישי, אמר שהוא לוי, ופסק שם, דיעלה, מאחר שכבר קראוהו, ועוד שהרי אמרו אין כאן לוי

ה. כשיש כהן אחד בבית הכנסת, ורוצה לעלות בשבת גם לעליית כהן וגם לעליית מפטיר, מפני שיש לו יאר-צייט, וכן כשלא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה, וכבר אמר השליח צבור קדיש אחר קריאת הפרשה, מותר לו לעלות שוב למפטיר. וכן במקום שנהגו שהרב עולה לספר תורה בשבת חזון לעליית מפטיר, אף שלכתחלה לא יקראוהו לעליית שלישי, מכל מקום בדיעבד שכבר קראוהו לעליית שלישי, יכול לעלות אחר כך ולקרוא מפטיר בברכות. ולכתחלה אין לעשות כן, אך בדיעבד שכבר קנה והוא מצטער אם לא יעלה למפטיר, מותר שיעלה גם לעליית כהן וגם לעליית מפטיר. ואין צריך להחמיר להוציאו מחוץ לבית הכנסת ולהעלות ישראל במקום כהן. וכל זה בספר תורה אחד, אבל כשהמפטיר קורא בספר תורה אחר, בשבתות שמוציאין שני ספרי תורה, אם עלה לעלייה אחרת ממנין העולים, לא יעלה שנית לעליית מפטיר בספר התורה השני, שלא יאמרו שהספר תורה הראשון היה פגום ח"ו. (1)

יוסיפו עליו, ודוקא בדיעבד שכבר קנה ההפטרה והיו באים לידי מריבה, התיר, עכ"ל. ובנ"ד הוי לכתחלה שעוד לא קנה, וכשמונעין אותו לקנותה ע"פ הדין והוא צייט דינא, ודאי דעדיף טפי שהדינים הנ"ל ברורים לאסור כהן אחר לוי, וכמ"ש מ"צ שם, והובא בכה"ח (קלה ס"ק ג) ושכ"ד האחרונים ושם (ס"ק נט) ה"ד המ"צ גבי חכם כהן לעלות ל"ג מדות (כשיש תקנה בעיר שחכם הקהל עולה), ע"ש שכ"ד האחרונים. ושם (ס"ק נ"ז) בשם מהר"י הלוי דל"מ לוי אע"פ שהוא כהן או לוי לבדו. ע"ש. וע"כ יש להקפיד לכתחלה. וע"ע בספר חיים (ר"ס לו), ובתעלומות לב ח"ג (דף צ. אות ה) שמסכים להקל.

ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"ב (ס"ס תשכו) שכתב שהעולם לא נהגו כדעת הרשב"א שחשש באמירת אע"פ, מפני הנכנסים. וכדעת השטמ"ק כתובות (כד): והובא בעה"ש (ס"י קלה סק"ו). וכ"כ במאירי (גיטין נט:). וע' בשו"ת ישכ"ע ח"ד (ס"ז ס"ב).

(1) **ילקו"י** אבלות (מהדו"ק ח"ו עמ' ריב, מהדו"ק תש"ד סי' מ' הערה מז, עמ' תרמח). לזית חן (עמוד כז). וז"ל מרן בש"ע (ס"י רפג ס"ה): אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה, וכבר אמר הש"צ קדיש אחר קריאת הפרשה, זה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות ויברך על קריאתו תחלה וסוף. הגה, אבל אם לא אמר קדיש יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע. ואם יש אחרים שיודעים להפטיר, לא יפטיר מי שעלה כבר. וכתב במשנ"ב (ס"י רפב ס"ק לא), שבשבת חזון במקום שהמנהג שהרב קורא מפטיר, לא יקראוהו מקודם לעליית שלישי. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ו (דף פג: אור"ח ס"י כה אות ב).

יש תקנה שיעלה ישראל למפטיר, והוא יקרא ההפטרה בברכותיה, וכמ"ש הרמ"א (ס"י רפד ס"ה), שאם אין יודע להפטיר יכול אחר לקרוא ההפטרה וברכותיה. וע"ש במג"א. ומ"מ א"ז נכון שהוא יברך ברכות ההפטרה ואחר יקרא ההפטרה, או אפי' שהעולה יברך ברכות ההפטרה, והוא יקרא בקול רם כמו שביארנו לעיל הע' ד. וע' בשו"ת דודאי השדה (ס"י פ) שחידש, שאם יש שני לויים החייבים לעלות באותו יום לקריאה, יעלה לוי אחד ראשון, במקום כהן, והשני יעלה לוי. ולא הוי כלוי אחר לוי דחיישי' משום פגם שניהם. דמחמת השלום שרי. וצ"ע.

ומה שכתבנו שלכתחלה יש למנוע ממנו שיקנה עליית מפטיר וכו', ז"ל מרן אאמור"ז יע"א בתשובה בכת"י, מעשה ככהן שרצה לקנות מפטיר במנחת יוה"כ, ועכבתי בידו, דאין לקרותו אחר לוי אע"פ שאומר "ואע"פ שהוא כהן". משום הנכנסים שלא שמעו כן, וכמ"ש כן בשו"ת המיוחסות להרמב"ן (ס"י קצו), דאל"כ לוי אחר לוי יקרא ע"י שיאמרו כן, א"ו דלא מהני. ואע"פ שהר"פ בספר חיים (ר"ס ט) התיר בכיו"ב בט' באב שחרית ומנחה להעלותו אחר הלוי באמירת "אע"פ שהוא כהן". כיון שהוא מפטיר וקנאה בדמים הכל יודעים שלפיכך עלה באמירה "אע"פ שהוא כהן". וכה"ג כתב בתשובות מ"צ ח"ב (ס"ס ס"ה) בחכם כהן שעלה שלישי ב"ג מדות, והביא ראיה ממ"ש ר' יהודאי גאון לקרוא החתן הלוי, לעליית שלישי אע"פ שהוא לוי אחר לוי, משום דהיכא דאושא מילתא שאני, וה"ג בנ"ד. עכ"ל, ועיין בזה בספר כה תברכו (מע' ה) הנה יש לחלק בין הנושאים, וגם הרב שם כתב דאין זה אלא בשעה"ד, והדרך הישר שיפייסוהו ליתנה לישראל והגבאים יזהרו שלא לתת לכהן לקנותה אלא

1. ישראל שעלה לתורה, כגון עליית שלישי, לכתחלה לא יעלה לעליית מפטיר, אפילו בספר תורה אחד, אלא אם כן אין שם מי שיוודע לקרוא ההפטרות. אמנם אם אחד מהקהל קנה עבורו את עליית מפטיר, במקום צורך מותר לו לעלות גם לעליית מפטיר, אף אם יש שם מי שיוודע לקרוא את ההפטרות, אבל בימים שמוציאין בהם שני ספרי תורה, אין לעלות באופן כזה. (1)

2. כשמוציאין שני ספרי תורה, כגון במועדים, ארבע פרשיות, וכדומה, אומרים שני קדישים (חצי קדיש), ואם שכח המפטיר לומר קדיש, והתחיל בברכות ההפטרות, ימשיך בהפטרות, ויאמר הקדיש אחר סיום ברכות ההפטרות. ואם נתבלבל מחמת גערת הקהל, והפסיק באמצע ברכות ההפטרות, ואמר הקדיש, צריך לחזור ולברך שנית את ברכות ההפטרות אחר הקדיש. (ח)

(ז) שם, ד"ה ועיין בשו"ת וכו'.

כשמוציאין שני ספרי תורה, כגון במועדים, ארבע פרשיות, אומרים שני קדישים

ממחלוקת, ולולא דמסתפינא הייתי אומר שדעת הרי"צ גיאת הוא דוקא בברכות ארוכות כאשר יצר וברוך שאמר וישתבח, אבל בברכות קצרות, לכו"ע אסור להפסיק ודלא כמ"ש בס' מגילת ספר. ואחר כתבי זאת מצאתי כן בשו"ת מכתב לחזקיהו (סי' ו דף לב ע"ג) עמ"ש הזול"א לחלק כן מהריצ"ג הנ"ל.

גם עלה על דעתי לחלק בין אמצע הברכה דהוי כמוסיף שבח כעין מ"ש הרשב"א (ברכות יב.) ורמב"ן שם, משא"כ אחר גמר הברכה י"ל שקדיש וקדושה הוי הפסק, וא"כ לאו כ"ש הוא, כמו שכתבו האחרונים הנז'. ועכ"פ נראה דלא יצא הדבר ממחלוקת. ואף שיש כמה אחרונים שכתבו להדיא דהוי הפסק, וכמו כן בעונה אמן אחר עצמו, וכ"ש אחר אחרים שבירכו אותה ברכה עצמה. ובפרט שבאלה י"א דלכתחלה יענה. ועיין בשו"ת בנין עולם (סי' ה.) אלא דלדינא לא קי"ל הכי. ומ"מ בדיעבד אם ענה אמן, סב"ל. וע' בשו"ת מתת ידו מהדורא תליתאה (סי' כ) שפסק דיחזור. ע"ש. ומ"מ כ"ז אינו ענין לני"ד שאין ההפסק לעניית קדיש אלא לגמר הקדיש, ובכה"ג י"ל דלכו"ע חוזר, ולא קפדינן דוקא אדברים בטלים, שבדואי אם למד ד"ת בינתיים ג"כ צריך לחזור ולברך, וע"כ נראה שצריך לחזור ולברך, והקדיש היה לו לאמרו אחר ההפטרות. עיין מטה אהרן (דף רע"ג ע"ג), ודובר מישרים (דף יב ע"ד). וכבר האריכו הפו' בענין ההפסק בין ברכת אשר קידש ידיד מבטן, לטעימה על היין, בבקשת רחמים קיים את הילד הזה וכו', והארכנו בזה בילקו"י ברכות (סי' קפג הע' א' עמ' רסה). ובספר שובע שמחות (ח"ב עמ' עד).

(ח) כ"כ מרן אאמו"ר זיע"א בתשובה בכת"י, וז"ל: מעשה ושכח המפטיר ביום ר"ה (תש"ו) לומר קדיש אחר קריאת ס"ת והתחיל ברכות ההפטרות, ובשמעו שהקהל גוערים בו נבהל ואמר הקדיש בין ברכות ההפטרות להפטרות, ונסתפקנו אם יחזור לברך. והנה הח"א (כלל ה' אות יג) כתב לדון במי שענה קדיש וקדושה בברכות הנהנין והמצות, אי הוי הפסק, אלא דהתם מיירי בהפסיק באמצע הברכה, אך בדבריו מוכח דבאמצע הברכה חמיר טפי, דאפי' מן הענין הוי הפסק, וע"ש היטב.

גם בכה"ח (סי' קסז אות ס"א) כתב, שאם שגג וענה קדיש או קדושה בין ברכת הנהנין להנאה אינו חוזר ומברך, כמ"ש לעיל (סי' כה את סג וסד) לגבי תפילין, דאיכא פלוגתא בזה וסב"ל, וה"ה אם ענה אמן בתר נפשיה דאינו אלא מגונה, שעונה אמן אחר ברכותיו, אבל אינו כמדובר דברים בטלים. עכת"ד.

ומה שדימה דבר זה לההיא דתפילין, יש לדחות, דהתם מיירי בין תפילין של יד לתפילין של ראש, שעכ"פ התחיל בששיית המצוה, אלא משום דב' מצות נינהו נחלקו הפוסקים, אבל אם עוד לא התחיל במצוה י"ל שלכו"ע צריך לחזור ולברך. ומיהו מ"ש בעונה אמן אחר ברכתו, ראיתי כעין זה מפורש בספר מגן אבות להמאירי (צד טז) שהוא מן הענין ולא הוי הפסק. וע"ש באורך.

ועיין בערה"ש טייב (בקוני אחרון סי' סו סק"ב דק"כ:) בשם ה' מגלת ספר שמתור לענות קדיש וקדושה באמצע שאר ברכות. אבל הרי"צ גיאת הובא בתשו' הרשב"א (סי' שכ"א) כתב, דשאר ברכות הוו כק"ש דפוסק באמצע. עכ"ד הערה"ש. הנה דלא יצא הדבר

ח. קהל שיש להם רק ספר תורה אחד, ובשבת שצריכים לקרוא בשני ספרים, גוללין את הספר תורה למקום הקריאה של המפטיר, אף שקראו בספר תורה אחד, צריכים לומר שני קדישים, האחד אחר סיום פרשת השבוע [העולה השביעי - המשלים], וקדיש שני אחר קריאת ראש חודש וכדומה. (ט)

ט. קהל שיש להם רק ספר תורה אחד, ונמצאו בו דיבוקים ופירוודים רבים, יש להורות להם לקרוא בספר תורה זה עד שימצאו ספר תורה אחר, או עד שיתקנו את הספר תורה שלהם. אבל לא יברכו על קריאתו תחלה וסוף, אלא יקראו פרשת השבוע בלי ברכה. ואם נהגו לברך על ההפטר, אין מזניחין אותם, שיש אומרים שבברכות השבח אין אומרים "ספק ברכות להקל", וכדאי הוא מרן השלחן ערוך לסמוך עליו. אבל לכתחלה במקום שאין מנהג יש להורות להם שגם על ההפטר לא יברכו, שספק ברכות להקל גם בברכות השבח. (י)

כשיש רק ס"ת אחד, ובשבת קוראים בשני ספרים, גוללין אותו ואומרים ב' קדישים

על חובת היום, ולא על הס"ת, ומש"ה כתבו האחרונים שאם העלו ז' עולים (מוסיף) בס"ת הראשון, אומרים קדיש גם אחר הס"ת הראשון. וכמבואר בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סי' כב). ולפ"ז בנ"ד אף שאין להם אלא ס"ת אחד, צריכים לומר קדיש אחר שסיימו חובת היום. וגם אחר המפטיר. וכ"כ בשו"ת מקוה המים ח"ג (סי' ה). וכן השיב לי מרן אאמו"ר זיע"א, עפמ"ש בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב (סי' מה).

ט בב"י (סי' רפב) כתב, ואנו בני ספרד נוהגים לומר קדיש בין ס"ת ראשון לשני, וחוזרים ואומרים וכו', ובר"ח טבת שחל להיות בשבת שמוציאים שלשה ספרי תורה, אין אומרים קדיש אחר ספר ראשון, לפי שאין קורין בו אלא ששה, וכיון שלא גמרו לקרות בו חובת היום, שהם ז' עולים, אין לומר קדיש עד אחר ספר שני, וכן חוזר ואומר קדיש אחר ספר שלישי, וכו', ע"כ. ומבואר מזה, דהקדיש הנאמר אחר הקריאה הוא

יש רק ספר תורה אחד, ונמצאו בו דיבוקים ופירוודים, אם יברכו על ההפטר

הרי העושה כדעת מרן אף בעניני ברכות אין מזניחין אותו, עיין שו"ת חיים שאל ח"ב (סי' טו), ובאופן שקשה הדבר על הקהל שבלא"ה קוראים בס"ת בלי ברכה, ואלמלא הברכות של ההפטר יש חשש דממנעי ולא מייתי להתפלל בביהכ"נ, ורבים מן הקהל באים משבת לשבת לשמוע קריאת ס"ת והפטר, ע"כ בשעה"ד כזאת, יש לסמוך על המקילים בזה. ובנוסף לזה גם כי י"א דברכות השבח אין בהם משום סב"ל, וע"ע בגן המלך שבסוף ספר גנת ורדים (סי' ט), דהכי ס"ל לדינא. [נתשובה בכת"י למרן אאמו"ר זיע"א. וע"ע בשו"ת נו"ב ח"ב (סי' יג), ובשו"ת לב חיים ח"ב, (סי' קסו), דף קיח סע"ג], שכתב דאפי' קראו בספר כשר עד העולה השביעי, כל שלא קרא ג' פסוקים בכשרות, אז המפטיר קורא ההפטר בלי ברכות, וכמ"ש בספר שערי אפרים (שער ט אות מ), וכ"ש כשקורין בחומשין. וע"כ לכתחלה יש להורות שגם על ההפטר לא יברכו, וכמבואר].

י הנה מרן הב"י (סי' רפד) כתב בשם הארחות חיים שאע"פ שהס"ת פסול. קוראים הפטר בברכותיה. ע"ש. וכ"פ הכנה"ג. וכ"כ בספר חיים למהר"ח פלאגי (סי' כה את יג) בשם החק"ל (ח"ב מיו"ד שירי או"ח סי' ח). אלא שאין כן דעת הרב חינוך בית יהודה (הובא במחז"ב שם), וכ"פ בלרוד אמת (סי' יט אות ד) שאם נמצא ס"ת פסול ברביעי וכיו"ב, ואין ס"ת אחר, והשלימו הפרשה, יקראו ההפטר בלי ברכות, כמ"ש הרב לקט הקמח, ודלא כהרב מט"י. אך אם קראו ז' עולים בחזקת כשרות ונמצא הטעות בשביעי, ונוהגים שהוא המפטיר, כמ"ש הכנה"ג, יברך ברכות הפטר וכו'. וע"ע בבית מנוחה (דף קפ"ט). ומ"מ כדאי הוא מרן והאחרונים שעמו לסמוך עליהם. וכ"כ בזכור ליצחק הררי (סי' עט, דף קיט עמ' ד). וכן כתבו במט"י ובפמ"ג, הובאו בכה"ח שם.

ואע"פ שבכל מקום קי"ל סב"ל אפי' נגד מרן הש"ע,

י. במנחה של יום הכפורים ובמנחה של תשעה באב, שיש הפטרה והשלישי הוא המפטיר, אין לומר קדיש בין קריאת הספר תורה להפטר, שמאחר והמפטיר הוא מחובת היום מתוך השלשה העולים לספר תורה, אין לו להפסיק בקדיש בין הקריאה להפטר, משום הפסק. וישנם ב' אפשרויות: שמיד אחר ההפטר יחזירו הספר תורה לארון, בלא אמירת קדיש, ואחר כך יאמרו חצי קדיש שלפני העמידה. ואפשרות נוספת, לומר חצי קדיש לאחר ההפטר, ומחזירים הס"ת למקומו באמירת פסוקים יהללו וגו', ושוב אומרים חצי קדיש סמוך לעמידה. (א)

במנחה של יום הכפורים ות"ב אומרים קדיש אחר ההפטר

אלא לאחר ההפטר, שאז הקדיש חוזר על קריאה"ת, וההפטר אינה הפסק, כמ"ש המג"א (סי' רפב ס"ק טו), ובמנחה ביוהכ"פ לא יאמר קדיש כלל, כי הקדיש שאומרים קודם תפלת המנחה עולה גם על הקריאה בתורה וכו'. עכת"ד.

והרב נהר מצרים (הלכות ת"ב אות טז) ה"ד המנהגי מצרים שכתב שיש בתי כנסת שאומרים קדיש בין קריאה"ת להפטר, אך שיבח המנהג שאין אומרים קדיש, שהוא מנהג ותיקין, וחרה אפו של הנהר מצרים ע"ז שלא ידע איזה ביכ"נ נהגו לומר קדיש, ואם המצא ימצא כזה, צריך לגעור בהם להחזירם מטעמתם, שזה נגד הדין שכתב הרמב"ם (פי"ב מהל' תפלה), שאין לומר קדיש במנחת יוהכ"פ כי אם אחר ההפטר. ועיין בשו"ת כנה"ג (סי' רצב הגבי"א) שג"כ הוכיח כן מהרמב"ם וכו'. עכת"ד.

ומזן אאמור"ר כ', לא ידעתי מה כל החרדה, אטו לא ראה דברי מרן הבי"ב בשם שבולי הלקט הנ"ל, ועוד הרבה פוסקים שטוברים כן. גם בשו"ת בית דינו של שלמה (ס"ס א) כתב, שכן מנהגם לומר הקדיש בת"ב שחרית בין קריאתו להפטרותו, ועמד ע"ז ממנהגם במנחת יוהכ"פ שאין אומרים קדיש וכו', וכתב, שזה שלא כדעת הרמב"ם. וע"ע שם בשה"ס בדה"ס ומה, ובסי' ג. ועיין בספר מגן בעדי (ס"ס יד).

ושו"ר מ"ש בזה בשו"ת צי"א ח"ז (סי' עח). וע"ע בס' משא חיים פלאגי (דף ס: אות יט). ואפי' הרד"א שהיה בקי במנהגים [כמ"ש עליו הרדב"ז בח"ד סי' רח, שכן מנהגיו ע"פ דבריו. וכ"כ עליו בב"י סי' תכה], ובכל זאת כתב מנהג זה לומר קדיש, וא"כ מה לו כי יזעק על הרב מנהגי מצרים שלא מלאו לבו לכפות על הנז'. ועיין בשד"ח וביד אבישלוס הנ"ל. וכ"ז דלא כמ"ש בשו"ת ישכ"ע ח"ז (סי' טז).

ועכ"פ יפה כתב הרב מנהגי מצרים שהמנהג שלא לומר הוא מנהג ותיקין, ובכל דוכתא אמרי' שוא"ת

(א) ראה בילקו"י (מועדים עמ' קיא, הערה ג). ובילקו"י ארבע תעניות (סי' תקנט הע' יג, עמ' תקכח). ובילקו"י ימים נוראים (עמ' תתלה).

ולפני שנים העיר לנו ברבים ראש הישיבה חכם שלום כהן שליט"א, אמאי כתבנו בילקו"י לומר קדיש אחר ההפטר, והרי הוא נמצא בירושלים ומעולם לא שמע שנהגו כן. ואחזה"מ דבר זה נתבאר בעשרות פוסקים, ראשונים ואחרונים. וכן מבואר בתשו' הר"י בן מיגאש (סי' פ"ט). הרוקח (סי' ריח) סידור רב עמרם גאון (ח"ב סי' ק), א"ז (סי' רפא), מרדכי (פרק יוהכ"פ סי' תשט), רבינו ירוחם (דף כ), מאירי (מגילה כג), ר"ד אבודרהם (דף עח), ריב"ש (סי' שכא), רשב"ץ (ח"ג סי' שט), מהרי"ל (עמ' שנב), הרמ"א בד"מ (סי' תרכב), שו"ת כנה"ג, מג"א (סי' רפב ס"ק טז), בברכ"י (סי' רפ"ב), רעק"א (סי' תקנט), שדה הארץ (ח"ג סי' כח), מהר"י עייאש במט"י (סי' רפב), יד אבישלוס (סי' לה), שו"ת בית דינו של שלמה (א"ח ס"ס א), ביפ"ל (ר"ס תרב) השלחן גבוה שם (סק"ה), בספר דובר מישרים (מדף יג), שו"ת ויקרא אברהם (סי' נז), מלמד להועיל (סי' קיג), שד"ח (מער' יוהכ"פ סי' ב אות טז), משנ"ב שם, ובכה"ח (שם ס"ק יב), רבי אליהו חזן, דרכי דוד, ועוד. וראה בילקו"י ארבע תעניות הנ"ל.

וע' לרעק"א שעמד על מנהגם שנהגו לומר קדיש בת"ב בין קריאה"ת להפטר, שהרי מבואר בגמ' (מגילה כג) שהמפטיר צריך לקרוא בתורה תחלה, כדי שלא יהיה כבוד ההפטר בניבא כמו כבוד התורה, כשהוא עולה בשביל ההפטר בלבד. וכו'. וסיים, ותהלה לה' שמצאתי היום בתשובת מהר"י מיניץ שנשאל על מנהגם שאין נוהגים לומר קדיש בת"ב וכן ביוהכ"פ במנחה, אחר קריאת השלישי קודם אמירת ההפטר, והשיב כדברינו הנ"ל שא"א לומר הקדיש דהוי הפסק, ויהיה הכרח לעלות עוד אחד לקרות בתורה ולהפטיר, וזה א"א. ונראה מזה שהמנהג היה שלא לומר הקדיש, עד שעמד השואל ושאל למה נהגו כן. ולפענ"ד שכן הוא מעיקר הדין שלא לומר הקדיש

- יא.** ברכה ראשונה הנאמרת קודם ההפטר, חשובה כולה כברכה אחת, ואין להפסיק באמצע הברכה. וגם אין לענות אמן כי אם בסיום הברכה "ובנביאי האמת והצדק". (ב)
- יב.** העולה מפטיר ובטעות קרא רק שני פסוקים, ובירך כבר ברכה אחרונה, יחזור ויקרא שלשה פסוקים, ולא יברך שוב. ואם טעו וקראו לו רק ב' פסוקים וחצי, ובירך, אין צריך לחזור ולקרוא לו עוד פסוק, דבדיעבד יצא ידי חובה בקריאת ב' פסוקים וחצי. (ג)
- יג.** מי שבירך על ההפטר והתחיל לקרוא הפטרה אחרת, והזכירוהו הקהל, אינו חוזר לברך, ולא הוי הפסק, דספק ברכות להקל. (ד)

עדיף. ונכון לאומרו אחר ההפטר. ועיין בכה"ח (סי' רפב אות מו) מה שהביא מהמג"א שם. [ממרן אאמור"ר].
 (ב) מוהריט"ק, קשר גודל (סי' ט אות כו), ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קסו דף קיח סע"ג).

העולה "מפטיר" ובטעות קרא רק שני פסוקים, ובירך כבר ברכה אחרונה

יג) הנה דעת הפמ"ג (סי' קלו מש"ז) דצריך לחזור ולברך שנית. וכן כתבו: הא"ר בשם תשובת מהרי"ל, שו"ת מהר"י אסאד (אר"ח סי' ג), שו"ת מלמד להועיל (סי' ט), חיי אדם (כלל לא סכ"ז), שו"ת יוסף אומץ, שו"ת שנות חיים קלוגר, וביביאה"ל (ר"ה במפטיר). אך בשערי אפרים (שער ח) כתב, שבכה"ג יקרא המפטיר שנית בלי ברכה. וראיתי להגרש"ק בשו"ת שנות חיים, ובשו"ת סת"ם (סי' טז) שחולק עליו דכיון דחשיב כאילו לא קרא כלל ואין ע"ז שם קריאה כלל, וצריך לחזור ולקרוא בברכה. ע"ש. ונראה דסב"ל, וביותר כי הגרש"ק עצמו שם (סי' י) פסק כן מעצמו, וסיים, ושור"ר שכ"פ השער אפרים, וכן נכון

לדינא. ע"ש. והוא תימה שסותר את עצמו בסמוך ונראה.

ובעיקר הדין עיין בשו"ת זרע אמת (סי' טז) שדחה דברי מי שכתב שא"צ לחזור ולקרות והעלה דסגי עכ"פ שיקרא פסוק ג' בלי ברכה. וע"ע בשו"ת אשדות הפסגה (סי' דה"ו) שהאריך בזה. ובשו"ת יוסף אומץ (סי' יב אות ד) פסק, שהעיקר שחזור ומברך וקורא ג"פ ומברך לאחריהם, וכמ"ש הא"ר (קלו סק"ו) בשם תשובת מהרי"ל. ע"ש. ולדינא נראה דסב"ל. ויקרא ג' פסוקים בלא ברכה, וכאמור. וע' בשו"ת מהר"י אסאד (סי' ג), ובשו"ת גנזי יוסף (סי' פ אות ב). (תשובה בכת"י למרן אאמור"ר).

בירך על ההפטר והתחיל לקרוא הפטרה אחרת, והזכירוהו הקהל

על הכס"א. עש"ב. ודבריו נכונים לדינא, ולאפוקי ממ"ש בס' שם משמעון מנשה (דף ע"ג ע"ג וע"ד) בתשובה מבן המחבר להשיב ע"ד השירי טהרה בזה. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים.

וסייעתא לזה מהרב אברצלוני בספר העתים (דף רעח) שכתב, בדבר ההפטר שקורין לחתן, אם רצו להניח הפטרת היום, ולקרות הפטרת החתן, הרשות בידם, שאין קביעות כ"כ בהפטר שאלא ידחיה מפני החתן, ע"ש. וא"כ ה"ה כשעברו וקראו הפטרה אחרת שא"צ לחזור ולברך. וכ"ש בהפטר שתלויה במנהג המקומות, אשכנז וספרד ואיטליא, וכיו"ב, שאם קרא כמנהג מקום האחר, יצא, וא"צ לחזור ולברך. ובמ"ש שם השם משמעון דגם קריאת ס"ת הוי מנהג וכו', עיין בישרי לב (דף י). ודו"ק. וע"ע בתשובת מהר"י בן מיגאש (סי' פט) בלשון השאלה, ועיין ביפ"ל ח"ה (סי' קמ) מ"ש ע"ד הכס"א, ובזכור לאברהם ח"ג (מער' ה אות מא) שה"ד הכס"א, וכתב, שנ"ל שא"צ לחזור ולברך. וע"ע בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' סד), שג"כ

(סי' רפד סק"ט) הביא בשם הדב"מ שא"צ לחזור ולברך. וכ"כ להלכה בכה"ח (שם אות כו). אך בכסא אליהו הק' על הדב"מ, שהביא ראייה לזה מהגינת ורדים שפוסק כ"א קמא שהביא מרן בש"ע (סי' קמ) גבי העולה לס"ת והראו לו מקום שצריך לקרוא, ובירך על התורה, והתחיל לקרות והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות, וגלל הס"ת למקום שצריך לקרוא, ד"א שאינו צריך לחזור ולברך, ו"א שצריך לחזור ולברך, ע"כ. ואנן קי"ל כ"א בתרא שצריך לחזור ולברך, וה"נ הכא. ושכן הורה אחיו הרה"ג ר"א ישראל, וכתב ע"ז פסק, והעלה כן לחזור ולברך. ע"כ. והנהגה בהיא דס"ת נודע דאנן קי"ל דסב"ל ואפ"י נגד מרן הש"ע, והאריך בזה בנוה שלום חזן (דף ו), והעלה כנזכר, דסב"ל. וא"כ ה"נ הכא.

וי"ל עוד דאפ"י להי"א קמא גבי ס"ת, הפטרה קילא טפי, שאינה אלא מנהג, ואם טעה וכבר סיים ההפטר והתחיל בברכות שלאחריה, ודאי יצא וא"צ להפטיר אחרת. וכ"פ בשירי טהרה (מער' ה' אות י) והעיר בזה

יד. צבור שטעו והפטירו בנביא בהפטרה אחרת שלא מענין הפרשה, לא יצאו ידי חובתם, וצריכים לחזור ולהפטיר שוב בהפטרת השבוע, אבל לא יברכו ברכות ההפטרה. וכל זה כשבירכו ברכה אחרונה של ההפטרה, הא לאו הכי יקראו גם ההפטרה של פרשת השבוע, ולאחריה יברכו ברכות ההפטרה. (טו)

טו. כשחל ראש חודש בשבת, אין להזכיר בברכות ההפטרה ראש חודש כלל, ויש לחתום "מקדש השבת" בלבד, ואין לשנות. וכן בשבת חול המועד סוכות ופסח, אין להזכיר בברכות ההפטרה אלא מקדש השבת בלבד. ומכל מקום אם טעה המפטיר והזכיר של חג סוכות בברכות ההפטרה, אין מחזירין אותו. וכשחל ראש חודש בשבת וכיום ראשון, אחר שמפטירין ההפטרה בשבת, אומרים פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת ויאמר לו יהונתן מחר חודש (שמואל א. כ, יח-מב). (טז)

האחרת. וכ"פ בשו"ת מחזה אברהם די בוטון (סי' ט אות ט"ו). (ממרן אאמ"ר).

העלה שאין לברך בקרא הפטרה אחרת, וגם לא הוי הפסק כשזכר אחר קריאת כמה פסוקים בהפטרה

צבור שטעו והפטירו בנביא בהפטרה אחרת שלא מענין הפרשה, לא יצאו ידי חובה

ההפטרה, וצריך שיקראו שנית בספר שני, ויקראו ההפטרה שנית בלי ברכה לפניו ולאחריה. ומיהו יש לחלק, דהתם עכ"פ הפטירו מעין מה שקראו בפר' השבוע, הלא"ה צריך לברך, ומ"מ מי יכניס ראשו בספק ברכות, וע"כ יחזור ויקרא בלי ברכות. ובאמת שחילוקו נכון, כמ"ש בשערי אפרים גופיה (ש"ט סי' לא). ובספר שנות חיים (שו"ת סת"ם ה' קריאה"ת סי' י). ומבואר כ"ז באורך בילקו"י (מועדים, עמ' רסט). [וע"ע בשו"ת יבי"א ח"א סי' ט, סק"ן]. ושאלתי למרן אאמ"ר זיע"א, והורה שיחזרו ויקראו ההפטרה בלי ברכות.

טז) בספר שיורי טהרה (מע' ה' ק"ק) כתב להוכיח דמה שקורין ההפטרה מעין הפרשה, הוא מנהג בעלמא שמשום גזרת השמד תיקנו לקרוא בנביאים, יהיה מה שיהיה. אלא שרוב העם נהגו לקרוא מעין הפרשה, ואינו מנהג פשוט בכל ישראל, ושם דחה מה שכתבו קצת פוסקים שאם לא הפטיר מעין הפרשה, חוזר לברך. **אולם** בשו"ת שם משמעון (דף ע"ג) האריך לדחות דבריו, והעלה שאף בדיעבד לא יצא אם לא קרא ההפטרה מעין הפרשה, וסיים אלא דזחלתי ואירא כי ראיתי לה' שערי אפרים (ש"ח סי' צב) שכתב, שהטועה באחת מד' פרשיות וקראו למפטיר בפר' השבוע, וכן

כשחל ראש חודש בשבת, אין להזכיר בברכות ההפטרה ראש חודש כלל

של סוכות, אין מחזירין אותו, וכמבואר בשו"ת יבי"א ח"ב (סי' כה אות א', וסי' כט אות א), ובשו"ת יח"ד ח"א (סי' ע).

ודע, שאם היו ב' ימים ר"ח שבת וראשון, המפטיר קורא בהשמים כסאי, ופסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת ויאמר לו יהונתן מחר חודש. ואף שאין חובה לעשות כן, שהרי עדיף טפי לקרוא ההפטרה של שבת ור"ח מאשר הפטרת מחר חודש, מ"מ כבר נהגו כן, וכמ"ש בב"י. והטעם הביא שם בשם ת"ה, דבימי התלמוד היו כל הספרים נכתבים בגליון והיו צריכין לשהות, משא"כ כיום שהספרים נכתבים בקונטרסי, ויוכל לעשו' סימן שימצא במהרה. וגם אין לחוש בזה להפסק בין ההפטרה לברכות ההפטרה, שסו"ס קורא מהענין. וראה להלן הע' כ"ב, מה שכתבנו בדין אמירת פסוק גואלינו לפני ברכות ההפטרה.

טז) בגמ' שבת (כד). ר"ח שחל להיות בשבת, המפטיר בנביא אינו מזכיר ר"ח בברכות ההפטרה, משום שאלמלא שבת אין הפטרה בנביא בר"ח, וכל עיקר ההפטרה אינה אלא בשביל השבת. וכתבו שם התוס', שסברא זו מוסכמת לכל האמוראים. והר"ן שם כתב בשם רבינו יונה, שעכ"פ לכו"ע אין לחתום בשל ר"ח. וכ"פ מרן בש"ע (סי' רפד) ושכן המנהג. ולפ"ז ה"ה בשבת חוה"מ סוכות. וכ"פ בשו"ת התשב"ץ ח"ב (סי' רמח). וכן מנהגינו כמו שהעיד מרן החיד"א בברכ"י (סי' תכה).

ואמנם הרמ"א בד"מ (סי' תרסג) חילק בין סוכות לפסח בזה. כיעו"ש. והגר"א במעשה רב (סי' רכו) פליג עליו. וכמ"ש במשנ"ב שעה"צ (סי' תרסג), וכ"ד הגר"ז בש"ע שלו. וכ"פ בקצוה"ש, ובשו"ת זר"א, ועוד. ואע"פ שיש נוהגים כד' הבאה"ט (סי' תצ) שהעתיק דברי הרמ"א הנ"ל, מנהג אר"י עיקר להלכה. אלא שאם טעה והזכיר

טז. העולה מפטיר יש לו לענות אמן אחר ברכת "מקדש השבת" שבסוף ברכות ההפטר, וכן נוהגים החכמים הבקיאים בהוראה, והעושה כן הרי זה חכם ומשובח, וכן ראוי להנהיג. (ז)

העולה מפטיר יענה אמן אחר ברכת "מקדש השבת" שבסוף ברכות ההפטר

אם הברכה אחרונה קשורה ומדובקת לברכה הראשונה, ואינו יכול להפסיק בינתיים, כפסוקי דזמרה והלל, הרי הוא כאילו אמר שתי ברכות סמוכות זו לזו ויענה אמן אחריהם. ולכן עונים אמן אחר השומר עמו ישראל לעד, ואחר הפורס סוכת שלום וכו'. עכת"ד. והגאון רבי שמואל בן חביב בשו"ת אמר שמואל (או"ח סי' ב) הקשה על זה, שעדיין מה תיקן לנו מהרל"ח בענין ברכת התורה, שאין אנו עונים אמן אחר ברכה אחרונה, והרי אסור להפסיק באמצע קריאת התורה, כמבואר בב"י (סי' קמ). ע"כ.

ואין זו קושיא, שעכ"פ כשסיים הקריאה מותר לדבר דברי תורה קודם ברכה אחרונה, וכמבואר בשו"ת נחלת יעקב (סי' מח), שמה שנוהגים שהרב דורש בעלייתו לס"ת, קודם ברכה אחרונה, בענין מצות צדקה וגמילות חסדים, כדי שהעולים לתורה לאחר מכן יתנדבו בעין יפה, מנהג נכון הוא, וכן נהג בעצמו ועשה מעשה רב לפני גדולי הדור בקהל קדוש וירונא בשנת ש"ח לפ"ק. וחזר ועשה כן בפני כמה גאוני עולם, ואין פוצה פה. וע"ע בספר גנוזי חיים (מערכת ד' אות נד), ובשו"ת ויען אברהם (האו"ח סי' כה), ובספר יפה ללב (סי' קמו).

וכן מבואר בריטב"א (מגילה כא: בד"ה לאחריה), שהטעם שברכה אחרונה של קריאת ס"ת פותחת בברוך, מפני שאפשר להפסיק בינתיים, משא"כ בפסוקי דזמרה והלל שא"א להפסיק בינתיים כלל, לכן אינן פותחות בברוך. וכ"כ הרשב"ץ בחידושו לברכות (דף יא.), שברכה אחרונה של קריאת ס"ת פותחת בברוך, משום שאינה נחשבת ברכה הסמוכה לחבריתה, כדין ישתבח ויהללוך, לפי שאין איסור להפסיק בינתיים. ע"ש. ומעתה אתי שפיר דברי מהרל"ח הנ"ל.

והתוס' (ברכות מה: בד"ה הא בבונה ירושלים), כתבו, פירשו רבינו חננאל ובעל הלכות גדולות, שה"ה בסוף כל ברכות, ולא דוקא אחר בונה ירושלים, וכגון אחר ישתבח וכיוצא בזה. ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים של ברכת המזון. ע"כ. וע"ע בספר הרוקח (סי' שלו), ובראבי"ה ברכות (סי' קכד עמוד קט), ובאו"ז ח"א (סי' קצ). ע"ש.

וזו לשון מרן הש"ע (סי' רטו סעיף א): אין לענות אמן אחר ברכותיו אלא לאחר שתי ברכות או יותר, שהם

(ז) הנה בגמ' ברכות (מה: א) אמרו, תני חדא, העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח, ותניא אידך, הרי זה מגונה, לא קשיא, הא בבונה ירושלים, הא בשאר ברכות. ופירש רש"י, בבונה ירושלים שבסוף הברכות של ברכת המזון הרי זה משובח, וכן בסוף ברכות קריאת שמע של ערבית, וכל כיוצא בזה שהוא בגמר כל ברכותיו. אבל העונה אמן בסוף כל ברכה וברכה הרי זה מגונה.

וזו לשון הרמב"ם (בפרק א' מהלכות ברכות הלכה טז): כל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה. והעונה אמן אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות הרי זה משובח. כגון אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון, וכן אחר ברכה אחרונה של קריאת שמע של ערבית, וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות עונה בה אמן אחר עצמו. ע"כ. ולפי זה נראה שיש לענות אמן אחר עצמו בסוף ברכות ההפטר. וכמו שסיים הרמב"ם (שם הלכה יח): ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכיוצא בה, מפני שהיא ברכה אחת, ואין עונים אמן אלא אחר ברכה אחרונה שקדמה לה ברכה אחרת, או ברכות, כגון ברכות המלך (שמברך אחר פרשת הקהל), וברכות כהן גדול (שמברך ביום הכפורים) וכיוצא בהן, להודיע שכבר השלים כל ברכותיו, ולפיכך עונה אמן. ע"כ.

וכן משמע בירושלמי (ברכות, פרק ה' הלכה ד'): תני הפורס את שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביא וכו' לא יענה אחר עצמו אמן, ואם ענה הרי זה בור. אית תנויי תני הרי זה בור, ואית תנויי תני הרי זה חכם, אמר רב חסדא, מאן דאמר הרי זה חכם בעונה בסוף, ומאן דאמר הרי זה בור בעונה על כל ברכה וברכה. והובא בהרי"ף והרא"ש (ברכות מה:). ומשמע שגם המפטיר בנביא עונה אמן בסוף כל ברכותיו, והרי זה חכם.

ועיין בב"י (סי' נא) בשם מהרל"ח, שכתב, שהטעם שאנו עונים אמן אחר ברכת ישתבח והללך, ואין אנו עונים אמן אחר ברכת הפירות ולא אחר ברכת התורה, משום שבברכות הנהנין אין לברכה אחרונה קשר עם הברכה הראשונה, שהרי יכול להפסיק ולדבר כמה שירצה לאחר תחלת ההנאה, וא"כ לא יתכן לענות אמן אחר ברכה אחרונה, שהרי אין לומר בה שהיא סיום הברכות, כיון שהיא ברכה אחת בפני עצמה. אבל

יז. מצוה להדר לקרוא ההפטרות מתוך ספר ההפטרות הכתוב בכתב יד בקדושה על קלף. ואפילו אם הוא רק ליקוט הפטרות של שבתות השנה, ואינו ספר נביא שלם. ואם אין שם ספר כזה, עדיף לקרוא את ההפטרות מספר נביא שלם (בדפוס) מאשר לקרותה מתוך החומשים הנדפסים. ומכל מקום מה שנהגו בכל תפוצות ישראל לקרוא את ההפטרות בחומשים הנדפסים, יש להם על מה שיסמוכו. ומנהג קדמון הוא. אלא דבמקום שאפשר יש להדר כנזכר. (יח)

(לג:) והרא"ש פרק שלשה שאכלו (סי י), שגם בברכת הפטרה עונה. ע"ש. אלא דהמעייין בירושלמי והראשונים הנ"ל יראה שעדין צריכין אנו למודעי, דלא מפרשא אלא ארישא דלא יענה. ע"ש.

ומ"ש בכה"ח (סי רטו אות א) בשם הזכור לאברהם (סק"א), דאין מנהג זה בינינו, והוסיף בכה"ח, וכן עתה בזמנינו לא ראינו מי שנוהג כן. ע"ש. הנה על פי המבואר יש לנהוג כאן באר"י כדעת מרן הש"ע שקיבלנו הוראותיו. ואין לא ראינו ראייה, וכמה ת"ח הבקאים בהוראה נוהגים לענות אמן אחר ברכת ברוך אתה ה' מקדש השבת שבסוף ברכות ההפטרות. והעושה כן הרי זה חכם ומשובח. וכן ראוי לנהוג ולהנהיג. ובפרט שכ"כ כמה פוסקים. וכ"פ גם בבא"ח (פרשת מסעי אות יד), שהמברך ברכות ההפטרות עונה אמן אחר ברכתיו. וכ"ה בשו"ת אמר שמואל. וכ"פ בשלמי צבור (דף פח ע"א). ועי' במגן אבות (ס"ד יט). וכ"כ בשו"ת תפארת אדם (סי ר"ה ועפ"י), דהפסק בין ברכה לאכילה חמיר טפי מאמצע הברכה. וראה מ"ש ע"ד בשד"ח (אס"ד, מערכת ה' או"יב).

ובישיבת פורת יוסף מתחלה לא נהגו לענות אמן אחר סיום ברכות ההפטרות, ולפני כשבעים שנה כאשר שאל אברך אחד לראש הישיבה מוהר"ר רבי עזרא עטייה זצוק"ל אם המברך יאמר אמן, ענה לו בתחלה שלא נהגו בזה, וכאשר אמר לו שכך הורה מרן הרב יבי"א, מיד אמר א"כ מאזן ולהבא המברך יענה אמן אחר ברכות ההפטרות, כהוראת הרב יבי"א.

והטעם שאין עונין אמן אחר ברכות התורה, אף שיש בה ב' ברכות, כתב הב"ח, דלא אמרו אלא בב' או ג' ברכות שכל ברכה נתקנה על דבר בפני עצמו, כגון ברכת המזון אחר ברכת הזון, ב' ברכת הארץ, ג' בונה ירושלים, אבל שתי ברכות התורה חשובות כאחת, לפי ששניהם על התורה.

מצוה להדר לקרוא ההפטרות מתוך ספר ההפטרות הכתוב בכתב יד

באחד מן המקומות שנוהגין לכתוב ההפטרות כדין ספר, כמו שכותבין המגילה שקוראין בציבור, כי

סוף ברכות. וכן נהגו לענות אמן אחר ישתבח ואחר יהלולך. וכתב הרמ"א בהגה, וה"ה שעונה אמן אחר השומר עמו ישראל לעד. אבל י"א שאין לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים של ברכת המזון. וכן המנהג במדינות אשכנז. ע"כ.

ומדברי רבינו האר"י בשעת הכוונות (דף נא ע"ב) נראה שנהג כמנהג הספרדים לחתום בסוף ישתבח מלך אל חי העולמים, אמן. ועכ"פ נראה שלפי מנהגינו יש לענות אמן אחר עצמו גם בסוף ברכות ההפטרות. וכן מבואר בספר פקודת הלויים לרבינו הרא"ה בחידושו לברכות (דף מה:). וכ"כ הריטב"א בהלכות ברכות (פרק ו' הלכה ה'). וכ"כ רבינו אברהם אלאשבילי, אביו של הריטב"א, בחידושו לברכות (דף מה:). אלא שכתבו שגם לאחר ברכות התורה לאחריה עונה אמן אחר עצמו. וכ"כ באורחות חיים (הלכות שני וחמישי אות כג). ואין המנהג כן, וכמו שכתבנו לעיל בשם מהרל"ח.

ועכ"פ בברכות ההפטרות, שהם כמה ברכות סמוכות זו לזו, בודאי שיש לענות לבסוף אמן. וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (סי רטו), שכן נוהגים קצת לענות אמן אחר ברכתיו על ההפטרות. וכ"כ עוד בספרו לדוד אמת (סי כ אות יט), ובספר קשר גודל (סי ט אות כא), ובשו"ת יוסף אומץ (סי סח), ונסתייע שם מדברי הריטב"א בהלכות ברכות הנ"ל. וכן מפורש עוד בהרא"ה בחי' לברכו" (מה:), דמותר לענות אמן אחר חבירו באמצע הברכה שלו, אבל לא בין ברכה למצוה, או הנאה. וע"ש דבברכות קצרות מיירי. וכ"ה בשטמ"ק שם. אלא שהם סוברים כן לענות אמן גם אחר ברכת הפירות וברכת התורה. ובה לא נהגו כן. ועיי' בב"י (סי נא) בשם מהרל"ח ועוד פוסקים בזה. ובהערות לברכ"י הביא משו"ת אמר שמואל למהר"ש נ' חביב (או"ח סי ב') שתמה ע"ד רבינו, למה לא הביא ראייה מהמפורש בירושלמי (ברכות פ"ה ה"ד) הביאוהו הרי"ף

(יח) הנהגה הלבוש (סי רפד ס"א) כתב, וכיון שאין קריאת ההפטרות אלא בציבור, תמהתי כל ימי שלא ראיתי

בספר הפטרות, גם בזמנינו שבטל הטעם (שאמרו שאין יכולת לצבור לרכוש ספר נביאים שלם), נשאר ההיתר במקומו.

ולענין הלכה, אע"פ שהמנהג שפשט בכל תפוצות ישראל לקרוא ההפטרות בחומשים הנדפסים הוא מנהג קדמון, ויש להם ע"מ שיסמוכו, וכמבואר בשו"ת תרומת הדשן (סי' כ), שכתב ליישב מה שנוהגים בזה"ל לדלג מנביא לנביא (היפך המבואר במגילה כד), לפי שההפטרות שלנו כתובים בקונטרסים (כמו ספרי הדפוס שלנו), ואפשר לסמן ולמצוא מהר איזו הפטרה שירצה. והובא בב"י (סי' קמד), ע"ש. וכן העיר בזה המג"א (רי"ס רפד), וסיים, שכ"כ בכל בו בשם הרשב"א בתשובה בזה"ל: ובהפטרות ששאלת, אומר אני שאין מקפידים בה ומברכים על קריאתה אפי' בלא ספר. פירוש, אפי' אינה כתובה על ספר מברכים על קריאתה, וזה ברור. ע"כ. (וע"ע במדרכי עירובין פרק הדר סי' תקיג). מ"מ הואיל והרבה מהאחרונים סוברים שאין דין הדפוס ככתיבה, וכ"כ בספר הרוקח, וכ"פ בשו"ת זרע אמת (חיד"ד סי' קיז), שמגילה בדפוס פסולה, כמו שפסקו הב"ח והפר"ח, מפני שאין זו דרך כתיבה, והוסיף הזרע אמת (בהשמטות דף קצח:), שמצא בשו"ת מהר"ם פרובינצאל בכת"י (סי' עג), שפסל ג"כ מגילה בדפוס משום שאין דרך כתיבה בכך. ע"ש.

גם בספר פתה"ד ח"ב (דף ז). כתב, שהרב בני יונה (סי' רעא) פסל ס"ת שבדפוס מכמה טעמים נכונים. ע"ש. ואפי' לדעת הט"ז והמג"א שסוברים שדין הדפוס ככתיבה, וכ"ד פוסקים רבים, וראה בספר גט פשוט (סי' קכה ס"ק טו), ובפר"ח שם, ובשו"ת שבות יעקב ח"א (סי' טו), ובערה"ש (סי' תרצא), ובפתחי תשובה (ני"ד סי' ס"רעא). מ"מ הואיל ובספר א"ר (סי' רפד ס"ק ג) כתב בשם שו"ת הרמ"א סי' קלד, שהפטרות הכתובה (בקלף) עדיפא מההפטרות הנדפסות בחומשים. ע"ש. וראה עוד בספר א"ר סימן מ' ס"ב מ"ש להקל בספרי קודש שבדפוס, ושכ"פ חרות יאיר סי' קפד (כצ"ל). וכן כתב מהר"י מולכו בשו"ת אהל יוסף (אורח סי' ב) בשם החמדת ימים. וע"ש. וכ"פ בשו"ת אהל יצחק הכהן (האורח סי' ו), ושכן העלה בשו"ת סם חיי בתשובה שבסוף הספר. ואכמ"ל. לכן בודאי שיש להעדיף לקרוא ההפטרות מתוך ספר הפטרות שבכתב יד. (וע"ע בשבולי הלקט סי' לא). ועוד שרוב הדפוסים שלנו בזה"ל הם ע"י מכוונות אוטומטיות המופעלות ע"י חשמל, והם יותר גרועים מבחינת הקדושה מהדפוסים הקודמים שהיו עושים הכל בידיים. **גם** בשו"ת שבט הלוי (חיד"ד סי' קמג) כתב, שאפי' להט"ז וסיעתו שסוברים שדין הדפוס ככתיבה ממש,

הנראה לומר שאין יוצאין בציבור כלל בקריאת ההפטרות שקורין בחומשין הנדפסין, כיון שאין נכתבין ככל הלכות הס"ת או כמגילה, וצ"ע. עכ"ל. והנה בגיטין (ס). אמרו רבה ורב יוסף, שאסור לקרוא בספר הפטרות בשבת, משום שלא ניתן להיכתב. שיש לכתוב ספר נביאים שלם. והקשו שם, שהרי רבי ור"ש בן לקיש היו מעיינים בשבת בספרי אגדה, אף שלא ניתן להיכתב, אלא מפני שא"א להמנע מכך, שהלכות נמתעטו, עת לעשות לה' הפרו תורתך. וכיון שא"א שלכל הצבור יהיה ספר נביאים שלם, מותר לקרוא בספר הפטרות בשבת. ובמאירי שם ביאר, שכיון שהתורה משתכחת, מוחלים על כבוד התורה לשעה, ומותר לטלטלם ולקרות בהם בשבת.

וכתב הט"ז (בסי' רפד ס"ב), שהואיל וספר הפטרות שבכתב יד אין לו דין ספר, אלא משום עת לעשות לה' התיירו לקרוא בו, גם בהפטרות שבחומשים שבספרי דפוס יכולים לקרוא ההפטרות ולצאת י"ח התקנה, שהדפוס יש לו דין כתיבה ממש. ומכאן תשובה על מ"ש הלבוש לתמוה על הקוראים ההפטרות מתוך החומשים הנדפסים ואין כותבים ההפטרות כדין ספר, ולפי האמור המנהג נכון לקרוא ההפטרות מתוך החומשים הנדפסים. ע"כ.

והמג"א (רי"ס רפד) יצא לדון בדבר חדש, שאע"פ שבזמן התלמוד לא היתה להם ברירה, שאין לכל צבור יכולת לרכוש ספר נביאים שלם, אבל בזה"ל שנתפשטו ספרי הדפוס בעולם, ונמכרים בזול במחיר השוה לכל נפש, י"ל שאסור לכתוב הפטרות בלבד, מאחר שיכולים לקרוא ההפטרות מתוך ספר תנ"ך שלם שבדפוס, שהרי דין הדפוס ככתיבה, כמ"ש בשו"ת רבי מנחם עזריה מפאנו (סי' עג), ועוד פוסקים. ואע"פ שהתנ"ך נדפס על נייר, ולא על קלף, מ"מ יש להתיר וכו'. ע"ש. נמצא שלדברי המג"א ישנה עדיפות לקרוא ההפטרות מספר תנ"ך שלם, אף אם הוא בדפוס, מאשר לקרוא בספר הפטרות הכתוב בכת"י.

ולכאורה יש להעיר ע"ז מדברי המג"א עצמו (בסי' שא ס"ק נח), שהביא מ"ש הר"ן שהטעם שמותר להסתפג באלונטית ולהביאה בידו, ולא חששו שמא יסחט, משום שא"א לעמוד בלי רחיצה וסיפוג, לכן לא גזרו חכמים על זה. וכתב, ולכאורה משמע שבזה"ל שאפשר בלא רחיצה אסור להסתפג, שמא יסחט, אבל י"ל שכיון שלא גזרו חכמים מטעם שא"א בלי רחיצה, גם בזה"ל שבטל טעם זה יש להתיר, וכמ"ש כיו"ב בב"י (סי' יג). ע"כ. (וע"ע בשו"ת יבי"א ח"א סי' טז אות ה'). ולפי"ז גם כאן כיון שבזמן חכמי התלמוד הותר לקרוא

עכשיו כשאפשר וכו', וכיון דהתירו דבר א' שא"צ שלם כס"ת אין מדקדקין שוב בשום דבר שפוסלים בכתיבה. [וע"ע בחת"ס (ארי"ה סי' סח) שדן במה שנהגין שההמון משמיעין קולם בשעת אמירת הפטרה, אע"פ שכתב הרמ"א בס"ה שלא יהיו שנים מפטירין].

וע"ע בד"מ (ארי"ה סי' תצ) שאפשר לברך על מקרא מגילה אף אם אינה כתובה בגליון, וכ"כ הב"ח (סו"ס תרצא) שאפי' אינה כתובה כס"ת, והגר"א עצמו שם (סי' תצ ס"ק טו) פסק כן שיש לברך על מקרא מגילה אף בלא ספר, אף שהברכה על מקרא מגילה, וע"כ דמגלת אסתר שאני דמרכינן לה מקראי כמ"ש במגילה (יח.). ובט"ז (שם סק"ו) כתב דאין לברך. וע"ע באורחות חיים (שם אות י) בשם מהיפ"ל ח"ג, ועכ"פ חזינן דאף לפי המברכים לא בעי ספר אף שהברכה היא "על מקרא", וא"כ כ"ש בהפטרה שהברכה אינה כלל על הקריאה, ודו"ק. [אלא שבמגילת אסתר קי"ל לדינא שאם אין לו מגילה בקלף, קורא בלא ברכה].

ובמג"א (סק"ה) הביא מכתבי האר"י שאין די בשמיעת הפטרות אלא צריך לקרות מתוך הספר, והברכות ישמע מהקורא. ובפמ"ג כתב, דבכוונות משמע דכל יחיד יאמר בלחש הפטרה. וראה בפע"ח (שער שבת פרק ט): ביום השבת א"צ לקרוא הפרשה כי אם לשמוע אותה מפי השי"ן, אבל הפטרה אי אתה יוצא ידי חובתך כי אם לקרוא בפיו ולשמוע הברכות הראשונות והאחרונות מפי המפטיר. ובמשנת חסידים (שח"ת דשבת פ"ט אות ו) כתב, ואחר הפרשה ישמע ברכות הפטרה מפי המפטיר ואח"כ יקרא הוא בעצמו הפטרה וישמע הברכות שאחריה ג"כ מפי המפטיר עכ"ל. ומזה נראה דהכל קוראין בקול כמו המפטיר, ורק הברכות ישמעו, וכן נראה מסידור האר"י להמקובל האלקי ה"ר קאפיל. אמנם הלשון בסידור האר"י, הפטרה אין די במה שתשמע הפטרה אבל תקרא עם המפטיר מלה במלה, גם תשמע הברכות תחלה וסוף, ע"כ.

ואפשר שלדברי האר"י החיוב מוטל על כל אחד לקרות ולא לצאת בקריאת המפטיר [ולפי"א א"ש הלשון הפטרה, שהוא מלשון יפטירו בשפה, שיש לכל הציבור להפטיר בעצמם], וא"כ קוראין בחומשין. ובמעשה רב להגר"א (דיני קריה"ת ומפטיר ומוסף אות ה) כתב ג"כ דלהאר"י ז"ל מיירי שקוראין בחומשין. ע"ש. ומ"ש הפמ"ג דכל שצריך עשרה, צריכין לציית להקורא והם ישתקו דליהוי קריאה בציבור, צ"ע מדוע, דהא אפשר דהוי רק בכלל דבר שבקדושה דבעי עשרה, אך מי יימר דבעי שאחד יוציא האחרים בהקריאה.

הו דוקא בדפוסים של הדורות הקודמים שהיו מדפיסים כמו ידיהם, משא"כ בדפוס שלנו שהוא אוטומטי ע"י חשמל, שבודאי אינו נחשב כדין כתיבה בידים. ע"ש. וספרי צילום עוד יותר גרועים מבחינה זו מאשר ספרי דפוס ממש. וכמ"ש בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' שנו). לפיכך בודאי שמצוה להדר לקרוא הפטרה מתוך ספר כת"י, ואפי' אם הוא רק ליקוט של הפטרות לכל שבתות השנה, ואינו ספר נביא שלם. וכשאין שם ספר כזה, עדיף לקרוא הפטרה מתוך ספר נביא שלם (אע"פ שהוא בדפוס) מאשר לקרותה מתוך חומש בדפוס, וכמ"ש הא"ר (סי' רפד). וכמבואר כ"ז בשו"ת יחוד"ח"ה (סי' כו).

ובשו"ת דברי יציב (תאו"ח סי' קנט) העיר ע"ד הלבוש, דבהא גופא דס"ת ומגילה שאין יוצאין, מגלן הא, דהנה הרמב"ם (סי' ט) כתב לגבי ס"ת שאינו עשוי כהלכה, שמתור לברך בהם, ואין הברכה על הקריאה בספר, שהמצוה היא הקריאה בין שקרא בספר כשר ובין שקרא בספר פסול, ואפי' קרא על פה וכו', ואין קורין בחומשין מפני כבוד הציבור, לא מפני הברכה לבטלה. ומבואר דכל הטעם דבעינן 'ספר' בקרה"ת הוא משום כבוד הציבור. וע"ע ברשב"א גיטין שם, ובתשובה (ח"א סי' תריא), שמתור לקרות בחומשין דבר תורה, ורק משום כבוד ציבור אסור לעשות כן. ומ"מ בח"א (סי' רכו, רל, תתה) כתב הרשב"א שזהו לעיכובא. ובאורחות חיים (הל' קריה"ת סעיף ה) הביא מת' הרשב"א, שתקנת משה ועזרא תקנה מחויבת היא ועיקרה לא נתקנה אלא בקריאת ספר וכו'. ועפ"ז פלפל לגבי הפטרה, דאפשר דבזמן התקנה דהפטרה שהיה בשעת גזירת שמד כבר לא היו בקיאים בחסרות ויתרות, לא תקנוהו על הספר. ולכן גם הרשב"א כתב שם בת' שבאורחות חיים הנו', דבהפטרה מברכין על הקריאה בלא ספר, שנתקנה רק זכר ללימוד בציבור, ומכ"ש להרמב"ם דגם קריה"ת גופא לא נתקנה על הספר דייקא, למה נימא דההפטרה בעי ספר דייקא, ומסתבר טובא דאפי' לכתחלה לא בעי ספר.

וע"ע בפמ"ג (סי' רפ"ד א"א סק"א) די"ל שגם בע"פ ש"ד וגם בא"ז (שם סק"א) הביא מהעולת שבת (סק"א) דבשעה"ד מותר אפי' בע"פ, ע"ש. ובשערי אפרים להגר"א"ז מרגליות (שער ט ס"י) כתב, שאומר הפטרה מתוך החומשים הנדפסים. ובשו"ת כתב סופר (או"ח סי' נא) הביא, דבביהמ"ד של אביו החת"ס נקראה הפטרה כנהוג בכ"מ מתוך החומשין, ומנהגן של ישראל תורה הוא, וע"כ צ"ל כיון דהתירו הדבר משום דאז לא היה אפשר שוב לא חזר הדבר לאיסורו גם

יח. מותר להניח ספר ההפטרות העשוי בגלילה כעין ספר תורה בתוך ארון הקודש, ליד ספרי התורה, וכן מותר להצניע רימוני ספר תורה ויתר תשמישי קדושה בארון הקודש. ומעשים בכל יום שכאשר נמצא בשעת קריאת התורה טעות בספר תורה, מחזירין הספר תורה לארון הקודש, אף שהוא פסול. (ט)

יט. אין להתיר להשתמש ברימוני הספר תורה להניחם בראש ספר ההפטרות, שיש להגדיל מעלת קדושת הספרי תורה על קדושת ספרי הנביאים, אלא יש לעשות רימונים מיוחדים לספר ההפטרות, ויש בהם היכר. (כ)

כיוהרא כנ"ל, וגם בגדר מוציא לעז על הראשונים, והנח להם לישראל במנהגן שנהגו כן כמעט בכל תפוצות ישראל משנות דור ודור ומקור מקומם טהור. עכת"ד.

ומ"מ אינו מוכרח, אלא אם רוצים להחמיר בזה, רשאיין להחמיר לשיטות האח' שהחמירו בזה, ואין בזה חשש של יהורא או מוציא לעז. וראה בשו"ת יחו"ד ח"ה (ס"כו).

להניח ספר ההפטרות בארון הקודש ליד ספרי התורה

בארוה"ק המיועד לספרי תורה, משום שהדבר נחשב כהורדה מקדושת ארוה"ק, ושלא כדעת המהרש"ל שמתיר בזה. ע"ש. אבל המג"א (סי' קנד ס"ק יד) כתב, שאפשר שיש להתיר בזה משום דלב בי"ד מתנה עליהם, והסכים עמו היעב"ץ במור וקציעה שם. ומעשים בכל יום שכאשר נמצא טעות בס"ת, מחזירים את הס"ת (אחר ההפטרה) לארוה"ק, אף שס"ת פסול דינו כחומשים, וכמבואר בהרמב"ם. וה"ט משום שלב בי"ד מתנה עליהם. ומטע"ז מצניעים בארוה"ק רימוני הס"ת וכו'. וכן פסקו להתיר בכמה אחרונים, וכמבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' יא).

להשתמש ברימוני הספר תורה להניחם בראש ספר ההפטרות

מיוחדים לכך, ואינם דומים כ"כ לרימוני ספר התורה, וכמ"ש מרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' יח אות ו). וזהו להגדיל מעלת קדושת הספרי תורה על קדושת ספרי הנביאים, ולהבדיל בין קודש לקודש. וכמו שאמרו במגילה (כג). מפני מה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה, מפני כבוד התורה. ופרש"י, שלא יהיה כבוד תורה וכבוד נביא שוה. וראה עוד בב"ח (ר"ס רפד). וכמבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' יא).

ועוד כתב שם בשו"ת דברי יציב, שגם הגר"א לא החמיר בזה מדינא, רק הנהיג כן בקהלתו, ואפשר דעביד לגרמיה, והחיד"א בספר לדוד אמת (סי' יח סעיף ו) כתב דלא נהגו כהא"ר. ועכ"פ מעיקר הדין לא בעי ספר, ואף המחמירין בזה מצד חומרא בעלמא החמירו, ואפשר שיש בזה ג"כ צדדים שחומרא דאתי לידי קולא הוא, והלכך, בביהמ"ד שלא נהגו לקרוא בספר נביא בקלף, אין לשנות מהמנהג שם, והוא

יב **בגמ'** שבת (יד). אמרו, שהיו מצניעים תרומה אצל ס"ת, כיון שגם בתרומה יש קדושה, אף שאינה שוה לקדושת ס"ת. ולפ"ז ה"ה דשרי להניח ספר ההפטרות בארוה"ק ליד הס"ת, ואף שמעלין בקודש ואין מורדין, מ"מ לב בי"ד מתנה עליהם. ומטע"ז אנו נוהגים, שכאשר נמצא בעת הקריאה בתורה, טעות בס"ת, מחזירין הס"ת לארון, אף שבס"ת פסול, אין בו קדושת ס"ת. וכן אנו נוהגים להצניע הרימונים בארוה"ק, שלב בי"ד מתנה עליהם. וה"ה בספר ההפטרות.

והב"ח (סי' קנג) אסר להניח חומשים וסידורים

כ **בש"ע** (סי' קנד ס"ט) כתב, המתנדבים ס"ת ומניחים מטפחות בביהכ"נ, מותר להשתמש בהן, כל ספר וספר, שלדעת כולם הוקדשו. אבל המניחים בביתם, ואח"כ מקדישים, כיון שע"ד אותו ספר נעשה ונשתמש בו, אותו ספר אסור להניחו בס"ת אחר, ויש מתירים, ע"כ. ולפ"ז גם בנ"ד אסור להשתמש ברימוני ספר התורה להניחם בראש ספר ההפטרות, שיש בזה הורדה מקדושתם, אלא יש לעשות רימונים מיוחדים לספר ההפטרות, ושיהיה בהם היכר שהם

כ. נכון שלא להגביה את ספר ההפטרות בשעה שמגביהים את הספר תורה, להראותו לצבור כשהוא פתוח. וכמבואר לעיל. (סי' קלד). ואף על פי כן אם נהגו להגביה ספר ההפטרות אין לערער על מנהגם. (כא)

כא. הנוהגים לומר פסוק "גואלינו ה' צבאו-ת שמו קדוש ישראל" לאחר סיום קריאת ההפטרות, לפני הברכות, אין צורך למנוע מהם הפסוק, ואין לשנות מן המנהג, שהוא פסוק הבא לסיים בכי טוב ובדברי נחמה מהנביא. (כב)

כב. מי שנתחייב בברכת "הגומל", כגון שהיה חולה ונתרפא, וכדומה, ועלה לעליית מפטיר, יברך ברכת הגומל אחר סיום ברכות ההפטרות. (כג)

כג. ספרדי שנקרא לעלות לתורה במנחה של תעניות צבור אצל קהל אשכנזים, הנוהגים להפטיר, יעלה לספר תורה ויפטיר בברכות. (כד)

נכון שלא להגביה את ספר ההפטרות בשעה שמגביהים את הספר תורה

(כא) בגמ' מגילה (כג). אמרו, המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה מפני כבוד התורה, ופירש רש"י, שלא יהיה כבוד תורה וכבוד נביא שוה. ופירש הב"ח (סי' רפד), שאם לא היה קורא בתורה אלא בנביא, ומברך על קריאתו כמו על התורה, יהא כבוד התורה ונביא שוה, ובמה שמקדים לקרוא בתורה אנו רואים שגדולה היא התורה. וכ"כ הלבוש. ע"ש. ובקרבן נתנאל (שם) פירש, דבתורה קורין כ"א פסוקים לשבעה גברי, וכן בנביא לא פוחת מכ"א פסוקים, (כמו בקריאת התורה), וא"כ יהא כבוד התורה והנביא שוה, לכן צריך המפטיר לקרוא בתורה תחלה ג' פסוקים, וע"י כך יהיו קורין

בתורה כ"ד פסוקים, ובנביא כ"א פסוקים. ע"כ. ועיין עוד בספר עיקרי הד"ט (סי' ח אות מא), ובשו"ת כרם שלמה קוטלר חלק ב' (סי' יז). ועל כן גם בנ"ד לכתחלה אין להגביה את ספר ההפטרות עם הס"ת, אלא יש להוביל את ספר ההפטרות לתיבה כשהוא סגור, כדי שלא יהיה כבוד תורה וכבוד נביא שוה. ובפרט לפי הקבלה שיש טעם מיוחד בהגבהת הס"ת, שיש הארת קדושה לכל המסתכלים בו ומשתחווים לעומתו. אך במקום שנהגו להגביה את ספר ההפטרות עם הס"ת, אין לערער על מנהגם, כי די במה שרואים שהמפטיר קורא בתורה תחלה. וראה ביחוד ח"ג (סי' יג).

הנוהגים לומר פסוק "גואלינו ה' צבאות וגו'" לאחר סיום קריאת ההפטרות

ההפטרות סמוכה לברכה שלפניה, שאינם על קריאת ההפטרות אלא ברכות של שבח והודאה. ע"ש. וא"כ בודאי שאין פסוק גואלינו חשוב הפסק.

ואמנם בספר חיים למהר"ם פלאג"י (סי' כה אות כה) כתב, שאין לומר פסוק גואלינו בסיום ההפטרות קודם הברכות, מחשש הפסק. וכ"כ בספר זכרנו לחיים ח"ב (מער' ס"ח אות ג). מ"מ כתבו בכמה אחרונים ליישב המנהג. ועיין בשו"ת ויען אברהם (דף קט"ו) שכתב, שהואיל וכן נתפשט המנהג, אין לומר שהכל טועים הם. וכ"כ בס' זכרונות אליהו מני (דף עב). וכ"ד הכה"ח (סי' קמד אות יא). וראה בשו"ת יבי"א ח"א (סי' ט אות ח).

בג ילקו"י ברכות, סי' ריט. ע"ש.

כב ראה להלן (סי' קמה הע' ה) מה שכתבנו בדין אמירת אמת ותרתינו הקדושה לפני ברכה אחרונה, ונראה, שבנ"ד עדיף טפי מהנידון שם, שהוא פסוק הבא לסיים בדברי נחמה. ועיין בגמ' (ברכות לא). שכך מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים. ואע"פ שקי"ל דאין מדלגין מנביא לנביא, באופן שאומר כן בפסוק אחד כדי לסיים בדברי נחמה ש"ד, וכמ"ש הב"י (סי' קמד) על הנוהגים לסיים לחתן בהפטרות בפסוקים "שש אשיש" דהוי כזמר דשרי. ע"ש. ומשום הפסק לא חיישי' דהוי מענינא דיומא לסיים בטוב. וק"ו מקריאת ס"ת הנ"ל. ובפרט לפמ"ש בחי' הרא"ה (ברכות מז). שאין ברכה אחרונה של

ספרדי שנקרא לעלות לתורה במנחה של תעניות צבור אצל אשכנזים

מין אמרו"ר זיע"א (ראה בילקו"י מועדים, עמ' תמג), שיעלה לס"ת ויפטיר בברכות, מאחר ואין זו מחלוקת

כד ספרדי שנקרא לעלות לס"ת במנחה של תעניות צבור אצל אשכנזים, הנוהגים להפטיר, כבר כתב

כד. כשאלם בית הכנסת גדול, ורוצים להשמיע את ההפטרות בתשעה באב דרך הרם-קול, וכן למנהג האשכנזים המפטירים בכל מנחה של תעניות צבור, מעיקר הדין אין בזה כל מניעה, ואף היושבים בריחוק מקורא ההפטרות, ובלעדי הרם-קול לא יכולים לשמוע את ההפטרות, אינם חייבים להתקרב לתיבה לשמוע את קריאת ההפטרות מהמפטיר. (כה)

זה תלוי במנהגים, ולכן בנ"ד אין בזה חשש ברכה לבטלה. ואע"פ שבשורת באר משה ח"ז (דף שיב:) כתב, שלא יפטיר (בבן אר"י שקראוהו בחו"ל בתענית צבור במנחה לעליית שלישי) אלא הכהן או הלוי יפטיר. וכמ"ש בכי"ב בשורת נר"ב וכו', ע"ש. מ"מ לדינא אין לחוש בזה. וכ"כ בשורת ישכ"ע ח"ו (אר"ח סי' יט) שמאחר ואין בזה שום חשש לברכה לבטלה, ורק נמנעו מלהפטיר אצלנו משום טורח צבור, כמ"ש בב"י, ואצל האשכנזים שלא חששו לטורח צבור, ובלא"ה נוהגים להפטיר, לכן גם ספרדי רשאי להפטיר.

וגם יש להביא ראייה ממ"ש הרי"ד (שבת כד.) שמנהג קריאת ס"ת במנחה "עם הפטרות" אין בו חשש ברכה לבטלה, כיון שאינו אומר וצונו. הילכך במקום שנהגו נהגו וכו'. ע"ש. ואף שנתבאר בשורת יבי"א ח"א (אר"ח סי' כט) שספרדי אינו רשאי לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מק"מ, על רות ושיר השירים, וכו', בביהכ"נ של אשכנזים, כבר חילק מרן אמו"ר זיע"א, דשאני התם שאומר "אשר קדשנו במצותיו וצונו", משא"כ הכא שאין זה אלא ברכות השבח.

(כה) ראה לעיל (דיני קורא ומקרא סי' קמא סי' מה) שכתבנו גבי קריאת"ה דרך הרם קול, וה"ה בזה גם גבי קריאת ההפטרות בימות החול. ודו"ק.

בשבת שלפני יום הפטירה של אביו או אמו, נכון לעלות עליית מפטיר

(חיו"ד סי' לו), ובחסד לאלפים (סי' רפד סק"ה). ובשורת בצל החכמה (ח"ב סי' ו). ע"ש. והאר"י ז"ל בשער המצות (פ' ויחי) כתב, שכבר בליל שבת שלפני היארצייט יש עליה לנשמה. וכתב בשלמי ציבור (סוף דף קצ) שלכן י"ל קדיש כבר מליל שבת. וכ"כ בשורת רב פעלים (ח"ג יו"ד סי' ל"ב). וע"ע בארוכה ביבי"א (ח"ה יו"ד סי' לב אות ב). ואפשר שאם חל י"ט בתוך ימי השבוע, והיא"צ שלו באותו שבוע אחר הי"ט, א"צ לעלות למפטיר בשבת שלפניו אלא בי"ט שלפני היא"צ, כיון שהכל תלוי בקריאת המפטיר ולא ביום מיוחד דוקא. אלא שבאלף המגן (על מטה אפרים, דיני קדיש יתום שער ג סק"ב) כ' הטעם למה שנוהגין להפטיר בשבת שקודם היא"צ, שהוא ע"פ הוזה"ק,

בהלכה, אלא במנהגים, ונהרא נהרא ופשטיה, לכן אין בזה חשש ברכה לבטלה. וכדמוכח גם בוב"צ ח"ג (סי' כז) הובא בשורת יחו"ד ח"ה (עמ' קפג), שאפי' למי שאומר שאין מפטירין, אין שום איסור בדבר, והרוצה להנהיג להפטיר לעורר העם בתשובה, ש"ד להפטיר. (וע"ש בר"ס מ).

ומקור ההפטרות במנחה של תעניות הוא במסכת סופרים (פרק יז ה"ז), שבתעניות קוראים ויחל משה, ומפטיר דרשו. וי"א שאין מפטירין, ונהגו העם להפטיר. ע"ש. וכ"ה בהרא"ש (מגילה לא). ומרן הב"י (סי' תקעה) כתב, שמדברי הרמב"ם נראה שאין מפטירין בשום תענית, לא בשחרית ולא במנחה, אלא בת"ב בשחרית בלבד. וכ"כ רבי דוד אבודרהם וכו', ומדברי הטור משמע שאין דעתו כן, וכו', ומנהג בני ספרד שלא להפטיר בשום תענית לא בשחרית ולא במנחה, חוץ מת"ב. ונהרא נהרא ופשטיה. ובבדק הבית הוסיף, שאכן מדברי הרמב"ם (פ"א מהל' תעניות ה"ז) מבואר להדיא שמפטירין בתעניות שגוזרין על הצבור.

וכבר פשט המנהג אצל כל הספרדים שאין מפטירין בתעניות צבור, לא בשחרית ולא במנחה, כמ"ש הב"י, וכ"כ בשורת חיים שאל ח"ב (סי' לח אות צא), ועוד. אבל הרמ"א בהגה (סי' תקסו ס"א) כתב, שמנהגם להפטיר דרשו במנחה של תעניות צבור. נמצא, שענין

וכן לענין יום השנה, שאם חל יום הפטירה באמצע השבוע, מקדימין לעלות מפטיר בשבת שקודם לזה, מדי שנה בשנה. וכ"כ החיד"א בספר לדוד אמת (סי' יח אות ה), דמזה [מהמובא לעיל] נתפשט המנהג באיו מקומות דכהגיע תור פטירת אב או אם בכל שנה, הבן מפטיר בשבת הקודם ע"כ. וכ"כ בשורת מעשה אברהם (חיו"ד סי' נ, דף קכד סע"א). ובארחות חיים (ספינקא, סי' רפב אות טו) כתב בשם משא חיים, דיא"צ שחל בשבת המנהג לקרות הפטורה בשבת הקודם וכן לענין קדיש מתחיל בשבת עד יום היא"צ. [ובשערי אפרים (שער ט סע"י מב) כתב, שנוהגים שמי שיש לו יא"צ בשבת עולה למפטיר בנביא וכן אם יש לו יא"צ בשבוע שאחריו, עולה למפטיר בשבת שלפניו. ע"כ]. וע"ע בשורת ויען אברהם

כה. בשבת שלפני יום הפטירה של אביו או אמו, נכון לעלות עליית מפטיר. ובלבד שיודע לקרות ההפטרה כדת, ואם חל יום הפטירה בשבת, יעלה באותה שבת למפטיר. ויש שנהגו לעלות בשבת הקודמת. (כו)

כו. קטן יכול לעלות למפטיר ולקרוא את ההפטרה. (כז)

אבל נראה שאין דבריו מוכרחים, שכל סמיכתו היא על המלאכת שלמה שהוכיח כן מדברי השלמי צבור. והמעייין ישר יחזו פנימו שאינו מוכרח, ולפחות היה לו לומר ששניהם שוים בזה, ומי שיתרום יותר לביהכ"נ ידו על העליונה.

ובכה"ח פלאגי (סי' כח סח) כתב, שא נא עיניך וראה מ"ש הרב החיד"א בספר ככר לאדן, וז"ל, ומאי דבעי מר מי ששכח לומר קדיש ביום פטירת אביו, וירא ויצר, אם יאמר קדיש ביום אחר אם יועיל, נראה לי הדל פשוט דאמירת קדיש מועיל בכל זמן לאביו, וכבר כתב רבינו האר"י, שיאמרו היתומים קדיש בשבת ויום טוב, שיועיל הקדיש להעלותו ממדרגה למדרגה, וכן נראה לי הדל שקדיש ולימוד ומצוה שיעשה הבן בכל זמן, עושה נחת רוח לאביו, כמו שנראה מזוה"ק, ומרבינו האר"י, במחדש חידושי תורה בשבת, וא"כ בנ"ד, יכול לומר קדוש באיזה יום שיהיה, ובכל שנה יקבל שיאמר קדיש יום פטירת אביו ויום שלפניו, מעין דוגמא למ"ש מור"ם (אר"ח סי' רסג), דאשה ששכחה הדלקת שבת, שתדליק שלש פתילות, והוא זכר לדבר, עכ"ל.

(כו) ראה בב"י (יו"ד סי' שעו) בשם הכלבו שנמצא באגדה שאם הבן אומר קדיש או מפטיר בנביא מציל אביו מגיהנם, ולכן פשט המנהג שבנו של המת אומר קדיש כל י"ב חודש וגם מפטיר בנביא. [ע' זור"ח (ס"פ אחרי דמ"ט ע"ב). ושם איתא: בשעה דאמר בני הפטרה בקהל, אפקעי לי מן דינא], ובמדרש עשרת הדברות (דיבור שביעי), ובמנורת המאור (נר א ח"ב פ"א) בשם התנחומא. וע"ע בדרכי משה (יו"ד סי' שע"ו אות ח).] וכ"כ בכרכ"י (רס"י רפד), אמרו רז"ל באגדה, שאמר מת אחד, דאינו ניצול מעונשו הקשה, עד שבנו יאמר קדיש או יפטיר בנביא. וכתב הריב"ש בתשובה (סי' קטו) דמזה פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא כל י"ב חדש וגם להפטיר בנביא. וכ"ה ברמ"א (שם סעי' ה). וכתב בבא"ח (ש"ב תולדות אות כא) דכ"ש אם מפטיר תוך י"ב חודש בקרבנות המוספים, וכ"ש בפרשת זכור ופרה די"א שהם מדאורייתא, שמועיל, ע"ש.

(כז) כתב מרן בש"ע (סי' רפד סעיף ד'): קטן יכול להפטיר. והרמ"א (סי' רפב סעיף ד') כתב, וקטן יכול

שעיקר העלי' של הנשמות העולות מדרגה אחר מדרגה הוא בשבת שקודם היא"צ. והביא מספר שערי אמונה בשם הגה"ק מהר"פ מקאריץ, שאף כשחל יאר-צייט ביום ב' יאמרו תפלת אל מלארמים בשבת שלפניו. **ואם** חל יום הפטירה בשבת, כתב מהר"ח פלאגי בשו"ת נשמת כל חי (חיו"ד סי' עב) שיעלה למפטיר בשבת הקודם. ע"ש. וכ"כ בשו"ת מעשה אברהם (חיו"ד סי' נו), שבאופן כזה יש לקרוא שתי הפטרות בשתי השבתות, היינו הפטרה אחת בשבת הקודם, והפטרה שניה בשבת של יום הפטירה, ושהמנהג בעירו להעדיף קריאת הפטרה של שבת הקודם, יותר מהפטרות השבת שחל בו יום הפטירה, כדי לזכות נשמת הנפטר קודם יום הדין. ע"ש. וכן הובא בספר חיים (סי' כה אות יט). ובספר משא חיים (מנהגים, מערכת י' אות ק). ע"ש.

והמהר"ש קמחי בשו"ת מלאכת שלמה (חיו"ד סי' יד) כתב להוכיח כן מדברי השלמי צבור. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים כלל, ואדרבה נראה יותר מדברי האר"י שהובא בשער הכוונות הנ"ל, שהעיקר הוא יום הפטירה. ולפ"ז הנכון הוא לעלות מפטיר בעצם יום הפטירה שחל בשבת. וכ"פ בשערי אפרים (שער ט סעיף מב). וכ"כ בספר גשר החיים (פרק לב אות ב). ע"ש. **ובעל** מנחת אלעזר, היה נוהג לעלות בכל שבת עליית ששי, שהיא העליה המעולה והמשובחת מכולם, כמ"ש רבינו האר"י בשער הכוונות (דף עג ע"ד), ובארבע פרשיות היה עולה מפטיר, וכן בשבת לפני יום הפטירה של הוריו היה עולה מפטיר, וכשחל יום הפטירה בשבת היה עולה בשבת הקודם שישי כמנהגו תמיד. ע"כ. וזה מבואר כמו שכתבנו.

אמנם בשו"ת מעשה אליהו (לרבי אליהו מני, סי' צב) הורה למעשה באופן כזה שיקרא מפטיר בשבת הקודם, וכמ"ש המלאכת שלמה הנ"ל. והניף ידו שנית שם (בסי' רא), אודות מי שחל יום פטירת אביו בשבת, וע"פ הוראתו קרא ההפטרה בשבת הקודם, וביום השבת שחל בו יום הפטירה של אביו, אירע שהיה שם אדם אחר שהיה לו יארצייט (כלומר שחל יום פטירת אביו באמצע השבוע, שהמנהג לעלות בשבת הקודם למפטיר), והורה שמשפט הקדימה לאחר, כיון שלא נקרא אצל זה יארצייט. ע"כ. וזהו מפני שכבר עלה בשבת הקודמת.

כז. בשבת שהפרשיות מחוברות מפטירין בהפטרות פרשה שניה שבה מסיימים הקריאה. (כח)
כח. אם זה שעלה לקרוא את ההפטרות נשתתק באמצע קריאת ההפטרות, עולה אחר להמשיך את קריאת ההפטרות, אך לא יברך שוב הברכות שלפניה, אלא יברך רק את הברכות האחרונות. (טז)

(סי' רפד אות מ-מד) ובילקוי מועדים (עמוד רסא).
 ואכמ"ל.

כח) ש"ע (סי' רפד סעיף ז). וכתב בב"י שם בשם שבלי הלקט, שהטעם שמפטירין בהפטרות הפרשה השניה הוא משום שבה אנו מפסיקין, ובה קורא המפטיר.

זה שעלה לקרוא את ההפטרות נשתתק באמצע קריאת ההפטרות

וכ"ד רבינו מנוח. [וע"ע בתשובת הרמב"ם סי' רצה].
 וכ"כ המאירי (מגילה לב), ע"ש.

ומרן בש"ע (או"ח סי' קמ ס"א) כתב בזה"ל: הקורא בתורה ונשתתק, העומד יתחיל ממקום שהתחיל הראשון, ויברך בתחילה ובסוף. ולהרמב"ם לא יברך בתחילה. הג"ה, ואפי' בזה"ז שש"צ קורא דינא הכי. עכ"ל. ולכאורה לפי מאי דקיי"ל דבסתם ויש הלכה כסתם, נראה שדעת מרן ז"ל שצריך השני להתחיל מההתחלה, ולברך תחילה וסוף. אמנם מאידך לכאורה יש לחוש לסב"ל נגד מרן ולא יברך בתחלה. וכמו שתפסו כל האחרונים דאמרינן סב"ל גם נגד מרן, וכמ"ש החיד"א בברכ"י (או"ח סי' ד סק"ג). ובחיים שאל ח"ב (סי' טו). ע"ש. ובפרט שמרן עצמו הזכיר את דעת הרמב"ם בשמו, ולא כתב בסתם וי"א וכו'.

ואמנם הא"ר (סי' קמ אות א') כתב, שהעיקר כסברא הראשונה. ושכן מצא בכמה ראשונים, ושכן מבואר בס' אדם וחווה (דף יט). ושבלי הלקט ועוד, והכי נהוג. וכ"פ מהר"י אבוהב בחי' על הטור (סי' קמ), והלבוש (ס"א). ע"ש. וכתב בכה"ח סופר (סי' קמ סק"ה) שכ"כ החיי אדם (כלל לא' אות כג) והמשנ"ב. והוסיף שאין לחוש בזה משום סב"ל, דהא בלאו הכי בזה"ז כל א' מהעולין מברך תחילה וסוף על קריאתו, ועוד דגם נוהגים לברך אפי' על מה שקרא חברו, כמ"ש בסי' רפב. ע"ש.

וריינו, דהא אנן עבדינן עובדא כדעת מרן שיכול הא' לחזור ולקרוא קריאת חברו, [ולד' הרמ"א רק בשמחת תורה עושין כן], ולפ"ז ה"ה בנ"ד שאין לחוש לסב"ל, ומלבד זאת הרי הא"ר כתב דהכי נהוג, וכבר כתב בתרה"ד (סי' לד) שבמקום מנהג לא חיישינן לסב"ל. ועי' בילקוי ח"ב (עמ' צה). ע"ש.

ויש מי שכתב לחוש בזה לסב"ל, והביא ממ"ש

לקרות בפרשת המוספין, או בד' פרשיות שמוסיפין באדר, וכן נוהגים [ר"ן ומרדכי]. וכתב בכנה"ג, מנהגינו שקטן מפטיר בנביא, ובסדר היום קורא תגר על מנהג זה, וכתב שהוא היה נוהג להפטיר בכל שבת. ע"ש. וראה בזה בספר מזבח אדמה, ובברכ"י (שם), ובכה"ח

(כט) דכל מ"ש מרן (בסי' רפד ס"ה) הוא רק לזמנם, שהעולה לקרוא את ההפטרות היה קורא לבד ומוציא את כולם י"ח, אבל היום שמנהגנו שכל או"א קורא את ההפטרות ביחד עם הש"צ, ממילא גם הציבור מכוון לברכות של זה שקורא את ההפטרות, וע"כ אם נשתתק העולה, זה המחליפו לא יחזור לברך את הברכות הראשונות, שהרי כיוון לברכותיו לצאת בהם י"ח.

והנה בירושלמי (ברכות פ"ה ה"ג) אמרו, היה קורא בתורה ונשתתק, צריך להתחיל ממקום שהתחיל הראשון, שאם אתה אומר ממקום שפסק, הראשונים נתברכו לפנייהם ולא לאחריהם, והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפנייהם, וכתיב תורת ה' תמימה. שתהא כולה תמה. ע"כ. ודברי הירושלמי הובאו בהרי"ף (פ' בני העיר י"א:). ועי' בהר"ן שפירש, דזה שעומד תחתיו וכו' חוזר לקרות מתחלה ויברך. וכ"ה ברבינו יונה (בפרק אין עומדין כג:). והוסיף, דאפי' למנהג שאנו נוהגים עכשיו ברוב המקומות, שהחזן קורא הפסוקים, אם שתק הא' ועלה אחר תחתיו, צריך שיתחיל ממקום שהתחיל לקרות עם הראשון, חדא שדרך הוא שהוא קורא עם החזן, ואפי' לא יקרא הוא כיון שדרך הוא שהחזן קורא במקומו, כאילו קורא הוא דיינינן ליה. עכ"ל. והביא כ"ז מרן הבי" (או"ח סי' קמ) וכתב, שגם הרא"ש הביא את הירושלמי הנ"ל, וכתב, דהשני חוזר לברך שוב. וכתב ע"ז הבי", ודעת כולם מסכימה שהשני מברך בתחילה ובסוף. וכ"ד המרדכי. אבל הרמב"ם (פ"י מתפלה ה"ו) כתב, קרא ונשתתק יעמוד אחר תחתיו, ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון, ומברך בסוף. נראה מדבריו שהעומד תחת אותו שנשתתק מברך בסוף ולא בתחילה. וע"ש מ"ש לכאור בשיטת הרמב"ם בביאור דברי הירושלמי. וכ"ה בכס"מ שם.

סימנים קמה-קמו - התנהגות הצבור בעת קריאת התורה

א. מנהגינו שהצבור יושב בעת קריאת התורה, שרק השליח צבור והעולה לתורה צריכים לעמוד בעת הקריאה, וגם הנוהגים מבני אשכנז לעמוד בשעת הקריאה, מותר להם לשבת בין גברא לגברא. (א)

ונוסף ע"ז שגם צריך לחזור ולברך תחילה וסוף. וכ"פ מרן (סי' רפד סעיף ה) אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרה, הבא לסיימה לא יתחיל ממקום שפסק הראשון, אלא צריך לחזור ולהתחיל ממקום שהתחיל הראשון, כמו בס"ת. הגה, ושנים לא יאמרו ההפטרה בפ"א, דתרי קלי לא משתמע. עכ"ל.

והנה מרן ז"ל לא כתב להדיא שהבא לקרות את ההפטרה צריך לברך מחדש את כל הברכות. אמנם י"ל דמכיון שמקורו של מרן הוא בספרו הארוך הב"י, ושם הביא תשובת הריב"ש הנ"ל, ובריב"ש אי' להדיא שלא יתחיל ממקום שפסק הראשון, אלא צריך לחזור ולברך, ולהתחיל ממקום שהתחיל הראשון. וא"כ ע"כ שגם זו כוונת מרן בשולחנו הטהור, שזה שבא לקרות את ההפטרה ומתחיל ממקום שהתחיל הראשון, הרי הוא צריך לברך את הברכות ההפטרה מהתחלה. והוה בעצם מה שסיים מרן ז"ל בזה"ל: כמו בס"ת. ובפשוט כוונתו דהוי דומיא דסי' קמ הנ"ל, שפסק שם בדעת הסתם, שצריך הקורא בתורה שעולה להחליף את זה שנשתתק לברך מתחילה, ולא כדברי הרמב"ם דס"ל שלא יברך.

וכן נראה שזו כוונת מרן, דהרי מקורו בבי' מתשובת הריב"ש הנ"ל, והריב"ש מדמה להו אהדדי, דכמו שבס"ת חוזר לברך, ה"ה גם הכא בהפטרה צריך לחזור ולברך. וראה בארוך בנ"ד בשו"ת אבני לוי (להרה"ג אלמוג לוי, סי' יז). עש"ב.

מנהגינו שהצבור יושב בעת קריאת התורה, והשליח צבור והעולה עומדים

העם. [ואמרו בגמ' סוטה לא. אמר רבא בר רב הונא, כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בד"ת, שנאמר, וכפתחו עמדו כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה, והיינו, שאותה עמידה היתה בשתיקה, וכמ"ש בט"ז (סי' קמו)]. ואין ראייה מזה, דבסוטה (לט). מפרש עמדו לשון שתיקה. וכן משמע מהירושלמי שאמר לש"צ שיעמוד. ע"כ. וכ"כ הטור בס"ס קמו, בשם רב שר שלום. עכ"ד הבי"י.

ובתשו' הרמב"ם בפאר הדור כתב, "ונהיה דומין לקראים שהם עומדים בקריאה"ת". והרמ"א (סי' קמו) פסק, דיש מחמירין ועומדין, וכן עשה מהר"ם. [ושמא

בילקו"י [בלא להזכיר מהיכן שאב דבריו], וחלק על דברינו מטעם סב"ל. אך לא שת לבו למ"ש לעיל דהכי נהוג, והרי במקום מנהג ל"א סב"ל. ועוד שכבר כתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' טו) שהרוצה לסמוך ע"ד מרן הש"ע לברך במקום שיש מח', אין למחות בידו. וגם עצם הכלל שכתב מרן החיד"א דאמרי' סב"ל אפי' נגד מרן הש"ע אינו מוסכם, וד' כמה אחרונים שקיבלנו הוראות מרן הש"ע אף במקום ספק ברכות.

ואמנם מצינו להריב"ש (סי' מ) שכתב, דאם החזן קורא פס' א' והשני פסוק אחר, וקורין אותן כך בדילוג, זהו מנהג טעות, כי המפטיר שקרא בתורה מפני כבוד התורה, צריך שיקרא הוא כל ההפטרה, ולא שישתוק הוא ויקרא אחר שלא קרא בתורה, ויקראו כך בדילוג. ואף אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרה מחמת חולי או אונס אחר, הבא לסיים אותה לא יתחיל ממקום שפסק הראשון, אלא צריך לחזור ולברך ולהתחיל ממקום שהתחיל הראשון, כי כן אמרו בירושלמי וכו', שהרי צריך לברך על ההפטרה לפניו ולאחריה, וכ"ש שאין לקרותה בדילוג. ע"ש.

ומבואר שמדמה דין מי שנשתתק בהפטרה להאי דינא דירושלמי שנשתתק בשעה שהיה קורא בתורה, דכמו שהתם צריך להתחיל ממקום שהתחיל הראשון, ה"ה גם בהפטרה שאם נשתתק הקורא את ההפטרה, הבא אחריו צריך שיתחיל ממקום שפסק הראשון.

(א) במו"ר (סי' קמו) כתב בשם רב שר שלום, שאין צריכין לעמוד בעת הקריאה. וכ"כ בשמו בעל המנהיג, דהאי דכתיב וכפתחו עמדו כל העם, היינו שתיקה. וכ"פ מרן בש"ע (שם ס"ד). גם בסי' קמא כתב הבי"י דמה שאמרו בגמ' (מגילה כא.) משא"כ בתורה, ופרש"י שאין קורין בתורה בצבור מיושב, היינו דוקא הקורא צריך לעמוד, אבל לא שאר הצבור, וכן נוהגים, ואע"פ שהמרדכי כתב שהר"מ היה עומד בעת קריאה"ת, וכן נוהגים קצת אשכנזים וצרפתים, בהלק"ט כתב, יש עומדים ומביאים ראייה מדכתיב וכפתחו עמדו כל

ב. כיון שהתחיל הקורא לקרוא בספר תורה, אסור לספר בקול רם, אפילו בדברי תורה, ואפילו בין גברא לגברא נכון להחמיר שלא יקרא בקול רם. אבל לגרוס וללמוד בלחש מותר. וכל שכן אם יש עשרה המקשיבים לקריאת התורה, וכל שכן במי שתורתו אומנותו. וכן אם קודם שנפתח הספר תורה מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע קריאת התורה, מותר. ומכל מקום הנכון הוא שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכיון דעתו ולשמוע קריאת התורה מפי השליח צבור. (ב)

אבל גבי עדות לא אמרו כן בגמ', ומסתבר שחכמי הש"ס קבלו כן דהתם מקפיד קרא בעמידה כפשוטו. דאיך נאמר שהוא מלשון שתיקה, דל"ל שישתקו? משא"כ בנ"ד דשייך שפיר שישתקו. ודו"ק.

שן"ר שכ"כ במאמ"ר (סי' קמו סק"י) ליישב כן קושית הט"ז הנ"ל. ודחה עוד, דבגמ' לא אמרו שאותה עמידה צריכה להיות בשתיקה, אלא אמרו אין עמידה אלא שתיקה. ועיין בפתה"ד (דף קנט:): שנשאל, בת"ח העומד מוזמן שמוציאין הס"ת עד גמר הקריאה, וגם בין גברא לגברא, אי מיחזי כיוהרא, מאחר שמרן פסק שא"צ לעמוד, וכל בני אדם יושבים בעת הקריאה. והעומד מראה גדולה לתורה יותר מכולם. ודמי למ"ש בברכות (לג:): אם בא לשוח בתחלת כל ברכה וכו'. מלמדין אותו שלא ישחה. וכתבו התוס' ור' יונה דמיחזי כיוהרא. ועוד כמה דכוותא. אלא שכיון שת"ח זה העומד אינו עושה כן לחסידות בעלמא, אלא לחוש לכמה מרבנות הסוברים שצריך לעמוד, לא חשיב כיוהרא. וכ"כ מרן החבי"ב בכנה"ג, דקצת אנשי מעשה עומדים בעת קריאת ס"ת וקילסם.

וע"ש בפתה"ד שהאריך בנ"ד, והביא הפוסקים שצריך לעמוד בעת קריאת ס"ת, והעלה, דהמחמיר בזה אין בזה משום יוהרא, וגם אין בזה משום מה שאמרו במס' דרך ארץ זוטא (פ"ה) לא יהא אדם יושב בין העומדים וכו', עפמ"ש החיד"א בטוב עין (סי' יא). ומ"מ אף שאין בזה משום יוהרא, מצד אחר יש למנוע ממנו לעמוד, שהרי כתב המהרש"ו שהאר"י ז"ל היה יושב וכו', וא"כ אין כאן חסידות, וכ"ש בנ"ד שדעת מרן כדעת האר"י ז"ל, ולכן א"צ שיעמוד.

כיון שהתחיל הקורא לקרוא בספר תורה, אסור לדבר אפי' בדברי תורה

רב ששת היה מותר, מפני שהיה סגי-נהור ולא היה מחוייב בקריאה"ת, דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, אבל מי שאינו סגי-נהור, אסור לספר, אפי' אם תורתו אומנותו. (וכ"ה בשיטה כת"י של רבינו בצלאל אשכנזי) ורבינו יונה כתב (בפ"ק דברכות), דאע"ג שמותר למיפק בין גברא לגברא, לדבר אסור כדאמרי

במקומו של המהר"ם לא היו מצויים הקראים]. וכתב הב"ח דלאו מדינא היה נוהג כך, אלא כמו שהיו ישראל עומדים בהר סיני, כדכתיב אנכי עומד וכו', אבל בין גברא לגברא פשיטא דיכול לשבת, וכ"כ הפר"ח, דמי שרוצה לנהוג כהרמ"א אין מזניחין אותו, ובין גברא לגברא לכו"ע יכול לשבת. וכ"כ המג"א. והט"ז כתב, דראוי לנהוג כמור"ם. וכ"כ בסדר היום.

ובשעה"כ (דף מח) כתב, שמנהג האר"י ז"ל היה לשבת בעת הקריאה. וכן נתפשט המנהג אצלנו. ואף כשהקורא אומר ברכו את ה' המבורך, מנהגינו לשבת, ודלא כמ"ש במשאת בנימין (בסוה"ס) דכיון שהוא דבר שבקדושה צריך לעמוד בעת שאומר ברכו את ה', וכמ"ש בשירי כנה"ג (סו) דאין מנהגינו לעמוד אפי' בעת שאומר ברכו. וכ"כ מרן החיד"א בלדוד אמת (סי' ז אות ד). וכן נהג האר"י ז"ל. וע' בפתה"ד (סי' קמו אות ג) שכתב, דיש למנוע מלעמוד, דבזה הכרעת הקבלה היא העיקר.

ובמו"ק (סי' קמו) כתב, דהעיקר כדעת הרמ"ע בתשובה, דבשעת ברכה ודאי צריך לעמוד, וחומרת מהר"ם לאו מקרא דעמדו נפקא ליה, אלא מדכתיב ויעמוד העם בברית וכו', ודריש ביה דברית זו תורה, וכל היכא דכתיב ויעמוד הוא ודאי עמידה. ע"ש. והט"ז כתב דודאי העמידה היא כפשוטה, אלא שאותה עמידה צריכה להיות בשתיקה, דאל"כ הא דאמרי' בפרק שבועת העדות, בשעת גמר דין צריכים להיות בעלי דינין בעמידה, דכתיב ועמדו שני האנשים, ה"נ נימא דא"צ להיות מעומד אלא בשתיקה. ע"כ. ונלע"ד דיש לחלק בין נ"ד לדין הגמ' בפרק שבועת העדות, דהכא אמרו להדיא בגמ', אין עמידה אלא שתיקה,

(ב) הנה בדין זה מצינו ז' שיטות. כי בגמ' סוטה (לט). אמרו, כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בד"ת, שנאמר וקפתחו עמדו כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה, שנאמר כי עמדו ולא ענו עוד. ובגמ' ברכות (ח:): מובא על רב ששת שהיה מחזיר פניו (בעת הקריאה בס"ת) ולומד. ותר"י כתבו בשם יש מפרשים, שדוקא

לבו, מ"מ לא הזכירו הש"ס אלא לאשמעינן דאפי' בשעת קריאה"ת שרי. ודלא כמ"ש בברכ"י על הב"ח. ובספר מאמר תירץ, דאיך אפשר לומר דרב ששת היה עושה כן בין גברא לגברא, הרי אמר שם, דאנן בידין ואינהו בידיהו. ואם היה זה בין גברא לגברא מהו שאומר "ואינהו בידיהו". וגם אילו היה עושה כן בין גברא לגברא, יקשה מגמ' סוטה שאמרו שם משנפתח ס"ת אסור לספר. ווי"ל דהוי סוגרים הס"ת, או גוללין אותו בין גברא לגברא. ועוד קשה דאין סברא לומר דרב ששת לא היה גורס אלא בשעה שמתרגמין, שהרי היו מתרגמים אחר קריאת כל פסוק ופסוק. ובב"י (ס' קמו) הביא כל הדעות הנ"ל, וכתב בבדה"ב, מ"מ נכון שיכוין אדם דעתו בכל הפרשיות ולשומעם מפי הש"צ. ע"כ.

ובש"ע (שם ס"ב) הביא מחלוקת הפוסקים בדין זה, וסיים, והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכיון דעתו ולשומעם מפי הש"צ. ע"כ. ולפי הכלל שבידינו דהיכא דנקיט מרן לשון "ונכון וכו'" וראוי למדקדק" היינו ממדת חסידות ולא מעיקר ההלכה, (עיין בשו"ת יבי"א ח"ד אר"ח סי' ז אות ג'). וע"ע בשו"ת חקרי לב אר"ח סי' ט ד"ה א"ך). נמצא שגם בנ"ד יש מקום להקל באופנים שציינו הפוסקים להקל בזה. ולכ"פ מרן בש"ע (ס' רפה ס"ה) שיכול לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאה"ת.

וכ"ב מהר"י עייאש כמט"י (ס' קמו סק"ו) ושכן נוהגים רוב המדקדקים, ושלא כדברי הפר"ח שחולק ע"ד הש"ע, שאין דבריו נכונים בזה להלכה. ע"כ. ועיין בשו"ת יחוד"ח כ"ב (ס' קמה). ובכ"ה ח (ס' קמו אות טז). **וכ"ג** בודאי שלכתחלה נכון לנהוג כמ"ש בש"ע, להאזין לש"צ, ולשתוק, וכמ"ש באמת ליעקב (דין הנהגת הצבור בעת קריאת ס"ת אות כד), ובלדוד אמת (ס' ח' אות כ"ג) בית מנוחה, ועוד.

וכ"ב בזה"ק (פ"י ויקהל דף רח), שבעת שהס"ת על התיבה צריכים כל הצבור להיות ברתת ובזיע, ולכוין לבם כאילו עומדים על הר סיני לקבל התורה, ויהיו שותקין ויאינו לקורא, ואין רשות לפתוח פיהם אפי' בד"ת, וכ"ש במילי דעלמא וכו'.

וכ"ג בלדוד אמת שם, דכיון שהתחיל הקורא לקרוא בס"ת, אסור לספר אפי' בד"ת, אפי' בין גברא לגברא, אפי' אם השלים הוא הפרשה. ויש מתירין לגרוס בלחש, וכן פשט המנהג (אצל) ת"ח ויראי ה' שקורין בין גברא לגברא בלחש. ע"כ. צ"ל שאינו מעיקר הדין, אלא שאף שהעיקר להלכה כדברי הש"ע, מ"מ ראוי לנוהג כן. נדאל"כ איך סיים שהמנהג פשט בין תלמידי

כיון שנפתח ס"ת אסור לספר, ואע"פ שסוגרים הספר בינתיים, אפי"ה אסור, שלא אמרו כל זמן שיהיה פתוח, אלא כיון שנפתח, דמשמע דמשעה שנפתח בפעם הראשונה אסור לספר כלל, עד שיסיימו כל הפרשה. ע"כ. ובכל בו הביא בשם י"א, דהא דאסור לספר הוא לפי מנהגם שהקורא ראשון היה מברך לפניו, והמסיים מברך לאחריה, והאמצעים לא היו מברכים כלל, ומפני כך היה בדין שלא לספר כלל, שמא יצטרך לעלות ולקרות, ואם יספר בין שתי הברכות, יהיה הפסק. אלא שהכל-בו סיים, ומ"מ הדין לעשות כדעת הראשון אף לפי מנהגינו שלא לספר כלל. ע"כ. וכ"ה בב"י, שכ"ד כל הפוסקים, שכתבו דין זה סתם, ולא חילקו בין זמנם לזמן הזה.

אמנם מצינו לכמה ראשונים שכתבו להקל ללמוד בלחש, אף בעת הקריאה עצמה, שדוקא ללמוד בקול רם אסור, כדי שלא יהיו נטרדים שאר השומעים, אבל לקרוא בלחש ש"ד. וכ"ד רש"י שם. כתבוהו התוס' והרא"ש והמרדכי. ובשבוה"ל הביא כן בשם רבינו שמחה, שמטע"ז נהוג האידינא לקרוא ולעיין בספרים בעוד שהם קוראים בתורה, וסיים בשבוה"ל, ומיהו תימה לר' שגם הוא מצווה לשמוע קריאה"ת, דכתיב (נחמיה ח) ואזני כל העם אל ספר התורה, ואם יקרא בספר לא יוכל להבין מה שקורין, הילכך נראה שאסור. ע"כ. והגמ"י כתבו, דנראה מדברי הגאונים לאסור אף בלחש. ומהר"י א כתב, שלדעת בה"ג אסור לספר במילי דעלמא, אף שיש עשרה השומעים לס"ת, ולא התיר לדבר אלא בד"ת. וע"ע בשו"ת תרוה"ד סי' כ"ד] ולדעת הרי"ף והרמב"ם [פרק יב מהל' תפלה] דוקא מי שתורתו אומנותו מותר לדבר בד"ת בעת הקריאה. ולדעת רבינו יונה אם קודם שנפתח הס"ת חוזר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע הס"ת, ומתחיל לקרוא מותר לקרוא ואפי' לכל אדם, דכיון שהתחיל במצוה וראו אותו שקבע לקרות, אינו פוסק בעבור ס"ת. ע"כ. והב"ח הקשה, דמנא להו להפוסקים דרב ששת היה גריס בשעת קריאה"ת, דילמא בין גברא לגברא, או בעת התרגום. ותירץ, דא"כ לא הוה צריך למהדר אפיה. ע"ש. אלא דקשה ע"ז שהרי בהרא"ש ובמרדכי כתבו דרב ששת דמהדר אפיה, רבותא נקט, דאע"ג שנראה כמניח ס"ת, שרי, והוא היה מחזיר פניו כדי שיכוין לבו בגירסתו. וא"כ הדרא קושיא לדוכתא. ועיין בברכ"י מ"ש בשם יד אהרן.

ובספר ערה"ש (ס' קמו סק"ג) כתב, שאף שרב ששת היה מחזיר פניו כדי שיכוין לבו בגירסתו, עכ"ז למדו הפוסקים מכאן דרב ששת היה גורס בשעת קריאת ס"ת, דאל"כ אף שהוא עצמו עשה כן כדי שיכוין

ג. אסור לאדם לצאת מבית הכנסת באמצע קריאת התורה, או בעת שהספר תורה פתוח, משום שנאמר ועוזבי ה' יכלו, אבל בין גברא לגברא, ויש שם עשרה בלעדיו, מותר לצאת. ובפרט אם הוא צריך לכך. וכיון שהוצרך לצאת, אף שהפסיד חלק מהקריאה, אינו חייב לילך לבית כנסת אחר לשמוע את מה שחיסר בקריאת הפרשה, שלא היתה תקנת הנביאים לקרות בתורה אלא בצבור, ולא הטילו חובת הקריאה על כל יחיד ויחיד, וכל שקראו בצבור סדרו של יום אפילו אם כמה יחידים לא שמעו קריאת ספר תורה, נתקיימה תקנת הנביאים. ורק קריאת שנים מקרא וא' תרגום היא חובה על כל יחיד ויחיד. (ג.)

אומנותו, או בקול רם, או כשאין עשרה דצייתי, או כשאינו מחזיר פניו, אלא שסיים מרן דראוי למדקדק בדבריו לכיון דעתו וכו', ואין זה מעיקר ההלכה, כמ"ש בס"י רפה ס"ה, שיכול לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום וכו'.

ועיין בפמ"ג שכתב טעם אחר לזה, כיון שהוא מעין מה שקורא הש"צ, אע"פ שאין קורא ממש בפסוק שהש"צ קורא, ומ"מ גם בזה אינו מותר אלא בלחש, שלא יבלבל האחרים, וכ"פ במשנ"ב (סק"א). ולפ"ז יש לדייק לכאורה שהוא דוקא בשנים מקרא ואחד תרגום, וא"כ לכאורה היה מקום לומר כן גם בדעת מרן הש"ע, שרק גבי ב' מקרא ואחד תרגום, בזה סיים וראוי למדקדק וכו', אבל בשאר ד"ת אסור מעיקר ההלכה, וכרסתם בתחלת דבריו. וכן משמע מדברי המרדכי והגהות אשר"י (פ"ק דברכות) בשם הא"ז, ומובא בב"י, שכתב, דלקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאה"ת שרי "לכו"ע". משמע שהוא דין מיוחד לשנים מקרא ואחד תרגום, ולא לשאר ד"ת בעלמא. וכן משמע קצת מלשון החיד"א בלדוד אמת שם. אלא שאין הכרח לומר בדעת מרן שסובר כמ"ש הפמ"ג הנ"ל, אלא לדעת מרן מה שסתם בתחלת דבריו לאסור, הוא כשאין אחד מהאופנים שהפוסקים התיירו. וסתמות דבריו שסיים "ונכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק וכו'" קאי על כל הסעי', וגם בשאר ד"ת שרי מעיקר ההלכה, ורק ראוי למדקדק וכו'. ולכן כ' החיד"א שמנהג וכו'. ודו"ק.

אלא דגבי שנים מקרא ואחד תרגום, כבר כתב מרן אאמור"ר זיע"א בשו"ת יחוד"ב (סי' לו) שהנכון יותר בשעה"ד, לקרוא את כל הפרשה בלחש עם הש"צ מלה במלה, ואח"כ יקרא את כל הפרשה כולה והתרגום.

אסור לצאת מבית הכנסת בעת שהספר תורה פתוח, רק בין גברא לגברא

לגברא. והובא להלכה בטוש"ע (סי' קמו ס"א): אסור לצאת ולהניח הס"ת כשהוא פתוח, אבל בין גברא

חכמים וכו'. ודו"ק. וכ"כ בשו"ת שארית יוסף ידיד ח"ב (עמ' יז-טו).

וכן שמעתי ממרן אאמור"ר זיע"א שכן הוא הנכון בדעת החיד"א, והוסף, דאף שמצד הדין מותר לדבר ד"ת בקול רם בין גברא לגברא, כיון שלדעת רבינו יונה יש להחמיר, שמא ימשך גם לאחר שהש"צ יקרא בתורה, נכון לחוש לסברתו. ע"כ. ועיין בשל"ה הקדוש (דף רנו) שכתב, אף שהספר סגור אסור לספר אפי' בין גברא לגברא, ומה יענו ליום הדין אלו המספרים בשעת הקריאה, אוי להם ולנפשותם, ואף שיש מתירים לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום או לגרוס בלחש, הנכון הוא שבכל הפרשיות יכוין דעתו לשומעם מפי הש"צ, והובא במג"א (סי' קמ"ו סק"ה), ובבאה"ט (סק"ג). וכתב עוד שם (דף סו): אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה, שלא ישיגה במתירים לעסוק בתורה אפי' בלחש בשעת הקריאה עצמה, שלא יסיח דעתו מקריאת הש"צ, וכ"ש בארבע פרשיות שאין בהם שום צד היתר, דזכור מדאורייתא והאחרות מדרבנן, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

ומיהו מי שאינו יכול לשמוע קריאת ס"ת מהש"צ, מחמת כובד אוזנו וכדו', מותר לו לעיין בד"ת לעצמו בלחש, בשעה שהש"צ קורא בתורה, שהרי לדעת היש מפרשים המובא בתר"י הנ"ל, רב ששת שהיה סגי-נהור, היה לומד בעת הקריאת ס"ת, וא"כ ה"ה בזה שאינו שומע, שדינו כרב ששת, ובפרט כשלומד בלחש. וכ"כ בשו"ת תורה לשמה (סי' מב).

ולפי האמור מעיקר ההלכה רשאי אדם לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום בעת שהש"צ קורא בס"ת, אף בפסוקים אחרים, שהרי מ"ש מרן (סי' קמו) בתחילת דבריו שאסור לספר אפי' בד"ת, אפי' בין גברא לגברא, היינו באחד מהאופנים האסורים, למי שאין תורתו

ג) בנמ' ברכות (ח). אמרו, ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא. ר' אבהו נפיק בין גברא

אלא באקראי בעלמא, אבל כשעושה כן תדיר הוי כפורק עול תורה. וע"ע במשנ"ב.

והנה בגמ' (ברכות ה.) איתא, בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא (פירושו, בעת שהמתרגם אומר התרגום), מאי, (האם מותר אז לצאת), תיקו. רב ששת מהדר אפיה וגריס, אמר, אנן בדידן ואינהו בדידהו. ע"כ. והתוס' שם הקשו, שהרי בסוטה (לט.) אמר רבה בר רב הונא, כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה, שנא' ובפתחו עמדו כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה שנא' וכו'. ותירץ בה"ג דהכא מיירי שיש עשרה דצייתי לקס"ת. והרי"ף תירץ דשאני רב ששת שתורתו אומנותו. והתוס' תירצו עוד, דשאני רב ששת דהוי מאור עינים, והיה אסור

לו לקרות בתורה שבכתב, שדברים שבכתב א"א רשאי לאומרם בע"פ, ולכן היה פטור מקס"ת, לפיכך אפי' בשעת שמיעה היה יכול לעסוק בהלכה, כדאמר אנן בדידן ואינהו בדידהו. וכ"כ הריטב"א בחי' לקידושין (יג.) והרא"ה בס' פקודת הלויים כאן. והאור"ו (סי' יא) בשם רבינו שמחה. וכ"כ בתשובת הגאונים, (ליק. סי' פ.) ובס' המכתם כתב בשם ר"ת, דכי אמרינן אסור לספר אפי' בדבר הלכה, ה"מ לדידהו דלא הוו מברכי אלא הפותח והחותם בתורה, וצריכים להזהר שלא יספרו אפי' בדבר הלכה, שמא יודמן להם לקרות ונמצא שהפסיקו בנתיים בין הברכה לקריאה, אבל רב ששת שהי' סגי נהור ולא הי' יכול לקרוא בתורה, רשאי הי' להפסיק, והיינו דקאמר אנן בדידן דלא אפשר לן לקרות בתורה שבכתב, הילכך נעסוק בתושבע"פ. ע"כ. וכן הובא פירושו זה במאירי. ע"ש.

וראה עוד בתר"י. ונראה שאע"פ שקהל השומע מפי הקורא בתורה יש להם דין שומע כעונה, כאילו קוראים מתוך ס"ת, וכדין השומעים מקרא מגילה מש"צ הקורא במגילה כשרה שיוצאים י"ח משום שומע כעונה, וא"כ גם סומא יוכל לשמוע קס"ת, כמו ששומע מגילה מש"צ. אפשר דס"ל שכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, וכמ"ש כיו"ב בשבולי הלקט (ס"ג) ובחי' הריטב"א (סוכה לה.). ובשאגת אריה (ס"ו) ו'. ע"ש. ובתשובת הרדב"ז ח"ג (ס"י תכה) כ' לפטור סומא מקריאת שנים מקרא ואחד תרגום, שכיון שדברים שבכתב א"א רשאי לאומרם בע"פ, פטור גם לשמוע מאחר. וראה מכאן דהוה מהדר אפיה וגריס, משום דאנן בדידן ואינהו בדידהו. וכו'. ע"ש. ויש לפלפל בזה, ואכמ"ל.

ומה שהותר למי שתורתו אומנותו, ה"ט שחובת הצבור הוא ולא חובת יחיד, ועיין באורך בשו"ת יבי"א ח"ד (חיר"ד סי' לא אות ג.)

לגברא ש"ד. ע"כ. ואע"פ שבסדר היום כתב שזהו דוקא במקום דוחק גדול, והובאו דבריו בספרי האחרונים, הכנה"ג והמג"א והא"ר. ומטעם זה כתב הבא"ח להחמיר, אא"כ במקום דוחק. מ"מ הרי אנו קבלנו הוראות מרן, שסתם דש"ד, וכסתמות הש"ס דר' אבהו נפיק בין גברא לגברא, אלמא דאפי' בלא דוחק מותר. הילכך אפי' שלא במקום דוחק המיקל יש לו על מי שיסמוך, ומשום שביין גברא לגברא נוהגים לסגור הס"ת, (וכמ"ש תלמידי רבינו יונה פ"ק דברכות ח. ד"ה ר' אבהו נפיק בין גברא לגברא). או שגוללים אותו, או שמכסים הס"ת במפה, ונחשב כאינו פתוח. וכמ"ש הלבוש והב"ח והפרישה.

ועיין בשו"ת חקקי לב (אור"ח סי' ו') שהאריך בדין זה, כמה שהיו נוהגים חתני התורה להזמין את קהל בתי כנסיות לצאת באמצע קריאת ס"ת לבוא לביהכ"נ בו הם עולים לחתן תורה וחתן בראשית, שאין להקל בזה אלא בין גברא לגברא. ואפי' אם נהגו לצאת באמצע הקריאה, לא אלים כח המנהג בכה"ג, וכמ"ש מהר"ר ישראל בנימין בספר הלק"ט ח"א (סי' ה) שאם נראה שנוהגים בהיפך מהדין, אינו מנהג קבוע ע"פ חכמים, אלא מפני דוחק השעה גרמה להם לסבול מנהג שלא כדין. וכ"ה בב"ח בקונ' אחרון, ובכנה"ג (אהע"ז סי' סו סק"א). גבי יחוד לפני החופה, דמנהג רע הוא וכ"ש במשודכת לו, שנכשלים באיסורים וכו', וכ"כ המהר"י ישראל בספר קול יהודה (דף כד:) שלא טוב המנהג הרע הזה לצאת באמצע קריאת ס"ת וכו'.

וכתב הפר"ח, שאפי' בין פסוק לפסוק אסור, דאסיקנא בתיקו, כיון דהוי טעמא משום ועוזבי ה' יכלו, פסקו להחמיר, ובספר מאמ"ר (שם) כתב דא"צ לזה, דע"כ לא איבעיא בש"ס אלא משום דמנהגם היה לתרגם כל פסוק, ולכן בעי אם מותר לצאת בעת התרגום, דהוי דומיא דבין גברא לגברא. משא"כ בזה"ז, ע"ש. ועוד כתב שם, דבין גברא לגברא היינו אחר שבירך ברכה אחרונה. שלא יפסיד עניית אמן. והפרי"ח לא כתב כן.

ועיין בפמ"ג שם, שכתב, דמה שמותר לצאת בין גברא לגברא היינו כשכבר שמע קריאת ס"ת, או שדעתו לחזור מיד, ע"ש. ומ"מ אם אין נשאר שם עשרה, אפי' בין גברא לגברא אסור לצאת, כמ"ש הדרישה, והערה"ש (שם). וגם כשנשארים שם עשרה, כתבו בשם האגודה, שדוקא לצורך התירו לצאת, וכ"כ הרב כנה"ג. אלא שבערה"ש דייק מדברי התוס' והריטב"א ביומא (ע.) דמשמע קצת דמותר אפי' שלא לצורך. ומ"מ כבר כתב הרשב"ץ ח"ג (סי' צח) דלא שרי לצאת

והגאון מקרלין בספר קהלת יעקב בחידושיו לברכות, כתב (על קושית התוס' והראשונים הנ"ל) והנכון בזה מה שפירש החמדת ימים דקאי אדסמין ליה, בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מאי (האם מותר לצאת), תיקו. ואהא קאמר דרב ששת מהדר אפיה וגריס, והיינו בשעה שהמתרגם אומר התרגום, כי אין התרגום אלא בשביל עמי הארץ שאינם מבינים הפסוק בלה"ק, ולכן אנו שמבינים א"צ לתרגם כלל. לפיכך היה רב ששת גורס תלמודו, אבל בשעת קס"ת בודאי שאין היתר כלל ללמוד ואפי' למי שתורתו אומנותו, ואין צורך לחילוקים שהמציאו הראשונים ליישב קושיא זו. וזהו דבר מתוק מאד. ע"כ. (והרה"ג ר' ראובן מרגליות בס' ניצוצי אור בחי' לברכות כ' ענין תירוץ זה מדעתו.) ונוראות נפלאות, שהרי בה"ג דבריו דברי קבלה, ובעקבותיו הראשונים כמלאכים כולם הבינו שרב ששת היה לומד בשעת קס"ת. ואיך הפה יכול לספר ולכתוב "שבודאי" אין היתר כלל אפי' למי שתורתו אומנותו, בעת שהר"ח והר"ף תירצו כן, וכ"פ הרמב"ם (בפי"ב מה' תפלה ה"ט). וכ"כ רבינו"ה (סי' כא), והראב"ן (סי' קלג), והרשב"א בתשובה (סי' שפ). וכתב מרן הב"י (סי' קמו), לאחר שהביא תירוצי הראשונים, "ולענין הלכה כדאי הם הנך רבוותא דשרו לסמוך עליהם". וכן הביאם להלכה בש"ע. ואיך הרהיב עוז לדחות דברי הראשונים מפני פירוש מתוק שמצא בחמדת הימים, ולו תירוצו ימתק כמו מן, וחם השמש ונמס. ומה שכותב שאין התרגום אלא לעמי הארץ, ולכן אין אנו מתרגמים מפני שאנו מבינים בלה"ק, אין זה טעם לשבת, כי הרי גם אנחנו חייבים לקרות הפרשה שנים מקרא וא' תרגום. וכמו שפסקו הרמב"ם (פי"ג מה' תפלה הכ"ה) וכל הראשונים. וכ"פ בטוש"ע (סי' רפה). ואם התרגום רק לעמי הארץ, למה נצטרך אנו לתרגם. ובע"כ מפני שהרבה דברים יש שאין להבינם בלי התרגום הזה שניתן בסיני ונשתכח וחרז אונקלוס ויסדו. וכמ"ש רש"י (קידושין מט.ו). וכ"כ הסמ"ג בשם רב עמרם ורב נטרונאי גאון שיש להקפיד לקרות התרגום לפי שניתן בסיני. וכ"כ בס' העתים (עמוד רמ"ד ושם רסז). (וראה עוד בתוס' קידושין שם. ובס' שלמה פ"ב דקידושין סי' יד. ובדרישה סי' רפה אות ד.) וזאת מלבד מ"ש המקובלים על ההכרח בתרגום אף בזה"ז לענין שמו"ת. ומה שאין אנו מתרגמים בקס"ת בצבור, מפני שאין רוב צבור מבינים אותו, כמ"ש בטוש"ע (סי' קמה ס"ג). אבל רב ששת בודאי שהיה מבינו לעומקו, ולולא התיירוצים של הראשונים לא היה מחזיר פניו ולהמנע משמיעת התרגום. ולכאור' י"ל דתליא בפלוגתא דאמוראי (בטוטה לט.) דלרבה

בר"ה דיליף מקרא ובפתחו עמדו כל העם גם בעת התרגום אסור, ואילו לר' זירא דיליף מקרא "ואזני כל העם אל ספר התורה" י"ל שבעת התרגום מותר לספר בד"ת. (והרמב"ם הביא הפסוק דר' זירא). אך יותר נראה דר' זירא לטפויי אתא שאפי' איכא עשרה דצייתי אסור, ואפי' מי שתורתו אומנותו לא ילמוד בקור' אלא בנחת, כמ"ש התוס' כאן בראש דבריהם. וכן באו"ז (סי' יא). והיינו כדי שלא להפריע לקהל המאזינים לקס"ת. וכ"כ בספר לשון לימודים (סי' סד) לדייק מלשון התוס' כאן שגם בה"ג מודה שצריך ללמוד בנחת אפי' יש עשרה דצייתי, משום שנא' ואזני כל העם אל ספר התורה. (וע' בשו"ת מראה יחזקאל סי' כו. ודו"ק היטב.) גם נעלם מהקהלת יעקב שהכנה"ג (סי' קמו) קדם והביא פי' החמדת ימים בשם חד צורבא מרבנן. (והובא במילואו בסולת בלולה סי' קמו סק"ד. ע"ש.) והוא ז"ל הכה על קדקדו על שעלה על לבו לדחות דברי הראשונים ובה"ג אשר דבריו דברי קבלה. שכולם הבינו דהיינו בשעת קס"ת, וכן המנהג, וכמ"ש בב"י, וסוגית הגמ' מוכיחה כדבריהם וכו'. ואפי' אילו היה איזה קושי בדבריהם הי"ל לתלות החסרון בנו, ואם ריק הוא מכם, כי דעתם רחבה מני ים ואין אנו יורדים לעומק כוונתם. כמ"ש כיו"ב מהרלנ"ח (סי' לו) וכ"ש כאן שדרכם של רבותינו דרך ישרה ונכונה שאין לנו לזוז מדבריהם ימין ושמאל.

ואם יש לו אונס, כיון דחובת קריאת ס"ת היא חובת צבור (ראה לעיל) לפיכך אם יצא מביהכ"ג לצאת לצרכיו, וכדו', אינו חייב להשלים קריאת ס"ת מתוך החומש, או להשלים הקריאה במקום אחר, כשיש לו קושי בדבר. ואנוס רחמנא פטריה. וכמ"ש הרמב"ן במלחמות ה' (במגילה ה.), וכ"ה בהר"ן שם. וכ"כ בשו"ת גנת ורדים (חאו"ח כלל ב סי' כא). וע"ע בספר תהלה לדוד (סי' רפב סק"ח). ובספר קרן אורה (ברכות, דף ה ע"א מהספר). ובמשנ"ב (בביאה"ל סי' קמו ס"ב). ובהגהות עתים לבינה על ספר העתים (עמוד ונט ורפט). ובשו"ת הר צבי (חאו"ח סי' עב). וכבר דחיתי דברי הגרי"ח פלאגי בשו"ת יבי"א ח"ד (חיו"ד סי' לא). ומוכח שדעת האר"י ז"ל כמ"ש הרמב"ן הנ"ל. ומכ"ש אם שמע כבר קס"ת של הפרשה, או שעתיד הוא לשמוע קריאה"ת במנין אחר, שמותר לו לצאת בין גברא לגברא, אפי' בלא דוחק כלל. וכ"כ בזה הכה"ח סופר (סי' קמו סק"ג). אמנם הגר"ח פלאגי בספר רוח חיים (סי' קמו) הביא להלכה אסור מ"ש הפמ"ג, שאפי' אם שמע כבר קריאה"ת אסור לצאת בין גברא לגברא. ואזיל לטעמיה שהחובה היא על כל יחיד ויחיד לשמוע קריאה"ת בצבור. אולם לפי

יחיד, הנה אף אם ימצא מהראשונים הסוכרים כן, הרי מדברי מרן הש"ע מוכח שמסכים לדעת הרמב"ן והר"ן הנ"ל, מהא דהצריך שהעולה לתורה יקרא עם הש"צ, ואין העולה יוצא י"ח מדין שומע כעונה. וע"כ דטעמא הוי משום דשומע כעונה הוא רק בדבר שיש חיוב על כל יחיד ויחיד, כמו קריאת פ' זכור, מק"מ, קידוש הבדלה, ושאר ברכות שאדם מחוייב בהם, ונכון ברכות הנהנין שאדם מחוייב בכרחה זו אם רוצה ליהנות. אבל בדבר שאינו חיוב על כל יחיד, ליכא דין שומע כעונה. וכיון שכן, כן יש לתפוס לעיקר, דקריאה"ת היא חובת צבור ולא חובת יחיד. ולכן כל שקראו לו להשלים מנין בבית האבל, אף אם ע"י כך יפסיד קריאה"ת, יעדיף לקיים מצות חסד זו להתפלל בצבור בבית האבל. וכל שא"א לו לילך אח"כ ולשמוע קריאה"ת, ולשתף עצמו עם הצבור, אינו חייב להתאמץ כ"כ בשביל זה.

ועיין בבא"ח (פ' כי תשא אות ו) שכתב: ובסה"ק מקבציאל כתבתי לחזק טעם זה ממ"ש מהרח"ו בשער הכוונות דרוש הס"ת (דף מח ע"ד) בזה"ל: זמן הרבה התפלל מורי ז"ל בביתו בעשרה ולא חשש שיהיה שם ס"ת לקרות בו בין בחול בין בשבת, ואיך תהיה תפלת רבינו נר ישראל חסרה מן האורות סוד פתיחת ההיכל וקריאת ס"ת, אלא ודאי מוכרחים לומר שממך על שאר קהלות שמוציאים ס"ת וכו'. ע"כ. וכתב ע"ז בהליכו"ע ח"א (עמ' רמב) וז"ל: והנה מהר"י חזן בעל חק"ל בתשובה שנדפסה בשו"ת סמיכה לחיים (חאו"ח סי' ב, דף יד ע"ג) עמד במ"ש בש"ע (סי' קמו ס"א) שמותר לצאת בין גברא לגברא, כי מי פטר את היוצא מדין חובת שמיעת הפרשה מס"ת, וכתב, ונראה לי שלא היתה תקנת נביאים על כל יחיד ויחיד שיקרא בס"ת או שישמע קריאת ס"ת בשבת ויו"ט, אלא שהצבור יקראו סדרו של יום, וכל שקראו סדרו של יום בס"ת בצבור, אף אם כמה יחידים לא שמעו קריאת ס"ת נתקיימה תקנתם. ע"כ. ונכדו הגר"ח פלאגי כתב ע"ז, ואחרי ניו"ק נ"ל דאיכא חיובא גם לכל יחיד ויחיד לשמוע קס"ת בצבור, כמ"ש בתיקונים (תיקון כא) דאתקינו בצלותא למשמע ס"ת למהוי קרבנא שלים. ובג"ד מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. אלמא דשמיעת קריאת ס"ת היא מעיקר תיקוני התפלה, ולכן לא יפה עושים המתפללים בעשרה בביתם ואינם באים לבהכ"נ לשמוע קס"ת. ע"כ. ונראה דאשתמטיה מ"ש הרמב"ן במלחמות ה' (פ"ק דמגילה ה.) הנ"ל, שאין קס"ת חובת כל יחיד ויחיד. ולפ"ז ניחא נמי האי עובדא של רבינו האר"י ז"ל. ושרור

האמור ליתא. ואשתמטיה דברי הרמב"ן והר"ן הנ"ל. ומיהו בשו"ת התשב"ץ ח"ג (סי' צח) כתב, שאע"פ שבגמ' לא אסרו אלא באמצע הפסוק וכו', זהו כשאירע הדבר באקראי בעלמא, אבל אם עושים כן תדיר נראה כפריקת עול תורה, וכמעט שאני אומר עליהם ועוזבי ה' יכלו. ע"ש.

ומה שכתבנו שזו חובת צבור ולא חובת יחיד, הנה יסוד הדברים הם מדברי הרמב"ן במלחמות (פ"ק דמגילה ה.) גבי מגילה נקראת בזמנה בעשרה, שהקשה בעל המאור, אי"כ הא דתנן במגילה (כג): אין פורסין על שמע ואין קוראים בתורה ואין מפטירין בנביא וכו' בפחות מעשרה. מכדי במסכת מגילה קיימינן, אמאי לא חשיב מקרא מגילה שאינה בפחות מעשרה. ותי' הרמב"ן, כל השנויים במשנתנו כולם חובות הצבור הם, ואינן אלא במחוייבים בדבר, אבל מגילה כשם שהציבור חייב, כך כל יחיד ויחיד חייב, ויחיד שלא קרא צריך עשרה משום פרסומי ניסא וכו'. ומוכח שאין קס"ת חובת כל יחיד ויחיד, אלא חובת הציבור בכללותם.

ובשו"ת נצח יוסף ח"ב (סי' ט) הביא מה שהערנו על דבריו בספרו ח"א (סי' סא), באדם שהיה הולך להתפלל בביהכ"נ במנין בצבור, וקראוהו להשלים מנין בבית האבל, ויודע שע"י כך יפסיד קריאה"ת, אם יעדיף להשלים להם מנין, או שיעדיף ללכת לביהכ"נ כדי לשמוע גם קרה"ת. והשיב, דקרה"ת עדיפא, ורק אם א"א יעשה עם האבל חסד וישלים לו מנין. ע"ש. וע"ז הערנו ממה שלא הזכיר דברי הרמב"ן (במלחמות, מגילה ג.) שכתב, דקרה"ת היא חובה על הצבור ולא על היחיד. ודן בעיקר מצד אם אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברו. ע"כ. והרה"מ הביא מכמה ראשונים דמוכח מדבריהם דקרה"ת היא חובת יחיד. והביא לשון הרב שבוה"ל, שתמה (בסי' לט) על האומרים שמותר לגרוס בלחש בשעת קרה"ת. והוכיח מזה דס"ל דקריאה"ת היא חובת יחיד. ע"ש. אך המעיין בדברי שבוה"ל יראה שא"ז מוכרח לומר כן בדעתו, דגם אי נימא דקריאה"ת היא חובת צבור, היינו שכאשר מתאספים בביהכ"נ צבור, חייבים לקרות בתורה בשני וחמישי ובשבת, וא"ז חובה המוטלת על כל יחיד לשמוע קריאה"ת בשני וחמישי ושבת. ומעתה, כאשר קוראים בתורה בצבור, חייב כל יחיד שבביהכ"נ להשתתף עם הצבור ולשמוע קרה"ת. וכיון שזו לא חובת יחיד, מש"ה צריך העולה לקרוא עם הש"צ את הקריאה שעלה לתורה. ומה שהביא בנצח יוסף שם מהראשונים שנראה מדבריהם דקריאה"ת היא חובת

ד. מה שיש נוהגים לחלק לקהל בבית הכנסת ארק וסוכריות, בשעת קריאת המוסיפין בספר תורה כשיש שמחה בבית הכנסת, יש למחות ביד הנוהגים כן. ויש להציע להם שידחו את הכיבודים הללו לאחר תפלת מוסף, לאחר שיעשו קידוש, ויחלקו עוגות לקהל. (ד)

ה. הנוהגים לומר "אמת תורתינו הקדושה" בסוף קריאת התורה, לפני שיברכו ברכה אחרונה, אין למחות בידם משום הפסק, שיש להם על מה שיסמכו, שהרי אין ההפסק אלא לאחר שכבר התחיל במצוות הקריאה. ומכל מקום טוב ונכון ליעצם בנחת שלא לאומרו. (ה)

שא"כ אין מותר לקרותם בשבת, ולא גזרו שמא יעבירו ד' אמות ברה"ר, כמו שגזרו כן במגילת אסתר, ושהשיב ע"ז הגר"א, דגזרת רבה לא שייכא אלא בחיוב המוטל על כל יחיד ויחיד כגון שופר לולב ומגילה, אבל קריאת מגילות אלו לא הוקבעו כלל על היחיד אלא על הציבור, וכמו קס"ת שלא גזרו שמא יעבירו ד' אמות ברה"ר, לפי שאם אין שם עשרה אין חיוב כלל על היחיד. ובעשרה אמרי רבים מדכרי אהדדי. עכת"ד. וכיו"ב כתב הגר"ש הכהן מוילנא בספר עצי ברושים (עמ' ה).

להגר"ח פלאגי בשו"ת חקקי לב (חאו"ח סי' ו, דף יא סוף ע"ד) שהביא מ"ש בשעה"כ הנ"ל, על רבינו האר"י, והקשה ע"ז מהתיקונים הנ"ל, ויתיר י"ל שהיה חולה, וציאתו לביהכ"נ היה בה היזק לבריאותו, ובמקום חולי לא תיקנו רבנן, ולהביא ס"ת לביתו לא היה אפשר, שהיה אימה ופחד משרי אומות העולם. ע"ש. ובמחכ"ת כל אלו דברי נביאות הם, ואם איתא לא היה למהרח"ו למסתם סתומי, אלא היה לו לבאר שהאר"י היה אנוס וכו'. וע"ע בפעולת שכיר על המעשה רב (סי' קעה) שהביא הקושיא לפי שיטת הגר"א שמברכים גם על שאר מגילות כמו מגילת אסתר,

לא לחלק ארק וסוכריות בעת קריאת המוסיפין

ולבטל מנהג גרוע זה, לבל ישתרש בקרבנו. ויש למחות ביד הנוהגים כן. ויציעו להם לדחות הכיבודים אחר מוסף. ובשתייה חריפה רק מחוץ לביהכ"נ.

ד נודע מה שהחמירו בענין כבוד הס"ת, ואמרו, כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות. ומנהג זה שנהגו במקצת מקומות, הוא מנהג גרוע, וכל מי שיש יראת ה' בלבו עליו לאזור כגבר חלציו,

הנוהגים לומר "אמת תורתינו הקדושה" בסוף קריאת התורה

לדבר כלל. ובכ"י (סי' קמו) הביא דעה זו בשם הכל בו, וכתב שאין כן דעת הפוסקים. ע"ש. וכיון דלא קי"ל כוותיהו אין לדקדק לאסור מדבריהם. ועוד י"ל דלא פלוג רבנן, ואסרו על אותן שקראו, גזרה משום העתידים לעלות שעוד לא קראו, דהוי הפסק בין ברכה הא' לקריאה.

ה **בנ"ד** יש לדון מצד ג' דברים. א - אם יש בזה הפסק בין הקריאה לברכה האחרונה. הב' דהא משנתפח הס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה. הג' דיש לחוש להפסק ואז יצטרך לחזור ולברך ברכה ראשונה. והנה בענין חשש הפסק בין קריאה"ת לברכה אחרונה, בארחות חיים (בהלכות קריאת ס"ת אות לב) כתב בשם ר"ת, דמה שאמרו שאסור לספר בקריאת ס"ת, היה זה לפי מנהגם שהיו נוהגים שהקורא הראשון היה מברך לפניו, והאחרון היה מברך לאחריה. והאמצעים לא היו מברכים כלל. ולכן אסור לדבר שמא יצטרך לעלות ולקרות, ואם ידבר יהיה הפסק בין שתי הברכות. ע"כ. וכ"כ המאירי בשם יש מי שאומר (ברכות ה.). ולפ"ז משמע דאסור לדבר לפני ברכה אחרונה אף לאחר הקריאה, שהרי הראשונים שכבר קראו יצאו י"ח הברכה הראשונה, ואפ"ה לא הותר להם לדבר אח"כ, מפני שלא שמעו ברכה אחרונה. אלא דהארחות חיים מסיק דנכון לעשות כד' הראשון אף לפי מנהגינו שלא

ובשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' ט אות ד) כתב, דלכאורה י"ל דתליא בפלוגתא דרבוותא, דהנה הטור (סי' תרצב) כתב בשם בעל העיטור, מסתברא, כיון שברכה אחרונה (של המגילה) במנהגא תליא מילתא, אין לגעור במי ששח בקריאתה, דלאו הפסקה היא, אלא בקריאה תליא מילתא. וכתב ע"ז הטור, ואינו נראה, דכיון שהוא מברך צריך שלא להפסיק, דמאי נפ"מ דתלי במנהגא סוף סוף הוא מברך. ע"כ. ומוכח מדבריהם דבברכת קריאת ס"ת דהויא מדינא ולא ממנהגא, לכו"ע אסור להפסיק. אולם בתשובת הרשב"א (הובא בכ"י שם) כתב, שאין השיחה מפסקת מן הדין, שאין השיחה הפסק

1. בית כנסת שנהגו אצלם זה שנים רבות שחתן הבר-מצוה עולה לתורה לעליית שלישי, ולאחר שבירך ברכה אחרונה על קריאת התורה, עומד ודורש לפני הקהל, אם רוב הקהל מבקש להמשיך במנהג זה, יש להם על מה שיסמוכו. ונכון שבעת הדרשה יסגרו את הספר תורה, ולא יסתפקו בכיסי הספר תורה במטפחת. ואם אפשר שהקהל יסכימו כולם מרצונם הטוב בלי שום מחלוקת שמכאן ולהבא חתן הבר-מצוה ידרוש לאחר סיום ברכות ההפטרה, כמנהג רוב בתי הכנסת בירושלים, עדיף יותר לעשות כן, ותבוא עליהם ברכת טוב. (1)

משא"כ כשגם הש"צ מפסיק וכו'. וכ"פ בשו"ת שער אפרים (סי' י). ובס' אדני פז (סי' קמו) וא"כ ה"ה הכא דיכול לומר דברי שבח לפני הברכה האחרונה.

והנה אין לאסור בנ"ד מטעם שאסור לדבר אפי' בר"ת, משעה שנפתח הס"ת, שכל האיסור בשעה שקורא בתורה, שאז אם ידבר לא יוכל לשמוע הקריאה, וכדיליף ר"ז בגמ' (סוטה טז). מקרא דכתיב ואזני כל העם אל ספר התורה, משא"כ אחר הקריאה. ואע"ג שתר"י (ברכות ח.) כתבו שדוקא לצאת מותר בין גברא לגברא, אבל לדבר אסור, דכיון שנפתח בפעם הא' אסור לדבר עד שיגמור כל הפרשה. מ"מ התם ה"ט דאיכא למיחש שמא ימשך בדיבורו. ובב"י (סי' קמו) כתב, ומיהו נראה דלא מיתסר לדבר אלא בעת שקורא, וכ"ד הרמב"ם. וא"כ גם בנ"ד אין לחוש לזה.

ובענין החשש שיצטרך לחזור לברך ברכה ראשונה, אם יפסיק לומר אמת תורתנו הקדושה, הן אמת שהמרדכי כתב בשם רבינו יואל, שאם קרא כמה פסוקים ודיבר, חוזר לברך ברכה ראשונה אם רצה לקרוא עוד. ורבינו אפרים חולק עליו, וראיה ממה שאמרו בברכות (יג.) בפרקים שואל מפני הכבוד וכו'. והובא בב"י שם, ופסק בבדק הבית ובש"ע, דא"צ לחזור ולברך, וכ"ה להדיא בח"י הריטב"א (מגילה כא:), וברשב"א (ברכות יא.), שאין איסור להפסיק בשיחה בין הקריאה לברכה האחרונה. וראה כ"ז באורך וברוחב בשו"ת יבי"א ח"א (סי' ט).

בית כנסת שנהגו שחתן הבר-מצוה עולה לעליית שלישי, ואח"כ דורש לפני הקהל

יש לחוש שמא ימשך בדיבורו גם בשעה שהש"צ קורא בתורה. ע"כ. אבל הב"ח כתב לחלוק על רבינו יונה, שהרי לדעת רש"י לא אסרו לדבר בעת הקריאה עצמה אלא מפני שמפריע לאחרים לשמוע, אבל בין גברא לגברא למה לא ידבר ד"ת וכו'. וכן כתבו המג"א, הא"ר, הפר"ח, בעל באר שבע, שו"ת מראה יחזקאל, ועוד אחרונים. וכ"ז במדבר עם חבירו, שבזה רבינו יונה אוסר, אבל בנ"ד שהבר מצוה דורש, וליכא החשש

אלא כששח בין הברכה לתחילת המעשה. אלא שראוי שלא לדבר עד גמר המצוה, שיכוין במצוה. ע"כ. משמע שאם גמר המצוה אף שלא בירך ברכה אחרונה אין גוערים בו, ולשון מרן בש"ע (סי' תרצב) אין לשוח בעוד שקורין אותה, מוכח דאחר קריאתה שרי. אלא די"ל דשאני התם דבמנהגא תליא מילתא. ודו"ק.

ובאמת דמצינו לכמה אחרונים שכתבו, שאין דין הפסק בין הקריאה לברכה האחרונה, וכמ"ש בשו"ת נחלת יעקב (סי' מח) שהורה היתר כמה שנוהגים שהרב דורש בעלייתו לס"ת לפני ברכה אחרונה, בענין מצות צדקה וגמילות חסדים, כדי שהעולים לס"ת אח"כ יתנדבו בעין יפה. והו"ד בספר כרם שלמה, וביפ"ל (סי' קמו). ומזה למד בשו"ת ויען אברהם (ס"ס כה) שאם טעו וקראו פר' שקלים קודם זמנה, בשבת שקלים כשקורא המפטיר לפני ברכה אחרונה יקרא פר' שקלים בחומש, ואין לחוש להפסק. ע"ש. ואמנם מרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' ו אות טא) כתב, שלכתחלה יש לברך מיד ברכה אחרונה, ובדיעבד אם היה שיעור מועט יברך, ואם לאו לא יברך. [והיינו אם האריך בדרשתו יותר מחצי שעה לא יברך]. מ"מ בנ"ד י"ל דמודה הרב דבאמירת אמת תורתנו הקדושה אין חשש אף לכתחילה, דשאני התם דיש חשש שיימשך בדרשתו. וע' בשו"ת פנים מאירות ח"ג (סי' לא) שכתב ליישב מנהגם לומר שיר אקדמות מלין אחר פסוק בחודש השלישי, וערער ע"ז הט"ז, שהרי אסור לספר אפי' בר"ת, וכתב, דהתם ה"ט שהרי לא ישמע קריאת הס"ת,

(1) **בגמ'** סוטה (טז). אמר רבא בר רב הונא, כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה, שנאמר, וכפתחו עמדו כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה, שנאמר, והחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד. רב חסדא אמר מהכא, ואזני כל העם אל ספר התורה, וכתב רבינו יונה (ברכות ח.), שאע"פ שמותר לצאת מביהכ"נ בין גברא לגברא, לדבר אסור אפי' בין גברא לגברא. והסביר מרן הבי"י (סי' קמו), שהטעם לכך, כי

ז. וה"ה במקומות שנהגו שרב בית הכנסת דורש בפני הצבור בין גברא לגברא שיש להם על מה שיסמוכו. (אבל אין לנהוג כן לפני ברכה אחרונה) ויסגרו את הספר תורה בעת הדרשה, כמבואר. ומכל מקום נכון לשנות את המנהג בהסכמת הכל, ולקיים את הדרשה אחר ברכות ההפטרה כנזכר. (ז)

ח. קהלות שנהגו שאחר שהעולה מברך ברכה אחרונה עומד הרב ומפרש את הפסוקים בלשון שהקהל מבין, בין גברא לגברא, יש להם על מה שיסמוכו במנהגם זה, שדוקא לעשות תקנה בדרך של חיוב ולתרגם את הפרשה בתרגום אונקלוס, בזה לא רצו חז"ל להנהיג כן, מה שאין כן באופן זה. ובעת שהרב מפרש הפסוקים נכון שיסגרו את הספר תורה, ולא יסתפקו בהנחת מטפחת על כתב הספר תורה. (ח)

ט. יש נוהגים שהרב דורש לפני הקהל בעניני צדקה וכדומה, בעת שהוא עולה לספר תורה אחר קריאת התורה, קודם שיברך ברכה אחרונה, ואחר הדרשה מברך ברכה אחרונה על מה שקרא, אף על פי שיש להם על מה שיסמוכו, מכל מקום לכתחלה אין לנהוג כן, אלא נכון שהרב ידרוש אחר גמר קריאת התורה והברכה האחרונה, או לכל הפחות בין גברא לגברא וכמבואר. (ט)

ולקהל, מה בכך, והרי המנהג פשוט בכל המקומות לומר "מי שבירך" לעולה לס"ת, וק"ו ביום שמחת לבו של הבר מצוה, שאין למונעו מן הדרשה בין גברא לגברא. אחר שכן נהגו במקומיכם. ומ"מ א"א בלי מחלוקת להניח הדרשה לאחר ברכות ההפטרה, עדיף טפי, וכן נוהגים ברוב בתי הכנסת כאן בארץ הקודש, וראה כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' יז).

שמה ימשך בדיבורו גם בעת הקריאה עצמה, לכ"ו ע יש להקל. וכ"כ בשו"ת נחלת יעקב (סי' מה). וכ"ד מרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' ו' אות טא), וע"ע בשו"ת ויען אברהם פלאגי (או"ח סי' כה). וכ"כ במאמר (סי' קמד סק"ה) שמותר לומר זמירות בין גברא לגברא, שאין חשש שימשך לאומרם בעת הקריאה. ואפי' אם דרשת הבר מצוה כוללת דברי ברכה להורים

במקומות שנהגו שרב בית הכנסת דורש בפני הצבור בין גברא לגברא

שמצאנו מחלוקת בין הפירושים אין לקרוא הפירוש בין גברא לגברא. ובשו"ת יחו"ד ח"ה (סי' יז) כתב ע"ד, שבמחכ"ת אין בדבריו שום הכרח לאסור, ונעלם ממנו מה שפסקו האחרונים להתיר לדרוש בצבור בין גברא לגברא, ולא חשו משום הפסק או דבר אחר. ודוקא "דרך חיוב" לפרש לעם פסוקי התורה בלשון שיבינו, לא רצו חז"ל לתקן, שלא תיקנו כן אלא בלשון תרגום שנתקן ברוה"ק, אבל אם ירצו לפרש בין גברא לגברא, איה"נ דשרי. ועכ"פ לגבי דרשה יותר יש להקל. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' ט אות ו).

ח ע"פ המבואר בהערה הנ"ל.

יש נוהגים שהרב דורש בעת שהוא עולה לתורה קודם ברכה אחרונה

טא) כתב, שלכתחלה הרב ידרוש אחר ברכה אחרונה. וכדיעבד אם דרש שיעור מועט יברך. ונהיינו פחות מחצי שעה. והובא כ"ז בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' ט אות ו).

ז ע"פ המבואר בהערה הנז', דליכא חשש שמה ימשך בדיבורו גם בעת הקריאה עצמה. ואמנם בשו"ת אג"מ ח"ו (או"ח סי' ט אות טא) כתב, ואודות רב אחד שהיה נוהג לדרוש בשבת באמצע קריאה"ת, אחר קריאת כל שני עולים, וכתב, דלאו שפיר עבד, וצריך למחות בידו, כי אפי' היה רק מפרש להם הפסוקים כמו שהיו מתרגמים בזמן חכמי התלמוד, לא היה נכון לעשות כן, שלא הותר לתרגם אלא תרגום אונקלוס, שאין מחלוקת עליו והכל מודים בו. תדע, שבש"ע כתב, שכיום אין נוהגים לתרגם כיון שאין העם מבינים התרגום. ואם איתא למה לא יתרגמו כל עדה בלשונה, או פרש"י, א"ו דכיון

טב) בשו"ת נחלת יעקב (סי' מה) הורה היתר בזה, והובא בספר כרם שלמה, ויפ"ל, (סי' קמו). וע"ע בשו"ת ויען אברהם (סי' כה), ובספר גנוזי חיים (מע' ד אות נד). ומרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' ו אות

יש מקומות שנהגו לשורר לכבוד החתן העולה לתורה, או לכבוד בעלי ברית, וחתן בר - מצוה לפני עלייתם לתורה. ונכון לסגור את הספר תורה בעת השירה, [ולא להסתפק בכיסוי המטפחת בעת השירה]. אבל לא יאריכו בשירה, ולא יטריחו יותר מדאי על הצבור.^(*) וכבר פשט המנהג בכל המקומות לומר מי שברך לעולה לספר תורה, ולא חששו בזה להפסק. ויש המאריכים מאד לחיי פלוני ולחיי פלוני וכו', וגורמים לטורח צבור. ואין לעשות כן.

יא. הנוהגים לקרוא את הפרשה בעל פה בלחש, בשעה שהשליח צבור קורא מתוך הספר תורה, אין למונעם מטעם "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה", שיש להם על מה שיסמוכו. וה"ה במי שרגיל לקרוא הפרשה מידי שנה בשנה, ובדרכו לבית הכנסת בשבת ויום טוב רוצה לשנן בעל פה את הפרשה להכינה לפני קריאתו בתורה, יש לו על מה לסמוך, שמאחר ואינו מוציא את הרבים ידי חובה בעת קריאה זו, אין להקפיד בזה משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. [וה"ה שמותר לקרוא תהלים בעל פה לרפואת חולה וכדומה] יא

גברא לגברא, שאין חשש בזה שמא ימשך לאומרם בעת הקריאה עצמה. ע"ש. וכ"ה המנהג פשוט ללא עוררים, בכל תפוצות ישראל, לומר פיוטים בין גברא לגברא, קודם עליית בעלי השמחה וקרוביהם לס"ת.

(*) במדרכי (מגילה) כתב, שבמדינות אלו נהגו שהיו גוללים בין גברא לגברא. וכן עיקר. ובנ"ד שמשוררים בין גברא לגברא, ראוי גם לדידן לסגור הס"ת. ובמאמר "סי" קמו סק"ה) כתב, שמותר לומר זמירות בין

דבר הנוהגים לקרוא את הפרשה בעל פה בלחש, בעת שהש"צ קורא בתורה

דבקריאת ס"ת אינו חיוב גמור על היחיד כדין ק"ש. וכ"כ המאירי שם, "שאין הכוונה אלא להשמיע לעם, ואין זו מצוה גמורה כשאר מצות שנאמר בה כל מי שאינו מחוייב וכו'". ומ"ש התוס' (ר"ה לג. ד"ה הא), דרשות מפיך למחוייב מדרבנן, ומש"ה קטן עולה למנין שבעה, נודע שאין הלכה כן, וגם במחוייב מדרבנן אין הרשות מוציאו י"ח, ומשום דקריאת ס"ת חובת צבור, קטן עולה למנין שבעה.

יא) כ"כ בתשובת הרדב"ז ח"ד (סי' קלה), שאין למונעם מטעם זה, כי לא נאמר דברים שבכתב וכו' אלא בקורא קריאה של חיוב, אבל קריאה זו אינה של חיוב, שהרי כבר קרא בביתו שנים מקרא ואחד תרגום. והביאו בשו"ת יבי"א ח"ד (דף שיג: יו"ד סי' לא אות ג) וסייע את דבריו ממתני' מגילה (כד). קטן קורא בתורה, ואינו פורס על שמע, ופרש"י, לפי שהוא בא להוציא הרבים י"ח, וכל שאינו מחוייב בדבר וכו'. ומשמע

"דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה"

ד"ז בהלכות ת"ת, שדברים שבכתב אסור ללמוד בעל פה, ומשמע שרק גבי קריאה"ת, שקריאתו באה להוציא י"ח אחרים, בזה אמרי' שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, משא"כ כשקורא לעצמו. **אמנם** בש"ע (סי' מט) פסק, אע"ג דק"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, כל דבר שרגיל ושגור בפי הכל, כגון ק"ש, וברכת כהנים, ופר' התמיד, וכיוצא בהן מותר. ע"כ. ומשמע לכאורה שאף שקורא לעצמו, כמו ק"ש ופר' התמיד, אפ"ה אי לאו דרגיל ושגור בפי כל, היה אסור משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. ונמצא שאף שאינו מוציא אחרים בקריאתו, יש לאסור לקרוא בעל פה דברים שבכתב אם לא בדברים השגורים בפי כל.

והנה עיקר דין דברים שבכתב אי אתה רשאי וכו', מבואר בגמ' גיטין (ס:) דרש ר"י ב"ג מתורגמניה דר"ש בן לקיש, כתיב כתוב לך את הדברים האלה, וכתוב כי ע"פ הדברים האלה, הא כיצד, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב. דבי רבי ישמעאל תני אלה, אלה אתה כותב, ואי אתה כותב הלכות. וכתבו התוס' (תמורה יד:) והרא"ש (ומובא בטור או"ח סי' מט) דלא אמרי' דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, אלא להוציא אחרים י"ח, אבל כל אחד לעצמו שרי. ע"כ. ויתכן שגם הרמב"ם סובר כדברי הרא"ש, שהרי כתב דין זה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, בהלכות תפלה (פרק יב ה"ח) בדיני קריאה"ת, ולא כתב

רשאי לאומרם בע"פ. ע"ש. ולשיטתו אויל לפמ"ש בחאו"ח (ס"ו נח) שהדרשא הנ"ל היא מה"ת. ע"ש. אבל הר"א ממין בספר היראים (ס"ס קכח) כתב במפורש שדרשא זו אסמכתא בעלמא היא. ע"ש. ובתוס' ישנים (יומא ע.) כתבו שהוא למצוה מן המובחר בעלמא, וראה בזה בשו"ת יחו"ד ח"ג (עמוד רמא).

ומעתה, כיון שאיסור ברכה לבטלה הוא מהתורה (כמו שביארנו בכמה דוכתי, ראה בעין יצחק ח"ב ריש כללי ברכות, ובס' אוצר דינים לאשה ולבת, בהערות שבראש הספר, ע"ד הגר"ש משאש) ואיסור דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, הוא מדרבנן, או למצוה מן המובחר, יש לו לסומא לקרוא בלחש עם הש"צ, ויסמוך על סברת הרא"ש (והרמב"ם) שדוקא כשקורא להוציא י"ח את האחרים, יש איסור זה דבררים שבכתב וכו'. וכאן הרי הש"צ קורא בתורה להוציא הרבים. ועייין בשו"ת יוסף אומץ (ס"ו לח, אות עג), שדן, בדין ש"צ סומא שקרא בס"ת, עם העולים, שנסתפק בזה בספר קול אליהו (ס"ו ב), אם הצבור יצאו ידי קריאה, והביא ראה מדברי הסמ"ג. ובברכ"י (ס"ו מט) הביא ראה זו משם הרב הנ"ל, ודחה אותה כיעו"ש. ולענין דינא מסיק מן החיד"א, ד"ל שיצאו הצבור י"ח, שעיקר התקנה היתה כדי שלא יהו שלשה ימים בלי תורה, ואין עיקר התקנה שיקראו מתוך ס"ת, רק משום שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ, קוראים מתוך ס"ת, ואם הש"צ עשה איסור כמה שקרא בעל פה, לגרמיה הוא דעביד, אבל הצבור שפיר יוצא י"ח הקריאה ששמעו ממנו. שסוף סוף לא עברו ג' ימים בלי תורה, וזהו עיקר התקנה. אלא שיש לדון בזה מצד מה שאמרו, כל מאן דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני. ובשער אפרים (ס"י קיג) דעתו שכלל זה שייך גם במצות דרבנן].

אלא שיש לדון בנ"ד, לסוברים שדין זה דבררים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם, אם הוא מה"ת, או למצוה מן המובחר, וא"כ י"ל דכיון שהוא למצוה מן המובחר, לא שייך בזה אי עביד לא מהני. ודו"ק. אמנם אע"פ שביארנו כן בד' מרן, ושו"ר שכ"כ בספר טהרת המים, אין לזה הכרח כ"כ, ולכן ש"צ הרוצה לחזור בעל פה על הפרשה לפני קריאתו, בלכתו לביהכ"נ, יש לדון להקל עפ"ד הבי"ח ששליחי צבור הרגילים בקריאת הפרשה מידי שנה, חשיבי כבקריאים. וראה בשד"ח (מע"ד). ובפרט שאינה קריאה של חיוב. ומה גם לדעת הרא"ש, שרק בשעה שמוציא י"ח את הרבים יש איסור דבררים שבכתב וכו'. ובביאורי הגר"א (סק"ב) כתב, שכן עיקר הלהכה. וכ"כ התוס' הנ"ל. וגמ' ערוכה

ונראה, דמין הש"ע לטעמיה אויל במ"ש בש"ע (ס' קלט ס"א), שסומא אינו קורא בתורה, לפי שאסור לקרוא אפי' אות אחת שלא מן הכתב. ובש"ע (בס"י קמא ס"ב), כתב שצריך העולה לקרוא עם הש"צ, כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, ומש"ה לדעת הש"ע סומא לא עולה לתורה, כיון שצריך לקרוא עם הש"צ, כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, ולדעת מרן גם כשקורא לעצמו יש איסור לומר דברים שבכתב בע"פ. ולכן גם אם הש"צ יקרא פ' עלייתו לתורה להוציא הרבים, מאחר והסומא צריך לקרוא בלחש, מפני ברכתו, והיא קריאה של חיוב כמו ק"ש, שאינה שגורה בפי כל, אסור לו לקרוא בע"פ, ולכן אין הסומא עולה לס"ת. **וביאור** המחלו' בדין עליית סומא לס"ת ביארנו בכ"ד, ע"פ מה שיש לחקור בגדר "שומע כעונה" אם תורת דיבור עליו, או תורת שמיעה עליו. וי"א שדעת מרן הש"ע שדין שומע כעונה הוא שהתורה חידשה לנו שיוציאים י"ח גם בשמיעה. ומש"ה פסק מרן בש"ע (ס"י קד), דהשומע קדיש וקדושה באמצע תפלת שמונה עשרה, ישתוק ויצא י"ח מדין שומע כעונה, ולא חשיב הפסק, כיון שתורת שמיעה עליו, ולא תורת דיבור. ומש"ה גם פסק בס"י קמא (ס"ב) שצריך העולה לתורה לקרוא עם הש"צ, ולא מהני בזה שומע כעונה, כיון שהוא מתורת שמיעה גרידא, ואיך יברך על שמיעתו, בדבר שכל הצבור בלא"ה שומעים, ולכן צריך לקרוא עם הש"צ. [ומה שהסומא אינו יוצא י"ח מדין שומע כעונה, שמאחר ואין ע"ז תורת דיבור, אלא תורת שמיעה, לכאורה ליכא בזה איסור משום דבררים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, וה"ט שהרי אין דין שומע כעונה בקריאת ס"ת, שלכן צריך העולה לקרוא עם הש"צ את פ' עלייתו. ודו"ק]. וכבר ביארנו לעיל (ס"י קלט) שיש טוענים שהמנהג בזה שלא כמ"ש בש"ע, ומעלים סומא לס"ת היכא דלא אפשר בלא"ה. [וכ"כ בשו"ת רבי משה פרובניצאלו (ס"י יח) שכ"ה המנהג הקדום]. ומעתה יש לדון איך ינהג הסומא בעלייתו לתורה, אם יקרא בלחש עם הש"צ, יעבור על הדין דבררים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. ולדעת מרן גם כשקורא לעצמו יש לאסור בזה בקריאה של חיוב, כמו ק"ש. ואם יברך ולא יקרא בעצמו בלחש, הרי לדעת מרן ברכתו ברכה לבטלה.

והנראה לענ"ד, שהדבר תלוי במחלוקת בדין דבררים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, אם הוא מה"ת, או מדרבנן. ועייין בשו"ת חת"ס (הא"ח ס"ו רח) שכתב, שהמחבר ספר ומערב במחשבתו לגדל את שמו ולנחול כבוד, עובר גם משום דבררים שבכתב אי אתה

יב. יש נוהגים לעמוד בשעת קריאת "עשרת הדברות" שבפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן, או בחג השבועות, ואין זה מנהג נכון על פי ההלכה, שכבר כתב הרמב"ם, שיש לחוש בזה פן יאמרו שדוקא תורה זו מן השמים ולא השאר חס ושלום, ונותנים יד לפושעים בזה. ויש למחות בנוהגים כן. ומכל שכן במקום שתלמידי חכמים הבקיאים בהלכה יושבים בעת הקריאה, שיש למחות במי שעומד משום יוהרא. וכן כתבו כמה אחרונים. ומה שכתבו באיזה פוסקים אחרונים להתיר בזה, נעלם מהם תשובת הרמב"ם הנ"ל. ומכל מקום יוצאי אשכנז הנוהגים לעמוד במשך כל זמן הקריאה, אין כל איסור במה שממשיכים לעמוד גם בעת קריאת עשרת הדברות. (יב)

יג. אם העולה לקרוא בתורה בפרשת עשרת הדברות הוא אביו או רבו, על הבן או על התלמיד לעמוד מיד עם עלותו לקרוא בספר תורה, לפני הברכה, שעל ידי כך ניכר הדבר שעמידתם אינה משום עשרת הדברות דוקא, ובזה אין חשש. (יג)

יד. יחיד הנמצא בבית הכנסת שנוהגים בו שהקהל עומד בשעת קריאת עשרת הדברות, ואין לאל ידו לשנות את מנהגם, יקדים לעמוד בתחלת קריאת הפרשה, או לכל הפחות יעמוד בתחלת קריאת העולה לספר תורה, שהוזמן לקרוא בעשרת הדברות, כדי שלא יהיה יושב בין העומדים, וכמזלזל חס ושלום בקדושת עשרת הדברות. (יד)

שדורש רבים בהרבה פסוקים שבתורה, אינו חייב לחפש בכל שעה בחומש, שאין זו קריאה של חיוב, ומשום כבוד צבור יש להקל. ובתשובת חות יאיר התיר לומר כל ספר תהלים בע"פ, דכיון שהוא לעורר רחמי ה', הו"ל תפלה. וכתב במשנ"ב (סי' מט סק"ו) דיש לסמוך עליו, דבלא"ה דעת העט"ז והגרי"א כהפוסקים דדוקא להוציא הרבים ידי חובתן אסור.

היא בסוף תענית. וכן השיב לי מרן אמר"ר זיע"א להקל בש"צ.

ודע, דסומא מותר לו לקרוא לעצמו בע"פ דברים שבכתב, משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, וכמבואר בפוסקים (סי' מט). וכן מי שהוא בבית האסורים ואין יכול להשיג שם חומש, דרשאי ללמוד דברים שבכתב בעל פה, היכא שאינו יכול לשנן הלכות וכדו'. וכן מי

לעמוד בעת קריאת "עשרת הדברות"

שלא לעמוד בעשרת הדברות, מה כוחו גדול לחלוק על מי שגדול ולהלחם על כך בכל ער"ש. ואיזהו חכם המכיר את מקומו. ומה שטען שכך מנהג מרוקו, הנה לא למד ולא שנה ואינו יודע מ"ש הריטב"א, שכל מנהג שיש בו שמץ של איסור, צריך רב גדול לבטל המנהג. וכ"כ הרא"ש, הר"ן נימקו"י, הריב"ש, הרשב"ש, הפר"ח ועשרות אחרונים. ומאחר ולא למד אינו יודע דברי הפוסקים הללו, ונוהג בחוצפא כלפי מי שגדול רק מתוך רגשי עדתיות. ודי בזה.

(יג) ילקו"י שם. שו"ת יחו"ד ח"ו (ס"ו ח).

(יד) ילקו"י ספירת העומר ושבועות (סי' תצד הע' סו עמ' תשיח). שו"ת יחו"ד שם.

(יב) ילקו"י ספירת העומר ושבועות (סי' תצד, הערה סד עמ' תשט). שהעיקר לדינא כמ"ש הרמב"ם בתשו', ודבריו נעלמו מעיני כמה אחרונים שהתעקשו להליץ על מנהג מרוקו, ולכן יש למחות במי שעומד בקריאת 'ה' הדברות. וכמבואר בשו"ת יחו"ד ח"א (סי' ט).

ומה מאד תמהתי על אחד מרבני ערי המרכז, שהולך בכל ער"ש פר' יתרו ופר' ואתחנן, ודורש מכל גבאי בתי הכנסת, שיעמדו על כך שהצבור יעמוד בעשרת הדברות, וכאשר אומרים לו שמרן זיע"א פסק כד' הרמב"ם שאין לעמוד, משיב להם שאינו משועבד לפסקו של מרן זיע"א. וזו חוצפא אחר שמרן מביא מקורות לדבריו, ודעת גדולי עולם ובראשם הרמב"ם

טו. צבור שאומרים שירת הים ועשרת הדברות בקול רם עם השליח צבור יש למחות בידם. (טו)
וראו להעלות לספר תורה את חכם הקהל לשירה ולעשרת הדברות. (טז)

סימן קמז - דיני גלילת הספר תורה

א. אסור לאחוז בספר תורה בגוף הקלף או הגויל בלי מטפחת, בין כשגולל את הספר תורה בעת קריאת התורה בצבור, ובין כשגולל הספר תורה בינו לבין עצמו, והחמירו חכמים הרבה מאד בזה, ואמרו, שכל האוחז ספר תורה ערום בלי מטפחת נקבר ערום בלא אותה מצוה שעשה בעת אחיזתו, אם זו קריאה, או גלילה, וצריך להזהר מאד בזה. ולכן מנהגינו להניח מפה על הספר תורה, כדי שלא לאחוז בידים את גוף הספר תורה בעת שמברך, אלא בהפסק מטפחת. וכן נהגו בכמה בתי כנסת מקדמת דנא. וגם כשרוצה לגלול הספר תורה באמצע הקריאה, כדי להמשיך לקרוא בעמוד הבא, לא יגלול אלא במטפחת. (א)

(טז) לדוד אמת. ובית מנוחה (דק"ע"א): ומבואר שם, שבשירת הים של יום ז' של פסח, ועשרת הדברות של שבועות, אין למחות ביד הנוהגים

כן, הואיל וקראו הפרשיות שלהם בשבתות שלהם.

(טז) שם, שכן נהגו.

אסור לאחוז ספר תורה ערום בלי מטפחת

כשינה הרמב"ם וכתב "כשהוא ערום" לאשמועין דכשהס"ת ערום אסור לאוחזו אפי' בעמודים, וע"ש במאמ"ד (סי' קמז סק"א) מ"ש בדין אחיזה בעמודי הס"ת. וע"ע בזה בפתה"ד שם. והמהרש"ו ז"ל כתב בשעה"כ (דף מט): שאין החיוב הזה אלא בעת קריאת ס"ת בצבור, שאז מתגלים אורות עליונים, אבל שלא בשעת קריאת ס"ת, כגון שצריך לתקנו, או לענין אחר, אין בכך כלום, וי"א דגם בשעה שפותח הס"ת להראות הכתב לעם, אין לאוחזו ערום בלי מטפחת, כדי לגלול למקום הקריאה.

וי"ש חולקין ומחמירים רק בשעת הקריאה גופא, אבל בעת שקורא בצבור ונשלם הדף וצריך למשוך ולגלול היריעה, א"צ לאחוז ע"י מטפחת. וכ"כ בכה"ח (שם אות א). והיכא דאפשר טוב להחמיר לכתחלה.

ובזמן אאמור"ר זיע"א אמר לי, דגם באמצע הקריאה לא יגלול אלא במטפחת. ומיהו במקום שצריך לגלול הרבה מהס"ת, כדי להגיע למקום הקריאה, ואם יגלול במטפחת יגרום הדבר לעיכוב ולטורח צבור, יש להקל לגלול הס"ת בלי מטפחת, ע"י שיטול ידיו קודם הגלילה. ועיין בפתה"ד (סי' קמז סק"ב) על מה שנהגו מגייהי הס"ת להכין אותו לקריאת סדר היום, שאם מוציאים הס"ת בפרשה רחוקה מסדר היום, מוכרחים להסיר יריעת הבגד לגמרי, וגוללין אותו כשהוא ערום עד שמגיעין סמוך לסדר היום. ופעמים כשיקרה כן בצבור ורוצים למהר, אוחזין בקלף עצמו להוציאו

(א) בגמ' (מגילה לב) ובשבת (יד) א"ר פרנך א"ר יוחנן, כל האוחז ס"ת ערום, נקבר ערום בלא אותה מצוה. וכתבו התוס' שם, יש מפרשים בלי מצות אחיזה, וקשה, פשיטא שאין לו שכר כיון שלא עשה המצוה כהוגן, לכך פירש ריב"א בלי אותה מצוה שעשה באותה שעה, שאם אחז ס"ת ערום וקרא בו, אין לו שכר מן אותה קריאה, וכו'. וכ"כ הרא"ש שם. וה"ד הב"י (סי' קמז). ולשון הרמב"ם (בפי' מהל' ס"ת) לא יאחזו ס"ת כשהוא ערום. ובספר נזירות שמשון דדק מלשון זה דהרמב"ם מפרש דר"ל על האדם כשהוא ערום שלא יאחז בס"ת, ותמה על מרן ז"ל והאחרונים שלא הרגישו בזה. ובספר מאמ"ד (סי' קמז) סייע דבריו שכ"כ בפירוש ר' דוד עראמה בדעת הרמב"ם. ונלכך כ' אחר שהביא לשון הרמב"ם, ויש מפרשים הס"ת בלי מטפחת וכו', והדגיש בדבריו "ויש" מפרשים שאין פירושה שווה לדברי הרמב"ם. ודו"ק.

וכן פירש הגאון רבי מנשה מאיליה כדרך שאמרו במס' תרומות (פ"א מ"א) התורם את תרומתו ערום וכו', ששם בודאי הכוונה שהתורם הוא ערום ומשום שהלה לא נהג כבוד בס"ת ונטלו בידו כשהוא ערום בלי כסות לעורו ובשרו ע"כ אחת דתו מדה כנגד מדה, שבהגיע יום מותו יקברוהו ערום בלי מלבוש ובלי תכריכים. אבל הטור (י"ד סי' רפב) פירש נמי דברי הרמב"ם דערום ר"ל בלי מטפחת. ובשו"ת מהרי"ט ח"א (סי' קלו) כתב פירוש זה בשם יש מי שפירש ודחה הדברים, דמה

ס"ת אסור לאחוז בו ערום, אלא ה"ה לשאר כתבי הקדש. (וכ"ה בחי' האגודה שבסוף שו"ת מהר"י). (וע' להרמ"א בהגה ובמג"א שם).

גם בשו"ת מהר"יט [הנ"ל] הצריך לגלול תמיד עם מטפחת. וע' בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב (סי' קג) שכתב, שמכיון שמגילת אסתר מטמאה את הידים, כדאיתא במתני' (פ"ב ידיים) ובמגילה (י). וטומאת כתבי הקודש משום דר' פרנך היא שאסור לאחוז ס"ת ערום, א"כ גם המגילה אסור לאחוז בה בלי מטפחת וכו'. וצ"ע. וע' בשו"ת רעק"א (ס" נה) שכתב, ראיתי לכמה אנשים שבצאתם מפתח ביתם נוהגים להניח אצבע ידם על המזוזה, ותמיהני עליהם, שהרי כתבו התוס' (שבת יד.) דלאו דוקא ס"ת אסור לאחוז בו ערום, אלא ה"ה לכל כתבי הקודש שאסור לנגוע בהם ערומים. ופשיטא שגם המזוזה בכלל זה. וכן משמע בתוספתא שהביאה הר"ש (סוף פ"ג ידיים). וגם הרמב"ם פסק שכל כתבי הקדש מטמאים את הידים להיות שניות לתרומה. ומשמע דבכולהו שייך מה שאמרו שהאוחז ס"ת ערום נקבר ערום. ע"כ. נמצינו למדים שמשום כבוד הס"ת וכתבי הקדש, החמירו שלא לנגוע בהם בידו בלי מטפחת, מפני שהידיים עסקניות, וא"כ פשיטא שאין חילוק בזה בין בשעת קריאת ס"ת, או לא. ואפי' למ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סי' תשעא), דכ"ז הוא לגבי ס"ת אבל בשאר כתבי הקדש משמע שמותר, ולא ראינו מי שזההר בזה. ע"כ.

עכ"פ בס"ת מיתהת אין חילוק בין בשעת קריאת ס"ת, ובין באוחזו להגיה. וכ"ש לפמ"ש בספר בתי כנסיות (סי' קמז) שגם לגבי מגילת אסתר יש להחמיר שלא לאחוז בה בלי מטפחת, דמוכח מזה שבס"ת בכל אופן ובכל שעה אסור לאוחזו ערום, וכו'. וע' בס' מהרי"ל החדש (עמ' תלא) שכתב: אמר מהרי"ל שמה שנהגו לא לעשות עמוד בסוף המגילה, משום דאיכא מ"ד במגילה (י). דמגילת אסתר לא ניתנה להכתב, וראיה לזה ממה שאין אנו נזהרים לנגוע במגילה בלי מטפחת. וע"ע בס' מגן גבורים (סי' קמז). ובקסת הסופר (דף סו. חקירה יט). ובשו"ת נו"ב קמא (סי' ז). ובשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' כד). ובשפת אמת (שבת יד. בתד"ה אף). ובשו"ת קול מבשר (סי' מג). הילכך להלכה אסור לאחוז ס"ת ערום אפי' שלא בשעת קריאת ס"ת בצבור. ודלא כהבא"ח, שהיקל נגד כל הפוסקים הנ"ל.

מהעמוד, כדי לגלול הרבה בבת אחת, והאריך בדין זה, וכתב, שנכון להחמיר שלא לגלול כי אם ע"י העמודים, ומי שרוצה להקל כדברי הרב נחלת אריאל ז"ל, עכ"פ צריך שתחלה יטול ידיו, ולא ימשוך הקלף בחזקה, אלא יאחזנו בכבוד, ומכאן אזהרה שמענו לשליחי צבור שנהגו שביום המעונן מגביהין הקלף סמוך לעינים, שיש להזהר להגביה עם הקלף גם המטפחת, כדי שלא יאחזנו ערום.

וע' בשו"ת תורה לשמה (סי' כו), דאף מי שלובש בחורף כפפות, לא יגלול הס"ת בכפפות, שהרי האחיזה בס"ת ע"י מטפחת היא גם לכבוד הס"ת, ומי שיכורך המטפחת על ידיו ויגלול, אין זה כבוד לס"ת.

והנה בבא"ח (פר' תולדות אות יח) הביא לדינא מ"ש מהר"ש ויטל שאין חיוב לאחוז הס"ת ע"י מטפחת אלא רק בעת קריאת התורה בצבור שאז מתגלים אורות עליונים. משא"כ אם אוחז בס"ת שלא בשעת קריאת ס"ת כגון שצריך לתקנו, אין חיוב לאחוז בו ע"י מטפחת וכו'. ע"כ. ומרן אאמרו"ר העיר, ואני תמה מאד על הרהמ"ח שהביא סברא זו לדינא להקל בקדושת ס"ת, לאחוז בו בלי מטפחת. והרי כמה החמירו בזה חז"ל באומרם (במגילה לב.) כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום בלא אותה מצוה, ופירשו התוס', שאם אחז ס"ת וקרא בו, או אחזו לגוללו או להגיהו, אין לו שכר מן המצוה שעשה באותה שעה. וכ"כ בתוס' הרא"ש מגילה שם. [וע' מחזיק ברכה סי' קמז מ"ש בדעת הרא"ש הנז', שבא להוסיף ע"ד התוס', שפירוש נקבר ערום בלא אותה מצוה, היינו אם עשה עתה מצות גלילה, ואחוזו בלא מטפחת, מפסיד למפרע כל מצות הגלילה שעשה מאז ומעולם, אפי' אם היו עם מטפחת] וע' בשו"ת מהרי"ל (סי' קג) שכתב ע"ד התוס' הנ"ל, "ומי הוא זה שיהיה רשאי להקל נגד דברי התוס' אשר מימיהם אנו שותים". וע"ע בתוס' (שבת יד. ד"ה האוחז), שכתבו, קצת משמע דלאו דוקא ס"ת, דהא תנן כל כתבי הקדש מטמאים את הידים (ידיים פ"ג מ"ה). ע"כ.

וע' בספר האשכול ח"ב (עמוד מא) שפסק, כל כתבי הקודש ואפי' מגילת אסתר מטמאים את הידים, ואסור לאחוז בהם בלי מטפחת, ושכ"כ רב נהוראי גאון, וכדין ס"ת שאסור לאחוז בו ערום. וכ"ה בתשובת הגאונים (ליק, ס"ס פא) רב נטרונאי גאון. וע"ע בכ"י (סי' קמז) שכתב, מצאתי כתוב בשם האגודה, דלאו דוקא

ב. אין המפטיר מתחיל לקרוא ההפטרה עד שיגמרו לגלול הספר תורה, כדי שלא יהיה הגולל טרוד ולא יוכל לשמוע את ההפטרה. ולמנהגינו די בסגירת הספר תורה, ולהתחיל בהפטרה. (ב)

ג. ביום שמוציאין שני ספרי תורה, לא יפתחו את הספר השני עד שיגללו הספר הראשון, או עד שיסגרו את הספר תורה הראשון. (ג)

סימן קמט - שמירת הספר תורה

א. אין הצבור רשאים לצאת מבית הכנסת עד שיצינעו את הספר תורה במקומו הראוי לו. (א)

אין המפטיר מתחיל לקרוא ההפטרה עד שיגמרו לגלול הספר תורה

(ב) **בגמ'** סוטה (לט:): אמרו, אמר רב נחום אמר ריב"ל, אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ס"ת. וכ"ה בטוש"ע (סי' קמו ס"ז). וכתב הלבוש שם, שאף ברכת ההפטרה אין לו להתחיל עד שיגלול הס"ת.

[וביאר במחצ"ש (סק"י) שכוונת הש"ע שאין להתחיל אפי' בברכות ההפטרה עד שיגמרו לגלול, כדי שישמע הגולל גם את ברכות ההפטרה]. וכן כתבו הא"ר (שם סק"ז), והכנה"ג בתשובה (סי' ב-ג) והביאו הברכ"י (סק"ב). והאחרונים.

כשמוציאין שני ספרי תורה, לא יפתחו את הספר השני עד שיגללו [יסגרו] הראשון

עד שיחזירו הראשון למקומו, וכ"כ הפר"ח (סק"ח), מ"מ המנהג פשוט גם אצל הספרדים שמוציאים את ב' ספרי התורה כאחת, והטעם לזה כתב באמת ליעקב, שהוא מפני כבוד הצבור שלא להטריחם לקום ב' פעמים.

ומיהו אם אירע שהקהל שכחו להוציא את הס"ת השני (בימים שמוציאים בהם ב' ספרי תורה), ונזכרו בשעה שהיו קוראים בספר הראשון סדר היום, אין להוציא הס"ת השני עד אחר גמר קריאת הפרשה בס"ת הראשון, שהרי מעיקר הדין צ"ל כך. וכ"כ בכה"ח (סי' קמו אות מג) בשם אמת ליעקב, ולדוד אמת.

(ג) **כ"כ** המרדכי בסוף הלכות קטנות. וכ"ה בטוש"ע (סי' קמו), שאין פותחין הס"ת השני, עד שיסגרו הראשון, שאין עושין מצוות חבילות חבילות. **ומה** שכתבנו או עד שיסגרו את הס"ת הראשון, כן מבואר באחרונים, שמש"ש בש"ע שלא יפתחו הס"ת השני עד שיגללו הראשון, הוא למנהג שאין עושין תיק לס"ת, משא"כ למנהגינו שמוניחים את הס"ת בתוך תיק מעץ ומכסף, די בסגירת התיק של הס"ת. ומ"מ כשיש ב' ספרי תורה מוציאים את ב' ספרי התורה ביחד, כמו שכתבו הלבוש, אמת ליעקב, לדוד אמת, ועוד אחרונים. ואע"פ שהמג"א (סק"י"א) כתב בשם הירושלמי ומסכת סופרים, שאין להוציא הס"ת השני

אין הצבור רשאים לצאת מבית הכנסת עד שיצינעו את הספר תורה במקומו

שמוציאין אותו מביכ"נ להצניעו אין רשאי לצאת עד שיצא וילכו אחריו ויעשו לו הידור. ואמר רבא, בר אהינא אסברא לי, אחרי ה' תלכו, הילכך ליעכביה לס"ת עד שנפיק והוא אחוריה, ולא נפיק מקמיה. ואי איכא פיתחא אחרינא רשאיין. וכ"ה בש"ע (שם). וכתב המג"א, שא"ז כבוד לס"ת שניחוחה וילכו להם. [ומיירי במקום שמנהגם להצניע הס"ת אחר ובה לציון, דאל"כ בלא"ה הלא אסור לאדם לצאת מביהכ"נ קודם קדושה דסידרא].

וכשאין מוציאין הס"ת לבית אחר, יש מקילין לאיזה יחידים לצאת, שהרי רוב הצבור נמצא עדיין בביהכ"נ, ויש כבוד לס"ת. וכ"ה בב"י בשם הר"י בחי' למגילה,

(א) **בגמ'** סוטה (לט:): אמרו, אמר ריב"ל, אין הצבור רשאים לצאת עד שינטל ס"ת ויניח במקומו, ושמואל אמר עד שיצא. ולא פליגי, הא דאיכא פיתחא אחרינא והא בדליכא פיתחא אחרינא. אמר רבא בר אהינא אסברא לי, אחרי ה' אלהיכם תלכו. ופרש"י, איכא פיתחא אחרינא, משינטל ס"ת לצאת דרך פתחו, הרוצה לצאת בפתח האחר, יוצא, אפי' לא יצא הס"ת. ליכא פיתחא אחרינא, נכון הוא שיצא ס"ת ולא יצא אדם בפני ס"ת. ובטור (סי' קמט) הביא פירוש הגאון, דהא דאמר ריב"ל בכל מקום קאמר כשש"צ אומר עושה שלום אחר גמר תפלתו אין צבור רשאי לצאת עד שינטל ס"ת להצניעו. והוסיף שמואל כי בזמן

ב. בתי כנסת בחוץ לארץ, שהשמשים שם הם גויים, ואף השוער שבידו מפתחות בית הכנסת הוא גוי, יש להניחם במנהגם, ואין לאסור בזה משום שמניחים את בית הכנסת עם הספרי תורה ברשות הגוי, ובלילה יכול לעשות שם ככל שלבו חפץ, שכיון שהגוי הוא שכיר אצליהם, לא יזיק לעצמו, פן יגרשוהו וילך, ובפרט כשכל פרנסתו תלויה בזה. וכן מותר להוביל ספרי תורה וספרי קודש לבית האסורים שבחוץ לארץ, כדי שלא לבטל את היהודים האסורים שם מקריאה בספר תורה. אלא שיקפידו ליחד ארון לספר תורה, והמפתח לארון זה יהיה ביד ישראל. (ב)

להובא להלכה ברמ"א שם. ובפמ"ג מצדד לומר, שדוקא בביהכ"נ היקל הרמ"א, אבל כשמוציאין אותה לבית אחר בכל גווי אפי' יחיד לא יצא קודם הס"ת, אלא ימתין עד שיוציאוהו. וכ"כ במשנ"ב (סק"ב).

והובא להלכה ברמ"א שם. ובפמ"ג מצדד לומר, שדוקא בביהכ"נ היקל הרמ"א, אבל כשמוציאין אותה לבית אחר בכל גווי אפי' יחיד לא יצא קודם הס"ת, אלא ימתין עד שיוציאוהו. וכ"כ במשנ"ב (סק"ב).

בתי כנסת שהשמשים שם הם גויים, ומפתחות ביהכ"נ ביד העכו"ם

ידעום (חגיגה יג.) וגם מסירת ס"ת וספרי ש"ס ופוסקים הנז' יש לאסור. וכ"כ הרב כלי יקר בפירושו למלכים (א, פרק ט). ושוב הביא הסוגיא בב"מ הנ"ל, שנראה שמותר למסור הס"ת ביד העכו"ם, ודחה, שהרי פי' רש"י דהיינו בית ועד העשוי להיוועץ בו. וא"כ פשיטא שאין שם ספרי תורה, ואין מתפללים בו, שאינו עשוי אלא להתכנס ולהיוועץ שם. ע"כ.

(ב) בגמ' ב"מ (כד.) אמרו, המוצא מעות בביהכ"נ ובביהמ"ד וכו', הרי אלו שלו. ומוקי לה בגמ' בבתי כנסיות של כנענים. ואמרו בגמ', בתי מדרשות מאי איכא למימר, בתי מדרשות דידן דיתבי בהו עכו"ם. השתא דאתית להכי, בתי כנסיות נמי דידן דיתבי בהו עכו"ם. ופרש"י, בתי כנסיות, אסיפת מקום שמתכנסים שם להיוועד. דיתבי בהו עכו"ם, שהם חוץ לעיר ומושיבים בה עכו"ם לשמור. ע"כ. ומבואר מזה, שהיו מושיבים עכו"ם בביהכ"נ כדי לשמור את בתי הכנסת. ומ"ש רש"י בתחלה, דבתי כנסיות הוא מקום שמתכנסים שם להיוועד, ומשמע לכאורה שא"ז בתי כנסיות ממש, אין זה אלא להסלקא דעתין בגמ' דקאמר כנסיות של גוים. אבל למסקנא ביכ"נ שאמרו בגמ' היינו כמשמעו, מקום תפלה שיש שם ספרי תורה. וא"כ יש להוכיח מכאן שמותר שהעכו"ם יהיה שומר ביהכ"נ, ומפתחות ביהכ"נ יהיו בידו.

אולם נראה שכוונת רש"י ז"ל אינה אליבא דמסקנת הסוגיא, ואחרי שאמרו שם בגמ' השתא דאתית להכי וכו', היינו ביכ"נ ממש, כבכל דוכתא. שדוחק לומר שמה שאמרו שם בתי כנסיות אינו שוה למה שאמרו כן בכל דוכתא, שהוא מקום תפלה, בפרט דסמיך ליה אמרו בגמ' בתי מדרשות, וע"כ דבתי כנסיות דקאמר התם היינו כבכל דוכתא, בתי כנסיות ממש, ושכיחי שם גוים לשמור על בתי הכנסת, ומוכח שבנ"ד שרי.

ובאמת שכ"כ להוכיח בשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' קצט), אלא שדחה ע"פ מה שנתבאר בש"ע (ס"ס קמח) שהיו נותנים הס"ת בחדר אחר. ע"ש. וא"כ בביכ"נ ששם נמצאים גם הספרי תורה, איה"נ דאין ראייה להתיר לתת המפתחות ביד העכו"ם. ושוב הביא את דברי הלב חיים (ראה להלן) וכתב, ונ"ל דזהו רק לכתחלה היכא דאפשר, אבל להניח ס"ת בבית האסורים כדי שיתפללו שם בשבת ויו"ט, יש להתיר כדי שלא יתבטלו מקריאת ס"ת, ויתנו הס"ת בתיבה סגורה בב' מפתחות.

ובשו"ת לב חיים הנ"ל ח"ג (סי' מד) נשאל בבית אחד שיש שם ספרי תורה, ודר בו יהודי אחד, ושאל ממנו גוי אחד את ביתו לימים מספר, האם מותר להניח שם את הס"ת יחד עם הגוי, ופשט לאסור, דהא אין מוסרין ד"ת לגוי, שנאמר, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל

וב"מ יש לדון בנ"ד ממה שאמרו בגמ' סוטה (לט:): אמר ריב"ל אין הש"צ רשאי להפשיט את התיבה בצבור מפני כבוד צבור. ופרש"י, כל זמן שהצבור בביהכ"נ, שהיה דרכם להביא ס"ת מבית אחר שמשתמר בו לביהכ"נ, ופורסין בגדים נאים סביב התיבה, ומניחין אותה בתוכה, וכשיוציאים משם ונוטלין ס"ת להוליכו לבית המשתמר בו, לא יפשיטו הבגדים מן התיבה בפני הצבור, שטורח צבור לעכב שם עם הס"ת, אלא מוליך הס"ת לביתו, ומניחו, והעם יוצאים אחריו, ואח"כ הוא בא ומפשיט את התיבה. ע"כ. ומבואר מזה שלא היה הס"ת בביהכ"נ, אלא בבית אחר המשתמר. וא"כ אפשר לומר שלכן הקילו למסור את שמירת ביהכ"נ ביד העכו"ם, כמבואר בגמ' ב"מ הנ"ל, שהיה שומר את הספלים והתיבות וכיוצא באלו, אבל אם יש שם ס"ת אסור, שמא יעשה בזה

ג. צריכים ללוות את הספר תורה מן ההיכל לבימה, ומן הבימה להיכל, שזהו כבוד התורה, ויש אומרים שמפני זה אין לקבוע את הבימה סמוך לארון הקודש, שהרי מוציאים את הספר תורה ומחזירים אותו בלי שום ליווי וכבוד, ודבר זה אסור לעשותו. ולדינא אין בזה קפידא, שמן הדין אין כל הקהל צריכים ללוות את הספר תורה עד לארון, מאחר והקהל נשאר בבית הכנסת להמשך התפלה, או לתפלת מוסף. (א)

אי מהני בזה תנאי ע' תוס' מגילה ג: ואכמ"ל. משא"כ לענין ס"ת שמבואר בסוטה שם, שהיו מניחים אותו במקום אחר. [וע"ע בטור אור"ח סי' קמח, ובאחרונים שם]. וע"ש שהעלה בסוף דבריו להתיר.

ואשר ע"כ בנ"ד יש לעזובם במנהגם, ואדרבה אלמלא השומרים הגויים היו העכו"ם באותו מקום מבצעים את זממם להחריב את ביהכ"נ והספרי תורה שבו ח"ו, לולי ה' שהיה לנו וכו'. וע"ע בשו"ת נדיב לב ח"א (סי' ג), ובשו"ת יוסף אומץ (סי' ע אות ד), וצפיחת בדבש (סי' ג), ושו"ת תועפות רא"ם (י"ד סי' מא). [ממרן אמור"ר זיע"א].

צריכים ללוות את הספר תורה מן ההיכל לבימה

שזהו כבוד התורה. ואם קובעים הבימה למעלה סמוך לארון הקודש, הרי מוציאים את הס"ת ומחזירים אותו בלי שום לוי חן וכבוד, ומיחזי כמשוי, ודבר זה אסור. ובלא"ה נראה שאין כוונת הכס"מ אלא לענין שא"צ שתהיה באמצע ממש, שאף אם סמוכה קצת לצד צפון או דרום ש"ד, אבל לקובעה למעלה מהאמצע לצד מזרח איסור גמור הוא, שהרי מנהג כל ישראל להקיף הבימה בחג הסוכות, זכר למקדש, והבימה דוגמת המזבח שהיה באמצע מן המזרח למערב, ואסור לעשות באופן אחר. ע"כ. ובשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יז בהע' עמ' סג) העיר ע"ד ממ"ש הרדב"ו בתשו', דמבואר בדבריו שאין קפידא במה שאין מלווים את הס"ת כלל. וגם בשו"ת יהודה יעלה אסאד (אור"ח סי' ג) העיר ג"כ בטעם של הצורך בליווי הס"ת ביציאתו מן ההיכל ובחזרתו, ואם הס"ת סמוך להיכל אין אפשרות ללוותו, ושכן משמע במסכת סופרים, והובא להלכה בב"י ובש"ע (סי' קלד), שמגביה הס"ת ומראה פני כתיבתו לעם העומדים מימינו ומשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אחד לראות הכתב, ומשמע שהוא עומד באמצע, והעם מסביבו בכל צד, ואילו היה עומד סמוך להיכל, הלא אז די בהגבהה אחת ומראה לכל העם הכתב וכו'. ע"ש. וכבר כתבנו שמדברי הרדב"ו מוכח שאין קפידא בליווי אליבא דהרמב"ם. ומה שהוכיח ממס' סופרים, יש לדחות שא"ז לעיכובא, ועוד, שאף אם הבימה מונחת קרוב לסוף ביהכ"נ צריך להחזיר הס"ת לימינו ולשמאלו,

איזה דבר גנאי ח"ו. וכבר האריכו בפוסקים לאסור איסור למכור ס"ת לגוי, מטע"ז גופא. ואכמ"ל. אלא שיש לחלק בין הדברים, שבנ"ד שהגוי הוא שכיר אצלם, לא מרע אנפשיה, פן ירגישו בו ויגרשוהו וילך, ובפרט שכל פרנסתו תלויה בזה, משא"כ גבי מכירת ס"ת לגוי. ול"ד לאופן שהכל ברשותו לעשות בו כטוב בעיניו. וע' בשו"ת חינא דחיי (סי' מה) שאחר שהביא הראיה מהגמ' ב"מ הנ"ל, כתב לחלק די"ל שהוא דוקא לגבי קדושת ביכ"נ שהיו עכו"ם דרים ואוכלים ושותים שם, ותנאי ב"ד היה בזה. [אלא שצ"ע

ג) עיין בטוש"ע סי' קמט. וברמ"א שם כתב, ובמקומות שמצניעים אותו בהיכל שהוא הארון בביהכ"נ, מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד לפני הארון שמכניסין אותה שם. וכתב במג"א, וכן כשמוציאין הס"ת מן ההיכל מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד לבימה. ובכ"ח (שם אות ו) הביא בשם התו"ח, דהיינו דוקא אם הולכים האנשים מביהכ"נ. אבל בשבת קודש שנשארים שם ומתפללים מוסף, א"צ ללוותו, וכן המנהג בכמה מקומות, שמוציאין ס"ת לקרוא בשבת למנין, ומחזירין אח"כ הס"ת לביהכ"נ והנשארים להתפלל שם מוסף אין מלווים אותו למקום שמצניעים את הס"ת. אלא שעכ"פ יש ללוותו עד שנכנס לביכ"נ שמצניעים אותו שם. ע"כ. ובמג"א (סק"ג) כתב, שה"ה כשמוציאין הס"ת לקרוא בו, שילוה הס"ת עד הבימה. ע"ש. וכן היה מנהג האר"י ז"ל לנשק הס"ת ולוותו לילך אחריו מן ההיכל אל התיבה. ואח"כ היה נשאר שם סמוך אל התיבה עד שהיו פותחין הס"ת ומראים הכתב לצבור. ואז היה מסתכל באותיות הס"ת ממש, ואח"כ היה חוזר אל מקומו ויושב שם, וכמבואר באחרונים. אלא שא"א שכל הקהל כולו ילוה הס"ת עד לבימה, ולכן לא נהגו כולם בזה.

ובשו"ת כנף רננה (סי' ט) כתב, שאף שמרן הכס"מ לימד זכות על הקובעים את הבימה בסוף ביהכ"נ, מ"מ אף לדבריו אין לקבוע הבימה סמוך לארון הקודש, מכיון שמבואר בש"ע (סי' קמט) שצריכים ללוות את הס"ת מן ההיכל לבימה, ומן הבימה להיכל,

ד. בית כנסת שיש להם ז' היכלות, שכל היכל הוקם בתרומה של יחיד ושמו כתוב על ההיכל שתתרום, וכל אחד מהתורמים רוצה לזכות להוציא ממנו את ספרי התורה בשבתות וימים טובים, יכולים להוציא כל שבת את הספר תורה לפי סדר ההיכלות, לפי תורנות. ולא דוקא מההיכל האמצעי כמנהג ג'רבה, וכן מנהגינו בארץ ישראל, ואין צריך להקפיד שיוציאו הספר תורה רק מההיכל האמצעי, וכן כשיש ב' או ג' ספרי תורה בשבת, יש להוציאם לפי התור של ההיכלות. (ד)

סדר הקריאות במועדי השנה

א. בראש חודש קוראים ארבעה עולים, ומנהגינו שכהן קורא בפרשת פנחס מפסוק וידבר ה'... צו את בני וכו'. עד "ליום עלה תמיד". והלוי חוזר על פסוק ואמרת להם ועוד שני פסוקים מהמשך הפרשה. ושלישי קורא מעלת תמיד עד עלת התמיד ונסכה, ורביעי קורא מ"ובראשי חדשיכם" עד יעשה ונסכו. (א) וכשאינן לוי בבית הכנסת קורא כהן במקום לוי, כנהוג בכל הפרשיות, ואף שחוזר לקרוא פסוק ואמרת להם וכו' אין בזה חשש ברכה לבטלה, שכן הוא המנהג פשוט. (ב)

ולקצת העם שאחורי הבימה. ובפרט אם העזרת נשים (ד) בן הורה מרן אאמור"ר זיע"א בתשובה לשאלה לאחורי הבימה. וע"ש עוד. להלכה ולמעשה.

בראש חודש קוראים ארבעה עולים, והכהן קורא בפרשת פנחס מפסוק וידבר

(א) עיין בגמ' מגילה (כא:) בעא מיניה עולא וכו'. ע"ש. ומבואר שם, שהטעם שהוצרכו לזה, מפני שפרשה זו מודבר ה' אל משה עד וביום השבת אין בה אלא ח' פסוקים, ואם יקראו שנים הראשונים כל אחד ג' פסוקים לא נשארו אלא ב' פסוקים, ואין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים. ואם יקראו פרשה זו בשנים, ונשארו עדיין ז' פסוקים לקרוא בהם ב' אנשים, א"א לעשות כן, לפי שפר' וביום השבת היא ב' פסוקים, ופר' ובראשי חדשיכם היא ה' פסוקים, ואם יעלה השלישי ויקרא פר' וביום השבת ופסוק אחד מפר' ובראשי חדשיכם, אין מתחילין בפרשה בפחות מג' פסוקים, ואם יקרא פר' וביום השבת וג' פסוקים מפר' ובראשי חדשיכם לא נשארו אלא ב' פסוקים, ואין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים, ומפני כך צריכים לקרוא לכהן ג' פסוקים, שהם, וידבר, צו, ואמרת. ולוי חוזר וקורא ואמרת, וקורא עוד ב' פסוקים, את הכבש, ועשירית האיפה. וישראל קורא עולת תמיד, עד ובראשי חדשיכם. וראה ברמב"ם ובטור ובב"י (סי' תכג).

והנה עצם תקנת קריאת ס"ת בר"ח, כתב באג"מ ח"א (סי' קא ענף א) וח"ב (ח"ב מאו"ח סי' ח), שאינה בכלל תקנת משה מקרא וידבר וכו', ועיין בירושלמי (מגילה פרק הקורא עומד), משה תיקן וכו' בשבתות וימים טובים וראשי חודשים וחולו של מועד, שנאמר וידבר משה את מועדי ה' וכו', ובפני משה שם פירש, ור"ח נמי איקרי מועד. ע"ש. ובאג"מ הנ"ל כתב לדחות פירושו, שהרי שבתות ודאי אינם בכלל מועדי ה', דשבת לא איקרי מועד, כמפורש בערכין (י). וא"כ גם לא קאי אר"ח. ותקנת משה לקרות בס"ת בשבת אינה מקרא דוידבר משה את מועדי ה' וכו', אלא הוא קבלה כמבואר בגמ' ב"ק (פב). על הפסוק וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים. ומה שלא הזכיר הירושלמי גם הקריאה בשני וחמישי, שהרי גם קריאה זו היא בכלל תקנת משה, דסובר הירושלמי דבשבת תיקן משה גם מנין הקרואים ובשני וחמישי תיקן רק הקריאה לחד גברא, ועזרא תיקן שיקראו שלשה. וע' מג"א (ר"ס קלה) ובמחה"ש שם.

כשאין לוי קורא כהן במקום לוי, אף שחוזר לקרוא פסוק ואמרת להם

(ב) כבר ביארנו לעיל (סי' קלה סעי' כב) דבמקום שאין לוי מותר לכהן לעלות לס"ת, אף שיודע מראש שיצטרך לברך פעמיים. ועיין בשו"ת הריב"ש (סי' פד)

שנשאל על מה שנהגו בשמחת תורה או ביום חופת חתן, שכל הקהל עולים לס"ת, וחוזר זה וקורא מה שכבר קראו, אם אין בזה איסור ברכה לבטלה, והשיב,

ב. בכל שמונת ימי חנוכה קוראים בפרשת הנשיאים, וכשחל יום ראשון של חנוכה בחול מתחיל הכהן מפרשת כהנים, עד ויקריבו אותם לפני המשכן. והלוי קורא משם עד ויהי המקריב ביום הראשון, והשלישי קורא משם עד ביום השני. ויש נוהגים שהכהן קורא עד סיום ברכת כהנים בלבד, ואף על פי שיש להם על מה שיסמוכו, נכון להודיעם שיותר טוב להמשיך עד לפני המשכן. ואם יסכימו לבטל מנהגם תבוא עליהם ברכה. ואין צריך לומר שאם טעה השליח צבור וסיים לכהן ואני אברכם, וקפץ הכהן ובירך ברכה אחרונה, שיצא ואין מחזירין אותו. (ג)

ג. ראש חודש טבת שחל בחול, מוציאים ב' ספרי תורה, בראשון קוראים שלשה בפרשת ראש חודש, והרביעי קורא בשני בפרשת נשיא היום, ואם טעה הראשון והתחיל בחנוכה, יסיים קריאת פרשת החנוכה, ויתר העולים שאחריו יקראו בפרשת ראש חודש. (ד) ואין אומרים קדיש בין ספר לספר, אלא אומרים חצי קדיש אחר העולה הרביעי.

ואע"פ שבספר תורת חיים סופר (סי' קלה ס"ק יב) כתב להסתפק בזה, וכתב, שיותר מסתבר שיצא הכהן לחוץ, משום דבלא"ה הדין שכהן עולה במקום לוי ומברך ב' פעמים רפוי בידינו, וכמ"ש האחרונים בשם הגר"מ בנעט. ע"כ. וכ"כ בס' נפש חיה (סי' קלה ס"ח). מ"מ המנהג פשט גם בר"ח שהכהן עולה ב' פעמים, במקום לוי.

והנה בר"ח גם כשאין לוי בביהכ"נ, והכהן קורא במקום לוי, יש לחזור על פסוק ואמרת להם, כנהוג כשיש לוי בביהכ"נ. ואע"פ שבספר מעשה רב להגר"א (סי' קנה) כתב, שבכל גוונא לא יחזור הלוי לפסוק ואמרת להם, אלא יתחיל את הכבש אחד, ויקרא ג' פסוקים, והישראל יחזור לפסוק עולת תמיד. ע"ש. מ"מ אין כן דעת רוב האחרונים, כמ"ש בחת"ס (או"ח סי' קא), ובשו"ת משכנות יעקב מקרלין (או"ח סי' קלא), ובשו"ת זכרון יהונתן (או"ח סי' ג), ובס' החיים (סי' ט אות ח"י), ובהר צבי (או"ח סי' סד). וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (סי' כה אות ד').

שכיון שאמרו חז"ל (מגילה כא.). אבל מוסיפין עליהם, אין כאן משום לא תשא, שמכיון שהם קוראים צריכים לברך, וכו', שהרי בימי החנוכה שקוראים בנשיאים כהן ולוי קוראים הפרשה בין שניהם, וישראל חוזר וקורא הפרשה, וכן בחוה"מ סוכות חוזרים על אותה פרשה. וכתב ע"ז מרן הב"י (סי' רפב) שכן נהגו העולם, ודלא כמ"ש המרדכי סוף מגילה בשם ר' אפרים. וכ"פ מרן בש"ע (שם). ולפ"ז ה"ה בנ"ד.

וכ"כ בפרח שושן (כלל ב' סי' ה) שמנהג אר"י בחוה"מ סוכות שקוראים כל ארבעת העולים לחובת היום בקרבן היום בלבד, ולפ"ז מוכח שאם אין לוי וקורא הכהן במקום לוי, חוזר ומברך על מה שקרא כבר. ואין בזה חשש כלל. וכ"כ באמת ליעקב אלגאזי (משפט הברכות לעולים לס"ת אות טח) גבי ר"ח. וכ"כ החיד"א (סי' ו' אות טח). וכ"פ בשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' ט אות ג) דדמי למ"ש בתוספתא שבתוס' גיטין (נט): שאם אין שם אלא אחד שיודע לקרות, קורא ויושב ועומד וקורא.

קריאת התורה בחנוכה

ברכותיו לבטלה. וכ"כ בשמחת יהודה נגאר, ובשו"ת דברי דוד, הובא בעיקרי הד"ט. אולם בשיירי כנה"ג ובברכ"י (ר"ס תרפד) נתבאר, שאין לדקדק בזה כ"כ. ותנא דמסייע להו הוא המאירי (שבת כד.). ומ"מ יותר נכון לתקן להנהיג להמשיך עד לפני המשכן, וכמבואר ד"ז בילקו"י מועדים (עמ' רמד). [ומה שכתבנו בילקו"י מהדו"ק (על הל' קריאה"ת עמ' רז) "ואם קרא הכהן פרשת ברכת כהנים בלבד, הוי ברכה לבטלה". צ"ל, הוי חשש ברכה לבטלה, אבל הנהיגים ברכת כהנים בלבד יש להם ע"מ שיסמוכו].

ראש חודש טבת שחל בחול, מוציאים ב' ספרי תורה

בשם הפסיקתא, שנשלם מלאכת המשכן בכ"ה בכסליו. ובגמ' (כ"ט): אמרו, איתמר, ר"ח טבת שחל

ג) ילקו"י חנוכה (סי' תרפד הע' א' עמ' תרל). וכ"כ הכנה"ג (סי' תרפד). ועיקר תקנת הקריאה בחנוכה ובפורים, מבואר בפמ"ג (סי' קלה סק"א) שנתקנה מן הזקנים והחכמים שבאותו זמן, וכן הקריאה בתעניות צבור היא מפאת תקנת חכמי המשנה והתלמוד.

והנה המהר"ש אלגאזי בספר לחם בכורים (דף קטו) כתב, שאם קורא הכהן פרשת ברכת כהנים בלבד, הו"ל טועה בדבר משנה, דתנן במגילה (לא): בחנוכה בנשיאים. וכ"ז הפר"ח, שהעושה כן קרוב להיות

ד) במשנה מגילה (ל): בחנוכה בנשיאים. ופרש"י, דהוי נמי חנוכה המזבח. וכ"כ הטור (או"ח סי' תרפד)

ד. בשבת שלפני ראש חודש אדר, מוציאין שני ספרי תורה, והמפטיר קורא בפרשת שקלים בראש סדר כי תשא. ואין קריאה זו אלא מדרבנן. ואם טעו וקראו פרשת שקלים בשבת הקודמת, יחזור לקרוא בשבת הסמוכה לראש חודש אדר. וה"ה בכהאי גוונא בפרשת פרה. (ה)

ה. בשבת שלפני פורים מוציאין שני ספרי תורה, והמפטיר קורא בספר שני פרשת זכור. ויש לדקדק בקריאת פרשה זו, שאין קריאתה חובת צבור בלבד, אלא חובת יחיד, וחייב קריאתה מן התורה, וכמו שביארנו בילקוט יוסף (מועדים, עמ' רנ"ח, ילקו"י פורים סי' תרפה), ואין לצבור לקרוא את פרשת זכור מתוך החומש אלא יאזינו לקריאה בלי לקרוא. ונער בן י"ג שנה ויום אחד רשאי לקרוא בתורה בפרשת זכור. (ו)

הלקט על מדרש ילמדנו שהובא בתוס' מגילה (כג). דאם לא קרא בחנוכה אין לחוש, ומ"מ פירוש השמועה אין משגיחין בחנוכה, לעשותו עיקר וכו'.

ובשאלתות דרב אחאי גאון (שאלתא כו, ד"ה ברם) כתב, דהלכתא אין משגיחין בחנוכה, אלא שלשה בשל ר"ח, ואחד בשל חנוכה, ובשאלת שלום שם העיר, דמשמע שדוקא לעשות ר"ח עיקר, כלומר לקרוא ג' בר"ח, יש מעלה לר"ח אבל לדחות לחנוכה לגמרי, דהיינו שטעה וקרא ד' בשל ר"ח, לא אמרי', אלא צריך להוציא ס"ת ולקרות חמישי בשל חנוכה. ובהעמק שאלה שם כתב ג"כ דלית ליה לשאלתות הני כללי דכייל הרוקח בשם רש"י, והובא בש"ע (סי' תרפד), שאם טעה החזן וקרא ד' בשל ר"ח, אם לא הוציאו ספר ב' א"צ לקרות יותר. וע"ש באורך. וע"ע בשלחן הקריאה (סי' כב), ובשור"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' ע), ובשור"ת חזון נחום (סי' טז). ובשור"ת נו"ב (אר"ח סי' יא), ובס' בית מנוחה (עמ' קנ הע' ג). ובשאג"א, ורב פעלים.

(ה) עיין בילקו"י (מועדים, עמ' רנו). ובילקו"י פורים (סי' תרפה הע' ו, עמ' נד).

(ו) ילקו"י פורים שם (עמ' סג).

להיות בשבת אמר רבי יצחק קרו תלתא בר"ח, וחד בחנוכה, ורב דימי דמן חיפה אמר, קרו תלתא בחנוכה וחד בר"ח. וכו'. מאי הוי עלה, רב יוסף אמר, אין משגיחין בר"ח, ורבה אמר, אין משגיחין בחנוכה. והלכתא אין משגיחין בחנוכה. ע"כ. ופרש"י, לעשות חנוכה עיקר. (אלא שלשה בר"ח ואחד בשל חנוכה) וכן כתבו התוס' שם. ובתשו' הרשב"א (סי' תע) כתב, בסדר המשנה לאו דוקא הוא, ונהרא נהרא ופשטיה.

וכתב בשבולי הלקט (סי' נא) וז"ל, שכח החזן וקראו ד' אנשים פר' ר"ח שבא בחנוכה, ואמר רבי אם לא היה מוציא ס"ת מהארון, לא היה צריך לקרות יותר, דאין משגיחין בחנוכה ור"ח כל עיקר. כלומר, אם לא קרא בחנוכה אין לחוש, אבל עתה שהוציא שתי תורות, משום פגם הס"ת השני קורא ה' בשל חנוכה וכו', ואין לומר שרביעי עצמו יקרא בשל חנוכה קודם שיחתום בס"ת הראשון, דאין מדרגין בתורה בשני ענינים. ע"כ. והו"ד בברכ"י (שם סק"ג) וכתב, דמ"ש ואין משגיחין בחנוכה ור"ח כל עיקר, לפום ריהטא נראה דצ"ל אין משגיחין בחנוכה, ור"ח עיקר. וכן הגיה בשיירי כנה"ג. אלא שאין הגהה זו עולה יפה וכו', אלא כוונת השבולי

חזקה דרבא מהני אף למילי דאורייתא

והסכים עמו הגנת ורדים (כלל ב ס"ס כא). אולם המשנ"ב (סי' רפב ס"ק יג) כתב, שאם הגיע ל"ג שנה ויום א' הרי הוא בחזקת שהביא ב' שערות לענין זה, (שעה"צ הביא המקור לזה מהפמ"ג ומחצה"ש). וכ"כ השערי אפרים (שער ג אות ז). ובספר אמת ליעקב (בדיני עלייה לס"ת אות כז) ה"ד הכנה"ג, והגור"ר, והק"י ע"ז ממ"ש הכנה"ג עצמו בס"י תכב בשם הריא"ז שכל מצוה שהיא מדב"ס אפי' קטן שהגיע לחינוך מוציא הרבים י"ח, והנה קריאת ס"ת אינה אלא מדב"ס וכו'. אך בספר באר המים (או"ח סי' יא) השיג על האמת ליעקב שלא ראה מ"ש הגור"ר שם, שאף לריא"ז שאני הכא משום כבוד התורה וכבוד צבור. וכ"כ הגהמ"ח (סי' טז אות א), שדוקא בין י"ג שנה

ומה שכתבנו שאפי' נער בן י"ג שנה וכו', ראה בילקו"י פורים (עמ' קסב). אמנם בספר חיים למהר"ח פלאגי (סי' מ אות ב) הביא מ"ש הכרם שלמה בשם הרב שמן המאור, שבקריאת פר' זכור יש להחמיר שלא יקרא אפי' בן י"ג שנה ויום א', כי במצוה שהיא מה"ת אין לסמוך על חזקה דרבא עד שיוודע שהביא ב' שערות. ע"כ. וכתב ע"ז מרן אאמו"ר זיע"א [בכת"י]: ומוכח שבשאר קריאה"ת שהיא מדרבנן, רשאי בן י"ג שנה לקרות ולהוציא הרבים י"ח, דסמכ"י אחזקה דרבא שהביא ב' שערות. איברא שהכנה"ג בס"י רפב כתב בשם המשפט צדק (סי' מג), שאינו יכול לקרות הפרשה אא"כ הוא בין י"ג שנה ויום א' והביא ב' שערות.

ו. מותר להוסיף על העולים גם ביום טוב, שדוקא בימי חול או ראש חודש, חול המועד ותעניות צבור, אין מוסיפים על העולים, אבל ביום טוב מותר להוסיף על חובת היום. (ז)

ז. שנה מעוברת שחל שמיני של פסח לבני חוץ לארץ בשבת, בני ארץ ישראל קוראים פרשת אחרי-מות, ובני חוץ לארץ נפרדים מאתנו על ידי זה, עד פרשת מטות מסעי, שקוראים אותם בארץ ישראל מחוברין, ואין להקדים חיבור הפרשיות מיד על ידי קריאת פרשת אחרי מות קדושים, כמו שמחברין אותם בכל שנה פשוטה. (ח)

ח. אם חל יום טוב ראשון של פסח ביום שבת, ושביעי של פסח חל ביום שישי, בשבת שאחרי קוראים כאן פרשת השבוע פרשת אחרי מות, ובחוץ לארץ שהוא יום טוב שני של גלויות, קוראים בענין החג בפרשת כל בכור, ומי ששהה בחוץ לארץ וחזר אחר כך לארץ

ובאמת שלדינא יש לתפוס שלא רק לקריאת התורה בכל שבת רשאי נער בן י"ג שנה ויום א' לקרוא את כל הפרשה, אלא גם בפרשת זכור, שמצינו לכמה ראשונים, וכן לגדולי האחרונים דס"ל דחזקה דרבא, חזקה אלימתא היא מה"ת ומהני גם למילי דאורייתא, כנז' בילקו"י הנז'.

והביא ב' שערות הוא שכשר לקרות, עיין בארות (צ"ל באר) המים (ס"י יא). וע"ע בשו"ת יחו"ד ח"ה (ס"י כה), ודלא כהכה"ח (ס"י רפב ס"ק כג) שהחמיר כדעת המשפט צדק. וע"ע בזה בשו"ת הרד"ל (ס"י ג) ובשו"ת זכר יהוסף (ס"י ק). ובשו"ת אג"מ (ח"ד באו"ח ס"י עב) ובשו"ת ישכ"ע ח"ז (ס"י ה), ובמ"ש עליו בשו"ת יחו"ד שם.

מותר להוסיף על העולים גם ביום טוב

במלאכה מוסיפין עליהם, דליכא למיחש משום ביטול מלאכה, אבל אחרים מפרשים דנהי דאין פוחתין קאי אכולהו, אבל מוסיפין עליהן אשבת בלחוד קאי, אבל בשאר לא, כדי שלא להשוותם לשבת שהוא עדיף מנייהו, ובשבת דוקא מוסיפין משום דליכא יומא דעדיף מיניה ויתיר ממנינא. ע"כ. והרמ"א בהגה (שם) כתב, שכן נהגו במדינות אלו, (שאין מוסיפין על העולים ביו"ט) מלבד בשמחת תורה וכו'.

ועיין בנוה שלום חזן (דף ט סכ"ו) שכתב על תחלת דברי הרמ"א "וה"ה ביו"ט שמותר להוסיף על העולים", דנראה שמרן ז"ל אינו חולק ע"ז, וכמ"ש בב"י. וכ"כ הרב מאריה דאתרין כמהר"י פראגי ז"ל, בתשובתו שבספר גינת ורדים (כלל ב ר"ס כג), דגם ביו"ט ויוהכ"פ מוסיפין. וע' ברכ"י (שם) וכ"ה המנהג עתה להוסיף גם ביו"ט. ע"כ. וע"ע בשו"ת ראב"י (ס"י נב).

ז) מתניתין מגילה (כא). בשני וחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן, וכו'. בראשי חודשים ובחולו של מועד קורין ארבעה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן וכו', ביו"ט חמשה, יוהכ"פ ששה וכו'. ופרש"י, ואין מוסיפין עליהן שלא יקשה לצבור מפני שהן ימי מלאכה וכו'. ע"כ. ומשמע דביו"ט שאסור במלאכה שרי להוסיף, דלא שייך כאן ביטול מלאכה, וכדין שבת. ולפ"ז מה שאמרו במשנה בשבת (ו.י), אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן, קאי גם על יו"ט, הן לגבי הא דאין פוחתין מהן, והן גבי הא דמוסיפין עליהם, וכ"ד הרמב"ם (פ"ב מהל' תפלה). וכ"כ בתשו' מהר"ם, ובב"י (ס"י רפב).

אמנם הר"ן (מגילה פרק הקורא עומד) כתב וז"ל, ומדברי רש"י נראה דאכולהו הנך יומי קאי, דכיון שאסורים

סדר קריאת התורה בשנה מעוברת שחל שמיני של פסח בחול בשבת

האילן, ולקיים "תכלה שנה וקללותיה", כמ"ש התוס' מגילה (לא): בשם רב נסים גאון. ולכן יש לאחר חיבור הפרשיות כל מה שאפשר, להראות שהדבר נעשה בגלל סיום פר' התוכחה קודם ר"ה, ותחל שנה וברכותיה. וכמו שהוכיח בראיות בתשובת מהרי"ט שם, שיש לאחר מסיבות אלו. (תשובה כת"י למרן אאמו"ר זיע"א).

ח) כ"ב בשו"ת מהרי"ט (או"ח ס"י ד), ושם הסביר, שכמה שאפשר לאחר החיבור של הפרשיות עדיף טפי, שכל המטרה היא שיש לקרוא דברים קודם ת"ב, לקיים צומו וצלו (ואתחנן). וה"ה נמי גבי חג השבועות שחל ביום ששי, ובני חו"ל עושים בשבת יו"ט שני של גלויות, ועיקר מטריין לקרות במדבר קודם חג השבועות, שחשוב דין ר"ה (כי בעצרת נידונן על פירות

ישראל, ונמצא שהפסיד קריאת פרשה אחת, אם הצבור מוחלין על כבודם רשאי לקרוא כל הפרשה הקודמת שהפסיד בעליית ראשון (הכהן, או שיצא הכהן לחוץ והוא יעלה ראשון) עם שלשה פסוקים ראשונים מפרשת השבוע, ויתר העולים יקראו משם ואילך כסדר. אולם יחיד מיחידי הקהל שנסע לארה"ב וחזר לארץ ישראל באופן האמור, ואין לו אפשרות לשמוע הפרשה שקראו אותה כבר בארץ ישראל, אינו חייב לטרוח להשיג מנין כדי לקוראה. ומעשה שאירע בירושלים [בי"ב שבט תקמ"ז] שירד שלג כבד בירושלים בגובה כמה אמות מיום רביעי בשבת עד עצם יום השבת, כשיעור קומת איש ויותר, ושערי בתי הכנסת שהם נמוכים משיעור זה לא נפתחו כלל בשבת שחרית, וגם לא היה מי שבא לשם להתפלל, והצבור לא שמעו קריאת התורה של פרשת בשלח. צריך שיקראו בשבת הבאה שתי פרשיות, בשלח ויתרו, באופן שהכהן הקורא ראשון יקרא פרשת בשלח כולה, ויקרא עוד שלשה פסוקים מפרשת יתרו, ואחר כך יעלו שאר העולים של חובת היום בפרשת יתרו. וכל זה היכא דאפשר. (ט)

מי ששהה בחוץ לארץ והפסיד קריאת פרשה אחת

שיכלו להתעכב ולקרוא את הפרשיות שהצבור חיסר, הורינו להם שצריכים להשלים את מה שחיסרו אפי' כמה פרשיות.

ואף שקריאה"ת היא חובת צבור ולא חובת יחיד, וכמ"ש בעל חק"ל בתשובה שנדפסה בשו"ת סמיכה לחיים (חאו"ח סי' ב), שקס"ת בשבת ויו"ט לא היתה תקנה על כל יחיד ויחיד, שיקרא או ישמע הקריאה, אלא שיקראו בצבור בשבת ויו"ט סדרו של יום, וכל שקראו בצבור סדרו של יום אף אם כמה יחידי לא שמעו הקריאה, נתקיימה תקנת הנביאים, והחיוב על כל יחיד ויחיד הוא רק מ"ש ב' מקרא ואחד תרגום, ותו לא מידי. ע"כ. ותנא דמסייע ליה הוא הרמב"ן במלחמות (מגילה ה.) גבי מגילה בזמנה בעשרה. וכ"כ הר"ן שם. וע"ע בשעה"כ (דף מח ע"ד) שכתב, וזמן הרבה התפלל רבינו האר"י בביתו בעשרה, ולא חש שיהיה שם ס"ת לקרות בו בין בחול בין בשבת. וכ"כ בפעולת שכיר על המעשה רב (סי' קעה) בשם הגר"א. וכ"כ בהגהות עתים לבינה (עמ' רנט). וע' בשו"ת מהר"י פראג"י (סי' ע). ובשו"ת יבי"א ח"ד (חיו"ד סי' לא אות ג). מ"מ הרי משה רבנו תיקן שיקראו בכל שבת בתורה, ומבואר בקדמונים שהמנהג לסיים בשנה אחת את כל התורה. (כמבואר ברמב"ם פי"ג מתפילה ה"א), וכל שרוב ככל הצבור החסירו פרשה אחת, והוי כחובת צבור שצריכים להשלים את הקריאה הקודמת. וכמו שביאר כן האו"ז. ואף שיש כאן טורח ציבור, מ"מ צריכים לקיים תיקון חכמים. כמובא בילקו"י הנ"ל בשם האחרונים, ובזה דחו מה שסברו הזרע אמת ח"ג (סי' יד) וסיע' להקל בזה, והיה טעמם לפי שאין לעמוד על

(ט) בן עשה מעשה מרן אאמו"ר זיע"א, בניסן תשל"ח, כאשר שהה בארה"ב (על פי הזמנת אגודת הרבנים בארה"ב, בראשות הגר"מ פיינשטיין), ואז חל יו"ט ראשון של פסח ביום שבת, ובאר"י חל שביעי של פסח ביום ששי, ובשבת שאחריו קראו פר' אחרי מות, וביום ה' שאחריו נסע אאמו"ר זיע"א לארה"ב, ובשבת קראו שם ג"כ פר' אחרי מות, כי בשבת שלפניו היה יו"ט שני של גלויות, וקראו כל הבכור, ובשובו כאן לאר"י בג' אייר, נמצא שהחסיר פר' קדושים, ולכן עשה מעשה ובשבת עלה ראשון במקום כהן, (והכהן יצא לחוץ בהסכמתו), וקרא בעצמו את כל פר' קדושים, ושלשה פסוקים מפר' אמור, ויתר העולים השלימו כל פר' אמור שהיא הסידרא הקבועה באר"י, וכיו"ב כתב בשו"ת שאל האיש (או"ח סי' ט). ואין לחוש בזה לטורח ציבור, כשהצבור מוחלים על כבודם, כדעת כמה פוסקים הסוברים כן, ועיין בנשמת כל חי, ובספר מראית העין בליקוטים (סי' כ' אות ד). ובכח"ח (סי' תצו ס"ב). ובשו"ת יבי"א ח"ט (סי' כח). ובילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רפב הע' לט, עמוד שיד).

והנה אירע בשנה זו [תש"פ] שרוב הצבור לא קראו כמה שבתות בס"ת מחמת הסכנה להתפלל בצבור. ואחר שהותר הדבר ואיפשרו להתפלל בצבור התעוררה השאלה אם צריכים להשלים מה שחיסרו בקריאה"ת. ויש לציין שהצבור התפלל בכל מקום ומקום בשטח פתוחה לפי ההוראות, ופעמים שמוג האוויר היה קר מאוד, או לחילופין חם, ולא היה ניתן לעכב את הצבור זמן רב כ"כ לקרוא כמה פרשיות ביחד. ובכח"ג די שיקראו בפרשת השבוע, אבל היכא

כיון דחובה היא להשלים מה שלא קראו, מה לי תרי ומה לי תלת, ואפי' אם לא קראו כמה שבתות, נראה שחובה להשליםם. עכ"ל. וכ"כ בספר כה"ח שם. ובמשנ"ב (א' ר'), הביא את מחלוקתם וכתב, ומביאור הגר"א משמע כדעת המהר"מ מינץ. ע"כ.

וכן העלה בבני ציון ליכטמן (ס"ק ג'), וכתב דכן משמע מהאור"ז, וכ"פ בשולחן הטהור (סעי' ג'), דאפי' כמה שבתות, וכפי שמצוי בדרך כלל בכפרים, צריכים להשלים את הכל. וכן העלה בדעת תורה, וכן העלה בחזו"ע שבת ח"ב (עמ' שלב).

ולא אכחד שיש שפטרו מלהשלים את הפרשיות, ויש שטענו דהא קריאה"ת חובת צבור היא, ואינה חובת יחיד. אבל נראה שנעלם מהם דברי האור"ז והמרדכי, דמבואר בדבריהם שיש לקיים את התקנה והמנהג לסיים את כל התורה בשנה אחת, וממילא צריך להשלים כל מה שחיסרו.

ואמנם יש שכתבו לפטור מלהשלים את הפרשיות, ומכללם המהריק"ש בהגהותיו (ערוך להס"י קלה) שכתב, שבני מצרים לא נהגו כן בלכתם שיירות גדולות קהל גדול וכו'. ע"כ.

ובמג"א (ס"ק ד') הביא בשם המהר"מ מינץ, שאם היו שניים מחוברים באותה השבת שבטלו, אין קורין בשבת הבאה שלשה, דלא מצינו לעולם שקורין שלשה. ואין לומר יקראו שנים לפחות דאין תקנה לחצאין. והביא דברי הגהות מנהגים (שחרי"ת ש"ש אות מא) שכתב ע"ז, ואין נראה בעיני. ובכנה"ג (ס"י רפב), ובעולת תמיד (ס"י רפב' א' ד), הביאו דברי המהר"מ מינץ להלכה. וראה לעיל שכתבנו לדחות סברא זו, עפ"ד האור"ז.

ובס' פתה"ד (ס"י קלה אות א') שכתב: מיום שעמדתי על עמדי לא ראיתי נעשה מעשה כזה בצבור. ופוק חזי מאי עמא דבר. חיים שנים ישלם. מהריק"ש. נוע"ש שהאריך לבאר היכא שקוראים את ב' הפרשיות איך יהיה סדר העליות.

ודעת השער אפרים (שער ז' סל"ט) דמעיקרא לא חל חיוב קריאה רק כאשר היה קיבוץ עשרה שלא קראו בתורה.

וכ"ד הבית מנוחה (דיני טעות ס"ת ס"ג-ד) דדוקא כשנתקבצו רוב מנין באותה שבת ולא קראו אז נתחייבו, וכן דוקא כשהיה בידם להתקבץ מנין ונתקבצו רק רוב. ע"י עליהם.

ועכ"פ כיון דרוה"פ שאנו רגילים ללכת בעקבותיהם כתבו לחייב להשלים את הפרשיות, ע"פ דברי אחד מהראשונים, בודאי שכן עיקר להלכה.

קיום המנהג הנ"ל במקום טורח ציבור של אריכות יתירה, אולם כפי הנראה מסתמא לא ראו דברי האור"ז במקורם.

ובאמת שדעת רוה"פ שצריכים להשלים מה שהחסירו, וכ"כ הא"ר, דמסתברא דברי המנהגים דאין לדלג שום פרשה, ועוד דמצא בגליון מרדכי קטן (ריש ברכות), וז"ל מימות משה רבינו ניתקנה, לקרות בפרשיות להשמיע לרבים. עכ"ל. וכ"ש שהשתיים הדבוקות הם מחובת השבת, וה"ה כשביטלו שנים או שלשה שבתות יקראו כל הפרשיות שבטלו בפ"א, ע"כ. **וכ"ד** מהר"י צמח בהגהותיו ע"ד המהריק"ש, דמה שנהגו במצרים לא להשלים הפרשיות, אינו נכון, כי מציון תצא תורה, ולא מצרים, וראוי לנהוג כן.

וכ"ד הגר"א, וע' במ"ב (ס"י קלה) בדעת הגר"א, ובספר אישי ישראל (פ' לה' הע' עה') הביא בשם ספר תוספת מעשה רב, שכשיצא הגר"א מבית אסורים השלים ד' פרשיות שהחסירו. ובס' אורח נאמן (אורבאך, ס"ק ט'), חלק על המ"ב בהכנת דברי הגר"א, וכתב, דבודאי לא מדמי הגר"א לתפילה ממש. ובאמת גם כשביטלו ב' שבתות משלים. ועיין בברכת אליהו שם.

וכן העלה באמת ליעקב אלגאזי (משפט כשנפל טעות בס"ת א' ב'), שיש להשלים הפרשיות.

וכן העלה בשו"ת בית דוד (ס"י קר'), ושם הביא דברי המהר"מ מינץ לגבי ג' פרשיות, ודחאם.

וכ"כ מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (ס"י עא אות ה), ושם (ס"י טז) כתב וז"ל, ומ"מ אנן בדידן, שזכינו לאורם נקטינן כותייהו, דמסתבר טעמייהו להשלים הפרשיות, ולא לבטל שום פרשה מלקרותה.

וכ"כ מהר"י עייאש במטה יהודה (ס"י רפב ס"ק יד).

וכ"כ הראשון לציון בספר ברכות המים מיוחס (ס"י קלה) על מה שאירע בשבת פר' בשלח שנת תקמ"ז, שירד שלג למעלה מקומת איש, ונאנסו ולא הלכו לביהכ"נ בשבת בשחרית, ובשבת הבאה השלימו הפרשיות. וכ"כ הראשון לציון היש"א ברכה בספרו ישא איש. וכ"כ שאל האיש אלישר (חאו"ח ס"י י'). וכ"כ בס' שתילי זיתים (ס"ק ב'). ועיין בדבר משה ח"א (ס"י ג').

וכן העלה בשו"ת מהר"ם שיק (ארי"ח תשובה שלה), אחר שהוכיח דלא דמיא לתפילה והסיק דחייב להשלים אפי' סידרא טובא, ואפי' בב' ספרים, ושמע מרבו (החת"ס), שר' נתן אדלר עשה הלכה למעשה, וקרא להשלים הרבה סדרות.

וכ"כ בספר חיים (פלאגי ס"י יב ס"ב), וכן העלה בערוה"ש (סעי' ר'), וז"ל: ודברים תמוהים הם, דהא

זרע אמת ח"ג (חא"ח ס"ד), והבאה"ט (סק"ד), והפמ"ג (א"א סק"ד), והמהר"ש קלוגר (סי קלה). וע' בזכור לאברהם (ח"ג אות ס ס"ק פט), ובמהרש"ם, וחכמת שלמה. ודעת השער אפרים (שער ז סל"ט) דמעיקרא לא חל חיוב קריאה רק כאשר היה קיבוץ עשרה שלא קראו בתורה. וכ"ד הבית מנוחה (דיני טעות ס"ט ס"ג-ד) דדוקא כשנתקבצו רוב מנין באותה שבת ולא קראו אז נתחייבו, וכן דוקא כשהיה בידם להתקבץ מנין ונתקבצו רק רוב. עי' עליהם. ואף שלמעשה הכרעת רבנן בתראי דלא כוותיהו, וכמ"ש מרן אאמו"ר בחזו"ע בשם המקור ישראל, וברכות המים, וסיע', ע"ש. אולם התם איירי בעלמא שיש לקרוא ב' פרשות, ולכן נראה בודאי שבהצטרף כל הסברות יחד, והוא טורח רב כבנ"ד, ולא כל קהל סביל דא, ציבור הסומך על צירוף שיטות המקילין שהזכיר שם להקל, אין מזניחין אותו. ועוד יש להוסיף לרווחא דמלתא, דברי מהריק"ש ועוד, שכתבו שמנהג מקומם שלא להשלים כלל.

והדעת נותנת דכל אותם הפוסקים דנקטי' כוותיהו להחמיר כמבואר בחזו"ע הנ"ל, לא דיברו אלא על המצוי, והיינו כשאפשר לקיימו בישיבת בתי כנסיות בימים כתיקונם, שיש רק טורח ציבור מחמת אריכות קריאה"ת, שבזה יש ללמדם להתאזר בסבלנות ומתינות כראוי לכבוד התורה והמצוה, ומחמת כן כתבו שאפי' בכמה וכמה פרשיות יש להשתדל, דמכיון שכך הוא המנהג לסיים התורה בשנה כמבואר, לא שייך בזה טורח ציבור לענין אורך הקריאה, שכך היא צורת המצוה. וכפי שמבואר להדיא במקור הדין באו"ז שאין לחוש לטורח ציבור הבא מן האריכות בעבור קיום מנהג זה. וכתב בחזו"ע בשם האחרונים שהמקילין כנראה לא ראו דבריו במקורם. אולם באופנים הנזכרים לפי המציאות שלפנינו שיש צער וטורח גדול לקרוא בחוץ בשמש ובקור, ובפרט שבנקל יבואו לקוץ במצות הקריאה ח"ו, בודאי לא העמידו רבנן בתראי דבריהם שיש להתעקש על קיום המנהג שאינו מעיקר תקנת הקריאה, אלא יסכימו בהחלט לדברי הגאון זרע אמת בכל דבריו שם, שהם בודאי מצודקים מצד עצמם, שאין כאן אלא קיום מנהג, אלא שהוא סבר להקל מפני טורח ציבור גרידא וכנ"ל, וזה נסתר מהאו"ז שפירש שאין לחוש לטורח ציבור, אולם במקום צערא ודוחקא, כלל גדול בידינו במקום צער לא גזרו חכמים אפי' בדבר שהוא מן הדין הגמור, ואפי' בצערא דיחיד, ועשו ק"ו מדיני התורה שדרכיה דרכי נועם, וגם הרי יש חלק מהציבור שכן קראו, ומה שדיברו האחרונים

ויש מי שטען שבכל עיר ועיר הרי רבים קראו בתורה, וכיון שכן אין לחייב את השאר להשלים את הקריאות. אולם המציאות היא שכרוב ערי הארץ רוב הציבור לא התפלל תפלה במרפסות, כי חששו לדברי 15 מגדולי הפוסקים שכתבו שזו ברכה לבטלה. וכ"ד הש"ע, הא"ר, החק"ל, ועוד ועוד. וממילא רוב ככל בני העיר החסירו קריאת התורה. ועליהם להשלים את הפרשיות כדברי האו"ז.

ומה שטענו שהכפר נגרר אחרי העיר, הנה זו טעות, שהחיד"א והגרח"פ שכתבו כן, דיברו כשתושבי העיר היו בכפר של גוים, ובעיר שלהם ובביהכ"נ שלהם קראו, ולכן א"צ להשלים, משא"כ בנ"ד. וממתי שמענו שהכפר בטל לעיר. ולשם דוגמא יש מועצה אזורת מעלה יוסף של עשרות מושבים שבהם אף אחד לא קרא בתורה, האם מפני שיש איזה מנין בודד שקראו בנהריה, אשר היא קצת סמוכה לאותם ישובים, כל אותם מושבים נגררים אחריהם!?

ואמנם ציבור שמתפללים במקום פתוח ומזג האויר אינו נח, מצד חום או קור, או שיש סיבה אחרת שקשה לציבור שתהיה קריאה"ת ארוכה כ"כ (וכגון שאין כסאות מטודרים, או שאין לציבור חומשים וכד', או שנמצאים במרחב פתוח שקשה לשמוע את הש"ץ), ויש צער וטורח ציבור מיוחד לקרוא ג' או ד' פרשיות תחת כפת השמים, המקילין בזה לקרוא רק את פרשת השבוע, יש להם על מי לסמוך. כי כידוע היו מנינים בשבתות האחרונות שהתפללו בצבור, וקראו בתורה, וכגון במקום שהחולים התאספו, וכן במנינים שהתקיימו בכותל המערבי ומערת המכפלה, וחלק מהציבור הבריא התפללו באותה שעה, בשעה שציבור החולים התפללו, וי"א שנכללו יחדיו בחיוב הקריאה, וכלולים ועומדים גם בקריאת הציבור במקומם אף שלא שמעו, וכמבואר בחזו"ע הנ"ל. וממילא לגבי קריאה"ת יהו אותם מניינים כשליחי ציבור לכל בית ישראל. (והוי ס"ס).

ואף ציבור שלא כיוונו תפילתם בשעה שאותם מניינים התפללו, יש לצרף כמה סברות בפוסקים שלדבריהם א"צ להשלים בשנה זו שיש ב' פרשיות מחוברות, שדעת מהר"ם מינין (סי' פה) שאם אירע שביטלו קריאה"ת בשבת שהיו בה שתי פרשיות מחוברות, כגון שביטלו קריאת פרשת אחרי מות קדושים, אינם רשאים לקרוא בשבת שלאחריה ג' פרשיות. והביאו הכנה"ג (סי' רפב בהגה"ט), ועולת תמיד (שם סק"ד), ועטרת זקנים (סק"ב), והמג"א (סי' קלה סק"ד), והדגול מרבבה (סי' קלה), ויד אהרן (הגהות הטור), והסולת לכולה (סק"א), ובשו"ת

הנ"ל שהיה שלג בירושלים וכו', היה באופן שכמעט כל תושבי העיר לא קראו בתורה מחמת השלג. והילכך יש לדון בק"ו במקום צער של ציבור, ובשביל קיום מנהג בעלמא.

ובבא"ח (ש"א פר' כי תשא ס"ו) כתב, אם היו אפי' ציבור אחד בעיר שקרא בס"ת, הרי שפטרו את הציבור שבכל העיר. ע"כ. ובהליכ"ע ח"א (עמ' רמב), כתב ליישב את הנהגת האר"י, וז"ל: שו"ר להגר"ח פלאגי שהביא מ"ש בשעה"כ, על רבינו האר"י והקשה ע"ז מהתיקונים הנ"ל, ותירך, וי"ל שהיה חולה, ויציאתו לביהכ"נ היה בה היזק לבריאותו, ובמקום חולי לא תיקנו רבנן. ולהביא ס"ת לביתו לא היה אפשר, שהיה אימה ופחד משרי אומות העולם. ע"כ. וכתב עליו מרן אאמור"ר וז"ל: ובמחילת כת"ר כל אלו דברי נביאות הם, ואם איתא, לא היה למהרח"ו למסתם סתומי, אלא היה לו לבאר שהאר"י היה אנוס, וכו'. ע"ש. והיינו שיש עוד צד בדברי רבינו, במקום שיש חולי או כנ"ד בשעת המגיפה שיש חשש לחולי ולסכ"נ. ודו"ק.

ולכן כאשר מצויים החששות הנזכרים, אין להחמיר על הציבור, ואפי' בפרשה נוספת אחת, אלא דרכיה דרכי נועם, וכל נתיבותיה שלום.

ויחידים שלא שמעו קריאה"ת ורוב המתפללים בביהכ"נ שבו הם מתפללים (כעת), כבר שמעו קריאה"ת בפרשיות שעברו, אינם צריכים להשלים את הקריאה. ואם בכל זאת רוצים להשלים וכל הציבור מסכים לכך, תע"ב. וזאת ע"פ המבואר בשערי אפרים (שער ד' ס"י) שכתב, אם ביטלו הקריאה בביהכ"נ אחת ורוב הציבור מבהכ"נ זה שמעו קריאה"ת בביהכ"נ "אחרת" א"צ להשלים. אבל אם רוב הציבור לא שמעו כלל, אע"פ שיש בתי כנסיות אחרים שקראו כדין, מ"מ אותם שלא שמעו והם רוב הציבור של ביהכ"נ זה, צריכין להשלים הקריאה. עכ"ד. ובביאורו פתחי שערים ציין לעו"ת (סי' רפב ס"ק ד) וא"ר (סי' קלה את ב) הנ"ל, וסיים, ונ"ל דבתר רובא אוליי. וה"ד להלכה המשנ"ב (סי' קל"ה סק"ו). ומבואר דס"ל לשע"א דלאו

דוקא שכל הציבור שמע א"צ לחזור, אלא גם אם רוב הציבור שמעו א"צ לחזור בשביל היחידים שלא שמעו. **ולפ"ז** לכא' אם הרוב קראו אין המיעוט יכול לכוף את הרוב לחזור על הפרשיות שהחסירו, וכן ראיתי שכ"כ בספר תורת חיים סופר (סי' קל"ה אות ד) שה"ד הע"ת והא"ר וה' שערי אפרים הנ"ל וכתב, ולענ"ד כל עשרה שלא שמעו קריאה"ת צריכים להשלים, רק שאר הציבור אינם מחוייבים לשמוע קה"ת פעם שניה על כן תלה הדבר ברוב הציבור דמיעוט בתר רובא צריכים לגרור וקורים ב' פרשיות בפעם אחת וכו' ואם מעט הציבור ביטלו קה"ת יעשו הם לעצמם מנין ויקראו ב' פרשיות דהרוב אינם מוכרחים להניחם לקרות ב' סדרות בביהכ"נ בשעה שהם מתפללים. ע"כ. אמנם החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' עא אות ה), כ' שעשרה מישראל שהם תושבי עיר גדולה, נמצאו בשבת בכפר של גוים, ולא קראו בס"ת בשבת, ובעיר הגדולה קראו בביהכ"נ הפרשה כדת, אלו העשרה האנשים אינם משלימים פר' השבוע בשבת הבאה, ואין להם להתאסף ולקרות שתי הפרשיות בס"ת בבית אחד, כיון שבביהכ"נ שלהם קראו הפרשה וכו'. והביאו הרב בית מנוחה (דיני טעות בסדר קס"ת אות ח). ומשמע מדבריו שאפ' אם יש עשרה שלא שמעו א"צ להשלים, כיון שהציבור של הביהכ"נ כבר שמע ודלא כדברי התורת סופר הנ"ל, ובחזו"ע (ע' שלב) נשאר בצ"ע ע"ד מרן החיד"א, ומ"מ בנ"ד בעת הזאת שגם הציבור עצמו לא התפלל בביהכ"נ אפשו שמרן החיד"א יודה שעשרה שלא שמעו יכולים להשלים במניין בפ"ע.

ובמ"מ שמעינן מכל הפוסקים הנ"ל שאם רוב הציבור שמע אין המיעוט יכולים לכוף את הרוב לחזור ולקרוא, אא"כ הציבור מסכים לכך, וכמבואר במעשה רב של מרן אאמור"ר זיע"א שכן עשה בנסיעתו כשנסע לארה"ב וחזר לא"י, וע' בשו"ת יבי"א ח"ט (סי' כח). בחזו"ע (ע' שלב).

וצריך לדעת שאין תשלומין להפטר, ויפטירו השבת בהשמים כסאי.

אם יכולים להשלים את כל הפרשיות שלא קראו אחר "תפילת מוסף" וסעודת שבת

שהחסירו קודם קריאת הפרשה של השבת שבה נמצאים, ויעלו שבעה עולים בקריאת שתי הפרשיות. **וכן** משמע מהאגודה (מגילה, סי' ל). ומשו"ת מהר"י וייל בדינים ומנהגים (שבסוף הספר אות טו). ומדברי המהר"א בלקט יושר (עמוד נד). והרמ"א בהגה (סי' קלה ס"ב).

ואם יכולים להשלים את כל הפרשיות שלא קראו הציבור בקהילתכם בצרפת (בעקבות נגיף הקורונה), אחרי "תפילת שבת שחרית (ומוסף כצ"ל) "כדי שלא יהיה טורח ציבור".

הנה מלשון האו"ז הנ"ל שכתב "אלא יקראו בשבת הבאה". מוכח שיש להשלים קודם את הפרשיות

איברא שמרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' טז), כתב להשיג על הדג"מ, שהרי המשאת משה (כריש ח"ג) כתב שבכיו"ב יקראו הפרשה במנחה. ודחאו שאין מדברי המשא"מ ראייה לסתור דבריו בזה. וסיים, ולכל הדברות ולכל האמירות נ"ל שלא יקראו פרשה שלימה במנחה עם ז' גברי, דלא אשכחן במנחה שיקראו פרשה שלימה וז' עולין. אלא יש לקרות הפרשה בשבת הבאה. "והרי האו"ז והאגודה ומהרי"ו והרמ"א והאחרו' כולם עונים ואומרים שאם לא קראו הפרשה יקראוה בשבת הבאה, וסתמא קאמרי ולא חילקו דאי מצו למקרי במנחה יקראוה אז, ולא אשתמיט חד מכלהו רבנן לומר כן, וקא פסקי ותנו לקרותה בשבת הבאה". ומשום דתקנת משה רבינו היתה בשחרית. וכמ"ש הרמב"ם (פי"ב מה' תפלה). ולכן ראוי לקרותה בשבת הבאה בשחרית. והוסיף בהשמטות, שכן מצא בזה"ק פר' ויקהל (דף רז:) וז"ל, ס"ת במנחה די בעשרה פסוקים או יותר, אבל לא שלימו דפרשתא, דהא שלימו דפרשתא לא הוי אלא בימינא, "וימינא תליא עד שעתא דמנחה". ע"כ. אלמא דע"ד האמת נמי אין לקרות פרשה שלימה במנחה. עכת"ד. ובספרו טוב עין (סי' ג אות א) הביא מ"ש הדג"מ הנ"ל, וכ' עליו, ובמקומי אני עומד שאין לקרות כל הפרשה במנחה דבר שלא מציינו לו מעין דוגמא. ובפרט שכ"ה בזה"ק דפרשה שלימה במנחה לאו זימניה הוא. ע"כ. וכ"כ בשו"ת יוסף אומץ (סי' יב). ובכסא רחמים (סי' פ יא ממס' סופרים). ובס' לדוד אמת (סי' ט אות ב). וגם הרה"ג השואל בחיים שאל ח"ב הנ"ל, חזר והודה לו וקלטו בזה. וכמ"ש בס' טוב עין (סי' טז אות ד).

ולאור זאת העלנו (שם, סעיף ו) שצבור שנאנס ולא קראו בתורה בשבת בשחרית, אין להם לקרוא בתורה שבעה עולים במנחה של שבת, אף אם יש פנאי לצבור לשמוע את קריאת הפרשה כולה. וכ"ש שאין להם לקרוא את הפרשה בימי שני וחמישי שאחריו, משום ביטול מלאכה לעם. אלא בשבת הבאה יקראו את ב' הפרשיות. ע"כ.

ומי"מ כ"ז בשעת מנחה שהגיע זמנה של תפילת המנחה "אבל כל זמן שלא הגיע זמן תפילת מנחה של שבת" גם ע"פ הזוהר אפשר להשלים את הפרשה שלא נקראה בתפילת שחרית, וכלשון הזוהר, ס"ת במנחה די בעשרה פסוקים או יותר, אבל לא שלימו דפרשתא, דהא שלימו דפרשתא לא הוי אלא בימינא, "וימינא תליא עד שעתא דמנחה". ע"כ.

אלמא דע"ד האמת אין לקרות פרשה שלימה רק עד שהגיע זמן המנחה, אבל כל זמן שלא הגיע זמן המנחה

וזה דלא כמ"ש בספר צנצנת המן, שכמו בתשלומין של תפילה שקודם מתפללין תפלת החובה, ואחר כך תפלת התשלומין, כן הוא בקריאת ס"ת, שקודם יש לקרוא בפרשת השבוע, ואחר כך בפרשת השבוע שעבר. וכבר השיג עליו בספר לשון חכמים (ד' ג ע"ד) שאותה שביטלו צריך לקרוא בראשונה, ואחר כך החיוב, שתורת ה' תמימה, וצריך לקרותה כסידרן, ושמעתי שכן הורה הג"ב וכו', ומה טוב שאחד העולים יקרא כל הסידרא שביטלו, והשאר יעלו בחובת היום. ע"כ.

וכן מבואר מדברי הרב ברכות המים הנ"ל, שכתב, שהכהן יקרא פר' בשלח (שביטלוח מאונס) וג' פסוקים מפר' יתרו, ואח"כ יעלו ששת העולים הנותרים כולם בפר' יתרו. וה"ט כיון שקריאת פר' בשלח אינה חובה אלא תשלומין, ולא דמי לב' פרשיות מחוברות ששתיהן חובה וכו'. ועוד שמצד הדין ג"כ צריך שיקרא הכהן בפר' יתרו שהיא חובת היום. וכמ"ש הכנה"ג (סי' תרפד) בשם האחרונים שאם קרא הכהן ביום א' דחנוכה פר' ברכת כהנים בלבד הוי ברכה לבטלה, שכל העולים צריכים לקרות בפר' הנשיאים שהיא חובת היום. [וע"ש בשו"ת חיים שאל ח"א סי' ק]. וכ"כ הדבר משה (סי' ג) שהכהן יקרא בפר' פקודי (שביטלוח בשבת הקודם) ושאר העולים בפר' ויקרא. ושכ"כ הבית דוד. אך לא זכר שיקרא ג' פסוקים ג"כ מפר' ויקרא, משום דחש קצת לסברת המהר"ם מינין דמספר לספר אין תשלומין, מש"ה עשה פשר שיפסיק הכהן בפר' פקודי ושאר העולים יקראו בפר' ויקרא. הא בפר' בשלח ויתרו מודה שהכהן קורא ג"כ ג' פסוקים בפר' יתרו. וזכיתי שהסכימו עמי גדולי הדור. עכת"ד. וכ"כ מהר"ח פלאגי' בספר חיים (סי' יב אות ב) בשם הרב השומר אמת. וכ"כ בפתה"ד (סי' קלה סק"ד).

והן אמת שנחלקו האחרונים באופן שלא קראו הציבור את הפרשה בשבת שחרית אם אפשר להשלים קריאתה בתפילת מנחה של שבת, וראה בס"י קלה סעיף א והלאה, שהדג"מ (סי' קלה) כתב שאם ביטלו שבת שחרית הקריאה ובמנחה כבר מצאו מנוחה, אם יש פנאי לקרות כל הסדרה יקראו במנחה כל הסדרה "ויקראו שבעה גבריו", כי כל יום השבת הוא זמן הקריאה. אבל אם גם במנחה לא היה מנוחה, לא יקראו בשני או בחמישי כל הסדרה משבת העבר, כי בחול יש ביטול מלאכה לעם, אלא יקראו רק הפרשה מן הסדרה של שבת הבא. עכ"ל. וכי"פ המשנ"ב שם (ס"ק ה), ובערוה"ש (סעיף ו). שאפשר להשלים את הפרשה במנחה של שבת.

ציץ אליעזר (חלק יג סי' לה) דבקביעות אין להתיר להתפלל מוסף לפני קריאה"ת, אבל באקראי ומשום איזה צורך יש שפיר להתיר. וע"ע בשו"ת מלמד להועיל ח"א (חאו"ח סי' יד).

והדרן לנ"ד אם יכולים להשלים את כל הפרשיות שלא קראו הציבור אחרי "תפילת שבת שחרית ומוסף" כדי שלא יהיה טורח ציבור, לכאור' כיון שכל שאלתכם הינה רק על המקרה הספציפי הנ"ל שהוא באקראי להשלים את הפרשיות שהחסירו ולא באופן קבוע, לכל הדעות אפשר להשלימם אחר תפילת מוסף, אך לענ"ד דיין זה אינו, לפי מה שהעלנו לעיל בשם האו"ז (סי' מה) ועוד ראשונים ואחרונים, שכל המעליותא בהשלמת הפרשיות הם ביחד עם פרשת השבוע חובת היום "עם שבעה עולים בברכה" וצריך להשלימם לפני אותה פרשה שבה נמצאים באותה שבת, וכן מוכח לעיל בשם הפוסקים שדנו אם אפשר להשלים את הפרשה במנחה של שבת כשלא קראו בבוקר בשחרית של שבת "ע"י שיקראו שבעה גברי במנחה", וכמ"ש הדג"מ שאם יש פנאי לקרות כל הסדרה יקראו במנחה כל הסדרה ויקראו שבעה גברי", וגם הרב תשובה מאהבה שהזכרנו כתב שלא קראו את הפרשה בדרך אקראי בין שחרית למוסף שאפשר לקוראה אחר מוסף, פשוט הוא כדין חובת היום עם ז' עולים בברכה ומפטיר והפטרה. משא"כ בנ"ד שכבר קראו את הפרשה של השבת עם שבעה עולים בין שחרית למוסף, ורצונם להשלים את הפרשיות שהחסירו בזמן הנגיף אחר מוסף לאחר שכבר יצאו י"ח שבעה עולים בפרשת השבוע, וא"כ כל קריאת הפרשיות שנחסרו יהיו ללא עולים בברכה, ודאי דלא טב למיעבד הכי כדמוכח מדברי האו"ז, מהרי"ל, ברכות המים, ושאר אחרונים שיש להשלים את הפרשיות עם העולים של חובת היום לפני קריאת חובת היום.

קנצי מילין: לאור האמור לעיל אין ראוי ונכון להשלים את הפרשיות שנחסרו בשבת לאחר תפילת מוסף שכבר קראו הציבור לפני כן את פרשת השבוע, אלא יש לקוראם לפני פרשת השבוע שהכהן יעלה בברכה בתחילת קריאת הפרשיות שהחסירו הקהל ויקרא החזן עד ג' פסוקים מפרשת השבוע, ולאחר מכן יעלו עוד ששה עולים בפרשת השבוע ככל שבת. **ועכ"פ** אם הציבור אינו מסכים לכך ויש חשש למחלוקת, ראוי לקרוא את הפרשיות שלא קראו לאחר תפילת מוסף, וזאת כמובן בלי שבעה עולים, שכבר יצאו י"ח היום בקריאת הפרשה, וזאת בהסתמך על הפוסקים הסוברים שאין חובה להשלים את הפרשיות.

אע"פ שכבר התפלל שחרית ומוסף לכא' יכולים הציבור להשלימה לכל הדעות. והן אמנם שבשו"ת נהרי אפרסמון (חאו"ח סי' כט) כ', שלא נכון להנהיג "בקביעות קריאת הס"ת בש"ק אחר מוסף", שבמדרש שוחזר טוב (פרק יז) אמרו, שמעה ה' צדק, זו ק"ש, האזינה תפילתי, זו תפלה, הקשיבה רנתי, זו רנה של תורה, בלא שפתי מרמה זו תפלת המוספין. אלמא שהסדר הוא קריאת ס"ת קודם מוסף. ע"כ. נוראיה זו הביאה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' רמג, וכבר השיב על ראייה זו מרן אאמ"ר זצ"ל בשו"ת יבי"א ח"ד חאו"ח סי' יז אות ט, ומ"מ העלה שקושטא קאי שאין לשנות מסדר שהנהיגו חז"ל. וע' למהר"ח פלאגי בספר חיים (סי' יז אות יא) שהביא חקירת בנו מהר"ר יצחק פלאגי דאמאי תקנו קס"ת בשו"ט וב' וה' בשחרית אחר תפלת י"ח, ובמנחת שבת ויוה"כ ותעניות תקנו קס"ת קודם התפלה. וכתב ליישב בכמה אנפי. וע"ע בשו"ת קרית חנה דוד ח"א (חאו"ח סי' כז) מ"ש בזה. ועכ"פ ילפינן מכל הני מעליותא שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים בסדר התפלות, שטעמן ונימוקן עמם.

ובמ"מ מוכח מדברי הנהרי אפרסמון שכ"ז שרוצים באופן קבוע לקרוא את הפרשה אחר תפילת שחרית ומוסף, שאין לשנות ולקרוא את הפרשה אחר תפילת מוסף, אבל באופן עראי מותר לקרוא, וכן מצאתי בשו"ת תשובה מאהבה (שם), שהקשה השואל שבטור ושו"ע אר"ח לא מצא מזה כלום שקרה"ת צריך להיות תיכף אחר תפלת שחרית, והשיב עליו הרב תשובה מאהבה וז"ל, תמה תמה אני איך שייך לומר שלא מצא מזה הא כל סדרי הסימנים בטור וש"ע מורים על סדר הזה, וכן נראה מסידורן של כל הראשונים ורוקח ואבודרהם וכלבו סדר היום וכיוצא בהן הרבה, וכן נוהגים בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה.

ומוסיף בהמשך דבריו להסביר דמכיון שהראשונים יסדו כן, עלינו לדעת דכל מה שחקרו ויסדו הוא עפ"י יסודי התורה הנגלות לנו והנסתרות לה' אלקינו ואין לזוז אפי' זיו כל שהוא, ומביא סמך לזה גם מהדרשה שהזכרנו לעיל בשם מדרש שוחזר טוב (תהלים י"ז - א). **אלא** שמי"מ העלה הרב תשובה מאהבה "שבאקראי מיהת יש להקל", כגון כשקשה עוד לראות היטב מתוך הס"ת, ומעיד על עצמו שעביד עובדא בנפשיה כשלא היתה בריאותו שלימה וטובה והי' קשה עליו להתענות עד אחר גמר כל סדרן של תפלות ופיוטים, היה משכים בימים טובים עם משכימים ומתפללים שחרית ומוסף יחדו למען יוכל לקדש ולאכול, ולאחר מיכן היו הולכים לביהכ"נ לקריאה"ת. ע"ש. וכן העלה בשו"ת

ט. תיירים שעלו לחוג את חג הפסח בירושלים, ודעתם לחזור לחוץ לארץ, ויום טוב אחרון של גליות דפסח חל בשבת, וקראו בפרשת כל הבכור, כמנהגם בחוץ לארץ. ובירושלים קראו פרשת שמיני, ובשבת הבאה קראו פרשת תזריע טהרות שהן פרשיות מחוברות, ואחר כך חזרו למקום מושבם בחוץ לארץ, עליהם להתאסף בבית הכנסת לבדם, ויקראו שלש פרשיות, באופן שיקרא הראשון פרשת שמיני כולה, ושלשה פסוקים מפרשת תזריע, ושאר העולים יקראו בשתי הפרשיות תזריע טהרות. וכל זה היכא דאפשר. (ט)

י. קללות שבפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא, אין מפסיקין בהם אלא אחד קורא לכולם, ומתחילים בפסוקים שלפניהם ומסיים בפסוקים שלאחריהם, והעולה לתורה מברך לפניה ולאחריה ככל העולים, ולכן מה שיש נוהגים שהשליח צבור קורא בפרשת התוכחה בלי ברכה לפניה ולאחריה, ולאחר קריאת התוכחה מעלין לתורה עולה נוסף ומברך לפניה ולאחריה, עד שמשלימין שבעה עולים לחובת היום, מנהג זה מצוה לבטלו, אך צריך להודיעם על כך בניחותא, שעליהם לנהוג לפי הדין המבואר בחז"ל. ואם טעו והפסיקו את הקריאה באמצע הקללות, ימשיך העולה אחריו בברכה. (י)

בן אר"י שנוסע לחו"ל בימים אלו יכול לעלות לס"ת בשבת בחו"ל

ובענין קריאת שמו"ת יקרא בניצנעא בפרשת בהעלותך למרות שהוא נמצא בחו"ל, כיון שדעתו לחזור לאר"י, ומה שכתב בספר חזו"ע שבת כרך ב' (עמ' שכ"ט) שם מדובר שבשבת באר"י קראו בפרשת אחרי מות וביום ה' שאחריו היה בחו"ל, ובשבת שאחריו בחו"ל קראו בפרשת אחרי מות, ובאר"י קראו בפרשת קדושים והפסיד לשמוע קריאת פרשת קדושים, בזה כתב שכשיחזור לאר"י יקרא כל פרשת קדושים ושלושה פסוקים מפרשת אמור ויתר העולים השלימו פרשת אמור שהיא הסדרא הקבועה באר"י.

ט **ובן אר"י שנוסע לחו"ל בימים אלו ודעתו לחזור,** שבשבת בחו"ל קוראים בפרשת נשא, ואילו כאן באר"י קוראים פרשת בהעלותך, האם יכול לעלות לס"ת בשבת בחו"ל בין ד' עולים, נראה שעדיף שיעלה לתורה להיות מן המוספים על מנין הקרואים, ויכול גם לברך, כיון שהוא יום של קריאה בתורה לכל ישראל, ומה לי בסידרה דיומא, ומה לי בפרשה אחרת בתורה, וע' בכה"ח (סי' תצ"ו אות ח"ן) יעו"ש, ומ"מ בחובת היום לא יעלה, כיון שאינו מחוייב בפרשת נשא, שכבר קראה בשבת שלפניה באר"י.

קללות שבפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא, אין מפסיקין בהם

ובירושלמי (פ"ג דמגילה ה"ו), אמר ר' לוי אינו בדין שאני מתברך ובני מתקללין, אילין ארוריא מהו שיקראם אחד ויברך לפניהם ולאחריהם, אר"ה אין לך דבר טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא פר' קללות שבתורת כהנים ומשנה תורה. ע"כ. ומשמע שאף בזמן המשנה שנהגו שהפותח בתורה היה מברך ברכה ראשונה, והאחרון המסיים מברך ברכה אחרונה, עכ"ז על קריאת פר' התוכחה היו נוהגים לברך. וכמ"ש בנהר שלום (ס"ס קלט) בשם מדרש תלפיות. ע"ש. וא"כ ק"ו הוא, ומה בזמן הש"ס שלא היו מברכים כי אם על הקריאה שלו, מ"מ על הקללות היו מברכין, כ"ש בזה"ז דכל אחד מברך, דחייב לברך על הקללות, והטעם שהיו מברכים בזמן הש"ס גם על הקללות, צ"ל שהוא כדי לרמוז שהם מקבלים תוכחה והיסורין

(י) במסכת סופרים (פי"ב הי"ג) אמרו, לוי בר פאטי שאל לר' חנינא, אילין ארוריה מאי יקרינון חד ויברך לפניהם ולאחריהן, א"ל, אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא קללות שבתורת כהנים ושכמשנה תורה. ע"כ. ובגמ' מגילה (לא): ואין מפסיקין בקללות, מה"מ, אמר ר' חייא בר גמדה אמר ר' יוסי, דאמר קרא, מוסר ה' בני אל תמאס, ר"ל אמר, לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות, אלא היכי נעביד, תנא, כשהוא מתחיל, מתחיל בפסוק שלפניהם וכו'. ע"ש. ומוכח להדיא דמברכים בקריאת פרשיות אלו.

ובתוס' שם בשם מדרש (ויש פר' ראה) עמו אנכי בצרה אינו בדין שיברכנוני בני על צרותיהן, אלא יקרא אחד הכל, ויתחיל בדבר אחר, ויסיים בדבר אחר, ואז יוכל לברך תחלה וסוף, ע"כ.

ועשה טוב, שאפי' הרב דומה למלאך ה' צבאות אל תאמין לשום עובדא ומעשה לנהוג אחריו שום דקדוק מעשה, עד שתדקדק ותדון במשא ומתן איזה טעם עשה כן ואל תעשה כמעשהו נגד דין תורה אא"כ יורה לך טעמו ויסביר הדבר בטוב טעם ודעת, ויכנסו דבריו באזניך, הלא"ה אפי' יאמר לך שקיבל כן מאליהו אל תאמין ולא תשמע לו אפי' בדבר שהוא נגד תקנת חכמים, עכת"ד. וע' שיירי המנחה שם, וע"ע בשו"ת יד יצחק ח"א (סי' רמה) שג"כ קרא תגר על מנהג זה.

שו"ר בשו"ת אג"מ (ח"ב מאו"ח סי' לה) שג"כ כתב, דכיון שמצינו בגמ' שתיקנו שכל אחד מהעולים מברך לפניו ולאחריה, רק משום הנכנסים והיוצאים, שלא יחשבו לומר שאין ברכה לפניו או לאחריה, א"כ נמצינו למדין גודל האיסור מלקרוא בתורה בלי ברכה לפניו ואחריה, וגם אינו יכול לסמוך על ברכת התורה שבירך בבוקר, לקריאת פר' התוכחה, דברכה"ת בעת קריאת ס"ת משום כבוד צבור הוא, וגם אינו יכול לסמוך על ברכה"ת שבירכו הקודמים לו, דאחרי שהקודם בירך ברכה אחרונה היא קריאת פר' הקללות כקריאה חדשה. וע' בס' ויצבור יוסף (סי' י), ובשו"ת זכר יוסף משאוול (סי' לד) וחלקת יעקב ח"ג (סי' קעד), ועיין ירושלמי (פ"ד דמגילה ה"א דף כט). במעשה דרבי יוחנן, ובשו"ת פני מבין או"ח (סי' לד).

והואיל ונתבאר שמנהג זה נעשה שלא ברצון הקב"ה ושלא ברצון יראיו, בודאי שאסור לנהוג כן בארצנו הקדושה, ומצוה לבטלו בהקדם. וכ"ש באר"י שנהגו כדעת מרן השו"ע, וכל הפוסקים האמתיים. מי יערב ללבו להביא מנהגים של חו"ל וקראו עליהם ערער והבל הביא גם הוא במקום מרן מרא דאתרא וכל קדושים שעמו, ע"כ מצוה לבטל מנהג זה, (תשובה כת"י למרן אאמו"ר).

ומה שכתבנו שאם הפסיקו הקריאה באמצע הקללות וכו', הנה בשו"ת מעשה אברהם (סי' לא) כתב, אודות מעשה שהיה, שקראו לס"ת לעליית משלים בפרשת כי תבוא, וכאשר קרא חזון כמה פסוקים מפרשת התוכחה קפץ העולה ובירך ברכה אחרונה, והורה חכ"א, להוסיף עולה אחד להשלים הפרשה בלא ברכה לפניו ולאחריה, שאין מברכים על הפורענות. והרה"מ כתב שלא יפה הורה, שהרי היה צריך לברך לפניו ואחריה. ומה גם דהוי בקללות שבמשנה תורה. והו"ד בשו"ת יבי"א ח"ז (סי' יט אות ד), וכתב, דבאמת אפי' אם אירע כן בפרשת בחקותי, העולה באמצע הקללות צריך לברך, ולא יקרא בלי ברכה.

באהבה. ועוד, דכתיב ואברכה מברכך וכו'. ובזה ניחא קושית התוס' יו"ט (פ"ד דמגילה), ודו"ק. וכ"כ במדרש תלפיות לתרץ קושיא זו, וה"ד בספר נהר שלום (ס"ו קלט). ועיין בטורי אבן (מגילה לא).

עב"פ הדבר ברור שצריך לברך על התוכחה, וכ"פ בש"ע (סי' תכ"ח ס"ו) שמתחיל בפסוקים שלפני התוכחה שבתורת כהנים וכו'. וכ"ה המנהג הפשוט בכל ארץ הצבי.

וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' סג) בשם גור אריה יהודה, ושם נשאל ג"כ על המנהג שנהגו באיזה מקומות, שהתוכחות אין קורין שום אדם לס"ת, רק הקורא קורא אותם בלי ברכה תחילה וסוף. וכתב, הנה רע מאד מנהג זה, ושתיים רעות עשו, האחת דנראה דמבזה התוכחות, ועוברין על מוסר ה' בני אל תמאס, ועוד דהוי בזיון לגוף התורה, דעל כל הפרשיות מברכין, וע"ז אין מברכין. והרי זה בזיון התורה, ומבואר במדרש (פר' ראה), שאחד קורא הכל כדי שיברך וכו'. והמג"א (סי' תכה) הביא בשם הכנה"ג שבמקומו היה החכם קורא התוכחה ולא היה ירא, והמהרי"ל שהקפיד היה אומר שבשכירות אין קפידא, וא"כ למה לא יכופו הש"צ או השמש שיעלו ויתנו להם איזה דבר וכו'. וכ"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' כט), שמנהג זה אין לו סמך בש"ס ובפוסקים, ואדרבה מוכח איפכא במגילה (לא): וכו'. והביא משו"ת אבני צדק שאסור לנהוג כן. וכן העלה בשו"ת יד יצחק ח"א (סי' רמה), שאם נהגו שלא לברך על פרשת התוכחה, יש להוכיחם שמנהג טעות הוא, ושלא כדון נוהגים.

ואף שבספר אמרי נועם על המועדים, בתשובה שבסוף הספר לבן המחבר, כתב להתיר לקרות בלי ברכה, דאין לחוש לנכנסים ויוצאים באופן שעושה שינוי מן המנהג ואינו קורא לשום איש, ע"ש. וכ"כ בליקוטי מהרי"ח בשם רבי נפתלי מרופשיץ שעשה כן מעשה, ומ"מ במקום שאין מנהג כזה, אין לנהוג כן. **וכן** בשו"ת שואל ומשיב חמישאה (יוסף דעת, סי' ט) האריך בנ"ד, ופשיטא ליה דאפשר לקרות התוכחה בלי ברכה, אלא דהיכא שטעו וחשבוהו למנין שבעה, וקראו לעולה אחריו שיעלה עליית ששי, ואמרו קדיש, צריך לקרוא עולה נוסף, כיעו"ש. כבר השיג עליו בשו"ת מנחת אלעזר ח"א (סי' טו), ותמה בצדק על המחנה חיים ח"ג (סי' טו) שעשה סניגורין למנהג זה, וכתב, ולא מצאתי בדבריו טעם לשבח, ודבריו תמוהים מאד.

ואין לסמוך על מה שמעידים כן בשם אדמורי"ם וצדיקים, וכמ"ש מהרצ"ה מזידיטשוב בספר סור מרע

יא. מנהגינו לקרוא התוכחה שבפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא, בקול נמוך מעט, אבל צריך שיהיה קולו נשמע לצבור. (יא)

יב. נהגו שהשליח צבור הקורא בתורה הוא עולה בעצמו לקריאת פרשת התוכחה. (יב)

יג. אם נמצא טעות בספר תורה באמצע קריאת פרשת הקללות שבפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא, אין לסיים את הקריאה בספר תורה פסול, וכל שכן שאין לברך ברכה אחרונה על הספר תורה הפסול. (יג)

יד. כאשר קורין ב' פרשיות (כשהן מחוברין) יש לחבר הסידרות עם העולה הרביעי. ומכל מקום במקום צורך גדול, וכשרוצים להרבות עולים לספר תורה, יכולים לחבר הפרשיות גם בעליות מאוחרות יותר. (יד)

מנהגינו לקרוא התוכחה שבפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא, בקול נמוך מעט

(יא) ע"פ הגמ' (לא:) לוי בר בוטי קרי וקא מנמנמ, ופרש"י במרוצה וקושי. והטעם למנהגינו להנמיך את הקול בקריאת פר' התוכחה, הוא כדי להראות שהם מתחרטים על המעשים אשר עשו. ולכן יש נוהגים להנמיך הקול גם בקריאת פר' העגל כפי תשא, ובפר' המתאוננים. אלא שיהיה קולו נשמע לצבור, וכן נהגו שאין מאריכים בניגונים. וע' בשער המפקד (קרה"ת אות יג).

נהגו שהשליח צבור הקורא בתורה הוא עולה בעצמו לקריאת פרשת התוכחה

(יב) המהרי"ל (מובא בד"מ סי' קלט) כתב, שבקריאת התוכחה של משנה תורה, שנאמרה בלשון יחיד, יש לחוש לקרות בהן, ולכן נוהגים לקרות בהן מי שירצה. וברמ"א (סי' נג סי"ט) כתב, ומי שהוא שונא לש"צ, לא יעלה לס"ת כשקורא התוכחה. ובשו"ת מנחת אלעזר ח"א (סי' טו), כתב, שהש"צ עצמו עולה לס"ת בפר' התוכחה. והוא ע"פ הגמ' שבועות (לו). יכנה אלקים וכו', יתיב רב כהנא קמיה דר"י ויתיב וקאמר, הא מתניתין כדתנן, א"ל כנה. ופרש"י שצוהו לפנות ולומר בלשון אחר, שלא לומר לנוכח חבירו, שלא יקללו. ע"כ. ומטע"ז נכון שיעלה דוקא הבעל קורא עצמו ולא

אחר. (וכ"כ בערוה"ש). ועיין בבית"ל (סי' תכח) אם הש"צ כהן או לוי, איך ינהגו, וע"ש שהביא שהאר"י ז"ל נהג לעלות בעצמו לפר' התוכחה, ובברכות. וע"ע בנגיד ומצוה שכתב עפ"ד האר"י שאין בזה שום קפידא, כיון שבלא"ה הוא קורא ומדבר בלשון נוכח ולא בלשון המורה על הקורא, ולכן אם קראוהו לעלות לפר' התוכחה, לא יסרב. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (תליתאה סי' קצו) מ"ש על מנהג כמה מקומות לשכור אדם מיוחד המוכן לקבל שכר ולקורא התוכחה. ושם דן אם יש בזה משום שכר שבת. וע"ע בשערי אפרים (שער ז), ובשו"ת מחנה חיים (אור"ח סי' טז).

אם נמצא טעות בספר תורה באמצע פרשת "הקללות" שבפרשת בחוקותי

(יג) בשו"ת ריב"ם שנייטוך (אור"ח סי' כד) כתב, שבכה"ג יקרא בס"ת הפסול עד סוף התוכחה, ויברך אחריה, ובס"ת האחרת יתחילו בג' פסוקים לפני התוכחה, ויקראו עוד הפעם ויוסיפו עוד ג' פסוקים מה שלא קראו עוד. ובהגהות שערי רחמים

על השע"א (שער ז אות כג) חילק בין התוכחה שבתורת כהנים לתוכחה שבמשנה תורה, ומרן אאמו"ר זיע"א השיב לי, דפשוט שיש להוציא ס"ת אחר, ולסיים הקריאה עם ס"ת כשר, ולא לברך על הס"ת הפסול.

כאשר קורין ב' פרשיות (כשהן מחוברין) יש לחבר הסידרות עם העולה הרביעי

(יד) כן כתבו הט"ז (סי' רפב סק"א), והפמ"ג (שם), והשער אפרים, שכן המנהג, וכ"פ בקש"ע. והלבוש כתב שזה דקדוק עניות להקפיד בזה, ומנהג של שטות, דכיון שמנהגם להוסיף על שבעה, למה לא יחלקו חצי הקרואים בפרשה זו וחצי בפרשה שניה.

ע"ש. ומשמע מדבריו שכ"ז כשמוסיפין על העולין, אבל אם אין מוסיפין על העולים, העולה הרביעי הוא זה שיחבר הפרשיות. וכ"כ בבית יהודה (סי' לב) וכתב, דאפי' אם אין שום איסור אין רשאים לשנות מהמנהג, וכל המשנה ידו על התחתונה. וכ"כ

טו. בשבת פרשת האזינו קורין העולים לספר תורה בסדר הזי"ו ל"ך, דהיינו שהראשון קורא מ"האזינו השמים" עד "זכור ימות עולם", והשני קורא עד "ירכיבהו על", והשלישי קורא עד "וירא ה' וינאץ", והרביעי קורא עד "לו חכמו ישכילו", והחמישי קורא עד "כי אשא אל שמים ידי", והשישי קורא עד "ויבא משה". וגם בשבת במנחה ובשני וחמישי כשקוראין בפרשת האזינו יקראו שלשה עולים כסדר הזה. וכן מנהגינו. (טו)

טז. מה שיש נוהגים להתפלל ולקרוא בתורה בציון קברי האבות, יש להם על מה שיסמוכו [רק שאין מעלין שם כהן, שהרי אסור לכהנים ללכת לקברי הצדיקים] ואין לאסור בזה משום מה שאמרו (ברכות יח א): שאין לקרוא בספר תורה בבית הקברות, ושלא להלך שם עם תפילין בראשו, שמאחר ועושים כן לכבוד האבות הקדושים, יש להם על מה שיסמוכו. ומכל מקום לכתחלה עדיף יותר לקרוא בתורה ולהתפלל בחדר הסמוך לקבר. (טז)

והנה הרב בעל תיקון יששכר כתב, שיש מקומות שנוהגים להפריד פרשיות חקת ובלק, ומחברים שלח - לך וקרח, ויש מקומות שנוהגים להפסיק בסדר וארא בשמות ח' (טז), ובשבת האחרת מתחילין משם עד סדר בא אל פרעה. והאבודרהם (סדר פרשיות והפטרות) כתב איזה פרשיות הראויות להיות מחוברות, ואיזה פרשיות שאינן מתחברות.

במחז"ב (סי' רפב סק"ז). [ועיין בכה"ח שם אות טז]. אמנם בשו"ת מנחת אלעזר (קני' שיורי מנחה סי' סו) כתב, דבעת הצורך וההכרח רשאים לעשות כהלבוש, דכ"ז אינו מדינא, אלא מצד מנהג. וכן השיב לי מרן אאמו"ר זיע"א, שבעת צורך גדול, יכולים לחבר הפרשיות בעולים האחרים. וע"ע בשו"ת דבר שמואל (סי' פו).

בשבת פרשת "האזינו" קורין העולים לספר תורה בסדר הזי"ו ל"ך

שבמנחה בשבת ובשני וחמישי קורין הזי"ו, ובשבת מוסיפין ולך, ואנו אין מנהגינו אלא בשבת הזי"ו ל"ך. עכ"ל. וסיים הב"י, והמנהג היום כדברי האלפסי. וכ"פ בש"ע (שם), דבפר' האזינו קורין כסדר הזי"ו ל"ך. והרמ"א כתב, שדוקא בשבת מחלקין הפרשיות אבל במנחה בשבת ובשני וחמישי, אין לחוש. (מרדכי). וע' בתשו' הרשב"א ח"ז (סי' קמט) שכתב, הטעם שבפר' האזינו מפסיקין ופותחין גם ברע, אף שאמרו שהפתח והמסיים בתורה, יפתח ויסיים בכי טוב. כי כל הפרשה היא עניני תוכחות, ויתנו לב העם ויזכרו. וישוּבו אל ה'.

(טו) בנמ' ר"ה (לא). אמרו, במוספי דשבתא מה היו אומרים (הלויים בשירתן) אמר רב ענן בר רבא, אמר רב, הזי"ו ל"ך. ואמר רב חנן בר רבא אמר רב, כדרך שחולקים כאן, כך חולקים בביהכ"נ. ופרש"י, כדרך שחולקין פירקי השירה הזאת כאן, כך חולקין בביהכ"נ, כך קוראין אותה ששה הקרואים בס"ת וכו'. ע"כ. והובא להלכה בטור (סי' תכח), ושם הובא בשם רב פלטוי גאון סימן הזי"ו לך, כמו שכתבנו. ובב"י הביא שכן כתבו הר"ף והרא"ש (פי"ג מהל' תפילין), וכן פשט המנהג, ודלא כמ"ש רש"י והתוס', שהסדר הוא, לך, לולי, כי, ידין, וכו'. וכתב המרדכי בשם האלפסי,

נוהגים להתפלל ולקרוא בתורה בציון קברי האבות

הר"י בן מיגאש (סי' מז) שאם מתכוונים לכבוד המת, מותר לדבר בפני המת ד"ת. ועיין בשו"ת צ"א ח"י (סי' א' אות ב), שדן אם מותר להתפלל ולקרוא בתורה בקבר רחל, וציין שכבר דן בזה בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג, וסוף דבריו העלה שעדיף טפי לקרות בתורה ולהתפלל בחדר הסמוך לקבר רחל, בדומה להמסודר בביהמ"ד דמערת רשב"י במירון. וע"ע בשו"ת יחוד ח"ו (סי' ה', בהערה).

(טז) בנמ' ברכות (יח). אמרו, לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו, וס"ת בזרועו, ויקרא ויתפלל משום לועג לרש. והובא להלכה בטוש"ע (יר"ד, סי' שסז ס"ג), ובנימוק"י ב"ק (טז): כתב בשם הרמ"ה, על מה שאמרו בגמ' שם, וכבוד עשו לו במותו, שהושיבו ישיבה על קברו, אע"פ שאסרו לקרוא בתורה בבית הקברות, היינו כשקורא לעצמו, אבל אם עושה כן לכבוד המת, אין בזה משום לועג לרש. ע"ש. וכ"כ

יז. אין לברך ברכות התורה במעמד זכר למצות הקהל, שיש עושים בזמן הזה, ואסור גם לברך ברכות התורה בדרך לימודו בש"ס ובפוסקים, כגון שיקרא בשם ומלכות את מטבע הברכות המובאים בש"ס ובפוסקים. שגם בזה יש איסור ברכה לבטלה. (י)

יח. המנהג לעשות "מי שברך" לחולה בשבת, אף אם החולה נמצא במקום רחוק, ואף אם החולה גוסס. (יח) ומותר לעשות מי שברך בשבת גם על חולה שאינו

אין לברך ברכה"ת במעמד "זכר למצות הקהל", שיש עושים בזמן הזה

הגאונים (ברכות נד:), "דכיון דגריסא בגמ' לאו שעת מעשה הוא, אי אמר ברוך אתה ה', הו"ל כמוציא ש"ש לבטלה". ע"כ. וכ"ה בתשב"ץ לתלמיד המהר"ם (סי' תיט).

ובמג"א (סי' רטו סק"ה) כתב, דכן משמע מפ"י המשניות להרמב"ם בפרק הרוואה, ובתוס' ר"פ הרוואה, ע"ש. וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (סי' רטו סק"ד). וכן פשט המנהג להחמיר בזה, וכמבואר כ"ז בשו"ת חזו"ע ח"א (סי' לח עמ' ריא), ובשו"ת יבי"א ח"ג (או"ח סי' יד), וח"ו (דף קזו. או"ח סי' לח אות ב). ושם כתב, דלא מהני סברא זו אף לצרף לס"ס, כיון דכ"ה להדיא בגאונים, ובתשב"ץ, וכן המנהג פשוט, ובפרט דנקטי' דלא מהני ס"ס בברכות, דמש"ה הוצרך בתרוה"ד (סי' לו) לצרף שיטת הראב"י דמהני ס"ס בספה"ע, כיעו"ש. ודו"ק. ומש"ה גם במעמד זכר להקהל שיש עושים, אין לברך ברכה"ת כשקורא דרך לימוד בש"ס ובפוסקים, וכמבואר.

[זה ברור שאם עורכים מעמד זה של "זכר להקהל, צריך הדבר להיעשות ע"י גדולי התורה האמיתיים, ובהתייעצות עמהם, ולא טוב עשו בעמם בזמן האחרון, שהזמינו אחד מראשי המדינה הידוע כבעל עבירות ומחלל שבת בפרהסיא, והזמינוהו לקרוא בתורה במעמד הקהל, והוא חילול ה' גדול, והעון תלוי בקולר המארגנים, ויש להתנער ממעמד "הקהל" הנעשה בדרך זה, שלא ברצון חכמים, והוא פשוט].

המנהג לעשות "מי שברך" לחולה בשבת, אף אם החולה נמצא במקום רחוק

תפלת שוא, ספק נפשות להקל. וכ"כ עוד להוכיח שם (סי' עח) ודחה דברי מי שכנגדו שם (סי' עז) וחזר עוד והחזיק דבריו בסי' פ, והוכיח שאפי' חולה שהוא גוסס דקי"ל רוב גוססין למיתה, ואף דאיכא גם ספק אם תקובל תפילתינו ברצון, אפי"ה מטעם ספק נפשות שיהיה זה הגוסס מן המיעוט, ושמה תקובל תפילתינו ברצון, יש לברך אותו. וכ"ה בבית מנוחה (דקצ"ג).

יז) בשלטי גבורים (פ"ג דברכות) כתב, "ואם הוא ת"ח, יעסוק באגדה (חולין צא:): כדי שיוכל לומר הקדושה ביחיד". ובספר דרך פקודיך (דף מא) כתב בשם האדמו"ר מהריע"צ זצ"ל, שאם לא נראית הלבנה בזמנה, ואמר אח"כ הברכה דרך לימודו בגמ'. ע"ש. ובשו"ת יגל יעקב (סי' ס) הסתמך ע"ז למעשה לברך ברכת הלבנה בליל ט"ז מתוך הגמ'. וכ"כ היעב"ץ שהגורס בגמ' יכול לומר מטבע הברכות דרך לימודו, עם אוזרותיהם, ושא"צ ראייה לזה. ובספר מור ואהלות (דף מח) הביא ששמע שכן עשה מעשה מהרא"ד מחמלניק זצ"ל. (אלא שתמה ע"ז כיעו"ש). וכ"כ בשו"ת אבנ"ז (או"ח סי' שפג) גבי חולה שאינו יכול לאכול כזית מרור, שיאמר ברכת המרור דרך לימודו בהרמב"ם, ויאכל מרור פחות מכזית. וכ"כ בשו"ת היכל יצחק (סי' ס), בדין ברכה"ת במעמד זכר להקהל בזה"ז, שאפשר לברך דרך לימודו, כיון שברכה שאינה צריכה מדרבנן, מאחר ואומר דברי שבח ותהלה, ולכן רצה לתקן לקרוא בהרמב"ם (פ"ב מהל' תפלה) וכו' ויענו העם ברוך ה' המבורך וכו'. ועוד שהרי י"א שעל כל קריאת ס"ת בצבור צריך לברך, אלא שגאוני גליציא ס"ל שלא לברך, והו"ל ספיקא וכו'. ע"ש.

אמנם אין להביא ראייה מדברי השלטי גיבורים הנ"ל, דחילוק יש בין קריאת פסוקים עם הזכרת שם ה', כשהוא בדרך לימודו, לבין מטבע הברכות, שהוא ברכה לבטלה. וכ"ד רב נחשון גאון שהובא באוצר

מסוכן, י"ט) ונהגו לומר בסוף המי שברך "שבת היא מלזעוק וכו'". (כ)

סימן קנ - מדיני בניית בית הכנסת

א. כל מקום שיש שם עשרה מישראל, צריך שיכינו שם בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת. ומקום זה נקרא בית הכנסת. ואם אין בכוחם לבנות בית כנסת, ואין להם היכן להתפלל, מחוייבין על כל פנים לשכור מקום מיוחד לתפלה. (א)

(י"ט) שו"ת אבקת רוכל (סי' יב). לדוד אמת. בית מנוחה (כ) תוספת שבת, ועוד. (דקצ"ג).

כל מקום שיש שם עשרה מישראל, צריך שיכינו שם בית שיכנסו בו לתפלה

ביכ"ג בקבלנות בשבת, שמצוה זו דוחה איסור אמירה לעכו"ם. וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סי' נז).
אולם בשו"ת מנחת אלעזר ח"ד (סי' לה) אסר בזה, וכתב, שאין בנין ביכ"ג מצוה בפני עצמה, והוכיח כן מהירושלמי סוף פאה, כיעו"ש. ועיין בשו"ת הריב"ש (סי' רנ"ט וסי' שלא), שכתב לדון במקום שבאו איזה יחידים לעשות להם בית תפלה, וקמו אנשים למנוע וכו', וכתב, דודאי משתקין אותם בנויפה, שמעכבין את הרבים לעשות מצוה, ואין עון גדול מזה. וכ"ה ברמ"א (חור"מ סי' קסב ס"ז).

אולם דעת הרא"ם (סי' נג) הובא במג"א (סי' קנד ס"ק כג), שאם ביהכ"ג מכילה את כולם אסור להם להפדל. ובספר מקראי קודש (עמ"י) כתב להסביר מחלוקתם בחקירה הנ"ל, שלד' הריב"ש עצם בניית ביכ"ג הוא מצוה כדוגמת ועשו לי מקדש, ומצוה זו עדיפא על מצות ברוב עם הדרת מלך. משא"כ הרא"ם ס"ל דכל עיקר מצוה זו כדי להתפלל בצבור, ומצות ברוב עם חשובה היא, ולכן עדיפא על מצות בניית ביכ"ג. ונפ"מ בזה אם כופין גם את הנשים לבניית ביכ"ג. כיעו"ש. ומלשון הרמב"ם הנ"ל שכתב "לקנות ס"ת ונביאים וכו'" משמע שאין חיוב הכפייה לבניית ביכ"ג משום תפלה בצבור דוקא. ודו"ק.

ומה שכתבנו שעכ"פ יש חיוב לשכור ביכ"ג, כ"ה במשנ"ב שם (סק"ב) ובכה"ח (אות ה), וכתב שם, שאם גם זאת אינם יכולים לעשות, לכל הפחות יתנדב אחד מהם לתת מקום בביתו כדי שיוכלו לבוא להתפלל, ויהיה הוא מזכה הרבים וזכות הרבים תלויה בידו, עד שיוכלו לבנות או לשכור ביכ"ג. ע"ש. וכן ראינו מעשה רב אצל כמה גדולים.

(א) ז"ל הרמב"ם (פרק יא מהל' תפלה ה"א): כל מקום שיש עשרה מישראל צריך להכין בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה. ומקום זה נקרא ביכ"ג, וכופין בני העיר זה את זה לבנות להן ביכ"ג, ולקנות ס"ת נביאים וכתובים. ע"כ. ומקורו בתוספתא (פרק בתרא דב"מ). וכ"ה בטור ובש"ע (או"ח סי' קנ וחור"מ סי' קסג ס"א). וע' בשד"ח (כללים מער' הב' אות מג) שהביא בשם מעשה אברהם (או"ח סי' לה) שבנין ביהכ"ג הוא בכלל עשה דועשו לי מקדש. והביא שם דברי הזוה"ק (פר' נשא), ועשו לי מקדש, כל בי כנישתא דעלמא מקדש איקרי. ושם באות מד הביא דעת כמה פוסקים שאין זה חיוב מדאורייתא לבנות ביכ"ג. ומלשון הרמב"ם הנ"ל יש לדייק שהחיוב לבניית ביכ"ג הוא דוקא כשיש שם עשרה מישראל. (וכ"כ לדייק בכף החיים סי' קנ). אלא שבפמ"ג תמה ע"ז, מדוע דוקא כשיש עשרה מישראל. וראה להלן. אלא שכונדע בזה"ז אין בכוחינו לכפות בניית ביכ"ג על הצבור, אלא שעכ"פ בודאי ויש חיוב להשתדל בכך במאד.

והנה יש לחקור ביסוד החיוב לבניית ביכ"ג, אם הוא רק משום צורך הרבים, שעליהם להתפלל ולקרוא בס"ת בעשרה, וכדו', וא"כ בניית הביכ"ג הוא כהכנה לדבר מצוה בעלמא, או שבניית ביכ"ג יש בה גם משום מצות ועשו לי מקדש (מדאורייתא או מדרבנן כיעיין בשד"ח הנ"ל). וע' בפ"י רש"י (קהלת, פ"ה פסוק ט), שכתב על הפסוק, ומי אהב בהמון לא תבואה, אהב בהמון הרבה מצות, לא תבואה, ואין באחד מהם מצוה מסויימת וניכרת, כגון בנין ביהמ"ק וביהכ"ג וס"ת נאה. ודו"ק. וע' בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' מב) שכתב להתיר בניית

ב. המקילים כיום לבנות בנינים גבוהים יותר מבית הכנסת, יש להם אילן גדול לסמוך עליו, ובפרט כשקיימת צפיפות, ובמקום מצות ישוב ארץ ישראל, שיש להקל בזה יותר. וכן המנהג. (ב)

המקילים כיום לבנות בנינים גבוהים יותר מבית הכנסת, יש להם על מה לסמוך

ע"ש. ומבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' כו אות א).

והנה מרן בש"ע (סי' קג סעיף ב') פסק: ומגביהן אותו עד שיהיה גבוה מכל בתי העיר שמשמשין בהם, לאפוקי בירניות ומגדלים שאין משמשין בהם. וגם שהוא משופע ואינו ראוי לתשמש משערין עד המקום שהוא ראוי לתשמש, והיינו שאם יש עלייה תחת הגג לא תהא גבוהה יותר מביהכ"נ. ע"כ. הרי שתפס כפירוש הרא"ש.

ולפי זה לכאורה אין לנו את ההיתר של המאירי שאם כוונתו להרבות בדירורים שרי, שהרי הטעם הוא משום שמשמש על הגג, וזה הוי בזיון לביהכ"נ שמשמשין בגג גבוה יותר מביהכ"נ. ומינה דה"ה לדירורים שאסור. ולכאורה היה מקום לומר, דדוקא אם משמשין על הגג הגבוה יותר מביהכ"נ, באופן שהדבר ניכר, בזה אסור, אבל לבנות בית סגור במטרה להרבות בדירור, יודה מרן להתיר. ולא נחלקו בזה המאירי והרא"ש. אך מדברי הרא"ש שכתב "לפי שמשמשין בעלייה שתחת הגג" משמע ככל עלייה, גם אם היא בנויה כבית עליון, ולא דוקא בגג גלוי. וניתכן דמה שכתב הרא"ש עלייה היינו כמו בעזרת נשים, שהיא קשורה מבפנים לביהכ"נ.

ולכאורה יש להקשות סתירה בדברי מרן הש"ע בזה, דאחר שכתב שאין לבנות בנין הגבוה יותר מגג ביהכ"נ, כתב בסי' קנא (סעיף יב) יש ליזהר מלהשתמש בעליות של גג ביהכ"נ תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם. ושאר תשמישין יש להסתפק אם מותר להשתמש שם. ע"כ. ולכאורה אחר שכתב שאין לבנות גבוה יותר מגג ביהכ"נ, היאך בנו עלייה על גג ביהכ"נ. אטו בשופטני עסקינן. וצ"ל דבנו עלייה על גג ביהכ"נ לצרכי ביהכ"נ, כגון עזרת נשים או איחסון הספרים וכדו', וע"ז קאמר שאחר שבנו עלייה זו אין להשתמש שם תשמיש קבוע של גנאי וכו'.

אי נמי, דהכוונה היתה להרבות בדירורים דבזה יודה מרן להתיר לבנות גבוה מביהכ"נ, ולכן הוצרך מרן בסי' קנא להזהיר שלא ישתמש בעלייה שעל גג ביהכ"נ תשמיש קבוע של גנאי, שהרי להרבות בדירורים שרי גם לדעת מרן, ובכה"ג איירי. וע"ש במחז"ב שהעתיק

(ב) בגמ' שבת (יא.) אמרו, עיר שגגותיה גבוהין מביהכ"נ, סופה ליחרב. שנאמר, לרומם את בית אלוהינו וכו'. והני מילי בבתיים אבל בקשקושי ואברורי לית לן בה. ופרש"י, קשקושי ואברורי היינו בירניות ומגדלים.

ויש לחקור כביאור הסוגיא, אם ההיתר במגדלים הוא מפני שאין משמשין שם, וממילא אין כאן בזיון לביהכ"נ, שכל הבזיון הוא כאשר משתמשים במקום גבוה יותר מגג ביהכ"נ. או דילמא דההיתר הוא משום דמגדלים עשויים לחיזוק העיר ושמירתה, ולכן אין כאן בזיון לביהכ"נ. ונראה שנחלקו בזה הראשונים, כי הרא"ש (שם סי' כג) כתב, דבירניות ומגדלים אין משמשין בהם, ויש אומרים [ר"ת המובא בתר"י שם], דהבתיים שלנו לית לן בה, לפי שמשופעים ואין משמשין על גגותיהם. מיהו היכא דרוב הגג גבוה מביהכ"נ אסור, לפי שמשמשין בעלייה שתחת הגג. וכ"כ הטור (סי' קג). ע"ש. והיינו שכל האיסור הוא מפני שמשמשין בעליית הגג הגבוה יותר מביהכ"נ. ולכן בגג משופע שאין משתמשים עליו, ליכא איסורא.

אולם המאירי שם כתב: לעולם יהא אדם נזהר שלא יהיו גגות ביתו גבוהים מביהכ"נ, וכל עיר שגגותיה גבוהים מביהכ"נ, לבסוף חרבה וכו', ובירניות ומגדלים העשויים לחיזוק העיר ולביצור חומותיה, אין בהן מניעה כלל. וכן הדין כשסיבת הגבהתו אינה דרך שררה אלא להרבות בדירורים ועליות. ע"כ. והובא במחז"ב (סי' קג סק"ב). הא קמן דרק אם הוא דרך שררה וכבוד אסור להגביה הגג מעל גג ביהכ"נ. הלא"ה, וכגון להרבות בדירורין, שרי.

ובב"י (ר"ס קנד) הביא מ"ש מהר"י בן חביב, וז"ל, נ"ל שבתי כנסיות שאנו מתפללים בהם בתוך החצרות במלכות תוגרמה, דומים למה שאמרו בריש פרק בני העיר, ברחובה של עיר שאין בה משום קדושה, שהכל דרך עראי וכו'. וכ"ש שאין בהם משום מה שאמרו בשבת (יא.) עיר שגגותיה גבוהים מביהכ"נ לבסוף חרבה. שהרי הרמב"ם (בפרק יא מהל' תפלה ה"ב) כתב, כשבנין ביהכ"נ אין בונין אותה אלא בגובהה של עיר, הרי שאמר כשבנין, והיינו מתחלה בקבע לשם בייכ"נ.

חנה דוד, היה לו לעיין שם קודם שהעיר מה שהעיר, וכל המעיין בדברי הרב קרית חנה דוד יראה שאין זה נכון לעשות מחלוקת בין הרא"ש והטור להמאירי, ודברי המאירי הם גם לדעת מרן הש"ע, אחר שבסי' קנא כתב להזהיר שלא להשתמש בעלייה שעל גג ביהכ"נ, ואלמלא דברי המאירי אינו מובן, היאך בנו מעל ביהכ"נ, והרי צריך שגג ביהכ"נ יהיה גבוה מכל הבנינים בעיר. וע"כ כדברי המאירי. ונב. הנה אף שכ"כ בקרית חנה דוד כבר כתבנו לעיל דשמה העלייה היתה עזרת נשים וכדון. וכתב עוד שם, דמה שאסרו במשתמש בגג ביתו למעלה מביהכ"נ משום זילותא דביהכ"נ, הוא דוקא אם עשה ביכ"נ בתחתית עם שורות הבתים בתחתיים, או עשה ביכ"נ בעליות, והיינו עם שורות הבתים העליונות, בזה הוא הדצריכו עם כל שורה שרוצה לבנות שם ביכ"נ שלא להגביה ביתו יותר מגג ביכ"נ, מפני שנראה כדבר שראוי לו לגופו ולתשמישו בקבע לעשות בו כל צרכו עשאו, ובנאו גבוה ברום המעלות כיאות לו לכבודו כתפארת אדם לשבת בית, ובזה לא חש למעיה והגביהו עד רום השמים, כדי להשתמש עליו ועל גגו בעמדו שם למעלה על הגג. לאפוקי בירניות ומגדלים שאין משתמשין על הגג שלהם. ובית שאינה עשויה לתשמישו לא איכפת לן בה אפי' אם היא בשפל המדרגות, ובזה הוא דחששו לזילותא דבי כנישתא כשהיא בשפל אחד בשורה אחת. אבל אם בשורות התחתיים או העליונים בנה ושיכלל ביכ"נ כביתו ביפוי ובגובה זה כמות זה, ואחר כך רוצה לבנות ולחדש עליה על ביתו ולהוסיף עוד דירה אחרת למעלה מביתו ולעשות שורה אחרת, אפי' היא כולה למעלה מביהכ"נ, יכול לבנות כמו שירצה, כיון שבנין התחתון אשר שם בית התפלה עשאו כדינו, וזו שורה אחרת היא, אין כאן ביזוי וזילותא דביהכ"נ. וא"כ אף אם ירצה לבנות בית דירה על ביהכ"נ, בזה האופן שכבר בנה בנין ביהכ"נ כיאות לה כדינו וכמשפטו, יכול לבנות על גבו ואין כאן ביזוי ביהכ"נ, דהא לא חש למעיה גם כן בבנינו ובתיקונו. ודברי המאירי הם כדברים אלה, דלהרבות בדירורין היינו שעשה בשורה אחת עליות להרבות בדירורין, ומתוך זה הגביה דירתו למעלה מביהכ"נ. ולפי זה אתי שפיר פסקי מרן דלא סתראי נינהו, דהא דסימן קנא סעיף יב מיירי כשסיבת הגבהתו אינו דרך שררה, אלא להרבות בדירורין בשורה אחרת, והא דסימן ק"נ בשורה אחת ורוצה להגביה ביתו למעלה מביהכ"נ, בזה הוא דאסור. וע"ש עוד.

וראה עוד בזה במ"ש הגה"צ רבי מנצור בן שמעון זצ"ל בקובץ אורייתא כרך ה' (עמ' טו). ע"ש.

דברי המאירי בשתיקה, ומשמע שאין דברי המאירי סותרים לדברי מרן הש"ע.

ועיין למהר"ח פלאגי בספר חיים (סי' מה אות ו) שכתב להעיר על דברי המאירי הנ"ל, שהתיר לבנות בתים יותר גבוהים מן הבנין של ביהכ"נ, אם אינם עשויים לשררה, אלא להרבות בדירורים, וכתב, שלא נראה לו היתר זה. ע"ש. והחרה החזיק אחריו מר בריה בספר יפה ללב בקונט' יושר ללב (סי' קג). וע"ע בכה"ח (סי' קג ס"ק כא), שגם כתב שאין נראה כ"ד הפוסקים. גם באשל אברהם ניימרק ח"ב (בסוף הספר) העיר שאין נראה מדברי הפוסקים כדברי המאירי, וציין להרא"ש בד"ז. ע"ש. ובשו"ת יבי"א חלק ט' (סי' פג אות כו), העיר עליו: ובמחכ"ת אין בדבריו כדי לדחות את דברי רבינו המאירי מההלכה. ובפרט שהמחזיק ברכה והארץ חיים הביאוהו לדינא. וגם בשו"ת קרית חנה דוד ח"א (חאו"ה סי' כט) בד"ה אח"כ, פירש כן בדעת מרן הש"ע. וכן מעשים בכל יום בארצנו שיש כמה בנינים גבוהים רבי קומות הרבה יותר מהבנינים של בתי הכנסת, ויש להם על מה שיסמוכו, ע"ד המאירי הנ"ל. ויש עוד סמוכים למנהגם, ע"פ דברי הב"ח (סי' קנו). ע"ש. ודו"ק.

ומכאן יש לתמוה על מה שכתבו עורכי הס' אול"צ חלק ב' (פ"י ה"א) דעיר שעשויה הרים וגבעות, אין איסור לבנות בה בית שהוא גבוה יותר מביהכ"נ. אבל עיר שכולה מישור יש להקפיד שלא יגביה את הבית יותר מגובה ביהכ"נ. ע"כ. ואיני יודע מקור לחילוק שכתב, ולא הורכר בשום אחד מהראשונים בסוגיא שם. ואדרבה מדברי האחרונים משמע דלא חילקו בזה, וראה במור וקציעה (סי' קג) שכתב, שאם העיר יושבת בשיפוע ההר, וביהכ"נ בנוי בשפל העיר, ורוב בתי ישראל סביבו, מסתברא דתיסגי שביהכ"נ גבוה מכל הבית שסביבו, אף שקצת בתים בגובה ההר גבוהים. והובא במחזיק ברכה (ס"ק ג). ומבואר מדבריו שהכל תלוי בסביבת ביהכ"נ, שבאותו רחוב או סביבה שביהכ"נ בנוי, יהיה גג ביהכ"נ גבוה מכולם. אבל א"צ שיהיה גבוה מכל העיר, אם העיר אינה עשויה במישור. ודבר זה לא הובא באול"צ הנז'. ודו"ק.

גם בשו"ת יבי"א חלק ט' (אור"ח סי' קח אות עה) העיר מדברי המאירי על הרב אול"צ. כיעו"ש.

ואמנם ראיתי בקובץ משכן יצחק (עמוד פא) שדחק ליישב דברי רבו הרב אול"צ, ועשה מחלוקת בין הרא"ש והטור להמאירי, ושדעת מרן כהטור, וממילא אין להסתמך לדינא על המאירי. אולם תמיהני עליו, דאחר שבשו"ת יבי"א הנז' שלח לעיין בספר קרית

ג. צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן. ואין לבנות בית כנסת בלי חלונות. ודין זה הוא בין כשמתפלל בבית [כשהוא אנוס ומוכרח להתבטל מתפלה בצבור], ובין כשהוא מתפלל בבית הכנסת. וטוב שיהיו בבית הכנסת י"ב חלונות. ולתחלה טוב ונכון לעשות החלונות בצד מזרח. ומכל מקום אין זה מעכב. ואם התחילו כבר בבניית בית הכנסת, ולא קבעו חלונות בצד מזרח, יש לסיים את בניית בית הכנסת, ואסור לגרום בשביל כך מחלוקות. וגם סומא ראוי לו שיתפלל בבית שיש בו חלונות. [אף על פי דלא שייך בו הטעם דרואה השמים ומתעורר לכוין בתפלתו].^ג

ביחיד. דייקא נמי דקתני לא יעמוד אדם וכו'. ע"ש. וקצת קשה מהמעשה דאבא חלקיה בתענית (כג): דסליק לאיגרא ובעי רחמי אמיטרא. משמע דגם יחיד רשאי להתפלל במקום גבוה, כגון עליה. וכ"פ הרמב"ם (פרק ה' מהלכות תפלה הלכה ז') שאם היה בנין גבוה שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות, שהוא שיעור בית, הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו. ובעל כרחך לומר דעד כאן לא אסרו אלא כשהכל רשות אחת, ויש שם מקום נמוך ומקום גבוה. והוא עולה למקום הגבוה, ומראה גבהות לפני המקום, או כמ"ש המאירי שמראה כוונתו כאילו רוצה לקרב תפלתו לשמים. אבל כל שהיא רשות בפני עצמה אין בכך כלום. ולכן ביכ"נ שהוא מקדש מעט אדרבה צריך להיות במקום גבוה, רם ונשא, כבית המקדש שהיה גבוה מכל אר"י, שנאמר, וקמת ועלית (קידושין טו). וכדי לקיים לרומם את בית אלוהינו שזהו כבודו.

ושוב ראיתי שכיוצא בזה חילק בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (חאו"ח סי' טז). ושוב ראיתי במעשה רוקח שהקשה גם כן על הפר"ח מההיא דאבא חלקיה. ע"ש. ומיהו יד הדוחה נטויה, דשאני התם שרצה להסתיר עצמו מרבנן שלא יחזיקו לו טובה בתפלתו. ובכה"ג בוחן לבות וכליות יודע שאין כוונתו משום גבהות לפני המקום. [קטע זה מספר מאור ישראל ברכות י:].

אין לבנות בית כנסת בלי חלונות. ויבנו החלונות בצד מזרח, ואם בנו בצד אחר מהני

כוונת רש"י ז"ל שדרך העברה בעלמא יסתכל כלפי שמים, ולא שיהיו עיניו תלויות כלפי שמים בכל זמן התפלה.

והנה הרמב"ם (פ"ה מהלכות תפלה ה"ו) הוסיף, שיהיו החלונות כנגד ירושלים. וכתב בכס"מ בשם רבינו מנוח, שאף שבגמ' לא נזכר כנגד ירושלים, כיון שהמקור מדינאל ושם נאמר בהמשך הפסוק כנגד ירושלים, לכן לכתחלה יש לפותחם כנגד ירושלים.

והנה בגמ' ברכות י: אמרו, לא יעמוד אדם לא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל ולא ע"ג שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל, לפי שאין גבהות לפני המקום שנא' ממעמקים קראתיך ה'. וכיו"ב בתענית (כג): ר' יונה כי מצטריך עלמא למיטרא הוה נפיק לברא וקאי בדוכתא עמיקתא, דכתיב ממעמקים קראתיך ה', ובעי רחמי ואתי מיטרא. ובר"ה (לב): ירד ר' יוחנן בן ברוקה לפני התיבה, ופרש"י לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך קתני ירד. ובברכות (כט): טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותן, בברכת הצדוקים מעלין אותן חיישינן שמא מין הוא. ע"ש. והרא"ש כאן גורס 'ואע"פ שאין ראייה לדבר, זכר לדבר שנא' ממעמקים קראתיך ה', והווי רק זכר לדבר משום שפשט הכתוב ממעמקים היינו ממעמקי הנפש או ממעמקי הצרות, וכמו שכתבו תלמידי ר' יונה.

והקשה הפר"ח (ר"ס ז) מדק"ל (שבת יא). כל עיר שגגותיה גבוהים מבהכ"נ לסוף חרבה, שנא' לרומם את בית אלהינו, וכן איתא בתוספתא שאין בונים ביכ"נ אלא בגובהה של עיר. וכ"פ הרמב"ם (בפ"א מהלכות תפלה ה"ב). וא"כ היאך פסק מרן (בסי' צ') שלא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, הרי אדרבה מקום התפלה צריך שיהיה גבוה. ותירץ, דהתם כיון שכל הצבור עומדים במקום גבוה ליכא למיחש למידי, אבל הכא

ג) הנה המקור לעשיית חלונות בביכ"נ, הוא ע"פ הגמ' ברכות (יד): לא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות, שנאמר, וכיון פתיחן ליה בעיליתיה נגד ירושלים. ופרש"י, שע"י כך מסתכל כלפי שמים ולבבו נכנע. והסביר מהר"י אבוב, הובא בב"י (סי' צה), שאע"פ שהמתפלל צריך שיהיו עיניו למטה, וכמבואר ביבמות (קה): המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, שנאמר, והיו עיני ולבי שם כל הימים וכו',

וכן כתבו תלמידי רבינו יונה בברכות שם. וכ"ה בש"ע (סי' צ' ס"ד). וכתבו הפוסקים, שיהיו בכל הרוחות חלונות, ובין כולם יהיו י"ב חלונות.

אי נמי כמ"ש המג"א (סק"ד), שכאשר תבטל כוונתו ישא עיניו למרום לעורר הכוונה. אי נמי כמ"ש בספר היכלות [הובא בתפארת שמואל על הרא"ש שם], דבשעת קדושה יסתכל למעלה.

והנה הרמב"ם בתשו' (דפוס ירושלים תרצ"ד, סי' כא), נשאל על מה שיש כמה בתי כנסת שאין בהם חלונות כלל, והשיב, שאין צורך בחלונות אלא ביחיד שמתפלל בתוך ביתו, כמו שהיה עושה דניאל, לפי שע"י כך נעים לקרב את הכוונה, וגם כשיש חלון פתוח לאויר יצייר בדמיונו שהוא כנגד ירושלים אבל בתי כנסת ומקומות המיוחדים לתפלה בצבור, אין להצריך בהם חלונות כלל. ע"כ. (ותשובה זו הובאה בכס"מ פ"ה מהל' תפלה ה"ו). נמצא שלדעת הרמב"ם אין להצריך לבנות חלונות בביכ"נ.

אולם בזה"ק (פר' פקודי) מבואר, שצריך לעשות חלונות גם בביכ"נ. וכן מוכח מדברי מרן הש"ע (סי' צ' ס"ד) שכתב בזה"ל: צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן, וטוב שיהיו "בביהכ"נ" י"ב חלונות. ע"כ. ומ"מ אין הכרח גמור שצריכים החלונות להיות כלפי מזרח, הן לטעמו של רש"י הנ"ל, והן לטעם תר"י "שע"י ראיית האור תתישב דעתו יותר ויותר לכיון כראוי". ואף שלכתחלה טוב לעשות חלונות בצד מזרח, לחוש לטעמו השני של הר"י שם, מ"מ בודאי שא"ז מעכב. ואסור לגרום מחלוקת בגלל דבר זה. ולכן אם לא קבעו החלונות בצד מזרח, וכדו', יש לסיים את בנין ביהכ"נ שיהיה כלול בהודו ובהדרו, לקיים זה אלי ואנוהו, ולזכות את הרבים. [תשובה ממרן אאמו"ר זיע"א].

ומה שכתבנו שהדין הוא גם כשמתפלל בביהכ"נ, הנה הרמב"ם בתשובה (סי' כא, קמא) כתב, דמה שצריך שיהיו חלונות דוקא כשהוא מתפלל בביתו ביחידות, דומיא דניאל, אבל במקומות המיוחדים לתפלה לא נאמר דין זה. וז"ל: בתי כנסיות והמקומות המיוחדים לתפלת הצבור א"צ בהם חלונות. אמנם דברי רבי חנינא [חייא] ביחיד שמתפלל בביתו וכו'. ע"כ.

ולכאורה כן משמע מלשון מרן בש"ע (סי' צ' ס"ד) שלא הזכיר בתחלת דבריו ביכ"נ. וכן דייק בנוה שלום (אות ג'). וכ"כ להדיא מרן בכס"מ (פ"ה מהלכות תפלה). ומ"ש בסוף דבריו וטוב שיהיו בביהכ"נ י"ב חלונות, היינו על צד היותר טוב, ואינו חובה. ותמה על הרב

ברכ"י שרמו לתשובת הרמב"ם בפאר הדור, וכתב עליו, ודברי הרמב"ם בזה קצת מן המתמיהים, שהרי נראה שדברי הרמב"ם טעמו ונימוקו עמו, שמהראיה שהביאו בגמ' מדינאל שהיה עושה בביתו, מוכח כן, וסיים, דמ"ש הלבוש וצריך שיהיו בביהכ"נ חלונות, הוא שלא בדקדוק. ובספר יפ"ל (סי' צ' סק"ד) העיר עליו, דאישתמיטתיה דברי ר"מ בפר' בשלח, דקאמר, בי מקדשא דבנא שלמה מלכא הוא בי נייחא כגוונא עלאה בכל אינון תיקונין למהויו כתקונא דלעילא כי נייחא ואחסנתא הכי בי כנישתא אצטריך בכל תיקוני שפירו למהויו כגוונא עלאה למהויו בית צלותא. דליהו ביה חלונות וכו', כגוונא דלעילא, וע"ד משגיח מן החלונות וכו'. וע"ע בזה"ק (פר' פקודי דף רנא). ולכן יפה דקדק בלבוש לכתוב "ביכ"נ".

והן אמת שהרמב"ם בהלכותיו (הנ"ל) כתב: תקון המקום כיצד, יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו לכותל, וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדן, שנאמר וכיון פתיחן ליה בעיליתה. ע"כ. ומדלא חילק בין ביכ"נ ליחיד משמע בפשטות שדעת הרמב"ם דבכל דוכתא שמתפלל בעינן שיהיו חלונות. וזה סותר לכאורה למ"ש בתשובה הנ"ל, שיש לחלק בזה בין המתפלל בביתו, למתפלל בביכ"נ, דבביהכ"נ א"צ שיהיו חלונות. הנה בכס"מ שם הביא תשובת הרמב"ם, ולא העיר מזה ולא מידי, ומשמע שהבין שאין זה סותר למ"ש בהלכותיו. דאכן טוב ונכון שבכל מקום שמתפלל יהיו חלונות, הן בביתו והן בביהכ"נ, ולכן סתם את דבריו בהלכותיו. אבל בביכ"נ הוא פחות לעיכובא. וכמו שביאר בתשובתו. דבלא"ה בודאי שאין זה מעכב בעדו מלהתפלל.

וגם בדעת מרן הש"ע י"ל כן, שהרי כתב בבי' בהאי לישנא: ולענין מספר החלונות שצריך להיות "בביהכ"נ" וכו'. וגם בש"ע (סעיף ד') סיים, וטוב שיהיו "בביהכ"נ" י"ב חלונות. ומשמע דגם מקמי הכי קאי על ביכ"נ שצריך לפתוח שם חלונות, ורק לגבי מספר החלונות כתב שטוב שיהיו י"ב חלונות. וכ"פ במשנ"ב שם. [נמה שאמרו בירושלמי פסחים (ריש פ"ק) ר' ירמיה בעי, בתי כנסיות ובתי מדרשות מהו שיהיו צריכין בדיקה וכו' ותהא פשיטא ליה, צריכא ליה הואיל ואורן מרובה מהו שיהיה צריך לבדוקן ביום לאור הנו. ע"ש. ולכאורה מבואר דיש אור בביהכ"נ, ועל כרחק מפני החלונות דאיכא התם. אך זה אינו, ד"ל דריכר הכתוב בהוה].

והנה בספר דברי שלום ח"ב (עפ"ק, עמוד צה) הביא מה שכתבנו בילקוט"י שדין זה דפתיחת חלונות הוא

שהבליע בדבריו דפתיחת חלונות היא גם בביהכ"נ. וגם מדברי מרן בש"ע משמע כן, שרק לגבי מספר החלונות כתב דטוב שיהיו י"ב חלונות, אבל בעצם הדבר דצריך שיהיו חלונות, היינו גם בביהכ"נ. וע"ש בהערות שבסוף הספר בקונטרס בני ציון, שכתב כן ליישב דברינו בילקו"י.

ואי מהני לצרף ל"ב חלונות גם את החלונות שבחדרים הסמוכים לחדר שמתפללים בו, ראה בשו"ת מאורות נתן (ס"קט).

גם בביהכ"נ, והעיר על דברינו, שבכ"ס מ' שעל הרמב"ם אין כל זכר שהחלונות קאי על ביכ"נ, וגם בב"י שעל הטור אין כל זכר לזה. ומ"ש בב"י רוצה לומר שיהיו פתוחים החלונות כנגד המזרח כדאיתא בקרא (דניאל פו) נגד ירושלים, זה רק מחזק שיש ללמוד מהגמ' ברכות שיש לפתוח חלונות בביתו הפרטי, ודלא כמ"ש רש"י בגמ' יבמות. ומעתה אם רבי חי"א לא שנאה רבי מינה ליה. עכ"ד.

ותמוה מאד איך לא שת לבו לדברי הבי"ש שכתבנו,

הטעמים לתפלה בבית שיש בו חלונות

ונפ"מ בין הטעמים, כתב בכה"ח (אות יט), בדין סומא אם צריך להתפלל בבית שיש בו חלונות, דלפי טעם רש"י בסומא לא שייך הטעם שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע, וכן לא שייך בו הטעם שע"י ראיית האור ותתיישב דעתו. אך לטעם שע"י החלונות יכנס אור ותתיישב דעתו, וכן לטעם הזוה"ק, גם סומא צריך להקפיד בזה. ועיין בפמ"ג (מש"י סק"ב) שכתב בפשיטות, דסומא אין לו נפ"מ בבית אפל או בבית שיש בו חלונות שלא כנגד המזרח, ורק לענין ביקעה דהיינו מקום פרוץ, גם לסומא טוב מקום צניעות. ע"ש. אך ראוי לחוש לכתחלה לטעם הזוה"ק, ולכן גם סומא לכתחלה יתפלל בבית שיש בו חלונות.

והנה בפשטות משמע שצריך המתפלל לעמוד כנגד החלונות, כדי שיכנע לבו וכו', אך מנהג העולם שלא להקפיד בזה, כמ"ש בערוה"ש (ס"ז צ' ס"ו), דבהרבה מקומות נקבע מקום הרב ליד ארון הקודש, אף שאין שם חלונות, וה"ט שהרי בגמ' לא מוזכר שצריך להתפלל דוקא כנגד החלונות, אלא רק שיהיו שם חלונות, ולכן מקילין בזה ואין מתפללים כנגד החלון ממש.

ויש לקבוע זכויות בחלונות, וכדו', כדי שלא יהיו החלונות פרוצים, וכמבואר בזוה"ק (פ"י ויקהל), וכ"כ הגרעק"א, הובא בכה"ח (אות כה). ואמנם בספר בית מאיר כתב, שלדעת הזוה"ק צריך בדוקא שיהיו החלונות פתוחים, אך המנהג כנו'.

וברין זה דחלונות סתומים בזכויות אם חשיבי כפתוחים, ראה בשו"ת אבקת רוכל (ס"קא), ובשו"ת שערי רחמים ח"ב (ס"ו ר').

ואי מהני לעשות חלונות עם זכויות עבות שאין רואים בהם מעבר לעבר, ראה בשו"ת זכרון יהודה (ס"ג).

הנה בדין פתיחת חלונות בביהכ"נ נאמרו ה' טעמים: א. טעמו של רש"י, שגורמין לו שיכוין לבו, שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע. וראה בהגר"א שם, שכתב, האדם המביט לשמים יכנס בו יראת שמים, דהיינו יראת הרוממות, וזהו שאמרו לעולם יתפלל בבית שיש בו חלונות, שאם יתבטל מתפלתו יביט לשמים ויכנס בו יראת שמים. וכ"ה בלבוש: וצריך שיהיו חלונות לביהכ"נ כנגד ירושלים, אשר שם השכינה, שע"י כך לבו נכנע לשמים ומתכוין יותר, ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת.

ב. טעמו של רבינו יונה שם, דראיית האור מיישבת את דעתו, ויוכל לכוין כראוי. [משא"כ בחושך שאין דעתו מיושבת עליון].

ג. וי"א הטעם שע"י האור שיכנס דרך החלונות תתיישב דעת המתפללים.

ד. טעמו של הרמב"ם בתשובה (ס"י קמא, לפי נוסחת הרב מקיצי נרדמים והרב מעשה רוקח, כפי שהובאה בהערות שם), שיהיה כנגד פניו חלון פתוח לאויר כדי שיצייר במחשבתו שהוא כנגד ירושלים, ואין דבר חוצץ בינו ובינה לא בנין ולא קורות, ולפי שהוא בחלונות ימשך ראות הרואה מהם אור מרווח, ואין ספק שציור זה ודמיונו יחייב כוונה גדולה. וכ"כ רבינו יונה בשם מורי הרב נר"ו.

ה. ולפי הזוה"ק (שמות רנא) הטעם הוא, כיון שביכ"נ של מטה מכוון כנגד של מעלה, ובשל מעלה יש בחינת י"ב חלונות, שדרכם משרה הקב"ה שכינתו בתחתונים, שהוא ענין חשוב ביותר ע"פ הסוד. ואמרו עוד בתיקונים (תיקון ו') משגיח מן החלונות, אליו חלונות דבי כנישתא. וכ' המהרש"א, דבאין חלונות הו"ל מקום סתום כאלו אין משם מקום לתפלתו לעלות, דמה"ט קאמר לעיל רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום דכתיב סכותה בענן לך מעבור וגו'.

ד. אין עושים את מקום ארון הקודש וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש, כי זהו דרך המינים, רק מכוונים שיטו קצת לצד מזרחית דרומית (לעומדים מערבת צפונית לירושלים). אמנם אם דבר זה גורם למחלוקת קשה, ומוכרחים להשלים עם המצב, מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין, והנח להם לישראל. (ד)

ה. לכתחלה יש לבנות את התיבה באמצע אולם בית הכנסת. אולם בית כנסת שהתחילו בבניית התיבה, וקבעו את מקומה לא באמצע בית הכנסת, יש להורות להמשיך לבנות התיבה במקום שהתחילו לבנותה, שכיום אין להחמיר בזה כל כך להעמיד את התיבה דוקא באמצע בית הכנסת. ובפרט במקום שיש הפסד ממון. ואין הבדל בזה בין בית כנסת עראי לבין בית כנסת קבוע. אולם במקומות שמצויים שם רפורמים וקונסרבטיבים, שכונתם בכל זה לרעה, ראוי להחמיר בזה ולהרחיק כל דבר הדומה למנהג הכופרים. (ה)

אם חלונות כנגד ירושלים מעכב

כראוי. ואפי' לדברי הזוה"ק (פר' פקודי) שמצריך חלונות גם בבהכ"נ, וכן משמע מד' מרן הש"ע (סי' צ ס"ד), ועי' בשו"ת יבי"א ח"ז (או"ח ס"ס יא). מ"מ אין הכרח גמור שצ"ל החלונות ברוח מזרח, לפ"ד רש"י הנ"ל, (וגם לתירוץ אחד שבתר"י, שע"י ראית האור תתישב דעתו יותר, ויוכל לכונן כראוי, מוכח שא"צ להיות בצד המזרח). ואף שלכתחלה היכא דאפשר טוב לעשות החלונות נגד ירושלים, לפי התירוץ השני שבתר"י, מ"מ בודאי שא"צ לעיכובא. ולכן אין לעשות מחלוקת בגלל זה. ויסיימו את בנין ביהכ"נ בהודו והדרו, יפה שעה אחת קודם לזכות הרבים ולקיים זה אלי ואנוהו. וזכות הרבים תהיה תלויה בכס. עובדיה יוסף

ובמכתב ממרן אאמור"ר זיע"א מיום כב תמוז תשל"ג, כתב מרן בזה"ל: לכבוד מר...הי"ו מזכיר ועד בהכ"נ אהבה ואחווה חולון. בדבר קביעת חלונות בביהכ"נ, הנה מקור הדברים לעשות חלונות בבהכ"נ, ע"פ הנאמר (בברכות לד:) לא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות, שנא' וכיון פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלים. ופרש"י שע"י כך מסתכל כלפי השמים ולבבו נכנע (וראה בכ"י סי' צה). והנה מרן בכס"מ (בפ"ה מהלכות תפלה) בשם תשובת הרמב"ם, כתב, שזהו דוקא ביחיד שמתפלל בביתו, אבל בביהכ"נ שמייוחד לתפלת הצבור אין להצריך בו חלונות. ע"ש. ונראה שהטעם שבהכ"נ הוא מקום השראת שכינה, ואף בלי חלונות לבבו נכנע ומתפלל בכונה

אין עושים את מקום ארון הקודש וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש

כנגד ירושלים וביהמ"ק וכו', ולפיכך נ"ל שטוב ונכון הוא כשעושין ביכ"נ שיהירו שיעשו הכותל המזרחי שעושין שם הארון, ומתפללים כנגדו, שתהא נוטה קצת לצד מזרחית - דרומית, וכו', ולא נחקה המינים וכו'. וע"ע במשנב"ס (סי' יא), ובביאה"ל (שם), ובשד"ח (מער' ביכ"נ אות מב) מ"ש בזה. וכן הורה מרן אאמור"ר זיע"א.

ד כ"כ הרמ"א (סי' צד ס"ב). וכ"ה בלבוש שם, שכתב, ואנו שמחזירים פנינו למזרח, אין בכוונתינו לצד מקום זריחת השמש ממש, כי אדרבה המכוין לעשות כן הוא טעות גמורה, שזה הוא חוק המינים שמתפללים לצד זריחת השמש, וכוננתם להשתחוות לשמש, ועושין אותה ח"ו לאלוה, אלא לפי שאנו יושבים במערבה של אר"י, וכשתפללין כנגד צד מזרח נמצינו מתפללין

לכתחלה יש לבנות את התיבה באמצע אולם בית הכנסת

להעמיד הבימה דוקא באמצע ביהכ"נ, והכל לפי המקום והזמן. וראה במאמ"ר (סי' קנ סק"ג) שכתב, שבביהכ"נ שלנו הבימה היא בסוף ביהכ"נ ולא באמצע. וסמכו על מ"ש הכס"מ הנ"ל. וכ"ה בשו"ת זרע אמת ח"א (סי' כו), ובעיקרי הד"ט (סי' ח אות ז), שהביאו להלכה דברי הכס"מ הנ"ל.

ה ז"ל הרמב"ם (פרק יא מה' תפלה ה"ג): ומעמידין בימה באמצע הבית, כדי שיעלה עליה הקורא בתורה, או מי אשר אומר לעם דברי כבושין, כדי שישמעו כולם. וכשמעמידין התיבה שיש בה ס"ת, מעמידין אותה באמצע ואחורי התיבה כלפי ההיכל ופניה כלפי העם. ע"כ. ומרן הכס"מ שם כתב, שאין קפידא בדוקא

באמצע, איני רואה לאסור, ורק במקומות שעשו כן בשביל הרפורמים וכו', כי אין זה מעיקרי דיני קדושת ביכ"ג, אלא כדי שישמעו כל המתפללים קריאה"ת וכו', ולכן אף שבודאי לכתחלה צריך להשתדל שיעשו הבימה באמצע שלא לשנות ממנה הכל וכו', ע"כ.

ובי"ש שם שהטעם הוא כדי שישמעו העם קריאה"ת, הוא מדברי הרמב"ם הנ"ל שכתב "כדי שישמעו כולם". ולפי"ז לכאורה בביכ"ג קטן שבלא"ה הקהל ישמעו את הקורא בתורה, לכאורה אין להקפיד בזה. אלא שבשורת חת"ס (או"ח סי' כח) כתב, שאף בביכ"ג קטן צריך לעשות הבימה באמצע, וזאת ממקור דברי הרמב"ם בגמ' סוכה (נא): שאמרו שם, תניא רבי יהודה אומר, מי שלא ראה דיופלוסטון של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל וכו'. ובימה של עץ באמצעיתה וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו וכו'. ומה באלכסנדריא של מצרים שבכל זאת לא שמעו כל הקהל את התפלה, כמבואר שם, הצריכו להעמיד הבימה באמצע ולא בסוף, ק"ו לביכ"ג קטן. ע"ש. ועוד כתב שם טעם מסברתו, דהבימה היא כמו מזבח הפנימי, וכו'. כיעו"ש. אלא שבאג"מ הנ"ל כתב על טעם זה, שאין זה מוכרח כ"כ. וע"ע בשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' נט) שכתב עוד טעמים לדין זה, שזהו דרך כבוד לס"ת להיות התורה באמצע, וכן שיהא כמו ביהמ"ק העומד באמצע העולם ומשם מתפשטים כל הענפים כולם, כן מקום שקורין עליו בתורה צריך להיות באמצע, לרמוז שמשם הכל קיים, דהיינו בזכות התורה. ובשו"ת זכר יהוסף ח"א (סי' לט) הביא עוד טעמים לזה, וכתב, שהבימה היא באמצע ביהכ"ג כדי לעשות זכרון כמו שהיה במחנה ישראל שהיתה השכינה באמצע. וע"ע בשד"ח ח"ו (עמ' 304).

והנה בספר שערים המצויינים בהלכה (עמ' צד) כתב בשם המהר"ם שיק, שיש לאסור בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו, ואפי' כוונתם להרווחה. ע"כ. וכ"כ בשרידי אש (שם) בשם המהר"ם שיק. [וע"ע בשרידי אש ח"ג סי' יח]. וע' בשו"ת השב"ט ח"ג (עמ' ג). וזה אינו, שהרי המהר"ם שיק ה"ד הרב השואל שחשב כן, ודחאו לנכון, שאין נראה לומר כן, מכח דברי המהרי"ק, שהו"ד ברמ"א (סי' קצח), שרק כשאין סיבה וטעם לדבר, או שיש בזה פריצות, קיים איסור זה ובחוקותיהם לא תלכו. וע' בשו"ת יבי"א ח"ג (יר"ד סי' כד).

אולם איה"נ יש לדון בזה משום מראית העין, וכ"ש באתריה דמר שסמוך לעירו ואל שער מקומו, העיר

וראה עוד בתשובת הרדב"ז (בלשונות הרמב"ם סי' קנז) שפירש ד' הרמב"ם ב"מ"ש שהבימה באמצע, היינו בין צפון לדרום. אבל א"צ להיות באמצע ביהכ"ג בין מזרח למערב וכו'. ונראה שע"ז סמכו במצרים שהבימה של בתי הכנסת שם היו סמוך לסוף ביהכ"ג. וכמה מבין גאוני אשכנז הסתמכו ג"כ ע"ד הכס"מ הנ"ל, וכמ"ש המהר"ץ חיות במנחת קנאות (דף ז). שאין קפידא בזה. ע"ש. ומ"ש בשו"ת יהודה יעלה אסאד (או"ח סי' ג) בהערות בן המחבר, שדברי הכס"מ הם רק בביכ"ג עראי, ולא בביכ"ג של קבע, ליתא, ואין הבדל בזה בין קבע לעראי.

ואמנם רבים מאחרוני רבני האשכנזים החמירו מאד בזה במקומותיהם, מפני חיקוי הרפורמים לכנסיות של נוצרים, ועיין בשו"ת חת"ס (סי' כח), ובשו"ת אמרי אש (סי' ז), ובשו"ת מהר"ם שיק (יר"ד סי' קסה), ובשו"ת משיב דבר (סי' טו), ובשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ת סי' פו), ועוד.

אולם כ"ז שייך במקומות שמצויים שם הרפורמים שכוונתם לדעה, וכמ"ש בשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' קנז) בשם המהר"ם שיק, אבל לדין נראה שאין להחמיר בזה, לאחר שנבנית ויש בזה הפסד לקהל. ולכן אם כבר בנו את הבימה לא באמצע ביהכ"ג, יש להורות להמשיך בבניית הבימה במקום שהתחילו אותה, כי התורה חסה על ממונם של ישראל. וע"ע בזה בשו"ת איש מצליח (יר"ד סי' לה). [ממך אמור"ד זיע"א].

ואע"פ שבביאה"ל (סי' קג) כתב, שבעוה"ר באיזה מקומות פרצו מנהג קדומים זה, והתחילו לעשות הבימות סמוך לארוה"ק, מפני שרצו לילך בדרכי העכו"ם, כמו שעושיין בהיכלות שלהן (שקורין טעמפיל), ויש לקרוא עליהן וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות. וכבר האריכו הפוסקים האחרונים בגנות האנשים האלה, עיין בתשובת מחולת המחנים, ועוד. ע"כ. מ"מ במקומותינו אם כבר בנו הבימה לא באמצע ביהכ"ג, יכולים להמשיך בבניית הבימה, כמבואר.

ושו"ר ראיתי שכ"כ בשו"ת אג"מ (או"ח סי' מב), שאין קפידא שהבימה תהיה באמצע ביהכ"ג ממש, וכמעט עדיף שיהיה קרוב יותר לפנים, דברוב פעמים אין המתפללים ממלאין כל ביהכ"ג, ועומדים רובם יותר קרוב לפנים וממילא צריכה הבימה להיות באמצע עמידת המתפללין, כיון שעיקר הטעם הוא כדי שישמעו העם קריאה"ת. וע"ע באג"מ ח"ב מאו"ח (סי' מא, וסי' מב), שכתב, שבודאי שיש לעשות הבימה באמצע, אבל לענין להתפלל בביהכ"ג שלא עשו

1. כשבונים בית כנסת, רצוי שהכניסה לאולם בית הכנסת תהיה מתוך הול ופרוזדור קדמי, והשער הפנימי של בית הכנסת עצמו יהיה מול ארון הקודש. וגם הכניסה לשירותים רצוי שתהיה מתוך פרוזדור פנימי, ובאופן נסתר. (1)

2. מנהג ישראל לבנות עזרת נשים בבית הכנסת. ויש שנהגו לבנות את עזרת הנשים בסוף בית הכנסת, כאשר מחיצה מפרידה בין בית הכנסת לבין עזרת הנשים. ויש שנהגו לבנותה בצורת יציע מעל בית הכנסת. ונכון מאד לבנות את המדרגות אל העזרת נשים, והכניסה אל העזרה, באופן נפרד לחלוטין מן הכניסה הראשית של הגברים, היכא דאפשר. (2)

והקמת את המשכן כמשפטו, מה משפט יש לעצים, אלא קרש שזכה להנתן בצפון יתן בצפון, בדרום יתן בדרום, וא"כ לאחר שכנו הבימה באמצע ביהכ"נ, יש לדון אף לדברי הכס"מ הנ"ל שמא יהיה אסור להעבירו למקום אחר. וכ"פ בספר סת"ם להמהרש"ק, שאסור להזיז המקום שעומד עליו הש"צ.

אלא ש"ל ע"פ מה שכתבו באחרונים גבי מה שנהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסי' שאותן יציאות שלפניו יהיו לעולם לפניו, שא"ז לעיכובא, כמו שהביא המג"א (סי' ח סק"ו) בשם האר"י ז"ל, שאין קפידא בזה, וראה בשו"ת יבי"א ח"ב (אור"ח סי' א אות ד). ויש לחלק בין תשמיש מצוה לתשמיש קדושה.

הסמוכה אל החלל, שמצויים שם רפורמים, וצריך להתרחק מהם כל מה שאפשר. ועיין בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (סי' רלד), ובשו"ת ערוגת הבושם (אור"ח סי' בט). ובספר מתא דירושלים (פ"ה דסוכה דף יט ע"ג וע"ד), ובזכרון יהודה ח"א (סי' פד), ובשו"ת מנח"י ח"ג (סי' ד), ובשו"ת ישכ"ע ח"ז (סי' ט), ובאוצר הפוסקים (סי' לד ס"ג, ס"ק יט, ד"ה אולם, וחלק יד סי' מב דף מט.). ובשו"ת ראש משביר (אה"ע"ז סי' כד), ובאר מים חיים (מוצרי, ח"א סי' יט). ובספר נועם כרך יז (עמ' פב).

ובאחרונים דנו היכא שכבר קבעו הבימה באמצע ביהכ"נ, אם מותר אח"כ להזיז הבימה למקום אחר, ומקור ד"ז בירושלמי (פרק יב ממס' שבת ח"ג) על הפוסק

כשבונים בית כנסת, רצוי שהכניסה לבית הכנסת תהיה מתוך הול ופרוזדור

הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד, אמרו והלא דברים ק"ו, ומה לעתיד לבא שעוסקין בהספד ואין יצה"ר שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקין בשמחה ויצר הרע שולט בהם על אחת כמה וכמה. ע"כ. ומכאן המקור להפרדה בין הנשים לגברים. ועי' בשו"ת אג"מ (אור"ח סי' לט) שהכריח מכאן שהוא מדאורייתא. וכן מוכח בירושלמי (סוכה פ"ה ה"ב). וע"ש שהאריך בכמה תשובות בענין המחיצה בביכ"נ וגובהה.

(1) **הנה** עצם הדין להפריד בין הגברים לנשים, מבואר בכמה מקומות בש"ס, וראה במשנה (סוכה נא). במוצאי יו"ט ראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול. ובגמ' (נא:) אמרו, ת"ר, בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים. ועדיין היו באים לידי קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה, ואנשים מלמטה. והיכי עביד הכי, והכתיב (דברי הימים כח) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, אמר רב קרא אשכחו ודרוש, וספדה

בניית עזרת נשים

ביהכ"נ, וכ"ש בעזרת נשים הבנויה ביציע מעל ביהכ"נ, וביהכ"נ נמשך מתחת לעזרת הנשים, באופן שעזרת הנשים נמצאת כולה בתוך חלל ביהכ"נ, שיש להחמיר בה וליזהר בקדושתה כמו בקדושת ביהכ"נ. ועי' בפמ"ג (סי' קנ"א בא"א ס"ק א'), ובשו"ת האלף לך שלמה (חאו"ח סי' ע"ג) ובערוך השלחן (סי' קנ"ד סעי' ד), ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' י'), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' ח'), ובשו"ת יבי"א ח"ז (חאו"ח סי' ט'), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' כ"א).

(2) **הנה** בעצם החיוב להקים עזרת נשים, ראה בסוכה (נא:) וברמב"ם בפ"י המשניות (סוכה נא:), ובמסכת מידות (פ"ב מ"ה), ובתוספתא פ"ד דסוכה. ובשו"ת תשורת שי (ח"א סי' כ"ז), ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכ"ג), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' ח'), ובשו"ת בית אבי (ח"ד סי' מ"ד אות ל"א), ובשו"ת שרידי אש (ח"א סי' י"ד), ובליקוטי תשובות מנחת יצחק (סי' י"ד).
ויש לדעת כי לדעת פוסקים רבים גם בעזרת נשים יש קדושה, ויש אומרים שיש בה כל דיני קדושת

ח. בית כנסת שעזרת הנשים שלו אינה בנויה במישור על רצפת בית הכנסת, אלא הולכת ועולה כמדרגות, יש להקפיד להגביה את המחיצה של העזרת נשים, עד לגובה שכל המתפללים לא יראו את כל הנשים שבעזרת הנשים. (ח)

אאמור"ר זיע"א בתשובה לשאלה להלכה למעשה. וכתב עוד, שבקיר העזרת נשים, או במחיצה, יש לקבוע חלונות שנפתחים שלבים שלבים, מלמעלה למטה, או וילונות, שלא יראו את הנשים. וכמו כן יש להקפיד היכא דאפשר לבנות את חדרי השירותים של העזרת נשים במקום נפרד לחלוטין מחדרי השירותים של האנשים. וע"ע בשו"ת שאילת יצחק (סי' כא).

"עזרת נשים" שאינה בנויה במישור, אלא הולכת ועולה כמדרגות

ק"ש ותפלה, וכו'. (וראה בזה בילקו"י ח"א מהדו' תשמ"ה, עמ' קכה).

והנה הרמב"ם בפ"י המשניות (סוכה נא:) כתב הטעם למה שהתקינו שיהיו הנשים יושבות למעלה והאנשים למטה, כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים. ושינה ממ"ש בהלכות לולב (פ"ח הלכה יב) שהטעם כדי שלא יתערבו אלו באלו. שכן מצינו להדיא במסכת מידות (פ"ב מ"ה), ובתוספתא פ"ד דסוכה. ובפירושו למסכת מידות כתב הרמב"ם, ומיראה שמא יתערבו הנשים בין האנשים הקיפו אותה בשקופין ועשו בהם כמין מעלות כדי שיביטו מהם הנשים בשעת כניסת ישראל לשמחת בית השואבה. משמע מדבריו, שלא די שהנשים יהיו למעלה והאנשים למטה, אלא גם יש להקיף בשקופין אטומים, שלא די שלא יתערבו אלו באלו, אלא גם שלא יסתכלו האנשים בנשים. וזה דוקא בשמחת בית השואבה, שמתוך שמחה יש חשש להסתכלות. (וע"ש בתוס' יום טוב). וברש"י סוכה שם. כתב, שהגוזזטרא היתה כמין לוחות בולטות ע"ג הזיזין שבכתלים, והנשים עמדו עליה. ומשמע, שגם בשמחת בית השואבה לא היתה מחיצה לגוזזטרא.

ובשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' לט) כתב, שסתם גוזזטרא אין לה מחיצה, וציין לעירובין (פו.) ותוס' שם (פו.) ועוד. וביאר ד' הרמב"ם שהקיפו אותה בשקופין אטומים, היינו בלא מחיצה כלל, והגוזזטרא עצמה היתה שקופין ואטומה עד הקרקע. ואם הרמב"ם איירי לחלונות שקופין אטומים, היה לו להזכיר חלונות, ע"כ שלא היתה מחיצה כלל. [וכן פירש עוד בסי' מא. ויש מי שהעיר ע"ז, שאין זה מוכרח, דאפשר לומר שהיתה מחיצה אטומה שקופה, שממנה הנשים מביטות לחוץ, וכמ"ש בסוכה שהנשים ישבו למעלה כדי שלא יסתכלו

ו"שם דחה מ"ש כחכמת אדם (כלל פ"ו סעי' ט"ו) שאין לעזרת נשים קדושה כלל. ע"ש. ועי' בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו סי' ק"ו) שכ' שמותר לעשות עזרת נשים בצד מזרח אחורי ארון הקודש, כשאין ברירה אחרת. ועי' בשו"ת אבן פינה (סי' ד') שכ' שבעזרת נשים הבנויה מאחורי הכותל המזרחי שבו הארון יתפללו לכיוון ירושלים. [אוצרות ההלכה ח"ה].

ומה שכתבנו על בניית המדרגות, כן הורה מרן

(ח) הנה טעם בניית המחיצה בביהכ"נ אינו רק כדי שלא ישבו האנשים והנשים מעורבין, שאם היה כן, די היה לכאורה שתהיה מחיצה של ד' טפחים רוחב וי' אורך. וכן שמא היינו מסתפקין במחיצה של זכוכית. אבל לא כן הוא הדבר, אלא טעמא דהאי מילתא הוא כדי שלא יבואו לידי קלות ראש, וכמבואר בסוכה (נא:), וגם בתוספתא אמרו "שהיו באין לידי קלות ראש", ולפ"ז בנ"ד שהנשים היושבות למעלה הן נראות לעיני האנשים, מאחר וגובה המחיצה מסתיים סמוך למדרגות העליונות, וא"כ אין המחיצה מועילה למנוע ההסתכלות של האנשים בנשים בעת התפלה. ומכ"ש בזה"ז שבעוה"ר יש נשים הבאות לביהכ"נ בגילוי שערות ראשן, או בלבוש לא צנוע. ולפיכך יש להגביה את המחיצה באופן שלא יהיו הנשים נראות כלל לבאי ביהכ"נ. [נאם אין אפשרות לבצע את התיקונים באופן מידי, בגלל הוצאות כספיות הכרוכות בשינוי המצב, או מסיבות אחרות, ישתדלו לתקן זאת כשירחיב ה' גבולם, וזריזים מקדימים למצוות. ויעשו הכל בלי מחלוקת ובנחת ושלוח, ודברי חכמים בנחת - נשמעים]. וכן הורה למעשה מרן אאמור"ר זיע"א.

ובשו"ת אג"מ (או"ח סי' מב), כתב, שבודאי מן הראוי כשאפשר לעשות המחיצה גבוהה שלא יתראו הנשים כלל, ובפרט במדינה זו שהרבה נשים הולכות פרועי ראש וגם בזרועות מגולות גם כשהולכות לביהכ"נ, ובעוה"ר אין כח למחות בידן. ולכל הפחות המחיצה צריכה להיות גבוהה עד אחר הכתפים שהוא לבינוניות ערך ח"י טפחים, שזהו השיעור מדין מחיצה, וגם אם יהיו בזרועות מגולות לא יתראו, ובדבר השער כיון שהוא שעה"ד שאין מניחין באופן אחר, יש לסמוך על המקילין הרי"ף והרמב"ם שאין השער ערוה לענין

ט. בית כנסת שנעשה שלא כדין, ואין שם מחיצה כדין בין האנשים והנשים, כל אשר יראת ה' על פניו, לא יתפלל שם, ואם יש בידו למחות, ודבריו יתקבלו, יעשה כן. (ט)

הגבוהות יותר, לכן נכון לקבוע גובה המחיצה לפחות גובה מטר וחצי, שהוא מעט יותר מ"ח טפחים, ואם ירצו לעשות בחלק העליון נקבים במחיצה, באופן שרק הנשים יוכלו לראות את האנשים, רשאים לעשות כן, וכמ"ש בשו"ת אג"מ ח"ד (סי' לב), או שיתנו שם יריעה מחוררת באופן הנז' . כמו כן ישנה אפשרות לקבוע המחיצה בזכוכית המצויה היום, שמצד אחד היא אטומה, ומצד שני (שהיא בעזרת הנשים) רואים ממנה.

ובשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' יד) כתב, בענין שיעור המחיצה הרב דברי יואל, וכל רבני הונגריה אסרו מחיצה כזו, ושם האריך לחזק את דבריו של האג"מ הנזכר, וגם מ"ש הרמב"ם שלא יסתכלו האנשים בנשים, היינו להסתכלות לשם הנאה, אבל בהבטה בעלמא אין איסור, ובשעת התפלה בביהכ"נ אין חשש להסתכלות של הנאה, וכמו שכתבו הרמב"ם (פרק כא מהל' איסורי ביאה ה"ב) ובש"ע (אהע"ז סי' כא) "ונתכוין ליהנות ממנה", משמע דוקא אם מתכוין ליהנות אסור. ועכ"פ בהבטה בעלמא כתבו בכמה אחרונים שיש להקל. וכן נזכר באוצה"פ (סי' כא ס"ק יט אות א). וכן עיקר. **ומחיצה** שנעשית מקנים צריך שהנקבים שהנשים רואות דרכם יהיו קטנים מאד, באופן שלא יהיה שייך להכיר את צורת אדם העומד ומסתכל דרך הנקבים, וכמבואר בשו"ת קנה בושם (ח"ב סי' ט).

וע"ע בשו"ת שמש ומגן (ח"ב סי' ס), ובשו"ת שאילת יצחק (אהלבים, ח"א סי' כ"א), ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' י"ב), ובשו"ת אג"מ (אור"ח ח"ג סי' כ"ג), ובשו"ת עמק יהושע (ח"ו סי' י"ג), ובשו"ת ויצבור יוסף (ח"ב סי' ל"ג), ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' י"ב).

ועי' באג"מ (אור"ח ח"ה עמ' כ', סי' י"ב אות י"ב) שדן אם צריך מחיצה רק בפני מעט נשים, וכ' שם, שבכל הדורות נהגו שלפעמים היתה נכנסת אשה עניה לבית המדרש לקבל צדקה. וכ' שההלכה למעשה בענין זה צריכה עיון, ותלויה בהרבה ענינים.

ביכ"נ שנעשה שלא כדין, ואין שם מחיצה בין האנשים והנשים

ט שאותה הדרך מיוחדת רק לכן, שהוא אסור. ופרש"י שם, שהוא מפני חשד. וכ"ש בנ"ד שיכולים ללמוד לזולל בענין זה. אא"כ הוא מפורסם לכל שיש שם חדר המיוחד לתפלה באופן שנעשה ע"פ ההלכה, מותר להכנס לבנין זה, וליכא משום חשד. [והכל לפי ראות עיני החכם]. וכ"פ בשו"ת אג"מ כרך ב' (אור"ח סי' מ).

האנשים בנשים, ולזה הוצרכה המחיצה. אולם באג"מ כתב, ומוכרחים אנו לפרש דברי הרמב"ם בסוכה כדי שלא יסתכלו היינו אם היו הנשים למטה בלא מחיצה. ולדברינו נחא טפי. ודו"ק. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז (סי' ה) שליקט מדברי האחרונים בגודל חיוב המחיצה וביאר מפני מה מרן הש"ע השמיט דין זה בשולחנו הטהור. ועכ"פ בביהכ"נ לכאורה די היה להגביה ריצפת העזרת נשים מביהכ"נ באופן שלא יהיו מעורבים, ודי בזה מעיקר הדין, שרק בשמחת בית השואבה החמירו בזה. [וטוב שיחמירו בכגון זה, לקיים קדושים תהיו - קדש עצמך במותר לך].

ברם, כיון שיש נשים הבאות לביהכ"נ פרועי ראש וזרועות מגולות, ואסור לקרוא ק"ש ודברים שבקדושה כנגד טפח באשה שדרכה לכסותו, דבערוה רחמנא תליא בראייה, וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' עה ס"א - ב) וא"כ לכאורה יש לעשות מחיצה באופן שתסתום פירצה זו, ותימנע הסתכלות כנגד ערוה בזמן התפלה. וכן יש לחוש בזה לשער באשה ערוה, שנשים נשואות באות לביהכ"נ בגילוי שער ראשן, ואמנם במקום שדרכן לגלותו שלא כדין מצאנו בזה מחלוקת אחרונים, וראה בילקו"י ח"א מהדו"ק מש"כ בזה. ומ"מ בזרועות מגולות וטפה באשה אף במקום שדרכן לגלותו לכו"ע חשיב ערוה. ומש"ה צריך שהמחיצה תהיה עד גובה הכתפיים לכל הפחות, וכמ"ש באג"מ ח"ד (סי' לא) שגובה אדם עד כתפיו הוא ג' אמות והוא ע"פ מה שכתבו רש"י ותוס' שבת (צב). לענין משא בני קהת, וכן כתבו התוס' בעירובין (מח). ובב"ב (ק:). **אולם** הרשב"א שם כתב לענין הכוכין דגובה אדם עם ראשו הוי ג' אמות, ואע"פ שהתוס' דחו דבריו, כבר הוכיח הרמב"ן בחי' לב"ב מהגמ' ומהמדרשים שגובה אדם עם ראשו הוא ג' אמות. ובשעה"ד ודאי דאפשר לסמוך עליהם.

ונראה, שכיון דא"א לצמצם כ"כ, וגם יש נשים

ט ואשרי המדבר על אוזן שומעת. ואם יחדו באותו בנין איזה חדר בנפרד, לאותם הרוצים להתפלל כדין, ויש שם מחיצה בעזרת הנשים, או שאין הנשים באות להתפלל שם, אם אין הדבר מפורסם לרבים, שיש שם חדר שאפשר להתפלל בו כדין, אין ראוי לילך לשם, וכבר אמרו, והייתם נקיים מה' ומישראל. וע' בגמ' ע"ז (יא). בענין ללכת בדרך שהולכין בה לע"ז, בזמן

י. מצוה להדר בבניית בית הכנסת שיהיה בהידור ויופי, לקיים מה שנאמר "זה אלי ואנוהו". ואמנם אין לבנות בית כנסת בצורת חיקוי למקומות בידור ושעשועים, אלא יבנוהו כיתר בתי הכנסת. אך אם כוונתם להרווחה בלבד, ולכן רוצים לבנות את בית הכנסת באופן הדומה לבתי שעשועים, שהם רווחים ורחבים יותר, יש להקל.^(א)

יא. מותר לבנות בית כנסת במקום שהיה שם רפת בקר וכדומה, שמאחר ופינו את הרפת, ופנים חדשות באו לכאן, אין להחמיר בזה. (א)

אין לבנות בית כנסת בצורת חיקוי למקומות בידור ושעשועים

מקומות כבנין היכלות של עכו"ם, כדי שיכנסו בהן רבים כמו שהן עושין. ועיין בשו"ת הרדב"ז (ח"ב בלשונות הרמב"ם סי' רנז), ובמרכבת המשנה, ובש"ע יו"ד (סי' קעח ס"א). ובשו"ת צ"א (בפתיחה לח"ה עמ' 13) ציין לספר לב העברי ח"א (דף ג) שהביא בשם גדול אחד אשר הראה מרומז בזה"ק בקשר לאלו המתחדשים, היכלי הרפורמים, ודומיהם. וז"ל הזוה"ק: מינא תליתאה עלייהו אתמר המה הגבורים וגו' אנשי השם, ואנון מסטרא דאלין דאתמר בהון (בראשית יא) הבה נבנה לנו עיר ונעשה לנו שם ובנין בתי כנסיות ומדרשות, ושויין בהון ס"ת ועטרה על רישוי ולא לשמא דה' אלא למעבד להו שם, הדא הוא דכתיב ונעשה לנו שם. ע"כ. ובשו"ת מחנה חיים (יו"ד ח"ג סי' ל), אסר בהחלטיות הכניסה לבתי היכליהם של הרפורמים. וע"ע בצ"א שם מה שהאריך בזה.

(א) הנה בשו"ת נו"ב תנינא (או"ח סי' יח) צידד בתחלת דבריו להתיר לבנות ביכ"נ עם ח' צלעות וח' זוויות, כי אין לנו בש"ס ובפוסקים שום תמונה מיוחדת לבנין ביכ"נ, ושכן מוכח להתיר משו' הרשב"א. וסיים: וכ"ז מצד הדין, אבל תמיהני למה יעשו כן, ואולי מפני שראו כן בהיכלי שרים ורוצים להידמות להם, וא"כ קורא אני עליהם "וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות". שאין לנו בגלותינו להידמות לשרים. ולכן טוב שלא לחדש ושלא לשנות דבר ממנהגי ישראל הישנים, ובפרט בדור הזה, ורק אם עושים כן כדי שע"י כך יהיה המקום מרווח יותר, יש להתיר. עכת"ד. וכ"פ בקצרה במגן גיבורים (סי' קי סק"ח), שאם המטרה היא להידמות להיכלי שרים אסור, ואם להרווחה מותר. (ממון אמרו"ד זיע"א).

והרמב"ם (פרק יא מהל' ע"ז ה"א) כתב, ולא יבנה

מותר לבנות בית כנסת במקום שהיה שם רפת בקר

אחר, שהרי אין שום רושם וזכר למיאוס.

וכן העלה בכיו"ב בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' פז) שאם עשו שינוי מעשה בגופו של מרחץ, ועקרו התנור, וכיוצא, ועשאוהו בית, מותר לדור ולברך ולהניח בפתחו מזווה. ואף גבי ביכ"נ העלה בשו"ת שאילת דוד מקרלין (סי' ג) שאם עקרו את התנור של המרחץ באופן שלא יוכל לשמש יותר לבית מרחץ, ולשנות החלונות ולעשות שיהא היכר שלא יוכשר יותר למרחץ, אזי יוכלו לעשות שם ביכ"נ. וכ"כ בשו"ת כוכב מיעקב (סי' ק) להתיר ע"י פתיחת חלונות ושינוי. וכ"כ בערוה"ש (סי' פג אות ג). והביאו להלכה בשו"ת הר צבי ח"א (או"ח סי' עח). ואף שבס' בית יהודה (ומובא בכרכ"י או"ח סי' פד) אסר גם ע"י שינוי, מסקנת האחרונים להקל בזה, כיון שהדבר נעשה ע"י עריכת שיפוצים ושינויים כנהוג. וע' בשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' לב).

יא) מזה שכתבנו לגבי רפת של בקר, הנה גבי קרבן אמרו בכמה דוכתי, דדבר מאוס אסור לגבוה, משום הקריבהו נא לפחתין. ומילתא דסברא הוא דגם גבי ביהכ"נ אם יש איזה מיאוס בדבר, ואיכא ביזוי למצוה, יש לאסור בזה. ואף שבגמ' ע"ז (מז). הסתפקו אי ילפינן מצוה מקרבן, מ"מ בנידון זה מילתא דסברא הוא, ובגמ' כתובות (כב). אמרו, למה לי קרא סברא הוא. ובלא"ה מסתבר לאסור בדבר מיאוס, משום ביזוי מצוה, ובגמ' שבת (כב). אמרו שאיסור ביזוי מצוה הוא מה"ת, ואבוא דכולהו דם. ע"ש. אולם בנ"ד יש להקל משום דפנים חדשות באו לכאן, ואין כאן יותר דבר מיאוס, מאחר שהורסים את הרפת הקיימת, ובונים במקומה ביכ"נ כדין. ובפרט שלא נשאר שום רושם וסי' למיאוס שהיה כאן. ומטע"ז העלה בשו"ת מהר"ם שיק ח"ג (או"ח סי' טז) להקל בנ"ד, היכא דא"א בענין

יב. בית מרחץ של רבים יש להתיר להופכו לבית כנסת על ידי הסרת הספסלים ושאר רהיטי בית המרחץ, ולרצף את המקום שטעון ריצוף, לשפצו ולסיידו ולציירו באופן שיהיה מתאים ליעודו, ולפתוח בו חלונות להרבות אורה לבית הכנסת, וטוב שיעשו י"ב חלונות. והואיל ונעשה שינוי מעשה בגופו של בית המרחץ, ופנים חדשות באו לכאן, לפיכך יש להתיר. (ב)

יג. בית כנסת שיש שני חלונות בכותל הדרומי שלו, והקיר מפסיק בין חלון לחלון, וגבאי בית הכנסת רוצים לסתור את הקיר אשר באמצע החלונות, ולחבר שני החלונות ביחד, שיהיו חלון אחד רחב כדי להרבות האורה, וגם לתוספת אויר, לצבור המתפללים, יש להתיר לעשות כן. (ג)

יד. מקום שהוא קבוע לדברי פריצות והוללות, כמו קולנוע וכדומה, אין ראוי לשכור מקום זה כדי להתפלל שם בימים הנוראים ובמועדי השנה, כיון שהוא עדיין קבוע לדברים מכווערים. אבל מותר לקנות מקום כזה, ולקבעו מכאן ולהבא לבית כנסת, כשאין להם מקום אחר מרווח לקובעו לבית כנסת. ואף להשכיר המקום בכהאי גוונא יש להקל בזה. (ד)

להפוך בית מרחץ לבית כנסת

מעשה. וכדאמרי' בסוכה (יד). כל הכלים יורדים ליד טומאה במחשבה, ועולים מטומאתם בשינוי מעשה. ומוכח מפ' רש"י שם, שאף במעשה כל דהו מהני להוציאו מידי טומאה, הילכך אפי' ביה"כ שפינו ממנו הצואה ע"ד לבטל שם ביי"כ ממנו, ולהופכו לבית דירה, מותר לקרוא בו ק"ש ולהתפלל בו, מידי דהוה בדין בית שהקצוהו לע"ז והכניסו בו אלילים, שאם הוציאו משם האלילים דרך ביטול, מותר לדור בו וכו'. ולכן גם בנ"ד יש להתיר לעשות מבית המרחץ ביכ"נ ע"י הסרת הספסלים ושאר רהיטי בית המרחץ וכו'. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ז (סי' יא). וראה בזה באורך בשו"ת שאילת דוד (סי' ג).

(ב) הנה בשבת (י). מבואר, שהחדר הפנימי של בית המרחץ, מקום שבני אדם עומדים ערומים ומתרחצים שם, אסור לקרות ולהתפלל בו, ודינו כדין ביה"כ, משום דלא קרינן ביה והיה מחניך קדוש. וכן אמרו בשבת (מ): שאפי' הרהור בד"ת אסור בביה"כ ובבית המרחץ. ועוד אמרו (שבת י. וברכות כו). בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה, ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין שם אדם. וכ"פ הרמב"ם (בפ"ג מהל' ק"ש הלכה ב-ד), והטוש"ע (סי' פה). ולכאורה לפ"ז אין להפוך בית מרחץ לביה"כ. אולם נראה שע"י שינוי מעשה כזה, נעקר מעליו שם בית מרחץ, ופנים חדשות באו לכאן, וכמ"ש בשו"ת פנים מאירות הנ"ל, דמעשה מוציא מידי מחשבה ומידי

לסתור את הקיר אשר באמצעו יש חלונות

גם היעב"ץ במו"ק (סי' קנא) כתב, שהט"ז הפריז על המדה להחמיר בזה, כי נ"ל פשוט שזהו בכלל סותר ע"מ לבנות, שמותר, ועדיף מניה, שזהו צורך ביה"כ"נ וכבודו וכו'. וכ"כ המאמ"ר (סי' קנב סק"ה). וכן העלה בספר נזירות שמשון (סי' קנא). וכ"פ הבית מאיר (סי' קנא). וכ"ד האור שמח (בפ"ה מהל' מזוהה ה"א בד"ה ועוד). וכ"פ בשו"ת אבני נזר (סי' לג אות ג).

גם בשו"ת כוכב מיעקב (סי' עד בד"ה ועוד), כתב להתיר לפתוח חלונות בכותל בהכ"נ לעזרת נשים, כדי שהנשים ישמעו היטב את הש"צ. וכן העלה בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ג (סי' פח). וכ"פ בפשיטות בשו"ת חלקת יואב (תאו"ח ס"ס ד). וע"ע במה שהאר"ך בזה שם.

(ג) כ"ה בשו"ת יבי"א ח"ט (סי' יז), ושם נשאל מהגאון כמהר"ר יהושע זליג דסקין (שליט"א), אב"ד פרדס חנה, בענין הנ"ל, ורמוז להט"ז (סי' קנא סק"ג), שכתב שאף נתיצה בבהכ"נ לצורך, אסור, ולכן יש להזהר באותם שעושים גומא בכותל כדי שידבקו שם דף שקוראים סטנדר, להחזיק שם הסיידור, דלאו שפיר עבדי. ע"כ. ולפ"ז גם בנ"ד יש להחמיר.

אולם רבו האחרונים החולקים בזה ע"ד הט"ז הנ"ל, ובראשם הא"ר (סי' קנב), שכתב ע"ד הט"ז, ולי נראה שמותר, שהרי כתב הרמב"ם (בפ"ו מהל' יסודי התורה ה"ז), שהנותן מן המזבח דוקא דרך השחתה אסור, אבל לצורך מותר. וכן מוכח מדברי הרא"ם פרשת ראה. עכ"ד.

מקום קבוע לדברי פריצות אין ראוי לשכור מקום זה לימים הנוראים

תראטריות וקרקסיות שבאדום שעתידין שרי יהודה ללמד בהן תורה ברבים. ע"כ. וכתבו שם התוס', יש

(ד) בגמ' מגילה (ו). אמר רבי יוסי בר חנינא, מאי דכתיב והיה כאלוף ביהודה ועקרון כיבוסי, אלו

שכתבו שעדיף להתפלל ביחידות בביהמ"ד מאשר בצבור, אף למי שאין תורתו אומנותו. ועיין ברמ"א (סי' ז סעי' יח). ובהגר"א שם.

נמצינו למדים על החשיבות של מקום התפלה שלמרות כל המעלות שנאמרו גבי תפלה בצבור, י"א שמתר להתפלל ביחידות בביהמ"ד, ומכלל הן אתה שומע לאו, שבמקום שעושים בו כל מיני תועבות, כמו בית קולנוע וכדו', אינו מקום הרצוי להתפלל בו, אף בשכירות לימים הנוראים.

ועיין בבאה"ט (סי' קנא סק"א) שכתב, שאף אם מצאו לשמש שעשה עבירה בביהמ"ד, מותר להתפלל שם וכל קדושת ביהמ"ד עליו. ומשמע שרק במקום שהוא כבר ביכ"נ יש עליו עדיין דיני קדושת ביהמ"ד גם אם נעשתה שם עבירה חמורה. ומכלל זה נלמד שאם הוא מקום שהרגילות בו לעשות כל מיני תועבות, שבודאי שאין ראוי להתפלל שם, ובפרט כשיש שם בתי כנסת אחרים, שיכול להתפלל שם. וכ"כ לאסור מטע"ז בשו"ת אג"מ (אורח סי' לא), וציין לגמ' ברכות הנ"ל, כיצ"ש. וסיים, שכ"ז אם המקום עדיין קבוע לפריצות ותועבות, רק ששכרו אותו לאיזה זמן בלבד, אבל לקנות מקום כזה ולקבעו מכאן ולהבא לביכ"נ מסתבר שמתר, דלא שייך איסור הנאה במקום המיועד לשאר עבירות, ולא נאסר אף למצוה.

ובשו"ת צי"א חלק יב (סי' טו) האריך בנ"ד, והביא משו"ת דברי חיים (בליקוטים והשמטות מח"ב סי' א), שמדי דברו על מקרה לא טוב ר"ל, שבמנין קבוע נשרף בליל שבת ארוה"ק עם ארבעה ספרי תורה, מטיף בתוך דבריו מוסר לאנשי המנין שעליהם להתבונן שאולי בא להם זה מפני כי מלפנים הבית הלז היה מושכר להם למנין קבוע ובינתים נעשו בו קאסערען ואחרי כל התועבות הנעשו בבתיים כאלו כידוע בחרו המה עוד הפעם הבית הלז לשפוך שם עוד פעם שיח ותפלה לפני ארון כל, ויוכל להיות שזוה נתגולל עליהם סיבה הזאת. ע"ש. ומבואר לנ"ד לאסור.

ועיין בשו"ת מחזה אברהם (אורח סי' כז) שהתיר להפוך בית בושת לת"ת ובית מדרש לריבם. ע"ש. ובצי"א הנ"ל השיג עליו כיצ"ש, והעלה לאסור בנ"ד אף בקניית המקום לצורך ביכ"נ, אלא היכא שקרה הדבר באופן עראי, שנקלע למקומות כאלה מצד איזה סיבה והכרח גמור, ובינתים עובר זמן תפלה אם לא יעמוד שם להתפלל מיד, או כשאל"כ יתבטל משמיעת קריאה"ת בצבור, בפרט בפר' זכור או פרה, וכן תקיעת שופר וכדו', אזי יש מקום להתיר באופן עראי כזה

מפרשים בתי עבודת כוכבים, ומכנה אותם טרטאכ' לשון חרפה. וקרקסיות ר"ל, בית הכסא בלשון ערב. וקשה לומר שאותן מקומות מטונפים יכול ללמוד שם תורה, א"ו לשממה יהא במהרה בימינו, ור"ל בתיים שמתאספים שם לוועד של עובדי ע"ז. ע"כ. וכ"ה בריטב"א שם, שלאו בתי עכו"ם כפרש"י, דא"כ לא יעשו מהם בתי מדרשות, אלא מקום קיבוץ חכמים שלהם היה, וכן פירש ר"ח. ע"כ. ומדברי הריטב"א שכתב דא"כ לא יעשו מהם בתי מדרשות" משמע לכאורה שאסור להפוך מקום מטונף של תועבות לבתי כנסיות ובתי מדרשות. וכן משמע קצת מדברי התוס' שכתבו וקשה לומר שאותן מקומות מטונפות יכול ללמוד שם תורה". אלא שיש לחלק בין בית ע"ז ובי"כ לנ"ד, שמקום שנעבד בו ע"ז וכן בית הכסא שיש שם רוח רעה, [שהנכנס לשם צריך ליטול ידיו וכו'], חמיר טפי ממקומות המכוערים].

שו"ר בשו"ת שואל ומשיב (מהוד"ק ח"ג סי' עב) שכתב, שלא כיוונו התוס' לומר שאסור להתפלל במקומות ההם, אלא שקשה לומר שהכתוב יבטיח שיהיה בית ה' לריבם אותם המקומות המטונפות, שזה רק גנאי, אבל אליבא דהילכתא מותר לעשות מהם בתי כנסת. וכן התיר לעשות ביכ"נ במקום שהיו מתאספים בו פראטסטנטים שעובדים בלי דמות וצלם, כיצ"ש.

ובש"ע (סי' קנד ס"א) נפסק, נרות של שעוה שנתנם עכו"ם לעובדי אלילים וכיבן שמשן ונתנן או מוכרן לישראל אסור להדליקם בביהמ"ד, אע"פ שמתירים להדיטו. והא"ר (סי' קנד ס"ק טו) אסר לעשות ביכ"נ קבוע מבית שנעבד בו ע"ז. וכתב, שאף הרא"ם (סי' עט) מודה בזה. וע"ש במג"א (ס"ק ז). וכדגול מרכבה שם. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ב (יר"ד סי' יא אות ד). ובח"ז (אורח סי' ז אות א), ובשו"ת יחוד"ד ח"ד (סי' מה בהערה). אלא שיש לחלק בין נ"ד לדין בית שנעבד בו ע"ז. וכמבואר. ודו"ק.

ובגמ' ברכות (ח). אמרו, אמר אביי, מריש הוה גריסנא בנו ביתא ומצלינא בבי כנישתא, כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא, מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד, לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. רב אמי ורבי אסי אע"ג דהוה להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוה מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוה גרסי. ובתרי"י שם הביאו בשם רבני צרפת, שאפי' בלי עשרה היו מתפללים במקום שלומדים, כדאמרי' אוהב ה' שערי ציון וכו' יותר מבתי כנסיות. ורבינו משה ז"ל חלק על דבריהם כיצ"ש. ועיין בתוס' ברכות (ל).

טו. אין לקבוע ראי בכותלי בית הכנסת עצמו. אבל מותר לתלות לוח "שויתי" המוסגר בזכוכית, או לוח "ברין שמיה", וכיוצא באלה, ולתלותו בכותלי בית הכנסת. ואף בכותל שכנגד המתפללים יש להקל. וכן המנהג פשוט. (טו)

טז. מי שתרם ראי לתלותו על הקיר של פרוזדור בית הכנסת, מעל לכיור שרוחצים ממנו המתפללים את ידיהם, מותר לתלות הראי שם, ואין בזה איסור. (טז)

כזה, מ"מ אין להיפטר מתפלה בשביל זה. ולענין הלכה שאלתי למרן אאמו"ר זיע"א והורה שאם אין להם מקום אחר לקנותו לביכ"ג, מותר לקנות קולנוע וכדו' לבית מדרש ולביכ"ג, כשהוא קנין לגמרי. ואף להשכיר בכה"ג שרי.

שיתפלל שם, או לעיין בלימודו, וראיה לזה מתשובת תרומת הדין (סי' ו').

וכ"כ בשו"ת אג"מ (ח"ב מאו"ח סי' ל), שאם הזמן מאוחר והוא נמצא שם, ולא יספיק לילך למקום אחר, יתפלל אף שם, שאף שאין התפלה מקובלת במקום

אם להעדיף להשכיר מבנה לתלמוד תורה או לבית הכנסת

בהכל פיהם של תינוקות של בית רבן, וכן אמרו בגמ' מועד קטן (ט:). ובירושלמי ריש מסכת פאה, גדולה תורה שאלמלא התורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה, (היא התורה שנאמר בה: והגית בו יומם ולילה) חוקות שמים וארץ לא שמת. ומצות ת"ת שקולה כנגד כל המצות כולן, וככתוב, יקרה היא מפנינים וכל "חפצים" לא ישוו בה, שאפי' חפצי שמים אינם שווים כמו התורה"ק. ועי' בשו"ת בי"א ח"ז (או"ח סי' כה סק"א).

ומכתב מתאריך כ"ז טבת תשמ"ח, כתב מרן אאמו"ר: בדבר שאלתו אודות מבנה המיועד להשכרה, אם יש להעדיף להשכירו לת"ת חדש העומד לקום בשכונת בית וגן, ע"י צוות תלמידי חכמים יראי-שמים, או להשכירו עבור מקום תפלה ופעילות נוער בשעות הערב.

אין ספק שיש להעדיף במקרה זה להשכיר את המבנה עבור הקמת ת"ת חדש, שיש בו חשיבות גדולה מאד, ועל פי ההלכה יש להעדיף זאת על פני מקום תפלה, וכבר אמרו בגמ' שבת (ק"ט:): "אין העולם מתקיים אלא

אין לקבוע ראי בכותלי בית הכנסת. אבל מותר לתלות לוח "שויתי" המוסגר בזכוכית

כמשתחוה, ובכה"ג אין לחוש שמשתחוה לבבואה שלו. ולכן התיר בזה בשעה"ד. ע"ש. והבו דלא להוסיף עלה נגד זכוכית של חלון או שויתי המוסגר בזכוכית, שאין הבבואה ניכרת לעין כ"כ, ולכן אין להוריד הזכוכית מלוח שויתי הנ"ל, והנח להם לישראל.

(טו) ע' בתשו' הרדב"ז ח"ד (סי' ק) שכתב, שאין להתפלל כנגד מראה (ראי) שלא יאמר לבבואה ידידיה משתחוה. וגם נראה שמבלבל כוונת המתפלל, ולא גרע משאר צורות. ע"ש. אולם אין הדברים מוסכמים, כי המהרש"ם בספר דעת תורה (או"ח סי' צ סע"ב) כתב לפקפק ע"ז, שהרי גם הבבואה נראית

תרם ראי לתלותו על קיר פרוזדור ביהכ"ג, מעל לכיור שרוחצים ממנו המתפללים

הרמ"א בהגה שם. והביא שם להלכה דעת הסמ"ג, שאם עושה כן לרפואה, או להסיר הכתמים מפניו, או נוצות מראשו, שרי. וכן נהגו. ע"כ. ובאמת, שאף לדידן שנקטינן בכל דוכתא כפסק מרן הש"ע, כבר כתבו האחרונים שבוה"ז שמנהג העולם פשט שגם האנשים מסתכלים במראה אפי' להתנאות, יש להקל. וכ"כ המהריק"ש בהגהותיו (ס"ס קכב) שדברי הש"ע איירי דוקא במקום שאין מסתכלים במראה רק הנשים. וכן כתבו מרן החבי"ב, בעל הכנה"ג, בספרו דינא דחיי (דף נג), ובשלחן גבוה (שם סק"ה). ועוד אחרונים. וראה בשו"ת יבי"א ח"ג (או"ח סי' א אות ב), ובשו"ת יחוד"ד ח"ו (סי' מט). [נזהר דלא כמו שפירסם אחד הכותבים בירחון

(טז) בתוס' ע"ז (כט). מבואר, שאסור לאיש להסתכל במראה משום לא ילבש גבר וכו'. ולמדו כן מהירושלמי. והא דתנן בשבת (קמט). אין רואים במראה בשבת וכו', ומפרש במראה של מתכת, משמע הא בחול שרי, התם באשה מיירי. וכתבו התוס', נראה שהטעם משום לא ילבש גבר שמלת אשה, שמתרגם לא יתקן גבר בתיקוני איתתא. וכ"פ בש"ע יו"ד (סי' קנו ס"ב).

אמנם הרשב"א והר"ן שם כתבו, שמה שאסור לראות במראה, היינו דוקא במקום שאין דרך לראות במראה רק בנשים, ואיית ביה משום לא ילבש גבר, אבל במקום שדרך האנשים לראות ג"כ במראה, מותר. וכ"פ

יז. ראוי ונכון להימנע מלצייר על חלונות בית הכנסת, או על הכתלים, צורות של דגלי שנים - עשר השבטים, כגון אריה, נחש, וכדומה. ומכל מקום המקילין לצייר על החלונות ועל כותלי בית הכנסת למעלה מקומת אדם, יש להם על מה שיסמוכו. (ז)

יח. אסור לתלות תמונות של גדולי ישראל וכיוצא באלה, בכותלי בית הכנסת, ובפרט כנגד המתפללים. אלא יתלו תמונות אלה בפרוודור בית הכנסת. ואם תלו תמונות אלה בבית הכנסת, נכון להסירם משם. ואם הגבאים לא ירצו להסירם משם, לכל הפחות יש להסביר להם שיש לתלות תמונות אלה בכותל שמאחרי המתפללים ולא כנגד פניהם. (ח)

יט. מי שתרם פרוכת של ארון הקודש לבית הכנסת, לזכר קרובי משפחתו, וכתב את שםם באותיות גדולות באמצע הפרוכת, באופן שההקדשה מופיעה בגובה של חזה המתפללים מול ארון הקודש, העיקר להקל בזה, שאין להקפיד על כך. ועל המתפללים העומדים מול ארון הקודש להעלים עיניהם מן ההקדשה שבפרוכת, ולכוין לבם בתפלה. וטוב שיעיינו בסידור שבידיהם בעת התפלה. (ט)

תהיה כל כוונתו, זו מנא לן לחוש כן ולאסור מדעתינו. ואכמ"ל.]

ומעתה בזה"ז, גם כשהראי מונח על הכיור שבפרוודור ביהכ"נ, ובעת רחיצת הידים מסתכלים בו, אין בכך כלום, כיון שבזה"ז אין הראי מיוחד לנשים בלבד, אין לחוש להרהור כלל. וכן הורה מרן אאמ"ר זיע"א בתשובה למעשה.

או"ת, שיש להתירע נגד אותם שמניחים ראי קטן בתוך תיק הטלית, כדי לראות אם התפילין של ראש מונחים במקומם, והעיר שיש בזה משום לא ילבש וכו', וגם מפני שמסתכל בצורתו ומסדר שערותיו וכדו'. אך דבריו לא נכונים אליבא דהלכתא, שהרי מטרת העושים כן היא לשם שמים לראות שהתפילין מונחין במקומם כראוי, ואם אגב מסתכל בפניו לראות אם אין בהם איזה לכלוך, מה בכך. ולחוש שמה זו

יש להימנע מלצייר על חלונות ביהכ"נ, או על הכתלים, צורות של דגלי השבטים

פסל וכו', וגם אין בזה איסור שנראה כמשתחוה להם וכו', מ"מ משום ביטול כוונת המתפללים יש להימנע לצייר ציורים על החלונות של ביהכ"נ, או על הכותלים. וכ"פ במג"א (סי' ז ס"ק לז), וכתב, ונראה לי שגם בכותל ביהכ"נ אסור לצייר ציורים נגד פניו של אדם, אלא למעלה מקומת אדם. והסביר במחה"ש שם, שאם הוא למעלה מקומת איש, אין לחוש שמסתכל בהם, דלא מיבעיא בשעת תפלת שמונה עשרה שצריך ליתן עיניו למטה, אלא שגם בשאר התפלה אין דרך להסתכל למעלה. וע"ע בשו"ת ישרי לב (או"ח מע"ז), ובשד"ח (מע"ר ביהכ"נ אות יא). וכ"פ מרן אאמ"ר זיע"א בתשובה לשאלה ע"פ הראש"ל מהר"ד חזן, שהורה להסיר ציורים אלה מביהכ"נ. ובמק"א הבאנו מ"ש באבק"ר ואין כאן מקומו.

יח בשו"ת דברי מלכאל ח"ו (סי' ב אות ג) כתב, שצריך למנוע מלתלות צורת אדם בביהכ"נ. וראה בהערה הנ"ל, ובשו"ת בית לחם יהודה (או"ח סי' ז).

יז בש"ע (סי' ז סעי' כג) הביא להלכה מ"ש האבודרהם בשם תשובת הרמב"ם (סי' פד) שהבגדים המצויירים, אע"פ שאינה בולטת, אין נכון להתפלל כנגדם. ואם יקרה להתפלל כנגד בגד או כותל מצויר, יעלים עיניו (כדי שיוכל לכוין בתפלתו). ע"כ.

והנה בעצם נ"ד נחלקו בזה הראשונים, והרדב"ז בתשובה ח"ד (סי' קז) האריך בד"ז. וי"א שהוא אסור משום לא תעשה לך כל פסל וכל תמונה, ועוד שנראה כמשתחוה להם, ועוד שאינו יכול לכוין משום שמסתכל בהם. וכ"ד האו"ז (ע"ז סי' רג). והתוס' ביומא (נד. ד"ה קרובים), כתבו, שאסור לצייר חיות ועופות במחזורים, משום שמסתכלים בהם ומבטל הכוונה, אבל אין בזה משום לא תעשה לך פסל. ע"ש. וכ"כ המרדכי (ע"ז פ"ג סי' תת"מ) בשם מהר"ם. וכ"ד מרן הב"י (י"ד סי' קמא), וכן משמע מתשובת הרמב"ם הנ"ל. וכ"ה ברמ"א (סי' ז סעי' כג).

נמצא שאף שאין לאסור בזה משום לא תעשה לך

תרם פרוכת של ארון הקודש וכתב את שם קרוביו באותיות גדולות בפרוכת

שיהיה לו לזכרון, וראוי לעשות כן. והובא להלכה ברמ"א (י"ד סי' רמט סעי' יג). ובביאורי הגר"א שם

יט בתשובת הרשב"א (סי' תקפב) כתב, שמי שמקדיש דבר לצדקה, מותר לו שיכתוב שמו עליו,

כ. כשמסיימים את בניית בית הכנסת, נוהגים לערוך מסיבה לחינוך הבית, ולומר שם דברי תורה וחזיון לשמירת התורה ומצוותיה. ואין לברך בשם ומלכות ברכת "שהחיינו", וגם לא ברכת הטוב והמטיב, דספק ברכות להקל. וכל שכן שאין לברך שהחיינו בעת יציאת היסודות והגג. אבל רשאים הגבאים או רב בית הכנסת ללבוש בגד חדש בעת חנוכת בית הכנסת, ולברך עליו שהחיינו, ויפטרו בכך את בית הכנסת החדש. (כ)

להביא פועלים לסייד וכו' בביהכ"נ כתב את שמו לזכרון בביהכ"נ, ואחר כמה שנים עמדו הקהל וערערו ע"ז, שהדין עם הקהל, כיון שלא עשה בעצמו, או בממוץ שלו, והוא בפתחי תשובה, ובגלין מהרש"א שם.

ומעתה מי שתרם פרוכת לביהכ"נ רשאי לכתוב שמו עליו, שכיון שתרם מכספו, מפרסמין עושי מצוה. ואף שההקדשה מופיעה בגובה של המתפללים, אין להקפיד על כך, שבלא"ה בעת תפלת השמונה עשרה הקהל עוצם את עיניו, בכדי שיוכלו לכיין, או נותן עיניו בסידור, ומשי"ה הנח להם לישראל במנהגם זה. וע"ע ביפ"ל כאן.

סדר חנוכת בית כנסת חדש, "שהחיינו" בעת חנוכת בית הכנסת

בהכ"נ חדש בעיר הסמוכה, וכיבדוהו להיות נוכח בחנוכת ביהכ"נ הורה שלא לברך שהחיינו. וכיו"ב פסק מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה (חיו"ד סי' כג) בס"ת חדש שקנו הקהל לביהכ"נ, וכתב שלא יברכו שהחיינו. דליתיה אלא ביחיד. ושור"ר בשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' קצט) שכתב, קהל שבנו ביהכ"נ חדש יברכו בא"י הטוב והמטיב. ומוכח שברכת שהחיינו לא יברכו. עכת"ד.

גם בשו"ת חתם סופר (תא"ח סי' נג) כתב, שאין לברך אלא ברכת הטוב והמטיב, אבל לא שהחיינו. וע' בשו"ת מהר"י בי רב (עמ' קפח - קצט). [נראה במה שכתבנו בספר שובע שמחות (תשמ"ח, עמ' רפג) שאף בחנוכת הבית של יחיד אין נוהגים לברך שהחיינו, עפ"ד רב שרירא גאון, המובא בתוס' סוכה (מו). דבעינן מידי דאתי מזמן לזמן, וכי"כ הרשב"א בתשו' (סי' רמה)].

ועיין ברמב"ם (פרק יא מהל' ברכות ה"ט) שכתב, כל מצוה שהיא מזמן לזמן, כגון שופר ולולב ומק"מ ונר חנוכה, וכן כל מצוה ומצוה שהיא קנין לו, כגון ציצית ותפילין ומזוזה ומעקה, וכן מצוה שאינה תדירה, ואינה מצויה בכל עת, שהרי דומה למצוה שהיא מזמן לזמן, כגון מילת בנו ופדיון הבן, מברך בשעת עשייתו שהחיינו. וכו'. אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך וכו', אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה

סייע הדברים כיעו"ש. והט"ז (סק"ד) הסביר, שהטעם שראוי לעשות כן שהצבור לא יוכלו לשנות את אותו דבר במידי אחרונא, וכדברי הירושלמי (פרק בני העיר) שכל זמן ששם בעליה חקוק על הכלים שנתן, לא נשתקע שם בעליה. והוא ברמ"א (סי' רנט ס"ג). ועיין בנקודות הכסף שם, שהעיר, שלפ"ז היכא שהצבור רוצים לחייב את עצמם שלא ישנו, לא יכתוב שמו עליו, והא ליתא, שבתשובת הרשב"א מפורש הטעם שהוא כדי ליתן שכר לעושי מצוה, ומדת התורה שהיא כותבת ומפרסמת עושי מצוה וכו', ולפתוח דלת לעושי מצוה, ע"ש. ועיין בשו"ת אמונת שמואל (סי' לה) שכתב, שאם הגבאי שטרח

כ מה שכתבנו שנוהגים לערוך מסיבה לחינוך ביהכ"נ, כ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (מהדורא ד סי' כ), שיש חיוב לעשות סעודת מצוה בחינוך ביכ"נ, כמו שעשו בבנין ביהמ"ק וכשם שעושים סעודה לגומרה של תורה ולכל דבר מצוה, ועיין במפתחות שם.

ומה שכתבנו שאין לברך בשם ומלכות ברכת שהחיינו בעת חינוך ביהכ"נ, הנה אמת שהבונה בית חדש מברך שהחיינו, כדתנן בברכות (נד), זהו משום שהבית קנינו ורכושו, משא"כ בהכ"נ שנבנה מכספי צבור ובסיוע משרדי הממשלה, אין לברך עליו שהחיינו. וכן משמע ממ"ש בשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' קצט), קהל שבנו או קנו ביכ"נ, אם מברכים, תשובה, יעמוד הש"צ ויברך בקול רם הטוב והמטיב וכו'. ע"ש. ומובא בבאר היטב (סי' רג סק"ט). ומשמע דברכת שהחיינו אין מברכים. וכן דייק במחזיק ברכה (סי' רג סק"א) וז"ל: בהיותי בשליחות מצוה נמצאתי בחנוכת בהכ"נ חדש, והרב מרי דאתרא עמד ודרש לכבוד המאורע ובסיום דרשתו בירך שהחיינו בשם ומלכות. ולי נראה שאין לברך שהחיינו בנידון זה, ולא דמי לבנה בית חדש שמברך שהחיינו, שיש לחלק בין זה לבין צבור שבנו בהכ"נ. ושוב שמעתי באומרים שהרב מהר"י אבוהב, כשבנו שם בהכ"נ הגדול הורה לחון לברך שהחיינו. אבל רב אחד שהיה באותו מעמד חלק על זה. וגם כשבנו

ולדינא, אין לברך שהחיינו גם בחנוכת ביכ"נ. דסב"ל. ואם ירצו יביאו פר"ח או חולצה חדשה, ויברכו שהחיינו. וכן פסקו בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' מג), ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שעד), ובשד"ח (אות יב). **ואמנם** מדברי הטור (סי' תלב) מבואר דבברכת שהחיינו לא אמרינן סב"ל, שכתב שם, ובעל העיטור כתב, איכא מאן דמברך שהחיינו [על בדיקת חמץ], דהא מזמן לזמן קאתי, ואיכא מאן דאמר דלא בריך, דהא לא קבע ליה זימנא, דהא מפרש בים ויוצא בשיירא ודעתו לחזור אפי' מר"ה צריך לבדוק. ומסתברא רשות הוא, ומאן דבעי מברך. וא"א הרא"ש כתב דלא מברך, שהבדיקה היא לצורך הרגל, וסמכינן אזמן דרגל. ע"כ. וממה שכתב דמאן דבעי מברך, משמע דלא חיישינן לספק ברכות לגבי ברכת שהחיינו. ושמה שאני הכא שדעתו דיכול לברך. ועיין בתשובת הב"ח (סי' כט) שכתב, דבברכת שהחיינו לא אמרינן סב"ל, דברכת שהחיינו רשות, דבשאר ברכות במקום שנסתפק אם לברך או לא, אינו יכול לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו, דשמה לא נצטוה והוי ברכה לבטלה. אך ברכת שהחיינו שבאה על שמחת הלב, כל ששמח וברוך והודה לה' אין כאן חשש לא תשא. וכ"פ הצ"ח (דף ס.). ועיין עוד בחתם סופר (סי' נה, ובסי' קנז). ודו"ק.

ספק ברכות להקל גם בברכת שהחיינו

ברכות, ועל כרחק דכל שאינו מחוייב איכא איסור לברך, ולכן חשש לסב"ל. ואף אי נימא שדעת המג"א אינה כן, הא בב"י הנו' מבואר להדיא דחיישינן לסב"ל גם בברכות השבח. ואנו קיבלנו הוראות מרן הב"י. **ומה** שכתבו להוכיח כדבריהם מהמג"א בסימן רי"ט, על מה שכתב מרן שם, שאם אחר בריך הגומל על חבירו, וענה אמן, יצא י"ח הברכה. וכתב הרמ"א שאין זו ברכה לבטלה מן המברך, אף שלא נתחייב בברכה זו, הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חבירו ששמח בה. וביאר המג"א, דאי הוי ברכה לבטלה לא יצא חבירו י"ח הגומל. והנה אם היה אסור לברך ברכת השבח כשאינו חייב, הו"ל להמג"א למימר איפכא, דאם לא יצא חבירו הוי ברכה לבטלה, ואף הרמ"א יודה שלא יברך, כיון שלא שייכת בו כלל, ומוכח מהמג"א שאף בלא שצריך להוציא את חבירו, אין הברכה ברכה לבטלה, ולכאורה קשה, הרי אינו חייב בברכה זו, אלא על כרחק שבברכות שבח והודאה יכול לברך אע"פ דאינו מחוייב. ע"כ.

וקשה, דאטו מי שאינו מחוייב כלל בברכת שהחיינו יכול לברך ברכה זו להוציא חבירו ידי חובה, זה בודאי

שעושה לעצמו. ע"כ. ונראה שמקור דבריו הוא מהתוספתא (פ"ו דברכות) שאמרו שם, העושה כל המצוות צריך לברך, העושה סוכה לעצמו, אומר ברוך שהחיינו לזמן הזה. העושה לולב וכו', העושה ציצית וכו', העושה תפילין וכו', ע"ש. נמצא שיש חיוב לברך שהחיינו בכל המצוות, ואף הרמב"ם מוסיף מילה דלא קתני בתוספתא. ודו"ק.

ובספר נהר מצרים (הל' ביהכ"נ אות ז) כתב, דעובדא הוה במצרים והורה לברך הטוב והמטיב, ולא שהחיינו, כיון שאינה של יחיד, ומידי פלוגתא לא נפקינן. ואם רוצים לברך גם שהחיינו שיקנו בגד חדש וכו'. ויברך על הבגד אחר ברכת הטוב והמטיב, דהא אם באמת הלכה כמאן דאמר לברך שהחיינו על הבגד החדש, א"כ ככוונת המברך שהחיינו על הבגד ומכוין לפטור ביהכ"נ, הרי נפטרו מברכה, ולברך אחר כך הטוב והמטיב הרי אנחנו מכניסים עצמינו לספק ברכה שאינה צריכה. אבל אם ברכנו קודם הטוב והמטיב על בנין ביהכ"נ, נוכל לברך שהחיינו על הבגד החדש, דאין ברכת הטוב והמטיב פוטרת שהחיינו על בגד חדש שנהנה בו הוא לבדו. ע"ש. וראה אריכות בדין ברכת שהחיינו על המצות, בשו"ת שאילת חמדת צבי (אר"ח סי' ז). עש"ב.

אך מה שכתב הב"ח הנז' הוא לדעת הטור ובעל העיטור, אבל איהו גופיה לא סבירא ליה הכי, כיעו"ש. וכן מוכח ממ"ש בסי' תלב. והכי ק"ל לדינא, וכמבואר בב"י שם סימן תלב, ושם הביא דעת הרשב"א, שאנו אין דרכנו לברך שהחיינו בבדיקת חמץ. והביא דברי הטור שכתב ומסתברא רשות היא ומאן דבעי לברך מברך, והעיר הב"י, תימה מפני שהיא רשות היה לנו להחמיר ולומר מספק שלא יברך, וכן יש לתמוה על מה שאמרו בסוף פרק בכל מערבין (מ): שהחיינו אקרא חדתא הוי רשות. ומיהו בההיא איכא למימר דקים להו לרבנן דהכי תיקנו מעיקרא לברך זמן אקרא חדתא אם ירצה. ע"כ. ומבואר, דמרן חשש לספק ברכה לבטלה גם לגבי ברכת שהחיינו, אף שהיא ברכת השבח וההודאה, ואינה כברכת המצוות וברכת הנהנין. **ומכאן** יש להעיר אהה"מ על מה שכתבו עורכי הספר אול"צ חלק ב' (עמוד לט) דכלל גדול בכל ברכות השבח שאף במקום שאינן חובה, מ"מ אין איסור לברך לכולי עלמא. וכן מוכח מדברי המג"א וכו', ע"ש.

ותמוהני דהא מדברי מרן הב"י מוכח להדיא דגם בברכת שהחיינו [שהיא ברכת השבח] חיישינן לספק

ג"כ, דעל כל מי ששמח בו רשאי ג"כ לברך ברכת הנס, ולא הצריכו אב או רב אלא דוקא בהגיע למקום שנעשה בו הנס, ולא בשראה אותו גופא, וא"כ לדין דלא פסקינן כן בסימן רי"ח ס"ו בהג"ה, ולא עדיפא ממקום הנס, דבעינן דוקא אביו או רבו או רוב ישראל, א"כ גם ברכת הגומל אין לנו לפסוק כשיטה זו, אלא דוקא באביו ורבו, וכה"ג דאין סברא להעדיף ברכת הגומל מברכת שעשה נסים דנתקן על נס. וע"כ נראה דבלא אביו ורבו אינו נכון לברך אפי' באב על בנו, וכדומה.

ועכ"פ אין ללמוד מברכת הגומל לברכת שהחיינו ושאר ברכות השבח, ועל כרחנו לומר כן, דהנה המג"א (בס"י רכה סק"ט) העתיק את דברי הרדב"ז בח"א (סי' שיט), שכתב, דאמרינן סב"ל בברכת שהחיינו, ולכן מי שלא בירך שהחיינו בפעם הראשונה אינו יכול לברך בפעם השניה שהחיינו, משום ספק ברכות. ולכאורה היאך המג"א העתיק דברי הרדב"ז לדינא, כאשר בסימן רי"ט מבואר מדבריו דליכא למיחש לסב"ל בברכת השבח. ועל כרחנו לחלק בין דין ברכת הגומל לברכת שהחיינו.

והן אמת שמדברי הרדב"ז הנ"ל לכאורה ליכא להוכיח לנ"ד, דהתם קאמר שאין לברך שהחיינו, וכ"ש ברכה זו שאינה חיוב כאשר כתבו המפרשים, שאין לנו ליכנס בספק ברכה לבטלה משום ברכה של רשות, וכ"ש שאין אני רואה ספק אלא ודאי ברכה לבטלה. ע"כ. וכן פסק בשו"ת הלק"ט ח"א סי' רל, שלא נהגו לברך שהחיינו אלא בשעת אכילה, וכיון דאירחי אידחין. ויתכן שהרדב"ז יודה שאם אינו ודאי ברכה לבטלה אלא ספק, אין לחוש לסב"ל. ומ"מ מדברי המג"א משמע שיש לחוש לסב"ל בברכת שהחיינו, שהרי ידע מדברי האגור דסבירא ליה דמי שלא בירך שהחיינו על פרח יכול לברך שהחיינו בראייה שניה. [והובא ברמ"א בהגה סי' רכה סעיף ט]. ועכ"ז פסק כדעת רבינו מנוח וסמ"ק והרדב"ז, נגד האגור והמהרי"ל והרמ"א, ועל כרחך דהוא משום דסב"ל. נמצא שגם המג"א סובר דאמרינן סב"ל בברכת שהחיינו. ולפי זה על כרחנו לחלק בין ברכת הגומל לברכת שהחיינו, וכנ"ל. ואף שיש עוד לדון בד' המג"א מ"מ מצינו לפוסקים רבים שכתבו להדיא שגם בברכת שהחיינו חיישינן לסב"ל, כפי שהובאו בשד"ח (מערכת ברכות סי' א' אות יח סק"ה) [וע"ש שכ"כ בדעת הב"ח].

ועיין בשו"ת רב פעלים חלק ב' (סי' לח) בדין ברכת הלבנה בליל ט"ז, ובשד"ח הנ"ל (עמוד 255). ובשו"ת

דאינו, ועל כרחך שלדעת המג"א שיש לחלק בין ברכת הגומל על צרה שבאה על אחר ששמח בו, לשאר ברכות השבח. דהתם אמרו בגמ' שיכול לברך על חבירו בריך וחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא. ושאינה ברכת הגומל משאר ברכות השבח.

ועוד, שאין זה ברור שכן הוא דעת מרן הש"ע, דהא בב"י שם כתב, שיש לגעור במי שמברך הגומל על חבירו. ואמנם דעת המג"א שיכול לברך הגומל אף שאינו מחוייב בדבר, ולדעתו כן הוא גם דעת מרן, שסתם בזה בסעיף ד', ודלא כמ"ש בב"י שיש לגעור במי שמברך ברכת הגומל על חבירו. [ועיין במחצית השקל שם, דפי' דברי המג"א דהיינו שמרן חזר בו בש"ע ממ"ש בב"י]. אבל בא"ר כתב שהעיקר הוא כדברי הב"י, שזולת כן או תלמיד אינם רשאים לברך. וכ"כ בע"ת, שכן דעת רוב הפוסקים. ע"ש. והיינו שדברי הרמ"א אינם ביאור דברי מרן, אלא דעת עצמו, אבל מרן דעתו כמו שכתב בב"י. ומה שמרן סתם דבריו בש"ע, אינו מפני שחזר בו ממה שכתב בב"י, אלא איירי שגם חבירו מחוייב בדבר, ורק על אביו או רבו יכול לברך שהחיינו ששמח בו, וכדפירש הא"ר. דהא דמרן לא כתב דין אביו או רבו, הוא משום דסמך על מה שכתב בכיו"ב בסימן ריח סעיף ו'. וע"ש בא"ר. [אלא דלענין ברכת שהחיינו איה"נ דעת האליה רבה סימן כב, דאין לחוש לספק ברכות בברכת שהחיינו].

ועיין בביאה"ל שהעיר, דבאמת דברי ההג"ה, שהם דברי הטור בשם הרא"ש מוקשים, דהיכן מצינו ברכות שאינו מחוייב כלל, ואפ"ה רשאי לברך, ואף דאמרו על ברכת שהחיינו שהיא רשות, ג"כ אין הכוונה רשות גמור, אלא דלאו חיובא כ"כ, אבל מצוה לברך יש בזה. ועוד דמה בין ברכה זו לברכת הנס, דבסימן רי"ח ובכלל הסימן שם, חקרו על איזה דבר רשאי לברך, ועל איזה דבר אינו רשאי לברך, עד שנפסק דגם בנס הנעשה לשבטים אינו רשאי לברך, אא"כ רוב ישראל, ולא נחת שם שום פוסק לומר, דעכ"פ גם בלא חיוב רשאי לברך דשמח בהצלת אלפים מישראל, וע"כ דלא ס"ל כסברת הטור, ולא בירכו רב חנן ורבנן ארב יהודה אלא מפני שהיה רבם, וכמ"ש הרמב"ן והרשב"א והרא"ה בריש הסוגיא, ומשום שברב ג"כ מחוייב לברך ברכת הנס, ואף דלא מצינו בשאר ברכות שירשו חכמים לברך במקום שאינו חייב לזה, אפשר משום דכשנעשה לו נס גמור לאביו ורבו יש חיובא לברך ע"ז, להכי הרשוהו גם בזה לברך ע"ז. ואף שהרא"ה בסוף הסוגיא כתב סברא אחרת, דעל מי ששמח בו צריך לברך ברכת הגומל, ע"ש, אמנם הוא עצמו כתב

כא. מותר לחנוך בית כנסת בחול המועד, ואין בזה משום "אין מערבין שמחה בשמחה". (כא)
כב. בית כנסת פטור ממזוזה, והמנהג לקבוע מזוזה בבתי כנסת בלי ברכה. ואם דרים שם חייבים במזוזה. ובתי מדרשות, ישיבות ומוסדות חינוך, אף שפטורים ממזוזה, מכל מקום כדי לחוש לסברת החולקים המנהג פשוט לקבוע שם מזוזה בלי ברכה. (כב)

שהחיינו על בגד חדש, ופוטרים את הדירה והכלים. וכן העלה בשו"ת יבי"א ח"ד (סי' נ). ע"ש. ונכון להודיע ברבים שהמברך שהחיינו בחנוכת בית הכנסת כוונתו על המלבוש החדש, לבל יחשבו שיש לברך שהחיינו על חנוכת בהכ"נ, ויבואו לידי מכשול].

ברכת "הטוב והמטיב" בחנוכת בית כנסת חדש

ובשו"ת שער הזקנים (דף פב ע"ג) כתב ג"כ שאין לברך, ודימה ד"ז לדין ספרים, שהמנהג כהמג"א, שאפי' למ"ד שמברכים על ספרים שהחיינו, הוא דוקא במ"ע של ת"ת, להגות בתורה בספרי קודש, משא"כ גבי ביכ"נ וכו'. ולכן אין לברך לא שהחיינו ולא ברכת הטוב והמטיב, והסכים עמו המהר"ח פלאגי וכו'. כנ"ל. גם המהר"ם שיק הנ"ל דימה ד"ז לספרים, שאפי' למ"ד שמברך על ספרים חדשים, שאני הכא שאין ביהכ"נ קנינו, ואינו יכול למכור כשהוא של כרכים, משא"כ בספרים. גם בשו"ת יד הלוי (המבגר, אור"ח סי' לו) העלה כן. ובכה"ח (סי' קג אות טו), העלה דסב"ל. ונודע, שגם גבי ברכת שהחיינו נקטינן האי כללא דסב"ל, וכמבואר במהר"ם שיק הנ"ל, וראה בשו"ת יבי"א ח"ד (סי' ג, דף רטו). וע"ע בשו"ת זית רענן ח"ב (אור"ח סי' ג) מ"ש בזה. ועיין באורח משפט (סי' מז), גבי ס"ת חדש, אם מברכים שהחיינו. ועיין בעמק ברכה (עמ' כט). [ממך אממור זיע"א].

מותר לחנוך בית כנסת בחול המועד, ואינו בכלל "אין מערבין שמחה בשמחה"

יר"ט (סי' תקמו הע' ה').

כב) בדין מזוזה בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ראה בילקו"י שובע שמחות ח"א בהל' מזוזה (הערה נח-נט, עמ' תקע"ז). וע' בש"ע (יוד" סי' רפו סעיף י'): ביהמ"ד פטור מן המזוזה, ואם יש בו פתח שרגיל לצאת בו לביתו, חייב במזוזה באותו פתח. ויש אומרים שביהמ"ד חייב במזוזה. ונכון לחוש לדבריהם אבל לא יברך עליה. ע"כ. והגם דהכא הוי הפסד שמצריכים לקבוע מזוזה בבית מדרש, וא"כ במקום הפסד יש לסמוך על הסתם להקל, ולכן כתב מרן דנכון לחוש לדבריהם לקבוע מזוזה לחדש לנו, דגם במקום שיש הפסד נכון לחוש להחולקים.

יבי"א חלק ד' (אור"ח סי' ג), ובחלק ו' (סי' מב), ובחור"ד חלק ב' (סי' לב), ובהליכו"ע ח"ב (עמוד רא), ובחזו"ע סוכות (עמוד קכו). וראה עוד בקובץ ענף יוסף חלק א' (עמוד קמח) אריכות בזה.

וכבר נהגו בכל תפוצות ישראל בחנוכת הבית לברך

ונראה, שגם ברכת הטוב והמטיב אין לברך בעת חנוכת ביכ"נ, שמצוות לאו ליהנות ניתנו. וכעין מ"ש המג"א (סי' רג) שהקונה ספרים, א"צ לברך, ול"ד לכלים חדשים, דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ואף שהמור וקציעה תמה עליו, דלא שייך הכא ה"ט דמצוות לאו ליהנות ניתנו, לענין ברכת שהחיינו, נראה ודאי דשייך ה"ט בכיו"ב. שהרי גם על תפילין חדשים, מנהגינו שלא לברך שהחיינו מה"ט. וכדעת מרן, שמצוות לאו ליהנות ניתנו. וכמ"ש במח"ב (סי' כב סק"ב), וכן כתבו הרב שלמי צבור, מהר"ח פלאגי, ועוד. וראה בילקו"י ח"א (תשמ"ה, עמוד יט). [נדלא כמ"ש בשו"ת ויאמר יצחק (דף כו ע"ד אות כג), שכתב שהמנהג פשוט לברך, דליתא]. וע"ע בפתח"ד ח"ב (סי' רג סק"ג), שהביא בשם רבי יצחק עטייה בבגדי ישע (דף טו), שבאמת תלה דין קניית ספרים חדשים במחלוקת הרמב"ם (שסובר שמברכים שהחיינו על תפילין חדשים), והטור ושאר הפוסקים. והרהמ"ח ה"ד המור וקציעה, ותמה עליו מיניה וביה, מ"ש עצמו (סי' רטז), וכו'.

כא) בתום מו"ק (ח' ד"ה מפני), כתבו, דלא חשיב עירוב שמחה בשמחה כי אם בסעודת נישואין. ועיין בשד"ח (מער' חוה"מ אות כג), שה"ד המנחת פתים שהסתפק בזה, מ"מ פשט דברי התוס' מורים להקל בזה. שרק בסעודת נישואין בלבד חשיב עירוב שמחה בשמחה. וכ"כ עוד השד"ח (מער' ביהכ"נ אות מה) שמותר לעשות שמחת ביהכ"נ אפי' ביו"ט. ואין בזה משום אין מערבין שמחה בשמחה. שלא נאמר אלא בשמחה של אכילה ושתייה, שהיא הנאת הגוף, אבל שמחה של מצוה אפשר בשתייה. ועדיף לחנכו בחג. והובא בכה"ח (שם סי' יד). וע"ע במשנ"ב (סי' תקמ"ו ס"ק יא) וכ"ה בילקו"י (מועדים, הלכות חוה"מ). וראה בילקו"י על

כג. אסור להחזיר אחוריו לספר תורה, או לישוב בספסל שלפני ארון הקודש שיש בו ספרי תורה, כשגבו מופנה לספרי תורה. אבל אם ספרי התורה מונחים גבוה מעשרה טפחים מהארץ, בתוך ארון הקודש, שהספר תורה עומד ברשות אחרת, יש להתיר לישוב כשגבו מופנה לארון הקודש, ופניו כלפי העם, מפני שרק אחורי ראשו הוא נגד ארון הקודש. ועוד, שהארון סגור במחיצה קבועה. ומכל שכן שיש להתיר כשהדבר נעשה לצורך מצוה וזיכוי הרבים, כמנהג הדרשנים לדרוש ופניהם אל העם, ואחוריהם כלפי ההיכל, שהוא גם דרך עראי, ובהכרח לדרוש פנים אל פנים. ולפיכך נהגו בהרבה בתי כנסת שנער הבר מצוה דורש במלאת לו י"ג שנה, ופניו אל העם, ואחוריו אל ארון הקודש, שגם בזה יש כבוד התורה, לעודדו ולחזקו שיהיה לו פתחון פה בדברי תורה, ולפני מלכים יתייצב משחר נעוריו, וחנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. ואין לערער אחר מנהג זה, שהרי רוב ספרי התורה שלנו מונחים בארון הקודש גבוה למעלה מעשרה טפחים מהארץ. ואין צריך שיהיה גבוה למעלה מראשו כשהוא עומד על רגליו. (כג)

אין להחזיר אחוריו לספר תורה, או לישוב בספסל שלפני ארון הקודש שבו ס"ת

ארוה"ק, שארוה"ק דומה להיכל. עיין בשבת (לב). עמי הארץ מתים בעון שקוראים לארוה"ק, ארון (סח). לבד מהכהנים או החזן, משום כבוד צבור. וע' בט"ז (י"ד סי' רפב סק"א), שכתב, שמה שנוהגים הרבנים לדרוש ואחוריהם אל הארון, אין בזה איסור, כיון שהס"ת מונח בארון, הוי כמו ברשות אחרת. ע"ש. והיינו, דמשום כבוד צבור יש להקל. וראה כ"ז באורך בשו"ת יחוד"ד ח"ג (סי' ט).

והנה העירו לנו, שהרי בשו"ת יחוד"ד ח"ג (סי' ט) נתבאר, דיש להקל בזה כשהדבר נעשה לשם כבוד הצבור, כמו רב הדורש לרבים, ובוה יישוב הסתירה בט"ז, כמבואר שם. וא"כ היאך כתבנו בילקוט"י להקל בזה בסתם, לישוב כשגבו מופנה לארון הקודש, דמשמע גם כשאין הדבר לכבוד צבור שרי. אולם המעיין בשו"ת יחוד"ד שם יראה, שהביא תשובת הרמב"ם בפאר הדור שכתב, שאם היו הספרים גבוהים מן הארץ עשרה טפחים, חלקו כבוד לעצמם, ואין שום איסור לכהנים שאחוריהם אל היכל הקודש בשעת נשיאת כפים. וכן נתפשט המנהג. ע"כ. והן אמת שכתב שם, שלדעת הט"ז יש להקל רק כשהוא לכבוד צבור, וכגון כשדורש לקהל, ומשמע דהלא"ה אין להקל. אולם בהמשך התשובה שם הביא בשם שו"ת תשורת שי, שאם ארון הקודש גבוה מהקרקע עשרה טפחים, מותר לכל אחד לשבת באופן שפניו כלפי העם. וה"ה כשארון הקודש בא במדה של ארבעים ושמונה ס"מ על ארבעים ושמונה ס"מ, בגובה של מטר ארבעים וארבע ס"מ, שהם אמה על אמה ברום ג' אמות. גם

(כג) במשנה יומא (מב:) אמרו, שהכהן הגדול כשם שהיה נכנס להיכל כשפניו כלפי הקודש, כך כשהיה יוצא, לא היה מחזיר את פניו, אלא היה פוסע אחרוני, ופניו כלפי הקודש. ובגמ' שם (יג) אמרו על הכהנים בעבודתם, כשהיו נפטרים לא היו מחזירים פניהם והולכים, אלא מצדדים פניהם לצד והולכים. וכן בתלמיד הנפטר מרבו. וכ"ה ברמב"ם (פ"ז מהל' בית הבחירה ה"ד, ופ"ה מהל' ת"ת ה"ו). ובש"ע יו"ד (סי' רמב סעי' טז).

וזה"ל הרמב"ם (הלכות ס"ת ה"י), והטור והש"ע (סי' רפב ס"א): חייב אדם לנהוג כבוד גדול בס"ת, ומצוה לייחד לו מקום כראוי, ולכבדו ולהדרו ביותר, לא ירוק בפני ס"ת וכו', ולא יחזיר אחוריו, אא"כ היה גבוה ממנו עשרה טפחים, אלא ישב לפניו בכובד ראש, וביראה ופחד, ויכבדנו לפי כוחו וכו'. ע"כ.

ובשו"ת חות יאיר (סי' קפד) כתב, שצריך שהס"ת יהיה גבוה עשרה טפחים למעלה מראשו כשהוא עומד על רגליו. ולא די שהוא גבוה עשרה טפחים מהארץ. אולם בשו"ת פאר הדור להרמב"ם (סי' עח) מבואר, שדי שהס"ת המונח בארון יהיה גבוה עשרה טפחים מהארץ. ע"ש. ומ"מ אף בכה"ג לא התיירו להחזיר אחוריו להיכל אלא במקום מצוה לקרוא בצבור, הלא"ה יש להמנע משום שהוא גנאי שמחזיר אחוריו להיכל. ועיין בגמ' סוטה (ה). ובבב"י (סי' קג), ובספר מאמר"ר (שם סק"ב). ודו"ק.

וכן מתבאר ממ"ש בספר לקט יושר (עמ' לא) שהמהרא"י אמר, שאין לעמוד כשאחוריו כנגד

כד. בתי כנסת שקבעו בהם מנורות חשמליות בנות שבעה קנים, מותר להם לקיימן, ואין להתמיר להוריד מהמנורה קץ אחד, כדי שלא יראה שוה למנורת בית המקדש, כי החומרא בזה מביאה לידי קולא. והמקילים בזה גם לכתחלה יש להם על מה שיסמוכו. (כד)

סימן קנא - דיני קדושת בית הכנסת

א. בתי כנסיות ובתי מדרשות נקראים "מקדש מעט", שנאמר, ואהי להם למקדש מעט - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ויש בהם קדושה. ולכן ראוי להזהר מאד בכבודם, ולנקותם היטב. ולשבת שם באימה וביראה, ולהדליק בהם נר תמיד לכבוד. (א)

שבת. ומבואר דלאו דוקא דיש להקל רק משום כבוד צבור. ומ"ש ביחוד הוא ליישב שיטת הט"ז. וזה מיישב הנידון שם, לענין ת"ח הדורש לרכיב, וכן לענין קבלת שבת. אבל איה"נ יודה להקל גם כשהוא אינו לצורך מצוה דרכיב, או כבוד צבור. ולא נחית שם לכל הפרטים בדין זה, אלא לענין קבלת שבת. ולכן מה שכתבנו בילקוט"י להקל לישב כשגבו מופנה לארון הקודש, אף שאין בזה משום כבוד צבור, כן הוא עיקר לדינא, וכדמשמע מתשובת הרמב"ם, וכמבואר בספר כה תברכו, ובשו"ת תשורת שי, ובשו"ת קרן לדוד. וכן המנהג בהרבה מקומות, ומסתמכים על שני הטעמים שהוזכרו.

בשו"ת קרן לדוד כתב, שבדורות האלה שההיכל עומד למטה על הארץ, יש להקפיד יותר שלא לשבת שם. אבל אם ארון הקודש למעלה מעשרה טפחים, אין להקפיד גם בזמנינו. ע"ש. ולפ"ז כתב בשו"ת יחוד"ד שם לבאר מ"ש המהרש"ל, דבני בכל נהגו להפוך פניהם כלפי העם, והיינו מפני שהיו עושים את ההיכל גבוה י" טפחים מהארץ. והביא שם עוד מספר כה תברכו (דף סב) שכתב, שיש שני טעמים להיתר, או מצד שהס"ת גבוה י" טפחים, או מצד שהדלת של הארון סגורה, והרי זה כמחיצה מפני ס"ת. ע"ש. ולפ"ז לאו דוקא משום כבוד צבור יש להקל. ולכן כתב ביחוד"ד שם להקל גם כשהדבר נעשה לצורך קבלת

בתי כנסת שקבעו בהם "מנורות חשמליות" בנות שבעה קנים

לב (עמור' תפד), ובשו"ת שערי דעה (סי' רסו), ובשו"ת משפטי עוזיאל (י"ד סי' יח). ומה שאסר בשו"ב (סי' קמא) איירי במנורה של שמן ופתילות. ואין להוציא ממנה קץ אחד, שהיא חומרא הבאה לידי קולא, עפ"מ"ש הרמב"ם (פי"א מהל' תפלה), והמרדכי (פרק בני העיר), והרמ"א (סי' קנב) שאסור לסתור או לנתוץ דבר מביהכ"נ. וראה כ"ז בשו"ת יבי"א ח"א (חיר"ד סי' יב). ובשו"ת יחוד"ד ח"ג (סי' סא).

כד) בר"ה (כד). שנינו, לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו' מנורה כנגד מנורה וכו', אבל עושה מנורה של חמשה וכו'. ומבואר במאירי שם שאם שינה מעט בכולם מותר. וכ"כ הריטב"א והר"ן (ע"ז מג א). וכ"פ החכ"צ (סי' ס) ובחשמל יש להקל אף שגבוהה י"ח טפחים, מאחר ואין שם שמן ופתילה. וכ"פ בס' שמו יוסף (סי' רסו) ובשו"ת אבן יקרה (סי' נט) ובשו"ת שאילת שלום (סי' י) ובשו"ת הגר"ח רפפורט, ובשו"ת מערכי

בתי כנסיות ובתי מדרשות נקראים "מקדש מעט" ולנהוג בהם מורא

בספרי "והשימותי את מקדשיכם" לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות, ואמרי' במגילה בפרק בני העיר, ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ע"כ. וכ"ה דעת הסמ"ג והסמ"ק (מצוה קסד), שגם בתי כנסיות ובתי מדרשות חיוב מוראם וכבודם הוא מה"ת. **אמנם** דעת הר"ן (פ"ג דמגילה) שחכמים הם שהטילו קדושה על ביהכ"נ, כיון שעיקרו לקדושה. וז"ל הרמב"ם (ספר המצות, מצוה סה): שלא לאבד ביהמ"ק או בתי כנסיות או בתי מדרשות וכו', ואין מאבדין כתבי הקודש, שנאמר, אבד תאבדון וגו', לא תעשון כן לה'

א) בגמ' מגילה (כט). אמרו, על הפסוק ביחזקאל (יא) ואהי להם למקדש מעט אמר רבי יצחק, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל וכו'. דרש רבא, מאי דכתיב ה' מעון אתה היית לנו, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ומשמע שקדושת ביהכ"נ הוא מדאורייתא, שהרי נאמר את מקדשי תיראו, וכאן נאמר ואהי להם למקדש מעט. וכן מבואר בספר היראים (סי' שכד) שכתב, ויראת מאלוהיך, בהכנס אדם למקדש, או לביהכ"נ, או לביהמ"ד, שינהג בהם מורא וכבוד וכו', ומצינו בביהכ"נ וביהמ"ד שנקראו מקדש, דתניא

ודוחק להגיה מקום מקודש. ואם איתא שנקרא מקדש בלישנא דקרא מאי ק"ל כולי האי, אע"ג דלשון חכמים לחוד (חולין קלו:), אין לדחוק כ"כ בכדי להקשות ולהגיה. וכ"כ בשו"ת עמק הלכה (סי' נא) דביהכ"נ אין נקרא מקדש, אע"ג דיליף התנא ממקדשיכם דביהכ"נ ג"כ יש לו דין מקדש, דהא במגילה אמרי' ואהי להם למקדש מעט, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו'. אלמא דלא נקראו רק מקדש מעט. עכת"ד.

ולכן אף מ"ש השד"ח שם, שכ"ה ד' המרדכי שכ' דביהכ"נ נקרא מקדש מעט, ולכך אסור לנתוח ד' מביהכ"נ, כדתניא בספרי מנין לנתוח אבן מן ההיכל ומן העזרות שעובר בל"ת ת"ל ונתצתם וכו'. ע"כ. דאיסור תורה קאמר. ע"ש. אינו מוכרח. וע"ע בשו"ת בית שערים (ס"ו נח), שנסתפק בד"ז. ובשו"ת וישב יוסף (סי' א) כ' דמ"ש המרדכי הנ"ל הוא אסמכתא בעלמא, וכמ"ש בחק"ל.

ובמ"ש עוד השד"ח להביא ראיה מדברי הרמב"ם בס' המצות הנ"ל, מלבד מה שכתבנו, יש להעיר מדברי הרמב"ם (ספ"א מהל' בית הבחירה), שכ' וז"ל: אין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקדש. ואם נעשו מתחלתן להדיוט אין עושין אותן לגבוה. וכו'. אבנים וקורות שחצבן מתחלה לביהכ"נ, אין בונים אותם להר הבית. עכ"ל. וכי' הכס"מ, בתוספתא, אבנים וקורות שחצבן תחלה להדיוט אין בונים אותם בהר הבית. ומשמע לרבינו דלהדיוט היינו ביהכ"נ ולגבי הר הבית הדיוט קרי לה. ואפשר דבדוכתא אחרינא איתיה בהדיא. ע"כ. ואם איתא דקדושת ביהכ"נ הויא מה"ת וחשיבא בכלל קדושת בהמ"ק. וצ"ע. [קטע זה ממרן אאמור דזיע"א].

ומה שכתבנו שראוי לנקותם וכו', כ"ה בברייתא פרק בני העיר (כה ב) ובש"ע (סי' קנא ס"ט). ובמג"א שם הביא מספר חסידים, שרבינו יעקב היה מכבד בזקנו לפני ארוה"ק.

לשבת בבית כנסת באימה ובראה, ולהדליק בהם נר תמיד לכבוד

שיזהרו במאד שלא תיגרם ח"ו שריפה ע"י הדלקת הנר. ולפיכך יש המסתפקים בנר תמיד בנורה קטנה של חשמל, ועיין בשו"ת יחוד ח"ה (סי' ס), שכתב גבי נר נשמה, דמהני בנר חשמלי. ובהגהות מיימו' (פי"א מהל' תפלה) כתב בשם הריצב"א, שהתירו לישן בביהכ"נ בליל יוה"כ"פ, כדי לשמור הנרות.

אלוקיכם. ומשמע לכאורה שקדושת ביהכ"נ לדעת הרמב"ם הוא מה"ת. אלא דשאני איסור לאבד בתי כנסיות מדין קדושת ביהכ"נ, שהרי הרמב"ם מנה בכלל זה גם כתבי הקודש, ובפ"י הלכה ח מהל' יסודי התורה כתב, שאין באיבוד כתבי הקודש רק מכת מרדות, וממילא גם מ"ש לענין איסור איבוד דבר מביהכ"נ אין מזה הכרח שסובר שקדושת ביהכ"נ היא מה"ת, וכ"כ בשו"ת חלקת יואב (סי' ד).

גם בשו"ת עין יצחק (סי' ה אות כ) כתב, שאין ראיה מדברי הרמב"ם שקדושת ביהכ"נ מה"ת, שהרי בהלכות יסודי התורה לא כתב כלום מזה, וכן בפרק יא מהל' תפלה לא הזכיר דין נתיצה מה"ת, ומוכח שחזר בו ממ"ש במנין המצות. ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' י). ובשד"ח (מע' ב' אות מג) הביא דיעות כמה אחרונים שאינו אלא מדרבנן. וכן גבי איסור נתיצה מביכ"נ נחלקו באחרונים אם הוא מה"ת, ועיין בשו"ת מהרש"ם הנ"ל. ובשו"ת בית יצחק (אהע"ז ח"ב, סי' לג) כתב, שאף לדעת הפוסקים שקדושת ביהכ"נ מדרבנן, ביזיון ביהכ"נ מה"ת. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"א (ארי"ה סי' י אות יא).

והנה לסוברים שקדושת ביהכ"נ מדרבנן, צ"ל דמה שאמרו בת"כ, והשימותי את מקדשיכם לרבות בכ"נ ובמ"ד, אסמכתא בעלמא הוא, שהרי אפי' משכן שקדושתו קדושה גמורה, לא הוי בכלל מקדש, אי לאו דגלי רחמנא ועשו לי מקדש, וכתוב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן, וכדאיתא בשבועות (טו ב). ע"ש. והיאך נאמר שביהכ"נ הוי בכלל מקדש מה"ת. וע"ע בתוס' שבועות שם, דאע"ג דמשכן אקרי מקדש, לא גמרי מהדדי במידי דתליא בקדושת המקום. וע' בתוס' עירובין (כ. ד"ה אשכחן משכן דאקרי מקדש). ונפ"מ שלא יכנס אדם שם באבק שעל רגליו. ע"ש. ואילו בביהכ"נ מישרא שרי.

גם במגילה (כו). פריך ממ"ש ר"י לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד. הא בתי כנסיות ובתי מדרשות לא,

ומה שכתבנו שיש לישב שם באימה וכו', כ"ה בש"ע שם. וכתבו באחרונים, שיש להדליק הנרות קודם שיבואו האנשים לביהכ"נ, משום דקדמה שכינה ואתיא, ועוד, שכן היו עושים במקדש. ומשמע מהאחרונים, שהנר צריך להיות דלוק בביהכ"נ גם כשאין אנשים בביהכ"נ. (ועיין בביאה"ל שם). ולכן נהגו להדליק נר תמיד בביהכ"נ. רק

ב. בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהם שחוק וקלות ראש, ואותם הנוהגים שם שחוק וקלות ראש עליהם נאמר, מי ביקש זאת מידיכם רמוס חצרי. וכמה מצדיקי הדורות חששו שמא יהיה מכשלה בהלכות קדושת בית הכנסת, מאחר שהיו עורכים שם את שולחנם [טיש], וכן היו עושים שם סעודות שונות, לכן היו אומרים בשעת חינוך בית הכנסת שמקום זה הוא "בית ועד לתלמידי חכמים", ולעמך בית ישראל, לתורה ולתפילה ולהקהל ביחד ולשמוח בו, בכל מה שיצטרכו, ולא יחול קדושת בית הכנסת ובית המדרש. והקפידו שלא לקרוא למקום ההוא "בית כנסת" אלא "שטיבל" או "קלויז" וכדומה. (ב)

ג. יש מקומות בחוץ לארץ שיש להם בתי כנסיות שמשתמשים בהם רק בחורף, ואילו בקיץ הולכים לעיר אחרת, ושם יש בתי כנסיות רק לקיץ. ועל ידי כך משאירים את הבתי כנסת האחרים ריקים. טוב שלא לסגור לגמרי את בתי הכנסת שבעיר בימי הקיץ, אך במקום אונס מותר. (ג)

ד. במקום צורך יש להתיר לחלק בית הכנסת על ירי מחיצה, ולצמצם את המקום שמתפללים בו, כשהוא לצורך התפלה וכדומה. (ד)

היו מצדיקי הדורות שבעת "אבן הפינה" לביהכ"נ הקפידו לקרואו "שטיבל" ולא ביכ"נ

הובא בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' כ"ט). ובשו"ת קנין תורה (ח"ד סי' ט"ו) כ' שהגאון דברי חיים מצאנו קרא למקום תפילתו "שטיבל". וע"ע בשו"ת לחם שלמה (מהדו"ת סי' י"ג), אשל אברהם מבוטשטאש (ריש סי' קנ"ד), שו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' ס"ה), משנת יוסף (סי' כ"ז), ספר תהילות חיים (ח"א סי' רנ"ט), שו"ת אג"מ (ח"ב סי' מ"ד) שו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' קס"ו). ועוד.

(ב) בגמ' מגילה (כח). אמרו, ת"ר, בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש, אין אוכלין בהן, ואין שותין בהן, ואין נאותין בהן, ואין מטיילים וכו'. והובא בש"ע (סי' קנא ס"א). ומטע"ז היו מצדיקי הדורות שבעת הנחת "אבן הפינה" לביהכ"נ הקפידו לקרואו "שטיבל" ולא ביכ"נ. וכמו שהביא בספר פסקי תשובות (ח"ב סי' קנ"א אות כ"א עמוד רל"ו). וצייץ שם שכן כתבו בשו"ת דברי חיים מצאנו (ח"ב חו"מ סי' ל"ב),

יש מקומות בחו"ל שיש להם בתי כנסיות רק לקיץ, ונשארים ריקים בחורף

לא מתפללים בביהכ"נ הרי זה נחשב שמורידים אותו מקדושתו. אולם החתם סופר (סי' ל"ב) דעתו דלא חשיב ככה"ג הורדה מקדושה. ע"ש. ויש לחלק אם עוזבים את ביהכ"נ לזמן מרובה, שאז יש בזה משום הורדה בקדושה, לבין אם עוזבים אותו לזמן מועט כל שלשה ארבע חודשים. וכ"כ בשו"ת אמרי יושר (סי' קמ"א).

ומזה שהעירו בזה מהגמ' ברכות (ו:) על הפסוק מדוע באתי ואין איש, שאם הקב"ה בא לביהכ"נ ולא רואה שם עשרה כועס, די"ל דהתם איירי בביהכ"נ קבוע מידי יום. ובאופן חד פעמי אין מנין, בזה הקב"ה כועס. אבל לא איירי בביכ"נ הסגור לכמה חודשים. וע' בשו"ת אגדות משה (או"ח ח"ג סי' ט"ז), ובספר ביהכ"נ כהלכה (עמוד יח).

(ד) הנהגה בס' דעת תורה (סי' קנ"ג אות א') משמע שאסור לעשות כן. אך בשו"ת אמרי יושר ח"א (סי' קמ"א) היקל בזה, ושם דן אודות ביכ"נ רחב שאי אפשר להתפלל

(ג) כ"כ רבנו הגר"ח בשו"ת תורה לשמה (סי' ס"א). והביא ראייה מהגמ' ב"ב (ג:) מרימר ומר זוטרא הרסו ובנו מחדש את הביהכ"נ שהיה של הקיץ בימות הסתיו, והרסו ובנו מחדש בזמן הקיץ את בית הסתיו [החורף]. ופרש"י, שהיה להם ביהכ"נ בימות החורף נמוך בכותלים רחבים, וחלונות מועטים, מפני הקור. ובימות החמה היה להם ביהכ"נ אחר שאויר שולט בו. ומכאן משמע שהיה דרכם להתפלל בקיץ בביהכ"נ של קיץ, ובחורף בביהכ"נ של חורף, אע"פ שביהכ"נ של ימות החורף נשאר ריק. ע"ש. [אלא די"ל דשאני התם שכנו הבית כנסת מראש על דעת כן].

ועיין להראש"ל הגר"א בקשי דורון זצ"ל, בספרו שו"ת בנין אב (ח"ב סי' ט"ו) שדן בזה, אם מותר להשאיר בית מדרש ריק כשצריכים ללכת למקום אחר. ודן בזה עם האדמו"ר הרב פני מנחם זיע"א, ועם ראש ישיבת טשעביץ זצ"ל. והביא מ"ש בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' ל"ו) משם שו"ת בית שלמה (או"ח סי' כ"ד כ"ה) שאם

ה. אסור לדבר שיחה בטלה בבית הכנסת. וחובה קדושה להשמר ביתר שאת וביתר עוז באיסור זה, שבעוונותינו הרבים נעשה כהיתר אצל הרבה בני אדם. וחובה קדושה על שומרי משמרת הקודש להוכיח ולהזהיר בנועם על כך. וכל הירא והחרד לדבר ה' ישם תמיד עיניו ולבו לזה שלא לדבר שום דברים בטלים, והמקום יהיה מיוחד לתורה ולתפילה. ובזוהר הקדוש הפליגו מאד בעונש המדבר דברים בטלים בבית הכנסת, עד שאמרו שם שאין לו חלק באל-הי ישראל. (ה)

ביהכ"נ ממזרח למערב. ע"ש. והובא בספר משנת יוסף (ליברמן סי' כג אות ה') על הלכות ביהכ"נ.

בו מפני הקור, ולא היתה באפשרותם לחמם את כולו, והורה לחלקו ע"י מחיצה, ועדיף לחצותו לאורך

בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהם שחוק וקלות ראש

שמדברים בביהכ"נ ובביהמ"ד נבראים מזה מלאכי חבלה שממיתים בשעת הדבר ב"מ, ולכן מרן כתב, שמי שמדבר בביהכ"נ ובביהמ"ד גדול עונו מנשוא כמו שנאמר אצל קין.

ובספר הרוקח כתב, המדבר בביהכ"נ וחבריו משבחים ושוררים, קורא אני עליו על כל שכיני הרעים (ירמיה יד), כי ישרים דרכי ה' וכו' והוא משיג גבול הבורא, וכו', והמדבר עושה כאילו הופך אליו עורפו, ואמר, מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה, מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי. ע"כ.

וכ"כ גם הפמ"ג (א"א סק"א), דיש לגעור במי ששח שיחת חולין בביהכ"נ, ואף שבלא"ה כל שיחה בטלה אסורה, וכל השח בשיחה בטלה עובר בעשה מדבריהם, עכ"פ לצורך פרנסה שרי לדבר, אלא שבביהכ"נ גם לצורך פרנסה לא ידבר. ע"כ.

ובספר פתח עינים (הור"ב כה"ה סי' קנא סק"ח) כתב וז"ל: המדבר שיחת חולין בביהכ"נ, טוב לו שלא יבא כל עיקר, כי הוא חוטא ומחטיא, והשטן מקטרג ואומר היום קצר לי לדבר עד שממתין שעת התפלה, ובכלל זה לומדי התורה המפלפלים בשעת התפלה, ומבלבלים את הקהל בצעקתם, דלא יאות עבדי, אע"פ שת"ת כנגד כולם, אמרו חכמים ז"ל זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד. ועוד, שיקחו עמי הארץ ק"ו מהם, ולא יחרשו גם הם לשמוע התפלה מן הש"צ. ע"כ.

ועיין בעדות ביהוסף ח"ב (סי' לא) שהאריך בחומר איסור הדיבור בביהכ"נ, ובפרט בשעת התפלה, ועונשו ומשפטו ותשובתו. והביאו הברכ"י (סק"ד). ע"ש. וכ"ש השח שיחת חולין באמצע לימודו, שאמרו בגמ' חגיגה (יב:): א"ר לוי כל הפוסק מד"ת ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים, שנאמר, הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם. נכתב הרוקח בתיקוני התשובה, שהרגיל לדבר דברים של חול בביהכ"נ, אפי' שלא בשעת התפלה, יתענה ארבעים יום וילקה בכל יום,

(ה) **בגמ'** מגילה (כח). אמרו, ת"ר, בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש, אין אוכלין בהן, ואין שותין בהן, ואין ניאותין בהן, ואין מטיילים וכו'. והובא בש"ע (סי' קנא ס"א). ומבואר שם, שבכלל קלות ראש הוא השח שיחה בטלה בביהכ"נ.

ובזוה"ק (פר' תרומה דף קלא:): הפליג מאד באיסור שיחה בטלה בביהכ"נ, ואמרו שם, מאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול, וי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל, דאחזי דלית ליה אלהא, ולא אשתכח תמן, ולית ליה חולקא ביה ולא דחיל מיניה. והיינו, שמי שמדבר בביהכ"נ בדברי חול, אוי לו, שאין לו חלק באלהי ישראל, שהוא מראה עצמו כמי שאין לו אלוה, וכאילו אין השכינה נמצאת בביהכ"נ, ואין לו חלק באלהי ישראל, ואינו ירא ממנו. [ונבא"ח (פר' ויקרא ס"א) כתב לפרש דברי הוזה"ק הנ"ל, כי הקב"ה נקרא אלהי ישראל, שאין ביניהם שר אמצעי, אבל לגבי אומות העולם נקרא אלהי האלהים, שיש להם שרים אמצעים, וממה שמצינו שהקב"ה השדה שכינתו בבתי כנסיות ובתי מדרשות, המולול בהם ומדבר שיחת חולין, נראה שאינו מודה שיש שם השראת השכינה, ולכן אין לו חלק באלהי ישראל].

וכתב בעל הטורים (דברים כו, יט) על הפסוק: ולתתך עלין על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת, זהו מה שאמרו שעתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שאותה עטרה שמעטרים את הקב"ה ע"י התפלה מחזירה להם, אבל מי ששח שיחת חולין בביהכ"נ מקיפים את כל גופו בקוצים.

ובשעה"כ (דף ד ע"א) כתב, ראיתי למורי ז"ל שנזהר בתכלית הזהירות שלא לדבר כלל בביהכ"נ, אפי' שלא בשעת התפלה, וכמעט שאפי' בדברי מוסר ותוכחות ותשובה לא היה רוצה לדבר כדי שלא ימשך מזה איזה דיבור של חול. והביאו המג"א (סק"ג).

ובספר דרך משה הביא בשם כתבי האר"י ז"ל, שע"י

אנוש ולבבות יכאבו על שנעשה כהיתר לרבים מעמי הארץ, ואין נגרע, ששומעים חומר האיסור, ואעפ"כ אין מניחים מנהגם הרע, ועולם כמנהגו נוהג, אוי להם לבריות מיום הדין ומיום התוכחה, וביותר פשתה המספחת הזאת בימי שמחות וגיל, ובחגים, וכל מי שיש בידו למחות ימחה על כבוד שמו, ויש שאינם רוצים לדבר בביהכ"נ, אבל כשמדברים אליהם אחרים, נראה להם כיוהרא שלא להשיבו דברים בטלים בביהכ"נ, עד שנעשה לו כהיתר, והרי צריך לחוס על נפשו ועל כבוד קונו. זה כלל גדול שלא לעבור שום עבירה ושלא להמנע מקיום שום מצוה מפני הבושה, וע"ז אמרו הוי עז כנמר. ומכלל מורא ביהכ"נ שלא יתן שם בקולו עוז, אפי' לקרוא לאדם בשמו, או למחות באחרים, וידבר להם כעומד לפני מלך, וחובת גברא הוא למאמין באמונה שלימה במציאות ה' מלך נורא ואיום בכל מקום, וכ"ש בהיכל קדשו. עכת"ד. וראה אריכות דברים בחומר האיסור לדבר דברים בטלים בביהכ"נ, בספר מורא מקדש (עמ' יד והלאה). ע"ש. וכ"ש אלו המדברים דברים בטלים באמצע התפלה, בקריאה"ת, ובחזרת הש"צ.

וכבר כתב הא"ר בשם הכל בו, כי ראינו כמה בתי כנסיות שנחרבו בשביל עון זה. ע"כ. ורבינו יונה באגרת התשובה (ליום ראשון) כותב, ולא ישעה בדברי חולין בביכ"נ, וכל המספר בעסקיו בביהכ"נ כל זמן שהש"צ מתפלל, יש לגעור בו מלחטוא להשי"ת, וכו'. ו**בספר** ראשית חכמה (שם) כתב, עוד צריך ליזהר שלא לדבר בעוד שהש"צ חוזר תפלת שמונה עשרה וכו', ויהיו אזניו למה שהש"צ מוציא מפיו, וכו'. ע"ש. ובספר חסידים כתב, שראה לחסיד אחד במותו שפניו מוריקות, ואמר לו שהוא מפני שהיה מדבר בשעה שהצבור אומר ויכולו, וכו', ועיין בב"י (סי' נו).

ובש"ע התניא (שם ס"א) כתב, צריך להזהר מאד בעניית הקדיש, ואם אינו עונה, הוא בנידוי מ' יום וכו'. ובסעי' ז' שם כתב, פעם אחת מצאו אליהו ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים, אמר ליה מה אלו טעונים, אמר ליה, אף וחמה, לעשות נקמה באף וחמימה ממי שמספר בין קדיש לברכו, בין קדושה לקדושה, בין פרק לפרק, בין אמן יהא שמיה רבה ליתברך, וכל המדבר בהן עליו נאמר ולא אותי קראת וכו'.

ובספר מטה משה (סי' תיא) הביא בשם מדרש, שחכם אחד נראה בחלום לתלמידו, וראה התלמיד שהיה לו כתם במצחו, ואמר לו מפני מה אירע לך כך, אמר ליה, מפני שלא הייתי נוהר מדבר כשהחזן אומר קדיש.

ומכאן ואילך ישב כמורא גדול, ויתפלל כוונה, ולא ידבר בביהכ"נ כלל, והביאו החס"ל (סק"א). ובמק"א כתבנו שהתיקון בדברים אלה, ולבעלי תשובה, הוא ע"י ההתחזקות בלימוד התורה בהתמדה. וראה בשו"ת יבי"א ח"ו (אר"ח סי' מד).

ובספר החרדים (דף יח). כתב, להיות בביהמ"ק כמורא וכובד ראש מאימת השי"ת השוכן בתוכו, ואמרו בתורת כהנים, את מקדשיכם, לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו', ועונש העובר ע"ז גדול מאד. והחכם השלם רבי משה קורדיבירו, והחכם השלם רבי יצחק אשכנזי זצ"ל, פסקו לאסור הדיבור בביהכ"נ לגמרי, רק בד"ת ויראת השם. וכבד עונש השח אפי' שלא בשעת תפלה, כי כן לשון הזוהר, מאן דמשתעי בבי כנישתא וכו', מפני אימת השוכן בו יתברך. וכתב סמ"ק, דיש לאדם לדון ק"ו מהגוים העומדים בבית תפלותיהם כאילמים. וכ"כ הכל בו, וכ"ש בעומד לפני מלך מלכי המלכים.

ובספר שני לוחות הברית כתב: ראוי לעמוד בביהכ"נ ובביהמ"ד באימה ובריאה ויהיה מורא שמים עליו. והמדבר בביהכ"נ אף שלא בשעת התפילה מסלק מעליו מורא שמים, והוא איסור מוסיף על איסור של שיחת חולין.

ובספר הקנה (דף כ"ג) כתב, שאם באים לדבר עמו בביהכ"נ ישעה עצמו כמתפלל. [ויאמר פסוקים]. ואוי להם למדברים בביהכ"נ ובביהמ"ד, שמערבים חול בקודש, וחטאתם רבה.

ובספר ראשית חכמה (שער היראה את מג והלאה) כתב באורך בענין כבוד ביכ"נ, שלא ירים קולו בביהכ"נ כדרך המלכים וכו'. ובשער הקדושה (פרק יד) כתב, עוד צריך ליזהר שלא לשיח שיחה בטלה בביהכ"נ, וכ"כ רבינו יעקב (סי' קנא) וכו', וכיון שביהכ"נ הוא מקום מושב לשכינה, בודאי שאין לשיח שם שיחת חולין, או שיחה בטלה האסורה אפי' חוץ מביהכ"נ, כדכתיב, ודברת במ ולא בדברים בטלים.

ובספר אור ישר (פרק ט) כתב, שמי שמגביה קולו בביהכ"נ בדברים שאינם מעניני התפלה, נוהג בזיון בקדושתו יתברך, ומגרש השכינה משם, ועליו השכינה צועקת וקובלת, נתנני ה' בידי לא אוכל קום, ואז נאמר עליה ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, כי אין לה דירת מנוחה בעת גלותה כי אם בביהכ"נ שבישראל, אוי לו ואוי לנפשו, ועונשו שגם הוא יהיה בידי אכזרים אשר לא ימצא מנוח ומרגוע לנפשו, לכן בעל נפש יחוש לעצמו ואז תאיר נשמתו באוה"ח. ע"כ.

ובספר פלא יועץ (מע' ביהכ"נ) כתב, תסמר שערות

נחלים הללו מעלים לאדם מטומאה לטהרה, כך בתי כנסיות ובתי מדרשות מעלים לאדם מטומאה לטהרה, ואם הם מוסיפים טהרה לאדם כ"ש שלא יוסיף בתוכה שום טומאה ח"ו, וכאשר ינהג עמהם בקדושתם כך ינהגו עמו, וכאשר עשה כן יעשה לו. וסיים שם: שכך מצא להדיא במדרש שוחר טוב (פ"ד).

וע"ע בשו"ת הלל אומר (ס"קא) שכתב דברים קשים כנגד אלה המדברים דברים בטלים בביהכ"נ, שהרי החמירו בזה בקריאה"ת אפי" בד"ת, והגהמ"ח תיקן במקומו, שאם ידברו דברים בטלים באמצע קריאת הס"ת, ולא יועילו האזהרות בזה, שיחזירו הס"ת למקומו באמצע הפרשה.

ובכח"ח (ס"קנא) כתב, שאף אסיפה של נכבדי העיר, לצורך תיקון עניני העיר, אין ראוי לעשותה בביהכ"נ, כי לא יפלא מלומר שם דברים בטלים וכו'. (ראה להלן).

ובמשנ"ב (שם ס"קב) כתב, דכ"ש שאסור לדבר דברים האסורים בביהכ"נ, כמו לה"ר וליצינות ורכילות, כי אינו דומה מי שחוטא בינו לבין עצמו, לחוטא בפלטיין של מלך, ועוד תגדל הרעה בזה שהוא מכשיל את הרבים, שלבסוף יתחברו ויתלקטו חבורות חבורות לריב איש ברעהו, עד שנעשה כל ביהכ"נ כמדורה גדולה, ובעוה"ר באין מזה כמה פעמים לידי חרפות וגידופים, והלבנת פנים ברבים. וגם פעמים רבות בפני ס"ת, שזהו ג"כ עון חמור, שהרי אפי" המבזה את חבירו בפני ת"ח, אמרו חז"ל (סנהדרין פרק חלק), שהוא אפיקורוס ואין לו חלק לעוה"ב, וכ"ש למבזה את חבירו בפני ס"ת. וכעין זה כתב בתשו' מהרי"ו (ס"קנב).

ואשר ע"כ חובה קדושה על כל ירא ה', להשמר ביותר באיסור חמור זה, וישים תמיד עיניו ולבו לזה, שלא לדבר שום דברים בטלים בביהכ"נ ובביהמ"ד, והמקום הזה יהיה מיוחד רק לתורה ולתפלה. וחובה על גבאי בתי הכנסת שומרי משמרת הקודש, להוכיח ולהזהיר את הרבים על כך, וזכות הרבים תלויה בהם.

שיחה בטילה שהיא לצורך, כגון בעניני פרנסה אם היא בכלל האיסור

לדבר, אלא שבביהכ"נ גם לצורך פרנסה לא ידבר". ע"כ. וכן משמע מדברי הרב שלמי צבור (דף יב) שהק', דמה שאסור לדבר דברים בטלים בביהכ"נ לכאן' בלא"ה השח שיחת חולין עובר בעשה. וכ' דקמ"ל דבביהכ"נ אסור לדבר אף בעניני פרנסה. וכן משמע בבא"ח הנ"ל, שכתב: יש שחים שיחת ילדים עם הילדים, או שחים זה עם זה בעניני פרנסה, ומשא ומתן, אע"פ שאין דברים אלו בכלל דברים בטלים,

ובספר ווי העמודים (פרק י) כתב, שמן הראוי שבכל קהלה וקהלה מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ורתו מגיע, יעמדו אנשים ע"ז אשר ישגיחו וכו', וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון עוד, ויתנו במתג ורסן עזיו לבלום את פיהם בביהכ"נ, שלא לדבר דבר של חול ושיחה בטלה.

וכ"כ מהר"ח פלאגי בספר צוואה מחיים, שהזקן והחשוב ביותר שיש בביהכ"נ, ימנו אותו לסבב בביהכ"נ בחזרת העמידה, להשגיח שלא ידברו זע"ז כלל, ויענו אמן, ויהיה סבלן ומוחה בכבוד וברמז, וכן בעת קריאה"ת, ישב בתיבה וישגיח מארבע פינות הקהלה הקדושה, שלא ידבר שום אדם. ע"כ.

וכתב עוד בספרו כה"ח (ס" כח אות נו): שיחת חולין בביהכ"נ ביום השבת, חמיר טפי מימות החול, וכאילו מחלל את השבת, וכאשר האריכו בספר דעת חכמה (שער השבת פ"ה), ובספר שלמי צבור. ובספרו גנוזי חיים (קנ"ו תשובה מחיים דף קנ) כתב: הרגיל לדבר בביהכ"נ הנה כשבא לעשות תשובה ולהתחרט יקבל עליו שלא יפתח פיו בביהכ"נ אפי" בלשון הקודש, ואפי" לצורך גדול, כדי לתקן עונו יתענה ארבעים יום. ע"כ.

ובספרו תוכחת חיים (פר' תרומה) כתב, שהרד"ק בביאורו ליחזקאל (יא, טז) כתב, שע"י שנוהג קדושה בביהכ"נ הקב"ה שומע תפלתו ומצילו מן האויבים, מלבד מה שמציינו כמה תועליות בחיים חיותו לנזרה שלא לדבר בביהכ"נ שיחה בטלה, יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלח, ולא ימות לשחת, ולא יחסר לחמו, עוד בה כי לאחר מותו תנוח נפשו בקבר לשכון בטח, וגופו ועצמותיו אינם נרקבים, כמ"ש בראשית חכמה (שער הענה פ"ג).

ובספרו עיני כל חי (ברכות ה.) כתב עוד: כי קדושת ביהכ"נ תוסיף תת כוחה לטהרו ולא לטמאו ח"ו, כאשר חכמים הגידו כח סגולת ביהכ"נ להוסיף טהרה וקדושה שנאמר כנחלים נטיו כגנות עלי נהר, כאהלים נטע ה', למה נסמכו אהלים לנחלים, לומר לך מה

ובגדר האיסור לדבר דברים בטלים בביהכ"נ, יש לחקור אם האיסור הוא דוקא בשיחה בטלה שאינה לשום צורך, דומיא דשחוק וקלות ראש, אבל שיחה בטלה של צורך, כגון בעניני פרנסה ושאר שיחת חולין אינה בכלל האיסור.

ומדברי הפמ"ג הנ"ל משמע לכאן' שגם שיחה בעניני פרנסה אסורה בביהכ"נ, שכתב: וכל השח בשיחה בטלה עובר בעשה מדבריהם, עכ"פ לצורך פרנסה שרי

אסור לשוח בהם בביהכ"נ. וע' אשל אברהם סי' קנא ס"א. ע"כ.

אולם כבר כתבנו בילקוט כיבוד אב ואם (פרק א' עמ' פא) דברמב"ם ובב"י לא הובא דין זה שהשח שיחה בטילה עובר בעשה, ואדרבה הרמב"ם כותב בהל' דעות (פ"ב ה"ד): לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו, אמרו על רב תלמיד רבינו הק', שלא שח שיחה בטלה כל ימיו, וזו היא שיחת רוב כל אדם, ואפי' בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים, וע"ז ציוו חכמים ואמרו כל המרבה דברים מביא חטא, ואמרו לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם מרובים, והוא שציוו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה, אבל אם היו הדברים מרובין והענין מועט הרי זו סכלות וע"ז נאמר כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים. ע"כ.

הא קמן שענין דברים בטלים אינה בגדר איסור אלא מעלה וחשיבות. וממילא מה שאמרו עובר בעשה אינו אלא אסמכתא. ולפ"ז י"ל דמה שאסרו לדבר דברים בטלים בביהכ"נ היינו בדברים שאין בהם צורך כלל, דאף שמחוץ לביהכ"נ אין בזה איסור, מ"מ בביהכ"נ אסור. אבל שיחת חולין שיש בה צורך, כמו בעניני פרנסה מותר לדבר אף בביהכ"נ.

והיוצא מזה שמותר לדבר בביהכ"נ [לא בשעת התפלה] מכל מה שהצליח במסחר, ובשאר דברים אף שאין בהם תועלת לשומע. רק בדברים בטלים לגמרי אסור בביהכ"נ.

וע' בר"ח ביומא שם, דמיירי במי שעוסק בתורה ומפסיק באמצע לימודו בדברים אחרים, וע"ז הגמ' דורשת ודברת בס וכו'. אבל השח שיחה בטלה שלא באמצע הלימוד, אינו עובר בעשה.

והנה מרן בש"ע (סי' קנא ס"א) כתב, אסור לחשב חשבונות בביהכ"נ, אא"כ הם חשבונות של מצוה. ע"כ. והיינו לחשב חשבונות כמה יעלה לו רכישת דבר זה או אחר, או אלו שחייבים לו כספים, וכל כיו"ב, דבזה אסור בביהכ"נ.

ולכאן' משמע מזה דאף חשבונות שאדם נצרך להם, אם אינם של מצוה אסור בביהכ"נ, וכך מבואר בראשית חכמה הנ"ל (שער הקדושה פ"ד), שכוין שביהכ"נ הוא מקום קדוש ומושב לשכינה, שרק חשבונות של מצוה שרי לעשות שם, לפיכך אין לשוח שיחת חולין או שיחה בטילה האסורה אפי' מחוץ לביהכ"נ. ע"כ. והוא כדברי הפמ"ג והשלמי צבור

הנ"ל.

והראוני מ"ש רבינו אברהם בן הרמב"ם (חלק השני פכ"ה): וכמו כן צריך לתת אל לבו ענין ביהכ"נ, כי הואיל והיא מקום העבודה אסור לעשות בה זולת עבודת ה', לא מעשה ולא דבור, ואין לחרוג בה מתפלה או למוד תורה, או שיחה במצוה, או ישיבה לעבודת ה', כלומר לזיכוכ המחשבה, או לכוין את דעתו אליו יתעלה. ולפיכך הזהירו ז"ל מלאכול או לשתות בה, או ליהנות או לישן או להכנס כדי להשמר מן החום או הקור או המטר, או לעשותו מעבר ודרך להכנס מפתח זה ולצאת מאחר, כדי לקצר את הדרך, או לשבת לעשיית חשבון בעסקי העולם, כגון חשבון חנות של אדם ומסחרו, וכיוצא בזה, או להתקבץ להספד יחיד, או דיבור סרק שאין בו תועלת, וזה הוא שיחה בטילה. כ"ש לצחוק או להקל ראש, כ"ז אסור ואין לו היתר. ע"כ. ובתחלה כתב שבביהכ"נ לא יעשה בה זולת מעבודת ה', ולבסוף כתב לענין דיבור סרק שאין בו תועלת, והיינו דכ"ש דבזה אסור.

ובשו"ת להורות נתן (חלק א' סי' ו) הביא מ"ש רבינו יונה ז"ל בס' היראה, שכתב "ובעודו בביהכ"נ אל ידבר דבר חול עם אדם, ואף כי בשעת קריאת התורה, ואם ישבו אצלו בני אדם המדברים, יניע שפתיו וידמה עצמו כמתפלל ואל יתפאר לומר איני מדבר, כי כל המתפאר כמעט הוא נוטל את שכרו". ע"כ. וכפי הנראה מה שלא חייב להוכיחם, כנראה מפני שהם מוחזקים בכך ומוטב שיהיו שוגגין. (ביצה ל). וע"ש שדן אם מותר לדבר בעניני שידוכים בביהכ"נ, והביא מ"ש מרן בש"ע הנ"ל לגבי חשבונות של מצוה, ובשו"ע או"ח (סי' ש"ו סי' ט) מבואר מהו חפצי שמים, שהם חשבונות של מצוה ולפסוק צדקה, ולפקח על עסקי רבים, ולשדך הבנים, וללמדו ספר או אומנות. אלא שהמג"א ז"ל (סי' קנ"א סק"ג) הביא שהאריז"ל נזהר מאד שלא לדבר בביהכ"נ רק תפלה, ואפי' דבר מוסר ותשובה לא דיבר, פן ימשך ממנו דבר חול. [והחרדים כתב (כמ"ע מה"ת התלויות בלב פ"א סי' י"ט) שהרמ"ק והאר"י ז"ל פסקו לאסור הדיבור לגמרי בביהכ"נ, זולת בד"ת ויראת ה'. ומ"מ האריז"ל כשלעצמו נזהר שלא לדבר אפי' בדברי מוסר בביהכ"נ].

ועוד הראוני להרב אז נדברו (קובץ מעדני מלך על הרמב"ם ח"א ניסן תשמ"ח עמ' צא) שכתב כסברת הפמ"ג והש"צ שאוסרים אפי' שיחת חולין שיש בה צורך כגון בעניני פרנסה. והביא ראיות לדבריו. ומ"מ אברכים שעוסקים בתורה בביהמ"ד, וצריכים לשוחח בין פרק לפרק בשיחת חולין שיש בה צורך למדבר, יש לצדד בזה,

בתפארת ישראל והגר"א, הלא"ה יש להקפיד שלא לדבר דברים בטלים גם בעיני פרנסה וכ"ש קלות ראש חלילה.

דאל"כ יצטרכו לצאת מביהמ"ד, ויש בזה ביטול תורה. וכבר כתבנו בילקו"י כיבוד אב ואם הנ"ל, דלזה אמרו תורה נקנית במיעוט שיחה, והיינו בדרך חיובי, וכמ"ש

עונשים עקב דברים בטלים בבית הכנסת

לעיר, שני האנשים הלכו אחריו שלא ירגיש בהם, וראו שאחר שיצא מחוץ לעיר נכנס ביער הסמוך ונעלם מעיניהם, וחזרו העירה. למחרת באו לרב העיר וסיפרו לו בפרטות מה שראו בלילה זו, ומי יודע מה הוא עושה ביער, ענה הרב אני אבדוק זאת בעצמי, וכן עשה, ובלילה הרב בעצמו הלך ביחד עם אנשים אלו, ועקבו אחריו גם ביער, עד שראו שעמד במקום מסוים, וישב לו לארץ והתחיל לומר תיקון חצות בקול בכי ובדמעות שלישי עד שנמס לבסם מגודל הבכי והנעימות, אולם היה דבר שעורר את תמהונם ששמעו עוד קול בלתי ידוע, שאומר עמו ביחד את התיקון, ולא ראו שום אחד שעמד ביחד עמו. כשגמר לומר תיקון חצות, אמר לו הרב, עתה ראינו בעינינו כי איש קדוש אתה, ואני מבקש לדעת של מי הקול השני שאמר עמך ביחד את התיקון חצות, האיש ניסה להתחמק מלענות על שאלה זו, אמר לו הרב דע שאני המרא דאתרא וגזרתי עליך שתגידי לי את האמת.

וע' בקונ' הס כל בשר מלפני ה', שהביא שר' פנחס מקוריץ ורבי ייב"א מאוסטראה התווכחו בשל מה היו גזירות ת"ח ות"ט, שרב ייב"א טען שהם בגלל שדיברו בבתי כנסיות, ורבי פנחס מקוריץ טען שבאו בגלל ענייני הקדושה. ופתחו חומש ופתחוהו במקום שנודמן הקרה ד' לפניהם את הדברים שאמרו שמעון ולוי במעשה דדינה, ונמצאו דבריו של רבי פנחס כנים ואמת כפי קדשו. אך ענהו הרה"ק רבי ייב"א לאמור שפיל נא לתרגומי הירושלמי ויונתן בן עוזיאל, וכ' "לא יאי הוא דיהוי מתאמר בכנישתהון דישאל ובבית מדרשיהון" (בראשית לד לא), הרי שהכתוב תולה את כל חומר הענין שבעטיו גזירה נמתחת ח"ו, בשל כך שאחר קרות המקרה ישיחו בו בבתי כנסיות ומדרשות. ובאמת רב ייב"א חיבר קונ' על חומר דיבור בבתי כנסיות ובתי מדרשות בשם "מורא מקדש" ושם גם הביא לדברי התרגום הנ"ל. וכן הביא למה שמקובל שהתו"ט עשה שאלת חלום למה באו גזירות ת"ח ות"ט וענוהו מן השמים, שבאו בשל שמדברים בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ולכן תיקן את המי שבירך שאומרים בני אשכנז, לכל מי שאינו מדבר בבתי כנסיות ובתי מדרשות. וע"ע בתולדות התו"ט בקונ' מגילת איבה לבעל התו"ט (מהר"ו ורשנר, תשנ"ט, עמ' קכו בהע').

וכן מפורסם בשם האמרי אמת מגור שבסיבה זו היתה השואה ולכן פסחה על ארצות המזרח המקפידים על קדושת ביהכ"נ מדיבורים בטלים. (ע"י בס' עבודת הגרשוני קליבנסקי, ויקרא עמ' קלז).

כשמעו את גזירת הרב ענה, מנהגי ככר מאז, להתאבל כראוי על חורבן בית המקדש, ונתנו לי מתנה מן השמים שבכל לילה ירמיהו הנביא בא אלי ליער לומר עמי יחד תיקון חצות. שאלו הרב מכיון שיש לך זכייה גדולה כזו לערוך תיקון חצות ביחד עם ירמיהו הנביא, א"כ למה אינך מתפלל לבטל גזירת המגפה הנוראה רח"ל מהעיר, אמר לו למחר אני ישאל את ירמיהו הנביא.

ובחקרמת ספר דברי משפט לגאון רבינו חיים אוירבאך זצ"ל מסופר, כי בעיר אוסטראה פרצה פעם מגפה רח"ל, ורב העיר ובית דינו גזרו יום תפילה, [תענית לא גזורים בזמן המגפה שלא יחלשו הגופות], והכריזו שכל מי שיודע איזה דבר חשוד בעיר מחוייב לבוא להודיע לבית דין, כדי לידע מה לעשות כדי לעצור את המגפה רח"ל. והנה בעיר הנ"ל היה יהודי שלא היה רגיל לבוא לביהכ"נ להתפלל, ואחרי הכרות בית הדין הנ"ל לקחו על עצמם שני אנשים מבני העיר, לחקור ולעקוב אחר האיש הנ"ל, עד שיוודעו מהותו, וכך עשו והתחילו לעקוב אחריו כל היום ולא ראו מאומה, אחר כך עקבו אחריו גם בלילה וראו שבחצות הלילה קם ממטתו ויוצא מחוץ לביתו, והולך מחוץ

למחרת בא ואמר לרב, שירמיהו הנביא אמר לו שארבעים שנה קודם שנחרב בית המקדש, היה כבר צריך להחרב, אבל כיון שלא היו מדברים דברים בטלים בביהכ"נ, בית המקדש נשאר עוד ארבעים שנה ולא נחרב, ואפי' שהיו רשעים באותו דור, אבל כשהתחילו לדבר בביהכ"נ נחרב בית המקדש, וכל הצרות שאירעו ליהודים, הם משום שמדברים דברים בטלים בביהכ"נ.

רב העיר החליט להכריז בכל העיר שכולם יתאספו בביהכ"נ הגדול, והרב עלה ודרש על ענין קדושת ומורא וכבוד ביהכ"נ, וסיפר להם כל המעשה הנ"ל, ומה שאמר לו האיש הנ"ל שזהו סיבת המגפה רח"ל, וגעו כל העם בכביה והיה התעוררות גדולה ובאותו מעמד קבלו על עצמם ועשו תקנה שאסור לשום איש

ומכאן מוסר השכל כמה הקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה, וסביביו נשערה מאד, ויש להתחזק ולמנוע דברים בטלים בביהכ"נ.

לדבר בביהכ"נ שום דיבור חול ובפרט עם התפילין, ותיכף אחר קבלה זו נעצרה המגיפה וליהודים היתה אורה ושמוחה. ע"כ.

בני ישיבה ואברכים שהחברותא מרבה בדברים בטלים

נכנס דבר של ליצנות ללבו, יוצא כנגדו דבר של תורה. וראה עוד בענף עץ אבות (עמוד רי).

גם בספר שבט מוסר (פרק מד) כתב: ויזהר בעצמו מדברים בטלים שהם כורע לבטלה כנודע, ומעוררים העון שהם בסוג שלו. ואמרו רז"ל באבות דרבי נתן (פרק כו אות ג'): הוא היה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהם קטנים? לא מפני שהם מנאפין, ולא מפני שהן גוזלים, אלא שפוסקים מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה. ועוד, שאין מתחילים במקום שפוסקים. ע"כ. הרי שע"י שפוסק מד"ת לדברים בטלים, מתחייב מיתה. ומה שסיים המאמר "ועוד שאין מתחילים במקום שפוסקים" כתב הרב בנין יהושע, דלכך אם פוסקים מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה, שוכחין המקום שפוסקין ומתחילים במקום אחר. ע"ש. כי כן אם פוסק לפעמים לאיזה צורך מצוה מלימודו במקום שמתור להפסיק, יתן דעתו לחזור למקום שפסק, ואם מסופק לו יחמיר על עצמו להתחיל במקום שהוא יודע בודאי שכבר למד אותו מקום. ובס' החסידים (סי' קמו) כתב, שהמפסיקים המקראות בדברים, עליהם התורה צועקת ואומרת: שמונת אלפים וחמש מאות פסוקים פסקת בי, והם פסקו יותר משישים ריבוא, ועוד הם עושים בי אף, אדם מדבר חולין, אינו פוסק מדבר לדבר אחר, והם מפסיקים דברי לעסוק בדברים בטלים. **ובתאריך** כח סיון תשל"ד, מרן אמו"ר הוציא קריאת קודש שנתפרסמה בכתי כנסיות בארץ, בזה"ל: קריאה קדושה. ידוע הדבר ומפורסם הענין שאסור לדבר בשיחת חולין בביהכ"נ, וכמו שאמרו בגמ' (מגילה כח.) שאסור לנהוג קלות ראש בביהכ"נ. ומבואר בש"ע סימן קנ"א סעיף א', שבכלל קלות ראש, השח שיחה בטלה בביהכ"נ. ובזה"ק אמרו: מי שמדבר בביהכ"נ בדברי חול, אוי לו שאין לו חלק באלהי ישראל, שהוא מראה עצמו כמי שאין לו אלוה, וכאילו אין השכינה נמצאת בביהכ"נ, ואין לו חלק באלהי ישראל, ואינו ירא ממנו. על כן חובה קדושה על כל החרד לדבר ה' להשמר ביתר שאת באיסור חמור זה, אשר בעונותינו שרבו, נעשה כהיתר אצל הרבה בני אדם. וכמו כן חובה על גבאי בתי הכנסת שומרי משמרת הקודש להוכיח ולהזהיר את הרבי על כך, וזכות הרבים תלוי בהם. ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. עובדיה יוסף

והנה מצוי אצל בני ישיבה ואברכים שהחברותא פעמים שמרבה בדברים בטלים באמצע הלימוד, וגורם שהלימוד נעשה קרעים קרעים, צריך בתחלה לדבר על לבו בלשון רכה שצריך ללמוד ברצף ובהתמדה, ויתקן מעשיו, ואם אינו מסוגל לשמוע, יחליף חברותא, ולא יחוש לפרנסת האברך, דאיהו הפסיד אנפשיה וגרם לעצמו, כי בענינים רוחניים חייך קודמים, וריבוי הדיבור מגונה, וכמאמר התנא באבות (פ"א משנה יז) כל המרבה דברים מביא חטא. ועוד אמרו שם, כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב מן השתיקה, וגם כי השתיקה מביאה מורא, והשתיקה היא מסימני החכם. ושלמה המלך אומר במשלי (יז, כח) גם אויל מחריש חכם יחשב. ואמר עוד בקהלת (ה, א) כי האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים וגו'. ועוד אמרו (אבות פ"ג) סייג לחכמה שתיקה. וכן אמרו במגילה (יח.) סמא דכולה משתוקא. [נבחר כל הסממנים היא השתיקה, שלא לספר בשבחו של המקום יותר מדאי, שנאמר לך דומיה תהלה. רש"י]. במערבא אמרי מלה בסלע משתוקא בתרין. [אם תרצה לקנות הדיבור בסלע, תקנה השתיקה בשתי סלעים. רש"י]. ובפסחים (צט.) יפה שתיקה לחכמים, ק"ו לטפשים. שנאמר (משלי יז, כח), גם אויל מחריש חכם יחשב. ואמרו עוד בחולין (פט.) מאי דכתיב, תולה ארץ על בלימה, מלמד שאין העולם מתקיים אלא על מי שכולם פיו בשעת מריבה. וראה מעשה נפלא בזה בספר ענף עץ אבות (עמוד סב.) וע"ש עוד במעלת השתיקה. וע"ע בפירושו רבינו עובדיה (אבות פ"ג הנ"ל) שכתב, סייג לחכמה שתיקה, אין מדובר בשתיקה מרכילות ולה"ר, דהא דאורייתא יננה, אלא מדובר בשתיקה מדברי הרשות שבין אדם לחבירו, שיש לו למעט הדיבור בהם, כל מה שאפשר, כי ברוב דברים לא יחדל פשע. ולכן אמר שלמה המלך [שם] גם אויל מחריש חכם יחשב.

ומרן החיד"א בספרו פתח עינים ביאר זאת על פי מה שאמרו במדרש שוחר טוב (מזמור קיט), שהמדבר דברים בטלים יוצאים מלבו כנגדם דברי תורה, משל לחבית מלאה דבש על כל גדותיה, על כל רביעית מים שנכנסת לתוכה יוצאת כנגדה רביעית דבש. וכן במדרש רבה (שיר השירים פ"א ס' כא): כוס מלא שמן בידך, נפל לתוכו טיפת מים, יוצאת כנגדה טיפת שמן, כך אם

ו. בתי כנסיות אין אוכלים בהם, ואין שותים בהם, ואין מטיילים בהם. אולם כשמתקיים שיעור בהלכה או באגדה בבית הכנסת, מותר לחלק לקהל כוס תה או קפה, לעוררם לשמיעת השיעור. ולכן מותר לסעוד סעודה שלישית בבית הכנסת, כאשר אומרים שם דברי תורה. ומותר לאכול שם סעודת מצוה גם בסעודה גדולה. וכן יש נוהגים כיום לעשות סעודת סיום מסכת בבית הכנסת, או סעודת ברית מילה וכדומה, אם אין מקום מרווח במקום אחר. ובלבד שישמרו על קדושת המקום, ולא יבואו לידי ליצנות וקלות ראש חס ושלום. וכל שכן שימנעו מלבוא לשם חס ושלום בבגדי פריצות. (1)

אין אוכלים ושותים בבתי כנסיות, ובשיעור תורה מותר לשתות תה או קפה

בשו"ת שואל ומשיב (שתיית תה ס"ג), שאסור לעשות סעודת ברית מילה בביהכ"נ.

אולם מדברי הראשונים הנ"ל משמע, שבסעודת מצוה אין להגביל אם תהיה סעודה גדולה או קטנה, שהרי בזמנם היו רגילים לשתות יין בסעודה, ובסעודות שבת אוכלים ושותים כל צרכם משמע. ולפי"ז יש להתיר לאכול סעודה שלישית בביהכ"נ. וכן מתבאר מדברי הנצי"ב בספר העמק שאלה (בראשית, ס"א אות ז). ומה גם כשדורשים שם בהלכה ובאגדה, ואין לך דבר גדול יותר מזיכוי הרבים. ועיין בש"ע (ס"ג פט ס"ז) שכתב, שאם מלמד לאחרים קודם שהתפלל, מותר. שזכות הרבים דבר גדול הוא מאד, ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד. ע"כ. וה"ה בנ"ד.

ויש לצרף לזה סניף נוסף מ"ש רבינו ישעיה הא' בתוס' הרי"ד (פסחים קא). שאפי' בתי כנסיות של אר"י מותר לאורחים לאכול שם, מפני שמתחלת עשייתן על דעת כן נעשו. וכמו שאמרו במגילה (כח): שתלמידי חכמים מותרים לאכול ולשתות בביהכ"נ, משמע שאחר עיקר עשייתם מתחילה אנו הולכים. ע"כ. וכן פשט המנהג לאכול בביהכ"נ בליל לימוד שעושים ביום פקודת השנה. ומברכים ברכות הנהנין על כל מיני מאכל שמביאים שם. וכיו"ב כתב במשנ"ב (ס"ג קנא סק"ב), שהנוהגים לעשות סיום מסכת בביהכ"נ, מפני שהוא מקום מרווח, יש להם ע"מ שיסמוכו. ומבואר כ"ז בשו"ת יחוד"ד ח"ג (ס"ג י).

והנה יש לחקור בדין איסור אכילה (באכילה שאינה של מצוה) בביהכ"נ, אם הוא מטעם קלות ראש, או שהוא מפני קדושת ביהכ"נ, שאין זה מן הראוי שיאכל ויתעסק בעניני העולם (אף שמוכרח להם) במקום קדוש זה. ולכאורה היה אפשר לומר שבחקירה זו נחלקו הנוסחאות השונות בגמ' מגילה (כח), דאיתא שם, תנו רבנן, בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש, אין אוכלין בהן ואין שותין בהן. ופרש"י, אין אוכלין בהן,

(1) בגמ' מגילה (כח). ת"ר, בתי כנסיות אין נוהגים בהם קלות ראש, אין אוכלים בהם וכו'. וכן פסקו הרמב"ם והטור והש"ע (ס"ג קנא). ובגמ' פסחים (קא). אמרו, שהטעם שמקדשים בביהכ"נ, דאיכא אורחים דאכלי ושתוי בביהכ"נ. וכתבו התוס' שם, קשה, הרי אין אוכלים בביהכ"נ, ואע"פ שאכילה של מצוה מותר, מ"מ אכילה שאינה של מצוה, אסור וכו'. ותירצו, שהיו אוכלים בחדרים הסמוכים. ע"ש. נמצא לפ"ז שמותר לאכול סעודת מילה בביהכ"נ, שהיא סעודה של מצוה. וראה בזה בשו"ת יחוד"ד ח"ג (עמ' לו, ס"ג י). והניף ידו עוד בספרו הליכוע"ע ח"א (פר' ויקרא עמ' רסב).

והנה בירושלמי (סנהדרין פ"ח ה"ב) מבואר, שהיו אוכלים בביהכ"נ בקידוש החודש. וכן מבואר בירושלמי פסחים (פ"א ה"א) רב ירמיה בעי, בתי כנסיות מהו שהיו צריכים בדיקה, שכן מכניסים שם חמץ בסעודת עיבור השנה ועיבור החודש. ע"ש. ומבואר, שמותר לאכול סעודת מצוה בביהכ"נ. וכ"ה בש"ע (ס"ג קנא ס"ד) "ולצורך ביכ"נ מותר לאכול ולישן בתוכו, ואפי' לצורך מצוה אחרת, כגון שנקבצים לעבר את השנה והחודש בביהכ"נ, מותר לאכול שם". ע"כ. ולפי"ז גם בסעודה שלישית בשבת, שהיא נחשבת לסעודת מצוה, יש להקל לאכול בביהכ"נ. ואף שהתוס' (פסחים קא). כתבו, שמה שהיו מקדשים בביהכ"נ, היינו משום שהיו אוכלים בחדרים הסמוכים לביהכ"נ. מ"מ בסמ"ג (עשיין טז) מבואר, שסעודות שבת נחשבים לסעודות מצוה המותרים בביהכ"נ. וכ"כ האו"ז ח"ב (ס"ס כג, ובסי' שפח). וכ"כ הארחות חיים (הלכות קידוש היום אות ח), ובספר המנהיג (הל' שבת אות יג), והרא"ש מלוגיל בספר המנהגות (עמ' קעד).

אמנם במג"א (שם) הביא בשם רבינו פרץ, שזהו דוקא בסעודת עיבור השנה, שאין בה קלות ראש, שאין עולים בה אלא קטניות ופת, כלומר, אבל סעודה גדולה של משתה ויין, אין להתיר אפי' בסעודת מצוה. וכ"כ

ברור שאיסור אכילה בביהכ"נ הוא אפי' באכילת עראי, שהרי לענין שינה מפורש כן בש"ע (סי' קנא ס"ג), אין ישנים בביהכ"נ אפי' שינת עראי. וע"ש בביאורי הגר"א שבתוס' משמע שכך היה להם הגירסא בגמ', ואין ישנים בביהכ"נ לא שינת עראי ולא שינת קבע. וכ"כ במנחת ככורים על התוספתא מגילה (פ"ב משנה יא), שהוא כ"ש משתיה דהוי עראי. ואפי' אם נאמר שגם בביהכ"נ וגם בתפילין האיסור הוא משום קלות ראש, מ"מ אין להשוות האיסור של קלות ראש לענין ביהכ"נ, לאיסור הקלות ראש לענין תפילין, ואין גדרו של זה כגדרו של זה, שהרי שינת עראי בביהכ"נ לכו"ע אסור, ושינת עראי בתפילין הוא מחלוקת הפוסקים, שלדעת הטור והרא"ש מותר שינת עראי בתפילין, ולהרמב"ם אסור (שמא יפיה בהם). וה"ה דשרי לעסוק במלאכתו בעת שהתפילין על דאשו, ובביהכ"נ אסור כל מלאכה, כמבואר ברש"י (מגילה כח). וע"כ להבדיל בין קלות ראש בפעולה שיש בה מצד עצמה קלות ראש, ובין פעולה שהיא כשלעצמה אינה קלות ראש כלל, ורק כשהיא נעשית בביהכ"נ נחשבת לקלות ראש, לאכול במקום המיועד לתורה ולתפלה. ולכן אנו מתירין בסעודה של מצוה. ואף בוו, בסעודה שרגילות בה לבוא לידי שכרות, כתב הפמ"ג אסור בביהכ"נ, דהוי בכלל קלות ראש. ודו"ק.

תשובה לדברי מחבר קול אליהו [טופיק] בענין סעודה שלישית בבית כנסת

סברת המהר"ם חלאה דלצורך רבים שרי, וה"נ עריכת סעודה שלישית שיש בה ד"ת לזיכוי הרבים, חשיבא נמי צורך רבים. וכן צירף שם לסניף מ"ש רבינו ישעיה הראשון, דבתי כנסיות שבאר"י מתחלת עשייתן על דעת כן נעשו. וכ' המשנ"ב, שנהגו לאכול סעודת סיום בביהכ"נ. ע"ש.

והנה בדעת התוס' יש מי שביאר, שאין כוונתם שסעודות שבת אינם חשוכות כסעודות מצוה, אלא שהקשו על לשון הגמ' "דאכלי ושתי בכי כנישתא" דמשמע שהאורחים היו אוכלים וישנים בביהכ"נ במשך כל השבוע, וע"ז הק' שהרי אסור לאכול בביהכ"נ, ותירצו שהיו אוכלים וישנים בחדרים הסמוכים לביהכ"נ. אבל איה"נ לגבי סעודות שבת יתכן והתוס' יסכימו דהוי בכלל סעודות מצוה, ולא גרע מכוס של הבדלה דשרי בביהכ"נ. שהרי עונג שבת בין אי נימא דהוי מה"ת [וכסברת היראים והרשב"א] ובין אי נימא דהוי מדרבנן [כסברת הרמב"ם], למה לא יחשב לסעודת מצוה. אלא דפשט דברי התוס' אינו כן, אלא דגם סעודות שבת לא הוי בכלל סעודות

ולא גרסינן ואין אוכלין בהן. דכולהו פירושא דקלות ראש הן וכו'. ומשמע, שלגירסא "ואין אוכלין בהן" היינו, דקלות ראש איסור בפני עצמו, ואיסור אכילה ושתיה בביהכ"נ איסור בפני עצמו. ולגירסא שרש"י מסכים לה, "אין אוכלין בהן", אכילה ושתיה בביהכ"נ מתורת קלות ראש קאתינן עלה. וע"ש בתוס' (ע"ב ד"ה ואף). ולשון הרמב"ם הטוש"ע (סי' קנא), אין נוהגין בהן קלות ראש ואין אוכלין וכו'. וכתב בביאורי הגר"א (שם סק"ב) רמב"ם וטור וכו', דלא כרש"י. ע"כ.

והנפ"מ בחקירה הנו', הוא לכאורה בדין אכילת עראי בביהכ"נ (באכילה שאינה של מצוה), שהרי בדין תפילין מבואר בש"ע (סי' מ) שאכילת עראי מותרת, ולא אסור שם אלא באכילת קבע. והרי איסור אכילה בביהכ"נ הוא משום קלות ראש, וגם האיסור בתפילין שהוא משום היסח הדעת, אינו אלא כשהוא בקלות ראש, כמבואר בדברי רבינו יונה, ובטור (סי' מד). ונמצא שאם נחליט שאיסור אכילה בביהכ"נ הוא משום קלות ראש, באכילת עראי ליכא קלות ראש. אבל אי נימא שאיסור אכילה בביהכ"נ אינו משום קלות ראש, אלא משום קדושת ביכ"נ, מה לי אכילת עראי, ומה לי אכילת קבע. ובאמת שבביאה"ל נסתפק בד"ז, כיצ"ש.

אלא שבשו"ת הר צבי ח"א (או"ח סי' עג) כתב, שזה

והנה בשו"ת יחו"ד הנ"ל, התיר לערוך סעודה שלישית בביהכ"נ, והביא שם מחלוקת הראשונים אם סעודת מצוה כמו סעודות שבת מותר לעורכם בביהכ"נ, או לא, שדעת התוס' (פסחים קא), הרא"ש, המאירי, הרשב"א, והנימוקי, דרק בחדרים הסמוכים לביהכ"נ מותר לאכול, אבל בביהכ"נ עצמו אין לאכול סעודות שבת. אבל דעת הסמ"ג, האו"ע, ארחות חיים, המנהיג, מהר"ם חלאה, הרא"ש מלוני"ל, והראב"ן, שמותר לערוך סעודות שבת בביהכ"נ, שדינם כסעודות מצוה, כמו סעודת עיבור החודש, דשרי לעורכן בביהכ"נ. ולדעת המהר"ם חלאה והר"ן, אף סעודה שאינה של מצוה, אלא לצורך הרבים, מותר לעורכה בביהכ"נ. ודעה שלישית בזה מצינו בהגהת סמ"ק, שכתב, דדוקא סעודת מצוה כמו עיבור החודש שרי, דלא אכלו שם אלא פת וקטנית, אבל בסעודת מצוה שיש בה משתה יין ובשר וכו', אין לעשות בביהכ"נ. וכן פסקו המג"א, הפמ"ג, מחצה"ש, והשואל ומשיב. וביחו"ד הנ"ל פסק כדעת הראשונים שהקילו בזה גם לצורך סעודות שבת, [שזו הסברא האמצעית], ויש לצרף

מצוה, אף שמקיים בהם מצות עונג שבת, שהרי אין הסעודה נקבעת לצורך מצוה מסויימת, כמו סעודת נישואין או סעודת מילה. ועוד, דאין העיקר הסעודה אלא העיקר התוצאה שיהיה לו עונג, ולכן יש ראשונים הסוברים שאם יש לו עונג בתענית, מותר לו להתענות בשבת, וע"כ שהתוצאה היא המצוה, ולא עיקר הסעודה. ודו"ק.

אולם ז"ל המאירי במגילה (כח:): ואע"פ שבפסחים יתבאר שמקדשין בביהכ"נ להוציא האורחים האוכלים שם, פירושו שאוכלין בבית הסמוך לביהכ"נ ולא ימנע זה אמרם אין קידוש אלא במקום סעודה, הואיל ומתחלה ע"ד כן מקדשין לשם. ע"כ. ומבואר שהבין שגם סעודות שבת לא הותר לאכול בביהכ"נ.

והנה בספר קול אליהו (תוה"פ), כתב לאסור לערוך סעודת שלישיית בביהכ"נ. ובאמת אם היה טוען בדברים שיש בהם טעם, הוי כדרכה של תורה, וקבל האמת ממי שאמרו, כי אין מונפול על התורה לשום אדם. אבל המעיין בדבריו יראה שאין בהם שום טענה, ורק חזר ע"ד האוסרים, התוס', הרא"ש, המאירי, הגימ"ט, והרשב"א. וטען עוד, שלא נוכל לחלוק ע"ד המג"א והאחרונים שעמו. ע"ש. אולם העלים עיניו מעיקר הטענה של מרן אמו"ר, שהרי המג"א שאסר לא ראה דברי שבעה ראשונים שהקילו בזה. ומכללם הסמ"ג, והאו"ז, והמהניג, והרא"ש מלוני"ל, הארחות חיים, מהר"ם חלאהו, הר"ן, ועוד. ואילו המג"א היה רואה את דבריהם יתכן שהיה ג"כ מתיר. שזו דעת רוב הראשונים דסעודות מצוה שרו בביהכ"נ. וע"כ מותר לאכול סעודת מצוה בביהכ"נ, כשאין שם יין. ובפרט שיש לצרף סברת רבי ישעיה הראשון הנ"ל. ואילו היו עמודי ההוראה, הר"ף והרמב"ם מגלים דעתם כדעת הרא"ש איה"נ בודאי שכן עיקר, אבל הרי אין הכרעת הרא"ש מחייבת אותנו לקבל הוראתו נגד סברת ראשונים אחרים.

ובאמת שגם מדברי המשנ"ב הנ"ל מבואר להקל לערוך סעודה שלישיית בביהכ"נ. וכן משמע מדברי הרב אג"מ (חאו"ח סי' מה) שכתב, דכל שהוא לצורך מצוה קצת, כגון סעודה שלישיית, אף שאין צורך גדול בכך, שהרי כל אחד יכול לאכול סעודה שלישיית בביתו, נוהגים בכל המקומות להקל.

ובמ"ש שאין הדרשה בביהכ"נ בסעודה שלישיית חשיבא כצורך רבים [לדעת המהר"ם חלאהו והר"ן שמתירים לצורך רבים], תמיהני, דהא בלי ספק שע"י הסעודה הנערכת בביהכ"נ הדבר מקרב לבבות, וגדולה לגימיה שמקרכת לבבות לאבינו שבשמים, וכמה

האריכו הראשונים והאחרונים בשבת אמירת ד"ת בפני המון העם, וראה במאירי (שבת קיה:): בענין לימוד תורה לרבים בשבת. ועיין בנימוק"י (פסחים שם) שכתב, דאע"פ שאמרו בתי כנסיות אין אוכלים בהם וכי' אפשר דאורחים מותרים שמצות הרבים היא שאוכלים שם מקופה של צדקה של בני העיר. ע"ש. ואם דבר זה חשוב כצרכי רבים, כ"ש שזיכוי הרבים בשמיעת דרשה ומשיכתם לביהמ"ד ע"י כך, בודאי דחשיבא צרכי רבים. ובודאי שאין כל יסוד לקביעתו שאין הסעודה שלישיית בביהכ"נ ככלל צורך רבים, וזכורני בעת שמרן אמו"ר כיהן כרב ראשי לת"א, והיו עורכים סעודה שלישיית בביהכ"נ, והיה מוסר שם דרשה קרוב לשעה, והיו באים ממרחקים כדי לשמוע את דרשתו, והיה בדבר זיכוי הרבים גדול.

וגם מ"ש בשם הסמ"ג והארחות חיים, ומנה אותם עם כת האוסרים, פלא הרי דבריהם ברור מללו להתיר סעודת מצוה בביהכ"נ בשבת. ואיני יודע למה א"א לצרף כל הסברות הנ"ל להקל בנ"ד לצורך זיכוי הרבים. ומה גם דבסעודה שלישיית לא שכיח בה כלל שכרות, דזו סעודה קטנה, ודמי לסעודת ר"ח שכתב הסמ"ק. ועיין בשו"ת הר צבי הנ"ל, שכל הטעם שאסרו סעודות בביהכ"נ משום שכרות, וא"כ כיום דלא שכיח כלל שכרות בסעודות כאלה, למה לאסור. וכבר כתב בכה"ח (סי' קנא אות לד) שאם עושים סעודה קטנה ושותים מעט יין, מותר בביהכ"נ. וסעודה שלישיית דמי לסעודה קטנה. ומעתה, אחר כל הסברות הנ"ל, בלי ספק שעל כגון דא לא התירו לחלוק על רבו. דמה שהתירו הוא רק כשיש לתלמיד ראיות נכוחות והכרחיות נגד מ"ש רבו, אבל לא כמו בנ"ד. ובפרט כאן שהמנהג בכל המקומות להקל בזה, וכבר אמרו בירושלמי, כשהלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר. ולכן אין להתחשב בכל טענותיו, והעיקר לדינא להקל לערוך סעודה שלישיית בביהכ"נ. אולם אם יש שם חדר סמוך ואפשר לערוך שם את הסעודה, בודאי דהכי עדיף טפי לחוש לדעת הרא"ש ושאר הפוסקים שאוסרים. אבל היכא דא"א מישראל שרינן.

שו"ף בשו"ת יבי"א ח"י (בכת"י) שחזר וכתב בנידון זה, ואחר שהאריך בדברי הראשונים כתב בזה"ל: והלום בא לידי ספר "קול אליהו" תוה"פ, וראיתי אליו שם (בחו"ח סי' טו, עמוד כט) שהביא מש"כ בשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' טו), ככל הדברים הנ"ל, לסמוך על הראשונים שהתירו לסעוד סעודת שבת בביהכ"נ, וכתב, ואין דבריו נכונים לחלוק על המג"א שהכריע כדעת הגהות סמ"ק להחמיר בשאר סעודות, ובשלמא אם היתה מחלוקת

וכתב עוד מרן אאמו"ר: ועדותי זו נאמנה, כי בכל מקום שנודמנתי בסעודה שלישית, ראיתי, שלא הביאו שם רק פת וסרדינים, ולא היו שם משקים חריפים המשכרים כלל, אלא רק משקאות קלים לרוות צמאון הסועדים. ואחר אכילה קצרה היה עומד החכם שנמצא שם ומשמיע ד"ת לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה, ולחזקם ולאמצם ולקרבם לצור מחצבתם. והרי אין לך דבר יותר חשוב מזיכוי הרבים כמ"ש מרן בש"ע (סי' פט) כנ"ל, הילכך גם לתירוץ מהר"ם חלואה והר"ן, שכיון שלצורך רבים התירו במגילה (כה"י), אף לגבי האורחים שכליל שבת חשיב צורך רבים. גם בנ"ד ס"ל להתיר כיון שיש בזה צורך הרבים וזיכויים. ומכיון שאין כאן סעודה גדולה משרא שרי אף להמג"א, כי מה לי פת וקטנית בסעודת עיבור השנה, מה לי פת וסרדין. ולכ"ע משרא שרי, כיון שאין שם קלות ראש כלל. ודמי למ"ש המשנ"ב (סי' קנא ס"ק כ), שהנוהגים להקל לעשות סעודת סיום מסכת בביהמ"ד מפני שאין להם מקום מרווח יותר, יש להם על מה שיסמוכו ואין למחות בידם. והוסיף בשע"צ כי ידועה שיטת רש"י והא"ז דמנהיג על תנאי אף בישובן, וגם יש נוסחא בירושלמי שבתאי כנסיות צריכים בדיקת חמץ שכן אוכלים שם בשבתות ובראשי חודשים, [היא נוסחת הראב"ן הירחי בספר המנהיג הנ"ל]. ואז בודאי לא היה פת וקטנית בלבד. ע"כ. ובספר תשובות והנהגות (ח"א חא"ח סי' קנח) הביא דברי המשנ"ב, וכתב, שלפ"ז גם בסעודה שלישית כשאין להם מקום מרווח, יש להתיר לעשותה בבהכ"נ דחשיב צורך מצוה. ע"כ. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ט (חא"ח סי' כט). ובספר קצוה"ש (סי' כט בדה"ש אות יב).

הערה ע"ד עורכי האור לציון - סעודה שלישית בבית הכנסת

מקדשים בביהכ"נ להוציא את האורחים שאוכלים בביהכ"נ, ואע"פ שאמרו חכמים (מגילה כה). שאין אוכלים בביהכ"נ, סעודה של שבת שהיא סעודת מצוה מותרת שם. וכ"כ באו"ז הגדול ח"ב (סי' כג ובסי' שפח). וכ"כ בספר המנהיג (בהל' שבת אות יג). וכ"כ הרא"ש מלוניל בספר המנהגות (עמ' קעד). וא"כ הנוהגים להקל בזה יש להם כמה אשלי רברבי לסמוך עליהם. [ולא כמ"ש באול"צ שיש לאסור בזה מעיקר הדין, רק שהמנהג להקל. דליאת, ונעלמו ממנו דברי הפוסקים הנ"ל]. וכ"כ המג"א (סי' קנא סק"ה), שסעודת מצוה מותרת בביהכ"נ, כל שאין בה חשש שכרות וקלות ראש. וסעודה שלישית אין בה חשש שכרות וקלות ראש כלל. ואדרבה אומרים בה ד"ת ואגדה למשוך לב העם לצור

בין האחרונים היה בידינו כח לחלוק ולהכריע ביניהם, אבל בנ"ד הרי כל גדולי האחרונים הסכימו להמג"א, וכ"ד רוב הראשונים שהובאו ביחוד"ר שם, דסעודת שבת אסורה בביהכ"נ. וכ"כ המג"א עוד בסי' רסט סק"ב. עכת"ד.

וכתב מרן אאמו"ר: הנה אין כאן קול ענות גבורה, ואין כאן קול ענות חלושה, קול ענות אנכי שומע, ודמי האי גברא כדלא גמיר צורתא דשמעתא, שהרי הבאתי שבעה מגדולי הראשונים, ועל צבאם רבינו נסים גאון, שכולם התירו סעודת שבת בבהכ"נ, והמג"א לא הזכירם כלל. ואולי אם היה רואה דבריהם הוה אזיל ומודה להתיר. צא ולמד ממ"ש רבינו יעקב בי רב בתשובותיו (סי' ה) וז"ל: ועתה אומר לך מה שנ"ל בעיקר הדין כפי שיטת הגמ' והפוסקים, שהואיל ולדברי הכל אין האיסור מטעם קדושת בהכ"נ אלא מדרבנן, וכמ"ש הר"ן (מגילה כז), וכ"ד הרמב"ן שם, ויראה בפירושו שלדעת כולם אין לבהכ"נ קדושה מה"ת, הילכך כל ספק שיסתפק לך בקדושתו, ראוי להקל בו. וכ"ד המהר"ם אלשקר (סי' פו).

גם בשו"ת חק"ל חיו"ד ח"ב (בשוי"ר חא"ח סי' י, דף ע:): העלה דלכ"ע קדושת בהכ"נ אינה אלא מדרבנן. וכ"כ הפמ"ג (מש"ז סי' קנא אות א). וכ"כ בשו"ת בית שלמה (חא"ח סי' כד) שהואיל וקדושת ביהכ"נ אינה אלא מדרבנן ספד"ר לקולא. וע"ע בשו"ת דברי חיים מצאנז (ח"א סי' ג). ובשו"ת תורת חסד מלובלין (חא"ח סי' ד אות ז). ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' י), ובשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' עח). א"כ בודאי שבנ"ד יש מקום לסמוך על שבעת הפוסקים המקילים לאכול סעודה שלישית של שבת בבהכ"נ, וכאשר נהגו בהרבה מקומות.

ואמנם עורכי הספר אול"צ ח"ב (עמ' פח) כתבו לחלוק גם בד"ז, וטענו שמעיקר הדין אסור לערוך סעודה שלישית או סעודת סיום מסכת בביהכ"נ, אלא שהנוהגים כן יש להם ע"מ לסמוך. אך מן הראוי להמנע מכך וכו'. ע"כ. ולהאמור אחר שמצינו בראשונים [שהמג"א לא ראה אותם] שכתבו להתיר, ממילא כל שיש בדבר זיכוי הרבים באמירת ד"ת בהלכה ובאגדה, אין להמנע בזה כשאין מקום אחר לערוך שם את הסעודה שלישית, ולא ימנעו תורה מישראל.

גם בשו"ת יבי"א ח"ט (או"ח סי' קח אות עח) העיר על עורכי הסי' אול"צ, וז"ל שם: הנה בשו"ת יחוד"ר ח"ג (סי' י) הבאתי ראייה להקל ממ"ש הסמ"ג (עשין כט):

ז. כל סעודה שיש בה שיכרות, אין לעשותה בבית כנסת, אף שהיא של מצוה. ולכן אם עורכים סעודת ברית מילה בבית הכנסת, יזהרו שלא יתנו למסובים שתיה חריפה. (ז)

אחד שבא ליישב מה שהעיר בשו"ת יבי"א הנ"ל ע"ד האול"צ שג"כ החמיר בזה, וכתב, שדברי האול"צ נכונים וכנים, שמעיקר הדין יש לאסור לערוך סעודה שלישית בביהכ"נ, ובפרט שכך מורה לשון הש"ע והרמ"א, וכך נקטו האחרונים המג"א והפמ"ג והמשנ"ב. ע"כ. והנה גם הוא העלים עיניו במכוון מעיקר הטענה שהביא ביחוד, ורק רצה ליישב דברי רבו בלא לענות על עיקר ההיתר, דנהי שכתבו האחרונים לאסור בזה, וכדעת המג"א והפמ"ג, מ"מ אילו היו רואים דברי אותם הראשונים שהקילו בזה בסעודת מצוה, לא היו אוסרים. וא"כ איני יודע מה הטעם שחזר להעתיק דברי התוס' והרא"ש והמג"א וכו', הרי אנו תולין לומר שאילו היה רואה דברי אותם שבעה ראשונים הוה הדר ביה. וממילא גם מה שהמשיך שם, שיש לאסור סעודה שלישית בביהכ"נ מפני שאינם עולים רק בפת וקטנית, אלא מצוי שותים בהם יין ומשקה חריף, הנה גם כאן העלים עיניו במכוון מדברי מרן אמו"ר שכתב להדיא, שההיתר הוא רק היכא שאין שותים שם י"ש. ואטו נגזור מדעתנו שמה ישתו שם י"ש, נימא להו דאין לשתות י"ש בביהכ"נ, ולא יחושו להרמב"ם שהצריך לשתות יין בסעודה שלישית כשעורכים אותה בביהכ"נ. ויסבירו להם הדבר, אבל לא נוכל לגזור גזירות מדעתנו שמה ישתו שם י"ש.

סעודה שיש בה שיכרות, אין לעשותה בבית כנסת - סעודת ברית בבית הכנסת

אין נופלין על פניהן "בכנסת ששם המילה" וכו', ובשם רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל מצאתי ביום המילה אין נופלין על פניהם "בכנסת ששם המילה כלל", ואין אומרים רחום וחונן ולא אבינו הרחמן לפי שמצוות מילה קיבלו ישראל בשמחה ועדיין מקיימין אותה בשמחה כדכתיב שש אנכי על אמרתך לפיכך אין אומרים והוא רחום ותחנונים שמניחין במקצת ואין צריכין להפסיק לגמרי וכן מנהג נוהג בישראל. ע"כ. כמו כן הבאנו דברי המהרי"ל (מנהגים) הלכות מילה (אות יז) שהביא מעשה במגנצא שאירע תאומים למול, וצוה מהר"י סג"ל לעשות לכל אחד כדינו לתקן נרות כפליים שנוהגין להדליק נרות קטנים י"ב כנגד י"ב שבטים ונר תמיד להדליק ג' ימים ועשו כ"ד קטנים ושני גדולים. והיו שני מהלין והביאו הילדים בפעם

מחצבתם. וממילא משמע שגם סעודת סיום מסכת מותר לעשות בביהכ"נ שהוא מקום רחב ידיים, ולהזמין אורחים לסעודה של מצוה זו, כדי למשוך את לבם לתורה. כי בזמנינו אכשור דרא, ואין שם חשש שכרות וקלות ראש כלל. וכ"כ המשנ"ב (סי' קנא סק"כ), שהנוהגים לעשות סיום מסכת בביהכ"נ, מפני שהוא מקום מרווח, יש להם ע"מ שיסמוכו.

גם בשו"ת קרן לדוד (סי' לו) כתב, שבזמנינו נוהגים להקל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, שעושים בהם סעודות גדולות של מצוה. וכן נוהגים לאכול מרקחת ולשתות כוסית י"ש ביום פקודת השנה (יאר צייט). וה"ט שחושבים זאת לצורך מצוה. ומה"ט נמי אתי שפיר מה שנוהגים לעשות בשבת סעודה שלישית בביהכ"נ ובביהמ"ד וכו'. וע"ע בשו"ת כפי אהרן אפשטיין (סי' מז) שכתב, כי מה שפשט המנהג לעשות סעודת סיום מסכת בביהכ"נ בער"פ לצורך הבכורות, הוא מפני שהיא סעודת מצוה, ואין שם כל חשש שיכרות וקלות ראש, הילכך ש"ד. וע' בשו"ת שואל ומשיב חמישאה (סי' טג), ובשו"ת שואל ונשאל ח"ב (סי' יג), ובשר"ח (מע' ביהכ"נ אות מ). ובשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' צג). ובשו"ת יד יצחק ח"ג (סי' א). ובשו"ת הר צבי (חאו"ח סי' עג). ע"כ דברי מרן אמו"ר.

שו"ר בקובץ משכן יצחק (עמ' פה) מאמר מאברך בבלי

ז) כבר ביארנו בהערה הנז', שמותר לעשות סעודת מצוה בביהכ"נ. ובמג"א כתב, שזה רק בסעודת פת וקטניות. ופירש כוונתו בפמ"ג, שבפת וקטנית אין רגילות לבוא בה לידי שיכרות. ומבואר, שבסעודה שהרגילות בה לבוא לידי שכרות, אף היא סעודת מצוה, אסור לעשותה בביהכ"נ, שהוא דרך קלות ראש. וכ"פ בבא"ח (פר' ויקרא אות ד).

ובמכתב מיום ב' שבט תש"פ, כתבנו בזה"ל: לכבוד כש"ת הרה"ג רבי שמואל רבינובין שליט"א, רב הכותל המערבי והמקומות הקדושים. בענין מנהג ישראל למול בביהכ"נ, עי' בספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב (פרק יב) הזכרנו כמה מקורות והלכות למנהגים הנוהגים בדיני ברית מילה בביהכ"נ, וביניהם דברי השבלי הלקט (ענין תפילה סי' ל) שכתב שביום המילה

ח. תלמידי חכמים מותרים באכילה ושתיה בבית המדרש רק מדוחק. ואין הבדל בזה בין אכילה ושתיה לשאר דברים האסורים בבית הכנסת. ולענין זה אפילו מי שיש בו קצת

ומדברי רבותינו הראשונים, וכמו שציין כב' לדברי הרשב"א בתשובה (ח"ו סי' תקל"ו) שהביא סמך לדבר במה שנהגו למול בביהכ"נ, משום דכתיב (שמואל א' כג יח) 'ויכרתו ברית לפני ה'' ואין ברית אלא מילה, וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חלק יט סי' קצו).

עריכת ברית בלי כיבוד - בכותל המערבי

המערבי, מחשש תקלות הפרעה לתפילות תמידין כסדרם, וכ"ש חשש לערבויה גברים ונשים ופריצות וכיו"ב, וכב' רוצה להמשיך בהוראה זו ולחזק ולמסד את הדבר, שלא לאפשר זאת.

ואחר העיון בדבר אף ידי תכון עמו, ובפרט במקום דשכיחי רבים ויש חשש גדול לחילול קדושת המקום, וכ"ש בקדושת הכותל שקדושתה גדולה וחשובה, וכנ"ל. וגם הנוהגים לערוך סעודת ברית מילה בביהכ"נ, או בבית מדרש, מפני שהמקום הוא מרווח, יש להם על מה שיסמוכו, ובלבד שישמרו על קדושת המקום, ולא יבואו לידי ליצנות וקלות ראש בביהכ"נ, או שכרות ח"ו. וכ"ש שאסור באיסור חמור לבוא לביהכ"נ בבגדי שחץ ופריצות, שהוא עון פלילי, ובפרט בביהכ"נ. ע"כ.

ונוסף ע"כ שיכול להגיע למקום חילול השם, וכמ"ש בשו"ת רבינו שלמה בן הרשב"ץ, הרשב"ש, (סי' רפה), שאף שבערי אדום שאין אדם מקפיד להיכנס לפני המלך בנעלו אשר ברגליו, מותר להיכנס לביהכ"נ במנעלים, מ"מ במקומותינו שהוא בזיון להיכנס לפני גדולים במנעלים, אסור להיכנס בהם לביהכ"נ. והכל לפי מנהג המקום. (וראה בשו"ת יוסף אומץ סי' טז). ובשו"ת מלמד להועיל (אור"ח סי' טו) כתב לאסור לעשן בביהכ"נ מטעם כי ידוע שהנכרים מדקדקים מאד לאסור העישון בבתי תפלתם, ואם אנו נתיר זאת בבתי הכנסת שלנו, יהיה ח"ו חילול ה' בדבר, ולכן פשוט הדבר לאיסור. ע"כ. וסיוע לדבריו מדברי החתם סופר (חלק אור"ח סי' לא), שאף בדבר המותר מן הדין, כל שאומות העולם מקפידים על כך בבתי תפלתם, יש לאסור גם אצלנו משום חילול ה'. ע"ש. והובא להלכה בשו"ת רב פעלים ח"ב (אור"ח סי' כא). וכיו"ב כתב בשו"ת דרכי נועם (חאור"ח סוף סי' ט). וע"ע בשו"ת כתב סופר (אור"ח סי' מ) בד"ה והנה המג"א. ובשו"ת נטע שורק (אור"ח סי' ד). ובשו"ת מהרש"ג חלק ב' (סוף סי' קטז). ואכמ"ל.

אחת לביהכ"נ. ע"כ. והביאו הש"ך (חי"ד סי' רסה אות כא). ולכן העלנו (שם פ"ח הלכה ט) שיש נוהגים להדליק נר בביהכ"נ, מקום המילה, בשעת המילה.

לבן הדבר פשוט כמ"ש כב' שמקור מנהג ישראל למול בביהכ"נ נסמך על מנהגים קדומים של גדולי הדורות

ור"ן קדושת הכותל לפחות כדין ביהכנ"ס, וכמ"ש בספר ילקו"י תפילה ח"א (הערות סי' צ אות יב) שהמנהג היה מדורות קודמים להתפלל ליד הכותל המערבי, וכמבואר בתשובת הרדב"ז (תרמח, תרצא). ובמדרש (שמות רבה פרשה ב') אמר רב אחא לעולם אין השכינה זזה מכותל המערבי, שנאמר (שיר השירים ב, ט) דומה דודי [הקב"ה] לצבי וכו' הנה זה עומד אחר כתלנו. [וזה דלא כדעת רב שמואל בר נחמן הסובר דמשחרב בית המקדש סילק הקדוש ברוך הוא את שכינתו בשמים]. גם בזוה"ק (כרך ב' שמות ה) הביאו דברי רב אחא, ואמרו, והוא ראש אמנה לכל עלמא, מראש שניר וחרמון מאתרא דאורייתא נפקת לעלמא ולמה לאנגא על ישראל ממעונות אריות אלין עמין עכו"ם. ע"כ. ועוד אמרו בזוהר (פר' משפטים קטז) אמר לון רעיא מהימנא וכו' דשכינתא תתאה כותל מערבי דיורא דיליה, על שם דאיהו תל שהכל פונים בו וכו', ודאי שכינתא איהו תל דיליה, על שם קווצותיו תלתלים שחורות כעורב. ואוקמוהו על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות וכו'. ועוד אמרו במדרש (במדבר רבה פ' יא) הנה זה עומד אחר כתלנו, אחר כותל המערבי של בית המקדש, ולמה שנשבע לו הקדוש ברוך הוא שאינו חרב לעולם, למה שהשכינה במערב. ועיין בשם הגדולים (מע' גדולים ערך א, טז) שכתב על רבי אברהם הלוי ברוכים: הוא הקדוש שראה השכינה עין בעין בהקיץ בכותל המערבי. ובספר מועדים וזמנים ח"ה (סי' שג) כתב, שהמהרי"ל דיסקין מעולם לא הלך להתפלל בכותל המערבי, ומקובל אצל תלמידיו שהטעם הוא משום שחשש שמא כשיגיע לכותל יתעלף, ולעתים תכופות היה מסתכל מחלונו לעבר הכותל והיו עיניו זולגות דמעות.

ולבן היה נראה שיש חשיבות לערוך ברית מילה למי שרוצה בכותל המערבי-כדין ביהכ"נ, אך כמו שציין כב' שכבר מזמן קודמו הרב מאיר גיץ זצ"ל, הנהיג שלא לאפשר לעמך בית ישראל לעשות בריחות בכותל

תורה נכלל בכלל חכמים ותלמידיהם. [ודוקא כשלומד בבית הכנסת, אבל אם בא לבית הכנסת רק כדי לאכול, אין להקל בזה גם בתלמיד חכם].^(ח)

תלמידי חכמים מותרים באכילה ושתייה בבית המדרש רק מדוחק

וסיים, דבדורות הללו שאינם כל כך שקדנים, אין ראוי לשתות שם, אלא לצאת לחוץ ולשתות, או ימתין עד שיפטר מביהמ"ד. ע"ש. וכיון שאסר בתחלה לשאר העם, ואחר כך כתב גם לת"ח שראוי לצאת לחוץ וכו', לפיכך כתב הרמ"א שאין לשתות בביהמ"ד. אבל צדקו גם דברי מרן החיד"א, וכמבואר. ועכ"פ המנהג כיום שאם מקיימים שיעור בביהמ"ד לבעלי בתים, או עורכים שם שמחה וכדו', נוהגים כולם לשתות שם, הן ת"ח והן המון העם. ובפרט כליל שבועות ובליל הושענא רבה, והכל נחשב לצורך חיזוק לימוד תוה"ק. ומה שכתבנו שאפי' מי שיש בו קצת תורה וכו', הנה מדברי הרב ישוע"י (סי' קנא סק"א) מבואר, דרק ת"ח ממש מותרים באכילה בביהמ"ד ובביהמ"ד. אך בשו"ת יבי"א ח"ז (דף מט עמ' א' בהערה) כתב, דהכא אפי' התלמידים של החכמים שיש בהם קצת תורה, מותרים, וכמו שאמרו בירושלמי שאפי' מלוכלך באורייתא, שיש בו קצת תורה, הרי הוא בכלל ההיתר. וע"ע בשד"ח (מע' ביהמ"ד סי' ד') בשם המהרש"ם מ"ש להקל. ועיין בהעמק שאלה (פר' עקב שאלתא קמה אות יג).

גם בשו"ת שואל ומשיב חמישה (סי' סג) כתב בזה"ל: עת זכיתי לבנות ביהמ"ד פה עיר לבוב, והיה ביום ה' אלול תר"ב וכו', ושאלוני אם יהי לו כל דין קדושת ביהמ"ד, ואמרת כי קדושת ביהמ"ד חמור מאד, בכ"ז עלה על דעתי שיהיה עליו קדושת ביהמ"ד, אך בזאת יאות לי אשר אם יש בו ללמוד ויצמא, יוכלו לשתות בעת לימודם. וגם מה שנוהגים לאכול בשמחת תורה מיני מתיקה, יוכלו לאכול, ועוד איזה פרטים, יען פרטני בפירוש בעת הקמת האבן הראשה. ואף איני נימא דלא מהני תנאי, נראה דכל הענינים האלו מיקרי לצורך ביהמ"ד דשרי, כיון דנהגו בכל תפוצות ישראל לחלק מיני מתיקה בשמחת תורה מטעם שעושין סעודה לגומרה של תורה. וגם כדי שלא יתענו ביו"ט ששוהין בה הרבה. ועוד דע"כ לא אסרו רק אכילה ושתייה ממש, אבל זה לא מיקרי אכילה ושתייה שאינו רק טועם להשיב הנפש. והו"ד בשד"ח (אות מ'), וכתב, דלפי שיטתו לא כתב להתיר ע"י תנאי מפורש בהתחלת הבניה, אלא בדברים שהזכיר דחשוב להו צורך ביהמ"ד. אבל מה שאוכלים ושותים ביום היאר-צייט, אף אם יהיה בזה איזה תיקון לנשמת המת, אבל ודאי

(ח) הנה במגילה (כח). אמרו, ת"ר, בתי כנסיות אין נוהגים בהם קלות ראש, אין אוכלים בהם ואין שותים בהם, ואין ניאותרים בהם וכו'. אמר רבא חכמים ותלמידיהם מותרים, דאמר רבי יהושע בן לוי מאי בי רבנן, ביתא דרבנן. ופי' רש"י, מאי בי רבנן, כלומר למה קוראים לבתי מדרשות בי רבנן, לפי שהוא ביתם לכל דבר. וכ"כ הרמב"ם (פי"א מהל' תפלה ה"ו), דחכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק. וכתב בכס"מ, דמ"ש הרמב"ם "מדוחק" למד כן מדאמרי' במגילה (כח:). וכו'. וכ"כ הרמב"ן, שלא התירו לחכמים לאכול בביהמ"ד אלא מדוחק.

אך הרשב"א כתב לחלק בזה בין בתי כנסת לבתי מדרש, דבימ"ד הרי הוא כביתם הפרטי של החכמים, ואוכלים ושותים שם אפי' יש להם בית דירה בעיר. וכ"כ הר"ן. וכ"כ בליקוטי רבינו טודרוס.

אולם בירושלמי (פ"ג דמגילה ה"ג) לא משמע כן, אלא דאין חילוק בזה בין בתי כנסת לבתי מדרש, וכדעת הרמב"ם. וכ"ד הראב"יה והאוי"ז והרשב"ש, שלא הותר לחכמים ותלמידיהם לאכול בביהמ"ד ובביהמ"ד אלא מדוחק. ואדרבה בביהמ"ד חמיר טפי מביהמ"ד. וכ"ד המאירי והנימוק"י. וכ"פ מרן בש"ע (סי' קנא ס"א). וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ז (חאו"ח סי' כא אות א-ב). ועיין למרן החיד"א בברכ"י (סי' קנא סק"ב) שכתב, דאע"ג דמרן לא התיר אלא לת"ח ותלמידיהם מדוחק, ואפי' לאכול ולשתות, אבל שאר העם אסורים אפי' בשתיית מים במשמע, וכמ"ש הרשב"ש (סי' רעד), דמי שאינו חכם אסור לשתות בביהמ"ד ואפי' מים, מ"מ נהגו העם להקל בשתיית מים בביהמ"ד, כיון שמשכמים ובאים לביהמ"ד ללמוד וזה"ק או תהלים או עין יעקב והלכות. וכן כתבו בבא"ח (פרשת ויקרא סי' ט"ב) ובכה"ח (סי' קנא אות ט').

והנה במ"ש מרן החיד"א בשם הרשב"ש, הנה הרמ"א בהגהה כתב בשם הרשב"ש ההיפך, דהאידינא אפי' ת"ח אסור לשתות מים בביהמ"ד. וכבר עמד ע"ז ביפ"ל ח"ב (קו"א לסי' קנא סק"א), וכתב, דהני מילי סתראי נינהו, ואל מי מקדושים נסמוך, שכעת אין ספר תשובת הרשב"ש עמדי. ע"כ.

וראיתי מי שכתב, דהמעייין בדברי הרשב"ש יראה, דמעיקר הדין אכן התיר לשתות בביהמ"ד לת"ח,

ט. מותר לעשות סעודה בבית הכנסת בליל ההילולא של הצדיק, אם אומרים שם דברי תורה ודרשות לזכות את הרבים, ונמנעים מלשתות יין. ואמנם עדיף יותר לעשות כן בעזרת נשים היכא דאפשר. (ט)

י. מה שנוהגים כיום לחלק ברכות לצבור, כמו מיני מזונות, או פירות העץ ופירות האדמה, וכדומה, ביום השנה של הפטירה (יאר-צייט), או במוצאי התענית, אין בזה איסור לחלקם ולאכלם בבית הכנסת. ומכל מקום טוב יותר שיעמידו אדם אצל הדלת, וכשהצבור יוצא מבית הכנסת יחלקו להם הפירות הנ"ל. (י)

יא. כאשר מוסרים שיעור לבעלי בתים, והשיעור נמשך למעלה משעה, מותר לחלק תה או קפה ועוגיות קטנות לעורר את הצבור להקשיב לשיעור. (יא)

יב. וכן אברכים הלומדים בכולל שבבית הכנסת, מותר להם לשתות תה וקפה ולאכול עוגיות בבית הכנסת. (יב)

ק"ן לרוד (א"ח סי' לו) שבזמנינו נהגו להקל בבתי מדרשות בכמה ענינים. וע"ע בנ"ד בשו"ת יד יצחק ח"ג (סי' א'), ובשו"ת אמרי יוסף ח"ב (סי' קצג אות א'), ובשו"ת הר צבי ח"א (א"ח סי' עג), ובשו"ת מלמד להועיל (סי' טו).

ט כ"כ מרן אאמ"ר זיע"א במכתב מיום כ' אלול תשמ"ה בזה"ל: ומה ששאל אם מותר לעשות סעודה בביהכ"נ בליל ההילולא של הצדיק, הנני משיב שיש להקל אם אומרים שם ד"ת ודרשות לזכות את הרבים, ומצד הדין היה מקום להקל אפי" בתוך ביהכ"נ, כמו שנתבאר בשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' י'). לגבי סעודה שלישית בשבת בתוך ביהכ"נ, אלא שעדיף יותר לעשות כן בעזרת נשים, ומה' תשאו ברכה.

א"ז בסוג צרכי ביהכ"נ, ואף אם היו מתנים כן בפירוש לא היה לנו להתיר. ע"ש. נמצא דלא נ"ח"ל כלל בסעודות שעושים בביהכ"נ. ובבא"ח (פר' ויקרא אות ד') כתב, וכל סעודה שיש בה שכרות אע"פ שהיא של מצוה, כגון סיום מסכת, אסור. וראה עוד בכה"ח (אות לד ואות ג).

ג בספר מכתבי הלכה יצחק ירון (להרה"ג יצחק שחיבר, עמ' כח) כתב, דיש להמנע מזה לקדושת ביהכ"נ. ע"ש. אולם בספר ארחות חיים ספינקא (סי' קנא אות יא) כתב ע"ד השו"ח הנ"ל, ובמדינתנו לא ראיתי שיהיו נוהגין מזה, ואדרבה כל צדיקי דורינו עושים כל הסעודות בבית מדרשם, ובודאי אין להרהר אחריהם וכו', ובאופן זה קיל יותר ביהמ"ד מביהכ"נ. וכ"כ בשו"ת

נוהגים לחלק ברכות לצבור, כמו מזונות, פירות העץ והאדמה, לאכלם בבית הכנסת

ברכות ביום השנה, והנח להם לישראל. וכ"כ בשו"ת ימי יוסף בתרא (הא"ח סי' ד') שכיון שהוא מנהג קדמון ונהגו כן בפני גדולי הדור, אין לנו להרהר אחריהם. וכ"פ בשו"ת שער שמעון אחד ח"ב (סי' לו).

יא כך הנהיג מרן אאמ"ר זיע"א עוד בשנים תשי"ט והלאה, שהיה מוסר שיעור בשבת קרוב לשלש שעות, והיו מחלקים תה וקפה לצבור כדי שלא ירדמו.

יב ראה ביחו"ד ח"ג (סי' י'). וע' בכה"ח (סי' לא) בשם האחרונים, שלא התירו אלא דוקא לת"ח כיון שלומד שם בקביעות, כדי שלא יתבטל מלימודו, ולכן התירו בשעה"ד. וכ"כ המשנ"ב (סק"ז). והיינו כשהדבר נעשה לצורך הלימוד, בצירוף הסברא דבתי כנסיות שלנו לב ב"ד מתנה עליהם [הרא"ש]. אבל בודאי שאין להם לאכול סתם מגדנות באמצע הלימוד בביהכ"נ או ביהמ"ד.

י הנה בשו"ח (אס"ד מער' ביהכ"נ אות מ), אסר בזה. ע"ש. ולפי המבואר בהערה הנ"ל, דבסעודות מצוה יש להקל, גם בנ"ד שאין האכילה נעשית אלא לצורך הברכות לע"נ הנפטר, יש לנוהגים כן ע"מ שיסמוכו.

וע' בשו"ת קרן לרוד (א"ח סי' לו) שכתב, שבזמנינו נהגו להקל בבתי מדרשות בכמה ענינים, כגון לאכול מרקחת ולשתות י"ש אחר התפלה, ולעשות שם סעודות גדולות לפרקים, אפי" שלא לצורך ת"ח, וגם עושין שם אסיפות, משום שחושבין כ"ז לצורך מצוה. וע"ע בשו"ת אמרי יוסף ח"ב (סי' קצג) שכתב, שתנאי מתחלה שלא תחול הקדושה מהני טפי. וכן עשה הג"ר יוסף שאול נתנון, בעל השואל ומשיב, שבעת הנחת אבן הפינה לביהכ"נ בלבוב, התנה בפירוש שיוכלו הלומדים לשתות בעת לימודם. (שואל ומשיב מהדורא ה' סי' ג). ופוק חזי מאי עמא דבר, שנהגו לחלק מיני

יג. אסור לעשן סיגריות בבית כנסת, ואפילו אם יש שתי פרוכות בארון הקודש, אחת מבפנים ואחת מבחוץ, אין להתיר עישון בבית הכנסת. ומכל מקום אם לומד תורה בבית הכנסת, יש להקל בזה למי שרגיל הרבה בעישון. וכן מותר לבני ישיבות לעשן בבית המדרש, באופן שראשי הישיבה מסכימים לכך, וכאשר אין העישון גורם הפרעה לאחרים. ויזהר שלא יזרוק את האפר על הרצפה. ומכל מקום ראוי והגון להימנע כליל מעישון סיגריות, שידוע הדבר שהרופאים קבעו שהעישון מזיק ביותר לבריאות. (יג)

אסור לעשן סיגריות בביהכ"נ, ואם לומד שם שיש להקל למי שרגיל הרבה בעישון

וכ"כ בשו"ת מלמד להועיל (סי' טו), שמאחר והנכרים מדקדקים מאד לאסור העישון בבתי תפילתם, אם אנו נתיר בבתי כנסת יהיה ח"ו חילול השם בדבר. וכ"פ בבא"ח (ויקרא אות ה).
ומה שכתבנו שאפי' יש ב' פרוכות וכו', ה"ט, כי איסור העשון אינו מפני קדושת הספרי תורה, אלא מפני קדושת ביהכ"נ. וכמבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ב (סי' יז).

ומה שכתבנו לגבי עישון בעת הלימוד, הוא ע"פ מה שאמרו, שת"ח מותרים באכילה ושתיה בביהכ"נ מדוחק. וכמבואר ברמב"ם (פי"א מהל' תפלה ה"ו), ובטוש"ע (סי' קנו ס"ו). וכתב המג"א (סי' קב) שאם לומדים בביהכ"נ לעולם נחשב הדבר כדוחק, ומניעת ביטול תורה. וכ"כ במשנ"ב ובכה"ח. וראה ביחו"ד הנ"ל.

שלא לעשן במקום שמפריע לאחרים

משוכך נחשב גירי ידידיה, שמודה גם רבי יוסי (ב"ב כב.), וכהנהו אומני שאמר רבי יוסף שאסור להם להקזו דם בקרקע שלהם, שע"י הדם אתו עורכי אכלי דמא ומפסדי תמרי. ומבואר שם שההפסד היה רק לרב יוסף, שהיה איסטניס, והיה נמנע מלאכול התמרים, אפ"ה אסור.

ובשו"ת צי"א חלק טו (סי' לט) האריך בנ"ד, והעלה כאמור, אף באופן שעד כה סבלו את המעשן, מ"מ יכולים לחזור בהם ולטעון שלאור ההתגלויות החדשות על ההיזקים שגורם עשן הסיגריות לא יכולים לסבול זאת עתה, וכיו"ב מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ג (סי' קסב). עש"ב.

ומה שכתבנו שלא יזרוק האפר, כ"כ בס' הליכות שלמה (עמ' רל"א).

להמנע מעישון סיגריות

שבכל ספרי הרפואה מזהירים שלא ירגיל אדם עצמו בעישון סיגריות, ויש לחוש לספק איסור תורה. ע"כ. וכ"כ המשנ"ב בספרו ליקוטי אמרים (פרק יג), שהמרגיל

(יג) **מה** שכתבנו שאסור לעשן בביהכ"נ, הנה במגילה (כח.) אמרו, ת"ר, בתי כנסיות אין נוהגים בהם קלות ראש, אין אוכלים בהם ואין שותים בהם. ופרש"י, שאכילה ושתיה הם בכלל קלות ראש. וכתב מהר"ח פלאגי בס' חיים (סי' מה אות ה), שנראה פשוט שה"ה שאסור לעשן בביהכ"נ, שזהו בכלל קלות ראש, ונסתייע מדברי העיב"ץ. וכ"כ בשע"ת (סי' קנד סק"כ). ואפי' אם נאמר שאין העישון נחשב כאכילה ושתיה ממש, שהרי אין מברכים עליו ברכת הנהנין, וכמ"ש במט"י (סי' ר"י סק"ב), ולכן פשט המנהג לעשן בתענוות, שאין בזה ממש שיקרא אוכל, ואינו אלא עשן בעלמא, עכ"ז אין להתיר לעשן בביהכ"נ, שמאחר ומקפידים שלא לעשן בפני מלך, שנחשב בקלות ראש, ממילא ראוי להמנע מלעשן בביהכ"נ, ובפרט בשעת התפילה.

ומה שכתבנו שלא לעשן כשמפריע לאחרים, ראה בילקו"י פסח כרך א' (סי' הע"ט), ושם כתבנו לדון אם העישון אסור מדינא או כהנהגה. דהא רוב החולים מעשנים, אך לא רוב המעשנים חולים. ומרן אאמ"ר זיע"א בתשובה שהובאה בספר פאר תחת אפר (עמ' כג), הזהיר את המעשנים במקומות ציבוריים, וגורמים צער ונזק לכל הנמצאים בקרבתם, וברוב הפעמים אין שתיקתם כהודאה, אלא מחמת שהם מתביישים למחות, וישנם אנשים רגישים מאוד עד שיכולים לחלות מחמת העשון שמוזק לגופם ולנפשם, ועבירות שבין אדם לחבירו אפי' יוה"כ"פ אינו מכפר. ע"כ. וכ"כ בשו"ת אג"מ ח"ב מחור"מ (סי' יח), שאפי' אם ליכא חשש סכנא וחשש חולי, אלא שקשה להם לסבול העשן ומצטערים מזה, אסור. כי אף בגירי ידידיה שהוא גרמא ממש, כי הא להעמיד סולם פחות מד' אמות

ומה שכתבנו להמנע מעישון, כ"ה בילקו"י פסח שם. ובשו"ת עמודי אור (סי' כט) אחר שהאריך לדון בדין עישון סיגריות ביו"ט, סיים בסוף דבריו "ומה גם

יד. מותר לשאוף טבק הרחה בבית הכנסת אף בשעת חזרת השליח צבור, ובפרט באותם אנשים הרגילים לשאוף טבק הרחה, ובלעדי זה תהיה דעתו משובשת עליו. ומותר אף להזמין ולכבד אחרים בהרחת הטבק, אף בעת חזרת השליח צבור, שאם לא יזמינם יש כאן משום איבה. ויש לעשות כן מבלי לגרום להפרעה ורעש בעת החזרה, אלא יחלק הטבק בשתיקה. (ד)

טו. אין ראוי לערוך מסיבת "בת מצוה" בבית הכנסת, אף אם ישמרו על קדושת המקום, ואף אם עורכים את המסיבה בשעת לילה בשעה שאין שם מתפללים. (טו)

דיעות): הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי עבודת ה' הוא, שהרי א"א שיבין או ידע בידעית הבורא והוא חולה, לפיכך צריך האדם להרחיק את עצמו מהדברים המאבדים ומזיקים את הגוף, ולהנהיג את עצמו בדברים המבריאים והמחלימים. ע"כ. וכ"כ עוד מרן אאמור"ר זיע"א בתשובה שהובאה בספר פאר תחת אפר הנ"ל (עמ' כג) וז"ל שם: ובאמת, שבכמה הפועות הציבוריות הודעתי והזהרתי ברבים את חומר הענין, שהוא בבחינת מה שנאמר (משלי ו) היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תישרפנה? אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוונו? כך המעשן סיגריות, שהוא גורם מחלות לכלי הדם והריאות, כאשר יעידון יגידון גדולי הרופאים, משחית נפשו הוא יעשנה, ועוכר שארו אכזרי. ולכן גם מי שהורגל בכך, וקשה לו לפרוש מן העישון בב"א, יפסיק מלעשן ע"י שימעט בכל יום ממספר הסיגריות שרגיל לעשן, עד שיפסיק כליל מלעשן, וגומל נפשו איש חסד, ושומע לעצה חכם. ע"כ.

ויש להוסיף בזה, מ"ש המהר"ח פלאגי בספרו צוואה מחיים בזה"ל: צריך להזהר הרבה מאד שלא לשתות פיא של טוטון ולא סיגארן, וכדו', ובנקל יהיה כשלא הורגל לשתות בנערותו, גם כי יזקין לא יסור ממנו. כי הוא שורש פורה ראש ולענה לכמה חטאים ועונות. ובפרט ביטול תורה וחילול שבת. ונ"ע בספר בנין עולם (תשל"ט עמ' יב) מ"ש בזה מפי סופרים, בכל מה שנוגע לביטול תורה הבא ע"י העישון].

(ד) **ראה** לעיל סי' קכד הערה טו. וע' בבאה"ט (סי' תקנא ס"ק טל) שהביא בשם ספר לקט הקמח, שכתב, שראוי לאוסרו בפרהסיא בביהכ"נ, שבעוה"ר רבים מעמי הארץ מזמינים זה לזה, ודבר זה אסור אף בשאר ימות השנה.

עצמו בעישון סיגריות, עובר על ונשמרתם מאד לנפשותיכם. וכ"פ בשו"ת השב"ט ח"ג (דף קלד): לאסור בהחלט את העישון, לאחר שבזמנינו הוברר הדבר ע"י הרופאים שיש סכנה בעישון. וכ"פ בשו"ת צי"א חלק טו (סי' לט). וכן כתבו עוד כמה אחרונים, ליקטם ואספם בספר פאר תחת אפר, עש"ב. ואמנם י"ל שיש בעישון טוב ורע, שאמנם בריא הוא לעיכול וכיו"ב, אך בכל זאת מזיק לריאות, כיתר הסמים והרפואות שמעלים ארוכה לחולי זה, ומזיקים לחולי אחר, וכמ"ש בפסחים (מב): כל מידי שמעלי להאי קשה להאי. וברש"י (שם ק"ג). כתב כן לענין סמים. וכיו"ב כתב הרמב"ן בתורת האדם, שבכל הרפואות אנו מוצאים שמה שמרפא לזה ממת לזה. והובא בב"י (יר"ד סי' רמא). [וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ב סי' קה), שאע"פ שהעישון מזיק לריאה, מ"מ הוא בריא לגוף. ע"ש. גם הגאון משאוול בשו"ת זכר יהוסף (סי' קצח). דחה דברי העמודי אור לאסור, ע"ש והובאו בשו"ת יבי"א ח"ה עמ' קלה אות ג].

ובשו"ת אנ"מ כרך ה (יר"ד סי' מט, וכרך ב' מחו"מ, סי' יח) כתב, שאין בזה איסור מצד הדין, ושומר פתאים ה'. שהרי רובא דעלמא המעשנים, אינם מסתכנים, אלא שבודאי מן הראוי לכל איש, ובפרט לבני תורה, שלא לעשן, מאחר שהוא חשש סכנה, ואין בזה תועלת וגם הנאה, לאלה שלא הורגלו, וממילא בודאי שאין להתרגל בזה. ולא יניח אדם לבניו הקטנים שיתרגלו בזה, אף אם הוא עצמו נתרגל. ויש לאסור להתרגל בזה, שאין להמשיך עצמו לריבוי תאוות והנאות העוה"ו. וכ"כ מרן אאמור"ר זיע"א בשו"ת יחוד"ח"ה (עמ' קפא בהע'), שעכ"פ בודאי שיש להזהר בזה, ובפרט המשגיחים בשיבות הקדושות, שומרי משמרת הקודש, שעליהם לפקוח את עיניהם את בני הישיבות לבל ירגילו את עצמם בכך, וכמ"ש הרמב"ם (רפ"ד מהל'

אין ראוי לערוך מסיבת "בת מצוה" בבית הכנסת

מאן דהוה אמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצות, עבידנא יומא טבא לרבנן, וכו',

טז יסוד המנהג לערוך חגיגת בת מצוה, הוא ע"פ הגמ' בקידושין (לא). אמר רב יוסף מריש הוה אמינא

טז. כאשר עורכים שמחה בעת עליית חתן בר מצוה לספר תורה, יש להזהיר את הצלמים שלא יפריעו למהלך התפלה ולמתפללים, ויש שאסרו להכניס את הצלמים לבית הכנסת בכלל, ואף שהמנהג להקל בזה, מכל מקום יש להסביר להם שלא יפריעו למהלך התפלה. (טז)
יז. יש להזהיר שכל מי שיש לו מכשיר טלפון נייד [פלאפון כשר] צריך לכבותו קודם שיכנס לבית הכנסת, כדי שלא יצלצל באמצע התפלה, ויגרום לביטול כוונת המתפללים. [וגם לא ישאירו במצב של רטיטה, כיון שהדבר יפריע לו עצמו לכיון בתפלה]. ומן הראוי שהגבאים שומרי משמרת הקודש יעירו לנכנסים לבית הכנסת עם פלאפון פתוח, שיכבוהו עם כניסתם לבית הכנסת. (יז)

יח. נכון מאד להמנע מלערוך חופה בבית הכנסת, מפני שקשה מאד לשמור על קדושת המקום אם יש שם אורחים רבים. אולם מצד עיקר הדין מותר לערוך נישואין בבית הכנסת, ואף על פי כן גדולי הדורות בזמן האחרון בחוץ לארץ בקעה מצאו וגדרו בה גדר, להוציא מלב הרפורמים שהיו מחקים כל מנהגי אומות העולם, ומנעו עריכת חופה וקידושין בבית כנסת. ואמנם כאן בארצנו הקדושה הסמכות הבלעדית לעריכת חופות היא לחכמים נאמני תורתנו הקדושה, ולכן אין לחוש לכך. ובלבד שיזהרו היטב על קדושת המקום, והנשים יכנסו בצניעות הראויה ובכיסוי ראש, וישבו מן הצד, ובהפרדה מוחלטת, ולא ישבו אנשים ונשים יחדיו

בדבר שאין טעמו נראה, שאז יש לחוש שעושים כן משום שמץ של ע"ז מאבותיהם, או בדבר שיש בו משום פריצות. ע"ש. וא"כ גם בנ"ד אין כזה איסור כלל.

והנה בשו"ת אג"מ (או"ח סי' קד) כתב, שאין לעשות חגיגת בת מצוה בביכ"נ, כי אינו המקום הראוי לעשות דבר הרשות, וכ"ש בזה שהמקור בא מהרפורמים וכו', ורק בביתו רשאי. ע"ש. ולפי מה שביארנו שיש יסוד וסמך לעריכת חגיגת בת מצוה, לכאורה י"ל שאין זו חשובה כסעודת הרשות גרידא, ודמי לחגיגת בר מצוה. ומ"מ אין ראוי לערוך חגיגת בת מצוה בביהכ"נ, משום צניעות, ושמירת קדושת המקום, לבל יכשלו שם בדברי שחוק וכדו'. ובפרט כשאין שם רבנים שיאמרו ד"ת וחיוזוק, ובטל מורא ביהכ"נ ח"ו.

טז) כ"ב בשו"ת ויצבור יוסף (סי' כד). ואמנם שלא בשעת התפלה אין שום קפידא להצטלם בביהכ"נ, כמבואר בשו"ת מעשה נסים הכהן (ח"א סי' צו).

יז) ע' בספר משנת יוסף ח"ב (סי' כז). ואם מותר להתפלל עם פלאפון החגור במתניו, יש שכתבו שהדבר תלוי אם המנהג כיום לפני הנשיאים [המלך] עם פלאפון חגור במתניו, שאם אין נוהגים לעמוד כך בפני הנשיאים, אז גם בתפלת שמונה עשרה אין להתפלל כך. ובפרט שבבתי התפילה של הגויים אין מרשים להכנס לשם עם פלאפון תלוי במתניו.

השתא דשמעיתא להא דאמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן. ואם על בשורה שהוא מחוייב במצות היה עושה יומא טבא לרבנן, כ"ש ביום שהבן או הבת הגיעו חיוב במצות. (עין בים של שלמה ספ"ז דב"ק). ובבא"ח (פר' ראה) כתב, שאף שלא נהגו לעשות בת מצוה, ראוי שתשמח באותו יום, ותלבש בגדי שבת. **ואמנם** בשו"ת אג"מ (או"ח סי' קד), כתב, שאין שום סמך לחשוב זאת לסעודת מצוה. ובח"ב (או"ח סי' צו) כתב עוד, שחכ"א הק' לו מהגמ' קידושין הנ"ל, וכתב, שבנער ניכר לכל שנעשה חייב במצות, שמצרפים אותו למנין ולקראו בתורה, משא"כ בנערה שהיא ידיעה בלבד. ורב יוסף (בגמ' קידושין) היה ניכר ע"י כך שיוכל להוציא אחרים וכו'. ובשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' כט), ובשו"ת יחוד"ר ח"ב (סי' כט) כתב, שאין סברא לחלק בזה, וכל שהגיע למצות חשיבא סעודת מצוה. ושכ"כ בשו"ת ישכ"ע, ובנתיבי עם, ובשו"ת שרידי אש, ועוד. וע"ש בשרידי אש ח"ג (סי' שכתב, שאף שבשו"ת זקן אהרן אסר בנ"ד, משום שגם העכו"ם עושים מסיבה לנערה בת י"ב שנה, לשם ע"ז, וא"כ יש בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו, מ"מ לדינא אין לחשוש בזה, שא"כ בואו ונאסור את התפלה, ההספד, וכו', שגם העכו"ם מספידים ומתפללים, אלא שכבר פסק הרמ"א (סי' קעח) בשם המהרי"ק, דחוקות העכו"ם שייך רק

בערבוביאי, וגם יזהרו לכל ימשכו בשיחה בטלה וליצנות וקלות ראש, וכן שלא ימשכו במשתה יין ובעישון סיגריות, שבזה גורמים לחלל קדושת המקום המקודש. אבל אם חסר אחד מן התנאים הנ"ל, ובפרט אם אין מקפידים על כל כללי הצניעות במקום, על הרב מרא דאתרא לאזור כגבר חלציו, ושלא להרשות בשום אופן עריכת הנישואין בבית כנסת כלל, ומה' ישא ברכה. ורק במקומות שגם הנשים יראות ה' ומקפידות מאד על הצניעות, ושומרים על הפרדה מוחלטת בין הגברים לנשים, מעיקר הדין אין מניעה לערוך חופה וקידושין בבית הכנסת. והכל לפי הענין. (יח)

יט. אסיפה של נכבדי העיר, הנעשית לצורך מצוה, כגון לחיזוק הישיבות, או להתקין תקנות לחיזוק עניני הדת בעיר, מותר לעשותה בבית הכנסת. ומכל מקום אם אפשר עדיף יותר שיעשו האסיפה במקום אחר, או בעזרת הנשים. (יט)

כ. אין לשחוט בתוך בית הכנסת, אפילו שחיטת העופות בערב יום הכפורים. אבל בחצר בית הכנסת, מותר לשחוט. (כ)

לערוך "חופה וקידושין" בבתי הכנסת

לשם בנפרד, ובצניעות הראויה. ואף שבשו"ת יהודה יעלה אסאד (או"ח סי' לה) כתב, שבמקומות שכן הוא מנהג העכו"ם יש לחשוש בזה לאיסור של ובחוקותיהם לא תלכו. וכבר האריך למעניתו בשבט שמעון ח"ב (בית משתה סי' טו), לדחות דברי המערערים בזה, וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ג (אהע"ז סי' ז). אך ע"ש שהדגיש שכ"ז דוקא כשאפשר לשמור על קדושת המקום, והנשים באות לשם בצניעות, וההפרדה בין הגברים לנשים נשמרת כראוי. הלא"ה יש למנוע עריכת חופה וקידושין בבתי כנסת. ע"ש. וכיום ברוב המקומות שעורכים חופה וקידושין בבתי הכנסת, עינינו הרואות שאין הצניעות נשמרת שם כדת, [ובפרט בחו"ל]. ולכן כיום על הרבנים שומרי משמרת הקודש לעמוד על המשמר שלא לערוך חופה וקידושין בבתי כנסת.

לקיים אסיפה או "דינר" בבית הכנסת, לצורך מצוה, כגון לחיזוק הישיבות

טוב לעשותה בבית יחיד, כי לא ימלט מלומר שם דברים בטלים. [בא"ח פר' ויקרא ס"ד]. ועיין בשו"ת דעת סופר (או"ח סי' כא). אולם בשו"ת ישכיל עבדי (בהשמטות חיו"ד סי' ב', עמ' ש' אות ג') כ' שאפשר לעשות אסיפות בביהכ"נ אם הוא דבר של מצוה, בפרט בענין ביהכ"נ ע"צמו, ויושבים ביראת כבוד, ואין פקפוק בזה. ע"ש. וע"ע בשו"ת שרגא המאיר (ח"ח סי' פ"ו).

אין לשחוט בתוך בית הכנסת, אפי' שחיטת העופות בערב יום הכפורים

בעזרת נשים שמתפללין שם, אסור לשחוט, מכיון דהוי גנאי טובא. אלא שיש להסתפק בעזרה שלפני

(יח) ילקו"י חופה וקידושין. כ"כ במנהגי המהרי"ל (הלכות נישואין), ובשו"ת מהר"ם מיניץ (סי' קט), גם הרמ"א בהגה (יו"ד סי' שצא), כתב, שהחופה והשבע ברכות הם בביהכ"נ. וכן כתבו הרב בית שמואל (אהע"ז סי' ל סק"ט), ובשו"ת נחלת שבעה (סי' יב אות ט), ובספר מסגרת השלחן (מנהגים, אות כו), ועוד. אלא שגדולי הדורות שבזמן האחרון, בחו"ל, (ביחוד מרבני הונגריה) בקעה מצאו וגדרו בה גדר, להוציא מלב הרפורמים שהיו מחקים כל מנהגי אומות העולם, [וראה בליקוטי החת"ס (סי' צג) בשם הגר"מ מיניץ, ובשו"ת מהר"ם שיק (אהע"ז סי' פז), ובשו"ת כתב סופר (אהע"ז סי' מז), ובתפארי" (בפתיחה שבראש סדר מועד)]. משא"כ בארצנו הקדושה שהסמכות הבלעדית של הדת היא לנאמני תורה"ק, אין לחוש לכך. ובלבד שיודעים מראש שיוכלו להזהר בקדושת ביהכ"נ, והנשים יכנסו

(יט) שו"ע (סי' קנ"א סעי' א'). וע' להרמב"ן בליקוטי שכתב, שאף אם בני העיר צריכים לאותם חשבונות שאינם של מצוה, ואין להם מקום להתאסף שם, אלא בביהכ"נ, שאסור להתאסף שם, מפני שהוא קלות ראש בכבוד ביהכ"נ. והובא בביאה"ל (סי' קנא ד"ה ואין), והוסיף, דר"ל לומר שאע"פ שהוא צורך רבים, אסור. וכ"ש חשבונות של יחיד. וכ"כ בכה"ח שם, שאסיפה של יחידי הקהל לצורך תיקון העיר,

(כ) כ"כ המבי"ט בח"ג (סי' פד), ובא"ר (סי' קנא סק"ג), ובכנה"ג (שם הגה"ט), ובמא"ג שם. ובמפ"ג הוסיף, שגם

כא. אברכים הלומדים שחיטה, אין להם להביא שוחט לבית הכנסת שישחט בפניהם להדריכם במלאכת השחיטה, אלא יעשו זאת בחצר, או בעזרת נשים. (כא)

כב. אסור לשבת בבית הכנסת רגל על רגל דרך שחץ וגאווה. ואפילו בביתו אין ראוי לישב כך. ומכל מקום אם כוונתו לתת על רגליו ספר ויהיה הדבר נוח לו לקריאה, מותר, דרחמנא ליבא בעי. ובכל זאת בבית הכנסת אין ראוי לעשות כן, גם כשכוונתו לתת על רגליו ספר וכדומה. ובפרט אם הוא בן תורה. (כב)

כג. אין ישנים בבית המדרש אפילו שינת עראי. וכל המתנמנם בבית המדרש תורתו נעשית קרעים קרעים, שנאמר, וקרעים תלביש נומה. והיינו במי שאינו לומד שם בקביעות, הא לאו הכי מרן כתב בשלחן ערוך שמותר. (כג)

בו מותר לשחוט שם, אבל אם מתפללים שם בעת הדוחק, אין לשחוט בו. וכ"כ בבא"ח (פר' ויקרא אות יא).

(כא ע') בש"ע ובמג"א ר"ס קנא.

ביהכ"נ, דאפשר דשרי אם הוא לצורך כפרות בערב יוהכ"פ. וע"ע במש"כ בספרו ראש יוסף (מגילה כח ב), ובשו"ת צ"א ח"י"ב (סי' יד). ובפתה"ד (שם סק"א) ה"ד הפמ"ג הנ"ל, וכתב, שבחצר ביהכ"נ שאין מתפללים

אסור לשבת בבית הכנסת רגל על רגל, משום דהוי כשחץ וגאווה

דלאו דוקא הוא, אלא כל שיושב בביהכ"נ גם לשם לימוד וכדו' ראוי שלא ישב רגל על רגל, דזיל בתר טעמא. אלא שבשעת התפלה חמיר טפי. ואמנם אם הוא לצורך הלימוד ש"ד.

(כב עיין במאירי (מגילה כח): ואין נאותין בהם כלומר כאדם המתיישב בה כעומד בביתו, אלא שעומד בה באימה וכמי שבא להתפלל. ובס' ראשית חכמה (שער היראה אות מג והלאה) האריך בענין כבוד ביהכ"נ, שלא ירים קולו בביהכ"נ כדרך המלכים וכו'. ע"ש. וגם ישיבה באופן הנזכר הוא כדרך המלכים והגבירים, ואין ראוי לנהוג כן בביהכ"נ. ואף בביתו אין ראוי לנהוג כן. כמ"ש בדרך ארץ רבה (יא) התיר [שרוכין] מנעליו ויצא לשוק, הרי זה מגסי הרוח וכו', וירכתו על חבירו וכו', הרי זה מגסי הרוח. ע"כ. והיינו שהולך לאט ובגאווה שירכו האחת נוגעת בירכו השניה. ומינה נלמד העקרון דכל שהוא דרך גאווה יש להחמיר בו. ויש ללמוד מזה שכל שהוא דרך שחץ וגאווה אין להתיר בביהכ"נ. וראינו מעשה רב אצל מרן אאמ"ר זיע"א כמה פעמים, שגער במי שישב בביהכ"נ רגל על רגל, ואמר, שאין זה כבוד ביכ"נ לישב כך. [זולת אם עושה כן כדי ליתן ספר על רגלו לעיין בו].

ובכסמ"ק (מצוה יא הגהות רבינו פרץ אות ב) כתב, כשיתפללו מיושב אל תסמוך מאחוריך ואל תטה לצדדים ואל תפשוט רגליך, ואל תרכיבם זה ע"ז, כי כל אלה הם סדר גאווה אלא תשב וכו'. ואוי להם למדברים דברים בטלים או עושים שחוק וקלות ראש בביהכ"נ בשעת התפלה, ומונעים עצמם מחיי עוה"ב, כי יש לנו לעשות קל וחומר בעצמינו מעובדי אלילים אשר אינם מאמינים, עומדים כאלמים בבית חרפותם, כ"ש אנו העומדים לפני מלך מלכי המלכים. ומצינו במדרש ובתלמוד, גם סיפרו לנו אבותינו וראינו בעינינו, כי כמה בתי כנסיות אשר נהפכו להיות בתי עובדי אלילים, על שהיו נוהגים בהם קלות ראש. וכן הנביא אומר (ירמיה ז') המערת פריצים היה לי הבית הזה. על כן כל אחד יתן אל לבו להיות ירא וחרד לפני בוראו, ולא ידבר בשעה שהחזן אומר שמונה עשרה לכל הפחות. ע"כ.

ובבא"ח (פר' יתרו סוף אות ט) כתב, יזהר שלא יסמוך לאחוריו, ולא לצדדין, ולא יפשוט רגליו, ולא ירכיבם זה על גב זה, אלא ישב באימה וכבוד וכו' כאחרונים. ע"כ. ואף שבבא"ח הדגיש בדבריו בעת התפלה, צ"ל

אין ישנים בבית המדרש - והדין בשינת עראי

שאפי' שינת עראי אסור בביהכ"נ, אבל בביהמ"ד נראה שמותר, דאמרי' בפרק מי שמתו (כה). הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי. וכ"ה בש"ע (שם ס"ג) "אין ישינים בביהכ"נ אפי' שינת עראי, אבל בביהמ"ד

(כג) סנהדרין (עא.). ופרש"י, שמשכח לימודו ואינו נזכר אלא לסירוגין. וכ"ה ברמב"ם (פ"ד מהל' ת"ת ה"ט), כל המתנמנם כביהמ"ד חכמתו נעשית קרעים קרעים. ע"כ. ובב"י (ר"ס קנא) הביא בשם מהר"י בן חביב ז"ל,

כד. אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה, ואפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה (אסותא) בבית המדרש, ואין צריך לומר בשעת הלימוד, שהמפסיק בשעת הלימוד עונשו גדול. ויש אומרים שבזמן הזה שאין נזהרים כל כך בשיחה בבית המדרש אומרים רפואה (לחיים טובים) בבית המדרש. וכן נראה מעיקר הדין, ומכל מקום טוב להחמיר. (כד)

לגזור ולעורר אותן אשר ככהמות נדמו וישנים בביהכ"נ בשעה שהחכם דורש, שאז עבירה גוררת ומסירים אזנם משמוע תורה. וע' בשל"ה (דף רנו.), ובא"ר (סי' קנא סק"ו), ובחס"ל (סק"ה), ובבא"ח (פר' ויקרא ח.). וראה לעיל הע' ו'.

והנה דעת המג"א (סק"ב) שרק אכילה ושתייה התירו לחכמים מדוחק, אבל שאר דברים לא התירו. אך בשו"ת יבי"א הנ"ל כתב, שמדברי הירושלמי מוכח שגם שאר דברים מותרים לת"ח. וכן מוכח מדברי הרמב"ן והרשב"א והר"ן שגם שאר דברים מותרים לת"ח עכ"פ בביהמ"ד. וכ"ד מרן החיד"א, והמאמ"ר. והא"ר, ועוד. ולכן גם לענין שינה יש להקל לת"ח מדוחק, כדין אכילה ושתייה.

ודע, דמה שכתבנו בילקו"י מהדור"ק דאין ישנים בביהמ"ד אפי' שינת עראי, היינו מי שלא לומד שם בקביעות, הלא"ה מרן כתב בש"ע דשרי.

בזמן הזה מותר לומר למתעטש בביהמ"ד "חיים טובים"

דאסור, וכ"ש בביהכ"נ. ע"כ. וא"ז מספיק לר' מרן הש"ע שלא התירו לאכול ולשתות לת"ח בביהמ"ד אלא מדוחק, א"כ לומר אסותא שאין בו צורך כ"כ אם איתא דאסור בביהכ"נ היל"ל רבותא, שאפי' ביהכ"נ דקדושתה קילא אסור, וכ"ש בביהמ"ד דחמיר. ועוד, דבש"ס נתנו טעם מפני ביטול ביהמ"ד הלא"ה שרי. דלאו משום קדושת המקום אסור.

סוף דבר אין לבדות איסורים, ומדינא שרי במקום שמתור להפסיק. ויש בזה קירוב דעת בין הבריות להרבות שלום בעולם. ע"כ אין לאסור. וכדעת הא"ר עיקר. וכ"מ בפרישה (יו"ד סי' רמו) שכתב להתיר בזה"ז אף בביהמ"ד, כיון שאין נזהרים שלא להשיח. ואף להט"ז שחולק ע"ז, לא מטעם קדושה הוא, אלא משום איסור שיחה וביטול תורה. (והש"ך ה"ד הפרישה להלכה) ומוכח ש"לכו"ע אין לאסור משום קדושת המקום. וכן בש"ע באותו סעי' סיים, דביהמ"ד קדושתו חמורה מביהכ"נ, מוכח שגם לד"ז כ"ה. ודלא כהרה"מ שאסר ונמשך אחריו ככה"ח. (ומ"ש שם הגמ"י, ט"ס וצ"ל מיימוני). ועיין ברכ"י (יו"ד סי' רמד סק"א).

וכו"מ טוב להחמיר כמ"ש הט"ז (סק"ו). ועוד.

מותר". והש"ך (יו"ד סי' רמו ס"ק טו) כתב, והא דאמרי' בפרק בני העיר שאלו את רבי זירא במה הארכת ימים, א"ל וכו' ולא ישנתי בביהמ"ד לא שינת קבע ולא שינת עראי, צ"ל דשינת עראי משום מדת חסידות נהג כן, אבל מדינא מותר.

ובכה"ח (סי' קנא אות לא) הביא בשם האחרונים, שכ"ז למי שלומד שם בקביעות, דהתירו כדי שלא יתבטל מלימודו. ות"ח מותר לישן בביהכ"נ כמו בביהמ"ד, כמ"ש לענין אכילה ושתייה, וכמ"ש הרשב"ש (סי' קצב ורעד). וע"ע בערה"ש (סק"ב), ובאחרונים.

[בתשובה בכת"י למרן אאמו"ר זיע"א, מט"ז חשון תשט"ז, דמה שאמרו שהמתנמנם בביהמ"ד משכח לימודו וכו', היינו כשישן בזמן הלימוד, אבל אם ישן זמן קבוע למנוחה, וא"א בלי זה, ש"ר. ועכ"פ אין להרבות בשינת קבע ביום. ויש מתירין עד חצי שעה היכא דאפשר]. ובאחרונים כתבו, שע"כ יש חיוב

(כד) מה שכתבנו אין משיחין וכו', כ"ה בגמ' ברכות נג. ש"ע הגר"ז (פ"ד מהל' ת"ת ס"א).

ומה שכתבנו לגבי אמירת לחיים טובים, ראה בפרישה ובש"ך (סק"ט טו) שבזה"ז מותר לומר "אסותא" בביהמ"ד, וכן מי שנתעטש בביהכ"נ, מותר לומר לו "לחיים טובים" וכדו'. ואמנם בספר בא"ח (פר' ויקרא אות יד) כתב, והמתעטש בביהכ"נ אין אומרים לו חיים טובים. אך מרן אאמו"ר זיע"א העיר (בחיבורו כתי"מ משנת תש"ח), בזה"ל: מריש הוה קשיא לי ע"ז מהש"ס (ברכות נג.) שאין אומרים מרפא בביהמ"ד מפני ביטול ביהמ"ד (ופרשי', דהיינו למתעטש שרגילים לומר אסותא. וע"ש ברעק"א בגה"ש בשם פרקי דר"א פ"ב) מוכח שדוקא מפני ביטול ביהמ"ד הא בביהכ"נ ש"ד.

ועתה ראיתי להא"ר (ר"ס קנא) שהק' כן עמ"ש באליה זוטא בשם מ"כ. ומטי בה בשם מיימוני, דביקש ולא מצא במיימו', ואדרבה מוכח ממ"ש זה דוקא על ביהמ"ד. וכן כתבו הטו"ש (יו"ד), אלמא בביהכ"נ ש"ד. וכן משמע בברכות וכו'. והעלה להקל. (ושם כתב דבס' גן נטע נפל ט"ס שכתב זה בשם ט"ז, וצ"ל אי"ז. ע"כ. ויותר נ"ל דצ"ל עט"ז שכ"ה בעט"ז בשם מיימוני). אכן הפמ"ג (מש"ז סק"ד) תי', דס"ד דביהמ"ד בי רבנן ומותר בו קמ"ל

כה. אסור לנגן בכינור ועוגב וכיוצא באלה, בבית הכנסת, בשעת התפלה, אפילו בחול המועד. וכל שכן בשבת. אבל אם עורכים בבית הכנסת סעודת מצוה מותר להביא לשם כלי שיר. וכן בחול המועד שיש מצוה לשמוח ברגל, וכדו', שמותר לנגן שם בכלי שיר שלא בשעת התפלה. ובלבד שישמרו על הצניעות וקדושת המקום. (כה)

כו. הדבר ברור שיש למנוע קריאת עיתונים בתוך כותלי בית הכנסת (בדברי חולין), אף בעיתון שהרבנים התירו לקרוא בו. (כו)

כז. לא ינשק אדם לבניו או נכדיו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום. (כז)

כח. מה שנהגו חלק מיוצאי עדת מרוקן, לנשק את העולים לספר תורה, אחר ירידתם מהתיבה, אין צריך למונעם מכך בתוקף, אחר שעושים כן לכבוד, ולא לשם חיבה. אך במקום שדברי החכם נשמעים, ראוי להסביר להם בדרכי נועם שאף על פי כן ראוי ונכון להמנע מכך

אין לנגן בשעת התפלה בכינור ועוגב בבית הכנסת

בכלי שיר שאינם פועלים על-ידי חשמל, חוץ משמחת חתן וכלה [בבית]. ולכן אסור לומר לגוי לנגן בכלי שיר בשמחת תורה. והוא ע"פ המבואר בש"ע (סי' של"ח ס"ג), שיש מתירים לומר לגוי לנגן בכלי שיר בחופות. ע"כ. ומיהו במקומותינו לא נהגו בהיתר זה גם בבית, והוא מכלל ש"ע החמישי, דאף שמעיקר הדין בודאי דקי"ל כדעת מרן, מ"מ לא נהגו קולא בזה משום החילוניים המצויים בתוכנו. ודו"ק.

(כה) כ"ב בשו"ת לב חיים ח"ב, הו"ד בשד"ח (מער' ביהכ"נ אות ב) שאסר מנגנים בתפלה. ועיין דברי חיים ח"ב (או"ח סי' יז ויח). ובכה"ח (סי' קנא אות יט) הביא בשם תשובת החת"ס (חור"מ סי' קצב באמצע התשובה, וח"ו סי' פח), שהאריך להוכיח שאסור להביא איש נוצרי שינגן בתפלה בכלים, אפי' בעזרת נשים, ושאין להתיר ניגונים ע"י עכו"ם בשבת. ע"ש. וראה בילקו"י שבת כרך ה' (סי' שלח ס"א) שיש להחמיר שלא לומר לגוי לנגן בכלי שיר בשמחה של מצוה בשבת, אפי'

יש למנוע קריאת עיתונים בבית הכנסת, אף בעיתון שהתירו לקרוא בו

רק לעסק תורה ותפלה וכל מידי דקדושה, וצריך לממרינהו בניחותא, כי היכי דלתקבל מנינה, וכמאמר החכם דברי חכמים בנחת, נשמעים. ע"כ.

(כו) כ"ב בשו"ת פסקי תשובה (סי' רעו), וז"ל, כאשר שמעתי כי נעשה קבע בבתי השטיבלאך אבקש להשתדל למנוע מזה, כי ביהכ"נ מקדש מעט מקודש

איסור לנשק לבניו או נכדיו בבית הכנסת

ויזוהו לענות אמן קדיש וקדושה, וכי, והו"ד במשנ"ב שם (סק"ג). וע' בתנא דבי אליהו (ח"א פרק ג) גודל העונש שיש להאב שמניח את בנו לענות דברים של הבל ותפלות בביהכ"נ. ומרן אאמור"ז זיע"א כתב, שאע"פ שאמרו במסכת סופרים (פרק יח ה"ו) להביא סמך על מה שנהגו להביא קטנים לביהכ"נ, וכן כתבו התוס' חגיגה (ג), וכן כתבו הטור והש"ע (ס"ס תרפט), אין זה אלא בקטנים שהגיעו לחינוך, משא"כ קטנים ביותר שמבלבלים דעת השומעים. וכ"כ המג"א והמשנ"ב (שם ס"ק זי), ומהר"ח פלאגי' במועד לכל חי (סי' לא אות סח). ועיין בספר בירך יצחק (דף קטו:).

(כז) הנה בשו"ת בנימין זאב ח"א (סי' קסג) ה"ד האגודה (פרק כיצד מברין) משם הכל בו, שלא ינשק אדם לבניו בביהכ"נ, להודיע שאין אהבה כאהבת המקום. והובא ברמ"א (סי' צח ס"א). והשל"ה הקדוש קרא תגר על המביאים ילדים לביהכ"נ, והיינו קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך, מטעם, שהילדים משחקים ומרקדים בביהכ"נ, ומחללים קדושת ביהכ"נ, וגם מבבלבלים דעת המתפללים, ועוד, גם כי יוקינו לא יסורו ממנהגם הרע, אשר התחנכו בילדותם, להשתגע ולבוזות קדושת ביהכ"נ, אבל כשהגיעו לחינוך, אדרבה, יביאנו אתו לביהכ"נ, וילמדהו אורחות חיים לישיב באימה וביראה, ולא יניחנו לזוז במקומו,

כאן בארץ הקודש, שמאחר שלא הכל נהגו בזה כאן, נראה הדבר כמי שמראה חיבה בבית הכנסת, ולכן ראוי להמנע מכך. ומכל מקום מותר לנשק ידי אביו או רבו בבית הכנסת לכבוד והכנעה, אפילו בבית הכנסת. (כח)

כט. החיוב לעמוד מפני אביו ורבו, או מפני זקנים וחכמים הוא גם בבית הכנסת ובבית המדרש, ואפילו בשעה שלומד או מתפלל. (כט)

ל. אין מחשבים חשבונות בבית הכנסת, אלא אם כן הם חשבונות של מצוה, כמו קופת צדקה, פדיון שבויים, וכדומה. (ל)

לא. נכון להחמיר שלא לעיין בחשבונות שלו של מים וחשמל, וכדומה, באמצע פסוקי דזמרה וברכות קריאת שמע, אף שהוא מפסיק את תפלתו לאיזה זמן, שיש בזה משום היסח הדעת. (לא)

לב. יש אומרים שמותר למכור בבית הכנסת ספרי הלכה ומוסר, בשעה שרבים באים לשם, כגון בשעה שמגיעים לשמוע שיעור בהלכה, וכדומה. משום שיש מצוה בקניית ספרי הלכה ולימוד בהם. ובימות הקיץ אם אפשר נכון שהמוכר יעמוד בפתח בית הכנסת מבחוץ. (לב)

(כח) ראה לעיל סי' קמא סעי' ז, הערה ט.

החיוב לעמוד מפני אביו ורבו, הוא גם בבית הכנסת ובבית המדרש

והו"ד בילקו"י ח"א (תשמ"ה, עמ' עז) והעלה, שמי שעוסק בק"ש וברכותיה, חייב לעמוד בפני ת"ח וזקן, שזהו כבודו של מקום שצוינו לכבוד ת"ח וזקן, והלכה רוחת (ב"ב קיט:) חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב היכא דפליג ליה רביה יקרא.

(ל) **מגילה** כט. וברמב"ם (פי"א מהל' תפלה), ובטוש"ע (סי' קנא). ואע"פ שבגמ' לא אמרו במפורש שבחשבונות של מצוה מותר לחשב ביהכ"נ, מ"מ כתבו כן הרמב"ם ושאר פוסקים, דמסתבר להו שבמצוה לא אסרו, וכמ"ש בב"י שם.

(כט) **הרשב"א** בתשובה ח"ה (סי' יד) כתב, שאפי' בביהכ"נ חייב אדם לעמוד בפני רבו ואביו ומפני ת"ח, ותנא נמי הכי בכברייטא בהוריות, והתם בכל מקום קאמר, אפי' בביהכ"נ ובביהמ"ד וכו'. ע"ש. ומרן החיד"א בברכ"י (סי' רמד ס"א) הביא שמצינו לאחד קדוש בכת"י שכתב, שהחל מפר' הקרבנות עד עלינו לשבח, הכל צורך גבוה על דרך האמת, שעוסק בשבחו של מקום, ולכן אם כשעוסק בהם רואה ת"ח נכנס לתוך ד' אמותיו, לא יקום מפניו, שאין חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב וכו'. ומרן החיד"א שם כתב לדחות את דבריו. כיעו"ש. וכ"פ מרן אאמ"ר זיע"א בכת"י,

לא לעיין בחשבונות מים וחשמל, באמצע פסוקי דזמרה וברכות ק"ש

לרבינו יהודה שאסור לעיין בהם בשבת, דלא גרע ממ"ש (שבת קמט). כתב שתחת הצורה אסור לעיין בו. ע"כ. ואף שבשבת דיבור חול אסור, אבל הרהור מותר, י"ל דחיישי' שמא יוציא בשפתיו, וכנ"ל. וא"כ גם בנ"ד, אם יעיין בשטרותיו באמצע פסוד"ז וברכות ק"ש, יש לחוש שמא יוציא בשפתיו, והוי הפסק. ומלבד שיש לחוש לרואים, יש בזה גם היסח הדעת. וראה בזה בשו"ת יבי"א ח"ב (או"ח סי' ב ס"ס ד).

(לא) **הרמ"א** (סי' סח) כתב, שמי שלומד (בברכות ק"ש) בהרהור, שרואה בספר ומהרהר, לית ביה איסורא, אלא שמתוך כך יבואו לדבר, ויבואו לידי הפסק, וע"כ אין לו לאדם לפרוש מן הצבור ויאמר עמהם את הפיוטים. ע"כ. והפ"ח כתב ע"ז, שמאחר ומעיקר הדין שרי להרהר, אין לנו לחדש גזירות מדעתינו, דהא תנן בעל קרי מהרהר בלבנו, ולא חיישי' שמא יוציא בפיו. ועיין בתוס' (שבת קטז: ד"ה וכ"ש), שכתבו, ומיהו אותן מלחמות הכתובין בלע"ז נראה

מותר למכור בבית הכנסת ספרי הלכה ומוסר

מצויים שם, משום שיש צרכי מצוה בקניית ספרי קודש. ואע"פ שהמוכר עושה כן להנאת עצמו, כיון

(לב) **כ"ב** בשו"ת רב פעלים ח"ב (או"ח סי' נד), שיש להתיר מכירת ספרי קודש בביהכ"נ בשעה שהרבים

לג. אין נכנסים לבית הכנסת ולבית המדרש אלא לצורך מצוה, כגון תפלה או תורה וכדומה. ואם צריך לקרוא לאדם שנמצא בבית הכנסת, יכנס ויקרא איזה פסוק, או שיאמר דבר הלכה, או שישמע דבר הלכה, או שישעה מעט בבית הכנסת, ואחר כך יקרא לחבירו. (לג)

לד. הלכה רווחת בידינו שאסור להכנס לבית הכנסת ולבית המדרש כדי לקצר את דרכו. ואפילו אם הולך לדבר מצוה, אין להתיר לקצר את דרכו על ידי שעובר דרך בית כנסת. ואפילו אם בשעה שנכנס לבית הכנסת שוהה מעט, או קורא פרק תהלים, אין להקל בזה, ולא התירו בזה אלא כשנכנס לבית הכנסת לקרוא לחבירו, ולא נכנס לשם כלל על מנת לקצר את דרכו. ואם נכנס לבית הכנסת שלא על דעת לקצר את דרכו, ואחר כך רוצה לצאת בפתח אחר המקצר את דרכו, רשאי לעשות כן. ואדרבה מצוה היא להכנס לבית הכנסת כדי להתפלל וכדו' מפתח אחד, ולצאת מפתח אחר. כדי שיהיה נראה כמחבב המצוה. ובחצר בית הכנסת וכן בפרוודורים המוליכים לבית הכנסת, אין איסור לקצר דרכו. ויש אומרים שאם רגילים להתפלל שם מנחה וערבית, ופעמים רבות דורשים בה דרשות, יש להם דין בית הכנסת ואין לקצר דרכו דרך שם. (לד)

להכריז על יין בשבת, דהוי כמקח וממכר. ובמג"א שם מבואר, שאם אין יין בעיר, מצוה להכריז, רק שלא יזכיר סכום המקח. וע' במשנ"ב שם. הרי שמצינו שמכריזים על מכירה בביכ"נ, אע"פ שהמוכר בודאי יש לו בזה הנאה במכירה זו. ורק מדין מקח וממכר אין מזכירים סכום המקח בשבת, הא מדין ביכ"נ שרי. ודו"ק. ועיין בקצוה"ש ח"ב (סי' כט, ס"א, בדה"ש אות ה), שכתב, שנהגו למכור החמץ בביהכ"נ, שהוא לצורך מצוה. ומנהג זה מוכיח על עצמו שיש להקל בזה גם במכירת ספרי קודש, שהם צורך מצוה, ללמוד בספרים אלה. (אלא שיש לחלק בין מכירת חמץ, שרוב הפעמים אין למכור החמץ שכר על מכירת החמץ). ומ"מ היכא דאפשר, טוב שימכור הספרים בפרוודור, או בימות הקיץ יוכל למכור בפתח מבחוץ היכא דאפשר.

שאצל הקונה הוא מצוה, מותר. וכ"כ בשו"ת שמחת כהן (ח"ו חאו"ח סי' ג), ובס' דולה ומשקה (עמ' ק"א) בשם הגר"ח קנייבסקי. ובשו"ת ויצבור יוסף (ח"ה סי' ט).

אמנם במ"ש ברב פעלים שם, להביא ראיה לד"ז מדין מכירת ס"ת בביכ"נ, שמבואר בפוסקים שמותר למוכרו בביכ"נ, אע"פ שהמוכר מרויח במכירה זו, יש מקום לחלק, דשמא מאחר ואין מוכרים ס"ת אלא לצורך גדול, כמו לישא אשה, וכיו"ב, מש"ה שרי בביכ"נ. משא"כ הכא במכירת ספרים. אלא שכבר הוכיח ברב פעלים הנ"ל ד"ז ממה שנתבאר בש"ע (או"ח סי' שו סי"ג), שאסור להכריז בשבת על קרקע הנמכר, שכל מי שיש לו זכות עליו יבוא ויגיד, ואם לא יאבד זכותו, והוסיף הרמ"א, שה"ה שאסור

אין נכנסים לביהכ"נ ולביהמ"ד אלא לצורך מצוה, ואם צריך לקרוא לחבירו

קורא או שונה. וכ"כ במשנ"ב (סי' קנא ס"ק יב). ובכה"ח (ס"ק כד). ומ"מ א"צ לשבת ממש, ודי בכך שישעה מעט בביהכ"נ, כמ"ש בב"ח (סי' קנא), ובכה"ח (ס"ק כה), ס' צדקה ומשפט (פי"ב הערה לב). ושיעור השהייה הוא כדי הילוך שני פתחים, כמ"ש הרמ"א בסעי' א'. ושיעור שני פתחים הוא שמונה טפחים. והיינו קרוב לשניה אחת.

(לג) מה שכתבנו שאין נכנסים לביהכ"נ אלא לצורך מצוה, כ"כ הרמב"ם (פי"א מתפלה). וע' במג"א (סי' קנא סק"ו). ומה שכתבנו שאם צריך לקרוא וכו' כ"ה בש"ע (סי' קנא ס"א). ובעת שנכנס לקרוא לחבירו, קודם יאמר פסוק כמו (תהלים פד, ה) אשרי יושבי ביתך, ואח"כ יקרא לו, כדי שלא ייראה הדבר שעיקר כניסתו לקרוא לחבירו, והד"ת או הפסוק טפלים שרק בדרך אגב

קפנדריא בבית כנסת

בהא. ופרש"י בעוד שאקיף שורות של בתים הללו, אכנס דרך הבית הזה, ואקצר את הדרך ממבוי למבוי, וביכ"נ בין שתיהן. ואמרו עוד שם, אמר רב נחמן בר

(לד) במשנה מגילה (כה). ואין עושין אותו קפנדריא, ובגמ' (כט). אמרו, מאי קפנדריא, אמר רבא קפנדריא כשמה, מאי כשמה, כמ"ד אדמקיפנא אדרי ואיעול

לעשותה יוכל לעשותה אפי' אם לא יעשה בהכ"נ קפנדריא, א"כ מסתברא דאסורן. וכן הסכים בכה"ח (אות לה). וכן עיקר.

ומה שהתיר עוד בבא"ח לעשות קפנדריא אם נכנס ואומר מזמור תהלים דהוי נכנס לצורך מצוה, וכן כתבו בביאה"ל ובכה"ח, לכאורה יל"ד ע"ז מדהוצרכו בש"ס (מגילה כח): להתיר ליכנס מפני הגשמים לומר שמעתתא בעיא צילותא, וכו', משמע דאין להתיר ליכנס מפני הגשמים לומר מזמור. א"כ הכא נמי לעשותו קפנדריא יש לאסור, דמוכח שעושה זאת להנאתו. ואע"ג שמותר לעשות כן לקרוא לחבירו, התם לא מוכח כ"ה. א"נ התם גופו ניצול מגשם וטורח, משא"כ בזה. ועדיין צ"ע. וע' בפתח"ד (אות ג), ובשו"ת חקקי לב (ס"ג).

שו"ר כנז' בספר משחא דרבותא, ובאור שמח (פי"א מהל' תפלה ה"י), שלא התירו לעשותו קפנדריא ע"י תיקון אמירת מזמור תהלים, או לישב בביהכ"נ מעט, ולא התירו אלא בנכנס לקרות לחבירו ע"מ שלא לעשותו קפנדריא. והסכים עמו בשירוי טהרה (מע"ב אות כה). ועמ"ש הרב עמק ברכה (עמ"י יד) שלפ"ז יש ליישב הקושיא ממגילה. וע"ע בספר מאור ישראל ח"א (מגילה כח: עמוד רפו). ודו"ק. ע"כ.

וגם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יב ס"ו טז) העלה לאסור בזה, והביא ג"כ מס' משחא דרבותא וס' טהרת המים, שכך נראה משמעות הפוס' דאם מתחילה הי' אדעתא לעשותו קפנדריא לא מהני ביה בקריאת פסוק א', ושגם בבית ברוך על הח"א (כלל יז ס"ב) כתב ג"כ מדעתו להשיג על הביאה"ל הנ"ל. וכפ' בס' בני ציון ליכטמן.

קפנדריא על ידי שלומד בבהכ"נ

לא יעשו קפנדריא שיכנס בפתח זה ויצא בפתח אחר, אם לא ישישהה שם מעט או יקרא פסוק א', או יאמר לא' מהתינוקות שיקרא לו אם לא ידע לקרות". והובא כ"ז גם בכלבו.

ולכאורה נעלם כ"ז מגדולי האח' שפסקו לאסור בזה, נגד מה שמפורש באר"ח וכלבו להתיר.

והן אמת שהאחרונים דייקו כן דיוק כמעט מוכרח מלשון הרמב"ם שם, וכמ"ש באור שמח הנ"ל (הל' תפילה יא, י) על לשון הרמב"ם "מי שנכנס להתפלל או לקרות מותר לו כו'", פירושו, דוקא אם נכנס מתחלה להתפלל או לקרות, אבל אם נכנס לקרוא לחבירו או לתינוק ובשביל זה קרא פסוק או ענה קדושה עם הצבור, אסור לצאת בפתח שכנגדו לעשותו קפנדריא,

יצחק, הנכנס ע"מ שלא לעשותו קפנדריא, מותר לעשותו קפנדריא. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא, הנכנס לביהכ"נ להתפלל, מותר לעשותו קפנדריא, שנאמר, ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות, יצא דרך שער הנגב. ועיין בטור שכתב, וכשנכנס בה להתפלל, מצוה למי שנכנס בפתח זה לצאת מפתח אחר. והוא כגירסת הרא"ש שגרס "מצוה". ובב"י הראה לזה מקור מהגמ' הנ"ל, שכאשר באו ישראל לפני ה' במועדים, נכנסו דרך שער צפון, ויצאו דרך שער הנגב. אבל הר"ף והרמב"ם גורסים, מותר לעשות קפנדריא. וכ"ה בש"ע שם, סעי' ה. ובפמ"ג התיר בזה כשהולך לדבר מצוה, אך בביאה"ל שם חלק עליו, שכל שאין הכניסה עצמה לצורך מצוה, אין להקל. וכ"כ בכה"ח. אבל אם נכנס שלא על דעת לקצר את דרכו, מותר לו לצאת ולקצר את דרכו, כמבואר שם.

והנה בבא"ח (פר' ויקרא אות ט) כתב, ואע"ג שאסור ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח אחר כדי לקצר את דרכו, מ"מ אם הולך לצורך מצוה שרי. וכן אם נכנס בפתח זה ולמד בביהכ"נ מזמור תהלים, שרי לצאת בפתח השני, דהוי נכנס לצורך מצוה. ומיהו טוב לשהות מעט שם וכו'. ע"כ. ומרן אאמו"ר זיע"א בספר הליכו"ע ח"א (עמ' רס"ו) העיר, דא"ז ברור, דהפמ"ג כתב ד"ז בלשון אפשר דשרי (כעין מ"ש הרמב"ם שאסור ליכנס בהם אלא לדבר מצוה). וכבר דחהו הביאה"ל והעלה לאסור. [דהתם מיירי שהכניסה לביהכ"נ היתה בשביל דבר מצוה, שאז ממילא מותר לקצר דרכו, משא"כ כשנכנס בכוונה לביהכ"נ רק כדי לקצר דרכו, והמצוה שמתכוון

והנה בס' מאור ישראל (מגילה כח:) מתבאר שמסקנת מרן אאמו"ר, להתיר להכנס לביהכ"נ מפני המטר אם כוונתו ללמוד שם, אמנם אין מזה הכרח לגבי קפנדריא דחמיר טפי, שמקצר דרכו ע"י ביהכ"נ, כאילו ביהכ"נ זה מעבר לביתו, וא"ז דומה לסתם כניסה בעלמא מפני הגשמים. [והנה בברכות (סג). איתא, אמר רבא, מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש, ארקיקה ומנעל לא קפיד. ע"ש. לפ"ז כיון שנאמר תשבו כעין תדורו, ולמד מזה בהליכו"ע, שיש להקפיד שלא לעשות קפנדריא לקצר הדרך ע"י סוכתו. וע' להרי"צ אבן גיאת (בהל' סוכה עמ' עב). ע"כ. ואע"פ שודאי מותר להכנס שם מפני החמה הגשמים. ויש לדחות, שלשם כך היא עשויה].

והנה אכן באורחות חיים (ח"א דיני ביהכ"נ אות יא) מפורש להתיר גם בזה, שכתב: היו לבי"ה ב' פתחים

ולכן הפך הרמב"ם דין זה אחר ההלכה הקודמת, ופשוט. ע"כ.

וכן דייק בהליכו"ש להגרש"ז אויערבך (הל' תפלה פי"ט ה"ב) מדברי הרמב"ם. וע"ש בכס"מ שהק' אמאי איחר הרמב"ם ד"ז ולא כתבו אצל הדין למעלה, היה לביהכ"נ או לביהמ"ד שני פתחים. ובמעשה רוקח כתב, שאפשר סדכיון הוצרך הרמב"ם לפרש שאסור ליכנס בהם אלא לדבר מצוה, הוצרך לומר ג"כ דדבר מצוה מקרי לומר שם שמועה או פסוק אחד וכו' ואחר זה חזר לדין הקפנדריא.

ומצד הסברא יתכן לומר שגם הארח"ח והכלבו לא התירו רק כשעושה כן שלא בקביעות, שאם עושה כן בדרך קביעות, הוי בזיון לביהכ"נ, וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר. אם לא במקום שאין דרך אחרת, כיון שעושה מחמת הכרח, וכ"ש אם השביל והדרך קדמו שם, ואח"כ עשו שם חדר תפילה.

אם מותר לקצר דרכו דרך עזרת נשים

בעזרת נשים כמו בביהכ"נ עצמה. וע"ע בפמ"ג (סי' קנא סק"א). גם בשו"ת חלקת יואב (א"ח סי' ד) כתב שנ"ל להוכיח שעזרת נשים יש לה דין בהכ"נ, ממה שנוהגים בכל תפוצות ישראל, להדליק נרות בעזרת נשים ביום של יו"ט, ובע"כ שהוא משום באורים כבדו ה', כיון שהנשים ג"כ חייבות בתפלה, דרחמי ניהו, וחשיב צורך קצת להתיר ביו"ט. ולכן מותר לעשות חלונות מעזרת נשים לבית הכנסת ואין בזה משום איסור נתיצה בכותל בית הכנסת.

גם בשו"ת האלף לך שלמה (א"ח סי' עג) כתב שיש לאסור לעשות סעודת נישואין גם בעזרת נשים, ולא תהא כזאת בישראל, שהרי גם בעזרת נשים יש קדושה. וכן העלה בשו"ת בית ישראל לנרא (א"ח סי' כד), שגם בעזרת נשים יש קדושה, כיון שהנשים מתפללות שם, ועונות על דברים שבקדושה. ושכן כתב בשו"ת ערוגת הבושם (א"ח סי' כז) בשם האחרונים. והגר"מ פיינשטיין הורה שאסור לעשות קפנדריא דרך עזרת נשים כשם שאסור לעשות כן בביהכ"נ, והובא בשו"ת רבבות אפרים הנ"ל (ח"א סי' קכ). ובערוך השלחן (סי' קנז סק"ז) כתב ג"כ, שיש קדושת בהכ"נ על עזרת נשים, כיון שמתפללות שם. ע"ש. וע' בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' יד) שהביא בשם הרב ויברך דוד (סי' ה), שעזרת נשים לא קילא קדושתה מקדושת בית הכנסת.

ואם מותר לקצר דרכו דרך עזרת נשים, אם הולך לרבו מצוה. ע"י בפמ"ג (מש"ז סי' קנא סק"ד, ובסי' קנד בא"א סק"א), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' י"א. ובחלק כב סימן ד), ובשו"ת מעיני חיים (ח"ב סי' י"ח), ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' ק"ב).

וכעת נדפס שו"ת יביע אומר ח"י, ושם (א"ח סי' טו) ושם דן לגבי קדושת עזרת הנשים, והביא משו"ת זכר יהוסף (סי' נא) שלרוב האח' יש קדושה אף בעזרת הנשים, כיון שחייבות להתפלל, וכמ"ש בשו"ת שאילת שלום מה"ת (סי' קפ), שהוריאל ומתחלה נבנה לשם עזרת נשים, ודאי שחלה עליו קדושה, שאע"פ שבהכ"נ קדושתו חמורה יותר מעזרת נשים, מכל מקום כיון שגם בעזרת נשים הנשים עונות כל דבר שבקדושה, וגם הן מתפללות, והנשים חייבות בתפלה, ודאי שאסור להוריד עזרת נשים מקדושתה לעשותה בית דירה לשמש ובני ביתו, שמעלין בקודש ואין מורידין.

וכן בשואל ומשיב קמא (ח"ב סי' כב - כד) כתב, שאף בהכ"נ של נשים קדושה יש בו מאחר שגם הן חייבות בתפלה כמו שפסק בש"ע (סי' קז). ע"ש. וכן מוכח עוד בשו"ת חסד לאברהם קמא (א"ח סי' יד). ולכן פשוט שגם בעזרת נשים אסור לאכול אכילת קבע ושתית י"ש המשכר. עכת"ד.

והפמ"ג בראש יוסף (מגילה כח:) כתב, שיש להחמיר

לה. אף על פי שאין נכנסים לבית הכנסת כדי להנצל מן הגשמים, מכל מקום אם היה לומד בחוץ, וירדו גשמים, ורוצה להכנס לבית הכנסת ולהמשיך ללמוד שם מפני שיש מטר בחוץ, מותר. ויש להקל להכנס לבית הכנסת מפני הגשמים ולשבת וללמוד שם, אף שלא היה עסוק קודם לכן בדברי תורה. (לה)

קפנדריא בסוכה

בתוכה בין פתחי הבית פתוחים לתוכה ועוברין דרך עליה, בין שמשמשין מתוכה לבית ואיהו לא קפיד, מצותה קיימת ועומדת. עכ"ל. ותשובת רב האי גאון הנמצאת בעמוד ע"ב (שצ"ן בחזו"ע) דומה בעניינה לתשובה של רב האי בעמוד צ"ב, ובאמת כוונתו היתה למה שכתוב במפורש בעמוד צ"ב. וכונת מרן זלה"ה בציון זה לומר שלא נעלם ממנו מ"ש הרי"צ גיאת שם, ואעפ"כ כותב דין זה שלא יעשה סוכתו קפנדריא, ושאין מדברי הרי"צ גיאת הנ"ל סתירה לדבריו, כאשר יבין המעיין, כיון שאקפנדריא שמדבר הרי"צ גיאת הוא אקפנדריא המוזכר בדין קדושת ביהכ"נ, ובחזו"ע מירי על אקפנדריא המוזכר בברכות, ששם הכוונה לעצם הדיור שלא ימש כמקום מעבר, שאז אינו יכול לשבת שם כביתו, בזמן שעוברים בכל פעם דרך סוכתו. ואין שום ראייה מדברי הרי"צ גיאת לנידון זה.

והנה בילקו"י סוכה (עמוד תס"ב) מבואר, שאין לעשות הסוכה קפנדריא לקצר דרכו. והוא ע"פ הגמ' בברכות סג. מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש. וכיון שסוכה נאמר בה תשבו כעין תדורו, יש להקפיד שלא יקצרו דרכם דרך הסוכה. וכ"ה בחזו"ע סוכות (עמוד קט). ונראה שקפנדריא בסוכה שייך רק באחרים שיעברו דרך סוכתו, ולא בבני ביתו, ושכן כוונת חזו"ע. ומה שצ"ן מרן זלה"ה את דברי הרי"צ גיאת רק מראה מקום הוא. כי לא נמצא שם התייחסות לדין זה. ואמנם לקמן בעמוד צ"ב נמצא התייחסות מפורשת לענין הקפנדריא בסוכה. וז"ל הרי"צ גיאת שם: סוכה לאו כהר הבית היא, ולא כביהכ"נ היא דתנינא בהו ולא יעשנה קפנדריאה, אלא כבית דמיא שדיין בתוכה, מה בית אי מעביר דרך עליה לא מיפסל, דמצות סוכה גופה בדירת המחויב בה תליא, לדור ולאכול ולשתות בתוכה, וכל היכא דנמצא דר

היה לומד בחוץ, וירדו גשמים, ורוצה להכנס לבית הכנסת

ישנה מעט בכניסתו, כיון שיוכל ליכנס לבית של חול להנצל מהחמה או מהגשמים. אם לא שעסק באיזה דבר הלכה בחוץ, והתחילו גשמים לירד, שאז מותר לו ליכנס לביהמ"ד שלא יטרדהו הגשמים. ובשעה"צ שם הוכיח כן ממש בגמ' כאן, האי דעיילינן לביהכ"נ משום דשמעתא בעיא צילותא, ותפוק להו שלמדו תורה שם, אלא ודאי דלא מהני. ע"כ. וכ"כ בשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נ"א).

אולם בפתח הדבר (סי' קנא סק"ג) מוכח דשפיר מהני, וראיית המשנ"ב יש לדחות, דשאני התם שכבר היו לומדים לפני כניסתם לביהכ"נ, וניכר שכל ענין כניסתם לביהכ"נ היה מפני הגשמים, לפיכך הוצרכו לומר ה"ט דשמעתא בעיא צילותא, אבל כשעדיין לא התחיל ללמוד ובאו גשמים ונכנס לביהכ"נ ולומד, לא מוכחא מילתא שנכנס מפני הגשמים, דאימא שנכנס כדי ללמוד. וכן מוכח מדברי רבינו מגילה (סי' תקצא עמוד שכג) וז"ל: ומסקינן לקמן שאסור לחשוב בהן חשבונות, וכן אסור למיעל בהן מן קדם זילחא דמיטרא א"כ בעי למתני אגב גררא. ע"כ. אלמא דשרי למיעל

(לה) בגמ' מגילה (כת). אמרו, ת"ר, בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש וכו', ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים, וכו'. וכ"ה בטור ובש"ע (סי' קנא ס"א). ובגמ' שם אמרו עוד, רבינא ורב אדא בר מתנה, הוו קיימי ושאלו שאילתא מרבא, אתא זילחא דמיטרא, (ורם של מים שבאים בכח), עיילי לבי כנישתא, אמרי, האי דעיילינן לבי כנישתא, לאו משום מיטרא, (שיגן עלינו מפני הגשמים שאם לא היינו עוסקים בשמעתא, לא היינו נכנסים) אלא משום דשמעתא בעיא צילותא (דעת צלולה ומוישבת, שאינו טרוד בשום מחשבה), כיומא דאיסתנא. ובב"י (רי"ס קנא) דייק מכאן, דמשמע דאי לאו משום דשמעתא בעיא צילותא, לא היו נכנסים לביהכ"נ, אף שהמטר מפריע להם, דלא חשיב בהכי דוחק, שהרי כמה אנשים הולכים בשוק בשעת הגשמים, ואינם נמנעים. אבל בהגהות אשר"י כתב בשם האו"ז, שהם עשו כן לחומרא, אף שהיה מותר. ומיהו מדברי התוס' והרא"ש נראה שמן הדין עשו כן, וכן נראה דעת הטור. ע"כ.

והנה דעת המשנ"ב (סק"ד) שלא יועיל שיקרא או

גם בערוה"ש (סי' קנא סוף ס"ד) כתב, שמותר ליכנס מפני החמה והצינה או מפני הגשמים, אם לומד פסוק או הלכה, שאף אם נראה שנכנס מפני הגשמים וכו', כיון שלומד פסוק או הלכה, לא מינכר כ"כ שנכנס מפני הגשמים והחמה והצינה. ע"כ. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"ה סי' קלא).

מקמי זילחא דמטרא אם ילמוד שם אגב גררא. ושו"ר בספר עמק ברכה (עמוד יד) שכתב כנו', ודחה דברי המשנ"ב. אך לא זכר שר דברי הראבי"ה. והלום ראיתי בשו"ת שרידי אש (ח"ב סי' יב עמוד כו) שהעיר מד' ראבי"ה על דברי המשנ"ב הנ"ל. ע"ש. וכמבואר בספר מאור ישראל ח"א (מגילה כח:).

אם למסקנא יש להתיר להכנס לבית הכנסת מפני הגשמים ע"י שיקרא פרק תהלים

שהוא קלות ראש בכבוד בהכ"נ. עכ"ל. ולא כתב להתיר לעשות כן ע"י קריאת פרק תהלים וכי"ב. ע"כ. וגם בשיעור בע"פ משנת תשס"ו (במוצש"ק פ' בא) אמר שאין להתיר ע"י אמירת פרק תהלים. מ"מ לכאור' דמשנה אחרונה עיקר. וגם יתכן לחלק בין הנידונים, שכאן אינו ניכר כל כך. ולו יהי אלא ספק, יש לצדד להקל בני"ד.

וי"ש מי שרצה לומר שבס' מאור ישראל הנ"ל לא התיר להכנס מפני הגשמים, רק אם יושב ללמוד ממש, שאז הלימוד עיקר, משא"כ כשיאמר פסוק אחד או פרק תהלים, שאינו ניכר שהלימוד עיקר. וע"ע בס' צדקה ומשפט (פ"ב הערה לו, מגילה כח:), ובמשנ"ב (סי' קנא סק"ד). ומ"ש בירחון יתד המאיר (אייר תשס"ו עמ' תכ"ג) אין דבריו מוכרחין [וראה בסמוך, דלהכנס מפני הגשמים לא חשיב קלות ראש כלל]. וראה במה שהבאנו בהערה הקודמת. ויש לעיין בזה עוד.

דין כניסה לביהמ"ד לת"ח מפני הגשמים שלא מדוחק

בישובן, דהא רבינא ורב אדא אסרי למיעל לבי כנישתא משום זילחא דמיטרא אי לאו דשמעתא בעיא צילותא, אלא ודאי דהיינו בחורבנם. וכ"כ האור"ח (ח"ב סי' כג). וכ"כ הרמב"ן להוכיח מזה שאין התנאי מועיל בישובן אלא לענין לאכסן בהם אורחים ועניים וכו'. וגם הרמב"ן והרשב"א והר"ן הוכיחו מזה שלא התירו לת"ח ולתלמידיהם אלא מדוחק, וכדברי מרן בב"י ובכ"מ, וכ"כ בשו"ת הרשב"ש (סי' רעד). ואם איתא שיש חילוק בין אכילה ושתיה להצלה מזרם וממטר, מה הוכיחו מעובדא דרבינא ורב אדא, הא איכא למימר דשאני התם דהוי קלות ראש גמור, וזילותא טפי, אלא ודאי דס"ל דלהצלה ממטר לא גרע מאכילה ושתיה, וכל אפיא שוין להתירם מדוחק דוקא. והצלה ממטר לא חשיב דוחק כל כך, וכמ"ש מרן. וע"ע במאירי מגילה (שם), שכתב, בתי כנסיות של בכל על תנאי הם עשויים, כלומר שמתנים בהם להכנס לקצת הנאה, אם מפני החמה ואם מפני הגשמים, אבל דברים שיש בהם קלות ראש כגון חשבונות שבין אדם לחבירו אין

ומשמע שמסקנת מרן אאמ"ר (בס' מאו"י שם), להתיר להכנס מפני הגשמים אם ילמד מעט וכדברי השרידי אש, אולם בשו"ת יבי"א ח"ז (א"ח סי' כא אות ה) ה"ד השרידי אש, שהתיר לעשות אסיפות בבהכ"נ אם יפתחו בפרק תהלים, עפ"ד ראבי"ה הנ"ל, ושכ"ה באוצר הגאונים (מגילה כח:). בשם רה"ג, שמותר ללמד תינוקות של בהכ"נ כתב ערבי וחשבונות, אגב לימוד תורה. והובא בס' העתים. וסיים שיש מקום לדחות שאין ראיה מתשובת רה"ג, דשאני התם שעיקר הלימוד של התלמידים תורה ויר"ש, ואגב גררא לומדים כתב ערבי וחשבונות, אבל להרצות הרצאות של חול, משום איזה פרק או פסוק של תהלים י"ל שאין להתיר. וכמ"ש הרמב"ן (מגילה שם) שאע"פ שבהכ"נ של בכל על תנאי הם עשויים, אין לחשב בהם חשבונות בני העיר, אף שאין להם מקום אחר להתאסף שם, מפני

והגנה כדעת מרן הנ"ל שלא התירו אכילה ושתיה בביהמ"ד לחכמים ותלמידיהם, רק מדוחק, כ"ה ברמב"ן (מגילה שם), והביא ג"כ הראיה הנ"ל ממצעה דרבינא ורב אדא לגבי כניסה לבהכ"נ מפני הגשמים. והרשב"א שם חילק דמ"מ ביהמ"ד קיל טפי ות"ח מותרין בו גם שלא מדוחק. וכ"ה בר"ן שם, ובליקוטי רבינו טודרוס. ומ"מ בירושלמי (פ"ג דמגילה ה"ג) משמע שאין חילוק בזה בין בהכ"נ לביהמ"ד, וכדברי מרן והרמב"ם. והב"ח כתב לדחות ראית מרן הב"י, דמפני הגשמים חמיר טפי, משום דהוי זילותא טפי כיון שאינו תשמיש הנאה לצרכו, אלא הצלה והגנה שלא יצטער, והוי קלות ראש גמור, הילכך לא שרי אפי' לת"ח, אבל כל שאר צרכים שאדם רגיל להשתמש בביתו כל מה שצריך מותר, דלהכי קרי ליה ביתא דרבנן, ורק באכילה ושתיה כ' הרמב"ם דבעינן מדוחק. ע"ש. וביבי"א ח"ז (א"ח סי' כא אות ב) השיב ע"ז, שהרי התוס' והרא"ש הוכיחו דהא דאמרינן בתי כנסיות שבחור"ל על תנאי הם עשויים, לאו למימרא דשרו בהנאה

לו. בתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהם כבוד, מכבדין אותן ומרבצין אותן. בימות הגשמים יש להזהר שלא להכנס לבית הכנסת עד שיקנח מנעליו היטב מהטיט והבוץ, שלא ילכלך את ריצפת בית הכנסת. וראוי שלא יהיה עליו ולא על בגדיו שום לכלוך. (לו)

לז. בתי מדרש שתלו מברשת בגדים בתוך בית המדרש לניקוי הכובע והחליפה, אם אין אפשרות להניח את המברשת בפרוודור, יש להקל להניחו בבית המדרש. ומותר לענוב עניבה בבית הכנסת, אם לא הספיק להכינה בביתו. (לז)

עושים בהם. ויש מתירים בחשבונות של צבור שכל שהוא צורך צבור אין בו קלות ראש. ע"כ. והובא ביבי"א שם (ח"ז א"ח סי' כא אות ב), ומבואר, שלהכנס בהם מפני הגשמים לא חשיב קלות ראש כלל.

בימות הגשמים יזהר שלא להכנס לבית הכנסת עד שיקנח מנעליו מהבוץ

(לו) רמב"ם (פי"א מהל' תפלה ה"ה). טוש"ע (סי' קנ"א סעי' ח'). וכתב הב"י (סי' קנא) בשם מהר"י בן חביב, טיט שעל רגליו, ראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל וראוי שלא יהא עליו ולא על בגדיו שום לכלוך. והובא בש"ע (סי' קנא ס"ח). ובמ"ב כתב בשם מהר"ם מינץ, שאין להכנס במנעלים ארוכים (שטיוול). ואם דרך המקום לעמוד כן בפני גדולים, מותר. וע' בשו"ת יחו"ד ח"ד (סי' ה) בדין הלוש חולצה בשרוולים קצרים, המכסים את הזרוע עד המרפק, שמותר לו להיות ש"צ ולהתפלל תפלת החזרה. אבל אם השרוולים קצרים ביותר, עד שחלק מהזרוע העליון, שבין המרפק לכתף מגולה, אינו ראוי לשמש כש"צ, שא"ז כבוד הצבור. אבל יחיד המתפלל לעצמו, מותר. **ובב' חסידים** (סי' תתט"ז) כתב, חלון שהוא כנגד רשות הרבים, ובני אדם עובדין לפניו לביהכ"נ, לא ישפוך מי רגלים מן החלון, לפי שההולכים לביהכ"נ בהשכמה יהיו מטונפים במי רגלים, דכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. ובסימן תתי"ז כתב, דאחד היה משים עור כעין כיס כנגד ערותו, שמא יהיו נוטפים מי רגלים ותפלתו תועבה, וכשיצא אדם מבית הכסא יבדוק במקום שישב בביה"כ שלא היה מטונף, כי אחר זה ילך לביהכ"נ, או ללמוד. ובסי' תתכ"ב כתב, צריך אדם לעיין שלא ידבק במנעליו צואה כשהולך לביהכ"נ, שנא' שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. ולכך כתיב של נעלך מעל רגלך. ובעבור זה יש אנשי מעשה שמייחדים מנעלים דוקא כשהולכים לביהכ"נ. ע"ש. ומה טוב שיהיה בכל ביכ"נ סמוך לפתח בדול חד בכניסתו, לשפשף ולקנח המנעלים. ע"ש.

מברשת בגדים בתוך בית המדרש לניקוי הכובע - ולענוב עניבה בביהמ"ד

(לז) כיון שהדבר נעשה לצורך כבוד הבריות, שלא יהיה אבק על הבגדים או על הכובע, ואין אפשרות

להניח את המברשת בפרוודור, יש להקל להניחו בביהמ"ד. וע' בש"ע (סי' קנא ס"א) בתי כנסיות ובתי

לח. אין לשטוח מגבות בבית הכנסת של אנשים שחוזרים מטבילה במקוה. (לח)

לט. אין להכניס שום מטה של מת אפילו של תלמיד חכם לבית הכנסת, או לבית המדרש, ולהניח מטתו במקום שהיה דורש, ולהספידו שם. אולם אם הוא מגדולי הדור, וסבא דמשפטים, ראש בית דין מקודש, יש להתיר בזה. (לט)

ומדרשות אין נוהגים בהם קלות ראש וכו', ואין מתקשטין בהם. ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק. וכתב הרמ"א, דבכימ"ד מותר אפי' בלא דוחק. והיינו דלאו דוקא אכילה ושתייה, אלא ה"ה לשאר תשמישיהם דשרי. [משנ"ב סק"ז]. וכ"ש אם הדבר כרוך בכיטול תורה. ואם מותר לענוב עניבה בביהכ"נ, הנה מרן בש"ע (סי' קנ"א סעיף א') כתב, דאין מתקשטין בביהכ"נ, וטעם האיסור מפני שיש בדבר קלות ראש, וכמ"ש אין נוהגים בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול

ושיחה בטלה וכו', אך דברים שאין בהם משום קלות ראש וגנאי אין בזה איסור. ומה שאסרו קישוט בביהכ"נ הוא כמו שהביא כ"כ במה שכתבו תוס' חכמי אנגליה (מגילה כ"ח:) אין יכול להתקשט בהם שיפשוט בגדים וילבש בגדים אחרים ע"כ, שבוה יש גנאי, אבל לענוב עניבה שאין בזה גנאי מותר, ולכן מי שאיחר בער"ש ובא לביהכ"נ ועונב עניבה בביהכ"נ מותר, ובפרט ת"ח שכתב בשעה"צ (אות ח' ס"ט) בשם הרשב"א דה"ה לכל תשמישי ת"ח שמוותר.

אין לשטוח מגבות בבית הכנסת של אנשים שחוזרים מטבילה במקוה

ובירושלמי (מגילה פ"ג ה"ג) אמרו, ר' יוחנן מיקל מקלל לנשייא דשטחון בגדיהון על אוריא דבי כנישתא. והיינו ששטחו בגדים לייבוש על גג ביהכ"נ. ומשמע דכ"ש דאסור בתוך ביהכ"נ. ואמנם אם שוטח מגבת אחת אין בזה גנאי. כמ"ש בס' משנת יוסף (ליברמן, סי' כו אות ו'). והיינו כשעושה כן באקראי ולא ילמדו מזה אחרים.

(לח) במגילה כח. אמרו, ואין מפשילין בתוך ביהכ"נ חבלים. והגם שהרמב"ם והטורש"ע השמיטו הלכה זו, מ"מ הביאור הר"ף והרא"ש, וכבר כתב הרמב"ם (תפלה י"א, י"א): וכשם שנוהגין בהן כבוד ביישובן כך נוהגין בהן כבוד בחורבנן. וביישובן אין נוהגין בהן קלות ראש כגון וכו', ואין ניאותין וכו'. ע"כ.

אין להכניס שום מטה של מת אפילו של תלמיד חכם לבית הכנסת

העם, הכוונה להספיד שם בלי המטה של המת, אלא סתם הספד, וכמ"ש ג"כ בש"ע (או"ח סי' קנא ט"א), שאין מספידים בביהכ"נ, אא"כ יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר, שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו. אבל להכניס מטת המת לביהכ"נ, לא הותר אפי' לסתם ת"ח, וכ"ש לשאר העם. זולת לחכם ואלוף וגאון. ובספר חכמת אדם (כלל קנ"ה סי' י"ח) כתב, שאין לעשות כן אלא לאדם גדול יחיד בדורו, כמו הגר"א, ולא לשום מת אחר. וכן מתבאר בשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' קו) שאין לעשות כן אלא לאדם גדול, ראש ב"ד מקודש, ולא לסתם ת"ח.

(לט) בגמ' מגילה (כח:) ת"ר, בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש וכו', ואין מספידין בהן הספד של יחיד וכו'. אבל מספידין בהם הספד של רבים. ופרש"י, הספד של רבים, כגון של ת"ח שמת, שצריכים להתאסף ולהספידו, וביהכ"נ ראוי לכך, לפי שהוא בית גדול. ע"כ. ואמרו עוד שם, היכי דמי הספד של רבים, מחוי רב חסדא, כגון היספדא דקאי ביה רב ששת וכו'. ופרש"י, אם ימות אדם אחד מבי רב ששת. ומבואר, שאם בא עם רב להספד ת"ח, הו"ל הספד של רבים ומותר. וכ"פ הרמב"ם (פי"א מתפלה ה"ז), "ואין מספידין בהן אלא הספד של רבים, שיהיה שם הספד גדולי וחכמי אותה העיר שכל העם מתקבצין ובאים בגללן". ע"כ.

וכן העלה הגאון חסידא קדישא רבי נתן עמרם, אב"ד אלכסנדריא, בתשובה שהובאה בספר נוה שלום (דף מד:). וכן ציוו כמה רבנים גדולים שלא להכניס את ארונם לביהכ"נ להספידם שם, לרוב ענוותנותם, כמ"ש הרב נוה שלום שם. והדברים ברורים ונכונים, שאין להכניס שום מטה של מת, אפי' של ת"ח, אא"כ הוא מגדולי הדור וסבא דמשפטים, ראש ב"ד מקודש. [ממרן אמור"ר זיע"א סיון תשמ"ט].

ובש"ע (יו"ד סי' שד"מ ס"כ) איתא: חכם ואלוף וגאון מכניסים אותו לביהמ"ד, ומניחים מטתו במקום שהיה דורש, ומספידין אותו שם, ע"כ. ומבואר, שלא התירו בזה אלא לחכם אלוף וגאון, ולא לסתם ת"ח, וכ"ש לשאר העם. ומ"ש מרן הש"ע (שם סעי' ט) מספידים ת"ח ונשותיהם בביהכ"נ, ובביהמ"ד, אבל לא שאר

מ. תלמידים קטנים שרוצים ללמד שפה אחרת בבית הכנסת, אחר סיום לימוד השיעורים בלימודי קודש, כדי למנוע מהם ללכת ללמוד שפה זו בבתי ספר חילוניים שיושבים שם בתערוכת בנים ובנות יחדיו, יש להקל להם ללמוד שפה זו בבית הכנסת, וגם על ידי כך נמנעים מביטול תורה על ידי ההליכה והחזרה מבית הכנסת לבית הספר. ומכל מקום לכתחלה עדיף יותר היכא דאפשר, לייחד כיתת לימוד מחוץ לבית הכנסת, במקום הסמוך והקרוב לשם, כדי ללמד שם לימודי חול. (מ)

לאר"י אחר מותם וכו'. ע"כ.

וכ"ה בנהר מצרים (הל' ביהכ"נ אות ב) דבמצרים מעולם לא נהגו להכניס לשום ביהכ"נ ארון של מת כדי להספידו שם, אפי' ארון של ת"ח, או איזה נכבד ויקר, וכ"ש לשאר העם. זולת להמפורש דינו בש"ע. והפורץ גדר עונו ישא, כי את קודש ה' חילל. ע"ש. [נתוך מכתב מרן אאמ"ר סינן תשמ"ט. ושוב נדפסו הדברים בשו"ת יבי"א ח"ז (י"ד ס' לא). ושם כתב, דמה שנהגו באיזה קהלות להכניס סתם נפטרים לביהכ"נ ולהספידם, ועושים כן למצוא חן בעיני קרוביהם, מנהג זה הוא אותיות גיהנם, ומצוה לבערו ולשרש אחריו, ולמחות כנגדו, ואין רוח חכמים נוחה ממנהג זה שהוא נגד דעת רבותינו בעלי הש"ע וכל הפוסקים. ע"ש]. ומעשה היה מקרוב בקהלה אחת ממרכז הארץ שנפטרו מבני הקהלה שבעה אנשים בזה אחר זה בלא עת ב"מ, ונתנו לבם שהוא בעבור שהיו מכניסים המת לביהכ"נ.

כדי שלא ילכו לבתי ספר חילוניים

שאסור לחשב בהם חשבונות, ותירך, שזה נקרא כמו לצורך דבר מצוה, דהוי בכלל מה שאמרו, שחייב ללמדו אומנות, ולצורך דבר מצוה כתב הרמב"ם (פי"א מהל' תפלה) דשרי. ע"כ. ואכתי לא איפרק מחולשא, כאשר יראה הרואה. ונראה, שרב האי ס"ל כמ"ש הראב"ה במגילה (ס' תקצא, עמ' סג): ומסקינן, שאסור לחשב בהם חשבונות, ולמיעל בהו מקדם זילחא דמיטרא, אא"כ בעי למיתני בהו אגב גררא, דהילכתא בעי צילותא. ע"כ. ומש"ה גם רב האי לא התיר אלא אגב גררא של לימוד תורה.

וגם הלום ראיתי בשו"ת שערי רחמים ח"ב (לריב רחמים יוסף פרנקו, אב"ד חברון, י"ד ס' כג), שנשאל אודות ת"ת שיש בו חדר נפרד ללימודי חול, והן עתה נתרבו מאד התלמידים, ואין החדר המיוחד לזה מספיק כדי ללמד לימודי חול, וגם אין ידם משגת לבנות עוד חדרים לכך, ורוצים ללמדם באותם חדרים שלומדים בהם לימודי קודש, תנ"ך ושי"ס וכו', האם רשאים לעשות כן. והרה"מ הביא מ"ש הרה"ג ר' ישראל משה חזן

וע' בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד ס' שמה), שכ' שכוונת החכמת אדם [שאינן לעשות כן אלא לאדם גדול], שאף לתלמידי חכמים אין לעשות כן, שמלבד מאי דקי"ל כדברי הרמ"א ביו"ד (ס' רמג), שבוה"ז אין דין ת"ח, ומקור דבריו משו"ת מהר"י קולון (שרש קסג), וכ"ש הכא דבעי חכם אלוף וגאון, ואין זה בנמצא בזה"ז, ושאינו הגר"א מוילנא שבודאי רב גובריה והיה בכלל חכם אלוף וגאון, משא"כ לסתם ת"ח. ואפי' לדעת מהרי"ט בתשו" (ס' מז) שחולק על המהר"י קולון הנ"ל, מ"מ בודאי שגם הוא מודה לענין כמה דברים שאין בזה"ז לצורבא מרבנן דין ת"ח. וכ"ש כאן דבעינן שיהיה חכם אלוף וגאון. אלא דמ"ש החכמת אדם מהכתוב ותבואו ותמאאו את מקדשי, לא מצאתי מקרא זה, אלא נתכוין לפסוק ותבואו ותמאאו את ארצי, וע"פ מה שאמרו בירושלמי (כתובות סוף פרק הנושא) על אותם שלא עלו לאר"י בחייהם, וציוו להוליך מטתם

ללמד שפה לתלמידים בבית הכנסת,

מ) ב"ב מרן אאמ"ר זיע"א בתשובה בכת"י, וז"ל: לכבוד ידידנו היקר והנעלה, גבור במלחמתה של תורה, זך השכל והרעיון, הגאון המפורסם כש"ת רבי יצחק מ. שחיבר [זיע"א], הרב הראשי ליהדות ארגנטינה. אודות השאלה אם מותר ללמד אנגלית בתוך כתות הישיבה, לאחר סיום לימוד השיעורים בלימודי קודש של הישיבה, כדי למנוע מבני הישיבה ללכת ללמוד שפה זו בבתי ספר חילוניים, שיושבים שם עם בנים ובנות נכרים ביחד. וכת"ר מצדד להקל, והעיד בגדלו שכך נהגו להקל בעיר חלב שבארץ הטובה, וה"ד הפוסקים המדברים בזה. והנה מראש צורים אראנו הוא רבינו האי גאון שהובה בספר העיתים (עמ' רנ"ו) וז"ל: ומשמיה דרב האי איתמר, מותר ללמד תינוקות של ביהכ"נ אגב לימוד תורה, כתב ערבי וחשבונות, אבל שלא עם התורה, אין נכון, ותינוקות של גויים ללמדם שם, כל שיכול לדחותם דוחים, ואם חוששים לתרעומת, אין דוחים אותם, מפני דרכי שלום. ע"כ. ובעיתים לבניה הק' ע"ז, מהמבואר במגילה (כח):

בספר נחלה לישראל (בקונ' שארית הנחלה דף פ'), להתיר ללמד בביהכ"נ לשונות העמים, ונשען על תשובת רב האי גאון הנ"ל (אשר מצא בספר העתים כתי"), ואחר שהרה"מ כתב לתמוה מאוד ע"ז, והביא ג"כ תשובת רבי יצחק בן ואליד בשו"ת ויאמר יצחק (יו"ד סי' כט) שאסר בזה, ושאף ש"ל שללמד תלמידים מלאכת הכתיבה יש קצת מצוה בדבר, כדי שכאשר יגדלו ימצאו פרנסתם וכו', מ"מ לא התירו חז"ל אלא חשבונות של מצוה כקופה של צדקה ופדיון שבויים, אבל לא בענין אחר. שוב כתב הרהמ"ח להתיר ע"פ מ"ש המג"א (סי' קנא סק"ב) שהטעם שהתירו לת"ח לאכול ולשתות בהם משום שעיקר לימודם הוא בביהכ"נ ובביהמ"ד, ואם יצטרכו ללכת כל פעם לאכול ולשתות בביתם יתבטלו מלימודם. וא"כ זה עצמו טעם ההיתר ללמד שם לתינוקות מלאכת הכתיבה בלשון ערבי וחשבונות, שאם יצטרכו לנדוד כדי ללמוד מלאכה זו במקום אחר יתבטלו מלימודם, ולפ"ו אין להתיר אלא כשאין להם מקום אחר ללמוד שם לימודי חול. עכת"ד.

אולם נראה שאין זה משמעות דברי רב האי, דא"כ למה לא התיר אלא אגב לימוד התורה, והרי החדרים האלו אין בהם קדושה כלל, וגם אם נפשך לומר שלא יצא הדבר מגדר דוחק, שהרי אפי' אמורא צריך לפרש דבריו, (עיין פ"י רשב"ם פסחים קא: ותוס' ביצה כה.) וכ"ש הגאון שהיה לו לפרש יותר את דבריו, דילמא נפיק מינייהו חורבא ח"ו. א"ו שדברי רב האי כפשוטם. וכמו שהבין הרב נחלה לישראל, ושאר האחרונים הנ"ל, ואין כאן שגגה כלל. וגם כת"ר הביא בקצרה דברי הרב פעלים ולא הונח לו בדחיתו.

ובשו"ת ישכ"ע ח"א (או"ח סי' ז) הובאה תשובת הגאון רבי מצליח מאזוז הי"ד, שהאריך בנ"ד, והעלה בכוחא דהיתרא להקל בזה אם אין להם מקום אחר חוץ מביהכ"נ. והרה"מ עמד וימודד אר"ש והאריך לדחות דברי הרב השואל הנז', והעלה להחמיר. ואגב ריהטאי לדידי חזי לי שאין דבריו מוכרחים לדינא.

ובאמת אזכרה ימים מקדם, עוד בימי חורפי, שהיו מלמדים בישיבת פורת יוסף, חשבון ודקדוק, בכתות שהיו לומדים בהם לימודי קודש, וזה מפורסם מאד, והרה"ג רבי עובדיה הדאיה, מחבר שו"ת ישכ"ע הנ"ל, היה ר"מ בישיבה הנ"ל, ולא פצה פה למחות על כך, כיון שגדולי עולם ומכללם ראש הישיבה מוהר"ר עזרא עטייה זצ"ל, לא מיחו בדבר, וכנראה שסמכו להתיר על תשובת רב האי הנ"ל, (וכעדות כת"ד על מנהג חלב שהקילו בו). וכן ראית כעת בשו"ת דיבורי אמת (סי' כח) שהעלה להקל בכיו"ב. וכן בשו"ת בית ישראל (סי' קיא) כתב ג"כ להקל.

ויש לצרף לסברות הנ"ל, שיטת כמה ראשונים שסוברים, שמה שאמרו בתי כנסת שבבבל על תנאי הם עשויים, אף בישובן, ואף שמרן לא פסק כן, הו"ל כעין ס"ס להקל. וכ"ש בנ"ד שיש כמה טעמים להקל, וכמ"ש כת"ר, ואף ידי תיכון עמו, שיש להקל בזה, עד שירחיב ה' גבולכם, ותוכלו לבנות עוד חדרים, שיהיו מיוחדים ללימודי חול, ועד אז יוכלו ללמד אנגלית, בחדרי הת"ת.

בספר נחלה לישראל (בקונ' שארית הנחלה דף פ'), להתיר ללמד בביהכ"נ לשונות העמים, ונשען על תשובת רב האי גאון הנ"ל (אשר מצא בספר העתים כתי"), ואחר שהרה"מ כתב לתמוה מאוד ע"ז, והביא ג"כ תשובת רבי יצחק בן ואליד בשו"ת ויאמר יצחק (יו"ד סי' כט) שאסר בזה, ושאף ש"ל שללמד תלמידים מלאכת הכתיבה יש קצת מצוה בדבר, כדי שכאשר יגדלו ימצאו פרנסתם וכו', מ"מ לא התירו חז"ל אלא חשבונות של מצוה כקופה של צדקה ופדיון שבויים, אבל לא בענין אחר. שוב כתב הרהמ"ח להתיר ע"פ מ"ש המג"א (סי' קנא סק"ב) שהטעם שהתירו לת"ח לאכול ולשתות בהם משום שעיקר לימודם הוא בביהכ"נ ובביהמ"ד, ואם יצטרכו ללכת כל פעם לאכול ולשתות בביתם יתבטלו מלימודם. וא"כ זה עצמו טעם ההיתר ללמד שם לתינוקות מלאכת הכתיבה בלשון ערבי וחשבונות, שאם יצטרכו לנדוד כדי ללמוד מלאכה זו במקום אחר יתבטלו מלימודם, ולפ"ו אין להתיר אלא כשאין להם מקום אחר ללמוד שם לימודי חול. עכת"ד.

ובנ"ד אם יצטרכו ללמוד במקום אחר יצטרכו לעזוב את הישיבה טרם כלות זמן השיעורים כדי להגיע לביה"ס החילוני וכו'. וסמוכים לזה מדברי המג"א, והשערי רחמים הנ"ל, שהעלה במסקנתו להתיר כשאין שם חדר אחר ללימודי חול. וכן העלה גם הרה"ג רבי יוסף ארוואץ בספרו שו"ת הוד יוסף (סי' א) שיש להקל בזה מטעם שמצוה ללמדם אומנות ועוד טעמים. (והוא הרה"ג השואל בספר שערי רחמים הנ"ל, וטעמו ונימוקו עמו להקל כאמור).

וכן מצאתי בשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' יב עמ' כו) שנשאל אם מותר להרצות הרצאות של חול בביכ"נ, והעלה להתיר אם הוא אגב גררא של לימוד תורה, וכמ"ש ראבי"ה הנ"ל, ושכ"כ רב האי גאון בתשו' הנ"ל, שהובאה באוצר הגאונים (מגילה כח:), ושאין לומר שטעמו של רב האי גאון הוא משום שמצוה ללמדו אומנות, דא"כ גם בלי צירוף לימוד תורה, יהיה מותר. א"ו שעיקר טעמו של רב האי גאון הוא כמ"ש הראבי"ה, וכהיא דאמרי' דאי איצטרך ליה למיקרי גברא לבי כנישתא לימא פסוקא וכו', ושכן שמע שהמנהג בארצות המזרח להקל בהשמעת הרצאות של חול בביהכ"נ ובביהמ"ד, ושכן העידו לו עדים נאמנים, וכן העלה בסיום התשובה שם. ע"ש. וכ"ש כאן שיש בזה משום לאפרושי מאיסורא, שלא יתחברו בבתי ספר החילוניים, עם בחורים ובחורות נכריות, שיש להקל בזה, כמסקנת האחרונים הנ"ל.

ורן אמת בשו"ת רב פעלים ח"ב (או"ח סי' כב) נשאל

מא. אין לערוך הרצאות של חול בבית הכנסת, וכל שכן לערוך שם קונצרטים וכיוצא בזה. אלא אם כן ההרצאה כוללת גם דברי חיזוק ועידוד לשמירת התורה והמצוות (כגון עריכת "סמינרים" לקרב רחוקים לצור מחצבתם). **מא**)

מב. מותר למסור שיעור לנשים בבית הכנסת, באופן שקובעים שעה רק לנשים, ואין שם אנשים. **מב**)

מג. אסור ללמד נשים ריקמה ושאר מלאכות, בתוך בית הכנסת, אפילו אם עושים כן כדי להביא פרנסה לביתם. **מג**)

שלא לערוך הרצאות של חול בבית כנסת

שהתירו הוא לצורך אורחים הבאים ממקומות אחרים, (עיין בריא"ז המובא בשלטי גיבורים מגילה שם). משא"כ לאנשי ביהכ"נ שיש להם אפשרות אחרת להתאסף בבית אחד מיחידי הקהל, או במקום גדול אחר, כל שאין באסיפתם עניני מצוה, יש להחמיר בזה. שהרי מרן כתב בש"ע, שאין מחשבין בהם חשבונות, ומשמע אפי' של רבים, אם אינם חשבונות של מצוה. ועיין בביאה"ל שם, שהביא בשם הרמב"ם, שאפי' אם בני העיר צריכים, לאותם חשבונות, ואין להם מקום אחר להתאסף שם, יש לאסור, מפני שהוא קלות ראש בכבוד ביהכ"נ. ואף שהוא צורך רבים. ע"ש. ועיין בשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' יב) שכתב להתיר בנ"ד, בשנות הזעם של שלטון הנאצים ימ"ש, בזמן שהיהודים באשכנז היו כבושים בידי הרשע המטורף והמנוול ימ"ש, ונגזר על יהודי אשכנז להתאסף במקומות פומביים שמחוץ לבתי כנסת. והגה"מ האריך בנידון זה, והעלה כאמור להקל. כיעו"ש. ומ"מ במקומותינו שאפשר להתכנס במקומות אחרים, לא חשיב שעה"ד, ואין ראוי להקל בזה.

מא) **ראה** בהערה הנ"ל. והנה הט"ז (סי' קנא סק"א) כתב, שאורחים שרו לאכול בביהכ"נ, דהכי איתא בסי' רסט, שאורחים אוכלים בביכ"נ. ובהגהות היעב"ץ במגילה (כה:), כתב, שהטעם שאורחים מותרים לאכול בביהכ"נ, אינו משום שהוא מצוה, שהרי המצוה היא במכניסי האורחים, ולא באורחים האוכלים שם. ועל כרחן שהוא משום דחק. וא"כ לכאורה היה מקום לומר גם בנ"ד, שכיון שהוא שעה"ד, שאין מקום אחר להתאסף שם, לכאורה יש להתיר להתכנס בביהכ"נ. ואף שהאחרונים השיגו על הט"ז הנ"ל, שההיתר לאכילת עניים הוא רק לשיטת הרמב"ן ומובא בהר"ן (מגילה כב) דבתי כנסת של בבל על תנאי הם עשויים, והתירו לת"ח ולכל שעה"ד. ע"ש. משא"כ לשיטת התוס' והרא"ש והטוש"ע (סעי' יא), דתנאי לא מהני אלא בחורבנו ולא ביישובו, ולשיטת המג"א (סי' ק יב) תנאי לא מהני אלא בבבל, אבל לא בזמנינו. מ"מ כבר כתבו מרן החיד"א בברכ"י, ובמגן גיבורים, ובמשנ"ב (סק"ה), דבשעה"ד מותר להאכיל עניים בביהכ"נ גם בבתי כנסת שלנו. ועי' בשעה"צ. אלא די"ל שכל מה

להקים שיעורי תורה לנשים בבית כנסת

הנשים הלכות, ומוסר ויראת ה'. מה גם והרבה פעמים והנשים הן המשפיעות בבית, על הבעל והילדים, ועי' חיזוקן בתורה וביראת שמים, יושפע הבית כולו מכך. ולכן גם בביכ"נ מותר לקיים שיעורי תורה לנשים. ובלבד שיבואו לשם בבגדי צניעות, כיאה למקום הקדוש, ויכנסו לשם בשעה שאין במקום אנשים, וכמבואר. וגם מגיד השיעור יהיה ראוי לכך, וכן הורה מרן אאמו"ר זיע"א בתשובה לשאלה להלכה ולמעשה. [ונכון שמגידי השיעורים לא יהיו קבועים].

מב) **הנה** נודע מ"ש בספר החסידים (סי' שיג), שחייב אדם ללמד את בנותיו המצוות, כגון פסקי הלכות, שאם לא תדע הלכות שבת, איך תשמור שבת, וכן כל המצוות, והרי בימי חזקיהו כל האנשים והנשים ידעו אפי' טהרות וקדשים (סנהדרין צד:), וזהו הקהל את העם וכו'. ע"כ. וכ"כ בסמ"ג, ופסקו הרמ"א (יו"ד סי' רמו ס"ו). ובמו"ק (ס"ס מז) קילס את הטעם שכתב המהר"י מולין, שמובא בב"י, בטעם חיוב הנשים בברכה"ת, מפני שחייבות ללמוד ההלכות השייכות להן. ע"ש. ולפיכך קיימת חשיבות רבה ללמד את

אסור ללמד נשים ריקמה ושאר מלאכות, בתוך בית הכנסת

כלל, כי הנה כבר האריכו הפוסקים לדון בדין לימוד כתיבת חשבון בחדר שלומדים שם תינוקות של בית

מג) **הנה** בשו"ת מקוה המים ח"ד (סי' יח) התיר ללמד נשים ריקמה בביהכ"נ. ע"ש. אולם אין דבריו מחוורים

מד. נכון ורצוי מאד שחייל הנכנס לבית הכנסת יכסה את נשקו תחת בגדיו, ולא יראה לחוץ. ואם אי אפשר לו לכסותו, כגון רובה גדול וכדומה, ויש צורך שישא את נשקו עמו, מסיבה בטחונית, וכיוצא בזה, יש להקל להכנס עם הנשק לבית הכנסת לתפלה. (מד)

ועיין במקנה (קידושין ל:) שדן שם אם החיוב ללמד אומנות הוא גם בביתו, דלכאורה כיון שהחיוב ללימוד אומנות ילפינן מהיקשא דכתיב וראה חיים עם האשה, י"ל שהחיוב הוא רק על האישה. או דלא שניא. ע"ש.

ועכ"פ בנ"ד הדבר קשה לסכלו להפוך את בתי הכנסת לבתי מלאכה לבנות ישראל ח"ו, וכי יעלה על הדעת ללמד את בנו נגרות ומלאכות אחרות בביהכ"נ משום האי מצוה? והרי גם מצוה ללמד את לשחות, וכי יעלה על הדעת שיעשה כן בביהכ"נ? אשר ע"כ הדבר פשוט להחמיר בזה, וזולת אם יש בדבר הצלה מבחינה רוחנית, שיש לדון בזה ע"י שאלת חכם.

ובררך אגב יש להעיר עוד על מ"ש בשו"ת מקוה המים הנ"ל (סי' יט) אם מותר להקצות פינה מביהכ"נ לעזרת נשים, והעלה להקל מכמה טעמים כיעור"ש, [וראה בזה בשו"ת הר צבי או"ח]. ובין הדברים כתב, דלמה יגרע ביכ"נ של הנשים משל האנשים, והלא כשם שהאנשים חייבים בתפלה, גם הנשים חייבות בתפלה, וכמבואר כן בש"ע או"ח סי' קו, וא"כ מנא לן לחלק בין ביהכ"נ של נשים לזה של הנשים ללא שום ראייה. ע"ש. ויש להעיר ע"ז דאי משום הא לא איריא, שהדבר ברור שאין חיוב לנשים להתפלל בביהכ"נ, ומטע"ז לא הזכיר בש"ע כלל שצריך לבנות עזרת נשים בביכ"נ. אלא שבנות ישראל נהגו להחמיר על עצמן לבוא לביהכ"נ לתפלה, וכמ"ש כן בשו"ת שאילת יצחק (סי' כא, ד"ה והנה). וצ"ע.

רבן תורה, כמו שכתבנו לעיל הערה לג, ודעת כמה פוסקים להחמיר בזה, כמבואר שם, ואם התירו שם מפני ביטול תורה של תינוקות של בית רבן, ועוד טעמים כמבואר שם, בודאי שאין לדמות ד"ז לנ"ד, ללמד מלאכה לבנות בתוך ביכ"נ. [ובשו"ת בית ישראל (סי' קיא) כתב להתיר ללמד כתיב וחשבון לתלמידים בביהכ"נ, דלב ב"ד מתנה עליהם].

ובז"ש שם דהוי מצוה, משום לימוד אומנות לבתו, וכמבואר בב"מ (ל:) תני רב יוסף והודעת להם זה בית חייהם. את הדרך זו גמילות חסדים וכו'. ופרש"י זה בית חייהם, ללמוד להם אומנות להתפרנס בו. ובגמ' קידושין (טז.) ת"ר, האב חייב בבנו למול ולפדותו וכו' וללמדו אומנות. רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות. ליסטות ס"ד, אלא כאילו מלמדו ליסטות. ופרש"י, דכיון שאין לו אומנות ויחסר לחמו ילך בפר' דרכים וילסטם את הבריות. ובמכתב לחזקיהו (פסחים ג.) הביא משם שו"ת בית יעקב (סי' לה) שהחיוב ללמוד אומנות הוי דאורייתא. ומרן בש"ע (או"ח סי' שו ס"ז) פסק, שמותר לדבר בשבת בענין לימוד התינוק אומנות. ע"ש. וע"ש במשנ"ב סק"ל. הנה יש מקום לומר שאין חיוב ללמד את בתו אומנות כיון שכל כבודה בת מלך פנימה, והאיש חייב במזונות אשתו. וכ"כ בעיון יעקב (מועד קטן יז א) וכן משמע מפ"י רש"י בקידושין כט. ועיין בתוס' ר"י הזקן בקידושין פב. ודו"ק.

אלא די"ל דאטו גברא בעי חיי נשי לא בעי חיי?

חייל הנכנס לבית הכנסת יכסה את נשקו תחת בגדיו, ולא יראה לחוץ

סופר. אבל בברכ"י (סק"ט) כתב לקיים גירסת הבי' בגילוי ראש. ומרן הבי' פסק להלכה כדברי המהר"ם כמ"ש בש"ע (סי' קנא ס"ו).

ויש לחקור בטעם הלכה זו, אם הוא דין בדיני קדושת ביהכ"נ, ולפ"ז אם מתפלל בביתו א"צ להקפיד בזה, או שהוא דין בהלכות תפלה, ואף אם מתפלל בביתו צריך להקפיד בזה. ומד' המהר"ם משמע, שזה מהלכות תפלה, שהרי תלה הטעם בתפלה שמארכת ימיו של אדם (ולא אמר משום שביהכ"נ מסוגל לאריכות ימים, כמבואר בברכות ה.), א"כ גם כשמתפלל בביתו יש להקפיד על כך.

אלא דא"כ לא היה לו למרן לכתוב דין זה בהלכות ביהכ"נ, אלא בהלכות תפלה. א"ו דמשמע ליה שדברי

מד) במכילתא (סוף פר' יתרו) אמרו על הפסוק "ואם מזבח אבנים וכו' כי חרבך הנפת עליה ותחלליה", אמר ר"ש בן אלעזר המזבח נברא להאריך שנותיו של אדם, והברזל מקצר שנותיו של אדם, אינו רשאי להניף המקצר על המאריך. ע"כ. ובארוחת חיים (הלכות ביכ"נ דף ה:) כתב בשם המהר"ם מרוטנבורג, שאסור להכנס לביהכ"נ בסכין ארוך, שהרי התפלה מארכת ימיו של אדם, (ברכות נד ב) והסכין מקצר ימיו של אדם. וכ"ה בכל בו (סי' יז) ובתשב"ץ (סי' רב). ע"ש. אמנם רבינו פרץ הגיה ע"ד המהר"ם, שאין לחוש אלא בגילוי ראש, דהיינו, שאין איסור להכנס לביהכ"נ עם סכין, והאיסור הוא רק בכניסה לביהכ"נ בגילוי ראש. נוע' בא"ר סי' קנא סק"י, שכתב, שצ"ל כי אם בגלוי, ותיבת "ראש" טעות

מה. יש להקל לגלח את הקטן בבית הכנסת בתגלחתו הראשונה, ולעשות שמחה, שהיא מצוה שמניחים לקטן פאה בראשו, ולחיבוב מצוה מרבית בשמחה, וכמו שכתב בשער הכוונות שכן היה המנהג, ועשו כן ליד מצבת רבי שמעון בן יוחאי במירון. [ויש נוהגים שלא לספר את הילד עד שיעברו ג' שנים. ואצלינו לא נהגו לדקדק בזה כל כך.] (מה)

להיכנס לביהכ"נ להתפלל עם נשקו, שזוהו כדין סכין שאינו ארוך שמותר להיכנס בו לביהכ"נ להתפלל. ובפרט לפמ"ש בערוה"ש (סי' שא סעיף גא), שכלי נשקו של חייל המשרת בצבא נחשבים כאחד ממלבושיו לגבי איסור הוצאה בשבת, ורשאי לצאת בהם מרה"י לרה"ר. ואע"פ שיש לדון בדבריו לענין שבת, אבל בדין זה שעיקרו שנוי במחלוקת ואינו דבר מוסכם לדברי הכל, נראה שיש להקל, על פי דברי הט"ז הנ"ל. ומכ"ש אם הנשק מכוסה תחת בגדי החייל, ולא יראה החוצה, שיש להתיר יותר. וכמו שכתבו היעב"ץ בספר מור וקציעה (סי' קנא), יד אהרן (סי' קנא), מט"י, ומאמ"ר. וכן מבואר יותר בא"ר שם. וכיוון לזה מדעתו בספר תורה תמימה (סוף פרשת בלק).

והנהגה בגמ' סנהדרין (פב). אמרו, ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו, מכאן שאין נכנסים לביהמ"ד בכלי זיין. ולפ"ז היה נראה שאין חילוק בין סכין ארוך לקצר, ובין מגולה למכוסה, אולם יש לדחות, דהתם איירי בדין ביהמ"ד, משא"כ ביהכ"נ שאין קדושתו חמורה כקדושת בימ"ד, כמבואר במגילה (כו). ובפוסקים. וראה כ"ז בשו"ת יחוד"ד ח"ה (סי' יח).

יש להקל לגלח את הקטן בבית הכנסת בתגלחתו הראשונה, ולעשות שמחה

נוהגים ועשו כן על מצבת קבר רשב"י. ע"ש. ועכ"פ יש לחלק בזה בין תגלחת השער ממש, לבין קציצת מעט משערות הראש לקטן, שניכר הדבר שעושים כן להשאת הפאות, ולא לשם תספורת רגילה. [ועובדא הוה השתא [סיון תשס"ט] שהודמן לנו להיות באחת הישיבות בחיפה, ונודמן לשיעור בחור צעיר מגודל שער אחרוני, שהאזין לשיעור רב קשב, ולאחר השיעור אמרנו לאחד מהקהל שיודיע בנועם לאותו בחור שעל פי ההלכה הוא עובר על איסור גידול בלורית, שהוא המגדל שער אחר ערפו. אותו בחור מיד ניגש בהתרגשות וביקש שנגזור לו השער, ואכן גזזנו לו השער בביהכ"נ, להורות על איסור זה, וגם כדי לקרב את אותו בחור שנתעורר אצלו הניצוץ].
ובעיקר המנהג לגלח קטן בגיל ג', הנה אצלינו הספרדים בעבר לא נהגו להקפיד בזה להמתין מלספר את הילד עד גיל שלש, וגם מרן אאמ"ר לא נהג בזה ככל בניו. ומנהג זה פשט אצל החסידים, ובאחרונה גם אצל הספרדים ועוד מקהלות ישראל. ומה שנהגו לספר את הילד ליד קברות הצדיקים, כמו שמעון

מהר"ם אלו אינם אלא בביהכ"נ, שיש בזה ג"כ משום קדושת ביהכ"נ וכבודו. [וכמו שמסיים שם עוד, שגם להיכנס בכיסו שנותן בו מעות אסור, כדאייתא בברכות (נד). ויבמות ו]. לא יכנס אדם להר הבית באפונדתו, שזה בודאי משום קדושת המקום].

וכך כותב בספר מט"י (סי' קנא), שאם מתפלל בביתו והסכין תחוב בחגורתו אשר במתניו מותר, ואפי' בסכין ארוך. שלא אסרו אלא בביהכ"נ שיש בו שני טעמים לאיסור, האחד שהסכין מקצר, והשני משום כבוד ביהכ"נ.

והנה הט"ז (סק"ב) כתב לדייק מלשון הש"ע שלא אסרו להיכנס אלא בסכין ארוך. והק' ע"ז מדיני ברהמ"ז, שמנהג ישראל לכסות הסכינים בעת ברהמ"ז, (ש"ע סי' קפ ס"ה) ולא חילקו בין סכין ארוך לקצר. ותיירץ, שבברהמ"ז אפשר בנקל לכסות כל סכין, משא"כ בתפלה, לא הטרחתו אלא בסכין ארוך, שאין בו צורך כ"כ.

ולפ"ז נראה שחייל שחייב ללכת עם נשקו בגלל סיבות בטחוניות וכדומה, ואם יפרוק נשקו מעליו בעת כניסתו לביהכ"נ, אפשר שיגרום לסכנה כל שהיא, רשאי

(מה) בתשובת לב חיים ח"ב (סי' קעב) כ' לאסור בזה על פי דברי רש"י בחומש (פרשת נשא), גבי וגילח הנזיר פתח אהל מועד, דהוי בזיון. ע"ש. גם בשו"ת חנינא דחיי (סי' נה) העלה לאסור, וחיליה מההיא דנזיר (מה). ת"ר וגלח הנזיר פתח אהל מועד, בשלמים הכתוב מדבר וכו', אמרת, א"כ דרך בזיון הוא. ע"ש. ומבואר דגילוח במקום קודש הוא דרך בזיון. וכנראה דרש"י בחומש שאב פירושו מהגמ' בנייר. וע"ש שציין לדברי הרב לב חיים שגם כן אסר בזה. אבל בנו הרה"ג רבי אברהם פלאגי העיר מדברי השלחן גבוה, וכתב שלכן אין למחות בזה לת"ח שמסתפר בבית מדרשו, אבל לא לזולתו. ע"ש.

ועיין עוד בשד"ח (מע' בהכ"נ אות יו"ד) שהעיר מהש"ס נזיר על דברי מי שכתב להקל בזה. ושור"ר בלב חיים שכי' שם לדחוק, דשאני תגלחת ראשונה שהיא מצוה, דמניחין לקטן פאה בראשו, ויש בדבר חיבוב מצוה ומרבים שמחה וכו', וכמ"ש בנחפה בכסף (ד"ז ע"ב). וע"ע בשער הכוונות הובא בכה"ח (סי' תצג) שכן היו

מו. עיוור הרגיל ללכת עם כלב הנחייה, המוליכו ומדריכו ממקום למקום, אין לו להכניס את הכלב לבית הכנסת, וכל שכן בשעת התפלה והלימוד. אלא אם יש לו בית כנסת קבוע שהוא מתפלל שם, יקבעו לו איזה עמוד או מוט מחוץ לבית הכנסת, (בריחוק מה מהפתח) כדי שיוכל לקשור אל המוט את הכלב, בטרם כניסתו לבית הכנסת. (מו)

שנוהגים כן כדי לחבב את החכמים על הילדים הרכים ולהכניס בלבם היראה מהם ולכבדם, וכן לבקש מהם ברכה להצלחת הילד בתו"ש].

ואם צריך ליטול הידים אחר ה"חאלקה", הנה הגוזה מעט משערות הילד בעת התגלחת הראשונה [חאלקה] אינו צריך ליטול ידיו. וכמו שכתב הגר"ש וואנור בקובץ מבית הלוי. וכ"ה בשו"ת שבט הקהתי ח"ב (סי' ה'), שהעושה תספורת פאות לילד שקורין חאלאק"ע א"צ ליטול ידיו, שהרי אינו נוגע בכל הראש כמגלח שער ראשו, אלא רק בקצות השערות. ע"ש. ואמנם קטן המתגלח ראוי ליטול ידיו אחר התגלחת, וגם המגלח את הקטן יטול את ידיו, וכמו שכתב בכה"ח (סי' ד' אות צב) דהמגלח לאחרים הוא צריך גם כן נטילת ידים, דלא גרע מהחופף ראשו והנוגע בגופו בידו דצריכים נטילה. ע"ש. וכתב עוד שם (אות צג) דלא שנא אם העביר את שעריו ע"י תער, או ע"י מספרים, נקרא גילוח. ועיין בטור (אר"ח סי' תקפא, וי"ד סי' שצ סעיף ג). ע"ש.

והנה בחכמת אדם נסתפק במגלחים מעט שערות אם צריכים נטילה או לא. ומהר"ח פלאגי בכה"ח (סי' ח' אות כז) כתב, שצריך ליטול ידיו גם בכה"ג. וכ"כ בספר עצי היער (אות סג). וכיון שמבואר בש"ע שאם מגלח ולא נוטל ידיו מפחד ג' ימים, ואם ת"ח הוא משכח תלמודו, לפיכך גם במגלח מעט שערות צריך ליטול ידיו. אולם בדרך כלל הרבנים הגוזים את שערות הקטן אינם נוגעים אלא בקצה השערות, והרי בש"ע מבואר דדוקא החופף שערות צריך ליטול ידיו. ואף שמדברי המג"א (סי' קסב ס"ק יד) משמע שאפי' נגע בשערות צריך נטילה, וכן פירש הפמ"ג שם בדעת המג"א. אך מפשטות דברי מרן בש"ע מבואר דדוקא חופף בשערות ראשו צריך נטילה. ולכן בנד"ד אין מקום להחמיר למספר, וראה במשנ"ב (סי' קסד סק"י). ע"ש. וכ"פ בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב (סי' ה'). [ילקו"י ספירת העומר ושבעות (סי' תצד הע' כד). שו"ת יחו"ד ח"ה (סי' לה בהערה ע"מ קסה)].

עיוור הרגיל ללכת עם כלב הנחייה, אין לו להכניס את הכלב לבית הכנסת

באורייתא (קצת בן תורה) לגבכון תיהוון מקבלין ליה ולחמריה ולמנוי. והובא בהר"ן מגילה כח. והיינו, שר'

הצדיק, או קבר רשב"י במירון, הנה מקור המנהג הוא מתשובת הרדב"ז (חלק ב' סי' תרח) שכתב, שהיה מנהג קדום לגלח הקטן על קבר שמואל הנביא, ונודרים נדרים ונדרות כמשקל השערות לצרכי צבור ועניים, ולהדליק נרות לצורך המקום. ע"ש. ועיין עוד למהר"ש גרמיזאן במשפט וצדק (סי' עד).

ובשו"ת מהרי"ל להרי"ל מפלטישאן בהקדמה, והובא בספר תגלחת מצוה (עמוד לו) הזכיר מנהג שנהגו לספר את הקטן על קבר שמעון הצדיק, והביא שם מקור לזה על פי מה שאמרו בגמ' נדרים (ד':) אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא חוץ מאדם אחד שבא אלי מן הדרום, יפה עינים וטוב רואי וקורוצותי סדורות לו תלתלים, אמרתי לו בני מה ראת לשחת שער נאה זה, אמר לי רועה הייתי לאבי בעירי, והלכתי לשאוב מים מן המעיין ונסתכלתי בבכואה שלי, ופחו צירי עלי וביקש לטורדני מן העולם, אמרתי לו ריקה מפני מה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, שסופך להיות רמה ותולעה, העבודה, שאגלחך לשמי'. עמדתי ונשקתיו על ראשו, אמרתי לו כמותך ירבו בישראל. וכיון שראינו ששמעון הצדיק חייב תגלחת של מצוה, לפיכך נהגו לעשות את התגלחת הראשונה ליד ציון קבור.

ומ"מ אם קשה לילד להשאור עם שער ראשו מבלי לגלחו, מותר לגלחו גם קודם גיל שלש. ואף שבשו"ת ערוגת הבושם (סי' רי) כתב גבי גילוח הקטן שאין להקדים לג' שנים. ע"ש. מ"מ לא נהגו אצלינו לדקדק בזה.

ומה שנהגו כיום לבקש מרבנים לגוזה מעט משערות הקטן, הנה בשו"ת תשובות והנהגות הנ"ל הביא משם הגרי"ז מבריסק דלא שמיע ליה האי מנהגא. אלא כדאי לבקש ברכה מהרבנים ביום שנכנסים לתורה, ועיין ברמ"א (י"ד סי' רמה סק"ח) שבג' שנים שלימים מלמדן אותו אותיות התורה. ובביאור הגר"א שם מביא מדרש תנחומא, שבקטן ג' שנים ערלים יהיה וברביעי כל פריו קודש הילולים לה'. ע"ש. אבל לא מצינו מקור לזה שרבנים יגלחו, ואין לזה טעם ושורש. נותחן

(מו) הנה בירושלמי (מגילה פרק בני העיר ה"ג) אמרו, ר' אימי מפקיד לספריא, אם אתא ברנש גביכון מלכלך

מז. מותר לערוך טכס פדיון פטר חמור בבית הכנסת, ואין לחוש בהכנסת השה והחמור לבית הכנסת, משום בזיון בית הכנסת. רק ישימו לב שהשה והחמור לא ילכלכו את בית הכנסת. (מז)

וקאמר ר' אימי, שאף החמר שאינו בן תורה, מותר לאכסנו שם, כיון שהוא נטפל לבן תורה. ועוד י"ל, דאיה"נ כלב גרע טפי מחמור, שנודע מה שאמרו בגמ' ב"ק (פג.) ההוא איתתא דעלת למיפא בההוא ביתא, נבח בה כלבא, אמר לה מרי' לא תיסתפי מיניה, שקולי ניביה, אמרה ליה שקילי טיבותיך, ושדי' אחיורי, כבד נד ולד. ע"ש. ומה גם והנערים ישחקו עם הכלב, ומאן יימר לן שלא ישמיע קולו באמצע התפלה בביהכ"נ, וכדי ביזיון וקצף.

וגם הראיה שהביא מהגמ' ברכות סב. גבי אביי מרביא ליה אימיה אמרא, וכו', אין מזה הכרח כ"כ, וגם הוא ז"ל כתב שאינה ראייה ברורה, דאפשר לומר תמיד חוץ מביהמ"ד וביהכ"נ, והיה מעמידה בחוץ. ועיין רש"י בפר' תצוה (פסוק כ) שכתב, להעלות נר תמיד, כל לילה ולילה קרוי תמיד, וכן במנחת חביתין נאמר תמיד, ואינה אלא מחציתה בבוקר ומחציתה בערב. וכו'. ע"ש. ואשר ע"כ אין להתיר לעיוור להכניס את הכלב לביהכ"נ, וכמבואר כן בשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' פז), שאפשר למצוא איזה עצה שיהיה לו איזה אדם שיקחנו לביהכ"נ, ועכ"פ מידי פעם, ואם אין לו שום עצה אחרת להגיע לביהכ"נ, זולת עם הכלב, הרי כבר אמרו אנוס רחמנא פטריה. ואף שסומא חייב במצות מה"ת לדעת רודה"פ (ראה ילקו"י ח"א עמ' פד). מ"מ היכא דהוא אנוס, יש לפטרו. וחשב לעשות מצוה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. וסי' לדבר, לא תביא... מחיר כלב בית ה'... כי תועבה היא.

גם בספר שערים המצויינים בהלכה (סי' יג סק"ב) תמה על האג"מ הנ"ל, שהרי העכ"ם יראו שהעיוור נכנס לביהכ"נ עם כלבו, ויש כאן איסור "לא תחללו", שהם מקפידים שלא יכנס כלב וכדו' לבית יראתם. ע"ש. ועיין בשד"ח (מערי' ביהכ"נ אות כא) שכתב, דהיכא שנוהגים העכ"ם להחמיר באיזה ענין, אנן נמי מחמירינן. וראה הערה מ'. ולכן גם בנ"ד יש להחמיר בזה. [וכ"פ בשו"ת שער שמעון אחד ח"ב סי' מא].

מותר לערוך טכס פדיון פטר חמור בבית הכנסת, ולהכניס השה והחמור

דתגלחת אסורה במקדש משום שהוא דרך בזיון, ה"ה במקדש מעט ביהכ"נ דאסור לנהוג בו מנהג בזיון. עכ"ד. ולפי"ז בני"ד לכאור' יהיה אסור משום שהוא דרך בזיון להכניס בהמה טמאה בביהכ"נ. אלא שבילקו"י

אימי התיר להכניסו לביהמ"ד עם חמורו וכל כליו. והובא ג"כ בביאורי הגר"א (סי' קנא סק"ה). ולפי"ז לכאורה י"ל שה"ה בעיוור הרוצה להכניס את כלבו עמו לביהכ"נ, שאם התירו בירושלמי הכנסת החמור, למה נאסור בכלב. ובגמ' ברכות (סב.) פרש"י שם, דאביי מרביא ליה אימיה אמרא, (מגדלת לו שה), ומלמדתו שהולך עמו תמיד. והרי אביי היה כמעט כל היום בביהמ"ד, ומשמע קצת שהיה הולך עם השה גם לביהמ"ד, וא"כ יש להוכיח קצת מאן, שגם בעיוור יכול להכניס את כלבו לביהכ"נ. שאין לך שעה"ד גדול מזה, שאם לא נתיר לו בכך, יתבטל כל ימיו מתפלה ושיעורי תורה, קריאה"ת ומק"מ, וכו'. ומטע"ז התיר בנ"ד בשו"ת אג"מ (או"ח סי' מה), וע"ש מ"ש אי מהני תנאי ביישובן. ע"ש. ומ"מ אף לסברא זו, טוב שישב עם הכלב בסמוך לפתח. [ועיין להרמ"א (סי' ז סעי' כא) שכתב, שבעלי חיים חוצצין וכו'. אלא שמאן יימר לן דאירי בביכ"נ, שמא איירי ביחיד המתפלל בביתו, וכדו'].

אמנם אם לדין יש תשובה, שבירושלמי איירי בבימ"ד, וכמו שפירש שם בקרבן העדה, מדרשיכון, בית מיוחד ללמוד. ואף שקדושתו חמורה יותר מביכ"נ, מ"מ גבי ת"ח שאני, שהרי ביתם הוא לכל דבר, לפי שעומדין שם כל היום. ומטע"ז התירו לת"ח לאכול ולשתות בביהמ"ד. ומה שהתירו להם לאכול ולשתות גם בביהכ"נ, הוא רק מפני שלומדים בביהכ"נ, וכמ"ש המג"א בסי' קנא. אבל בזמן שאין לומדים שם, אסורים לאכול ולשתות בביהכ"נ, שלא לצורך מצוה. אף אם הם ת"ח, שגם ת"ח מצווים במצות מורא מקדש. ועוד י"ל דבירושלמי איירי גבי אורח שאין לו היכן להתאכסן. ואורח שאני. ול"ד לעיוור הרוצה להכניס את כלבו לביהכ"נ בעת התפלה, ומה גם וההדר יגרום לבלבול כוונת המתפללים. וגרע טפי מבגדים המצוויים, שכתב הרמ"א (סי' ז סעי' כב) שאין נכון להתפלל כנגדם. ועוד י"ל דשמא חמריה דקאמר הירושלמי היינו האדם שנוהג בחמור, שנקרא חמר.

(מז) בשד"ח (ח"ו מערכת ביהכ"נ אות י) הביא בשם מהר"ח פאלג'י בספרו לב חיים (סי' קעב) שאסור לעשות תגלחת בביהכ"נ. והביא כן מרש"י (פ' נשא) על הפסוק וגילח הנזיר, משום שהוא דרך בזיון. ע"ש. וכיון

מח. אין להכניס אופניים של גדולים לבית הכנסת, אפילו אם הוא חושש להעמידם בחוץ מפני הגנבים, שאין זה כבוד בית הכנסת. אבל מותר להכניסם לחדר הסמוך לבית הכנסת, או למטבח והמסדרון. וכל שכן שיש להקל בדרך זו למי שנמצא בתהליך התחזוקות וקירבה ליהדות, ומגיע לבית הכנסת ממקום רחוק, ואם ימנעו ממנו להגיע עם אופניו לא יגיע לבית הכנסת. מח)

מט. מותר לנכה להכנס לבית הכנסת עם עגלת נכים, או עם הליכון, ואם יש אפשרות שיניח את העגלת נכים בפרוזדור או בעזרת נשים, נכון לנהוג כן. מט)

נ. מותר לתלות שעון גדול בקיר בית הכנסת, ואין בזה כל חשש איסור משום חוקי העכו"ם. נ)

נא. במקומות שהגויים מקפידים שלא להכנס בבית תפילתם בנעלים, מעיקר הדין אין צריך להחמיר בזה לדידן, ומותר להכנס בנעלים לבתי כנסת שלנו, ואף על פי שבכל מקום שהגויים מחמירים באיזה ענין אנו גם כן מחמירים, מכל מקום העיקר בזה להקל. ובפרט

בביכ"ו וכו', לכן במקום מצוה של הנחת פאות הראש בתספורת ראשונה לקטן שרי. ע"ש. וה"ה לנ"ד.

ואמנם היה מקום לחלק, דנ"ד חמיר טפי שהוא בזיון להכניס בהמה תמאה לביהכ"נ, ולא דמי לתגלחת שאינה בזיון כ"כ. ונ"ד דמי לכלב נחיה שנתבאר שאין להכניסו לביהכ"נ. ומאידך י"ל דכלב גרע טפי מחמור, ע' ב"ק (דף פג) בההיא אתתא וכו'. וגם אין הכרח לסומא להכניס הכלב, והמצוה היא צדדית להתפלל בביהכ"נ. משא"כ בנ"ד שהוא לפעם א' למשך זמן קיום מצות הפדיון, והמצוה נעשית בגופו של חמור, וממילא ליכא בזה חילול ה' מאומות העולם. וכמו שביאר כן בשו"ת מדאני אסא ח"א (בסי' ג).

מח ע"פ המבואר לעיל, שהוא דרך בזיון לאכסן שם אופניים, וכ"פ בשו"ת שער שמעון אחד ח"ב (סי' מא), וציין שכ"כ במשנה שכיר (סי' טו). וכ"כ בשו"ת ברכת נפתלי (ח"ב פ"ב ה"ד), ובס' עלינו לשבח (שמות עמ' תקעו). **מט** ועל כן מותר לומר לגוי להוציא את הזקן או הנכה בעגלת נכים לביהכ"נ בשבת, גם במקומות שאין עירוב. ויאמרו לגוי שיוציא מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים בלי לעצור, דאז הוי שבות דשבות ע"י גוי שהותרה במקום מצוה. וראה במה שכתבנו בס"ד בילקו"י שבת כרך ב' (סי' שא סעיף נו).

מותר לתלות שעון גדול בקיר בית הכנסת, ואין בזה חשש משום חוקי העכו"ם

בדבר אחד שנתן מורה השעות בכותל ביהכ"נ, ורבו עליו אנשים, והשליכו החוצה המורה שעות, ונשאל אם יוכל התורם לקחתו חזרה לביתו, שהרי ע"ד כן לא תרם השעון לביהכ"נ, וכתב, דהאי גברא בודאי חשב לעשות מצוה שיהיה תפארת לו מאדם וכו'.

ספירת העומר ושבועות (סי' תצד הע' כד) מובא בשם ס' שולחן גבוה (סי' תקלא סק"ג) שכתב, שראה מעשה רב בירושלים ת"ו שעשו תגלחת ראשונה לקטן בחוה"מ סוכות, בתוך ביהכ"נ בתופים ובמחולות. ואולי יש לדחוק דכיון דתגלחת זו היא תגלחת מצוה שמגיחים לקטן פאה בראשו בתגלחת ראשונה, ומשום חיבוב מצוה מרבים בשמחה בתופים ובמחולות, כמ"ש הרב נחפה בכסף, ומגלחים ע"י ספר ישראל אף בחוה"מ כדי להרבות בשמחה, כמ"ש מהר"א ענתבי (קוני' דרך חקוק שבס"ס חכמה ומוסר אות ג) בשם האחרונים. ומאחר שכ"כ רבה שמחת חיבוב מצוה זו, לכן נהגו להקל בתגלחת ראשונה, ע"ש. ולפ"ז גם בנ"ד כיון שהכל מתאספים עבור מצוה נדירה זו של פדיון פטר חמור, שאינה מזדמנת בכל יום, יש כאן חיבוב מצוה ומותר לעשותה בביהכ"נ. וע' ביחוד ח"ה (סי' לה בהערה עמוד קסה) שכ', שהרי הניזיר היה מגלח בעזרת נשים בלשכת הניזירים, כדתנן בפ"ב דמדות מ"ה, ופסקה הרמב"ם (בהל' נזירות פ"ה ג' א), והרי קדושת הר הבית חמורה יותר מקדושת ביהכ"נ, שהרי שנינו (ברכות סב:) לא יכנס אדם להר הבית במקלו ובמנעלו וכו', ואילו לגבי ביהכ"נ קיי"ל שמותר להכנס במנעל וכו'. וכן נפסק בטוש"ע (סי' קנא סעיפים ו-ז) להתיר מנעל ורקיקה

נ כ"כ בספר ישרי לב (יו"ד מע' הדל"ת אות ב) שמותר להניח כלי המורה על השעות בביהכ"נ, למען דעת שלא לעבור זמן ק"ש ותפלה, ואין בזה משום חוקי העכו"ם. והובא בשו"ת (מע"ר ביהכ"נ סוף אות ח). [גם בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תליתאה ח"א סי' רצט) כתב,

דשכיחי גנבים והנעלים צריכות שמירה. ויש נוהגים להחמיר בזה, ואינם נכנסים לבית הכנסת עם נעלים, ויש להם על מה שיסמוכו, ומכל מקום אין להנהיג כן במקומותינו. (נא)

נב. אין להכניס לבית הכנסת או לבית המדרש כמרים הנושאים שתי וערב. (נד)

במקום שהגויים אינם נכנסים בבית תפילתם בנעלים, לדידן א"צ להחמיר בזה

וכמ"ש בספר לחיים בירושלים (בירושלמי שם) שאע"פ שיפה המנהג שנוהגים כן, במקומותינו דשכיחי גנבים, וצריכים שמירה על הנעלים, וכעובדא בירושלמי שם. וע"ש בדף מז ד'. וכבר פשוט המנהג בכל המקומות שאין חולצין הנעלים בכניסתם לביהכ"נ. [חלק מהדברים מתשובה בכת"י למרן אאמו"ר זיע"א].

ועיין בשו"ת יוסף אומץ (סי' טו, דף ל:.) שכתב לדון אי שרי להכנס לביהכ"נ עם מקל, וכתב, שהנהגה שלא להכנס במקל לביהכ"נ, אפי' המקל מכובד וחשוב, ועושה כן לכבוד שמים, לכבוד מקדש מעט, הנה שכרו אתו, ותע"ב. וכ"כ בזכור לאברהם ח"ג (דף ז:). ובשד"ח (מע' ביהכ"נ אות ח) כתב, שבספר שיר"ב (סי' קנא) הביא מהשבות יעקב ח"ג (סי' א) שאין להחמיר בזה, ודלא כהעו"ת, והוא ז"ל השיג ע"ד ומסיק כנו' שהעושה לכבוד שמים תע"ב. ומשמע שמי שרוצה להחמיר בזה אין בזה חשש יוהרא. ועיין בפתה"ד (סי' קנא) לענין חולה שאינו יכול לילך ד' אמות בלי מקל. והביא מ"ש בקול הרמז, שהוא חומרא יתירה. ובמקומותינו אין נוהגים להחמיר בזה, בפרט בזקנים וחולים.

(נא) מתני' (פ"ט דברכות) ולא יכנס אדם להר הבית במקלו ובמנעלו, ובאפונדתו, ובאבק שעל רגליו. ע"ש. ובגמ' שם (סג.) מבואר, דרקייה ומנעל בביהכ"נ שרי. וכ"פ הרמב"ם (פרק יא מהל' תפלה ה"י) בזה"ל: מותר לאדם ליכנס לביהכ"נ במקלו ובמנעלו, ובאפונדתו, ובאבק שעל רגליו. ועי' למהר"ש בן הרשב"ץ (סי' רפה) שהאריך בזה וכתב, שהדבר תלוי בקפידת אנשי המקום. שאם מקפידים שלא להכנס בבית העכו"ם במנעלים, גם בביהכ"נ אסור. ועיין באורך בברכ"י (סי' קנא סק"ח) שכתב, שמ"מ לדידן שרי. וע"ע בשו"ת חת"ס (סי' לא). ובשד"ח הנ"ל (מע' ביהכ"נ אות כא) כתב, שהיכא דנוהגים העכו"ם להחמיר באיזה ענין, אגן נמי מחמירינן. ועצ"ק. ועיין שו"ת ישכ"ע ח"ג (דף קג ע"ג אות א), ובמט"י (סי' צא) שמנהגם היה לילך יחפים בביהכ"נ. וע"ש במג"א. ומקור נפתח לזה בירושלמי ב"מ (פ"ב ה"ח). ובצינן ירושלים שם העיר, דהיינו מפני שאסור להכנס לביהכ"נ בסנדלו. מש"ה כדי עייל לבי כנישתא שבק סנדלו. והביא שכ"כ ג"כ בכפתור ופרח, שמהירושלמי הנ"ל ראה למנהגם שמניחים נעליהם בפתחי ביהכ"נ. ומ"מ נראה שמדינא נקטינן להקל.

אסור להכניס לבית הכנסת או לבית המדרש כמרים הנושאים שתי וערב

בצואר של הכמרים, והביא מ"ש בשו"ע יו"ד (סי' קמא ס"א) ז"ל: צורת שתי וערב שמשתחווים לו דינו כדין צלם ואסור בלא ביטול, אבל שתי וערב שתולים בצואר לזכרון, לא מקרי צלם ומותר. וכתב שם הש"ך (סק"ו), דהיינו בידוע שלא השתחוה לו. הלא"ה לא גרע מאם מצא כלים שעליהם צורת עכו"ם, דהכלים אסורים אם הם מכובדים. והר"ן (פרק כל הצלמים) כ' בשם הרשב"א, דבזה"ו שחוקקים חקק בכלים ומציירים בהם שתי וערב, ודמות מניקה, אף המוצא אותם הכלים אסורים. ע"כ. וצל"ע שאפשר שאין עובדים היום לצורות הללו, אלא עושים אותם לזכר בעלמא. ע"כ. וכ"כ רבינו ירוחם (נתיב ח"ד). ואפשר דעכו"ם אלו שאין אדוקים בעכו"ם, כל מה שעושים בצורות הללו בכלים אינם עושים אלא לנוי, ומותרים בהנאה וכו'. ואסור להשהותן משום חשד אם הם בולטים, וראוי להחמיר בספק איסור תורה. ואפשר בשתי וערב עצמו כיון

(נב) וגדולה מזו כתב בספר חסידים (מרגליות, סי' תלז) שאם אדם נמצא בכה"כ ורואה דרך חלון בית ע"ז, או שתי וערב, ישים בחלון שום דבר כדי שלא יראנו. וע' בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קעז) שנשאל לגבי גוי, מהו שיאכל חמצו בביתו של ישראל, מי שרי לישראל להניחו להכניס חמץ, שאין זה כעבודה זרה שעובר על לא תביא תועבה אל ביתך, או לא. והשיב, דבר ברור הוא זה שהרי מקבלין פקדונות מן הגויים בשלא קיבל עליו אחריות וכו'. ואפי' בעבודה זרה בכי הא מנין שהוא אסור, שלא אסרו ואפי' בארץ אלא להשכיר לו ביתו, אבל אם נכנס גוי לביתו של ישראל ועבודה זרה שלו בידו, לא שמענו שיהא חייב ישראל בעל הבית להוציאו, דלא תביא אמרה תורה. ע"ש. והובא בשו"ת הר צבי (או"ח א סי' פה) ומטע"ז כתב שלענין לכתחלה להכניס כומר עם צורת שתי וערב לביהכ"נ, אין לעשות כן, ושם דן אם יש דין ע"ז בצורת שתי וערב התלוי

נג. משפחות מישראל שאין להם קורת גג, כגון בעת מלחמה או אסון, מותר לשכנם באופן זמני בבית הכנסת, ולדור שם. ומכל מקום לא יאריכו בשיבתם בבית הכנסת לדור שם דירת קבע למעלה מחודש ימים, אלא ישיגו במהרה מקום אחר להשתכן שם. וכל זה בבתי כנסת של חוץ לארץ, אבל בארץ ישראל יש להחמיר בזה, אלא אם כן במקום פיקוח נפש. (נג)

נד. נשים בימי נדתן, ואפילו בימי המחזור שלהן, מותרות להכנס לבית הכנסת, כדי להתפלל ולברך כדרכן. ובפרט בימים הנוראים. ומכל מקום רשאות להחמיר על עצמן שלא להכנס באותם ימים לבית כנסת. ומיהו גם בזמן נדתן חייבות בברכות ובתפלה. (נד)

על קהל ישראל, ליכא ללאו דלא תביא, ואם הגוי נכנס לביתו של ישראל אין ישראל בעה"ב חייב להוציאו, כמבואר בשו"ת הרשב"א הנו', וכדמשמע כן בהרמב"ן והר"ן, ולכן אפשר דשב ואל תעשה עדיף. אבל להזמין את הכמרים הנושאים שתי וערב לבוא לביהכ"נ, בודאי שאין לעשות כן. שיש בזה חשש משום הלאו דלא תביא תועבה, וכגורם ח"ו להעמיד צלם בהיכל כמעשה מנשה. עכ"ד.

משפחות שאין להם קורת גג, כמו בעת אסון, מותר לשכנם זמנית בביהכ"נ

לילה אחת, ורק עלו בו ביום מפני הגשמים וירדו בו ביום. ואע"פ שאסור להכנס לביהכ"נ בגשמים מפני הגשמים, וכ"ש בהר הבית, י"ל דהוה חשש סכנה. ובנ"ד יוכלו לחלקם לכל בית משפחה אחת, לשבת בצמצום וכיו"ב, ואין כאן ח"ו סכנת נפשות. אך להיות והעם מרי נפש ולא ישמעו להחמיר כ"כ, יש לסמוך בשעה"ד על מ"ש בא"ר (סי' קנא ס"ק יז) שלד' הרמב"ן והר"ן ודעמייהו ביכ"נ דשאר ארצות (כחול, ולא רק בבבל), על תנאי הן עשויות. ואפי' לא התנו כהתנו דמי. ומהני אפי' ביישובן. עש"ב. אלא שמרן הש"ע ס"ל שדוקא בחורבנם מותר להשתמש בהם. ובשעה"ד כזאת כדאים הם הפוסקים שהביא הא"ר לסמוך עליהם. וכ"כ בביאה"ל שם (ד"ה אבל), להסכים להט"ז דמהני תנאי בדוחק, אפי' ביישובן. ע"ש. איברא דאין להתיר דירת קבע כחודש ימים או יותר, והוי נמי כעין תדורו, איש וביתו באו. והרב מטעה"מ העיד, שכן נהגו להקל בזמן השריפה בקושטא, וע"ז סמכו להקל. [תשובה בכת"י ממרן אאמ"ר זיע"א].

נשים בימי טומאתן מותרות להכנס לבית הכנסת, כדי להתפלל

דברך, שאין ד"ת מקבלים טומאה, שנאמר, הלא כה דברי כאש נאום ה', מה אש אינו מקבל טומאה, אף ד"ת כך. ולפ"ז גם נשים נדות חייבות להתפלל, שאין ד"ת ותפלה מקבלים טומאה. וכן פסקו הרי"ף והרא"ש

שדרך שמשתחווים לו לכו"ע אסור. עכ"ל הש"ך. נמצא שהש"ך מסתפק לגבי צורת שתי וערב התלוי בצואר של כמרים, אם יש בזה דין ע"ז. ויעויין בתרומת הדשן (סי' קצו) (נדפסה בסוף הספר), ובחכמת אדם.

ועוד כתב לרון שם, אם בהבאה בלבד לתוך הבית עוברים בלאו דלא תביא תועבה אל תוך ביתך. והעלה שם לגבי שתי וערב, באופן שהכומר נכנס בעצמו לביהכ"נ, ואם יוציאו אותו יכול ח"ו לבוא לידי עלילה

נג **בגמ'** תענית (יט. כג.) מובא על חוני המעגל שעג עוגה והתפלל לגשמים, וירדו גשמי זעף, אמר לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. ירדו כתיקנן, עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים. ע"כ. והרי הר הבית קדושתו חמורה יותר מביכ"נ לכמה דברים, כמו מנעל וכדו', (עין ברכות נד.) ואם בהר הבית עלו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים, גם בנ"ד מותר לשכנם בבתי כנסת לזמן מה, עד שימצאו בתים וישבו בהם. ומרן אאמ"ר זיע"א נשאל בזה בשנת תש"ח, כאשר בתים רבים נהרסו בקהיר ע"י ההפצצות, ונשארו כמה מאות משפחות בלי קורת גג לראשם, בעירום ובחוסר כל, וניצלו בנס כאוד מוצל מאש, מלבד הרוגים רבים הי"ד. וחברי ועד הקהלה בקהיר ביקשו לשכנם בביהכ"נ, עד יעבור זעם, ויוכלו להסתדר איש וביתו. והורה מרן אאמ"ר זיע"א שרשאים לעשות כן, והביא ראיה לזה מהגמ' תענית הנ"ל, וכתב, אך י"ל דהתם אע"פ ששהו שם הרי ביקשו מחוני המעגל שילכו להם, ומיד זרחה החמה וכו', וא"כ לא דרו שם אפי'

נד **בגמ'** ברכות (כב.) תניא, רבי יהודה בן בתירא אומר, אין ד"ת מקבלים טומאה, ומעשה בתלמיד אחד שהיה קורא ומגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא (מפני שהיה בעל קרי), אמר לו, בני, פתח פיך ויאירו

נה. אין לנטוע גן ציבורי במקום בית כנסת שחרב, שאפילו אחר שנחרבו עדיין בקדושתם הם עומדים, וכשם שנוהגים בהם כבוד בקדושתם, כך יש לנהוג בהם כבוד בחורבנם. (נה)

לענין שהם נדות, ופשט המנהג להקל כדברי מרן בש"ע יו"ד (סי' רפב ס"ט) דאפי' נדות מותר לנגוע בס"ת ולקרות בו, והוא שלא יהיו ידיהן מטונפות. ע"ש. גם בשו"ת מעשה איש (חאו"ח סי' ג) כתב שדעת מרן להתיר להתפלל וליכנס לבהכ"נ. ועי' בכה"ח (ס"ט פח).

והנה אמת שגם במקומות של הספרדים יש שנהגו חומרא בזה, כנראה מתשוב' בן אברהם שהובאה בזכרנו לחיים ח"ב, ושם התיר עכ"פ בימים הנוראים לבא בימי נידתן. ועי' בשו"ת חקרי לב שג"כ כתב להתמיר בזה. ע"ש.

ואחר כתיב כ"ז ראיתי בתעלומות לב ח"ג (ס"ט נו) ויכוחו עם השד"ח, אודות חופה בבהכ"נ שהשד"ח אסר גם מטעם שנשים נדות באות לבהכ"נ. וה"ד הרמ"א והאוסרים בזה, וכתב, שאין זה המנהג במדינתנו, אלא נהגו להקל כד' מרן. גם בספר מנחת חגג ח"ב (תאו"ח סי' ו) העלה להתיר.

ומיהו אם נכנסות בלי צניעות, יש לאסור מדינא, ועיין בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (סי' ט). [נוכורני, שמרן אאמרי' הוזמן לערוך חופה וקידושין בבית כנסת הגדול בברזיל, לפני כשלושים שנה, אצל אחד הגבירים, והכלה ומשפחתה הקרובה הגיעו בלבוש פרוץ מאד, ומרן סירב לגשת לערוך את החופה, עד שיכריזו ברם-קול שעל כל הנשים לעטות עליהן צעיף. והיו קרובות המשפחה ססירבו לעשות כן, ומרן התעכב כחצי שעה בצד, ובאותו מעמד היו נוכחים נשיא מדינת ברזיל, שר האוצר של ברזיל, ואישים נכבדים רבים, לכבודו של אותו גביר, ועם כל זה מרן לא נאות לגשת לסדר קידושין עד שתתמלא בקשתו. ואכן כך היה, והדבר גרם לקידוש ה'].

אין לנטוע "גן ציבורי" במקום בית כנסת שחרב

בהגרעק"א (סי' קנא), שאפי' אצל ביהכ"נ אסור ליטע כל עץ מדרבנן, שנוי במחלוקת האחרונים (ראה להלן הערה מד) ובנידון שלנו שנטיעת הגן ציבורי נעשית במקום ביכ"נ, על חורבת רבי יהודה החסיד, בודאי שהדבר אסור בהחלט. ועיין בש"ע (סי' קנא ס"ט). ואין ספק שאם תובא הצעה זו להצבעה, על כבודו להצביע נגד, ויעשה כל מאמץ להוריד הצעה זו מעל הפרק, ואם ישנה אפשרות לעזור בזה, ולהתערב מצדי לסכל מזימה זו, אשמח לעמוד עמו בקשר, ומניה ומני יתקלט עליה, וכו'. ע"כ.

(בסוף פ"ג דברכות), ועוד ראשונים. וה"ה בזה שמוותרות להכנס לביהכ"נ בזמן נידתן. וכמו שכתבו בתשובות הגאונים (ליק סי' מה) בשם רבי יהודאי גאון. ורבינו ירוחם (נתיב כו סוף ח"ג) כתב, שאלו הנמנעות מלהכנס לביהכ"נ, מנהג בטעות הוא, ומינות גדולה היא, וצריך למחות בידן.

וכן פסקו הרמב"ם (פ"י מהל' ס"ח), והטוש"ע (יו"ד סי' רפב ס"ט). ואף שבאו"ז ח"א (סי' ש"ס) כתב, שיש נשים שנוהגות להמנע מלהכנס לביהכ"נ, ומליגע בספר קדוש בימי טומאתן, וחומרא בעלמא היא, ויפה הן עושות. ומורי הראב"ה אמר לי שיש נשים שאינן מתפללות אחורי הנדה, ושכן מצא בפירוש בכרייתא דנדה. וכ"כ בספר האגור (סי' אלף ושפ"ח) בשם ספר המקצועות, שאשה לא תכנס לביהכ"נ כל ימי ראייתה, וכו', שנאמר, בכל קודש לא תגע, ואל המקדש לא תבוא. וכו'. וכ"כ בספר הרוקח (סי' שיו), ועוד, מ"מ כבר כתב בב"י (או"ח ס"ט פח) שהנשים שלנו לא נהגו להתמיר להימנע מלהכנס לביהכ"נ. וכן כתבו עוד כמה אחרונים כמבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' ח). והעלה שם, שנשים בימי ראייתן רשאות להכנס לביהכ"נ, ואינן רשאות להתמיר שלא להתפלל ולברך, אלא שרשאות להתמיר על עצמן שלא להכנס לביהכ"נ, ושלא לאחוז בס"ת, ושלא להסתכל בס"ת בעת שמראים אותו לעם. אף שמעיקר הדין יכולות להקל בזה.

וגם הרמ"א בהג"ה שהחמיר בזה הודה שמעיקר הדין שרי, ומכ"ש בחו"ל במקומות שנהגו לערוך חופה בבהכ"נ. ועיין בנהר מצרים (ה' קידושין אות יד) שכתב, כל הנשים באות לבהכ"נ בלי יוצא מהכלל, ולא חששו

(נה) ז"ל מרן הש"ע (סי' קנא ס"ט) "אפי' לאחר שחרבו עדיין הן בקדושתם, וכשם שנוהגים בהם כבוד ביישובם, כך נוהגים בהם כבוד בחורבנם, חוץ מכיבוד ורבוץ וכו'". ולפ"ז אין לנטוע במקום שהיה ביכ"נ, גן ציבורי וכדו', שהרי גם לאחר שחרבו עדיין בקדושתם הם עומדים. ומרן אאמרי' זיע"א נשאל בשנת תשל"ו, אודות מה שביקשו אנשי השלטון לנטוע גן זיכרון במקום ביהכ"נ חורבת רבי יהודה החסיד בירושלים, וז"ל תשובתו אל אנשי השלטון: הנה עצם חידושו של רבינו דוד עראמה שהובא

נו. המקילין לנטוע אילנות סביב בית כנסת, יש להם על מה שיסמוכו, ואין לאסור בזה משום "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך" (נו)

המקילין לנטוע אילנות סביב בית כנסת, יש להם על מה שיסמוכו

לנטוע פרדס ליד ביכ"נ. אלא די"ל שהמג"א איירי באופן שהיה פרדס במקום, לפני בניית ביהכ"נ. ובכה"ג א"צ לעקור האילנות. [תדע, שהרי בכלאים הוצרך הפסוק ללמדנו לאסור את הקיים. משא"כ הכא. ויש לדחות, דאיסור נטיעה בביהמ"ק אינו משום הזריעה והנטיעה, אלא משום קיומם של האילנות שם, ומש"ה לא הוצרך הכתוב לאסור הקיים. משא"כ בכלאים. ודו"ק.] והמהרי"ט ח"ב (ס"ד), כתב, שהמנהג בפשיטות להקל לנטוע אילנות בחצר ביהכ"נ. וע"ע בשו"ת צור יעקב (ס"ס קיט), ובשו"ת אהל אברהם הכהן (ס"ו ט), ובשו"ת מהרש"ק ח"א (ס"י קז), ובח"ו (ס"י יז). ובשו"ת בנין דוד (ס"י כז), ובשו"ת מערכי לב (ס"י ח), ובשו"ת היכל יצחק (איו"ח ס"י י), ובשו"ת הר צבי ח"א (ס"י עז), ובשו"ת ים הגדול (ס"י ז).

ובמה שחשש המהר"ם שיק הנ"ל לאסור בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו, הנה כבר כתב המהרי"ק (שרש פח), שלא אסור משום ובחוקותיהם לא תלכו, אלא בדבר שנהגו בו בלי טעם, וכחוק בעלמא. או בדבר שיש בו פריצות, וראה בזה בילקו"י אבלות (ס"י יב הע' א', עמ' רעד). ובשו"ת מהרש"ם ח"א (ס"י קז).

ולאחר כתבי זאת ראיתי שמרן אמרו"ר זיע"א האריך בזה בתשובה בכת"י בשנת תש"ח, וז"ל שם: בירושלמי (פ"ק דמגילה ה"ד) אמרו, אהא דתנן, הקהל מאחרין ולא מקדימין, אמר רבי בר בריה דרחב"א מפני התקיעה, (שתוקעין ביים הקהל ואין לתקוע בשבת), ר"ח אמר מפני הבימה, ויעשוה מאתמול? שלא לדחוק את העזרה. א"ר מתניתין על שם לא תטע לך אשרה כל עץ. ע"כ. נמצינו למדים שאפי"נ נטיעת עץ אסורה בביהמ"ק. וכ"פ הרמב"ם (סוף פ"ו מהל' עכו"ם) אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש, כדרך שעושים בחצרות אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע, הרחקה יתירה היא שנאמר כל עץ, אלא כל האכסדראות והסבכות היוצאות מן הכתלים שהיו במקדש, של אבן היו לא של עץ. עכ"ל. וכ"ה בסוף פ"ק דתמיד. ואם באנו לאסור נטיעה של עץ, יש לאסור גם בנין אכסדרא, מה שמצינו נוהגים לרוב להקל, ולכן נראה שאין להחמיר אלא בביהמ"ק ולא בביהכ"נ, כי ראינו קולות רבות בין זה לזה, כגון ריקקה ומנעל כדאיתא בברכות (סד:), ובש"ע (ס"י קנא ס"ז).

(נו) נאמר בתורה (פר' שופטים) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך. ואמרו בספרי (שופטים קמה) ומנין לנטוע אילן ובונה בית בהר הבית שהוא עובר בל"ת, ת"ל כל עץ. רבי אליעזר אומר, מנין שאין עושין אכסדרא בעזרה, ת"ל כל עץ. והיינו, דלר"א אין האיסור אלא בעזרה, ולא בהר הבית. והרמב"ם (פ"ו מהל' ע"ז ה"ט) פסק, הנוטע אילן אצל המזבח, או בכל העזרה וכו', אע"פ שעשאו לנוי וליופי, ה"ז לוקה. וכו'. מפני שהיה זה דרך עכו"ם, שנוטעין אילנות בצד המזבח שלהם כדי שיתקבצו שם העם. וכ"פ עוד בפ"א מהל' בית הבחירה ה"ט, ובספר המצות (לא תעשה יג). והראב"ד השיג עליו, שאין איסור זה בכל העזרה, אלא רק בעזרת הכהנים. ע"ש. ונמצא, שלדעת הרמב"ם שלא נאסר אלא בעזרה, וכ"ש להראב"ד, בודאי דשרי לנטוע אילנות סביב ביהכ"נ, שאין רחבת ביהכ"נ דומה לעזרה. אמנם דעת רש"י והרמב"ן (שם), והיראים, שאף בהר הבית אסור לנטוע. ויש לדון לדבריהם אם גם סביב ביכ"נ הדבר אסור, שאף שנאמר בתורה אצל מזבח ה' אלוקיך, וא"כ ביהכ"נ יהיה מותר, מ"מ מצינו כמה דברים שנאסרו בביהכ"נ כמו שנאסרו בביהמ"ק. ועיין להרמ"א (ס"י קנא סע"ב כא) שכתב, שאין לעשות ביהכ"נ מאתנן, והמג"א שם כתב, שאף שעיקר קרא כתיב גבי בית ה' אלוקיך, מדרבנן גם בביהכ"נ אסור. **ובאמת**, שכ"ד רבי דוד ערמאה, המובא בהגהות רע"א (ס"י קג), שנטיעת אילנות סביב ביכ"נ אסורה. וכ"פ בשו"ת מהר"ם שיק (איו"ח ס"י עח), והוסיף, שהוא דרך עכו"ם, ושייך בזה גם איסור ובחוקותיהם לא תלכו.

אולם אין כן דעת רוח"פ, שאין לדמות ביכ"נ לביהמ"ק לכל מילי, וכ"כ בבנין ציון ח"א (ס"י ט), שלא מצא סמך ורמז לאסור נטיעת עץ אצל פתח ביהכ"נ. גם הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (יר"ד ס"ס יד) אחר שכתב בפשיטות להתיר בזה, משום שאין לנו לבדות איסורים מלבנו משום זכר למקדש, שוב הביא מ"ש רע"א הנ"ל, והניח בצ"ע. ובספר אמרי דוד (ס"י קכד אות ב) פסק להקל בזה, ושכן נהגו עוד משנים קדמוניות. וכן מתבאר עוד בשו"ת מהרי"ט ח"ב (ס"י ד).
ועיין במג"א (ס"י קנא סק"א) שכתב, שגן ופרדס אע"פ שפתוח לביהכ"נ, אין לו קדושה. ומשמע, שאין איסור

אצל מזבח ה' בעזרת כהנים, וכמ"ש הראב"ד (פ"א מהל' בית הבחירה ה"ט), וכתב דה"ט היתה לשכת כהן גדול משל עץ וכו'. והן אמת דלפ"ז קשה מדברי הירושלמי הנו"ל, דהא בסוטה (מא:.) מוקי להאי דפרי הקהל שהמלך יושב וקורא בעזרת נשים, דהא אין ישיבה בעזרה כי אם למלכי בית דוד, וא"כ היכי קאמר בירושלמי מפני הבימה, והרי שריא בעזרת נשים, והראב"ד עצמו (פ"ו מהל' מעכו"ם) כתב טעם אחר.

ונראה הירושלמי אזיל לשיטתיה, דבסוף פרק אלו נאמרים, מקשה ג"כ הירושלמי, והא אין ישיבה בעזרה וכו', ומשני שסומך עצמו בכותל, ולסברת הירושלמי י"ל דלא פליג על הש"ס דידן בעיקר הדין דבעזרת נשים שרי לשבת, אלא דס"ל שהיו עושים אותם בפנים, והשתא אתי שפיר דברי הירושלמי דמגילה אף לדעת הראב"ד. שו"ר בעין משפט בירושלמי מגילה שהק' כן על הראב"ד, גם הרב פר"ח בספרו מים חיים (פ"א מהל' בית הבחירה) עמד על דבריו, ולכאורה י"ל כמו שכתבנו.

שוב בינותי דהרי לפ"ז ע"כ להש"ס דידן אין איסור לא תטע וכו' בזה, ואילו (בסוף הלכות חגיגה) שכתב הרמב"ם דהקהל מאחרין מפני התקיעה, השיג ע"ז הראב"ד דבירושלמי איתא מפני הבימה. ע"ש. ומאי קושיא הרי קי"ל דבעזרת נשים היה קורא, וכ"כ הרמב"ם (שם ה"ג), ועוד דאכתי קשה מדברי הראב"ד (פ"ו מהל' עכו"ם) שכתב טעם אחר, דהבימה לשעתה היא, וכמ"ש הפר"ח שם. וצ"ע.

שו"ר בספר צרור החיים (פ"א מהל' בית הבחירה) שתרין כן קושית פר"ח, ולא זכר דלא אתי שפיר דברי הראב"ד הלכות חגיגה כנזכר. וע' מנחת קנאות סוטה (מא), ובספר לאור ההלכה (צד קלט), ובמנחת חריבה (דף קנח ע"ד).

עכ"פ דעת הראב"ד דה"ד בעזרת כהנים, וגם הרמב"ם מודה דאינו אסור בכל הר הבית, כמ"ש מרן בכס"מ שם. ואע"פ שרש"י בחומש כתב כלשון הפר"ח, ידוע דרש"י בפירושו לא נחית לפסק הלכה, וקי"ל משנת ראב"י קב ונקי דפליג ע"ז כמ"ש בכס"מ. וא"כ י"ל דה"נ משרא שרי בחצר ביהכ"נ. איברא דמצינו לרמ"א (ס"ס קנד) שכתב שאין לעשות מאתנן זונה ביכ"נ, והרי כתבו התוס' ע"ז (יו. ד"ה מהו), דאפי' פרה ממעטינן לה מאתנן מהתורה ורק מדרבנן קבעי התם. ע"ש. הרי דאפי' מילתא דרבנן ילפינן לה מהר הבית, שוב התבוננתי דהתוס' כתבו זה אליבא דר"א שם, ומוכיחים מדר"א לקמן (מו:.) דשרי, אבל לדעת חכמים אסור מה"ת, וכ"כ הרמב"ם (ספ"ד מהל' אסורי מזבח). וע"ש

איסור מהתורה, דכתי' של נעליך, ע"ש בברכות. וכן מוכח בחגיגה (ד.) דמפנקי, שאינם יכולים לעלות ברגליהם בלא מנעל פטורים מן הראיה, וע"ש בתוס' (ריש ע"ב). וברש"י ביבמות (קב:) כתב, דאסור ליכנס למקדש במנעל דכתי' מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי. ובכתי' הרמב"ן כתב דלא דייק, דהתם באין עושים רצונו של מקום, ואפי' בלא מנעל, אבל בברכות מפיק לה מדכתיב של נעליך. ע"ש. ותמוה לי דהלא פסוק זה מייתי ליה הש"ס בחגיגה (ד.) דמפנקי פטורים מן הראיה דכתי' כי תבואו לראות פני מי ביקש וכו', ואי באין עושים רצונו של מקום, מה ראייה. ועכ"פ לא הוציא רש"י דרשא זו מלבו. ועיין תוס' חגיגה דפסוק של נעליך עיקר. וע' ברמב"ם (רפ"ב מהל' חגיגה). ודו"ק. ועיין בכתי' הרשב"א והריטב"א יבמות שם. שו"ר שכן הק' בשו"ת הרב"ז (ס"ב אות ט). ונלאפוקי ממש במשנה אחרונה (פ"ק דכלים מ"ח) דהוי מדרבנן. ועיין שו"ת שארית ישראל מינצברג (דף רסג:), ובשו"ת שיח כהן (ס"י יא), ובשו"ת קנין תורה ח"ד (ס"י יד.). וה"נ קי"ל שלא יכנס להר הבית במקלו ותרמילו, ובביהכ"נ פסק בש"ע (שם ס"ו) להתיר. והאי נמי כמנעל דאסור מה"ת, עיין יבמות (ו:.) ורקיקה מק"ו. וצ"ע במ"ש המרדכי פ"ק דשבת (ס"י רפח) דמסופק אם גג ביהכ"נ קדוש כגג היכל, או אינו קדוש כגגין דעזרה.

ולפי האמור הרי אין קדושת ביהכ"נ אפי' כעין קדושת הר הבית, דשרינן מנעל ורקיקה. וראה בשו"ת הרב"ז (שם אות ו) שהאריך בזה. וכ"ש לענין זה דנראה שהוא מדרבנן, ועיין בכס"מ שם, דל"ד לנטיעת אילן. וכן מצאתי בב"ש (סוף פ"ק דתמיד), וכ"כ החינוך בזה"ל: אמרו חכמים לגדר איסור זה שאסור לעשות אכסדרת עץ וכו', וע"ש במנ"ח. וראיית הרא"ם דהוי מהתורה מלשון הספרי עובר בל"ת, ע"ש בב"ש וביעיר אוזן (מע"ר מ אות כג) דאינו מוכרח. ושם ביעיר אוזן (אות כד) בשם החות יאיר, ובשיר"ב (או"ח ס"י קנז).

והרב פני משה בפירושו לירושלמי כתב: מפני הבימה, שהיו עושים למלך, דאילו מפני התקיעה הרי אינה אלא משום שבות ואין שבות במקדש. ע"כ. משמע דבימה מהתורה ואינו מוכרח כנזכר לעיל. וכבר י"ל דכוונת הפני משה בזה דבאיסור שבת הוא דאמרו דאין שבות במקדש, ולא בשאר איסורים דרבנן, וכמ"ש המהרש"א (שבת מב:), וכבר כתבו בזה רבנן בתראי הלא בספרתן, ועיין בשד"ח (מע"ר א כלל רפד). **ומיהו** נראה דאף נטיעה ממש שריא בביהכ"נ, דאף אם נחמיר בקדושת ביהכ"נ, נראה דלא עדיפא מעזרת נשים, ובעזרת נשים קי"ל דשרי, דלא אסרה תורה אלא

נז. בנין רב קומות שהקדישו דירה אחת בקומה ראשונה לשם בית כנסת, לתפלה וללימוד תורה, רשאים לכתחלה לרכוש דירה בקומה שמעל לבית הכנסת ולדור בה, ולשכב לישן בכל שטח הדירה שלמעלה, ורק בשטח שמעל ארון הקודש שיש בו ספרי תורה, לא ישתמשו שם, ויניחו במקום שהוא ארון בגדים וכיוצא בזה. ובקומות העליונות מותר בלי שום הגבלה, גם בשטח שמעל ההיכל. (נז)

מהמקיים כלאים דאסור, הכא נמי אסור לקיים, אדרבה, מדהוצרך קרא בכלאים כדאיאת בריש מו"ק, ובכמה דוכתי, הא בעלמא אין איסור. וכ"כ בבני ציון שם. שו"ר בתשובת מהרש"ם ח"א (סי' קנז) שהאריך ג"כ בנ"ד, והעלה להקל, בפרט אם היה האילן נטוע מקודם, אף להאוסרים ש"ד. ומיהו במקום שעושיין כן הגויים, אין להתיר משום ובחוקותיהם לא תלכו. עש"ב. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ו (סי' יז).

וכזה שכתבו בשו"ת ישכ"ע ח"ד (בהשמטות לאור"ח סי' לו, דף עז:). ובשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (אור"ח סי' כו), ובבנין דוד (סי' כו), יש להשיב ע"ד. ודו"ק. ועיין בתוס' (ע"ז סד). שכתבו, דאף לר"ע דוקא ע"י מעשה אסור לקיים (דלא כהערוך) הלא"ה שרי. ובגיליון הש"ס תמה, דהא איכא איסור מה"ת בלי מעשה, ועיין בשו"ת חת"ס (הובא בפת"ש יו"ד ס"ס צה). ובמאירי (מכות כב: צד קד) כתב, דאף בשו"ת יש איסור. וי"ל דהכא שאני דנטיעתו מעיקרא באיסור, ודמי לשהה בכלאים דחייב כמש"ש, אבל אעיקרא אינו מחזור שיהיה בו איסור. שו"ר בתשו"י ים הגדול (להגרי"מ טולידאנו סי' ט), שג"כ מיקל קצת בזה. וע"ע במעשה רב (אות קצא), ובמשנ"ב (סי' תצד סק"י).

ועכ"פ במקום שנהגו להקל כודאי שיש להם ע"מ שיסמוכו, וכ"ש שאין לעקור האילן בדיעבד, שבוהו הוי חומרא דאתי לידי קולא. ועי' אוהל אברהם הכהן (סי' ט), ושו"ת ישכ"ע שם. ואמרי דוד (סי' קנד אות ב).

בנין קומות שהקדישו דירה בקומה ראשונה לביכ"ג, רשאים לרכוש דירה למעלה

כדאמרינן פרק כיצד צולין (פסחים פו). ואפי' עליות עזרה דלא נתקדשו כקדושת עזרה גופה, מ"מ אין נוהגין בהן מנהג בזיון. ע"כ. והביאו הב"י שם. וכ"פ מרן הש"ע (סי' קנא סי"ב) בזה"ל: יש להזהר מלהשתמש בעליות שע"ג ביהכ"ג תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם, ושאר תשמישים יש להסתפק אם מותר להשתמש שם. ע"כ. והרמ"א בהגה שם, ובר"מ (סק"ב) כתב, שדוקא בביכ"ג הבנוי מתחלה לכך, אבל בית שיחודוהו אח"כ לביהכ"ג, שרי. (מהר"ו בליקוטיו אות נב). וכתב במג"א (שם ס"ק יח), שמ"מ שומר נפשו ירחק

בכס"מ. ועיין במג"א שם. ונכמו כן בתשמיש הדיוט שאין לעשותו תשמיש קדושה ילפינן לה מזבחה, הגם דיש לחלק בקדושות, וזה י"ל. מ"מ אין לנו להוסיף מה שלא כתבו הפוסקים המפורסמים.

הן אמת שבחי' רע"ק"א (סי' קג) כתב בשם רבי דוד עראמה לאסור לנטוע אילנות בחצר ביהכ"ג, ונראה דמדמה לכמה חומרות שמצינו בביהכ"ג כביהמ"ק. ובאמת שמבואר בשו"ת מהרי"מ ט"ח ב"ב (סי' ד) שהמנהג פשוט להתיר. ע"ש. ומסתייעא מילתא ממש"כ מבנין אכסדרא ובימה של עץ שהמנהג ג"כ להתיר. ושו"ר שכן העיר הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (יו"ד בס"ס יד) והניח בצ"ע ע"ד רע"ק"א. וכ"כ בשו"ת הר צבי (אור"ח סי' עד). וע"ע בכה"ח (סי' קנא ס"ק י) ממרה"י בסאן. ובתשובות בנין ציון כתב ג"כ דאין איסור בזה, שאין איסור אלא בהר הבית עצמו בשעריו, וה"נ שער ביהכ"ג. (ולא זכר לדעת הרמב"ם והראב"ד גם בהר הבית מוחת), ואין ראייה מדברי הרמב"ן שכתב לאסור נטיעה על פתחי בית אלוקים וכו'.

גם בתשוב' מערכי לב (סי' ח) כתב לדחות הראיה מהרמב"ן, והביא דעת הרמב"ם והחנינון דבהר הבית שרי, אכן מאי דפשיטא ליה להתיר בדיעבד אם נטע, אף לדעת רע"ק"א, לא זכר ד' המהר"ם שיק (אור"ח סי' עח - עט) שאוסר בזה אפי' בדיעבד. ולדעתי במחכ"ת הפריז על המדה, וגם חומרא הבאה לידי קולא היא לעקור אילן, וכ"כ בתשו"י בני ציון שם. וראיתו

(נז) המרדכי בשבת (פ"א סי' ריה, רכה) כתב בשם רבינו מאיר, איני יודע איסור גמור להשתמש בעליה שע"ג ביהכ"ג, כמ"ש ר"י, שאפי' גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו, מיהו יש להזהר מלהשתמש שם תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם, מדאמרינן פ"ק דשבת, כל עיר שגגותיה גבוהין מביהכ"ג סופה ליחרב. ה"מ בבתיים, אבל בקשקושי ואברורי לית לן בה, משום דלא משתמשי על גבן. ושמא דמי לעליות היכל שנתקדשו, דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו קדושה קצת, מעין קדושת היכל, דעליות היכל נתקדשו

נח. מי שרוצה לבנות בית כנסת, ולכתחלה רוצה לבנות על גבי בית הכנסת דירה לצורכו, יש להתיר לעשות כן, ורק במקום שמעל ארון הקודש לא ישתמש שם. וכנ"ל. נח)

ע"ש. וכן פסקו להקל בזה ע"פ תשובת הרמב"ם, בשו"ת עיקרי הד"ט (סי' כו אות ל), ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' ל), ובשו"ת ירך יעקב (סי' נב). ומבואר כ"ז בשו"ת יבי"ח ח"ו (או"ח סי' כו).

ואחוי הרב יעקב ע"ה טען בשיעור שמסר ביום שכולו תורה ביחוד, כי מי יש לו רוח הקודש לדעת אם מרן היה חוזר בו או לא. ולכן חלק על מרן אמרו"ר ואסר לדור מעל ביהכ"נ. אולם אינו מובן כלל, דא"צ לזה רוח הקודש, אלא זו השערה אלימתא דאילו מרן היה רואה את תשובת הרמב"ם, לא היה מניח ודאו של הרמב"ם ופוסק כספיקם של רבינו מאיר והמרדכי. ומה כוחו לחלוק על המהרי"ק, הרמ"א, מהר"ם אלשיך, מרן החיד"א, ועוד, שכולם כתבו בכיו"ב, דאמרינן אילו אחרון היה רואה דברי הראשונים הוה הדר ביה. **וכיו"ב** כתב בשו"ת הרד"ב ח"ג (סי' תקסד, דף מד:), וז"ל: ואל תטעה לומר שכיון שהריב"ש היה אחרון אמרינן הלכה ככתראי, חדא שלא אמרו כן אלא באמוראים, ואפי' את"ל שאף בפוסקים אמרי' הכי, הני מילי בזמן שהאחרון הביא דברי הראשון והשיב עליהם ודחאם, וסמך ראיותיו מהתלמוד, וכיון שלא נראו בעיניו דברי הראשון אפשר לסמוך על האחרון, אבל אם לא הביא דברי הראשון נראה שלא ראה דבריו, ואמרינן שאילו היה רואה את דבריו היה חוזר בו, הילכך לכ"ע ככה"ג הלכתא כקמאי. וזה דבר מוסכם והשכל מורה עליו. ע"כ.

וראה בעין יצחק ח"ג (כללים בד' מן הערה נו, עמ' תקנו) מה שכתבנו לדחות מה שהביאו בשם הרב אול"צ דלא אמרי' לגבי מרן אילו היה רואה וכו'. ע"ש שהשבנו על הדברים בס"ד.

הרוצה לבנות בית כנסת, ולבנות על גבי בית הכנסת דירה לצורכו

משופעים ואין משתמשים על הגגות, מיהו היכא דרוב הגג גבוה מביהכ"נ אסור, כיון שמשתמשים בעליה שתחת הגג. והביאו מרן להלכה בש"ע (סי' קס"ב). ואם שם משתמש בעליה הסמוכה לגג ביהכ"נ אסור, כ"ש כאן שמשתמש על גבה שאסור.

ועוד טעם אחר לאסור בזה, משום שדומה לגגו של היכל, שאסור להשתמש בהן. וכמ"ש המרדכי (פ"א דשבת בהגהת מרדכי), כתב רבינו מאיר, איני יודע איסור גמור להשתמש בעליה שעל גג ביכ"נ, כמ"ש ר"י שאפי' גגות ועליות של עזרה לא נתקדשו, מיהו יש

מזה. וכ"כ בכנה"ג (סי' קנא). והט"ז שם כתב, אני בילדותי הייתי דר בק"ק קראקא, עם ב"ב בבית מדרשי שהיה למעלה מביהכ"נ, ונענשתי הרבה במיתת בני, ותליתי בזה. ע"כ.

אמנם הרמב"ם בתשובה (פאר הדור, סי' עד) כתב, יכול לדור בבית אבל המקום אשר על ההיכל לא, ואינו יכול לישן שם, ולא להניח כלי מלאכתו, ובשאר הבית יעשה כרצונו. ע"כ. והובא בשערי תשובה. גם מרן החיד"א בברכ"י (שם) אחר שהביא בזה דעת המרדכי, סיים בתשובת הרמב"ם. ומשמע דרומז בזה דאילו מרן היה רואה תשובת הרמב"ם, לא היה מניח דעתו וכותב ספיקו של המרדכי. וכ"ה להדיא בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' נו), שאפשר שאילו היה מהר"ם רואה את תשו' הרמב"ם, היה חוזר בו. ונראה פשוט שאם מרן הש"ע ז"ל עיניו יחזו תשובת הרמב"ם, היה קובע הלכה כמותו. ואין להקשות ממתני' דמגילה (כח). שאין שוטחין על גגו פירות, וברורש' אמרי' ר' יוחנן הוה מיקל לנשייא דשטחי בגדיהון על אוירא דבהמד"ר, שיש לחלק דשאני התם שיש רק גג על ביהכ"נ, וכל העם רואים בשטיחתן בפרהסיא והו"ל בזיון לביהכ"נ, משא"כ בנין עליה שנבנה ע"ג בהכ"נ שאין משתמשים בפרהסיא לעין כל, לא מקרי בזיון, ובהכי מיירי הרמב"ם. ע"כ.

גם היעב"ץ במורד וקציעה העיר ע"ז, דמה ענין גגין ועליות שלא נתקדשו לענין אכילת קדשים, לענין היתר תשמיש דחול שאסור משום גנאי ובזיון. ולכן דחה דברי המרדכי מקמי דמשנתנו מגילה הנ"ל, דאפי' גגין אין מפשילין עליה חבלים אפי' בחורבנה, וכן מוכח מגדה (ג). דאיכא קדושת שכינה בגגי ביכ"נ.

נח הנה עיקר הטעם שאסור שיהיה גגות העיר גבוהים מביהכ"נ, נראה שהוא כמ"ש הגמ"י בשם ר"ת, הביאו מרן בב"י (סי' ק) וז"ל: כתב ר"ת דזהו דוקא בגגות שלהם שהיו שוים ומשתמשים עליהם תמיד, וזה בזיון משתמשים למעלה מביהכ"נ. ע"ש. וא"כ לפי טעם זה נראה שכ"ש הוא כנ"ד שקובע דירתו למעלה מביכ"נ, ומשתמש שם בכל יום תדיר, דודאי דהוי בזיון לביהכ"נ, ואסור לבנות בית דירה למעלה מביכ"נ. וראיה לזה ממש' הרא"ש (פ"ק דשבת אות כג) וז"ל: י"א בבתיים שלנו נמי לית לן בה, לפי שהם

נט. מי שהקים בית כנסת בדירתו, והשכן ממעל מתנגד לכך, העיקר לדינא שאין בכוחו למנוע הקמת בית כנסת, ורק מעל ארון הקודש לא יניח את המטות או השירותים. [ואינו יכול לומר קים לי כדעת הט"ז שמחמיר בזה]. (נט)

המדרגות. אבל אם הביכ"נ נמצא באותו הגובה והבניה של אותה השורה, ואח"כ רצונו לבנות ולהוסיף עוד דירה אחרת למעלה מביתו, ולעשות עוד שורה, אפי' היא כולה למעלה מביהכ"נ, שרי, כיון שהשורה התחתונה אשר שם ביהכ"נ בנוי הוא כדינו, וזו היא שורה אחרת, אין בזה זילותא לביהכ"נ, ובאופן זה דיבר מרן בסי' קנא שכתב שיש ליהרר מלהשתמש בעליה שע"ג ביכ"נ וכו'. וכ"כ המאירי הנ"ל בסי' קנ הערה ב, והו"ד במחז"ב (סי' קנ), שיכול להגביה את ביתו מעל גובה הביהכ"נ, אם אין סיבת הגבהתו דרך שורה, אלא להרבות בדירורין ועליות וכו'. ור"ל שבשורה אחרת עשה עליות להרבות בדירורין, ומתוך כך הגביה דירתו למעלה מביהכ"נ וכמבואר. ויצא לנו מזה ג"כ שבנ"ד שרוצה להרבות בדירורין, יכול לבנות ע"ג ביכ"נ, ויכול להשתמש בעליה למעלה, לקבוע דירתו ולאכול ולשכב ולישן שם, כיון שמתחלה בנאו ע"ד לבנות על גביו, שלא נתקדש גגו, אלא שצריך ליהרר שלא ישתמש שם תשמיש של בזיון מאוד, כגון דבר של טינוף וכדו', כמ"ש הט"ז (סי' קנא סק"ד). אולם כתב הט"ז שהוא היה דר למעלה מביהכ"נ ונענש הרבה, ותלה בזה. וראה בשו"ת יבי"א ח"ו (או"ח סי' כו) ומבואר כ"ז בשו"ת קרית חנה דוד ח"א (סי' כט).

ואם הרחיבו את ביהכ"נ, ורוצים לבנות בחלקו דירה עבור רב הקהלה, או השומר, מותר לעשות כן מעל החלק החדש. ועיין בשו"ת ישועת משה (ח"א סי' כ"ו), ובשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' ק"ג).

ואם מותר לבנות מקוה על גג ביהמ"ד שאינו קבוע, עיין בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' נ"ו) ובספר משנת יוסף (ליברמן סי' ל"ג אות ג'), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' מ"ג) החמיר בזה. אך בשו"ת אג"מ (ח"א סי' נ"א) התיר אפי' בביהכ"נ קבוע. [ביהכ"נ כהלכה].

מי שהקים בית כנסת בדירתו, והשכן ממעל מתנגד לכך

שאיזה גבאי נפגע ורוצה לעשות בדירתו ביהכ"נ, יכולים אנשי הבניין לעכב בעדו. ועיין עוד שם בסימן ב' שדעתו ששכן יכול להתנגד לעשיית ביהכ"נ מתחתיו, לפי דברי הט"ז הנ"ל. אולם נעלם ממנו מ"ש מרן ביבי"א ח"ו הנ"ל, וע"ש מ"ש ע"ד הט"ז. וכיון

ליזהר מלהשתמש שם תשמיש של גנאי וכו', ושמא דמי לעליות של היכל שנתקדשו. וכ"פ מרן בש"ע (סי' קנא סי"ב), שיש ליהרר מלהשתמש בעליה שע"ג ביכ"נ תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם, ושאר תשמישים יש להסתפק אם מותר להשתמש שם. ע"כ. **אולם** בזה יש לחלק ולומר, שדוקא שם שהיה בנוי מתחלה ביכ"נ, ואח"כ בנו עליה על גבה, בזה כתב המרדכי להזהר בזה, משום שכבר נתקדש גגה משעה שנבנה ביהכ"נ. אבל אם עדיין לא נבנה הביהכ"נ, ורוצים מתחלה לבנותה ולבנות על גבה, יכולים לבנות את הביהכ"נ ע"ד כן שיבנו על גבה, כדק"ל שיכולים להתנות מתחלה בבתי כנסת של חו"ל, וכ"ש בנ"ד שרוצה לבנות כן לעצמו, שיכול להתנות מתחלה כדין ביכ"נ של חו"ל, וכמו שפסק מרן לגבי ס"ת דיחיד שיכול לעשות בו כל מה שירצה, למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה. ואפי' שלא מהני תנאה אלא בחורבן, אבל לא בישובן, י"ל שזה דוקא שמשמש בתוך הביכ"נ שאז לא מועיל תנאו, אבל אם משתמש על גבו כבנ"ד מועיל תנאו. וכ"כ הט"ז.

אולם לפי הטעם שהבאנו בתחלה, שאסור להגביה בתי העיר משום דמשמשים עליהם והוי בזיון לביהכ"נ, יש לאסור בזה, וכמבואר. אולם לכאורה דברי מרן סותרים בזה, שבסי' קנ פסק שאין מגביהין בתי העיר יותר מביכ"נ, וכ"ש שאין בונים עליה על גביו, וכנ"ל, ובסי' קנא פסק מרן, שיש ליהרר מלהשתמש בעליה שע"ג ביכ"נ וכו', משמע מזה שמותר לבנות עליה ע"ג ביכ"נ. וי"ל, שמה שפסק מרן לאסור לבנות בתי העיר גבוהים מביכ"נ, הוא דוקא שביהכ"נ נמצא באותה גובה של כל הבתים שבאותה שורה, והוא הגביה את ביתו למעלה מהשורה, שזה חשיב זילותא לגבי ביהכ"נ, שאת ביתו בנה אותו ברומ המעלות, וביהכ"נ לא איכפת לו שנמצא בשפל

(נט) ע"פ המבואר בהערות הנ"ל, ואמנם בספר מנחת צבי שפיץ (ח"א סי' א) כתב שאם רוצים להפוך דירה בבניין לביהכ"נ, אין אדם יכול לטעון כנגד זה לירידת ערך הדירה. וכן אינו יכול לטעון טענת רעש וכדו'. אולם אם שכן חולה רוצה לעשות בדירתו ביהכ"נ, או

ט. מותר לקבוע גנרטור או לבנות מחסן על גג בית הכנסת או בית המדרש, כל שיש בזה צורך לבית הכנסת. וחברת טלפונים המבקשת להתקין על גג בית כנסת אנטנה לצורך טלפון נייד לתושבי האזור, שיש מהם שמשתמשים בטלפון בשבת, נכון להמנע כך, משום חילול ה' (ס)

חשש לגור מעליו, ועוד אין חשש לגור מעל מקום שלומדים תורה מבלי תפילה, דאם לא כן לא שבקת חיי לכל בריה שיהיה אסור ללמוד תורה בדירות וכו'. ועוד, מכיון שלומדים באופן זמני אין שום חשש בזה. ע"ש. ומבואר שאם גם מתפללים שם יש לאסור. אולם נעלם ממנו תש"ו הרמב"ם וכל דברי היב"א הנ"ל. וגם אם האברכים רוצה ללמוד וגם להתפלל בעזרת נשים ומי שדר מעל העזרת נשים, אינו יכול למנועם מכך.

לקבוע אנטנה של חברת טלפונים על גג בית כנסת

מצוה, יש לדון להתיר גם שימוש מעל גג ביהכ"נ לצורך ביהכ"נ באופן שאינו דרך ביזיון.

ואמנם בשו"ת שבט הלוי ח"ט (סי' נח) כתב להחמיר בזה, דמה שכתב במו"ק לחלק דוקא לענין אכילת קדשים וכו', אינו קשה כ"כ, דרבותינו הראשונים הביאו רק לדמות, דכמו בקדושת מקדש החמורה נחתנין דרגא דגגין ועליות לא נתקדשו לענין אכילת קדשים, הרי דגגין אין דומים לפנים הבנין, ה"ה ביכ"נ שלנו נחית חד דרגא לענין להשתמש בתוכו שאסור, ועל גגין ועליה י"ל דקל יותר. ומאי דמשמע באמת מהמרדכי דגגין ועליות שוין בזה, הוא דלא כביאה"ל, ואם משום משנתינו דמגילה כ"ח הנ"ל דביהכ"נ שחבר אין שותחין חבלים על גגה, הנה לא ראה הבה"ל לשון החת"ס (או"ח ס"ס ל) שכתב, דנראה פשוט דבית הנבנה לביכ"נ בלי תנאי, וגם שהוא בבנינו, אסור להשתמש על גגה תשמיש קבוע, ומכ"ש שטיחת פירות שהוזכר לאיסור במתניתין אפי' בחורבנו, הרי דמוקי גם האי משנתינו דגגין לענין שטיחת פירות בתשמיש קבוע דוקא, וכמו האי דעליות ביהכ"נ בקבוע אסור.

ובשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' כ"ז-ח) נתבאר, דתשמיש קבוע כאנטנה פשיטא דאסור על גג ביהכ"נ, מטעם קדושת הגג (אם יש על הבנין לפי ההלכה דין ביהכ"נ). ובאמת גם על גג של הדיוט יחיד אסור בנ"ד, משום מסייע לידי עוברי עבירה, ובפרט ענין של פרהסיא כזה, ובודאי אסור לקחת עבור זה כסף לטובת ביהכ"נ, דאסור לעשות רווחים מבזיון ביכ"נ להעמיד שם

שהדברים מבוארים להדיא להתיר בתש"ו הרמב"ם, אינו יכול לומר קים לי כהט"ז, די"ל שגם הט"ז היה מודה בדבר אילו היה רואה את תש"ו הרמב"ם.

ודברי מרן ביב"א נעלמו גם מע"ק של הרב שבט הלוי בח"ט (סי' ל"ב) שדן לגבי מי שגר מעל גג העזרת נשים, וכולל אברכים רוצים ללמוד בעזרת נשים, אין לו חשש להמשיך לגור שם. והביא כמה צדדים להקל, אם הוא קדם לגור לפני יסוד הביהכ"נ, אין חשש לגור שם. ועוד מכיון שאין שם ארון קודש וס"ת אין

ס) הנה בדבר חברת טלפונים המבקשת להתקין על גג ביכ"נ אנטנה לצורך טלפון נייד לתושבי האזור, יש לדון כאן מצד ד' ענינים: א. שימוש בגג ביהכ"נ. ב. מצד סיוע בידי מחללי שבת, ג. מצד הנאה מחילול שבת, ד. חילול ה' שיש בדבר.

והנה לענין שימוש בגג ביכ"נ, הנה במשנה במגילה (כח.) דאפי' בחרבנו אסור לשטוח על גגה פירות. ושאינו עלייה שבאו"ח (סוף סי' קנ"א) דיש להסתפק אם מותר להשתמש, לפי שהוא חדר בפני עצמו, וכמש"כ בביה"ל שם, דכיון שהוא חדר בפני עצמו יש להסתפק שמא מותר להשתמש בחדר שמעל ביהכ"נ. משא"כ עליית גג ביהכ"נ. וכבר הזכרנו לעיל מ"ש הרמב"ם בתש"ו דשרי לדור מעל ביהכ"נ, אלא שמבואר, דכל זה בדירה שמעל ביהכ"נ החולקת רשות לעצמה, אבל גג שהוא מקום גלוי אסור להשתמש שם.

אלא שיש לחלק בין שימוש קבוע בגג ביהכ"נ, שעושים בו שימוש תדירי מעשים בכל יום, לבין קביעה חד פעמית של עמוד קבוע מעל הגג, באופן שאין משתמש שם כלל. אלא מניחין את העמוד חד פעמי ויותר לא משתמשים שם. וסניף לדבר, דהכא יש בשימוש זה צורך ביכ"נ לכאורה, שהרי התשלום מיועד לצרכי ביהכ"נ. ועיין בש"ע (או"ח סי' קנא) שכתב, לצורך בהכ"נ, מותר לאכול ולישן בתוכו, ומטעם זה ישנים לביל יום הכפורים בבהכ"נ, ואפי' לצורך מצוה אחרת, כגון כשנקבצים לעבר השנה בבהכ"נ, מותר לאכול שם. ע"כ. ואם התירו לאכול בביהכ"נ לצורך

סא. נכון להזהר לכתחלה היכא דאפשר, שלא לעשות בית כנסת תחת דירה של גוי, שבודאי אין הגוי נמנע מלהשתמש בעליית בית הכנסת תשמיש של גנאי, או שיש לו שם ע"ז וכדו'. ובדיעבד שכבר עשו בית כנסת תחת דירות של גויים, יש להתיר בזה, בפרט אם הוא לזמן עראי. ואין להקפיד להמשיך לקיים את בית הכנסת, שכל תפלות מופנות לבית המקדש, ומשם עולות השמימה. ויחיד הדר בבנין קומות, ומעליו דרים גויים, מותר לו להתפלל בביתו. (סא)

המג"א (סי' קסט) דאם בשעה שנותן לו אינו עובר, רק אחר כך, אין בזה משום ולפני עור. והתיר שם מכח שלא יתבטל ממצות צדקה. ע"ש.

ואף שהכתב סופר (יו"ד סי' פג) כתב, דלישראל אפי' שלא בשעת העבירה אסור מכה מסייע בידי עוברי עבירה. ע"ש. מ"מ חזי לאצטרופי סברת הש"ך דבישראל מומר ליכא משום מסייע בידי עוברי עבירה. ולפי זה אין לאסור בנ"ד משום הנאה מחילול שבת, שאין ההנאה באה מחילול שבת גופא, אלא מקביעת האנטנה המיועדת לכל השנה.

ובמ"מ נכון להמנע כך, משום חילול ה', ודמי למה שכתב בשו"ת קנין תורה בהלכה חלק א' (סי' סא) דאין נכון להדפיס מודעה מחנות שידועים שמחללת שבת, דזה הוי כמסייע. ע"ש.

נכון להזהר לכתחלה היכא דאפשר, שלא לעשות בית כנסת תחת דירה של גוי

ומטנפים שם בחצריהם ובטירותם, ומלבד זה הגויים דינם כטינופת, וכמן שפסק מרן (סי' נה ס"ב) שהשומע קדיש וקדושה אינו יכול לענות אם מפסיק טינוף או עבודת כוכבים. ע"ש ובאחרונים. וה"נ דינם שוה לזה. וכ"כ בשו"ת אבני נזר (סי' לב) שהנכרים הדרין מעל מקום התפלה מפסיקים וכו', וראיה מסי' נה. ע"ש.

אך לית דחש להא בכל המקומות בחו"ל, וראה בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (סי' יו"ד) שכתב, שמוותר לומר דברי קדושה וברכות, ולהתפלל בבית אשר בעלייתו דר גוי עם צלמים. עש"ב. וכ"ש לישמעאלים שאינם עובדי ע"ז, וע"כ בודאי דשרי בישמעאלים. ויש לצרף עוד להקל ע"פ מ"ש הדב"ש, וה"ד בשו"ת ויען אברהם (סי' כג). ודו"ק. ועיין שו"ת משפטי עוזיאל (א"ח תניא סי' יט).

ועוד י"ל דהכא הויא ביכ"נ של שכירות שמוותר להשתמש על גביו אפי' תשמיש של גנאי, שאין בו קדושת ביכ"נ. וע"ע בשו"ת דברי יששכר (א"ח סי' ו) מ"ש להקל בזה. וע"כ אין לערער אחר ביהכ"נ הנזכר, אהבה ואחוה שבמצרים, שילכו לביכ"נ אחר. (תשובה כתי' למרן אממור"ר זיע"א).

אנטנה ולקבל ריוח. וכבר כ' החיד"א שתשמיש מגונה גלוי בגג ביהכ"נ, ה"ז אסור, וגם אם זה בית פרטי והחברה מחללת שבת, אסור. וע' בשו"ת ויצבור יוסף (ח"ח סי' י"ז).

אלא דלפי המבואר לעיל יש לצדד בזה, דלא נחשב משתמש בגג ביהכ"נ, אחר שקביעת העמוד היא חד פעמית, ולא דמי למי שמשתמש על גג ביהכ"נ בקביעות. ואי משום מסייע בידי עוברי עבירה, הנה איסור תורה משם לפני עור אין בזה, דהא יכולים לקבוע האנטנה במקום אחר, ואי משום איסור דרבנן של מסייע בידי עוברי עבירה, הרי אנטנה זו מיועדת גם ליראי ה' המשתמשים בטלפון רק בימי החול, ולעוברי עבירה הרי אינו נתן להם את האיסור בידים, וגם אינו מכשילם בשעת האיסור, ונודע מה שכתב

סא) ז"ל מרן הש"ע (ס"ס קנא): יש להזהר מלהשתמש בעליה שע"ג ביהכ"נ, תשמיש של גנאי, כגון לשכב שם. ע"כ. ולפ"ז בנ"ד ודאי שאין הגוי נמנע מלהשתמש בעליית הגג תשמיש של גנאי, לשכב שם ושאר תשמישים. ומ"מ בדיעבד שכבר בנו ביכ"נ ועליה יש כמה דירות של גויים, נראה שיש להתיר בפרט שזה לזמן עראי. עיין להרמ"א (סי' קנ"ב) שכתב, ובשעה"ד, או שיש מצות מלכות שאינן רשאין לבנות ביכ"נ כדינו, מותר להתפלל בבית אע"פ שדרין בעליה על גביו, ובלבד שיהגו בעליה שעל גביו בנקיות. ע"כ. ולכן גם בנ"ד יכולים להמשיך ולהתפלל לביכ"נ זה, עד שיוכלו לפנות הבנין שקנו ולהעביר לשם את ביהכ"נ.

איברא דבכה"ח (ס"ס קנא אות עד) כתב, שאם יש עלייה מעל לביהכ"נ, ויש שם טינוף וכדו', הם מעכבי התפלה מלעלות לשמים. ולפ"ז אף יחיד אין לו להתפלל בביתו, אם יש טינוף למעלה מן הגג. ושכ"כ הפמ"ג (מש"ז קנא אות א). עכת"ד.

והן אמת שאכן יש לחוש בדירות הגויים שמצויים שם קטני קטנים קופה של שרצים (כדרך הישמעאלים),

סב. בית כנסת קבוע שמתפללים בו מספר שנים, והגויים רכשו בסמוך אליו בנין, ועשאוהו לבית עבודה זרה שלהם, מעיקר הדין אין צריך לפנות את בית הכנסת, ולרכוש מקום אחר לתפלה, רק שיעשו ככל האפשר לאטום את החלונות כדי שלא ישמעו את הנגינות מהבנין הסמוך. (סב)

סג. מותר להתפלל בתוך מערת המכפלה, ולהקים שם בית כנסת, אף על פי שעל גביו יש מסגד של הערבים. (סג)

בית כנסת שמתפללים בו, והגויים רכשו בסמוך אליו בנין ועשאוהו לבית ע"ז

שאינן מקום לאסור בנ"ד מצד ההנאה, אף אי נימא שיש איזה הנאה גם מחצי שלצד הע"ז, כגון שהוא כותל דק שהחצי ממנו לא היה עומד, שהרי אף אם היה כולו של הע"ז, לא היה נאסר אף להדיוט, וכמבואר שם. וגם מצד מראית העין, שהוא בצד מזרח, בצד שהצבור מתפלל אליו, אין לחוש לאסור בזה, מטעם שנראים כמשתחווים לע"ז ח"ו, שהרי אדרבה ניכר לכל שמשתחוה ומתפלל להקב"ה ככלל בתי כנסיות, שהרי רואין שהוא ביכ"נ, וארוה"ק, וגם אין לאסור אלא כשהעכו"ם משתחווים במקום ההוא לע"ז, כהא דיש לו קוץ בפני ע"ז, לא ישחה ויטלנה, מפני שנראה כמשתחוה לעכו"ם, וכן בנתפזרו לו מעותיו וכו'. ששם הוא מקום משתחווים לע"ז, משא"כ הכא. אלא שצריכים להשתדל כמה שאפשר לעשות באופן שלא ישמעו כלי השיר מבית העכו"ם הסמוך, וכמבואר שם.

(סב) בגמ' ע"ז (זז.) מבואר שאם היה ביתו סמוך לעכו"ם, מותר לדור בביתו, ואף להגירסא מי שהיה כותלו, נמי פירושו כותל ביתו, ואף שנמצא שהוא נהנה מע"ז, דאיירי שם בנעבד הכותל עצמו כמפורש ברש"י שלכן אבניו ועציו ועפרו מטמאים. והטעם הוא משום כיון שהיה הכותל של הע"ז משועבד לשמש לכותל גם לבית ישראל קודם שנעבד, כדאיתא בר"ן בשם הירושלמי, אין בידם לאסור זכותו של ישראל, אין אוסר דבר שאינו שלו אף בזכות תשמיש בלבד. וא"כ גם ביהכ"נ מהיכא תיתי לומר שיהיה אסור, הא אדרבה מצד איסורי הנאה קיל ביכ"נ מבית הדיוט שיש בזה גם מצוה, שלהרבה שיטות מצוות לאו ליהנות ניתנו אף כשיש שם הנאת הגוף, ואף שלא נסמוך עליהו בדבר האסור בהנאה, מ"מ בדבר המותר בהנאה גם להדיוט ודאי עדיף בזה שיש מצוה.

וראה באורך בשו"ת אג"מ (ח"א מאו"ח סי' מז). שכתב,

מותר להתפלל בתוך "מערת המכפלה", ולהקים שם בית כנסת

וכ"כ הגאון רבי יקותיאל הלברשטם, האדמו"ר מקלויזנבורג בחוברת ישראל סבא (כרך ד גיליון מח), שיש לאסור להתפלל במסגד של הערבים. ונסתייע ממ"ש החיד"א בשו"ב סי' קכג, שבירושלים אוסרים מגע ישמעאלים בהנאה, אלמא דחשיבי כעובדי ע"ז, אלא שהשמיט מה שסיים החיד"א, שגדול אחד התיר מגע ישמעאל בהנאה, ושמשמע מדבריו שכן נוהגים גם בירושלים.

ובכ"ח (סי' קיז אות עט), כתב, שנראה שהתכוין לר' מהר"א ישראל בשו"ת קול אליהו ח"א (יר"ד סי' כג), וזת"ד, פעה"ק ירושלים ת"ו לשים הגויים את הטוטו"ן ברבש ישמעאלים העשוי מתירוש וכו', ונ"ל סמך להמתירין מההיא דבת תיהא ששואף ריח היין דרך פיו, ואע"ג דהכא מתכוין ליהנות ממנו, מ"מ כיון שייך של ישמעאלים מותר בהנאה ואינו אסור אלא בשתיה כנודע, ובכ"ג לא חשיבא אכילה ממילא שמעינן

(סג) לכאורה כיון שבמסגד של הערבים אין ע"ז, והערבים הם אינם עובדי ע"ז, יש מקום להתיר לעשות שם ביכ"נ ולהתפללו בו. אולם בספר אות היא לעולם ח"ב (דף קעח עמ' ג) כתב, דסיטרא אחרא שוכנת גם באהלי אדום וישמעאלים, ולכן המסגד של הישמעאלים טמא טמא יקרא (כי הם משיחין בו לפי טומאתם, באמונתם במוח' המשו' ויש"ו שהכחישו תורת משה רבינו ע"ה). ובסוף דבריו שם (דף קעט). הביא תשובת מעשה אברהם אשכנזי (סי' כה) שלמד מתשו' הרא"ם (א"א סי' עט) בביהכ"נ שנעשית בו עבירה אם שוב ראוי להתפלל בו, והסכים הרא"ם בכוחא דהיתרא. וה"ה שמותר להתפלל בג"א המסגד שלהם. ע"ש. והשיג עליו ששם נעבדה עבירה באקראי, אבל כאן שהיה קבוע להם שם, ומצאה הסיטרא אחרא קן לה ושם הרגיעה לילית ועשתה לה קביעות גדול, ובכ"ג אזיל ומודה הרא"ם לאסור.

סד. בית כנסת בחוץ לארץ, שנבנה בשבת על ידי פועלים גויים, ולפעמים השתתפו בבנייה גם פועלים יהודים שעבדו בשבת, והשקיעו בבנין סך כסף גדול, ואין להם בית כנסת אחר, יש להקל בדיעבד להתפלל בבית כנסת זה, בתנאי שחברי הועד של בית הכנסת יהיו אנשים יראי שמים, שינהיגו את בית הכנסת על פי התורה, ויקיימו בו שיעורי תורה, ומכאן ולהבא לחושבנא טבא. (סד)

סה. נכון להחמיר שלא להראות לתיירים נוצריים, או שרים ורוזנים שאינן בני ברית, ספר תורה שבארון הקודש, כבואם לבקר בבית הכנסת. אולם כשיש חשש איבה בדבר, אפשר להקל על ידי שהישראל הפותח את הספר תורה בפניהם יקרא על כל פנים פסוק אחד, שלא תהיה פתיחתו לשוא. (סה)

כאן במהדורא קמא הובאו כל הלכות ההנהגה ככותל המערבי והדברים הועברו ביתר הרחבה לילקוט יוסף על ארבע תעניות (עמ' תריח).

סימן קנב - סתירת בית כנסת

א. אסור להרוס בית כנסת אפילו על מנת לבנות בית כנסת אחר במקומו, מפני שחששו חכמים שמהאשון, או כדי לבנות במקומו בית מדרש שקדושתו גדולה יותר מקדושת בית כנסת, עם כל זה אין להרוס את בית הכנסת אלא עד שיבנו את החדש. וכן יכולים לקנות בית אחר בנוי, ולהקדישו לבית הכנסת, ואחר כך לסתור את הישן. (א)

(ב) ובמילואים. ושורר בשו"ת עין יצחק (סי' יא) שהעלה להקל לעשות ביהכ"נ במסגד של ערבים, מטעם שאינם עובדי ע"ז, עפ"ד הרמב"ם וסיעתו, שיינם מותר בהנאה לפי שאינם עובדי ע"ז וכו'. ע"ש. ולכן הנהגים להקל בזה יש להם ע"מ שיסמוכו. [וע"ע בשו"ת צי"א ח"י"ב סי' טו].

סד) ילקו"י שבת כרך א' חלק ראשון (סי' רמד הע' ו' עמ' קיח).

סה) ע' בשו"ת יבי"א ח"ג (י"ד סי' טו).

שמותר ליהנות. ע"כ. וכיו"ב כתב בשו"ת נחפה בכסף ח"ב (י"ד ס"ס ד).

הא קמן שאף בעיה"ק ירושת"ו נוהגים להתיר בהנאה סתם יינם של ישמעאלים. וכ"כ בפשיטות הראשון לציון יש"א ברכה בשו"ת בני בנימין (ס"ס ו). ולפלא שלא זכר שר מד' החיד"א הנ"ל. ועיין בשו"ת נדיב לב ח"א (סי' צב). וא"כ יש ללמוד לנד' אדרבה להתיר. ואפי" כנסיות של פרוטסטנטים יש מתירים להתפלל. וע' בשו"ת יבי"א ח"ו (סי' ז אות

אסור להרוס בית כנסת אפילו על מנת לבנות בית כנסת אחר במקומו

לביהכ"נ החדש, א"צ לדקדק שאותם אבנים שהיו במזרח יהיו במזרח בביהכ"נ החדש, וכעין מה שכתבנו בילקו"י סוכה לגבי דפנות סוכה שא"צ להקפיד שיהיו בכל שנה באותו מקום. כיעו"ש. וראה עוד בזה בשו"ת חשב האפוד ח"ב (סי' כ"א).

ובמה שכתבנו שהדין כן גם לגבי קניית ביהכ"נ, כ"ה בכה"ח (סי' קג"ב ס"ק ז).

ובמה שכתבנו שהדין כן גם כשרוצים לבנות בנין

(א) שו"ע (סי' קנ"ב ס"א). וכ' בביאה"ל, שה"ה אם רוצים למכור הביהכ"נ, וליקח אחרת בדמיה, שאסור למכרה לפני שיקנו האחרת. וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה (סי' ע"ד) בדבר ביהכ"נ שיש הכרח לסותרו, כיצד ינהגו. וע"ע בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קט"ז), ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ד (סי' ה'), ובשו"ת שמש ומגן ח"ד (חאו"ח סי' כ"ט).

וביהכ"נ שהרסו אותו ורוצים להשתמש באבנים

ב. כשם שאסור להרוס את בית הכנסת אלא עד שיבנו בית כנסת אחר במקומו, כך אם שכרו מקום לבית הכנסת אסור להם לסלק עצמם משם ולבטל השכירות, אלא עד שישכרו תחילה מקום אחר. (ב.)

ג. מה שיש נוהגים לחפור בכתלי בית הכנסת כדי לקבוע שם דף עץ (שקורין סטנדר), אין למחות בידם, שיש להם על מה לסמוך. ומכל מקום נכון יותר לקבוע דף זה מבלי לחקוק ולחפור בכותל בית הכנסת, אלא להדקו במסמרים אל הכותל. ואם כשבנו את בית הכנסת שכחו לקבוע קופה בכותל, מותר לנתוץ מהכותל כדי לקבוע שם קופה. (ג.)

לביהכ"נ החדש, נחשבת כסתירה לצורך, אף אם בהוצאה מרובה אפשר לבנות גם ללא סתירת ביהכ"נ הישן. ע"ש.

ב כ"ב מרן החיד"א במחבר"ר (סי' קנ"ב ס"ק א'). וכ"ה במשנ"ב (ס"ק ג'), ובכה"ח (ס"ק ח).

מפואר וכו', כ"ה במשנ"ב (סי' קנ"ב ס"ק ב, וסק"ג). וע"ע בשו"ת תשורת שי ח"א (סי' שני"ב), ובשו"ת מנחת יצחק ח"ח (סי' י"ג). ע"ש.

ועי' בהליכות שלמה (עמ' רל"ה דבר הלכה אר' ט) שכ' סתירת ביהכ"נ ישן כדי לבנות על מקומו מדרגות

מה שיש נוהגים לחפור בכתלי בית הכנסת כדי לקבוע שם סטנדר

ע"מ לתקן ולבנות במקומו וכנ"ל. וכן מסקנתו לאסור כדעת הט"ז. וכן פסקו הב"ח (פר' ויקרא אות טז), והחיי אדם (כלל יז אות י), והחסד לאלפים (סי' קנא אות יג), והיד אהרן (שם בהג"ב), והסולת בלולה (ס"ק ב).

אולם הא"ר כתב, כיון שאינו דרך השחתה שרי, וכן מוכח מהרמב"ם (פ"ו מהל' יסודי התורה ה"ז) שכתב, הסותר אפי' אבן אחד דרך השחתה מן המזבח וכו'. וכ"כ (בהל' בית הבחירה ה"י) שהנתוץ אבן דרך השחתה לוקה. משמע מהרמב"ם שכל האיסור הוא רק כשעושה כן דרך השחתה. וכן מוכח מדברי מהר"מ שפירש דברי רש"י (פר' ראה) וכי תעלה על דעתך שישראל נותצים מזבח וכו', הא דלא הק' על מחיקת השם, היינו משום ד"ל בענין שיש צורך למחוק, ואם איתא דאסור בנתיצה אף לצורך, א"כ מאי פריך על נתיצה. והחת"ס יו"ד (סי' רסז) כתב להביא ראיה שאם אינו עושה דרך השחתה שרי, ממתניתין דפסחים (פא:), הציקנין שורפין אותו לפני הבריה מעצי המערכה. וקשה דהא עוברין בל"ת דלא תעשון כן ששורפין עצי הקדש, וע"כ צ"ל כיון דאינו דרך השחתה שרי. אבל שוב דחה ראיה זו. ובתורת חסד מלובלין (הג"ל אות ה) לפלל בראיה זו.

וכ"כ המאמר להתיר, שכיון שממלא את הגומא באותו עץ שנתן שם להחזיק הדף, א"כ מה לי אם ממלא אותו באבנים או ממלא אותו בעץ, סוף סוף לא נשאר שם גומא, ובנין מקרי ולא סתירה. וכן פסקו המט"י (אות ג), והמשנ"ב (אות יב).

אולם הפמ"ג הביא ראיה שאפי' שאינו דרך השחתה אסור, מהא דאיתא (מכות כב.) המבשל בעצי הקדש

ג **הב"י** (סי' קנא) כתב בשם המרדכי (פרק בני העיר), ביכ"ג נקרא מקדש מעט, ולכן אסור לנתוץ דבר מביכ"ג, דתניא בספרי, מנין לנתוץ אבן מן ההיכל, מן המזבח, מן העזרה, שהוא בלא תעשה, שנאמר לא תעשון כן לה' אולוקיכם. ואם נתן ע"מ לבנות שרי, דההיא נתיצה בנין מקרי. ע"כ. והביאו הרמ"א (סי' קנב ס"א), וז"ל: ואסור לסתור דבר מביהכ"ג, אא"כ עושה ע"מ לבנות. ע"כ. וכתב הט"ז (סי' קנא ס"ק ג) ע"ד הרמ"א, פירוש, שיחזור ויבנה מקום הנתיצה, אבל אם רוצה לנתוץ קצת במקום אחד שיהיה שם גומא, אע"פ שהיא לו לצורך אסור. וע"כ יש ליהזר באותן שעושין דף שקורין שטענדר ומדבקין בכותל, ועושין גומא בכותל, שיוכל להחזיק שם ע"י עץ, אותו דף לאו שפיר עבדי וכנ"ל.

ובשו"ת תורת חסד מלובלין (ח"א סי' ד ד"ה והנה) כתב להביא ראיה לזה שאף שעושה לצרכו אסור, שאם נאמר שהאיסור הוא רק כשעושה דרך השחתה בלי שום צורך כלל, א"כ למה כתבה התורה לאו זה בהקדש, הרי אף בדבר שהוא חולין אסור כשעושה דרך השחתה שלא לצורך כלל, מלאו דבל תשחית, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ו מהל' מלכים ה"ט) שכל המאבד מאכלות, והורס בנין, וקורע בגדים, ומשבר כלים, חייב משום בל תשחית. ודוחק לומר שבאיסור בל תשחית דעלמא אין איסור אם עושה כן לצורך מקומו, או לצורך דמים כשהוא מעולה בדמים לקוצצו, אבל בהקדש אין היתר אלא כשעושה לצורך גופו. דהיכא רמיזה חילוק זה בקרא. אלא מכאן ראיה למ"ש הט"ז שבהקדש אפי' לצורך אסור, ואין היתר אלא כשעושה

ד. מה שנוהגים בכמה בתי כנסת לנתוך בכתלי בית הכנסת חריצים ובקיעים כדי להכניס שם טבלאות של שיש ועץ, המנציחים את התורמים, יש להם על מה שיסמוכו, ואין לאסור בזה משום נתיצת בית כנסת. (ד)

ה. בית כנסת שנתרבו בו המתפללים ונעשה צר מלהכיל את כל המתפללים, ורוצים להרוס את אחד הקירות הפנימיים של בית הכנסת, כדי להרחיב את אולם בית הכנסת ולחברו עם הפרוזדור, אין בזה כל חשש של נתיצה, ומותר לעשות כן. ואם אפשר יבנו מתחלה את הקיר החדש, ואחר כך יהרסו את הקיים. (ה)

וכ"פ מרן אאמור זיע"א בהליכות עולם ח"א (עמ' רס"ח סעי' ז) ובספרו שו"ת יביע אומר ח"ט (תאו"ח סי' י"ז). וכ' שם שהרבה אחרונים חולקים על הט"ז (סי' קנ"א ס"ק ג') שכו' שאף נתיצה בביהכ"ס לצורך אסורה. והסתמך על הא"ר ומאמ"ר הנ"ל. וכן מבואר להקל בתשובת החת"ס (יו"ד סי' רסד), והרבה להקשות על הר"י אסקנדרני שאוסר. וכ"כ בתשובת דבר משה תאומים הובא ברב פעלים ח"ב (ס"ס כ ד"ה ועוד הנה), דהא תליא בפלוגתא אי מותר למחוק על מנת לתקן, הכא נמי גבי נתיצת ביהכ"ס. ועש"ב. וכבר כתבנו מחלוקת הפוסקים אם איסור נתיצת ביהכ"ס הוא מה"ת או מדרבנן, ואע"פ שברב פעלים כתב שנקטינן דקדושת ביהכ"ס דאורייתא, מ"מ מפלוגתא לא נפקא, ע"כ יש ס"ס, שמא גם במחיקת שם מותר ע"מ לתקן, ושמא בזה שיי"א דהוי מדרבנן, הו"ל ספד"ר לקולא. ועיין בכללי ס"ס (יו"ד סי' קי). ואכמ"ל. ועיין בווי העמודים למהר"י טייב (סי' ט אות ב), שהביא המחלוקת במוחק ע"מ לתקן, ועיין בשו"ת אור לי (סי' קלה), ובשד"ח (מערי"מ אות יב) אריכות בזה. **ומזה** שכתבנו לגבי קופה של צדקה, כ"ה בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' ל"ח).

לוקה, דאף שאינו עושה דרך השחתה, כי אם להנאתו לבשל בו, מ"מ כיון שעושה זאת בעצי הקדש לוקה. אבל בשו"ת תורת חסד מלובלין ח"א (הג"ל) כתב, דאין ראייתו מוכרחת, שהרי שם מדובר שמבשל גיד בחלב שהוא אסור באכילה ובהנאה, ולכן חייב שם ג"כ משום מבשל ביו"ט, דהוי בישול שלא לצורך, כיון שאסור ואינו ראוי לאכילה, ולכן חייב ג"כ על שריפת עצי הקדש דהוי דרך השחתה ושלא לצורך כלל, כיון שבישל בהם דבר שהוא אסור באכילה ובהנאה. אבל אם בישל בעצי הקדש דבר שהוא מותר באכילה, י"ל שאינו לוקה. ועכ"פ הסכים שם התורת חסד להתיר לסתור בכותל ביהכ"ס ע"י שיאמר לגוי לסתור, שכיין שקדושת ביהכ"ס הוי מדרבנן, וכמ"ש הר"ן (פ"ג דמגילה), וממילא איסור הנתיצה הוא ג"כ מדרבנן, וא"כ אם יעשו זאת ע"י גוי הוי שבות דשבות במקום מצוה דיש להתיר לכר"ע.

ולרווחא דמילתא יש לעשות באופן זה שיאמר לכותי א' שהוא יאמר לכותי אחר שהוא יסתור את הכותל וכו'. וע"ע בשו"ת עמק הלכה (סי' נא), ובשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סי' ג), ובספר האלף לך שלמה (סי' עז), ובכה"ח (אות טוב).

מה שנוהגים לנתוך בכתלי ביהכ"ס כדי להכניס שם שיש המנציח את התורמים

מהרש"ם ח"א (סי' א). אמנם בנ"ד שהנתיצה היא לצורך קביעת לוח שיש בקיר ביהכ"ס, לפרסם עושי מצוה, (וכמ"ש הרשב"א הובא לעיל סי' קנ"ה טו) יש לנוהגים כן ע"מ שיסמוכו, כדי לעורר התורמים המחזיקים בידי בתי כנסיות ובתי מדרשות. ואע"פ שבשו"ת הלל אומר (סי' קב) החמיר בזה, משום שכו"ז נעשה להתפארות ולא לתיקון גוף ביהכ"ס. ע"ש. מ"מ הנוהגים כן יש להם ע"מ שיסמוכו וכאמור.

ד) במרדכי הנ"ל (הערה א) כתב, שאסור לנתוך דבר מביהכ"ס. והובא בב"י (שם). ועיין באוה"ח (פ"ר ראה) שכתב, שאיסור נתיצה הוא גם בפחות מאבן אחת, אם עושה רושם בכנין. וע"ע בתורת כהנים (פ"ר בחקותי). ובפמ"ג כתב להסתפק בנותן אבן מביהכ"ס, אם לוקה ע"ז. ונפ"מ גם בזה"ז לפסלו לעדות. ועיין בזה גם במנ"ח, ובנפש חיה, ובשד"ח (מערי"מ ב אות מג בקוני הכללים), ובשו"ת לבושי מרדכי (סי' כה), ובשו"ת

להרוס את אחד הקירות הפנימיים של בית הכנסת, כדי להרחיב את המקום

האחר. אלא בונים האחר תחלה, ואח"כ סותרים הישן. וכ"ה בטוש"ע (סי' קנב). ובכ"י שם הביא ד' הרמב"ם,

ה) בגמ' מגילה כו. מבואר, שאין סותרין ביכ"ס כדי לבנות ביכ"ס אחר, שמא יארע להם אונס, שלא יבנו

1. בית כנסת שנתרבו בו המתפללים, ונעשה צר מלהכיל את כל הבאים, מותר להרחיב את בית הכנסת במקום שהיה מקודם בית הכסא, מאחר ועוקרים הכסא, ומבטלים את מקום הכסא לגמרי, ואין ניכר עוד מקום בית הכסא כלל. (1)

מקום הנתיצה, חשיב מה שנותץ ואינו ממלא, קלקול, מאחר ואינו בונה במקומו, בני"ד יש להקל, שהרי אפי' ביכ"נ כולו מותר לסתור כדי לבנות במקומו ביכ"נ אחר, ורק מחשש שמא יארע להם איזה אונס ולא יוכלו לבנות את ביהכ"נ מחדש, צריכין לבנות תחלה האחר ואח"כ לסתור הקיים, משא"כ בני"ד. שו"ר ש"כפ בני"ד בשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' קיט), וע"ש במ"ש גבי אבני הקיר שנהרס, מה לעשות בהם. וע"ע בשו"ת שואל ונשאל ח"א (סי' ה' וסי' מ"ט).

מה שכתבנו שיבנו תחלה את הקיר, הוא ע"פ מ"ש הרמ"א (סי' קנב סעי' א') שאפי' אם רוצים לסתור רק מחיצה אחת, לא יסתרו אלא יבנו החדש בצד הישן, ואח"כ סותרים הישן. וע' במשנ"ב (ס"ק ח') ובביאה"ל שם (ד"ה דינא הכי). וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ח (סי' כ"ט), ובשו"ת ומצור דבש (סי' א').

ואם מותר להרוס קיר ביהכנס' כדי לבנות שטיבל שישמש לתורה ותפילה בכל השנה, ראה בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' ע"ה).

ובית המדרש שנבנה בתחילה כדירה פרטית, ועתה צר המקום מותר לסתור החדרים הפנימיים כדי להרחיבו, וכמ"ש בשו"ת דובב מירשים ח"ג (סי' נ"ג).

מותר להרחיב את ביהכ"נ במקום שהיה בית הכסא, מאחר ועוקרים הכסא

עליו. וא"כ ה"ה בני"ד.

והנה בגמ' שבת (י.) מבואר, דמרחץ חדש שלא רחצו בו, מותר לקרוא בו דברים שבקדושה, ובישן, בחדר הפנימי שכולם עומדים שם ערומים, אפי' שאלת שלום אסור. וכ"ה בטור ובש"ע (סי' פד ס"א). ובברכ"י (שם אות ד) הביא משם הרב בית יהודה, שאפי' אם סידרו וניקו ורחצו המרחץ, אכתי באיסוריה קאי, דשם מרחץ עליו. ולפ"ז לכאורה גם בני"ד יש לאסור להרחיב את הביהכ"נ במקום שהיה בו מקודם בית כסא. אלא דל"ד זל"ז כלל, דבני"ד, כיון שעשו מעשה של שינוי בגופו של ביהכ"ס, שעקרו ממנו המושב וכו', ועשאוהו כבית לדור בו, עדיף טפי מסיידוהו וניקוהו מחדש, דסוף סוף שם מרחץ עליו. ופשוט. וכן מבואר בברכ"י שם (סק"ה) משם הפנים מאירות ח"א (סי' פז). וכ"ה בשע"ת (שם סק"א) ובכה"ח (שם סק"ג).

וראה לעיל (סי' קנ ס"ט) בדין בניית ביכ"נ במקום שהיה רפת של בקר. ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח

שאפי' לא רצו לסתור רק מחיצה אחת להרחיבו, נמי דינא הכי. וכ"ד רבינו ירוחם (נתיב ג ה"ה). והובא להלכה ברמ"א שם. ובביאה"ל (שם) כתב, דהנה בד"מ העתיק דין זה מהרמב"ם והרי"ו, וקצת פלא על הרי"ו שלא הזכיר כלל דעת הרא"ש רבו, שמשמע ממנו להיפך, דהיכא דרוצה להרחיבו, וא"א בלי סתירת הבנין, דשרי לסותרו. וכתב, דאפשר שלדינא לא פליגי כלל הרמב"ם והרא"ש, שכוונת הרמב"ם רק היכא דאפשר בלא"ה, אבל כשביהכ"נ קטן מהכיל את כל המתפללין שם, וא"א לתקנו אא"כ יסתור מתחלה כל הבנין, דשרי. אמנם התשב"ץ בח"ב (סי' קע) סתם שם ג"כ דלהרחיבו אסור, כדברי הרמב"ם, ומשמע קצת דבכל גווני אסור. ומבואר מכ"ז, שאין איסור נתיצה ככה"ג. ומותר להרוס ביכ"נ לצורך הרחבתו. וכבר ביארנו לעיל (הנה א) שדעת רוב האחרונים מסכמת להא"ר, שמותר לנתוץ בכותל, כדי לקבוע שם סטנדר, ואין בזה איסור נתיצה. ע"ש. ולפ"ז גם בני"ד שהנתיצה היא לצורך ביכ"נ, אין לאסור בזה. ואף להט"ז (סי' קנב סק"ג) שהחמיר לנתוץ בכותל ע"מ לקבוע במקום הנתיצה סטנדר, ונע' בשו"ת אבני"ז ח"א (סי' לג) שהסביר בדעתו, דכמו בשבת אינו חייב אלא בסותר ע"מ לבנות במקומו, ע"כ אם אינו ממלא את

1) במתני' ע"ז (יז:): בית שבנאו מתחלה לע"ז, הרי זה אסור. סידרו וכיירו וחיידו, נוטל מה שחיידו. ופרש"י, בית שתחלת בנינו לע"ז אסור עד שיבטלנו, שיתוץ ממנו קצת. סידרו וכו', שהיה בנוי לדירת אדם והקצוהו לע"ז, נוטל מה שחיידו ומותר הבית. ואם לא התכוין לעבוד את הבית אלא הכניס בו רק לפי שעה ע"ז, מוציאה ודיו. ע"כ. ומבואר, דמהני ביטול בבנין ע"י שינוץ ממנו את כתליו. וא"כ כ"ש בני"ד, שע"י נתיצת בית הכסא, סידרו ושיפוצו, דש"ד לעשות מאותו מקום המשך לביהכ"נ. ובמתני' כלים (פרק כה מ"ט) שנינו, כל הכלים יורדים לידי טומאה במחשבה ואינן עולים אלא ע"י מעשה. מעשה מוציא מידי מחשבה ומיד מעשה. ופרש"י (סוכה יא.), אפי' עשה בו מעשה מוכיח מתחלה לשולחן, כגון שקיצצו סביבותיו ליפותו, כיון שנתן בו איזמיל לחתכו לסנדלין, מבטל מעשה ראשון, שביטול כל דהוא סגי להו. נמצא שע"י מעשה הביטול, יכול לעקור ממנו השם הקודם שהיה

ז. אם נתרועע בנין בית הכנסת, או שהיו כתליו נוטים ליפול, וצריכים לחזק ולתמוך יתדותיו, ולשם כך צריכים לסתור איזה חלק ממנו, מותר לסתור אותו חלק ומיד לבנות החדש, וימהר לבנותו ביום ובלילה, שמא תדחק השעה וישאר חרב. (ז)

ח. מותר לסתור מכותל בית הכנסת כדי לעשות חלונות בכותל, לתועלת המתפללים, ובכדי שיבוא להם אורה ויוכלו להתפלל בהרחבת הדעת, ואין בזה איסור נתיצה כלל. וכן מותר לעשות חלונות בכותל בית הכנסת לעזרת הנשים. וצריכים לבנות סביב החלונות בצורה יפה, ולא ישאר כך פגום, שאין זה כבוד בית הכנסת. (ח)

ט. השלחנות הספסלים והסטנדרים של בית הכנסת, דינם כבית הכנסת לענין איסור נתיצה. אולם כל האיסור הוא דוקא כשעושה דרך השחתה, ולא תעשון כן לה' אלוהיכם, אבל אם עושה לצורך, כגון ששובר הספסל על מנת לחזקו ולתקנו, מותר. (ט)

י. מי שמעכב את הציבור מלבנות בית כנסת הרי הוא כעובר על איסור נתיצה והריסה של בנין בית הכנסת. ומכל מקום כל זה דוקא אם עושה שלא לשם שמים, אבל אם עושה כן מחמת שרואה שחלק מהציבור רוצים להקים בית כנסת אחר שלא לשם שמים, ושאל חכם, אין איסור בדבר. (י)

ואירע שחלק מגג ביהכ"נ התמוטט, ומסיבות בטחוניות בנו מיד ביכ"נ חדש במקום אחר, אם מותר לגמור להרוס את המבנה הישן, מחשש סכנת הנכנסים, ילדים או אנשים זרים המסתכנים. נשאל בזה הרה"ג רבי פרץ מיימון, בשו"ת תולדות פרץ (סי' י"ט), והשיב, דאחר שכבר יש להם מקום אח ולהתפלל, מותר לסתור המקום הקודם. ועי' ז' טובי העיר הקרקע הקודם יצא לחולין. ועי' בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' ע"ב) אודות בהכ"ס שחרב שמותר למכור כל החומר ע"י יט"ה, ואין חילוק בין כפרים לכרכים, מאחר שלא מתפללים בה עוד. ועל צד היותר טוב יקיפו את מקום ביהכ"נ הקודם בגדר, כי אולי יבנו שם ישיבה וכדו'. ע"ש.

סי' טז, שדן בזה משום שהוא דבר מאוס. ויש בזה משום הקריבהו נא לפחתיך, ואיכא נמי ביזוי מצוה, אלא שאם מסלקים את הדבר המאוס ורוצים לעשות ממנו בית תלמוד, היכא דא"א יש להקל ע"י שעושה לזה מעשה בפועל לבטל ממנו השם הקודם. ע"ש. וא"כ ה"ה בני"ד. וע' בשו"ת הרי בשמים ח"א (סי' נב) שכתב ג"כ להתיר בני", כיון שביטל ביה"כ ממנו לגמרי, ופנים חדשות באו לכאן, וכבר נתבטל, ולית דין צריך בושש. והו"ד בשו"ת נצח יוסף ח"א (סי' יא), וגם הרהמ"ח שם העלה בני"ד להקל. (והאריך שם אם קדושת ביכ"נ מה"ת, או מד"ר).

(ז) **שו"ע** (סי' קנ"ב ס"א). וכ' בביאה"ל (ד"ה סותרים) שההיתר לסותרו אפי' אם אין להם מקום להתפלל.

מותר לסתור מכותל בית הכנסת כדי לעשות חלונות בכותל, לתועלת המתפללים

בכה"ח (סי' קנב אות כב), וכתב ע"ז, ולפי"ז נראה שה"ה אם רוצים לסתור מכותל ביהכ"נ כדי לעשות חלונות לעזרת נשים, כדי שיבא להן אורה ולהתפלל בהרחבת הלב, ג"כ שרי. וכן משמע מדברי המט"י, שכל שהוא לצורך מותר. ועיין בשד"ח (אס"ד מער' ביהכ"נ אות יט).

(ט) **עי' משנ"ב** (סי' קנ"ב ס"ק ל"א) וביאה"ל (ד"ה ואסור לסתור). וברמ"א (ס"ס קנב). וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' קפ"ה).

(י) **פמ"ג** (סי' קנ"ב בא"א ס"ק ו), כה"ח (ס"ק י"ט) בשם הר"י הלוי (סי' מ"ד).

(ח) **כ"ב** במט"י (סי' קנב סק"ג), ושכן נהגו, ואין מי שמפקפק להחמיר, ולא בעינן בנין תוך הגומא ממש. וראה להלן סי' קנד הערה א. ועיין בשו"ת עולת שמואל (סי' יד) שכתב, קהל שהוצרכו לשנות מקום המעלה עשן (תנור), מותר לפרוץ בחומה ולפתוח מקום להמעלה עשן. ובשו"ת שואל ומשיב ח"ב (סי' כב) כתב, בענין קהל שסתרו בכותל ביהכ"נ, כדי לעשות מקום לעזרת נשים, ורב אחד אסר להם, שעזרת נשים אין בו קדושה. וסתר את דבריו, ואדרבה ראוי להרחיב להם שיבואו להשגיח על בניהם וירבו ההכנסה, כיון שנסאר להם מקום להתפלל. וה"ד

יא. בימים הנוראים שבאות נשים רבות להתפלל בעזרת נשים, וצר המקום מהכיל אותן, וגבאי בית הכנסת חפצים להקצות מקום בסוף בית הכנסת ולהעמיד מחיצה כדת, המבדלת בין הגברים לנשים, ולאחר הימים הנוראים יחזירו הכל לקדמותו, רשאים לעשות כן, ויש להם על מה שיסמוכו, ואין בזה חשש של הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה. (א)

יב. אנשים העומדים בעזרת נשים ומתפללים שם, ויש מנין בלעדיהם בבית הכנסת, ומכוונים תפלתם עם הצבור, תפלתם נחשבת לתפלה בצבור. ואם חלק מהצבור סיים את תפלת הלחש, ובצירוף אותם הנמצאים בעזרת נשים יש ששה שסיימו את תפלת הלחש, השליח צבור יכול להתחיל את החזרה כשיש טורח צבור להמתין על שאר המתפללים. שכל שיש ששה שעונים אמן רשאים להתחיל בחזרה. (ב)

וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סי' י"ד) שכ' שגבאי ביהכנ"ס שעשו על דעת עצמם ובנו שירותים לנשים בחלק מעזרת נשים, צריכים להחזיר את המקום לקדושתו הקודמת, גם אם כבר השתמשו בשירותים. ע"ש.

ואם מותר לנתוץ קיר של ביהכ"נ כדי להרחיב את העזרת נשים, ראה בשו"ת הדות יעקב (להגרי"י ע"ס זצ"ל סי' כ"ז אות ח.). ע"ש.

(א) שו"ת יבי"א ח"י (חאו"ח סי' ט"ו), שו"ת מקוה המים ח"ד (חאו"ח סי' ל"ט). וע"ע בשד"ח (מערכת ביהכנ"ס אות י"ט ואת לא), ובשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' ס"ב), ובשו"ת בית שער (סי' נ"ז), ובשו"ת תשורת שי (ח"א סי' כ"ז), ובשו"ת קנין תורה (ח"ד סי' ט"ו), ובשו"ת בית אבי (ח"ד סי' מ"ד), ובשו"ת רכבות אפרים (ח"ו סי' ס"ז). וע' בשו"ת נתן דוד (סי' ב) אודות שינוי חלק מעזרת נשים לשירותים. ע"ש.

להתחיל בחזרה כאשר רק ששה סיימו את תפלת הלחש

לחזרת הש"צ. וכ"פ בש"ע (סי' נה סי"ח) וז"ל: "אם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם, או שהוא ישן, אפ"ה מצטרף עמהם."

וכתב הדרישה (בסי' קכד), דמה שאמרו בסי' קכד שאם אין תשעה מכוונים קרוב להיות ברכותיו לבטלה, קרוב, ולא ממש, שהרי מבואר לעיל סי' נה שאם התחיל ש"ץ בעשרה ויצאו מקצתם גומר. והביאו להלכה הא"ר (סי' קכד סק"ח).

גם בס' טהרת המים בשו"ת טהרה (מע' ה' אות כ), דף נז), כתב, דהש"ע בא להחמיר להזהיר לכתחלה, ולהגזים לכל יחיד המצטרף למנין שישמע ויכוין היטב, ולא ישיח שיחת חולין בשעת חזרת הש"צ, כיון שהוא שלא לצורך, אבל כשהוא לצורך, די ברוב עונים. **וכן** כתבו בספר תורת חיים סופר (סי' נה סי' יב), ובשו"ת נחלת בנימין (סי' לא). ובשו"ת מהרש"ג ח"ב (פ"ס טז). ובשו"ת בית אבי ח"ב (סי' מד). ובספר בני ציון (סי' נה סק"ו), שאין חילוק בזה בין קדיש וברכו לחזרת הש"צ, כמבואר בב"י בשם מהרי"ל, ושהעיקר כפסק הש"ע, ודלא כהט"ז.

וע' בשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' ט) שכתב להרב השואל: ובנידון שאלתו אם המתפלל שמונה עשרה מצטרף לעשרה, שלדעת הגר"ז אינו מצטרף לחזרת הש"צ דבעינן ט' עונים אמן, יפה כתב כת"ר שדעת

(ב) ערוה"ש (סי' נ"ה סעי' כ.). וע' בשו"ת שבט הלי (ח"ט סי' כ.). וע' במשנ"ב (סי' נ"ה סי' ג'ב), ובכה"ח (סי' ע"ח), ובילקו"י (סי' נה). ובשו"ת שלמת חיים (סי' מ"ד), ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח חאו"ח סי' י"ז אות ד'), ובהליכות שלמה (עמ' ס"ד סעי' ל"ב).

ובשו"ת רכבות אפרים (ח"ד עמ' קיב אות קמ"ה) כ' דבר פלא וחידוש בשם יד אליהו רגולר (סי' ד) שכשיש שבעה מתפללים ורוצים להתחיל שמונה עשרה, אפשר לצרף נשים. וצ"ע גדול. וכבר תמה על כך ברכבות אפרים שם. ובלא"ה כבר ביארנו בילקו"י סי' קכד סעי' טז, דכשיש טורח צבור אפשר להתחיל בחזרה כאשר רק ששה סיימו את תפלת הלחש. ואמנם לכתחילה יש להמתין עד שיהיו תשעה עונים שסיימו תפלתם לומר החזרה, וכן מבואר מדברי המהר"ם מרוטנבורג בתשובה (דפוס לבוב סי' רב, ודפוס פראג סי' תקט), שאם יש אחד שממשיך בתפלתו, אפי' שאינו יכול לענות אמן אחר ברכות הש"ץ, כל בי עשרה שכניה שריא, ואפשר לומר את החזרה. והובא בקצרה בהגמ"י (פ"ח מהל' תפלה אות ט). ומרן הב"י (סי' נה) הביא בשם רבו מהר"י בן לב, שע"פ הנ"ל אם היה אחד ישן מצטרף עם התשעה לקדיש וקדושה, וכן מבואר בספר האגור. וכ"ה בשו"ת מהרל"ח (סי' טו) והוסיף, שאולי ה"ה בשלשה או ד' מתפללים, ודי שנשארו רוב המכוונים

סימנים קנב-קנג - מכירת בית הכנסת

א. מותר לעשות מבית הכנסת בית מדרש לרבים שלומדים שם תורה, אבל אין לעשות מבית המדרש בית כנסת, מפני שקדושת בית המדרש גדולה יותר מקדושת בית כנסת, ומעלין בקודש ואין מורידין. לפיכך מותר למכור בית כנסת כדי לקנות בית המדרש לרבים. והיינו באופן שבית המדרש מזומן לפנייהם ואינו חסר אלא נתינת מעות, דאם אינו לפנייהם יש לחוש שישכחו ולא יקנו במעות בית מדרש. ויש אומרים שמותר לעשות מבית כנסת גם בית מדרש ליחיד, ויש חולקים ואומרים שלא התירו אלא לבית מדרש לרבים ולא ליחיד. והעיקר להחמיר בזה. (א)

ואולם כ"ז באותם שמטים אוזן קשבת לחזרה, ועונים אמן אחר ברכותיו, אך אם יש אנשים שמוחזקים שאינם נוהרים לענות אמן אחר ברכותיו, במקרה כזה עדיף יותר שלא יעשו חזרה, אלא יתפללו רק תפלה א' בקול רם, כדי לומר קדושה, שיש לחוש למ"ש הרא"ש שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, וכמבואר שם בילקו"י (סעיף י"ז) ובהערה שם. וע' בשו"ת יחו"ד (ח"ג סי' ט"ז).

ולענין הקדיש כתב הגר"ז (בסי' נ"ה אות ו'-ד) וכ"כ הכנה"ג בהגב"י שמרן הש"ע מחלק בין קדיש לחזרה, שבקדיש אם יש רוב של ששה עונים די בזה, וכ"כ בבא"ח (פר' ויחי אות ה') לחלק שבקדיש די רוב של ששה עונים אפי' לכתחילה.

הדרך חיים והחיי אדם אינם כדעת הגר"ז בזה, וגם לדברי הט"ז סי' נה מוכח שהמתפלל מצטרף, כיון שיכול לשתוק ולכוין בסיום הברכה ושומע כעונה. וגם בספר תהלה לדוד סי' נה הניח דברי הגר"ז בצ"ע. עכת"ד.

וכ"כ בספר עמק ברכה (דף ט:), דמרן הש"ע בסי' נה תפס עיקר ההלכה כדברי המהר"ם והגמ"י ומהרי"ל, שהמתפלל וכן הישן מצטרפים למנין גם בחזרת התפלה, ומה שהביא בש"ע סי' קכד דברי הרא"ש שאם אין ט' מכוונים לברכות הש"צ קרוב להיות ברכותיו לבטלה, הוא רק לרווחא דמילתא לצאת לכתחלה לדעת הרא"ש, אבל מעיקר הדין נקטינן כמהר"ם ודעמיה. ע"ש.

אין לעשות מבית כנסת בית מדרש ליחיד

בימ"ד דיחיד. וכבר הא"ר דחה ראייה זו, כיעו"ש, ומצדד להחמיר בנ"ד. ואף שבבגדי ישע כתב ע"ד הא"ר, לא ידעתי האי סברא, מאחר שמצוה להתפלל בו יותר מביהכ"נ ע"כ יש לו השראת קדושה יותר. והאריך בזה. ע"ש. כבר ביארנו לחלק בין הדברים, דמה שהתיר הרמ"א להתפלל ביחידות בבית מדרש של יחיד, הוא מפני ביטול תורה למי שתורתו אומנותו, ולא משום קדושה נגעו בה. וכן מבואר בפתה"ד (סי' קנג סק"א).

וע"ש שהביא כן מהמאירי בחי' למגילה (פרק בני העיר), וז"ל: בית מדרש קבוע והוא של רבים, קדושתו גדולה מביהכ"נ, ואין עושיין ממנו ביהכ"נ. אבל עושיין מביהכ"נ ביהמ"ד, כמו שביארנו. ע"כ. הרי שפירש בתחלת דבריו דלא חמיר מביהכ"נ אלא בימ"ד קבוע של רבים דוקא. ומשמע שבית מדרש של יחיד אין קדושתו גדולה כ"כ, כמו בימ"ד קבוע של רבים. וזה היפך מה שצייד המג"א. וכוותיה מסתברא לענין דינא, דלא שבקינן פשיטותיה דהרב המאירי מפני ספיקו של

(א) בגמ' מגילה (יב:): מבואר, שמותר לעשות מביכ"נ בית מדרש. אבל לא מבית מדרש ביכ"נ. שביהמ"ד הוא מקום המיוחד לתורה, וקדושתו גדולה יותר. ומעלין בקודש ואין מורידין. וכ"ה בשו"ע (סי' קנ"ג סעי' א'). ודעת המג"א (סק"א) שמותר לעשות מביהכ"נ בית מדרש אף ליחיד, שכתב, צ"ע אי מותר לעשות מביכ"נ בימ"ד ליחיד בביתו. וע' סי' קנא ס"ב, ובסי' צ' סי"ח דמשמע דשרי. ע"כ. ומ"ש המג"א להוכיח ממה שפסק מרן בסי' צ', כוונתו למה שנתבאר שם דביהמ"ד קבוע קדוש יותר מביהכ"נ, ומצוה להתפלל בו יותר מביהכ"נ. והוא שיתפלל בעשרה. ובהגה שם הוסיף, אפי' בבית מדרש של יחיד. ומשמע דגם בית מדרש של יחיד קדושתו גדולה. אלא די"ל דלענין קדושה גרע טפי. וע"כ לא התיר הרמ"א גם ליחיד להתפלל בביתו בבית מדרשו, אלא משום שתורתו אומנותו, ואדאזיל ואתי לבי כנישתא מתבטל מלימודו, הלא"ה בודאי שעדיף טפי להתפלל בביהכ"נ, ולא בבימ"ד של יחיד, שקדושת ביהכ"נ עדיפא מקדושתו של

ב. אין לקנות מעילים לספר תורה, ממעיל שנשתמש בו הדיוט. (ב) אבל אם באו שודדים וגזלו מבית הכנסת מעיל של ספר תורה, או פרוכת, ועשו ממנה תשמישי חול, ואחר כך חזרו כלים אלו לידי ישראל, לא נתחללה קדושתן, ומותר להחזירן לתשמיש של קדושה. (ג)

ג. סכום כסף גדול שנתרם לשם בניית בית כנסת גדול, ומקוה טהרה, במקום המאוכלס ברבבות יהודים, אבל אין הסכום מספיק לבניית בית הכנסת כלבבם, וברצון ועד הקהלה להוציאו למטרות אחרות ולהתעלם מבניית המקוה ובית כנסת, בטענה שהזמנה לאו מילתא היא, הנה על אנשי הועד לדעת כי המעות שנגבו למטרת מצוה גדולה של בניית מקוה טהרה ובית כנסת

קדושה אחרת כיוצא בה. וכו' המשנ"ב (ס"ק ט') דהיינו שמכרו ביהכנ"ס ישן ורוצים לקנות חדש בדמיו. וע"ע בשו"ת שמש ומגן (ח"ד האו"ח סי' ל') שכ' שאסור למכור ביהכנ"ס עד שיקדים לבנות ביהכנ"ס השני. ועי' בשו"ת תולדות פרץ (סי' כ') בדבר עיר שיש שם ביהכנ"ס אחד וצר להם מחמת ריבוי המתפללים, ורוצים לבנות אחר ולמכור הישן. ע"ש. ועי' בשו"ת שרידי אש (ח"א סי' י"ח) מתי מוכרים ביהכנ"ס. ועי' בשו"ת שואל ונשאל (ח"ט סי' י"ז), ובשו"ת משנת יוסף (ח"ד סי' כ"ג עמ' קס"ח).

המג"א. ושוב הראני בני וכו', דברי מוהרש"א בספר תאוה לעינים (סוף מגילה סי' רמד) שכתב, שדוקא בית מדרש דרבי אמי ורבי אסי שלימודם הוי ת"ת דרבים, עדיף טובא מבי כנישתא. אבל ת"ת דיחיד, בי כנישתא עדיף. וע"ע בשו"ת שבט סופר (ס"ס לה) שג"כ ציין להמאירי הנו'. וכ"כ בכת"ס. וכ"ה במשנ"ב (סי' קנב סק"א).

ומה שכתבנו גבי בימ"ד של רבים, ראה בביאה"ל (סי' קנב ס"א ד"ה מותר לעשות). ועי' בשו"ע (סי' קנב ס"ד) שהביא בדעה שניה שמותר לקנות בדמי קדושה אחת

אין לקנות מעילים לספר תורה, ממעיל שנשתמש בו הדיוט

צריך לשנות את המלבוש ולחותכו, והוי שינוי שאינו חוזר לברייתו, וכו'. ודמי קצת למה שאמרו שע"כ היה משה רבינו מואס בנדבת מראות הצובאות, עד שציוהו השי"ת ליקח מאתם עגיל וכומו וכו', מפני שהותכו ונישתנו. וסיים, פעם אחת נשאלתי שקנה יהודי מאר"י מפה מרוקמת ומצויירת יפה, שבה מכניסים הכמרים את הילדים לדתם, וביקש לעשות מפה לס"ת, ואסרת. ובאשר היה מוהל לוקח ללפף בו הילדים שמל, ולא מחיתי בידו. ע"כ. וביד אהרן (סי' קנב) האריך להקשות עליו. ובמג"א (סי' קמז סק"ה) היקל אם שינה צורתן.

ב) המחרי"ל (סי' קנב) כתב בשם האגודה (פרק הקומץ רבה) על מה שאמרו שם, מה מזבח שלא נשתמש בה הדיוט וכו', ואין לקנות מעילים שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה. והובא להלכה בש"ע (סי' קנב סעי' ה), וברמ"א (סי' קמז). ובשו"ת חות יאיר (סי' קסא) נשאל, באשה שנדרה לתת דסוקיא שלה המרוקם בחוטי כסף מוזהבים לאחד מכלי הקודש בבתי הכנסת, ושאלה אם תעשה מהם לבוש לס"ת, וכו', והשיב, שמצד שהוא בגד חול ודבר שנשתמש בו הדיוט וכו', רק שמצד אחר נראה דעדיף טפי לעשות ממנו מעיל לס"ת, שהרי

מעיל של ס"ת שעשו ממנה תשמיש חול, מותר להחזירן למצוה

במי שקנה כתבי הקודש מן הבוזים והם מבתי כנסיות אשר בעיר אחרת, אם צריך להחזירן למקומן הראשון אשר לוקחו משם וכו', והשיב, אם זה השלל היה בגזירת מלך הרי קנה הוא הכל. ונתבטל כח ההקדש וכו', כאומרם ובאו פריצים ויחללוהו (יהו"קאל ז, כב). אמנם אם נגנבו שלא בגזירת מלך, ישבע בנקיטת חפץ כמה הוציא, ויטול. ויחזרו אותם הספרים למקומם הראשון, כדין מי שנגנבו כליו, או ספריו. ע"כ. ועי' בתשו' מרן אאמ"ר זיע"א, להלן הערה ז, עש"ב. ומ"מ אף לדעת הרמב"ם אם רוצה להחזירם לקדושתן (ולא רק למקומן הראשון) רשאי. דל"ד לבגד שנשתמש בו הדיוט, כיון שמעיקרא היה בגד של הקדש. ודר"ק.

ג) הנה אף להסוברים שאין לעשות מפות לס"ת מדברים ישנים שנשתמש בהם הדיוט, בנ"ד שמתחלתן היו תשמיש קדושה, ואח"כ ע"י שנשדדו יצאו לתשמיש חול, כשהוחזרו ליד ישראל, לא נתחללה קדושתן, ומותר להחזירן לשימוש של קדושה. ועיין בספר מחנה חיים (סי' טז), ובס' אורח נאמן (סק"ח). וסייעתא לזה בא"ר (סי' קנב ס"ק לג, סעי' כג) שכתב, ונראה לי שאף להאוסרים היינו כשנעשה לצורך הדיוט, אבל כשנעשה לצורך קדושה ונשתמש בו הדיוט רק באקראי, שרי. ועיין משיב דברים (או"ח סי' מז), ושו"ת בית דוד אשכנזי (סי' קפא). ואכמ"ל. [תשובה בכת"י למרן אאמ"ר זיע"א] והנה הרמב"ם בתשובה פאר הדור (סי' קלא) נשאל,

גדול, שיכיל את כל המתפללים, בפרט בימים הנוראים ובחגים, אסור לשנות אותן למטרה אחרת, ואפילו לצורך בית עלמין וכיוצא בזה, ובתחלה עליהם לגשת מיד לבניית המקוה לנשים, שהוא עדיף מבית כנסת, בפרט באופן שיש להם בית כנסת עראי. שהוא חשוב יותר מכל ענין אחר, ועל פרנסי הקהלה לפעול במהירות ויפה שעה אחת קודם, להקים המקוה לזכות את הנשים בטוהרת המשפחה, ולהחזיר עטרה ליושנה להרגיל הנשים לטבול במקוה בכל פעם שהן צריכות לכך. ואם ישאר מסכום המעות שנגבו, ואי אפשר לבנות בשארית המעות בית כנסת, יקנו בו תשמישי קדושה לבתי כנסת. ואם החליטו כל גבאי בתי הכנסת בשכונה שהתרומות שיגיעו לבתי הכנסת יהיו מיועדים להשלמת המקוה בשכונה, אין רשות לגבאים של בתי כנסת בודדים להתנגד להחלטה זו. (ד)

תרומה שנועדה לשם ביכ"נ ומקוה טהרה, אין לשנות מעות אלו לדבר מצוה אחר

אנשים שמציעים להוציא את הכסף הנתרם לא לשם מצוה אחרת אלא לעניינים אחרים, ולהתעלם מבניית ביכ"נ ומקוה טהרה. ועל כך השיב מרן אאמור"ר זיע"א בזה"ל: אסור בהחלט לפי דין תורה לשנות מעות אלו לדבר אחר, שאפי' למ"ד שגביית מעות הוויא הזמנה בעלמא, וקי"ל הזמנה לאו מילתא היא, וכמ"ש בתשובות המיוחסות להרמב"ן (סי' רעו), מ"מ הרי הלכה פסוקה בטור ובש"ע (סי' קנב ס"ה) שאם גבו מעות לבניית ביכ"נ, אין לשנות אלא מקדושה קלה לחמורה. וע"ש בט"ז שכתב, שאפי' אם רוצים לעשות מצוה אחרת במעות הללו אסור. שאינם יוצאים ידי נדרם עד שיבנו ביכ"נ, או מקוה טהרה, כפי שנדרו בעת גביית המעות. וכן מבואר להדיא בחי' הר"ן (סנהדרין מח.). וע"ע בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס לכוב סי' רסט). ובתשו' התשב"ץ ח"ב (סי' קע). ובערה"ש (א"ח שם).

ולכן חובה קדושה מוטלת על ראשי ומנהיגי הקהל ה' עליהם יחיו, לעמוד בפרץ נגד מזימה זו, ולפעול במהירות האפשרית לביצוע המטרה הקדושה אשר למענה נתרם הכסף הנ"ל, ובראש ובראשונה להקמת מקוה טהרה, שהיא טהרתן של ישראל, ולאפשר בזה לבנות ישראל לטבול במקוה טהרה כדת וכדין, ולא יבואו ח"ו לידי מכשול של איסור כרת רח"ל, של איסור נדה, שדינה כידוע ביהרג ואל יעבור (עיין בטה"ב ח"ב). ורק לאחר מכן כשירחיב ה' גבולם ימשיכו בבניית ביהכ"נ.

והגאון החזו"א זצ"ל נשאל פעם, אם אין אפשרות לקהל לבנות אלא או ביהכ"נ או מקוה טהרה, מה עדיף, ומי נדחה מפני מי, והשיב, שבניית מקוה טהרה עדיף להציל את אחינו בני ישראל מעוון כרת. (ראה בספר פאר הדור ח"ב עמ' קנח). וכ"ש כאן שבנייתם יש

(ד) במתני' מגילה (כה:): שנינו, בני העיר שמכרו רחובה של עיר, ולקחי'ן בדמיו ביהכ"נ, וכו', אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים וכו'. וכן במוותריהן. ובגמ' (כו.) אמר רבא, לא שנו אלא שמכרו והותירו, אבל גבו והותירו מותר. ופרש"י, שמכרו והותירו, מכרו אחד מן הקדושות הללו ולקחו ממקצת הדמים קדושה מעולה, והותירו מהן. אבל גבו מעות מן הצבור לצורך ס"ת, וקנאוהו ונותר בידן מן הדמים, מותר להורידן, שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה חמורה. ובטור ובש"ע (סי' קנב ס"ה) נפסקה ההלכה, שאם גבו מעות לבניית ביהכ"נ וכיו"ב, אסור לשנותם אלא מקדושה קלה לחמורה. וכתב שם המג"א (סק"ה), ה' הכס"מ בשם הרמ"ך, הא קי"ל הזמנה לאו מילתא היא. ול"נ דבאמת במעות אין בו קדושה, שאפי' בביהכ"נ עצמה אין בה קדושה דהוי כתשמישי מצוה, וכמו שכתבו הב"י והר"ן בשם הרמב"ם, אלא דאיכא משום אכחושי מצוה. ולכן אסור לשנות המעות. אבל במעות פשיטא דליכא קדושה. וכ"כ הרא"ש בתשובה (כלל יג סי' יד). והא דאסור לשנות המעות היינו משום דבני העיר לא נתנו המעות אלא אדעתא שיבנו ביכ"נ, ואסור לשנותה שלא מדעתן. וכ"כ הרא"ש (פ"ק דבי"ב) וביור"ד סי' רנו. וכו'. ע"ש.

ומעתה, גם בנ"ד שגבו את המעות לשם בניית ביכ"נ ומקוה טהרה, אין לשנות מעות אלו לדבר מצוה אחר. וכ"פ מרן אאמור"ר זיע"א בתשובה לשאלת סגן יושב ראש ועד הקהלה באיראן, אודות סכום כסף גדול שנתרם במשך כחמש עשרה שנה מהקהל הקדוש בטוהראן, לשם בניית ביכ"נ גדול ומפואר, ומקוה טהרה, בצפון העיר, המאוכלסת בעשרות אלפים מאחינו בית ישראל, כ"י, ובינתים יש שם מקום עראי לביכ"נ קטן, אך אין שם מקוה טהרה כלל, וישנם

ד. ארצות שבראשם עומדים מנהיגים שיש להם סמכות לעשות כרצונם בעסקי הקהלה, ואין מוחה בידם, אף על פי כן אין להתיר להם למכור בית כנסת של כרכים, בלי שאלת בעל הוראה, דשמא יש אחד בסוף העולם, שהיה משתמש באותה בית כנסת, ואינו מסכים להם. וכל שכן בזמנינו בארצות החופש והדרור, שאין תוקף לועד הקהלה ולגבאים למכור בית כנסת. ה)

להם ביהכ"נ באופן עראי, ולכן משפט הבכורה לבניית המקוה.

ומה שכתבנו שאין רשות לגבאים וכו', הנה מרן אאמו"ר זיע"א נשאל, היכא שגבאי ביהכ"נ בשכונה החליטו, שכל התרומות שיעשו לבתי הכנסת בשכונה במשך חודש תשרי, יהיו מיועדים להשלמת בנין מקוה טהרה בשכונה. וגבאי ב' בתי כנסת בשכונה טוענים שאין באפשרותם לתת את כל הכסף שנתרם בחודש תשרי, לטובת השלמת בניית המקוה, מפני שיש להם ישיבה של אברכים, ועוד טענות, וגם יתר הגבאים של שאר בתי הכנסת בשכונה, בשומעם דברי הגבאים הנ"ל, רוצים לחזור בהם מהסכמתם בתחלה באיראן.

אם מותר לגבאי בית הכנסת, לתמוך בישיבת בין הזמנים מכספי התרומות

אמות של הלכה, ור' אמי ור' אסי ור"ח ואב"י לא הוו מצלי בבתי הכנסת, אלא בבית המדרש באתר דגרסי, וע"ש בתשובה עוד.

אשר על כן רשאים הגבאים, ואף יש מצוה בזה, לתמוך בישיבת בין הזמנים בביהכ"נ. וכ"ז לאחר ניכוי הוצאות החשמל והמים של ביהכ"נ וכיו"ב.

ולענין הלהוות מכספי התרומות לאנשי הקהלה הנצרכים, בהיות והמציאות שיש בזה קצת חשש להפסד, כי ישנם לווים הלוקחים הלוואה ולא מחזירים, ואף יראי שמים יש שלא נוהרים בזה, מחמת שנקלעים לקשיים ואינם פורעין חובותיהן, על כן יש לקבל הסכמת המתפללים להקים קרן לגמ"ח, עם ערבויות לפרעון ההלוואה, ויקבלו בטחונות לפרעון ההלוואה כפי הנדרש, שלא יהיה הפסד לביהכ"נ.

אין להתיר למכור בית כנסת של כרכים, בלי שאלת בעל הוראה

חברים לדבריו שג"כ כתבו להקל, ושכ"כ מהר"ח או"ז בתשובה (סי' סח). וכ"כ בשו"ת פני יהושע (סי' ז), ובשו"ת בית שלמה (ארו"ח סי' כח). והסתמך ע"ז הרה"ג רבי רפאל בן שמעון בשו"ת ומצור דבש (ארו"ח סי' א). אמנם רבו החולקים ע"ז, וכמבואר בשו"ת כנה"ג (סי' קנג), ובשו"ת אמרי אש (ארו"ח סי' ח), ובשו"ת מהר"ם שיק (ארו"ח סי' עב). וכן העלה

ואם מותר לגבאי ביהכ"נ, לתמוך בישיבת בין הזמנים מכספי התרומות, במכתב מא' כסליו תשע"ה, לגבאי ביהכ"נ "תפארת דניאלה" בטבריה כתבנו בזה"ל: הנה בשו"ת יבי"א ח"ט י"ד (סי' י"ד), שהוכיח שאין מעלה גדולה יותר מלימוד תורה, ושם באות ב' הביא משם שו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' קס"ו), שכתב, שכבר כתב הרא"ש שצדקות שהתנדבו לצורך בהכנס"ס או לבית עלמין, יכולים בני העיר לשנותן לצורך ת"ת או בית מדרש, אפי' אם היו הבעלים מעכבים, שכיון שהשינוי הוא למעלה רשאים לשנותו, שמעלין בקודש ואין מורידין, וכן הגאון בעל חקרי לב הביא מה שאמרו (בברכות ח.) מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו דאמר עולא, מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד'

ה) בשו"ת משאת בנימין (סי' לג) כתב, שבוה"ז שממנים פרנסים לכל עיר וקהלה, ונותנים להם סמכות לעשות בכל עניני הקהלה כרצונם, יש מקום להקל גם בביכ"נ של כרכים, ובכל ענין יש כח ביד המנהיגים למכור ביהכ"נ אפי' למשתי ביה שיכרא, וגם הדמים יוצאים לחולין, אפי' אנשי העיר מוחים בידם. והו"ד בשו"ת יבי"א ח"א (סי' י אות ב.). והביא

ה. בתי כנסת שבמצרים, או שבארצות רחוקות אחרות, שנסגרו על מסגר מחוסר יהודים מתפללים, ואין סכויים סבירים שיחזרו אליהם לתפלה ולתורה, מן הראוי שגדולי הדור ימנו אנשים נאמנים מיראי ה' וחושבי שמו שימכרו את בתי הכנסת שבמצרים, על מנת שיבנו במקומם בתי כנסת אחרים במקומות שזקוקים להם לתפלה ולתורה, ובפרט בארץ ישראל. וכל זה לענין בית הכנסת והרהיטים, אבל ספרי התורה והרימונים והעטרות של ספרי התורה וכיוצא בהם, אין למכורם, וצריך לשומרם עד שיתאפשר מצד השלטונות להוציאם למקומות שילמדו ויתפללו בהם. ובינתיים יש לשמור עליהם ולאוררם כדי שלא יבלו. (1)

יש אחד בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזאת והיה רגיל להכנס בה ולדעתו הוקדשה. א"כ אע"פ שכל העיר הסכימו לתת למנהיגיהם מקל ורצועה לעשות כרצונם, אין להם כח להשליטם על כל העולם, ושמה יש אחד בסוף העולם שאינו מסכים לדבריהם.

למכור בתי כנסת שבמצרים, או ארצות רחוקות, שנסגרו מחוסר יהודים

הן נתפסים בקדושתן. ותירץ, דביהכ"נ עשאוהו כתשמיש מצוה כמו סוכה ולולב שנוזקין אחר מצותן, ובזמן מצותן אסור להסתפק מני סוכה כל שבעה. וכן אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. לפיכך בביהכ"נ כל זמן שרוצים בו בני העיר נוהגין בו קדושה, ואפי' בחורבנו, שהרי לא עבר עדיין זמן מצותו וראוי לבנותו. הילכך כשמכרוהו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר, אין בני העיר רוצים מן הסתם שתכחש מצותה לגמרי, אלא שתחול קדושת ביהכ"נ על הדמים. אבל כשנמלכו בני העיר למכרו אפי' למשתי שכרא שרי. שכבר עבר זמן מצותה, ונפקעה ממנו קדושתו כסוכה ולולב אחר מצותן. ע"כ. אבל הר"ן כתב, שביכ"נ ודכוותיה, כיון שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה, הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם, ואפי' התנו עליו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר א"א שתפקע קדושתו בכדי מפני כבוד הקדושה שיש בו. מיהו לאחר שהטילו קדושתו על הדמים, קדושת דמים קלישה מקדושת ביהכ"נ. וכו', ובמעמד אנשי העיר יכולין להפקיע לקדושת ביהכ"נ וכו'. והו"ד בבי" (סי' קנג). ובפמ"ג (סי' קנג במש"ז אות ז) כתב, דקי"ל עיקר כדעת הר"ן.

ומה שאסור לשנות ממצות שנתרמו לשם ביהכ"נ, הוא משום שהמצות לא ניתנו אלא על דעת שיבנו בהם ביכ"נ, ואסור לשנות מדעת בני העיר. ועיין במג"א שם. וכן הסכים הגר"א רוקח בספר טורי אבן (פרק יא מהל' תפלה הלכה יד). ובדעת מרן הש"ע נחלקו באחרונים היאך פסק, ובפמ"ג שם כתב, דס"ל כדעת הרמב"ן. וכ"כ בכה"ח (סי' קנג אות מה) ובשו"ת משפטי

להחמיר הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (או"ח סי' מח). וכן הסכים בקובץ על יד (סוף פרק יא מהל' תפלה). ועוד.

וע"ש ביבי"א שהשיג ע"ז מדברי הרא"ש, שאפי' הסכימו כל הרגילים להכנס לזאת העיר למכור, שמה

(1) **במשנה** מסכת מגילה (כו). מבואר, שמוטר למכור ביכ"נ ע"מ לקנות בדמיו תשמישי קדושה שעולים בקדושתם על קדושת ביהכ"נ, שמעלין בקודש ואין מורדין, ואז נפקעת קדושת ביהכ"נ. ובגמ' חילקו שם, שכ"ז בביכ"נ של כפרים, אבל ביכ"נ של כרכים גדולים, שהוקדש על דעת רבים, קדושתו חמורה ביותר, ואין בני העיר רשאים למכרו, ואפי' כל שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, אינם רשאים להפקיע את קדושתו ולמוכרו. וכן פסקו הרמב"ם (פי"א מהל' תפלה הי"ד) והטור והש"ע (סי' קנג ס"ז).

והנה בתי הכנסת שבמצרים דינם כביכ"נ של כרכים גדולים, וכמו שכתבו בנהר מצרים (הלכות ביכ"נ אות ו), ובנוה שלום (שם אות ד), ובספר וזאת יהודה (ח"מ סי' ג). ולפי"ז לכאורה אין להתיר למכורם, אפי' ע"מ להשתמש בדמיהם לקדושה גדולה יותר. אולם, חומרה זו לא נאמרה אלא בבתי כנסת שמקיימים בו את ייעודו לתפלה ותורה, אבל ביכ"נ שעומד שמם מחוסר יהודים שיתפללו בו, ואין סיכויים סבירים שיחזרו אליו לתפלה ולתורה, מותר למכרו, וכמ"ש בשו"ת המבי"ט ח"ג (סי' קנג), והובא להלכה במג"א (סי' קנג סקי"ב). וכן פסקו בשו"ת נו"ב (או"ח סי' ט), ובשו"ת משנת רבי אליעזר די טולידו ח"ב (או"ח סי' ב), ובשו"ת בני יהודה עייאש (או"ח סי' יב). ועוד. ולכן גם בנ"ד מן הראוי שגדולי הדור ימנו אנשים נאמנים שימכרו את בתי הכנסת שבמצרים, ויקנו בדמיהם בתי כנסת במקומות אחרים. וכמבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ב (סי' יח).

ויש להוסיף ע"ז, דהנה הרמב"ן במגילה שם הקשה, דהיאך התיירו לעשות בדמים מה שירצו, והלא הדמים

1. בית כנסת בחוץ לארץ שנהרס על ידי השלטונות, והקרקע עדיין מוחזקת בידי היהודים, ואין באפשרותם לחזור ולבנותו, וגם הממשלה אינה מסכימה שימכרו הקרקע, יש להתיר להשכיר הקרקע של בית הכנסת על ידי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, לצורך הקמת חנייה לכלי רכב, באופן שישלמו להם דמי השכירות מראש, והשכירות תיעשה על ידי שבעה אנשי העיר, ובדמי השכירות יקנו דברים שבקדושה, ספרי תורה וסידורי תפלה וחומשים. (1)

ארצות, האם מותר לוותר על נכסים אלה ע"י תביעת פיצויים תמורתם? הנה ע"פ דעת רבותינו גדולי הפוסקים מותר למכור את בתי הכנסת הללו, או לקבל פיצויים תמורתם, ואין בזה כל חשש נדנוד איטור, לפי ההלכה. נראה בשו"ת המבי"ט ח"ג סי' קמג שאם אין מתפללים בביהמ"ק, אפי' של כרכים מותר למכרם. והובא להלכה במג"א (סי' קנב ס"ק י"ב). וכ"כ הנו"ב תנינא (חאו"ח סי' יז וסי' יט). וכ"פ הגאון ר' אליעזר די טולידו בשו"ת משנת ר' אליעזר ח"ב סי' ב. ועוד פוסקים.

ומצוה לבנות בדמיהם בתי כנסת אחרים במקומות שיש צורך בבתי כנסת להתפלל בהם. כמ"ש מהר"י עייאש בשו"ת בני יהודה (סי' יב). וראה בשו"ת יבי"א ח"ז (או"ח סי' כד) בענין בתי כנסיות בברזיל, וכן בשו"ת יחו"ד ח"ב (סי' יח) לענין בתי כנסיות שבקהיר.

בתי כנסת שבחו"ל שנהרסו, ואין אפשרות לבנותם, אם מותר להשכיר הקרקע

היה שותה ככוס של זהב וזבא ושתה, וזבא חבירו ושתה, כולם מעלו. אבל שאר הקדשות כאבני מזבח יכולים לצאת לחולין ע"י ישראל דבני מעילה נינהו, דכיון שמעל נפקי לחולין משא"כ ע"י עכו"ם דלאו בני מעילה נינהו, לא נפקי לחולין. והשיג עליו הרמב"ן במלחמות ה', שאין זה נכון שהרי אבני מזבח קדושת הגוף נינהו, דתנן, כל שאין לו פדיון יש בו מועל אחר מועל, ואין לך כלי שרת יותר מאבני מזבח, ותניא נמי בתוספתא (מגילה) אבני היכל ועזרות שנפגמו אין להן פדיון, וטעונים גניזה. ש"מ דקדושת הגוף נינהו. וכ"ש אבני מזבח דהיינו כלי שרת ממש, ואף ביהמ"ק עצמו יצא בקדושתו על ידם ונעשה חול, שהרי לגבי ביהמ"ק נאמר, וזבאו בה פריצים וחללוה, שהיה הנביא מתנבא על ביהמ"ק שיצא לחולין על ידם, אע"פ שאין מעילה בקרקע של הקדש, וגזרת הכתוב היה הכל. עכת"ד. **ובאמת** שתלמוד ערוך הוא בידנו בנדרים (סב.) ומה בלשצר שנשתמש בכלי קדש שנעשו כלי חול נעקר מן העולם, הרי מבואר שאף בכלי שרת נאמר וזבאו בה פריצים ויחללוה. וכבר עמדו בזה האחרונים. והאור שמח (פ"ח מע"ז) כתב ליישב דעת בעל המאור שכלים דאחו כיון שהיה ביהמ"ק קיים, והיו יכולים להשתמש

ועזיאל ח"ב (או"ח סי' ד) כתב, שדעת הרמב"ם ומרן הש"ע כדעת הר"ן. וע"ע בשו"ת אמרי אש (סי' ח), ובשו"ת רב פעלים ח"ב (או"ח סי' ס), ובשד"ח (מע' ב כלל כג). ובשו"ת יבי"א ח"א (דף לא: או"ח סי' י אות ז - ח).

ומה שכתבנו שכ"ז לענין ביהמ"ק וכן לענין הרהיטים (שקדושת ביכ"ג עליהם), אבל לענין ספרי התורה וכו', אין קדושתם נפקעת לעולם, וכ"ה לפי המבואר בגמ' מגילה (כו:). ובש"ע (סי' קנב ס"ג). ובשו"ת יחו"ד הנ"ל.

ובמכתב מכ"ב כסליו תשל"ד, לד"ר יעקב מירון, יועץ למשפט ארצות ערב, כתב מרן אאמ"ר: בדבר שאלתו אודות בתי כנסת שנשארו בארצות ערב, ונתרוקנו ממתפלליהם, מחמת יציאת היהודים מאותן

(1) **כן** העלה מרן אאמ"ר זיע"א בתשובה לשאלה להלכה ולמעשה, (טבת תשמ"א), והובאה תשובתו בירחון מוריה (שבט תשמ"א), ואחר שנים נדפסו הדברים בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' טז) וז"ל שם: ואודות השאלה דבר בתי הכנסת שבחו"ל שנהרסו בליל הבדולח ע"י הנאצים ועוזריהם ימ"ש, וא"א לחזור ולבנותם מפני כמה טעמים, ובני הקהלה רוצים להשכיר הקרקע למגרש חניה של כלי רכב, ומעכ"ת העיר מהמשנה (מגילה כח). ביכ"ג שחרב עדיין עומד בקדושתו, שנאמר והשימותי את מקדשיכם, קדושתן אע"פ שהן שוממין. לכן אין שוטחין על גג פירות, ואין מפשילין בו חבלים וכו'. ובמגילה (כו:). ובש"ע (סי' קנב) מבואר, שאסור להשכיר או להשאילו, הואיל ועודינו בקדושתו. עכת"ד. והנני להשיב: לענ"ד הדברים מגיעים למה שאמרו בע"ז (נב:). קרא אשכח ודרש, דכתיב, וזבאו פריצים וחללוה. ופרש"י, שכיון שנכנסו פריצי הגויים להיכל, נפקעה קדושת הכלים שבו. והנה הרו"ה בעל המאור שם כתב, וא"ת, מ"ש אבני מזבח דנפקי לחולין ע"י פריצי ישראל, וכלי שרת דאחו לא נפקי לחולין, אף דבני מעילה נינהו, כלי שרת שאני, דתנן, אין מועל אחר מועל במקדשים, אלא בהמה וכלי שרת. כיצד,

מירוקא, שנכנסו שם גוים זדים בחרב שלופה וכו', ועמדו חרבים כמה שנים, שנראה שבשעה שחרבו פקעה קדושתם לגמרי, שהרי אפי' בביהמ"ק שקדושתו חמורה יותר מביהכ"נ שהוא מקדש מעט, אמרו בע"ז (נב:): קרא אשכח ודרש דכתיב ובאו בה פריצים וחלולה, שכיון שנכנסו גוים לביהמ"ק הפקעה קדושתו, וכ"ש ביהכ"נ שקדושתו נפקעה ונעשה חולין. ע"ש. ונראה דאזיל בשיטת הרמב"ן הנ"ל. נכיו"ב כתב הרמב"ם בתשובה (פריימן, סי' קמח), מי שקנה מהשוללים ע"פ מאמר המלך ספרי קודש של ביהכ"נ, כבר בטל דין ההקדש, שאפי' כלי המקדש שנשללו בטלה קדושתם, כמו שכתוב ובאו בה פריצים וחלולה וכו', וכ"ה בשיטמ"ק ב"מ (כד.):-].

אם מותר להשכיר קרקע של בית כנסת למגרש חנייה

תפיסת ידי אדם נאסר, אבל קרקע המקדש אינה נגזלת ואינה נאסרת. ע"ש. אבל מדברי הרשב"ץ הנ"ל לא משמע כן כיעו"ש. (ועיין בספר מנחת פתים סי' תקסא, ובשו"ת חזון נחום סי' ב). וצ"ל שעכ"פ כיון שקי"ל בזבחים (כד.) שדוד קידש את ביהמ"ק את הרצפה עד תהום ארעא, מש"ה לא נתחללה קדושת המקדש לגמרי. וכמו שאמרו בברכות (סב:): כל הרוקק בהר הבית כאילו רוקק בבבת עיניו, שנאמר, והיו עיני ולבי שם כל הימים. משא"כ לגבי ביהכ"נ שאין הקדושה נמשכת מעצמה עד תהום קרקעיתה, כיון שלא קידשוה בפירוש לכך, וכמ"ש בשו"ת רב פעלים ח"ב (או"ח סי' כא). ולכן כשנכנסו בה פריצים, הגויים הרשעים ימ"ש, נתחללה קדושתו לגמרי. ואע"פ שהמג"א (סי' קמג ס"ק טז) כתב, שאף ביהכ"נ שחרב הקרקע עומד בקדושתו, וכמו שאמרו במגילה (כת). והשימותי את מקדשיכם, אע"פ ששוממין בקדושתם הם עומדים. (ועיין בשו"ת בנין ציון ח"א סי' א). מ"מ כשבאו בו פריצים וחיללוהו גם קדושת קרקע נתבטלה לגמרי, וכמו שביאר בשו"ת הרשב"ץ הנ"ל. ובשו"ת חוט המשולש שבסוף שו"ת התשב"ץ ח"א (סי' ז) נסתייע לנידונינו מתשובת מר זקנו הרשב"ץ הנ"ל, שלגבי ביהכ"נ אמרי' ובאו בה פריצים וחלולה. וכן מצאתי בשו"ת ויאמר יצחק (או"ח סי' יב) שכתב, שאין זה בגדר מה שאמרו (מגילה כה:): והשימותי את מקדשיכם אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים, שזה דוקא בביהכ"נ שחרב ונפל מעצמו, דליכא ביה טעמא דקרא ובאו בה פריצים וחלולה. והביא ראייה לזה מתשובת הרשב"ץ הנ"ל. ובפרט לפי מ"ש הגאון מבוטשאטש באשל אברהם (מהדו"ת או"ח סי' קנד) שאפשר, שאין גוף הקרקע של ביהכ"נ קדוש. ולכאורה

בהם, לא שייך בהם באו פריצים ויחללוהו, אבל בלשצר היה לאחר החורבן, שכבר נשרף בית ה', ולא חזו כלי שרת להשתמש בהם, לכן יצאו לחולין. (ועיין בשו"ת שאלת דוד או"ח סי' ג, ובשו"ת דברי חיים מצאנו ח"ב סי' טז, ובשו"ת נטע שורק או"ח סי' טז, ובשו"ת בית יצחק או"ח סי' כד, אות ד, ובספר בירך יצחק בדרוש לפורים דף נא ע"ד, ובספר אבי הנחל דרוש יב).

ולאור האמור נראה שאף בבתי הכנסת של חו"ל, לאחר ששלטו בהם ידי זרים, הנאצים ועוזריהם ימ"ש, והחריבו מן המסד ועד הטפחות, וכאמור ערו ערו עד היסוד בה, הרי באו בה פריצים ויחללוהו, ונפקעה קדושתם לגמרי, ואף הקרקע שלהם יצאה לחולין. וכן מבואר בשו"ת הרשב"ץ ח"ג (סי' ה) בדבר ביהכ"נ של

ומעתה נראה שפתח ההיתר פתוח לפנינו להתיר להשכיר את קרקע ביהכ"נ למגרש חנייה. איברא דהלכה רווחת בידינו כדברי הרמב"ם (סוף פ"ו מהל' בית הבחירה), שקדושת המקדש שהיא מפני השכינה אינה בטילה לעולם, שהרי הוא אומר והשימותי את מקדשיכם, אע"פ שהן שוממין בקדושתן הן עומדין, וקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא. ע"כ. ולכן אסור לנו בזה"ז להכנס למקום המקדש. והא אמרי' דאף לגבי המקדש שייך ובאו בה פריצים וחלולה, ע"י הגוים שבאו שם.

ואמנם ראיתי בשו"ת שאילת דוד (או"ח סי' ג), שמ"ש הרמב"ן שאף לגבי המקדש שייך ובאו בה פריצים וחלולה, דבר זה תלוי במחלוקת אם קדושת המקדש קדשה לעתיד לבוא או לא. ע"ש. אך לכאורה לא משמע כן, שהרי גזה"כ היא ובאו בה פריצים וחלולה, אף אם נתקדשה לעתיד לבוא. ועוד שהרשב"ץ ח"ג (סי' ה) למד מזה לנידון קרקע ביהכ"נ, שנעשה חול לגמרי, ומשמע דס"ל כדברי הרמב"ן הנ"ל, והרי הרשב"ץ עצמו בתשובה ח"ג (סי' רא) האריך לחזק בראיות נכוחות דברי הרמב"ם שלגבי המקדש וירושלים קדשה לעתיד לבוא. ובשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רלג בד"ה אמנם מה), כתב, שטעמו של הראב"ד בהשגות שחולק על הרמב"ם, וס"ל שהנכנס למקדש בזה"ז אין בו איסור כרת, משום דס"ל שזהו בכלל מ"ש ובאו בה פריצים וחלולה. ע"ש. ואנן מה נעני אבתריה, לפי סברת הרמב"ם ודעימיה.

ואמנם ראיתי בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' כה) שכתב, שלענין איסור כניסה למקדש בזה"ז, לא שייך לומר ובאו בה פריצים ויחללוהו, שדוקא במזבח שיש בו

בודאי שרשאים להשכיר ע"י שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, כמו במכירה, ושזו היא כוונת הראש בתשובה (כלל ה) שהביאה מרן הב"י (בבדק הבית בראש הס"י) שהתיר להשכיר.

ואע"פ שהמשנ"ב בסוף דבריו הניח הדבר בצ"ע, מ"מ בצירוף הטעם שבנ"ד י"ל שהופקעה לגמרי קדושת ביהכ"נ, משום ובאו בה פריצים וחללוה, וגם כשיתנו השוכרים דמי השכירות מראש, יש להקל. וכן מצאתי להגאון מברודי מוהרא"ם שטיינברג בשו"ת מחזה אברהם (סי' כב) שישב על מדוכה זו, ואחר שדחה דברי הפר' מרדכי משום שמסתימת דברי הפוסקים לא משמע כן, שלא חילקו בזה, וגם הלבוש כתב להיפך, שוב ה"ד המשנ"ב הנ"ל, וכתב, דהיכא דאיכא תרתי לטיבותא, שרוצים להפקיעו מקדושתו לגמרי, אלא שמשכירים אותו להרויח יותר מדמי השכירות, וגם מקבלים את דמי השכירות מראש, יש להקל. ושוב האריך לפלפל בזה.

אולם בני"ד שיש לנו צירוף נוסף, משום ובאו בה פריצים וחללוה, כמו שכתבנו בשם הרשב"ץ, נראה שיש להקל, מכיון שכל דין קדושת ביהכ"נ לדעת הפוסקים הוא רק מדרבנן, כמ"ש בשו"ת מהר"י בי רב (סי' ה), וז"ל: שמאחר שלדעת כל הפוסקים אין איסור קדושת ביהכ"נ אלא מדרבנן, כל ספק שנסתפק בזה הנה ראוי להקל. שכ"כ הר"ן בפרק בני העיר בשם הרמב"ן. וכו'. ומוכח התם שלכל הדיעות אין בכאן קדושה מה"ת, וא"כ בכל ספק דידיה אזלי לקולא. ע"כ.

וכ"כ בשו"ת חק"ל (יוד"ח ח"ב סיורי אור"ח סי' י), שאף הרמב"ן מודה להר"ן שקדושת ביהכ"נ אינה מה"ת אלא מדרבנן. ודלא כהפני משה ח"ב (סי' יח), שחשב שלדעת הרמב"ן קדושת ביהכ"נ מה"ת. וכ"כ הפמ"ג (מש"ש סי' קנב סק"א). וכ"כ מהר"ח מצאנו בשו"ת דברי חיים ח"א (סי' ג).

ואמנם בשו"ת אמרי אש (סי' ה) כתב להעיר על מ"ש בשו"ת פני יהושע (סי' ז) שקדושת ביהכ"נ הוא מעלה מדרבנן, שדבריו צ"ע, שאע"פ שכ"ה בודאי לדעת הר"ן, אבל לדעת הרמב"ן נראה שיש בו קדושה מה"ת. וכ"כ בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי ח"א (סי' טז). אולם אין דבריהם מוכרחים, ונעלם מהם מ"ש המהר"י בי רב הנ"ל דלכו"ע קדושת ביהכ"נ מדרבנן. וכ"כ בפשיטות בשו"ת בית שלמה (אור"ח סי' כא), וכ"ד הקובץ על הרמב"ם (פ"א מהל' תפלה הלכה טז), וכ"כ בשו"ת שה"ל מהדורא תנינא (אור"ח סי' ג).

איברא שדעת רבי אליעזר ממיץ בספר היראים (סי'

מוכח כן להדיא ממ"ש באו"ז ח"ב (הלכות ביהכ"נ סי' שפו) שאין קדושת ארוה"ק וביהכ"נ חלה על הקרקע, וכו'. וכן העיר בזה במנחת פתים (אור"ח סי' קנד). ואף שבשו"ת חזון נחום (סי' ב) מפקפק בזה, מ"מ מידי ספק לא יצאנו, וכן ראיתי בשו"ת דברי יהושע ח"ב (סי' כד) שהיקל בנ"ד, בהסתמכו ע"ד הרשב"ץ הנ"ל, והעיר קצת מדברי האחרונים הנ"ל.

ויש להוסיף צירוף להקל להשכיר הקרקע של ביהכ"נ, באופן שישלם השוכר מראש דמי השכירות, וזהו עפמ"ש מהר"ם בנט בשו"ת פרשת מרדכי (אור"ח סי' י), דהא דאמרי' במגילה (כז:): אוגורא ומשכונה אסור, זהו בסתם שכירות שאינה משתלמת אלא לבסוף, שאז אין לקדושה על מה לחול, אבל במקדים השכירות מראש, הקדושה חלה על הדמים האלו, וש"ד, דהא בודאי אין חילוק בין דמים מרובים למועטים, דלא גרע ממתנה דקי"ל דשרי משום דאי לא עביד ליה ניח נפשיה לא הוה יהיב ליה במתנה. ע"כ.

והן אמת שיש להעיר ע"ז ממה שכתבו התוס' מגילה (כז: ד"ה אוגורא ומשכונה אסור), וקשה דהא רבי מאיר אסר במתני' ממכר עולם והתיר מכר על תנאי, ומ"ש. ע"ש. ואם איתא לדברי הפרשת מרדכי, מאי קושיא, הא במכר מסתמא משלם לאלתר דמי המקח, ויש לקדושה על מה לחול, ובכה"ג בשכירות נמי שרי. א"ו דס"ל לתוס' שאסור להשכיר אפי' כשמשלם דמי השכירות מראש. וכ"כ להדיא הלבוש (סי' קנב סעי' י"א) שאפי' הקדים דמי השכירות כיון שאין גוף הקרקע קנוי לו לא מהני.

ועיין להגאון מליסא בספר מקור חיים (סי' תמ"ק ה) שכתב, שאף דשכירות ליזמא ממכר הוא, היינו דהוי כקנין פירות בעלמא, אבל לא אלים להפקיע קנין הגוף של המשכיר. (וע"ע למרן החיד"א במחז"ב אור"ח סי' רמו סק"א, ובשו"ת מהר"י אשכנזי אור"ח סי' טז).

ולכן נראה לצרף בזה מ"ש המשנ"ב בשעה"צ (סי' קנב ס"ק טה) בשם הפמ"ג (סי' כז) דהא דקי"ל שאסור להשכיר או להשאיל אפי' ע"י שבעה טובי העיר, זהו לדעת הר"ף וסיעתו, אבל לדעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א דס"ל דסוגיא דמתנה איירי שלא במעמד אנשי העיר, לפ"ז גם מה שאסרנו באוגורי ומשכונני היינו דוקא שלא במעמד אנשי העיר, אבל שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר שרי. ואמנם המשנ"ב חולק על הפמ"ג ואוסר, אך סיים, שכ"ז בסתם, אבל אם אנו יודעים שרצונם לבטלו ולהפקיעו לגמרי מקדושתו, אלא שאינם מוצאים עתה קונה במחיר הגון, או שבדמי השכירות שישכירוהו לתמיד יהיה להם ריוח יותר,

ז. בית כנסת שחרב, ונבנה במקומו בית מרחץ ובית טבילה, ובתי כסא ציבוריים, שלא ברשות הרבנים מארי דאתרא, יש לסתור אותם, ולחזור ולבנות במקום בית כנסת, ולהחזירו לקדושתו. ואין להקל בזה. ח)

שם, וביקשו להשתמש באופן זמני עד שיבנו את ביהכ"נ בקרקע של ביהכ"נ לחניה, והשבנו לגבאים, שאסור להשתמש אף באופן זמני בשטח שהיה עומד עליו ביהכ"נ לצורך חניה, שבתי כנסת אף בחורבנם בקדושתם הם עומדים, ואסור להשתמש בהם שימוש חול. ורק ביכ"נ שנהרס בחו"ל ע"י השלטונות גויים, והקרקע עדיין מוחזקת בידי היהודים, ואין באפשרותם לבנותו, וגם הממשלה אינה מסכימה שימכרו את הקרקע, במקרה כזה יש להתיר להשכיר הקרקע של ביהכ"נ ע"י ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, לצורך הקמת חנייה לכלי רכב, ובאופן שישלמו להם דמי השכירות מראש, ובדמי השכירות יקנו רק דברים שבקדושה, כגון ספרי תורה, סידורי תפלה, חומשים וכיוצא. אך אם יבנו שם מחדש ביהכ"נ אין להתיר לעשות שם חנייה בינתיים.

בית כנסת שחרב ובנו במקומו בית מרחץ - יש לסתור אותו

שסתורו אחר דחזו ביה תיוהא, ורצו לעשותו חצר לביהכ"נ הנבנה מחדש, והשיב לאסור, וכתב, דמ"ש המביי"ט (חלק ג ס"ו קמג) שאם אינם מתפללים בביכ"נ של כרכים יכולים למכרה, אינו ענין לזה, דהתם היה ביכ"נ של כרכים, שעשו שלא כדין משנים קדמוניות והזניחוהו והשכירוהו לבית דירה, ואינו ענין לנידון שלפנינו, ולכן אין תקנה למקום הזה אלא לבנות שם ביכ"נ ממש וכו'. והובא להלכה בשו"ת רב פעלים ח"ב (ס"ס כא), ובשד"ח (מע"ב ביכ"נ אות טז). וא"כ ה"נ בנ"ד שאין לבנות במקום ביכ"נ מוסד ציבורי וכדו', וכ"ש לד' דברים, ואע"פ שחרכה, וכדק"ל במגילה (כה). דביהכ"נ שחרב הרי הוא בקדושתו, שנאמר, והשימותי את מקדשיכם, קדושתן אף כשהן שוממין. וכ"פ בש"ע (סי' קנא ס"י). וראה בשו"ת יבי"א הנ"ל, שדן בדבר מעשה שהיה בקהיר, שלאחר שאירעו בעוה"ר גזירות קשות, נתעוררו לתקן מעשיהם, והעידו הזקנים כי במקום ארוה"ק בנו שם לאחר שחרב, בתי שימוש. והורה הרה"מ לנתוח ולשבר הכל, ולבנות את ביהכ"נ מחדש, וכן עשו מעשה על פיו בשנת תש"י. וע"ש.

שכד) שקדושת ביהכ"נ מה"ת. אולם רוה"פ לא סוברים כן. וכ"ד הר"א אב"ד בספר האשכול (הלכות ביהכ"נ). ובשו"ת משפטי עוזיאל (ארו"ח סי' ד), כתב, שכ"ד הרמב"ם ומרן הב"י, שקדושת ביהכ"נ מדרבנן. וע"ע בזה בשו"ת רב פעלים ח"ב (ארו"ח סי' כ), ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' י) ובשו"ת רבי בצלאל זאב שפראן (סי' ב), ובשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' א), ובשד"ח (מע"ב ב כלל מג - מד).

לפיכך בצירוף כל הנ"ל נראה שיש להקל להשכיר הקרקע של הביהכ"נ ע"י שבעה טובי העיר, במעמד אנשי העיר, באופן שישלמו להם דמי השכירות מראש ובלבד שישתמשו בדמי השכירות לדברים שבקדושה.

וכאן בארץ אירע בביכ"נ שהחריבו אותו על מנת לבנותו מחדש לתפארת, ושכרו בנין זמני כדי להתפלל

ח) **במשנה** מגילה (כז): שנינו, אין מוכרין ביהכ"נ אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו. דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים מוכרים אותו ממכר עולם חוץ מד' דברים, למרחץ, בורסקי, טבילה, ולבית המים. (ופרשי, לבית המים, לכביסה. אי נמי לבית מי רגלים). וכ"פ מרן בש"ע (סי' קנב ס"ט) וז"ל: כשמוכרים אנשי הכפר ביהכ"נ, יכולים למכרו ממכר עולם, והלוקח יעשה בו מה שירצה, חוץ ממרחץ ובורסקי ובית הטבילה ובית הכסא. ואם מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, יעשה הלוקח אפי' אלו הד' דברים. ע"כ. והנה ידוע שאין תוקף לשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אלא בביכ"נ של כפרים, אבל של כרכים אינם יכולים למכור כלל, וכמ"ש בש"ע (שם סעי' ז). נמצא שבבתי הכנסת שלנו אין יכולים למכור הביכ"נ כלל. וגם בתי הכנסת שבמצרים דינם כדין בתי כנסת של כרכים, שאין יכולים למכורם אפי' שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר. וכמבואר כ"ז באורך בשו"ת יבי"א ח"א (ארו"ח סי' י).

ואפי' כשביהכ"נ חרב אין להתיר בנ"ד, דהנה בתשובת החת"ס (ארו"ח סי' לא) נשאל, אודות ביכ"נ

ח. בית כנסת שרוצים להעביר את חדרי השירותים (בתי השימוש) ולקרובם אל בית הכנסת, כך שהכותל של בית הכנסת ישמש גם לבתי השימוש, יש לאסור בזה, שאין לך ביזיון גדול מזה שצד החיצון של הכותל ישמש לחדרי השירותים. ולכן יש לבנות את הקיר של בתי השימוש במרחק כל שהוא מקיר בית הכנסת בהפרדת ריוח כל שהוא, ויקפידו תמיד שלא יהיה ריח רע נודף לבית הכנסת, וכל שכן בשעה שמתפללין. (ט)

ט. דירה שהיו מתפללים בה באופן קבוע, וייחודוה כמו בית כנסת, ובהיות ונבנו בתי כנסת סמוך לדירה, התדלדל המנין והדירה היתה סגורה במשך זמן מסויים, מותר למסור דירה זו לשם הקמת כולל אברכים במקום, או הקמת שיעורי תורה לנוער בשעות הערב ובשבתות, ואף מותר לקבל על זה שכר ואין בזה כל חשש. (י)

בית כנסת שרוצים להעביר את השירותים כך שכותל של ביהכ"נ ישמש גם לשירותים

(י) ובש"ת יד סופר (סי"ג), ובבא"ח (סוף פר' ויקרא). ומרן אמו"ר זיע"א כתב בזה לאנשי הקהלה היהודית בקהיר (אדר תשמ"א), אודות ביהכ"נ הגדול שער השמים, שאנשי הקהלה שם ביקשו להעביר את חדרי השירותים ולקרובם אל כותל ביהכ"נ, והשיב להם לאסור ע"פ כל הנ"ל, וכתב בתשובתו אליהם, שיש לבנות הקיר של בתי השימוש במרחק כל שהוא מקיר ביהכ"נ בהפרדת ריוח כל שהוא, ויקפידו תמיד שלא יהיה ריח רע נודף לביהכ"נ, וכ"ש בשעה שמתפללים. ובמכתב מרן אמו"ר זיע"א מיום ל' שבט תשמ"א, כתב מרן אמו"ר: לכבוד מר יוסף דנה הי"ו, ראש הקהלה היהודית בקהיר. מצרים. לשאלתך הנני להשיב: על פי ההלכה אסור שיהיה קיר ביהכ"נ משותף לשירותים (בתי שימוש), אלא יש להפריד ביניהם כל שהוא, ומותר שיהיו חדרי השירותים קרובים לכותל ביהכ"נ, בהפסק ריוח כל שהוא ביניהם. אולם מובן שיש להקפיד מאד לבל יהיה נודף ריח רע מחדרי השירותים. עובדיה יוסף

ט בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב (סי' נד) כתב, שאפי' אם שבעה טובי הקהל יתנו רשות למי שהוא לסמוך בנין ביתו לכותל ביהכ"נ, לאו מידי עבדי, שכל זמן שביהכ"נ בקדושתו עומד, אין קדושתו נפקעת, ואסור להשתמש בכותל שהוא תשמיש חול, וכ"ש של ביזיון. ע"ש. ולפ"ז כ"ש בנ"ד שרוצים להעביר את השירותים ולקרובם אל כותל ביהכ"נ, שאין לך ביזיון גדול מזה שצד החיצון של הכותל ישמש לחדרי השירותים. והרי פשוט שאסור להשתין על קיר ביהכ"נ מבחוץ, שאין לך ביזיון גדול מזה, כמ"ש בפמ"ג בספרו ראש יוסף (מגילה כו:), והובא בשו"ת מחזה אברהם (סי' קנב), והוסיף, שצריך ג"כ שלא יהיה ריח רע סמוך לכותל שבקדושה. ודון מינה לנ"ד.

ואע"פ שאמרו בפסחים (כו). גבי ריב"ז שהיה יושב ודורש בצלו של היכל, משום דהיכל לתוכו הוא עשוי, זהו לענין הנאה בלבד ולצורך מצוה, אבל תשמיש ביון אסור גם כלפי חוץ של הכותל. וע"ע בשו"ת אבן יקרה תליתאה (סי' מג), ובשו"ת חבצלת השרון

דירה שהיו מתפללים בה בקביעות מותר למסור דירה זו לכולל

דהוי כביכ"נ של כפרים, שרי למוכרו. וע"ע בשו"ת משנת רבי אליעזר די טולידו ח"ב (סי' ב). וכן הורה מרן אמו"ר זיע"א במכתב מיום כ"ה אדר תשל"ד, בדבר הדירה שהיו מתפללים בה באופן קבוע, כמו בביהכ"נ, ובהיות שנבנו בתי כנסת סמוך לדירה, התדלדל המנין, והיתה סגורה במשך כל השבוע, וגם בשבת היה קושי גדול להשיג מנין, ולכן מסר את הדירה תמורת סכום סמלי לכבוד הרה"ג ר' ... שליט"א לשם כולל לאברכים, ולימודים לתלמידים בשעות הערב, האם נכון עשה לפי ההלכה? והשיב, כי ע"פ הדין אין בזה שום חשש כלל וכלל. על פי המבואר בשו"ת המבי"ט

י בשו"ת המבי"ט ח"ג (סי' קמג) העלה, שאם אינם מתפללים בביהכ"נ של כרכים יכולים למכרה. והובא במג"א (סי' קנב ס"ק יב). ובשו"ת נו"ב (מהר"ת אר"ח סי' יז ו"ט) [ושם נשאל בדבר אחד מבני הכפר אשר ייחד בביתו חדר לתפלה לבני הכפר, וכתבו על הכתלים כמה תחינות כדרך בתי הכנסת, והתפללו שם כמה שנים, וזה כ"ה שנים שהפסיקו להתפלל שם, אחר שנבנה ביכ"נ אחרת בכפר. והשתמש בחדר זה לתשמישים אחרים. ואחר פטירתו מכרו הבנין לאחר, ושאל אם מותר לעשות מחדר זה בית יין שרף, ומקוה. והשיב שם לאסור, דהרי זה כנבנה בית סתם והקדיש לביהכ"נ. ולכן הוציע למכור חדר זה, דכיון

י. ישוב שלא היה לצבור ספר תורה, וקראו בספר תורה של יחיד, ואחר כך הצבור קנו ב' ספרי תורה, אין לאותו יחיד כל טענה שימשיכו לקרות בספר תורה שלו. ומכל מקום טוב שיקראו כל שבת בספר תורה אחר, מפני דרכי שלום. (א)

יא. מותר לעשות פרוכת לארון הקודש מבגד שהשתמש בו הדיוט, הואיל ופרוכת שלנו יש לה דין תשמיש דתשמיש קדושה. אולם לעשות פרוכת מבגד אשה, אם יש מהקהל שמכיר אותה בלבשה את הבגד עליה, יש להחמיר בזה משום הרהור, ואף על פי שאין האשה עוד בחיים, ולכן יש לשנות את צורת הבגד עד שלא יהיה ניכר. ולעשות מבגד הדיוט מפה או מעיל לספר תורה צריך לשנות צורת הבגד ממה שהיה, ואז מותר לעשותו לצורך גבוה. (ב)

תמורה בסכום שהוא, אין בזה כל חשש, לא עון ולא חטאת, חס ושלום. ועי' בשו"ת יבי"א ח"ז (או"ח סי' כה סק"א).

[הנ"ל], ובמג"א [הנ"ל]. ובשו"ת נו"ב [הנ"ל]. ובשו"ת משנת ר' אלעזר די טולידו [הנ"ל]. ועוד. ואדרבה מצוה עשה כבודו במה שמסר המקום לת"ת, וגם אם קיבל

קראו בס"ת של יחיד, ואח"כ הצבור קנו ס"ת - אין לאותו יחיד חזקה

מיקרי חזקה, ואסורים לשנות. ואם לא היה להם ס"ת אחרת, לא מיקרי חזקה. והמצייץ בהגהות הרמ"א כתב ע"ז, זה דעת עצמו, וחולק על הרב בנימין זאב. ע"כ. אך עיין בשד"ח (מערי' חזקה במצות סי' א אות טו) שכתב, שא"ז מדוקדק, והאריך לבאר שדברי הרמ"א אינם חולקים ע"ד הרב בנימין זאב הנ"ל. עש"ב.

(א) כ"כ בשו"ת בנימין זאב (סי' קפב), דמפני דרכי שלום יקראו בס"ת של היחיד שבוע א', ובשני ספרי תורות דצבור שבוועים. והובא במג"א (סי' קנב ס"ק מה), ובאר"ר (ס"ק לא), ובפמ"ג (א"א אות מה), ובח"א (כלל יז אות מא), ועוד אחרונים. ואמנם הרמ"א (חור"מ סי' קמט) כתב, דיחיד שהחזיק שיקראו בס"ת שלו בצבור, אם כשקראו בשלו היה להצבור ס"ת אחרת,

מותר לעשות פרוכת לארון הקודש מבגד שהשתמש בו הדיוט

הוא. ומ"מ י"ל דס"ל למהרי"ל כדברי האומרים שקדושת ביהכ"נ מדאורייתא היא, וכד' הרמב"ן (פ"ד דמגילה) וסיעתו. ומש"ה שפיר ילפי' ממזבח דבעי' שלא נשתמש בו הדיוט מקודם. וה"ה לפרוכת שיש עליה קדושת ביהכ"נ. אבל לדי' הר"ן (שם) ודעמיה, דקדושת ביהכ"נ אינה אלא מד"ר, ממילא אין ללמוד ממזבח להחמיר בזה. ועי' בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' י).

והנה אף בתשובת הב"ח (סי' יז) כתב כד' המג"א, וכתב לדייק מתשובת המהרי"ל שאסור גם בפרוכת, דאף בתשמיש דתשמיש אסור. ועי' בשו"ת חות יאיר (סי' קסא). אולם בא"ר (סי' קמז סק"ד) כתב לפרש ד' המהרי"ל, דאיירי בוילון שתולין לפני היכל, שלפעמים מניחים עליו ס"ת. וכמ"ש במגילה (כו ב) דהוי תשמיש קדושה. וכן פסקו הטור והש"ע (סי' קנד). אבל בפרוכת דיין דהוי תשמיש דתשמיש, אף המהרי"ל יודה להתיר. שהרי עיקר האיסור למדנו ממזבח שלא נשתמש בו הדיוט, ומזבח הוי תשמישי קדושה, ומנין לנו להוסיף גם בתשמיש דתשמיש. וכ"כ בשו"ת עטרת שלמה (או"ח סי' ו אות ד). ועיין בשו"ת נו"ב (יר"ד סי' קנט), והובא בפתחי תשובה יו"ד רכח

(ב) בספר האגודה (פרק הקומץ רבה אות ג) כתב, שאין לעשות דבר ישן למצוה. כגון מעילים שנלבשו אין לעשותן לס"ת. והוכיח כן מהגמ' מנחות (כד). מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט, אף עצים ואש שלא נשתמש בהם הדיוט. ע"ש. והובא בתשו' מהרי"ל (סי' קיד). וכ"כ הרשב"ץ בתשובה, וכ"פ מרן בש"ע (סי' קנב סעי' כא), שאין לקנות מעילים שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה. וברמ"א (סי' קמז ס"א) כתב, ואין לעשות מפות לס"ת מדברים ישנים שנעשו בהם דבר אחר לצורך הדיוט. והט"ז ביו"ד (סי' רפב) כתב, ומ"מ נראה שהיינו דוקא בדבר שהוא תשמיש קדושה עצמו, אבל תשמיש דתשמיש כאותן הנזכרים באו"ח (סי' קנד) מותר לעשותם מבגד. ע"כ.

והדבר ידוע שהפרוכת דין תשמיש דתשמיש יש לה, כמבואר באו"ח (סי' קנד ס"ו), שפרוכת שאנו תולין לפני הארון, אין לה קדושת הארון, רק קדושת ביהכ"נ. ולפ"ז בנ"ד שאף שאין להתיר לעשותן מפה לס"ת, מ"מ פרוכת לארון מותר. ואמנם המג"א (סי' קמז סק"ה) העיר ע"ד הט"ז, שהרי בתשו' המהרי"ל הנ"ל כתב לאסור גם בפרוכת, ופרוכת שלנו תשמיש דתשמיש

יב. מותר להניח את המפות של ספרי תורה, וכן את רימוני ספרי תורה, בתוך ארון הקודש, ליד ספרי התורה. וה"ה בזה בספר הפטרות העשוי בגלילה כעין ספר תורה. ומעשים בכל יום שכאשר נמצא טעות בספר תורה, או דיבוק באותיות, מחזירים את הספר תורה הפסול לארון הקודש, ליד ספרי התורה הכשרים. (ג)

יג. מותר להזיז את ארון הקודש ממקום למקום בבית הכנסת, (או להעבירו לבית כנסת אחר), לאחר שיוציאו ממנו את ספרי התורה שבתוכו. (ד)

לתשמישי קדושה. והניף ידו שנית עמ"ש מרן (בס"ס קנג), דליאת. וכן כתבו בבאר יעקב (סי' קנג), ובערוה"ש (שם סק"ז), ובשו"ת עמק הלכה (סי' מט), ובשו"ת עטרת שלמה (סי' ו), ועוד.

וע"ע בס' נהר מצרים (הל' ביהכ"נ אות ד) שכתב, שאם הוא מלבוש של אשה חדש, שלא לבשתו מעולם, מתירים לקרוע ממנו מפות לס"ת ולהיכל ולשנותו לצורה אחרת. ובכה"ג שרי דהזמנה לאו מילתא היא. אכן אם האשה כבר לבשתו, אין לעשות ממנו שום תשמיש של קודש, אפי' בשינוי צורה. והוא ע"פ הוראת מהר"י פראגי שהובא בברכ"י (סי' קנג). וכ"ה פשט ד' מרן. וכן עמא דבר ואין לשנות. ע"כ. ומרן אאמו"ר זיע"א כתב ע"ד, שבמה שהחמיר ע"פ מהרי"פ מר באתריה אי נהוג נהוג. אבל מה שסיים שכן הוא פשט ד' מרן, הנה לא מוכח מידי מד' מרן, שלא אסר אלא במעילים שעוטפים בהם את הס"ת כמות שהם, ובהוייתן יהיו. אבל ע"י שינוי אף להש"ע שרי. וכמ"ש להדיא בהא"ר בשם העולת תמיד בד' הש"ע. וע"כ אין להחמיר בזה, וכ"ש במה שהחמיר בפרוכת שהיא תשמיש דתשמיש, היא חומרא נפרזה, והישוע"י העיד בגדלו שהמנהג להקל בזה. אך בזאת יש להחמיר כשניכרין צורת בגדי האשה, ויש מי מהקהל שמכיר אותה בלבשה את הבגד עליה, יש להחמיר בזה משום הרהור, וכמ"ש בתשובת הבי"ח (סי' יז). ואע"פ שהאשה אינה עוד בחיים. ולכן יש לשנות צורת הבגד עד שלא יהיה ניכר. [וראה כ"ז בשו"ת יבי"א הנ"ל].

(ג) ראה לעיל סי' קמד הערה יט, מה שכתבנו בזה.

מותר להזיז את ארון הקודש ממקום למקום בבית הכנסת

לענין זה ככוונה ובפירוש, ואין ללמוד מזה לנ"ד. ועיין בשו"ת דברי חיים ח"ב (או"ח סי' יד) שכתב, דכיון שארוה"ק הוא תלוש, מותר ליקח הארון ממקום אחד למקום אחר, שהקרקע לא זכה בזה, ומותר לשנות מקום הארון. וע"ע בשו"ת מערכי לב (סי' י), ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' מז). וראה לעיל הערה ז.

ס"ק מב) דמוכח ג"כ להתיר בפרוכת דידן. וכ"כ בישועות יעקב (ס"ס קמז) שנוהגים לעשות פרוכת מבגד שנשתמש בו הדיוט, הואיל והוי תשמיש דתשמיש.

והמג"א (סי' קמז סק"ד) כתב, ומיהו העולם נוהגים לעשות אפי' מישינים, וכמ"ש מהרי"ל. ונ"ל דס"ל דביהמ"ק שאני. ועוד נ"ל, דדוקא כמות שהן אסור להשתמש בהם, אבל אם שינה צורתן ועושה מהם כלי אחר שרי. שהרי הכיור נעשה ממראות הצובאות, ואע"ג דבמזבח בעינן עצים שלא נשתמש בהם הדיוט, י"ל דמזבח שאני. וכן משמע בגמ'. ועוד שהרי הקרבנות קרבים מבהמות שנשתמש בהם הדיוט. ע"כ. ובספר טוב עין (סי' יח אות מז) כתב לדחות הראיה ממראות הצובאות, שנעשה כן ע"פ הדיבור. וכתב, שלענין דינא נראה להורות כדעת מרן, שאין לקנות מעילים שנשתמשו בהם הדיוט לס"ת, ואין להקל. ובזה"ז שכל בגדי האשה לובשתן גם כשאנינה טהורה, בימי נדתה, לכן אינו נכון לעשות תשמיש מבגד אשה. ע"כ. ומרן אאמו"ר זיע"א כתב ליישב, (שו"ת יבי"א ח"ג דף לד:) שהמג"א מדייק ממש שהיה משה מואס בהן "מפני שעשויים ליצה"ר", א"ל הקב"ה קבלם כי חביבים הם לפני מן הכל. ואילו מפני שנשתמשו בהן הדיוטות קודם לכן לא הקפיד. ומשמע שאין איסור בזה.

גם היעב"ץ במו"ק (ס"ס קמז) כתב, דמ"ש הרמ"א בהגה שאין לעשות מפות לס"ת מבגדים ישנים, הלכה מקופחת היא, שנראה דאשתמטיה משנה שלימה (פרק כח דכלים מ"ה), דמוכח שאפי' בגדי אשה שרו

מותר להזיז את ארון הקודש

(ד) בגמ' זבחים (נט). אר"ג א"ר מזבח שנעקר מקטירין הקטורת במקומו. וכ"פ הרמב"ם (פרק ג מהל' תמידין ומוספין). ומשמע שמקום המזבח הפנימי, קנה קדושה של המזבח. ולפי"ז לכאורה ה"ה בני"ד שאין להקל להעביר את ארוה"ק ממקום למקום. אלא דיש לחלק, דהתם שאני, דמעיקרא קידשו גם את הקרקע שלו

יד. ארגז שמונחים בתוכו ספרי לימוד וכדומה, או סידורי תפלה ותהלים, או שמניחים בתוכו טליתות ותפילין, יש מקומות שנוהגים שיושבים על ארגז זה בבית הכנסת, כאשר אין מקומות ישיבה אחרים. ויש לנוהגים כן על מה לסמוך, ואין למחות בידם. (טו)

טו. אסור להצניע בתוך ספר, מכתבים, וכדו', אלא אם כן עושה כן לסימן וכיוצא בזה. וכן אין להצניע בתוך ספרי קודש שערות הזקן, או מעות, או משקפיים. [ויש מקילין כשמניח המשקפיים לסימן]. (טז)

טז. בית כנסת שקיים אצלם מחסור בספסלים וכסאות, ובימים הנוראים שמגיעים צבור גדול לבית הכנסת, אין להם כסאות וספסלים כדי שהקהל ישבו, ורוצים ליקח בהשאלה ספסלים מבתי הוללות, כמו בית קולנוע, וכדומה, יש מקום להקל בזה

ולענין הלכה בנ"ד, שאלתי למרן אאמ"ר זיע"א, להזיז את הארון ממקום למקום. וע"ע בשו"ת רב והשיב, שאם אין ספרי התורה בתוך הארון, מותר פעלים ח"ב (סי' כא). מש"כ בזה.

ארגז שמונחים בתוכו סידורים, או טליתות ותפילין, יש שנהגו לישב על ארגז זה

בשם הט"ז ביו"ד דשרי. וכתב, שכן נוהגים בבתי הכנסת. וכ"כ הא"ר (סק"ג). אמנם בנקה"כ (יו"ד סי' רפב) השיג ע"ד הט"ז, וכתב שיש להתיר לישב על תיבה של עץ שיש בה ספרים. וכ"כ הבכור שור (עירובין ל:) שבשעה"ד הסומך ע"ד הב"ח לא הפסיד, אפי' ביושב בקרון וארגז קטן, וכ"כ כשיש בארגז דברים אחרים עם הספרים, שאז אין הארגז בטל אצל הספרים, אלא רק בס"ת יש להחמיר. וכ"כ הברכ"י (שיו"ב אות ו) בשם הרד"ק שאם יש מנהג קדום שבספסלי ביהכ"נ מניחין ספרים וטליתות ותפילין, ויושבים עליהן, אין למחות בידם. והובא כל הנ"ל בכה"ח (סי' קצא אות טו). וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (ארי"ח סי' צב).

(טו) הטור (סי' קעא) כתב בשם מסכת סופרים, לא ישב אדם על קופה מלאה תאנים וגרוגרות, אבל יושב הוא על עיגול של דבילה או על קופה מלאה קטניות. והובא להלכה בש"ע (שם ס"ב). והב"ח שם כתב, דוקא בקופה שנעשית מעור, שהיא נכפפית והאוכלים נמאסין. אבל בקופה של עץ שאינה נכפפת, אפי' היו בתוכה ספרים מותר לישב עליהם, וכ"כ אוכלין. והט"ז (סק"ג) כתב, שאם יש בה ספרים אסור, אף היא של עץ ומכוסה, וכמו שכתוב ביו"ד (סי' רפב). וכ"כ בשו"ת כנה"ג (הגהות הטור סק"ב) שאנו נוהרין בזה. וכ"כ המג"א (סק"ב) בשם תשובת הרמ"א (סי' לד), שאסור לישב על תיבה שהספרים בתוכה, ורק אם היא קבועה בכותל כתב

אסור להצניע בתוך ספר, מכתבים, וכדו', אלא אם כן עושה כן לסימן

ואסור לנהוג בהם דברי חול ולאבדם בידים. והביא שם כמה פוסקים שצווחו טובא על אותם כורכי ספרים, המשתמשים בדפין אלה להדבקה בראש הספר ובסופו. ועיין ביפ"ל (סי' קנד אות ג). ויש להאריך בזה.

ומזה שכתבנו שאין לתת את שערות הזקן בתוך הספרים, כ"כ בשו"ת תורה לשמה (סי' שו), שיש להזהיר את המון העם שדרכם להצניע שערות זקנם הנתלשים בתוך הספרים, שבודאי לא אריך למיעבד הכי, וכן בבתי עינים (משקפיים) שדרכם להניח בתוך הספרים למשמרת. ומיהו אם מניחים אותם לסימן כדי שידעו המקום שפסקו שם, שרי, כי רק אם מניחם לצרכם כדי לשמרם הוא דאסור. וע"ש שהחמיר אף בנייר חלק, שנותנו בתוך הספר כדי לכתוב בו אח"כ ד"ת ומרן אאמ"ר היה מיקל בזה. ואכמ"ל.

(טז) עיין במאורי אור (באר שבע, דף טז). וכן הורה מרן אאמ"ר זיע"א. ובספר החסידים (סי' תקט"ו) כתב, חייב אדם להזהר מאד בכבוד הספרים, שהמחלל את התורה גופו מחולל על הבריות. וכתב עוד (סי' תתצ"ט, ותתק"ב א/), לא יצניע אדם קולמוסו או שום חפץ בספרים. וכן לא ישים אדם על הספר קולמוס או סכין להצניע כשהולך, שיהא מזומן לו, שנמצא שלא לצורך הספר עשה ואסור. ע"כ. וכתב עוד (סי' תקנ"ז) אל יצניע אדם קוניים שלא נכתבו, בתוך ספר, להצניע. וקוניים שכותבים בו תורה שבכתב אל יצניע בספר שכתוב בו תורה שבעל פה, וכו'. [ובמו"ק (הו"ד בכה"ח סי' קנד אות גט) כתב להתיר בדפין של הגהה, שא"צ גניזה. מיהו בעיקרי הד"ט (ארי"ח סי' ח אות יב) הביא מכמה פוסקים דס"ל שאף מה שמדפיסים להגהה מטעויות חייבים לנהוג בהם קדושה,

במקום צורך. [בפרט כשאין הספסלים ניכרים שהם מבית קולנוע, שאין בהם צורה מיוחדת]. (יז)

יז. ישראל מומר לחלל שבת בפרהסיא, הרוצה לבנות בית כנסת, או להשכיר סופר לכתוב ספר תורה לבית הכנסת, מצד עיקר ההלכה אין בזה כל איסור. ומותר לקבל המעות ממנו לבנות את בית הכנסת, ולכתוב את הספר תורה. ומה שכתב בספר החסידים להחמיר בזה, אין זה מצד איסור ממש. וכל שכן אם הישראל מומר נותן מעות לצדקה בסתם, שמותר לבנות בית כנסת ממעות אלה, שאף לחומרא יתירא אין לחוש בזה. (יח)

יח. מותר לקבל תרומות לבניין בית כנסת, או לישיבה קדושה, גם מבית כנסת של קהלות הרפורמים או הקונסרבטיבים. אולם אם יהיה צורך לרשום את שם התורם חרות על לוח שיש בבית הכנסת, בין יתר התורמים, אין לקבל מהם תרומות, ויש להתחמק מלכתחלה מלשלוח להם חוזר לקבלת תרומה. (יט)

ליקח בהשאלה ספסלים מבתי הוללות, כמו בית קולנוע, לצורך תפלה בר"ה

כן במו"ק (סי קמז) ובערה"ש (שם). וע"ע בערוה"ש (סי קמז סי"א) שכתב, שאם הביאו כבר, לית לן בה. [ועיין בשו"ת האלף לך שלמה (סי עב) שנשאל, באחד שקנה עץ הנעשה לדברים המכוערים, כדי להעמידו בארוה"ק. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"א (סי לה), ובשו"ת אג"מ או"ח סי ל.]. וע"כ במקום צורך יש להקל בנ"ד.

יח) ראה בהערה דלהלן, ד"ה וראיתי.

(יז) ז"ל מרן הש"ע (סי קנב סי"א): נרות שעוה שנותנם כותי לעובדי אלילים, וכיבן ונתנם או מכרן לישראל, אסור להדליקם בביהכ"נ. ע"כ. ולכאורה לפ"ז גם בנ"ד יש להחמיר. אלא דיש לחלק בין נר הנעשה לכבוד ביהכ"נ, לבין כסאות וספסלים המיועדים לישיבה בלבד. וכבר כתבנו לעיל (הע"ב) בשם כמה אחרונים, שאפי' בגדי אשה שרו לתשמיש קדושה. וכמו שכתבו

לקבל תרומות לבניין בית כנסת, או לישיבה, גם מרפורמים או הקונסרבטיבים

ונתן נר שעוה להדליק לביהכ"נ אין מקבלין ממנו, דאמרי' בחולין (ה). אדם כי יקריב "מכם" ולא כולכם, להוציא את המומר. עכ"ל. וכ"ה בשו"ת מהרי"ו בפסקים (סי סז). וכ"פ הרמ"א בהגה (סי רנד) בזה"ל: דדוקא כשעכו"ם נותן מעות לצדקה אין מקבלין ממנו, אבל אם מתנדב דבר לביהכ"נ מקבלין ממנו, אבל לא מן המומר. ע"כ. אולם הכנה"ג והש"ך שם כתבו בשם המבי"ט בתשובה ח"א (סי ריד), דאע"ג דאמרי' מכם ולא כולכם להוציא את המומר, היינו דוקא בקרבן וכיו"ב, אבל בהקדש לעניים או הקדש בית לביהכ"נ מקבלין מן המומר. ע"ש. ולכאורה קשה שהרי מדברי התוס' מוכח להדיא כמו שכתבו מהרי"ו והרמ"א, שדימו הקדש מנורה לביהכ"נ לדין קרבן, ולכן התיירו לקבל מנורה מעכו"ם, וא"כ דון מינה ומינה שאין לקבל מן המומר לביהכ"נ. וכן ראיתי להשבות יעקב ח"ג (סי פה) שדחה דברי המבי"ט שכתב כהלכתא בלא טעמא להתייר בזה, ושאינ דבריו כדאי לדחות דברי הרמ"א המיוסדים עפ"ד התוס' שהשוו דבר זה לקרבן. ותימה על הש"ך שה"ד המבי"ט. גם השערי דעה (י"ד

יט) כ"כ מרן אמו"ר זיע"א במאמר בספר הזכרון להגר"י אברמסקי זצ"ל (הוצאת מוריה, תשל"ח), וזה לשונו שם: אודות השאלה אם מותר לקבל תרומות לבנין ביהכ"נ של המוסד, גם מביהכ"נ של קהלות הרפורמים בארה"ב. הנה כתבו התוס' ב"ב (ה), מהא דאמרי' התם אין מקבלין צדקה מן העכו"ם, ורבה ורב יוסף שקבלו מאמו של שבור מלכא, משום שלום מלכות הוא שקבלו. "והא דאמרי' בערכין (ו) שקבלו מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא, אע"פ שלא שייך בזה הטעם של שלום מלכות, התם ה"ט משום דהוי כקרבן, דקיי"ל (נייר סב) איש איש לרבות עכו"ם שנודרים נדרים ונדבות כישראל". ובהגהות אשרי (פ"ק דב"ב י), שאלתי מ"ש צדקה שאין מקבלין מהם ומ"ש נדרים ונדבות שמקבלים מהם, ופירש לי מו"ר רבינו אברהם, לפי שנדרים ונדבות אין באים לכפר, משא"כ צדקה שמכפרת כדאיתא בב"ב (שם). ע"כ.

וכתב מרן הב"י יו"ד (סי רנט, בד"ה יחיד שהתנדב נר או מנורה לביהכ"נ), "מצאתי כתוב, ע"ד התוס' הנ"ל, נראה לי מדקא מדמי שרגא לקרבן, ש"מ ישראל שהמיר דתו

שם) תמה בזה כן ע"ד המבי"ט. אא"כ נאמר שהמבי"ט מחלק בין מנורת ביהכ"נ דדמיא לקרבן, לבנין ביהכ"נ עצמו. וצ"ע.

איברא דבגמ' ב"ב (ד.) פריך על בבא בן בוטא שיעץ להורדוס על בניית ביהמ"ק, והיכי עביד הכי, והאמר ריב"ל מפני מה נענש דניאל (שהושלך לגוב אריות), מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר שנאמר וחטאך בצדקה פרוק ועויתך במיחן עניין הן תהוי ארכא לשלותך, ומשני איבעית אימא שאני עבד דמחייב במצות, ואיבעית אימא שאני ביהמ"ק דאי לאו מלכותא לא מתבני. ולכאורא לפי תירוץ א' גם ישראל מומר שחייב במצות מקבלים מידו בין לביהכ"נ ובין לביהמ"ק, שהרי אע"פ שחטא ישראל הוא, ובודאי דהורדוס דקטלינהו לרבנן לא עדיף מישראל מומר.

אמנם הרמב"ם (פרק יב מהל' רוצח הלכה טו) כתב, אסור להשיא עצה לעכו"ם או לעבד רשע שעומד ברשעו שיעשה דבר מצוה, ולא נתנסה דניאל אלא על שהשיא עצה לנבוכדנצר שיתן צדקה, שנאמר להן מלכא מלכי ישראל עלך וכו'. וכתב מרן הכס"מ שפסק כלישנא בתרא שאני ביהמ"ק דאי לאו מלכותא לא מתבני. ע"ש. ולפ"ז אין לדמות ביכ"נ לביהמ"ק. [ומכאן תשובה למ"ש הגאון רבי אליהו הכהן בספר מעיל צדקה (סי' תשל"ח), דמ"ש מפני מה נענש דניאל וכו', אין הכוונה על מה שנתן עצה לתת צדקה לעניי ישראל שיצאו ערומים מירושלים כמו שכתוב במדרש, דבכה"ג שהיה תועלת לישראל ש"ד, ורק על מה שסיים ועויתך במיחן עניין, ופירש רס"ג שר"ל שיכפר עוונותיו בסיוגים ובמלקויות וענויים, ולא היה לו ליעיץ כן לנבוכדנצר, ולכן נענש, והו שסיימה הגמ' הפסוק ועויתך במיחן עניין. ע"ש. ונעלם מעינו הברולח דברי הרמב"ם הנ"ל שעונשו של דניאל היה על עצתו ליתן צדקה לעניים]. וע"ע במאירי ב"ב (טו).

אולם עדיין י"ל לפי מה שכתבו התוס' ע"ז (ו. ד"ה בשל תורה הלך אחר המתמיד), פירש ריב"א דבכל איכא דאמרי לגבי לשון ראשון הוי ליה כטפל לגבי העיקר והלכה כלישנא קמא, ור"ת פירש בדאורייתא לחומרא, ובדרבנן לקולא. וע"ע בהרא"ש שם. ומבואר בספר קהלת יעקב אלגאזי (בתוספת דרבנן מער' א אות נא) בשם החות יאיר (סי' צד) דאיבעית אימא שוה בהא לאיכא דאמרי. וכ"כ בספר גט פשוט בכללים שבסוף הספר (כלל ז) בשם מגדל עוז ויבין שמועה, והעלה שהרי"ף והרמב"ם והגאונים ס"ל דלשון אחרון עיקר. ע"ש. ומעתה בנידון לקבל ממומר לביהכ"נ, דתלי לכאורה בהנך לשני דהש"ס, לפי דברי הריב"א ור"ת יש להקל, אי משום דהלכה כלישנא בתרא (להריב"א), אי משום

דהויה מילתא דרבנן דדמי לקרבן, ובדרבנן אולינן לקולא (לר"ת). והרמב"ם לשיטתו דס"ל דהלכה כלישנא בתרא. ואפ"ל דאף לשי' הרמב"ם אע"פ שאין לתת לו עצה כיון שעודינו עומד ברשעו, אבל אם נדב מקבלין ממנו, ושאני קרבן דגלי קרא לאיסורא, אבל לביהכ"נ ולצדקה כשנותן מעצמו מותר לקבל ממנו. ושו"ר בספר חדרי דעה יו"ד (סי' רנד) שכתב לסייע לדברי המבי"ט מהתירוץ דב"ב (ד.) שאני עבד דמחוייב במצות, ושה"ה לישראל מומר. ולא הזכיר כלל מתירוץ שני של הגמ' שהרמב"ם פוסק כמותו, אלא שי"ל כאמור. ודו"ק.

וראיתי בשו"ת הרשב"ש (סי' קמג), שנשאל אודות מומרת מופקרת שנדבה מפה לס"ת, וכתב, דמשום אתנן אין לאסור, שהרי אין איסור אתנן אלא לקדשי מזבח, והוא שנתן לה טלה באתגנה, אבל אם נתן לה מעות מותר. (ב"ק סה:). ולענין אם מקבלים מידה להקדש, ואע"פ שאינו אתנן, הרי היא גויה ואין מקבלין דבר כזה מידי גוים, כדאיתא בפ"ק דערכין ופ"ק דב"ב, מ"מ בענין הזה כבר הורה א"א הרשב"ץ כמה פעמים להיתר, משום דחיישי' לאיבת המומרים. עכת"ד.

ומ"ש שאין לקבל דבר כזה מידי גוים, כדאיתא בפ"ק דב"ב, לכאורא יש לדקדק שלא אסרו בב"ב לקבל מגוים אלא מטעם ביבוש קצירה תשברנה (ב"ב י: ופרש"י כשתכלה זכות שבידם ויבש לחלוחית מעשה צדקה שלהן אז ישרו אומות העולם). וזה לא שייך לגבי ישראל מומר, דדוקא לגבי אומות העולם שגורם שתמשך מלכותם בזכות הצדקה חיישי' להכי, וכמ"ש בפ"י רבינו גרשום שם, משא"כ בישראל מומר אין לנו מה לחוש בזה. ומכ"ש לפמ"ש מהר"ח בן עטר בס' ראשון לציון (דף קו:), שנראה לומר דלא חיישי' להא דכתיב ביבוש קצירה תשברנה אלא לענין צדקה שעושים המלך והשרים, שהיא מכרעת לזכותם להמשיך מלכותם, אבל בצדקה שעושה גוי פרטי אין לחוש כלל, ויבטל הוא וצדקתו. ע"ש. ואע"פ שמדברי התוס' ב"ב הנ"ל, שהקשו מהווא טייעא (דערכין ו.) שנדב מנורה לביהכ"נ, וחילקו בין צדקה למנורת ביהכ"נ, מוכח שאף לגבי הדיוט חיישי' להכי. וכן הוכיח בספר פרי האדמה ח"ב (פ"י מהל' מלכים ה"י). עש"ב. מ"מ מהר"ח פלאגי בתשו' שהובאה בספר שמע אברהם (סי' נא דף קלא). הסכים לדברי הגר"ח בראשון לציון הנ"ל. ושכ"כ מר זקנו בספר שנות חיים (ס"פ מסעי דף קפא עמ' ד). ובשו"ת דעת כהן (סי' קלב) זכה לכיון מדפנשיה לחילוק הנ"ל.

(ועיין ע"ד ד. ושוב ה"ד הרב שנות חיים (פר' מסעי) הנ"ל שחילק בין מלך עכו"ם להדיוט, ודחאו מד' הרמב"ם דמוכח שסובר שאין חילוק בזה בין מלך להדיוט.

ועכ"פ למדנו מד' הרשב"ש הנ"ל הדיכא דאיכא משום איבה, מקבלים מישראל מומר מפה לס"ת וכיוצא באלו. ושכן הורה הרשב"ץ. הלא"ה אין להקל, וכ"כ בשו"ת מהר"י מברונא (סי' רעה), שאע"פ שמוותר לקבל מגוי מפה לס"ת, שעכו"ם נודדים ונודדים כישראל, מ"מ אסור לקבל מפה לס"ת מישראלית מומרת, דדרשינן מכס ולא כולכם, להוציא את המומר. וכיון שאין מקבלים מהם נדרים ונדרות, מפה לס"ת נמי אין לקבל, כי זבח רשעים תועבה. ע"כ. וזהו כמו שכתבו המהרי"ו והרמ"א לגבי נר שעוה שהקדיש מומר לביהכ"נ, שאין לקבל מה"ט.

אולם עדיין יש לחלק בזה בין כשהקדיש המומר דבר מסויים כנר שעוה, או מפה לס"ת, וכיו"ב, לבין הקדיש ותרם סך מעות ועושים מזה דבר מצוה כגון ביהכ"נ, שי"ל דבכה"ג ש"ד. וכמ"ש הא"ר (סי' קנד ס"ק יז) שאם נתן המומר מעות לכתוב ס"ת בשמו, אפי' הוא מומר לע"ז שרי. וכ"כ המהר"ם שיק (יו"ד סי' רלא). וכ"כ בשו"ת דעת סופר (יו"ד סי' פב).

ובספר חסידים (סי' תרפז) כתב, מומר שאמר לצבור תשכירו לי סופר לכתוב ס"ת במעות שלי לקרות בו בביהכ"נ, לא יקבלו ממנו, שמא לאחר זמן יאמר תשיבו לי הס"ת שלי וכו'. ואם רוב ישראל נתנו המעות ומיעוטן המומר, ישתפו אותם עמהם, ואם לאחר זמן יכול המומר או יורשיו שבעכו"ם לומר תנו לנו חלקנו בס"ת, אל ישתפוהו עמהם. ואם יכולים לסלקם במעות יקבלו ממנו. ופעמים שיש כבוד למשפחה כי אומרים אע"פ שהוא מומר, לבו לשמים, לכן יניחוהו לתת לזה. ע"כ. ומבואר, שכל שאין לחוש שידרוש את חלקו, כגון שמקדישו הקדש עולם, שלא ימכר ולא יגאל, ש"ד לקבל מידו. וכן העיר המג"א (סי' קנד ס"ק יח) ע"ד הרמ"א שאסר לקבל נר שעוה ממומר לע"ז, שבספר חסידים (סי' תרפז) כתוב, שאם נתן מעות לכתוב ס"ת בשמו, שרי. ושכ"כ הש"ך (סי' רנד) בשם המבי"ט. ע"כ. ולפ"ז מ"ש בספר חסידים (סי' תקלח) שאם מומר רצה לבנות ביהכ"נ, או להשכיר סופר לכתוב ס"ת, אין שומעין לו, ואין מקבלין ממנו, שנאמר החמס קם למטה רשע לא מהם, לא נהנים מהם. ע"כ. אין זה מצד איסור ממש.

ומהר"ח פלאגי בשו"ת חיים ביד (סי' עז) העיר ג"כ מדברי ספר חסידים הנ"ל, ובסוף דבריו הביא מ"ש

אולם המאירי בפ"ק דב"ב (עמ' סה) כתב, אחד משאר אומות שבא ליתן מעות לצדקה אין מקבלין ממנו, ואם הוא נכבד ויש חשש איבה במניעת קבלתו, מקבלין, ומפרנסים בזה עניי גוים וכו'. ומ"מ אם פרט ואמר לעניי ישראל אין לשנות מדבריו כלום. וישראל היוצא מן הדת יראה שאם הוא להכעיס אין מקבלין ממנו כלל. ע"כ. ומוכח שאף לגבי ישראל מומר חיישי' להכי, אם הוא מומר להכעיס. ועיין למהר"ח פלאגי בשו"ת חיים ביד (סי' צט דף קיד:), שהביא מ"ש הרד"ך (בית יא חדר א), ובשו"ת מהר"ש הלוי יו"ד (סי' כט) דסתם מומר הוא לתיאבון, ושכ"כ הב"ח (יו"ד סי' שמ).

ומכאן תשובה מוצאת למ"ש החק יעקב (סי' תמח ס"ק יד) שעכשיו סתם מומר להכעיס, והובא בבאה"ט (שם ס"ק יא), ובמחכ"ת מלבד מה שיש להשיב מצד הסברא שכל המומרים אינם אלא לתיאבון דבהפקרא נחא להו, זאת ועוד שדבריו היפך דברי האחרונים הנ"ל. וכ"כ עוד מהר"ח פלאגי בספרו גנזי חיים (מער' מ אות לא). וע"ע בשד"ח (מער' מ כלל קנה).

ולפ"ז מ"ש השבות יעקב ח"ג (סי' פה) שאסור ליטול צדקה מישראל מומר. היינו לשיטתו דסתם מומר הוא להכעיס, ובהו יתאים עם מ"ש המאירי הנ"ל, אבל לדידן דנקטינן דסתם מומר הוא לתיאבון מותר ליטול צדקה ממנו. (ועיין בשו"ת כתב סופר סי' קיד).

ועיין בשו"ת זרע אמת ח"ב (סי' קיב) שכתב, שנראה לי דה"ט דביבוש קצירה תשברנה, אינו מצד הדין שיהיה בזה איסור ממש, כי הדבר ברור שלא בזה תלוי אריכות גלותינו, ואין הדבר תלוי אלא בנו, וכמ"ש היום אם בקולו תשמעו. וכן אמרו בסנהדרין (זז:): כלו כל הקיצים ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. תדע שהאי איסורא קליש טובא דהא חזינן דאי איכא משום גניבת דעת של הגוי צריך לחלקם לעניי ישראל, ודחינן לה"ט בקום ועשה, וכמו שכתבו רש"י (ב"ב יא.), והתוס' (ב"ב ח.) לחד תירוצא. וכ"כ הרמ"א (סי' קנד ס"ב) בשם י"א. ואם איתא דאיסורא ממש הוי, שגורם אריכות הגלות כמ"ש הט"ז, לכל הפחות הו"ל למימר שוא"ת עדיף, א"י שאינו אלא משנת חסידים, שאין להחזיק ידי עובדי ע"ז ולגרום להם זכות, לפי שאין הקב"ה נפרע מהם עד שתתמלא סאתם וכו'.

וכיו"ב אמרו (ב"ב ד.) ובבא בן בוטא היכי עביד הכי, והא אמר ריב"ל מפני מה נענש דניאל וכו', והתם לא שייך טעם אריכות הגלות דלגבי נבוכדנצר היה הגלות קצוב, וגם לגבי הורדוס לא שייך לומר כן, א"י שחששו שע"י כך הקב"ה מוכרח להאריך אפו עמהם, על דרך מה שאמר הכתוב חמה אין לי מי יתנני שמיר ושית..

יט. כספים שנתקבלו מחוץ לארץ כתמורה לבתי כנסת ותשמישי קדושה שנמכרו בחוץ לארץ, אין להשתמש בהם לגאולת הארץ, שזו הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה, והלכה רווחת בידינו מעלין בקודש ואין מורידין (מנחות צט. רש"י מגילה כו.) ויש להעביר כספים אלה לבניית בתי כנסת בישובים בהם חסרים בתי כנסת. (כ)

כ. תשמישי קדושה המגיעים מחוץ לארץ העשויים מכסף, אם הם ראויים להמשיך להשתמש בהם כתשמישי קדושה לספר תורה, אין למוכרם אפילו לבניית בית כנסת, אלא ימשיכו להשתמש בהם לספר תורה. ואם אינם ראויים למלאכתם, מותר למכרם על מנת לקנות בהם תשמישי קדושה כיוצא בהם. (כא)

ע"ז שאסור להכנס לתוכם, וכמ"ש בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' שה והלאה), וביותר הפליג בזה בעל מחנה חיים בתשובה (י"ד ח"ג סי' ל), והמליץ על בתי כנסת שלהם דברי ר"ט (שבת קטז). שאם יבואו לידי ספרי מינים, שורף אני אותם עם האזכרות שבהם. ואפי' אדם רודף אחריו להורגו, ונחש רודף אחריו להכישו, נכנס לבית ע"ז ואינו נכנס לבתיהם של אלו. שהללו אינם מכירים וכופרים, והללו מכירים וכופרים.

וכיו"ב פסק הרמב"ם (פ"ו מהל' יסודי התורה ה"ח) אפיקורס ישראל שכתב ס"ת שורפין אותו עם האזכרות שבו, מפני שאינו מאמין בקדושת ה' וכו'. ולכן מצוה לשורפו, כדי שלא להניח שם לאפיקורסים, ולא למעשיהם. ע"כ. וא"כ איך אנו נבוא בקום ועשה לחרות שמות בתי הכנסת הרפורמים הללו, להשאיר להם שם ושארית ולחלוק להם כבוד, בשערי בתי המקדש מעט שלנו, והרי ידוע שמנהיגיהם ורבניהם השחיתו התעיבו, וחיללו כל קודש, והתירו נישואי תערובת בפרהסיא, בטכס משותף של רב רפורמי וכומר ביחד. [וראה בשו"ת הריב"א או"ח סי' א, ובשו"ת אמרי אש יו"ד סי' ק, ובשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' שלא, ועוד אחרונים]. לכן עצתי אמונה שאל יפנו אליהם ב"חזור" לבקש תרומות, ויתקיים ע"י אחרים, כי לא אלמן ישראל, וכמו שאמרו חז"ל, אשריהם ישראל שנתבעים ונותנים.

מעוֹת שנתקבלו כתמורה לבתי כנסת שנמכרו, לא ישתמש בהם לגאולת הארץ

אלה לבנות בתי כנסת כאן באר"י, וע"י כך יקיימו דברי חז"ל (במגילה כט.) עתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחו"ל שיקבעו באר"י. וראה במהרש"א ברכות ח. ע"ש.

תשמישי קדושה המגיעים מחו"ל העשויים מכסף

למוכרם ע"מ לקנות בהם תשמישי קדושה כיו"ב, לפמש"כ מרן בש"ע (סי' קנב ס"ד) אליבא די"א בתרא.

המבי"ט להתיר, ע"ש. וכן העלה בתשובתו בשו"ת שמע אברהם (סי' נא).

ועכ"פ כשמקדיש או תורם מעות יש לנו ס"ס להתיר. שמא בכלל מותר לקבל ממומר ישראל כדין עכו"ם, ואת"ל שאסור, שמא כשתורם מעות יש להקל. והמהרש"ם בדעת תורה (ר"ס תרי) העיד שנהגו להקל כהמבי"ט. וע"ע בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קנד) שמיישב דעת המבי"ט, שאין סתירה לזה מהתוס' (ב"ב ת.), שממנו למד המהר"י והחמיר. וכן בשו"ת מהר"י"ץ דושינסקי (סי' יח) כתב ליישב דברי המבי"ט. וע"ע בשו"ת בית ישראל (סי' כז).

גם בשו"ת עולת שמואל קוידר (סי' טז) כתב להסתמך ע"ד הש"ך, והמג"א, והא"ר, שנראה שמסכימים להקל כדעת המבי"ט, ולדידהו אפי' בלי שינוי מותר. וכן עיקר לדינא. אך לחומרא יתירה עכ"פ אם משנים בה, בודאי שאין כאן בית מיחוש. וכן העלה להקל בשו"ת יש מאין (י"ד יד).

ומ"מ מאחר שכתבו בשאלה, שידוע לנו מראש כי כל ביה"כ"נ שישתתף במבצע התרומות להקמת ביה"כ"נ של המוסד, ידרוש לרשום את שם ביה"כ"נ התורם, חרות על שיש, במקום בולט, ליד הכניסה לביה"כ"נ או המוסד, כאחד התורמים. ע"כ. דבר זה נ"ל חמור מאד, כי ידוע שגאוני עולם יצאו באיסור חמור להתפלל בבתי כנסת של רפורמים, ודימו אותם לבית

כ כבר ביארנו לעיל שלדעת כמה מהפוסקים דין זה שמעלין בקודש ואין מורידין, הוא מה"ת, וראה בפמ"ג (סי' מב משי"ז סוף סק"א), ובשו"ת רבי בצלאל זאב שפראן (סי' א), ועוד. ולכן יש להעביר כספים

כא שאם הם ראויים לס"ת, הוי הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה, ואם אינם ראויים לס"ת, מותר

סימן קנד - דיני תשמישי קדושה ונרות בית הכנסת

א. בית כנסת שנמצא בבית מלון, או בתחנה מרכזית, או בשדה התעופה, וייחודו לעולם בבית כנסת, יש לו דין של בית כנסת לענין קדושתו. וכן הדין בבית כנסת הנמצא בבית חולים, שייחודו לכך לעולם. [ומכל מקום בשעת מגפה או מלחמה, כשיש צורך גדול לאכלס שם חולים, יש להקל בהן]. ואם אין בית כנסת קבוע בבית המלון, אלא שמידי פעם מייחדים חדר מסויים באופן זמני לצורך תפלות של שבת חתן וכדומה, או כינוס רבנים, אין למקום קדושת בית הכנסת. ועם כל זה אין לנהוג בו קלות ראש בזמן התפילה. וכן באניה ורכבת שייחדו שם מקום זמני לבית כנסת, אין בו קדושת בית כנסת. וה"ה אם אירגנו מנין בבית האבל במשך השנה הראשונה לפטירה, אין בו קדושת בית הכנסת. (א)

מער' ק' אות יב). ובשו"ת צדקה ומשפט (חיו"ד סי' ח), ובשו"ת יש מאין ח"ב (חאו"ח סי' ג). וע' בקובץ (פרק יא מהל' תפלה). ודו"ק.

וראה עוד בברכ"י שם. ובשו"ת מור ואהלות (חיו"ד סי' ו). ובשו"ת חק"ל (ח"ג מיו"ד סי' קכה). ובשו"ת בית דינו של שלמה (חאו"ח סי' יג). ובס' טהרת המים (בשוריי טהרה,

בית מלון שייחדו חדר באופן זמני לצורך תפלות, אין לו קדושת בית הכנסת

דינו כביכ"נ. ומ"מ אין לנהוג בו צחוק וקלות ראש בזמן התפילה. ומן הראוי להוציא את ארון הקודש במשך ימות השבוע, או שיעשו בפניו מחיצה גבוהה עשרה טפחים. כמ"ש בס' ביהכ"נ כהלכה.

ואולם שמחות שנמצא מתחת לביהכ"נ, וכאשר ישנם הרבה מניינים ואין מקום, מתפללים אף שם, אפשר להמשיך ולהשתמש בו כאולם שמחות, וכן הורה למעשה מרן אאמו"ר זיע"א [מעייין אומר ח"א פ"ז סי' ו]. שבודאי בעלי האולם המאפשרים זאת אינם רוצים שיש בו קדושה ולא יוכלו להשתמש בו כאולם שמחות. וכן אם יש מתחת לביהכ"נ מרתף, אין בו קדושת ביכ"נ.

וכן המנהג כיום שמתפללים סמוך לברית או לחופה תפלת מנחה או ערבית. ואין במקום שום קדושת ביכ"נ.

ברכה מעין שבע בבית כנסת שבמלון ורכבת

והרי כל גדולי הדורות קבעו להלכה, דבכל דוכתא שיש מחלוקת בין המקובלים לפשטנים, יש להורות וללכת אחר הפשטנים, ואין לחדש הוראות ולעשות את כולם מקובלים. וכ"ד הרא"ם, הרדב"ז מהרי"י אלגאזי, חת"ס, ועוד.

והן אמת שמצינו בדברי מרן החיד"א שהביא בספריו דברי המקובלים, אך כבר כתב הראש"ל בחקרי לב, שלא כתב כן כדי להורות לכל לעשות כדעתם, אלא רק למי שירצה לחוש לדבריהם. וזכה לכוין למ"ש

(א) ז"ל מרן בש"ע (סי' קנד): רחבה של עיר, אע"פ שמתפללין בה בתעניות, אין בה משום קדושה מפני שהוא עראי. וכן בתים וחצרות שמתקבצים בהם להתפלל באקראי (פי' דרך מקרה והודמן לא דרך קביעות), אין בהם שום קדושה. ע"כ. וה"ה לנ"ד. וראה בשו"ת ציץ אליעזר ח"א (סי' יא). וכ' בספר משכן דוד (פ"ח) דביהכ"נ הנמצא בביה"ח לניאדו בקרית צאנו נתניה, עשו אותו על פי דברי שו"ת דברי חיים, ואין בו דין ביכ"נ לכל דבר.

ומה שכתבנו לגבי בית מלון הוא עפ"ד המשנ"ב שם, דאפי' בית פנוי שאין דר בה אדם, וכן אם מתקבצין להתפלל בבית שדרין בו ומשתמשין בו לצרכיהם, אין ע"ז שם ביהכ"נ, אפי' מתפללין שם תדיר, כיון שאין מיוחד לתפלה בלבד.

ולפ"ז אם שכרו מקום בבית ספר של בנות או בסמינר, כדי להתפלל שם, אפי' שהניחו בו ארון קודש, אין

ודע, שאם מתפללים בליל שבת בביהכ"נ שבמלון, כשהמקום קבוע לתפלות, מברכים שם ברכה מעין שבע כמו בכל ביכ"נ. אבל אם מייחדים חדר מסויים רק לתפלות שבת כאשר מקיימים במלון שבת חתן, וכדומה, אין לומר שם ברכה מעין שבע, שלדעת מרן הש"ע היא ברכה לבטלה. ואף שלפי דעת המקובלים מברכים ברכה מעין שבע גם בבית חתנים ואבלים, שדין ברכה זו כדין חזרת הש"צ, מ"מ קיבלנו הוראות מרן הש"ע ובפרט כשיש בדבר חשש ברכה לבטלה.

הדור. וידוע שכל גדולי הדורות, ענקי תורה, כולם כאחד שיבחו ופיארו את גדלותו של מרן הב"י, שהשכינה מדברת מתוך גרונו, נכדברי הרמ"א על מרן הב"י בשו"ת הרמ"א סי' מחן, וגם רבינו האר"י ז"ל הוקיר במאד למרן הב"י, ובשו"ת אבקת רוכל (סי' קלו) איתא בזה"ל: שאלה למהר"ר יצחק אשכנזי המקובל האלהי וצוק"ל, ילמדנו רבינו וכו'. ואמנם בשו"ת רב פעלים ח"ג (סוד ישרים סי' ט) כתב, שברור לו שתשובה זו אינה להאר"י ז"ל, שהיה חכם גדול וכו', אלא תלמיד אחד שאל כן, וכדי לזכות לתשובה הציג הדברים בשם האר"י. אולם בספר טוב מצרים (ערך מוהר"ר יצחק לוריא) דחה דבריו, וכתב, שא"ז פלא אם רבינו האר"י לא היה בקי בחו"מ, כי לא נדפס בזמנו ב"י. וע' ברב פעלים ח"ד (סוד ישרים סי' ב) שחזר לדחות דבריו, שלא יתכן שרבינו האר"י לא היה בקי בחו"מ. אחר שתלמידו מעיד עליו שהיה מעיין וכו', ומקטנותו נתפרסם וכו'.

אך מרן החיד"א בשם הגדולים (ערך רבינו האר"י) ראה תשובה מרבינו האר"י למרן, ומרן דן בדברי רבינו האר"י ז"ל ודוחה אותם מניה וביה, ואינו טורח ליישבם. ועכ"פ הכל העריכו את מרן הב"י, וא"כ היאך אפשר שח"ו לומר שקיבלנו הוראות מרן.

והעיד מרן אאמו"ר זיע"א, שאמר לו ראש הישיבה רבנו עזרא עטייה, שמע בני, מי שלא למד בילדותו אפי' ילמד כל הזמן שבועולם, לא ירד לעומקה של הלכה, ואתה יודע עומקה של הלכה, לכן לא תחוש מהבבלים הקמים נגדך. [נאביר הרועים ח"ג].

ואחרי הרב יעקב ע"ה טען, שעד לפני 50 שנה כל הפוסקים הספרדים פסקו כד' המקובלים, עד שבא מרן האבא זיע"א ושינה הדבר. וצ"י להחיד"א, מהר"ח פלאג'י, חס"ל, והרב בא"ח. אולם התעלם ממ"ש ביבי"א שהביא עשרות אחרונים ספרדים שכתבו לילך אחר הפשטנים כשנחלקו עם המקובלים, ומהם: כנה"ג, פרי חדש, שער המלך, דברי יוסף אירגאס, מאמר מדרכי, החקרי לב, שלמי צבור (דף גג), שו"ת מעט מים (סי' כ אות יט), טהרת המים (שיורי טהרה מערכת א אות עב), הגר"א ישראל בשו"ת קול אליהו (סי' מ), לקט הקציר בשם מרן החיד"א, שו"ת כנסת ישראל למוהר"ר ישראל שושן (דף ג). שו"ת ירך יעקב (סי' לג), ספר פקודת אלעזר (ח"ב סי' קעד, דף כז ע"ד). ספר פרי צדיק למהר"ש קצין (דיני ברכות אות כד), ספר ברית כהונה ח"ג (מע' ת אות ז, עמוד רסג), הרב יש"א ברכה, ברכת יוסף למהר"י ידיד בח"א (דף קא), ועוד. ובפרט

בספר לקט הקציר, (נולד לפני 284 שנה), שבשנת תקס"ג פגש בליוורנו את החיד"א פא"פ, ושאלו על פתגמא דא, וענה לו שהוא מורה לרבים תמיד כדעת מרן בין להקל בין להחמיר, וגם במקום שהאר"י ז"ל חולק, מורה וכו' לרבים כדעת הש"ע, ורק לעצמו מחמיר כהמקובלים (ומבואר שגם לעצמו אינו אלא חומרא).

ומה שמרן הב"י הסתייע בכמה דוכתי מהזוה"ק, לגבי נט"י שחרית, לגבי תפילין בחוה"מ, שאני הזוה"ק שהוא קדמון אחד מן התנאים, וגם זה אינו רק במקום שלא נתפרש לנו הדין בתלמוד.

והוצרכנו לזה אחר שראיתי להרב יעקב הלל שליט"א, מראשי הנהלת "אהבת שלום" שהוציא לאור ספר מיוחד, "קבלת הוראות האר"י" וחלק על כל דברי רבותינו האחרונים הקדמונים, וחדש שיש להורות תמיד כדעת המקובלים, וטען שכך היו פוסקים חכמי הספרדים [דבר שאינו נכון כלל כאשר יבואר], וכתב (בהקדמה לס' הני"ל) בלשון חריפה וחוצפנית נגד מרן אאמו"ר עט"ר פוסק הדור זיע"א, ונגד הרב אול"צ, וז"ל: "וכמה אני מיצר על כך שיש רבנים שאומרים "קבלנו הוראות מרן". וח"ו לומר כן, אלא קבלנו הוראות האר"י ז"ל, ואותם חכמים נעדרה מהם האמת הנהדרת. ומנסים להרחיק את שלומי אמוני ישראל מלנהוג בשי' הפוסקים האחרונים של הספרדים, אשר כולם פה אחד החזיקו בשיטת הפסיקה שע"פ דרך הסוד, ובהיות שראיתי שיש מהם שדבריהם עיוות האמת והעמדת השקר וכו'.... ובעזרה"ר בא היצר לקטרג ולערער בדור עלוב זה, קמו להם אחדים אשר נעדר מהם אור החכמה הפנימית וערכה.... ואין ספק כלבי שבקרוב בימינו כל השוגים והטועים יחזרו לדרך האמת ע"פ האר"י ז"ל". ע"כ.

אולם ע' בעין יצחק ח"ג, ובס' מעתיקי השמועה, שהזכרנו למעלה מ-200 חכמי הדורות שכולם כתבו שקיבלנו הוראות מרן הש"ע, ומהם: המהראנ"ח, מהר"י מינץ, מהר"ם גלנטי, מהר"ם בן חביב, רבי שמואל אבן דנאן, הכנה"ג, גנת ורדים, חוות יאיר, בית דוד, הפר"ח, מהר"ח אבולעפייא, מהר"י פראג'י, הלק"ט, רביד הזהב, צדקה ומשפט ביעקב, בקש שלמה, היעב"ץ, פמ"ג, רבי יהונתן אייבשיץ, דברי חיים מצאנז, רבי שלמה לניאדו, ועוד. וא"כ איך אפשר לומר על כל גדולי עולם אלה "שחס ושלום לומר שקבלנו הוראות מרן". ואותם חכמים "נעדרה מהם האמת הנהדרת" "עיוות האמת והעמדת השקר". איך אפשר לומר כך על חכמים גדולים. מאיפוא שאב את היהירות והעזות הזו? ואמאי שותקים לו כל חכמי

ב. יחיד שבנה בית כנסת בביתו או במקום אחר, ולא הקדישו לרבים אלא נתן רשות לכל הרוצה שיבוא ויתפלל שם, אף על פי שכל זמן שמתפללים שם יש באותו מקום כל דיני קדושת בית הכנסת, מכל מקום אם לאחר מכן רוצה למוכרו רשאי לעשות כן, אפילו לכתחילה. ורשאי להשתמש במעות אפילו לדברי חול, ואותו בית כנסת שנמכר יצא לחולין, ויכול הקונה לעשות בו כל מה שירצה. (ב)

מקומות, הנה זו טענה שיטחית, דיש חילוק בין דברי הזוהר כשאין רמז בתלמוד שלנו כנגד זה, לבין דברי המקובלים. ובדברים אלו נדחה גם מ"ש הרב טופיק בהקדמה לסיפור תהלת יצחק, שבכל מקום שנחלקו המקובלים עם הפשטנים, יש לתפוס כדעת המקובלים, ושכן נהגו להורות כל חכמי הספרדים. וזה שקר, ותורתנו היא תורת אמת, ואסור לשקר בהוראה.

יחיד שבנה בית כנסת בביתו או במקום אחר, ולא הקדישו ורוצה למוכרו

ולעשות בדמיו כל מה שירצה, ואפי' ס"ת". ומרן הב"י הביא שכ"כ הנמוק"י בשם רבינו משולם, שאם עשה יחיד ביכ"נ או ס"ת לעצמו, קודם שהקדישו לרבים, יכול למוכרו. ושכ"כ בארחות חיים בשם ההשלמה, שיחיד שעשה ס"ת לעצמו או שקנאו, מותר למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה. וה"ה לספרים של יחיד שמותר למוכרו ולעשות בדמיהם כל מה שירצה. וכ"ד רבינו. ע"כ.

והנה בתלמוד שלנו (מגילה כו.) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן לא שנו (שיכולים למכור ביכ"נ), אלא בשל כפרים, אבל של כרכים כיון דמעלמא אתו ליה הו"ל דרבים ולא מצו מזבני ליה. אמר רב אשי, האי בהכ"נ דמתא מחסיא אע"ג דמעלמא אתו לה, כיון דאדעתא דידי קא אתו, אי בעינא מזבנינא לה. וכתבו התוס', כיון דמעלמא אתו לה, נראה לפרש כיון שרוב בני אדם רגילים לבוא להתפלל שם, אע"פ שלא נתנו כלום לבנין בהכ"נ, מ"מ כיון שלדעת אותם רבים נעשה, חמורה קדושתו, ואינם יכולים למוכרו. ועוד יש לפרש, שכיון שרבים נותנים בבנינו ובשאר צרכיו אסור למוכרו. והא דאמר רב אשי כיון דאדעתא דידי קאתי, היינו מה שנתנו בו לעשות רצונו. ע"כ. והר"ן שם ד"ה אבל, כתב כפי' השני, דשמא יש אחד בסוף העולם שנתן והשקיע בה, וחלקו מעכב, אא"כ יש שם אדם חשוב כמו רב אשי שכל הנותנים לצרכי בהכ"נ על דעתו הם נותנים. והכי מוכח בירושלמי, דאמר' הדא דאת אמר בבהכ"נ של יחיד, אבל של רבים אסור, אני אומר שמא אחד מסוף העולם קני בה. ע"ש.

והא"ו הגדול ח"ב (סי' שפה) כתב, כל ביהכ"נ שידוע

בדורות הסמוכים למרן הש"ע שהכל הלכו ע"פ הפשטנים. וכן רבני האשכנזים לדורותיהם רובם ככולם הורו ע"פ הפשט, כמו הסמ"ע והש"ך, הט"ו, הנו"ב והשאג"א, הגר"א ורעק"א והחת"ס, ועוד רבים רבים מגדולי האחרונים.

ומה שטען שמרן הב"י מביא דברי הזוהר לגבי נט"י, ולגבי תפילין בחוה"מ ולגבי קריאת התורה, ועוד

(ב) בתשובה לשאלה מהעיר דיל בניו-ג'רסי, במבנה ששימש בזמנו כסניף בנק בניו ג'רסי, ונסגר. וקנה אותו הגביר א. ש. למטרת השקעה. ונשאר הבנין ריק, עד שימצא לו שוכר שיוכל להשתמש בו. וביני וביני עלה על דעתו רעיון ליתנו באופן זמני לשם ביכ"נ לתפלה ולשיעורי תורה, לקהלת "אהבה ואחוה" אשר מתגוררים תמיד מספר חדשים של הקיץ בעיר "דיל", וביקש מכמה מנדיבי עמנו שישתתפו עמו ולהרים תרומה למטרה קדושה זו, כי על שכמו רובצים חובות רבים, ואין לאל ידו ליישם מצוה זו לבדו. ואף שהבטיחו לו שיעשו כן, לא קיימו הבטחתם, ועד היום לא נעשה עמו דבר. והנה אחר שנפתח המקום בקיץ תשס"א לשם בהכ"נ, והקהל נהנו מאד מסדרי התפלות ושיעורי התורה שניתנו מפי חכמים מובהקים, כעבור הקיץ חזרו איש איש לביתו בברוקלין, ונסגר בהכ"נ, והנדיב הנ"ל אינו יכול להמשיך לבדו ולשאת על כתפו את ההוצאות לכך, עבור השנה הבאה, בגלל החובות שעליו, ורוצה למוכרו. ויש להסתפק אם מותר לו לעשות כן מצד ההלכה.

והנה בירושלמי (מגילה פ"ג ה"א) א"ר שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן, הדא דאת אמר (הא דתנן במתני' שיכולים למכור ביהכ"נ) בביהכ"נ של יחיד, אבל ביהכ"נ של רבים אסור. אומר אני אחד מסוף העולם קנוי בו. (ומכיון שיש אחד מסוף העולם שיש לו חלק בבהכ"נ אין בני העיר יכולים למוכרו.) וכ"כ הטור (סי' קנג), שביהכ"נ של כרכים שמכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, עושים במעות כל מה שירצו. ואף הלוקח רשאי לעשות בו כל מה שירצה. "וכן כל יחיד בשלו יכול למוכרו

ג. מותר להתקין מכשיר אזעקה בתוך ארון קודש, שבמקרה של פריצה יוכל להפתיעם על ידי שמיעת קול האזעקה. ואף אם צריכים לחפור ולשבור בתוך ארון הקודש, לצורך התקנת האזעקה, אין להחמיר בזה, מכיון שהדבר נעשה לצורך שמירת הספרי תורה.^א

וכן מצאתי בשו"ת הרשב"ץ בחוט המשולש (ח"א סי' ז), שכתב, שמאחר שאתם מעידים שיעקב כשהוציא המקום ההוא לשם ביהכ"נ לא הקדישה לרבים לצמיתות, רק עשאה להיות לו בה יד ושם להתפלל בה הוא עם סיעתו ולהיות הוא הש"צ, אין על המקום ההוא דין ביהכ"נ של רבים לדון אותה כביהכ"נ של כפרים או כרכים, אלא רק היא ביהכ"נ של יחיד, שיכול הוא לעשות בשלו כל מה שירצה למוכרה לכל מילי ואפי' למשתי בה שיכרא. וא"צ להעלות בדמיו מקדושה קלה לקדושה חמורה. וכ"כ מהר"י מונסניגו בשו"ת דבר אמת (תארו"ח סי' ו). וכל כיו"ב מעשים בכל יום להקל. וכמ"ש בשו"ת בית שלמה מסקאלא (תארו"ח סי' כ). וכ"כ בשו"ת מנחת העומר (דף צ ע"ד), שביהכ"נ של יחיד, אין בה קדושה כלל, ויכול למוכרה ולשתות בדמיה שכו, כי קדושת ביהכ"נ האמורה בפרק בני העיר אינה אלא בביהכ"נ של רבים, משא"כ ביהכ"נ של יחיד. ואע"פ שהתפללו בו רבים, הו"ל כסודרא דצור ביה ולא אזמניה, דלא קדיש. נכדאיתא בסנהדרין מח. ובש"ע א"ח (סי' מב א"ג). ע"כ. וחתים עלה הגאון רבי פתחיה מרדכי בירדוגו. וכן העלה בשו"ת ויאסוף שלמה (תארו"ח סי' מב). גם בשו"ת עמק יהושע (ח"ב תארו"ח סי' ט, וצ"ח דף רנב:) פסק, שביהכ"נ של יחיד מותר למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה, והביא דברי אחרונים רבים שכתבו כן. ע"ש.

והנה מבואר בפמ"ג (מש"ז ר"ס קנג), שקדושת ביהכ"נ אינה אלא מדרבנן. וכ"כ הישועות יעקב (סי' קנד סק"ב). וכן העלה החקרי לב (חיו"ד ח"ב בשיורי א"ח סי' י דף ז). וכתב רבינו יעקב בי רב בתשובה (סי' ה), שמאחר שלדעת כל הפוסקים אין קדושת ביהכ"נ אלא מד"ר, לכן בכל ספק שיפול בזה אזלינן לקולא. ע"ש. ולפ"ז כ"ש בנ"ד דאזלינן לקולא. וזה ברור.

ובכן מסקנא דיניא שבנ"ד שהוא ביכ"נ של יחיד שנתנה באופן זמני לרבים לתפלה ולשיעורי תורה, רשאי הגביר הנ"ל למוכרו ולעשות בדמיו כרצונו. ולית דין צריך בשש. נשו"ת יביע אומר ח"י (תארו"ח סי' י"ג). שו"ת שמש ומגן ח"ב (תארו"ח סי' פ). שו"ת עמק יהושע ח"ב (תארו"ח סי' ט).].

שבני העיר עשו אותה ולא גבו זוזי מעלמא, יש לה מכר ע"פ שבעה טובי העיר, והא דנקט של כפרים או של כרכים, משום דסתם בני כפרים בונים בהכ"נ בעצמם ולא אתו להו זוזי מעלמא, וסתם בני כרכים גובים נמי מעלמא ואתו להו זוזי מעלמא. וכן יחיד שבנה בהכ"נ וכו'. וכ"פ בהגהות אשרי בשם האו"ז, וכ"כ רבינו מגילה (עמוד שטז).

לפ"ז נראה שבנידון שלנו שלא הקדיש את בהכ"נ לצמיתות אלא רק נתנה מכספו והונו באופן זמני, להיטיב לקהל עדתו, ושום איש לא השקיע עמו ממון למטרת ביהכ"נ, מותר לו למוכרו. ואפי' לפי הראשון של התוס', שגם אם לא נתנו אחרים לבנין ביהכ"נ אין בני העיר רשאים למוכרו, וכ"פ מרן בש"ע (סי' קנג ס"ז), מ"מ בביהכ"נ של יחיד הכל מודים שיותר למוכרו. וע"ע במגילה (כו). א"ר יהודה מעשה בביהכ"נ של טורסיים שהיה בירושלים, ומכרוה לר"א ועשה בה כל צרכו, ומפרש בגמ', דאע"ג דהוי ביכ"נ של כרכים, בי כנישתא זוטא הוה, ואינהו עבדוה. וכתב הרשב"א, זוטא לאו דוקא, וא"נ דוקא כלומר מקום שיש גדולות קטנותה מוכיח עליה דלאו דרבים דעלמא היא. וכ"כ הריטב"א שם. וכ"כ המאירי שם: בני אומנות אחת, או שאר יחידים שעשו להם ביהכ"נ, אפי' בכרכים, רשאים למוכרה לכל מה שירצו וכו'. לא נאסר בכרכים אלא בביהכ"נ המוקדשת על דעת הכל. ע"ש. ולפ"ז בנ"ד יש להקל. וכ"פ מרן בש"ע (סי' קנג ס"ו). וכן העלה בשו"ת משפט וצדקה ביעקב ח"א (סי' נו). וכתב במשנ"ב (סי' קנג ס"ק כה), שכתבו הפוסקים, שאפי' ביהכ"נ שבכרך, אם ידוע שלא עשו אותה אלא לקהל מועט, כגון ביהכ"נ שעושים אותה בעלי אומנויות לעצמם, וכן אם נתקצבו בעלי בתים של איזה רחוב הרחוק מביהכ"נ שבעיר, ועשו ביהכ"נ לעצמם, דינו כביהכ"נ של כפרים שיכולים למוכרו, ואפי' הוא בתוך כרך, דמסתמא רק על דעת עצמם בנוהו. (וע"ע בשו"ת חשב האפוד ח"א סי' נו). וכ"כ בשו"ת הר צבי (תארו"ח סי' עז), בביהכ"נ שעשו אנשי שכונה אחת בירושלים, ואח"כ לא הוצרכו לו, שנבנה שם ביכ"נ גדול, והתיר למוכרו.

להתקין מכשיר אזעקה בארון קודש, שבמקרה של פריצה ישמע קול אזעקה

נעשה לצורך ארוה"ק, כדי למנוע פריצה וגניבה, וזה גם כבוד הארון שלא יחללוהו ח"ו בעת פריצה, ש"ד

ג) אע"פ שהתקנת הפעמון נעשית בהכרח ע"י עשיית חורים או חפירות בתוך ארוה"ק, מ"מ מכיון שהדבר

ד. מותר להניח לשמירה בתוך ארון הקודש, שופר, או יין להבדלה, או לסגולה. או תשמישי קדושה, כמו טלית ותפילין, וחומשים, דהוי כהיתנו מראש על כך. אך לכתחלה טוב להניחם בארון למטה בחלק התחתון, ולא בחלק העליון שבו מונחים ספרי התורה. (ד)

חלונות בכותל ביהכ"נ, ולהוציא זיוין, ואין מי שמפקפק להחמיר בזה, ולא בעינן בנין תוך הגומא ממש. וכ"כ בא"ר (שם אות ז) ובמאמ"ר (אות ה) ועיין בשד"ח (אס"ד מע' ביהכ"נ אות יט). ולפ"ז ה"ה בנ"ד, דאף שנותצים קצת בתוך הארון הקבוע בכותל, אין לאסור בזה. ובפרט בארון קודש שאינו קבוע בקיר, שכבר כתב המהר"ם פדווה (סי' סה) שלא נאסר לנתוץ מביהכ"נ אלא דוקא מחובר, כמו לנתוץ אבן שבמזבח שהוא מחובר. [ובשו"ת זרע אמת (סי' כג) כתב, תיבות ישנות שבביהכ"נ שאינן ראיות עוד לתשמישן, פקע קדושתן, ויש לצדד שמותר לשורפן, ועל הצד היותר טוב ימכרום לעצים להסקה ובדמיהם יעשו תיבות חדשות אחרות במקומם. וע' במחז"ב (סי' קנב סק"א). וכן הורה בנ"ד מרן אמו"ר זיע"א].

להצניע טלית ותפילין בארון הקודש

להשתמש בהם תשמיש חול. נראה דוקא בימיהם שהיו ספריהם נגללים ואין להם תיק וכיסוי אחד, וכו', אבל בזה"ז שכל ספרינו מכוסים בקרשים או בעורות או בנייר, א"כ אותו כיסוי הוא תשמיש קדושה והתיבות תשמיש דתשמיש. ושאל עוד, אם מותר גם להניח שם איזה דבר לשמירה בעלמא, והשיב, דאולי בתר רוב תשמישייהו והוא ששמימין בהם ספרים מכוסים והקונדרסים הוו לגבייהו מיעוטא דמיעוטא ובטלי לגבי שאר ספרים המחופים. ע"כ.

ואמנם מצינו לכמה אחרונים שהחמירו בזה, כמ"ש הב"ח (סי' נג), שלי נראה פשוט דאסור להניח שאר ספרים בארוה"ק אצל ספרי התורה, אפי' לפי שעה, ואפי' להניחם אצל ס"ת נמי אין נראה להקל, דמאן לימא לן דמנהג ותיקין הוא. ע"כ. ובמג"א (סי' קנד ס"ק יד) הביא מדברי ספר חסידים (סי' תקל"ח) שאסור להניח בתוך הארון יריעות פסולים, ואפשר דשרי דלב ב"ד מתנה עליהם, ובארון הבנוי כעין חדר פשיטא דשרי. ע"כ. ועיין במפרש ע"ד ספר החסידים הנ"ל, שכתב, אע"פ שאמרנו (לעיל סי' תקנז) אל יצניע וכו' כיון דלגניזה קיימא, אין בהם עוד קדושת ס"ת. ובמקור החסד שם פירש, דדעת רבינו לחלק בין ס"ת שכשרים היו ונפסלו, דהוי כשברי לוחות המונחים בארון, ובין יריעות שנכתבו לשם ס"ת ונפסלו, ועדיין לא נצטרפו לס"ת, שאין עליהם עדיין קדושת ס"ת, כיון שעדיין

להקל בזה. וגם בארוה"ק הקבוע בתוך הקיר של ביהכ"נ ממש, מותר לחפור כדי להתקין את הפעמון. וע' במדרכי (פרק בני העיר) שכתב, ואסור לסתור דבר מביהכ"נ אא"כ עושה ע"מ לבנות. והובא להלכה בב"י (סי' קנא), וברמ"א (סי' קנב), שאותה נתיצה בנין הוי. **אמנם** דעת הט"ז שם שצריך לחזור ולבנות ולמלאות מקום הסתירה, אבל אם רוצה לנתוץ קצת במקום אחד שיהיה שם גומא, אע"פ שהיה לו צורך בזה, אסור. ולכן הזהיר על אותם החופרין בכתלי ביהכ"נ כדי לקבוע שם סטנדר. (ראה לעיל סי' קנב ה' ב). מיהו כבר כתב המטה יהודה (שם אות ג) שאין לאסור בנתיצה אלא כשעושה דרך קלקול, אבל אם עושה גומא לצורך או לדבק דף לכותל, שהוא דרך תיקון, מותר, והוי ככלל סותר ע"מ לבנות. וכן נהגו לסתור ולעשות

(ד) **כלל** גדול בדיניו, דמעלין בקודש ואין מורידין. ובמתני' מגילה (כ"ב): שנינו, בני העיר שמכרו רחובה של עיר, לוקחים בדמיו ביכ"נ. ביכ"נ לוקחים בדמיו תיבה וכו'. ופרש"י, דמעלין בקודש, כמו שאמרו בתוספתא, ויקם משה את המשכן וכו', בצלאל עשה ומשה שהיה גדול ממנו הקימו. ואין מורידין, דכתיב את מחותת האנשים האלה בנפשותם, ועשו אותם ויקועי פחים ציפוי למזבח, ויקדשו. כיון שהוקדשו הוקדשו. ע"כ. ולפ"ז לכאורה יש לאסור להניח בארוה"ק טלית ותפילין, דהוי הורדה מקדושת ארוה"ק. ועיין למהר"י אלגאזי בספר ארעא דרבנן (סי' שפה) שכתב, דדין זה דמעלין בקודש ואין מורידין הוי מה"ת. וע"ע בגנוי חיים (מע' מ אות קז).

אלא שיש מקום לרון להקל בזה, די"ל שלא אסור אלא בימיהם שהיו הספרים נגללים, ולא היו מונחים בתוך תיק, ולכן החמירו בארון. משא"כ בזה"ז שספרי התורה מונחים בתוך תיק, או מעיל, הוי התיק והמעיל תשמיש דקדושה, והארון תשמיש דתשמיש. וכמ"ש כן רבינו יהודה בן הרא"ש בספר חוקת התורה, והובא בשו"ב (סי' קנד) וז"ל: מצאתי כתוב בשם רבינו יהודה בן הרא"ש בספר חוקת התורה שלו, שאל ה"ר שמואל מאקדי לה"ר אליעזר, יודיענו רבינו אם באלו התיבות המיוחדות לשום שם ספרי הקודש, אי הוי דינם כתשמיש קדושה או לא, כי ספק הוא בידי אם יוכל

הס"ת ממנו, אם יכולים להניח בתוכו שאר ספרים, שמאחר ולית ביה ס"ת, איכא הורדה מקדושה לפי שעה, או לא. ע"כ. (אלא שהב"ח עצמו החמיר בזה).

ובכה"ח (סי' קנג אות ט) כתב, וצ"ע אם מותר להניח שאר ספרים בתוך הארון, ונראה שא"ז נקרא הורדה מקדושה, מאחר שעדיין בקדושתן קיימין, והראיה שמניחים בה עתה יריעות פסולות, וה"ה חומשין ושאר ספרים.

וע"ע בעה"ש (סי' קנד ס"ק יא) שכתב, ובאמת יש דברים שבהכרח לומר לב ב"ד מתנה עליהם, שהרי אנו רואים שמעמידים ספרי תורה פסולים בארוה"ק, ומניחים שם יריעות, ומדינא הוא אסור, ובע"כ צ"ל דהוה כאילו התנו, וכן במקומות שעושים חופה מפרוכות וכו', וכן ראינו בשמחת תורה שהנערים נושאים דגלים כנהוג במפות של הספרי תורה, ובע"כ לומר דהוי כאילו התנו. אך הדרך הטובה ביותר שבעת העשייה יתנו בפירוש שיהיה ראוי להשתמש בהם וכו'. וכן מה שמניחים שארי ספרים בארוה"ק, ובהכרח צ"ל דהוי כאילו התנו. ע"כ.

ומ"מ אף שמצינו לכמה פוסקים שלימדו זכות על המנהג בזה, נכון להניח הספרים והטלית והתפילין בחלק התחתון של ארוה"ק, מקום ששם מניחים הפרוכות וכו', ועכ"פ דברים של חול אין להניחם בארוה"ק, וכמ"ש בכה"ח (סי' קנד ס"ק סד) דלכתחלה נכון ליהזר שלא להניח בארון דברים של חול אצל הס"ת, (וכנגד בקבוקי יין, וכדו') בעת שהס"ת מונח בארון. ואפי' אם עושה תנאי, משום כבוד הס"ת. ע"כ.

ומזן אאמור"ר זיע"א הורה בנ"ד, שאף שהב"ח פקפק על המנהג להניח גמ' וחומשים, על ארוה"ק, או בתוכו, וגם המשנ"ב החמיר בזה, בהגלות נגלות דברי הר"י בן הרא"ש להתיר (כ"ז שהס"ת נמצא בארון), יכולים להקל כד' הרש"ל הנ"ל.

וע"ע בשו"ת יביע אומר חלק ח' (סימן יט בהערה עמוד ט), ובס' שארית יוסף (חלק ג' עמוד רפב).

לא נתחברו לס"ת. ועיין בשו"ת אפרקסתא דעניא (ס' ג). ובכנה"ג, ובאר"ר (שם), חילקו בין יריעות פסולות שמותר להניחן בארוה"ק, לבין חומשים שאסור.

והנה מרן בש"ע (סי' קנד ס"ו) כתב, אין עושים מתיבה כסא לס"ת, אבל מותר לעשות מתיבה גדולה קטנה. ע"כ. וה"ט, דקדושת תיבה חמירא יותר, שהרי מצניעים בתוכה ספרים, ולפיכך אסור להוריד מקדושתה לעשות כסא לשעה לס"ת. ולפ"ז יש לאסור להכניס לארוה"ק ספרים וטלית ותפילין לשמירה, שקדושת הס"ת עדיפא עליהם, והוי הורדה מקדושת הארון. ואמנם ע"י תנאי מתחלה ש"ד להקל בזה, כמו שאמרו בירושלמי מגילה (פ"ד) שהארון וכל מה שעושים לס"ת, מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמישי, אפי' של חול. והובא להלכה בהרא"ש (טף פ"ד דמגילה), ובטו"ש"ע (סי' קנד ס"ח). וכתב במשנ"ב (ס"ק לג) דהיינו כשהתנו מתחלת עשייתו.

ובב"י שם ה"ד התרוה"ד (סי' רעג) שכתב, שנהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה כגון מטפחת של ספרים ושלחן מביהכ"נ, ומעילים של ספרי תורה, וכתבו הטעם משום דכיון שנהגו כן וא"א ליהזר בזה, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא, כדי שלא יבואו בני אדם לידי תקלה. ואע"ג שלא התנו, כאילו התנו דמי. והובא להלכה ברמ"א שם. ובתרוה"ד שם סיים, נדחקתי כדי ליישב קצת מה שאין העולם נוהרין. וכתב המג"א (סי' קנד ס"ק טו) שמשמע דראוי לכל אדם המנדב דבר לביהכ"נ, להתנות שיהיו רשאים להשתמש בהם. **ונראה**, דכיון שהמנהג הוא להניח בארוה"ק שאר ספרים, נעשה כאילו התנו עליו מתחלה לזה, ואין בזה משום הורדה. ומ"מ לכתחלה טוב להתנות כן מתחלה בפירוש. ועיין בב"ח (שם) שכתב בשם הרש"ל, דנראה דאין קרוי הורדה מקדושה אם מניחים שאר ספרים בארון אצל הספרי תורה, שהרי עדיין קדושתו קיימת. תדע, שהרי אנו מניחים לעולם יריעות פסולים בארון, וה"ה חומשים ושאר ספרים. אכן צ"ע היכא שהוציאו

נתינת יין לסגולה בתוך ארון הקודש

לזכירת התורה, וגם היין עושים בו מצות קידוש והבדלה, ואינו מתכוין להשתמש בארון הקודש לשמירת דבר חול, כל כה"ג ליכא איסורא וש"ד. ע"כ. ובשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יט, בהע' בעמ' עט) כתב, ולפי מה שכתבנו שארון הקודש שלנו שעשוי לשמירה, אין בו כ"כ קדושה כדין תשמיש קדושה, אלא כקדושת ביהכ"נ, בלא"ה יש להקל וש"ד לעשות כן. וכן יש להוסיף, שארון הקודש שלנו חשיב תשמיש

ומה שכתבנו לגבי שופר וכו', הנה בספר חיים להמהר"ח פלאגי' (סי' מה אות יא) הביא בשם ספר אחד כ"י, סגולה לזכירה, להניח בקבוק או צנצנת זכוכית מלאים יין בתוך ארון הקודש, לכל הפחות ג' ימים ולילות מעת לעת, ויקדש ויבדיל על היין הזה וכו'. וכתב ע"ז, ואני חוכך בזה להחמיר, כי איך יתכן להניח צנצנת יין שהוא דבר חול לתוך ארון הקודש למשמרת, אם לא שנאמר שכיון שנעשה לסגולה

ה. תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות, ורצועות של תפילין, וארגז שנותנים בו ספר תורה, או חומש, וכסא שנותנים עליו ספר תורה, ויילון שתולין לפני ההיכל, יש בהן קדושה, וצריך לגונזן. וארון קודש ישן שהעבירו ממנו את ספרי התורה לארון קודש חדש, יש לסמוך על הט"ז וסיעתו להקל להניח בתוך הארון הישן גמרות וספרי פוסקים, שלב בית דין מתנה עליהם מעיקרא, וזה עדיף יותר מאשר לגונזן. (ה)

כתשמיש, כיון שהספרי תורה מונחים תמיד בתוך התיקים שלהם, ואין שום מגע בין הס"ת עצמו לארון הקודש, הילכך אין בו קדושת תשמישי קדושה אלא

קדושת ביהכ"נ. וכן נוהגים רבים להצניע בתוך ארון הקודש טלית ותפילין ושופר, וכיו"ב, ויש להם ע"מ שיסמוכו.

ארון קודש ישן שהעבירו ממנו את ס"ת מותר להניח בתוכו ש"ס ופוסקים

נהגו ליהנות בכמה הנאות מן התיבה ומפות ומעילים של ס"ת באקראי, וכתב, שאם לא התנו עליהם בתחלה שיוכל לעשות בהן תשמישו, מילתא דפשיטא היא שאין צד היתר בדבר, אפי' תשמיש עראי, וא"כ אסור להניח שום ספרים על התיבה שמניחין עליו ס"ת, או לכסות שאר ספרים במפות ומעילים של ספרי תורות. אמנם ע"י התנאים שרי, אפי' לתשמיש חול, כדמייתי אשירי מהירושלמי שם התנה על ארוה"ק שרי לתת בו כלים. ואנן דלא זהירין בכל הני אפי' בלא התנאה נראה ליישב בדוחק משום דהאידינא כמעט א"א ליוזר לפי שיש לנו ספרי תורות רבות בביהכ"נ שיש להן הרבה מעילים ומפות, וגם יש לנו ספרים רבים חומשים ומחזורים בביהכ"נ, ומאריכין אנן בשבתות וימים טובים בביהכ"נ בזמירות ובפיוטים מה שלא היה כן בימיהם ולכן קשה מאד ליוזר שלא יניחו ספרים על התיבה או שלא יטלו מעילים ומפות לכסות בהן ספרים, או גם שלא ישענו עצמם אל התיבה וישבו על המעילים ומפות, ואמרי' בפ"ב דקידושין, שאין מועלין בבגדי כהונה, משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, שא"א ליוזר בזה, וכיון דהכי הוא לב ב"ד מתנה עליהם, כי היכי דלא ליתו בהו אינשי לידי תקלה, וכל מאן דיהיב כי הני מילי לביהכ"נ אדעתא דחבר העיר וגדולי הצבור יהיב, ולכן מתנה שלא יחול קדושה עליהו כלל. וכה"ג אמרי' בפ"ק דשבעות (יא:) דלב ב"ד מתנה עליהם. וכו', ונדחקתי כדי ליישב קצת מה שאין העולם נזהרין. ע"כ. ובמג"א (סי' קנד ס"ק טו) כתב, דמשמע שם שראוי לכל אדם כשמנדב דבר, או להגזברים, כשקונין, להתנות שיהיו רשאים להשתמש בהם. ע"כ. ולענין הלכה שאלתי למרן אאמרו"ר זיע"א והשיב, כי אנו סומכין להקל בזה, משום דלב ב"ד מתנה עליהם. והנח להם לישראל.

(ה) ש"ע סימן קנד סעיף ג'.

והנה בגמ' מנחות (צט. ט) מבואר, דמעלין בקודש ואין מורידין. ונחלקו האחרונים אם הוא דין תורה או מדרבנן, ורבים מהאחרונים תפסו לעיקר דהוי מדאורייתא, וכמ"ש הפמ"ג (סי' מב). ומ"מ כתב בגנת ורדים, דיש לחלק בין קדושת מזבח וכלי שרת, לבין שאר קדושות שהובאו במשנה ריש פרק בני העיר, שאינן אלא מדרבנן. ועיין בט"ז (סי' קנד ס"ק יז) שכתב, ולולא דמסתפינא אמינא מילתא חדתא, דהא דאמרינן שאסור לעשות קדושה קלה מקדושה חמורה, היינו כל זמן שעדיין ראויה לקדושה גדולה, אבל אם אינה ראויה לכך, אלא רק לקדושה קלה, עדיף טפי שיעשו בה לכל הפחות קדושה קלה ממה שתהיה פנויה מקדושה ותגנו. ע"ש. ולדבריו בנ"ד עדיף יותר שישתמשו בארון להניח בו ספרי קודש, מאשר לגונזן. וראה מה שהאריך בזה בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יט).

והנה בספר חוקת התורה לר"י בן הרא"ש הנ"ל (הובא בשו"ב סי' קנד אות ב) כתב, נשאל החדם, מי שהיה לו ס"ת מונח בארון, ועשה לו ארון אחר, והושם בו אם יוכל להשתמש בארון הראשון להניח בו הגמרות ופירושיהם ושאר ספרים, והשיב, שהוא מותר, וראיה מפ"ק דשבת גבי י"ח דבר שגזרו שלא להצניע תרומה אצל הספרים, שהיו אומרים האי קודש והאי קודש נמי, וגזרו לפי שהיו העכברים מפסידים הספרים מפני האוכלים. ומשמע אל"ה כי הכא דליכא אוכלים, שרי. ואין זו ראיה, דהתם הס"ת במקומה עומדת ובקדושתה קיימא, ועוד דקדושת תרומה הוי כקדושת ס"ת, אבל הכא שאין הס"ת שם אסור להניח בו הגמרות, שהרי מורידין הארון מקדושתו, כדאמרי' גבי תיבותא דאירפט, דאסור למעבד מיניה כורסיה. ע"כ.

ובשו"ת תרוה"ד (סי' רעג) נשאל, בדבר מה שהעולם

1. ארון קודש שהתיישן, ואינו ראוי עוד לתשמישו כלל, וקנו ארון קודש חדש, מותר למכור את הארון הישן, והארון יוצא לחולין, והמעוות ישמשו לדברי קדושה.⁽¹⁾
2. מי שהיה לו ארון עץ לספרי קודש, ולאחר שהרחיב ה' גבולו עשה ארון יפה לספרים, בבחינת: זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, יש אומרים שרשאי להשתמש בארון הראשון לצורך חול, על ידי שיפקיע את קדושתו על ידי שאלה.⁽²⁾

ארון קודש שהתיישן, וקנו ארון קודש חדש, מותר למכור את הארון הישן

כגון תיבה ומטפחות. דספסלי ביהכ"נ וכן שטח ביהכ"נ כיון שדעתם היתה להקדישם לכו"ע שיבואו שם להתפלל, מסתמא הרחיבו המקום והוסיפו ספסלים כדי לקלוט את כל המתפללים, והואיל והוכן לדעתם, ממילא א"א למכרו ללא דעתם. אבל תיבה ומטפחות, הרי הם הכרחיים לביהכ"נ ודינם כדין ביהכ"נ של כפרים שאפשר למכור. ע"כ. וה"ד בשו"ת וללוי אמר (ס"ז), וכתב, שמדברי הש"ע שכתב, שכל דברי הקדושה שנמצאים בביהכ"נ נגזרים בתר ביהכ"נ, ולא חילק במכירתם, משמע שאין חילוקו של הקובץ נכון להלכה. וא"כ ה"ה גבי מכירת ארון קודש, הואיל ושייך לכו"ע א"א למכרו להוציאו לחולין. אלא שעכ"ז כתב שם להקל בנ"ד, עפ"ד הרמב"ם (פ"י מהל' ס"ת ה"ד) שכתב, רימוני כסף וזהב וכיו"ב שעושיין לס"ת לנוי, תשמישי קדושה הן, ואסור להוציאן לחול, אא"כ מכר אותן לקנות בדמיהן ס"ת או חומש. ע"כ. ומשמע שאפשר להפקיע הקדושה ע"י המכירה. ובטור (יו"ד ס"י רפב) הביא בשם הרא"ש שחולק ע"ז, וע"ש בב"י ובכס"מ, שביאר, שאין מחלוקת בזה. וע"ע במחנה אפרים (הל' צדקה ס"ב).

סוף דבר העלה שם להקל בנ"ד, למכור הארוה"ק, והדמים יוצאים לחולין. ובאמת, דמילתא דמסתברא היא, שלא הקדישו המקדישים אלא ע"ד זה שהוא ראוי לתשמישו, אבל באופן שארוה"ק התיישן, ואינו ראוי יותר לתשמישו, הוי כהיתנו מראש על כך, שרשאים למכור. ולב"ד מתנה על כך. ולענין הלכה שאלתי למרן אאמו"ר זיע"א, והורה כאשר כתבנו.

מי שהיה לו ארון עץ לספרי קודש, ועשה ארון חדש, כיצד ינהג עם הארון הישן

מכל הקדש דמהני ביה שאלה. ועיין בשו"ת אמרי יושר ח"א (ס"מ מא) שנשאל בנ"ד, וכתב להחמיר שלא להוריד ארון ספרים מקדושתו, כי אם ע"י דרך של מכירה לאחר בדמים מועטים, ויצא הארגו לחולין לגמרי, ובמעוות יקח ספרים והארגו יוכל הלוקח אח"כ ליתנו למוכר במתנה ומכירה וישתמש בו בלי פקוק. ובשו"ת צי"א ח"ז (ס"ז) נשאל בדבר מי שקנה ארון

(1) **בדין** מכירת ביכ"נ עצמו, שנינו במגילה (כח:), בני העיר שמכרו רחובה של עיר, לוקחין בדמיו ביהכ"נ, ביהכ"נ לוקחין תיבה, וכו'. ובגמ' (כז:) אמרו, אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, אבל מכרו שבעה טובי העיר, אפי' למשתא ביה שכרא ש"ד. ובגמ' (כז:) אמרו, רבינא הו"ל תילא דבי כנישתא, בעי למזרעה, אתא לקמיה דרב אשי, א"ל מהו למזרעה, א"ל זבניה בשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר. ע"כ. וע"ש בפרש"י, שמתבאר מדבריו, שאם מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, פקעה קדושה מן החפץ ומן הדמים. משא"כ אם מכרו בלא שבעה טובי העיר ובמעמד אנשי העיר, שביהכ"נ בקדושתו עומד. וע' בריטב"א וברמב"ן שם, שמבואר בדבריהם, שע"י המכירה של שבעה טובי העיר, פוקעת הקדושה מן החפץ, אך צריך לעלות הדמים בקדושה. ועיין ברמב"ם (פרק יא מהל' תפלה הי"ז), ובש"ע (ס"י קנ"ג סעי' ז-ט), שע"י המכירה של שבעה טובי העיר פוקעת קדושת ביהכ"נ, אלא שצריך עילוי בדמים. ע"ש. אמנם כ"ז בביכ"נ של כפרים, אבל בביכ"נ של כרכים, מתבאר בגמ' שם (כז:) שא"א למכור. וכמו שביארנו לעיל (ס"י קנ"ג הע' 1). וביארנו שם שה"ה בזה גבי התיבה ומטפחות הספרי תורה, כיעו"ש. ולפ"ז לכאורה גם בנ"ד אין להתיר למכור הארון קודש הישן, ולפדותו בכך.

אמנם בספר הקובץ (הל' ט"ז) כתב, שלשיטת הרא"ש והרמב"ם יש לחלק בין מקום ביהכ"נ שא"א למכור אם הוקדש, לבין שאר הדברים ההכרחיים בביהכ"נ,

(2) **הנהג** בדין מעלין בקודש ואין מורידין אם הוא מה"ת או מדרבנן, ראה באורך בשו"ת בי"א ח"ב (או"ח ס"א). ומרן אאמו"ר זיע"א כתב, שיש תקנה ע"י שאלה, דהא בעינן אזמניה וצר ביה, וכשמפקיע הזמנתו ע"י שאלה הו"ל כצר ביה לבד דלית ביה קדושה, וכמ"ש בקומץ מנחה שבסוף ספר מנ"ח (ס"י שנו), ואע"פ שהפוסקים לא ביארו כן, י"ל דהוא מרוב פשיטותו, דהא לא חמיר

ח. ארון קודש הבנוי בתוך הקיר, יש אומרים שאסור לעשות ממנו כסא לספר תורה, שיש בו קדושה יותר מקדושת הכסא של ספר תורה. ויש חולקים וסוברים שאין עליו קדושה יותר מקדושת בית הכנסת. (ח)

ט. ראוי ונכון לכתחלה שלא להישען על ארון הקודש בבית הכנסת. אולם כשיש דוחק רב בבית הכנסת, כמו בעת דרשת שבת הגדול, וכדומה, ועל ידי הדוחק יש הנשענים על ארון הקודש, יש להם על מה שיסמוכו, שכיון שאי אפשר בלאו הכי, הוי כהיתנו מעיקרא לכך. (ט)

להגר"ש קלוגר (ס"ס מב), ובשו"ת לחם שלמה (ארי"ח סי' כט-ל), ובעיקר הדין עיין בשו"ב (סי' קנד ס"ק ב) בשם ר"י בן הר"א ש, ובזכר יהוסף (ארי"ח סי' מז, דף סב: והלאה), ובשו"ת גנזי יוסף (ס"ס קמו) שנוהגים בכל תפוצות ישראל להקל ע"י מכירה וכו', וע' מחנה חיים (סי' א), ותורת יקותיאל (ארי"ח סי' לח), ובשו"ת קרן לדוד (סי' קע), מכמה צדדים.

אם מותר לעשות כסא לספר תורה מארון קודש ישן

תפלת שחרית, מן החדר המונחים בו לשמירה, ומניחים אותם במקום הזה הבנוי בכותל, ומכניסים אותם להוציאם לאחר שעושים פתיחת ההיכל, ואח"כ מחזירים אותם לחדר שמירתם, וא"כ ברור שאין המקום הזה שבהיכל נעשה לשמירה, אלא לכבוד, ויש לו דין ארון קודש. ע"ש. אולם בארונות הקודש שלנו שספרי התורה מונחים בהם תמיד, וסוגרים אותם על מסגר לשמירתם, יש פנים לומר דהוה כארון הבנוי לחומה שאין עליו דין תשמיש קדושה.

והנה המג"א (ס"ק יא) כתב, שאפי' ארון הבנוי בחומה אסור לעשות ממנו כסא לס"ת, ומשמע שיש בו קדושה יותר מקדושת הכסא של ס"ת. אולם הא"ר (ס"ק ח) כתב לתמוה עליו, שהרי מבואר במדרכי שאין עליו דין תשמיש קדושה. וגם המג"א ס"ל שמותר להניח בו ספרים. וכן מוכח במדרכי שמותר לעשות ממנו כסא לס"ת. וכן תמה ע"ז הפמ"ג שם. וכן העיר בשו"ת זרע אמת ח"א (סי' כז). ולכן הדבר ברור שאין עליו יותר מקדושת ביהכ"נ. וכ"כ המשנ"ב (בשעה"צ ס"ק טז). וכן עיקר. ודלא כהכה"ח (אות מג) שחשב לרפאות שבר על נקלה ביישוב דברי המג"א. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יט).

להישען על "ארון הקודש" בבית הכנסת

דלתוהו הוא עשוי. ואמנם בדין הנכנס לביהכ"נ נפסקה ההלכה (סי' קנא ס"א), שמותר להכנס לביהכ"נ ע"י שיקרא איזה פסוק, או שילמד בו או שישב בו, ודישיבה בביהכ"נ עצמה מצוה היא. היינו משום שביהכ"נ בננה

ספרים חדש, אם יוכל להשתמש בארון הספרים הישן לעשות מקרשיו דפנות לסוכה, הגם שלא התנה מתחלתו תנאי ע"ז, והעלה שם להקל, דבכל כגון דא שאין רוצה להוריד הארון לגמרי לתשמיש חול ממש, אלא לעשיית דפנות לסוכה, יש להתיר. ואם יוכל לעשות כעצתו של האמרי יושר ה"ז משובח. ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"ד (סי' נו), ובשו"ת ובחרת בחיים

(ח) האו"ז בח"ב (סי' שפו) כתב, על אודות בנין היכל שבביהכ"נ העשוי בתוך חומה המזרחית, שספרי התורה המונחים בתוכו היו מתקלקלים מחמת רטיבות ולחלוח הקרקע, ולכן עשו ארון עץ והניחו ספרי התורה בתוכו, ונשמרים יפה, האם מותר להרוס הבנין הישן ולגנוז את אבניו כדין תשמישי קדושה, נראה בעיני שאין בו משום תשמישי קדושה, שאע"פ שארון הקודש חשיב תשמישי קדושה וכו', ואילו היתה החומה בסלע המחובר מעיקרו, איה"נ דלא מיתסרא משום תשמישי קדושה, משא"כ כאן דהוי בנין בידי אדם, ומ"מ נראה לי דנ"ד לא הוי בכלל ארון הקודש לאוסרו, שאין תורת ארון קודש אלא בעשוי לכבוד ספרי התורה וכמין ארגו, אבל זה שעשוי בבנין החומה, שלשמירה הוא עשוי ולא לכבוד הס"ת, אין בו משום תשמישי קדושה. וכ"כ המדרכי, והובא בב"י (סי' קנד). וכ"פ הרמ"א בהגה.

ובשו"ת רב פעלים ח"ב (ארי"ח סי' כ) כתב, שלפ"ד האו"ז נראה, שארון הקודש של העיר בגדאד הבנוי בכותל, והוא קטן המכיל רק שנים שלשה ספרים בלבד, יש לו דין תשמישי קדושה, כי נוהגים שמוציאים הספרי תורה הצריכים לקריאת היום, קודם

ז) הנה כבר ביארנו שמה שמצניעין בתוך ארוה"ק טלית ותפילין (או שופר ומגילה) הוא משום דהוי כהיתנו מתחלה לכך. אולם כ"ז במשתמש בתוכו, משא"כ אם נשען על ארוה"ק, הוי משתמש בו ממש, ושאני היכל

י. תיבה שהיתה מונחת במקום מסויים בבית הכנסת, מותר להעבירה למקום אחר בבית הכנסת, ואין בזה משום איסור הורדה.^(א)

יא. מותר למכור ספר תורה ישן, על מנת לקנות בדמים ספר תורה חדש מהודר יותר. ובלבד שהספר תורה החדש יהיה מוכן, וחסר רק נתינת הדמים.^(א)

אלתר זיע"א, דאולי כיון שהוא כמעט וא"א בלא"ה, ובפרט בכתי הכנסת הקטנים, שלעיתים כדי שלא להתקל בחבירו נשען לרגע קט על ארוה"ק, הוי כהיתנו. וצ"ע.

לצורך זה, משא"כ ארוה"ק, אלא די"ל שבאופן שיש צפיפות רבה בביהכ"נ וא"א בלא"ה, הוי כהיתנו וש"ד. ובאמת שהראש"ל בשו"ת בנין אב ח"ב (סי' טז) הביא כן בשם האדמו"ר הפני מנחם, הרה"ג רבי פנחס מנחם

אם מותר להעביר "תיבה" קבועה בבית כנסת למקום אחר

מורדין מקדושה חמורה לקדושה קלה, משא"כ ברוחות הסוכה אין קדושה לאחת יותר מחבירתה, ולכן אין נוהרים לסמן. וכן כתבו עוד אחרונים, שרק במשכן הקפיד הכתוב בזה, מפני שקדושת האחד יתרה על השני. משא"כ בעלמא. ובשו"ת זרע אמת ח"א (סי' כו) נשאל אודות ביכ"נ שהיתה בו התיבה באמצע, וביהכ"נ נהרס וכשחזרו לבנותו רצו לקבוע התיבה בצד אחר, האם מותר לשנות מקום התיבה, ואחר שהביא דברי הכס"מ שאין להקפיד על העמדת הבימה באמצע, שא"ז חיוב מן הדין, כתב, ואם משום שקנה במקום קדושת הבימה, ג"ז אינו כלום, שהרי הבימה אין בה רק קדושת ביהכ"נ ולא יותר, כדאמר' במגילה (לב). ובש"ע (סי' קנד ס"ז). וראה עוד בד"ז בשו"ת יבי"א ח"ח (חאו"ח סי' יח אות ה').

(א) החת"ס (ס"ס כח) כתב, שאפי' לדעת הכס"מ י"ל, דזהו דוקא לגבי עשיית הבימה בביכ"נ חדש, אבל אם אחר שנבנית הבימה באמצע ביהכ"נ רוצים לשנות מקום הבימה אין להתיר, וכדאיתא בפסיקתא, והקמות את המשכן כמשפטו, וכי יש משפט לעצים, אלא קרש שזכה להינתן בצפון ינתן בצפון, בדרום ינתן בדרום. וכ"כ מהרי"ל שהמהר"ש היה מסמן את מחיצות הסוכה, שלא ישנה סדר עמידתן משנה לשנה וכו'. וה"נ בימה הנבנית באמצע אין להסיעה ממקומה. וכן הסכימו בשו"ת יהודה יעלה אסאד (סי' ג'). ובשו"ת אבן יקרה תליתאה (סי' סב).

אולם בס' בכורי יעקב (סי' תרל ס"ק טז) כתב ע"ד המהרי"ל הנ"ל, שא"ז דומה כלל להיא דירושלמי, דבשלמא התם יש לצפון קדושה יותר מהדרום, שקדשי קדשים שחיטתן בצפון דוקא, ולכן אין

למכור ספר תורה כדי לקנות ספר תורה חדש

הוי מה"ת דאילו היה מה"ת הו"ל למימר משום דסד"א לחומרא, א"ו דהוי מדרבנן, ומשום חומר קדושת ס"ת פסקינן לחומרא.

ולכאורה יש לתפוס עיקר החמיר בזה אחר שכ"ד הרי"ף והרמב"ם, שני עמודי הוראה. אלא שבב"י (יו"ד סי' ער) הביא בשם רבינו מנוח שכתב, שטעמו של הרמב"ם משום פשיעותא. הילכך אם היה ס"ת החדש מוכן וכתוב ומונה בבית הסופר, ואינו חסר אלא נתינת הדמים, מוכרים. ע"כ. וכתב הט"ז שם, דלא ס"ל להב"י כמ"ש הר"ן בדעת הרי"ף. וכיו"ב כתב הב"י לקמן דיש להקל בבעיא דלא איפשיטא דרבנן. וכ"ה להדיא בספר האשכול (ח"ב ס"ס יב). ולכן העיקר להקל בנ"ד, וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ח (סי' יט עמוד עא בהערה, ועמוד עג).

(א) במגילה (כז). איבעיא להו מהו למכור ס"ת ישן לקנות ס"ת חדש, כיון דלא מעלי ליה אסור, או דילמא כיון דליכא לעלווי עליוא אחרינא ש"ד. ת"ש, דאמר רבי יוחנן משום רשב"ג, לא ימכור אדם ס"ת ישן ליקח בו ס"ת חדש, התם משום פשיעותא [שמא משימכור שוב לא יקנה, ומתוך כך יפסדו הדמים]. כי קאמרינן כגון דכתיב ומנח [שהחדש כתוב בבית הסופר ואינו מעוכב אלא ליתן דמים] מאי, ולא איפשיטא בעיין. ופסק הרמב"ם (פ"י מהל' ס"ת ה"ב) לחומרא. וכ"כ הר"ן שם, דהרי"ף סתם להחמיר, משום דס"ל דכל כה"ג מנקט לחומרא עדיף.

וכתב בכס"מ (פ"י מהל' ס"ת ה"ב) דמשום חומר קדושת ס"ת פסק הרמב"ם להחמיר בזה. ע"כ. ומשמע דלא

יב. מותר לכתוב בתוך תיק הספר תורה נוסח "ברוך שמייה" וכו', כדי שבעת פתיחת ההיכל ויכלו לומר מתוכו את הברוך שמייה. ואין לחוש לכך שיאמרו שנוסח זה כתוב בתוך הספר תורה ממש. (יב)

יג. יש מקומות אצל הספרדים ועדות המזרח שנהגו לפרוס פרוכת נוספת מבפנים לדלתות ארון הקודש, בנוסף לפרוכת החיצונית. ואף שאין חובה מעיקר ההלכה לנהוג כן, מכל מקום יש סמך נכון למנהגם. (יג)

מותר לכתוב בתוך תיק הספר תורה נוסח "ברוך שמייה"

ולפ"ז לכאורה לכתחלה יש לחוש גם בנ"ד, שלא לכתוב נוסח הברוך שמייה בתוך תיק הס"ת, כדי שלא יאמרו שנוסח הברוך שמייה כתוב בס"ת. אלא דיש לחלק בין ברכה"ת, לבין נוסח ברוך שמייה. שדוקא בברכה"ת יש מקום לחשש זה, מאחר והברכה שייכת לקריאה"ת. משא"כ בנוסח הברוך שמייה שאין לו כל שייכות לקריאה"ת, והוא רק בעת פתיחת ההיכל, בזה לא חיישי' שיאמרו שנוסח זה כתוב בס"ת.

ונודע מה שנחלקו הראשונים בדין ברכות המגילה הכתובות בתחלת המגילה (או בסופה). שדעת המרדכי (פ"ד דמגילה), והראב"ה, להחמיר גם במגילה, ודעת הרשב"א בתשו' ח"א (סי' קג) להכשיר במגילה. וכ"כ בשו"ת מהר"ם בר ברוך (סי' רד), שאין לפסול מגילה שכתובין בה ברכותיה בתחלה ובסוף. והא דפסלינן ס"ת משום שהרבה בני אדם קורין בה יאמרו ברכות כתובות בה, אבל מגילה דחד גברא קרי בה, ליכא למיחש, שאפי' ס"ת לא ידענא לפסול וכו'. ע"כ.

ובב"י (סי' תרצא) כתב, שכ"ז בדיעבד, אבל ודאי לכתחלה אסור לכתוב את ברכות המגילה במגילה עצמה. וכן מתבאר מלשון מרן בש"ע (שם ס"ט) שכתב, מגילה שהיא נקודה, וכן אם כתב בה הברכות והפירוטים אינה נפסלת בכך. ע"כ. והיינו שאינה נפסלת בדיעבד. ובבאר הגולה שם כתב, שאין לכתובה כך, לחוש לדעת המרדכי. וכן כתבו האחרונים. ולפי מה שנתבאר בשם תשו' מהר"ם בר ברוך הנ"ל, יש להתיר בנ"ד, שהרי גם כאן אין קורין בנוסח הברוך שמייה אלא מי שפותח את ההיכל, והסמוכים אליו, ול"ד לס"ת שכל הצבור עולים לס"ת. ולפיכך הנהוגים להקל בזה יש להם ע"מ שיסמוכו.

פורסים פרוכת מבפנים לדלתות ארון הקודש, בנוסף לפרוכת החיצונית

לשם נוי בעלמא, אלא על דרך שנאמר בתורה (שמות כו, לג) והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש

(יב) הנה יש לדון בנ"ד מצד החשש שיאמרו שנוסח ברוך שמייה נכתב בס"ת, ולכן פותחין הס"ת לקרוא מתוכו הברוך שמייה. וכמו שחששו כן גבי תרגום. ועיין בגמ' מגילה (לב), ת"ר, פותח ורואה גולל ומברך וחוזר ופותח וקורא. דברי ר"מ. רבי יהודה אומר, פותח ורואה ומברך וקורא. מ"ט דר"מ וכו', מפני מה אמרו הקורא בתורה לא יסייע למתורגמן, כדי שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה, ה"נ כדי שלא יאמרו ברכות כתובין בתורה. ורבי יהודה, תרגום איכא למיטעי, (דאיכא למיטעי שתרגום כתוב בתורה, ואתו למיכתב תרגום בתורה. אבל ברכות הכל יודעים שאין ברכות כתובין בתורה. רש"י). אמר ר"ז אמר רב מתנה, הלכה פותח ורואה ומברך וקורא. ע"כ. ומבואר, דלר' יהודה (דכוותיה הלכתא) ברכות לא הוי כתרגום, וליכא למיטעי בהם לומר שהם כתובים בתוך הס"ת. ורק בתרגום חיישי' הכי. ועיין בתוס' (ד"ה גוללו) ולכתחלה הוא גוללו וסותמו קודם שיברך כדי שלא יאמרו ההמון שהברכות כתובות בו. אבל בדיעבד אין לחוש, שהרי לא שכיחי עמי הארץ כ"כ עתה. אבל לאחר שקרא בו ודאי צריך לגוללו קודם שיברך וכו'. ובהגהות הב"ח שם כתב, דאע"ג שהלכה כר' יהודה שאינו מחוייב לגוללו, מ"מ לכתחלה צריך לגוללו, שגם לרבי יהודה היינו שאין איסור להניח הס"ת פתוח ולברך. ועיין ברמב"ם (פי"ב מהל' תפלה ה"ה), ובש"ע (סי' קלט סעי' ד-ה). [נוע"ש בשו"ר כנה"ג (בי" סק"י) שכתב, ועכשיו נהגו ג"כ לכסות הס"ת במפה שלו, וג"ל שיהפוך פניו לצד שמאל, ואני נוהג שלא להסתכל בכתב אלא בחוץ. והביא שם דברי הב"ח. וכ"כ בברכ"י (סי' קלט סק"י) שאף לר' יהודה דקאמר דלא חיישי' שיאמרו ברכה"ת כתובות בס"ת, היינו כי איכא טירחא. אבל ליכא טירחא ודאי יכסה].

(יג) הנה המנהג שנהגו בכל תפוצות ישראל לפרוס פרוכת על ארוה"ק, הוזכר בתוס' מגילה (כו:), ואינו

יד. בית כנסת שהובא אליו מחוץ לארץ ארון קודש מפואר ביותר, מעשה חושב ופרוכת פרוסה עליו כנהוג, ורוצים להדרו לצחצחו ולצפותו זהב, וכולו אומר כבוד, ולשם כן רוצים להסיר את הפרוכת מעליו, ולהשאירו כך בלי פרוכת, כדי להראות את יופיו והדרו לקהל המתפללים, אין להתיר לעשות כן, אלא יש להמשיך במנהג של פריסת פרוכת על ארון הקודש. ואם המצא ימצא בית כנסת שהסירו מעל ארון הקודש את הפרוכת, שלא ברצון מורי הלכה עשו כן, ויש להעיר למוסר אזנם להחזיר עטרה ליושנה. ומכל מקום אין לעשות על זה מחלוקת, ודברי חכמים בנחת, נשמעים. (יד)

פניו, כדי שלא יזונו עיני הכל מהם, ונטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל. וכיו"ב בפסחים (כו.) וי"ל. והנה בשו"ת יחוד ח"ב (סי' יז) בנידון עישון סיגריות בביהכ"נ, כתב, ואמנם שמעתי באומרים לי שאם נותנים על ארוה"ק שתי פרוכות, פרוכת אחת מבפנים לדלת הארון, ופרוכת אחת על הדלת של הארוה"ק מבחוץ, יש להקל לעשן בביהכ"נ. אכן, אין לזה כל יסוד בהלכה, כי האיסור לעשן בביהכ"נ אינו מפני קדושת הספרי תורה שבארוה"ק, אלא מכח קדושת ביהכ"נ, וכ"כ בשו"ת ישכ"ע ח"ד (ארו"ח סי' ז ט"ג), שאף אם יש ב' פרוכות אסור לעשן בביהכ"נ. ועכ"פ מתבאר שם שיש שנהגו להניח ב' פרוכות בארוה"ק, מבפנים ומבחוץ, אף שמצד הדין סגי בפרוכת אחת.

הקדשים. וכמ"ש בשו"ת זר"א ח"א (ארו"ח סי' כו), שהמנהג הוא על שם שנאמר והבדילה וגו', וגם על דרך כיוסו כלי הקודש. (וע' בפ"י הרמב"ן במדבר ד, כ.) וכ"כ בשו"ת תרוה"ד (סי' סח), שהפרוכת לפני ארוה"ק היא לצניעות. והובאו הדברים הנ"ל בשו"ת יחוד ח"ו (סי' ט), והוסיף שם, שטעם פריסת הפרוכת, הוא מפני שארוה"ק קדושתו חמורה ביותר, שהוא תשמיש קדושה, ואילו הפרוכת היא תשמיש דתשמיש של קדושה, וכמ"ש הרמ"א בהגה (סי' קנד סי'). וכן כתבו הב"ח בתשובה (סי' יז), והמג"א (סי' קמו סק"ה). וראה עוד בשו"ת בני בנימין (סי' לט). ואין ראוי שיוזנו עיניהם מקדושת הארון כ"כ. וכענין שפי' רש"י (שמות לד לג), שלכבוד קרני ההוד של משה היה נותן המסוה על

"ארון קודש" מפואר שרוצים להשאירו בלי פרוכת שתכסהו

וביזמא (ע) אמרו, שבזמן שהיה ביהמ"ק קיים, כל אחד ואחד היה מביא ספר התורה מביתו וקורא בו ביוהכ"פ, כדי להראות חזותו לרבים. ופרש"י, להראות נוי של ספר התורה ותפארת בעליה שטרח להתנאות במצוה, שנא' זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות וכו' ע"כ.

ואף כאן נכון להראות חזותו ויופיו של ארון הקודש המפואר בשעה שגוללים את הפרוכת ופוחתים את דלתות הארון להוצאת ספר תורה והכנסתו. אבל להסיר את הפרוכת מעל ארון הקודש לגמרי, לא נכון לעשות כן,

כי באמת המנהג שנהגו בכל תפוצות ישראל לפרוס פרוכת על ארון הקודש, והוזכר מנהג זה בתוס' מגילה (כו:), אינו לשם נוי בעלמא, אלא על דרך שנאמר בתורה (שמות כו, לג), והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים. ובהרבה בתי כנסת של ספרדים נוהגים לפרוס עוד פרוכת מבפנים לדלתות הארון, וכמ"ש בשו"ת ישכ"ל עבדי ח"ד ארו"ח סי' ז'. וכן מבואר בשו"ת זרע אמת ח"א (חארו"ח סי' כו), שאפי' אם ארון הקודש נאה ביותר, והוא נראה יפה בלא פרוכת יותר מאשר

יד הנה אין ספק שעצם המעשה ליפות ולהדר את ארון הקודש נחשב למצוה רבה, וכבר אמרו חז"ל (שבת קלג:), זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, עשה סוכה נאה וכו', וכתוב בו לשמו (עיין גיטין כ) בדיו נאה ובלבלר נאה, וכורכהו בשיראים נאים. וכ"ה באו"ז הלכות תפילין (סי' תקנה): איתא במכילתא, והובאה בפ"ק דנזיר, זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, תפילין נאים מזוזה נאה, ס"ת נאה, בקלפים נאים, ובדיו נאה, ובקולמוס נאה, ובלבלר נאה וכו'. וסיים האו"ז, וכתב מורי ר"י החסיד, נאמר שכל טוב לכל עושיהם, וסמך ליה במצותיו חפץ מאד, בתיקון נאה, משום זה אלי ואנוהו, התנאה במצות, מבחוץ למראה"ע, וכ"ש מבפנים, שהרי ביהמ"ק היה נאה גם מבפנים, שנא' ויצפהו מפנימה זהב טהור. ולכן אם יכתוב התפילין בכתיבה דקה, אינה יפה, ונמחקת מהרה, והרי הוא עושה תפילין קטנים בשביל כבודו, יותר טוב שימעט כבודו וירבה כבוד שמים לכתוב כתיבה עבה קצת. ע"כ. וסיום דבריו בשם ר"י החסיד, הובאו להלכה בדברי הרמ"א בהגה (סי' לב ס"ד) בשם מרדכי.

טו. יש לאסור לתלות פרוכת שמצוייר בה אריות על ארון הקודש מבחוץ. שמלבד שהדבר אסור על פי ההלכה, עוד בה שמבלבל דעת המתפללים כנגד הפרוכת. וכן יש לאסור להקים צורת אריות מברונזה או שיש, וכיוצא בזה, מעל ארון הקודש. ורבני ישראל נקראים לדרוש ברבים על כך, ולדבר על לב גבאי בית הכנסת בכל אתר ואתר, במתק שפתיים, שאם

יכשר בעיניו, היום יבטל מנהג אחד ולמחר מנהגים הרבה, וממילא כל מנהגי ישראל יעדרון, ותהיה תורה חדשה בכל דור ודור, וימשך מזה לפשוט יד גם בדברים שנהגו בהם איסור על פי גדולי הדור. ועבירה גוררת עבירה. לכן כל מורה צדק יסמוך ידו החזקה לחזק מנהגי ישראל וכו'. וע"ע בשו"ת דברי יוסף אירגאס (סי' ה'). ובספר פחד יצחק (מע' מנהג דף קלו ע"ד). ובשו"ת בגדי כהונה (אר"ח סי' י'). ובשו"ת לב חיים פלאגי ח"ב (סי' ט'). ועוד.

לפיכך אף בנידון שלנו יש להשאיר המנהג של פריסת הפרוכת על ארון הקודש על כנו, אף אם הארון עצמו נאה ומפואר ביותר. ואם המצא ימצא ביכ"נ שהסירו הפרוכת מעל ארון הקודש, שלא ברצון חכמים הבקיאים בפוסקים עשו כן, ויש להעיר למוסר אזנם להחזיר עטרה ליושנה. ויקיימו זה אלי ואנוהו להראות חזותו בעת פתיחת ההיכל להוצאת הספרי תורה, והחזרתם לארוה"ק. אבל לא להסיר הפרוכת לגמרי מעל הארון, נגד המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל. וכמבואר כ"ז בשו"ת יחז"ח ח"ו (סי' ט). ובשו"ת יבי"א ח"ג (סי' יג) וח"ז (סי' כו).

ובמכתב משנת תשל"ג, כתב מרן אמור"ר זיע"א בזה"ל: לכבוד ידידי הרב הגאון חריף ובקי חכו ממתקים וכולו מחמדים רבי זלמן דרוק שליט"א, אודות שאלתו בדבר בהכ"נ "רננים" שע"י היכל שלמה, שבזמנו הובא לשם ארון קודש מפואר ביותר, מעשה חושב, ועתה נשאלם לבם של שנים מנדיבי עמינו לצפותו זהב, והתעוררה השאלה אם מותר להסיר הפרוכת מעל ארון הקדש, אשר היתה נהוגה עד היום? והנה הפרוכת אשר על ארון הקדש אינה רק ליופי, אלא להבדיל בין קדושה לקדושה וכמו שנאמר והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש לבין קדש הקדשים. ויש בה גם משום צניעות.

ובשו"ת זרע אמת ח"א (סי' כו) מבואר שמנהג ישראל בענין שימת הפרוכת לפני ארון הקדש, הוא על שם והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קה"ק. וגם ע"ש כסיוי כלי הקדש. וכן נראה ממ"ש התה"ד (סי' סח) וע"כ לא טוב לשנות המנהג המיוסד על אדני פז והוא מנהג פשוט לכל ישראל. בכבוד רב, עובדיה יוסף

עם פרוכת, מ"מ לא נכון להסיר הפרוכת מעל ארון הקודש, לפי שמנהג פריסת הפרוכת אינו רק לנוי בעלמא. אלא הוא ע"ש שנאמר והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים. וגם על דרך כסיוי כלי הקודש. (ועיין בפי' הרמב"ן במדבר ד' כ'). וכ"כ בשו"ת תרוה"ד (סי' סח), שהפרוכת התלויה לפני ארון הקודש היא לצניעות. ולפי"ז גם אם ארון הקודש נאה יותר בלי הפרוכת, אין לשנות ממנהג ישראל הפשוט בכל ישראל ומיוסד על אדני פז. עכת"ד.

[ויש להוסיף, שטעם פריסת הפרוכת, מפני שארון הקודש קדושתו חמורה ביותר שהוא תשמיש קדושה, ואילו הפרוכת היא תשמיש דתשמיש של קדושה, וכמ"ש הרמ"א בהגה (סי' קנד ס"ו). וכ"כ הבי"ח בתשו' (סי' יז). והמג"א (סי' קמז סק"ה). וע"ע בשו"ת בני בנימין (סי' טט). ואין ראוי שיזונו עיניהם מקדושת הארון כ"כ. וכענין שפי' רש"י (שמות לד ג), שלכבוד קרני ההוד של משה היה נתון המסוה על פניו כדי שלא יזונו עיני הכל מהם, ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל. ע"ש. וכיו"ב בפסחים (כו). וי"ל].

והנה ידוע ומפורסם שמנהג ישראל תורה הוא (תוס' מנחות כ), ולכן אין לשלוח יד לשנות ממנהגי ישראל. וכבר האריך מהר"י קולון בתשו' (שרש ט) להוכיח מהגמ' (תענית כח): שאין לבטל שום מנהג. ושכ"כ רבינו יצחק אבן גיאת, שאין לשנות ממנהג המקום אפי' למנהג אחר טוב ממנו. ע"ש. [וא"כ יש בו שמץ של איסור שמבואר בריטב"א שיש לשנותו, וכ"כ הריב"ש והרשב"ש והפ"ח ועוד]. וכן העלה הרדב"ז בתשו' ח"ג (סי' תקלב). ומהר"י עייאש בספר מטה יהודה ח"ב (סי' תקפב, דף לו. בדה"מלך), כתב, שאין לשנות ממנהגי ישראל כלל וכלל, וכל המשנה ידו על התחתונה ואינו אלא טועה, ונקרא פורץ גדר, מפני שכל מנהג ומנהג יש לו שרש וצינור למעלה. וכ"כ עוד בספרו שו"ת בית יהודה (אר"ח סי' ט), שכל הרבנים אשר הנהיגו את קהלותיהם ע"פ התורה, היו נזהרים שלא לשנות ממנהגי ישראל כלל, והיו טורחים לקיים המנהג ומעמידים ומחזקים אותו בדבר המעמיד שאפי' באלף לא בטיל. וזאת תורת האדם השלם לאחוז במנהג ובמעשה האבות ולא יטה מהם ימין ושמאל, כי אם יבא כל אחד לסמוך על שיקול דעתו ולתקן כפי אשר

כבר תרמו פרוכת כזו לבית הכנסת, יש להסיר צורת האריות מבתי הכנסת, ויש לעשות הדברים בחכמה ובתבונה, בשלום ובמישור, כדי שלא לגרום חס ושלום מחלוקת בבית הכנסת, כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ויש לפרסם ברבים שלא יוסיפו להקדיש פרוכות כאלה לבתי כנסיות. טו)

יש לאסור לתלות פרוכת על ארון הקודש מבחוץ שמצוייר בה אריות

ה"ז כמתחייב בנפשו, הרי שמחמת שנותן לבו לאילן יפה אינו מכוין למשנתו ומפסיק. וכ"ש בתפלה שצריכה כוונה ביותר וכו'. שאינו יכול לכוין כשמסתכל בעופות ואילנות המצויירים בכותל ביהכ"נ. ע"כ.

וכיו"ב כתב המהר"ם מרוטנבורג בתוס' יומא (נד.) שהמצויירים במחזורים צורות של חיות ועופות לא יפה עושים, שע"י כך המתפללים מסתכלים בצורות אלו ואין מכוונים לבם בתפלה.

ואמנם המרדכי (בפ"ג ד"ד ס' תתמ) ה"ד רבינו אליקים לאסור, והביא בשם רבינו אפרים להתיר, ודחה ראיות רבינו אליקים, שאין לאסור אלא צורת אדם בולטת, משא"כ אריות ועופות אין לאסור.

וכן מרן הב"י (יו"ד ס' קמא) דחה ראיות רבינו אליקים כמה שאוסר בכל הצורות, שאין לאסור אלא צורת אדם בולטת, משא"כ אריות ועופות אין לאסור.

אולם מרן הב"י בשו"ת אבקת רוכל (ס' סג) נשאל אודות מי שחשב לתת על ההיכל של ארון הקודש אבן שמצוייר בה צורת אריה, והזכיר תשובת רבי אליהו קפסאלי שהעלה לאסור, ומרן השיב, שבאמת ראוי לכל מי שנגע יראת ה' בלבו למחות בכל תוקף ע"ז, וכמ"ש רבינו אליקים, ועשה מעשה רב להסיר צורות אריות שבחלונות ביהכ"נ. ואף שרבינו אליקים התיר, נראה שזהו דוקא בדיעבד, אבל לכתחלה לצור צורות אלו בביהכ"נ מודה לאסור, שמתוך שמסתכלים באותן צורות בשעת תפלה אין מכוונים את לבם לאביהם שבשמים, כמ"ש התוס' ביומא (נד.). ועוד שלא התיר רבינו אפרים אלא בצדדי ביהכ"נ, אבל אם היתה הצורה בכותל שהקהל מתפלל כנגדו, גם הוא יודה לאסור, מפני החשד, שרואים שהקהל משתחוה כלפי הצורה. ועוד שבצורה של אריה יתכן ולכו"ע אסור. ע"ש. וכן הסכים שם (בס"י סה) מהר"ם פדאוה. **ברם** בקושטא מרן בתשובה שבאבקר"ר (ס' סו) נראה דעתו דעת עליון שאין בזה איסור משום סרך ע"ז, ומ"מ הביא שם תשובת הרמב"ם שאין להתפלל ולהשתחוות מול בגדים המצויירים, אע"פ שאין הצורות בולטות.

טו) בגמ' ע"ז (מג.) דרשו חז"ל מהפסוק (בפר' יתרו) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם, לא תעשו כדמות שמישי המשמשים לפני במרום, שהם צורת שרפים ואופנים ומלאכי השרת. וכן צורת ארבעה פנים של המרכבה ביחד, שהם: אדם, אריה, שור, ונשר. ולמדו בגמ' שם שפרצוף בולט של אדם, אסור אפי' לבדו. ומשמע שצורת אריה או נשר או שור של כל אחד מהם לבדו, אין בה שום איסור. שאין האיסור אלא כשעושים כולן ביחד. וכן מבואר בתשו' הרשב"א ח"א (ס' קסו). וכן מבואר בתוס' (יומא נד.). וכ"כ רבינו ירוחם (נתיב יז ח"ה). וז"ל מרן בש"ע (יו"ד ס' קמא ס"ד): אסור לצייר צורות שבמדור השכינה, כגון ארבעה פנים של המרכבה ביחד, שהם אדם שור אריה נשר. וכן צורת שרפים ואופנים ומלאכי השרת, וכן צורת אדם לבדו, כל אלו אסור לעשותם אפי' לנוי וליופי. ואפי' אם עשאו נכרי אסור להשהותם ולקיימם ברשותו. ע"כ. ומבואר, שבכל צורה מאלו לחוד אין שום איסור. **אולם** האו"ז (מסכת ע"ז ס' רג) כתב, מעשה בקולוניא שציירו צורת אריות בחלונות של ביהכ"נ, והורה רבינו אליקים להסירן, שהרי נאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה, ושמה תאמר הואיל ומצאנו שהיו כרובים בביהמ"ק, אף בביהכ"נ נתיר כן, והלא מקרא מלא דיבר הכתוב לאסור לעשות כן, וכמו שדרשו חז"ל במכילתא (פר' יתרו), לא תעשו לכם, שלא תאמר הואיל וניתנה רשות לעשות כרובים בביהמ"ק, הרי אני עושה כן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ת"ל לא תעשו לכם. ואפי' בביהמ"ק שנצטוו לעשות כרובים, אם הוסיף ועשה במקום שנים ארבעה כרובים, הרי הם כאלהי זהב. ומה שאמרו בע"ז (מג.) כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם, לאו דוקא הוא, שאין למדין מן הכללות אפי' נאמר בהן חוץ. ועוד הרי כשמתפלל ושוחה בכרכותיו כנגד הצורות האלה, נראה כמי ששוחה לצורות, ואיכא משום חשדא וכו'. ולכן אסור לקיים צורות אלה בביהכ"נ. וכתב ע"ז באו"ז, וזכורני שבימי חרפי ראיתי שהיו מצויירים בביהכ"נ עופות ואילנות, ודנתי שאסור לעשות כן, שהרי שנינו באבות (פ"ג מ"ז) המפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה,

בספר נאה משיב (י"ד טז), ובשו"ת מים חיים משאש (סי' פ), ובשו"ת מערכי לב (א"ח סי' ט), ובשו"ת נהרי אפרסמון (י"ד סי' קיה), ובשו"ת פרי השדה ח"א (סי' ט), ובשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' קה) ובשו"ת מחנה חיים (ח"ב מ"ד סי' כט), ובשו"ת משיב דברים (סי' קה), ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ו (סי' ב), ובשו"ת ישכ"ע ח"א (י"ד סי' ח), ושאר אחרונים. וע"ע בשו"ת עמק יהושע ח"א (ח"י"ד סי' כ), ובח"ו (סי' ל) שכתב, שבמרוקו לא נהגו במנהג גרוע זה, ויש להשתדל שלא להשים צורה זו בבתי הכנסת, והעומד ע"ז לבטלו כליל רוח חכמים נוחה הימנו. וכמבואר כ"ז בשו"ת יח"ד ח"ג (סי' סב).

תשובה להערה בענין ציור "אריות" על הפרוכת

לנו להתפלל כנגד כותל או בגד מצוייר. עכ"ל. וכ"פ מרן בש"ע (סי' צ סכ"ג). ומבואר שלמעשה מרן נוטה להחמיר משום ביטול הכוונה בכל ציורים. ואע"פ שבתשו"ת אבקת רוכל (סי' טו) עמד ע"מ שנהגו בתפוצות הגולה לתלות פרוכת מצויירת, ולא חששו לתשובת הרמב"ם הנו'. ע"ש. מ"מ כיון שמרן בש"ע (סי' צ) הביא להלכה תשובת הרמב"ם הנו', מוכח שלמעשה לא רצה לסמוך להתיר לגמרי, (כמו שנראה מדבריו באבקת רוכל סי' טו). ומה גם דמסתברא שלא בא באבקת רוכל (סי' טו), אלא ליישב מנהג תפוצות הגולה (וכלשונו בסוף התשובה), אבל למעשה חושש לתשובת הרמב"ם להחמיר בזה, ולכן סתם להחמיר בזה בש"ע, כי כבר כתב בתשובת אבקת רוכל (סי' לב) שבכל קהלות א"י וערביסטאן והמערב נוהגים ע"פ הרמב"ם. ע"ש. ועיין בברכ"י (י"ד ש"י"ב סי' קמא סק"ג) שה"ד מרן בב"י שם, וכתב, ועתה נדפסו תשובות מרן החדש ספר אבקת רוכל, ובסי' סג כתב שדברי רבינו אליקים עיקר, ואסור לתת על ההיכל אבן מצויירת וכו'. ע"ש. ושם סק"ד הביא תשובת מרן בסי' טו, ולא הרגיש שהדברים סותרים. וכנראה שהביין שלא בא אלא ליישב המנהג. וע' בשו"ת חסד לאברהם (תנינא ח"י"ד סי' לט) שכתב, דאף שיש קהלות באשכנז שנהגו להקל בזה, ויש ללמד עליהם זכות, אולם בא"י נהגו כל הספרדים מכמה דורות להחמיר כתשו"ת מרן באבקת רוכל (סי' סג). והו"ד ביח"ד ח"ג (עמ' ר). ולפ"ז א"ש מש"כ ביח"ד הנו', ול"ק מה שהק' הרב באר שרים, כי ביח"ד קיצר בזה. ודו"ק. וע"ע בהליכו"ע ח"א (עמ' קג אות ה). ובשו"ת יבי"א ח"ט (א"ח סי' קח אר' מח).

ושו"ר בשו"ת ישכ"ע ח"א (ח"י"ד סי' ה אות ה) שעמד בסתירת דברי מרן הנו', וכתב דהעיקר כמש"כ בסי'

ומרן החיד"א בשו"ב (י"ד סי' קמא אות ג) הביא בשם הגאון רבי דוד קורנילדי בהגהותיו כת"י, שהדבר פשוט שבביהכ"נ או בביהמ"ד שמתפללים שם בקביעות, אסור להשהות שם צורות אריות וכדו', וכדברי רבי אליקים שאוסר, והמורה להתיר בזה עתיד ליתן את הדין. וכן כתבו בחכ"א (כלל פה סי' ז), ובבית לחם יהודה (סי' קמא), ובקונ' טהרת הקודש, והסכים עמו הראש"ל ח"ד בדרא רבי דוד חזן, בספרו ישרי לב (א"ח דף ט ע"ד). וכן כתבו בשו"ת דבר משה תאומים (סי' לו), ובשו"ת חסד לאברהם (י"ד סי' לט), ובשו"ת נטע שורק (י"ד סי' מו), ובשו"ת מעשה אברהם (י"ד סי' לה), והראש"ל רבי יעקב מאיר בתשובה שהובאה

והראוני מ"ש בשו"ת באר שרים ח"ה (סי' כד) להשיג ע"ד מרן אאמ"ר זיע"א בזה, במ"ש בשו"ת יח"ד וילקו"י הנו', וכתב: והנה נוראות נפלאות על גאון שכמותו, איך לא ציטט את כל דברי מרן הב"י בתשובת אבקת רוכל (סי' סג, וסי' טו), והרי להמבואר שם יוצא דינו להקל. ואיך אפשר להתעלם מדבריו ורק לציין אותם, ולכן צ"ע גדול על אב ובנו שהתעלמו מכך. וע"ש עוד.

גם בירחון אחד העירו על מרן אאמ"ר זיע"א בהאי לישנא: ודבריו צריכים לי עיון "גדול", שהרי בסי' טו מרן התיר וכו'. ומרן הראש"ל אע"פ שה"ד מרן באבקת רוכל בשני המקומות, לא נראה לו לחלק בזה ונקט לחומרא בכל אופן, והדבר צ"ע. וברור שדברי מרן בתשובתו עיקר נגד כל האחרונים שהביא בשו"ת יח"ד שם. ולכן נראה לכאורה שא"צ להחמיר בזה. (א"ת סימן תשס"ג).

אולם המעיין ישר יחזו פנימו, שבשו"ת יח"ד אכן הזכיר את תשובת מרן באבקת רוכל בסי' טו, וכתב שם שיש סתירה בתשובות מרן הב"י, במ"ש בסי' סג, למ"ש בסי' טו. כי בסי' סג כתב להחמיר בנ"ד, ואילו בסי' טו נראה דעתו דעת עליון שאין בזה איסור "משום סרך ע"ז", ומ"מ הביא שם תשובת הרמב"ם שאין להתפלל ולהשתחוות מול בגדים המצויירים, אע"פ שאין הצורות בולטות. וכ"כ מרן הב"י (א"ח סי' צ) בשם תשובת הרמב"ם. ושכן הביאה להלכה הרד"א. ע"ש.

וז"ל תשו' הרמב"ם (מהדורת פריימן סי' ס), והבגדים המצויירים אע"פ שאינן בולטות אין נכון להתפלל כנגדן, כדי שלא יהא מביט בציורים ולא יכוין בתפלתו, ואנחנו רגילים להעצים ענינו בעת התפלה בזמן שיקרה

ובמה שצייד הדבר משה תאומים לחלק בזה בין לכתחלה לדיעבד, שבדיעבד א"צ להסיר הצורות, אין כן דעת כמה אחרונים, ומכללם הראש"ל מהר"ם סוזין שציוה להרוס המשקוף שציירו עליו צורות כאלה, ולהסירם כליל, וכן העלה בשו"ת דבר משה בסוף דבריו. ובשו"ת ישכ"ע הנ"ל [ח"א חיו"ד סי' ה'] כתב, דמ"מ מתשובה בסי' סג מבואר דאף בשוקעת אסור, היפך מ"ש בסי' סו. והקרוב אליו דמין בתשובה בסי' סג חזר בו מתשובה בסי' סו, וממ"ש בב"י והכריח כן. [והיינו דסדר התשובות באבקי"ר אינו מעלה ומוריה, ואפשר דסי' סג כתב לאחר מה שסודר כסי' סו]. והר"ד בשו"ת שמחת כהן ח"א (סי' א'), והאריך בזה, כיעו"ש. **ועכ"פ** בשו"ת יחו"ד הנז' התחשב גם בתשובת מין בסי' סו, ולא התעלם ממנה, ואין כאן שום הערה בדברי יחו"ד הנז'. ובאמת שגם בשו"ת באר שרים הנ"ל ציין שבשו"ת יחו"ד הזכיר התשובה בסי' סו, ורק העיר היאך התעלם ממסקנתו להיות. ואולם גם זו אינה הערה, דהתם לא התיר אלא משום המנהג בחו"ל, וכלשונו של מין "מאחר שפשט המנהג בכל תפוצות הגולה" לשים פרוכת מצוייר ומרוקם ולא חששו לביטול כוונת התפלה מפני כך וכו'. ע"ש. ומשמע שלא הוצרך להתיר אלא מפני המנהג. אבל בב"י (סי' צ) דהיא סוגיא בדוכתא, הביא בסתם דברי הרמב"ם לאסור כבגדים מצויירים. [ועיין בשו"ת דבר משה תאומים שהובא ביחו"ד הנ"ל שכתב, שכך היה המנהג בגולה. וכנראה לזה רמז ביחו"ד שהביא דבריו]. וגם יתכן שמאחר ובתשובת אבקת רוכל הזכיר דעת הרמב"ם, הנה כבר כתב בסי' לב, דאנו הספרדים הולכים אחר פסקי הרמב"ם. ועוד, דקי"ל דסוגיא בדוכתא עדיפא, ומסתבר שאם הב"י הביא דין זה לאיסור בספרו ב"י (ס"ו צ) הכי נקט לדינא. ודו"ק.

ויש להוסיף, דאף שבדברי האבקת רוכל איכא עיקולי ופשורי בדבר, מאחר וראינו לגדולי האחרונים שעמדו בתוקף רב נגד מנהג זה, ש"מ שרעתם להלכה כמו שנחבאר כך להלכה, ולכן יש להמשך בזה אחר הסכמת חכמי ספרד האחרונים.

ועיין בשו"ת מנחת יהודה (לרבי יהודה שטרית, חיו"ד סי' ז) שכתב, דמעשה רקמה שרוקמין על פרוכת תמונת שתי אריות תופסין שתי לוחות הברית אחד מימין ואחד משמאל, זה מותר, ואין לחוש בזה לאיסור ע"ז, כיון שהצורה אינה בולטת. ע"ש. אך צ"ע למה לא חש מצד שאסור להתפלל כנגד צורה כזו.

והנה אף שבהליכוי"ע כתב בלשון טוב להחמיר להסיר הפרוכת שיש בה צורת אריות, הנה סיים תוך

סג, כי מש"כ בסי' טו, הוא לפני מש"כ בסי' סג. ובסו"ד ציין שראה להגאונים עה"ש (סי' קמא סק"י), ומעשה איש (חיו"ד סי' א) שהעירו בזה על מין ולא יישבו כלום. ע"ש. והיינו, שיתכן שמרן הב"י חזר בו. והתימה שהרב באר שרים ציין לדברי הישכ"ע.

ובס' אור המאיר (המוקדש לכבודו של הראש"ל הגרב"צ עזיאל זצ"ל, שנת תשי"ז, עמ' קכו) במאמרו של הגרא"י וולדינברג זיע"א [מח"ס שו"ת צ"א] עמד על הסתירה בדברי מין הב"י בתשובותיו, וכתב ליישב, דבתשובה הראשונה (סי' סג) טעם איסורו של מין הוא מכמה טעמים, מצד צורה בולטת האסורה משום חשדא, ועוד שיש לחלק בין דיעבד לכתחלה, ולכתחלה אין לצייר בביהכ"נ משום ביטול הכוונה, ועוד שאינו בצד ביהכ"נ, אלא כנגד המתפללים. ועוד דצורת אריה כיון שהגויים מציירים אותו לאחד מארבעה חיות שבמרכבה, אפשר דמודה רבינו אפרים דאסור. ועוד, דאפשר שלא התירו המתירים אלא בבית, ולא בביכ"נ. ובצירוף כל הטעמים הנז' העלה שם לאסור. ואילו בתשובתו השניה בסי' טו, יסודי ההיתר הם מצד דברבים ליכא חשדא, וכתב זאת בלשון אפשר, כדי שלא יסתרו דבריו לתשובה הקודמת. ועוד טעם דכשאר צורות ליכא חשדא, ועוד שזה כבר עשוי, ונשאר לנו רק הסברא של בלבול כוונת המתפלל, ומטעם זה לבד אין לנו לעקור המנהג שפשט בכל התפוצות לשים פרוכת מצויירת ומרוקמת. ולכן בש"ע (סי' צ' סעיף כג) כתב בלשון שאין נכון להתפלל נגד הבגדים המצויירים, ואם יקרה לו כן, יעלים עיניו או שיעצום עיניו. ומכח כ"ז העלה הרב במסקנתו, שאין לאסור להעמיד איזו צורות אפי' שוקעות או מצויירות באריגי הפרוכת. ע"ש. אולם לפי המבואר לעיל אין אנו צריכים להדחק בכל הנ"ל, אלא דנראה דעת מין לאסור בזה, ורק הליץ על אותם שנוהגים כן במקומותיהם. אבל במקומותינו שלא נהגו כן, יש למנוע הדבר.

וע"ע ביישוב סתירת דברי מין באבקת רוכל, בשו"ת חסד לאברהם תאומים הנ"ל, ובתשובה להראש"ל רבי יעקב מאיר בס' נאה משיב (חיו"ד סי' ז). ובהערות הרב המהדיר לאבקת רוכל הנדפס מחדש. ואכמ"ל. ומה שצייד הדבר משה תאומים לחלק בין לכתחלה לדיעבד, שבדיעבד א"צ להסיר הצורות, אין כן דעת האחרונים, ומכללם הראש"ל מהר"ם סוזין שציוה להרוס המשקוף שציירו עליו צורות כאלה, ולהסירם כליל, וכן העלה בשו"ת דבר משה (סי' לו דף מג ע"ד) בסוף דבריו.

טז. בית כנסת שעברו ונתנו שם פרוכת עם צורת אריות, והגבאים מסרבים להסירם, מותר להתפלל שם, וכן אם ציירו על כתלי בית הכנסת סמלי י"ב השבטים, מותר להתפלל שם. ואמנם בית כנסת שהכניסו לשם שעון וכו' ציור צורת אדם, ראוי להחליפו, ומכל מקום כבר נהגו היתר בזה. (טז)

לפוקה ולמכשול, וכשם שקיבל שכר על הדרישה כך יקבל שכר על הפרישה, ואל נא יביא דוגמאות מאיזה בתי כנסת שעשו כן ללא הוראת גדולי ישראל, לכן עצתי נאמנה להסיר את הצורות הללו מביהכ"נ, וכל התומכים ומקיימים עצה זו הלכה למעשה ישאו ברכה מאת ה', באורך ימים ושנות חיים, ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב.

ואציין בזה מ"ש בס' ישרי לב, להראש"ל ר' דוד חזן (או"ח מע' צ), מעשה רב, בזמן הראש"ל ר' משה סוזין, שבביכ"נ אחד עשה הבנאי על משקוף הביכ"נ מבחורין, צורת שני אריות בולטות, בהידור ויופי רב, וכשנודע להראש"ל, חרה אפו ע"ז, ופקד להרוס המשקוף. ע"ש. וכ"ש ע"ג ארון הקדש, שפני הקהל בעת כריעתם והשתחויתם אל פני הקודש, ואיך ישתחוו מול הצורות הללו? וכ"כ בשד"ח (מע' בהכ"נ אות יא). וכ"פ בשו"ת מערכי לב [הנ"ל]. וכ"כ מהר"י בן וואליד בס' שמו יוסף (סי' ריד). גם הגאון ר' אברהם נסים אשכנזי בשו"ת מעשה אברהם (חיד"ד סי' לה) הורה לאסור להעמיד פרוכת ע"פ ארון הקדש שמצוייר בה אריות. וכ"כ הרב הראשי של מצרים ר' רפאל אהרן בן שמעון בס' נהר מצרים. בכבוד רב ובברכת התורה, עובדיה יוסף

מותר להתפלל בבית הכנסת שציירו שם צורות בהמות וכדומה

ונחשים. ומבואר שד"ז תליא בפלוגתא. ובפתחי תשובה הביא משו"ת דברי יוסף (סי' ה) שכתב, שאם ציירו בדלתות ביהכ"נ צורה כוכבים, אסור להכנס שם משום חשדא, והפת"ש תמה עליו, דבגמ' ר"ה מוכח דשרי ליכנס לשם. דברבים ליכא חשדא. אלא שבדברי יוסף כתב, דהתם שאני שהונח באונס. אך א"כ צ"ב דמאי משני דברבים ליכא חשדא, הא בלא"ה הוא באונס. ועכ"פ לדינא נראה שמותר להתפלל שם. **וביהכ"נ** שהכניסו לשם שעון וכו' ציור צורת אדם, ראה מ"ש בזה בשו"ת משנה הלכות הנ"ל (סי' קט). ושם (סי' קיא) אם מותר לראות השעה בשעון המונח על כנסייה, או דהוי כנהנה מע"ז, וכתב שם, דאף שהמחמיר תע"ב, מ"מ המנהג פשוט להיתר, וכמ"ש הגאון ממונקאטש, שגם אנשי מעשה נהגו היתר בזה. ע"ש.

כדי דיבור שיש להודיע ש"אסור" לרקום וכו'. ומ"ש בלשון טוב, כנראה שבא לרמוז שאין לעשות ע"ז מחלוקת גדולה ח"ו, אלא בלשון זהירות להשפיע על הגבאים להסיר פרוכת כזו. ועיין בשו"ת שבט הלוי הנ"ל שה"ד מחנה חיים ח"ב (סי' ט) המלמד זכות על עשיית אריות בביהכ"נ, ובפרט שעושים רק חצי צורת אריה, ודמי לכרובים וכו'. ע"ש. וצ"ע וכי מותר לעשות ח"ו כרובים בביהכ"נ, לכן לכתחלה צריך להסיר צורת האריות, ומ"מ אין לעשות מזה מחלוקת. **וע"ע** בנ"ד בשו"ת שבט הלוי ח"ד (סי' צה), ובשו"ת הליכות שבא (חיד"ד סי' ג).

וכעת הגיע לידי מכתב שכתב מרן אאמו"ר לפני חמשים וארבע שנים, בד' אייר תשכ"ז, בזה"ל: לכב' ועד מתפללי הביכ"נ ישיבת מזל-רחל, בפתח תקוה, ה' עליהם יחיו.

זה עתה קבלתי מכתבכם מיום ל' ניסן ש.ז. ואתכבד להשיבכם, ללא דיחוי, לאפרושי מאיסורא.

בלי ספק, שהעסקן הנכבד אשר רצה להציב על ארון הקדש זוג אריות העשויים ברונזה, כוונתו לשם שמים, לקיים: "זה א-לי ואנווהו". אולם בהיות שעל פי ההלכה נראה שאסור לעשות כן בבית מקדש מעט, בודאי שאין כוונתו לעשות עבירה ח"ו, ולא תהיה לו

(טז) כ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ד (סי' ק) דפשוט שאין איסור להתפלל שם, ואפי' היכא דאיכא צורה ממש שנעשה לשם נוי, ולא לשם ע"ז, נראה לכאורה דמותר ליכנס ולהתפלל שם, כיון דאין הוא המחזיק את הצורה, וראיה מהגמ' ר"ה, מההיא בי כנישתא דשף ויתב בנהרדעא דהוה ביה אנדרטא והווי עיילי רב ושמואל ואבוה דשמואל ולוי ומצלי התם, ולא חישי לחשדא. [ופירש"י, צלם דמות המלך]. ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' תרי) כתב, ועל צורת עופות וסוסים שציירו בביהכ"נ אם מותר להתפלל שם, ובאת לדמות לצורת לבנה ואנדרטא, ותניא (ע"ז מב:) כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם, ומוקים לה פרצוף אדם במוצא דוקא לר' יהודה אבל לרבנן אפי' פרצוף אדם מותרים במוצא, הלכך אין כאן בית מיחוש. ודעת רבינו אליקים להסיר אפי' צורת אריות

יז. משפחה שהקדישו פרוכת לזכרו ולעילוי נשמתו של אחיהם, והפרוכת הועמדה בהיכל הקודש, שעמד עד אז ללא פרוכת, והוצבה שם במשך עשר שנים, ואז הוחלפה בפרוכת אחרת שהוקדשה על ידי אחד המתפללים לע"נ אחיו, וחברי ועד בית הכנסת החליטו שהפרוכת הקודמת תועמד שם רק בימות החול, ותוחלף בכל שבת. מעיקר הדין אין שום חזקה לבעלי הפרוכת הראשונה, ורשאים חברי הועד להיעתר לדרישתו של המקדיש השני, ולהעמיד את הפרוכת החדשה בהיכל הקודש, ולחלק את המצוה בתורנות כראות עיניהם. ויש להמנע ממחלוקת בעבור זה, כי אצל הקב"ה לא יגרע חלקם של הראשונים במה שהקדימו בעשיית המצוה, ורחמנא לבא בעי. (ז)

יח. יש נוהגים לתלות בדפנות הסוכה, לנוי וליופי, פרוכת שהיתה על ארון הקודש, [מלבד הדפנות הכשרים שיש בסוכה], לקיים בזה מצות "זה אלי ואנוהו", התנאה לפניו במצוות. ויש לנוהגים כן על מה שיסמוכו, ואף על פי שהפרוכת היתה פרוסה על ארון קודש בבית כנסת, מאחר והוא נעשה לצורך מצוה של נוי סוכה, שרי להשתמש בתשמיש דקדושה שדקדושה. וכך מותר ליטול הפרוכת לעשות ממנה חופת חתנים. (ח)

אם יש חזקה למצוות

אחר בתורנות. ע"כ. ולפ"ז גם בני"ד אין שום חזקה למקדיש הראשון במה שהפרוכת עמדה בארון הקודש במשך עשר שנים, שהרי לא היתה להם פרוכת אחרת. ומ"מ אין לגרום למחלוקת בביהכ"נ בשביל זה. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ז (ס) (ג).

יז הן אמנם שהלכה רווחת בידינו שיש חזקה למצוות, וכמ"ש המרדכי (פרק חזקת הבתים סי' תקלג), וכ"פ מרן בש"ע (סי' קנג סעיף כב). מ"מ כתב הרמ"א (בחו"מ סי' קמט) שאם קראו בס"ת של אדם מסויים מפני שלא היה להם ס"ת אחר, ואח"כ הביאו להם עוד ס"ת, אין זו חזקה, אלא יקראו כל שבת בס"ת

יש נוהגים לתלות בדפנות הסוכה, פרוכת שהיתה על ארון הקודש לנוי וליופי

פשוט להקל, והוא מנהג קבוע פה ירושת"ו לקחת פרוכת לנוי בסוכה, וכן לסנדקאות ולחופות חתנים, ובודאי שכל המקדיש פרוכת ע"מ כן מקדיש, ולב בני"ד מתנה עליהם. וע"ע בערוה"ש (סי' קנד סק"י וסק"י-יא-יב) גבי הארון וכל מה שעושים לס"ת, שמבואר בש"ע (סי' קנד ס"ח) מועיל בזה תנאי להשתמש בהם שאר תשמיש, אפי' של חול. ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה כגון מטפחות של ספרים ושלחן שבביהכ"נ, ומעילים של ס"ת, וכתבו הטעם משום שכיון שנהגו כן ואי"א ליהזר דלב בני"ד מתנה עליהם מעיקרא כדי שלא יבואו בני אדם לידי תקלה. ואע"ג שלא התנו כהיתנו דמי. ועינינו הרואות ששואלים ספסלים ושולחנות של ביהכ"נ, ומנורות לבית השמחה, והרי איסור גמור, א"ו צ"ל דהוי כאילו התנו מעיקרא, כיון שהמנהג כן. ע"כ. וע"ע בנהר מצרים (דף ק).

יח בתשובת הב"ח (סי' יז) כתב להתיר במה שנוהגים ליטול הפרוכת לעשות ממנו חופת חתנים, דכיון שנהגו כן הוי כמו שהתנו בתחלה על כך. ובשו"ת הר צבי (אר"ח סי' פב) כתב לדרון ע"ד לקחת פרוכת מביהכ"נ לתלותה לנוי בסוכה בימי החג, שיתכן שדוקא שם שהיה מנהג קבוע בכך, הוי כמו שהתנו בתחלה על כך, וא"כ בסוכה שאין בזה מנהג, אסור דהוי הורדה, דסוכה אינה אלא תשמישי מצוה, ופרוכת הוי תשמיש דתשמיש קדושה. (וצ"ע אע"ז זה הוי הורדה) או אפשר דכיון דסוף סוף הוי כמו שהתנו להשתמש. בו לצורך שוב מותר לכל דבר מצוה דמאי שנא. ע"כ.

ומרן אאמור"ז זיע"א תמה על דבריו (בתשובה בכת"י) שהוא תימה שלא זכר שישבו על מדוכה זו גאוני ירושלים בדור שלפנינו, ובהם בשו"ת בני בנימין (סי' לה), ועוד, שהתירו הדבר עפ"ד הר"י בן הרא"ש, הובא בשו"ת ב"ב (סי' קנד), דתשמיש דתשמיש שרי גם לצורך חול, ושכ"ה דעת מרן הבי"ה החק"ל, ושכן המנהג

ועיין בשו"ת תבואות שמש (אר"ח סי' סא). ודו"ק. וע'

יט. יש נוהגים בעת מלחמה, ליקח פרוכות שהיו פרוכות על ארון הקודש, ולתלותם כנגד החלונות בבית הכנסת, או בביתו, כדי להאפיל על האור בלילה בעת המלחמה, בעת התפלה, או לימוד תורה. ויש לנוהגים כן על מה שיסמוכו, שגם זה חשיב לצורך מצוה. ומכל מקום עדיף יותר שיכסו החלונות בדברים אחרים. (ט)

כ. יש נוהגים לפרוס פרוכת [שהיתה פרוסה על ארון הקודש] לאפריון בבית החתן והכלה, לכבודם. ויש להם על מה שיסמוכו, כמבואר לעיל. ואין לאסור בזה מטעם מעלין בקודש ואין מורידין, כי לב בית דין מתנה עליהם, והוא מנהג קדום בירושלים בהסכמת הגאונים מרי דאתרא. ומטעם זה נהגו גם כן להניח פרוכת על כסא של אליהו הנביא בברית מילה, והסנדק יושב על הכסא, שלב בית דין מתנה עליהם, ומנהג ישראל תורה הוא, והנח להם לישראל. (כ)

כא. מותר לעשות כיס לטלית ולתפילין מפרוכת שהיתה פרוסה על ארון הקודש, לאחר שהפרוכת בלתי. (כא)

בשו"ת משפטי עזריאל (מהר"ת א"ח סי' כב, עמ' סד) שהביא מ"ש המג"א דה"ט שמשתמשים בפרוכת שלפני ארוה"ק לחופות שלב ביי"ד מתנה עליהם. והעיר מתשו"ר רב האי גאון דמוכח לאיסור בזה, וכו'. (נבמג"א (סי' קנד ס"ק יד) כתב, שמותר לתלות מטפחת ס"ת על כותל ביהכ"נ, וכן מותר להניח ארוה"ק ליד החלון כדי לשתום שלא תכנס הטומאה לביהכ"נ, כיון שאינו משתמש בהם, מה לי מונחים כאן או כאן. אבל להניחם דרך קבע שלא במקומם אסור].

בשו"ת דברי חיים (א"ח סי' יד) כתב, שמותר להעביר ארוה"ק ממקום למקום בתוך ביהכ"נ, שמאחר והכל נעשה בתוך ביהכ"נ, אין בזה הורדה מקדושה. וה"ד בהגהות מהרש"ם (ס"ס קנב). וכ"ד הבית שלמה (א"ח סי' כט). אבל בשו"ת אמרי יושר ח"א (סי' עט) חכך להחמיר באופן שמעביר הארון מכותל אחד לכותל אחר, אבל באותו כותל מותר. ובשו"ת רב פעלים ח"ב (א"ח סי' כ) אסר לשנות מקום הארוה"ק והבימה, ועיין בשר"ח (מע"ר ביהכ"נ אות מב), ובשו"ת לבושי מרדכי

(א"ח סי' כח), ובשו"ת קרן לדוד (א"ח סי' לד), ובשו"ת חבצלת השרון (א"ח סי' יד).
ודע, דיש חסידים שמקפידים לתפור המעילים באופן שהכפתורים משמאל כדי להשים הימין על השמאל, הנה בודאי שאף שיש להם סמך, וכוונתם רצויה להגביר הימין על השמאל. ועיין בבא"ח (פר' וזאת הברכה) במציאת כפים בשמחת תורה. ובגמ' בכמה מקומות אמרו, כל פינות יהיו לצד ימין. וע"ע באו"ח סי' תרעו, ובהלכות קריאת ס"ת, ובשו"ת ים הגדול, ובספר וזאת ליהודה מסלתון. מ"מ חומרא בעלמא הוא. ועיין בית אבי ח"ג (קמה, אות ד' טו).

(יז) ע"פ המבואר בהערה הנ"ל. ועיין בשו"ת בנימין זאב (סי' קעד) שכתב, שיכולין לפרוס אפי' המטפחות של ספרי התורה בכותל, סביב ביהכ"נ. וכן כלי כסף וכלי זהב שמשמים על הס"ת, יכולים להניחם על העמודים סביב לביהכ"נ. וכ"ה בכנה"ג (הגב"י סי' קנד) ובמג"א (ס"ק יד), ובאר"ר (סק"י). ועוד אחרונים.

(כ) על פי המבואר בכי"ב בתשו"ר הב"ח הנ"ל. וע"ע בשו"ת יביע אומר חלק ז' (חלק אורח חיים סימן כו).

לעשות כיס לטלית ולתפילין מפרוכת שהיתה פרוסה על ארון הקודש

ולפ"ז גם בנ"ד כיון שאין הפרוכת תשמיש לס"ת, רק על ארוה"ק, אין לאסור בזה. דהוי תשמיש דתשמיש, וכעת מעלה אותה לתשמיש קדושה.

וב"פ בשו"ת מנחת אלעזר ח"א (סי' כז), שאף דפסקינן במגילה שגם תורה בתורה אסור, רק צריך להעלות בקדושה, מ"מ י"ל דזה הוי עליה ג"כ. דפרוכת היא רק תשמיש דתשמיש, ואין לו קדושת ארון, רק קדושת ביהכ"נ, וא"צ גניזה כלל, ואנו מעלין אותו שפיר לעשות ממנו כיס של תפילין שהוא תשמיש דקדושה.

(כא) בש"ע (סי' קנד ס"ג) מבואר, שוילון תולין לפני ההיכל, יש בו קדושה, וצריך לגנוזו. והרמ"א בהגה (סי' קנד ס"ו) כתב, פרוכת שאנחנו תולין בפני הארון אין לו קדושת ארון, רק קדושת ביהכ"נ, וכן הכלונסים שבו תולין הפרוכת. ע"כ. והמג"א (ס"ק יג) הביא בשם המהר"ם פדוואה (סי' פב) שמותר לעשות מפרוכת מפה שעל השלחן. והוסיף, ומ"מ צ"ע למה נהגו לפרוסו לחופה לחתנים, ואפשר דלב ביי"ד מתנה עליהם, וכמ"ש בספר חסידים. ע"כ. ועיין בב"י (בבדק הבית שם).

כב. טס של כסף החקוק על פרוכת שבלתה, מותר להעבירו לפרוכת חדשה, ואם רוצים להתיק את הכסף שרקום על הפרוכת שבלתה, יש לעשותו לדבר מצוה. (כב)

כג. מותר לתת סמל "מגן דוד" מעל ארון הקודש, או בפרוכת, וכן מותר לארוג צורת שני לוחות הברית על הפרוכת, או לתת צורה זו מעל ארון הקודש, גם אם כתוב בהם ראשי עשרת הדברות [כגון: אנכי ה', לא יהיה, לא תשא וכו']. (וכן המנהג. כג)

כד. דלתות ארון קודש שכתוב עליהם איזה פסוק, ועל ידי פתיחת הארון האותיות נשברות לשנים, מותר לפתוח את הארון בשבת, ואין לחוש בזה לאיסור מוחק בשבת. (כד)

למיחש למידי אם יעבירו לפרוכת אחרת. ועיין בנהר מצרים הנ"ל מ"ש"כ שם. ויש ללמוד מדבריו לנ"ד. וכ"כ בנהר מצרים (דף ק ע"א) בפרוכת שבלתה ובה רקמת חוטי כסף, והיא עצמה אינה ראויה לתשמישה, יכולים לשורפה וליקח הכסף שבה, ולעשות ממנו פרוכת אחרת קטנה ממנה, או לקנות בדמיה נר לביהכ"נ, דכולהו תשמישי מצוה נינהו. ואם היה שם הבעלים כתוב עליה, טוב לכתוב שם הבעלים על הנר החדש. ע"ש. וראה עוד בס' בני בנימין (ס' לה).

והפמ"ג (מש"ז סי' קנג) כתב, דתשמיש דתשמיש דס"ת מותר להשתמש בו הדיוט. ואע"פ שהפרוכת נקרא עליה שם דס"ת, אין לחוש לזה, כיון שכבר כתב הרמ"א שאין בו כי אם קדושת ביהכ"נ, וממילא לא חשיב תשמיש ס"ת. ובפרט שכל דין שמעלין בקודש ואין מורדין, אינו אלא מדרבנן. ע"כ אין להחמיר בספק. עכת"ד. ועיין בנהר מצרים (דף קא), ובשו"ב (סי' קנד) הנ"ל. וע"ע בשו"ת קרן לדוד (סי' קע).
(כב) הנה כיון דכולהו תשמיש דתשמיש נינהו, ליכא

אם מותר לתת סמל "מגן דוד" או צורת "לוחות הברית" על הפרוכת

ח"ג (עמוד ער) כתב, שהציוניים החילוניים בראשית דרכם פרסמו את המגן דוד בנסיון להטעות את ההמונים בסמל יהודי עתיק, כדי למשוך אותם במלכות הציונות. וסיפר הגאון רבי ברוך ליבוביץ [ראש ישיבת קמניץ] שפעם אחת נכנס לאולם ביהמ"ד והבחין לתדהמתו שמישהו חרט על הסטנדר את סמל מגן דוד, ומיד הגיב ואמר, מי הוא שחרט צלם על ארון הקודש של תורה שבעל פה.

ואם מותר לתת צורת עשרת הדברות על ארון הקודש, י"א שאין לנהוג כן משום תרעומת המינין, ועיין בספר ברכת אהרן (ברכות מאמר פ"ב). ובספר ויצבור יוסף (סי' ט), ובשו"ת תשורת שי, הו"ד בספר מקראי קודש על הלכות קריאת ס"ת, והביא שם מספר נימוקי או"ח (ס"א) שהזהיר שלא להעמיד לוח עשרת הדברות לא בפנים ביהכ"נ ולא מבחוץ, ולא על ארוה"ק, ובכמה מקומות היו כבר, פעל להעבירם מארוה"ק. ע"ש. אולם רבים נהגו להקל בזה, וראה בילקו"י השכמת הבוקר (סי' א' הע' מג מהדר' תש"פ עמ' סה).

לפתוח בשבת ארון קודש שיש כיתוב על הדלתות

קכח). וכיו"ב דנו הפוסקים בעוגה שרשמו עליה אותיות, אם מותר לחתוך ממנה ולאוכלה בשבת, אחר שבמעשה החיתוך הוא חותך את האותיות. ונודע מ"ש המרדכי (פרק כלל גדול סי' שסט) על עוגות התינוקות

(כג) הנה הראשון שהזכיר את המנהג לרשום צורת מגן דוד מעל ביהכ"נ, הוא בספר אשכול הכופר נשחי במאה ה"ב], ע"פ ספרי הקבלה, כי שש הקצוות מרמזים על ארבע פנות העולם על הארץ ועל השמים. וצורה זו נדפסה בספר רזיאל המלאך. ובביהכ"נ ע"ש רבי יוחנן בן זכאי בירושלים נמצא חקוק מגן דוד בעל שמונה קצוות, וכמ"ש בסידור יסודי ישורון (עמוד 212). וע"ש עוד. ובשו"ת אג"מ (ח"ג מארח"ס סי' טו) כתב, שכפי הידוע זה מאות בשנים שעשו ציור מגן דוד על פרוכת ומעילים ומטפחות, ולא היה מי שיערער על זה. וכבר קודם שהיו אותם ציונים חילוניים בעולם, ולא היו המינים הכופרים בתי כנסיות, כבר היתה מפורסמת צורה זו [כאשר נראה בחפירות הארכיאולוגיות], ולכן מותר להניח צורה זו על כלי הקודש, להזכיר שהש"ת מלך למעלה ולמטה ובד' רוחות השמים. והבא"ח בדרשותיו (פר' כי תצא) כתב, שהמגן של דוד המלך היה בו ששה קצוות, כנגד ששה הויות אלו, שהיה נוצח את האויב על ידם. ע"כ. ובספר שאל אביך ויגדך

(כד) הנה ארון קודש שרשמו על דלתותיו פסוקים, ועם פתיחת הארון נחלקים האותיות לשנים, הנה יש לדון אם מותר לפתוח ארון כזה בשבת, דלכאורה הוי מוחק. וכבר כתבנו בזה בילקו"י שבת כרך ה' (עמ')

כה. בתי כנסת שבחוץ לארץ שמציבים לצד ארון הקודש את דגלי אותה מדינה, אין לעורר על זה מחלוקת, שיש להם על מה שיסמוכו. אולם במקומותינו כאן בארץ ישראל שלא נהגו בזה, אין להנהיג דברים כאלה בבתי כנסת במה שלא נהגו. (כה)

כו. נייר או ניילון שעוטפים בהם את הספרים להגן על הכריכה, ואינם מחוברים לספר, מותר לזרקן לאשפה אחר שנקרעו, ואינן צריכים גניזה כלל. (כו)

כלל. ובענין העוגה שיש עליה כיתוב, כבר הארכנו בזה בילקו"י שבת כרך ה', סי' שמ, וכתבנו שם דהמנהג פשוט אצלנו להקל בזה, לחתוך עוגה שיש עליה אותיות, ואין חוששין בזה לאיסור מוחק בשבת. וע"ע בקונטרס אחרון שבסוף שבת כרך ה', מהדורת תשס"ד, שכתבנו להשיב בס"ד על מ"ש במנוח"א לחלוק גם בד"ז ע"ד מרן אמו"ר זיע"א.

שכותבין עליהם האותיות ותיבות, איך אוכלים אותם התינוקות ביו"ט, והשיב רבינו מאיר, אי משום מוחק ביו"ט ליכא איסורא דאורייתא במוחק אלא ע"מ לכתוב, כדאמר' בפרק כלל גדול, מיהו איסורא דרבנן מיהא איכא, ובתינוק אין לחוש וכו'. ע"כ. והובא בב"י וברמ"א (סי' שמ). והכא גרע טפי שהאותיות קיימות, רק שמרחיק אות אחת מחבירתה, ואין זו דרך מחיקה

דגלים בבית הכנסת

שהינם מחשיבים מדינות ארה"ב וישראל, וחפצים רק להראות זאת בפרהסיא, ולכן אף שבדואי לא מן הראוי הוא להכניס כן בביכ"נ, שהוא מקום קדושה, וכ"ש שאין להניחו שם בקביעות ואל ארון הקודש, אבל איסור ממש לא שייך לומר ע"ז, אלא שהוא ענין של הבל ושטות. ואם אפשר באופן של שלום לסלקם מביכ"נ היה זה דבר טוב, אבל לעשות מחלוקת בשביל זה אסור. ואם היה כח בלא מחלוקת לעקור כל ענין הדגל כדי שלא יהיה זכרון למעשה הרשעים, היה ג"כ אולי נכון לעשות, אבל ח"ו לעשות מזה מחלוקת.

(כה) הנה כבר שאל ע"ז האדמו"ר מרייזא-ובייטש, והשיב לו בשו"ת אג"מ, דבביכ"נ שעושים כך, להציב דגלי ארה"ב וישראל ליד ארון הקודש, א"צ להפרד מהם או לעורר מחלוקת בעבור זה. כי יש להבדיל בין דבר איסור לענין של הבל ושטות, והנפת דגלים בביכ"נ אינו ענין של איסור, שאין איסור להכניס דבר חולין לביהכ"נ, ואין בזה משום גרידה דע"ז, דאע"פ שאלו שקבעו לסמל המדינה דגל זה היו רשעים, מ"מ לא החזיקו את הדגל לדבר קדוש, אלא לסימן בעלמא. וגם דגל ארה"ב המונף לצידו מוכיח כוונת גבאי ביהכ"נ,

נייר או ניילון שעוטפים בהם את הספרים מותר לזרקן לאשפה

למה"ר בנימין ז"ל, שכתב ג"כ שמעשה הדפוס הוא קודש ככתב, מטעם שגם חקיקה היא קודש. והביא ראייה מאפוד. אבל לפי עניות דעתי אין צריכין לזה, כי הוא כתיבה ממש, ואין כאן חקיקה, דמה לי שדוחק את העט על הנייר, או הנייר על האותיות של עופרת, אידי ואידי כתיבה היא. ומ"מ לענין גט ודאי שאין לעשות בדפוס אבל לענין קדושת הספרים כל המיקל עתיד ליתן את הדין. ע"כ. וע' בשו"ת שבות יעקב ח"ג (סי' טו) שכתב, שאף הספרים הנדפסים ע"י עכו"ם מצילים אותם, ודלא כתשובת הלק"ט. וה"ד בברכ"י (שם). וע' במג"א (או"ח ר"ס רפד) שכתב גבי קריאת ההפטרות מספרים הנדפסים, שדפוס כתיבה מעלייתא היא, וכמ"ש מ"ע סי' צג, ומ"ב, ול"ח. מ"מ בני"ד עטיפת הספרים אין בהם קדושה, ואינן צריכים גניזה. כמ"ש בשו"ת בית אבי ח"ב (סי' כא) שא"צ לגנון.

(כו) בגמ' מגילה (כו). מבואר, שתשמישי קדושה, יש בהן קדושה, וצריך לגנון. וכ"ה בש"ע (סי' קנד ס"ג) בזה"ל: תשמישי קדושה, כגון תיק של ספרים ומזוזות ורצועות תפילין וארגז שנותנין בו ס"ת או חומש וכסא שנותנין עליו ס"ת, ווילון שתולין לפני ההיכל, יש בהן קדושה וצריך לגנון. והרמ"א בהגה (סי' קנד ס"ג) כתב: ודוקא הדבר שמניחין בהן דבר הקדושה בעצמו לפעמים, או שנעשה לכבוד כגון המכסה שעל הקרשים של הספרים. אבל אותו מכסה שהוא לשמור אותו מכסה שעל הקרשים, לא מיקרי תשמיש, דהוי תשמיש דתשמיש. וכל כיו"ב. ע"כ. וע"ש בהגר"א (סק"ג).

ואף שיש קדושה בספרים הנדפסים כמ"ש בט"ז (י"ד סי' רעא סק"ח) בזה"ל: לפי ששמעתי אומרים שאין בספרים הנדפסים קדושה כמו הנכתבים בכתב, לי נראה שאין חילוק בזה, שאפי' אם נאמר דהוה חקיקה, מ"מ הוי כמו כתב, וכו', ושוי"ר בתשובת שאלה

כז. בעלי דפוס שיש להם דפי הגה"ה רבים, ובהם דברי תורה, וקיים חשש שיקחו מניירות אלה לעשות מהם קרטונים וכדומה, ואין להם אפשרות לגנוז את כל דפי ההגה"ה, יש אומרים שאין בדפים אלה קדושת ספרים, ומותר לשורפן, הואיל ונדפסו לשם הגה"ה בלבד. וגם לא למדו בהם. [בפרט אם עושים תנאי מראש שלא תחול קדושת ספרים על גליונות ההגה"ה]. ויש חולקים. (כז)

בעלי דפוס שיש להם דפי הגה"ה רבים, ובהם דברי תורה

אזכרות ה', ומבואר במשיב דבר ח"ב (סי' פ) שיש להחמיר יותר בזה. וע"ע בשו"ת אחיעזר ח"ב (י"ד סי' מח), ובשו"ת צ"א ח"ג (סי' א).

והחזון (י"ד סי' קסד סק"ג) כתב, שאם נכתב ע"י אדם או ע"י מכונת הדפוס בגרמת אדם, כיון שאין עומדים ללמוד בהם, אין בהם חיוב הצלה, אבל אסור לאבדן בידיים, ואפי' לגרום להם שריפה, אבל א"צ לגונזן בכלי חרס. אבל אם נדפסו ע"י כח אחר המסבב גלגלי הדפוס, יש לצדד להתיר לאבדן ביד, ובפרט כשרואין שהן מתבזין, שמוטב שישרפו מאשר יפלו למרמס הרגלים. ובשו"ת אחיעזר הנ"ל התיר ע"י אמירה לעכורם.

ובשו"ת עין יצחק (א"ח סי' ה-ז) כתב לצוות לבעלים שיתנו קודם ההדפסה שלא תחול קדושת ספרים על גליונות ההגה"ה, ואז מותר לשורפן. וה"ד בשד"ח (מערי' ג סי' כג). וכ"כ במשיב דבר שם.

ובאמת, שההיתר שכתב העין יצחק דהגליונות המקולקלים לא ניתנו לקריאה רק להגה"ה, ובברכות (יג) אמרו, קורא להגיה לא חשיב קריאה נויש לחלק דלענין לימוד ד"ת ש"ד וצ"ע. לא שייך באופן שלוקחים מהכריכיה כמה גליונות שנדפסו לקריאה, אלא שלהיותם בודדים ואין בהם כדי ספר שלם מאבדים אותם, הא ודאי שאין להקל בזה. וע' בשו"ת אבני נזר (י"ד סי' שעו אות כה) שמיקל קצת.

וכ"ש שבעצם מונח זה מצינו באחיעזר (י"ד ר"ס מח) שהביא ראייה להיפך. וי"ל. ועיין בשו"ת קול גדול (סי' נה) שכתב למחות במנהג שעושים כריכת ספרים מגליונות מקולקלים וכו'. נושם דדפוס הוי כתיבה, וראה בזה בגט פשוט סי' שלון. וע"ע בשו"ת זקן אהרן וולקין ח"א (סי' ט). ובשו"ת מי יהודה (א"ח סי' יח אות ב) ושם בשם השואל ומשיב תליתאה ח"א (סי' טו) שאין הלכה כהשבו"י. ועיין תרשיש שהם (סי' מט), ובכה"ח (סי' קנד אות נט) ובשו"ת ברכת חיים (דף קמ:), שכתבו להזהיר מאד ע"ז. [ובס' צדקה ומשפט (עמ' רעט) כתב להקל בטופסי בחינות שבעל פה, או בדפי טיטה, שרושם בהם ראשי פרקים לחידושי תורה שרוצה

(כז) **ע' בנ"ד** בשו"ת תשב"ץ ח"א (סי' ב), ובשו"ת מהרשד"ם (י"ד סי' קפד) ובשו"ת נו"ב (תנינא א"ח סי' יז), ובשו"ת אבני נזר (י"ד סי' שע), ובשו"ת עין יצחק (א"ח סי' ה), ובשו"ת הר צבי (י"ד סי' רלא), ובחזון"א (י"ד סי' קסד ד"ה ואיסור גרמא, וד"ה ואם נכתב), ובשו"ת אג"מ (א"ח ח"ד סי' לט, וי"ד ח"א סי' קעב, וח"ב סי' עה). ובקובץ תשובות (א"ח סי' ו).

והנה בבעלי דפוס שיש להם דפי הגה"ה רבים, ובהם ד"ת, וקיים חשש שיקחו מניירות אלה לעשות מהם קרטון וכדו', [ואין להם אפשרות להביאם לגניזה], נחלקו האחרונים אם מותר לשרוף ניירות אלה, שהואיל ונדפסו לצורך הגה"ה בלבד, ולא לשם לימוד תורה, י"ל שאין בזה משום "לא תעשון כן לה' אלהיכם", שאין בהם קדושת ספרים. ובשו"ת באר שבע כתב לאסור בזה. אבל בשו"ת שבות יעקב ח"ג (סי' י) חלק עליו, וכתב להתיר במקום צורך לשרפם. וראייתו משאול שאיבד עצמו לדעת (ובגמ' שבת קה: דימו נשמה לס"ת שנשרף) מפחדו פן יתעללו בו וכו'. וה"נ פן יבואו לידי ביזיון.

אלא שיש להשיב על דבריו דלא מיבעיא להי"מ שבא"ח (י"ד עמוד כז), וה"ד הבי' בבדק הבית (י"ד סי' קנז) דשאל עשה שלא ברצון חכמים, אלא אף להחולקים י"ל דשאני התם שחשש שיאלצוהו לעבוד ע"ז, כדאמרי' בכתובות לג: אלמלא נגדוה לחנניה מישאל ועזריה פלחי לצלמא. וכמ"ש להדיא הריטב"א בשם ר"ת, וה"ד היש"ש בב"ק (פרק החובל סי' נט). והגהות הסמ"ק הו"ד בב"ח (י"ד סי' קנז).

ועוד, לפמ"ש בישי"ש שם, ששאל חשש פן יצאו ישראל להילחם בפלשתים לנקום נקמתו ויהרגו מהם אלפים ורבות ח"ו. אבל בעלמא מאן לימא לן להתיר. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ב (י"ד סי' כד).

לבר מן דין כבר דחאו לנכון הכנסת יחזקאל בשבות יעקב שם (סי' יא) דלאחרים לא הותר להרגו מחשש זה, שהרי דוד הרג הנער שהרג לשאול. ואע"פ שהשבות יעקב שם (סי' יב) חזר והשיב על דבריו, עיין בכנסת יחזקאל (סי' לז) שהניף ידו שנית לקיים דבריו ואיסורו. ועוד, שבנ"ד הדבר חמור מאד שיש בהם

כח. אותיות עופרת של בתי דפוס שנכתב בהם שמות הקודש, [כפי שהיה נהוג בעבר], מותר לפרקן, שהרי מעיקרא הם עומדים לכך. ולוחות צילום שהאותיות מופיעות בהם כסדרם, דינם כדין דפי ההגה"ה הנ"ל. כח)

כט. מי שחלה במחלה מדבקת ר"ל, ושוכב בבית חולים למחלות מדבקות ל"ע, ומבקש שיביאו לו תפילין, ועל פי החוק כל הדברים שמשתמשים בהם בעת החולי, שורפים אותם כשהחולה עוזב את בית החולים, אם יש לחולה צער רב מכך שאינו מניח תפילין, ויש חשש שצער זה יגרום לדרדור במצבו הגופני ויבא לידי סכנה, יש להקל להביא לו את התפילין. ואם הוא גורם שהשריפה תהיה על ידי גוי יש להקל גם שלא במקום סכנה, כדי שלא יתבטל ממצות עשה של מצות תפילין. [ואם אפשר יש לשכנעם שיסתפקו בקבורת התפילין ולא כשריפתם, ואם אפשר יצוה לאחד מקרוביו שאחר פטירתו ידרו לקבור התפילין קודם שישרפום]. כט)

ל. דברי תורה הכתובים על דיסק או בדיסק קשית, מותר למוחקם ואין בזה חשש משום מחיקת דברי תורה, ואף אם כתובים שם אותיות שם ה' מותר למוחקם. וכן סרט של מכונת הקלטה שהוקלטו עליו ברכות ותפלות ודברי תורה, מותר למוחקם לצורך הקלטת דברי קדושה אחרים במקומם. ומכל מקום נכון להזהר שלא להכניס סרט זה של רשם קול שהוקלטו עליו דברי קדושה, אל מקומות המטונפים, כי איסור ביזיון כתבי הקודש חמור יותר ממחיקתם, וכמו שכתבו האחרונים. ל)

והנה כיס התפור, לענין דברים שבקדושה הנדפסים, שאין בהם קדושה כ"כ, אפשר להקל. ובשו"ת רדב"ז (ח"ג תקיג) החמיר בכתב יד באשורית והתיר בשאר לשון. ומהרש"ם צידד להתיר מיהת בנדפסים שמבואר ברוקח שאין בהן קדושה. וכ"ד החו"י (סי' קפד), ובארות המים (סי' ג), ואהל יצחק (סי' ו), שא"צ כלי בתוך כלי, ודלא כאוהל יוסף, ומשאת בנימין, וקול גדול (סי' נה), וט"ז (י"ד סי' רעא), שמצריכים כלי בתוך כלי. [ממרן אאמו"ר זיע"א].

אח"כ להעלותם על הכתב, שמותר ליתנם בתוך קופסא, ולהניחם בצד האשפה, שיבואו לידי שריפה עם שאר האשפה. ובפרט כשכותבים בכתב עברי שלנו, ולא בכתב אשורי. ועיין בשו"ת כתב סופר (אה"ע"ז ס"ס כב) בענין כתיבת הזמנות לנישואין ולחגיגת בר מצוה בכתב אשורי, ע"ש. וראה בזה בשו"ת רב פעלים ח"ד (י"ד סי' לב) שהחמיר בזה. ואף שבדפוס שלנו יש לצדד להקל, מנהגינו להניחם כסי' בספרים, לצורך זכרון בענינים הנידונים בספרים. ואכמ"ל].

אותיות עופרת של בתי דפוס שנכתב בהם שמות הקודש, מותר לפרקן

שלא למחוק שמות הקודש בלוחות סטראטיפ (אמהות). ובילקו"י השכמת הברוקר (סי' ג' הע' יג, ד"ה והנראה, מהדור"ק עמ' רעה) הארכנו בזה. [ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' מה) שנשאל, אם מותר לסייד כתלי ביכ"נ שנכתבו עליהם תפלות ובקשות, ובהם שמות הקודש, וע"ע בזה בשו"ת אבני נזר (י"ד סי' שע), ובשו"ת דובב מישרים ח"א (סי' קיד), ובשו"ת בית אפרים (י"ד סי' סא), ובס' צדקה ומשפט (עמוד ערד)].

כט) ילקו"י הלכות תפילין (סי' מד, מהדור"ק תש"פ עמ' תתנו).

סרט של מכונת הקלטה שהוקלטו עליו ברכות ודברי תורה

אחרים, והעליון מבטל התחתון, ראה בשו"ת יבי"א ח"ד (י"ד סי' כ), ובשו"ת יחוד"ד ח"ד (סי' נ).

כח) בדין אותיות עופרת של בתי דפוס שנכתב בהם שמות הקודש, בספר בני יונה כתב שמותר לפרקן, מאחר שהן עומדין לכך, וגם האותיות מהופכות. וכן כתבו בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' לט). (אלא שמצדד להתיר האותיות ע"י עכו"ם). ובקול יעקב (סי' רעו ס"ק צז). ובשו"ת חות יאיר (סי' טז). וע"ע בערך שי (י"ד סי' רעו).

ובדין לוחות הצילום שהאותיות מופיעים בהם כסדרם, ואינם בהיפוך, דינם כדין גליונות דפי ההגה"ה הנ"ל. ובס' קול יעקב (סי' רעו ס"ק צז) כתב, שיש לזיזוה

ל) בדין סרט של מכונת הקלטה שהוקלטו עליו ברכות ותפלות, אם מותר למוחקן ע"י השמעת קול דברים

לא. שם ה' שנכתב ברמז, כגון אות ה', או ב"ה ובעז"ה, אין איסור במחיקתם. (לא)

לב. נכון שלא ליקח ספר ולהניחו תחת ספר אחר כדי להגביהו, ושיהיה לו נוח לראות בו, אלא אם כן הספר כבר מונח לפניו, שאז מותר להניח הספר השני על גביו כדי לעיין בו. (לב)

והעלה להתיר מפני שאין הכתב נראה לרוב דקותו וכו'. ע"ש. ומכ"ש בני"ד. ואע"פ שמסיק דחלילה להתיר משום כבוד ש"ש ואזכרות שבהם, בני"ד גם הוא יודה להקל. [ומ"ש שם שא"כ דמהני ע"י זכויות מגדלת, אין לך עוף כשר שיש בהם נקבים דקים וכו' יש להשיב ע"ד. ואכמ"ל]. ועיין בס' שלחן מלכים (דף מה). בשם בית יצחק דהפאנגראף יש בו משום כותב ומוחק. וכ"ה באמת בבית יצחק ח"ב (אור"ח בהשטות ליו"ד סי' לא). ועיין בשו"ת ערוגת הבושם (אור"ח סי' סח) שאינו אלא דרבנן. ועיין בשו"ת חלק לוי (אור"ח סי' סט). וי"ל ע"ד. [גיליון שו"ת יבי"א הנ"ל: ואף שבשו"ת מנח"י ח"ג (סי' קב) כתב שיש למוחקן ע"י עכו"ם. וכן בשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' צח) כתב, שיש איסור מחיקה בסרט רשם קול משום שיש נקודות וקוים ודומה לשם בלשון לע"ז. [וע"ע בשו"ת שה"ל (יו"ד סי' קמה) שהתיר ע"י קטן]. מ"מ העיקר כמ"ש, מה גם ויש לחלק בין כתיבה בלשון לע"ז שעכ"פ מובנת ליודעי אותה לשון, לשרטוט סרט הרשם-קול, שאינו מובן לאף אדם, זולתי הטייפ, וגרע טפי ממי מילין].

שם ה' שנכתב ברמז, כגון אות ה', או ב"ה ובעז"ה, אין איסור במחיקתם

פענח (סי' קצו) החמיר בזה, וכן מוכח מדברי המהרש"א (ח"א סוכה נג.). וכן העלו בשו"ת מהר"ץ חיות (סי' יא), ובספר רוח חיים (יו"ד סי' רעו). אולם מצינו להגאון רבי יצחק קארו בספרו תולדות יצחק (פר' מצורע) שהזכיר מנהג העם לכתוב בראש המכתבים ב"ה וכו', ולא העיר ע"ז כלל. ובשו"ת אפרקסתא דעניא התיר (סי' ס) גם למחוק אות שנכתבה לרמז לשם ה'. וכן כתבו בס' שרשי היס, ובשו"ת מהרש"ם, ובשו"ת מלמד להועיל, ובשו"ת שואל ונשאל. ומבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' עח).

נכון שלא ליקח ספר ולהניחו תחת ספר אחר כדי להגביהו

במג"א שם בשם ספר החסידים, שאם השמש זורחת ומפריע מלימודו מותר להניח ספר אחר לצל, אבל שלא לצורך לימודו אסור. ובח"א התיר בזה דוקא לצורך הספר כשהשמש זורחת עליו, אבל לצורך עצמו לא. ועיין ביד אהרן (הגב"י סי' קנד). ובח"א (כלל לא אות מז). ועכ"פ אם הספר כבר מונח לפניו, ופותח על גביו

והנה אם כי העושה פעולה בקול חייב, וכההיא דב"ק (יח:) תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכויות ותקע בו ושברו משלם נזק שלם. מ"מ יש לחלק, דהכא אין ניכרים מעשיו כלל, כי כתיבת האזכרות הראשונות ע"ג הסרט אינה ניכרת כלל, ובמקצת מכוונות ניכר רק חריץ בעלמא הנעשה ע"י גלי הקול, כמו לוח הגרמופן. ותמונה אין רואים זולתי קול. וע"כ לא שייך בכה"ג מחיקת שם שמים, היות ואין שם אלא חריץ ובן חריץ הנחרתים עמוק ע"י גלי הקול. וסמוכין לזה מגיטין (יט:) וכי פליט מאי הוי השתא הוא דפליט. שמואל נמי חיישי קאמר. ופרש"י, שמא לא נבלעו יפה באותה שעה. ע"ש. אלמא שאפי' יש כתיבה מעליא, אילו התברר לנו שנבלעו יפה אע"פ שאפשר להפליטן בנורא וכיו"ב, לא הוי כתיבה כלל. והכא נמי לענין מחיקת ה'. וכ"ש שהתם ניכר ע"י מי מילין, ומתקיים לעולם, וכאן אינו ניכר כלל. וגרע טובא מנידון מהרש"ם ח"ג (סי' שנו) בתנ"ך שיכולים לקראו ע"י זכויות מגדלת שצריכים לנהוג בו קדושה. ועיין באבן יקרה תנינא (סי' לג) שג"כ נשאל בתנ"ך הנ"ל

(לא) בס' התשב"ץ (סי' תיח) כתב, שיש להמנע מלכתוב שם שמים בשטרי הדיוטות או הזמנות למסיבות, מפני שדרך השליכן לאיבוד, ונמצא שם שמים מוטל בביזיון ח"ו. והוא ע"פ הגמ' ב"ר"ה (יח:) וכ"פ הרמ"א בהגה (יו"ד סי' רעו סעי' יג). ונראה, שזהו דוקא כשכותב שם שמים בפירוש, אבל כשכותב בראשי תיבות, ב"ה, אע"פ שהוא מכין לש"ש, אין בזה איסור כלל, וכמ"ש מרן החיד"א בספר ברית עולם (דף קמה) בשם מח"ס חזון נחום, שאין לחוש למחוק רמז לשם ה'. וכן כתבו עוד אחרונים. ולפ"ז ה"ה בני"ד. ואמנם בשו"ת צפנת

(לב) כ"כ הט"ז (יו"ד סי' רפב ס"ק יג) שאסור ליקח ספר ולהניחו תחת ספר אחר כדי להגביהו שיהא נוח לו לראות לעיין בתוכו, אא"כ מונח הספר כבר, אז מותר להניח השני על גביו. אולם המג"א (סי' קנד ס"ק יד) מתיר אפי' להניח הספר כדי להגביהו, וכ"ש כשעושה כן כדי ללמוד ממנו. והביאו הא"ר שם. וכתב עוד

לג. מותר לכתוב דברי תורה על גבי הספר. ויש מחמירים בזה לכתוב על הכריכה מבפנים. (לג)
לד. לכתחלה אין להכנס לבית הכסא כאשר יש בכיס בגדו ספר קודש קטן, אולם אם אי אפשר לו להניח את הספר מחוץ לבית הכסא, מותר לו להכנס כשהספר מונח בכיס בגדו. [ואם יכול יעטוף הספר בשקית ניילון]. (לד)

הוא אסור משום ביזיון הספרים התחתונים, וכמ"ש הוא ז"ל ביו"ד (סי' רפב).]

ודע, שאין לתלות ע"ג יתד ספרי קודש, וכמ"ש במשנ"ב (סי' מ) ע"פ מ"ש במג"א (סי' מ סק"א) גבי ס"ת. ועיין בח"א (כלל לא סי' מד) ובנשמת אדם שם, ובמשנ"ב שם סק"ג, שכל שאין תחתיו עומד דבר מה, אסור. ע"ש. אבל אם הספרים מונחים בתוך שקית ניילון, וכדו', מותר לתלות ע"ג יתד וכדו'. דדמי לתפילין דשרי לתלותן כשהם בתוך כיס.

ובמ"מ פסוקי ומאמרי חז"ל מותר לכותבן ולתלותן בכתלים, כגון פסוקי תשובה בימים הנוראים, ופסוקי שלש רגלים במועדים, כמ"ש בשו"ת מהרי"ט ח"ב (ארו"ח סי' ג), שלא אסרו לתלות ס"ת ותפילין אלא משום שדרכן בהנחה, ואיכא זלזול כשתולין אותם. אבל אם נעשו לשם תלייתן בכותל, אין בזה שום איסור. ע"ש. וכן המנהג פשוט לתלות בסוכה פסוקים וכדו', לנוי סוכה. ועיין במחזה"ש (סי' מ סק"א) שכתב, שלכן נהגו לתלות תפלות קצרות כגון ויהי בנסוע הארון (או נוסח בריך שמייה), וכיו"ב, על כתלי ביהכ"נ, דכיון שאין בתפלות משום איסור כתיבת מגילה אין בהם גם איסור תלייה.

להכנס לבית הכסא עם ספר שנדפס באותיות אשורית - ודין הדפוס

בו ובצורות האותיות כמה סודות עמוקים. ולכן אסור להשתמש בו בדברים של חול. גם מרן הב"י (יו"ד סי' רפג) הביא דברי הרמב"ם בתשובה [כלשונו של רבינו ירוחם שהעתיקן שמגונה מאד להשתמש בכתב אשורי בדברי חול אלא רק בכתבי הקודש. וכ"פ הרמ"א בהג"ה (סי' רפד סי"ב). ובספר בית הלל (יו"ד שם סק"ב) העיר למה לא נהגו להזהר בזה. ובס' ארחות חיים (סי' כא) כתב בשם ספר מאורי אור שכתב לאסור מה שכותבים על כלי חרס המשתמשים למאכל ומשקה כתב אשורית, בשר חלב, פסח, משלוח מנות, וכדו', ואחר שבירתם מוטלים באשפתות, וגם נוסף שרושמים בתוכם מלכלכים במרק. ועיין בש"ך (סי' רפג) בשם העט"ז שהתירו לכתוב פסוקים על המפות של ס"ת מפני שהם תשישי קדושה ואסור לנהוג בהם קלות.

ספר אחר לעיין בו, יש להתיר. וכן הורה מרן אממו"ר זיע"א.

לג) הנה בספר חסידים (סי' תתצח) כתב, ולא ישרטט שום קוני' על הספר, לפי שהספר יש בו קדושה שהרי כתוב בו כתבי קודש וקוני' אין בו קדושה עד שיכתוב בו ואסור לכתוב בספר פלוני חייב לי כך וכך. והובא במג"א (סי' קנד ס"ק יד). ובא"ר. ועוד אחרונים. ומבואר, שכתבת ד"ת ע"ג ספר הפתוח לפניו, אין בזה איסור, כיון שהוא כותב ד"ת, (ובפרט בספרי הדפוס שלנו). וכ"כ בח"א (כלל לא סי' מח).

אמנם לא ישרטט קוני' על הספר, לפי שאין קדושה לקוני' עד שיכתבו בו דברי תורה. וכמבואר במג"א שם. ובפתחי תשובה (יו"ד ס"ס רפב) כתב בשם חמודי דניאל, שאסור להניח ספר בתוך ספר לסי' כדי שלא יצטרך לחפש. אך בספר צדקה ומשפט (תש"מ, עמ' ער) התיר בזה עפ"ד המג"א. וה"ה כשמניח ספר ע"ג ספר פתוח כשיוצא. וכתב הא"ר בשם ספר חסידים, שלא יניח אדם קולמוס (עט) או סכין על הספר להצניע, אבל כשמעתיק מתוך הספר, מותר להניחן, כדי שלא יטעה בשורות. [ועיין בש"ע (ארו"ח סי' שטו ס"ז) שכתב, מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן על גביהן. וכתב שם הט"ז (סק"ז) דהכא מיירי שצריך ללמוד מכולם, שאל"כ

לד) הנה בספר שאין בו דברי תורה, אבל מודפס באותיות אשורית, אם מותר להכנס בו לבית הכסא או לא, הנה הרמב"ם בתשובה (מהדורת פרידמן סי' ה) כתב, וחייבים אתם לדעת שזה הכתב האשורי הואיל ובו ניתנה התורה ולוחות הברית, מגונה הדבר להשתמש בו בדברי חול חוץ מכתבי הקודש. ולא פסקו ישראל בכל הדורות מלהזהר ולהשמר בזה. וכל כתבי חול שלהם, ואגרותיהם, היו בכתב עברי בלבד, ולכן לא תמצא חרות על שקלי הקודש אלא בכתב עברי, ובגלל זה הענין שינו הספרים כתבם, ונתנו לאותיות צורות אחרות, עד שנעשה כאילו כתב אחר. ע"כ. ובשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' מה) כתב, ומה שנ"ל מדברי הרמב"ם הוא, שאפי' דברים של חול אסור לרקום אותם בכתב אשורי, שהרי הכתב עצמו יש בו קדושה רבה, ותלויים

הזמנות שבדפוס אשורי אם יש בהם קדושה

הרמב"ם בתשובה הוא, שאפי' דברים של חול אסור לרקום אותם בכתב אשורי, שהרי הכתב עצמו יש בו קדושה רבה, ותלויים בו ובצורות האותיות כמה סודות עמוקים, ולכן אסור להשתמש בו בדברים של חול. גם מרן הב"י יו"ד (סי' רפג) הביא דברי הרמב"ם בתשו' הנ"ל כלשונו של רבינו ירוחם שמגונה מאד להשתמש בכתב אשורי בדברי חול אלא רק בכתבי הקודש. וכ"פ הרמ"א בהגה (סי' רפד ס"ב). וע"ע בשו"ת מהר"ם אלשקר (ס"ס עד). וע' בספר בית הלל (סי' רפד סק"ב) שכתב, בהיותי נבחר מן המדינה לעשות תיקונים נשאלתי בעיר ירוסלב מפי משכיל אחד, מפני מה אין אנו נזהרים בזה"ז בירידים שנוהגים לכתוב בכתביה אשורית על פתחי חנויותיהם, על טבלא, פה מוכרים יין, או בשר, ושאר דברים, וזהו איסור גמור לפי דברי הרמ"א בשם י"א.

ובשו"ת אהל משה צווייג ח"ב (סי' מא) השיב, שי"ל שכיון שהכתב מרובע הדומה לאותיות הדפוס, אינו דומה ממש לכתב אשורי, שכותבים בו ס"ת, אין איסור בדבר. ע"ש. ולפ"ז גם כתב ההזמנות שהוא בדפוס ש"ד. ובשו"ת כתב סופר (חאה"ע ס"ס כב, דף כג סוף ע"ד) כתב, מצאתי ראיתי בשולי מכתבו של רב אחד שכתב לעוררני על הזמנת אורחים ששלחתי לשמחה של מצוה, שמחת חתן וכלה, וההזמנה נדפסה בכתב אשורית, ופקפק ע"ז, כי לא נכון הוא להשתמש באותיות של כתב אשורי לדברי חול, כמ"ש בב"י יו"ד (סי' רפג) בשם הרמב"ם בתשובה. וכ"פ הרמ"א. ואמנם עלה במחשבה לפני שיש להמנע מלעשות כן כי הזמנות אלו נשלכים ארצה, כתשמיש של גנאי, והרדב"ז כתב שיש קדושה רבה מצד הכתב עצמו, וכ"ש באלו המסורים בידי כל, שאין נזהרים בהם לשומרם בקדושה. והשיב ע"ז, אולם במחכ"ת הרב הנ"ל שגה בזה, כי הזמנה לסעודת מצוה, כגון לסעודת ברית מילה, וכ"ש לשמחת חתן וכלה, דבר מצוה יחשב, ואין בזה חשש איסור, והגם שמזמינים אף לרחוקים שיבואו, וידוע לשניהם כי אין באפשרותם לבוא, וההזמנה היא רק לכבוד ולחיבה נודעת, מ"מ זה עצמו כבוד המצוה שיתכבדו מכובדים לכבוד המצוה, ולכבוד התורה ולומדיה, ובזכרוני שגם ההזמנות ששלח אבוהון ורבן של ישראל כ"ק א"א מאור הגולה החת"ס זצ"ל היו בכתב אשורית, ובלי ספק שטעמו ונימוקו עמו שלא חש לכ"ז מהטעם הנ"ל, ומ"מ טוב לבחור בכתב רש"י וכיו"ב. ע"כ.

ואמנם בשו"ת אהל משה צווייג ח"ב (סי' מא) השיב, שי"ל שכיון שכתב מרובע הדומה לאותיות הדפוס, אינו דומה ממש לכתב אשורי שכותבים בו ספרי תורה, לכן אין איסור בדבר. והובא כל הנ"ל בשו"ת יבי"א ח"ט (חיו"ד סי' כד) וכתב, שעפ"ז מותר להדפיס הזמנות בדפוס שלנו, בכתב אשורי. ובשו"ת כתב סופר (חאה"ע"ו ס"ס כב) הביא מי שהעיר, שיש להמנע מלכתוב הזמנות לחתן וכלה בכתב אשורי, כי הזמנות אלה נשלכים לארץ, בתשמיש של גנאי, והרדב"ז כתב בתשובה שיש קדושה רבה מצד הכתב עצמו. וע"ז השיב הכתב סופר, כי הזמנה לסעודת ברית וחתן וכלה היא לכבוד דבר מצוה, ולכן אין לחוש לזה שנדפסו בכתב אשורי. וכן נהג החתם סופר. אמנם בשו"ת רב פעלים ח"ד (חיו"ד סי' לב) כתב לעורר ע"ז, אחר שמשליכים ההזמנות לארץ, ובאים לידי בזיון. והעיר עליו ביבי"א הנז', שנעלם ממנו דברי הכתב סופר הנ"ל. ואפשר לומר עוד שבדפוס שלנו אין כל כך קדושה באותיות שבכתב אשורי, ולא דמי למ"ש הרמב"ם, דמיירי בכתביה ממש. ובפרט שיש קצת שינוי בין האותיות של הדפוס לבין האותיות של הכתיבה בס"ת. וכ"כ בשו"ת שלמת יוסף להרגצ'ואבי (סי' טו) שנשאל על מה שמדפיסים במכתבים כתובת השולח בכתב אשורית, דכיון שהוא בדפוס אין בכך קפידא.

גם בשו"ת צור יעקב (סי' פב) שאל על אודות העתונים המודפסים באותיות של כתב מרובע, והביא דברי הרמב"ם בתשובה, וכתב, שהאיסור הוא דוקא בכתב אשורית שכותבים בו ספרי תורה. אבל בכתב מרובע של הדפוס מותר. הילכך העלים הנדפסים בכתב מרובע אין בהם קדושה, ומותר להכנס בהם לבית הכסא, ורק אין לנהוג בהם בזיון לקנח בהם. או לאבדם ביד. וראה עוד ביבי"א שם.

והיוצא מכ"ז, שאף לגבי הזמנות שמשליכים אותם לארץ המקליין להדפיס באותיות אשורי יש להם על מה לסמוך. וא"צ להעיר להם. וא"כ כ"ש לענין הכנסת עתון לקרוא בו בביה"כ, שא"ז מנהג בזיון כמו שמשליכים את ההזמנות לאשפה, ולכן נראה להקל בזה. וכן ראינו מעשה רב אצל מרן אאמ"ר זיע"א. ואמנם כ"ז באופן שברור לו שבעתון אין מודפסים ד"ת.

והנה במה שכתבנו לגבי הזמנות הנדפסות בכתב אשורי, שוב ראיתי מ"ש בזה מרן אאמ"ר בתשובה בענין זה, והביא שם תשו' הרמב"ם הנ"ל, ובשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' מה) כתב, ומה שנראה לי מדברי

שכותבים בו התורה". ואולי גם הרב בית הלל לא פקפק אלא על כתב אשורית, ולא על הכתב מרובע שלנו. הילכך העלים הנדפסים בכתב מרובע אין בהם קדושה, ומותר להכנס בהם לביה"כ, ורק אין לנהוג בהם בזיון לקנה בהם, או לאבדם ביד. עכת"ד.

ובהיותו בזה ראיתי בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ג (סי' ג) שישב ג"כ על מדוכה זו, וכתב שהנה יש שינוי בהעתקת לשונו של רבינו ירוחם, שכתוב שם, וראוי לך לדעת כי כתיבה זו הנקראת כתיבה אשורית, כיון שניתנה בה התורה ולוחות הברית הרי "הגונה" מאד להשתמש בה רק בכתבי הקודש, והב"י העתיק כי מגונה מאד להשתמש בו אלא רק בכתבי הקודש, וחילוק גדול יש בין הנוסחאות השונות, כי אם הנכון כהנוסחא הגונה להשתמש בה רק בכתבי הקודש, אין איסור בדבר להשתמש בו דברי חול, וכעין מה שאמרו (שבת מ: מ) דברים של חול מותר לאומרם בבית המרחץ אף בלשון הקודש, ושכן מוכח מד' הגמ"י (פ"ז מהל' ס"ת הט"ז) בשם רבינו שמחה, "דמה שנהגו היתר לכתוב כתבי הדיוטות בלא שרטוט, משום שהכתיבה דקה ואינה חשובה כתב, שאפי" חסר זיון או קוצו של יוד לא חשיב כתב". ולכאורה כיון דמיירי מכתיבה אשורית, למה דן רק משום השרטוט היה לו לדון גם מצד קדושת האותיות שאין להשתמש בהן לכתבי הדיוטות, אלא ודאי שאין בזה שום נדנדוד איסור, רק משום מדת חסידות שנו כאן. עכת"ד. ובמחכ"ת אין דבריו מחוורים שהנוסחא בכל הראשונים שכתיבה אשורית בדברי חול, "מגונה" או "מגונה מאד", והנוסחא שהביא משובשת, וכן הלשון בתשו' הרדב"ז שאסור להשתמש בכתיבה אשורית בדברי חול, מוכח כדברינו. ומה שהביא מד' הגמ"י לק"מ, דהתם מיירי בכתבת משיטא וכיו"ב, שהיו משתמשים בה בכתבי הדיוטות, וכותבים בה פסוקים שצריכים שרטוט, וע"ז כתב שאין זה חשוב כתב, אבל בכתיבה אשורית מודה שאין להתיר לכתוב בה דברי חול, מכיון שיש בתמונת וצורת האותיות שבכתב אשורית קדושה רבה, וסודות עמוקים. דאפושי פלוגתא לא מפשינן. וא"ז ענין למה שהתירו לומר דברי חול במרחץ בלשון הקודש, דשאני הכא שהאותיות שבכתב אשורי נשארים קיימים בדבר שכתוב בדברי חול, והוי זלוזל לגבייהו.

ובספר ברית כהונה ח"ג (מע"א אות 1) כתב ללמד זכות על המנהג להקל בזה, כי רב טוב הצפון בהן לבית ישראל, שע"י כך מפרסמים את לשון הקודש לכל המון העם, ולהחזיר עטרה ליושנה, שידעו וילמדו כל העם לשון הקודש, כדי ללמוד בהם בתורה שבכתב ושבעל פה, ולכן יש להעלים עין מהנוהגים להקל

ואמנם הגרי"ח בשו"ת רב פעלים [הנ"ל] כתב, הן עתה נעשו חדשות בארץ ההדפיס הזמנות בכתיבה אשורית להזמין בהם לשמחת חתן וכלה, ויש שכותבים בהם גם פסוקים כגון מצא אשה מצא טוב וכו', ומקבלי ההזמנות אינם שומרים עליהם, אלא נשלכים לאשפה, ואחר שהביא דברי הרמב"ם והרדב"ז הנ"ל סיים, הנה כי כן לענין השאלה הנ"ל, נראה שזה ודאי אסור לכתוב ההזמנות בכתב אשורי, וצריך לגעור ביד העושים כן. מפני שאין דרך לשמור ההזמנות האלה, אלא אחר קריאתם משליכים אותם והילדים מקרעים אותם, ואח"כ נזרקים לאשפה עם הזבל, באופן שבדודאי דבר זה וכיו"ב אסור. עכת"ד. ולא זכר שר דברי הכתב סופר הנ"ל שמעיד בגדלו שכן עשה מעשה מר אביו החת"ס. ומעשה רב. וטעמו משום דהוי לדבר מצוה. וע' בשו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' רכח) שהביא מ"ש בספר שיח יוסף (סי' נג), לפקפק ע"ד הכתב סופר הנ"ל, שהרי כתב רבנו ירוחם בשם תשובת רבינו יוסף הלוי שמנע לכתוב גט בכתב אשורי, אע"פ שהוא דבר מצוה, וכתב, ותימה עליו, הלא דברי רבינו ירוחם אלו בשם הר"י בן מיגאש הובאו בב"י אה"ע (סי' קכו) ודחאם מהלכה מכח מ"ש הרא"ש בתשובה (כלל מה) שכל גט שלא נכתב בכתב אשורית מרובעת פוסלים אותו בארצנו, אא"כ במקום עיגון.

ואפשר לומר עוד כנ"ל, שבדפוס אין כל כך קדושה באותיות שבכתב אשורי, ולא דמי למ"ש הרמב"ם ושאר ראשונים דמיירי בכתיבה ממש. ובפרט שיש קצת שינוי בין האותיות של הדפוס לבין אותיות של הכתיבה בס"ת. וכן ראיתי להגאון הראגזיבי בשו"ת שלמת יוסף (סי' טו אות א) שנשאל אודות מעטפות המכתבים שמדפיסים בהם כתובת השולח בכתב אשורית, שזה היפך ממ"ש הרמ"א (סי' רפד) לאסור. והשיב, אמת שהרמב"ם בתשובה צווה על זה, אך מ"מ אצלינו שהוא רק בדפוס אין בזה קפידא. וכ"כ מדנפשיה בשו"ת שאלת שלמה ח"ב (סי' צג), שרבינו ירוחם דקדק לכתוב "כתב אשורית שכותבים בו התורה", דהיינו דוקא בכתב האותיות של הס"ת אבל באותיות הדפוס שיש שינוי בצורת האותיות לית לן בה, וגם לפי מ"ש האחרונים דהדפסה לאו ככתיבה דמיא יש לצדד דשרי.

גם בשו"ת צור יעקב (סי' פב) שאל על אודות העתונים המודפסים באותיות של כתב מרובע, והביא דברי הרמב"ם בתשובה, וכתב, שהאיסור הוא דוקא בכתב אשורית שכותבים בו בס"ת, אבל בכתב מרובע של הדפוס מותר, ודלא כהרב בית הלל, ושזוהי כוונת הרמ"א שכתב שאין לכתוב דברי חול בכתב אשורית

במשלוח ההזמנות כאלה. וסיים, שאף הרב רב פעלים שהחמיר בזה, אולי אילו נתפרסם לפניו בזמנו טעם זה, היה ג"כ מצדד להקל. עכת"ד.

ולכאורה קצת סיוע לדבריו ממ"ש הרמ"א באו"ח (סי' שז סעיף טז) שספרי מלחמות וכיו"ב שכתובים בלשון הקדש, מותר לקרות בהם בשבת, כדי שיוכל ללמוד מהם הלשון וכו'. וע' בכה"ח (שם ס"ק קיז). וע"ע בדברי השאלת יעב"ץ ח"א (סי' י). ויש לחלק. ואין להאריך. כלל העולה שהמקילין בזה יש להם ע"מ שיסמוכו ואין למחות בידם. ג' הקטעים האחרונים מדברי מרן אאמ"ר.

ולענין הכנסת ספר שמודפסים בו דברי תורה לביה"כ, כשהספר נתון בכיסו, הנה בגמ' שבת (סא:): מבואר, לגבי טלטול קמיע בשבת, שאין לצאת בקמיע שנכתב ע"י מי שאינו מומחה. ואי אמרת קמיעין יש בהן קדושה, זימנין דמיצטריך לביה"כ, ואתי לאיתויינהו ד' אמות ברשות הרבים וכו', אלא הכא במאי עסקינן במחופה עור. ופרש"י, דליכא גנותא אי מעייל לביה"כ ולא בעי למישקליה. ע"ש. ומבואר מהסוגיא, שאם הדברי תורה מחופים עור, דהיינו נמצאים בתוך כיסו, מותר להכנס בהם לביה"כ. ומשמע שא"צ ב' כיסויים.

והנה לגבי תפילין כתב מרן בש"ע (סי' מג ס"ו) שלא יכנס לבית הכסא עם תפילין גלולין בבגדו, אלא יחלוץ אותן ומניחן בכלי אם היה בו טפח, או בכלי שאינו כליין, אע"פ שאין בו טפח. ואוחז הכלי בידו ונכנס. וכתב המג"א שם (ס"ק יב) שכ"כ רי"ו. ומשמע אפי' בכיס לא יכניסם, וסיים בה אם נכנס לפנות, ואם נכנס שלא לעשות צרכיו, רבינו האי אוסר והתוס' מתירין. ע"כ. ומשמע דהתוס' מתירים אפי' בבית הכסא שבבית. ומיהו משמע דוקא כשהן בידו, אבל כראשו אסור. וא"כ לא קשיא ממרחץ, דמרחץ הוא בב"ה שבבית שהוא בעיר. ואם רוצה להשתין בב"ה עראי אם הם בכיסן שרי אף להרמב"ם, דהא טעמא שמא יפיח בהן וכשהן בכיסו לא איכפת לן בהפחה, כמ"ש בב"י (ס"ו מד) בשם העיטור. ומשמע דכל הני שריותא אינן אלא בתפילין וכו', אבל שאר ספרים אסור להכניסן אפי' בביה"כ שבשדה, דיכול להניח אותם בביתו, וכ"ה בגמ' (ברכות נג). דר"י יהיב ספרא דאגדתא לתלמידיו. ומיהו אם הם בכיס שרי להכניסן. וכן משמע מלשון הרמב"ם (פ"י מהלכות ס"ח) שכתב וז"ל: כל כתבי הקודש אסור לזרקן, הקמיעים שיש בהן ענינים של כתבי הקודש, אין נכנסין בהם לביה"כ אא"כ היו מחופין בעור.

נמצא שדעת המג"א, דכל שהספר בכיס, מותר להכנס בו לביה"כ. אלא שיש לעיין ממה שאמרו בברכות

(כה:): והביאו מרן בש"ע (סי' מ' ס"ב) בית שיש בו תפילין, אסור לשמש בו מטנו עד שיניחם בכלי תוך כלי. ומשמע דצריך שיהיה כלי בתוך כלי. ונאולי יש לחלק בין תפילין, או בין איסור לשמש מטנו, לבין כניסה בספר לביה"כ]. ועיין בא"ר שם (סק"ו) שכתב להצריך שיהיה כיסו בתוך כיסו. וכתב שם, ונהגו לקנות כלים של עור. ומרן בש"ע (סי' רפב ס"ד) פסק, דקמיע מחופה בעור מותר. ועיין לקמן סי' רמ, דמוכח דקדושת ספרים אפי' של ש"ס כדין קדושת תפילין. ובאמת שכ"כ הטור. אבל הב"י כתב בשם התוס' והראב"ד, דמשמע להו דסגי בכיסו בעלמא. וא"צ כלי בתוך כלי. וכן מבואר בכל בו (דף רד.). ע"כ.

ולדבריו יש לחלק בין כיסו של עור לשאר כיסויים, דכיסו של עור הוא כיסו מעליא ודמי לב' כיסויים. ונלפ"ז צ"ל דמה שאמרו בגמ' שאני התם דמחופה בעור, ומשמע שדי בכיסו אחד, היינו דוקא בעור, אבל במכוסה בבגד וכדו' בעי' לדעת הא"ר ב' כיסויים.

ועיין בברכ"י (י"ד שם) שהביא משו"ת שבות יעקב ח"א (סי' פב) שכתב, דה"ה אם מכוסים בבגד או בשאר בגדים. ע"ש. ומשמע שדי בכיסו אחד.

והנה גרסי' במסכת סופרים, והובא ברמב"ם (פ"י מהל' ס"ח ה"ה): הקמיעין שיש בהם ענינים של כתבי הקודש, אין נכנסים בהן לביה"כ אא"כ היו מחופות בעור. ושם (ה"ו) לא יאחז אדם ס"ח בזרועו ויכנס בו לבית המרחץ או לביה"כ, או לביה"ק. אע"פ שהוא כרוך במטפחות ונתון בתוך התיק שלו. ע"כ. וכתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תקיג) דמאי דבעי' שיהיו מחופין בעור, ה"מ מפני שהקמיעין מגולין. ועוד שא"צ לקרות בהו, אבל שאר דברים של קצת קדושה, שמונחין בגי"ב, או שהם גלולין בבגד, מותר להכנס בהם לביה"ס. וא"ת בשלמא תפילין שהוא צריך ללובשן מיד ניהא, או קמיעין שהוא צריך להם לשמירה, אבל שאר ספרים יתנם לחבירו ולא יכנס בהם אפי' גלולין ומכוסין בבגדו, דגרסינן בפרק מי שמתו, אמר רבב"ח כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן כי הוה בעי למיעל לביה"כ נקיט ספרא דאגדתא יהיב לן סטתא דתפילין לא יהיב לן, אמר הואיל ושרו רבנן לא נטרה. הא קמן דבספרא דאגדתא לא היה נכנס אלא נתן אותו לתלמידיו. הא לא קשיא, דהא מדינא דאסור להכניס ספרים שיש בהם קדושה לביה"כ כשהן מגולין, וספרא דאגדתא, מגולה היה, ומסתמא גדול היה ומעכבו מלעשות צרכיו, ומשהיה נותנו להם. אבל של תפילין קטן היה. והתפילין מונחים בתוכו מכוסים, אלא אדרבה משם סייעתא לנ"ד שהיה נכנס בכיסו של תפילין. וע"ש שהעלה, שיותר להניח כתבים שיש בהם ענינים של

יריכי האותיות כשר וכו'. אבל אם הכה על פני הטס בחותם עד שנמצאו האותיות בולטות כדרך שעושין דינר זהב, אינו גט. ע"כ. וכתב בבית שמואל שם (סק"ג) שאם ניתן גט שנדפס נראה לכאורה דכשר בדיעבד, דהוי כתב ממש. וכ"כ בתשובת רבי מנחם עזריה מפאנו (הנ"ל). ועיין בתשובת מ"ב, ובט"ז סי' רעא. ע"כ.

וע"ש בפר"ח שכתב, ויש לדקדק בענין הדפוס אי מיקרי כתיבה או לא, ומסתברא ודאי דהוי כתיבה, דמי גרע מחקיקה ורשימה דהוה כתיבה. והכי קיי"ל לענין שבת דרושם הוי תולדה דכותב ומיחייב וכו', ומצאתי בתשובת הרמ"ע מפאנו (סי' צג) שנשאל ע"ז, והשיב, דישראל הבקי לשמה יעשנו בדפוס ויקבענו היטב על הספר בדין, ובכל דבר שהוא רושם אפי' לכתחלה, והעדים גם הם כל אחד רשאי לחתום שמו ע"י עצמו באופן זה אף לכתחלה. ויש מי שפסל אפי' בדיעבד, ואמר שהנייר הנכבש בחזקה בשעת ההדפסה כחקיקה דמי. אך אין ממש בדברים הללו, כי אפי' היו האותיות חקוקות הוי חק יריכות וכשר, וכ"ש שבדפוס עיקר הכתיבה היא בדיו, ואין האומנין כובשים את הקלף במכבש שלהם, אלא כדי שתצוייר האות בדיו היטב ולא יסאר חלק ממנה בלתי מושחרת. זהו תורף דבריו. ודברים אמתיים הם. ובסי' מ"ב וצ"ט נשאל ג"כ אם ספרים הנדפסים בדפוס אם יש להם דין קדושת ספרי קודש כספרים הנכתבים בכתיבה ובקולמוס, והשיב, דכל הקדושה שיש לספרים הנכתבים יש ג"כ לספרים הנדפסים. דמה לי בכתיבה, ומה לי בחקיקה. ויפה כתב, ולא מטעמיה דהוי חקיקה, אלא מטעמא אחרינא דהוי רשימה בדיו ע"ג נייר דלכו"ע הוי כתיבה. ומ"ש עוד דאיכא למידק לכאורה דשאני מלאכת הדפוס שמדפיס כל הדף בכ"א ובכח אחד, שלא כדרך הכתיבה שכותבין כל אות ואות בפני עצמה, לא קשיא מידי, והך מילתא מיפשטא משיטת הראב"ד גבי ציץ וכו'.

ובשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' קפד) קרא תגר על המזולזלים בספרי הדפוס. וכ"ד המג"א, והפמ"ג (סי' קנג מש"ז ס"ק טו ד"ה דע), והמשנ"ב (סי' מ' סק"ד). וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' נד) שהדפוס הוא כמו כתיבה ממש, ויש לכל ספרי הקודש הנדפסים דין כתיבה ממש, ומש"ה יש מצוה לקנות ספרי קודש אף שהם נדפסים. וכ"כ בכה"ח (שם אות י"ז-טו). וגדולה מזו כתב בשד"ח (כללים מערכת ד' עמוד 266) בשם שו"ת שבות יעקב ח"א (סי' טו) שאף בספרים הנדפסים ע"י עכו"ם יש בהם קדושה. והביא שם שיש חולקים על סברא זו. וע"ש עוד.

והנראה, שכ"ז בדפוס שהיה בזמננו, שהיו מכינים

תורה בתוך חיקו, ולהכנס בהם לביה"כ, ולא זו בלבד אלא אפי' משניות או רמזים בקובץ קטן, או סידור, מותר להכנס בהם לביה"כ הואיל והם מכוסים. ולפי ההלכה אפי' כתובין אשורית, אבל למעשה בזמן שהם כתובים פרובינציאל" או מעאל"ק, וע"ז אני סומך לעשות מעשה בעצמי. ע"כ.

ומבואר, שהרדב"ז החמיר בנכתב בלשון אשורית, והיקל בשאר לשון. אלא די"ל שכל הנידון שם הוא בנכתב בכתב יד ממש, אבל בנדפס בדפוס שלנו, י"ל שאין בו קדושה כ"כ, ויהיה מותר להכניסו לביה"כ אם הוא מונח בתוך כיס בגדו.

והן אמת שבשו"ת משאת בנימין (סי' צט) כתב, שאלת על קדושת ספרים הנדפסים, נראה שאין לחלק בין ספרים הנכתבים בכתיבה, ובין ספרים הנדפסים בדפוס, וכל הקדושה שיש לספרים הנכתבים יש ג"כ לספרים הנדפסים, דמה לי בכתיבה ומה לי בחקיקה. וע' בתשובת הרמ"ע מפאנו (סי' צג). ע"כ.

וגם הט"ז (יו"ד סי' רעא סק"ח) כתב, לפי ששמעתי אומרים שאין בספרים הנדפסים קדושה כמו הנכתבים בכתב, נראה לי שאין חילוק בזה, ואפי' אם נאמר דהוה חקיקה, מ"מ הוא כמו כתב, דהא גם גבי גט אשה כשר בחקיקה, כמ"ש באבן העזר סי' קכה, דאע"ג דכתיב וכתב ולא חקק. ועוד נ"ל ראייה ברורה, דבפרק עגלה ערופה (נח). אבנים הללו של אפוד וחושן, אין כותבים אותם בדיו, שנאמר פיתוחי חותם. ומשמע חקיקה. ואין מסרטין עליהן באיזמל, שנאמר, במלואתם שיהיו שלימות, שלא יחסרו מהם כלום. אלא כותב עליהם בדיו ומראה להם שמיר מבחוץ על פני הדיו בחריץ האות והן נבקעות מאליהן. ואם איתא דמעשה הדפוס הוה חקיקה, קשה מנא לן שהיה ע"י שמיר, שהוא דבר שאינו מצוי, ולימא שהיה ע"י הדפוס ובדיו כדפוס שלנו, ונמצא שפיר מתקיים פתוחי חותם. אלא ברור הוא דמעשה הדפוס מיקרי כתיבה ממש. ולא חקיקה כלל. ושור"ר בתשו' למהר"ר בנימין ז"ל שכתב ג"כ שמעשה הדפוס הוא קודש ככתב רגיל, דגם חקיקה היא קודש. והביא ראייה ג"כ מאפוד, אבל לפע"ד אין צריכים לזה, כי הוה כתיבה ממש, דמה לי שדוחק את העט על הנייר או הנייר על האותיות של עופרת, אידי ואידי כתיבה היא. ומ"מ לענין גט בודאי שאין לעשות בדפוס, כיון שקצת דומה לחקיקה. אבל לענין קדושת הספרים, כל המיקל עתיד ליתן את הדין. ע"כ.

וכיו"ב דנו הפוסקים לענין חותמת אי הוי ככתיבה, כי הנה ז"ל מרן בש"ע (אהע"ז סי' קכה ס"ה): חקק גט על הלוח או על האבן או על טס של מתכת, אם חפר

הרמ"א (סי' לה.) וסיים שם, דמי שדעתו יפה וכדאי להכריע להקל למצוא בשעה"ד הגדול, וכשא"א לעשות בהם כדין הש"ס, יש צד להקל בזמן עונה וליל טבילה וכו'. וראה עוד בהליכו"ע ח"ג (פר' וירא, סעיף כא.). ובשו"ת יבי"א ח"ט (יו"ד סי' סב.).

גם בספר בארות המים (סי' ג') ובאהל יצחק חסיד (סי' ר') כתבו, שא"צ כלי בתוך כלי, ודלא כמו שכתבו בשו"ת אהל יוסף (מולכו, סי' ב'), ובשו"ת משאת בנימין (סי' צט), ובשו"ת קול גדול (סי' נה), ובט"ז (יו"ד סי' רעא), שמצריכים כלי בתוך כלי.

גם בשו"ת שלמת חיים ח"ד (סי' ה') כתב, שאם אין לו דבר לכסות הספר, וגם אין לו מקום בחוץ להניח שם את הספר, מותר להכנס עם ספר כזה המונח בכיס בגדו.

אולם הגר"ש בש"ע שלו (סי' מג ט"ו) כתב, דשאר ספרים אסור להכניסן לביה"כ אפי' שלא בבית כסא קבוע, כי יכול להניחם בביתו. אבל מותר להכניסן בכיסן לביה"כ קבוע שבשדה לעשות צרכיו או להטיל מים אפי' מעומד. אבל בבית כסא שבבית, או לעשות בהן צרכיו בחצירו, אפי' שלא בבית כסא קבוע, דינם כתפילין שאסור אפי' בכיסן וכו', ואמנם אם נכנס שלא לעשות צרכיו כלל, יש תמירין להכניסן בידו אפי' מגולין לביה"כ קבוע, אפי' שבבית, וה"ה לשאר ספרים. ויש מי שאוסר בנכנס לבית כסא קבוע שלא לעשות צרכיו, כמו שיחבאר, כמו בנכנס לעשות צרכיו. ונכון לחוש לדבריו. ע"כ. אלא שאין הדבר ברור אם דעתו כן גם בספר שנדפס, ולא בנכתב.

ובדעת תורה למהרש"ם (או"ח סי' רמ) כתב, שמשמע מדברי מרן החיד"א בשו"ב (סי' קנד) שהביא בשם ר"י בן הרא"ש שדעתו שספרים הנכרכים בכריכה נחשבים כמכוסים. ולפ"ז א"צ כיסוי נוסף לספרים שלנו כשהם מונחים בכיס בגדו, דהוי כב' כיסויים. אולם בדעת תורה עצמו דחה דברי הברכ"י, ודעתו שאם הספרים נראים בצדדי הספר אינם נחשבים כמכוסים. וכתב שם שכן נראה דעת הפמ"ג (או"ח סי' שטו א"א סק"ג), שכתב, שהכריכה בטלה לספרים ואין חשובים ככיסוי. ועיין בשד"ח הנ"ל (מע' דל"ח סי' לה) שהביא שיטות הפוסקים בקדושת ספרים הנדפסים. ועכ"פ בספר הנדפס בדפוס שלנו, ולא נכתב בדיו בידי אדם, אם הוא מונח בכיס בגדו, יש לצדד יותר להקל, די"א שאין בספר הנדפס קדושה כ"כ ואפשר להקל להכנס בהם לביה"כ. ונבפרט די"ל דחשיב ככיס בתוך כיס, שהספר בכיס הבגד, ומעל הכיס יש את המכנס עצמו, ובתוספת כריכת הספר.]

אותיות של עופרת, ומעבירים בדרך בחזוקה על האותיות, או את האותיות על הדרך, שבזה דנו הפוסקים הנ"ל אי הוי ככתיבה או לא, אבל בדפוס שבזמנינו שנעשה ע"י צילום מפלאטה, ואין ההדפסה נעשית באופן ידני ע"י האדם, אלא בלחיצת כפתור החשמל, י"ל דאינו חשיב ככתיבה לענין גט וספרי תורה תפילין ומזוזות. וכפ"ש בשו"ת יחוד ח"ו (סי' נו). וע"ע בס' תזו"ע (פורים, עמוד רנג). ושם (עמ' רנה) הזהיר על השיטה החדשה שהומצאה לאחרונה להדפיס ספרי תורה ומגילות, וכתב שהמכשירים ספרי תורה אלו אי להם מיום הדין.

אך לענין קדושת ספרי קודש, עדיין יש לדון בזה, כי בשו"ת מהרש"ם כתב לצדד להתיר מיהת בנדפסים שמבואר ברוקח שאין בהן קדושה. ובחזו"א (יו"ד סי' קסד סק"ג ד"ה ואם נכתב) כתב, שאם נכתב שם ה' ע"י גרמת האדם כמו ע"י מכונה מתגלגלת ע"י מים בכח שני, וכדאמר בחולין (טו), צ"ע אם יש בו משום איסור מחיקה, וכי קמבעיא לן במקום דלא ניתן לכתוב, אבל במקום שניתן לכתוב כגון כתבי הקודש לדין משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, בודאי אסור לאבדן כדין כתבי הקודש. ע"ש.

והנראה מדבריו, שקדושת ספר הנדפס בזמנינו ע"י צילום מכח החשמל, הוא פחות מדפוס הנעשה מכח האדם, אך אכתי יש בזה קדושה וטעונים גניזה, ואין לנהוג בהם בזיון. וע' בספר גנזי הקודש (דף כג) שהביא מחלוקת רבני הזמן אם אפשר להקל להכנס למקומות המטונפים בכיסוי אחד בדברים המצולמים, שי"א שדי בכיסוי אחד. אך דעת הגר"ש אלישיב והגר"ש וואזנר שאף בדפוס שבזמנינו צריך ב' כיסויים. ובשו"ת יבי"א ח"ד (חיו"ד סי' כא אות ד') הביא כמה פוסקים שסוברים שאין בספרים הנדפסים קדושה כמו בספרים שנכתבו בכתב יד, וכמ"ש הרוקח (סי' רפ). ובספרים הנעשים ע"י צילום גרע יותר מהדפסה רגילה.

והנאון חות יאיר (סי' קפד) התיר בגדולה מזו, בת"ח השרוי בבית שיש בו ספרי קודש בחדר משכבו, ומן ההכרח לשכב שם עם אשתו, וע"ש שכתב שיש צד קולא בספרים הנדפסים ע"י גוי עובד ע"ז ואינו מאמין בבורא, כי גם הסברא נותנת ומסכמת כי קדושת הס"ת נמשכת ע"י כתיבת איש אשר נשמת חיים באפיו, חלק אלוה ממעל, שע"י כוונתו וציורי תבנית אותיות קדושים, וכל ישראל בחזקת כך, שדבקים מצד נפשותן ב"ה אלוקינו ומצד זה נמשכה הקדושה לסת"ם וספרים וכל הקדושות דברים הקדושים למטה, ואם הספרים בכתב אשכנזי משייטי יש ג"כ צד היתר. ועיין בשו"ת

לה. מותר לשבת על ספסל שיש בו ספרי קודש הנדפסים בדפוס שלנו, ואין צריך להעמידם. והאשכנזים מחמירים בזה. (לה)

לו. ומכל מקום מותר להכנס לבית הכסא עם תמונה של רב, אף שאין לנהוג בהם מנהג בזיון. (לו)

לז. הסכמת האחרונים שאין להפוך בית עבודה זרה (כגון כנסיה של נוצרים) שעבדו שם עבודה זרה בקבע, לבית כנסת קבוע. (לז)

לח. בית כנסת שנכנסו לתוכו גוים וחיללוהו, והוציאו את כל ספרי התורה מארון הקודש, והניחו דמות אותו האיש שר"י, ואחר כך גברה יד ישראל, מותר לחזור ולהתפלל במקום זה לאחר שיסירו את אותה דמות שנקבעה שם. ולרווחא דמילתא לפני שיתחילו להשתמש בבית הכנסת ובארון הקודש יסיידו ויצבעו הכל מחדש, ויאמרו במפורש שהם חוזרים ומקדישים את בית הכנסת לשם ה' הגדול והנורא. ורק לאחר מכן יחזירו עטרה ליושנה לחנוך את בית הכנסת ואת ארון הקודש בתפלות ובתחנונים, ואת ספרי התורה יכניסו להיכל הקודש בקול רנה ותודה המון חוגג, ולהודות לה' יתברך על כל תגמולוהי עלינו. ומה טוב ומה נעים אם יוזמנו תלמידי חכמים אנשי שם שיש להם מענה לשון אשר יעוררו את העם להתחזק בתורה ובמצוות ובנתינת צדקה לעניים למוסדות תורה וחסד. (לח)

לשבת על ספסל שיש בו ספרי קודש הנדפסים - וא"צ להעמידם

פ"ר בלא מתכוין אלא באיסור דאורייתא. ע"כ. ואמנם כבר נתבאר בילקו"י שבת כרך ב' בכמה דוכתי, דנקטינן לדינא כדעת מרן הש"ע, דפ"ר דניח"ל אסור גם בדרבנן. וכ"ד המג"א (סי' שיד סק"ה), מ"מ כתב בשו"ת חיי הלוי הנ"ל, די"ל שגם הם מודים בדבר שאינו רק חומרא לא אסרינן פ"ר בלא מתכוין. (לו) ילקו"י השכמת הבוקר (סי' ג' סוף הע' יג מהדור' תש"פ עמ' קמב).

(לח) ע' בילקו"י השכמת הבוקר (סי' ג' עמ' קלט). ומכל"ל הזהירות בכבוד הספרים יש לזהר שלא יקח ספר להגן עליו מפני השמש, וכמ"ש בספר חסידים (סי' תתקד). אבל אם אינו יכול ללמוד מפני שהשמש זורחת על הספר ועל האותיות, והוא מגיין בספר, כגון שמניחו כנגד השמש כדי שיהיה לו צל על הספר ועל הכתיבה, מותר, רק לא יכוין להנאתו. ע"כ. וכתב שם המפרש, דאע"ג דבוראי גם נהנה והוי פ"ר לא אסרינן

שאינן להפוך כנסיה של נוצרים - לבית כנסת קבוע

י"ל דמה בכך שלא הכניסו שם ע"ז, מ"מ הרי התפללו בו לאליל שלהם, והאומר לע"ז אלי אתה הו"ל עובד ע"ז. וגם לגבי ישראל שמצוים על השיתוף חשיב ע"ז. וכן הסכימו להחמיר בשו"ת החת"ס (אור"ח סי' מב), ובשו"ת מהר"ם שיק (יר"ד סי' קנד). וכ"כ בשו"ת שערי צדק (סי' יב). וראה עוד בשו"ת בכורי יעקב זריהן (יר"ד סי' יח). ובשו"ת ים הגדול (סי' ט). ובשו"ת אג"מ (אור"ח סי' מט). ובכה"ח (סי' קנד ס"ק פב). וכמבואר כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ב (יר"ד סי' יא אות ד), וח"ו (אור"ח סי' ז אות א), ושו"ת יחוד"ד ח"ד (סי' מה בהערה).

(לו) כ"כ הא"ר (סי' קנד ס"ק טו), שאין לעשות ביכ"נ קבוע מבית שנעבד בו ע"ז. וכתב, שאף הרא"ם (סי' עט) מודה בזה. וכוונתו למ"ש בתשובת הרא"ם, שבת שנעבד בו ע"ז אפי' בקבע, אין איסור להתפלל בתוכו. ולדברי הא"ר כ"ז באופן חד פעמי, אבל אם רוצה להפוכו באופן קבוע לביכ"נ, אין להתיר. וכ"כ הפמ"ג (א"א ס"ק ז). וכ"כ בשו"ת בנין ציון (סי' סג) שאף שיש לצדד היתר שלא לע"ז ממש נשתמש הבית, דבן נח אינו מצווה על השיתוף. [ואין כן דעת הנ"ב מהדו"ת יר"ד ס"ס קמח]. וגם לא הכניסו בתוכו ע"ז ממש. מ"מ

בית כנסת שחיללוהו לנצרות אם מותר לחזור ולהתפלל בו

שבעיר, שבזמן שנכבשה העיר בידי האויב נכנסו זרים אל ביהכ"נ וחיללוהו והוציאו כל ספרי התורה אשר

(לח) בשו"ת ישכיל עבדי ח"ד (בהשמטות לחאו"ח סי' לד) נשאל מעיר סינגאפור, אודות ביהכ"נ הגדול

לט. מותר להשתמש בספסלי בית הכנסת לצורך חול, ולכן מותר להשאילם לאחרים גם אם אין הדבר לצורך מצוה. (ט)

מ. נר של בית כנסת מותר לקרות לאורו. ומצוה להתקין תאורה טובה בבתי כנסיות ובתי מדרשות, וזהו מכבודו של בית הכנסת להרבות בו אורה. (מ)

וחללוה, ופקעה קדושת ביהכ"נ ונעשית חולין. וסיוע לדבריו מתשו' הרמב"ם בפאר הדור. ואמנם לפי מ"ש המהרא"י בלקט ישר לחלק בין אם נעשה מעשה בגופו ללא נעשה מעשה בגופו, ממילא בנ"ד יש להקל, וראיה ממנשה שהכניס צלם להיכל בביהמ"ק, ועכ"ז המשיכו בקדושתו. וע"כ דהוא משום שלא נעשה מעשה בגופו. [ולפי מ"ש הא"ר דמודה הרא"ם שאסור לעשותו ביכ"נ קבוע, ורק באקראי התיר להתפלל בו. א"כ גם אם יקדישוהו לביהכ"נ מחדש, לא יצאנו מידי פקפוק בדבר]. ואמנם לרווחא דמילתא לפני שיתחילו להשתמש בביהכ"נ ובארון הקודש יסיידו ויצבעו הכל מחדש.

בארון הקודש וזרוקום, ושמו במקומם פסל בדמות אותו האיש ימ"ש, וצלמים בתוך הארון, ואחר הכיבוש מידי האויב, החזירו השלטונות את ביהכ"נ ליהודים. והשיב, הדבר פשוט שקדושת ביהכ"נ וארון הקודש במקומה עומדת, ויכולים להחזיר את ספרי התורה לארוה"ק ולחזור ולהתפלל בביהכ"נ כמאז ומקדם. וראיה לזה ממ"ש בשו"ת הרא"ם (סי' פא), שמותר להתפלל בבית שנעבד בו ע"ז, אפי' נעבד בקבע. ע"ש. וק"ו לנ"ד שהרי בזמנינו אין עובדים ע"ז, ורק לזכר בעלמא מעמידים הצלמים בכנסיה שלהם.

ובשו"ת יבי"א ח"ח (סי' טז בהע' עמ' נט) העיר ע"ד מהרשב"ץ שפסק, דכל כה"ג אמרי' ובאו פריצים

להשתמש בספסלי בית כנסת לדברי חול

לידי תקלה. ואע"פ שלא התנו כהתנו דמי. וכ"כ מהרא"י בתרוה"ד (סי' רעג). וכתב בערוה"ש (שם ס"ק יב-יג) שעניינו הרואות שנוהגים לשאול מביהכ"נ ספסלים ושלחנות ומנורות לבית המשתה וכדו', ואפי' לצורך הדיוט שרי, דאמרי' לב ב"ד מתנה עליהם.

(לט) כתב הרמ"א בהגה (סי' קנד ס"ח): ונהגו ליהנות מכמה הנאות מתשמישי קדושה, כגון מטפחות של ספרים ומעילים של ס"ת ושלחן של ביהכ"נ. והטעם לזה משום שכיון שנהגו כן וא"א להזהר, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא כדי שלא יבואו בני אדם בהם

"באורים כבדו ה'" הדלקת אור בבית הכנסת

ובספר יפה ללב (סי' קנא אות יב) כתב, כל המדליק נר בביהכ"נ מזלו מתגבר, וראיה מאביו של שאול שהדליק נר בביהכ"נ, ויצא ממנו שאול. ובזכות נר תמיד הדולק בשמן זית, ניצולים מגזרת שמד.

(מ) ע"פ המבואר ברמב"ם (פי"א מהל' תפלה ה"ה), ובטור וש"ע (סי' קנד ס"ג). ובב"י הביא כן מרבינו ירוחם בשם רב נטרונאי נאון. ואמנם הכל בו מחמיר בזה, אך כתב הב"י שנהגו העולם כדברי רב נטרונאי גאון.

ויש מקהילות אשכנז שנהגו להדליק נרות סמוך לעמוד התפילה של הש"צ, אף בזמנינו שהחשמל מאיר יותר טוב. אך אין מנהג הספרדים כן. ויש שנוהגים להדליק נר תמיד לפני ארון הקודש, זכר לנר המערבי שהיה נשאר דולק כל הזמן. ודעת הגאון מקור חיים (אות ט') לבעל החוות יאיר, שלא יעשה נר משמן משום שמשחיר את הכתלים. אולם דעת הגאון מטשעבין זיע"א שרק בשעת הדחק יש להדליק ע"י חשמל. ובלא"ה קהילות ספרד לא נהגו כן.

ואיתא בילקוט שמעוני (שופטים, ד, ד) ודבורה אשה נביאה אשת לפידות וכו', ונקראה לפידות על שם שהיתה עושה פתילות לבית המקדש, והיתה עושה אותם עבים כלפידים, כדי להרבות את האור, אמר לה הקדוש ברוך הוא את התכונות להרבות אורי, אף אני ארבה אורך ביהודה וירושלים, ובשכר זה שרתה עליה רוח הקודש, וגם שפטה את ישראל, הגם שהיה פינחם בן אלעזר הכהן. והנביא ישעיה (פרק כ"ד פסוק ט"ו) אמר: על כן באורים כבדו ה'. וביאר התרגום, בפנסיא יקרו ה'. וכן הובא בפסיקתא דרב כהנא (פיסקא כ"א).

מא. נר של בית כנסת אין לקרוא לאורו דברי חול, ואם עומד מחוץ לביהכ"נ והאור מגיע משם, מותר לקרוא אף דברי חול, כמו מכתבים, אבל בתוך בית הכנסת בלאו הכי אין להתיר לקרוא שם דברים של חול, כמו חשבונות בנק וכדומה. (מא)

מב. תלמידי חכמים הלומדים בבית הכנסת, מותר להם להדליק הסיגריה מנר הדולק בבית הכנסת. ואין להחמיר להצריך להדליק את הסיגריה על ידי קיסם או נר אמצעי, שדעת כמה פוסקים לאסור דוקא על ידי קיסם. (מב)

וכתב בערוך השולחן (סי' קנ"ד ס"ק ט"ז) שהאידינא אין נזהרים וקוראים לאור הנרות, וצריך לומר שכל מי שנותן נר לביהכ"נ, נותן על דעת שישתמש בו גם הדיוט. ולב בית דין מתנה עליהם. וראה בילקוט יוסף (ח"ב מהדור' תשס"ד עמ' תמג), ובהליכות עולם (ח"א עמוד רס).

(מא) הנה דעת המג"א (סק"כ) שיש להחמיר בקריאת דברי חול. אולם מרן החיד"א במחז"ב (סי' קנד סק"ו) כתב, שמסתמות מרן משמע שאף דברי חול מותר. ומה שהק' המג"א ע"ד מרן, כ' במור וקציעה דהיינו שמשתמש כשעומד מחוץ לביהכ"נ, משא"כ כשקורא בתוך ביהכ"נ. וכ"כ מרן אמו"ר בהליכו"ע ח"א (פר' ויקרא ו).

תלמידי חכמים מותר להם להדליק הסיגריה מנר הדולק בבית הכנסת

על מה שיסמוך, דאלו המיקל בהדלקת הנר משום לב בי"ד שהוא דבר שהכל משתמשין וצריכין להדלקת נר, משא"כ בזה. ואפי' משלהבת לבד ס"ל דאסור להדליק הפיפ"א מנר של ביהכ"נ כי מלבד הנר עצמו יש בזה קפידיא מחמת קדושת ביהכ"נ שזה הוי כמו אכילה ושתייה וכו'. ולכן אפי' מנר של יאר-צייט אסור להדליק וכו'. אבל בבתי מדרשות שחכמים ותלמידיהם קבועים ללמוד וללמד וצריכים לפעמים לעשן הטאבק, לא מטרחינן עליהו ללכת לבית ולהבעיר שם את הפיפ"א, שיש בזה משום ביטול תורה, ובכה"ג ודאי לב בי"ד מתנה עליהם. ומ"מ בנר של תפלה יש להחמיר וכו'. ע"כ. ואמנם יש פוסקים המקילים אפי' ע"י אמצעי, וע"ע בשו"ת מעשה אברהם (סי' לח) שהאריך בזה. אלא שעדיף יותר להדליק באופן ישיר. וכן הורה מרן אמו"ר זיע"א. [ובמש"כ בשע"ת שם, גבי העישון בביהכ"נ, ראה במה שכתבנו בזה לעיל, דיני קדושת ביהכ"נ (סי' קנא) שבאמצע הלימוד יש להקל בזה לצורך הלימוד. אולם שכר שנותנים בלימוד או בשמחת תורה א"ז נכון ע"פ ההלכה, וכמ"ש בשו"ת (מערי' ביהכ"נ), ובספר ויקרא אברהם (דף קכ"ג).].

והמנהג שהלומדים בקביעות בביהכ"נ מדליקים סיגריה מנר ביהכ"נ, וי"ל דחשיב כנר מצוה שמתיר מרן הש"ע להדליקו מנר ביהכ"נ. ה"נ כיון שיש בו צורך ללומדים, ש"ד. וכ"כ בשע"ת הנז'. ואמנם בכה"ח פקפק ע"ז, אינו מוכרח, ובלא"ה כתב מרן הבי"ד שנהגו להדליק נר הדיוט מנר ביהכ"נ. (וכן ביאר כוונתו במחצית השקל), אע"פ שפסק להחמיר. ובנ"ד שיש

(מב) בב"י (סי' קנד) הביא מ"ש בנימוק"י בהלכות ציצית (י"ב ד"ה לבר) בשם ספר המנהגות לרבינו אשר מלונגיל, שאסור להדליק מנרות של ביהכ"נ בעוד שדולקים למצותן, לצורך דבר חול. אבל כשצריך לכבותם מותר. וכן נר של מצוה בין של שבת בין של חנוכה וכו', דין אחד להם. וסיים הב"י, ומיהו לא נהגו העולם לזוהר בכך. וז"ל מרן בש"ע (סי' קנד סעי' יג): אין מדליקין נר של הדיוט מנר ביהכ"נ. (כל בו). ויש מי שאומר דהני מילי בעוד שדולקין למצותן אבל כשצריך לכבותן מותר. הגה, מיהו לא נהגו לזוהר בכך נר שהוא לצורך גדול ואפשר ג"כ שדעת בי"ד מתנה בכך, וכן בכל הדברים שנהגו להקל בדברים כאלו והוא מה"ט. (פסקי מהרא"י סי' רכה). ובסי' תרעד ס"א כתב, מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה, ודוקא להדליק זה מזה בלא אמצעי, אבל מזה לזה ע"י נר של חול אסור. ויש מתירים גם בזה אא"כ הוא בענין שיש לחוש שיכבה הנר של חול קודם שידליק נר אחר של חנוכה. ע"כ. ומבואר, שעדיף יותר להדליק הסיגריה ישיר מנר ביהכ"נ, ולא ע"י קיסם. ולפיכך יש להתיר לת"ח הלומדים בביכ"נ ובביהמ"ד, כשמדליקים את הנר באופן ישיר מנר ביהכ"נ ולא ע"י קיסם, וסמכי' בזה ע"ד השערי תורה שם, שכתב וז"ל: ובאשל אברהם כתב, מה שמקילין להדליק הפיפ"א של טאבאק"ו (מקטרת, כלי לעישון הטבק) עיין בתשובת בית יהודה, וממשמעות הדברים שבב"י מתיר. ובמחז"כ נתן מכשול למעיינים, שאדרבה שם כתב שהדבר פשוט לאיסור, והמיקל משום לב בי"ד מתנה עליהם, אין לו

מג. שמן שנמצא בו עכבר מת, אם יש בו ששים כנגד העכבר כיון שהשמן לא נאסר על פי ההלכה, מותר אף להדליק ממנו נר של בית הכנסת. (מג)

מד. נרות שנותנם הגוי לבית אלילים וכיבה השמש ומכרם לישראל, אסור להדליקן בבית הכנסת, אבל אם לא הודלקו מעולם לא נאסרו בהזמנה בעלמא. וכן קישוטים שנעשו לכבוד החג של הנוצרים בהזמנה בעלמא, מותר לקשט בהם את בית הכנסת בשמחות תורה, או את הסוכה. (מד)

מה. נרות שעוה שהקצו אותם לכנסיה של עבודה זרה, ומסרום לכומרים, וקודם שהכניסום הכומרים לכנסיה שלהם נתנו אותם לישראל, מותר להדליקם בבית הכנסת או לחנוכה או לנרות שבת, שדוקא קרבן אסור גם המוקצה בלבד, מה שאין כן לדבר מצוה, הזמנה לאו מילתא היא. (מה)

מו. בית הכנסת שאירע בו הפסקת חשמל, ונפל כסף מאחד הקופות, רשאים להדליק את האור או לקחת את הנר הדולק שנדרו לבית הכנסת כדי לחפש את הכסף. אבל אם נפל מכספו הפרטי אין לקחת את נר בית הכנסת ולחפש את כספו. וכן אם רוצה לבדוק אם אין גנבים בבית הכנסת, מותר להשתמש לצורך זה בחשמל ובנר בית הכנסת, מאחר וזה לצורך שמירת בית הכנסת. (מו)

מז. יש מקומות שנהגו להדליק נר בכל ערב שבת בביהכ"נ, משום שנאמר, באורים כבודו ה'. ואין צריך לדקדק בהם להדליקם במקומם, אלא יכולים להדליקם במקום אחד, ולהעבירם לפני השבת למקום אחר. וקהלות שנהגו ששמש בית הכנסת מדליק נרות שבת בבית הכנסת, ואחר כחצי שעה בא החזן ומברך ברכה בשם ומלכות על הדלקת הנרות, יש לבטל מנהגן זה, שאין לו כל יסוד בהלכה, ועמי הארץ שאינם בקיאים בהלכה הנהיגוהו. (מז)

שקורא בדברי חול בחוץ לביהכ"נ, דבפנים בלא"ה אסור. וכן ראיתי במחז"ב בשם מו"ק. וגם הובא בכה"ח.

(מג) ילקוט יוסף (ח"ב עמוד תמג), הליכות עולם ח"א (עמוד רסח).

(מד) חתם סופר (סי' מב), עיקרי הד"ט (סי' ח אות לח) דלא נאסרו בהזמנה בעלמא, ומותרים לנר ביהכ"נ נר שבת ונר חנוכה. ע"ש.

(מה) סנהדרין מז: הליכות עולם (חלק ד' עמוד רעז).

(מו) מה שכתבנו שאם נפל כסף ששייך לביהכ"נ מותר וכו', כ"כ בספר יפה ללב (ס"ק ח). ומה שכתבנו שמותר לצורך שמירת ביהכ"נ, כ"כ בספר חסידים (סי' תתי"ג) וכו"ה בכנה"ג (הגב"ח), ועולת תמיד (אות י"ז), והא"ר (אות י"ג), ויפה ללב (אות ה'). ובס' ביהכ"נ כהלכה.

(מז) כי לא תיקנו חכמים להדליק הנרות בער"ש אלא בביתו הפרטי של אדם, כדי לסעוד סעודת שבת לאור הנר, שזהו בכלל כבוד שבת. אבל בביהכ"נ א"צ להדליק נרות, ודי במה שביהכ"נ מואר באור החשמל.

לזה סמך הנח להם לישראל. רק שידליקו מן הנר עצמו, ולא ע"י נייר וקיסם, כיון דמפסיק האכחושי מצוה בד' חול, כמ"ש בס"י תרע"ד לגבי נר חנוכה, דנר מצוה מדליקים מנר חנוכה בלי אמצעי. ע"ש. וכמבואר.

והנהגה בבא"ח (שנה ראשונה, פר' ויקרא אות טו) כתב, אין מדליקין נר הדיוט מנר ביהכ"נ. ויש אוסרין להדליק אפי' נר של מצוה, וכ"ש דאסור לקרות דברים של חול. ע"כ. ומרן אאמרו"ר זיע"א כתב להעיר על דבריו (בכת"י משנת תש"ח) בזה"ל: אין זה כ"ש, דק"ו פריכא הוא, דהתם סוף סוף מכחיש מגוף הנר ושמנו, ואיכא אכחושי מצוה. משא"כ הקורא בו דברי חול שהמצוה בקדושתה. וכבר כתב הבי"י (סי' קנד) שנהגו כרב גטרוניא גאון שמותר לקרות בו בכל צרכיו. וכן סתמות מרן הש"ע (סי' ג) שמותר לקרוא לאורו. וכ"ה במחז"ב (שם סק"ו) דמוכח מדברי מרן דאף דברי חול מותר. ואע"פ שהמג"א תמה בזה על מרן, המור וקציעה האריך ליישב, ומסיק שאפי' דברי חול יכול לקרוא. ואע"ג שהא"ר והמשנ"ב ג"כ פסקו להחמיר, העיקר להקל, וכפ"י ה' יעב"ץ הנז'. ומסבא היה נ"ל דמיירי

מח. ענבים הגדלים בהר הבית בזמן הזה, ומובאים למכירה על ידי הערבים, מותר לקנותם ולאוכלם. וכן מים שנשאבו על ידי הערבים מהבור שבעזרת בית המקדש, מותר לשותם. (מח)

סימן קנה - לילך לבית המדרש

א. אחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש, ויקבע עת ללמוד בכל יום, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. (א)

יבי"א ח"א (דף קמא. חא"ח ס"ס לד). וח"ה (דף לב: חא"ח ס" ט' אות ה. ודף קנ. חא"ח ס" מג אות ח). וח"ב (דף צג: חא"ח ס" כה אות ט). ובילקו"י שבת כרך א' (עמוד קנג), ובשו"ת יחו"ד ח"ו (סי' יז).

והגם דקי"ל מנהג מבטל הלכה, אין זה אלא במנהג ותקיין, אבל מנהג שאין לו שום ראיה ומקור, אינו אלא כטועה בשיקול הדעת. וראה במסכת סופרים (פרק יד), ובמג"א (או"ח סי' תר"ץ ס"ק כב). וראה בזה בשו"ת

ענבים הגדלים ב"הר הבית"

שימימו זכים ונקיים, שיש בהם ביטול עשה של וישלחו מן המחנה וכו'. ואפשר שהנכרי עצמו מוזהר לבל יכנס למקדש, וא"כ יש בזה משום לפני עור. ואף דבלא"ה היה נכנס, עכ"פ יש בזה איסור מדרבנן. והעיר ע"ז השד"ח, דנראה דלא שייך בזה איסור לפני עור, שהרי אין לעכור"ם טומאה כלל. ובשו"ת יבי"א ח"ה (חי"ד סי' כו אות י') העיר עליו, שלא זכר שהמהרי"ט והרב חזון נחום סבירא להו שיש בזה לפני עור. ונראה דה"ט משום בגדיו של נכרי שהם טמאים. ולכן גם אם נודה להרב מזבח אדמה שהתיר ליקח מפירות ענבים הגדלים בהר הבית, אסור לצוות לגוי להביא לו מהם, שגורם להכניס טומאה למקום המקדש. וכמבואר ד"ז בשו"ת יבי"א ח"ח (עמ' נו בהערה).

(מח) הנה מרן החיד"א במחז"ב (בקנ"א סי' קנא) כתב, אודות ענבים הגדלים בזה"ז בהר הבית ע"י גויים, ומובאים ע"י גויים למכירה אצל היהודים, האם מותר לישראל לקנות מהם, והביא דברי הרב מזבח אדמה שהתיר מכח ס"ס, כי בודאי העפר אשר שם אינו מזמן ביהמ"ק, אלא הובא ממקום אחר, ויש להסתפק גם על הקרקע אשר בו העפר, וסיים המחז"ב, ואני שמעתי לפני כשלושים שנה שגדול אחד הורה להתיר מטעם ובאו בה פריצים וחיללוהו, ואע"פ שקידשה לעתיד לבוא, היינו דוקא לענין השראת שכינה וקדושה, אבל למעילה וכיו"ב לא. וצריך להתיישב בזה. עכ"ד.

ובשו"ת (מע"ו כלל כו אות לג) כתב בשם הרב שמש ומגן, שיש לבטל המנהג שנהגו בירושלים לצוות לנכרי להביא להם מים מן הבור אשר בעזרת ביהמ"ק,

אחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש, ויקבע עת ללמוד בכל יום

התפלה בביהכ"נ, ואומרים קדיש דרבנן, (ואין אומרים קדיש דרבנן אלא על תורה שבעל פה, או על דברי אגדה, אבל לא על פסוקים). וע' בגמ' סנהדרין (ד). אמר רב המנונא, אין תחלת דינו של אדם אלא ע"ד תורה, שנאמר פוטר מים ראשית מדון. [שפוטרי התורה מעליו הוא ראשית מדונו. תורה נמשלה למים, דכתיב (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים. רש"י]. ובתוס' שם כתבו, והא דאמר'י שואלין לו נשאת ונתת באמונה, ואח"כ קבעת עתים לתורה, התם באדם שעוסק בתורה מיירי, אלא שלא קבע עתים. והכא מיירי כשלא עסק כלל. א"נ שואלים לו תחלה על משא ומתן באמונה, ומ"מ יקבל דינו תחלה ע"ד תורה. והכי דריש ליה לקרא תחלת גילוי דינו במה שנשטו מדברי תורה. וכן כתבו התוס' בקידושין (מ:)

(א) בגמ' שבת (לא). אמרו, אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, וכו'. ופרש"י, לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ. ואמרו עוד בגמ', (ברכות סד). היוצא מביהכ"נ ונכנס לביהמ"ד ועוסק בתורה, זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. וכו"ה בטור ובש"ע (סי' קנה ס"א). ובלבוש כתב, שאם קובע עתים לתורה, אז הפלתו מתקבלת, דכתיב ילכו מחיל אל חיל וגו', וכתיב בתריה, ה' אלוקים צבאות שמעה תפלתי וכו'. ובעולת תמיד (אות א) כתב, שהמנהג בכל מקום בישראל שקובעים ללמוד אחר

ב. ישתדל אדם ללמוד בכל יום לפחות ב' הלכות, כדי שיהיה בכלל מה שאמרו "כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא". ובעלי בתים שאינם לומדים בכל יום אלא ג' או ד' שעות בלבד, ילמדו הלכות מספרי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים, ואינם יוצאים ידי חובתם בלימוד משנה וגמרא בלבד, שאין למדים הלכה מפי תלמוד. (נדה ז ב) וילמדו ההלכות מפי תלמיד חכם מובהק הבקי בהלכה. (ב)

ואע"פ שמצות ת"ת הוא אף כשהוא לומד בינו לבין עצמו, מ"מ לכתחלה מצוה להדר כל מה שיכול ללמוד בחבורה, שע"י זה כבוד שמים מתגבר, וברוב עם הדרת מלך. וכבר אמרו, אין התורה נקנית אלא בחבורה. ובגמ' ברכות (ו.) אמרו, ומנין שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו, שנאמר, בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. וכי מאחר שאפי' חד, תרי מיבעיא, תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות, חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות. ואמרו עוד שם (ברכות סג), הסכת ושמע ישראל, עשו תרות ותעסקו בתורה.

ובררשות החת"ס (דף קנד) כתב, כי חילוק והפרש גדול יש בין עבודת ה' הנעשית לכל יחיד בפני עצמו, ובין הנעשה בהתחברות שידברו יראי ה' איש אל רעהו, ויעשו לזה חברה וכדו'. כי אפי' אם יהיו כל ישראל כולם צדיקים ושומרים התורה, אלא שאיננו בחבורה שיעורר אדם את חברו, אז אין שמירתם והנהגתם אלא ע"י מלאך החונה סביב ליראיו ויחלצם. רצונו לחלצם מצרה אבל לא להוסיף להם ברכה, כי אין כחה מלאך ה' לעשות ב' מיני שליחות וכו', משא"כ בהתחברם יחד אזי אפי' לא תהיה עבודתם נבחרת כ"כ, מ"מ הן אל כביר ולא ימאס, והוא יתברך שמו בעצמו מנהיגם, ואז בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. ובביאה"ל (סי' קנה) הביא מה שאמרו בתנא דבי אליהו, תשובת הקב"ה למדת הדין ששואלת לפניו למה הוא נושא פניו לישראל והלא כתיב האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים, והשיב הקב"ה, איך לא אשא פנים לישראל וכו', ולא עוד אלא שהן מלמדים את התורה ויושבים אגודות אגודות ועוסקים בתורה.

ששואלין לו תחלה על משא ומתן באמונה, אבל נפרעים ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה. ע"ש. ועוד י"ל, דפותחין לו בשאלה אם נשא ונתן באמונה, כדי לשואלו אם קבע עתים לתורה, שאם ישיב בלאו, איך יוכל לישא וליתן באמונה כשהוא אינו יודע אמונה זו מהי, כשהוא אינו בקי בפרטי הלכות משא ומתן, הלכות אונאה, ריבית, וכיו"ב. נמצא שתחלת דינו של אדם היא ע"ד תורה, והשאלה אם נשא ונתן באמונה באה כדי להגיע לשאלה אם ידע כיצד לשאת ולתת באמונה, ידיעה הבאה ע"י קביעת עתים לתורה. ובגמ' תענית (ח.) אמר רבי אמי אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמונה, שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף.

ואמנם בירושלמי (סוף פ"ט דברכות) אמרו, רבי חלקיה בשם ר' סימון, העושה תורתו עתים, הרי זה מיפר ברית, שנאמר, עת לעשות לה', הפרו תורתך. וכבר ביארנו בהקדמה לספר ילקוט"י ח"ז, שהכוונה במי שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות, אף שיש לו האפשרות והזמן ללמוד שעות נוספות. וכמבואר כן במשנ"ב (סי' קנה סק"ד). ובכה"ח (סי' קנו אות ח), דכיון שאפשר לו לעסוק בתורה ומוציא זמנו בעניני העוה"ז, קרי עליה מפר ברית ולא סגי בקביעות עתים שקבע. והגאון בעל הפלאה פירש, שקביעות (עתים התורה), הוא מלשון קבען פלניא, שאף מי שהוא טרוד גדול בעסקיו יש לו לגזול מזה עת ללמוד תורה. והו"ד בשע"ת שם. ועיי' בהקדמת שו"ת בית אפרים או"ח. ובסדר אליהו זוטא (פרק א) כתב, לא חרב העולם אלא בפשעה של תורה, ולא חרבה אר"י אלא מפני פשעה של תורה, וכל הצרות הבאות על ישראל אינן אלא מפני פשעה של תורה, שנאמר בפשע יעקב כל זאת וכו'. (מחז"ב סי' קנו סק"ו).

ישתדל אדם ללמוד בכל יום לפחות ב' הלכות

החיד"א בברכ"י (או"ח סי' קנה סק"ב), ודלא כהעיון יעקב שמצריך מאה הלכות. [מאמרו זיע"א] ומה שכתבנו שבעלי בתים הלומדים ב' או ג' שעות

(ב) מזה שכתבנו שילמד בכל יום לכל הפחות ב' הלכות, כ"כ בספר המנהיג, שמיעוט הלכות שתיים. וכ"ה בתשובת הרשב"ש (סי' נב). וכן הסכים מרן

ג. ראוי ונכון ללמוד מפקידה לפקידה בספרי מוסר ואגדה, המביאים לידי יראת שמים. (ג)

הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב, היינו בהלכות פסוקות. כמו שכתבו הדרישה והש"ך (י"ד סי' רמו סק"ה). וכ"ה במשנ"ב (סי' קנה סק"ג).

ועיין בשו"ת הרשב"ש (סי' נב) שכתב, שבכלל אומרם כל השונה הלכות בכל יום, הוא גם העוסק בחיבור הרמב"ם וזולתו שסידרו דינים מקובצים מדיני התורה, דבר דבור על אופניו. ומרן אמו"ר זיע"א הביא כל הנ"ל בהלכות ת"ת, וכתב, ונראה שבזמנינו נכון יותר ללמוד בש"ע והאחרונים, מפני שבכמה מקומות בהלכה רבו החולקים על הרמב"ם, ואף מרן הש"ע נטה קו להכריע כמותם. ואנו קבלנו הוראות מרן הש"ע בין להקל ובין להחמיר, וכמ"ש בשו"ת יבי"א ח"א (או"ח סי' מ אות ב-ג), ועוד מקומות.

ולכאורה מתשובת הרא"ש (כלל לא סי' ט) שכתב, שכל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ואינם בקיאים בגמ' לידע מהיכן הוציא דבריו, טועים להתיר האיסור ולאסור המותר וכו'. נראה דלא כמ"ש בתשובת הרשב"ש הנ"ל, הואיל ואין זה בכלל הלכות פסוקות, מכיון "שאינו מבין דבר לאשורו ולאמתו, ויכשל בדין ובהוראה". אולם י"ל שלאחר שה"ה והכס"מ ושאר אחרונים, הראו מקורות דבריו, יוצאים בזה י"ח שונה הלכות. ואף אנו נאמר לענין דברי מרן הש"ע, שאע"פ שהמהרש"א (בח"א סוטה כב). כתב, שבדורות הללו שמורים הלכה מתוך הש"ע, ואינם יודעים טעם הענין, אם לא ידקדקו היטב תחלה בתלמוד, טעות נופל בהוראתם, והרי הם בכלל מבלי עולם, ויש לגעור בהם. ע"ש. מ"מ בזמנינו שזכינו להאחרונים שביירו וליבנו והסבירו הדברים בטוב טעם ודעת, ש"ד לפסוק מתוך הש"ע. וכ"כ בפתחי תשובה (י"ד סי' רמב סק"ח). וכיו"ב כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ו (בי אלפים קמו), ובשו"ת מהרשד"ם (ח"מ סי' א). ובשו"ת צדקה ומשפט (ח"מ סי' א). ומכ"ש לפמ"ש הגר"ב (בקני' אחרון, רפ"ד מהל' ת"ת) שהרמב"ם עצמו ס"ל שיש להורות מתוך חיבורו בלבד, וכמ"ש להדיא בהקדמתו שעשאו בכדי שלא יצטרכו לשום חיבור אחר בעולם וכו'. שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בחיבור זה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם וכו'. וזה שלא כמ"ש הרא"ש בתשובה

וכו', הנה בגמ' קידושין (ל). אמרו, לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. וכ"ה ברמב"ם (פ"א מהל' תלמוד תורה הי"א), וחייב אדם לשלש זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, ושליש בתורה שבעל פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן, עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר, וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה. וענין זה הוא הנקרא גמ'. כיצד, היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו ג' שעות ביום, ובתורה תשע. אותן התשע שעות שעות קורא בשלש מהן בתורה שבכתב, ובשלש בתורה שבעל פה, וכו'. וכ"ה בטור ובש"ע (י"ד סי' רמו ס"ד). ועיין בבדק הבית שם שה"ד רבינו ירוחם בשם הרמ"ה, שלא אמרו לשלש שנותיו אלא לדורות הראשונים שהיה לבם פתוח כפתחו של אולם ודי להם למשנה ולתלמוד שני שלישי ימייהם. אבל לדידן די לנו בגירסא דינקותא למקרא, והלואי ויספיקו שאר ימינו למשנה ולתלמוד. והוסיף ע"ז הכנה"ג (הגב"י אות ב) שמכ"ש בזמנינו שכל הרבנים הרחיבו גבולם בתורה, וחיברו ספרים רבים, ובודאי שהם בכלל תורה שבעל פה והלואי ויספיקו ימינו לקרותן.

ובשבולי' הלקט כתב בשם רש"י, אחר התפלה היו קורין מקרא משנה ושמועות, כדאמרי' בקידושין (ל). לעולם ישלש וכו', וכיון שרבתה העניות ולא היו יכולים לעסוק כ"כ היו קורין נביא בובא לציון ואני זאת בריתי, ובשבת ויו"ט שאין בו ביטול מלאכה לעם, החזירו עטרה ליושנה לקרות בתורה ולתרגם מעין היום. וע"כ אין אנו אומרים ובא לציון שחרית שהרי כבר קראו נביא. ואע"פ כן אנו קוראים אותו במנחה, כדי שלא ישנה מימות החול. והר"ד בב"י (סי' קלב) והנה, כל הדין שאמרו שצריך לשלש לימודו למקרא ולמשנה ולתלמוד, היינו בת"ח שיש להם פנאי ולומדים כל היום, תשע שעות ויותר, אבל בעלי בתים שאינם לומדים אלא ג' או ד' שעות בכל יום, לא ילמדו אלא דיני התורה מספרי הפוסקים שמפיהם אנו חיים. שזהו שורש ועיקר לתורתנו הקדושה. ואינם יוצאים כלל י"ח בלימוד משנה וגמ', שאין למדין הלכה מפי תלמוד. (נדה ז:). ומה שאמרו במגילה (כ ב) כל השונה

ראוי ונכון ללמוד מפקידה לפקידה בספרי מוסר ואגדה, המביאים לידי יראת שמים

אחת מספר חובת הלבבות להכניע את יצר הרע ולהשפילו מתוקפו. ונודע מ"ש מרן החיד"א ברכ"י

ג) בספר מגיד מישרים (סוף פר' בהר), כתב, ותקרא מרגינתא דבי רב בכל יום וכו', וג"כ תקרא קריאה

ומבזים בלבם לת"ח שלומדים תנ"ך ומשניות וספרי מוסר, והן בעון לא ידעו ולא יבינו כי אף אמנם שלימוד הגמ' יקר מאד, ואין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה, וכתב ר"ת שהתלמוד בלול בכל, מ"מ כ"ז היינו ללומד תורה לשמה בעונה, ונזהר בדקדוקי מצות כמו הראשונים, שהיו קדושים מאוד, ונשמתם ממקום עליון, אבל כדור יתום זה כי גברה סטרא, והוא בעקבות משיחא, והיצה"ר ורודף לת"ח ביותר, ואלו הת"ח שאינם רוצים ללמוד מוסר על הרוב הם מתגאים בלימודם, וחושבים שהם חכמי גדולים, ומבזים הזקנים וגדולי דורם, ואינם מקפידים להתפלל כהוגן, ופוגמים ברית הלשון והראות, וכיוצא. ולכן אין תורתם רצויה, כי אינה לשמה וכו', ולכן כל ת"ח אשר נגע אלהים בלבו ימהר לשוב, וילמד מוסר ותיכף יכיר בגאותו, ומהות לימודם ואשר נכשלים בכמה ענינים, וישוּבו אל ה', ואז לימוד הגמ' יעלה לרצון לפני ה', ונסלח להם. ע"כ.

והביא עוד ממה שנהג המהרש"ל, שציוה למוכיח שיבא ויוכיחניו, וגזר עליו שיטיף לו מוסר הבנוי על פי מאמרי חז"ל לעיקר תורתו בגופי הלכות, וכמו שכתוב החוק במוסר אל תרף.

והנאון ר' ישראל מסלנט כתב בספרו אור ישראל: שהאדם לומד מוסר ומתפעל בשעתו, ורגע לאחר מכן הכל נשכח, ושוב פעם לומד מוסר ומתפעל לרגע, וחוזר חלילה, אעפ"כ אל יפול לב האדם, ידע נאמנה כי ברבות העיתים בריבוי הלימוד, מתקבצות הרשימות ולאדם אחר יהפך.

ובספר דרך שיחה (עמוד תקלב) העיד על אביו הסטייפלר זצ"ל, שבנובהרדוק קיבלו על עצמם שלא יעבור יום בלא מוסר, חוץ מפורים ושמ"ת, וכנראה שחששו שמה לא יוכלו לקיים. וראיתי להחזו"א פעם אחת מחזיק ספר "שע"ת" וזה לא היה בימים נוראים. ע"כ.

עוד כתב בספר פלא יועץ (ערך התשובה) "באמת אמרו שהעיקר הגדול להכנס לדרכי התשובה הוא לימוד התורה, שילמד הדינים הנצרכים וספרי מוסר ויראת ה'. וכל הקרב הקרב אל משכן ה', בתי מדרשות ללמד או לשמוע בלמודים, הוא קרוב יותר אל ה', והולך ומתקרב מידי יום ביום הלוך וגדל ביהדות, הלוך ושוב בתשובה. וזאת תורת השב, כאשר יתעורר לבו לב טהור לשוב בתשובה, ישפוך נפשו לפני השי"ת שיעזרהו ויחותר לו חתירה מתחת כסא כבודו להחזירו בתשובה. ובתחלה יעזוב רשע דרכו הרעה, ויירוש מפי ספרים ומפי סופרים את חוקי האלקים ואת

או"ח (סי' א' אות ט'): ראו ל כל ת"ח שיקבע עת מפעם לפעם ללמוד בספרי מוסר המיוסדים על מאמרי חז"ל, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, ואידי דטריד בגופי הלכות ומחדש בטובו חידושי תורה, קרוב שיגבה לבו, וקיבלתי כי מה שאמרו (קרושין ל'): בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, היינו תוכחות מוסר מדברי חז"ל קמאי ובתראי ע"כ.

וכתב בס' כה"ח פלאגי (סי' כ' אות ד') שכן היה מנהגם ללמוד בהתלהבות ספר ראשית חכמה ושבט מוסר, וסיים חם לבי בקרבי, כי אזכרה ימים מקדם, שבכל יום אחר תפלת שחרית היינו לומדים בצוותא חדא עם הרב החסיד הפרד"ס (בעל אות היא לעולם) בספר ראשית חכמה, והיו ענינו מקור דמעה בלומדינו בספר הקדוש הנ"ל וכו'. ע"ש. כזה ראה וקדש.

ובספר אור ישראל (שערי אור דף יג) כתב, והנה כל הקורא הדברים האלה מה שהזהיר המגיד למרן הב"י בשום לב, יאחזהו רעד ורתת, ואם הארו אשר בלבנון החסיד הקדוש מרן הב"י אשר ידוע גודל חסידותו וקדושתו, ושלא פסק אף רגע אחד מלהרהר בד"ת, וכמבואר שם בספר מגיד מישירים בכמה מקומות, וגודל מעלתו כי מלאך ה' דובר בו, ובכל זאת ציוה לו המגיד לקרוא בכל יום מרגינתא דבי רב, אשר הם דברי מוסר פשוטים, בעניני הפטירה והחשבוך, וכן לקרוא בכל יום בספר חובת הלבבות להכניע היצר הרע ולהשפילו מתוקפו, מה יענו איזובי הקיר, מעתה היוכל שום גבר לזכות דרכו יהיה מי שיהיה ולפטור עצמו מלימוד המוסר בכל יום ממש. ע"כ. וכבר פירשו המפרשים, שמאמר חז"ל בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, היינו על לימוד המוסר. וכן מה שאמרו אם פגע בך מנוול זה מושכהו לביהמ"ד, אם אבן הוא נמוח, אם ברזל הוא מתפוצץ הכל הוא על לימוד המוסר, כמובא בפלא יועץ (אות מ), וכתב שם, ועל הרוב מי שאינו מתמיד ללמוד מוסר לא טעם טעם יראת חטא, ודרכו ישר בעיניו ולבבו יבין אשר הוא יהודי כשר. ואף אם ישמע או ילמוד פעם ביובל או ישמע דברי מוסר, אינו פועל לו ואינו מתעורר כל, ואין בשר המת מרגיש באיזומל, כי טפש כחלב לבם, וכו'. עש"ב.

[ונודע מה שהחת"ס אמר על עצמו, כי ביום שאינו לומד מוסר, היה מרגיש התקררות ח"ו באמונה. ובספר אבן שלמה להגר"א כתב, כי עיקר חיות האדם לעבוד תמיד בשבירת המדות, ואם לאו למה לו חיים].

ומרן החיד"א בדבש לפי (מע' ת' אות מא) כתב: דמכאן תוכחה לת"ח שאינם רוצים ללמוד בי אם גמ' ופוסקים,

ד. תלמיד חכם או בן ישיבה הלומד בכל היום בסדר לימוד שלו, אינו צריך לקרוא "חק לישראל". ומכל מקום טוב ונכון שגם בן ישיבה יקבע לימוד ב"חק לישראל" בבין הסדרים בישיבה, בשעה שאינו לומד גמרא ופוסקים. (ד)

ה. מצוה לרוץ בהליכתו לבית הכנסת. אבל אסור לרוץ בצאתו מבית הכנסת. ומי שיש לו אפשרות ללכת רגלי לבית הכנסת לתפלה, עדיף שפילך ברגלו, מאשר שישע ברכב. ומכל מקום אם ממחר להגיע לבית הכנסת מוקדם ככל האפשר, יכול לנסוע ברכב, וכל שכן אם בית הכנסת נמצא במקום מרוחק מביתו. אלא שנכון שיעמיד את רכבו במרחק מה מפתח בית הכנסת, כדי שילך רגלי עד פתח בית הכנסת. (ה)

צנוע וחסיד ובקי ברפואות הנפש, ויגלה לו מכאובי נפשו אשר עבר על נפשו המים הזדונים מיום הולדו, לא יכחש דבר ממנו, ויבקש מלפניו שירפאהו ויתקנהו בעצה טובה, ולא יסור מן הדבר אשר יגיד לו המורה ימין ושמאל, כאשר לא יסור החולה מצווי הרופא, ואז החכם יעשה כחכמתו וינחהו בעצתו.

תורותיו, ואיזוהי דרך ישרה להתנהג במדות טובות והנהגות ישרות. ויזהר וישמר מכל דהוא נדנוד עבירה, עד דכרוכה של נפש ולא יעבור, כדכתיב (דברים ו ה) ואהבת את ה' וכו' בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. ואם ממונו חביב עליו, אפי"ה יאהב את ה' בכל ממונו, ולא יעבור ע"ד קונו. ואחר שיתחזק ויהיה מובטח לו שלא ישוב עוד לכסלה בעזר משדי. ילך אצל חכם

בן ישיבה הלומד בכל היום בסדר לימוד שלו, אינו צריך לקרוא "חק לישראל"

חיים (אר"ח סי' ה והלאה).

אמנם ת"ח שתורתו אומנותו אינו חייב בקריאת "חק לישראל", ויוצא י"ח מה שאמרו חייב אדם לשלש וכו', בסדר תפלתו, אחר שתיקנו חז"ל לקרות בכל יום פרשת התמיד ופרק איזהו מקומן, וברייתא דרבי ישמעאל, שהוא מקרא משנה וגמ'. ורוב תלמידי החכמים שתורתם אומנותם אינם רגילים בקריאת חק לישראל, וכבר הורה זקן כן, המהרי"ל דיסקין הובא בשו"ת שלמת חיים (יו"ד סי' פט). והסכים לזה הגרי"ח זוננפלד. והובא כ"ז בשו"ת יבי"א ח"ד (יו"ד סי' לא אות ה), וסיים, שכן בדין, שאין לחדש חיובים לאחר חתימת הגמ'. ע"כ.

ד **ראה** בהערה ב' מ"ש בשם שבולי הלקט בשם רש"י. ובשה"מ (פר' ואתחנן) כתב, שזה סדר הלימוד שצריך ללמוד בכל יום בקביעות בסוד קבעת עתים לתורה, והאר"י ז"ל היה מנהגו לאומרם בציצית ותפילין, והוא כי תחלה יקרא מקרא תורה, ואח"כ נביאים, ואח"כ כתובים, ואח"כ קבלה, ואח"כ משנה, ואח"כ תלמוד, וטוב שיקרא ג' בחינות שיש בתלמוד שהם ברייתא תוספתא ומימרא. נראה באורך ככה"ח סי' קלב אות ו' נמצא שמנהג זה לקרוא בכל יום חק לישראל יסודתו בהררי קודש עפ"ד האר"י, וכמ"ש מרן החיד"א במורה באצבע (סי' ג אות צג), ובמחז"ב (אר"ח סי' קנו סק"ו). ובחסד לאלפים, ועיין בשו"ת שלמת

מצוה לרוץ בהליכתו לבית הכנסת. אבל אסור לרוץ בצאתו מבית הכנסת

שם, מפני שכל הדברים צריכין הקדמות, והרדיפה בכאן היא הקדמה, שמתוך חשקו ותאוותו הוא הולך במרוצה, ומזה יבוא אל הידיעה. נמצא שגם אם יש לו פנאי להגיע לתפלה במועד מ"מ להראות חיבתו לתפלה יש לו למהר ולילך לביהכ"נ. וכן מבואר בצל"ח שם, שהמצוה לרוץ לביהכ"נ הוא כדי להראות חשקו למצוה זו.

ולפ"ז נכון יותר היכא דאפשר לילך ברגל לביהכ"נ, כדי להגביר חשקו לתפלה. אבל אם ע"י כך יאחר לתפלה, או שההליכה קשה עליו, ונוסע ברכבו

ה **בגמ'** ברכות (י:): אמרו, אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מביהכ"נ אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי לא אמרן אלא למיפק, אבל למיעל מצוה למרהט, שנאמר נרדפה לדעת את ה'. אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא, אמינא קא מחליין רבנן שבתא, כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפי' בשבת, שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישאג, אנא נמי רהיטנא. וכ"ה ברמב"ם ובטור ובש"ע (סי' צ סעיף יב). והטעם לזה מבואר בתלמידי רכיני יונה

סימן קנו - סדר משא ומתן

א. אחר שיסיים זמן הקביעות בלימוד התורה, ילך לעסקיו, וישתדל אדם שלא להיבטל ממלאכה, שכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, וגוררת עון, כי העוני יעבירנו על דעת קונו. ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי, ותורתו קבע. וזה וזה מתקיים בידו. ומכל מקום מי שזוכה ללמוד תורה כל היום, אשריו ואשרי חלקו כי עדיף יותר ללמוד כל היום, ולקבל משכורת מהכולל או מהישיבה, או ממחזיק פרטי, מאשר לעסוק במלאכה או במשא ומתן, וללמוד רק כמה שעות ביום. ואף אם המשכורת מספיקה לו בדוחק, יבטח בהשי"ת, והבוטח בה' חסד יסובכנו. והחותם עם חבריו על הסכם יששכר וזבולון אינו צריך לחוש שינוכה משכרו, אלא כל אחד יקבל שכרו במושלם. ואין צריך קנין בהסכם זה, ודי בחתימת הצדדים. (א)

ולעלות מירושלים להר הבית, דברי בית שמאי. ובית הלל אומרים כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית, שנאמר שלש רגלים. ובגמ' (ו). פריך גבי קטן עד הכא מאן אתיהי וכו'. ע"ש. ואמרו עוד שם (ג). מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, כמה נאין רגליהם של ישראל בשעה שעולין לרגל. ובשו"ת תורה לשמה (סי' מ) הוכיח מכל הנ"ל שמצות הליכה לביהכ"נ יש להקפיד בה שתהיה ברגלים דוקא, כל היכא שהוא יכול לילך ברגליו, ולא יחוש בזה לכבוד לעיני הרואים, אע"פ שהוא עשיר ונכבד. וע"ש עוד. וע"ע בשו"ת בצל החכמה ח"ד (סי' כא). ובשו"ת יחו"ד ח"ב (סי' ט, עמ' מד).

לביהכ"נ, יחנה מכוניתו במרחק מה מביהכ"נ, היכא דאפשר, כדי שילך רגלי עד פתח ביהכ"נ. וכמו שהעלה כן בשו"ת צ"ץ אליעזר (חלק יב סי' יז).

ובגמ' סוטה (כא). אמרו, אמר רבי יוחנן למדנו קיבול שכר מאלמנה, מעשה באלמנה אחת שהיה ביכ"נ בשכונתה, והיתה באה להתפלל בכל יום בבית מדרשו של רבי יוחנן, אמר לה רבי יוחנן בתי הרי יש ביכ"נ בשכונתך ולמה את טורחת לבוא עד כאן, אמרה לו רבי ולא שכר פסיעות יש לי.

ובמשנה (ריש חגיגה) שנינו, הכל חייבין בראיה חוץ מחרש שוטה וקטן וכו', ומי שאינו יכול לעלות ברגליו. איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו של אביו

לקבוע עיתים לתורה - בשבח לימוד התורה

כשמכניסין את האדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, היינו דוקא לענין שאלה ששואלין לו משא ומתן, אבל מ"מ נפרעים ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה. ועיין בתוס' סנהדרין (ו). ואפשר עוד לומר, דשאלה זו נשאת ונתת באמונה אינה אלא לפתוח עמו בדברים, כי אם ישיב הן, יאמרו לו וכיצד אתה יודע מה הוא לשאת ולתת באמונה אם לא קבעת עתים לתורה, ולא למדת הלכותיה? הרי כבר נאמר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. [וכן פירש בהקדמה בשו"ת ביכורי שלמה]. גם במדרש משלי (פרק י) איתא: אמר ר' ישמעאל בא וראה מה קשה ה"ה, שעתידי הקב"ה לדון את כל העולם כולו, וכו'. בא לפניו מי שיש מקרא בידו ואין בידו משנה והקב"ה הופך את פניו ממנו ומצרי גיהנם מתגברין בו. וכו' בא מי שבידו הלכות, א"ל בני תורת כהנים למה לא

(א) מזה שכתבנו שילך לעסקיו וכו', כ"כ הטור ע"פ המשנה באבות (פ"ב מ"ב), רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה ת"ת עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וכו' בש"ע (סי' קנו ט"א).

והנה בגמ' שבת (לא). אמרו: בתחלת דינו של אדם שואלים לו, קבעת עיתים לתורה? וכן אמרו בגמ' קידושין (מ): אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה, שנאמר, פוטר מים ראשית מדון. וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרו קודם למעשה, שנאמר ויתן להם ארצות גוים וגו'. ופרש"י, תחילת התביעות שעליו ליום הדין מפני מה לא עסקת בתורה. פוטר מים, הפורק עול תורה ראשית מדון, הוא תחלת דינו. ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים. וכתבו שם התוס', והא דאמר בשבת (שם)

ועונתה לא יגרע, וזוכה להקים בית נאמן בישראל, כך זה שעושה תורתו קבע, היא האשה הרוחנית, אילת אהבים ויעלת חן באהבתה תשגה תמיד, ומקיים בתורתו "מצות פריה ורביה בתורה", בחידושים אמתיים, תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו, אבל מי שאינו עושה תורתו קבע, ולומד רק לפרקים, הוא בבחינת נואף אשה חסר לב, ולא יזכה להגיע להלכה ולמעשה. ומרן החיד"א בספר מחז"ב א"ח (סי' קנו סק"א) כתב וז"ל: אמרו בתחלת מדרש שמואל, "עת לעשות לה' הפרו תורתך. ר' פינחס ור' חלקיה בשם ר' סימון, העושה תורתו עתים, הרי זה מיפר ברית, מה טעמיה, הפרו תורתך עת לעשות לה'". והרי אמרו חז"ל ששואלים לאדם קבעת עתים לתורה. וכבר פירשו המפרשים, דהתם מיירי באדם שקובע עתים לתורה, וסבר, שאע"פ שהשלים עסקיו כמדי יום ביומו, ונשאר לו זמן מה באותו יום, הוא מתעסק בהבלי העולם בשה"י פה"י, וחושב שדי לו במה שהשלים חקו בזמן שקבע לו ללמוד, הבו דלא להוסיף עלה, וע"ז אמרו שהוא מיפר ברית, שהרי אפשר לו לעסוק בתורה במשלם יומא. ולא יאבד זמנו בהבלי העוה"ז. וע"ע בספרו כסא דוד (דף עו ע"ד ודף עז ע"ד). ובספר טוב עין (סי' יח אות מה), ובספר ברית עולם על ספר חסידים (סי' טו). ע"ש. נקטע זה מהליכות עולם ח'.

ובגמ' חגיגה (כו). ואיבעית אימא רבנן לרבי אליעזר קאמרי, מאי דעתך משום דמצופין מיבטל בטיל צפויין גבייהו. [וכן פסק הרמב"ם (פרק י"א מהלכות משכב ומושב הלכה י"א), ודלא כמו שכתב בפירושו הר"א, ואפשר דטעות סופר הוא]. ובא לרמוז בזה על הקובעים עיתים לתורה, כי נמשלו לעץ (המזבח) עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר, אך מצופים בזהב ובנחושת ע"י טירדתך בעסק מקח וממכר למצוא טרף לביתם. וקמ"ל דבטיל צפויין וטהורים, שהעיקר העץ חיים. והוה הסמיכות בגמ' שם, אמר ר' רבי אבהו אמר ר"א, ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהם, ק"ו מסלמנדרא, ומה סלמנדרא שתולדת אש היא, הסך מדמה אין אור שולטת בו, ת"ח שכל גופן אש, דכתיב הלא כה דברי כאש נאום ה', על אחת כמה וכמה. וכיון שהעיקר הוא התורה לכן חשיב כל גופן אש. [ובתוס' שם, סלמנדרא, החלד והעכבר תרגמם יונתן כרכושא וסלמנדרא. ערוך. דק"ל אימא מזבח הזהב גופיה (דיליף מיניה בק"ו להלן) סכוהו בסלמנדרא שלא ישרף, שמא תאמר דוקא בבני אדם מהני סלמנדרא כמ"ש גבי חזקיהו שסכתו אמו סלמנדרא (סנהדרין ג:), ליתא, דאף בכל חפץ מהני וכמ"ש בספר החסידים

שנית, וכו' בא מי שבידו ספר תורת כהנים א"ל בני חזומים למה לא קרית וכו' מכאן היה ר' ישמעאל אומר ת"ח שהוא משמר תלמודו בלבו וכו'.
והשל"ה הקדוש הקשה ממה שאמרו בירושלמי (סוף פרק ט דברכות) ר' חלקיה בשם ר' סימון העושה תורתו עתים, הרי זה מפר ברית, ויליף מן הכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך. אלמא דקביעת עיתים לתורה אינה שבח. ותירץ, דקביעות עיתים לתורה חשובה למי שהתקיים בו (תהלים קכח) "יגיע כפיך כי תאכל" שמוכרח לקבוע עיתים לתורה, עתים בלבד. אבל במי שזכה ויש לו היכולת ללמוד כל היום, אם קובע זמן מסויים בלבד, הרי זה מפר תורה. והיינו, שאם קובע לעצמו ללמוד רק בעת קבוע בלבד, אף שיש בידו הזמן והאפשרות ללמוד זמן יותר, בזה הוא מפר תורה. אבל אם מנצל כל עת פנוי, בעת שאינו עסוק וטורד להביא טרף לביתו, כדי ללמוד תורה, והתורה אינה אצלו רק בבחינת עת זמן קבוע, אלא מקיים בעצמו "ובתורתו יהגה יומם ולילה", וחש ומרגיש כי "היא חיינו ואורך ימינו", בזה מקיים קבעת עיתים לתורה. כל עת פנוי. [וכ"ה במשנ"ב (סי' קנה סק"ד), והוסיף דעיקר מצות ת"ת אין לה שיעור, וחיובה הוא כל היום כל זמן שיש לו פנאי, וכדכתיב (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וגו', וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלימוד תורה מרצונו, הוא קרוב למה שאמרו חז"ל (סנהדרין טז). על הפסוק (במדבר טו, לא) כי דבר ה' בזה, זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ולעיל מינה דרשו סיפא דקרא הכרת תכרת הנפש ההיא, הכרת בעוה"ז תכרת בעולם הבא]. ומשל למלך שהקציב לאוהבו חמש דקות ללקט יהלומים, ושקע בשירה ועברו אותן החמש דקות בלא שיקח אפי' אבן טובה אחת. כך אנחנו בעוה"ז, ימינו כצל נטוי, לא כצל אדם ההולך, אלא כצל עוף הפורח באויר, ויש לנצל כל זמן ללימוד תורה, שיקויים בנו אשרי מי שבא לכאן, לעוה"ב, ותלמודו בידו. כי היום לעשותם ומהר לקבל שכרם, ובמתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מה"ת והמצוות.

ובעיקר מה שהקשה השל"ה הק', הנה כבר הרגיש בזה הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא (סוף ברכות), וכתב, העושה תורתו עתים, בלא קביעות זמן קבוע, שכל עת משונה מחבירו, אבל לא כל אדם זוכה ללמוד תמיד, הילכך אם קביע ליה עידניה וחוזר ולומד אח"כ עתים עתים הרי זה משובח. ע"כ. וכן שנינו אבות (פרק א משנה טו) עשה תורתך קבע. ואמרו בסנהדרין (צט). "נואף אשה חסר לב, זה הלומד תורה לפרקים". כי סתם אדם הגון נושא אשה ומקיים בה שארה כסותה

ואמרו עוד שם, אמר רב יוסף, גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות, שהרי מרדכי כשעלה לגדולה פרושו ממנו סנהדרין, שנאמר ורצוי לרוב אחיו. ופירש רש"י, שפירשו ממנו, לפי שבטל מדברי תורה ונכנס לשררה. ובגמ' מכות (י.) ובשבת (ל.) כי טוב יום בחצירך מאלף בחרתי, טוב יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד בנך שלמה להקריב לפני ע"ג המזבח. ופרש"י, כבר אמרת לפני טוב יום שאתה עומד בחצרי ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד בנך שלמה להעלות, כדכתיב (מלכים א' ג.) אלף עולות יעלה שלמה וגו'. ואמרו עוד במכות (שס) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה.

ובגמ' ר"ה (יח.) ויבמות (קה.) לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה, אמר רבא, בזבח ומנחה לא מתכפר אבל מתכפר בתורה וכו'. רבה ואבבי מדבית עלי קאתו, רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין, אבבי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שיתין שנין. תנו רבנן, משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני י"ח שנה, באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם שמא אתם ממשפחת עלי דכתיב ביה וכל מרבית ביתך ימותו אנשים, לכו ועסקו בתורה וחיו. הלכו ועסקו וחיו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו. ובגמ' מנחות (קי.) זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולזבח ולאשם, כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה, מנחה וחטאת. [דהלמ"ד בפת"ח, מלשון לא חטאת]. ובזוה"ק (ח"ג עמ' פ') הוסיפו בזה, דבתורה מתכפר משום דד"ת עילאה על כל קרבנין. והוסיפו עוד בזוה"ק (וישב דקפ"ד ע"ב): ר' יהודה פתח ואמר תורת ה' תמימה משיבת נפש, מאן דבטיל מילי דאורייתא כאילו חריב עלמא שלים. כמה אית לון לבני נשא לאשתדלא באורייתא, דכל מאן דאשתדל באורייתא ליהויה ליה חיים בעלמא דין ובעלמא דאתי, וזכי בתרין עלמין. ואפי' מאן דאשתדל באורייתא ולא אשתדל בה לשמה כדקא יאות, זכי לאגר טב בעלמא דין ולא דיינין ליה בההוא עלמא.

ובגמ' שבת (קטז.) אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב אל תגעו במשיחי ובבניאי אל תרעו, אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן, ובבניאי אל תרעו אלו ת"ח. אמר ר"ל משום רבי יהודה נשיאה, אין העולם מתקיים אלא בשבילי הבל תינוקות של בית רבן. אמר ליה רב פפא לאבבי דידי ודידך מאי, אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא. ואמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה, אין מבטלין תינוקות של

(עמוד ת) בסופו. ע"ש. להכי תירצו דעכבר מתרגמינן סלמנדרא, ואי אפשר לסוכו בזה. ועיין ויאמר מאיר (ד"ק סע"ד) שכן פירשו הראשונים. ועיין סידור ר"ש מגרמיזא (עמוד קצו) בשם המדרש שדם סלמנדרא טמא. ע"ש. וע"ע בשו"ת בכורי יעקב זריהן (ר"ס יד ובהערה שם דף נט ע"א) ובשו"ת צפנת פנח (ס"ס רלד), ושואל ומשיב תליתאה ח"א (ס"ס קלד). ע"ש.]

וכבר אמר התנא באבות (ריש פרק א) על שלשה דברים העולם עומד, על התורה, על העבודה, ועל גמילות חסדים. והקדים בתחלה "על התורה" כי התורה עלית כל כולנה, בבחינת "ות"ת כנגד כולם". וכדברי הגמ' במועד קטן (ט:) ובנדרים (לב.) ובפסחים (סח:) גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר, אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. וכ"ה בירושלמי מסכת תענית (פ"ד ה"ב), ובירושלמי ריש פאה. ואמרו עוד שם בגמ', מצות ת"ת שקולה כנגד כל המצות כולן, וככתוב, יקרה היא מפנינים וכל חפצין לא ישוו בה (משלי ג, טו). כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה (שם ח' יא). שאפי' חפצי שמים אינם שווים כמו לימוד תורה. וכמו שפירש רש"י שם, שתבטל כל חפצין בשביל שתעסק בתורה.

ובגמ' מגילה (ג.) גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין, ולפיכך כאשר בא מלאך ה' להוכיח את יהושע וחרבו שלופה בידו, הוכיח אותו על ביטול תורה, ולא על ביטול קורבן תמיד. (ראה גמרא מגילה ג. ובתוס' שם). ובגמ' הוריות (ג.) כהן קודם ללוי וכו' אימתי בזמן שכולם שוים אבל אם היה כהן גדול עם הארץ וממזר ת"ח, ממזר ת"ח קודם. ובגמ' יומא (עא:) תנו רבנן, מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש, והוא אזלי כולי עלמא בתריה, כיון דחזינהו לשמעיה ואבטליון שבקוהו לדידיה ואזלי בתר שמעיה ואבטליון. וזה היה מרוב הערכתם ללומדי התורה, שהוא יותר מכהן גדול ביום שנכנס לפני ולפנים. וכמו שאמרו באבות (ו, ה) גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות, והתורה נקנית במ"ח קנינים.

ואמרו עוד במגילה (טז:) גדולה תורה יותר מהקמת בית המקדש, שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה. ואמר רבה (שם) גדול לימוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב בבית שם ועבר לא נענש עליהם. ופרש"י, יעקב למד תורה י"ד שנים בבית שם ועבר, כשפירש מאביו ללכת לחרון, ולא נענש עליהן על כיבוד אביו, ובשאר כל השנים שנשתהה בבית לבן ובדרך נענש כדמפרש ואזיל. ע"כ.

ולילה. חייבים לקבוע זמן ללמוד תורה. ע"כ. ומ"ש בין בחור בין זקן גדול חייב בלימוד תורה, היינו כמו שאמרו בשבת (פג:) לעולם אל ימנע אדם את עצמו מביהמ"ד ואפי' שעה אחת, שהרי זה כמה שנים שנשנית משנה זו בביהמ"ד ולא נתגלה טעמה, עד שבא רבי חנינא בן עקיבא ופירשה. אמר ר' יונתן לעולם אל ימנע אדם את עצמו מביהמ"ד ומדברי תורה, ואפי' בשעת מיתה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל, אפי' בשעת מיתה תהיה עוסק בתורה. צא ולמד מרבן גמליאל, שאפי' בזמן שהיתה מחלוקת כנגדו והעבירוהו, אעפ"כ לא מנע עצמו מביהמ"ד, וכמ"ש בברכות (כח.).

זאת ועוד, התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא מפורענות היצר הרע, וכמאמרם ז"ל (קידושין ל:) בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין. ודרך משל, מדינה אשר אדמתה פוריה לא תחסר כל בה, ופירותיה תאוה לעינים, והפרנסה בשפע, והנה קפץ עליהם ורגו פיצוץ גרעיני, והרדיו אקטיבי מסכן את חיי האוכלוסיא שבקרבה, והנה בא רופא דגול ומדען, ותיקן מרקחת מתוקה מדבש ומורכת מסמים שונים, שכל מי שיקח כפית אחת ממנה בבוקר ובערב, לא יאונה לו כל און. מי הוא הפתי אשר יזלזל בחייו שלא לקחת ממרקחת זו, שהיא סם חיים, ולכל בשרו מרפא. כך הקב"ה ברא יצר הרע לאדם בעוה"ז, שאמרו עליו הוא יצר הרע הוא שטן והוא מלאך המות, יורד ומסית עולה ומשטין, נוטל רשות ונוטל נשמה, וא"כ סכנה מרחפת לכל אדם מחמת היצר הרע הזה, ונתן לנו הקב"ה הרופא הגדול והחכם המופלא (אני ה' רופאך), והמציא לנו תוה"ק המתוקה מדבש ונופת צופים להגן עלינו מיצר הרע הוא מלאך המות, ואפי' אם קרא קריאת שמע בשחרית וערבית כבר יצא י"ח ת"ת, ועל אחת כמה וכמה כל המרבה הרי זה משובח, א"כ מי פתי יסור הנה לסכן חייו במניעת המרקחת הזאת, טעמו וראו כי טוב ה'. [וראה בספר אהבת דוד דרוש טז, שהביא משל מעין זה].

עדיף יותר ללמוד כל היום, ולקבל משכורת מהכולל, מאשר לעסוק במלאכה

וגורת עון. וכן צוו ואמרו, אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם וכו'. וכן האריך בזה הרמב"ם בפ"י המשניות (בפ"ד דאבות).
אולם כבר עמד ע"ז מרן הכס"מ שם, והוכיח במישור מכמה מקומות בתלמוד שהחכמים ותלמידיהם היו מתפרנסים מן הצבור, וכמו שאמרו בחולין (קלד:) בשק של דינרי זהב הובא לביהמ"ד ונשלח עבור בני

בית רבן אפי' לבנין ביהמ"ק. ואמר ר"ל לרבי יהודה נשיאה, כך מקובלני מאבותי, ואמרי לה מאבותיך, כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה. רבינא אמר מחרימין אותה. ובירושלמי (פ"ק דהגיגה), תנא רשב"י אמר, אם ראית עיירות שנתלשו ממקומן באר"י, דע שלא החזיקו בשכר סופרים ומלמדי תורה. ובגמ' ברכות (ה.) מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. בגמ' שבת (לג:) כשנכנסו רבותינו לחרם ביבנה נשאלה שאלה זו בפניהם, מכה זו [אסכרה] מפני מה מתחלת בבני מעים וגומרת בפה, נענה ר' שמעון ואמר, בעון ביטול תורה. ופרש"י, דענוש נמי מיתה כדארמין מקרא נדרש לפני פניו, למען ירבו ימיכם, הא אם לא תלמדו יתמעטו. ע"כ. ובספרי (פרשת עקב) אמרו, כשם ששכר ת"ת גדול מכל המצוות, כך עונש ביטולה גדול מכל העבירות. **ואמרו** חז"ל בירושלמי (פ"ק דהגיגה) ויתר הקב"ה על עון ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים [שהאריך אפו עמהם] ולא ויתר על עון ביטול תורה, שנאמר על מה אבדה הארץ.

ובגמ' סוטה (כב.) תנו רבנן, איזהו עם הארץ מי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתורה. וכן בגמ' פסחים (קיב.) שהוא בכלל שבעה מנודין למקום.

ובגמ' קידושין (פב.) אמר רבי נהוראי, מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. ובמדרש ויקרא רבה (כה, א) אמרו, רב הונא אמר, אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה, אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה למוד לקרוא פרק אחד ילמד שנים.

והרמב"ם (פ"א מהל' ת"ת) כתב, מצות עשה על כל איש מישראל ללמוד תורה כפי כחו, וע"ז זה יוכל גם לקיים המצות כהלכתן, ולהימנע מאיסורין. לפיכך כל איש מישראל חייב בלימוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין זקן גדול שתשש כחו, ואפי' בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן ללמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר, והגית בו יומם

ומה שכתבנו דמ"מ עדיף ללמוד ככולל וכו', הנה הרמב"ם (בפ"ג מהל' ת"ת ה"י) כתב, שכל המשים אל לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה אלא יתפרנס מן הצדקה, ה"ז מחלל את ה', ומבזה את התורה, ונוטל חייו מהעוה"ב, לפי שאסור ליהנות בעוה"ז מד"ת. וכבר אמרו חכמים אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה

אנשים שרוצים להספיק לו כל צרכיו כדי שיעסוק בתורה, בודאי לא שייך זה ויששכר וזבולון יוכיח. עכ"ד הביאה"ל. וכ"כ בשו"ת אג"מ כרך ה' (יו"ד סי' קסז). וכבר הפליגו בשבח המחזיקים בלומדי התורה, וכמו שאמרו במדרש בראשית רבה (פרשה עב סי' ה, ופרשה צט סי' ט), שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא ומביא סחורה באניות ומוכרה, ונותן ליששכר כל צרכו כדי שיעסוק בתורה. ולכן משה הקדים ברכת זבולון לברכת יששכר, שנאמר, שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, ועל זבולון נאמר, עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. וכמבואר כ"ז בתשובת מרן אאמו"ר זיע"א שהובאה בספר הלכות כיבוד אב ואם (עמ' נו). וע"ש עוד.

ובעת הראוני בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קטז) שכתב בענין קבלת פרס לפרנסתם מהכוללים כדי שיוכלו להתגדל בתורה, וז"ל: "בדבר ת"ח הרוצים להתעסק בתורה ולהחכים בה בידיעת התורה בכמותה ואיכותה, ונהנים לפרנסתם ממה שנוטלים פרס בכוללים, וכן הרבנים וראשי הישיבות הנוטלים פרס לפרנסתם, אם שפיר עבדי, או שיש להתפרנס ממעשה ידיהם. הנה ודאי שפיר עבדי, שכן נפסק ברמ"א (יו"ד סי' רמ"ו סכ"א) שאפי' לבריא מותר, ומותר להכם ולתלמידיי לקבל מילגה מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה, שע"ז יכולין לעסוק בתורה בריחוק. והש"ך (סק"כ) הביא אף מהכס"מ שפסק כן אפי' אם נימא שאין כן דעת הרמב"ם, משום שכל חכמי ישראל קודם זמן רבינו, ואחריו, נוהגין ליטול שכרם מהציבור, משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך", שאילו לא היה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה, לא היו יכולין לטרוח בתורה כראוי, והיתה התורה משתכחת מישראל, ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק בה. והוא לשון הכס"מ (פ"ג מהל' ת"ת ה"י בסופו).

ולכן הוא דין ברור ופשוט שנתקבל בכל הדורות, אם מדינא אם מתקנה, ד"עת לעשות לה' הפרו תורתך", שמתור לעסוק בתורה ולהתפרנס מקבלת פרס או ממה שהוא מלמד תורה לאחרים או שהוא רב ומורה הוראה, ואין להימנע מזה אפי' ממדת חסידות. ואני אומר כי אלו המתחסדים מצד שיטת הרמב"ם, הוא בעצת היצר הרע כדי שיפסיק מללמוד ויעסוק במלאכה ובמסחר וכדו', עד שלבסוף הם שוכחים אף המקצת שכבר למדו, ואינו מניחם אף לקבוע זמן קצר לת"ת, כי אם הראשונים כמלאכים אמרו שא"א לעסוק בתורה ולהחכים בה כשיעשה מלאכה להתפרנס ממעשה ידיו, כ"ש בדורינו דור יתאם דיתמי, וגם אין לנו הנשים

הישיבה. ובגיטין (טו): הוא שיפורא דהוה בי רב יהודה, ולבסוף בי רבה, ולבסוף בי רב יוסף וכו'. ופרש"י שיפורא, כמו שלש עשרה שופרות היו במקדש, שהיו נותנים בו התרומות שנשלחו לבני הישיבה, ובסוטה (כא). אמרו שר' יוחנן היה מתפרנס ע"י הנשיא כדי שיוכל לעסוק בתורה. וכן ראינו שכל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו, היו נוהגים ליטול שכרם מן הציבור. ועוד, שאפי' אם נודה שהלכה מעיקר הדין כדברי רבינו, מ"מ כבר הסכימו כל חכמי הדורות להתיר. משום עת לעשות לה' הפרו תורתך. שאילו לא היתה פרנסת הלומדים ומלמדים מצויה מתרומות הציבור, לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי, והיתה התורה משתכחת מישראל ח"ו. אבל בהיותה מצויה יוכלו לעסוק בתורה תדיר, ויגדיל תורה ויאדיר. והאריכו בזה הרשב"ץ בתשובה (סי' קמב) ומרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' ב).

גם המהרש"ל בספר יש"ש (כפ"ג דחולין סי' ט) כתב, שאם לא היו הת"ח מתפרנסים מתרומות הציבור, היתה התורה ח"ו משתכחת מישראל, כי א"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה לדון ולהורות הלכה למעשה לרבים ולהתפרנס ממעשה ידיו. ויותר עוון הוא בידו אם לא יקבל מאחרים, אפי' יודע חכמה ומלאכה שיוכל ליגע בה ולהרויח כדי לפרנס את ביתו בוז יבוזו לו באהבת התורה ולומדיה, כי א"א שיבטל מלימודו. ע"ש. וכן כתבו הש"ך והב"ח ביו"ד (סי' רמו סק"כ).

גם מהר"ח בן עטר בספר ראשון לציון (סי' רמו סע"ג כא) כתב, שבזמנינו שנמתעטו הלבבות והדעות, הלואי וילמד כל היום ויטיב לדעת את הדינים הנצרכים, ולכן יותר טוב שילמוד כל היום ויטול פרנסתו מאחרים. **ובביאה"ל** (סי' קנו) כתב, כתבו הספרים שזהו נאמר לכלל העולם שאין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה, אבל אנשים יחידים יוכל להמצא בכל עת באופן זה. וזהו שאמרו בברכות (לו): הרבה עשו כר"ש בן יוחאי ולא עלתה בידם. רצונו לומר, דוקא הרבה. וכעין זה כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' שמיטין ויבלות) "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו, והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו, לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשאו האלהים, ופרק מעל צווארו עול חשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו וכו', ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזיכה לכהנים וללוויים." ע"כ. ובפרט אם כבר נמצאו

וון היא הוראה לת"ח שבכל דור שהם שבט לוי, שאם זוכים ללמוד בכולל כל ימי חייהם בלא שום משרה, ראוי להם לשמוח מאד בגורלם שזכו לשבת בכולל וללמוד, ולא לחפש משרה חשובה בישיבה או בכולל, אלא לדעת שעצם מה שהם לומדים בכולל זהו המשרה הגדולה ביותר, שהרי כל בית ישראל קיימים וחיים בזכות מה שהם לומדים את התורה הקדושה. ואף לאלו שאין להם כשרונות לשמש כרבנים וכלי קודש, ע"פ דברי היערות דבש (ה"א דרוש ב') יש להמשיך בלימוד חמשה שנים אחר הנישואין בלא לשוטט בחוצות על המחיה ועל הכלכלה, ובשנים אלו ימלא כריסו בתורה ומוסר ויראת שמים, ואח"כ יוכל לצאת להתפרנס, ויתפלל הרבה שימצא אומנות נקיה וקלה שאינה מביאה לידי נסיונות קשים והרהורים רעים ולא תעביירו על דעתו ועל דעת קונו, ויקבע עיתים לתורה כמבואר בס"י קנ"ה.

הסכם יששכר וזבולון - במעלת תומכי תורה

שמסתבר שתורה דיליה היא, ויש לו כח לשתף אחרים עמו, מ"מ עדיין אין הדבר ברור כ"כ, וכמו שלא שמענו שיכול למכור את זכויות תורתו. וכל שכן לעשות שותפות ממשית, צ"ע אם בכלל שייך דבר כזה וכו"כ מהר"ם אלשקר (סי' קא) בשם תשובת רבינו האי גאון, "שלא יעלה על לב ששכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה לזה, והלא הכתוב אומר צדקת הצדיק עליו תהיה כשם שאין אדם נתפס בעון זולתו כך אין אדם זוכה בזכות זולתו, אבל וודאי מי שנותנין שכר למלמד ללמוד מה שהן צריכים למלמדין יש לו שכר גדול בכך והמלמד עצמו פעמים יש לו שכר ופעמים אין לו שכר וכו', כן המסעוד מקיימי מצוות כדי שיוכלו לקיים יש לו שכר על כך ולהם, וביותר מי שעוזר עסוקין בתורה ובמצוות להפנות לביתם לעסוק בה יש לו שכר, והשכר שיש לו על פעולתו הוא, ומי שמשיא עצמו לקנות שכר חבירו בדמים או במתנה לבו הוא ולעג וכל הון יקר וחמודות אין אדם קונה בו שכר חבירו וכן כתיב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוו יבוז לו, לולי שבאמת העשיר נותן ג"כ מחצית מכל רכושו, ומשקיע באהבת התורה יומם ולילה, ובאופן שבאמת מחזיק את הת"ח, ועל ידי תמיכתו זוכה להתגדל בתורה כל כך. שאז הוא שותף ממש במציאות. וכעין מ"ש מרן החיד"א בס' ראש דוד שם (דף ס"ב ע"ד), שקודם הלימוד, התורה שלמד החכם הוא מכח העשיר שמספיק לו, ונמצא דהעשיר הוא הגורם שהחכם לומד, ובלעדו לא היה החכם פנוי ללמוד וכו', ובכה"ג בדין הוא שיוכה העשיר בחלק התורה וכו'. ע"ש.

צדקניות שיצרו לסבול עוני ודחקות כבודוהם, שודאי א"א לשום אדם להתגאות ולומר שהוא יכול לעשות מלאכה ולהחכים בתורה. לכן לא יעלה על מחשבתך עצת היצר הרע שיש בקבלת פרס בכוללים איזה חטא וחסרון מדת חסידות, שהוא רק להסית לפרוש מה"ת. ו"בררכי עבודת ה'" (חוקת תשע"ח, עמ' ג) כתב: "שמעתי פעם מפי הגאון רבי יחזקאל אברמסקי שביאר מה שאמר משה רבינו (במדבר טו ט) "המעט מכם כי הבדיל אלוקי ישראל מעדת ישראל, להקריב אתכם אליו לעבוד את עבודת משכן ה' ולעמוד לפני ה' לשרתם", שמשו רבינו טען לעדת קורח מה לכם לחפש משרה, והרי עצם הדבר שהקב"ה הבדיל אתכם מכל ישראל לדרגת שבט לוי, זהו המשרה הגדולה ביותר, שבני לוי הם משרתי ה' ובני התורה, והם מחזיקים את כל העולם כולו בזכות ובכוח התורה, ואין חשיבות גדולה מזו.

ראשית יש להקדים בענין מעלת תומכי תורה, שאמרו רז"ל, שעתידי הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצוות אצל בעלי תורה בגן עדן, וכמו שכתוב בצל החכמה בצל הכסף, ע' בפסחים (גג). וכ"ה במדרש רבה פרשת קדושים (פ' כ"ה), והביאו ראיה לזה, ממה שנקטו חז"ל, שמעון אחי עזר' אומר משמו, והלא שמעון גדול מעזריה, אלא ע"י שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון, לפיכך נקרא על שמו. ועוד כתיב (דברים לג) ולזבולון אמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, והלא יששכר גדול היה מזבולון, אלא ע"י שהיה זבולון מפרש מישוב ועוסק בפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של יששכר, נותן לו שכר בעמלו, לפיכך נקרא הפסוק על שמו וכו'.

אמנם נראה שיש כמה סוגים בזה. שיש עסק של "יששכר וזבולון" גמור, שזו שותפות גמורה, שהעשיר נותן לתלמיד העמל בתורה, מחצית מכל אשר יש לו, וכך הת"ח נותן לו חלק בתורתו, בשותפות גמורה ככל. וכבר כתבו בשם הגר"א דסלר (בעמ"ח ס' מכתב מאליהו) שלא יתכן שעשיר שנתן מילגה קטנה להחזיק אברך, יהיה שוה לו בעולם הבא. וביאר שעיקר עסק יששכר וזבולון בשותפות גמורה, היינו כאשר העשיר ג"כ משקיע הונו ומרצו באהבת התורה יומם ולילה כמו הת"ח, ולעולם הכל כפי מדת העמל והיגיעה, וכמו ששכר לימוד תורה עצמו הכל תלוי במדת העמל והיגיעה.

וגם אם ברצון הת"ח להעניק לו זכויות מיוחדות, הגם

כמה שעות, שבלימודו יש נחת להשי"ת ביתר שאת וביתר עוז. וע' בשו"ת יבי"א ח"ו יו"ד (סי' י"ז).

ואם נפשך לומר, שמצינו בסיפורי מעשיות גדולי ישראל הבטיחו זכויות גדולות בעולם הבא לנדיבים שתמכו בהחזקת ישיבות ותלמודי תורה וכדו', הנה גדולי ישראל שהעולם מתקיים עליהם, הם כמו בעלים עצמאים בעולם הבא, ויש בידם כח רב בעולם הנצח, שיוכלו לעשות ולפעול גדולות ונצורות, מאחר שבעולם הזה הם קיימו את העולם כולו בכח תורתם, וכך בעולם הבא יש להם קנין גדול, ויכולים לזכות אחרים כרצונם.

אם העשיר זוכה גם למעלות הגדולות של קנין התורה הקדושה

ומכמה מקומות בש"ס משמע, שגם בלי שום תנאי מקודם, רק אם מחזיק תורה סתם יש לו חלק בתורתם, ע' בפסחים (גג:) אמר ר"י כל המטיל מלאי לכיס ת"ח, זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנא' בצל החכמה בצל הכסף, ומשמע באותו צל ממש שיושב הת"ח יושב המחזיק, כיון שלומד ע"י כספו, וע' ירושלמי סוטה (פ"ז ה"ד), וע' בשו"ת אבקת רוכל (סי' ב), וע"ע בשו"ת שרגא המאיר ח"ב (סי' ע"ג אות ד) שכתב, פשוט שגם בלי שום תנאי יש להמחזיקים בת"ח חלק בתורתם, וע' בשו"ת התשב"ץ ח"א (סי' קמ"ח אות ה) שכתב או בלא התנה רק נתן לו סתם חלק מפרנסתו יש לו ג"כ חלק בתורתו. וע' בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' ל"ח אות מ"ד) שכתב, דהוה ליה להרמ"א להשמיענו דאפי' נתן לו רק חלק א' במה שלומד, וזה נתן לו רק חלקי פרנסה שרי, ואין צריך ליתן לו חצי הריוח והוא יזכה בחצי הלימוד, וגם אם לא עשה תנאי אלא החזיקו בלי הסכם ג"כ זוכה בתורתו. ע"ש. חזינן שדעת האחרונים דגם בלי הסכם קיים דין שותפות. ושמה כשעושה תנאי חלקו גדול יותר.

כמה כללים בענין עסק "יששכר וזבולון" מהגר"מ פיינשטיין

שגם כל מה שהרוויח אחר ניכוי ההוצאות אצל זבולון במסחריו בהאניות, והיו חולקין בין שניהם, כפי פשטות הלשון. והיששכר נוטל כל חלקו בריוח חנינם מבלי שום הוצאות, שכל ההוצאות מוציא הזבולון משלו, שזה היה עניין שותפותו עם יששכר, שהמחצה שבחלקו של זבולון שצריך ליתן ליששכר הניח יששכר לזבולון בעד החלק שהיה צריך ליתן לזבולון בשלו. ונמצא שהחלק של יששכר היה גדול יותר בעושר. וכו"מ כל זה רק באיש בינוני, שאם לא יתן מחצית נכסיו לת"ח, הוי זלוזל. משא"כ בעשיר מופלג

ולכן מה שעושים כיום עסק יששכר וזבולון אינו שותפות גמורה, אלא שנוטל זכויות בלימוד של הת"ח, ולפי זה עריכת ההסכם והנוסח אינה לעיכובא כלל, אלא ממילא יש לו חלק וזכות במה שמחזיק ביד לומדי התורה. ונאמר עליו "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר", ויזכה להנות מעץ החיים בעולם הבא, גם מבלי שותפות גמורה של עסק יששכר וזבולון.

והלומד תורה וחותרם עם הגביר תנאי של יששכר וזבולון, אין לו לחוש כלל פן ינוכה משכרו ע"י כך, אלא יטול שכרו משולם, ובכל אופן זה יותר טוב מאשר יתפרנס מיגיע כפו, ויצטרך להתבטל מלימודו

והנה בברכות (ד:) איתא כל הנביאים לא נתנבאו אלא לעושה פרמקטיא לת"ח, אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה". ומשמע שהזבולון אינו כמו היששכר שעוסק בתורה בעצמו, ונתעלה להיות קודש קדשים. וכע"ז העיר הגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ג סי' יד). וגם בס' אמרי בינה (ח"א קנ"ו התשובות סי' יג) כתב, שבעצם שכר התורה והמצווה הדבק בהפעולה, שהוא שכר סגולי הדבק בפועל הטוב שמושך על עצמו שפע אלקי וחיות רוחני וחיי עולם בעשיית המצוות לשמן, ואין קץ לשכר זה ועין לא ראתה אלוקים זולתך, בלתי באפשרות להשתתף בזה, ורק בשכר שניתן בתורת גמול, ניתן להשתתף.

אך שמה עסק של שותפות ממש שאני, שכיון שנחשב היששכר כלומד, מכח השותפות שעשו, לכן אף הוא בכלל השכר של עין לא ראתה. אך יש לחלק באופן אחר, דשמה אין די שעשה עמו שותפות, אלא שבאמת מחמת הונו שנתן והשקיע בו, צמח לגדול בתורה. ועכ"ם באופן שהזבולון" השקיע בכך את אונו ומרצו מתוך אהבת תורה. וכנ"ל בשם הגר"א דסלר.

ישו"ר בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ד סי' לו) שהאריך הרבה בענין עסק "יששכר וזבולון", וביאר שזה עניין שותפות ממש. שהזבולון נתן ליששכר כל שכר הפועלים בשדות וכל מה שהיה צריך יששכר להשלים במלאכות של הגברים. וגם כיון שהגברים לא הלכו מבתיהם ומביהמ"ד הרי לא יכלו גם הנשים לילך לשדות, שהרי צריכות לשמש בעליהן ובניהן אף כשהם גדולים במלאכות דאפיה ובישול וכדומה, וגם להביא מה שצריך לקנות. וכל זה היה חושב זבולון, כל מה שהוציא על חלק יששכר, ומה שנצמח ועוד,

שאמרו בסוטה (כא.) מאי בוז יבוזו לו? אמר עולא, לא כשמעון אחי עזריה, ולא כרבי יוחנן דבי נשיאה, ופרש"י, ששמעון למד תורה ע"י החזקת עזריה אחיו, שהיה עוסק בפרקמטיא כדי שיחלוק עם אחיו שמעון בזכות לימודו, ולכן נקרא על שם עזריה אחיו שהיה מחזיק בו, וכדאיתא במדרש רבה (פר' קדושים פרשה כה ס"א), וכן רבי יוחנן למד תורה ע"י הנשיא שהיה מפרנסו. אלא כהלל ושבנא, ומסבירה הגמ' שם, כי הלל ושבנא אחים היו, שבנא עסק בפרקמטיא והתעשר מאוד, ואילו הלל עסק בתורה מתוך עוני ודוחק עצום, לבסוף כשנתמנה הלל לנשיא, בא אליו שבנא, ואמר לו, הבה נחלוק את רכושי ואת חלקך בעוה"ב בזכות התורה שלמדת, יצאה בת קול ואמרה, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. ע"כ. וכ"פ הרמ"א בהגהה ביו"ד (ס"ו רמז ס"א) כדברי רבינו ירוחם הנ"ל. וכתב ע"ז השפתי כהן, שהתנאי שקודם שילמוד תורה הוא, שיחלקו שכר מה שהרויח העוסק בפרקמטיא ושכר העוסק בתורה, שוה בשוה, בין שניהם יחדיו. ע"ש. ומשמע שבעוה"ב מנכים חצי משכרו של העוסק בתורה, ונותנים אותו למחזיק בו, וגם הלומד בכולל ומתפרנס ממשכורת שבאה מתורמים מסויימים להחזקת הכולל, ינכו לו בעוה"ב משכרו לטובת המחזיקים. משא"כ המתפרנס מיגיע כפיו, ועוסק בתורה, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, ולא ינוכה משכר לימודו מאומה בעוה"ב.

אולם מהר"ח בן עטר בס' אור החיים (פרשת כי תשא, פסוק "זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקודש") כתב, שיששכר וזבולון, וכן שמעון אחי עזריה, ושאר נדיבי עמינו אשר יחצון כספם לעמלי תורה כי בצל החכמה בצל הכסף, (וכמו שאמרו בפסחים נג: ובמדרש ויקרא רבה פר' כה) וזהו מחצית השקל בשקל הקדש, וכמאמר חז"ל (בבבבבות ה.) מנה של קודש כפול היה ממנה של חול, ושקל הקודש כפול משקל של חול, כדי להודיע שהמחזיק בת"ח יטול בעד מחצית כספו, ולא ינוכה כלל מחלקו של ת"ח שעסק בתורה, שא"כ נמצא שכל אחד מהם יטול מחצית השכר בלבד, ולא כן הוא, כי שקל הקודש כפול היה, וביד כל אחד נשאר שקל שלם. ע"כ.

ומרן החיד"א בספרו מדבר קדמות (מע' מאות לו) הביא בשם הראשון לציון רבי משה גלאנטי זצ"ל, שהיה מצטער מאד ע"ז, שאיך יתכן שמחלקו של ת"ח שעסק בתורה, נוטלת אשתו חצי שכרו [כמבואר בסוטה כא.] והמחזיק נוטל גם כן מחצית השכר מהחכם, ואילו החכם עצמו נשאר נקי משכר העוה"ב, למחצה לשליש

המרוויח סכומים גדולים כ"כ שלא שייך שיהא צורך כזה לת"ח, שפיר יכול לעשות עסק יששכר וזבולון עם כמה וכמה תלמידי חכמים, ובלבד שלכולם יתן כל מה שצריכים לעצמם בריווח, ולהשיא בניהם ובנותיהן כהחשובים מבינונים שבעיר. [וע"ע בזה בשו"ת חיים שאול (ח"ב ס"ו לא אות מד), שיש אופן שיכול להשתתף עוד בנדיבים אחרים בתנאי, חלק כחלק להשלים לו כל פרנסתו, ויתן להם כפי חלקם בלימודו].

ועפ"ז כתב, שצריכין להתנות שעושין שותפות שחולקין יחד הכל בשוה, הן הממון והן השכר בעוה"ב, ואפי' אם נתרצה היששכר לוותר לזבולון שלא יתן לו מחצית הממון, אינו כלום, שצריך שהתנאי יהא דווקא על שותפות מחצה למחצה. וכשנותן פחות מחצי הממון, זהו זלוול בחשיבות התורה הק'. [ואי"ז מוכרח כ"כ לדינא], אלא שפשוט שאין צריך בזה קניין ושטר. [זולת אם הת"ח רוצה דווקא בשטר ועדים חתומין, כדי שיוכל לתבוע בדינא את זבולון על הזמן שלא שמענו ממנו שחזר בו, כדי שע"י השטר יהא סמכא דעתיה וכו' ע"ש]. וכן כתב, שהתנו שיחלקו את השכר לימוד התורה לעוה"ב. וגם המעלות שיש ללימוד התורה בעוה"ז, כמו שאוכל מפירותיהן בעוה"ז, ושהתורה מגנה ומצלא, היה ג"כ שכר זה לזבולון. וביאר שם, שזהו ממצוות לימוד ועסק התורה, שמי שאינו יכול ללמוד, יספיק לאחרים הלוומדים, וחולק בשכר של התורה. לפי שע"י שהזבולון נתן ליששכר חצי ממנו ויותר, יכל היששכר לגדול בתורה יותר.

וע"ש, שרק אם הזבולון מחשיב את לימוד התורה ביותר, שכדאי לו לעמול בשביל חשיבות הלימוד כל ימיו, כמו שהעוסק בתורה לומד כל ימיו, אז נחשב לו כלומד תורה ונוטל חצי השכר.

ועוד כתב שם, שמנהלי הישיבות שצריכים לעזור לתלמידים, ונזקקים לסכומים גדולים, יכולים לומר להם שאם יתנו סכום להחזקת תלמיד בישיבה לשנה, יהיה להם חצי שכר התורה שיהיה לתלמיד בעד לימודו בתורה. אלא שצריך לעשות זאת ברשות התלמיד, וגם דוקא באברכים ולא בכחורים. עכת"ד האג"מ בקוצר רב.

וע' לרבינו ירוחם (נתיב ב' ח"ג) שכתב: העוסק בתורה יכול להתנות עם האיש המחזיק בו קודם שיעסק בתורה שיטול חלק מלימודו, כמו יששכר וזבולון, אבל אחר שעסק בתורה כבר, טבא לתת חלק מלימודו בשביל ממון, אינו כלום, שע"ז נאמר: "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו", וכדאיתא בסוטה במעשה של הלל ושבנא. ע"כ. וכוונתו למה

ב. אף על פי שעל האדם מוטלת חובת ההשתדלות בענין הפרנסה, מכל מקום עליו לבטוח בהש"ת, שהוא זן ומפרנס לכל חי, ולא יסיר מבטחו מהקדוש ברוך הוא, ויתלה בו הצלחתו, שהכל מידו המלאה. ומכל מקום מותר לאדם לבטח את עצמו בביטוח חיים, ואין לחשוש בזה

כי הארכנו את המדובר הנ"ל בל"ג עוד משך שנה, יום... נאום... ע"כ.

ובספר "פאר הדור" להחזון איש (ח"ב עמוד קז) הובא צילום מכתב ידו שכתב: להיות לראי' ביד הנדיב מר הר"י הלפרין, איך שהסכמתי לקבל מידו סך עשרים לא"י לחודש, כפי המבואר ברמ"א יו"ד סי' רמ"ו ס"א, במשך שנה מיום דלמטה יום ד', עת"ב יהפך לשמחה תשי"ב זכרון מאי"ר.

ובספר "מכתבים ומאמרים" להגרא"מ שך (ח"ג עמ' עה) הובא נוסח נוסף: אנחנו החתומים מטה מודים, שהותנה בינינו שני הצדדים הרב ... שיחי' והרבני ... שיחי', שיהיה לשנינו ביחד חלק שווה בשווה בזכות הת"ת שלומד הרב ... שיחי', כעין זבולון אחי יששכר וכעזריה עם שמעון אחיו, כמבואר בסוטה כא. וע' בס' אורחות חיים שאלות מרבנו חיים מוולאזין (ס"ו ס"ד). וע"ז אנחנו חתמנו והתנינו על זמן משך שנה, עד חודש ... שנת ... ע"כ.

ואם הסכם זה צריך קנין או שטר, ע' בשו"ת אג"מ יו"ד (ח"ד סי' ל"ז אות ג') שכתב, שמן הדין א"צ שטר, או לעשות קנין, ובדברים בלבד הוא נעשה, דאף לדעת הרמב"ם (רפ"ד משלוחי ה"א), והש"ע חו"מ (ס"י קע"ז ס"ג), ששותפין צריכין קנין, מסתבר דמצד החביבות שיש לזבולון שיהיה לו חלק בלימוד התורה ושכרו הרב, גמר ומקניא ליששכר חלק במה שירויח, ויששכר שיש לו חשק גדול ללימוד תורה בישוב הדעת, גמר ומקנה חלק בשכר לימודו, ולכן א"צ קנין, ועוד כתב שאף שא"צ לכתוב הסכם זה, דלא ניתנו שטר וסהדי אלא לשקרי, ובפרט בני"ד, שכל התנאי הוא לענין שכר המצוה, שהוא דבר השייך רק להש"ת, שהוא הנותן שכר, לא שייך בזה שיקרי, ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' פ"ז) משמע שאינה שותפת גמורה היא, ולא שייך בזה דין מקח וממכר, אלא הוא מדין נדר בלבד, ולכן לא צריך קנין ושטר, ומ"מ גדולי ישראל נהגו לכתוב את עיקרי ההסכם כדי למנוע מחלוקת בעתיד, כגון סכום הכסף, התקופה שמתחייבים וכיוצא, וכמ"ש החזו"א (הג"ל) והגאון בעל שדי חמד כמו שהודפס בס' אספקלריית הצדקה (עמ' קכ"ו), וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סו"ס צ"ז) שכתב דברים נוהגים שב' הצדדים חותמים על הסכם בכתב, אבל אין זה לעיכובא.

ולרביע לא שמענו, ומאומה אין בידו. והשיב ע"ז מרן החיד"א, בשם המפרשים, שהקב"ה נותן מתנת חיים לאשתו של החכם, וכן למחזיק בו, ולא ינוכה משכר החכם מאומה. ע"כ. וכ"כ עוד מרן החיד"א בספר ראש דוד (פר' משפטים, ופ' קדושים), שלכאו' החכם שעשה עסק יששכר וזבולון, אין לו במה שלומד כי אם החצי והחציו לנדיב המחזיק בידו, והנה גם באשתו אמרו דפלגא בהדיה, ונמצא שהאשה לוקחת החצי והעשיר החצי והוא נשאר ריקם, אבל ראיתי להרב מהר"ש פרימו שכתב מסברתו, דהחצי שנוטלת אשת חבר אינו נגרע מחלקו כי הוא אדעתא דידי' עבדי, ולא התנו על כך, רק שהקב"ה בחסדו הוא נותן החצי מבעלה מאתו יתברך, משא"כ העשיר שהתנו על כך אלו דבריו ז"ל וכו'. אמנם החיד"א גופיה בס' ראש דוד בפרשת משפטים, כתב, שחלק העשיר ג"כ מתשלם מבעל הגמולות, ולכן אינו מגרע משכרו של יששכר. וכן כתב האוה"ק (פ' כי תשא), ועוד מגדולי האחרונים. וע"ע במשך חכמה (פרשת ויחי).

וכ"כ הגאון רבי אליהו פלומבו בס' יד המלך בדרשותיו (פר' וישלח דף ע"ב) בשם המהרימ"ט, שאף ת"ח שמתפרנס ע"י מחזיק, אין מנכים משכרו של עוה"ב כלל, כי הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, וגם המחזיק בידו מקבל שכרו משלם בפני עצמו וכו'. ע"ש.

ולגבי נוסח הסכם יששכר וזבולון, הנה כבר נתבאר שהעיקר הוא כמה השקעה יש בזה. ואת הנוסח יעשו כרצונם כפי הסכמתם. ובידיעה שלא שייך שותפות ממש, רק אם באמת העשיר נותן בכל לבו ועושה את הת"ח שותף עמו, ודואג לכל צרכיו גם לנישואי בניו ובנותיו, וגם שבזכותו הת"ח שקד על לימודו וגדל בתורה.

ומצאתי נוסח שהובא בקובץ אגרות חזון איש (ח"א סי' מז) שכתב, "הנעשה בין הרב ר' ... ובין ... פב"פ יתן בל"ג ... בכל חודש במשך שנה מיום דלמטה, להרב הנ"ל, למען יוכל לעסוק בתורה, וכל לימודו בעזרת תמיכתו הנ"ל, שכרו חלק כחלק, הלומד והמחזיק, ובאופן המבואר ברמ"א (יו"ד סי' רמ"ו ס"א) בהג"ה, ובאנו עה"ח יום ... נאום... בזה אני מאשר,

משום חוסר בטחון בהשי"ת. ובלבד שהדבר ייעשה על פי ההלכה, בהתייעצות עם מורי הוראה. [ויזהר מחתימה על הסכם ביטוח המתיר עריכת ניתוח שלאחר המות]. (ב)

ג. יזהר לישא וליתן באמונה, שלא יהיה בעסקיו חשש גזל ותרמית. ועל כן ראוי והגון ללמוד הלכות אלו, כדי שידע את האסור ואת המותר בענינים אלה. וימנע ויתרחק ממותרות וחיי פאר, ויעשה (עסקים) רק כדי פרנסתו, שלא יבואו לקנאות בו, ואף אם בירכו השי"ת בעושר יהיה דירתו ומלבושיו כשאר אנשים בדרך הממוצע, ויפזר מהונו לצדקה כשיש לו. והרוצה לחסוך לבניו ולבנותיו כדי להשיאן ולהיות להם לעזר, רשאי לחסוך מדמי מעשר כספים, אבל יתן קצת גם לעניים שאינם מבני ביתו. (ג)

מותר לאדם לבטח את עצמו ב"ביטוח חיים", ואין בזה משום חוסר בטחון

ישים בטחונו בהקב"ה, ויתלה בו הצלחתו, וכמו שנאמר, פן תאמר בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל.

ולפ"ז המבטח את עצמו בפוליסת ביטוח חיים, אין בזה שום חשש איסור מן הדין, כיון שהוא מאמין שהכל ע"פ השגחת השי"ת. ועיין בתוס' ב"מ (ע: בד"ה תשיך), בשם ר"ת, שאע"פ שאסרו חכמים להלוות לנכרי ברבית, שלא ילמוד ממעשיו, אא"כ בכדי חייו, מ"מ נהגו עכשיו להקל בזה, לפי שיש עלינו משא מלך ושרים. והכל הוי כדי חיינו. ועוד, שאנו שרויים בין האומות, וא"א לנו להשתכר בשום משא ומתן אם לא נישא וניתן עמהם. וכן פסקו הטו"ע (י"ד סי' קנט ס"א). ומשמע שאין לחוש בזה משום חוסר בטחון בהשי"ת כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, אלא כיון שע"פ הטבע אנו מוכרחים לשאת ולתת עמהם, התיירו גם איסור רבית לעכו"ם. לפיכך מותר לאדם לבטח עצמו בביטוח חיים כשהוא בוטח בהשי"ת שגם זה מן השמים, שנועדים אנשים לעשות עסק כזה לטובת בני אדם. וכ"פ בשו"ת פרי השדה ח"ב (סי' מד). ובשו"ת לחם שלמה ח"ב מיו"ד (סי' סו). ובשו"ת אג"מ כרך ד' * (או"ח סי' קיא). ובשו"ת כוכבי יצחק ח"א (סי' כב). וכמבואר כ"ז בשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' פה), ושם הזהיר מחתימה על הסכם ביטוח המתיר עריכת ניתוח שלאחר המות.

יזהר לישא וליתן באמונה, שלא יכנס לחשש גזל - להתרחק ממותרות וחיי פאר

מלכות סוד הקדושה אמונתן של ישראל, ויש לאדם לישא וליתן בה כדי שיהיה הכל בתוך הקודש וכו'. ואל תונו שום אדם, שכל ממון שאינו של יושר הבא ליד האדם הוא מהשפעות הבאים מכח השטן וכו'.

במדרש שוחר טוב (מזמור כג) שנינו, רבי אליעזר בן יעקב אומר, למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה. יכול יהא יושב ובטל, ת"ל בכל אשר תעשה. אם עושה מתברך, ואם אינו עושה אינו מתברך. ומבואר, שעל האדם מוטלת חובת ההשתדלות לפרנסתו, אלא שעליו לבטוח בה', שע"י השתדלות זו ימציא לו פרנסתו. ואמנם שנינו במשנה סוטה (מה): משחרב ביהמ"ק פסקו אנשי אמנה, שנאמר, הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם. ומפרש בגמ', אנשי אמנה אלו המאמינים בהקב"ה, כדתייא, רבי אליעזר הגדול אומר, מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אמנה. אולם מבואר במהרש"א שם, שזוהי משנת חסידים, שמאמינים שהקב"ה זן ומפרנס לכל חי מקרני ראמים עד ביצי כנים. ולכן הזכירו ע"ז במשנה את הפסוק הושיעה ה' כי גמר חסיד, משא"כ מדת הצדיקים. ע"ש. ומשמע שעכ"פ אין איסור מצד הדין כשמשתדל להשיג יותר מהמזון של אותו היום, לצורך מחר, ובלבד שלא יסיר מבטחו מהקב"ה, ולא יאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה.

וכ"כ המאירי (משלי, יט, כא), שעל האדם לתת בטחונו בהשי"ת בכל עניניו, ולא יסמוך על השתדלותו וחריצותו בלבד, עד שיאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, אבל ישתדל בזה ויתלה בטחונו בהשי"ת, ולא שימנע ממנו ההשתדלות, ובכל הדברים הזריזות משוכחת והעצלות מגונה, אלא עם השתדלותו

ג) ש"ע סי' קנו ס"א. וראה לעיל סי' קנה הערה ג. ובס' מעבר יבוק (מאמר ב פכ"ב) הזהיר בזה לבניו בנועם מוסרו, וז"ל: ויהיה משאכם ומתנכם בשוק נאה, ותזהרו מאד לישא וליתן באמונה, כי האמונה היא

ולכן תחלת הדין נשאת ונתת באמונה, שהוא עיקר האחיזה לבעלי דת הקודש.

וכתב במשנ"ב (ס"ב) שיעשה (עסקים) רק כדי פרנסתו, ויזהר מפיתוי היצר שמפתהו שכל היום צריך השתדלות על הרווחה זו, והעיקר שיתבונן בעצמו מה הוא הכרח אמיתי שא"א בלעדו וכו'. וע' בשעה"צ (ס"ג) "וכדי שלא ירמה אותו היצר, יתבונן אילו הוא היה מתחייב לזון את חברו ולהלבישו לפי ערכו, מה היה אומר אז, איזה דבר הוא הכרח", וע"ע בספריו שם עולם (חלק א' שער החזקת התורה פ"א) ובשפת תמים (פ"ה) ובאהבת חסד (ח"ב פ"כ אות ד' וה'), ובביה"ל (ס"י תקכ"ט ס"א), ותורף דבריו: כי גורם המותרות לביטול תורה ולא יבורד זמנו עבור הגדלת רווחיו, כדי לכסות הוצאותיו המרובות, ואף למי שבירכו השי"ת בממון רב יזהר לא לחיות במותרות, כי אם יתרגל להנהגה כזו, יקשה לו לפרוש ממנה, ואם ח"ו עסקיו לא יעלו כהוגן יתיר לנפשו לעשות עוול והונאה ורמיה ולגלגל חובות, ולבזבז זמן יקר מתורה ותפילה כדי שלא יצטרך להוריד את רמת החיים שלו, ואף כי אפשר שאצלו לא יקרה כזאת, הרי מרגיל את בניו ובנותיו לחיי מותרות, ומי יודע אם להם יאיר המזל פנים, ויכולים להתדרדר עד לעבירות חמורות ר"ל, ועוד גורם המותרות והלוקוסו לידי גאווה וגירוי היצה"ר, וגורם לנקר עיניהם של אחרים שאינם בעלי יכולת כמוהו ויתקנאו בו ויעשו כמוהו ויבאו עקב כך לידי גזל וגניבה ושאר תקלות, וגורם צער וכלימה למשפחות עניות, וכך היה דרכם של חסידים ויראי ה' שאף שברכם השי"ת בממון ועושר היה דירתם וכליהם ומלבושיהם ושאר קניינם כשאר אנשים בדרך הממוצע, ופזורו מהונם לצדקה ומעשי חסד בהצנע לכת, ואשריהם בעוה"ז טובו להם לעוה"ב. ע"כ. ובס' שם עולם הנזכר כתב: "והנה כאשר נתבונן היטב במעשינו נמצא שבעוה"ר דפי הש"ס פרוסים אצלינו על כתלי הבית, וכן דפי משניות על הכסאות היפים והשלחנות הנאים, וכל ההלכות שבתורה על בגדינו היפים וכו', והחלפנו עולם עומד בעולם עובר" וכו'. ובכתבי הגר"ש בלוח כ' שפ"א נכנס הח"ח לבית אחד ממקורביו וראה ריצוף הנחשב למותרות, ואמר אני מרגיש שאני דורס על דפי גמ', ושוב לא רצה ליכנס לשם זמן רב. וע"ע בענין הנפסד דמותרות בפלא יועץ (ערך מותרות). [פסקי תשובות].

ומה שכתבנו לגבי לעזור לבניו וכו', הנה איתא בכתובות (נב): אמר רבי יוחנן משום רשב"י, מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין, כדי שיקפוץ אדם ויכתוב

לבתו כבנו. ומי איכא מידי דרחמנא אמר ברא לירות ברתא לא תירות ואתו רבנן ומתקני דיתרות ברתא, הא נמי דאורייתא הוא דכתיב קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים, ואת בנותיכם תנו לאנשים. בשלמא בנים בידיה קיימי, אלא בנתיה מי קיימן בידיה, הא קמ"ל דנלבשה וניכסה ונתיב לה מידי, כי היכי דקפצי עלה ואתו ונסבי לה. ע"כ. ומקרא זה [קחו נשים והולידו וגו'] יליף בברייתא (קידושין כט). שהאב חייב להשיא אשה לבנו. בשלמא בנו בידו אלא בתו בידו היא, הכי קאמר להו, ניתן לה מידי ולבשייה ונכסייה כי היכי דקפצו עלה אינשי. ע"כ. וכן פסקו הרי"ף והרא"ש שם, דחייב אדם להשיא אשה לבנו. ויליף מהאי קרא. גם בירושלמי (פ"ק קידושין) איתא, להשיאו אשה, והודעתם לבניך ולבני בניך, אימתי אתה זוכה לבניך ולבני בניך בשעה שאתה משיא את בניך קטנים וכו', מה למצוה או לעיכוב, נשמעניה מן הדא, בר תרימה אתא לגבי רבי אמי, א"ל פייס לאבא דיסביני, אתא פייסיה ולא קביל עלוי, הדא אמרה למצוה. אין תימר לעיכוב הוה ליה לכופניה. ופירש בפני משה שם, לענין מאי דאיתמר אם למצוה או לעיכוב שכופין עליה להשיאו אשה קאי, והדומה דקראי אסכתא בעלמא הוו. אבל הני מילי אחריני דמפורש בהדיא בתורה דינן כשאר מ"ע שבתורה. ע"כ. ומבואר דעכ"פ מצוה מדרבנן על האב לדאוג להשיא אשה לבנו.

ומעתה יש לתמוה על הרמב"ם אמאי לא הביא דין זה בהלכותיו, ואף דשאר הדברים שנאמרו בברייתא שם הביאם הרמב"ם להלכה, שאמרו שם שהאב חייב בכנו למולו ולפדותו וללמדו תורה, וכ"ז כתב הרמב"ם. וראה בפ"א מהל' מילה, ובפ"א מהלכות בכורים, ובפ"א מהל' ת"ת. אך לענין להשיאו אשה וללמדו אומנות, זה לא מבואר ברמב"ם. ואמנם מצינו ברמב"ם בהל' אישות (פ"כ ה"א) שכתב, ציוו חכמים שיתן אדם מנכסיו מעט לבתו כדי שתנשא בו, וזה הוא הנקרא פרנסה וכו'. וע"ש בלח"מ. אך דין זה דלהשיאו אשה לא כתב. וכן תמה בספר יפה ללב (ס"א א' אות ג') על הרמב"ם וכן על הש"ע. ושם ציין להמכילתא (פר' בא פ' יח) וז"ל: כל שהוא מצות האב על הבן אם לא עשה לו אביו הוא יעשה לעצמו, מכאן אמרו מה"ת חייב אדם למול את בנו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה. ע"כ. וכ"ה בזוה"ק (פר' תרומה דף קעד:), ובמד"ר (פר' שלח לך ר"פ

ועל כן על האב להשתדל בכל עוז לקנות נדוניא

ד. יזהר מלהשבע אפילו על דבר אמת, ואפילו אם נשבע על דבר ומקיימו. וצריך להזהר שלא ישבע אדם בחיי נפשו, שהנפש היא חלק אלוה ממעל והרי הוא כנשבע בשם ה'. וכן לא ישבע בחיי אביו ואמו, או בחיי בניו. וכן יש להזהר שלא ישבע אפילו באמת בנשמת אבותיו. (ד)

אדם מנכסיו מעט לבתו, וזהו הנקרא פרנסה וכו', אבל אם היה עשיר ה"ז ראוי ליתן לה לפי עשרו. ע"כ. וכתב הראב"ן (דף קמט) שהמצוה להשיא לבנו אשה היא שיתעסק בזיווגו ליתן לו ממונו, כדאמרי' קחו לבניכם נשים, וכמה אתה נותן לבנך כך וכך, וה"ד המהר"ח פלאגי' בלב חיים ח"ב (סי' קסו), וכתב, שחיוב זה שחייב אדם להשיא אשה לבנו, הוא ע"י הוצאה מממונו, ולא זו בלבד צרכי החופה, אלא גם יותר מזה, לשלוח תכשיטים לכלה הוי בכלל חיוב זה, וכמ"ש המהרי"ט בח"ב (סי' כו). והו"ד בקובץ מבקשי תורה. וראה עוד בקובץ אגרות החזו"א ח"א (אגרת קסו). וראה עוד באורך בשו"ת משנה הלכות ח"ט (סי' רמ, רמא).

ובענין האיסור להשהות משקל חסר ושאינו מדויק, אפי' אינו שוקל בו, הנה במשקל דיגיטלי שנשבר, והבעלים הצליחו למצוא דרך שמניח את ב' החלקים השבורים א' ע"ג השני, ופחות או יותר רואים את המשקל אך אינו מדויק, ומשתמש בו רק לצורך עצמו לאפיה ובישול, ולא לשם מקח וממכר, האם מותר להשהותו, שהרואה רואה שהוא שבור ולא ידע לשקול בו, או דילמא לא פלוג, נראה כיון ששוקל בו והוא מחשיב אותו למשקל, יש להחמיר ולא להשהותו בבית.

יזהר מלהשבע אפילו על דבר אמת, ואפילו אם נשבע ומקיים

לו להשבע ויתן מחצית הסך לצדקה. והשיב, אפי' אם יתן הכל לצדקה ועוד יוסיף מכיסו, מוטב שלא ישבע אפי' באמת. ובסי' תיט כתב, באחד שהעלילו עליו נכרים, והיה מוכרח להשבע שבועת אמת. וע"ע שם בס"י תשפ"ח.

ובגמ' גיטין (ד:). אמרו, אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה. נמנעו מלהשביעה וכו'. ושם בגמ' (לה). מ"ט, אילימא משום דרב כהנא, דאמר רב כהנא, ואמרי' לה רבי יהודה אמר רב, מעשה באדם אחד בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה והניחתו בכד של קמח, ואפאתו בפת ונתנתו לעני, לימים בא בעל הדינר ואמר לה הבי לי דינרי, אמרה ליה יהנה סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהניתי מדינרך כלום. אמרו לא היו ימים מועטין עד שמת אחד מבניה, וכששמעו חכמים בדבר אמרו מה

לבתו, וכן לעזור לבנו להקים בית בישראל, ואמנם מחד גיסא אין להכריח את הצדדים ליתן יותר ממה שהם יכולים, דיש לחוש בזה לממון שלא ביושר שאין רואים בזה סימן ברכה. אך מאידך גיסא בודאי שעל ההורים של החתן והכלה לעשות מאמץ ולחסוך ממאכלם ופתם כדי שיוכלו להשיא את בתם או בנם, ובפרט אם החתן הוא בן תורה שתורתו אומנותו, וכבר אמרו רבותינו, אם בקשת לעשות צדקה עשה עם עמלי תורה. ויש המפזרים את ממונם בסעודות בשר מידי יום, וכן עורכים שמחות מפוארות ואירוסין בריבוי מזומנים, ואינם נותנים על לב לחסוך מפתם עבור מצוה יקרה זו להשיא את בניהם. ובודאי שמותר ליתן ממעשר כספים עבור הבן, והאב יכול כמה שנים קודם החתונה לחסוך את רוב כספי המעשר כספים, ולייחדם בחשבון בנק עבור בנו [אלא שלא יעשה כן בכל הסכום של המעשר כספים, אלא ברובו], ובפרט לנו הספרדים שאין חיוב מן הדין במעשר כספים אלא מצד מנהג, כמבואר בשו"ת בית דינו של שלמה. ובשו"ת יחו"ד. ובאמת שכמה דואב הלב לראות בני ישיבה שאין ההורים עוזרים להם כדבעי, ומבזבזים את כספם על מסיבת אירוסין, וכדומה, במקום לעזור לחתן ולכלה לבנות בית בישראל. וכן כתבו הרמב"ם (פ"ב מהל' אישות ה"א), ומרן בש"ע (אהע"ז סי' נה ס"א): ציוו חכמים שיתן

ד) במדרש רבה (פר' מטות) מבואר, שאין להשבע אפי' על דבר אמת. ובמדרש איכה רבתי אמרו, אלף עיירות היו לו לינאי המלך, וכולם נחרבו בגלל שהיו נשבעים שבועות, אע"פ שהיו מקיימים אותם. ע"ש. ואפי' מפסידים עקב כך ממון הרבה, ובוטחים בה' שימלא את חסרונם, וזאת אע"פ שמדינא מותר לישבע אם אינו משתווה עם הצד שכנגדו ואינו מצליח לפייסו כדי להינצל מהשבועה, והרי השבועה הוא אחד מתרי"ג מצוות התורה (בספר המצוות הרמב"ם מ"ע ז).

ובספר החינוך (פר' יתרו) כתב, לא תשא שם ה' אלהיך לשוא, כגון על אבן שהוא אבן או עץ שהוא עץ. וכיוצא באלו. וכ"כ הרמב"ם (פ"א ופ"ה מהל' שבת).

ובספר חסידים (סי' תיו) כתב, מי שהרגיל בשבועה אסור לדבר עמו. ובסי' תיח כתב, באחד שהיה מחוייב שבועת אמת לנכרי, ואז יקבל חובו, ושאל אם מותר

ה. כיום נהגו להקל בעשיית שותפות עם העכו"ם, משום שאין העכו"ם בזמן הזה נשבעים בעבודת אלילים, ואף על גב דמזכירין העבודה זרה, מכל מקום כוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשתפים שם שמים ודבר אחר, ולא מצינו שיש בזה משום ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יד), שהרי אינם מוזהרין על השיתוף (ר"ן ספ"ק דע"ז ור' ירוחם נ"ז ח"ה ותוס' ריש פ"ק דכורות). ולשאת ולתת עמהם בלא שותפות, לכולי עלמא שרי בלא יום חגיגהם. (הגהות מיימוני פ"ק מהלכות ע"ז. ועיין בי"ד מהלכות ע"א סי' קמ"ז). (ה)

"דבר זה הוא אמת כה ישענו ה'", הרי זה שבועה, ובכ"ז אין חילוק אם מזכיר שם השם בלשון קודש או בשאר לשונות, וכגון אלו שאומרים גאט זאל איהם שטראפן וכדו', הרי אמירת "גאט" בכלל הזכרת שם שמים לבטלה, שגורם לעניות וחייב נידוי.

ובגמ' ברכות (מ:) אמרו, שהאומר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא יוצא, ועיין בביאה"ל (סי' קס"ז סי" ד"ה בריך) שמסיק שא"צ לומר בכה"ג בריך רחמנא אלקנא, כמו שהביא הט"ז בס"י רי"ט. ויש מהאחרונים שפסקו (עיין ערוה"ש סי' ר"ב), שבכל ספק ברכה יאמרו בריך רחמנא שבזה אין חשש ברכה לבטלה ויוצא, אבל הגרע"א בתשובות (ס" כ"ה) כתב, דגם בלע"ז אסור לברך ברכה שאינה צריכה ועובר בלא תשא, וכשם ששבועה בלע"ז עובר בלא תשא, כך האומר בלשון ברכה עובר גם בלע"ז, וכ"ה מסקנת הפמ"ג (במש"ז סי' רי"ט סק"ג), והחור"ד (בקונטרס בית הספק בסו"ס ק"י בס"ק כ) כתב ג"כ דאסור לברך מספק בארמית אפי' בלא הזכרת שם ומלכות. ע"ש.

ומה שכתבנו שלא ישבע בחיי נפשו, ראה בהליכות עולם (חלק ח' הלכות גדרים ושבעות).

להשתמש בתאריך לועזי

החודש הזה לכם ראש חדשים, שימנו אותו ישראל חדרש הראשון, וממנו ימנו כל החדשים שני ושלישי עד תשלום השנה בשנים עשר חודש וכו', ועל כן אין לחדשים שם בתורה וכו', ולכן יש לימנע מכך, וניתן לכתוב את שמות החדשים (ינואר, פברואר, וכו') ובזה ש"ד, וע' בספר ילקו"י שובע שמחות ח"א (פרק א' סעיף ל"ו), שיש לכתוב בהזמנות תאריך החתונה בתאריך עברי, והרוצים לכתוב תאריך לועזי, לא יכתבו מספר החודש, אלא יכתבו ינואר פברואר וכדומה, שזה עדיף יותר, ויכתבו אחר התאריך לועזי למספרם, ושם בהערה, הבאנו שהתאריך שמונים הנוצרים, אין זה ברור שהוא ללידת ישו הנוצרי ימ"ש. שהרי לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל בסוטה (מו.) ובסנהדרין (קז:) ישו

מי שנשבע באמת כך על שקר על אחת כמה וכמה. מ"ט איענשא, דאישתריש לה מקום דינר, וכו'. וז"ל מרן הש"ע (סי' קנו ס"א): ויזהר מלישבע אפי' באמת, שאלף עיירות היו לינאי המלך וכולם נחרבו בשביל שהיו נשבעים שבועות אע"פ שהיו מקיימים אותם. ע"כ. וע"ע בזה בשו"ת הלל אומר (סי' קז).
ובספר המצות (הנ"ל) מנה מצוה להשבע בשמו כשנצטרך לקיים דבר מהדברים או להכחישו, כי בזה תהיה הגדולה והכבוד והעילוי. וע"ש בנ"כ. ובפרש"י (דברים י, כ) כתב: את ה' אלהיך תירא, ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו כך כל המדות הללו אז בשמו תשבע. ונכאילו אמר הכתוב אם תירא ותעבוד ותדבק אז מותר לך לישבע, ולא מצוה שתשבע.

וכתב ביסוד ושורש העבודה שם, דבכלל זה הזהירות שלא ישבע בחיי עצמו, כאלו שהתרגלו לומר 'בחיי' (בכל לשון שהוא), ומכ"ש הנשבע בדת יהודית או בתורה וכדו', שאין לך שבועה חמורה מזו, ואפי' לא אמר התיבות 'אני נשבע' וכדו', ואם רוצה לאמת דבריו יאמר לחבירו 'תאמין לי', ותו לא מידי. ובליקוטי מהרי"ח (סדר משא ומתן) מביא מאגרת התשובה לרבינו יונה, דמה שרגילין המוני עם כדי לאמת דבריהם לומר

ה) רמ"א ס"ס קנו. וכיו"ב מצינו דיון לענין כתיבת תאריך לועזי, שיש בזה איסור דאורייתא ד'שם אלהים אחרים לא תזכירו', ולדבריהם לא טוב עושים הסוחרים הכותבים במסמכיהם תאריך נוצרי, אך יש שהקילו לספור ולכתוב את מנין השנים של הנוצרים. דאיסור הזכרת שם אלהים אחרים הוא דווקא אם משתמע לשון של שררה ואלהות, וכן מצינו לגדולי ישראל שכשהיה צורך הזכירו במכתביהם התאריך הנוצרי, והמדקדקים נוהגים שלא לכתוב המספר המלא של מנין שנותיהם, אלא שני הספרות האחרונות, או שיכתוב 'למספרם'.

ומה שמזכירים חודש 1 חודש 2 וכו', יש שהקילו עפ"ד הרמב"ן (פ' בא, עה"פ החדש הזה לכם) וז"ל: 'וטעם

השעון האירופי שמתחיל מחצות לילה, ואין פוצה פה ומצפצף אע"פ שאומרים העולם שהוא ללידת משיחם, ולא חששו בזה משום ושם אלהים אחרים לא תזכירו. ועל כן אין למחות בידי המקילים בזה, ועדיף יותר לכתוב ינאר פברואר וכדומה.

וכ"ז בכתובת התאריך הלועזי באגרות וכדומה, אבל ע"ג המצבה, בודאי שראוי לכתוב רק את התאריך העברי. ויעוין בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' קצא, וח"מ סי' נו) שיש לאסור בהחלט העמדת מצבה בתאריך לועזי כי יש בזה איסור תורה, שנאמר "ושם אלהים אחרים לא תזכירו", שע"י המנין הלועזי עולה בזכרונו מחשבת מספר שנות לידת הנוצרי ימ"ש, ומכיון שהלכה רווחת היא (ע' ב"ב נט: וש"ע חו"מ סי' קנר ס"ג) שאין אחד מהשותפים בחצר רשאי להעמיד שום דבר בחצר מבלי רשות השותפים והואיל וביה"ק נידון כחצר שותפים שכל מת קונה מקומו, לכן חובה קדושה מוטלת על גבאי החברה קדישא להשגיח על כך, ושלא להרשות לעשות כן בשום פנים. ואף בדיעבד שנעשה כן בלי ידיעתם בודאי שראוי להשליך את המצבה הזאת, או לכל הפחות לטוח אותה בטיט הנדבק מאד, לבל יפול ממנה. ע"ש. וכן פסקו בשו"ת שערי צדק (חיו"ד סי' קצט), ובשו"ת פרי השדה ח"א (סי' ג), וכ"כ הרה"ג ר"י שווארץ בספר הדרת קודש (דף ד:). והגרי"מ טוקצינסקי בגשר החיים (עמ' שה), ועוד. ודברי המהר"ם שיק הנ"ל יסודתם בהררי קודש, ובשיטת רבו החתם סופר אמרה, כי בספרו תורת משה (פר' בא) מפיו לפידיים יהלכו כלפי החדשים אשר מקרוב באו שכותבים בראש מכתבם תאריך שנות לידת הנוצרי. ומעידים על עצמם שאין להם חלק באלקי ישראל ח"ו וכו', וכן הגאון ר' יצחק פלאגי בספר יפ"ל ח"ה (סי' קע"ח סק"ג) כתב, שהעושה כן עובר על "ובחוקותיהם לא תלכו". וגם מהר"ם בן חביב בספר גט פשוט (סי' קכ"ז סק"ל), הזהיר שלא לעשות כן במצבות שבכית הקברות, וכ"כ בשו"ת יין הטוב (או"ח סי' ח). ע"ש. ומכ"ש שאין לעשות כן במצבות בבית הקברות, אשר הוא מקום קדוש וכמ"ש בשו"ת חתם סופר בליקוטים (סי' ד), והמצבה היא עדות להשאת הנפש, הנמצאת בעולם האמת, וכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, אשר על כן תחזקנה ידכם בעומדכם על המשמר למנוע מלעשות כן, ויהי כן ה' עמכם. נכ"ז מבואר בשו"ת יבי"א ח"ג (חיו"ד סי' ט' אות ד), ובח"ו (חיו"ד סי' לב אות ב). ובתוספת ממכתב ממרן אמו"ר זיע"א לח"ק בת"א. תשל"ן.

היה חי בזמנו של יהושע בן פרחיה, אשר דחאו בשתי ידים. [ואם כי הושטו דברי רז"ל אלו מהש"ס מאימת הצנזורה, נדפסו בשלימות בספר קבוצת ההשמטות קראקא תרנ"ד]. ותלמידי רבי יהושע בן פרחיה הם יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח, ותלמידיהם שמעיה ואבטליון, ותלמידיהם הלל ושמאי (פ"ק דאבות והגיגה טז.). והלל נהג נשיאותו לפני החורבן מאה שנה (שבת טו.), והחרבן היה בשנת ג' אלפים תתכ"ח (ע"ז ט:), והיא שנת ס"ט למספרם, וכידוע שיש להחסיר מנין "חיים" ממנין הנוצרים לדעת את שנת החורבן. נמצא שהרבה שנים לפני תחלת מספרם כבר מת יש"ו ימח שמו. וכ"כ הראב"ד בספר הקבלה (עמוד נג), וכ"כ בספר האשכול (עמוד יח), שאותו האיש נצלב קל"ה שנה קודם החורבן, והר"י אברבנאל כתב שאין אמת במה שאומרים שיש"ו הנוצרי מת מ"ר שנה קודם החורבן וכו'. וכספר הדורות (ג"א תק"ס) הביא בשם ספר הנצחון ששני יש"ו היו, ואותו שמאמינים בו עמי אירופא היה בימי הלל. ע"ש.

אולם מדברי הראב"ד והאשכול מוכח להדיא שהיה א', ומחלוקת היא בין חכמי ישראל לחכמי אוה"ע, ועכ"פ כיון שכותבי התאריך הלועזי אינם חושבים שמנין זה ללידת אותו האיש, רק נמשכים אחר שכך נוהגים בכל העולם, אין בזה איסור משום משום ובחוקותיהם לא תלכו, ובפרט במקומות שגם משרדי הממשלה מונים למספר הנוצרים, ואף את"ל שכוונת הנוצרים היא למנות ללידת אותו האיש, מ"מ הואיל ואין כוונתו אלא לכתוב התאריך המפורסם יותר, אין בזה משום ובחוקותיהם וכו', לפמ"ש המהר"ק, (מובא בב"י יו"ד סי' קעח) דאיסור זה שייך רק בדבר משונה שאין בו טעם נגלה, או בדבר פריצות, ע"ש. ובנ"ד מפורסם טעמו, שעושה כן לרוב פרסום התאריך, אין בזה איסור. ודעת רבותינו שאין מספרם מדוייק.

וכן לגבי מצבה, הדבר ברור שאין ראוי לכתוב על המצבה את התאריך הלועזי של יום פטירת הנפטר, אף שמעיקר הדין אין בזה איסור, ויכתבו רק את התאריך העברי לבריאת העולם.

וגם אין לאסור בזה משום ושם אלוהים אחרים לא תזכירו, וכמו שאסרו לומר לחבירו המתן לי בצד ע"ז פלונית, דבנ"ד אין חשבון זה מכוון ללידת אותו האיש. ובנוסף על כך כתב בספר היראים (סי' עה) שאין איסור להזכיר אלא שם הניתן לאליל לשם אלהות, שנתנו לו שם דמשמע אלהות, אבל שם הדיוטות, אע"פ שעשו אותו אלהות מותר. וכ"כ המרדכי (סוף פ"ק דע"ז), ע"ש. ויש לסייע זאת ממה שנוהגים לחשב השעות לפי

1. מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם, כענין שנאמר ובו תדבק, וכי אפשר לו לאדם להתדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם. לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם וישא בתו לתלמיד חכם, ולאכול ולשתות עם תלמיד חכם, ולעשות פרקמטיא לת"ח, ולהתחבר להן בכל מיני חיבור שנאמר ולדבקה בו. ואמנם יש להתרחק ממי שקורא בעיתונים חילוניים, או בספרים חיצוניים, וכן ממי שמבזה תלמידי חכמים ומזלזל בהם. ומי שקורא לחכמים בשמם הפרטי ללא תואר, או בכינוי, ואם הרב דומה למלאך ה' צבאות- יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. (ה)

מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם

בשכינה. [סנהדרין צ"ב.] ובזכות זה קם לתחייה. נמצא שגם הנשים זוכות לחיי העוה"ב אף שאין בהם טל של תורה, במה שמסייעות ללמוד תורה לבעליהן ולבניהם, כמאמר הגמ' ברכות יז: והוי כמו הלומד בעצמו, ויקומו לתחיית המתים גם בזכות הסיוע ללומדי תורה.

ובזה מוכן מה שנאמר בתורה, ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה, ואמרו חז"ל במדרש, מהיכן בא, מהר המוריה. ולכאורה מה איכפת לן מהיכן הגיע, ומאי נפ"מ. אלא אברהם אבינו כשבא להספיד את שרה שהכיר אותה למעלה מ-100 שנה, מאיזה נקודה התחיל להספיד, מהר המוריה שם נעקד יצחק, החינוך של שרה בבנה יצחק. אברהם לא דיבר על הכנסת אורחים שלה, על לך לך מארצך וממולדתך, לא דיבר על הנפש אשר עשו בחוץ, רק על הר המוריה, שע"ז נאמר וילכו שניהם יחדיו. ובזכות שחינכה את בנה זוכה לטל אורות טליך.

ליזהר מאיסור ביזוי תלמידי חכמים

ל"א. ועי' פסקי הרי"א"ז שם בטעם הדבר, שהואיל והוא מבזה אותם הריהו ככופר בדבריהם. ועי' בגמ' שם ק. ובפרש"י שם ד"ה כגון, שאף המכנה ת"ח בלשון גנאי, הרי הוא בכלל אפיקורוס. ומ"מ כתב המהרי"ל, דשחיטתו כשירה, שאיסור זה נראה קל בעיניו ומורה בו היתר, ולכן אינו חשוד לעבור על שאר האיסורים.

ובגמ' גיטין (סב.) אמרו, רב הונא ורב חסדא הוו יתבי, חליף ואזיל גניבא, א"ל חד לחבריה, ניקום מקמיה דבר אוריין הוא, אמר לו, ומקמי פלגאה ניקום? ופרש"י, חולק על החכמים, שהיה מצערו למר עוקבא שהיה אב"ד כדאמרי' בגיטין (י). ע"כ. וידוע דגניבא היה בר אוריין והוא זה שחידש את המשל של "השועל והכרם" במדרש קהלת (פרשה ה). ובגיטין ז. אמרו, שלח

(ה) הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ה"ב). והנה יש כמה מצות תדיריות [עשין ולאויין] שמוטלות על האדם לעשות ולהזהר בהן בכל עת, ואינן מובאות בשו"ע, וכמה מהן העתיקו המג"א מדברי הרמב"ם ושאר הראשונים. וכן כמה הנהגות טובות המוזכרים בדברי חז"ל. וע' בגמ' כתובות קיא: על הפסוק במשלי (ו, ה) כי טל אורות טליך, וארץ רפאים תפיל, והקיצות היא תשיחך, שהיקצה בתחיית המתים היא בזכות כל היום היא שיחתי. שאין זוכים לתחיית המתים אלא ע"י טל התורה, וכל המשתמש באור תורה, אור תורה מחייהו, וכל שאין משתמש באור תורה, אין אור תורה מחייהו. כיון דחזייה דקמצטער, א"ל שיש תקנה לדבר, ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום, וכי אפשר לדבוקי בשכינה? והכתיב: כי ה' אלהיך אש אוכלה! אלא, כל המשיא בתו לת"ח, והעושה פרקמטיא לת"ח, והמהנה ת"ח מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק

והנה בגמ' שבת קיט. אמרו, אמר רבי יהודה, לא חרבה ירושלים אלא כשבייל שביזו בה ת"ח, שנאמר (דברי הימים ב לו) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובזוים דבריו, ומתעתעים בניבאיו, עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא. מאי עד לאין מרפא, אמר רב יהודה אמר רב, כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו. ע"ש.

ובגמ' (סנהדרין צט:) המבזה ת"ח לדעת רב ורבי חנינא נקרא בשם אפיקורוס, ולרבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי נקרא בשם מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. ושם, דהמבזה ת"ח הוא בווה דבר ה' ואין לו חלק לעוה"ב. וברמב"ם (פ"ו מת"ת הי"א) איתא, דזהו שאמרה תורה (ויקרא כ"ו י"ד) ואם בחוקותי תמאסו, מלמדי חוקותי תמאסו, וגם שהוא בכלל כי דבר ה' בזה (במדבר ט"ז

זה בכלל מבזה ת"ח, דמסתמא עשה תשובה. נמלכד היכא שהוא בגדר לשון הרע.]

ועוד מציינו שאף מי ששמע ביזוי ת"ח, ולא מחה כראוי, סופו שנענש על כך. עיין בגמ' ב"מ (פד:) ברבי אלעזר בר"ש, ועיין במכות (כד.), אוטם אזנו משמע דמים (ישעיה לג טו), דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק, וע"ש בפ"י הריב"ן שם, וברש"י סנהדרין מד: ד"ה דבעיא.

צא וראה עוד עד כמה הקפידו חז"ל בכבוד החכם, שמציינו בגמ' (ב"מ לג.) שהיה חשש של קפידא בין רב הונא ורב חסדא, ולא עיילי לגבי הדדי. יתיב רב חסדא ארבעין תעניתא משום דחלש דעתיה דרב הונא, יתיב רב הונא ארבעין תעניתא משום דחשדיה לרב חסדא. **ובזוה"ק** (פ' שלח לך דף קס"ו.) מובא על צדיק אחד שעייב את חבריו מלעזור לדרשן ששכח דבר באמצע דבריו, ונכלם עי"ז, ונענש אותו צדיק שעייבו אותו מלהכנס לגן עדן ארבעים יום, וגם נגזר עליו להכנס שעה וחצי לגהינם רח"ל. והובא בקול יהודה (דף קלא.) **ועי'** פסקי הרי"א שם בטעם הדבר, שהואיל והוא מבזה אותם הריהו ככופר בדבריהם. ועי' בגמ' שם ק. וברפ"ש שם ד"ה כגון, (בדברי רב פפא בדעת ר' יוחנן וריב"ל שם בלשון שני), שאף המכנה ת"ח בלשון גנאי, הרי הוא בכלל אפיקורוס. ומ"מ כתב המהרי"ל, דשחיטתו כשירה, שאיסור זה נראה קל בעיניו ומורה בו היתר, ולכן אינו חשוד לעבור על שאר האיסורים. **והרמב"ם** (בפ"ו מהלכות ת"ת ה"א, יב) פסק, עון גדול הוא לבזות ת"ח וכו', וכל המבזה ת"ח אין לו חלק לעוה"ב וכו'. אבל ת"ח שביזוהו או חרפו אדם כפרהסיא, אסור לו למחול על כבודו, ואם מחל נענש, שזה בזיון תורה, אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש, עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו. וכ"ה בב"י ובש"ע (יו"ד סי' רמג.)

ועיין בתשובת הריב"ש [סי' רכ, הובא בכס"מ הלכות ת"ת שם], שכתב בשם הראב"ד, דאע"פ שאמרו בקידושין (ל"ב) הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, דתורה דיליה היא, דכתיב, ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהילים א'), היינו מידי דלית ביה בזיון, אלא שבאותם הדברים שאדם חייב לנהוג בו כבוד מחמת תורתו, כגון לעמוד מפניו, וכיו"ב, אבל על בזיונו אינו יכול למחול, אדרבא אסור לו למחול, שהתורה מתבזית בכך, ודמי למאי דאמרינן התם, האב שמחל על כבודו כבודו מחול, דליכא למימר שיהא האב יכול למחול לבן שיאמר לו דברי חרופין וגדופין, והיינו דאמרינן בפ"ב דיומא, שהת"ח צריך שיהא נוקם ונוטר כנחש,

ליה קא מצערי לי טובא, ולא מציינא דאיקום בהו, שלח ליה (תהלים ל"ז): דום לה' והתחולל לו, דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהן לכהמ"ד והן כלין מאליהן. הדבר יצא מפי ר"א, ונתנהו לגניבא בקולר, והיינו שנהרג ומת.

ובגמ' מו"ק (טו.) אמרו, ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה, אימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו וכו', אבל לאפיקרותא, עד דחילא שמתא עליה תלתין יומין. ופי' רש"י, לאפיקרותא, מבזה ת"ח.

ובקידושין (ע.) מובא, אמר, מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי, דשקל מן קמאי, אזלו אמרו ליה לרב יהודה, שמתיה. ופירש רש"י, כדאשכחן דמנדין לכבוד הרב במו"ק (טו.) וכתב המאירי, שכל המבזה ת"ח חייב נדוי, בין שביזוהו בפניו בין שביזוהו שלא בפניו, והחכם עצמו יכול לנדוהו לכשיודע לו שביזוהו. נומה שאמר שם דרב מנגיד אמאן דמצער שליח דרבנן, והיינו שביזה את שלוחו לפניו, דחייב מלקות. כדאמר בפ"ק דקידושין (יב:.) וכתב המהרש"א שם, ור"ל שביזה אותו במה שהוא שלוחו, והייתי נבזה בעיניו, והיה ראוי למלקות דמנגיד רב אפי' מאן דמצער וכו', ואני שמתיה, דחומרא מיניה כדאמרי' בעלמא דשמתא חמירא מנגידא, ועשיתי כן לקונסו על שפגע גם בכבודי, במה שביזה אותי בפני שלוחי. ע"כ.

ובגמ' סוטה (מו:.) מובא על אלישע הנביא שהמתיק המים המרים, וכמה נערים לעגו לו, [על שאיבד את פרנסתם], ויצאו ב' דובים מהיער והרגו בהם, על שהיו מקטני אמנה. וכדכתיב (מלכים ב' ב) ותצאנה שתים דובים מן היער, ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים.

ובברכות (יט.) אמרו שהקב"ה תובע את כבודם של חכמים מיד המבזים אותם, ומציינו שנענשו אותם שלא נהגו כבוד בחכמים כראוי, כמו שאמרו בתלמידי רבי עקיבא, שמתו כולם בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. (יבמות סב:.)

ועיין ברכות שם, באדם שביזה את שמואל אחר מותו, ונפל קנה כבד מן הגג ופגע במוחו. ואמרו שם, כל המספר אחר מיטתם של ת"ח נופל בגיהנום, וכתב במעדני יו"ט (שם פ"ג סי' ח אות ד), שיש גורסין "מיתתן", ואף לגי' "מיטתן", אין הכוונה דוקא בשעה שמוליכים אותם לקבורה, אלא לאחר שמתו. ועי' ערוך (ע' אחר), ש"אחר מיטתן" היינו שהוא מספר עליהם שנטו מדרך הישר. ע"ש. והוא מפני שכבר אמרו חז"ל אם ראית חכם שעבר עבירה בלילה, אל תהרהר אחריו ביום, שבוודאי עשה תשובה. ות"ח בחזקת שעשה תשובה. **ומבואר** שגם אם מדבר על ת"ח שעשה עבירה, גם

שלהם יש בה ג"כ רפואה ומעלה, משא"כ זה המבזה ת"ח אין רפואה למכתו. וק"ל.

ובשן"ת אג"מ (יו"ד ח"ד סי' ג) קבל על כך שבזמן האחרון התחילו אלו שחושבים עצמם לשומרי תורה, ולמאמינים בהש"ת ובתורתו הקדושה, גם הם לבזות את גדולי תורה אף מהדורות עברו, שהם קדושים וטהורים ממש כמלאכים, ואף גדולי התורה שמדור הזה אשר מהם צריכין ללמוד. ועוון בזיונם הוא בין שרוצים ללמוד מהם, ובין שאין רוצים ללמוד ממוריהם ורבותיהם, כלשון הרמב"ם אם בחוקותי תמאסו, מלמדי חוקותי תמאסו, דקאי על המבזים ת"ח שבדורם שמהם צריכין ללמוד, ומבזין וממאסין אותם. שלענין זה יש חומר בבזיון ת"ח שבדורנו מביזוי ת"ח קדושי עליון מדורות העברו, משום שבזיון זה עושה שלא ילמדו מהם.

ובשן"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' קפח) נשאל אודות אחד שנתקוקט עם ת"ח, והעיו פניו כנגדו, והטיח דברים נגדו ונגד אבותיו וזקניו, בחיים ובמתים, וקראו ערל וטמא, מה דין האיש הזה. והשיב, לא יאומן כי יסופר שימצא באיש אשר בשם ישראל יכונה חציפות ועזות כזה, ובמה יכופר עונו מאיש חדל אישים, אשר פצה שפתיו להטיל מום בקדשים, אשר עדנה בחיים, גם בקדושים אשר בארץ המה, והרי כתב מהר"ק (שרש קע"ט) דאפי' למי שלא החציף כי אם בפני זקנים ונכבדים, דמשמע שלא בגדר ת"ח, ק"ו לקורא מלשין ומוסר דקנסינן ליה, וגם גובין הקנס אפי' בכבל. והנה דבר פשוט הוא שאין לך אונאה גדולה מהקורא לחבירו מוסר, שהרי בכל התלמוד משהו אותם לגוים ועובדי ע"ז וכו', לכן אומר אני כי הרבה עונש הקורא לחבירו ת"ח מלשין ומוסר. ע"כ. ועל אחת כמה וכמה הקורא לת"ח ערל וטמא, כי כל א' בפני עצמו משמע גוי, ערל היינו גוי וכו', וחייב הקורא עונש גדול, וראוי לשמתא. ועוד כתב מהר"ק (שרש קפ"ט) דלו לא יחא חציפות בעלמא, שהחציף פניו נגד ת"ח דרך זלול, משמתינן ליה וכו' וכתב הערוך (ערך אפיקורוס) פ"י אפיקורוס, חציפות, דאמר ריב"ל אפיקורוס זה המבזה חבירו בפני ת"ח. הרי לך משום דלא פליג יקרא לת"ח להתבייש ממנו, שלא לבייש חבירו בפניו נקרא אפיקורוס, כ"ש וכ"ש המתכוין לביישו וגם להקניטו. עאכ"ו על האיש הרע אשר שלח לשונו וכו' שאשמתו גדלה עד לשמים. וכמה יסורים ומיני ענויים צריך שיעברו עליו להעבירי חטאתו, ולזכך נשמתו. ואם אמת הדבר שעבר שבועה וחומרתי נח"ש, אין ספק שצריך

עכ"ל. ושם נשאל על אחד מן הת"ח, שזלול בו ראובן, ע"ה, וחרפו וגידפו, ונידהו החכם, אם חייבין בני העיר לנהוג עם ראובן הנו' כדין מנודה, ואם לא נידהו החכם, אם חייבים בני העיר לנדוהו, לכבוד החכם אם לאו.

ועיין לרבינו אברהם בן הרמב"ם בשו"ת מעשה ניסים (סי' יג) שהביא מה שהקשו מהכתוב, לא תקום ולא תטור (ויקרא י"ט י"ח), וא"כ היאך ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש וכו', ותירץ, לא קשיא הא במילי דאורייתא הא במילי דעלמא, ובכאן מילי דאורייתא. ע"ש.

ורבינו יונה בשערי תשובה (שער ג אות קמו) כתב, דמה שאמרו רז"ל, דהמבזה ת"ח הוא בזוה דבר ה' ואין לו חלק לעוה"ב, יש לדבר שרש בשכל ועיקר במחקר. דהנה שלמה המלך אמר במשלי (ג, לה): "כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון", ענין "קלון" איש קלון, וכן "ואני תפלה" (תהילים קט, ד) איש תפלה (ירמיה ט, ה): "שבתך בתוך מרמה" בתוך אנשי מרמה. פירוש, האיש הנקלה והנבל מרים כסילים, ומכבד ומשבח אותם, כי יש בכבוד החכמים והישירים תועלות גדולות, ובכבוד הכסילים והרשעים מכשולים רבים ועצומים, כי בהתהדר החכמים ובתתם עליונים, דבריהם נשמעים, וילוו עליהם העם כולו וידמו למועצותם. והשנית, בראות בני אדם את כל כבודם ילמדו לקח לנחול כבוד ותרבה הדעת. ואמרו רז"ל (פסחים נ:): לעולם יעסוק אדם בתורה ואפי' שלא לשמה, כי מתוך שלא לשמה בא לשמה. והשלישית, רבים מישני לבבות יעורו משנתם בראותם הדר כבוד התורה, ויכירו מעלתה, ויבא חשקה בלבבם, ויהיה עסקם בה לשם יתעלה ולעובדו בלבב שלם. ע"כ.

ובשן"ת הרשב"א ח"א (סי' פד) כתב, יש דברים שת"ח נוהגין לכבוד התורה, והם מחוקי כבוד לומדיה. וכל ת"ח שמוותר עליהם כמוותר כבוד תורה. שלא על כבוד עצמו וחוקי הוא מותר, אלא על כבוד תורה. ועל כן אמרו שצריך ת"ח להיות נוקם ונוטר כנחש, כלומר אם ביזו אותו או הקילו בכבודו. שהמיקל בכבודו מיקל בכבוד תורה, ואסור לו למחול על כבוד תורתו, אא"כ ביקשו ממנו המחילה לכבוד תורתו.

ובספר ערבי נחל (לרבי דוד שלמה אייבשיץ, תקט"ו דרוש ה', דברים עקב) כתב, דעם הארץ המבזה ת"ח מצד היותו בעיני עצמו ג"כ ת"ח כמוהם, יש לו ב' חסרונות, שהרי אינו יודע להזהר מהחטא מצד היותו עם הארץ, ואעפ"כ שגגתו עולה זדון מצד היותו מחזיק עצמו לת"ח, וא"כ זה גרע משאר עמי הארץ שהם במכה

עיניו מדברי ע"ה וכו', עד וחכמי' היו משתבחים במעשיהם, שמעולם לא נידו אדם, ולא החרימו לכבודם. ע"ש. וזה בזמנים ראשונים שהיו חכמים, כ"ש בזמנים אלו שבעונותינו קצר מדענו, ואין ת"ח בדור הזה שיכול לעשות כן לעצמו, ואין לו' כי יפתח בדורו כשמואל בדורו, כי אין הטענה בזה"ו באלו הדברים, וכמו שהרחיב מהרי"ק בתשו'.

הקורא לחכמי ישראל בשמותם בלי תואר רב, או בשם קיצורי

שרוה"ק שורה גם עתה על הראוי לו, אע"פ שבטלה הנבואה מן הנביאים וכדאי' בגמ' (ב"ב יב.). וכ"ה בגמ' (גיטין 1: דר' אביתר דאסכים מריה על ידיה, לגלות לו סוד לכוון בדברים הסתומים על אמיתתם, הרי דרוה"ק והסכמת הקב"ה לא ביטל מחכמים הראויים לזה. ורוה"ק דחכמה להסכים בשכלו עם הלכה למשה מסיני או כר' אביתר, זה לא בטלה ולא יכחיש זה רק אפיקורס. ולכן בעל אור החיים זיע"א בודאי חיבר ספרו ברוה"ק, וגם בדורינו אם הוא ראוי לכך חיבר ספרו ברוה"ק, היינו שהסכים בחכמתו לאמתו של תורה.

ולכן המלמד המכחיש רוח קדשו של האור החיים, הוא אפיקורס, שאינו מאמין בגדולי הדור שהעידו עליו שהיה ראוי לרוה"ק, והמלמד הזה כפר בעיקר רוה"ק, וליעג על דברי הש"ס (ב"ב סט), ויפה עשיתם שלא עזבתם את בניכם בידו ויישר כוחכם בזה. אך שכר מלמדות לא אוכל לפסוק שלא בפני בעל דין בלא ראות מעשי הנהגתו כי אולי משגה הוא בזה ובזה תוכלו לסמוך על מורה שיש בקהילתכם, והיה שלום. עכת"ד. והאריך בזה בדברי חיים שם (ליקוטים והשמטות סי' לג) שמי שאינו מאמין בדברי רז"ל נחשב אפיקורס ופסול לעדות.

ובשו"ת אג"מ (י"ד ח"ב סי' ג) כתב, שמסתבר שהעובר על איסור דרבנן, הוא משום שאינו מאמין לדברי חכמים, והוא אפיקורס, שהוא חמור מעובר על איסורים בתאותו הרעה, ויש לחוש לזה כשרואין כשאחד עובר על איסור דרבנן תמיד. ע"ש.

ובפרי תואר (י"ד קט סק"ח) כתב, ומכאן ראייה ברורה לכל מאי דהוינא צוחי על קצת מבני עמנו שבערי אדום שדיברתי עמהם כמה פעמים ואמרו בפירוש שאינם מאמינים בדברי רז"ל, אלא במלתא דלדידהו מסתבר, וגילוי לי כי כל בני העיר חושבים כן, ואומרים כן בפניהם, ומעתה הרי הם כגוים גמורים לכל דבריהם, ואין להאמינם כלל, ואין מצטרפין לעשרה ואין מזמנים עליהם. עכ"ל. וקרוב לזה כתב בשו"ת מהרי"א אסאד

שיתענה וילקה, ויבקש מחילה סליחה וכפרה, תחלה משליט מטה ומעלה, ומתורתו הקדושה, וכו'. עכת"ד. **וכו"מ** כתב בשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' ונה), דבזמנים אלו אין לת"ח למהר ולנדות על נקלה, וכבר ידוע מ"ש הרמב"ם ז"ל בענין זה. וכן הריב"א ז"ל כתב בה' נדוי, אע"פ שיהיה רשות לחכם לנדות לכבוד תורתו, אין לחכם שינהיג עצמו לדבר זה, אלא יעלים

והנה מי שמזלזל בגדולי ישראל ומכנה אותם בשם הפרטי ללא תואר רב, או בכינוי, או בשם קיצורי, כמו רובי, דני, וכדו', בודאי שדינו כאפיקורס ויינו יין נסך, ואין לצרפו למנין, ומן הראוי לנדותו ולהחרימו. כי הנה הרשב"א בתשו' (ח"ז סי' קטט הביאו ב"י סי' קטט סי"א) כתב בשם ר' יונה, דמי שאינו מאמין בדברי חז"ל דמי למחלל שבת ועובד ע"ז, שדינו כנכרי, ויננס יין נסך. ורוה"ק (סי' קטט סקט"ו) פירש כן בשו"ע שאינם נאמנים באיסורים מצד שהם כעכו"ם, אבל הגר"א ביאר שאינם נאמנים מצד שהם ככותים לפני שגורו דאין להם נאמנות, וגם היד יהודה האריך בזה ונוטה לפרש כן בשו"ע, ודייק שגם הרשב"א לא הסכים לר' יונה. אולם הפר"ח בק"א פסק כר' יונה].

ובמושגת יעקב (הל' שחיטה פ"ד סי' ס' הל' י"ד), העיר דכותים לפני שגורו עליהם, אע"פ שלא היו מאמינים בדברי חז"ל היה יינם מותר (חולין 1.) וא"כ אמאי מי שאינו מאמין בדברי חז"ל דינו כעכו"ם ויינו כיון נסך. ועוד דהרמב"ם והשו"ע פסקו, שצדוקים ובייתוסים אם עמדו על גביהן שחיטתן כשירה. והרי כל אלו אינם מאמינים בדברי חז"ל.

גם החזו"א הקשה מכותים ששחיטתן כשירה, וכתב שאין ליישב דכ' ר' יונה שכללום לצדוקים ובייתוסים בגזירה של הכותים, ולכך יינם אסור, וגם שחיטתם פסולה לאחר הגזירה [ודלא כהרמב"ם והשו"ע], דמוכח מהגמ' דכהן גדול צדוקי אם לא שינה, עבודתו כשירה, ואם כשר לכהונה בודאי שלא יצא מכלל ישראל לשחיטה. וכתב החזו"א ליישב בדעת הרשב"א ורבינו יונה, שאינם מאמינים בדברי חז"ל היינו שאינם מאמינים שחיי ישראל נקבעו ע"י חז"ל וע"פ התורה והמצוה, ולכך דינם כעכו"ם ויינם אסור, ואילו כותים וצדוקים דקדקו במה שכתוב, ולכן אף כותים קודם הגזירה היה יינם מותר ושחיטתן כשירה.

צא ולמד ממ"ש בשו"ת דברי חיים מצאנז (י"ד ח"ב סי' קה) לגבי מלמד אחד שפגע בכבודו של האור החיים, ואמר שלא עשה ספרו ברוה"ק, שאין ספק

נאמר על רוב אלה שבזמנינו, דאע"פ שידוע ומודיעים לו שאסור, מ"מ לא נקרא עבדי להכעיס, דכפירתם בדברי חז"ל ר"ל נראה בעיניהם כדבר קטן וחוצפא בעלמא. וע"ע בשו"ע הגר"ז (י"ד סי' ב ק"א סק"ג) שבעבירות שאינן מפורשות בתורה אלא בתשבע"פ, אע"פ שעובר מפני כפירתו שאינו מאמין בה או אפי' בתשבע"פ כולה, אינו נכרי לענין שחיטה, אף שנקרא אפיקורס וגריע מנכרי לענין שמוריידין אותו לבור וכו', שמ"מ כיון שמודה ומאמין בתורה שבכתב כולה הרי הוא כישראל בתורת שחיטה.

ג בספר שו"ת בית שמואל אחרון (י"ד סי' ד) כתב לגבי מי שאינו מאמין בדברי חז"ל גופא, די"ל דכשם שבעובד ע"ז יש חילוק בין אוחזין מעשה אבותיהן בידיהם או לא, כך י"ל בנ"ד שאם אוחזין מעשה אבותיהן בידיהם לא הוי כמומר לכל התורה. ור"ל שנחשבים כלבם אנסם לכך וכטועים וכתניוק שנשבה. וכידוע רובם של הכופרים בדברי חז"ל בזמנינו ובמקומינו השורש פורה ראש ולענה נעוץ כבר באבותיהם.

ובח"י הגר"ז החדשים (סי' פח) כתב חידוש בשם הגר"ח, שיש חילוק בין הי"ג עיקרים לכל התורה כולה, דאף שמי שאינו מאמין באות אחד הרי הוא אפיקורס, מ"מ בכל התורה כולה אם אינו יודע דבר אחד ואינו מאמין בדבר זה מחוסר ידיעה, אינו אפיקורס, אבל ב"ג עיקרים, גם אם אינו מאמין רק מחוסר ידיעה הרי הוא אפיקורס. ובה מיושב מה שהשיג הראב"ד (הל' תשובה פ"ג הל"ז) עמ"ש הרמב"ם שם על הטועים בהגשמה, ובהשגות, א"א ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזה במחשבה, לפי מה שראו במקראות וביותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעת. עכ"ל. והנה הראב"ד ג"כ כתב שהם נשתבשו, אלא כוונתו להשיג דמ"מ בשל חיסרון ידיעה אין לעשותם מינים וזהו השגתו. אמנם שיטת הרמב"ם שהטועה בהגשמה הרי הוא כופר באחד מ"ג עיקרים, ולכן אף שכפירתו מחוסר ידיעה ע"י שטעה בדברי האגדות וכדו', מ"מ הרי הוא אפיקורס. עכ"ד. ויש לפלפל בזה עוד ואכ"מ.

המפקפק בקדושת דברי רז"ל שנחשב אפיקורס - אם יינו יין נסך

אחד מהם על דברי הגמ' (ברכות נד:) לגבי אבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל, מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי, אמר איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי, ואישי עליהו ואיקטלינהו, אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה, ואייתי קודשא בריך

(חיי"ד סי' ג) דמי שאינו מאמין לדברי רבותינו הוא נקרא אפיקורס ומין וכו', ולא מפני שלבו אנסו בטעות אלא בזדון לבו ומלגלג על דברי חכמים, והוא דומה ממש למומר לחלל שבת ודינן שוה וכו', ע"ש.

וראה עוד בקובץ אגרות החזו"א (ח"ג סי' צב) שכתב: השיטה לעשות את התורה לחלקים שנים, הוראה באיסור והיתר חלק אחד, והוראה בשוק החיים חלק שני, להיות נכנעים להוראות חכמי הדור בחלק הראשון, ולהשאיר לחופש בחירתם בחלק השני, היא השיטה הישנה של ההמנים בירידת היהדות באשכנז, אשר הדיחו את עם ישראל עד שיתערב בגויים ולא נשאר לפליטה. ההפלאה בין הוראת איסור והיתר להוראת הגדרים והגזירות, הפלאה זו היא גילוי פנים בתורה, ומבזה ת"ח, ונמנץ בין אלו שאין להם חלק לעוה"ב, ונפסלין לעדות. ע"כ. ושם (סי' סא) כתב שאותם חוגים שמכריזים על עצמם שאין חלקם עם הקיצונים, מעידים על עצמם שהם חדלי אמונה בעיקרי הדת לפי כח עיוני ורגש נפשי, רק בחבלי יחוס מה הם מתייחסים אליה.

אלא שמצינו בתשובות מהרי"ל (סי' קצד) שכתב "ושחיטת אפיקורס לא פסלינן אלא במשומד לע"ז פעם א' כו', אבל כל הני אפיקורס ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אף שגדול עונו מנשוא, לא מסתברא למיפסל שחיטתו, דדוקא דברים הללו חשוב עליהם דנראה בעיניו דבר קטן וחוצפה בעלמא, ומשו"ה אינו חשוב לעבור על שום עבירה כו' והם אינם יודעים שהקב"ה תובע עלבונם של צורבא מרבנן, ואמר"י שהמודה בתחיית המתים ע"פ הקבלה אלא שאומר שאינה מה"ת אין לו חלק לעוה"ב וכי תעלה על דעתך ששחיטתו תפסל והרי מוזהר הוא בכל המצוות ומדקדק שפיר בהן וכו'. והו"ד בפר"ח (שם ס"ק כא), וכתב לחזק דברי מהרי"ל.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' מא) כתב שבדורינו י"ל, דקלקלתם בזה של הרבים, היא תקנתם, דמרום הרגלם ומשמע אזנם מאחרים נחשבים כלבם אנסם בטעות לכך, ובכה"ג כפי דברי המהרי"א אסאד לא נחשבים כמומר לחלל שבת. וכעין מ"ש מהרי"ל הנו', וה"נ

ונודע שהמפקפק בקדושת דברי רז"ל נחשב אפיקורס. ע' בש"ע (י"ד סי' קיט ט"ז), ובש"ך שם (ס"ק יט). ובפר"ח שם (ס"ק טו). ובספר מעשה איש הביא מעשה שהיה בביתו של החזו"א ולה"ה בליל שבת, שישבו שם בחורי ישיבה ודיברו לפני הקידוש בדברי תורה, ואמר

אברהם, ונמשלו האבות להרים וכו' והאריך בזה, ע"ש. וכתב המהרש"א, אבל הוא דחוק וכו'. ונראה לפרש וכו', שהיה להם כח וגבורה ממשליא של מעלה, מאבותם שהיו מן בני המלאכים שירדו בדור אנוש, וכח שלהם מצד הטומאה, ואם משה ירא מעוג מפני כוחות הטומאה שהיו לו מצד אבותיו המלאכים, א"כ גם מסיחון ה"ל לירא שהרי אחיו היה, ומשני דודאי מכחות הטומאה שהיה להם לא היה משה ירא אלא היה ירא שמה יש בעוג נמי כח מה מצד הטהרה זכות של אברהם, שנא' ויבא הפליט וגו', והשתא בשמעתין קאמר שבא עוג מתחלה מכח הטומאה מאבותיו המלאכים, וז"ש מחנה ישראל כמה הוא ג' פרסי כו' וכו', שהם י"ב תחומין וגבולין תחום לכל שבט ושבט מצד הקדושה וכו', איעקר טורא בר ג' פרסי, שהם כחות הטומאה מ"ב המזלות וכו'. ואייתי הקב"ה עליה קמצי כו', היינו זכותו של יעקב וכו'. ומ"ש שקל נרגא בת י' אמות ושורר, היינו זכות הלוחות שהיו בידו שבהן י' דברות, ושורר י' אמות היינו עד מקום גבהות המשכן שהוא י' אמות שנעשה והוקם ע"י משה רבינו, ובזכות זה קטליה לעוג וכו'. עכת"ד. וקרוב לזה כתב בספר עקידת יצחק (שער פא). וע"ע בספר ביאורי אגדות אפיקי ים (ברכות שם) מ"ש עוד על דרך זה. ובספר שבילי אמונה (הנתיב השמיני). וראה עוד למהר"ל בספר גור אריה עה"ת (עה"ת במדבר שם).

וכ"כ בספר הברית (חלק ב מאמר יב פרק ה) גם נמצא לשון של גזוז לפעמים בכמה אגדות רז"ל, וכמו מ"ש עקר טורא בר ג' פרסי, כי אין אדם גיבור בארץ אשר יוכל לעקור הר הגדול ג' פרסה, אלא ר"ל כי אבן גדולה וכבדה מאד הגביה מן הארץ ואותביה ארישיה לזרוק אותה בכחו הגדול למחנה ישראל להרוג בה הרבה מהם או רובם ע"י כח הזורק בגבורה גדולה וע"י כבודו וגדלות האבן, והעד לדברי, לשון הברייתא שלא נזכר בה טור או הר, רק 'אבן' שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ובמצע אותה אבן אייתי הקב"ה קומצא ונקבחה ונחית ליה אצוראיה. ועוד הרבה כיו"ב. עכ"ד.

ועוד מצינו כיו"ב בגמ' (נדה כד:), אבא שאול אומר ואיתימא ריו"ח קובר מתים הייתי, פ"א רצתי אחר צבי ונכנסתי בקולית של מת, ורצתי אחריו ג' פרסאות, וצבי לא הגעתי וקולית לא כלתה, כשחזרתי לאחורי אמרו לי של עוג מלך הבשן היתה. ע"כ. וכתב המהרש"א בח"א שם לבאר כ"ז ע"ד רמז, ע"ש. וגם בח"י החתם סופר שם כתב לבאר ע"ד רמז, ע"ש באורך. ובשו"ת הרב"ז (ח"א סי' קיג) כתב ע"ז שבאמת

הוא עליה קמצי ונקבחה ונחית בצוראיה, הוה בעי למשלפה, משכי שינייה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה וכו'. [וראה בת' המיוחס ליונתן (במדבר כא, לה) שכתב שעוג עקר הר בן שש פרסאות]. ואמר אותו בחור שנראה שאינו בדוקא ג' פרסאות. ואמר החזו"א להוציא את היין שיש לחוש שהיין נעשה יין נסך. והיינו משום שחסר לאותו הבחור אמונה בדברי רז"ל. **ובכ"ב** תשוה"נ (ח"א סי' תיג) כתב ששמע מהחזו"א זצ"ל שאפי' בשומרי שבת יש חשש שפוגמים ביין ולעשותו כיון נסך, אם אין דעותיהם מכוונות, והרי אפיקורס פוסל בשתייה כיון נסך, ואדם שיש לו דעות כוזבות ר"ל, נכנס בזה לגדר אפיקורס. [וכשהגיע הגרי"ז מבריסק לזמן קצר בבני ברק, שאל אצל החזו"א זצ"ל מיהו השוחט הראוי בשבילו, והחזו"א זצ"ל אמר למקורביו שלא נתכון הרב מבריסק לידע מי הכי מומחה, אלא רצה לשמוע מי דיעותיו מכוונות וירא ד' מרבים, משום שנוהר לאכול משחיטת שוחט עם דיעות מכוונות דוקא. שם].

וראה בס' תולדות יצחק עה"ת לר' יצחק קארו דודו של מרן הב"י (במדבר שם) שכתב, פירוש זה המאמר הוא, שהאבות נמשלו בדברי הנביאים להרים, שנאמר (מיכה ו א) שמעו הרים את ריב ה' הביטו אל צור חוצבתם וכו', וכשבאו ישראל להוריש גוים גדולים לא בצדקתם רק בזכות אבות, עד שהיתה מקטרגת מדת הדין, וע"כ נתיירא משה שמא תעמוד זכות אברהם לעוג, והיא המחשבה שחשב עוג ואמר אחר שאין כח האומה הזאת עם ריבוי העם שמחניהם כשלשה פרסאות רק מצד זכותם, ואני כבר קדמתי להם בזכות אברהם, שנא' ויבוא הפליט זה עוג (תנחומא חקת כה), א"כ הריני עוקר ההר ההוא מהם שהוא אברהם ואעזר בו להופכו עליהם. והקומצים שבאו נקבוהו להר, משל לישראל שהם החגבים שכוחם בלשונם, וכמו שנאמר במדרש (תנחומא בלק ד) כלחוך השור, מה השור כוחו בלשונו אף ישראל כחם בלשונם וכו', ור"ל שבתפלותיהם ותחינתם עמדה להם זכות אברהם ולא סייעה את עוג, רק נתהפכה עליו והיא שירדה על צוארו והקשה את שיניו. ועדין הוצרך משה בתפלתו וכו', כי הוא ממשיל עוג בקומה גדולה מאד, עד שעקר הר של שלשה פרסאות ושמו על ראשו, על כן המשיל גובה קסוליו לשלשים אמה, כי כן דרך המשלים לתפוס פרטים נאותים למשל ההוא. ע"כ.

וכדברים הללו כבר כתב הרשב"א, והו"ד בח"א למהרש"א (ברכות שם) וז"ל: כבר האריך הרשב"א בפ"י סוד המאמר זה שפשוטו ודאי הוא זר, וביאר ע"פ מ"ש שמשה היה מתיירא מעוג שמא תעמוד לו זכות

אין הגמ' יוצא מידי פשוטו והפירוש הפשוט, ובפרט היכא שיש נפ"מ לדינא, לא היו נוקטים חז"ל לשון שאפשר למיטעי, והדרשה תדרוש. ע"ש.

ונראה שהחזו"א זצ"ל אזיל בשיטת הגר"א שכתב בהקדמת פירושו לאגדות דרבב"ח, שהכל הם כפשוטו, אלא שיש בהם ג"כ סודות גדולים מלבד הפשוט, ע"ש. ועוד יש ליישב, שהחזו"א חשש שמא אותו הבחור אמר כן מחמת זלזול באמונת קדושת דברי רז"ל, ועל כן חשש לו שנחשב כאפיקורס שיינו י"ן נסך.

וראיתי שבתשובות והנהגות תמה ע"ד החזו"א הנד' [לגבי מי שדעותיו דעות כוזבות] וכתב, ובעניי לא ידעתי מנליה להחזו"א ד"ז, שהרי אם הוא טועה הרי דינו כאנוס ודינו ככל ישראל, ואפי' אם הוא מכת הפושעים ומומרים ר"ל, שמפרסם דיעותיו בפקפוקים בהשגחה, לא מצינו מעולם שדינו כגוי אא"כ עובד ע"ז כפשוטו, או מחלל שבת בפרהסיא, אבל בלא זה, אפי' הצדוקים ובייתוסים שאינם מאמינים בכלל בתורה שבע"פ והם אפיקורסים כמבואר ברמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ח), אם שחטו שחיתתן כשרה אם לא קלקלו וכמבואר ברמב"ם (הל' שחיטה פ"ד ה"ט), ואף אלו בעלי הדעות הפסולות אפי' נימא דהם בכלל המורידין ולא מעלין, מ"מ כיון

ששומרים שבת ואין עובדים ע"ז אין דינם כעכו"ם ויינם לא נפסל בשתייה כיון נסך, שדין זה נאמר רק בעכו"ם או מי שדינו כעכו"ם. והאמת שאם באנו לפסול מי שדיעותיו מקולקלות אין ביכולתינו לבדוק מטמוניות של חבריו, ואף אם מסית כ"כ ומפרסם דיעותיו, לא זהו סיבת הפסול שיהא כעכו"ם, ואפי' אם מפקפק בעיקרי האמונה בהשגחת אלוקינו ית"ש שאין עוון כמותו, לא גזרו בו להיות דינו כעכו"ם כל זמן ששומר שבת בפרהסיא ואינו עובד ע"ז, וכמדומני שרבינו החזו"א זצ"ל לעצמו לבד חשש אבל לעולם לא פירסם בזה דעתו שכן עיקר הדין, ולכן למעשה לא הוריתי בזה איסור אף שנגע ביין אדם מקולקל עם חשש דיעות כוזבות בעניני השגחה וגאולה, כיון שהוא שומר שבת ומצוות.

וסברת החזו"א זצ"ל צ"ל שבשתייה גזרו כגויים משום בנותיהן דהיינו קירוב יתר, וגם מאפיקורסים אפי' שוגגין או אנוסים חייבין להתרחק מטעם זה. ומיהו נראה שחז"ל לא גזרו אלא בעכו"ם וכותים, ולא מצינו שגזרו באפיקורס בדיעות, ולכן מדינא לא נאסר, אבל בשחיטה צריך יר"ש דוקא ולזה בודאי הוא פסול. עש"ע.

ביזוי גדולי הדור כדי שלא תזוח דעתם עליהם

והראוני בספר ארחות יושר (ערך טבילה) שכתב, וראיתי בספר א' [אניני זוכר היכן], שכל החיבורים שנתקבלו בכל ישראל, הם אלו שהמחבר נזהר בטבילת עזרא, והיום שמצוי מקואות וקל לטבול, בודאי מי שיכול ראוי ליהזר בזה. וראה בילקו"י הלכות כיבוד אב ואם, דין מורא אב ואם, ובילקו"י ימים נוראים, שהארכנו בחשיבות הטבילה, ומתי יש להמנע ממנה.

ונודע מ"ש רבי הלל מוירונא, [שחי בתקופתו של רבינו יחיאל ומהר"ם מרוטנבורג], שיש קשר בין גזירת שריפת התלמוד בזמנו, לבין המחלוקת שהיתה אז על ספרי הרמב"ם, וספרי הרמב"ם נשרפו כארבעים יום קודם שריפת התלמוד. ונתעבר אפר ספרי התלמוד באפר ספר המדע והמורה, כי עדיין היה אפר במקום.

והחכם שהוביל את ההתנגדות לספרי הרמב"ם בצרפת קיבל על עצמו להשתטח על קברו של הרמב"ם במנין עשרה, ופירסם ברבים את חרטתו, ומאותו יום הזכיר תמיד את הרמב"ם בלימודו. ואמנם מציין רבי הלל הנ"ל, כי למרות תורתו וצדקתו של החכם הנו', נפטר לבסוף במיתה משונה, בעוון איחור הנדר.

והמהר"ח פלאגי' בספרו נפש כל חי (מערכת ת אות פ) כתב: קבלה בידינו כי כל ת"ח שהוא גדול בתורה, רודפים אחריו ורבים קמים עליו על לא חמס בכפיו. ע"ש. ובספרו שו"ת לב חיים (ח"ב דקנ"ג) מביא בשם האור החיים הק' על הפסוק ואת לחצינו, שכל ת"ח הנסמך רבו לוחציו, ועיני כל אליו ישברו [בש"י' ימנית]. ע"כ. ובאור"ח הק' (פרשת האזינו) כתב, לפי שהמזיקין מתקנאים ממעלת בן תורה ומתגרים בו, לזה אמר "יבוננהו", פירושו יתן לו התורה, שנקראת תבונה. לזה חל עליו לשומרו, כאמרו "יצרנהו" וגו'.

וכידוע אמרו על הרמב"ם שלא חסרו לו מתנגדים, "כי אין השלימות ניכרת אלא מתוך ההתנגדות". ובכתובות (קח.) אמר אב"י ת"ח שבעיר שכולם אוהבים אותו, הוא מפני שמוכיח אותם בעניני יראה.

ובליקוטי מוהר"ן (תורה צה:) כתב, כשפרנסי הדור ומנהיגי הדור נתגאים אזי הקב"ה מקים עליהם בני אדם שיחלקו וידברו עליהם, כדי שלא יזוחו דעתם עליהם, כמו שאמרו חז"ל (יומא כב.) אין ממנים פרנס על הצבור אא"כ קופה של שרצים תלוי מאחוריו. ועי"ז מחזיק את עצמו בבחינת מה ואפס ואין. ע"כ.

הבקי בספרים חיצוניים, וקורא עיתונים חילוניים

אמר רבי טרפון, אקפח את בני, שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהן, שאפי' אדם רודף אחריו להורגו, ונחש רץ להכישו, נכנס לבית ע"ז, ואין נכנס לבתייהן של אלו. שהללו מכירין וכופרין, והללו אין מכירין וכופרין. ועליהן הכתוב אומר (אחר) [ואחר] הדלת והמזוזה שמת זכרונו. אמר רבי ישמעאל, קל וחומר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה, שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים. הללו שמטילין קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהן שבשמים, על אחת כמה וכמה, ועליהם אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא ובתקומיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי. ע"כ. וכ"ה בתוספתא שבת (פרק יג).

ובפי' המשנה לרמב"ם (סנהדרין פרק י) כתב, אמרו ספרי מינין. וכן ספרי בן סירא שהיה איש חבר ספרים בהזיות מעניני "אלפראסה", שאין בהם חכמה ולא תועלת, אלא אבוד הזמן בדברים בטלים, כגון אלו הספרים המצויים אצל הערבים מספרי הדורות ומנהגי המלכים, ויחוסי שבטי הערבים, וספרי השירים, וכיו"ב מן הספרים שאין חכמה בהם ולא תועלת גשמית, אלא איבוד הזמן בלבד.

וכתב הריב"ש (סי' מה), לענין לימוד בספרי הטבע המפורסמים, דלא מן השם הוא זה, וראוי לימנע מהם, אם הם מתאמצים לעקור עיקרי תורה"ק וכו', ואנחנו מקבלי האמת, דעתנו, שהתורה שלנו שלימה, שבאה אלינו במעמד הר סיני מפי הגבורה ובאמצעות ארון הנביאים ע"ה, היא למעלה מהכל, וכל חקירתם אפס ותהו לערכה וכו'. היש ספרי מינין יותר מאלו, שמביאין מופתים וראיות להכחיש עיקרי התורה? ולא אמר ר"ע, המאמינים בספרים החיצוניים, אלא, אפי' הקורא אותם, פן יטו את לבבו להאמין בדבריהם, כמו שקרה לאלישע אחר.

וכבר שאל הנגיד רב שמואל הלוי ז"ל, מרבינו האי גאון, אם מותר להתעסק באותן החכמות. והשיב לו: תיקון הגוף, ומישור הנהגת האדם, הוא עסק המשנה והתלמוד [רמ"א יור"ד סי' רמ"ו ס"ב] ואשר טוב לישראל. כי לימוד התורה יועיל לעצמו ולאחרים שכמותו, ויועיל לעמי הארץ, כי ימשכם לדרכי התורה והמצוה. ואשר יסיר לבו מזה, ויתעסק בדברים ההם, יסיר מעליו תורה ויר"ש, ויפסיד באותן הענינים, כי יסלק מעליו ד"ת לגמרי. ומזאת ההסרה, יארע לאדם שישבש דעתו, עד שלא יחוש לעזיבת התפלה. אבל אשר ימסרו עצמם

וענין יסודי במסורת מסירת התורה, הוא ענין ההתרחקות מקריאה בספרים חיצוניים, וכבר אמרו בגמ' (הגיגה טו): שאלישע אחר יצא לתרבות רעה בגלל שנשרו מחיקו ספרים חיצוניים. ופרש"י, ספרי מינין, קודם שהפקיר עצמו לתרבות רעה, אלמא, טינא הוות בלבו. ע"כ. ובגמ' סנהדרין (צ) שנינו, ואלו הן שאין להם חלק לעוה"ב, האומר אין תחיית המתים מה"ת, ואין התורה מן השמים, ואפיקורוס, ר"ע אומר, אף הקורא בספרים חיצוניים. ע"כ.

לך נא וראה ממה שליטו בהקדמה לס' חובת הלבבות עם פירוש לב טוב, לפני שער הייחוד, מדברי גדולי הדורות על חומר ענין הקריאה בספרים חיצוניים, שמשפיע על הקורא לזלול בחכמים ולבוזתם. והחת"ס (חומ"ס ס" קצ"ז) כתב: רע ומר בעוה"ר הפירצה הגדולה בקריאת ספרים חיצוניים המולידים קלות דעת וזלזול בחכמים וכו', והתקבצו והאספו אל עמק הברכה וכו' לקבל עליכם רב רק שלא יהי' ח"ו מקוראי ספרים חיצוניים, כי אסור לקבל תורה מפייהו, וכמעמיד אשירה בהיכל ה'. והרמב"ם (בסוף הל' קדוה"ה פי"ט ה' ט"ז) כתב, שצריכים שלא יחסרו דרך מדרכי התורה, ולא ישוטטו לבקש אחריהם בספרים אחרים, עכ"ל.

וכבר אמרו חז"ל בגמ' (מו"ק יז), אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפייהו, ואם אין הרב דומה למלאך ה' צבאות אל יבקשו תורה מפייהו. ע"כ. וכ' החזו"א (אגרות ח"ב קג) בזה"ל: "ראוי להמחזיקים בתורת ה' לדעת את גדוליה באופיים האמתי, ואם הותר לדבר לה"ר על אומן באומנותו להאיש הדורש עליו לצורך, על מי שתורתו אומנותו לא כ"ש שמותר להודיע להמחזיקים בתורה וצריכים לדעת. כי הידיעה של חכמי הדור לבם ומדתם, הן הן גופי תורה....." ונמצא שאין בזה לה"ר. וזו היא מצוה וגופי תורה להכיר דעות החכמים.

ואם מותר לקרוא בספרי טבע של מחברים חילוניים, המאמינים בתאוריה הכפרנית שמוצא האדם מהקוף, וכן בתאוריית השקר המפץ הגדול, וכיוצא בשטויות אלה, הנה ברור הדבר שאסור לקרוא בספרים שמחברם הוא חילוני מחלל שבת, כמו ספרי ביאליק ודומיו, ולא רק בשבת, אלא גם בימי החול אסור לקרוא בספרים כאלה.

ובגמ' שבת (קטו) אמרו, ספרי מינין אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפין במקומן. רבי יוסי אומר, בחול קודר את האזכרות שבהן וגונון, והשאר שורפן.

והערב בכל הזדמנות שאין לוותר ואסור לוותר על שטחים מא"י - לא ממקור קדוש באו דברים אלו, אלא ממה שקלטו מחכמות חיצוניות בהשקפה זו, שאנחנו עם ככל יתר העמים, וגם לנו הזכות על מדינה ריבונית ונחזיק בה ואל נרפה אותה."

ובשו"ת יבי"א ח"ח (תאה"ע סי' יא אות ג). כתב, שאין להסתמך על ספר "אוצר ישראל" מאחר שנמצאו שם כמה דברי מינות. וע' בעין יצחק כללי הפוסקים האחרונים (ח"א, בהע"י) דמציינו בכמה מקומות שמביא את דברי חז"ל כאילו ח"ו אינם ודאי אמת, וכן קורא לרבותינו הראשונים והאחרונים בשם בלא תואר רב, וגם כותב על רבותינו הראשונים בחוצפה. וע' באו"ת (אב תשס"ט) שציינו כמה מקומות שמביא את דברי חז"ל כאילו ח"ו אינם ודאי אמת.

וכן הזהיר מרן זיע"א בספרו הליכו"ע ח"ח (עמ' שמט) וז"ל "אין ראוי לאדם ללמוד אלא במקרא, תנ"ך, ובמשנה, ובתלמוד, ובפוסקים, ולא בשאר חכמות, כגון פילוסופיא, וכיו"ב. ולא תמצא יראת שמים חרמות וטהרה וקדושה וענוה אמתית אלא במתעסקים במשנה ובתלמוד והפוסקים, ולא בלימוד שאר חכמות, ורק באקראי יש מתירים לקרוא בספרי חכמות הטבע ובשאר חכמות. ובלבד שלא יהיה בהם דברי מינות". ושכ"כ רב האי גאון בתשובה לר' שמואל הנגיד, הובא בשו"ת הריב"ש סי' מה. וכ"ה הרשב"א. וכ"פ הרמ"א (יו"ד רמז ס"ד). ומי שאינו מאמין בתורה שבעל פה שהיא המשנה והתלמוד הרי הוא אפיקורוס, והוציא עצמו מכלל ישראל. (הרמב"ם רפ"ג מה' ממרים. וע' בשו"ת הריב"ש סי' תקד). וע' בחגיגה טו: ובברכ"י (סי' רמז סק"ט). ובס' לשון ערומים (דף מג). [וע' בחזו"ע שבת ח"ו (עמ' ע). ובקובץ משנ"י (שבת אדר תשע"ה)].

ועוד ציין לשו"ת יכין ובו"ע (לרבנו צמח דוראן בן הרשב"ץ, ח"א סי' קלד) ששם האריך וכתב קונטרס שלם בגנות חכמת הפילוסופיא ולימודה. והוסיף ביבי"א שאין להוכיח מהרמב"ם שלמד חכמות "כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלימות". וציין לברכי יוסף יו"ד (סי' רמז סק"ט) ששם כתב שאף הרמב"ם מודה לדין זה דאין ללמוד חכמות חיצוניות, אלא שאיהו גופיה כיון דגדול בתורה היה שרי וכנ"ל. ע"ש.

וע"ע ביבי"א בהליכו"ע (שם עמ' שנג) ובשו"ת יחו"ד (ח"ג סי' עה) שכתב שאף הרמב"ם באגרותיו (תשובות הרמב"ם מציצי נדרמים ח"ג עמ' 57) התאונן על שהמעיט מעונתה של התורה בכדי לעסוק בחכמות אחרות כפילוסופיא רפואה וכד', אף שעשה זאת בכדי להראות השרים והעמים את יפיה של התורה.

לתורה ויר"ש, יצא להם מזה, כי ינהגו כל ההמון לאחרית טובה בלא פקפוק, ולא ישימו שום ספק בהקב"ה. ואם תראה, שאותן בני אדם המתעסקים באותן חכמות, יאמרו לך כי הוא דרך סלולה, ובה שיגו ידיעת הבורא, לא תאבה להם וכו'.

ובספר דובר צדק (פג:) כתב: כל אלו שעוסקים בחכמות חיצוניות כופרים גמורים הם, כי חכמות אלו לא יתכן אלא כשיכפור בחכמת האמת ובאמונת ה'. להאמין, כי העולם נוהג רק ע"פ הטבע. לשני האמונות האלו אין מקום בלב להכיל יחד, ולכן אין לו חלק לעוה"ב.

וע' ברד"ק (שמואל א' ס"פ כח), שהביא מחלוקת הגאונים בענין בעלת אוב שהעלתה את שמואל, כי רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל אמר, שאע"פ שנראה מדברי חז"ל בגמ' (חגיגה ד:) כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל, לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל. אבל רב סעדיה ורב האי הגאונים ז"ל אמרו שאמת ויציב הוא וכו'. ע"ש.

וע' בתשו' הגאונים ליק (ס"ס צט) שכ' רב האי גאון [חתנו של רבי שמואל בן חפני], וז"ל: ומר רב שמואל (בן חפני) גאון ז"ל וכיוצא בו, שהרבו לקרות בספרי נכרים, אומרים, שלא יעשה נס אלא לנביא, ומכחישים ככל מעשה שנאמר שנעשה נס לצדיקים, ואומרים כי אין זה הלכה. ואף במעשה של ר"ע שצפה בהיכלות וכיו"ב, אומרים שאינם הלכה. ואנו סוברים כי הקדוש ברוך הוא עושה נסים לצדיקים, ומראה אותן פנימיות מראות היכליו. וכו'. וע' בתשו' הרשב"א (סי' תיג).

[שו"ת יבי"א ח"א יו"ד סי' ט, ג].

ולך נא ראה ממה שליקטו בהקדמה לס' חובת הלבבות עם פירוש לב טוב, לפני שער היחוד, מדברי גדולי הדורות על חומר ענין הקריאה בספרים חיצוניים, שמשפיע על הקורא לזלזל בחכמים ולבוזתם. והגאון החת"ס (ח"ו"מ סי' קצ"ז) כתב: רע ומר בעוה"ר הפירצה הגדולה בקריאת ספרים חיצוניים המולידים קלות דעת וזלזול בחכמים וכו', והתקבצו והאספו אל עמק הברכה וכו' לקבל עליכם רב רק שלא יהי' ח"ו מקוראי ספרים חיצוניים, כי אסור לקבל תורה מפיהו, וכמעמיד אשירה בהיכל ה'. והרמב"ם (בסוף הל' קה"ח פי"ט ה' ט"ז) כתב, שצריכים שלא יחסרו דרך מדרכי התורה, ולא ישוטטו לבקש אחריהם בספרים אחרים, עכ"ל.

והגראמ"מ שך זצ"ל (מכתבים ומאמרים החדש, ח"א עמ' פה) כ' "ומלבד זאת לדעתי כל אלו אנשי התנועות למיניהם, ויתר האנשים המדברים ומסיתים השכם

בספריה כללית שיש בה הרבה ספרים חילוניים, ושיהיה נאלץ לתת לכל דורש מהספרים האלה, וגם בעתיד לרכוש ספרים כאלה לספריה, בתוקף תפקידו כספרן. לזאת אשיבו, הרי נודע מ"ש רז"ל (סנהד' ז.צ.) כל הקורא בספרים חיצוניים אין לו חלק לעוה"ב. וכ"ש ספרים חיצונים של הדורות הללו אשר כל לבלר חילוני פוער פיו לבלתי חוק על ה' ועל משיחו, ונגד רבותינו הקדושים אשר רוח ה' דיבר בם ומלתו על לשונם ובאורם נראה אור, ובעקבותא דמשיחא חופצא ישגא ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד. וכדרשתם ז"ל בחגיגה יד. והרי כב' ירא ה' מרבים, כ"ב, ואיך יוכל להושיט בידיו לקורא אשר איננו יודע כי מות בסיר, ספרים כאלה, והרי הוא עובר על לפני עור לת"מ. וגם אם הקורא יודע רבונו ומורד בו יש בו משום לפ"ע, שתאוותו מעוררת עינו, כמ"ש רמב"ם בפ' המשניות (שביעית פ"ה מ"ו). לכן עצתי אמונה שלא יקבל תפקיד כזה זולת ספרן בספרייה תורנית. והשי"ת יתן לו פרנסתו בהיתר ולא באיסור. בכבוד רב, עובדיה יוסף.

ועוד בגדר אפיקורוס, ראה מ"ש בספר "מעשה איש" ח"א (עמ' קעב) שמופת הדור החזון איש היה אומר: "מי הוא אפיקורס שומר מצוות ("אפרומער אפיקורס") בדורינו? כל מי שטוען כי באשמת גדולי ישראל נרצחו ששה מליון יהודים באירופה, וכן כל מי שחוגג את יום העצמאות". עכ"ל.

וְזו היתה המלחמה הגדולה שגדולי ישראל ניהלו כנגד המשכילים, כאשר ראו שהם מסיתים ומדיחים. ולכן הגר"א הורה לשרוף את ביאורו של מנדלסון. וכן בעל ה"תורת יקותיאל", וגדולי ישראל לחמו נגד ביאורו של מנדלסון. ובמהלך השנים תק"מ-תקמ"א פעלו הנו"ב ור' רפאל הכהן לגדוע את מפעל הביאור באיבו, וגילו את פרצופו האמיתי של מנדלסון. ראשון הלוחמים נגדו היה אב"ד אלטונא, המבורג, וואנדסביק (א"ה 17), ובעל "ושב הכהן" ו"תורת יקותיאל" וש"א"ס, והגאון רבי פינחס הלוי הורביץ בעל ההפלאה בדרשה שנשא אמר שיש בדבריו דבר מינות, והשליך כל דברי חז"ל גמ' ומדרשים ודברי חז"ל וכו'. בעל הנוב"י כתב שכל מחשבתו "לעקור משורש את התורה שבעל פה". בעל תשובה מאהבה בספרו "עולת החודש" כותב כי כל כוונתו של מנדלסון - להכריז שאינו מאמין בקבלת דרשות חז"ל.

בחומר האיסור לקרוא עיתונים חילוניים

בשו"ת צפנת פענח (סי' רעו) שהמוכר עיתונים חפשיים לקרות בהם עובר משום לפני עור לא לתן מכשול.

ובשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קה) כתב, "הנה ודאי דברים אשר נכתבו שמות המחברים שמפורסמים לרשעים וכופרים בהשי"ת ובתוה"ק, אף שאין בהם דברי כפירה אסור ללמד אותם לילדי ישראל, וכו'. אסור ללמד דבריהם, שהילדים חושבים שגם זה בכלל לימודי קודש, ויחשבו שמחברים אלו הם חשובים בעיני שומרי תורה, ויבואו ח"ו להמשך אחריהם, והרחק מעליה דרכך זו מינות".

ועיין בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח (סי' יז) שהעיר בדין הקורא בספרים חיצוניים שמוכא בפרק חלק, וכן מה שהובא במסכת כלה, הקורא פסוק של שיר השירים ועשאו כמין שיר, מביא רעה לעולם, דצ"ע למה השמיטוהו הפוסקים הרמב"ם והש"ע ביו"ד, האם לא סבירא להו כר"ע. ואמנם בענין ספרים חיצוניים מבואר מכלל מה שפסק מרן ביו"ד (סי' רמו) שחייב לימוד התורה הוא יומם ולילה, וממילא מובן שאסור לו לעסוק בדברים אחרים, ושם הרמ"א בסעיף ד' כתב בפירוש, אבל לא בשאר חכמות וכו', ומותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ובלבד שלא יהיו ספרי מינים. ע"ש. וגם הרמב"ם (בפ"א מהלכות ת"ת ה"א) כתב, כל איש מישראל חייב בת"ו וכו', שנאמר והגית בו יומם ולילה, ובהלכה י' שם, עד מתי חייב ללמוד תורה, עד יום מותו, שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך. ע"ש. ומכלל זה יש ללמוד שחוק מלימוד תורה אסור לו ללמוד לימודים אחרים, רק כל ימי חייו חייב לעסוק בתורה ולא בלימודים אחרים. ע"ש.

ואחר המחילה נעלם ממנו לרגע מ"ש מרן בש"ע (או"ח סי' שו סעיף טז): מליצות ומשלים של שיחת חולין, ודברי חשק כגון ספר עמנואל וכן ספרי מלחמות אסור לקרות בהם בשבת, ואף בחול אסור משום מושב ליצים ועובר משום אל תפנו אל האלילים, לא תפנו אל מדעתכם וכו'. ע"ש. ושם במשנ"ב כתב, וכן מוכרי ספרים הממציאים ספרים חיצוניים לידי הקונים הם בכלל מחטיאים את הרבים. ועיין בספר מחנה חיים בתשובה א' שהאריך בענין זה מאד, ואמרו חז"ל גדול המחטיאו יותר מן ההורגו, שההורגו הורגו בעוה"ז, והמחטיאו הוא גם בעוה"ב.

ובקובץ ב"י (שבט תשע"ז) הובא מכתב מרן זיע"א שכתב בזה"ל: טו"ב טבת תשל"ד. לר' אברהם שרביט. בדבר שאלתו אם מותר לו לקבל תפקיד "ספרן"

וכאן המקום לבאר את חומר האיסור בקריאת עיתונים חילוניים, כי הנה נודע מה שכתב הגאון הרגצ'ובי

[ועיין בתוס' שבת (ד.) ובגיטין (מא.):] דחשיבי כה"ג כאנוסים]. וז"ל החפץ חיים וצ"ל בספר מכתבי החפץ חיים (סי' מב): הנה רבים שאלוני הרי אנו מאמינים בה' ובהשגחתו בפרטית וכו', והנה בעוונותינו הרבים המציא היצר הרע, שהוא השטן, תחבולה חדשה להחטיא את אחינו בני ישראל בעון של ליצנות, ולגרום הסתלקות ההשפעה מהעולם, והוא ע"י קריאת העתונים שנתרכו מאד בזמנינו, שנמצא בהם דברי ליצנות ולשון הרע ורכילות ומחלוקת ודברי כפירה ומינות. ואם לא היו נמצאים קוראים מקבלים כל כך לזה, כי אז לא היו מדפיסים מהם כל כך, ודבר זה נעלם מכל, שכולם יהיו נתבעים ע"ז לדין כבואם ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים. הן המדפיסים והן המוכרים, והן הקוראים אותם. וענין זה נעשה להרבה מאחינו בני ישראל דבר הכרחי למאד, עד שאי אפשר להם להיות יום אחד בלא עיתון, וכמה שעות ביום מבלה האדם על קריאתם. ועוד שמעתי שערוריה נוראה, שימי השבתות והמועדים שנקבעו להיות ימי מקרא קודש להרבות בדברי תורה ויראה, נהפך בעוונותינו הרבים שגבר השטן והנהיג שבכל ער"ש וערב יו"ט מדפיסים אותם כפלים מאשר בימות החול, והעורכים משתדלים אחר כל מיני ליצנות ושחוק וניבול פה, ומדפיסים אותם בגלינות של ער"ש וערב יום טוב, והרבה מאחינו בני ישראל מבלים את כל יום השבת הקדוש בקריאת ענינים כאלו. אוי לאזנים שכך שומעות, ואוי לעינים שכך רואות, שמזלזלים כל כך בקדושת השבת, שאפי' בחול אסורים לקרוא בהם משום מושב ליצים, ועונש הליצנות גדול למאד, ועונש זה נאמר גם למדפיסים והעורכים וכו'. ע"ש עוד באורך.

ובמכתב מהגה"צ רבי יהודה צדקה זצ"ל, והגה"צ רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בטבת תשל"ה כתבו: היות ובזמן האחרון פשטה המספחת בקצה מחנה החרדים לדבר ה', בקריאת עיתונים חילוניים באין משים על לב, כי יש בזה כמה עבירות חמורות, עוון מינות ועריות, ולשון הרע, פריצות נוראה, מראות אסורות, וחופף על כולם ביטול תורה ומושב ליצים. ומאחר שהרגילו בזה נחשב להם כהיתר, לכן הננו להודיע כי דבר זה הוא עון פלילי וחמור, ואיסור זה נוהג בין לאנשים ובין לנשים, וזה בכלל קריאת ספרי חיצוניים, אשר איסורם ועונשם ידוע בדברי רבותינו וחמור מאד. ויתברכו כל הפורשים והנמנעים וכו'.

גם הגאון הרב קהלות יעקב זצוק"ל כותב במכתב (קריינא דאגרתא עמוד קלא): לא טובה השמועה כי באה,

אשר עיתונים ושבעונים טמאים ומנוולים המלאים זוהמה נוראה, אשר כל ג' עבירות החמורות כלולים בהם, ר"ל, מכל מיני גרויים ותועבות כמקולקלים שבהם, מציגים שם ר"ל, ועל שמועה כי באה, שבעוה"ד העתונים ושבעונים הטמאים הללו נמצאים גם באיזו בתים מהיראים והחרדים, שמתוך חסרון ידיעה חושבים שאין כל זה פגום, אלא לאנשים ולא לנשים ובנות, ח"ו, ומניחים אותם לקרוא ולהתגאל בהם, והתברכו בלבם שלא יאונה להם כן עון. ובאמת איסור חמור הוא להכניס בבית יהודי, וכ"ש וקל וחומר שאיסור נורא ואיום הוא לקרוא בהם ולהביט בתמונות זוועה שבהם, אחד האנשים ואחד הנשים והילדים, כלל בכלל האיסור, שנאמר: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחר עיניכם, ואמרו חז"ל (סוף פ"ק דברכות) אחרי לבבכם, זו מינות, ואחרי עיניכם, זה הרהורי עבירה ר"ל. וכל הקורא בהם מאבד כל זיק של יראת שמים ואמונה, ומתחייב בנפשו ונפש בניו ובני ביתו, והתוצאות הרעות מי יראנה, ובודאי אחד האיש ואחד האשה הקוראים בהם, גורמים לעצמם רעות רבות וצרות נוראות, גם בעוה"ז, ואוי לו מיום הדין ויום התוכחה. וביותר תלוי הדבר בעקרת הבית להשמר ולשמור, שכל מיני זוהמות הנ"ל, שבל יראה ובל ימצא בבית, ובזכות זה תזכה לברכות טוב גם בעוה"ז, והקרן קיימת לעוה"ב, לעולם שכולו טוב. ע"כ.

והאדמו"ר מגור בעל השפת אמת זצ"ל כתב במכתב: חטאת הכתבנים הכופרים אשר מלעיגים בכל קודש, ומעליבים במלאכי ה', הלא היא כתובה בתורה הקדושה, שגיהנם כלה והם אינם כלים. אבל אין אנו באים על הזדים החוטאים בנפשותם, רק על היוצא מן הטמא טמא, על ספרי המינים שכל הנוגע בהם לא ינקה, ויורידם שאולה. על כן הנני קורא לכם, אחינו בשרינו בני ישראל, זרע אברהם יצחק ויעקב, שבאו באש ובמים בעד תורתנו הקדושה, חידלו לכם מקרוא בספריהם המלאים דברי מינות וכפירה, ואל יטעה אתכם יצרכם שנחפץ לכם לדעת חדשות או עניני מסחר, כי מעצת היצר והבאים עליכם במחותרת וכו'. ע"כ.

ועיין בשו"ת ישכיל עבדי חלק ח' (סי' יז) שהעיר בדין הקורא בספרים חיצוניים שמובא בפרק חלק, וכן מה שהובא במסכת כלה, הקורא פסוק של שיר השירים ועשאו כמין שיר, מביא רעה לעולם, דצ"ע למה השמיטוהו הפוסקים הרמב"ם והש"ע ביו"ד, האם לא סבירא להו כרבי עקיבא. ואמנם בענין ספרים חיצוניים מבוואר מכלל מה שפסק מרן ביו"ד (סי' רמו) שחיוב

ז. אמרו חז"ל כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה. (ז)

דלק הירא וחרד לדבר ה', עליו להמנע מחלוקה זו, ונודע מה שאמרו במדרש תנחומא (פרשת פנחס אות ג) וידבר ה' וגו' צרור את המדיניים וגו', למה, כי צוררים הם לכם. מכאן אמרו רבותינו ז"ל אם בא להורגך השכם להורגו. רבי שמעון אומר, מנין אתה אומר, שכל המחטיא את חבריו קשה מן ההורגו, שההורגו בעוה"ז יש לו חלק לעוה"ב. ואילו המחטיאו הורגו בעוה"ז ולעוה"ב. שתי אומות קידמו את ישראל בחרב, ושתיים בעבירה, מצרים ואדומים קידמו בחרב, המצרים שנאמר, אמר אויב ארדוף אשיג וגו'. ואדום, שנאמר, ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך. ושתיים בעבירה, מואבים ועמונים. על אלו שקידמו אותן בעבירה להחטיא את ישראל נאמר, לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי וגו'. ובעוה"ז לא יצאו ידיהם, שנאמר, צרור את המדינים. ע"כ. ומבואר מכאן חומר הענין של המחטיא את הרבים. ובמשנה סנהדרין (ז). שנינו, רבי עקיבא אומר אף הקורא ספרים חיצוניים אין לו חלק לעוה"ב.

וכמה מאד תמהתי כאשר הזדמנתי לביתו של אחד מראשי ישיבות ההסדר המפורסם מאד, וראיתי על שולחנו עתון ידיעות וישראל היום, ונאמר לי שהוא קורא בזה בכל יום ויום. ולהאמור הדבר חמור מאד ומשפיע על ההשקפה בעוה"ר. וזכורני, כאשר מרן אאמרו"ר זיע"א נבחר לרב ראשי, בחשון תשל"ג, התחיל לקבל לביתו שני עיתונים חילוניים, ולא הבין היאך הגיעו לביתו, והיה קורע את העתון לחתיכות קטנות ומשליך לאסלה. ומיד ביקש מהשלטונות בזמנו להפסיק לשלוח לו עיתונים אלה.

הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה

מצוה. אלא שבעוה"ש שם כתב, דמ"מ קשה לחשבה לסעודת מצוה ולא שמענו מי שיוורה כן. ע"ש. וכן מבואר בשו"ת חוות יאיר (סי' ע) ושם נשאל אודות מי שנדר שלא לאכול בסעודת רשות. אם רשאי לאכול בסעודה שמיסב בה ת"ח. ומ"ש כל הנהנה מסעודה שת"ח בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה, מקרא דסעודת יתרו, אין לומדים הלכה מן ההגדה כבירושלמי. ודמי למ"ש שנים שיושבים ויש ביניהם ד"ת כאלו אכלו משלחנו של מקום, והטעם מפני שאין הסעודה גורמת בעצם לד"ת, כי גם זולת הסעודה הת"ח לומדים. ע"ש.

לימוד התורה הוא יומם ולילה, וממילא מוכן שאסור לו לעסוק בדברים אחרים, ושם הרמ"א בסעיף ד' כתב בפירושו, אבל לא בשאר חכמות וכו', ומותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ובלבד שלא יהיו ספרי מינים. ע"ש. וגם הרמב"ם (בפרק א' מהלכות ת"ת הלכה א') כתב, כל איש מישראל חייב בת"ת וכו', שנאמר והגית בו יומם ולילה, ובהלכה י' שם, עד מתי חייב ללמוד תורה, עד יום מותו, שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך. ע"ש. ומכלל זה יש ללמוד שחוק מלימוד תורה אסור לו ללמוד לימודים אחרים, רק כל ימי חייו חייב לעסוק בתורה ולא בלימודים אחרים. ע"ש.

ואחר המחילה נעלם ממנו לרגע מה שכתב מרן בש"ע (או"ח סי' שו סעיף טז): מליצות ומשלים של שיחת חולין, ודברי חשק כגון ספר עמנואל וכן ספרי מלחמות אסור לקרות בהם בשבת, ואף בחול אסור משום מושב ליצים ועובר משום אל תפנו אל האלילים, לא תפנו אל מדעתכם וכו'. ע"ש. ושם במשנ"ב כתב, וכן מוכרי ספרים הממציאים ספרים חיצוניים לידי הקונים הם ככלל מחטיאים את הרבים. ועיין בספר מחנה חיים בתשובה א' שהאריך בענין זה מאד, ואמרו חז"ל גדול המחטיאו יותר מן ההורגו, שההורגו הורגו בעוה"ז, והמחטיאו הוא גם בעוה"ב.

ודע, שאיסור זה לקנות עיתונים חילוניים הוא גם כאשר כוונתו לזכות באיזו הגרלה, או בכסף שנותנים במכצע, שהרי הרמ"א (יו"ד סי' קנו) כתב, שאדם מחוייב למסור כל ממונו כדי שלא לעבור על לאו אחד. ואם כן כ"ש במניעת ריוח.

ויש להזהיר בזה את ההמון שלא ליקח עיתון חילוני המחולק חנם אין כסף בתחנות דלק שונים, ובעל תחנת

(ז) גמ' ברכות (ס"ד). וע' במג"א (סי' תקסח סק"ה) שהביא מ"ש המהרש"ל ביש"ש (ספ"ז דב"ק) דכל סעודה שאדם עושה שלא בדרך מריעות ושמחה, אלא כדי ליתן שבח והודיה למקום, או כדי לפרסם הנס, הוי סעודת מצוה, וכן לגבי בר מצוה, שאם לא הניח תחלה לשתות בביתו ולנהוג קלות ראש, רק שעושה סעודה לחנכו תחלה לומר בו ד"ת, ולדרוש בו מעין המאורע, הוי סעודת מצוה. עכ"ל. וציין לדברי הגמ' הנ"ל דכל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בתוכו כאלו נהנה מזיו השכינה. וע"ש במחה"ש דמשמע שקורא לסעודה כזו סעודה

ח. מצוה על כל אדם לאהוב כל אחד מישראל כגופו שנא' ואהבת לרעך כמוך, לפיכך צריך לספר בשבחו [ובפני שונאיו אסור שלא יבואו לספר בגנותו. שם בפ"ז מה"ד] ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו, ורוצה בכבוד עצמו. לפיכך המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב. (ח)

מצוה על כל אדם לאהוב כל אחד מישראל - מצוות שבין אדם לחבירו

והנה מצות ואהבת לרעך כמוך היא אחת ממצות עשה שבתורה, וגדר המצוה שיהגה עם חבירו ויעשה עמו טובה כדרך שרוצה שיהגה עמו ויעשו עמו טובה. וז"ל הרמב"ם (פ"ו מהלכות דעות ה"ג): מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר ואהבת לרעך כמוך. לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו. והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב. ושם (הלכה ה') כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בל"ת, שנא' לא תשנא את אחיך בלבבך וכו', ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב. אבל המכה את חבירו והמחפרו, אע"פ שאינו רשאי אינו עובר משום לא תשנא. ע"כ. והרבה מצוות שבתורה תלויות בזה, שהאזהב את חבירו לא יגנוב ממונו, ולא ינאף את אשתו, ולא יונוה בממון, ולא בדברים, ולא ישיג גבולו, ולא יזיק לו בשום צד. נמצא שכמה מצוות תלויות בזה. [חינוך מצוה רמג].

לפיכך דרש רבי עקיבא (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד, ותורת כהנים פ"ו קדושים) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. ואיתא באבות דרבי נתן (פרק טז) רבי יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עליך כשלך וכו', בזמן שת"ח נכנס אצלך אם יש בידך לשנות שנה לו ואם לאו פטרוהו מיד ואל תקח ממנו את ממונו, שנאמר (משלי ג' כח) אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך. ע"כ. והיינו, שאסור לומר אוהב אני את החכמים ואשנא את עמי הארץ, אלא אהב את כולם. שהרי הקב"ה מבקש מבני ישראל שיהיו אוהבין זה לזה, ויהיו מכבדין זה לזה. [תנא דבי אליהו פרק כח].

וכן מצינו באנשי דור ההפלה, שמתוך שאוהבים זה לזה, לא רצה הקב"ה לאבדן מן העולם. אלא פוזרן בד' רוחות העולם. אבל אנשי סדום מתוך שהיו שונאים זה לזה אבדו מן העוה"ז, ומן העוה"ב. וכמו שנאמר, וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפירתו ואש מאת ה' מן השמים, ויהפוך את הערים על יושביהם. [אבות דרבי נתן פ"ב מט"ז].

והמתבונן יראה שגם בדור המבול, נגזר דינם למיתה רק בעבור עבירות שבין אדם לחבירו, וימח את כל

(ח) **רמב"ם** פ"ו ה"ג. ודוקא רעך בתורה ומצות, אבל אדם רשע שראה אותו שעבר עבירה המפורסמת בישראל, ולא קיבל תוכחה, מצוה לשנאתו [ע"פ ק"ג]. ומצוה לאהוב את הגר שנא' ואהבתם את הגר. והשונא אחד מישראל בלבו עובר בל"ת, שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. והמכה את חבירו והמחפרו אינו עובר בלאו זה, אלא הוא עובר משום לא יוסיף להכותו, ובחירות עובר משום לא תונו איש את עמיתו, ואם הכלימו בזה עובר ג"כ משום לא תשא עליו חטא. וכ' במג"א (סי' קנו), ומשמע שם בתוס' דאפ"ה מצוה לטעון עמו כדי לכוף יצרו, שלא יבואו לידי שנאה גמורה. אך בני"פ ספק הפך מזה. וכ"כ התוס' בב"מ, וכ"פ רמ"א בח"מ (סי' ער"ב ס"ו) כותיה, דדוקא בשונא בעלמא דלא עביד איסורא, אבל אם עביד איסורא ושונאו משום שעבר עבירה, א"צ לטעון עמו כדי לכוף יצרו, דהא יפה עושה ששונאו. ע"ש.

ובכלל המצוה שירחם על אחרים ויחונן אותם ויגמול להם חסד, וישכח להם הרעות שעשו, וימחול לכל מי שציערו, ויראה מעלת חבירו ולא חסרונו, וידין אותו לכף זכות, ואם הבטיח טובה לחבירו יעמוד כדיבורו, יאהב את שכניו ויקרב את קרוביו, ויקבל כל אדם בסבר פנים יפות ובשמחה, וכשאורח בא מן הדרך ישאלו בשלומו, ויתנהג עם הבריות בדרך שתהא דעתם נוחה הימנו, ולא יעשה דבר מאוס בפני כל אדם, ויכבד כל אדם לפי מעלתו, וגם יתנהג בכבוד לציבור ותהיה אימתם עליו ואם דורש לפניו יהיה בכבוד ובחיבה ופנים כנגד פנים.

ובכלל מצות ואהבת לרעך כמוך להשתתף בשמחת חבירו או בצערו, ולשמח בני אדם שהמה עזבי רוח ולחזק בני אדם הצריכים חיזוק, וכשיוודע איזה עצה טובה או רפואה היכולה לעזור לחבירו יודיע לו זאת, ואם הוא חולה יבקש רחמים עליו, וכן כשאירע איזה צער ונזק בין בגוף בין ברכוש או בנפש יבקש עליו רחמים מלפני השי"ת, ויעמוד לימינו בעצה ותושיה. **ובזה** תהיה רוח הבריות נוחה הימנו ורוח המקום נוחה הימנו, אהוב למעלה ונחמד למטה ומקובל על הבריות, וניצול מכל נזק, ומאריכין ימיו ושנותיו.

לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כמו שהוא חס על ממון עצמו, ויהיה רוצה כבוד חבריו ככבוד עצמו, ואהבתו וחמלתו על חבריו כאהבתו וחמלתו על עצמו, ומבקש תועלתו, ושמח בטובתו ומיצר בצרתו, ודיבורו עמו תמיד בנחת דרך חיבה וכבוד. ע"כ.

ויש לחקור אם מצות ואהבת לרעך כמוך מבחינה מעשית היא מצוה על דרך השלילה, שלא להזיק לחבריו בממון וכדו', או גם על דרך החיוב להטיב עם חבריו. כי לשון הגמ' בשבת (לא). גבי המעשה בגר צדק עם הלל הזקן, שאמר לו מאי דעלך שני לא תעביד לחברך. וביאר שם המהרש"א, דאמר לו בלשון שלילה, מאחר ופסוק זה דואהבת לרעך כמוך סמוך ללאו דלא תקום ולא תטור, והיינו שלא תעשה לו רעה, אבל קרא לא קאמר דצריך שיעשה טובה לחבריו כמוך, דהא אמרי' חייך קודמין. ע"ש. וכן יש לדייק מדברי ספר החרדים הנז' דס"ל דמצוה זו היא על דרך החיוב, להטיב עם חבריו ולספר בשבחו וכו'. ולדבריו גם לזה נתכוין הלל שאמר מאי דעלך שני וכו' והיינו כשם שאדם רוצה שיטיבו עמו ויספרו בשבחו, כך ינהג עם אחרים. וזה מ"ש הרמב"ם (פי"ד מהל' אבל ה"א), וז"ל: מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, אע"פ שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אותם אתה לאחיך. ע"כ. והיינו גם על דרך החיוב, שיעשה טובה לאחרים.

ואל יאמר אדם הואיל ואני מקפיד על מי שמבזה אותי לכן אני אבזה אותם שהרי התורה לא צייתה לאהוב אותו יותר ממני, אם עושה כן וחבריו מקפיד עובר משום ואהבת לרעך כמוך, ולא עוד אלא מבזה את השי"ת, שהרי נאמר בצלם אלהים עשה את האדם. [בראשית רבה כד, ז. ספר חסידים סי' שמט].

וכתב רבנו משה קורדבירו ז"ל, דסמא דכלא להיות סבלן ומוחל על עלבונו, ולהיות מעביר על מדותיו, וטוב לו מכל הסיגנונים ותעניות לכפרת נפשו. והובא בכה"ח פלאגי (סי' א' אות ד'), דמדה זו היא מרגלית שאין לה ערך, וכמ"ש מרן החיד"א במורה באצבע (אות ו'). ואפי' בלבו לא יהא מרגיש כלל, כי זהו בכלל תועבת ה' כל גבה לב. וכמ"ש בראשית חכמה. ואיתא בפ"ק דאבות דרבי נתן, לא יקפיד אדם על דבריו, והלא דברים קל וחומר, ומה משה רבינו חכם גדול שבגדולים, אב לנביאים, בשעה שהקפיד על דבריו

היקום, ואילו ברור ההפלגה, על אף שכפרו בהקב"ה, ואמרו הבה נבנה מגדל וראשו בשמים, עכ"ז העונש שקיבלו היה רק: ויפץ אותם ה' על פני כל הארץ, ויחדלו לבנות העיר. והיינו, ברור ההפלגה היו אוהבים זה לזה, ולכן לא רצה הקב"ה לאבדן מן העולם. אבל אנשי סדום מתוך שהיו שונאים זה לזה איבדן השי"ת בזה ובבא. וגם ברור המבול הגזרה נגזרה על שחיתות שבין אדם לחבירו, ומלאה הארץ חמס, לא נחתם גור דינם של דור המבול אלא על הגזל, שהוא ראש לעבירות שבין אדם לחבירו. ולכן נחתם דינם למיתה. **ובאמת** המקיים מצוות שבין אדם לחבירו, הדבר משפיע עליו גם לעצם לימוד התורה, כי לשון רבי עקיבא: זה כלל גדול "בתורה". והיינו, שזה כלל גדול להצלחה דוקא בתורה. על אף שלכאורה נראה דבין אדם לחבירו אין קשר להצלחה בלימוד, מ"מ אדם הנזהר במשאו ומתנו עם הבריות ובכלל זה הקנאה והכבוד, ומחפש האמת שבתורה, ע"י זה ימנע האדם מהרבה עבירות לקיים רוב המצוות, ויכוין לאמתה של תורה. ולכן זכו בית הלל שהלכה כמותם, שהיו נוחין ועלובין, והיינו שעי' הענוה שלהם חיפשו את האמת, והקדימו דברי ב"ש לדבריהם, לבחון את הסברה ולהגיע לחקר האמת.

וכתב החינוך שם: שורש מצוה זו כי כמו שיעשה הוא בחבירו כן יעשה חבריו בו, ובזה יהיה שלום בין הבריות. והרמב"ן על התורה (ויקרא י"ח) כתב, וטעם ואהבת לרעך כמוך, הפלגה כי לא יקבל לב האדם שיאהב את חבריו כאהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולמד חייך קודמים (ב"מ סא). אלא צייתה התורה שיאהב את חבריו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב. ויתכן בעבור שלא אמר ואהבת את רעך כמוך והשוה אותם במלת לרעך וכו', כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצא בזה. ואם יהיה אוהבו יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר וכבוד ובודעת וחכמה ולא שישוה אליו. אבל יהיה חפץ בלבו שהוא יהיה יותר ממנו בכל טובה, ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו, אבל יאהב ברכות הטובה לחבירו, כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורים באהבה.

והחזקוני (ויקרא י"ט, יח) כתב, ואהבת לרעך כמוך, פירושו, ואהבת לעשות לו טובה כמו שאתה אוהב שיעשה הוא לך, דעלך שני לחברך לא תעביד. וכן תפרש גבי והגר הגר אתכם, ואהבת לו כמוך.

וכתב בספר חרדים (פ"ט מצוה כח), ואהבת לרעך כמוך,

ה' אלהי שמעון בן שטח. ושואל המגיד מדובנא, לכאורה ר"ש בן שטח אכן עשה מעשה גדול שהחזיר את האבן טובה לישמעאלי, וא"כ הו"ל לאותו ישמעאלי לומר, ברוך שמעון בן שטח, מפני מה הזכיר ברוך אלוקי שמעון בן שטח. אלא אותו ישמעאלי כנראה היה משכיל, והתבונן בדרכי בני אדם, כי הנה אלולי מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, כי אדם מטבעו פועל בו כח האגואיזם למשוך כל דבר אליו, בבחינת שלי שלי ושליך שלי. וכשם שכדור הארץ יש בו כח משיכה המושך אליו כל חפץ, כך האדם פועל בו כח משיכה למשוך כל דבר אליו. נכי הנה אם זורקים איזה חפץ כלפי מעלה, החפץ חוזר ויורד. ומטעם זה האדם הולך זקוף על שנים, והבהמה הולכת כפופת קומה על פני הקרקע, כי לאדם יש נשמה שהיא חלק אלוה ממעל, כי נר ה' נשמת אדם, ולכן הולך זקוף כי נשמתו נמשכת לשורה למעלה. ולכן בכל בוקר אין הנשמה רוצה לחזור לגוף האדם, עד שאומר לה הקדוש ברוך הוא שובי בתי וכו', (חזן מנשמתו של משה שרצתה להשאר בגופו). כי הנשמה נמשכת לשורשה. וכן המדליק נר יראה שהאש הולכת כלפי מעלה, כי האש יסודו מהשמש, ואם נשפף אבן באבן יצא אש מכח הכאת השמש על האבן. וכל המים הולכים ויורדים ואינם עולים, כי נמשכים לשורשם שהוא בים). ועכ"פ אם רואים שאין האדם מושך כל דבר אליו, ע"כ שזה משום מוראה של מלכות וכדומה. והנה אותו ישמעאלי ראה כאן דבר משונה, שהרי ר"ש בן שטח יכל לקחת את האבן טובה מבלי שאף אחד בעולם ידע מכך, ולא היה לו כאן מוראה של מלכות, וא"כ מדוע לא משך אליו את האבן טובה לקחתה בשבילו. ומכאן הגיע אותו גוי למסקנא שיש כח נוסף בעולם בנוסף לכח הגשמי, ובנוסף לכח המשיכה פועל כח אחר, הפוך. כח של נתינה שהוא ההיפך מהטבע. וזה כח על טבעי, ולכן אמר ברוך ה' אלוקי שמעון בן שטח, שמזה הבין הגוי, ע"י המעשה הטוב שראה, ראה כאן התגלות כח על-גשמי ועל-טבעי. וזה הפשט ואהבת לרעך כמוך אני ה', הסמיכות באה לרמוז שזהו בעצם הגילוי השמימי שאני ה', זהו הגילוי שקיים כח עליון מעל הטבע. ולפ"ז, זה הביאור של המושג קידוש ה' וחילול ה', כי במעשה טוב שאדם עושה מוכיח שיש כח עליון הפועל מעל לכוחות הטבעיים.

ובזה גם מובן למה בני ישראל שמעו "אנכי ה' אלוקיך" רק אחר שקיימו "ויחן שם ישראל נגד ההר" כאיש אחד ובלב אחד. באחדות, שרק אז יכלו להגיע להכרה בכח אלוקי, כי ואהבת לרעך כמוך והתגברות

שכח את דבריו, אנו על אחת כמה וכמה. מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו, ולא יהא מקפיד על דבריו. ע"כ. ואמנם כתב במנחת חינוך שם, דהמצוה לאהוב כל אחד מישראל הוא דוקא אם הוא איש כשר, אבל אם ראה שעבר עבירה מצוה לשנאותו כמבואר לעיל (מצוה רלח). וכ"כ בהגמ"י (פ"ו מהלכות רעות הלכה ג'), וז"ל: מצוה על כל אדם לאהוב וכו', ודוקא רעך בתורה ובמצות, אבל אדם רשע שאינו מקבל תוכחה, מצוה לשנאותו שנאמר יראת ה' שנאת רע. ואומר הלא משנאיך ה' אשנא. ע"כ. ועיין בסמ"ג (עש"ט), וביראים (ס"י לח). ואמנם המהר"ם שיק (תרי"ג מצוות מצוה רמד) העיר מהא שלמדין (בסנהדרין מה). מואהבת לרעך כמוך, ברור לו מיתה יפה. היינו שכולל גם רשע נהמחוייב מיתה, וכמפורש ברמ"ה (שם נב:), וכל היכא דכתיב רעך משמע ישראל ואפי' רשע. ורק מסית נתמעט בפירוש מצוות ואהבת. ומוכח דהא שמצוה לשנוא רשע הוא לא מפני שנתמעט מהלשון ואהבת לרעך כמוך, כי אם ציווי בפני עצמו, מהפסוק (משלי) יראת ה' שנאת רע שהובא בפסחים (ק"ג:). ועיין בהערות הרי"פ פערלא (מצות עשה יט, קמג).

והנה בשני לוחות הברית מצינו שבצד ימין נכתבו המצוות שבין אדם למקום, אנכי ה', לא יהיה לך, וכו'. ומצד שמאל המצוות שבין אדם לחבירו, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, וכו'. ובאו ב' הלוחות מחוברים, כדי להורות שא"א להפריד בין הדברים. ולא יתכן שאדם יאמר שהוא מקבל את המצוות שבין אדם למקום, אבל מצוות שבין אדם לחבירו אינו מקבלם, מפני שהוא שונא את פלוני ואלמוני, וכן ההיפך. וגם לא יתכן שאדם יקיים באמת מצוות שבין אדם למקום בשלימות כאשר אינו מקיים מצוות שבין אדם לחבירו, ששניהם קשורים בקשר בל ינתק. ובזה מובן מה שאמרה התורה, ואהבת לרעך כמוך אני ה', והקשו המפרשים, דלכאורה מה הקשר בין הדברים, ואהבת לרעך כמוך היינו מצוות שבין אדם לחבירו, ואילו אני ה' זו מצוה שבין אדם למקום. אלא התורה רומזת שא"א לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך אם אינו מקיים אני ה'. שרק אם יש אמונה בהש"ת, ומקיים אני ה', אז יכול להגיע לואהבת לרעך כמוך. וכן ההיפך.

והנה נודע מה שאמרו בגמ' ע"ז, על ר"ש בן שטח שקנה חמור מישמעאלי אחד, וכשהביאו לביתו מצא אבן טובה תלויה לו על צוארו. ובני ביתו שמחו, אמרו, הדיא הוא דכתיב ברכת ה' היא תעשיר. נשהרי אבידת גוי אינו חייב להחזיר אלא מפני קידוש ה'. עמד ר"ש בן שטח והחזיר את האבן לאותו ישמעאלי, אמר, ברוך

תפלתם, ורק שבירת המדות של אותו אחד שפירנס את גרושתו, היא שעמדה לבטל גזרת עצירת הגשמים. **וכן** מצינו בגמ' מנחות (י.) באבימי ששכח מסכת מנחות, והלך אצל תלמידו, רב חסדא, לאדכורי גמריה. וזכה ע"י כך לסייעתא דשמיא לזכור את תלמודו, והיינו מפני ששבר את מדותיו והרב הלך אצל התלמיד.

וכן אנו מוצאים בסוכה (מה:.) אמר רשב"י, יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד עתה, ואלמלי אלעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואלמלי יותם בן עזויהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו. ופי' רשב"י, יותם בן עזויהו צדיק היה ועניו יותר משאר מלכים, וזכה בכיבוד אביו, ועליו נאמר בן יכבד אב, שכל הימים שהיה אביו מצורע והוא היה שופט את עם הארץ לא נטל עליו כתר מלכות בחייו, וכל דינין שהיה דן היה אומרן בשם אביו. ע"כ. וגם כאן אנו רואים עד כמה החשיבות של המדות, שיותם היה עניו, והיה אומר הדינין בשם אביו, וגם לא מלך בחייו, וכ"ז הוכיח על שבירת המדות שבו, ולכן היה יכול לפטור את העולם כולו מיום שנברא וכו'.

וכן מצינו בגמ' עירובין (נד:) ברבי פרידא שהיה חוזר לתלמידו ד' מאות פעם, ויום אחד הוצרך לצאת לדבר מצוה, ואותו תלמיד לא התרכז בלימודו, והתעכב רבי פרידא וחזר עמו שוב ארבע מאות פעם על תלמודו, ויצאה בת קול ואמרה לרבי פרידא, נוח לך שיוסיפו לך ארבע מאות שנים על ימיך, או שתזכה אתה וכל דורך לעוה"ב, ואמר הקב"ה תנו לו זה וזה. ע"ש. וכ"ז מכח שבירת המדות שחזר שוב על תלמודו ארבע מאות פעם נוספות, בדבר שכמעט וא"א לסובלו.

וזך גם מה שמצינו אצל אסתר, במה שהזמינה את המן לבוא לסעודה אצל המלך, שאמרו בגמ' (מגילה טו:) ר"ש בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס. ופרש"י, שאף אני מקרבת שונאיהן של ישראל, אי נמי ירגיש שאני צריכה להחניף לרשע זה ולזלזל בכבודי. ע"כ. והנה כל מה שהתפללו אנשי הדור ההוא ומרדכי היהודי, התענו וילבשו שק ואפר וכו', כ"ז אינו כמו העברה על המדות של אסתר, שצריכה לזלזל בכבודה להזמין את המן, ואז ירגיש המקום וירחם. והיינו כשם שהבריות מעבירין על מדותיהם, כך הקב"ה מעביר על מדותיו לבטל הגזרות. גם בגמ' סוטה (טט.) שני ת"ח הדורים בעיר ואינן נוחזין זה לזה בהלכה, אחד מת ואחד גולה וכו'. והוא עונש חמור על שאינן נוחזין ומכבדים זה את זה. ומכ"ז נלמד על

על כח האגואיזם היא ההוכחה לכח על טבעי, וכח עליון.

ובבלי יקר כתב לבאר, כי הנה בגמ' שבת (לא.) אמרו, מעשה בגוי אחד שבא לפני הלל הזקן, ואמר לו למדני את כל התורה כולה על רגל אחת וכו'. ומבואר שם דשמאי דחה אותו, ואילו הלל קיבלו לאחר שאמר לו ואהבת לרעך כמוך אני ה', מאן דסני עלך לא תעביד לחברך, וזו היא כל התורה כולה, ואידך זיל גמור. וצ"ב, מ"מ"ג אם אותו גר התכוין להתלוצץ במה שאמר למדני כל התורה כולה על רגל אחת, א"כ למה נזקק לו הלל, ואם התכוין להתגיייר באמת, למה דחאו שמאי.

אלא כפי הנראה אותו גוי רצה באמת ובתמים להסתפח לנחלת ה', אלא ששאל מהו יסוד התורה כולה, ומהיכן זה מתחיל, ממצוות שבין אדם למקום או ממצוות שבין אדם לחבירו, וענה לו הלל, ואהבת לרעך וכו'. ועיין בבלי יקר שם שהקשה, והרי בגמ' סוף מכות אמרו, בא חבקוק והעמידן על אחת, וצדיק באמונתו יחיה. אלא דבין אדם למקום הוא וצדיק באמונתו יחיה, אבל היסוד מתחיל מבין אדם לחבירו, כי דרך ארץ קדמה לתורה. וזה שאמרו על שני הכרוכים פורשי כנפים למעלה, ופניהם איש אל אחיו, לרמוז על שני יסודות אלה.

והנה היסוד למצוות של בין אדם לחבירו, הוא היותר כלפי הזולת, ושבירת המדות, כי מדה כנגד מדה, כאשר הקב"ה רואה שבריותיו מעבירין על מדותיהם, גם הוא יתברך מעביר על מדותיו ומבטל הגזרות. ושבירת המדות הוא גם כלפי מי שאינו אוהבו, וכמו שמוכח במדרש ויקרא רבה, על רבי תנחומא, שהיו ישראל צריכים למטר, וגזר תעניות א' וב' ולא ירדו גשמים, ובשלישית אמר להם שכל אחד יקיים מצות צדקה. ואדם אחד יצא לחלק כספו לעניים, ופגשה בו גרושתו ואמרה לו, תן צדקה לאותה אשה שמיום שיצאה מביתך לא ראתה שום טובה, כיון שראה אותה בצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה מכספו, על שום שנאמר ומבשרך אל תתעלם. באו ואמרו לרבי תנחומא שאחד מבני העיר חשוד שעבר עבירה עם גרושתו, וקראו אליו, ואמר לו ענין הצדקה, באותה שעה הגביה רבי תנחומא עיניו לשמים ואמר, מה אם זה בשר ודם התמלא עליה רחמים, אנחנו בניו וכו', באותה שעה ירדו גשמי ברכה. ומכאן החשיבות הגדולה של שבירת המדות, דכל מה שהתפללו באותו דור של תנאים ואמוראים על הגשמים, לא התקבלה

ט. בכלל מצות הוכחה הוא שנוכיח קצתנו לקצתנו כשיחטא איש ממנו לאיש, ולא נטור בלבבנו, ולא נחשוב לו עון. אבל נצטוינו להוכיחו במאמר עד שלא ישאר דבר בנפשו. ומ"מ לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו, שנאמר ולא תשא עליו חטא, אלא יוכיחנו בסתר בנחת ובלשון רכה. (ט)

ולא יתן שיעור באהבה, ועל כן אמר יהונתן "כי אהבת הנפש אהבו לדוד", בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו, ואמר ואתה תמלוך על ישראל. ובאמת, אנו מוצאים אצל הרבה, שכל אחד מחפש איוו נקודה שהוא מעולה יותר מחברו. ואהבת לרעך כמוך, הפשט הוא שכל אחד ירצה שגם חברו יהיו בו מעלות טובות. בחכמה, בתורה, בעושר. ולא די בזה שיהיה כמוהו, אלא שחברו אפי' יעלה עליו. עד שאמרו חכמים ששואלים לו לאדם ביום הדין "המלכת את חברך עליך". ולכן הפסוק מסיים, ואהבת לרעך כמוך אני ה', כשם שאני אוהב אתכם בלי שום תלות, כמו שנאמר במלאכי, ואוהב את יעקב ואת עשוי שנאתי, כי השי"ת לא מקבל שום תועלת מאף אדם, כך תאהב את חברך לא בגלל שכיבד אותך ונתן לך איזה גמול, כי אם זה כך הרי אתה אוהב את עצמך, אלא תאהב אותו מפני שהוא כמוך, שאתה והוא מזרע נבחר מכל האנושות, שהוא ואתה מבניו של הקב"ה.

והנה במדרש רבה (ב"ר כה, ח) מובא, ואהבת לרעך כמוך ר"ע אומר זה כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם, זה כלל גדול מזה, שלא תאמר הואיל ונתבזיתי יתרצה חברי עמי, שאם עשית כן, דע למי אתה מבזה. בדמות אלקים עשה אותו. [וכן הוא בקיצור בירושלמי פרק ט' נדרים]. ר' ירוחם ממיר כותב בספרו דעת תורה, שפעמים אדם חושב, אני אוהב את חברי כמוני, וכמו שחברי מבזה אותי, מותר לי לבזותו. שהרי נאמר כמוך. וע"ז בא בן עזאי ואומר, חברך דמות אלוקים. וזה שראינו אצל יעקב אבינו ע"ה, שעבד ברחל שבע שנים, ונתן לו את לאה, ואח"כ עבד שוב שבע שנים עבור רחל. ונאמר: ויעבוד עמו עוד שבע שנים אחרות. ואמרו חז"ל, מה הראשונות באמונה אף האחרונות באמונה. יעקב יכל לטעון שכשם שלבן רימה אותו, כך הוא יכול לרמותו, אבל בצלם אלוקים עשה אותו, הוא עשה שלא כהוגן, הוא לא יעשה עמו שלא כהוגן.

בכלל מצות "תוכחה" הוא שנוכיח איש ממנו לאיש

שיש בהם הונאת דברים, או במעשים דומים לו, כעובדא דרב הונא וחייא בר רב לרב הונא, חזי דקא מצער לי מר (ערכין ט"ו). ותוכחה זאת מכוונת להסיר

חשיבות המדות שבין אדם לחבירו, ולכן אמרו דרך ארץ קדמה לתורה.

והנה ידועה השאלה, איך התורה יכולה לצוות ואהבת לרעך כמוך שהוא דבר התלוי בלב, הרי אין בידו של האדם ליצור מצב שבו יאהב את מי שלבו אינו נמשך אליו. אלא הביאור בזה עפ"מ בארחות צדיקים (שער האהבה) אשכילך ואורך הדרך הוא שיעזור בנפשו ובממונו כפי יכולתו, העזר בנפשו, הוא שישרת לכל אדם, הן עני והן עשיר, ויטרח בעבורם וכו', ובכל יכוין לש"ש ע"כ. וראה שם בלשונו הטהור. ומבואר, שאהבת הזולת נקנית ע"י נתינה. שע"ז זה מוליד בעצמו לאהוב את חברו. גם במכתב מאליהו (קונטרס החדש) כותב, אנו הורגלנו שהנתינה היא יחס ותוצאה של אהבה, ואת מי שאני אוהב אני מטיב לו. אולם האמת היא הפוכה, למי שתתן ותעניק, אותו תאהב. ע"ש. ובעצם בכל אדם יש טבע לתת. האדם הוא חלק אלוה ממעל. והקב"ה שברא את העולם בודאי שלא היה חסר לו מאומה, אלא מטרת בריאת העולם כדי להעניק ולתת. וכמ"ש הרמח"ל בדרך ה', שזה פירוש הפסוק עולם חסד, יבנה. שהעולם נברא בשביל חסד. וממילא גם האדם יציר כפיו של הקב"ה טבוע בו כח הנתינה. ולכן יש אנשים גלמודים המגדלים חתולים, כי יש דחף פנימי לתת, להעניק. וכן הנוטע, הוא מטפל בצמחים, וגם זה מכח נתינה.

חז"ל אומרים במסכת דרך ארץ זוטא (פ"ב), אם חפץ אתה להידיבק באהבת חברך, הוי נושא ונותן בטובתו. וראה שם במפרשים. ואמנם יש שהתרגלו לתת רק לבני משפחתם. ושאר בני אדם הם כזרים בעיניהם. אולם ברגע שאדם יתן לחבירו ויעניק לו, יזכה לקיים ואהבת לרעך כמוך. הרמב"ן על התורה (פר' קדושים) כותב: כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים, להטיב בעושר או בחכמה, אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא היותר ממנו בכל טובה. וע"ז יצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבך,

טז רמב"ם בסה"מ מצוה ר"ה. וגם בחטא שבין אדם לחברו שאין בו עבירה על דברי תורה, ולא דין תשלומי בשת, גם זה מחייב תוכחה. והיינו דמצערו בדברים

שורש המצוה ידוע, לפי שהבושת צער גדול לבריות, אין גדול ממנו, ועל כן מנענו האל מלצער בריותיו כל כך, כי אפשר לתוכחה ביחוד, ולא יתבייש החוטא כל כך. ולא בכל הדברים הוזהרנו בכך אלא בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר מן התוכחה שבסתר, מצוה להכלימו ברבים ולפרסם חטאו ולבוזתו ולקללו עד שיחזור למוטב, כדרך שעשו הנביאים לישראל.

ומה שאמרו ז"ל [ברכות מג:] על דרך אזהרה בענין זה, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, מנא לן, מתמר שלא רצתה להלבין פני חמיה לאמר בפרסום שממנו היא הרה, ולולי שמצאה הערבון והודיעו הדבר ברמז היתה נידונת בשריפה ולא תלבין פניו. וע' בילקו"י כיבוד אב ואם פ"א, שכ"ז לא נאמר אלא בענינים שבין אדם לחבירו, ולא במה שהוא בין אדם למקום. וראה ברמב"ם סוף פ"ז מהל' דעות.

ורבנו יהודה החסיד (ספר החסידים סי' תי"ג) הוסיף, מי שיודע שלא יקבלו דבריו אין להוכיחו, ואשר אמרו עד נזיפה, היינו כשהבן מוכיח את האב, או האם את הבן או אחיו. כלומר עד היכן תוכחה. כיצד דברים קשים יש לו לדבר עד שיכה או עד קללה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, שידבר לו קשות כל כך, לפי שלבו גס בו ואוהבו, רק דברים קשים אינו יכול לסבול משיכהו או נזוף בו או מקללו יניח אותו מלהוכיחו, אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחו ישנאנו, ואם יתכוון להכעיסו יעשה רע, וגם ינקום עד שיבוא לידי רע, אין להוכיח (ספר חסידים סי' תי"א).

ובספר אהבת חסד כתב בשם הג"ר יעקב מולין, שמצוה לאהוב את הרשעים בזמנינו, מפני שהם קודם תוכחה, וכמ"ש בהגמ"י (פ"ו מהלכות דעות), והביא גם כן תשובת מהר"ם מלובלין שאצלינו הכל קודם תוכחה, מפני שאין אנו יודעים להוכיח, ודיינינו להו כאנוסים. ע"ש.

ובביאה"ל (סי' תרח ד"ה אבל) הביא מחלוקת הפוסקים בענין מי שאינו מקבל תוכחה אם צריך להוכיחו או לא, שדעת הסמ"ג א"צ להוכיחו, אבל דעת בעל העיטור והרמ"א מחוייב להוכיחו, ואע"ג שאין לגביו ערבות, אחר שבודאי לא ישמע לו, מ"מ מצות תוכחה מיהא איכא. [וראה במה שכתב בביאור הדברים בקובץ שיעורים ביצה ל.].

טינא שבלב הנעלב או המצטער. וזהו מ"ש הרמב"ם ז"ל: ונכנס בצווי זה שנוכח קצתנו לקצתנו כשיחטא איש ממנו לאיש, ולא נטור בלבבנו ולא נחשוב לו חטא. אבל אם חטא שבין אדם לחברו בחבלת הגוף או הפסד ממון הרי הוא ככל אסורים שבתורה ומחייב במצות תוכחה, גם את החובל והמזיק עצמו, וכ"כ במנחת חנוך: דברים שבין אדם לחברו היינו שימחול לו, אבל אם חוטא לאחרים מותר להכלימו (מצוה ר"מ).

ובגמ' ערכין ט"ז: אמרו, עד היכן תוכחה? רב אמר עד הכאה. ושמואל אמר עד קללה. ורבי יוחנן אמר עד נזיפה. ומוכח דאפי' אם ידוע שלא ישמע תוכחה חייב להוכיח. ומגופא דבריתא מוכח כן, דדרשינן מהוכח לרבות אפי' מאה פעמים, וסתמם של דברים משמע דאפי' בעבירה אחת חייב להוכיחו אפי' מאה פעמים, אע"ג שמתוך הנסיון התברר לו שאינו שומע תוכחה, וכך מוכח מדאמר ליה עולא לרבי סימון, לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. אמר ליה לא מקבלי מינאי, אמר ליה אע"ג דלא מקבלי לוכחינהו מר (שבת ג"ה).

אלא שיש להק' דבגמ' יבמות ס"ה אמרו, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אמר חובה, שנאמר אל תוכח לץ.

וע' בתוס' שבת ג"ה (ד"ה ואף על גב) שהקשו כעין זה מדאמרינן בדוכתא אחריתי, מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין, אלמא שבמקום שגלוי הדבר שלא ישמעו אין חובת תוכחה. ותירצו דהכא (סוגין דשבת) איכא ספק אי מקבלי כדאמר בסמוך, לפנייהם מי גלוי? אבל היכא דודאי לא מקבלי אמרינן הנח להם מוטב שיהיו שוגגין. והר"ן (יבמות ס"ה) תי', שמ"ש בערכין מצות תוכחה עד שיכנו ויקללנו הוא ליחיד, אבל לרבים לא, ומאי דאמרינן בשבת לוכחינהו מר וכו' התם הוא שלא הוכיחם כלל, אלא שהיה מכיר בהם שלא ישמעו, ומשום דאולי ישמעו או כדי שלא יהיה להם פתחון פה היה חייב להוכיח פעם אחת.

והחינוך (מצוה ר"מ) כתב: שלא לבייש אחד מישראל, וזה העוון יקראו רבותינו ז"ל, מלבין פני חבירו ברבים, והלאו הבא ע"ז הוא מה שכתוב [ויקרא י"ט, י"ז] הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ואמרו בספרא, מנין שאם הוכחתו אפי' ארבע או חמש פעמים חזור והוכח, שנאמר הוכח תוכיח, יכול אפי' פניו משתנות, תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא.

י. חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות אפילו הם עשירים גדולים, וכל המקניטן או מכעיסן או הכאיב לבן, או רדה בהן, או איכד ממונן, עובר בלא תעשה. וכל שכן המכה אותן או המקללן שנא' כל אלמנה ויתום לא תענון. במה דברים אמורים שענינה אותן לצרכו, אבל כשענינה אותן הרב ללמוד תורה או אומניות, או להוליכן דרך ישרה, מותר. ואעפ"י כן לא ינהג בהן מנהג כל אדם, אלא יעשה להן הפרש, וינהלם בנחת וברחמים גדולים, אחד יתום האב ואחד יתום האם. ועד אימתי נקראין יתומים לענין זה, עד שלא יהיו צריכים לאדם להסמך עליו, אלא יהיה עושה כל צרכיו לעצמו כשאר כל הגדולים.⁽¹⁾

יא. בכל המדות צריך האדם להיות בדרך המיצוע, רק הגאווה והכעס יתרחק מהם עד קצה האחרון. ויהיה האדם רך כקנה ואל יהי קשה כארו, ויכבד לכל מי שראוי לכבדו, ולא יתייחר במצוות שעושה, ולא יחזר אחר הגדולה, ואם זכה לכתרה של תורה אל יתגאה, וידבר בנחת לכל אדם ובכל עת, אך אל ילך בלויי סחבות ולא ינהיג עצמו בבזיון הרבה.^(א)

ואפי' אינו חריף, וקודם לכן כל חד לפום חורפא דייליה.

(1) מזג"א ומשנ"ב סי' קנו. וכ' בכה"ח סקי"ד, בשם פתה"ד, דלמעלה מגיל עשרים תו לא מיקרי יתום

בכל המדות צריך להיות בדרך המיצוע, רק הגאווה והכעס יתרחק מהם לגמרי

דאמרו חז"ל (שבת סג.) כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר אינו ת"ח, כתב בעין יעקב (שם) בפי' הריטב"א, דהיינו במילי דשמיא, אבל שלא במילי דשמיא ימחול. והרמב"ם בפ"ז מהל' ת"ת הי"ג מחלק בין אם ביוהו בסתר או בפרהסיא. ובשו"ע הרב (סי' קנו ס"ג) מביא דברי הראשונים שהוא לא יקום ויטור כלל את הפגיעה בכבודו, אלא אם יבוא אחר לנקום נקמתו ישתוק.

וכתב הרמב"ן באיגרת הרמב"ן, וידבר בנחת לכל אדם ובכל עת, ואפי' אם הלה אינו חושש לכבודו לטרדתו ולטרחו, ויכהא דהלל בשבת לח. ויהיה מן הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתן ואינם משיבים, [גיטין לו:]. ובאופן זה יתרחק ממדת הגאווה עד קצה האחרון עד שלא ישאר בו שום רושם ממנה, אך אל ילך בלויי סחבות ולא ינהיג עצמו בבזיון הרבה, כגון בדיבורו, ולשבת למטה מן הכל באופן המעורר תמיהה, שאולי יש בזה מן הגאווה שהנה כמו"כ הוא עניו גדול, אלא בלבושו ודיבורו יתנהג בדרך המיצוע. וכמ"ש הרמב"ם (בפ"ב מהל' דיעות ה"ב) אא"כ כוונתו לשמים שהיה גבה לב ורוצה להרחיק עצמו מזה ע"י ההליכה בזה בקצה האחר. אך אח"כ יחזור לדרך המיצוע, ואין זה סותר למש"כ שם הרמב"ם בה"ג, להתרחק ממדת הגאווה עד הקצה, דמיירי לענין הגאווה בלבו ובדיעותיו, וע"ש בלחם משנה. [ראה כ"ז בפסקי תשובות].

(א) וכמ"ש התנא בפרקי אבות, מאד מאד הוי שפל רוח. [משנ"ב סק"א]. והסמ"ג (מל"ת ס"ד) מנה הגאווה בין מצות לא תעשה שהוזהרנו ע"ז בתורה (דברים ח'), ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך, [אך בסה"מ להרמב"ם ז"ל לא מנאן]. וחז"ל גינו מאד את מדת הגאווה, שאין הקב"ה הוא סובלו, וכאילו עובד ע"ז וכפר בעיקר. וכאילו בא על העריות, ועונשו שפורענות קלה טורפתו ומאבדתו, ומתמעט מחשיבותו, ונכסיו מתמעטים, ונופל בגהינום ואין עפרו נעור.

ולבן יהי אדם רך כקנה ואל יהי קשה כארו, [תענית כ:], ויכבד לכל מי שראוי לכבדו, ולא יתייחר במצוות שעושה, ועיין ב"ב י': במעשה דר"ג. ולא יחזר אחר הגדולה, [עיין עירובין י"ג: מימרא דרבי אבא אמר שמואל]. ואם זכה לכתרה של תורה אל יתגאה, וגם אם עלה לגדולה יחשוב בלבו הפסוק (איוב כ') "אם יעלה לשמים שיאו כגללו לנצח יאבד", [כהא דרב בסנהדרין ז:]. וכפי מה שגדולתו ביותר ינהג עצמו בענווה ביותר. [רש"י ברכות ל"ד: ד"ה כהן גדול]. ועיין מימרא דרב ירמיה ורב נחמן בר יצחק בשבת סג. והא דאמרין (סוטה ה.) דת"ח צריך שיהיה בו שמינית שבשמינית, כבר נאמר שם ע"י רב נחמן בר יצחק, לא מיניה ולא מקצתיה, וגם לא נאמר ענין שמינית שבשמינית אלא כשצריך לזרוק מרה בתלמידים, ולהעמיד הדת על תילה, וכהא דכתובות קג: והא

יב. יתרחק מאד מהכעס עד קצה האחרון, שכבר הזהירו חז"ל הרבה על זה. ואסור להסתכל בפני הכועס בשעה שכוועס, ואף שהתירו להטיל אימה יתירה על אנשי ביתו, כדי להדריכין ולהחזירין למוטב, מ"מ ימעט בזה ורק יראה עצמו כאילו כועס. (ב')

יג. כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, ולכן ימחל לכל מי שציער אותו. אבל אם לא פייסו, יכול שלא למחול, ועם כל זה יכול לומר הריני מוחל וסולח וכו', דכוונתו על מי שפייס אותו. וכן אם הוציאו עליו שם רע, אינו חייב למחול, ועם כל זה יכול לומר נוסח זה, שנוסח זה לא כולל למי שלא חייב למחול לו. ואין לומר בנוסח הריני מוחל וסולח "חוץ מאותו אדם" גם כשאין לו אפשרות לתובעו בבית דין. אלא אם כן הודיעו תחלה. (ג')

יתרחק מאד מהכעס עד קצה האחרון

המעשים טובים נתחלפה בטמאה, וכ"ה בכל פעם ופעם שכוועס, נמצא כי בעל הכעס אין לו תקנה כי הוא ככלב שב על קיאו. וע' בכה"ח (ס' ק"ע סק"ל) שמביא מכתבי האר"י בכ"ז. ואפי' דאמרי' בגמ' (תענית ד.) ת"ח דרתח אורייתא קא מרתחא ביה, לית לן דין ת"ח, ועוד דהא אמרינן (שם) דאעפ"כ צריך למילף נפשיה בניחותא, ובשם האמרי אמת זצ"ל דהכוונה דאפי' שיפסיד שלא יתקבלו דבריו כ"כ עקב דיבורו המתון מ"מ צריך ת"ח למילף נפשיה בניחותא. ויש להזהיר על כך את הנשים, כי ע"פ דברי חז"ל (סוטה ג.) כשהאשה כעסנית כעסה מחרבת את הבית ר"ל. ובגמ' (פסחים ק"ג.) מי שאינו כועס הוא מאותן שהקב"ה אוהבן. ובשם בעל הבית אהרן מקארלין זי"ע מובא שאמר, שהסיבה שאין רואים את פירות הבטחת חז"ל על המתאמצים ומתייגיעים בכיבוד השבת במאכל ומשתה ומיני מטעמים, כי בשעת ההכנות מצוי כעס, ונאבד הכל ר"ל.

וסגולה נגד כעס, בצעטיל קטן כ' לומר הפסוק "הכנעני חתני האמורי הפרזי החזי והיבוסים", ובחת"ס (דרשות לו' אדר) כ' שיאחז בכנף בגדו. ובקב הישר (פרק פ"ה) כ' שיסתכל בציצית, וע"ש דבעת העטיפה בטלית עת רצון להתפלל לינצל מכעס, וע"ש נוסח תפילה. **ובתוצאות** חיים (אות ל"ב) כ' שיעבור ג' ימים משעת החימום עד שיענה למי שצריך בהרמת קול. ובס' לב אליהו מובא שהגר"א לופיאן היה ממתין בעגרה על בניו ותלמידיו עד שבועיים ושלושה, כדי שיצא לגמרי הכעס מלבו. ובארך אפים (שם) שצדיקים היו עושים הכנה גדולה לפני שקיימו ענין דהראות כעס לבניו כדי לחנכם ואף היו אומרים לשם יחוד וכו' לפני כן. [פסקי תשובות].

ימחל למי שציערו. ואם לא פייסו יכול שלא

ת"ח, והאמר רבא, כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, דמפייסו ליה ומפייס. וכתב המהרש"א

(ב') והיא מדה רעה עד מאד, ומלבד שאין ממנה שום תועלת, וכדברי הגמ' (סוף דקידושין) רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותא, עוד נזקיה רבים ונוראים, חכמתו מסתלקת ממנו, (פסחים ק"ג.). ומשכח תלמודו, (נדרים כ"ב.), ובכתבי הרח"ו (שער רה"ק) הביאו בשם האר"י ז"ל דעיקר השכחה באה עבור הכעס. והכעס מוסיף טפשות, ואפי' פסקו עליו גדולה מן השמים מורידין אותו (פסחים טו.). ועוונותיו מרובים מזכויותיו, וכל מיני גהינום שולטים בו, ואפי' שכניה אינה חשובה כנגדו, ומביא לידי עבירות קלות וחמורות, (ברכות כט.). ומעכבין ממנו את התשובה, (רמב"ם פ"ד מהל' תשובה עפ"י ברייתא). ואסור להסתכל בפניו בשעה שכוועס כי הוא כעובד ע"ז באותה שעה. (ראשית חכמה שער הענוה פ"ב, עפ"י הוזה"ק בכמה מקומות, וע"ש בארוכה דברים נוראים בגנות הכעס).

ואם כי התירו חז"ל להטיל אימה יתירה על אנשי ביתו כדי להדריכין ולהחזירין למוטב, מ"מ כתבו בספרי מוסר שיש למעט בזה עד קצה האפשרות, כי לא התירו חז"ל אלא להראות עצמו כאילו כועס, אך כעס ממש מאן דכר שמיה, ועושה פעולה הפוכה של הדרכה טובה וחינוך, ומי יערב שיוכל לשלוט בעצמו בשעה שמטיל אימה שלא יכעוס באמת. (עיין בס' ארך אפים (סי' ב' וס' ה') ליקוט נפלא בזה מגדולי המוסר).

וכן מביאים בשם האר"י ז"ל (שער רה"ק דרוש ב' תיקון ו') שהחמיר והזהיר מאד על הכעס יותר מכל, והזהיר שלא לכעוס אפי' במילי דשמיא, והסביר את גנות הכעס, כי בעוד ששאר עבירות ומדות מגונות פוגמים אבר אחד, שונה הכעס שפוגמת בכל הנשמה, ונכנסת במקומה נפש מצד הקליפה, ואע"פ שעושה אדם תיקונים לנפשו ותשובה מעולה ומצוות רבות, הכל נאבדים ממנו לגמרי, לפי שאותה הנשמה שעשתה כל

(ג') **תנה** בגמ' יומא (כ"ב.) אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק, כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו

שם, והא דאמרין בפ' כל כתבי, לא מזגינא רישא אבי סדיא עד דמחילנא לכל מאן דמצערי לי, [שאינו ישן עד שימחל לכל מי שציער אותן], היינו נמי כדמפייסו ליה, וקאמר הגם שלא נתפייסתי מיד, מ"מ באותו יום קודם ששכב לישון נתפייסתי. ע"כ.

ומבואר דאם ציערו אותו ולא פייסו אותו, יכול שלא למחול, ויכול גם לומר הריני מוחל וסולח וכו', דכוונתו על מי שפייס אותו. ומכאן העיר בספר נופת צופים (עמוד נב) על מ"ש באול"צ חלק ב' (פרק טו סי' ג) שאין לומר הריני מוחל וסולח אם עדיין יש לו טינה על אדם מסויים. ע"ש. ומדברי המהרש"א ניתן ללמוד שאם בדין הוא לא מוחל לו, בפרט לת"ח שביוזו אותו בפרהסיא, כמ"ש הרמב"ם בהלכות ת"ת (פרק יז הלכה ג) יכול הוא לומר נוסח זה, כי אין זה כולל למי שאינו חייב למחול לו עד שיפייס, כי מן הסתם לא היה נמנע מלאומרו כשביזה אותו אדם, כי הרי היה רוצה למחול לאלו שצריך למחול להם, כגון כשביוזו אותו בצינעא, או בפרהסיא ופייסו אותו.

ולפ"ז אם הוציאו עליו שם רע, שאינו חייב למחול,

יכול לומר נוסח זה, שנוסח זה לא כולל למי שלא חייב למחול לו. [ומבואר ברמ"א או"ח סי' תרו, דבהוצאת שם רע אינו חייב למחול, משום דאיכא דשמע בשם רע וכו'. וכ"ה בש"ע הגר"ז (סי' תרו) שאם הוציא עליו שם רע אינו צריך למחול לו בכל ענין, אפילו אם יבקש ממנו כמה פעמים, משום דאפשר שיש בני אדם ששמעו הוצאת הלעז עליו, ולא שמעו הפיוס, וידמה להם שאפשר שהלעז הוא אמת, ולא יצא עדיין אדם זה נקי מחשד. ומכל מקום מדת ענוה למחול אפילו בהוצאת שם רע. ע"כ], ואף שהמהרש"א פרשן הוא ולא פוסק, מ"מ לא מצאנו מי שחולק עליו בדין זה, והוא גם מילתא דמסתברא טפי, מש"ה כן עיקר. ועיין בכיו"ב בחזו"ע פסח גבי ברכת האילנות לנשים, שהטורי אבן כתב, שנשים יכולות לברך ברכה זו, ואינה חשובה כברכה על מצוה דרבנן שהזמן גרמא, שאין זה תלוי בזמן אלא במציאות שרואה אילנות מוציאות פרחים. והקשו, דהא הטורי אבן פרשן הוא ואינו פוסק, והביאור הוא, דכל שלא מצאנו שחלקו על דבריו, והוא מילתא דמסתברא טפי, לא שייך למימר פרשן הוא ולא פוסק. וה"ה בנ"ד.

מסירת דין לשמים

יכין בשעה שהקב"ה כועס להעניש את חבריו, שנא' גם ענוש [ל]צדיק לא טוב (משלי י"ז כ"ה), פי' מפני שהוא כהורגו בידים שאז בבירור נענש, אבל בענין אחר ש"ד היכא דלית ליה דינא בארעא, [וכענין] תפילה למשומדים, וכמו שנמצא בספר תהלים. ע"כ.

וכתב הרמ"א (ח"מ סי' תכב ס"א): אסור לבקש דין מן השמים על חבריו שעשה לו רעה. ודוקא דאית ליה דינא בארעא. וכל הצועק על חבריו, הוא נענש תחלה (גמרא פרק החובל). וי"א דאפי' לית ליה דינא בארעא אסור לצעוק עליו, אא"כ הודיעו תחלה (הר"ן פ"ק דר"ה).

וכתבו התוס' (גיטין ז), אע"ג דאמר בב"ק (צג). המוסר דינו לשמים הוא נענש תחילה, הא אמר הני מילי דאית ליה דינא בארעא, אי נמי השכם עליהם לביהמ"ד קאמר, לעסוק בתורה. ע"כ. [וכוונתם בתירוף שני, אחר שלא היה לפניהם הגירסא השכם והערב עליהם לביהמ"ד, אלא גרסי השכם והערב עליהן והם כלים וכו'. מהרש"א]. וכתבו שם התוס', דמה ששרה אמרה, ישפוט ה' ביני וביניך וכו', ונענשה על זה, היינו מפני שבימי שרה היה ב"ד של שם קיים. ועכ"פ מבואר, דכל שיש לו אפשרות לתובעו לדין, אסור לו למסור דינו לשמים, אבל כשאין לו אפשרות למסור הדבר לבית דין, מותר למסור דינו לשמים. וכתב בפני יהושע שם, דהיינו משום דאיכא תקנתא דהשכם והערב לביהכ"נ, משא"כ

ולומר בנוסח הריני מוחל וסולח "חוץ מאותו אדם" נראה קצת כמוסר דין לשמים, ועיין בגמ' ב"ק (צג), א"ר חנן, כל המוסר דין על חבריו הוא נענש תחלה, שנאמר ותאמר שרה חמסי עלרך, וכתוב (ר"פ ח"י שרה) ויבא אברהם לספור לשרה. ובגמ' גיטין (י), שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר, בני אדם העומדים עלי נומצערים אותן ובידי למסרם למלכות מהו וכו', שלח ליה, (תהלים לו) דום לה' והתחולל לו וכו', השכם והערב עליהן לביהמ"ד והן כלין מאיליהן. הדבר יצא מפי ר"א, ונתנהו לגניבא בקולר. וכ"ה בגמ' ברכות (נה). אמר רבי יצחק, שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם, ואלו הן, קיר נטוי, ועיון תפלה, ומוסר דין על חבריו לשמים. ופרש"י, שעל ידיהן מפשפשים למעלה במעשיו, לומר, בוטח זה בזכותיו, נראה מה הם. ע"כ. וכ"ה בר"ה (טז): כל המוסר דין על חבריו הוא נענש תחלה. ופירש רש"י שם, כמו ישפוט ה' ביני וביניך (בראשית טז), אומרים: כלום ראוי הוא שיענש חבריו על ידו? ע"כ.

ובזוהר חדש כרך ב' (מגילות, מגילת רות דף לז עמוד ב) אמרו, ורבנן אמרי לאו כל דמעין עאלין קמיה מלכא. דמעין דרוגזא ודמעין דמוסר דין על חבריו לא עאלין קמיה דמלכא.

והראב"ה בח"א (ברכות סי' טז) כתב, דצריך אדם שלא

על דוד המלך היאך היה קובל מחבריו ומוסר דין עליהם, דכתיב (תהילים קט פד) כמה ימי עבדך, מתי תעשה ברודפי משפט. ושפטני ה' ממך (תהלים נט יא) אלקים יראני בשוררי (תהילים קיח ז) ואני אראה בשנאי, והרבה כיוצא בזה. כי לא אמרו המוסר דין על חבריו הוא נענש תחלה אלא בזמן שדינו מסור לב"ד של מטה, ויש שם בית דין לשפוט ביניהם, כמו שהיה דין שרה עם אברהם שהיה שם בית דינו של שם, ומסור בידם לגרש את השפחה מבית אברהם, דהפקר ב"ד הפקר. או שימכרה, והיא נתרעמה וקבלה לפני השם ית' ולא קבלה לפני בית דינו של שם, לפיכך נענשה תחלה. אבל דין שאינו מסור לב"ד של מטה, כגון אונאת דברים וכיוצא בזה, או אפי' דין שמסור לב"ד של מטה ואין שם ב"ד, בזה יש רשות למסור דינו לשם ית', שאם לא יתרעם ופללו אלקים מי יתפלל לו ולפני מי יגיד צרתו וישפוך שיחו. ורוב תרעומות דוד וקבלותיו לא היו אלא מאונאת דברים שהיו אומרים לו, ומפני כך לא היה מתיירא מעונש. אבל שאר דיניו יש לו לאדם לירא מן העונש, שהרי שרה שמסרה דינה לשמים כתיב בה ויבא אברהם לספור לשרה ולבכותה. ובח"י חתם סופר גיטין שם כתב, דלכאורה היה נראה מדברי רש"י שכתב לחרף לגדף, שכתב כן מפני שהאמת כן היה, שהרי גניבא צדיק ות"ח היה, ולא נמצא עליו אלא שהי' פלגאה (א.א.), וא"כ לא עמד עליו אלא לחרפו, ואפי' הכי אי לאו דיכול להציל עצמו ע"י השכמת ביהמ"ד, היה רשאי למסרו למלכות, ואילו היה מצערים בממון וזיוף [ומביאו לידי סכנה] מותר למסרו, ואינו צריך להשכים, כי הבא להרגך השכם להרגו, וכ"פ הרמב"ם (פ"ט מחובל ומוזיק הי"א). והמיצר ומצער הצבור, קדירא דבי שותפא מי יעריב וישכים בעד כולם, ע"כ מותר למוסרו. ועיין פנ"י, ונלמד ממנו דאפי' להשכים ולהעריב למסור דינו לשמים נמי אינו נכון, אפי' אין לו דין למטה, כל זמן דמצוי למיקם בהו, ולא יבלום פיו בשעת מריבה. אא"כ לא מצוי למיקם בהו, אז מותר להשכים ולהעריב עליהם.

וכתב עוד, שאם הם גורמים לו דמחמת צערו יש לו ביטול תורה ותפלה, מותר בכל, כי א"א להשכים ולהעריב, וזה שאמר דוד המלך ע"ה החשיתי מטוב, שלא יכולתי להשכים ולהעריב, ע"כ דברתי בלשוני. והנהגה בגמ' ביומא לא מבואר שיכול לומר הריני מוחל וסולח, אלא רק שת"ח יכול לא למחול, וצריך שת"ח יהיה נוקם ונוטר כנחש כדי שהאנשים יכבדו את התורה ולומדיה, ובגמ' במגילה (כח.) דאמר"י כי הא דמר זוטרא, כי הוה סליק לפורייה אמר: שרי ליה לכל

ברוד המלך בקרא קמא נראה שהאויבים מנעוהו להשכים ולהעריב לביהכ"נ, כדמצינו שאמר כי גרשוני מהסתפח בנחלת ה', והיינו דקאמר בהאי קרא גופא נאלמתי דומיה החשיתי מטוב, ודרשינן בברכות על ביטול תורה, והיינו דמסיק בהאי קרא חס לבי וכו' דברתי בלשוני, שהיה מוסר דין לשמים. משא"כ היכא דאיכא תקנתא להשכים ולהעריב אסור אף למסור לשמים, כדמוכח מקרא דרום לה' להאי פירושא.

וכ"כ בח"י הריטב"א (ר"ה טז): דאוקימנא בהחובל (ב"ק צג.) דאיכא דיינא באתריה, אבל ליכא דיינא, פי' דליכא כלל, א"צ דהא לא ציית דינא, או דבי דינא מענין הדין שלא כראוי, דכמאן דליכא דיינא דמי, לא מיענש. דמאי אית ליה למיעבד, והא דמיייתנן משרה לאברהם, התם נמי הא הוה תמן ב"ד של שם, וזה שנענש תחלה לפי שאין לעוונו תקנה, ויש לחבירו תקנה שמרצהו בממון או בדברים.

גם המלבי"ם (שמואל ב פ"ג) כתב, דאחר שא"א לעשות משפט בארץ, ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו, ונשאר הדבר אל דינא רבא דין שמים. נוכח אמרו חז"ל דהא דאסור למסור דין לשמים הנ"מ בדאית ליה דינא בארעא. ע"כ.]

וכתב בערוה"ש (הו"מ סי' תכב): אמרו חז"ל, המוסר דין על חבריו לשמים הוא נענש תחלה, ואוי לו לצועק יותר מן הנצעק, שהרי שרה אמנו מסרה דין על אברהם, שאמרה ישפוט ה' ביני וביניך, ומתה מקודם. ולכן אין למסור דין לשמים על חבריו שעשה לו רעה. ודוקא דאית ליה דיינא בארעא וזה ציית דין, אבל אם אינו ציית דין, רשאי למסור דינו לשמים. וכן כשאין לו דיינ במקומו, וזה אינו רוצה לילך לדון עמו במקום אחר. ושרה שנענשה מפני שב"ד של שם ועבר היה קיים. וי"א דאפי' לית ליה דיינא במקום זה, אסור לו לצעוק עליו מקודם לשמים, אא"כ יודיענו תחלה, וכשלא יקבל עליו לילך לאיזה ב"ד, אז ימסור דינו לשמים. ואין חולק בזה. ע"כ.

וכתב בספר חסידים (ס' עו) אל תעניש ישראל ואל תקללו, אך התפלל עליו שישלים הקב"ה לבו ויחזירוהו למוטב, ואל תמסור עליו דין לאמר הצור ינקמני מידו, וישוב לעושה הרע כרעתו, כי כל המוסר דין על חבריו באה מדת הדין לפני הקב"ה ואומרת, רבש"ע לזה תעשה דין ראוי הוא שתענישו על כך וכך. כללו של דבר אל תקלל שום אדם, כי פעמים רבות הקללות חוזרות וחלות כולן על ראשו ועל זרעו, שכן מצינו שכל הקללות שקלל דוד את יואב נתקיימו בזרעו. ובספר תורת המנחה (לר' יעקב ב"ר חננאל סקילי, מתלמידי הרשב"א. פרשת חיי שרה דרשה יא עמוד 75) כתב, ואל תתמה

יד. המרגל בחבירו עובר בלא תעשה, שנאמר לא תלך רכיל בעמך. איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה, ואומר כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני, אף על פי שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם. (יד)

טו. המשתדל להשיג רשיון נהיגה, והוא חולה במחלה סמויה שאינה מתגלית על ידי בדיקת רופא רגילה, מותר לרופאו האישי או למי שיודע בבירור על מחלתו, להודיע על כך למשרד הרישוי, למנוע בעדו השגת רשיון בכדי שלא יגרום לתאונות ואסונות בנהיגתו. (טו)

ובודאי שכל דברינו אמורים רק במקום שמותר לו שלא למחול (וכמו שביארנו בילקו"י הני"ל), וכל שלא ביקש ממנו מחילה גם אם אינו ת"ח אין מחוייב למחול, כמבואר בש"ע אור"ח (סי' תרו ס"א). ועי' במה שכתבנו בזה בילקו"י ימים נוראים (סי' תרו, עמ' תרח והלאה).

מאן דצערין", לא מבואר שהוא אפי' כשבאמת לא מחל לכולם. אולם בד' המהרש"א מבואר שאע"פ שלא מחל לכולם, דלמי שלא פייסו לא מחל, מ"מ אמר שמחל ל"כל" מי שציערו. ומוכח דיכול לומר הריני מחל וסולח לכל מי שהכעיס אותי.

לא תלך רכיל בעמך

צא ולמד מה אירע לדואג האדומי. איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך וכך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני, אע"פ שהוא אומר אמת ה"ז מחריב את העולם.

והמספר בגנות חבירו אע"פ שאומר אמת הוי לה"ר. והאומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו. ובעל לה"ר זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני, וכך וכך היו אבותיו, וכך וכך שמעתי עליו, ואמר דברים של גנאי, ע"ז נאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות.

ובשו"ת שואל ושאל (ח"ב יוד"ד סי' נב) נשאל אודות ב' שוחטים שהסמיכו שוחט אחד, ונודע שהשוחטים הנז' דברו לה"ר על שאר שוחטים, לבלתי היות להם איזה ריוח, או להדיחם ממשרתם אצל גזבר הק"ק, האם יש לסמוך על עדותם או לא. וגם נודע שהשוחטים הנז' מותרם להסתייע בו למלאכתם. וע"ש.

לגלות על מחלת נהג למנוע ממנו שינהג ויסכן את הבריות

ולמדנו מכאן שעון רכילות ולה"ר הוא אפי' כשאומר אמת. וכן מבואר בגמ' (פסחים קיג:). וכ"כ המאירי בחיבור התשובה (מאמר א' פ"ד). ומ"מ כ"ז הוא באופן שמתכוין רק להשמין את חבירו ולבוזתו, אבל אם מתכוין לתועלת מסויימת או להרחיק נזק, מותר. וראיה לזה ממ"ש הרמב"ם (בפ"א מהלכות רוצח הלכה יד) כל היכול להציל את חבירו ואינו מציל, עובר על לא תעמוד על דם רעך, לפיכך הרואה את חבירו טובע בים או שליטיטים באים עליו, ויכול להצילו, או ששמע שאחרים חושבים עליו רעה וטומנים לו פח, ולא גילה זאת לחבירו להודיעו, הרי זה עובר על מה שנאמר בתורה לא תעמוד על דם רעך. וכן פסקו הטור והש"ע

(יד) **לשון** הרמב"ם בפ"ז מהלכות דיעות, והסמ"ג לאוין ט'. ובירושלמי (פאה פ"א ה"א) אמרו, אזהרה ללה"ר מנין וכו' אמר רבי לא תני ר' ישמעאל לא תלך רכיל בעמך, זו רכילת לה"ר. ובנוסח הירושלמי שהיה לפני מהר"ש סירליאו זו רכילות ולה"ר. תני ר' נחמיה שלא תהא כרוכל הזה מטעין דבריו של זה לזה ושל זה לזה. ועי' בחפץ חיים פתיחה לאוין, ובהלכות לה"ר (כלל א' בממ"ח סק"ג) ליישב דלא יקשה עליהם מכתובות (מו.). ע"ש.

ואע"פ שאין לוקין על לאו זה, והוי לאו שאין בו מעשה, כמ"ש רבנו בפ"ח מהל' סנהדרין ה"א, עון גדול הוא, וגורם להרוג נפשות רבות מישראל, ובמס' דרך ארץ רבה בפ"א, ר' יצחק אומר קורצין הרי זה משופכי דמים, שנאמר לא תלך רכיל בעמך, ולא תעמוד על דם רעך, עי' בהגהות הגר"א ז"ל שם שכך היתה נוסחתו. ולכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך,

(טו) **נאמר** בתורה: לא תלך רכיל בעמך, וכתב הרמב"ם (פ"ז מהלכות עדות ה"א) איזהו רכיל, זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני, או כך וכך שמעתי על פלוני, אע"פ שהוא אמת, הרי זה מחריב את העולם וגדול עונו מנשוא. שגורם להרוג נפשות רבות מישראל. ולכן נסמך לו הכתוב לא תעמוד על דם רעך. צא ולמד ממה שאירע לדואג האדומי. ע"כ. ומבואר עוד ברמב"ם (שם הלכה ב - ג) שהמספר בגנות חבירו אע"פ שהוא אומר אמת הוא בכלל עון לה"ר, שעליו נאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות. ושקול הוא כנגד ג' עבירות שבתורה, ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים, ואין לו חלק לעוה"ב.

טז. יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חבירו אף שהוא אמר אמת, אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו. המספר דברים שגורמין אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו, הרי זה לשון הרע. ואמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא, עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם, ועוד אמרו חכמים כל המספר בלשון הרע כאילו כופר בעיקר, שנאמר אשר אמרו ללשונו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו, ועוד אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת: האומר, והמקבלו, וזה שאומר עליו, והמקבלו יותר מן האומר. (טז)

המזכירה היא לתועלת הנוקקים, ובכה"ג מותר לדבר רכילות, וע"ש שהיקל למזכירה לכתוב מכתב שחרור גם לילדים שאינם בני מחילה, ולכתוב דברים שיש בהם לה"ר, כשזה לתועלת. ואמנם בחשוקי חמד (סנהדרין לא). הביא בשם הגרי"ש אלישיב שאסר להכתיב את כשלוך הרופא ע"י המזכירה. וע"ש שהעיר ממ"ש הח"ח בהלכות רכילות (כלל ט ציורים ו) שאם אבי הכלה הולין את החתן המוצע לבתו אצל בעלי תורה שינסו את כח חכמתו וידיעתו עד היכן מגעת, הם צריכים לומר האמת, כי משני הצדדים נתרצו בדבר לכתחילה, עכ"ד. הרי שאם נתרצו הצדדים אין בזה איסור רכילות. אך יש לחלק דבנ"ד המזכירה לא חייבת לדעת, אלא שחוסר הזמן של המנהל דוחק אותו, ואין בזה מחילת לב שלימה.

עוד מצינו בחפץ חיים הלכות לשון הרע (כלל ב סעיף ג) שכתב: אם אדם גילה באפי תלתא על עצמו דבר שעלול להזיק לו ולצערו, כגון שסיפר פרטים על רכושו, כיון שראינו שאינו חושש שדבר זה נתגלה, מותר לשומע לגלות לאחרים, יעו"ש. הרי שמחילה מועילה. וי"ל.

ואברכים הרוצים לבא לביה"ד ללמוד איך לדרון, האם יש בזה חשש רכילות במה ששומעים את הטענות שביין בעלי הדין, כדי ללמוד. הנה אף אם יאמרו שאינם מקבלים את הדברים ואינם מאמינים להם, הרי מבואר בחפץ חיים (הל' לשון הרע כלל ו ס"ב), שאיסור לה"ר נאמר ששמיעת לשון הרע לבד גם בלי לקבל יש בה איסור מה"ת, אף דבעת השמיעה אין בדעתו לקבל את הדבר, כיון שמטה אזניו לשמוע, ע"ש. נראה, כיון שבעלי הדינים רואים את המתלמד, ויודעים שאינו דיין, ואינם מביעים התנגדות לזה, אין כאן חשש רכילות. [חשוקי חמד]

חומר איסור לשון הרע

לה"ר נתפשט בכל העולם, ולא קם כבושם הזה, ללמוד מתוכו הלכות לה"ר גם לספרדים, וידוע חומר העוון

(חור"מ סי' תכו ס"א). ולכן בנ"ד שהחולה במחלה סמויה כמו מחלת הנפילה וכיו"ב, מעלים את דבר מחלתו ממשד הרישוי כדי להשיג רשיון נהיגה, ויכול להיות שיקבל התקפה בשעה שנוהג, ועלול הדבר לגרום לאסונות בנפש ח"ו, בודאי שחובה להודיע למשרד הרישוי על מחלתו של זה, כדי שלא יגרום נזק לצבור. ו**בזה** יש לפרש כוונת הפסוק, לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך, שאע"פ שאסור לך להיות רכיל ולגלות סוד חבירך, וכמו שנאמר: הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר, מ"מ לא תעמוד על דם רעך, ועלילך להודיע לחבירך כדי שישמר מנוק וסכנה, וכמו שאמרו בנדה (אס). שאע"פ שאסור לקבל לה"ר, למיחש מיהא בעי. והרמב"ם בספר המצות (מצות לא תעשה רצו) כתב, שבכלל אזהרת לא תעמוד על דם רעך, הרואה ממון חבירו אובד והוא יכול למנוע זאת כשיגלה אוזן חבירו על כך, וכמו שאמרו בתורת כהנים, מנין שאם אתה יודע עדות לחבירך שאין אתה רשאי לשטוק, תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך. וכ"כ בספר החינוך (מצוה רמה). ולפ"ז יוצא שגם כשיש הפסד ממון בלבד, רשאי לגלות אוזן חבירו, כדי להשמר מהחושבים עליו רעה. וכ"ש כשיש חשש סכנה ליחיד ולרבים.

והנה נהוג שבתי חולים מקבלים רופאים צעירים לנסיון, לאחר שנת עבודה, ומנהל המחלקה מוסר את חוות דעתו להנהלת בית החולים על כל רופא ורופא, ובה הוא מציין את מעלותיו ומגרעותיו. ואין בזה איסור לה"ר, שהוא לתועלת. כמבואר בחפץ חיים (הלכות רכילות כלל ט באר מים חיים סק"ח).

וע' בשו"ת ציץ אליעזר (ח"כ סי' נב) שהיקל בכה"ג להכתיב למזכירה לכתוב הדברים. שכיון שבלי עזרת המזכירה, העבודה לא תיעשה כנדרש, הרי עבודת

(טז) **רמב"ם** הלכות דעות פ"ז. הנה זכה החפץ חיים בסייעתא דשמיא גדולה שספרו חפץ חיים על הלכות

ביתו ותסיתו לילך ולרוב עם פלוני עבור זה. ויעו"ש בבאר מים חיים שהוכיח שיש איסור לה"ר גם כשמספר לאשתו, מאבות דרבי נתן (סוף פרק ז) וז"ל: אל תרבה שיחה עם האשה, כיצד בזמן שאדם בא לביהמ"ד ולא היו נוהגים בו כבוד או שערער עם חבריו, אל ילך ויאמר לאשתו כך וכך ערערתי עם חברי וכו', מפני שבזוה את עצמו ובזוה את חבריו, יעו"ש.

אמנם מטי משמיה דהחזו"א דיש מקרים שיכול לומר לה"ר לאשתו משום שאשתו כגופו, כאשר אין כוונתו להרבות שנאה, אלא לפרוק את אשר לבו, כאשר ברור לו שאשתו לא תספר את הלה"ר לאחרים. וניעוין גם בחפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל י מקור מים חיים ס"ק יד). [חשוקי חמד].

לדבר לשון הרע על ארץ ישראל

בערכין, אם כן אנו מוכרחים לתקן זה החטא קודם הגאולה".

ועוד כתב בפתיחתו וז"ל: "כל סיבת גלותינו עתה הוא העיקר רק בשביל מעשה המרגלים, וכמו שכתוב (תהלים קו, כו) 'וישא ידו להם להפיל וגו' ולזרותם בארצות' וכמו שפי"ר ש"י שם. וכ"כ הרמב"ן בחומש (במדבר יד, א) בפרשת מרגלים ואמרו בערכין (טו.) שעיקר חטא מרגלים היה לשון הרע שהוציאו דיבה על הארץ וע"י שבכו בכיה של חנם נגזר עליהם בכיה של דורות".

והרמב"ם בהל' דעות (פר' ז הל' ה) כתב, "בעלי לשון הרע אסור לדור בשכונתם וכל שכן לישב עמהם ולשמוע דבריהם, ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע לבד".

ועפ"ז כתב החיד"א בספרו דבש לפי (מערי' ביזוי) וז"ל "אין לבזות אפי' לדומם כמו שאמרו ז"ל על פסוק אשר לא תגלה ערותך עליו, והמרגלים נעשו על שהוציאו שם רע על עצים ואבנים, וארז"ל שמהם רבינו ע"ה מפני שמהעפר והיאור קבל טובה לא ילקה אותם וכתבתי במדבר קדמות (מע' כ"ף אות ט"ו) שמוזה למד הרי"ף שלא לזלזל בדומם ע"ש".

וכ"כ החפץ חיים בכלל ה (ס' ז) וז"ל "ודע כשם שאסור להוציא דיבה על חבריו כן על חפציו אסור להוציא דיבה (רבינו אליעזר ממיץ בספר יריאם ס' קצא), וזה מצוי מאוד בעוה"ר שחוננוי אחד מוציא דיבה על נכסי חנוני אחר וכל כהאי גוונא מפני הקנאה, וזו היא לשון הרע גמורה מדאורייתא".

ובקובץ קול התורה (ניסן תשע"ב גליון עג, עמ' לט) מובא שרבה דירושלים הגרי"ח זוננפלד "הקפיד מאוד משבא

של לה"ר, וכבר כתב בספר מגיד משרים פרשת ויקהל, וגם בענין הקמים אשר קמו נגדך, אין להרהר, כי הם לא יזיקוך, אלא יועילו, כי מי שאומר לה"ר על חבריו מנכין לו מזכיותיו ונותנין וכו', הוא אמת ויציב. ע"כ. וכנראה דכוונת המגיד כמ"ש בחובת הלבבות (שער הכניעה פרק ז) שהמדבר לה"ר על חבריו, אז עוונותיו של ההוא עוברים אליו. ע"ש.

וכתב הח"ח (לה"ר כלל ח ס"ו): דע דאין שום חילוק באיסור הסיפור, בין אם הוא מספר לאנשים אחרים... או לאשתו... ורבים משתבשים שמספרים לנשותיהם כל מה שארע להם עם פלוני ופלוני בביהמ"ד או בשוק, והנה מלבד איסור לה"ר עוד הוא מרבה מחלוקת כי היא בודאי תטור השנאה ותריב עם פלוני או עם בני

ובענין האיסור לדבר לשון הרע על אר"י, הנה בגמ' ערכין (טו.) אמרו, "תניא א"ר אלעזר בן פרטא בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה, ממאי דילמא משום דר' חנינא בר פפא דאמר רבי חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה דכתיב כי חזק הוא ממנו אל תיקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו כביכול בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם, אלא אמר רבה אמר ריש לקיש אמר קרא וימותו האנשים מוציאי דיבת הארץ רעה על דבת הארץ שהוציאו". ובגמ' כתובות (ק"ב.) ר' חנינא היה מתקן מתקליה דעכו, ופרש"י "משהו ומתקן מכשולי העיר מחמת חיבת הארץ, שהיתה חביבה עליו ומחזר שלא יצא שם רע על הדרכים". והמהר"ם מרוטנבורג הובא לשונו בכל בו (ס' קכ"ז) כתב: "מי שהולך [לארץ ישראל] להתנהג בקדושה ובטהרה אין קץ לשכרו ובלבד שיוכלו להתפרנס דכל דחליק אדעתא למדר וכו' כדאיתא פרק האיש מקדש (עמ' ט)."

ובהקדמה לס' חפץ חיים כתב, "וכאשר נחפשה דרכינו ונחקרה איזה עונות הם מהעיקרים הגורמים לאריכת גלותינו, נמצאם הרבה, אך חטא הלשון הוא על כולו מפני כמה טעמים, אחד כיון שזה היה עיקר לסיבת גלותינו, כמו שהבאנו מגמרא יומא ומירושלמי, ועוד הלא ידוע הוא שנגזר עלינו גלות מכבר מעת מעשה המרגלים כמו שכתוב בתהלים (פר' קו) 'וישא ידו להם להפיל אותם וכו' בגוים ולזרותם בארצות' וכמו שפירשו רש"י והרמב"ן בחומש (פר' שלח) וחטא המרגלים הלא היה עון לשון הרע, וכמו דאיתא

דור ודור אנשים שיוציאו דיבת הארץ רעה כמו שבעונותינו עינינו רואות בדור הרע הזה, וכל מי שיוציא שם רע על הארץ ילקה בגופו ויכנס בעונש זה וכל מנאצי לא יראה כי המוציא שם רע על הארץ הטובה הנה מורה היותו לא מבני ישראל."

וז"ל מרן אאמרו: יחסה של תורת ישראל לאר"י ולעלייה במובן הרוחני, נעלה מכל ספק, ידועים דברי חז"ל בספרי ששיבת אר"י שקולה ככל המצות שבתורה. והרמב"ן שכידוע סובר שיש מצות עשה להתיישב באר"י, כתב בחי' לשבת (קל), שהתירו לדחות שבות בשביל מצות יישוב אר"י, אע"פ שלא התירו לדחות שבות לשום מצוה אחרת, ואפילו למצות מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות, מפני שמצוות יישוב אר"י יש בה תועלת לכל עם ישראל.

לכל תחרב ארץ קדושה ותשאר בידי זרים.

וכי זוטר מה שאמרו חז"ל (בסוף כתובות), כל הדר באר"י דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחו"ל "דומה" כמי שאין לו אלוה, אבל לפי האמת יש לו. נמצאו הדברים סותרים את הכוונה האמיתית של מאמר חז"ל הני"ל. אולם פירוש הדברים כפי שמסבירים הגאון בעל ההפלאה, כי באמת ישנם אנשים שומרי תורה ומצות ומדקדקים במצוה קלה כבחמורה, הן בארץ והן בחו"ל, ולעומתם ישנם כאלה שרחוקים משמירת התורה והמצות, ולכן אמרו כל מי שדר באר"י, אפילו הוא כיום אינו שומר תורה ומצות, דומה כמי שיש לו אלוה. שסופו של דבר הוא שהמאור שבה ואוירא דאר"י שמחכים, יחזירנו למוטב. לעומת זאת כל הדר בחו"ל אפילו הוא שומר תורה ומצות בפועל, מכיון שאינו עולה לאר"י דומה חז"ל כמי שאין לו אלוה. זוהי דעת תורה ביחס לעליה לאר"י.

ואמרו עוד בירושלמי נדרים: אמר הקב"ה, חביבה עלי כת קטנה באר"י שעוסקים בתורה יותר מסנהדרין גדולה בחו"ל.

ושלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל. אר"י, תורה, ועוה"ב, וכולם נקנים ע"י יסורין. אר"י, שנא, וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מיסר, וסמך ליה, כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה. תורה, שנאמר, אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו. ועוה"ב, שנא, כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר.

ע"ן רומז נעים זמירות ישראל: אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, היתכן שאדם ישב כל ימי חייו בביכ"ע ובבית מדרש, מלאכתו האיך נעשית, וצרכי

לאר"י שלא יאמרו בניגון של תלונה (יחם פה) או יקר פה) משום שיש באמירות כאלו משום חשש מספר לשון הרע על אר"י, ורק אפשר לומר יחם לי' או יקר לי'.

ובספר מרביצי תורה ומוסר (מערכת הנצי"ב) מובא שהנצי"ב הקפיד מאוד על יהודי אחד שחזר מא"י וסיפר לו שכמה יהודים נרצחו שמה על ידי הערביים, והנצי"ב הוכיח אותו ואמר לו "אתה מרגל ואתה מוציא דיבה על אר"י". לשמוע דבריו נתכרמו פניו של היהודי שהיה איש כשר ותמים ושאל להנצי"ב "וכי הרבי חושד בי כי שקרתי". השיב לו הנצי"ב "אף המרגלים לא שיקרו, גם המה הגידו רק מה שראו ומה ששמעו ומה שהאמינו, אבל מאחר שהתכוונו בדבריהם למנוע את בני ישראל מלהכנס ארצה היו מרגלים וקולר הדור כולו נתלה בצווארם. כיוצא בהם כל המספר רעה על אר"י והיושבים בה, לא לשם תיקון ובנין, כי אם לשם דעה ועיכוב בנינה מרגל הוא ואשמו בראשו!"

ובספר דעת תורה לרב ירוחם ממיר (פר' זאת הברכה עמ' רי) התאונן מרה איך שאבדנו ההערכה וההרגש הנכון למעלת וקדושת אר"י, וכתב שם, "לפנים בישראל היה בעיניהם תואר אר"י וזכרונה דבר של קודש קדשים, וזכרונה שהייתי ילד בן שש וכשבא אורח מאר"י איש משולח לאסוף כסף בעד קופת רמבע"ג, ולא ידענו אפי' טיבו של האיש ההוא, והיה די לנו כבר כי אמרו עליו כי מאר"י בא, לא אוכל לצייר לכם את ההדרת קודש בהבטחתינו עליו, היינו ממש מנשקים כנפי בגדינו כמנשקים דבר שבקדושה".

והנה בגמ' ברכות (מח:) איתא "תניא רבי אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו" וכתב שם רבינו יונה (על הרי"ף ברכות לה:) "הטעם הוא מפני שמצינו שנשתבחה אר"י בזה הלשון דכתיב אל ארץ טובה ורחבה וכתוב בפסוק אחר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים וכיון שמוזכר ברכת הארץ על אכילתו יש לו ג"כ להזכיר שבחה", ובכענין זה כתב המאירי (ברכות מח:) "הואיל והזכיר את הארץ ראוי לו להזכיר שבחה ושבח ראשון שיצא מפי הקב"ה על הארץ היה בנוסח זה שנאמר וארד להצילו וגו' אל ארץ טובה ורחבה". והאבודרהם (בפירושו על בהמ"ז) כתב "ארץ חמדה טובה ורחבה ואנו צריכים לספר בשבח הארץ כדי שישתקוקו לה הנפשות".

וגם בזה"ז אין להוציא ש"ר על אר"י, כמבואר בס' שפת אמת (עמ' לב:) ממחר"ם חאגיז, וז"ל בקיצור "בכל

להשפיע על אחינו תושבי חו"ל לעלות לציון ברנה, ולהדריכם בנתיבות ישר לחנך את בניהם על מבועי התורה והיראה בישראל, ולהוסיף חוליה בשרשרת הזהב של מסורת ישראל המפוארת מאז היות עם ישראל לגוי קדוש.

ונאמר בספר תהלים, ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון. חז"ל אומרים (כתובות עה.), איש יולד בה, אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה, כלומר, לא רק אלה שנוולדו והתיישבו באר"י יש להם לשבח את אר"י, יאמר, מלשון את ה' האמרת היום, אלא גם אותו המצפה לראותה, והנמצא בגולה, עליו לדעת ולשבח את אר"י, ארץ אשר ה' דורש אותה, ותמיד עיני ה' בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, ולהתפלל לשלומה שהשם יכוננה לעולם ועד.

חייבים להקדיש תשומת לב מיוחדת לנוער ולאנשי תפוצות הגולה, להקנות להם הערכים המקודשים במסורת אבות, כדי שידעו ויבינו ויצפו לראותה, יכירו וידעו את גודל מצות ישוב הארץ, השקולה כנגד כל המצות שבתורה, כדברי חז"ל. ידעו להעריך את אר"י, וע"י כך להעריך גם את תורת ישראל, כי אוירא דאר"י מחכים. וכן אמרו על הפסוק, וזהב הארץ היא טוב, שאין לך תורה כתורת אר"י. ע"י כך נוכל לחזות בעליה לארצנו הקדו', לה אנו מקוים ומייחלים, כי לעת עתה ראיתי בני עליה, ולצערינו הם מעטים. (כלשון חז"ל בסוכה מה:). כולנו יודעים איך אבותינו ואבות אבותינו מסרו את נפשם כדי לעלות ולהתיישב באר"י, בהיותם אמונים על יסודות נאמנים של תורה"ק. והן עתה לצערינו, יש מאחינו שבתפוצות יושבים על סיר הבשר, ואינם רוצים לעזוב את הגולה, כי א"א לצפות לעליה לארץ אלא ע"י הקניית והחדרת הערכים המקודשים שלנו, והמסורת המפוארת של עם ישראל.

נאמר: ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים. המפרשים מבארים בדרך רמז: אלה המאושרים בחייהם בארצות הרווחה, ואין להם רצון כלל לעזוב את ארצם. ונדחים בארץ מצרים: אלה אשר מצירים את צעדיהם, והם עצמם מצרים (הצד"י צרייה) על שאינם יכולים לעלות לאר"י, אע"פ שהם רוצים מאוד וכמהים לעלות, אבל אין להם כל אפשרות לעלות, אלה הם הנדחים בארץ מצרים. אך ימים יבואו וכולם כולם יעלו וישתחוו לה' בהר הקודש בירושלים, וכאמור: ופדויה ה' ישוכון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה.

צבור האיך יעשו? אולם הכוונה לאר"י שהיא בית ה', אשר נפש דוד נכספה וגם כלתה לחצרות ה', לבל יגרשהו מהסתפח בנחלת ה', כאשר קרה בזמן בריחתו לחו"ל מפחדו של שאול המלך. ואר"י היא בית ה', כי נאמר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. כי כאן מקום השכינה, גם בזמן הזה, שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים. (ברכות כו:). הזוהר הקדוש אומר, אם רצונך לראות השכינה בתפארתה עסוק בתורה באר"י, זוהי כוונת דוד בסיימו את הפסוק: לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. ואפשר לתת רמז: "אחת" שאלתי מאת ה', א' אר"י, ח' חיי עולם הבא, ת' תורה. אלו שלש מתנות טובות הנ"ל שניתנו לישראל.

ואמרו בשם האר"י הקדוש: אף המבקר כתייר באר"י ודעתו לחזור לחו"ל, זוכה להשראה רוחנית, שכידוע יש לכל אדם מישראל נר"ן נפש רוח נשמה, אצל כל יהודי "נפש" מאירה, ככוכבים בהלם, והעולה לאר"י זוכה להארה נוספת של "רוח". והדר קביעות באר"י זוכה אף ל"נשמה". וזהו הרמז בכתוב: נותן "נשמה" לעם עליה, הרים בה, ו"רוח" להולכים בה, אלו התיירים שהולכים בארץ לארצה ולרוחבה, וחוזרים לחו"ל. זוכים עכ"פ ל"רוח". וכבר אמרו חז"ל: גדולה הבאת מעשר לירושלים שמביאה לידי יראת שמים, שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגן וכו', כי אם לפני ה' אלקיך תאכלנו, למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כי הימים כי בבואו לירושלים, והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים, ובעבודת הקרבנות, והסנהדרין בלשכת הגזית, ופוסקים הלכות לכל ישראל, היה גם הוא מכוין לבו לירא את ה' ולעסוק בתורה. (ספרי, הובא בתוס' ב"ב כא.) וגם בחזרו למקומו היה נוטל עמו צדקה לדרך מטען אוצר של יר"ש.

במצבנו היום, שההתבוללות והטמיעה של עמנו בחו"ל אוכלת בכל פה את שארית הפליטה, כי גם אלה שמקבלים קצת חינוך בבית ספר יהודי, כשמגיעים לבית ספר תיכון, או לאוניברסיטה, ולומדים יחד עם גויים וגויות, ומתקשרים אתם בעבותות אהבה, וכל החינוך שקבלו בילדותם חלף הלך לו. וילכו אחר ההבל והיהלו, ונטמעים בגוים. חייבים כל אלה הדרים בחו"ל לעשות חשבון הנפש, ולעשות כל מאמץ לעלות לישראל, כי שם צוה ה' את הברכה. וישנם בתי ספר תיכוניים דתיים ומוסדות השכלה גבוהה לאור תורת ישראל. וחובה קדושה לכל השליחים שלנו הנמצאים בקרית חוצות בחו"ל

יז. אם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר. אבל אם מתכוין להעביר הדברים ולגלותם יותר, עובר משום איסור לשון הרע. וראה בהערה עוד תנאים להיתר זה. יז)

דבר שנאמר בפני שלשה, ואינו מתכוין להעבירו, אין בו משום לשון הרע

נאמרו כל אותן הדברים החמורים בחומר עון לה"ר. והיינו, דמה שאמרו בתוספתא (פ"א דפאה ה"ב), ובירושלמי (פ"א דפאה), ובמסכת דרך ארץ רבתי (פרק יא) דמספרי לה"ר אין להם חלק לעוה"ב, היינו בגוונא הנד'.

וכן מבואר בעוד ראשונים, ועיין בדברי רבינו גרשום בב"ב שם שכתב, כל מילתא של גנאי דמיתאמרא באפי תלתא ואזלי הני תלתא משתעי לה לאחריתי, לית בה משום לישנא בישא. ע"כ. גם בעליות דרבינו יונה ב"ב שם, כתב [בביאורו השלישין] ויש לפרש עוד וכו', על ענין רכילות דכיון שאומר בפרהסיא בפני ג' מותר לספרה בפני מי שאמרו עליו. ע"כ. והיינו דגם בפני מי שאמרו עליו הלה"ר, מותר לספר, ואין בזה משום לא תלך רכיל בעמך, וכ"ש שאין בזה משום לה"ר.

וכ"ד הרמב"ם (בפ"ז מהלכות דעות ה"ה) וז"ל: ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה, כבר נשמע הדבר ונודע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת, אין בו משום לה"ר, "והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר". ע"כ. ומבואר עוד שגם הרמב"ם ס"ל שדין באפי תלתא הוא אף ברכילות, ועיין למהרש"ל על הסמ"ג (לאוין ט'). וע"ש בכס"מ שכתב, דמה שהתיר הרמב"ם היינו שאם יבוא במקרה לדבר בענין זה אין איסור לאומרו, אבל לא שיתכוין לגלות הדבר יותר. והסמ"ג (ל"ט ט') הביא דברי הרמב"ם הנ"ל, והוסיף, שאם האומר הזהירם לא לגלות אפי' אמרו בפני רבים יש בו איסור לה"ר, כדאמרינן בפרק זה בורר (לא). והוא תלמידא דגלי מילתא דאיתא בי מדרשא ואפקיה ר' מאיר מבי מדרשא, ואמר דין גלי רויא. והיינו דמה שהקפידו בזה הוא משום שהזהירם על כך בפירוש. ולא היה עתיד להתגלות. ומבואר, דאם לא הזהירם בפירוש על כך, לית ביה משום לישנא בישא. ולפ"ז י"ל דכן הוא במעשה דיהודה בן גרים. ועיין בהגמ"י (קושטטיניא, שם) שה"ד הסמ"ג הנ"ל.

ועיין לרבי דוד עראמה שם שכתב, דמ"ש הרמב"ם שאם נאמרו דברים אלו בפני שלשה וכו', היינו דוקא בסתם, אז מותר לאומרו, אבל אם התנה, הכל לפי תנאו. ע"ש.

יז) רמב"ם פ"ז מהל' דעות. והנה בענין דבר שנתפרסם ע"י שלשה לפחות, לדעת החפץ חיים יש בו איסור לה"ר, אך נראה שלדעת הרמב"ם שבסיפור דברים בעלמא, ואינו מתכוין לפרסם הדבר ככוונה, ליכא ככה"ג לה"ר, אבל יש בו משום ואהבת לרעך כמוך, דמאי דסני לך לא תעביד לחברך. וכתב הגמ"י שם בה"ה, שאם האומר מזהיר שלא לומר, אפי' אמרו בפני רבים יש בו משום לה"ר, כדאמר בפרק זה בורר (לא). ההוא תלמידא דגלי מילתא דאיתמר בבי מדרשא בתר עשרים ותרתין שנין, ואפקיה ר' אמי מבי מדרשא, ואמר דין גלי רויא. ספר המצות.

והנה בגמ' ערכין (טז:) ובב"ב (טז:) אמרו, כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא, מ"ט, חברך חברא אית ליה. ופי' רשב"ם, שאם יחזרו ויאמרו לאותו פלוני כך אמר פלוני עליך. ע"כ. והיינו דאין בזה גם איסור לא תלך רכיל בעמך. וכ"ש לית ביה משום לה"ר.

ובגמ' שבת (לג:) במעשה דיהודה בן גרים, שסיפר את דבריו של ר"ש בן יוחאי על הרומאים, שכל מה שעשו לצורך עצמם עשו, ונשמעו דבריו למלכות, וגרם שהשלטון רצו להרוג את ר"ש בן יוחאי. ע"ש. והרי התם היו שלשה בעת שרשב"י אמר מה שאמר, ר"ש, רבי יוסי, ורבי יהודה, ואע"פ כן נגרם מה שנגרם ממה שיהודה בן גרים הלך וסיפר הדברים. ולכאורה מוכח שגם בדבר שנאמר בפני שלשה גורם מה שגורם לה"ר. ואילו בגמ' ערכין ובב"ב הנ"ל מבואר דבכה"ג אין איסור לה"ר. וע"ש בסוגיא דר"ש הענישו ע"ז. וצ"ל שכל ההיתר הוא כשמספר בדרך אקראי, אבל לא כשמתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר. [וראה להלן לשון הרמב"ם], ויהודה בן גרים הרי התכוין להעביר הקול ולגלותו יותר. ולכן הענישו ר"ש.

והנה מדברי הרשב"ם הנ"ל מבואר, שכל דבר הנאמר בפני שלשה, לא רק שאין בזה משום לה"ר, אלא גם אין בזה אבק לה"ר, וגם אין בזה איסור רכילות. וה"ט, דכל ששלשה יודעים מזה, ממילא כבר נשמע הדבר ונודע לכל, דחברך חברא אית ליה, ובדבר העשוי להתגלות לא אסרה התורה משום לה"ר. וע"ז לא

רכח). ועוד, דאירינגן על גילוי סוד ולא בענין לה"ר. [והוא כפירוש רש"י הנ"ל].

גם הריטב"א ובספר ההשלמה כתבו לבאר הסוגיא שם, דאירינגן לענין גילוי סוד, ולא לענין לה"ר.

ועיין בספר חפץ חיים (כלל ב' סי"ג הע' ו') שאחר שכתב ליישב שיטת הרמב"ם בזה, כתב, וזהו לפי פירושם של הרמב"ם והרשב"ם, אבל לפירוש רש"י בדברי רבה בר רב הונא, וכן לפירוש התוס' בב"ב ובערכין, וכן לפירוש רבינו יונה במאמר רכ"ח, אם נפרש כפירושיהם אין לנו שום מקור מהגמ' לקולתו של הרמב"ם בזה, ועל כן צ"ע אם הלכה כן. ואע"פ כן אין לדחות דבר זה לגמרי מהלכה, כיון שדעת הרמב"ם והסמ"ג והרשב"ם שוין בענין זה. ושם כתב להסתפק בדברי רש"י אם בא לומר שאדם שסיפר ענין מסחרו וכדו' שבסתמא אסור לגלות, כשסיפר זאת בפני שלשה הוכיח דלא קפיד שיגלהו שידע שע"כ עתיד להתגלות, או שכוונת רש"י כמו שפירש הרשב"ם בב"ב. ע"ש. **ובב"ש** וצ"ע אם הלכה כן, הנה לדידן דנקטינן כדעת הרמב"ם ברוב הדברים, וכמ"ש בתשובת אבקת רוכל (ס' לב), שהרמב"ם היה מרא דאתרא באר"י ואגפיה, ממילא ה"ה בענין זה, דאף שדעת רש"י אינה כן, מ"מ לדידן העיקר כדעת הרמב"ם דכל שהדבר ידוע לשלשה, ואינו מתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר, אלא דרך סיפור דברים בעלמא, ליכא בזה לא לה"ר ולא אבק לה"ר. ובפרט הרמב"ם אינו יחידי בדבר. שכן דעת הרשב"ם, רבינו גרשום, עליות דרבינו יונה, הגהות אשר"י, המאירי [ושמא חיבור המאירי על ב"ב לא היה בפני החפץ חיים].

ויש להוסיף, דנודע דרש"י ותוס' מפרשים הם, ולא תמיד נחתי לפסק הלכה, אלא לפירוש הסוגיא, וכמ"ש המאירי בהקדמתו לספר בית הבחירה לאבות (כדפ"ח עמוד נד) וז"ל: וראש לכל החיבורים שנתחברו דרך פירוש, הוא פירוש רש"י ז"ל, ואם רבו הלוחמים עליו, כלי זיינו עליו, ותשובתו מתוך דבריו, כולם נכוחים למבין, ואין מעלתו ניכרת רק ליחידים, כי במלא אחת יכולו לפעמים תירוצים של חבילי קושיות. אלא שלא כיוון בהם לענין פסק הלכה כלל. ע"כ. והוא תנא דמסייע למרן הב"י (או"ח סי' י') שכתב, דרש"י מפרש ולא פוסק. ולכן אין לפסוק כהרא"ש נגד הרמב"ם אע"פ שרש"י פירש כהרא"ש, כיון דרש"י מפרש ולא פוסק, והו"ל הרמב"ם כנגד הרא"ש, חד לגבי חד, והלכה כהרמב"ם דמסתבר טעמיה. ע"כ. וכ"כ הרדב"ז בתשו' (סי' קט).

ומרן החיד"א במחב"ר יו"ד (סי' יב סק"א), הביא דברי רב אשכנזי אחד [רבי שאול ברלין] שהשיג על מ"ש

ויש לעיין אי בעי' דוקא שיתנה שאינו מסכים שיפרסם הדבר, או שאנו תולין בדעתו דמסתמא כל אחד אינו מסכים שיפרסמו דבר זה עליו. וכתב החפץ חיים (באר מים חיים, כלל ב' הערה ג'), דהיינו דוקא לשון דיעבד, ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה וכו', שאז אם סיפר הדבר, בדיעבד לא עבר על איסור לה"ר.

אלא ש"ל, דמה שהרמב"ם תפס לשון דיעבד, ואם סיפר וכו', היינו מטעמא אחרינא, משום ואהבת לרעך כמוך, וכל מאי דסני לך לא תעביד לחברך, אבל אינו משום איסור לה"ר.

וכן משמע ממ"ש בשאלות (פרשת וישב אות כח), דאמר רבה וכו' כי אזיל ואמר ליה למריה, דהו"ל כי פרהסיא. ע"כ. והיינו דמותר לומר אותו לה"ר אף למי שנאמר עליו הלה"ר. ואין בזה משום לא תלך רכיל בעמך, וכ"ש משום לה"ר.

וכן מבואר בהגהות אשר"י (ב"ב פרק ג' סי' ל') כתב, והשומע דבר שנאמר בפני שלשה יכול להגיד למי שאומר אותו עליו.

וכן מבואר במאירי (ב"ב טז). וז"ל: וכמו שאמרו לענין לה"ר שאדם אמר על חבריו, שאם אמרו בפני שלשה, אין איסור לה"ר למי שיאמר לחבירו פלוני אמר זה עליך, שמכיון שבעל השון אמרו בפני שלשה, הרי הוא כמי שאמרו בפני כל העולם. ע"כ.

גם בהלכות גדולות (סוף הלכות נחלות, הובא בחפץ חיים בהג"ה בבאר מים חיים ו') כתב: אמר רבה בר ר' הונא כל מילתא דמיתאמרא בתלתא, לית בה משום לישנא בישא כי אזיל אמר לה למרה דהו"ל פרהסיא. ע"כ. ומבואר, דאף לבעל הדבר מותר לספר, ואין כאן לא תלך רכיל בעמך.

ואמנם מדברי רש"י בערכין (טז. בד"ה דמתאמרא) מבואר, דגם ככה"ג איכא לה"ר, ודברי הגמ' איירי לענין גילוי סוד. וז"ל רש"י: שהבעלים אמרוה בפני ג', המגלה אותה אינו לה"ר, שזה גילה תחלה דעתו שאם מגלה אותו אינו חושש, דמידע ידע דסופה להגלות, דחברך חברא אית ליה, וזה מגלה לחבירו וזה לחבירו עד שיוודע. ע"כ. גם התוס' שם (טו ע"ב) כתבו, פירוש כגון כה"ג דנורא בי פלוני, דאיכא למישמע דלא אמרה משום לישנא בישא, אבל אם הוא אמר דבר קנטור על חבריו, אפי' היה אומרה בפניו אית ביה משום לישנא בישא. ע"כ. והיינו דמייירי בדבר דמשתמע לתרי אנפי, דאז שרי באפי תלתא, לומר זאת בנוסח וצורה שלא יהיה בזה גנאי. וכ"ה בעליות דרבינו יונה בכיאוורו הראשון. ושם כתב לבאר עוד, שמותר לספר כגון לסלק הנוקים וכדו', וראה בשע"ת (שער ג')

נעשה מעשה. ובסנהדרין (פא:) חזר לעירו שנה ולימד כדרך שהיה למד פטור, הורה לעשות חייב. ובריש הוריות (ב.) אין בית דין חייבים על הוראתם עד שיאמרו להם מותרים אתם לעשות. ע"ש. ובירושלמי (כלאים פרק ב') כל הלין מלייא לענין משא מתן, הא לענין להורות אסור להורות. ע"ש. וה"ג רש"י ז"ל דלא נחית אלא לפרש הסוגיא כפשטה, שכל מבין עם תלמיד יוכלו להבין פשט דברי התלמוד, אמרינן דלא נחית למעשה, ואילו היה נחית לפסוק הלכה למעשה היה מדקדק יותר בפירושו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. [וע"ע בתשובת רעק"א ר"ס יד].

ואפשר עוד לומר שרש"י עצמו לא חשש לתקלה פן יפסקו הלכה למעשה על פי פירושו, מפני שהלכה רווחת היא שאין לפסוק דין מן התלמוד אלא ע"פ פסקי הגאונים בתשובותיהם, וכמ"ש בשו"ת מהר"י בן מיגאש (סי' קיד), שאותם שמדמים להורות ע"פ חוזה עיונם בתלמוד, ראוי למנעם מזה, כי אין בזמנינו זה מי שיגיע בתלמוד לגדר שיוכל לסמוך להורות ממנו. ע"כ. וכן כתבו כמה אחרונים, דרש"י מפרש ולא פוסק, וכן כתבו הגרע"א בתשו"י שם, ומהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (ר"ס ריג).

וניזהדר אנפין לנ"ד, דכיון שהרמב"ם כתב שאין בזה משום לה"ר, לדידן יש לתפוס כן עיקר לדינא, והן אמת דלאו בכל דוכתא נקטינן כדעת הרמב"ם, דהנה מרן הב"י בהקדמתו לאו"ח כתב, דהיכא שאין לנו גילוי בדעת כל ג' עמודי ההוראה, נקטינן לדינא כרוה"פ. ולא כתב שם שיש לתפוס כדעת הרמב"ם, ורק אם הרמב"ם לא כתב כלום בדין זה נקטינן כרוה"פ, ומשמע דלאו מילתא פסיקתא היא שיש לתפוס בכל דבר כהרמב"ם. ומ"ש באבקת רוכל שהרמב"ם היה מרא דאתרא באר"י, היינו באופן כללי, ברוב הדינים, או במקום שלא חלקו עליו רוה"פ. ובאמת שמצינו בכמה מקומות שמרן עזב דעת הרמב"ם ופסק להחמיר או להקל כדעת רוה"פ האחרים. וכגון לענין בישול אחר בישול בשבת בדבר לח, ולענין שיעור כזית, ועוד. וראה בילקו"י שביעית (מהדו"ק עמוד תקו) מה שכתבנו בזה.

נמצא, שדין זה, אם דבר הנאמר בפני שלשה יש בו משום לה"ר או לא, שנוי במחלוקת הראשונים, שמדברי רש"י ותוס' והריטב"א וההשלמה, יש בזה משום לה"ר, אך משום גילוי סוד אין בזה. ואילו דעת רוב הראשונים, דאף משום לה"ר אין בדבר, וכן נראה דעת השאלתות, רשב"ם, רבינו יונה, רבינו גרשום, בה"ג, הרמב"ם, הסמ"ג, הגהות אשר"י, והמאירי.

להסתמך על דברי מרן הב"י שרש"י מפרש ולא פוסק, שהרי רבותינו הראשונים והאחרונים סומכים על דברי אור העולם הוא רש"י ז"ל. ומרן החיד"א תירץ, דהא דכתבו מרן והרדב"ז לא משום נדנדוד חסרון כבוד מגדולת מאיר עיני הגולה גדול מרבן שמו רש"י ז"ל ח"ו, רק דאמרינן בפרק יש נוחלין (קל:) א"ל רב אסי לר' יוחנן כי אמר לן מר הלכה, הכי נעביד מעשה, אמר ליה לא תעבידו עד דאמינא לכו הלכה למעשה. וזה כוונת מרן והרדב"ז דרש"י בפירושו לא אמר דבריו הלכה למעשה רק דרך פירוש, משא"כ הרי"ף והרמב"ם שסידרו חיבוריהם להורות הלכה למעשה, וכן המחברים הבאים אחריהם. וכשרש"י פוסק בפירושו דכך הלכה, ודאי הלכה למעשה קאמר. ובה גם מרן והרדב"ז מודים דסברתו נחשבת ככל גדולי ישראל. עכ"ל. וכ"כ עוד בספרו שם הגדולים (מע' גדולים ערך רש"י).

ואמנם הסמ"ג (מצוה שט) כותב על רש"י ור"י שהם עמודי הוראה, ומשמע שסומך על דברי רש"י להלכה. גם מהר"י חאגיז בשו"ת הלק"ט (ח"ב סי' קיז) העיר, שאם רש"י סבר וקביל שפשט ההלכה כך, למה יגרע כוחו משאר פוסקים. ע"ש. גם החות יאיר (סי' קד) כותב, דמצינו בכמה מקומות שרש"י פרשן הוא, ומ"מ לא נמנע להודיענו בקיצור הנוגע להלכה. גם בדברי חמודות (סביב הלכות ציצית להרא"ש סי' יט אות טא) כותב, ואני אומר שזו שטען הב"י שאין למנות דברי רש"י, אין דעתי נוחה בזה כלל, דחס ליה לרש"י לפרש הסוגיא לפי מה שנראה לו והוא עצמו לא יסבור כן אליבא דהלכתא. וכי לא יחוש לחורבא דתיפוק מיניה חלילה, אבל אין ספק שכל פירושו שמפרש הן לפי דעתו ומסקנתו אליבא דהלכתא. ע"ש.

גם החזו"א (באגרותיו ח"ג סי' טו) כתב: ולענין עיקר הפירוש של רש"י בדינים היוצאים ממנו, תמיד נחשב דעת רש"י כאחד הפוסקים. וכי יתכן לומר שמה שפירש רש"י בחולין (נד:) על ניביה ועיכול ניביה אינו לפסק הלכה רק לפירוש, או מה שפי' רש"י רוב בשר קיים שלא יצא העצם פעם אחת לחוץ, היינו דרך פשט ולא דרך פסק. ע"כ.

אולם כאמור הדבר ברור שמרן ז"ל לא בא למעט ח"ו בערכו של רש"י, אלא שסמכו ע"מ שאמרו בב"ב (קל:) אין למדין הלכה מתוך תלמוד עד שיאמרו לו הלכה למעשה. [ופי' רשב"ם, דשמא אם יבא לידי מעשה ידקדק יותר ויראה טעם אחר בדבר]. א"ל ר' אסי לר' יוחנן, כי אמר לן מר הלכה הכי, נעביד מעשה, א"ל לא תעבידו עד דאמינא הלכה למעשה. ע"כ. ובגיטין (לה.) א"ל ר' יוחנן לר' אסי, וכי מפני שאנו מדמים

את אוזן חבריו להודיעו, ה"ז עובר ע"מ שנאמר בתורה לא תעמוד על דם רעך. וכן פסקו הטור והש"ע (חור"מ סי' תכו ס"א). ועפ"ז פסק בשו"ת יחו"ד הנ"ל (ח"ד סי' ס) במי שמשתדל להשיג רשיון נהיגה, והוא חולה במחלה סמויה שאינה מתגלית ע"י בדיקת רופא רגילה, שמתור לרופאו האישי או למי שיודע בבירור על מחלתו להודיע על כך למשרד הרישוי.

ועיין בפתחי תשובה (או"ח סי' קנו) שכתב, הנה המג"א וכן בספרי המוסר האריכו בחומר איסור לה"ר, וראיתי לנכון להעיר לאידך גיסא, שיש עון גדול יותר מזה, וגם הוא מצוי ביותר, וזהו מי שמונע עצמו מלגלות אוזן חבריו במקום שיש צורך להציל עשוק מיד עושקו, מפני שחושש לאיסור לה"ר, כגון הרואה מי שאורב לחבריו להורגו בערמה, או שחותר מחתרת באישון לילה ואפילה בביתו או בחנותו של חבריו, ומונע את עצמו מלהודיע לחבריו ולהזהירו בעוד מועד, מפני שחושב שהוא בכלל איסור לה"ר, ובאמת שהנוהג כן גדול עונו מנשוא, ועובר על לא תעמוד על דם רעך. וה"ה גם לענין ממון, כי מה לי חותר מחתרת או שרואה את משרתיו של חבריו שגונבים ממנו, או שותפו לעסק. וראה עוד ביחו"ד הנז'.

ובשו"ת לחפץ חיים להרה"ג ר' שלמה רוזנר (סי' כז) כתב, שאע"פ שדעת הח"ח נוטה לפסוק בזה כדעת התוס', מ"מ אפשר שאם הדבר מפורסם לכל, לכ"ע מותר לספר לאחרים, וכמו דבר שנתפרסם בעיתון. שכיין שזה כבר מפורסם שוב אינו גורם לפרסום. וכן משמע קצת בחפץ חיים (כלל ב' סק"א). וע"ע בח"ח (כלל ג סק"ב, ובכלל ד' סק"ו).

ובלבר שאינו מתכוין לגלות הדבר, אלא שמספר באקראי מה שקרה בעיתון, שבאופן כזה מותר.

ויש להבהיר דבלא"ה אסור לעיין בעיתונים חילוניים, דשאני מינות דמשכי, וראה בילקו"י שבת כרך ב' (עמוד ט).

וגם יש לזהר במ"ש הח"ח שם בסעי' ט', שלא יוסיף שום תיבה יותר ממה שכתוב, ולא יטעים הדבר יותר ממה שהיה נשמע הדבר עליו מעצמו. ועוד שבזה מוכח שמקבל הדבר, וזה לכ"ע אסור, שאפי' אם הדבר מפורסם אסור לקבל שהדבר אמת, כמ"ש הח"ח בכלל ז' סעי' א. ולפ"ז אסור לספר הדבר למי שיקבל את הדברים בודאות, שהרי מכשילו בלפני עור. ומה שנתפרסם בעיתון, אין מזה שום ראייה שהדבר אמת, ולכן גם כשמספר לאחרים אסור לו להאמין שהדבר אמת, אלא שמספר שכך וכך כתוב בעיתון.

ובשו"ת משנה"ל (ח"ט סי' שנג) דן אם מותר לפרסם פסק דין ברבים, או לפרסם בעיתון שפ' הועמד למשפט

אשר על כן יש לתפוס לדינא כדעת הרמב"ם ורוב הראשונים, שכל דבר הנאמר בפני שלשה אין בו משום לה"ר, אלא שיש לכך כמה תנאים:

א. דכ"ז באופן שהמספר לא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר, וכמ"ש הרמב"ם הנז'. ואמנם הרשב"ם ורבינו גרשום לא כתבו הגבלה זו, ונראה שלדעתם גם אם מתכוין להעביר הדבר ולגלותו, לית ביה משום לישנא בישא.

ב. וגם יש לנו לחוש ללשון הרמב"ם דמשמע קצת שהוא דוקא בדיעבד. ולא לכתחלה.

ג. ועוד, שלדעת רבי דוד עראמה הרמב"ם איירי בלא התנה. וכמו שמצינו סברא זו בסמ"ג.

ד. ובכס"מ שם מבואר, דמה שהתיר הרמב"ם היינו שאם יבוא במקרה לדבר בענין זה אין איסור לאומרו, אבל לא שיתכוין לגלות הדבר, וכ"ה בספר יד הקטנה (ח"ח בהג"ה סעיף ג), שצריך לספר זאת דוקא בתוך סיפור אחר ולא בפני עצמו. והיינו שאם מספר הדבר כסיפור בפני עצמו הדבר מורה על כוונתו לבזותו ולהשפילו. ולכן איכא בזה משום לה"ר. ועיין להחפץ חיים (באר מים חיים ג') דמקור דבריו מסנהדרין לא. מההוא תלמידא וכו' דאפקיה רבי אמי, ואע"פ דנאמר בפרסום אע"פ כן הקפיד מחמת שנתכוין לגלות. וראה עוד בחפץ חיים (כלל ה' באר מים חיים אות יא בסופו). ודו"ק.

ה. וכתב החפץ חיים (סעיף ה') דאם השלשה הם יראי אלוקים, כל כי האי גוונא שאין הדבר מתפרסם על ידם, אסור לספר, שכבר אין בדבר פרסום. ושם כתב להסתפק אם רק אחד מהשלשה ירא אלוקים שלא יספר הדבר, אם די בכך.

ו. וראה עוד בחפץ חיים שם בהלכות רכילות (כלל ב' הערה ד'). דכל ההיתר הוא לאחד מן השלשה, אבל לאחר אסור לספר זאת, והיינו שאין להאמינו לאחר. **ורע,** דיש עוד אופנים שאין איסור לדבר לה"ר, וכגון באיזה דברים הקשורים לשידוכים, וכמבואר בחפץ חיים שם, וכן לענין קבלת אדם לעבודה או ללימוד, ובכל שיש היתר בדבר, אסור לו להעיר לאביו על כך. ואדרבה פעמים ויש כאן ענין של לא תעמוד על דם רעך, באם יודע על חבריו שהוא כעסן ונרגן, ואם יקבלו אותו לאיזה משרה הדבר יזיק למנהל וכדומה, והדבר ברור אצלו, אין בזה איסור לה"ר, כפי התנאים שנתבארו בח"ח.

וראייה לזה ממ"ש הרמב"ם (בפ"א מהלכות רוצח הי"ד): כל היכול להציל את חבריו ואינו מצילו, עובר על לא תעמוד על דם רעך, לפיכך הרואה את חבריו טובע בים או שליטטים עליהם עליו, ויכול להצילו, או ששמע שאנשים חושבים עליו רעה וטומנים לו פח, ולא גילה

ית. מותר לספר לשון הרע על עצמו, באופן שאין בו חשש של חילול שם שמים וכדומה. (יה)

למברכיו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מן המדה הזאת, ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובכן ינצל אדם מכ"ז, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם, זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים. ואם אולי יכריחנו מחרף מבני אדם להשיב על דבריו, ראוי לחכם שישב לו דרך סלסול ונעימות ולא יכעס הרבה, כי כעס בחיק כסילים ינוח, וינצל עצמו אל השומעים מחירופיו וישליך המשא על המחירף, וזהו דרך הטובים שבבני אדם. ויש לנו ללמוד דבר זה, שמותר לנו לענות כסיל, לפי הדומה, מאשר התירה התורה הבא במחירתת להקדים ולהורגו, שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבול הנוקין מיד חבירו, כי יש לו רשות להנצל מידו, וכמו כן מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך, בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו.

עוד יש לדון להיתר, כאשר עושה כן כדי לשפוך את מר לבו, ולא יזיק לבריאותו הצער שיצער את חבירו, שכיון שיש לו בזה רפואה י"ל בזה חיץ קודמין. וגם הח"ח כתב כעין זה בהל' לה"ר (כלל י סעיף יד בהגה"ה), שאפשר שאם כוונתו להפיג את דאגתו מלב, במה שמספר לידידו את העוולה שפ' עשה לו, הוי כמכוון לתועלת, שהדבר מותר, אך יזהר שלא יחסרו שאר הפרטים שבסעיף זה. ואחד מהם שלא יגדיל את העוולה יותר ממה שעשה, ושלא יסובב לעושה העוולה נזק ע"י הסיפור יותר מכפי הדין. ע"כ. ונפ"מ לאשה שנצרכת לספר לבעלה ע"מ שעבר עליה במשך היום וכדו'.

לספר לשון הרע על עצמו

לכאורה בבעה"ט (בראשית ט, ה), שכתב, ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש גו', במסורה וכו', לומר כמו שאסור להרע עצמו (ע' ב"ק צא:). כך אסור לקלל עצמו. וזה הוא אך את דמכם לנפשתיכם ואך את הדבר, שאפי' הדיבור אדרוש. ע"כ.

וכן משמע ממ"ש החפץ חיים שאסור לספר לה"ר על אשתו, ודלא כהפתאים שחושבים שאשתו כגופו דמי. ועוד כתב החפץ חיים, שאפי' הקדים לספר על עצמו, וכלל בכלל הסיפור את חבירו, לא נפקא מכלל לה"ר. ומשמע לכאורה דס"ל שמותר לספר לה"ר על עצמו.

ובמצות ל"ת שלא להחזיק במחלוקת, שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדו (סמ"ג ל"ת קנ"ז). והנוקם מחבירו עובר בל"ת שנאמר לא תקום ולא תטור. כיצד אמר לו השאילני קרדומך ולא רצה, למחר אמר לו השאילני

בשביל מעשה כזה וכזה וכדו'. דהרי כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא. וכל מילתא דעבידא לאיגלווי לית בה משום לישנא בישא, ופסקוהו הרי"ף (פ' במה מדליקין) והרמב"ם (דעות ז, ה). וה"ה פס"ד שנאמר בפני ב"ד ובעלי דינים, הרי נאמרה בפני ג' ולית בה משום ל"ב. ובלבד שאומר כן כמסיח לפי תומו ואינו מתכוין לבותו, כמו שהרבה עושים בעיתונים.

וכ"ש אם ע"י הפרסום הזה יבא לידי היזק, כגון שיאבד את הנאמנות שלו, או שיהיו לו הפסדים במסחר או בשידוכים. שיש בזה גם מקפח פרנסתו של חבירו ויורד לחיי משפחתו שזה ודאי איסור גמור.

וע"ע בחפץ חיים (לשה"ר פ"ז הי"א) שבדברים הניכרים מותר להאמין למספר שהדברים אמיתים. ועוד כתב הח"ח (כלל י ס"ק לה) שאפי' בעני המהפך בחררה, מותר לעני לספר לשה"ר על החוטף כדי שיחזיר לו. [אא"כ יכול לעשות זאת בדרך אחרת, כמ"ש שם לעיל כלל י' באר מים חיים אות יא].

וכן אם כוונתו להרבות שלום, ע' בת' הרמ"א (סי' יא) שהוכיח בראיות שמותר לספר לה"ר מפני השלום. **עוד** יש לדון בסיפור לה"ר, כאשר משיב למחרפו דבר. וכמ"ש החינוך (מצוה שלה), שאף שאסרה תורה לצער את חבירו בדברים, מ"מ חבירו התחיל להרשיע ולצער בדברים הרעים, אין נראה לומר שלא יענה, שא"א להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו

(יה) וכמ"ש ג"כ לנכון בשו"ת לחפץ חיים סי' כד. **ולאפוקי** ממ"ש בס' כצאת השמש בגבורתו (עמ' קצח) מעשה שהיה בהגאון בעל החפץ חיים, שהיה בעגלה ושמע שבח שמדברים עליו, ודיבר לשה"ר על עצמו, והיכוהו על כך וכו', ואז אמר החפץ חיים שעתה למד הלכה חדשה, שאסור לספר לה"ר על עצמו, אע"פ שלא כתב בספרו הלכה זו שאסור לאדם לדבר לשה"ר על עצמו. ע"כ. הנה אין למדין הלכה מסיפורי מעשיות. ואם כנים הדברים, לא אמר כן החפץ חיים רק בדרך מליצה בעלמא.

ואינו דומה לאיסור קללה, שאסור לקלל את עצמו, כמפורש בגמ' (שבעות לה). שמקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בל"ת. דשאני התם שהוא ענין של נזק, משא"כ דיבור בעלמא שאין בו נזק לעצמו. וכן משמע

יט. וכל איסור לשון הרע הוא דוקא על איש שעל פי דין תורה הוא עדיין בכלל עמיתך, דהיינו עם שאתך בתורה ובמצות, אבל אותן האנשים שמכירים שיש בהם אפיקורסות, מצוה לגנותם ולבזותם, בין בפניהם ובין שלא בפניהם, בכל מה שהוא רואה עליהם או ששומע עליהם, דכתיב לא תונו איש את עמיתו ולא תלך רכיל בעמך, והם אינם בכלל זה, שאינם עושים מעשה עמך, ונאמר הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט וכו'. ואפיקורס נקרא הכופר בתורה ובנבואה מישראל, בין בתורה שבכתב ובין בתורה שבעל פה, ואפילו הוא אומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק אחד, או קל וחומר אחד, או גזירה שוה אחת, או דקדוק אחד, גם הוא בכלל הזה. (ט)

דאע"פ שלא היה בידם למחות מ"מ היה להם לשתוק ולא להחזיקו בכך. וזה עונש המחניף בדבר עבירה מחמת יראתו מפניו, ואינו חושש על יראת הקב"ה. ומיהו אם מתיירא שלא יהרגנו מותר לו לומר יפה עשית, אפי' עבר עבירה.

אמרו חכמינו ז"ל על הפסוק בצדק תשפוט עמיתך, הוי דן את חברך לכף זכות. וע' בשבת (קכ"ז). והחושד בכשרים לוקה בגופו [יומא י"ט]. והשח שיחת חולין עובר בעשה, פ"י דבר גנאי וקלות ראש, שנאמר ודברת בם ולא בדברים בטלים, ולא הבא מכלל עשה עשה [יומא י"ט].

וכתב הרמב"ם בסה"מ (מצוה ח) צונו להדמות לו יתעלה כפי היכולת, והוא והלכת בדרכיו. וכבר נכפל זה הצווי ואמר ללכת בכל דרכיו, ובא בפירושו [סוטה י"ד]. מה הקב"ה נקרא חנון, אף אתה היה חנון. מה הקב"ה נקרא רחום אף אתה היה רחום וכו'. וכבר נכפל זה הענין בלשון אחר ואמר, אחרי ה' תלכו, ובא בפירושו שר"ל ההדמות בפעולותיו הטובות והמדות הנכבדות שיתואר בהם. עכ"ל.

ועוד יש הרבה מצות תדיריות עשין ולאויז הנזכרות בכל ארבעה ספרי השו"ע, וימצא אותם המעיין כל אחד במקומו. ועוד יש הרבה שלא הובאו בשו"ע ונמצאים בספרי מוני המצות, הרמב"ם והסמ"ג והחינוך. [וביותר בספר חרדים כי הוא קיבץ מכל הראשונים הקודמים לו בהמצות הנהוגות למעשה בזמן הזה]. ונכון מאד שילמד אותם כל אדם ויהיה בקי בהן, ועי"ז יהיה ביכולתו לקיימן, וכמו שאחז"ל על הפסוק וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, זכירה מביאה לידי עשייה, דאם לא ידע אם היא מצוה כלל מה יזכור לקיימן.

לשון הרע על רשעים

(ט"ז): ושנאת הבריות כיצד, מלמד שלא יכוין אדם לומר אהוב את החכמים וכו' ושנא את עמי הארץ,

מגלך, אמר לו איני משאילך כדרך שלא שאלתני, זו היא נקימה. [וכתב רבינו אליעזר ממיץ בס"י שלו, וז"ל: לאו דוקא שאלת כלים דהא לאו כלים כתיב בקרא, אלא אפי' שאר ממון דלאו כלים נינהו למדנו שמוזהרים ישראל שלא למנוע לעשות צדקה וגמ"ח בממון שבביל שלא עשה הוא עמו, שזו היא נקימה וכו']. ואם אמר לו הא לך הריני משאילך ואיני כמותך, זו היא נטירה, אלא ימחק הדבר מלבו ולא יזכרנו כלל. עכ"ל הרמב"ם.

עוד כתב במצוה ע"ג: להתודות לפני ה' מכל חטא שיעשה האדם, שנאמר והתודו את חטאתם וגו'. ועוד כתב בחלק ל"ת סי' קצ"ה, שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא בימי הנערות, שנאמר לא תאכלו על הדם, ור"ל לא תאכל אכילה שהיא מביאה לשפוך דם, והוא אכילת סורר ומורה שחייב עליה מיתה. [ואף שלאחר שעבר ימי הנערות לא נתחייב בתורה מיתה על אכילה כזאת, מ"מ נוכל לראות כמה מגונה ומכוער הדבר ביותר, מדכתיב ואמרו אל זקני עירו בנינו זה וגו' וזולל וסובא, ונאמר בקבלה אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו, ולהרמב"ן נכלל כ"ז במ"ע קדושים תהיין].

ואל יוציא אדם דבר מגונה מפיו [פסחים ג']. ובמצוה רצ"ט, שלא להכשיל תם בדרך, והיינו שלא ליתן לו עצה שאינה הוגנת לו, שנא' ולפני עור לא תתן מכשול. ויזהר מליצנות וחניפות, וכן ירחק משקר בתכלית הריחוק [ע"י שבועות ל"א]. אך מפני השלום מותר לשנות. [נע"י במ"א מש"כ בשם הס"ח. וראה בילקו"י כיבוד אב ואם פ"ט, שהבאנו כשלושים סוגיות שמבואר בהם שפעמים מותר לשנות ולשקר בסיפור דברים. ראה שם]. **ובגמ'** סוטה (סוף פ"ז) בשעה שקרא אגריפס המלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי וגו', זלגו עיניו דמעות מפני שלא היה מזרע ישראל. אמרו לו אחינו אתה. ובאותה שעה נתחייבו ישראל כלייה על שהחניפו לאגריפס,

(י"ט) כ"ה בחפץ חיים לה"ד (באר מים חיים כלל ח ס"ק ט) דאין עליהם איסור קבלת לה"ר. וז"ל אדר"נ (פרק

סימן קנז - סעודת שחרית

א. טוב ונכון לכל אדם להרגיל עצמו לאכול בכל יום פת שחרית, ובפרט אם הוא הולך אחר התפלה ללמוד בבית המדרש, כדי שיהיה בריא וחזק ויוכל לעבוד את השי"ת בתורה ובתפלה. (א)

לא יגדיל המספר את העוולה יותר ממה שהיא. וגם לא יטמין את עצמו לגנותו בצינעא ובפניו יחניף לו, רק כשיספר יספר בפרהסיא, אם לא שיש לו ממנו אימה שיש לאל ידו להרע עמו, או מפני חשש מחלוקת מותר לגנותו בצינעא בפני כל אחד ואחד, והכל יתכוין לש"ש כדי להשיאו שלא ילמדו ממעשיו, וכל אלו הדברים מקורן מעליות ר"י המובא בש"מ לב"ב ל"ט. ואיזהו מוחזק כל שהוסכם בפני אנשי העיר לרשע, עד שלא יפול להם בו ספק, (מחמת שמועות הרעות שיוצאות עליו תמיד מעניני ניאוף, בדברים שנחפשו ידיעת איטורם בכל ישראל), אבל אם יצא עליו קול בעלמא בלבד, אסור לסמוך ע"ז לגנותו ח"ו, ואפי' להחליט בלב אסור.

נכון להקפיד על אכילת פת שחרית

מושכין באניות. ובשו"ת חכם צבי (סי' טו) עמד ע"ז דמהיכן דבר זה, ואם יש לו עיקר בתלמודינו. וכתב, גם אנכי אשתומם על המראה מאין יצא להם דבר זה, ובודאי אין שומעין להם על ככה, שהרי בכל הפוסקים משמע פת כל הווא, וכן מוכח בגמ' פרק מי שאחזו (טו:) ונראה שיצא להם דבר זה מהגמ' שבת (טו.) והוא דלא דעת שמע קול תרנגולא וכו'. והדבר פשוט שאין לסמוך עליהם. וראה בילקו"י הלכות ביהכ"נ (סי' קנה עמ' שכח).

ובאופן חישוב שעות אלו יש כמה שיטות. א. המג"א ומשנ"ב ועוד, כתבו שמחשבין בשעות זמניות, ומחשבין משעה שקם ממתנו ולא מעמוד השחר. ב. ובמור וקציעה כאן כתב שמחשבין בשעות שוות ולא זמניות. ג. ובשלחן הטהור ס"ל דמחשבים מעלות השחר. ד. ובמט"י וכה"ח כתבו, שמחשבין בשעות זמניות, ומעמוד השחר (הובא בפס"ח).

וראה בב"י ובש"ע חו"מ (סי' ה ס"ג), שזמן ישיבת הדיינים, מהבוקר עד סוף שעה חמישית. כיון דשעה ששית הוא זמן סעודת ת"ח, ודלא כטור שכתב עד חצי היום. אמנם הב"ח והסמ"ע (סק"י) והש"ך (סק"ו) כתבו, שזמן סעודה הוא סמוך לחצות היום, פי' באופן שיוכלו להתחיל בסעודתן בסוף השעה, ועיקר הסעודה יאכלו בשעה השביעית, ואותה התחלה שיתחילו

אלא אהוב את כולם ושנוא את האפיקורסין ומסיתים ומדיחין וכו'. וכן אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא כו'. ובגדר אפיקורוס ראה בגמ' בפרק חלק, וביו"ד סי' קנ"ח, וברמב"ם בהלכותיו.

וכתב עוד שם: ודע עוד דאם מוחזק בעיר לרשע מפני שאר עניני עבירות שמותר עבורם לגנותו, ג"כ דינא הכי. אך צריך שיכוין לתועלת דהיינו כדי שיתרחקו בני אדם מדרך רשע, כשישמעו שהבריות מגנות פועלי און. וגם אולי הוא בעצמו ישוב ע"ז מדרכיו כשישמע שהבריות מגנות אותו עבור זה, אבל לא יתכוין המספר ליהנות מהפגם ההוא שהוא נותן בו, ולא מצד שנאה שיש לו עליו, רק מצד האמת. גם

(א) מוש"ע (סי' קנה), ע"פ הגמ' בפסחים (יב:), א"ר פפא שעה רביעית זמן סעודה לכל אדם, חמישית מאכל פועלים, שישית מאכל ת"ח, מכאן ואילך כזורק אבן לחמת. ובשבת (י.) איתא נמי דששית מאכל ת"ח. וכתב המהרש"א (ח"א יומא עה:): שגם במדבר היו אוכלים את המן בשעה רביעית, ושכ"כ בתרגום המיוחס ליונתן. וכתב הטור, פ"ג מיני חלאים תלויין במרה, וכולן פת במלח וקיתון של מים שחרית מבטלתן. ועיין בגמ' ב"ק (צב:): מנא הא מילתא דאמרו רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה, ואמרי אינשי, שתיין רהוטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כך, דכתיב לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב וכו'. ותניא מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה, שפ"ג חלאין יש בה. מחלה בגימטריה הכי הוי. וכולן פת במלח שחרית וקיתון של מים מבטלתן. וכן אמרו בגמ' בב"מ (קז:): י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן החמה וכו'. וכן אמרו בפסחים (ק"ב.) ד' דברים צוה ר"ע את ר"י בנו וכו', השכם ואכול בקיץ וכו'. ועיין בב"ח (סי' קנה) מ"ש בזה משם המדרכי הארוך, לפרש שיעור של פת שחרית, ובאיזה שעה וכו'. וכתב, שאין רבותינו רגילין בה בפת שחרית, מפני ששמענו שפת שחרית אינה באה אלא בחבואה הרחוקה מן היישוב ולא שמעה קול תרנגול ולא קול

ב. טוב שביום יאכל אכילה קלה, ולעת ערב יאכל את המאכל הכבד, ובבוקר יאכל לחם לשובע, ולא בשר. וכבר נתבאר (בסי' קנה) שנכון להקפיד על אכילת פת שחרית, שהיא מונעת מן האדם שמונים ושלשה סוגי מחלות. (ב)

אם די בשתיה, או"ד דווקא טעימת פת, ודוקא בשיעור כביצה. ובשלחן הטהור (ס"ב) נקט דדי בשתיית מים. וע' בחי' המיוחסים לר"ן (שבת י.) שכתב, טעים מידי בצפרא, בסוכה אי' כדטעים צורבא מרבנן ועייל לכלה, ופרש"י כשהולך החכם ללמוד וירא שמא ימשך בשמועתו, אוכל מעט כמלא פיו כדי שישען על לבו, ובכי הא אפי' לאחר שעה ו' מועיל.

וכתב במשנ"ב (סק"ה) לכתחלה נכון הדבר שלא יאחר סעודתו לאחר שש שעות, אף אי טעים מידי מצפרא. וע' בשו"ת משנה הלכות ח"ז (סי' כה).

ובשו"ת שבט הלוי ח"ד (סי' טז) ביאר גדר הדבר לאכול פת שחרית, וכתב, שאין ספק בזה שהוא רק בגדר עצה טובה, ולא בגדר מצוה. ולשון המחבר (סי' קנ"ה) יוכל לאכל פת שחרית אם הוא רגיל בו וטוב שירגיל בו, ולשון זה מוכיח על עצמו שרק עצה טובה קמ"ל, ככל לשון חכמים מרפא, ולשון הטור שם, ומצוה להנהיג עצמו במדה טובה, והנהגה טובה, לשמור בריאותו כדי שיהיה בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה. ע"כ. והיינו משום שמביא להתחזקות בעבודת ה', והרי י"ג דברים נאמרו בפת שחרית (ב"מ ק"ז:), ומחכים, וזוכה ללמוד וללמד, ודבריו נשמעים, ותלמודו מתקיים בידו, ופשיטא דמצוה להביא עצמו לזה, אבל פשוט דלא גזרו על פעולת אכילת שחרית גדר מצוה בפ"ע, אלא הוא כשאר הנהגות ישרות שיש בהם סרך מצוה, דא"ת דהטור כיון לגדר מצוה ממש, א"כ המחבר בעל שו"ע חולק ללא צורך על הטור.

ובאכילת מזונות שיעור כביצה קלופה, יוצאים ידי פת שחרית.

ביום יאכל אכילה קלה, ולעת ערב יאכל את המאכל הכבד

הקטנות של הלילה, וגם מכביד על לימודו, ופשוט שהכל בזה כפי מה שהוא האדם. וכן מה שהביאו שהאר"י ז"ל היה קובע סעודתו מיד אחר התפלה, ולא המתין לשעה שישית, ועוד שבש"ע סי' קנ"ה איתא, שיקבע לימודו אחרי התפלה, ורק אח"כ יאכל סעודתו. פשוט שהאר"י ז"ל שאני שהיה ער כבר מחצות הלילה.

ובס' אור צדיקים כתב בשם האר"י ז"ל, שירגיל עצמו בשחרית בפת חטים נקיה וביצה מגולגלת (צלויה קצת) בלא מלח, ושמן זית, שדברים אלו יפיץ לזכרון. ע' בהוריות (ג:). והובא בכה"ח (סי' קנ"ז אות כ"ט).

לאכול בסוף שעה ו' לא גרע מטעימה שאמרו ואי טעים מידי לית לן בה. ע"כ. [ואפשר שדעת מרן, דדוקא טעם מידי בצפרא מועיל, ולא אם טעם מידי בשעה מאוחרת כ"כ, וכלשון "בצפרא". ושור"ר שכ"כ בתפארת יעקב שם (סק"ו). וע"ש באור"ת (אורים סק"י), שלדעת המחבר דפוסק סוף שעה חמישית, משערין שעות אלו זמניות לפי אורך היום כמבואר באור"ח. אבל לשיטת הסמ"ע, אין הבדל בין ארוך לקצר, דחצות היום שוה בכל זמנים].

ומה שאמרו כזורק אבן לחמת, פרש"י שקשה לגוף, ול"נ דלא קשה ולא יפה. ע"כ. והב"ח כתב בשם י"מ, שאין המאכל מבריא את האוכלו ולא מוסיף בו כח, אלא מחזיקו שלא יפגום ויחלה ויתקלקל. וכתב במגן גיבורים (סי' קנו סק"ג), שזהו כמ"ש השל"ה (שער האותיות אות הקו"ף סי' קמח, הובא בתורת חיים פסחים שם) בשם ס' שבילי אמונה (נתיב השביעי), כחמת מלא יין שחסר מעט, ואם יניחנו כך יחמיץ (מחמת האויר), ואם יתן בו אבן אחד, יעלה היין מחמת האבן, ולא יפסיד כ"כ, אבל לא יהא היין טוב כ"כ כמו אם ימלאנה ביין. כך האוכל אחר ו' שעות, יועיל לו שלא ימות ברעב, אבל לא יועיל לו כ"כ כמו שיועיל לו אם יאכל קודם ו' שעות. והטעם, כי האצטומכא קודם ו' שעות מבקשת מזונה, ואם לא תמצא אותה, תמשוך הליחות הרעות ויזיק לו. ע"כ. [וכתב השל"ה שכל זה נכלל בדברי רש"י]. ובשפת אמת כתב, דלפי' קמא ברש"י, היינו שאם אוכל תמיד בזמן כזה, נעשה חלש. ולפי' הב', אינו נחלש עי"ז, אלא שלא יקח כח יותר ע"י האכילה זו, אבל אין לו תועלת מאילו לא הי' רעב כלל.

ובפמ"ג (א"א סק"ג) נסתפק בהא דטעים מידי בצפרא,

ב) כמ"ש האח', שטוב שישים אכילתו ביום קלה מבלילה. ויאכל ב"פ ביום אם חלש לבו ואל ימלא כריסו בפעם אחת, ויתנהג ע"פ מה שכתוב בענין המן, בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע [משנ"ב סק"ד]. **וראה** בכה"ח (סקל"ז) שראוי לימנע מאכילת בשר בלילה, שמכביד על העיכול ומרבה שינה. והיינו מחצות ולא לילה ממש. [שם]. וכיו"ב כ' הגהות אשר"י (ב"ק פ"ג סי' יא) דהא דהתירו לרוץ בער"ש בביה"ש, לאו דוקא אלא מחצות היום ואילך. שמתחיל היום להעריב. ע"כ. אכן זהו לקדושי ה' שקמים בחצות, או לת"ח שלומדים תורה עד השעות

ג. נכון שיפנה לנקביו קודם סעודתו, שהנצרך לנקביו יטהר גופו ואחרי כן יאכל, שזה דרך הבריאות [ולא יהיה כתנור שהסיקוהו על גבי אפרו, וזהו תחילת ריח זוהמא (שבת מא.)].
ויש בזה גם טעם נקיות וקדושה, ובזה מונע אחיזת הסיטרא אחרא במזונו. (ג.)

ד. טוב שלא יכוין לכתחלה לבשל מזון מיום אחד ליום אחר, ולא להשאיר במיוחד בשביל יום שאחריו, כדי שיתפלל בכל יום על מזונותיו מעומק הלב ויגרום ברכה למעלה בכל יום. (ד.)

ה. מנהג חסידים ואנשי מעשה להקפיד לאכול כל סעודותיהם בקדושה על גבי שלחן נקי ומכובד, עם פריסת מפה נקיה, ולהניח מלח על השלחן, לפי ששלחנו של אדם דומה למזבח, כמו שכתוב, וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'. (ה.)

ו. יזהר מאד שלא למלא כריסו מן האכילה [אלא יפחות כמו רבע משביעתו], שזה סיבת רוב המחלות רח"ל, ואם חלש לבו, יחלק את הסעודה לשתיים. [ונכון שלא יאכל עד שירעב באמת, אם לא טעימה קלה להשיב נפשו]. (ו.)

נכון שיפנה לנקביו קודם סעודתו

קודם אכילה, פן תבוא לחולי מעיים. [פרישה. ב"ח. פמ"ג].

ד) כ"ב המג"א (סק"ג) והא"ר (סק"א) ועוד, בשם הזוה"ק (פ' בשלה ח"ב סב.) לא ליבעי אינש לבשלא מזונו מן יומא ליומא אחרינא, ולא ליעכב מן יומא ליומא אחרינא. וכתב ע"ז בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קג) דמ"מ העוסק בתורה יש לו להכין פרנסתו לימים רבים, ולא יצא כל יום לקנות ולבשל, כדי שלא יתבטל מלימודו.

ויש שכתבו שאין בכלל זה פת שרגילין לאפות לכמה ימים (שלחן הטהור ס"ד), וי"א שאין בכלל זה קניית דברי מזון, (שו"ת לב חיים ח"ב סי' קג), או לצורך מצוה (שו"ת משיב הלכה ח"ב סי' מו).

ה) כ"ב בכה"ח (סק"ט) ועוד. וע' בבא"ח (ש"ב פ' וירא אות יז) שכתב לגבי שבת, שכאשר תסדר האשה הפת על השלחן וכו', תניח שתי ידיה על השלחן, ותאמר פסוק וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה', וע"י דיבור זה תשרה הקדושה על השלחן, וכנו' בספר כ"מ, ומסתברא מילתא, כמ"ש על כסא אליהו הנביא ז"ל בשעת המילה, שצ"ל בפה זה הכסא וכו'. ע"כ. וע' בס' פלא יועץ ח"א (ערך אכילה).

ג) ראה בשבת (מא.) שהנצרך לנקביו ואכל, דומה לתנור שהסיקוהו ע"ג אפרו, וזהו תחילת ריח זוהמא. ובברכות (כג:) הרוצה ליכנס לסעודת קבע, מהלך עשרה פעמים ארבע אמות או ארבעה פעמים י' אמות, ויפנה, ואח"כ נכנס. (ופרשי, דגנאי הוא שיצטרך לנקביו בתוך הסעודה). ויש בזה טעם נוסף ראה בזוה"ק (תרומה קנד:), ובזה מונע אחיזת הסיטרא במזונו.

ז"ל הרמב"ם (דעות ד, ב), לא יאכל אדם עד שתתמלא כריסו, אלא יפחות כמו רביע משבעתו. ב. ולא ישתה מים בתוך המזון, אלא מעט ומזוג ביין. וכשיתחיל המזון להתעכל במעיו שותה מה שהוא צריך לשתות. ג. ולא ירבה לשתות מים ואפי' כשיתעכל המזון. ד. ולא יאכל עד שיבדוק עצמו יפה יפה שמא יהיה צריך לנקביו. ה. לא יאכל אדם עד שילך קודם אכילה עד שיתחיל גופו לחום, או יעשה מלאכתו או יתייגע ביגע אחר. כללו של דבר יענה גופו וייגע כל יום בבקר עד שיתחיל גופו לחום וישקוט מעט עד שתתיישב נפשו ואוכל, ואם רחץ בחמין אחר שיגע הרי זה טוב, ואח"כ שוהה מעט ואוכל.

ואקרא"ה פ"ת לח"ם (בראשית יח, ה), ר"ת התר חגורה

יזהר מאד שלא למלא כריסו מן האכילה

ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים, ואלו הן: לעולם לא יאכל אדם אלא כשהוא רעב וכו'. ולא יאכל עד שיתחיל גופו לחום. ולא יאכל אדם עד שתתמלא כריסו, אלא יפחות כמו רביע משבעתו. וכתב בס' אהל

ז"ל הרמב"ם (הל' דעות פ"ד ה"א, ה"ב), היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי א"א שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף,

ז. ראוי לאכול סעודת הבוקר בשעה רביעית או חמישית, ומי שעוסק בלימודו ימתין עד שעה שישיית, ולא יאחר יותר, שמחצות ואילך האכילה לא מועילה להוסיף לו כח, אם לא שטעם משהו בבוקר. [וראה לעיל סימן קנה סעיף ו בהערה כיצד מונין שעות אלו]. ז

זו, אף שגם אחר הסעודה היו לומדים כל היום. וכן אם בולם פיו מלדבר דברים שלבו מתאוה מאד לדברם מענייני העולם, וכן בהרהורי מחשבתו, מקיים בזה מ"ע של תורה והתקדשתם וכו', ולא עוד, אלא דאפי' במעט מזעיר דאתכפיא ס"א לתתא, אסתלק יקרא דקב"ה, וקדושתו לעילא הרבה, ומקדושה זו נמשכת קדושה עליונה על האדם למטה לסייעו סיוע רב ועצום לעבודתו ית'.

ז על פי המבואר בהערה א'. והיינו לכל אדם, אבל פועלים אמרינן בגמ' דזמן סעודתן הוא בשעה חמישית.

ולא יאחר יותר דהוי כזורק אבן לחמת, והיינו חמת יין שחסר ועי"ז נפגם, וזורק לתוכו אבן שיתמלא, וזה לא מעלה ולא מוריד, דהיין גופא לא נתרבה עי"ז. וטוב היה שימלאהו יין. כך בזה האכילה לא יתוסף לו כח עי"ז. והב"ח הביא בשם י"ד דאינו מבריא אבן מחזיקו שלא יחלה, וכפי הנראה הוא פירוש השל"ה בשם שבילי אמונה, שהובא בפרישה ומג"א.

ואמנם אם טעם מידי לא הוי כזורק אבן לחמת. ומ"מ לכתחלה נראה דנכון לקבוע סעודה בששית אף אם טעם מידי בצפרא, דהא דרכן היה לאכול פת שחרית קצת, וכדאמר' בגמ' [סוכה כו] כד טעם בר בי רב ועייל לכלה, ואפי"ה משמע בשבת דף י' דזמן סעודה הוא עד שעה שישיית. ובע"כ כמש"כ. [משנ"ב].

וטוב שישים אכילתו ביום קלה מבלילה. ויאכל ב"פ ביום אם חלש לבו ואל ימלא כריסו בפעם אחת, ויתנהג ע"פ מה שכתוב בענין המן, בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע [אחרונים].

מועד (שער הרפואה הארוך דרך ה), צריך שתהא כמות המאכלים, במדה ובמשקל, פן יכביד האצטומכא ויחליש כח המעכל ויפסידהו בה, ואמר החכם, טוב שבמרקחות המאכל, שלא יאכל אדם עד שירעב ויעזבנו והוא מתאוה אליו. ע"כ.

ולכן נכון שלא יאכל עד שירעב באמת, אם לא טעימה קלה להשיב נפשו. ומעשה היה בזמנינו, ששאלו ליהודי מבוגר שהפליג מאד במספר שנותיו, במה זכה לאריכות ימים כ"כ, והשיב להם שמימיו לא כעס, ולא אכל לעולם עד שהרגיש שבאמת רעב, וגם אז אכל רק חצי ארוחה. שבאופן כזה אין כמעט פסולת בגוף, והגוף טרי ורענן.

וראוי לאדם לכיין מאד בעת אכילתו, ולא לאכול כבהמות, וכן צריך לזכור בעת אכילתו חרבן הבית, כמ"ש בזה"ק פ' תרומה (דף קנו). [ברכ"י אות א, ממרה"י צמח]. וישים תדיר נגד עיניו מ"ש רז"ל (הובא בתוס' כתובות קד). עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו, ויחרד האיש הירא בהעמיקו בזה. [שם].

וכתב בערוה"ש (סי' קנו ס"א), אסור לאכול ולשתות דרך זולל וסובא שנאמר בננו זה זולל וסובא, והרמב"ם חשיב לה בל"ת גמורה במניין המצות (סי' קצ"ה), אלא יאכל בדרך ארץ ולא יאכל בשוק ולא מעומד, וראה בש"ע סי' קע דברי מוסר שינהג אדם בסעודה.

ובס' תניא (ליקוטי אמרים פכ"ז) כתב, שכל מה שזוהב יצרו אפי' שעה קלה ומתכוין לאכפיא לס"א שבחלל השמאלי, כגון שחפץ לאכול ומאחר סעודתו שעה או פחות ועוסק בתורה באותה שעה, כמ"ש בגמ' ששית מאכל ת"ח, שהיו מרעיבים עצמם ב' שעות לכוונה

קיצור ההלכות

הלכות תפלה - כרך ב'

סימן קי - היוצא לדרך מתפלל תפלת הדרך. - ודין תפלה לפועלים

- א.** בגמרא (ברכות כח:) אמרו: מי שבא בדרך, או שירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים, יתפלל ג' ברכות ראשונות, ואח"כ יאמר ברכת הבינו, ואח"כ אומר ג' אחרונות. ואמנם בזמנינו לא ראינו שמתפללים תפלת הבינו.
- ב.** היוצא לדרך יתפלל תפלת הדרך, ואמנם אינו חותם בשם ומלכות רק כשנוסע מעיר לעיר, ויש בנסיעתו שיעור שבעים ושתיים דקות, בין ברכבת ובין באוטובוס וברכב פרטי.
- ג.** צריך לומר תפלת הדרך בלשון רבים. ואין זה בגדר רשות, אלא חיוב גמור.
- ד.** המהלך בדרך אם אפשר יעמוד מלכת כאשר מברך תפלת הדרך.
- ה.** טוב שיעסוק בתורה בדרך, כי אמרו חז"ל המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה, מתחייב בנפשו.
- ו.** מותר לעשות גורל על ידי פתיחת ספר תנ"ך כדי לדעת אם לצאת לדרך.
- ז.** היוצא לדרך בבוקר ובערב, אומר תפלת הדרך פעם אחת ביום.
- ח.** גם הנשים חייבות לברך תפלת הדרך, וכן ברכת "הגומל" לאחר שחזרו מהנסיעה, כל שנסעו במשך שבעים ושנים דקות.
- ט.** יש נוהגים להסמיך את תפלת הדרך לאיזו ברכה, כגון ברכת אשר יצר, או ברכה על איזה דבר מאכל, אולם אין זה מעיקר ההלכה.
- י.** יש לברך את הברכה הנ"ל לאחר שיצא מהיישוב. ולכן היוצא מירושלים יכול לברך ברכה זו מיד לאחר שעבר את הכביש העובר ליד בית הקברות, דחשיב כבר כהחזיק בדרך.
- יא.** אם משמיעים במהלך הנסיעה קלטת קטנה מיוחדת שבה תפלת הדרך, אין יוצאים בזה ידי חובת תפלת הדרך, ואין לענות אמן אחר ברכה זו.
- יב.** המברך תפלת הדרך ברם קול להוציא ידי חובה את הנוסעים, אם קולו חזק באופן שגם אם ינטל הרם קול ישמעו את ברכת, השומעים יוצאים ידי חובת הברכה, אם הם מכוונים עליו, והוא מכוין להוציאם.
- יג.** הטס באירון שיעור שעה ושתיים עשרה דקות, יברך תפלת הדרך בשם ומלכות.
- יד.** מי שבירך תפלת הדרך, וחבירו שהיה עמו בנסיעה לא שמע את הברכה, ומבקש ממנו שיחזור ויברך להוציאו ידי חובה, אין לו לחזור ולברך.
- טו.** מי שנסע מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה ביום אחד, כשעולה לתורה מברך ברכת הגומל.
- טז.** כשנמצאים כמה אנשים במקום אחד, וכולם נתחייבו בברכת הגומל, אין לשנות ולומר ברכת הגומל בלשון רבים, ש"גמלנו".
- יז.** קטן מברך בשם ומלכות "תפלת הדרך" וכן לאחר שמגיע למחוז חפצו, אם

נתחייב בברכת הגומל מברך הגומל. אלא דרוב העולם אין נוהגים כן. **כב**

יח. מי שהיה מעורב בתאונת דרכים, ובעזרת ה' ניצול מהתאונה בלי שום פגע, אינו מברך הגומל. **כב**

יט. הנפרד מחבירו אל יאמר לו לך בשלום, אלא יאמרו לו: לך לשלום. **כד**

כ. הננס לבית המדרש יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו'. וביציאתו יאמר מודה

אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש. **כד**

כא. בנוסח הקדיש שאומרים אחר סיום מסכת, [או אחר הקינות בת"ב], הנוסח הנכון הוא: דהוא עתיד לחדתא עלמא, ולאחיא מתיא, ולשכללא היכלא, ולמפרק חייא, ולמבנה קרתא דירושלם, ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא, ולאתבא פלחנא יקרא דשמיא להדרה וזיוה ויקרה, ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה. בחייכון וכו'. **כו**

סימן קיא - דין סמיכות גאולה לתפלה

שתפלה בצבור עדיפא מסמיכות גאולה לתפלה בשבת. אולם לדינא אין לסמוך ע"ז. **לד**

ז. הנקלע בשבת למקום שמאחרים להתפלל, והתחיל להתפלל עם הצבור, ורואה שהם מתעכבים בתפלה באופן שעד שיגיעו לברכת גאל ישראל יעבור זמן ברכות ק"ש, יסיים בינו לבין עצמו עד ברכת גאל ישראל, וימתין לצבור שיגיעו לעמידה, ויתפלל עמהם תפלת העמידה. **לד**

ח. מי שלא היה לו טלית, ונזדמנה לו בין גאולה לתפלה, לא יתעטף בה אפי' בלא ברכה. **לה**

ט. אע"פ שדין סמיכות גאולה לתפלה הוא גם בערבית, מכל מקום אומרים קדיש קודם שמונה עשרה. **לה**

י. יש מהספרדים שנוהגים שקודם תפלת שמונה עשרה הופכים פניהם קצת לאחוריהם, ועושים תנועה בידיהם לאנשים העומדים מאחוריהם או בצדיהם. **לו**

א. בתפלת שחרית צריך לסמוך גאולה לתפלה, ואם ממתינים שיהיו עשרה שיתחילו לחש ביחד, ימתינו קודם החתימה, ולא אחר שחתמו גאל ישראל. **כח**

ב. ומכל מקום אם שומע קדיש וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה, יכול להמתין ולשמוע מפי הש"צ, ויוצא מדין שומע כעונה. **כט**

ג. על פי הזוהר הקדוש אין להפסיק בין גאולה לתפלה אפי' באמן אחר גאל ישראל. **כט**

ד. יש נוהגים לנשק התפילין של ראש קודם שאומר ה' שפתי תפתח, קודם תפלת העמידה. **ל**

ה. גם בשבת אין להפסיק בין גאולה לתפלה, אך יש להתיר לענות קדיש וקדושה וברכו. **ל**

ו. מי שנתאחר לבוא לביהכ"נ בשבת, ומצא את הצבור שסיימו ק"ש וברכותיה ועומדים להתפלל, י"א שיתפלל עמהם, כדי שיתפלל עם הצבור, ואח"כ יקרא ק"ש בברכותיה, **ל**

סימן קיב - שאלת צרכיו בשלש ראשונות

ב. אין לשאול צרכיו בשבת בתפלה. ומותר לברך חבירו על כוס יין, או בקשת הצלחה במעשיו. **לו**

א. אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בג' אחרונות, ודוקא צרכי יחיד, אבל צרכי רבים מותר. **לו**

סימן קיג - דיני הכריעות בתפלת שמונה עשרה

- א.** אין להשתחוות בתפלה במקום שלא תיקנו חכמים, ואם רוצה להשתחוות באמצע הברכה רשאי.
- ב.** הנוהגים להשתחוות בר"ה וביוהכ"פ בעת שאומרים זכרנו ומי כמוך, יזקפו כשמגיעים לסוף הברכה.
- ג.** הכורע ב"וכל קומה לפניך תשתחוה" או ב"ולך לבדך אנחנו מודים" או בהודאה דהלל וברכת המזון, הרי זה מגונה.
- ד.** לכתחלה אין לצבור להשתחוות בעת עניית ברוך ה' המבורך וגו', אף בכפיפת ראש בלבד.
- ה.** מה שנוהגים לכרוע באמצע "ברוך שמייה" כשאומרים "אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגינדא קמיה", אף שאין זה חיוב לכרוע, מכל מקום מנהג ישראל הוא.
- ו.** המתפלל צריך שיכרע [במקום שתיקנו
- לכרוע] עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה.
- ז.** זקן או חולה שאינו יכול להשתחוות עד שיתפקקו החוליות שבשדרה, כיון שהרכיב ראשו דיו.
- ח.** לא ישתחוה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים. דנראה כגאווה.
- ט.** כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף זוקף בנחת, ראשו תחלה ואח"כ גופו.
- י.** כשהוא כורע כורע בעת שאומר ברוך, וכשהוא זוקף זוקף כשאומר שם ה'.
- יא.** כשהצבור אומר עלינו לשבח, ומשתחוים כשאומרים "ואנחנו משתחוים" ראוי לכל מי שנמצא שם להשתחוות מעט בכפיפת ראש.
- יב.** אין להוסיף על תארייו של הקב"ה יותר מהאל הגדול הגבור והנורא.

סימן קיד - הלכות הזכרת טל ומטר

- א.** מתחילים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" במוסף של שמחת תורה, ופוסקים במוסף של יו"ט ראשון של פסח.
- ב.** בימות הגשמים אם לא אמר משיב הרוח ומוריד הגשם, אם נזכר באמצע הברכה, טוב שיחזור לומר מוריד הגשם וימשיך, ואם אמר ברוך אתה ה' מחיה המתים, ימשיך אתה קדוש וכו'.
- ג.** ש"צ ששכח להזכיר בימות הגשמים "מוריד הגשם", וגם לא אמר מוריד הטל, והתחיל לומר נקדישך, צריך לחזור לראש התפלה.
- ד.** החל מתפלת מוסף של יו"ט ראשון של פסח, מפסיקים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם", ואומרים במקום זה "מוריד הטל".
- ה.** אם טעה בימות הקיץ ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם, חוזר לראש הברכה.
- ו.** אם טעה בימות הקיץ ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם, ומיד תוך כדי דיבור תיקן ואמר מוריד הטל, גם כאן מהני תיקון כדי דיבור.
- ז.** מנהגינו לומר בקול רם בתוך ל' יום לסוכות "משיב הרוח ומוריד הגשם".
- ח.** בימות הקיץ אם נסתפק אם אמר משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל, אם הוא בתוך שלשים יום מיו"ט של פסח, צריך לחזור.
- ט.** גם מי שסיים תפלתו, ורק אח"כ נסתפק בימות החמה אם הזכיר מוריד הגשם, תוך

שלשים יום ליו"ט של פסח, חוזר להתפלל.
נח

י. אפי' אם יודע בעצמו קודם שלשים יום שכבר לשונו התרגלה שלא להזכיר גשם, אין זה מועיל, וכל שהוא בתוך שלשים יום, ואינו יודע בודאות שלא הזכיר גשם צריך לחזור.
נח

יא. מי שטעה בקיץ אחר שלשים יום ואמר בתפלתו משיב הרוח ומוריד הגשם, חוזר כפי הדין.
נח

יב. בכל מקום שנפסק להלכה שאם טעה חוזר לראש הברכה שטעה בה, זהו רק כשטעה בשוגג.
נמ
יג. שח שיחת חולין באמצע התפלה, אם לא שהה כדי לגמור את כולה חוזר לתחלת הברכה.
נמ
יד. במקום שאמרו שחוזר לראש התפלה, אין צריך לחזור פסוק "ה' שפתי תפתח".

טו. מנהגינו לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, הגימ"ל בסגול.
ט

סימן קטו - דין ברכת אתה חונן

דעת" הלמ"ד בשוא.
סב
ג. שואל אדם צרכיו בשמונה עשרה, ומי שתלמודו משתכח, יוסיף בקשה באתה חונן.
סב

א. מאחר שההבדל בין האדם לבהמה היא הבינה והשכל, לפיכך קבעו חכמים ברכת "אתה חונן" בראש הברכות האמצעיות. סא
ב. בנוסח ברכת אתה חונן אומרים "לאדם

סימן קטז - דין ברכת השיבנו, ראה נא בענינו, ורפאנו

ז. יש מי שכתב, שאם היה החולה אחד מבני ביתו, רק אז יכול להתפלל עליו בברכת רפאינו, ולדינא אין לחלק בזה.
סט

ח. המתפלל על החולה בפניו אין צריך להזכיר את שמו.
ע

ט. המתפלל על אביו החולה, לא יתארהו בתארי כבוד.
עא

י. המתפלל על חולה ומזכיר את שמו ושם אמו, ובעבר אמו היתה חולה והוסיפו לה שם, צריך להזכיר את החולה בשמו ובשם אמו כולל מה שהוסיפו לה.
עב

יא. יש נוהגים כאשר קוראים מזמור יענך ה' ביום צרה לרפואת אשה חולה, משנים בנוסח המזמור מלשון זכר לנקבה. ויש לבטל מנהג זה.
עב

יב. המזכיר פסוק דרך תפלה ותחנון באמצע שומע תפלה, ורוצה לשנות מלשון רבים ללשון יחיד, רשאי.
עב

א. בברכת השיבנו מזכירים "השיבנו אבינו", ואין מזכירים אבינו אלא בברכה זו, ובברכת סלח לנו.
סג

ב. מי שאחד מקרוביו אינו שומר תורה ומצוות, נכון שמדי פעם יבקש עליו בתפלת שמונה עשרה, בברכת השיבנו אבינו לתורתך.
סג

ג. בברכת סלח לנו אבינו, ישתדל לכוין לבקש מהשי"ת שימרק עוונותיו לא ע"י יסורים.
סו

ד. בנוסח ברכת ראה נא בענינו, מנהגינו לומר כנו', ראה נא בענינו.
סז

ה. בברכת רפאנו, יש לומר: רפאנו ה' ונרפא, ואין לומר רפאינו ה' אלהינו ונרפא.
סז

ו. הרוצה להוסיף בברכת רפאינו בקשה לרפואה שלימה, יאמר קודם כי אל רופא רחמן ונאמן אתה, יהי רצון וכו' רפא נא את פלוני בן פלונית.
סח

יג. הרואה מודעה וכו' בקשה להתפלל על חולה מסויים, יש מי שאומר שצריך להתפלל עליו בברכת רפאינו, או בשומע תפלה. אולם אין זה חיוב מן הדין. עג

סימן קיז - דיני שאלת טל ומטר

יחזור לברכת השנים. ואם סיים תפלתו, יחזור ויתפלל בתנאי של נדבה. פא

י. מי שנסתפק אם שאל טל ומטר בתפלתו, אם נזכר להסתפק לפני ברכת שמע קולינו, שואל טל ומטר בשומע תפלה, ואם נזכר לאחר שהתחיל רצה, אם הוא בתוך ל' יום מיום שמתחילים לשאול בו טל ומטר, חוזר לברך עלינו. פב

יא. מי שטעה בתפלתו ושכח לשאול טל ומטר, ונזכר באלהי נצור, ובינתים הגיע ש"צ לקדיש או לקדושה, לא יענה קדיש או קדושה, ויחזור לברך עלינו. פב

יב. מי שטעה בתפלת שבת והתחיל בברכת אתה חונן וכו', ובחורף אמר ברכנו, ונזכר שהוא שבת קודם תקע בשופר, יאמר שם ותן טל ומטר לברכה, ויחזור לתפלת שבת, ואם נזכר אחר שהתחיל תקע בשופר, או בברכות שלאחר מכן, יפסיק באמצע הברכה שנוזכר בה, וחוזר לתפלת שבת. פב

יג. מי ששכח לשאול טל ומטר וסיים תפלתו, מן הדין רשאי לכוין לתפלת החזרה של הש"צ ולשומעה מתחלתה ועד סופה, ויוצא בזה ידי חובה. פה

יד. מי שרגיל להאריך קצת בתפלתו, ולפעמים בגלל כך אינו משיג לענות קדושה עם הצבור, אינו רשאי לקצר ולשנות הנוסח של ברכ עלינו. פו

טו. בן אר"י שיצא לחו"ל קודם ז' בחשון, אם דעתו לחזור לאר"י בתקופת הגשמים, או שהשאיר אשה ובנים באר"י, ישאל טל ומטר בשומע תפלה. פז

טז. בן אר"י שהתחיל לשאול טל ומטר בו'

א. באר"י שואלים את הגשמים בברכת השנים לומר "ותן טל ומטר לברכה", החל מליל ז' בחשון, בתפלת ערבית, עד המנחה של ערב יו"ט הראשון של פסח. עג

ב. מנהג הספרדים בברכת השנים, לומר בקיץ "ברכנו", ובחורף "ברך עלינו". עד

ג. מי שטעה ושאל טל ומטר בברכת השנים תיכף ומיד לאחר החג, קודם ז' בחשון, אין צריך לחזור ולהתפלל. עד

ד. כמה דברים אמורים באר"י, אבל בחו"ל אין שואלים טל ומטר אלא עד יום הששים אחר תקופת תשרי. עו

ה. בן חו"ל שטעה בתפלתו ושאל טל ומטר לפני שיגיע יום ששים לתקופה, א"צ לחזור ולהתפלל. עח

ו. אם טעה ולא שאל טל ומטר, אם נזכר בסיום ברכת השנים, לפני שיזכיר "השם", חוזר ואומר ותן טל ומטר לברכה וכו', ומסיים על הסדר. ואם לא נזכר עד שחתם ברוך אתה ה' מברך השנים, לפני שיתחיל ברכת תקע בשופר, יאמר שם בין ברכה לברכה "ותן טל ומטר לברכה", וימשיך ברכת תקע בשופר וכו'. עח

ז. מי שטעה בתפלת ערבית בימות הגשמים, ולא שאל טל ומטר בברכת השנים, וסיים תפלתו, חייב לחזור ולהתפלל שנית. פ

ח. אשה שטעתה בברכת השנים ולא שאלה טל ומטר, בין בשחרית ובין בשאר תפלותיה, דינה כדין איש שטעה. פא

ט. אם טעה ולא שאל טל ומטר בערבית של ליל ז' במר-חשון, אם נזכר קודם שומע תפלה, ישאל שם טל ומטר, ואם התחיל רצה,

בחשון כדינו, ואח"כ יצא לחו"ל על מנת לחזור במשך השנה, ימשיך לומר טל ומטר בברכת השנים גם בהיותו שם. פז

יז. תייר שבא לבקר באר"י בימים אלה, ודעתו לחזור לחו"ל לעירו בקרב ימים, צריך לשאול טל ומטר בברכת השנים בז' בחשון כמנהג המקום שנמצא שם. פח

יח. החל ממוצאי יו"ט הראשון של פסת, אומרים "ברכנו", עד ליל ז' בחשון. ומי שטעה בקיץ ואמר "ברך עלינו", אם נזכר באמצע הברכה חוזר לראש הברכה, ואם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' קודם שסיים מברך השנים, אומר למדני חוקיך, ויחזור לראש

הברכה, ואם סיים מברך השנים, חוזר ל"ברכנו". פח

יט. במקומות שבין סוכות לפסח הם ימות החמה שלהם, והגשמים מזיקים לתבואה ולחקלאות, אין להם לשאול טל ומטר כלל בימים אלה. פט

כ. במדינות שמזג האויר שלהם הוא להיפך ממזג האויר שלנו, שהחורף שלהם הוא מפסח עד סוכות, והקיץ שלהם הוא מסוכות ועד פסת, כגון מדינת ברזיל ואוסטרליה, יש להם לשאול טל ומטר בברך עלינו החל מיום ששים לתקופה, עד ער"פ, כמנהג אחינו שבחו"ל. פט

סימן קיח - דיני ברכת השיבה

א. בברכת השיבה שופטינו יש לחתום בכל השנה מלך אוהב צדקה ומשפט. ומראש השנה ועד יום הכפורים יש לחתום המלך המשפט. וכבר נתבאר לעיל [סי' קז] שהטועה בתפלתו בעשרת ימי תשובה וחתם מלך אוהב וכו', ונזכר אחר שיעור כדי דיבור, יחזור

לברכת השיבה. צב
ב. אם שכח לומר זכרנו לחיים בעשרת ימי תשובה וחתם בא"י מגן אברהם, נראה שאע"פ שעדיין לא התחיל "אתה גבור", אינו רשאי לומר זכרנו לחיים בין הברכות. צג

סימן קיט - הרוצה להוסיף בקשה בברכות

א. המתפלל רוצה לשאול צרכיו בברכות האמצעיות, רשאי להוסיף מעין אותה ברכה. צה
ב. אע"פ שיכול אדם להוסיף מעין כל ברכה וברכה, ובשומע תפלה אפי" כל מה שירצה, מכל מקום זה דוקא דרך עראי לפי מה שצריך, אבל לא בקביעות. צו
ג. חולה מסוכן שהרופאים נתייאשו מלרפאותו, והוא שוכב מחוסר הכרה זמן

ממושך, אף שאסור לנתקו מהמכשירים, מ"מ מותר להתפלל עליו שימות וייגאל מיסוריו. צח
ד. המבקש צרכיו בתפלה, יבאר דבריו ויבקש את רצונו באופן ברור. צח
ה. יחיד שטעה בתעניות צבור, וחתם העונה לעמו ישראל בעת צרה, יצא ידי חובה בדיעבד. צח

סימן קכ - שראוי לומר רצה בכל תפלה

א. אומרים רצה בכל התפלות. צט
ב. מי שטעה במנחה ולא אמר נוסח רצה,

אלא התחיל ואשי ישראל וכו', אם סיים תפלתו, יחזור להתפלל בתנאי של נדבה. ק

סימן קכא - דיני מודים

- א.** שוחין במודים, ובברכת הטוב שמך ולך נאה להודות. ק
- ב.** האומר מודים מודים משתקין אותו. ואין הבדל בזה בין אומר כן בצבור לבין יחיד. קא
- ג.** צריך שיכרע במודים [ובכל מקום שתיקנו לכרוע] עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. קא
- ד.** העומד באמצע תפלת שמונה עשרה, ובברכת שים שלום היא בקשה מהשי"ת שישכין שלום בעם ישראל, ולא יהיו מחלוקות. קב
- ו.** בברכת שים שלום צריך לומר "כולנו כאחד" ולא יאמר כולנו כאחת. קב
- ז.** שלמה המלך ע"ה תיקן לומר ברכת כהנים בתפלת שמונה עשרה, בחזרה. קג

סימן קכב - דינים השייכים בין שמונה עשרה - ליהיו לרצון

- א.** אחר ססיים ברכת שים שלום, ואמר פסוק "יהיו לרצון", רשאי להפסיק לעניית דברים שבקדושה, כדרך שמפסיק בק"ש וברכותיה. קג
- ב.** מי שעומד בתפלתו באמצע "אלהי נצור", ונזכר ששכח לשאול "טל ומטר", שצריך לחזור לברכת השנים, או שאמר בעשרת ימי תשובה "מלך אוהב צדקה ומשפט", שצריך לחזור לברכת השיבה, או ששכח לומר "יעלה ויבא" בר"ח, שדינו לחזור לברכת רצה, ולפני שהספיק לחזור, שמע קדיש או קדושה, לא יענה עם הצבור, ויכוין להש"צ, ואח"כ יחזור למקום שטעה. קו
- ג.** אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, אלא אחר שסיים שמונה עשרה, יאמר יהיו לרצון.
- ד.** הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה, עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך. קז
- ה.** נוהגים לומר בסיום התפלה, אחר "אלהי נצור", פסוק מהתנ"ך שפותח ומסיים באות ראשונה ואחרונה של שמו של המתפלל. קז
- ו.** מותר לומר הפסוק שעל שמו בעל פה, הואיל והוא שגור בפיו. קח
- ז.** קודם אמירת אלהי נצור יש הנוהגים לומר שיר למעלות אשא עיני. קט

סימן קכג - דיני הכריעות בסיום שמונה עשרה

- א.** קודם שיפסע שלש פסיעות לאחוריו בסיום התפלה, צריך לכרוע ולהשתחוות. ואין די בכך שיכרע מעט, אלא צריך לכרוע עד שיתפקקו כל י"ח חוליות שבשדרה. קט
- ב.** בעודו כורע פוסע שלש פסיעות לאחוריו, ועוקר רגל שמאל תחלה, ומניחה באופן
- שהגודל של רגל שמאל יהיה בצד העקב של רגל ימין, ואח"כ עוקר רגל ימין ומניחה באופן שהגודל של רגל ימין יהיה בצד העקב של רגל שמאל, ושוב עוקר רגל שמאל, ומשוה אותה לרגל ימין, באופן שיהיו שתי רגליו מכוונות יחדיו. קיא

ג' פסיעות, לא יחזור למקומו מיד, אלא עד קמו
אחר שיתחיל הש"צ בקדיש.

ז. גם הש"צ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש, אבל כשיחזור להתפלל בקול רם אין צריך לחזור ולפסוע ג' פסיעות. קמו

ח. מנהגינו שגם הש"צ אומר אחר ברכת המברך את עמו וכו', הפסוק יהיו לרצון אמרי פי וגו'. קמו

ט. בסוף תפלת שמונה עשרה אחר שגמר לפסוע, אומר: יהי רצון שתבנה בית המקדש וכו'. קמו

י. יחיד מהקהל שסיים תפלת שמונה עשרה, אסור לו לדבר בין תפלת הלחש לחזרת הש"צ, וטוב שיעיין בספר בהרהור הלב, ולא יוציא בשפתיו. קמו

ג. לאחר שפסע ג' פסיעות, בעודו כורע, קודם שיזקוף, הופך פניו תחלה לצד שמאלו, שהוא צד הימין של השכינה, ואומר "עושה שלום במרומיו". והופך פניו לצד ימינו ואומר: "הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו", ונהגו שלאחר מכן משתחוה כנגד פניו, כעבד הנפטר מלפני רבו, ואומר: "ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן". ויזקוף. קיב

ד. אחר שפסע בעושה שלום, במקום שכלו ג' פסיעות אלו ישאר עומד על עומדו, ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"צ לקדושה. קיג

ה. כשעומד במקום שכלו הפסיעות יעמוד בכיוון רגליו זה אצל זה כמו בתפלה. ובין לחש לחזרה לא יחזיר פניו לצבור, ולא יהפוך פניו אנה ואנה. קמו

ו. בתפלת ערבית אחר שסיים העמידה ופסע

סימן קכד - דיני החזרה ועניית אמן

א. לש"צ להתפלל ב' פעמים בקול רם גם בימים טובים ובימים הנוראים. ולכן באופן כזה כל היודע להתפלל בעצמו יתפלל תפלת הלחש, ואח"כ בעת שהש"צ אומר תפלת החזרה אותם שאינם בקיאים להתפלל בעצמם יכוונו לצאת ידי חובה, והש"צ מוציאם ידי חובה בתפלת החזרה. קכב

ב. כשחוזר ש"צ תפלת שמונה עשרה, יאמר פסוק "ה' שפתי תפתח" בקול רם. קכא

ג. ש"צ שלא התפלל עדיין תפלת לחש, ועבר לפני התיבה להתפלל שמונה עשרה בקול רם, כשיסיים המברך את עמו ישראל בשלום, אמן, ופסוק יהיו לרצון אמרי פי, יפסע מיד שלש פסיעות, ויאמר עושה שלום במרומיו וכו'. קכב

ד. בית כנסת שיש שם מתפללים שאינם יודעים לקרוא, והש"צ מתפלל תפלת לחש של שחרית או מנחה בקול רם כדי שהצבור יאמרו עמו מלה במלה בלחש, ואח"כ אומר תפלת החזרה עם קדושה וברכת כהנים, יש אומרים שבימים טובים שאין הכל בקיאים בתפלה מותר לעשות כן, ויש אומרים, דאין

א. תיקנו חכמים שהש"צ חוזר תפלת שמונה עשרה בקול רם, כדי להוציא י"ח את מי שאינו בקי. קיח

ב. כשחוזר ש"צ תפלת שמונה עשרה, יאמר פסוק "ה' שפתי תפתח" בקול רם. קכא

ג. ש"צ שלא התפלל עדיין תפלת לחש, ועבר לפני התיבה להתפלל שמונה עשרה בקול רם, כשיסיים המברך את עמו ישראל בשלום, אמן, ופסוק יהיו לרצון אמרי פי, יפסע מיד שלש פסיעות, ויאמר עושה שלום במרומיו וכו'. קכב

ד. בית כנסת שיש שם מתפללים שאינם יודעים לקרוא, והש"צ מתפלל תפלת לחש של שחרית או מנחה בקול רם כדי שהצבור יאמרו עמו מלה במלה בלחש, ואח"כ אומר תפלת החזרה עם קדושה וברכת כהנים, יש אומרים שבימים טובים שאין הכל בקיאים בתפלה מותר לעשות כן, ויש אומרים, דאין

ה. כשהזמן מצומצם והש"צ אומר תפלה אחת בלבד בקול רם, עד ברוך אתה ה' האל הקדוש, נכון שכל הקהל יתפללו תפלת העמידה מלה במלה עם הש"צ, וכשיגיע לקדושה יאמרו עמו כל הקדושה, נקדישך ונעריצך וכו', ביחד. קכג

ו. מנהג יפה לומר על כל ברכה שאדם שומע, אחר הזכרת שם ה' "ברוך הוא וברוך שמו", ואמנם בברכות שיוצאים בהם ידי חובה, לא יענה לענות ברוך הוא וברוך שמו. קכה

ז. וכן מי שנמצא באמצע ק"ש וברכותיה, או

בתפלתו, או שבא לביהכ"נ באיחור, והוא נמצא באמצע תפלת שמונה עשרה, אע"פ שאינו יכול לענות עמהם, מצטרף לעשרה.

קמב

יז. ראוי ונכון שיחזור הש"צ התפלה אפי' כשמתפללים מנחה סמוך לשקיעת החמה. ובמקום שנהגו לבטל החזרה ולעשות תפלה אחת, ואומר הש"צ בקול רם עד אחר הקדושה וברכת "אתה קדוש", ראוי להם לבטל מנהגם.

יח. ש"צ המתפלל תפלת החזרה, ומקצת מהעשרה ישנים או משותחים ביניהם, על הש"צ להמשיך בתפלת החזרה, ולא יפסיק באמצע החזרה.

יט. מי שהתפלל בביתו ביחיד, ואחר שסיים תפלת שמונה עשרה הגיע לביהכ"נ, ומצא שהצבור ממתינים בין לחש לחזרה, ורוצה לעמוד כש"צ לומר החזרה, רשאי לעשות כן.

כ. מי שנכנס לביהכ"נ ומצא הצבור שהתפללו כבר תפלת הלחש של מנחה, והוא רוצה להתפלל תפלת החזרה ולהסדיר תפלתו לאלתר, רשאי לעבור לפני התיבה ולהתפלל בקול רם.

כא. כשמסיים החזרה יאמר בקול רם הפסוק "יהיו לרצון אמרי פי וגו'". ועל הש"צ להקפיד לומר את כל תפלת החזרה בקול רם.

כב. כבר נתבאר שש"צ הנצרך לנקביו בין לחש לחזרה, מותר לו להמשיך בתפלת החזרה.

כג. ש"צ המתפלל ובאמצע החזרה נעשה במקום ריח רע, ימתין עד שיעבור הריח רע. ואם אינו עובר, ירמוז לאחד מהצבור שידליק חתיכת בד כדי שריח השריפה יגבור על הריח רע.

אפי' בפסוקי דזמרה, ושומע חזרת הש"צ ממנין סמוך, לא יענה "ברוך הוא וברוך שמו".

ת. אסור לענות "אמן יתומה". והיינו שעונה אמן אחר ברכה שהוא חייב בה, וש"צ מברך אותה, והוא אינו שומעה, אע"פ שיודע איזו ברכה מברך הש"צ, כיון שלא שמע הברכה אינו רשאי לענות אמן.

ט. אם הש"צ לא המתין לאחר ברכת מגן אברהם, אלא מיד התחיל בברכת אתה גבור, אין הצבור עונה אמן.

י. העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך. אלא אם כוונתו כדי לעורר את הקהל לענות אמן.

יא. בכל מקום שיש ספק לענין הברכה אם יש לברך אותה אם לאו, המברך את הברכה אין עונים אחריו "אמן".

יב. מותר לקהל לשבת בחזרת הש"צ, לאחר הקדושה וברכת האל הקדוש, ובלבד שלא ישבו בתוך ארבע אמות של הש"צ שמתפלל.

יג. יש נוהגים שבברכת בך עלינו שאומר הש"צ בתפלת החזרה, ומגיע ל"שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע", עונים אחריו "אמן", וכשאומר "ומכל מיני משחית", עונים שוב "אמן".

יד. כשהש"צ חוזר התפלה בקול רם, על הקהל לשתוק ולהקשיב ולכוין היטב לברכות הש"צ, ולענות אמן אחר ברכותיו, שאם אין תשעה מכוונים לברכות הש"צ, קרוב להיות כאילו ברכותיו לבטלה.

טו. ראוי ונכון שגבאי הצדקה ימנעו מלגבות צדקה מהצבור בעת שקוראים ק"ש וברכותיה, או בשעת החזרה, או קריאה"ת בשני וחמישי.

טז. ומכל מקום אם אחד מהעשרה מאריך

כת. מי שטעה בתפלת הלחש שלו ובמקום נוסח המודים הרגיל אמר מודים דרבנן, יצא. קנב

כט. עמד להתפלל מוסף או מנחה, או תפלת תשלומין, ואמר ה' שפתי תפתח, ושמע קדיש או קדושה, יענה. קנב

ל. השומע חזרת הש"צ, ומנין אחר הגיעו לאמן יהא שמיה רבא, נראה שיענה אמן יהא שמיה וכו'. קנב

לא. מותר לש"צ להתפלל חזרה ברמקול, והצבור עונה אמן אחר הברכות גם אותם היושבים רחוק. קנב

לב. מי שמרכיב מכשיר שמיעה ועל ידו שומע היטב, וללא המכשיר בקושי שומע, יכול להוציא את הקהל י"ח בחזרת הש"ץ ובקריאת ספר תורה. קנו

כד. יש לש"צ לזהר שלא לסמוך עצמו לתיבה או לסטנדר בעת החזרה, כי בעת שהוא סומך עצמו לא נקרא עומד. אך מותר להשען קצת באופן שאם יינטל אותו דבר שנשען עליו לא יפול. קמט

כה. עמודי התפלה של הש"צ שיש בהם זכוכית, וכאשר הש"צ משתחוה נראית הבבואה שלו, או לוח שויתי עם זכוכית, אפי' הכי אין בזה איסור. קמט

כו. יש להמנע מלצייר על חלונות ביהכ"נ, או על הכתלים, או על השטיחים הפרוסים כנגד המתפללים, בין ציורים בולטים בין ציורים שאינם בולטים. וכן אין לצייר על הכתלים דגלי י"ב השבטים. קמט

כז. אם היו עשרה והתחיל הש"צ לומר את החזרה, ויצאו מקצתן, ימשיך לומר את החזרה. קנא

סימן קכה - הלכות קדושה

ה. טוב לכוין רגליו זו אצל זו שיהיו כעין רגל אחת, גם בשעה שאומר קדושה עם הש"צ. קס

ו. נוהגים לדלג מעט ולהרים עקבו מן הקרקע כשאומר פסוק "קדוש" ופסוק "ברוך" ופסוק "ימלוך" בקדושה. קס

ז. כשהש"צ אומר לעומתם משבחים ואומרים, או ובדברי קדשך כתוב לאמר, אל יאריך בהם, אלא ימהר לאומרם. קסא

ח. מנהגינו פשוט לומר "נקדישך ונעריצך" הכ"ף סופית בניקוד שו"א, ולא בקמ"ץ. קסא

ט. המתפלל תפלת שמונה עשרה, והגיעו הציבור לקדושה, אינו רשאי לענות עמהם, אלא שותק ומכוין דעתו אל הש"צ, ויוצא י"ח. קסב

א. יש אומרים שקודם הקדושה יש לכוין לקיים מצות עשה של "ונקדשתי בתוך בני ישראל". אולם לדעת רבותינו הראשונים, אין מצות הקדושה אלא מדרבנן. קנו

ב. מה שנוהגים שכל הקהל אומר בקול רם ובניגון את נוסח הקדושה "נקדישך ונעריצך", ועונים קדוש קדוש אחר הש"צ, יש למנהג זה על מה לסמוך. קנח

ג. כאשר הש"צ מגיע לקדוש קדוש קדוש, אם כל הצבור סיימו את תפלת הלחש, הנכון הוא שהש"צ יאמר פסוק זה עם כל הצבור ביחד, ואפי' אם קולו אינו נשמע. אך ישתדל להגביה את קולו מעט יותר מכל הקהל. קנח

ד. ראוי לעצום את עיניו בעת אמירת הקדושה, ולישא עיניו כלפי מעלה. קס

סימן קכו - שליח צבור שטעה

שאינו יכול להמשיך בחזרה, וכן מי שקולו נצרך באמצע החזרה, יעמוד אחר תחתיו, ויתחיל מתחלת הברכה שטעה הראשון, אם היה זה בברכות האמצעיות. קסז

ה. ש"צ שטעה בתפלת החזרה ושכח לומר קדושה, אם נזכר באמצע אתה קדוש, חוזר לומר קדושה, וממשיך אתה קדוש וכו'. ואם לא נזכר עד שחתם האל הקדוש, יאמר שם קדושה בלי חתימה, וימשיך אתה חונן וכו'. קפח

ו. ש"צ שטעה בתפלת החזרה, שלאחר שאמר קדושה עם הצבור, דילג אתה קדוש, והתחיל אתה חונן, אפי' אם סיים ברכת חונן הדעת, חוזר לברכת אתה קדוש. קפח

ז. ש"צ שטעה בעשרת ימי תשובה וחתם האל הקדוש, ולא נזכר אלא אחר שעבר זמן של תוך כדי דיבור, חוזר לברכת אתה קדוש. קפח

א. ש"צ שטעה בתפלת הלחש שחרית של ר"ח ולא הזכיר יעלה ויבא, או שלא שאל טל ומטר בימות הגשמים, ונזכר כשסיים תפלתו, לא יחזור להתפלל בלחש, אלא יסמוך על תפלת החזרה שמזכיר בה ר"ח, ושואל בה טל ומטר בימות הגשמים. קפג

ב. ש"צ שטעה בתפלת החזרה של שחרית ר"ח, או חול המועד, ושכח לומר יעלה ויבא, והשלים תפלתו, אין מחזירין אותו, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח. קפג

ג. ש"צ שטעה בתפלת הלחש שלו, באופן שהיה חייב לחזור ולהתפלל, כגון שלא שאל טל ומטר בימות הגשמים, או שלא הזכיר יעלה ויבא בר"ח, וסיים תפלתו, ולא נזכר שטעה עד שהגיע בתפלת החזרה למקום שטעה בו, ונתן בדעתו לצאת י"ח התפלה, יצא ידי חובתו. קפז

ד. ש"צ שטעה בתפלת החזרה, ונבהל, עד

סימן קכז - דיני מודים דרבנן

אבותינו וכו', צריך החזן לסיים בסוף: ושמו את שמי וכו'. קע

ד. אין העם עונים אמן אחר ברכת כהנים של הש"צ [כשאינן שם כהנים], אלא כן יהי רצון. קע

א. כשמגיע הש"צ למודים, גם הצבור צריכים לשחות עמו ולומר מודים דרבנן. קפח

ב. אם אין שם כהנים אומר הש"צ אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו', ואני אברכם. קע

ג. כשאין כהנים ואומר הש"צ אלוקינו ואלוקי

סימן קכח - הלכות נשיאת כפים

הכהן בביהכ"נ בשעה שקראו כהנים, או אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו. אבל אם לא היה בביהכ"נ בשעה שהש"צ קרא כהנים, אינו עובר אפי' בעשה ד"כה תברכו". קעב

ג. אולם כהנים שאינם ראויים לעלות לדוכן, כגון כהן שנשא גרושה, או כהן שהוא חלל, ואפי' הפסולים מדרבנן, אינם צריכים לצאת

א. מצות עשה מן התורה שהכהנים יברכו את ישראל בנשיאת כפים. וכל כהן שנמצא בביהכ"נ בעת שהחזן קורא "כהנים", ואינו עולה לדוכן, ביטל מצות עשה אחת, וכאילו עובר על ג' מצות עשה. קעא

ב. במה דברים אמורים [שכהן שלא נשא כפיו כאילו עובר על ג' מצות עשה] אם היה

שהכהנים ישאו כפיהם באופן שיעלו על דוכן, מצוה מן המובחר לעשות כן. **קפב**

יב. לפיכך אם הש"צ כהן, ואין שם כהן אחר, אם התיבה שעומד עליה הש"צ סמוכה להיכל, באופן שאם ישא כפיו הש"צ הכהן במקומו, כל העם יהיו לפניו, ויהיו בכלל הברכה, אין צריך שיעלה לדוכן דוקא. **קפג**

יג. ישראל שמברך בנשיאת כפים בכוננת מצוה, עובר בעשה, ומיהו הורים שמברכים את ילידיהם בנוסח ברכת הכהנים, וכן רבנים המברכים את תלמידיהם, רשאים לסמוך את ידיהם על ראשם בעת הברכה.

קפה

יד. כשם שמצינו בעבודת בית המקדש שיש חיוב על הכהנים לברך את ישראל פעם אחת בבוקר אחר קרבן תמיד של שחר, כך הוא החיוב בזמן הזה, לברך את ישראל פעם אחת ביום. **קפו**

טו. כהן שנשא כפיו בברכת כהנים כדת, וברצונו לישא כפיו שנית באותו יום בצבור אחר, [או פעם שלישית], רשאי לברך שנית ברכת כהנים, ואפי' אם יש שם כהנים אחרים הנושאים כפיהם. **קפז**

טז. כהן שעדיין לא התפלל שחרית, ונכנס לביהכ"נ ומצא שהש"צ הגיע בתפלת החזרה לברכת רצה, אין התפלה מעכבת אותו מלישא כפיו, לפיכך יעקור רגליו כשאומר הש"צ רצה, ובסוף ברכת מודים יברך ברכת כהנים. **קצא**

יז. המנהג פשוט באר"י שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום בין בימי החול בין בשבתות וימים טובים. אולם חלק מהאשכנזים בערי הגליל באר"י לא נהגו לישא כפיהם בימי החול. אבל יותר נכון שגם הם ינהגו לישא כפיהם בכל יום. **קצב**

מחוץ לביהכ"נ בשעה שהש"צ קורא כהנים. **קעג**

ד. מצות נשיאת כפים היא מה"ת גם כיום שבטלה העבודה בבית המקדש. **קעג**

ה. כשם שיש מצוה על הכהנים לברך את ישראל כך יש מצוה על הישראל להתברך מפי הכהנים. **קעח**

ו. מי שנאנס ולא התפלל בצבור, והפסיד ברכת כהנים וקריאה"ת, ויש בידו האפשרות ללכת ולשמוע ברכת כהנים, או קריאה"ת, יש לו להעדיף לשמוע ברכת כהנים. **קפ**

ז. המתפלל בבית כנסת שאין להם כהן, ורוצה לעבור למנין אחר שיש שם כהן כדי להתברך מפי הכהנים, מאחר שיש מצוה גם על הישראל להתברך מפי הכהנים, רשאי לעשות כן. **קפא**

ח. אין נשיאות כפים בפחות מעשרה, והכהנים בכלל המנין, אבל קטן אינו מצטרף למנין, כמו שאינו מצטרף למנין לחזרה ולקדיש.

קפא

ט. אם היו עשרה בתחלת החזרה, ויצאו מקצתם, ונשארו רוב מנין והש"צ ממשיך בתפלת החזרה, אין לכהנים לישא את כפיהם, אבל אם היה מנין בביהכ"נ, והתחילו הכהנים בברכתם, ויצאו מקצת מהעשרה, אין לכהנים להפסיק. **קפא**

י. יש אומרים שאין נשיאת כפים נוהגת אלא במקום שיש ספר תורה, אך אין כן דעת רוב הפוסקים. **קפב**

יא. אין העלייה לדוכן מעכבת, ולכן גם במקום שאין דוכן, מצוה על הכהנים לברך את ישראל בנשיאת כפים גם אם עומדים על הקרקע. ורק כשאפשר הדבר בנקל

דין כהן רווק וחינוך ילדים במצוה זו

יח. מחנכים גם את הקטנים שיעלו לדוכן לישא כפיהם יחד עם הגדולים. קצו
יט. יש נוהגים שכהן רווק אינו עולה לדוכן לישא כפיו בברכת כהנים, אולם המנהג בכל אר"י וגלילותיה שגם כהן רווק נושא כפיו ומברך ברכת כהנים. קצו
כ. כהן בן י"ג שנה אף שאין ידוע אם הביא ב' שערות או לא, נושא את כפיו יחידי בדרך אקראי. ואם אין שם כהן אחר אלא הוא, יכול לישא כפיו בקביעות. קצמ

ההכנה הראויה לנשיאת כפים [נטילת ידים]

כא. הכהנים צריכים ליטול את ידיהם לפני שעולים לדוכן לברכת כהנים, ואף כהן שנטל ידיו בשחרית קודם התפלה, צריך לחזור וליטול ידיו סמוך לנשיאת כפיו. רא
כב. צריך ליטול בכלי שיהיה בו רביעית, ועד הפרק של הזרוע, שהוא חיבור היד והזרוע. רב
כג. אם יש לוי בביהכ"נ הוא נוטל את ידי הכהנים. ומ"מ נטילת הידים על ידי הלוי אינה מעכבת. רג
כד. אם אין שם לוי יש אומרים שבכור יטול ידי הכהנים, אך אין הכל נוהגים להקפיד בזה. רח
כה. יש אומרים שאם הלוי הוא תלמיד חכם והכהן עם הארץ, לא יצוק הלוי מים על ידי הכהן. רח
כו. גם בתשעה באב וביהכ"פ על הכהנים ליטול את ידיהם עד פרק הזרוע, וכפי מנהגם בכל יום. רח
כז. לכתחלה ראוי שהכהן לא ישהה בין הנטילה לנשיאת כפים יותר משיעור מהלך עשרים ושתיים אמה. ולכן ראוי שהחזן לא יאריך ברצה. רח
כח. אין הנטילה מעכבת, ולכן אם היה הש"צ כהן, ואין שם כהן אחר, אע"פ שטוב להחמיר שיטול ידיו בין תפלת לחש לתפלת החזרה, מכל מקום אפי' לא נטל ידיו נושא כפיו. רט
כט. כהן שנטל ידיו לנשיאת כפים של שחרית, אם שמר ידיו ולא נגע במקומות מכוסים, אינו חייב ליטול את ידיו שנית למוסף. ריא
ל. מותר לכהנים ליטול ידיהם בשבת ויו"ט ממים שנתנו בהם מי ורדים, ובלבד שיתנו את המי ורדים מער"ש או מערב יו"ט. ריא

לעלות לדוכן עם מנעלים

לא. רבן יוחנן בן זכאי תיקן, שהכהנים לא יעלו לדוכן לברך את ישראל בסנדל או במנעל לרגליהם, ובחור"ל ישנם כהנים שמקילים ונושאים כפיהם בנעליהם כשהם עומדים על גבי קרקע. ריג
לב. גם בת"ב וביהכ"פ שנועלים נעלי בד, הכהנים יחלצו את המנעלים קודם עלותם לדוכן. ריג
לד. ראוי שלא לעלות לדוכן יחד ממש, שהרי אין רגילים בזמן הזה לעמוד יחד לפני גדולים. ריג

דין המקריא לכהנים

לה. למחות ביד מי שקורא ברכת כהנים בעל פה. רמז

מב. יש אומרים שאין הש"צ מקריא לכהנים תיבת "יברכך", אלא הכהנים מתחילים בעצמם "יברכך". ויש אומרים שגם תיבת "יברכך" צריך שהש"צ יקריא אותה לכהנים. ואע"פ שהנוהגים כסברא ראשונה יש להם על מה שיסמוכו, מכל מקום טוב ונכון שגם תיבת "יברכך" יקריא אותה לכהנים. רמז

מג. יש נוהגים שכאשר יש בשבת שמחה של חתן או של בעל ברית או בר מצוה, כשמגיע הש"צ בתפלת החזרה לברכת כהנים, עומד לידו ישראל בעל קול ערב, ומקריא לכהנים בנעימה כל ברכת כהנים מלה במלה בניגון נעים, מתוק לנפש ומרפא לעצם, ומנהג זה יש לו על מה שיסמוך. רמז

מד. במקומות שנוהגים בשבת שיש בו שמחת חתן וכיו"ב, שמזמינים חזן בעל קול ערב ובקי בניגונים יפים, והש"צ שותק ומקשיב לברכת הכהנים, על הש"צ לענות אמן אחר ברכה ראשונה של הכהנים, ואחר כל פסוק ופסוק מברכת הכהנים. רמז

מה. על הכהנים להזהר שלא יחלקו את התיבה לשנים לצורך משקל הנגינה, אלא יאמרו את כל המילה ביחד. ומה שיש נוהגים לנגן באמירת וישמר בלא כ"ף, ואח"כ הכ"ף, וכן עושים בויהנך, טעות הוא בידם. רמז

סדר הראוי לנשיאת כפים

מו. לעקור רגליו בתחלת ברכת רצה, ואפי' לא יספיק להגיע לדוכן עד סיום ברכת מודים מפי הש"צ, שפיר דמי. ויכול לעקור רגליו אף בעת שהצבור עונה אמן על ברכת רצה. ואם לא

לה. כשיש בביהכ"נ ב' כהנים הנושאים כפיהם, קודם שיתחילו לברך אשר קדשנו וכו', אומר להם הש"צ: כהנים. ריד

לו. ומכל מקום אין הקריאה "כהנים" מעכבת את הכהנים מלישא את כפיהם. ולכן אם אירע שהכהנים בירכו בלי שיקראו להם כהנים, אין צריכים לחזור ולקרוא להם ולברך שנית. ריד

לז. כשיש שם כהן אחד, אין הש"צ קורא לו, אלא הוא מעצמו מברך ומחזיר פניו לקהל, שנאמר, אמור להם, לשנים. רמז

לח. אם יש שם כהן אחד ומצטרף עמו כהן קטן [הנושא כפיו משום חינוך], אין הש"צ קורא להם "כהנים", אלא נושאים את כפיהם מעצמם. רמז

לט. אין המקריא שקורא כהנים רשאי לפתוח בקריאת יברכך עד שיכלה אמן [שאחר ברכת הכהנים] מפי הצבור, ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכת אשר קדשנו וכו' עד שתכלה קריאת כהנים מפי המקרא. רמז

מ. וכן הש"צ לא יתחיל בשום תיבה שבברכת כהנים עד שיסיימו הכהנים את התיבה שלפניה. רמז

מא. יש להקפיד שהש"צ יקריא ברכת כהנים מתוך הסידור, ולא בעל פה, כדי שלא יבוא לידי טעות. וכתבו האחרונים שיש

מו. כשמגיע הש"צ לברכת רצה, שהיא ברכת העבודה, כל כהן שנמצא בביהכ"נ צריך לעקור רגליו ממקומו כדי לעלות לדוכן, ולהתכונן לברכת כהנים. ולתחלה צריך

האנשים העומדים מצדיהם. ונוהגים להאריך בניגון בתיבות אלה. רלד

נד. אין מברכין ברכת כהנים אלא בלשון הקודש, ובעמידה, ובנשיאות כפים. וכולהו לעיכובא. רלד

נה. יש אומרים שיש דין "שומע כעונה" גם בברכת כהנים, ולדבריהם כהן שהוא צרוד שאינו יכול לברך ולומר את פסוקי הברכה, יכול לעלות לדוכן ולישא כפיו, ויבקש מחבירו שיכוין להוציאו ידי חובת הברכה ופסוקי הברכה, וגם הוא יתכוין לצאת, ויוצא בזה ידי חובה. רלח

נו. אם הש"צ כהן, ואין שם כהן אלא הוא, אם הוא מתפלל מתוך הסידור הרי מובטח לו שלאחר שישא כפיו יוכל לחזור לתפלתו ללא בלבול, לכן יעקור רגליו מעט בברכת רצה, וישא כפיו, ויברך ברכת כהנים. רלז

נז. כהן העומד באמצע תפלת לחש של שמונה עשרה, והגיע ש"צ לברכת רצה, אין לו להפסיק באמצע שמונה עשרה למצוה זו, אפי' אין שם כהן אחר, וכל שכן אם יש שם כהנים אחרים. אלא בעת ברכת כהנים ישתוק ויקשיב לכהנים, וימשיך בתפלתו. רמ

נח. כהן הנמצא בתוך י"ב חודש לפטירת אביו או אמו, ורוצה לעבור לפני התיבה כש"צ, אם אין שם כהנים אחרים רשאי לשמש כש"צ, ולישא כפיו באמצע החזרה כנ"ל. ובמקום שיש כהנים אחרים שמנהיגו שאין הש"צ נושא את כפיו, יש אומרים שאין לו לשמש כש"צ בקביעות [במשך השנה] אחר שמבטל מעליו מצות עשה מן התורה של נשיאת כפים. ובאופן כזה עדיף שלא ישמש כש"צ, וישא כפיו. ויש שנהגו להקל בזה, בפרט כשאין הדבר נעשה בקביעות. רמט

נט. ש"צ שטעה ודילג על ברכת כהנים, שתיכף אחר שסיים הטוב שמך ולך נאה

עקר רגליו בתחלת הברכה עד שהתחיל ש"צ בברכת מודים, אפי' אמר תיבת מודים בלבד, שוב אין הכהן עולה לדוכן. רכג

מז. כהן הנושא כפיו, פשט המנהג שמסיר את כריכות התפילין מעל האצבע, קודם שנוטל ידיו. רכד

מח. מצוות צריכות כוונה, ולכן טוב וראוי שבשעה שהכהנים עוקרים רגליהם לישא את כפיהם, יתנו בדעתם שעומדים לקיים מצוה מן התורה לברך את ישראל. רכה

מט. הכהנים עומדים בדוכן ופניהם כלפי ארון הקודש, ואחוריהם כלפי העם, ומשלשלין הטלית על פניהם, וכאשר הש"צ קורא "כהנים" [אם הם שנים או יותר], מתחילים לברך. ויש אומרים שצריך לסיים את כל הברכה, ורק אח"כ להפוך פניהם כלפי העם. והמנהג שהכהנים הופכים את פניהם בעת שאומרים תיבת באהבה, בסיום הברכה. רכז

נ. כשהכהנים נושאים את כפיהם, יגביהו את ידיהם כנגד כתפיהם, ולדעת רבינו האר"י צריכים להגביה ידיהם עד כנגד הראש. ומגביהים יד ימנית קצת למעלה מהשמאלית, והיא עיקר נשיאת כפים. רכח

נא. הכהנים צריכים לומר את פסוקי ברכת הכהנים בקול רם, ובניגון. וגם הש"צ לא יקריא לכהנים בלחש, אלא יגביר את קולו. ואין לצבור לענות אמן בקול רם יותר מהמברך. רלב

נב. אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים שנים או שלשה ניגונים, ולכן אין לנגן אלא ניגון אחד מתחלה ועד סוף. רלג

נג. כשאומרים תיבות: יברכך, וישמרך, אליך, ויחנך, אליך, לך, ושלום, הופכים פניהם לדרום ולצפון, כדי שתתפשט הברכה לכל

ויחונך, דילג ואמר וישם לך שלום, וגם הכהנים נמשכו אחר טעותו, אם נזכרו באמצע שים שלום, יש להורות לכהנים לחזור לומר ברכת כהנים בשלימותה, מבלי ברכת המצוה שעליה. ואם לא נזכרו עד שחתם הש"צ המברך את עמו ישראל בשלום, יאמרו שם הכהנים ברכת כהנים בלי ברכת המצוה. רנב

להודות, המשיך, שים שלום טובה וברכה, אם נזכר באמצע ברכת שים שלום, פוסק, וחוזר לברכת כהנים כדת, ואם לא נזכר עד שסיים המברך את עמו ישראל בשלום, לא יחזור.

רנ

ס. ש"צ שטעה בברכת כהנים, ואחר שאמר אליך שבפסוק יאר, והיה לו להמשיך

התנהגות הצבור בעת ברכת כהנים

סד. מי שנכנס לביהכ"נ לצורך איזה ענין, ומצא כהנים הנושאים את כפיהם, יעמוד וישמע ברכת כהנים. רנה

סה. וכן מי שיושב ועוסק בתורה בביהכ"נ, והגיעו הצבור לברכת כהנים, יעמוד וישמע ברכת כהנים. רנה

סו. הצבור עונה אמן אחר ברכת הכהנים, ואחר כל פסוק ופסוק מברכת הכהנים. ומנהגינו לענות "ברוך הוא וברוך שמו" בברכת כהנים, אחר כל הזכרת שם ה' של הכהנים. רנה

סא. בשעה שהכהנים נושאים כפיהם ומברכים את ישראל בברכת כהנים, על כל הצבור לעמוד על רגליהם באימה וביראה, ורק חולה או זקן שאינם יכולים לעמוד על רגליהם, רשאים לישוב במקומם.

רנב

סב. וכן צריכים כל הצבור להאזין ולהקשיב לברכת הכהנים. ואין לומר שום פסוק בעת ההיא. רנב

סג. הצבור צריכים לעמוד כנגד הכהנים, או לצדידיהם שלפנים, ולא לאחריהם. רנד

דברים המעכבים בכהנים מלישא את כפיהם

עא. כהן שיש לו תחבושת בכף ידו עד הפרק, נושא כפיו ואין לפוסלו משום חציצה. רסא

עב. כהן שיש על ידיו כתובת קעקע, רשאי לעלות לדוכן לישא כפיו, כשמכסה עצמו בטלית באופן שאין הכתובת קעקע נראית לעיני הצבור. רסב

עג. כהן שאינו מדקדק במצות, [אבל אינו מחלל שבת בפרהסיא], או שלא היה משאו ומתנו באמונה, הרי זה עולה לדוכן ונושא כפיו. רסב

עד. אולם אם הכהן מחלל שבת בפרהסיא במזיד, הרי הוא כעכו"ם לכל דבר, ואינו עולה לדוכן לנשיאת כפיו. ומכל מקום אם

סז. כהן שאינו יכול לבטא האותיות כהלכה, כגון שקורא לאל"ף עי"ן, ולעי"ן אל"ף, או שקורא לחי"ת כ"ף רפויה, או לחי"ת ה"א, ולה"א חי"ת, או שקורא לשבולת סבולת, וכיו"ב, אע"פ שרשאי לישא כפיו בעירו ושער מקומו, מכל מקום במקומות שהם צחי הלשון לא ישא כפיו. רנו

סח. כהן שיש לו מום בפניו או בידיו, לא ישא כפיו. רנט

סט. כהן שנפצע במלחמה ונקטעו האצבעות, וכף היד נשארה קיימת, נושא כפיו, אבל אם ניטל כל כף היד, אינו נושא כפיו. רס

ע. סומא בשתי עיניו, אפי' אם הוא דש בעירו אינו נושא כפיו. רס

בא לעלות לדוכן אין צריך למונעו מלהצטרף לאחיו הכהנים לישא כפיו. **רסב**

עה. כהן שהרג את הנפש, בין בשוגג בין במזיד, אע"פ שעשה תשובה, לא ישא כפיו, והאשכנזים מקילים בזה אם היה הדבר בשגגה ועשה תשובה. **רסד**

עו. אם הכהן היה נוהג ברכב, ופגע בזקן או בחולה, ומתו לאחר זמן, והדבר נעשה בשוגג, והכהן עשה תשובה, המורה להקל בזה אף לספרדים לעלות לדוכן יש לו על מה לסמוך. **רסה**

עז. אולם אם היה אנוס לגמרי, כגון שהיה נוהג בזהירות, ובפתע פתאום קפץ ילד לתוך הרחוב והתגלגל לרגלי המכונית ונדרס למות, אם קיבל עליו תשובה על פי הוראת חכמי ישראל, על התקלה שיצאה מתחת ידו, רשאי לישא כפיו, וכהן שהרג אדם טריפה במזיד, וכגון שהרופאים אמרו שהנהרג בלאו הכי היה חולה באופן שהיה צריך למות תוך י"ב חודש, אינו יכול לישא כפיו, אף שהרג טריפה. **רסה**

עח. כהנים שהשתתפו בקרבות של מערכות ישראל, ופגעו והרגו בחיילי האויב, כשרים והגונים לנשיאת כפים. **רסה**

עט. כהן מוהל שמל תינוק, ועל ידי שגגתו גרם למותו של התינוק, וכן כהן רופא שהיה מטפל בחולה, וטעה וגרם למותו של החולה, אם חזרו בתשובה רשאים לעלות לדוכן ולישא כפיהם. **רסו**

פ. כהן שנשא גרושה לא ישא כפיו, ואין נוהגים בו קדושה, אפי' לקרות בתורה ראשון. **רסו**

פא. וה"ה ככהן שנשא חללה או חלוצה, שאסור לו לישא כפיו. **רסז**

פב. כהן חלל אינו נושא כפיו, ואפי' אם אין

שם כהנים אחרים לא יעלה לדוכן.

רסז

פג. כהן שנטמא למת שאינו משבעה קרובים שלו, במזיד, פסול לעלות לדוכן, ואין בו מעלות כהונה עד שיחזור בתשובה. **רסג**

פד. כהן חולה שנוקק לקטטר שדרכו נוטפים מי רגליו לתוך שקית או כלי זכוכית, ואינו מרגיש בעת שמי רגליו נוטפים ממנו, מותר לו לעלות לדוכן ולישא כפיו בברכה. **רסג**

פה. ש"צ ששכח לומר יעלה ויבוא בר"ח או בחול המועד, ולא נזכר אלא בברכת שים שלום לאחר שהכהנים בירכו ברכת כהנים, שדינו הוא שצריך לחזור לברכת רצה ולומר יעלה ויבוא, יש אומרים שצריכים הכהנים לחזור ולברך ברכת כהנים, ויש חולקים, ושב ואל תעשה עדיף. **רסג**

פו. אם יש גוים בביהכ"נ בשעת ברכת כהנים, ואי אפשר להוציאם החוצה משום איבה, יש נוהגים להמנע לעת כזאת מנשיאות כפים, אבל הנכון שלא לחוש לכך, אלא יעלו הכהנים. **ער**

פז. כהן שיש בביתו אשה נדה אין לו למנוע את עצמו מלישא כפיו. **ערב**

פח. יש נוהגים לומר לכהנים ברדתם מן הדוכן לאחר ברכת כהנים "חזק וברוך", או "יישר כחכם". **ערב**

פט. המתפלל תפלת שמונה עשרה, ושמע ברכת כהנים ממנין הסמוך, אין צריך להפסיק לשמוע ברכת כהנים, ואפי' בין ברכה לברכה. **רעג**

צ. אין הש"צ עונה "אמן" אחר הכהנים, בין אחר ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן", ובין אחר כל אחד מהפסוקים של ברכת כהנים. אבל יחיד המתפלל עם חזרת הש"צ, והגיע עמו לחתימת "הטוב שמך ולך נאה

להודות", יקשיב לברכת הכהנים ויענה "אמן" אחר הברכה ואחר כל אחד מפסוקי ברכת כהנים.

צא. כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על השלשה הפסוקים של ברכת כהנים.

רעז

צב. אחר ברכת כהנים, הכהנים מחזירים

פניהם להיכל, ואומרים: "רבוך העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל".

צג. אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל ש"צ ברכת שים שלום, ואינם רשאים לכוף את אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם.

הנהגת הש"צ והקהל - כשאין כהנים

צד. כשאין כהנים אומר הש"צ אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', וצריכים הקהל לעמוד בעת שאומר נוסח זה. רעח

רפ

צה. כשהש"צ אומר אלוקינו ואלוקי אבותינו, צריכים העם לענות "כן יהי רצון" אחר כל פסוק ופסוק שבברכת כהנים שאומר הש"צ, ולא יענו אמן. רעח

צט. מנהג הספרדים שאם הכהן אבל בתוך שבעת ימי אבלותו, יוצא מחוץ לביהכ"נ בשעה שקורא הש"צ "כהנים", ואינו נושא כפיו. רפא

ק. אם אין לכהן טלית, וגם אין טלית בביהכ"נ, אין לו לישא כפיו בלא טלית. רפא

קא. אסור להשתמש בכהן, משום קדושת כהונה שיש בו. ואם הכהן מקבל שכר טירחא על השירות שעושה, מותר להשתמש בו. רפב

קב. תלמיד חכם רשאי להשתמש בכהן שהוא תלמידו. רפג

צו. כשאין כהנים ואומר הש"צ אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו', צריך לומר בברכה, אות ב"ת הראשונה נקודתה בפת"ת. והשניה דגושה. ויותר נכון לומר המשולשת בתורה. רעט

צז. אם אין כהנים ואומר הש"צ אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', צריך החזן לסיים בסוף: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. רעט

צח. כהן שיש לו שונאים בביהכ"נ, או שהוא

סימן קכט - באיזה תפלות נושאים כפים

ב. בתעניות צבור הכהנים נושאים כפיהם במנחה, [מלבד בשחרית]. ויקבעו זמן תפלת שמונה עשרה של מנחה בתעניות צבור כחצי שעה או כארבעים דקות קודם השקיעה. רפה

ג. בתעניות צבור, כל כהן שאינו מתענה לא ישא את כפיו במנחה. רפו

א. אין נשיאות כפים בלילה. לפיכך בתעניות צבור אם שהו בתפלת החזרה של מנחה עד הלילה, לא ישאו הכהנים כפיהם. וכן ביוהכ"פ אם האריכו בתפלת הנעילה עד הלילה לא ישאו הכהנים כפיהם. אבל בכין השמשות, רשאים לישא כפיהם בברכה. רפג

- ד.** בתענית ז' באדר, או תעניות שובבי"ם, אפי' יש עשרה מתענים בביהכ"נ אין נשיאת כפים במנחה. רפו
- ה.** אומרים ברכת כהנים בבית האבל, אבל כפיו.
- האבל עצמו אם הוא כהן אינו נושא את כפיו בתוך השבעה, אלא יצא לחדר אחר בשעה שהש"צ קורא "כהנים", ואינו נושא כפיו. רפו

סימן קל - רבנו של עולם שאומרים בשעת נשיאת כפים

- א.** מי שראה חלום ואינו יודע אם הוא חלום טוב או רע, ונפשו עגומה עליו ביותר, בשעה שהכהנים עולים לדוכן יאמר בלחש, רבנו של עולם, אני שלך וחלומתי שלך וכו', ויכוין לסיים את דבריו עם סיום ברכת הכהנים רפח
- מפי הכהנים, כדי שעניית אמן של הצבור תהיה גם על מה שהוא אמר. רפח
- ב.** המתפלל על חלומו יתפלל בלב נשבר ונדכה, שעל ידי כך יתהפך גזר הדין. רפח

סימן קלא - מהלכות וידוי ונפילת אפים

- א.** מיד לאחר החזרה צריך לומר וידוי וי"ג מדות ונפילת אפים, והדין כן גם במתפלל יחיד. ואין נשים צריכות לומר וידוי, שאינן חייבות אלא בברכות השחר, ברכות התורה, ותפלת שמונה עשרה. רפח
- ב.** אין להפסיק בדיבור בין תפלה לנפילת אפים. ואף אם מתפלל בביתו ביחיד לא יפסיק בין תפלת שמונה עשרה לתחנה. רצד
- ג.** ומכל מקום רשאי להפסיק אפי' באמצע וידוי ונפילת אפים לקדיש וקדושה וברכו. רצה
- ד.** צריך האדם לומר כל פרטי הוידוי כולם אשמנו בגדנו וכו', אף שיודע בעצמו שאין בו כל הדברים ההם. רצו
- ה.** בשעת הוידוי צריך לעמוד, וכן בתחנונים הנוספים בשני וחמישי צריך לעמוד. רצו
- ו.** בעת אמירת הוידוי אין לסמוך על דבר באופן שאם יינטל אותו דבר יפול. אבל זקן או חולה יכולים להתוודות על ידי סמיכה. רצו
- ז.** צריך להתוודות ולעמוד בכל הוידוים
- שהקהל אומר, אפי' אם כבר אמר באותו יום וידוי. וכן ביהכ"פ, בכל פעם שהש"צ אומר וידוי הקהל עומד ואומר עמו הוידוי. רצו
- ח.** כשמתוודה צריך לשחות מעט, ויאמר הוידוי בנחת ובמתינות. וישהה בין תיבה לתיבה. רצו
- ט.** יש נוהגים שבשעת הוידוי כשאומרים אשמנו בגדנו וכו', גם הש"צ מנמיך קולו ואומר הכל בלחש, עד וסרנו ממשפטך וכו'. אך עדיף שהש"צ יאמר כל הוידוי בקול רם. רצו
- י.** בשעה שהש"צ אומר חמש תיבות של "ויעבור ה' על פניו ויקרא", כל הצבור אומרים חמש תיבות אלו בלחש. רצח
- יא.** כשאומר ויקרא בשם ה', יפסיק בין בשם לה'. וכן צריך להטעים את הפסק שבין ה' ה', כי יש טעם פסק בטעמי המקרא בין שם ה' הראשון לבין שם ה' השני, וכן צריך לנהוג. רצח
- יב.** כשאומר ויעבור ישחה מעט, ויזקוף בויקרא, ויחזור וישחה קצת כשאומר ה' ה'. רצח

יג. יש המונים באצבעותיהם את מנין הי"ג מדות, וטוב שלא לעשות כן. **רצמ**

יד. אין היחיד רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשת רחמים, אבל אם בא לאומרן דרך קריאה בטעמי המקרא, רשאי. **רצמ**

טו. כשאומר נפילת אפים [לדוד אליך ה' נפשי אשא וגו'] צריך לשבת. **שא**

טז. המנהג פשוט אצל הספרדים לומר המזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא, ואבינו מלכנו, מבלי ליפול על פניהם כלל. **שא**

יז. גם היחיד שאומר י"ג מדות בטעמי המקרא, רשאי לסיים במלת "ונקה". **שב**

שב

יח. השומע י"ג מדות מן הצבור, אם הוא נמצא במקומות שמותר להפסיק בהם, צריך לעמוד ולומר י"ג מדות עם הצבור, ורק אם נמצא בפסוקי דזמרה או בק"ש וברכותיה לא יפסיק. **שו**

יט. אין אומרים וידוי וי"ג מדות ונפילת אפים בלילה. ומכל מקום רשאים לאומרן במנחה בתוך י"ג דקות וחצי מזמן השקיעה. **שו**

הזמנים שאין אומרים בהם וידוי

כד. פשט המנהג שכאשר יש בביהכ"נ נער "בר מצוה", שמניח תפילין ביום שמלאו לו שלש עשרה שנה ויום אחד, דהיינו ביום לידתו, שלא לומר וידוי ונפילת אפים, ורשאים להקל גם ביום שהקטן מניח תפילין לראשונה, שלא לומר וידוי, אף שלא הגיע לבר מצוה. **שמ**

כה. כשיש מילה בביהכ"נ, אין לומר שם וידוי ונפילת אפים ביום המילה, ואפי' אם מתפללים שם כמה מנינים בזה אחר זה. **שי**

כו. אבי הבן או מוהל או סנדק שנמצא בביהכ"נ ביום המילה, אע"פ שהמילה נעשית בבית, כל הצבור שמתפללים עמו בביהכ"נ פטורים מלומר וידוי. **שי**

כז. מקום שנהגו שאם יש מילה בביהכ"נ אחת, אין אומרים וידוי ונפילת אפים בכל בתי הכנסת שבעיר, אינו מנהג יפה, אך אין למחות בידם. **שיא**

כח. בית כנסת שעושים שם מילה בבוקר, לא יאמרו וידוי ונפילת אפים גם בתפלת מנחה. **שיא**

כט. גם כשהמילה נעשית בבוקר, אם נמצא

כ. משה רבינו תיקן להם לישראל שהחתן נוהג שבעת ימי חופה בשמחה ומשתה, לפיכך אינו אומר בהם וידוי ונפילת אפים. וכשמתפללים הקהל בבית החתן, או כשהחתן בא לביהכ"נ להתפלל עם הצבור, כל הקהל אינם אומרים וידוי ונפילת אפים בכל שבעת ימי המשתה. **שז**

כא. אם החופה והקידושין נערכים למשל ביום רביעי סמוך לשקיעת החמה, כמו שנהגו בירושלים, אע"פ שלענין שבע ברכות נשלמים שבעת ימי המשתה ביום שלישי עם השקיעה, מכל מקום לענין וידוי ונפילת אפים יש להקל שלא לאומרם ביום רביעי, עד סוף שבעה ימים מעת לעת מהחופה. **שח**

כב. המתפללים בבית האבל, אין אומרים וידוי ונפילת אפים בכל שבעת ימי האבל, ואף אם אין האבל שם. ואין המתפללין צריכים להשלים אמירת הוידוי לאחר התפלה. **שמ**

כג. אם אין מנין בבית האבל, ובא האבל לביהכ"נ כדי לומר קדיש, צריכים לומר וידוי ונפילת אפים. אבל אם בא לביהכ"נ בערב השבעה, והקהל מתאסף לזכר הנפטר, אין לומר וידוי ונפילת אפים. **שמ**

מתפללים מנחה קודם הסעודה, פטורים מלומר וידוי ונפילת אפים במנחה. שמו

לו. אלו הימים שאין אומרים בהם וידוי לא בשחרית ולא במנחה: חודש ניסן, מנחה של ער"פ שני, פסח שני, ל"ג בעומר, מר"ח סיון עד י"ב בו ועד בכלל, ת"ב, ט"ו באב, ערב ר"ה ועיוהכ"פ, מי"א תשרי עד ב' חשוון. ח' ימי החנוכה, ט"ו בשבט, י"ד וט"ו אד"א ואד"ב, וראשי חודשים. שמו

לז. יש נוהגים שלא לומר וידוי בט"ו אייר, אך אין זה מנהג נכון. שיז

לח. בכל יום שאין אומרים בו וידוי, כגון בל"ג לעומר, אין בו וידוי ונפילת אפים גם במנחה שלפניו, דהיינו מנחה של ערב ל"ג לעומר, או מנחה של ערב ר"ח, או מנחה של ערב חנוכה. חוץ מערב ר"ה וערב יוהכ"פ, שאף שאין אומרים בהם וידוי, במנחה שלפניהם אומרים וידוי. שיח

לט. ראוי ונכון להנהיג בכל בית כנסת, שאם יש סיבה שלא לומר וידוי, שיודיעו לש"צ קודם שיתחיל החזרה. שיח

מ. אומרים וידוי בלשון רבים, חטאנו עוינו פשענו וכו', חוץ משכיב מרע שמתוודה בלשון יחיד. שימ

מא. בימים שאין אומרים בהם וידוי, אין אומרים בשבת במנחה "צדקתך צדק". אבל כשיש חתן או אבי הבן או סנדק בביהכ"נ, אומרים צדקתך צדק כמו בכל שבת. שימ

סימן קלב - אמירת אשרי ובא לציון והמשך התפלה

ב. צריך לזהר לומר קדושת ובא לציון בכוונה. שימ

ג. כשצריכים להכריז בצבור על איזה דבר, כגון שיעור תורה וכדומה, יש להכריז קודם אשרי, ולא להפסיק בין אשרי ללמנחה. שב

בתפלת המנחה אחד מבעלי הברית, דהיינו אבי הבן או המוהל או הסנדק, אין לומר וידוי ונפילת אפים. שיא

ל. ביום שעורכים פדיון הבן, אפי" אם אבי הבן נמצא בביהכ"נ, יש לומר וידוי ותחנונים כרגיל. ואמנם אם עורכים את סעודת פדיון הבן בצהרים, ומתפללים במקום הסעודה תפלת מנחה, יכולים להקל שלא לומר וידוי בתפלה זו. שיב

לא. מי שנתבשר שנולד לו בן והוא בעיר אחרת או במדינה אחרת, ואינו יכול להיות נוכח בברית המילה של בנו, אע"פ כן לא יאמר וידוי ונפילת אפים ביום המילה. שיב

לב. אם האחד מוהל והשני פורע, כל אחד מהם פוטר את הקהל שמתפללים עמו מאמירת וידוי ונפילת אפים, אבל המוצץ בלבד אינו פוטר. שיב

לג. הנוהגים שלא לומר וידוי ונפילת אפים ביום פקודת השנה (יום הפטירה) של צדיקים ואדמו"רים, מנהג טעות הוא בידם. שיב

לד. נוהגים שביום הכנסת ספר תורה בשעת המנחה, אין אומרים וידוי ונפילת אפים במנחה. ויש להם על מה שיסמוכו. שמו

לה. כשעושים סעודת סיום מסכת סמוך למנחה, והמסיים והקוראים לסעודה

א. בימים שאין אומרים בהם תחנונים ונפילת אפים אין אומרים בהם מזמור "יענך ה' ביום צרה", וכן אין אומרים בהם מזמור "תפלה לדוד הטה ה' אזנך ענני". שימ

יב. אם היו עשרה והתחיל הש"צ לומר את החזרה, ויצאו מקצתן, ימשיך לומר את החזרה כולה אפי' שאין שם מנין. אבל קדיש תתקבל אינו אומר. **שבו**

יג. אומרים שיר של יום, ויש שנהגו לומר "היום יום אחד בשבת קודש" ויש שאומרים "היום יום אחד בשבת" בלי תיבת קודש. ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. **שבו**

יד. יש לומר בכל יום פטום הקטורת, שחרית ומנחה, ואומרים תחלה אין כאלהינו וכו'.

טו. יש נוהגים לכתוב פרשת פטום הקטורת והברייתא שלה על קלף או גויל בכתב אשורי, כמו בספר תורה, וקוראים בה בכל יום, והיא סגולה לפרנסה. **שלב**

טז. אחר פטום הקטורת אומרים תנא דבי אליהו תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו'.

יז. בסיום התפלה אומרים "עלינו לשבח" וכו' מעומד, ויש לאומרו בכוונה. **שלב**

יח. כשאומר אל אל לא יושיע, יש להפסיק מעט, קודם שיאמר ואנחנו משתחוים וכו'. וכשאומר ואנחנו משתחוים יכרע מעט. **שלב**

יט. מנהגינו לומר על כן נקוה לך בלא וא"ו. ויש נוהגים לומר ועל כן נקוה לך. **שלב**

כ. מנהגינו לומר עלינו לשבח אחר סיום כל תפלה, וכאשר הצבור אומר עלינו לשבח, ומשתחוים כשאומרים "ואנחנו משתחוים" ראוי לכל מי שנמצא בביהכ"נ להשתחוות מעט בכפיפת ראש, יחד עם הצבור. **שלה**

כא. הנמצא באמצע "עלינו לשבח", וכשאמר "שהם משתחוים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע", שמע ברכה מחבירו או

ד. אע"פ שהלכה רווחת שכל דבר שבקדושה אינו נאמר בפחות מעשרה, מכל מקום הקדושה שאומרים באמצע "ובא לציון גואל", מותר ליחיד לאומרה. **שכא**

ה. מנהגינו לישיב בעת אמירת קדושת ובא לציון בשחרית, וכן במנחה של שבת, וכן ב"ואתה קדוש" שאומרים במוצ"ש. וכן ראוי לנהוג. **שכא**

ו. אין לצאת מביהכ"נ קודם קדושת ובא לציון, לכל הפחות, אך אם חולץ של רש"י ומניח רבינו תם, שפיר דמי לקרוא בהם קדושת ובא לציון. **שכב**

ז. קודם הוצאת הספר תורה בשני וחמישי אומרים חצי קדיש, ולאחר ובא לציון אומרים קדיש תתקבל. וכשיש מוסף אומרים קדיש תתקבל מיד אחר החזרה, קודם קריאה"ת. **שכב**

ח. ש"צ שטעה ואמר קדיש תתקבל קודם אשרי ובא לציון, יחזור ויאמר קדיש תתקבל פעם שנית, לאחר ובא לציון. **שכב**

ט. במקום שנוהגים להקל שאחד אומר החזרה ואחר אומר קדיש תתקבל, יש להעלים מהם עין, ועל כל פנים לכתחלה בודאי שראוי שהש"צ עצמו יאמר קדיש תתקבל. **שכג**

י. אם הש"צ שאומר את החזרה אינו יכול לגמור שארית התפלה מאיזה סיבה שהיא, ואינו אומר קדיש תתקבל כדי לעשות בו הג' פסיעות, יפסע ג' פסיעות תיכף אחר החזרה. **שכה**

יא. מנהגינו לומר תתקבל צלותא ובעותנא עם צלותיהון ובעותיהון דכל בית ישראל. [כדי לכלול את עצמינו עם כלל ישראל]. והנוהגים לומר תתקבל צלותיהון ובעותיהון דכל בית ישראל, יש להם על מה שיסמוכו. ונכון יותר לומר "קדם אבונא דבשמיא" ולדלג תיבת וארעא. **שכה**

מהש"צ, או שמע קדיש, יענה אמן. שלו
כב. אותם הדוחקים זה את זה למהר לצאת
 מביהכ"נ, לא יפה הם עושים. שלח

סימן קלג - דין ברכו בשבת

א. בשבת וביו"ט יש אומרים שאין אומרים
 ברכו אחר קדיש בתרא. [קודם עלינו
 לשבח]. אך מנהגינו לומר ברכו אחר קדיש על
 ישראל, שקודם עלינו לשבח, גם בשבת
 וביו"ט. שלח

סימן קלד - סדר "והוא רחום"

א. נהגו להרכות בתחנונים בשני וחמישי,
 ואומרים והוא רחום, ואומרים אותו בקול
 רם ומעומד. שלח

ב. יש נוהגים להתענות בשני וחמישי, אבל
 אם התענית תגרום לו למיעוט בעסק
 התורה והמצוות, לא יתענה. שם

ג. מנהג ירושלים ואר"י לומר בשני וחמישי
 "מה נאמר לפניך יושב מרום" אחר הוידוי,
 קודם אמירת "ויעבור" ו"י"ג מדות" ו"נפילת
 אפים". שם

ד. מי שמתפלל עם האשכנזים בימי שני

קונטרס הנוסחאות - נוסחאות התפלה והברכות

א. אין ראוי לשנות מנוסחאות התפלה בעניני
 ניקוד, כמו ושבע את העולם כולו מטובך,
 עשה למען שמך וכו', נקדישך ונעריצך, שיש
 לומר הכ"ף סופית בשו"א, ולא בקמ"ץ, [ואין
 לשנות מהנהוג לומר בורא פרי הגפן, אלא
 להמשיך לחתום בורא פרי הגפן, כלשון
 הפסוק]. שם

ב. ספרדי שעבר והתפלל בנוסח אשכנז, או
 נוסח ספרד [חסידין], וכן להיפך, בדיעבד
 יצא ידי חובה. שמו

ג. בנוסח "מודה אני" יש נוהגים לומר: מודה

וחמישי, והם אינם נוהגים לומר "אל מלך
 יושב על כסא רחמים", והוא רוצה לאומרו
 כמנהגינו, אין צריך לסיים בכל פעם י"ג מדות
 (בטעמי המקרא), אלא יסיים במלים: "כמו
 שהודעת לענו מקדם וכן כתוב בתורתך", ולא
 יותר, ודי לו מה שאמר י"ג מדות בטעמי
 המקרא בסוף הוידוי. שם

ה. אם הש"צ מאריך בניגון ב"אל מלך" מותר
 ליחיד לעיין בספר בהרהור, וכשיגיע
 ל"ויעבור" יאמר עמו את הי"ג מדות. ומיהו
 טוב יותר שלא להפסיק גם בכהאי גוונא.

שם

אני לפניך מלך חי וקיים אדיר ונאור וכו'. אך
 מנהגינו לומר כפי הנוסח הרגיל המובא בכל
 הסידורים. שמו

ד. נוסח ברכת אשר יצר הוא: "אשר יצר את
 האדם בחכמה, וברא בו נקבים נקבים,
 חלולים חלולים, גלוי וידוע לפני כסא כבודך
 שאם יסתם אחד מהם או אם יפתח אחד מהם,
 אי אפשר להתקיים אפי' שעה אחת, ברוך אתה
 ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות". והמנהג
 לומר "חלולים חלולים". שמו

ה. בברכת אשר יצר יש הנוהגים לומר "אי

יז. גר צדק אינו מברך "שלא עשני גוי", ואם ירצה יברך בלא שם ומלכות. **שנא**

יח. בברכת שעשה לי כל "צרפתי" יש לומר הכ"ף בחיריק, וכ"ף דגושה. **שנב**

יט. בברכת המעביר חבלי שינה מנהגינו לומר בלשון יחיד, "מעניני ותנומה מעפעפי וכו'". ומכל מקום מי שהורגל לומר ברכה זו בלשון רבים, יש לו על מה שיסמוך. **שנב**

כ. בנוסח ברכות התורה יש להוסיף אחר וצאצאי צאצאינו: וצאצאי עמך בית ישראל. וצריך לומר ובפיפיות וכו'. [ולא ובפיפות]. ומנהגינו לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו "על דברי תורה". **שנב**

כא. צריך להזהר האדם בפתיחת אליהו ז"ל לומר כך: מלגאו איהו אות יו"ד ואות ה"א, ואות וא"ו, ואות ה"א, דאיהו אורח אצילות וכו', דמאחר שמוסיף תיבת אות לפני כל אות, אין זה בכלל הוגה את השם. וכן גם יש להזהר לומר כך באומרו אחר זה קם רבי שמעון וכו' ודא איהו אות יו"ד ואות ה"א ואות וא"ו, אבל אות ה"א איהי שכינתא דלא מחושבן ט"ל, אלא אות יו"ד ואות ה"א, ואות וא"ו דסליקו אתוון לחושבן ט"ל. **שנב**

כב. בנוסח לשם יחוד קודם לבישת הטלית, או קודם הנחת התפילין, או שאר מצוות, יש לומר: ליחדא שם יו"ד ק"י בוא"ו ק"י. או "יו"ד אי הא בוא"ו אי הא". וטוב להוסיף בלשם יחוד שאומרו קודם שמתעטף בציצית: שמכוין שנצטוינו במצוה זו כדי לזכור את כל המצוות לעשותם. **שנב**

כג. בקרבנות יש לומר: "כי כל מעשינו תהוה וימי חינינו הבל לפניך וכו'". **שנב**

כד. בקרבנות צריך לומר: שמאהבתך שאהבת אותו וכו', קראת שמו ישראל וישורון. **שנב**

כה. בקרבנות צריך לומר: "אשרינו שאנחנו

אפשר" א' בצירי, [או סגו"ל], ויש הנוהגים לומר אי אפשר, הא' בניקוד חיריק, ואין הכרע בדבר, ומי שאומר בניקוד חיריק יש לו על מה לסמוך, וכן מי שאומר בניקוד צירי יש לו על מה לסמוך. [ומרן אאמו"ר נהג לומר אי אפשר בצירי]. **שמח**

ו. מנהגינו לומר "אפי' שעה אַחת". ויש שנוהגים לומר אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך וכו'. אך מנהגינו לומר אי אפשר להתקיים לפניך וכו'. **שמח**

ז. מנהגינו לומר רופא כל בשר ומפליא לעשות. **שמח**

ח. בברכת אלהי נשמה יש להפסיק מעט בין אלהי לנשמה. **שמח**

ט. צריך לומר אלהי "נשמה", ולא "הנשמה". ואין לומר טהורה היא, רק טהורה. **שמח**

י. בנוסח ברכת הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום וכו', יש גורסים להבין. אבל מנהגינו לומר להבחין. **שמח**

יא. בנוסח ברכת הנותן לשכוי, יש גורסים אשר נתן לשכוי בינה, אך בכל הסידורים נדפס הנותן לשכוי בינה. **שמח**

יב. מנהגינו לומר בברכת המכין מצעדי "גְּבֵר" הגימ"ל בקמ"ץ. **שמח**

יג. בברכת המכין מצעדי וכו' יש נוהגים לברך בנוסח "אשר" הכין מצעדי גְּבֵר. אולם יש להמשיך לברך "המכין" מצעדי גבר. **שמח**

יד. צריך לברך בכל יום שלש ברכות, שלא עשני גוי, שלא עשני עבד, ושלא עשני אשה. **שמח**

טו. מברכים שלא עשני "עֶבֶד" העי"ן בקמ"ץ, ואין לשנות ולומר "שלא עשני עבד" בסגו"ל. **שנ**

טז. האשה אינה מברכת שלא עשני אשה, אלא אומרת בלא שם ומלכות ברוך שעשני כרצונו. **שנ**

משכימים ומעריבים וכו'". וא"צ לשנות ולומר כשאנחנו וכו'.

כו. בפטום הקטורת יש שאומרים "ומחזירן למכתשת" ויש שאומרים: מחזירן (בלי וא"ו). ואין בזה קפידא. שנ

כז. בפטום הקטורת יש לומר קושט שנים עשר, בשי"ן שמאלית. ויש הנוהגים לאומרו בשי"ן ימנית, ויש להם סמך. ויש לומר קושט, בלא ה"א. שנ

כח. בקרבנות יש לומר "אביי הוה מסדר סדר המערכה". ויש המשמיטים תיבת "הוה" כדי שלא תצטרף תיבה זו עם היו"ד שבסוף תיבת אביי, ויהיה כהוגה שם ה' באותיותיו. ויש שכתבו שצריך להפסיק בין אביי לתיבה הוה, מהטעם הנזכר, ומיהו אין להקפיד בזה כל כך. שנו

כט. באנא בכח צריך להפסיק באופן כזה: קבל רנת עמך, שגבנו, טהרנו נורא. שנו

ל. כשאומר ברוך שם כבוד וכו', יש להפסיק אחר תיבת ברוך, ואח"כ יאמר שם כבוד מלכותו, ויפסיק, ויסיים לעולם ועד. שנו

לא. יש אומרים שמותר לומר פסוק "ברוך שם" שאחר אנא בכח בקול רם, ויש חולקים, ולכן טוב להזהר לאומרו בלחש גם אחר אנא בכח. שנו

לב. בברייתא דרבי ישמעאל יש לומר "וכן" שני כתובים המכחישים זה את זה. הכ"ף בפתח ולא בצירי. שנ

לג. יש לומר בקדיש: בעלמא די ברא פְרעותיה, הכ"ף של כרעותיה דגושה. ומיהו הנוהגים לומר כרעותיה בכ"ף רפויה, ימשיכו במנהגם. שנ

לד. ובאמירת יהא שמיא רבא י"ל "מְבַרְך", קמ"ץ תחת הבי"ת ופת"ח מתחת לרי"ש.

ולא מבורך בחולם. ואומר תשבחתא התי"ו הראשונה בחיריק ולא בשורוק. שנ

לה. יש לומר בקדיש "לעלם ולעלמי עלמיא" עם ו', וכן על הצבור לענות בתוספת ו'. שנ

לו. תיבת שמיא בקדיש [ביהא שמיא רבא] היא חסרת אות י'. ויש שגורסים שמיא ביו"ד. ויש גורסים ועלמי בלי למ"ד, כדי להשוות המנין לכ"ח אותיות. אבל הגירסא הנכונה היא "שמה" בלא יו"ד, ולעלמי בלמ"ד. שנ

לז. יש לומר בקדיש "לעילא מן כל ברכתא", ולא מכל ברכתא. שנ

לח. בנוסח ברכת ברוך שאמר מנהגינו לומר "המהולל בפה עמו" ולא בפי עמו. שנ

לט. בנוסח ברכת ברוך שאמר צריך לומר "בשבחות ובזמירות", ולא בשבחיו ובזמיריו. ומנהגינו לומר יחיד חי העולמים, בניקוד פת"ח. שנ

מ. יש אומרים שצריך להפסיק בפסוק צללו כעופרת "במים אדירים". בין תיבת במים לתיבת אדירים, ואמנם גם האומר בלי הפסק בינתים, לא משתבש, וא"צ להקפיד בזה. שנ

מא. בפסוק "כי גאה גאה" יש להדגיש את אות גימ"ל של כי גאה גָאָה, וכן "עם זו גָאֻלְתָּ". שם

מב. בברכת יוצר מנהגינו לומר: "ובטובו מחדש בכל יום וכו'". ויש שגרסו וטובו מחדש וכו', אך העיקר כפי מנהגינו. שם

מג. יש אומרים שצריך לומר בנוסח ברכת יוצר "מתנשאים לעומתם, משבחים ואומרים, וכו'". אך אין המנהג כן, אלא אומרים "מתנשאים לעומת השרפים, לעומתם משבחים ואומרים". שם

מד. צריך לומר בברכת יוצר "רצון קוניהם", ולא לומר רצון קונם. וכן בברכת הלבנה אומרים: ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם. **שסא**

מה. בנוסח ברכות ק"ש יש לומר: בשפה ברורה ובנעימה, קדושה כולם כאחד וכו'. ויש להפסיק בין תיבת ובנעימה, לתיבת קדושה. **שסא**

מו. יש לומר לאל ברוך נעימות יתנו, בניקוד קמ"ץ תחת תיבת הלמ"ד של תיבת לאל, ולא בניקוד שוא. **שסא**

מז. מנהגינו לומר "אהבת עולם". ומנהג האשכנזים לומר אהבה רבה. וכל זה בשחרית, אבל בתפלת ערבית הכל אומרים אהבת עולם. **שסא**

מח. בנוסח ברכת אהבת עולם נכון לומר "ולא נבוש ולא נכלם" עם וא"ו. ואומרים מארבע כנפות הארץ, בלי תיבת "כל". **שסא**

מט. בברכת אהבת עולם, יש מתושבי אר"י שנוהגים לומר: והולייכנו מהרה קוממיות "בארצנו", ולא "לארצנו", ומכל מקום נראה שלא לשנות את הנוסח הרגיל אצלינו. **שסא**

נ. מנהגינו לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, הגימ"ל בסגול. ואין לשנות ולומר הגימ"ל בקמ"ץ. **שסא**

נא. בנוסח ברכת אתה חונן יש אומרים לְאָדָם דעת" הלמ"ד בקמ"ץ, ויש שאומרים הלמ"ד בשוא. וכן מנהגינו. **שסא**

נב. בברכת אתה חונן הנוסח הנכון הוא: חכמה בינה ודעת. **שסב**

נג. בברכת אתה חונן יש שכתבו לומר "חננו מאתך" בלי אות וא"ו. וחילקו בזה בין מוצ"ש, לשאר ימי החול. אולם בנוסח הרמב"ם, ובמחזור ויטרי, ובסדר רב עמרם

גאון, ובסידור רבי יהודה בן יקר, הנוסח הוא "וחננו מאתך וכו'", עם וא"ו, בין בחול בין במוצ"ש. **שסב**

נד. מנהג הספרדים לומר בחורף "ברך עלינו" ובקיץ "ברכנו". ומנהגינו מיוסד על פי דעת רבנו האר"י ז"ל. **שסב**

נה. יש להזהר בברכת המינים שלא להוסיף על ארבע לשונות אלו ומלכות הרשעה מהרה "תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם". **שסב**

נו. הנוסח המדויק והנכון בתפלה בחתימת ברכת המינים, "שובר אויבים ומכניע זדים". **שסג**

נז. בברכת "על הצדיקים ועל החסידים" שבתפלה, צריך לומר: "ועל זקניהם" ועל פליטת בית סופריהם. **שסח**

נח. בברכת את צמח נכון להוסיף: "קוינו וצפינו". ומכל מקום אין להקפיד בזה כל כך. **שסט**

נט. בברכת שמע קולינו נכון להוסיף: חוס ורחם עלינו. ואין להתחיל באב הרחמן וכו'. **שסט**

ס. בנוסח "יעלה ויבא" שאומרים בר"ח נכון יותר לומר ביום ראש "החדש" הזה. **שע**

סא. בנוסח יעלה ויבא יש האומרים באופן כזה: יעלה ויבא, יגיע יראה וירצה, ישמע יפקד ויזכר וכו'". **שע**

סב. הנוסח הנכון לומר ביעלה ויבא כמנהגינו "לחן ולחסד ולרחמים, לחיים טובים ולשלום". ומנהגינו לקרוא את ההלל בראשי חדשים בלא ברכה, וכן בחול המועד פסח. אבל בחג הסוכות, חג השבועות, יו"ט ראשון של פסח, ושמונת ימי חנוכה, מברכים בלשון "לגמור את ההלל". **שע**

ואח"כ מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, שתדיר ואינו תדיר תדיר קודם. **שעג**

עג. בנוסח על הנסים בפורים יש לסיים "ועשית עמהם נסים ונפלאות" ולא נס ופלא. שאחר שהתחלנו ב"על הנסים" לשון רבים, אין למעט לומר נס ופלא. **שעג**

עד. כשאין כהנים ואומר הש"צ אלוקיני ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו', צריך לומר בברכה, אות ביי"ת הראשונה בניקוד פת"ח. והשניה דגושה. ויש אומרים המשולשת בתורה, שהם שלשה פסוקים בתורה, ויש אומרים בברכה המשולשת, ואח"כ בתורה הכתובה וכו'. **שעג**

שעג

עה. כשאין כהנים ואומר הש"צ אלוקיני ואלוקי אבותינו וכו', צריך החזן לסיים בסוף: ושמו את שמי וכו', והאשכנזים נוהגים שלא לאומרו. ואין העם עונים אמן אחר ברכת כהנים של הש"צ, אלא כן יהי רצון. **שעג**

עו. בנוסח שים שלום צריך לומר: חן וחסד "צדקה ורחמים" [והיינו דצריך לומר צדקה גם בתחלת הברכה]. וכך היה הנוסח בסידורים ישנים. **שעד**

עז. צריך לומר "כולנו כאחד" ולא יאמר כולנו כאחת. **שעד**

עה. בנוסח שים שלום יש לומר, כי באור פניך, משום דכתיב באור פני מלך חיים, וכתיב, באור פניך יהלכון. **שעד**

עט. בנוסח אל ארך אפים וכו', צריך לומר: "גדולת רחמין וחסדך תזכור היום לזרע ידיך כמו שהודעת לענו מקדם וכו'". **שעד**

פ. המנהג אצל הספרדים באר"י בשני וחמישי לומר מה נאמר לפניך יושב מרום קודם י"ג מדות. ואין לנו לשנות ממנהגינו. **שעד**

פא. מנהגינו לומר בברכות התורה, בברכה

סג. יש נוסחאות בתפלת מוסף שבר"ח, לומר "את מוספי" גם כשר"ח חל בחול. אך המנהג פשוט כשחל ר"ח ביום חול אומרים במוסף: את מוסף וכו'. **שעא**

סד. במוסף של ר"ח יש אומרים שצריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה, ולכן צריך להוסיף כי בעמך ישראל וכו', וחוקי ראשי חדשים וכו'. ואומרים: "ושירי דוד עבדך נשמע בעירך אמורים לפני מזבחך". **שעא**

סה. יש אומרים שאין לומר במוסף של ר"ח "את מוסף יום ראש החודש הזה", אך מנהגינו כן לומר תיבת "הזה", ואין לשנות מן המנהג. **שעב**

סו. במוסף של ר"ח בשנה מעוברת מוסיפים: "ולכפרת פשע". ואם שכח להוסיף זאת אינו חוזר. ויש לומר תוספת זו עד ר"ח אדר ב', ועד בכלל. אבל מר"ח ניסן ואילך אין צריך להוסיף תיבות אלה. **שעב**

סז. בברכת מודים יש לומר: "ומגן ישענו אתה הוא, לדור ודור נודה לך וכו'". **שעב**

סח. בנוסח על הנסים בחנוכה ובפורים יש לומר "ועל הנסים" עם וא"ו. **שעב**

סט. בנוסח על הנסים בחנוכה צריך לומר בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי, הנו"ן בפתח, והאל"ף נחה, ואינה נרגשת כלל. **שעג**

ע. בנוסח על הנסים בחנוכה צריך לומר: כשעמדה מלכות יון הרשעה. ואין לומר כשעמדה עליהם, כיון שאומר אח"כ על עמך ישראל. ויש לומר הרשעה הרי"ש בשוא והשי"ן בקמן. **שעג**

עא. בנוסח על הנסים בחנוכה יש לומר לשכחם "תורתך", ולא מתורתך. **שעג**

עב. בימי החנוכה יש לומר המזמור של יום,

שאחר הקריאה בתורה, אשר נתן לנו תורתו תורת אמת, וחיי עולם וכו'.

פב. הנוסח הנכון בקדיש תתקבל הוא: "תתקבל צלותנא ובעותנא עם צלותהון ובעותיהון דכל בית ישראל וכו'", כדי לכלול עצמנו עם כלל ישראל.

פג. יש לומר בקדיש תתקבל "קדם אבונא דבשמיא ואמרו אמנן", ולדלג תיבת וארעא. וכן גירסת הרמב"ם, והרשב"א, ועוד.

פד. בעשרת ימי תשובה יש לסיים בקדיש תתקבל שאחר החזרה "עושה השלום". אבל בקדיש תתקבל שבתפלת ערבית אין צריך לומר השלום.

פה. יש נוהגים לומר בקדיש "על ישראל" יהא לנא ולכוון ולהון וכו', ויש שאומרים יהא לנא ולהון ולכוון, ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד.

פו. בעלינו לשבח יש לומר: "שלא שם חלקינו כהם וגורלנו ככל המונם". ומלת שלא חוזרת גם על הסיפא, וכאילו אמר ולא גורלנו ככל המונם. ואין לבלבל את הצבור ולומר ולא גורלנו.

פז. בתפלת ערבית יש לומר: "ואהבתך לא תסור ממנו לעולמים", ואין להוסיף וחמתך, שאם כן היה צריך לסיים לא יסורו ממנו לעולמים.

פח. בברכת אהבת עולם שבערבית חותמים: "בא"י אוהב את עמו ישראל". [ומלת "את" באה לרבות את הגרים]. אך בשאר סידורי האשכנזים הושמטה מלת "את".

פט. בתפלת ערבית נכון לומר בנוסח אמת ואמונה: "האל העושה לנו נסים ונקמה בפרעה".

צ. בברכת השכיבנו המנהג לומר "כי אל

שומרנו ומצילנו אתה מכל דבר רע ומפחד לילה".

צא. הנוסח הנכון בחתימת הברכה הוא: "ברוך אתה ה' שומר את עמו ישראל לעד אמנן".

צב. בברכת השכיבנו יש המוסיפים שומר את עמו ישראל מכל דבר רע לעד. ואין זה נכון להוסיף בתוך חתימת הברכה נוסח שלא הוזכר בראשונים.

צג. כבר פשט המנהג אצל הספרדים לענות אמנן אחר ברכת עצמו של ברכת השכיבנו.

צד. בברכת השכיבנו בליל שבת יש לומר: "ופרוס עלינו ועל ירושלים עירך סוכת שלום", בלי תיבת רחמים. ואם טעה וחתם בשבת: "שומר את עמו ישראל לעד אמנן", או שחתם בימי החול "הפורס סוכת שלום וכו'", ולא תיקן בתוך כדי דיבור, יצא.

צה. בנוסח "נשמת כל חי" שבתפלת שחרית של שבת יש לומר: "וה' אלהים אמת לא ינום ולא יישן". ותיבת "ער" נמחקת.

צו. בנוסח נשמת כל חי אומרים: "המשיח אלמים והמפענח נעלמים וכו'".

צז. בנוסח נשמת כל חי צריך לומר "הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו את שמך מלכנו תמיד" ותיבת "וישוררו" נמחקת, כי תיבת וישוררו אינה מתאימה עם את שמך מלכנו תמיד.

צח. בנוסח נשמת כל חי צריך לומר "וכל עין לך תִּצְפֶּה" [התי"ו בשו"א והצד"י בפתח]. ודלא כהאומרים "תִּצְפֶּה" [אות ת' בחיריק ואות צ' בשו"א].

צט. בנוסח תפלת שבת מנהגינו לומר "שרפים וחיות ואופני הקודש". ויש אומרים

שרפים ואופנים וחיות הקודש. ודעבד כמר
עבד ודעבד כמר עבד. **שעט**

ק. במוסף של שבת המנהג פשוט לומר "תכנת
שבת", ולא למשה צוית. ובנוסח תכנת
שבת מנהגינו לומר "תכנת שבת" באות כ'.

שפ

קא. בנוסח קדושת כתר במוסף של שבת
ויו"ט, יש לומר עם עמך ישראל קבוצי
מטה. ובמוסף של ר"ח יש לומר "ועמך ישראל
קבוצי מטה". **שפ**

קב. יש נוהגים לומר בתפלת מוסף בשבת:
"וגם האוהבים דבריה וכו'", ויש
שאומרים "וגם האוהבי דבריה גדולה בחרו".
ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. **שפ**

קג. בכמה סידורים יש הוספה בסוף הנוסח

של תכנת שבת: "ותצונו להקריב בה קרבן
מוסף שבת כראוי". וכתב הרב בן איש חי
שאיין לאומרה. **שפ**

קד. במנחה של שבת צריך לומר "ומי כעמך
כישראל", ולא כעמך ישראל. **שפ**

קה. במנחה של שבת סמוך לחתימת ברכת
אתה אחד יש לומר "וינוחו בו". ומכל
מקום האומר שבתות קדשך וינוחו בס, אין
מזניחין אותו. **שפ**

קו. בנוסח תפלת מוסף של ר"ח יש לומר:
זכרון לכולם יהיה. והאומרים זכרון
לכולם יהיו, יש להם על מה שיסמוכו. **שפ**

קז. בנוסח ברכת הלבנה יש לומר: סימן טוב
[בלא אות ביי"ת] תהי לנו ולכל ישראל.

שפ

בנוסח ברכת הלבנה

קי. בברכת הלבנה אומרים: ששים ושמיים
לעשות רצון קוניהם וכו'. [ולא לעשות
רצון קונם]. **שפא**

קיא. מי שאינו יודע לומר נוסח ברכת הלבנה,
לא יאמר בקיצור "ברוך אתה ה' אמ"ה
מחדש חדשים". **שפא**

קה. יש לומר בברכת הלבנה: ברוך יוצרך
[בניקוד צירי], ברוך עושך, ברוך קונך,
ברוך בוראך, בניקוד צירי". **שפא**

קט. בברכת הלבנה נכון לומר: "אלמלא זכו
בני ישראל". ולא אלמלא לא זכו וכו'.
שפא

נוסחאות התפלה במועדי השנה

קטו. כשחל ראש השנה במוצ"ש, מוסיפים
בתפלה "ותודיענו" וצריך לומר בסיום:
ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת,
והבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך.
וכן בנוסח ההבדלה של יקנה"ז צריך לומר:
"ואת יום השביעי מששת ימי המעשה הקדשת,
והבדלת והקדשת את עמך ישראל
בקדושתך". **שפג**

קטז. בנוסח כל נדרי צריך לומר: ודי אסרנא
על נפשתנא מיום הכפורים שעבר, עד
יום הכפורים הזה שבא עלינו לשלום, ודי נאסר

קיב. בנוסח התפלה בר"ה וביוה"כפ, צריך
לומר "שהשלטון" לפניך, שזה יותר
מדוייק. **שפג**

קייג. במוסף של ר"ה אומרים: ועקידת יצחק
[היום] לזרעו תזכור, ולא לזרע יעקב
תזכור. **שפג**

קיד. גם כשראש השנה חל בשבת יש לומר
בתפלה: כי שומע קול שופר אתה וכו'.
ויחתום שומע קול תרועת עמו ישראל
ברחמים. ולא יאמר "היום" ברחמים. **שפג**

קכ. בתפלות ראש השנה ויום הכפורים, וכן בתפלות המועדים, בנוסח ותתן לנו, צריך לומר "באהבה" מקרא קודש גם כשחל בחול. **שפה**

קכא. בתפלת מוסף של יום הכפורים שחל בחול, צריך לומר "את מוסף". **שפה**

קכב. בתפלות ג' הרגלים וראש השנה, שחלו בשבת, מנהג הרבה עדות לומר לפני סיום ברכת אתה בחרתנו "אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו, קדשנו וכו'". וכשחל בחול מתחילים קדשנו במצותיך. **שפו**

על נפשתנא מיום הכפורים הזה עד יום הכפורים שיבא עלינו לשלום. **שפג**

קכז. מה שנדפס במחזורים ביודוי הארוך של רבינו נסים, לא ענינו ברוך הוא וברוך שמו, יש לדלג זאת. **שפד**

קכח. בנוסח וידוי של רבנו נסים ביוהכ"פ נכון לומר: אבל אני בער ולא יודע וכו', "כרשע ולא צדיק". **שפה**

קכט. כשחל יום כפור בשבת ראוי שלא לומר קודם "קדשנו במצותיך" את הפתיחה: "אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו", אלא אם כן יש מנהג ברור בביהכ"נ שכן אומרים. **שפה**

בנוסח הברכות השונות

אותך" וכו', הכ"ף בניקוד שוא, ולא בניקוד קמ"ץ. ויש הגורסים ומברכים את שמך. **שפז**

קכט. בנוסח רצה והחליצנו שאומרים בברכת המזון בשבת, נכון לומר: כי יום גדול וקדוש וכו' והגם שאכלנו וכו'. **שפז**

קל. בנוסח ברכת אשר נתן שבתות וכו', [למי ששכח לומר רצה והחליצנו בב' סעודות ראשונות של שבת, ונזכר אחר שחתם בונה ירושלים], צריך לומר: "אשר" נתן. ואם אמר שנתן, יצא. **שפז**

קלא. בנוסח ברכה רביעית שבברכת המזון נכון לומר "לעד האל אבינו וכו'". **שפז**

קלב. מנהגינו לומר בנוסח הרחמן שבברכת המזון "בהיתר ולא באיסור", ואין צריך לדלגו. **שפח**

קלג. מנהגינו לומר "הרחמן הוא יוליכנו מהרה קוממיות לארצנו", וגם תושבי אר"י אינם צריכים לשנות ולומר "בארצנו". **שפח**

קכג. בנוסח ברכת הדלקת נרות חנוכה יש לומר: "להדליק נר חנוכה" ולא של חנוכה. וגם אם ממנה שליח להדליק בשבילי נר חנוכה, השליח יברך להדליק נר חנוכה. **שפו**

קכד. נוסח הברכה השניה של הדלקת נרות חנוכה: "שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". ולא ובזמן הזה. **שפו**

קכה. בנוסח ברכה אחרונה של המגילה יש לומר "האל הרב את ריבנו". וחותרים "בא"י הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע". ויש מוסיפים "האל הנפרע וכו'". **שפו**

קכו. אין לשנות מנוסח נחם הנאמרת בכל התפלות של תשעה באב, ויש לומר נוסח נחם בכל ג' התפלות של תשעה באב, ולחתום מנחם ציון בבנין ירושלים. **שפו**

קכז. בברכת המזון מנהגינו לומר "ועל הכל" [עם וא"ו]. ומכל מקום הנוהגים לומר על הכל בלי וא"ו, יש להם על מה שיסמוכו. **שפו**

קכח. בברכת המזון יש שאומרים "ומברכים

קלד. בברכת מעין שלש בסמוך לחתימה יש נוהגים לומר "ונודה לך ה' אלהינו על הארץ ועל המחיה וכו'". ויש שאומרים "ונודה לך על הארץ ועל המחיה" בלא להזכיר שם ה'. והנכון לנהוג כסברא שניה. **שצ**

קלה. בחתימת הברכה צריך לומר: ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה. ואין להוסיף "ועל הכלכלה" כפי שמודפס בכמה סידורים. **שצ**

קלו. בנוסח ה"לשם יחוד" שאומרים קודם ספירת העומר, צריך לומר: הריני בא לקיים מצות ספירת העומר, ולא לומר "מצות עשה". **שצג**

קלז. בנוסח ספירת העומר צריך לומר "היום יום אחד לעומר" ולא בעומר. **שצג**

קלח. בנוסח ברכת העירוב יש לומר: אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב. ואם עושה עירובי תבשילין ועירובי חצרות בבת אחת, יברך על מצות עירובין. **שצג**

קלט. בנוסח ברכת המזון בבית האבל יש לחתום: "מנחם ציון בבנין ירושלים", אך החותם מנחם אבליים בבנין ירושלים, אין למחות בידו. **שצג**

קמ. נוסח ברכת האילנות הוא: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם. **שצג**

קמא. בברכת בורא נפשות יש לומר: וחסרונן, ולא וחסרונם. ומנהגינו לומר "על כל מה שבראת", (בת) ולא "על כל מה שברא". וחותם "ברוך חי העולמים" בלי שם ומלכות. ומנהגינו לחתום "ברוך חי העולמים" בניקוד פת"ח. **שצג**

קמב. מנהגינו לחתום בברכת הגפן, בורא פרי הגפן, הגימ"ל בניקוד סגו"ל. ואין

לשנות ולומר הגפן, הגימ"ל בניקוד קמ"ץ. **שצה**

קמג. יש לומר בורא פרי הגפן, אות פ' דגושה. **שצה**

קמד. מנהגינו לומר בנוסח ברכת האירוסין "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות [ואין אומרים והבדילנו] ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה בקידושין, ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל על ידי חופה בקידושין". **שצה**

קמה. אם אבי הבן מל את בנו בעצמו, מנהגינו לברך "על המילה", ולא משנים מנוסח מטבע הברכה לברך "למול את הבן". וכן פשט המנהג. ומכל מקום בדיעבד אם בירך למול את הבן, אינו מעכב. **שצה**

קמו. בברכת אשר קידש שאחר המילה נהגו לומר אשר קידש ידיד מבטן, אל חי חלקנו צורנו, צוה להציל ידידות שארנו משחת וכו'. **שצה**

קמז. לפני שמפרישים חלה מברכים: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש חלה תרומה". **שצה**

קמח. קודם שיקבע את המזוזה בפתח יש לברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו "לקבוע מזוזה". וגם כשקובע כמה מזוזות בכמה פתחים, אין לו לשנות ממטבע הברכה, ויברך בלשון יחיד. **שצה**

קמט. פירות שיש בהם ריח טוב, מברך עליהם "הנותן ריח טוב בפירות". **שצז**

קנ. נוסח ברכת הגומל היא: "הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב" והאות וא"ו שבתבת טוב יש שניקודה בחולם, ויש

שניקדוה בשורוק. וכן מנהגינו לאומרה בשורוק. שצו

קנא. בנוסח שעונים הקהל יש נוסחאות רבות, שיש אומרים: האל שגמלך כל טוב, הוא יגמלך כל טוב סלה. ויש אומרים: מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה. שצו

קנב. נוסח הזימון אצלינו הוא: הב לן ונברוך למלכא עילאה קדישא, ועונים שמים, ואומר המזמן: ברשות מלכא עילאה קדישא, [ובשבת מוסיפים וברשות שבת מלכתא], נברך וברשות מורי ורבותי [המסובים], נברך שאכלנו משלו, ועונים: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו וכו', ואם היו המסובים עשרה מוסיף אלהינו, ואומר: נברך אלהינו שאכלנו משלו. והאומר נברך לאלהינו, יש ללמדו הנוסח הנכון נברך אלהינו לבל יוסיף לומר באות ל'. שצח

קנג. בקידוש ליל שבת מנהגינו לומר: ושבת קדשך באהבה וברצון הנחילנו, זכרון

למעשה בראשית, תחלה למקראי קדש וכו'. ויש נהגו להוסיף "כי הוא יום תחלה למקראי קודש" ואין מנהגינו לומר כן. ת

קנד. הרואה חמה בתקופתה מברך בנוסח: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם "עושה מעשה בראשית". ת

קנה. אם מטביל כלי אחד, מברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו על טבילת כלי. ואם הם שני כלים או יותר, מברך אקב"ו "על טבילת כלים". תב

קנו. נוסח הברכה כשרואים חכם גדול מישראל הוא: ברוך אתה ה' וכו' שחלק מחכמתו ליראיו. אך ברכת "חכם הרזים" אין מברכים כיום. תג

קנז. נוסח ברכת בדיקת חמץ היא: אקב"ו על ביעור חמץ. ואם בירך לבער חמץ יצא. ונוסח הביטול הוא: כל חמירא וחמירא, ולא וחמיעא. וטוב שיאמר באחד מג' הפעמים ולהוי "הפקר" כעפרא דארעא. תד

נוסח הסליחות

קס. יש לומר בעננו "אלהא דמאיר עננו", ולא לומר אלהא דרבי מאיר. תה

קסא. בנוסח אלהינו שבשמים צריך לומר: תן שלום במלכות, וזה עדיף מאותם האומרים תן שלום במלכויות. תה

קסב. ברבוננו של עולם אתודה על עבירות קלות וחמורות, כשאומרים הסליחות בחצות לילה, יאמרו בלילה "בתוך" אשמורות. תה

קסג. בנוסח ה' עשה למען שמך, נכון לומר עשה למען אברהם אזרח תמימך, וכן בהמשך, עשה למען יצחק נעקד באולמך, עשה למען יעקב נענה בסלם ממרומיך. תה

קסד. בפיוט "מחי ומסי" הנוסח הנדפס הוא

קנח. אותם המשנים בנוסח סדר העבודה ביה"כ"פ, ובמקום לומר אנא השם אומרים אנא בשם, וכן בכמה דברים בנוסח אלהינו שבשמים שבסליחות, שמוסיפים תיבה אחת או שתים, כמו אבד והשמד כל הקמים עלינו לרעה, או ענה את מעננו, או בטל מעלינו ומעל עמך ישראל בכל מקום שהם וכו', וכן עננו ביום קראנו לך, וכל כיוצא בזה, אין בזה קפידא. תה

קנט. בנוסח הסליחות יש אומרים "מה יתן לך האדם כי ירשע וכי יצדק". ויש אומרים: מה יתן לך אלקים כי ירשע וכי יצדק. והנוסחא הראשונה יותר ברורה, וכן נכון לומר. תה

קסח. אחר הסליחות אומרים קדיש תתקבל, וקודם תתקבל אומר תענו ותעתרו מן השמים וכו', ויאמר: ויקיים בנו ובכם מקרא שכתוב וכו'. ואומרים בתתקבל קדם אבונא דבשמיא, ומדלגים וארעא. תו

קסט. כשחל ראש השנה בשבת אומרים אבינו מלכנו, אך משמיטים חטא עון. תו

קע. בנוסח הלשם יחוד שקודם חיבוט הערבה, יש לומר "מנהג נביאים" ולא יסוד נביאים. ומכל מקום האומר מנהג נביאים הוא אין לגעור בו, שיש לו על מה לסמוך. תו

קעא. בנוסח ברכת אשר גאלנו שבליל הסדר, יש לומר "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים" (ולא איפכא). וכך צריך לומר ונודה לך "שיר חדש" על גאולתינו, ולא לומר שירה חדשה. תו

"ברא כד חטי אבוהי לקייה", אולם מרן זיע"א מקפיד לומר "אבוהי אלקיה". וזה דבר המסתבר. תה

קסה. בפיוט "אם אפס", בסופו "עוררה גבורתך להקיץ נרדמים". ראוי יותר לומר "עוררה רחמיך" להקיץ נרדמים. ולא עוררה "גבורתך". תה

קסו. לאחר מחי ומסי אומרים: רחמים פשוטים בקשנו ממך, כי רבים רחמים עמך. חיים טובים שאלנו ממך כי מקור חיים עמך. ומנהג מרן אאמ"ר זיע"א לעשות מהכל נוסח אחד הכולל את הכל, רחמים פשוטים וחיים טובים בקשנו ושאלנו ממך, כי רבים רחמים ומקור חיים עמך. תו

קסז. בפיוט אליך ה' נשאתי עיני, מנהג מרן אאמ"ר זיע"א לשלב בו כמה ניגונים. תו

הלכות קריאת התורה

סימן קלה - סדר הוצאת והגבהת הספר תורה

א. קודם הוצאת הספר תורה בשני וחמישי, אומרים חצי קדיש, ולאחר אשרי ובא לציון אומרים קדיש תתקבל. ואם טעה ואמר קדיש תתקבל קודם אשרי ובא לציון, יחזור ויאמר קדיש תתקבל פעם ב' אחר ובא לציון. תו

ב. פשט המנהג למכור את המצוות לפני פתיחת ההיכל, כדי לחבב את התורה על הצבור. ונהגו למכור את מצות פתיחת ההיכל, הוצאת הספר תורה, עיטורו ברימונים, והעליות. תו

ג. אף בשבת ויו"ט נהגו למכור את המצוות. ודלתות של ארון קודש שמוטבעים עליהם פסוקים וכדומה, וכאשר פותחים את הדלתות

ד. יש להזהיר את הצבור שבעת מכירת המצוות שלא ידברו דברים בטלים בביהכ"נ. ומה טוב שיעיינו בספר במשך זמן המכירות. ומן הראוי שהגבאים לא יאריכו יותר מדאי במכירת המצוות. תח

ה. הפותח את ארון הקודש להוציא את ספרי התורה, יגלול הפרוכת מצד שמאל לכיוון צד ימין, ומי שאשתו בהריון בחודש התשיעי, נהגו שפותח את ההיכל, וגם סוגרו לאחר הוצאת הספר תורה. תח

ו. יש שנהגו לקנות הולכת והגבהת הספר

ו"זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" וכו'.

טו. יש שנהגו בעת הגבתה הספר תורה להסתכל בתיבה שהיא האות הראשונה של שמו הפרטי. ואם לאחר שהגביהו את ספר התורה והראוהו לציבור ראו שהספר תורה לא היה באותה פרשה שקוראים, אין צורך להגביה שנית.

טז. ראוי להוליך את הספר תורה מן ההיכל אל התיבה כשהוא פתוח, ופני נושא הספר תורה יהיו אל העם, ואחוריו אל ההיכל, והולך לצד ימין שלו, וכך הולך סביב והספר תורה בידו עד שיגיע אל התיבה.

יז. בימים שמוציאין בהם ב' ספרי תורה, כגון בשבת חנוכה, המנהג להוליך את ב' הספרים מארון הקודש אל הבימה כשהם פתוחים.

יח. נכון שכל אחד מהקהל יגש אל הספר תורה כדי לנשקו בידיו או בפיו, אבל אין זה מן הראוי שמוליך הספר תורה יושיט את הספר תורה לכל אחד ואחד כדי שינשקו, אלא בעת הליכתו לתיבה, יגשו הקהל וינשקו את הספר תורה.

יט. נוהגים בעת הוצאת הספר תורה להראות באצבע כנגד הספר תורה ולנשק אצבעות היד. ואם לובש טלית גדול יראה בידו כלפי הספר תורה וינשק הציציות.

כ. בשעה שמגביהים את הספר תורה להראות הכתב לעם, מצוה גם על הנשים לראות הכתב, ולעמוד ולומר "וזאת התורה".

כא. אם הוציאו מארון הקודש ספר תורה שאין כתיבתו מהודרת, אין להתיר להחזירו לארון הקודש כדי להוציא ספר תורה שכתבתו מהודרת יותר.

כב. אם הוציאו ספר תורה שאינו מוגה, ויש חשש שהוא ספר תורה פסול, מותר

תורה לבניהם הקטנים, באופן שיודעים להחזיק הספר תורה כדי שלא יפול ח"ו. תח

ז. במקומות שנהגו שפתיחת ההיכל גדולה יותר ממצות רימונים, אין לבן או לתלמיד לפתוח ההיכל כשאביו או רבו עושים מצות רימונים.

ח. כבר פשט המנהג לומר "ברוך שמיה" בעת פתיחת ההיכל בשבת וחסג בשחרית ומנחה, קודם הוצאת הספר תורה, [ויפתחו הספר תורה].

ט. מנהגינו שאין אומרים "ברוך שמיה" בעת פתיחת ההיכל בימי שני וחמישי. ורק בשבתות וימים טובים ובראשי חודשים, אנו נוהגים לאומרו.

י. המתפלל עם האשכנזים בימי שני וחמישי, ואומרים "ברוך שמיה" בהוצאת הספר תורה, אם הוא נמצא במקומות שמותר להפסיק בהם, טוב שגם הוא יאמר עמהם את ה"ברוך שמיה".

יא. מה שנוהגים לכרוע באמצע "ברוך שמיה" כשאומרים "אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגינא קמיה", אע"פ שאין זה חיוב לכרוע, מכל מקום מנהג ישראל תורה הוא.

יב. הקורא ק"ש וברכותיה, או העומד באמצע פסוקי דזמרה, ושמע שהצבור אומרים "וזאת התורה וכו'" בעת הגבתה הספר תורה להראותו לעם, אין לו לומר פסוק זה עם הצבור.

יג. בהוצאת הספר תורה מארון הקודש לתיבה כדי לקרוא בו, יש לפתוח את הספר תורה להגביהו ולהראות לקהל לימינו, ומחזירו לפניו ולאחוריו, כדי שיסתכלו באותיות הקדושות של הספר תורה, ששואבים משם אור גדול של קדושה.

יד. בעת הגבתה הספר תורה הצבור אומרים:

בגלילה כעין ספר תורה, ומוציאים אותו בעת פתיחת ההיכל, מן הראוי לכתחילה להוליכו לתיבה כשהוא סגור. **תב**

כו. מותר להניח ספר ההפטרות בארון הקודש ליד ספרי התורה, אבל לא ישתמש ברימוני הספר תורה להניחם בספר ההפטרות, אלא יקנו רימונים מיוחדים לספר ההפטרות. **תב**

תכא

כז. בשעה שמוליכין את הספר תורה אל התיבה, צריכים הצבור לעמוד מפני הספר תורה עד שנושא הספר תורה יעמוד כשיגיע למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם. **תב**

תכב

להחזירו להיכל ולהוציא ספר תורה אחר שהוגה, כדי לקרוא בו. **תיט**

כג. אבל תוך ז' ימי אבלות הנמצא בביהכ"נ בשני וחמישי, ונתנו לו פתיחת ההיכל, או הקמת ספר תורה, מותר לו לפתוח ההיכל, או להוליך את הספר תורה אל התיבה, ומכל מקום נכון להמנע מזה. **תיט**

כד. כבר פשט המנהג להחזיר את הספר תורה לארון הקודש אחר הקריאה, כשהוא פתוח, בין בשני וחמישי, בין בשבתות וימים טובים. **תיט**

כה. בתי כנסת שיש להם ספר הפטרות העשוי

סימן קלה - חיוב קריאת התורה וטלטול הספר תורה

לקרוא בספר תורה לאחר תפלת שמונה עשרה, ידלגו על הוידוי ויקראו בספר תורה בזמנו, אך בשעת הדחק יש להקל להם שיקראו קודם עמוד השחר. **תבר**

א. פועלים משכימי קום המתפללים כל אחד בביתו כשמגיע זמן תפלה, ואינם קוראים בתורה, אסור להם להוציא ספר תורה בימי שני וחמישי במנחה. **תבו**

ב. צבור שנאנס ולא קראו בתורה בשבת בשחרית, אין להם לקרוא בתורה שבעה עולים במנחה של שבת. **תכח**

ג. צבור שנאנס ולא קראו בתורה בשבת בשחרית, בשבת הבאה יקראו את ב' הפרשיות כסדר הזה: הכהן יעלה ויקרא בתורה את כל הפרשה של השבוע הקודם, וימשיך גם מהפרשה של אותו שבוע, עם ג' פסוקים. והלוי ימשיך משם כסדר. **תכח**

ד. יחיד שהיה אנוס והתפלל ביחידות, מעיקר ההלכה אינו חייב ללכת לשמוע קריאת הספר תורה בצבור, ובפרט תלמיד חכם השקוד על תלמודו. **תכט**

ה. מי שלא שמע את קריאה"ת בימי שני

א. משה תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשבת ובשני ובחמישי בשחרית, כדי שלא יהיו שלשה ימים בלי שמיעת תורה. ועזרא הסופר תיקן שיהיו קורין שלשה עולים, ועשרה פסוקים, ושיקראו בתורה במנחה של שבת. **תכא**

ב. כמה הן הקוראים, בשבת בשחרית קוראים שבעה עולים, (לכד מהמפטיר), וביהכ"פ ששה עולים, ובימים טובים חמשה, ובראשי חודשים ובחולו של מועד ארבעה, ובשני וחמישי, שבת במנחה, חנוכה ופורים, ובתעניות שחרית ומנחה, קורין שלשה. **תכב**

ג. מקום שמפסיקין הקריאה בשבת בשחרית, שם קוראים במנחה של שבת, ג' עולים, בתחלת הפרשה. וחוזרין וקוראים קריאה זו גם בשני וחמישי ובשבת הבאה. **תכג**

ד. אין הצבור רשאים להוציא ספר תורה ולקרוא בו בכרכות, אלא בימים שקבעו בהם חז"ל קריאת ספר תורה. **תכד**

ה. פועלים משכימי קום המתפללים בביהכ"נ עם זמן עמוד השחר, ואין להם פנאי

במקום צורך, אפי' על ידי פרימת התפירות בין חומש לחומש.

יח. בני אדם החבושים בבית האסורים, אין מביאים אליהם ספר תורה לקרוא בו, אפי' בראש השנה וביוהכ"פ. וכיום קבעו בית כנסת בבתי הסוהר בארץ.

יט. מותר להוציא ספר תורה מבית כנסת לבית כנסת אחר, לצורך הקריאה בו, ויקחו את הספר תורה לפני התפלה, או יום או יומיים קודם.

כ. יש להקל להביא ספר תורה ולהניחו בבית האבל, כדי שיקראו בו בשני וחמישי, ובפרט אם מיוחד לו ארון ותיבה. אבל אם כשהגיעו הצבור לקריאה"ת בימי שני וחמישי, אין להתיר לילך ולהביא ספר תורה לבית האבל.

כא. כשאין ספר תורה בבית האבל, מנהגינו פשוט שאחר גמר התפלה בימי שני וחמישי, הולכים לביהכ"נ וקוראים בספר תורה בברכות. ואין האבל הולך עמהם.

כב. מי שמבקשים ממנו להשלים מנין בבית האבל, ועל ידי כך יפסיד שמיעת קריאה"ת, יעדיף להתפלל בבית האבל.

כג. יש מקומות שנוהגים להתפלל בצבור בבית החתן בשבת שבתוך שבעת ימי המשתה של החתן, ומביאים לשם מער"ש ספר תורה, ומייחדים לו ארון באופן שיהיה לכבוד הספר תורה, כדי לקרוא בו בשבת, ויש לנוהגים כן על מה שיסמוכו.

כד. צבור שמתפללים ליד הכותל המערבי, מותר להם להביא ספר תורה ממקום למקום סמוך לקריאה"ת, אף בלי שילוו את הספר תורה עשרה אנשים.

כה. צבור שמתפללים בימי חג הסוכות בתוך

וחמישי, או בשבת, אינו חייב לקרות את הקריאה מתוך חומש וכדומה. וכן אם הוצרך לצאת באמצע קריאה"ת, והפסיד חלק מהקריאה, אינו חייב לקרוא מה שהחסיר, מתוך החומש.

יא. אין הנשים חייבות לבוא לביהכ"נ לשמיעת קריאה"ת, ומכל מקום יש נוהגות ממדת חסידות לבוא לעזרת הנשים שבביהכ"נ בימי שני וחמישי ובשבתות וימים טובים, כדי לשמוע קריאה"ת בצבור.

יב. אע"פ שאין הנשים חייבות לשמוע קריאה"ת בכל שבת, מכל מקום בפרשת זכור ראוי ונכון שהנשים תבאנה לעזרת הנשים לשמוע קריאת פרשה זו.

יג. כשקורין בספר תורה בשבת, ונפסק אור החשמל, או ששכחו להכין את אור החשמל מער"ש כדי שידלק בשעת קריאה"ת, וקשה לקרוא בספר תורה על הבמה באמצע ביהכ"נ, מותר להעביר את התיבה ליד החלון, במקום שיש אור.

יד. כשקורין בספר תורה ונפסק החשמל בשבת, וחזרו ותיקנוהו יהודים (בעוונות הרבים) בשבת תוך חילולי שבת, מותר להמשיך לקרוא בספר תורה, ואין בזה איסור משום נהנה ממלאכת שבת.

טו. ספר תורה שנמצא בו פסול באמצע הקריאה בשחרית של שבת, ושכחו והוציאוהו במנחה של שבת, ונתברר שאחד מהקהל עבר ותיקן את הספר תורה בעצם יום השבת, עם כל זה מותר לקרוא בספר תורה זה, ואין זה נהנה ממלאכת שבת.

טז. מי שהפקיד ספר תורה בבית כנסת על מנת שהצבור יקראו בו בצבור, מותר לגבאי להשאיל את הספר תורה לבית האבלים כפי הנ"ל.

יז. אין להעביר ספר תורה ממקום למקום אלא

(בימות החול), כדי להראות חזותו ויופיו לאחרים. תמ

כת. וכן מותר לטלטל ספר תורה לבית המגיה כדי להגיהו, דכל שהוא לתיקון הספר תורה, ולכבודו, מותר. תמ

כט. צבור שקראו בתורה, וסיימו את תפלתם, מותר למנין השני המתפללים בביהכ"נ להוציא הספר תורה פעם נוספת, ולקרוא בו. תמא

הסוכה, ובעת קריאה"ת מביאים ספר תורה מביהכ"נ שליד הסוכה, כדי לקרוא בו בצבור, יש להם על מה שיסמוכו. תמ

כו. בית כנסת שאין להם ס"ת מהודר, או שאין להם ספר תורה שאינו משוח, מותר להם בשבת זכור להביא ספר תורה אחר מבית כנסת אחר. תמ

כז. מותר לטלטל ספר תורה מביתו לבית אחר.

הכנסת ספר תורה חדש לביהכ"נ

ח. באופן שיעשו הכנסת הספר תורה בחג השבועות יגרם מזה חילול יו"ט, כגון בפעילות כוחות המשרה, יש לדחות את הכנסת הספר תורה ליום אחר. תמה

ט. כאשר מוליכים הספר תורה לביהכ"נ בחג השבועות, יש להזהיר הציבור שלא יקפצו בריקוד כשמוליכים הספר תורה, אלא ילכו במחול בלבד. תמה

י. כאשר מכניסים ספר תורה חדש לביהכ"נ בחג שבועות, טוב שיקראו בו בביהכ"נ לפחות פסוק אחד, כדי שתהיה ההוצאה לצורך. תמו

יא. כאשר חונכים ספר תורה חדש בחג שבועות, מותר להוסיף על חמש הקרואים ביו"ט, ולהעלות את בעלי השמחה, ובלאו הכי המנהג שלנו להוסיף על העולים ביו"ט. תמו

יב. ביו"ט מותר להוציא את הספר תורה החדש מרשות היחיד שלו, להעבירו ברשות הרבים, בשמחה וברוב עם אפי' במקום שאין שם עירוב לרשות הרבים, הואיל ויש בזה צורך מצוה. אך כמובן שלא יעשו זאת עם תזמורת בכלי שיר ביו"ט. תמו

יג. מה שנהגו להעמיד החופה ביו"ט לצורך התהלכה להכנסת הספר תורה לביהכ"נ

א. יש נוהגים שכאשר מכניסים ספר תורה חדש לביהכ"נ, מוציאים לקראתו את ספרי התורה מההיכל, אל מחוץ לביהכ"נ בשמחה ובשירים, אע"פ שאין עשרה שמלווים את הספר תורה לחוץ. תמא

ב. יש שנהגו שכאשר מכניסים ספר תורה חדש לביהכ"נ, בעת שמגיעים לפתח ביהכ"נ מוציאים את כל ספרי התורה שבהיכל לקראת הספר תורה החדש. תמב

ג. כאשר מכניסים ב' ספרי תורה לאותו בית כנסת, יש שנהגו להכניס כל ספר תורה בנפרד, ולחגוג עמו בנפרד, ולא שנים ביחד. תמב

ד. מותר להוציא את ספרי התורה שבביהכ"נ, אל רחובה של עיר, ביום שמחת תורה, בשמחה ובשירים, ובריקודים ומחיאות כפים לכבודה של תורה. תמב

ה. מותר להוציא ספר תורה לקראת מלך או הגמון. ואם בא בשבת, אסור לטלטל הספר תורה ברשות הרבים. תמד

ו. הנותן ספר תורה לביהכ"נ ביום חג השבועות, הרי הוא כאילו מקריב מנחה חדשה לה' בזמנה. תמד

ז. בראש השנה אין להכניס ספר תורה מפני אימת הדין, ואין שמחה "יתירה". תמה

בחג השבועות, יש לקיים המנהג שיש להם על מה שיסמוכו. תמו

יד. נהגו לתת על הספר תורה פעמונים המשמיעים קול מאליהם בדרך הילוכם, ונהגו כן גם בשבת ויו"ט. תמט

טו. בעת הובלת הספר תורה לביהכ"נ בחג שבועות, אסור לקשקש בכוונה בפעמוני הרימונים של ספר התורה. תנ

טז. יש שנהגו בעת הולכת הספר תורה לעטר את הספר תורה בפרחים ושושנים. תנ

יז. מה שנוהגים לילך עם אבוקות של אש בעת הכנסת ספר תורה חדש לביהכ"נ, אין לנהוג כן ביו"ט. תנ

יח. מותר לתת הספר תורה לביהכ"נ ביו"ט, ואין כאן חשש של איסור מתנה ביו"ט. תנא

יט. אנשים רבים הנועדים לדבר מצוה, וקונים ספר תורה בשותפות, יש אומרים שמקיימים בזה מצות כתיבת ספר תורה. ויש אומרים שאין מקיימים מצוה זו בשותפות. ולכן לכתחלה מי שיש בידו יכולת, יקנה ספר תורה לבדו, והמקילין בזה לקנות ספר תורה בשותפות, יש להם ע"מ שיסמוכו. תנג

כ. נשים פטורות ממצות כתיבת ספר תורה. ואע"פ שהנשים חייבות ללמוד את ההלכות הקשורות אליהן, עם כל זה עיקר מצות כתיבת ספר תורה היא ללימוד תורה, והנשים פטורות ממצות תלמוד תורה. תנד

כא. מה שמוליכים הספר תורה לביהכ"נ מהדרך הארוכה אין בזה שום איסור. תנה

כב. יש שנהגו שבעל הספר הוא נושא הספר תורה בכל הדרך. ויש שנוהגים שהמרא דאתרא ותלמידי חכמים הם נושאים ראשונים את הספר תורה. תנה

כג. בשעת הולכת הספר תורה ברחובות קריה,

עדיף להימנע מלילך ברחובות שאינם נקיים, משום ביזיון הספר תורה. תנה

כד. אלו שמוליכים את הספרי תורה נכון שיחזיקו את הספרי תורה ביד ימין. תנו

כה. מי שרואה שמוליכים את ספרי התורה חייב לעמוד מפני כבוד התורה, עד שלא יראה את ספרי התורה. תנו

כו. יש שנהגו לזרוק סוכריות לכבוד הספר תורה החדש, ויש להזהירם שלא יפגעו בספר תורה, וגם לא יבואו לידי ביזוי אוכלים. תנו

כז. בשעת הולכת הספר תורה החדש יש שנהגו לומר פרקי תהילים, ויש שנהגו לומר פסוקי קבלת עול מלכות שמים, ומזמור לדוד הבו לה' בני אלים. תס

כח. בעת הכנסת ס"ת ביום חול, כאשר מתפללים בסמוך לה תפלת מנחה, אין לומר תחנון באותה תפלה. תס

כט. יש שנהגו שבארבע שבתות הראשונות להכנסת הספר תורה החדש, קוראים בו את הקריאות של שבת. ויש שקוראים בו בכל השנה הראשונה להכנסתו. ומ"מ אין לעורר ע"ז מחלוקת. תס

ל. כל השנה כולה הוא הזמן הראוי להכנסת ספר תורה חדש לביהכ"נ, ויש מעדיפים לעשות כן בחודש סיון. תס

לא. יש שכתבו שאין להכניס ספר תורה חדש לביהכ"נ ביום פורים, אבל בליל פורים אין בזה קפידא. תסא

לב. נהגו לערוך סעודה לאחר הכנסת הספר תורה לביהכ"נ, ולהשמיע שם דברי תורה וחיזוק לקביעות עתים לתורה. וסעודה זו נחשבת לסעודת מצוה. ויכולים לערוך באותו מעמד גם סיום מסכת. תסא

חסרה, או שיש בה חתך ופירוד, אי אפשר לקרוא בספר תורה זה בברכה. **תסב**

לו. אין לבעל המצוה לברך שהחיינו בעת שמכניס את הספר תורה לביהכ"נ. וטוב שילבש בגד חדש ששמח בו, כגון חולצה יקרה, ויברך עליה שהחיינו ויפטור את המצוה. **תסג**

לז. תפירת יריעות הספר תורה אפשר לעשותה בחול המועד, שאינו מעשה אומן. ואין להתיר לעשות כן על ידי נשים. **תסד**

סימן קלה - סדר העולים לספר תורה

תלמיד חכם, אף לפני תלמיד חכם מופלג וגדול בתורה, מפני דרכי שלום. **תסז**

ז. הדבר ברור שאין למכור באופן קבוע את כל העליות לספר תורה כולל עליית ראשון, ולבטל בכך מצות עשה של "וקדשתו". **תסח**

ח. מקומות שנוהגים להעלות לספר תורה את רב המקום לעלייה הראשונה בספר בראשית, אף שיש בביהכ"נ כהן, רשאים להמשיך במנהגם. **תסט**

ט. מקומות שנוהגים שביום חג השבועות, רב ביהכ"נ קורא בספר תורה במקום כהן, לכבוד התורה, רשאים להמשיך במנהגם. **תע**

י. מי שנולד מפנויה ואביו כהן או לוי, עולה לספר תורה לכהן או לוי. אבל כהן שהוא בן גרושה וחלוצה, או ממזר שאביו כהן, אינו עולה לספר תורה לעליית כהן. **תע**

יא. גר שאביו יהודי ואמו נכריה, ואביו הוא לוי, ואח"כ נתגייר הבן, אין לו כל יחס לאביו, ואין להעלותו לעליית לוי. **תע**

יב. אם לא היה כהן בביהכ"נ, ומכרו עליית ראשון, וישראל או לוי קנו את העלייה, ואחר שהוציאו הספר תורה נכנס כהן לביהכ"נ,

לג. נהגו שכאשר מכניסים ספר תורה לביהכ"נ, רב המקום דורש בענין מעלת כבוד התורה ולומדיה. **תסב**

לד. כאשר חונכים ספר תורה חדש, יש נוהגים שבלילה שלפני הכנסת הספר תורה מתאספים עשרה אנשים בביתו של בעל הספר תורה, ולומדים כל הלילה בחדר שהספר תורה מונח בו. **תסג**

לה. יש לשים לב לסיים את כתיבת כל האותיות מערב החג, שאם אות אחת

א. בשני ובחמישי ובשבת במנחה, קוראים בספר תורה שלשה עולים, אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם. **תסד**

ב. גם כשיש בביהכ"נ שני חתנים, או שני בעלי ברית, או שני חתני בר מצוה, ושניהם ישראלים, אין להוסיף על מנין העולים כדי להעלות את שניהם, אחר הכהן והלוי, אלא יעלה אחד מהם בלבד. **תסד**

ג. אם יש מקומות אצל בני אשכנז שנהגו כדברי הרמ"א להעלות לספר תורה בשני וחמישי ארבעה עולים כשיש שם חתנים, אין לעשות כן אלא בחתנים ממש. **תסו**

ד. כל הנזכר לעיל הוא דוקא לגבי החתנים עצמם, אבל לא לגבי קרובי החתנים, שבוה אין להטריח את הצבור להעלות לספר תורה ארבעה עולים. **תסז**

ה. בית כנסת שהגיעו לשם אורחים מחו"ל, ורוצים להעלותם לספר תורה בשני וחמישי, כדי שיתרמו מכספם להחזקת הישיבות הקדושות, מותר לבקש מהכהן הנמצא בביהכ"נ, שיצא לחוץ כדי שיוכלו להעלות את אותם נדיבים לעליית ראשון שני ושלישי. **תסז**

ו. המנהג פשוט להעלות לתורה כהן שאינו

אם יתרצה הכהן לצאת מביהכ"נ, כדי שיעלה מי שקנה עליית ראשון, עדיף שיעשה כן.

תעא

יג. כהן שעוסק בפסוקי דזמרה וקראוהו לעלות לספר תורה, רשאי לעלות לתורה, ויברך ויקרא בלחש עם הש"צ תיבה בתיבה כרגיל.

תעא

יד. כהן שהיה קורא ק"ש, וקראוהו לעלות לספר תורה, לא יפסיק לעלות לספר תורה, ואפי' אם קראוהו בשמו.

תעב

טו. האוחז בפסוקי דזמרה, והצבור הוציאו ספר תורה כדי לקרוא בו חובת היום, ואין להם ש"צ שיקרא בספר תורה זולתו, מותר לו להפסיק בין מזמור למזמור כדי לקרוא להם בתורה.

תעב

טז. מי שעומד בפסוקי דזמרה ושומע את הש"צ הקורא בתורה שטועה בקריאתו, ואין בצבור מי שיחזירונו מטעותו, אם הטעות היא בדבר שמשנתנה הענין, יפסיק ויתקן את הש"צ.

תעב

יז. במקום שאין שם לוי אלא אחד, והוא נמצא בפסוקי דזמרה, יש אומרים שהכהן יצא לחוץ ויעלה ישראל במקום כהן.

תעג

יח. העומד בפסוקי דזמרה והצבור הגיעו לקריאה"ת, אם הוא עתיד לשמוע קריאה"ת ממנין אחר, אינו צריך להפסיק בפסוקי דזמרה כדי לשמוע קריאה"ת.

תעג

יט. צבור שמתפללים בצד אחד בכותל המערבי, וסמוך אליהם מוציאים ספר תורה במנין אחר, אינם צריכים להפסיק מתפלתם לשמוע קריאת ספר תורה.

תעד

כ. אם נכנס כהן לבית כנסת, ומצא שכבר עלה ישראל ליד התיבה, ואמר "ברכו את ה' המבורך", וענו הקהל "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", אפי' הכי כל עוד שלא בירך ברוך

אתה ה', פורש ישראל ועומד בצד, עד שישלימו כהן ולוי.

תעד

כא. אם היו כהן ולוי בביהכ"נ וקרא הכהן וסבור שאין שם לוי, והתחיל לברך ברכות התורה שנית, אין מפסיקים אותו כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה.

תעד

כב. אם חשבו שאין כהן בביהכ"נ והעלו לתורה ישראל במקום כהן, ונודע שהיה שם כהן, אע"פ כן ישראל שעלה במקום כהן, מצטרף למנין שבעה עולים בשבת.

תעד

כג. אם אין כהן בביהכ"נ, קורא ישראל במקום כהן, ואומר הש"צ "אין כאן כהן יעמוד ישראל במקום כהן". ולא יעלה לוי אחריו. ואם ירצה הלוי לעלות ראשון במקום כהן, רשאי לעשות כן.

תעה

כד. כשאין כהן בביהכ"נ ועלה ישראל ראשון במקום כהן, לא יעלו לוי אחריו, וכמבואר, וכן לא יעלו לוי לעליית שלישי.

תעז

כה. כבר פשט המנהג שאם אין לוי בביהכ"נ, עולה הכהן פעם שנית במקום לוי, ואומר הש"צ "אין כאן לוי יעמוד כהן במקום לוי".

תעה

כו. גם בחול המועד סוכות שחוזרים על הקריאה, מותר לכהן לעלות במקום לוי, כשאין בביהכ"נ לוי.

תפ

כז. לוי שכבר עלה לספר תורה במנין הקודם, ונודמן שוב למנין אחר, ויש שם כהן, יעלה הלוי לעליית לוי, ולא יקרא הכהן שתי פעמים.

תפ

כח. ישראל שעלה לקרוא בתורה, ואח"כ נודמן לבית כנסת אחר, וקראוהו לעלות לספר תורה, באותה קריאה שקרא קודם לכן בספר תורה, רשאי לעלות ולברך.

תפ

כט. כשיש בביהכ"נ חתן בתוך שבעת ימי

ובימים טובים, והקטן מצטרף לחובת שבעה עולים בשבת. **תפד**

לח. לכתחלה אין להתיר לקטן להיות ש"צ הקורא בתורה את כל הפרשה כולה, ומכל מקום בשעת הדחק כשאין שם אחר, יכולים לסמוך על המתירים שיקרא הקטן את כל הפרשה כולה. **תפד**

לט. יש אומרים שבמקום שאין שם כהן שהגיע למצוות, מותר להעלות כהן קטן לספר תורה, באופן שהגיע לחינוך, ויודע למי מברכים. **תפה**

מ. מחללי שבתות בפרהסיא או עוברי עבירות [שאינם מגיעים לתפלות כלל], לכתחלה אין להעלותם לתורה, ואינם עולים למנין שבעה. ומכל מקום כשיש לחוש משום איבה וקטטה, יש להעלים עין מהם, ולהעלותם לספר תורה, ואח"כ להוסיף על העולים. **תפו**

מא. מי שמגלח את זקנו בתער, שעובר בכל פעם בחמשה לאוין מן התורה, מעיקר ההלכה מותר להעלותו לספר תורה, ולהשלים בו מנין שבעה עולים בשבת. ואם אפשר נכון יותר שלא יעלה מתוך השבעה עולים, אלא מן העולים הנוספים לחובת היום. **תפח**

מב. אין להעלות לספר תורה יהודי ערל שלא מלו אותו אבותיו מתוך מרד ומעל, כדי לזרוז שימול את עצמו. **תפט**

מג. יהודי שחי עם נכריה בלי גיור, ונולדו להם בנים, ונתגיירו כדת וכדין, אע"פ שהאב חטא בחטא חמור במאד במה שחי עם נכריה, מכל מקום מותר להעלות לתורה את הבנים שנתגיירו כדין. **תצ**

מד. גר שנתגייר שלא כדת, וכגון גיור רפורמי או קונסרבטיבי, או על ידי רבנים המקילין בענין קבלת מצוות, אין להעלותו לספר תורה, אלא אם כן חזר ונתגייר בבית

המשתה שלו, או אבי הבן ביום המילה, או חתן בר מצוה ביום מלאת לו י"ג שנה ויום א', ורוצים להעלות בשבת לתורה עולים נוספים מקרובי וידידי המשפחה, לכתחלה טוב שהש"צ הקורא בספר תורה, יקרא לכל אחד מהעולים שלשה פסוקים חדשים. **תפ**

ל. אם אין לוי בביהכ"נ, לא יקראו לישראל במקום לוי, אלא יעלה אותו הכהן במקום לוי. **תפא**

לא. בתעניות צבור, כשיש בביהכ"נ לוי שאינו צם, וכהן שצם, צריך הלוי לצאת מחוץ לביהכ"נ, ואין להעלותו לתורה. **תפא**

לב. אין להעלות לספר תורה (גם בתוך השבעה עולים) כהן אחר כהן, או לוי אחר לוי, אפי' למנהגינו שאין קוראים לעולה בשמו. **תפב**

לג. בית כנסת שכל המתפללים שם הם כהנים, אם יש ישראל אחד ביניהם, הוא יעלה ראשון מפני דרכי שלום. **תפב**

לד. בית כנסת שמספרם שלשים איש, ומהם יותר מעשרים איש ליום, והיתר ישראלים, ואין שם כהן, ועד עתה נהגו שבעלייה לספר תורה לא עלה לוי שני, הנכון הוא כמנהגם, וכל הרוצה לשנות ידו על התחתונה. **תפג**

לה. ביום ר"ח ובימי חול המועד, שיש ארבעה עולים לספר תורה, הרביעי יכול להיות כהן או לוי או ישראל, ואין בזה כל חשש. **תפג**

לו. לכתחלה אין להעלות קטן פחות מ"ג שנה ויום אחד, למנין שלשה עולים בימי שני וחמישי, ומכל מקום אם עלה כבר ובירך ברכות התורה, הצבור יוצא ידי חובת ג' עולים בעליית הקטן. **תפג**

לז. מותר להעלות קטן לספר תורה בשבתות

אבלות, אינם עולים לספר תורה, גם בשבת שבתוך ימי האבל. תצה

מז. אם מלין את הבן בשבת תוך שבעת ימי האבלות של אבי הבן, אין קורין אותו לספר תורה. תצה

מח. אבל תוך שבעה בתשעה באב, אינו רשאי לעלות אפי' בשחרית. תצו

דין הגון וקיבל עליו כל המצוות בעת גירותו. תצא

מה. הדבר ברור שאסור לפי ההלכה להעלות אשה לספר תורה, אפי' אם היא רק מברכת על הקריאה, והש"צ קורא את הקריאה. תצה

מו. כהן או לוי שהם אבלים תוך שבעה ימי

סימן קלו - מי הם הנקראים לספר תורה בשבת

ג. חתן בר מצוה המתכוון לעלות לספר תורה, עדיף שיתכוון לקרוא בספר תורה בעליית שלישי, או שישי. וזה עדיף יותר מאשר שיעלה מפטיר. תצח

ד. אם נמצאים בביהכ"נ אחת גם חתן בר - מצוה וגם חתן בתוך שבעת ימי המשתה, או בעלי ברית, חתן קודם להעלותו לספר תורה. תצח

א. אחר כהן ולוי קורין לישראל, וכבר נהגו היום למכור העליות לתורה, אפי' בשבתות וימים טובים. תצו

ב. כשיש חתן בביהכ"נ בימי שני וחמישי, או בשבת, נוהגים להעלותו לתורה. וכן כשיש בביהכ"נ בעלי ברית, שהם אבי הבן, המוהל, והסנדק, נוהגים להעלותם לתורה. תצח

סימן קלז - כמה פסוקים צריכים לקרוא

ה. אם דילגו פסוק אחד מפרשיות המועדים (וקראו לכל עולה לכל הפחות שלשה פסוקים כפי הדין), אין צריכים לחזור ולקרוא. תקא

ו. אם דילג בשני וחמישי פסוק אחד ולא קראו, או בשבת במנחה, וקרא עשרה פסוקים בלי הפסוק המדולג, אינו חוזר. תקא

ז. אם טעו וקראו לעולה אחד רק שני פסוקים, וכבר בירך העולה לתורה ברכה אחרונה, בטרם התחיל זה שאחריו לברך על קריאתו, קוראין לו עוד פסוק אחד לכל הפחות, וחוזר ומברך ברכה אחרונה. תקא

ח. ש"צ שטעה במנחה של שבת, וקרא לעולה השלישי רק שני פסוקים וחצי, וכבר בירך השלישי ברכה אחרונה, בדיעבד אין צריך לחזור ולקרוא בברכה ג' פסוקים. תקד

ט. בימי שני וחמישי, אם קראו לאחד העולים שני פסוקים וחצי, ובירך ברכה אחרונה,

א. ביום שקורין שלשה עולים, אין קורין פחות מעשרה פסוקים. ואם מסתיים הענין בתשעה פסוקים, כגון פרשת ויבא עמלק, שפיר דמי. תצח

ב. אם דילגו פסוק אחד בשבת בשחרית, מאותם הפסוקים שכבר קראו אותם בשבת במנחה, או בשני וחמישי, צריך לחזור ולקרוא את אותם פסוקים שדילגו, אבל לא יברך. תק

ג. אם דילגו פסוק אחד בקריאה"ת, בשבת בשחרית, חוזר וקורא, ויחזור לקרוא הפסוק שדילגו (או הפסוק ששם נמצאת התיבה שדילגו) עם שני פסוקים עמו, ויברך לפניה ואחריה. תק

ד. אם דילגו איזה פסוקים בקריאת ספר תורה בשבת, ולא נזכרו אלא עד שעת מנחה, כבר עבר זמנו, ולא יחזרו לקרוא הפסוקים המדולגים במנחה של שבת. תקא

אחריו קרא מה שקרא הראשון, אם הוסיף על מה שקרא הראשון ג' פסוקים, או אפי' שני פסוקים במקום שאי אפשר, אותו שני עולה מן המנין לחובת היום. תקן

יב. ש"צ שטעה וסיים את הפרשה עם העולה השישי, ואמר העולה חצי קדיש, צריך לקרוא עולה אחר לבד מן המפטיר, כדי להשלים למנין שבעה עולים. תקן

כיון שקראו סך הכל עשרה פסוקים לכל העולים, א"צ לחזור ולברך ולקרוא עוד פסוק. תקה

י. אם טעה הקורא בתורה וקרא פרשת פרה עד פסוק וטהר בערב, צריך לחזור ולקרוא בברכה. תקן

יא. הקורא בתורה ראשון, והשני שעלה

סימן קלח - שלא לסיים סמוך לפרשה

א. החמשה הפסוקים, ולא לקרוא רק שלשה הפסוקים האחרונים. תקמ

ד. אם נמצא טעות בספר תורה ומוציאין ספר תורה אחר, וקוראין בו ממקום שפסק, (מתחלת אותו הפסוק), אע"פ שלא נשתייר אלא שני פסוקים, או פסוק אחד, לפני פרשה, אין צריך להקדים ולקרוא פסוק אחד או שני פסוקים למפרע. תקמ

ה. אם טעה הש"צ הקורא בתורה, וקרא חצי בפרשת נשיא אחד, וחצי בפרשת נשיא אחר, לא יצאו ידי חובת הקריאה. תקמ

א. הקורא בתורה לא יסיים לשום עולה סמוך להתחלת פרשה פחות משלשה פסוקים. וכן לא יתחיל בה פחות משלשה פסוקים, דהיינו שלא יסיים עם הראשון שני פסוקים אחר הפרשה. תקח

ב. אם טעה הקורא בתורה וסיים הקריאה לעולה סמוך לתחלת פרשה פחות משלשה פסוקים, וכבר בירך העולה ברכה אחרונה, אין צריך לחזור ולקרוא עוד פסוקים עד הפרשה. תקמ

ג. במקום שיש פרשה שחמשה פסוקים בסוף פרשה, יש להתחיל לקרוא למפטיר את כל

סימן קלט - סדר קריאה"ת וברכותיה

ה. קודם שיברך פותח הספר ורואה הפסוק שמתחיל בו, כדי שידע על מה הוא מברך, ואח"כ יברך. תקמז

ו. העולה לתורה אומר בקול רם "ברכו את ה' המבורך", והקהל עונים אחריו "ברוך ה' המבורך לעולם ועד". ואחר שיסיימו הצבור אמירתם, חוזר העולה ואומר "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", כדי לכלול עצמו בכלל המברכים. תקז

ז. מי שעלה לתורה, וטעה בברכה הראשונה, ובירך אשר נתן לנו וכו', אם עדיין לא סיים הברכה לומר ברוך אתה ה' נתן התורה, חוזר ואומר אשר בחר בנו וכו', ואם חתם ברוך

א. במקום שנהגו שהעולה עצמו קורא בקול רם את פרשת עלייתו, אם לא הכין את הקריאה וסידרה בתחלה לעצמו פעמיים ושלש, לא יעלה ויקרא בעצמו, אלא יקרא הש"צ. תקמ

ב. לא יעלה אדם לספר תורה עד שיאמרו לו שיעלה. תקי

ג. אין צריך לקרוא לעולה לתורה בשמו, אלא די ברמז בעלמא. תקי

ד. לכתחלה אין להעלות סומא [עיוור] לספר תורה, גם לא לעליית מוספים, ואם עלה לא ירד, ואין גוערים בו. תקיא

אתה ה', אינו חוזר לברך ברכת אשר בחר. תקיח

ת. העולה לתורה ובירך ברכה ראשונה כהוגן, ובברכה האחרונה טעה ואמר אשר בחר בנו, אם לא סיים ברוך אתה ה', חוזר ואומר אשר נתן וכו', ואם חתם נותן התורה, יצא ידי חובה. תקיח

ט. אם העולה לתורה בירך והקהל לא שמעו את חתימת הברכה, יענו אמן עם הש"צ העונה אמן, כיון שיודעים איזו ברכה בירך. תקיח

י. מה שיש נוהגים לכרוע מעט בברכות התורה, כשהם עולים לספר תורה, אין בזה כל חשש איסור. תקיח

יא. אם טעה העולה לתורה ופתח בברכת אשר בחר בנו, ושכח לומר ברכו את ה' המבורך, יסיים הברכה ויקראו בספר תורה. תקב

יב. מנהגינו שאין עונין אמן אחר אמירת

"ברוך ה' המבורך לעולם ועד" שאומר העולה לספר תורה. תקב

יג. אפי' אם בירך ברכות התורה לעצמו, ותיכף קראוהו לקרוא בתורה, ולא הספיק לומר שום פסוק, עם כל זה צריך לחזור ולברך ברכת אשר בחר בנו וכו'. תקב

יד. מנהגינו פשוט שהמברך ברכה אחרונה אחר קריאה"ת, אינו עונה אמן אחר ברכתו. תקבא

טו. העולה לתורה צריך לאחוז בספר תורה בשעת הברכה. וטוב שיאחז בתיק הספר תורה גם במשך כל הקריאה. תקבב

טז. מנהגינו לעשות תמיד ההשכבה על שם האם, ואין לשנות. תקבג

יז. בגמרא אמרו, שמי שנותנים לו לעלות לספר תורה לקרוא, ואינו עולה, מקצרים לו ימיו ושנותיו, אולם תקנת הקדמונים במקומותינו, שלא לקרוא בשם העולה לספר תורה, כדי שלא יהיה בכלל האמור. תקבג

סימן קמ - דיני הפסק בברכות התורה

א. אחר בטעות, ובירך אשר בחר בנו, ואחר הברכה נתברר שצריך לקרוא ממקום אחר, אין צריך לחזור ולברך. תקבה

ה. ר"ח טבת שחל בימות החול, מוציאין שני ספרי תורה, וקוראין שלשה עולים בספר תורה הראשון בפרשת ר"ח, ואין השלישי אומר קדיש. והעולה רביעי קורא בספר תורה השני, בפרשת הנשיאים, לחובת קריאת היום. והרביעי אומר קדיש. ואם טעה הקורא הראשון והתחיל לקרוא בספר תורה השני, בענין חנוכה, אין לו להפסיק ולקרוא בספר תורה הראשון, בפרשת ר"ח, אלא הראשון יסיים את הקריאה בענין חנוכה, והשלשה העולים שאחריו יקראו בפרשת ר"ח, ויאמר הרביעי חצי קדיש. תקבו

א. העולה לקרוא בתורה, ואחר שבירך וקרא חלק מהקריאה נשתתק, והעלו אחר במקומו, יחזור ויברך ברכה ראשונה ויתחיל לקרוא ממקום שהתחיל הראשון. תקבד

ב. העולה לקרוא בתורה, ובירך ברכות התורה, אסור לו להפסיק בשיחה בטלה עד סיום הקריאה והברכה האחרונה. תקבד

ג. אם בירך העולה לספר תורה ברכת "אשר בחר בנו", ולפני שהתחיל הש"צ לקרוא נמצא טעות בספר תורה, ישתוק המברך עד שיוציאו ספר תורה שני, ויקרא הש"צ מהספר תורה השני בלי שהעולה יברך שנית. תקבה

ד. העולה לקרוא בתורה, צריך לראות את המקום שממנו צריך לקרוא, לפני שיברך ברכת אשר בחר בנו וכו', ואם הראו לו מקום

ו. ר"ח טבת שחל בשבת, מוציאין שלשה ספרי תורה, וקוראים ששה בפרשת השבוע, המשלים בספר שני פרשת ר"ח, והמפטיר

בספר שלישי פרשת הנשיאים. והמשלים אומר חצי קדיש, וכן המפטיר. ואם עלו שבעה עולים בספר הראשון, אומרים ג' קדישים. תקבו

סימן קמא - דיני קורא ומקרא

י. כשאולם ביהכ"נ הוא גדול ורחב, ורוצים להשמיע לצבור קריאת הספר תורה וחזרת הש"צ דרך הרם-קול, בימות החול, יש להם על מה שיסמוכו להקל בזה. תקלג

יא. ש"צ שאינו נזהר לטבול לקריו, מותר לו לכתחלה לשמש כש"צ לקריאה"ת וחזרת הש"צ. תקלד

יב. הקורא בתורה וטעה בפסוק שמוזכר בו שם ה', מצד הדין אפי' אם קרא חלק מהפסוק שיש בו הזכרת ה', וטעה בטעמים, חוזר וקורא הפסוק כדת וכדין, בטעמיה ודקדוקיה. תקלד

יג. ש"צ הקורא בתורה, וחוזר הפרשה בינו לבין עצמו לפני הקריאה, מותר לו לומר הפסוקים בהזכרת שם שמים כקריאתו. תקלה

יד. אין ספק שמותר לקרוא בספר תורה דרך המשקפים, או זכוכית מגדלת, ולא חשיב הקורא כקורא על פה. תקלה

טו. ומכל מקום אין לקרוא בספר תורה מתוך ראי'. תקלו

טז. ספרדי המתפלל עם אשכנזים בשבת ויו"ט, ושומע קריאת התורה במבטא אשכנזי, או שהיה העולה לתורה תימני וקרא בעצמו במבטא תימני, השומע יצא ידי חובת שמיעת קריאה"ת. תקלו

יז. בית כנסת של אשכנזים המתפללים וקוראים בתורה במבטא אשכנזי, ושלא כמנהגם קראו בתורה בשבת אחת במבטא ספרדי, וכן להיפך, יוצאים ידי חובתם. תקלז

יח. בית כנסת של אשכנזים המתפללים וקוראים בתורה דרך קבע בהברה

א. צריך העולה לתורה והש"צ לקרוא מעומד, ולא יסמכו עצמם לכותל או לתיבה, אלא אם כן הם בעלי בשר, או זקן או חולה שקשה להם בלי לסמוך. תקכח

ב. ש"צ שיודע לקרוא בתורה בטעמיה ובדקדוקיה, וחלה ברגליו עד שנעשה נכה ל"ע, והוא מרותק לכסא גלגלים, אם יכול להתאמץ בעזרת אנשים אחרים שיקימוהו ויוכל לעמוד ולהיסמך על התיבה, רשאי להיות ש"צ ולקרוא בתורה. תקכח

ג. העולה לספר תורה, צריך לעמוד לימין הש"צ, אפי' אם הוא רב הקהלה וחכם הקהל, וקורא את הקריאה בעצמו. תקל

ד. מנהגינו לעמוד בפני אביו ורבו כשעולים לתורה, ונשארים עומדים עד שיחזרו למקומם. תקל

ה. יש נוהגים שאחר שסיים העולה לברך ברכה אחרונה של קריאה"ת, אינו חוזר מיד למקומו, אלא עומד בצד השמאלי של הבא אחריו, עד שהבא אחריו יסיים את קריאתו. תקלא

ו. העולה לתורה ילך אל התיבה בזריזות ובדרך קצרה, ויחזור בדרך ארוכה יותר. תקלא

ז. המנהג שיש נוהגים להתנשק עם העולה לספר תורה לאחר שסיים את קריאתו בתורה, אינו נכון לפי ההלכה, ומצוה רבה לבטלו בהסברה ובדרכי נועם. תקלא

ח. אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה הברכה מפי המברך, ואין הקורא רשאי לקרוא עד שיכלה אמן מפי הצבור. תקלג

ט. חרש המדבר ואינו שומע, יכול לשמש כש"צ ולקרוא בתורה להשמיע לרבים. תקלג

כד. מותר להעלות לתורה בזה אחר זה, אב ובן בנו (נכד). ואם יש מנהג ידוע להחמיר, אין לשנות מהמנהג. **תקמב**

כה. אב ובנו, או שני אחים הרוצים לעלות לספר תורה בזה אחר זה, האחד לעליית משלים, והשני לעליית מפטיר, אע"פ שאין ראוי לעשות כן לכתחלה, אם רוצים להקל בזה, יש להניח בידם. **תקמג**

כו. מותר לאב ובנו, או לשני אחים, להיות שני חתנים בשמחת תורה, האחד חתן תורה והשני חתן בראשית, ואין לחוש לעין הרע. **תקמג**

כז. שלשה כהנים או שלשה לויים, יכולים לעלות בזה אחר זה לחתן בראשית, חתן תורה, ומפטיר. **תקמג**

כח. אדם החשוד על עריות, אין לקוראו לספר תורה באותה פרשה, כדי שלא להלבין את פניו ברבים, שיחשבו שיש אמת בחשד. **תקמד**

כט. מי שנעקרו לו שיניו, ומשתמש בשיניים תותבות בכל שיניו, ובלעדיהם אי אפשר לו לבטאת אותיות זשר"ץ, יכול להוציא ידי חובה את הצבור בקריאה"ת. **תקמד**

ספרדית, אינם צריכים לשנות מהמבטא הספרדי שהורגלו בו. **תקלח**

יט. ספרדי המתפלל עם אשכנזים, והזמינוהו לעלות לספר תורה, צריך לברך ברכות התורה במבטא ספרדי, ובפרט בהזכרת שם ה' שיאמרנו כפי המבטא שלנו. **תקלח**

כ. העולה לספר תורה חייב לקרוא בפינו בלחש את הקריאה, מתוך הספר תורה, יחד עם הש"צ. ואינו יכול לצאת ידי חובה בשמיעה בלבד מהש"צ מטעם "שומע כעונה". **תקלח**

כא. גם במקומותינו שאין אנו קוראים בשמו של העולה לתורה, אפי' הכי אין לקרוא לספר תורה בן אחר אביו, או שני אחים בזה אחר זה, משום עין הרע. **תקמא**

כב. מי שרוצה לעלות לספר תורה אחר אחיו, או אחר אביו, ואומר שאינו מקפיד על עין הרע, אין להקל לו. **תקמב**

כג. מי שעלה לקרוא בתורה, ולפני שבירך ברכות התורה נתברר שאביו או אחיו עלו לקרוא בתורה לפניו, מותר לו לרדת מהתיבה ולא לעלות לתורה. **תקמב**

סימן קמב - דיני הטועה בקריאה"ת

ד. ש"צ שטעה בפרשת בהעלותך, וכשעלה חמישי לקרוא בתורה והיה צריך להתחיל וידבר ה' אל משה לאמר, עשה לך שתי חצוצרות כסף, טעה והתחיל לקרוא בפרשה הקודמת, וידבר ה' אל משה לאמר, איש איש כי יהיה טמא, וכשהעירו לו שטעה, עבר מיד לפרשה שניה והתחיל "עשה לך שתי וכו", ולא חזר על הפסוק וידבר ה' אל משה לאמר, דינו כמי שדילג פסוק אחד מהפרשה ולא קראה, שאם הוא בשבת צריך לחזור. **תקמו**

א. ש"צ שטעה בקריאה"ת, אפי' טעות שאין הענין משתנה, כגון שקרא אברם במקום אברהם, או אמר "ואם" במקום לומר "אם", או מצריים במקום מצרים, מחזירין אותו. **תקמא**

ב. על הקורא בתורה לדקדק לכתחלה בכל הטעמים שבקריאה. **תקמא**

ג. ישוב שיש שם מנין, ואין שם מי שידוע לקרוא בתורה כהלכתה, בדקדוק ובטעמים, אפי' הכי יקראו בתורה בברכותיה. **תקמו**

סימן קמג – קריאת התורה בעשרה

ב. אין קטן פחות מגיל בר-מצוה מצטרף לעשרה לקריאה"ת, אף בשעת הדחק. **תקמו**

א. אין קוראים בספר תורה בפחות מעשרה אנשים גדולים. **תקמו**

ג. צריך שכל העשרה יהיו במקום אחד. ויש שהקילו לצרף לעשרה אותם העומדים במרפסות הבתים, והקורא בתורה נמצא באחת המרפסות שאין שם מנין, וקורא לשבעה עולים ומברכים ברכות התורה. אולם לדעת רוב ככל הפוסקים ראשונים ואחרונים, הרי אלו ברכות לבטלה.

ד. בשעת הדחק מותר לצרף למנין מחללי שבת בפרהסיא, כדי להוציא ספר תורה ולקורא בו בברכות. תקמח

ה. בית כנסת שיש בו מנין מצומצם בתפלת שחרית של שבת, ואחר שהתחיל הש"צ לקרוא בספר תורה יצא אחד מהם או יותר, רשאים לסיים את הקריאה בעליית ז' עולים. תקמח

ו. ששה בני אדם שלא שמעו את הקריאה בתורה, בשני וחמישי או בשבת, מותר להם

א. אפשר לעלות לספרי תורה שבזמנינו, ולברך עליהם ברכות התורה, ולא יהיה לבו נוקפו שמא ספר תורה זה פסול. תקנו

ב. מעיקר הדין אין חובה לבדוק את ספרי התורה במחשב, ומכל מקום נכון לעשות כן. תקנו

ג. קהל שיש להם בביהכ"נ ספר תורה גנוב, או שנקנה מבלי משים מגנבים, יש להסתפק אם הקהל יוצא ידי חובת קריאה"ת בספר תורה זה. תקנח

ד. מצוה מן המובחר לכתחלה שבבית כנסת של ספרדים, יקראו בספר תורה שנכתב בכתב ספרדי, ובבית כנסת של אשכנזים יקראו בספר תורה שנכתב בכתב אשכנזי. תקנח

ה. בית כנסת של אשכנזים שיש להם בביהכ"נ גם ספר תורה שנכתב בכתב ספרדי, ורוצים להעבירו לבית כנסת של ספרדים, מותר להם להעביר את הספר לבית כנסת של ספרדים. תקנח

סימן קמג - דין אם נמצא טעות ספר תורה ודיני הספר

א. אף מי שמניח תפילין שנכתבו בכתב ספרדי, מותר לו לעלות לספר תורה שנכתב בכתובה אשכנזית, למרות שהתפילין בראשו, ואין בזה משום תרתי דסתרי וכן להיפך. תקנח

ב. יש להכשיר ספרי תורה אשר חלק מהאותיות שלהם נכתבו בכתובה אשכנזית, וחלק מהאותיות נכתבו בכתובה ספרדית. והוא הדין כשחלק מאותיות הצד"י נכתבו כשהיו"ד הפוכה, ונוטה לצד ימין, וכדעת האר"י ז"ל, וחלק מאותיות הצד"י הם ביו"ד רגילה, וכדעת הב"י. תקנח

ג. ספרי תורה של תימנים, שיש בהם כמה שינויים מספרי התורה שלנו, רשאים להוציאם לקרוא בהם בצבור בברכות התורה, כנהוג. תקמא

ד. ספר תורה של כמה מהתימנים, שהסופר חקק בו בין הפסוקים שתי נקודות, בסוף פסוק, וסימן מיוחד בטעמים זרקא ואתנחתא, נכון לדין להמנע מלעלות לספר תורה כזה,

א. אפסוק, וסימן מיוחד בטעמים זרקא ואתנחתא, נכון לדין להמנע מלעלות לספר תורה כזה,

יח. ספר תורה שנמצא בו טעות אחת, או שתי טעויות, מותר לקרוא בו לאחר התיקון, בברכות התורה, ורק אם נמצא בו שלש טעויות, נעשה מוחזק בטעויות, ואסור לקרוא בו עד שיגיהו אותו כולו מתחלתו ועד סופו. תקסז

יט. ספר תורה שנטף עליו שעה, ובאמצע הקריאה שמו לב לכך, אם הוא בשני וחמישי, ראוי שיגרדו בזהירות את השעוה לגמרי. תקסז

כ. ספר תורה שנכתב על קלף משוח במשיחה לבנה, כשר לקרוא בו בצבור בברכות התורה. תקסח

כא. ספר תורה שהוגה כולו על ידי סופר מומחה, ואח"כ נמצאו בו ג' טעויות או יותר, ומיד כשנמצאת הטעות האחת, תיקן הסופר את הספר תורה, טרם שנמצאת הטעות האחרת, רשאים להמשיך לקרוא בספר תורה זה בברכות, לאחר תיקון הטעות, ואין צריך להגיהו כולו פעם שנית. תקסט

כב. סופר המגיה ספר תורה, ומתקן בו כדיבוקים ופירוודים, צריך שיאמר קודם התיקון לשם קדושת ספר תורה. תקע

כג. ספר תורה שאין בו תגין, מותר לקרוא בו כדיעבד, כשאינן שם ספר תורה אחר עם תגין. תקעא

כד. אם תייגו אות נ' שבספר תורה משמאל לימין, אף שהתג השמאלי עשאו כאות למ"ד, מותר לברך ולקרוא בספר תורה זה. תקעב

כה. ספר תורה שאותיותיו האדימו מחמת ישנות הספר תורה ועתיקותו, והוא בחזקת כשרות, מותר לקרוא בספר תורה זה. תקעג

כו. אם נמצא נקב בספר תורה בסוף אות מסויימת, באופן שאין האות מוקפת גויל, ולא ידוע מתי נעשה הנקב, יש להכשיר את הספר תורה. תקעד

אולם קהלות יוצאי תימן שנהגו לברך על ספר תורה כזה, אין לעורר ח"ו מחלוקת. תקסא

י. אם נמצא טעות בספר תורה באמצע קריאה"ת, מפסיקים הקריאה ומוציאין ספר תורה אחר, ואין מחזירין את הספר תורה הפסול מיד לארון הקודש, אלא מניחים אותו בתיבה כשהוא סגור, עד לסיום הקריאה. תקסב

יא. אם נמצא טעות בספר תורה באמצע הקריאה, ואח"כ סיימו קריאת הפרשה בספר תורה כשר, מחזירים ספר התורה הפסול לארון הקודש כשהוא סגור, ופותחין רק את הספר תורה הכשר, להראות הכתב לצבור. תקסג

יב. אם נמצא טעות בספר תורה, ואין להם ספר תורה כשר אחר, לא יברך העולה ברכה אחרונה, וישלימו הפרשה מתוך הספר תורה הפסול בלי ברכות. תקסד

יג. גם אם נמצאת הטעות בקריאת המשלים, בפסוקים האחרונים של הפרשה, צריך להוציא ספר תורה אחר ולסיים בו הקריאה, ואין לסיים קריאת הפרשה בספר תורה הפסול. תקסה

יד. ספר תורה שמצאו בו תיבה או אות חסרה, או מיותרת, מוציאין ספר תורה אחר כשר, ואין מברכים על ספר התורה החסר. תקסו

טו. אם נמצאו דיבוקים או פירוודים בשעת קריאה"ת, מנהגינו להוציא ספר תורה אחר, להשלים בו הקריאה. תקסה

טז. ספר תורה שנמצא בו טעות, ותיקנו הסופר, באמצע הקריאה, [בימי שני וחמישי, ראשי חודשים, חנוכה ופורים, ותעניות], והדיו עדיין לח, יש להקל לברך ולקרוא בספר תורה זה. תקסז

יז. ספר תורה שנמצא בו טעות בשבת בעת הקריאה, וביום שני או חמישי, או בשבת הבאה, שכחו והוציאו ספר תורה זה, ונזכרו באמצע הקריאה, יפסיקו את הקריאה, ויוציאו ספר תורה אחר. תקסח

כז. ספר תורה שאות י' נכתב בתוך אות נ' כגון פני, ומצאו הדבר באמצע קריאה"ת, יש להראותו לתינוק דלא חכים ולא טיפש, ואם יקראנו נו"ן אין להוציא ספר אחר.

תקעג

כת. אות למ"ד שהוא"ו שעל גבה קצר, ודומה לאות יו"ד, אין לפסול את הספר תורה.

תקעג

כט. ספר תורה שראש אות הלמ"ד נכתב בצורת אות ז' למעלה, ונמצא הדבר באמצע קריאה"ת, יש להכשיר הספר תורה ולברך עליו.

ל. ספר תורה שראש אות למ"ד שבשיטה השניה נכנס בתוך אות כ"ף סופית שבשורה העליונה, יגרור ראש הלמ"ד, ויחזור ויכתבנו מחוץ לאות כ"ף, וכשר. תקעד

לא. יש לכתוב את שירת האזינו בספר תורה ע' שורות, ואם טעו וכתבו ס"ז שורות, יש להכשיר בדיעבד. וכיוצא בזה בשירת הים שצריך לכותבה לכתחלה בשלושים שורות, שאם כתבה בכ"ח שורות, יש להכשיר הספר תורה.

לב. ספר תורה שבפרשה פתוחה שלו נסתיימה הפרשה בסוף השורה, והסופר השאיר ב' שורות פנויות, והתחיל בראש השלישית, יש להכשיר הספר תורה.

לג. ספר תורה שיש בו יריעות במספר שורות פחות מיריעות אחרות, יש להכשירו.

תקעו

לד. אם קראו בתורה ומצאו שהסופר כתב ו' דשלוש רגיל, ולא כתב ו' קטיעא, אין להוציא ספר תורה אחר.

תקעו

סימן קמד - שלא לגלול הספר תורה

הקודש, אסור להחזירו ולהוציא ספר תורה אחר, אלא יגללו הספר תורה שכבר הוציאו, ויקראו בו.

ג. אין קורין לאדם אחד בשני ספרי תורה, שנראה כמטיל דופי בראשון, ואפי' בשני ענינים.

תקעח

א. אין גוללין ספר תורה בצבור מפני כבוד צבור. ולכן כשקורין בשני ענינים, כמו במועדים, ד' פרשיות, וכדומה, מוציאים שני ספרי תורה, ויכינו הספרים מבעוד מועד לקריאת היום.

ב. אם הוציאו הספר תורה, ונמצא שאינו פתוח בסדר היום, ועומד כבר מחוץ לארון

סימנים קמד-רפב – עליית חתן לתורה, ודיני ההפטר

לשנות ממבטאו הרגיל בו.

ג. צריך לקרוא ההפטר בקול רם, כדי שכל הצבור ישמעו את קריאת ההפטר. ואף שכל הקהל צריכים גם הם לקרוא בפיהם את ההפטר, מכל מקום ינמיכו את קולם לקרוא ההפטר בלחש, ואזניהם קשובות למפטיר הקורא את ההפטר.

תקפא

ד. כהן שכבר קנה עליית מפטיר במנחה של יום הכפורים, יש להתיר לו שיעלה למפטיר.

תקפב

א. יש נוהגין בשבת שיש בו חתן, לומר אחר הפטרת השבוע, שנים או שלשה פסוקים מהפטרת שוש אשיש, ואין למחות בידם. ויש שנהגו להוציא ספר תורה לחתן, תוך שבעת ימי המשתה, ולקרוא בו בכרכות קריאת "ואברהם זקן".

ב. מפטירין בנביא מענינה של פרשת השבוע, ואין פוחתין מכ"א פסוקים, אלא אם כן נסתיים הענין בפחות מזה. וספרדי המתפלל עם האשכנזים, וכיבדוהו לעלות מפטיר, יש לו לקרוא את ההפטר במבטא ספרדי, ולא

ה. כשיש כהן אחד בביהכ"נ, ורוצה לעלות בשבת גם לעליית כהן וגם לעליית מפטיר, מפני שיש לו יאר-צייט, וכן כשלא נמצא מי שיוודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה, וכבר אמר הש"צ קדיש אחר קריאת הפרשה, מותר לו לעלות שוב למפטיר.

תקפג

ו. ישראל שעלה לתורה, כגון עליית שלישי, לכתחלה לא יעלה לעליית מפטיר, אפי' בספר תורה אחד, אלא אם כן אין שם מי שיוודע לקרוא ההפטר.

ז. כשמוציאין שני ספרי תורה, כגון במועדים, ארבע פרשיות, וכדומה, אומרים שני קדישים (חצי קדיש), ואם שכח המפטיר לומר קדיש, והתחיל בברכות ההפטר, ימשיך בהפטר, ויאמר הקדיש אחר סיום ברכות ההפטר.

ח. קהל שיש להם רק ספר תורה אחד, ובשבת שצריכים לקרוא בשני ספרים, גוללין את הספר תורה למקום הקריאה של המפטיר, אף שקראו בספר תורה אחד, צריכים לומר שני קדישים.

ט. קהל שיש להם רק ספר תורה אחד, ונמצאו בו דיבוקים ופירוודים רבים, יש להורות להם לקרוא בספר תורה זה עד שימצאו ספר תורה אחר, אבל לא יברכו על קריאתו תחלה וסוף.

י. במנחה של יוהכ"פ ות"ב, שהשלישי הוא המפטיר, אין לומר קדיש בין קריאת הספר תורה להפטר, אלא מיד אחר ההפטר יחזירו הספר תורה לארון, בלא אמירת קדיש, ואח"כ יאמרו חצי קדיש שלפני העמידה. או שיאמרו חצי קדיש לאחר ההפטר, ומחזירים הס"ת למקומו באמירת פסוקים יהללו וגו', ושוב יאמרו חצי קדיש סמוך לעמידה.

יא. ברכה ראשונה הנאמרת קודם ההפטר, חשובה כולה כברכה אחת, ואין להפסיק באמצע הברכה. וגם אין לענות אמן כי אם

בסיום הברכה "ובנביאי האמת והצדק".

תקפז

יב. העולה מפטיר ובטעות קרא רק שני פסוקים, וכירך כבר ברכה אחרונה, יחזור ויקרא שלשה פסוקים, ולא יברך שוב. **תקפו** **יג.** מי שבירך על ההפטר והתחיל לקרוא הפטרה אחרת, והזכירוהו הקהל, אינו חוזר לברך.

יד. צבור שטעו והפטירו בנביא בהפטר אחרת שלא מענין הפרשה, לא יצאו י"ח. **תקפח**

טו. כשחל ר"ח בשבת, אין להזכיר בברכות ההפטר ר"ח כלל. **תקפח**

טז. העולה מפטיר יש לו לענות אמן אחר ברכת "מקדש השבת" שבסוף ברכות ההפטר.

יז. מצוה להדר לקרוא ההפטר מתוך ספר ההפטרות הכתוב בכתב יד בקדושה על קלף.

יח. מותר להניח ספר ההפטרות העשוי בגלילה כעין ספר תורה בתוך ארון הקודש, ליד ספרי התורה. **תקפג**

יט. אין להתיר להשתמש ברימוני הספר תורה להניחם בראש ספר ההפטרות. **תקפג**

כ. נכון שלא להגביה את ספר ההפטרות בשעה שמגביהים את הספר תורה, להראותו לצבור כשהוא פתוח. **תקצד**

כא. הנוהגים לומר פסוק "גואלינו ה' צבאות-שמו קדוש ישראל" לאחר סיום קריאת ההפטר, אין צורך למנוע זאת. **תקצד**

כב. מי שנתחייב בברכת "הגומל", כגון שהיה חולה ונתרפא, וכדומה, ועלה לעליית מפטיר, יברך ברכת הגומל אחר סיום ברכות ההפטר. **תקצד**

כג. ספרדי שנקרא לעלות לתורה במנחה של תעניות צבור אצל קהל אשכנזים, הנוהגים להפטיר, יעלה לספר תורה ויפטיר בברכות. **תקצד**

- כד.** כשאולם ביהכ"נ גדול, ורוצים להשמיע את ההפטרה בתשעה באב דרך הרם-קול, מעיקר הדין אין בזה כל מניעה. תקצח
- כה.** בשבת שלפני יום הפטירה של אביו או אמו, נכון לעלות עליית מפטיר. ובלבד שיודע לקרות ההפטרה כדת. תקצו
- כו.** קטן יכול לעלות למפטיר ולקרוא את
- ההפטרה. תקצו
- כז.** בשבת שהפרשיות מחוברות מפטירין בהפטרת פרשה שניה שבה מסיימים הקריאה. תקצו
- כח.** אם זה שעלה לקרוא את ההפטרה נשתתק באמצע קריאת ההפטרה, עולה אחר להמשיך את קריאת ההפטרה, אך לא יברך שוב הברכות שלפניה. תקצו

סימנים קמה-קמו - התנהגות הצבור בעת קריאה"ת

- א.** מנהגינו שהצבור יושב בעת קריאה"ת. תקצח
- ב.** כיון שהתחיל הקורא לקרוא בספר תורה, אסור לספר בקול רם, אפי' בדברי תורה, ואפי' בין גברא לגברא נכון להחמיר שלא יקרא בקול רם. תקצח
- ג.** אסור לאדם לצאת מביהכ"נ באמצע קריאה"ת, או בעת שהספר תורה פתוח, אבל בין גברא לגברא, ויש שם עשרה בלעדיו, מותר לצאת. תרא
- ד.** מה שיש נוהגים לחלק לקהל בביהכ"נ ארק וסוכריות, בשעת קריאת המוסיפין בספר תורה כשיש שמחה בביהכ"נ, יש למחות ביד הנוהגים כן. תרה
- ה.** הנוהגים לומר "אמת תורתנו הקדושה" בסוף קריאה"ת, לפני שיברכו ברכה אחרונה, אין למחות בידם משום הפסק. תרה
- ו.** בית כנסת שנהגו אצלם זה שנים רבות שחתן הבר-מצוה עולה לתורה לעליית שלישי, ולאחר שבירך ברכה אחרונה על קריאה"ת, עומד ודורש לפני הקהל, יש להם על מה שיסמוכו. תרו
- ז.** וה"ה במקומות שנהגו שרב ביהכ"נ דורש בפני הצבור בין גברא לגברא שיש להם על מה שיסמוכו. תרו
- ח.** קהלות שנהגו שאחר שהעולה מברך ברכה
- אחרונה עומד הרב ומפרש את הפסוקים בלשון שהקהל מבין, בין גברא לגברא, יש להם על מה שיסמוכו. תרו
- ט.** יש נוהגים שהרב דורש לפני הקהל בעניני צדקה וכדומה, בעת שהוא עולה לספר תורה אחר קריאה"ת, קודם שיברך ברכה אחרונה, ואחר הדרשה מברך ברכה אחרונה על מה שקרא. תרו
- י.** יש מקומות שנהגו לשורר לכבוד החתן העולה לתורה, או לכבוד בעלי ברית, וחתן בר - מצוה לפני עלייתם לתורה. ונכון לסגור את הס"ת בעת השירה. תרח
- יא.** הנוהגים לקרוא את הפרשה בעל פה בלחש, בשעה שהש"צ קורא מתוך הספר תורה, אין למונעם מטעם "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה", שיש להם ע"מ שיסמוכו. תרח
- יב.** יש נוהגים לעמוד בשעת קריאת "עשרת הדברות" שבפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן, או בחג השבועות, ואין זה מנהג נכון על פי ההלכה. תרי
- יג.** אם העולה לקרוא בתורה בפרשת עשרת הדברות הוא אביו או רבו, על הבן או על התלמיד לעמוד מיד עם עלותו לקרוא בספר תורה, לפני הברכה. תרי
- יד.** יחיד הנמצא בביהכ"נ שנוהגים בו שהקהל

עומד בשעת קריאת עשרת הדברות, ואין לאל ידו לשנות את מנהגם, יקדים לעמוד בתחלת קריאת הפרשה. תרי

טו. צבור שאומרים שירת הים ועשרת הדברות בקול רם עם הש"צ יש למחות תריא בידם.

סימן קמז - דיני גלילת הספר תורה

א. אסור לאחוז בספר תורה בגוף הקלף או הגויל בלי מטפחת. תריא

ב. אין המפטיר מתחיל לקרוא ההפטרה עד שיגמרו לגלול הספר תורה. תריג

תריג

ג. ביום שמוציאין ב' ספרי תורה, לא יפתחו את הספר השני עד שיגללו הראשון. תריג

סימן קמט - שמירת הספר תורה

א. אין הצבור רשאים לצאת מביהכ"נ עד שיצניעו את הס"ת במקומו הראוי לו. תריג

ב. בתי כנסת בחו"ל, שהשמשים שם הם גויים, ואף השוער שבידו מפתחות ביהכ"נ הוא גוי, יש להניחם במנהגם. תריד

ג. צריכים ללוות את הספר תורה מן ההיכל לבימה, ומן הבימה להיכל, שזהו כבוד תריז

תריז

התורה.

ד. בית כנסת שיש להם ז' היכלות, שכל היכל הוקם בתרומה של יחיד ושמו כתוב על ההיכל שתרם, וכל אחד מהתורמים רוצה לזכות להוציא ממנו את ספרי התורה בשבתות וימים טובים, יכולים להוציא כל שבת את הספר תורה לפי סדר ההיכלות, לפי תורנות. תריז

סדר הקריאות במועדי השנה

א. בר"ח קוראים ד' עולים, והכהן קורא בפרשת פנחס מפסוק וידבר ה'... צו את בני וכו'. עד "ליום עלה תמיד". והלוי חוזר על פסוק ואמרת להם ועוד שני פסוקים מהמשך הפרשה. ושלישי קורא מעלת תמיד עד עלת התמיד ונסכה, ורביעי קורא מ"ובראשי חדשיכם" עד יעשה ונסכו. תריז

ב. בכל שמונת ימי חנוכה קוראים בפרשת הנשיאים, וכשחל יום ראשון של חנוכה בחול מתחיל הכהן מפרשת כהנים, עד ויקריבו אותם לפני המשכן. תריז

ג. ר"ח טבת שחל בחול, מוציאים ב' ספרי תורה, בראשון קוראים שלשה בפרשת ר"ח, והרביעי קורא בשני בפרשת נשיא היום. תריז

ד. בשבת שלפני ר"ח אדר, מוציאין שני ספרי תורה, והמפטיר קורא בפרשת שקלים בראש תריח

ה. בשבת שלפני פורים מוציאין ב' ספרי תורה, והמפטיר קורא בשני פרשת זכור. תריח

ו. מותר להוסיף על העולים גם ביו"ט. תריז

ז. שנה מעוברת שחל שמיני של פסח לבני חו"ל בשבת, בני אר"י קוראים פרשת אחרי-מות, ובני חו"ל נפרדים מאתנו על ידי זה, עד פרשת מטות מסעי, שקוראים אותם באר"י מחוברין, ואין להקדים חיבור הפרשיות מיד על ידי קריאת פרשת אחרי מות קדושים. תריז

ח. אם חל יו"ט ראשון של פסח ביום שבת, ושביעי של פסח חל ביום שישי, בשבת

בחוקותי ובפרשת כי תבוא, בקול נמוך מעט.
תרכח

יב. נהגו שהש"צ הקורא בתורה הוא עולה בעצמו לקריאת פרשת התוכחה.

תרכח

יג. אם נמצא טעות בספר תורה באמצע קריאת פרשת הקללות שבפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא, אין לסיים את הקריאה בספר תורה פסול.

יד. כאשר קורין ב' פרשיות יש לחבר הסידרות עם העולה הרביעי.

טו. בשבת פרשת האזינו קורין העולים לספר תורה בסדר הזי"ו ל"ך.

טז. מה שיש נוהגים להתפלל ולקרא בתורה בציון קברי האבות, יש להם על מה שיסמוכו [רק שאין מעלין שם כהן, שהרי אסור לכהנים ללכת לקברי הצדיקים].

יז. אין לברך ברכות התורה במעמד זכר למצות הקהל.

יח. המנהג הוא לעשות "מי שברך" לחולה בשבת, אף אם החולה נמצא במקום רחוק.

שאחרי קוראים כאן פרשת אחרי מות, ובחז"ל שהוא יו"ט שני של גלויות, קוראים בענין החג בפרשת כל בכור. ומי ששהה בחז"ל וחזר אח"כ לאר"י, ונמצא שהפסיד קריאת פרשה אחת, אם הצבור מוחלין על כבודם רשאי לקרוא כל הפרשה הקודמת שהפסיד בעליית ראשון (הכהן, או שיצא הכהן לחזן והוא יעלה ראשון) עם ג' פסוקים ראשונים מפרשת השבוע, ויתר העולים יקראו משם ואילך כסדר. תרי"ט

ט. תיירים שעלו לחוג את חג הפסח בירושלים, ודעתם לחזור לחז"ל, ויו"ט אחרון של גלויות דפסח חל בשבת, וקראו בפרשת כל הבכור, כמנהגם בחז"ל. ובירושלים קראו פרשת שמיני, ובשבת הבאה קראו פרשת תזריע טהרות שהן פרשיות מחוברות, ואח"כ חזרו למקום מושבם בחז"ל, עליהם להתאסף בביהכ"נ לבדם, ויקראו שלש פרשיות, באופן שיקרא הראשון פרשת שמיני כולה, ושלשה פסוקים מפרשת תזריע, ושאר העולים יקראו בשתי הפרשיות תזריע טהרות. תרכו

י. קללות שבפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא, אין מפסיקין בהם אלא אחד קורא לכולם.

יא. מנהגינו לקרוא התוכחה שבפרשת

סימן קנ - מדיני בניית בית כנסת

א. דרך המינים, רק מכוונים שיטו קצת לצד מזרחית דרומית. תרלז

ה. לכתחלה יש לבנות את התיבה באמצע אולם ביהכ"נ. אולם אם התחילו בבניית התיבה, וקבעו את מקומה לא באמצע ביהכ"נ, ימשיכו לבנות התיבה במקום שהתחילו לבנותה. תרלז

ו. כשבוניו בית כנסת, רצוי שהכניסה לאולם ביהכ"נ תהיה מתוך הול ופרוזדור קדמי, והשער הפנימי של ביהכ"נ עצמו יהיה מול ארון הקודש. תרל"ט

א. כל מקום שיש שם עשרה מישראל, צריך שיכינו שם בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת. ומקום זה נקרא ביהכ"נ. תרלא

ב. המקילין כיום לבנות בנינים גבוהים יותר מביהכ"נ, יש להם אילן גדול לסמוך עליו. תרלב

ג. צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן. ואין לבנות בית כנסת בלי חלונות. תרלד

ד. אין עושים את מקום ארון הקודש וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש, כי זהו

בזכויות, או לוח "ברוך שמייה", ולתלותו בכותלי ביהכ"נ. תרמה

טז. מי שתרום ראי לתלותו על הקיר של פרוזדור ביהכ"נ, מעל לכיור שרוחצים

ממנו המתפללים את ידיהם, מותר לתלות הראי שם, ואין בזה איסור. תרמה

יז. ראוי ונכון להימנע מלצייר על חלונות ביהכ"נ, או על הכתלים, צורות של דגלי שנים - עשר השבטים, כגון אריה, נחש, וכדומה. תרמו

יח. אסור לתלות תמונות של גדולי ישראל וכיוצא באלה, בכותלי ביהכ"נ. תרמו

יט. מי שתרום פרוכת של ארון הקודש לביהכ"נ, לזכר קרוביו, וכתב את שמם באותיות גדולות באמצע, באופן שההקדשה מופיעה בגובה של חזה המתפללים מול ארון הקודש, העיקר להקל בזה. תרמו

כ. כשמסיימים את בניית ביהכ"נ, נוהגים לערוך מסיבה לחינוך הבית, ולומר שם דברי חזיון לשמירת התורה. ואין לברך בשם ומלכות "שהחיינו", והטוב והמטיב. תרמו

כא. מותר לחנוך בית כנסת בחוה"מ, ואין בזה משום "אין מערבין שמחה בשמחה". תרנ

כב. בית כנסת פטור ממזוזה, והמנהג לקבוע מזוזה בבתי כנסת בלי ברכה. תרנ

כג. אסור להחזיר אחוריו לס"ת, או לישוב בספסל שלפני ארון הקודש שיש בו ספרי תורה, כשגבו מופנה לספרי תורה. אבל אם ספרי התורה מונחים גבוה י" טפחים מהארץ, מותר. תרנא

כד. בתי כנסת שקבעו בהם מנורות חשמליות בנות שבעה קנים, מותר לקיימן. תרנב

ז. מנהג ישראל לבנות עזרת נשים בביהכ"נ. ויש שנהגו לבנות את עזרת הנשים בסוף ביהכ"נ. ויש שנהגו לבנותה בצורת יציע מעל ביהכ"נ. תרלז

ח. בית כנסת שעזרת הנשים שלו אינה בנויה במישור על רצפת ביהכ"נ, אלא הולכת ועולה כמדרגות, יש להקפיד להגביה את המחיצה של העזרת נשים, עד לגובה שלא יראו את כל הנשים שבעזרת הנשים. תרמ

ט. בית כנסת שנעשה שלא כדין, ואין שם מחיצה כדין בין האנשים והנשים, כל אשר יראת ה' על פניו, לא יתפלל שם. תרמא

י. מצוה להדר בבניית ביהכ"נ שיהיה בהידור ויופי, לקיים מה שנאמר "זה אלי ואנוהו". תרמב

יא. מותר לבנות בית כנסת במקום שהיה שם רפת בקר. תרמב

יב. בית מרחץ של רבים יש להתיר להופכו לבית כנסת על ידי הסרת הספסלים ושאר רהיטי בית המרחץ, לשפצו ולסיידו ולציירו באופן שיהיה מתאים לייעודו. תרמג

יג. בית כנסת שיש שני חלונות בכותל הדרומי שלו, והקיר מפסיק בין חלון לחלון, וגבאי ביהכ"נ רוצים לסתור את הקיר אשר באמצע החלונות, ולחבר שני החלונות ביחד, יש להתיר לעשות כן. תרמג

יד. מקום שהוא קבוע לדברי פריצות והוללות, כמו קולנוע, אין ראוי לשכור מקום זה כדי להתפלל שם בימים הנוראים ובמועדי השנה. תרמג

טו. אין לקבוע ראי בכותלי ביהכ"נ עצמו. אבל מותר לתלות לוח "שוית" המוסגר

סימן קנא - דיני קדושת ביהכ"נ

ולנקותם היטב. ולשבת שם באימה ובריאה. תרנב

א. בתי כנסיות ובתי מדרשות נקראים "מקדש מעט". ולכן ראוי להזהר מאד בכבודם,

מותר להם לשתות תה וקפה ולאכול ועוגיות
בביהכ"נ. תרסח

יג. אסור לעשן סיגריות בבית כנסת, ומכל
מקום אם לומד תורה בביהכ"נ, יש להקל
בזה למי שרגיל הרבה בעישון. תרסט

יד. מותר לשאוף טבק הרחה בביהכ"נ אף
בשעת חזרת הש"צ. עתר

טו. אין ראוי לערוך מסיבת "בת מצוה"
בביהכ"נ, אף אם ישמרו על קדושת
ערת המקום. עתר

טז. כאשר עורכים שמחה בעת עליית חתן
בר מצוה לספר תורה, יש להזהיר את
הצלמים שלא יפריעו למהלך התפלה
ולמתפללים. תרעא

יז. יש להזהיר שכל מי שיש לו מכשיר טלפון
נייד צריך לכבותו קודם שיכנס לביהכ"נ.
תרעא

יח. נכון מאד להמנע מלערוך חופה בביהכ"נ,
אולם מצד עיקר הדין מותר לערוך
נישואין בבתי הכנסת, ובלבד שיהיו שהנשים
יכנסו בצניעות הראויה. תרעא

יט. אסיפה של נכבדי העיר, הנעשית לצורך
מצוה, כגון לחיזוק הישיבות, או להתקין
תקנות לחיזוק עניני הדת בעיר, מותר לעשותה
בביהכ"נ. תערב

כ. אין לשחוט בתוך ביהכ"נ, אפי' שחיטת
העופות בערב יום הכפורים. תערב

כא. אברכים הלומדים שחיטה, אין להם
להביא שוחט לביהכ"נ שישחט
בפניהם. תרעג

כב. אסור לשבת בביהכ"נ רגל על רגל דרך
שחץ וגאווה. תרעג

כג. אין ישנים בבית המדרש אפי' שינת
עראי. תרעג

כד. אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי
תורה, ובזמן הזה שאין נזהרים כל כך
בשיחה בבית המדרש אומרים לחיים טובים
בבית המדרש. תרעד

ב. בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהם
שחוק וקלות ראש, ואותם הנוהגים שם
שחוק וקלות ראש עליהם נאמר, מי ביקש זאת
מידיכם רמוס חצרי. תרנד

ג. יש מקומות בחו"ל שיש להם בתי כנסיות
שמשתמשים בהם רק בחורף, ואילו בקיץ
הולכים לעיר אחרת, ושם יש בתי כנסיות רק
לקיץ. ועל ידי כך משאירים את הבתי כנסת
האחרים ריקים. טוב שלא לסגור לגמרי את
בתי הכנסת שבעיר בימי הקיץ, אך במקום
אונס מותר. תרנד

ד. במקום צורך יש להתיר לחלק ביהכ"נ ע"י
מחיצה, ולצמצם את המקום שמתפללים
בו, כשהוא לצורך התפלה. תרנד

ה. אסור לדבר שיחה בטלה בביהכ"נ. וחובה
קדושה להשמר ביתר שאת וביתר עוז
באיסור זה. תרנה

ו. בתי כנסיות אין אוכלים בהם, ואין שותים
בהם, אולם כשמתקיים שיעור בהלכה או
באגדה בביהכ"נ, מותר לחלק לקהל כוס תה
או קפה, לעוררם לשמיעת השיעור. תרסא

ז. כל סעודה שיש בה שיכרות, אין לעשותה
בבית כנסת, אף שהיא של מצוה. תרסב

ח. תלמידי חכמים מותרים באכילה ושתייה
בבית המדרש רק מדוחק. תרסו

ט. מותר לעשות סעודה בביהכ"נ ליל
ההילולא של הצדיק, אם אומרים שם
דברי תורה ודרשות לזכות את הרבים.

תרסח

י. מה שנוהגים כיום לחלק ברכות לצבור, כמו
מיני מזונות, או פירות העץ ופירות האדמה,
ביום השנה של הפטירה, או במוצאי התענית,
אין בזה איסור לחלקם ולאכלם בביהכ"נ.

תרסח

יא. כאשר מוסרים שיעור לבעלי בתים,
והשיעור נמשך למעלה משעה, מותר
לחלק תה או קפה ועוגיות קטנות לעורר את
הצבור. תרסח

יב. וכן אברכים הלומדים בכלל שבביהכ"נ,

- כה.** אסור לנגן בכינור ועוגב בביהכ"נ, בשעת התפלה, אפי' בחול המועד. **תרעה**
- כו.** הדבר ברור שיש למנוע קריאת עיתונים בתוך כותלי ביהכ"נ. **תרעה**
- כז.** לא ינשק אדם לבניו או נכדיו הקטנים בביהכ"נ. **תרעה**
- כח.** מה שנהגו חלק מיוצאי עדת מרוקו, לנשק את העולים לספר תורה, אין צריך למנוע מכך בתוקף, אך ראוי להסביר להם בדרכי נועם שראוי להמנע מכך כאן בארץ הקודש. **תרעה**
- כט.** החיוב לעמוד מפני אביו ורבו, או מפני זקנים וחכמים הוא גם בביהכ"נ ובביהמ"ד. **תרעו**
- ל.** אין מחשבים חשבונות בביהכ"נ, אלא אם כן הם חשבונות של מצוה, כמו קופת צדקה, פדיון שבויים, וכדומה. **תרעו**
- לא.** נכון להחמיר שלא לעיין בחשבונות מים וחשמל, באמצע פסוד"ז וברכות ק"ש. **תרעו**
- לב.** יש אומרים שמותר למכור בביהכ"נ ספרי הלכה ומוסר, בשעה שרבים באים לשם. **תרעו**
- לג.** אין נכנסים לביהכ"נ ולבית המדרש אלא לצורך מצוה. ואם צריך לקרוא לאדם שנמצא בביהכ"נ, יכנס ויקרא איזה פסוק. **תרעו**
- לד.** הלכה רווחת בדינינו שאסור להכנס לביהכ"נ ולביהמ"ד כדי לקצר את דרכו. **תרעו**
- לה.** אף שאין נכנסים לביהכ"נ כדי להנצל מן הגשמים, מכל מקום אם היה לומד בחוץ, וירדו גשמים, ורוצה להכנס לביהכ"נ ולהמשיך ללמוד שם, מותר. **תרפ**
- לו.** בתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהם כבוד, מכבדין אותן ומרבצין אותן. **תרפב**
- לז.** בתי מדרש שתלו מברשת בגדים בתוך בית המדרש לניקוי הכובע והחליפה, אם אין אפשרות להניח את המברשת בפרוודור, יש להקל להניחו בבית המדרש. **תרפב**
- לח.** אין לשטוח מגבות בביהכ"נ של אנשים שחוזרים מטבילה במקוה. **תרפג**
- לט.** אין להכניס שום מטה של מת אפי' של חכם לביהכ"נ, או לבית המדרש. **תרפג**
- מ.** תלמידים שרוצים ללמד שפה אחרת בביהכ"נ, כדי למנוע מהם ללכת ללמוד שפה זו בבתי ספר שיושבים שם בתערובת בנים ובנות יחדיו, יש להקל להם. **תרפד**
- מא.** אין לערוך הרצאות של חול בביהכ"נ, וכל שכן לערוך שם קונצרטים. **תרפו**
- מב.** מותר למסור שיעור לנשים בביהכ"נ, באופן שקובעים שעה רק לנשים. **תרפו**
- מג.** אסור ללמד נשים ריקמה ושאר מלאכות, בתוך ביהכ"נ. **תרפו**
- מד.** נכון ורצוי מאד שחייל הנכנס לביהכ"נ יכסה את נשקו תחת בגדיו, ולא יראה לחוץ. **תרפו**
- מה.** יש להקל לגלח את הקטן בביהכ"נ בתגלחתו הראשונה, ולעשות שמחה. **תרפח**
- מו.** עיוור הרגיל ללכת עם כלב הנחייה, המוליכו ומדריכו ממקום למקום, אין לו להכניס את הכלב לביהכ"נ. **תרפז**
- מז.** מותר לערוך טכס פדיון פטר חמור בביהכ"נ, ואין לחוש בהכנסת השה והחמור לביהכ"נ. **תרצ**
- מח.** אין להכניס אופניים של גדולים לביהכ"נ, אפי' אם הוא חושש להעמידם בחוץ מפני הגנבים. **תרצא**
- מט.** מותר לנכה להכנס לביהכ"נ עם עגלת נכים, או עם הליכון. **תרצא**

לצורכו, יש להתיר לעשות כן, ורק במקום שמעל ארון הקודש לא ישתמש שם. תרצז

נט. מי שהקים בית כנסת בדירתו, והשכן ממעל מתנגד לכך, העיקר לדינא שאין בכוחו למנוע הקמת בית כנסת. תרצט

ס. מותר לקבוע גנטור או לבנות מחסן על גג ביהכ"נ, כל שיש בזה צורך לביהכ"נ. תש

סא. נכון להזהר לכתחלה שלא לעשות בית כנסת תחת דירה של גוי. תשא

סב. בית כנסת קבוע שמתפללים בו מספר שנים, והגויים רכשו בסמוך אליו בנין ועשאוהו לבית עבודה זרה שלהם, מעיקר הדין אין צריך לפנות את ביהכ"נ. תשב

סג. מותר להתפלל בתוך מערת המכפלה, ולהקים שם בית כנסת. תשב

סד. בית כנסת בחו"ל, שנבנה בשבת על ידי פועלים גויים, ולפעמים השתתפו בבנייה גם פועלים יהודים שעבדו בשבת, והשקיעו בבנין סך כסף גדול, יש להקל בדיעבד להתפלל בבית כנסת זה. תשג

סה. נכון להחמיר שלא להראות לתיירים נוצריים, או שרים ורוזנים שאינן בני ברית, ספר תורה שבארון הקודש. תשג

נ. מותר לתלות שעון גדול בקיר ביהכ"נ, ואין בזה איסור משום חוקי העכו"ם. תרצא

נא. במקומות שהגויים מקפידים שלא להכנס בבית תפילתם בנעלים, מעיקר הדין אין צריך להחמיר בזה לדידן. תרצא

נב. אין להכניס לביהכ"נ או לבית המדרש כמרים הנושאים שתי וערב. תרצב

נג. משפחות מישראל שאין להם קורת גג, כגון בעת מלחמה או רעידת אדמה, מותר לשכנם באופן זמני בביהכ"נ. תרצג

נד. נשים בימי נדתן, מותרות להכנס לביהכ"נ. תרצג

נה. אין לנטוע גן ציבורי במקום בית כנסת שחרב. תרצד

נו. המקילין לנטוע אילנות סביב בית כנסת, יש להם על מה שיסמוכו. תרצה

נז. בנין רב קומות שהקדישו דירה אחת בקומה ראשונה לשם בית כנסת, רשאים לכתחלה לרכוש דירה בקומה שמעל לביהכ"נ ולדור בה. תרצז

נח. מי שרוצה לבנות בית כנסת, ולכתחלה רוצה לבנות על גבי ביהכ"נ דירה

סימן קנב - סתירת בית כנסת

א. מה שנוהגים בכמה בתי כנסת לנתוץ בכתלי ביהכ"נ חריצים ובקיעים כדי להכניס שם טבלאות של שיש ועץ, המנציחים את התורמים, יש להם על מה שיסמוכו. תשה

ב. בית כנסת שנתרבו בו המתפללים ונעשה צר מלהכיל את כל המתפללים, ורוצים להרוס את אחד הקירות הפנימיים של ביהכ"נ, כדי להרחיב את ביהכ"נ, אין בזה כל חשש. תשה

ג. בית כנסת שנתרבו בו המתפללים, ונעשה צר מלהכיל את כל הבאים, מותר להרחיב

א. אסור להרוס בית כנסת אפי' על מנת לבנות בית כנסת אחר במקומו. תשג

ב. כשם שאסור להרוס את ביהכ"נ אלא עד שיבנו בית כנסת אחר במקומו, כך אם שכרו מקום לביהכ"נ אסור להם לסלק עצמם משם, אלא עד שישכרו תחילה מקום אחר. תשד

ג. מה שיש נוהגים לחפור בכתלי ביהכ"נ כדי לקבוע שם דף עץ אין למחות בידם. תשד

י. מי שמעכב את הציבור מלבנות בית כנסת הרי הוא כעובר על איסור נתיצה של בנין ביהכ"נ. תשז

יא. בימים הנוראים שבאות נשים רבות להתפלל בעזרת נשים, וצר המקום מהכיל אותן, ורוצים להקצות מקום בסוף ביהכ"נ ולהעמיד מחיצה כדת, רשאים לעשות כן. תשח

יב. אנשים העומדים בעזרת נשים ומתפללים שם, ויש מנין בלעדיהם בביהכ"נ, ומכוונים תפלתם עם הצבור, תפלתם נחשבת לתפלה בצבור. תשח

את ביהכ"נ במקום שהיה מקודם בית הכסא. תשז

ז. אם נתרועע בנין ביהכ"נ, או שהיו כתליו נוטים ליפול, וצריכים לחזק ולתמוך יתדותיו, ולשם כך צריכים לסתור איזה חלק ממנו, מותר לסתור אותו חלק ומיד לבנות החדש. תשז

ח. מותר לסתור מכותל ביהכ"נ כדי לעשות חלונות בכותל. תשז

ט. השולחנות הספסלים והסטנדרים של ביהכ"נ, דינם כביהכ"נ לענין איסור נתיצה. תשז

סימנים קנב-קנג - מכירת ביהכ"נ

ביהכ"נ על ידי ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, לצורך הקמת חנייה לכלי רכב. תשיד

ז. בית כנסת שחרב, ונבנה במקומו בית מרחץ ובית טבילה, ובתי כסא ציבוריים, יש לסתור אותם, ולחזור ולבנות במקום בית כנסת. תשיז

ח. בית כנסת שרוצים להעביר את חדרי השירותים (בתי השימוש) ולקרבת אל ביהכ"נ, כך שהכותל של ביהכ"נ ישמש גם לבתי השימוש, יש לאסור בזה. תשיח

ט. דירה שהיו מתפללים בה באופן קבוע, וייחודה כמו בית כנסת, ובהיות ונבנו בתי כנסת סמוך לדירה, התדלדל המנין, מותר למסור דירה זו לשם הקמת כולל אברכים. תשיח

י. ישוב שלא היה לצבור ספר תורה, וקראו בספר תורה של יחיד, ואח"כ הצבור קנו ב' ספרי תורה, אין לאותו יחיד כל טענה שימשיכו לקרות בספר תורה שלו. תשיט

יא. מותר לעשות פרוכת לארון הקודש מבגד שהשתמש בו הדיוט. תשיט

יב. מותר להניח את המפות של ספרי תורה,

א. מותר לעשות מביהכ"נ בית מדרש לרבים שלומדים שם תורה, אבל אין לעשות מבית המדרש בית כנסת. תשמ

ב. אין לקנות מעילים לספר תורה, ממעיל שנשתמש בו הדיוט. תשי

ג. סכום כסף שנתרם לשם בניית בית כנסת גדול, ומקוה טהרה, וברצון ועד הקהלה להוציאו למטרות אחרות, אסור לשנות אותן למטרה אחרת. תשי

ד. ארצות שבראשם עומדים מנהיגים שיש להם סמכות לעשות כרצונם בעסקי הקהלה, ואין מוחה בידם, אע"פ כן אין להתיר להם למכור בית כנסת של כרכים, בלי שאלת בעל הוראה. תשיב

ה. בתי כנסת שבארצות רחוקות אחרות, שנסגרו מחוסר מתפללים, ואין סיכויים שיחזרו אליהם, גדולי הדור ימנו אנשים נאמנים מיראי ה' שימכרו את בתי הכנסת, על מנת שיבנו במקומם בתי כנסת אחרים. תשיג

ו. בית כנסת בחו"ל שנהרס, והקרקע עדיין מוחזקת בידי היהודים, ואין באפשרותם לחזור ולבנותו, יש להתיר להשכיר הקרקע של

יז. ישראל מומר לחלל שבת בפרהסיא הרוצה לבנות בית כנסת, או להשכיר סופר לכתוב ספר תורה לביהכ"נ, מצד עיקר ההלכה אין בזה כל איסור. **תשכב**

יח. מותר לקבל תרומות לבניין בית כנסת, או לישיבה קדושה, גם מבית כנסת של קהלות הרפורמים או הקונסרבטיבים בלי לרשום שמם. **תשכב**

יט. כספים שנתקבלו מחו"ל כתמורה לבתי כנסת ותשמישי קדושה שנמכרו בחו"ל, אין להשתמש בהם לגאולת הארץ. **תשכב**

כ. תשמישי קדושה המגיעים מחו"ל העשויים מכסף, אם הם ראויים להמשיך להשתמש בהם כתשמישי קדושה לספר תורה, אין למוכרם אפי' לבניית בית כנסת. **תשכב**

סימן קנד - דיני תשמישי קדושה ונרות ביהכ"נ

לתשמישו כלל, וקנו ארון קודש חדש, מותר למכור את הארון הישן. **תשלג**

ז. מי שהיה לו ארון עץ לספרי קודש, ולאחר שהרחיב ה' גבולו עשה ארון יפה לספרים, רשאי להשתמש בארון הראשון לצורך חול, על ידי שיפקיע את קדושתו על ידי שאלה. **תשלג**

ח. ארון קודש הבנוי בתוך הקיר, יש אומרים שאסור לעשות ממנו כסא לספר תורה. **תשלד**

ט. ראוי ונכון לכתחלה שלא להישען על ארון הקודש בביהכ"נ. **תשלד**

י. תיבה שהיתה מונחת במקום מסויים בביהכ"נ, מותר להעבירה למקום אחר בביהכ"נ. **תשלה**

יא. מותר למכור ספר תורה ישן, על מנת לקנות בדמים ספר תורה חדש מהודר יותר. **תשלה**

יב. מותר לכתוב בתוך תיק הספר תורה נוסח "ברין שמיה" וכו'.

וכן את רימוני ספרי תורה, בתוך ארון הקודש, ליד ספרי התורה. **תשכ**

יג. מותר להזיז את ארון הקודש ממקום למקום בביהכ"נ. **תשכ**

יד. ארגז שמונחים בתוכו ספרי לימוד או סידורי תפלה ותהלים, או שמניחים בתוכו טליתות ותפילין, יש מקומות שנוהגים שיושבים על ארגז זה בביהכ"נ. **תשכא**

טו. אסור להצניע בתוך ספר, מכתבים, וכדו', אלא אם כן עושה כן לסימן. **תשכא**

טז. בית כנסת שקיים אצלם בימים הנוראים מחסור בספסלים וכסאות, ורוצים ליקח בהשאלה ספסלים מבתי הוללות, יש להקל בזה במקום צורך. **תשכא**

א. בית כנסת שנמצא בבית מלון, או בתחנה מרכזית, או בשדה התעופה, וייחודהו לעולם לבית כנסת, יש לו דין של בית כנסת לענין קדושתו. **תשכו**

ב. יחיד שבנה בית כנסת בביתו או במקום אחר, ולא הקדישו לרבים אלא נתן רשות להתפלל שם, אע"פ שכל זמן שמתפללים שם יש באותו מקום כל דיני קדושת ביהכ"נ, מכל מקום אם לאחר מכן רוצה למוכרו רשאי לעשות כן. **תשכח**

ג. מותר להתקין מכשיר אזעקה בתוך ארון קודש. **תשכט**

ד. מותר להניח לשמירה בתוך ארון הקודש, שופר, או יין להבדלה, או לסגולה. **תשל**

ה. תשמישי קדושה כגון תיק של ס"ת, רצועות של תפילין, כסא שנותנים עליו ספר תורה, ווילון שתולין לפני ההיכל, יש בהן קדושה, וצריך לגונזן. **תשלב**

ו. ארון קודש שהתיישן, ואינו ראוי עוד

כד. דלתות ארון קודש שכתוב עליהם איזה פסוק, ועל ידי פתיחת הארון האותיות ונשברות לשנים, מותר לפתוח את הארון בשבת. תשמח

כה. בתי כנסת שבחו"ל שמציבים לצד ארון הקודש את דגלי אותה מדינה, אין לעורר על זה מחלוקת. תשמו

כו. נייר או ניילון שעוטפים בהם את הספרים להגן על הכריכה, ואינם מחוברים לספר, מותר לזרקן לאשפה אחר שנקרעו. תשמו

כז. בעלי דפוס שיש להם דפי הגה"ה רבים, ובהם דברי תורה, וקיים חשש שיקחו מניירות אלה לעשות מהם קרטונים, ואין אפשרות לגנוז את כל דפי ההגה"ה, יש אומרים שאין בדפים אלה קדושת ספרים. תשמו

כח. אותיות עופרת של בתי דפוס שנכתב בהם שמות הקודש, מותר לפרקן. תשמח

כט. מי שחלה במחלה מדבקת ר"ל, ושוכב בבית חולים, ומבקש שיביאו לו תפילין, ועל פי החוק כל הדברים שמשתמשים בהם בעת החולי, שורפים אותם כשהחולה עוזב את בית החולים, אם יש לחולה צער רב מכך שאינו מניח תפילין, ויבא לידי סכנה, יש להקל להביא לו התפילין. תשמח

ל. דברי תורה הכתובים על דיסק או בדיסק קשיח, מותר למוחקם. תשמח

לא. שם ה' שנכתב ברמז, כגון אות ה', או ב"ה ובעז"ה, אין איסור במחיקתם. תשמח

לב. נכון שלא ליקח ספר ולהניחו תחת ספר אחר כדי להגביהו, ושיהיה לו נוח לראות בו. תשמח

לג. מותר לכתוב דברי תורה על גבי הספר. תשנ

לד. לכתחלה אין להכנס לבית הכסא כאשר יש בכיס בגדו ספר קודש קטן. תשנ

יג. יש מקומות שנהגו לפרוס פרוכת נוספת מבפנים לדלתות ארון הקודש, בנוסף לפרוכת החיצונית. תשלו

יד. בית כנסת שהובא אליו מחו"ל ארון קודש מפואר ביותר, ורוצים להסיר את הפרוכת מעליו, ולהשאירו כך בלי פרוכת, אין להתיר לעשות כן. תשלו

טו. יש לאסור לתלות פרוכת שמצוייר בה אריות על ארון הקודש מבחוץ. תשלח

טז. בית כנסת שעברו ונתנו שם פרוכת עם צורת אריות, והגבאים מסרבים להסירם, מותר להתפלל שם. תשמב

יז. משפחה שהקדישו פרוכת לעילוי נשמת אחיהם, והפרוכת הועמדה בהיכל הקודש שעמד עד אז ללא פרוכת, והוצבה שם במשך עשר שנים, ואז הוחלפה בפרוכת אחרת שהוקדשה על ידי אחד המתפללים לע"נ אחיו, אין שום חזקה לבעלי הפרוכת הראשונה. תשמג

יח. יש נוהגים לתלות בדפנות הסוכה, לנוי וליופי, פרוכת שהיתה על ארון הקודש. תשמג

יט. יש נוהגים בעת מלחמה, ליקח פרוכות שהיו פרוסות על ארון הקודש, ולתלותם כנגד החלונות בכיהכ"נ, או בביתו, כדי להאפיל. תשרמ

כ. יש נוהגים לפרוס פרוכת של ארון הקודש לאפריון בבית החתן והכלה, לכבודם. תשרמ

כא. מותר לעשות כיס לטלית ולתפילין מפרוכת בלויה שהיתה פרוסה על ארון הקודש. תשרמ

כב. טס של כסף החקוק על פרוכת שבלתה, מותר להעבירו לפרוכת חדשה. תשמח

כג. מותר לתת סמל "מגן דוד" מעל ארון הקודש, או בפרוכת, וכן מותר לארוג צורת שני לוחות הברית על הפרוכת. תשמח

מג. שמן שנמצא בו עכבר מת, אם יש בו ששים כנגד העכבר מותר אף להדליק ממנו נר של ביהכ"נ. **תשנמ**

מד. נרות שנותנם הגוי לבית אלילים וכיבה השמש ומכרם לישראל, אסור להדליקן בביהכ"נ. **תשנמ**

מה. נרות שעוה שהקצו אותם לכנסיה של ע"ז, ומסרום לכומרים, וקודם שהכניסום הכומרים לכנסיה שלהם נתנו אותם לישראל, מותר להדליקם בביהכ"נ. **תשנמ**

מו. ביהכ"נ שאירע בו הפסקת חשמל, ונפל כסף מאחד הקופות, רשאים להדליק את האור או לקחת את הנר הדולק שנדרו לביהכ"נ כדי לחפש את הכסף. **תשנמ**

מז. קהלות שנהגו ששמש ביהכ"נ מדליק נרות שבת בביהכ"נ, ואחר כחצי שעה בא החזן ומברך על הדלקת הנרות, יש לבטל מנהגן. **תשנמ**

מח. ענבים הגדלים בהר הבית, ומובאים למכירה על ידי הערבים, מותר לקנותם ולאוכלם. **תשמ**

לה. מותר לשבת על ספסל שיש בו ספרי קודש הנדפסים בדפוס שלנו. **תשנו**

לו. ומכל מקום מותר להכנס לבית הכסא עם תמונה של רב. **תשנו**

לז. הסכמת האחרונים שאין להפוך כנסיה של נוצרים לבית כנסת קבוע. **תשנו**

לת. בית כנסת שנכנסו לתוכו גוים וחיללוהו, והניחו דמות אותו האיש שר"י, ואח"כ גברה יד ישראל, מותר לחזור ולהתפלל במקום זה לאחר שיסירו את אותה דמות שנקבעה שם. **תשנו**

לט. מותר להשתמש בספסלי ביהכ"נ לצורך חול. **תשנו**

מ. נר של בית כנסת מותר לקרות לאורו. ומצוה להתקין תאורה טובה בבתי כנסיות. **תשנו**

מא. נר של בית כנסת אין לקרוא לאורו דברי חול. **תשנח**

מב. תלמידי חכמים הלומדים בביהכ"נ, מותר להם להדליק הסיגריה מנר הדולק בביהכ"נ. **תשנח**

סימן קנה - לילך לבית המדרש

מוסר ואגדה. **תשמב**

ד. ת"ח או בן ישיבה הלומד בכל היום בסדר לימוד שלו, אינו צריך לקרוא "חק לישראל". **תשמד**

ה. מצוה לרוץ בהליכתו לביהכ"נ. אבל אסור לרוץ בצאתו מביהכ"נ. **תשמד**

א. אחר שיצא מביהכ"נ ילך לבית המדרש, ויקבע עת ללמוד בכל יום. **תשמ**

ב. ישתדל אדם ללמוד בכל יום לפחות ב' הלכות, וילמדו ההלכות מפי ת"ח מובהק הבקי בהלכה. **תשמא**

ג. ראוי ונכון ללמוד מפקידה לפקידה בספרי

סימן קנו - סדר משא ומתן

ב. אע"פ שעל האדם מוטלת חובת ההשתדלות בענין הפרנסה, מכל מקום עליו לבטוח בהשי"ת, שהוא זן ומפרנס לכל. **תשעג**

ג. יזהר לישא וליתן באמונה, שלא יהיה בעסקיו חשש גזל ותרמית. **תשעד**

א. אחר שיסיים זמן הקביעות בלימוד התורה, ילך לעסקיו, ומי שזוכה ללמוד תורה כל היום, אשריו ואשרי חלקו כי עדיף יותר ללמוד כל היום, ולקבל משכורת מהכולל או מהישיבה, או ממחזיק פרטי. **תשמח**

פשעיו, ולכן ימחל לכל מי שציער אותו.

תשצח

יד. המרגל בחבירו עובר בלאו, שנאמר לא תלך רכיל בעמך. איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה, ואומר כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני. תתא

טו. המשתדל להשיג רשיון נהיגה, והוא חולה במחלה סמויה, מותר למי שיודע בבירור על מחלתו, להודיע על כך למשרד הרישוי, למנוע בעדו השגת רשיון. תתא

טז. עון גדול הוא לשון הרע - והוא המספר בגנות חבירו אף שהוא אמר אמת.

תתב

יז. אם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכוין להעביר הקול. תתו

יח. מותר לספר לשון הרע על עצמו, כשאין חשש של חילול ה'. תתי

יט. כל איסור לשון הרע הוא דוקא על איש שעל פי דין תורה הוא עדיין בכלל עמיתך, אבל אותן האנשים שמכירים שיש בהם אפיקורסות, מצוה לגנותם ולבזותם, בין בפניהם ובין שלא בפניהם. תתיא

ד. יזהר מלהשבע אפי' על דבר אמת. תשעו

ה. כיום נהגו להקל בעשיית שותפות עם העכו"ם. תשעז

ו. מצוה להדבק בחכמים כדי ללמוד ממעשיהם, ויש להתרחק ממי שקורא בעיתונים חילוניים, או בספרים חיצוניים. ומי שקורא לחכמים בשם הפרטי ללא תואר, או בכינוי, אין לבקש תורה מפיהו. תשעט

ז. אמרו חז"ל כל הנהגה מסעודה שחכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזוי השכינה. תשצ

ח. מצוה לאהוב כל אחד מישראל כגופו, לפיכך צריך לספר בשבחו. תשצא

ט. בכלל מצות הוכחה הוא שנוכיח קצתנו לקצתנו כשיחטא איש ממנו לאיש.

תשצב

י. חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות, וכל המקניטן או מכעיסן או הכאיב לבן, או רדה בהן, או איבד ממונן, עובר בלא תעשה.

תשצז

יא. בכל המדות צריך האדם להיות בדרך המיצוע, וגאווה וכעס יתרחק מהם עד קצה האחרון. תשצז

יב. יתרחק מאד מהכעס עד קצה האחרון, שכבר הזהירו חז"ל הרבה על זה.

תשצח

יג. כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל

סימן קנו - סעודת שחרית

א. סעודותיהם בקדושה ע"ג שלחן נקי ומכובד. תתיב

ב. יזהר מאד שלא למלא כריסו מן האכילה. [ונכון שלא יאכל עד שירעב באמת]. תתיג

תתיד

ג. נכון שיפנה לנקביו קודם סעודתו. תתיד

ד. ראוי לאכול סעודת הבוקר בשעה רביעית או חמישית, ומי שעוסק בלימודו ימתין עד שעה שישיית, ולא יאחר יותר. תתמו

א. טוב ונכון לכל אדם להרגיל עצמו לאכול בכל יום פת שחרית. תתיב

ב. טוב שביום יאכל אכילה קלה, ולעת ערב יאכל את המאכל הכבד. תתיג

ג. נכון שיפנה לנקביו קודם סעודתו. תתיד

ד. טוב שלא יכוין לכתחלה לבשל מזון מיום אחד למחרתו. תתיד

ה. מנהג חסידים להקפיד לאכול כל

מפתח הכותרות

סימן קי - דין תפלת הדרך - ודין תפלה לפועלים

- א, ג דין ברכת "הבינונו" - ומתי אומרים "תפלת הדרך" בשם ומלכות
- ה ברכת "הגומל" לנוסע מעיר לעיר בזמן הזה - ואם מברכים בנוסע מת"א לב"ב
- ה לומר "תפלת הדרך" בלשון רבים, ואינה רשות אלא חובה
- ו לומר "תפלת הדרך" תוך כדי נסיעה - אם לעשות גורל אם לצאת לדרך
- ז נשים חייבות ב"תפלת הדרך" ובברכת "הגומל"
- ט יולדת שעדיין חלושה מהלידה מתי תברך, ובענין תוספי תזונה לחיזוק
- ט גם נשים לא תברכנה "הגומל" בפחות מעשרה
- יא לחלוק בהלכה עם שכל והתבוננות
- יב לא לענות "ברוך הוא וברוך שמו" בברכה שיוציאים בה י"ח
- יב נכון להסמיק ברכה ל"תפלת הדרך"
- יג לומר "תפלת הדרך" מיד לאחר שיצא מהיישוב
- יד "תפלת הדרך" הנשמעת ממכונת הקלטה
- יד תפלת הדרך באמצעות "רם קול" - והדין בהבדלה ומקרא מגילה
- טו "תפלת הדרך" כמי שטם במטוס שעה וחומש
- טז לברך "תפלת הדרך" להוציא אחרים ידי חובה - אע"פ שיצא מוציא
- יז היה חולה ונתרפא - וגם נסע מעיר לעיר - אם יברך "הגומל" פעמיים
- יט כשיש כמה אנשים שנתחייבו ב"הגומל" לא לשנות ולומר "שגמלנו"
- כב הניצול מתאונה ומפיגוע אם מברך הגומל
- כד לומר תפלה קודם הלימוד
- כו נוסח קדיש "על ישראל" שאחר סיום מסכת וכתשעה באב

סימן קיא - דין סמיכות גאולה לתפלה

- כח לענות או לשמוע קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה
- ל לנשק התפילין כשאומר "ה' שפתי תפתח"
- לד, ל לסמוך גאולה לתפלה בשבת - ואם תפלה בצבור עדיפא על סמיכות גאולה לתפלה בשבת
- לד המתפלל עם צבור המאחרים להתפלל אחר ד' שעות - כיצד ינהג
- לה סמיכות גאולה לתפלה בערבית

לז הנוהגים לפנות לימין ושמאל קודם שמתחילים שמונה עשרה

סי' קיב, קיג - שאלת צרכיו בג' ראשונות - ודיני הכריעות בתפלה

- לז לא לשאול צרכיו בג' ראשונות וג' אחרונות
- לז לברך את חבריו בהצלחה בשבת
- לז המקומות שתיקנו להשתחוות בהן
- לח המשתחיים בתפלתם בראש השנה וביום הכפורים
- לט אמירת "ברוך שמי" בלשון ארמי
- מ אופן הכריעות
- מא אם צריך להשתחוות כששומע מהצבור "ואנחנו משתחיים" שבעלינו לשבח
- מב מתי אפשר להרבות בשבח השי"ת
- מב בנוסח אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב

סימן קיז - הלכות הזכרת טל ומטר

- מג מתחילין להזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם" במוסף של שמיני עצרת
- מז שכח לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בימות הגשמים - ודין ש"צ
- מז טעה בקיץ ואמר "משיב הרוח ומוריד הגשם"
- מז טעה ואמר "מוריד הגשם" בקיץ אם חוזר לראש הברכה או לראש התפלה
- מז טעה בקיץ ואמר "משיב הרוח ומוריד הגשם", ותוך כדי דיבור אמר "מוריד הטל"
- נ הפסק בהזכרת "מוריד הטל" - "יעלה ויבא" קודם שמונה עשרה
- נב י"ד דוגמאות בענין הפסק בין ברכה למעשה המצוה או לאכילה
- נב הפסק באמירת "אל-אה אל אכבר" קודם השחיטה
- נג הפסק באמירת "בסימנא טבא" קודם פרשת בראשית, אחר הברכה
- נג הפסק ב"ידוי" בין התקיעות בראש השנה
- נג הפסק באמירת "יהי נועם" בין הברכה לתקיעה
- נד אמירת "יהי רצון" כליל ר"ה - ואמירת "זה חליפתי" אחר ברכת השחיטה
- נד לומר "קיים את הילד הזה" קודם טעימה מהיין
- נה הפסק במי ששכח לקדש וכירך המוציא אם יקדש על הפת
- נח נסתפק בקיץ אם אמר "ברך עלינו" או ברכנו, ואם אמר בר"ח יעלה ויבא
- נח אם טעה בתוך ל' יום, אם סותר חזקתו לאחר שיגיעו שלשים יום
- נט שינה בתפלה ובהזכרת ראש חודש וכדומה - במזיד
- ס כשחוזר להתפלל אם חוזר לומר "ה' שפתי תפתח"
- ס נוסח "משיב הרוח ומוריד הגשם"

סי' קטו, קטז - ברכת אתה חונן, השיבנו, ראה נא בענינו, ורפאנו

סב	ברכת "אתה חונן" ואם מותר להוסיף בקשה ב"אתה חונן" על חכמה בינה ודעת
סג	המבקש על צרכיו הרוחניים - תפלתו מתקבלת
סג	ברכת "השיבנו" - להתפלל על חזרה בתשובה
סו	החומא במחשבה - נענש בידי הקב"ה במחשבה
סו	למה חוזרים לבקש במוצאי יוה"כ פ"ס "סלח לנו אבינו"
סז	ברכת "ראה נא בענינו" - ונוסח ברכת "רפאינו ה' ורפא"
סח	לבקש על חולה בברכת "רפאינו"
סט	לבקש על חולה שאינו מבני ביתו - משא ומתן על דברי עורכי הספר אור לציון
ע	אם צריך להזכיר שם החולה כשמתפלל עליו בפניו, ותפל העל אביו ורבו
עב	הוסיפו שם לחולה - אם צריך להזכיר את השם הנוסף בתפלה
עב	לשנות הפסוק בתפלתו מלשון רבים ללשון יחיד
עג	כשרואים מודעה המבקשת להתפלל על חולה אם יש חיוב להתפלל עליו

סימן קיז - דיני שאלת טל ומטר

עג	אמירת "ברך עלינו" מז' חשון גם בזמן הזה
עד	מנהג הספרדים לומר בקיץ "ברכנו" ובחורף "ברך עלינו"
עד	טעה ואמר "ברך עלינו" מיד לאחר סוכות
עו	בחוץ לארץ אומרים "ברך עלינו" ששים יום מהתקופה
עח	בן חוץ לארץ ששאל גשם קודם ששים יום לתקופה
עט, פ	דיני הטועה ושכח לומר "ברך עלינו", והדין בטעה בערכית
פא	אשה הטועה בברכת השנים - והדין בטעה כליל ז' בחשון
פב	נסתפק אם שאל טל ומטר
פג	טעה בתפלת שבת והמשיך "אתה חונן" ושכח ברך עלינו
פה	השוכח טל ומטר אם רשאי לכוין לחזרת הש"צ
פז	היוצא לחוץ לארץ מתי יתחיל לומר ברך עלינו
פז	בן ארץ ישראל שהתחיל לומר כאן "ברך עלינו" ויצא לחוץ לארץ
פח	תושב חוץ לארץ הנמצא בארץ לענין אמירת "ברך עלינו"
פט	אמירת "ברכנו" ומוריד הטל בפסח
צ	שאלת טל ומטר ב"ברזיל" ו"ארגנטינה"

סימן קיח, קיט - דיני ברכת השיבה - והרוצה להוסיף בקשה בברכות

- נוסח התימת ברכת "השיבה" צב
- שכח לומר "זכרנו לחיים" בעשרת ימי תשובה צג
- להוסיף בקשת צרכיו בתפלת שמונה עשרה - ולבקש על מזונותיו בכל יום צה, צו
- אם מותר להרבות בתפלה בבקשות צז
- אם מותר לקרוא תהלים במיוחד שתגן עליו זכות זו צח
- לכאר דבריו בעת שמבקש על צרכיו בתפלה צח
- יחיד שטעה ואמר "עננו" בין גואל ורופא כיצד ינהג צח

סי' קכ, קכא - שראוי לומר רצה בכל תפלה, ודיני מודים

- נוסח ברכת רצה - ואם דילג נוסח "רצה" והתחיל ואשי ישראל וכו' צט, ק
- ההשתחוויה ב"מודים" והכוונה בה - אופן הכריעה ק, קא
- האומר מודים מודים משתקין אותו. והדין בן כשמתפלל ביחוד קא
- העומד באמצע שמונה עשרה והשליח צבור הגיע למודים קב
- ברכת "שים שלום" קב
- אין ליחיד לומר "ברכת כהנים" בשמונה עשרה קג

סימן קכב - דינים השייכים בין שמונה עשרה - ליהיו לרצון

- עניית אמן דברכות ושל קדיש באלהי נצור קג
- שכח טל ומטר או "יעלה ויבוא" לא יענה אמן באלהי נצור קו
- שלא לומר תחנונים קודם "יהיו לרצון" הראשון קו
- לומר פסוק שפותח ומסיים בשמו קודם יהיו לרצון קז
- פסוק שבכתב רשאי לאומרו בעל פה קודם "יהיו לרצון" קח
- רב קהלה המאריך בתפילתו, אם יכול לפסוע לאחוריו באמצע התפלה קט

סימן קכג - דיני הכריעות בסיום שמונה עשרה

- להשתחוות קודם שפוסע ואומר "עושה שלום" - תשובה להערה - לכרוע בעת הפסיעות קט, קי
- אופן ג' הפסיעות שבסיום התפלה - ולמה צריך לפסוע אחר התפלה קיא, קיב
- אופן אמירת "עושה שלום" שבסיום העמידה קיב
- לא לעקור ממקומו עד שיגיע השליח צבור לקדושה קיג
- אם מותר לשבת אחר שסיים הג' פסיעות קיד
- שליח צבור שלא פסע אחר הלחש, צריך לפסוע אחר החזרה קטו
- גם השליח צבור אומר בסוף החזרה הפסוק "יהיו לרצון אמרי פי וכו'" קטו
- לומר "יהי רצון" שתבנה ביהמ"ק וכו' אחד סיום עושה שלום קטז
- מותר ללמוד בעיון בין לחש לחזרה קטז

סימן קכד - דיני החזרה ועניית אמן

- שגם בזמן הזה צריכים לומר את החזרה - ולא לבטל חזרת השליח צבור קיה, קמה
- אם אין עשרה שיקשיבו לשליח צבור לא יעשה חזרה קמג
- לומר "ה' שפתי תפתח" בתחלת החזרה קכא
- להתחיל בחזרה כאשר רק ששה סיימו את תפלת הלחש קמב, תשח
- להתפלל "שמונה עשרה" בקול רם בלא חזרה קכב
- אופן אמירת "קדושה" בלא חזרה קכג
- עונים "ברוך הוא וברוך שמו" בחזרה, אבל אין עונין בברכה שיוצא בה י"ח קכה, קכו
- גדר עניית "אמן יתומה" קכז
- לא לענות "אמן" אחר ברכה שיש בה מחלוקת אם היא ברכה לבטלה קכט
- אם מותר לשבת בעת החזרה קל
- בברכת ברך כשהש"צ מגיע ל"שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע", עונים "אמן" קלב
- להקשיב לחזרת השליח צבור קלב
- חומר האיסור לשוחח באמצע החזרה ובבית הכנסת קלז
- אם מותר להעליב את חבריו ולהוכיחו ברבים כשמדבר באמצע החזרה קלז
- שלא ללמוד באמצע חזרת הש"ץ קלח
- "העוסק במצוה שפטור מן המצוה" אם יכול להוציא אחרים ידי חובה קלט
- לענות אמן אחר ברכת "המחזיר שכינתו לציון" קלט
- לעשות תנאי נדבה קודם החזרה קלט
- שלא לאסוף צדקה באמצע "קריאת שמע" - ומותר לחלק טבק הרחה לצורך התפלה קמ
- הערה על עורכי הס' אור לציון - לומר "חזרה" כשיש חשש שלא יענו אמן קמד
- אם חלק מהקהל נרדם - אם השליח צבור ימשיך החזרה קמה
- להתפלל חזרה בלא שהתפלל עמהם תפלת הלחש קמו
- אם לא התפלל לחש אם יכול להתפלל כשליח צבור קמו
- לומר פסוק "יהיו לרצון וכו'" בסיום החזרה קמז
- "גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה" קמז
- ריח רע באמצע החזרה קמח
- לקבוע ציורים ותמונות רבנים בבית הכנסת קמט
- אם מותר למחוק "פסוקים" שצויירו על קירות בית כנסת קנ
- הערה על עורכי הספר "אור לציון" בענין תפלה כנגד ציורים קנא
- הטועה בתפלת הלחש ואמר "מודים דרבנן" אם חוזר קנב

חזרת הש"ץ ברמקול - ודין הבדלה דרך טלפון קנג, קנג

ברכת האירוסין והנישואין דרך רמקול קנה

המרכיב "מכשיר שמיעה" מוציא את הקהל י"ח בחזרת הש"ץ ובקריאת התורה קנו

סימן קכה - הלכות קדושה

אם אמירת הקדושה היא מצוה מן התורה או מדרבנן קנז

הצבור אומר ביחד נוסח "נקדישך ונעריצך" - מנהג נגד השלחן ערוך קנח

אם השליח צבור אומר עם הצבור נוסח "קדוש קדוש קדוש" קנח

לעצום עיניו כשאומר קדוש קדוש קדוש - ולהגביה רגליו מעט כשאומר קדוש קדוש קדוש קס

לומר "נקדישך ונעריצך" בשוא - הערה על סידור "איש מצליח" ששינה בניקוד קסא

סימן קכו - שליח צבור שטעה

יחיד המתפלל לחש כיצד ינהג בקדושה קסב

שכח להזכיר "יעלה ויבוא" בערבית של ר"ח - ואמירת יעלה ויבוא ב"אלהי נצור" קסג, קסד

אמירת "יעלה ויבוא" בראש חודש כבר מתפלת ערבית קסד

מצוות צריכות כוונה גם במצוות דרבנן קסז

דילג קדושה וזכר באתה חונן קסח

סימן קכז - דיני מודים דרבנן

לשחות בהרכנת הראש במודים דרבנן קסט

לומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו' קע

לסיים בפסוק ושמו את שמי וגו' - ולענות כן יהי רצון קע

סימן קכח - הלכות נשיאת כפים

מתי כהן עובר בעשה כשאינו עולה לדוכן קעא

בשבח "ברכת כהנים" - ודין כהן זקן שאינו יכול לישא כפיו קעב

כהן שפסול לעלות לדוכן אם צריך לצאת מבית הכנסת כשקורין "כהנים" קעג

"נשיאת כפים" בזמן הזה - אי הוי מן התורה קעג

להרמב"ן דתפלה מדרבנן היאך מתקיימת מצות נשיאת כפים קעו

אם נשיאת כפים היא דוקא בחזרה קעז

אם יש מצוה על הישראל להתברך קעח

הנמצא באמצע תפלת לחש של שמונה עשרה, ושומע ברכת כהנים, אם חייב לעצור קעט

להעדיף קריאת התורה על נשיאת כפים. ודין קריאה"ת כחובת צבור קפ

לעבור להתפלל במנין שיש שם כהן קפא

אין נשיאת כפים אלא בעשרה גדולים קפא

קפא	היו עשרה ויצאו קודם נשיאת כפים אם הכהנים נושאים כפיהם
קפב	אם נשיאות כפים נהגת גם במקום שאין בו ס"ת - ואין העלייה לדוכן מעכבת
קפד	הערה על דברי עורכי הס' אור לציון - אם שליח צבור נושא את כפיו במקומו
קפו	ישראל המברך את חבירו "בברכת כהנים" - ודין "ברכת כהנים" לחתן תחת חופתו ... קפה, קפו
קפח	כהן יכול לישא כפיו פעמיים או יותר ביום
קפז	אם עלה פעם אחת שוב אינו עובר בעשה
קפז	מנין לנשיאת כפים בכל יום
קצא	"ברכת כהנים" בחול המועד בכותל המערבי
קצב	אם נושאים כפים בכל יום או רק בשבת
קצג	כהנים בזמן הזה הם "כהני חזקה"
קצד	מתי הכהן צריך לצאת מחוץ לבית הכנסת כשאינו עולה לדוכן

דין כהן רווק וחינוך ילדים במצוה זו

קצו	חינוך קטן לישא כפיו
קצז	להקריא "כהנים" כשיש כהן גדול וכהן קטן
קצח	אם כהן רווק נושא כפיו. מנהג ג'רבא, והמנהג בטבריה
קצט	כהן שאין לו מלית אם יכול לישא כפיו בלי מלית

ההכנה הראויה לנשיאת כפים [נטילת ידיים]

קצט	נער כהן המתפלל בישיבה קטנה שכולם נערים
רא	חקירה - אם נטילת ידיים של הכהנים היא מצוה בפני עצמה
רב	אם כהן יצא ליטול ידיו - כשיש מנין מצומצם בבית הכנסת
רב	כהן הנמצא בקריאת שמע וברכותיה אם עולה לדוכן
רג, רג	עד היכן נוטלים את ידיהם, ואין מברכים על נטילה זו
רד, רג, רד	הלוי נוטל ידי כהנים - ואם גם הלויים צריכים ליטול ידיהם
רד	לוי שמסרב ליטול ידי כהנים אם יש להמנע מלהעלותו לספר תורה
רה	יציקת מים על ידי ישראל - ואם לוי תלמיד חכם נוטל ידי כהן "עם הארץ"
רז	גדר תלמיד חכם בזמן הזה
רח	נטילת ידיים לכהנים ביום הכפורים ותשעה באב
רח	שלא לשהות הרבה בין הנטילה לנשיאת כפים
רט	כהן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו
ריא	אם צריך ליטול ידיו גם למוסף
ריא	ליטול ידיו ביום טוב ממים שנתנו בהם ריה טוב

לעלות לדוכן עם מנעלים - ודין המקריא לכהנים

- ריב אם מותר לכהנים לעלות לדוכן עם נעלים
- ריב אם הכהנים חולצין מנעליהם כאשר מתפללים ברחובה של עיר
- ריג מתי הכהנים חולצין המנעלים - ושצריך להצניע את המנעלים
- ריד קריאת "כהנים" קודם הברכה
- רטו, ריד, רטו אם קריאת "כהנים" מעכבת - ושלא לומר "כהנים" לכהן אחד
- רטו כהן קטן העולה לדוכן עם גדול, אם קוראים להם "כהנים"
- רטז כהן שטעה ובירך על ברכת כהנים
- רטז להקריא גם תיבת "יברכך"
- רכ מתי אין לשנות מן המנהג - תשובה לרב סופר בקוני' "כוחו של מנהג"
- רכא אם אחר יכול להקריא לכהנים ולא השליח צבור
- רכא מנגינות בתפלה ובכהנים - להרכיב שירים חילוניים בתפלה

סדר הראוי לנשיאת כפים

- רכג כשמגיע השליח צבור ל"רצה" על הכהן לעקור רגליו לדוכן
- רכד הסרת כריכות רצועת התפילין קודם הנטילה ונשיאת כפים
- רכו אופן אמירת הברכה והפסוקים
- רכז הכהנים מחזירים אחוריהם כלפי ארון הקודש
- רכז אם מותר לישוב כשאחוריו לארון הקודש - תשובה להערה על ילקו"י
- רל להגביה ידיהם כנגד הכתפים - ומתי צריכים הכהנים להגביה את ידיהם
- רלא כהן שידיו מרתתות ואינו יכול להגביה ידיו אינו עולה לדוכן
- רלא כיצד פורשין הידים בברכת כהנים - אם חלוקת האצבעות מעכבת העלייה לדוכן
- רלב נשיאת כפים בקול רם - אם הוא לעיכובא
- רלג, רלב, רלג לומר ברכת כהנים בניגון - ואם מותר לכהנים לנגן בברכת כהנים כמה ניגונים
- רלד אין ברכת כהנים אלא בלשון הקודש ובעמידה
- רלה שמע ברכה ודיבר אחר שטעם הבוצע - "שומע כעונה"
- רלז דין "קול רם" בנשיאת כפים הוא דוקא בפסוקים ולא בברכה
- רמ, רלז, רמ שליח צבור כהן אם נושא כפיו - ונטילת ידים של כהן המתפלל כשליח צבור
- רמא כהן הנמצא באמצע הלחש אם יפסיק לעלות לדוכן לזכות את הצבור
- רמח שהה כדי לגמור את כולה בתפלה - תשובה להערה על ילקוט יוסף
- רמט כהן הנמצא בתוך י"ב חודש עדיף שלא יהיה שליח צבור
- ש"צ שדילג ברכת כהנים - והדין כשטעו בברכת כהנים ואחר אליך הראשון המשיכו וישם לך שלום
- רנ, רנב

התנהגות הצבור בעת ברכת כהנים

רנב	הצבור צריך לעמוד בעת נשיאת כפים
רנג	אמירת פסוקים בעת ברכת כהנים
רנד	שלא לעמוד אחורי הכהנים
רנה	העוסק בתורה והכהנים נושאים כפיהם צריך לעמוד
רנו, רנה	עניית "ברוך הוא וברוך שמו" ואמן בברכת כהנים

דברים המעכבים בכהנים מלישא את כפיהם

רנז	כהן שאינו יכול לבטא האותיות כהוגן - מנהג נגד מרן
רנז	שינוי מבטא - חסרון באמור להם, - ואם יש בזה "לא תתגודדו"
רס	כהן שיש לו מום אם עולה לדוכן - וכן כהן שנקמעה כף ידו, וסומא אם עולים לדוכן ... רנט, רס
רסא	יש לו תחבושת על כף ידו אם עולה לדוכן
רסב	כהן שיש על ידיו כתובת קעקע אם עולה לדוכן
רסב	כהן שאינו מודקדק במצוות אם עולה לדוכן - ודין כהן מחלל שבת בפרהסיא
רסד	כהן שהרג את הנפש בתאונה
רסה	הרג אדם טריפה אם יכול לישא כפיו - ודין כהן שהרג גוי אם עולה לדוכן
רסו	כהן מוהל שהרג את התינוק באונס אם נושא כפיו
רסו	אם יש לפסול כהן שהעליב את חבריו מלישא את כפיו
רסו	כהן שנשא גרושה, אינו עולה לדוכן
רסז	כהן שייחד לו נכרית אם עולה לדוכן
רסח, רסז	כהן חלל אינו נושא כפיו - ואם עלה לדוכן אם מורדין אותו
רסט	כהן שנממא למת פסול לעלות לדוכן
רסט	כהן שנוקק לקטטר אם נושא כפיו
רסט	שליח צבור ששכח יעלה ויבא
ער	לישא כפים כשיש במקום גוים
ערב	לישא כפים כשיש בביתו אשה טמאה
ערב	לומר יישר כח לכהנים
רעג	להפסיק באמצע שמונה עשרה להקשיב לברכת כהנים
עדר	יחיד המתפלל עם השליח ציבור אם עונה אמן אחר הכהנים
רעז	"בל תוסיף" בנשיאת כפים

הנהגת השליח צבור והקהל - כשאין כהנים

רעז	לומר רבון העולמים אחר נשיאת כפים
-----	----------------------------------

רעה	עניית כן יהי רצון כשאין כהנים - תשובה להערה על סידור חזו"ע
רעט	כשאין כהנים ודילג אמירת אלהינו ואלהי אבותינו וכו'
רעט	החזן צריך לסיים בסוף: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם
רפ	כהן שיש לו שונאים אם עולה לדוכן
רפא	אם אבל תוך שבעה נושא כפיו
רפב	אם אין טלית לא ישא כפיהם. ואין לב' כהנים לישא כפיהם בטלית אחת
רפב	אם מותר לקבל שירות מכהן - ואם מצות "וקדשתו" מן התורה
רפג	אם מותר לכהן להשתמש בכהן חברו
רפג	אם מותר לתלמיד חכם להשתמש בתלמידו הכהן

סימן קכט - באיזה תפלות נושאים כפים

רפה, רפד	נשיאות כפים ב"בין השמשות" - ודין נשיאת כפים בנעילה
רפה	נשיאת כפים במנחה של תענית
רפו	הערה על דברי עורכי הס' אור לציון - נשיאת כפים מפלג המנחה
רפו	נשיאת כפים במנחה של תענית שובבי"ם
רפז	אם אבל נושא כפיו תוך שבעה ימי אבלות

סימן קל - רבונו של עולם שאומרים בשעת נשיאת כפים

רפה	אמירת "רבונו של עולם" על הלום בעת נשיאת כפים
-----	--

סימן קלא - מהלכות וידוי ונפילת אפים

רצ	בשבה אמירת "י"ג מדות" - ולהקדים וידוי לנפילת אפים
רצא	לומר "נפילת אפים" גם במקום שאין ספר תורה
רצג	לא אמרו "וידוי" אחר החזרה, אם יאמרו וידוי אחר כך
רצה, רצד	שלא לדבר בין החזרה לוידוי - אך מותר להפסיק לקדושה בין תפלה לוידוי
רצז	להשתחוות מעט בעת אמירת הוידוי - והשליח צבור אומר הוידוי בקול רם
רצט	להפסיק בין ה' ה'
רצט	התחיל לומר י"ג מדות עם הצבור רשאי לסיימן אף ביחידות
שא	שלא לעמוד בעת אמירת "לדוד אליך ה'"
שא	מנהג קדום נגד מרן, שלא ליפול על פניהם
שב	אם יחיד יכול לסיים ב"ונקה" - הערה על דברי האור לציון
שו	לומר עם הצבור י"ג מדות - ואין לומר וידוי בלילה

הזמנים שאין אומרים בהם וידוי

שז	אמירת קדיש "תתקבל" במנחה אחר צאת הכוכבים
----	--

שח	חופה הנערכת ביום רביעי סמוך לשקיעה אין לומר וידוי ביום רביעי הבא
שיג, שט	לענין מה וידוי הוי רשות
שי	כשיש מילה בבית הכנסת אם כל המנינים פטורים מוידוי
שי	אבי הבן סנדק ומוהל שנמצאים בבית הכנסת ביום המילה, והמילה בבית
שיא	אומרים י"ג מדות בעת המילה בשבת, ובעת פתיחת ההיכל בימים טובים
שיא	מילה בבית כנסת אחד - אינו פוטר כל בתי הכנסת
שיא	כשהמילה נעשית בבוקר, אם נמצא בתפלת המנחה אחד מבעלי הברית, אין לומר וידוי
שיב	וידוי ביום שעורכים "פדיון הבן"
שיד	הנוהגים שלא לומר וידוי ביום פקודת השנה של צדיקים ואדמורי"ם
שטו	וידוי במנחה כשמכניסים ס"ת חדש לביהכ"נ
שטו	שלא לומר וידוי כשעורכים מסיבת סיום מסכת
שטז	וידוי בחודש ניסן, ומא' סיון עד י"ב סיון - וידוי בראש חודש
שטז	וידוי בערב ראש השנה בסליחות - אמירת וידוי אחר סוכות - מנהג נגד מרן
שיז	שלא לומר וידוי בט"ו בשבט, פסח שני, ובערב פסח שני
שיז	יש שנהגו שלא לומר וידוי בערב שבת שחרית
שיח	אמירת וידוי בתפלת מנחה בערב יום שאין אומרים בו וידוי

סימן קלב - אמירת אשרי ובא לציון והמשך התפלה

שיט	מומזר "יענך ה'" כשאין אומרים וידוי - והמתפלל אצל אשכנזים כיצד ינהג
שכ, שיט	לומר קדושת ובא לציון בכוונה - אמירת התרגום בלחש
שכא	אמירת קדושת "ובא לציון" ביחידות, ומיושב
שכב	אמירת קדושת "ובא לציון" במוצאי שבת
שכב	שלא לצאת קודם "ובא לציון" - להניח תפילין של ר"ת קודם ובא לציון
שכג	מי שלא היה שליח צבור בחזרה, אם יכול לומר קדיש תתקבל
שכו	היו עשרה בחזרה, ויצאו מקצתן, אם יגמור החזרה
שכו	ספרדי הלומד משנ"ב - חייב לעיין בספרי הפוסקים הספרדים לדעת ד' מרן
שכח	אמירת "מוזמורים" בראש חודש, הגוכה ופורים. ולומר המוזמר קודם מוסף
שכט	אם לומר "יום אחד בשבת קודש"
שלג, של	אמירת "פטום הקטורת" קודם עלינו לשבח - ואמירת "תנא דבי אליהו"
שלד	בשבת אמירת "עלינו לשבח" - ולומר ועל כן בלי וא"ו
שלה	ספרדי המתפלל עם האשכנזים לא יאמר "עלינו לשבח" אחר קדושת דסידרא
שלז	להשתחוות באמירת ואנחנו כורעים ומשתחווים
שלז	עניית אמן באמצע "עלינו לשבח"

סימן קלג - דין ברכו בשבת

שלא לצאת מבית הכנסת קודם אמירת כל "עלינו לשבח" שלח
 מי שלא שמע ברכו בשחרית אם יכול לומר במנחה שלט

סימן קלד - סדר "והוא רחום"

אמירת "והוא רחום" בשני וחמישי שלט
 שאין אנו נוהגים להתענות בשני וחמישי, ומניעת אכילת בשר שמ
 לומר "מה נאמר" קודם י"ג מדות שמ

קונטרס הנוסחאות נוסחאות התפלה והברכות

שאינן לשנות הסיפורים בעניני ניקוד - ואם מותר לשנות בסיפורים שמב
 נוסח "מודה אני", ונוסח ברכת אשר יצר שמו, שמו
 בנוסח ברכת אלהי נשמה - ונוסח ברכת הנותן לשכוי בינה שמט
 נוסח ברכת המכין מצעדי גבר שמט
 מברכים "שלא עשני עֶבֶד" העי"ן בקמ"ץ, ואין לשנות ולומר בניקוד סג"ל שנ
 האשה אומרת בלא שם ומלכות "ברוך שעשני כרצונו" שנ
 בנוסח לשם יחוד שקודם עשיית מצוה שנב
 אם צריך לומר כי רוב מעשינו תוהו, ויש לומר "קראת שמו ישראל וישורון" שנב
 אם לומר מחזירן למכתשת, וקושט - בשי"ן שמאלית או שי"ן ימנית שנג
 הערה על נוסח ולמה אין מערבין בה דבש - לקיים מצוות השי"ת כגורה שנד
 אופן אמירת "אנא בכח גדולת ימינך" ואמירת "ברוך שם" אחר אנא בכח שנו
 לומר "וכן" ב' כתובים וכו' בברייתא דרבי ישמעאל שנח
 בנוסח ברכת "ברוך שאמר" שנט
 אופן אמירת הפסוק צללו כעופרת במים אדירים - ופסוק "כי גאה גאה" שנט, שס
 לומר בברכת יוצר "ובטובו מחדש בכל יום" שס
 נוסח ברכת אתה חונן - ולומר "חוננו" מאתך עם וא"ו שסא, שסב
 לא להוסיף בנוסח ברכת המינים, ושיש לחתום ומכניע זדים שסב, שסג
 מתי מותר לשנות מנהגים שסד
 מותר לשנות מנהגים של דלת העם - תשובה לקונטרס "כוחו של מנהג" שסה
 להוסיף "ועל זקניהם" בברכת על הצדיקים שסח
 להוסיף בברכת את צמח דוד "קוינו וצפינו" שסט
 לומר חום ורחם בברכת שמע קולינו שסט

שע	לומר ביעלה ויבא "ראש החודש הזה"
שע	נוסח יעלה ויבא וברכת ההלל
שעא	בנוסח תפלת מוסף בר"ח לומר את "מוספי" רק כשחל בשבת
שעא	נוסח מוסף של ראש חודש
שעב	אם לומר "ולכפרת פשע" בשנה מעוברת במשך כל י"ב חודש
שעב	נוסח ברכת "מודים"
שעג	נוסח אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו'
שעד	להוסיף תיבת "צדקה" בברכת שים שלום
שעד	נוסח "ברכת התורה" שאחר הקריאה
שעה	נוסח אמירת קדיש "תתקבל"
שעה	אמירת "עושה השלום" בעשרת ימי תשובה - רק בקדיש תתקבל
שעז	שלא לומר ואהבתך וחמלתך לא תסור וכו' - ולומר האל העושה לנו "נסים ונקמה וכו'"
שעח	נוסח חתימת ברכת "השכיבנו"
שעט	עניית אמן אחר "שומר עמו וכו'"
שעט	למחוק תיבת "וישוררו" בנשמת כל חי
שפ	לומר במנחה של שבת "וינוחו בו"
שפ	לומר במוסף של ר"ח זכרון לכולם היה

בנוסח ברכת הלבנה, ונוסחאות התפלה במועדי השנה

שפא	לומר ברוך יוצרך ברוך קונך בניקוד צירי
שפא	לומר בברכת הלבנה אלמלא זכו בני ישראל
שפא	שלא לברך בברכת הלבנה ברכה קצרה "מחדש חדשים"
שפג	נוסח "ותודיענו" בחג שחל במוצאי שבת
שפג	נוסח "כל נדרי" - וכפילות אמירתו ג' פעמים
שפד	מקור אמירת "ברוך הוא וברוך שמו" אחר שם ה'

בנוסח הברכות השונות, והסליחות

שפה	לומר "באהבה" בתפלת ראש השנה ויוהכ"פ גם כשחל בחול
שפו	נוסח ברכת "ועל הכל" שבברהמ"ז
שפז	נוסח ברכת אשר נתן שבתות וכו' - ונוסח ברכה רביעית של ברהמ"ז
שפח	אמירת בהיתר ולא באיסור בהרחמן
שפט	נוסח הרחמן הוא יוליכנו מהרה קוממיות "לארצנו"
שצ	נוסח "ונודה לך ה' אלהינו על הארץ ועל המחיה"

שצ	נוסח חתימת ברכת "על המחיה" - תשובה לדברי ספר ברכת ה'
שצג	בנוסח ברכת "בורא נפשות רבות"
שצה	נוסח הברכה בקביעת מזווה ומעקה
שצו	נוסח ברכת "הנותן ריח טוב בפירות"
שצז	נוסח ברכת הגומל ומה שהקהל עונים אחר ברכת הגומל
שצח	נוסח הזימון
ת	נוסח ברכת הקידוש בליל שבת
ת	נוסח ברכת החמה
תב	בנוסח ברכת מבילת כלים
תג	נוסח ברכת שחלק מחכמתו ליראיו על תלמיד חכם
תה	להוסיף תיבות בפיוטים ובסליחות ובעל חטא שביום הכפורים
תו	נוסח אבינו מלכנו בראש השנה שחל בשבת

הלכות קריאת התורה – סי' קלה - סדר הוצאת והגבהת הס"ת

תז	אמר קדיש תתקבל קודם אשרי
תז	מכירת המצוות בשבת ויום טוב
תח	לכבד את החכמים בפתיחת ההיכל
תט	אומרים "ברוך שמיא" הגם שאומרים "ולא על בר אלהין סמיכנא"
תי	אמירת "ברוך שמיא" בשני וחמישי
תי	המתפלל עם האשכנזים כיצד ינהג בפתיחת ההיכל בשני וחמישי
תיא	לכרוע ב"ברוך שמיא" כשאומרים "אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה"
תיב	הקורא קריאת שמע וברכותיה, ושמע שהצבור אומרים "וזאת התורה וכו'"
תיג	לפתוח הספר תורה בעת פתיחת ההיכל וההולכה לתיבה
תיד	סדר הגבהת ספרי התורה – וכשמוציאים ב' ספרי תורה
תטו	לנשק הספר תורה - ולחקף את בית הכנסת - -לעבור דרך ארוכה אל התיבה
תטז	להראות באצבע לעבר הספר תורה בעת ההגבהה, ולנשק היד
תיח	מצוה גם על הנשים לראות הכתב בעת הגבהת הספר תורה
תיח	אם הוציאו מארון הקודש ספר תורה שאין כתיבתו מהודרת, אין להחזירו
טיט	המנהג להחזיר את הספר תורה לארון אחר הקריאה, כשהוא פתוח
תכ	ספר הפטרות העשוי בגלילה, לכתחילה להוליכו לתיבה כשהוא סגור
תכא	להניח "ספר הפטרות" בארון הקודש ליד ספרי התורה
תכא	בעת שמוליכין את הספר תורה אל התיבה, הצבור צריך לעמוד מפני הס"ת

סימן קלה - חיוב קריאת התורה וטלטול הספר תורה

תכא	עיקר תקנת קריאה בתורה
תכג	אם קריאת התורה מן התורה - ומנין העולים לספר תורה
תכג	אם טעו בשני וחמישי וקראו בסדר אחר שלא מפרשת השבוע
תכד	אין הצבור רשאים להוציא ספר תורה בברכות, אלא בימים שקבעו בהם חז"ל
תכד	לקרוא בתורה קודם עמוד השחר
תכז	אסור להוציא ספר תורה בשני וחמישי בקביעות במנחה
תכח	נאנסו ולא קראו בתורה בשבת בשחרית, לא יקראו שבעה עולים במנחה של שבת
תכח	נאנסו ולא קראו בתורה בשבת בשחרית, ישלימו הפרשה בשבת הבאה
תכט	מי שהתפלל ביחידות, אינו חייב ללכת לשמוע קריאת התורה בצבור
תל	אין הנשים חייבות לבוא לבית הכנסת לשמיעת קריאת התורה
תלא	בפרשת זכור יש אומרים שהנשים חייבות לשמוע קריאה זו
תלא	מותר להעביר את התיבה ליד החלון, במקום שיש אור
תלא	כשקורין בספר תורה ונפסק החשמל בשבת, וחזרו ותיקוהו יהודים בשבת
תלב	הנאה ממעשה שבת בדבר שלא נעשה מעשה בנופו
תלב	ספר תורה שנמצא בו פסול באמצע הקריאה, ושכחו והוציאוהו במנחה
תלג	אם יש רשות לגבאי להוציא ספר תורה מושאל בבית הכנסת
תלג	להעביר ספר תורה ממקום למקום
תלה	להביא ספר תורה ולהניחו בבית האבל
תלח	אם מותר לאבלים לצאת מהבית בשני וחמישי לשמוע ספר תורה
תלט	להתפלל בבית החתן בז' ימי המשתה של החתן, ומביאים לשם ספר תורה
תלט	צבור שמתפללים ליד הכותל המערבי, מותר להביא ספר תורה ממקום למקום
תמו	המתפללים בחג הסוכות בסוכה, ובעת קריאת התורה מביאים ספר תורה מבית הכנסת
תמו	בית כנסת שאין להם ספר מהודר, מותר להם בשבת זכור להביא ספר תורה מהודר
תמו	מותר לטלטל ספר תורה מביתו לבית אחר, כדי להראות חזונו ויופיו לאחרים
תמא	צבור שקראו בתורה, וסיימו, מותר למנין השני להוציא הספר תורה פעם נוספת

הכנסת ספר תורה חדש לבית הכנסת

תמא	כאשר מכניסים ס"ת חדש לביהכ"נ, מוציאים לקראתו את ספרי התורה מההיכל
תמב	להוציא את ספרי התורה שבבית הנכנסת לכבוד הספר תורה החדש
תמב	להוציא את ספרי התורה שבבית הכנסת, אל רחובה של עיר, ביום שמחת תורה
תמד	מותר להוציא ספר תורה לקראת מלך או הגמון

הנותן ס"ת לבית הכנסת בחג השבועות כמקריב מנחה חדשה לה' בזמנה תמד

להכניס ספר תורה חדש לבית הכנסת בימי ראש השנה תמה

באופן שיעשו הכנסת הס"ת בשבועות יגרם מזה חילול יו"ט ע"י כוחות המשטרה תמה

טוב שיקראו בו בבית הכנסת לפחות פסוק אחד תמו

אם מותר להוציא את הס"ת החדש מרשות היחיד שלו, להעבירו ברשות הרבים תמו

להעמיד החופה ביו"ט לצורך התהלכה להכנסת הס"ת לבית הכנסת תמז

השומע קול פעמוני הספר תורה, אך עדיין לא רואהו, חייב לעמוד תמט

שלא ללכת עם אבוקות של איש - ביום טוב - בתהלכה לכבוד הס"ת תנ

מותר לתת ספר תורה לבית הכנסת ביום טוב, ואין כאן חשש של איסור מתנה תנא

מצות כתיבת ספר תורה בשותפות - חקירה בעיקר חיוב כתיבת ספר תורה תנג

אם הנשים חייבות במצות כתיבת ספר תורה תנד

להוליד הספר תורה בדרך ארוכה תנה

בשעת הולכת הספר תורה ברחוב העיר, ימנע מלילך ברחובות שאינם נקיים תנה

רואה שמוליכים את ספרי התורה חייב לעמוד מפני כבוד התורה תנו

לזרוק סוכריות על הספר תורה, ולאוספם ביום טוב תנז

תחנון במנחה בעת הכנסת ספר תורה תס

כל השנה הוא הזמן הראוי להכנסת ספר תורה, ויש מעדיפים לעשות כן בחודש סיון תס

אין להכניס ספר תורה חדש לבית הכנסת בפורים תסא

נהגו לערוך סעודה לאחר הכנסת הספר תורה לבית הכנסת תסא

יכולים לערוך גם כן באותו מעמד סיום מסכת תסא

אין לבעל המצוה לברך שהחיינו בעת שמכניס את הספר תורה לבית הכנסת תסג

סימן קלה - סדר העולים לספר תורה

סדר העולים בשני ובחמישי ובשבת במנחה תסד

להעלות ב' חתנים לספר תורה בשני וחמישי תסה

מנהג האשכנזים בענין עליית ארבע עולים בשני וחמישי כשיש חתנים תסו

בבעלי ברית - לכולי עלמא אין להעלות ארבעה עולים משום צער התינוק תסו

המנהג פשוט להעלות לתורה כהן שאינו תלמיד חכם, אף לפני תלמיד חכם תסז

אין למכור באופן קבוע את כל העליות ולבטל מצות עשה של "וקדשתו" תסט

מקומות שנהגים להעלות לתורה את רב המקום לעלייה הראשונה בספר בראשית תסט

כהן בן גרושה וחלוצה, או ממזר שאביו כהן, אינו עולה לתורה לעליית כהן תע

גר שאביו יהודי ואמו נכריה, ואביו לוי, אין לו כל יחס לאביו תע

תעא	אם לא היה כהן ומכרו עליית ראשון, וקנה את העלייה ישראל או לוי
תעא	כהן שעוסק בפסוקי דזמרה וקראוהו לעלות לתורה, רשאי לעלות לתורה ולברך
תעא	כהן שעלה לתורה בפסוד"ז לא יעשה השכבה ומי שבירך
תעב	האוחז בפסוקי דזמרה, ואין לצבור ש"ץ שיקרא בספר תורה וזלתו
תעב	העומד בפסוקי דזמרה ושומע את הש"ץ הקורא בתורה שמועה בקריאתו
תעג	במקום שהלוי נמצא בפסוד"ו, אם הכהן יצא לחוץ ויעלה ישראל במקום כהן
תעג	העומד בפסוד"ז והגיעו לקריאת התורה, אם צריך להפסיק לשמוע הקריאה
תעד	אם נכנס כהן לבית כנסת, ומצא שכבר עלה ישראל ליד התיבה
תעד	אם היו כהן ולוי בבית הכנסת וקרא הכהן וסבור שאין שם לוי, והתחיל לברך
תעד	אם חשבו שאין כהן בבית הכנסת והעלו לתורה ישראל במקום כהן
תעה	אם אין כהן בבית הכנסת והלוי רוצה לעלות ראשון במקום כהן, רשאים לעשות כן
תעז	כשאין כהן בבית הכנסת ועלה ישראל ראשון במקום כהן, לא יעלו לוי אחריו
תעח	אם אין לוי בבית הכנסת, עולה הכהן פעם שנית במקום לוי
תפ	ישראל שעלה לתורה, ונזדמן שוב לבית כנסת אחר, וקראוהו לאותה קריאה
תפא	כיצד לנהוג כשיש כמה עולים "גם העולה"
תפא	להעלות לתורה בתענית צבור - לוי שלא צם
תפב	כהן אחר כהן ולוי אחר לוי. והדין בבית כנסת שכל המתפללים שם הם כהנים
תפג	בית כנסת שמספרם שלשים איש, ומהם יותר מעשרים איש לויים, והיתר ישראלים
תפג	לכתחלה אין להעלות קטן פחות מ"ג שנה, למנין ג' עולים בשני וחמישי
תפה	לכתחלה אין להתיר לקטן להיות ש"ץ - הקורא בתורה את כל הפרשה כולה
תפה	אין שם כהן שהגיע למצוות, אם מותר להעלות כהן קטן לספר תורה
תפו	להעלות לספר תורה מחללי שבתות בפרהסיא, ועוברי עבירה
תפח	מגלה את זקנו בתער אם מותר להעלותו לספר תורה
תפט	אין להעלות לתורה יהודי ערל שלא מלו אותו אבותיו מתוך מרד ומעל
תצ	יהודי שחי עם נכריה, ונולדו להם בנים, ונתגיירו כדת - אם עולים לתורה
תצא	חרם אצל קהלות בחו"ל שלא לגייר בחו"ל. ופשוט שאין גירות בלי קבלת מצוות
תצה	אסור לפי ההלכה להעלות אשה לתורה, שחלילה לחקות מנהגי הרפורמים הכופרים
תצו	אם אבל תוך שבעה יכול לעלות מפטיר בתשעה באב

סי' קלו, קלז - מי הנקראים לתורה - וכמה פסוקים צריכים לקרוא

תצז	מי הם הנקראים לספר תורה בשבת
תצח	להעלות חתן לתורה בשני וחמישי, או בשבת

- חתן בר מצוה המתכוונן לעלות לתורה, עדיף שיתכוונן לעליית שלישי, או שישי תצח
- אם נמצאים בבית הכנסת אחת גם חתן בר - מצוה וגם חתן בתוך שבעת ימי המשתה תצט
- אם מסתיים הענין בתשעה פסוקים, כגון פרשת "ויבא עמלק" תצט
- אין קורין עם כל אחד פחות משלשה פסוקים תצט
- אם דילגו פסוק אחד בשבת בשחרית, מאותם הפסוקים שכבר קראו אותם בשבת תק
- אם דילגו פסוק אחד בקריאה, בשבת בשחרית, חוזר לקרוא הפסוק תק
- אם דילגו איזה פסוקים בקריאת התורה בשבת, ולא נזכרו אלא עד שעת מנחה תקא
- אם דילג בשני וחמישי פסוק אחד ולא קראו, או בשבת במנחה תקא
- אם טעו וקראו לעולה אחד רק שני פסוקים, והעולה בירך ברכה אחרונה תקב
- טעה במנחה של שבת, וקרא לעולה השלישי רק שני פסוקים וחצי תקד
- בשני וחמישי, אם קראו לאחד העולים שני פסוקים וחצי, ובירך ברכה אחרונה תקה
- אם דילגו פסוק אחד מפרשת פרה, צריך לחזור ולקרוא תקז
- הקורא בתורה ראשון, והשני שעלה אחריו קרא מה שקרא הראשון תקז
- ש"ץ שמעה וסיים את הפרשה עם העולה השישי, ואמרו חצי קדיש תקז

סימן קלח - שלא לסיים סמוך לפרשה

- הקורא בתורה לא יסיים לשום עולה סמוך להתחלת פרשה פחות מג' פסוקים תקח
- יכוין תמיד לפתוח הקריאה בדבר טוב, ולסיים בכי טוב תקח
- אם טעה הש"ץ הקורא בתורה, וקרא חצי בפרשת נשיא אחד, וחצי בפרשת נשיא אחר תקט

סימן קלט - סדר קריאת התורה וברכותיה

- במקום שנהגו שהעולה קורא בקול רם את פרשת עלייתו, אם לא הכין את הקריאה תקט
- הרגיל בקריאה, יכול להסתפק להכין הקריאה בקריאת "שנים מקרא ואחד תרגום" תקי
- לא יעלה אדם לספר תורה עד שיאמרו לו עלה תקי
- א"צ לקרוא לעולה לתורה בשמו, אלא די ברמז בעלמא תקי
- לכתחלה אין להעלות "סומא" [עיוור] לספר תורה, גם לא לעליית מוספים תקיא
- קודם שיברך פותח הספר ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו, כדי שידע על מה מברך תקטז
- העולה לתורה אומר בקול רם "ברכו את ה' המבורך" תקיז
- העולה חוזר ואומר "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", לכלול עצמו בכלל המברכים תקיז
- מברך הברכה בקול רם, והאומרה בלחש טועה תקיז
- מי שעלה לתורה, וטעה בברכה הראשונה, ובירך אשר נתן לנו תקיח
- העולה לתורה ובירך ברכה ראשונה כהוגן, ובברכה האחרונה אמר אשר בחר בנו תקיט
- אם העולה לתורה בירך ולא שמעו את חתימת הברכה, יענו "אמן" עם הש"ץ תקיט

יש נוהגים לכרוע מעט ב"ברכות התורה", כשהם עולים לתורה	תקייט
טעה העולה לתורה ופתח בברכת "אשר בחר בנו", ושכח לומר ברכו את ה' המבורך	תקב
אין עונין אמן אחר אמירת "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" שאומר העולה	תקב
בירך ברכה"ת לעצמו, ותיכף קראוהו לקרוא בתורה, ועדיין לא אמר שום פסוק	תקב
המברך ברכה אחרונה אחר קריאת התורה, אינו עונה אמן אחר ברכתו	תקכא
העולה לתורה צריך לאחוז בספר תורה בעת הברכה. וטוב שיאחז בתיק הספר תורה	תקכב
אם לעשות "השכבה" בהזכרת שם הנפטר ושם אביו, או שם אמו	תקכג
קראוהו לעלות לתורה אם רשאי לסרב	תקכג

סימן קמ - דיני הפסק בברכות התורה

העולה לקרוא בתורה, ואחר שקרא חלק מהקריאה נשתתק, והעלו אחר במקומו	תקכד
העולה לקרוא בתורה, ובירך, אסור לו להפסיק בשיחה עד סיום הקריאה	תקכד
אם לא קרא כלל אם הפסיק אפילו בדברי תורה צריך לחזור ולברך	תקכד
העולה בירך ברכת "אשר בחר בנו", ולפני שהתחיל לקרוא נמצא טעות בספר תורה	תקכה
העולה לקרוא בתורה, צריך לראות את המקום שממנו צריך לקרוא	תקכה
כשיש שני ספרי תורה וטעה הקורא הראשון והתחיל לקרוא בספר השני	תקכז
לאחר שבירך ברכה"ת, פתח הספר תורה ומצא של חנוכה, ועבר וגלל לקריאת ר"ח	תקכז
ר"ח טבת שחל בשבת, מוציאין שלשה ספרי תורה, ומתי אומרים קדיש	תקכז

סימן קמא - דיני קורא ומקרא

צריך העולה לתורה והשליח צבור לקרוא מעומד, ולא יסמכו עצמם לתיבה	תקכח
אין להתיר לנכה כזה להיות "שליח צבור" ולקרוא בספר תורה מיושב	תקכט
מנהגינו לקרוא בתורה כשספר תורה זקוף על הבימה	תקל
מנהגינו לעמוד בפני אביו ורכו כשעולים לתורה, ועומדים עד שיחזרו למקומם	תקל
נוהגים שאחר שסיים העולה לברך ברכה אחרונה אינו חוזר מיד למקומו	תקלא
העולה לתורה ילך אל התיבה בזריזות ובדרך קצרה, ויחזור בדרך ארוכה יותר	תקלא
לכבול בנעימות המנהג להתנשק עם העולה לספר תורה לאחר סיום קריאתו	תקלב
לא יענו אמן עד שתכלה הברכה מהמברך, והקורא לא יקרא עד שהצבור יענו אמן	תקלג
חרש המדבר ואינו שומע, או מי שיש לו מכשיר שמיעה, יכול לקרוא בתורה לצבור	תקלג
להשמיע קריאת התורה דרך "רם קול" בימי החול	תקלג
הקורא בתורה וטעה בפסוק שמוזכר בו שם ה', אם צריך לסיים את כל הפסוק	תקלד
ש"ץ המכין את הפרשה, מותר לו לומר הפסוקים בהזכרת שם שמים	תקלה
מותר לקרוא בספר תורה דרך משקפיים, או זכוכית מגדלת	תקלו

תקלו	אין לקרוא בספר תורה מתוך ראי (מראה) המכוון כנגד אותיות הספר תורה
תקלו	ספרדי המתפלל עם אשכנזים ושומע קריאת ספר תורה במבטא אשכנזי
תקלח	בית כנסת של אשכנזים המתפללים במבטא אשכנזי, וקראו בתורה במבטא ספרדי
תקלח	בית כנסת של אשכנזים המתפללים וקוראים בתורה דרך קבע בהברה ספרדית
תקלח	ספרדי המתפלל עם אשכנזים, ועלה לתורה, יברך ברכה"ת במבטא ספרדי
תקלט	העולה לתורה חייב לקרוא בפיו בלחש את הקריאה, מתוך הספר תורה
תקמא	להתקין תקנה שרק השליח צבור יקרא בתורה, והעולה יקרא בלחש
תקמא	אין לקרוא לתורה בן אחר אביו, או שני אחים בזה אחר זה, משום "עין הרע"
תקמב	הרוצה לעלות לתורה אחר אחיו, או אחר אביו, ואומר שאינו מקפיד על עין הרע
תקמב	מותר להעלות לתורה בזה אחר זה, אב ובן בנו
תקמג	אב ובנו, או שני אחים האחד למשלים, והשני למפטיר, והדין בשני ספרים
תקמג	מותר לאב ובנו, או לשני אחים, להיות האחד "חתן תורה" והשני "חתן בראשית"
תקמג	מותר לשני כהנים או לשני לויים להיות אחד חתן תורה ואחד חתן בראשית
תקמד	אין ראוי לקרוא לתורה בפרשת "לא יגוש את רעהו" למי שלא עשה פרוזבול
תקמד	נעקרו לו שיניו, ומשתמש בשיניים תותבות, ובלעדיהם אינו מבטא אותיות זשר"ץ

סימן קמב - דיני הטועה בקריאת התורה

תקמה	שליח צבור שטעה בקריאת התורה בטעות שאין הענין משתנה
תקמה	על הקורא בתורה לדקדק לכתחלה בכל המעמים שבקריאה

סימן קמג - קריאת התורה בעשרה

תקמו	ישוב שיש שם מנין, ואין מי שיוודע לקרוא בתורה כהלכתה, בדקדוק ובמעמים
תקמו	אין קמן פחות מגיל בר-מצוה מצטרף לעשרה להוצאת וקריאת התורה
תקמז	שלא לצרף למנין אותם העומדים במרפסות
תקמח	לצרף למנין מחללי שבת בפרהסיא, כדי להוציא ספר תורה ולקרו בו ברכות
תקמח	אם התחילו לקרוא בתורה בעשרה, ובאמצע הקריאה יצאו מקצת האנשים
תקנ	ששה בני אדם שלא שמעו את הקריאה בשני וחמישי או בשבת, יצרפו ארבעה
תקנו	אין לנשים להוציא ספר תורה לעצמן ולקרו בו בברכות

סימן קמג - דין אם נמצא טעות ספר תורה ודיני הספר

תקנז	אפשר לעלות לספרי תורה שבזמנינו, ולברך, ואין לחוש שמא הספר פסול
תקנז	אם צריך לבדוק את ספרי התורה ב"מחשב"
תקנט	אף מי שמניח תפילין בכתב ספרדי, מותר לו לעלות לספר תורה בכתיבה אשכנזית
תקנט	ספרי תורה שחלק מהאותיות נכתבו בכתיבה אשכנזית, וחלק בכתיבה ספרדית

תקנט	תפילין של אשכנזים פסולות לספרדים
תקסא	ספרי תורה של תימנים, שיש בהם כמה שינויים מספרי התורה שלנו
תקסב	נמצא טעות בספר תורה באמצע קריאת התורה
תקסג	נמצא טעות באמצע הקריאה, וסיימו בספר הכשר, יחזירו הספר הפסול - סגור
תקסד	אם נמצא טעות בספר תורה, ואין להם ספר תורה כשר אחר
תקסה	נמצאת הטעות בקריאת המשלים, יש להוציא ספר תורה אחר
תקסו	אם נמצא טעות בספר תורה אחר הכהן והלוי, בשבת
תקסז	אם נמצאו דיבוקים או פירודים בשעת הקריאה, בשבת ויו"ט, או בשני וחמישי
תקסח	ספר תורה שנמצא בו טעות, ותיקנו הסופר, באמצע הקריאה, והדיו עדיין לח
תקסט	ספר תורה שנמצא בו טעות בעת הקריאה, ובשבת הבאה שכחו והוציאו ספר זה
תקסז	ספר תורה שנמצא בו טעות אחת, או שתי טעויות, מותר לקרוא בו לאחר התיקון
תקסז	ספר תורה שנמסר עליו שעות, ובאמצע הקריאה שמו לב לכך
תקסח	ספר תורה שנכתב על "קלף משוח", כשר לקרוא בו בצבור בברכות
תקסט	ספר תורה שהוגה כולו בידי סופר מומחה, ואחר כך נמצאו בו ג' טעויות
תקע	סופר המגיה ס"ת, ומתקן בו, צריך לומר "לשם קדושת ספר תורה"
תקעא	ספר תורה שאין בו תנין, מותר לקרוא בו כשאין שם ספר תורה אחר
תקעב	אם תייגו אות נ' שבס"ת משמאל לימין, אף שהתג השמאלי עשאו כאות למ"ד
תקעב	ספר תורה שאותיותיו האדימו מחמת ישנות הספר תורה ועתיקותו
תקעג	אם נמצא נקב בספר תורה בסוף אות מסויימת, באופן שאין האות מוקפת גויל
תקעג	ספר תורה שאות י' נכתב בתוך אות נ' כגון פני, ומצאו הדבר באמצע הקריאה
תקעג	אות למ"ד שהוא"ו שעל גבה קצר, ודומה לאות יו"ד
תקעד	ספר תורה שראש אות הלמ"ד נכתב בצורת אות ז' למעלה
תקעד	ס"ת שראש אות למ"ד שבשיטה השניה נכנס באות כ"ף סופית שבשורה העליונה
תקעה	יש לכתוב את שירת האזינו בספר תורה ע' שורות, ואם כתבו ס"ז שורות, יש להכשיר
תקעו	ו' דשלום קטיעא, כתיבת נו"ן כפופה, כתיבת ג' פשוטה, שרטוט קודם תיקון הס"ת

סימן קמד - שלא לגלול הספר תורה

תקעז	אין גוללין ספר תורה בצבור מפני כבוד צבור
תקעז	כשיש רק ספר תורה אחד כשר, יגללו הספר, אף שיש טורה צבור
תקעז	אף בזמן הזה כשיש שם שני ספרי תורה כשרים, אין לגלול הספר תורה בצבור
תקעה	הוציאו ס"ת ונמצא שאינו פתוח בסדר היום, אין להחזירו ולהוציא ספר אחר
תקעה	אין קורין לאדם אחד בשני ספרי תורה, ואפי' בשני עינים

מי שקנה עליית שישי, וקנה גם עליית מפטיר בשבת וראש חודש תקעט

סימנים קמז-רפב – עליית חתן לתורה, ודיני ההפטרה

יש שנהגו להוציא ספר תורה לחתן, ולקרוא בו בברכות קריאת "ואברהם זקן" תקעט

טעם ההפטרה - והמפטיר ישנן את ההפטרה בטעמיה ודקדוקיה תקפ, תקפא

כהן שכבר קנה עליית מפטיר במנחה של יוהכ"פ, יש להתיר לו שיעלה למפטיר תקפב

כשמוציאין שני ספרי תורה, כגון במועדים, ארבע פרשיות, אומרים שני קדישים תקפד

כשיש רק ס"ת אחד, ובשבת קוראים בשני ספרים, גוללין אותו ואומרים ב' קדישים תקפה

יש רק ספר תורה אחד, ונמצאו בו דיכוקים ופירודים, אם יברכו על ההפטרה תקפה

במנחה של יום הכפורים ות"כ אומרים קדיש אחר ההפטרה תקפו

העולה "מפטיר" ובטעות קרא רק שני פסוקים, ובירך כבר ברכה אחרונה תקפז

בירך על ההפטרה והתחיל לקרוא הפטרה אחרת, והזכירוהו הקהל תקפז

צבור שטעו והפטירו בנביא בהפטרה אחרת שלא מענין הפרשה, לא יצאו ידי חובה תקפח

כשחל ראש חודש בשבת, אין להזכיר בברכות ההפטרה ראש חודש תקפח

העולה מפטיר עונה אמן אחר ברכת "מקדש השבת" שבסוף ברכות ההפטרה תקפט

מצוה להדר לקרוא ההפטרה מתוך ספר ההפטרות הכתוב בכתב יד תקצ

להניח ספר ההפטרות בארון הקודש ליד ספרי התורה תקצג

להשתמש ברימוני הספר תורה להניחם בראש ספר ההפטרות תקצג

נכון שלא להגביה את ספר ההפטרות בשעה שמנביחים את הספר תורה תקצד

הנוהגים לומר פסוק "גואלינו ה' צבאות וגו'" לאחר סיום קריאת ההפטרה תקצד

ספרדי שנקרא לעלות לתורה במנחה של תעניות צבור אצל קהל אשכנזים תקצד

בשבת שלפני יום הפטירה של אביו או אמו, נכון לעלות עליית מפטיר תקצה

זה שעלה לקרוא את ההפטרה נשתתק באמצע קריאת ההפטרה תקצז

סימנים קמה-קמו - התנהגות הצבור בעת קריאת התורה

מנהגינו שהצבור יושב בעת קריאת התורה, והשליח צבור והעולה עומדים תקצח

כיון שהתחיל הקורא לקרוא בספר תורה, אסור לדבר אפי' בדברי תורה תקצט

אסור לצאת מבית הכנסת בעת שהספר תורה פתוח, רק בין גברא לגברא תרא

לא לחלק ארק וסוכריות בעת קריאת המוסיפין תרה

הנוהגים לומר "אמת תורתינו הקדושה" בסוף קריאת התורה תרה

בית כנסת שנהגו שחתן הבר-מצוה עולה לעליית שלישי, ואח"כ דורש לפני הקהל תרו

במקומות שנהגו שרב בית הכנסת דורש בפני הצבור בין גברא לגברא תרז

יש נוהגים שהרב דורש בעת שהוא עולה לתורה קודם ברכה אחרונה תרז

תרח בדבר הנוהגים לקרוא את הפרשה בעל פה בלחש, בעת שהש"צ קורא בתורה
 תרח "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה"
 תרי שלא לעמוד בעת קריאת "עשרת הדברות"

סימן קמז, קמט - דיני גלילת הספר תורה - ושמירתו

תריא אסור לאחוז ספר תורה בלי מטפחת
 תריג אין המפטיר מתחיל לקרוא ההפטרה עד שיגמרו לגלול הספר תורה
 תריג כשמוציאין שני ספרי תורה, לא יפתחו את הספר השני עד שיגללו [יסגרו] הראשון
 תריג אין הצבור רשאים לצאת מבית הכנסת עד שיציניעו את הספר תורה במקומו, או יסגרוהו
 תריד בתי כנסת שהשמששים שם הם גויים, ומפתחות ביהכ"נ ביד העכו"ם
 תרטו צריכים ללוות את הספר תורה מן ההיכל לבימה

סדר הקריאות במועדי השנה

תרטז בראש חודש קוראים ארבעה עולים, והכהן קורא בפרשת פנחס מפסוק וידבר
 תרטז כשאין לוי קורא כהן במקום לוי, אף שחוזר לקרוא פסוק ואמרת להם
 תריז קריאת התורה בחנוכה - והדין בר"ח טבת שחל בחול
 תריח חזקה דרבא מהני אף למילי דאורייתא
 תריט מותר להוסיף על העולים גם ביום טוב
 תריט סדר קריאת התורה בשנה מעוברת שחל שמיני של פסח בחו"ל בשבת
 תרכ מי ששהה בחוץ לארץ והפסיד קריאת פרשה אחת
 תרכג אם יכולים להשלים את כל הפרשיות שלא קראו אחר "מוסף" וסעודת שבת
 תרכו בן אר"י שנוסע לחו"ל בימים אלו יכול לעלות לס"ת בשבת בחו"ל
 תרכו קללות שבפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא, אין מפסיקין בהם
 תרכח מנהגינו לקרוא התוכחה שבפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא, בקול נמוך מעט
 תרכח נהגו שהשליח צבור הקורא בתורה הוא עולה בעצמו לקריאת פרשת התוכחה
 תרכח אם נמצא טעות בספר תורה באמצע פרשת "הקללות" שבפרשת בחוקותי
 תרכח כאשר קורין ב' פרשיות (כשהן מחוברין) יש לחבר הסידרות עם העולה הרביעי
 תרכט בשבת פרשת "האזינו" קורין העולים לספר תורה בסדר הזו"ו ל"ך
 תרכט נוהגים להתפלל ולקרוא בתורה בציון קברי האבות
 תרל אין לברך ברכה"ת במעמד "זכר למצות הקהל", שיש עושים בזמן הזה
 תרל המנהג לעשות "מי שברך" לחולה בשבת, אף אם החולה נמצא במקום רחוק

סימן קנ - מדיני בניית בית הכנסת

תרלא כל מקום שיש שם עשרה מישראל, צריך שיכינו שם בית שיכנסו בו לתפלה

המקילים כיום לבנות בנינים גבוהים יותר מבית הכנסת, יש להם על מה לסמוך תרלב
 אין לבנות בית כנסת בלי חלונות. ויבנו החלונות בצד מזרח, ואם בנו בצד אחר מהני תרלד
 הטעמים לתפלה בבית שיש בו חלונות - ואם חלונות כנגד ירושלים מעכב תרלו. תרלו
 אין עושים את מקום ארון הקודש וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש תרלו
 לכתחלה יש לבנות את "התיבה" באמצע אולם בית הכנסת תרלו
 כשבונים בית כנסת, רצוי שהכניסה לבית הכנסת תהיה מתוך הול ופרוזדור תרלט
 בניית עזרת נשים, והדין ב"עזרת נשים" שבנויה כשהיא הולכת ועולה כמדרגות תרלט, תרמ
 ביכ"ג שנעשה שלא כדין, ואין שם מחיצה בין האנשים והנשים תרמא
 אין לבנות בית כנסת בצורת חיקוי למקומות בידור ושעשועים תרמב
 מותר לבנות ביכ"ג במקום שהיה רפת - ואם מותר להפוך בית מרחץ לביכ"ג תרמב, תרמג
 לסתור את הקיר אשר באמצעו יש חלונות תרמג
 מקום קבוע לדברי פריצות אין ראוי לשכור מקום זה לימים הנוראים תרמג
 להעדיף להשכיר מבנה לתלמוד תורה ולא לבית הכנסת תרמה
 אין לקבוע ראי בכותלי בית הכנסת. אבל מותר לתלות לוח "שוית" המוסגר בזוכית תרמה
 תרם ראי לתלותו על קיר פרוזדור ביהכ"ג, מעל לכיור שרוחצים ממנו המתפללים תרמה
 יש להימנע מלצייר על חלונות ביהכ"ג, או על הכתלים, צורות של דגלי השבטים תרמו
 תרם פרוכת של ארון הקודש וכתב את שם קרוביו באותיות גדולות בפרוכת תרמו
 סדר חנוכת בית כנסת חדש - "שהחיינו" ו"הטוב ובמטיב" בחנוכת בית כנסת תרמז, תרנ
 ספק ברכות להקל גם בברכת שהחיינו תרמח
 מותר לחנוך בית כנסת ב"חול המועד", ואינו בכלל "אין מערבין שמחה בשמחה" תרנ
 אין להחזיר אחריו לספר תורה, או לישב בספסל שלפני ארון הקודש שבו ס"ת תרנא
 בתי כנסת שקבעו בהם "מנורות חשמליות" בנות שבעה קנים תרנב

סימן קנא - דיני קדושת בית הכנסת

בתי כנסיות ובתי מדרשות נקראים "מקדש מעט" ולנהוג בהם מורא תרנב
 לשבת בבית כנסת באימה וביראה, ולהדליק בהם נר תמיד לכבוד תרנג
 היו מצדיקי הדורות שבעת "אבן הפינה" לביהכ"ג הקפידו לקוראו "שטיבל" ולא ביכ"ג תרנד
 יש מקומות בחו"ל שיש להם בתי כנסיות רק לקיץ, ונשארים ריקים בחורף תרנד
 בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהם שחוק וקלות ראש תרנה
 שיחה בטילה שהיא לצורך, כגון בעיני פרנסה אם היא בכלל האיסור תרנו
 בני ישיבה ואברכים שהחברותא מרבה בדברים בטלים תרס
 אין אוכלים ושותים בבתי כנסיות, ובשיעור תורה מותר לשתות תה או קפה תרסא

תרסב	סעודה שלישית בבית כנסת
תרסה	סעודה שיש בה שיכרות, אין לעשותה בבית כנסת - סעודת ברית בביהכ"ג
תרסו	עריכת ברית בלי כיבוד - בכותל המערבי
תרסז	תלמידי חכמים מותרים באכילה ושתיה בבית המדרש רק מדוחק
תרסח	נוהגים לחלק ברכות לצבור, כמו מזונות, פירות העץ והארמה, לאכלם בבית הכנסת
תרסט	אסור לעשן סיגריות בביהכ"ג, ואם לומד יש להקל למי שרגל הרבה בעישון
תרסט	שלא לעשן במקום שמפריע לאחרים- והנכון להמנע מעישון סיגריות
עתר	אין ראוי לערוך מסיבת "בת מצוה" בבית הכנסת - ואם מותר לערוך חופה בביהכ"ג
תערב	לקיים אסיפה או "דינר" בבית הכנסת, לצורך מצוה, כגון לחיזוק הישיבות
תערב	אין לשחוט בתוך בית הכנסת, אפי' שחישת העופות בערב יום הכפורים
תרעג	אסור לשבת בבית הכנסת רגל על רגל, משום דהוי כשחץ וגאווה
תרעג	אין ישנים בבית המדרש - והדין בשנית עראי
תרעד	בזמן הזה מותר לומר למתעמש בביהמ"ד "חיים טובים"
תרעה	אין לנגן בשעת התפלה בכינור ועוגב בבית הכנסת
תרעה	יש למנוע קריאת עיתונים בבית הכנסת, אף בעיתון שהתירו לקרוא בו
תרעה	איסור לנשק לבניו או נכדיו בבית הכנסת
תרעו	החיוב לעמוד מפני אביו ורבו, הוא גם בבית הכנסת ובבית המדרש
תרעו	לא לעיין בחשבונות מים וחשמל, באמצע פסוקי דזמרה וברכות ק"ש
תרעו	מותר למכור בבית הכנסת ספרי הלכה ומוסר
תרעז	אין נכנסים לביהכ"ג ולביהמ"ד אלא לצורך מצוה, ואם צריך לקרוא לחבירו
תרפ	קפנדריא בבית כנסת - ודין קפנדריא בסוכה
תרעט	קפנדריא על ידי שלומד בביהכ"ג - ואם מותר לקצר דרכו דרך עזרת נשים
תרפ	היה לומד בחוץ, וירדו גשמים, ורוצה להכנס לבית הכנסת
תרפא	אם למסקנא יש להתיר להכנס לבית הכנסת מפני הגשמים ע"י שיקרא פרק תהלים
תרפא	דין כניסה לביהמ"ד לת"ח מפני הגשמים שלא מדוחק - ויקנח מנעליו מהבוץ
תרפב	מברשת בגדים בתוך בית המדרש לניקוי הכובע - ולענוב עניבה בביהמ"ד
תרפג	אין לשטוח מגבות בבית הכנסת של אנשים שחוזרים ממכילה במקוה
תרפג	אין להכניס שום מטה של מת אפילו של תלמיד חכם לבית הכנסת
תרפד	ללמד שפה לתלמידים בבית הכנסת, כדי שלא ילכו לבתי ספר חילוניים
תרפו	שלא לערוך הרצאות של חול בבית כנסת - ולהקים שיעורי תורה לנשים בבית כנסת
תרפו	אסור ללמד נשים ריקמה ושאר מלאכות, בתוך בית הכנסת

- חייל הנכנס לבית הכנסת יכסה את נשקו תחת בגדיו, ולא יראה לחוץ תרפז
- יש להקל לגלח את הקמץ בבית הכנסת בתגלחתו הראשונה, ולעשות שמחה תרפח
- עיוור הרגיל ללכת עם כלב הנחייה, אין לו להכניס את הכלב לבית הכנסת תרפט
- מותר לערוך טכס פדיון פטור חמור בבית הכנסת, ולהכניס השה והחמור תרצ
- מותר לתלות שעון גדול בקיר בית הכנסת, ואין בזה חשש משום חוקי העכו"ם תרצא
- במקום שהגויים אינם נכנסים בבית תפילתם בנעלים, לדין א"צ להחמיר בזה תרצב
- אסור להכניס לבית הכנסת או לבית המדרש כמרים הנושאים שתי וערב תרצב
- משפחות שאין להם קורת גג, כמו בעת אסון, מותר לשכנם זמנית בביהכ"ג תרצג
- נשים בימי טומאתן מותרות להכנס לבית הכנסת, כדי להתפלל תרצג
- אין לנטוע "גן ציבורי" במקום בית כנסת שחרב - ולנטוע אילנות סביב בית כנסת תרצד
- בנין קומות שהקדישו דירה בקומה ראשונה לביכ"ג, רשאים לרכוש דירה למעלה תרצז
- מי שהקים ביכ"ג בדירתו, והשכן ממעל מתנגד לכך - לקבוע אנמנה של חברת מלפונים על גג ביכ"ג תרצז
- תרצט, תש
- נכון להזהר לכתחלה, שלא לעשות בית כנסת תחת דירה של גוי תשא
- בית כנסת שמתפללים בו, והגויים רכשו בסמוך אליו בנין ועשאוהו לבית ע"ז תשב
- מותר להתפלל בתוך "מערת המכפלה", ולהקים שם בית כנסת תשב

סימן קנב - סתירת בית כנסת

- אסור להרוס בית כנסת אפילו על מנת לבנות בית כנסת אחר במקומו תשג
- מה שיש נוהגים לחפור בכתלי בית הכנסת כדי לקבוע שם סמנדר - או שיש הנצחה תשד
- להרוס את אחד הקירות הפנימיים של בית הכנסת, כדי להרחיב את המקום תשה
- מותר להרחיב את ביהכ"ג במקום שהיה בית הכסא, מאחר ועוקרים הכסא תשו
- מותר לסתור מכותל בית הכנסת כדי לעשות חלונות בכותל, לתועלת המתפללים תשז

סימנים קנב-קנג - מכירת בית הכנסת

- אין לעשות מבית כנסת בית מדרש ליחיד תשט
- אין לקנות מעילים לספר תורה, ממעיל שנשתמש בו הדיוט תשי
- תרומה שנועדה לשם ביכ"ג ומקוה טהרה, אין לשנות מעות אלו לדבר מצוה אחר תשיא
- אם מותר לגבאי בית הכנסת, לתמוך בישיבת "בין הזמנים" מכספי התרומות תשיב
- אין להתיר למכור בית כנסת של כרכים, בלי שאלת בעל הוראה תשיב
- למכור בתי כנסת שבמצרים, או ארצות רחוקות, שנסגרו מחוסר יהודים תשיג
- מעות שנתקבלו כתמורה לבתי כנסת שנמכרו, לא ישתמש בהם לגאולת הארץ תשכה
- בתי כנסת שבחו"ל שנהרסו, ואין אפשרות לבנותם, אם מותר להשכיר הקרקע תשיד

תשטו	אם מותר להשכיר קרקע של בית כנסת למגרש חנייה
תשיז	בית כנסת שחרב ובנו במקומו בית מרחץ - יש לסתור אותו
תשיח	בית כנסת שרוצים להעביר את השירותים כך שכותל של ביהכ"נ ישמש גם לשירותים
תשיח	דירה שהיו מתפללים בה בקביעות מותר למסור דירה זו לכולל
תשיט	קראו בס"ת של יחיד, ואח"כ הצבור קנו ס"ת - אין לאותו יחיד חזקה
תשיט	מותר לעשות פרוכת לארון הקודש מבגד שהשתמש בו הדיוט
תשכ	מותר להזיז את ארון הקודש ממקום למקום בבית הכנסת
תשכא	ארגו שמונחים בתוכו סידורים, או טליתות ותפילין, אם מותר לישב על ארגו זה
תשכא	אסור להצניע בתוך ספר, מכתבים, וכדו', אלא אם כן עושה כן לסימן
תשכב	ליקח בהשאלה ספסלים מבתי הוללות, כמו בית קולנוע, לצורך תפלה בר"ה
תשכב	לקבל תרומות לבניין בית כנסת, או לשיבה, גם מרפורמים או הקונסרבטיבים
תשכה	תשמישי קדושה המוגיעים מחו"ל העשויים מכסף

סימן קנד - דיני תשמישי קדושה ונרות בית הכנסת

תשכו	בית מלון שייחדו חדר באופן זמני לצורך תפלות, אין לו קדושת בית כנסת
תשכו	ברכה מעין שבע בבית כנסת שבמלון ורכבת
תשכח	יחיד שבנה בית כנסת בביתו או במקום אחר, ולא הקדישו ורוצה למוכרו
תשכט	להתקין מכשיר אזעקה בארון קודש, שבמקרה של פריצה ישמע קול אזעקה
תשל	להצניע טלית ותפלין ויין לסגולה בארון הקודש
תשלב	ארון קודש ישן שהעבירו ממנו את ס"ת מותר להניח בתוכו ש"ס ופוסקים
תשלג	ארון קודש שהתיישן, וקנו ארון קודש חדש, מותר למכור את הארון הישן
תשלג	מי שהיה לו ארון עץ לספרי קודש, ועשה ארון חדש, כיצד ינהג עם הארון הישן
תשלד	אם מותר לעשות כסא לספר תורה מארון קודש ישן
תשלד	להישען על "ארון הקודש" בבית הכנסת
תשלה	אם מותר להעביר "תיבה" בבית כנסת למקום אחר - ולמכור ס"ת כדי לקנות ס"ת חדש
תשלו	מותר לכתוב בתוך תיק הספר תורה נוסח "כריך שמיה"
תשלו	פורסים פרוכת מבפנים לדלתות ארון הקודש, בנוסף לפרוכת החיצונית
תשלו	"ארון קודש" מפואר שרוצים להשאירו בלי פרוכת מבחוץ
תשלט	יש לאסור לתלות פרוכת על ארון הקודש מבחוץ שמצוייר בה אריות
תשמב	מותר להתפלל בבית הכנסת שציירו שם צורת בהמות וכדומה
תשמג	אם יש חזקה למצוות
תשמג	יש נוהגים לתלות לנוי בדפנות הסוכה, פרוכת שהיתה על ארון הקודש

תשדמ	לעשות כים למלית ולתפילין מפרוכת שהיתה פרוסה על ארון הקודש
תשמה	אם מותר לתת סמל "מגן דוד" או צורת "לוחות הברית" על הפרוכת
תשמו	לפתוח בשבת ארון קודש שיש כיתוב על הדלתות - והנחת הגלים בביהכ"נ
תשמו	נייר או ניילון שעוטפים בהם את הספרים מותר לזרקן לאשפה
תשמז	בעלי דפוס שיש להם דפי הגה"ה רבים, ובהם דברי תורה
תשמט	שם ה' שנכתב ברמז, כגון אות ה', או ב"ה ובעו"ה, אין איסור במחיקתם
תשמט	נכון שלא ליקח ספר ולהניחו תחת ספר אחר כדי להגביהו
תשנ	להכנס לבית הכסא עם ספר שנדפס באותיות אשורית - ודין הדפוס
תשנא	הזמנות שבדפוס אשורי אם יש בהם קדושה
תשנו	לשבת על ספסל שיש בו ספרי קודש הנדפסים - וא"צ להעמידם
תשנו	שאין להפוך כנסיה של נוצרים - לבית כנסת קבוע
תשנו	בית כנסת שחיללוהו לנצרות אם מותר לחזור ולהתפלל בו
תשנז	להשתמש בספסלי בית כנסת לדברי חול
תשנז	"באורים כבדו ה'" הדלקת אור בבית הכנסת
תשנח	מותר לאברכים להדליק הסיגריה מנר הדולק בבית הכנסת
תשס	ענבים הגדלים ב"הר הבית"

סימן קנה - לילך לבית המדרש

תשס	אחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש, ויקבע עת ללמוד בכל יום
תשסא	ישתדל אדם ללמוד בכל יום לפחות ב' הלכות
תשסב	ראוי ונכון ללמוד מפקידה לפקידה בספרי מוסר ואגדה
תשסד	בן ישיבה הלומד בכל היום בסדר לימוד שלו, אינו צריך לקרוא "חק לישראל"

סימן קנו - סדר משא ומתן

תשסה	לקבוע עיתים לתורה - בשבח לימוד התורה
תשסח	עדיף יותר ללמוד כל היום, ולקבל משכורת מהכולל, מאשר לעסוק במלאכה
תשע	הסכם יששכר וזבולון - במעלת תומכי תורה
תשעא	אם העשיר זוכה גם למעלות הגדולות של קנין התורה הקדושה
תשעא	כמה כללים בענין עסק "יששכר וזבולון" מהגר"מ פיינשטיין
תשעד	מותר לאדם לבטח את עצמו ב"ביטוח חיים", ואין בזה משום חוסר בטחון
תשעד	זוהר לישא וליתן באמונה, שלא יכנס לחשש גזל - להתרחק ממותרות וחיי פאר
תשעו	זוהר מלהשבע אפילו על דבר אמת, ואפילו אם נשבע ומקיים
תשעט	להשתמש בתאריך לועזי - ומצוה להדבק בחכמים כדי ללמוד ממעשיהם

תשפב	הקורא לחכמי ישראל בשמותם בלי תואר רב, או בשם קיצורי, דינו כאפיקורוס
תשפג	המפקפק בקדושת דברי רז"ל שנחשב אפיקורס - אם יינו יין נסך
תשפה	ביזוי גדולי הדור כדי שלא תזוח דעתם עליהם
תשפו	הבקי בספרים חיצוניים, וקורא עיתונים חילוניים
תשצ	הנהגה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזוי השכינה
תשצא	מצוה על כל אדם לאהוב כל אחד מישראל - מצוות שבין אדם לחבירו
תשצה	בכלל מצות "תוכחה" הוא שנוכיח כשיחטא איש ממנו לאיש
תשצז	בכל המדות צריך להיות בדרך המיועז, רק הגאווה והכעס יתרחק לגמרי
תשצח	יתרחק מאד מהכעס עד קצה האחרון
תשצח	ימחל למי שציערו. ואם לא פייסו יכול שלא למחול, ויכול לומר הריני מוחל וכו'
תתא	מסירת דין לשמים. - ואיסור לא תלך רכיל בעמך
תתא	לגלות על מחלת נהג למנוע ממנו שינהג ויסכן את הבריות
תתג	חומר איסור לשון הרע, ואיסור לשון הרע על ארץ שראל
תתו	דבר שנאמר בפני שלשה, ואינו מתכוין להעבירו, אין בו משום לשון הרע
תתי	לספר לשון הרע על עצמו, ולשון הרע על רשעים

סימן קנז - סעודת שחרית

נכון להקפיד על אכילת פת שחרית - וביום יאכל אכילה קלה, ובערב יאכל את המאכל הכבד	
תתיג	נכון שיפנה לנקביו קודם סעודתו
תתיז	